

915

21-02-42

L- 21-02-42

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSCUIQUE

PATRUM, ADSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORBIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS
PLUTUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXII.

S. BASILIUS CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. BASILII,

CAESAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ SUB EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALRICANOS, VATICANOS, FLORENTINOS ET ANGLICOS, NECNON AD ANTIQUIORES
EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE,
CRITICIS PRÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA, NOVA SANCTI
DOCTORIS VITA ET COPIOSISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA,

OPERA ET STUDIO

Monachorum ordinis sancti Benedicti e congregatione S. Mauri.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLEM. UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS.

VENEUNT QUATUOR VOLUMINA 48 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXII CONTINENTUR.

S. BASILIUS MAGNUS, CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPUS.

Liber de Spiritu sancto.	col. 67
Epistolæ.	219
APPENDIX HUIUS TOMI. Simeonis Logothetæ Sermones viginti quatuor de moribus, excerpti ex operibus Basilii.	1115

Monendus est Lector nos ad seriem Orientalem amandasse Basilii opuscula nonnulla
quæ Syriace nuper prodierunt.

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

PRÆFATIO.

IN QUA DE PLURIBUS REBUS AD DOCTRINAM S. BASILII PERTINENTIBUS DISSEKITUR.

Hoc volumine continentur præclarissima antiquitatis monumenta, S. Basilii liber *De Spiritu sancto*, ejusque *Epistolæ*. Magna sane cujuslibet operis commendatio, nomen S. Basilii; neque enim quidquam ab illo ingenio profectum, quod medium et tolerabile videri possit. Sed libri *De Spiritu sancto* eo majus pretium, quod eum Basilius et longo usu in hæresibus vincendis exercitatus suscepit, et summo studio, ut in tempore magnis doctrinæ præsidii indigente, invicta animi fortitudine, ut adversus potentes hæreticos, elucubravit. In *Epistolis* S. Basilii vetus disciplina præclaris institutis et canonibus illustratur, historia ecclesiastica ditatur uberi et copiosa rerum gestarum segete, formantur mores optimis præceptis, et, quod præcepta longe superat, depictis sine arte eximii S. Basilii virtutibus. Neque etiam spernenda quæ in appendicem conjecta sunt, viginti quatuor orationes a Simeone Logotheta ex S. Basilii verbis et sententiis constructæ, et liber *De virginitate* auctorem habens episcopum S. Basilio æqualem vel certe supparem.

Sed quo pluris fiunt hæc monumenta, eo magis verendum ne longior mora pluribus displicuerit; et quia octo annorum intervallo prodit hoc volumen, minus curæ habuisse publicum commodum videamur. Non tamen negligentia, sed necessariae causæ moras attulerunt. Nam eruditus sodalis, qui edendorum sancti Basilii operum curam suscepit, jam gravi ægitudine correptus erat, cum secundum volumen in lucem edidit. Defunctum hoc labore cupiditas bene de re ecclesiastica et litteraria merendi incitavit, ut tertium tomum repugnante valetudine pararet. Sed languidos conatus ingravescebat morbus abruptit, vixque dimidium interpretationis suæ retractaverat, appositis e Tillemontio historicis notis, quas, abjecto scribendæ S. Basilii *Vitæ* consilio, necessarias ducebat; vix, inquam, hæc navaverat, cum vires penitus defecerunt, ac tandem piam et laudabilem vitam pretiosa in conspectu Domini morte conclusit anno 1725, die 3 Junii. Ad desiderium, quod illius virtutum ornamenta omnium nostrum animis incusserunt, illud accessit molestiæ, ut opus ab eruditis expectatum, quodque multi ære suo jamdudum emerant, non tamen cito eorum manibus et judiciis committi posset. Jam enim quisque intelligit quantum laboris

et operæ impendendum fuerit, non quidem in evolvendis codicibus mss. (collati enim cum editis fuerant diligenti manu, excepto tamen Harlemano, qui cum Mediceo et Coisliniano maximum existit præsidium), sed in aliis rebus, quæ ad accuratam editionem necessariae sunt, præsertim in disponendis ordine chronologico epistolis, in concinnanda S. Basilii *Vita*, ejusque explananda doctrina, id quod jam nobis, misso longiori exordio, aggrediendum est.

§ I.

- I. S. Basilius minus commode interpretatur illud synodi Nicænæ, ex alia essentia aut hypostasi.
- II. Sed merito negat unam in tribus personis hypostasim a synodo admissam. Ipsi etiam trium hypostasium defensores sæpe hypostasim pro essentia sumunt.
- III. Novitas unius hypostasis.
- IV. Tres hypostases apud scriptores Nicæna synodo antiquiores.
- V. Quid synodus Nicæna senserit ex S. Alexandro et S. Athanasio spectatur.
- VI. Occidentalium sententia de hypostasi. Quo sensu eadem vox usurpata in sæcularibus scholis.

I. Sanctus Basilius, ut erat acerrimus trium hypostasium defensor, dare noluit adversariis suis, vocem hypostasis eodem sensu ac essentiam a synodo Nicæna usurpata fuisse. Refellit Basilii interpretationem Petavius (1), eamque hoc argumento impugnat, quod qui isti synodo interfuerint Patres aliqui, aut paulo certe postea floruerunt, tum collecti aliis in synodis, tum seorsim singuli ὑπόστασιν pro οὐσίᾳ sumpserunt: quod nunquam fecissent, si contrarium apud Nicæam ante fecissent. Duo continentur hac Petavii sententia, quæ nobis distinguenda sunt, quamvis ipse non distinguat: nam non solum ὑπόστασιν pro οὐσίᾳ sumptam a Nicænis Patribus hoc loco fuisse, sed etiam unam in tribus personis hypostasim ab hac synodo et ab aliis quos citat Patribus admissam contendit. Examinandum ergo nobis est an Basilius in utroque reprehendendus sit, et quod hypostasim in fide Nicæna idem valere ac essentiam, et quod unam in tribus personis hypostasim a synodo admissam fuisse negaverit.

Locus ex quo ambigendi nata materia, legitur in fidei formula ab Eustathio, postulante Basilio, subscripta, quæ est epistola 125, olim 78 inter Basilianas. Ibi Sabelliani his synodi verbis abuti dicuntur: Ἐάν τις λέγῃ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἡ ὑπόστασις τὸν ὕλον ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ

(1) Lib. IV *De Trin.*, cap. I.

ἀποστολική Ἐκκλησία : Si vero quispiam dixerit ex alia essentia aut hypostasi Filium esse, cum anathemate ferit catholica et apostolica Ecclesia. Deinde additur : Οὐ γὰρ ταυτὸν εἶπον ἐκεῖ οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. Εἰ γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐδήλουν ἐννοίαν αἱ φωναὶ, τίς χρεια ἦν ἐκατέρων; Ἀλλὰ δῆλον ὅτι, ὡς τῶν μὲν ἀρνούμενων τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, τῶν δὲ λεγόντων, οὕτε ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως, οὕτως ἀμφοτέρω, ὡς ἀλλότρια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἀπηγόρευσαν· ἐπεὶ θύουγε τὸ ἐαυτῶν ἐδήλουν φρόνημα, εἶπον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· οὐκέτι προσθέντες καὶ τὸ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως. Non enim idem dixerunt illic essentiam et hypostasim. Etenim si una et eadem notio subjecta vocibus, quid opus erat utraque? Sed perspicuum est, aliis quidem (Filium) ex Patris essentia esse negantibus, aliis vero neque ex essentia esse, sed ex aliqua alia hypostasi dicentibus, illos ita demum utramque opinionem tanquam a sententia ecclesiastica alienam rejecisse. Nam ubi suam ipsorum declarabant sententiam, dixerunt ex essentia Patris Filium, non amplius adjicientes illud, ex hypostasi.

Non facile est statuere quosnam hæreticos Basilus, ob Filii originem ex alia quam Patris hypostasi deductam, a synodo notatos dicat. Videtur vel Valentinianos dicere, ut existimat Petavius, qui ex collatitia velut stipe ab æonibus conflatum esse Jesum asserebant; vel generatim Gnosticos, qui Christum non mundi creatoris, sed ignoti cuiusdam dei filium esse fingeant. Legendum putat Combessius, ut est in uno codice ms., ὅτι ἐξ οὐσίας, aliis ex essentia illum quidem esse, sed ex alia hypostasi dicentibus. Sed hæc emendandi ratio nec lucem affert, nec difficultatem minuit. Equidem non invitus concedam Petavio nihil omnino de ejusmodi hæreticis pronuntiasse synodum, nec satis firmo argumento Basilium niti, dum his vocibus, ex alia essentia aut hypostasi, duas res significari pertendit. Nihil enim vetat eandem sententiam diversis verbis confirmari : neque hæc in symbolo Nicæno Jamnata propositio, *Erat aliquando, quando non erat*, dissimilis est sequenti, *Non erat antequam nasceretur*. Videtur ergo idem evenisse Basilio, quod interdum optimam sententiam tuentibus evenit, ut in iis solvendis quæ adversarii objiciunt, minus commode versentur. Difficile enim est non fateri his verbis, ex alia hypostasi, essentiam designari. Sed levissimus hic Basilii nævus est, nec causæ summam attingit, quæ tota vertebatur hoc cardine, utrum synodus Nicæna unam in tribus personis hypostasim admisisset. Etiam si Basilus unius testimonii explicationem longius repetat, etiam si concedere adversariis nolit, quod incolumi sua causa concedere poterat; in eo certe synodi mentem accuratissime perspexit, quod tres hypostases ab ea sublata negaverit. Atque id quidem nobis paulo accuratius examinandum est, ac demonstrandum Nicænam synodum, etsi hypostasim

A pro essentia hoc loco sumpsit, non idcirco unam in tribus personis hypostasim admisisse : tres autem hypostases semper in Oriente, saltem a Noeti temporibus, summo consensu viguisse. Petavio assentiuntur alii theologi, in primis Thomassinus, qui in libro tertio *De incarnatione Verbi*, cap. 1, contendit, non nisi senescente quarto Ecclesiæ sæculo hypostasis nomen ab usia seu essentia discriminatum esse, idque allatis synodi Nicænae et Athanasii testimoniis efficere conatur.

B II. Fucum doctissimis viris fecit hypostasis vocis subjecta interdum essentiae significatio; et quoties vident apud antiquos scriptores hypostasim hoc sensu usurpari, inde concludunt unam his scriptoribus hypostasim placere. At plurimum peccat hæc rationis conclusio. Nam trium hypostasium acerri- mus defensor Basilus sæpe hypostasim hoc sensu accipit. Ait in libro *De Spiritu sancto*, cap. 16, p. 33, Spiritum sanctum gratiam suam conferre angelis. Εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν, In hoc ut perficiatur compleaturque illorum substantia. Non potest hoc loco ὑπόστασις aliter accipi ac οὐσία. Hinc in eodem capite, p. 32, sanctitas dicitur esse extra substantiam angelorum, ἐξωθεν τῆς οὐσίας, quia sanctitatem accipiunt a Spiritu sancto, nec eam a sua ipsorum essentia habent. Similiter lib. v *adversus Eunom.*, p. 34, omnis substantia justorum a Spiritu sanctificari dicitur : Ἡδὲα ὑπόστασις δικαίων. . . ἡγιάσται. In libro secundo, p. 252, totam Patris naturam ait in Filio imprimi velut in sigillo : aut quemadmodum artium substantia ex docentibus in discipulos tota transit, ὅποια τῶν τεχνῶν ἡ ὑπόστασις ἐκ τῶν διδασκόντων ὅλη τοῖς μαθητευομένοις ἐγγινομένη.

C Gregorius Nazianzenus, cujus summa exstitit cum Basilio in tribus hypostasibus defendendis consensio, divinam essentiam hypostasis nomine designat in orat. 34, p. 542, ubi de Deo et de iis quæ circa Deum prædicantur, sic loquitur : Τί γὰρ ὄντι αὐτῷ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν, ὑπάρχει τὸ μὴ ἀρχὴν ἔχειν μηδὲ ἐξίστασθαι, μηδὲ περ- τοῦσθαι, ἀλλὰ ὅλον τὸ εἶναι περίλαμπάνειν, λείπεται προσφιλοσοφεῖν τε καὶ προσεξετάζειν. Quid enim secundum naturam et hypostasim existenti, conveniat ei nec principium habere, nec a se unquam desciscere, nec fine ullo terminari, sed totum esse complecti, id præterea philosophandum et inquirendum relinquitur.

D Cyrillus Hierosolymitanus, quem cum S. Meletio et aliis trium hypostasium defensoribus conjunctissimum fuisse constat, interdum hypostasis nomine substantiam intelligit. Sic enim loquitur in cat. 6, n. 5 : Ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ ὑπόστασις ἡ θεία. Comprehendi non potest substantia divina; et cat. 16, de Spiritu loquens ait : Φύσιν δὲ ἡ ὑπόστασιν μὴ πολυπραγμόνει. Naturam aut substantiam ne curiose investigates.

Sic etiam Epiphanius interdum ὑπόστασιν pro οὐσίᾳ sumit, velut cum ait hæres. lxxiv. n. 4, Μία

θεότης τῆς αὐτῆς ὀυνάμεως, τῆς αὐτῆς ὑποστά-
σιως· *Una divinitas, ejusdem virtutis, ejusdem hy-*
postasis. Idem tamen sentiebat, τρεῖς ἀναγκαῖον
εἶναι τὰς ὑποστάσεις, ὁμολογεῖν, necesse esse tres
hypostases confiteri, idque conceptis verbis Basilio
scripserat, qui hanc illius doctrinam plurimum
laudat in epist. 258. Quare vitio non caret Epi-
phanii contextus in Ancorato, n. 6, ubi sic legitur:
Ἐν γὰρ εἰπῆς τὸ ὁμοούσιον, ἔλυσας Σαβελλίου
τὴν δύναμιν· ὅπου γὰρ ὁμοούσιον, μὴ ὑποστά-
σις ἐστὶ δηλωτικόν. Addendam esse negationem
ac legendum οὐ μὴ· vidit ipse Petavius, qui sic
interpretatur: Usurpando consubstantialis vocabulo
Sabellii robur infringis: non enim consubstantialis
vox singularem hypostasim significat.

Ruunt ergo argumenta Petavii, et ex allatis
exemplis perspicitur hypostasim interdum pro οὐσίᾳ
sumi posse, quamvis tres hypostases admittantur,
ac proinde Nicænos Patres, etiamsi hypostasim pro
οὐσίᾳ sumpserint, non idcirco unam in tribus per-
sonis hypostasim decrevisse. Neque hujus rei longē
petenda explicatio. Quamvis enim essentia sit id
quod commune est tribus personis, hypostasis vero
id quod proprium; sæpe tamen essentiae nomine
hypostasis comprehenditur, ac vicissim ipsa hy-
postasis essentiam comprehendit. Dum enim essen-
tia sive natura consideratur, quatenus conjuncta
est cum personalibus proprietatibus, sive cum
hypostasi, tunc eodem sensu usurpatur ac persona
sive hypostasis: unde S. Alexander Alexandrinus,
cujus verba mox referemus, Patrem et Filium *duas*
hypostasi naturas vocat. Sic etiam hypostasis, dum
consideratur quatenus cum essentia conjuncta est,
interdum pro essentia sumitur. Quemadmodum
ergo sancti Patres, etsi interdum essentiam su-
munt pro hypostasi, sive persona, non idcirco tres
essentias admittunt; ita ex eo quod hypostasim
nonnunquam sumant pro essentia, non sequitur
unam ab illis hypostasim admitti.

III. Sed jam longius nobis promovenda Basilii
defensio: hactenus enim probatum, immerito affingi
synodo Nicænae unam hypostasim: nunc proban-
dum tres hypostases semper in Oriente usurpatas
summo consensu fuisse, saltem a Sabellii et Noeti
tempore, nec ullos habuisse adversarios, præter An-
tiochenos nonnullos, quos Latini hac voce ob linguæ
sue inopiam offensi in sententiam suam traxerunt.

Ipsa illa controversia, quæ de hypostasibus
exorta est, eximio nobis argumento perpetuam
Orientis doctrinam demonstrat. Discimus enim ex
Gregorio Nazianzeno tres hypostases, antequam
hæc prodiret dissensio, Ecclesiæ Orientalis usu,
nemine repugnante, contritas fuisse. Sic enim
loquitur S. Gregorius in orat. 21, p. 395: Τῆς γὰρ
μὴς οὐσίας, καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγομένων
μὲν ὑπ' ἡμῶν εὐσεβῶς τὸ μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ τῆς
θεότητος, τὸ δὲ τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας, νοουμένων

δὲ καὶ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς ὁμοίως, ἀλλ' οὐ δυναμένοις
διὰ στενότητά τῆς παρ' αὐτοῖς γλώττης καὶ ὀνομά-
των πενίαν, διελεῖν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν,
καὶ διὰ τοῦτο ἀντισταγούσης [ἰεγ. ἀντιστάγουσι] τὰ
πρόσωπα· ἵνα μὴ τρεῖς οὐσίαι παραδειχθῶσι, τὴ
γίνεται; Ὡς ἴαν γελοῖον ἢ ἐλαινόν· πίστεως ἔδοξε
διαφορὰ, ἡ περὶ τὸν ἥχον μικρολογία. Nam cum
essentia una, et tres hypostases a nobis pie dicerentur
(quod alterum divinitatis naturam, alterum trium
personarum proprietates declaret), atque eodem
quidem modo apud Romanos intelligerentur, cate-
rum ob linguæ illius angustiam et verborum inopiam,
hypostasim ab essentia distinguere non possent, eo-
que factum esset, ut ne tres substantias admittere
viderentur, personarum vocabulum inducerent, quid
tandem contigit? Res profecto ridicula vel potius
miseranda: diversæ fidei speciem præbuit levis illa
et jejuna de vocum sono altercatio.

Habemus ergo totius dissensionis originem, et
initium unius hypostasis. Antequam Latinis in in-
terpretanda hypostasis voce molestiam facesseret
linguæ inopia, nulla erat apud Græcos ea de re
controversia, nulla varietas; ac proinde non solum
Nicæni Patres, sed et quotquot hypostasis vocabulo
ad efferendum dogma usi sunt, non unam hypo-
stasim, sed tres hypostases dixerunt, Gregorii testi-
monium confirmat Acacius Beræensis, qui sic lo-
quitur apud Cyrillum Alexandrinum, epist. 13: *Beatus Paulinus, inquit, tres hypostases aperte dicere*
recusabat, quamvis eadem virtute et veritate sentiret
ac prædicaret. Secutus est autem piissimos Occi-
dentis episcopos propterea quod angustior est lingua
Romana, quam ut secundum Græcam nostram phra-
sim tres hypostases dicere queat.

Illud etiam novitatem unius hypostasis demon-
strare possit, quod cum epistolæ Sardicensis sy-
nodi adjuncta a nonnullis fuisset quedam fidei
confessio, in qua una hypostasis, ut apostolica do-
ctrina, tradebatur, hanc fidei confessionem Alexan-
drina synodus ut spuriam rejecit, ac Antiochenos
hortata est (2), ut eam nec legi nec proferri pate-
rentur. Eusebius Vercellensis in subscribendo eam
ne proferendam quidem esse pronuntiat.

IV. Sed præcipuum nobis argumentum suppedi-
tant scriptorum ecclesiasticorum testimonia, tum
eorum qui ante concilium Nicænum floruerunt, tum
eorum qui synodo interfuerunt, aut post eam scri-
psere. Nullus sane proferri potest, qui unam in
tribus personis hypostasim dixerit: quotquot autem
in explicando Trinitatis mysterio hypostasis vocē
usi sunt, tres hypostases summo consensu numerant.

Origenes tom. II in Joannem, p. 56, sic contra
Sabellianos pronuntiat: Ἡμεῖς μὲντοιγε τρεῖς ὑπο-
στάσεις πειθόμενοι τυγχάνειν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν
Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· Nos autem persuasum
habemus tres esse hypostases, Patrem et Filium et
Spiritus sanctum. Refellit in libro VIII contra Cel-

(2) Athanas. epist. ad Antiochenenses.

sum, pag. 386, eosdem hæreticos, qui Patrem et Filium duas esse hypostases negabant; ipse vero duas hypostasi res esse asseverat, ὅντα δύο τῇ ὑποστάσει πράγματα.

S. Basilius in libro *De Spiritu sancto* cap. 29, n. 72, p. 61, citat illud Dionysii Alexandrini: Εἰ τῶ τρεῖς εἶναι τὰς ὑποστάσεις, μεμερισμένως εἶναι λέγουσι, τρεῖς εἰσι καὶ μὴ θέλουσιν· ἢ τὴν θεῖαν Τριάδα παντελῶς ἀνελέτωσαν· Si eo quod tres sunt hypostases, divisas esse dicunt, tres sunt etiam si nolint: aut divinare Triadem prorsus tollant. Tres ergo hypostases admittit Dionysius Alexandrinus, sed eos refellit, qui ex eo quod tres sint, divisas esse contendebant, quasi non una esset in tribus essentia. Atque id quidem accurate observandum, ut perspiciamus quam immerito Dionysium Romanum cum Alexandrino pugnare existiment duo eximii scriptores, Petavius (3) et Pet. Coustant (4). Uterque enim unam hypostasim asseri contendit a Dionysio Romano in hoc testimonio apud Athanasium, lib. *De Decret. Nic.*, n. 26, p. 231: Ἐξῆς δ' ἀνειχόμεως λέγοιμι καὶ πρὸς διαιρούντας καὶ κατετέμονοντας καὶ ἀναιρούντας τὸ σεμνότερον κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ μοναρχίαν εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότητες τρεῖς· Jam vero, inquit, æquum fuerit aduersus illos disputare, qui augustissimam Dei Ecclesiæ prædicationem monarchiam in tres quasdam virtutes ac separatas hypostases tresque divinitates dividunt, discindunt destruuntque. Nulla sane inter utrumque Dionysium sententiæ varietas: uterque hypostases divisas vi-

tuperat· neque una hypostasis Romano affingi potest, cum idem prorsus dicat ac Alexandrinus. Sed potius ex eo quod tres hypostases divisas refellat, non obscura conclusio est nihil eum reprehensurum fuisse, si una in tribus hypostasibus essentia fuisset admissa. Nullus ergo scriptor ante Nicænam synodum proferri potest, qui unam in tribus personis hypostasim docuerit.

V. Quid senserint Nicæni Patres ex duobus locupletissimis testibus perspicui potest, S. Alexandro Alexandrino et S. Athanasio. Primus sic loquitur in epist. ad Alexandrum Constantinopolitanum apud Theodoret. l. 1 *Hist. eccl.*, c. 4, p. 15: Οὐδὲν ἔστι τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν· ὅπερ φησὶν ὁ Κύριος, οὗ Πατέρα ἑαυτὴν ἀντιγορεύων, οὐδὲ τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι σαφηνίζων, etc. Cujusmodi est illud: « Ego et Pater unum sumus »· Quod quidem Dominus dicit, non quo se ipsum Patrem renuntiet, nec quo duas hypostasi naturas (hoc est, duas hypostases) unam esse demonstret, etc. Alibi explicabitur, cur S. Alexander duas hypostasi naturas dicat: nunc satis est monere, cum hac loquendi ratione usum esse, quia naturam, quæ una prorsus est numero, ut conjunctam cum persona-

libus proprietatibus in unaquaque persona considerabat.

Non discedit ab optimi decessoris et magistri vestigiis Athanasius, qui sub finem libri, quem de verbis Domini scripsit, *Omnia mihi tradita sunt*¹, etc., sic loquitur (pag. 108): Τὸ γὰρ τρίτον τὰ τιμιζώματα προσφέρειν τὴν δοξολογίαν, Ἄγιος, ἁγιος, ἁγιος, λέγοντα, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τελείας δείχνοντα ἔστιν· Dum ter veneranda illa animalia glorificationem proferunt, « Sanctus, sanctus, sanctus », tres hypostases perfectas ostendunt. Et in libro *Περὶ τῆς ἐνδόχρου ἐπιγραφῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου* (p. 878): Μία γὰρ ἡ θεότης καὶ εἰς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν· Una enim deitas et unus Deus in tribus hypostasibus. Hypostasis eodem sensu sumitur in libro, *Quod unus est Christus*. Postremum hoc opus abjudicant nonnulli Athanasio, de secundo non deest omnino dubitandi locus. At primum a nemine in dubium revocatur; si tamen excipias Tillemontium, qui fatetur se hac una re detineri quominus hoc opus certissime attribuat Athanasio, quod illud de tribus hypostasibus testimonium pugnare videatur cum tribus aliis Athanasii locis, in quibus sanctus Pater hypostasim pro essentia sumit, nempe in *Epistola ad Afros*, in libro *De synodis*, et in quarta *adversus Arianos oratione*. Sed etiam si demus his in locis, quæ Petavius argumenti loco protulit, hypostasim idem esse ac essentiam; certe non ait Athanasius unam esse in tribus personis hypostasim, sed idem facit quod ab acerrimis trium hypostasium defensoribus factum demonstravimus. Sed tamen si excipias librum *De synodis*, ubi ait Basilium Ancyranum *confiteri ex Patris essentia esse et non ex alia hypostasi Filium*, καὶ μὴ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, in aliis duobus testimoniis ad personam ipsam hypostasis revocari potest. Sic eximii loquitur in *Epist. ad Afros* (pag. 894): Ἢ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαίνονμενον ἔχει, ἢ αὐτὸ τὸ εἶν· ὅπερ Ἱερεμίας ὑπαρξὶν ὀνομάζει λέγων, Καὶ οὐκ ἤκουσαν φωνὴν ὑπάρξεως. Ἢ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία, ὑπαρξὶς ἐστίν· ἔστι γὰρ καὶ ὑπάρχει. Hypostasis autem substantia est, neque aliam habet significationem, quam hoc ipsum quod est: quod Jeremias vocat ὑπαρξὶν, seu existentiam, dicens: « Et non audierunt vocem existentie mee »· Nam hypostasis et substantia, id ipsum est quod ὑπαρξὶς, seu existentia: est enim et existit. Et in orat. quarta in Arianos (pag. 617): Ὡς περ δὲ μία ἀρχὴ καὶ κατὰ τοῦτο εἰς Θεὸς, οὕτως ἡ τῷ εἶναι καὶ ἀληθῶς καὶ ὕψως οὐσα οὐσία καὶ ὑπόστασις, μία ἐστὶν ἡ λέγουσα· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· καὶ οὐ δύο, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί· Porro quemadmodum unum est principium et proinde unus Deus, ita quæ rerissime est essentia et hypostasis, una est quæ dicit: « Ego sum qui sum »², non autem duæ, ne scilicet duo sint princi-

¹ Joan. x, 50. ² Luc. x, 22. ³ Apoc. iv, 8. ⁴ Jerem. ix, 10. ⁵ Exod. iii, 14.

(3) Lib. iv *De Trin.*, cap. 1.

(4) *Epist. Rom. Pont.* p. 290.

pia. In primo testimonio mirifice consentit Athanasius cum aliis Patribus Græcis, qui hypostasis nomen opposuere hæreticis Verbum et Spiritum sanctum existere negantibus, et ideo tres hypostases defenderunt. In altero Patrem manifeste designat, et deitatis unitatem ex eo probat, quod solus Pater principium sit, à quo duxæ aliæ personæ.

Atque etiamsi Athanasius in aliis operibus unam hypostasim admisisset, nihil id detrahere posset de testimonio, quod eruimus ex libro in illud, *Omnia mihi tradita sunt*. Scriptus enim hic libellus ante mortem Eusebii Nicomediensis, id est, ante annum 342. Nondum tunc percrebuerant de hypostasi controversiæ; nec causa suberat ulla, cur Athanasius eam loquendi rationem fugeret, qua non solum Alexander, sed etiam Origenes et Dionysius Alexandrinus usi fuerant. Quamobrem etiamsi Athanasium arcta cum Latinis et Antiochenis conjunctio ad professionem unius hypostasis adduxisset, non ideo priora illius scripta in dubium venire deberent. Sed tamen asseverare licet nusquam eum unam in tribus personis hypostasim ponere; imo ex quarta illius adversus Arianos oratione duo proferam testimonia, in quibus hypostasim eodem prorsus sensu ac Origenes et S. Alexander, usurpat. Sic igitur loquitur n. 25, p. 636: Μαίνεται μὲν οὖν Ἀρειος ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι λέγων τὸν Υἱὸν, καὶ ἦν ποτε, ὅτι οὐκ ἦν· μαίνεται δὲ καὶ Σαβέλλιος λέγων τὸν Πατέρα εἶναι Υἱὸν, καὶ ἑμπαλὴν τὸν Υἱὸν εἶναι Πατέρα, ὑποστάνει μὲν ἓν, ὀνόματι δὲ δύο· Quocirca insanit profecto Arius, cum ait Filium ex nihilo esse, fuisseque aliquando cum non esset; insanit pariter Sabellius, cum Patrem Filium esse, et Filium Patrem esse, docet, unum quidem hypostasi, sed nomine duos. Et sub finem ejusdem orationis: Τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ὁρθόν, καὶ εὐκρινὴ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς κηρύττει, οὐ τὴν ὑπόστασιν χωρίζων τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου· Rectum est igitur quod ait beatus Petrus qui veram Unigeniti prædicat divinitatem, nec Dei Verbi hypostasim disjungit ab homine ex Maria assumpto. In hoc postremo testimonio hypostasis multo aptius ad personam quam ad substantiam revocatur. In primo autem contendit Petavius non personam, sed id tantum quod revera existit, intelligendum esse. At negare non potest unam hypostasim rejici. Porro tres hypostases non alio consilio sancti Patres defenderunt, nisi ut Filium et Spiritum non efficientias quasdam ac pome tenus personas esse, sed Filium vere ut Filium, Spiritum sanctum vere ut Spiritum existere probarent. In eandem prorsus sententiam loquitur Athanasius, dum Patrem et Filium hypostasi unum dici non patitur. In quo consentit cum decessore suo, qui duas in Patre et Filio hypostases agnoscit; consentit cum Basilio, qui unum hypostasi Deum a Sabellio prædicari docet, epist. 214, n. 3. Unum addam Athanasii locum, in quo manifeste tres hypostases, ut supra Dionysius uterque, admittit. Οὗτε

τρεις ὑποστάσεις, inquit in *Expos. fid.* n. 2, μεμερισμένως κατ' ἑαυτάς. ὡς περ σωματοφυῶς ἐπ' ἀνθρώπων, ἔστι λογισασθαι. Neque tres hypostases per seipsas divisas, ut in hominibus pro natura corporum accidit, fas est in Deo cogitare.

Post concilium multo uberiores habemus testium copiam: nam si singulos sæculi quarti scriptores Græcos enumeremus, totidem erunt trium hypostasium defensores, quibus etiam adjungendum est concilium primum CPol., sive œcumenicum secundum. Docet enim hæc synodus in epistola ad Damascum unam esse Patris et Filii et Spiritus sancti essentiam, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν, ἔχουσιν τρισὶ τελείοις προσώποις, in tribus perfectis hypostasibus, sive tribus perfectis personis. Non utar auctoritate Gelasii Cyziceni, qui in Actis Nicæni concilii Osium inducit (parte II, c. 12) ex mandato ac decreto totius synodi respondentem ac τριάδα ὑποστάσεων prædicantem. Nemo est enim qui tantum hujus scriptoris testimonio tribuat. At sequentibus sæculis summum faletur Petavius consensum existitiae Græcorum in tribus hypostasibus prædicandis.

VI. Ipsi Occidentales eandem loquendi rationem libenter ad usus suos asciverunt, postquam subsistentiæ voce inventa difficultas omnis evanuit. Atque id quidem sæculo quinto contigit. Sed tamen longe antea videntur perspexisse tres hypostases percommode Græco sermone usurpari. Id colligitur ex epistola 214 Basilii, n. 4, ubi sic loquitur: Περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ὑπόστασις καὶ οὐσία οὐ ταυτόν ἐστι, καὶ αὐτοῖς, ὡς νομίζω, ὑπεστημῆναντο οἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἀδελφοί, ἐν οἷς τὸ στενὸν τῆς ἑαυτῶν γλώττης ὑπορώμενοι, τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῇ Ἑλλάδι φωνῇ παραδεδώκασι· ἵνα, εἰ τις εἴη διαφορὰ τῆς ἐννοίας, σώζοιτο αὐτῇ ἐν τῇ εὐκρινεῖ καὶ ἀσυγχύτῳ διαστάσει τῶν ὀνομάτων· Quod autem hypostasis et essentia idem non sunt, id et ipsi, ut puto, subindicarunt Occidentales fratres, dum linguæ suæ angustias subveriti, essentiae nomen lingua Græca tradiderunt, ut si qua esset sententiæ discrepantia, illa ipsa servaretur in clara et minime confusa nominum diversitate.

Quinetiam ipse Damasus tres hypostases videtur admisisse. Nam in epistola ad Paulinum prædicat unum Deum in tribus hypostasibus: Θεὸν ἓνα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν. Spuria videntur hæc postrema verba doctissimo Epistolarum pontificum Romanorum editori propterea quod desunt in exemplaribus Latinis. Sed tamen confirmari possent Flaviani testimonio, qui Paulinum coram magistro militum sic alloquitur apud Theodoretum I. v, c. 3, p. 201: Εἰ τὴν ἀχμάτου, ὦ φίλῳ, κοινωνίαν ἀσπάξῃ, ἐπιδείξον ἡμῖν σαφῶς τὴν τῶν ὁγμάτων συγγένειαν. Ἐκεῖνος γὰρ μὲν τῆς Τριάδος οὐσίαν ὁμολογῶν, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις διαῤῥήτῃ κηρύττει· σὺ δὲ ἀντικρὺς τῶν ὑποστάσεων ἀντιρεῖς τὴν Τριάδα. Si Damasi communionem amplecteris, o amice, doctrinæ nobis manifestam similitudinem ostende. Nam ille quidem unam eandemque Trinitatis substantiam

confleus, tres hypostases discrete prædicat. Tu contra, Trinitatem tollis hypostaseum. Ex his patet Damasum sui cum Græcis consensus aliquod monumentum edidisse, quod in Oriente notum omnibus et testatum esset. Nam nihil prorsus respondere potuit Paulinus, teste Theodoret. Nullam autem videtur aptius proferri posse monumentum, in quo id præstiterit Damasus, quam epistola ad Paulinum. Obiecit Petavius synodi Romanæ epistolam sub eodem Damaso, in qua una hypostasis et essentia docetur. Sed hypostasis vocem merito deesse in exemplaribus Latinis probavimus, not. ad epist. 93, p. 186.

Videor mihi ex his posse concludere neminem prorsus existitisse inter Catholicos Orientales, qui unam in tribus personis hypostasim admitteret, præter Paulinum Antiochenum ejusque amicos. Neque etiam dicere verebor tres hypostases immerito a S. Hieronymo, ut loquendi rationem sua sponte non accuratam vituperari. *Tota sæcularium litterarum schola, inquit in epistola ad Damasum papam, nihil aliud hypostasim nisi usiam norit: et quisquam, rogo, ore sacrilego tres substantias prædicabit? Etsi abundabat eruditione S. Hieronymus, videntur tamen hæc in re opiniones anticipatæ ei illuisse. Nam Budæus et post eum Henricus Stephanus observant sæpe apud antiquos scriptores hypostasim de iis dici quæ vere existunt, et iis opponi quæ specie tantum aut cogitandi ratione. Unde Budæus in Commentariis profert hunc Aristotelis locum De mundo, cap. 4: Συλλήβδην δὲ τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων τὰ μὲν ἐστὶ κατ' ἔμφασιν, τὰ δὲ καὶ ὑπόστασιν. Ad summam eorum, quæ in aere apparent, alia specie tenus existunt, alia habent etiam hypostasim. Addit etiam illud Themistii in Phys. II: Ἄ μὲν γὰρ λόγῳ χωριστὰ, ταῦτα καὶ ὑποστάσει χωρίζονται. Quæ ne ratione quidem separari possunt, ea etiam hypostasi separant. Cum ergo hypostasis opponatur iis quæ sola ratione aut specie tantum existunt, merito sancti Patres, ut Patrem vere esse patrem, Filium vere esse filium, Spiritum vere esse spiritum ostenderent, tres hypostases prædicarunt contra Sabellium et Noetum, qui cum tres quidem personas dicerent, teste Basilio epist. 214, n. 3, sed hoc personæ nomen ad metaphoricos sensus detorquerent; aliquid eis opponi debuit, quod pariter eludere non possent. At nihil ad eam rem aptius, nihil significantius hypostasis voce. Unde Sabellius unum prorsus hypostasi Deum esse contendebat, ut ibidem testatur Basilius.*

§ II.

I. Videtur S. Basilius prima specie pugnare cum S. Athanasio et S. Gregorio in tribus hypostasibus defendendis. II. Non tamen discedit a debita animi moderatione. Quo sensu hanc quæstionem magni momenti esse duxit. Quo sensu cum defensoribus prius hypostasis communionem ineundam negavit.

I. Quamvis S. Basilius in defendendis tribus

A hypostasibus traditionem Ecclesiæ secutus sit, forte tamen a nonnullis eo nomine accusabitur, quod nimio abreptus studio a temperamentis in synodo Alexandrina præscriptis discesserit. Cum enim audisset anno 375 Paulinum acceptis Roma perhonorificis litteris vehementer efferri, ejusque amicos cum Ecclesia S. Meletii conjungi velle, ac operam dare ut Terentium in partes suas traherent: statim scripsit ad hunc comitem, ut ejus animum præoccuparet, aut si qua eum opinione adversarii præoccupassent, penitus convelleret. In hac autem epistola sic suam de hypostasibus sententiam exponit: Οὐ μέντοι τοῦτου γε ἕνεκεν δυνάμεθά ποτε ταυτοὺς πείσαι, ἢ Μελέτιον ἀγνοῆσαι, ἢ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἐπιλαθεῖσθαι, ἢ τὰ ζητήματα, ὑπὲρ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἡ διάστασις γέγονε, μικρὰ ἡγήσασθαι, καὶ ἐλάχιστην εἶναι διαφορὰν νομίσαι πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας σκοπὴν. Ἐγὼ γάρ, οὐχ ὥπως εἰ ἐπιστολήν τις ἀνθρώπων δεξιόμενος ἐπ' αὐτῇ μέγα φρονεῖ, τοῦτου ἕνεκεν ὑποστὰλθαι ποτε καταδέξομαι· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐξ αὐτῶν ἡχητῶν οὐρανῶν, μὴ στοιχῇ δὲ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τῆς πίστεως, εὐναμαὶ αὐτὸν κοινωνῶν ἡγήσασθαι τῶν ἁγίων. Non idcirco tamen mihi ipse unquam persuadere possim, ut aut Meletium ignorem, aut Ecclesiæ cui præest oblitiscar, aut quæstiones, de quibus ab initio nata dissensio, exiles putem, et parvi ad pietatis propositum momenti. Ego enim non solum, si quis ob acceptam ab hominibus epistolam efferatur, non idcirco abstrahi me unquam et subduci patiar: sed neque, si ex ipsis missa sit cælis, nec sanam ille profiteatur fidei doctrinam, possum illum sanctorum communionis participem existimare. Cur autem de hac quæstione et de Paulino sic sentiat, hanc affert rationem, quod Paulinus, dum unam hypostasim, tres personas perfectas admittit, in hoc a Sabellio non discedat, qui pariter unam hypostasim, et tres personas admiserat. Quare contendit Basilius conjunctionem cum ejusmodi hominibus unam hypostasini profitentibus, sine gravissimis incommodis iniri non posse: Τίς δ' ἂν γένοιτο τῆς διαβολῆς ταύτης χαλεπωτέρα, καὶ μᾶλλον δυναμένη τοὺς πολλοὺς διασαλεῦσαι, ἢ εἰ φανελησάν τινες ἐξ ἡμῶν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μίαν ὑπόστασιν λέγοντες. Quamnam autem hac calumnia gravior esse possit, et ad multos commovendos aptior, quam si qui ex nobis videantur Patris et Filii et Spiritus sancti unam hypostasim dicere? In eandem sententiam sic alloquitur Epiphanium in epistola 258, n. 3: Ἰκανῶς δὲ μου κάκεινο τὴν ψυχὴν παρεκάλεσε, τὸ προστεθὲν παρὰ τῆς σῆς ἀκριβείας τοῖς λοιποῖς καλῶς καὶ ἀκριβῶς θεολογηθεῖσι· τὸ τρεῖς ἀναγκασίον εἶναι τὰς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν. Ὡστε τοῦτο καὶ εἰ κατὰ Ἀντιόχειαν ἀδελφοὶ διδασκείσθωσαν παρὰ σοῦ, πάντως δὲ πού καὶ ἐδιδάχθησαν· οὐ γὰρ ἂν εἴλου δηλονότι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, μὴ τοῦτο αὐτῶν μάλιστα τὸ μέρος ἀσφαλισάμενος. Valde autem in eum illud etiam animum recreavit, quod diligentia tua cæteris præclare et accurate tractatis adjecit,

necesse esse tres hypostases confiteri. Quapropter fratres Antiocheni hoc etiam a te edoceantur; profecto autem jam edocti sunt: nam sine dubio eorum amplexus non esset communionem, nisi maxime tibi de hoc capite cautum esset.

Videntur hæc prima specie pugnare cum Gregorii Nazianzeni de hac quæstione iudicio, et summa Athanasii in sedanda discordia animi moderatione. Hæc enim controversia videtur Gregorio (or. 21, p. 396) res prorsus ridicula vel miseranda, ὥς ἂν ἁρ γελοῖον ἢ ἐλασινόν· *levis et jejuna de vocum sono altercatio, ἢ περὶ τῶν ἡχῶν μυχρολογία*. Plenis manibus Athanasium laudat, qui utraque parte leniter et benigne accita, verborumque sententia diligenter et accurate perpensa, posteaquam concordem reperit, nec, quantum ad doctrinam, ullo modo inter se dissidentes, ita negotium transegit, ut nominum usum concedens rebus eos constringeret. Num igitur Basilii cum Gregorio et Athanasio pugnat, ac permagni ad pietatem momenti esse censet, quod isti levissimi esse momenti ducebant? Num necessarium confiteri esse statuit, quod cujusque arbitrio relinquebant; et quibus nullam prorsus modestiam volebant exhiberi, eos ad communionem negat admitti oportere?

II. Ut S. Patris sententia perspiciatur, observandum est I^o eum accuratissime servare quod præcipue ab Alexandrina synodo sancitum fuerat, ut neutra pars alteri hæresis aut erroris notam inureret. Hoc maxime ridiculum vel potius miserandum Gregorio videbatur, quod de fide controversia esse videretur *levis et jejuna de vocum sono altercatio*: quod obiceretur Sabellianismus ob tres personas, et Arianismus ob tres hypostases; quod eo tandem res adducta esset, ut periculum esset, ne orbis terrarum fines una cum syllabis abrumperentur. Nihil ejusmodi commissum a Basilio, qui in hac ipsa ad Terentium epistola adversarios suos domesticos fidei appellat, eosque simplicitate magis, quam malitia ad Sabellianorum loquendi similitudinem accedere fatetur, et in pluribus aliis locis eorum fidei testimonium tribuit, ut in epist. 156, n. 1, ubi eos, qui Antiochiæ inter se dissident sententia divisos esse negat. Hinc etiam in epist. 258, n. 3, fratres Antiochenos vocat eos qui a Paulini partibus stabant, precatur ut Ecclesiam Antiochenam, quæ in doctrina consentit, aliquando conjunctam videre contingat, nec jam ipsa contra se recta fides scissa sit.

Non erat ergo Basilii ex vehementi illo hominum genere, de quibus Hieronymus in epistola ad Damasum papam sic loquitur: *Interrogemus, inquit, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt: respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, ut tria enypostata, hoc est tres subsistentes personas, non confitetur, anathema sit. Et quia vocabula non ediscimus, hæretici judicamur*. Deera: sane ejusmodi hominibus eximia illa

virtus, quæ in omnibus Basilii dictis et factis elucebat, lenitas et animi moderatio. Suspiciatur tamen Tillemontius (t. XII, p. 46) Hieronymum non sibi constare in his narrandis. Nam cum vehementes illi trium hypostasium defensores, inquit eruditus scriptor, nihil aliud peterent ab Hieronymo, nisi ut tres hypostases confiteretur; quomodo non eos placasset trium hypostasium confessione? Deinde vero postquam tres hypostases confessum se esse narravit, cur statim addit, *Et quia vocatula non ediscimus?* Videntur hæc pugnare Tillemontio. Sed minus animadvertit doctissimus criticus Hieronymum hoc loco non tres hypostases confiteri, sed medium se esse velle inter utrasque partes. Non enim dicit, Si quis tres hypostases non confitetur, anathema sit: sed is est sensus illius verborum: Si quis tres hypostases confitendo, non ut tres personas subsistentes, sed ut tres substantias confitetur, anathema sit. Id patet ex his quæ sequuntur: Si quis autem hypostasim unam intelligens, non in tribus personis unam hypostasim dicit, alienus a Christo est. Secum ergo non pugnabat Hieronymus, sed neutram loquendi rationem amplectens, quidquid utrique poterat inesse vitii, id prorsus rejiciebat, nec tamen placare poterat morosos illos adversarios.

2° Neque etiam reprehendendus Basilii, quod exortam de hypostasibus controversiam magni esse momenti duxerit, neque in hoc pugnat cum synodo Alexandrina. Etsi enim hæc quæstio tanti esse non debebat, ut inter Catholicos idem sentientes pax dissiliret; erat tamen satis magni momenti, si spectetur hæreticorum ad accusandam Ecclesiam ingenium proclive. Cum enim Catholicis Sabellianismum affligere non desinerent, campum illis ad calumnias aperuisset unius hypostasis ad exemplum Sabellii confessio. Quare cum Epiphano assentitur, necesse esse tres hypostases confiteri; nequaquam id necessarium esse putat, ut Catholicus aliquis habeatur, sed ut locus Arianorum calumniis non detur, addo etiam, ut servetur accepta a majoribus traditio.

3° Cum tanto animi ardore in id incumbit Basilii, ne unius hypostasis defensores cum Ecclesia Meletii jungantur, seque adduci posse negat, ut Paulinum communionis sanctorum participem agnoscat; diligenter expendendum quid ei propositum fuerit. Non enim id agebatur, ut schismati Antiocheno finis imponeretur, et ad legitimum pastorem S. Meletium oves redirent. Si tanti commodi spes affulsisset, certo scio Basilium omnia paci et charitati posthabiturum fuisse, ac libenter suscepturum Paulini plebem et clerum, etiamsi unam hypostasim admitterent. Sed Paulini amicorum consilia omnia eo spectabant, ut Paulinus, excluso S. Meletio, solus Antiochiæ præsesset. Hinc Basilii in eadem epist. 214, n. 1, adduci se posse negat, ut aut Meletium ignoret, aut Ecclesiæ cui præest Meletius obliviscatur. Non immerito ergo

communione cum Paulino incundam negabat; quippe cum iniri non posset, quin Meletius rejiceretur; qui solus Antiochiæ legitimus erat episcopus. Eadem de causa Basilius (epist. 258, n. 3) leniter reprehendit in Epiphanio initam cum Paulini Ecclesia communionem: non quod unius hypostasis defensores excommunicandos et ab Ecclesia ejiciendos duceret; sed Epiphanii constantiam requirebat, qui cum tres hypostases necesse esse confiteri censeret, cum hominibus unam hypostasim profitentibus communicaverat, spreta et rejecta Meletii communione: Fecit eadem defendendi Meletii necessitas, ut unius hypostasis professio, quæ magno aliquo commodo compensata, levis visa esset, cum maximis in Meletium injuriis conjuncta, permagni esse momenti videretur. Neque etiam ab Arianorum calumniis valde metuendum fuisset, si una hypostasis, veluti nervus quidam tolerabilis et ignoscendus, veniam apud Catholicos habuisset, sed si summum honorem ac celebritatem adeptus esset, ac magna Meletii Ecclesia pusillo Paulini conventui fuisset adjuncta, velut si flumen rivulo adjungatur; tunc Arianis patuisset latissimus ad calumniandum campus.

§ III.

I. Vituperatus a nonnullis S. Basilius, quod Dei titulum Spiritui sancto non semper tribuerit. II. Hoc temperamento usus est, ut infirmis consuleret et Ecclesiam suam hæreticorum furori subtraheret. III. Neutrum prorsus ritinperandum. IV. Objecta solvantur. V. Basilius semper idem sentiens non semper eodem modo in hæreticis refellendis versatur.

I. Nunc aliud reprehensionis genus, longe diversum superiori, propulsandum a S. Basilio. Quod enim interdum de sancto Spiritu sic disserit, ut nomen Dei non tribuat, id et nonnullis olim indignationem movit, nec desunt hodie qui Basilii hac in re fortitudinem animi et constantiam requirant. Prodiit paucis ab hinc annis opusculum quoddam, in quo de Basilii facto disseritur. Basilium reprehendit auctor opusculi, non tamen sine debita tanto doctori reverentia, quod animi moderationem et lenitatem longius produxerit. Existimat illius consilium non modo eos exitus non habuisse, quos sibi proponebat, ut placarentur Pneumatomachi, et reducerentur infirmi, sed etiam locum dedisse occultis hæreticis, qualis erat Eustathius Sebastenus, sese cum Basilio conjungendi; pluribus autem displicuisse non solum monachis, sed etiam episcopis ac ipsi S. Meletio. Negat idem scriptor certo constare an S. Athanasio probata fuerit Basilii agendi ratio: variam ea de re censet fuisse Gregorii Nazianzeni sententiam: ac ipsum etiam Basilium, cum videret se rem præclarissimam non facere, in gratiæ loco hoc petisse a Spiritu sancto ejusque divinitatis defensoribus; postea autem hoc temperamentum missum fecisse, quo nunquam usus est in defendendo consubstantiali. Nemo fere est qui tot rationum momentis undique

exquisitis et comportatis, non prima specie manus dandas esse putet. Sed si singula vestigentur accuratius, aliud prorsus feretur de S. Basilio iudicium.

II. Duabus potissimum de causis S. doctor Dei voce interdum in prædicanda S. Spiritus divinitate abstinuit. Prima erat, ut infirmis consuleret: altera ut furentibus hæreticis locum præriperet perturbandæ et vastandæ Cappadociæ.

Cum Tarsensis Ecclesia in Arianorum manus incidisset, catholici presbyteri cum episcopo hæretico communicare volebant, ac seorsim, ut in pluribus aliis Ecclesiis factum est, plebem suam regerant. Sed inter eos exorta dissensio, ac Cyriaco presbytero, cujus fides in suspicionem venerat, alii presbyteri conditiones nonnullas ferebant, quibus ille assentiri volebat. Consultus Basilius duas ea de re epistolas scripsit, alteram ad presbyteros Tarsenses, alteram ad ipsum Cyriacum. Demonstrat (epist. 113) presbyteris in eo statu res Ecclesiæ versari, ut nihil antiquius esse debeat, quam membra divulsa conjungere. *Fiet autem conjunctio*, inquit, *si velimus, quibus in rebus animas non lœdimus, in his nos ad infirmiores accommodare.* Cum igitur ora multa in Spiritum sanctum aperta sint, ac linguæ ad jaciendas in illum blasphemias sint exacutæ, rogamus vos ut, quantum in vobis est, ad parvum numerum blasphemantes redigatis; et qui Spiritum sanctum creaturam esse non dicunt, eos recipiatis in communionem, ut blasphemii relinquuntur soli, ac vel pudore suffusi ad veritatem redeant, vel, si in peccato manent, auctoritate careant ob paucitatem. Nihil igitur amplius exposcamus: sed volentibus nobiscum conjungi fratribus fidem Nicænam proponamus: ac, si ei assentiuntur, illud quoque exigamus, Spiritum sanctum creaturam duci non oportere, et eos qui dicunt, recipi ab ipsis in communionem non debere. Nihil autem præter hac exposcendum esse censeo. Ipsum autem Cyriacum hortatur (epist. 114), ut fidem Nicænam profiteatur, nec ullam in ea vocem rejiciat, ac præterea Spiritum sanctum creaturam dici non debere, nec cum illis qui dicunt, communicandum esse declaret. Non probabat ergo Basilius hanc legem Cyriaco imponi, ut Dei nomen Spiritui sancto tribueret, modo rem hoc nomine significatam confiteretur.

Quod autem observari voluit ad sanandos et reducendos infirmiores, id ipse observavit, ut pravorum hæreticorum insidias Ecclesia Cæsariensis effugeret. Res a S. Gregorio Nazianzeno sic narratur, or. 20, p. 564: Οἰκονομεῖν ἐστὶ τῶν λόγων ἐν κρίσει, τῶν ἀνταγκῶν ἐνόμιζε, τῷ θεῷ Δαβὶδ περὶ τοῦτου συμβούλιον γράψας, καὶ μικρὸν ὅσον τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν διατρέψαι, καὶ τὴν τῶν αἰρετικῶν δυναστείαν, ἕως ὃ τῆς ἐλευθερίας ἐπιλάβοι καιρὸς, καὶ ὃ τῇ γλώσσῃ τὴν παρόρησιν. Οἱ μὲν ἐζητοῦν λαβεῖσθαι γυμνῆς τῆς περὶ τοῦ Πνεύματος φωνῆς. Ὡς εἴη Θεὸς (ὅπερ ὢν ἀληθὲς, ἀσεβὲς ἐκαίνοις ὑπελαμβάνετο, καὶ τῷ κακῷ προσητάτῃ τῆς ἀσεβείας), ἵνα τὴν

μὲν τῆς πόλεως μετὰ τῆς θεολόγου γλώσσης ὑπερ-
ορίσωσιν, αὐτοὶ δὲ κατασχόντες τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ
τῆς ἐαυτῶν κακίας ὁρμητήριον ποιητάμενοι, ἐντεῦ-
θεν τὸ λειπόμενον ἄπιν, ὥς ἐκ τινος ἀκροπόλεως
καταδράμωσιν. Ὁ δὲ ἐν ἄλλαις μὲν φωναῖς γραφί-
καις καὶ μαρτυρίαις ἀναμφιβέκτοις ταυτὴν ἐνυμμέ-
ναις, καὶ ταῖς τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκαις οὕτως
ῥῆγχι τοὺς ἀντιλέγοντας, ὥστε μὴ ἀντιβαίνειν ἔχειν,
ἀλλ' οἰκείαις συνδεῖσθαι φωναῖς, ἤπερ ὅτι καὶ μεγί-
στη λόγου δύναμις καὶ σύνεσις· δηλώσει δὲ καὶ ὁ
λόγος ὃν περὶ τούτου συνέγραψε κινῶν τὴν γραφίδα,
ὥς ἐκ πυξίδος τοῦ Πνεύματος. Τὴν δὲ κυρίαν φωνὴν
τέως ὑπερετίθετο, παρὰ τε τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, καὶ
τῶν γνησίων τούτου συναγωνιστῶν χάριν αἰτῶν, τῇ
οἰκονομίᾳ μὴ δυσχεραίνειν, μηδὲ μίᾳ ἀντεχομένους
φωνῇ, τὸ πᾶν ἀπολέσαι δι' ἀπλητίαν, τῷ καιρῷ
παρασυρίσσης τῆς εὐσεβείας. Αὐτοῖς μὲν γὰρ οὐδε-
μίαν εἶναι ζημίαν ὑπαλλαττομένων μικρὸν τῶν λέ-
ξεων, καὶ φωναῖς ἄλλαις τὸ ἴσον διδασκομένοις· οὐδὲ
γὰρ ἐν ῥήμασιν ἑμὴν εἶναι τὴν σωτηρίαν μᾶλλον ἢ
πράγμασι· μηδὲ γὰρ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἀποβαλεῖν
ἂν, εἰ τὴν ἡλειμένου φωνὴν ἀντὶ τῆς Χριστοῦ πρὸς
ὀλίγον ἐπιζητοῦντες, ῥήσιν μὲθ' ἑμῶν τάττεσθαι·
τῷ δὲ κοινῷ μεγίστην ἂν βλάβην γενέσθαι, τῆς Ἐκ-
κλησίας κατασχευείσης. *Ceterum sermones cum
iudicio disponere, de Davidis consilio et sententia*,
necessarium esse iudicabat, ac belli tempus, et hære-
ticorum principatum aliquantisper tolerare, quoad
libertatis tempus successisset linguæque libertatem
ac licentiam attulisset. Illi enim nudam et apertam
vocem de Spiritu sancto, quod Deus esset, arripere
studebant (quod quidem tametsi verum erat, im-
pium tamen illis atque improbo impietatis antistiti
videbatur), ut eam quidem cum theologica lingua
civitate pellerent, ipsi autem Ecclesiam occuparent,
eamque sceleris sui propugnaculum efficerent, atque
hinc deinde, velut ex arce quadam, id omne, quod
reliquum erat, popularentur. At ille in aliis quidem
vocibus e Scriptura petitis, testimoniisque minime
dubii eandem vim habentibus, necessariisque argu-
mentis, adversarios ita comprimebat, ut nullo modo
repujare ac contra nili possent: sed, quæ maxima
sermonis virtus et prudentia est, propriis vocibus
constringerentur, quemadmodum is liber, quem hoc
argumento edidit, perspicue ostendet, in quo cata-
mum quasi ex Spiritus pyxide movet. Sed tamen
propriam vocem interim usurpare differebat, tum ab
ipsomet Spiritu, tum a sinceris ipsius propugnatori-
bus in gratiæ loco hoc petens, ne hoc suo consilio
offenderentur; nec committerent, ut dum unam vocem
mordicus retinere conarentur, propter inexplorabilem cupiditatem omnia perderent, convulsa nimi-
rum turbulento tempore ac distracta pietate. Ipsos
enim nihil ex eo incommodi ac detrimenti accepturos,
si vocabula paulum immutarentur, modo aliis verbis
eadem docerentur (neque enim salutem nostram in*

A verbis potius quam in rebus consistere: quippe cum
ne Judæi quidem rejiciendi sint, si ad aliquod tem-
pus pro Christo vocem Uncti sibi concedi postulantes,
in nostrum numerum atque ordinem ascribi relint):
at reipublicæ non posse majorem perniciem ac pe-
stem offerri, quam si Ecclesia ab hæreticis occupa-
retur. In hac Basilii agendi ratione, sive infirmis
consolat, sive hæreticorum furori Ecclesiam suam
obicere caveat, haud equidem video quid repre-
bendi possit.

III. Quod spectat ad lenitatem in infirmos ad-
hibitam: 1° nihil illa catholico dogmati, nihil usi-
tato ad exprimendum dogma sermoni nocebat.
Tutum erat dogma cum Nicænæ fidei professione,
tum iis quæ huic formulæ Basilii adjicienda du-
B cebat. Quinetiam tota illa accommodatio eo specta-
bat, ut quamplurimi ad constituendam in Ecclesia
divinitatem sancti Spiritus allicerentur: nec sane
consentaneum erat (ep. 113), ut cum hæretici li-
benter in sua communione retinerent eos etiam qui
hæretice non sentiebant, Catholici a sua remove-
rent eos qui catholice sentiebant. Neque etiam de
catholici sermonis auctoritate quidquam detrahe-
batur. Etsi enim infirmis concedebatur ut Spiritum
sanctum non appellarent Deum, non tamen con-
cedebatur ut hanc vocem damnaverent, nec ideo
illam alii Catholici usurpare et prædicare desine-
bant. Quare spes erat infirmos, dum quotidie in
Ecclesia Spiritum sanctum Deum appellari audiunt,
atque huic voci aures assuefaciunt, brevi inanem
C illum scrupulum deposituros. Atque hæc maxime
spes Basilium fovebat. Enimvero persuasum mihi est,
inquit (ep. 113), diuturniore inter nos consuetudine
ac mutua citra contentionem exercitatione, si quid
etiam amplius adjiciendum sit explanandi causa,
daturum id Dominum, qui ipsum diligentibus omnia
cooperatur in bonum¹.

2° Non animadvertunt ii, quibus hæc agendi ra-
tio non placet, magnum esse discrimen inter ea
quæ hæreticis ignave et turpiter, et ea quæ infir-
mis benigna quadam accommodatione concedun-
tur (5). Hoc tantum petebat a Basilio Modestus im-
peratoris nomine, ut unam vocem, nempe consub-
stantiale, e fidei symbolo tolli pateretur. At Basi-
lius ne unam quidem syllabam sacrorum do-
gmatum prodi, nihil prorsus addi aut demi, ac
ne ipsum quidem formulæ ordinem mutari de-
bere respondit. Idem tamen iis qui, cum catholice
sentirent, nondum Nicænæ formulam receperant,
benignæ excusationis veniam non denegabat, sal-
tem in episcopatus primordiis, ut perspicitur ex
epist. 52. Aliud est enim infirmis unam aliquam
vocem remittere, aliud hæreticorum artibus aut
minis concedere; ut ea vox e catholici sermonis
usu amandetur. Si concessum fuisset hæreticis ut
consubstantiale deleteretur, triumphum illi egissent

* Psal. cxi, 5. ¹ Rom. viii, 28.

(5) Nyss. 1, Eunom. 314. Theodoret., lib. iv, c. 18.

ex Ecclesia, quæ non eos recepisse, sed ab eis recepta videretur; quod quidem nunquam committendum esse merito docet Basilius in epist. 266. At iisdem redeuntibus sine consubstantialis professione, non tamen sine professione fidei hac voce contentæ; numerum filiorum suorum augebat Ecclesia, incolumi prorsus traditionis deposito.

3^a Sententiæ suæ magnos ascriptores et imitatores habuit Basilius. Præter Athanasium, qui Basilii factum probavit et defendit, ut modo videbimus, Basillum imitatur Gregorius Nazianzenus in oratione 44, p. 710, ubi sic loquitur: Συμβῶμεν ἀλλήλοις πνευματικῶς· γινώμεθα φιλάδελφοι μᾶλλον ἢ φίλοι. Δότε τὴν δύναμιν τῆς θεότητος, καὶ δώσωμεν ὑμῖν τῆς φωνῆς τὴν συγχώρησιν· ὁμολογήσατε τὴν φύσιν ἐν ἄλλαις φωναῖς, αἷς αἰδεῖσθε μᾶλλον· καὶ ὡς ἀσθενεῖς ὑμεῖς ἰατρούσμεν, ἔστιν ἃ καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν παρακλέψαντες. Αἰσχρὸν μὲν γάρ, αἰσχρὸν καὶ ἱκανῶς ἀλογον, κατὰ ψυχὴν ἐβρωμένους, μικρολογεῖσθαι περὶ τὸν ἥχον, καὶ κρύπτειν τὸν θύσαυρον, ὡς περ ἄλλοις βασκαίνοντας, ἢ μὴ καὶ τὴν γλώσσαν ἀγιάσῃτε δεδαικότες· αἰσχρὸν δὲ ἡμῖν ὁ ἐγκαλοῦμεν παθεῖν, καὶ μικρολογίαν καταγινώσκοντας, αὐτοὺς μικρολογεῖσθαι περὶ τὰ γράμματα. Μιᾶς θεότητος, ὦ οὔτοι, τὴν Τριάδα ὁμολογήσατε, εἰ δὲ βούλεισθε, μιᾶς φύσεως· καὶ τὴν Θεοῦ φωνὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῖν αἰτῶμεν. Δώτει γάρ, εὐοῖδα, ὃ τὸ πρῶτον δοῦς καὶ τὸ δεύτερον, καὶ μάλιστα, εἰ δεῖλα τις εἴη πνευματικὴ, ἀλλὰ μὴ ἐνστασις διαβολικὴ τὸ μαχόμενον. Ἔτι σαφέστερον εἶπω καὶ συντομώτερον, μήτε ὑμεῖς ἡμεῖς εὐθύνητε τῆς ὑψηλοτέρας φωνῆς (φύσιν γάρ οὐδεὶς ἀναθάσει), οὔτε ἡμεῖς τὴν ἐφικτὴν τέως ὑμῖν ἐγκαλέομεν, ἕως ἂν καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὸ αὐτὸ φέρησθε καταγώγιον· οὐ γὰρ νικῆσαι ζητοῦμεν, ἀλλὰ προσλαβεῖν ἀδελφοὺς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα· *Verum spiritualiter inter nos hanc controversiam transigamus: fraternæ potius charitatis studium, quam nostri amorem præ nobis feramus. Vim divinitatis ac potentiam nobis date, et nos vicissim divinitatis vocem vobis concedemus. Naturam aliis vocibus, quibus plus tribuitis, confiteamini: ac vos, ut infirmos curabimus, nonnulla vobis grata et jucunda suffragantes. Etenim turpe quidem illud est, turpe, inquam, ac perabsurdum, cum animo optime valeatis, circa vocis sonum jejunos et minulos vos præbere, ac thesaurum occultare, quasi aliis eum invidentes aut metuentes, ne linguam quoque vestram sanctificetis; turpius autem nobis est eodem vitio teneri, quod vobis objicimus, atque, cum anxiam vestram de minutis rebus contentionem dampnemus, litterarum tamen minutias anxie urgere. Trinitatem, o viri, unius deitatis esse fateamini, aut, si magis placet, unitus naturæ: atque hanc vocem, Deus, a Spiritu vobis postulabimus. Dabit enim profecto secundum, qui primum dedit, idque potissimum, si id de quo pugnatur, spiritualis quædam timiditas fuerit, ac non diabolica contentio. Atque, ut apertius et compendiosius loquar, sic inter nos agamus, ut nec vos, sublimioris vocis*

A ergo, nos in crimen vocetis (nec enim invidia et reprehensione premi debet hujusmodi ascensus), nec nos vicissim eam vocem, cujus modo capaces estis, vobis objicemus: quandiu alio itinere ad idem hospitium feremini. Non enim victoriam ambimus, sed ut fratres, quorum separatione distorquemur, ad nos redeant, laboramus. Hæc Gregorius dissererat Constantinopoli: ejusque animi moderationem paulo post ipsa synodus Constantinopolitana iudicii sui auctoritate comprobavit, quæ Dominum appellavit Spiritum sanctum, sed ut iis consulere, quorum animis scrupulus, subabsurdus ille quidem, sed tamen ignoscendus insidebat, Dei vocem in symbolum inserendam esse non censuit.

Sed forte indulgentia in infirmos ipsa humanitatis specie placebit, at minus considerata, nimiumque remissa videbitur Basilii cum improbis hæreticis agendi ratio. Sed tamen si alterum probetur, alterum improbari non potest. Nam cum Arianis aditum in Cappadociam hoc temperamento intercluderet Basilius, tunc, si unquam alias, plurimis infirmis consulebat, quos persecutio in maximum periculum conjecisset. Deinde vero non indigna res erat charitate Basilii, ne furentibus quidem hæreticis amplius quidquam proponere, quam quod omnino necessarium ad catholicum dogma judicabat?

Illud autem in primis observandum est, nequaquam commisisse Basilium, ut Dei nomen Spiritui sancto in Ecclesia tribui desineret, sed sæpe illi hunc titulum et per se et per alterum seipsum, *C* Gregorium Nazianzenum, tribuisse. Id testatur Gregorius Nazianzenus, qui his, quæ modo retulimus, statim addit (p. 364): Ἐπεὶ ὅτι γὰρ παντὸς μᾶλλον ἔδει τὸ Πνεῦμα Θεὸν, ἐῆλον μὲν ἐξ ὧν καὶ θεμοσίχ τοῦτο πολλάκις ἐκέρυξεν, εἰ ποτε καιρὸς ἦν, καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐρωτῶσι προθύμως ἀνωμολόγησε, σαφέστερον δὲ πεποίηκεν ἐν τοῖς πρὸς ἐμὲ λόγοις, πρὸς ὧν οὐδὲν ἀπόρητον ἦν αὐτῷ περὶ τούτων κοινολογουμένῳ, μηδὲ ἀπλῶς τοῦτο ἀποφηνάμενος, ἀλλ', ὃ μηδέπω πρότερον πολλάκις πεποίηκεν, ἐπαρατάμενος ἑαυτῷ τὸ φρικωδέστατον, αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἐκπαιεῖν, εἰ μὴ σέβοι τὸ Πνεῦμα μετὰ Πατρός καὶ Υἱοῦ ὡς ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον. Εἰ δὲ μέ τις δέξαιτο κοινωνὸν ἐκείνου καὶ τοῖς τοιούτοις, ἐξαγορεύσω τι καὶ τῶν τοῖς πολλοῖς τέως ἀγνοουμένων, ὅτι τοῦ καιροῦ στενοχωροῦντος ἡμεῖς, ἑαυτῷ μὲν οἰκονομίαν ἐπέτρεψεν, ἡμῖν δὲ τὴν παρήρσιαν, οὐς οὐδεὶς ἐμελλε κρῖνειν, οὐδὲ ἀποβάλλειν τῆς πατρίδος ἀφανείᾳ τετιμημένους, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρὸν εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς Εὐαγγέλιον· *Nam quod alioqui melius quam quivis alii, Spiritum sanctum Deum agnosceret, cum ex eo perspicue constat, quod et hoc sæpe de loco superiore, quod per tempus licebat, prædicavit, et privatim apud eos, a quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est: tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstravit (neque enim quidquam unquam, cum de his rebus mecum colloqueretur animo lectum occultumque habuit) non simpliciter hoc affirmans, sed, quod antea ipsi perraro acciderat.*

sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, nempe ut ab ipso Spiritu excideret, nisi cum Patre et Filio Spiritum, ut consubstantialem et honore parem, veneretur. Quod si quis me in tantis quoque rebus, illius socium admiserit, aliquid, quod plerisque incognitum ante fuit, evulgabo. Nam cum tempus in summas angustias nos redigeret, hanc ipse rationem inibat, ut sibi quidem œconomiam, nobis autem, quos ob nominis obscuritatem nemo in iudicium adducturus, patriaque ejecturus esset, loquendi libertatem committeret. Atque ita Evangelium nostrum firmum et validum erat, utriusque præsidio suffultum.

IV. Jam vero perfacile refelluntur quæ eruditum opusculi auctorem detinuerunt, quominus sancti Basilii agendi rationem probaret. Quod ait consilium illius nec ad reducendos infirmos, nec ad placandos Pneumatomachos profuisse, fateor me nescire ex quibus id fontibus hauserit. Quis enim ei dixit pacem inter presbyteros Tarsenses Basilii opera restitutam non fuisse? quis ei dixit nullum exitum habuisse susceptos ab eo labores, ut, quotquot catholice sentiebant, eos in unam consensionem ac communionem adduceret; cum præsertim in epist. 69, ad sanctum Athanasium, spem hujus consilii ad exitum perducendi præ se ferat: in alia autem ad eundem Athanasium (ep. 82) aliquanto post scripta declarat, quidquid circa fidem sanum est in Cappadocia et vicinis locis vere ad eorum, qui idem sentiunt, communionem et unitatem propendere? Quod spectat ad Pneumatomachos, semper illi quidem bellum inexpiabile cum Basilio gessere, sed tamen certa et explorata res est, gravissimas cum procellas a Cappadocia propulsasse, non solum magnis præliis sustinendis, sed etiam prudenti secessu, cum hæreticorum insidias anno 371 declinavit. Erant enim in insidiis collocati, ut una voce ex ejus ore arrepta, impetum in Ecclesiam facerent. Quare tot ac tanta prælia non certasset Basilius, nisi cauta et provida consilia præcessissent: non tot fulsissent miracula, non Cappadociam Valens unam ex omnibus provinciis eximiam habuisset, si Basilius non plus movisset Ecclesiarum utilitas, quam calidiorum ingeniorum querelæ.

Non tutiori fundamento nititur quod ait idem scriptor, occultos hæreticos, qualis erat Eustathius, hac Basilii accommodatione et facilitate usos esse, ut sese cum eo conjungerent, ac gravissimis postea illum calumniis vexarent. Jamdudum conjunctissime cum Eustathio et amantissime vixerat Basilius, antequam hæc de Spiritu controversia prodiret. Non multo post exortam hanc controversiam dissiluit eorum amicitia, propterea quod Basilius, etsi in probanda et periclitanda hominum suspectorum fide morosus non erat, ita tamen in constringendo et firmissimis nodis tenendo Eustathio cautus fuit, ut cum iste hæc vincula effugere non posset, odium et iracundiam in Basilius palam et aperte evomuerit. Basilii ergo lenitas in defendenda Spiritus divinitate nequaquam Eusta-

thium cum eo conjunxit, sed potius summa in hoc dogmate tuendo constantia disjunxit.

Formula autem, cui subscripsit Eustathius, non solius Basilii, sed etiam Theodoti et Meletii opus est; et cum temperamento et accommodatione non careat, nec Spiritum sanctum appellet Deum, quis credat cum opusculi auctore, Basilium propterea Theodoto et Meletio in offensionem venisse, quod Dei nomen interdum Spiritui sancto non tribueret? Magnæ profecto exstiterunt Theodoti Nicopolitani in Basilium injuriæ (ep. 99); sed illius morositatis causa, Basilii communio cum Eustathio, non vocis unius præmissio. Metuit aliquandiu Basilius ne S. Meletio, in iis quæ ad Eustathium spectabant, parum æquo uteretur. Sed statim atque in Armeniam profectus, consilii sui rationem sancto exsuli exposuit, summam illius æquitatem expertus est. Quod autem egerat in defendenda Spiritus divinitate, nunquam id ei aut apud alium episcopum purgandi sui laborem attulit.

Auctor opusculi non solum adversarios affligit Basilio, qui nulli exstiteret; sed etiam quos habuit defensores, ab eo avellere conatur, S. Athanasium et S. Gregorium Nazianzenum: ac de altero quidem dubitat, an factum Basilii aliquando probaverit, alterum non semper probasse contendit. Equidem non video quid nobis relictum sit, quo nitamur in rebus criticis, si Basilio patrocinium eripiat S. Athanasii. Exstant duæ illius epistolæ in Basilium perhonorificæ, altera ad Palladium, altera ad Joannem et Antiochum. In utraque Basilium defendit, accusatum a monachis Cæsariensibus, quod in dogmatis defensione remissius aliquid egisset. Unde Athanasius ait: Si suspectus esset Basilius in iis quæ ad veritatem spectant, laudabilem fore eorum contentionem. Declarat eum magis pro veritate certare, et eos qui doctrinam egent edocere. Hortatur monachos, ut, respicientes ad propositum veritatis illius et œconomiam, glorificent Dominum, etc. Quænam illa œconomia, quæ monachis Basilii accusandi materiam dedit? quodnam dogma visus est remissius defendere? Nihil sane reperias præter quæstionem de Spiritu sancto. Huc accedit testimonium Gregorii Nazianzeni, cujus ex epistola 27 discimus Basilium, cum die festo S. Euppsychii Deum non appellasset Spiritum sanctum; monachorum querelas in se concitasse. Res ergo et personæ congruunt. Ipsum etiam congruit tempus. Nam Basilius hac usus est œconomia, ac in has incurrit criminationes, antequam sanctus Athanasius e vita migrasset, nempe anno 371.

Quod spectat ad S. Gregorium Nazianzenum, tempus assignari posse non puto, quo factum amici probare desierit. Hanc enim illius animi moderationem, et vivente ipso et mortuo, laudavit, nec laudavit solum, sed etiam imitatus est. Ubi primum accusatus est in quodam convivio Basilius, exarsit in illius reprehensorem indignatio Gregorii.

Postquam venit Constantinopolim Gregorius (6), ut ibi catholicam fidem pene extinctam exsuscitaret, non solum in refellendis hæreticis acrem se et indefessum præbuit, sed etiam in sanandis exemplo Basilii infirmis lenem et moderatum, ut declarat illius testimonium, quod ex oratione 44 deprompsimus. Reversus Constantinopoli orationem habuit in laudes Basilii, in qua inter alia illius præclare facta prudentem illam molestissimo tempore accommodationem recenset.

Temperamentum a Basilio adhibitum eo etiam nomine minus probatur, quod suum ipse consilium repudiaverit, nec quidquam simile in defendendo consubstantiali commiserit. Utrumque sua ponte refellitur. Nullum inconstantiae vestigium hac in re neque in operibus Basilii, neque apud Gregorium Nazianzenum, qui non tam multam operam in defendendo amico insumpsisset, si sui illum facti credidisset pœnituisse. Ipsum etiam consubstantiale infirmioribus animis condonavit Basilius, ut supra diximus.

V. Atque ut tota illius in ejusmodi rebus agendi ratio perspiciatur, abs re non erit breviter exponere, quid ab hæreticis redeuntibus aut ab hominibus suspectis pro temporum varietate postulaverit. Sanæ doctrinæ Basilius ab infantia ad extremum usque spiritum retinentissimus fuit: nunquam in ejus cor ulli sermoni a sana doctrina alieno patuit aditus; nulla illi sententiæ mutatio affingi poterat; sed tamen accepta a teneris doctrinæ semina fatebatur ipse usu crevisse (ep. 204, n. 6, p. 306; ep. 225, n. 3, p. 338. In iis autem quæ usu et exercitatione illi accesserunt, numerari potest quædam in dignoscendis hæreticorum cavillationibus prudentia, quæ cum in horas mutari solerent, non uno et eodem modo caveri debuerunt. In ea rerum perturbatione, quam Arianorum de simili et dissimilitudine induxerunt anno 360, nec simile nec dissimile placebat Basilio, sed identitatem naturæ et consubstantiale profitebatur (ep. 8, p. 82). Postea rebus mutatis, cum jam ab Arianorum perfidia non tanta essent pericula, simile secundum essentiam suscipiebat Basilius, modo illud adderetur, *citra ullam differentiam*; secus vero hanc vocem suspectam existimabat (ep. 9, n. 5). Atque hæc quidem Basilius non sua causa statuebat (ipse enim consubstantiale profitebatur), sed si qui suspecti essent, satis esse putabat ad eorum fidem purgandam, ut simili secundum essentiam adderent illud *citra ullam differentiam* (ibid.). Ex quo illud etiam perspicui potest, Basilium nemini necessitatem imposuisse consubstantialis profitendi. Neque id mirum videri debet. Nam cum epistolam nonam scriberet, ex qua hæc desumpsimus, communionem et amicitiam conjunctus erat cum Silvano Tarsensi et pluribus aliis episcopis, qui, etsi fidem Nicænam acerrime

A defenderent, nondum tamen consubstantialis vocem palam et aperte receperant. Notum est omnibus quanta lenitate Athanasius et Hilarius cum ejusmodi hominibus agendum censuerint.

Videntur consubstantiale nondum recepisse qui fidei confessionem e Scripturis depromptam (tom. II, p. 223), ἑγγραφὸν ὁμολογῆσαι, a Basilio petierunt. Unde Basilius eorum consulens infirmitati promittit se non usurum nominibus et verbis, quæ ipsis litteris et syllabis non reperiuntur quidem in divina Scriptura, sed tamen insitam Scripturæ sententiam serrant. In fidei confessione, quam ad eos misit, consubstantiale non adhibuit (p. 224): quod quidem Basilius cum metueret ne reprehenderetur, declarat idem sibi propositum non esse ac in aliis operibus; aliud enim esse hæreticos refellere, aliud sanam fidem simpliciter exponere (p. 225).

Non deerant initio episcopatus Basilii, qui consubstantiale nondum recepissent. Hos Basilius partim vituperandos, partim venia dignos judicat (ep. 52, n. 1, p. 145). Sed ejusmodi homines perpauca videntur fuisse. Nam post concilium Tyanense plerique consubstantiali manus dederunt, exceptis triginta quatuor Asianis episcopis, quos minime mirum est communi consilio obstitisse (7). Erat enim hæc regio sic emancipata errori, ut gratias Deo habendas existimet Basilius, si qui omnino in Asiatico tractu extra labem hæreticorum sint. Sensim itaque evenit, ut ex iis qui catholice sentiebant vix quisquam consubstantiale non admitteret (ep. 331). Postquam autem grassari cepit hæresis Pneumatomachorum, tum vero non modo nihil amplius detractum est de fide Nicæna, sed etiam aliquid visum est huic formulæ addendum Basilius Cyriacum Tarsensem presbyterum hortatur (ep. 114, p. 207), ut fidem Nicænam recipiat, nec ullam in ea vocem rejiciat; imo huic fidei addat *Spiritum sanctum dici creaturam non oportere, nec cum iis qui dicant communicandum*. Non multo post Basilius, rerum sancto Meletio et Theodoto deliberata, illud etiam Eustathio præscripsit (ep. 125, p. 216), ut Spiritum sanctum itidem ut Patrem et Filium glorificaret: atque hanc glorificationem deinceps, ut rem necessario addendam synodo Nicænæ, proposuit, ut perspicui potest ex epistolis 175 et 258, n. 2. Nihil magis incendit Pneumatomachos, quam hæc Spiritus glorificatio cum Patre et Filio. Sed Basilius declarat (*De Spir. S. c. 29, p. 63*) se nec gladii nec ignis metu usitatam constanti traditione glorificationem relicturum. Hoc tantum eis concedit (*ib. c. 25, p. 54*) ut quamvis præpositio cum aptior sit ad glorificationem persolvendam, si tamen uti malint conjunctione, etc., ut in baptismo, id eis, nemine repugnante, liceat.

(6) Naz., ep. 27.

(7) Sozom., lib. vi, c. 12.

§ IV.

I. Celeberrimum S. Basilii de processione Spiritus ex Filio testimonium refertur. II. Græcorum scriptura magnis incommodis laborat. III. Latinorum lectio apte cum Basilii doctrina, necessario cum ejus ratiocinatione cohaeret. IV. Latinorum causa codicum mss. auctoritate defenditur.

I. Exstat initio libri tertii *Adversus Eunomium* insignis locus, qui cum manifestum habeat de Spiritu ex Filio processione testimonium, si sine litteris ac sine additamentis legatur, gravissimæ Græcos inter et Latinos controversiæ materiam dedit. Defendit hoc catholicæ veritatis præsidium R. P. Ludovicus Vallée, emeritus theologiæ professor ac bibliothecæ Sanctæ Genovæ præfectus, in erudita dissertatione, anno 1721 Parisiis edita apud Delaunay, via Jacobæa. Nihil potius aut melius facere possint, qui rem omnibus vestigiis indagare volunt, quam si eximium illud opus accurate perlegant: quod quidem cum omni argumentorum genere ita cumulatum et illustratum sit, ut nec dubitandi nec addendi locum relinquat, cumque non incommode cum nostris S. Basilii voluminibus compingi possit; libenter sane conticescerem. Sed quia celeberrimus Basilii locus in hac nova editione ita prodiit, ut in codicibus mss. hac in urbe exstantibus legebatur, non ut aliorum codicum longe plurium longeque antiquiorum auctoritas, ac ipsius sententiæ series et junctura postulabant, operæ pretium est huic incommodo mederi, et ex memorata dissertatione in gratiam eorum, quibus ad ipsum fontem adire non vacat, nonnulla derivare.

Ut facilius perspiciatur quid Græci, quid Latini in testimonio Basilii probent aut rejiciant, uncinis includemus quæ a Græcis addita Latini queruntur, asteriscis vero quæ a Latinis propugnata Græci aversantur.

Initio libri tertii proponit Basilius hanc Eunomii blasphemiam ita loquentis: *Cum autem hæc nobis de Unigenito sufficiant, consequens fuerit, ut jam de Paraclito quoque dicamus, non vulgi opiniones temerarias secuti, sed sanctorum in omnibus doctrinam serrantes: a quibus cum didicerimus eum dignitate et ordine tertium, tertium quoque natura esse credimus.*

Sic respondet Basilius: *Quod igitur non putet oportere in simplici ac nuda multorum fide permanere, sed artificiosis quibusdam ac captiosis rationibus veritatem rursus ad id quod sibi videtur, detrudere, satis ex iis quæ dixit ostendit. Nam multorum opinione contempta, qua Spiritum sanctum glorificant, simulat tenere se sanctorum doctrinam: at eos qui eam ipsi tradiderunt, tacet, etiam nunc eadem faciens quæ, dum de Unigenito dissereret, fecisse convictus est. Deinde dicit a sanctis quidem se didicisse, tertium esse ordine et dignitate Spiritum, a seipso autem credere, natura quoque tertium esse. Qui vero sint sancti illi, et in quibus scriptis hanc doctrinam ediderint, dicere non potest. Fuitne unquam homo sic audax in inducendis divinarum*

A dogmatum innovationibus? Cur enim necesse est, si dignitate ac ordine tertius est Spiritus, natura quoque tertium esse? Dignitate quidem secundum esse a Filio, ut qui esse ab illo habeat, et ab ipso accipiat, et annuntiet nobis et omnino ex illa causa pendeat tradit [fortasse] pietatis sermo. At natura tertia uti, neque ex sanctis Scripturis edocti sumus, neque ex Scripturæ dictis consecutione ulla colligi potest.

Quemadmodum enim Filius ordine quidem secundus a Patre est, quoniam ab illo est, et dignitate, quia origo ejus et causa est, quatenus est illius Pater, et quoniam per ipsum accessus aditusque est ad Deum et Patrem; non autem natura secundus, quoniam deitas in utroque una est: ita profecto et Spiritus sanctus, etsi tum ordine tum dignitate secundus est a Filio, [ut hoc etiam omnino concedamus.] tamen non jure sequi ut alienæ sit naturæ, inde patet, etc.

Tum Basilius, argumento ex angelis petito, quorum diversi ordines et dignitatis gradus, nec tamen diversa natura, sic concludit: *Sic profecto et Spiritus sanctus: etsi dignitate inferior est atque ordine [ut aiunt]; accepimus enim ipsum, [inquit,] tertium a Patre et Filio numeratum; cum Dominus ipse in traditione salutis baptismatis tradiderit ordinem, his verbis: (Euntes baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti;) at in quâdam naturam tertiam a Filio et Patre ejectum eum fuisse nusquam didicimus.*

Non difficile est animadvertere illud Græcis maxime molestum esse, quod Spiritus S. a Filio esse habere dicitur: iisdem autem plurimum placere, quæcunque uncinis inclusa eo spectant, ut Basilius non asseveranter pronuntiare, sed velut hæsitans concedere videatur Spiritum ordine et dignitate minorem Filio esse. Vident enim, si id Basilius asseveret, inde sequi ut Spiritum ex Filio procedere crediderit. Sed hæc scriptura, quam Græci per fas et nefas defenderunt, longe alteri posthabenda, sive interiora quædam indicia spectentur, ut consensus cum Basilii cæterorumque Patrum doctrina, et sententiæ ipsius series et continuatio; sive ex antiquorum codicum mss. numero et auctoritate res dijudicetur. Utrunque argumentum breviter explanabimus, his qui uberius hujus quæstionis cognitionem percipere volent, ad supra dictam dissertationem dimissis.

II. Inest sane magnum hæc vitium lectioni Græcorum, quod Basilium inducat de re omnibus testata, et ab ipso Basilio sæpe confirmata turpiter dubitantem. Quid enim absurdius, quam Filium Patre minorem ordine et dignitate asseverare, Spiritum Filio minorem ordine et dignitate dicere non audere? Illoc profecto non cadebat in Basilium, qui conceptis verbis docet in libro *De Spiritu sancto*, cap. 17, eundem ordinem intercedere inter Spiritum ac Filium, ac inter Filium et Patrem: *Ut se habet Filius ad Patrem, inquit, sic ad Filium Spiritus secundum verbi Dei ordinem in baptismo traditum. Ridiculam ergo formidinem Basilio alligis*

Illud, fortasse, ac illud, ut hoc etiam omnino concedamus, et infra, ut aiunt. Huic rationi non parum addit momenti quod ait Basilius Eunomium etiam nunc eadem facere, quæ dum de Unigenito dissereret, fecisse convictus est. Indicat enim Basilius his verbis initium libri primi, ubi nudat artificia Eunomii, qui cum piam traditionem, Patrum fidem, rejecta multitudinis opinione apposuisset, statim de suo impietatem et blasphemiam addebat. Sic ergo illum interrogat Basilius: in hac fide ubinam scriptum est, *Credimus ingenerationem esse essentialiam Dei universorum; aut, Credimus Unigenitum essentia dissimilem esse Patri?* Demonstrat eum sic aperte loqui debuisse, non insidias lectoribus struere, et opinioni suæ velut hamo ad mortem trahenti simplicitatem fidei, ceu escam quamdam circumdare, ut imperiti ad id quod apparet festinantes, incaute impietatis scelere transigantur. Cum ergo Eunomium Basilius disputare incipientem de Spiritu, eadem facere dicat, quæ dum de Unigenito dissereret, fecisse convictus est; necesse est ut in utroque loco principia illa, quæ impietati mox effrendæ velut escam hamo prætendebat, nec dubia visa fuerint nec incerta Basilio.

In eo etiam secum aperte pugnat Basilius, si Græcorum scriptura recipiatur, quod postquam ab Eunomio auctores doctrinæ celari dixit, ipsum Eunomium hanc doctrinam ex Christi verbis repetere asserat. *Simulat se servare doctrinam sanctorum; at eos qui illam ipsi tradiderunt tacet.* Et infra: *Accepimus enim ipsum, inquit, tertium a Patre et Filio numerari: cum Dominus ipse in traditione salutaris baptismatis tradiderit ordinem, his verbis: « Euntes baptizate », » etc.* Licet ergo oculis ipsis cernere perfidas manus, quæ hunc locum corruperunt. Nihil enim magis repugnat, quam ut Eunomium Basilius auctores hujus doctrinæ tacuisse dicat, quem tamen eandem doctrinam Christi verbis acceptam fateatur retulisse. Delendum ergo illud, inquit, ac manifestum est non Eunomium hic loqui, sed Basilium qui Eunomii verba non solet in suam orationem intexere, nisi postquam ea ordine suo retulit. At verba modo citata nusquam refert Basilius ut Eunomii verba, nec profecto referre potuit.

Jam vero, si hæc spuria sunt, sequitur genuina esse quæ in lectione Græcorum desunt de processione Spiritus ex Filio. Eadem enim manu facinus utrumque commissum, nec alio consilio assuta dubitationis indicia, nisi ut minus miraremur Basilium, qui de Filio disserens, accurate explicat, quo sensu minor sit ordine et dignitate, non idem etiam de Spiritu disserentem fecisse. Erat enim hæc explicatio prorsus necessaria asseveranti Spiritum ordine et dignitate minorem esse Filio; dubitanti et hesitanti minus necessariam Græci existimarunt.

* Matth. xxviii, 19.

A Antequam veniam ad propugnatam a Latinis lectionem, libet aliud additamentum animadvertere in his verbis: *Τίνας ἐξ οἱ ἀγίων καὶ ἐν πολλοῖς λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποίηται, εἰπὼν οὐκ ἔχει.* Qui vero sint sancti illi, et in quibus scriptis hanc doctrinam ediderint, dicere non potest. Hæc verba, εἰπὼν οὐκ ἔχει. dicere non potest, quæ ex quatuor Regiis mss. eruta sunt, in tribus autem aliis et in antiquis editionibus desunt, manifestum habent perfidiæ et corruptelæ indicium. Quis enim credat Basilium ita in ecclesiastica traditione hospitem et peregrinum fuisse, ut cum ipse Filium ordine et dignitate minorem pronuntiet, illius doctrinæ, quæ de Spiritu idem tradit, auctores nullos ab Eunomio citari posse diceret? Sive Basilii sunt, quæ infra leguntur, *Cum Dominus ipse in traditione salutaris baptismatis tradiderit ordinem, etc.*, ipsum Dominum agnoscit Basilius hujus doctrinæ auctorem, nedum auctores nullos proferri posse existimet. Sive Eunomio tribuenda hæc verba; non laborat auctorum doctrinæ suæ penuria, qui ipsum Dominum citat auctorem. Mendose ergo in hanc nequam editionem irrepserunt hæc verba: sed tamen non parum prosunt ad demonstrandam Græcorum in hoc Basilii contextu adulterando audaciam.

Assentiri enim non possum erudito dissertationis auctori, qui Basilium putat ad impiam Eunomii de tertia substantia sententiam respicere, dum ait: *Simulat se servare sanctorum doctrinam, at eos qui eam ipsi tradiderunt, tacet.* Distinguit enim accurate Basilius ea quæ Eunomius a sanctis se didicisse aiebat, nempe, tertium esse ordine et dignitate Spiritum, ab iis quæ se a seipso credere fatebatur, nempe, natura quoque tertium esse. Quod ergo addit Basilius, *Quinam autem sancti illi, et quibus in scriptis hanc doctrinam edidere?* id prorsus immerito referretur ad ea quæ se Eunomius a seipso credere, non a sanctis accepisse aiebat. Quare cum eum sic interrogat Basilius: *Quinam autem sunt sancti illi, et quibus in scriptis hanc doctrinam edidere?* non obscure declarat Eunomium callide reticuisse sanctorum testimonia ac præsertim Christi verba, ex quibus Spiritum sanctum ordine tertium esse colligitur, quia, cum hæc verba Spiritus sancti divinitatem evidenter astruant, si ea retulisset Eunomius, manifestior exstisset eorum, quæ de suo statim addebat, impietas.

D III. Scriptura, quam defendunt Latini, non solum apte et commode cum tota Basilii doctrina, sed etiam necessario cum illius ratiocinatione ejusque argumentis cohæret. Spiritum ex Patre et Filio procedere vel hoc unum testimonium demonstrare possit, quod sub finem libri ii in Eunomium habemus. Nam cum Eunomius impie Filium creaturam Patris, Spiritum creaturam Filii vocaret, Basilius impietatem illius perhorrescit, quod creaturam diceret Spiritum sanctum; ac deinde illum sic arguit,

quod Spiritus originem non Patri et Filio, sed soli Filio attribueret. Illud vero, inquit (p. 270), cui non patet, quod nulla Filii operatio a Patre divisa sit, nec quidquam sit in rerum natura, quod ad Filium pertineat, et a Patre alienum sit? « Omnia enim, inquit, mea tua sunt, et tua mea^a. » Quomodo igitur Spiritus causam Unigenito soli attribuit, et ad ejus accusandam naturam illius creationem usurpat? Luce clarius est Basilium inter et Eunomium convenisse, Spiritus originem Filio attribuendam, sed in eo controversiam exstitisse, quod Eunomius soli Filio attribueret, Basilius Patri et Filio. Sententiam suam Basilius non perfunctorie probat. Contendit duo fore principia, si Spiritus origo soli Filio tribuatur. Demonstrat eum non dirimendum esse a Patre, cum et Apostolus conjuncte Spiritum Christi et Spiritum Dei Patris appellet; ac Dominus Spiritum veritatis dicat (est enim ipse Christus veritas) et de eo dicat: A Patre procedit.

Neque etiam obscure perspicitur Basilii sententia ex his verbis epist. 52, n. 2: Non enim quæ fratrum inter se cognationem habent, dicuntur consubstantialia, id quod quidam existimant, sed cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ, consubstantialia dicuntur. Manifesta est et aperta conclusio, quam theologi ex his verbis deducunt. Nam si ea tantum dici debent consubstantialia, quorum alterum ex altero originem habet, non potuit Spiritus tot locis apud Basilium consubstantialis Filio dici, nisi eum ex Filio originem habere constaret. Equidem hoc testimonium paulo aliter interpretatus sum ac Petavius; sed nihil de argumenti pondere decedit. In ea enim, quam infra afferam, interpretatione negat Basilius ea tantum dicenda consubstantialia, quæ fraterna tenentur cognatione, ut nonnulli existimabant; sed tunc etiam hanc vocem congruere contendit, cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ. Ex quo patet Basilium inter et adversarios convenisse, Filium ex Patre, Spiritum ex Patre et Filio existentiam habere, ejusdemque esse naturæ, sed isti, quanquam erant Catholici, nec Filium Patri, nec Spiritum Patri et Filio consubstantialem dicere volebant, quia videbatur eis illa vox minus convenire, cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ.

In eadem epistola Basilius sanctum et inviolabilem esse contendit ordinem personarum, quem in Evangelio didicimus a Domino dicente: « Euntes baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti^b. » Idem docet in ep. 125, n. 3. Qualis sit ille ordo personarum, perspicimus ex lib. i in Eunomium, ubi sic loquitur: Nos autem, inquit (p. 232), secundum relationem causarum ad ea quæ ex ipsis sunt, Patrem Filio præponi dicimus. Idem autem de sancto Spiritu dicendum demonstrant hæc verba

A ex cap. 17 libri De Spiritu sancto jam citata: Ut se habet Filius ad Patrem, sic ad Filium Spiritus, etc. Atque hæc relatio fusius explicatur in cap. 18 ejusdem libri.

His addi possunt nonnulla ex quinto in Eunomium libro, qui liber etiamsi Basilii non sit, ei tamen a Græcis adjudicatur, ac totus ex ejus sententiis compositus est. Ibi (pag. 305) legimus Spiritum esse Verbum Filii, imaginem Filii, Spiritum Filii, procedere ex Deo per Filium. Nec omittenda illa quæstio (ibid.), Cur et Spiritus Filius Filii non dicatur? Quæ quidem perabsurda fuit, si ex Filio Spiritus non procedit.

B Quod si unquam Basilius Spiritum a Filio procedere docuit, tum maxime hujus depromendæ doctrinæ necessarium exstitit tempus, cum illum Filio minorem ordine et dignitate esse, in suscepta adversus subtiles hæreticos disputatione pronuntiavit. Nam qui de Filio obiter agens, eum ordine et dignitate minorem Patre non ausus est dicere, nisi statim causam adderet, quia a Patre est, et Pater ejus origo, quanto magis hæc illi cautio adhibenda fuit, cum Spiritum sanctum, de quo data opera disserebat Filio minorem ordine et dignitate diceret? Quinetiam manca erit vel potius absurda Basilii ratiocinatio, nisi Spiritum Filio minorem esse ordine et dignitate, quia a Filio esse habet, si minus dixerit, saltem cogitaverit et crediderit. Huc enim tota rediret hæc ratiocinatio: Quemadmodum Filius qui a Patre esse habet, ordine et dignitate minor est Patre, non tamen natura; sic Spiritus, qui a Filio esse non habet, ordine et dignitate minor est Filio, non natura. Quo quid absurdius fingi potest? Necesse est ergo ut causa, cur Spiritus ordine et dignitate tertius sit, si minus a Basilio verbis expressa, saltem illius animo observata sit. Sed hujus causæ, ut jam dixi, conceptis verbis efferendæ necessitatem imponebat Eunomii perfidia, qui hoc principium in alienissimos sensus rapiebat, et Spiritum natura tertium esse inde colligebat. Unde Basilius in libro De Spiritu sancto, cap. 6, Filium negat inferiorem dignitate, ac prorsus æqualem esse contendit.

IV. Ad tot et tanta rationum momenta, quæ etiam sine codicibus mss. valerent, accedit codicum mss. auctoritas, non eorum quidem, qui nunc in bibliothecis nostris exstant, sed eorum quos olim extitisse certissimis monumentis cognoscimus. Hugo Etherianus, sæculi duodecimi scriptor, qui tres libros ad Latinorum defensionem Alexandro tertio nuncupavit anno 1177, citat in secundo libro, cap. 19, illud Basilii de Spiritu dictum, a Filio esse habens. In libro tertio, cap. 12, sensum magis quam verba refert. At in cap. 13 ejusdem libri locum integrum refert sine additamenti dubitationem Basilio assurgentibus, non vero sine insigni illa sententia, quæ Spiritum a Filio esse habere declarat

^a Joan. xvii, 10. ^b Matth. xxviii, 19.

Atque hæc Etherianus laudat, ut minime dubia minimeque controversa. Nec Nicetas Maroniensis, qui Etherianum eodem sæculo oppugnavit, ullam huic testimonio suspicionem falsi injicere conatus est, ut discimus tum ex Bessarione, qui se hoc testimonium in libro Nicetæ vidisse testatur (8); tum maxime ex Leone Allatio, qui hoc testimonium a Niceta, ut integrum, susceptum fuisse asseverat (9). Neque etiam codicibus, quibus sæculo duodecimo utebatur Euthymius Zigabenus, inerant spuria additamenta. Is enim in *Panoptia* testatur. Basilium non dubitasse, an *Spiritus sanctus esset ordine et dignitate posterior Filio*.

Sæculo decimo tertio prodire cœperunt nonnulli codices, in quibus deerat testimonium Græcis incommodum, additamenta cum illis facientia non deerant. Sed velim laudatam dissertationem evolvant, qui scire avent, quomodo Beccus, ejusque duo comites et archidiaconi, Constantinus Mehteniotes, et Georgius Metochita hos codices et recentes esse et perpauca et ab aliis longe antiquioribus ubique terrarum dispersis refelli ostenderint. Eandem causam strenue defenderunt sæculo decimo quarto duo alii inter Græcos doctissimi scriptores, Demetrius Cydonius et Manuel Calecas. In concilio autem Florentino sex prolatis codicibus, unus tantum papyraceus Græcis savit, quinque alii Latinis; quorum codicum quatuor in membranis scripti erant. Cum autem in eodem concilio Marcus Ephesius dictitasset, se scire libros esse apud Constantinopolim supra mille, in quibus Græcorum lectio contineretur; mendacium illius oculis suis ac manibus comprehendit Bessarion, qui Constantinopolim reversus, ut ipse testatur in epist. ad Alexium Lascarim, omnibus inspectis bibliothecis, lectionem Græcis incommodam nullo prorsus in codice recenti ac post dissensionem scripto reperit; at in aliis non paucioribus ac longe antiquioribus reperit. In primis autem memorabile est quod de duobus codicibus in monasterio Christi Salvatoris Pantepoptæ a se inventis narrat; quorum in altero antiquissimo et membranaceo veritas violata fuerat, spatio vacuo adhuc facinustestante; in altero autem papyreo et ante annos trecentos scripto perfusa erat atramento tota illa pars, quæ

Ejusmodi codices etiamsi in bibliothecis Græcorum nulli jam exstarent, nihil tamen de eorum auctoritate decederet; quippe cum certissimis historiæ monumentis et testimoniis memorentur, quæ nullo prorsus facinore deleri, nullo furto abscondi possunt. Neque etiam ambiguum esse possit, utri codices potiores sint existimandi, antiqui an recentes: scripti ante exortam de Spiritu sancto controversiam, antequam Græcorum interesset quid-

quam in contextu Basilii attentare, an quos postea iidem Græci in ipso contentione æstu protulere, cum nihil ad causæ suæ defensionem non auderent. Quare eorum, qui S. Basilii operibus in lucem edendis præfuerunt, videtur in eo requirenda diligentia, quod nulla prorsus editio, si tamen excipias Trapezuntii Latinam interpretationem, eximium de Spiritus sancti processione testimonium in avitam sedem restituerit, ac naves de industria injectos expunxerit.

§ V.

I. *Utrum S. Basilii ea tantum consubstantialia crediderit, quorum alterum ex altero originem habet.* II. *Utrum mundum temporis momento creatum crediderit.*

I. Jam observavimus argumentum non leve processionis Spiritus sancti ex Filio reperiri in epistola 52 S. Basilii ad canonicas. Sed quia idem ille locus negotium facessit doctissimis theologis, aliquid operæ insumendum in eo explicando. Videtur enim ea sola existimare consubstantialia, quorum unum ab altero originem accepit. Sic autem loquitur pag. 145, n. 2: Οὐ γὰρ τὰ ἀδελφεὰ ἀλλήλοις ὁμοούσια λέγεται, ὅπερ τινὲς ὑπαίληφασιν· ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἰτίον καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἰτίου τὴν ὑπαρξιν ἔχον, τῆς αὐτῆς ὑπάρχει φύσεως, ὁμοούσια λέγεται. Non enim quæ fratrum inter se rationem habent, dicuntur consubstantialia, id quod quidam existimant; sed cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ, consubstantialia dicuntur. Basilii verba sic explicat Petavius (10) cum Caleca, Bessarione et Demetrio Cydone, ut illum ea proprie consubstantialia dicere existimet, quæ originis habitudine junguntur; cætera vero minus proprie, ut Petrus et Paulus. Sed si S. Patris verba expendantur accuratius, non videtur hoc loco id negare, quod ipse conceptis verbis asseverat in epist. 38, homines esse inter se consubstantiales; sed eos tantum refellit, qui consubstantialis notionem rebus inter se fraterna cognatione junctis ita proprie attribuebant, ut divinis aptari non posset.

1° Fatetur Basilii consubstantialis notionem, qualis exponebatur ab adversariis, locum aliquem habere in ære et conflatis ex ære numismatibus. Ibi enim est substantia quædam anterior, quæ in multa dividitur. 2° Examinandum est quinam refellantur his verbis: Non enim quæ fratrum inter se rationem habent, consubstantialia dicuntur, id quod quidam existimant. Non eos sane refellit, qui Petrum et Paulum consubstantiale esse dicebant. Ut naturæ similitudinem, ac inde concludebant Patrem et Filium, utpote lumen et lumen, esse consubstantiales. His tantum adversatur, qui consubstantiale rejiciebant. Sed quid in eis reprehendit? Nihil aliud profecto, nisi quod consubstantiale iis tantum attribuerent, quæ fraternam habent cognationem.

(8) Ep. ad Alex. Lascarim.

(9) *Enchirid.*, c. 20.

(10) *De Trinit.* lib. vii, cap. 4.

tionem. Hanc enim arripiebant causam, cur a personis divinis, ut fraternam cognationem, ita etiam consubstantialia excluderent. Quare non erat cur Basilii in contrarium vitium curreret, et quod adversarii negabant sine fraterna cognatione posse consistere, id cum ea conciliari non posse diceret. Satis erat ostendere, non ea tantum dici consubstantialia, quæ fraternam habent cognationem: sed cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ, tunc recte dici consubstantialia. 3° Non leviter prætereunda hæc verba, id quod quidam existimant. Ex his enim patet non communem a Basilio opinionem refelli, quam ipse alibi proficitur, ut modo observavimus, sed singulare nonnullorum hominum commentum, qui putabant consubstantialis voce exhiberi notionem substantiæ, et eorum quæ ex substantia, adeo ut divisa substantia appellationem consubstantialis conciliet iis in quæ divisa est.

H. S. Basilii mentem minus calluerunt, qui eum in opere sex dierum explicando sic versari existimarunt, ut mundum temporis momento cum suo ornatu creatum a Deo doceat. Omnibus certe Moysis vestigiis accuratissime insistit. Quærit homil. 2, n. 1, pag. 22, cur terra dicatur incomposita, idem vero de cælo non dicatur. Terram ideo incompositam dici statuit, quia nondum plantas, arbores et flores protulerat. At ipsum cælum incompositum fuisse contendit. Hæc eadem, inquit, et de cælo dixerimus, nondum illud exculitum fuisse, nec proprium recepisse ornatum: utpote quod nondum sole nec luna splenderet, neque astrorum choris coronaretur. Nondum enim istæ condita erant. Quare a veritate non aberraveris, si cælum incompositum dicas. Invisibilem autem terram appellavit ob duas causas; vel quod nondum esset illius spectator homo; vel quod demersa innatantibus super ipsius superficiem aquis videri non posset. Nondum enim erant aquæ in suas stationes congregatæ, quas postea aggregatas Deus maria appellavit.

Hæc profecto nihil redolent ex subtili illa opinione, quæ mundum cum suo ornatu temporis puncto prodiisse censet. Idem perspicitur ex num. 3 ejusdem homiliæ, p. 15, et ex homil. 5, n. 5, p. 41. Occurrit in homil. 4, n. 4, huic quæstioni: Si aqua erat super terram, cava omnia quæ nunc pelagus continent, referta erant. Quo igitur colligendæ erant aquæ, concavis jam occupatis? Sic respondet: Ad hæc respondebimus, tunc et receptacula fuisse præparata, cum aquam oportuit in unam secerni congregationem. Neque enim erat illud quod est extra Gades mare, etc.

His addere non pigebit, quæ Basilii de creatione solis peracute observat. Sic loquitur homil. 4, n. 5, p. 37: Ἴνα μὴ τῷ ἡλίῳ τὴν τοῦ ἀναζητᾶν τὴν γῆν αἰτίαν προσθῶμεν, πρᾶσθυτέραν τῆς τοῦ ἡλίου γενέσεως τὴν ξηρότητα τῆς γῆς ὁ Δημιουργὸς

παρισχεῖσθαι. Ne soli ariditatis terræ causam attribueremus, antiquiorem solis generatione ariditatem terræ opifex effecit. Et homil. 6, n. 2, p. 51: Cælum et terra præcesserant, post hæc creata lux fuerat, dies et nox discretæ fuerant; item firmamentum, et arida detectio. Terra propriis germinibus erat referta, quandoquidem et innumera protulerat herbarum genera, et omnimodis plantarum speciebus exuberabat. Nerdum tamen erat sol, neque luna: ne lucis auctorem et patrem appellarent solem, nec rerum e terra nascentium opificem qui Deum ignorant existimarent.

Jam vero perfacile est exponere quo sensu Basilii mundum temporis momento productum dixerit. Testimonium quod objicitur, exstat homil. 4, n. 6, ubi sic loquitur: Ἡ τάχα διὰ τὸ ἀκαταίτιον καὶ ἀχρόνον τῆς δημιουργίας εἴρηται τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, » ἐπειδὴ ἀμερές τι καὶ ἀδιάστατον ἡ ἀρχή. Ὡς γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐδῶ οὐρανόθεν, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς οὐχ οὐρανόθεν οὕτω καὶ ἡ τοῦ χρόνου ἀρχὴ οὕτω χρόνος, ἀλλ' οὐδὲ μέρος αὐτοῦ τὸ ἐλάχιστον... Ἴνα τοίνυν διδασθῶμεν ὁμοῦ τῇ βουλῇ τοῦ Θεοῦ ἀχρόνως συνυφαστάσαι τὸν κόσμον, εἴρηται τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν » ὅπερ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν, σαφέστερον τὸν νοῦν ἐκδιδόντες, εἰρήκασιν, « Ἐν κεφαλῇ ἐποίησεν ὁ Θεός, » τούτῃστιν ἀθρόως καὶ ἐν ὀλίγῳ. Aut fortasse ob factam in momento et citra tempus creationem dictus est, « In principio fecit »: quandoquidem partium et divisionis expers principium. Quemadmodum enim principium viæ nondum est via, et domus principium nequaquam domus est: sic et temporis principium nondum tempus est, imo neque pars ipsius minima... Igitur ut mundum voluntate Dei citra ullam temporis moram simul substituisse edoceamur, dictum est: « In principio fecit. » Quod ipsum interpretes alii, sententiam dilucidius reddentes, dixerunt: « In capitulo fecit Deus, » hoc est, subito et brevi. Sed ex his verbis nihil aliud colligi potest, nisi id quod Christiani omnes semper tenuerunt, omnia temporis momento e nihiloeducta, nec quidquam Dei restituisse voluntati. Hinc idem docet Basilii de iis quæ sigillatim ad mundi ornatum prodire. Sic enim de terræ germinibus loquitur homil. 5, n. 5, pag. 44: In minimo etiam temporis puncto a germinatione exorsa terra, ut Conditoris leges servaret, per omnem accretionis speciem progrediens, confestim germina deduxit ad perfectionem.

§ VI.

I. Traditionis auctoritas defensæ a sancto Basilio adversus Eunomium et Pneumatomachos. II. Valde etiam studiosus exstitit catholici sermonis defendendi. Quid de conciliis sentiat, III. Cur adversarios ad Scripturam provocat. IV. Quo sensu omnia Scripturis confirmanda, nihil Scripturis addendum dixit. V. Quo sensu auditores probare debere quæ a magistris dicuntur.

I. Non interest eorum, qui sectas ab ecclesia

¹⁰ Gen. 1, 1.

dissidentes defendunt, in his argumentis, quæ ad A
Ecclesiæ et traditionis ei commissæ auctoritatem spectant, sese venditare. Cum enim eventui unius pugnæ suæ omnia committunt, semelque hac in re victis nihil superest ad causæ defensionem; tum vero eo facilius in hoc dogmate quam in aliis vincuntur, quod ne erroris quidem novitate molestiam facessunt, sed omnium hæreticorum, qui unquam exstiterunt, vestigiis insistent. Ausus est tamen Scultetus (10*) ad acerrimum traditionis defensorem Basilium provocare, nec timide aut verecunde versatur in illius testimoniis colligendis. Sed ut Sculteti temeritas in promptu omnibus sit, paucis exponenda S. doctoris sententia: quanquam Ecclesiæ traditionem non magis eruditis scriptis, quam rebus fortiter gestis defendit. Non seguis sane et indiligens opera illius in explicandis Scripturis: sed idem acerrimus exstitit traditionis defensor. Probe enim sciebat verbum Dei non solum scripto ab apostolis, sed etiam viva voce traditum Ecclesiæ fuisse; et quod Ecclesia in omnibus sæculis constanter docuit, id non aliunde quam ab apostolis acceptum esse, nec ab eo, quod scripserunt apostoli, divelli posse, nisi aliud scripto apostoli, aliud viva voce docuisse fingantur. Hujus sententiæ præclarum reliquit testimonium in libro primo adversus Eunomium, qui cum in doctrina divinitus revelata eandem ac in rebus philosophicis licentiam peteret, ac in Catholicos jocaretur, quasi ex multitudinem verum a falso secernerent, majori parti tributa palma, ac priorum agmini concessa victoria, aures posterioribus obturarent, sic a sancto doctore refellitur (p. 210): *Quid dicis? palmanne demus antiquioribus? ne recreamur multitudinem Christianorum, neque eorum qui nunc sunt, neque eorum qui fuerunt, ex quo prædicatum est Evangelium? Ne reputemus dignitatem eorum, qui donis spiritualibus cujuscunque generis claruerunt; quibus omnibus inimicam et adversam hanc viam impietatis recens excogitasti; sed clausis prorsus animæ oculis, et sancti cujuscunque viri memoria e mente depulsa, unusquisque cor nostrum otiosum ac purgatum captionibus ac sophismatis tuis subdamus? Ambigi non potest utrum imitatio sint recentes sectæ, Basilium an Eunomium: utrum cum Basilio sanctorum Patrum auctoritatem, ac multitudinem Christianorum omnium, tum eorum qui nunc sunt, tum eorum qui ab Ecclesiæ ortu exstiterunt, reveritæ sint; an cum Eunomio tantam auctoritatem tricis et cavillationibus exagitaverint.*

Non minoris momenti videntur esse quæ sequuntur. *Magna profecto, inquit (ib., p. 211), foret tua potentia, si quæ multiplici suo artificio diabolus consecutus non est, ea tibi solo imperio assequi contingeret; si videlicet persuasum ac inductum tuo traditionem, quæ per præteritum omne tempus apud tot sanctos obtinuit, impio vestro commento postpone-*

remus. Ex his perspicimus omnia diaboli artificia in suscitandis hæresibus eo spectasse, ut apostolicam prædicationem, quam Ecclesia veluti sacrum depositum custodit, penitus convelleret; sed ejus conatus irritos fuisse. Qui ergo traditionem per præteritum omne tempus apud tot sanctos prædicatam impugnarunt, hi non Spiritum sanctum in Scriptoris interpretandis ducem habuerunt, sed diaboli ad evertendam Ecclesiam emissarii fuere. Hinc hæresum originem ex contemptu sanctorum Patrum repetit Basilius in commentario in Isaiam. Nonnulli sunt, inquit (p. 555), qui cum Patres et tradita ab eis dogmata fastidiant, ipsi hæresum cupiunt esse auctores.

B Si qua sane dogmata sine traditione defendi possent propter apertissima Scripturæ testimonia, id potissimum de Filii ac Spiritus sancti divinitate statui deberet. Nullo tamen in dogmate acrius defensa traditio. Quam necessarium sit hoc Ecclesiæ præsidium, pluribus locis declarat Basilius. At ne separet, inquit in homil. 24 (p. 194), a Patre et Filio Spiritum sanctum, absterreat te traditio. Sic Dominus docuit, prædicare apostoli, Patres conservare, confirmare martyres.

C Sed præcipue in libro De Spiritu sancto omnes ingenii vires in defendenda catholici dogmatis traditione profundit. Id quod impugnatur fides est, inquit (cap. 10, pag. 21), isque scopus est communis omnibus adversariis et sanæ doctrinæ inimicis, ut soliditatem fidei in Christum concutiant, apostolicam traditionem solo æquatam abolendo. Eapropter, sicut qui bonæ fidei debitores sunt, probationes e Scriptura clamore exigunt, Patrum testimonium, quod scriptum non est, velut nullius momenti rejicientes. Et cap. 27 (p. 51): Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et prædicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita, alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum: quorum utraque vim eandem habent ad pietatem; nec iis quisquam contradicet: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit quæ sint Ecclesiæ instituta. Nam si consuetudines, quæ scripto proditæ non sunt, tanquam haud multum habentes momenti, aggreduamur rejicere, imprudentes Evangelium in ipsis rebus præcipuis ladamus, imo potius prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Cui ad traditionem confugiendum sit, ut doctrina Ecclesiæ percipiatur, hanc etiam affert rationem (p. 53), quod non solum omnia Scripturis consignata non fuerint, sed etiam ipsa Scriptura obscuritate quadam involvatur. Est autem silentii species etiam obscuritas, qua utitur Scriptura, intellectu difficilem reddens dogmatum sententiam idque ad legendum utilitatem (p. 206).

D Speravit Scultetus hæc eludi posse, si hanc partem libri De Spiritu sancto, ex qua postremum te-

stimonium deprompsimus, non Basilii solum esse, sed manus alienæ facinus; aut saltem Basilium hoc loco non de præcipuis fidei capitibus, sed de ritualibus traditionibus, quarum aliæ nullius momenti, aliæ ex hominum memoria in ipsa Ecclesia Romana pridem deletæ, disserere responderet.

Primum illud commentum, quod perfidæ manus suspiciones in librum *De Spiritu sancto* injicere conatur, sic jam ab omnibus explosum est, ut nova opera non sit refellendum. Quod autem spectat ad alteram Sculteti responsionem, verum illud quidem est Basilium hoc loco nonnulla commemorare quæ ad essentiam sacramentorum non pertinent: sed non idcirco minus exploratum est ejus principium, nempe utraque eandem vim ad pietatem habere, et quæ Scripturis prodita sunt, et quæ recepimus ex traditione apostolorum. Nam illa etiam, quæ ad essentiam sacramentorum non pertinent, par habent momentum, sive Scripturis, sive traditione apostolorum contineantur; pariter enim immutari possent, quemadmodum ritus mergendi in aquam, qui in Scripturis memoratur ac ipsa baptismi voce significatur, quia tamen ad essentiam baptismi non pertinet, immutatus est ab Ecclesia. Frustra ergo S. Basilium exagitat Scultetus, quasi in hoc Basilii loco regula cum exemplis et exempla cum regula pugnent. Non enim id dicit Basilius, Evangelium in præcipuis partibus lædi, et prædicationem ad nudum nomen redigi, si ritus nonnulli immutentur ab Ecclesia: sed ex contemptu traditionis hoc gravissimum incommodum consequi docet, ut nihil prorsus in Ecclesiæ cultu et doctrina supersit integrum, sed ipsa eucharistiæ consecratio, confirmationis sacramentum, ipsa etiam fidei professio in Patrem et Filium et Spiritum sanctum evertantur (pag. 57). Hujus sententiæ veritatem demonstrant exemplo suo recentes sectæ, quæ, traditione semel rejecta, non solum pios Ecclesiæ ritus, sed etiam eucharistiæ consecrationem, qualis a Basilio describitur, ac sacramentum confirmationis sustulerunt, et prædicationem Evangelii ita ad nudum nomen redegerunt, ut tota religio cujusque arbitrio et libidini permissa sit, ac ne ipsa quidem Trinitatis doctrina adversus Unitarios defendi possit.

II. Testis est etiam locuples Basilius, quanto animi ardore defendi debeat usitatus in Ecclesia ad dogma exprimendum sermo. Nam, cum pati non possent Pneumatomachi Spiritum sanctum una cum Patre et Filio glorificari, demonstrat hanc glorificandi rationem et apud antiquos Patres usitatam esse, et in toto Occidente et in Oriente vigere. Deinde sic loquitur (cap. 29, pag. 63): *Qui sit igitur, ut ego sim innovator, et recentiorum verborum architectus? cum totas nationes, civitates, et consuetudinem omni hominum memoria vetustiore, insuper et viros Ecclesiæ columnas, omni scientia ac vir-*

tute Spiritus claros, duces ac patronos hujus vocis exhibeam? Ob hæc hostilis illa acies adversus nos commota est, omnisque civitas, vicus et omnes extremi fines pleni sunt nos calumniantium vocibus. Molesti quidem hæc ac lugenda cordibus quærentium pacem: rerum quoniam est magna patientiæ merces, toleratas pro fide afflictiones secutura, præter hæc et gladius splendescat, et securis acuatur, et ignis ardeat Babylonico illo vehementius, et omnia suppliciorum instrumenta in nos moveantur; quod ad me quidem attinet, nihil arbitror formidabilius, quam non formidare minas, quas Dominus in Spiritum blasphemias jacentibus intentavit. Igitur apud cordatos homines ad purgationem mei sufficiunt hæc quæ dicta sunt, quod recipimus vocem adeo gratam ac familiarem sanctis, insuper et tam diutino usu confirmatam. Nam ex quo tempore est annuntiatum Evangelium usque ad præsens, ostenditur in Ecclesiis usitatam fuisse: et quod est omnium maximum, pium ac religiosum sensum habere demonstratur.

Non minus enituit Basilii studium et animi ardor in defendenda conciliorum auctoritate. Hinc declarat (epist. 114) trecentos decem et octo Patres, nec sine Spiritus sancti afflatu locutos esse. Quamvis ergo ab eo non peteretur, ut a synodi fide et sententia discederet, sed tantum ut unam vocem illius auctoritate consecratam imperatori cederet (11); nec exsilii, nec tormentorum minis, nec, quod sancto episcopo gravius esse debebat, luporum gregi imminantium metu adduci potuit, ut hoc nefas admitteret.

III. Objicit Scultetus illud Basilii ex epist. 189: *Criminantur, inquit (p. 277, n. 3), quod unam bonitatem, et unam potentiam, et unam divinitatem dicimus. Neque id extra veritatem: dicimus enim. Sed criminando objiciunt, non sic suam habere consuetudinem, nec Scripturam assentiri. Quid igitur ad hoc quoque nos? Non putamus æquum esse, ut rigentem apud ipsos consuetudinem, rectæ doctrinæ legem et normam ducamus. Etenim, si valet ad rectæ doctrinæ demonstrationem consuetudo, licet et nobis profecto usitatum apud nos morem opponere. Quod si hunc illi rejiciunt, neque nobis prorsus illos sequi necesse. Itaque Scriptura divinitus inspirata nobis sit arbitra; et apud quos inventa fuerint dogmata divinis verbis consona, ad eos accedet omnino veritatis suffragium. Ex his concludit Scultetus soli Scripturæ judicium a Basilio ac arbitrium attribui controversiarum.*

Sæpe alias hunc locum Basilii decantavere Protestantes; sed tamen quid eis prosit non video. Nam, 1º etiam si Basilius Pneumatomachis vere et ex animo concessisset controversiæ, quam cum eis habebat, judicium ex sola Scriptura petendum; quid hoc faceret cum Protestantibus? Consuetudini Cæsariensi unam in personis divinis bonitatem, unam potentiam prædicanti contrariam Ecce-

(11) Nyss., 1, Ennom., p. 311; Theodoret., lib. iv. c. 18.

sue consuetudinem opponebant Pneumatomachi: A in hac consuetudinum varietate, quid mirum si ad Scripturam provocat Basilius? At Protestantes, cum novum religionis genus condiderunt, non habere consuetudinem aut traditionem, quam constanti Ecclesiae traditioni opponerent. Uti ergo non possunt auctoritate Basilii, qui traditionem non rejicit, sed quia inesseungebatur in Ecclesiarum consuetudinibus varietas, ad Scripturam confugit.

2° Hæc traditionis varietas merum est commentum Pneumatomachorum. Solebant enim ut novum exagitare, quidquid illorum evertebat hæresim. Hinc consuetudinem glorificandi cum Patre et Filio Spiritus, quam Basilius in omnibus Ecclesiis vigere, et semper viguisse demonstrat, (12) novam esse et ab Ecclesia minime probatam dictitabant. Quin etiam in hac ipsa epistola 189, postquam Ecclesiae sue consuetudinem objecere, statim vanitatem et mendacium confitentur, ac unam in personis divinis deitatem non improbant, modo ad Spiritum sanctum non extendatur. Sed apertius, inquit Basilius (n. 4), orationis suae nudant propositum: Patri quidem convenire, ut Deus sit, ac Filium similiter divinitatis nomine honorari assentientes; Spiritum vero, qui una cum Patre et Filio numeratur, divinitatis notione minime comprehendere, sed a Patre ad Filium usque terminata divinitatis potentia, naturam Spiritus a divina gloria discerni.

3° Quo tempore Basilius ad Eustathium archiepiscopum hanc scripsit epistolam, consilium suscepit, Amphilocho rogatu, scribendi adversus Pneumatomachos libri *De Spiritu sancto*: et cum in hoc opere traditionem tam acriter defendat, nemo illam in epistola rejectam suspicari possit. Præterea cum provocat ad Scripturas Basilius, non, ut Protestantes, earum interpretationem cujusque arbitrio permittit. Ne ipsi quidem Pneumatomachi hanc sibi licentiam arrogabant. Quamvis enim sub Valente plurimum possent, quia tamen in Ecclesia dominari et plebem suam facere volebant, cogeantur ut plurimum sese ad usitatas in Ecclesia interpretationes Scripturae accommodare. Hinc anno 371 cum Basilium malo animo observarent, de Spiritus sancti divinitate disserentem patienter audierunt (13); et cum Spiritum nominatim Deum non appellasset, belli ei inferendi causam arripere non valuerunt. Anno autem 374 hoc tantum in eo reprehenderunt, quod Spiritum cum Patre et Filio glorificaret (14): cætera non ausi sunt improbare.

IV. Utilitur etiam Scultetus regula morali sancti Basilii 26, cap. 1, ubi sic habetur: Quod ver-

bum omne aut res testimonio divinae Scripturae obfirmanda sunt ad integram persuasionem bonorum et ad malorum verecundiam. Et reg. 80, cap. 22, ubi statuit proprium esse fidelis nihil ex his quæ scripta sunt rejicere audere aut quidquam his addere. Etenim, inquit Basilius, si omne quod non est ex fide peccatum est, ut ait Apostolus¹¹, « fides autem ex auditu est, auditus autem per verbum Dei¹², » omne quod est extra divinam Scripturam, cum ex fide non sit, peccatum est. Idem Scultetus nonnulla alia colligit loca, in quibus similiter sancitur, ne quid addatur aut detrahatur sacrae Scripturae. Quæ autem non sunt scripta, ea pro liberis habenda concludit ex his verbis (15): Quoniam alia in sancta Scriptura per Domini mandatum declarata sunt, alia silentio prætermissa; de iis quidem quæ scripta sunt, nulli omnino licet aut aliquid facere eorum quæ vetita sunt, aut aliquid omittere eorum quæ jussa sunt... de iis vero quæ silentio prætermissa sunt, regulam nobis tradidit apostolus Paulus, cum dixit: « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Nemo quod suum est quærat: sed quod alterius unusquisque. » Quare necesse omnino est aut Deo ex ejus mandato subjici, aut aliis propter mandatum illius.

Inutilis sane Sculteti labor in ejusmodi testimoniis colligendis. In primo Basilius auctor est, ut in adhortando et increpando adhibeantur Scripturae testimonia; deinde ait in sequenti capite, iis etiam quæ in natura aut consuetudine vitæ nota sunt, utendum esse ad confirmationem eorum quæ fiunt aut dicuntur. Quis inde sequi suspicetur, penes Scripturam solam arbitrium esse et normam dirimendarum controversiarum, nec verbi divini, quod ab apostolis viva voce prædicatum tota Ecclesia custodit, habendam esse rationem?

Cum vetat Basilius ne quid addatur Scripturae aut detrahatur, nequaquam excludit traditionem. Docet enim (16) adhibenda esse in refellendis hæreticis ea nomina et verba, quæ ipsis quidem litteris et syllabis in Scriptura divina non reperiuntur, sed tamen eam quam præfert Scriptura sententiam servant. Quæ vero præter dictionis novitatem novum etiam sensum et peregrinum nobis exhibent, quæque non inteniuntur usurpata a sanctis, ea uti peregrina et a pia fide aliena aversari se declarat. Traditionem ergo Basilius non dissociat a Scriptura, sed quæ traditione nituntur, et a sanctis usurpata sunt, ea negat peregrina et a fide aliena, etiamsi nominatim non legantur in Scripturis. Hinc in testimonio, quod depromptum est ex reg. mor. 80, verbum divinum, sive scriptum sit, sive voce prædicatum, nullo habet discrimine. Probat enim, quid

¹¹ Rom. xiv, 23. ¹² Rom. x, 17.

(12) Lib. *De Spir.*, c. 1, n. 3, et c. 27, n. 63, et c. 29, n. 75.

(13) Naz., or. 20, p. 364.

(14) Lib. *De Spir.*, cap. 1, n. 3.

(15) Reg. brev. 1, p. 364.

(16) Tom. II, pag. 224 et 225.

quid extra Scripturam est peccatum esse, quia peccatum est quicquid non est ex fide, fides autem ex auditu, verbi videlicet divini, sive prædicati, sive scripti. In libro secundo adversus Eunomium (p. 243) idem præceptum inculcat, ne quid addatur aut detrahatur iis quæ a Spiritu sancto tradita sunt; ac nominatim Scripturæ et traditionis meminit. Proinde oportet, inquit, eum, qui Christi iudicium ob oculos habet, novitque quam periculosum sit quidpiam subtrahere, aut addere iis, quæ a Spiritu tradita sunt, non conari quidquam a seipso innovare, sed in iis quæ prius a sanctis nuntiata sunt, acquiescere. Quod igitur nec communis consuetudo, nec Scripturarum usus admisit: id audere, nonne summæ dementiæ est?

Magnæ indiligentiæ arguitur Scultetus ex testimonio, quod e reg. 1 brev. desumpsit. Illis enim verbis, quæ silentio prætermissa sunt, non ea intelligit Basilus, de quibus nihil in Scriptura legitur, sed de quibus nihil nominatim præscribitur aut vetatur: quales erant cibi simulacris immolati. Perspicua res est ex verbis Pauli, quæ citat Basilus.

V. Non omittendum est aliud testimonium ab eodem Sculteto objectum, ex regula morali 72, cap. 1, ubi hæc leguntur: *Quod debeant auditores qui in Scripturis, eruditi sunt, explorare ac probare ea quæ a magistris dicuntur: et quæ quidem consona sunt Scripturis suscipere; quæ vero aliena, rejicere, eosque qui in ejusmodi doctrinis perseverant, vehementius aversari.*

Non imprudens Scultetus hæc verba resecurit, qui in Scripturis eruditi sunt, τοὺς πεπαιδευμένους τὰς Γραφάς. Ex his enim manifesta conclusio est Scripturam non omnibus proponi, ut unicam fidei regulam, nec omnibus claram et perspicuam esse in iis quæ ad fidem pertinent. Hinc Basilus in capite sequenti iis, qui non multum in Scripturis versati sunt, præcipit ut bonos ac malos pastores a fructibus eorum dignoscant. Quin etiam ne primis quidem concedit, ut Scripturam arbitrio suo interpretentur, et prout quisque sibi videbitur a Spiritu sancto edoctus. Sed eam Scripturæ interpretationem intelligit, quæ Ecclesiæ auctoritate et constanti traditionis consensu nititur. Ipse enim (ep. 204, n. 6) hæc potissimum via Arianas novitates evitaverat. Nam, cum edoctus fuisset ab avia Marcrina, quæ ei tradebat beatissimi Gregorii verba, quæcunque ad ipsam memoriæ continuatione servata pervenerant; postquam e patria in exterâs provincias profectus est, si quos inveniebat secundum traditam pietatis regulam ambulantes, eos et patrum loco habebat, et animæ suæ duces sequebatur. Sic veritatem ab hæresi, pastores a lupis dignoscebat, non propriis suis Scripturæ studiis innitendo, sed ea constanter retinendo, quæ S.

A Gregorius Neocæsariensis ante exortam hæresini Arianam tota Ecclesia probante et applaudente prædicaverat.

Suppeditat nobis Ecclesia Neocæsariensis argumenta quædam, quæ hic videntur non omittenda. Musonius, qui hanc Ecclesiam rexit difficillimis temporibus, sic solebat admonere, cum concionaretur? *Cavele canes* (ep. 28, p. 108), *cavele operarios malos*. Quomodo autem hos canes arcebat a grege? Erat ille vir novitatis inimicus, ostendens (p. 106) in seipso priscam Ecclesiæ speciem, ad veterem statum, veluti ad sacram quamdam imaginem, Ecclesiæ sibi commissæ formam effingens, ita ut qui cum eo rixerunt, una cum iis qui ante ducentos annos et amplius luminarium inatar resplenderant, vixisse sibi videantur. Adeo nihil de suo, nec ullum recentioris mentis inventum vir ille promebat: sed secundum Moysis benedictionem proferre noverat ex cordis sui arcanis, bonis scilicet thesauris, vetera veterum, et vetera ante faciem novorum.

Quanta fuerit talis institutionis utilitas, inde demonstrat Basilus (p. 107), quod soli Neocæsarienses, vel certe cum paucis admodum in tanta rerum tempestate ac procella tranquillam vitam Musonio gubernante egerint. Non enim eos attigit ventorum hæreticorum æstus, submersiones impotens et naufragia animabus facile mutabilibus.

Musonii sedi Atarbius, non fidei ac virtuti successit; cumque hæresim Arianæ contrariam conaretur inducere, Basilus in tanta animarum perniciæ silere non potuit, ac Neocæsarienses pluribus litteris admonuit, ut ab hoc sibi magistro caverent. Sic eos compellat in epist. 210: *Fidei eversio*, inquit (n. 3, p. 314), *apud vos excogitatur inimica apostolicis et evangelicis doctrinis, inimica traditioni Gregorii vere magni, et eorum, qui ei successerunt usque ad beatum Musonium, cujus profecto documenta etiamnum in vestris auribus resonant. Nam Sabellii malum, olim quidem exortum, sed traditione magni illius viri extinctum, conantur nunc isti renovare, qui dum timent ne arguantur, somnia in nos fingunt.*

§ VII.

D I. S. Basilus conceptis verbis docet Christum adesse præsentem in eucharistia. II. Requirit ut illud, «Hoc est corpus meum»¹³, non minus certo credamus quam illud, «Verbum caro factum est»¹⁴. III. Insignis locus a Sculteto depravatus explicatur. IV. Basilii sententia confirmatur ex precibus liturgiæ.

I. Sive Basilio ascribantur libri *De baptismo*, sive non, certe sub ejus nomine citari ac laudari possunt, cum toti ex ejus sententiis ac verbis compositi sint. In libro secundo quaeritur, cap. 2: *An is qui ob pravam conscientiam, aut immunditiam, aut inquinamentum purus corde non est, citra periculum possit sacrificare*. Quaestioni apponitur re-

¹³ Matth. xvi, 26; Marc. xiv, 22; Luc. xii, 19; I Cor. x, 24. ¹⁴ Joan. i, 14.

sponsum, ducta comparatione ex his quæ in sacerdotibus veteris legis requirebantur. Tum de sacerdotibus novæ legis sic statuitur: 'Ο δὲ Κύριος λέγων, Μαῖζον τοῦ ἱεροῦ ᾧδε, παιδεύει ἡμᾶς ἵτι τοσοῦτον ἀσθενέστερός ἐστιν ὁ τολμῶν ἱερατεῦειν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τοῦ ὄντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, ὅσον τὸ σῶμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει κριῶν καὶ ταύρων· οὐκ ἐκ συγκρίσεως, ἀσύγκριτος γὰρ ἡ ὑπεροχή· Dominus autem cum dicit: *«Templo majus hic est»*, nos docet tanto magis impium esse eum, qui audet sacrificare corpus Domini qui dedit pro nobis seipsum Deo oblationem et hostiam in odorem suavitatis ¹⁴, quanto corpus unigeniti Filii Dei excellentius est arietibus ac tauris: quod dictum sit sine comparatione, incomparabilis enim est excellentia. Sic etiam in capite tertio ex pœna iis in lege imposita, qui sancta immondi tangere audebant, demonstratur, quantum sit scelus corpore Domini indigne vesci: Ὡς γὰρ πλείον τοῦ ἱεροῦ ᾧδε, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, τοσοῦτω δεινότερον καὶ φοβερώτερον τὸ ἐν μολυσμῷ ψυχῆς τολμῆσαι ἀψισθαι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τὸ ἀψισθαι κριῶν ἢ ταύρων, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ὅστε ὅς ἄν ἐσθίῃ, etc.: Quanto enim plus templo illic est, juxta Domini vocem, tanto gravius est et formidabilius in animæ inquinamento anders tangere corpus Christi: quam arietes aut tauros tangere; cum Apostolus dicat, *«Itaque quicumque manducaverit»*, etc. Nihil sane in his exstat testimoniis, quod eludi vel detorqueri possit. Sacrificatur et consecratur corpus Christi: Christus præsens adest in altari, *«Templo major hic est.»* Illud discrimen statuitur inter antiquæ et novæ legis sacrificia, quod in primis vituli et tauri occisi fuerint, in nostris corpus Christi offeratur: discrimen sane commentitium, si sacrificium novæ legis corpus absentis Christi repræsentet; quippe cum idem præstiterint sacrificia veteris legis; idque eo aptius et significantius, quo cædes aliqujus animalis aptior ad mortem Christi repræsentandam, quam res inanimæ, panis et vinum.

Eadem sententia paucioribus verbis statuitur in *Regulis brevioribus*. Si quis autem, inquit Basilus interrog. 309, cum in immunditia sit, accedat ad sancta; etiam ex Veteri Testamento terribile illius discimus judicium. Quod si amplius templo hic est, nos utique modo magis formidando docebit Apostolus, qui dixit: *«Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit»* ¹⁵.

II. Basilus inter ea, quæ certo credere debemus, etiamsi repugnet natura, eucharistiam numerat. Hanc enim in *Moralium* libro habemus regulam (reg. 8, p. 240): Ὅτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι, καὶ διστάζειν ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγομένοις, ἀλλὰ

πεπληροφορηθῆναι πᾶν βῆμα Θεοῦ ἀληθὲς εἶναι καὶ δυνατόν, καὶ ἡ φύσις μάχεται· ἐνταῦθα γὰρ καὶ ὁ ἀγὼν τῆς πίστεως· Quod non oportet ambigere et dubitare de iis quæ a Domino dicuntur: sed persuaderi omne Dei verbum verum esse ac possibile, etsi natura repugnat; hic enim situm est fidei certamen. Ad hanc regulam comprobendam inter alia refert illud: Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo hic potest nobis dare carnem ad manducandum? Dixit ergo eis: Amen amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis ¹⁶.

Pluribus in locis pertractat Basilus de optima communicandi ratione, quam in eo positam esse docet, ut cum certo credamus Christum pro nobis crucifixum esse, ejusque carnem et sanguinem nobis apponi, hac illius passionis recordatione ad eum amandum accendamus. Sic in regula brevior 172 hæc instituitur quæstio, Ποταπῷ φόβῳ, ἢ ποῖα πληροφορία, ἢ ποῖα διαθέσις μεταλάβωμεν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ; Quali cum timore, aut qua animi persuasionem, aut quo affectu participes simus corporis et sanguinis Christi? Argumento est ejusmodi interrogatio magnum aliquod agi mysterium, quod tremorem incutere debeat, magnamque fidem ac sanctitatem postulet.

Interrogationi hæc subjicitur responsio: Τὸν μὲν φόβον διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, λέγων· Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει· τὴν δὲ πληροφορίαν ἐμποιεῖ ἡ πίστις τῶν βημάτων τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνδμνησίαν, etc.: Timorem quidem docet nos Apostolus, cum ait: *«Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit»* ¹⁷; persuasionem autem efficit fides verborum Domini, qui dixit: *«Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: hoc facite in meam commemorationem»* ¹⁸. Item ex fide testimonii Joannis, qui memorata prius Verbi gloria, posthac Incarnationis modum induxit, his verbis: *«Verbum caro factum est»* ¹⁹, etc. Item quoniam Apostolus scripsit: *«Qui cum in forma Dei esset»* ²⁰, etc.

Nemo est, qui hæc regens non facile perspiciat, 1° Christi verba, Hoc est corpus meum, ut firmissima fide credenda, a Basilio proponi; 2° non minus certo credenda esse, quam sequentia, Verbum caro factum est, etc. Qui cum in forma Dei esset, etc. Utraque enim testimonia, tum quæ ad eucharistiam, tum quæ ad incarnationem spectant, eodem prorsus modo proponuntur, ut verbis quidem clara et aperta, sed mysterii magnitudine difficilia: ita ut explicatione non indigeant ad lucem verbis afferendam, sed fide ad res credendas. Nec quisquam est profecto, qui, si prima co-

¹⁴ Matth. xii, 6. ¹⁵ Ephes. v, 2. ¹⁶ I Cor. xi, 27. ¹⁷ ibid. 29. ¹⁸ Joan. vi, 53, 54. ¹⁹ I Cor. xi, 27. ²⁰ Luc. xii, 19. ²¹ Joan. i, 14. ²² Philipp. ii, 6.

netur eludere, secunda non eodem modo prodat eludenda.

Postquam Basilius exposuit quo timore et qua animi persuasione communicandum sit, tertie interrogationis parti, quo affectu accedendum sit ad hoc mysterium, sic satisfacit: Cum igitur animus his et talibus verbis fidem adhibens, gloriæ majestatem didicerit, humilitatisque et obedientie magnitudinem admiratus fuerit, quod talis ac tantus ad mortem usque Patri obtemperavit vitæ nostræ causa, eum arbitror ita affici, ut simul Deum et Patrem diligat, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, simul unigenitum ejus Filium, qui obedit usque ad mortem pro nostra redemptione et salute. Addit eum, qui sic affectus et præparatus est, adimplere illud Pauli: *Charitas enim Christi urget nos*¹¹, etc. Sic autem affici et præparari debere concludit, quisquis panis et poculi sit particeps.

Eadem doctrina statuitur in *Regulis moralibus*, et in libro *De baptismo*. Sic enim in regula 21, cap. 2 (tom. II, p. 253), legimus: Quod qui accedit ad communionem non considerata hac ratione secundum quam corporis et sanguinis Christi participatio datur, is nullam ex ea utilitatem capiat: et quod qui indigne assumit, condemnatus sit. Et cap. 3: Qua ratione manducandum sit corpus Domini et sanguis bibendus in commemorationem obedientie Domini usque ad mortem, ut qui vivunt, non jam sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit¹². Similiter in libro *De baptismo*, cap. 3, postquam eadem Scripturæ testimonia retulit, ac in libro *Moralium*, nempe ex cap. vi (vers. 54) Joannis: Amen, amen dico vobis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, etc., et ex Matthæo¹³ et Paulo¹⁴ institutionem eucharistiæ referentibus; tum vero sic concludit: Quid igitur utilitatis habent hæc verba? Ut edentes et bibentes, semper memores simus ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit; sicque discamus necessario servare coram Deo et Christo ipsius traditum ab Apostolo dogma, qui dicit: *Charitas Christi urget nos*, judicantes hoc, quod, si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est; ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit¹⁵. Nihil verbis opus est, ut in his locis eandem prorsus sententiam ac in *Regulis brevioribus* constitui pateat. Res per se clara et manifesta. Quemadmodum enim in *Regulis brevioribus* hic animi affectus ad communionem requiritur, ut ex persuasionem, quam animis nostris verba Christi, *Hoc est corpus meum*¹⁶, imprimere debent, item ex verbis Joannis, Verbum

A caro factum est¹⁷, et Pauli, Qui cum in forma Dei esset¹⁸, etc., ad eum amandum, qui pro nobis mortuus est, accendamus; ita in libris *Moralium* et *De baptismo* eandem prorsus communicandi ratio in commemorationem passionis Domini præcipitur.

B Perabsurde ergo Scultetus (16^a) secum facere putat illud Basili: Quid igitur utilitatis habent hæc verba? Ut edentes et bibentes, semper memores ejus simus, qui, etc. Nam, 1° Modus ille communicandi in commemorationem Domini repetitur, ut jam diximus, ex fide et persuasionem, quam in animis nostris efficere debent verba Christi, *Hoc est corpus meum*, et alia testimonia, quibus ejus divinitas et incarnatio ac passio continentur. 2° Non dicit manducationem corporis Domini et potum ejus sanguinis in commemorationem ipsius passionis positam esse; sed illud corpus sic manducari, et sanguinem sic bibi debere, ut commemorationem illius passionis celebremus. 3° Eos etiam qui indigne communicant, corpus et sanguinem Domini sumere in commemorationem passionis illius, sed non in seipsis hanc memoriam exprimere docet: Qui enim edit et bibit, inquit, videlicet ad indelebilem memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, rationem vero memorie obedientie Domini usque ad mortem, juxta doctrinam Apostoli non adimplet, qui, ut dictum est, ait, *Charitas Christi urget nos*, etc., is nihil C capit utilitatis.

Quæ sequuntur, a Combefisio ut duriora et severiora reprehenduntur. Præterea sibi ipsi accersit qui ejusmodi est judicium quoque Apostoli dicentis: Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini¹⁹. Etenim horrendum judicium est non modo ei, qui in carnis ac spiritus inquinamento indigne accedit ad sancta, cum enim accedit, reus fit corporis et sanguinis Domini; sed etiam ei qui otiose inutiliterque edit ac bibit. Hæc prorsus immerito vituperantur. Is enim otiose inutiliterque edere dicitur, qui sine charitate edit; idque patet cum ex superioribus verbis, tum ex ratione, quam addit D Basilius, cur ejusmodi hominem horrendum judicium maneat: Quod, inquit, non per memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, servat quod dictum est: *Charitas Christi urget nos*, etc.

III. Alio utitur Basili-testimonio Scultetus, quod sic refert: Carnem et sanguinem totam suam mysticam conversationem in carne et doctrinam Evangelii vocavit Christus. Unde concludit Scultetus

¹¹ II Cor. v, 14. ¹² ibid. 15. ¹³ Matth. xxvi, 26 sqq. ¹⁴ I Cor. xi, 23 sqq. ¹⁵ I Cor. v, 14, 15.
¹⁶ Matth. xxvi, 26. ¹⁷ Joan. i, 14. ¹⁸ Philipp. i, 6. ¹⁹ I Cor. xi, 29.

(p. 230) *neminem alium hanc carnem edere, hunc sanguinem bibere, quam qui fidei corde ista omnia tibi applicarit.*

Sed Sculteti in hoc testimonio referendo non laudabilior fides, quam in explicando peritiā. Sic enim hunc locum legimus in epist. 8, n. 4, ubi Basilius objecti ab Arianis hujus testimonii, *Ego vivo propter Patrem* ²², solutionem affert: *Δύναται δὲ καὶ ζωὴν λέγειν, ἣν ἡ ὁ Χριστὸς, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἔχων ἐν ἑαυτῷ· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ δηλούμενον, ἐκ τοῦ ἐπιφερομένου εἰσόμεθα. Καὶ τρώγων με, φησὶ, ζήσεται δι' ἐμέ. Τρώγομεν γὰρ αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνομεν αὐτοῦ τὸ αἷμα, κοινωνοὶ γινόμενοι, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς, τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας· σάρκα γὰρ καὶ αἷμα πῖσαν αὐτοῦ τὴν μυστικὴν ἐπιδημίαν ὠνόμασε, καὶ τὴν ἐκ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς συναστῶσαν διδασκαλίαν ἐδήλωσε, δι' ἧς πρέσβεται ψυχὴ, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὅντων τέως θεωρίαν παρασκευάζεται. Potest autem et vitam dicere, quam vivit Christus, Verbum Dei habens in seipso. Atque id ipsum esse, quod significatur, ex his quæ sequuntur videbimus. Et qui manducat me, inquit, vivit propter me ²³. Edimus enim ipsius carnem, et bibimus ipsius sanguinem, participes facti, per incarnationem et sensibilem vitam, Verbi et sapientiæ. Carnem enim et sanguinem, totam suam mysticam in carne conversationem vocavit, et doctrinam ex practica et naturali et theologica notione constantem declaravit: per quam et nutritur anima, et ad eorum quæ sunt contemplationem interim preparatur.*

Comparat ergo Basilius vitam, quam sacra humanitas cum Verbo hypostatice conjuncta vivit, cum vita, quam ex eucharistia ducimus. In utroque autem catholicum dogma mirifice commendat, et dum nos Christi carnem edere et illius sanguinem bibere dicit, et dum vitæ genus, quam ex illius carne et sanguine percipimus, exponit. Illud certe conceptis verbis declarat nos ita carnem Christi edere, ejusque sanguinem bibere, ut simul participes fiamus Verbi et sapientiæ, quia carnis et sanguinis nominibus tota Christi persona, tota illius in carne mystica conversatio, sive mysticus adventus, designatur. Sed si carnem et sanguinem Christi non re, sed sola fide sumeremus, absurdum dictu esset nos per hanc carnem et sanguinem participes fieri Verbi et sapientiæ. Tunc enim et caro et Verbum eodem modo sumerentur, nempe fidei beneficio. Deinde vero cur monet Christi carne et sanguine totum Christi mysticum in carne adventum, sive totam illius personam designari; cur, inquam, id monet, nisi ut nobis non inaniam carnem, non a divinitate separatam apponi demonstret? Sed si hæc caro sola fide percipitur, quis metuendi locus ne

inaniū sit, aut a divinitate separata? Sic etiam Basilius, ut similitudinem demonstret inter eam vitam, quam ex eucharistia ducimus, et eam, quam sacra humanitas cum Verbo hypostatice conjuncta vivit, hanc vitam ad animam pertinere admonet. At inutilis prorsus admonitio, si carnem et sanguinem non ore, sed sola mente percipimus: perabsurda etiam tota comparatio, si cum humanitas Christi cum Verbo hypostatice conjuncta sit, nos sola mente cum illius carne et sanguine conjungimur.

IV. His addi debent quæ in libro *De Spiritu sancto* leguntur, non Basili solum, sed etiam omnium Christianorum fidem exhibentia: Τὰ τῆς ἐπικλησιῶς ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἁγίου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλείπειν; Οὐ γὰρ δὴ τοῦτοις ἀρκούμεθα, ὡς ὁ Ἀπόστολος ἡ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχύν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντας· Invocationis verba, inquit (cap. 27, n. 66), cum conficitur panis eucharistiæ et poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis relinquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Evangelium, rerum alia quoque ante et post dicimus, tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione non scripta accepimus. Nemo negaverit indicari a Basilio has preces, quæ in liturgia ipsi attributa leguntur (tom. II, p. 679): Ἐλθεῖν τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς δούλους σου ἐπὶ τὰ προκείμενά σου ὄντα ταῦτα, καὶ ἁγιάσαι καὶ ἀναδείξει ἅγια ἁγίων· καὶ ποιῆσαι τὸν μὲν ἄρτον, τοῦτον γίνεσθαι εἰς τὸ ἅγιον σῶμα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄρσιν ἀμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσι· τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, τὸ τίμιον αἷμα τὸ τῆς ἁγίας Διαθήκης αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc.: *Ut veniat Spiritus sanctus tuus super nos, seruos tuos, et super proposita hæc dona tua, sanctificetque et efficiat ea sancta sanctorum. Et faciat panem quidem istum fieri corpus sanctum ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum et vitam æternam, ex illo participantibus; et calicem hunc, pretiosum sanguinem novi testamenti ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, etc.* Unde autem ejusmodi preces in omnibus Ecclesiis, nisi ex certissima fide, qua Christiani omnes panem et vinum mutari in corpus et sanguinem Christi credebant? Cui enim id precari in mentem venisset? quis has preces, tanquam multum habentes momenti ad mysterium addidisset verbis evangelicis, si Ecclesiæ propositum non erat mutationem impetrare?

²² Joan. vi, 58. ²³ Ibid.

§ VIII.

I. S. Basilii testimonia de peccatorum confessione. II. Invidia et alia ejusmodi peccata confessionis legi subjecta. III. De peccato originali. IV. De Christi gratia.

I. Longius, quam mihi propositum est, tempus extraherem, si in omnibus colligendis immorarer, quæcunque ex S. Basilii operibus ad dogmata confirmanda erui possunt. Quare hanc finiemus pertrationem apposis de peccatorum confessione, de peccato originali et de Christi gratia testimoniis.

Confessionem peccatorum necessariam esse ad veniam a Deo consequendam docet Basilius in homil. in psal. xxxii: Vult tui misereri iudex, inquit (p. 134), teque miserationum suarum facere participem; si modo post peccatum repererit te humilem, contritum, prava opera multum deplorantem, ac ea quæ clam facta sunt erulantem citra pudorem, rogantem fratres tibi ut sint adjumento ad accipiendam medelam. In Regulis brevioribus hæc instituitur quæstio (quæst. 229): Utrum oporteat retitas actiones citra verecundiam omnibus detegere, an aliquibus suntaxat: et quinam hi sint: sic respondet S. Basilius: Servanda est ratio eadem in peccatorum confessione, quæ in detegendis corporis morbis adhibetur. Quemadmodum igitur corporis morbos non omnibus patefaciunt homines, neque quibusvis, sed his qui horum curandorum periti sunt: ita fieri quoque debet peccatorum confessio coram iis qui curare hæc possint, prout scriptum est: « Vos qui fortes estis, infirmitates debiliū portate²³, » hoc est, cura ac diligentia vestra tollite. Similis est quæstio 288: Qui vult confiteri peccata sua, debetne confiteri omnibus et quibuslibet, an certis quibusdam? Sic respondet Basilius: Consilium benignitatis Dei in peccantibus manifestum est, juxta id quod scriptum est: « Non volo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat²⁴. » Quoniam igitur pœnitentiæ modus debet peccato congruere, ac etiam opus est fructibus dignis pœnitentiæ, juxta hanc sententiam, « Facite fructus dignos pœnitentiæ²⁵, » ut ne fructuum penuria locum habeant eæ quæ subsequuntur minæ. « Nam, inquit, omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur²⁶; » peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita dispensatio est²⁷. Sic enim et qui olim pœnitentiam egerunt, coram sanctis fecisse comperiuntur. Scriptum est enim, in Evangelio quidem²⁸, quod peccata sua Joanni Baptistæ confitebantur; in Actis vero²⁹, apostolis ipsis, a quibus etiam baptizabantur cuncti. Vide commentarium in Isaiam p. 553.

Negat Scultetus (17) ex his locis specialem peccatorum enumerationem aut confessionis necessi-

A talem erui posse. Sed eludendi locum non relinquit petitem ex corporeis morbis exemplum, tum etiam quod ait Basilius pœnitentiæ imponendæ modum peccato congruere debere. Quomodo enim morbus animi curabitur, si peccatorum numerus et graves circumstantiæ celentur? aut quomodo pœna peccatorum numero et magnitudini congruet, nisi singula peccata et circumstantiæ aperiantur? Illud autem, τῆς ἐπιστροφῆς ὁ τρόπος, reddi debet, pœnitentiæ imponendæ modus, vel pœnæ modus: minime vero, conversionis modus. Hanc enim in sententiam usurpari solet ea vox in ejusmodi locis: cujus rei multa suppetunt apud Basilium exempla, ut in epist. 73. Frustra ergo Scultetus confitendi necessitatem, de qua in quæst. 288 agitur, in eo positam esse contendit, quod, si quis confiteri velit peccata, quavis necesse id non sit, is non aliis confiteri debeat, quam iis quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei. Si confessio cujusque arbitrio permissa esset, nec ulla esset confitendi necessitas; satius multo ac tutius foret apud prudentes ac pietate insignes viros peccata confiteri, quam apud presbyteros, qui non semper prudentia ac pietate excellunt. Quare Basilius, cum ait necesse esse peccata iis confiteri, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei, simul et confessionem peccati necessariam esse, et pœnitentiam inter sacramenta numerandam esse demonstrat.

C Mitto aliam cavillationem Sculteti, qui memoratas a S. Basilio peccatorum confessiones ante baptismum, nec præscriptas fuisse, nec singulorum peccatorum enumerationem habuisse objicit. At minime probat his exemplis uti non debuisse Basilium, ut ad præscriptam a Christo omnium peccatorum confessionem hortaretur, et a pravo pudore advocaret.

D Utilitur etiam Scultetus regula breviorē 110, in qua præcipitur, ut virgines per præfectam, sive seniore[m] suam presbytero confiteantur. Sed hoc vitium superiorum editionum in hac novissima emendatum est, nec quidquam aliud præcipit Basilius, nisi ut adsit decori causa præfecta virginum, dum sorores confitentur presbytero. Idem antea præscripserat in reg. 108, ut præfectus, absente præfecta, cum sororibus de rebus ad fidei ædificationem pertinentibus non loquatur. Sed ne peccatorum confessio excipi debere videretur, huic rei occurrendum esse duxit.

Hanc Basilii doctrinam confirmant tres illius epistolæ canonicæ, quæ dum varias peccatorum species et gradus accurate persequuntur, quam arcte servatum fuerit confitendi præceptum demonstrant; quantaque exstiterit episcoporum in peccatis pro merito puniendis diligentia. Mulieres adulteræ (ep.

²³ Rom. xv, 1; Gal. vi, 2. ²⁴ Ezech. xxxiii, 11. ²⁵ Luc. iii, 8. ²⁶ ibid. 9. ²⁷ I Cor. iv, 1. ²⁸ Matth. vi, 6. ²⁹ Act. xix, 8.

(17) Medul. theol., part. iv, p. 236.

200, can. 54), vel sponte confessæ, vel convictæ, non percurrerant varios poenitentiae gradus, sed inter consistentes tempus explebant. Cautio enim erat ne in periculum mortis conjicerentur, si peccatum vulgaretur. Sed, si nullum erat confitendi et puniendi peccati præceptum, cur non illa etiam remittebatur inter consistentes poenitentia, quæ periculo prorsus non carebat? cur furti (ep. 217, can. 61) convictus duplo graviores poenam sustinebat, quam sponte confessus? Nemo prorsus ab hac lege confitentorum peccatorum immunis. Presbyteri et diaconi (can. 70), qui se labiis tenuis peccasse confitebantur, excidebant gradu suo: ac ne illis quidem communio cum presbyteris aut diaconis relinquebatur, si quid amplius peccasse deprehenderentur.

II. In his canonibus avaritiæ, invidiæ et aliis ejusmodi vitiis nullæ nominatim constituuntur poenæ. Sed non idcirco putandum est confessionis legi subjecta non fuisse. Nam Basilius in *Regulis brevioribus*, postquam (reg. 288) statuit peccata his solis confitenda esse, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei, hanc quæstionem instituit: Ὁ μετανοῶν, ἐπὶ ἀμαρτήματι, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐμπεσὼν ἀμάρτημα, τί ποιήσει (reg. 289); Qui poenitentiam egit peccati, ac rursus in idem labitur peccatum, quid faciet? Declarat Basilius ejusmodi homines idcirco relabi, quia radicem peccati non tollunt: ac profert exempli loco invidiam et jurgium, quæ ex radice amoris gloriæ pullulant. Unde sic concludit: Si quis, igitur, ubi se ipse semel condemnaverit invidiæ aut jurgii, in eadem rursus incidat; noverit se ex primaria invidiæ aut jurgii causa, gloriæ studio in intimis laborare.

Ejusmodi ergo peccata sacerdotum prudentiæ curanda permittebantur: sed non idcirco confessionis legi subtrahebantur. Atque id confirmare possumus testimonio Gregorii Nysseni, qui cum in epistola canonica queratur, quod de nonnullis peccatis, qualia sunt convicia (p. 119), maledicta (p. 121), usura et alienarum rerum sub negotii prætextu raptus, conditi a Patribus canones non fuerint, nec tantum sibi auctoritatis assumat, ut ejusmodi constituat canones; hæc tamen peccata confessioni subjecta esse manifeste indicat, ac summo studio a sacerdotibus curanda. Sic enim loquitur de illo inter negotiandum alienæ rei raptu: Ὁ δὲ εἰ ὑπαίρεσις λαμβανούσης σφατερίζομενος τὸ ἀλλότριον, εἴτε εἰ ἐξαγορεύσει τὸ πλεγματέλιμα αὐτοῦ τῷ ἱερεὶ φανερώσας, τῆς περὶ τὸ ἐναντίον τοῦ πάθους σπουδῇ θεραπεύσει τὴν ἀρρώστιαν· λέγω δὲ διὰ τοῦ τὰ προσόντα παρέχειν τοῖς πένησιν, ἵνα τῷ προέσθαι ἃ ἔχει, φανερὸς γένηται καθαρεύων τῆς κατὰ πλεονεξίαν νόσου· εἰ δὲ μηδὲν ἔχοι, μόνον δὲ τὸ σῶμα ἔχοι, κελεύει ὁ Ἀπόστολος, διὰ τοῦ σωματικοῦ

A κόπου τὸ τοιοῦτον ἐξιλάσασθαι πάθος. Qui autem latenti ablatione sibi rem alienam usurpat, ac deinde per confessionem peccatum suum sacerdoti aperit, per contrarium vitio studium ægritudinem curabit: dico autem, largiendo, quæ habet, pauperibus, ut dum quæ habet profundit, se ab avaritiæ morbo liberum aperte ostendat: sin autem nihil aliud præterquam solum corpus habeat, jubet Apostolus per laborem corporalem ei morbo mederi⁴⁴. Similia habet Basilius de usuris (can. 14, ep. 188), quas qui accepit, eum a sacerdotio non excludit, modo injustum lucrum in pauperes insumat et ab avaritiæ morbo liberum se exhibeat.

III. Peccatum, quod ex primo omnes parente B traximus, sic prædicat Basilius, ut facile pateat nihil aliud S. Augustinum contra Pelagianos defendisse, nisi quod perpetua Ecclesiæ prædicatione constabat. Exsolve, inquit Basilius homil. in famem p. 70, peccatum primigenium, cibatorum largitione. Quemadmodum enim Adam improbo esu peccatum transmisit: sic nos insidiantem escam abolemus, si fratris necessitatem famemque curamus. Et in psal. xxix (p. 129): Pulcher quidem eram, inquit, secundum naturam, sed languidus, propterea quod ex serpentis insidiis peccato mortuus eram. Alibi (in psal. xxii, p. 152) vocat serpentem peccati auctorem. Ibidem (p. 155): Propter condemnationem in nos ob peccatum prolata terra dicimur, nos qui a Deo audirimus: « Terra es, et in terram ibis. » Et in psal. xxxiii (p. 158): Quandoquidem ii, qui ideo creati erant ut Domino servirent, sub inimici servitute delinebantur, illorum animas pretioso suo sanguine redimet.

Sæpe alias Basilius de peccato primorum parentum loquitur, ut de culpa nequaquam Adami et Evæ propria, sed ad eorum posteros pertinente. Adamus, inquit in homil. de eo, Quod Deus non est auctor malorum (tom. II, p. 79), secedendo a Deo mortem conscivit sibi ipsi, juxta id quod scriptum est: « Ecce qui elongant se a te, peribunt⁴⁵. » Sic non creavit Deus mortem, sed nos nobis ipsis ex prava mente eam accersivimus. Non omittendum est insigne testimonium ex epist. 261, n. 2, ubi sic loquitur Basilius: Itaque, si Domini in carne ad- D ventus non fuit, non dedit Redemptor pro nobis pretium morti, nec per seipsum mortis regnum resecat. Si enim aliud esset, quod mortis imperio subjectum erat, aliud quod assumptum a Domino; non desisset mors ea quæ sua sunt, operari, nec lucrum nostrum factæ fuissent deiferæ carnis passiones: non interemisset peccatum in carne: non Christo vivi- ficati fuisset, qui eramus in Adamo mortui; non resartum fuisset, quod collapsum erat; non instauratum, quod confractum; non conjunctum Deo, quod serpentis fraude fuerat abalienatum. In libro 1

⁴⁴ Ephes. iv, 28. ⁴⁵ Psal. lxxii, 27.

De baptismo hæc leguntur (cap. 2, n. 7) : Illud igitur, « denuo, » arbitror prioris generationis, quæ in peccatorum sordibus facta est, emendationem ostendere, cum Job dicat : « Nemo purus est a sordibus, ne si unus quidem dies sit vita ejus »⁴⁶; » et David lugeat, ac dicat : « In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea »⁴⁷; » et Apostolus ita contestetur : « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius »⁴⁸. » Quapropter etiam peccatorum venia datur credentibus, Domino ipso dicente : « Illic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum »⁴⁹; » quemadmodum Apostolus rursus testatur, dicens : « Secundum beneplacitum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus de qua nobis impertivit ubertim »⁵⁰; » ut quemadmodum statua contrita ac confracta, amissa regis forma eximia, denno conformatur a sapiente artifice ac bono opifice, gloriam operis sui resarciens, atque pristino splendori restituitur : sic etiam nos ob præcepti transgressionem male affecti, velut scriptum est, « Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis »⁵¹, » ad pristinam imaginis Dei gloriam revocemur.

IV. Sic affectum hominem indigere, ut eum Dei gratia præveniat, et novam ei creationem imperat, mirifice pluribus locis demonstrat Basilius, cujus testimonia nonnulla hic apponemus. Unde vero facultas mihi, inquit in psal. xxix (p. 125), te exaltandi : Quoniam tu me præveniens suscepisti. Perspicue dixit, « Suscepisti me, » pro « sublebasti me, » et superiorem insurgentibus in me effecisti. Veluti si quis puerum quempiam natandi imperitum manu suscipiens, eum aquis altiore sustineat. Qui igitur, opitulante Deo, a casu exurgit, is grati animi significatione per bona opera exaltationem Deo pollicetur. Aut velut si quis debilem quempiam luctatorem sufficiens, ab imminente lapsu liberet, ac colluctante reddat superiorem : illi quidem victoriæ præbet occasionem, huic vero conceptam de lapsu alterius latitiam adimit. Vide ejusdem homiliæ n. 3, p. 126; et n. 5, p. 129, et aliam homiliam in psalmum xlii, n. 4, et reg. moral. 55, et in Isaiam, p. 610. Et in homilia De humilitate (p. 159) : Nihil nude gloriari queas, relictum est tibi, o homo... Quid igitur, dic, quæso, te ipse quasi de tuis ipsius bonis effers, cum deberes pro acceptis donis gratiam largitori habere? « Quid enim habes quod

A non accepisti? quod si etiam accepisti, quia gloriaris quasi non acceperis »⁵². » Non tu Deum cognovisti per tuam justitiam; sed Deus cognovit te propter suam bonitatem. « Cum cognoveritis Deum, inquit, qui potius cogniti sitis a Deo »⁵³. » Non te apprehendisti Christum per virtutem, sed Christus te per suum adventum apprehendit. « Insequor, inquit, si etiam apprehendam, in quo et apprehensus sum a Christo »⁵⁴. Non vos me elegistis, inquit Dominus »⁵⁵, sed ego elegi vos. » An quoniam honore affectus es, gloriaris et misericordiam occasionem arripis superbiendi? Et tunc cognoscas teipsum, quis sis, velut Adam ejectus e paradiso, velut Saul desertus a Spiritu Dei, velut Israel a radice sancta resectus. « Fide, inquit, stas : noli altum sapere, sed time »⁵⁶. » Judicium sequitur gratiam; et quomodo datis usus fueris, expendit judex. In his quæ sequuntur perseverantiæ donum commendatur : Quod si ne hoc quidem intelligis, fuisse te gratiam consecutum, aut si præ nimia stupiditate tuam ipsius virtutem existimas gratiam esse, non es beato Petro apostolo præstentior. Nec enim Dominum amore majori prosequi poteris, quam qui ita vehementer dilexit ut etiam voluerit pro ipso mori. Sed, quoniam animo elatiore locutus est cum dixit : « Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam scandalizabor »⁵⁷, » timiditati humanæ traditus est, ceciditque in infirmitatem, lapsu erudiendus ad metum atque ad cautionem, edocendusque infirmis parcere et debilibus, quod et suam cognovit infirmitatem, et perspicue intellexit quod quemadmodum cum in pelago mergeretur, per Christi dexteram erutus est, ita in scandali procella ob incredulitatem in pereundi periculum veniens, Christi virtute servatus sit. In psal. xxxiii, n. 2 : Neque enim in potentia hominis, neque in sapientia, sed in Dei gratia salus est. Vide homiliam in psal. vii. ad hæc verba : Et diriges justum. Sic loquitur in homilia in psal. xxxii, n. 5 (p. 137) : Atque etiam multum est discriminis in peccatis ac recte factis : hæc enim lenæ vendita, et in peccato est, illa vero ab initio heram bonam nacta, in virginitate educata est. Cur hæc affecta beneficio sit, illa vero condemnata : et quid sit unicuique horum a judice retribuendum; quibus omnibus tibi in mentem venientibus, cogita Dei judicia abyssos esse, nec a quolibet facile comprehendendi posse, quod in divinis thesauris conclusa sunt. Sed et credendi data promissio est a Deo, videlicet, « Dabo tibi thesauros absconditos et invisibiles »⁵⁸. » Postquam igitur ea cognitione, quæ est facie ad faciem, digni habiti fuerimus, etiam eas quæ in Dei thesauris sunt abyssos intueamur. Quod si ea quæ in Scriptura deatribus dicta sunt, collegeris, propheticiæ sententiæ intelligentiam magis assequeris. Et n. 7 : Et quoniam multi sunt vocati, pauci vero electi »⁵⁹, beatum

⁴⁶ Job xiv, 4, juxta LXX. ⁴⁷ Psal. l. 7. ⁴⁸ Rom. iii, 23-25. ⁴⁹ Matth. xxvi, 28. ⁵⁰ Ephes. i, 5-8. ⁵¹ Psal. xlviii, 13. ⁵² I Cor. iv, 7. ⁵³ Gal. iv, 9. ⁵⁴ Philipp. iii, 12. ⁵⁵ Joan. xv, 16. ⁵⁶ Rom. xi, 20, 17. ⁵⁷ Matth. xxvi, 33. ⁵⁸ Isa. xlv, 3. ⁵⁹ Matth. xxiii, 14.

ait non vocatum, sed electum. Beatus namque, quem elegit. Quæ autem beatitudinis causa? Expectata bonorum æternorum hæreditas...; Salus autem fit non quibus, sed reliquiæ solum secundum electionem gratiæ¹⁹. Vide homil. in psal. cxiv, n. 5, p. 202.

Satis patet ex his quæ attulimus, quantum eniteat divina potentia in humani cordis conversione. Sed præterea in eandem sententiam nonnulla referenda. Subjiciamur ergo Deo, inquit (in psal. lxi, n. 2), quod salutare ab ipso est. Quid autem sit salutare, explicat. Non nuda quædam est operatio, aliquam nobis beneficentiam afferens, qua ab infirmitate liberemur, bonaque corporis habitudine utamur. Sed quid est salutare? « Etenim ipse Deus meus, et Salvator meus, susceptor meus, non morabor multum²⁰. » Filius qui ex Deo est, Deus noster est. Idem etiam Salvator est generis humani, debilitatem nostram fulciens, ac commotionem ex tentationibus animis nostris advenientem corrigens. Vide homil. in psal. xxxii, n. 3, p. 133, et in psal. xxxiii, n. 4, p. 146, et Homil. de fide, p. 133, reg. moral. 55, cap. 1.

Divinitatem Filii demonstrat Basilius ex summo illius in humanas mentes imperio. Petra dicitur, inquit in libro *De Spiritu sancto*, c. 8, p. 15, eo quod validum sit et inconcussum, et quaris arce firmius propugnaculum fidelibus. Et pag. 16: Omnia autem facit contactu virtutis, ac voluntate bonitatis operans. Pascit, illuminat, alit, deducit, medetur, erigit. Quæ non sunt, facit ut sint, condita conservat. Hoc modo bona ex Deo per Filium ad nos perveniunt, majore celeritate in singulis operantem, quam ullus sermo exprimere valeat. Neque enim fulgura, neque lucis per aerem tam velox discursus est, non oculorum celeres ictus, non ipsius intellectus nostri motus: sed horum quodque magis vincitur divinæ operationis celeritate, quam animalia quæ sunt apud nos maxime segnia, non dicam volatiliū, neque ventorum, neque cælestium orbium impetu, sed ipsius mentis nostræ motu superantur. Nam quo tandem temporis spatio egeat, qui portat omnia verbo virtutis suæ, quique nec corporaliter operatur, neque manuum opera ad creandum opus habet, sed eorum quæ sunt naturam habet voluntate non coacta obsequentem.

Nullo alio argumento libentius utitur ad divinitatem sancti Spiritus demonstrandam. Neque enim fieri potest, inquit (cap. 12, p. 25), ut Filium quis adoret nisi in sancto Spiritu, aut ut Patrem invocet nisi in adoptionis Spiritu. Vide cap. 13, et epist. 38, n. 4. Demonstrat in cap. 15 ejusdem libri, Spiritum sanctum a Patre et Filio disjungi non posse (p. 29), si quidem in baptismo rim vivificam.

A immittit, a morte peccati removens animas nostras in pristinam vitam: ac vitam nostram operatur. Et cap. 19, pag. 41: Sive quis creationem accipiat de extinctorum reviviscentia; an non magna Spiritus operatio, qui nobis suppeditat vitam ex resurrectione, et ad spiritualem illam vitam animas nostras adaptat? Sive creatio dicatur esse eorum, qui hic per peccatum lapsi sunt, in meliorem statum mutatio (nam ita quoque nonnunquam usurpatur juxta Scripturæ consuetudinem, velut cum Paulus dicit, « Si qua in Christo nova creatura²¹ »), renovatio quæ hic fit, et a vita terrestri ac turbulentis affectibus obnoxia ad cælestem conversationem transmutatio, quæ fit in nobis per Spiritum, ad summam admirationem deducit animos nostros. Similiter in epist. 8, n. 11: Tria creationis genera in Scriptura nominata invenimus. Unum quidem ac primum, ex nihilo productionem: secundum vero, ex pejore in melius immutationem; tertium, resurrectionem mortuorum. In his reperies Spiritum sanctum una cum Patre et Filio operantem. Sæpe alias cordis conversio vocatur nova creatio, ut in psal. xxxii, pag. 138; et in homilia, *Quod Deus non est auctor malorum*, p. 75, et lib. v *adversus Eunomium*, p. 303, et *Comment. in Isaiam*, p. 425.

Quantum fiduciæ in divina gratia poneret Basilius ex his perspicui potest, quæ de conciliandis Antiochenæ Ecclesiæ dissensionibus loquitur in epist. 66, p. 160: Hæc vero conciliare, inquit, et ad unius corporis harmoniam redigere, illius est solius, qui et siccis ossibus, ut ad nervos et carnem denuo redeant, non enarrabili sua potestate largitur. Dominus autem omnino magna per eos, qui se digni sunt, efficit. Et in epist. 203 (p. 300): Non enim ignoratis, nos palam omnibus propositos, veluti scopulos in mari prominentes, furorē fluctuum hæreticorum excipere; eosque dum circa nos franguntur, ea quæ retrò nos sunt, non alluere. Illud autem, « nos, » cum dico, non ad humanas refero vires, sed ad Dei gratiam, qui in hominum imbecillitate potentiam suam declarat, quemadmodum ait propheta ex persona Domini dicens: « An me non timebitis, qui arenam mari terminum posui²²? » Nam omnium infirmissima ac vilissima re, arena, ingens ac grave pelagus constrinxit Omnipotens. Similia habes in homilia in psal. xxxii (p. 138): Cum igitur audieris quempiam magna minitantem, jactantemque se tibi omnis generis æruinas, damna, aut plagas, aut mortem illaturum, respice ad Dominum gentium consilia dissipantem, et populorum cogitationes reprobantem. Et postea, n. 9 (p. 140): Neque igitur rex ex armis sufficiens ad salutem auxilium habet, neque fortis vir sibi ad omnia sufficere potest. Imbecillitas enim et infirmitas sunt omnia simul humana, si cum vera

¹⁹ Rom. xi, 5. ²⁰ Psal. lxi, 6. ²¹ II Cor. v 17. ²² Jerem. v, 22.

potenti comparentur. Propterea « *Infirmi mundi A* elegit Deus, ut confundat fortia⁴¹. Et, ex ore infantium et lactentium perfecit laudem, ut destruat inimicum et ultorem⁴²; » nam divina gratia in infantibus ac rudibus operans, maxime resplenduit. Præclarissimum est initium epist. 161, ad Amphilo-
chium : *Benedictus Deus, qui sibi placentes in singulis ætatibus eligit, electionisque secernit vasa, et his utitur ad ministerium sanctorum : qui nunc etiam te, cum fugeres, ut tunc dixisti, non nos, sed orationem quam per nos futuram suspicabaris, inextinguibilibus gratiæ retribuit; ac in mediam Pisi-
diam deduxit ut homines Domino capias, et ex profundo pertrahas ad lucem, quos cepit diabolus, ut suam ipsius faciant voluntatem.*

Agmen claudet insigne testimonium, quod e S. Basilii Liturgia depromptum Petrus Diaconus (18) citat in libro *De incarnatione et gratia* cap. 8 : *Hinc etiam, inquit, beatus Basilius Cæsariensis episcopus in oratione sacri altaris, quam pene universus frequentat Oriens, inter cætera : Dona, inquit, Domine, virtutem et tutamentum, malos, quæsumus, bonos facito, bonos in bonitate conserva; omnia enim potes, et non est qui contradicat tibi : cum enim volueris, salvas, et nullus resistit voluntati tuæ. Ecce quam breviter, quamque docte doctor egregius olim huic controversiæ finem posuit, docet per hanc precem non a seipsis, sed a Deo malos homines bonos fieri, nec sua virtute, sed divinæ gratiæ adjutorio in ipsa bonitate perseverare.*

⁴¹ 1 Cor. i, 27. ⁴² Psal. viii, 3; Matth. xxi, 16.

(18) *Biblioth. Patr.*, tom. XI, p. 198.

ELENCHUS

Veterum librorum ad quos exacta et emendata sunt Basilii opera, quæ in hoc volumine continentur.

Liber *De spiritu sancto* collatus cum quinque Regiis codicibus et uno Colbertino.

Ad *Epistolas* S. Basilii magno exstiter præsidio tres potissimum codices antiquissimi, Coislinianus n. 237, sæculo circiter undecimo scriptus; Harleianus, decimo aut undecimo, et Medicæus, quem manu sua accuratissime cum editis contulit vir inter litteratos celeberrimus Antonius Maria Salvini. His tribus codicibus, saltem cum inter se consentiunt, plus visum est tribuendum, quam aliis omnibus. Primus complectitur epistolas 351, Harleianus 249, Medicæus 323.

Huc accedere codex Reg. 2293, olim cardinalis Mazarini, complectens epistolas 272. Hic codex annorum est 300, et primus Regius a nobis vocatur. Codex Reg. 2897, quem secundum vocamus, complectitur epistolas 334. Codex Reg. 2896, continens epistolas 33. Codex Reg. 2502, continens epistolas 29. Codex Reg. 1824, in quo tres epistolæ, nempe 45, 245 et 260. Codex Reg. 1906, in quo epistolæ duæ, nempe 2 et 46. Codex Reg. 1908, in quo reperitur epistola ad Chilonem.

Habuiamus etiam varias lectiones ex codicibus Combesianis, Bigotianis duobus, Claromontano Anglicano, in quo epistolæ 28, Vaticano, in quo epistolæ 327, nec non insignis Ecclesiæ Parisiensis codice, qui idem videtur esse ac Bigotianorum alter. Suppeditavit bibliotheca Coisliniana codicem 288, in quo epistolæ 328, quem Coislinianum secundum vocamus; et alios nonnullos, in quibus aliquot Basilii epistolæ. Canoncs Basilii collati fuerunt cum pluribus codicibus ejusdem bibliothecæ, ex quibus codex 209 non esse sæculi existimatur, et cum Regiis codicibus 2038, 2039, 2013, 2014, 2502, 2505, 2508, 2509, 3027.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ
 ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ (19) ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ.

S. P. N. BASILII
 CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI
 LIBER DE SPIRITU SANCTO

AD S. AMPHILOCHIUM ICONII EPISCOPUM (20).

I CAPUT I.

Proœmium in quo ostenditur necessarias esse de minutissimis theologiæ partibus perscrutationes.

1. Collaudavi in moribus tuis discendi et laborandi studium; ac supra modum delectatus sum attentione, atque vigilantia elucente in tua illa sententia, qua vocem nullam ex iis quæ in omni sermonis usu de Deo proferuntur, citra examen relinquendam **2** putas, o caput charum, mihi que maxime omnium pretiosum, frater Amphilochi. Postquam enim recte audivisti hanc Domini admonitionem: *Quisquis petit, accipit, et qui quærit, invenit*^a, petendi diligentia, vel desidiosissimum mihi videris ad impartiendum excitare posse. Quin et illud in te majorem in modum admiror, quod non tentandi gratia, ut nunc plerique, quæstiones proponis, sed ut quid sit verum investigates. Nam qui curiosis auribus nostra verba capient, quique

^a Luc. xi, 10.

(19) *Πρὸς Ἀμφιλόχιον*. Duo Regii codices et Colbertinus sic habent, Τοῦ ἁγίου Βασιλείου πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου τῆς Λυκαδόνων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν κεφαλalaς τριάκοντα. Sancti Basilii ad Amphilochium episcopum Iconii *Lycanum de Spiritu sancto in capitulis triginta*. Titulus in Reg. tertio et Colb. non solum hoc loco occurrit, sed etiam antea summariis totius operis in ordinem digestis præmittitur, his vocibus additis: *προσφωνητικὸς προσερωτήσαντος*, ubi recte Combelisius monet legendum esse, *προσφωνητικός*. Designant enim hæ voces præmissam a Basilio perho-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Προόμιον, ἐν ᾧ ὅτι ἀναγκαῖαι (21) α. περὶ τῶν μικροτάτων μερῶν τῆς θεολογίας ἐρευνᾶται.

1. Ἐπήνεσα τὸ φιλομαθὲς σου καὶ φιλόπονον τοῦ τρόπου, καὶ ἤσθην γε ὑπερβυῶς τῷ ἐπιστατικῷ καὶ νηφαλέῳ τῆς διανοίας, δι' ἧς οὐδεμίαν ἀδιερυνήτων οἶτι χρῆναι καταλιμπάνειν φωνήν, τῶν ὅσαι περὶ Θεοῦ κατὰ πᾶσαν χρῆσαν τοῦ λόγου προσφέρονται, ὧ φίλη κεφαλὴ καὶ τιμιωτάτη μοι πατρῶν, ἀδελφεῖ Ἀμφιλόχιε. Καλῶς γὰρ ἀκούσας τῆς παραινήσεως τοῦ Κυρίου, ὅτι *Πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει*, τῇ περὶ τὸ αἰτεῖν ἐμμελείᾳ, καὶ τὸν ὀκνηρότατόν μοι δοκεῖς ἂν διαναστῆσαι πρὸς τὴν μετάδοσιν. Ἐκεῖνο δὲ σου καὶ πλέον ἀγαμαί, ὅτι οὐ πείρας ἔνεκεν κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν νῦν τὰς ἐρωτήσεις προτείνῃ, ἀλλὰ τοῦ ὅπερ ἐστὶν αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐξευρεῖν. Τῶν μὲν γὰρ ὠτακουστούτων νῦν καὶ διερωτῶντων ἡμᾶς εὐθηνία πολλή· φιλομαθεῖ δὲ ψυχῇ.

B

norificam salutationem Amphilochii, a quo consultus fuerat. Regius quintus addit κατ' Εὐνομίου. Sed non tam Eunomium quam Pneumatomachos oppugnat Basilius; quamvis istius quoque impietatem eadem opera subvertat.

(20) Ex interpretatione Erasmi pluribus locis emendata.

(21) *Ὅτι ἀναγκαῖαι*. Sic veteres libri, melius quam in editis ὅτι καὶ. Paulo post nonnulli codices καὶ νηφαλέω. Ibidem utraque editio δι' ὧν, sed codices omnes mss., id est, quinque Regii et Colbertinus, ut in contextu.

καὶ πρὸς ἀγνοίας ἵσταν τὴν ἀλήθειαν ἐκζητούση χα-
λεπώτατον ἐντυχεῖν. Ὡς γὰρ παγίς θηρατῶν, καὶ
πολεμούντων ἐνίδρα, κειχυμένον τὸν δόλον (22)
καὶ ἐγκατάσχευον ἔχει τὰ τῶν πολλῶν ἔρωτήματα,
οἱ προβάλλουσι λόγους, οὐχ ἵνα τι χρῆσιμον λάβω-
σιν ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ συμβαινούσας τῇ
ἐαυτῶν ἐπιθυμίᾳ τὰς ἀποκρίσεις εὖρωσι, ταύτην
ἀφορμὴν δικαίαν ἔχειν δόξωσι τοῦ πολέμου.

accommodatas suae cupiditati responsiones inveniant, hanc belli causam habere justam videantur.

2. Εἰ δὲ τῷ Ἀποστόλῳ ἐπερωτήσῃ (23) σοφία
λογισθήσεται· τὸν συνετὸν ἀκροατὴν, τὸν ὑπὸ τοῦ
προφήτου τῷ θαυμαστῷ συμβούλῳ παραΰευθέντα,
πόσου ἄξιον λογισόμεθα; Ἡ ποῦ δὲ καὶ πᾶσης μὲν
ἀποδοχῆς ἄξιον, προάγειν δὲ εἰς τὸ πρόσω, συνεφ-
απτομένους αὐτῷ τῆς σπουδῆς, καὶ πάντα συνεκπο-
νοῦντας, ἐπιγυμνῶν πρὸς τὴν τελείωσιν. Τὸ γὰρ μὴ
παρέργως ἀκούειν τῶν θεολογικῶν φωνῶν, ἀλλὰ
πειρᾶσθαι τὸν ἐν ἐκάστῃ λέξει καὶ ἐν ἐκάστῃ (24)
συλλαβῇ κειχυμένον νοῦν ἐξιχνεύειν, οὐκ ἀργῶν εἰς
εὐσεβείαν, ἀλλὰ γνωρίζοντων τὸν σκοπὸν τῆς κλη-
σεως ἡμῶν· ὅτι πρόκειται ἡμῖν ὁμοιωθῆναι Θεῷ,
κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπου φύσει. Ὁμοιωσις δὲ, οὐκ
ἀνευ γνώσεως· ἡ δὲ γνώσις, οὐκ ἐκτός (25) διδασκα-
λῶν. Λόγος δὲ διδασκαλίας ἀρχή· λόγου δὲ μέρη συλ-
λαβαὶ καὶ λέξεις. Ὅτι οὐκ ἔξω σκοποῦ γέγονε τῶν
συλλαβῶν ἡ ἐξέτασις. Οὐ μὴν ὅτι μικρά, ὡς ἂν τῷ
δόξαι, τὰ ἔρωτήματα, διὰ τοῦτο καὶ παροφθῆναι
ἄξιον· ἀλλ' ἐπειδὴ δυσθῆρατος ἡ ἀλήθεια, πανταχόθεν
ἡμῖν ἐξιχνευτέα. Εἰ γὰρ ὡσπερ αἱ τέχναι, οὕτω καὶ
ἡ τῆς εὐσεβείας (26) ἀνάληψις ταῖς κατὰ μικρὸν
προσθήκαις αὐξάνεται, οὐδενὸς ὑπεροπτεῖον τοῖς εἰς
τὴν γνῶσιν εἰσαγομένοις· ὡς· εἴ τις τῶν πρώτων
στοιχείων ὡς σμικρῶν ὑπερίδοι, οὐδέποτε τῶν τε-
λειῶν τῆς σοφίας ἐφάψεται. Τὸ ναὶ καὶ τὸ οὐ συλλα-
βαὶ δύο· ἀλλ' ὅμως τὸ κράτιστον τῶν ἀγαθῶν, ἡ
ἀλήθεια, καὶ ὁ ἐσχατος ὅρος τῆς πονηρίας, τὸ ψεῦδος,
τοῖς μικροῖς τούτοις ῥήμασι πολλάκις ἐμπεριέχεται.
Καὶ τί ταῦτα λέγω; Ἡδὲ τις καὶ μόνον κατανεύσας
τῇ κεφαλῇ ἐν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίοις, πᾶσης
πληρωτῆς εὐσεβείας ἐκρίθη (27). Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως
ἔχει, τί τῶν θεολογικῶν ῥημάτων οὕτω μικρὸν, ὡς
ἡ καλῶς ἢ ἐναντίως ἔχον, μὴ μεγάλην παρέχειν τὴν
ρόπην ἐφ' ἐκάτερα; Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ νόμου ἰὼτα ἐν ἡ-
μῖν κεραία οὐ παρελεύσεται, πῶς ἂν ἡμῖν ἀσφαλὲς
ὑπερβαίνειν καὶ τὰ σμικρότατα; Ἄ γε μὴν αὐτῆς
διευκρινηθῆναι παρ' ἡμῶν ἐπεζητήσας, καὶ βραχεία

A quaestiones nobis objiciant, horum hoc tempore
magna est copia. At in animum discendi avidum,
quique ad ignorationis medelam verum inquirat,
difficillimum est incidere. Etenim ut venatorum
laqueus et hostium insidiae, ita fraudem occultam
et arte instructam habent multorum interrogatio-
nes, qui proferunt in medium quaestiones, non ut
ex his aliquid capiant utilitatis, sed ut, si minus

2. Quod si *Stulto interroganti sapientia imputa-
bitur* ²³ : auscultatorem prudentem, quem pro-
pheta cum admirabili consiliario copulavit ²⁴, quanti
aestimabimus? Aequum est profecto, ut eum ap-
probatione omni complectamur, ac longius prove-
hamus, manum illius studio simul admoventes, et
in omnibus cum eo ad perfectionem contendente
laborantes. Nam haud perfunctorie voces theo-
logicas audire, sed conari, quid in quaque dictione,
quid in quaque syllaba reconditi sensus lateat
perscrutari, non est eorum qui segnes sunt ad pio-
tatem, sed qui vocationis nostrae scopum intelli-
gunt : quandoquidem nobis propositum est, ut
similes efficiamur Deo, quatenus humanæ naturæ
fas est. Porro similitudo non est absque cogni-
tione : cognitio vero sine documentis non paratur.
Doctrinae autem initium, est oratio, orationis
partes syllabae ac dictiones. Proinde syllabas exeu-
tere, non est aberrare a scopo. Nec vero quoniam
minutae, ut alicui forte videbuntur, quaestiones ;
idcirco et negligendae sunt : imo quoniam diffi-
cilis est inventu veritas, undique nobis est vesti-
ganda. Etenim si, ut artes, ita et pietatis acquisitio
paulatim minutis accessionibus augescit ; nihil est
contemnendum iis qui ad cognitionem instituun-
tur : quemadmodum si quis prima elementa ut
minuta contemnat, nunquam perfectorum sapien-
tiam assequetur. Næ et Non, syllabae duae sunt :
attamen bonorum optimum veritas, et extremus
pravitatis terminus mendacium, frequenter his
minutis verbis comprehenduntur. Sed quid haec
commemoro, cum jam si quis vel capite annuat,
tum cum martyrio pro Christo perfungendum est,
totam pietatem explevisse judicetur? Quod si haec
ad hunc habent modum, quid esse possit in ver-
bis, quae de Deo dicuntur, **3** adeo pusillum, ut
vel recte vel secus dictum, non magnum habeat

²² Prov. xvii, 28. ²³ Isa. iii, 3.

(22) Τὸν δόλον. Editio Basileensis τὸν λόγον.

(23) Ἐπερωτήσῃ. Addunt editi σοφίαν, in-
terroganti sapientiam sapientia reputabitur, sed ea
vox addita videtur a recentioribus librariis, et cum
eam deleverim initio Epistolae primae Canonicae,
quia deest in antiquissimis codicibus, delenda etiam
hunc loco fuit.

(24) Ἐν ἐκάστῃ. Addita praepositio ex quatuor
codicibus mss. Mox duo codices Regii, primus et
tertius, σκοπὸν τῆς γνώσεως, scopum nostrae scien-
tiae. Haec scriptura manifestum est erratum, ac

sententiae seriem penitus denormat; sed tamen Com-
belsio probatur.

(25) Οὐκ ἐκτός. Sic duo Regii et Colb. et Regius
quintus in margine. Editi γνώσις ἐκ διδασκῶν. Duo
codices mss. γνώσις ἐκ διδασκαλῶν, cognitio e do-
ctrina paratur.

(26) Εὐσεβείας. Reg. quartus ἀληθείας. Paulo
post editi ποτέ, tres Regii codices οὐδέποτε.

(27) Ἐκρίθη. Reg. primus ἐδρίχθη, et ad margi-
nem ἐκρίθη.

momentum in utramque partem? Nam si ex lege nec unum iota nec apex unus præteribit⁴⁷, quomodo nobis tutum fuerit vel minutissima transire? At quæ tute a nobis enucleari postulasti, eadem exigua sunt et magna: prolationis quidem compendio exigua, atque ob id fortasse contemptui obnoxia, sed rerum significatarum vi magna: ad similitudinem sinapis, quod cum sit minutissimum inter arida semina, si cura debita adhibeatur, in altitudinem satis magnam exsurgit, ubi vis in eo latens sese explicuerit⁴⁸. Quod si quis ridet, nostram videns circa syllabas, ut psalmi verbis utar, fabulationem⁴⁹; ipse quidem futurum sciat, ut infrugiferum sui risus fructum metat: nos vero haudquaquam cedentes hominum conviciis, nec illorum vituperatione victi studium investigandi deseramus. Tantum enim abest, ut me harum rerum tanquam minutarum pudeat, ut si vel minimam dignitatis earum partem attingam, tum mihi gratulaturus sim, ut magna quædam assecuto, tum fratri nobiscum hæc perscrutanti non mediocriter lucrum hinc dicturus obvenisse. Itaque, cum in minimis verbis conspiciam certamen maximum, spe præmii non directo laborem: ratus sermonem tum mihi fore utilem, tum audientibus satis magnum fructum allaturum. Quapropter cum ipso

3. Nuper precanti mihi cum populo, et utroque modo glorificationem absolventi Deo ac Patri, interdum cum Filio una cum sancto Spiritu, interdum per Filium in sancto Spiritu; quidam ex his qui aderant, crimen intenderunt, dicentes nos non modo peregrinis ac novis uti vocibus, verum etiam inter se pugnantibus. Tu porro maxime illorum utilitati consulens, aut si prorsus ipsi insanabiles sint, tamen propter eorum, qui in ejusmodi homines incidunt, securitatem, postulasti quamprimum dilucidam doctrinam de vi harum syllabarum evulgari. Jam igitur nobis breviter dicendum est, quantum orationi ratum quoddam et exploratum principium ponentibus fieri potest.

⁴⁷ Matth. v, 18. ⁴⁸ Matth. xiii, 31, 32. ⁴⁹ Psal. cxviii, 85.

(28) *Αὐτὸς μὲν*. Reg. tertius αὐτὸς μὲν ἀνωφελῆ καρπὸν τοῦ γέλωτος ὀρεπόμενος. Videtur Erasmus ita legisse; sic enim interpretatur: *Ipse quidem infrugiferum risus sui fructum metat*.

(29) *Συνδιερευνηῶντι*. Hac voce Basilii non adiutorem et socium aliquem operis designat, ut suspicatur Tillemontius, sed lectorem studiosum, idque paulo post declarat apertius.

(30) *Σὺν αὐτῷ γε, φάναι*. Sic reddit Erasmus, cum ipso, ut ita dicam, Spiritu; quasi metueret Basilii ne paulo audacior hæc loquendi ratio videretur. Visa est Combefisio rudis Erasmi expressio, ac illud φάναι in ejusmodi locis vacare pronuntiat. Sed multo minus mihi probatur Combefisii observatio, quam ipsius interpretatio Erasmi. Non enim otiose positum esse, et quo sensu accipiendum sit illud φάναι perspicui potest ex libro secundo *adversus Eukomium*, p. 256, ubi Basilii difficilis Scripturæ testimoniis explicationem promittens, hæc

ἐπὶ τα αὐτὰ καὶ μεγάλα· τῷ μὲν συντόμῳ τῆς προφορᾶς βραχεία, καὶ διὰ τοῦτο ἰσως εὐκαταφρόντητα· τῇ δὲ δυνάμει τῶν σημεινομένων μεγάλα, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ σινάπεως, ὁ μικρότατος ὢν τῶν φρυγανικῶν σπερμάτων, τῆς προστοκούςτης ἐπιμελείας ἀξιωθὲν, εἰς ὕψος αὐταρκῆς διανίσταται, τῆς συνεσπαρμένης ἐν αὐτῷ δυνάμεως ἀπλωθείσης. Εἰ δὲ τις γελᾷ, βλέπων τὴν περὶ τὰς συλλαβὰς τῶν, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἀδολεσχεῖν, αὐτὸς μὲν (28) ἰστω ἀνωφελῆ καρπὸν τοῦ γέλωτος ὀρεπόμενος· ἡμεῖς δὲ μὴ τοῖς ἐνείδεσι τῶν ἀνθρώπων ἐνδόντες, μήτε τῷ φαλισμῷ αὐτῶν ἡττηθέντες, τὴν ἐρευναν καταλίπωμεν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω τούτοις ὥς μικροῖς ἐπαισχύνεσθαι, ὥστε, εἰ καὶ πολλοστοῦ μέρους τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐφίκοίμην, ἑμαυτῷ τε ἂν συνηθοῖσιν ὥς μεγάλων ἀξιωθῆντι, τῷ τε συνδιερευνηῶντι (29) ἡμῖν ἀδελφῷ οὐ μικρὸν ἂν φαίην ἐντεῦθεν ἀπηντηχέναι τὸ κέρδος. Μέγιστον οὖν ὄρων ἐν μικροῖς ῥήματι τὸ ἀγώνισμα, ἐλπίδι τῶν μισθῶν τὸν πόνον οὐκ ἀναδύομαι, ἑμαυτῷ τε ἡγούμενος ἔγχαρπον τὸν λόγον ἔσεσθαι, τοῖς τε ἀκούουσι διαρκῆ τὴν ὠφέλειαν ὑπάρξειν. Διόπερ ἤδη σὺν αὐτῷ γε, φάναι (30), τῷ ἁγίῳ Πνεύματι βαδισομαι πρὸς τὴν ἐξήγησιν. Καὶ εἰ βούλει ὥστε με εἰς ὁδὸν καταστήναι τοῦ λόγου, μικρὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ προβλήματος ὑποστρέψω (31).

jam (dicendum enim est) sancto Spiritu ad explanationem accedam. Et si vis ut me in disputationis viam inducam, ad hujus questionis originem paulisper divertam.

3. Προσευχομένη μοι πρώην μετὰ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀμφοτέρως τὴν δοξολογίαν ἀποπληροῦντι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, νῦν μὲν μετὰ τοῦ Υἱοῦ σὺν τῷ Πνεύματι· τῷ ἁγίῳ, νῦν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ (32) ἁγίῳ Πνεύματι, ἐπέσκηψάν τινες τῶν παρόντων, ξενίζούσας ἡμῖς φωναῖς καχρησθαι λέγοντες, καὶ ἅμα πρὸς ἀλλήλας ὑπεναντιῶς ἐχούσας. Σὺ δὲ μάλιστα μὲν τῆς αὐτῶν ἐκείνων ἐνεκῶν ὠφελείας, εἰ δὲ ἀνιάτως ἔχουσι παντελῶς, διὰ τὸ τῶν ἐντυγχανόντων αὐτοῖς ἀσφαλῆς ἡξιώσας τινα εὐκρινῆ περὶ τῆς ἐν ταῖς συλλαβαῖς ταύταις δυνάμεως διδασκαλίαν ἐκφωνηθῆναι. Λεκτέον δὲ σὺν ἡμῖν διὰ βραχείων, ὥς οἶόν τε ἀρχὴν τινα ὁμολογουμένην τῷ λόγῳ διδόντας (33).

D interponit, σὺν Θεῷ δ' εἰρήσθω, quod quidem cum Deo dictum sit. Quibus verbis significantius monet se non suis viribus, sed Dei auxilio confidere. Si quis autem observet inde natam libri *De Spiritu sancto* scribendi occasionem fuisse, quod Pneumatomachi luriis exarsissent, cum Basilii Patri et Filio cum Spiritu sancto gloriam redderet; is facile perspiciet non sine causa Basilium illud φάναι addere, sed ut indicet sibi adversariorum minas tanti non esse, ut hanc loquendi rationem, cum sancto Spiritu, quam in toto hoc libro defendit, usurpare desinat. Basilianæ ergo sententiæ nervos elidit Combefisius, cum ita reddendum esse pronuntiat, ipso Spiritu favente beneque propitio.

(31) Ὑποστρέψω. Sic libri veteres. Editi ἐπιστρέψω. Ibidem Reg. quartus προσερχομένη μοι πάλαί, me quondam precante.

(32) Ἐν τῷ. Articulus additus ex mss. codicibus.

(33) Διδόντας. Duo codices Regii δοῦσιν, quod

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

A

CAPUT II.

Πολὺν ἔσχεν ἀρχὴν ἡ περὶ τὰς συλλαβὰς τῶν αἰρετικῶν παρατήρησις.

Unde sit orta hæreticorum de syllabis observatio.

4. Ἡ περὶ τὰς συλλαβὰς καὶ τὰς λέξεις τῶν ἀνδρῶν τούτων μικρολογία οὐχ ἀπλὴ τίς ἐστιν, ὡς ἂν τῷ δοῖται, οὐδὲ εἰς μικρὸν τοῦ κακοῦ φέρουσα, ἀλλὰ βαθεῖαν ἔχει καὶ συνεσκιασμένην βουλὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας. Φιλονεικοῦσι γὰρ ἀνομοίαν (34) Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦματος ἐπιδεικνύοντες τὴν προφορὰν, ὡς ἐκ τούτου βλάβαν ἔχοντες καὶ τῆς κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς τὴν ἀπόδειξιν. Ἔστι γὰρ τι αὐτοῖς παλαιὸν σόφισμα, ὑπὸ Ἀετίου τοῦ προστάτου τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐξευρεθὲν, ὃς ἔγραψέ ποτε τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν, λέγων τὰ ἀνόμοια κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοίως προφερόμενα καὶ ἀνάπαλιν, τὰ ἀνομοίως προφερόμενα ἀνόμοια εἶναι κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ εἰς μαρτυρίαν τοῦ λόγου τὸν Ἀπόστολον ἐπεσπάσατο λέγοντα· *Εἰς Θεὸς καὶ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα* (35). Ὡς οὖν ἔχουσιν αἱ ψωναὶ πρὸς ἀλλήλας, οὕτως ἔξουσιν, φησὶ, καὶ αἱ δι' αὐτῶν σημαίνεσθαι φύσεις· ἀνόμοιον δὲ τῷ ἐξ οὗ τὸ δι' οὗ· ἀνόμοιος ἄρα καὶ τῷ (36) Πατρὶ ὁ Υἱός. Ταύτης τοίνυν τῆς νόσου καὶ ἡ περὶ τὰς προκαιμένας λέξεις ἀδόλεσχία τῶν ἀνδρῶν τούτων ἔρτηται. Ὅθεν τῷ μὲν Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὥσπερ τινὰ κληρὸν ἐξαίρετον, προσημνοῦσι τὸ, ἐξ οὗ· τῷ δὲ Υἱῷ καὶ Θεῷ ἀφώρισαν τὸ, δι' οὗ· τῷ δὲ ἁγίῳ Πνεύματι τὸ, ἐν ᾧ· καὶ φασὶ μηδέποτε τὴν χρῆσιν ταύτην τῶν συλλαβῶν ἐπαμείβεσθαι· ἴν', ὅπερ ἔφη, τῷ παρελλαγμένῳ τῆς ἐκφυγῆσεως καὶ ἡ τῆς φύσεως παραλλαγή συνεκφαίνηται (37). Ἀλλὰ γὰρ οὐ λεγέσθαι ἐν τῇ περὶ τὰς λέξεις λεπτολογίᾳ τῷ ἀσπεῖ λόγῳ τὴν ἰσχὺν διασώζοντες. Τὸ μὲν γὰρ, ἐξ οὗ, τὸν ὁμιουργὸν σημαίνειν βούλονται· τὸ δὲ, δι' οὗ, τὸν ὑπουργὸν ἢ τὸ ὄργανον· τὸ δὲ, ἐν ᾧ, τὸν χρόνον δειλοῦν ἢ τὸν τόπον· ἵνα μηδὲν μὲν ὄργανου σημαντέρος ὁ ὁμιουργὸς τῶν ὅλων νοῆται, μηδὲν δὲ τῆς ἀπὸ τόπου ἢ χρόνου συνεισφορᾶς εἰς τὰ ὄντα τελεῖον φαίνεται (38) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεχόμενον.

B

C

4. Exilis illa istorum hominum de syllabis ac dictionibus observatio non simplex est, quemadmodum alicui videri possit, neque ad mediocre malum tendit, sed profundum habet atque obiectum adversus pietatem consilium. Contendunt enim ostendere dissimilem esse prolationem Patris, et Filii, et Spiritus sancti, tanquam inde facilem habituri ipsius etiam secundum naturam dissimilitudinis probationem. Habent enim isti vetus quoddam commentum, ab Aetio hujus hæreseos principe inventum, qui in epistolis suis alicubi scripsit ea quæ secundum naturam dissimilia sunt, dissimiliter proferri : ac vice versa, quæ dissimiliter proferuntur, esse dissimilia secundum naturam. Atque ad hujus dicti confirmationem traxit Apostolum dicentem, *Unus Deus et Pater, ex quo omnia ; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* ¹⁶. Quemadmodum igitur voces se habent inter sese ; ita, inquit, se habebunt et naturæ, quæ per ipsas significantur : sed inter se discrepant *per quem* et *ex quo* : dissimilis igitur Patri Filius. Ex hoc itaque morbo et istorum circa præpositiones nugacitas dependet. Unde Deo quidem et Patri tanquam eximiam quamdam portionem attribuunt illud, *ex quo* ; Filio vero et Deo assignarunt illud, *per quem* ; Spiritui autem sancto, illud, *in quo* ; negantque hunc syllabarum usum usquam inverli, ut, quemadmodum dixi, ex discrepantia prolationis simul appareat et naturæ discrepantia. Atqui non obscurum est, eos, dum de syllabis subtiliter nigrantur, impiæ doctrinæ vim ac robur astruere. Siquidem his syllabis, *ex quo*, conditorem volunt significari ; rursus his, *per quem*, ministrum aut instrumentum ; his denique, *in quo*, tempus aut locum declarari, ut is qui condidit universa, intelligatur nihilo honorabilior instrumento : Spiritus autem sanctus, nihilo plus, quam locus aut tempus, ad res condendas attulisse videatur.

¹⁶ I Cor. viii. 6.

quidem a librariis positum videtur nimio grammaticæ studio. Vulgatæ lectioni favent plurima Basilii loca prorsus similia. Habet una ex Regiis codicibus δόντες, Colbertinus δόντες. Porro Erasmus sic interpretatur : *Jam igitur nobis quanti fieri potest brevissime dicendum est. Posset etiam hic afferri sensus : Orationi ratum quoddam, quantum fieri potest, et exploratum principium ponentibus.* Sed accuratior videtur interpretandi ratio, quam adhibuimus. Cupi statuisset Basilii orationem altius repetere, breviter dicturum se monet, quantum brevis cum ejusmodi proposito conciliari potest.

(34) Ἀνομοίαν. Sic vetusti codices. Edmī ἀνόμοιον.

(35) Τὰ πάντα. Addunt editiones Basileenses secunda et Paris. Πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ εἰς πάντα· Et nunc Spiritus sanctus in quo omnia. Sed hæc neque in prima editione Basileensi, neque in Regiis quatuor codicibus, neque in Colbertino leguntur.

D (36) Ἀπα καὶ τῷ. Reg. tertius ἄρα καί τῳ.

(37) Συνεκφαίνηται. Duo antiqui codices συνεμ- φαίνηται.

(38) Φαίνηται. Unus cod. ms. φανῆται. Sic autem reddit hunc locum Erasmus : *Spiritus sanctus nihilo plus ad res condendas momenti attulisse videatur, nisi quod tempus aut locum præbuerit rebus conditis.* At non tantum honoris Spiritui sancto habebant impii hæretici, ut ab eo tempus et locum creata dicerent ; sed eum comparabant cum loco et tempore, ut Filium cum instrumento : ac ei appellationem loci imponebant, ut ait Basilii cap. 4 ; cujus cavillationis ansam videntur arripuisse ex usitata apud scriptores ecclesiasticos sententia, qui Spiritum sanctum dicere solent plenitudinem bonorum Dei esse, ut ait Didymus lib. 1 *De Spiritu sancto*, ac in eo cuncta Dei dona consistere. Ipso Basilii probat, cap. 26 hujus libri, Spiritum sanctum esse veluti locum eorum qui sanctificantur.

CAPUT III.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ex mundana philosophia natam esse de syllabis sophisticam disputationem.

5. Induxit porro ipsos in hunc errorem exteriorum quoque scriptorum observatio, qui voces, *ex quo et per quem*, rebus natura separatis attribuerunt. Siquidem illi putant his vocibus, *ex quo*, significari materiam; his vero, *per quem*, instrumentum designari. 5 aut prorsus ministerium. Vel potius (quid enim vetat, tota illorum doctrina repetita, paucis arguere, et quam isti homines dicant a vero dissidentia et quam ipsi non consent sibi?) qui inani philosophiae dederunt operam, dum multifariam exponunt causae naturam, eamque in propria significata dividunt, alias aiunt esse causas principales, alias cooperantes, aut concausales, alias autem hanc rationem habere ut sine his nihil efficiatur. Atque harum cuique peculiarem etiam attribuunt appellationem, ita ut aliter opifex, aliter instrumentum significetur. Nam opifici congruere existimant illud, *a quo*; aiunt enim proprie dici, a fabro factum fuisse scamnum: at instrumento convenire illud, *per quem*; dicunt enim, per securim et terebellum et reliqua. Similiter hanc particulam, *ex quo*, illi faciunt propriam materiae; siquidem e materia fit opificium. Porro particulam, *juxta quod*, putant significare conceptum animo, vel extrinsecus objectum artificis exemplar. Vel enim prius cogitatione sibi depingit id quod facere destinat, et sic quod animo concepit, ad opus perducit: vel ad exemplar jam editum respiciens, ad illius similitudinem operationem dirigit. Hanc autem particulam, *propter quod*, volunt competere fini; scamnum enim esse factum ad usum hominum. Denique his verbis, *in quo*, tempus aut locum indicari. Quando enim factum est? in tali tempore. Ubi factum est? in tali loco. Haec autem tametsi nihil conferunt ad id quod fit, tamen absque his nihil potest fieri. Operantibus enim et loco et tempore opus est. Has observationes ex inanibus disciplinis ac vana deceptione desumptas cum isti didicerint atque admirati sint, eas etiam ad simplicem et arte omni carentem Spiritus doctrinam transferunt, ut et Deum Verbum diminuunt, et Spiritum sanctum rejiciant: qui quidem vocem instrumentis inanibus aut servili ac prorsus humili ministerio a profanis scriptoribus assignatam, loquor de dictione, *per quem*, ad Dominum universorum non veriti sunt transferre; nec pudet Christianos serrae aut mallei vocabulum universae creaturae Conditori attribuere.

(39) *Ὅτι ἐκ τῆς ἐξωθεν*. Iluc transferre coacti sumus hunc titulum a librariis infra ante haec verba, οἱ περὶ τὴν ματαίαν, vitiose prorsus, ut patet ex parenthesi, quam adjicimus, appositum. Ibidem Reg. tertius συλλαβῶν θεολογία.

(40) *Ἐκείνους αὐτούς*. Sic libri veteres. Editi αὐτοὺς ἐκείνους.

(41) *Ἐπέχειν*. Non male in uno ex Regiis ὑπέχειν. Paulo post articulus ex mss. codd. additus

Ὅτι ἐκ τῆς ἐξωθεν (39) σοφίας ἡ περὶ τῶν συλλαβῶν τεχνολογία.

5. Ὑπεργάγεται μέντοι αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀπάτην ταύτην καὶ ἡ τῶν ἐξωθεν παρατήρησις, οἱ τὸ, ἐξ οὗ, καὶ τὸ, δι' οὗ, κεχωρισμένοις κατὰ τὴν φύσιν πράγματι προσδιένειμζαν. Ἐκείνοι γὰρ οἰοῦνται τὸ μὲν ἐξ οὗ τὴν ὕλην δηλοῦν, τὸ δὲ δι' οὗ τὸ ὄργανον παριστᾶν, ἢ ἕλως τὴν ὑπουργίαν. Μᾶλλον δὲ (τί γὰρ κωλύει, πάντα τὸν ἐκείνων λόγον ἀναλαβόντας, τὸ τε πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀσυνάρτητον καὶ τὸ πρὸς ἐκείνους αὐτοὺς (40) ἀτύμῳ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐν βραχεί διελέγξαι;) οἱ περὶ τὴν ματαίαν φιλοσοφίαν ἐσχολακότες, τοῦ αἰτίου τὴν φύσιν πολλαχῶς ἐξηγούμενοι, καὶ τοῦτο εἰς τὰ οἰκεία σημαίνόμενα διαιροῦντες, τὰ μὲν προκαταρχεῖν λέγουσι τῶν αἰτίων εἶναι, τὰ δὲ συνερχῆ ἢ συναίτεσθαι, τὰ δὲ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγου ἐπέχειν (41). Ἐκάστη μὲντοι τούτων ἰδιόζουσαν καὶ τὴν ἐκφώνησιν ἀφορίζουσιν· ὥστε ἄλλως τὴν δημιουργὸν σημαίνεισθαι, καὶ τὸ ὄργανον ἄλλως. Τῷ μὲν γὰρ δημιουργῷ πρέπειν οἰοῦνται τὸ ὅψ' οὗ· κυρίως γὰρ φανερὸν λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ τέκτονος γεγενῆσθαι τὸ βᾶθρον· τῷ δὲ ὄργανῳ τὸ δι' οὗ· διὰ γὰρ σκεπάζοντος φανερὸν, καὶ τεπέτρον, καὶ τῶν λοιπῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐξ οὗ τῆς ὕλης ἴδιον τίθενται ἐκείνῳ· ἐκ ξύλου γὰρ εἶναι τὸ δημιουργήμα· τὸ δὲ καθ' ὃ τὸ ἐνθύμιον δηλοῦν, ἢ τὸ ἐκκεῖμενον ὑπόδειγμα τῷ τεχνίτῃ. Ἡ γὰρ προαναζωγραφηθεὶς τῇ διανοίᾳ (42) τὸ κατασκευάσμα, οὕτως εἰς ἔργον τὴν φαντασίαν ἔγαγεν· ἢ πρὸς ἑδὴ ἐκκεῖμενον παράδειγμα ἀποβλέπων, καθ' ὁμοίωσιν ἐκείνου τὴν ἐνέργειαν (43) κατευθύνει. Τὸ δὲ δι' ὃ τῷ τέλει προσέκειν βούλονται· διὰ γὰρ τὴν χρῆσιν τὴν τῶν ἀνθρώπων γεγενῆσθαι τὸ βᾶθρον· τὸ δὲ ἐν ᾧ τὸν χρόνον παριστᾶν ἢ τὸν τόπον. Πότε γὰρ γέγονεν; Ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ. Καὶ ποῦ; Ἐν τῷδε τῷ τόπῳ. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ μηδὲν τῷ γινομένῳ συμβάλλεται, ἀλλ' οὖν οὐκ ἄνευ τούτων δυνατόν τι γενέσθαι. Χρεῖα γὰρ καὶ τόπου καὶ χρόνου τοῖς ἐνεργοῦσι. Ταῦτα μαθόντες καὶ θαυμάσαντες (44) οὗτοι τὰ ἐκ τῆς ματαιότητος καὶ κενῆς ἀπάτης παρατηρήματα, καὶ ἐπὶ τὴν ἀπλήν καὶ ἀτεχνολόγητον τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν μετακομίζουσιν, εἰς ἐλάττωσιν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀθέτησιν δὲ τοῦ ἁγίου (45) Πνεύματος· οἱ γε τὴν ἐπὶ ἀψύχων ὀργάνων, ἢ τῆς ὑποχειρίου καὶ ταπεινῆς πανταλῶς ὑπηρεσίας φωνὴν ἀφωρισμένην παρὰ τῶν ἐξωθεν, τὴν δι' οὗ λέγω, ταύτην ἐπὶ τὴν Δεσπότην τῶν ὧν οὐκ ὥκνησαν μεταθεῖναι, καὶ οὐκ αἰσχύνονται οἱ Χριστιανοὶ πρόνοος ἢ σφύρας τῷ δημιουργῷ τῆς κτίσεως φωνὴν ἀφορίζοντες.

ante τέκτονος.

(42) *Τῇ διανοίᾳ*. Duo codices mss. ἐν τῇ διανοίᾳ.

(43) *Ἐνέργειαν*. Sic codices mss. sex. Editi ἐργασίαν.

(44) *Καὶ θαυμάσαντες*. Haec desunt in nonnullis codicibus mss. Paulo post editi τὴν τοῦ Πνεύματος, sed primus articulus non invenitur in mss. codd.

(45) *Τοῦ ἁγίου*. Duo antiqui codices τοῦ Θεοῦ. Duo alii τοῦ Θεοῦ καὶ ἁγίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

A

CAPUT IV.

Ὅτι ἀποφασίζητος τῇ Γραφῇ τῶν συλλαβῶν τούτων ἢ χρησις.

6. Ἡμεῖς δὲ χρῆσθαι μὲν πολλαχοῦ ταῖς φωναῖς ταύταις καὶ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὁμολογοῦμεν· οὐ μὴν τὴν γε τοῦ Πνεύματος ἐλευθερίαν δουλεύειν πάντως φάμεν τῇ σμικροπρεπείᾳ τῶν ἑξῶθεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀεὶ προστυγχάνον, οἰκείως ταῖς χρείαις ὑπαλλάττειν τὰς ἐκφωνήσεις. Οὐ γὰρ πάντως τὸ, ἐξ οὗ, τὴν ὕλην σημαίνει, καθὼς ἐκείνοις δοκεῖ· ἀλλὰ συνηθέστερον τῇ Γραφῇ ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω αἰτίας τὴν φωνὴν ταύτην παραλαμβάνειν. Ὡς ἐπὶ τοῦ, Εἷς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ πάλιν· Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Κέχρηται μέντοι καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τῇ λέξει ταύτῃ καὶ ἐπὶ τῆς ὕλης πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ· Ποιήσεις τὴν κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀσπίπτων· καὶ, Ποιήσεις τὴν λυχνίαν ἐκ χρυσίου καθαροῦ· καὶ, Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκῆς· καὶ, Ἐκ πηλοῦ διήρτισαι σὺ ὡς καὶ ἐγώ. Ἀλλ' οὗτοι, ἴνα, ὡς ἔφαμεν (46), τῆς φύσεως τὸ διάφορον παραστήσωσι, τῷ Πατρὶ μόνῳ προσήκειν τὴν λέξιν ταύτην ἐνομοθέτησαν· τὰς μὲν ἀρχὰς τῆς παρατηρήσεως λαβόντες παρὰ τῶν ἑξῶθεν, οὐ πάντα δὲ ἐκείνοις δι' ἀκριθείας δουλεύσαντες· ἀλλὰ τῷ μὲν Υἱῷ, κατὰ τὴν ἐκείνων νομοθεσίαν, τὴν τοῦ ὀργάνου προσηγορίαν ἐπέθεσαν, τῷ δὲ Πνεύματι τὴν τοῦ τόπου· Ἐν Πνεύματι γὰρ λέγουσι· καὶ διὰ Υἱοῦ λέγουσι· τῷ δὲ Θεῷ τὴν ἐξ οὗ (47), οὐκέτι ἐνταῦθα κατάκολουθοῦντες τοῖς ἀλλοτρίοις, ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἀποστολικὰς, ὡς φασί, μεταβαίνοντες χρήσεις, καθὰ εἴρηται· Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ, Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν ἐκ τῆς τεχνολογίας ταύτης τὸ συναγόμενον; Ἀλλῃ φύσις αἰτίου, καὶ ἄλλη ὀργάνου, καὶ ἄλλη τόπου· ἄλλότριος ἄρα (48) κατὰ τὴν φύσιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἐπαιδὴ καὶ τὸ ὄργανον τῷ τεχνίτῃ· ἄλλότριον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, καθόσον χωρίζεται τόπος, ἢ χρόνος, τῆς τῶν ὀργάνων φύσεως, ἢ τῆς τῶν μεταχειριζομένων αὐτὰ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

B

CAPUT V.

Ὅτι καὶ ἐπὶ Πατρὸς λέγεται τὸ ἐξ οὗ· καὶ ἐπὶ Υἱοῦ τὸ ἐξ οὗ, καὶ ἐπὶ Πνεύματος.

7. Τὰ μὲν δὲ (49) ἐκείνων τοιαῦτα· ἡμεῖς δὲ δεξιόμεν ὁ προσέμεθα, ὅτι οὔτε ὁ Πατήρ, τὸ ἐξ οὗ λαβὼν, τῷ Υἱῷ προσέβηκε τὸ ἐξ οὗ, οὔτε ὁ Υἱὸς πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὴν τούτων νομοθεσίαν εἰς τὴν τοῦ ἐξ οὗ, ἢ τὴν ἐξ οὗ κοινωνίαν

¹¹ I Cor. viii, 6. ¹² I Cor. xi, 12. ¹³ Gen. vi, 14. 6. ¹⁴ I Cor. i, 30. ¹⁵ I Cor. xi, 12.

(46) Ὡς ἔφαμεν. Unus codex ὡς ἔφημεν.

(47) Τῷ δὲ Θεῷ τὴν ἐξ οὗ. S. Ambrosius qui plurima ex Basilio in suos *De Spiritu sancto* libros transtulit, minus commode videtur hoc loco Basilii sententiam accepisse. Nam observat Basilius Pneumatomachos, dum omnia ex Deo tanquam ex causa efficiēti esse dicunt, disorder a principiis philosophorum, qui illud, ex quo, materiæ proprium attribuerunt quia, e materia sit opificium. Contra Ambrosius de Pneumatomachis loquens: Illi volunt, inquit lib. ii, cap. 9, ex Deo tanquam ex natura Dei esse materiam, at si dicas ex ligno arcam esse fa-

Harum syllabarum usum sine discrimine in Scriptura adhiberi.

6. Nos porro frequenter his uti vocibus etiam veritatis sermonem confitemur, haud tamen Spiritus libertatem humilibus et abjectis exterorum disciplinis ullo modo servire dicimus: verum habita ratione ejus quod subinde occurrit, enuntiationes congruenter usui convenienterque immutari. Neque enim illud, ex quo, prorsus significat materiam, quemadmodum illi putant: sed est Scriptura familiarius hanc vocem ad supremam causam adhibere. Exempli causa in hoc loco, *Unus 6 Deus, ex quo omnia* ¹¹. Ac rursum: *Omnia autem ex Deo* ¹². Utitur tamen veritatis sermo hac ipsa dictione etiam sæpe de materia, veluti cum ait: *Facies arcam e lignis imputrescibilibus* ¹³; et: *Facies candelabrum ex auro puro* ¹⁴; et: *Primus homo e terra terrenus* ¹⁵; et: *E luto compositus es tu atque ego* ¹⁶. At isti, ut naturæ, quemadmodum diximus, diversitatem constituent, definierunt hanc vocem soli Patri congruere. Ac principia quidem observationis acceperunt ab externis scriptoribus, non tamen his in omnibus accurate inserviunt: sed Filium quidem, secundum præscriptionem illorum, instrumenti vocabulum imposuerunt, Spiritui vero sancto, loci. Aiunt enim, in Spiritu: et aiunt, per Filium. At Deo vocem, ex quo, attribuerunt, non amplius hic alienos sequentes, sed ad apostolicos, ut ipsi dicunt, usus transeunt; secundum quod dictum est: *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu* ¹⁷; et: *Omnia autem ex Deo* ¹⁸. Quid igitur est, quod ex hac argutia conficitur? Alia natura causæ, alia instrumenti, alia loci· alienus ergo secundum naturam Filius a Patre, si quidem et instrumentum ab opifice; alienus etiam et Spiritus sanctus, quandoquidem separatur locus aut tempus ab instrumentorum aut eorum qui instrumentis utuntur natura.

Et de Patre dicti, per quem, et de Filio, ex quo, et de Spiritu sancto.

7. Ad hunc quidem modum se habent, quæ ab istis afferuntur: nos autem demonstrabimus quod proposuimus, nec Patrem sibi sumentem has voces ex quo, ad Filium projecisse has, per quem, neque rursus a Filio, sicut isti præscribunt, non recep-

¹⁹ Exod. xxv, 31. ²⁰ I Cor. xv, 47. ²¹ Job xxxiii,

etiam, ex lapide statuam: ita ex Deo materiam processisse.

(48) Ἀλλότριος ὄρα. Hec S. Ambrosius legit cum interrogationis nota. Sic enim interpretatur, lib. ii *De Spiritu sancto*, cap. 9: *Nunquid ergo alienus secundum naturam Filius a Patre, qui alienum instrumentum ab operatore proprio vel auctore? aut nunquid alienus Filius a Spiritu, quia ab instrumenti genere aut locus separatur aut tempus?*

(49) Τὰ μὲν δὲ. Sic miss. codices. Editio Paris. Τὰ μὲν δὲ, etc. Paulo post legitur in editis τὸ ἐξ οὗ προσέβηκε τῷ Υἱῷ. Libri veteres ut in contextu.

Spiritum sanctum in consortium harum vocum, ex quo, aut, per quem, quod tamen nova istorum distributio definit. Unus Deus et Pater, ex quo omnia : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ¹⁹. Non sunt hæ voces legem ferentis, sed hypostases distinguuntis. Non enim ut naturæ induceret diversitatem, sed ut inconfusam Patris et Filii notionem exhiberet, ita locutus Apostolus. Nam quod hæ voces inter se contrariæ non sint, neque velut in prælio separatæ adversus hostilem aciem, ad bellum inter se gerendum excitent naturas ad quas accesserint, inde liquet. Collegit ambas in una et eadem persona beatus **7** Apostolus dicens : Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia ²⁰. Quod autem hæc ad Dominum referat, quis fateretur, qui vel tenuiter inspicit mentem orationis. Cum enim Apostolus prius ex Isaïæ prophetia posuisset illud : Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ? subjecit : Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum sunt omnia ²¹. Quæ certe de Deo Verbo universorum conditore dicta esse a propheta, ex iis quæ præcedunt, discas licebit. Quis mensus est manu aquam, et cælum palmo, et totam terram pugno ? Quis statuit montes in libra, et colles in statera ? Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius illi fuit ²² ? Nam hæc dictio, quis, hic non prorsus id quod haberi nequit, significat, sed quod est rarum : velut in hoc : Quis insurget mihi adversus perverſe agentes ²³ ? Et : Quis est homo qui rull titam ²⁴ ? Et : Quis ascendet in montem Domini ²⁵ ? Similliter et hoc loco dictum : Quis est qui cognovit sensum Domini, et consilii illius particeps fuit ²⁶ ? Pater enim diligit Filium, et omnia ostendit illi ²⁷. Ille est qui continet terram, eamque pugno complexus est ; qui cuncta digessit in ordinem, eaque ornavit ; qui et montes æqualiter libravit, et aquis terminos præscripsit, et omnibus quæ in mundo sunt, suum designavit ordinem : qui totum cælum modica totius suæ potestatis particula comprehendit : quam sermo propheticus figurate palmum appellavit. Unde congruenter Apostolus adjecit : Ex

αὐτῷ παραδέχεται ὑπὲρ τῆς καινῆς (50) τούτων κληροδοσία διώρισεν. Εἰς Θεός (51) καὶ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Αὗται οὐκ εἰσι νομοθετοῦντος φωναί, ἀλλὰ διευκρινουμένων τῆς ὑποστάσεως. Οὐ γὰρ ἵνα τὸ ἀλλότριον τῆς φύσεως εἰσαγάγῃ, ἀλλ' ἵνα ἀσύγχυτον Πατὴρ καὶ Υἱοῦ τὴν ἑνωσίαν παραστήσῃ, οὕτω προφητεύειν ὁ Ἀπόστολος. Ἐπεὶ ὅτι γὰρ αἱ φωναὶ ἀλλήλαις οὐκ ἀντιτάσσονται, οὐδ' ὥσπερ ἐν πολέμῳ πρὸς ἀντίπαλον τάξιν ἀποκριθεῖσαι συνεκπολεμοῦσι τῆς φύσεως αἷς προσεχώρησαν, ἐκείθεν ὄχλον. Συνήγαγεν (52) ἀμφοτέρους ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν· Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Τοῦτο δὲ προδήλως εἰς τὸν Κύριον φέρειν πᾶς τις ἂν εἴποι ὁ καὶ μικρὸν τῷ βουλήματι τῆς λέξεως ἐπιστήσας. Προτάξας γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Ἠσαίου τὸ, Τίς ἐγνώ τοῦν Κυρίου; καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἐπήγαγεν· Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Ἀπερ ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ δημιουργοῦ πάσης κτίσεως εἴρηται τῷ προφήτῃ, ἐκ τῶν κατόπιν (53) ἂν μάθοις. Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ἔδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἔρυκί; Τίς ἔστησε τὰ ἔρη ἐν σταθμῷ καὶ τὰς ῥάβδας ἐν ζυγῷ; Τίς ἐγνώ τοῦν Κυρίου, καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; Τὸ γὰρ, τίς ἐνταῦθα οὐχὶ τὸ ἀπορον παντελῶς, ἀλλὰ τὸ σπάνιον ἐπὶ τοῦ· Τίς ἀναστήσεται μοι ἐπὶ ποιτηνευμένων (54); καὶ, Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωῆν; καὶ, Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου; Οὕτω δὲ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἐστὶ, Τίς ὁ εἰδὼς τὸν τοῦν τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς βουλῆς αὐτοῦ κοινωνός; Ὁ γὰρ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνύσιν αὐτῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ συνέχων τὴν γῆν, καὶ περιδεδραγμένος αὐτῆς· ὁ εἰς τάξιν πάντα καὶ διακόσμησιν ἀγαγών· ὁ καὶ ὄρεσιν ἰσορροπῶν, καὶ ὕδατι μέτρα, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ τὴν οἰκίαν τάξιν ἀποκληρώσας (55)· ὁ τὸν οὐρανὸν ὅλον μικρῷ μέρει τῆς ὅλης αὐτοῦ δυνάμεως περιέχων, ἣν σπιθαμὴν τροπικῶς ὁ προφητικὸς ὠνόμασε λόγον. Ὅθεν οἰκείως ἐπήγαγεν ὁ Ἀπόστολος τὸ, Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Ἐξ

¹⁹ I Cor. viii, 6. ²⁰ Rom. xi, 36. ²¹ ibid. 34, 36; Isa. xl, 13. ²² Isa. xl, 12, 13. ²³ Psal. xciii, 16. ²⁴ Psal. xxiii, 13. ²⁵ Psal. cxviii, 3. ²⁶ Isa. xl, 13. ²⁷ Joan. v, 20.

(50) Ἡ καινὴ. Duo codices mss. et alius prima manu habent ἡ καινὴ.

(51) Εἰς Θεός. Totus hic locus sic legitur in Regio quarto : Εἰς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· καὶ εἰς Κύριος..... καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν.

(52) Συνήγαγεν. Addunt editi γὰρ καὶ, sed hæc voculæ absunt ab antiquis codicibus. Erasmus carpit Combessius, quod ἀμφοτέρους interpretatur ambas, ac reddendum esse contendit utrasque tres ipsas. Venia non careret observatio Combessii, si illud, εἰς αὐτόν, idem esset ac in ipso. Tunc enim merito diceretur Basilii tres illas loquendi rationes, ex quo, per quem, et in quo, de quibus eum inter et Pneumatomachos erat controversia, ex Paulo collegisse. At illud, εἰς αὐτόν, in ipsum, sive ad ipsum, non erat materia cavillationum ab hæreticis inventarum. Unde miror S. Ambrosium sic inter-

pretari : Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, lib. ii De Spiritu sancto, cap. 9; cum præsertim sanctus doctor illud εἰς αὐτόν sic explicet, quasi idem valeat ac omnia in eum intuentur. Ejus verba mox referam.

(53) Ἐκ τῶν κατόπιν. Erasmus : ex his quæ subjiciunt ; sed, ut sæpe alias, ita hic quoque designantur hæc voce, quæ retro sive superius dicta sunt, ut observat Combessius. Mox ἐν præpositio bis addita ex duobus libris veteribus.

(54) Ποιτηνευμένων. Codices quinque ποιτηνευμένοις.

(55) Ἀποκληρώσας. Sic utraque editio; atque hanc lectionem, ut aptiorem et significationem retinimus, quamvis quinque codices mss. habeant ἀποπληρώσας. Quod etiam prima manu exstitit in Colbertino, sed postea inducta mutatio.

αὐτοῦ γὰρ τοῖς οὖσιν ἡ αἰτία τοῦ εἶναι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γίνεται. Αἱ αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἡ διαμονὴ καὶ ἡ σύστασις· τοῦ κτίσαντος τὰ πάντα, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐκάστη τῶν γενομένων ἐπιμετροῦντος. Αἰδὼ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ἐπέστραπται τὰ σύμπαντα, ἀσκέτω (56) τινὲ πόθῳ καὶ ἀρβήτῳ στοργῇ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς καὶ χορηγὸν ἀποδίδοντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι· καὶ πάλιν· Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι· καὶ, Ἀνοίξεις σὺ τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπλῆς πᾶν ζῶον εὐδοκίας.*

8. Εἰ δὲ πρὸς ταύτην ἡμῶν τὴν ἐκδοχὴν ἐνίστανται, τίς αὐτοὺς ἐξαίρῃται λόγος τοῦ μὴ οὐχὶ φανερώς ἐαυτοῖς περιπίπτειν; Εἰ γὰρ μὴ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δώσουσι τὰς τρεῖς εἰρησθαι φωνάς, τὴν τε ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτόν (57), ἀνάγκη πᾶσι προσοικειοῦν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Ἐκ δὲ τούτου προδήλως αὐτοῖς διαπεσέεται τὸ παρατήρημα. Εὐρίσκειται γὰρ οὐ μόνον τὸ ἐξ οὗ, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' οὗ, τῷ Πατρὶ προσηγόμενον. Ὅπερ εἰ μὲν οὐδὲν ταπεινὸν ἐμφαίνει, τί δὲποτε ὡς ὑποδείκτερον ἀφορίζουσι τῷ Υἱῷ; εἰ δὲ πάντως ἐστὶ διακονίας δηλωτικόν, ἀπικρινάσθωσαν ἡμῖν· Ὁ Θεὸς τῆς δόξης καὶ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ τίνας ἐστὶν ἄρχοντος ὑπηρέτης; Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ὑφ' ἐαυτῶν περιτρέπονται, ἡμῖν δὲ ἐκατέρωθεν τὸ ἰσχυρὸν φυλαχθήσεται. Ἐάν τε γὰρ νικήσῃ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸν λόγον, εὐρεθήσεται τὸ ἐξ οὗ τῷ Υἱῷ προσαρμόζον· ἔάν τε τις φιλονεικῇ (58) ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρειν τοῦ προφήτου τὴν λέξιν, πάλιν τὴν δι' οὗ φωνὴν τῷ Θεῷ πρέπαιν δώσει, καὶ τὴν ἰσὴν ἔξει ἀξίαν ἐκατέρα, τῷ κατὰ τὸν ἴσον λόγον ἐπὶ Θεοῦ παρελθῆναι. Καὶ οὕτω γε κάκεινως ὁμότιμοι ἀλλήλαις ἀναφανέσονται, ἐφ' ἐνὸς προσώπου καὶ τοῦ αὐτοῦ τεταγμένοι. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

9. Γράφων ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ἐφεσίους, φησὶν· Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτόν τὰ πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συνεισδιόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους (59) τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος ποιῶται. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς πρὸς τοὺς οὐκ ἔχοντας τοῦ Μονογενοῦς τὴν γνῶσιν εἴρηται, ὅτι Ὁ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, τοῦτέστι τὸν Χριστόν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ

A ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia ⁵⁶. Ex hoc siquidem his quæ sunt, causa ut sint manet, juxta voluntatem Dei et Patris. Per ipsum perseverant ac consistunt omnia; universorum conditore unicuique rei creatæ ea etiam quæ ad sui conservationem necessaria sunt dimetiente. Quapropter sane etiam universa sese ad illum convertunt, invincibili atque insedabili quodam desiderio, et arcano affectu ad auctorem et largitorem vitæ respicientia, juxta illud quod scriptum est: *Oculi omnium in te sperant* ⁵⁷; et rursum: *Omnia a te expectant* ⁵⁸; et: *Aperis tu manum tuam, et implebis omne animal benedictione* ⁵⁹.

8. Quod si adversus hanc nostram expositionem instabunt, quæ illos ratio liberabit, quominus evidenter in se ipsos incurrant? Etenim si concessuri non sunt de Domino dictas esse has tres voces, *ex ipso, et per ipsum, et in ipsum*: omnino necessum est, ut Deo et Patri proprie tribuantur. Atque hinc palam considerit illorum observatio. Reperitur enim non modo, *ex quo*, sed etiam, *per quem*, accommodari ad Patrem. Quæ vox si nihil præ se fert humile, quam tandem ob causam eam velut inferioris dignitatis assignant Filio? Quod si omnino declarat ministerium, respondeant nobis: Deus gloriæ et Pater Christi, cujus principis est minister? Igitur isti quidem **8** ad hunc modum a seipsis undique subvertuntur, nobis autem utrinque quod firmum est servabitur. Etenim sive de Filio evicerit dictum esse quod recitavimus, comperietur hæc particula, *ex quo*, Filio convenire: sive quis contendat prophetæ verba ad Deum esse referenda, rursus concedet vocem hanc, *per quem*, Deo congruere; et utraque vox parem dignitatem obtinebit, eo quod pari ratione de Deo usurpetur. Atque juxta modum utrumque, peraspiciendum erit has particulas parem inter se habere dignitatem, quod de una eademque persona usurpatæ sint. Sed ad propositum revertamur.

9. Apostolus scribens Ephesiis, ait: *Veritatem autem loquentes in charitate, crescamus in ipsum per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus dum compingitur et connectitur, per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensura uniuscujusque partis incrementum corporis facit* ⁵⁶. Et rursum in Epistola ad Colossenses, ad eos qui non habebant Unigeniti notitiam dictum est: *Qui tenet caput, hoc est, Christum, ex quo totum corpus, per juncturas et connexiones submini-*

⁵⁶ Rom. xi, 36. ⁵⁷ Psal. cxlii, 13. ⁵⁸ Psal. ciii, 27. ⁵⁹ Psal. cxliv, 16. ⁶⁰ Ephes. iv, 15, 16.

(56) Ἀσκέτω, etc. Sic reddit hunc locum S. Ambrosius, lib. ii De Spiritu sancto, cap. 9: In ipso, quid est? Quia omnia admirabili quodam desiderio et inenarrabili amore auctorem vitæ et ministratorem gratiæ suæ ac muneris intuentur, secundum quod scriptum est: *Oculi omnium, etc.* In Commentario in Isaiam cap. v, p. 477, hæc leguntur: *Unigenitus ipsum bonum, quod appetunt omnia, cujus amor naturali et inenarrabili modo omnium ratione*

utentium animis instillatus.

(57) Καὶ εἰς αὐτόν. Addunt editi et Reg. secundus τὰ πάντα. Sed hæc prorsus inutilia, nec in quinque aliis codicibus reperiuntur.

(58) Φιλονεικῇ. Sic editiones Basileenses et antiqui codices. Unus cum editione Paris. φιλονεικῆτη. Aliquanto post veteres aliquot libri Καὶ οὕτω δέ.

(59) Μέρους. Consentiant in hac voce omnes codices mss. Habent tamen editi μέλους.

stratum, augescit augmento Dei ¹⁰. Quod enim Christus caput est Ecclesiae, alio loco didicimus. Apostolo dicente: Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiae ¹¹. Et: E plenitudine ejus accepimus nos omnes ¹². Et ipse Dominus: De meo accipiet, et annuntiabit vobis ¹³. Et in summa, diligenter legenti varii usus videbuntur illius ex quo. Nam et Dominus: Novi, inquit, virtutem ex me exisse ¹⁴. Similiter autem et de Spiritu compluribus locis observavimus illud, ex quo, positum esse. Qui enim, inquit, seminat in Spiritu, e Spiritu metet vitam aeternam ¹⁵. Item Joannes: Ex hoc cognoscimus quod in nobis est, e Spiritu quem nobis donavit ¹⁶. Et angelus: Quod enim in ea generatum est, e Spiritu sancto est ¹⁷. Et Dominus ait: Quod natum est e Spiritu, Spiritus est ¹⁸. Atque id quidem ad hunc habet modum.

ἄγγελος· Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἀγιόν. Καὶ ὁ Κύριός φησι (61)· Τὸ γεννη-

10. Jam vero demonstrandum est hanc vocem, per quem, pariter et de Patre, et de Filio, et de Spiritu sancto in Scripturis usurpari. Ac de Filio sane supervacaneum fuerit proferre testimonia, tum quia hoc notum est, tum quod hoc ipsum ab adversariis astringitur. Nos porro demonstrabimus hanc particulam, per quem, etiam de Patre fuisse positam. Fidelis, inquit, Deus, per quem rocati estis in consortium Filii ipsius ¹⁹; et: Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei ²⁰; et rursum: Itaque non es jam servus, sed filius, et haeres per Deum ²¹. Item illud: Quemadmodum surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris ²². Et Isaias: Vae, inquit, qui profunde facitis consilium, et non per Dominum ²³. Quin et de Spiritu sancto possunt etiam apponi multa hujus vocis testimonia. Nobis autem, 9 inquit, Deus revelavit per Spiritum ²⁴. Et alio loco: Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum ²⁵; ac rursus: Alii quidem per Spiritum datus est sermo sapientiae ²⁶.

11. Eadem vero et de syllaba, in, dicere possumus, quod etiam hanc de Deo et Patre Scriptura usurparit, velut in Veteri Testamento: In Deo, inquit, faciamus virtutem ²⁷; et: In te cantatio mea semper ²⁸; et rursus: In nomine tuo exultabo ²⁹; et apud Paulum: In Deo, inquit, qui condidit omnia ³⁰; et, Paulus ac Silvanus et Timotheus Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre ³¹; et, Si tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad

σῶμα, διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον, αὐξήσει τὴν ἀβύσσιν τοῦ Θεοῦ. Ὅτι γὰρ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἐτέρωθεν μεμαρτυρημένον, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ, Ἐκ τοῦ (60) πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ὅτι Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήγεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Καὶ ὅπως τῷ φιλοπόνῳ ἀναλογούμενῳ πολὺτροποι αἱ χρήται ἀναφανίσκονται τοῦ ἐξ οὗ. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος, Ἐγὼν, φησὶ, εὐταμίαν ἐξελθούσαν ἐξ ἐμοῦ. Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τετηρήκαμεν πολλαχοῦ τὸ ἐξ οὗ κείμενον. Ὁ γὰρ σπείρων, φησὶν, εἰς τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον· καὶ ὁ Ἰωάννης· Ἐκ τούτου γινώσκουμεν, ὅτι ἐν ἡμῖν

ἔστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκε· καὶ ἔστιν ἀγιόν. Καὶ ὁ Κύριός φησι (61)· Τὸ γεννη-

10. Ὅτι δὲ τὴν δι' οὗ φωνὴν ὁμοίως ἐπὶ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἡ Γραφή παραδέχεται, ἤδη δείκτεον. Ἐπὶ μὲν δὲ τοῦ Υἱοῦ παρέλκον ἂν εἴη μαρτυρίας κομίζεσθαι, διὰ τὰς τὸ γινώριμον, καὶ διὰ τὸ παρὰ τῶν ἐναντίων αὐτοῦ τούτο· κατασκευάζεσθαι· ἡμεῖς δὲ δείκνυμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ δι' οὗ τέτακται. Πιστὸς, φησὶν, ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε (62) εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ Παῦλος ἀπέστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ· καὶ πάλιν· Ὅστις ἐνέκερτι εἰ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος διὰ Θεοῦ· καὶ τὸ· Ὅσπερ ἡγήσθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς· καὶ ὁ Ἠσαῖας, Οὐαὶ, φησὶν, οἱ βαθέως βουλήν ποιοῦντες, καὶ οὐ διὰ κερτοῦ. Πολλὰς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τῆς φωνῆς ταύτης μαρτυρίας ἔστιν παραθέσθαι. Ἡμῖν δὲ, φησὶν, ὁ Θεός ἀπεκάλυψε βίαν τοῦ Πνεύματος (63)· καὶ ἐτέρωθεν· Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· καὶ πάλιν· Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος εἰδεται λόγος σοφίας.

11. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ περὶ τῆς, ἐν, συλλαβῆς εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἡ Γραφή παραδέδωκε, ὥς ἐπὶ μὲν Παλαιᾷ, Ἐν τῷ Θεῷ, φησὶ, ποιήσωμεν (64) εὐταμίαν· καὶ, Ἐν σοὶ ἡ ὑμνησις μου διαπαντός· καὶ πάλιν· Ἐν τῷ ἐνέματι σου ἀγαλλιάσεται. Παρὰ δὲ Παύλῳ, Ἐν τῷ Θεῷ, φησὶ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι καὶ, Παῦλος καὶ Σιλβανός καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέσιν ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ (65),

¹⁰ Col. ii, 19. ¹¹ Ephes. i, 22. ¹² Joan. i, 16. ¹³ Joan. xvi, 14. ¹⁴ Luc. viii, 16. ¹⁵ Gal. vi, 8. ¹⁶ I Joan. iii, 24. ¹⁷ Matth. i, 20. ¹⁸ Joan. iii, 6. ¹⁹ I Cor. i, 9. ²⁰ II Cor. iv, 1. ²¹ Gal. iv, 7. ²² Rom. vi, 4. ²³ Isa. xxix, 15. ²⁴ I Cor. ii, 10. ²⁵ II Tim. i, 14. ²⁶ I Cor. xii, 8. ²⁷ Psal. cxxi, 14. ²⁸ Psal. lxxi, 6. ²⁹ Psal. lxxxviii, 17. ³⁰ Ephes. iii, 9. ³¹ II Thess. i, 1.

(60) Καὶ, Ἐκ τοῦ, etc. Sic omnes codices mss. Editi vero καὶ ὁ Ἰωάννης, Ἐκ τοῦ, etc.

(61) Φησὶ. Hanc vocem addidimus ex quatuor codicibus mss. Statim editi Τοῦτο μὲν οὖν, aliter quatuor codices mss., quos secuti sumus. Subinde codices tres ἤδη λεπτέον.

(62) Ἐκλήθητε, Regius quartus Ἐκλήθημεν.

(63) Διὰ τοῦ Πνεύματος. Editi addunt αὐτοῦ, sed

ea vox in nullo ex nostris codicibus reperta. Paulo post unus cod. Reg. καλὴν παρακαταθήκην.

(64) Ποιήσωμεν. Reg. quartus ποιήσομεν.

(65) Καὶ εἰ ἐμπότε. Editi et veteres aliquot libri καὶ ἤδη ποτέ. Combefisius legendum putat ex testu sacro, Εἴπως ἤδη ποτέ. Secuti sumus Scripturam Reg. secundi. Paulo post idem codex καυχῶμαι. Alii nonnulli καυχᾶσθε. Editi καυχᾶσθαι.

Εἰ δὴ ποτε εὐδοκῶσιν ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· καὶ, καυχῶσθαι, φησὶν, ἐν Θεῷ. Καὶ ὅσα οὐδὲ ἀριθμῆσαι βῆδιν. Ἔστι δὲ ἡμῖν οὐ πλῆθος μαρτυριῶν ἐπιδείξας, ἀλλ' ἐλεγχος τοῦ καὶ ὅπως αὐτοῖς (66) τὰς παρατηρήσεις ἔχειν. Τὸ γὰρ περὶ τοῦ Κυρίου ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρελθόντων τὴν χρῆσιν ταύτην ἐπιδεικνύει ὡς γνώριμον ὑπερβῆσθαι. Ἐκείνο δὲ ἀναγκαῖον εἶπαι, ὅτι συν-εῖται ἀκροατῇ ἱκανῶς ἐλεγχος τῶν προτεθέντων ὁ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου. Εἰ γὰρ τὸ διάφορον τῆς ἐκφωνήσεως παρελθόντων ἐδείκνυ (67) τὴν φύσιν κατὰ τὴν τοῦ-των λόγον, ἢ τῶν φωνῶν ταύτης ἀπαράλλακτον νῦν τὴν οὐσίαν αὐτοῦς ἐμολογεῖν δυσωπεῖται.

12. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ χρήσεις τῶν φωνῶν ἐπαλλάττονται, ἀλλ' ἔτι καὶ πρὸς τὰ ὑπ' ἀλλήλων σημαζόμενα πολλάκις ἀντιμεθίστανται, ὅταν ἐτέρω τὴν τῆς ἐτέρας σημασίαν ἀντιλαμβάνη. Οἷον, Ἐκτεσάμην ἀνθρώπων διὰ τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ Ἀδάμ (68). Ἰσον λέγων τῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐτέρωθι· Ὅσα ἐτετέλεστο Μωϋσῆς τῷ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ προστάγματος Κυρίου· καὶ πάλιν· Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐστίν; ὁ Ἰωσήφ, περὶ τῶν ἐνυπνίων τοῖς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διαλεγόμενος, σαφῶς καὶ αὐτὸς, ἀντὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ εἶπαι, διὰ τοῦ Θεοῦ εἰρηκεῖ. Καὶ ἀνάπαλιν τῇ ἐξ οὗ προέσει ἀντὶ τῆς δι' οὗ κέχρηται Παῦλος· ὡς ὅταν λέγῃ, Γενόμενος ἐκ γυναικὸς ἀντὶ τοῦ διὰ γυναικὸς. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐτέρωθι σαφῶς διεστειλάτο, γυναικὶ μὲν προσήκειν λέγων τὸ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, ἀνδρὶ δὲ τὸ διὰ τῆς γυναικὸς, ἐν οἷς φησὶν, ὅτι Ὡς περὶ γυνῆ ἐξ ἀνδρὸς, οὕτως ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικὸς. Ἀλλ' ὅμως ἐνταῦθα, ὁμοῦ μὲν τὸ διάφορον τῆς χρήσεως ἐνδείκνυμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ σφάλμα τινῶν ἐν παραδρομῇ διορθούμενος τῶν οἰομένων πνευματικῶν εἶναι τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου φυχάματος ἡ θεοφόρος σὰρξ (69) συνεπάγῃ, τὴν ἐμφαντικωτέραν (70) φωνὴν προ-ετίμησε (τὸ μὲν γὰρ διὰ γυναικὸς παροδικὴν ἐμελλε τὴν ἐννοίαν τῆς γενέσεως ὑποβαίνειν· τὸ δὲ ἐκ τῆς γυναικὸς ἱκανῶς παραδεδειγμένον τὴν κοινωσίαν τῆς φύσεως τοῦ τικτομένου πρὸς τὴν γεννήσασαν), οὐχ ἐκ τῆς ποιοματίας, ἀλλὰ δεκτικῆς, ὅτι βῆδιν ἀλ-λῆλως ἀντεπεχωρίζουσιν αἱ φωναί. Ὅποτε τολῶν καὶ ἐπ' ὧν διωρίσθη τὸ δι' οὗ κυρίως λέγεσθαι, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τοῦτων τὸ ἐξ οὗ μετακινήθη, τίνα λόγον ἀφορίζειν τὰς λέξεις;

A vos¹⁶; et : *Gloriaris*, inquit, in Deo¹⁷. Et reliqua quæ ne enumerare quidem facile sit. At nobis non est propositum ostentare testimoniorum multitudinem, sed probare observationes ipsorum rectas non esse. Siquidem hanc particulam de Domino ac Spiritu sancto usurpatam esse, tanquam per se notum, demonstrare omittam. Illud tamen necessario dicendum est, prudenti auditori sufficere illam obectorum consulationem, quæ a contrario ducitur. Nam si prolationis diversitas arguit naturam diversam, quemadmodum isti dicunt: jam vocum identitas vel pudore cogit eos fateri essentiam in nullo discrepantem.

12. Neque enim solum cum de Deo sit sermo, harum vocum usus variat; verum etiam ad mutuos invicem significatus sæpè numero transferuntur, quoties altera alterius recipit significationem, veluti. *Possedi hominem per Deum*¹⁸, inquit Adam, perinde atque si dixisset *ex Deo*. Et alibi: *Quæ præcepit Moyses Israeli per mandatum Domini*¹⁹. Et rursus: *Nonne per Deum horum manifestatio est*²⁰? Joseph de insomniis cum iis qui in carcere erant, disserens et ipse aperte pro *ex Deo* dixit *per Deum*. Et contra, ex quo, pro *per quem* usurpavit Paulus, velut cum ait: *Factus ex muliere*²¹, pro *per mulierem*. Nam id nobis alibi perspicue distinxit, cum ait feminæ convenire, e virgine natam esse, viro autem per feminam: *Quemadmodum mulier ex viro, ita vir per mulierem*²². Sed tamen hic Apostolus, simul ostendens diversum harum vocum usum, simul obiter corrigens quorundam errorem, existimantium Domini corpus esse spirituale; ut ostenderet carnem Dei gestatricem ex humana massa concretam fuisse, maluit uti verbo significantiore (nam hæ dictiones, *per mulierem*, transitorie generationis suspicionem erant daturæ: at hæ, *ex muliere*, abunde declarant communionem, quam natura geniti cum genitrice habet), non quod ille secum pugnet, sed ut ostendat has voces facile sibi vicissim cedere. 10 Quando igitur de quibuscunque definitum est proprie dici, *per quem*, de iisdem etiam vox, *ex quo*, usurpatur; qua ratione sit, ut ad pietatis calumniam hæ dictiones inter se prorsus separentur?

ἔχει ἐπὶ συγκοινωνίᾳ τῆς φύσεως πάντῃ ἀλλήλων

¹⁶ Rom. i, 10. ¹⁷ Rom. ii, 17. ¹⁸ Gen. iv, 1. ¹⁹ Levit. viii, 21. ²⁰ Gen. xl, 8. ²¹ Gal. iv, 4. ²² I Cor. xi, 12.

(66) Αὐτοῖς. Sic libri veteres, melius quam editi αὐτοῦς. Aliquanto post in quatuor codicibus mss. ἐλεγχος τῶν προτεθέντων.

(67) Ἐδείκνυ. Sic omnes codices mss.; editi vero Ἐνδείκνυται. Non multo post ἔτι καὶ ὑπ' ἀλλήλων in tribus codicibus.

(68) Ὁ Ἀδάμ. Non hoc solum loco Basilius hæc verba Adamo ascribit, sed. et lib. ii, in *Eunom.*, num. 20. In his quæ sequuntur nonnulla mutavi- mus antiquis codicibus freti. Habebant enim editi διὰ προστάγματος τοῦ Κυρίου. Et paulo post διαλε- γόμενος φησὶ· σαφῶς γὰρ καὶ αὐτὸς..... κέχρηται. Ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος..... ἀνδρὸς γεγενῆσθαι..... ἢ γυνῆ ἐξ ἀνδρὸς. Deest etiam φησὶ in editionibus

D Basileensibus.

(69) Ἡ θεοφόρος σὰρξ. Christi caro Deifera vo- catur Homil. in psalmum xxxix, et Comment. in caput ii *Isaiæ*, ut observat Dugues. Addit item vir doctissimus, Theodoretum graviter olim hallucina- tum fuisse in reprehensione anathematis quinti, ubi ait Christum a Basilio θεοφόρον ἀνθρώπον, *ho- minem Deiferum*, vocatum fuisse in libro *De Spiritu sancto* et in *Explanatione psalmi quinquagesimi*. Non enim parum interest inter hominem Deiferum et carnem Deiferam.

(70) Ἐμφαντικωτέραν. Legitur in duobus codici- bus Ἐμφαντικωτέραν.

CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ

Occurrit iis qui affirmant Filium non esse cum Patre, sed post Patrem; ubi et de gloria æqualitate.

13. Atqui nec ad ignorantie excusationem confugere possunt, cum tanto artificio tantaque perversitate dicta nostra excipiant: qui quidem nobis palam indignantur, quod una cum Patre adimpleamus l'ingenito glorificationem, quodque Spiritum sanctum a Filio non separemus. Unde novatores nos appellant, novitatisque architectos et verborum inventores, et quibus non aliis probrosissimis nominibus? Quorum convicia tantum abest ut indigne feram, ut nisi nos ipsorum exitium dolore perpetuoque cruciatu afficeret, propemodum dicerem me etiam ipsis pro maledictis habere gratiam, ut qui mihi concilient beatitudinem. *Beati enim, inquit, estis, cum probis vos impetierint propter me*¹¹. Huiusmodi autem sunt ea quorum causa indignantur. Non est, inquit, cum Patre Filius, sed post Patrem; unde consequitur ut per eum gloria Patri tribuatur, sed cum eo nequaquam. Nam illud, cum eo, æqualitatem declarat, per eum autem, ministerium significat. Neque etiam cum Patre, inquit, et Filio collocandus est sanctus Spiritus, sed sub Filio et Patre, sic ut non una cum illis collocetur, sed subdatur, neque connumeretur, sed subnumeretur. Atque talibus quibusdam verborum versutis pervertunt fidei sinceritatem simplicitatemque. Proinde quam veniam assequuntur imperitiæ prætextu, per quos ob istam curiositatem ne aliis quidem imperitis esse licet?

14. Nos vero primum illud ipsos rogemus, quomodo dicant Filium post Patrem? num tempore recentiorem, num ordine, an dignitate? Sed nullus adeo demens est ut dicat conditorem sæculorum, quoquam esse tempore posteriorem, cum nullum sit intervallum, quod naturalem Filii cum Patre conjunctionem dirimat. Neque etiam hominum cogitatione filius patre recentior dici possit, non ob id modo quod simul intelligantur secundum relationem, verum etiam quod ea dicuntur posteriora tempore, quæ a præsentis tempore minus absunt: et rursus illa priora, quæ longius absunt a præsentis tempore. Exempli causa, quæ Noe temporibus acta sunt priora sunt iis quæ narrantur de subversis Sodomis, quod illa longius dissita sint a præ-

Ἀπάρτησις (71) πρὸς τοὺς ἀποφαινομένους μὴ μετὰ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, ἀλλὰ μετὰ τὸν Πατέρα, ἐν ᾧ τὰ περὶ τῆς ἐμοτίμου δόξης.

13. Καὶ μὴν οὐδὲ πρὸς τὴν ἐξ ἀγνοίας συγγνώμην δυνατὸν αὐτοὺς καταφυγεῖν, οὕτω τεχνικῶς καὶ κακῶς τὸν λόγον ὑπολαμβάνοντας· οἱ γὰρ προδήλως ἡμῖν χαλεπαίνουσιν, ὅτι μετὰ Πατρὸς ἀποπληροῦμεν τῷ Μονογενεῖ τὴν δοξολογίαν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μὴ διίστῶμεν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ (72). "Θέον νεωτεροποιῶντες ἡμᾶς καὶ καινοτόμους καὶ ἐφευρετὰς ῥημάτων, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἐπονειδίστων ἀποκταλοῦσιν; Ὡν τοσοῦτον ἀπέχω δυσχεραίνειν ταῖς λοιδορίαις, ὥστε, εἰ μὴ λύπην ἡμῖν ἐναποίει καὶ ἀδιάλειπτον δόξαν ἢ κατ' αὐτοὺς ζημία, μικροῦ ἂν εἶπον καὶ χάριν αὐτοῖς τῆς βλασφημίας ἔχειν, ὡς μακαρισμοῦ προξένοισι. Μακάρισι γὰρ ἐστε, φησὶν, ὅταν ἐνεδίσωσιν ὑμᾶς (73) ἕνεκεν ἐμοῦ. "Ἔστι δὲ ἐν' εἰς ἀγανακτοῦσι, ταῦτα. Οὐ μετὰ Πατρὸς, φασίν, Υἱὸς, ἀλλὰ μετὰ τὸν Πατέρα· διότι ἀκόλουθον δι' αὐτοῦ τὴν δόξαν προσάγειν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' οὐχὶ μετ' αὐτοῦ. Τὸ μὲν γὰρ μετ' αὐτοῦ τὴν ἰσοτιμίαν δηλοῖ· τὸ δὲ δὲ οὐ τὴν ὑπουργίαν παρίστησιν. Οὕτω μὴν σὺν τῷ Πατρὶ, φασὶ, καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τακτικόν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν Υἱόν καὶ τὸν Πατέρα, οὐ συντεταγμένον, ἀλλ' ὑποτεταγμένον, οὐδὲ συναριθμούμενον, ἀλλ' ὑπαριθμούμενον. Καὶ τοιαύταις τις τεχνολογίαις ῥημάτων τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀκατάσκευον (74) τῆς πίστεως διαστρέφουσιν. Ὡς τίνος ἂν δι' ἀπειρίαν συγγνώμης τύχοιεν, εἰ μὴδὲ τοῖς ἄλλοις ἀπείρως ἔχειν ἐκ τῆς αὐτῶν φιλοπραγμοσύνης (75) ἐπιτρέποντες;

14. Ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνο πρῶτον αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν, τὸ μετὰ τὸν Πατέρα πῶς τὸν Υἱόν λέγουσιν; ὡς χρόνῳ νεώτερον, ἢ ὡς τάξει, ἢ ὡς ἀξίᾳ; Ἀλλὰ χρόνῳ μὲν, οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὡς δευτερεύειν λέγειν τὴν ποιητὴν τῶν αἰώνων, οὐδενὸς διαστήματος μεσσιτέοντος τῇ φυσικῇ πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ συναφείᾳ. Ἀλλὰ μὴν οὕτω τῇ ἐννοίᾳ τῶν ἀνθρώπων (76) συμβαίνει νεώτερον λέγειν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, οὐ μόνον τῷ σὺν ἄλλήλοις νοεῖσθαι κατὰ τὴν σχέσιν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνα λέγεται τῷ χρόνῳ νεώτερα, ὅσα τὴν πρὸς τὸν νῦν ἀπόστασιν ἐλάττωνα ἔχει· καὶ πάλιν ἐκεῖνα πρότερα, ὅσα περισσότερον ἀπέχει τοῦ νῦν. Οἷον πρότερα τῶν Σοδομιτικῶν (77) τὰ κατὰ Νῶε, ὅτι τοῦ νῦν ἐπὶ πλέον ἀπώκισται· καὶ ὕστερα ταῦτα ἐκεῖνων, ὅτι μᾶλλον πῶς δοκεῖ προσεγγίζειν τῷ νῦν. Τῆς δὲ πάντα

¹¹ Matth. v, 11.

(71) Ἀπάρτησις. Regius tertius ἡ ἀντίστασις.

(72) Ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ. Reg. tertius ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

(73) Ὑμᾶς. Addunt editi, repugnantibus omnibus veteribus libris, καὶ δυνάμει, καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα κατ' ὑμῶν ψευδόμενοι. Et persecuti fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes.

(74) Ἀκατάσκευον. Ita mss. quatuor. Editi ἀκατακτάστον. Ibidem duo codices ἐνδιατρίβουσιν. Quibus favet alius, in quo legitur ἐνδιατρίβουσιν.

(75) Φιλοπραγμοσύνης. Sic quinque codices mss. Editi πολυπραγμοσύνης. Mox editi ἐρωτήσω-

μεν. Pierique codices mss. ut in contextu.

(76) Τῶν ἀνθρώπων. Codices quinque τῶν ἀνθρώπων, ex rerum humanarum notione. At longe potior est vulgata Scriptura. Propositum enim est Basilio, cum antea probaverit Filium non esse tempore posteriorem, nunc aliquid significantius addere, cumque liquet in hoc argumento versari, ut Filium ne cogitatione quidem Patre posteriorem dici posse demonstraret. Statim editi συναλλήλους, codices omnes mss. ut in contextu.

(77) Τῶν Σοδομιτικῶν. Tres codices τῶν Σοδομιτικῶν.

χρόνον καὶ πάντας αἰῶνας ὑπερεχούσης ζωῆς τῇ πρὸς τὸ νῦν ἀποστάσει τὸ εἶναι καταμετρεῖν πῶς οὐχὶ πρὸς τῇ ἀσιθείᾳ ἔτι καὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀνοίας ἔχει· εἴπερ καθ' ὃν τρόπον τὰ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ πρότερα εἶναι ἀλλήλων λέγεται, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ τῷ ὑπάρχοντι πρὸ τῶν αἰώνων παραμετρούμενος ὑπέρχει; Ἀλλὰ γὰρ ἡ πρὸς τὸ ἄνω ὑπαροχὴ τοῦ Πατρὸς ἀθαιώρητος, τῷ ἀπαξιαπλῶς μῆτε ἐνθύμησιν, μῆτε τινὰ ἐννοίαν τὴν τοῦ Κυρίου γέννησιν ὑπεραίρειν, καλῶς τοῦ Ἰωάννου διὰ δύο φωνῶν εἰσω περιγράφειν ὅρων τὴν διάνοιαν ἀποκλείουσιν, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Ἀνέχδατον μὲν γὰρ διανοίαις τὸ ἦν· ἀνυπέρβατον δὲ φαντασίαις (78) ἀρχή. Ὅσον γὰρ ἂν ἀνεδράμης τῇ διανοίᾳ ἐπὶ τὸ ἄνω, οὐκ ἐκβαίνεις τὸ ἦν. Καὶ ὅσον ἂν διαταθῇς ἰδεῖν τοῦ Υἱοῦ τὰ ἐπέκεινα, ὑπεράνω γενέσθαι τῆς ἀρχῆς οὐ δυνήσῃ. Εὐσεβὲς οὖν, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἅμα νοεῖν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ.

voce, erat, exitum non reperis. Et quantumvis institueris videre quæ sint ultra Filium, non poteris tamen superare principium. Itaque pium est juxta

15. Εἰ δ' ὥς ἐν τόπῳ ὑποκειμένῳ ὑπόστασιν τινα τοῦ Υἱοῦ νοοῦσι πρὸς τὸν Πατέρα, ὥστε ὑπεράνω μὲν τὸν Πατέρα καθῆσθαι, πρὸς δὲ τὸ ἐφεξῆς εἰς τὸ κάτω τὸν Υἱὸν ἀπεισθαι, ὁμολογεῖσθαι τοῦτο, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν (79), τῆς ἐναργείας (80) αὐτόθεν τὸ ἀπεμφαῖνον ἔχουσας. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐν τοῖς λογισμοῖς ἀκόλουθον διασώζουσιν οἱ διὰ πάντων διήκειν τῷ Πατρὶ μὴ διδόντες, τῆς τῶν ὑγιαίνοντων ἐννοίας τὰ πάντα τὸν Θεὸν πεπληρωμέναι πιστευούσας· οὐδὲ μέμνηται τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· Ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρεαι· οἱ τὸ ἄνω καὶ κάτω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν διαιροῦντες. Ἰνα δὲ τῆς ἀμαθείας τὸν ἐλεγχον σιωπήσω, τόπον ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἀφορίζοντων· τί τὴν πρὸς τὰς Γραφὰς μάχην καὶ ἐναντίωσιν αὐτῶν οὕτως ἀναίσχυντον οὔσαν παραμυθῆσεται, τὸ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὸ, Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ; Τὸ γὰρ δεξιὸν οὐ τὴν κάτω χώραν δηλοῖ (ὡς ὁ τούτων λόγος), ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ἴσον σχέσιν· οὐ σωματικῶς τοῦ δεξιοῦ λαμβανομένου (οὕτω γὰρ ἂν τι καὶ σκαιὸν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ εἴη), ἀλλ' ἐκ τῶν τιμῶν τῆς προσεδρείας (81) ὀνομάτων τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς περὶ τὸν Υἱὸν τιμῆς παριστῶντος τοῦ λόγου. Αἰτιώμενον τοίνυν (82) αὐ-

Asenti **II** tempore: et hæc illis posteriora, quod quodammodo appareant presenti tempori viciniora. At ejus vitæ, quæ omne tempus et omnia sæcula transcendit, existentiam metiri distantia a presenti tempore, an non præter impietatem, omnem etiam dementiam superat; si quemadmodum res generationi corruptionique obnoxia, aliis aliæ priores esse dicuntur, eundem ad modum Deus et Pater, collatus cum Filio et Deo qui est ante sæcula, superat? At enim Patrem esse anteriorem nemo possit animo concipere, eo quod Domini generationem nec ulla prorsus cogitatio, neque ulla notio transcendat: Joanne pulchre duabus vocibus cogitationem intra circumscriptos terminos recludente, cum ait: *In principio erat Verbum*¹⁵. Nam neque

ex hac voce, erat, cogitatio exitum reperire potest; neque principium imaginatio transcendere. Quantumvis enim cogitatione curras ad anteriora: ex institueris videre quæ sint ultra Filium, non poteris hanc rationem Filium simul cum Patre intelligere.

15. Quod si velut in loco humiliori Filium Patri subesse imaginantur; ut in sublimi sedeat Pater, ac dein Filius in locum inferiorem detrusus sit; fateantur istud, et nos tacebimus, aperta loquendi ratione per se absurditatem habente. Nam nec in ratiocinando sibi constant, qui non concedunt Patrem ad universa pertingere, cum eorum qui sani sunt, cogitatio credat Deum implese universa: nec recordantur Prophetæ dicentis: *Si ascendero in caelum, tu illic es; si descendero ad inferos, ades*¹⁶; qui supra et infra partiuntur inter Patrem et Filium. At ut nihil dicam ad redarguendam illorum imperitiam, rebus incorporeis locum attribuentium; quid excusabit eorum impietatem, qua tam impudenter repugnant adversanturque Scripturis? quod genus est illud: *Sede a dextris meis*¹⁷; et: *Consedit in dextra majestatis Dei*¹⁸. Neque enim dextrum significat locum inferiorem quod isti prædicant, sed relationem ad id quod æquale est; quippe cum dextrum non accipiatur corporaliter (sic enim possit etiam esse aliquid sinistrum in Deo) sed honorificis assidendi verbis Filii majestatem honoremque Scriptura ob oculos ponat. Reliquum est igitur, ut hac voce dignitatis inferiorem gradum indicari

¹⁵ Jo. n. 1, 1. ¹⁶ Psal. cxxviii, 8. ¹⁷ Psal. cix, 1. ¹⁸ Hebr. 1, 3.

(78) Διαβολαῖς... φαντασίαις. Sic duo libri veteres, quibus favet aliorum trium scriptura διανοίας... φαντασίας. Editi διανοίας... φαντασίας. Aliquanto post editi ἐπὶ τὰ ἄνω, codices mss. ut in contextu.

(79) Σιωπήσομεν. Tres codices σιωπήσωμεν.

(80) Τῆς ἐναργείας. Sic duo codices mss. Quatuor alii cum editis habent ἐνεργείας. Sed proclive fuit errare librariis, quos pariter in eadem voce sæpe alias offendisse videbimus. Scriptura, quam sæculi sumus, hæret et conducit proposito Basilii, qui provocat hæreticos ut aperte dicant Patrem superiore loco sedere, Filium inferiore; tunc enim verbis ad eos refellendos opus non futurum, cum ejusmodi sententia, si palam ac sine dissimulatione enuntiatur, manifestam habeat repugnantiam. Non

diverso sensu, licet diverso verborum ordine, dixit Basilus in epistol. al. 344: Αὐτόθεν ἔχει τὸ ἐναργὲς ἡ βλασφημία. Sua sponte manifesta est blasphemiam.

(81) Προσεδρείας. Quamvis hæc scriptura in uno tantum exstet codice ms., assentior tamen Combessio eam vulgatæ προεδρείας, quæ in aliis reperitur mss. codicibus et editis, præferendam esse. Filius cum Patre comparatus non habet προεδρίαν, nec illi Erasmus sine absurdo commento præsidentiam (sic enim reddidit hanc vocem) attribuere potuit.

(82) Αἰτιώμενον τοίνυν. Col. Colbert. Αἰτῆσαι τοίνυν. Contendit autem hoc loco Combessius legendum esse, ut in margine codicis Henriciani, οὐδὲ ἀξίας, et sic reddendum: Relinquitur igitur illis, ut nec inferiorem dignitatis gradum per hanc vocem

asserant. Discant igitur quod Christus est Dei virtus, et Dei sapientia¹⁰, et imago Dei invisibilis¹¹, et splendor **12** gloriæ¹², quodque hunc Pater signavit Deus, seque totum in eo expressit. Hæc igitur et quæcunque his similia sunt per universam Scripturam testimonia, utrum dicemus humilitatis habere significationem, an ceu præconia quædam, Unigeniti maiestatem, et æqualem cum Patre gloriam ebuccinari? Audiant insuper et ipsi Dominum palam suam gloriam cum Patre æqualem asserentem, cum ait: *Qui videt me, videt et Patrem*¹³. Ac rursum: *Cum venerit Filius in gloria Patris*¹⁴; et: *Ut honorificent Filium, quemadmodum honorificant Patrem*¹⁵. Item illud: *Vidimus gloriam ejus, gloriam tanquam Unigeniti a Patre*¹⁶. Rursus: *Unigenitus Deus, qui est in sinu Patris*¹⁷. Horum dum isti nihil considerant, locum hostibus destinatum attribuunt Filio. Nam sinus paternus sedes est digna Filio; scabelli vero locus iis convenit, quibus opus est subiectione. Nos igitur ad alia properantes, obiter in transcurso testimonia attingimus; tibi vero per otium licet, collectis probationibus, gloriæ sublimitatem, ac virtutis eminentiam in Filio perspicere. Quamquam ne hæc quidem auditori æquo parva videntur, nisi quis carnaliter et abjecte intelligat has voces, *dextram* et *sinum*: ut loco circumscribat Deum, singatque figuram ac formam situmque corporalem: quæ ab intelligentia rei simplicis et immensæ ac incorporeæ longe semota sunt, præterquam quod illius cogitatio humilis, pariter in Patrem cadit atque in Filium. Quare non deficit Filii dignitatem, sed adjungit blasphemie crimen adversus Deum quisquis talia disserit. Quæcunque enim ausus fuerit evomere in Filium, necesse est ut eadem transferat in Patrem. Nam qui Patri superiorem locum ad præsidendum tribuit, ac Filium dicit humiliore loco sedere, is quæcunque corporeis accidunt, ea omnia habiturus est suum signum consequentia. Quod si istæ imaginationes sunt vino delirantium, ac per phrenitidem mente commotorum; quomodo pium fuerit eum, qui natura, gloria dignitateque conjunctus est, non simul cum Patre adorari et glorificari ab his qui ab ipso edocti sunt, cum qui non honorificat Filium, non honorificare

A τούς τῆς ἀξίας ὑποδαί: διὰ τῆς φωνῆς ταύτης δηλοῦσθαι λέγειν. Μανθανέτωσαν τοίνυν, ὅτι Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, καὶ ὅτι εἰκὼν Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ ὅτι τοῦτον ὁ Πατὴρ ἐφράγγισεν ὁ Θεός, ὅλον αὐτῷ ἑαυτὸν ἐντυπώσας. Ταῦτα: τοίνυν, καὶ ἔσται ταύταις συγγενεῖς κατὰ πᾶσαν εἰσι τὴν Γραφὴν μαρτυρίαι, πότε-
 ρον ταπεινωτικῶς εἶναι φάμεν (83), ἢ ὥσπερ τινὰς ἀναβήσεις, τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἴσον τῆς δόξης ἀνακτρώττειν; Ἀκουέτωσαν δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου σαφῶς ὁμῶς τι-
 μον ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῷ Πατρὶ περιπτύωντος, ἐν τῷ λέγειν· Ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ πάλιν· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πα-
 τρός· καὶ τὸ, Ἴνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τι-
 μῶσι τὸν Πατέρα· καὶ τὸ, Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· καὶ τὸ, Ὁ μονογενὴς Θεός (84), ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. Ὅν μηδὲν ὑπολογισάμενοι, τὴν τοῖς ἐχθροῖς ἀφωρισμένην χώραν προστιθέασιν τῷ Υἱῷ. Κόλπος μὲν γὰρ πατρικὸς Υἱῷ καθέδρα πρέπουσα· ἡ δὲ τοῦ ὑποποδίου χώρα τοῖς ἐπιθεομένοις (85) τῆς ὑποπτώσεως. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ἐφ' ἑτέρα τὴν ὁρμὴν ἔχοντες, παρατρεχόντως τῶν μαρτυριῶν ἐφημέμεθα· ἔξεστι δὲ σοι κατὰ σχολήν, συναγαγόντι τὰς ἀποδείξεις, τὸ τῆς δόξης ὕψος καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὑπερέχον τοῦ Μονογενοῦς κατιδεῖν. Καίτοι ἐθγνώμονι ἀκρατῇ οὐδὲ ταῦτα μικρά: εἰ μὴ τις σαρκικῶς καὶ ταπεινῶς ἐξακούσι τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ κόλπου, ὥστε
 C τόπω τε τὸν Θεὸν περιγράφειν, καὶ ἀναπλάττειν σχῆμα, καὶ τύπον, καὶ θέσιν σωματικὴν, ἃ παρὰ πολὺ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀπείρου καὶ ἀσωμάτου διώριστα: πλὴν γε δὲ, ὅτι τὸ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ ταπεινὸν ἐπὶ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ παραπλήσιον. Ὅστε οὐ καθαιρεῖ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ προσλαμβάνει τὸ κρίμα τῆς εἰς τὸν Θεὸν βλαστημίας ὁ τὰ τοιαῦτα διεξιών. Ἐν οἷς γὰρ ἂν κατατολήσῃ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα ἀνάγκη αὐτῷ μετατιθέσθαι πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ γὰρ τῷ Πατρὶ τὴν ἄνω χώραν εἰς προεδρίαν ἀποδίδους, τὸν δὲ μονογενῆ Υἱὸν ὑποκαθίσθαι λέγων, πάντα ἀκολουθοῦντα ἔξει τὰ σωματικὰ συμπτώματα τῷ ἑαυτοῦ ἀναπλασμῷ. Εἰ δὲ ταῦτα εἰσὶν ἀνοσιγμάτων καὶ ἐκ φρενιτικῶς παραφύρων τὸν γοῦν τὰ φαντάσματα, πῶς εὐσεβεῖς, τὴν τῇ φύσει, τῇ δόξῃ, τῷ ἀξιώματι συντημὲνον μὴ μετὰ Πατρός προσκυνεῖν καὶ δοξάζειν τοὺς παρ' αὐτοῦ διδαχθέντας, ὅτι Ὁ

¹⁰ 1 Cor. i, 24. ¹¹ Coloss. i, 15. ¹² Hebr. i, 3. ¹³ Joan. xiv, 9. ¹⁴ Marc. viii, 38. ¹⁵ Joan. v, 25.
¹⁶ Joan. i, 14. ¹⁷ ibid. 18. ¹⁸ Joan. v, 25.

dicant significari. Addit vir eruditus: *Quæ plana Basilii littera, abhorrente prorsus quod editis est.* Sed præterquam quod Basilii adversarius nequaquam inducit de Filii æqualitate contentes, sed potius eam negantes refellit; certe diligens Combefisius in legendo codice quem citat. Non enim legitur in margine οὐδὲ ἀξία; sed οὐδὲ ἀξία. Quod quidem scholium ad Basilii sententiam indicandam appositum est, non ad contextum emendandum. Nam in superiore ejusdem codicis pagina duo alia occurrunt scholia, quorum primum sic habet: Ὅτι οὐ γρόνῳ ὁ Υἱὸς ὑστερος τοῦ Πατρός. Quod *Filius tempore non inferior Patre*; deinde aliquanto post οὐδὲ

τάξει, neque ordine: denique οὐδὲ ἀξία, nec dignitate; accommodate ad institutam a Basilio divisionem.

(83) *Φάμεν*. Duo codices mss. φάμεν.

(84) Ὁ μονογενὴς Θεός. Hæc desunt in uno codice ms., sed in quinque aliis leguntur. Editi ὁ μονογενὴς Υἱός contra veterum codicum fidem et ipsius Basilii testimonium, qui declarat, cap. 8 hujus libri, Christum a Scriptura vocari unigenitum Deum. Unde patet eum sic legisse uti edidimus. Hoc ipso in loco codices duo ἐν τοῖς κόλποις, alius ἐν τῷ κόλπῳ.

(85) *Ἐπιθεομένους*. Sic mss. quatuor. Editi ὑποθεομένους.

μη τῶν τῶν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα; Τί γὰρ καὶ ἄ
φύτομεν; τίνα ἔχομεν δικαίαν ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ
φοβεροῦ καὶ κοινοῦ τῆς κρίσεως πάσης δικαστηρίου,
εἰ τοῦ Κυρίου σαφῶς ἐπαγγελλομένου ἦξιν ἐν τῇ
δόξῃ τοῦ Πατρὸς, καὶ Στεφάνου θιασαμένου Ἰησοῦν
ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ Παύλου ἐν Πνεύματι
διαμαρτυρομένου (86) περὶ Χριστοῦ, ὅτι ἔστιν ἐν
δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντος, *Κάθου ἐκ*
δεξιῶν μου· καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μαρτυροῦν-
τος, ὅτι ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ
Θεοῦ· ἡμεῖς τὸν σύνθρονον καὶ ὁμότιμον ἀπὸ τῆς
πρὸς τὸ ἴσον σχέσεως ἐπὶ τὸ κάτω καταβιβάζοι-
μεν (87); Οἴμαι γὰρ τὴν μὲν στάσιν καὶ τὴν καθ-
ίσρυσιν τὸ πάγιον τῆς φύσεως καὶ πάντῃ στάσιμον
ὑποφαίνειν, καθὼ καὶ ὁ Βαρούχ, τὸ ἀκίνητον καὶ
ἀμειβάθετον τῆς τοῦ Θεοῦ διεξαγωγῆς ἐνδεικνύμενος,
ἔφη τῷ, *Σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς*
ἀπολλύμενοι εἰς τὸν αἰῶνα· τὴν δεξιάν δὲ χώραν
δηλοῦν τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον. Πῶς οὖν οὐ τολμηρὴν
εἴης κατὰ τὴν δοξολογίαν (88) κοινωνίας ἀποστρεφ-
εῖν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ ἀρμόζειν ἐπὶ Υἱοῦ λέγε-
σθαι τὸ « μεθ' οὗ » ἀλλὰ τὸ « δι' οὗ ».

16. Ἀλλὰ τὸ μετ' αὐτοῦ λέγειν, φαίνεται, ἀπεξενω-
μένον παντελῶς καὶ ἀσύνηθες· τὸ δὲ δι' αὐτοῦ τῷ
τε λόγῳ τῆς Γραφῆς οἰκειότερον καὶ ἐν τῇ χρήσει
τῆς ἀδελφότητος τετριμμένον. Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς
ταῦτα; Ὅτι μακάρια τὰ ὦτα τὰ μὴ ἀκούσαντα
ὑμῶν, καὶ καρδίαι ὅσαι ἀπρωτοὶ ἀπὸ τῶν (89) ὑμε-
τέρων λόγων διεφυλάχθησαν. Ἀλλ' ὑμῖν λέγω τοῖς
φιλοχρίστοις, ὅτι ἀμφοτέραις οἶδαν ἡ Ἐκκλησία τὰς
χρήσεις, καὶ οὐδαμῶς αὐτῶν παραιτεῖται ὡς ἀναι-
ρητικὴν τῆς ἐτέρας. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ μεγαλεῖον
τῆς φύσεως τοῦ Μονογενοῦς καὶ τὴν τῆς ἀξίας ὑπερ-
οχὴν θεωρῶμεν, μετὰ Πατρὸς εἶναι αὐτῷ μαρτυροῦ-
μεν τὴν δόξαν· ὅταν δὲ τὴν εἰς ἡμᾶς χορηγίαν τῶν
ἀγαθῶν ἐννοήσωμεν, ἡ τὴν ἡμῶν αὐτῶν προσαγωγὴν
καὶ οἰκείωσιν πρὸς τὸν Θεόν (90), δι' αὐτοῦ καὶ ἐν
αὐτῷ ἐνεργεῖσθαι ὑμῖν τὴν χάριν ταύτην ὁμολογοῦ-
μεν. Ὡς τὴ μὲν ἰδέα τῶν δοξολογούντων ἔστιν, ἡ
μεθ' οὗ· ἡ δὲ δι' οὗ τῶν εὐχαριστούντων ἐξαίρετος.
Ψεῦδος δὲ κἀκεῖνο, ὅτι ἡ μεθ' οὗ φωνὴ τῆς τῶν εὐ-
λαβῶν χρήσεως ἀπεξένωται. Ὅσοι γὰρ δι' εὐστά-
θειαν τρόπων τὸ τῆς ἀρχαιότητος σεμνὸν τοῦ καινο-
πρεποῦς προετίμησαν, καὶ ἀπαραιοῦστον τῶν πατέ-
ρων διεφύλαξαν τὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν χώραν καὶ
πόλιν ταύτῃ κέχρηται τῇ φωνῇ. Οἱ δὲ διακορεῖς
τῶν συνήθων καὶ τῶν παλαιῶν ὡς ἐῶλων καταπειρό-
μενοι, οὗτοι εἰσιν οἱ τὰς νεωτεροποιίας παραδεχόμε-

sationis afferemus in formidabili ac communi totius
creaturæ iudicio, si posteaquam Dominus aperto
denuntiavit se venturum in gloria Patris⁸⁷, et Ste-
phanus Jesum vidit stantem a dextris Dei⁸⁸, et
Paulus Spiritu afflatus testificatus est de Christo,
quod est in dextra Dei⁸⁹; atque etiam cum Pater di-
cat, *Sede a dextris meis*⁹⁰, et Spiritus sanctus te-
stimonium perhibeat, quod consederit ad dextram
majestatis Dei⁹¹; nos throni consortem, et honoris
ejusdem participem, ab æqualitatis statu ad inferio-
rem dejiciamus locum? Siquidem arbitror statione
et consessu naturæ, firmitatem ac stabilitatem omni-
modam significari; juxta quem tropum et Baruch
Deum immobilem et immutabilem semper **13** esse
ostendens, ait: *Tu sedes in æternum, et nos per-*
*imus in ærum*⁹²; dextro autem loco indicari digni-
tatis æqualitatem. An non igitur audax facinus fue-
rit, Filium glorificationis consortio privare, veluti
qui mereatur in loco minus honorato collocari?
τὸν Υἱὸν, ὡς ἐν ἐλάττωι χώρῃ τιμῆς τετάχθαι

CAPUT VII.

Adversus eos qui dicunt non congruenter de Filio
dici, « cum quo, » sed, « per quem, »

16. Sed hoc loquendi genus, cum ipso, aiunt,
enimvero peregrinum est et inusitatum: contra,
istud, per ipsum, tum sermoni Scripturæ familiaris-
simum tum fratrum usu tritum esse. Quid igitur
nos ad ista? Nimirum beatas esse aures quæ non
audierunt vos, et beata corda, quæ a vestris ser-
monibus servata sunt illæsa. Vobis porro qui Chri-
stum diligitis, dico Ecclesiam utrumque harum vo-
cum usum agnoscere, neutrumque rejicere, quasi
alter alterum destruat. Cum enim in Unigenito
naturæ majestatem ac dignitatis excellentiam con-
templamur, ei cum Patre gloriam esse testamur.
Rursus cum cogitamus quæ bona nobis suppeli-
tarit, aut quomodo nos ad Deum adduxerit ac
Deo asseruerit, confitemur hanc gratiam, per ipsum
et in ipso nobis effici. Quare altera particula, cum
quo, propria est glorificantium; altera, per quem,
propria est gratias agentium. Quia et illud men-
dacium est hanc vocem, cum quo, ab usu pierum
alienam esse. Quotquot enim morum constantia,
antiquitatis majestatem speciosis novitatibus præ-
tulerunt, ac majorum traditionem citra mutationem
conservarunt, tum ruri, tum in civitatibus hæc
voce utantur. Cæterum qui consuetam fastidiunt,
et in vetera tanquam in obsoleta insurgunt, hi sunt
qui novitates suscipiant, quemadmodum in vesti-

⁸⁷ Matth. xvi, 27. ⁸⁸ Act. vii, 55. ⁸⁹ Rom. viii, 34. ⁹⁰ Psal. cix, 1. ⁹¹ Hebr. viii, 1. ⁹² Baruch iii, 3.

(86) Διαμαρτυρομένου. Sic tres codices; alii et editi διαμαρτυρημένου.

(87) Καταβιβάζοιμεν. Sic tres codices; melius quam in aliis et in editis καταβιβάζοιμεν.

(88) Δοξολογίαν. Reg. quartus ἀξιολογίαν. Has voces, τὸν Υἱὸν, quæ mox sequuntur, e Reg. secundo addidimus.

(89) Ἀπὸ τῶν. Deest præpositio in nonnullis codicibus. Paulo post duo codices mss. τὸ τέλος τῆς φύσεως.

(90) Ἐξ ἐκ τῶν Θεῶν. Additus ex veteribus libris articulus; moxque iisdem auctoribus mutatum quod legebatur in editis, ἐνεργεῖσθαι ἐν ἡμῖν.

mento, qui ornatum amant, novum semper præferunt communi. Videas itaque etiamnum rusticanae plebis in hac voce morem antiquum: istorum autem artificum, et in verborum pugnis contritorum signata novæ sapientiæ cauterio verba. Proinde quod a majoribus nostris dictum est, et nos dicimus, gloriam videlicet communem esse Patri ac Filio, quapropter cum Filio glorificationem Patri persolvimus. Quanquam hoc nobis non est satis, sic a Patribus esse traditum; nam et illi Scripturæ secuti sunt sententiam, ex testimoniis, quæ paulo ante vobis e Scriptura citavimus, principia sumentes. Splendor enim cum gloria intelligitur, et imago cum archetypo, et Filius omnino cum Patre, cum nec nominum consequentia, nedum rerum natura, separationem admittat.

14 CAPUT VIII.

Quot modis intelligatur hæc particula, « per quem, » et in quo sensu congruentius dicitur, « cum quo: » ubi etiam exponitur, quomodo mandatum accipit Filius, et quomodo mittitur.

17. Itaque cum Apostolus gratias agit Deo per Jesum Christum ¹⁷, ac rursus cum ait sese per illum accepisse gratiam et apostolatam ad obedientiam fidei in omnibus gentibus ¹⁸, aut cum dicit nos per eum accessum habere ad gratiam hanc in qua stamus et gloriamur ¹⁹, illius erga nos beneficia declarat, nunc quidem ut a Patre gratiam bonorum in nos transfundentis, nunc rursus ut per se ipsum conciliantis nos Patri. Siquidem cum ait, *Per quem accepimus gratiam et apostolatam* ²⁰, significat bonorum largitionem ab illo proficisci. Rursum cum ait: *Per quem accessum habemus* ²¹, assumi nos, ac Deo per Christum conjungi ostendit. Num igitur gratiæ quam in nobis operatur confessio diminuit illius gloriam? an potius dictu verius fuerit, enarrationem beneficiorum decens esse glorificandi argumentum? Hanc ob causam comperimus Scripturam non uno nomine nobis significare Dominum, nec his tantum quæ divinitatem ac magnitudinem ejus declarant, sed interdum quidem uti vocibus naturam exprimentibus; novit enim nomen Filii, quod est super omne nomen ²², et

Α νοι, ὡς περ ἐπὶ τῆς ἐσθῆτος οἱ φιλόκοσμοι τὴν ἐξηλα-
λαγμένην ἀεὶ τῆς κοινῆς προτιμῶντες. Ἰδοὺς· ἂν
οὖν τῶν μὲν ἀγροίκων ἐστὶ καὶ νῦν ἀρχαιοτρόπον τὴν
φωνήν· τῶν δὲ ἐντέχνων τούτων, καὶ ταῖς λογομα-
χλαῖς ἐντετριμμένων, ἐκ τῆς νέας σοφίας κεικαυτη-
ριασμένα τὰ ῥήματα. Ὅπερ ἔλεγον (91) τοῖνυν οἱ
πατέρες ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἡ δόξα κοινὴ
Πατρὶ καὶ Υἱῷ, διὰ μετὰ τοῦ Υἱοῦ τὴν δοξολογίαν
προσάγομεν τῷ Πατρὶ. Ἀλλ' οὐ τοῦτο ἡμῖν ἐξαρκεῖ,
ὅτι τῶν πατέρων ἡ παράδοσις· κάκεινοι γὰρ τῷ
βουλήματι τῆς Γραφῆς ἑκολούθησαν, ἐκ τῶν μαρ-
τυριῶν, ἃς μικρῷ πρόσθεν ὑμῖν ἐκ τῆς Γραφῆς
παρεθέμεθα, τὰς ἀρχὰς λαβόντες. Τὸ γὰρ ἀπαύ-
γασμα μετὰ τῆς δόξης νοεῖται· καὶ ἡ εἰκὼν μετὰ
τοῦ ἀρχιτύπου· καὶ ὁ Υἱὸς (92) πάντως σὺν τῷ
D Πατρὶ· οὐδὲ τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκολουθίας, μὴ τί
γε τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως, τὸν χωρισμὸν δεχο-
μένης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

*Ποσαχῶς τὸ « εἰς οὗ » καὶ ἐπὶ ποίας (93) ἐννοίας
ἀρμοδιώτερον τὸ « μεθ' οὗ » ἐν ᾧ καὶ ἐξηγή-
σις, πῶς ἐντολὴν λαμβάνει ὁ Υἱὸς, καὶ πῶς
ἀποστέλλεται.*

17. Ὅταν οὖν ὁ Ἀπόστολος εὐχαριστῇ τῷ Θεῷ διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πάλιν εἰς αὐτοῦ λέγῃ τὴν χάριν
ἐληφέναι καὶ τὴν ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστειως
ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἢ καὶ εἰς αὐτοῦ τὴν προσαγω-
γὴν ἐσχηκέναι εἰς τὴν χάριν ταύτην ἐν ᾗ ἐστήκα-
μεν καὶ καυχώμεθα, τὰς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας αὐτοῦ
C παρίστησι, νῦν μὲν ἀπὸ Πατρὸς εἰς ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν
τὴν χάριν διαβιβάζοντος, νῦν δὲ ἡμᾶς εἰς αὐτοῦ
προσάγοντος τῷ Πατρὶ. Ἐν μὲν γὰρ τῷ λέγειν, Δι'
οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολήν, τὴν ἐκείθεν
τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν ἐμφαίνει· ἐν δὲ τῷ λέγειν,
Δι' οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, τὴν ἡμετέραν
πρόσληψιν καὶ οἰκτιρῶσιν διὰ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν
γινομένην παρίστησιν. Ἀρ' οὖν ἡ ἐμολογία τῆς
ἐνεργουμένης παρ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς χάριτος ὑφαίρει-
σις ἐστὶ τῆς δόξης; ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον,
ὅτι πρέπουσα δοξολογίας ὑπόθεσις ἡ τῶν εὐεργετη-
μάτων διήγησις; Διὰ τοῦτο (94) εὐρομεν τὴν Γραφὴν
οὐκ ἐξ ἐνὸς ὀνόματος τὸν Κύριον ἡμῖν παραδιδούσαν,
οὐδὲ ἐκ τῶν ἑσὰ τῆς Θεότητος ἐστὶν αὐτοῦ μόνον καὶ
τοῦ μεγίστους θελωτικῆ, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῖς τῆς φύ-
σεως (95) χαρακτηριστικοῖς κεχρημένῃ· οἷός γάρ
D τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ Υἱὸν ἀλη-
θινὸν λέγειν, καὶ μονογενῆ Θεόν, καὶ ὄντα μὲν Θεοῦ,
καὶ σοφίαν, καὶ Λόγον. Καὶ πάλιν μέντοι διὰ τὸ
πολύτροπον τῆς εἰς ἡμᾶς χάριτος, ἣν διὰ τὸν τῆς
ἀγαθότητος κατὰ τὴν πολυποίκιλον αὐτοῦ σοφίαν τοῖς
δεομένοις παρέχεται, μυρίαὶ αὐτὸν ἐτέραις προσ-

¹⁷ Rom. i, 8. ¹⁸ ibid. 5. ¹⁹ Rom. v, 2. ²⁰ Rom. i, 5. ²¹ Rom. v, 2. ²² Philipp. ii, 9.

(91) Ὅπερ ἔλεγον. Deest ὅπερ in duobus codicibus. Legitur in tribus aliis & ἔλεγον. Statim editi δὲ καὶ μετὰ, sed deest conjunctio in codicibus mss.

(92) Ὁ Υἱός. Sic codices mss. Deest articulus in editis.

(93) Ἐπὶ ποίας ἐννοίας. Colbert. ἐπὶ ποίας

ἐννοίας. Unus ex Regiis ἐπὶ ποίας ἐννοίας.

(94) Διὰ τοῦτο. Ille incipit caput octavum in Reg. tertio et Colbert.

(95) Τῆς φύσεως. Erasmus perabsurde reddidit, naturam assumptam; quod erratum non impune tulit a Combelsio. Mox editio Paris. λέγει. Libri antiqui et edit. Basil. λέγουν.

τηγορίαις ἀποσημαίνει· ποτὲ μὲν ποιμένα λέγουσα, ποτὲ δὲ βασιλέα, καὶ πάλιν ἱατρὸν, καὶ τὸν αὐτὸν νυμφίον, καὶ ἔδον, καὶ θύραν, καὶ πηγὴν, καὶ ἄρτον, καὶ ἀξίνην, καὶ πέτραν. Ταῦτα γὰρ οὐ τὴν φύσιν παρίστησιν, ἀλλ', ὅπερ ἔφην, τὸ τῆς ἐνεργείας παντοδαπὸν, ἢν ἐκ τῆς περὶ τὸ ἴδιον πλάσμα εὐσπλαγχνίας κατὰ τὸ τῆς χρείας ἰδίωμα τοῖς δεομένοις παρέχεται. Τοὺς μὲν γὰρ προσπεφυγότας (96) τῇ ἐπιτασίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὸ εὐμετάδοτον (97) δι' ἀνεξικακίας κατωρθωκότας, πρόβατα λέγει, καὶ ποιμὴν εἶναι τῶν τοιούτων ὁμολογεῖ, τῶν κατακουόντων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, καὶ μὴ προσεχόντων διδασκαίς ξενίζουσαις. Τὰ γὰρ ἐμὰ πρόβατα, φησὶ, τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει· βασιλεὺς δὲ τῶν ὑπερναβεβηκότων ἦδη, καὶ τῆς ἐννόμου δεομένων ἐπιτασίας (98)· καὶ θύρα δὲ, τῷ ἐπὶ τῆς σπουδαίας πράξεως διὰ τῆς ὁσιότητος τῶν προσταγμάτων ἐξάγειν, καὶ πάλιν ἀσφαλῶς ἀλλίζειν τοὺς ἐπὶ τὸ τῆς γνώσεως ἀγαθὸν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καταφεύγοντας. Ὅθεν, Δι' ἐμοῦ πάντες εἰσεέλθῃ, καὶ εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὐρήσει. Πέτρα δὲ, διὰ τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀειστον καὶ παντὸς ἐρύματος ἀρραγέστερον εἶναι φυλακτήριον τοῖς πιστοῖς. Ἐν τούτοις τὸ, δι' αὐτοῦ, ἀρμοδιωτάτην τὴν χρῆσιν καὶ εὐσημον ἀποδίδωσιν, ὅταν ὡς θύρα (99) καὶ ὡς ἔδος λέγεται. Ὡς μέντοι Θεὸς καὶ Υἱὸς, μετὰ Πατρός καὶ σὺν Πατρὶ τὴν δόξαν ἔχει· Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει, ἑτοιμασίῳ, καὶ ἐπιγεῖωρ, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Διόπερ ἀμφοτέραις κεχρήμεθα ταῖς φωναῖς, τῇ μὲν τὴν οἰκείαν αὐτοῦ ἀξίαν, τῇ δὲ τὴν χάριν τὴν πρὸς ἡμᾶς διαγγέλλοντες.

18. Δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα βοήθεια τῶν ψυχῶν, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος ἐπιμελείας ἰδιόζουσά τις προστηγορία ἐπινενόηται. Ὅταν μὲν γὰρ τὴν ἀμωμον ψυχὴν, τὴν μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα, ὡς ἀγνὴν παρθένον ἐαυτῷ παραστήσῃται, νυμφίος προσαγορεύεται· ὅταν δὲ κακωμένην ὑπὸ τῶν πονηρῶν πληγῶν τοῦ διαβόλου λάβῃ, βαρέως ἐνασθενούσαν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῇ ἐξιώμενος, ἱατρὸς ὀνομάζεται. Ἀρ' οὖν αἱ τοιαῦται ἡμῶν ἐπιμέλειαι εἰς τὸ ταπεινὸν τοὺς λο-

A alias regem, et rursus medicum, denique sponsum, viam, ostium, fontem, panem, securim ac petram. Hæc enim non naturam indicant, sed, quod aiebam, operationis varietatem: quam ex affectu, quem gerit erga suum lignentum, indigentibus, ut cuique opus est, impartit. Eos enim qui ad ejus regimen confugerunt, quique per malorum tolerantiam communicandi facilitatem præstiterunt, oves appellat; seque talium pastorem esse profitetur, qui vocem ipsius audiunt, nec attendunt doctrinis peregrinis. Oves enim meæ, inquit, vocem meam audiunt⁹⁶. Rex autem vocatur eorum, qui jam altius **15** assurrexerunt, ac legitimo imperio, et gubernatione opus habent. Quin et ostium dicitur, eo quod per rectitudinem præceptorum educit ad pias actiones: et B rursus tuto perducit ad caulas eos, qui per fidem in ipsum ad cognitionis bonum confugerint. Unde, Per me si quis introierit, et ingreditur, et egreditur, ac pascua inveniet⁹⁷. Petra dicitur⁹⁸, eo quod validum sit et inconcussum et quavis arce firmiter propugnaculum fidelibus. In his hæc vox, per ipsam, aptissimum ac clarum usum habet, quoties velut ostium et velut via dicitur. At vero ut Deus et Filius, cum Patre communem habet gloriam: Quoniam in nomine Jesu omne genu flectetur, cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitebitur, quod Dominus Jesus Christus in gloria sit Dei Patris⁹⁹. Quam ob rem ambabus vocibus utimur, altera propriam illius dignitatem, altera ejus erga nos munificentiam prædicantes.

τῇ μὲν τὴν οἰκείαν αὐτοῦ ἀξίαν, τῇ δὲ τὴν χάριν τὴν

18. Omne enim animarum auxilium per ipsum est, atque juxta singula curandi ac providendi genera excogitata est peculiaris quædam appellatio. Cum enim animam incontaminatam, non habentem maculam aut rugam, quasi puram virginem sibi adjungit, sponsus appellatur; cum vero eam pravis diaboli plagis afflictatam recipit, ac peccatis graviter laborantem sanat, medicus vocatur. Utrum igitur quod hisce modis nostri curam gerit, cogita-

⁹⁶ Joan. x, 27. ⁹⁷ Joan. x, 9. ⁹⁸ I Cor. x, 4. ⁹⁹ Philip. ii, 10, 11.

(96) Προσπεφυγότας. Codices nonnulli προσφυγοντας.

(97) Τὸ εὐμετάδοτον. Vitii suspitione aliqua laborat hic locus. Etsi enim justos appellari oves observat Basilii in psalm. xxviii, p. 121. διὰ τὸ ἥμερον καὶ μεταδοτικὴν ὧν ἔχει, ob lenitatem et rerum suarum communicationem; hic tamen non considerat in ovibus communicandi facilitatem, sed constantiam in sequendo pastore et peregrinis doctrinis rejiciendis. Regius secundus habet τὸ εὐμετάβολον, quæ scripturæ, etsi vulnus augere videtur (pugnat enim animus facile mutabilis cum constantia in sequendo pastore), ad illud tamen sanandum magno usui esse potest. Nam si legamus levi facta immutatione τὸ ἀμετάβολον, qui per patientiam animam immutabilem præbuerunt, plana erit et apta sententia. Usitata apud antiquos ejusmodi rationes loquendi, quamvis justos gratiæ resistere et justitiæ statu exidere posse non dubitarent. Sic

Cyprianus coram proconsule aiebat: *Gona voluntas, quæ Deum novit, immutari non potest: Act, mart., p. 216.* Sic etiam S. Felicitas Publico Urbis præfecto dicebat: *Nec blandimentis tuis resolvi poterō, nec terroribus frangi.* Et Felix illius filiorum natu secundus: *Immineant verbera, stent cruenta consilia; fides nostra nec vinci potest nec mutari.* Basilii in psalm. vii, p. 103, gratiæ acceptum relect rectum justii propositum et mentis immutabilitatem. Reg. 39 Moral., p. 263.

(98) Ἐπιστάσις. Reg. tertius βασιλείας. Mox e veteribus libris conjunctio καὶ addita ante θύρα, eademque auctoritate verbum φησὶ sublatum post vocem ἐμοῦ.

(99) Ὡς θίρα. Editi addunt καὶ ὡς ποιμὴν, sed assentior Combelsio has voces rejiciendas esse; nec leguntur in tribus codicibus. Paulo post codices mss. δόξαν. Editi δοξολογίαν.

tiones nostras eo deducet, ut humiliter de eo sentiamus? an potius e diverso efficiet, ut Servatoris et ingentem potentiam et humanitatem erga nos admiremur, quod et compati nostris infirmitatibus sustinuit, et se ad nostram infirmitatem potuit demittere? Neque enim cœlum ac terra, immensaque maria, nec animantia, vel in aquis vel in terris degentia, nec plantæ, nec astra, nec aë, nec anni tempora, nec multiplex universi ornatus, excellentiam potentie illius perinde commendat, atque quod Deus incomprehensibilis potuit per carnem citra noxam cum morte conflictari, ut nobis sua ipsius passione largiretur immortalitatem, quod si Apostolus ait: *In his omnibus superamus per eum qui dilexit nos*¹⁹: nequaquam hac voce humile quoddam ministerium indicat, sed auxilium potius, quod per imperium suæ potentie operatur in nobis. Siquidem ipsum alligavit fortem, diripuitque vasa illius²⁰, videlicet nos, quibus ad omnia mala opera fuerat abusus; fecitque vasa utilia Domino, apparatus ad omne opus bonum²¹, per liberi arbitrii nostri preparationem. Hoc pacto accessum ad Patrem habuimus per ipsum, translati de potestate tenebrarum in partem sortis sanctorum in lumine²². Ne igitur dispensationem Filii coactum ex servili humilitate ministerium existimemus: sed voluntariam sollicitudinem ex bonitate ac misericordia, juxta voluntatem Dei et Patris, erga suum signum exhibitam. Sic enim servabimus pietatem, si in omnibus rebus ab eo peractis et **16** perfectam illi potentiam testimonio nostro tribuerimus, nec usquam illum a paterna voluntate separaverimus. Quemadmodum utique cum Dominus appellatur via²³, ad sublimiorem intelligentiam potius, quam ad vulgarem ac communem animo ferimur. Audientes enim viam, profectum eum, qui serie atque ordine per justitiæ opera et scientiæ illuminationem ad perfectionem tendit, intelligimus, semper id quod antea est appetentes, et ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes²⁴, donec perveniamus ad beatum finem, quæ est Dei cognitio, quam Dominus per sese in ipsum credentibus largitur. Revera enim bona est via, exorbitationis errorisque nescia, Dominus noster, ad Patrem, qui verum bonum est, perducens. *Nemo enim, inquit, venit ad Patrem nisi per me*²⁵. Talis est igitur noster ad Deum ascensus per Filium.

19. Rursus autem qualis sit etiam Patris erga nos per eundem bonorum suppeditatio, consequens jam fuerit disserere. Nimirum cum omnis natura creata, tum hæc visibilis, tum intelligibilis, ad hoc

γισμούς κατάγουσιν; ἢ τὸ ἐναντίον ἐκπλήξιν τῆς μεγάλης δυνάμεως ὁμοῦ καὶ φιλοφροσύνης τοῦ σώζοντος ἐμποιοῦσιν, ὅτι καὶ ἠνέχετο συμπαθεῖν ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, καὶ ἐδυνήθη πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀσθενὲς καταθῆναι; Οὐ γὰρ τοσοῦτον οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ τὰ μεγέθη τῶν πελαγῶν, καὶ τὰ ἐν ὕδασι διατινόμενα, καὶ τὰ χερσαῖα τῶν ζώων, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ ἀστέρεις, καὶ ἄνθρωποι, καὶ ὄρεα, καὶ ἡ ποικίλη τοῦ παντὸς διακόσμησις τὸ ὑπερέχον τῆς ἰσχύος συνίστησιν, ὅσον τὸ δυνήσθαι τὸν Θεὸν, τὴν ἀχώρητον, ἀπαθῶς διὰ σαρκὸς συμπλακῆναι τῷ θανάτῳ, ἵνα ἡμῖν τῷ ἰδίῳ πάθει τὴν ἀπάθειαν χαρίσται. Κἀν λέγει δὲ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι Ἐν τούτοις πάντιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς, οὐχὶ ταπεινὴν τινα ὑπηρεσίαν ἐκ τῆς τοιαύτης φωνῆς ὑποβάλλει, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος ἐνεργουμένην βοήθειαν. Αὐτὸς γὰρ δέσας τὸν ἰσχυρὸν, διέσπασεν αὐτοῦ τὰ σκεύη, ἡμᾶς, οἷς εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν πονηρὰν κατεκέρχρητο· καὶ ἐποίησε σκεῦός ἐσθλόν, τῷ Θεῷ, τοῖς κατηρητισμένους εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐκ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ ἐφ' ὑμῖν. Οὕτω τὴν δι' αὐτοῦ προαγωγὴν ἐσχέκαμεν πρὸς τὸν Πατέρα, μεταστάντες ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί. Μὴ τοίνυν ἐκ δουλικῆς ταπεινότητος ἠναγκασμένην ὑπηρεσίαν νοῶμεν, τὴν διὰ τοῦ οἰκονομίαν, ἀλλὰ τὴν ἐκούσιον ἐπιμέλειαν, ἀγαθότητι καὶ εὐσπλαγχνίᾳ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, περὶ τὸ ἴδιον πλάσμα ἐνεργουμένην. Οὕτω γὰρ (1) εὐσεβήσομεν, ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτελουμένοις καὶ τελείαν αὐτῷ μαρτυροῦντες τὴν δύναμιν, καὶ οὐδοαμοῦ τοῦ βουλήματος τοῦ πατρικοῦ διέστωντες. Ὡς περ οὖν καὶ ὅταν ὁδοῦ ὁ Κύριος λέγεται, πρὸς ὑψηλοτέρην ἐννοιαν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ προχείρου λαμβανομένην ὑποφειρόμεθα. Τὴν γὰρ εἰρημὴν καὶ τάξιν διὰ τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως ἐπὶ τὸ τέλειον προκοπὴν ὁδὸν ἐξακολουθεῖν, αἱ τοῦ πρόσω ἐπορευόμενοι (2), καὶ τοῖς λειπομένοις ἑαυτοὺς ἐπεκτείνοντες, ἕως ἂν φθάσωμεν ἐπὶ τὸ μακάριον τέλος, τὴν Θεοῦ κατανόησιν, ἣν ὁ Κύριος δι' ἑαυτοῦ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι χαρίζεται (3). Ἀγαθὴ γὰρ ὄντως ὁδός, ἀπαρξέσθαι τοῦ καὶ ἀπλανῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν, πρὸς τὸ ὄντως ἀγαθόν, τὸν Πατέρα, φέρων. Οὐδεὶς γὰρ ἔρχεται, φησὶ, πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ ἐγὼ ἐμοῦ. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ ἡμετέρα πρὸς Θεὸν ὁδός διὰ τοῦ Υἱοῦ.

19. Ὑποῖτα δὲ πάλιν καὶ ἡ παρὰ τοῦ Πατρὸς (4) εἰς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, ἐξῆς ἂν εἴη λέγειν. Ὅτι, πάντες τῆς φύσεως, τῆς ἐν τῇ κτίσει, τῇ τε ὁρωμένῃ ταύτῃ καὶ τῇ νοουμένῃ, ἐπιμελείας

¹⁹ Rom. viii, 37. ²⁰ Matth. xii, 21. ²¹ II Tim. ii, 20. ²² Coloss. i, 12, 13. ²³ Joan. xiv, 6. ²⁴ Philipp. iii, 13. ²⁵ Joan. xiv, 6.

(1) Οὕτω γὰρ, etc. Editi contra codicum mss. fidem habebant: ἐνεργουμένην ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτελουμένοις. Οὕτω γὰρ εὐσεβήσομεν.

(2) Ἐπορευόμενοι. Quidam codices ὁρεγόμενοι.

(3) Χαρίζεται. Sic codices mss., non ut editi

χαρίζεται. Mox in editis ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς πρὸς τὸν, etc. Veteres libri ut in contextu.

(4) Παρὰ τοῦ Πατρὸς. Περὶ in omnibus fere codicibus mss. Ibidem male in editis καὶ δι' αὐτοῦ. Conjunctio deest in mss.

ἐκ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ συνέχεσθαι δομένης, ὁ δημιουργ-
γὸς Λόγος, ὁ μονογενὴς Θεὸς, κατὰ τὸ μέτρον τῆς
ἐκάστου χρείας, τὴν βοήθειαν ἐπινέμων, ποικίλας
μὲν καὶ παντοδαπὰς διὰ τὸ τῶν ἐνεργετουμένων
πολυειδῆς, συμμέτρους γὰρ μὴν ἐκάστῳ, κατὰ τὸ τῆς
χρείας ἀναγκαῖον, τὰς χορηγίας ἐπιμετρεῖ. Τοὺς ἐν
τῷ σκότει τῆς ἀγνοίας κατεχομένους φωτίζει· διὰ
τοῦτο φῶς τὸ ἀληθινόν. Κρίνει (5), κατὰ τὴν τῶν
ἔργων ἀξίαν ἀντιμετρῶν τὴν ἀντίδοσιν· διὰ τοῦτο
κριτὴς δίκαιος. Ὁ γὰρ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ
τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ. Ἀνίστησιν ἐκ
τοῦ πτώματος τοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ζωῆς πρὸς
ἁμαρτίαν ὑπολισσθέντας· διὰ τοῦτο ἀνάστασις.
Πάντα δὲ ποιεῖ τῇ ἐπιφῇ τῆς δυνάμεως, καὶ τῷ βου-
λήματι ἀγαθότητος ἐνεργῶν. Ποιμαίνει, φωτίζει,
τρέφει, ὁδηγεῖ, ιατροῦει, ἀνίστησιν. Οὐσιῶ τὰ μὴ
ῥητά, τὰ κτισθέντα συνέγει. Οὕτω τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ
ἀγαθὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀφικνεῖται, τελείωνι
τάχει τὰ καθ' ἑκάστον ἐνεργοῦντος ἢ ὡς ἂν λόγος
ἐξίκοιτο. Οὕτε γὰρ ἀστραπαὶ, οὕτε φωτὸς ἐν ἀέρι
οὕτω ταχέως διαδρόμη· οὐκ ὀφθαλμῶν ἐξείζει ρι-
παὶ (6)· οὐκ αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου νοήματος αἱ κινή-
σεις· ἀλλὰ πλεον τούτων ἑκάστον τῆς θείας ἐνεργείας
κατὰ τὸ τάχος λείπεται, ἢ καθόσον τὰ νωθρό-
τατα τῶν παρ' ἡμῖν ζώων, οὐκ ἂν εἴποιμι, πτηνῶν,
οὐδὲ ἀνέμων, ἢ τῆς τῶν οὐρανίων φορᾶς, ἀλλ' αὐτοῦ
τοῦ ἡμετέρου νοῦ, κατὰ τὴν κίνησιν ὑπερεῖ. Τίνας
γὰρ ἂν καὶ παρατάττω δέοιτο χρονικῆς ὁ φέρων
τὰ σύμπαντα (7) τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ,
καὶ μὴ σωματικῶς ἐνεργῶν, μηδὲ χειρουργίας
εἶ, τὴν δημιουργίαν ἐπιδομένο; ἀλλὰ βουλήματι
ἀδιάσπῳ, ἀκολουθοῦσαν ἔχων τὴν φύσιν τῶν γινομέ-
νων; Ὡς ἡ Ἰουδαίᾳ, Ἐνόησας, φησὶ, καὶ παρ-
έστησάν σοι πάντα ἕσα ἐνόησας. Ὅμως μέντοι,
ἵνα μὴ ποτε ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν ἐνεργουμένων
περιπασθῶμεν εἰς τὸ φαντασθῆναι ἀναρχὸν εἶναι
τὸν Κύριον, τί φησιν ἡ αὐτοζωή; Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν
Πατέρα· καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις· Οὐ δύναται ὁ
Υἱὸς ποιεῖν ἄρ' ἑαυτοῦ οὐδέν· καὶ ἡ αὐτοτελὴς
σοφία· Ἐντολὴν ἔλαβον, τί εἰπῶ, καὶ τί λαλήσω·
διὰ πάντων τούτων πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς ἡμᾶς σύν-
εσιν ὁδηγῶν, καὶ τὸ θαῦμα τῶν γινομένων ἐπ' αὐτὸν
ἀναφέρων, ἵνα δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα γινώμεν. Οὐ γὰρ
ἐκ τῆς τῶν ἔργων διαφορᾶς ὁ Πατὴρ θεωρεῖται, τῷ
ἐκείνου καὶ κατακεχωρισμένην ἐνέργειαν ἐπιδει-
κνυσθαι (ὅσα γὰρ βλέπει (8) τὸν Πατέρα ποιοῦντα,
ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ), ἀλλ' ἐκ τῆς προσ-
αγομένης αὐτῷ παρὰ τοῦ Μονογενοῦς δόξης τὸ θαῦμα
τῶν γινομένων καρποῦται, πρὸς τῷ μεγέθει τῶν
ποιημάτων καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ ποιητῇ ἀγαλλόμενος καὶ
ὑψόμενος παρὰ τῶν ἐπιγινωσκόντων αὐτὸν Πατέρα

A ut consistat, Dei cura egeat; opifex Verbum, uni-
genitus Deus opem, quantum cuique opus est, dis-
tribuens, varia quidem et omnis generis auxilia,
ob varietatem eorum qui beneficio juvantur, sed
tamen unicuique congruentia juxta necessitatis mo-
dum dimittitur. Eos qui in tenebris ignorantiae de-
tinentur, illuminat: propterea lumen verum dicitur.
Judicat, juxta operum meritum remetiens praeium;
ob id judex justus dicitur. *Pater enim neminem ju-
dicat, sed omne judicium dedit Filio* ⁶⁰. Erigit e rui-
na, qui e sublimitate vitae ad peccatum delapsi sunt;
ob id vocatur resurrectio ⁶¹. Omnia autem facit
contactu virtutis, ac voluntate bonitatis operans.
Pascit, illuminat, alit, deducit, medetur, erigit.
Quae non sunt, facit, ut sint, condita conservat.
B Hoc modo bona ex Deo per Filium ad nos perve-
niant, majore celeritate in singulis operantem,
quam ullus sermo exprimere valeat. Neque enim
fulgura, neque lucis, per aerem tam velox discursus
est, non oculorum celeres ictus, non ipsius intel-
lectus nostri motus: sed horum quodque magis
vincitur divinae operationis celeritate, quam ani-
mantia quae sunt apud nos maxime segnia, non di-
cam volatilium, neque ventorum, neque coele-
stium orbium impetu, sed ipsius mentis nostrae
motu superantur. Nam quo tandem temporis spa-
tio egeat qui portat omnia verbo virtutis suae ⁶²,
quique nec corporaliter operatur, neque ma-
nuum opera ad creandum opus habet, sed eo-
rum quae sunt naturam habet voluntate non
coacta obsequentem? Sicuti Judith: *Cogitasti, in-
quit, et praesto fuerunt tibi omnia quae cogitasti* ⁶³.
Attamen ne forte ex magnitudine eorum quae sunt
rapiamur in imaginationem, ut patemus Dominum
principio carere, quid ait is qui per se vita est?
17 *Ego vivo propter Patrem* ⁶⁴. Et Dei virtus: *Non
potest Filius a se facere quidquam* ⁶⁵. Rursus, is
qui ex se perfecta est sapientia: *Mandatum accepi,
quid dicam, et quid loquar* ⁶⁶: per haec omnia du-
cens nos ad Patris cognitionem, et admirationem
eorum quae gerebat, ad illum referens, ut per ipsum
cognoscamus Patrem. Non enim ex operum diffe-
rentia Pater conspicitur, quasi peculiarem atque
separatam actionem exhibeat (quaecunque enim vi-
det Patrem facientem, haec et Filius similiter fa-
cit ⁶⁷), verum ex gloria, quae ei ab Unigenito defer-
tur, operum miraculum carpit, dum praeter operum
magnitudinem, de ipso etiam auctore operum glo-
riatur, et exaltatur ab iis qui agnoscunt eum Pa-
trem Domini nostri Jesu Christi: *Per quem omnia,
et propter quem omnia* ⁶⁸. Ideo dicit Dominus: *Om-*

⁶⁰ Joan. v, 22. ⁶¹ Joan. xi, 25. ⁶² Hebr. i, 3.
⁶³ Joan. xii, 49. ⁶⁴ Joan. v, 19. ⁶⁵ Hebr. ii, 10.

(5) *Kρίνει*. Plerique codices mss. *κρίνει*, *judica-*
bil. Sed tamen nihil videtur mutandum.

(6) *ῥιπαί*. Sic editio Paris. ac Reg. secundus.
Quinque alii et editio Basil. *ροπαί*.

(7) *Τὰ σύμπαντα*. Sic codices sex, et paulo

post *χειρουργίας*. Editi τὰ πάντα et *χειρῶν ἐργα-*
σίας.

(8) *Βλέπει*. Sic antiqui codices: editi *βλέπτει*.
Non multo post sic habet Reg. secundus *εἰ* οὐ τὰ
πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα.

nia mea tua sunt, ut ad ipsum originem rerum conditarum referens : *Et tua mea* ⁴⁶; ut inde principia creandi accipiens; non quod auxiliis utatur ad operandum, neque quod ei particularibus mandatis uniuscujusque operis ministerium concedatur : nam istud quidem servile, et a divina dignitate immenso semotum intervallo : sed quod Verbum paternis bonis plenum, resplendens a Patre, omnia facit ad similitudinem ejus qui ipsum genuit. Nam si juxta essentiam nihil differt a Patre, nec potentia etiam a Patre differet. Porro quorum æqualis est potentia, horum omnino æqualis est et operatio. Christus siquidem Dei virtus est, et Dei sapientia ⁴⁷. Et sic omnia per ipsum facta sunt ⁴⁸, omniaque per ipsum et in ipsum condita sunt ⁴⁹, non quod instrumentali quodam ac servili ministerio fungatur : sed quod tanquam conditor paternam impleat voluntatem.

20. Itaque cum ait : *Ego ex me ipso locutus non sum* ⁵⁰; et rursum : *Sicut dixit mihi Pater, ita loquor* ⁵¹; et : *Sermo quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me* ⁵²; et alibi : *Quemadmodum mandavit mihi Pater, sic facio* ⁵³; non quod careat libero arbitrio ac voluntatis motu, neque quod ex datis signis veniam ac licentiam agendi expectet, ideo talibus utitur verbis : sed ut declaret propriam voluntatem, conjuncte atque inseparabiliter Patri adhaerentem. Proinde quod dicitur mandatum, ne sermonem imperiosum per vocalia organa prolatum intelligamus, Filio velut subdito præscribentem quid facere debeat : sed juxta sensum Deo dignum, intelligamus voluntatis communicationem, veluti formæ ejuspiam in speculo imaginem, a Patre in Filium sine tempore emanantem. *Pater enim diligit Filium, et omnia ostendit illi* ⁵⁴. Itaque quæcunque habet Pater, Filii sunt; non quod hæc illi paulatim accrescant, sed adsunt semel universa. Non enim inter homines qui artem perdidicit, ac diutina exercitatione firmum artis in animo fixumque habitum gerit, deinceps potest juxta scientiæ rationes, quas in mente tenet, per sese operari, Dei vero sapientia, architectus universæ creaturæ, semper perfectus, citra doctorem sapiens, Dei virtus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ occulti ⁵⁵, eget speciali **18** mandato, quo ei modus ac mensura operationum præliniatur. Scilicet tu quidem etiam paedagogeum aperies in vanitate cogitationum tuarum, et hunc quidem facies

A τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο φησιν ὁ Κύριος· *Τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστίν*· ὡς ἐπ' αὐτὸν τῆς ἀρχῆς τῶν δημιουργημάτων ἀναγομένης· *Καὶ τὰ σὰ ἐμὰ*· ὡς ἐκείθεν αὐτῷ (9) τῆς αἰτίας τοῦ δημιουργεῖν καθηκούσης, οὗ βοηθεῖς χρωμένῳ πρὸς τὴν ἐνέργειαν, οὐδὲ ταῖς κατὰ μέρος ἐπιτροπαῖς· τὴν ἐκάστου ἔργου διακονίαν πιστευομένῳ· λειτουργικὴν γὰρ τοῦτο γε, καὶ τῆς θείας ἀξίας παμπληθὲς ἀποδόν· ἀλλὰ γὰρ πλήρης (10) ὁ Λόγος τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν, τοῦ Πατρὸς ἀπολάμψας, πάντα ποιεῖ κατὰ τὴν τοῦ γεννητῆαντος ὁμοιότητα. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπαρallάκτως ἔχει, ἀπαρallάκτως ἔχει καὶ κατὰ τὴν δύναμιν. Ὡς δὲ ἡ δύναμις Ἰσθ, Ἰσθ τοῦ πάντως καὶ ἡ ἐνέργεια. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις, B καὶ Θεοῦ σοφία. Καὶ οὕτω πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, οὐκ ὀργανικὴν τινα οὐδὲ δουλικὴν ὑπηρεσίαν πληροῦντος, ἀλλὰ δημιουργικῶς τὸ πατρικὸν ἐπιτελοῦντος θέλημα.

20 Ὅταν οὖν λέγῃ· Ἐγὼ ἐξ ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα· καὶ πάλιν· Καθὼς εἰρηκὲ μοι ὁ Πατήρ, οὕτω λαλῶ· καὶ, Ὁ Λόγος οὗ ἀκούετε, οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με· καὶ ἐτέρωθεν· Καθὼς (11) ἐρετέλλασθ μοι ὁ Πατήρ, οὕτω ποίω· οὐκ ἀπροαίρετος ὢν, οὐδὲ ἀνόμητος, οὐδὲ τὸ ἐκ τῶν συνθημάτων ἐνδόξιμον ἀναμένων, ταῖς τοιαύταις χρηταῖς φωναῖς· ἀλλὰ δηλοῦν τὴν οἰκείαν γνώμην ἡνωμένως καὶ ἀδιαστάτως τοῦ Πατρὸς ἐχομένην. Ἄρα οὖν καὶ τὴν λεγομένην ἐντολὴν μὴ λόγον προσταC κτικὸν διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐξαγγελλόμενον ἐκδεχόμεθα (12), περὶ τῶν ποιητέων τῷ Υἱῷ, ὡς ὑπηκόῳ, νομοθετοῦντα· ἀλλὰ θεοπρεπῶς νοῶμεν θέληματος διάδοσιν οἶόν τινος μορφῆς ἐμφασιν (13) ἐν κατόπτρῳ, ἐκ Πατρὸς εἰς Υἱὸν ἀχρόνως διῖκνουμένην. Ὁ γὰρ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνυσθαι αὐτῷ. Ὡς πᾶντα ἴσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, οὗ κατὰ μικρὸν προσγινόμενα, ἀλλ' ἀθρόως παρόντα. Οὐ γὰρ ὅστις ἐν μὲν ἀνθρώποις ὁ τὴν τέχνην ἐκδιδάχθεις καὶ παγίαν αὐτῆς διὰ τῆς χρονίας μελέτης ἔχων τὴν ἐξ ἐνιδρυμένης δύναται λοιπὸν κατὰ τοὺς ἐναποκαειμένους αὐτῷ τῆς ἐπιστήμης λόγους καθ' ἑαυτὸν ἐνεργεῖν· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ σοφία, ὁ δημιουργὸς πάσης (14) κτίσεως, ὁ αἰετῆς, ὁ ἀδιδάκτως σοφός, ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ἐν ᾧ D πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, τῆς κατὰ μέρος ἐπιστάσεως προσδίδεται, τὸν τρόπον αὐτῷ καὶ τὸ μέτρον τῶν ἐνεργειῶν ὀρίζουσης. Ἦπου σὺ γε καὶ παιδαγωγεῖον ἀνοίξεις ἐν τῇ ματαιότητί σου τῶν λογισμῶν, καὶ τὸν μὲν προ-

⁴⁶ Joan. xvii, 10. ⁴⁷ I Cor. i, 24. ⁴⁸ Joan. i, 3. ⁴⁹ Coloss. i, 16. ⁵⁰ Joan. xii, 49. ⁵¹ ibid. 50. ⁵² Joan. xiv, 24. ⁵³ ibid. 31. ⁵⁴ Joan. v, 20. ⁵⁵ Coloss. ii, 3

(9) Αὐτῷ. Sic plerique codices mss., melius multo quam in editione Paris. et secunda Basilicensi αὐτοῦ.

(10) Ἀλλὰ γὰρ πλήρης. Quamvis codices mss. habeant ἀλλὰ πλήρης γὰρ, præferenda tamen videtur vulgata scriptura.

(11) Καθὼς. Male in editis ante hanc vocem ad-

ditur conjunctio καὶ quæ abest a mss. Aliquanto post duo codices xéxρηται φωναῖς.

(12) Ἐκδεχόμεθα. Unus codex ἐπιδεχόμεθα. Alius ἐπιδεχόμεθα. Duo alii ἐκδεχόμεθα.

(13) Ἐμφασιν. Tres codices ἐνδοξιν.

(14) Πάσης. Tres mss. ἀπάσης.

καθῆσθαι ποιήσεις ἐν διδασκάλου τάξει, τὸν δὲ παρ-
εστάναι ἐν μαθητοῦ ἀπειρίᾳ· εἴτα ταῖς κατὰ μικρὸν
προσθεταῖς τῶν διδαγμάτων ἐκμανθάνοντα τὴν σο-
φίαν, καὶ προβιβαζόμενον εἰς τὸ τέλειον. Ἐκ δὲ
τούτου, ἐάν ἄρα εἰδῆς τὸ ἐν λογισμοῖς ἀκόλουθον
διασώζειν, εὐρήσεις αἰὲ μὲν τὸν Υἱὸν διδασκόμενον,
οὐδέποτε δὲ φθῆναι πρὸς τὸ τέλειον (15) δυνάμενον,
εἰς τὸ ἀπειρον μὲν εἶναι τοῦ Πατρὸς τὴν σοφίαν,
ἀπείρου δὲ τέλος καταληφθῆναι μὴ δύνασθαι. Ὅστις
ὁ μὴ εἰδὸς πάντα ἔχειν ἐξ ἀρχῆς τὸν Υἱὸν οὐδέποτε
δώσει πρὸς τὸ τέλειον ἔξιν. Ἀλλὰ γὰρ αἰσχύνομαι
τὸ ταπεινὸν τῆς ἐννοίας, εἰς ἣν ἐκ τῆς τοῦ λόγου
ἀκολουθείας ὑπήχθη (16). Ἐπὶ οὖν τὰ ὑψηλὰ τοῦ
λόγου πάλιν ἐπανέλθωμεν.

21. Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· οὐ τὸν
χαρακτῆρα, οὐδὲ τὴν μορφήν· καθαρὰ γὰρ συνθέσει
ἡ θεία φύσις· ὁλλὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ θελήματος, ὅπερ,
σύνδρομον ὃν τῇ οὐσίᾳ, ὁμοιον καὶ ἴσον, μᾶλλον δὲ
ταῦτόν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ θεωρεῖται. Τί οὖν τὸ,
Γενόμενος ὑπήκοος (17); καὶ τὸ, Ὑπὲρ ἡμῶν
πάντων παρέδωκεν αὐτόν; Ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς
τῷ Υἱῷ τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνεργῆσαι κατ' ἀγαθό-
τητα (18). Σὺ δὲ κἀκείνων ἀκουε· ὅτι Χριστὸς ἡμᾶς
ἐξηγέρμασεν ἐκ τῆς κατάρσεως τοῦ νόμου· καὶ ὅτι
Ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ
ἡμῶν ἀπέθανε. Πρῶτος δὲ ἀκριβῶς καὶ ταῖς φωναῖς
τοῦ Κυρίου, ὅτι, ὅταν ἡμεῖς περὶ τοῦ Πατρὸς (19) ἐκπαι-
δεύσῃ, οἷοι ταῖς αὐθεντικαῖς καὶ δεσποτικαῖς χειρη-
σθαι φωναῖς, λέγων· Θέλω, καθαρῶς θητι· καὶ,
Σιώπα, πεφύμωσο· καὶ, Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· καὶ
τὸ, Ἀλαλον καὶ κωφὸν δαιμόνιον, ἐγὼ σοὶ ἐπι-
τάσσω· καὶ ὅσα τειχῶν· ἵνα διὰ τούτων μὲν τὸν
Δεσπότην ἡμῶν καὶ ποιητὴν γνωρίσωμεν, δι' ἐκείνων
δὲ τὸν Πατέρα τοῦ Δεσπότης ἡμῶν καὶ ποιητοῦ διδα-
χθῶμεν. Οὕτω πανταχόθεν ὁ λόγος ἀληθὲς ἐπιδει-
κνύται, ὅτι τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργεῖν τὸν Πατέρα
ὅστε ἀτελὴ τοῦ Πατρὸς τὴν δημιουργίαν ἀνίστησιν,
ὅστε ἄστονον τοῦ Υἱοῦ παραδεχτοὶ τὴν ἐνέργειαν· ἀλλὰ
τὸ ἡνωμένον τοῦ θελήματος παριστᾷ (20). Ὅστις ἦ, εἰ
οὐ, φωνὴ ὁμολογίαν τῆς προκαταρχτικῆς αἰτίας
ἔχει, οὐκ ἐπὶ κατηγορίᾳ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου παρα-
λαμβάνεται.

A præsidentem loco doctoris, illum vero astantem
cum discipuli imperitia : dein paulatim additis
præceptionibus discentem sapientiam, et ad perfe-
ctionem procedentem. At ex hoc, si modo noveris
consequentiam, quæ est in ratiocinationibus, ob-
servare, invenies Filium semper quidem discere,
nec unquam ad perfectionem pervenire posse, eo
quod infinita sit Patris sapientia, nec infinitæ rei
finis possit apprehendi. Itaque qui non concesserit
Filium ab initio habere omnia, nunquam conces-
surus est illum ad perfectionem perventurum. Sed
pudet me istius humilis cogitationis, in quam e
sermonis serie deductus sum. Igitur ad ea quæ
sunt in oratione sublimia iterum revertamur.

21. Qui vidit me, vidit Patrem⁷⁹ : non figuram,
B non formam : pura enim est a compositione divina
natura ; sed bonitatem voluntatis, quæ cum essen-
tia concurrens, similis et æqualis, imo potius ea-
dem in Patre et Filio intelligitur. Quid igitur sibi
vult illud, Factus obediens⁸⁰ ? item illud : Pro no-
bis omnibus tradidit eum⁸¹ ? Significatur videlicet
Filium a Patre hoc habuisse, ut pro sua bonitate
operaretur pro hominibus. Tu vero et illa audito :
Christus nos redemit a maledicto legis⁸² ; item :
Cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis
mortuus est⁸³. Diligenter autem attende etiam verba
Domini, quod postquam nos de Patre erudit, au-
thenticis et herilibus vocibus uti solet, dicens :
Volo, mundare⁸⁴ ; et, Tace, obmutesce⁸⁵ ; et, Ego
autem dico vobis⁸⁶ ; et illud, Mutum et surdum da-
monium, ego tibi præcipio⁸⁷ : et quæcunque alia id
genus : ut ex his quidem Dominum et conditorem
nostrum cognosceremus, per illa vero Patrem Do-
mini et conditoris nostri disceremus. Ita doctrina
undelibet vera monstratur, scilicet ex eo quod Pa-
ter per Filium creet, neque propterea Patris vim
creandi imperfectam argui, neque Filii operationem
ostendi infirmam ; sed voluntatis unitatem conjun-
ctionemque declarari. Itaque hæc vox, per quem,
confessionem habet causæ principalis ; non autem
sumitur ad insecutionem ac reprehensionem causæ
efficientis.

⁷⁹ Joan. xiv, 9. ⁸⁰ Philipp. ii, 8. ⁸¹ Rom. viii, 32. ⁸² Galat. iii, 13. ⁸³ Rom. v, 8, 9. ⁸⁴ Matth. viii, 5.
⁸⁵ Marc. iv, 39. ⁸⁶ Matth. v, 22 seqq. ⁸⁷ Marc. ix, 24.

(15) Πρὸς τὸ τέλειον. Sic Regii primus et tertius
cum Colbert., quæ scriptura paulo post confirma-
tur his verbis, πρὸς τὸ τέλειον ἔξιν. Editi πρὸς τὸ
τέλος in primo loco.

(16) Ὑπήχθη. Sic codices mss. Editi vero
ὑπὲρ ἡμῶν. Nec multo post veteres quatuor libri
ἀνέλθωμεν. Subinde editi ante hæc verba, ἑώρακε
τὸν Πατέρα, addunt φησί, quod abest a codicibus
mss. et prima Basilensi editione.

(17) Ὑπήκοος. Editi addunt μέχρι θανάτου, sed
præter codicum mss. fidem. Ibidem editi et non-
nulli codices παρέδωκεν αὐτόν. Sed cum sensus
postulet, ut Filius a Patre traditus dicatur, sequi
maluimus duos Regios codices, qui cum Colberti-
no habent αὐτόν. Præterea manifestum est caput

octavum Epistolæ ad Romanos citari, non quintum
Epistolæ ad Ephesios, ubi non legitur pro omnibus.

(18) Κατ' ἀγαθότητα. Reg. secundus κατ' ὁμο-
τητα, secundum filiationem.

(19) Περὶ τοῦ Πατρὸς. Legendum contendit
Combesius, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς, sicque reddend-
um : cum de Patre non erudiret. Sic meo periculo
emendes, inquit, quidquid decoquat Erasmus, et anti-
quo errore repræsentent codices. Sed doctissimi viri
emendationem explodit codicum mss. auctoritas,
ac ipsius etiam contextus clara et perspicua sen-
tentia, si sic interpretemur, Postquam nos de Patre
erudit ; non ut Erasmus, cum nos de Patre eru-
diret.

(20) Παριστᾷ. Duo codices παρίστην.

19 CAPUT IX.

*Proprie ac distincte de Spiritu notiones, doctrinae
Scripturarum congruentes.*

22. Jam vero etiam de Spiritu communes nostrae notiones cujusmodi sint expendamus, tum eas quae nobis de illo e Scripturis collectae sunt, tum eas quas Patrum traditione non scripta accepimus. Primum igitur, quis, auditis Spiritus appellationibus, animo non erigitur, et ad supremam naturam cogitationem non attollit? Nam Spiritus Dei dictus est, et Spiritus veritatis, qui ex Patre procedit¹¹: Spiritus rectus, Spiritus principalis¹². Spiritus sanctus, propria est illius ac peculiaris appellatio: quod sane nomen omnium maxime rem incorpoream et ab omni materia puram et incompositam declarat. Quapropter et Dominus cum eam, quae Deum in loco adorari existimabat, edoceret, rem incorpoream comprehendere non posse, Spiritus, inquit, est Deus¹³. Proinde fieri non potest, ut qui audit Spiritum, naturam loco circumscriptam, aut mutationibus et alterationibus obnoxiam, aut omnino creaturae similem sibi animo fingat: sed ad id quod summum est cogitatione progrediens, intelligentem substantiam cogitet necesse est, virtute infinitam, magnitudine incircumscriptionem, nec temporum nec saeculorum dimensionem recipientem, ea quae habet bona large impartientem. Ad quem omnia convertuntur quae egent sanctificatione: quem omnia appetunt juxta virtutem viventia, cujus afflatu velut irrigantur et adjuvantur, ut perveniant ad proprium suum naturalemque finem. Qui perficit cetera, ipse vero in nullo deficit: qui non vivit per instaurationem, sed vitam suppeditat; nec accessionibus augescit, sed statim plenus est: qui in seipso firmatur, et nusquam non adest. Origo sanctificationis, lux intelligibilis: universae potentiae rationali ad veritatis investigationem velut illustrationem quamdam ex sese praebens. Natura inaccessus, sed qui capi possit ob benignitatem; omnia quidem implens virtute, sed solis iis qui digni sunt communicabilis, quibus sese non eadem impertit mensura, sed juxta proportionem

¹¹ Joan. xv, 26. ¹² Psal. l, 12, 13. ¹³ Joan. iv, 24.

(21) *Διδασκαλία*. Addunt editi, καὶ οὗτος δεσπότης τὸ Πνεῦμα, sed haec absunt a quinque codicibus mss. Statim editi περὶ ἁγίου Πνεύματος. Sed vox ἁγίου non reperitur in mss.

(22) *Πνεῦμα ἡγεμονικόν*. Sic repetunt hanc vocem libri veteres.

(23) *Πατρός*. Sic codices mss. et editio prima Basil. In aliis editionibus legitur πάντων.

(24) *Ἰγουμενόν*. Male in editis additum fuerat ψυχῇ, quae vox nec in mss. codicibus legitur, et sententiae nitorem perturbat. Similis locus infra occurrit de eadem muliere Samaritana cap. 26, n. 4, ubi pariter non legitur ψυχῇ.

(25) *Ἐπισκευαστῶς*. Sic omnes codices mss. Editi ἐπισκευαστικῶς.

(26) *Ἰλλήρες εὐθύς*. Sic omnes codices mss. Male in editis πλήρης, εὐθείς.

(27) *Ὁλοσχερῶς μετεχόμενον*. Immerito vitupe-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

*Ἀποριστικαὶ ἔννοιαι περὶ τοῦ Πνεύματος, τῇ τῶν
Γραφῶν ἀκολουθεῖσαι διδασκαλία (21).*

22. Ἦδη δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τὰς κοινὰς ἡμῶν ἐννοίας ὅποιαί τινές εἰσιν ἐξετάσωμεν, τὰς τε ἐκ τῶν Γραφῶν περὶ αὐτοῦ συναχθεῖσας ἡμῖν, καὶ ἃς ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως τῶν Πατέρων διεξέλμεθα. Πρῶτον μὲν οὖν, τίς, ἀκούσας τῶν προσγοριῶν τοῦ Πνεύματος, οὐ διανίσταται τῇ ψυχῇ, καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτω φύσιν τὴν ἐννοίαν ὑπεραίρει; Πνεῦμα γὰρ Θεοῦ εἰρηται, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· Πνεῦμα εὐθές, Πνεῦμα ἡγεμονικόν (22). Πνεῦμα ἅγιον ἡ κυρία αὐτοῦ καὶ ἰδιόχουσα κλήσις· ὅπερ δὴ μάλιστα πάντως (23) τοῦ ἀσώματου, καὶ καθαρῶς ἀόλου τε καὶ ἀμερούς ἐνομά ἐστι. Αἰὶ καὶ ὁ Κύριος, τὴν ἐν τόπῳ προσκυνεῖσθαι τὴν Θεὸν ἡγουμένην (24) διδάσκων, ὅτι ἀπερίληπτον τὸ ἀσώματον, *Πνεῦμα*, φησὶν, ὁ Θεός. Οὐ τοίνυν δυνατόν, Πνεῦμα ἀκούσαντα, περιγεγραμμένην φύσιν ἐντυπῶσαι τῇ διανοίᾳ, ἢ τροπαίς καὶ ἀλλοιώσεσιν ὑποκειμένην, ἢ ὅλως ὁμοίαν τῇ κτίσει· ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀνωτάτω ταῖς ἐννοίαις χωροῦντα, νοερὰν οὐσίαν ἐπάνυχχας ἐννοεῖν, ἀπειρον κατὰ δύναμιν, μεγέθει ἀπερίοριστον, χρόνοις ἢ αἰῶσιν ἀμέτρητον, ἀφθονον ὧν ἔχει καλῶν. Πρὸς δὲ πάντα ἐπέστραπται τὰ ἁγιασμοῦ προσδεόμενα· οὐ πάντα ἐφέται τὰ κατ' ἀρετὴν ζῶντα, οἷον ἐπαρδόμενα τῇ ἐπιπονοῇ καὶ βοηθούμενα πρὸς τὸ οἰκτεῖν ἑαυτοῖς καὶ κατὰ φύσιν τέλος. Τελειωτικὸν τῶν ἄλλων, αὐτὸ δὲ οὐδαμοῦ ἐλλείπον· οὐχ ἐπισκευαστῶς (25) ζῶν, ἀλλὰ ζωῆς χορηγόν· οὐ προσθήκαις αὐξανόμενον, ἀλλὰ πλήρες εὐθύς (26), ἐν ἑαυτῷ ἰδρυμένον, καὶ πανταχοῦ ὄν. Ἁγιασμοῦ γένεσις, φῶς νοητὸν, πάση δυνάμει λογικῇ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν οἷον τινα καταφάνειαν δι' ἑαυτοῦ παρεχόμενον. Ἀπρόσιτον τῇ φύσει· χωρητὸν δι' ἀγαθότητα· πάντα μὲν πληροῦν τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ ὄν μεθεπτὸν τοῖς ἀξίοις, οὐχ ἐν μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαίρουσιν τὴν ἐνέργειαν. Ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμεισιν· ὅλον ἐκάστῳ παρὸν, καὶ ὅλον ἀπανταχοῦ ὄν. Ἀπαθῶς μεριζόμενον, καὶ ὁλοσχερῶς μετεχόμενον (27)· κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτί-

D rat interpretationem Erasmi Combesis, ac verendum esse pronuntiat: qui integre, in totum plane participetur. Nam Basilium, qui probat hoc loco immensitatem Spiritus sancti, num dicere potuit eum a rebus creatis plene et in totum percipi? At Spiritum ita dividi et communicari, ut totus et integer maneat, sententia est Basilio digna et sanctis Patribus notissima. Unum ex omnibus proferam Ambrosium, qui Basilium imitatur et illustrat: Non enim totum effudit, inquit lib. i De Spiritu sancto, cap. 8, sed quod effudit, omnibus abundavit. Quod igitur nobis satis esse iudicavit, effudit: et quod effusum est, non separatim est nec incisum: sed unitatem habet, quo aciem nostri cordis illuminet pro nostrae possibilitate virtutis. Denique tantum capimus, quantum profectus nostrae mentis acquirit. Inseparabilis est enim plenitudo gratiae spiritalis, sed nobis pro nostrae participatur facultate

νος, ἥ ἡ χάρις, τῷ ἀπολαύοντι, ὡς μόνῳ παροῦσα, καὶ γῆν ἐπιλάμπει καὶ θάλασσαν, καὶ τῷ ἀέρι ἐγκέκραται. Οὕτω δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκάστω τῶν δεκτικῶν, ὡς μόνῳ παρὼν, διαρκῆ τοῖς πᾶσι τὴν χάριν ὁλόκληρον ἐπαφίησιν· οὐ ἀπολαύει τὰ μετέχοντα, ὅσον αὐτὰ πέφυκεν (28), οὐχ ὅσον ἐκείνο δύναται.

mare illustrat, misceturque aeri. Sic et Spiritus sanctus, unicuique capacium **20** cum adsit quasi soli, sufficientem omnibus gratiam ac integram infundit : quo fruuntur quæcunque de illo participant, quantum ipsis fas est natura, non quantum ille potest.

23. Οἰκειώσις ἐκ Πνεύματος πρὸς ψυχὴν οὐχ ὁ διὰ τόπου προσηγγισμὸς (πῶς γὰρ ἂν πλησιάζαις τῷ ἀσωμάτῳ σωματικῶς ;), ἀλλ' ὁ χωρισμὸς τῶν παθῶν, ἅπερ, ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν σάρκα φιλείας ὑπερὸν ἐπιγινόμενα τῇ ψυχῇ, τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οἰκειότητος ἡλλοτριώσι. Καθαρθέντα δὲ οὖν ἀπὸ τοῦ αἵσχους, ὃ ἀντιμάχεται διὰ τῆς κακίας, καὶ πρὸς τὸ ἐκ φύσεως κάλλος ἐπανελθόντα, καὶ οἷον εἰκόνι βασιλικῇ τὴν ἀρχαίαν μορφήν διὰ καθαρότητος ἀποδόντα, οὕτως ἐστὶ μόνως προσηγγίσει τῷ Παρακλήτῳ. Ὁ δ', ὥσπερ ἥλιος, κεκαθαρμένον ὄμμα παραλαβὼν, δείξει σοι ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου. Ἐν δὲ τῷ μακρῷ τῆς εἰκόνος θεάματι τὸ ἀβύτητον ὄψει τοῦ ἀρχαίου κάλλος. Διὰ τούτου καρδιῶν ἀνάστασις (29), χειραγωγία τῶν ἀσθενούντων, τῶν προκοπόντων τελείωσις. Τοῦτο, τοῖς ἀπὸ πάσης κηλίδος κεκαθαρμένοις ἐλλάμπον, τῇ πρὸς ἑαυτὸ κοινωνίᾳ πνευματικῶς ἀποδείκνυσιν. Καὶ ὥσπερ τὰ λαμπρά καὶ διαφανῆ τῶν σωμάτων, ἀκτίνας αὐτοῖς ἐμπιστεύσης (30), αὐτὰ τε γίνεται περιλαμπῆ, καὶ ἐτέραν αὐγὴν ἀπ' ἑαυτῶν ἀποστρέφει· οὕτως αἱ πνευματοφόροι ψυχαί, ἐλλαμφοῦνται παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐταὶ τε ἀποτελοῦνται πνευματικαί, καὶ εἰς ἑτέρας τὴν χάριν ἐξαποστέλλουσιν. Ἐντεῦθεν μελλόντων πρόγνωσις, μυστηρίων σύνεσις, κεκρυμμένων κατὰ λήψις, χαρισμάτων διανομαί, τὸ οὐράνιον πολίτευμα, ἡ μετὰ ἀγγέλων χορεία, ἡ ἀτελεύτητος (31) εὐφροσύνη, ἡ ἐν Θεῷ διαμονή, ἡ πρὸς Θεὸν ὁμολογία, τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν, Θεὸν γενέσθαι. Αἱ μὲν οὖν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔννοιαι ἡμῶν, ὥς περὶ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τῶν ἐνεργημάτων ὑπ' αὐτῶν τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, ὡς ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν παραθέσθαι, τοιαῦται. Ἡ δὲ δὲ (32) πρὸς ἀντιλογικῶς χωρητέον, πειρωμένους ἐλέγχειν τὰς ἀντιθέσεις, τὰς ἐκ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἡμῖν προβαλλομένας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ χρῆναι συντάσσειν Πατρί καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

24. Οὐ χρὴ, φασί, Πατρί καὶ Υἱῷ συντετάχθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀλλότριον, καὶ

naturæ. Vide Basilii homiliam *De fide* pag. 133. Paulo post editi τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Ms.* ut in contextu.

(28) Πέφυκεν. Mendose in editis additur δύνασθαι, quod a nostris codicibus *ms.* abest. Videtur Erasmus legisse οὐχ ὅσον αὐτὰ πέφυκεν, ἀλλ' ὅσον ἐκείνο δύναται. Sic enim reddit : non quantum ipsa natura sua possunt capere, sed quantum potest ille. Finestissimam vocat hanc interpretationem Combefisius ; sed tamen hic Erasmi videtur esse sensus,

A fidei dispertitur vim suam. Simplex essentia, varius potentiis ; qui singulis totus adest, et totus ubique est. Qui sic dividitur ut ipse nihil patitur ; cuius sic omnes participes sunt, ut ipsa maneat integer, radii solaris in morem, cuius beneficium fruenti tanquam uni adest, et tamen terram ac

mare illustrat, misceturque aeri. Sic et Spiritus sanctus, unicuique capacium **20** cum adsit quasi soli, sufficientem omnibus gratiam ac integram infundit : quo fruuntur quæcunque de illo partici-

23. Spiritus autem cum anima conjunctio non sit loci propinquitate (nam qui stat ut ad incorporeum corporaliter arcedas ?), sed a cupiditatibus recessu, quæ post accesserunt animæ propter amicitiam erga carnem, et a Dei consortio alienarunt. Itaque, si quis ab eo, quod vitii labe contraxerat, probro purgetur, atque ad naturam pulchritudinem reversus velut regię imaginī formam veterem per puritatem reddat, hoc uno demum modo potest ad Paracletum appropinquare. Ille autem, veluti sol, purum nactus oculum, ostendet tibi in seipso imaginem illius qui videri non potest. In beata autem hujus imaginis contemplatione videbis ineffabilem archetypi pulchritudinem. Per hunc corda sustolluntur in altum, manu ducuntur infirmi, proficientes perficiuntur. Illic eis qui ab omni sorde purgati sunt illucescens, per communionem quam cum ipso habent, spirituales reddit. Et quemadmodum corpora nitida, pellucidaque, contacta radio, sunt et ipsa supra modum splendida, et alium fulgorem ex sese profundunt, ita animæ quæ Spiritum ferunt, illustranturque a Spiritu, sunt et ipsæ spirituales, et in alios gratiam emittunt. Hinc futurorum præscientia, mysteriorum intelligentia, occultorum comprehensio, donorum distributiones, cœlestis conversatio, cum angelis chorea : hinc gaudium nunquam finiendum, hinc in Deo perseverantia, hinc similitudo cum Deo, et quo nihil sublimius expeti potest, hinc est ut deus fiat. Communes igitur nostræ notiones de sancto Spiritu, quas de magnitudine dignitateque illius, deque operationibus, ab ipsis Spiritus eloquiis sentire didicimus, ut e multis pauca afferamus, sic habent. Nunc autem ad contradicendi cupidos veniendum est conabimurque illorum objectiones refellere quas e falsi nominis scientia nobis proponunt.

CAPUT X.

Adversus eos qui dicunt non oportere Patri et Filio adjungere Spiritum sanctum.

24. Non oportet, inquit, Patri et Filio adjungere Spiritum sanctum : partim eo quod sit alienæ

Spiritus sancti gratiam non ex hominum infirmitate, sed ex illius omnipotentia pendere.

(29) Ἀνάστασις. Sic quinque codices : alius cum editis ἀναβάσις. Ibidem χειραγωγία in uno codice.

(30) Ἐμπιστεύσης. Duo codices ἐμπιστεύσης.

(31) Ἀτελεύτητος. Duo Regii codices ἀτέλειστος. Ibidem antiqui tres libri ἡ ἐνδοξὸς διαγωγή.

(32) Ἡ δὲ δὲ. Hic incipit caput decimum in quibusque veteribus libris.

naturæ, partim quod dignitate sit inferior. Quibus æquam est ut apostolorum verbis respondeamus : *Deo oportet obedire magis quam hominibus* ¹¹. Nam si Dominus aperte in tradendo salutifero baptismate præcepit discipulis, ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ¹², haud dedignatus cum illo consortium : contra isti dicunt, non oportere Spiritum Patri Filioque **21** conjungere; an non Dei præcepto palam adversantur? Etenim, si dicunt hujusmodi conjunctione non declarari ullam communionem aut consortium; dicant quidnam conveniat hoc existimare, et quam aliam offerant magis peculiarem consortii rationem? Et quidem si Dominus sibi et Patri non adjunxit Spiritum in baptismo, neque etiam nobis vitio vertant quod eos conjungimus. Nihil enim nos diversum neque sentimus, neque loquimur. Sin autem illic conjunctus est Patri et Filio Spiritus, nec quisquam est adeo impudens, ut aliud quidquam dicat, ne sic quidem nos in jus vocent, si Scripturas sequimur.

25. Sed belli adversum nos apparatus instructus est, omnisque cogitatio intenta est in nos, et linguæ maledicorum hic vehementius jaculantur quam li, qui Christum occiderant, olim lapidibus impetierunt Stephanum. Verum ne consequantur, ut lateat nos quidem esse belli occasionem, sed quæ aguntur revera ad excelsum spectare. Itaque in nos quidem machinas et insidias instruunt, seque mutuo exhortantur ad ferendas suppetias, ut quisque peritiam aut robore valeat. Cæterum id quod oppugnantur, fides est, isque scopus communis est omnibus adversariis, et sanæ doctrinæ inimicis, ut soliditatem fidei in Christum concutiant, apostolicam traditionem solo æquatam abolendo. Eapropter, sicut solent qui bonæ fidei debitores sunt, probationes e Scriptura clamore exigunt, Patrum testimonium, quod scriptum non est, velut nullius momenti rejicientes. At de tuenda veritate nihil remitemus, neque ignavia a ferendis illi auxiliis desistimus. Etenim si Dominus nobis, ut necessarium ac salutare dogma, Spiritus cum Patre conjunctionem tradidit; his autem non ita videtur, sed dividere ac distrahere Spiritum et ad servilem naturam detundere: an non verum est, apud illos blasphemiam ipsorum plus habere ponderis, quam Domini præ-

τὸ τῆς ἀξίας καταδεῖς. Πρὸς οὗς δίκαιον τὴν τῶν ἀποστόλων φωνὴν ἀποκρίνασθαι (33), ὅτι Πειθαρχεῖν θεῷ δεῖ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Κύριος σαφῶς ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος προσέταξε τοῖς μαθηταῖς βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἀπαξιών τὴν πρὸς αὐτὸ κοινωνίαν, οὔτοι δὲ μὴ χρῆναι αὐτὸ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντάσσειν λέγουσι· πῶς οὐχὶ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ προδίδωμι; ἀνθίστανται; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ εἶναι φασὶ τὴν τοιαύτην σύνταξιν κοινωνίας τινὸς καὶ συναφείας ὁπωσδήποτε, εἰπάτωσαν, τί μὲν νομίζειν τοῦτο προσήκει; τίνα δὲ ἕτερον συναφείας τρόπον οἰκειότερον ἔχουσι; Καίτοιγε εἰ μὴ συνῆψεν ὁ Κύριος ἐαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα κατὰ τὸ βάπτισμα, μηδὲ ἡμῖν (34) τὴν συνάφειαν ἐγκυκλιέτωσαν. Οὐδὲν γὰρ ἡμεῖς ἀλλοιότερον οὕτως φρονούμεν, οὔτε φθεγγόμεθα. Εἰ δὲ συνῆπται ἐκεῖ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀναιδέως ὥστε ἄλλο τι φῆσαι, μηδ' οὕτως ἡμῖν ἐγκυκλιέτωσαν, εἰ τοῖς γεγραμμένοις ἀκολουθεῖμεν.

25. Ἄλλ' ἡ μὲν παρασκευὴ τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου ἐξήρτυται (35), καὶ πᾶσα διάνοια πρὸς ἡμᾶς τίεται, καὶ γλώσσαι βλασφημῶν ὥδε τοξόοις σφοδρότερον βάλλουσιν ἢ τὸν Στέφανον τότε τοῖς λίθοις οἱ χριστοφόνοι· μὴ λανθανέτωσαν δὲ, ὅτι πρόσχημα μὲν ἡμᾶς ὁ πόλεμος ἔχει, ἡ δὲ ἀλήθεια τῶν γινομένων πρὸς τὸ ὕψος βλέπει. Ὅστε ἐφ' ἡμᾶς μὲν ὀρθοὶ τὰς μηχανὰς καὶ τὰς ἐνέδρας διασκευάζονται, καὶ ἀλλήλοις ἐγκυκλιέονται ἐπιδορυθεῖν, ὥς ἕκαστος ἔχει ἐμπειρίας ἢ βώμης. Πίστις δὲ ἐστὶ τὸ πολεμούμενον, καὶ κοινὴ σκοπὴ ἀπασιν τοῖς ἐναντίοις καὶ ἐχθροῖς τῆς ὕψις νοῦς διδασκαλίας τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καταβεῖται, ἐκ τοῦ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν ἐδαψιθεύσαν ἀφανισθῆναι. Διὰ τοῦτο, ὥς τῶν χρεωφειλετῶν οἱ δὴθεν εὐγνώμονες (36), τὰς ἐκ τῶν ἐγγράφων ἀποδείξεις ἐπιβοῶνται, τὴν ἀγραφὴν τῶν Πατέρων μαρτυρίαν ὥς οὐδενὸς ἀξίαν ἀποπερπόμενοι. Ἄλλ' οὐ γὰρ ὑπεσόμεθα τῆς ἀληθείας, οὐδὲ διελίξαι τὴν συμμαχίαν προδώσομεν. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Κύριος ὥς ἀναγκαῖον καὶ σωτήριον δόγμα τὴν μετὰ Πατρὸς σύνταξιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παραδέδωκε, τοῖς δὲ οὐχ οὕτω δοκεῖ, ἀλλὰ διαιρεῖν καὶ διασπᾶν καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν τὴν λειτουργικὴν μετοικίσειν (37)· πῶς οὐκ ἀληθές, ὅτι τὴν ταυτῶν βλασφημίαν κυριωτέραν ποιοῦνται τῆς τοῦ Δισπότου νομοθεσίας; Φέροι

¹¹ Act. v, 29. ¹² Matth. xxviii, 19.

(33) Ἀποκρίνασθαι. Codices nonnulli ἀποκρίνεσθαι.

(34) Μηδὲ ἡμῖν. Hæc scriptura, quam Erasmus in interpretando sequitur, Eilem movit Combefisio; ac legendum esse contendit, ut in quatuor mss. reperimus, τότε ἡμῖν, Tunc nobis vitio vertant, quod eos conjungimus. Sed prorsus immerito Erasmus vellicat, qui multo melius sententiæ seriem perspexit. Fert enim conditionem adversariis Basiliæ, eosque undique constrictos tenet, ut his verbis, In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, vel Spiritum cum Patre et Filio conjungi negent, vel fateantur. Si conjungi negent, neque etiam se conjunctionis nomine incusari ab illis debere, cum nihil dicat

neque sentiat ab hoc testimonio diversum, nec magis ex suis quam ex Christi verbis conjunctio sequatur. Si vero fateatur, immerito item sibi ab illis impingi, quod Scripturam sequatur. Hanc esse Basilii sententiam perspiciet, quisquis leget attentius. Quamobrem retinenda fuit vulgata scriptura, quamvis altera in pluribus exstet codicibus.

(35) Ἐξήρτυται. Sic Collertinus et duo codices a Combefisio citati. Reg. secundus ἐπηρται. Editi ἐξήρτυται.

(36) Οἱ δὴθεν εὐγνώμονες. Recte observavit Etilius illud, bonæ fidei debitores, non sine ironia dictum fuisse.

(37) Μετοικίσειν. Nonnulli codices μετακομίζειν.

δη οὖν, πᾶσαν φιλονεικίαν καταβαλόντες, οὕτω περὶ A
τῶν ἐν χερσὶ πρὸς ἀλλήλους διασκεψώμεθα.

26. Χριστιανοὶ πόθεν ἡμεῖς; Διὰ τῆς πίστεως, πᾶς
τις ἂν εἴποι. Σωζόμεθα δὲ τίνα τρόπον; Ἀναγεννη-
θέντες δηλονότι διὰ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος.
Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; Εἴτε τὴν σωτηρίαν ταύτην διὰ
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βεβαιουμένην
γνωρίζαντες, ἐν παρελάβομεν τύπον διδαχῆς προ-
ητόμεθα; Ἡ μεγάλων ἂν εἴη στενυχμῶν ἄξιον, εἴπερ
εὐρισκόμεθα νῦν μακρυνόμενοι μᾶλλον ἀπὸ τῆς σω-
τηρίας ἡμῶν, ἢ ὅτι ἐπιστεύομεν· εἴπερ δὲ (38) τότε
προτεδεξάμεθα, νῦν ἀπαρνούμεθα. Ἰση ἐστὶν ἡ ζη-
μία ἢ ἀμοιβὴν τινὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπελθεῖν, ἢ ἐν
τι τῶν ἐκ τῆς παραδόσεως ἐλλείπον δεῖξασθαι. Τὴν τε
ὁμολογίαν, ἣν ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσαγωγῆς κατεθέμεθα, B
ὅτε, ρυσθίντες ἀπὸ τῶν εἰδώλων, προστήλομεν Θεῷ
ζῶντι, ὁ μὴ ἐπὶ παντὸς φυλάττων καιροῦ, καὶ διὰ
πάσης ἐαυτοῦ τῆς ζωῆς ὡς ἀσφαλοῦς φυλακτηρίου
περιεχόμενος, ξένον ἐαυτὸν καθίστησι τῶν ἐπαγγε-
λυῶν τοῦ Θεοῦ, τῷ ἰδίῳ χειρογράφῳ μαχόμενος, δὲ ἐπὶ
τῆς κατὰ τὴν πίστιν ὁμολογίας κατέθετο. Εἰ γὰρ
ἀρχὴ μοι ζωῆς τὸ βάπτισμα, καὶ πρώτη ἡμερῶν
ἐκείνη ἡ τῆς παλιγγενεσίας ἡμέρα, δῆλον, ὅτι καὶ
φωνὴ τιμιωτάτη (39) πασῶν ἡ ἐν τῇ χάριτι τῆς υἱο-
θεσίας ἐκφωνηθεῖσα. Τὴν οὖν εἰσαγόυσάν με εἰς τὸ
φῶς, τὴν γνῶσιν (40) Θεοῦ μοι χαρισμένην παρέδο-
σιν, δι' ἧς τέκνον ἀπεδείχθην Θεοῦ, ὁ τίως διὰ τὴν
ἁμαρτίαν ἐχθρὸς, ταύτην προδῶ, ταῖς τοῦτων πιθα-
νολογίαις παρατραπίς; Ἀλλὰ καὶ ἐμαυτῷ συνεύχο-
μαι μετὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἀπελθεῖν πρὸς τὸν C
Κύριον, καὶ αὐτοῖς παραινῶ, ἀτυλὸν διατηρῆσαι τὴν
πίστιν, εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, καὶ ἀχώριστον ἀπὸ Πα-
τρὸς καὶ Υἱοῦ φυλάξαι τὸ Πνεῦμα (41), τὴν ἐπὶ τοῦ
βαπτίσματος διδασκαλίαν ἐν τῇ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πί-
στεως διατηροῦντας καὶ ἐν τῇ τῆς δόξης ἀποπλη-
ρώσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ἵτι παραβάται οἱ τὸ Πνεῦμα ἀρνούμενοι. ●

27. Τίτι οὐαί; τίτι θλίψις; τίτι ἀπορία καὶ σκότος;
τίτι αἰωνία κατάκρισις; Οὐ τοῖς παραβάταις; οὐ τοῖς
τὴν πίστιν ἀρνηταμένοις; Τίς δὲ τῆς ἀρνήσεως ἔλεγ-
χος; Οὐχ ὅτι τὰς οἰκείας ὁμολογίας ἠθέτησαν; Ὁμο-
λόγησαν δὲ τί, ἢ πότε; Πιστεύειν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν D
καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὅτε, ἀποταξάμενοι τῷ διαβόλῳ καὶ
τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, τὴν σωτήριον ἐκείνην ἀφῆχαν
φωνήν. Τίς οὖν πρόπουσα τοῦτοις προσηγορία παρὰ
τῶν τέκνων τοῦ φωτός; ἐξευρέθη; Οὐχὶ παραβάται
προταγορεύονται, ὡς εἰς τὰς τῆς σωτηρίας (42) αὐ-

(38) Εἴπερ δὲ. Sic nostri codices, non ut editi ei
γὰρ δὲ Paulo post particulam ἢ addidimus ante has
voces ἐν τι τῶν, quæ quidem vocule variis modis
leguntur. Habet enim editio Basileensis ἢ τι τὸ τῆς,
nonnulli codices ἢ ἐν τῶν, alii ut in textu. Unde
suspicio est aliquid esse corrupti. Legerem liben-
ter ἢ ἐν τινι τῶν, etc., cui scripturæ gemella pro-
sus est interpretatio Erasmi.

(39) Τιμιωτάτη. Editi addunt μοι, sed hæc vocula
abest a codicibus mss.

scriptum? Agedum igitur omni contentione depo-
sita, ita de iis quæ in manibus sunt, internos dis-
ceptemus.

26. Christiani unde nos? Per fidem, dicet quili-
bet, Salvi autem sumus, quo modo? Nimirum rege-
nerati per gratiam quæ confertur in baptismo. Nam
unde alioqui? Ergone postquam hanc salutem per
Patrem et Filium et Spiritum sanctum ratam ac
firmatam noverimus, traditam nobis doctrinæ for-
mam abjiciemus? Id profecto multis dignum suspi-
riis fuerit, si comperiamur nunc longius abesse a
salute nostra, quam tum cum credidimus; si quæ
tunc recepimus, nunc abnegamus. Par et æquale
damnum est, 22 sive quis baptismatis expers de-
cedat de vita sive recipiat baptismum, cui unum ali-
quod eorum quæ tradita sunt desit. Et quis-
quis professionem, quam in prima institutione de-
posuimus, cum liberati a simulacris accessimus ad
Deum vivum, in omni tempore non servat, nec eam
quasi tutissimum præsidium per totam suam vitam
complectitur, seipsum alienum reddit a promissis
Dei, suo ipsius chirographo repugnans, quod in pro-
fessione fidei deposuit. Nam si mihi vitæ initium
est baptismus, ad dierum omnium primus est dies re-
generationis; perspicuum est et vocem illam om-
niux pretiosissimam esse, quæ in adoptionis gratia
prolata est. Itane igitur traditionem, quæ me addu-
cit ad lucem, quæ Dei cognitionem largita est, per
quam factus sum filius Dei, qui prius propter pec-
catum eram hostis, deseram, seductus istorum spe-
ciosius sermonibus? Quin potius et illud mihi precor,
ut cum hac professione contingat hinc decedere ad
Dominum: et ipsos hortor, ut inviolatam servant
fidem usque ad diem Christi, et indivulsum a Patre
et Filio custodiant Spiritum: doctrinam baptismatis
tum in fidei professione, tum in gloriæ persolu-
tione servantes.

CAPUT XI.

Prævaricatores esse illos qui negant Spiritum.

27. Cui vix? cui afflictio? cui angustia ac tene-
bræ? cui sempiterna condemnatio? Nonne præva-
ricatoribus? nonne iis qui fidem abnegarunt? Sed
unde probantur abnegasse? Nonne hinc, quod suas
ipsi professiones irritas fecerunt? Quid autem pro-
fessi sunt, aut quando? Professi sunt credere se in
Patrem et Filium et Spiritum sanctum, tum cum
renuntiantes diabolo et angelis ejus salutiferam il-
lam vocem ediderunt. Quod igitur istis dignum
vocabulum excogitatum est a filiis lucis? Nonne

(40) Εἰς τὸ φῶς, τὴν γνῶσιν. Sic veteres libri.
Male in editis φῶς καὶ γνῶσιν. Paulo post fidem
editi præter codicum mss. fidem δὲ πρὸς ἁλγίου τίως.

(41) Τὸ Πνεῦμα. Editi addunt τὸ ἅγιον, sed repu-
gnant codices mss. Ibidem corrupte in editione
Parisiensi κατῆσαι διδασκαλίαν. Veteres libri et
editio Basileensis ut in contextu.

(42) Τῆς σωτηρίας. Sic mss. codices. Editi σω-
τηρίου. Reg. secundus ibidem habet ἐαυτῶν.

perfurge ac prævaricatores appellantur, ut qui salutis suæ pacta violarint? Quo igitur nomine eum qui Deum abnegavit, quo eum qui Christum abnegavit, appellem? Quonam alio, quam prævaricatoris ac desertoris? At ei qui negavit Spiritum, quod me vis nomen imponere? Nonne hoc idem, quippe qui pactum cum Deo initum violarit? Ergo cum et fidei in Spiritum professio beatitudinem pietatis vobis conciliet, et abnegatio crimini abnegati Dei faciat obnoxios: an non horrendum est ipsum nunc rejicere, non ignem, non gladium, non crucem, non flagella, non rotam, non tormenta metuentes, sed solis sophismatibus seductionibusque istorum, qui Spiritui rebelles sunt, deceptos? Testificor omni homini Christum profitepti, et Deum neganti, quod Christus nihil illi proderit: aut Deum invocanti, Filium vero spernenti, quod inanis est fides illius. Item ei qui Spiritum rejicit, testificor quod fides ejus qua profitetur Patrem et Filium, inanis erit: **23** quam nec habere potest nisi simul adsit Spiritus. Non enim credit in Filium, qui non credit Spiritui; nec credit in Patrem, qui non credit Filio. *Nec enim potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*²³; et, *Deum nemo vidit unquam, sed unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, hic nobis enarravit*²⁴. Insuper talis expers est veræ adorationis. Neque enim fieri potest, ut quis Filium adoret, nisi in Spiritu sancto, aut ut Patrem invocet, nisi in adoptionis Spiritu.

CAPUT XII.

Adversus eos qui dicunt sufficere baptismum tantum in nomine Domini.

28. Neminem vero in fraudem inducat illud Apostoli, quod Patris et Spiritus sancti nomen in baptizatis commemoratione frequenter omittit: neque ideo patet indifferentem esse nominum invocationem. *Quicumque, inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis*²⁵; et rursus, *Quicumque in Christo baptizati estis, in mortem illius baptizati estis*²⁶. Nam Christi appellatio, totius est professio: declarat siquidem et Deum qui unxit, et Filium qui unctus est, et Spiritum sanctum qui est unctio: quemadmodum a Petro in Actis didicimus, *Jesum Nazarenum, quem unxit Deus Spiritu sancto*²⁷. Item in Isaia, *Spiritus Domini super me, eo quod unxit*

A τῶν συνθήκας παρασπονδήσαντες; Τί οὖν εἶπω τὸν ἀρνησέμενον; τί δὲ τὸν ἀρνησέμενον; Τί ἄλλο γε ἢ παραβάτην; Τῷ δὲ τὸ Πνεῦμα ἀρνησαμένῳ τίνα με βούλει προσηγορίαν θέσθαι; Οὐ τὴν αὐτὴν ταύτην, ὥς τὰς πρὸς Θεὸν παραδάντι συνθήκας; Οὐκοῦν ὅποτε καὶ ἡ ὁμολογία τῆς εἰς αὐτὸ (43) πίστεως τὸν τῆς εὐσεβείας μακαρισμὸν προξενεῖ, καὶ ἡ ἀρνησις τῆς κατεκρίσει τῆς ἀθεότητος ὑποβάλλει, πῶς οὐ φοβερὸν τοῦτο (44) νῦν ἀθετῆσαι, εὐ πῦρ, οὐ ξίφος, οὐ σταυρὸν, οὐ μάστιγας, οὐ τροχόν, οὐ στρεβλωτήρια φοβηθέντας, ἀλλὰ σοφίσμασι μόνοις καὶ παραγωγαῖς τῶν πνευματομάχων παρακρουσθέντας; Μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ ὁμολογοῦντι Χριστὸν, καὶ τὸν Θεὸν ἀρνούμενῳ, ὅτι Χριστὸς αὐτὸν οὐδὲν ὠφελήσει· ἢ Θεὸν ἐπικαλουμένῳ, τὸν δὲ Υἱὸν (45) ἀθετοῦντι, ὅτι **B** ματαία ἐστὶν ἡ πίστις αὐτοῦ· καὶ τῷ τὸ Πνεῦμα παραιτούμενῳ, ὅτι ἡ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστις αὐτῷ εἰς κενὸν ἀποδίδεται, ἣν οὐδὲ ἔχειν δύναται, μὴ συμπαρόντος τοῦ Πνεύματος. Οὐ πιστεύει μὲν γὰρ εἰς Υἱὸν ὁ μὴ πιστεύων τῷ Πνεύματι· οὐ πιστεύει δὲ εἰς Πατέρα ὁ μὴ πιστεύσας (46) τῷ Υἱῷ. Οὕτε γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ὁρίῳ καὶ, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ἀλλ' ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, εὐτος ἡμῶν (47) ἐξηγήσατο. Ἀμοιρὸς ἐστὶ καὶ τῆς ἀληθινῆς προσκυνήσεως ὁ τοιοῦτος. Οὕτε γὰρ Υἱὸν προσκυνῆσαι δυνατόν εἰ μὴ (48) ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὅτε ἐπικαλέσασθαι δυνατόν τὸν Πατέρα εἰ μὴ ἐν τῷ τῆς υἰοθεσίας Πνεύματι.

E

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙV.

Πρὸς τοὺς λέγοντας ἐξαρκεῖν καὶ μένεν τὸ εἰς τὸν Κύριον βαπτισμα.

28. Καὶ μηδένα παρακρουσέσθω τὸ τοῦ Ἀποστόλου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς (49) καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τῆς τοῦ βαπτίσματος μνήμης πολλάκις παραλιμπάνοντος, μηδὲ διὰ τοῦτο ἀπαραιτήρητον οἰεσθαι τὴν ἐπικλήσιν εἶναι τῶν ὀνομάτων. Ὅσοι, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδώσασθε· καὶ πάλιν· Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθητε. Ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τοῦ παντός ἐστιν ὁμολογία· ὅλοι γὰρ τὸν τε χρίσαντα Θεὸν, καὶ τὸν χρισθέντα Υἱὸν, καὶ τὸ χρίσμα τὸ Πνεῦμα, ὡς παρὰ Πέτρου ἐν ταῖς Πράξεσι μεμαθήκαμεν, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν (50) ὁ Θεὸς τῷ Πνεύματι τῷ

D

²³ 1 Cor. xii, 3. ²⁴ Joan. i, 18. ²⁵ Gal. iii, 27. ²⁶ Rom. vi, 3. ²⁷ Act. x, 38.

(43) *Εἰς αὐτό*. Editi ac unus tantum codex ms. εἰς αὐτόν.

(44) *Τοῦτο*. Editi τούτην, repugnantibus omnibus codicibus mss. ac ipsa etiam prima Basilicensi editione.

(45) *Τὸν δὲ Υἱόν*. Sic mss. codices. Editi καὶ τὸν Χριστόν. Nec multo post Reg. secundus et editio Paris. τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Alii editi et mss. ut in contextu.

(46) *Ὁ μὴ πιστεύσας*. Veteres aliquot libri ὁ μὴ πιστεύων. Ibidem codices omnes Κύριον Ἰησοῦν. Editi Κύριος Ἰησοῦς. Paulo post pro eo quod est ὁ editis, ὁ μονογενὴς Υἱός, legendum videtur Θεός,

ut in capite sexto hujus libri restituimus.

(47) *Οὕτως ἡμῶν*. Ita mss. codices. Editi αὐτὸς τῶν.

(48) *Εἰ μὴ*. Hanc voculam et his in hac verborum complexione addidimus, ac δυνατόν post ἐπικαλέσασθαι, auctoribus antiquis codicibus.

(49) *Τοῦ Πατρὸς*. Tres codices addunt καὶ τοῦ Υἱοῦ, quæ voces in Colbertino deletæ.

(50) *Ὅν ἔχρισεν*. Editi ὡς ἔχρισεν αὐτόν ὁ Θεός· Πνεύματι ἁγίῳ. Sed omnes codices mss. ut in contextu. Eosdem sequimur in hac voce, εἰνεῖεν, pro eo quod erat in editis ἐνεῖεν.

ἀγίῳ· καὶ ἐν τῷ Ἰησοῦ, Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, εὖ εἶρεκεν ἐχριστέ μου· καὶ ὁ Ψαλμοδός (51)· Διὰ τοῦτο ἐχριστέ σε ὁ Θεός ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Φαίνεται μέντοι [Ἀπόστολος] ποτε καὶ μόνου τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἰντημονεύσας. Πάντες γάρ, φησὶν, ἐν ἐνὶ σώματι εἰς ἐν Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν. Συμφωνεῖ δὲ τούτῳ καὶ τὸ, Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἀγίῳ· καὶ τὸ, Αὐτός ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τέλειον ἂν τις εἴποι (52) βάπτισμα, ὃ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πνεύματος ἐπεκλήθη. Χρὴ γάρ ἀπαράβατον μένειν αἰεὶ (53) τὴν ἐν τῇ ζωοποιῷ χάριτι δεδομένην παράδοσιν. Ὁ γὰρ λυτρωσάμενος ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἔδωκε δύναμιν ἡμῖν ἀνακαινώσεως, ἀρόρητον μὲν ἔχουσαν τὴν εἰσίαν καὶ ἐν μυστηρίῳ κατεχομένην, μεγάλην δὲ ταῖς ψυχαῖς τὴν σωτηρίαν φέρουσαν· ὥστε τὸ προσθεῖναι τι ἢ ἀφελεῖν ζωῆς ἐστὶ τῆς αἰδίου προδότῳ ἐκπτώσις. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ βαπτίσματι ὁ χωρισμὸς τοῦ Πνεύματος ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπικίνδυνος μὲν τῷ βαπτίζοντι, ἀνεφελής δὲ τῷ δεχομένῳ, πῶς ἡμῖν ἀσφαλές ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διασπῆν τὸ Πνεῦμα; Πίστις δὲ καὶ βάπτισμα δύο τρόποι τῆς σωτηρίας, συμψευεῖς ἀλλήλοις καὶ ἀδιαίρετοι. Πίστις μὲν γὰρ τελειοῦται διὰ βαπτίσματος, βάπτισμα δὲ θεμελιούται (54) διὰ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ἑκάτερα πληροῦται. Ὡς γὰρ πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὕτω καὶ βαπτίζομεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ προάγει μὲν ἡ ὁμολογία πρὸς τὴν σωτηρίαν εἰσάγουσα· ἐπακολουθεῖ δὲ τὸ βάπτισμα ἐπισηραγίζον ἡμῶν τὴν συγκατάθεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Αἰτίας ἀπέδοσις διὰ τὴν οἱ ἀγγελοὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ παρὰ τῷ Παύλῳ συμπαραελήφθησαν.

29. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα, φησὶ, συναριθμούμενα Πατρὶ καὶ Υἱῷ, οὐχὶ καὶ συνδοξάζεται πάντως. Ὡς ὁ Ἀπόστολος ἀγγέλους συμπαραλάβειτο, εἰς τὴν διαμαρτυρίαν (35) τὴν ἐπὶ Τιμοθέου λέγων· Διαμαρτύρομαι σοὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ἀγγέλων· οὓς οὕτε ἀλλοτριούμεν· τῆς λοιπῆς κτίσεως, οὕτε Πατρὶ καὶ Υἱῷ συναριθμεῖν ἀνεχόμεθα. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ μηδεμίαν ἀποκρίσεως ἄξιός ἐστι λόγος, οὕτω πρόχειρον τὴν ἀτοπίαν ἔχων, ὅμως ἑκαίνο λέγω, ὅτι μάρτυρα μὲν καὶ ὁμόδουλον ἂν τις τυχὼν παραστήσαιο πρῶτον κυρίῳ καὶ ἡμέρῳ, καὶ μάλιστα δὴ ἐν τῇ πρὸς τοὺς κρινομένους ἐπιεικείᾳ τὸ ἀναντίρρητον τῆς τῶν κριμάτων δικαιοσύνης ἐπιδεικνύντι. Ἐλεύθερος δὲ εἶναι ἀπὸ δούλου, καὶ Υἱὸς κληθῆναι Θεοῦ, καὶ ζωοποιηθῆναι ἀπὸ θανάτου, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου δύναται ἢ παρὰ τοῦ τὴν κατὰ φύσιν οἰκειότητά κεκτημένου, καὶ τῆς δουλικῆς

A me⁵¹; et Psalmicus ille cantor, *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis prae consortibus tuis*⁵². Videtur tamen interdum Apostolus etiam solius Spiritus fecisse mentionem in baptismo. Omnes enim, inquit, in uno corpore in unum Spiritum baptizati sumus³. Illis et illud consonat, *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto*⁴; et, *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto*⁵. At non ideo quis dixerit perfectum esse baptismum, in quo solum Spiritus nomen invocatum est. Oportet enim inviolabilem semper manere traditionem, quæ in vivificatione gratia data est. Nam vitam nostram de corruptione qui liberavit, potestatem nobis renovationis dedit: quæ potestas causam habet ineffabilem, et in mysterio reconditam, sed magnam animabus salutem conferentem, ut quidquam addere aut detrabere plane sit ab æterna vita excidere. Proinde si in baptismo separare Spiritum a Patre et Filio, ut periculosum est baptizanti, ita baptismum accipienti inutile; quomodo nobis tutum fuerit a Patre et Filio distrabere Spiritum? Fides autem et baptismum duo sunt modi parandæ salutis, inter se cognati et inseparabiles. Nam fides perficitur per baptismum, **24** baptismus vero fundatur per fidem, et utraque res per eadem nomina impletur. Sicut enim credimus in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sic et baptizamur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ac præcedit quidem professio ad salutem perducens; sequitur autem baptismus consignans assensum nostrum.

CAPUT XIII.

Quare apud Paulum angeli simul cum Patre et Filio adjuvantur.

29. Atqui et alia sunt, inquiunt, quæ simul Patri et Filio annumerantur, nec tamen continuo simul cum illis glorificantur. Veluti cum Apostolus obtestans Timotheum, angelos simul adducit, dicens: *Obtestor te in conspectu Dei, et Christi Jesu, et electorum ejus angelorum*⁶: quos tamen non minime separamus a reliquis creaturis, neque sustinemus eos Patri et Filio annumerare. Ego vero, tametsi hic sermo nulla dignus est responsione, tam manifestam præferens absurditatem, tamen illud dico, quod conservum etiam testem forte aliquis adducat apud mansuetum ac placabilem iudicem, quique maxime sua in eos qui judicentur lenitate minime dubiam et controversam judiciorum æquitatem demonstrat. Cæterum ut aliquis fiat liber e servo, atque vocetur Filius Dei, et a morte revocetur ad vitam, a nullo alio potest dari, nisi

⁵¹ Isa lxi, 1. ⁵² Psal. xlv, 8. ³ 1 Cor. xii, 13. ⁴ Act. i, 5. ⁵ Luc. iii, 16. ⁶ 1 Tim. v, 21.

(51) Ψαλμοδός. Codices nonnulli ὁ ψαλμός. Paulo post desunt in tribus codicibus hæc verba, παρὰ μετόχους σου.

(52) Εἴποι. Sic mss. codices. Editi εἴπη.

(53) Αἰεὶ. Ex tribus mss. codicibus hanc vocem

addidimus.

(54) Θεμελιούται. Quatuor codices mss. τελειοῦται.

(55) Διαμαρτυρίαν. Sic libri veteres pro eo quod habent editi μαρτυρίαν.

ab eo qui naturalem habet societatem et a servili conditione est alienus. Quomodo enim sociabit Deo, qui ipse est alienus? quomodo liberos reddet, qui ipse est iugo servitutis obnoxius? Itaque non ob eadem sit Spiritus et angelorum mentio: sed Spiritus commemoratur tanquam auctor ac Dominus vitæ, angeli vero tanquam conservorum adiutores, fidelesque veritatis testes adhibentur. Siquidem mos est sanctis, Dei præcepta testibus adhibitis tradere; sicut etiam hic ipse ad Timotheum loquitur: *Quæ accepisti a me coram multis testibus, ea depone apud fideles homines*¹⁸. Et nunc angelos attestatur, sciens angelos pariter affuturos iudici, cum venerit in gloria Patris, ut iudicet orbem terrarum in iustitia. Quisquis enim, inquit, confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei: qui vero abnegaverit me coram hominibus, abnegabitur in conspectu angelorum Dei¹⁹. Et Paulus alibi dicit, *In revelatione Domini Jesu de cælo cum angelis*²⁰. Hanc ob causam hic jam contestatur coram angelis, eximias sibi præparans probationes ad magnum illud tribunal.

30. Neque hic modo, verum etiam omnes omnino, quibus aliquod verbi ministerium commissum est, nullo tempore contestari cessant, imo et cælum et terram inelamant, ut intra 25 quorum ambitum omnia nunc gerantur, quæque in examine rerum in hac vita gestarum sint simul cum iudicandis futura. *Advocabit enim, inquit, cælum sursum, et terram, ad dijudicandum populum suum*²¹. Unde Moyses traditurus eloquia populo, *Testor, inquit, vobis hodie et cælum et terram*²². Et rursus cum canticum diceret: *Attende, cælum, et loquar, et audiat terra verba ex ore meo*²³. Item Isaias: *Audi, cælum, et auribus percipe, terra*²⁴. Jeremias autem etiam stupore quodam perculsum fuisse cælum narrat ob audita impia populi facta: *Obstupuit cælum super hoc, et exhorruit amplius vehementer, quoniam duo etiam mala fecit populus meus*²⁵. Itaque et Apostolus sciens angelos hominibus præfectos, ceu prædagogos quospiam aut morum gubernatores, vocavit illos in testimonium. At Jesus Nave etiam lapidem testem sermonum statuit (jam vero et

A ἀξίας ἀπηλλαγμένου. Πῶς γὰρ οἰκειώσει Θεῷ ὁ ἀλλότριος; πῶς δὲ ἐλευθερώσει, αὐτὸς ἐνοχὸς ὢν τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας; Ὡς οὐκ ἐφ' ὁμοίοις (56) Πνεύματος ἐστὶ καὶ ἀγγέλων ἡ μνήμη, ἀλλὰ τὸ μὲν Πνεῦμα, ὡς ζωῆς κύριον, εἰ δ' ἄγγελοι ὡς βοηθοὶ τῶν ἐμοδούλων, καὶ πιστοὶ μάρτυρες τῆς ἀληθείας παραλαμβάνονται. Ἔθος γὰρ τοῖς ἀγίοις, τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ μαρτύρων διδόναι· ὡς καὶ αὐτὸς οὗτός φησι Τιμοθέῳ· Ἄ παρέλαβες παρ' ἐμοῦ ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις. Καὶ νῦν τοὺς ἀγγέλους ἐπιμαρτύρεται· οἷδε γὰρ, ὅτι συμπρέσβυνται ἄγγελοι τῷ κριτῇ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς κρίναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Ὅς γὰρ ἄν. φησὶν, ἐμολογήσῃ (57) ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐμολογήσῃ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ (58)· ὁ δὲ ἀπαρνησάμενός με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Καὶ Παῦλος ἐτέρωθι φησιν· Ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ (59) μετ' ἀγγέλων. Τοῦτου χάριν ἐντεῦθεν ἤδη διαμαρτύρεται ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, εἰς τὸ μέγα κριτήριον εὐπρεπεῖς (60) ἑαυτῷ τὰς ἀποδείξεις παρὰ σκευάων.

C 30. Καὶ οὐχ οὗτος μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες ἀπλῶς εἰ λόγου τινὸς διακονίαν πεπιστευμένοι, οὐδένα χρόνον διαμαρτυρόμενοι παύονται, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐπιδοῶνται· ὡς καὶ νῦν πάσης πράξεως εἰς αὐτῶν τελουμένης, καὶ ἐν τῇ ἐξέτασει τῶν βεβαιωμένων συνεσομένων τοῖς κρινομένοις. Πρὸς χάριν γὰρ, φησὶ, τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρίναι τὸν λαόν αὐτοῦ. Ὅθεν Μωϋσῆς παρατίθεται μέλλων τὰ λόγια τῷ λαῷ, Διαμαρτύρομαι ὑμῖν, φησὶ, σήμερον τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάλιν τὴν ψῆφον λέγων· Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω, καὶ ἀκουέτω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου· καὶ Ἥσυχες· Ἀκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ. Ἱερειμίας δὲ καὶ ἐκστασὶν τινα τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῇ ἀκοῇ τῶν ἀνοσίων ἔργων τοῦ λαοῦ διηγείται. Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἐπὶ πλεῖον σφέδρα (61), ὅτι δύο καὶ πενήντα ἐποίησεν ὁ λαός μου. Καὶ ὁ Ἀπίστολος τοίνυν, ὡς περ παιδαγωγούς τινες ἢ παιδονόμους ἐπιτεταγμένους (62) τοῖς ἀνθρώποις τοὺς ἀγγέλους εἰδώς, εἰς μαρτυρίαν ἐπικαλέσται. Ἰησοῦς δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ καὶ λίθου μάρτυρα τῶν λόγων ἑστησεν (ἥδη δὲ πῶς καὶ βουνὸς μάρτυς παρὰ τοῦ Ἰακώβ ὠνομάσθη)· Ἔσται γὰρ, φησὶν, ὁ λίθος ἐν ὑμῖν (63) σήμερον εἰς μαρτύριον

¹⁸ II Tim. II, 2. ¹⁹ Luc. XII, 8, 9. ²⁰ II Thess. I, 7. ²¹ Psal. XLIX, 4. ²² Deut. IV, 23. ²³ Deut. XXXII, 1. ²⁴ Isa. I, 2. ²⁵ Jer. II, 12, 13. ²⁶ Gen. XXI, 47.

(56) Οὐκ ἐφ' ὁμοίοις. Reg. primus οὐκ ἐφ' ὁμοίως.

(57) Ὁμολογήσῃ. Ita plerique libri veteres. Editi ὁμολογήσει.

(58) Ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Sic mss. codices: editi ἀγγέλων αὐτοῦ.

(59) Ἀπ' οὐρανοῦ. Sic omnes codices: editi ἀπ' οὐρανῶν. Ante has voces quinque codices mss. addunt Χριστοῦ.

(60) Εὐπρεπεῖς. Editi et Colb. εὐπρεπεῖς. Alii codices ut in contextu.

(61) Σφέδρα. Editi addunt τὴν γῆν, sed hæc in nullo cod. mss. leguntur.

(62) Ἐπιτεταγμένους. Sic omnes nostri codices pro eo quod erat in editis ἐπιστάνας. Tres codices habent καὶ παιδονόμους.

(63) Ἐν ὑμῖν. Præpositio addita ex codicibus mss. Hæc autem Combessius memoriter a Basilio,

ἐκ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ἤρξα ἀν' ὑπόσθησθε Ἀ
Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· τάχα μὲν που πιστεύων τῇ
δυνάμει τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς λίθους φωνὴν ἀφ' ἑαυτοῦ,
εἰς ἐλεγχὸν τῶν παραβιβηκότων· εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τό
γε ἐλάττω συνειδὼς τῇ ἐνεργείᾳ (64) τῆς ὑπομνή-
σεως πάντως κατατρωθῆσθαι. Οὕτω μὲν οὖν τοὺς
μάρτυρας, οἵτινές ποτ' ἀν' (65) ὦσιν, ὥστε εἰς ὑπε-
ρόν αὐτοὺς παραστήσασθαι, οἱ τὴν οἰκονομίαν τῶν
ψυχῶν πεπιστευμένοι προετοιμάζονται. Τὸ δὲ Πνεῦμα
οὐ διὰ τὴν ἐπὶ καιροῦ χρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκ φύ-
σεως κοινωνίαν συντίτταται τῷ Θεῷ, οὐχ ὡς ἡμῶν
ἐλκουσθὲν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραληφθὲν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἐνστάσις, ὅτι καὶ εἰς Μωϋσῆν τινες ἐβαπτί-
σθησαν, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, καὶ πρὸς
ταύτην ἀπάντησις, ἐν οἷς καὶ τὰ περὶ τύπων. B

31. Ἀλλ' οὐδὲ εἰ βαπτίζομεθα, φησὶν, εἰς αὐτό, οὐδ'
οὕτω δίκαιον μετὰ Θεοῦ τιτάχθαι. Καὶ γὰρ καὶ εἰς
τὸν Μωϋσῆν τινες ἐβαπτίσθησαν, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ
ἐν τῇ θαλάττῃ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πίστις ἐμολογεῖ-
ται (66) ἤδη καὶ εἰς ἀνθρώπους γεγενῆσθαι. Ἐπί-
στευσε γάρ ὁ λαὸς τῷ Θεῷ καὶ Μωϋσεὶ τῷ θερά-
ποντι αὐτοῦ. Τί οὖν, φησὶν, ἐκ τῆς πίστεως καὶ
τοῦ βαπτίσματος τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοσοῦτον ἀνυψεῖς
καὶ μεγαλύνεις ὑπὲρ τὴν χρίαν, ὅποτε τὰ αὐτὰ καὶ
ἀνθρώποις ἤδη προσημαρτύρηται; Τί οὖν (67) ἐρω-
μεν; Ὅτι εἰς μὲν τὸ Πνεῦμα ἡ πίστις ὡς εἰς τὸν
Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱόν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ βάπτι-
σμα· εἰ δὲ εἰς τὸν Μωϋσῆν, καὶ τὴν νεφέλην, ὡς
εἰς σκιάν καὶ τύπον. Οὐ δὴπου δὲ, ἐπειδὴ μικροί;
καὶ ἀνθρωπίνους προδιαμερφοῦται (68) τὰ θεῖα,
μικρὰ τίς ἐστι καὶ ἡ τῶν θείων φύσις, ἣν ἡ τῶν
τύπων σκιαγραφία πολλάκις προαπεικονίηται. Ἔστι
γὰρ ὁ τύπος προσδουλωμένων δέησις διὰ μετῴσις,
ἐνδεικτικῶς τὸ μέλλον προὑποφαίνων. Ὡς ὁ Ἀδάμ
τύπος (69) τοῦ μέλλοντος, καὶ ἡ πέτρα τυπικῶς ὁ
Χριστός· καὶ τὸ τῆς πέτρας ὕδωρ τῆς ζωτικῆς τοῦ
Λόγου δυνάμεως. Εἰ τις γὰρ, φησὶ, διψᾷ, ἐρχέσθω
πρὸς μέ, καὶ πίετω. Καὶ τὸ μάννα τοῦ ζῶντος
ἄρτου, τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάντος· καὶ ὁ ἐπὶ
σημείου κείμενος ὄφις τοῦ σωτηρίου πάθους τοῦ
διὰ τοῦ σταυροῦ τελεσθέντος· διὸ καὶ οἱ ἀποδλέπον-

nostro¹²: fortasse credens virtute divina et lapi-
des vocem emissuros ad increpationem transgres-
sorum; sin minus, certe illud fore, ut uniuscu-
jusque conscientia admonitionis vehementia pro-
sus vulneretur. Ad hunc igitur modum, ii quibus
commissa fuit animarum gubernatio, testes, qui-
cunque tandem illi sint, preparant, ut in poste-
rum producantur. Sed Spiritus non ad usum ne-
cessionis, sed ob naturæ communione Deo con-
iunctus est, hanc ille quidem a nobis pertractus,
sed a Domino adiunctus.

CAPUT XIV.

Obiectio, quod et in Moysen nonnulli baptizati sunt,
et in illum crediderunt; et hujus solutio, ubi et
de figuris.

31. Verum, inquit, tametsi baptizamur in
Spiritu, non inde par est ut Spiritus cum Deo nu-
meretur, quando et in Moysen nonnulli baptizati
sunt in nube et in mari¹³. Similiter autem et in
confesso est jam fuisse etiam in homines fidem.
Credidit enim populus Deo et Moysi famulo ejus¹⁴.
Quid igitur, inquit, ex fide ac baptismo Spi-
ritum sanctum usque adeo attollis ac magnificas su-
pra creaturam, cum eadem jam Scripturarum testi-
monio tribuantur etiam hominibus. Quid igitur
dicemus? Nimirum illud, quod in Spiritum quidem
fides est æque atque in Patrem et Filium; simili-
ter etiam baptismum. Quod si et in Moysen et nu-
bem, velut in umbram et figuram. Neque vero,
quoniam divina rebus humilibus 26 et humanis
præfigurantur, ideo et divinorum humilis est na-
tura, quam figurarum adumbratio sæpe præsigni-
ficavit. Est enim figura rerum, quæ expectantur,
declaratio per imitationem, quod futurum est in-
dicando præmonstrans. Velut Adam figura futuri¹⁵,
et petra figurate Christus¹⁶: et aqua promanans
e petra¹⁷, figura vivificæ potentie Verbi. Si quis
enim, inquit, sitit, veniat ad me, et bibat¹⁸. Et
manna typus vivi panis, qui de cælo descendit¹⁹:
et serpens super vexillo positus, salutiferæ pas-
sionis per crucem consummatæ, eoque qui respi-

¹² Josue xxiv, 27. ¹³ I Cor. x, 2. ¹⁴ Exod. xiv, 31. ¹⁵ Rom. v, 14. ¹⁶ I Cor. x, 4. ¹⁷ Exod. xvi, 6. ¹⁸ Joan. vii, 37. ¹⁹ Deut. viii, 3; Joan vi, 41.

non ut leguntur in Scripturis, referri opinatus est. Sed observare debuerat vir eruditus non Jacob, sed Josue dicta a Basilio citari. Ne cui similis error illudat, parenthesi inclusimus quæ de Jacob inter-
jecta sunt.

(64) Ἐνεργεία. Nonnulli codices ἐναργεία, quæ scriptura valde aridet Combelsio, vertendumque esse pronuntiat, recordationis evidentia, non, ut Erasmus, τὴν recordationis. Sed hic quoque errore labitur Combelsius, dum hæc ad Jacob refert. Non de Jacob loquitur Basilius, nec de recordatione illius sceleris cum Jacob, sed de gravissima a Josue adhibita admonitione. Quare retinenda vox ἐνεργεία. Quod enim lapides in testimonium vocantur, non eo spectat ut oratio vel recordatio clarior fiat ac evidentior, sed ut admonitio acrior et vehementior.

(65) Οἵτινές ποτ' ἀν', etc. Multa hic mutamus fœli mss. codicibus. Habebant enim editi ἐπὶ αὐτῶν... αὐτοὺς παραστήσασθαι... ἐμπιστευμένοι. Legitur in editione Basil. οἵτινές ποτ' ἀν' et αὐτοὺς.

(66) Ὁμολογεῖται. Ita libri veteres; editi ὁμολογῆται.

(67) Τί οὖν. Secunda vocula ex mss. addita. Paulo post ex duobus veteribus libris emendatum, quod minus commode in editis legebatur, ἡ δὲ εἰς τὸν Μ., etc.

(68) Προδιαμερφοῦται. Quidam codices προδιαμορφοῦται. Paulo post editi προὑποφάνηται, quod in codicibus mss. non reperitur; alii enim habent ut edidimus, alii ἀπεικονίηται.

(69) Ἀδάμ τύπος. Editio Paris. Ἀδάμ ἦν τύπος. Melius in mss. et edit. Basil.

elebant ad illum, servabantur²¹. Similiter et quæ A de eductis Israelitis scripta, ad significationem eorum qui baptismo salvi sunt, narrata sunt²². Servata sunt enim Israelitarum primogenita, quemadmodum et baptizatorum corpora, cum gratia datur iis qui sanguine signati fuerunt. Sanguis enim pecudis, figura sanguinis Christi; primogenita vero typus hominis, qui primus conditus est; qui quoniam necessario in nobis est, dum successionis serie usque ad finem transmittitur, ideo in Adam omnes morimur²³, et regnavit mors usque ad legis consummationem, et Christi adventum. Conservata autem sunt a Deo primogenita, ne ea tangeret extingtor, ut ostenderetur, nos jam non amplius mori in Adam, qui in Christo vivificati sumus. Cæterum mare et nebula, in præsentem quidem, inducebat ad fidem per admirationem; in futurum autem, inquam typus gratiam venturam præsignabat. *Quis sapiens, et intelliget hæc*²⁴? quomodo mare, per figuram baptismi, separans a Pharaone, quemadmodum et lavacrum hoc a diaboli tyrannide. Illud occidit hostem in sese, moritur et hic inimicitia, quæ nobis fuit cum Deo. Ab illo populus exiit illesus; ascendimus et nos ab aquis inquam ex mortuis vivi, servati per gratiam ejus qui vocavit nos. Nubes autem umbra doni Spiritus, qui libidinum flammam mortificando membra refrigerat.

32. Quid igitur? num quia typice in Moysen baptizati sunt, ideo exigua est gratia baptismatis? Sane hoc pacto nec aliud quidquam in nostris mysteriis fuerit magnum, si quod in singulis augmentum est, per præcedentes figuras deprimamus. Ac ne Dei quidem erga homines charitas magnum quiddam et eximium, qui unigenitum Filium dedit pro peccatis nostris: quandoquidem et Abraham filio suo non pepercit²⁵. Nec Domini passio gloriosa; siquidem aries loco Isaac victimæ figuram explevit²⁶. Neque descensus ad inferos horribilis; quando quidem Jonas tribus diebus, ac totidem noctibus, mortis figuram prius explevit²⁷. Idem ergo facit et de baptismo, qui veritatem cum umbra comparat, et cum figuris confert ea quæ figuris significantur, ac per Moysen et mare²⁸ totam simul evangelicam dispensationem elevare aggreditur. Nam quæ peccatorum remissio, quæ vitæ

tes eis autem deest²⁹. Oportet etiam et de his quæ exegit³⁰ (70) τοῦ Ἰσραὴλ εἰς ἐνδείξιν τῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος σωζομένων ἱστορηταί. Διεσώθη γὰρ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὰ πρωτότοκα, ὡς καὶ τῶν βαπτιζομένων τὰ σώματα, διδομένης (71) τῆς χάριτος τοῖς σημειωθεῖσιν ὑπὸ τοῦ αἵματος. Τὸ μὲν γὰρ αἷμα τοῦ προβάτου τύπος τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· τὰ δὲ πρωτότοκα τύπος τοῦ πρωτοπλάστου· ὅς ἐπειδὴ ἀναγκαίως ἡμῖν ἐνυπάρχει τῇ ἀκολουθείᾳ τῆς διαδοχῆς μέχρι τέλους παραπεμπόμενος, διὰ τοῦτο ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκομεν, καὶ ἐδασλευσάν ὁ θάνατος (72) μέχρι τῆς τοῦ νόμου πληρώσεως, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Διτηρήθη δὲ (73) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ πρωτότοκα, τοῦ μὴ θίγειν τὸν ἐλοθεύοντα, εἰς ἐνδείξιν τοῦ μηκέτι ἡμᾶς ἀποθνήσκειν ἐν τῷ Ἀδάμ, τοὺς ζωοποιθéntας ἐν τῷ Χριστῷ. Ἡ δὲ θάλασσα καὶ ἡ νεφέλη πρὸς μὲν τὸ παρὸν εἰς πίστιν ἐνέγγει διὰ τῆς καταπλήξεως· πρὸς δὲ τὸ μέλλον ὡς τύπος τὴν ἰσομένην χάριν προὑπεστήμινε. Τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; πῶς ἡ θάλασσα βάπτισμα τυπικῶς, χωριστὴν ποιούσα τοῦ Φαραῶ, ὡς καὶ τὸ λουτρὸν τοῦτο τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου. Ἀπέκτεινεν ἑαυτὴν ἐν ἑαυτῇ τὸν ἐχθρόν· ἀποθνήσκει καὶ ὧδε ἡ ἐχθρὰ ἡμῶν ἡ εἰς Θεόν. Ἐξῆλθεν ἀπ' ἑαυτῆς ἀπαθὴς ὁ λαός· ἀναβαίνομεν καὶ ἡμεῖς ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες ἀπὸ τοῦ ὕδατος, χάριτι σωθέντες τῇ τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς. Ἡ δὲ νεφέλη ἀχὶὰ τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς, τοῦ τὴν φλόγα τῶν παθῶν διὰ τῆς νεκρώσεως τῶν μελῶν καταψύχοντος.

32. Τί οὖν; ἐπειδὴ τυπικῶς εἰς Μωϋσῆν ἐδαπτίσθησαν, διὰ τοῦτο μικρὰ (74) ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις; Οὕτω μὲν οὖν οὐδ' ἂν ἄλλο τι μέγα εἴη τῶν ἡμετέρων, εἴπερ τὸ ἐν ἑκάστῳ σεμνὸν τοῖς τύποις προδιαβάλλοιμεν, οὕτε γὰρ ἡ εἰς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ ἀγάπη μέγα τι καὶ ὑπερφύε, ὅς τὸν μονογενῆ υἱὸν ἔδωκεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ἐπειδὴ καὶ Ἀβραάμ τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐρείσατο· οὐδὲ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἐνδοξόν· ἐπειδὴ πρόβατον ἀντὶ Ἰσαὰκ τὸν τύπον ἐπλήρου τῆς προσφορᾶς· οὕτε ἡ εἰς ἔθου καθόδους φοβερὰ· ἐπειδὴ Ἰωνᾶς ἐν τρισὶν ἡμέραις καὶ τρισὺνταὶ νύξιν τοῦ θανάτου τὸν τύπον προεξέπληρου. Ταῦτόν τοίνυν ποιεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ὁ τῇ σκιᾷ συγκρίνων τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῖς τύποις παραβάλλων τὰ παρ' αὐτῶν σημαίνόμενα, καὶ διὰ Μωϋσεὺς καὶ τῆς θαλάσσης πᾶσαν ὁμοῦ διασύρειν τὴν εὐαγγελικὴν οἰκονομίαν ἐπιχειρῶν. Ποῖα γὰρ ἄφεις παραπτωμάτων (75); ποῖα ζωῆς

²¹ Num. xxi, 9. ²² Exod. xii, 13. ²³ I Cor. xv, 22. ²⁴ Ose. xiv, 10. ²⁵ Gen. xxi, 16. ²⁶ ibid. 15. ²⁷ Jon. ii 1.

(70) Ἐξεγώγης. Consentiant in hac voce mss. codices. Falsi διεγώγης. Displicet Combelsio Erasmi interpretatio, quia non statim de exitu Israelitarum loquitur Basilus; sed illa primogenitorum salus est velut initium exitus Israelitarum.

(71) Διδομένης. Reg. primus διδομένης.

(72) Ὁ θάνατος. Ed. ii addunt ἀπὸ Ἀδάμ, sed hæc desunt in mss.

(73) Διτηρήθη δέ. Pro his vocibus tres codices καὶ ἐσώζετο Paulo post codices mss. θίγειν, editi θήγειν.

(74) Μικρὰ. Tres codices μικρόν. Paulo post editi contra omnium codicum mss. fidem παραβάλλοιμεν, unde Erasmus, si conferamus.

(75) Παραπτωμάτων. Quidam codices ἁμαρτημάτων.

ἀνανέωσις ἐν θαλάσσῃ; ποιον χάρισμα πνευματικὸν διὰ Μωϋσέως; ποία νέκρωσις ἀμαρτίας ἐκεῖ; Οὐ συναπέθανον οἱ Χριστιῶ· διότι οὐδὲ συνήγερθησαν. Οὐκ ἐφόρτην τὴν εἰκόνα τοῦ ἑπουρανίου, οὐ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιήνεγκαν, οὐκ ἀπεδύσαντο τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον (76), οὐκ ἐνεδύσαντο τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Τί οὖν (77) συγκρίνεις τὰ βάπτισμα, ὣν ἡ προσηγορία μόνῃ κοινῇ, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων διαφορὰ τοσαύτη. Ἔση ἀν γένοιτο ὀνείρου πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ σκιᾶς καὶ εἰκόνων πρὸς τὰ κατ' οὐσίαν ὑφ' ἐσττηκότα;

33. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τὸν Μωϋσεῖα πίστις οὐ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα πίστιν ὀλίγου τινὸς ἀξίαν δείκνυσιν· ἀλλὰ κατὰ τὸν τούτων λόγον, μᾶλλον τὴν εἰς τὸν Θεὸν τῶν ὁλῶν ὁμολογίαν καταμικρύνει. Ἐπίστευσε γάρ, φησὶν, ὁ λαὸς τῷ Θεῷ, καὶ Μωϋσεῖ τῷ Θεῷ ὁμολογεῖται αὐτοῦ. Θεῷ τοίνυν συνέζευκται, οὐχὶ τῷ Πνεύματι· καὶ τύπος ἦν οὐχὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Τὸν γὰρ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων δι' ἑαυτοῦ τότε προαπετύπου (78) ἐν τῇ τοῦ νόμου διακονίᾳ. Οὐ γὰρ τοῦ Πνεύματος τύπος ἦν Μωϋσῆς, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν τῷ λαῷ μεσιτεύων. Ἐδόθη γὰρ νόμος διαταγὰς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου (ἡγελαδὴ τοῦ Μωϋσέως), κατὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ λαοῦ λέγοντος· Ἀάλησον σὺ, φησὶ, πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός. Ὡς οὖν ἡ εἰς αὐτὸν πίστις ἐπὶ τὸν Κύριον ἀναφέρεται, τὸν μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὸν εἰπόντα· Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. Ἀρα οὖν μικρὸν ἡ εἰς τὸν Κύριον πίστις, ἐπειδὴ διὰ Μωϋσεῖος προσημανθή; Οὕτως οὐδὲ εἰ τις εἰς Μωϋσῆν ἑδραπίσθη, μικρὰ ἡ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τὸ βάπτισμα χάρις. Καίτοιγε ἔχω λέγειν, ὅτι Μωϋσῆν καὶ τὸν νόμον τῇ Γραφῇ λέγειν συνήθε· ὡς τὸ, Ἐχουσι Μωϋσεῖα καὶ τοὺς προφήτας. Τὸ οὖν νομικὸν βάπτισμα λέγων, Ἐδραπίσθησαν, εἶπεν, εἰς τὸν Μωϋσῆν. Τί οὖν τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, καὶ τὴν πλουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν δωρεάν, τοῦ διὰ τῆς παλιγγενεσίας ἀνακαινίζοντος ἡμῶν, ὡς ἄετοῦ, τὴν νεότητά, εὐκαταφρόνητον (79) δεικνύουσιν οἱ ἀπὸ τῆς σκιᾶς καὶ τῶν τύπων τὴν ἀλήθειαν διαβάλλοντες; Ἦπου νηπίας φρινὸς παντελῶς τοῦτο, καὶ παιδὸς τινος ὡς ἀληθῶς γάλακτος διομένου, ἀγνοεῖν τὸ μέγα τῆς σωτηρίας ἡμῶν μυστήριον, ὅτι κατὰ τὸν εἰσαγωγικὸν τῆς διδασκαλίας τρόπον, ἐν τῇ κατὰ τὴν εὐαγγελίαν γυμνασίᾳ πρὸς τὴν τελείωσιν ἐναγόμενοι, τοῖς εὐληπτοτέροις πρῶτον καὶ συμμέτροις

A renovatio in mari, quod donum spirituale per Moysen? quæ illi peccati interemptio? Non illi Christo commortui sunt, eoque nec cum illo resuscitati sunt²⁰. Non portabant imaginem illius cælestis²¹, non mortificationem Jesu in corpore circumferebant²², non exuerunt veterem hominem, non induerunt novum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem illius qui eum condidit²³. Quid igitur confers baptismata, quorum sola communis appellatio; rerum autem tanta differentia, quanta somnii a veritate, ac umbræ et imaginum, ab his quæ revera subsistunt.

33. Sed et ipsa fides in Moysen non fidem in Spiritum parvæ esse dignitatis ostendit; sed secundum istorum ratiocinationem, ea potius, quæ de Deo universorum profiteamur, extenuat. Credidit enim, inquit, populus Deo, et Moysi famulo ejus²⁴. Deo itaque copulatus est Moyses, non Spiritui; eratque typus, non Spiritus, sed Christi. Nam Dei et hominum mediatorem²⁵ per se ipsum tunc in ministerio legis præfigurabat. Neque enim Spiritus figura erat Moyses, inter Deum et populum intercedens. Data est enim lex disposita per angelos, in manu mediatoris²⁶ (videlicet Moysis), secundum provocationem populi dicentis: Loquere tu nobis, et non loquatur nobis Deus²⁷. Itaque fides in Moysen ad Dominum refertur, mediatorem inter Deum et homines, qui dixit: Si crederetis Moysi, crederetis utique mihi²⁸. An igitur parvi momenti fides in Dominum, quia per Moysen præsignata est? Sic si quis in Moysen baptizatus est, non idcirco exigua Spiritus gratia in baptismo. Quanquam alioqui possum dicere consuetudinem esse Scripturæ, Moysis nomine etiam significare legem, velut illud: Habent Moysen et prophetas²⁹. Itaque de legali baptismo loquens, Baptizati sunt, inquit, in Moyse³⁰. Cur igitur gloriationem nostræ spei, et dives illud Dei ac Servatoris nostri donum, qui per regenerationem renovat, velut aquilæ, juventutem nostram, contemptibile reddere conantur ii, qui ex umbra et figuris calumniantur veritatem? Profecto animi omnino infantilis est, puerique cui rêvera lacte est opus, ignorare magnum illud mysterium nostræ salutis: quod quemadmodum ad disciplinas discendas introduci solemus, ita in exercitatione pietatis, dum ad perfectionem inducimur, primum rebus quæ facilius percipiuntur, et quarum cognitio nobis congruit, ceu primis quibusdam

²⁰ Rom. vi, 8. ²¹ I Cor. xv, 49. ²² II Cor. iv, 10. ²³ Coloss. iii, 9, 10. ²⁴ Exod. xiv, 31. ²⁵ I Tim. ii, 5. ²⁶ Gal. iii, 19. ²⁷ Exod. xx, 19. ²⁸ Joan. v, 46. ²⁹ Luc. xvi, 29. ³⁰ I Cor. x, 2.

(76) Ἀνθρώπων. Editi addunt σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, sed hæc desunt in veteribus libris. Iisdem auctoribus legimus κτίσαντος αὐτόν. Deest αὐτόν in editis.

(77) Τί οὖν, etc. Reg. tertius sic habet: Τί οὖν συγκρίνεις βάπτισμα ᾧ τῷ, etc. Paulo post legimus cum antiquis codicibus ὀνείρου et Μωϋσεῖα, editi ὀνείρων et Μωϋσῆν. Subinde codices duo Ἐπίστα-
σαν γὰρ, φησὶ, Θεῷ.

σαν γὰρ, φησὶ, Θεῷ.

(78) Προαπετύπον. Sic plerique mss. Editi προαπετύπου. Paulo post iidem editi cum uno codice ius. πρόσκλησιν, alii ut in contextu.

(79) Εὐκαταφρόνητον. Reg. secundus εὐκαταφρόνητα. Ibidem editi δείκνυτε, plerique codices ut in contextu. Haud procul ex tribus codicibus additus τοῦτο post παντελῶς.

elementis instituti sumus; Deo qui nostra gubernat, quasi oculos in tenebris enutritos, ad magnum veritatis lumen, paulatim assuefaciendo, subvehente. Dum enim infirmitati nostrae parcat, in profunda sapientiae suae opulentia, inque imperscrutabilibus intelligentiae suae iudiciis placidam **28** hanc nobisque accommodam adhibuit institutionem, prius corporum umbras intueri, et in aquis solem cernere consuefaciens, ne protinus speculo purae lucis offensi caligaremus. Ad consimilem enim rationem tum lex umbram habens futurorum ²⁹, tum per prophetas facta olim delineatio, quae est veritatis benigna, exercitamenta oculorum cordis excogitata sunt: quod videlicet ab his futurus erat nobis transitus facilis ad reconditam in mysterio sapientiam. Itaque de figuris quidem haec tenus. Neque enim licet huic loco diutius immorari. Alioqui quod obiter incidit, longe majus feret argumento principali.

CAPUT XV.

Responsio ad id quod subinserunt, nos et in aquam baptizari: ubi et de baptismo.

34. Quid igitur ad haec? Multis quippe solutionibus abundant. Etiam in aquam baptizamur, nec tamen aquam universae creaturae preferemus, neque ei Patris ac Filii honorem impertiemus. Atque illorum quidem verba talia sunt, qualia hominum ira commotorum, qui ob affusas rationi ex affectu tenebras, a nullo temperant, quod ad ulciscendum eum a quo offensi sunt faciat. Nos autem ne de his quidem gravabimur disserere. Aut enim ignorantes docebimus, aut maligne obsistentibus non concedemus. Sed paulo altius.

35. Dei ac Servatoris nostri circa hominem dispensatio revocatio est a lapsu, reductusque ad Dei familiaritatem ab alienatione quam induxit inobedientia. Hanc ob causam, adventus Christi in carne, evangelicae conversationis forma, afflictiones, crux, sepultura, resurrectio, ut homo qui salvus sit per imitationem Christi, veterem illam filiorum adoptionem recipiat. Itaque necessarium est ad vitae perfectionem Christum imitari, non solum in exemplis, quae in vita demonstravit, lenitatis, humilitatis ac patientiae, verum etiam ipsius mortis, **D** sicut Paulus ait Christi imitator: *Conformatus morti*

²⁹ Hebr. x, 1.

(80) *Katà tēn gnōsin*. Nescio unde editi habeant *κατὰ τὴν ἀκατάληπτον γνῶσιν*, quod in nullo prioris codicis reperimus.

(81) *Τῆς συνέσεως*. Editio Paris. addit αὐτοῦ, quod abest a nostris codicibus et ab edit. Basil. Paulo post legimus cum veteribus libris *ἐν ὕδατι* pro eo quod erat in editis *ἐν ὕδατι*.

(82) *Προτύπωσης*. Sic quatuor codices mss. Alii cum editis *τύπωσης*. Paulo post editi *τῆς καρδίας* ἡμῶν. Mss. ut in textu.

(83) *Προσδιατρίψαι*. Sic omnes codices; editi *ἐνδιατρίψαι*. Quamvis autem ibidem plerique codices habeant *τῷ τύπῳ*, retinimus *τύπῳ*, sic enim

A ἡμῖν κατὰ τὴν γνῶσιν (80) ἐστοιχειώθημεν· τοῦ οἰκονομοῦντος τὰ ἡμέτερα, ὡς περ ὀφθαλμοὺς ἐν σκότῳ τραφέντας, τῷ κατ' ὀλίγον ἰθυσμῷ πρὸς τὸ μέγα φῶς τῆς ἀληθείας ἀνάγοντος. Φεῖδαι γὰρ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν, ἐν τῷ βάθει τοῦ πλούτου τῆς σοφίας αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀνεξιχνιάστοις κρίμασι τῆς συνέσεως (81) τὴν προσηνῆ ταύτην καὶ εὐάρμοστον ἡμῖν ὑπέδειξεν ἀγωγὴν, τὰς σκιὰς πρότερον ὁρᾶν τῶν σωμάτων, καὶ ἐν ὕδατι βλέπειν τὸν ἥλιον προσιθίζων, ὡς μὴ εὐθὺς τῇ βίᾳ τοῦ ἀκράτου φωτὸς προσθαλόντας ἀμαυρωθῆναι. Κατὰ γὰρ τὸν ἴσον λόγον ὃ τε νόμος, σκιὰν ἔχων τῶν μελλόντων, καὶ ἡ διὰ τῶν προφητῶν προτύπωσις (82), αἰνίγμα οὖσα τῆς ἀληθείας, γυμναστήρια τῶν ὀφθαλμῶν τῆς καρδίας ἐπινενόηται· ὡς ἀπὸ τούτων ῥαδείας τῆς μεταβάσεως ἡμῖν πρὸς τὴν ἀποκακρυμμένην ἐν μυστηρίῳ σοφίαν γενησομένης. Τὰ μὲν οὖν περὶ τύπων ἐπὶ τούτου. Καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατόν, ἐπὶ πλεόν προσδιατρίψαι (83) τῷ τύπῳ, ἢ οὕτω γ' ἂν τὸ ἐπιδεδωκὸν πολλὰ πλείον ἐῖη τοῦ κεφαλαιῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ἀπάντησις πρὸς ἀνθυπομεράν. ἔτι καὶ εἰς ὕδατι βαπτίζομεθα· ἐν ᾧ καὶ τὰ περὶ βαπτίσματος.

36. Τί οὖν πρὸς τούτοις (84) ἔτι; Πολλῶν γὰρ διελύσεων εὐποροῦσιν. Καὶ εἰς ὕδατι βαπτίζομεθα, καὶ οὐ δέπου τὸ ὕδατι πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως προτιμῆσθαι, ἢ καὶ αὐτῷ τῆς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τιμῆς μεταδώσθαι. Οἱ μὲν οὖν ἐκείνων λόγοι τοιούτοι, ἐπεὶ ἂν γένοντο ἀνθρώπων ὠργισμένων, καὶ διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους τῶν λογισμῶν ἐπισκότησιν, μηδενὸς φειδομένων πρὸς τὴν τοῦ λειλυπηχότος ἀμυναν. **Γ** Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὸν περὶ τούτων κατοκνήσομεν λόγον. Ἢ γὰρ ἀγνοοῦντας διδάξομεν, ἢ κακουργοῦσιν οὐκ ἐπιτρέψομεν. Μικρὸν δὲ ἀνωθεν (85).

37. Ἢ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν περὶ τὸν ἀνθρώπον οἰκονομία ἀνάκλησις ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως, καὶ ἐπάνοδος εἰς οἰκειώσιν Θεοῦ ἀπὸ τῆς διὰ τὴν παρακοὴν γενομένης ἁλλοτριώσεως. Διὰ τοῦτο ἡ μετὰ σαρκὸς ἐπιδημία Χριστοῦ, αἱ τῶν εὐαγγελικῶν πολιτευμάτων ὑποτυπώσεις (86), τὰ πάθη, ὁ σταυρὸς, ἡ ταφὴ, ἡ ἀνάστασις· ὥστε τὸν σωζόμενον ἄνθρωπον διὰ μετῆσεως Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην υἱοθεσίαν ἀπολαβεῖν. Ἀναγκαῖα τοίνυν ἐστὶ πρὸς τελειώσιν ζωῆς ἡ Χριστοῦ μέμνησις οὐ μόνον ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον ὑποδείγματι ἀοργησίας καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ μακροθυμίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου,

postulat sententiae series.

(84) *Τί οὖν πρὸς τούτοις*. Haec periodus in editis ad caput praecedens refertur; sed commodius visum est inde initium huius capituli ut in nonnullis mss. ducere. Paulo post tres codices ἢ καὶ αὐτό.

(85) *Ἄνωθεν*. Editi addunt ἀναλαμβάνοντες εἰπωμεν, sed haec ab antiquis omnibus libris absunt, nec videntur necessaria. Ibidem quatuor codices ἢ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

(86) *Αἱ τῶν... ὑποτυπώσεις*. Sic priscae quinque libri; editi autem ἡ... ὑποτύπωσις. Reg. secundus ibidem ἡ μετὰ σαρκὸς οἰκονομία.

ὡς Παῦλος φησιν ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ. Συμμορ-
φοῦμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πως καταρτησώ-
μεθα εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν. Πῶς οὖν γινόμεθα
ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ; Συνταφέντες
αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς
ταφῆς; καὶ τί τὸ ἐκ τῆς μιμήσεως χρῆσιμον; Πρῶ-
τον μὲν ἀναγκαῖον, τὴν ἀκολουθίαν τοῦ προτέρου
βίου διακοπῆσαι. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον, μὴ ἀνωθεν
γεννηθέντα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Ἡ γὰρ
παλιγγενεσία, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα, δευτέ-
ρου βίου ἐστὶν ἀρχή. Ὡς πρὶν ἀρξασθαι τοῦ δευ-
τέρου, πέρας (87) χρὴ εἶναι τῷ προλαβόντι. Ὡς
γὰρ ἐπὶ τῶν τὸν διαυλὸν ἀνακαμπτόντων στάσις τις
καὶ ἐπηρέμεισι τὰς ἐναντίας κινήσεις διαλαμβάνει·
οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν βίων μεταβολῆς ἀναγκαῖον
ἐφάμει θάνατον ἀμφοτέροις μεσιτεύσαι τοῖς βίοις,
περατοῦντα μὲν τὰ προάγοντα, ἀρχὴν δὲ διδόντα τοῖς
ἐφεξῆς. Πῶς οὖν κατορθοῦνται; ἄδου καθόδου (88);
Μιμούμενοι τὴν ταφὴν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ βαπτί-
σματος. Οὐραὶ γὰρ ἐνθάπτεται τῷ ὕδατι τῶν βαπτίζο-
μένων τὰ σώματα. Ἀπόθεσιν οὖν τῶν ἔργων τῆς
σαρκὸς συμβολικῶς ὑποφαίνει (89) τὸ βάπτισμα,
κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, ὅτι Περιετμήθητε πε-
ριτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώ-
ματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χρι-
στοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι. Καὶ
εἰναὶ καθάρσιόν ἐστι ψυχῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ
φρονήματος αὐτῇ προγενεμένου ῥύπου, κατὰ τὸ
γεγραμμένον, ὅτι Πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα
λευκανθήσομαι. Διὰ τοῦτο εὐχὴ Ἰουδαϊκῶς ἐφ' ἐκά-
στῳ μολύσματι ἀπολούμεθα, ἀλλ' ἐν οἷδαμεν τὸ σω-
τήριον βάπτισμα· ἐπειδὴ εἰς ἐστὶν ὁ ὑπὲρ τοῦ κό-
σμου θάνατος, καὶ μία ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις,
ὧν τύπος ἐστὶ τὸ βάπτισμα. Τούτου χάριν ὁ τὴν
ζωὴν ἡμῶν (90) οἰκονομῶν Κύριος τὴν τοῦ βαπτίσμα-
τος ἡμῖν ἐθετο διαθήκην, θανάτου τύπον καὶ ζωῆς
περιέχουσαν· τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα τοῦ ὕδα-
τος ἐκπληροῦντος, τὸν δὲ τῆς ζωῆς ἀβραβῶνα παρ-
εχομένου τοῦ Πνεύματος. Ὡς σαφές ἡμῖν ἐν-
τεῦθεν γέγονε τὸ ζητούμενον, διὰ τί τῷ Πνεύματι
τὸ ὕδωρ συμπαραλήφθη. Ὅτι δύο σκοπῶν ἐν τῷ
βαπτίσματι προκειμένων, καταργῆσαι μὲν τὸ σῶμα
τῆς ἀμαρτίας, τοῦ μηκέτι αὐτὸ καρποφορεῖν τῷ θά-
νάτῳ, ζῆν δὲ τῷ Πνεύματι, καὶ τὸν καρπὸν ἔχειν ἐν
ἀγιασμῷ· τὸ μὲν ὕδωρ τοῦ θανάτου τὴν εἰκόνα παρ-
έχει, ὡς περ ἐν ταφῇ τὸ σῶμα παραδεχόμενον· τὸ
δὲ Πνεῦμα τὴν ζωοποιὸν ἐνέργειαν δύναμιν, ἀπὸ τῆς
κατὰ τὴν ἀμαρτίαν νεκρότητος εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς
ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακαίνιζον. Τοῦτο οὖν ἐστὶ
τὸ ἀνωθεν γεννηθῆναι ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος· ὡς
τῆς μὲν νεκρώσεως ἐν τῷ ὕδατι τελουμένης, τῆς δὲ

ejus, si quo modo perreniam ad resurrectionem ex
mortuis⁸⁷. Quomodo igitur sit, ut sinus in simili-
tudine mortis ejus⁸⁸? Consepulti cum illo per ba-
ptisma⁸⁹. Quis igitur est modus sepulturæ, aut quis
ex imitatione fructus? Primum quidem necesse
est vitæ prioris seriem interrompi. Id autem nemo
potest consequi, nisi natus denuo. juxta Domini
vocem⁹⁰: siquidem regeneratio, ut ipsum etiam no-
men declarat, alterius vitæ initium est. Quare ante-
quam alteram vitam incipias, oportet priori finem
imponere. Quemadmodum enim in his qui stadii
29 finem assecuti sese reflectunt, statio quedam
et requies inter contrarias motiones interponitur:
sic et in mutatione vitæ videbatur necessarium,
ut mors inter priorem et posteriorem vitam inter-
cederet, quæ et præcedentia finiat, et initium
dei sequentibus. Quomodo igitur assequimur de-
scensum ad inferos? Christi sepulturam imitantes
per Baptismum. Eorum enim qui baptizantur cor-
pora, quodammodo in aquis sepeliuntur. Proin de-
positionem operum carnis arcano modo significat
baptismus. juxta Apostolum dicentem: *Circum-*
cisi estis circumcisione non facta manu, in exspolia-
tione corporis carnis, in circumcisione Christi, sepul-
*cum illo in baptismo*⁸⁹. Ac baptismus quodam modo
repurgat animam a sordibus, quæ ei a carnali
sensu accedunt, juxta id quod scriptum est: *Lava-*
*bis me, et super nivem dealbabor*⁹⁰. Hanc ob causam
non Judæorum more in quibuscumque inquinamentis
abluimur, sed unum novimus salutaris baptismus:
quandoquidem una est pro mundo mors, et una
ex mortuis resurrectio, quarum figura est bap-
tisma. Quapropter qui nostram vitam dispensat Do-
minus, baptismatis pactum nobis statuit, mortis
ac vitæ typum habens: mortis quidem imaginem
expleta aqua, Spiritu vero vitæ arrham præbente.
Hinc itaque nobis perspicuum est quod quæreba-
tur, quamobrem aqua conjuncta fuerit Spiritui.
Cum enim duo scopi propositi sint in baptismo,
videlicet ut aboleatur corpus peccati, ne postea
fructificet morti, tum ut vivatur Spiritu, et fructus
habeatur in sanctificatione; aqua, mortis exhibet
imaginem, corpus velut in sepulcro recipiens;
Spiritus vero vini vivificam immittit, a morte pec-
cati renovans animas nostras in pristinam vitam.
Hoc igitur est denuo nasci ex aqua et Spiritu⁹⁰:
quippe quia mors perficitur in aqua, vitam vero
nostram operatur Spiritus. Tribus igitur demer-
sionibus, ac totidem invocationibus, magnum ba-
ptismatis mysterium peragitur, ut et mortis figura
exprimatur, et per traditionem divinæ scientiæ ani-

⁸⁷ Philipp. iii, 10, 11. ⁸⁸ Rom. vi, 5. ⁸⁹ ibid. 4. ⁹⁰ Joan. iii, 3. ⁹¹ Coloss. ii, 11. ⁹² Psal. l, 9.
⁹³ Joan. iii, 5.

(87) Πρὶν ἀρξασθαι τοῦ δευτέρου, πέρας, etc. Editi τῷ μέλλοντι ἀρξασθαι τοῦ δευτέρου βίου, πέρας, etc. Sed illud, τῷ μέλλοντι, in nullo codice reperitur, βίου autem in uno tantum. Emendavimus ope Regii primi, ex quo sumpsimus illud, πρὶν, quod difficultatis nihil prorsus reliquit. Mox Reg. se-

cundus Ὡς γὰρ τῶν ἐπὶ τὸν διαυλὸν ἀνακαμπτόντων. (88) Τὴν εἰς ἄδου καθόδον. Colbert. et Reg. tertius κατέβην.

(89) Ἰποβαίνει. Sic codices omnes. Editi ὁπ-
σημλναι.

(90) Ἡμῶν. Sic libri veteres. Editi ἡμῖν.

unus illustretur eorum qui baptizantur. Itaque si qua est gratia in aqua, non est ex ipsius aquae natura, sed ex Spiritus praesentia. Non enim est baptismi depositio sordium corporis, sed conscientiae bonae interrogatio apud Deum⁴⁷. Itaque ad eam vitam, quae est ex resurrectione, praeparans nos Dominus, totam evangelicam conversationem proponit; ut non irascamur, ut malorum tolerantessimus, et a voluptatum amore puri, ut a studio pecuniae mores sint liberi, praescribens, ita ut quae illud saeculum juxta naturam possidet, ea nos praecipientes ex animi inductione peragamus. Proinde si quis definiens dicat Evangelium esse vitae, quae est ex resurrectione, figuram, mihi nequaquam videatur a recto aberrare. Ad scopum igitur revertamur.

ὁργισόμενος εἶποι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι τοῦ ἐξ ἀναστάσεως βίου προδιατύπωσιν, οὐκ ἂν μοι δοκῇ (92) τοῦ προσέχοντος ἀμαρτεῖν. Ἐπὶ οὖν τὸν σκοπὸν ἐπανέλθωμεν.

36. Per Spiritum sanctum datur in paradisum **30** restitutio, ad regnum coelorum ascensus, in adoptionem filiorum reditus: datur fiducia Deum appellandi Patrem suum, consortem fieri gratiae Christi, filium lucis appellari, aeternae gloriae participem esse, et ut semel omnia dicam, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in praesenti hoc saeculo, tum in futuro: repositorum nobis in promissis bonorum, quae per fidem fruenda expectamus, perinde quasi jam adsint, gratiam velut in speculo contemplantes. Nam si talis est arrhabo, quale est illud quod perfectum est? et si tantae sunt primitiae, quae erit totius consummatio? Insuper et illinc cognoscitur quantum inter eam gratiam quae a Spiritu proficiscitur, et baptismum, qui aqua constat, sit discriminis, quod Joannes quidem baptizavit in aqua ad poenitentiam, Dominus autem noster Jesus Christus in Spiritu sancto. Ego equidem, inquit, baptizo vos in aqua ad poenitentiam: qui autem post me venit, potentior me est; cujus non sum dignus ut gestem calceamenta: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni⁴⁸; ignis baptismum probationem quae fiet in judicio, dicens, quemadmodum Apostolus ait: *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit*⁴⁹; et rursus: *Dies enim declarabit, quod in igne patefit*⁵⁰. Jam vero sunt nonnulli, qui in certaminibus pro pietate, revera non imitatione mortem pro Christo perpassi, nihil symbolis quae sunt in aqua opus habuerunt ad salutem, nimirum in proprio baptizati sanguine. Neque haec ita loquor, quod aquae baptismus spernam, sed ut istorum rationes

ζωῆς ἡμῶν ἐνεργουμένης διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐν τρισὶν οὖν καταδύσει, καὶ ἰσαριθμοῖς ταῖς ἐπικλήσεσι, τὸ μέγα μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τελειοῦται, ἵνα καὶ ὁ τοῦ θανάτου τύπος ἐξεικονισθῇ, καὶ τῇ παραδόσει τῆς θεογνωσίας τὰς ψυχὰς φωτισθῶσιν οἱ βαπτιζόμενοι. Ὡστε εἰ τίς ἐστὶν ἐν τῷ ὕδατι χάρις, οὐκ ἐκ τῆς φύσεως ἐστὶ τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας. Οὐ γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα ῥύπου σαρκὸς ἀπόθις, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν. Πρὸς οὖν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον καταρτίζων ἡμᾶς ὁ Κύριος, τὴν εὐαγγελικὴν πᾶσαν ἐκτίθεται πολιτείαν, τὸ ἀόρητον, τὸ ἀνείλικτον, τὸ φιληδονίας ἀβύπτων (91), τὸ ἀφίλαργυρον τοῦ τρόπου νομοθετῶν· ὥστε ἅπир ὁ αἰὼν ἐκεῖνος κατὰ τὴν φύσιν κέκτηται, ταῦτα προλαμβάνοντες.

Β τας ἡμᾶς ἐκ προαιρέσεως κατορθοῦν. Εἰ τοίνυν τις 36. Διὰ Πνεύματος ἁγίου ἡ εἰς παράδεισον ἀποκατάστασις· ἡ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἀνοδος· ἡ εἰς υἱοθεσίαν ἐπάνοδος· ἡ παῖρσις τοῦ καλεῖν ἑαυτῶν (93) Πατέρα τὸν Θεόν, κοινωνὸν γενέσθαι τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τέκνον φωτὸς χρηματίζειν; δόξης αἰδίου μετέχειν, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἐν παντὶ πληρώματι κτλογίας γενέσθαι ἐν τε τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ὧν διὰ πίστεως ἀπεκδεχόμεθα τὴν ἀπόλαυσιν, ὡς ἤδη παρόντων, τὴν χάριν ἐνοπριζόμενοι. Εἰ γὰρ ὁ ἀβραάμ τοιοῦτος, ἡλίκον τὸ τέλειον; καὶ εἰ ἡ ἀπαρχὴ τοσαύτη (94), τίς ἡ τοῦ ὅλου πλήρωσις; Ἔτι χάριθ' ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος χάριτος πρὸς τὸ ἐν ὕδατι βάπτισμα γνῶριμον τὸ διάφορον· ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (95). Ἐγὼ μὲν γάρ ὑμᾶς, φησὶ, βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ἐπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν· οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρὶ· τὸ τοῦ πυρὸς βάπτισμα τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγων, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος· Ἐκάστου τὸ ἔργον ἐποιοῦν ἐστὶ, τὸ πῦρ αὐτὸ (96) δοκιμάσει· καὶ πάλιν· Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται. Ἦδη δὲ τινες ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσιν, ἀληθεῖς καὶ οὐ μιμήσει τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον ὑποστάντες, οὐδὲν τῶν ἐκ τοῦ ὕδατος συμβόλων εἰς τὴν σωτηρίαν ἐπεδείχθησαν, ἐν τῷ ἱδίῳ αἵματι βαπτισθέντες. Καὶ οὐκ ἀθετῶν τὸ ἐν τῷ ὕδατι βάπτισμα, ταῦτα λέγω, ἀλλὰ τοὺς λογισμοὺς καθαιρῶν τῶν ἐπιτρομένων κατὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ

⁴⁷ I Petr. iii, 21. ⁴⁸ Matth. iii, 11. ⁴⁹ I Cor. iii, 13. ⁵⁰ ibid.

(91) Ἀβύπτων. Duo codices mss. ἀβύπτον.

(92) Δοκῇ. Sic libri veteres, melius quam editi δοκῇ.

(93) Ἐαυτῶν. Ita codices mss. Editi ἑαυτοῦ. Ibidem Reg. quartus. τῆς χριστεῖς τοῦ Χριστοῦ.

(94) Τοσαύτη. Sic quatuor codices: alii cum editis τοιαύτη. Ibidem editio Basilicensis τίς ἡ τοῦ λό-

γου πλήρωσις, quae verba sic reddidit Erasmus: *Quae erit verbi consummatio?* Paulo post addimus εἰς μετάνοιαν ex tribus codicibus.

(95) Τῷ ἁγίῳ. Editi addunt καὶ τῷ πυρὶ. Sed haec in nullo codice ms.

(96) Αὐτό. Legitur ea vox in cod. Colbert. et Reg. quinto, abest ab aliis.

μιγνόντων τὰ ἄμικτα, καὶ παρισταζόντων (97) τὰ Α deiciam, qui adversus Spiritus eriguntur; quique

ἀσυνείκαστα.

commiscent non miscenda, et similia faciunt, quam
comparationem respuunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

*Οτι ἀχώριστον ἐστὶ πάσης ἐννοίας Πατὴρ καὶ
Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐπὶ τῇ τῶν νοητῶν
δημιουργίᾳ, καὶ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων οἰκο-
νομίᾳ, καὶ ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ κρίσει.

37. Ἐπὶ οὖν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπανέλωμεν, ὅπως ἐν πᾶ-
σιν ἀχώριστόν ἐστι καὶ ἀδιάστατον παντελῶς Πατὴρ
καὶ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐν τῷ περὶ τοῦ χαρίσμα-
τος τῶν γλωσσῶν τόπῳ, Κορινθίοις ἐπιστάλλων ὁ
Παῦλος (98)· Ἐάν πάντες, φησί, προσητεύητε,
εἰσέλθῃ δέ τις (99) ἀπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται
ὑπὸ πάντων, ἀνυκρίνεται ὑπὸ πάντων, τὰ κρυ-
πτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνονται· καὶ οὕτω
πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσει τῷ Θεῷ,
ἐπαγγέλλων, ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστίν. Εἰ
τοῖνον ἐκ τῆς προφητείας, τῆς κατὰ τὴν διαίρεσιν
τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος ἐνεργουμένης, ἐπι-
γινώσκειται ὁ Θεὸς ἐν ταῖς προφήταις εἶναι, βούλευ-
σάτωσαν οὗτοι ποῖαν χώραν ἀποδώσουσι τῷ Πνεύ-
ματι τῷ ἁγίῳ· πότερον μετὰ Θεοῦ τάσσουσιν (1), ἢ
πρὸς τὴν κρίσιν ἐξωθεῖν δικαιοσύνην. Καὶ τὸ πρὸς
Σάππειραν ὑπὸ Πέτρου· Τι ἐστὶ συνεφωνήθη ὑμῖν
πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσασθε
ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ· δείκνυσθι, ὅτι τὰ αὐτὰ εἰς
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ εἰς Θεόν ἐστι τὰ ἁμαρτήματα.
Καὶ οὕτω ὃ ἂν τὸ συναφές καὶ ἀδιαίρετον κατὰ πᾶ-
σαν ἐνέργειαν ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος
διδασχέιη. Ἐνεργούντος (2) τοῦ Θεοῦ τὰς διαιρέσεις
τῶν ἐνεργημάτων, καὶ τοῦ Κυρίου τὰς διαιρέσεις
τῶν διακονιῶν, συμπάρεστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τῇ
διανομῇ τῶν χαρισμάτων πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστου
αὐτεξουσίας οἰκονομοῦν. Διαίρεσεις γάρ, φησί, χα-
ρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. Καὶ διαιρέ-
σεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος. Καὶ
διαίρεσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός,
ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Ταῦτα δὲ πάντα,
φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαι-
ροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. Οὐ μὴν ἐπειδὴ
πρῶτον ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος ὁ Ἀπόστολος ἐπε-
μνήσθη, καὶ δεύτερον τοῦ Υἱοῦ, καὶ τρίτον τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς, ἥδη χρὴ καθόλου νομίζειν ἀντιστρα-
φῆναι τὴν τάξιν. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας σχέσεως τὴν
ἀρχὴν λαβόν· ἐπειδὴ ὑποδεχόμενοι τὰ δῶρα, πρῶ-
τον ἐνυγχάζομεν τῷ διανεμένῳ· εἰτα ἐννοοῦμεν τὸν
ἀποσταλλάντα· εἰτα ἀνάγομεν τὴν ἐνδύμενην ἐπὶ τὴν
πηγὴν καὶ αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν.

CAPUT XVI.

Quod in omni notionē Spiritus sanctus insepa-
rabilis est a Patre et Filio, sive in creatione
intelligibilium creaturarum, sive in humana-
rum rerum dispensatione, sive in iudicio quod ex-
spectatur.

37. Ad id igitur quod initio institutum est
redeamus, quod videlicet in omnibus Spiritus
sanctus inseparabilis et prorsus indistractus sit a
Patre et Filio. Paulus Corinthiis scribens eo in
loco in quo de dono linguarum tractat, ait : Si
omnes prophetis, ingreditur autem aliquis infide-
lis, aut idiota, arguitur ab omnibus, dijudicatur
ab omnibus : occulta cordis ejus manifesta fiunt,
atque ita procidens in faciem, adorabit Deum, re-
huncians quod Deus sit vere in vobis¹¹. Itaque, si
ex prophetia, quæ juxta distributionem donorum
Spiritus editur, agnoscitur Deus in prophetis³¹
esse, consultant isti quem locum attributuri sint
Spiritus sancto : utrum æquius sit illum cum Deo
jungere, an ad creaturarum ordinem extrudere.
Quin et ista Petri ad Sapphiram verba, Quid est
quod convenit inter vos tentare Spiritum sanctum?
non mentiti estis hominibus, sed Deo²² : ostendunt
eamdem in Spiritum sanctum, et in Deum esse pec-
cata. Atque hoc etiam pacto discere poteris, Spi-
ritum sanctum in omni operatione conjunctum et
inseparabilem esse a Patre et Filio. Cum Deus
efficit distributiones operationum, ac Dominus
divisiones ministracionum, simul adest Spiritus
sanctus, partitionem donorum pro cujusque di-
gnitate proprio arbitrio dispensans. Nam, inquit,
divisiones donorum sunt, idem autem Spiritus. Et
divisiones administrationum sunt, idem autem Do-
minus. Et divisiones operationum sunt, idem autem
Deus, qui operatur omnia in omnibus. Hæc autem
omnia, inquit, operatur unus et idem Spiritus, di-
videns seorsim cuique, prout vult²³. Attamen non
quoniam Apostolus primo loco meminit Spiritus,
secundo Filii, tertio Dei et Patris, protinus oportet
suspiciari ordinem omnino inversum esse. A nostra
siquidem habitudine sumpsit exordium. Nam cum
dona accipimus; nobis is qui distribuit, occurrit
primum; mox cogitamus eum qui misit; pos-
tremo cogitationem perducimus ad fontem aucto-
remque bonorum.

¹¹ I Cor. xiv, 24, 25. ²² Act. v, 9, 4. ²³ I Cor. xii, 4-11.

(97) Παρισταζόντων. Sic omnes codices mss., non
ut editi παραισταζόντων.

(98) Ὁ Παῦλος. Combessius legendum putat θε-
λοῖ ὁ Παῦλος: sed necessaria non est emendatio,
modo initium hujus capitis non sumatur, ut in edi-
tis, ab his verbis, ὅπως ἐν πᾶσι, sed ab his, ἐπὶ
τῷ, ut in veteribus libris. Habent etiam editi ὁ

ἅγιος Παῦλος, sed codices mss. ut edidimus.

(99) Εἰσελθὼν δέ τις. Illud τίς ex tribus codicibus
addidimus, et paulo post tres alii καὶ οὕτω τῷ κρυπτά.

(1) Τάσσουσιν. Sic mss. Editi συντάσσουσιν, Paulo
post editi Σάππειραν τοῦ Πέτρου. Mss. ut in textu.

(2) Ἐνεργούντος. Post hanc vocem editi addunt
γάρ, quod in veteribus libris non reperitur.

38. Jam etiam ex rebus Initio conditis discas licet Spiritus cum Patre et Filio communionem. Nam puræ et intelligentes et supermundanæ virtutes, sanctæ tum sunt, tum nominantur, ex gratia a Spiritu sancto infusa sanctimoniam consequuntur. Quare silentio prætermisus est modus creationis celestium virtutum; nam ex sensibilibus tantum creatorem nobis aperuit is qui conditi orbis conscripsit historiam. Tu vero, qui facultatem habes ex visibilibus invisibilia deprehendendi, glorifica Conditorum in quo condita sunt omnia, sive visibilia, sive invisibilia, sive principatus, sive potestates, sive virtutes, sive throni, sive dominationes³³, et si quæ aliæ sunt rationales naturæ, quæ nominari non possunt. In horum autem creatione cogita mihi primariam causam eorum quæ sunt, Patrem; conditricem, Filium; perfectricem, Spiritum sanctum: ut voluntate quidem Patris sint administratori spiritus, Filii vero operatione perducantur ut sint, Spiritus autem præsentia perficiantur. Porro angelorum perfectio est sanctificatio, et in hac perseverantia. Ac nemo me credat tres originales hypostases ponere, aut Filii operationem dicere imperfectam. Principium enim eorum quæ sunt, unum est, per Filium condens et perficiens in Spiritu. Ac nec Pater, qui operatur omnia in omnibus, imperfectam habeat operationem: neque Filius inconsummatam creationem, nisi a Spiritu perficiatur. Hoc enim pacto nec Pater opus habebit Filio, sola voluntate creans; **32** attamen vult creare per Filium. Neque Filius exebit auxilio, juxta Patris similitudinem operans, sed et Filius vult per Spiritum perficere: nam *Verbo Domini celi firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*³⁴. Itaque nec Verbum est significativa aeris percussio per vocis instrumenta prolata: nec Spiritus oris halitus partibus respiratoriis efflatus: sed Verbum est quod in principio erat apud Deum, et Deus erat³⁵. Spiritus autem oris Dei, Spiritus est veritatis, qui a Patre procedit³⁶. Itaque tria intelligis, mandantem Dominum, creans Verbum, et confirmantem Spiritum. Quæ porro alia possit esse confirmatio, quam in sanctimoniam perfectio; confirmationis voce significante constantiam, immutabilitatem et soliditatem in bono? Sanctificatio autem non est absque Spi-

38. Μάθοις δ' ἂν τὴν πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τοῦ Πνεύματος κοινωνίαν καὶ ἐκ τῶν (3) δημιουργημάτων τῶν ἐξ ἀρχῆς. Αἱ γὰρ καθαρὰ καὶ νοερὰ καὶ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις ἅγιοι καὶ εἰσι καὶ ἐνομάζονται, ἐκ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνδοθείσης χάριτος τὸν ἁγιασμὸν κεκτημένοι. Ὅτι ἀποσιώπηται μὲν ὁ τρόπος τῆς κτίσεως τῶν οὐρανίων δυνάμεων· ἀπὸ γὰρ τῶν αἰσθητῶν μόνον τὸν δημιουργὸν ἔμην ὁ τὴν κοσμονομίαν (4) συγγραφέας ἀπεκάλυψε. Σὺ δὲ, ἔχων δύναμιν ἐκ τῶν ὁρατῶν ἀναλογίζεσθαι τὰ ἀόρατα, ἐόξαζε τὸν Ποιητὴν ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε δυνάμεις, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, καὶ εἰ τινὲς εἰσιν ἑτεραι λογικαὶ φύσεις, ἀκατονόμαστοι (5). Ἐν δὲ τῇ τούτων κτίσει ἐννόησον μοι τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῶν γινομένων, τὸν Πατέρα· τὴν δημιουργικὴν, τὸν Υἱόν· τὴν τελειωτικὴν, τὸ Πνεῦμα· ὥστε βουλῇ μὲν τοῦ Πατρὸς τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὑπάρχειν, ἐνεργεῖα δὲ Υἱοῦ εἰς τὸ εἶναι παράγεσθαι, παρουσίᾳ δὲ τοῦ Πνεύματος τελειοῦσθαι. Τελείωσις δὲ ἀγγέλων ἁγιασμός, καὶ ἡ ἐν τούτῳ διαμονή. Καὶ μηδεὶς οἰεσθῶ με ἢ τρεῖς εἶναι λέγειν ἀρχικὰς ὑποστάσεις, ἢ ἀτελῆ φάσκειν τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐνέργειαν. Ἀρχὴ γὰρ τῶν ὄντων μία, δι' Υἱοῦ δημιουργοῦσα, καὶ τελειοῦσα ἐν Πνεύματι. Καὶ οὕτε Πατὴρ, ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργῶν, ἀτελῆ ἔχει τὴν ἐνέργειαν· οὕτε Υἱὸς ἑλλιπὴ τὴν δημιουργίαν, μὴ τελειομένην παρὰ τοῦ Πνεύματος. Οὕτω γὰρ ἂν οὕτε Πατὴρ προσδεθῇ Υἱοῦ, μόνῳ τῷ θέλει δημιουργῶν, ἀλλ' ὅμως θέλει (6) διὰ Υἱοῦ· οὕτ' ἂν συνεργίας (7) προσδεθῇ. καὶ ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς ἐνεργῶν· ἀλλὰ καὶ Υἱὸς θέλει διὰ τοῦ Πνεύματος τελειῶν. Τῷ Λόγῳ γὰρ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Οὕτε οὖν Λόγος ἀέρος τύπωσι; σημαντικῇ, διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκφερομένη· οὕτε Πνεῦμα στόματος ἀτμῶς, ἐκ τῶν ἀναπνευστικῶν μερῶν ἐξωθούμενος· ἀλλὰ Λόγος μὲν ὁ πρὸς θεὸν ὢν ἐν ἀρχῇ, καὶ θεὸς ὢν· Πνεῦμα δὲ στόματος Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τρία τοίνυν νοεῖς, τὸν προστάσσοντα Κύριον, τὸν δημιουργοῦντα Λόγον, τὸ στερεοῦν (8) τὸ Πνεῦμα. Τί δ' ἂν ἄλλο εἴη στερίωσις ἢ ἡ κατὰ τὸν ἁγιασμὸν τελείωσις, τὸ ἀνένδοτον καὶ ἀτριπτον καὶ παγίως ἐρρητισμένον ἐν ἀγαθῷ τῆς στερεώσεως ἐμφαινούσης; Ἁγιασμός δὲ οὐκ ἀνευ Πνεύματος. Οὐ γὰρ φύσει ἅγιοι αἱ τῶν οὐρανῶν δυν-

³³ Col. 1, 16. ³⁴ Psal. xxxii, 6. ³⁵ Joan. 1, 1.

³⁶ Joan. xv, 25.

(3) Ἐκ τῶν. Editi hic ponunt ἐξ ἀρχῆς, sed codices mss. ut in textu. Paulo post editio Paris ἐκδοθείσης, quod in uno tantum codice reperitur: alii ἐνδοθείσης vel δοθείσης. Habet etiam editio Basilienensis ἐνδοθείσης.

(4) Κοσμονομία. Collb. et unus Reg. κοσμογένειαν. Alius Reg. κοσμοποιαν.

(5) Ἀκατονόμαστοι. Sic tres antiqui codices. Collb. ἀκατωνόμαστοι, editi ἀκατανόμαστοι. Mox editi γενομένων, quinque libri veteres γινομένων.

(6) Ὅμως θέλει. Hic editi et infra, ubi de Filio,

addunt καὶ πύφους: in quo non minus pignant cum Basilii sensu, quam cum mss. codicibus.

(7) Συνεργίας. Pro hac voce, quæ in editis legitur et in tribus cod. eibus mss., habet Reg. tertius δημιουργίας, Colbertinus vero Πνεύματος, quæ vox adhibita fuit alia manu sed tamen antiqua.

(8) Τὸ στερεοῦν. Sic Reg. secundus et quartus, quos sequi malimus quam tres alios, in quibus et in editis legitur τὸν στερεοῦντα. Addunt editi τὸ ἄγιον, quod nullo in codice ms. reperitur.

νάμεις· ἢ οὕτω γ' ἂν (9) οὐδεμίαν πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὴν διαφορὰν ἔχουσιν· ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πρὸς ἀλλήλας ὑπεροχῆς, τοῦ ἁγιασμοῦ τὸ μέτρον παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔχουσαι. Ὡς γὰρ ὁ καυτήρ μετὰ τοῦ πυρὸς νοεῖται, καὶ ἄλλο μέντοι ἡ ὑποκειμένη ὕλη, καὶ ἄλλο τὸ πῦρ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἡ μὲν οὐσία αὐτῶν, ἄεριον πνεῦμα (10), εἰ τύχοι, ἡ πῦρ αὐλόν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα (11)· διδὼ καὶ ἐν τόπῳ εἶσι, καὶ ὁρατοὶ γίνονται, ἐν τῇ εἰδει τῶν οὐρανίων αὐτῶν σωμάτων τοῖς ἀξίοις ἐμφανιζόμενοι. Ὁ μέντοι ἁγιασμὸς, ἐξωθεν ὢν τῆς οὐσίας, τὴν τελείωσιν αὐτοῖς ἐπάγει διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ Πνεύματος. Φυλάσσουσι δὲ τὴν ἀξίαν τῇ ἐπιμονῇ τοῦ καλοῦ, ἔχουσαι μὲν ἐν προαιρέσει τὴν αὐτεξουσίαν, οὐδέποτε δὲ ἐκ τῆς τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ προσεδρείας ἐκπίπτουσαι· ὡς ἐὰν ὑφέλῃς τῷ λόγῳ τὸ Πνεῦμα, λένονται μὲν ἀγγέλων χοροὶ (12), ἀνῆρηται δὲ ἀρχαγγέλων ἐπιστάσιαι, συγχέχεται δὲ τὰ πάντα· ἀνομοθέτητος, ἀτακτος, ἀόριστος αὐτῶν ἡ ζωὴ. Πῶς μὲν γὰρ εἰπωσιν ἄγγελοι· Δόξα ἐν ἱψίστοις Θεῷ, μὴ δυναμωθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος; Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, καὶ οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν· ὅπερ εἰποι ἂν (13) τὰ πονηρὰ καὶ ἀντικείμενα πνεύματα, ὢν ἡ ἀπόπτωσις συνίστησι τὸν λόγον, τοῦ αὐτεξουσίους εἶναι τὰς ἀοράτους δυνάμεις, ἰσορρόπως ἔχουσας πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν, καὶ διὰ τοῦτο διομέναις τῆς τοῦ Πνεύματος βοηθείας. Ἐγὼ καὶ τὸν Γαβριὴλ προλέγειν τὰ μέλλοντα οὐδαμῶς ἄλλως φημί ἢ τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος. Διότι ἐν τῶν (14) ἐκ τῆς διαίρεσως τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων ἐστὶν ἡ προφητεία. Ὁ δὲ τὰ μυστήρια τῆς ὁπτασίας τῷ ἀνδρὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπιταχθεὶς διαγγεῖλαι, πῶθεν σοφισθεὶς εἶχε διδάσκειν τὰ κεκρυμμένα, εἰ μὴ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ; τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστηρίων ὁδὸς τῷ Πνεύματι προσηκούσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὗ ἡμῖν ἀπεκαλύφθη ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος. Θρόνοι δὲ καὶ κυριότητες, καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, πῶς ἂν τὴν μακαρίαν (15) διεξήγον ζωὴν, εἰ μὴ διὰ παντὸς ἔβλεπον τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Τὸ δὲ βλέπειν οὐκ ἂνεν τοῦ Πνεύματος. Ὡσπερ γὰρ ἐν νυκτὶ, ἐὰν ὑφέλῃς τὸ φῶς ἀπὸ τῆς οἰκίας, τυφλαὶ μὲν αἱ ὁφθαλμοὶ, ἀνενέργητοι δὲ καταλείπονται αἱ δυνάμεις, ἀνεπίγνωστοι δὲ αἱ ἀξίαι, καὶ χρυσοῦ καὶ σιδήρου ὁμοίως πατουμένων διὰ τὴν ἀγνοίαν· οὕτως ἐπὶ τῆς νοητῆς δια-

ritu. Neque enim cœlorum virtutes suapte natura sanctæ sunt; alioquin nihil differrent à Spiritu sancto; sed juxta proportionem qua se invicem superant, a Spiritu habent sanctificationis mensuram. Quemadmodum enim cauterium non sine igne intelligitur, cum aliud sit subjecta materia, et aliud ignis: itidem et in cœlestibus virtutibus, substantia quidem earum, puta spiritus est aerius, aut ignis immaterialis, juxta id quod scriptum est, *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis*¹³; quapropter et in loco sunt, et sunt visibiles, dum illi qui digni sunt, apparent in specie propriorum corporum. Sed sanctificatio, quæ est extra substantiam illorum, perfectionem illis affert per communionem Spiritus. Conservant autem dignitatem per perseverantiam in bono, habentes quidem in eligendo liberum arbitrium, nunquam tamen ab ejus quivere bonus est consilio exidentes: ita ut si subdlexeris ratione Spiritum, perierint angelorum choreæ, sublatae sint quoque archangelorum præfecturæ, atque confusa fuerint omnia: vita ipsorum nulli legi, nulli ordini, nulli regulæ subiaceat. Quomodo enim dicent angeli: *Gloria in excelsis Deo*¹⁴, nisi a Spiritu accepta potestate? Nemo siquidem potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, et nullus in Spiritu Dei loquens dixit Jesum anathema¹⁵; quod sane dixerint pravi et adversarii spiritus, quorum lapsus comprobatur quod dicimus, virtutes invisibiles esse sui arbitrii, æque ad virtutem atque ad vitium vertibiles, et ob id opus habentes auxilio Spiritus. Ego vero ipsum Gabrielem haud alio modo arbitror prædicere futura¹⁶, quam præscientia Spiritus, eo quod unum ex divisione donorum Spiritus sit prophetia. Porro qui mysteria visionis viro desideriorum jussus erat annuntiare¹⁷, unde nactus erat sapientiam, ut posset decere arcana, nisi per Spiritum sanctum? **33** cum patefactio mysteriorum peculiariter ad Spiritum sanctum pertineat, juxta id quod scriptum est: *Nobis reservavit Deus per Spiritum*¹⁸. Throni vero et dominationes, principatus et potestates, quomodo beatam traducerent vitam, nisi semper viderent vultum Patris qui in cœlis est¹⁹? At visio non est absque Spiritu. Quemadmodum enim si in nocte tollas lucernam e domo, cæci sunt oculi, facultates relinquuntur inertes, nec agnoscitur rerum dignitas, sed per ignorantiam aurum

¹³ Psal. ciii, 4. ¹⁴ Luc. ii, 44. ¹⁵ I Cor. xii, 3. ¹⁶ Luc. i, 26. ¹⁷ Dan. x, 10. ¹⁸ I Cor. ii, 10. ¹⁹ Matth. xviii, 10.

(9) *Ἡ οὕτω γ' ἂν*. Editio Paris. ἡ οὕτω γάρ, contra codicum mss. et editionis Basileensis fidem. Paulo post Reg. secundus παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔχουσι.

(10) *Ἀέριον πνεῦμα*. Male in editis additur τὸ.

(11) *Πυρὸς φλόγα*. Sic quinque codices: unus cum editis πῦρ φλόγα.

(12) *Χοροὶ*. Hic nonnulla ex codicum mss. sustulimus. Habent enim editi: χοροὶ καὶ ἁγιασμοὶ... ἐπιστάσιαι, καὶ ἁγιασμοὶ, καὶ προφητεία... οὐκ ὄντων.

ἀνομοθέτητος.

(13) *Ὅπερ εἰποι ἂν*. Sic mss. codices: editi ὅπερ ἂν εἰποιν. Mox Reg. quartus τὰς οὐρανίους δυνάμεις.

(14) *Ἐν τῶν*. Editi ἐν τῇ τῶν, sed repugnant veteres libri.

(15) *Μακαρίαν*. Editi addunt ἐκκλησίαν. Sed ea vox abest a quinque codicibus.

perinde ac ferrum conculcatur : sic in spirituali ordine, impossibile est piam illam ac sanctam vitam permanere citra Spiritum : nihilo profecto magis quam exercitus in recto ordine manere potest absente duce, aut eborns in consonantia, nisi chori præfectus temperet harmoniam. Qui possent dicere seraphim, *Sanctus, sanctus, sanctus*⁴⁴, nisi docti per Spiritum, quoties pium fuerit hujus glorificationis verba canero? Sive igitur laudant Deum omnes angeli ejus ac omnes virtutes ejus, sit Spiritus ope. Sive astant millies mille angeli, ac centies centum millia ministrantium, officium suum citra reprehensionem in virtute Spiritus perficiunt. Itaque tota illa super-cœlestis et ineffabilis harmonia, tum in cultu Dei, tum in ultramundandarum virtutum inter ipsas consonantia nequaquam servari posset, nisi præssset Spiritus. Sic igitur in creatione lis, quæ non proficiendo perveniunt ad perfectionem, sed ab ipsa protinus creatione perfecta sunt, adest Spiritus sanctus; in hoc, ut perficiatur compleaturque illorum substantia, gratiam suam conferens.

39. Cæterum dispensationes circa hominem quæ factæ sunt a magno Deo, et Servatore nostro Jesu Christo juxta bonitatem Dei, quis negabit per Spiritus gratiam esse adimpletas? Sive velis prisca spectare, patriarcharum benedictiones, auxilium per legem datum, figuras, prophetias, fortiter in bellis gesta, miracula per sanctos edita : sive quæ circa Domini in carne adventum dispensata sunt : per Spiritum gesta sunt. Primo enim adfuit ipsi carni Domini, dum factus unctio, et inseparabiliter conjunctus, sicut scriptum est : *Super quem rideris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est Filius meus dilectus*⁴⁵; et, *Jesum a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto*⁴⁶. Deinceps omnis actio præ-sente Spiritu peragebatur. Illic præsens aderat cum et a diabolo tentaretur. *Deductus est enim, inquit, Jesus a Spiritu in desertum, ut tentaretur*⁴⁷. Tum edenti miracula indivulse aderat. *Si enim ego, inquit, in Spiritu Dei ejicio dæmonia*⁴⁸. Nec deseruit excitatum a mortuis. Dominus enim renovans **34** hominem, eique iterum reddens gratiam, quam ex afflatu Dei acceptam amiserat, cum inspirasset in faciem discipulorum, quid ait? *Accipite Spiritum sanctum. Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur; et quorumcunque retinueritis, retenta sunt*⁴⁹. Jam vero Ecclesiæ ordo et gubernatio nonne palam et citra

⁴⁴ Isa. vi, 3. ⁴⁵ Joan. i, 33. ⁴⁶ Act. x, 38. ⁴⁷ Matth. iv, 1. ⁴⁸ Matth. xii, 28. ⁴⁹ Joan. xi, 22, 23.

(16) *Μὴ παρόντος*. Duo Regii codices cum Colbert. *μὴ παρέχοντος*. Reg. quartus *μὴ συμπαρόντος*.

(17) *Συνεργείας*. Non male in editis *ἐνεργείας*. Sed sex codicum auctoritas præferenda.

(18) *Λειτουργούντων*. Editi *ἀρχαγγέλων* λειτουργούντες αὐτῷ. Codices ut in contextu, nisi quod unus habet *ἀρχαγγέλων*. Non multo post iisdem codicibus freti mutavimus quod erat in editis *λειτουργ-*

Α κοσμίσεως, ἀμήχανον τὴν ἐνθεσμον ἐκείνην διαμειναι ζωὴν ἀνευ τοῦ Πνεύματος· οὐ μᾶλλον γε ἢ στρατοπέδου τὴν εὐταξίαν, τοῦ ταξάρχου μὴ παρόντος (16)· ἢ χοροῦ τὴν συμφωνίαν, τοῦ κορυφαίου μὴ συναρμολογόντος. Πῶς [ἀν] εἴπη τὰ σεραφίμ, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, μὴ διδαχθέντα παρὰ τοῦ Πνεύματος, ποσάκις ἐστὶν εὐσεδὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφωνεῖν; Εἴτε οὖν αἰνοῦσι τὸν Θεὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ αἰνοῦσιν αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργείας (17)· εἴτε παριστήκασιν χιλιάσι χιλιάδες ἀγγέλων, καὶ μύριαι μυριάδες λειτουργούντων (18), ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀμώμως ἐπιτελοῦσι. Πᾶσαν οὖν τὴν ὑπερουράνιον ἐκείνην καὶ ἀβύρτητον ἁρμονίαν, ἐν τῇ λειτουργίᾳ Θεοῦ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλας τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων συμφωνίᾳ, ἀδύνατον φυλαχθῆναι [εἰ] μὴ τῇ ἐπιστάσει τοῦ Πνεύματος. Οὕτω μὲν οὖν ἐν δημιουργίᾳ πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς οὐκ ἐκ προκοπῆς τελειούμενοις, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως εὐθὺς τελείοις, εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν συνεισφερόμενον.

39. Τὰς δὲ περὶ τὸν ἀνθρώπον οἰκονομίας, τὰς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ (19) γενομένας, τίς ἀντερεῖ μὴ οὐχὶ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος πεπληροῦσθαι; Εἴτε βούλει τὰ παλαιὰ σκοπεῖν· τὰς τῶν πατριαρχῶν εὐλογίας, τὴν ἐκ τῆς νομοθεσίας δεδομένην βοήθειαν, τοὺς τύπους, τὰς προφητείας, τὰ ἐν πολέμοις ἀνδραγαθήματα, τὰ διὰ τῶν δικαίων σημεῖα· εἴτε τὰ περὶ τὴν ἐνσαρκον τοῦ Κυρίου παρουσίαν οἰκονομηθέντα· διὰ τοῦ Πνεύματος. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῇ τῇ σαρκὶ τοῦ Κυρίου συνῆν, χρίσμα γενόμενον, καὶ ἀχωρίστως παρὼν κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖναι, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ*. Ἐπειτα πᾶσα ἐνέργεια συμπαρόντος τοῦ Πνεύματος ἐντηργεῖτο. Τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειραζομένῳ πατρὶν. *Ἀνίχθη γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον τοῦ πειρασθῆναι*. Καὶ ἐνεργοῦντι τὰς δυνάμεις ἀχωρίστως συνῆν (20). Εἰ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος οὐκ ἀπελείπατο. Ἀνακατιζὼν γὰρ τὸν ἀνθρώπον ὁ Κύριος, καὶ ἦν ἀπώλεσε χάριν ἐκ τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ Θεοῦ, ταύτην πάλιν ἀποδίδους, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, τί φησι; *Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον*. *Ἄρτι τινῶν* (21) ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίερ-

⁴⁴ Matth. iv, 1. ⁴⁵ Matth. xii, 28. ⁴⁶ Joan. xi, 22, 23.

γίαις εἰ δημιουργίαις.

(19) *Τοῦ Θεοῦ*. Addunt editi καὶ Πατρός, et οὖν ante βούλει, et paulo post iidem habent παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Codices inss. ut in contextu.

(20) *Συνῆν*. Sic inss. codices : editi συμπατρὶν.

(21) *Ἄρτι τινῶν*. Editi ἐάν τινων, idque statim repetunt, et paulo post habent αἱ διακονήσεις ἐνεργοῦνται. Saeculi sumus in contextu inss. codices.

ται· καὶ ἂν τινῶν κρατῇτε, κεκρίθηται. Ἡ δὲ τῆς Ἀ
Ἐκκλησίας διακόσμησις οὐχὶ σαφῶς καὶ ἀναντιρρό-
τως διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖται; Αὐτὸς γὰρ
ἔδωκε, φησί, τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους,
δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα
δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα λαμπρῶν, ἀντιλή-
ψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. Αὕτη γὰρ ἡ
τάξις κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν ἐκ τοῦ Πνεύματος δω-
ρεῶν διατέταχται.

40. Εὐροὶ δὲ ἂν τις, ἀκριδῶς λογιζόμενος, καὶ ἐπὶ
τοῦ καιροῦ τῆς προσδοκωμένης ἐπιφανείας τῆς ἐξ οὐ-
ρανῶν τοῦ Κυρίου μὴ ἀσυντελὲς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
ὡς τινες οἶονται· ἀλλὰ συμπαρέσται (22) καὶ ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ, καθ' ἣν κρινεῖ τὴν οἰ-
κουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ὁ μακάριος καὶ μόνος θυ-
νάστης. Τίς γὰρ οὕτως ἀνήκοος τῶν ἡτοιμασμένων
παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν τοῖς ἀξίοις, ὡς ἀγνοεῖν, ὅτι καὶ
τῶν δικαίων ὁ στέφανος ἡ τοῦ Πνεύματος ἐστὶ χάρις,
δαφνιστέρᾳ τότε καὶ τελειοτέρᾳ παρεχομένη, κατὰ
τὴν ἀναλογίαν τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς πνευματικῆς
δόξης διανεμομένης ἐκάστῳ; Ἐν γὰρ ταῖς λαμπρό-
τησι τῶν ἁγίων μοναὶ πολλαὶ παρὰ τῷ Πατρὶ· τουτ-
έστιν, ἀξιομάτων διαφοραί. Ὡς γὰρ ἀστὴρ ἀστέρος
διαφέρει ἐν δόξῃ, οὕτω καὶ ἡ ἀρετῶν τῶν
νεκρῶν. Οἱ τοίνυν σφραγισθέντες τῷ Πνεύματι τῷ
ἁγίῳ εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως, καὶ ἣν ἔλαβον ἀπαρ-
χὴν τοῦ Πνεύματος (23) ἀκέραιον καὶ ἀμείωτον δια-
σώσαντες, οὗτοι εἰσιν οἱ ἀκούσοντες· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ
καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἡς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε
καταστήσω. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ λυπήσαντες τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον τῇ πονηρίᾳ τῶν ἐπιτηδεύματων αὐτῶν, ἣ εἰ
μὴ ἐπεργασάμενοι τῷ δοθέντι, ἀφαιρεθήσονται ὁ
ἐλλήφατιν, εἰς ἑτέρους μετατιθεμένης τῆς χάριτος·
ἢ, κατὰ τινὰ τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ διχοτομηθή-
σονται παντελῶς· τῆς διχοτομίας νοουμένης κατὰ
τὴν εἰς τὸ παντελὲς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἀλλοτριώσιν.
Οὕτε γὰρ σῶμα διαιρεῖται, ὡς τὸ μὲν παραδίδοσθαι
τῇ κολάσει, τὸ δὲ ἀφίσθαι· μυθικὸν γὰρ τοῦτό γε,
καὶ οὐ κατὰ δίκαιον κριτὴν, ὅλου ἡμαρτηχότος, ἐξ
ἡμισείας εἶναι τὴν κόλασιν· οὕτε ψυχὴ διχῇ τέμνε-
ται (24), ὅλη δὲ ὅλου τὸ ἁμαρτωλὸν φρόνημα κεκτη-
μένη, καὶ συγκατεργαζομένη τῷ σώματι τὸ κακόν.
Ἀλλὰ διχοτομία, ὡς περ ἔφη, ἡ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος
εἰς τὸ διηνεκὲς τῆς ψυχῆς ἀλλοτριώσις. Νῦν μὲν γὰρ,
εἰ καὶ μὴ ἀνακέκραται τοῖς ἀναξίοις, ἀλλ' οὖν παρ-
εἶναι δοκεῖ πως τοῖς ἁπλῶς ἐσφραγισμένοις, τὴν ἐκ τῆς
ἐπιστροφῆς σωτηρίαν αὐτῶν ἀναμένον (25)· τότε δὲ
ἐξ ὅλου τῆς βεβηλωσάτης αὐτοῦ τὴν χάριν ψυχῆς

contradictionem per Spiritum sanctum peragi-
tur? Ipse enim, inquit, dedit Ecclesiae primum
apostolos, deinde prophetas, tertio doctores: ad
haec virtutes, praeterea dona sanationum, subsidia,
gubernationes, genera linguarum¹¹. Hic enim
ordo juxta distributionem donorum Spiritus di-
gestus est

40. Quin, si quis accuratius perpendat, compe-
riet, ne in tempore quidem illo, quo exspectata
Domini apparitio fiet de caelo, otiosum fore Spi-
ritum sanctum, ut quidam arbitrantur: sed si-
mul aderit in illo etiam die revelationis illius,
quo judicaturus est orbem terrarum in justitia
ille Leatus et solus potens. Quis enim adeo igna-
rus est bonorum, quam Deus praeparavit dignis,
ut nesciat justorum coronam esse Spiritus gratiam,
quae largius tunc perfectiusque dabitur, spirituali
gloria cuique pro recte gestis distributa: In splen-
doribus enim sanctorum mansiones multae sunt
apud Patrem¹², hoc est, dignitatis discrimina. Sicut
enim stella a stella differt in claritate, ita et resur-
rectio mortuorum¹³. Itaque qui consignati sunt
Spiritu sancto in diem redemptionis, quique Spiri-
tus primitias, quas acceperunt, puras et integras ser-
vaverint, ii sunt qui audient: *Euge, serve bone et
fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te
constituam*¹⁴. Similiter et qui contristaverint Spi-
ritum sanctum pravitate studiorum suorum, aut
qui non fecerint luctum e sorte data, ab iis aufere-
tur id quod acceperunt, beneficio in alios translato:
aut, secundum aliquem ex evangelistis¹⁵, etiam
penitus discindentur: dissectio siquidem intelli-
genda est in hoc, quod prorsus a Spiritu sancto
alienabuntur. Neque enim corpus dividitur, ut una
pars tradatur supplicio, altera absolvatur. Nam id
quidem fabulosum, neque justo dignum iudice, cum
totum peccaverit, dimidium addici poenae. Nec ani-
ma in duas partes secatur, cum tota per totum
habuerit peccandi affectum, simulque cum corpore
malum operetur. Sed dissectio, ut dixi, perpetua
est animae a Spiritu alienatio. Nunc enim, tametsi
non admiscetur indignis, attamen aliquo pacto vi-
detur adesse semel baptizatis, exspectans ut solu-
tem per conversionem consequantur; tum vero in
totum ab anima, quae gratiam ipsius profanaverit,
resecabitur. Eoque non est in inferno qui consuea-

¹¹ I Cor. xii, 28. ¹² Joan. xiv, 2. ¹³ I Cor. xv, 41, 42. ¹⁴ Matth. xxv, 21. ¹⁵ Matth. xxiv, 51.

Ibidem duo codices habent ἀφίσθαι αὐτοῖς. Deest
καὶ in plerisque codicibus ante has voces ἂν τινῶν
κρατῇτε.

(22) Συμπαρέσται. Ita sex codices mss. Editi
συμπαρεσταναι.

(23) Πνεύματος. Hic ut saepe alias editi addunt
ἁγίου. Varia sequentium vocum scriptura in codici-
bus mss. Quidam habent ἀκεραίαν, Colbertinus
ἀμίαντον pro ἀμείωτον, Riegius secundus διχῶ-
ζοντες.

(24) Διχῇ τέμνεται. Quidam codices διχῶ.

(25) Ἀναμένον. Vitiose quidam codices cum edi-
tis ἀναμένων. Non absimilis sententia legitur in
prooemio Commentarii in Isaiam prophetam. Nam
omnibus quidem, ait auctor, adest Spiritus sanctus:
sed iis, qui puri sunt affectibus, peculiarem exhibet
virtutem: at vero iis, quorum mens peccati maculis
turbatur, minime. Saepe idem docet Origenes, in-
primis Tractatu 30 et 31 in Matth.

tur, neque in morte qui memor sit Dei ¹⁶, cum jam non adsit sancti Spiritus adiutorium. Quomodo igitur intelligi potest absque Spiritu sancto fieri iudicium, cum Scriptura **35** declaret ipsum esse et justorum præmium ¹⁷, quando pro archabone exhibetur quod perfectum est; et primam peccatorum condemnationem, cum eo etiam quod habere videntur, spoliati fuerint? Porro maximum argumentum conjunctionis illius, quam Spiritus cum Patre et Filio habet, illud est, quod eodem modo dicitur habere se erga Deum, quo erga unumquemque nostrum se habet spiritus, qui est in nobis. Quis enim, inquit, hominum norit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus qui est in ipso? Sic et quæ Dei sunt, nemo norit, nisi Spiritus qui ex Deo est ¹⁸. Et hæc quidem hactenus.

CAPUT XVII.

Adversus eos qui dicunt non connumerari Patri ac Filio sanctum Spiritum, sed subnumerari: ubi et de pia connumeratione summarius fidei decursus.

41. Cæterum subnumerationem quid dicant, aut in cuius rei significationem vocem hanc usurpent, ne cogitare quidem facile est. Nam et hanc nobis e mundi sapientia fuisse inveciam, notum est omnibus et perspectum. An vero aliquam habeat propriam rationem ad id quod nunc agitur, hoc consideremus. Aiunt igitur qui rerum inanum periti sunt, quædam nomina esse communia, quorum significatio multa complectitur: alia magis propria, et alia aliis vim habere magis peculiarem. Exempli causa, commune nomen est essentia, quod pariter de omnibus prædicatur, sive inanibus sive animatis. Peculiariter autem animal, quod de paucioribus quidem prædicatur quam illud prius, sed tamen ejus contemplatio magis extenditur, quam eorum quæ illi subjecta sunt. Nam in eo rationalium simul et irrationalium natura comprehenditur. Rursum magis speciale nomen est homo, quam animal: item vir specialius est nomen quam homo, et viro specialius est hic aut ille vir, puta Petrus, aut Paulus, aut Joannes. An igitur hoc subnumerationem esse sentiunt, rei communis in ea quæ subjecta sunt divisionem? At non crediderim illos ad tantum stuporem devenisse, ut dicant Deum universorum, velut communitatem quamdam, ratione sola intelligibilem, nulla autem in hypostasi subsistentem, in subjecta dividi: deinde hanc subdivisionem etiam subnumerationem dici. Istud sane ne insani quidem dixerint. Nam præter impietatem etiam sermonem instituunt, cum eo quod

A αποτμηθήσεται. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾧ ἤδη ὁ ἐξομολογούμενος, οὐδὲ ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων Θεοῦ, οὐκ ἐστὶ τῆς βοηθείας τοῦ Πνεύματος συμπάρουτος. Πῶς οὖν δυνατόν νοῆσαι χωρὶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτελεῖσθαι τὴν κρίσιν, ὅπου γὰρ ὁ λόγος δείκνυσιν, ὅτι αὐτὸ ἔστι καὶ τὸ τῶν δικαίων βραβεῖον, ὅταν ἀντὶ τοῦ ἀρραβῶνος παρασχεθῇ τὸ τέλειον· καὶ ἡ πρώτη τῶν ἀμαρτωλῶν καταδίκη, ὅταν καὶ ὁ δοκῶσιν ἔχειν ἀπαιριθῶσι; Τὸ δὲ μέγιστον τακμήριον τῆς πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τοῦ Πνεύματος συναφείας, ὅτι οὕτως ἔχειν λέγεται πρὸς Θεὸν, ὡς πρὸς ἕκαστον ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἐν ἡμῖν. Τίς γὰρ εἶπε, φησὶν, ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν B εἰς τοσοῦτον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ συναριθμεῖσθαι Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ὑπαριθμεῖσθαι· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς εὐσεβοῦς συναριθμήσεως (26) κεφαλαιώδης ἐπιδρομὴ τῆς πίστεως.

41. Τὴν δὲ ὑπαρίθμησιν ὁ τι καὶ λέγουσι, καὶ κατὰ τίνος σημεινομένου τὴν φωνὴν ταύτην ἀγορεύει, οὐδὲ ἐπινοῆσαι ῥάδιον. Ὅτι μὲν γὰρ ἔν τῆς τοῦ κόσμου σοφίας καὶ αὐτῇ ἡμῖν ἐπειστήχθη (27), παντὶ γνωριμον· εἰ δὲ ἔχει τινὰ οἰκτεῖον λόγον πρὸς τὰ προκείμενα, τοῦτο ἐπισκεψώμεθα. Φασὶ τοίνυν οἱ δεινοὶ τὰ μάταια, τὰ μὲν κοινὰ εἶναι τῶν ὀνομάτων, καὶ ἐπὶ πολὺ διέχειν ταῖς σημασίαις· τὰ δὲ ἰδιωτέρα· καὶ ἄλλα ἄλλων μερικωτέραν ἔχειν τὴν δύναμιν. Οἷον, κοινὴν μὲν ὄνομα ἡ οὐσία, πᾶσιν ἐπιλεγόμενη, καὶ ἀψύχοις καὶ ἐμψύχοις ὁμοίως· ἰδιωτέραν δὲ τὸ ζῶον· ἐπ' ἑλαττον μὲν τοῦ προσέρου λεγόμενον, ἐπὶ πλέον δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸ θεωρούμενον. Καὶ γὰρ καὶ λογικῶν (28) αὐτῷ καὶ ἀλόγων φύσις ἐμπεριέχεται. Πάλιν ἰδιωτέρον ἐστὶ τοῦ ζώου ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοῦτου ὁ ἀνὴρ, καὶ τοῦ ἀνδρὸς ὁ καθ' ἕκαστον, Πέτρος ἢ Παῦλος ἢ Ἰωάννης. Ἄρα οὖν τοῦτο νοοῦσι τὴν ὑπαρίθμησιν, τὴν τοῦ κοινοῦ (29) εἰς τὰ ὑπερταλμένα διαίρειν; Ἀλλ' οὐκ ἂν πιστεύομαι εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς παραπληξίας ἐλαύνειν, ὥστε φάναι τὴν Θεὸν τῶν ὄλων, ὡς περ κοινότητά τινα, λόγῳ μόνῳ θεωρητὴν, ἐν οὐδεμίᾳ δὲ ὑποστάσει τὸ εἶναι ἔχουσιν, εἰς τὰ ὑποκείμενα διαίρεισθαι· εἰτα τὴν ὑποδιαίρεισιν ταύτην καὶ ὑπαρίθμησιν λέγεσθαι. D Ἡ τοῦτο μὲν οὐδ' ἂν μελαγχολῶντες εἰποιεν. Πρὸς γὰρ τῇ ἀσεβείᾳ καὶ τὸν ἐναντίον λόγον τῆς οἰκείας ἐαυτῶν προσιδέεως κατασκευάζουσι. Τὰ γὰρ ὑποδιαιρούμενα τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐκείνοις (30) οὐσίας ἀπ' ὧν διέφθηται. Ἀλλ' εἰκόλαμεν διὰ πολλὴν τῆς ἀτοπίας ἐνάρχειαν ἀπορεῖν λόγων, καὶ οὐκ ἔχειν πῶς

¹⁶ Psal. vi, 6. ¹⁷ 1 Petr. i, 12. ¹⁸ 1 Cor. ii, 11.

(26) Συναριθμήσεως. Ita mss. tres, quos eo libentius sequimur, quod vulgata scriptura ὑπαριθμήσεως confutetur a Basilio, ejusque iudicio impietatis notam effugere non possit.

(27) Ἐπειστήχθη. Regius tertius et Colb. ὑπεστήχθη. Paulo post editi oī dεινοὶ περὶ τὰ μάταια, et deinde εἰδιωτέρως. Sed hæc mutavimus auctoritate

codicum mss.

(28) Καὶ λογικῶν. Conjunctionem addidimus ex tribus codicibus.

(29) Τοῦ κοινοῦ. Reg. tertius τοῦ ὅλου.

(30) Ἐκείνοις. Sic omnes codices: editi ἐκείνῃς. Mox ἐνέργειαν in editis et duobus antiquis codicibus; sed nullo melius alii quatuor ut in contextu.

τῆς ἀλογίας αὐτῶν καθαφόμεθα· ὥστε δοκοῦσι μοι A
τι καρδαίνειν παρὰ τὴν ἀνοιαν. Ὡς γὰρ πρὸς τὰ
μαλακὰ καὶ ὑπείκοντα τῶν σωμάτων (31), τῷ μὴ
ἔχειν ἀντίρρουν, οὐκ ἔστι γένναϊαν τὴν πληγὴν ἐνεγ-
χεῖν· οὕτως οὐδὲ τῶν προδῆλων εἰς ἀνοιαν δυνατὸν
ἐλέγχω ντανικῶ καθικέσθαι. Λείπεται οὖν σιωπῇ τὸ
βδελυκτὸν αὐτῶν τῆς ἀσεβείας παραδραμεῖν. Ἄλλ'
οὐκ ἐξ τὴν ἡσυχίαν τῶν ἀδελφῶν ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ
βαρύτης τῶν ἐναντίων.

qui palam insaniunt non possis forti ac virili redargutione percellere. Superest igitur ut abominan-
dam illorum impietatem silentio prætereamus. At non patitur silere me nec fratrum charitas, nec ad-
versariorum improbitas.

42. Τί γὰρ λέγουσιν; Ὁρᾷτε αὐτῶν τῆς ἀλαζονείας
τὰ ῥήματα. Ἡμεῖς τοῖς μὲν ὁμοτίμοις φαιμέν τὴν
συναριθμῆσιν πρέπειν· τοῖς δὲ πρὸς τὸ χεῖρον περηλ-
λαγμένοις τὴν ὑπαριθμῆσιν. Καὶ τοῦτο τί ποτε λέγετε; B
Οὐ γὰρ συνίημι ὑμῶν τῆς ἀλλοκύντου σοφίας. Πότερον
ὅτι χρυσὸς μὲν χρυσῶ συναριθμεῖται, ὁ δὲ μόλυβδος
οὐκ εἶται τῆς συναριθμήσεως ἄξιος, ἀλλὰ διὰ τὸ τῆς ἑλγος
εὐωνον ὑπαριθμηθῆσεται τῷ χρυσῷ; Καὶ τοσαύτην
δύναμιν τῷ ἀριθμῷ μαρτυρεῖτε, ὥς ἡ τῶν εὐτελέων
τὴν ἀξίαν ὑπεραίρειν, ἢ τῶν πολυτιμῶν (32) τὸ
σεμνὸν καταβάλλειν; Οὐκοῦν πάλιν καὶ τὸν χρυσὸν
τοῖς βαρυτίμοις τῶν λίθων ὑπαριθμήσεις, κάκεινων
τοῖς εὐανθεστέροις καὶ μίλῳσι τοὺς ἀλαμπυστέρους
καὶ μικροτέρους. Ἀλλὰ τί οὐκ ἂν εἴποιεν οἱ εἰς
μηδὲν ἄλλο εὐκαιροῦντες, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν
καινότερον; Ὑπομαζέσθωσαν λοιπὸν μετὰ Στωϊκῶν
καὶ Ἐπικουρείων οἱ διαψηρισταὶ τῆς ἀσεβείας. Τίς
γὰρ ἂν καὶ γένοιτο πρὸς τὰ πολύτιμα τῶν ἀτιμοτέ-
ρων ἢ ὑπαριθμήσεις; Ὁ χαλκοῦς ὁμοίως τῷ χρυσῷ
στατήρι· πῶς ὑπαριθμηθῆσεται; Ὅτι οὐ λέγομεν,
φησὶ, δύο κεκτῆσθαι νομίσματα· ἀλλ' ἐν καὶ ἐν.
Πότερον οὖν τούτων ποτέρῳ ὑπαριθμεῖται; Ἐκφω-
νεῖται μὲν γὰρ ὁμοίως ἑκάτερον. Ἐάν μὲν οὖν καθ'
ἑαυτὸ (33) ἑκάστον ἀριθμῆσης, ὁμοτιμίαν ποιεῖς ἐν
τῷ ὁμοίῳ τρόπῳ τῆς ἀριθμήσεως (34)· ἐάν δὲ συν-
ἀφῆς αὐτὰ, πάλιν ἐνοῖς τὴν ἀξίαν, συναριθμῶν ἀλλή-
λοις ἀμρότερα. Εἰ δὲ ὑπερ' ἀνδεύτερον ἀριθμηθῇ (35),
τοῦτο ἔξει τὴν ὑπαριθμῆσιν, ἐν τῷ ἀριθμοῦντί ἐστιν
ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ νομίσματος τῆς ἀριθμήσεως ἀρξα-
σθαι. Ἀλλὰ τῆς ἀμαθείας τὸν ἐλεγχον ὑπερβέμενοι,
ἐπὶ τὰ συνέχοντα τὸν λόγον τρέψωμεν.

imperitiæ confutationem in aliud tempus rejicientes, ad ea quæ rem causamque continent, oratio-
nem verlamus.

43. Καὶ τὸν Υἱὸν ὑπαριθμεῖσθαι τῷ Πατρὶ λέγετε, D
καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ, ἢ τῷ Πνεύματι μόνῳ τὴν
ὑπαριθμῆσιν ἀφορίζετε; Εἰ μὲν γὰρ καὶ τὸν Υἱὸν
ὑπαριθμεῖτε, πάλιν τὸν αὐτὸν λόγον τῆς ἀσεβείας
ἀνακαινίζετε, τὸ ἀνόμοιον τῆς οὐσίας, τὴν τοῦ ἀξιώ-
ματος ταπεινότητα, τὴν ἐν ὑτέρῳ γένεσιν, καὶ
ἀπαξιαπλῶς πάσας ὁμοῦ τὰς εἰς τὸν Μονογενῆ βλασ-
φημίας δι' ἐνὸς τούτου ῥήματος ἀνακυκλοῦντες ἐπι-
δειχθήσεσθε· οἷς ἀντιλέγειν μακρότερον ἢ κατὰ τὴν

A proponunt pugnantem: siquidem quæ subdividuntur,
ejusdem sunt essentiae, cujus sunt illa a quibus
dividuntur. Sed ob magnam absurditatis evidentiam
videmur oratione destitui, nec habere quibus ver-
bis illorum stultitiam reprehendamus; adeo ut
mihi videantur propter amentiam aliquid lucrifa-
cere. Quemadmodum enim in corpora molliia ceden-
tiaque non possis egregiam 36 plagam impingere,
eo quod obsistere contraque nili non queant: ita eis

42. Quid igitur dicunt? Videte quanta sit in dictis
illorum arrogantia. Nos, inquit, profitemur, iis
qui honore pares sunt convenire connumerationem;
iis vero qui inferioris sunt conditionis, subnumera-
tionem. Et istud cur tandem dicitis? Neque enim
intelligo absurdam vestram sapientiam. An quod
aurum auro connumeratur, plumbum vero non item
erit dignum quod connumeretur, sed ob materie
vililitatem subnumerabitur auro? Atque etiam vinne
tantam tribuitis numero, ut is vel rerum vilium
pretium attollere, vel pretiosarum rerum dignita-
tem dejicere valeat? Ergo rursus aurum pretiosis
lapidibus subnumerabis; atque in his ipsis, elegan-
tioribus ac majoribus subnumerabis minus lucidos
ac minores. Sed quid non dicant, qui ad nihil aliud
vacant, nisi aut ad dicendum, aut audiendum ali-
quid novi? Posthac cum Stoicis et Epicureis no-
minentur qui impietatem inita subductaque ratione
docent. Quæ namque vel possit fieri rerum vilio-
rum ad pretiosiores subnumeratio? Æreus obolus
aureo statèri quomodo subnumerabitur? Quoniam
non dicimus, inquit, duo possideri numismata,
sed unum et unum. Utrum igitur utri horum sub-
numeratur? Nam utrumque similiter profertur.
Itaque si quodque per se numeres, facis æqualita-
tem pretii eodem numerandi modo: sin autem ea
conjunxeris, rursus unam et eandem facis dignita-
tem, utrumque alteri connumerans. Quod si quid-
quid in numerando posteriore loco posueris, id
habebit subnumerationem, numeranti in manu est
ab æreo numismate numerationem incipere. Sed

43. Etiamne Filium dicitis subnumerari Patri,
ac Spiritum Filio; an soli Spiritui tribuitis subnu-
merationem? Etenim si Filium quoque subnumera-
tis, rursus eandem impietatis doctrinam Instaur-
tis, dissimilitudinem essentiae, dignitatis defectio-
nem, nativitatem tempore posteriorem, et in summa,
omnes simul blasphemias in Unigenitum unico isto
verbo revolvere ostendimini: quibus contradicere
prolixius est, quam pro præsentī instituto, præser-

(31) Τῶν σωμάτων. Desunt hæ voces in pleris-
que codicibus. Mox editi ἐπενεγκεῖν. Sex codices
ut in contextu. Iisdem auctoribus paulo post dele-
vimus conjunctionem ante λέγουσιν.

(32) Πολυτιμῶν. Regius quārtus πολυτίμων.

(33) Ἐάν μὲν οὖν καθ' ἑαυτὸ. Sic tres Regii
cum Colbert. Editi Ἀλλ' ἐάν μὲν καθ' ἑαυτὸν.

(34) Ἀριθμήσεως. Reg. secundus ὑπαριθμήσεως.

(35) Ἀριθμηθῇ. Unus ex Regiis ἀριθμηθείς, alius
ἀριθμῆς. Mox Reg. quārtus ἀπαριθμήτως.

tim cum aliis in locis impietas a nobis pro viribus A refutata sit. Quod si soli Spiritui putant convenire subnumerationem, discant Spiritum eodem modo pronuntiari cum Domino, quomodo et Filius pronuntiatur cum Patre. Nomen enim Patris et Filii et Spiritus sancti similiter editum est. Itaque quemadmodum se habet Filius ad Patrem, ita ad Filium sese habet Spiritus, secundum traditum in baptismo verborum ordinem¹⁹. Quod si Spiritus Filio junctus est, **37** Filius autem Patri; liquet ipsum etiam Spiritum Patri adjungi. Quem igitur locum habet, ut dicant alterum connumerari, alterum subnumerari, cum in una eademque serie nomina sint ordinata? In summa porro, quæ res ex omni rerum genere unquam a sua ipsius natura excidit dum numeratur? Nonne potius quæ numerantur, talia perseverant qualia sunt ab initio; numerus autem adhibetur a nobis ceu signum, quo declaratur multitudo suppositorum? Nam ex corporibus alia numeramus, alia metimur, alia libramus; et quorum continua est natura, ea mensura comprehendimus; quorum discreta, numero subjecimus, exceptis iis quæ ob tenuitatem rursus sunt etiam mensurabilia; quæ vero gravia sunt, libræ momento discernimus. Non itaque quoniam nobis ipsis signa ad quantitatis notitiam excogitavimus, protinus etiam naturam eorum quæ signata sunt, immutavimus. Quemadmodum igitur quæ libra expendimus, ea non sublibramus inter sese, etiamsi unum sit aurum, alterum stannum; neque submetimur quæ mensura dijudicantur: ita nec ea quæ numerantur, ullo modo subnumerabimus. Quod si in cæteris nihil est, quod subnumerationem recipiat, qua fronte dicunt Spiritui competere subnumerationem? At hi ethnico morbo laborantes, existimant quæ dignitatis gradu aut naturæ ac substantiæ submissione inferiora sunt, iis convenire subnumerationem.

CAPUT XVIII.

Quomodo in professione trium hypostaseon pium monarchiæ dogma servamus, ubi et eorum, qui dicunt Spiritum subnumerari, refutatio.

44. Cum Patrem et Filium et Spiritum sanctum traderet Dominus, non cum numero simul tradidit²⁰. Non enim dixit, In primum et secundum et tertium, neque, In unum et duo et tria: sed per sancta nomina cognitionem fidei ad salutem perducens largitus est. Quare quod nos salvos facit, fides est. Numerus vero, signum declarans quot sint supposita, excogitatus est. Sed qui undelibet sibi ipsis noxas contrahunt, etiam numerandi facultate adversus fidem abutuntur: qui quidem

¹⁹ Matth. xxviii, 19. ²⁰ ibid.

(36) Τῷ Κυρίῳ. Colbert. τῷ Υἱῷ, sed secundam manu.

(37) Δηλονότι. Legitur in editis δῆλον, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα. Maluimus sequi mss. codices.

(38) Ἀλλὰ τὰ... ἀξιωματῶν. Sic Regius primus:

παροῦσαν ὁρμήν, ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις κατὰ δύναμιν ὑφ' ἡμῶν τῆς ἀσεβείας διελεγχθεῖσιν: εἰ δὲ τῷ Πνεύματι πρέπειν οἶσθαι μόνῳ τὴν ὑπαριθμῆσιν, μακθανέτωσαν, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνεκφωνεῖται τῷ Κυρίῳ (36) τὸ Πνεῦμα, καὶ ὃν καὶ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ. Τὸ γὰρ ὄνομα Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμοίως ἐκδέδοται. Ὡς τοίνυν ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτω πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι παραδεδομένην τοῦ λόγου σύνταξιν. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ συντάσσεται, ὁ δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, δηλονότι (37) καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ. Τίνα οὖν ἔχει χώραν τὸ μὲν συναριθμεῖσθαι, τὸ δὲ ὑπαριθμεῖσθαι λέγειν, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ στοιχείᾳ κατατεταγμένων τῶν ὀνομάτων; Ὅλως δὲ, τί τῶν πάντων ἐξέστη ποτὲ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀριθμούμενον; Ἀλλ' οὐχὶ τὰ μὲν ἀριθμητὰ διαμένει ὅλα πέφυκεν ἐξ ἀρχῆς, ὁ δὲ ἀριθμὸς σημεῖον γνωριστικὸν τοῦ πλήθους τῶν ὑποκειμένων παρ' ἡμῶν ἐφαρμόζεται; Τῶν γὰρ σωμάτων τὰ μὲν ἀριθμούμεν, τὰ δὲ μετροῦμεν, τὰ δὲ σταθμώμεθα: καὶ ὧν μὲν συνεχῆς ἡ φύσις, μέτρῳ καταλαμβάνομεν, ὧν δὲ διωρισμένη, τῷ ἀριθμῷ ὑποβάλλομεν, πλὴν ὅσα διὰ λεπτότητα καὶ αὐτὰ πάλιν μετρητὰ γίνονται: τὰ δὲ βάρη ταῖς ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ βραχίς διακρίνομεν. Οὐ τοίνυν, ἐπειδὴ ἑαυτοῖς σημεῖα πρὸς τὴν τοῦ ποσοῦ γνῶσιν ἐπενοήσαμεν, ἤδη καὶ τὴν φύσιν τῶν σημειωθέντων ἠλλάξαμεν. Ὡς περ οὖν οὐχ ὑποσταθμώμεθα ἀλλήλοις τὰ σταθμητὰ, καὶ τὸ μὲν χρυσοῦς, τὸ δὲ κασσίτερος ἢ, οὐδὲ ὑπομετροῦμεν τὰ μετρητὰ: οὕτως οὐδὲ τὰ ἀριθμητὰ πάντως ὑπαριθμήσομεν. Εἰ δὲ οὐδὲν τῶν ἄλλων τὴν ὑπαριθμῆσιν δέχεται, πῶς τῷ Πνεύματι φασὶ προσήκειν ὑπαριθμεῖσθαι; Ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ νοσοῦντες οἰοῦνται τὰ κατὰ βαθμὸν ἀξιωματῶν (38) ἢ κατὰ οὐσίας ὕψειν ὑποβαίοντα, ταῦτα προσήκειν ὑπαριθμεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΓ'

Πῶς ἐν τῇ ἐμολογίᾳ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὸ εὐσεβὲς τῆς μοναρχίας δόγμα διατηροῦμεν, ἐν ᾧ καὶ ὁ (39) κατὰ τῶν τῷ Πνεύματι ὑπαριθμεῖσθαι φασκόντων ἔλεγχος.

44. Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα παραδίδους ὁ Κύριος, οὐ μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ συνεξέδωκεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Εἰς πρῶτον καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον, οὐδὲ, Εἰς ἓν καὶ δύο καὶ τρία: ἀλλὰ δι' ὀνομάτων ἁγίων τὴν γνῶσιν τῆς πρὸς σωτηρίαν ἀγοῦσης πίστεως ἐχαρίσατο. Ὡς τε τὸ μὲν σῶζον ἡμᾶς ἡ πίστις ἐστίν: ὁ δὲ ἀριθμὸς σημεῖον γνωριστικὸν τοῦ ποσοῦ τῶν ὑποκειμένων ἐπινενόηται. Ἀλλ' οἱ πανταχόθεν ἑαυτοῖς τὰς βλάβας ἐπισυνάγοντες καὶ τῇ τοῦ ἀριθμεῖν δυνάμει κατὰ τῆς πίστεως κέχρηται: οἱ γὰρ, οὐδενὸς

sic etiam quatuor alii, nisi quod non habent articulum ante has voces, κατὰ βαθμὸν. Editi Ἀλλ' οὗτοι τὰ... ἀξιωματῶν.

(39) Ἐν ᾧ καὶ ὁ, etc. Hæc desunt in plerisque codicibus.

τῶν ἄλλων ἐκ τῆς τοῦ ἀριθμοῦ προσθήκης ἄλλοιου-
μένου· οὗτοι ἐπὶ τῆς θείας φύσεως εὐλαβοῦνται τὸν
ἀριθμὸν, μὴ δι' αὐτοῦ (40) τῆς ἐφειλομένης τῷ
Παρακλήτῳ τιμῆς ὑπερβῶσι τὸ μέτρον. Ἄλλ', ὡς
σοφώτατοι, μάλιστα μὲν ὑπὲρ ἀριθμὸν ἔστω τὰ
ἀνέφικτα· ὡς ἡ παλαιὰ τῶν Ἑβραίων εὐλόγια ἰδίῳ
σημείῳ τὸ ἀνεκφώνητον ὄνομα τοῦ Θεοῦ διεχάρασ-
σε (41), καὶ ἐκ τούτου τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν
παριστῶσα· εἰ δὲ ἄρα δεῖ καὶ ἀριθμεῖν, μήτοιγε
καὶ ἐν τούτῳ κακουργεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ γὰρ σιωπὴ
τιμάσθω τὰ ἄρρητα, ἢ εὐσεβῶς ἀριθμεῖσθω τὰ ἅγια.
Εἰς Θεὸς (42) καὶ Πατὴρ, καὶ εἰς μονογενὴς Υἱὸς,
καὶ ἐν Πνεῦμα ἁγίον. Ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων
μοναχῶς ἐξαγγέλλομεν· ἐπειδὴν δὲ συναριθμῆσαι
δεῖ, οὐχὶ ἀπαιδεύτῳ ἀριθμῆσαι πρὸς πολυθείας ἔν-
νοιαν ἐκτερόμεθα.

45. Οὐ γὰρ κατὰ σύνθεσιν ἀριθμοῦμεν, ἀφ' ἑνὸς
εἰς πλῆθος ποιοῦμενοι τὴν παραύξησιν. ἐν καὶ δύο
καὶ τρία λέγοντες, οὐδὲ πρῶτον, καὶ δεῦτερον, καὶ
τρίτον. Ἐγὼ γὰρ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ
ταῦτα. Δεῦτερον δὲ Θεὸν οὐδέπω καὶ τήμερον ἀπὸ
κόσμου· Θεὸν γὰρ ἐκ Θεοῦ προσηκούντες, καὶ τὸ
ἱεράζον τῶν ὑποστάσεων ὁμολογοῦμεν, καὶ μένομεν
ἐπὶ τῆς μοναρχίας, εἰς πλῆθος ἀπεσχισμένον (43)
τὴν θεολογίαν μὴ σκιδανύοντες, διὰ τὸ μίαν ἐν Θεῷ
Πατρὶ καὶ Θεῷ μονογενεῖ τὴν οἰονεὶ μορφήν θεω-
ρεῖσθαι, τῷ ἀπαράλλακτῳ τῆς θεότητος ἐνεικονιζο-
μένην (44). Υἱὸς γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ Πατὴρ ἐν
τῷ Υἱῷ· ἐπειδὴ καὶ οὗτος τοιοῦτος, οἷος ἐκεῖνος,
πάσις οἷος περ οὗτος· καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἓν. Ὡς τε
κατὰ μὲν τὴν ιδιότητα τῶν προσώπων εἰς καὶ εἰς, C
κατὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἐν οἱ ἀμφοτέροι. Ὡς
οὖν, εἴπερ εἰς καὶ εἰς, οὐχὶ δύο Θεοί; Ὅτι βασιλεὺς
λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασι-
λεῖς. Οὕτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα δια-
μερίζεται (45). Ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ
ἡ ἐξουσία μία, οὕτω καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία μία,
καὶ οὐ πολλαί· δίδωσι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρω-
τότυπον διαβαίνει. Ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμητικῶς
ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὡς περ ἐπὶ
τῶν τεχνικῶν (46) κατὰ τὴν μορφήν ἡ ὁμοίωσις,
οὕτως ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως ἐν τῇ
κοινωνίᾳ τῆς θεότητος ἐστὶν ἡ ἔνωσις. Ἐν δὲ καὶ τὸ
ἁγίον Πνεῦμα, καὶ αὐτὸ μοναδικῶς ἐξαγγελλόμενον,

⁴⁰ Isa. xlv, 6.

(40) Δι' αὐτοῦ. Reg. quartus διὰ τούτου.

(41) Διεχάρασσε. Legendum putat Combefisius
οὐ διεχάρασσε, non exarabat, quia videlicet Dei no-
mini propriæ motiones ascriptæ non erant. Sed re-
pugnant omnes mss., nec necessaria conjectura.
Perspicua est enim Basilii sententia, Dei nomen
apud Hebræos, non ut alia nomina, sed singulari
quodam ratione scribi solere.

(42) Εἰς Θεός. Hic incipit caput 18 in plerisque
codicibus.

(43) Ἀπεσχισμένον. Sic libri veteres, non ut
editi ὑπεσχισμένον.

(44) Ἐνεικονιζομένην. Sic quatuor codices. Edi-
ti, Reg. secundus et secunda manu Colbert. ἐνιζο-
μένην, anilam. Cornarius et Scultetus videntur
legisse ἐνιζανομένην· sic enim reddunt, impermuta-

A cum nulla alia res ob numeri accessionem immu-
letur, tamen in divina natura numerum metuunt,
ne scilicet per eum honoris Paracletō debiti pro-
dum excedant. Sed, o sapientissimi, sint maximo
supra numerum, quæ non possumus assequi;
quemadmodum prisca Hebræorum pietas propriis
ac peculiaribus notis ineffabile Dei nomen exara-
bat, inde etiam ejus supra omnia eminentiam de-
clarans. Quod si et numerus adhibendus est, ne-
quaquam et per eum depravanda veritas. Aut enim
silentio honorentur ineffabilia, aut pie numerentur
sancta. Unus 38 Deus et Pater, et unus unigeni-
tus Filius, et unus Spiritus sanctus. Unamquam-
que hypostasim singulariter efferimus; cum autem
connumerare opus fuerit, haudquaquam inducte
B numerando ad plurium deorum notionem efferimur.

45. Neque enim juxta compositionem numera-
mus, ab uno ad plura facientes incrementum, ut
dicamus unum, duo, tria, neque primum, secun-
dum ac tertium. Ego enim Deus primus, et ego
post hæc ⁴¹. Secundum autem Deum nunquam
hactenus audivimus: quippe Deum ex Deo ado-
rantes, etiam proprietatem profiteamur hypostaseon,
manemusque in uno principatu, non dissipantes
theologiam in scissam multitudinem, eo quod unam
in Deo Patre et Deo Unigenito formam, ut ita lo-
quar, contemplamur, in una et omnino simili
deitate expressam. Filius enim in Patre, et Pater
in Filio: quandoquidem hic talis est, qualis ille,
et ille qualis hic; atque in hoc unum sunt. Itaque
juxta personarum proprietatem, unus sunt et
unus; at juxta communem naturam, unum sunt.
Quomodo igitur, si unus et unus sunt, non sunt
duo Dii? Quoniam rex dicitur et regis imago, non
autem duo reges. Neque enim potestas scinditur,
neque gloria dividitur. Quemadmodum enim prin-
cipatus ac potestas nobis dominans una est: sic
et glorificatio quam illi deferimus una est, non
multæ; nam imaginis honor ad exemplar transit.
Quod igitur hic est per imitationem imago, hoc
illuc natura Filius. Et quemadmodum in iis quæ
arte sunt, similitudo est secundum formam; ita
in divina incompositaque natura, in communionem
deitatis est unio. Unus autem est et Spiritus san-

D bili Deitati insidentem.

(45) Διαμερίζεται. Tres codices μερίζεται. Sic
etiam paulo post in tribus Regiis codicibus et edit.
Basil. ἀναβαίνει pro διαβαίνει. Observat Ducæus
codicem Anglicanum habere διαβαίνει, atque ita
etiam legi in synodo septima, act. 3; et in Syro-
dico Theodori patriarchæ Hierosolymorum, p. 454
edit. Romanæ, ubi hæc Basilii sententia laudatur.
Confirmat eandem scripturam vir doctissimus ex
libro Adriani papæ De imaginibus, cap. 8, p. 164,
ubi citatur illud Basilii, quod imaginis honor in pri-
mam formam transit.

(46) Τεχνικῶν. Hæc scriptura, etsi in uno tan-
tum reperitur Reg. tertio, longe tamen præferenda
vulgatæ τεχνικῶν. Ibidem editi οὕτω καὶ ἐπὶ. Co-
dices mss. ut in contextu.

ctus, atque ipse singulariter enuntiatur, per unum Filium uni Patri copulatus, ac per se complens glorificandam super omnia ac beatam Trinitatem : cuius cum Patre et Filio consortium satis illud declarat, quod in turba creaturarum positus non est, sed solitarie profertur. Neque enim unus est de multis ; sed unus est. Quemadmodum enim unus est Pater, et unus Filius : ita et unus est Spiritus sanctus. Et vero a creaturarum natura tantum semovetur, quantum par est id quod singulare est, a collectivis et multitudinem habentibus distare. Patri autem ac Filio in tantum unitus est, quantum consortii habet unitas cum unitate.

46. Sed nec hinc solum probatur naturæ communio, verum illinc quoque, quod ex Deo esse dicitur ; non sicut ex Deo sunt omnia, sed tanquam ex Deo procedens ; non per generationem, quemadmodum Filius, sed tanquam Spiritus oris ejus. Omnino autem nec os membrum est, nec Spiritus est status resolubilis ; sed et os, prout Deo convenit, dicitur, et Spiritus essentia vivens, sanctificationis domina, ita ut consortium quidem inde declaretur, modus autem existentiae ineffabilis servetur. **39** Quin et Spiritus Christi dicitur, tanquam illi natura conjunctus. Eoque, *Si quis Christi Spiritum non habet, hic non est ejus* ⁴⁷. Unde solus Spiritus digne glorificat Dominum. *Ille enim, inquit, me glorificabit* ⁴⁸, non ut creatura, sed tanquam Spiritus veritatis, dilucide in se ipso declarans veritatem ; et tanquam Spiritus sapientiae, Christum qui est Dei virtus et Dei sapientia, in sua magnitudine revelans. Denique tanquam Consolator in seipso exprimit Consolatoris, a quo missus est, bonitatem : et in sua propria dignitate ejus a quo processit, majestatem exhibet. Est igitur gloria, alia quidem naturalis, veluti gloria solis est lumen ; alia externa, quæ ex libera voluntate cum judicio dignis defertur. At hæc rursum gemina est. *Filius enim, inquit, glorificat patrem, et servus dominum suum* ⁴⁹. Itaque ex his duabus, ea quæ servilis est, a creatura defertur ; altera vero quæ, ut ita loquar, contubernalis est, a Spiritu præstatur. Quemadmodum enim de seipso dixit : *Ego te glorificavi super terram, opera perfeci quod dedisti mihi ut perficerem* ⁵⁰ ; sic et de Patre dictum est : *Ille me glorificabit, quoniam de meo accipiet, et annuntiabit vobis* ⁵¹. Et quemadmodum Filius glorificatur a Patre, qui ait, *Et glorificavi*

ἐν ᾧ ἐνδὲς Υἱοῦ τῷ ἐνὶ Πατρὶ συναπτόμενον, καὶ δι' αὐτοῦ συμπληροῦν τὴν πολυύμνητον καὶ μακαρίαν Τριάδα· οὐ τὴν πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν οἰκείωσιν ἱκανῶς ἐμφαίνει τὸ μὴ ἐν τῷ πλῆθει τῆς κτίσεως τατάχθαι, ἀλλὰ μοναχῶς ἐκφωνεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἐν τῶν πολλῶν ἐστιν· ἀλλ' ἐν ἐστίν. Ὡς γὰρ εἰς Πατέρα (47), καὶ εἰς Υἱόν, οὕτω καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίον. Τῆς μὲν οὖν κτιστῆς φύσεως τοσοῦτον ἀποκχεῖται, ὅσον εἰκὸς τὸ μοναδικὸν τῶν συστηματικῶν καὶ πλῆθυσμὸν ἐχόντων· Πατρὶ δὲ καὶ Υἱῷ κατὰ τοσοῦτον ἴσνεται, καθόσον ἔχει μόνος πρὸς μονάδα τὴν οἰκειότητα.

46. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον τῆς κατὰ τὴν φύσιν κοινωνίας αἱ ἀποδείξεις (48), ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγεται· οὐχ ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ προελθόν· οὐ γεννητῶς ὡς ὁ Υἱός, ἀλλ' ὡς Πνεῦμα στόματος αὐτοῦ. Πάντως δὲ οὕτε τὸ στόμα μέλος, οὕτε πνοή λυομένη τὸ Πνεῦμα· ἀλλὰ καὶ τὸ στόμα θεοπρεπῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐσία ζῶσα, ἁγιασμοῦ κυρία· τῆς μὲν οἰκειότητος δηλουμένης ἐντεῦθεν, τοῦ δὲ τρόπου τῆς ὑπάρξεως ἀρρήτου (49) φυλαττομένου. Ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ λέγεται, ὡς ὁκειωμένον κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο (50) *Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ*. Ὅθεν μόνον ἀξίως δοξάζει τὸν Κύριον. Ἐκείνος γὰρ ἐμὲ δοξάσει, φησὶν, οὐχ ὡς ἡ κτίσις (51), ἀλλ' ὡς Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τρανῶς ἐκφαίνον ἐν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν· καὶ ὡς Πνεῦμα σοφίας τὸν Χριστὸν, τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἐν τῷ αὐτοῦ μεγέθει ἀποκαλύπτει. Καὶ ὡς Παράκλητος δὲ ἐν αὐτῷ χαρακτηρίζει τοῦ ἀποστείλαντος αὐτὸν Παρακλήτου τὴν ἀγαθότητα· καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ ἀξιώματι τὴν μεγαλωσύνην ἐμφαίνει τὴν τοῦ Θεοῦ προῆλθεν. Ἔστιν οὖν ὁδὸς ἡ μὲν τις φυσικὴ, ὡς ὁδὸς ἡλίου τὸ φῶς· ἡ δὲ τις ἱερωθεν, ἡ ἐκ προαιρέσεως, κεκριμένως (52) τοῖς ἀγίοις προσαγομένη. Διπλῆ δὲ καὶ αὕτη. Υἱὸς γάρ, φησὶ, *δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ*. Τούτων τοίνυν ἡ μὲν δουλικὴ παρὰ τῆς κτίσεως προσάγεται· ἡ δὲ, ἐν οὕτως εἰπω, οἰκειαχὴ παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐκπληροῦται. Ὡς γὰρ περὶ αὐτοῦ ἐλεγε· *Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ ἐδώκας μοι ἵνα ποιήσω*· οὕτω καὶ περὶ τοῦ Παρακλήτου· *Ἐκείνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήγεται* (53), καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Καὶ ὡς δοξάζεται Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς, λέγοντος· *Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω*· οὕτω δοξάζεται τὸ Πνεῦμα διὰ τῆς

⁴⁷ Rom. viii, 9. ⁴⁸ Joan. xvi, 14. ⁴⁹ Malachi i, 6. ⁵⁰ Joan. xvii, 4. ⁵¹ Joan. xvi, 14.

(47) Ὡς γὰρ εἰς Πατέρα. Vocula γὰρ addita ex veteribus libris. Paulo post tres codices τὸ μοναδικόν, melius quam editi τὸν μοναδικόν.

(48) Αἱ ἀποδείξεις. Sic ex omnibus codicibus pro eo quod erat in editis ἡ ἀπόδειξις. Paulo post iidem codices οὐ γεννητῶς, editi οὐδὲ γεννητῶς.

(49) Ἀρρήτου. Unus ex Regiis cum Colbert. ἀρρήτως. Paulo post Regius quartus οἰκειωμένον.

(50) Διὰ τοῦτο. Editio Paris. addit φησὶν, quod abest a codicibus mss. et edit. Basil.

(51) Ἡ κτίσις. Sic sex mss. codices : editi ἡ γεννητὴ φύσις. Ex iisdem codicibus paulo post legitur his αὐτοῦ, cum editi haberent αὐτοῦ.

(52) Κεκριμένως. Reg. tertius ὡς κεκριμένως. Ibidem Reg. tertius τοῖς ἀγίοις προσαγομένη.

(53) Λήγεται. Tres Regii codices cum Colbert. λαμβάνει. Paulo post unus ex Regiis cum Colbert. καὶ ἐγὼ ἐδόξασά σε. Infra Reg. secundus δι' ἀοράτου δυνάμειως φωτιστικῆς.

πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν κοινωνίας, καὶ διὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς μαρτυρίας, λέγοντος· Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἢ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται.

47. Ἐπειδὴ δὲ διὰ δυνάμεως φωτιστικῆς τῷ κάλλει τῆς τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνος ἐναπενίζομεν, καὶ δι' αὐτῆς ἀναγόμεθα ἐπὶ τὸ ὑπέρχαλον τοῦ ἀρχετύπου θέλημα, αὐτοῦ που πάρεστιν ἀχωρίτως τὸ τῆς γνώσεως (54) Πνεῦμα, τὴν ἐποπτικὴν τῆς εἰκόνος δύναμιν ἐν αὐτῷ παρεχόμενον τοῖς τῆς ἀληθείας φιλοθεάμοις, οὐκ ἐξωθεν τὴν δεῖξιν ποιούμενον, ἀλλ' ἐν αὐτῷ εἰσάγον πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν. Ὡς γὰρ οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὕτως οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Οὐ γὰρ, διὰ Πνεύματος, εἰρηται, ἀλλ', Ἐν Πνεύματι· καὶ, Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ εἰ προσκυνεῖν· καθὼς γέγραπται· Ἐν τῷ φωτί σου ἐψέμεθα φῶς· τουτέστιν, ἐν τῷ φωτισμῷ τοῦ Πνεύματος, φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ὡς ἐν αὐτῷ δείκνυσι τὴν εἰδὴν τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τοῖς ἀληθινοῖς προσκυνήταις ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν παρέχεται. Ἢ τοίνυν ὁδὸς τῆς θεογνωσίας ἐστὶν ἀπὸ ἐνὸς Πνεύματος διὰ τοῦ ἐνὸς Υἱοῦ ἐπὶ τὸν ἕνα Πατέρα. Καὶ ἀνάπαλιν, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης, καὶ ὁ κατὰ φύσιν ἁγιασμός, καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἐκ Πατρὸς διὰ τοῦ Μονογενοῦς ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διέχεται. Οὕτως καὶ αἱ ὑποστάσεις ὁμολογοῦνται, καὶ τὸ εὐσεβὲς δόγμα τῆς μοναρχίας οὐ διαπίπτει. Οἱ δὲ τὴν ὑπαριθμῆσιν ἐν τῷ πρῶτον καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτον λέγειν τιθέμενοι γνωρίζεσθωσαν τὸ πολὺθεον τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης τῇ ἀχράντῳ θεολογίᾳ τῶν Χριστιανῶν ἐπεισάγοντες. Εἰς οὐδὲν γὰρ ἕτερον φέρει τῆς ὑπαριθμῆσεως τὸ κακούργημα, ἢ ὥστε πρῶτον καὶ δευτέρον Θεόν (55)· καὶ τρίτον ὁμολογεῖν. Ἀλλ' ἡμῖν ἀρκοῦσα ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου ἐπιτεθεῖσα ἀκολουθία, ἣν ὁ συγγένων οὐκ ἐλαττον τῆς τούτων ἀσεβείας παρανομῆσει. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν, ὡς οὗτοι πεπλάνηται, ἡ κατὰ τὴν φύσιν κοινωνία τῷ τρόπῳ τῆς ὑπαριθμῆσεως παραλύεται, ἱκανῶς εἴρηται. Ἀλλὰ συνέλωμεν τῷ φιλονείκῳ καὶ ματαιόφρονι, καὶ δώμεν τὸ δευτέρον (56) τινος καθ' ὑπαριθμῆσιν ἐκείνου λέγεσθαι. Ἰδῶμεν τοίνυν τί τὸ ἐκβαίνον ἀπὸ τοῦ λόγου. Ὁ πρῶτος, φησὶν, ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοῖκος· ὁ δευτέρος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ· καὶ ἐν ἄλλοις, Οὐ πρῶτον, φησὶ, τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. Εἰ τοίνυν τῷ πρώτῳ ὑπαριθμεῖται τὸ δευτέρον, τὸ δὲ ὑπαριθμοῦμενον ἀτιμότερόν ἐστι τοῦ πρὸς ὃ ἔχει τὴν ὑπαριθμῆσιν· ἀτιμότερος οὖν καθ' ὅμῃς τοῦ ψυχικοῦ ὁ πνευματικός, καὶ τοῦ χοϊκοῦ ἀνθρώπου ὁ ἐπουράνιος.

A et iterum glorificabo ? : sic glorificatur Spiritus per consortium quod habet cum Patre et Filio, et per Unigeniti testimonium, dicentis : Omne peccatum et blasphemia remittetur vobis hominibus, sed in Spiritum blasphemia non remittetur ⁵⁴.

47. Cum autem per vim illuminatricem intendimus oculos in pulchritudinem imaginis Dei invisibilis, perque hanc subvehimur ad pulcherri-
mum spectaculum archetypi ; ibi videlicet adest inseparabiliter cognitionis Spiritus, vim imaginis speculativam in seipso exhibens iis, qui veritatis contemplatione delectantur ; non foris ostendens, sed in seipso inducens ad agnitionem. Quemadmodum enim nemo novit Patrem nisi Filius ⁵⁵ : sic nullus potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto ⁵⁶. Non enim dictum est, Per Spiritum, sed, In Spiritu ; et, Spiritus est Deus ; et qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare ⁵⁷ ; sicut scriptum est : In lumine tuo videbimus lumen ⁵⁸ ; hoc est, in illustratione Spiritus, Lumen rerum, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum ⁵⁹. Itaque in seipso ostendit Unigeniti gloriam, et veris adoratoribus in seipso Dei cognitionem præbet. Proinde via ad Dei cognitionem est ab uno Spiritu, per unum Filium ad unum Patrem. Ac rursus, nativa bonitas et naturalis sanctimonia et regalis dignitas ex Patre per Unigenitum ad Spiritum permanat. Ad hunc modum et hypostases profiteamur, nec plium monarchiæ dogma labefactatur. Cæterum qui subnumerationem ponunt, dicentes primum, secundum, ac tertium, sciant sese deorum multitudinem, juxta gentium errorem, in illibatam Christianorum theologiam inducere. Ad nihil enim aliud tendit subnumerationis dolosa inventio, quam ut profiteamur Deum primum, secundum ac tertium. Sed nobis sufficit a Domino præscriptus ordo, quem qui confundet non minus peccabit, quam peccati istorum impietas. Quod ergo naturalis communio nequaquam modo subnumerationis dissolvitur, velut isti errando putant, satis dictum est. Sed concedamus pertinaci et inaniter sapienti, demusque id quod aliquo posterius est, sic exprimi, ut ei subnumeretur. Videamus jam quid ex hoc sermone consequatur. Primus, inquit, homo, de terra terrenus : secundus homo Dominus, de celo ⁶⁰ ; et alibi, Non primum, inquit, quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale ⁶¹. Ergo si primo subnumeratur secundum, id autem quod subnumeratur, vilior est eo cui subnumeratur : igitur secundum vos vilior est spiritualis animali, et homine terreno celestis.

⁵⁴ Joan. xii, 28. ⁵⁵ Matth. xii, 31. ⁵⁶ Matth. xi, 27. ⁵⁷ I Cor. xii, 3. ⁵⁸ Joan. i, 9. ⁵⁹ Psal. xxxv, 10. ⁶⁰ Joan. i, 9. ⁶¹ I Cor. xv, 47. ⁶² ibid. 46.

(54) Τῆς γνώσεως. Colb. τῆς χάριτος.

(55) Δευτέρον Θεόν. Editi transferunt Θεόν post τρίτον. Codices mss. ut in contextu. Ibidem Reg.

tertius Ἀλλ' ἡμῖν ἀρκέσει. Subinde Reg. quartus ἱκανῶς ἀποδέδεικται.

(56) Δι' ἑσέως. Sic libri veteres ; editi δευτερεῶν.

CAPUT XIX.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Adversus eos qui dicunt non esse glorificandum Spiritum.

48. Sit ita, inquiunt, at ea gloria nullo pacto debetur Spiritui, ut a nobis glorificationibus sit extollendus. Unde igitur probaturi sumus Spiritus dignitatem intellectum omnem superantem, si Patris et Filii communio visa est istis minime sufficiens ad id testificandum? Sane possumus et ad ea quæ nominibus significantur respicientes, et ad operationum ejus magnitudinem, et ad beneficia quæ in nos, imo quæ in omnem creaturam confert, pro modulo nostro naturæ illius sublimitatem ac potentiam incomprehensibilem percipere. Spiritus vocatus est, ut est illud, *Spiritus Deus*¹; et, *Spiritus vultus nostri, Christus Dominus*². Sanctus dicitur, quemadmodum sanctus Pater, et sanctus Filius. Creaturæ siquidem inducta est aliunde sanctimonia; Spiritui vero sanctitas completiva est naturæ. Ideoque non sanctificatur, sed sanctificat. Bonus item dicitur sicut Pater bonus est, et sicut bonus est is qui ex bono natus est: cui bonitas est ipsa essentia. Rectus vocatur, ut rectus Dominus Deus³, eo quod per se sit ipsa veritas, et ipsa justitia, nec in hanc nec in illam partem se vertens aut flectens, propter naturæ immutabilitatem. Paracletus nuncupatur velut Unigenitus: sicut ipse ait, *Ego rogabo Patrem meum, et dabit vobis alium Paracletum*⁴. Hoc pacto communia sunt nomina Patri, Filio et Spiritui sancto, qui has appellationes ex naturæ consortio habet. Unde enim aliunde? Rursum Spiritus principalis, et Spiritus veritatis, et Spiritus sapientiæ dictus est, *Spiritus divinus qui me fecit*⁵; et, *Beseleel*, inquit, *implevit Deus* 41 *Spiritu divino sapientiæ et intellectus et scientiæ*⁶. Talia igitur nomina eximia illa quidem et magna, nec tamen, quod ad gloriam attinet, exaggerationem ullam habentia.

49. At operationes quales sunt? Ineffabiles quidem ob magnitudinem, innumerabiles vero ob multitudinem. Nam quo pacto intelligemus ea quæ fuerunt ante sæcula? quæ erant illius operationes ante creaturam intelligibilem? quanta autem ab illo beneficia in creaturam? ad hæc, quæ potestas ad ventura sæcula? Erat enim, et ante erat, et simul aderat cum Patre et Filio ante sæcula. Quare etiamsi quid cogitaris ante sæcula, hoc tamen repe-

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι δεξαστέον τὸ Πνεῦμα.

48. Ἐστὼ ταῦτα, φησὶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐξ ἅπαντος ὀφειλομένη ἐστὶ τῷ Πνεύματι, ὥστε δοξολογαῖς ἀνυψοῦσθαι παρ' ἡμῶν. Πόθεν ἂν οὖν τῆς ὑπερεχούσης πάντα νοῦν ἀξίας τοῦ Πνεύματος τὰς ἀποδείξεις λάβοιμεν (57), εἴπερ ἡ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ κοινωνία μὴ ἀξιώπιστος αὐτοῖς πρὸς μαρτυρίαν ἀξιώματος ἐνομιεθῇ; Ἐξεστὶ γε μὴν πρὸς τε τὰ ἐκ τῶν ἐνομάτων ἀποβλέψαντας σημαινόμενα, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ μεγέθη, καὶ πρὸς τὰς εἰς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν χορηγούμενας ἐνεργείας (58), τῆς μεγαλοφυῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνεφίχτου δυνάμεως ἐπὶ ποσὸν γοῦν ἐν περινοίᾳ γενέσθαι. Πνεῦμα ὀνόμασται· ὥς, *Πνεῦμα ὁ Θεός*⁷ καὶ, *Πνεῦμα τοῦ προσώπου ἡμῶν, Χριστός Κύριος*. Ἄγιον· ὥς ἅγιος ὁ Πατήρ, καὶ ἅγιος ὁ Υἱός. Τῇ μὲν γὰρ κτίσει ἐτέρωθεν ἐπιστήχθη ὁ ἁγιασμός· τῷ δὲ Πνεύματι συμπληρωτικὴ τῆς φύσεώς ἐστιν ἡ ἀγιότης. Διόπερ οὐχὶ ἁγιαζόμενόν ἐστιν, ἀλλ' ὀνιάζον. Ἀγαθόν· ὥς ἀγαθὸς ὁ Πατήρ, καὶ ἀγαθὸς ὁ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γεννηθείς· οὐσίαν ἔχον (59) τὴν ἀγαθότητα. Εὐθὺς· ὥς εὐθὺς Κύριος ὁ Θεός· τῷ εἶναι αὐτοαλήθεια, καὶ αὐτοδικαιοσύνη, παρεκτροπὴς ἐπὶ θάτερα καὶ ἐκκλίσεις οὐκ ἔχον, διὰ τὸ ἀτρεπτον τῆς οὐσίας. Παράκλητος· ὥς ὁ Μονογενής· καθὼς αὐτός (60) φησιν, ὅτι Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου, καὶ δώσει ὑμῖν ἄλλον Παράκλητον. Οὕτω κοινὰ τὰ ὀνόματα πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τῷ Πνεύματι, ἐκ τῆς κατὰ τὴν φύσιν οἰκειότητος τῶν προστηγορίων τούτων τυχόντι. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; Πάλιν ἡγεμονικόν, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ Πνεῦμα σοφίας ὀνόμασται. *Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιήσαν με*. Καὶ, *τὸν Βεσελεὴλ* δὲ, φησὶν, *ἐρέπλησεν ὁ Θεός Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης*. Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα τοιαῦτα (61) ὑπερφυῆ καὶ μεγάλη· οὐ μόνον ἔχοντά τινα εἰς δόξαν ὑπερβολὴν.

49. Αἱ δὲ ἐνέργειαι τίνας; Ἀρόρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτέμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Πῶς μὲν γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα; τίνας ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι; πόσαι δ' ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν (62) χάριτες; τίς δὲ ἡ πρὸς τοὺς αἰῶνας τοὺς ἐπερχομένους δύναμις; Ἦν μὲν γὰρ, καὶ προῆν (63), καὶ συμπαρήν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ πρὸ τῶν αἰώνων. Ὅστε, κἂν τι νοήσης τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, τοῦτο εὐρήσεις τοῦ Πνεύματος

¹ Joan. iv, 24. ² Thren. iv, 20. ³ Psal. xci, 16. ⁴ Joan. xiv, 16. ⁵ Job xxxiii, 4. ⁶ Exod. xxxi, 3.

(57) *Adδoιμεν*. Itaque quatuor Regii cum Colbertino, melius multo quam in editis λέβοιμεν. Unde Erasmus parum apte reddiderat: *Unde igitur probaturi sunt*, etc.

(58) *Ενεργείας*. Sic legere maluimus cum sex codicibus, quam cum editis ἐνεργείας.

(59) *Οὐσίαν ἔχον*. Sic quatuor mss. codices: editi οὐσίαν ἔχων. Ibidem editio Paris. cum uno tantum codice ms. εὐθὺς Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν. Alii codices mss. ut in contextu.

(60) *Καθὼς αὐτός*. Sic mss. codices. Editio Pa-

ris. et Basil. secunda Καθὼς καὶ αὐτός. Non multo post ex iisdem codicibus legimus τυχόντι, non ut in editis τυχάνοντι.

(61) *Τοιαῦτα*. Post hanc vocem editi addunt καὶ, quod in veteribus libris non legitur.

(62) *Περὶ τὴν κτίσιν*. Sic mss. codices: ἐπὶ τὴν κτίσιν in editis.

(63) *Προῆν*. Legitur in duobus Regiis codicibus καὶ πρώην, erat et pridem. Quam scripturam miror arridere Combesisio.

κατωτέρω. Ἐάν τε τὴν κτίσιν ἐνθυμηθῇς, ἐστερεώθησαν αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις παρὰ τοῦ Πνεύματος· τῆς στερεώσεως δηλονότι ἐπὶ τὸ δυσμετάπτωτον τῆς ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἕξεως νοουμένης. Ἡ γὰρ πρὸς Θεὸν οἰκειώσις, καὶ τὸ πρὸς καλίαν ἀτρεπτον, καὶ τὸ ἐν μακαριότητι διαρκὲς, παρὰ τοῦ Πνεύματος ταῖς δυνάμεσι (64). Χριστοῦ ἐπιδημία· καὶ τὸ Πνεῦμα προτρέχει. Ἐνταρχος παρουσία· καὶ τὸ Πνεῦμα ἀχώριστον. Ἐνεργήματα δυνάμεων, χάρισματα λαμάτων, διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Δαίμονες ἀπηλύνοντο ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Διάβολος κατηργεῖτο συμπρόντος (65) τοῦ Πνεύματος. Ἀμαρτιῶν ἀπολύτρωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος. Ἀπελούσασθε γὰρ καὶ ἡγιασθήτε ἐν τῷ ἔνδοματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (66). Οἰκειώσις πρὸς Θεὸν διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, κράζον· Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἐξαποστελεῖς γὰρ τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινισθήσονται τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἔστε τὴν κτίσιν τις ἐκλαμβάνει ἐπὶ τῆς τῶν διαλυθέντων ἀναδιώσεως, πῶς οὐ μεγάλη τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνέργεια, τοῦ οἰκονομοῦντος ἡμῖν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν μεταρρυθμίζοντος; Ἔστε λέγοιτο κτίσις ἡ ἐνταῦθα τῶν ἐξ ἀμαρτίας διαπεπτωκότων ἐπὶ τὸ βέλτιον (67) μετακόσμησις (λέγεται γὰρ καὶ οὕτω κατὰ τὴν συνθήκειαν τῆς Γραφῆς, ὡς ὅταν Παῦλος λέγῃ· *Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις*), καὶ ὁ ἐνταῦθα τοίνυν ἀνακαινισμὸς, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς γῆινης καὶ ἐμπαθοῦς ζωῆς ἐπὶ τὴν οὐράνιον πολιτείαν μεταβολή, διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν γινόμενη, ἐπὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν θαύματος τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνάγει. Ἐπὶ τούτοις πότερον φοβηθῶμεν μὴ τὴν ἀξίαν ὑπερβῶμεν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν τιμῶν; ἢ τὸ ἐναντίον, μὴ εἰς ταπεινὸν (68) καταγάγωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐννοιαν, καὶ τὰ μέγιστα ἐδόξωμεν ἐπ' αὐτῷ τῶν ἐξ ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ γλώττης προφερομένων φθέγγεσθαι; Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τάδε λέγει Κύριος· *Κατάβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος, δίδωμι ἐγὼ αὐτοῖς ἀπέσταλκα*. Μὴ ταπεινοῦ ταῦτα καὶ κατεπτηγότος τὰ ῥήματα; Ἀπορίσασθε δὴ μοι *Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς*. Μὴ δοῦλος οὕτω φθέγγεται; Καὶ ὁ Ἡσαίας· *Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ*· καὶ, *Κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ*

alias Spiritu esse posterius. Quod si creationem reputes, consolidatae sunt coelorum virtutes a Spiritu, ita ut consolidationem intelligas firmitatem, quae non facile bonorum habitu excidat. Etenim quod Deo conjunctae sunt, quodque ad malitiam verti non queunt, quodque in beatitudine perpetuo perseverant virtutes, id illis a Spiritu accedit. Christi adventus; Spiritus praecurrit. In carne adventus, et Spiritus inseparabilis. Operationes virtutum, dona sanationum; sed per Spiritum sanctum. Daemones expulsi in Spiritu Dei. Diabolus spoliatus est imperio simul praesente Spiritu. Peccatorum facta remissio, sed in gratia Spiritus. Abluti enim estis et sanctificati in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu sancto. Conjunctio cum Deo fit per Spiritum. Misit enim Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater. Resurrectio a mortuis, Spiritus virtute. Emitteres siquidem Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae. Sive quis creationem accipiat de extinctorum reviviscentia; an non magna Spiritus operatio, qui nobis suppeditat vitam ex resurrectione, et ad spiritualem illam vitam animas nostras adaptat? Sive creatio dicatur esse eorum, qui hic per peccatum lapsi sunt, in meliorem statum mutatio (nam ita quoque nonnunquam usurpatur juxta Scripturae consuetudinem, velut cum Paulus dicit, Si quis in Christo nova creatura), renovatio quae hic fit, et a vita terrestri ac turbulentis affectibus obnoxia ad coelestem conversationem transmutatio, quae sit in nobis per Spiritum, ad summam admirationem deducit animos nostros. In his utrum metuere debemus, ne dignitatem immodicis honoribus transgrediamur? an contra, ne illius notionem ad humilia deprimamus, etiamsi videamur maxima de eo loqui, quae quidem humana mente concipi, humanaque lingua proferri possunt? Haec dicit Spiritus sanctus, sicut haec dicit Dominus: *Descende, et perge cum illis, nihil haesitans, quoniam ego misi illos*. Num haec sunt abjecti ac metu consternati verba? *Separate miki Barnabam et Saulum in opus ad quod accersivi illos*. Num servus ita loquitur? Et Isaias: *Dominus misit me, et Spiritus ejus*; et, *Descendit Spiritus a Domino, et deduxit illos*. At ne rursus mihi deductionem accipias pro humili ministerio. Nam hoc opus etiam Dei esse testatur Scriptura. *Deduxisti, inquit, sicut oves populum tuum*; et, *Qui deducis velut ovem Joseph*; et, *Deduxit eos in spe, et non*

* I Cor. vi, 11. * Galat. iv, 6. * Psal. ciii, 30. * II Cor. v, 17. * Act. x, 20. * Act. xiii, 2. * Isa. xlviii, 16. * Isa. lxi, 14. * Psal. lxxvi, 21. * Psal. lxxix, 1.

(64) Δυνάμεις. Editi addunt προσέχοντες. Reg. secundus γίνεται. Neutrum occurrit in aliis quinque codicibus. Sed haec videntur addidisse librarii, ut explerent quod mancum et imperfectum non erat, sed esse videbatur.

(65) Συμπρόντος. Sic codices mss. omnes: editi ἐμπρόντος.

(66) Τῷ ἁγίῳ. Addunt duo codices τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Mox Regii quartus et quintus καρδίαις ἡμῶν. Nec multo post editio Paris. Ἔστε οὖν τὴν. Mss. Ἔστε

τὴν, et Basil. edit.

(67) Βέλτιον. Sic omnes mss. codices: editi τὸ βέλτιστον.

(68) Εἰς ταπεινόν. Reg. tertius cum Colbert. εἰς ταπεινότητα. Aliquanto post editi ὅτι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. Codices mss. ut in contextu. Subinde trium codicum scripturam praetulimus vulgatam τὸν τε Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον. Aliquanto infra Reg. secundus Πνεῦμα Κυρίου.

rimuerunt¹². Proinde cum audieris, Cum tenerit *Paracletus*, ille vobis suggeret, ac vos ducet in omnem veritatem¹³: cogita deductionem, sicuti doctus es; ne calumnieris cogitatum).

ὡσεὶ πρέσβυτον τὸν Ἰωσήφ· καὶ, Ὁδηγήσεν αὐτοὺς ἐπ' ἐλπίδι, καὶ εὐκ ἐδεδίκασαν. Ὡστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ἐκεῖνος ὑμᾶς ἀγαπήσει καὶ ἐδηγήσει (69) πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁδηγίαν, ὡς ἐδιδάχθης, νόμι· μὴ συκοφάνται τὴν ἐννοίαν.

50. At, inquires, *Etiā interpellat pro nobis*¹⁴: proinde quantum is qui supplex est, beneficii auctore inferior est, tantum quoque Spiritus ratione dignitatis a Deo remotus. At tu nondum audisti de Unigenito, quod is est in dextera Dei, et interpellat pro nobis¹⁵? Itaque quia Spiritus in te est, si tamen omnino in te est, et quia nos exorcizatos ad eligendum quod utile est, docet, deducitque, ne eam ob causam piam ac sanctam de eo opinionem amittas. Nam profecto summus fuerit ingrati animi gradus, beneficientis humanitatem ad ingrati animi occasionem vertere. Nolite igitur contristare Spiritum sanctum¹⁶. Audite quid dicat martyrū primitiæ Stephanus, inobedientiam ac rebellionem exprobrans populo. Vos, inquit, *semper Spiritui sancto resistitis*¹⁷. Et rursum Isaias: *Exacerbaverunt Spiritum sanctum, et versus est illis in inimitiam*¹⁸. Et alibi, *Domus Jacob irritavit Spiritum Domini*¹⁹. Audite, inquam, an non hæc summam potentiam declarent? Iudicio legentium permitto, quas tandem oporteat eos, qui hæc audiunt, opinionones concipere; utrum tanquam de instrumento, deque obediente, et parem conditionem cum creatura sortito, denique nobis conservo sentire; an gravissimum vel verbo solo hanc blasphemiam plorum aures subire? Servum dicis Spiritum? Sed servus, inquit, non novit quid faciat dominus ipsius²⁰: Spiritus autem non aliter novit quæ sunt Dei, quam spiritus hominis novit quæ in ipso sunt²¹.

CAPUT XX.

Adversus eos, qui dicunt Spiritum nec in servili, nec in herili conditione esse, sed in conditione liberorum.

51. Neque servus, inquit, neque dominus, sed liber. O mirum stuporem, o miserandam audaciam ista loquentium! Quid amplius deplorem: utrum inscitiam, an blasphemiam istorum? qui quidem de Deo dogmata humanis exemplis dedecorant; ac hominum consuetudinem, per quam dispar est dignitatum excellentia, ad divinam et ineffabilem naturam accommodare nituntur: haud reputantes apud homines quidem nullum esse natura servum. Aut enim po-

ὁδηγήσεν αὐτοὺς. Καὶ μὴ μοι τὴν ὁδηγίαν πάλιν εἰς ταπεινὴν διακονίαν ἐκλάβῃς. Τοῦτο γὰρ καὶ Θεοῦ ἔργον εἶναι ὁ λόγος διαμαρτύρεται. Ὁδηγήσας, φησὶν, ὡς πρέσβυτον τὸν λαόν σου· καὶ, Ὁ ὁδηγῶν

50. Ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν. Ὡστε ὅσον ἰκέτης τοῦ εὐεργέτου λείπεται, τοσοῦτον τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν ἀξίαν ἀποπέπτωκε τοῦ Θεοῦ. Σὺ δὲ οὕτω ἔχουσαι περὶ τοῦ Μονογενοῦς, ὅτι ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν; Μὴ οὖν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐν σοὶ (εἴπερ δὲ ὅλως ἐν σοὶ), μὴδ' ὅτι ἀποτυφλωθέντας ἡμᾶς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συμφέροντος διδάσκει, καὶ ὁδηγεῖ, τούτου ἕνεκεν τὴν εὐσεβῆ καὶ ὁσίαν περὶ αὐτοῦ δόξαν (70) ζημιωθῇς. Ὑπερβολὴ γὰρ ἀγνωμοσύνης τοῦτό γε, τὴν φιλοφροσύναν τοῦ εὐεργέτου ἀφορμὴν ἀχαριστίας ποιεῖσθαι. Μὴ οὖν λυπεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀκούσατε τί φησιν ἡ ἀπαρχὴ τῶν μαρτύρων Στέφανος, τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀνυπότακτον τῷ λαῷ ἐνεσίλζων. Ὑμεῖς, φησὶν, ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπλάτετε. Καὶ πάλιν ὁ Ἠσαΐας· Παρώξυναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἐχθρὰν· καὶ ἐτέρωθεν· Ὁ εἰς τοῦ Ἰακώβ παρώργισε (71) τὸ Πνεῦμα Κυρίου· εἰ μὴ ἐξουσιαστικῆς ἐυνάμειος παραστατικῇ τὰ τοιαῦτα; Τῇ τῶν ἐντυγχανόντων κρίσει παρήμι, ταῦτα ἀκούοντας ὅποιος τινὲς χρῆται ὑπολήψεις ἔχειν· ὡς περὶ ἐργάνου, καὶ ὀπτηκόου, καὶ ὁμοτίμου τῇ κτίσει, καὶ ἡμῖν ὁμοδούλου; ἢ βαρύτερον καὶ βήματι μόνῳ τὴν βλασφημίαν ταύτην ὑποδύναι τοῖς εὐσεβεῖσι; Δούλον λέγεις τὸ Πνεῦμα; Ἀλλ' ὁ δούλος, φησὶν, οὐκ εἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα οὕτως εἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ (72).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴτε ἐν δουλικῇ τάξει μὴτε ἐν δεσποτικῇ εἶναι τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἐλευθέρων.

51. Οὐτε δούλον φησιν, οὔτε δεσπότην, ἀλλ' ἐλευθερον. Ὡ τῆς δεινῆς ἀναληθείας, ὧ τῆς ἐλευθερίας ἀπορίας τῶν ταῦτα λεγόντων! Τί πλέον αὐτῶν ὀδύρωμαι; τὸ ἀμαθὲς (73), ἢ τὸ βλάπτειμον; οἱ γὰρ τὰ τῆς θεολογίας δόγματα ἀνθρωπίνως παραδείγμασι καθυβρίζουσι, καὶ τὴν ὡδὲ συνήθειαν, παραλλαγμένην ἔχουσαν τῶν ἀξιομάτων τὴν διαφοράν, τῇ θεῷ καὶ ἀρρήτῳ φύσει προσαρμόζειν ἐπιχειροῦσιν· οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι παρὰ μὲν ἀνθρώποις τῇ φύσει δούλος οὐδεὶς. Ἢ γὰρ καταδυναστευθέντες

¹² Psal. lxxvii, 53. ¹³ Joan. xiv, 26; xvi, 13. ¹⁴ Act. vii, 51. ¹⁵ Isa. lxxiii, 10. ¹⁶ Psal. cv, 32.

¹⁷ Rom. viii, 54. ¹⁸ ibid. ¹⁹ Ephes. iv, 30. ²⁰ Joan. xv, 15. ²¹ I Cor. ii, 11.

(69) *Kal ἐδηγήσει*. Hæc addita e sex codicibus. (70) *Kal ὁσίαν περὶ αὐτοῦ δόξαν*. Sic codices omnes: editi καὶ θεῖαν ὄξαν περὶ τούτου.

(71) *Παρώργισε*. Sic codices mss. omnes, pro eo quod est in editis παρώξυνε. Caput vicesimum in

nonnullis codicibus incipit ab his verbis. Δούλον λέγεις τὸ Πνεῦμα. Imo etiam supra in uno codice ab istis, ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει.

(72) *Τὰ ἐν αὐτῷ*. Codices nonnulli τὰ ἐν αὐτῷ.

(73) *Τὸ ἀμαθὲς*. Reg. quartus τὸ ἀπειθὲς.

ὕπὸ ζυγὸν δουλείας ἔχθησαν (74), ὡς ἐν αἰχμαλω-
σίαις· ἢ διὰ πέναν καταδουλώθησαν, ὡς εἰ Αἰγύπτιοι
τῷ Φαραῶ· ἢ κατὰ τινὰ σοφὴν καὶ ἀπόρρητον οἰκο-
νομίαν οἱ χεῖρους τῶν παίδων ἐκ τῆς τῶν πατέρων
φωνῆς τοῖς φρονιμωτέροις καὶ βελτίοσι δουλεύειν κα-
τεδικάσθησαν· ἦν οὐδὲ καταδείκνυ, ἀλλ' εὐεργεσίαν
εἴποι τις ἂν δίκαιος τῶν γινομένων ἐξεταστής. Τὸν
γὰρ οὐκ ἐνδείαν τοῦ φρονεῖν οὐκ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸ
κατὰ φύσιν ἄρχον, τοῦτον ἐτέρου κτήμα γενέσθαι
λυσitteλέστερον, ἵνα, τῷ τοῦ κρατοῦντος λογισμῷ
δουθυνομένης, ὅμοιος ἢ ἄρματι ἡνίοχον ἀναλαβόντι,
καὶ πλοίῳ κυβερνήτην ἔχοντι ἐπὶ οἰάκων καθήμενον.
Διὰ τοῦτο Ἰακώβ κύριος τοῦ Ἠσαῦ ἐκ τῆς εὐλογίας
τοῦ πατρὸς, ἵνα καὶ μὴ βουλόμενος παρὰ τοῦ φρονί-
μου εὐεργετήται ὁ ἄφρων, οὐκ ἔχων τὸν οἰκτεῖον κτε-
μόνα τὸν νοῦν. Καὶ Χαναὰν παῖς οἰκτεῖς (75) ἔσται
τοῖς ἀδελφοῖς, ἐπειδὴ ἀδίδακτος ἦν τῆς ἀρετῆς, ἀσύν-
ετον ἔχων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τὸν Χάμ. Ὡς μὲν οὖν
οὕτως οἱ δοῦλοι· ἐλεύθεροι δὲ, οἱ διαφυγόντες πέναν, ἢ
πόλεμον, ἢ τῆς ἐτέρων κτεμονίας ἀπροσδοκίαις. Ὡς τε
καὶ ὁ μὲν δεσπότης, ὁ δὲ οἰκτεῖς λέγεται, ἀλλ' οὖν πᾶν-
τες καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμοτιμίαν, καὶ ὡς
κτήματα (76) τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς, ὁμόδουλοι. Ἐκεί-
νι δὲ τί δύνασαι τῆς δουλείας ὑπεξαγαγεῖν; Ὅμοῦ τε
γὰρ ἐκτίσθη, καὶ τὸ δοῦλον (77) εἶναι συγκα-
τεκτεῖται. Ἀλλήλων μὲν γὰρ οὐ κατέρχουσιν,
ἐπειδὴ πλεονεξίας ἁμοῖρα τὰ οὐράνια· Θεῷ δὲ πάντα
ὑποκύπτει, καὶ ὡς δεσπότη τὸν ὀφειλόμενον φόβον,
καὶ ὡς δημιουργῷ τὴν ἐπιβάλλουσαν ἐξῆν ἀποθι-
δόντα. Υἱὸς γὰρ ἐοξάξει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν
κύριον αὐτοῦ (78). Καὶ ἀπαιτεῖ πάντως τῶν δύο τὸ
ἕτερον ὁ Θεός. Εἰ γὰρ Πατήρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστι,
φῆσιν, ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ
ἐστίν ὁ φόβος μου; Ἡ πάντων ἂν εἴη ἐλευσινοτάτη
ζωή (79), μὴ ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ δεσπότη καί-
μένη. Ὅποιαι εἰσιν αἱ ἀποστατικαὶ δυνάμεις, αἱ διὰ
τὸ τραχηλιάσαι κατὰ Θεοῦ παντοκράτορος ἀφηνιά-
ζουσαι τῆς δουλείας· οὐ τῷ ἐτέρως πεφυκέναι, ἀλλὰ
τῷ ἀγνοσιτάτως ἔχειν πρὸς τὸν ποιήσαντα. Τίνα οὖν
λέγεις ἐλεύθερον; Τὸν ἀδασίλευτον; τὸν μήτε ἄρχειν
ἐτέρου δύναμιν ἔχοντα, μήτε ἄρχεσθαι καταδεχόμε-
νον; Ἀλλ' οὕτε ἐστὶ τις τοιαύτη φύσις ἐν τοῖς οὐσι,
καὶ τοῦτο (80) ἐννοῆσαι κατὰ τοῦ Πνεύματος ἀσέβεια
περιφανής. Ὡς τε εἰ μὲν ἔκτισται, δουλεύει δηλαδὴ
ματὰ πάντων· Τὰ γὰρ σύμπαντα, φησὶ, δοῦλα σὺ·
εἰ δὲ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἐστὶ, τῆς βασιλείας ἐστὶ κοι-
νωνόν.

cum omnibus. Omnia enim, inquit, serviunt tibi²¹; sin supra creaturam est, regni quoque consors est.

²¹ Gen. xxvii, 37. ²² Gen. ix, 25. ²³ Malach. i, 6. ²⁴ ibid. ²⁵ Psal. cxvi, 91.

(74) Ἐχθησαν. Sic omnes codices; editi ἐνέχθη-
σαν. Paulo post quidam mss. codices σοφὴν καὶ ἀρ-
ρητον.

(75) Οἰκτεῖς, etc. Editi οἰκτεῖς ἐστὶ τοῖς ἀδελ-
φοῖς αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἀδίδακτος. Libri veteres ut in
con exlu.

(76) Κτήματα. Sic mss. quinque. Editi κτήμα.
Mox Reg. secundus τί δύνασθε.

(77) Δοῦλον. Ita mss. duo, quibus favent plures
alii in quibus legitur δοῦλον. Alius habet δοῦλος. Editi
δοῦλα.

(78) Τὸν κύριον αὐτοῦ. Colbertinus codex et duo

tentia oppressi, sub jugum servitutis **43** inducti
sunt, velut in bello capti: aut ob pauperatem in
servitutem adacti sunt, velut Ægyptii Pharaoni:
aut juxta sapientem quamdam et arcanam dispen-
sationem, qui inter filios deteriores sunt, parentum
voce, sapientioribus ac melioribus in servitutem
addicti sunt; quam haudquaquam condemnationem;
sed beneficium potius dixerit æquus rerum æstima-
tor. Nam qui ob sensus inopiam, non habet in se-
se id quod natura imperat, huic utilius est alterius
fieri mancipium, ut dum dominantis prudentia di-
rigitur, similis sit curru qui aurigam recepit, aut
navi quæ nauclerum habet clavo assidentem. Hanc
ob causam Jacob dominus Esau ex benedictione
patris²², ut stultus a sapiente vel invitus beneficio
afficeretur, quippe non habens proprium curato-
rem, videlicet mentem. Et Chanaan filius servus erit
fratribus suis²³, quoniam indocilis erat ad virtu-
tem, imprudentem habens patrem, videlicet Cham.
Ad hunc igitur modum hic sunt servi; liberi vero
sunt, qui effugerunt pauperatem, aut bellum, aut
qui aliorum cura non egent. Itaque quamvis hic
herus, ille servus appelletur, omnes tamen et qua-
tenus sumus ejusdem inter nos conditionis, et tan-
quam illius qui nos condidit mancipia, conservi
sumus. Illic porro quid potes e servitute eximere?
Nam statim ac condita sunt, simul cum eis condita
servitus. Sibi enim invicem non imperant, eo quod
coelestia plus habendi non tenentur desiderio. Deo
autem subjecta omnia, ac tanquam domino de-
bitum timorem, ac tanquam conditori debi-
tam gloriam persolvunt. Filius enim gloria afficit
patrem, et servus dominum suum²⁴. Et ex his duo-
bus alterum omnino Deus requirit. Nam si Pater,
inquit, sum ego, ubi est gloria mea? Si Dominus
sum ego, ubi est timor meus²⁵? Alioquin vita custo-
diæ ac inspectioni Domini non subdita, omnium
maximo miserabilis foret. Cujusmodi sunt virtutes
desertrices, quæ quod cervicem erexerunt adversus
Deum omnipotentem, servitutem detrectant, non
quod aliter natura comparatæ sint, sed quod sub-
ditæ esse nolint Creatori. Quem igitur appellas li-
berum? Eum qui sine rege est? qui neque impe-
randi alteri potestatem habet, neque alterius impe-
rium admittit? At nec est istiusmodi natura in rebus
conditis, et hoc de Spiritu cogitare aperta impietas
est. Quare si Spiritus creatus est, profecto servit
sin supra creaturam est, regni quoque consors est.

alii a Combesisio citati addunt φοβεῖται. Sed hoc ver-
bum ab ipso Basilio, omnibus mss. consentientibus,
omittitur in cap. 18 hujus libri, ubi idem testimo-
nium refertur.

(79) Ζωή. Editi post hanc vocem addunt εἰ, sed
deest in omnibus codicibus. Ibidem Reg. tertius et
Colb. ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ, Sub tutela Domini. Paulo
post editi ἀφηνιάζουσι, quod auctoritate quinque
codicum mutavimus.

(80) Καὶ τοῦτο. Sic emendatum ope Regii secundi
quod prave in aliis mss. et in editis legebatur καὶ τό.

CAPUT XXI.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Testimonia ex Scripturis Spiritum appenari Dominum.

52. Sed quid opus est ex rebus humilibus pugnantes, doctrinae turpiter parare victoriam, 44 cum liceat illustriorum appositione, gloriae excellentiam, cui contradici non possit, demonstrare? Quod si proferemus ea quae nos Scriptura docuit, forsitan magno vehementique clamore vociferabuntur, et auribus obturatis Pneumatomachi tollentes lapides, aut quidquid forte occurrerit, in arma quisque vertentes, in nos irruent. Sed non est nobis incolumitas anteponenda veritati. Invenimus igitur apud Apostolum: *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectionem Dei, et in patientiam Christi pro tribulationibus* 16. Quis est Dominus dirigens in dilectionem Dei, et in patientiam Christi pro tribulationibus? Respondeant nobis, qui Spiritum in servitum adigunt. Sive enim de Deo et Patre fuisset sermo, omnino dixisset: *Dominus vos dirigat in dilectionem sui*: sive de Filio, addidisset, *in suam ipsius patientiam*. Quærant igitur quænam sit alia persona, quam Domini vocabulo deceat honorari. Huic asine est et illud, quod alibi positum est: *Dominus vos impleat et abundare faciat charitate, in vos invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vos, ad confirmandum corda vestra irreprehensibilia in sanctificatione, coram Deo et Patre nostro, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis suis* 17. Quem Dominum precatur, coram Deo et Patre nostro in adventu Domini nostri irreprehensibilia fidelium Thessalonicensium corda, confirmata in sanctitate constabilire? Respondeant nobis, qui cum ministratoriis spiritibus, qui mittuntur ad ministerium, collocant Spiritum sanctum. At non habent quod respondeant. Quapropter audiant et aliud testimonium, evidenter Spiritum sanctum appellans Dominum. *Dominus*, inquit, *Spiritus est* 18; et rursum: *Tanquam a Domino Spiritu* 19. Ne vero ulla relinquatur occasio contradicendi, ipsa Apostoli verba proferam in medium: *Usque ad hodiernum enim diem idem velamen in lectione Veteris Testamenti manet, non revelatum, quod in Christo abrogatur. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, tolletur velamen. Dominus autem Spiritus est* 20. Cur hoc dicit? Quoniam qui nudo intellectui litteræ assidet, et illic circa legales observationes occupatus

Μαρτυρίαι ἐκ τῶν Γραφῶν τοῦ κυριολογεῖσθαι τὸ Πνεῦμα.

52. Καὶ τί δεῖ, ἐκ τῶν ταπεινῶν ἀπομαχομένους, αἰσχροῦς τὴν νίκην κατακτᾶσθαι τῷ λόγῳ, ἐξὸν τῇ παραθέσει τῶν σεμνοτέρων ἀναντιρρήτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ἐπιδεικνύουσι; Εἰ δὲ λέγοιμεν ἃ παρὰ τῆς Γραφῆς ἐδιδάχθημεν, τάχα πού μέγα καὶ σφοδρὸν ἀνακράζονται, καὶ συσχόντες τὰ ὦτα, ἀράμενοι λίθους, ἢ ὅ τι ἂν τύχοι παραφανέν, τοῦτο τῶν Πνευματομάχων ἕκαστος ὄπλον ποιησάμενος, ἐφ' ἡμᾶς ῥέουσιν. Οὐ μὴν πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητὴα ἡμῖν ἡ ἀσφάλεια. Εὐρομεν τοίνυν παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ (81)· Ὁ δὲ Κύριος κατευθῆναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ· ὑπὲρ τῶν θλίψεων (82). Τίς ὁ κατευθύνων Κύριος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ὑπομονήν; Ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ τὸ Πνεῦμα καταδουλούμενοι· Εἴτε γὰρ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς (83) ὁ λόγος, πάντως ἂν εἴρητο· Ὁ δὲ Κύριος ὑμᾶς κατευθῆναι εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην· εἴτε περὶ τοῦ Υἱοῦ (84), προσέκειτο ἂν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὑπομονήν. Ζητείτωσαν οὖν τί ἐστὶν ἄλλο πρόσωπον, ὃ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ Κυρίου τιμᾶσθαι ἄξιον. Παρὰ πλῆσιον δὲ τούτῳ (85) καὶ τὸ ἐτέρῳθι χείμενον, τό· Ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἀγῶσύνῃ· ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Ποῖον Κύριον εὐχεται ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀμέμπτους τὰς καρδίας ἐστηρικμένας ἐν ἀγῶσύνῃ, τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ πιστῶν στηρίζει; Ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ μετὰ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων τῶν πρὸς διακονίαν ἀποστελλομένων τὸ ἅγιον Πνεῦμα τιθέντες. Ἀλλ' οὐκ ἔχουσι· Διόπερ ἀκουέτωσαν καὶ ἐτέρας μαρτυρίας διαβρόχῃ καὶ αὐτῆς κυριολογούσης τὸ Πνεῦμα. Ὁ δὲ Κύριος, φησὶ, τὸ Πνεῦμά ἐστι· καὶ πάλιν· Καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Ὅστις δὲ μηδεμίαν (86) ἀντιλογίαν ἀφορμὴν καταλιπεῖν, αὐτὴν παραθήσεται τοῦ Ἀποστόλου τὴν λέξιν· Ἀχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὃ τι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· Ὅταν δὲ ἐπιστρέψῃ

16 II Thess. iii, 5. 17 I Thess. iii, 12, 13. 18 II Cor. iii, 17. 19 ibid. 18. 20 ibid. 14, 16, 17.

(81) Τῷ Ἀποστόλῳ. Addunt editi ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ, sed hæc nullo prorsus in codice ms. leguntur.

(82) Ὑπὲρ τῶν θλίψεων. Fatendum est hæc verba neque in sacro contextu legi, et in tribus hujus libri mss. codicibus deesse. Quin etiam in Regio quinto non occurrunt nisi secunda manu. Sed tamen cum paulo post a Basilio repetantur, ut e sacro contextu desumpta; nolim ea delere; ac verisimilius est ex codicibus, in quibus desunt, ob eam causam fuisse sublata, quia non legebantur apud Apostolum, quam

sine causa in alios codices, in quibus occurrunt, injecta.

(83) Περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ita mss. tres, melius quam in editis περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ ὁ.

(84) Περὶ τοῦ Υἱοῦ. Duo codices περὶ τοῦ Χριστοῦ.

(85) Τούτῳ, etc. Editi τοῦτο καὶ τὸ ἐν ἐτέρῳθι, quod trium mss. ope emendavimus. Mox Reginus secundus περιστεύσαι ἐν ἀγάπῃ, et paulo post τὰς καρδίας ἀμέμπτως ἐν ἀγίασμῳ.

(86) Μηδεμίαν. Ita mss. tres, pro eo quod erat in editis μηδεμίαν.

πρὸς Κύριον, περιαιρείται (87) τὸ κάλυμμα. Ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι. Τί τοῦτο λέγων; Ὅτι ὁ ψιλλῇ τῇ διανοίᾳ τοῦ γράμματος προσκαθήμενος, καὶ αὐτοῦ που περὶ τὰ νομικὰ παρατηρήματα διατρέδων, οἶόν τι παραπετάσματος τῇ Ἰουδαϊκῇ τοῦ γράμματος ἐκδοχῇ τὴν καρδίαν αὐτοῦ συγκαλύπτει· καὶ τοῦτο πάσχει παρὰ τὸ ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ σωματικὴ τοῦ νόμου τήρησις ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ (88) τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται, τῶν τύπων λοιπὸν μεταληφθέντων εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἀργοῦσι γὰρ λύχοι τῇ τοῦ ἡλίου παρουσίᾳ· καὶ σχολάζει ὁ νόμος, καὶ προφητεῖαι (89) κατασιγάσονται, τῆς ἀληθείας ἀναφανείσης. Ὁ μέντοι δυνήθει; ἐπὶ τὸ βέθους διακλύει τῆς νομικῆς ἐννοίας, καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος ἀσάφειαν, οἷόν τι καταπέτασμα, διασχὼν, εἶωα γενέσθαι τῶν ἀπορρήτων, οὕτως ἐμμήσατο τὴν Μωϋσῆν ἐν τῷ διαλέγεσθαι τῷ Θεῷ περιαιρούντα τὸ κάλυμμα, ἐπιστρέφειν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ γράμματος πρὸς τὸ (90) πνεῦμα. Ὡστε ἀναλίσκειν τῷ μὲν ἐπὶ τοῦ προσώπου Μωϋσεὺς καλύμματα τὴν τῶν νομικῶν διδαγμάτων ἀσάφειαν, τῇ δὲ ἐπιστροφῇ τῇ πρὸς τὸν Κύριον τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Ὁ οὖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ νόμου περιβλῶν τὸ γράμμα ἐπιστρέφει πρὸς τὸν Κύριον (ὁ δὲ Κύριος νῦν τὸ Πνεῦμα λέγεται), καὶ ὁμοίως γίνεται Μωϋσεὺς ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπον δεδοξασμένον ἔχοντι. Ὡς γὰρ τὰ τοῖς ἀνθρώποις χρώμασι παρακείμενα ἐκ τῆς περιβρέουσας αὐτῆς καὶ αὐτὰ καταχρῶννται (91)· οὕτως ὁ ἀναργῶς ἐνατενίσας τῷ Πνεύματι ἐκ τῆς ἐκείνου δόξης μεταμορφοῦται πῶς πρὸς τὸ φανότερον, οἷόν τι φωτὶ, τῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἀληθείᾳ τὴν καρδίαν καταλαμπόμενος. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μεταμορφοῦται ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν οὐσίαν δόξαν, ὅ μὴ μικρολόγως, οὐδὲ ἀμυδρῶς· ἀλλ' ἐπὶ τοσούτων, ἐφ' ὅσον ἐστὶν εἰκὼς τὸν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος φωτισόμενον. Οὐ δυσωπῇ, ἀνθρώπε, τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, ὅτι *Ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*; Ἄρα τὸ δουλικὸν οἰκητήριον κατεδόξατο ἂν ποτε τῇ τοῦ ναοῦ προσηγορίᾳ τιμῆται; Τί δὲ ὁ θεόπνευστος τὴν Γραφὴν ὀνομάζων, διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος συγγράψαν, μὴ τοῖς τοῦ καθυδρίζοντος καὶ καταμικρύνοντος αὐτὸ προσρήμασι κέχρηται; (92);

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Σύστασις τῆς κατὰ τὴν φύσιν κοινωνίας τοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ ὁμοίως εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ πρὸς θεωρίαν δυσέφικτον.

53. Οὐ μόνον δὲ ἐξ ὧν τὰς αὐτὰς προσηγορίας ἔχει, καὶ κοινωνόν (93) ἐστὶ τῶν ἐνεργειῶν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, τὸ ὑπερέχον αὐτοῦ τῆς φύσεως γνώριμον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ὁμοίως ἐστὶ πρὸς θεωρίαν δυσέφικτον. Ἄ γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς φησιν, ὡς ἐπέκεινα ὄντος ἀνθρωπίνης ἐννοίας, καὶ ἃ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα ὁ Κύριος καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει· *Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω*· τὸν

A est, Judaica litterae interpretatione quasi velo tecum habet cor : atque id illi accidit, eo quod ignoret corporalem legis observationem in adventu Christi abolitam esse, jam figuris ad veritatem translatis. Sunt enim supervacaneae lucernae solis adventu ; et cessat lex, et prophetiae silent, simul ut illuxit veritas. At qui potuit ad profunda 45 legalis sensus penetrare, ac discussa legis obscuritate, ceu velamento, introire ad arcana, hic Moysen imitatus est, velamen, dum loquitur cum Deo, tollentem⁹⁰; ipse se etiam convertens a littera ad spiritum. Quare velamini quod impositum est super faciem Mosi, respondet legalium documentorum obscuritas ; conversioni autem ad Dominum respondet spiritualis intelligentia. Ergo qui in lectione legis aufert litteram, convertit sese ad Dominum (Dominus autem nunc Spiritus dicitur), ac similis redditur Mosi, ex apparitione Dei faciem glorificatam habenti. Sicut enim quae juxta floridos colores posita sunt, e splendore promanante colorantur et ipsa : sic qui evidenter intendit oculos in Spiritum, ex illius gloria quodammodo transformatur ut fiat illustrior, dum veritate a Spiritu promanante, ceu luce quadam, corde illuminatur. Et hoc est transformari a gloria Spiritus ad propriam gloriam, haud parce, neque tenuiter, sed in tantum, quantum par est illustrari eum qui a Spiritu illuminatur. Non vereris, o homo, Apostolum dicentem⁹¹ : *Templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*⁹²? Num potuisset unquam servile domicilium appellatione templi honorare? Quid qui Scripturam divinitus inspiratam appellat, eo quod afflatu Spiritus scripta sit, num contumeliosis et Spiritum attenuantibus verbis utitur?

CAPUT XXII.

Confirmatio naturalis communicationis Spiritus, eo quod aque ac Pater et Filius incomprehensibilis est.

53. Non solum autem ex hoc quod eandem habet appellationes, et in operationibus consors est Patri et Filio, dilucet naturae illius excellentia ; verum etiam ex eo quod pariter incomprehensibilis est intellectu. Quae enim de Patre loquitur, quod sit supra cogitationem humanam, quaeque de Filio, eadem Dominus et de Spiritu sancto dicit : *Pater juste, et mundus te non cognovit*⁹³; mundum appel-

⁹⁰ Exod. xxxiv, 34. ⁹¹ I Cor. iii, 16. ⁹² II Tim. iii, 16. ⁹³ Joan. xvii, 25.

(87) Περιαιρείται. Reg. secundus περιαιρείται. Nec multo post idem cod. νομικὰ διατηρήματα.

(88) Ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ. Editi ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ καταργηται... οἱ λύχοι. Libri veteres ut in textu.

(89) Προφητεῖται. Haec scriptura in duobus tantum legiuntur codicibus mss. et in alio quodam secunda manu, sed tamen eam cum Cumbesio prae-

tulimus vulgatae προφήται, ut verbis Apostoli, ad quae respicit Basilii, magis congruenter.

(90) Πρὸς τὸ. Sic mss. Editi ἐπὶ τὸ.

(91) Καταχρῶννται. Ita codices antiquiores. Alii et editi καταχρῶννυνται.

(92) Κέχρηται. Ita libri veteres. Editi χρῆται.

(93) Κοινωνόν. Ita mss. non pauci. Editi κοινων.

lans hic non globum e cœlo et terra constantem, sed caducam hanc innumerisque mutationibus obnoxiam vitam. Ac de seipso loquens, *Adhuc modicum*, inquit, *et mundus me jam non videt, vos autem videtis me*³³. Rursus hic eos qui materiali carnalique vita devincti sunt, et oculis tantum expendunt veritatem, mundum appellans, qui non amplius oculis cordis visuri erant Dominum nostrum, eo quod resurrectionem non crederent. Hæc autem eadem dixit et de Spiritu : *Spiritum*, inquit, *veritatis, quem mundus non potest accipere, quod 46 non videat illum, neque cognoscat eum : vos autem cognoscitis illum, quod apud vos manet*³⁴. Carnalis siquidem homo mentem habens ad contemplationem haud exercitatum, imo vero totam in affectu carnis velut in cœno defossam gerens, non potest ad spirituale lumen veritatis attollere oculos. Quapropter mundus, hoc est, carnis cupiditatibus addicta vita, velut oculus imbecillis non ferens radii solaris lumen, Spiritus gratiam non recipit. At Dominus cum hoc discipulis testimonium dedisset, quod mundæ essent vitæ ob doctrinam ipsius, dat etiam, ut jam ad speculationem contemplationemque Spiritus sint idonei. *Jamenim*, inquit, *vos mundi estis propter sermone[m] quem locutus sum vobis*³⁵. Unde mundus quidem non potest illum accipere, quandoquidem non videt illum : vos autem novistis eum, quoniam apud vos manet³⁶. Eadem dicit et Isaias : *Qui stabilivit terram, et quæ in ea sunt, deditque spirationem populo, qui est super illam, et Spiritum calcantibus eam*³⁷. Nam qui conculcant terrena, iisque superiores evaserunt, digni prædicati sunt dono Spiritus sancti. Quem ergo mundus capere non potest, quique a solis sanctis per cordis puritatem videri potest, qualem esse existimandum est, aut quales illi honores competere ?

CAPUT XXIII.

Spiritus glorificationem esse enumerationem eorum quæ illi adsunt.

51. Et reliquæ quidem virtutes singulæ in loco circumscripto esse creduntur. Nam angelus qui astabat Cornelio³⁸, non in eodem momento astabat et Philippo³⁹ : neque qui locutus est Zachariæ ab altari⁴⁰, per idem tempus etiam in cœlo suam implebat stationem. At Spiritus creditur simul⁴¹ et in Abacuc et in Daniele in Babylonia ope-

κόσμον λέγων (94) νῦν οὐχὶ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σύστημα, ἀλλὰ τὴν ἐπίκτητον ταύτην καὶ μυρίαις μεταβολαῖς ὑποκειμένην ζωὴν. Καὶ περὶ ἐαυτοῦ διαλεγόμενος, Ἔτι μικρὸν, φησὶ, καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ (95), ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με. Πάλιν ἐνταῦθα τοὺς τῇ ὁλικῇ καὶ σαρκικῇ προσδεδμένους ζωῇ, καὶ μόνοις ὀφθαλμοῖς τὴν ἀλήθειαν ἐπιτρέποντας, κόσμον προσαγορεύων, οἱ τῇ ἀπιστίᾳ τῆς ἀναστάσεως οὐκέτι ἐμείλλον τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας τὸν Κύριον ἡμῶν ὁρᾶσθαι. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εἶπει· Τὸ Πνεῦμα, φησὶ, τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐδὲ γινώσκει αὐτό. Ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῶν μένει. Ὁ μὲν γὰρ σάρκινος (96) ἄνθρωπος, ἀγύμναστον ἔχων πρὸς θεωρίαν τὸν νοῦν, μᾶλλον δὲ ὄλον, ὥσπερ ἐν βορβόρῳ, τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς κατορωρυγμένον φέρων (97), ἀδυνατεῖ πρὸς τὸ πνευματικὸν φῶς τῆς ἀληθείας ἀναβλεῖν. Διὸ ὁ κόσμος, τοῦτέστιν, ἡ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς δεδουλωμένη ζωὴ, οἷον ὀφθαλμοῖς ἀσθενεῖς φῶς ἡλιακῆς ἀκτίνος, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν οὐχ ὑποδέχεται. Τοῖς μὲντοι μαθηταῖς ἐκείνου (98) καθαρότητι ζωῆς ἐκ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ μαρτυρήσας ὁ Κύριος, τὸ καὶ ἐποπτικοῖς ἤδη εἶναι καὶ θεωρητικοῖς τοῦ Πνεύματος ἀποδέδωκεν. Ἦδη γάρ, φησὶν, ὑμεῖς καθαροὶ ἔστε διὰ τὸν λόγον ἃν λαλάληκα ὑμῖν. Ὅθεν ὁ μὲν κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· οὐ γὰρ θεωρεῖ αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῶν μένει. Ταῦτα λέγει καὶ Ἠσαῖας· Ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς (99) προὐκ τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ Πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν. Οἱ γὰρ καταπατοῦντες τὰ γῆνα καὶ ὑπεράνω αὐτῶν γενόμενοι, ἄξιοι τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μεμαρτύρηται. Τὸ οὖν ἀχώρητον μὲν τῷ κόσμῳ, τοῖς ἁγίοις δὲ μόνοις διὰ καθαρότητα τῆς καρδίας θεωρητὸν, τί χρη νομίζεσθαι, ἢ ποταπὸς (1) τιμὰς συμμέτρους ὑπάρχειν αὐτῷ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι δοξολογία Πνεύματος ἐστίν ἡ τῶν προσόντων αὐτῷ ἀπαρίθμησις.

51. Τῶν μὲν οὖν (2) ἄλλων ἐκάστη δυνάμειον ἐν περιγράφῳ τόπῳ τυγχάνειν πεπίστευται. Ὁ γὰρ τῷ Κορινθίῳ ἐπιστῆς ἄγγελος, οὐκ ἦν ἐν ταυτῷ καὶ παρὰ τῷ Φιλίππῳ, οὐδὲ ὁ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τῷ Ζαχαρίᾳ διαλεγόμενος κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν οὐρανῷ τὴν εὐκλείαν στάσιν ἐπλήρου. Τὸ μὲντοι Πνεῦμα ὁμοῦ τε ἐν Ἀβραάμ ἐνεργεῖν καὶ ἐν Δα-

³³ Joan. xiv, 19. ³⁴ ibid. 17. ³⁵ Joan. xv, 3. ³⁶ Joan. xiv, 17. ³⁷ Isa. xlii, 5. ³⁸ Act. i, 3. ³⁹ Act. viii, 26. ⁴⁰ Luc. i, 11. ⁴¹ Dan. xiv, 35.

(94) Ἀέτων. Editi addunt ὁ ὕψος, sed hæc veteres libri non habent.

(95) Θεωρεῖ. Combefisius reddendum putat, videbit, et paulo post, videbitis.

(96) Σάρκινος. Ita mss. codices. Editi, σαρκικός.

(97) Φέρων. Reg. primus ἔχων. Ibidem quatuor mss. ἀδύνατος πρὸς. Nihil tamen mutandum videtur.

(98) Ἐαυτοῦ. Ita nostri codices mss. Editi αὐτοῦ. Paulo post editi διδασκάλων ἐκείνου, quinque mss. αὐτοῦ. Ibidem Regius quartus διδασκάλων.

(99) Καὶ διδοὺς. Tres codices καὶ δοῦς. Mox 10-

videm παντὶ τῷ λαῷ.

(1) Ἡ ποταπὸς. Corrupte in editis ἡ τὰς παντοδαπὰς, quod ope sex codicum emendavimus, quorum tamen nonnulli habent τὰς ποταπὰς.

(2) Τῶν μὲν οὖν. Caput vicesimum tertium, quod in editis incipit ad hæc verba, ἐγὼ δὲ οὐδὲ ἄλλο, hic apponendum censuimus, cum plures mss. codices, tum etiam ipsam sermonis seriem et continuationem secuti. Liqueat enim hic Basilium ad aliud argumentum transire.

νῆλ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας πεπιστευται· καὶ ἐν τῷ Α καταβόλῃ εἶναι (5) μετὰ Ἰερειμίου, καὶ μετὰ Ἰεζεκιήλ ἐπὶ τοῦ Χοβάρ. Πνεῦμα γὰρ Κυρίου πεπλήρωκε τὴν εἰκουμένην· καὶ, τοῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου περὶ γύρω; καὶ ὁ προφήτης· Διότι ἐγὼ (4) μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει Κύριος· καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν. Τὸ δὲ πανταχοῦ ὂν, καὶ θεῶ συμπαρὼν, τῆς πόλεως προσήκει νομίζειν φύσεως; τῆς πάντα περιχοῦτης, ἢ τῆς μερικοῦς (5) ἐμπεριειλημμένης χωρίους, ὅπου τὴν τῶν ἀγγέλων ὁ λόγος ἐδείξεν; Ἄλλ' οὐκ ἂν τις εἴποι. Τὸ οὖν θεῶν τῇ φύσει, τὸ ἀχώρητον τῷ μεγέθει, τὸ δυνατὸν ἐν ταῖς ἐνεργείαις, τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς εὐεργεσίαις μὴ ὑπερβύωσμεν (6); μὴ δοξάζωμεν; Ἐγὼ δὲ οὐδὲ ἄλλο (7) τι τὴν δόξαν τιθεμαι ἢ τῶν προσόντων αὐτῷ θαυμάτων τὴν ἐξερθῆσιν. Ὅστε ἢ οὐδὲ μεμνησθαι ἡμᾶς τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν ἐπιτάξουσιν οὗτοι, ἢ πάντως ἢ τῶν προσόντων διέξοδος τῆς μεγίστης δοξολογίας ἐστὶ πλήρωσις. Οὐδὲ γὰρ τὸν θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἄλλως δοξάζειν ἔχομεν, ἢ τῷ κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν διεξίεναι αὐτοῦ τὰ θαύματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Ἐλεγχος τῆς ἀτοπίας τῶν μὴ δοξαζόντων τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἐν τῇ κτίσει δοξαστὰ παραθέσεως.

55. Εἴτα δόξῃ μὲν καὶ τιμῇ ἐστεφάνωται ὁ κοινὸς ἄνθρωπος (8), καὶ δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ (9) τῷ ποιοῦντι τὸ ἀγαθὸν ἐν ἐπαγγελίαις ἀπόκειται. Ἔστι δὲ τις καὶ ἰδίως τοῦ Ἰσραὴλ δόξα· ὣν ἡ υἰοθεσία, φησὶ, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ λατρεία. Καὶ ταῦτο τινὰ δόξαν ὁ Ψαλμωδὸς λέγει· Ὅταν ὑάλη σοὶ ἡ δόξα μου· καὶ πάλιν· Ἐξεγέρθητι, ἡ δόξα μου. Ἔστι δὲ τις (10) δόξα ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων· κατὰ δὲ τὴν Ἀπόστολον καὶ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως διὰ δόξης. Τοσούτων οὖν δοξαζομένων, τὸ Πνεῦμα μόνον τῶν πάντων ἀδόξατον εἶναι βούλει; Καίτοιγε ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος, φησὶν, ἐστὶν ἐν δόξῃ. Πῶς οὖν αὐτὸ ἀνάξιον τοῦ δοξαζέσθαι (11); Καὶ μεγάλη μὲν ἡ δόξα τοῦ δι-

rari; et cum Jeremia in catarrhacta ¹¹, et cum Ezechiele super Chobar versari ¹²: Spiritus enim Domini replevit orbem terrarum ¹³; et, Quo ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam ¹⁴? Et propheta, Quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus: et Spiritus meus stat in medio vestri ¹⁵. Eum vero qui ubique est, ac una cum Deo adest, cujus esse naturæ credere oportet? utrum omnia complectentis, an particularibus arctatæ locis, qualem esse naturam angelorum patet ex dictis? Verum hoc dixerit nemo. Igitur qui natura divinus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in benedictiis, hunc non supra modum exferemus? non supra modum glorificabimus? Ego vero nihil aliud intelligo gloriam, quam enumerationem mirabilium, quæ illi adsunt. Itaque aut isti interdicerent nobis, ne prorsus mentionem faciamus honorum, quæ ab **47** illo accipimus, aut omnino ea quæ illi adsunt commemorasse, est summam glorificationem implese. Nam ne Deum quidem et Patrem Domini nostri Jesu Christi et unigenitum illius Filium aliter glorificare possumus, quam pro virili nostra illius prodigia recensendo.

CAPUT XXIV

Redargutio absurditatis eorum qui non glorificant Spiritum, ex collatione eorum quæ in creaturis gloria afficiuntur.

55. Deinde vero gloria et honore coronatus est quilibet homo, et gloria et honor et pax cuivis facienti bonum ¹⁶ in promissis reposita sunt. Est autem et peculiaris quædam Israelitici populi gloria, quorum, inquit, est adoptio et gloria et cultura ¹⁷: et suam ipsius gloriam quamdam commemorat Psalmorum cantor: Dum cantaverit tibi gloria mea ¹⁸; et rursus, Exurge, gloria mea ¹⁹. Est autem quædam gloria solis, lunæ et stellarum ²⁰. Ac juxta Apostolum sit etiam administratio damnationis cum gloria ²¹. Itaque cum tam multa sint quæ gloria potiuntur, vis Spiritum unum ex omnibus ingloriam esse? Et tamen Ministratio, inquit, Spiritus est in gloria ²². Qui sit igitur ut ille indignus

¹¹ Jerem. xx, 2, apud LXX. ¹² Ezech. i, 1. ¹³ Sap. i, 7. ¹⁴ Psal. cxxxviii, 7. ¹⁵ Agg. ii, 5, 6. ¹⁶ Rom. ii, 10. ¹⁷ Rom. ix, 4. ¹⁸ Psal. xxix, 13. ¹⁹ Psal. cxviii, 2. ²⁰ I Cor. xv, 41. ²¹ II Cor. iii, 9. ²² Ibid. 8.

(5) Εἶναι. Editi εἰρηται εἶναι. Prima vox inutilis, D nec legitur in codicibus mss.

(4) Ἐγὼ. Editio Paris. addit φησὶ, quod in veteribus libris non legitur, nec in edit. Basil.

(5) Ἡ τῆς μερικοῦς... εἴποι. Sic nostri codices mss. Editi τοῖς μερικοῖς... εἴπη.

(6) Ὑπερβύωσμεν. Duo mss. ὑπερβύωσμεν; μὴ δοξάζωμεν. Non male in codice Anglicano μὴ ὑπερδοξάζωμεν.

(7) Οὐδὲ ἄλλο. Reg. secundus οὐδὲν ἄλλο.

(8) Κοινὸς ἄνθρωπος. Quilibet homo: vituperat Erasmus Combelisius ob hanc interpretationem, ac vertendum putat, communis homo, purus homo. Verum hæc interpretatio, quilibet homo, non est Erasmi, qui ita reddiderat, plebeius homo, sed Ducei, qui Billii observationem secutus ita posuit in editione Parisiensi. Non belle autem vituperatur

hæc interpretatio; nam κοινὸς ἄνθρωπος hoc loco dicitur is, in quo sola natura consideratur humana, et distinguitur ab eo qui facit bonum. Similiter Basilus in caput quintum Isaie, pag. 498, κοινὸν ἄνθρωπον vocat eum, qui solis naturæ dotibus instructus est, eumque opponit iis, qui aliquos habent in virtute progressus.

(9) Παντὶ. Editi παντὶ τῷ ἀνθρώπῳ contra codicum mss. fidem. Paulo post Reg. quartus ὅπω; ἂν ὅλη. Quidam codices ὅλη.

(10) Ἔστι δὲ τις. Postrema vocula addita ex duobus mss.

(11) Τοῦ δοξαζέσθαι. Post hanc vocem editi addunt τιθεσθαι, quod deest in mss. Requiritur pariter in veteribus libris duo Psalmorum loca, quorum unum saltem videtur in animo habuisse Basilus, ac neutrum citasse. Nimirum post has voces:

sit qui glorificetur? Et magna quidem est gloria **A** justis juxta Psalmorum cantorem⁶⁶. At gloria Spiritus juxta tuam opinionem nulla est. Annon igitur evidens periculum est ne talibus dictis inevitabile crimen in nosmetipsos accersamus? Si homo qui salvus sit ex operibus justitiæ, etiam timentes Dominum glorificat, multo minus Spiritum debita gloria fraudabit. Sit, inquit, glorificandus, sed non cum Patre et Filio. Et qui consentaneum est rationi, alium locum imaginatione designare Spiritui, eo relicto, quem statuit Dominus; et gloriæ consortio spoliare eum qui ubique conjunctus est divinitati, in professione fidei, in Baptismate redemptionis, in operatione virtutum, in inhabitatione sanctorum, in beneficiis in subditos conferendis? Neque enim est ullum omnino donum absque sancto Spiritu ad creaturam perveniens; quando ne simplex quidem verbum in defensionibus pro Christo quis possit dicere, nisi adjuvante Spiritu, quem admodum in Evangeliiis a Domino et Salvatore nostro didicimus⁶⁷. Porro ut his omnibus neglectis, atque ea communione, quam in omnibus habet, oblivioni tradita, a Patre et Filio ipsi avellamus, nescio an quisquam sancti Spiritus particeps assensurus sit. In quo igitur ordine illum collocabimus? creaturarum? At universa creatura, servit: Spiritus **48** autem liberum reddit: *Ubi enim Spiritus Domini, ibi libertas*⁶⁸. Atque cum multa sint quæ possim hic commemorare, quam non conveniat Spiritum sanctum annumerare rebus creatis, de his dicere nunc supersedebo. Nam si incipiam pro argumenti dignitate, et quæ pro nobis faciunt, probationes adducere, et quæ ab adversariis obijciuntur, diluere, prolixo sermone erit opus, loquacitateque voluminis deterrebimus lectores. Idecirco; hoc alteri proprio tractatui reservato, propositis adhæreamus.

56. Consideremus igitur singulatim. Natura bonus est, ut bonus Pater, et bonus Filius. Creatura vero per electionem ejus quod bonum est, particeps est bonitatis. Profunda Dei novit: sed creatura per Spiritum accipit arcanorum resecrationem. Vivificat cum Deo qui vivificat omnia, cum Filio qui dat vitam. Qui enim excitavit, inquit, Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, **D** per ipsius Spiritum qui inhabitat in vobis⁶⁹; atque

A καίου, κατὰ τὸν Ψαλμωδὸν· ὁδὴ δὲ τοῦ Πνεύματος, κατὰ σέ, εὐδομία. Πῶς οὖν οὐ πρόδηλος ὁ κίνδυνος ἐκ τῶν τοιούτων λόγων τὴν ἀφυκτον ἀμαρτίαν ἐφ' ἑαυτοὺς ἐπισπᾶσθαι; Εἰ δὲ (12) σωζόμενος ἐκ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων ἄνθρωπος, καὶ τοὺς φοβούμενους τὸν Κύριον δοξάζει, τοσούτου ἂν εἴποι τὸ Πνεῦμα τῆς ἐφειλομένης δόξης ἀποστρεφῆναι. Ἔστω, φησὶ (13), δοξαστὸν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ τίνα ἔχει λόγον ἑτέραν χώραν ἐπιννοεῖν τῷ Πνεύματι, τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου τεταγμένην καταλιπόντας, καὶ τῆς κατὰ τὴν δόξαν κοινωνίας ἀποστρεφῆναι τὸ πανταχοῦ συναναληφθῆναι (14) τῇ θεότητι, ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς ἀπολυτρώσεως, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν δυνάμεων, ἐν τῇ ἐνοικήσει τῶν ἁγίων, ἐν ταῖς εἰς τὸ ὑπέρχον χάρισιν; Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ὅλως ἑωρεῖά τις ἄνευ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν κτίσιν ἀφικνουμένη· ὅπου γε οὐδὲ ῥῆμα ψιλὸν ἐν ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀπολογίαις δυνατόν λαλῆσαι μὴ συνεργουμένους παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν μαμαθήκαμεν. Ἀπαντα δὲ ταῦτα παριδόντας, καὶ τῆς ἐν πᾶσι κοινωνίας ἐπιλαθομένους, ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διασπῆν, οὐκ οἶδα εἰ τις μέτοχος Πνεύματος ἁγίου συνθήσεται. Ποῦ τοίνυν φέροντες αὐτὸ τάξομεν; μετὰ τῆς κτίσεως; Ἀλλ' ἡ κτίσις πᾶσα δουλεύει· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθερεῖ. Οὐ γάρ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερεῖται. Καὶ πολλῶν ἐνόντων εἰπεῖν, ὅπως οὐ προσήκει τῇ κτιστῇ φύσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συγκαταριθμεῖν, τὸν περὶ τούτων νῦν (15) ὑπερβῆσομαι λόγον. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν πρὸς ἀξίαν τοῦ προβλήματος τάς τε παρ' ἑαυτῶν κατασκευάς ἐπάγειν, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων προβαλλόμενα διαλύειν, πολλῶν ἡμῖν δεῖται λόγων, καὶ ἀποκναίσαιμεν (16) τῇ πολυφωνίᾳ τῆς βίβλου τοὺς ἐντυγχάνοντας. Διόπερ ἰδίᾳ πραγματείᾳ ἐκεῖνο ταμιευσάμενοι, τῶν προκειμένων ἐχώμεθα.

56. Σκεψώμεθα οὖν τὰ καθέκαστον. Φύσει ἐστὶν ἀγαθὸν, ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ἀγαθὸς ὁ Υἱός· ἢ κτίσις δὲ ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀγαθοῦ μέτοχος ἐστὶ τῆς ἀγαθότητος. Οἶδα τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ (17)· ἡ κτίσις δὲ λαμβάνει τὴν φανέρωσιν τῶν ἀπορρήτων διὰ τοῦ Πνεύματος. Ζωοποιεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα ζωογονοῦντος, μετὰ (18) τοῦ Υἱοῦ τοῦ διδόντος ζωὴν. Ὁ γὰρ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει, φησὶ, καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν (19) σώματα

⁶⁶ Psal. xx, 6. ⁶⁷ Matth. x, 19. ⁶⁸ II Cor. iii, 17. ⁶⁹ Rom. viii, 11.

Κατὰ τὸν Ψαλμωδὸν, addunt editi: Μεγάλη ἡ δόξα αὐτοῦ ἐν τῷ σωτηρίῳ σου· καὶ πάλιν· Τοὺς δὲ φοβούμενους τὸν Κύριον δοξάζει. Magna est gloria ejus in salutari tuo; et rursus: Timentes autem Dominum glorificat.

(12) *El d.* Hæc desunt in quinque mss., at leguntur in Reg. secundo. Editi ὡς ὁ γε. Paulo post conjunctio addita ex sex mss. ante τοὺς φοβούμενους.

(13) *φησὶ.* Regius secundus φησὶ.

(14) *Συναναληφθῆναι.* Sic mss. quinque. Legitur συμπαραληφθῆναι in editione Parisiensi. Aliæ cum mss. consentiunt.

(15) *Τούτων νῦν.* Vocula adlita ex Reg. se-

cundo.

(16) *Ἀποκναίσαιμεν.* Ita cod. Colbert. et editio Basil. Legitur in Paris. editione ἀποκναίσομεν. Paulo post iidem editi ἐκείνα. Libri veteres ἐκεῖνο.

(17) *Τοῦ Θεοῦ.* Editio Paris. addit τὸ Πνεῦμα, quod deest in quinque mss. et edit. Basil.

(18) *Ζωογονοῦντος, μετὰ.* Ita sex mss. Editi ζωοποιῶντος καὶ μετὰ. Paulo post editi addunt Ἰησοῦν post Χριστόν. Sed deest ea vox in omnibus mss.

(19) *Θνητὰ ὑμῶν.* Reg. secundus θνητὰ σώματα ὑμῶν. Paulo post editi ἀκαθάρτα, quod auctoritate plurium mss. mutavimus.

διὰ τοῦ ἐννοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν· καὶ πάλιν· Τὰ πρόβλεπα τὰ ἐμὰ τῆς φωτῆς μου ἀκούει, καὶ ὡς ζῶν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα, φησὶ, ζῶσποιεῖ. Καὶ πάλιν· Τὸ δὲ Πνεῦμα, φησὶ, ζῶν διὰ δικαιοσύνην (20). Καὶ ὁ Κύριος μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ζοιοποιούν· Ἡ σὰρξ οὐκ ὤφελεῖ οὐδέν. Πῶς οὖν, τῆς ζοιοποιῶν δυνάμεως ἀποξενώσαντες τὸ Πνεῦμα, τῇ ἐπιδοσμένη τῆς ζωῆς φύσει προποικειώσομεν; Τίς οὕτω δύσπερος, τίς οὕτω δωρεᾶς ἐπουρανίου ἀμέτοχος, καὶ τῶν καλῶν τοῦ Θεοῦ βημάτων ἀγευστος, τίς οὕτως ἐλπίδων αἰώνων (21) ἀμικρός, ὡς τῇ κτίσει συντάξαι τὸ Πνεῦμα, τῆς Θεότητος ἀποστήτας;

57. Ἐν ἡμῖν, φησὶ, τὸ Πνεῦμα, ὡς δῶρόν ἐστι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ δέπου δὲ τὸ δῶρον ταῖς ἰσiais τιμαῖς τῷ δεδωκότι σεμνύνεται. Δῶρον μὲν οὖν Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δῶρον ζωῆς. Ὁ γὰρ νόμος, φησὶ, τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς (22). Καὶ δῶρον δυνάμεως· Ἀτήψετε γὰρ δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. Ἀρ' οὖν διὰ τοῦτο εὐκαταφρόνητον; ἢ οὐχὶ καὶ τὸν Υἱὸν ἐχαρίσατο τοῖς ἀνθρώποις; Ὅς γε, φησὶ, τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Καὶ ἐτίρωθι· Ἰνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγων. Ὡς πῶς οἱ ταῦτα λέγοντες οὐχὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην παρελθούσιν, τὴν ὑπερβολὴν τῆς χρηστότητος ἐφύδον εἰς βλασφημίαν (23) λαμβάνοντας; Ἐγκαλοῦσι γὰρ τῷ Πνεύματι, ὅτι παρρησίαν ἡμῖν δίδωσι καλεῖν πατέρα ἑαυτῶν τὸν Θεόν. Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον, Ἀββὰ ὁ Πατήρ, ἵνα ἡ ἐκείνου φωνὴ τῶν δεξαμένων ἰδίᾳ γένηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Ὅτι τῇ ἐν ἑσπερίᾳ ἀντὶ τῆς ἐσπερίης (24) ἡ Γραφή κέχρηται ἐν ᾧ καὶ ὅτι ἡ ἐσπερία καὶ ἡ ἐσπερία.

58. Πῶς οὖν, φησὶν, ἡ Γραφή οὐδαμῶς συνδοξάζοντα Πατρί καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα παρέδωκεν, ἀλλὰ πεφυλαγμένως ἐξέκλινε τὸ, σὺν τῷ Πνεύματι, εἰπεῖν; πανταχοῦ δὲ τὸ ἐν αὐτῷ δοξάζειν ὡς ἀρμοδιώτερον προτιμήσιν; Ἐγὼ δὲ οὐδ' ἂν αὐτὸς φαίην ἀτιμωτέρας εἶναι διανοίας παραστατικὴν τὴν ἐν συλλαβῇ, ἀλλ' ὅπως ἐκλαμβανόμεν τὴν πρὸς τὸ μέγιστον ὕψος ἀνάγειν τὰς διανοίας· ὅπου γε καὶ ἀντὶ τῆς σὺν πολλοῦ κειμένην αὐτὴν τατηρήκαμεν. Ὡς τὸ, *Elcelesusomai eis ten elceer sou en elo-*

A iterum : Ores meae vocem meam audiunt, et ego vitam aeternam do illis ⁶⁰. Sed Spiritus quoque vivificat, inquit ⁶¹. Ac rursum : Spiritus autem, inquit, vita propter justitiam ⁶². Quin et Dominus testatur Spiritum esse qui vivificat. Caro non prodest quidquam ⁶³. Quomodo igitur Spiritum a vivificandi potestate submoventes eum naturae conjungemus, quae ipsa vita egeat? Quis adeo contentiosus, quis adeo exsors doni coelestis, et absque gustu bonorum Dei verborum, quis adeo spei aeternae expers, ut Spiritum a Deitate distractum creaturae copulet?

57. In nobis, inquiunt, Spiritus est tanquam donum a Deo. At donum nequaquam hisdem honoribus afficitur, quibus is qui dedit. Donum quidem Dei Spiritus est, sed donum vitae. Lex enim, inquit, Spiritus vitae liberavit nos ⁶⁴. Et donum potentiae : Accipietis enim virtutem Spiritus sancti supervenientis in vos ⁶⁵. Num igitur ob id contemnendus est? Annon et Filium dedit hominibus? Qui, inquit, proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo etiam non una cum eo omnia nobis donabit ⁶⁶? Et alibi : Ut sciamus quae a Deo nobis donata sunt ⁶⁷, de mysterio assumpti hominis loquens. Itaque qui ista loquuntur, annon Judaeorum ingratum animum amentiamque superant, qui scilicet excellentiam divinae bonitatis vertant in occasionem blasphemiae? Accusant enim Spiritum, quod nobis dat fiduciam Deum appellandi patrem nostrum. Emisit enim Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba, Pater ⁶⁸, ut illius vox propria fiat eorum qui ipsum acceperunt.

49 CAPUT XXV.

Quod Scriptura hac syllaba ἐν pro cum utatur : ubi etiam probatur et idem pollere quod cum.

58. Qui sit igitur, inquiunt, ut Scriptura nusquam tradat Spiritum glorificari cum Patre et Filio, sed studiose vitet ne dicat, cum Spiritu, ac ubique malit glorificare in ipso, quasi hoc congruentius judicet? At ego nequaquam dixerim hanc syllabam in exhibere sensum minus honorificum, imo potius, si sane accipiat, ad maximam celsitudinem erigere mentem, quandoquidem observavimus hanc frequenter usurpari pro cum. Quod genus est illud, *Ingreddiar domum tuam in holocau-*

⁶⁰ Joan. i, 27. ⁶¹ Joan. vi, 64. ⁶² Rom. viii, 10. ⁶³ Rom. viii, 32. ⁶⁴ I Cor. ii, 12. ⁶⁵ Galat. iv, 6.

(20) Δικαιοσύνην. Regius quartus δικαιοσύνης, per justitiam.

(21) Αἰωνίων. Sic mss. quinque. Editi οὐρανίων. Paulo post tres mss. ἐν ἡμῖν, φησὶ.

(22) ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς. Ita mss. quatuor. Habent alii duo ὑμᾶς. Editio Paris. ἡλευθέρωσέ με, Basil. ἡλευθέρωσέ σε. Ibidem editi Ἀτήψετε γὰρ, φησὶ. Sed postrema vox deest in mss. Paulo post

Regius tertius et Colb. χαρίζεται.

(23) Εἰς βλασφημίαν. Reg. tertius et Colbert. τῆς βλασφημίας.

(24) Ἀντὶ τῆς σὺν. Quatuor codices ἀντὶ τῆς καὶ. Sed eos sequi hac in re non possumus, quia Basilii praepositionem ἐν, idem valere probat ac, cum. Ibidem editi, ἐν ᾧ ὅτι, καὶ, ἰσοδυναμεῖ. Quatuor mss. ut in textu.

tomatibus⁴⁹ : pro his vocibus, cum holocaustomatibus. Et eduxit eos in argento et auro⁵⁰, hoc est, cum argento et auro. Item illud, Non egredieris in virtutibus nostris⁵¹, pro, cum virtutibus nostris, aliaque hujus generis innumerabilia. Omnino lules ab ista nova sapientia didicero, qualem glorificationem Apostolus absolverit per hanc dictionem in, juxta formam quam isti nunc tanquam o Scriptura proferunt. Nusquam enim inveni dictum : Tibi Patri honor et gloria per unigenitum Filium tuum in Spiritu sancto : qui sermo nunc istis usitior est ipsa, ut ita loquar, respiratione. Horum quidem singula separatim invenire licet, conjunctim vero posita in hac constructione nusquam poterunt ostendere. Itaque si exacte urgent ea quæ in Scripturis habentur, ostendant unde ista dicant. Quod si concedunt consuetudini, neque nos ab ea excludant.

59. Nos enim ambas dictiones in fidelium usu deprehendentes, ambabus utimur : gloriam quidem Spiritui ex æquo per utramque persolvi rati, eis vero qui depravant veritatem, credimus magis os obturari per eam præpositionem, quæ cum sensum in Scripturis similem habeat, non ita facile ab adversariis expugnari potest (est autem ipsa illa cui nunc ab istis contradicatur) utpote quæ pro et conjunctione sumatur. Nam idem est dicere, *Paulus et Silvanus, et Timotheus*⁵², atque, Paulus cum Timotheo et Silvano. Nominum enim connexio, utraque pronuntiatione similiter servatur. Itaque si cum Dominus dixerit Patrem et Filium et sanctum Spiritum, ipse dicam, Patrem et Filium cum Spiritu sancto ; aliudne, quod ad sententiæ vim attinet, dixerō ? Porro per conjunctionem et connecti nomina, multis testimoniis probari potest. *Gratia enim, inquit, Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communio Spiritus sancti*⁵³ ; ac rursus, *Obsecro autem vos per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus*⁵⁴. Itaque si 50 pro conjunctione et voluerimus uti præpositione cum, quid fecerimus diversi ? Ego sane non video, nisi quis ob frigidam grammaticæ regulas conjunctionem tanquam copulativam, ac majorem unionem facientem præferens, præpositionem rejiciat, quasi non obtineat parem vim. Sed si de his a nobis ratio exposceretur, forte multis verbis non opus esset nobis ad respondendum.

⁴⁹ Psal. lxxv, 13. ⁵⁰ Psal. cix, 57. ⁵¹ Psal. xliii, 10. ⁵² I Thess. i, 1. ⁵³ II Cor. xiii, 13. ⁵⁴ Rom. xv, 50.

(25) Ἐξελεύσῃ. Editi addunt ὁ Θεός, sed hæc nullo in veteri libro reperiuntur. Ibidem illud, ἀντὶ τοῦ... ἡμῶν, addidimus ex tribus libris antiquis.

(26) Συντάξει. Ita libri veteres. Editi τάξει.

(27) Καταλαμβάνοντες. Ita mss. quinque. Editi καταλαμβάνετε. Mox iidem editi ἐπ' ἑκατέρω. Sed mss. ut in textu. Non multo post Reg. secundus ἐπ' τὴν δύναμιν.

(28) Ἄλλο τι. Editi οὐκ ἄλλο τι. Negatio deest in sex mss. et a typographis videtur addita, eo quod non adverterent interrogationis notam, quam hoc

Α καυτώμασιν· ἀντὶ τοῦ, μετὰ δολοκαυτώματων. Καὶ ἐξηγήσατο αὐτοῖς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ, τοῦτο ἐστὶ, μετὰ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ· καὶ τὸ, Οὐκ ἐξελεύσῃ (25) ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ, σὺν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, καὶ μυρία τοιαῦτα. Ὅλως δὲ ἡδέως ἂν μάθοιμι περὶ τῆς νέας σοφίας, ποίαν δοξολογίαν ὁ Ἀπόστολος διὰ τοῦ, ἐν, ῥήματος ἀπεπλήρωσε, κατὰ τὸν τύπον ἐν οὗτοι νῦν ὡς ἐκ τῆς Γραφῆς ἀναφέρουσιν. Οὐδαμῶς γὰρ εὖρον λεγόμενον τὸ, Σὺν τῷ Πατρὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ὅπερ τοῦτοις ἐστὶ νῦν καὶ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀναπνοῆς συνηθέστερον. Διεσπασμένως μὲν γὰρ τούτων ἑκαστὸν ἔστιν εὐρεῖν· συνημμένως δὲ ἐν τῇ συντάξει (26) ταύτῃ οὐδαμῶς δεικνύειν ἔχουσιν. Ὡστε εἰ μὲν ἀκριβολεγοῦνται περὶ τὰ ἱγγραφα, διεξιτάωσαν πόθεν λέγουσιν· εἰ δὲ συγχωροῦσι τῇ συνηθείᾳ, μηδὲ ἡμᾶς ἐξειργέτωσαν.

59. Ἡμεῖς γὰρ, ἀμφοτέρως ἐν τῇ τῶν πιστῶν χρήσει καταλαμβάνοντες (27) τὰς ῥήσεις, ἀμφοτέρως καυχόμεθα· τὴν μὲν δόξαν τῷ Πνεύματι ὁμοίως ἀφ' ἑκατέρω πλήρωσθαι πεπιστευκότας, τοὺς δὲ κατακουροῦντας τὴν ἀλήθειαν ἐπιστομίζεσθαι μᾶλλον διὰ τῆς προκειμένης λέξεως, ἥτις, τὴν δύναμιν τῶν Γραφῶν παραπλησίαν ἔχουσα, οὐκ ἐστὶν ὁμοίως ταῖς ἐναντίοις εὐεπιχείρητος (ἔστι δὲ αὕτη ἡ ἀντιλεγόμενη νῦν περὶ τούτων) ἀντὶ τοῦ καὶ συνδέσμου παρεπιλημένη. Ἰσον γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν· Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, καὶ, Παῦλος σὺν Τιμοθέῳ καὶ Σιλουανῷ. Ἢ γὰρ συμπλοκὴ τῶν ὀνομάτων δι' ἑκατέρω ὁμοίως τῆς ἐκφωνήσεως σώζεται. Εἰ τοίνυν, τοῦ Κυρίου εἰπόντος Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, αὐτὸς εἶποιμι Πατέρα καὶ Υἱὸν σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἄλλο τι (28) εἰρηκῶς κατὰ τὴν δύναμιν ἔσομαι ; Τῆς δὲ διὰ τοῦ καὶ συνδέσμου συμπλοκῆς τῶν ὀνομάτων πολλὰ τὰ μαρτύρια. Ἢ χάρις γὰρ, φησὶ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωρία τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ πάλιν· Παράκαλῶ δὲ ὑμᾶς (29) διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος. Εἰ τοίνυν ἀντὶ τῆς καὶ τῇ σὺν ἐθελοκείμεν χρήσασθαι, τί διάφορον πεποιηκότας ἐσόμεθα ; Ἐγὼ μὲν οὐκ ὁρῶ, πλὴν εἰ μὴ ψυχραῖς γραμματικαῖς τις τὸν μὲν σύνδεσμον ὡς συμπλεκτικὸν 60 καὶ, πλείονα ποιῶντα τὴν ἑνωσιν προτιμῶν, τὴν δὲ πρόθεσιν, ὡς οὐκ ἔχουσαν τὴν ἑστὴν δύναμιν, ἀποπέμποντο. Ἀλλ' εἰ γὰρ περὶ τούτων τῆς εὐθύνης ὑπείχομεν, ἴσως οὐκ ἂν (30) πολλοῦ λόγου πρὸς τὴν

loco agnoscat veteres libri.

(29) Ὑμᾶς. Editi addunt ἀδελφοί, quod in nostris mss. non reperitur. Paulo post editi ἐθελοκείμεν. Mss. ut in textu. Subinde editio Paris. ψυχρὰς γραμματικὸς τις τὸν μὲν καὶ... τὴν δὲ σὺν. Summo consensu vetusti codices et edit. Basil. utraque ut edendum curavimus, nisi quod in secunda legitur ψυχρὰς γραμματικὸς, unde error in Parisiensem, ut sæpe alias, fluxit.

(30) Ἰσως οὐκ ἂν. Sic ope quinque mss. emendavimus quod prave in editis legebatur τῶς, οὐκ ἂν.

ἀπολογία ἐπαδείθη. Νῦν δὲ οὐ περὶ συλλαβῶν, ἀλλὰ περὶ τοιοῦται ἢ τοιοῦτα φωνῆς ἤχου ὁ λόγος αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων ἐν δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ μεγίστην ἔχόντων διαφοράν. Ὃν ἔνεκεν, ἀπαρτηρήτου τῆς χρήσεως τῶν συλλαβῶν εἴσεως, οὗτοι τὰς μὲν ἐγγράφειν, τὰς δὲ ἀποδιώκειν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιχειροῦσιν. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ ἐκ τῆς πρώτης ἀκοῆς ἐναργὲς ἔχει τὸ χρησίμον, ἀλλ' οὖν καὶ τὸν (31) λόγον παρῆκομαι καθ' ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν οὐκ ἀργῶς συμπάλαθον τὴν χρῆσιν τῆς προθέσεως ταύτης. Πρὸς γὰρ τῷ τὸ τοῦ Σαβελλίου κακὸν ἰσοσθενῶς τῇ καὶ συλλαβῇ διελέγχειν, καὶ παραπλησίως ἐκείνη τὸ τῶν ὑποστάσεων ἴδιον περιττᾶν, ὡς τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα· καὶ τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν· ἐξαίρετον ἔχει τῆς αἰδέου κοινωνίας καὶ ἀπαύστου (32) συναφείας τὸ μαρτύριον. Ὁ γὰρ εἰπὼν σὺν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι ὁμοῦ τὴν τε τῶν ὑποστάσεων ἰδιότητα καὶ τὸ ἀχώριστον τῆς κοινωνίας εἰδείξεν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔστιν ἰδεῖν (33)· ὁ μὲν καὶ σύνδεσμος τὸ κοινὸν τῆς ἐνεργείας παρίστησιν· ἡ δὲ σὺν πρόθεσις τὴν κοινωνίαν πως συνενδείκνυσται. Οἷον, Ἐπλευσαν εἰς Μακεδονίαν Παῦλος καὶ Τιμόθεος· ἀλλὰ καὶ Τυχικὸς καὶ Ὀνησίμος ἀπεστάλησαν Κολοσσαεῦσιν· ἐκ τούτων, ὅτι μὲν ταυτὸν ἐνέργησαν, μεμαθήκαμεν· ἔαν δὲ ἀκούσωμεν, ὅτι συνέπλευσαν καὶ συναπεστάλησαν, ὅτι καὶ μετ' ἀλλήλων τὴν πρῆξιν ἐπλήρωσαν προσεδιδάχθημεν. Οὕτω τὸ τοῦ Σαβελλίου κακὸν, ὡς οὐδεμία τῶν ἄλλων φωνῶν καταλύουσα, προστίθεται ἐκείνοις (34) καὶ τοῖς κατὰ διάμετρον ἀσεβοῦντας. Λέγω δὲ τούτους οἱ χρονικοὶ διαστήμασι τοῦ μὲν Πατρὸς τὸν Υἱόν, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διαιροῦσι.

60. Πρὸς δὲ τὴν ἐν συλλαβῇ ἐκείνῳ μάλιστα τὸ διάφορον ἔχει, ὅτι ἡ μὲν σὺν τὴν πρὸς ἀλλήλους συναφείαν τῶν κοινωνούντων παρίστησιν, οἷον τῶν συμπλεόντων, ἢ συνοικούντων, ἢ ὁτιοῦν τῶν πάντων κοινῶς ἐκτελούντων· ἡ δὲ ἐν τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τὸ ἐν ᾧ τυγχάνουσιν ἐνεργοῦντες δηλοῖ. Ἐμπαλέουσι γὰρ καὶ ἐνοικοῦσιν ἀκούσαντες, τὸ σκάφος καὶ τὴν οἰκίαν εὐθὺς ἐννοήσαμεν. Κατὰ μὲν οὖν τὴν κοινὴν χρῆσιν, ἡ πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν διαφορὰ τοιαύτη, καὶ ἐπὶ πλεῖον ἂν (35) εὐρεθείη παρὰ τῶν φιλοπόνων. Οὐ γὰρ ἐμοὶ σχολὴ τὰ περὶ τῶν συλλαβῶν ἐξετάζειν. Ἐπεὶ οὖν δέδεικται ἡ σὺν εὐσημότητα ἀποδιδοῦσα τῆς συναφείας τὴν ἔννοιαν, γενέσθω ὑμῖν ἔνσπονδος, εἰ δοκεῖ, καὶ παύσασθε τοῦ χαλεποῦ πρὸς αὐτὴν καὶ ἀκτρύχτου πολέμου. Ὅμως μέντοι οὕτως εὐσήμου (36)

Nunc vero neque de syllabis, neque hoc aut illo dictionis sono disputant, sed de rebus juxta vim ac veritatem maximo inter se discrimine dissidentibus. Qua de causa, cum indifferens sit syllabarum usus, isti has quidem admittere, illas vero ab Ecclesia submovere moliuntur. Ego vero etsi primo statim auditu præpositio evidentem utilitatem habet, attamen etiam rationem reddam, juxta quam patres nostri non otiose illius quoque usum amplexi sint. Nam præterquam quod hæc idem valet quod *et*, ad refellendam Sabellii malitiam, similiterque atque illa conjunctio hypostaseon proprietatem declarat, velut, *Ego et Pater venimus*³¹, et: *Ego et Pater unum sumus*³²; præterea eximium habet sempiternæ communionis ac perpetuæ conjunctionis testimonium. Nam qui dixit, cum Patre Filium esse, simul et hypostaseon proprietatem et inseparabile consortium expressit. Quod idem etiam in rebus humanis videre est, in quibus *et* conjunctio declarat communem operationem: et præpositio cum quodammodo etiam significat communionem. Quod genus est, Navigarunt in Macedoniam Paulus et Timotheus, sed et Tychicus et Onesimus missi sunt Colossensibus: ex his discimus illos rem eandem fecisse. Sed si audierimus, connavigarunt, et simul missi sunt, etiam illud addiscimus, alterum cum altero actionem absolvisse. Ita Sabellii errorem destruens hæc vox ut non alia æque, addit illis et eos qui directæ opposito impietatis genere insaniunt. De his loquor, qui temporalibus intervallis Filium a Patre, et Spiritum sanctum a Filio distrahunt.

60. Cæterum a syllaba in eo maxime differt, quod præpositio cum mutuam conjunctionem eorum qui communiter aliquid agunt exhibet, velut connavigantium, aut cohabitantium, aut quidvis aliud communiter perficientium: at præpositio in declarat relationem ad id in quo sunt operantes. Siquidem cum audimus, *innavigant*, aut *inhabitant*; protinus cogitamus scapham aut domum. Itaque juxta communem usum, harum syllabarum talis est inter ipsas differentia, majorque inveniri poterit a studiosis. Neque enim mihi vacat de ratione syllabarum exquirere. Quoniam igitur demonstratum est præpositionem cum significantissime reddere conjunctionis intelligentiam, inducias a vobis, si videtur, impetret,

³¹ Joan. xiv, 23. ³² Joan. x 30.

(31) Ἀλλ' οὖν καὶ τόν. Ita Reg. secundus. Editi δμως καὶ τόν. Quatuor mss. minus accurate χρησίμον, καὶ τόν.

(32) Ἀπαύστου. Sic dudum monuit Ducæus legendum esse ex uno veteri codice. Eadem scriptura in quatuor aliis mss. reperta. Editi ἀπ' αὐτοῦ.

(33) Ἔστιν ἰδεῖν. Hæ voces additæ ex Reg. secundo.

(34) Ἐκείνοις. Sic mss. codices et prima Basilicensis editio, pro eo quod erat in edit. Paris. et Basil. secunda ἐκείνῳ.

(35) Ἐπὶ πλείον ἂν. Ita mss. tres. Alius ἐπὶ πλεόν. Editi εἴ τι πλεόν εὐρεθείη.

(36) Εὐσήμου. Quamvis hæc scriptura ex uno tantum eruta sit codice mss., eam tamen præfatus vulgatæ εὐφύμου, boni ominis, ut vertit Erasmus. Non hic agitur quam boni ominis sit illa vox, sed quam apta ad significandum. Ilino paulo ante dicebat Basiliius eam significantissime reddere conjunctionis intelligentiam. Ibidem male in duobus mss. τῆς, ἐν, φωνῆς. Non enim de præpositione in, loquitur Basiliius, sed de præpositione cum.

ac desistite atrox et implacabile bellum cum illa gerere. Sed tamen quamvis hæc vox tam **51** apta sit ad significandum, si cui cordi fuerit in glorificationibus per syllabam et nomina connectere et glorificare, quemadmodum in Evangeliiis, ubi de baptismo, didicimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum; etiam ita fiat, nemo contradicturus est. Hac conditione, si videtur, inter nos consentiamus. Sed isti citius abjecerint linguas, quam hanc vocem recipiant. Hoc igitur est, quod nobis acerrimum ac irreconciliabile bellum excitat. In Spiritu sancto, inquit, danda est gloria Deo, non autem et Spiritui: atque acerrime huic voci tanquam Spiritum deprimenti adhærescunt. De qua non inutile fuerit prolixius dicere. Quæ cum audierint isti, demirabor, si non eam ut proditricem et ad Spiritus gloriam ultro transfugam repudiabunt.

CAPUT XXVI.

Quot modis dicitur in, totidem modis de Spiritu accipi.

61. Mihi igitur consideranti videtur, etsi simplex ac brevis est hujus syllabæ pronuntiatio, multa et varia per seam significari. Quot enim modis dicitur in, totidem modis invenimus eam syllabam conceptibus de Spiritu subservire. Nam forma dicitur esse in materia, et potentia in eo quod ejus capax est, et habitus in eo qui secundum illum affectus est, aliaque hujus generis multa. Itaque quatenus Spiritus sanctus vim habet perficiendi creaturam rationalem, absolvens illius fastigium, formæ rationem obtinet. Nam qui jam non vivit secundum carnem, sed Spiritu Dei agitur, ac Filius Dei nominatur, et conformis imagini Filii Dei factus est, spiritualis dicitur. Et sicut cernendi vis est in oculo sano, sic operatio Spiritus in anima purgata. Eoque Paulus optat Ephesiis, ut oculos habeant illuminatos in Spiritu sapientiæ. Et quemadmodum ars est in eo qui illam adeptus est, ita gratia Spiritus in eo qui recepit eam, semper quidem præsens, at non perpetuo operans. Nam et ars potentia quidem est in artifice; actu vero tum, cum secundum illam operatur: itidem Spiritus semper quidem adest dignis, sed operatur prout opus est, aut in prophetiis, aut in sanationibus, aut in aliis miraculorum operationibus. Præterea sicut in corporibus est sanitas, aut calor, aut in genere affectiones facile mobiles; sic et in anima frequenter est Spiritus, in iis qui propter mentis labilitatem facile gratiam acceptam expellunt,

¹¹ Ephes. 1, 17, 18.

(37) *Ἐν δοξολογίαις.* Sic ope veterum codicum emendavimus quod prave in editis legebatur ἐνδοξολογῆσαι. Non iulto post Regius secundus τὴν ἐξῆν ἀποδοτέον.

(38) *Ταπεινωτικῆς.* Sic veteres libri pro eo quod

A τῆς φωνῆς ὑπαρχούσης, εἰ τῷ φθονῶν ἐν δοξολογίαις (37) τῇ καὶ συλλαβῇ συνδεῖν τὰ ὀνόματα καὶ δοξάζειν, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος μεμαυήκαμεν, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οὕτω γινέσθω, οὐδὲν ἀνταρῶν. Ἐπὶ τούτοις, εἰ δοκεῖ, καταθώμεθα. Ἀλλὰ τὰς γλώσσας ἂν πρόοιντο μᾶλλον, ἢ τὴν φωνὴν ταύτην ἐξέβαινον. Τοῦτο μὲν οὖν ἐστίν, ὃ τὸν ἀκήρυκτον ἡμῖν καὶ ἀσπονδὸν πόλεμον ἐπεγείρει. Ἐν τῷ Πνεύματι, φησὶ, τῷ ἁγίῳ τὴν δοξολογίαν ἀποδοτέον τῷ Θεῷ, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ Πνεύματι· καὶ ἐκθυμώτατα τῆς φωνῆς ταύτης ὡς ταπεινωτικῆς (38) τοῦ Πνεύματος περιέχονται. Περὶ ἧς οὐκ ἀχρηστον καὶ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν. Ὡς ἀκούσαντες οὗτοι, θαυμάσαιμεν ἂν, εἰ μὴ ὡς προδότην αὐτὴν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος δόξαν αὐτομολοῦσαν ἀποκτρώξωμεν.

B ξωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι ὡσαύτως λέγεται τὸ ἐν, ὡς ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος λαμβάνεται.

61. Ἐμοὶ τοίνυν σκοπούμεν δοκεῖ, ἀπλῆς καὶ συντόμου τῆς ἐκφωνήσεως οὕτης, πολλὰ καὶ ποικίλα εἶναι τὰ δι' αὐτῆς σημαινόμενα. Ὅσαυτως γὰρ λέγεται τὸ ἐν, ὡσαύτως εὐρίσκομεν ταῖς περὶ τοῦ Πνεύματος ἐννοσίαις ὑπηρετούμενον. Λέγεται μὲν οὖν τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ εἶναι, καὶ ἡ δύναμις ἐν τῷ δεκτικῷ, καὶ ἡ ἐξίς ἐν τῷ κατ' αὐτὴν διακαιμένῳ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Οὐκοῦν, καθὼς μὲν τελειωτικὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῶν λογικῶν, ἀπαρτίζον αὐτῶν τὴν ἀκρότητα, τὸν τοῦ εἶδους λόγον ἐπέχει. Ὁ γὰρ μετέχει κατὰ σάρκα ζωῆς, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ἀγόμενος, καὶ υἱὸς Θεοῦ χρηματίζων, καὶ σύμμορφος τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γενόμενος, πνευματικὸς ὀνομάζεται. Καὶ ὡς ἡ δύναμις τοῦ ὅραν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, οὕτως ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ κεκαθαρμένῃ ψυχῇ. Διὸ καὶ Παῦλος εὐχεται Ἐφεσίοις, πεφωτισμένους ὀφθαλμοὺς αὐτῶν εἶναι ἐν τῷ Πνεύματι τῆς σοφίας. Καὶ ὡς ἡ τέχνη ἐν τῷ ἀναλαβόντι αὐτὴν, οὕτως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ ὑποδεξαμένῳ, αἰετὶ μὲν συμπροῦσα, οὐχὶ δὲ καὶ ἐνεργούσα διηνεκῶς. Ἐπεὶ καὶ ἡ τέχνη δύναται μὲν ἐν τῷ τεχνίτῃ ἐστίν· ἐνεργεῖ δὲ τότε, ὅταν κατ' αὐτὴν ἐνεργῇ. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα αἰετὶ μὲν συμπάρεστι τοῖς ἁγίοις, ἐνεργεῖ δὲ κατὰ τὴν χρείαν, ἢ ἐν προφητείαις, ἢ ἐν ἰάμασιν, ἢ ἐν ἄλλοις τις δυνάμεων ἐνεργήμασιν. Ἔτι ὡς ἐν σώμασιν ὑγίεια, ἢ θερμότης, ἢ ὕψος αἱ εὐκίνητοι διαθέσεις· οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ πολλάκις ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα, τοῖς διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀνίδρυτον εὐκίλως, ἢν ἐδέξαντο χάριν ἀπωθουμένοις, μὴ παραμένον (39), οἷος ἦν ὁ Σαούλ; καὶ

erat in editis ταπεινῆς. Mox editi θαυμάσαι· ἂν. Reg. secundus ut in textu.

(39) *Μὴ παραμένον.* Hæc addidimus ex Regio secundo, ac prorsus necessaria sunt ad Basilii sensum.

οἱ ἰσομήκοντα πρεσβύτεροι τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, πλὴν τοῦ Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ (τούτοις γὰρ μόνοις ἐκ πάντων φαίνεται παραμεῖναν τὸ Πνεῦμα), καὶ ὅπως εἰ τις τούτοις τὴν προαίρεσιν παραπλήσιος. Καὶ ὡς ὁ λόγος δὲ ἐν ψυχῇ, ποτὲ μὲν ὡς τὸ ἐγκάρδιον (40) νήμα, ποτὲ δὲ ὡς ὁ προφερόμενος διὰ γλώττης, οὕτω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· νῦν μὲν ὅταν συμπαρτυρῇ τῷ Πνεύματι, καὶ ὅταν κρᾶζῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· Ἄββὰ ὁ Πατήρ· νῦν δὲ ὅταν λαλῇ ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι Οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Ἦδη δὲ καὶ ὡς ὅλον ἐν μέρεσι, νοεῖται τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν τῶν χαρισμάτων διανομήν. Πάντες γὰρ ἀλλήλων ἐσμὲν μέλη, ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα. Διὰ τοῦτο οὐ δύναται ὁ ἐφθαλμῶς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, Χρεῖαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. Ἀλλὰ πάντα μὲν ὑμῶν συμπληροῖ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ Πνεύματος· ἀλλήλοις δὲ ἀναγκαίαν τὴν ἐκ τῶν χαρισμάτων ἀντιδίδωσιν ὡφέλειαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν τῷ σώματι, ἐν ἑαυτὸν αὐτῶν καθὼς ἠθέλησε. Τὰ μέντοι μέλη τὸ αὐτὸ μεριμνῶσιν ὑπὲρ ἀλλήλων, κατὰ τὴν πνευματικὴν κοινωνίαν τῆς συμπάθειας αὐτοῖς ὑπαρχούσης. Διόπερ Ἐἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. Καὶ ὡς μέρη δὲ ἐν ὅλῳ, οἱ καθ' ἓνα ἐσμὲν ἐν τῷ Πνεύματι· ὅτι οἱ πάντες ἐν ἑνὶ σώματι, εἰς ἐν Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν.

62. Ὁ δὲ παράδοξον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δὲ οὐδενὸς ἑλαττον (41), ὅτι καὶ ὡς χώρα τῶν ἀγιαζομένων πολλάκις τὸ Πνεῦμα λέγεται. Καὶ φανήσεται οὐδὲ οὗτος ὁ τρόπος (42) κατασμικρύνων τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζων. Τὰ γὰρ τοῖς σωματικαῖς τῶν ὀνομάτων καὶ ἐπὶ τὰς πνευματικὰς ἐννοίας ἐνεργείας ἐνεκεν πολλάκις ὁ λόγος μετακομίζεται. Τετηρήκαμεν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸν Ψαλμῶδὸν λέγοντα· Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν, καὶ εἰς τόπον ὀχυρὸν τοῦ σώσαί με. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, Ἰδοὺ τόπος, φησὶ, παρ' ἐμοί, καὶ στηθὶ ἐπὶ τῆς πέτρας· τί διλο λέγων τὸν τόπον ἢ τὴν ἐν Πνεύματι θεωρίαν, ἐν ᾗ γενόμενος, ἐδύνατο ἰδεῖν γνωστῶς ἐμφανιζόμενον αὐτῷ τὸν Θεὸν ὁ Μωϋσῆς; Οὗτός ἐστιν ὁ τόπος ὁ τῆς ἀληθινῆς λατρείας ἰδίου (43). Ἠρόσεχε γὰρ, φησὶ, μὴ ἀνεγέρχης τὰ ὀλοκαυτώματά σου ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ ἂν ἐκλεχθῇται Κύριος ὁ Θεός σου. Ποῖον οὖν ἐστὶν ὀλοκαύτωμα πνευματικόν; ἢ θυσία τῆς αἰνέσεως. Ἐν ποίῳ δὲ

A nequaquam permanens : qualis erat Saul, et septuaginta seniores filiorum Israel, præter El dad et Modad ⁷⁸ (nam apud hos solos ex omnibus Spiritum mansisse apparet), et in genere, si quis est istis animi proposito consimilis. Item quemadmodum verbum est in animo, interdum ut in corde cogitatum, interdum ut lingua prolatum : sic et Spiritus sanctus, vel **52** cum testimonium præbet spiritui nostro, et clamat in cordibus nostris, *Abba, Pater* ⁷⁹, vel cum loquitur pro nobis, juxta id quod dictum est, *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis* ⁸⁰. Jam vero et ut totum in partibus, Spiritus intelligitur juxta donorum distributionem. Omnes enim invicem sumus membra, sed habentes dona secundum Dei gratiam nobis datam diverso. Ea propter *Non potest dicere oculus manui : Non opus habeo te; aut rursus caput pedibus : Non est mihi vobis opus* ⁸¹. Sed omnia quidem simul complent corpus Christi in unitate Spiritus; necessariam autem utilitatem sibi invicem reddunt ex donis. Deus enim posuit membra in corpore, unumquodque illorum ut voluit. Membra autem eandem habent pro se mutuo sollicitudinem, juxta spiritualem mutuæ affectionis ipsis insitæ communionem. Eoque *Sive patitur unum membrum, una cum eo patiuntur omnia membra : sive glorificatur unum membrum, simul gaudent omnia membra* ⁸². Rursus quemadmodum partes sunt in toto, ita singuli sumus in Spiritu, eo quod omnes in uno corpore in unum Spiritum baptizati sumus.

62. Porro quod mirum dictu videbitur, nihilo tamen minus verum est; etiam veluti locus eorum qui sanctificantur, sæpenumero dicitur Spiritus. Et constabit ne hoc quidem loquendi genere diminui Spiritum, sed glorificari potius. Nam nomina corporalia etiam ad spirituales intelligentias, evidentiæ gratia, frequenter Scriptura transfert. Observavimus igitur et Psalmum de Deo loquentem, *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut saltem me facias* ⁸³. De Spiritu vero, *Ecco locus, inquit, apud me, et sta super petram* ⁸⁴ : quid aliud appellans locum, nisi visionem in Spiritu, in qua cum esset Moyses, potuit videre Deum evidenter ipsi apparentem? Ille est locus veræ adorationis proprius. Attende enim, inquit, ne offeras holocausta tua in quovis loco, sed in loco quemcumque elegerit Dominus Deus tuus ⁸⁵. Quod igitur est holocaustoma spirituale? Sacrificium laudis ⁸⁶.

⁷⁸ Num. xi, 25, 26. ⁷⁹ Rom. viii, 16, 15. ⁸⁰ Matth. x, 20. ⁸¹ I. Cor. xii, 21. ⁸² ibid. 26. ⁸³ Psal. xxx, 3. ⁸⁴ Exod. xxxiii, 21. ⁸⁵ Deut. xii, 13. ⁸⁶ Psal. cxlix, 14.

(40) Ἐγκάρδιον. Ita mss. codices. Editi ἐν καρδίᾳ. Mox editi addunt ἡμῶν post Πνεύματι, quæ vox deest in omnibus nostris mss. nec necessario videtur, cum paulo post repetatur.

(41) Οὐδενὸς ἑλαττον. Duo codices οὐδὲν ἑλαττον.

(42) Ὁ τρόπος. Sic mss. sex. Editi ὁ λόγος. Mox

editi τὰ μέντοι, et paulo post ἐνεργείας ἐνεκεν. Mss. ut in textu.

(43) Ἰδῖος. Editio Basileensis ἀἰδῖος, quod recte emendatum in Parisiensi. Mox editi μὴ ἀνεγέρχης τὰ ὀλοκαύτωμα, et ἐν τῷ τόπῳ, τῷ ἑνί. Codices mss. καὶ in textu.

Quo in loco hoc offeremus, nisi in Spiritu sancto? Ubi hoc didicimus? Ab ipso Domino dicente, *Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate*¹⁷. Hunc locum cum vidisset Jacob dixit: *Dominus est in loco hoc*¹⁸. Itaque Spiritus vere locus est sanctorum. Sanctus illidem, locus est Spiritui proprius, ac præbet seipsum ut inhabitet cum Deo, ac templum illius vocatur. Sicut enim in Christo loquitur Paulus, *Coram Deo, inquit, in Christo loquimur*¹⁹; et Christus in Paulo, velut ipse ait, *An experimentum queritis qui loquitur in me Christi*²⁰? sic et in Spiritu loquitur mysteria, ac Spiritus rursum loquitur in eo.

63. In rebus ergo conditis ad hunc modum multifariam variisque rationibus dicitur Spiritus **53** inesse: verum magis pium est dicere, eum esse cum Patre et Filio, quam illis inesse. Nam gratia ab eo manans, habitante in iis qui digni sunt, ac suas operationes in illis exercente, recte dicitur inesse iis qui sunt illius capaces. At illius subsistentia quæ fuit ante sæcula, ac perpetuitas nunquam desitura cum Filio et Patre considerata, sempiternæ conjunctionis requirit appellationes. Nam *coesse* proprie ac vere dicitur de iis, quæ sibi invicem inseparabiliter adsunt. Nam calorem ferro quidem ignito inesse dicimus: at una simul cum ipso igne esse. Item corpori sanitatem inesse dicimus, vitam autem simul cum anima esse. Quare ubi propria et connaturalis atque inseparabilis communio est, hæc vox cum significantior est, ut quæ inseparabilis conjunctionis cogitationem suggerat intellectui. Ubi autem gratia ab ipso proficiscens, accedere ac rursus decedere potest, proprie et vere inesse dicitur; etiamsi illius gratia in iis qui receperunt, sæpenumero propter affectus in bono perseverantiam perpetua permaneat. Proinde quoties propriam Spiritus dignitatem intelligimus, cum Patre et Filio ipsum contemplamur: ubi vero gratiam in eos, qui illius sunt participes, operantem reputamus, in nobis esse Spiritum dicimus. Et quæ a nobis defertur glorificatio in Spiritu, non habet professionem dignitatis illius, sed nostræ ipsorum imbecillitatis confessionem, dum ostendimus nos ex nobis ipsis ad glorificandum sufficientes non esse, sed sufficientiam nostram esse in Spiritu sancto, in quo corroborati, pro beneficiis acceptis Deo nostro gratias absolvimus: juxta quod a malitia purgati sumus; quippe alius alio plus aut minus, auxilio Spiritus adjuti ad offerendum

A τόπω ταύτην προσφέρωμεν, ἢ (44) ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ; Ποῦ τοῦτο μαθαίναμεν; Παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι *Οἱ ἀληθινοὶ προσκυνῶνται ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ*. Τοῦτον τὸν τόπον ἰδὼν ὁ Ἰακώβ, ἔφη, ὅτι *Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ*. Ὡστε τὸ Πνεῦμα τόπος ἀληθῶς τῶν ἁγίων. Καὶ ὁ ἅγιος τόπος οἰκείος (45) τῷ Πνεύματι ἐμπαρέχων ἐαυτὴν πρὸς ἐνσκήπσιν τὴν μετὰ Θεοῦ, καὶ νὰς αὐτοῦ χρηματίζων. Ὡς γὰρ ἐν Χριστῷ λαλεῖ Παῦλος· *Κατενώπιον γὰρ, φησί, Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν*· καὶ Χριστὸς ἐν Παύλῳ, ὡς αὐτὸς λέγει· *Ἡ δοκιμὴν* (46) *ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ*; οὕτω καὶ ἐν Πνεύματι λαλεῖ τὰ μυστήρια, καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν λαλεῖ ἐν αὐτῷ.

B 63. Ἐν μὲν οὖν τοῖς γεννητοῖς (47) οὕτω πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἐνεῖναι λέγεται τὸ Πνεῦμα· Πατρὶ δὲ καὶ Υἱῷ οὐχὶ ἐνεῖναι μᾶλλον, ἀλλὰ συνεῖναι εἰπεῖν εὐσεβέστερον. Ἡ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ χάρις οἰκούντος ἐν τοῖς ἀγίοις, καὶ ἐνεργούντος τὰ ἐαυτοῦ, καλῶς ἐνυπάρχειν τοῖς δεκτικοῖς αὐτοῦ λέγεται· ἡ δὲ προαιώνιος ὑπαρξίς, καὶ ἀπαυστος διαμονή, μεθ' Υἱοῦ καὶ Πατρὸς θεωρουμένη, τῆς τῆς αἰδίου συναφείας (48) προσηγορίας ἐπιζητεῖ. Τὸ γὰρ κυρίως καὶ ἀληθῶς *συνυπάρχειν* ἐπὶ τῶν ἀχωρίστως ἀλλήλοις συνόντων λέγεται. Τὴν γὰρ θερμότητα τῷ μὲν πυρακτωθέντι σιδήρῳ ἐνυπάρχειν φημὲν· αὐτῷ δὲ τῷ πυρὶ συνυπάρχειν. Καὶ τὴν μὲν ὑγίειαν τῷ σώματι ἐνυπάρχειν, τὴν δὲ ζωὴν τῇ ψυχῇ συνυπάρχειν. Ὡστε ὅπου μὲν οἰκεία καὶ συμφυῆς καὶ ἀχώριστος ἡ κοινωνία, σημαντικωτέρα φωνὴ ἡ σὺν (49), τῆς ἀχωρίστου κοινωνίας τὴν διάνοιαν ὑποβάλλουσα· ὅπου δὲ προσγίνεσθαι ἢ ἀπ' αὐτοῦ χάρις καὶ πάλιν ἀπογίνεσθαι πέφυκεν, οἰκείως καὶ ἀληθῶς τὸ ἐνυπάρχειν λέγεται. καὶ τοῖς δεξαμένοις πολλάκις διὰ τὸ ἐδραῖον τῆς περὶ τὸ καλὸν διαθέσεως ἢ ἀπ' αὐτοῦ χάρις διαρκὲς παραμένῃ. Ὡστε ὅταν μὲν τὴν οἰκείαν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος ἐννοῶμεν, μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ αὐτὸ θεωροῦμεν· ὅταν δὲ τὴν εἰς τοὺς μετόχους ἐνεργουμένην χάριν ἐνθυμηθῶμεν, ἐν ἡμῖν εἶναι τὸ Πνεῦμα λέγομεν. Καὶ ἡ γε προσηγομένη δοξολογία παρ' ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι οὐχὶ τῆς ἐκείνου ἀξίας ἐμολογίαν ἔχει, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν ἀθιnéας ἐξομολόγησιν· δεικνύντων, ὅτι οὔτε δοξάζει ἀφ' ἐαυτῶν ἱκανοὶ ἐσμεν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἐν ᾧ δυναμωθέντες, τὴν ὑπὲρ ὧν εὐηργετήθημεν, τῷ Θεῷ ἡμῶν εὐχαριστίαν ἀποπληροῦμεν· κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀπὸ κακίας καθαρότητος, ἑτέρος ἑτέρου (50) πλέον ἢ ἑλπτον τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος βοηθείας μεταλαμβάνοντες, εἰς τὸ προσφέρειν τὰς θυσίας τῆς αἰνέσεως τῷ Θεῷ. Καθ' ἓνα μὲν οὖν τρό-

¹⁷ Joan. iv, 23. ¹⁸ Gen. xiviii, 16. ¹⁹ II Cor. ii, 17. ²⁰ II Cor. xiii, 5.

(44) *Προσφέρωμεν ἡ*. Vocula addita ex quatuor mss.

(45) *Τόπος οἰκείος*. Pro his vocibus, quæ in nostris sex codicibus leguntur, habebant editi καὶ οἰκός.

(46) *Ἡ δοκιμὴν*. Ita mss. quinque. Editi εἰ δοκιμήν.

(47) *Γεννητοῖς*. Sic mss. codices. Editi γυνήτοῖς. Sed discrimen illud parvi momenti.

(48) *Ἀιδίου συναφείας*. Editi αἰδίου δυνάμεως καὶ συναφείας. Quod erratum ope veterum codicum sustulimus.

(49) *Φωρὴ ἢ σὺν*. Postrema vocula ex Regio secundo addita.

(50) *Ἑτέρος ἑτέρου*. Editi Ἑτέρος γὰρ ἑτέρου... μεταλαμβάνοντες, quod auctoritate veterum codicum freti mutavimus.

πον οὕτως εὐσεβῶς ἐν Πνεύματι τὴν εὐχαριστίαν Ἀ ἀποπληροῦμεν. Καίτοι καὶ τοῦτο οὐκ ἄδαρς, αὐτὸν τινα ἑαυτῷ μαρτυρεῖν, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἐν ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ χάριτος σοφισθεὶς ἀναφέρω τὴν δόξαν. Παῦλος γὰρ πρότερον ἡ φωνή· Δοκῶ γὰρ καὶ γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν· καὶ πάλιν· Τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξεν διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν· καὶ περὶ τοῦ Δανιὴλ· ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἐν αὐτῷ· καὶ εἰ τις ἐκείνοις τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος.

64. Δευτέρως δὲ νοῦς, οὐδὲ αὐτὸς ἀπόδλητος· ὅτι ὡς περ ἐν τῷ Υἱῷ ὁρᾶται ὁ Πατήρ, οὕτως ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πνεύματι. Ἡ τοίνυν ἐν τῷ Πνεύματι προσκύνησις τὴν ὡς ἐν φωτὶ γινόμενὴν τῆς διανοίας ἡμῶν ἐνέργειαν ὑποβάλλει, ὡς ἐκ τῶν πρὸς τὴν Σαμαριτανῶν εἰρημένων ἀν μάθοις. Ἐν τότε γὰρ εἶναι τὴν προσκύνησιν ἐκ τῆς ἐγγωρίου συνηθείας ἡπατημένην ὁ Κύριος ἡμῶν μεταδιδάσκων, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ χρῆναι προσκυνεῖν ἐφησεν, ἑαυτὸν λέγων δηλαδὴ τὴν ἀλήθειαν. Ὅσπερ οὖν ἐν τῷ Υἱῷ προσκύνῃσιν λέγομεν, τὴν ὡς ἐν εἰκόνι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὕτως καὶ ἐν τῷ Πνεύματι, ὡς ἐν ἑαυτῷ δεικνύντι τὴν τοῦ Κυρίου θεότητα. Δὲ καὶ ἐν τῇ προσκυνήσῃ ἀχώριστον ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐξω μὲν γὰρ ὑπάρχων αὐτοῦ, οὐδὲ προσκυνήσεις τὸ παράπαν· ἐν αὐτῷ δὲ γενόμενος οὐδενὶ τρόπῳ (51) ἀποχωρήσεις ἀπὸ Θεοῦ· οὐ μᾶλλον γε, ἢ τῶν ὁρατῶν ἀποστήσεις τὸ φῶς· ἀδύνατον γὰρ ἵεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, μὴ ἐν τῷ φωτισμῷ τοῦ Πνεύματος. Καὶ τὸν ἐνατενίζοντα τῇ εἰκόνι ἀμύχανον τῆς εἰκόνος ἀποχωρήσαι τὸ φῶς. Τὸ γὰρ τοῦ ὁρᾶν αἴτιον ἐξ ἀνάγκης συγκαθορᾶται τοῖς ὁρατοῖς. Ὅστε οἰκείως καὶ ἀκολουθῶς διὰ μὲν τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Πνεύματος τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καθορῶμεν· διὰ δὲ τοῦ χαρακτῆρος ἐπὶ τὴν οὐ ἔστιν ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἰσότης σφραγὶς ἀναγόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Πόθεν ἡ ἐν τῷ ἱεροῦ συλλαβῇ, καὶ ποῦ δύνανται εἶναι, ἐν ᾧ καὶ τὰ περὶ τῶν ἀγγέλων τῆς Ἐκκλησίας ρομίων.]

65. Τίνας οὖν ἐνεκὴν, φασίν, ἰδίως προσηκούσης τῷ Πνεύματι τῆς ἐν συλλαβῇ, καὶ εἰς πᾶσαν ἡμῖν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐνοσίαν ἐξαρκούσης, τὴν κακὴν ταύτην ὑμεῖς συλλαβὴν ἐπεισηγάγετε, σὺν τῷ (52) Πνεύματι λέγοντες, καὶ οὐκ, ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, οὕτε ἄλλως ἀναγκαῖα, οὕτε νενομισμένα ταῖς Ἐκκλησίαις φθειγόμενοι; Ὡς μὲν οὖν οὐχὶ ἀποκληρωτικῶς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ ἐν συλλαβῇ διενήνοχεν, ἀλλὰ κοινῇ Πατρός ἐστι καὶ Υἱοῦ, [ἐν τοῖς κατόπιν ἐφρηται. Οἶμαι δὲ κακεῖνο ἀρκούντως εἰρησθαι, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀφαιρεῖται τι τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέγιστον ὕψος τῶν αὐτῶν πάντη

hostias laudis Deo. Secundum unum igitur modum sic pie gratiarum actionem in Spiritu persolvimus. Quamquam et hoc invidia non caret, ut aliquis de seipso testificetur, dicatque : Spiritus Dei in me est, et per gratiam illius sapiens factus refero gloriam. Nam hæc vox Paulum decet : *Videor et mihi Spiritum Dei habere*⁵¹; et rursus, *Egregium depositum serva per Spiritum sanctum qui habitat in nobis*⁵². Item de Daniele legimus⁵³, quod Spiritus Dei sanctus fuerit in eo; et si quis illis assimilis sit virtute.

64. Alter autem intellectus est, nec ipse rejiciendus, quod sicut in Filio cernitur Pater, sic Filius cernitur in Spiritu. Itaque adoratio quæ sit in Spiritu, mentis nostræ operationem ut in luce factam indicat, ut discere licet ex iis quæ Samaritanæ dicta sunt. Nam cum illa consuetudine regionis decepta existimaret in loco esse adorationem; Dominus eam dedocens dixit in Spiritu et veritate adorare oportere⁵⁴: nimirum seipsum appellans veritatem. Quemadmodum igitur in Filio dicimus adorationem, velut in imagine Dei ac Patris: sic et in Spiritu tanquam in seipso Domini divinitatem exprimente. Unde et in adoratione inseparabilis est a Patre et Filio Spiritus sanctus. Nam si sis extra illum, nullo pacto es adoraturus: contra, si **54** in illo fueris, nullo modo eum separabis a Deo, nihilo profecto magis quam lumen separabis ab iis quæ visui patent: impossibile siquidem est cernere imaginem Dei invisibilis, nisi in lumine Spiritus. Et qui intuetur imaginem, hunc impossibile est lumen ab imagine separare. Quod enim ut videas in causa est, id necesse est, ut simul cum iis quæ cernuntur, videatur. Itaque proprio et congruenter per illuminationem Spiritus conspicimus splendorem gloriæ Dei; per characterem autem ad eum, cujus est character et æquale sigillum, subvehimur.

CAPUT XXVII.

Unde initium habet syllaba, *et cum*, et quam rim habeat, ubi et de Ecclesiæ legibus nullo scripto proditis.

65. Quam igitur ob causam, inquirunt, cum proprie conveniat hæc syllaba, *in*, Spiritui, ac nobis ad exprimendum quemvis de Spiritu intellectum sufficiat, vos novam istam syllabam induxistis, qui dicitis, *Cum Spiritu*, non, *In Spiritu sancto*; alioquin nec necessarii, nec ab Ecclesia probatis vocibus utentes? Quod igitur hæc syllaba, *in*, Spiritui sancto non in sortem proprie cessit, sed Patris Filiique communis est, in superioribus dictum est. Arbitror autem et illud satis demonstratum, quod in non solum nihil detrahit dignitati Spiritus, verum etiam ad summam celsitudinem erigit cogita-

⁵¹ I Cor. vii. 40. ⁵² II Tim. i. 14. ⁵³ Dan. v. 11. ⁵⁴ Joan. iv. 24.

(51) Οὐδενὶ τρόπῳ... ἢ τῶν. Sic mss. sex. Editi c. δὲν τῶν...

(52) Σὺν τῷ. Editi ol σὺν τῷ. Sed primus illo articulus abest a veteribus libris.

tiones eorum, qui non prorsus mente corrupti sunt. Superest autem disserere de syllaba *cum*, unde coeperit, et quam vim habeat, et quomodo Scripturæ concordet.

66. Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et prædicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita; alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum: quorum utraque vim eandem habent ad pietatem; nec iis quisquam contradicet: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit quæ sint Ecclesiæ instituta. Nam si consuetudines quæ scripto proditæ non sunt, tanquam haud multum habentes momenti aggrediamur rejicere, imprudentes Evangelium in ipsis rebus præcipuis lædemus, imo potius prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Verbi gratia, ut ejus quod primum est et vulgatissimum primo loco commemorem: ut signo crucis eos qui spem collocant in Christo signemus, quis scripto docuit? Ut ad Orientem versi precemur, quæ nos docuit Scriptura? Invocationis verba cum conficitur panis **55** Eucharistiæ et poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Evangelium, verum alia quoque et ante et post dicimus, tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione non scripta accepimus. Benedicimus autem et aquam baptismatis, et oleum unctionis, imo ipsum etiam qui baptismum accipit. Ex quibus scriptis? Nonne a tacita secretaque traditione? Ipsam vero olei unctionem, quis sermo scripto proditus docuit? Jam ter immergi hominem, unde haustum? Reliqua autem quæ sunt in baptismo, veluti renuntiare Satanæ, et angelis ejus, ex qua scriptura habemus? Nonne ex minime publicata et arcana hac doctrina, quam patres nostri silentio quieto minimeque curioso servarunt? Quippe illud probe didicerant, mysteriorum reve-

(53) *Kal õpws*. Ita mss. Editi *kal pōs*.

(54) *Õuxoũr*. Hoc additum est pluribus mss. Editi *õstis γε xãn*. Ibidem nonnulli codices habent *θεσμῶν Ἐκκλησίας*.

(55) *Μνησθῶ*. Unus codex *μνησθῶμεν*. Ibidem duo codices *τοῦ τύπου*.

(56) *Ἐπὶ τῇ ἀναδείξει*. Non respicit Basilii ad ritum ostensionis Eucharistiæ, ut multi existimant, sed potius ad verba, Liturgiæ ipsi ascriptæ, cum petit sacerdos, ut veniat Spiritus sanctus ἀγιάσαι καὶ ἀναδείξει τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου. Hæc autem verba, ἐπὶ τῇ ἀναδείξει, sic reddit Erasmus, *cum ostenditur*. Vituperat eum Duceus, sicque ipse vertit, *cum conficitur*, atque hanc interpretationem multis exemplis confirmat. Videtur tamen nihil prorsus vitii habitura hæc interpretatio, *Invocationis verba cum ostenditur panis Eucharistiæ*, id est cum panis non jam panis est, sed panis Eucharistiæ, sive corpus Christi ostenditur; et in liturgia, *Ut sanctificet et ostendat hunc quidem panem, ipsum pretiosum corpus Domini*. Nam 1° Cur eam vocem reformidemus, quæ Latini uti non dubitant, ubi de Eucharistia loquuntur? quale est illud Cypriani in epistola 63 ad Cæcilium: *Vino Christi sanguis ostenditur*. Sic etiam Tertullianus, 1 *Marc.*, c. 14: *Panem quo ipsum corpus tuum re-*

ἑνδιασπρόφων τοὺς λογισμοὺς ἐπανάγει. Λειτουργικὸν δὲ ἐστὶ περὶ τῆς σῆν, ἐπὶ ὅθεν ἤρξατο, καὶ τίνα δύναμιν ἔχει, καὶ ὅπως (53) σύμφωνός ἐστι τῇ Γραφῇ, διηγήσασθαι.

66. Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσιως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παραδεξιόμεθα ὅπερ ἀμφοτέρω τὴν αὐτὴν ἰσχύον ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Καὶ τοῦτοις οὐδὲς ἀντιτεῖ, οὐκ οὖν (54) ὅστις γε κατὰ μικρὸν τοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπείραται. Εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἀγραφα τῶν ἰθῶν ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ κείρια ζημιούντες τὸ Εὐαγγέλιον· μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περισιτώντες τὸ κήρυγμα. Οἶον [ἵνα τοῦ πρώτου καὶ κοινοτάτου πρώτου μνησθῶ (55)] τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡλπιότας καταστημαίνεσθαι τίς ὁ διὰ γράμματος διδάξας; Τὸ πρὸς ἀνατολῆς τετραῖσθαι κατὰ τὴν προσευχὴν ποῖον ἐδίδαξεν ἡμᾶς γράμμα; Τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει (56) τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας τίς τῶν ἀγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλοιπεν; Οὐ γὰρ δὴ τοῦτοις ἀρχοῦμεθα, ὧν ὁ Ἀπόστολος ἡ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπαμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχύον, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Εὐλογοῦμεν δὲ τὸ τε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον. Ἀπὸ ποίων ἐγγράφων; Οὐκ ἀπὸ τῆς σιωπωμένης καὶ μυστικῆς παραδόσεως; Τί δέ; αὐτὴν (57) τοῦ ἐλαίου τὴν χρίσιν τίς λόγος γεγραμμένο· *ἐδίδαξε*· Τὸ δὲ τρεῖς βαπτίζεσθαι τὸν ἀνθρώπον πόθεν, Ἄλλα οὐ ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα, ἀποτάσσασθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ γραφῆς; Οὐκ ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ταύτης καὶ ἀπορήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραγμονήτῳ καὶ ἀπεριεργάτῳ (58) σιγῇ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφύ-

præsentat. 2° Ut Græce, ἀναδείξει, ἀποφαίνειν, ita etiam Latine, *ostendere*, corpus Christi præsens in Eucharistia significatione quodam modo exprimit. Hoc enim verbum non solum panem fieri corpus Domini significat, sed etiam fidem nostram excitat, ut illud corpus sub specie panis videndum, legendum, adorandum ostendi credamus. Quemadmodum Irenæus, cum ait lib. iv, cap. 55: *Accipiens panem suum corpus esse confitebatur, et temperamentum calicis suum sanguinem confirmavit*, non solum mutationem panis et vini in corpus et sanguinem Christi exprimit, sed ipsam etiam Christi asseverationem, quæ hanc nobis mutationem persuadet: sic qui corpus Christi in Eucharistia ostendi et representari dicunt, non modo jejune et exiliter loqui non videntur, sed etiam acriores Christi præsentis adorandi stimulos subicere. Poterat ergo retineri interpretatio Erasmi; sed quia viris eruditis displicuit, salius visum est quid sentirem in hac nota exponere. — Vide Addenda.

(57) *Τί δέ; αὐτήν*. Reg. secundus *Τίς δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐλαίου τὴν χρίσιν λόγος*, etc. Duo mss. *τὴν χρίσιν, olei namq.* Mox unus codex *ἄλλα τε ὅσα*.

(58) *Ἀπεριεργάτῳ*. Duo mss. *ἀπεριέργῳ*. Mox editi *ἐκείνοι*. Quatuor mss. ut in textu.

ῥαξαν, καλῶς ἐκεῖνο δεδογμένον, τῶν μυστηρίων τὸ σερμὸν (59) σωπῇ διασώζεσθαι; Ἄ γὰρ οὐδὲ ἐποπτεύειν ἔξεστι τοῖς ἀμύητοις, ταύτων πῶς ἂν ᾖ εἰκὸς τὴν διδασκαλίαν ἐκθριαμβεύειν ἐν γράμμασιν; ἢ τίποτε βουλόμενος ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὐ πᾶσι βάλῃ· εἶναι τὰ τοῦ ἱεροῦ πάντα πεποικηκέν; ἀλλ' ἔξω μὲν ἁγίων ἔσθησε περιδύλων τοὺς βεβήλους, τὰς δὲ πρῶτας αὐλὰς τοῖς καθαρωτέροις ἀνέις, τοὺς Λευίτας μόνους ἀξίους ἐκρίνε τοῦ θείου θεραπευτὰς· σφάγια δὲ, καὶ ὀλοκαυτώσεις, καὶ τὴν λοιπὴν ἱερουργίαν τοῖς ἱερεῦσιν ἀποκληρώσας, ἵνα τῶν πάντων ἑκκρί-
τον (60) εἰς τὰ ἄδυστα παράδωκεται· καὶ οὐδὲ τοῦτον διὰ παντὸς, ἀλλὰ κατὰ μίαν μόνην τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέραν, καὶ ταύτης ὥραν τακτὴν εἰσιτητὸν αὐτῷ καταστήσας, ὥστε διὰ τὸ ἀπεξενωμένον καὶ ἀήθες θαμβούμενον ἐποπτεύειν τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων· εὐ εἰδὼς ὑπὸ σοφίας τῷ μὲν πεπατημένῳ καὶ αὐτόθεν ληπτῷ πρόχειρον οὖσαν τὴν καταφρόνησιν, τῷ δὲ ἀναγκαιωρηκῶτι καὶ σπανίῳ φυσικῶς πως παρῆζευγμένον τὸ περισπούδαστον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ οἱ τὰ περὶ τὰς Ἐκκλησίας (61) ἐξερῆς διαθεσμοθετήσαντες ἀπόστολοι καὶ Πατέρες ἐν τῷ κεκρυμμένῳ καὶ ἀφθέγκτῳ τῷ σερμὸν τοῖς μυστηρίοις ἐφύλασσον. Οὐδὲ γὰρ ὅλους μυστήριον τὸ εἰς τὴν δημώδη καὶ εἰκαλὴν ἀκοὴν ἐκφορον. Οὗτος ὁ λόγος τῆς τῶν ἀγγέλων παραδόσεως, ὡς μὴ καταμνηθεῖσαν (62) τῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν εὐκαταφρόνητον τοῖς πολλοῖς γενέσθαι διὰ συνήθειαν. Ἄλλο γὰρ δόγμα, καὶ ἄλλο κήρυγμα. Τὸ μὲν γὰρ σωπᾶται (63), τὰ δὲ κηρύγματα (64) δημοσιεύεται. Σωπῆς δὲ εἶδος καὶ ἡ ἀσάφεια, ἢ κέχρηται ἡ Γραφή, δυσθεώρητον κατασκευάζουσα τῶν δογμάτων τὸν νοῦν πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων λυσιτελέει. Τοῦτου χάριν πάντες μὲν ὁρῶμεν κατ' ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν· ὀλίγοι δὲ ἴσμεν, οἱ τὴν

A rentiam silentio conservari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, qui conveniebat horum doctrinam scriptis vulgari? aut quid tandem sibi velit magnus ille Moyses, qui non omnia quæ erant in templo passus sit omnibus esse pervia? sed profanos extra sacros cancellos statuit; ac priora quidem atria purioribus permittens, Levitas solos dignos censuit numinis ministerio⁵⁹; mactationes autem holocaustumque oblationes, et reliqua quæ ad rem sacram pertinent sacerdotibus assignavit⁶⁰; atque unum ex omnibus selectum in adyta admisit⁶¹, et ne hunc quidem semper, sed uno tantum die quotannis: quin et hujus diei certam horam qua fas esset ingredi, præstituit, quo propter novitatem et insolentiam, cum stupore intueretur Sancta sanctorum⁶²: probe sciens pro sua sapientia, res usque tritas et ex se obvias, expositas esse contemptui: rebus vero quæ sepositæ sunt ac raræ quodammodo naturaliter conjunctam esse summam admirationem ac studium. Ad eundem profecto modum, et qui initio certos Ecclesiæ ritus præscripserunt apostoli et Patres, in occulto silentioque mysteriis suam servavere dignitatem. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur. Hæc est ratio, cur quædam citra scriptum tradita sint, ne dogmatum notitia neglecta, propter assuetudinem vulgo veniret in contemptum. Aliud utique est dogma, aliud prædicatio. Nam dogmata silentur, prædicationes vero publicantur. Est autem silentii species etiam obscuritas qua utitur Scriptura, 56 intellectu difficilem reddens dogmatum sententiam, idque ad legentium utilitatem. Hanc ob causam omnes spectamus ad Orientem,

Num. iv, 20. ⁵⁹ Num. xviii, 21, 22. ⁶⁰ ibid. 7. ⁶¹ Exod. xxx, 10. ⁶² Levit. xvi, 2.

(59) Τὸ σερμὸν. Sic mss. sex. Editi τὰ σερμὰ. Paulo post editi θριαμβεύειν. Scriptura quam in textu posuimus, visa est potior, ac trium codicum auctoritate nititur.

(60) Ἐκκρίτον. Ita editi et duo mss. Alii ἔκκριτον. Habent duo codices ἵνα τὸν πάντων. Paulo post editi μίαν μόνον. Sed mss. ut in textu.

(61) Περὶ τὰς Ἐκκλησίας. Tres codices περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

(62) Καταμνηθεῖσαν. Sic mss. tres, melius quam editi καταμνηθεῖσαν.

(63) Τὸ μὲν γὰρ σωπᾶται. Sic duo codices mss. quibus favent alii quatuor, in quibus legitur τὰ μὲν σωπᾶται. Editi τὰ μὲν δόγματα σωπᾶται. Mirum autem videri possit, cur dicat Basilius dogmata sileat; cum constet catholici dogmatis prædicationem in omnibus semper Ecclesiis viguisse. Sed observandum est, id quod postea pluribus probabitur, Basilium de Scripturis potissimum loqui, in quibus plura dogmata, traditione ad nos transmissa, aut sileat ait, aut obscuritate, quæ est silentii species, involvi. In ipsa etiam ecclesia catechumenis multa abscondi solebant; non statim admittebantur in ecclesiam, nec admissis statim tradebatur Symbolum, ut ait Origenes lib. iii contra Celsum, pag. 142. Idem Origenes, cum Christiana doctrina vocaretur a Celso κρύπτειν δόγμα, clancularium dogma, respondet prædicationem Christianorum toti orbi notio-
rem esse, quam placita philosopho-

rum; sed tamen fatetur, ut apud philosophos, ita etiam apud Christianos nonnulla esse veluti interiora, quæ post exteriorem et propositam omnibus doctrinam tradantur, lib. i, pag. 7. In libro autem iii, pag. 143, ait, quæ maxime præclara et divina sunt, palam et aperte prædicari, si adsint prudentes auditores; sin autem lacte indigeant, profundiora illis abscondi et sileat.

(64) Τὰ δὲ κηρύγματα. Videntur hoc nomine designari leges ecclesiasticæ, et canonum decreta, quæ promulgari in ecclesia mos erat, ut neminem laterent. Basilius in epist. alias 241, κήρυγμα vocat canonem a se in raptore editum. Eodem nomine designantur in epist. al. 72, quæ Eustathius adversus Evippium et alios Arianos in litteris ad omnem fraternitatem missis scripserat. Κήρυγμα dicitur jejunii Quadragesimæ per totum orbem promulgatio, Homil. ii De jejunio, p. 11. Erant tamen κηρύγματα sive prædicationum nonnullæ, quarum cognitio non omnibus pateret. Preces liturgiæ, quibus non intererant catechumeni, vocantur prædicationes in epist. al. 241: *Meministi enim procul dubio*, inquit Basilius, *prædicationum ecclesiasticarum, fidelis cum sis Dei gratia, in quibus et pro fratribus peregre constitutis precamur*, etc. Dicebat initio hujus capituli ex dogmatibus et prædicationibus ecclesiasticis alia ex Scripturis, alia ex arcana apostolorum traditione ad nos pervenisse.

cum precamur, pauci tamen novimus, quod id facientes antiquam requirimus patriam, videlicet paradysum, quem plantavit Deus in Eden ad Orientem¹. Erecti itidem perficimus deprecationes in una Sabbati, sed rationem non omnes novimus. Non enim solum quod veluti simul cum Christo resuscitati, quæ sursum sunt querere debeamus, in die resurrectionis datæ nobis gratiæ stando precantes nosmetipsos commonefacimus, sed quod is dies videatur aliquo modo imago venturi sæculi. Eoque cum sit principium dierum, non primus a Moyse, sed unus appellatus est. *Facta est enim, inquit, vespera, et factum est mane, dies unus*²: tanquam qui sæpe recurrat. Igitur unus est idem et octavus, unum illum singularem ac verum octavum, ejus et Psalmista in quibusdam Psalmorum inscriptionibus meminit³, per se significans, statum videlicet hoc tempus secuturum, diem non desitutum, vespere nescium, successoris expertem, ævum illud nunquam finiendum nec unquam senescens. Necessario igitur in hoc die Ecclesia suos alumnos docet, preces suas stando absolvere, ut assidua commonitione vitæ illius nunquam desitura, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin et totum illud quinquaginta dierum tempus admonitio est resurrectionis, quam in altero sæculo expectamus. Nam unus ille et primus dies septies multiplicatus, septem sacræ Pentecostes hebdomadas absolvit. A primo enim incipiens, in eundem desinit, per similes, qui in medio intercedunt, dies quinquagies evolutus. Unde et æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari, ab iisdem orsus signis in eadem desinit. Quo in die, corporis erecto habitu precari potius nos Ecclesiæ ritus docuerunt, nimirum per evidentem commonitionem quasi transferentes mentem nostram a presentibus ad futura. Insuper et quoties genua flectimus, et rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatum in terram delapsi sumus, et per humanitatem ejus qui creavit nos in cælum revocati sumus.

67. Deficiet me dies, si Ecclesiæ mysteria ci-

¹ Gen. 11, 8. ² Gen. 1, 5. ³ Psal. vi et xii.

(65) *Ἐν τῷ αἰῶνι*. Editio Paris. *ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι*. Sed hoc additamentum nec necessarium videtur, nec in ullo ex nostris codicibus reperitur, nec in edit. Basil.

(66) *Αἰῶνα*. Reg. secundus αἰῶνας.

(67) *Ὅτι διὰ*. Tres mss. *ὅτι καὶ διὰ*.

(68) *Τὰ ἄγγρα*. Id est, in Scripturis sacris non præscripta. Non enim hoc loco statuit Basilius, quod ab eo eruditorum nonnulli, in his præstantissimus scriptor Eusebius Renaudot Liturg. Orient., dissert. 1, cap. 2, doceri existimant, Eucharistiæ et baptismi et aliorum sacramentorum preces et ritus ne in ecclesiis quidem ad sacerdotum usum scripta servari. Merito illud quidem ex hoc capite colligitur, cumnam olim adhibitam fuisse cautionem, ne quid de mysteriis non solum ad gentiles, sed etiam ad catechumenos permaneret; ac recte observat scri-

ptor modo laudatus, mysteria initiandis viva voce exponi, initiatis breviter et obscuriuscule in concionibus indicari solita, cum hac ἀποσιωπῆσεως formula, *Norunt initiati*. Perincommode enim fuissent vulgata, quæ catechumenis spectare non licebat; nec leve periculum erat, ne vilescerent mysteria, si violata arcani sanctitas fuisset. Sed tamen Basilius dum scripta negat hæc instituta, non de veterum scriptorum libris, non de Liturgiis scripto consignatis, sed de Scripturis sanctis loquitur. Liqueat 1° Pneumatomachos, dum glorificandi modum ὡς ἄγγραφον rejiciunt, hoc tantum nomine argutias suas prætenuisse, quod in Scripturis non legeretur cum sancto Spiritu. Hinc Basilius illis instituta non scripta opponit; in primis invocationis verba, quæ quidem negat ab ullo sanctorum fuisse scripta, quia nec apud Basilium ἄγγρα dicuntur, quæ non ex-

67. Ἐπιλείπει με ἡ ἡμέρα, τὰ ἄγγρα (68) τῆς

ptor modo laudatus, mysteria initiandis viva voce exponi, initiatis breviter et obscuriuscule in concionibus indicari solita, cum hac ἀποσιωπῆσεως formula, *Norunt initiati*. Perincommode enim fuissent vulgata, quæ catechumenis spectare non licebat; nec leve periculum erat, ne vilescerent mysteria, si violata arcani sanctitas fuisset. Sed tamen Basilius dum scripta negat hæc instituta, non de veterum scriptorum libris, non de Liturgiis scripto consignatis, sed de Scripturis sanctis loquitur. Liqueat 1° Pneumatomachos, dum glorificandi modum ὡς ἄγγραφον rejiciunt, hoc tantum nomine argutias suas prætenuisse, quod in Scripturis non legeretur cum sancto Spiritu. Hinc Basilius illis instituta non scripta opponit; in primis invocationis verba, quæ quidem negat ab ullo sanctorum fuisse scripta, quia nec apud Basilium ἄγγρα dicuntur, quæ non ex-

Ἐκκλησίας μυστήρια διηγούμενον. Ἐὼ τὰλλα· αὐ-
τὴν δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως (69) εἰς Πατέρα
καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ ποίων γραμμάτων
ἔχομεν; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς τοῦ βαπτίσματος πα-
ραδόσεως, κατὰ τὸ τῆς εὐσεβείας ἀκόλουθον, ὡς βα-
πτίζομεθα οὕτω καὶ πιστεύειν ὑφείλοντες, οὐσίαν τῷ
βαπτίσματι (70) τὴν ὁμολογίαν κατατιθέμεθα, συγ-
χωρησάτωσαν καὶ ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας
ὁμολίαν τῇ πίστει τὴν δόξαν ἀποδιδόναι· εἰ δὲ τὸν
τρόπον τῆς δοξολογίας ὡς ἄγραφον παραιτοῦνται,
δόντωσαν ἡμῖν τῆς τε κατὰ τὴν πίστιν ὁμολογίας καὶ
τῶν λοιπῶν, ὧν ἀπηριθμησάμεθα, ἑγγράφους τὰς
ἀποδείξεις. Εἴτα τοσοῦτων ὄντων ἀγράφων, καὶ το-
σαύτην ἔχόντων τὴν ἰσχὺν εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας μυσ-
τήριον, μὴν λέξιν ἡμῖν ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς ἔλθου-
σαν οὐ συγχωρήσουσιν, ἣν ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀνεπιτη-
δεύτου συνηθείας ταῖς ἀδιατρούροις τῶν Ἐκκλησιῶν
ἐναπομείναντας εὐρομεν, οὐ μικρὸν τὸν λόγον ἔχουσιν,
οὐδὲ βραχεῖαν συντέλειαν εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου
δύναμιν εἰσφερομένην (71);

68. Εἰρηται μὲν οὖν τίς ἡ δύναμις ἑκατέρας τῆς
ἐκφωνήσεως. Εἰρήσεται δὲ καὶ πάλιν, ὅπη τε συμ-
φωνοῦσιν ἀλλήλαις, καὶ ὅπη διαίστανται· οὐκ ἀπο-
μαχόμεναι πρὸς ἐναντίωσιν, ἀλλ' ἴδιον ἑκατέρα τὸν
νοῦν εἰσφερομένην πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Ἢ μὲν γὰρ,
ἐν, τὰ πρὸς ἡμᾶς παρίστησι μᾶλλον· ἡ δὲ, σὺν,
τὴν πρὸς Θεὸν κοινωνίαν τοῦ Πνεύματος ἐξαγγέλλει.
Διόπερ ἀμφοτέραις κεχρήμεθα ταῖς φωναῖς· τῇ μὲν
τὸ ἀξίωμα τοῦ Πνεύματος περιστῶντες, τῇ δὲ τὴν
χάριν τὴν παρ' ἡμῖν διαγγέλλοντες (72). Οὕτω καὶ
ἐν τῷ Πνεύματι τὴν δόξαν προσάγομεν τῷ Θεῷ, καὶ
σὺν τῷ Πνεύματι· οὐδὲν ἡμέτερον λέγοντες, ἀλλ'
ὥστερ ἀπὸ κανόνος, τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας,
ἐπὶ τὰ προσεχῆ καὶ ἀλλήλων ἔχοντες, καὶ ἀνταχάιν
ἐν ταῖς μυστηρίοις (73) τὴν συνάφειαν ἔχοντες, τὴν
φωνὴν μεταφέροντες. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος
συναριθμηθὲν ἀνταχάως ὡφθῆμεν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς
πίστεως συναρμόσαι. Τὴν δὲ ὁμολογίαν τῆς πίστεως
οἷον ἀρχὴν τινα καὶ μητέρα τῆς δοξολογίας ἐποιη-
σάμεθα. Ἀλλὰ τί χρὴ ποιεῖν; Νῦν γὰρ ἡμᾶς διδα-
σκέωσαν, μὴ βαπτίζειν ὡς παρελάβομεν· ἢ μὴ
πιστεύειν, ὡς ἐδραπέσθημεν· ἢ μὴ δοξάζειν, ὡς
καπιστεύομεν. Δεικνύτω γὰρ τις ἢ ὡς οὐκ ἀναγ-
καίᾳ καὶ ἀρήκτοσ ἡ πρὸς ἀλλήλα τούτων ἀκολουθία,
ἢ ὡς οὐχὶ ἡ ἐν τούτοις καινοτομία τοῦ πάντός ἐστι
κατάλυσις. Ἀλλ' οὐ παύονται ἄνω καὶ κάτω θρυλ-

A tra scriptum tradita pergam recensere. Omitto
57 cetera : ipsam fidei professionem in Patrem
et Filium et Spiritum sanctum, e quibus habe-
mus scriptis? Etenim si quoniam ex baptismi
traditione, juxta pietatis consecutionem, ut bap-
tizamur, ita et credere debemus, similem baptismi
professionem exhibemus : concedant etiam nobis,
ut juxta eandem consequentiam glorificationem
fidei consimilem persolvamus. Quod si glorificandi
modum veluti scripto non traditum rejiciunt, pro-
ferant nobis et professionis fidei et ceterorum
quæ commemoravimus probationem e Scripturis.
Adhæc cum tam multa sint quæ scripto prodita
non sunt, et tantum habent momenti ad pietatis
mysterium, unicam dictiunculam quæ a majo-
B ribus ad nos devenit, non concedent, quam nos ex
inaffectata consuetudine in Ecclesiis, quæ per-
versæ et corruptæ non sunt, permanentem inveni-
mus, haud mediocrem rationem habentem, neque
mediocre adjumentum ad mysterii vim afferentem?

68. Dictum quidem est quæ sit vis utriusque
pronuntiationis. Dicetur autem et rursum ubi
concordent inter sese, et ubi differant : non quod
inter se pugnent per contrarietatem, sed quod
utraq; peculiarem afferat intellectum ad pieta-
tem. Nam præpositio *in*, ea quæ ad nos spectant
magis declarat : at præpositio *cum*, exprimit
communione Spiritus cum Deo. Quapropter vo-
cibus ambabus utimur, altera quidem dignitatem
C Spiritus exprimentes, altera gratiam quæ in nobis
est enuntiantes. Sic et in Spiritu et cum Spiritu
offerimus gloriam Deo : nihil ex nobis dicentes,
sed ex tradita a Domino doctrina, velut e regula,
ad ea quæ conjuncta sunt, sibi que invicem cohæ-
rent, ac necessariam in mysteriis copulationem
habent, dictionem transferentes. Nam eum qui in
baptismate connumeratus est, necessario judica-
mus et in fide oportere copulari. Professionem au-
tem fidei, velut initium quoddam ac matrem glori-
ficationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc
enim doceant nos, ne baptizemus, quemadmodum
accepimus, aut ne credamus, quemadmodum ba-
ptizati sumus, aut ne glorificemus, quemadmodum
credimus. Demonstret enim aliquis, aut non esse
D necessariam et indivulsam horum inter se conse-
quentiam, aut in hisce novitatem non esse totius

stant nominatim in Scripturis. In libro sive epistola
De fide, Moralibus præfixa, cum quidam ab eo po-
stulassent ὁμολογίαν ἑγγράφον, confessionem ex Scri-
pturis petitam, p. 223, profitetur se non usum
verbis ἀγράφοις, id est, quæ in Scripturis non le-
guntur. Unde Consubstantialia in illa fidei confes-
sione non reperitur. Ariani apud Athanasium lib.
De decret. Nic. queruntur quod Nicæni Patres ἀγρά-
φους λέξεις, dictiones non scriptas admisissent. 2° Ni-
hil veri dixisset Basilus, si confessionem fidei in
Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et alia ejus-
modi instituta, quæ vocat ἀγραφα, nullo prorsus
scripto consignata esse contendisset. Horum enim
non infrequens apud antiquos scriptores mentio.
Quin etiam ipse Basilus glorificandi modum, quem

inter ἀγραφα instituta numerandum fatetur, in scri-
ptis veterum Patrum sæpe occurrere demonstrat
cap. 29. Frustra ergo sententiæ suæ præsidium a
Basilio petunt, qui preces Liturgiæ sero admodum
contendunt litteris mandatas fuisse.

(69) *Τῆς πίστεως*. Editi addunt πιστεύειν, quod
sua sponte incommodum, ac in tribus mss. deest.

(70) *Τῷ βαπτίσματι*. Male in editione Paris. ἐν
τῷ βαπτίσματι, quod ope veterum librorum emen-
davimus. Paulo post tres mss. ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης.

(71) *Εἰσφερομένην*. Ita mss. sex. Editi *εἰσφερομένην*.

(72) *Διαγγέλλοντες*. Ita omnes nostri codices
mss. Editi *ἐξαγγέλλοντες*.

(73) *Ἐν τοῖς μυστηρίοις*. Præpositio addita ex
mss.

destructionem. At non desinunt isti sursum deorsum jactare, glorificationem cum sancto Spiritu carere testimonio, carere Scriptura, et alia hujusmodi. Dictum est quidem nihil referre ad sensum, sive dicas, Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, sive dicas, Gloria Patri et Filio cum sancto Spiritu. Non igitur fas est cuiquam syllabam ei, ex ore Domini profectam rejicere aut expungere: nec quidquam vetat alteram quæ idem pollet, recipere: quæ quomodo cum illa vel conveniat vel discrepet, superius demonstravimus. Confirmat autem sententiam nobis et Apostolus, **58** indifferenter utraque voce utens interdum ita loquens: *In nomine Domini Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri*^a; ac rursus, *Congregatis vobis et meo Spiritu cum virtute Domini Jesu*^b; nihil interesse ratus, sive conjunctione, sive præpositione ad nominum conjunctionem utaris.

CAPUT XXVIII.

Quod quæ de hominibus dicit Scriptura tanquam una cum Christo regnantibus, ea de Spiritu dici non concedunt adversarii.

69. Videamus porro an defensionem aliquam patribus nostris super hujusmodi usu possimus excogitare. Nam qui nobis ita loquendi fuerunt auctores, magis quam nos hærent in crimine. Paulus igitur Colossensibus scribens: *Et vos, inquit, cum essetis mortui delictis ac præputio, vivificavit simul cum Christo*^c. Num igitur toti populo et Ecclesiæ donavit Deus vitam quæ est cum Christo, sancto autem Spiritui non est vita cum Christo? Quod si istud vel animo concipere impium est, annon pium fuerit, ut habet natura, ita etiam professionem conjunctim persolvere? Adhæc, annon extremi stuporis est, fateri sanctos esse cum Christo (siquidem Paulus peregrinans a corpore præsens est apud Dominum^d; et ubi emigravit, jam cum Christo est): hos vero Spiritui, quantum quidem in ipsis est, neque hoc tribuere, ut æque saltem atque homines cum Christo sit? Quin et Paulus seipsum Dei cooperatorem appellat in administratione Evangelii: sed Spiritum sanctum, per quem in omni creatura quæ sub cælo est, fructificat Evangelium, si cooperatorem appellemus, hic quoque impietatis nos reos peragent? Et ut videtur, vita sperantium in Domino abscondita est cum Christo in Deo, cumque Christus apparuerit vita nostra, tum et ipsi cum eo apparebunt in gloria^e: ipse autem Spiritus vitæ, qui liberavit nos a lege peccati^f, nequaquam est cum

λαύντας τὴν ἀμάρτυρον καὶ ἄγραφον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τὴν σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ δοξολογίαν. Εἰρηται μὲν οὖν, ὅτι ταυτὸν ἐστὶ πρὸς διάνοιαν εἰπεῖν, Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Οὕτε οὖν τὴν καὶ συλλαβὴν ἐξ αὐτῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς προελθοῦσαν ἀθετῆσαι τινὶ ἢ διαγράψαι οἶόν τι, καὶ τὴν ἰσοδυναμοῦσαν αὐτῇ οὐδὲν τὸ κωλύον καταδιχθῆναι (74)· τὴν ὅπως ἔχει πρὸς ἐκείνην διαφοράς τε καὶ ὁμοιότητος, ἐν τοῖς κατόπιν ἐδείξαμεν. Βεβαίαι δὲ εἶναι τὸν λόγον καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀδιεφάρως ἐκατέρᾳ τῇ φωνῇ κεκρημένος, νῦν μὲν λέγων, Ἐν τῷ ἐνέματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· πάλιν δὲ, *Συναχθέντων ἡμῶν καὶ τοῦ ἡμοῦ Πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ*^g· οὐδὲν διαφέρειν ἡγουμένους τῷ συνδέσμῳ ἢ τῇ προσθέσει πρὸς τὴν τῶν ὀνομάτων συμπλοκὴν ἀποχρήσασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Ὅτι ἡ περὶ τῶν ἀνθρώπων λέγει ἡ Γραφή ὡς συνασσωμένῳ Χριστῷ, ταῦτα περὶ τοῦ Πνεύματος οὐ συγχωρεῖσιν οἱ ἀντιλέγοντες.

69. Ἰδῶμεν δὲ καὶ εἰ τίνα ἀπολογία τῶν πατέρων ἡμῶν τῆς χρήσεως ταύτης ἐπινοήσωμεν. Οἱ γὰρ τὴν ἀρχὴν παρασχόντες τῷ λόγῳ μᾶλλον τῶν ὑποκείνται τοῖς ἐγκλήμασι. Παῦλος τοίνυν Κολοσσαεῦσι γράφων· *καὶ ὑμεῖς, φησὶ, νεκροὺς ἐντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ* (75). Ἄρα οὖν λαῷ μὲν ἔλω καὶ Ἐκκλησίᾳ ἐχαρίσατο ὁ Θεὸς τὴν σὺν Χριστῷ ζωὴν, τῷ δὲ ἁγίῳ Πνεύματι οὐχὶ σὺν Χριστῷ ἡ ζωὴ; Εἰ δὲ τοῦτο καὶ (76) διανοίξαι λαβεῖν ἀσεβὲς, πῶς οὐχ ὕσιον, ὡς ἔχει φύσεως, οὕτω καὶ τὴν ὁμολογίαν συνεκτιμῶς ἀποδιδόναι; Εἰτα, πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης ἀναληθείας τοὺς μὲν ἁγίους ὁμολογεῖν σὺν Χριστῷ εἶναι (εἰπερ δὲ Παῦλος ἐκδημήσας ἀπὸ τοῦ σώματος (77) ἐνδημεῖ πρὸς τὸν Κύριον, καὶ ἀναλύσας σὺν Χριστῷ ἐστὶν ἤδη), τῷ δὲ Πνεύματι τούτους μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἐξίσου μετὰ Χριστοῦ εἶναι, τότε εἰς αὐτοὺς ἦκον, μεταδιδόναι; Καὶ Παῦλος Θεοῦ μὲν συνεργὸν ἑαυτὸν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου καλεῖ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' οὗ ἐν πάσῃ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καρποφορεῖται τὸ Εὐαγγέλιον, ἐκὼν συνεργὸν εἰπωμεν, κἀνταῦθα (78) ἀτιθείας γραφὴν καθ' ἡμῶν ἀπανέγκαιντο; Καὶ ὡς εἴποιεν, ἡ μὲν ζωὴ τῶν ἐλπιούτων ἐπὶ Κύριον κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῷ φανερωθήσονται ἐν δόξῃ· αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς, τὸ ἐλευθερώσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, οὐδαμῶς ἐστὶ σὺν Χριστῷ, οὔτε

^a I Cor. vi, 11. ^b I Cor. v, 4. ^c Coloss. ii, 13. ^d II Cor. v, 8. ^e Coloss. iii, 3, 4. ^f Rom. viii, 2.

(74) *Καταδιχθῆναι*. Reg. secundus παραδιχθῆναι. Paulo post idem codex ἐν τοῖς κατόπιν ἐδείξαμεν.

(75) *Τῷ Χριστῷ*. Editi σὺν τῷ Χριστῷ, quæ præpositio deest in duobus melioris notæ codicibus.

(76) *Εἰ δὲ τοῦτο καὶ*. Sic lidem duo codices modo citati. Quatuor alii *Εἰ δὲ καὶ τοῦτο*. Editi *Εἰ δὲ καὶ τοῦτο καὶ*. Paulo post editi πῶς οὐχὶ καὶ τῆς ἐσχά-

της. Veteres libri ut in textu.

(77) *Ἀπὸ τοῦ σώματος*. Ita mss. codices. Editi ἐκ τοῦ σώματος. Paulo post editi οἶον τότε εἰς αὐτοὺς... καὶ ἐν πάσῃ τῇ. Codices mss. ut in textu et prima Basileensis editio.

(78) *Κἀνταῦθα*. Hanc vocem, quæ deerat in editis, addidimus ex mss. codicibus.

ἐν λανθάνουσῃ καὶ κεκρυμμένῃ σὺν αὐτῷ ζῶν, οὕτε
ἐν τῇ φανερώσει τῆς δόξης, ἣν ἡμεῖς ἐπὶ τοῖς ἁγίοις
ἐκφανίσασθαι προσδοκῶμεν; Κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ
συγκληρονόμοι Χριστοῦ ἡμεῖς· τὸ δὲ Πνεῦμα ἀπό-
κληρον καὶ ἄμοιρον τῆς κοινωνίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ
Χριστοῦ αὐτοῦ; Καὶ αὐτὸ μὲν τὸ Πνεῦμα συμπαρ-
τυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ·
ἡμεῖς δὲ τῷ Πνεύματι οὐδὲ ἦν παρὰ τοῦ Κυρίου με-
μαθήκαμεν τῆς πρὸς Θεὸν κοινωνίας τὴν μαρτυρίαν
κατατιθέμεθα; Τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς ἀνοίας, ἡμεῖς
μὲν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐν Πνεύματι
συνεγεροῦσθαι αὐτῷ καὶ συγκαθεδεῖσθαι (79) ἐν
τοῖς ἐπουρανίοις ἐλπίζομεν, ὅταν μετασχηματίσῃ τὸ
σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ πρὸς
τὸ πνευματικόν· τῷ δὲ Πνεύματι οὐ συνεδρίας, οὐ
δόξης, οὐκ ἄλλου τινός, ὧν ἔχομεν παρ' αὐτοῦ, μετα-
δίδομεν; ἀλλ' ὧν ἐκυτοῦς ἀξίους εἶναι, κατὰ τὴν
ἀψευδῆ τοῦ ἐπαγγεiliαμένου ὁρωρῆν, πισπεύομεν,
τούτων οὐδενὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὡς ὑπερβαί-
νοντος αὐτοῦ τὴν ἀξίαν παρὰ χωροῦμεν; Καὶ σοὶ μὲν
κατὰ τὴν ἀξίαν ἐστὶ πάντοτε εἶναι σὺν τῷ Κυρίῳ,
καὶ προσδοκᾷς, ἀρπαγίς ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν
εἰς ἄερα, πάντοτε συνέσθαι τῷ Κυρίῳ· τὸ δὲ Πνεῦ-
μα νῦν ἀντιλέγεις (80) εἶναι σὺν τῷ Χριστῷ; ὅς γε
τὸν συναριθμοῦνται αὐτὸ καὶ συντίστοντα Πατρὶ καὶ
Υἱῷ ἐξόριστον τίθεται, ὡς ἀπόρητα δυσσεβόντα.

70. Αἰσχύνομαι ἐπαγαγεῖν τὰ λειπόμενα, ὅτι σὺ
μὲν συνδοξασθῆσαι Χριστῷ προσδοκᾷς (εἴπερ γὰρ
συμπάσχουμεν ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν)· τὸ δὲ Πνεῦμα
τῆς ἁγιωσύνης οὐ συνδοξάζεις Χριστῷ, ὡς οὐδὲ σοὶ
τῶν ἰσῶν τυγχάνειν ἀξίον (81). Καὶ σὺ μὲν ἐλπίζεις
συμβασιλεύειν· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυδρίζεις,
τὴν δούλου αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτου τάξιν ἀποκληρῶν. Καὶ
ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα τοσοῦτον δείξω ὑφειλόμενον
εἶναι εἰς δοξολογίαν τῷ Πνεύματι· ἀλλ' ἵνα τὴν ἀγνω-
μοσύνην ἐλέγξω τῶν μετὰ τοσοῦτον διδόντων, ἀλλ'
ὡς ἀείδειαν φευγόντων τὴν τοῦ Πνεύματος πρὸς
Υἱὸν καὶ Πατέρα κοινωνίαν τῆς δόξης. Τίς δύναται
ταῦτα ἀστεναχτὶ παρελθεῖν; Ἡ γὰρ οὐχὶ προδήλως
(82), ὥστε καὶ πάλιν γενέσθαι γινώσκον, τὴν ἀπει-
ληθεῖσαν τῆς πίστεως ἐκλεψὶν προσιμαίνονται τὰ παρ-
όντα; Ἀμφίβολα γέγονε τὰ ἀναντίρρητα. Πιστεύομεν
εἰς τὸ Πνεῦμα· καὶ ταῖς ἡμετέrais αὐτῶν ὁμολογίαις
ζυγομαχοῦμεν. Βαπτίζομεθα· καὶ πάλιν μαχόμεθα.
Ὡς ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἐπικαλούμεθα· καὶ ὡς ὁμο-
δούλου καταπρονοοῦμεν. Μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ παρ-
ελάδομεν· καὶ ὡς μέρος τῆς κτίσεως ἀτιμάζομεν. Οἱ
δὲ, τί προσεύχονται μὴ εἰδότες, ἂν τι καὶ φοβήσασθαι
σεμνὸν περὶ τοῦ Πνεύματος (83) προσχῶσιν, ὡς

A Christo, neque in vita latente et abscondita cum
illo, neque in manifestatione gloriæ, quam nos in
sanctis patefaciendam esse exspectamus? Hæredes
Dei et cohæredes Christi nos sumus ¹⁰ : Spiritus
vero eslatres est, et exsors communionis Dei et
Christi ejus? Et ipse quidem Spiritus testimonium
perhibet spiritui nostro, [quod simus filii Dei ¹¹ :
nos vero Spiritui, ne ejus quidem societatis, quam
illi cum Deo esso a Domino didicimus, testimonium
præbemus? Porro quod est amentię caput, nos per
fidem in Christum quæ est in Spiritu, resurrecturos
cum illo et simul cum illo sessuros esse in super-
cœlestibus speramus, cum transformaverit corpus
humilitatis nostræ ab animali ad spirituale; Spiritui
vero non consessum, non gloriam, non aliud quid-
quam eorum quæ ab ipso habemus, impertimus? sed
quibus nos **59** ipsos esse dignos, ex ejus qui pro-
misit non mendaci munere, credimus, horum ni-
hil Spiritui sancto, quasi superent illius dignitatem
concedimus? Et tibi quidem pro merito licet semper
esse cum Domino : et exspectas, ut raptus in nu-
bibus in occursum in aerem, semper sis cum Do-
mino ¹² : Spiritum autem nunc esse cum Christo
negas? Qui scilicet eum, qui ipsum cum Patre ac
Filio numerat ac locat, expellis et ejicis, velut qui
impietatem non ferendam admiserit.

70. Pudet reliqua adjungere; quod tu quidem ex-
spectas fore, ut cum Christo glorificeris : siquidem
simul affligimur, ut simul quoque glorificemur ¹³ :
Spiritum autem sanctificationis non glorificas simul
cum Christo, quasi ne pari quidem tecum honore
dignum. Et tu quidem speras te cum eo regnatu-
rum, Spiritum vero gratiæ afficis contumelia, servi
famulique locum illi assignans. Atque hæc dico,
non ut duntaxat ostendam tantumdem honoris de-
beri Spiritui in glorificatione, sed ut illorum dementiam
redarguam, qui ne hoc quidem illi concedunt,
sed velut impietatem horrent, Spiritus cum Patre
et Filio in gloria consortium. Quis potest hæc abs-
que gemitu commemorare? Annon manifestum est,
ita ut vel puer intelligat, ea quæ nunc sunt proe-
mia esse defectionis fidei, quam minatus est Do-
minus? Quibus contradici fas non erat, ea facta
sunt ambigua. Credimus in Spiritum, et nostris
ipsorum professionibus repugnamus. Baptizamur,
et rursum pugnamus. Ut vitæ auctorem invocamus,
et ut conservum despiciamus. Cum Patre et Filio
Spiritum accepimus, et eum ut creaturæ partem
contemplui habemus. Isti autem, quid orare de-

¹⁰ Rom. viii, 17. ¹¹ ibid. 16. ¹² I Thess. iv, 16.

(79) Συγκαθεδεῖσθαι. Sic veteres libri pro eo quod erat in editis συγκαθέζεσθαι.

(80) Νῦν ἀντιλέγεις. Vocula ex veteribus mss. et prima Basilicensi editione addita. Paulo post editi ὥστε... τίθεσθαι. Quinque mss. ut in textu, quorum tamen in duobus legitur τίθεσθαι. Mox editi ἐπαγείν; mss. ut in textu.

(81) Ἀξίον. Male in editis ἀξίων contra veterum codicum fidem. Paulo post Regius secundus συμβασιλεύσειν.

¹³ Rom. viii, 17.

(82) Προδήλως. Hæc scriptura in duobus tantum reperta codicibus; sed quia paulo post quatuor alii habent προσιμαίνονται, et Reg. secundus προσιμαίνεται, non ut editi προσιμαίνεσθαι, ideo satis fuit legere προδήλως, quam ut editi πρόδηλον.

(83) Περὶ τοῦ Πνεύματος. Sic mss. codices quatuor. Non male in editis παρὰ τοῦ Πνεύματος, si quid etiam magnifice loqui a Spiritu impellantur. Paulo post Reg. secundus τοῦ λόγου τῷ δοκεῖν ὑπερεπίπτον

beant nescientes ¹⁴, si eo adducuntur, ut aliquid etiam magnifice loquantur de Spiritu, perinde quasi dignitatem ipsius assequantur; quod in dictis modum excedit, reprimunt. Quos suam infirmitatem deplorare oportebat: quoniam idonei non sumus, qui pro beneficiis, quibus reipsa afficimur, verbis gratias agamus. Superat enim omnem intellectum ac sermonis naturam redarguit, cum ea ne minimam quidem dignitatis illius partem adæquet, juxta verba libri qui inscribitur Sapientia: *Exaltate enim*, inquit, *quantumcunque potueritis: superat enim et adhuc; et exaltantes eum multiplicare. Nolite laborare: non enim assequemini* ¹⁵. Profecto terribiles vobis istiusmodi sermonum reddendæ rationes esse blasphemiam in Spiritum sanctum ¹⁶.

CAPUT XXIX.

Enumeratio virorum in Ecclesia illustrium, qui in scriptis suis usi sunt hac voce, « cum. »

71. Sane contra id quod dicunt, glorificationem cum Spiritu carere testimonio, nec in Scripturis exstare, illud dicimus: si **60** nihil aliud est receptum absque Scripturis, ne hoc quidem recipiatur; sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt nobis, cum aliis pluribus et hoc recipiemus. Arbitror autem apostolicum esse, etiam non scriptis traditionibus inhærere. *Laudo enim, inquit, vos, quod omnia mea meministis, et quemadmodum tradidi vobis, traditiones tenetis* ¹⁷. Et illud, *Tenete traditiones quas accepistis sive per sermonem sive per epistolam* ¹⁸: quarum una est et hæc de qua nunc agimus, quam qui ab initio præscripserunt, tradideruntque posteris, usu semper simul cum tempore progrediente, ipsam longa consuetudine in Ecclesiis irradiarunt. Ergo si velut in tribunali, probationibus e scripto destituti, multos vobis testes producamus, nonne sententiam absolventem a vobis consequemur? Ego quidem arbitror: *In ore siquidem duorum ac trium testium stabit omne verbum* ¹⁹. Quod si etiam temporis diuturnitatem pro nobis facientem vobis evidenter ostendamus, annon videbimur vobis probabilia dicere, non posse litem istam jure nobis intendi? Veneranda enim sunt quodammodo vetusta dogmata, quæ ob antiquitatem, ceu canitiem quamdam, habent quiddam reverendum. Enumerabo itaque vobis hujus dictionis patronos vindicesque (simul enim æstimatur in eo, quod tacetur, etiam tempus); neque enim ex nobis primum initium sumpsit. Qui potuit? Nimirum nos revera hesterni sumus, quemadmodum dicit Job ²⁰, sal-

ἐφικνούμενοι τῆς ἀξίας, καλᾶζουσι τοῦ λόγου τὸ ὑπερπίπτον τὴν συμμετρίαν. Ὅς ἐγρῆν ἐδύρεσθαι τὴν ἀσθένειαν· ὅτι ὧν ἔργῳ πάσχομεν, λόγοις ἀντιπληροῦν τὴν χάριν οὐκ ἐξαρχοῦμεν. Ὑπερέχει γὰρ πάντα νοῦν, καὶ λόγου φύσιν ἐλέγχει, οὐδὲ πολλοστῷ μέρει τῆς ἀξίας παρισυμένην (84) κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐπιγραφομένης Σοφίας· Ὑψώσατε γάρ, φησί, καθύπερθε ἄν ἐύνησθε· ὑπερέχει γὰρ καὶ ἐτι· καὶ ὑψοῦντες αὐτὴν πληθύνετε. Μὴ κοιῶτε· οὐ γὰρ μὴ ἐπίκησθε. Ἢ πῶς φοβερά ὑμῖν αἱ ὑπὲρ τῶν τοιούτων λόγων εὐθύναι τοῖς παρὰ τοῦ ἀφενδοῦς ἀτηχοῦσι Θεοῦ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν.

qui a Deo mentiri nescio audistis, irremissibilem

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Ἀπαρίθμησις τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαφανῶν, ὅσοι ἐχρήσαντο ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἑαυτῶν τῇ φωνῇ « cum. »

71. Πρὸς γε μὴν τὸ ἀμάρτυρον καὶ ἀγγραφον εἶναι τὴν σὺν τῷ Πνεύματι δοξολογίαν ἐκεῖνο λέγομεν· ὅτι, εἰ μὲν μηδὲν ἑτερον ἀγγραφον, μηδὲ τοῦτο παραδεχθήτω· εἰ δὲ τὰ πλεῖστα τῶν μυστικῶν ἀγράφων ἡμῖν ἐμπολιτεύεται, μετὰ πολλῶν τῶν ἐτέρων καὶ τοῦτο παραδεξόμεθα (85). Ἀποστολικὸν δὲ ὁμοῦ καὶ τὸ ταῖς ἀγράφοις παραδίδεσθαι παραμένειν. Ἐπαινῶ γάρ, φησὶν, ὑμῶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε· καὶ τὸ, κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ὥς παρελάβετε εἴτε διὰ λόγον, εἴτε δι' ἐπιστολῆς· ὧν μία (86) ἐστὶ καὶ ἡ παροῦσα αὕτη, ἣν οἱ ἐξ ἀρχῆς διαταξάμενοι παραδίδόντες τοῖς ἐφεξῆς, συμπροϊούσης αὐτῇ τῷ χρόνῳ τῆς χρήσεως, διὰ μακρᾶς τῆς συνηθείας ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγκατεβρίβωσαν. Ἀρ' οὖν εἰ, ὥς ἐν δικαστηρίῳ τῆς διὰ τῶν ἐγγράφων ἀποδείξεως ἀπορῶντες, μαρτύρων ὑμῖν πλήθος παραστησάμεθα (87), οὐκ ἂν τῆς ἀριείστης παρ' ὑμῶν ψήφου τύχοιμεν; Ἐγὼ μὲν οὕτως εἶμαι· Ἐπὶ στέματι γὰρ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθίσεται πᾶν ῥῆμα. Εἰ δὲ καὶ τὸν παλὺν χρόνον πρὸς ἡμῶν ὄντα ἐναργῶς ὑμῖν ἐπεδείκνυμεν, οὐκ ἂν ἐδόξαμεν ὑμῖν εἰκότα λέγειν, μὴ εἶναι καθ' ἡμῶν τὴν δίκην εἰσαγώγιμον ταύτην; Δυσωπιτικὰ γὰρ πῶς τὰ παλαιὰ τῶν δογμάτων, οἷον ἐπολιτὶν τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα. Ἀπσριθμήσομαι οὖν ὑμῖν τοὺς προστάτας τοῦ λόγου (συμ-

D

παραμετρεῖται δὲ πάντως κατὰ τὸ σωπώμενον καὶ ὁ χρόνος)· οὐ γὰρ ἐξ ἡμῶν ὥρμηται πρῶτον. Πόθεν (88); χθιζοὶ τινες ὄντως ἡμεῖς, κατὰ τὸν τοῦ Ἰωδ λόγον, πρὸς γε τοσοῦτον χρόνον, τὸν τῆς συνηθείας ταύτης ἡλικιώτην. Ἐγὼ μὲν οὖν αὐτὸς, εἰ χρῆ

¹⁴ Rom. viii, 26. ¹⁵ Eccli. xliii, 33, 34. ¹⁶ Luc. xii 10. ¹⁷ I Cor. xi, 2. ¹⁸ II Thess. ii, 14. ¹⁹ Deut. xix, 15. ²⁰ Job viii, 9.

(84) *Παρισυμένην*. Ita mss. quinque. Editi *παρισυμένης*.

(85) *Παραδεξόμεθα*. Ita Reg. secundus. Quod quidem, ut Basilii consuetudini loquendi magis appositum, secuti sumus, quamvis alii quatuor mss. habeant *καταδεξόμεθα*. Unus cum editis *καταδεξώμεθα*.

(86) *Ἐν μία*. Ita mss. quinque. Editi *ὧν μάλιστα μία*.

(87) *Παραστησάμεθα*. Ita veteres libri quatuor. Editi *παραστήσαμεθα*. Non minus post mss. tres *ἐπεδείκνυμεν*.

(88) *Πόθεν*. Reg. secundus *Πόθεν γάρ; ἐπεὶ χθιζοὶ*.

μα τοῦτον ἴδον εἰπεῖν, ὡς περ τινὰ κληρὸν πατρῶν τὴν φωνὴν ταύτην διαφυλάττω, παραλαβὼν παρὰ ἀνδρὸς μακρὸν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ διαζήσαντος χρόνον, δι' οὗ καὶ ἐβαπτίσθην, καὶ τῇ ὑπερησίᾳ τῆς Ἐκκλησίας προσήχθην (89). Ἀναζητῶν δὲ κατ' ἐμμετὸν εἰ τις ἄρα τῶν παλαιῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν ἐχρήσατο ταύταις ταῖς γυν ἀντιλεγόμεναις φωναῖς, πολλοὺς εὗρον καὶ τῇ ἀρχαιότητι τὸ ἀξιώμαστος ἔχοντας, καὶ τῇ τῆς γνώσεως ἀκριθείᾳ οὐ κατὰ τοὺς νῦν ὄντας· ὧν οἱ μὲν τῇ προύεσει, οἱ δὲ τῷ συνδίσμῳ κατὰ τὴν θεολογίαν τὸν λόγον ἐνώσαντες, οὐδὲν διάφορον ὄραν, ὡς γε πρὸς τὴν ὁρμὴν τῆς εὐσεβείας ἐννοίαν, ἐνομισθήσαν (90).

72. Εἰρηναῖος ἐκεῖνος, καὶ Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος, καὶ Διονύσιος ὁ Ῥωμαῖος, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Διονύσιος, ὃ καὶ παράδοξον ἀκούσαι, ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἐκείνου ἐπιστολῇ Περὶ ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας (91) οὕτω τὸν λόγον ἀνέπτυσε. Γράψω ἔτι ὑμῖν αὐτὰ τοῦ ἀνδρὸς τὰ ῥήματα. Τοῦτοις, φησὶ, πᾶσιν ἀκελεύθως καὶ ἡμεῖς, καὶ εἰ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν πρεσβυτέρων τύπον καὶ κανόνα παρεληφέναι, ἐμοφῶνως αὐτοῖς πρεσευχαριστοῦντες· καὶ εἰ καὶ νῦν ὑμῖν ἐπιστέλλοντες καταπαύομεν (92). Τῷ δὲ Θεῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Καὶ ταῦτα οὐκ ἂν τις εἴποι μεταγεγράφθαι. Οὐ γὰρ ἂν οὕτω διατείναιο, τύπον καὶ κανόνα παρεληφέναι λέγων, εἰπερ ἐν τῷ Πνεύματι (93) εἰρηκῶς ἦν· ταύτης γὰρ τῆς φωνῆς ἡ χρῆσις πολλή. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἦν τὸ τῆς ἀπολογίας θεόμενον. Ὅς γε καὶ κατὰ μέσον του τῆς γραφῆς, οὕτως εἰρηκε πρὸς τοὺς Σαβελλιανούς· Εἰ, τῷ τρεῖς εἶναι τὰς ὑποστάσεις, μεμερισμένας εἶναι λέγουσι, τρεῖς εἰσι, κἂν μὴ θέλωσιν· ἢ τὴν θείαν Τριάδα παρτελῶς ἀνελέτωσαν· καὶ πάλιν· Θεοτάτη γὰρ διὰ τοῦτο μετὰ τῆς μονάδα καὶ ἡ Τριάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης ἀρχαιώτερον (94), Ζῆν, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰρηναῖος δὲ (95), ὁ ἐγγὺς τῶν ἀποστόλων γενόμενος, πῶς ἐμνήσθη τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγῳ, ἀκούσωμεν. Τούτῳ δὲ ἀχαλιναγωγήτους, φησὶ, καὶ καταφερομένους εἰς τὰς ἐκκενῶν ἐπιθυμίας, μηδεμίαν ἔχον-

¹ I Cor. III, 5.

(89) Προσήχθην. Ita mss. quatuor. Editi προήχθην.

(90) Ἐνομισθῆσαν. Editio Basileensis ἐνομοθῆσαν, quae lectio nullo prorsus reperitur in codice mss., sed tamen eam secuti sunt Erasmus et Cornarius. Paulo post editi παράδοξον ἀκούσαι. Libri veteres ut in textu.

(91) Ἀπολογίας. Post hanc vocem addit Regius secundus γράφων. Ibidem Regii primus et secundus γράψω pro eo quod erat in editis γράψω.

(92) Καταπαύομεν. Ita quatuor mss. Editi καταπαύομεν.

(93) Ἐν τῷ Πνεύματι. Editio Parisiensis ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Sed repugnant mss. codices.

PATROL. GR. XXXII.

tem si tam longi temporis, quod huius consuetudini aequale est, habeatur ratio. Equidem ipse, si modo par sit me quod mihi proprium est dicere, vocem hanc tanquam paternam quamdam hereditatem conservo, acceptam a viro multum temporis in servitio Dei versato, per quem et baptizatus sum, et Ecclesiae ministerio admotus. Ceterum cum apud me reputo, an quis veterum ac beatorum virorum his, quibus nunc reclamatur vocibus, usus sit; multos reperio, et ob antiquitatem fide dignos, et accurata, non secundum hos homines, scientia ornatos; quorum alii praepositione, alii conjunctione in glorificatione sermonem copulantes, nihil diversum sane quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam, existimati sunt facere.

72. Irenaeus ille, et Clemens Romanus, et Dionysius Romanus, et Alexandrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirum est, in secunda ad sibi cognominem epistola *De accusatione ac defensione*, hunc in modum finivit sermonem. Transcribam autem vobis ipsa hominis verba. *His omnibus*, inquit, *congruenter et nos, forma etiam ac regula a presbyteris, qui ante nos vixerunt, accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agentes, tandem nunc vobis scribere desinimus. Deo autem Patri et Filio Domino nostro Jesu Christo cum sancto Spiritu gloria et imperium in saecula saeculorum, amen. Nec quisquam* 61 *dicere possit haec correctae fuisse ac immutatae. Neque enim ita sermonem confirmasset, dicens videlicet accepisse se formam ac regulam, si in Spiritu dixisset: Iujus enim vocis usus creber est. At illud erat, quod egebat defensione. Quae quidem et in medio scripti, sic loquitur adversus Sabellianos: Si eo quod tres sunt hypostases, divisas esse dicunt, tres sunt etiamsi nolint: aut divinam Trinitatem prorsus e medio tollant. Ac rursum, Dicinissima enim obis etiam post unitatem Trinitas est. Sed et Clemens simplicius, Viri, inquit, Deus et Dominus Jesus Christus et Spiritus sanctus. Irenaeus autem, qui vicinus fuit apostolorum temporibus, quomodo faciat mentionem Spiritus, disputans adversus haereses, audiamus. Eos tero, inquit, qui effrenes sunt, et feruntur ad suas concupiscentias, nullum habentes divini Spiritus desiderium, merito Apostolus carnales vocat¹. Et*

(94) Ἀρχαιώτερον. Sic mss. codices et editio prima Casileensis. Alii ἀρχαιώτερος.

(95) Εἰρηναῖος δὲ. Editi addunt ἐκεῖνος, quod in veteribus libris non legitur. Mox Regii tertius et quartus καταφερομένους εἰς τὰς ἐκκενῶν αἰσχύνες, in sua ipsorum dedecora. Sed repugnant alii codices et vetus interpretes Irenaei, qui sic reddit: *deficiuntur in sua desideria*. Cum autem idem interpretes ibidem habeat, *nullam habentes aspirationem divini Spiritus*; merito observarunt eruditi viri eum legisse ἐπιθυμίας, non, ut apud Basilium, ἐπιθυμίας. Ibidem duo codices σαρκίους. Primum autem hoc testimonium legitur in libro quinto Irenaei cap. 8, n. 2; alterum, cap. 9 ejusdem libri, n. 3.

alibi dicit idem. *Ne expertes facti divini Spiritus, frustreremur regno caelorum, inquit Apostolus¹¹, quod caro non possit hereditatem capere regni caelorum.* Quod si cui et Eusebius Palæstinus propter multiplicem experientiam idoneus videtur, cui habeamur fides; et ex illo voces easdem ostendimus in dubitationibus de priscorum multiplici conjugio. Loquitur enim hunc in modum, se ad dicendum excitans: *Sanctum prophetarum Deum lucis auctorem per Salvatorem nostrum Jesum Christum cum sancto Spiritu invocantes.*

73. Jam vero et Origenem in multis Psalmorum expositionibus deprehendimus, cum sancto Spiritu gloriam deferentem Deo, virum qui non omnino **B** asinas habet in omnibus de Spiritu opiniones; nihilominus et hic multis in locis reveritus consuetudinis robur, pias voces emisit de Spiritu: qui quidem in sexto, ni fallor, libro *Enarrationum in Evangelium Joannis*, etiam adorandum Spiritum evidenter pronuntiat, ita scribens ad verbum: *Quoniam aquæ lavacrum significat purgationem animæ ab omnibus malitiæ sordibus ablutæ, nihilo tamen minus et per seipsum ei qui seipsum præbet divinitati adorandæ Trinitatis, per virtutem invocationum, donorum principium ac fontem habet.* Ac rursus in commentariis, quibus exponit Epistolam ad Romanos, *Sacræ*, inquit, *virtutes capaces sunt Unigeniti et sancti Spiritus deitatis.* Ad hunc modum, opinor, traditionis vis sæpe compulit homines etiam suis ipsorum dogmatibus contradicere. At nec Africanum historicum talis glorificandi forma præteriiit. Siquidem constat in quinto libro *de temporibus Epitomes*, et ipsum ad hunc loqui modum: *Nos enim qui et illorum 62 verborum modum didicimus, nec ignoramus fidei gratiam, gratias agimus Patri, qui nobis suis creaturis præbuit unigenitorum Salvatorem ac Dominum nostrum Jesum Christum, cui gloria, majestas cum sancto Spiritu in sæcula.* At de cæteris fortassis dubitari possit, aut credi possint immutata eam rationem habere, ut fraus ægre deprehendi possit, cum in unica syllaba positum sit discrimen. Verum quæ pluribus verbis dicta citavimus, ea nec insidias admittunt, et ab ipsis libris paratum habent testimonium. Porro quod alioqui fortassis humiliter foret, quam ut in medium adducatur, sed ei tamen qui de novitate accusatur, perutile propter temporis antiquitatem,

¹¹ 1 Cor. xv, 50.

(96) *Καλέσαυτες*. Reg. quartus παρακαλέσαντες.

(97) *Εὐρομεν*. Reg. quartus εὐραμεν, et δέξαν ἀποπληροῦντα. Paulo post editi ἐν ἀπασιν. Codices mss. ut in textu. Locus autem Origenis quem citat Basilus non in sexto, sed in octavo libro invenitur, sive memoria effluerit Basilio, sive alia fuerit olim horum distributio librorum.

(98) *Ἀποπλυνομένης*. Ita mss. ac ipse etiam Origenis contextus. Editi ἀποπλυναμένης.

τας ἐπιθυμίας θείου Πνεύματος, δικαίως δ' Ἀπόστολος σαρκικοὺς καλεῖ. Καὶ ἐν ἄλλοις ὁ αὐτὸς φησιν· Ἴνα μὴ, ὅμοιοι θεοῦ Πνεύματος γενόμενοι, ἀποτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐπεδήσεν ὁ Ἀπόστολος, μὴ θύρασθαι τὴν σάρκα βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσαι. Εἰ δὲ τῷ καὶ ὁ Παλαιοστίνος Εὐσέβιος ἀξιόπιστος διὰ πολυπειρίαν, κἀκείνου τὰς αὐτὰς φωνὰς ἐπιδείκνυται ἐν τοῖς ἐξαπορήματι περὶ τῆς τῶν ἀρχαίων πολυγαμίας. Λέγει γὰρ οὕτω περὶ τῶν ἐαυτὸν ἐπὶ τὸν λόγον· Τὴν τῶν προφητῶν ἁγίαν Θεὸν φωταγωγὸν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἁγίῳ Πνεύματι καλέσαντες (96).

73. Ἦδη δὲ καὶ Ὀριγένην ἐν πολλὰς τῶν εἰς τοὺς Ψαλμοὺς διαλέξεων εὐρομεν (97) σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν δόξαν ἀποδιδόντα, θνῶρα οὐδὲ πᾶν τι ὕμνις περὶ τοῦ Πνεύματος τὰς ὑπολήψεις ἐν πᾶσιν ἔχοντα· πλὴν ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτὸς, τῆς συνθεῆς τοῦ ἰσχυρὸν δυσωπούμενος, τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ περὶ τοῦ Πνεύματος. Ὅς γὰρ, κατὰ τὸ ἔκτον, οἶμαι, τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον Ἑξηγητικῶν, καὶ προσκυνητὸν αὐτὸ φανερώς ἀπεφάνητο, οὕτως γράφων κατὰ λέξιν· Ὅτι τὸ τοῦ ὕδατος λουτρὸν σύμβολον τυγχάνει καθαρῶς ὕψυχης, πάντα λύπον τὸν ἀπὸ κακίας ἀποπλυνομένης (98)· εὐδὲν δὲ ἥτερον καὶ καθ' ἑαυτὸ τῷ ἐμπαρέχοντι ἑαυτὸν τῇ θεότητι τῆς προσκυνητικῆς Τριάδος διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἐκκλησιῶν χαρισμάτων ἀρχὴν ἔχει καὶ πηγὴν. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν ἑξηγητικοῖς, Αἱ ἱεραὶ, **C** φησὶ, θνῶμαις χωρητικαὶ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεότητος. Οὕτως, οἶμαι, τὸ τῆς παραδόσεως ἰσχυρὸν ἐνῆγε πολλάκις τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς οἰκείους αὐτῶν (99) δόγμασιν ἀντιλέγειν. Ἀλλ' οὐδὲ Ἀφρικανὸν τὸν ἱστοριογράφον τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς δοξολογίας παρέλαβε. Φαίνεται γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς τῶν χρόνων Ἐπιτομῆς οὕτω καὶ αὐτὸς λέγων· Ἡμεῖς γὰρ εἰ κἀκείνων τῶν ρημάτων (1) τὸ μέτρον ἐπιστάμενοι, καὶ τῆς πίστεως οὐκ ἀγνοοῦντες τὴν χάριν, εὐχαριστοῦμεν τῷ παρασχομένῳ τοῖς ἰδίοις ἡμῶν Πατρὶ (2) τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ᾧ ἡ δόξα, μεγαλωσύνη σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα τυχόν καὶ ἀπιστηθῆναι δύναται, ἢ καὶ μεταγραφέντα δυσφώρατον **D** ἔχειν τὴν κακουργίαν, ἐν μιᾷ συλλαβῇ τῆς διαφορᾶς ὑπαρχούσης· ἃ δὲ διὰ μακροτέρας τῆς λέξεως παρεθέμεθα, καὶ τὴν ἐπιβουλήν διαφεύγει, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀπ' αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων εὐαπόδεικτον ἔχει. Ὅ δὲ

(99) Αὐτῶν. Ita codices nostri mss. Editi ἐαυτῶν.

(1) Τῶν ρημάτων. Tres mss. τῶν ρητῶν.

(2) Ἡμῶν Πατρί. Sic mss. quinque. Editi τῶν πατέρων. Qui præbuit nostris patribus omnium Seruatorem, etc. Ibidem hæ voces, καὶ Κύριον ἡμῶν, desunt in tribus mss. Mox editi καὶ ἡ μεγαλωσύνη. Codices mss. ut in textu. Paulo post Reg. secundus τὰ μὲν ἄλλα... δυσφωρατὴν ἔχειν.

ἄλλως μὲν ἵσως μικροπρεπὲς ἦν εἰς μέσον ἀγεσθῆαι, τῷ Α δὲ καινοτομίαν ἐγκαλούμεν ἀναγκαῖον εἰς μαρτυρίαν διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἀρχαιότητα, τοῦτο δὲ καὶ προσθήσω. Ἐδοξε τοῖς πατέρεσιν ἡμῶν μὴ σιωπῇ τὴν χάριν τοῦ ἐσπερινοῦ φωτός (3) δέχεσθαι, ἀλλ' εὐθύς φανέντος εὐχαριστεῖν. Καὶ ὅστις μὲν ὁ πατὴρ τῶν βρμάτων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν· ὁ μὲν τοι λαὸς ἀρχαίαν ἀφίησι τὴν φωνήν, καὶ οὐδενὶ πώποτε ἀσεβεῖν ἐνομίσθησαν οἱ λέγοντες· Αἰρουμέν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα Θεοῦ. Εἰ δέ τις καὶ τὸν ὕμνον Ἀθηνογένους ἔγνω, ὃν ὡς περ τι ἀλεξήτριον (4) τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ καταλέλοιπεν, ὁρμῶν ἤδη πρὸς τὴν διὰ πυρὸς τελείωσιν, οἶδε καὶ τὴν τῶν μαρτύρων γνώμην ὅπως εἶχον περὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσούτον.

74. Γρηγόριον δὲ τὸν Μέγαν, καὶ τὰς ἐκείνου φωνὰς ποῦ θήσομεν; ἂρ' οὐχὶ μετὰ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν; ἄνδρα τῷ αὐτῷ Πνεύματι ἐκείνοις περιπατήσαντα (5), καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἔχοντι διὰ παντός τοῦ βίου στοιχήσαντα, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ ἀκριβὲς διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς κατορθώσαντα. Ἐγὼ μὲν τοῦτό φημι· Ἦ ἀδίκησομεν τὴν ἀλήθειαν, μὴ τοῖς ὀφειωμένοις Θεῷ τὴν ψυχὴν ἐκείνην συναριθμοῦντες, οἷόν τινι λαμπτήρῳ περιφανῇ μέγαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαλάμψαντα· ὃς φοδερὸν μὲν εἶχεν ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργίας κατὰ δαιμόνων τὸ κράτος· τοσαύτην δὲ ἔλαβε τοῦ λόγου τὴν χάριν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥστε, ἐπταχλίδεκα μόνους Χριστιανοὺς παραλαβὼν, ὅλον τὸν λαὸν τὸν τε ἀστικὸν καὶ τὸν χωρτικὸν διὰ τῆς ἐπιγνώσεως προσήγαγε τῷ Θεῷ. Ἐκείνος καὶ ποταμῶν (6) βεῖθρα μετέστησεν, ἐπιτάξας αὐτοῖς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μεγάλου τοῦ Χριστοῦ· καὶ λίμνην ἐξήρανεν ὑπὸ τοῦ πολέμου φέρουσαν ἀδελφοῖς πλεονέκταις. Αἱ δὲ τῶν μελλόντων προσηγορεύσεις τοιαῦται, ὡς μηδὲν τῶν ἄλλων ἀποδεῖν προφητῶν. Καὶ ὅλως μακρὸν ἂν εἴη τοῦ ἀνδρὸς διηγεῖσθαι τὰ θαύματα, ὃς τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἐν αὐτῷ χαρισμάτων, τῶν ἐνεργουμένων ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασιν, δεῦτερος Μωϋσῆς παρ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ἀνηγόρευτο (7). Οὕτως αὐτῷ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ

(3) Τοῦ ἐσπερινοῦ φωτός. E regione horum verborum scriptum est in margine Regii quinti περὶ τοῦ φωτός λαοῦ, quod in ipsum contextum Regii tertii irrepsit.

(4) Ὡς περ τι ἀλεξήτριον. Habent editi ὡς περ τι ἄλλο ἐξιτήριον. Quatuor mss. ὡς περ ἄλλο τι ἐξιτήριον, tanquam aliud aliquod valedictionis donum. Si cui magis arrideat vulgata scriptura, item non inovebo. Sed tamen longe potior videtur scriptura Regii primi, quam in contextum recepinus. Basilii supra cap. 10 professionem fidei, quæ sit in baptismo, servandam esse docet instar tutissimi præsidii, ὡς ἀσφαλὸς φυλακτήριον. Idem dicit de his verbis, *In principio erat Verbum*, homil. 16, p. 158. Præterea Ducas, cui lectio codicis Regii placet, illud ἐξιτήριον minus commode usurpāri observat, nisi addatur ὥρον. Sic Basilii in epist. ad 77, ait Christum dedisse discipulis ἐξιτήριον ὥρον, extremum munus, nempe pacem suam. Hunc autem Athenogenem Baronius in Martyrol. 16 Jul. et Tillemontius tom. II, p. 672, eundem esse su-

hoc quoque nunc adijcimus. Visum est patribus nostris, vespertini luminis gratiam haudquaquam silentio accipere, sed mox ut apparuit agere gratias. Quis autem fuerit auctor illorum verborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non possumus. Populus tamen antiquam profert vocem, neque cuiquam unquam visi sunt impietatem committere, qui dicunt, *Laudamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum Dei*. Quod si quis etiam novit Athenogenis hymnum, quem tanquam aliquod amuletum discipulis suis reliquit, festinans jam ad consummationem per ignem; is novit et martyrum sententiam de Spiritu. Et hæc quidem hactenus.

74. Cæterum Gregorium Magnum, et illius voces quo loco ponam? annon cum apostolis et prophetis? virum qui eodem Spiritu quo illi versatus, quique sanctorum vestigiis per omnem vitam inhæsit, quique evangelicæ conversationis vigorem, quandiu vixit, præstitit. Equidem hoc dixerim: Injuria affecerimus veritatem, si non animam illam annumeremus illis qui Deo juncti sunt, qui velut insignis magnaue lucerna in Ecclesia Dei resplenduit, qui e Spiritus ope tremendam habuit adversus dæmones potestatem; tantam vero sermonis gratiam acceperat ad obedientiam fidei inter gentes, ut acceptis non plus septemdecim Christianis universum populum et urbanum et rusticum per agnationem adjunxerit Deo. Ille et fluminum aquas in diversum vertit, præcipiens illis in magno nomine Christi, et paludem exsiccavit, belli causam præbentem fratribus avaris. Cæterum prædictiones de futuris ejusmodi sunt, ut nihilo sit inferior cæteris prophetis. Sed omnino perlongum fuerit viri percensere miracula: qui propter donorum excellentiam quæ in ipso operabatur Spiritus in omni virtute et signis ac prodigiis, ab ipsis veritatis hostibus alter Moses 63 appellabatur. In tantum in illo in omnibus tum dictis tum factis, quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen quoddam refulgebat, cœlestis virtutis indicium, quæ ex occulto

spicantur ac Athenagoram, qui apologiam obtulit M. Aurelio. Nititur hæc conjectura levi nominum similitudine. Libentius crediderim eundem hic memorari, quem Martyrologia ad diem 16 Julii cum aliis nonnullis Sebastiae sub Diocletiano passum esse testantur. Exstant etiam illius acta apud Suerium. Parvi refert, quod his in actis capite plexus, apud Basilium igne consumptus dicitur. Sunt enim acta illa prorsus insincera, nec fidem merentur. — Vide Addenda.

(5) Περιπατήσαντα. Duo codices ἐμπεριπατήσαντα. Paulo post illud ἢ ante ἀδίκησομεν non reperitur in quatuor mss., sed quia Basilio familiare est, ac præterea Regius secundus illud habet, nihil visum est mutandum.

(6) Ποταμῶν. Regius tertius ποταμοῦ.

(7) Ἀνηγόρευτο. Ita quatuor mss., quorum tamen in uno legitur ἀνηγόρευτο. Editi προσηγορεύτο. Ibidem Reg. secundus ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας. Paulo post editi ἐπουρανίου. Tres mss. οὐρανίου. Quibus favent duo alii in quibus legitur οὐρανίας.

assuetabatur illum. Hujus adhuc etiamnum magna est apud ejus regionis homines admiratio, novaque ac semper recens memoria sic infixæ est Ecclesiis, ut nullo tempore obsolescat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non ritum ullum mysticum, ultra quam ille reliquit, Ecclesiæ adjecerunt. Quapropter etiam multa ex his quæ apud illos aguntur, imperfecta esse videntur, propter institutionis antiquitatem. Nam qui in Ecclesiarum administrationem successerant, nihil ex his quæ post illum excogitata sunt, loco additamenti veluerunt recipere. Unum itaque ex Gregorii institutis est, etiam ille ipse glorificationis modus, cui nunc contradicitur, ex illius traditione in Ecclesia custoditus. Nec multum fuerit negotii, ei, qui iter breve suscepit, super his celsitudinem accipere. Hanc fidem et Firmiliano nostro fuisse, testantur libri quos reliquit. Insuper et Meletium illum admirandum in eadem fuisse sententia, narrant qui cum illo vixerunt. Sed quid opus est, vetera commemorare? sed et nunc in Oriente, nonne hoc uno potissimum eos qui pie sentiunt agnoscunt, hac voce veluti quodam signo suos ab alienis dijudicantes? Ut autem ego e quodam Mesopotamio audivi, viro et linguæ perito, et sententia incorrupto, ne fieri quidem potest ut aliter lingua vernacula loquantur, etiamsi velint: sed necesse illis est ut per syllabam et, vel potius per voces quæ idem pollent quod illa, juxta proprietatem linguæ regionis illius glorificationem proferant. Quin et Cappadoces sic juxta regionis morem loquimur, jam tum in linguarum divisione, dictionum utilitatem providente Spiritu. Quid porro Occidens totus, propemodum ab Illyrico usque ad fines nostri orbis? nonne hanc vocem tuetur?

75. Qui sit igitur, ut ego sim innovator, et recentiorum verborum architectus? cum totas nationes, civitates, et consuetudinem omni hominum memoria vetustiore, insuper et viros Ecclesiæ columnas, omni scientia ac virtute Spiritus claros, duces ac patronos hujus vocis exhibeam? Ob hæc hostilis illa acies adversus nos commota est, omnisque civitas, vicus, et omnes extremi fines pleni sunt nos calumniantium vocibus. Molesta quidem hæc ac lugenda cordibus querentium pacem: verum quoniam est magna patientiæ merces, toleratas proflæ afflictiones secutura, præter hæc et gladius splendescat, et securis acutatur, et ignis ardeat Babylonico illo vehementius, et omnia supplicio-

Α τῶν ἐπιτελουμένων διὰ τῆς χάριτος οἷόν τι φῶς ἐπέλαμπε, μήνυμα τῆς οὐρανόθεν δυνάμεως, τῆς ἐκ τοῦ ἀφανῶς παρεπομένης αὐτῷ. Τούτου μέγα ἐστὶ καὶ νῦν τοῖς ἐγγυρίοις τὸ θαῦμα, καὶ ἡμετέροις καὶ αἰεὶ πρόσφατος ἡ μνήμη ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνέδρυται, οὐδὲν χρόνον ἀμαυρουμένη. Οἰκοῦν οὐ πρῆξιν τινα, οὐ λόγον, οὐ τύπον τινὰ μυστικόν, παρ' ὃν ἐκεῖνος (8) κατέλιπε, τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέθηκαν. Ταύτην τοι καὶ πολλὰ τῶν παρ' αὐτοῖς τελουμένων ἡλλειπῶς ἔχειν δοκεῖ διὰ τὸ τῆς καταστάσεως ἀρχαιοτρόπον. Οὐδὲν γὰρ ἐνέπχοντο εἰ κατὰ διαδοχὴν τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομήσαντες τῶν μετ' ἐκεῖνον ἐφευρεθέντων παραδέξασθαι εἰς προσθήκην. Ἐν τοίνυν τῶν Γρηγορίου καὶ ὁ νῦν ἀντιλεγόμενος τρόπος τῆς δοξολογίας ἐστίν, ἐκ τῆς ἐκεῖνου παραδόσεως τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένος. Β Καὶ οὐ πολὺς ὁ κόπος μικρὸν κινεῖν τὴν ἐπὶ τούτοις πληροφάναν λαβεῖν. Ταύτην καὶ Φιρμιλιανὸς τῷ ἡμετέρῳ μαρτυροῦσι τὴν πίστιν εἰ λόγοι οὗς καταλείλοιπε (9). Καὶ Μελέτιον (10) τὸν παντὶ ἐπὶ ταύτης εἶναι τῆς γνώμης εἰ συγγεγονότες φασι. Καὶ τί δεῖ τὰ παλαιὰ λέγειν; ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τῆς ἐφάσε (11) οὐχ ἐνὶ μάλιστα τούτῳ τοὺς εὐσεβοῦντας γνωρίζουσιν, οἷόν τι σιμῶν τῇ φωνῇ ταύτῃ φιλοκρινούσας; Ὡς δὲ ἐγὼ εἶνος (12) τῶν ἐκ Μεσοποταμίας ἤκουσα, ἀνδρὸς καὶ τῆς γλώσσης ἐμπείρως ἔχοντος, καὶ ἀδιαστρέψου τὴν γνώμην, οὐδὲ δυνατόν ἑτέρως εἰπεῖν τῇ ἐγγυρίῳ φωνῇ, καὶ ἐθέλωσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς, καὶ, συλλαβῆς, μᾶλλον δὲ τῶν ἰσοδυναμουσῶν αὐτῇ φωνῶν, κατὰ τι ἰδιώμα πατριῶν, ἀνάγκην αὐτοῖς εἶναι τὴν δοξολογίαν προσφέρειν. Γ Καὶ Καππαδόχει δὲ οὕτω λέγομεν ἐγγυρίως, ἐστὶ τότε ἐν τῇ τῶν γλωσσῶν διαίρεσει τὸ ἐκ τῆς λέξεως χρησιμὸν προβλεψαμένου τοῦ Πνεύματος. Τί δὲ ἡ δύσις ἀπασα, μικροῦ δεῖν, ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τῶν ὅρων τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης; οὐχὶ τὴν φωνὴν ταύτην πρὸςθεύει;

75. Πῶς οὖν καινοτόμος ἐγὼ, καὶ νεωτέρων ῥημάτων δημιουργός, εἶναι ὅλα καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη πάσης μνήμης ἀνθρωπίνης προσδύτερον, καὶ ἀνδρας στόλους τῆς Ἐκκλησίας, ἐν πάσῃ γνώσει καὶ δυνάμει Πνεύματος διαπρεπεῖς, ἀρχηγούς καὶ προστάτας τῆς φωνῆς παρεχόμενος; Ἐπὶ τούτοις (13) τὸ πολέμικόν τοῦτο καθ' ἡμῶν συγκακίνηται στίφος. Πᾶσα δὲ πόλις καὶ χώρα, καὶ ἐσχάτια πίπτει, πλήρεις τῶν ἡμετέρων διαβολῶν. Αὐπηρὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ἐδυνήρὰ ταῖς καρδίαις τῶν ζητούντων τὴν εἰρήνην· ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλοι τῆς ὑπομονῆς οἱ μισθοὶ τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως παθημάτων εἰσὶ (14), πρὸς τούτοις καὶ ξίφος, σιδηροῦσθω, καὶ πέλεκυς ἀκονάσθω, καὶ πῦρ καίεσθω τοῦ Βαβυλωνίου σφοδρότερον, καὶ πᾶν κινεῖσθω

(8) Ἐκεῖνος. Sic libri veteres. Editi ἐκεῖνος.

(9) Καταλείλοιπε. Ita mss. Editi κατέλιπε.

(10) Μελέτιος. Cocus dum tuetur Erasmi sententiam, qui Basilio magnam partem hujus libri, nempe a capite decimo quinto abjudicaverat, hoc inter alia commento utitur, quod Meletius, qui Basilii æqualis, et Basilio superstes fuit, inter antiquos numeretur. Sed jamdudum explosæ ab omnibus fuerunt inanes nugæ, nec quisquam ignorat Meletium hic memorari Ponticarum regionum episcopum, quem Eusebius *Hist.* lib. vii, cap. 32, mel Atticum vocari solitum, ac plurimis sanctitatis et

doctrinæ ornamentis præditum fuisse dicit; sequo illius consuetudine, dum persecutionem fugiens in Palaestina degeret, totis septem annis usum fuisse.

(11) Ἐπὶ τῆς ἐφάσε. Editi εἰ ἐπὶ τῆς ἐφάσε, sed articulus nullo legitur in codice ms.

(12) Ἐγὼ εἶνος. In margine duorum codicum observatur Basilium loqui de S. Ephrem Syro.

(13) Ἐπὶ τούτοις. Hic incipit caput trigesimum in quatuor mss. Mox editi πίπτει δὲ πόλεις καὶ χώραι. Mss. ut in textu.

(14) Εἰσὶ. Hanc vocem addidimus ex quatuor mss.

ἐφ' ἡμᾶς ἔργων κολαστήριον ὡς ἔμοιγε οὐδὲν φοβρώτερον τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὰς ἀπειλάς, ὥς ὁ Κύριος τοῖς τὸ Πνεῦμα βλασφημοῦσιν ἐπαντείνειτο. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς εὐγνώμονας τῶν ἀνθρώπων ἱκανὴ ἀπολογία τὰ εἰρημένα, ὅτι δεχόμεθα φωνὴν οὕτω μὲν φιλήν καὶ προσήγορον (15) τοῖς ἀγίοις, τοσούτω δὲ ἔθει βεβαιωθείσαν· διότι ἀφ' οὗ κατηγγέλη τὸ Εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ νῦν, ἐμπολιτευομένη ταῖς Ἐκκλησίαις δείκνυται· καὶ τὸ μέγιστον, εὐσεβῶς καὶ ἐπίως κατὰ τὴν ἔννοιαν ἔχουσα. Πρὸς δὲ τὸ μέγα κριτήριον, τίνα τὴν ἀπολογίαν ἑαυτοῖς εὐπρεπίσαιμεν; Ὅτι ἐνῆγεν (16) ἡμᾶς πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πνεύματος πρῶτον μὲν ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου τιμή, συμπαραλαβόντος ἑαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ πρὸς τὸ βάπτισμα· ἔπειτα ἡ ἐκάστου ἡμῶν διὰ τῆς τοιαύτης μυσταγωγίας πρὸς τὴν θεογνωσίαν εἰσαγωγή· ἐφ' ἧς οὖν ἀπασι δὲ ὁ φόβος τῶν ἀπειληθέντων, ἀπειργων τὴν ἔννοιαν πίστεως ἀναξίας καὶ ταπεινῆς ὑπολήψεως. Οἱ δὲ ἐναντίοι τί καὶ ἐροῦσι; ποίαν ἀπολογίαν τῆς βλασφημίας ἔχουσι; μήτε τὰς τιμὰς (17) τοῦ Κυρίου καταδεσθέντες, μήτε τὰς ἀπειλάς αὐτοῦ φοβηθέντες. Οὗτοι μὲν οὖν κύριοι βουλευσασθαι περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς, ἢ καὶ μεταβουλευσασθαι ἤδη. Αὐτοὺς δ' ἂν εὐχαρίστην μάλιστα μὲν δοῦναι τὸν ἀγαθὸν Θεὸν τὴν ἑαυτοῦ εὐρίστην βραβεύουσαν ἐν ταῖς καρδίαις ἀπάντων, ὥστε τοὺς σφριγῶντας κατ' ἡμῶν τούτους, καὶ συντεταγμένους (18) σφοδρῶς, ἐν Πνεύματι πράττοντες καὶ ἀγάπης κατασταλῆναι· εἰ δ' ἄρα παντελῶς ἐξηγρίωνται καὶ ἀτιθαστεύτως ἔχουσιν, ἀλλ' ἡμῖν γε δοῦναι μακροθύμως φέρειν τὰ παρ' αὐτῶν. Πάντως δὲ, τοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσιν οὐ τὸ παθεῖν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀλγεῖνδον, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐναθλῆναι αὐτῇ (19) δυσφορώτατον· ἐπεὶ καὶ τοῖς ἀθληταῖς οὐ τοσούτον πληγὰς λαβεῖν ἀγωνιζομένοις βαρὺ, ὅσον μὴδὲ παραδεχθῆναι (20) τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ στάδιον. Ἡ τάχα οὕτως ἦν ὁ καιρὸς τοῦ σιγᾶν, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα. Τί γὰρ ὕψιλος τῷ ὄντι κεκραγῆναι πρὸς ἀνεμὸν, οὕτω βίας ζάλτης κατεχούτης τὸν βίον, ὅφ' ἥς πᾶσα μὲν διάνοια τῶν τὸν λόγον κατεργουμένων, ὅσον ὀφθαλμοὶ κονιορτοῦ τινοῦ, τῆς ἐκ τῶν παραλογισμῶν ἀπάτης ἀναπληρωθεῖσα, συγκέχυται· πᾶσα δὲ ἀκοὴ βαρυτάτοις καὶ ἀήθεσι ψόφοις κατακτυπείται· θοναίεται δὲ πάντα, καὶ ἐν κινδύνῳ ἐστὶ τοῦ πτώματος;

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Διήγησις τῆς παρουσίας τῶν Ἐκκλησιῶν καταστάσεως.

76. Τίνι οὖν ὁμοιώσομεν τὴν παροῦσαν κατάστα-

¹⁵ Matth. xviii, 19. ¹⁶ Eccle. iii, 7.

(15) Καὶ προσήγορον. Reg. quartus καὶ εὐπροσηγορον.

(16) Ἐνῆγεν. Reg. quartus ἐνέγαγεν, et paulo post idem codex ἑαυτῷ καὶ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸ βάπτισμα.

(17) Τῶν τιμῶν. Legitur τὰς φωνὰς in uno codice ms.

(18) Συντεταγμένους. Ita nostri codices mss.

A rum instrumenta in nos moveantur; quod ad me quidem attinet, nihil arbitror formidabilius, quam non formidare minas, quas Dominus in Spiritum blasphemias jacentibus 64 intentavit. Igitur apud cordatos homines ad purgationem mei sufficiunt hæc quæ dicta sunt, quod recipimus vocem adeo gratam ac familiarem sanctis, insuper et tam diutino usu confirmatam. Nam ex quo tempore est annuntiatum Evangelium usque ad præsens, ostenditur in Ecclesiis usitata fuisse: et quod est omnium maximum, pium ac religiosum sensum habere demonstratur. Cæterum apud magnum illud tribunal, quam nobis excusationem apparaverimus? Nimirum quod induxit nos ad gloriam Spiritus primum honos illi habitus a Domino, in baptismo Spiritum adjungente sibi et Patri¹⁵: præterea, quod quisque nostrum per talem initiationem ad Dei cognitionem institutus est: super omnia vero terror minarum arcens omnem indignitatis et humilioris opinionis cogitationem. Adversarii porro quid tandem dicturi sunt? quam blasphemix excusationem afferent? qui neque honorem, quem Dominus tribuit Spiritui, reveriti sunt, nec minis illius deterriti. Istis quidem liberum est de suo consultare negotio, aut etiam mutare consilium. Ipse vero optatum maxime quidem, ut Deus bonus dei suam pacem, quæ ita in cordibus omnium præsideat, ut isti qui in nos fremunt, et in nos atrociter conglomerati insurgunt, in Spiritu lenitatis et charitatis compescantur. Quod si prorsus effrati sunt, nec mansuescere possunt, certe dei nobis illorum facta toleranter ferre. In summa, qui mortis sententiam in sese habent, his molestum non est pro fide alligi: sed maxime intolerabile est pro ea non certasse, quandoquidem athletic non perinde grave est in certamine plagas accipere, quam ne admitti quidem omnino in stadium. Aut fortassis hoc erat silentii tempus, juxta sapientem Salomonem¹⁶. Nam quid prodest revera clamare adversus ventum, cum tempestas adeo violenta vitam occupet, a qua mens quælibet eorum qui verbo initiati sunt, ut oculus in quo pulveris aliquid insidet, ita ratiocinationum falsarum errore oppleta, confusa est; quælibet aures gravissimis et insolitis sonis obtunduntur, turbine vero circumaguntur omnia, suntque in periculo ruinæ?

CAPUT XXX.

Expositio præsentis Ecclesiarum status.

76. Cui igitur comparabimus præsentem statum?

Editi συντεταγμένους. Confirmatur nostra emendatio ex Epist. al. 79, ubi Basilii eadem voce utitur, ut mala adversariorum consilia designet.

(19) Αὐτῇ. Editi ἐν αὐτῇ. Sed deest præpositio in veteribus libris.

(20) Μηδὲ παραδεχθῆναι. Sic codices mss. Editi μὴ δεχθῆναι.

Profecto similis prælio navali, quod ex veteribus A
offensis viri quidam bellis nauticis assueti ac bel-
laces, dum multum inter sese odium alunt, susci-
tarunt. Nunc igitur in hac imagine mihi specta
classem utrinque adverso impetu horrendum in
modum ingruentem, mox ira jam eo erumpente ut
sit immedicabilis, congressos dimicare. Pone, si
vis, violento turbine circumagi classem, caligi-
nemque densam e nubibus incumbere, adeoque
obscurare omnes rerum visibilium species, ut nulla
65 jam sit amicorum et hostium discretio, pro-
pterea quod ob confusionem symbola militaria sint
ignota. Huic imagini evidentiae ergo addamus etiam
mare intumescere, atque ab imo sursum ferri, ac
vehementem imbrem e nubibus deorsum erumpere,
horribilemque procellam ingentibus ac decumanis B
fluctibus exsurgere: post hæc ventis undique con-
cursantibus, totam classem inter se cum fragore
collidi, atque ex iis qui in acie stant, alios quidem
castra sua prodere, atque flagrante prælio transfu-
gere; alios vero cogi, ut pariter et scaphas impel-
lant a ventis actas, et occurrant irumpentibus,
seseque mutuo per seditionem trucidant: quam
seditionem partim invidia adversus præstantiores,
partim quæ singulis adest vincendi cupiditas exci-
tauit. Ad hæc cogita confuso quodam et indiscreto
sonitu universum illud mare compleri, partim e
ventorum strepitu, partim e collisione navium,
partim ex undarum impetu ferventium, partim ex
vociferatione præliantium, varias voces ob ingruen-
tia mala emittentium, ut neque naucleri, neque
gubernatoris exaudiat vox, sed sit ingens quæ-
dam perturbatio confusioque, incredibili quadam
malorum magnitudine, ob vitæ desperationem,
omnem eis peccandi licentiam asserente. Adjice
iisdem et immedicabilem quemdam morbum, glo-
riæ adipiscendæ insanam cupiditatem, adeo ut nave
jam in fundum prolabente, ipsi vectores de prima-
tus contentione nihil remittant.

77. Transi jam ab imagine ad ipsum mali exem-
plar. Annon olim videbatur quodammodo Aria-
num schisma, in adversariam Ecclesiæ Dei partem
separatum, in hostium acie ipsum per se solum
obsistere? Verum posteaquam e longa atrocique
contentione usque ad manifestum certamen in nos D
instructi sunt, tum denique bellum in multas
partes juxta modos innumerabiles dissectum est,
sic ut partim ob communem simultatem, partim
ob privatam suspicionem omnibus odium implaca-
bile esset. Hæc vero tempestas Ecclesiarum qua

(21) Ἀνδρες. Hanc vocem addidimus ex mss.
codicibus. Mox quatuor codices ἀντεφορμῶντα.
Paulo post editi ἐπιλθόντα μελαίνειν πως. Quinque
mss. ut in textu.

(22) Προσθήσωμεν... οἰδοῦσαν. Ita quinque mss.
Editi προσθέσωμεν... οἰδοῦσαν. Mox editi ἀνα-
στρεφόμενῃ. Sed melior visa est scriptura Regii
quarti quem secuti sumus

(23) Ἐφορμῶσι. Codices nonnulli ἐφορμῶσι.

(24) Ἐνεπίησαν. Ita mss. codices. Editi ἀν-
επίησαν

σιν; Ἴδ' που ὁμοία ἐστὶ πολέμῳ τινὶ ναυτικῷ, ὃν ἐκ
παλαιῶν προσκρουσμάτων, πολὺν κατ' ἀλλήλων τὸν
θυμὸν θρέψαντες, ναυμάχοι τινὲς ἄνδρες (21) καὶ
φιλοπολεμοὶ συνεστήσαντο. Ὅρα δὲ οὖν μοι ἐν τῇ
εἰκόνι ταύτῃ φοβερῶς ἐκατέρωθεν ἀντεφορμῶντα
τὸν στόλον, εἰτα εἰς τὸ ἀνέκαστον τῆς ὀργῆς ἐκρα-
γείσῃς, συμπεσόντας διαγωνίζεσθαι. Ὑπόθευ, εἰ
βούλει, καὶ λαβλαπι βιαία κλονεῖσθαι τὸ ναυτικόν,
καὶ ζόφον ἀθρόως ἐκ νεφῶν ἐπισχόντα μελαίνειν
πᾶν τὸ ὀρώμενον, ὡς μετρίαν εἶναι εἶναι φίλων καὶ
πολεμίων διάκρισιν, τῶν συμβόλων αὐτοῖς ἀγνοη-
θέντων διὰ τὴν σύγχυσιν. Ἐτι προσθήσωμεν δὲ
ἐνάργειν τῇ εἰκόνι καὶ θάλασσαν οἰδοῦσαν (22) καὶ
ἀνω στρεφόμενῃ ἐκ τῶν βυθῶν, καὶ λάδρον ἐκ νε-
φῶν ὕδωρ καταβρῆγνύμενον, καὶ φοβερὸν ἐπαν-
ιστάμενον ἐκ τριχυμίας τὸν κλύδωνα· εἰτα παντα-
χόθεν τῶν πνευμάτων εἰς ταυτὸν συμπεσόντων, πᾶν-
τα τὸν στόλον συναρασσόμενον, καὶ τῶν ἐπὶ παρα-
τάξιως τοὺς μὲν καταπροδιδόντας, καὶ παρ' αὐτὴν
τὴν ἀγωνίαν αὐτομολοῦντας· τοὺς δὲ ἀνάγκην ἔχειν
ἁμοῦ τε διωθεῖσθαι τὰ σκάφη ἐκ τῶν ἀνέμων ἐπιφε-
ρόμενα, καὶ ἀντεπιέναι τοῖς ἐφορμῶσι (23), καὶ
ἀλλήλους καταφονεύειν ὑπὸ τῆς στάσεως, ἣν ὁ πρὸς
τὸ ὑπερέχον φθόνος, καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ αὐτὸν ἔκα-
στον κρατεῖν ἐνεποίησαν (24). Ἐνθυμήθητι ἐπὶ
τούτοις συμμιγῇ τινα καὶ ἀστημον ἦχον πᾶσαν ἐπ-
έχοντα (25) τὴν ἐκεῖ θάλασσαν, ἐκ τῶν περιηγούντων
ἀνέμων, καὶ τοῦ πατάγου τῶν πλοίων, καὶ τοῦ βο-
θίου ζέοντος, καὶ ἐκ τῆς βοῆς τῶν πολεμοῦντων,
παντοδαπὰς φωνὰς ἐπὶ ταῖς πάθεσιν ἀφιέντων· ὡς
μήτε ναυάρχου, μήτε κυβερνήτου φωνὴν εἰσακού-
εσθαι, ἀλλὰ δεινὴν τινα εἶναι (26) ἀταξίαν καὶ σύγ-
χυσιν, τῆς τῶν κακῶν ὑπερβολῆς, διὰ τὴν πρὸς τὸ
ζῆν ἀπόγνωσιν, ἅπασαν αὐτοῖς τοῦ ἁμαρτάνειν
ἄδειαν ἐμποιοῦσας. Πρὸς τοὺς αὐτοῖς καὶ ἀμήχανόν
τινα νόσον δοξομανίας (27)· ὥστε, τῆς νεῶς (28) ἤδη
εἰς βυθὸν φερομένης, τοὺς ἐπιβάτας ἀλλήλοις (29)
τῆς τῶν πρωτείων ἱριδος μὴ ὑφίσθαι.

77. Μετάβα δὲ μοι ἀπὸ τῆς εἰκόνος ἐπ' αὐτὸ τοῦ
κακοῦ τὸ ἀρχέτυπον. Οὐχὶ πάλαι μὲν πως εἶδον
τὸ Ἀρειανὸν σχίσμα, εἰς ἀντίπαλον μοῖραν ἀποκρι-
θὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἐν πολεμίων τάξει αὐ-
τὸ κατ' ἐαυτὴ μόνον ἀντικαθίστασθαι; Ὅτε δὲ ἐκ τῆς
μακρᾶς καὶ χαλεπῆς ἱριδος εἰς προφανῇ τμὴν ἀγῶ-
να ἀντικατέστησαν, τότε δὲ εἰς πολλὰ μέρη κατὰ
μυρίους τρόπους ὁ πόλεμος διεσχίσθη· ὥστε καὶ διὰ
τὸ κοινὸν ἔχθος, καὶ διὰ τὸ ἰδίως ὑποπτον, ἀδιάλ-
λακτον πᾶσιν ὑπάρχειν τὸ μῖσος. Ὁ δὲ σάλος οὗτος
τῶν Ἐκκλησιῶν τίς οὐκ ἐστὶ θαλασσοῦ κλύδωνος

(25) Ἐπέχοντα. Ita mss. quinque. Editi ἀπ-
ηγούντα.

(26) Εἶναι. Hanc vocem ex veteribus libris addi-
dimus. Paulo post editi πᾶσαν αὐτοῖς. Libri vete-
res ut in textu.

(27) Δοξομανίας. Reg. quartus δοξομανίαν.

(28) Τῆς νεῶς. Tres mss. τῆς νεῆς.

(29) Ἀλλήλοις. Hanc vocem addidimus ex vete-
ribus libris, in quibus etiam legitur paulo post ἐπ'
αὐτῷ, pro eo quod erat in editis ἐπ' αὐτοῦ. Mox
Regius tertius τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ

ἀγριώτερος; ἐν ᾧ πᾶν μὲν ὄριον Πατέρων κεκίνη-
ται, πᾶς δὲ θεμέλιος, καὶ εἴ τι ἐχύρωμα δογμάτων
διασεσάλευται. Κλονεῖται δὲ πάντα καὶ κατασείεται
σαθρᾷ τῇ βάσει ἐπιωρούμενα· ἀλλήλοις δὲ ἐμ-
πίπτοντες, ὑπ' ἀλλήλων ἀνατρεπόμεθα. Κἂν μὴ
φθάσῃ βαλὼν ὁ πολέμιος, ὁ παραστάτης ἑτρώσῃ.
Κἂν πέσῃ βληθεὶς, ὁ συνασπιστὴς ἐπέβῃ (30). Το-
σοῦτον ἀλλήλοις κοινωνοῦμεν, ὅσον κοινῇ τοὺς ἐναν-
τίους μισεῖν. Ἐπειδὴν δὲ παρέλθωσιν οἱ πολέμιοι,
ἀλλήλους ἤδη βλέπομεν πολέμιους. Ἐπὶ τούτοις,
τῶν ναυαγίων τὸ πλῆθος τίς ἂν ἐξαριθμῆται; τῶν
μὲν ἐκ τῆς τῶν πολεμίων προσβολῆς καταδύντων,
τῶν δὲ ἐκ τῆς λαθραίας τῶν συμμαχούντων ἐπιβου-
λῆς, ἄλλων ἐκ τῆς ἀπειρίας τῶν εὐθυνόντων· ὅπου
γε αὐτάνθρωποι Ἐκκλησίαι, ὅσον ὑφάλοις τίσι τοῖς αἰ-
ρετικοῖς δόλοις προσαραχθεῖσαι διεφθάρτησαν, ἄλλοι
δὲ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σωτηρίου πάθους (31), παραλα-
βόντες τοὺς σάκας, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.
Αἱ δὲ ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου ἐπαγό-
μεναι ταραχαὶ πύλας οὐχὶ θυέλλης καὶ καταιγίδος
σφοδρότερον (32) τοὺς λαοὺς ἀνατρέπουσι; Κατηρῆς
δὲ τις ὄντως (33) καὶ στυγνὴ σκοτόμαινα τὰς Ἐκ-
κλησίας ἐπέχει, τῶν λαμπτήρων τοῦ κόσμου; οὗς
ἔθετο ὁ θεὸς τὰς ψυχὰς τῶν λαῶν φωτίζειν, ἐξοι-
κισθέντων. Τὸ δὲ ὑπερβάλλον αὐτοῖς τῆς πρὸς ἀλ-
λήλους φιλονεικίας, ἐπικρεμαμένου ἤδη τοῦ φόβου
τῆς τοῦ παντός διαλύσεως, παραιτεῖται (34) τὴν
αἰσθησίν. Τοῦ γὰρ κοινῶ καὶ δημοσίου πολέμου
πλείον ἐστὶ τὸ ἴδιον δυσμενές, τῆς ἐκ τοῦ κρατῆσαι
τῶν ἐναντίων δόξης τοῦ κοινῶς πᾶσι λυσιτελοῦντος
προτιθεμένης, οἷς τὸ παραυτίκα τῆς φιλοτιμίας
τερπνὸν τῶν εἰς ὕστερον ἀποκειμένων μισθῶν προ-
τιμότερον. Διόπερ πάντες ὁμοίως, καθ' ὃν ἂν ἑκα-
στος δύνηται τρόπον, τὰς φονικὰς χεῖρας ἀλλήλοις
ἀντεπιφέρουσι. Τραχεῖα δὲ τις κραυγὴ τῶν ἐξ ἀν-
τιλογίας παρατριβομένων ἀλλήλοις, καὶ βοή ἄστυμος,
καὶ δύσκριτος ἥχος ἐκ τῶν ἀσιγήτων θορύβων, πᾶ-
σαν ἤδη σχεδὸν Ἐκκλησίαν πεπλήρωκεν, ἐπὶ ὑπερ-
βολὰς καὶ ἑλλείψεις τὸ εὐθὲς δόγμα τῆς εὐσεβείας
παρατρεπόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ Ἰουδαϊσμόν διὰ
τῆς συγχύσεως τῶν προσώπων, οἱ δὲ ἐπὶ Ἑλληνι-
σμόν διὰ τῆς τῶν φύσεων ἐναντιότητος παραφέρον-
ται· οὔτε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς μεσιτεύειν αὐ-
τοῖς ἐξάρχουσας, οὔτε τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων
τὰς πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς διαλλαγὰς βραβεύουσιν.
Εἰς δὲ ὅρος φιλίας, τὸ καθ' ἡδονὴν εἰπεῖν· καὶ
ἐχθρας ἀρκοῦσα πρόφασις, τὸ μὴ συμβῆναι ταῖς
δόξαις. Πάσης δὲ συνωμοσίας πιστότερον πρὸς κοι-
νωνίαν στάσεως ἢ τοῦ σφάλματος ὁμοιότης. Θεολόγος
δὲ πᾶς, καὶ ὁ μυρίαὶς κηλὶς τὴν ψυχὴν στιγμα-
τίας (35). Ἐντεῦθεν τοῖς νεωτεροποιοῖς εὐπορία τῶν
συστασιαζόντων πολλή. Τοιγαροῦν αὐτοχειροτόνη-

A tandem marina procella non est atrocior? in qua
ut omnes Patrum termini loco moti sunt, ita omne
fundamentum, et si quod dogmatum munimentum,
convulsum est. Volvuntur insuper et quassantur
omnia, putri basi innitentia, dumque alii in alios
vicissim impetum facimus, alii ab aliis subvertimur.
Et si te prior non percusserit hostis, is qui auxilla-
tur, vulnerat. Quod si ille ceciderit letus, commi-
lito jam insurgit. Tantum inter nos habemus so-
cietatis, quantum communi odio adversarios pro-
sequimur. Ubi porro præterierint hostes, jam nos
inter nos hostes videmus esse. His de causis quis
enumerare possit naufragiorum multitudinem, vel
eorum qui hostium impressione demerguntur, vel
qui ex occultis sociorum insidiis occidunt, vel qui
per imperitiam ducum pereunt; cum Ecclesie una
cum ipsis hominibus, hæreticorum dolis velut
sub aqua latentibus scopulis illisæ, perditæ sint:
alii vero ex hostibus salutiferæ passionis, qui gu-
bernacula occuparunt, circa fidem naufragium fe-
cerint? Cæterum turbæ ab hujus mundi principibus
proficiscentes, qua non procella, quo non turbine
horribilius subvertunt populos? Ecclesias vero
caligo quædam adeo plane tristis ac mœsta occu-
pat, videlicet luminaribus mundi, quæ Deus posue-
rat ad illuminandas populorum animas, domo
profligatis. Porro immodica jam inter ipsos vincendi
contentio, cum jam immineat terror minitans rui-
nam universi, adimit mali sensum. Nam privata
simultas plus est quam commune publicumque
bellum, dum adversarios vincendi gloria præfertur
publicæ omnium utilitati, quibus præsens tempora-
riaque gloriæ voluptas prior ac potior est præmiis
in posterum repositis. Eoque omnes pariter quo-
cunque possunt modo interfectorices manus sibi in-
vicem afferunt. Acerbus autem quidam clamor eo-
rum, qui ex contentione sese mutuo collidunt, con-
fusaque vociferatio, indistinctus sonitus e nunquam
silentibus tumultibus, totam prope jam Ecclesiam
implevit, per excessus ac defectus rectum pietatis
dogma subvertentibus. Nam alii quidem ad Ju-
daismum, ob personarum confusionem, alii contra,
ad paganismum per naturarum contrarietatem de-
feruntur: adeo ut nec divinitus inspirata Scriptura
inter illos sequestram agere possit, nec apostolicæ
traditiones illos inter se conciliare valeant. Sed
nnicus amicitiae finis est ad gratiam loqui: ac suf-
ficiens est inimicitiae causa, opinionibus dissentire.
Porro erroris similitudo res est quavis conjuratione
firmior ad seditionis societatem. Theologus vero
quilibet est, is etiam, qui maculis innumerabilibus
animam habeat notatam. Hinc rerum novatoribus

(30) Ἐπέβῃ. Ita Regius secundus, multo melius quam editi ἐπενέβῃ. Tres alii codices ἐπενέβῃ.

(31) Σωτηρίου πάθους. Ita ope Regii secundi emendavimus quod in editis legebatur σωτηρίου Πνεύματος, non ex stylo et more Basilii, qui Spiritum sanctum σωτήριον nusquam appellat. Unde Combefisius legendum putabat σωτηρίου κτην-
γματος.

(32) Σφοδρότερον. Reg. secundus βαρύτερον.

(33) Ὀντως. Ita mss. codices. Editi οὕτως.

(34) Παραιτεῖται. Reg. secundus παραιρεῖται. Paulo post editi κρατεῖσθαι. Mss. ut in textu. Sub-
inde Reg. secundus τῆς φιλονεικίας τερπνόν

(35) Στιγματίας. Ita mss. quatuor. Editi στιγμα-
τίας.

multa copia simul excitantium seditionem. Itaque qui seipsos suis elegere suffragiis, quique affectant principatum, ii Ecclesiarum praefecturas sortiuntur, repulsa sancti Spiritus administratione. Jamque prorsus evangelicis ritibus ob sublatum rerum ordinem confusis, ineffabilis est ad praefecturas irruptio, unoquoque eorum qui ambitione laborant, sese in dignitates per vim intrudente. Jam vero gravis quaedam anarchia ab hoc principatus amore populos invasit: unde irritae sunt prorsus ac inanes praefectorum exhortationes, dum nemo se magis alteri auscultare, quam aliis imperare debere, ob factum ex inscitia conceptum existimat.

78. Has ob res silere utilius judicavi, quam loqui, tanquam hominis vox per tantos tumultus exaudiri non possit. Nam si vera sunt quae dixit Ecclesiastes¹⁸, verba sapientum in quiete audiri, plurimum abest, ut in hoc statu rerum de his loqui conveniat. Me vero etiam illud propheticum dictum reprimat: *Intelligens in tempore illo tacebit: eo quod tempus malum est*¹⁹, in quo alii quidem supplantant, alii vero insultant lapso, alii vero applaudunt; sed qui **67** labascenti manum ex misericordia porrigat, nullus est; quanquam juxta legem veterem²⁰, ne is quidem qui vel jumentum inimici sub onero collapsum praeterierit, caret reprehensione. Sed non itidem sit hisce temporibus. Quinam fieret? quando refrigerata omnium charitate, sublata est fratrum conspiratio, concordiae vero etiam nomen ignoratur; sublatae sunt autem etiam amicae admonitiones, nusquam viscera Christiana, nusquam lacryma ex commiseratione. Non est qui infirmum in fide suscipiat, sed tantum odium inter tribules exarsit, ut quisque magis de proximi lapsibus, quam de propriis recte factis exsultet. Quemadmodum autem in contagiis pestilentiarum etiam ii qui summa cura servant victus rationem, tamen iisdem morbis quibus alii laborant, dum ob consuetudinem eorum qui corrupti sunt, opplentur ipsi aegrotatione: itidem nunc omnes similes inter nos facti sumus, a contentione, quae nostros animos occupavit, ad malorum aemulationem perducti. Hinc implacabiles et amari sedent erratorum examinatores, iniqui vero et malevoli recte factorum iudices: ac tantum, ut videtur, malum nobis insedit, ut ratione destituamur magis, quam ipsa animalia bruta: siquidem illa quae sunt ejusdem generis, inter sese consociantur, at nobis atrocissimum bellum est adversus domesticos.

A τοι καὶ σπουδαρχίδαι τῶν Ἐκκλησιῶν τὰς προστασίας διαλαγχάνουσι, τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρωσάμενοι. Καὶ παντελῶς ἤδη τῶν εὐαγγελικῶν θετημῶν ἐξ ἀκοσμίας συγκεχυμένων, ἀμύθητος ὠθισμὸς ἐπὶ τῆς προεδρίας ἐστὶ, τῶν φανησιῶντων ἐκάστου ἐαυτὸν εἰσποιεῖν τῇ προστασίᾳ βιαζομένου. Ἀναρχία δὲ τις εἰσὶν ἀπὸ τῆς φιλαρχίας ταύτης τοῖς λαοῖς ἐπιχώμασεν· ὅθεν ἀπρακτοὶ παντελῶς καὶ ἀργαὶ τῶν ἐπιστατούντων αἱ παρακλήσεις, οὐ μᾶλλον ἀκούειν τινός, ἢ αὐτῷ (36) ἀρχεῖν ἐτέρων ὑφαιδόμενον εἶναι ἐκάστου διὰ τὸν ἐξ ἀμαθίας τῶρον λογιζομένου.

78. Διὰ ταῦτα λυσιτελεστέραν τοῦ λόγου τὴν σιωπὴν ἐπιθήμην, ὥς οὐ δυναμένους φωνῆς ἀνθρώπου διὰ τοσούτων θορύβων εἰσακουσθῆναι. Εἰ γὰρ ἀληθὴ τὰ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ ῥήματα, ὅτι λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκούονται, πολλοὺ ἂν ὀλοὶ πρέπειν τῇ νῦν καταστάσει τὸ περὶ τούτων λέγειν. Ἐμὲ δὲ καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο κατέχει λόγιον, ὅτι Ὁ συνιών ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ (57) σιωπήσεται· διότι ὁ καιρὸς ποιητὴς ἐστίν· ἐν ᾧ οἱ μὲν ὑποσχελίζουσι νῦν, οἱ δὲ ἐνἄλλονται τῷ περὶντι, ἄλλοι δὲ ἐπιχροτοῦσι· ὁ δὲ τῷ ἐκλάσαντι χεῖρα ὀρέγων ἐκ συμπαθείας οὐκ ἔστι· καίτοιγε, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον, οὐδ' ὁ τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ πεπιτωκὸς ὑπὸ τὸν γόμον (58) παραδραμῶν ἀκατάγνωστος. Ἀλλ' οὐχὶ τανῦν τοιαῦτα. Πόθεν; ὅπου γε, διὰ πάντων τῆς ἀγάπης ψυγείτης, ἀνῆρηται μὲν ἀδελφῶν σύμπνοια, ὁμοιοία; δὲ ἀγνοεῖται καὶ τοῦνομα· ἀνῆρηται δὲ ἀγαπητικαὶ νοουθεσίαι· οὐδαμοῦ σπλάγχχνον Χριστιανῶν (59), οὐδαμοῦ δάκρυον συμπαθείας. Οὐκ ἔστιν ὁ τὸν ἀποθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνόμενος, ἀλλὰ τοσοῦτον μῖτος τοῖς ὁμοφύλοις πρὸς ἀλλήλους ἐκκέχυται, ὥστε μᾶλλον τοῖς πλητίον πτώμασιν ἢ τοῖς οἰκείοις ἕκαστος κατορθώμασιν ἐπαγάλλονται. Ὡς περὶ δὲ ἐν ταῖς λοιμικαῖς συμπαθείαις καὶ οἱ κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν διαιτώμενοι τὰ ἕα τοῖς ἄλλοις κάμνουσιν, ἐκ τῆς πρὸς τοὺς διεφθαρμένους ὁμιλίας τῆς ἀβρώστιας (40) ἀναπιμπλάμενοι· οὕτω καὶ νῦν πάντες ἀλλήλους γεγονάμεν ὅμοιοι, ὑπὸ τῆς κατασχούσης τὰς ψυχὰς ἡμῶν φιλονεικίας πρὸς τὸν τῶν κακῶν ζῆλον ὑπενεχθέντες. Ἐνταῦθεν ἀσύγγνωστοι μὲν καὶ πικροὶ καθήνται τῶν ἀποτυγχανομένων ἐξετάσται, ἀγνώμονες δὲ καὶ δυσμενεῖς τῶν κατορθουμένων κριταί· καὶ τοσοῦτον, ὥς ἔοικε, τὸ κακὸν ἡμῖν ἐνέδρῃται, ὥστε καὶ τῶν ἀλόγων γεγονάμεν ἀλογώτεροι· εἰ γε ἐκεῖνα μὲν τὰ ὁμόφυλα ἀλλήλοις συναγελάσσεται, ἡμῖν δὲ ὁ χαλεπώτατος πόλεμος πρὸς τοὺς οἰκείους ἐστὶ.

¹⁸ Eccl. ix, 17. ¹⁹ Amos v, 13. ²⁰ Ezech. xxi, 5.

(36) Ἡ αὐτῷ. Ita codices nostri omnes. Editi ἡ αὐτόν.

(37) Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Haec desunt in tribus mss. Legitur etiam in nonnullis codicibus καιρὸς ποιητῶν ἐστίν.

(58) Τὸν γόμον. Sic mss. codices. Editi τῶν

γόνων.

(59) Χριστιανόν. Sic veteres libri. Editi χρηστόν.

(40) Ἀβρώστιας. Duo Regii codices addunt πάσης. Non multo post editi ὑπαχθέντες. Codices mss. ut in textu.

79. Τοῦτων μὲν οὖν πάντων ἕνεκεν σιωπῆν ἔδει. Ἀλλ' ἀνθεῖλκε (41) γὰρ ἐτέρωθεν ἡ ἀγάπη, οὐ ζητοῦσα τὸ ἑαυτῆς, καὶ νικῆν ἀξιούσα πᾶσαν καιρῶν καὶ πραγμάτων δυσχέρειαν. Ἐδιδάξαν δὲ ἡμεῖς καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας παῖδες, καὶ μηδενὸς ἔντος τοῦ συντιθεμένου τῇ εὐσεβείᾳ, καθ' ἑαυτοῦς τὸ ἐπιβόλον ἔκτελεῖν· οἱ γὰρ ἐκ μέσης τῆς φλογὸς τὸν θεὸν ἀνώμουν, μὴ λογιζόμενοι τὸ πλῆθος τῶν τῆν ἀλήθειαν ἀθετούντων, ἀλλ' ἀλλήλοις ἀρκούμενοι, τρεῖς ὄντες. Διόπερ οὐδὲ ἡμῖν ἔκγονο ἐνεποίησε τῶν πολέμιον τὸ νέφος, ἀλλὰ τὴν ἐλπίδα θέμενοι ἐπὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Πνεύματος, ἐν πάσῃ παράρρησι κατηργείλαμεν τὴν ἀλήθειαν. Ἢ πάντων ἂν ἦν σχετιώτατον, τοῖς μὲν βλασφημοῦντας τὸ Πνεῦμα οὕτως εὐκόλως πρὸς τὸν εὐσεβῆ (42) λόγον ἀποθρασύνεσθαι· ἡμεῖς δὲ, τριχούτων ἔχοντας συνασπιστὴν καὶ συνήγορον, ὀκνεῖν τὸν λόγον διακονεῖν (43), τὸν ἐκ τῆς τῶν πατέρων παραδόσεως πρὸς ἡμᾶς ἀκολουθεῖν ἡμεῖς διασωθέντα. Ἐπὶ πλείον δὲ ἡμῶν ἐπήγειρε τὴν ὁρμὴν τῆς τε ἀνυποκρίτου σου ἀγάπης τὸ διάπυρον καὶ τὸ τοῦ τρόπου ἐκδριθεῖς καὶ ἡσύχιον, ἐγυώμενον μὴ εἰς πολλοὺς ἐξοίσειν τὰ βεβηλωμένα· οὐχ ὡς ἀξία κατακρύπτεισθαι, ἀλλ' ὥστε μὴ ρίπτεισθαι τοῖς χοίροις τοὺς μαργαρίτας. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Σοὶ δὲ, εἰ μὲν ἀρκούντως ἔχει τὰ εἰρημένα, τοῦτο πέρας ἔστω τοῦ περὶ τούτων λόγου. Εἰ δὲ ἄλλοπῶς ἔχειν δοῖται, φθόνος οὐδὲς φιλοπόνως προσειδριύοντα τῇ ζητήσῃ, δι' ἐρωτήσεως ἀφιλονεικοῦ προτεθῆναι τῇ γνώσει. Δώσει γὰρ ὁ Κύριος ἢ δι' ἡμῶν, ἢ δι' ἐτέρων (44), τῶν λειπομένων τὴν πληρωσιν κατὰ τὴν ἐπιχορηγούμενην τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ γνώσιν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος.

79. Itaque propter has omnes causas silendum erat, sed in diversam partem retraxit charitas, non quærens quod ipsius est¹¹, ac vincere cupiens omnem temporum ac rerum difficultatem. Quin et pueri qui fuerunt in Babylonia docuerunt nos, etiamsi nemo sit qui pietati suffragetur, tamen privatim quod officii nostri est peragere: qui quidem ex incendio medio canebant hymnos Deo, hand reputantes multitudinem aspernantium veritatem, sed sibi invicem sufficientes, cum essent tres¹². Quapropter ne nos quidem deterruit hostium nubes, sed fixa spe in præsidio Spiritus, cum omni fiducia veritatem annuntiavimus. Alioqui foret omnium miserrimum, eos qui conviciis incessunt Spiritum, tam facile adversus piam doctrinam animo efferti ac insollescere: nos vero qui talem habemus protectorem ac patronum, non audere doctrinam tradere, quæ ex majorum traditione perpetua memorie serie ad nos usque servata fuit. Magis tamen excitavit impetum nostrum igneus charitatis tuæ non fictæ fervor, morumque tuorum gravitas ac taciturnitas: quæ res spondebant fore, ut ea quæ dicturi essemus non prodirent in vulgus: non quod digna sint quæ celentur, sed ne margaritæ projiciantur porcis. Et hæc quidem hactenus. Quod si tibi de his satis dictum videtur, sit hic sermonis finis: sin minus, nulla invidia est, studiosè insidentem inquisitioni, per interrogationem a contentione alienam aliquid addere cognitioni. Dabit enim Dominus aut per nos aut per alios, eorum quæ desunt complementum, juxta scientiam quæ dignis subministratur a Spiritu.

¹¹ I Cor. xiii, 5. ¹² Dan. iii 12.

(41) Ἀνθεῖλκε. Sic mss. codices. Editi ἀνθεῖλε. (42) Εὐσεβῆ. Sic omnes nostri codices, exceptis tamen Regio secundo et Colbertino, in quibus desunt aliquot folia. Contra in editis legebatur ἀσεβῆ. (43) Διακονεῖν. Veest ea vox in quatuor illis co-

dicibus; sic tamen ut in ora Regii quarti legatur.

(44) Ἢ δι' ἡμῶν, ἢ δι' ἐτέρων. Ita nostri codices mss. Editi δι' ἡμῶν, ἢ καὶ δι' ἐτέρων. Mox duo codices τῶν λειπόντων, alii duo τῶν λοιπῶν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.
—
SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII
EPISTOLÆ

68-69 SECUNDUM ORDINEM TEMPORUM NUNC PRIMUM DISPOSITÆ ET IN TRES CLASSES DISTRIBUTÆ.

CLASSIS I. Continet epistolas ante episcopatum scriptas ab anno 357 ad annum 370. Quibus adduntur nonnullæ dubiæ, quia videntur ad hoc tempus pertinere.

II. Quas episcopus scripsit ab anno 370 ad annum 378.

III. Epistolas nulla temporis nota signatas, cum pluribus dubiis et spurilis nonnullis.

CLASSIS PRIMA.

EPISTOLA I'.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

Fingit Basiliius sese, dum Eustathium frustra quærit in variis regionibus, pene dubitasse annon fato aut fortuna omnia fiant, sed illius litteris recreatum mutasse sententiam; hæc, inquam, fingit ut refellat acutius, et providentiam statuat.

Eustathio philosopho.

A

Εὐσταθίῳ φιλοσόφῳ (45).

Jam me animo deficientem ob illatas ab ea quæ dicitur fortuna injurias, a qua semper aliquid impedimenti exstitit, quominus tecum congrederer, litteris miro quodam modo recreasti ac consolatus es. Jam enim apud me ipse quodam modo versabam, annon forte verum sit, quod a pluribus dictitatur, necessitate quadam ac fato res nostras sive parvas sive magnas regi, nec ullius rei nos homines esse dominos; aut si res ita se non habet, fortuna quadam humanam vitam prorsus agitari. Atque his cogitationibus plurimam dabis veniam, ubi causas, quibus ad eas adductus sim, didiceris. Ego reliqui Athenas quæ tuæ philosophiæ famam, contemptis quæ illic

Ἀπειρηκότα με ἤδη πρὸς τὰς παρὰ τῆς λεγομένης (46) τύχης ἐπηρείας, παρ' ἧς αἰεὶ τι πρὸς τὸ μὴ συγγενέσθαι σοὶ ἐμπόδιον γέγονε, θαυμαστῶς πως ἀνεκαλέσω καὶ παρεμυθήσω τοῖς γράμμασι. Καὶ γὰρ πως ἤδη καὶ κατ' ἐμαυτὸν ἑστρεψον, μὴ ποτε ἀληθὲς ἔστι τὸ παρὰ τῶν πολλῶν θρυλλούμενον, ὅτι ἀνάγκη τις ἔστι καὶ εἰμαρμένη ἡ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἡμετέρων ἄγουσα· αὐτοὶ δὲ οὐδενὸς ἔσμεν εἰ ἀνθρώποι κύριοι· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, τύχη τις πάντως τὸν ἀνθρώπινον ἐλαύνει βίον. Καὶ τούτων πολλὴν συγγνώμην ἔχεις τῶν λογισμῶν, ἱππεύδαν τὰς αἰτίας, ὅφ' ὧν εἰς αὐτοὺς προήχθην, μάθης. Ἐγὼ κατέλιπον τὰς Ἀθήνας κατὰ φέρμην τῆς σῆς φιλοσοφίας, ὑπεριδὼν τῶν ἐκεῖ. Παρέδραμον δὲ τὴν ἐφ'

B

Alias CLXV. Scripta anno 357.

(45) Εὐσταθίῳ φιλοσόφῳ. Codex Reg. primus sic habet: Πρὸς τὸν Εὐστάθιον πρεσβύτερον Ἀντιοχείας, Ad Eustathium presbyterum Antiochiæ. Codex Vaticanus et Coislinianus recentior, et Regius secundus: Πρὸς Εὐστάθιον φιλόσοφον ἀπὸ Ἀντιοχείας, πρὸ τοῦ πρεσβύτερον κατασταθῆναι, Ad Eustathium philosophum ab Antiochia, priusquam presbyter crearetur, Basiliius videlicet. Inde videtur derivata codicis Harlæani mendosa lectio: Εὐσταθίῳ φιλοσόφῳ Ἀντιοχείας περὶ τοῦ πρεσβυτερίου, Eustathio philosopho Antiochiæ de sacerdotio. Sed his titulis parum hoc loco tribuendum. Nam nec presbyter erat Eustathius ille, sed ethnicus, ut indicant hæc Basilii verba: *Ἄλλοι, quæso, nonne sunt opera fati, uti tu*

direris, nonne necessitatis? Neque etiam Antiochia ortus videtur fuisse, sed Cappadocia, ubi spes illius videndi et antea Basilium Athenis redeuntem tenuerat, et tunc etiam Alexandriæ ægrotantem tenebat. Unde merito idem esse creditur Eustathio illi, quem pluribus laudat Eunapius, et Cappadocia ortum testatur. Si quis autem his verbis ἀπὸ Ἀντιοχείας significari velit Basilium Antiochiæ scripsisse: ne id quidem verum erit. Tunc enim, ut ipse declarat, Alexandriæ morabatur. Id unum ex citatis codicibus erui potest, Basilium hæc scripsisse antequam presbyter crearetur.

(46) *Λεγεμένης* deest in quinque codicibus mss. non vetustissimis.

Ἑλλησπόντου πόλιν, ὡς οὐδεὶς Ὀδυσσεὺς Σειρήνων μέλη. Καὶ τὴν Ἀσίαν ἐθαύμασα μὲν, πρὸς δὲ τὴν μητρόπολιν (47) τῶν ἐν αὐτῇ καλῶν ἱπαιγόμεν. Ἐπεὶ δὲ κατέλαβον τὴν πατρίδα, καὶ σε ἐν αὐτῇ τὸ μέγα ἔφειλος ζητήσας οὐχ εὔρον, ἐντεῦθεν μοι λοιπὸν αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἀφορμαὶ τῶν ἀδοκῆτων ἐπιγεγόναισι κωλυμάτων. Ἢ γὰρ ἀσθνεῖν πάντως ἔδει, καὶ διὰ τοῦτο ἀπολείπεσθαι· ἢ ἐπὶ τὴν ἑώραν βαδίζοντι συναπαίρειν μὴ δύνασθαι· ὅψε δὲ ποτε μυρίοις πόνοις τὴν Συρίαν καταλαβόντα, οὐκ ἔχειν συνεῖναι τῷ φιλοσόφῳ, πρὸς Αἰγυπτίους ἀπάραντι. Πάλιν οὖν ἔδει Αἰγυπτίονδ' ἵεναι (48), δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλήν τε· καὶ οὐδ' ἐνταῦθα τὸ σπουδαζόμενον ἔχειν. Ἀλλ' οὕτω δύσεως ἦν, ὥστε ἢ τὴν ἐπὶ Πέρσας βαδίζειν ἔδει, καὶ συμπορεύεσθαι εἰς ὅτι μάλιστα τῆς βαρβάρων (ἤλθε γὰρ δὴ χάκεισε· τοσαύτη τις ἦν φιλονεικία τοῦ δαίμονος), ἢ αὐτοῦ καθῆσθαι ἐπὶ τῆς (49) Ἀλεξάνδρου, ὅπερ οὖν καὶ συνέβη. Δοκῶ γὰρ μοι, εἰ μὴ, ὥσπερ τι θρέμμα, θαλλῶν προδεικνυμένῳ ἔρποντος ἀπηγόρευσα, ἐπέκεινα ἂν σε (50) καὶ Νύσσης τῆς Ἰνδικῆς ἐλθεῖν ἀγόμενον, καὶ εἰ τι ἔσχατον τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης χωρίον, καὶ τοῦτο ἐπιπλανηθῆναι. Καὶ τί δὲ τὰ πολλὰ λέγειν; Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον νῦν ἐπὶ τῆς πατρίδος (51) διάγοντι συγγενέσθαι οὐκ ἐξέσται, μακρὰς ἀρρώστιάς ἐξαιρημένῳ· αἶε μὴ τοῦ γε λοιποῦ μετριώτεροι γένοιτο, εὐδὲ κατὰ τὸν χειμῶνα τῇ λογιστῇ σου συνεσόμεθα. Ταῦτα οὐχ εἰμαρμένης ἔργα, ὡς ἂν αὐτὸς εἴποις; ταῦτα οὐκ ἀνάγκης; ταῦτα οὐχί, μικροῦ δεῖν, καὶ τοὺς τῶν ποιητῶν ἐπὶ Ταντάλῳ μύθους ὑπερεβάλετο (52); Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ῥᾶων γέγονα τοῖς γράμμασι, καὶ οὐκέτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰμι γκώμης. Φημί δὲ χρῆναι (53), διδόντι μὲν τὰ ἀγαθὰ τῷ Θεῷ χάριν εἰδέναι, ταμειουσμένῳ δὲ μὴ δυσχεραίνειν. Καὶ δὴ οὖν καὶ ἡμῖν εἰ μὲν παράσχοιτο (54) συνεῖναι σοι, ταῦτ' ἀριστά τε ὁμοῦ καὶ ῥῆδιστα ἱγησόμεθα· εἰ δὲ ἀναδάλωτο, πρῶως οἴσομεν τὴν ζημίαν. Ἀμεινον γὰρ πού πάντως, ἢ ὡς ἂν ἡμεῖς προελοίμεθα (55), διοικεῖ τὰ ἡμέτερα.

melius profecto, quam nos ipsi eligere possimus, nostra moderatur.

(47) *Μητρόπολιν*. Liqueet urbem in Hellesponto sitam esse Constantinopolim. Asiae autem metropolim non Ephesum videtur appellare Basilii, sed Caesaream; illuc enim mente et animo ferebatur; hic illius viæ finis; et dum hunc ei titulum tribuit ob rerum bonarum ornamenta, satis indicat jure debitum non fuisse. Paulo post legimus cum antiquis codicibus ἐπὶ δὲ pro eo quod est in editis ἐπειδὴ δὲ.

(48) *Αἰγυπτίονδ' ἵεναι*. Duo codices mss. Αἰγυπτίον τ' ἵεναι, quatuor alii Αἰγυπτίον τε ἵεναι. Paulo post vocula δὲ addita ex duobus codicibus mss.

(49) *Ἐπὶ τῆς*. Editi ἢ ἐπὶ τῆς. Erratum sustulimus auctoritate codicis Coisluniani antiquioris et Harlaeani.

(50) *Ἐπέκεινα ἂν σε*. Sic codices antiqui septem; male in editis ἐπέκεινα ἂν με, quod sententiae acumen prorsus elidebat.

(51) *Ἐπὶ τῆς πατρίδος*. Sic duo vetustissimi codices Coislunianus et Medicus. Sic etiam habuit prima manu alius antiquissimus codex, olim bibliothecae Harlaeanae, nunc Sangermanensis ex dono illustrissimi senatus principis Harlei. Codex Anglicanus ἐπὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, in eadem patria. Editi

sunt. Præterit autem citius Hellesponti civitatem, quam quisquam Ulysses Sirenium cantus. Et Asiam quidem admiratus sum; sed ad bonorum, quæ in ea sunt, metropolim properabam. Postquam autem veni in patriam, teque ingens lucrum in ea quæsitum non inveni; hinc 70 mihi deinceps multarum variarumque occasiones inopinatarum obortæ sunt impedimentorum. Vel enim ægrotandum prorsus fuit, teque idcirco carendum; vel necesse fuit tecum abeunte in Orientem proficisci non posse, et cum tandem aliquando innumeris laboribus in Syriam pervenissem, philosophi, qui in Ægyptum abierat, congressum non assequi. Rursus igitur proficiscendum fuit in Ægyptum, longo et difficili itinere, ac ne illic quidem assequendum quod erat in optatis. Sed tam infausto amore capiebar, ut aut ad Persas eundum mihi esset, et ad extremos usque barbaros simul proficiscendum (siquidem illuc etiam veneras: usque adeo obsistebat dæmon), aut hic sedendum Alexandria: id quod et contigit. Puto enim nisi pecudis instar præmonstratum ramum sequendo defatigatus essem, futurum fuisse ut vel ultra Nyssam Indicam actus pergeres, ac si quis extremus orbis nostri locus, in eo etiam errares. Sed quid multa opus est referre? Nunc postremo cum in patria veriseris, tecum esse non contigit, eo quod diuturnis morbis detinear: qui nisi deinceps mitiores fiant, ne in hieme quidem prudentiam tuam conveniemus. Hæc, quæso, nonne sunt opera fati, uti tu dixeris? nonne necessitatis? hæc nonne propemodum poetarum de Tantalo fabulas superarunt? Sed, ut dixi, ex litteris tuis melius me habui, nec jam amplius in eadem sum sententia. Censeo autem oportere Deo bona largienti gratias agere, procrastinanti vero non succensere. Et sane, si nobis dederit tecum esse, optima hæc simulque jucundissima putabimus: si rem differat, damnum leniter scremus. Nam

ti et alii mss. ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας, in eadem regione, id est, cum in eadem regione veriseris, nec jam locum ex loco mutes. Codex Anglicanus, in quo perspicuum est vocem πατρίδος assutam fuisse, dat conjiciendi copiam, scripsisse Basilium ἐπὶ τῆς αὐτῆς, supplendo χώρας. In nonnullis autem libris additum fuisse χώρας, in aliis vero, cum ad marginem scriptum esset πατρίδος, ut indicaretur quo in loco moraretur Eustathius, hanc vocem in contextum niigrasse. Cæterum hanc conjecturam præferre nolui antiquissimis codicibus.

(52) *ὑπερεβάλετο*. Sic quinque optimi mss. Editi ὑπερεβάλλετο.

(53) *Φημί δὲ χρῆναι*. Huc spectabat perelegans Basilii ironia. Nam fingere se in aliquam opinionem inclinasse, sed eam coactum esse rejicere, peracuta est refellendi ratio.

(54) *Παράσχοιτο*. Quatuor codices mss., in his Coisl. primus et Harl., παράσχοι τό, alius παράσχε τό.

(55) *Προελοίμεθα*. Quatuor codices mss. nempe Anglicanus et Vaticanus cum Regio secundo et Coisluniano secundo προῖδοίμεθα, melius quam nos iost providere possimus.

EPISTOLA II.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β.

Gregorio nihil curanti de sui solitudinis Basilii, sed scire averti, quomodo ibi vivatur, exponit Basilius non quid ipse faciat (humiliter enim fatetur se non multum proficere), sed quid faciendum sit: quanta sint solitudinis ad pietatem adjuncta, quomodo Scripturarum lectioni subjungenda oratio, quid in sermone et in incessu, quid in cibo et potu et vestimento, quid in somno observandum.

Basilii Gregorio.

A

Βασίλειος Γρηγορίῳ (56).

1. Agnovi epistolam tuam, velut qui amicorum liberos ex apparente in ipsis similitudine cum parentibus cognoscunt. Quod enim ais, loci structuram magni momenti non esse ad ciendum in animo tuo desiderium aliquod vitæ nobiscum agenda, antequam de instituto ac vivendi ratione aliquid didiceris; sententia vere tua est, tuoque digna animo, **71** qui terrena omnia nihil esse existimas, ad beatitudinem nobis in pollicitationibus repositam. Quid autem ipse in hac solitudine noctu ac interdiu agam, dicere pudet. Reliqui equidem urbis commorationes, ut innumerabilium malorum causas: at me ipse nondum relinquere potui. Sed similis sum hominibus in mari summa difficultate, eo quod navigandi insolentes sint, laborantibus et nauseantibus, qui navigii magnitudinem, ut vehementius succutientem ægre ferunt, indeque in lembum aut naviculam transcunt, ubique nauseant et in angustiis versantur: una enim cum ipsis transit nausea ac bilis. Ad hunc igitur modum se quoque nostræ res habent. Nam insitos animi morbos circumferentes, ubique lisdem perturbationibus sumus obnoxii. Quare non magnopere adjuti sumus hac solitudine. Quæ autem facta oporteret, et unde nobis daretur inherere vestigiis ejus qui salutis dux fuit (*Si quis enim, inquit, vult post nos venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*²⁰), hæc sunt.

2. Enitendum est, ut mentem pacatam ac quietam habeamus. Quemadmodum enim oculus continenter circumactus, et nunc quidem in obliqua deflexus, nunc vero sursum ac deorsum frequenter contortus, clare ac perspicue rem objectam cernere non potest; sed aciem in rem visam deligi oportet, si modo perspicua futura est visio: ita et humana mens sexcentis mundi curis distra-

²⁰ Matth. xvi, 24.

* Alias I. Scripta initio secessus.

(56) Βασίλειος Γρηγορίῳ. Hunc titulum eruimus ex duobus vetustissimis codicibus, Harleano et Coisluniano primo. Legitur in nonnullis Γρηγορίῳ ἐταίρῳ, Gregorio sodali.

(57) Ἐπιγινώσκουσι. Ita vetustissimi quique codices. Editi ἐγγινώσκουσιν. Unus ex Regiis ἐπιγινώσκοντες. Subinde veteres aliquot libri τὴ μάθησις.

(58) Vide Addenda.

(59) Ἀξίον. Hanc vocem addidimus ex tribus vetustissimis codicibus, Harl., Coisl. primo et Mediceo. Sic etiam habet Regius secundus.

(60) Ἀπορροῦμενοις. Ope eorundem quatuor codicum emendavimus quod in editis legebatur κατὰ πλοῦν... ἀπολλυμένοις.

(61) Ἀηδία. Sic editio Basileensis, Coisl. primus, Vaticanus et alius a Combesio citatus. Edi-

1. Ἐπέγνων σου τὴν ἐπιστολὴν, ὥστερ οἱ τοὺς τῶν φίλων παῖδας ἐκ τῆς ἐπιφανομένης αὐτοῖς ὁμοιότητος πρὸς τοὺς τεκόντας ἐπιγινώσκουσι (57). Τὸ γὰρ μὴ μέγα εἶναι φῆσαι τὴν τοῦ τόπου κατασκευὴν (58) πρὸς τὸ ἐμποιῆσαι ὅρμητιν τινὰ τῇ ψυχῇ σου εἰς τὸν μὲθ' ἡμῶν βίον, πρὶν ἂν περὶ τοῦ τρόπου τι μάθῃς καὶ τῆς διαγωγῆς, ὅν ἦν ὅντως τὸ διανόημα, καὶ τῆς σῆς ψυχῆς ἄξιον (59), τῆς πάντα τὰ τῆδε μέτεν τιθεμένης, πρὸς τὴν ἐν ἐπαγγελίᾳς ἡμῖν ἀποκειμένην μακαριότητα. Ἐγὼ δὲ ἃ μὲν ποιῶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς ταύτης νυκτὸς καὶ ἡμέρας, γράφειν αἰσχύνομαι. Κατέλιπον μὲν γὰρ τὰς ἐν ἁστίαι διατριβὰς, ὡς μυρίων κακῶν ἀφορμὰς, ἑμαυτὸν δὲ οὐκ ἀπολιπεῖν ἠδυνήθην. Ἄλλ' ὁμοίως εἰμι τοῖς ἐν θαλάσῃ ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν πλοῦν ἀπειρίας ἀπορροῦμενοις (60) καὶ ναυτιῶσιν· οἱ τῷ μεγέθει τοῦ πλοίου δυσχεραίνουσιν, ὡς πολλὸν τὸν σάλον παρεχομένῳ, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸν λέμβον ἢ τὸ ἀκάτιον μεταδρίνοντες, πανταχοῦ ναυτιῶσι καὶ ἀποροῦνται· συμμετέρχεται γὰρ αὐτοῖς ἡ ἀηδία (61) καὶ ἡ χολή. Τοιοῦτον οὖν τι καὶ τὸ ἡμέτερον. Τὰ γὰρ ἐνοικα πάθη συμπεριφέροντες, πανταχοῦ μετὰ τῶν ὁμοίων θορύβων ἐσμὲν· ὥστε οὐδὲν μέγα τῆς ἐρημίας ἀπανάμεθα ταύτης. Ἄ μὲντοι ποιεῖν ἔδει, καὶ εὖτεν ὑπὲρξεν ἂν ἡμῖν τῶν ἰχνῶν ἔχεισθαι τοῦ πρὸς σωτηρίαν καθηγγησάμενου (Εἰ τις γὰρ, φησὶ, θέλει ἐπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπορτηρόσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταιρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι), ταῦτά ἐστιν.

C

2. Ἐν ἡσυχίᾳ (62) τὸν νοῦν ἔχειν περιῆλθαι προσήκει. Ὡς γὰρ ὀφθαλμὸν περιαγόμενον συνεχῶς, καὶ νῦν μὲν ἐπὶ τὰ πλάγια περιφερόμενον, νῦν δὲ πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω πυκνὰ μεταστρεφόμενον, ἰδεῖν ἐναργῶς τὸ ὑποκείμενον (63) οὐχ οἶόν τε, ἀλλὰ χρή προσερεσιθῆναι τὴν ὄψιν τῷ ὁρωμένῳ, εἰ μέλλοι ἐναργῆ αὐτοῦ ποιεῖσθαι τὴν θέαν· οὕτω καὶ νοῦν ἀνθρώπου ὁπὸ μυρίων τῶν κατὰ τὸν κόσμον φροντίζων περιελ-

tio Parisiensis ἀκτέλα. Sed mss. codices δεῖλα, paror, quæ vox minus commoda videtur Combesio. Paulo post codices nonnulli μέγα ἐκ τῆς. Sed Basilius prepositionem post hoc verbum apponere non solet. Subinde plerorumque codicum auctoritate addidimus voculam ἂν, et delevimus ἡμῖν post σωτηρίαν.

(62) Ἐν ἡσυχίᾳ. Ante has voces legitur in editis πρῶτον μὲν, quod, cum ab omnibus nostris abest codicibus mss., expungendum duximus.

(63) Καὶ κάτω... ἐναργῶς τὸ ὑποκείμενον. Sic veteres libri magno consensu. Editi καὶ τὰ κάτω... ἐναργῶς οὐχ οἶόν τε. Habent etiam καὶ κάτω editiones Hagauensis et Basileensis. Mox tres codices τῷ ὁρατῷ. Ibidem deest αὐτοῦ post ἐναργῆ in codice Vaticano et uno ex Combesianis.

κείμενον ἀμύχανον ἐναργῶς ἐνατενίσαι (64) τῇ ἀλτ-
θείᾳ. Ἀλλὰ τὸν μὲν οὕτω τοῖς δεισμοῖς τοῦ γάμου
συνεζευγμένον λυσσώδεις ἐπιθυμίαι καὶ ὄρμαι δυσ-
κλίθεκτοι καὶ ἔρωτες· τινες δυσέριστες ἐκταράσσουσι·
τὸν δὲ ἤδη κατεληγμένον (65) ὁμοζύγῳ ἑτερος θόρυ-
βος φροντῖδων ἐκδέχεται· ἐν ἀπαιδίᾳ παίδων ἐπι-
θυμία· ἐν τῇ κτήσει (66) τῶν παίδων παιδοτροφίας
μέριμνα· γυναικὸς φυλακὴ, οἴκου ἐπιμέλεια, οἰκι-
τῶν προστασία, αἱ κατὰ τὰ συμβόλαια βλάβαι,
εἰ πρὸς τοὺς γείτονας διαπληκτισμοί, αἱ ἐν τοῖς δι-
καστηρίοις συμπλοκαί, τῆς ἐμπορίας οἱ κίνδυνοι, αἱ
τῆς γεωργίας διαπονήσεις. Πᾶσα ἡμέρα ἰδίαν ἔχει
φέρουσα τῆς ψυχῆς ἐπιπλοκήν· καὶ αἱ νύκτες, τὰς
μεθημερινὰς φροντίδας παραλαβάνουσαι (67), ἐν
ταῖς αὐταῖς φαντασίαις ἐξαπατῶσι τὸν νοῦν· Τοῦτων
δὲ μία φύγη, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ κόσμου παντός.
Κόσμου δὲ ἀναχώρησις οὐ τὸ ἔξω αὐτοῦ γενέσθαι
σωματικῶς, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπαθείας τὴν
ψυχὴν ἀπορρήξαι, καὶ γενέσθαι ἀπολιν, δοικον, ἀν-
ίδιον, ἀφιλέταιρον, ἀκτῆμονα, ἄδιον, ἀπράγμονα,
ἀπανάλλακτον, ἀμυλῇ τῶν ἀνθρωπίνων διδασμάτων·
ἐτοιμὸς ὑποδοχῆσαι τῇ καρδίᾳ τὰς ἐκ τῆς θείας
διδασκαλίας ἐγγύς· ἐκείνης διατυπώσεις. Ἐτοιμασία δὲ
καρδίας ἡ ἀπομάθησις τῶν ἐκ πονηρᾶς συνήθειας
προκατασχόντων αὐτὴν διδασμάτων. Οὕτω γὰρ ἐν
κηρῷ γράψαμεν, μὴ προκαταλείναντα (68)
τοὺς ἐναποκαταμένους χαρακτῆρας· οὕτω ψυχῇ δό-
γματι οὐκ παραθέσθαι, μὴ τὰς ἐκ τοῦ ἔθνους προ-
λήψεις αὐτῆς ἐξελόντα. Πρὸς δὲ τοῦτο μέγιστον
ὄφελος ἡμῖν ἡ ἐρημία παρέχεται, κατευνάζουσα
τῶν πάθῃ, καὶ σχολὴν διδοῦσα τοῦ λόγου παντε-
λῶς αὐτῇ τῆς ψυχῆς ἐκτεμεῖν. Ὡς γὰρ τὰ θηρία
εὐκαταχώνιστα ἐστὶ καταψυχθέντα (69), οὕτως ἐπι-
θυμίαι καὶ ὄργαι καὶ φόβοι καὶ λύπαι, τὰ ἰσθόλα
τῆς ψυχῆς κακὰ, κατευνασθέντα διὰ τῆς ἡσυχίας (70),
καὶ μὴ ἐξαγριυνόμενα τῷ συνεχεῖ ἐρεθισμῷ, εὐκα-
ταχώνιστά τε τῇ δυνάμει τοῦ λόγου γίνεται. Ἐπει-
τοίνυν τὸ χωρεῖν τοιοῦτον, οἷον περ ἐστὶ καὶ τὸ
ἡμέτερον, ἐπιμείλει ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένον, ὥς
ὑπὸ μηδενός (71) τῶν ἔξωθεν τὸ συνεχές τῆς ἀσκή-
σεως διακόπτεσθαι. Ἀσκησις δὲ εὐσεβείας τὴν ψυχὴν
τρέφει τοῖς θεοῖς διανοήμασι. Τί οὖν μακαριώτερον
τοῦ τὴν ἀγγέλων χορείαν ἐν γῇ μιμεῖσθαι; εὐθὺς
μὲν (72) ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶντα,
ὑμνοῖς καὶ ᾠδαῖς γεραίρειν τὸν κτίσαντα· εἴτα

A cta, veritatem clare conspiciere non potest. Sed
cum quidem qui nondum nuptiarum vinculis
constrictus est, rabidae cupiditates, ac impetus
non facile superabiles, et amores perditissimi
conturbant : conjugio autem illigatum alius cu-
rarum tumultus excipit ; in orbitate desiderium
prolis, susceptis liberis, de his educandis sollici-
tudo : uxoris custodia, domus cura, servorum
gubernatio, accepta contractis in rebus damna,
contentiones cum vicinis, forenses concertatio-
nes, negotiationis alea, agriculturæ labores. Una-
quaqueque dies oritur suam ferens animi caliginem :
quin et noctes diurnas curas excipientes, isdem
rerum speciebus mentem fallunt. Horum autem
una vitatio est, secessus a toto mundo. Verum
B secessus a mundo, non est corpore extra ipsum
esse, sed animam ab affectionum cum corpore
consensione avellere, ac sine civitate esse, sine
domo, sine propriis rebus, sine amicorum socie-
tate, sine possessionibus, sine rebus ad victum
necessariis, sine negotiis, nullas res contrahen-
tem, humanarum disciplinarum experientiam, pa-
ratum ad suscipiendas corde informationes, quæ
ex doctrina divina ducuntur. Est autem cordis
preparatio, documentorum ex prava consuetu-
dine 72 illud preoccupantium oblivio. Nam nec in
cera scribere potest, qui jam insitas litteras non
deleverit : nec animo divina dogmata mandare,
qui anticipatas e consuetudine opiniones ex eo
non sustulerit. Ad id autem plurimum affert adju-
C menti solitudo, quæ varios animi nostri motus
consopit, ac rationi otium dat eos ex animo peni-
tus excindendi. Quemadmodum enim belluæ,
si demulceantur, facile vinci possunt ; ita libidi-
nes, iræ, pavores, mærores, venenata illa ani-
mæ mala, solitudine sopita, nec irritamento jugi
efflerata, vi rationis facilius superantur. Esto igitur
loens aliquis huiusmodi, qualis hic noater,
ita ab hominum commercio liber, ut religiosæ
exercitationis continuatio a nullo extraneo inter-
cidatur. Pietatis autem exercitatio animam divi-
nis cogitationibus alit. Ecquid igitur beatius,
quam in terra concentum angelorum imitari ; sta-
tim quidem ac dies incipit ad preces surgentem,
D hymnis et canticis Creatorem venerari ; exinde

(64) Ἐνατενίσαι. Ita mss. sex et editio Haga-
noensis. Editiones alie ἀτενίσαι.

(65) Κατεληγμένον. Nonnulli codices συγκατε-
ληγμένον, alii συγκατεργαμένον, unus a Combefisio
citalus καταργασμένον. Sic etiam nonnulli habent
ὁμοζύγι, alii ὁμοζύγι.

(66) Ἐν τῇ κτήσει, etc. Sic mss. sex ; nisi quod
in duobus legitur μέριμναι, et παίδων ἐπιθυμίαι.
Editi ἐν παίδων κτήσει περὶ τροφῆς φροντίς.

(67) Παραλαβάνουσαι. Hæc scriptura, quæ est
codicum Coisl. primi, Vaticanæ et duorum quos ci-
tat Combefisius, visa est preferenda vulgatæ πα-
ραλαβοῦσαι. Mox legitur in codicibus Harl., Med.
et duobus Regiis ὁ δρασμὸς ἀπὸ τοῦ κόσμου παντός.
Vulgata lectio apposita ad marginem codicis Medi-
cæi manu recentiore.

(68) Προκαταλείναντα. Ita septem mss. codices.

Editi καταλείναντα. Paulo post in codice Mediceo
ἐρημία γὰρ τίεται. Sic etiam in ora Coisl. primi.

(69) Καταψυχθέντα. Tres codices a Combefisio
citali καταψυχθέντα. Sic etiam Harkranus secunda
manu. Coisl. primus καταψυχθέντα, sed pariter se-
cunda manu.

(70) Διὰ τῆς ἡσυχίας. Codex Ravignanus δὲ
τῆς συνήθειας, et sic legit auctor interpretationis,
quæ est in editionibus Græcis et Latinis.

(71) Ὡς ὑπὸ μηδενός. Sic mss. codices plerique.
Editi ὥς μὴ ὑπὸ μηδενός.

(72) Εὐθὺς μὲν. Sic mss. codices septem. Editi
εὐθὺ μὲν. Ibidem unus ex Regiis codicibus ἀγγέλων
πολιτείαν. Mox ibidem editi καὶ ὑμνοῖς. Voculam
καὶ perinecommode positam sustulimus auctoritate
trium mss.

sole jam clare dilucescente, ad opera conversum, comitante ubique oratione, hymnis etiam opera tanquam sale condire? Siquidem hilarem jucundamque animæ æquabilitatem hymnorum solatia conferunt. Quies igitur principium expurgationis animæ, nec lingua loquente res humanas, nec oculis nitidos corporum colores aut concinnitates circumspicientibus; nec auditu animæ vigorem dissolvante per acromata modorum ad voluptatem compositorum, aut per hominum facietorum ac ridiculorum verba: id quod maxime animi vim frangere solet. Mens enim, quæ ad externa non dissipatur, neque per sensus in mundum diffunditur, redit quidem ad se ipsa; per se autem ad Dei cogitationem ascendit, etque decore illo illustrata ipsius etiam naturæ obliviscitur, nec jam cibi cura distrahitur aut amictus sollicitudine; sed terrenis curis vacua, omne suum studium ad æterna bona adispiscenda transfert; quomodo colat temperantiam atque fortitudinem, quomodo justitiam, ac prudentiam, ac reliquas virtutes, quæ, sub hæc genera distributæ, singula decenter in vita peragenda viro probò suggerunt.

ταύταις ὑποδαιρούμεναι, καθηκόντως ἕκαστα (78) ἐπιτελεῖν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποβάλλουσι τῷ σπουδαίῳ.

3. Maxima autem via ad officii investigationem est et Scripturarum divinitus inspiratarum meditatio. In his enim et rerum agendarum præcepta reperiuntur, et beatorum hominum res gestæ litteris traditæ, veluti animata quædam vitæ secundum Deum institutæ simulacra, ad bonorum operum imitationem proponuntur. Ac proinde quacunque 73 in re quisque mendose sese ipse habere senserit; in illam imitationem assidue incumbens, tanquam ex communi quadam medicinæ officina, appositum suæ infirmitati medicamentum invenit. Ac castitatis quidem amator historiam Josephi assidua lectione evolvit, atque ab eo actiones temperantiæ plenas ediscit, non solum a voluptatibus continentem illum reperiens, sed etiam habitu in virtute firmum. Fortitudinem vero discit a Jobo, qui, rebus suis retro sublapsis, ac egens ex divite, orbus ex pulchræ prolis parente temporis momento factus, non solum idem permansit, infractos animi sensus ubique retinens; sed ne amicis quidem, qui ad consolandum venerant, insultantibus et dolores conjunctim intendentibus, ira commotus est.

(73) Αὐτῷ. Ita Harl., Med., Cois. primus, Vat., et alii plures. Editi αὐτοῦ.

(74) Ἐν ἀκροάσει. Sic iidem mss. codices. Editi ἐν ἀκρόασι. Ibidem unus ex Regiis ἐν ῥήματι.

(75) Διαχεόμενος. Duo mss. διαφροσύμενος.

(76) Τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν. Sic mss. octo. Editi τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν. Mox editi περιλαμπόμενος τε καὶ ἡλλαμπόμενος. Emendavimus ope unius ex Combelisianis codicibus, et codicis Harlæani, qui prima manu habuit, ut edendum curavimus.

(77) Ἐαυτοῦ. Ita Harl., Coisl. primus et plures alii. Editi αὐτοῦ.

ἅλίου καθαρῶς διαλάμψαντος, ἐπ' ἔργα τρεπόμενον, πανταχοῦ αὐτῷ (73) τῆς εὐχῆς συμπαρούσης, καὶ τοῖς ὕμνοις, ὥσπερ ἄλατι, παραρτύνει τὰς ἐργασίας; Τὸ γὰρ ἱλαρὸν καὶ ἀλυπὸν τῆς ψυχῆς κατὰστημα αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. Ἦσυχία οὖν ἀρχὴ καθάρσεως τῇ ψυχῇ, μήτε γλώττης λαλούσης τὰ τῶν ἀνθρώπων, μήτε ὀφθαλμῶν ἐδ-
χροίας σωμάτων καὶ συμμετρίας περισκοπούντων, μήτε ἀκοῆς τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκλυούσης ἐν ἀκροά-
μασι (74) μελῶν πρὸς τῆδοντὴν πεποιημένων, μήτε ῥήμασιν εὐτραπέλων καὶ γελοαστῶν ἀνθρώπων, ὃ μάλιστα λύειν τῆς ψυχῆς τὸν τόνον πέφυκε. Νοῦς μὲν γὰρ μὴ σχεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἐξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος (75), ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δεῖ ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν (76) ἀνάβαινει· καὶ κείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει· μήτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μήτε πρὸς περιβολαίων μέριμναν τὴν ψυχὴν καθελκόμενος, ἀλλὰ σχολὴν ἀπὸ τῶν γήινων φροντίδων ἄγων, τὴν πᾶσιν ἑαυτοῦ (77) σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτῆσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν μετατίθῃσι· πῶς μὲν κατορθωθῇ αὐτῷ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία· πῶς δὲ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φρόνησις, καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί, ὅσαι ταῖς γενικαῖς

3. Μεγίστη δὲ ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὐρεσιν καὶ ἡ μελέτη τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν. Ἐν ταύταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθῆκαι εὐρίσκονται, καὶ εἰ βίῳ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, οἷον εἰκόνας τινὲς ἐμφυχοὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, τῷ μιμήματι τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται. Καὶ τοίνυν περὶ ὅπερ ἂν ἕκαστος (79) ἐνδεῶς ἔχοντας ἑαυτοῦ αἰσθάνηται, ἐκείνῳ προσδιατρέδων, οἷον ἀπὸ τινος κοινοῦ λατρείου, τὸ πρότερον εὐρίσκει τῷ ἀβήρωτῳ φάρμακον. Καὶ ὁ μὲν ἔραστῆς τῆς σωφροσύνης τὴν περὶ τοῦ Ἰωσήφ ἱστορίαν συνεχῶς ἀνελίσσει, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰς σωφρονικὰς ἐκδιδάσκειται πράξεις, εὐρίσκων αὐτὸν οὐ μόνον ἐγκρατῶς πρὸς τῆδονα ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ἐκτικῶς πρὸς ἀρετὴν διακείμενον· ἀνδρείαν δὲ παιδεύεται παρὰ τοῦ (80) Ἰωβ, ὃς οὐ μόνον, πρὸς τὰ ἐναντία τοῦ βίου μεταπειρόντος αὐτῷ, πέντης ἐκ πλουσιου καὶ ἄπεις ἀπὸ καλλίπαιδος ἐν μίᾳ καιροῦ ῥοπῇ γινόμενος, διέμεινεν ὁ αὐτός, ἀταπεινῶτον πανταχοῦ τὸ τῆς ψυχῆς φρόνημα διασώζων· ἀλλ' οὔτε τῶν φίλων τῶν εἰς παραμυθίαν ἤκόντων, ἐπαμβαινόντων αὐτῷ (81) καὶ συνεπιτεινόντων τὰ ἀλγεῖν, παρ-
ωξύνθη. Ἄλλιν σκοπῶν (82) τις πῶς ἂν πρῶτος ἐν

(78) Ἐκαστα. Duo mss. ἕκαστον.

(79) Ἐκαστος. Editio Parisiensis addit τῶν, quod deest in vetustis editionibus et omnibus nostris mss.

(80) Παρὰ τοῦ. Editi παρὰ τῷ, repugnantibus mss. plerisque omnibus.

(81) Αὐτῷ. Vitiose in editis αὐτῷ contra omnium mss. fidem.

(82) Σκοπῶν τις. Deest vocula in codicibus Mediceo, Harl. et aliis nonnullis; non tamen in Coislino primo.

ταυτῇ καὶ μεγάλθυμος γένοιτο, ὥστε τῷ μὲν θυμῷ κατὰ τῆς ἀμαρτίας κεχρησθαι, τῇ δὲ πραότητι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εὐρήσει (83) τὸν Δαβὶδ γενναῖον μὲν ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἀνδραγαθήμασι, πρᾶον δὲ καὶ ἀκίνητον ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν ἀντιδόσεσι. Τοιοῦτος (84) καὶ Μωσῆς, μέγαν μὲν τῷ θυμῷ κατὰ τῶν εἰς Θεὸν ἐξαμαρτανόντων διανιστάμενος, πραεὶς δὲ τῇ ψυχῇ τὰς καθ' ἑαυτοῦ διαβολὰς ὑποφέρων. Καὶ πανταχοῦ, ὥσπερ οἱ ζωγράφοι, ὅταν ἀπὸ εἰκόνων εἰκόνας γράφωσι (85), πυκνὰ πρὸς τὸ παράδειγμα ἀποδίδοντες, τὸν ἐκείθεν χαρακτήρα πρὸς τὸ ἐαυτῶν σπουδάζουσι μεταθεῖναι φιλοτέχνημα· οὕτω δὲ καὶ τὸν ἐσπουδακότα ἑαυτὸν πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς ἀπεργάσασθαι (86) τέλειον, οἷον ἐπὶ ἀγάλματά τινα κινούμενα (87) καὶ ἔμπρακτα, τοὺς βίους τῶν ἀγίων ἀποδίδειν, καὶ τὸ ἐκείνων ἀγαθὸν οἰκεῖον ποιῆσθαι διὰ μιμήσεως.

4. Εὐχαὶ πάλιν τὰς ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι νεωτέραν τὴν ψυχὴν καὶ ἀκραιότεραν τῇ πρὸς Θεὸν πόθῳ κεκινημένην παραλαμβάνουσιν. Εὐχὴ δὲ καλὴ ἡ ἐναργὴς ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἐννοίαν τῇ ψυχῇ (88). Καὶ τοῦτό ἐστι Θεοῦ ἐνοικησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν ἑαυτῇ τὸν Θεόν. Οὕτω γινόμεθα ναὸς Θεοῦ, ὅταν μὴ φροντίσι γηίναις τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτεται, μηδὲ τοῖς ἀπροσδοκῆτοις πάθεσιν ὁ νοῦς ἐκταράττεται, ἀλλὰ πάντα ἀποφυγὼν ὁ φιλόθεος ἐπὶ Θεὸν ἀνχωρῇ, ἐξελεύων τὰ προσκαλούμενα (89) αὐτὸν εἰς ἀκρασίαν πάθη, καὶ τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἀγούσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐνδιστρέβῃ.

5. Καὶ πρῶτόν γε πάντων σπουδάζειν προτρέπει περὶ τὴν τοῦ λόγου χρῆσιν μὴ ἀμαθῶς ἔχειν, ἀλλ' ἐρωτῶν μὲν ἀφιλονεικῶς, ἀποκρίνεσθαι δὲ καὶ ἀφιλοτίμως (90), μὴ διακόποντα τὸν προσδιαλεγόμενον, ὅταν τι χρήσιμον λέγῃ, μηδὲ ἐπιθυμοῦντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐπιδεικτικῶς παρεμβάλλειν, μέτρα ὀρίζοντα λόγῳ καὶ ἀκοῇ· μανθάνειν δὲ ἀνεπισχύντως, καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως· καὶ εἴ τι παρ' ἐτέρου δεδιδάχται, μὴ ἐπικρύπτειν (91) ὥσπερ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι· ἀλλὰ κηρύσσειν εὐγνωμόνως τὸν πατέρα τοῦ λόγου. Τόνος δὲ φωνῆς ὁ μέσος προτιμητέος, ὡς μήτε διαφεύγειν τὴν ἀκοὴν ὑπὸ σμικρότητος, μήτε φορτικὸν εἶναι τῷ μεγέθει τῆς διατάξεως. Προεξετάσαντα ἐν ἑαυτῷ τὸ βηθησόμενον, οὕτω δημοσιεύειν τὸν λόγον. Εὐπροσέγορον ἐν ταῖς ἐντεύξεσι, γλυκύν

A Rursus quis reputans quomodo clemens simul et magnanimus esse possit, ita ut animo in peccatum, clementia erga homines utatur; inveniet Davidem generosum quidem in bellicis facinoribus, clementem vero et placidum in inimicis ulciscendis. Talis et Moses, ingenti quidem ille animo in eos insurgens, qui in Deum peccaverant, sed leniter inflictas sibi calumnias perferens. Ac omnino, ut pictores, cum imagines ex imaginibus pingunt, crebro ad exemplar respicientes, inde formam in suum opus transferre conantur: sic etiam qui sese omnibus virtutibus absolutum perficere studet, ad sanctorum vitas, velut ad simulacra quaedam viva et actiosa, respicere debet, et quod illis inest boni suum imitando facere.

4. Preces rursus lectionibus succedentes vegetiorem ac fortiolem animam amore in Deum concitatum excipiunt. Est autem oratio illa præclara, quæ perspicuam Dei notionem animæ imprimit: idque Dei inhabitatio est, insidentem intus Deum memoria complecti. Sic Dei efficitur templum; cum nec terrenis curis perpetuus memoriæ tenor interpellatur, nec improvisis commotionibus perturbatur Intellectus; sed omnia fugiens Dei cultor ad Deum secedit, repellens provocantes ad libidinem affectiones, ac in studiis ad virtutem ducentibus immoratur.

C 5. Atque illud quidem imprimis studio esse debet, sermone non inerte uti, sed interrogare sine litigandi studio, respondere sine ambitione; non interpellare disserentem, si quid dicat utile, neque cupidum esse proprii sermonis ostentationis causa interserendi; modum tenere loquendi et audiendi; discere etiam sine verecundia, docere liberaliter, nec occultare si 74 quid ab alio didiceris; velut improbæ mulieres facere solent, quæ spurios partus subijciunt; sed grato animo parentem doctrinæ prædicare. Vocis vero sonus mediocris præferendus est, ut nec exilior auditum præterfragiat, nec nimia contentione importunus sit. Expendendum tecum prius quid dicturus sis, atque ita demum edendum et vulgandum. Adeuntibus affabilem esse oportet, atque in col-

(83) Εὐρήσει. Ita mss. summo consensu. Editi εὐρίσκει.

(84) Τοιοῦτος. Editi addunt τὴν, quod deest in codicibus Harl., Med., Vat. et quatuor Regiis. Legitur tamen in Coisl. primo.

(85) Εἰκόνας γράφωσι. Ita Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editio Parisiensis εἰκόνα γράφουσι. Basileensis prima et Haganoensis γράφωσι. Legitur in nonnullis mss. εἰκόνας εἰκόνα.

(86) Ἀπεργάσασθαι. Sic mss. summo consensu. Editi ἀπεργάσθαι.

(87) Ἀγάλματα τινα κινούμενα. Sic editiones antiquæ cum omnibus mss. Editio Parisiensis ἀγάλματα κινούμενα.

(88) Τῇ ψυχῇ. Editi ἐν τῇ ψυχῇ. Præpositio in

nostris octo mss. deest et in editione Hagan. Paulo post editi ἔχειν ἐνιδρυμένον ἐν αὐτῷ. Codices mss. summo consensu ut in textu.

(89) Τὰ προσκαλούμενα, etc. Secuti sumus hoc loco Coislinianum primum, Harl. et duos Regios. Habet etiam Medicæus τὰ προσκαλούμενα αὐτόν. Vaticanus et alii nonnulli τὰ προσκαλούμενα τῷ εἰς κακίαν. Editi τὰ προσκαλούμενα τῷ εἰς ἀκρασίαν πάθη.

(90) Αφιλοτίμως. Sic veteres editiones et mss. Editio Paris. φιλοτίμως. Paulo post addidimus τι ex septem mss.

(91) Μὴ ἐπικρύπτειν. Coisl. primus et Med. cum duobus Regiis μὴ ἐπικρύπτειν.

loquiis suavem; nec voluptatem facietis sermonibus aucupari; sed benigna adhortatione lenitatem obtinere. Ubique asperitas, etiamsi objurgandum sit, rejicienda. Si enim prior te ipse per humilitatem abjeceris, hoc pacto ei, cui curatione opus est, acceptus eris. Plerumque vero utilis nobis et illa increpationis ratio a propheta adhibita, qui cum David percasset, non a semetipso sententiam induxit condemnationis, sed accersita persona utens, ipsum proprii iudicem peccati constituit; ita ut cum in se ipse sententiam dixisset, nihil jam succenseret arguenti.

6. Consentaneus autem humili ac demisso sensui tristis oculus atque deorsum vergens, habitus neglectus, squalida coma, vestis sordida; adeo ut quæ lugentes data opera faciunt, ea sua sponte nobis inesse videantur. Tunica cingulo ad corpus astricta sit: cinctus neque illa exsuperet, id enim muliebre; neque latus ita ut tunica diffuat; id enim molle. Incessus esto nec segnis, nec animi dissolutum arguat; nec rursus vehemens ac superbus, ne stolidos animi impetus indirect. Unus vestimenti scopus, ut idoneum sit carnis ad hiemem et aestatem operimentum. Neque vero in colore floridum exquiratur, neque in opere tenue ac molle. Etenim in veste pigmentorum lautitias consecrari, non absimile est venustatis studio, quo mulieres ducuntur, dum genas et crines alieno flore inficiunt. Sed et eo usque crassa tunica sit, ut socia opus non habeat, ad eum qui induitur calefaciendum. Calcearium autem pretio quidem vili, sed cui nihil desit ad usum explendum. Et ut semel omnia uno verbo complectar, ut in veste necessarium præcipue sectandum: ita in cibo panis explebit necessitatem, aqua sedabit sitim recte valenti; quibus accedent quæcunque ex leguminibus pulmenta corpori vires ad necessarios usus conservare possunt. Edere autem decet non beluantium speciem præbentes, sed ubique modestiam et mansuetudinem atque in voluptatibus continentiam retinentes, ne tum quidem animam a Dei cogitatione habentes otiosam, sed ex ipsa alimentorum natura, et corporis ea suscipientis structura, divinarum laudum materiam ducentes, quod varia ciborum genera qualitati corporum accomodata, ab eo qui omnia moderatur, inventa sint. Preces ante cibum fiant, quæ donis Dei dignæ sint, tum quæ nunc largitur, tum quæ in futurum recondidit. Preces etiam post cibum, quæ et gratiarum actionem pro acceptis

ἐν ταῖς ὁμιλίαις· οὐ διὰ τῆς εὐτραπείας τὸ ἰδίον ὑπάρκον, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐμενοῦς παρακλήσεως τὸ προσήκον ἔχοντα. Πανταχοῦ τὸ τραγὸν, καὶ ἐπιτιμῆσαι δεῖν (92), ἀποδοῦμενον. Προκαταβαλὼν (93) γὰρ ἑαυτὸν διὰ ταπεινοφροσύνης, οὕτως εὐπαράδεκτος ἔσθ' τῷ θεομένῳ τῆς θεραπείας. Πολλὰκις δὲ χρησίμος ἡμεῖν καὶ ὁ τοῦ προφήτου τρόπος τῆς ἐπιπλήξεως, ὅς τῳ Δαβὶδ ἁμαρτάνει οὐ παρ' ἑαυτοῦ ἐπὶ γὰρ τὸν ὅρον τῆς καταδίκης, ἀλλ' ὑποβολῇ προσώπου χρησάμενος, αὐτὸν ἐκείνον (94) τοῦ ἰδίου δικαστῆν ἐκείνου ἁμαρτήματος· ὥστε αὐτὸν κατ' ἑαυτοῦ προσεβηνγκόντα τὴν κρίσιν, μηδὲν ἔτι μὲν ψαεῖν τὸν ἐλέγχοντα.

6. Ἐπειτα δὲ τῷ ταπεινῷ καὶ καταβεβλημένῳ φρονήματι ὁμοῦ στύγνον καὶ εἰς γῆν συννενοῦχος (95), σχῆμα ἡμελημένον, κόμη ἀσχητρά, ἐσθὴς ὀυπῶσα· ὥστε ἃ ποιοῦσιν οἱ πενθοῦντες κατ' ἐπιτήδειον, ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἡμῖν ἐπιφαίνεσθαι. Χιτῶν διὰ ζώνης προεσταλμένος (96) τῷ σώματι· τὸ μέντοι ζῶμα μῆτε ἀνω τῶν λαγόνων, γυναικῶδες γάρ· μῆτε χαῦνον, ὥστε διαρρέειν τὸν χιτῶνα· βλακικὸν γάρ· καὶ τὸ βέβαιον μῆτε νοθρόν, ὡς ἐκλυσιν τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν· μηδ' αὖ σφοδρὸν καὶ σεσηθημένον, ὡς ἐμπλήκτους αὐτῆς τὰς ὁρμὰς ὑποφαίνειν. Σκοπὸς ἐσθῆτος εἰς, κάλυμμα εἶναι στερῆς πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος· αὐταρχίας. Μῆτε δὲ ἐν χρώματι (97) τὸ ἀνθρώπινον διοκῆσθαι, μῆτε ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. Τὸ γὰρ τὰς ἐν ἐσθῇ εὐχρόας περισκοπεῖν ἴσον ἐστὶ γυναικίῳ καλλωπισμῷ, ὃν ἐκαίναι ἐπιτηδεύουσιν, ἀλλοτρίῳ ἀνδρὶ παρειᾷ καὶ τρίχας ἑαυτῶν καταδάπτουσαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ παχύτης οὕτως ἔχειν ὁ χιτῶν ὀφείλει, ὡς μὴ δεῖσθαι κεινονοῦ πρὸς τὸ θάλλειν τὸν ἐνδύμενον. Ὑπόδημα δὲ τὸ εὐτελὲς μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀνευθεῶς δὲ τὴν χρεῖαν ἀποπληροῦν. Καὶ ἀπαξ· ἀπλῶς, ὡς ἐν τῷ ἐνδύματι ἡγεῖσθαι προσήκει τὸ χρεῖῶδες, οὕτω καὶ ἐν τροφῇ ἄρτος ἐκπληρώσει τὴν χρεῖαν, καὶ ὕδωρ θεραπεύσει τὴν δίψαν τῷ ὕδατι νοῦν, καὶ ὅσα ἐκ σπερμάτων παροφήματα πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρεῖας τὴν ἰσχύον τῷ σώματι δύναται διασώσασθαι. Ἐσθῆτιν δὲ μὴ λυσσώδη γαστριμαργίαν ἐμφαίνοντα (98), ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εὐσταθὲς καὶ πρῶτον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐγκρατὲς διασώζοντα· μηδὲ τότε τὸν νοῦν ἀργὸν ἐν τῇ περὶ θεοῦ ἐννοίᾳ ἔχοντα, ἀλλ' αὐτὴν τῶν βρωμάτων τὴν φύσιν, καὶ τὴν τοῦ ὑποδεχομένου σώματος κατασκευὴν, ἀφορμὴν ποιεῖσθαι δοξολογίας· πῶς ποικίλα εἶδη τροφῶν τῇ ἰδιότητι τῶν σωμάτων ἀρμόζοντα παρὰ τοῦ πάντα οἰκονομοῦντος ἐπινενόηται. Εὐχαὶ πρὸς τῆς τροφῆς ἀξίως γινέσθωσαν τῶν τοῦ θεοῦ παροχῶν, ὧν τε νῦν δίδωσι, καὶ ὧν πρὸς τὸ

(92) Ἐπιτιμῆσαι δεῖν. Ita Harl., Coisl. primus et Regii tres. Legitur δεῖν in editis.

(93) Προκαταβαλὼν. Ita mss. septem. Editi προκαταβαλὼν.

(94) Ἐκείνον. Hanc vocem, quæ deest in editis, habent magno consensu codices mss. Ibidem editi χριτῆν. Mss. ut in textu. Eadem de Nathan verba legimus in Commentario in *Isaiam* p. 479, n. 143. Paulo post editi μέμψασθαι. Antiquissimi quique

codices ut in textu.

(95) Συννενοῦχος. Quatuor mss. non tamen vetustissimi νενοῦχος.

(96) Προεσταλμένος. Unus ex codicibus Combessianis περισταλμένος. Duo alii προεσταλμένος.

(97) Ἐν χρώματι. Unus ex Combessianis codicibus ἐν χρώματι.

(98) Ἐμφαίνοντα. Unus ex codicibus Combessianis ὑποφαίνοντα. Duo alii ἐπιφαίνοντα.

μέλλον ἐταμιεύσασθαι. Εὐχαὶ μετὰ τροφὴν (99) εὐχα-
ριστίαν τῶν δεδομένων ἔχουσιν καὶ αἰτησὶν τῶν
ἐπιγγελλένων. Ὡς μὲν τροφῆς ἀποταγμένη, ἡ
αὐτὴ κατὰ περίεον ἀπαντῶσα· ὡς ἐκ τῶν εἰκοσι
τεσσάρων ὥρων τοῦ ἡμερονυκτίου μίαν (1) εἶναι μό-
λις ταύτην τὴν προσαναλισκομένην τῷ σώματι· τὰς
δὲ λοιπὰς ἐν τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ ἀπασχολεῖσθαι
τὸν ἀσκητήν. Ὑπνοὶ δὲ κοῦφοι καὶ εὐαπάλλακτοι,
φυσικῶς ἀκολουθοῦντες τῷ λεπτῷ (2) τῆς διαίτης·
κατ' ἐπιτέδουσιν δὲ ταῖς περὶ τῶν μεγάλων μερί-
μναις διακοπόμενοι. Τὸ γὰρ βαθεῖ κάρφ κατακρα-
τεῖσθαι, λυομένων αὐτοῦ (3) τῶν μελῶν, ὥστε σχο-
λὴν ἀλόγοις (4) φαντασίαις παρέχειν, ἐν καθημε-
ρινῷ θανάτῳ ποιεῖ τοὺς οὕτω καθυδόντας. Ἀλλ'
ὑπερ ταῖς ἄλλοις ὁ ὁρθρὸς ἐστὶ, τοῦτο τοῖς ἀσκηταῖς
τῆς εὐσεβείας τὸ μεσονύκτιον, μάλιστα σχολὴν τῇ
ψυχῇ τῆς νυκτερινῆς ἡτυχίας χαρίζομένης, οὔτε
ὀφθαλμῶν οὔτε ὠτων βλαβεράς ἀκοῆς ἢ θύας ἐπὶ
καρδίαν παραπεμπόντων, ἀλλὰ μόνου (5) καθ' ἑαυ-
τὸν τοῦ νοῦ τῷ Θεῷ συνόντος, καὶ διορθουμένου μὲν
ἑαυτὸν τῇ μνήμῃ τῶν ἡμαρτημένων, ὁρῶν δὲ ἑαυτῷ
ειθέντος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν παρὰ
κων ἐπιζητοῦντος (6).

EPISTOLA Γ

*Laudat Basilii Candidiani in honorum perfusione moderationem animi et litterarum studium : ejus praevidium
impulsi adversus violentiam agrestis cujusdam, qui ipsius aedes invaserat et expilaverat.*

Κανδιδιανῶ.

1. Ὅτε εἰς χεῖρας ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν σου, ἐπα-
θὼν τι ἀκοῆς ἄξιον. Εὐλαβήθην αὐτήν, ὡς τι θερά-
πειον προσαγγέλλουσαν, καὶ παρ' ὃν ἐξέλυον καιρὸν
τὸν κηρὸν, ἐφοδούμην προσβλέπων (7), ὡς οὐδεὶς ἐν
αἰτίαις ὧν Σπαρτιάτης Λακωνικὴν σκυτάλην. Ἐπεὶ
δὲ ἔλυσσα, καὶ ἕκαστα ἐπεξηλήθον, γελᾶσαι μοι ἐπὶ ἡ-
θε· τοῦτο μὲν ὑφ' ἡδονῆς, τοῦ μὲν ἀκοῦσαι
ναιώτερον, τοῦτο δὲ πρὸς τὰ Δημοσθένους τὰ σά
κρίνουντι. Ὅτι ὁ μὲν, ἐπειδὴ ὀλίγοις τισὶ χορευταῖς
καὶ αὐληταῖς ἐχορήγει, οὐκέτι ἡξίου Δημοσθένους,
ἀλλὰ χορηγὸς ἐνομάζεσθαι· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ
χορηγῶν καὶ μὴ· χορηγῶν μέντοι (8) πλείοσι μυ-

(99) Μετὰ τροφὴν. Nonnulli codices mss. μετὰ
τροφάς.

(1) Μίαν. Hanc vocem addidimus ex septem mss.
Paulo post legitur ἐνεργείᾳ in Harl., Med., Coisl.
primo et duobus aliis. Editi ἐργασίᾳ. Ibidem editi
ἀποταγέσθαι. Harl. et Vat., et alii nonnulli ἀπα-
σχολεῖσθαι. Legitur in Coisl. primo et Med. ἀπα-
σχολεῖν. In alio ἀποπληροῦν.

(2) Τῷ λεπτῷ. Ita Harl., Med. et plures alii. Editi
τῷ συμμέτρῳ. Statim Remigianus μερίμναις διαβο-
σόμενοι. Unde interpretes pascantur.

(3) Αὐτοῦ. Deest in uno ex Regiis, nec incom-
mode expungeretur. Legitur αὐτῷ in nonnullis mss.

(4) Ἀλόγοις. Ita Harl., Med., Coisl. primus et
Reg. secundus. Editi ἀλόγοις.

(5) Μόνου. Editi μόνον, et paulo post ἑαυτοῦ, re-
pugnantibus vetustissimis quibusque codicibus.

(6) In codice Cæsareo num. LXXVI insignito (a)
est ea epistola aliquanto auctior desinitque hoc
modo... : ἐπιζητοῦντος. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὡ
φίλη κεφαλὴ, ἀδελφικῆς ἀγάπης διηγήματα. Αὐτὸς
δὲ ἡμᾶς ταῖς ὁσίαις σου εὐχαῖς ἀμείβεσθαι καταξίω-
σον, ὅπως βυσθεῖται ἐκ τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος πονη-
ροῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἀτόπων ἀνθρώπων, καὶ ἀπαλλάξ-

(a) Lambecius, *Commentar. de bibliotheca Vindobonensi*

PATR. GR. XXXII

A bonis et promissorum petitionem habeant. Hora
una capiendo cibo destinata, eademque per cir-
cuitum revertens ; adeo ut ex viginti quatuor horis
diei ac noctis, vix illa una ad curandum corpus
insumatur : reliquas asceta in animi exercitatione
transigat. Somni leves sint, ejusque modi, qui ex-
cuti facile possint, naturalem cum tenui virtus
ratione necessitudinem habentes : imo vero de in-
dustria magnarum rerum curis interrumpantur.
Nam altiore correptum esse sopore, membris solu-
tis, ita ut facilis pateat aditus imaginibus a ratione
alienis, id quotidianæ morti addicit ita dormien-
tes. Sed quod aliis diluculum, id pietatis cultori-
bus media nox : cum maxime nocturna quies
otium animæ largiatur, neque oculis, neque auri-
bus quidquam visu aut auditu exitiosum in cor
immittentibus, sed mente sola per se cum Deo
rationem habente, seque corrigente per peccato-
rum recordationem et regulas sibi ipsi præscri-
bente ad vitia declinanda, ac Dei auxilium ad ea,
quæ studio habet, perficienda implorante.

Θεοῦ συνεργίαν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν σπουδαζομέ-

EPISTOLA III.

Candidiano.

1. Cum in manus sumpsî epistolam tuam, con-
tigit mihi quiddam auditu dignum. Reveritus sum
illam quasi publicum quidpiam annuntiantem ;
dumque ceram resolverem, intuens extimui, quan-
tum nullus Spartiata reus Laconicam scyptalem. Sed
postquam solvi ac singula perlegi, subiit mihi
ridere, partim quidem præ gaudio, quod nihil an-
direm novi ; partim vero quod cum Demosthenis
rebus tuas compararem. Nimirum posteaquam ille
paucis quibusdam saltatoribus tibicinibusque sup-
peditasset, non amplius Demosthenes, sed choragus
vocari voluit : tu vero idem ipse es, sive suppedites,

γίντες πάσης ἀμαρτίας, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ
καὶ ἐπιβούλου τῆς ζωῆς ἡμῶν χωρισθέντες, καθαρῶς
τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων ἐν ἐπιγνώσει ὁψόμεθα
διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ἀχρῶν. Hæc tibi a nobis, o dulce caput, fraternæ
charitatis narratio. Tu autem pro nobis tua vice
sanctas preces tuas offerre dignare, ut liberemur ex
hoc corrupto præsentis sæculo, et ex malis hominibus ;
tunc ab omni peccato expediti, præsertimque ab hoste
et insidiatore vitæ nostræ separati, corde puro Deum
omnium manifesto videbimus, gratia Domini nostri
Jesu Christi cui gloria et potentia in sæcula sæcu-
lorum. Amen.

(7) Προσβλέπων. Coisl. uterque et Reg. secun-
dus, προσβλέπων. Paulo post editi τὰ τοῦ Δημοσθέ-
νου, sed deest alter articulus in veteribus libris.
Ibidem in tribus codicibus recentioribus legitur
κρίνουντι.

(8) Μέντοι. Sic codices mss. Editi μὲν τοῖς. Ibi
dem tres vetustissimi codices Harl., Coisl. primus
et Medicæ cum Vaticano et Regio primo habent
πλείονα μυριάτι.

Alias CLXXIII. Scripta in secessu.

ed. Kollar. tom. III, p. 372.

sive non (suppeditas autem pluribus militum denis millibus, quam quot ille hominibus necessaria subministrabat), qui quidem nobis non pro dignitate scribis, sed consueti more, nec quidquam remittis de litterarum studio; sed, ut ait Plato, in ipsa tempestate ac aestu negotiorum, veluti sub murum quemdam validum abscedens, nullo prorsus tumultu mente turbaris: imo nec alios, quantum in te est, perturbari sinis. Ac res quidem tuæ tales, magnæ profecto et admirandæ his qui perspicere possunt; **76** rursus autem minime admirandæ, si quis eas cum toto vitæ instituto comparet. Jam vero nostras audi, quæ et mirabiles sunt, et merito nobis acciderunt.

2. Agrestis quidam ex iis qui nobiscum Annesis commorantur, mortuo famulo meo, non se negotii quidquam cum illo habuisse dixit, non ad me accessit, non conquestus est, non rogavit ut a volente acciperet, non minatus est se vim facturum, nisi acciperet; sed subito cum nonnullis ipsi temeritate similibus domum nostram invasit, mulieresque quæ eam custodiebant verberibus contudit, ac effractis foribus exportavit omnia, partim sibi ipse rapiens, partim ad diripiendum cuilibet proponens. Itaque, ne extremus nos infirmitatis terminus simus, videamurque omnibus ad injurias idonei; quod studium omnibus nostris in rebus ostendisti, hoc idem nunc ut impendas exorari te sine. Hac enim una re tranquillitas nobis servetur, si strenuo tuo præsidio instructi simus. Erimus autem multa hac contenti, si a pagi præposito comprehensus, brevi tempore in carcere includatur. Etenim non ob ea solum quæ perpassi sumus, indignamur: sed in posterum etiam securitate indigemus.

EPISTOLA IV.

Olympio, qui dona miserat, perurbane gratias agit Basilii, incusans quod contubernalem suam pauperiem expulerit.

Olympio.

Ecquid agis, o præclare, qui amicam nobis paupertatem et philosophiæ nutricem solitudine expellis? Arbitror enim fore, ut ipsa tibi iudicium intenderet unde vi, si qua ei loquendi facultas

* Alias CLXIX. Scripta in secessu.

(9) *Kal ζάλη*. Vat. et Reg. primus *καὶ χαλάζη*. Ibidem Vat., Coisl. secundus et Reg. uterque *ὕπὸ τείχεος τι καρτερόν*. Paulo post iidem codices *οὕτω μεγάλα*, excepto tamen Vaticano.

(10) *Ὀλην*. Hanc vocem addidimus ex Coisl. utroque, Med. et utroque Regio.

(11) *Ἐν Ἀννήσοις*. Codex perantiquus Coisl. *ἐν Ἀνήσοις*; alius ex eadem bibliotheca et unus ex Regis *ἐν Ἀννίσοις*.

(12) *Ὁὐ συμβόλαιόν τι*. Deest negatio in editis et in pluribus mss. codicibus. Legitur in duobus aliis et secunda manu in Harleano; ac prorsus necessaria videtur ad orationis seriem; quippe cum agrestis ille ante facinus ediderit, quam ullam consilii sui significationem dedisset. Ibidem deest *εἰπὼν* in tribus vetustissimis codicibus.

(13) *Δραστηρίῳ*. Sic Harleanus cum Regio utroque et Coisl. secundo. Editi *δικαστηρίῳ*. Sed hæc

αἰετοὶ στρατιωτῶν, ἡ δὲ τοῖς ἀνδράσιν ἐκεῖνος παρέσχε τὰ ἐπιτήδεια - ὅς γε οὐθ' ἡμῖν ἀπὸ τοῦ σχήματος ἐπιστέλλεις, ἀλλὰ τὸν εἰωθότα τρόπον; καὶ τῆς περὶ λόγους σπουδῆς οὐδὲν ὑφίσταται. Ἀλλὰ τὸ τοῦ Πλάτωνος, ἐν χειμῶνι καὶ ζάλῃ (9) πραγμάτων, ὅσον ὑπὸ τείχει τινὶ καρτερῷ ἀποστάς, οὐδενὸς θορύβου τὴν ψυχὴν ἀναπλέμπασαι - μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἑτέρους ἔξω, τό γε σαυτοῦ μέρος. Καὶ τὰ μὲν αὐτοῦ, μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τοῖς συνορῶν δυναμένοις, καὶ πάλιν οὐ θαυμαστὰ τῷ πρὸς τὴν ὀλὴν (10) προαίρεσιν τοῦ βίου κρίνονται. Ἀκούει δὲ καὶ τὰ ἐμέτερα, παράδοξά τε ὄντα, καὶ ἀκολουθῶς ἡμῖν ἀπαντῶντα.

2. Ἄνθρωπος ἄγροικος τῶν συνοικούντων ἡμῖν ἐν Ἀννήσοις (11), οἰκέτου μου τελευτήσαντος, οὐ συμβόλαιόν τι (12) πρὸς αὐτὸν εἰπὼν ἐσχηκέναι, οὐ προσελθὼν μοι, οὐκ ἐπαιτιασάμενος, οὐ παρ' ἐκόντος ἀξιώσας λαβεῖν, οὐκ ἀπειλήσας εἰ μὴ λάβοι βιάσασθαι, ἀθρόον μετὰ τινων ὁμοίων αὐτῷ τὴν ἀπόνοιαν ἐπιθέμενος ἡμῶν τῇ οἰκίᾳ, τὰ τε γύναια τὰ φυλάττοντα συνέτριψε τύπτων, καὶ καταβρέβρις τὰς θύρας, ἐξεφόρησεν ἅπαντα, τὰ μὲν αὐτὸς λαβὼν, τὰ δὲ εἰς διαρπαγὴν τοῖς βουλομένοις προθείς. Ἴν' οὖν μὴ ὁ ἔσχατος ὅρος ἡμεῖς τῆς ἀσθενείας ὦμεν, καὶ παντὶ δόξωμεν ἐπιτήδαιοι πρὸς ἐπιχείρησιν, ἣν ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασιν ἡμῶν σπουδὴν ἐπιδέδειξαι, καὶ νῦν εἰσενέγκασθαι παρακλήθητι. Μόνως γὰρ ἂν ἡμῖν οὕτω τὸ ἀπραγμὸν σώζοιτο, εἰ τῷ σὺ δραστηρίῳ (13) συντεταγμένοι εἴημεν. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν ἀρχοῦσα δίκη, εἰ, διὰ τοῦ παγάρχου (14) συλληφθεὶς, ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ βραχὺν κατακλεισθῇ χρόνον. Καὶ γὰρ οὐχ ὑπὲρ ὧν πεπόνθαμεν ἀγανακτοῦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς τὸ λοιπὸν ἀσφαλείας δεόμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'.

Ὀλυμπίῳ.

Ὅσα ποιεῖς, ὦ θαυμάσιε, τὴν φίλην ἡμῖν πέναν, καὶ φιλοσοφίας τροφὸν, τῆς ἐσχατιᾶς ἀπελαύνων; ὦμαι γὰρ ἂν σε καὶ ἐξούλης γραφὴν ὅπ' αὐτῆς φεύγειν (15), εἰ τις αὐτῇ προσγένετο λόγος - ὅτι

D posterior scriptura minus probabilis; non enim iudicium a Candidiano petit Basilii, sed patrociniū apud præpositum pagi. Confirmatur nostra interpretatio ex his verbis Gregorii Naz. Orat. 25, p. 441: *Οἶδα τίνι ἀπεταξάμεν καὶ τίνι συνεταξάμεν*. Scio cui renuntiari et cui me adjuvanti. Vide Addenda.

(14) *Παγάρχου*. Sic septem mss. codices. Editi admodum mendose *παράρχου*. Illi autem pagorum præpositi suas administrandæ militaris annonæ partes sustinebant, ut patet ex cod. Theod. lib. vii, tit. 4, leg. 1, et lib. xii, tit. 6, leg. 8. Unde non mirum si Basilii ad Candidianum, cuius magna apud pagi præpositum erat auctoritas, confugit.

(15) *Φεύγειν*. Miror Combefisium censuisse legendum *οὐ φεύγειν*, cum notum sit et pervulgatum φεύγειν γραφὴν idem sonare ac accusari. Paulo post in quatuor mss. *ὅτι τοῦτω μὲν*.

Τούτῳ συνοικεῖν εἰλόμην ἐγὼ, νῦν μὲν τὸν Ζήνωνα Ἀ
ἐπαινοῦντι, ὃς, ναυαγίῳ πάντα ἀποβαλὼν, οὐδὲν
ἀγεννὲς ἐφθέγγετο· ἀλλ', Εὐγε, εἶπεν, ὦ τύχη, συν-
ελαύνεις (16) ἡμᾶς εἰς τὸ τριβώνιον· νῦν δὲ τὸν
Κλεάνθην, μισθῷ ὕδωρ τοῦ φρέατος ἀπαντοιοῦντα,
ὅθεν αὐτὸς τε διέζη, καὶ τοῖς διδασκάλους μισθοὺς
ὕπετέλει. Τὴν δὲ Διογένην οὐδὲ ἐπαύσατό ποτε θαυ-
μάζων, τοῖς παρὰ τῆς φύσεως μόνοις ἀρκεῖσθαι
φιλοτιμούμενον· ὥς καὶ τὸ κισσύριον ἀπορρίψαι (17),
ἐπειδὴ περ παρὰ παιδὸς ἐδιδάχθη κοίλαις ταῖς χερσὶν
ἐπιχύπτων πίνειν. Ταῦτα ἂν σοι καὶ τὰ τοιαῦτα ἡ
σύνοικος ἡμῶν (18) πένια μέμψαιτο, ταῖς μεγαλο-
δωρεαῖς ἐξοικισθεῖσα νῦν. Προσθεῖν δὲ καὶ ἀπειλὴν
τινα· ὅτι, Εἰ σε ἐνταῦθα πάλιν λάβοιμι, Σικελικὴν
ἢ Ἰταλιώτιν τρυφὴν ἀποδείξω τὰ πρότερα· οὕτω σε
ἀκριβῶς τοῖς παρ' ἐμαυτῆς ἀμυνοῦμαι. Καὶ ταῦτα
μὲν ὅθι τοιαῦτα. Ἦσθην δὲ ἀκούσας ἤρχομαι σε
τῆς θεραπείας ἤδη· καὶ εὐχομαί σε (19) ὄνασθαι
αὐτῆς. Πρέποι δ' ἂν τῇ ἱερᾷ σου ψυχῇ ἀλυτος ὑπη-
ρεσία σώματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Consolatur Nectarium Basilius unici filii morte afflictum.

Νεκταρίῳ παραμυθητικὴ (20).

Οὕτω εἶχον τρίτην ἢ τετάρτην ἡμέραν πληγὴς
ἐπὶ τῇ ἀκοῇ τοῦ ἀφορήτου πάθους, καὶ ἐτι ἀμφίβολος
ὢν, διὰ τὸ μηδὲ σαφῶς δυνηθῆναι ἑμὲν τῶν ἀνταρῶν
τὸν μηνυτὴν τὸ συμβάν διηγήσασθαι, καὶ τῷ (21)
ἀπεύχεσθαι ἀληθῆ εἶναι, δυσπαραδέκτως ἔχων
πρὸς τὰ θρυλλούμενα, ἔδεξάμην γράμμα τοῦ ἐπι-
σκόπου ἀκριβῶς σημαίνον τὴν ἀπυσκτὴν ἀγγελίαν.
Ἐφ' ᾧ ὅσον μὲν ἐστέναξα, καὶ ὅσον ἀφῆκα δά-
κρυον, τί χρὴ καὶ λέγειν; Καὶ γὰρ τίς οὕτω λίθινος
τὴν καρδίαν, ἢ ἔξω παντελῶς τῆς ἀνθρωπίνης φύ-
σεως, ὥστε ἀπαθῶς ἐνεγκεῖν τὸ συμβάν, ἢ μετρίῳ
πάθει (22) τὴν ψυχὴν καταλειφθῆναι; Οἴκου λαμ-
προῦ διαδοχῇ, ἑρῆσιν γένους, πατρίδος ἐλπίς, γο-
νέων εὐσεβῶν βλάστημα ὑπὸ μυρίαις εὐχαῖς ἐν-
τραφὲν, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθεῖ τῆς ἡλικίας ὢν, ἐκ μέ-
σου (23) τῶν πατρικῶν χειρῶν ἀναρπασθεὶς ὀχρεται.
Ταῦτα ποῖαν ἀδάμαντος φύσιν οὐχ ἱκανὰ ἐκλύσαι,
καὶ εἰς συμπάθειαν ἀγαγεῖν; Ὄντε οὐδὲν μέγα, εἰ
καὶ ἡμῶν διὰ βάθους ἤψατο τὸ κακόν, ἐλοκλήρως ἐξ
ἀρχῆς προσπεφυκότων ὑμῖν, καὶ τὰς τε εὐφροσύ-
νας ὁμῶν καὶ τὰς λύπας ἰδίας ἐαυτῶν ποιοῦμένων.
Καίτοιγε ἔδοκει, τὸν γε μέχρι τοῦ παρόντος χρό-
νον (24), ὀλίγα εἶναι τὰ λυποῦντα ὑμᾶς, ἐν τοῖς

(16) *Συνελαύνεις*. Ante hanc vocem legitur ὅτι in duobus mss.

(17) *Ἀπορρίψαι*. Editio Parisiensis addit ποτέ, quæ vox deest in aliis editionibus et omnibus mss. Paulo post ἐπιχύπτων legitur in tribus antiquissimis codicibus, Harl., Med. et Coisl. Editi ἐπιχύπτων.

(18) *Ἡμῶν*. Sic Anglicanus codex cum Harl. et Med. Editi ἡμῖν. Πένια elegantius deest in Angli-
cano, nec invitus hanc vocem deleverem.

(19) *Εὐχομαί σε*. Sic septem antiqui codices. Editi εὐχομαί σοι.

(20) *Παραμυθητικὴ*. Sic Coisl. antiquior et editi. Addit Harl. ἐπὶ τῷ υἱῷ. Quatuor alii codices sic ha-

accederet : Volui ego cum hoc homine una degere,
nunc quidem Zenonem laudante, qui amissis
naufragio omnibus nihil non virile locutus est,
sed, Euge, dixit, o fortuna, redigis nos ad detritum
pallium : nunc vero Cleanthem mercede aquam ex
puteo haurientem, unde et ipse victitabat, et
magistris æra persolvebat. Quin et Diogenem nun-
quam intermisit admirari, id sibi laudi habentem,
ut solis naturæ rebus contentus esset ; adeo ut
poculum etiam projecisset, postquam a puero didi-
cit cavis manibus inclinans bibere. His te et
talibus contubernalis nostra incusaret, nunc ma-
gnificis donis expulsa. Adjiceret autem et aliquid
minarum : Si hic te iterum deprehendero, Siculas
aut Italicæ delicias priora existisse ostendam :
ita te accurate copiis meis ulciscar. Sed de his
hactenus. Gavisus autem sum, cum audiivi te
jam remedia aggressum esse ; teque his juvari
precor. Sacræ 77 autem tuæ animæ convenerit sol-
licitudinum et molestiarum expers corporis curatio.

EPISTOLA V.

Ad Nectarium consolatoria.

I. Nondum tertium aut quartum diem traduxe-
ram intolerabilis casus auditione perculsus ; et
cum adhuc ambigerem, quia ne clare quidem
potuerat nobis molestæ rei nuntius id quod acci-
derat enarrare ; cumque rumorem vix reciperem
quia falsum esse optabam ; accepi litteras episcopi,
quibus accurate infausta res significabatur. In
quo quidem quantum ingemuerim, quantumque
effuderim lacrymarum, quid attinet vel dicere?
Quis enim adeo corde lapideo, aut omnino hu-
manæ naturæ expers, ut in ejusmodi eventu nihil
patiatur, aut modicum dolorem animo accipiat?
Domus splendide successio, fulcimentum generis,
patriæ spes, parentum piorum germen cum innu-
meris votis educatum, in ipso ætatis flore ex me-
diis patris manibus ereptum abit. Hæc quam ada-
mantis naturam non valeant dissolvere, et ad
commiserationem adducere? Quare nihil est magni,
si et nos penitus hoc infortunium perculit, qui
vobis prorsus sumus ab initio addicti ; et gaudia
vestra et molestias nostra facimus. Atque hacte-
nus quidem pauca esse videbantur quæ vobis
molestiam afferrent, imo pleraque ex sententia

hærent : Πρὸς Νεκτάριον τὸν υἱὸν ἀποβαλόντα, *Ad Nectarium qui filium amiserat.*

(21) *Καὶ τῷ*. Sic duo mss. et Harl. secunda manu.

(22) *Μετρίῳ πάθει*. Nonnulli codices μετρίως... καταλειφθῆναι.

(23) *Ἐκ μέσου*. Editi ὢν, καὶ μέσου. Codices omnes mss. ut in textu, nisi quod in quatuor legitur ὢν.

(24) *Τὸν γε μέχρι τοῦ παρόντος χρόνον*. Ita Coisl. primus, Harl. et unus ex Regiis. Codex Vat. habet ἔδοκει μέχρι τοῦ, etc. Quidam alii τὰ μέχρι τοῦ, etc. Editi τὸ γε... χρόνον.

* Alias CLXXXVIII. Scripta in secessu.

vobis fluere, sed subito daemonis invidia evanuit : tota illa domus felicitas et animarum hilaritas : ac hominibus tristis historia facti sumus. Igitur si ob ea quæ acciderunt lugere, et lacrymas effundere volumus, tempus vitæ nobis non sufficiet ; nec si homines omnes nobiscum gemant, infortunio planetum adequare poterunt : imo etiamsi fluviorum aquæ lacrymæ fiant, nequibunt casus illius lamenta explere.

2. Sed si velimus Dei donum, quod cordibus nostris indidit, nunc promere, rationem dico sobriam, quæ et in rebus secundis modum novit animabus nostris præstitueret, et in tristioribus casibus res humanas in memoriam revocare, nosque admonere eorum, quæ et vidimus et audivimus, vitam videlicet infortunii huiusmodi esse referentem, ac multa calamitatum humanarum esse exempla, et præter hæc omnia mandatum Dei esse, ut qui in Christum credunt, non lugeant mortuorum causa, ob spem resurrectionis ; ac patientiæ magnæ magnas esse apud certaminum iudicem coronas gloriæ repositas : si igitur rationi permiserimus ut hæc nobis occinat, licebit fortasse modicum aliquod mali lenimen **78** invenire. Quare adhortor te, ut strenuum athletam, ut contra plagæ magnitudinem obtendaris, nec succumbas ponderi doloris, neque absorbearis animo : persuasum habens, etsi rationes eorum quæ a Deo dispensantur, nos latent ; at profecto quod a sapiente nosque amante dispensatur, accipiendum, etiamsi molestum sit. Novit enim ipse, quomodo unicuique dividat quod utile est, et quam ob causam inæquales vitæ terminos nobis præstituat. Est enim causa aliqua hominibus indeprehensa, ob quam alii quidem citius hinc abripiuntur, alii vero diutius in hac calamitosa vita ad ærumnas perferendas relinquuntur. Itaque in omnibus adorare illius in nos amorem debemus, nec ægre ferre : memores magnæ illius et celeberrimæ vocis, quam magnus ille athleta Job emisit, cum in uno convivio liberos decem exiguo temporis momento oppressos vidit : *Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino visum, ita et factum est*¹⁾. Admirabilem illam vocem nostram faciamus : par merces a justo iudice paria præclare facta designantibus. Non sumus filio orbat : sed restitimus ei qui mutuo dederat : neque extincta est illius vita, sed in melius transmutata : nec humus dilectum nostrum obtexit, sed cælum suscepit. Paulisper expectemus, et una cum eo quem desideramus, erimus. Neque longum est tempus se-

¹⁾ Job i, 21.

(25) *Ἐκείνη τοῦ οἴκου*. Sic tres antiquissimi codices pro eo quod erat in editis τοῦ οἴκου ἐκείνου. In insdem codicibus legitur καὶ τῶν ψυχῶν, quod in editis deerat.

(26) *Τὰ... ρεύματα*. Sex codices habent τὰ... ἄνυμα. Sed cum vulgata lectio existet in tribus aliis

πλείστοις δὲ κατὰ ροὴν ὕμιν τὰ πράγματα φέρεσθαι· ἀλλ' ἀθρόως βασιλεύει δαίμονος πᾶσα ἐκείνη τοῦ οἴκου (25) ἡ εὐθηνία καὶ τῶν ψυχῶν ἡ φαιδρότης ἐφάνισται, καὶ ἐγενόμην τῷ βίῳ διήγημα σκυθρωπόν. Ἐάν μὲν οὖν ποτιᾶσθαι ἐπὶ τοῖς συμβᾶσι καὶ δακρύειν βουλώμεθα, οὐκ ἐξαρχέσει ἡμῖν ὁ χρόνος τοῦ βίου· πάντες δὲ ἄνθρωποι, μεθ' ἡμῶν στένοντες, περιτώσιν τῷ πάθει τὴν ὀδυρμὸν οὐ δυνήσονται· ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ποταμῶν ρεύματα (26) δάκρυον γέννηται, ἐκπληρώσιν τῶν συμβάντων τὴν ὀρήν οὐκ ἐξαρχέσει.

2. Ἐάν μὲντοι θελήσωμεν τὸ τοῦ Θεοῦ ἔδωρον δ' ἐναπέθετο ταῖς καρδίαις (27) ἡμῶν προεινεργεῖν νῦν· τὸν λογισμὸν λέγω τὴν σόφροναν, ὅς καὶ ἐν ταῖς εὐημερίαις μέτρα οἶδε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὀρίξειν, καὶ ἐν ταῖς κατηφαιστέροις περιστάσεσιν εἰς ὑπόμνησιν ἄγειν τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ὑποβάλλειν ἡμῖν, ἃ τε εἶδομεν, ἃ τε ἤκουσαμεν, ὅτι γέμει ὁ βίος τῶν τοιούτων παθῶν, καὶ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν ἐστὶ τὰ ὑποδείγματα· καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὅτι πρόσταγμα Θεοῦ ἐστὶ τὸ μὴ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κακοιημένοις τοῖς εἰς Χριστὸν πεπιστευκότας διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως· καὶ ὅτι τῆς μεγάλης ὑπομονῆς μεγάλοι παρὰ τῷ ἀθλοθέτῃ στέφανοι ὀφείλονται· ἔάν ἐπιτρέψωμεν τῷ λογισμῷ ταῦτα ἡμῖν κατεπάρειν, τάχα ἂν εὐρομέν τινα μετρίαν τοῦ κακοῦ λύσιν. Διὸ παρακαλῶ σε, ὡς γενναῖον ἀγωνιστὴν, στήναι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πληγῆς, καὶ μὴ ὑποπεσεῖν τῷ βάρει τῆς λύπης, μηδὲ καταποθεῖναι τὴν ψυχὴν· ἐκείνο πεπεισμένον, ὅτι, καὶ οἱ λόγοι τῶν παρὰ Θεοῦ οἰκονομούντων διαφύγωσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ πάντως γε τὸ παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαπῶντος ἡμᾶς οἰκονομηθὲν ἀπόδεκτόν ἐστι, καὶ ἐπίπονον ἢ. Αὐτὸς γὰρ οἶδε πῶς ἐκίστη διὰ τὸ σὺν τῷ συμφέρον, καὶ διὰ τί ἀνίστα τίθησιν (28) ἡμῖν τοῦ βίου τὰ πέρατα. Ἔστι γὰρ τις αἰτία ἀνθρώποις ἀκατάληπτος, δι' ἣν οἱ μὲν ὁπίσθεν ἐντεῦθεν ἀπάγονται, οἱ δὲ ἐπὶ πλεον προσταλαίπωρον τῷ ὀδυρμῷ τούτῳ βίῳ καταλαμβάνονται. Ὡστε ἐπὶ πᾶσι προσκυνεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ὀφείλομεν, καὶ μὴ δυσχεραίνειν· μεμνημένοι τῆς μεγάλης ἐκείνης καὶ ἀοιδίμου φωνῆς, ἣν ὁ μέγας ἀθλητὴς Ἰωὺ ἀνιψοίχετο. ἐπὶ μιᾷ τραπέζῃ ἰδὼν δέκα παῖδας ἐν βραχείᾳ καιροῦ βροπῇ συντριβέντας· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Ἡμῖν τὸν ποιησόμεθα τὸ θαῦμα τοῦτο· ἴσος ὁ μισθὸς παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ τοῖς τὰ ἴσα ἐπιδεικνυμένοις ἀνδραγαθήματι. Οὐκ ἀπιστήθημεν τοῦ παιδός, ἀλλ' ἀπεδώκαμεν τῷ χρίσαντι· οὐδὲ ἠφάνισθη αὐτοῦ ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ βέλτερον διημερίσθη· οὐ γὰρ κατέκρυψε τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο. Μικρὸν ἀναμείνωμεν, καὶ

vetustissimis, nihil mutandum censuimus.

(27) *Ταῖς καρδίαις*. Editi addunt ἐν, quod deest in msr.

(28) *Τίθησιν*. Deest hoc verbum in tribus codicibus, nec necessarium est.

συνεσόμεθα τῷ ποθομένῳ. Οὐδὲ πολὺς ὁ χρόνος τῆς A διαστάσεως (29), πάντων ὥσπερ ἐν ὁδῷ τῷ βίῳ τούτῳ πρὸς τὸ αὐτὸ καταγωγίον ἐπειγομένων· ἐν ᾧ ὁ μὲν προκατέλυσεν, ὁ δὲ ἐπὶ ἔλθιν, ὁ δὲ ἐπείγεται, πάντας δὲ ἐν ὑποδέξει τῆς τέλος. Εἰ γὰρ καὶ θάπτον τὴν ὁδὸν προκατέλυσεν, ἀλλὰ πάντες τὴν αὐτὴν (30) πορευόμεθα· καὶ πάντας τὸ αὐτὸ ἀναμένει κατάλυμα. Μόνον γένοιτο ἡμᾶς δι' ἀρετῆς τῇ καθαρότητι ἐκείνου ὁμοιωθῆναι· ἵνα διὰ τὸ ἄδολον τοῦ ἡθους τῆς αὐτῆς τοῖς ἐν Χριστῷ νηπίοις ἀναπαύσας ἐπιτύχωμεν (31).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Basiliius Nectarii uxorem similiter consolatur.

Πρὸς τὴν ὁμόζυγον (32) Νεκταρίου πυραμυθῆ-
τικῇ.

1. Ἐμελλον ἀποσιωπῆν πρὸς τὴν κοσμιότητά σου, λογιζόμενος, ὅτι, ὥσπερ ὀφθαλμῷ φλεγμαίνοντι καὶ τὸ ἀπαλώτατον τῶν παρηγορημάτων ἀνίαν (33) ἐμποιοῖ, οὕτω καὶ ψυχῇ ὑπὸ βλάβει βαρείας κακωμένη, καὶ πολλὴν παράκλησιν φέρῃ ὁ λόγος, ὁληρὸς πως εἶναι δοκεῖ, ἐν τῇ περιωδυνίᾳ προστε-
ρόμενος. Ἐπεὶ δὲ με (34) ἐπέλθεν, ὅτι πρὸς Χρι-
στιανὴν μοι ὁ λόγος ἔσται, πάλαι πεπαιδευμένην τὰ
θεῖα, καὶ ἐμπαρασκευασμένην πρὸς τὰ ἀνθρώπινα,
οὐκ ἐνόμισα δίκαιον εἶναι παραλείπειν τὸ ἐπιβάλλον
μοι. Οὐδὰ ποταπὰ τῶν μητέρων τὰ σπλάγχνα· καὶ
ἔσαν ἰδίως τὸ σὺν παρὶ πάντας χρηστὸν καὶ ἡμερὸν
ἐνθυμηθῶ, λογιζομαι πόσῃν εὐχῇ ἐπὶ τοῖς παρούσιν
εἶναι τὴν ἀλγυδύνα. Παῖδα ἐζημιώθη, ὃν περιόντα C
μὲν ἐμαχάρισαν πᾶσαι μητέρες, καὶ ἡδύσαντο τοὺς
ἐαυτῶν τοιοῦτους εἶναι· ἀποθνήσκοντα δὲ ἐστέναξαν,
ὡς ἐκάστη τὸν ἐαυτῆς γῆ κατακρύψασα. Ἐκείνου ὁ
θάνατος πληγὴ ἐγένετο πατρίδων δύο (35), τῆς τε
ἡμετέρας καὶ τῆς Κιλικίων. Ἐκείνου τὸ μέγα καὶ
περιφανὲς γένος συγκατέπεσεν, ὥσπερ ἐρείπματος
ὑφαιρεθέντος καταστρεφέν. Ὁ σὺνάντημα πονηροῦ
δαίμονος, πόσον ἔσχυσεν κακὸν ἐξεργάσασθαι! Ὁ γῆ,
τοιοῦτον ἀνάγκασθαι ὑποδέχασθαι πᾶθος! Ἐφρίξε
τάχα καὶ ὁ ἥλιος, εἰ τις αἰσθητοῖς αὐτοῦ, τὸ σκυθρω-
πὸν ἐκεῖνο θέαμα. Καὶ τί ἂν τις τοιοῦτον εἴποι, ὅσον
ἡ ἀμνηστία τῆς ψυχῆς ὑποβάλλει;

2. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀπρονοήτα τὰ ἡμέτερα, ὡς μεμα-
θήκαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι οὐδὲ στρούθιον πίπτει
ἀνευ θελήματος τοῦ Πατρὸς ἡμῶν. Ὡστε, εἰ τι γέ-
γονα, θελήματι γέγονε τοῦ Κτίσαντος ἡμᾶς. Τῷ δὲ
βουλήματι τοῦ Θεοῦ τίς ἀνθέστηκε; Καταδεξώμε-
θα (36) τὸ συμβάν· δυσανασχετοῦντες γὰρ οὕτως τὸ

²⁹ Matth. x, 29.

(29) Οὐδὲ πολὺς... ὑποδέχεται τέλος. Deest tota
hæc verborum complexio in Vat. et Coisl. recen-
tioribus, et in duobus Regiis. Huic autem et sequenti
epistolæ multa insunt indicia hominis et rhetorum
exercitationibus recentis. Nonnulla etiam, quæ Ba-
silius apte ad religionem Christianam accommodat.
In Plutarchi libro *De consolatione* leguntur. Is enim
docet vitam mutuo datam esse hominibus, nec mi-
rum videri debere, si reddenda sit; hanc vitam esse
veluti viam, qua omnes ad idem diversorium ten-
diamus: non lugendos esse, quos brevi sequemur.

(30) Τὴν αὐτήν. Editi addunt αὐτοῦ, quod deest
in septem veteribus libris.

A junctionis, cum omnes in hac via tanquam in
via ad idem diversorium contendant: in quod
hic jam advenit, ille supervenit, alter festinat:
finis autem unus omnes excipiet. Etsi enim ci-
tius viam confecit, eandem omnes ingredie-
mur, omnesque idem manet diversorium. Tan-
tum nobis contingat illius puritati per virtutem
assimilari, ut moribus doli expertibus eandem,
ac qui in Christo infantes sunt, requiem consequa-
mur.

EPISTOLA VI.

Nectarii conjugii consolatoria.

1. Nolebam alloqui dignitatem tuam, consido-
rans, ut oculo inflammato lenimentum vel tener-
imum dolorem afferi, ita animæ gravi mœrore
allictæ, etiamsi multum solatii ferat oratio, mo-
lestam tamen quodammodo videri, in ipso doloris
articulo adhibitam. At ubi mihi in mentem venit,
sermonem mihi cum Christiana futurum, jamprid-
em in rebus divinis instituta, nec ad humanos
casus imparata; non existimavi æquum esse ut
officio meo deessem. Novi qualia sint matrum
viscera; cumque peculiariter considero tuam in
omnes benignitatem atque mansuetudinem, conji-
cio quantum probabile sit in presentibus malis
dolorem esse. Filium amisisti **79**, quem viventem
matres omnes prædicabant beatum, talesque suos
esse optabant: mortuum vere perinde luxerunt, ac
si suum quæque humo contexisset. Illius nova
plaga exstitit provinciarum duarum, et nostræ, et
Cilicium. Cum illo magnum et illustre genus con-
cidit, veluti fulero sublato concussum. O incursum
mali dæmonis, quantum potuit mali patrare! O
terra talem coacta suscipere casum! Horrui forte
ipse sol, si quis in eo sensus, triste illud spectacu-
lum. Et quis tantum dicere poterit, quantum inops
consilii animus suggerit?

2. Verum nostra non sunt citra providentiam, quem-
admodum in Evangelio didicimus, ne passerem qui-
dem cadere sine voluntate Patris nostri ²⁹. Quare et
quid contigit, voluntate contigit Conditoris nostri.
Quis autem Dei voluntati resistit? Suscipiamus quod
accidit; moleste enim ferentes, neque id quod factum

(31) Ἐπιτύχωμεν. Ita tres vetustissimi codices.
Editi τύχωμεν.

(32) Ὁμόζυγον. Sic Harl., Vat. et quinque alii.
Coislinianus primus et editi ὁμόζυγα.

(33) Ἀνίαν. Sic Harl., Coisl. primus et quinque
alii, melius quam in editis ἀνίαν.

(34) Ἐπεὶ δὲ με. Sic codices antiqui septem,
duo alii Ἐπεὶ δὲ μοι. Editi ἐπεὶ δὲ μοι. Statini Bigot.
καὶ ἐμπαρασκευασμένην.

(35) Δύο. Sic mss. septem. Editi δύο.

(36) Καταδεξώμεθα. Editi addunt γούν, sed hæc
vocula deest in septem mss. codicibus.

²⁹ Alias CLXXXIX. Scripta eodem tempore.

est reparamus, ac præterea nosmetipsos perdimus. Ne culpemus justum Dei iudicium. Nimum impetiti sumus, quam ut arcana illius iudicia exploremus. Tunc Dominus amoris in se tui periculum facit. Tibi nunc tempus est, ut per patientiam partem martyrum consequare. Machabæorum mater septem filiorum mortem conspexit, nec ingemuit, nec ignobiles lacrymas effudit; sed gratias agens Deo, quod videret eos igne et ferro et acerbissimis verberibus e vinculis carnis exsolvi. Deo quidem probata fuit, celebris vero habita est apud homines⁷⁷. Afflictio magna, fateor et ego: sed et magna a Domino præmia patientibus reposita. Mater cum effecta es, puerumque vidisti, ac gratias egisti Deo; plane sciebas mortalem a te, cum mortalis sis, genitum esse. Quid igitur mirum, si mortuus est mortalis? Sed dolet nobis, quod præter tempus. Incertum, utrum hoc non fuerit tempestivum: nos siquidem eligere quæ animabus utilia sunt, et præfinire terminos humanæ vitæ non novimus. Circumspice totum terrarum orbem, in quo habitas; et cogita omnia mortalia esse quæ videntur, omnia corruptioni obnoxia. Respice ad cælum; et illud ipsum aliquando dissolvetur; ad solem, ne ille quidem permanebit. Stellæ omnes, animalia terrestria et aquatilia, terræ ornatus, terra ipsa, omnia corruptioni obnoxia, omnia paulo post non amplius futura. Horum cogitatio sit casus solatium. Cave calamitatem seipsa metiaris, ita enim tibi videbitur intolerabilis sed eam cum omnibus rebus humanis comparans, inde reperies illius solatium. His autem omnibus illud validissimum addendum habeo: parce marito; alter alteri solamen estote; ne facias ei graviores calamitates, dolore te ipsa conficiens. Omnino autem arbitror sermonem solatio imparem esse: sed precibus in re præsentis opus esse censeo. Precor itaque ipsum Dominum, ut sua non enarrabili potentia⁸⁰ tangens cor tuum, cogitationibus bonis animum tuum illustret, ut in teipsa consolationis habeas argumenta.

EPISTOLA VII.

Basilius significat futurum se providisse, ut penuriæ verborum accusaretur, nec tamen idcirco consulentibus respondendum non esse. Hortatur Gregorium, ut uxum se tradat veritatis defensionem, nec se consulat.

Gregorio sodali.

Ne tum quicquam ignorabam, cum scriberem

⁷⁷ II Mach. vii, 1 seqq.

⁷⁸ Alias II. Scripta videtur in seressu.

(37) Ἀνθρωπίνη ζωὴ. Duo vetustissimi codices, Harl., et Coisl. ἀνθρωπίνης ζωῆς.

(38) Πρὸς τὸν οὐρανόν. Harl., et Medicæus eis τὸν οὐρανόν.

(39) Οὐδὲ οὗτος. Sic Harl., et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi οὐδὲ αὐτός.

(40) Πᾶντα μικρόν. Sic Harl., Coisl. uterque et tres Regii. Editi καὶ πάντα μικρόν.

(41) Ἀλλήλοις γένεσθε. Sic tres vetustissimi codices Harl., Coisl. et Me.l. Editi ἀλλήλοις ἐπέ.

(42) Καταναλίσκουσα. Quinque codices, non tamen vetustissimi, ἀναλίσκουσα.

(43) Γρηγορίῳ. Ita codex Vaticanus et Coisl.

A γενόμενον διορθοῦμεθα, καὶ ἐαυτοὺς προσεπλάλουμεν. Μὴ κατηγορήσωμεν τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἀμαθαίς ἐσμεν, ὥστε τὰ δρόγητα αὐτοῦ κρίματα δοκιμάζειν. Νῦν σου λαμβάνει τὴν δοκιμὴν ὁ Κύριος τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης. Νῦν σοι πᾶρισι καιρὸς διὰ τῆς ὑπομονῆς τὴν μερίδα τῶν μαρτύρων λαβεῖν. Ἡ τῶν Μακκαβαίων μήτηρ ἐπὶ τὰ παῖδων εἶδε θάνατον, καὶ οὐκ ἐστέναξεν, οὐδὲ ἀφῆκεν ἀγεννὲς δάκρυον· ἀλλ' εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ, ὅτι ἐδλεπὲν αὐτοὺς πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ ταῖς χαλεπωτάταις αἰκίαις, τῶν δεσμῶν τῆς σαρκὸς λυομένους, εὐδόκιμος μὲν παρὰ Θεῷ, αἰδοίμος δὲ παρὰ ἀνθρώποις ἐκρίθη. Μέγα τὸ πάθος, φημί καὶ γὰρ· ἀλλὰ μεγάλοι καὶ οἱ παρὰ τοῦ Κυρίου μισθοὶ τοῖς ὑπομένουσιν ἀποκείμενοι. Ὅτε ἐγένου μήτηρ, καὶ εἶδες τὸν παῖδα, καὶ εὐχαρίστησας τῷ Θεῷ, ᾔδεις πάντως, ὅτι θνητὴ οὖσα θνητὸν ἐγέννησας. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Ἀλλὰ λυπεῖ ἡμᾶς τὸ παρὰ καιρόν. Ἀδελφόν, εἰ μὴ εὐκαιρον τοῦτο· ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐκλέγεσθαι τὰ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς, καὶ ἐρίζειν προθεσμίας ἀνθρωπίνῃ ζωῇ (37) οὐκ ἐπιστάμεθα. Περιβλεψαί τὸν κόσμον ἅπαντα, ἐν ᾧ κατοικεῖς· καὶ ἐννόησον, ὅτι πάντα θνητὰ τὰ ὁρώμενα, καὶ πάντα φθορὰ ὑποκείμενα. Ἀνάβλεψον πρὸς τὸν οὐρανόν (38)· καὶ οὗτος ποτε λυθήσεται· πρὸς τὸν ἥλιον· οὐδὲ οὗτος (39) διαμνεῖ. Οἱ ἀστέρες σύμπαντες, ζῶα χερσαῖα καὶ ἐνυδρᾶ, τὰ περὶ γῆν κάλλι, αὐτὴ ἡ γῆ, πάντα φθορὰ, πάντα μικρόν (40) ὑστερον οὐκ ἐσόμενα. Ἡ τούτων ἐννοία παραμυθία ἐστὶ τοῦ συμπεδικώτος. Μὴ καθ' ἑαυτὸ μέτρει τὸ πάθος· ἀφόρητον γὰρ οὕτω φανίσταται σοι· ἀλλὰ τοῖς ἀνθρωπίνους πᾶσι συγκρίνουσα, ἐντεῦθεν εὐρήσεις αὐτοῦ τὴν παραμυθίαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἰσχυρὸν ἔχω, φέρεται τοῦ ὁμοῦλου· ἀλλήλοις γένεσθε (41) παραμυθία· μὴ ποιήσης αὐτῷ χαλεπωτέραν τὴν συμφορὰν, τῷ πάθει ἐαυτὴν καταναλίσκουσα (42). Ὅπως δὲ οὐκ οἶμαι λόγον ἐξαρκεῖν εἰς παράκλησιν, ἀλλ' εὐχῆς ἡγοῦμαι χρειαν εἶναι πρὸς τὰ παρόντα. Εὐχομαι οὖν αὐτὸν τὸν Κύριον, τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ δυνάμει ἐφαψάμενόν σου τῆς καρδίας, ἐμποιῆσαι φῶς τῇ ψυχῇ σου διὰ τῶν ἀγαθῶν λογισμῶν, ἐν' οἷκοθεν ἔχης τῆς παραμυθίας τῆς ἀφορμᾶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'.

D

Γρηγορίῳ ἐταίρῳ (43).

Οὐδὲ τότε (44) ἔγινόν, ὅτε ἐπέστελλον τῇ λογί-

primus qui tamen addit ἐπισκόπῳ. Codices omnes Gregorio Nazianzeno hanc epistolam inscribunt, sed in codice vetustissimo Coisl. post titulum legitur eadem manu γρ. Εὐαγγερίῳ πρεσβυτέρῳ, scriptum invenitur, *Evagrio presbytero*. Sed tanti non est ejusmodi observatio, ut hæc epistola Evagrio presbytero scripta potius videatur, quam Gregorio, cui et veterum codicum testimonio et sua sponte optime congruit. Signata est enim manifestis notis mutuae illius operæ, quam sibi Gregorius et Basilus in sacris litteris illustrandis tradebant.

(44) Οὐδὲ τότε. Sic quinque mss. codices. Editi οὐδέποτε. Ad hæc verba in codice Regio, quo usus

τηρί σου, ἔτι πάντα θεολογικὴ φωνὴ ἐλάττων μὲν ἐστὶ τῆς διανοίας τοῦ λέγοντος, ἐλάττων δὲ τῆς τοῦ ἐπιζητοῦντος ἐπιθυμίας· διότι ὁ λόγος ἀσθενέστερόν πως πέφυκε διακονεῖσθαι τοῖς νοουμένοις. Εἰ οὖν ἀσθενὴς ἡμῶν ἡ διάνοια, ἐλάττων δὲ ταύτης ἡ γλῶσσα, τί ἔχρην προσδοκᾶν ἡμῖς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, καὶ οὐχὶ πνίαν ἐγκληθῆσεσθαι λόγων; Οὐ μὴν τούτου γε ἔνεκεν δυνατόν ἦν σιωπῇ παρελθεῖν τὸ ἐπιζητούμενον (45). Κίνδυνος γὰρ προδοσίας, ἐν τῷ μὴ προχείρως ἀποδιδόναι τὰς περὶ Θεοῦ ἀποκρίσεις τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον. Ἐκείνα μὲν οὖν, εἴτε ἀρκούντως ἔχειν δοκεῖ, εἴτε καὶ ἀκριβεστέρας τινὲς προσθήκης δίδεται, καιροῦ ἰδίου πρὸς διόρθωσιν χρήσει. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, παρακαλοῦμέν σε, ὃ καὶ παρακαλέσασμεν ἤδη, χρῆσαι σεαυτὸν ὁλοκλήρως τῇ συνηγορίᾳ τῆς ἀληθείας, καὶ ταῖς (46) παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐγγινόμεναις τῇ διανοίᾳ σου ὁρμαῖς πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ σύστασιν, ταύταις ἀρκούμενον καὶ παρ' ἡμῶν μηδὲν ἐπιζητοῦντα πλέον· οἷ, πολλῶ ἐλάττους ὄντες τῆς ὑπονοίας, βλέπομεν μᾶλλον τῇ παρ' ἐαυτῶν ἀσθενείᾳ τὸν λόγον, ἢ τινα ἰσχύον διὰ τῆς συνηγορίας τῇ ἀληθείᾳ προστιθεμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

Percussus casu inopinato Basilus, cum se ad Gregorium recepisset, desiderium suorum his litteris leuit, eosque admonet ut caveant ab Arianis. Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum confiteri oportere statuit. Tres deus affingentibus respondet, Deum natura, non numero unum dici: simile et dissimile rejicit, identitatem substantiæ requirit, ac Filium Patri esse consubstantialem declarat. Plura explanat Scripturæ loca ab adversariis objecta. Denique sancti Spiritus divinitatem probat.

Τοῖς Καισαρεῦσιν (47) ἀπολογία περὶ τῆς ἀποχωρήσεως, καὶ περὶ πίστεως.

1. Πολλάκις ἐθαύρασα, τί ποτε πρὸς ἡμᾶς πεπόνθατε, καὶ πόθεν τοσοῦτον ἡττησθε (48) τῆς ἡμετέρας βραχύτητος, τῆς μικρᾶς καὶ ὀλίγης καὶ οὐδὲν ἰσως ἔχουσας ἐράςμιον, καὶ λόγοις ἡμῖς προτρέπεσθε, φίλας τε καὶ πατρὶδος ὑπομιμνήσκοντες, ὥσπερ φυγάδας τινὰς πατρικεῖς σπλάγχχνους πρὸς ἐαυτοὺς πάλιν ἐπιστρέφειν (49) πειρώμενοι. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν φυγὰς γεγονέναι ὁμολογῶ, καὶ οὐκ ἀρνηθεῖν τὴν δὲ αἰτίαν μάθοις· ἂν ἤδη ποθοῦντες. Μάλιστα μὲν τῷ ἀδοκῆτῳ τότε πληγῆς, καθάπερ οἱ τοῖς αἰφνιδίους φόβοις ἀθρόως καταπλαγέντες, οὐ κατέσχον τοὺς λογισμοὺς, ἀλλ' ἐμάκρυνα φυγαδεύων, καὶ ἠελίσθη χρόνον ἱκανὸν ἀπ' ὑμῶν, ἔπειτα δὲ καὶ πό-

est Combefisius, scholium quoddam declarat Basilium hac sententia uti, sed iusius, in Homilia, quæ inscribitur, *Christi generatio*. Legitur hac homilia tom. II, p. 59; et quod in scholio indicatum est, reperitur, n. 1 et 2.

(45) *Τὸ ἐπιζητούμενον*. Quatuor mss. non antiquissimi τὸ ζητούμενον.

(46) *Καὶ ταῖς*. Deest καὶ in duobus mss. Regiis. Videtur deletum fuisse in Harleano codice, in quo hac epistola recentiore manu scripta est. Ὁρμαῖς, motibus. Melius forte, si reddatur, *præsidis*. Paulo post legimus ex quinque mss. πολλῶ ἐλάττους pro πολλῶν. Duo mss. codices habent ἀσθενεῖ τῶν λόγων.

(47) *Τοῖς Καισαρεῦσιν*. Quamvis hic titulus Basilii sententiæ ac verbis repugnet, eum tamen retinimus, propterea quod reperitur in duobus codicibus mss. Reg. et Harl., exceptis ultimis verbis, καὶ περὶ πίστεως, quæ desunt. Porro hac epistola non ad Cæsarienses, sed ad monasterium, cui præerat

A prudentiæ tuæ, vocem omnem theologicam imparem esse cogitationi dicentis, imparem interrogantis desideriis; propterea quod sermo imbecillius nescio quomodo solet cogitatis rebus inservire. Si ergo infirma cogitatio nostra, et cogitatione inferior lingua; quid expectandum nobis fuit in iis quæ disseruimus, nisi penuriam verborum objectum iri? Neque tamen idcirco potui silentio prætermittere quod quærebatur. Nam proditiōis periculum est, si non libenter dentur de Deo responsa his qui Dominum diligunt. Illa igitur, sive satis esse videantur, sive etiam accuratiore quodam additamento indigeant, tempus proprium, ut emendentur, postulant. Quod autem nunc ad rem attinet, hortamur te, uti jam etiam hortati sumus, ut totum te veritatis defensionī, ac motibus menti tuæ ad bonum stabiliendum a Deo impressis tradas, his contentus nec amplius quidquam a nobis requirens: qui cum multo inferiores simus quam quis suspicari possit, imbecillitate nostra doctrinam lædimus magis, quam roboris aliquid patrociniō nostro addimus veritati.

EPISTOLA VIII.

Apologia de secessu ad Cæsarienses, et de fide pertractatio.

C 1. Sæpe miratus sum, cur eo sitis in me animo affecti, et unde vos tenuitas nostra, eaque exigua et modica ac fortasse nihil habens amabile, tantopere capiat; nosque sermonibus adhortemini, amicitiam et patriam commemorantes, veluti profugos quosdam paternis visceribus ad vos rursus conantes revocare. **81** Ego autem profugum me esse fateor, neque negaverim: sed jam causam, si cupitis, ediscetis. Maxime quidem re inopinata tunc percussus, quemadmodum qui ob repentinos strepitus illico expavescunt, non cohibebam cogitationes, sed elongavi fugiens, ac tempore multo a vobis abfui. Deinde vero et desiderium quoddam

D Basilium, scripta; nec Basilus ex urbe in solitudinem, ut eruditi viri hactenus crediderunt, sed potius in urbem ex solitudine discesserat. Petit enim ut sibi aliquandiu liceat abesse, non quod in urbe commorationem, inquit, ambiamus, sed quod versari cum sanctis longe utilissimum judicemus. Erat ergo in aliqua urbe, videlicet Nazianzi cum Gregorio. Quod autem addit, homines urbium desiderio a maligno decipi, non congruebat hac admonitio civibus Cæsariensibus, sed potius monachis, quos sæpe diabolus hoc artificio retrahere e solitudine tentabat, ut perspicui potest infra ex Epistola ad Chilonem.

(48) *ἡττησθε*. Sic Reg. et Harl. Editi ἡττησθε. Sic etiam Gregorius Naz. qui hujus epistolæ exordio utitur pro suo in oratione 27.

(49) *Ἐπιστρέφειν*. Patriam vocat Basilus locum in quo educatus fuerat. Vide Not. ad epist. 87. Paulo post editi ἐπιστρέφει; mss. ut in textu.

* Alias CXLII. Scripta anno 360.

subiit mihi sacrorum dogmatum, et philosophiæ quæ circa illa versatur. Quomodo enim possim, aiebam, habitantem in nobis malitiam domare? Quis mihi fiat Laban, liberans me ab Esau atque ad supernam philosophiam deducens? Quoniam autem, Deo dante, voti compotes, quantum licuit, facti sumus, electionis invento vase et puteo profundo, dico autem Christi os Gregorium: nobis parumper, queso, parum, rogamus, concedite temporis; non quod in urbe commorationem amibamus (neque enim ignoramus, homines hoc pacto a maligno decipi), sed quod versari cum sanctis longe utilissimum esse judicemus. Dum enim de divinis dogmatibus aliquid dicitur, auditurque frequentius, contemplationum quemdam habitum, qui ægre amittatur, suscipimus. Et res quidem nostræ ita se habent.

2. Vos autem, o divina et omnium mihi charissima capita, caveite Philistinorum pastores, ne quis puteos vestros clanculum obstruat, et puram eorum, quæ ad fidem pertinent, cognitionem obturbet. Hoc enim eis semper studio est, non ex Scripturis sacris docere animas simpliciores, sed sapientia extranea veritatem circumvenire. Qui enim *ingenitum* et *gentium* in nostram fidem introducit, docetque eum qui semper est, aliquando non fuisse, eumque qui natura ac semper Pater est, patrem fieri, et Spiritum sanctum non esse sempiternum, nonne ille palam Philistæus est, invidens patriarchæ nostræ ovibus, ne ex pura et in vitam æternam saliente aqua bibant⁵¹, sed illud prophete oraculum trahant in semetipsos: *Me dereliquerunt fontem aque vivæ, ac foderunt sibi ipsis cisternas obtrititas, quæ non poterant aquam continere*⁵²; cum confiteri oporteat Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, uti eloquia divina, et qui ea sublimius intellexerunt, docuerunt. Cæterum ad eos qui tres deos nobis exprobrant, illud dicatur: unum nos Deum non numero, sed natura confiteri. Quidquid enim unum numero dicitur, id vere unum non est, neque natura simplex: Deum vero simplicem et incompositum confitentur omnes. Non igitur unus numero est Deus. Quod autem dico, est ejusmodi. Unum numero mundum esse dicimus, non tamen unum natura, neque simplicem illum quemdam. Dividimus enim ipsum in elementa ex quibus constat, in ignem, aquam, aerem et terram. Rursus homo unus numero dicitur. Unum enim hominem sæpe dicimus, sed non simplex quidam ille est, cum ex corpore et anima constet. Similiter et angelum unum numero dicimus, sed non unum

Θεός τις ὑπεισέξει μου τῶν θεῶν δογμάτων, καὶ τῆς περὶ ταύτης φιλοσοφίας. Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην (50), ἔφην ἐγὼ, κρατῆσαι τῆς συνοικουμένης ἡμῖν κακίας; Τίς δ' ἂν μοι γένηται Λάβαν, ἀπαλλάττων με τοῦ Ἠσαῦ, καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν παιδαγωγῶν; Ἀλλ' ἐπειδὴ σὺν Θεῷ τοῦ σκοποῦ κατὰ δύναμιν τετυγχάνκαμεν, εὐρόντες σκεῦος ἐκλογῆς καὶ φρέαρ βαθύ, λέγω διὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα Γρηγόριον· ὀλίγον ἡμῖν, παρακαλῶ, ὀλίγον συγχωρήσατε χρόνον, αἰτούμεθα· οὐ τὴν ἐν ταῖς πόλεσι διατριβὴν ἀσπαζόμενοι· οὐδὲ γὰρ λέλθοντες ἡμῖς ὁ πονηρὸς διὰ τῶν τοιούτων τὴν ἀπάτην τοῖς ἀνθρώποις προσμηχανώμενος· ἀλλὰ τὴν συντυχίαν τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ἐπωφελεῖ μάλιστα κρίνοντας (51). Ἐν γὰρ τῷ λέγειν τι περὶ τῶν θεῶν δογμάτων, καὶ ἀκούειν πυκνότερον, ἔξιν δυσσπόδλητον θεωρημάτων λαμβάνομεν. Καὶ τὰ μὲν καθ' ἡμῖς τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

2. Ὑμεῖς δὲ, ὡς θεῖα μοι καὶ προσφιλέσταται πασῶν κεφαλὰι, φυλάττεσθε τοὺς τῶν Φυλιστιαίων ποιμένας, μὴ τις λαθὼν ἐμφράξῃ ὑμῶν τὰ φρέατα, καὶ τὸ καθαρὸν τῆς γνώσεως τῆς περὶ τὴν πίστιν ἐπιβολῶσιν. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς αἰεὶ ἔστιν ἐπιμιλλές, μὴ ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν διδάσκειν τὰς ἀχειραιοτάρας ψυχὰς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑξωθεν σοφίας παρακρούεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Ὁ γὰρ ἀγέννητος καὶ γεννητὸς ἐπειράγων ἡμῶν τῇ πίστει, καὶ τὸν αἰεὶ ὄντα μὴ ὄντα ποτὲ δογματίζων, καὶ τὸν φύσει καὶ αἰεὶ Πατέρα πατέρα γινόμενον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἀίδιον, οὐκ ἀντικρὺς ἐστὶ Φυλιστεύς (52); βαρυσκαίων τοῖς τοῦ πατριάρχου ἡμῶν προβάτοις, ἵνα μὴ πίνωσιν ἐκ τοῦ καθαροῦ καὶ ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον ὕδατος, ἀλλὰ τὸ τοῦ προφῆτου λόγιον πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπάζονται (53). τὸ· Ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὥρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ ἐννήσουται ὕδωρ συσχεῖν· ἔλεον ὁμολογεῖν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς οἱ θεοὶ λόγοι, καὶ οἱ τούτους (54) ὑψηλότερον νενοηχότες ἐδόξαζαν. Πρὸς δὲ τοὺς ἐπηρεάζοντας ἡμῖν τὸ τρίθειον ἐκείνο λεγέσθω, ὅτι περ ἡμεῖς ἕνα Θεὸν οὐ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ φύσει ὁμολογοῦμεν. Πᾶν γὰρ ὃ ἐν ἀριθμῷ λέγεται, τοῦτο οὐχ ἐν ὄντως, οὐδ' ἀπλοῦν τῇ φύσει ἐστίν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς καὶ ἀσύνητος περὶ πάντων ὁμολογεῖται. Οὐκ ἄρα εἰς ἀριθμῷ ἐστὶν ὁ Θεός. Ὁ δὲ λέγω, τοιοῦτός ἐστιν. Ἐν ἀριθμῷ τὸν κόσμον εἶναι φασιν, ἀλλ' οὐχ ἕνα τῇ φύσει, ἀλλ' οὐδ' ἀπλοῦν τινὰ τοῦτον. Τέμνομεν γὰρ αὐτὸν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνίστηται στοιχεῖα, εἰς πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν. Πάλιν ὁ ἄνθρωπος εἰς ἀριθμῷ ὀνομάζεται. Ἐνα γὰρ ἄνθρωπον πολλάκις λέγομεν. Ἀλλ' οὐχ ἀπλοῦς τις οὕτως ἐστίν, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνιστώς. Ὁμοίως δὲ καὶ ἄγγελον ἕνα ἀριθμῷ ἱεροῦ-

⁵¹ Joan. iv, 14. ⁵² Jerem. ii, 13.

(50) *Δυναίμην*. Editi iterum addunt Πῶς γὰρ ἔν. Sed hæc melius absunt a duobus codicibus mss. Plures non habuimus.

(51) *Κρίνοντας*. Sic mss. Editi κρίναντες.

(52) *Φυλιστεύς*. Harl. Φυλιστιαίος.

(53) *Ἐπισπάζονται*. Sic Reg. et Harl. Editi ἐπισπάζονται.

(54) *Τούτους*. Sic Harl. Editi τούτων. Paulo post ex duobus mss. legitur ἐπηρεάζοντας ἡμῖν. Editi ἡμῶν.

μεν, ἀλλ' οὐχ ἓνα τῇ φύσει, οὐδὲ ἀπλοῦν· οὐσίαν A
 γὰρ μὲθ' ἀγιασμοῦ τὴν τοῦ ἀγγέλου ὑπόστασιν ἐν-
 νοῦμεν. Εἰ τοίνυν πᾶν τὸ ἐν ἀριθμῷ ἐν τῇ φύσει
 οὐκ ἔστι, καὶ τὸ ἐν τῇ φύσει καὶ ἀπλοῦν ἐν ἀριθμῷ
 οὐκ ἔστιν, ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἓνα τῇ φύσει Θεόν· πῶς
 ἐπεισάγουσιν ἡμῖν τὸν ἀριθμὸν, αὐτὸν πάντῃ ἡμῶν
 ἐξοριζόντων τῆς μακαρίας ἐκείνης (55) καὶ νοητῆς
 φύσεως; Ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἔστι τοῦ ποσοῦ· τὸ δὲ πο-
 σὸν τῇ σωματικῇ φύσει συνέζευκται· ὁ γὰρ (56)
 ἀριθμὸς τῆς σωματικῆς φύσεως. Σωμάτων δὲ θε-
 μιουργὸν τὸν Κύριον ἡμῶν εἶναι πεπιστεύκαμεν.
 Αὐτὸ καὶ πᾶς ἀριθμὸς ἐκείνα σημαίνει τὰ ἐνυλὸν καὶ
 περιγραπτὴν ἔχειν λαχόντα τὴν φύσιν· ἡ δὲ μονὰς
 καὶ ἑνὰς τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπεριλήπτου οὐσίας ἔστι
 σημαντικὴ (57). Ὁ τοίνυν ἀριθμὸς ἢ κτίσμα ὁμολο-
 γῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνει B
 ἐνυλὸν καὶ περιγραπτὴν φύσιν εἰσάγων. Περιγρα-
 πτὴν δὲ λέγω οὐ μόνον τὴν περιεχομένην ὑπὸ τόπου,
 ἀλλ' ἥνπερ καὶ τῇ προγνώσει ἐμπεριελήφεν ὁ μέλ-
 λων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγειν,
 ἥν καὶ (58) ἐπιστήμη περιλαβεῖν δυνατόν ἔστι. Πᾶν οὖν
 ἅγιον, ὃ περιγραπτὴν ἔχει τὴν φύσιν, καὶ ἐπίκτρητον
 ἔχει τὴν ἀγιότητα, οὐκ ἀνεπίδεκτόν ἔστι κακίας. Ὁ
 δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πηγὴ ἔστιν ἀγια-
 σμοῦ, ὅφ' ἧς πᾶσα ἡ λογικὴ κτίσις κατ' ἀναλογίαν
 τῆς ἀρετῆς ἀγιάζεται.

3. Καίτοι ἡμεῖς, κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον, οὕτε
 ὁμοιον οὕτε ἀνόμοιον λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί.
 Ἐκάτερον γὰρ αὐτῶν ἐπίσης ἀδύνατον. Ὅμοιον γὰρ C
 καὶ ἀνόμοιον κατὰ τὰς ποιότητας λέγεται· ποιό-
 τητος δὲ τὸ θεῖον ἐλεύθερον. Ταυτότητα δὲ τῆς φύ-
 σεως ὁμολογοῦντες, καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐκδεχόμεθα,
 καὶ τὸ σύνθετον φεύγομεν, τοῦ κατ' οὐσίαν Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς τὸν κατ' οὐσίαν Θεὸν καὶ Υἱὸν γεγεννηκότος.
 Ἐκ γὰρ τούτου τὸ ὁμοούσιον δείκνυται. Ὁ γὰρ κατ'
 οὐσίαν Θεὸς τῷ κατ' οὐσίαν Θεῷ ὁμοούσιός ἐστιν.
 Ἐπεὶ δὲ λέγεται Θεός καὶ ὁ ἄνθρωπος (59)· ὥς τὸ,
 Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστέ· καὶ ὁ δαίμων Θεός, ὥς τὸ,
 Οἱ Θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαίμονια· ἀλλ' οἱ μὲν κατὰ
 χάριν ὀνομάζονται, οἱ δὲ κατὰ ψεῦδος. Ὁ δὲ Θεός
 μόνος κατ' οὐσίαν ἔστι Θεός. Μόνος δὲ ὅταν εἶπω,
 τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἁγίαν καὶ ἄκτιστον δηλῶ.
 Τὸ γὰρ μόνος λέγεται καὶ ἐπὶ τινος ἀνθρώπου, καὶ
 ἐπὶ φύσεως ἀπλῶς τῆς καθόλου. Ἐπὶ τινος μὲν, οἷον, D
 φέρε εἰπεῖν, ἐπὶ Παύλου, ὅτι μόνος ἡρπάγη ἔως
 τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἤκουσεν ἁρρήτα ῥήματα, ἃ
 οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι· ἐπὶ φύσει δὲ τῆς καθό-
 λου, ὥς ὅταν λέγῃ (60) Δαβὶδ· Ἀνθρώπος, ὥσει
 χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ τὸν τινα
 ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὴν καθόλου φύσιν δηλοῖ. Πᾶς γὰρ
 ἄνθρωπος πρόσκαιρος καὶ θνητός. Οὕτω καὶ ἐκείνα
 νοοῦμεν ἐπὶ τῆς φύσεως εἰρημένα· τὸ, Ὁ μόνος

A natura, neque simplicem : siquidem essentiam cum
 sanctimoniam, hypostasim angeli intelligimus. Itaque
 si quidquid unum est numero, unum natura non
 est, et quod natura unum ac simplex est, unum
 numero non est, nos autem Deum natura unum
 dicimus; quomodo nobis numerum assignant,
 quem prorsus a beata illa ac spirituali natura
 amovemus? Numerus enim pertinet ad quantita-
 tem: quantitas vero corporali naturæ conjuncta
 est; numerus ergo corporea est naturæ. At Domi-
 num nostrum corporum opificem esse credimus.
 Quapropter et numerus omnis ea designat, quæ
 materialem ac circumscriptam naturam sortita
 sunt: monas vero et unitas simplicis ac incom-
 prehensibilis essentiæ insigne. Quisquis igitur nu-
 merum aut creaturam confitetur Filium Dei, aut
 Spiritum sanctum, imprudens materialem ac cir-
 cumscriptam naturam inducit. Circumscriptam au-
 tem dico, non modo eam quæ loco continetur,
 sed etiam quam prænotione comprehendit is, qui
 ipsam e nihilo producturus est, quæque scientia
 comprehendi potest. Quidquid igitur sanctum est,
 habet autem naturam circumscriptam, et adventi-
 tiam sanctitatem, obnoxium esse potest malitiæ.
 Filius autem, et Spiritus sanctus, fons est sancti-
 moniæ, unde rationalis quæque creatura pro virtu-
 tis ratione sanctificatur.

3. Nos, secundum veram doctrinam, neque si-
 milem, neque dissimilem Patri Filium dicimus.
 Nam æque utrumque horum repugnat. Enimvero
 simile et dissimile, qualitatum habita ratione di-
 cuntur: Deus autem liber est a qualitate. Verum
 identitatem naturæ consistentes et consubstantiale
 admittimus, et compositionem fugimus; cum is qui
 secundum essentiam Deus et Pater est, Deum se-
 cundum essentiam et Filium genuerit. Ex hoc enim
 consubstantiale ostenditur. Nam Deus secundum
 essentiam Deo secundum essentiam consubstantia-
 lis. Siquidem et homo dicitur deus, velut in hoc
 loco, *Ego dixi: Dii estis*¹⁶. Quin etiam daemon appel-
 latur deus, secundum illud, *Dii gentium demonia*¹⁷.
 Sed illi quidem ex dono, hi vero ex mendacio no-
 men accipiunt. Deus vero solus est secundum essen-
 tiam Deus. Cum autem dico, *solus*, essentiam Dei
 sanctam et increatam significo. Nam vox, *solus*,
 et de uno aliquo homine, et de universa prorsus
 natura dicitur. De uno aliquo, velut cum verbi
 gratia dicitur de Paulo, solum raptum esse ad
 tertium usque cælum, et audisse arcana verba,
 quæ non liceat homini loqui¹⁸: de natura vero
 universa, velut cum David dicit: *Homo, sicut se-
 num dies ejus*¹⁹. Hic enim non hominem aliquem,
 sed universam naturam indicat: nam omnis homo

¹⁶ Psal. lxxxi, 6. ¹⁷ Psal. xcvi, 5. ¹⁸ II Cor. xii, 4. ¹⁹ Psal. cii, 15.

(55) Ἐκείνης. Hanc vocem addidimus ex duobus mss.

(56) Ὁ γὰρ. Lege Ὁ γουν.

(57) Σημαντικὴ. Sic uterque codex. Editi ση-
 μαντικῆς.

(58) Ἥρ καὶ. Mss. et edit. Basil. ὁ καὶ

(59) Ὁ ἄνθρωπος. Articulus additus ex mss.
 deest in editis. Ibidem duo codices mss. Ἐπειὶ δὲ ἔξ.

(60) Ἀδελφ. Sic mss. Editi λέγει

temporarius et mortalis. Sic intelligimus de natura dicta esse et illa : Qui solus habet immortalitatem⁶⁰; et, Soli sapienti Deo⁶¹; et, Nemo bonus, nisi unus Deus⁶². Hic enim unus significat idem, quod solus. Et, Qui extendit cælum solus⁶³; et rursus, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies⁶⁴; et, Non est Deus præter me⁶⁵. Nam unus et solus de Deo dicuntur **83** in Scriptura non ad distinctionem a Filio aut Spiritu sancto, sed adversus eos qui cum dii non sint, dii tamen falso nominantur, ut est illud : Dominus solus duxit eos, et non erat cum eis deus alienus⁶⁶; et, Evertentur filii Israel Baalim, et nemora Astaroth, et serviebant Domino soli⁶⁷. Et iterum Paulus : Sicut sunt dii multi, et domini multi, nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia⁶⁸. Verum hic quaerimus, quomodo cum dixisset, Unus Deus, ea voce non fuerit contentus (diximus enim, cum solus et unus de Deo dicuntur, significari naturam), sed et vocem Pater apposuerit, et Christi fecerit mentionem. Suspicio itaque existimasse hoc loco vas electionis Paulum, satis non esse tantummodo Deum Filium, et Deum Spiritum sanctum prædicare; id quod per dictionem, Unus Deus, declaraverat, nisi præterea per adjectionem Patris, eum ex quo omnia sunt, exprimeret; et per mentionem Domini, Verbum per quod omnia sunt, significaret, et rursus, per Jesu Christi adjunctionem, incarnationem annuntiaret, et passionem poneret ob oculos : et resurrectionem commonstraret. Nam illud, Jesus Christus, notiones tales nobis indicat. Quapropter etiam Dominus ante passionem non vult dici Jesus Christus, et discipulis præcipit, ut ne cuiquam dicant ipsum esse Jesum Christum⁶⁹. Propositum enim illi erat post absolutam dispensationem ac resurrectionem ex mortuis, et in cælos assumptionem, tum demum ipsis committere, ut eum Jesum Christum prædicarent. Ejusmodi est et illud : Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum⁷⁰; illud itidem : Creditis in Deum, et in me credite⁷¹ : ubique cogitationem nostram præmuniente Spiritu sancto; ne accedentes ad alterum, altero excidamus; neve theologiæ intenti negligamus dispensationem; atque in impietatem, dum in aliquo offendimus, incidamus.

4. Verba autem divinæ Scripturæ, quæ arrepta adversarii, et ad suam ipsorum sententiam detorta, nobis ad eversionem majestatis Unigeniti obijciunt, simili modo expendamus, notionem eorum

⁶⁰ 1 Tim. vi, 16. ⁶¹ Rom. xvi, 27. ⁶² Luc. xvi, 13. ⁶³ Job ix, 8. ⁶⁴ Deut. vi, 13. ⁶⁵ Deut. xxi, 39. ⁶⁶ ibid. 12. ⁶⁷ 1 Reg. vii, 4. ⁶⁸ 1 Cor. viii, 6. ⁶⁹ Matth. xvi, 20. ⁷⁰ Joan. xiv, 3.

(61) Ἐπὶ Θεοῦ. Editi addunt articulum, sed deest in mss.

(62) Ἰδιὸς. Hanc vocem addimus ex Reg. Paulo post duo mss. ὡςπερ. Editi εἰπερ.

(63) Εἰς Θεός. Prænam vocem addimus ex mss. Paulo post in cod. Reg. legitur τὸ Πνεῦμα προ-

ἔχων ἀθαρσίου· καὶ, Μόνῳ σοφῷ Θεῷ, καὶ τὸ, Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Τὸ γὰρ εἰς ἐνταῦθα τῷ μόνῳ ταυτὲν δηλοῖ· καὶ τὸ, Ὁ ταύσας τὸν οὐρανὸν μόνος· καὶ πάλιν· Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· καὶ τὸ, Οὐκ ἔστι Θεός πλην ἐμοῦ. Τὸ γὰρ εἰς καὶ μόνος ἐπὶ Θεοῦ (61) ἐν τῇ Γραφῇ οὐ πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγεται, ἀλλὰ πρὸς τοὺς μὴ ὄντας θεοὺς, ἐνομαζομένους διὰ ψευδῶς· ὡς τὸ, Κύριος μόνος ἦγεν αὐτούς· καὶ, Οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν Θεός ἀλλότριος· καὶ τὸ, Περιέλιον υἱοὶ (62) Ἰσραὴλ τὰ Βααλεῖμ, καὶ τὰ ἄλση Ἀσταρῶθ, καὶ ἐξοῦλευεν Κυρίῳ μόνῳ· καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· Ὅσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοὶ, ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεός, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Ἀλλὰ ζητοῦμεν ἐνταῦθα, πῶς, Εἰς Θεός (63) εἰρηκῶς, οὐκ ἐρκεσθῇ τῇ φωνῇ (ἐξαμεν γὰρ, ὅτι μόνος καὶ τὸ εἰς ἐπὶ Θεοῦ τὴν φύσιν δηλοῖ), ἀλλὰ καὶ τὸ Πατήρ προσέθηκε, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐμνημόνευσεν. Ὑπονοῶ τοίνυν, ὅτι οὐκ ἐξαρκεῖν ὤφθη νῦν ὁ Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, κηρύσσειν μόνον Θεὸν τὸν Υἱόν, καὶ Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ διὰ τῆς Εἰς Θεός ἐδήλωσε ῥήσεως, ἐὰν μὴ καὶ διὰ τῆς προσθήκης τοῦ Πατρὸς τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα δηλώσῃ· καὶ διὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου, τὸν Λόγον τὸν δι' οὗ τὰ πάντα στήμνη· καὶ πάλιν, διὰ τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ συμπαραλήψεως τὴν ἐνανθρώπησιν παραγγέλλῃ (64), καὶ τὸ πάθος παραστήσῃ, καὶ τὴν ἀνάστασιν φανερώσῃ. Τὸ γὰρ, Ἰησοῦς Χριστός, τῆς τοιαύτης ἐννοίας ἡμῖν ἐμφαίνει. Διὸ καὶ πρὸ τοῦ πάθους παραιτεῖται ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός καταγγέλλεσθαι· καὶ διαστρέφεται τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἰπῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Πρόκειται γὰρ αὐτῷ τελειώσαντι τὴν οἰκονομίαν, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, ἐπιτρέψαι αὐτοῖς κηρύττειν αὐτὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, Ἰνὸ γινώσκωσθε τὸν μόνον ἀληθινόν Θεόν, καὶ δι' ἀπέστελλας Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ τὸ, Πιστεύετε εἰς Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε· πανταχοῦ τῇ ἐννοίαν ἡμῶν ἀνταρξιστομένου τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἵνα μὴ, θατέρῳ προσβαίνοντες, θατέρου ἐκπίπτωμεν· καὶ τῇ θεολογίᾳ προσέχοντες, τῆς οἰκονομίας καταφρονῶμεν· καὶ γένηται ἡμῖν κατὰ τὸ ἐλλείπον ἢ ἀσέβεια.

4. Τὰ δὲ ῥήματα τῆς θείας Γραφῆς, ἅπερ λαμβάνοντες οἱ ἀντικείμενοι καὶ διαστρέφοντες πρὸς τὴν οἰκείαν συνείδησιν εἰς καθάραισιν τῆς ὁμίας τοῦ Μονογενοῦς ἡμῖν προσφέρουσιν, οὕτως ἐξετάσωμεν (65),

ἐθήκει.

(64) Παραγγέλλῃ. Duo mss. ἀπαγγέλλῃ.

(65) Ἐξετάσωμεν. Sic Reg. et prima manu Harl. Editi ἐξετάζομεν. Ibidem editi ἀναπτύσσοντες αὐτά. Duo veteres libri ut in textu.

κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἀναπτύσσοντας αὐτῶν τὴν A
διάνοιαν. Καὶ πρῶτον ἡμῖν προτιθέσθω τὸ, Ἐγὼ ζῶ
διὰ τὸν Πατέρα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν τῶν βελῶν τῶν
εἰς οὐρανὸν πεμπομένων ὑπὸ τῶν ἀσεβῶς (66) αὐτῶ
ἀεχρημένων. Ἐνταῦθα δὲ τὸ ῥητὸν οὐ τὴν προαιώ-
νιον, ὡς ἡμαί, ζῶν ὀνομάζει (πάν γὰρ τὸ δι' ἐτε-
ρον ζῶν αὐτοζωὴ εἶναι οὐ δύναται, ὡς οὐδὲ τὸ ὅφ'
ἐτέρου θερμανθὲν αὐτοθερμότης εἶναι· ὁ δὲ Χριστὸς
καὶ Θεὸς ἡμῶν εἶρηκεν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ), ἀλλὰ
ζῶν ταύτην τὴν ἐν σαρκί, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τοῦτω
γεγεννημένην, ἣν ἔζησε διὰ τὸν Πατέρα. Βουλῆσει
γὰρ αὐτοῦ ἐπιδοθήμηναι τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων· καὶ
οὐκ εἶπεν, Ἐγὼ ἔζησα διὰ τὸν Πατέρα· ἀλλ', Ἐγὼ
ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, σαφῶς τὸν παρόντα προσημαί-
νων χρόνον. Δύναται δὲ καὶ ζῶν λέγειν, ἣν ζῇ ὁ Χρι-
στὸς, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Καὶ ὅτι B
τοῦτό ἐστι τὸ δηλούμενον, ἐκ τοῦ ἐπιφερομένου εἰσό-
μεθα. Καὶ ὁ τρώγων με, φησὶ, ζήσεται δι' ἐμέ.
Τρώγομεν γὰρ αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνομεν αὐτοῦ
τὸ αἷμα, κοινωνοὶ γινόμενοι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως
καὶ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς τοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας.
Σάρκα γὰρ καὶ αἷμα πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μυστικὴν ἐπι-
δημίαν ὠνόμασε, καὶ τὴν ἐκ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς
καὶ θεολογικῆς συνεστῶσαν διδασκαλίαν ἐδήλωσε, δι'
ἧς τρέφεται ψυχὴ, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὀντων τέως
θεωρίαν παρασκευάζεται. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐκ τοῦ
ῥητοῦ ἱσως δηλούμενον.

5. Καὶ πάλιν· Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστί.
Κέχρηται (67) γὰρ καὶ τοῦτω τῷ ῥητῷ τὰ ἀχάριστα
κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ γεννήματα. Ἐγὼ δὲ καὶ C
ἐκ ταύτης τῆς φωνῆς τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν
τῷ Πατρὶ δηλοῦσθαι πεπίστευκα. Τὰς γὰρ συγκρί-
σεις οἶδα κυρίως ἐπὶ τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως γινομέ-
νας. Ἀγγελον γὰρ ἀγγέλου λέγομεν μείζονα, καὶ
ἀνθρώπον ἀνθρώπου δικαιοτέρον, καὶ πτηνὸν πτηνοῦ
ταχύτερον. Εἰ τοίνυν αἱ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν ὁμοειδῶν
γίνονται, μείζων δὲ κατὰ σύγκρισιν εἴρηται ὁ Πατὴρ
τοῦ Υἱοῦ· ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός. Ἔστι δὲ τις
καὶ ἄλλη ἐννοία ἐναποκειμένη τῷ ῥητῷ. Τί γὰρ θαυ-
μαστόν, εἰ μείζονα ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα ὡμολόγησε,
Λόγος ὢν καὶ σὰρξ γεγονώς, ὁπόταν καὶ ἀγγέλων
ᾤφθη κατὰ τὴν δόξαν ἐλάττων, καὶ ἀνθρώπων κατὰ
τὸ εἶδος; Ἡλάττωσας γὰρ αὐτόν, φησὶ, βραχὺ εἰ
παρ' ἀγγέλους· καὶ πάλιν· Τὸν δὲ βραχὺ εἰ παρ'
ἀγγέλους ἡλάττωμένον· καὶ τὸ, Εἶδομεν αὐτόν, D
καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος
αὐτοῦ ἐκλείπον παρὰ πάντα τοὺς ἀνθρώπους.
Τούτων δὲ πάντων ἠνέσχετο διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ
περὶ τὸ πλάσμα φιλανθρωπίαν, ἵνα τὸ ἀπολωλὸς πρό-
βατον ἀνασώσῃται (68), καὶ τὸ σωθὲν καταμίσῃ, καὶ τὸν
κατελθόντα ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὼ, καὶ διὰ
τοῦτο περιπεσόντα λησταῖς, εἰς τὴν οἰκίαν ὑγιαίνοντα
πάλιν ἐπαναγάγῃ πατρίδα. Ἡ καὶ τὴν φάντην αὐτῷ

pro viribus explicantes. Ac primum nobis propo-
natur illud : *Ego vivo propter Patrem* ⁶⁶. Hoc enim
unum est ex jaculis, quæ in cælum vibrantur ab
his, qui eo impie utuntur. Illud autem dictum hoc
loco non ipsam ante sæcula, ut arbitror, vitam de-
signat (quidquid enim propter alterum vivit, vita
ipsa esse nequit; quemadmodum neque quod ab
alio calefactum est, calor ipso esse potest : Chri-
stus autem et Deus noster dixit : *Ego sum vita* ⁶⁷),
sed vitam hanc in carne, et in hoc tempore fa-
ctam, quam propter Patrem vixit. Nam ipso volente
in vitam hominum advenit : neque dixit, *Ego vixi*
propter Patrem; sed, *Ego vivo propter Patrem*,
aperte præsens tempus significans. Potest autem
et vitam dicere, quam vivit Christus, Verbum Dei
habens in seipso. Atque id ipsum esse, quod si-
gnificatur, ex his quæ sequuntur videbimus. Et
qui ⁸⁴ *manducat me*, inquit, *vivit propter me* ⁶⁸.
Edimus enim ipsius carnem, et bibimus ipsius
sanguinem, participes facti, per incarnationem et
sensibilem vitam, Verbi et sapientiæ. Carnem enim
et sanguinem totam suam mysticam in carne con-
versationem vocavit, et doctrinam ex practica et
naturali et theologica notione constantem declara-
vit : per quam et nutritur anima, et ad eorum quæ
sunt contemplationem interim præparatur. Et hæc
est fortasse illius dicti sententia.

5. Ac rursus, *Pater meus major me est* ⁶⁷. Utun-
tur enim et hoc dicto ingratae creaturæ, mali pro-
genies. Ego vero ex hac etiam voce consubstantia-
lem esse Filium Patri credo demonstrari. Compa-
rationes enim scio proprie inter ea quæ ejusdem
naturæ sunt fieri. Angelum namque angelo dici-
mus majorem, et hominem homine justiore, et
volucrum volucri velociorem. Itaque si comparatio-
nes inter ea quæ ejusdem speciei sunt, instituun-
tur; Pater autem secundum comparisonem dictus
est Filio major; consubstantialis Patri Filius. Inest
autem et alia notio his verbis. Quid enim mirum,
si majorem seipso Patrem confessus est, qui Ver-
bum est et caro factus est ⁶⁹ : cum et angelis visus
sit secundum gloriam minor, et hominibus secun-
dum speciem? *Minuisti enim eum*, inquit, *paulo mi-
nus ab angelis* ⁷⁰; et iterum : *Eum autem qui mo-
do dico quam angeli minoratus est* ⁷¹; item, *Vidimus*
eum, et non habebat speciem, neque decorem : sed
species ejus deficiens præ omnibus hominibus ⁷². Hæc
autem omnia sustinuit propter multam suam in
opus suum benignitatem, ut perditam ovem recu-
peraret, et introduceret servatam, et eum, qui ab
Jerolymis Jerichunta descenderat, ob idque in-
ciderat in latrones, ad propriam rursus patriam
sanum incolumemque reduceret. An etiam præsepe

⁶⁶ Joan. vi, 58. ⁶⁷ Joan. xi, 25. ⁶⁸ Joan. vi, 58.
⁶⁹ Hebr. ii, 9. ⁷⁰ Isa. liii, 2, 3.

(66) Ἀσεβῶς. Sic mss. Editi ἀσεβῶν. Habent
iidem codices οὐ τὴν προαιώνιον. Editi οὐκ αὐ-
τὴν, etc. Paulo post mss. pro αὐτοζωὴ habent αὐ-
τοζών.

(67) Κέχρηται. Sic mss. Editi κέχρηται.

(68) Ἀνασώσῃται. Sic libri veteres. Editi ἀνα-
σώση. Paulo post ex iisdem mss. codicibus legimus
ἀπαναγάγῃ pro ἐπεισγάγῃ.

ei exprobrabit hæreticus, per quod cum esset ratione destitutus, a Verbo nutritus est? an obijciat paupertatem, quod lectulus defuit fabri filio? Propterea Patre minor Filius, quod tua causa factus est mortuus, ut te a mortalitate liberaret, et celestis participem vitæ faceret. Velut si quis et medicum accuset, quod demittens se ad morbos, particeps fletoris fiat, ut sanet agrotantes.

6. Propter te et horam et diem iudicii ignorat, quanquam nihil sapientiam veram latet; omnia enim per ipsam facta sunt⁶⁹. Hominum autem nemo unquam quod fecit ignorat. Verum id ita dispensat ob tuam infirmitatem, ut neque ii qui peccaverunt, ob præfiniti temporis angustiam in desperationem adducantur, quasi non relictum sit poenitentiae tempus: neque rursus ii qui diu cum adversaria potestate pugnant, ob temporis diuturnitatem aciem deserant. Itaque consulit utrisque

85 per ignorancem quam præ se fert; alteri quidem ob præclarum certamen tempus contrahens, alteri vero propter peccata poenitentiae tempus reservans. Quanquam cum se ipse in Evangelis inter eos qui ignorant, ob multorum, uti dixi, infirmitatem, numeravit⁶⁸; in Actis apostolorum velut perfectus seorsum alloquens, non sine sui ipsius exceptione dicit: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*⁶⁷. Atque hæc quidem prima aggressionem dicta sint rudius. Sed jam inquirenda sublimior dicti intelligentia, et pulsandæ fores scientiæ, si quo modo possim patremfamilias excitare, qui spirituales panes petentibus se largitur; quandoquidem amici sunt et fratres quos convivio excipere cupimus.

7. Sancti discipuli Salvatoris nostri, cum ad summum contemplationis, quantum hominibus fas est, pervenissent, et Christi sermone expurgati fuissent, finem querunt, et beatitudinem extremam nosse desiderant; id quod et a suis angelis et a seipso ignorari Dominus pronuntiavit, diem appellans accuratam omnem eorum, quæ de Deo cogitantur, comprehensionem: horam vero,

⁶⁷ Joan. i, 3. ⁶⁸ marc. xiii, 32. ⁶⁹ Act. i, 7.

(69) Ἄλλοτε ὡς ἐπράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου. Sic duo mss. codices. Editi ἄλλος ὢν ἐπράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου. Legit Combefistius ὁ Λόγος ὢν ἐπράφη ὑπὸ τοῦ ἀλλοῦ, ac Regium codicem sic habere testatur, unde concludit sic esse reddendum: *Qui Verbum esset, a bruta nutritus animante est*. Sed vir doctissimus videtur negligentius legisse. Nam eodem codice uti sumus, nec tamen hanc lectionem in eo invenimus. Confirmatur scriptura, quam sequimur, testimonio Gregorii Nazianzeni, qui orat. 38 Basilii vestigiis sic loquitur: *Καὶ τὴν φάνηται προσκύνησον, δι' ἣν ἄλλος ὢν ἐπράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου: Ἐπὶ πρᾶξε ἀδὸρα, propter quod, cum rationis expertus es, a Verbo nutritus es*, pag. 623. Combefistii interpretatio hoc etiam vitio laborat, quod nitatur vulgari opinione de Christo inter bovem et asinum

ἀνεύλκεται αἰρετικῶς, δι' ἧς ἄλλος ὢν ἐπράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου (69); καὶ τὴν πινίαν προσέειπε, ὅτι κλινίδιου οὐκ ἐνέπρησεν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; Διὰ τοῦτο Πατὴρ ἐλάττων ὁ Υἱός, ὅτι διὰ σὲ γέγονε νεκρός, ἵνα σὲ τῆς νεκρότητος ἀπαλλάξῃ, καὶ ζωῆς μέτοχον ἐπουρανίου ποιήσῃ. Ὡς περ ἂν, εἴ τις καὶ τὸν ἱατρὸν (70) αἰτιῶτο, ὅτι συγκύπτων ἐπὶ τὰ πάθη, τῆς δυσωδίας συναπολαύῃ, ἵνα τοὺς πεπονθότας (71), ἰάσται.

6. Διὰ σὲ καὶ τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἀγνοεῖ· καίτοι οὐδὲν λανθάνει τὴν ὄντως σοφίαν· πάντα γὰρ δι' αὐτῆς ἐγένετο. Οὐδεὶς δὲ ἀνθρώπων πώποτε ὁ πεποίηκεν ἀγνοεῖ. Ἀλλὰ τοῦτο οἰκονομεῖ διὰ τὴν σὴν ἀσθένειαν, ἵνα μήτε τῷ στερῶ τῆς προθέσεως οἱ ἀμαρτήσαντες τῇ ἀθυμίᾳ καταπέσουσιν, ὡς οὐχ ὑπολειμμένου καιροῦ μετανοίας· μηδ' αὖ πάλιν οἱ πολέμοινοι μακρὰν τῇ ἀντικειμένη δυνάμει διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου λειποτακτῆσι γίνωνται. Ἐκατέρους τοίνυν διὰ τῆς προσποιητῆς (72) ἀγνοίας οἰκονομεῖ· τῷ μὲν διὰ τὸν καλὸν ἀγῶνα συντέμνων τὸν χρόνον, τῷ δὲ διὰ τὰς ἀμαρτίας καιρὸν μετανοίας ταμιευόμενος. Καίτοι ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτὸν συγκαταριθμήσας τοῖς ἀγνοοῦσι διὰ τὴν τῶν πολλῶν, ὡς ἔφη, ἀσθένειαν· ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ὡς τελείως κατ' ἰδίαν διαλεγόμενος, καθ' ὑπεξαίρεσιν αὐτοῦ φησιν· *Οὐχ ὥμων ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ*. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν προτέραν ἐπιβολὴν εἰρήσθω (73) πυχότερον. Ἦδη δὲ ἐξεταστέον ὑψηλότερον τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήτος, καὶ χροστέον τὴν θύραν τῆς γνώσεως, εἰ πως (74) ἐνηθίην ἐξεγείραι τὴν οἰκοδεσπότην, τὴν τοὺς πνευματικῶς ἀρτοὺς διδόντα τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν, ἐπειδὴ φίλοι καὶ ἀδελφοὶ εἰσιν, οὓς ἐστιάζει σπουδάζομεν.

7. Οἱ ἅγιοι μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπέκεινα θεωρίας, ὡς ἐνὶ ἀνθρώποις, ἐλθόντες, καὶ καθαρθέντες ἀπὸ τοῦ λόγου (75), τὸ τέλος ἐπιζητοῦσι, καὶ τὴν ἐσχάτην μακαριότητα γινῶναι ποθοῦσιν, ὅπερ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ καὶ αὐτὸν ὁ Κύριος ἡμῶν ἀπεφήνατο· ἡμέραν (76) μὲν λέγων πᾶσαν τὴν ἀκριβῆ κατὰληψιν τῶν ἐπινοιών τοῦ Θεοῦ· ὥραν δὲ τὴν ἐνάνδιον καὶ μονάδον θεωρίαν, ὣν τὴν εἰρηστικὴν μόνω.

nota, quæ nondum sæculo quarto prodierat, ut demonstrat Tillemontius adversus Baronium, tom. I, p. 417.

(70) Τὸν ἱατρὸν. Eodem exemplo ac iisdem verbis refellit Gregorius Nazianzenus inimicos incarnationis in oratione modo citata, p. 621.

(71) Πεπονθότας. Sic mss. Editi πεπτωχότας. Paulo post ex iisdem codicibus legimus λανθάνει et δι' αὐτῆς. Editi ἐλάνθανε et δι' αὐτοῦ.

(72) Προσποιητῆς. Sic mss. Editi προσποιητικῆς.

(73) Εἰρήσθω. Sic Reg. Editi εἰρήσθαι.

(74) Εἰ πως. Reg. εἰ που, Basil. εἰ πῃ.

(75) Ἀπὸ τοῦ Λόγου. Respicit ad Christi verba, Joan. xv, 3: *Iam vos mundificavi propter sermonem quem locutus sum vobis*.

(76) Ἡμέραν. Sic mss. Editi ἡμέρας.

προσέειπε τῷ Πατρὶ. Ὑπονοῶ τοίνυν, ὅτι ἐκεῖνο λέγεται περὶ ἐαυτοῦ εἰδέναι ὁ Θεός, ὅπερ ἐστὶ· καὶ ἐκεῖνο μὴ εἰδέναι ὅπερ οὐκ ἐστὶ. Δικαιοσύνην μὲν γὰρ καὶ σοφίαν λέγεται εἰδέναι ὁ Θεός, αὐτοδικαιοσύνη (77) καὶ σοφία ὑπάρχων· ἀδικίαν δὲ καὶ πονηρίαν ἀγνοεῖν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀδικία καὶ πονηρία ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεός. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο λέγεται περὶ ἐαυτοῦ εἰδέναι ὁ Θεός ὅπερ ἐστὶ, καὶ ἐκεῖνο μὴ εἰδέναι ὅπερ οὐκ ἐστὶν· οὐκ ἐστὶ δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐπίνοιαν, καὶ παχυτέραν διδασκαλίαν, τὸ ἐσχατὸν ὁρατὸν· οὐκ ἄρα οἶδεν (78) ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸ τέλος καὶ τὴν ἐσχάτην μακαριότητα. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, φησὶν, ἴσασιν· τοῦτέστιν, οὐδὲ ἡ ἐν αὐτοῖς θεωρία καὶ οἱ λόγοι τῶν διακονῶν εἰσι τὸ ἐσχατὸν ὁρατὸν. Παχὺ γὰρ καὶ τούτων ἡ γνῶσις συγκρίσει τοῦ (79) πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Μόνος δὲ ὁ Πατήρ, φησὶν, ἐπίσταται· ἐπεὶ καὶ αὐτός ἐστι τὸ τέλος; καὶ ἡ ἐσχάτη μακαριότης. Ὅταν γὰρ μετῴσῃ Θεὸς ἐν τοῖς κατόπτροις, μετὰ δὲ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιγινώσκωμεν, ἀλλ' αὐτῷ ὡς μόνῳ καὶ ἐνὶ προσέλωμεν· τότε καὶ τὸ ἐσχατὸν τέλος εἰσόμεθα. Χριστοῦ γὰρ βασιλείαν φασὶν εἶναι πᾶσαν τὴν ἐνύλον γνῶσιν· τοῦ δὲ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν αὐλὸν, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, αὐτῆς τῆς θεότητος θεωρίαν. Ἔστι δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ αὐτός τὸ τέλος, καὶ ἡ ἐσχάτη μακαριότης, κατὰ τὴν τοῦ Λόγου ἐπίνοιαν. Τί γὰρ φησιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; Κἀγὼ ἀραστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ἀνάστασιν λέγων τὴν ἀπὸ τῆς ἐνύλου γνῶσεως ἐπὶ τὴν αὐλὸν θεωρίαν μετέβασιν (80), ἐσχάτην δὲ ἡμέραν τὴν γνῶσιν ταύτην εἰπὼν, μεθ' ἣν οὐκ ἐστὶν ἑτέρα. Τηνικαῦτα γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν ἐξανίσταται, καὶ πρὸς ὕψος μακρὸν διεγείρεται, ὅπνινκα ἂν θεωρήσῃ τὴν ἐνάδα καὶ μονάδα τοῦ Λόγου. Ἀλλ' ἐπειδὴ παχυνθεὶς ἡμῶν ὁ νοῦς τῷ χαλῷ συνεδέσθῃ, καὶ τῷ πηλῷ συμφύρεται, καὶ ψιλῇ τῇ θεωρίᾳ ἐνασπενδίζειν ἀδυνατεῖ, διὰ τῶν συγγενῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ κόσμων (81) ποδηγούμενος· τὰς ἐνεργείας τοῦ κτίστου κατανοεῖ, καὶ ταῦτα ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τέως ἐπιγινώσκει, ἐν' οὗτω κατὰ μικρὸν αὐξηθεὶς ἰσχύσει ποτὶ καὶ αὐτῇ γυμνῇ προσελθεῖν τῇ θεότητι. Κατὰ ταύτην δὲ οἶμαι τὴν ἐπίνοιαν εἰρησθαι καὶ τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστὶ· καὶ τὸ,

“ Marc. xiii, 32. “ ibid. “ I Cor. xiii, 12. “ Joan. vi, 40.

(77) Αὐτοδικαιοσύνη. Sic mss. Male in editis αὐτός καὶ δικαιοσύνη.

(78) Οἶδεν. Sic libri veteres pro εἶδεν, et paulo post ἴσασιν pro οἶδασιν.

(79) Συγκρίσει τοῦ, etc. Tota hæc explicandi ratio non sua sponte deducta, sed vi pertracta multis videbitur. Sed illud ad excusandum difficultius, quod ait Basilii angelorum scientiam crassam esse, si comparetur cum ea quæ est facie ad faciem. Videtur subtilis explicatio, quam hic sequitur, necessitatem ei imposuisse ita de angelis sentiendi. Nam cum diem et horam idem esse statueret, ac extremam beatitudinem; illud Scripturæ, *Sed neque angeli sciunt*, cogebat illis visionem illam, quæ sit facie ad faciem, denegare; quia idem de illis non poterat dici ac de Filio, eos de seipsis scire id quod sunt, nescire quod non sunt. Quod si hanc hausit opinionem ex Origenis fontibus, qui pluribus locis eam insinuat, certe cito deposuit

A unitatis ac monadis contemplationem, quæ scientiam soli Patri attribuit. Suspicio igitur Deum dici id quod est de seipso scire, et id nescire quod non est. Justitiam enim et sapientiam nosse dicitur Deus, cum ipse justitia et sapientia sit; injustitiam vero et malitiam ignorare; non enim est injustitia neque malitia, qui condidit nos Deus. Itaque si dicitur Deus, id quod est de seipso nosse, atque id nescire quod non est: non est autem Dominus noster secundum incarnationis considerationem, et crassiorem doctrinam, extremum illud bonum desiderabile: non igitur cognovit Salvator noster finem et extremam beatitudinem. *Sed neque angeli*, inquit, *sciunt* “: hoc est, neque contemplatio quæ in ipsis est, neque rationes misteriorum sunt extremum illud bonum desiderabile. Nam horum etiam scientia crassa est, si comparetur cum ea, quæ est facie ad faciem. Solum autem Pater, inquit, novit “: quippe et ipse est finis, et extrema beatitudo. Cum enim non amplius Deum in speculis, neque per aliena cognoscemus “, sed ad ipsum veluti solum et unum accedemus; tunc et extremum finem sciemus. Nam Christi regnum esse ferunt omnem materialem cognitionem; Dei vero et Patris, immaterialem, et, ut ita dixerim, ipsius divinitatis contemplationem. Atque etiam Dominus noster et ipse finis est, et extrema beatitudo secundum Verbi considerationem. Quid enim ait in Evangelio? *Et ego resuscitabo eum in novissima die* “: resurrectionem dicens transitum a materiali cognitione ad immortalem contemplationem; 86 diem autem novissimum appellans eam cognitionem, post quam non est alia. Tunc enim mens nostra excitatur, et ad beatam sublimitatem erigitur, cum Verbi unitatem ac monada contemplata fuerit. Sed quoniam mens nostra crassior effecta terræ illigata est, et luto admiscetur, et contemplationi nudæ intenta esse non potest; per cognatas corpori ipsius pulchritudines manu ducta, conditoris operationes considerat, eaque interim ex effectibus cognoscit, ut ita paulatim aucta, possint aliquando ad ipsam etiam

D Ait enim tom. II, p. 320, angelos in divinam faciem continenter intentos oculos habere. Idem: ocel in Commentario in *Isaiam* p. 313, n. 183, et in libro *De Spiritu sancto*, cap. 16.

(80) Μετέβασιν. Hanc vocem addimus ex mss. Ex iisdem legimus ἡμέραν δὲ τὴν pro τὴν ἡμέραν τὴν.

(81) Κόσμων. Ait Combefisius: *Dura mihi hic vox: sit pro στοιχείων, per cognata corpori elementa*. Sed hac in re minus vidit vir eruditus; non enim idem sonat illa vox ac mundi, quasi plures ejusmodi mundos admittat Basilii; sed idem prorsus ac ornatus, sive ut ait Basilii in epist. 6: *Τὰ περὶ γῆν καὶ ἄλλη, pulchritudines quæ sunt circa terram*. In Commentario in *Isaiam* n. 58, p. 422, Ecclesia dicitur *πρέπουσιν ἐαυτῇ κόσμοις κεκοσμημένη, convenientibus sibi ornamentis instructa*. Eadem vocatur Gregorius Nazianzenus epist. 107.

nudam divinitatem accedere. In eandem autem arbitror sententiam dictum fuisse et illud : *Pater major me est* ⁸² : illud itidem, *Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre* ⁸³. Hoc enim est quod et Christus regnum tradere dicitur Deo et Patri ⁸⁴ ; cum primitiæ, non finis sit, secundum rudiorum, ut dixi, doctrinam, quæ nostri non ipsius Filii respectu intelligitur. Quod autem hæc ita se habent, rursus discipulis in Actis apostolorum interrogantibus, *Quando restitues regnum Israel*, respondit, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in propria potestate* ⁸⁵. Hoc est, non eorum est, qui carni et sanguini illigati sunt, talis regni cognitio. Posuit enim Pater contemplationem istam in propria potestate : potestatem dicens eos, qui sub ipsius sunt potestate ; proprios vero eos, quos rerum inferiorum ignoratio non tenet. Nolim autem intelligas tempora et momenta sensibilia, sed quædam cognitionis intervalla a sole intelligibili facta. Oportet enim istam Domini nostri precationem ad finem perducere ac impleri. Jesus enim est qui precatu est : *Da sis, ut et ipsi in nobis unum sint, sicut ego et tu, Pater, unum sumus* ⁸⁶. Deus enim cum unus sit, si in singulis fuerit, omnes unum efficit ; et accedente unitate, perit numerus. Atque equidem sic aggressus sum hoc dictum secundo tentamine. Quod si quis meliora dicat, aut nostra pio emendet ; et dicat, et emendet, et cum pro nobis remunerabit Dominus. Nulla enim apud nos habitat invidia, ut qui nec contentionis, nec inanis gloriæ studio ad hanc verborum investigationem accesserimus ; sed propter fratrum utilitatem, ne testacea vasa thesaurum Dei habentia ab hominibus saxeo corde præditis et incircumcisis, qui ex

8. Rursus per sapientem Salomonem in Proverbiis creatus est. *Dominus enim, inquit, creavit me* ⁸⁷. Et initium viarum evangelicarum nominatur, quæ nos ad regnum cælorum ducunt ; non secundum essentiam creatura, sed secundum dispensationem factus via. Nam *factum esse, et creatum esse*, idem significant. Factus est enim quatenus via et janua et pastor et nuntius et ovis, ac rursus pontifex et apostolus ; nominibus aliis pro alia considerandi ratione positus. Rursus quid dicat hæreticus **87** de non subjecto Deo, et propter nos facto peccato ? Scriptum namque est : *Cum subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subiecit sibi omnia* ⁸⁸. Non times, o homo, cum Deus non subjectus appellatur ! Tuam enim subjectionem, suam facit ; et

A *Οὐκ ἔστιν ἑμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Τοῦτο γάρ ἐστι καὶ τὸ παραδοῦναι τὴν βασιλείαν τὴν Χριστὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἀπαρχὴν ὄντα καὶ οὐ τέλος, κατὰ τὴν παχυτέραν, ὡς ἔφη, διδασκαλίαν, ἥτις ὡς πρὸς ἡμᾶς, καὶ οὐ πρὸς αὐτὸν τὸν Υἱὸν θεωρεῖται. Ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πάλιν ἐρωτήσας τοὺς μαθηταίς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων τὸ· Ἦότε ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ, φησὶν· Οὐχ ἡμῶν ἔστι γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς (82), οὐς ὁ Πατὴρ ἐθέτο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Τουτέστιν, οὐ τῶν συνδεδεμένων σαρκὶ καὶ αἵματι τῆς τοιαύτης βασιλείας ἡ γινῶσις. Ταύτην γάρ τὴν θεωρίαν ὁ Πατὴρ ἐναπέθετο τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· ἐξουσίαν λέγων τοὺς ἐξουσιαζομένους, ἰδίους δὲ, οὓς μὴ κατέχει (83) ἀγνοία τῶν κατωτέρω πραγμάτων. Χρόνους δὲ καὶ καιροὺς μὴ μοι νόει αἰσθητοὺς, ἀλλὰ διαστήματά τινα γνώσεως ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ἡλίου γινόμενα. Δεῖ γὰρ τὴν προσευχὴν ἐκείνην ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι τοῦ Δεσπότου ἡμῶν. Ἰησοῦς γάρ ἐστιν ὁ προσευξάμενος· Δός αὐτοῖς, Ἰνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἐσμεν, Πάτερ. Εἰς γὰρ ὧν ὁ Θεός, ἐν ἐκάστῳ γινόμενος, ἐνὶ τοῖς πάντας· καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀριθμὸς τῇ τῆς μονάδος ἐπιδημίᾳ. Κἀγὼ μὲν οὕτως ἐπέβαλον τῷ ῥητῷ (84) κατὰ τὴν δευτέραν ἐπιχείρησιν. Εἰ δέ τις βέλτιον λέγοι, ἢ διορθοίη εὐσεβῶς τὰ ἡμέτερα, καὶ λεγέτω καὶ διορθούσθω, καὶ ὁ Κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐδεὶς γὰρ παρ' ἡμῖν αὐλίζεται φθόνος, ὅτι μὴδὲ φιλονεικίας ἔνεκεν ἢ κινδοξίας (85) ἐπὶ τῇδε τὴν ἐξέτασιν τῶν ῥημάτων κεχωρήκαμεν· ἀλλ' ὡφελείας ἔνεκεν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν παρακροῦεσθαι ἐκ ὀστράκινα σκευῆ, τὰ τὸν θησαυρὸν ἔχοντα τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τῶν λιθοκαρδίων καὶ ἀπεριτμήτων ἀνθρώπων, τῶν ἐκ τῆς μωρᾶς ὠπλισμένων σοφίας.*

C *stulta sapientia armati sunt, circumveniri vi-*

8. Πάλιν διὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ἐν Παροιμίαις ἔκτισται. Κύριος γάρ, φησὶν, *ἐκτίσέ με*. Καὶ ἀρχὴ ὁδῶν εὐαγγελικῶν ὀνομάζεται, ἀγουσῶν ἡμᾶς πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐ κατ' οὐσίαν κτίσις, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν ὁδὸς γεγονώς. Τὸ γὰρ γεγονέναι, καὶ τὸ ἐκτίσθαι, ταυτὸν δηλοῖ. Ὡς γὰρ ὁδὸς γέγονε, καὶ θύρα, καὶ ποιμὴν, καὶ ἀγγελός, καὶ πρόβατον, καὶ πάλιν ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος· ἄλλων (86) κατ' ἄλλην ἐπίνοιαν τῶν ὀνομάτων κειμένων. Τί ἂν εἴποι πάλιν ὁ αἰρετικὸς περὶ τοῦ ἀνυπότακτου Θεοῦ, καὶ τοῦ δι' ἡμᾶς ἁμαρτίαν γεγεννημένου ; Γέγραπται γάρ· *Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα*. Οὐ φοβῆ, ἄνθρωπε, τὸν Θεὸν ἀνυπότακτον ὀνομαζόμενον ; Τὴν γὰρ σὴν ὑποταγὴν ἰδίαν ποιεῖται, καὶ ἐν τῷ ἀντιτείνειν σε πρὸς

⁸² Joan. xiv, 28. ⁸³ Matth. xi, 30. ⁸⁴ I Cor. xv, 24. ⁸⁵ Act. i, 6, 7. ⁸⁶ Joan. xvii, 24. ⁸⁷ Prov. viii, 22. ⁸⁸ I Cor. xv, 28.

(82) *Ἡ καιροὺς*. Sic mss. Editi καὶ καιροὺς.

(83) *Οὐς μὴ κατέχει*. Mss. ὧν μὴ κατέχει.

(84) *Ἐπέβαλον τῷ ῥητῷ*. Melior videtur hæc veterum codicum scriptura quam vulgata ἀπέλαβον τὸ ῥητόν.

(85) *Κινδοξίας*. Sic mss. Editi φιλοδοξίας. Paulo post cod. Reg. μὴ δοκεῖν περικροῦεσθαι.

(86) *Ἄλλων*. Editi addunt δέ, sed deest in mss. Paulo post ἁμαρτία γεγεννημένου in cod. Reg.; ἁμαρτίας Harl.

τὴν ἀρετὴν, ἀνυπότακτον ἑαυτὸν ὀνομάζει. Οὕτω A ποτε καὶ ἑαυτὸν ἔφη εἶναι τὸν διωκόμενον. Σαῦλε γὰρ, φησὶ, Σαῦλε, τί με διώκεις; ἥνίκα ἐπὶ Δαμασχὸν ἔτρεχε (87), τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ συνδῆσαι βουλόμενος. Καὶ πάλιν ἑαυτὸν γυμνὸν ὀνομάζει, ἐνός τινος τῶν ἀδελφῶν γυμνητεύοντος. Γυμνός γάρ, φησὶν, ἤμην, καὶ περιεβάλλετέ με. Καὶ ἄλλου ἐν φυλακῇ ὄντος, ἑαυτὸν ἔφη εἶναι τὸν καθειργμένον. Αὐτὸς γὰρ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους ἐδάσπισσε. Μία δὲ τῶν ἀσθενειῶν ἐστὶ καὶ ἡ ἀνυποταξία· καὶ ταύτην ἐδάσπισσε. Διὸ καὶ τὰ συμβαίνοντα ἡμῖν περιστατικῶς ἰδιοποιεῖται ὁ Κύριος, ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας τὰ ἡμέτερα πάθη ἀναδεχόμενος.

9. Ἀλλὰ καὶ τὸ, Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' B ἑαυτοῦ οὐδέν, λαμβάνουσιν οἱ θεομάχοι ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων. Ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν μάλιστα καταγγέλλει τῆς αὐτῆς φύσεως εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Εἰ γὰρ ἕκαστον τῶν λογικῶν κτισμάτων δύναται τι ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ, αὐτεξούσιον ἔχον (88) τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρόν τε καὶ κρεῖττον ῥοπὴν, ὁ δὲ Υἱὸς οὐ δύναται τι ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ· οὐ κτίσμα ὁ Υἱός. Εἰ δὲ μὴ κτίσμα, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ. Καὶ πάλιν, οὐδὲν τῶν κτισμάτων τὰ ὅσα βούλεται δύναται. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν· οὐκ ἄρα κτίσμα ὁ Υἱός. Καὶ πάλιν, πάντα τὰ κτίσματα ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων συνέστηκεν, ἢ τῶν ἐναντίων ἐπὶ δεκτικὰ. Ὁ δὲ Υἱὸς αὐτοδικοιότην, καὶ ἀυλός ἐστιν· οὐκ ἄρα κτίσμα ὁ Υἱός. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ.

10. Καὶ αὕτη μὲν αὐτάρκης ἡμῖν ἡ ἐξέτασις, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἡμετέραν τῶν τιθέντων ῥητῶν. Ἦδη δὲ λοιπὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπίπτοντας τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ τῷ λόγῳ χωρήσωμεν (89), καθαιρούντες αὐτῶν πᾶν ἰψῶμα διανοίας ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Κτίσμα λέγεις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πᾶν δὲ κτίσμα δοῦλόν ἐστι τοῦ κτίσαντος· τὰ γὰρ σύμπαντα, φησὶ, δοῦλα σά. Εἰ δὲ δοῦλόν ἐστι, καὶ ἐπίκτητον ἔχει τὴν ἀγιότητα· πᾶν δὲ ὁ ἐπίκτητον ἔχει τὴν ἀγιότητα, οὐκ ἀνεπίδεκτόν ἐστι κακίας· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατ' οὐσίαν ὢν ἅγιον, πηγὴ ἁγιασμοῦ προσηγύρεται· οὐκ ἄρα κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ μὴ κτίσμα, ὁμοούσιόν ἐστι D τῷ Θεῷ. Πῶς δὲ δοῦλον ἀποκαλεῖς, εἰπέ μοι, τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος λευθεροῦντά σε τῆς δουλείας; Ὁ γὰρ νόμος, φησὶ, τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλευθέρωσέ με (90) ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας. Ἀλλ' οὐδὲ τρεπτήν αὐτοῦ ποτε τὴν οὐσίαν τολμήσεις εἰπεῖν, ἀφορῶν εἰς τὴν φύσιν τῆς ἀντικειμένης δυ-

quod tu reluctaris adversus virtutem, seipsum non subjectum nominat. Ita aliquando et seipsum dicit esse persecutioni obnoxium. Ait enim : *Saule, Saule, quid me persequeris* ¹¹? cum videlicet Damascum cyrreret, Christi discipulos vincere volens. Et rursus seipsum nudum vocat, si unus aliquis ex fratribus nudus exstiterit. *Nudus enim, inquit, eram, et cooperuistis me* ¹². Item, cum alius in carcere versatur, seipsum inclusum esse dicit. Ipse enim peccata nostra tulit, et morbos portavit. Una autem ex infirmitatibus est quod subjecti non simus ; et hanc portavit. Quapropter et res adversas, quæ nobis accidunt, proprias suas facit Dominus : ob eam quam nobiscum habet societatem, perpassiones nostras suscipiens.

9. Sed et illud, *Non potest Filius facere a se quidquam* ¹³, usurpant Dei hostes ad audientium eversionem. Mihi autem et hoc dictum maximo declarat ejusdem naturæ esse Filium ac Patrem. Etenim, si unaquæque rationalium creaturarum aliquid a seipsa facere potest, libere in pejus meliusve inclinans, Filius autem non potest a semetipso quidquam facere ; Filius creatura non est. Quod si creatura non est, Patri est consubstantialis. Ac rursus, nulla creatura quodcunque vult, potest efficere : Filius autem omnia quæcunque voluit, fecit in cælo et in terra : non est igitur creatura Filius. Et iterum, creaturæ omnes aut constant ex contrariis, aut contrariorum sunt capaces. Filius vero est ipsa justitia, et a materia secretus : proinde Filius creatura non est. Quod si creatura non est, consubstantialis est Patri.

10. Sed jam quidem satis pro viribus proposita dicta explanavimus. Jam deinceps etiam ad eos qui Spiritum sanctum oppugnant, sermonem convertamus, ut omnem animi eorum altitudinem, quæ se contra Dei cognitionem effert ¹⁴, dejiciamus. Spiritum sanctum creaturam dicis. Omnis autem creatura serva est Creatoris : *Omnia enim, inquit, sunt serva mea* ¹⁵. Si vero servus est, adventitiam quoque habet sanctitatem : quidquid autem adventitiam sanctitatem habet, capax est malitiæ : at Spiritus sanctus, cum secundum essentiam sanctus sit, fons appellatur sanctitatis ¹⁶ : non est igitur creatura Spiritus sanctus. Quod si creatura non est, consubstantialis est Deo. Quomodo autem servum vocas, dic mihi, eum, qui te per baptismum e servitute eximit? *Nam, inquit, lex Spiritus vitæ liberavit me a lege peccati* ¹⁷. Sed neque mutabilem audebis unquam ejus essentiam dicere ; si modo ad potentiæ adversæ naturam

¹¹ Act. ix, 4. ¹² Matth. xiv, 36. ¹³ Joan. v, 19. 4. ¹⁴ Rom. viii, 2.

(87) *ἔτρεχε*. Addunt editi *ἔκλεινος*, sed deest in mss. Paulo post editi *περιεβάλλετα*· aliter in mss. Subinde cod. Harl. *ἀσθενείας* pro *ἀμαρτίας*.

(88) *Αὐτεξούσιον ἔχον*. Hæc verba et quæ sequuntur usque ad ista, οὐ κτίσμα ὁ Υἱός, addidimus ex cod. Reg. cui consentit Harl., nisi quod habet

αὐτεξούσιον καὶ ἴσθιν ἔχον ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ κρεῖττον ῥοπὴν.

(89) *Χωρήσωμεν*. Sic mss. Editi *χωρήσομεν*. Non multo post ex cod. Harl. addita sunt hæc verba, πᾶν δὲ ὁ ἐπίκτητον ἔχει τὴν ἀγιότητα.

(90) *Ἠλευθέρωσέ με*. Σὲ in duobus mss.

respicias, quæ fulguris in morem e cælo lapsa est, et vera vita excidit, propterea quod ascitam eternamque sanctitatem habuit, successitque consilio malo mutatio. Itaque posteaquam **88** et unitate excidit, et angelicam abiecit dignitatem, ex moribus dictus est diabolus, extincto quidem priore ac beato habitu, excitata vero adversa illa potentia. Ad hæc si Spiritum sanctum dicit creaturam, circumscriptam ac finitam illius naturam inducit. Quomodo ergo stabit illud: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*? illud quoque, *Quo ibo a Spiritu tuo*? Sed neque ipsum natura simplicem, ut apparet, constat. Dicit enim ipsum numero unum. Quidquid autem unum numero est, id, ut dixi, simplex non est. Si vero simplex non est Spiritus sanctus, ex essentia et sanctitate constat: quod autem est ejusmodi, compositum est. Sed quis adeo demens fuerit, ut Spiritum sanctum dicat compositum, ac non simplicem, et Patri et Filio consubstantialem secundum simplicitatis rationem?

11. Quod si sermone progrediendum est, majoraque inspicienda, hinc maxime divinam sancti Spiritus potentiam contemplemur. Tria creaturæ genera in Scriptura nominata invenimus: unum quidem ac primum, ex nihilo productionem; secundum vero, ex pejore in melius immutationem; tertium, resurrectionem mortuorum. In his reperies Spiritum sanctum una cum Patre et Filio operantem. Cæli enim producuntur. Quid jam dicit David? *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Rursus creatur homo per baptismum. Si qua enim in Christo nova creatura. Jam quid dicit discipulis Salvator? *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*. Vides et hic una adesse cum Patre et Filio Spiritum sanctum. Quid autem dices ei de resurrectione mortuorum, postquam defecerimus, et in nostrum pulverem reversi fuerimus? Terra enim sumus, et in terram ibimus, et mittet Spiritum sanctum, et creabit nos, et renovabit faciem terræ. Nam quod sanctus Paulus resurrectionem dixit, id David renovationem appellavit. Rursus autem audiamus eum, qui ad tertium usque cælum raptus est. Quid dicit? *Templum estis Spiritus sancti in vobis inhabitantis*. Templum autem omne, Dei templum est. Quod si templum sumus Spiritus sancti; Spiritus sanctus Deus est. Dicitur autem et templum Salomonis; verum tanquam ejus qui extruxit. Quod si sic sumus templum Spiritus sancti, Spiritus sanctus Deus est: Qui enim omnia condidit, Deus est; si vero tanquam ejus, qui adora-

νάμεως, ἤτις, ὡς ἀστραπή, πέπτωκεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξέπασε τῆς ὄντως ζωῆς, διὰ τὸ ἐπικτητὸν ἐσχηκέναι τὴν ἀγιότητα, καὶ ἐπηκολουθηκέναι τῇ κακῇ βουλῇ τὴν ἀλλοίωσιν. Τοιγαροῦν καὶ ἐκπεσὼν τῆς μονάδος, καὶ τὸ ἀγγελικὸν ἀπορρίψας ἀξίωμα, ἀπὸ τοῦ τρόπου ὀνομάσθη διάβολος· ἀποστεθεισὸς μὲν αὐτοῦ τῆς προτέρας καὶ μακαρίας ἑξέως, τῆς δὲ ἀντικειμένης ταύτης δυνάμεως ἀναφθείσης. Ἐπειτα εἰ κτίσμα λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πεπερατωμένην τὴν φύσιν αὐτοῦ εἰσάγει. Πῶς οὖν σταθίσεται τὸ, *Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην*; καὶ τὸ, *Ποῦ περιεβῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου*; Ἄλλ' οὐδ' ἀπλοῦν αὐτὸ τῇ φύσει, ὡς ἱστικεν, ὁμολογεῖ. Ἀριθμῶ γὰρ ἐν αὐτῷ ὀνομάζει. Πᾶν δὲ ὃ ἐν ἀριθμῷ, τοῦτο οὐχ ἀπλοῦν. ὡς ἔφην, ἔστιν. Εἰ δὲ μὴ ἀπλοῦν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ οὐσίας καὶ ἀγιασμοῦ συνέστηκε· τὸ δὲ τοιοῦτον, σύνθετον. Καὶ τίς οὕτως ἀνῴητος, ὡς σύνθετον εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μὴ ἀπλοῦν, καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀπλότητος λόγον ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ;

11. Εἰ δὲ εἰς-προβῆναι (91) τῷ λόγῳ, καὶ ἐποπτεῦσθαι τὰ μείζονα, ἐκ τούτου μάλιστα τὴν θεϊκὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρήσωμεν. Τρεῖς κτίσεις εὐρήκαμεν ὀνομαζομένας ἐν τῇ Γραφῇ· μίαν μὲν καὶ πρώτην τὴν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν· δευτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ χειρόνος εἰς τὸ χρεῖστον ἀλλοίωσιν· τρίτην δὲ τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. Ἐν ταύταις εὐρήσεις συνεργὸν Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐρανῶν γὰρ οὐσίωσις. Καὶ τί φησιν ὁ Δαβὶδ; Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στέματος αὐτοῦ πῦσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Πάλιν ἄνθρωπος διὰ βαπτίσματος κτιζεται· Εἰ τις γὰρ ἐν Χριστῷ καιρῇ κτίσις. Καὶ τί φησι τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ; Ἀπελθόντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅρξιν κἀνταῦθα συμπάρῃν Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τί δ' ἂν εἰπῶς καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, ὅταν ἐκτελέσωμεν, καὶ εἰς τὴν χοὴν ἡμῶν ἐπιστρέψωμεν; Γῆ γὰρ ἔσμεν, καὶ εἰς τὴν γῆν ἀπελευσόμεθα, καὶ ἀποστελεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ κτίσει ἡμᾶς, καὶ ἀνακαινίσει τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἦν γὰρ Παῦλος ὁ ἅγιος ἐξανάστασιν εἶρηκε, ταύτην Δαβὶδ ἀνακαινισμὸν προσηγόρευσε. Ἀκούσωμεν δὲ πάλιν (92) τοῦ ἀρπαγέντος ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Τί φησιν; Ὅτι ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστέ. Πᾶς δὲ ναὸς Θεοῦ ναὸς. Εἰ δὲ ναὸς ἔσμεν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Λέγεται δὲ καὶ ναὸς Σολομῶντος, ἀλλ' ὡς κατασκευάσαντος. Εἰ δὲ οὕτως ἔσμεν ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ γὰρ πάντα κατασκευάσας Θεός· εἰ δὲ ὡς προσκυνουμένου, καὶ

⁸⁸ Sap. i, 7. ⁸⁹ Psal. cxxxviii, 7. ⁹⁰ Psal. xxii, 6. ⁹¹ II Cor. v, 17. ⁹² Math. xxviii, 19. ⁹³ Psal. ciii, 30. ⁹⁴ I Cor. vi, 19. ⁹⁵ Hebr. iii, 4.

(91) Προβῆναι. Mss. προσβῆναι.

(92) Πάλιν. Hæc vocem addidimus ex mss.

ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν, ἐμελογήσωμεν αὐτὸ εἶναι Θεόν. Κυρίῳ γὰρ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Εἰ δὲ τὴν Θεὸς φωνὴν παραιτοῖντο, μανθανέτωσαν τίνο· ἐστὶ σημαντικὸν τὸ ὄνομα τοῦτο. Παρὰ γὰρ τὸ τεθεικέναι τὰ πάντα ἢ θεῖσθαι τὰ πάντα ὁ Θεὸς ὀνομάζεται (93). Εἰ τοίνυν Θεὸς εἴρηται παρὰ τὸ τεθεικέναι ἢ θεῖσθαι τὰ πάντα, τὸ δὲ Πνεῦμα πάντα γινώσκει τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τὸ ἐν ἡμῖν τὰ ἡμέτερα· Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ πάλιν, εἰ ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος ῥῆμα ἐστὶ Θεοῦ, Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκείνου γὰρ ἐστὶν ἡ μάχαιρα, οὗ καὶ ῥῆμα καλεῖται. Καὶ εἰ καὶ δεξιὰ (94) τοῦ Πατρὸς ὀνομάζεται (Δεξιὰ γὰρ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν· καὶ, Ἡ δεξιὰ σου, Κύριε, ἐθαύρασε ἐχθρούς· ἐλάττωλος δὲ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸ ῥητόν· τὸ, Εἰ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλω τὰ δαιμόνια· ὑπερ ἐν ἐτέρῳ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, τὸ, Εἰ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλω τὰ δαιμόνια)· τῆς αὐτῆς φύσεως τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

12. Καὶ περὶ μὲν τῆς προσκυνητῆς καὶ ἁγίας Τριάδος τοσαῦτα (95) ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰρήσθω (96). Οὗ γὰρ νῦν δυνατόν πλεονέκτερον ἐξετάσαι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. Ὑμεῖς δὲ, λαβόντες παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως σπέρματι, στήχυν ὠριμον ἐαυτοῖς γεωργήσατε, ἐπεὶ καὶ τόκους, ὡς ἔστι, τῶν τοιούτων προσαπαιτούμεθα. Πιστεύω δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι καρποφορήσετε καὶ τριάκοντα, καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν, διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου ὑμῶν. Μακάριοι γὰρ, φησὶν (97), οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἱ αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁρῶνται. Καὶ μηδὲ ἄλλο τι, ἀδελφοί, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν νομίσητε (98) ἢ τὴν τῶν ὄντων ἀληθῆ κατανόησιν, ἣν καὶ μακαριότητα ὀνομάζουσιν αἱ θείαι Γραφαί. Ἡ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐν τῷ ἑμῶν ἐστὶ. Περὶ δὲ τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ οὐδὲν ἕτερον ἢ θεωρία συνίσταται. Θεωρία ἂν εἴη λῶν τὴν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὅν γὰρ νῦν (99) τὰς σκιάς καθορῶμεν ὡς ἐν κατόπτρῳ, ὑπερ, ἀπαλλαγέντες τοῦ γεώδους σώματος τοῦτου, καὶ ἀφάρκτον ἐπενοσάμενοι καὶ ἀθάνατον, τοῦτων τὰ ἀρχέτυπα κατοφόμεθα. Ὁφόμεθα δὲ, εἰ γε τὸν ἐαυτῶν βίον πρὸς τὸ εὐθεὶς κυβερνοῖμεν, καὶ τῆς ἐρήτης πίστεως ποιούμεθα πρόνοιαν, ὣν χωρὶς οὐδεὶς ἔψεται τὸν Κύριον. Εἰς γὰρ κακότεχνον ψυχὴν, φησὶν, οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέω ἁμαρτίας. Καὶ μηδεὶς ὑπεκρούτω λέγων, ὅτι τὰ ἐν ποσὶν ἀγνοῶν περὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ πάντη (1) ἀνύλου οὐσίας ἡμῖν φιλοσοφεῖς. Καὶ γὰρ ἀτοπον κρίνω τὰς μὲν αἰσθήσεις ἔχειν ἀκωλύτως τῶν ἰδίων ἐπιπλάσθαι ὁλῶν, τὸν δὲ νοῦν μόνον εἰργα-

atur, et inhabitat in nobis, confiteamur ipsum esse Deum. Adorabis namque Dominum Deum tuum, et illi soli servies⁹⁷. Quod si eis vox illa, Deus, displicet, discant quid hoc nomen significet. Nimirum ex eo quod posuerit omnia, vel spectet omnia, Deus nominatur. Si igitur Deus dicitur, eo quod posuerit vel spectet omnia; Spiritus autem cognoscit omnia quæ Dei sunt, velut spiritus, qui in nobis est, novit quæ nostra sunt⁹⁸; igitur Spiritus sanctus Deus est. Et rursus, si gladius Spiritus verbum est Dei⁹⁹, Deus est Spiritus sanctus. Illius est enim gladius, cujus etiam verbum vocatur. Quod 89 si etiam nominatur Patris dextera (Dextera enim Domini fecit virtutem⁹⁹; et: Dextera tua, Domine, percussit inimicos⁹⁹; Dei autem digitus Spiritus sanctus est, secundum illud: Si ego in digito Dei ejicio dæmonia⁹⁹; id quod in alio Evangelio scriptum est. Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia⁹⁹): Spiritus sanctus ejusdem naturæ ac Pater et Filius.

12. Atque ista quidem nobis de adoranda et sancta Trinitate in præsentī dicta sint. Nunc enim fieri nequit, ut latius rationem illius exquiramus. Vos vero, acceptis a nostra humilitate seminibus, maturam spicam vobisipsis excolite, siquidem et a nobis, ut nostis, exigitur talium usura. Confido autem Deo, fructum allaturos vos et trigecuplum et sexagecuplum, et centuplum, ob vestræ vitæ puritatem. Nam beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt⁹⁷. Neque vero regnum cælorum aliud quidquam putetis, fratres, quam eorum quæ sunt contemplationem, quam etiam divinæ Scripturæ vocant beatitudinem. Regnum enim cælorum intra vos est⁹⁸. Circa internum autem hominem nihil aliud quam contemplatio consistit. Reliquum est igitur, ut contemplatio regnum sit cælorum. Quorum enim nunc umbras videmus quasi in speculo, postmodum terreno hoc corpore liberati, et incorrupto ac immortalī induti, horum archetypa videbimus. Cernemus autem, si modo vitam nostram ad id quod rectum est, direxerimus, atque recta fides curæ nobis fuerit, sine quibus nemo Dominum videbit. Nam in malignam animam, inquit, non introibit sapientia, neque habitabit in corpore obnoxio peccato⁹⁹. Nemo autem reclinet, dicens: Qui res ante pedes positas ignoras, de incorporea et prorsus immateriali essentia nobis philosopharis. Illud enim absurdum iudico, ut sensus quidem sinamus libere suis op-

⁹⁷ Matth. iv, 10. ⁹⁸ I Cor. ii, 10, 11. ⁹⁹ Ephes. vi, 17. ⁹⁹ Psal. cxvii, 16. ⁹⁹ Exod. xv, 6. ⁹⁹ Luc. xi, 20. ⁹⁹ Matth. xii, 28. ⁹⁹ Matth. v, 8. ⁹⁹ Luc. xvii, 21. ⁹⁹ Sap. i, 4

(93) Ὁ Θεὸς ὀνομάζεται. Has voces et quæ sequuntur usque ad τὸ δὲ Πνεῦμα addimus ex mss. Displicet autem Combessio τεθεικέναι, ac legere mallet τεθεωρηκέναι.

(94) Καὶ εἰ καὶ δεξιὰ. Sic mss. Editi καὶ δεξιὰ, omīssis καὶ εἰ. (Vide Addenda.)

(95) Τοσαῦτα. Ita mss. pro eo quod erat in edi-

tis τοσαῦτα. Non multo post editi σπέρμα. Mss. ut in textu.

(96) (Vide Addenda.)

(97) Ἡ γὰρ, φησὶν. Ultima vox addita ex mss.

(98) Νομίσητε. Ita mss. Editi νομίσηται.

(99) Ὅν γὰρ νῦν. Ultima vocula ex mss. addita.

(1) Πάντη. Ita mss. Editi πάντα.

pleri materiis, mens vero sola a propria operatione arceatur. Ut enim sensus sensibilia, ita mens intelligibilia attingit. Simul autem et hoc dicendum, naturalia iudicia documenti expertia a conditore nostro Deo indita fuisse. Visum enim nemo edocet ut percipiat colores aut figuras; neque auditum ut sonos et voces; neque olfactum, ut bene et male olentium rerum vapores; neque gustum, ut saporos ac succos; neque tactum, ut mollia et dura, ut calida aut frigida. Neque sane quisquam mentem docebit intelligibilia assequi. Et quemadmodum sensus, si quid ipsis acciderit incommodi, egent solum curatione, et suum ipsorum munus explent facile; ita et mens carni illigata, et ortis ex ea phantasias oppleta, fide indiget et recta vita, quæ pedes ipsius velut cervi cuiusdam præparant⁹⁷, eamque ad alta erigunt. Hoc ipsum etiam sapiens ille Salomon admonet; ac nunc quidem nobis objicit non verecundantem opificem formicam⁹⁸, ac per eam nobis actuosam viam describit: nunc vero sapientis apiculæ in fugendis favis organum⁹⁹; ac per eam naturalem contemplationem suggerit, in qua etiam de sancta Trinitate doctrina admiscetur; siquidem ex rerum creatarum pulchritudine **90** convenienter creator consideratur. Sed jam gratiis actis Patri et Filio et Spiritui sancto, finem imponamus litteris: siquidem modus omnis, ut etiam est in proverbio, optimus est.

EPISTOLA IX.

Laudat Basilius in Maximo amorem primariorum bonorum, suum de Dionysii Alexandrini scriptis iudicium profert, et de simili secundum essentiam. Invitat ut ad se veniat (sibi enim ægrotanti et latenti in solitudine integrum non esse aut eum ire), aut saltem scribat.

Maximo philosopho.

1. Imagines vero animorum sunt sermones. Cognovimus itaque te ex litteris, quantum, alunt, ex unguibus leonem: gavisique sumus, quod invenerimus te haud segniter affectum erga primaria ac maxima bona, dilectionem Dei et proximorum iudicium autem facimus huius quidem, tuam in nos humanitatem, illius vero, studium scientiæ. Omnia autem in his duobus posita esse, nulli Christi discipulo ignotum est.

2. Cæterum quæ postulas Dionysii scripta, venerere illa quidem ad nos, et valde multa: sed non adsunt libri, et ideo non misimus. Sententia autem nostra hæc est. Non omnia viri huius admiramur: imo sunt, quæ prorsus etiam improbemus. Nam fere illius quæ nunc circumstrepit, impietatis, Anomæam dico, is est, quantum quidem scimus,

⁹⁷ Psal. xvi, 34. ⁹⁸ Prov. vi, 6. ⁹⁹ Eccli. xi, 3.

* Alias XLl. Scripta circa annum 361.

(2) Προφέρει. Ita mss. Editi προσφέρει.

(3) Καὶ δι' αὐτῆς. Ita mss. Editi καὶ δι' αὐτοῦ.

(4) Ἀλλ' εὐχαριστήσαντες. Prima vox addita ex mss.

(5) Καὶ μέγιστα. Sic codices mss. omnes. Editi

σθαι τῆς οἰκείας ἐνεργείας. Ὡς γὰρ ἡ αἰσθησις τῶν αἰσθητῶν, οὕτως ὁ νοῦς τῶν νοητῶν ἐπιβολὴς ἐστίν. Ἄρα ἐκ καὶ τοῦτο λεκτέον, ὅτι τὰ φυσικὰ κριτήρια ἀδίδακτα πεποίηκεν ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεός. Οὐδεὶς γὰρ διδάσκει τὰς ὁφείας χρωμάτων ἢ σχημάτων ἀντιλαμβάνεσθαι, οὐδ' ἀκοὴν ψόφων τε καὶ φωνῶν, οὐδ' ὀσφρησιν ἀτμῶν εὐωδῶν τε καὶ δυσωδῶν, οὐδὲ γεῦσιν χυμῶν καὶ χυλῶν, οὐδ' ἀφ' ἡν μαλακῶν καὶ σκληρῶν, ἢ θερμῶν καὶ ψυχρῶν. Οὐδὲ τὴν νοῦν ἐπιβάλλειν τοῖς νοητοῖς διδάξαι τις ἄν. Καὶ ὥσπερ εἰ τι πάθοιεν αὐταί, ἐπιμελείας μόνον προσδίδονται, καὶ τὴν οἰκείαν ἐνεργείαν εὐκόλως ἀποπληροῦσιν· οὕτως καὶ ὁ νοῦς, σαρκὶ συνδεθείς, καὶ τῶν ἐκ ταύτης φαντασιῶν πληρωθείς, πίστιως δεῖται καὶ πολιτείας ὀρθῆς, αἵτινες καταρτίζουσι τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἱστῶσιν αὐτόν. Τοῦτό τοι αὐτὸ καὶ ὁ σοφὸς παρρηγοῦν Σολομών· καὶ ποτὲ μὲν ἡμῖν προφέρει (2) τὸν ἀνεπαίτητον ἐργάτην τὸν μύρμηκα. καὶ δι' αὐτοῦ τὴν πρακτικὴν ἡμῖν ὁδὸν ὑπογράφει· ποτὲ δὲ τὸ τῆς σοφῆς μελέτης κηρόπλαστον ὄργανον· καὶ δι' αὐτῆς (3) φυσικὴν θεωρίαν αἰνέτταται, ἐν ᾗ καὶ ὁ περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος ἐγκέκραται λόγος· εἰπερ ἐκ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται. Ἀλλ' εὐχαριστήσαντες (4) Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, πέρας ἐπιθώμεν τῷ γράμματι· ἐπειδὴ πᾶν μέτρον ἄριστον, καὶ ἡ παροιμία φησὶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Μαζίμῳ φιλοσόφῳ.

1. Εἰκόνας ὅντως τῶν ψυχῶν εἰσιν οἱ λόγοι. Κατεμάθομεν οὖν σε διὰ τοῦ γράμματος, ὅσον, φασίν, ἐξ ὀνύχων τὸν λέοντα· καὶ ἡσθήμεν. εὐρόντες περὶ τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα (5) τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἀργῶς διακείμενον, τὴν τε πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην καὶ τὸν πλησίον. Σημεῖον δὲ ποιούμεθα τοῦ μὲν τὴν περὶ ἡμᾶς διεξιότητά σου, τοῦ δὲ τὴν περὶ τὴν γνῶσιν σπουδὴν. Ὅτι δὲ ἐν δυοῖν τοῦτοις ἐστὶ τὰ ὅλα, γνῶριμον παντὶ Χριστοῦ μαθητῇ.

2. Ἄ ἐκ ἐπιζητεῖς τῶν Διονυσίου (6), ἦλθε μὲν εἰς ἡμᾶς, καὶ πᾶντο πολλά· οὐ πάρεστι γὰρ μὲν τὰ βιβλία, διόπερ οὐκ ἀπεστελλαμεν. Ἐχομεν δὲ γνῶμης οὕτως. Οὐ πάντα θαυμάζομεν τοῦ ἀνδρός· ἐστὶ δὲ ἃ καὶ παντελῶς διαγράφομεν. Σχεδὸν γὰρ ταύτην τῆς νῦν περιθρυλλουμένης ἀσειθείας, τῆς κατὰ τὸ Ἀνόμοιον λέγω, οὕτως ἐστίν, ὅσα γὰρ ἡμεῖς ἴσμεν,

καὶ μάλιστα. Sic etiam infra a veteribus libris discrepant editi, in quibus legitur ἐν τοῦτοις τοῖν δυοῖν.

(6) Τῶν Διονυσίου. Desunt hæc in duobus mss. codicibus.

ὁ πρῶτος ἀνθρώποις (7) τὰ σπέρματα παρασχών. A qui primus semina hominibus praeberit. Causa autem, opinor, non sententiae pravitas, sed vehemens studium Sabellio adversandi. Hunc ergo ego arborum cultori soleo comparare, detortam recentem plantam erigenti, deinde, immoderate retrahendo, aberranti a medio, et ad contrariam partem plantam abducenti. Tale aliquid et huic viro contigisse comperimus. Cum enim Libyos impietati occurreret vehementer; non intellexit se nimio contendendi studio in contrarium malum delabi. Et cum ei satis esset non idem esse subjecto Patrem et Filium demonstrare, atque haec adversus blasphemum palmaria tenere; ut manifestam prorsus et redundantem victoriam habeat, non modo hypostaseum alicuius statuit, sed etiam essentiae differentiam, ac potentiae gradus, et gloriae diversitatem. Quare inde contigit, ut mutarit quidem malum malo, a recta autem doctrina aberrarit. Hinc etiam non sibi constat in scriptis, nunc quidem tollens consubstantiale **91** propter eum, qui hac voce ad hypostases destruendas prave utebatur; nunc vero admittens in iis quae defensionis causa ad cognominem scripsit. Ad haec de Spiritu voces emisit minime dignas Spiritu, ab adorata illi deitate sejungens, et in inferioribus una cum creata ac ministra natura numerans. Vir igitur ille est ejusmodi.

B

3. Ἐγὼ δὲ (15), εἰ χρή τοῦμὲν ἴδιον εἰπεῖν, τὸ

3. Ego vero, si mea ipsius exponenda sententia,

(7) Ἀνθρώποις. Deest in duobus mss.

(8) Τοῦτον. Deest in sex mss. Eadem comparatio in re persimili apud Gregorium Naz. orat. 29, p. 489.

(9) Εἰς τὸ ἐναντίον κακόν. Nonnulla sunt in hac Basilii de Dionysio sententia, quae notata et animadversa velim. 1° Fatetur Dionysium non pravitate sententiae peccasse, sed studio oppugnandi Sabelli, atque ut plenam et redundantem victoriam obtineret. Hinc consubstantiale ab eo admitti dicit in *Apologia ad Dionysium Romanum*: in aliis autem libris non alio consilio rejici, nisi ut adversetur Sabellio hac voce abutenti. 2° Frustra quis cum Tillemontio conjiciat, Basilium mutasse sententiam, et quod junior dixerat, recantasse in libro *De Spiritu sancto*, cap. 29, ubi praeclearissimum Dionysii de Trinitate testimonium proferi. Frustra hoc, inquam, sententiae immutatae indicium existimetur. Tum cum enim citat illud testimonium, παράδοξον ἀκούσαι, mirabile auditum esse dicit. Quod argumento est eum Dionysio ne tunc quidem magis fuisse. Verum, ut jam dixi, non sensus, sed verba displicebant, unde magnum Dionysium dicere non dubitat in epist. canonica prima: quod profecto non commisisset Basilius, si Dionysium Arianæ impietatis adinem judicasset. 3° Non ita vehemens Basilii defensor esse velim, ut cum hac in re nullam prorsus culpam sustinere contendam. Etsi enim sola Dionysii verba vituperat, sic tamen ea vituperat, quasi usitatis apud Arianos sermonibus non discrepant. At profecto extra hanc culpam fuit Dionysius. Multa dixerat quae Arianam haeresim penitus profligarent, nonnulla quae lavere viderentur, nihil prorsus quod eam aperte exprimeret. Finxerunt Ariani dixisse Dionysium, *Filius cum sit res facta, non erat antequam fieret*, apud Athanas., *De Dionys.*, n. 4, p. 246: sed probat Athanasius neque haec neque alia ejus-

C modi apud Dionysium occurrere. Forte Basilio fucum fecerunt falsa ejusmodi testimonia; vel non animadvertit vir sanctissimus, si quid Dionysio minus commode dictum excidisset, id et sua sponte ab Arianis dictis distare, et ex aliis locis explicari debere, ut ab Athanasio factum est, cujus elucubrationem si vidisset Basilius, non dubito quin promptum et alacrem assensum praeberet.

(10) Φιλοτιμία. Codices Harl. et Med. cum uno ex Regiis φιλονεικία.

(11) Καὶ ταῦτα. Duo codices καὶ ταῦτη, et hoc pacto. Mox codices sex secuti sumus in emendando quod in editis sic legebatur: ὁ δὲ, ἔνα... καταχρεῖται καὶ οὐχ.

(12) Ἀραιῶν, etc. Valde dubium est quod hoc loco assererat Basilius, et a Dionysio sublatum, et a Sabellio adhibitum consubstantiale. Ipse Dionysius confutavit accusatores suos, teste Athanasio, ibidem p. 255: *Qui cum mentiebantur dixisse Filium inter res creatas computari et nequaquam esse Patri consubstantialem*. Quod spectat ad Sabellium, probabile non est ei arrisisse consubstantiale, quod non minus ipsi adversarium est quam Arianis: nusquam hac voce perhibentur usi esse Sabelliani. Sed cum ea Basilius sibi persuasisset abusum esse Marcellum Ancyranum, facile adductus est, ut idem de Sabellio judicium ferret.

(13) Διὰ τὸν... χειρηνέρον. Sic consentientibus mss. omnibus emendatum quod erat in editis διὰ τὸν... χειρηνέριον.

(14) Καὶ περὶ τοῦ. Conjunctio addita ex quatuor mss. Statim Vaticanus cum Regio secundo et Coisliniano secundo προτιόσας πνευματικῶ, *Voces minime dignas homine spirituali*.

(15) Ἐγὼ δέ. Harl. et Med. ἐγὼ δέ. Paulo post tres codices recentiores ἔχει τὸ. Mox praepositio εἰς addita ex septem mss.

simile secundum essentiam, si modo illud, *citra dif-*
ferentiam ullam, adjunctum habeat, suscipio, ut
 eodem rediens ac consubstantialis, secundum sanam
 videlicet consubstantialis sententiam. Quod cum
 intelligerent Nicæni Patres, postquam, *Lumen de*
lumine, et *Deum verum de Deo vero*, et aliis ejus-
 modi nominibus Unigenitum appellarunt, conse-
 quenter consubstantialis adiecerunt. Neque igitur lu-
 minis a lumine, neque veritatis a veritate, neque
 Unigeniti essentiae a Patris, essentia, ulla un-
 quam excogitari differentia potest. Itaque, si quis
 ita, ut dixi, acceperit, admitto vocem. Si quis au-
 tem illud, *citra ullam differentiam*, abscindat a
 simili, id quod Constantinopoli factum est, suspec-
 tum habeo verbum, ut Unigeniti gloriam imminuens.
 Nam in imaginibus etiam obscuris et quæ plurimum
 ab exemplaribus dissident, simile concipere non
 raro solemus. Quoniam igitur consubstantialis ar-
 bitror minus esse fraudi obnoxium, sic et ipse
 X profiteor. Sed cur non accedis ad nos, o optime,
 ut eorum de ejusmodi rebus colloquamur inter nos,
 nec res tanti momenti inanimis litteris committam-
 us, præsertim cum alioqui nostra vulgare non
 omnino statuerimus? Ne igitur et ipse nobis dicas
 illud Diogenis ad Alexandrum, tantundem esse huc
 a vobis, et istuc a nobis viæ. Nos enim præ infir-
 mitate sere, plantarum in morem, eodem semper
 loco detinemur; prætereaque illud, *latitare in vita*,
 inter primaria bona ducimus. Tu autem vales, ut
 audio, et præterea cum te ipsum orbis terrarum
 civem feceris, æquum est ut huc etiam ad nos,
 tanquam ad aliquam tuæ patriæ partem ventites.
 Nam si vobis actuosus competunt populi et urbes,
 quibus recte facta ostenditis; at nobis ad contem-
 plationem et mentis meditationem, qua Deo con-
 jungimur, optima adiutrix requies: quam multam
 atque abundantem in hoc secessu metimus; quod
 quidem cum ipso dictum sit, qui illam nobis sup-
 peditat, Deo. Quod si omnino colendi potentatus
 sunt, ac nos qui humi jacemus contemnendi; tu
 certe alia scribas, et ita nos exhortares.

EPISTOLA X.

Basiliius Dionysium mittit ad ipsius matrem, ut eam in solitudinem alliciat; velut columba cicur unguento oblita emittitur,
 ut alius odore attrahat.

92 Ad viduam.

Talis quædam ars est columbas aucupandi. Post-

* Alias CLXXV. Scripta in secessu.

(16) Ὅπερ καὶ... νοήσαντας. Ita Harl., Med.,
 Coisl. uterque, et uterque Reg. Editi Ὅπερ καὶ...
 φήσαντας. Habet tamen editio Haganoensis Ὅπερ...
 νόησαντας, Basileensis prima ὅπερ... φήσαντας.

(17) Εἰ τις οὖν. Ultima vocula ex septem mss.
 addita. Ibidem editi τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Deest ultima
 vox in septem mss.

(18) Ἐπινοεῖν. Vaticanus codex cum tribus re-
 centioribus ἐπιλέγειν.

(19) Περὶ τῶν τοιούτων. Ita tres vetustissimi co-
 dices. Editi περὶ τούτων. Paulo post editi καταπι-
 στεύειν ταῦτα. Septem mss. ut in textu.

(20) Ἡμεῖς μὲν γάρ. Postremam voculam addi-

A ὁμοιον κατ' οὐσίαν, εἰ μὲν προσκείμενον ἔχει τὸ
 ἀπαρἀλλάκτως, δέχομαι τὴν φωνήν, ὡς εἰς ταυτὸν
 τῶ ὁμοουσίῳ φέρουσιν, κατὰ τὴν ὕγιῃ δηλονότι τοῦ
 ὁμοουσίῳ διάνοιαν. Ὅπερ καὶ τοὺς ἐν Νικαίᾳ νοή-
 σαντας (16) φῶς ἐκ φωτός, καὶ, Θεὸν ἀληθινὸν
 ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν Μονογενῆ
 προσειπόντας, ἐπαγαγεῖν ἀκολουθῶς τὸ ὁμοούσιον.
 Οὕτως οὖν φῶς πρὸς φῶς, οὕτως ἀληθείας πρὸς ἀλή-
 θειάν ποτε, οὕτως τῆς τοῦ Μονογενοῦς οὐσίας πρὸς
 τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπινοήσαι τινα παραλλαγὴν δυνατόν.
 Εἰ τις οὖν (17) οὕτως, ὡς εἶπον, ἐκδέχοιτο, προσ-
 λαμβάνει τὴν φωνήν. Εἰ δὲ τις τοῦ ὁμοίου τὸ ἀπαρἀλ-
 λάκτον ἀποτέμνῃ, ὅπερ οἱ κατὰ τὴν Κωνσταντινου-
 πόλιν πεποιήκασιν, ὑποπτεύω τὸ βῆμα, ὡς τοῦ Μο-
 νογενοῦς τὴν δόξαν κατασμικρύνον. Καὶ γὰρ καὶ
 Β ἀμυδραῖς ἐμφερείαις, καὶ πλείστον τῶν ἀρχιερέων
 ἀποδεύουσι, τὸ ὁμοιον πολλάκις ἐπινοεῖν (18) εἰώ-
 θασιν. Ἐπὶ οὖν ἔττον οἶμαι κακουργεῖσθαι τὸ
 ὁμοούσιον, οὕτως καὶ αὐτὸς τίθεμαι. Ἀλλὰ τί οὐκ
 ἐπιφοιτᾷς ἡμῖν, ὦ ἀριστε, ὥστε παρόντας ἡμᾶς
 ἀλλήλοις περὶ τῶν τοιούτων (19) διαλεχθῆναι, καὶ
 μὴ γράμματα ἀφύχους καταπιπτεῖν τὰ τηλικαῦτα,
 ἀλλῶς τε μῆτε πάνυ δημοσιεύειν τὰ ἐκυτῶν ἐγνω-
 χότας; Ὅπως οὖν μὴ τὸ τοῦ Διογένοους πρὸς τὸν
 Ἀλέξανδρον καὶ αὐτὸς ἡμῖν εἴπῃς, ὅτι ἴσον ἐστὶ
 πρὸ ὁμῶν τὸ δεῦρο· καὶ πρὸς ὁμᾶς ἐνθύνει. Ἡμεῖς
 μὲν γὰρ (20) ὑπὸ τῆς ἀβήρωσις, μικροῦ δεῖν,
 ὥστε περὶ τὰ φεῦκα ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας ἀεὶ κατ-
 μέθα· καὶ ἅμα τὸ, λαθεῖν βιώσαντες, ἐν τοῖς πρώ-
 τοις τῶν ἀγαθῶν ἄγουμεν· σὺ δὲ ἐβρώσαις τε, ὡς
 φασί, καὶ ἅμα πολίτην σεαυτὸν τῆς οἰκουμένης
 ποιῆσαι, δίκαιος ἂν εἴης καὶ δεῦρο φοιτᾷς, ὡς εἰς
 μέρος τῆς σεαυτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς πρακτικοῖς
 ὁμῖν πρόπουσι δῆμοι καὶ πόλεις, αἷς τὰς κατ' ἀρε-
 τὴν πράξεις ἐνεπιδείκνυσθαι· ἀλλὰ γε πρὸς θεωρίαν
 καὶ τὴν κατὰ νοῦν ἐνέργειαν, δεῖ τῆς συναπτόμεθα
 τῷ Θεῷ, ἀγαθῇ συνεργῶς ἢ ἡσυχία· ἣν πολλὴν ἐπὶ
 τῆς ἐσχατιᾶς καὶ ἀφύονον γεωργοῦμεν, σὺν αὐτῷ
 γε εἰπεῖν τῷ παρασχομένῳ ἡμῖν Θεῷ. Εἰ δὲ πάντως
 δεῖ περιέπειν (21) τὰς δυναστείας, καὶ περιφρονεῖν
 τοὺς χαμαὶ κειμένους ἡμᾶς· σὺ δὲ ἄλλα γράψῃ, καὶ
 ταύτη ποιεῖς ἐθέλους.

EPISTOLA II.

D

Πρὸς ἐλευθέραν (22).

Τέχνη τίς ἐστὶ περιστέρων θηριωτικὴ τοιαύτη.

dimus ex Harl., Med., Coisl. utroque et utroque
 Regio. Videtur autem in editis fuisse deleta, ut hæc
 verborum complexio cum præcedenti conjungere-
 tur, quasi dicere voluisset Basiliius: ut ne dicas, etc.
 Sed sæpe alias apud Basilium hæc loquendi ratio,
 ὅπως μὴ εἴπῃς, idem sonat ac noli dicere.

(21) Σὺν αὐτῷ γε... περιέπειν. Ope sex codi-
 cum explevimus quæ deerant, et corrupta sanavi-
 mus. Sic enim editi: Σὺν αὐτῷ γε ἡμῖν. Εἰ δὲ πάν-
 τως δεῖ περιτρέπειν.

(22) Πρὸς ἐλευθέραν. Editi Ἰουλίττῃ ἐλευθέρᾳ,
 Julittæ viduæ. Sed nomen Julittæ nullo in codice
 ms. reperitur, nec vidua, ad quam scripsit hanc
 epistolam Basiliius, confundi debet cum Julitta, de

Ὅταν μὲς ἐγκριταῖς γίνωνται οἱ τὰ τοιαῦτα σπου-
δάζοντες, χειροῦθη τε ταύτην καὶ ὁμοῖον ἑαυτοῖς
ἀπεργάζονται· τότε, μύρω τῆς πτέρυγας αὐτῆς
χρίσαντες, ἐῷσι συναγελασθῆναι ταῖς ἐξωθεν. Ἡ
δὲ τοῦ μύρου ἐκείνου (23) εὐωδία τὴν αὐτόνομον
ἐκείνην ἀγέλην κτῆμα ποιεῖται τῷ κεκτημένῳ τὴν
τιθαζόν. Πρὸς γὰρ τῆς εὐπνοίας (24) καὶ αἱ λοιπαὶ
συναγέπονται τε καὶ εἰσσικίζονται. Τί δὲ βουλόμε-
νος ἐντεῦθεν ἄρχομαι τοῦ γράμματος; Ὅτι, λαβὼν
τὸν υἱὸν Διονύσιον, τὸν ποτε Διομήδην, καὶ τῷ θεῷ
μύρω τῆς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πτέρυγας διαχρίσας, ἐξ-
έπεμψα πρὸς τὴν σὴν σεμνοπρίειαν· ὥστε καὶ σὲ
αὐτὴν συναναπτεῖν αὐτῷ, καὶ καταλαβεῖν τὴν κα-
λίαν, ἣν παρ' ἡμῖν ἐπῆξαστο ὁ προειρημένος. Ἐάν
οὖν ταῦτα ἴδωμι ἐπὶ τῆς ἐμῆς ζωῆς, καὶ τὴν σὴν
σεμνοπρίειαν πρὸς τὸν ὑψηλὸν βίον μεταθεμένην,
πολλῶν προσώπων ἀξίων τοῦ Θεοῦ δευθῆσομαι, τὴν
κεχρηστυμένην τιμὴν ἀποπληρῶσαι αὐτῷ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'.

*Basilius diem festum celebraverat cum filiis unius ex amicis suis, quem per eos salutat, ac hortatur, ut si curis Dei
dono exsolvatur, secum vitam traducat.*

Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ φίλῳ (25).

Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τὴν ἁγίαν ἡμέραν συνδι-
αγαγόντες τοῖς τέκνοις ἡμῶν, καὶ ὄντως τελείαν ἑορ-
τὴν ἑορτάζαντες τῷ Κυρίῳ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν
αὐτῶν περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην, προεπέψαμεν μεθ'
ὑγείας πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν, εὐχόμενοι τῷ φι-
λανθρώπῳ Θεῷ καὶ αὐτοῖς δοθῆναι εἰρηνικὴν ἀγ-
γελον βοηθὸν καὶ σύμπορον, καὶ σὲ παρ' αὐτῶν κα-
ταληφθῆναι ἐν ὑγείᾳ καὶ πάτῃ εἰρηνικῇ καταστάσει·
ἵνα ὅπου περ ἂν ᾖ, δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ, καὶ
εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, εὐφραίνῃτε ἡμῶς, ἕως ἔσμεν
ἐν τῷ κόσμῳ, ἀκούοντας τὰ παρ' ὑμῶν. Ἐάν δὲ πα-
ράτῃ ὁ ἅγιος Θεός (26) θείῳ σε τῶν φροντίδων
τούτων ἀπαλλαγῇ, παρκαλοῦμέν σε μηδὲν προ-
τιμῆσαι τῆς μεθ' ἡμῶν (27) διαγωγῆς. Οἶμαι γὰρ μὴ
εὐρεῖν σε τοῦς οὕτως ἀγαπῶντας, καὶ ἀντιποιουμέ-
νους τῆς παρ' ὑμῖν φιλίας. Ἐως οὖν ἂν οἰκονομῇ ὁ
ἅγιος τὸν χωρισμὸν τούτον, διὰ πάσης προφάσεως
παρκαλεῖσθαι ἡμῶς γράμματι καταξίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ'.

Olympium perurbane hortatur Basilius ut cæpius ad se scribat.

Ὀλυμπίῳ.

Ἐγγραφες ἡμῖν πρότερον μὲν ὀλίγα, νῦν δὲ οὐδὲ
ὀλίγα· καὶ ἔοικεν ἡ βραχυλογία, προϊούσα τῷ χρό-
νῳ, πανταλὴς γίνεσθαι ἀφωνία. Ἐπ' ἀνάθε τοίνυν
ἐπὶ τὸ ἔθος, ὥς οὐκ ἔτι σοι μεμψόμεθα λαχωνίζοντι

qua in pluribus agit litteris. Neque etiam in hac et
pluribus aliis Basilii epistolis ἐλευθέρα nomen pro-
prium est, sed viduam matronam designat. Sic
Gregorius Naz. in epist. 147, ἐλευθέραν Αλγπῖν, id
est viduam appellat, Simpliciam, quam ipsius
quondam conjugem fuisse dixerat in epist. 146.

(23) Ἐκείνου. Ita sex antiqui codices. Editi
ἐκείνη.

(24) Τῆς εὐπνοίας. Ita Harl. Editi τῆς εὐπνοῦ-
σας, eas quæ bene olent, quod minus verum est,
cum una tantum unguento oblita sit. Deest hæc

A quam unam ceperunt qui ejusmodi rebus operam
dant, eamque cicurem ac secum vescentem effece-
runt: tum vero, illius alis unguento oblitis, ipsam
conjungi sinunt externis. Unguenti autem illius
fragrantia liberum illum gregem ei, cujus ipsa cicur
est, possessionem addit. Nam fragrantiam sequuntur
et reliquæ, tectumque subeunt. Sed quo consilio
inde exordior epistolam? Postquam cepi filium
Dionysium, olim Diomedem, atque illius animæ alas
divino unguento inunxi; misi ad tuam dignitatem,
ut et ipsa una cum eo convoles, et nidum petas
quem apud nos is, quem dixi, compegit. Quod ei
dum vivo, hæc viderim, ac dignitatem tuam ad sub-
lime vitæ genus translata; multis personis Deo
dignis opus mihi erit, ut ei debitum honorem
B adimpleam.

EPISTOLA XI'.

Sine inscriptione, amicitiae ergo.

Postquam Dei gratia diem sanctum transegimus
cum filiis nostris, ac vere perfecta solemnia cele-
bravimus Domino, ob eximium eorum in Deum
amorem, sanos præmisimus ad tuam præstantiam,
Deum benignissimum precantes, ut et ipsis detur
pacificus angelus adjutor ac viæ comes, teque sa-
num, et in omni tranquillitate constitutum repe-
riant: ut ubicunque fueritis, servientes Domino,
eique gratias agentes, lætitiā nobis, dum in hoc
mundo sumus, fama rerum vestiarum afferatis. Si
vero Deus sanctus tribuat tibi, ut quam citissime
ab istis curis expediaris, rogamus ut nihil anti-
quius habeas, quam ut vitam degas nobiscum.
Existimo enim te non inventurum qui ita diligant,
et amorem vestrum tanti faciant. Quandiu igitur,
Deo dispensante, separati erimus, des operam ut
nos ad omnem occasionem litteris consoleris.

EPISTOLA XII'.

Ὀλυμπίῳ.

Scribebas nobis prius pauca, nunc vero ne pau-
ca quidem: ac videtur breviloquentia, tempore
progrediens, omnino fieri taciturnitas. 93 Redi
itaque ad consuetudinem, quandoquidem non am-

verborum complexio in antiquissimo codice Cois-
liano.

(25) Ἐπὶ φίλῳ. Sic codex antiquus insignis
Ecclesiæ Parisiensis, melius quam in editis et tri-
bus aliis codicibus mss. ἐπὶ φίλῳ.

(26) Ὁ ἅγιος Θεός. Deest Θεός in cod. Mediceo
et duobus recentioribus.

(27) Τῆς μεθ' ἡμῶν. Duo mss. τῆς παρ' ἡμῖν.
Mox codex Claromontanus ἕως δ' ἂν.

* Alias CCXXXIX. Scripta in secessu.

** Alias CLXXI. Scripta videtur in secessu.

plius queremur, quod Laconice ad nos scribas; sed et breves litteras, ut magni tui amoris argumenta, plurimi faciemus. Tantum nobis scribe.

EPISTOLA XIII*.

Olympio.

Quemadmodum res cæteræ sua quæque tempestate mature proveniunt, vere quidem flores, æstate vero spicæ, et autumnò malum: ita hiemis fructus sunt sermones.

EPISTOLA XIV**.

Basiliius significat Gregorio sibi statutum esse non expectare illius adventum, sed statim proficisci ad suam Ponti solitudinem: situm hujus loci pluribus describit, ac Tiberinam pro illo lepide contemnit.

Gregorio sodali

1. Ego cum frater Gregorius ad me scripsisset, velle se jampridem nobiscum congregari, tibi que addidisset idem etiam statutum esse; partim quia sæpe deceptus sum, segnior ad credendum factus, partim et negotiis distractus, expectare non potui. Mihi enim jam in Pontum migrandum est, ubi forte aliquando, Deo volente, finem oberrandi faciemus. Nam, cum vix tandem projerissem spes inanes, quas de te quondam habebam, imo, si verius loquendum est, somnia (nam mihi probatur qui spes vigilantium somnia esse pronuntiavit), accessi in Pontum vitæ institutum quærens. Illic mihi Deus agrum ostendit cumulate moribus meis congruentem, ita ut qualem sæpe seriantes ac lusitantes animo fingere solemus, talem reipsa videamus.

2. Mons enim est altus, densa silva contextus, frigidis ac limpidis aquis septentrionem versus irriguus. Hujus ad radices supinus campus subternitur, humoribus ex monte defluentibus jugiter pinguescens. Huic autem silva sponte circumfusa variarum omnisque generis arborum, ei est propemodum septi loco ac valli, adeo ut exigua sit, si cum eo comparetur, vel ipsa Calypsus insula, quam omnium plurimum Homerus ob pulchritudinem miratus videtur. Parum enim abest quin insula sit, quatenus septis in orbem undelibet clauditur. Nam profundis voraginibus ex duabus partibus præruptus est: a latere vero annis e præcipiti labens, est et

πρὸς ἡμᾶς διὰ γραμμάτων· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ γράμματα, σύμβολα ὄντα τῆς μεγάλης σου διαθέσεως, πολλοῦ ἀξία ποιούμεθα. Μόνον ἐπίστελλε ἡμῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Ὀλυμπίῳ.

Ὡςπερ τῶν ἄλλων ὠρίμων ἕκαστον ἐν τῇ οἰκείᾳ ὥρᾳ ἀπαντᾷ, ἐν ἡρὶ μὲν τὰ ἀνθη, ἐν θέρει δὲ οἱ ἀστράχυνες (28), τῷ δὲ μετοπώρῳ τὸ μῆλον· οὕτω χειμῶνος καρπὸς (29) εἰσιν οἱ λόγοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

II

Γρηγορίῳ ἐταίρῳ (30).

1. Ἐγὼ, τοῦ ἀδελφοῦ μοι ἐπιστελλαντος Γρηγορίου, πάλαι (31) βούλεισθαι ἡμῖν συντυχεῖν, προσθέντος δὲ, ὅτι καὶ σοὶ αὐτῷ τοῦτο δεδογμένον ἐστὶ, τὸ μὲν τι καὶ διὰ τὸ πολλάκις ἀπατηθῆναι (32) ὀκνηρῶς ἔχων πρὸς τὸ πιστεῦναι· τὸ δὲ τι καὶ ὑπὸ ἀσχαλιῶν περισπώμενος, ἐπιμαίνει οὐκ ἡδυνήθην. Δεῖ γάρ με ἤδη ἀπελαύνειν ἐπὶ τὸν Πόντον, ἐν ᾧ τάχα ποτὲ, τοῦ Θεοῦ βουλευθέντος, τῆς πλάνης λήξομεν (33). Μόλις γάρ ἀπογνοῦς τῶν ματαίων ἐλπίδων, ἃς ἐπὶ σοὶ εἶχον ποτὲ, μᾶλλον δὲ τῶν ὀνείρων, εἰ δεῖ ἀληθέστερον εἰπεῖν (ἐπαινῶ γὰρ τὸν εἰπόντα τὰς ἐλπίδας εἶναι γρηγορούντων ἐνύπνια), κατὰ βίου ζητήσιν ἐπὶ τὸν Πόντον ἀπῆλθον. Ἐνθα δὲ μοι ὁ Θεὸς χωρίον (34) ὑπέδειξεν ἀκριβῶς συμβαῖνον τῷ ἡμῶν τρόπῳ· ὥστε, οἷον πολλάκις εἰώθαμεν ἀργούντας ἅμα καὶ παίζοντας τῇ διανοίᾳ συμπλάττειν, τοιοῦτον ἐπὶ τῆς (35) ἀληθείας καθορᾶν.

C

2. Ὅρος γὰρ ἐστὶν ὕψηλόν, βαθεῖα ὑλὴ κεκαλυμμένον, ψυχροῖς ὕδασι καὶ διαφανέσιν εἰς τὸ κατ' ἔρκτον κατάρβυστον. Τοῦτου ταῖς ὑπωρεσίαις πιδόντων ὑπτιον ὑπεστόρισται, ταῖς ἐκ τοῦ ἔρκου νοτίαι διηνεκῶς πιαινόμενον. Ὑλὴ δὲ τοῦτοι αὐτομάτως περιφρεῖσα τοικίλων καὶ παντοδαπῶν δένδρων, μικροῦ δεῖν, ἀντὶ ἔρκου αὐτῷ γίνεται, ὡς μικρὰν (36) εἶναι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον, ἣν δὲ πασῶν πλείον Ὅμηρος εἰς κάλλος θαυμάσας φαίνεται. Καὶ γὰρ οὐδὲ πολὺ ἀποδεῖ τοῦ νῆσου εἶναι, ἐνεκά γε τοῦ πανταχόθεν ἐρύμασι περιεργεσθαι. Φάραγγες μὲν γὰρ αὐτῷ βαθεῖαι κατὰ δύο μέρη περιεργάζονται· κατὰ πλευρὰν δὲ ἀπὸ κρημνοῦ ὁ ποταμὸς ὑποβρέων, τετ-

D

* Alias CLXXII. Scripta videtur in secessu.

** Alias XIX. Scripta post an. 360, antequam esset presbyter.

(28) Ἀστράχυνες. Ita quinque mss. Editi στάχυνες.

(29) Καρπός. Medicæus cod. καρποί.

(30) Γρηγορίῳ ἐταίρῳ. Ita Coisl. primus, Vat. et Reg. secundus. Alii τῷ αὐτῷ. Quidam πρὸς μέγαν Γρηγόριον, Ad magnam Gregorium. Editi addunt τῷ βασιλεῖ, quod in nostris mss. non reperitur.

(31) Πάλαι. Editi πάλαι es, sed id repugnat sententiæ et omnibus codicibus mss. Paulo post editi αὐτῷ τοῦτο et τὸ μὲν δὲ. Codices mss. ut in contextu, nisi quod cod. Combefis. habet τὸ μὲν τοι.

(32) Ἀπατηθῆναι. Editi addunt με, quæ vocula

rectius deest in Vat., Harl. et tribus Regiis. Ibidem Harl. λίαν ὀκνηρῶς, tres alii ὀκνηροτέρως.

(33) Λήξομεν. Harl. λήξομαι. Mox codex Combef. ὀνείρων. Ibidem editi δεῖ τὰ ληθέστερον. Codices mss. ut in contextu. Paulo post unus ex Regiis ἐρηγορούντων.

(34) Χωρίον. Unus ex Regiis χωρίον... συμβαίνοντα. Ibidem alius itidem Reg. τῷ ἡμῶν σκοπῷ. Mox duo codices εἰώθαμεν.

(35) Τοιοῦτον ἐπὶ τῆς. Sic antiquissimi codices Harl. et Coisl. cum duobus Regiis. Editi τοιοῦτόν ἐστι τῆς.

(36) Μικράν. Nonnulli codices non vetustissimi μικρὰν.

χός ἐστι καὶ αὐτὸς διηγεῖται καὶ δυσέμβατον. Ἐκ δὲ τοῦ ἐπὶ θάτερα τεταμένον εἶναι (37) τὸ ὄρος, δι' ἀγκύων μνησείδων ταῖς φάραξιν ἐπιζευγνύμενον, τὴν βάσιμα τῆς ὑπώρειας ἀπορριχίζει. Μία δὲ τις εἰσοδος ἐπ' αὐτῆς, ἧς ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι. Τὴν γὰρ μὴν οἰκησιν αὐχτὴν τις ἕτερος ὑποδέχεται, ὑψηλὸν τινα ἐπὶ τῆς ἀκρας ἀνέχων τένοντα, ὥστε τὸ πεδῖον τοῦτο ὑψηλῶσθαι ταῖς ὕψει, καὶ ἐκ τοῦ μετεώρου ἐξεῖναι καὶ τὸν ποταμὸν περιβρέοντα καθορᾶν· οὐκ ἐλάττωνα τέρψιν, ἔμοιγε δοκεῖν (38), παρεχόμενον, ἢ τοῖς ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν Στρώμονα (39) καταμανθάνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ σχολαιοτέρῳ (40) τῷ βεύματι περιλιμνάζων, μικροῦ δαίν, καὶ τὸ ποταμὸς εἶναι ὑπὸ τῆς ἡσυχίας ἀφηρηται· ὁ δὲ, ὁξύτατα ὦν ἐγὼ οἶδα ποταμῶν βέων, βραχὺ τι τῇ γαίῃ πετρὰ παρατραχύνεται· ἀφ' ἧς ἀναχεόμενος, εἰς δίνην βῆθειν περιελαίεται· ὅψιν τε ἡδίστην (41) ἐμοὶ καὶ παντὶ θεατῇ παρεχόμενος, καὶ χρεῖαν τοῖς ἐπιχωρίοις αὐταρχιστάτην, ἰχθύων τε πλῆθος ἀμύθητον ταῖς δύναις ἐντρέφων. Τί δαί λέγειν τὰς ἐκ τῆς γῆς ἀναπνοάς, ἢ τὰς ἐκ τοῦ ποταμοῦ αὔρας; Τό γε μὴν τῶν ἀνθέων πλῆθος, ἢ τῶν ὀδικοῦν ὀρνέθων ἄλλος μὲν ἂν τις θαυμάσειεν· ἐμοὶ δὲ οὐ σχολή τοῦτοις προσέχειν τὸν νοῦν. Ὁ δὲ μέγιστον εἶπεῖν ἔχομεν τοῦ χωρίου, ὅτι, πρὸς πᾶσαν ὑπάρχον καρπῶν φορὰν ἐπιτρεῖται δι' εὐκαιρίαν τῆς θέσεως, ἡδίστον (42) ἐμοὶ πάντων καρπῶν τὴν ἡσυχίαν τρέφει· οὐ μόνον καθότι τῶν ἀστικῶν θορύβων ἀπέλλαται· ἀλλ' ὅτι οὐτε ὁδότην τινα παραπέμπει πλὴν τῶν κατὰ θήραν ἐπιμιγνυμένων ἡμῖν. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ θηροτρόφοις ἐστὶν, οὐχὶ ἀρκτων, ἢ λύκων τῶν ὑμετέρων, μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐλάφων ἀγέλας καὶ αἰγῶν ἀγρίων, καὶ λαγωῦς βόσκει, καὶ εἴ τι τοῦτοις ὅμοιον. Ἀρ' οὐκ οὐκ ἐνθυμῇ παρ' ὅσον ἡλθὼν κινδύνου ὁ μάταιος ἐγὼ, τοιοῦτου χωρίου τὴν Τιβαρίνην, τῆς οἰκουμένης τὸ βάρβαρον, φιλονεικῶν ἀνταλλάττειν; Πρὸς ὅπερ νῦν ἐπιγεγομένη συγγνώμη. Πάντως γὰρ οὐδὲ Ἀλκμαίων Ἐχινάδας εὐρών, εἰ τῆς πλάνης ἠνέσχετο.

EPISTOLAE IER.

Basilii Arcadio commendat cives metropolis.

Ἀρχαδίῳ κέμητι πριβατῶν.

Ἔδωκαν μείζονα τὴν χάριν ἢ ἔλαβον οἱ πολῖται τῆς μητροπόλεως ἡμῶν, παρεχόμενοι μοι ἀφορμὴν τῶν πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα γραμμάτων. Αὐτοῖς μὲν γὰρ ἡ φιλοφροσύνη, ἧς ἐνεκεν τὴν ἐπιστολὴν ἔλαβον παρ' ἡμῶν, καὶ πρὸ τῶν ἡμῶν (43) γραμμάτων ὑπῆρχε διὰ τὴν συνήθη καὶ τὴν ἐκ φύσεως

(37) *Εἶναι*. Deest in sex mss. codicibus.(38) *Δοκεῖν*. Sic Harl. et duo Regii. Editi *δοκεῖ*.(39) *Στρώμονα*. Sic Coisl. primus cum uno ex Regiis. Harl. et Reg. secundus *Στρώμωνα*. Editi *Στρωμῶνα*.(40) *Σχολαιοτέρῳ*. Codices quatuor *σχολαίῳ*. Non multo post duo Regii codices *περιτραχύνεται* ἀφ' ἧς. Habet etiam ἀφ' ἧς Harl.(41) *Ἠδίστην*. Post hanc vocem addit Coisl. inia-

A ipse murus continuus, ascensuque difficilis. Mons autem utrinque extensus et per curvatos anfractus voraginibus junctus, per vias montis infimas partes intercludit. Habent autem infimae illae partes aditum unum, cuius nos domini sumus. Porro habitationem aliae quaedam sauces excipiunt, 94 altam quamdam cervicem in vertice erigentes, sic ut campus ob oculos expassus pateat, liceatque e sublimi fluvium etiam circumfluentem intueri: qui, ut mihi quidem videtur, non minorem oblectationem affert, quam Strymon ex Amphipoli aspicientibus. Hic enim fluente lentiore restagnans, etiam praë quiete fluvius esse fere desinit: ille vero omnium, quos ego viderim, fluviorum celerime fluens, ex vicina rupe non nihil sit asperior: a qua sese refundens, in profundum verticem convolvitur; atque adeo mihi et cuivis intuenti aspectum omnium jucundissimum, incolisque commo-

B ditatem uberissimam praebet, ac piscium innumerablem copiam in verticibus nutrit. Quid attinet exhalationes a terra manantes, aut auras e fluvio commemorare? Florum sane aut canorarum avium multitudinem alius fortasse miretur: sed mihi his animum advertere non vacat. Quod autem maximum de hoc loco dicere possumus, illud est, quod cum ob situs opportunitatem ad omnes fructus proferendos idoneus sit, unum omnium mihi jucundissimum quietem ac tranquillitatem alit; non solum quatenus ab urbanis tumultibus liber est, sed etiam quia ne viatorem quidem ullum ad nos transmittit, si eos excipias, qui inter venandum nobiscum miscentur. Nam praeter reliqua feras etiam enutrit, non ursos aut lupos vestros (absit!), sed cervorum atque silvestrium caprarum greges, leporesque, et si quid his simile. Num igitur cogitas, quod ego periculi stultus venerim, cum huiusmodi sedem Tiberina, orbis terrarum barbaro, commutare cuperem? Quem ad locum nunc properanti veniam dabis. Nam profecto nec Alemæon inventis Echinadibus amplius oberrare voluit.

EPISTOLA XV.

Arcadio comiti privatarum.

D

Dedere majus beneficium quam accepero metropolis nostrae cives, cum mihi litterarum ad tuam dignitatem occasionem obtulerunt. Illis enim humanitas, cuius causa epistolam acceperunt a nobis, etiam ante litteras nostras parata erat, ob consuetudinem et tibi natura insitam in omnes comitatem. Nos

nus primus patrum. Mox editi *ἐγγωφίς*. Sex codices mss. ut in textu. Ibidem ex duobus codicibus legitur *ἰχθύων τε*. Editi *ἰχθύων δέ*. Idem Coisl. post *ταῖς δύναις* addit *περιελαύμενον*.

(42) *Ἠδίστον*. Sic Coisl. cum duobus Regiis, melius quam in editis *ἡδίστην*.

(43) *Πρὸ τῶν ἡμῶν*. Reg. secundus *πρὸ τῶν ἡμετέρων*.

Alias CCCCXV. Scripta in recessu.

autem occasionem salutandæ probitatis tuæ non imitabilis in maximo lucro duximus : precantes Deum sanctum, ut te ei magis ac magis placente, et rerum tuarum splendore majorem in modum crescente, cum ipsi lætemur, et cum his qui ex tuâ potestate beneficia percipiunt, gaudeamus : tum etiam aliquando eos qui nostras tibi litteras in manus tradiderint, ita redeuntes excipiamus, ut cum omnibus lenitatem **95** tuam laudent, semperque perspiciant non inutilem sibi deprecationem nostram apud tuam eximiam beneficentiam existisse.

EPISTOLA XVI.

Refellitur Eunomii temeritas divina naturæ comprehensionem sibi errogantis, cum ne minutissimorum quidem animalium cognitionem investigando essequi possit.

Adversus Eunomium hæreticum.

Qui eorum quæ sunt investigationem comparari posse dicit, is procul dubio via quadam et ordine mentem suam ad eorum quæ sunt, cognitionem appulit; et in rebus captu facilibus et minutis exercitatus, ita demum per hanc cognitionem, ad eam quoque quæ cogitationem omnem superat, suam comprehendendi facultatem promovit. Qui igitur eorum quæ sunt cognitionem apprehendisse se gloriatur, is animalis minutissimi ex iis quæ in conspectum cadunt, naturam explicet, et quæ sit formicæ natura dicat : an spiritu et anhelitu contineatur ipsius vita; an corpus ossibus distinctum; an compages nervis atque ligamentis firmata; an musculorum et glandularum ambitu contineatur nervorum situs; an medulla a sincipite ad caudam usque una cum dorsi vertebris protendatur; an membris quæ inveniuntur, ex nervorum membranæ complexu motum imprimat; an sit in ipsa jecur, et in jecore vas quoddam, quod seil suscipiat; sintne renes, et cor, et arteriæ, et venæ, et pelliculæ, et diaphragmata; sitne animal nudum an pilosum; utrum ungulas indivisas, an pedes multifidos habeat : item onanto tempore vivat, et

* Alias CLXVIII. Scripta imperante Juliano

(44) *Προσθέγγεσθαι*. Reg. secundus προσθέγγεσθαι.

(45) *Λαβεῖν δὲ ποτε*. Hæc verba ad Basilium necessario referuntur, qui optabat ut cives rebus feliciter gestis redeuntes exciperet. Verum ista, *ἡμέρως ἰδεῖν καὶ ἀποπέμψασθαι*, placide aspicere et dimittere, ad Arcadium spectant, et cum totum hunc locum penitus deformant, nec possint, incolumi sententia, retineri; ea ex interpretatione, ut perperam in contextum injecta, eliminavi, non tamen ex ipso textu, quia non favent codices mss. Confirmatur hæc explicatio ex epist. 148, quam similiter concludit Basilius sibi que ait in optatis esse, ut eum, quem Traiano commendabat, ipsius laudes videret prædicantem.

(46) *καὶ αὐτοὺς*. Conjunctio addita ex Med. Coisl. utroque et Reg. secundo.

(47) *Ἦρδς Εὐνόμιον τὸν αἰρετικόν*. Sic mss. sex, nisi quod in duobus τὸν deest. Editi Εὐνόμιον. Titulus quem exhibent mss. codices congruit miri-

Α ἐνυπάρχουσάν σοι πρὸς πάντας ἡμερότητα· ἡμεῖς δὲ τὴν ἀφορμὴν τοῦ προσθέγγεσθαι (44) σου τὴν ἀμύητον καλοκάγαθian μέγιστον κέρδος ἰθὺς μεθεῖ, εὐχόμενοι τῷ ἁγίῳ Θεῷ προκόποντί σοι ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν εὐαρεστῇσει, καὶ ἐπὶ μείζον τῆς περὶ σὲ περιφανείας αὐξανομένης, αὐτοὶ τε ἐπευφραίνεσθαι, καὶ τοῖς εὐεργετούμενοις ὑπὸ τῆς σῆς ἐπιτηδείας συνήδεσθαι· λαβεῖν δὲ ποτε (45) καὶ τοὺς ἐγχειρίζοντάς σοι τὰ γράμματα ἡμῶν ἡμέρως ἰδεῖν, καὶ ἀποπέμψασθαι μετὰ πάντων καὶ αὐτοὺς (46), ἀνυμνούντας τὴν σὴν πρᾶξιν· αἰ μαθόντας, ὅτι οὐκ ἀχρηστοὶ αὐτοῖς ἡ παρ' ἡμῶν πρεσβεία πρὸς τὴν ἀνυπέρβλητόν σου καλοκάγαθian γεγένηται.

EPISTOLA IΓ.

Ἦρδς Εὐνόμιον τὸν αἰρετικόν (47).

Ὁ ἐπιτιμὴν εἶναι λέγων τῶν ἔντων τὴν εὐρεσιν ὁμῶς τινι πάντως καὶ ἀκολουθεῖ διὰ τῆς τῶν ὄντων γνώσεως προέβαλεν (48) ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν· καὶ τοῖς εὐληπτοῖς τε καὶ μικροτέροις ἐγγυμνασθεῖς διὰ τῆς (49) καταλήψεως, εὐτὼ καὶ εἰς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας προήγαγεν ἑαυτοῦ καταληπτικὴν φαντασίαν. Ὁλοκῶν δὲ τὴν περὶ τῶν ἔντων εἰδῆσιν κατεῖληγέναι μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικρότατον τῶν προφανομένων, ὅπως ἔχει φύσει, ἐρμηνεύσάτω, καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω· εἰ πνεύματι καὶ αἵματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωὴ· εἰ ὁστέοις τὸ σῶμα (50) διεληπται· εἰ νεύροις καὶ συνδέσμοις τὰς ἀρμονίας τετὼνται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται θέσις (51)· εἰ τοῖς νωτιαῖος σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπαράσσεται· εἰ τῇ περιοχῇ (52) τοῦ νευράδους ὕμνος, τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ἐρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἦπαρ, καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἦπατος· νεφροὶ τε καὶ καρδιά, καὶ ἀρτηρίαι, καὶ φλέβες, ὕμνες καὶ διαφράγματα· εἰ ψιλὸν ἔστιν, ἢ τετρίχωνται· εἰ μονόφυλον (53) ἔστιν, ἢ πολυσχιδὲς ἔχει τὰς βάσεις· πόσον δὲ βίωσιν τὸν χρόνον, καὶ τίς αὐτοῖς ἔ

lice ipsi epistolæ, quam perspicitur adversus Eunomium scriptam esse, vel ex aliqua Basilii adversus Eunomium elucubratione excerptam fuisse. Addunt Reg. secundus et Coisl. recentior : Ὅτι, μετὰ τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν ἐπιπτάμενος, τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν φυσιολογεῖν ἐπεχειρήσεν. Quod, cum ne formicæ quidem naturam cognoscat, de potestatis omnem intellectum superantis natura disserere tentaverit.

(48) *Προέβαλεν*. Ita Harl. et Med. Editi παρέβαλεν.

(49) *Διὰ τῆς*. Ita tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi διὰ ταύτης.

(50) *Τὸ σῶμα*. Tres codices vetustissimi τῷ σώματι.

(51) *Θέσις*. Sic mss. septem. Editi φύσις.

(52) *Τῇ περιοχῇ*. Sic mss. sex pro eo quod erat in editis ἡ περιοχῇ.

(53) *Εἰ μονόφυλον*. Conjunctio addita ex pluribus mss. Paulo post editi ἐπὶ πόσον. Mss. ut in textu.

ερίπας τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως· ἐπὶ πόσον δὲ κυλίσκῃται τὸ τιχτόμενον, καὶ πῶς οὕτω παῖδες πάντες εἰ μύρμηκες, οὕτω ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων εἰσὶν, οἱ δὲ διαίριοι φέρονται. Ὁ τοίνυν τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν ἐπιχομπάζων τέως τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν εἰπάτω· εἰθ' οὕτω φυσιολογεῖτω τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν. Εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύρμηκος οὕτω περιλαβὲς τῇ γνῶσει τὴν φύσιν, πῶς τὴν ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν μεγαλαυχεῖς φαντάζεσθαι·

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ'.

Laudat Basilius Origenis scriptu et susceptam veritatis defensionem : persecutorum prædicat exitium : Origeni ejusque filiis prospera omnia precatur.

Ὁριγένει (54).

Καὶ ἀκούμενος εὐφραίνεις, καὶ ἀναγινωσκόμενος ^U δὲ ὧν γράφεις ἐνεργεστέρως (55) ἡμῖν παρέχεις εὐφροσύνας. Καὶ χάρις πολλὴ τῷ ἀγαθῷ Θεῷ, τῷ μηδὲν ἐλαττωθῆναι ποιήσαντι τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ προδοσίᾳ τῶν δῆθεν ὑπερκρατούντων, ἀλλὰ δι' ὑμῶν (56) τὴν συνηγορίαν τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ἀναπληρώσαντι. Ἐκείνοι μὲν οὖν, ὡς τὸ κύνειον, ἢ τὸ ἀκόνιτον, καὶ εἴ τις ἄλλη ἀνδροφόνος βοτάνη, πρὸς ὀλίγον ἀνθήσαντες, ταχὺ ἀποξηρανθήσονται. Ἰμὲν δὲ ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ νέον ὁ Κύριος τὸν μισθὸν τῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ λαληθέντων παρέξει. Ἀνθ' ὧν καὶ παράττοι ὑμῖν ὁ Κύριος πάσαν εὐθηνίαν οἴκου, καὶ εἰς παῖδας παίδων τὴν εὐλογίαν διαδιδάττει. Τὰ δὲ εὐγενέστατα παιδία, τοὺς ἐναργεῖς τῆς σῆς χρηστότητος χαρᾶς, εἶδον τῆδέως καὶ περιεπτυσάμεν, καὶ εὐχομαι αὐτοῖς ὅσα ἂν αὐτὸς ὁ πατὴρ εὖξῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ'.

Mortatur Basilius Macarium et Joannem, ut spe regni cælestis quæ sola non fallit, nec potentium minis, nec falsorum amicorum viluperiis a pietate deterreantur.

Μακαρίῳ (57) καὶ Ἰωάννῃ.

Οὕτω γεωργοὺς οἱ κατὰ γεωργίαν ξενίζουσι πόνοι, οὕτω ναῦταις ὁ κατὰ θάλασσαν χειμῶν ἀπροσδόκητος, οὕτω τοῖς μισθαρνοῦσιν ὁ θερινὸς (58) ἰδρώς παράδοξος, οὕτω μὲν τοῖς εὐσεβῶς ζῆν ἐλομένοις αἱ κατὰ τὴν ἐνεστώτα κόσμον θλίψεις ἀμελέτητοι (59). Ἀλλ' ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων οἰκετὸς καὶ γνώριμος τοῖς μετιούσι συνέξενεται ἰσθός· οὐ δι' ἐαυτὸν αἰρετός, ἀλλὰ δι' ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν προσδοκωμένων. Ἐλπίδας γάρ, πάντα τὸν τῶν ἀνθρώπων συνέχονται καὶ συγκροτοῦνται βίον, τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τούτων παραμυθοῦνται δυσκολίαν. Τῶν μὲν οὖν ὑπὲρ γῆς καρπῶν (60), ἢ τῶν κατὰ γῆν πονούντων οἱ μὲν παντάπασιν ἐφεύ-

(54) Ὁριγένει. Editi addunt πρόβλησις, quæ vox deest in sex mss. et corrupte in codice insignis Ecclesie Parisiensis sic legitur πρόβλησις.

(55) Ἐνεργεστέρως. Sic uterque Coisl., Harl. et duo alii. Editi ἐναργεστέρως.

(56) Δι' ὑμῶν. Δι' ἡμῶν Harl. et Coisl. primus.

(57) Μακαρίῳ. Quinque codices, nempe Harl., Reg. secundus, Vat., Paris., Coisl. secundus Μακαρίῳ. Reg. primus Μαχρίῳ. Sed tamen quia vulgata scriptura exstat in antiquissimis codicibus Coisl. primo et Mediceo, nihil mutavimus.

(58) Θερινός. Hanc vocem addidimus ex codici-

A quomodo aliæ alias gignant; quandiu gestetur fetus, et quomodo neque omnes formicæ pedestres sint, neque omnes alatæ, sed repentibus humi aliis, aliæ per ærem ferantur. Qui ergo de eorum quæ sunt cognitione gloriatur, interim formicæ nobis explicet naturam; atque ita demum ejus potestatis, quæ intellectum omnem superat, naturam scrutetur. Quod si minutissimæ formicæ naturam nondum cognitione apprehendisti, quomodo incomprehensibilem Dei naturam imaginatione tua comprehensam esse gloriaris?

EPISTOLA XVII'.

Origeni.

Et dum audiris, oblectas; et dum legeris, per scripta majori nos afficis lætitia. Ac Deo quidem optimo gratiæ multæ, qui fecit, ut nihil detrimenti acciperet veritas ex eorum prodicione, qui summam videlicet potestatem habent: sed per vos defensionem doctrinæ veritatis ⁹⁶ implevit. Illi quidem velut cicuta aut aconitum, et si qua est alia exitialis herba, brevi tempore cum floruerint, illico exarescent. Vobis vero Dominus mercedem efflorescentem ac semper novam ob ea, quæ pro ipsius nomine locuti estis, largietur. Propter quæ dei vobis Dominus et prosperitatem omnem domesticam, et in filios filiorum benedictionem transmittat. Cæterum liberos tuos nobilissimos, expressam bonitatis tuæ effugiem, vidi libenter atque amplexus sum, precorque illis quidquid ipse pater precetur.

EPISTOLA XVIII'.

Macario et Joanni.

Neque agricolis agriculturæ novi sunt labores, neque nautis pelagi tempestas inexpectata, neque operariis mercede conductis æstivus sudor insolitus; nec profecto his, qui piam vitam elegerunt, mundi hujus afflictio improvisa. Sed unicuique eorum, quos diximus, proprius ac notus artem exercentibus adjunctus est labor; non ille quidem propter se eligendus, sed ad honorum expectatorum perfruitionem. Spes siquidem, quæ hominum omnem continent ac consociant vitam, insitam unicuique harum rerum difficultatem consolantur. Atque ex iis quidem, qui pro terre fructibus aut rebus

bus Coisl. primo, Med. et Clarom., sicque legit Scultetus.
(59) Αἱ... θλίψεις ἀμελέτητοι. Harl. et tres codices recentiores ἡ... θλίψεις ἀμελέτητος. Sic etiam paulo post retinimus has voces, τοῖς μετιούσι quæ desiderantur quidem in codice Harl. et quatuor recentioribus; at in vetustissimis Coisl. et Med. non desunt.

(60) Ὑπὲρ γῆς καρπῶν. Displicet Combefissio postrema vox, ac legit καμνόντων, sed prorsus immerito.

* Alias CCCLXXXIV. Scripta imperante Juliano.

** Alias CCXI. Scripta videtur sub Juliano.

terrenis desudant, alios spes omnino frustratae sunt, cum cogitatione tenuis expectatis potiti essent : quibus autem etiam ex sententia processit eventus, iis spe altera iterum opus fuit, praeterlabente ac marcescente celeriter priore. Verum iis solis qui pro pietate laborant, nec mendacium abolevit expectationem, nec finis labores labefactavit, stabili ac firmo excipiente caelorum regno. Vos ergo non conturbet mendax calumnia, nec minae terreant eorum, qui summam potestatem habent; non risus contristet aut contumelia familiarium, nec condemnatio ab hominibus curam et studium praeseferentibus, a quibus fortissima ad decipiendum esca praetenditur, simulata adhortatio, quandiu veritatis doctrina nobis patrocinabitur. His autem omnibus obluctetur recta ratio, defensorem sibi advocans et adiutorem, magistrum pietatis Dominum nostrum Jesum Christum, pro quo et pati dulce est, et mori lucrum¹.

EPISTOLA XIX.

Per Petrum Basilium rescribit Gregorio, cujus Laconicas in epistolas jocatur.

97 Gregorio sodali.

Litterae venerunt mihi non ita pridem a te, plane tuae, non tam indicis manus, quam propriis epistolae notis. Pauca enim erant verba sententiam uberem exhibentia. Ad quas statim non respondimus, quod nos quidem peregre essemus; tabellarius vero, cum epistolam uni familiarium nostrorum dedisset, propere discesserit. Sed nunc per Petrum alloquimur te, simul et salutationis persolventes debitum, et occasionem alterius epistolae praebentes. Omnino autem nullus labor epistolae Laconicae, quales sunt, quae a te subinde ad nos perveniunt.

EPISTOLA XX.

Amice objurgat Leontium Basilium, quod raro scribat; cumque probat inexcusabilem esse ulpote nunquam eurentem occasionibus scribendi, ac praeterea sophistam; sibi vero excusationem petit, tum ex crebris occupationibus, tum quia non jam eo utitur dicendi genere, quod placeat sophistis. Nihil sua adversus Eunomium opera.

Leontio sophistae.

Rarae quidem tibi et a nobis litterae; non tamen rariores quam tuae; idque, cum multi continenter a vobis ad nos venerint; quibus singulis si ordine litteras commisisses, nihil impediret quominus videremur una tecum esse, teque perinde frui, ac

¹ Philipp. 1, 21.

* Alias III. Scripta videtur Casarea, cum esset presbyter.

** Alias LXXXIII. Scripta anno 364.

(61) *ἡγάρτισε*. Παρηγάμισε Coisl. primus et Med. (62) *τοὺς ἀθλοὺς*. Sic Coisl. primus et Medicus et Clarom. in margine; alii τοὺς ἀθλοὺς. Editi τοὺς ἀλλοις. Paulo post editi μηδὲ γέλως. Harl., Coisl. primus et Med. et alii nonnulli ut in textu.

(63) *τῶν κρατούντων*. Saepè alias Basilium hac voce imperatorem designat.

(64) *προβαλλομένων*. Sic uterque Coisl., Harl., Paris. et unus ex Regiis. Editi προσβαλλομένων.

σθῆσαν τῶν ἐλπίδων, μέχρι μόντης φαντασίας τῶν προσδοκωμένων τὴν ἀπόλαυσιν ἔχοντες· οἷς δὲ καὶ κατὰ γνώμην ἐκθῆναι συνέβη τὸ τέλος, δευτέρας ἐδέχθητε πάλιν ἐλπίδος, παραδραμούσης καὶ μαρτυρηθείσης ἐν τάχει τῆς προτέρας. Μόνους δὲ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας καμοῦσιν οὐ ψευδὸς ἠφάνιστε (61) τὰς ἐλπίδας, οὐ τέλος ἐλυμήνατο τοὺς ἀθλοὺς (62), βεβαίας καὶ μονίμου διαδεχομένης τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. Μὴ τοίνυν ὑμεῖς ταραππέτω διαβολῇ ψευδῆς, μηδὲ φεβίζω τῶν κρατούντων (63) ἀπειλή· μὴ γέλως λυπέτω καὶ ὕβρις τῶν γνωρίμων, μηδὲ κατάγνωσις παρὰ τῶν κηδεσθαι προσποιουμένων, ἰσχυρότατον πρὸς ἀπάτην ἐλέαρ προβαλλομένων (64) παραινέσεως προσποιήσιν, ἕως ἂν ὁ τῆς ἀληθείας ἡμῖν συναγωνίζηται (65) λόγος. Ἀντιμαχεσθῶ δὲ τοῖς πᾶσι λογισμῶς ὁρθῶς, σύμμαχον παρακαλῶν γενέσθαι καὶ βοηθὸν αὐτῷ τὸν τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, δι' ὃν καὶ τὸ κακοπαθεῖν ἡδύ, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κίρδος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'

Γρηγορίῳ ἐταίρῳ.

Γράμμα ἤλθῃ μοι πρῶτη παρὰ σοῦ, ἀκριβῶς σὺν, οὐ τοσούτον τῷ χαρακτήρι τῆς χειρὸς, ὅσον τῷ τῆς ἐπιστολῆς ἰδιώματι. Ὅλίγα γὰρ ἦν τὰ ῥήματα πολλὴν διάνοιαν παριστῶντα. Πρὸς δὲ εὐθὺς μὲν οὐκ ἀπεκρυνάμεθα, διότι αὐτοὶ μὲν ἀπειδημοῦμεν· ὁ δὲ γραμματοφύρος (66), ἐν τῶν ἐπιτηδείων ἡμῖν ἐπιβόης τὴν ἐπιστολὴν, ἀπὼν ὤχετο. Ἀλλὰ νῦν διὰ Πέτρου προσφθεγγόμεθά σε, ὁμοῦ μὲν ἀποτιννόντες τῆς προσηγούρας τὸ χρέος, ὁμοῦ δὲ ἀφορμὴν δευτέρων γραμμάτων παρέχοντες. Πάντως δὲ οὐδεὶς πόνος Λακωνικῆς ἐπιστολῆς, ὅποιαί εἰσιν αἱ παρὰ σοῦ ἐκάστοτε πρὸς ἡμᾶς ἀφικνούμεναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.

Λεοντίῳ σοφιστῇ.

Χρόνια μὲν σοι καὶ τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα· οὐ μὴν χρονιώτερα τῶν αὐτόθεν, καὶ ταῦτα πολλῶν καὶ συγχῶν ἐπιδημησάντων ἡμῖν ἀπὸ τῆς ὑμετέρας· οἷς αἱ πᾶσιν ἐφεξῆς γράμματα (67) ἐπετίθης, οὐδὲν ἦν τὸ καλῶν αὐτῷ σοι δοχεῖν συνέλπειν ἡμᾶς, καὶ οἰοεῖν

Ibidem προσποιήσαι in tribus mss.

(65) *ἡμῖν συναγωνίζηται*. Editi ὁμῖν συναγωνίζηται. Secuti sumus antiquos codices, Coisl. et Med. et Harl. cum pluribus aliis. Statim legimus cum quinque mss., quorum in numero Harlaeanus et prima manu Coislinianus antiquior, αὐτῷ τὸν τῆς, etc. Editi αὐτόν. Desunt in quatuor mss. hae voces, καὶ βοηθόν.

(66) *Γραμματοφύρος*. Γραμματηφύρος quatuor mss.

(67) *Γράμματα*. Ita sex libri veteres. Editi γράμματα.

παρόντας καὶ συνόντας ἀπολαύειν· οὕτω συνεχὲς ἦν A
τὸ πλῆθος τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένων. Ἀλλὰ τί
οὐκ ἐπιστέλλεις; καίτοιγε οὐδὲν ἔργον σοφιστῇ (68),
ἢ τὸ γράφειν· μᾶλλον δὲ εἰ καὶ τῆς χειρὸς ἔχεις
ἀργῶς, οὐδὲ γράφειν δεήσει· ἄλλος γάρ σοι διακονή-
σει. Γλώττις δὲ χρειαζομένη· ἢ, καὶ ἡμῖν μὴ διαλέ-
γεται, ἀλλ' ἐνὶ γε πάντως τῶν συνόντων λαλήσει·
καὶν μηδαίς παρῇ, ἐφ' ἑαυτῆς διαλέξεται· σιωπήσει
δὲ οὐδαμῶς, σοφιστικὴ τε οὖσα καὶ Ἀττικὴ· οὐ μάλ-
λόν γε ἢ αἱ ἀγρόνες, ὅταν τὸ ἴαρον αὐτὰς πρὸς ὁδὸν
ἀναστήσῃ. Ἡμῖν μὲν γὰρ τὸ πυκνὸν (69) τῆς ἀρχο-
λίας τοῦτο, ἐν ᾧ νῦν ἔσμεν, καὶν παραίτησιν ἐνέγκοι
τυχὸν πρὸς τὴν ἐνδοίαν τῶν πραγμάτων· καὶ τὸ
οἰοῦν ἐρρύπωσθαι λοιπὸν τῇ κατακορεῖ συνηθεῖα (70)
πρὸς ἰδιωτισμὸν ἔκνον εἰκότως ἐμποιεῖ προσφθίγ-
γασθαι ὑμᾶς τοὺς σοφιστάς· οἱ, εἰ μὴ τι ἄξιον τῆς B
ὑμετέρας αὐτῶν σοφίας ἀκούσεσθε, δυσχερανεῖτε, καὶ
οὐκ ἀνέξεσθε. Σὲ δὲ που τὸ ἐναντίον εἰκὸς ἐπὶ πάσης
προφάσειως δημοσιεύειν αὐτοῦ τὴν φωνήν, ἐπιτή-
δειον ὄντα εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς οἶδα Ἑλλήνων· οἶδ' γάρ,
ὡς οἶμαι, τοὺς ὀνομαστωτάτους τῶν ἐν ὑμῖν· ὥστε
οὐδαμῶς παραίτησις σιωπῶντι. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς
τοσοῦτον. Ἀπέστειλα δὲ καὶ τὰ πρὸς Εὐνόμιον· ἃ
εἴτε παιδὶν χρή καλεῖν, εἴτε μικρῶν παιδίδ' σπου-
δαίτερά, αὐτῷ σοι κρίνειν παρήγμι· ὅς πρὸς μὲν (71)
τὰ οἰκίαν αὐτοῦ εὐχέτι, οἶμαι, χρήσεις· πρὸς δὲ
τῶν ἐνδοιαστρόφων τοὺς ἐντυγχάνοντας οὐκ ἀγεννές
σοι ὄπλον ἔσθαι προδοκῶ· οὐ τῇ δυνάμει τοῦ συν-
τάγματος καταπιστεύοντας τοσοῦτον, ἀλλ' ἀκριβῶς
γνωρίζοντας ἀπὸ ὀλίγων ἀφορμῶν ἐπὶ πολλά σε ὄντα
εὐρετικόν. Ἐάν δέ τί σοι καὶ ἀσθενέστερον ἔχειν τῆς C
χρείας καταφανῇ, μὴ κατοκνήτης ἐλέγξαι. Τούτῳ
γάρ (72) μάλιστα φίλος κόλακος διενένοχε, τῷ τὸν
μὲν πρὸς ἡδονὴν ὀμιλεῖν, τὸν δὲ μηδὲ τῶν λυπούντων
ἀπέχεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'.

Accusatus in superiore epistola Leontius, quod non scriberet, videtur in ipsum Basilium crimen convertisse, et Julianum accusasse quod litteras suas non reddidisset. Unde perurbane Basilius et se et Julianum defendit.

Λεοντίῳ σοφιστῇ.

Ἔοικέ τι τῆς κοινῆς καταστάσεως καὶ εἰς τὰ
ἐκτουτοῦ πράγματα ὁ χρηστὸς Ἰουλιανὸς ἀπολαύειν.
Ἀπαιτεῖται γάρ καὶ αὐτὸς, καὶ ἐγκαλεῖται σφοδρῶς, D
ἐπειδὴ πάντα νῦν ἀπαιτούμενων καὶ ἐγκαλουμένων
γέμει. Πλὴν ὅσον οὐχὶ εἰσφορῶν ἐλλείμματα, ἀλλ'
ἐπιστολῶν. Καίτοι πόθεν (73) αὐτῷ ἐλλείπεται,
ἀγνοῶ· ἔδωκε γάρ δει ἐπιστολήν, τὴν δὲ ἐχομίσατο·
εἰ μὴ τί που καὶ παρὰ σοὶ ἢ πολυθρόνητος αὐτῇ

(68) Σοφιστῇ. Ita septem mss. et editio Haganoensis. Aliæ editiones σοφιστοῦ. Cum autem in omnibus codicibus mss. et editis legatur ἢ τὸ γράφειν· cum quidem negotium nullum sit sophistæ, nisi ut scribat; nihil equidem in contextu mutavi. Sed tamen, quia pugnat hæc sententia cum his quæ sequuntur, vel delendum illud ἢ, vel scribendum ἢ.

(69) Τὸ πυκνόν. Quamvis non male in editis legatur τὸ πικρὸν, molestia occupationis, præferenda tamen septem codicum mss. et editionis Haganoen-

A si adessemus, et tecum versaremur : adeo conti-
nua fuit multitudo ad nos venientium. At cur non
scribis, cum quidem negotium nullum sit sophistæ
scribere? Imo si manus pigra est, ne scribere qui-
dem opus erit; alius enim tibi dabit operam. Lin-
gua autem sola opus est, quæ etiamsi nos non
alloquatur, at profecto unum ex iis qui tecum sunt,
alloquetur. Quod si nemo adsit, secum ipsa loque-
tur; tacebit autem nequaquam, cum sit et sophisti-
ca et Attica : non magis, quam lusciniæ, quando
eas vernum tempus ad canendum excitaverit. Nobis
enim crebræ illæ occupationes, quibus nunc disti-
nemur, excusationem fortasse afferant, si litteris
desimus : et quædam veluti sordes ex continuo
vulgaris sermonis usu jam contractæ non immerito
B deterrent, quominus vos sophistas alloquamur; qui
nisi sapientia vestra dignum aliquid audieritis, in-
dignabimini, nec perferetis. Te vero contra æquum
est tuam vocem ad omnem occasionem promul-
gare, cum sis maxime omnium quos novi Græco-
rum ad dicendum idoneus : novi enim, ut puto, qui
inter vos sunt celeberrimi : quare nulla excusatio
tacenti. Atque hæc quidem hactenus. Misi autem
et scripta adversus Eunomium, quæ quidem utrum
lusus dicenda sint, an lusu paulo graviora, tibi
ipsi iudicandum relinquo : qui quod attinet quidem
ad tuam ipsius personam, his, opinor, 98 non an-
plius indiges : sed adversus perversos, in quos
incideris, telum tibi non infirmum futurum spero ;
non quod ita multum scripti robore confidamus,
C sed quod probe sciamus idoneum te esse, qui ex
paucis argumentis multa invenias. Quod si quid
tibi infirmius, quam esse oportebat, videbitur, re-
darguere ne pigeris. Hoc enim polissimum ami-
cus ab adulate differt, quod hic quidem ad de-
lectionem loquitur, ille vero ne molesta quidem
retermittit.

EPISTOLA XXI.

Leontio sophistæ.

Videtur aliquid ex communi rerum statu in pro-
priis suis bonus Julianus percipere. Reposcitur
enim et ipse, et accusatur vehementer, quando
quidem nunc omnia iis, a quibus exigitur, quique
accusantur, redundant. Non tamen tributorum
debitiones sunt, sed epistolarum. Quamquam, quo-
modo debitor sit, ignoro. Semper enim epistolam
dedit, atque hanc detulit. Nisi forte et apud te cele-

sis scriptura, quam in contextum induximus.

(70) Κατακορεῖ συνηθεῖα. Pro his vocibus legi-
tur κατὰ κορεῖ in Coisl. utroque, Vat. et Regio pri-
mo.

(71) Ὅς πρὸς μὲν. Coisl. primus ὅσον πρὸς μὲν.

(72) Τούτῳ γάρ. Editio Parisiensis Ἐν τούτῳ
γάρ. Sed præpositio deest in quinque mss. et ve-
lustis editionibus.

(73) Καίτοι πόθεν. Sic mss. Editi καὶ τὸ πόθεν.
Alias CCCLXXIII. Scripta anno 363.

berrimum illud quadruplum primas obtinet. Neque enim tanti aestimavere Tetractyn Pythagoræi, quanti nunc quadruplum qui pecunias publicas colligunt. Et forte contrarium fieri par erat, ut qui sophista es, ac tanta dicendi copia affluis, mihi ipse quadruplo solvendo obstrictus esses. Nec me existimes hæc succensentem scribere. Oblector enim tuis etiam reprehensionibus; siquidem a pulchris aiunt omnia cum pulchritudinis accessione fieri; adeo ut et dolere et irasci non eos dedecet. Libentius sane viderit quis amicum irascentem, quam alium colentem. Nunquam igitur desinas talia incensare. Litteræ enim erunt ipsæ criminationes, quibus mihi nullus sermo carior, quique maiorem ferat voluptatem.

EPISTOLA XXII.

Monasticæ vitæ officia breviter exponit Basilii non appositis Scripturæ testimoniis, sed hac pertractandi ratione in aliud tempus dilata.

De perfectione vitæ monasticæ.

1. Multa cum sint, quæ divinitus inspirata Scriptura iis, qui Deo student placere, observanda declarat; de his solis interim, de quibus nunc apud vos commota quæstio est, ut didici ex ipsa sacra Scriptura, brevem admonitionem **99** subijcere necessarium esse duxi; ita ut de quaque re testimonium, haud sane ad percipiendum difficile, agnoscendum iis relinquam, qui in legendo exercentur et alios submonere poterunt. Oportet Christianum ea quæ vocatione cœlesti digna sunt, sentire, ac dignam Evangelio Christi vitam degere. Non oportet Christianum animo evagari, neque ulla re a recordatione Dei, ejusque placitorum et judiciorum abduci. Oportet Christianum, justificationes legis in omnibus transcendentem, neque jurare, neque mentiri. Non oportet blasphemare, non contumelia afflicere; non pugnare, non semetipsum ulcisci, non malum pro malo reddere, non irasci. Oportet quæcumque læsum injuria patientem esse, atque tempestive cum qui læsit redarguere, non propriæ vindictæ studio, sed correctionis fraternæ secundum munda-

* Alias CCCXI. Scripta videtur anno 364.

(74) *Tetραπλή*. Suspiciatur Gothofredus tetraplam sive quadruplum, de quo Basilii in hac epistola, esse pensionem quadrimenstruam, vel quadrupli pœnam ob non soluta tributa, vel potius ob superexactionem. Sed liquet hic litteras non redditas cum tributis non solutis comparari; sicque Basilium cum Leontio joculari, quasi is quadruplum litterarum reposceret, ut quadruplum debitorum tunc passim reposcebatur. Lucem afferet Ammianus Marcellinus, quo teste, Petronius socer Valentis: Ad nudandos sine discretionem cunctos immaniter flagrans, nocentes pariter et insontes post exquisita tormenta quadrupli nexibus vinciebat, debita jam inde a temporibus principis Aureliani perscrutans et impendio mœrent, si quemquam absolvisset indemnem; lib. xxvi, cap. 6. Est ergo quadruplum hoc loco non quadrimenstrua pensio, non superexactio, sed debitorum, quæ soluta non fuerant, crudelis inquisitio, et quadrupli pœna his, qui non solve-

(75) *Πυθαγόρειοι*. Ita Harl., Coisl. primus et alii nonnulli cum Clemente Alex., *Strom* 1, p. 303 et

Α *τετραπλή* (74) προτετίμηται. Οὐδὲ γὰρ οἱ Πυθαγόρειοι (75) τοσοῦτον προετίμησαν τὴν τετραπλήν, ὅσοι οἱ νῦν ἐκλέγοντες τὰ δημόσια τὴν τετραπλήν. Καίτοι γὰρ ἴσως τὸ ἐναντίον εἰκὸς ἦν, σοφιστὴν ὄντα, καὶ εὐποροῦντα λόγων τοσοῦτων, αὐτὸν ἡμῖν εἰς τὴν τῶν τετραπλασίων ἔκτισιν ὑποκείσθαι. Καὶ μὴ οἶου ταῦτα δυσχεραίνοντας ἡμᾶς γράφειν. Χαίρω γάρ σου καὶ ταῖς μέμψεσιν· ἐπειδὴ τοῖς καλοῖς φασὶ πάντα μετὰ τῆς τοῦ καλοῦ προσθήκης γίνεσθαι· ὥστε καὶ λύπας αὐτοῖς καὶ ὀργὰς ἐπιπρέπειν (76). Ἥδιον γοῦν ἂν τις ἴδοι ὀργιζόμενον τὸν ἀγαπώμενον ἢ θεραπεύοντα ἕτερον. Μήποτε οὖν ἀνῆς ἐγκαλῶν τὰ τοιαῦτα. Γράμματα γὰρ που ἔσται αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα, ὧν ἡμεῖς οὐδὲν ἀκουσμα τιμιώτερον, οὐδὲ πλείονα φέρον τὴν ἡδονήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ.

B *Περὶ τελειότητος* (77) *βίου μοναχῶν.*

1. Πολλῶν ὄντων τῶν ὑπὸ τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς ἐγγλουμένων (78), τῶν καταρθεῦσθαι ὀφειλόντων τοῖς ἐσπουδαχέσιν εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, περὶ μόνων τῶν τῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος κινηθόντων παρ' ὑμῖν, ὡς ἔμαθον ἐξ αὐτῆς τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς, ἐν συντόμῳ ὑπομνήσαι εἰπεῖν ἀναγκαίως προσθυμήθην, τὴν περὶ ἐκάστου μαρτυρίαν εὐληπτον οὖσαν καταλείψας ἐπιγινώσκειν τοῖς περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀπασχολουμένοις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους ὑπομνήσκειν. Ὅτι δεῖ τὸν Χριστιανὸν ἀξία τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν, καὶ ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι. Ὅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστιανὸν μετewρίζεσθαι, οὐδὲ ἀφέλκεσθαι ὑπὸ τινος ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ θελημάτων καὶ χρημάτων. Ὅτι δεῖ τὸν Χριστιανὸν, κρείττονα τῶν κατὰ τὸν νόμον δικαιομάτων γενόμενον ἐν πᾶσι, μήτε ὀμνύειν, μήτε ψεύδεσθαι. Ὅτι οὐ δεῖ βλασφημεῖν· ὅτι οὐ δεῖ ὑβρίζειν, ὅτι οὐ δεῖ μάχεσθαι· ὅτι οὐ δεῖ ἐαυτὸν ἐκδικεῖν· ὅτι οὐ δεῖ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι· ὅτι οὐ δεῖ ὀργίζεσθαι. Ὅτι δεῖ μακροθυμεῖν, πᾶν (79) ὁτιοῦν πάσχοντα, καὶ ἐλέγχειν εὐ-

304. Coisl. secundus Πυθαγόρειοι, quod positum errore librarii pro Πυθαγόρειοι. Editi Πυθαγόρειοι.

(76) *Ἐπιπρέπειν*. Multo aptior hæc scriptura codicis Regii primi et Bigot. quam vulgata ἐπιπρέπειν.

(77) *Περὶ τελειότητος*. Exstat hic titulus in uno ex Regiis codicibus et in Coisl. primo, nisi quod in Coisl. legitur μοναδικῶς. Alio in Coisl. secundo et tribus a Combefisio citatis: ἀνεπίγραφος. Κανὼν ἀκριβὲς τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἀσκητικῆς πολιτείας, Sine inscriptione. Accurata regula ascetici secundum Christi Evangelium instituti.

(78) *Δηλουμένων*. Post hanc vocem deleui καὶ auctoritate cod. Reg. et Bigot. Paulo post in Coisl. secundo et uno ex Regiis ἐν συντόμῳ ὑπομνήσαι προσθυμήθην. In primo Coisl. deest εἰπεῖν, unde conjici posset hanc vocem additam fuisse, postquam librarii posuerant ὑπομνήσαι pro ὑπομνήσαι.

(79) *Ἡδὺν*. Duo miss πᾶντα. Paulo post ἐαυτοῦ in duobus Regiis. Editi αὐτοῦ.

καίρων τὸν ἀδικοῦντα, οὐ μὴν ἐν πάθει τῆς ἐαυτοῦ ἐκδικήσεως, ἀλλ' ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ διορθώσεως, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου. Ὅτι οὐ δεῖ κατὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι σκοπῶ τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶ καταλαλὴ, καὶ ἀληθὴ ἢ τὰ λεγόμενα. Ὅτι δεῖ τὸν καταλαλοῦντα ἀδελφοῦ ἀποστρέφεισθαι. Ὅτι οὐ δεῖ εὐτράπελα φθέγγεσθαι. Ὅτι οὐ δεῖ γελᾶν, οὐδὲ γελοισατῶν ἀνέχεσθαι. Ὅτι οὐ δεῖ ἀργολογεῖν, λαλοῦντά τι, ὃ μῆτε πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων ἐστὶ, μῆτε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν καὶ συγκεχωρημένην ἡμῖν ὑπὸ (80) τοῦ Θεοῦ χρεῖαν· ὥστε καὶ τοὺς ἐργαζομένους σπουδάζειν, καθ' ὅσον δυνατόν, μετὰ ἡσυχίας ἐργάζεσθαι· καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς λόγους πρὸς ἐκείνους κινεῖν, τοὺς πεπιστευμένους μετὰ δοκιμασίας οἰκονομεῖν τὸν λόγον πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα μὴ λυπηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ. Ὅτι οὐ δεῖ τῶν ἐπιστηρυχόμενων τινὰ ἐπ' ἐξουσίας ἐγγίζειν (81) ἢ λαλεῖν τινι τῶν ἀδελφῶν, πρὶν ἂν οἱ ἐπιτεταγμένοι τὴν φροντίδα τῆς ἐν πίστει εὐταξίας δοκιμάσωσι πῶς ἀρίσκει Θεῷ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον. Ὅτι οὐ δεῖ οἷνῳ δεδουλωσθαι· οὔτε περὶ κρέα ἐμπαθῶς ἔχειν· καθόλου περὶ οὐδὲν βρώμα ἢ πόμα φιλήδονον εἶναι· ὃ γὰρ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Ὅτι τῶν διδομένων ἐκάστῳ εἰς χρῆσιν οὐδὲν ὡς ἴδιον ἔχειν δεῖ, ἢ ταμιεύεσθαι· ἐν μέντοι τῇ φροντίδι πίστεως ὡς δεισποτικοῖς προσέχοντα, μηδὲν τῶν παραβρισημένων ἢ ἀμελουμένων, ἂν οὕτω τύχη, παρορᾶν. Ὅτι οὐ δεῖ, οὔτε αὐτὸν ἐαυτοῦ κύριον εἶναι τινα, ἀλλ' ὡς ὑπὸ Θεοῦ παραδεδωμένον εἰς δουλείαν τοῖς ὁμοψύχοις ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ φρονεῖν πάντα καὶ ποιεῖν, ἕκα-

· 2. Ὅτι οὐ δεῖ γογγύζειν, οὔτε ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῶν πρὸς τὴν χρεῖαν, οὔτε ἐν τῷ καμῶν τῶν ἔργων, ἐχόντων τὸ κρέμα περὶ ἐκάστου τῶν ἐπιτεταγμένων (82) τὴν τούτων ἐξουσίαν. Ὅτι οὐ δεῖ κραυγὴν γίνεσθαι, οὔτε ἄλλο τι σχῆμα, ἢ κίνημα, ἐν ᾧ χαρακτηρίζεται θυμὸς, ἢ μετρωρισμὸς ἀπὸ τῆς πληροφορίας τοῦ παρῆναι τὸν Θεόν. Ὅτι δεῖ τῇ χρεΐᾳ συμμετερεῖν τὴν φωνήν. Ὅτι οὐ δεῖ θρασείως ἢ καταφρονητικῶς τινι ἀποκρίνεσθαι, ἢ ποιεῖν τι, ἀλλ' ἐν πίστει τὸ ἐπεικὲς καὶ τὸ τιμητικὸν πρὸς πάντας δεικνύειν. Ὅτι οὐ δεῖ ἐννύειν ὀφθαλμῷ μετὰ δόλου, ἢ ἄλλῳ τινὶ σχήματι ἢ κινήματι μέλους κινεῖσθαι, ὃ λυπεῖ τὸν ἀδελφόν, ἢ καταφρόνησιν ἐμφαίνει. Ὅτι οὐ δεῖ καλλωπίζεσθαι ἐν ἱματίοις ἢ ὑποδήμασιν, ὅπερ ἐστὶ περπερεῖα. Ὅτι δεῖ εὐτελεῖς κινεῖσθαι τοῖς πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπερτὴν χρεῖαν καὶ πρὸς θαψίλειαν ἀναλίσκειν οὐδὲν, ὅπερ ἐστὶ παράχρησις. Ὅτι οὐ δεῖ τιμὴν ἐπιζητεῖν, ἢ πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι. Ὅτι δεῖ ἕκαστον προτιμᾶν ἐαυτοῦ πάντας. Ὅτι οὐ δεῖ ἀνυπότακτον εἶναι. Ὅτι οὐ δεῖ ἀργὸν ἐσθίειν τὸν ἐργάζεσθαι δυνάμενον,

A tum Domini. Non oportet in absentem fratrem quidquam dicere, illius traducendi consilio, quod quidem obtrectatio est, etiamsi vera sint quæ dicuntur. Aversari de fratre detrahentem oportet. Scurrilia non proferenda. Non ridendum, nec perferendi dicaces. Non loquendum otiose, aliquid proferendo, quod nec ad utilitatem audientium pertineat, nec ad necessarium et concessum nobis a Deo usum: adeo ut et laborantes studeant, quantum fieri potest, silentio laborare; bonos autem ipsos sermones iis proponant, quibus commissum est prudenter dispensare sermonem ad ædificationem fidei; ne sanctus Dei Spiritus afficiatur tristitia. Non oportet ut quisquam ex supervenientibus libere accedat ad fratrem aliquem aut colloquatur, antequam illi quibus cura disciplinæ in omnibus servandæ commissa est, expenderit an ita placeat Deo, ut aliis prodesse possit. Non oportet vino inservire, neque carnis teneri desiderio, nec ullo prorsus in cibo aut potu voluptatem querere; nam qui certat, servat temperantiam in omnibus. Nihil eorum quæ utenda unicuique traduntur, oportet habere ut proprium, aut reservare; sed tamen quod spectat ad curam et sollicitudinem, omnibus, ut ad Dominum pertinentibus, attendentem, nihil eorum quæ projecta aut neglecta sunt, si ita acciderit, præterire. Non oportet quemquam vel suipsius dominum esse, sed velut a Deo traditum in servitutem fratribus unanimis, ita et sentire omnia et facere; unumquemque tamen in suo ordine.

2. Non oportet murmurare, nec in rerum necessariarum angustiiis, nec in operum labore, quandoquidem unumquodque iudicii est eorum, quibus commissa rerum illarum potestas. Nec clamor fieri debet, nec quævis alia species, aut motus ex quo significetur iracundia, aut animi aberratio ab hac persuasionem, Deum esse presentem. Oportet vocem usui metiri. Non oportet petulanter aut contemptim cuiquam respondere, aut quidquam facere, sed in omnibus modestiam atque reverentiam erga omnes ostendere. Non oculis innuendum est cum dolo; nec alia quælibet species **100** adhibenda, aut membri motus qui fratri afferat tristitiam aut contemptum indicet. Ornatus in vestibus aut calceis queri non debet; quod quidem vana ostentatio est. Viliora quæque adhibenda ad usum corporis. Nihil ultra id quod necessarium est, aut ad magnificentiam insumendum; quod quidem abusus est. Honor exquirendus non est, aut ambiendus primatus. Debet unusquisque ceteros sibi anteferre. Non oportet inobsequentem esse. Non oportet otiosum

(80) Ἡμῖν ὑπὸ. Hæ duæ voces additæ ex Coisl. secundo et uno ex Regiis. Duo Combef. habent ἡμῖν παρά.

(81) Ἐγγίζειν. Additur ἔχειν in duobus Combef. et Coisl. secundo et uno ex Regiis. Sed ea vox non legitur in antiquissimis codicibus, nec neces-

saria est.

(82) Τῶν ἐπιτεταγμένων. Cod. Vat. ἐπισταγμένων. Forte addendum εἰς, ut paulo infra additur: sed tamen supra legitur οἱ ἐπιτεταγμένοι τὴν φροντίδα.

comedere eum, qui laborare potest: sed et qui occupatur in eorum aliquo, quæ ad Christi gloriam præclare fiunt, vim sibiipsi facere debet ad studium operis pro viribus conficiendi. Oportet unumquemque, præpositis approbantibus, cum ratione et animi persuasione ita omnia facere, usque ad ipsum etiam esum et potum, ut ad Dei gloriam referenda. Non oportet ab uno ad alium laborem transire, citra approbationem eorum qui sunt rebus ejusmodi moderandis præpositi; nisi quempiam ineluctabilis necessitas ad auxilium debilioris subito vocaverit: debet unusquisque manere in eo quod ipsi præscriptum est; nec propriam mensuram transgrediens, aggredi non præscripta; nisi illi, quibus hæc commissæ sunt, aliquem auxilio indigere judicaverint. Non oportet reperiri quempiam ab alia officina in aliam abeuntem. Nihil ex contentione studio aut ex similitudine cum aliquo suscepta faciendum.

3. Invidendum non est alterius laudi, neque cuiusquam vitiis lætandum. Oportet in charitate Christi dolere et affligi de fratris vitiis, gaudere vero ob illius recte facta. Non oportet indifferentem esse erga peccantes, aut silentio eos tolerare. Oportet ut qui redarguit, cum omni commiseratione redarguat ex Dei timore, et eo consilio ut convertat peccantem. Oportet ut qui redarguitur aut increpatur, libenter id accipiat, suam ipsius in increpatione utilitatem agnoscens. Non oportet ut, cum aliquis accusatur, alius coram illo aut coram aliis nonnullis contradicat accusanti. Quod si quando accusatio videatur alicui a ratione aliena, privatim coarguentem interrogare debet, atque aut persuadere, aut persuaderi. Oportet unumquemque quantum in se est, ei qui adversum se aliquid habuerit, mederi. Non succensendum ei quem peccasse pœnitet, sed ex corde condonandum. Oportet eum qui peccati pœnitere se dicit, non compungi solum ob peccatum admissum, sed fructus etiam pœnitentiæ dignos facere. Qui pro prioribus peccatis correptus est, ac veniam consecutus, is si rursus peccaverit, deterius priore comparat sibi: metipso iudicium iræ. Qui post primam et alteram admonitionem permanet in delicto, suo indicandus præposito, si forte eum a pluribus correptum pudeat. Quod si ne sic quidem emendatus fuerit, deinceps excindendus est, ut scandalum, atque habendus pro ethnico ac publicano ad securitatem eorum qui obedientiam sibi studio habent, secundum id quod dictum est: Impiis cadentibus, iusti timore corripiuntur. Sed et desendendus est, ut membrum a corpore **101** abscissum. Non oportet in iracundia fratris solem occidere, ne vox utrumque separet, ac in die iudicii crimen ineluctabile re-

Ἀ ἀλλὰ καὶ τὸν ἀσχολούμενον περὶ τι τῶν κατορθο-
μένων εἰς ὄψαν Χριστοῦ, ἐκδιάσσεσθαι ἑαυτὸν εἰς
τὴν σπουδὴν τοῦ κατὰ δύναμιν ἔργου. Ὅτι δεῖ ἕκα-
στον δοκιμασιὰ τῶν προσητώτων (83) μετὰ λόγου καὶ
πληροφορίας οὕτω ποιεῖν πάντα, ἄχρι καὶ αὐτοῦ
τοῦ φαγεῖν καὶ πίνειν, ὥς εἰς ὄψαν Θεοῦ γινόμενα.
Ὅτι οὐ δεῖ ἀπ' ἑτέρου εἰς ἕτερον ἔργον μεταβαίνειν
ἀνευ τῆς δοκιμασίας τῶν εἰς τὸ διατυπῶν τὰ τοι-
αῦτα ἐπιτεταγμένων (84)· ἐκτὸς εἰ μὴ πού τινα ἀπαρ-
αίτητος ἀνάγκῃ, εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδυνατήσαντος
καλοῦν αἰφνίδιον. Ὅτι δεῖ ἕκαστον μένειν ἐν ᾧ ἐτά-
χθη, καὶ μὴ, ὑπερβαίνοντα τὸ ἴδιον μέτρον, ἐπιβαί-
νειν τοῖς μὴ ἐπιτεταγμένοις, εἰ μὴ τι ἂν οἱ ταῦτα
πεπιστευμένοι δοκιμάσωσι τινα χρήζοντα βοήθειας.
Ὅτι οὐ δεῖ ἀπ' ἑτέρου ἐργαστηρίου εἰς ἕτερον εὐρί-
σκεισθαι τινα. Ὅτι οὐ δεῖ κατὰ φιλονεικίαν ἢ εἰριν
τὴν πρὸς τινα ποιεῖν τι.

3. Ὅτι οὐ δεῖ φοβεῖν τῇ ἑτέρου εὐδοκίμῃ, οὔτε
ἐπιχαίρειν ἐλαττώμασι τινος. Ὅτι δεῖ ἐν ἀγάπῃ
Χριστοῦ λυπεῖσθαι μὲν καὶ συντρίβεσθαι ἐπὶ τοῖς
τοῦ ἀδελφοῦ ἐλαττώμασιν, εὐφραίνεσθαι δὲ ἐπὶ τοῖς
κατορθώμασιν. Ὅτι οὐ δεῖ ἀδιαφορεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρ-
τάνουσιν, ἢ ἐφησυχάζειν αὐτοῖς. Ὅτι δεῖ τὸν ἐλέγ-
χοντα μετὰ πάσης εὐσπλαγχνίας εὐδωκ (85) Θεοῦ,
καὶ σκοπῶ τοῦ ἐπιστρέψαι τὸν ἁμαρτάνοντα, ἐλέγ-
χειν. Ὅτι δεῖ τὸν ἐλεγχόμενον ἢ ἐπιτιμώμενον κα-
ταδέχεσθαι προθύμως, γνωρίζοντα τὴν ἑαυτοῦ ὀφεί-
λιν ἐν τῇ διορθώσει. Ὅτι οὐ δεῖ, ἐγκαλούμενου τινός,
ἄλλον ἐνώπιον ἔχειν ἢ ἄλλων τινῶν ἀντιλέγειν τῷ
ἐγκαλοῦντι. Ἐάν δὲ ἄρα ποτὲ ἄλογον φανῇ τὸ
ἐγκλημά τι, κατ' ἴδιαν κινεῖν λόγον πρὸς τὸν ἐγκα-
λοῦντα (86), καὶ ἢ πληροφορεῖν ἢ πληροφορεῖσθαι.
Ὅτι δεῖ ἕκαστον, ὅση δύναμις, θεραπεύειν τὸν
ἔχοντά τι κατ' αὐτοῦ. Ὅτι οὐ δεῖ μνησικακεῖν τῷ
ἁμαρτήσαντι καὶ μετανοοῦντι, ἀλλ' ἐκ καρδίας ἀφεί-
ναι. Ὅτι δεῖ τὸν λέγοντα μετανοεῖν ἐφ' ἁμαρτήματι
μὴ μόνον κατανοεῖν ἐφ' ᾧ ἥμαρτεν, ἀλλὰ καὶ
καρποὺς ἀξίους ποιῆσαι τῆς μετανοίας. Ὅτι ὁ ἐπὶ
τοῖς πρώτοις ἁμαρτήματι παιδευθεὶς, καὶ τῆς ἀφέ-
σιως ἀξιωθεὶς, ἐάν πάλιν ἁμάρτη, χεῖρον τοῦ προ-
τέρου κατασκευάζει ἑαυτῷ τὸ κρίμα τῆς ὀργῆς. Ὅτι
δεῖ τὸν μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν νοουσίαν
ἐπιμένοντα τῷ ἐλαττώματι ἑαυτοῦ φανεροῦσθαι τῷ
προσητώτι, ἐάν ἄρα ὑπὸ πλειόνων ἐπιτιμηθεὶς ἐν-
τραπή. Ἐάν δὲ μηδὲ οὕτω διορθώσῃται, ὥς σκάν-
δαλον ἐκκρίνεσθαι τοῦ λοιποῦ, καὶ ὡς ἐθνικὸν καὶ
τελώνην ὁρᾶσθαι πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῶν τὴν σπου-
δὴν τῆς ὑπακοῆς ἐργαζομένων, κατὰ τὸ εἰρημένον,
Ἀσεβῶν καταπιπτόντων, δίκαιοι ἔμφοβοι γίνονται.
Δεῖ δὲ καὶ πειθεῖν ἐπ' αὐτῷ, ὥς μέλους ἐκκοπέντος
ἐκ τοῦ σώματος. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν παροργισμῷ ἀδελφοῦ
ἐπιδύναμι τὸν ἑλπίον, μὴ ποτε ἢ νῦν διαστή (87) με-

(83) (Vide Addenda.)

(84) Τῶν... ἐπιτεταγμένων. Sic Reg. et Coisl. secundus et duo Combef. Editi τῆς... ἐπιτεταγμένων. Coisl. primus et alii nonnulli habent ἐπιτεταγμένοι.

(85) Φέδω. Editi addunt ἐν, sed in nullo cod. ms. reperimus.

(86) (Vide Addenda.)

(87) Διαστή. Eigot. διαστήση. Coisl. secundus et alii duo a Combefisio citati μεταστήση ἀποτρέψας. Ne vox utrumque transferat. Sed retinenda visa est scriptura vulgata, quæ in antiquissimis exstat codicibus Mediceo et Coisl. primo. Satis est enim ad Basilii sensum, ut memendum sit, ne vox utrumque

ταῦτο ἀμφοτέρωθεν, καὶ καταλίπη ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἀπαραίτητον ἐγκλήμα. Ὅτι οὐ δεῖ καιρὸν ἀναμένειν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ διορθώσει, διὰ τὸ μὴ ἀσφαλὲς ἔχειν περὶ τῆς αὔριον· ὅτι πολλοὶ πολλὰ βουλευσάμενοι τὴν αὔριον οὐ κατέλαβον, Ὅτι οὐ δεῖ ἀπατάσθαι χορτάσι καὶ κοιλίᾳ, δι' ἧς γίνονται φαντασίαι νυκτεριναί. Ὅτι οὐ δεῖ περισπᾶσθαι εἰς ἁμαρτον ἐργασίαν, καὶ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς αὐταρχείας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπόντα· Ἐχόντες δὲ διατροφάς, καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα· ὅτι ἡ περισσεια, ἡ ὑπὲρ τὴν χρείαν, εἰκόνα πλεονεξίας ἐμφαίνει, ἡ δὲ πλεονεξία ἀπόφασιν ἔχει εἰδωλολατρείας. Ὅτι οὐ δεῖ φιλάργυρον εἶναι, οὐδὲ θησαυρίζειν εἰς ἀνωφελῆ ἀ μὴ δεῖ. Ὅτι δεῖ τὸν προσερχόμενον Θεῷ ἀκτημοσύνην ἀσπάζεσθαι κατὰ πάντα, καὶ καθηλωμένον εἶναι τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν εἰπόντα· Καθηλώσω ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου· ἀπὸ γὰρ τῶν κριμάτων σου ἐποθήθην (88). Δῶν δὲ ὁ Κύριος, μετὰ πάσης πληροφωρίας ὑμᾶς ἀναδιξάμενους τὰ εἰρημένα, εἰς δόξαν Θεοῦ καρποὺς ἀξίους τοῦ Πνεύματος ἐπιδείξασθαι Θεοῦ εὐδοκίᾳ καὶ συνεργίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'

Cum quidam in eo loco, ubi tunc erat Basilus, monasticam vitam amplecti vellet, distulit eum Basilus, volens eum in monasterio suo suscipere; sed nunc mutato consilio eum mittit, ac praecepit ut se non expectato suscipiatur, eique aliquis, quem ipse elegerit, praeficiatur vitae sanctioris magister.

Παραθετική (89) πρὸς μονάζοντα.

Ὁ δαίνα (90), ὡς λέγει, καταγνοὺς τῆς τοῦ βίου τούτου (91) ματαιότητος, καὶ καταμαθὼν, ὅτι τῆς ζωῆς ταύτης τὰ τερπνὰ ἐνταῦθα τὴν καταστροφὴν ἔχει, ὅλας μόνον κατασκευάζοντα τῷ αἰωνίῳ πυρὶ, ταχεῖαν δὲ ἔχοντα τὴν πάροδον, κατέλαβέ με, βουλόμενος ἀποστῆναι μὲν τῆς μοχθηρίας καὶ πολυστανακτοῦ ζωῆς, καταλιπεῖν δὲ τὰς τῆς σαρκὸς ἡδονάς, ἐπιλθεῖν δὲ λοιπὸν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγούσῃ ἐπὶ τὰς μονάς τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ οὖν ἀναγκαῖόν ἐστιν, εἰ φύσει (92) ἐν ἐπιθυμίᾳ κατήεστηκε τῆς μακαρίας ὕψους διαγωγῆς, καὶ τὸν καλὸν καὶ ἐπαινούμενον ἔρωτα ἔσχεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, ἀγαπήσας Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος, καὶ ἐξ

¹ 1 Tim. vi, 8. ² Coloss. iii, 5. ³ Psal. cxviii, 120.

separet alterutrinus morte; nec videtur dixisse metuendum esse, ne nos utrumque transferat. Id enim minus naturale ac dictu proclive.

(88) (Vide Addenda.)

(89) Παραθετική. Sic omnes codices mss. Editi παραινετική. Sex codices et editi addunt πρὸς μονάζοντα. Harl. ἀποταξάμενος τῷ βίῳ καὶ μονάζαντι, *Et qui saeculo renuntiavit et vitam monasticam amplexus est.* Sed in his titulis diligentiam requiro. Non enim unum aliquem privatim, sed totum monachorum conventum alloquitur Basilus.

(90) Ὁ δαίνα. In interpretanda hac voce, quae saepe alias occurrit, secutus sum veterem morem. Vituperat Cyprianus, in epist. xi, libellos a confessoribus datos hunc in modum, *Communicet ille cum suis.* Observat Baluzius in Notis sic solitos esse scribere antiquos pro eo, quod posterior aetas litteram N. adhibuit. Epiphanius in Epistola ad Joannem Hierosolymitanum, ex interpretatione Hieronymi, negat se pro Joanne in sacrificio solitum sic precari: *Domine, praesta Joanni ut recte credat,*

linquat. Tempus non protrahendum ad sui emendationem, eo quod non constet de crastina; quippe cum multi post multa consilia, crastinum non adepti sunt. Non oportet ventris satietate decipi, ex qua imagines nocturnae nascuntur. Non oportet distrahi opere immoderato, nec debet quisquam frugalitatis terminos excedere, secundum Apostolum dicentem: *Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus*¹; propterea quod copia ultra necessitatem perducta imaginem avaritiae exhibet, avaritia idololatriae nomine damnatur². Non oportet argenti cupidum esse, neque thesauros colligere in res inutiles quae non convenient. Oportet ut qui ad Deum accedit, paupertatem amplectatur in omnibus, et confixus sit timore Dei, secundum eum qui dicit: *Confige timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timeo*³. Dei autem Dominus, ut quae diximus cum omni animi persuasionem suscipientes, ad Dei gloriam dignos fructus Spiritus, Dei beneplacito, atque Domini nostri Jesu Christi auxilio ostendatis. Amen.

EPISTOLA XXIII.

Commendatitia ad monachum.

Ille, ut ait, condemnans vitae hujus vanitatem, atque exploratum habens praesentis vitae oblectamenta hic finem habere, materiam duntaxat aeterno igni praeparantia, et cito transeuntia, convenit me, volens ab hac misera valdeque luctuosa vita secedere, ac relictis carnis voluptatibus deinceps viam ad Domini mansiones deducentem ingredi. Quoniam ergo, si instituti vere beati sincero desiderio tenetur, habetque in sua anima bonum ac laudabilem amorem, diligens Dominum Deum ex toto corde, et ex totis viribus et ex tota mente, necesse est ut illi ob oculos vestra pietas arcum ac coangustatae vitae incommoda et asperitates ponat,

sed in hunc modum: *Custodi illum qui praedicat veritatem, vel certe ita, Tu praesta, Domine, et custodi, ut ille verbum praedicet veritatis.* Atque ita quidem antiqui, si quem tacito nomine designarent. Sin autem dominum domus ac praepotentem virum, utebantur hac voce αὐτός, velut Pythagorei de magistro, αὐτός ἔφα, *ipse dixit.* Quod ideo notatum volui, quia ex hac observatione enitescit locus Basilii non difficilis qui tamen torsit interpretes. Is exstat in Comment. in *Isaiam* p. 498, in not. Ubi Basilus observat eos qui in privatis domibus auctoritate praecellunt ipsos vocari solere.

(91) Τούτου. Deest ea vox in duobus mss.

(92) *Et φύσει.* Designatur hac voce sincerum et simulationis expertum desiderium. Sic apud Athanasium in Epistola ad Epictetum, quae φύσει peraguntur, his quae θέσει, φαντασίᾳ, δοχῇ, id est licite et simulate ac sola specie sunt, opponuntur.

¹ Alias CCCLXXXIII. Scripta videtur Caesaree cum esset presbyter.

eumque constituat in spe bonorum, quæ nunc nondum videntur, sed in promissionibus reposita sunt his qui **102** Domino digni fuerint; idcirco per epistolam adhortor incomparabilem vestram in Christo perfectionem, ut eum, si fieri potest, instituatis, et sine me renuntiationem illi secundum Dei beneplacitum conficiatis, ac informetur et elementis imbuatur secundum ea quæ a Patribus sanctis statuta et scriptis mandata sunt; deinde ei proponantur omnia quæcunque ad vitæ asceticæ accuratam rationem attinent, et sic admittatur, labores pro pietate sponte suscipiens, ac sese suavi Domini iugo submitbens; et ad imitationem illius qui propter nos egenus factus est ^a carnemque gestavit, vitam instituens, ac secundum propositum currens ad vocationis supernæ præmium, laudem a Domino consequatur. Ego enim illum hic amoris erga Deum coronam accipere studentem distuli, volens ipsum cum vestra pietate inungere ad ejusmodi certamina, et unum ex vobis, quem ipse petierit, magistrum ei præficere, qui eum præclare exercent, et intenta ac beata sollicitudine spectatum athletam efficiat, principem tenebrarum hujus sæculi et spiritualia nequitie, quibuscum nobis secundum beatum Apostolum lucta est ^b, vulnerantem et prostermentem. Quod ergo volebam vobiscum agere, vestra in Christo dilectio etiam sine me perficiat.

τὰ πνευματικά δὲ τῆς πονηρίας, πρὸς ἃ ἡμῖν ἐστὶ κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον ἡ πάλη. Ὁ τοίνυν ἐγὼ μεθ' ἡμῶν ἐβουλήθην ποιῆσαι, ἡ ἐν Χριστῷ ὑμῶν ἀγάπη καὶ εἶχα μου ποιησάτω.

EPISTOLA XXIV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ'.

Rogat Basilium se calumniis facile credidisse; hortatur Athanasium, ut nullum illis det locum ac liberos, ut par est, diligat.

Athanasio, Athanasii episcopi Ancyrae patri.

Κ Ἀθανασίῳ (1) τῷ πατρὶ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκύρας.

Ut hominis vita calumniis superior sit, id ex rebus difficillimis unam esse, ne dicam ex iis quæ fieri non possunt, et mihi persuasum est, et tuæ probitati dubium arbitror non esse. Sed nullam ex se ansam, neque iis qui res accurate observant, neque iis qui injuriæ causa lapsibus nostris

Ὅτι μὲν κρείττονα εἶναι διαβολῶν ἀνθρώπου βίον τῶν χαλεπωτάτων ἐστίν. Ἐν μὴ τῶν ἀδυνάτων εἶπω αὐτὸς τε πίπτεισθαι, καὶ τὴν σὴν χρηστότητα νομίζω μὴ ἀμφιβάλλειν· τὸ δὲ (2) μηδελίαν παρέχειν ἐξ ἐκτῶν λαθῆν, μήτε τοῖς ἀκριβοῦς ἐπιτηροῦσι τὰ πράγματα, μήτε τοῖς κατ' ἐπήρειαν ἐφεδρεύουσιν

^a I Cor. viii, 9. ^b Ephes. vi, 12.

^a Alias LIV. Scripta ante annum 369.

(93) Καταστήσαι. Ita vetustissimus codex Coisl. Editi καταστήναι.

(94) Διὸ γράζων. Deest διὸ in vetustissimo codice Coisl. et de industria in Harl. deletum fuit. Paulo post desunt in duobus codicibus hæ voces, ἐν Χριστῷ.

(95) Ἀδρῷ. Hæc codicis Harlæani scriptura vulgata αὐτοῦ visa est præferenda.

(96) Στοιχειωθῆναι. Editi addunt Θεῷ, quod recte deest in sex veteribus libris.

(97) Προταθῆναι. Ita sexem mss. Editi et Coisl. primus προτεθῆναι.

(98) Προσαχθῆναι τῷ βίῳ. Cum nonnulla in hanc epistolam irreperint, suspicor illud, τῷ βίῳ, ex eorum numero esse, quæ perperam addita sunt. Nam is quem commendat Basilius, volebat renuntiare τῷ βίῳ, sæculo, ut est in titulo eod. Harl. Quomodo ergo rogat Basilius eum ascribi τῷ βίῳ? Perspicitur autem ex hoc loco professionem virorum in eo si-

tam fuisse, ut fratrum numero post legitimam probationem ascriberentur. Nihil aliud exigitur in Regulis fusioribus, interrog. X, ubi modus recipiendorum fratrum præscribitur. In canone autem 19 hanc professionem tacitam vocat Basilius; sed satius esse statuit, ut deinceps ipsi etiam viri interrogentur (id enim non omittebatur in sacris virginibus), et eorum vota conceptis verbis excipiantur.

(99) Τοῦ αἰῶρος. Hæc desunt in codice Mediceo et utroque Regio ac utroque Bigot.

(1) Ἀθανασίῳ, etc. Editi post vocem ἐπισκόπου addunt Ἀγκύρας, quæ vox etsi in nullo codice ms. a nobis inventa, probabilis tamen conjectura est, Athanasium illum episcopum, cujus ad patrem scribit Basilius, non alium esse Athanasio Ancyrae episcopo, quicum Basilius amicitia et familiaritate conjunctus fuit.

(2) Τὸ δὲ. Multi codices τὸ μέντοι, et paulo post τοῦτο δὲ. Ibidem sex libri veteres ἐξ ἐκτῶν. Editi ἐξ αὐτῶν.

ἡμῶν τοῖς ἀλισθήμασι, τοῦτο καὶ δυνατόν, καὶ ἴδιον A
τῶν συνετῶς (3) καὶ κατὰ τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν
τὸν ἑαυτῶν βίον διαξαγόντων. Ἡμεῖς δὲ μὴ οὕτως
εὐκόλους οἶον, μηδὲ εὐπαραγώγους εἶναι, ὥστε
ἀνεξετάστως τὰς παρὰ τῶν τυχόντων προσέσθαι
καταβρήσεις. Μεμνήμεθα γὰρ τοῦ πνευματικοῦ παρ-
αγγέλματος, μὴ χρῆναι προσδέχεσθαι ἀκοήν μα-
ταίαν παρεγγυῶντος. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ὑμεῖς αὐτοὶ
φατε, οἱ περὶ τοὺς λόγους ἐσπουδαχότες, τὰ φαινό-
μενα τῶν ἀφανῶν εἶναι σημεῖα, τοῦτο ἀξιοῦμεν (καὶ
μὴ βαρέως δεῖξῃ, εἰ τι ἐν (4) διδασκαλίᾳ εἶδει λεχθῇ-
σεται παρ' ἡμῶν· τὰ γὰρ ἀσθενῇ τοῦ κόσμου καὶ τὰ
ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ δι' αὐτῶν πολ-
λάκις οἰκονομεῖ τὴν σωτηρίαν τῶν σωζομένων)· ὁ γὰρ
μὴν λέγω καὶ παραγγέλλω, ἐκεῖνό ἐστι· πάντα μὲν
λόγον, πᾶσαν δὲ πρᾶξιν καθήκουσαν περιεσκεμμέ- B
ως ἱππιτελεῖσθαι· καὶ κατὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγ-
γμα, μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόναι προσκοπήν.
Πρέπον γὰρ εἶναι τίθεμαι, ἀνδρὲς πολλὰ μὲν ἐπὶ
μαθήσει λόγων ἰδρώσαντες, ἐθνῶν δὲ καὶ πόλεων ἀρ-
χάς διευθύναντες, καὶ πρὸς μεγάλην προγόνων ἀρε-
τὴν τὸν ζῆλον ἔχοντες, τὸν βίον προκείμεναι εἰς ὑπό-
δειγμα ἀρετῆς. Τὴν μέντοι περὶ τὰ τέχνη διάθεσιν
οὐχὶ λόγῳ νῦν ὀφείλεις δεικνύναι, ὅς γε πάλαι ἔδει-
ξας, ἀφ' οὗ πατὴρ ἐγένου, οὐ μόνον τῇ φυσικῇ στορ-
γῇ κεκρημένος, ἦν καὶ τὰ ἄλογα παρέχεται τοῖς ἐκ-
γόνοις, ὡς αὐτός τε εἶπας καὶ ἡ πείρα δείκνυσιν,
ἀλλὰ καὶ ἐπιτείνεις τὴν ἀγάπην, δηλονότι ἐκ παλαι-
όσεως, ὅσῳ ὀρεῖς τοιαῦτα ὄντα, οἷα ἀξία εἶναι πα-
τρικῶν προσευχῶν. Ὡς οὐχ ἡμεῖς δεῖ περὶ τούτων
πειθεσθαι· ἀρκούτα γὰρ ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν γινομένων C
ἐστὶ μαρτυρία. Ἐκεῖνό γε μὴν οὐκ ἀκαιρὸν προσ-
θεῖναι τῆς ἀληθείας ἐνεκεν, ὅτι οὐχ ὁ ἀδελφὸς Τιμό-
θεός ἐστιν ὁ χωρεπίσκοπος, ὁ ἀνενεγκὼν ἡμῖν τὰ
θρυλληθέντα. Οὕτε γὰρ ἐν συντυχίᾳ, οὕτε διὰ γράμ-
ματος φαίνεται μικρόν τι ἢ μείζον διαβολῆς ἐχόμε-
νον περὶ σοῦ φθιγγόμενος. Ὡς ἀκηκοέναι μὲν
τι (5) οὐκ ἀρνούμεθα· οὐ μὴν Τιμόθεον εἶναι τὸν
τὰς διαβολὰς σοι κατασκευάζοντα. Ἀκούοντες δὲ
πάντως, εἰ μὴ τι ἄλλο, τὸ γούν τοῦ Ἀλεξάνδρου
ποιήσομεν, τὴν ἐτέραν τῶν ἀκοῶν ἀκραίαν ταμει-
οῦμεθα (6) τῷ διαβαλλομένῳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΕ'.

*Anica et charitatis plena expostulatio cum Athanasio Ancyrano, qui Basilium nec per litteras admonitum, nec per com-
muniem aliquem unicum, palam et aperte insectabatur et minabatur, ac omnibus Cæsarea venientibus dicebat notas
quasdam ab eo scribi et componi.*

Ἀθανασίῳ (7) ἐπισκόπῳ Ἀγκύρας.

1. Ἀπὸ γγελάν μοι τινες τῶν ἐκ τῆς Ἀγκύρας
πρὸς ἡμᾶς ἀφικομένων, πολλοὶ δὲ οὗτοι καὶ οὐδεῖς (8)

* Exod. xxiii, 1. * I Cor. i, 27. * II Cor. vi, 3.

(3) Συνετῶς. Sic Harl., Coisl. uterque et uterque
Regius. Editi συνετῶν.

(4) Εἰ τι ἐν. Sic Harl., Med., Coisl. uterque et
Reg. primus. Editi εἰ τι ὡς ἐν. Paulo post sex co-
dices δι' αὐτῶν. Editi διὰ τούτων.

(5) Μὲν τι. Sic mss. sex. Editi μέντοι.

(6) Ταμεινόμεθα. Sic ope Coisl. 1 et Reg. 2
emendavimus quod erat in editis ταμεινόμεθα.

(7) Ἀθανασίῳ. Addunt duo codices Coisl. se-

PATROL. GR. XXXII.

insidiantur, præbere; id et fieri potest, et homi-
num est prudenter et accommodate ad pietatis nor-
mam viventium. Nos autem non adeo faciles esse
arbitreris, aut adeo credulos, ut sine examine a
quibusvis obtrectiones admittamus. Meminimus
enim spiritualis præcepti, vanum rumorem ad-
mittendum non esse admonentis¹. Sed tamen quo-
niam vos ipsi, qui dicendi arti datis operam, ea
quæ apparent non apparentium signa esse dicitis;
illud censemus (nec moleste seras, si 103 quid
a nobis docentium more dicetur: nam infirma
mundi et abjecta elegit Deus², ac sæpe per hæc
electorum salutem dispensat): quod, inquam,
dico admoneoque, illud est: ut sermonem omnem
et omnem decoram actionem considerate exsequa-
mur, et secundum Apostoli præceptum³, nullam
demus ulla in re offensionem. Decere enim arbitror,
ut qui multum in doctrina percipienda exsudavit,
gentiumque et urbium gubernacula tenuit, ac ma-
gnam progenitorum virtutem æmulatur, ipsius vita
in virtutis exemplum proponatur. Porro amorem
erga liberos non verbis nunc demonstrare debes,
qui utique jampridem demonstrasti, ex quo pater
factus es; nec naturali solum amore uti, quem
etiam bruta animantia fetibus suis exhibent, uti
et tu dixisti, et experientia declarat: sed dilectio-
nem etiam animi inductione et voluntate inten-
dere, eo magis quod eos tales esse vides, qui pa-
ternis votis digni sint. Quare non opus est hæc
nobis persuaderi, cum satis sit testimonium quod
ex rebus ipsis percipitur. Illud autem veritatis
causa non intempestivum adjicere, fratrem Timo-
theum chorepiscopum non esse, qui rumores ad
nos detulerit. Nam nec coram, neque per litteras
parvi quidquam aut magni, quod calumnie affine
esset, de te locutus deprehenditur. Quamobrem
aliquid nos audivisse non negamus: sed affirma-
mus Timotheum non esse, qui tibi struxerit ca-
lumnias. Omnino autem audientes, si nihil aliud,
illud certe Alexandri faciemus, ut calumniam pa-
tienti alteram aurem integram reservemus.

EPISTOLA XXV.

Athanasio episcopo Ancyrae.

1. Nuntiarunt mihi quidam ex his qui Ancyra
ad nos veniunt, multi autem sunt hi, ac ne nume-

cundus et Reg. 222, a Combefisio citatus: ὥστε
φανερῶσαι αὐτῷ πῶθεν ἐκινήθη πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ
λύπην. Ut sibi significet unde commotus fuerit, ut
agritudinem adversum se susciperet. Initio cod. Vat.
ἀντήγγελον.

(8) Καὶ οὐδεῖς. Editi καὶ οὐδὲ οὐδεῖς. Sed hæc vo-
cula deest in tribus optimis codicibus Harl., Coisl.,
Med.

* Alias LIII, scripta ante an. 369.

rare quidem facile sit; uno autem ore omnes referentes, te charum caput (quomodo verbis utar lenissimis?) non suavissime nostri meminisse, neque pro tuis meritis. Me vero nihil rerum humanarum, probe scias, percellit, nec cujusquam ex omnibus inexpectata immutatio; cum dudum naturæ imbecillitatem et in contraria mutabilitatem perspexerim. Unde neque, si quid rerum nostrarum retro sublapsum est, et ex pristino honore convicia atque injuriæ nobis nunc sunt, id magni facio. Sed illud mihi revera præter opinionem et instar monstri visum est, eum te esse qui ita erga nos affectus sis, ut irascaris nobis ac succenseas, imo etiam jam minas aliquas intentes, ut referunt qui audivere. **104** Ac minas quidem omnino (verum enim dicetur) irrisi. Equidem essem omnino puer, si ejusmodi formidarem terribula. Hoc vero mihi et terribile et multa dignum sollicitudine visum est, quod integritas tua, quam inter paucos tum rectæ fidei firmamentum, tum veteris ac veræ dilectionis semen in solatium Ecclesiis servari credimus, usque adeo præsentis rerum status particeps sit, ut quorumlibet hominum calumniæ plus apud te valeant, quam longa nostri experientia, et ad rerum absurdarum suspicionem sine argumentis abducaris. Quanquam, quid dico suspicionem? Qui enim indignatus est ac minatus, ut de te referunt, non suspicantis, sed jam clare et explore persuaasi videtur quodam modo iracundiam declarasse.

2. Sed, ut dixi, in hoc tempus causam rejicimus. Nam quanti laboris erat, o admirande, in brevi epistola, quibus de rebus velles, velut solum cum solo colloqui: aut si litteris res ejusmodi non crederes, nos ad te accersere? Quod si hæc omnino renuntiare oportebat, ac dilationi spatium non dabat difficilis ad coercendum iracundia; at certe unum aliquem ex familiaribus, et ad legenda arcana idoneis licebat sermonis ad nos perferendi ministrum adhibere. Nunc vero quis est ex iis, qui ad vos qualiumcunque negotiorum causa prolisciscuntur, cujus aures hoc sermone non circumsonuerint, noxas quasdam a nobis scribi

Med., quanquam addita est secunda manu in Harl. Ibidem συμφώνως in editis. Harl., Coisl. uterque et uterque Reg. ut in textu.

(9) *Καταμαθόντα*. Sic edit. Hagan. et prima Basileensis cum Harl., Coisl. primo et tribus aliis. Refertur videlicet hoc participium ad ἐμὲ, quod paulo ante præcessit. Edit. Paris. et Basileensis, anni 1551, καταμαθόντι.

(10) *Γίνονται*. Coisl. primus γγγίνονται.

(11) *Ἐκεῖνό μοι*. Addunt quatuor mss. τὴν πρῶτην, nempe Harl., Vat., Coisl. primus et Reg. secundus.

(12) *Πεπιστεύκαμεν*. Tres mss. πεπιστεύκαμεν, nempe Harl., Coisl. secundus et Reg. secundus.

(13) *Ἐπὶ τοσοῦτον*. Coisl. primus et Med. ἐπὶ τοσοῦτω. Paulo post idem Coisl. χωρὶς ἀποδείξεως. Ibidem Med. Καὶ τί λέγω.

(14) *Γραφῇ... ἐξείπειν ἔδει*. Ita septem mss., nisi quod in tribus recentioribus legitur πρὸς σεαυ-

τὸν ἀριθμῆσαι βῆδιον, σύμφωνα δὲ πάντες φησιγγόμενοι. σὲ τὴν φιλὴν κεφαλὴν (πῶς ἂν εὐφρῆμως εἰποιμι;) οὐχ ὡς ἔδιστα μεμνησθαι ἡμῶν, οὐδὲ κατὰ τὸν σεαυτοῦ τρόπον. Ἐμὲ δὲ οὐδὲν ἐκπλήττει τῶν ἀνθρωπίνων, εὖ ἴσθι, οὐδὲ ἀπροσδόκητός ἐστιν οὐδενὸς τῶν πάντων μεταβολή, πάλαι τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς καὶ τὸ εὐπερίτρεπτον πρὸς τὰ ἐναντία καταμαθόντα (9). Ὅθεν οὗτ' εἴ τι τῶν ἡμετέρων μεταπέπτωκε, καὶ ἐκ τῆς πρότερον τιμῆς λοιδορεῖται καὶ ὑβρεῖς περὶ ἡμῶν γίνονται (10), μέγα τοῦτο ποιοῦμαι. Ἀλλ' ἐκεῖνό μοι (11) παράδοξον ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερφυῆς ἐφάνη, τὸ σὲ εἶναι τὸν οὕτω πρὸς ἡμᾶς ἔχοντα, ὥστε ὀργίζεσθαι ἡμῖν καὶ χαλεπαίνειν, ἔδη δὲ τι καὶ ἀπειλεῖν, ὡς ὁ τῶν ἀκουσάντων λόγος. Τῶν μὲν οὖν ἀπειλῶν καὶ πάνυ (εἰρήσεται γὰρ τάληθες) κατεγέλασα· ἡ κομιδὴ γ' ἂν παῖς εἴην, τὰ τοιαῦτα μορμολύκεια διδοικώς· ἐκεῖνο δὲ μοι καὶ φοβερόν καὶ πολλῆς φροντίδος ἄξιον ἔδοξε, τὸ τὴν σὴν ἀκρίβειαν, ἣν ἐν ὀλίγοις ἔρεισμα τε ὁρθότητος, καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ ἀληθινῆς ἀγάπης σπέρμα εἰς παραμυθίαν ταῖς Ἐκκλησίαις σῶζεσθαι πεπιστεύκαμεν (12), ἐπὶ τοσοῦτον (13) τῆς παρούσης καταστάσεως μετασχεῖν, ὥστε τὰς παρὰ τῶν τυχόντων βλασφημίας κυριωτέρως ποιησασθαι τῆς μακρῆς ἡμῶν πείρας, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀτόπων ὑπόνοιαν χωρὶς ἀποδείξεων ὑπαχθῆναι. Καίτοι τί λέγω ὑπόνοιαν; Ὁ γὰρ ἀγανακτήσας καὶ διαπειληθεὶς, ὡς φασιν, οὐχ ὑπονοοῦντος, ἀλλὰ τοῦ ἔδη σαφῶς καὶ ἀναντιρρόητως πεισθέντος δοκεῖ πῶς ὀργὴν ἐνδείδειχθαι.

2. Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναφέρομεν τὴν αἰτίαν. Ἐπεὶ πόσου πόνου ἦν, ὃ θαυμάσιον, ἐν ἐπιστολῇ βραχείᾳ, περὶ ὧν ἐβούλου, εἰσέναι μόνον μόνῳ διαλεχθῆναι· ἢ, εἰ μὴ ἐπιστευεὶς γραφῇ (14) τὰ τοιαῦτα, πρὸς ἑαυτὸν μεταπέμψασθαι; Εἰ δὲ πάντως ἐξείπειν ἔδει, καὶ ἀναβολῇ καιρὸν οὐκ ἔδιδου τὰ δυσκἀθεκτον τῆς ὀργῆς· ἀλλ' ἐνὶ γέ τιτι τῶν ἐπιτηδείων, καὶ στέγειν ἀπόρρητα πεφυκότων, ἔξην δὴ πού τῶν πρὸς ἡμᾶς λόγων χρῆσασθαι διακόνῳ. Νυνὶ δὲ τίνας οὐχὶ περιτεθρύλληται τὰ ὦτα τῶν κατ' ὅποιανδήποτε χρεῖαν ὑμῖν ἐπιφοιτώντων, ὡς ἡμῶν ἄτας τινὲς γραφόντων καὶ συγγραφόντων (15); Τοῦτω γὰρ σὲ φασὶ κεχρησθαι τῷ ῥήματι

τόν. Editi γράμμασι πράγματα, πρὸς ἑαυτὸν μεταπέμψασθαι. Εἰ δὲ πάντως καὶ τοῦτο οὐκ ἔδει.

(15) *Καὶ συγγραφόντων*. Ita Harl., Vat., Coisl. secundus et alius a Combefisio citatus. Deleta sunt hæc verba in Coisliniano primo. Editi ἡ συγγραφόντων. Vertendum putat Combefisius, *ac conscribamus*, id est, *ac si aliis socii et adjutores simus*. Fateor mihi non probari hanc interpretationem. Illud enim συγγραφόντων nihil aliud hoc loco designat, nisi libros et pertractationes, et additum videtur ad explanationem præcedentis vocis γραφόντων, quæ cum accipi posset de litteris ad amicos scriptis, aliam adhibebat Athanasius, ut Basilium pateret non incogitantem et imprudentem noxas scribere ut interdum fit in epistolis, sed data opera libros in hoc genere componere. Hinc Basilio hæc audienti subiit vereri, quod ne opus hæreticum nomini suo afflictum fuisset. Confirmat hanc interpretationem illud Basilii de Eustathio dictum in eois.

οὐ ἐπὶ λέξεως τὰ σά διηγούμενοι. Ἐμὲ δὲ, ἐπὶ πολλὰ ἅ
τὴν διάνοιαν ἀγαγόντα τὴν ἑμαυτοῦ, οὐδὲν τι μᾶλλον
τῆς ἀμηχανίας ἀφίησιν. Ὅτε με καὶ τοιοῦτόν τι
εἰσῆλθε· μὴ τις τῶν αἰρετικῶν κακούργως τοῖς
ἑαυτοῦ συγγράμμασι τὸ ἑμὸν ὄνομα παραγράφας,
ἐλύπησέ σου τὴν ὀρθότητά, καὶ ἐκείνην ἀφείναι τὴν
φωνὴν προηγάγετο. Οὐ γὰρ δὴ τοῖς γεγραμμένοις
ὑφ' ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν τολμήσαν-
τας εἰπεῖν τὸν Υἱὸν καὶ Θεὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἢ
πρὸς τοὺς κτίσμα καὶ πῶμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον βλασφημήσαντας, ταύτην ἂν ἐπιναγκεῖν τὴν
λοιδορίαν ἡνέσχου, ὁ τοὺς μεγάλους ἄθλους ἐκείνους
καὶ περιβοήτους ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας διανεγκών.
Λύσεις (16) δ' ἂν ἡμῖν τὴν ἀμηχανίαν αὐτὸς, εἰ ἐθε-
λήσειας τὰ κινήσαντά σε πρὸς τὴν καθ' ἡμῶν λύπην
φανερῶς ἐξαγγεῖλαι.

EPISTOLAE KΓ'.

Cæsarium Basilium, in eo terra motu qui Nicæam evertit, mirabiliter servatum hortatur, ut gratias re et opere Deo persolvat, ac eandem semper mentem retineat quam in ipso periculi articulo habuerat.

Kaisarion τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ (17).

Χάρις τῷ Θεῷ, τῷ τὰ ἑαυτοῦ θαυμάσια καὶ ἐν
σοὶ (18) ἐπιδεικνύμενῳ, καὶ ἐκ τοσούτου θανάτου δια-
σώσαντί σε τῇ τε πατρίδι καὶ ἡμῖν τοῖς προσέχουσιν.
Λέγεται δὴ οὐκ μὴ ἀχαρίστους ἡμῖς ὀφείναι, μηδ'
ἀναξίους τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, ἀλλὰ κατὰ δύ-
ναμιν τὴν ἡμετέραν διαγγέλλειν τοῦ Θεοῦ τὰ παρά-
δοξα· καὶ, ἥς ἔργῳ πεπειράμεθα φιλανθρωπίας,
ταύτην ἀνυμνεῖν· καὶ μὴ λόγῳ μόνον ἀποδιδόναι
τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τοιοῦτον γενέσθαι, οἷον
καὶ νῦν εἶναι πειθόμεθα, τεκμαιρόμενοι τοῖς περὶ
σὲ θαύμασι. Καὶ ἐτι μετῴνως τῷ Θεῷ δουλεύειν
παρακαλοῦμεν, προσθήκαις ἀεὶ τὸν φόβον συναύ-
ξοντα, καὶ εἰς τὸ τέλειον προκόπτοντα (19), ἵνα φρό-
νιμοι οἰκονόμοι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀποδειχθῶμεν, εἰς τὴν
ἡμᾶς ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐταμιεύσαστο. Εἰ γὰρ
καὶ πᾶσιν ἡμῖν πρόσταγμα ἐστὶ παρατεῖσθαι ἑαυ-
τοὺς τῷ Θεῷ, ὥστε ἐκ νεκρῶν ζῶντας, πῶς οὐχὶ
μᾶλλον τοῖς ὑψωθεῖσιν ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου;
Τοῦτο δ' ἂν μάλιστα, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, κατορθω-
θεῖη, εἰ βουλευθεῖται ἀεὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνο-
ιαν, ἣν εἰχομεν ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῶν κινδύνων.
Πάντως γὰρ που εἰσῆι (20) ἡμᾶς τοῦ βίου τὸ μέ-
ταιον, καὶ ὡς οὐδὲν πιστὸν τῶν ἀνθρωπίνων, οὔτε
πάγιον, οὔτω βρόδιως (21) ἐχόντων τὰς μεταπτώσεις.
Καὶ πού τις μεταμέλεια μὲν ἔχει τῶν εἰχόντων ἐν-
ερίνητο ἡμῖν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν· ὑπόσχεσις δὲ περὶ
τῶν ἐφεξῆς, εἰ περισωθείμεν, Θεῷ δουλεύειν, καὶ

¹⁸ Rom. vi, 13.

130: γράφας καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ συγγράφας, etc. *Scriptis contra nos vel potius composuit longos sermones convicio omni et calumnia refertos. Eodem sensu usurpatur illud verbum in epistolis 131, 223, 224, 251.*

(16) Λύσεις. Sic quinque mss. Editi λύσεις. Paulo post editi καθ' ἡμῶν. Plerique mss. καθ' ἡμῶν.

(17) Τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ. Desunt hæc in quinque mss. Leguntur in tribus vetustissimis.

(18) Καὶ ἐν σοὶ. Præpositio addita ex codicibus Harl., Coisl. primo, Med. et nonnullis aliis. Ibidem

et componi? Nam isto te vocabulo usum esse aiunt, qui totidem verbis tua referunt. Me autem multa animo et cogitatione versantem, nihil quidquam de consilii inopia eximit. Quare et aliquid tale mihi in mentem venit, num quis hæreticus dolose suis ipsius scriptis nomen meum ascribens, rectitudini tuæ molestiam crearet, atque ad vocem istam emittendam adegerit. Non enim his quæ a nobis scripta sunt adversus eos qui Filium et Deum Deo et Patri secundum essentiam dissimilem dicere ausi sunt, aut adversus eos qui Spiritum sanctum creaturam et opificium esse blasphemio ore docuerunt, contumeliam hanc facere voluisses, qui magna illa ac celebria certamina pro recta fide pertulisti. Liberabis autem nos ab hac sollicitudine, si modo volueris quæ te ad hanc in nos offensio- nem commoverint, aperte significare.

105 EPISTOLA XXVI.

Cæsario Gregorii fratri.

Gratia Deo, qui mirabilia sua et in te ostendit, teque ex tali morte servavit patriæ ac nobis amicis. Reliquum jam est, ut ingrati non videamur, nec indigni beneficio tanto, sed pro viribus enarremus Dei miracula, et quam re experti sumus benignitatem, eam celebremus; nec verbis tantum persolvamus gratias, sed et opere tales simus, qualem et nunc esse te persuasum habemus, facta ex miris in te editis conjectura. Atque ut adhuc magis Deo servias hortamur, accessionibus semper timorem augens, et ad perfectionem progrediens, ut prudentes dispensatores vitæ nostræ deprehendamus, ad quam nos benignitas Dei reservavit. Nam si omnibus nobis præceptum est, ut exhibeamus nos Deo tanquam ex mortuis viventes ¹⁸, quomodo non id magis præceptum his, qui ex portis mortis erecti sunt? Id autem maxime, ut mihi quidem persuadeo, præstiterimus, si velimus eandem semper retinere mentem, quam tempore periculorum habebamus. Omnino enim venerat nobis in mentem vitæ vanitas, ac nihil fidum esse in rebus humanis, nihil stabile, ut quæ tam facile mutentur. Subierat etiam nos, ut verisimile est, quædam præteritorum pœnitentia, et de futuris promissio, Deo, si servaremur, inserviendi, ac nobis ipsis diligentia omni invigilandi. Si quam enim nobis cogitationem mortis periculum imminens injiciat,

quinque codices ἐπιδεικνύμενῳ. Sed tres antiquissimi ut in editis.

(19) Προκόπτοντα. Sic mss. sex. Editi προκόπτοντας.

(20) Εἰσῆι. Sic etiam sex libri veteres. Editi εἰσεῖ.

(21) Βρόδιως. Codex Bigotianus a Combesio laudatus habet βρόδιως, et paulo post idem ὀποσχέσεις.

¹⁸ Alias CCCLXII, scripta an. 568.

hæc te arbitror, ut his quam simillima cogitasse. Quare necessarii cujusdam debiti solutione obstricti sumus. Hæc simul lætus ob Dei munus, simul et de futuris sollicitus, perfectioni tuæ subicere ausus sum. Tuum autem est verba nostra æquo et leni animo accipere, quemadmodum et coram in colloquiis solebas.

ἀπεθάρσῃτα ὑπομῆσαι τὴν τελειότητά σου. Σὺν δὲ ἐστὶν εὐμενῶς καὶ ἡμέρως προσέσθαι τῶν τοῦ λόγου, ὥς καὶ ἐν ταῖς κατ' ὀφθαλμοὺς ὁμιλίαις σοὶ ἦν σὺνηθες (24).

EPISTOLA XXVII*.

Basilius ex morbo sanatus hieme impeditur quominus invisit Eusebium. Properaturum se pollicetur, si per anni tempus et per famem liceat.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Ubi Dei gratia ac præsidio tuarum precum paululum emergere ex morbo visus sum, ac recollegi meas vires, tunc hiems supervenit, domi nos includens, nec loco sinens moveri. Etsi enim solito longe mitior occurrit, mihi tamen satis vehemens fuit ut impediret, quominus non modo eo vigente iter ingredi, sed nec paululum quidem ex cubiculo **106** prospicere possem. Sed neque hoc parvi duco, quod dignus habear, qui cum tua pietate per litteras colloquar, jamque in antecessum spe responsionum acquiescam. Quod si et tempestas sinat, et vitæ nobis adhuc supersit tempus, nec impervium nobis iter fames efficiat; cito sane precum tuarum subsidio voti compotes esse, teque domi invenientes, in multo otio magnis tuæ sapientiæ thesauris exsatiari possimus.

EPISTOLA XXVIII*.

Consolatur Neocæsarienses morte episcopi sui afflictos, et hortatur ut tranquillum statum, quem curis defuncti acceptum referre debent, nimium lugendo non amittunt, sed diligenter caveant a lupis, et pro se quisque conciliat pastorem cingere similem his qui a Gregorii tempore usque ad hunc beatum ecclesiam tegerunt.

Ecclesiæ Neocæsariensi consolatoria.

1. Postulabant quidem quæ acciderunt nostram ipsorum præsentiam, tum ut honorem beato viro vobiscum, qui ei conjunctissimi estis, una persolverem, tum ut mæroris, quem casus attulit, ex ipso rerum tristium spectaculo particeps forem, tum etiam ut de necessariis consiliis vobiscum communicarem. Sed quia corpoream conjunctionem inulta interpellant, reliquum erat ut per litteras vobiscum partirer præsentia. Miras igitur viri dotes, propter

ἑαυτῶν ἐπιμέλεισθαι (22) κατὰ πᾶσαν ἀκρίθειαν. Εἰ γάρ τινα ἡμῖν ἐννοίαν ὁ τοῦ θανάτου κίνδυνος ἐπιλείμενος ἐνιδίδου, οἶμαί σε ἢ ταῦτα, ἢ ἐγγύτατα τούτων ἀναλογίζεσθαι τηνικαῦτα. Ὥστε ἀναγκαίου ὀφλήματος ἐκτίσται ὑπεύθυνοι καθεστῆκαμεν. Ταῦτα ὁμοῦ μὲν περιχαρῆς ὢν τῇ τοῦ Θεοῦ δωρεᾷ, ὁμοῦ δὲ καὶ φροντίδα ἔχων περὶ τῶν μελλόντων (23),

ὁμοῦ δὲ καὶ φροντίδα ἔχων περὶ τῶν μελλόντων (23),

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'.

Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Ὅτε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ τῇ βοήθειᾳ τῶν σῶν προσευχῶν μικρὸν ἀναγέρειν ἐκ τῆς ἀρρώστιας ἔδοξα, καὶ ἀνελεξάμην ἑμαυτοῦ τὰς δυνάμεις, τότε ὁ χειμὼν ἐπαγένετο, οἴκοι καθείργων ἡμᾶς, καὶ κατὰ χώραν μένειν συναναγκάζων. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶν κουφότερος τῆς συνήθειας ἀπήντησεν· ἀλλ' οὖν ἔμοιγε ἱκανὸς εἰς ἐμπόδιον, οὐχ ὅπως ἔδοιτο εἶναι δι' αὐτοῦ (25), ἀλλ' οὐδὲ μικρὸν προκύπτειν τοῦ θωρακίστου δύνασθαι. Ἔστι δὲ μοι οὐδὲ τοῦτο μικρὸν, τὸ καταξιῶσθαι διὰ γραμμάτων ὁμιλεῖν τῇ θεοσεβείᾳ σου, καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀντιδόσεων ἤδη προαναπαύεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ καιρὸς ἐνδολεῖ, καὶ τῆς ζωῆς ἡμῖν ἐτι λείποιτο (26) χρόνος, καὶ μὴ ἀπορον ἡμῖν τὴν ἔδῃν ὁ λιμὸς ἀπεργάζεσθαι· ταχὺ ἂν (27) τύχοιμεν τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σῶν προσευχῶν· καὶ ἐπὶ τῆς ἰστίας σε καταλαβόντες, κατὰ πᾶσαν σχολὴν τῶν μεγάλων θησαυρῶν τῆς ἐν σοὶ σοφίας ἐμφορηθῆμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ'.

Τῇ Ἐκκλησίᾳ Νεκκαισαρίας παραμυθητικῇ.

1. Ἀπῆται μὲν τὰ συμβάντα τὴν ἡμῶν αὐτῶν παρουσίαν, τοῦ τε τὴν (28-29) τιμὴν τῷ μακαρίῳ τοῖς οικειοτάτοις ὑμῖν συνεκπληρῶσαι, καὶ τοῦ τῆς ἐπὶ τῷ πάθει κατηφείας ἀπ' αὐτῆς (30) τῆς θείας τῶν σωθῶντων συμμετασχεῖν, καὶ ὥστε τῶν ἀναγκαίων βουλευμάτων ὑμῖν κοινωνῆσαι· ἐπεὶ δὲ τὴν σωματικὴν συνάφειαν πολλὰ τὰ διακωλύοντα, λειπόμενον ἦν διὰ τοῦ γράμματος κοινωνεῖν ὑμῖν τῶν παρόντων. Τὰ μὲν οὖν τοῦ ἀνδρὸς θαύματα, ἐπ' οἷς καὶ μέλιστα

* Alias VI, scripta anno 368.

** Alias LXII, scripta anno 368.

(22) Ἐπιμέλεισθαι. Harl. et Coisl. primus ἐπιμελεῖσθαι. Editio Paris. secunda ἐπιμελεῖσθαι.

(23) Περὶ τῶν μελλόντων. Duo codices ὑπὲρ τῶν μελλόντων.

(24) Ἦν σὺνηθες. Vocula deest in quinque mss. codicibus, non tamen in tribus antiquissimis.

(25) Δι' αὐτοῦ. Hanc vetustissimi codicis Harl. scripturam, quam tamen recentior manus corrumpit addendo ἐμ, substituere non dubitavi subabsurdæ editorum lectioni δι' ἑμαυτοῦ, per inelapsum iter ingredi.

(26) Ἐτι λείποιτο. Sic antiquissimi quinque codices. Editi μὴ ἐπιλείποιτο.

(27) Ταχὺ ἂν. Sic antiquissimi codices Harl., Med., Coisl. cum uno ex Regiis. Editi τάχα ἂν.

(28-29) Τοῦ τε τῆς. Harl. et Med. τῷ τε τῆς, et paulo post καὶ τῷ.

(30) Ἀπ' αὐτῆς. Ita Vat. et quatuor alii. Editi et tres vetustissimi codices ἐπ' αὐτῆς. Sed minus recte. Nam locus gemellus in epist. 86 habet ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐναργείας τῶν ὁρωμένων. Ex rerum conspectuarum evidentia. In hac scriptura consentiunt omnes mss. codices.

τὴν ζημίαν ἡμῖν (31) ἀφόρητον ὑπάρχειν λογίζεσθαι, οὐτ' ἂν ἐπιστολῆς μέτρον ὑποδέξαίτο, καὶ ἄλλως ἄωρον ἀνδραγαθημάτων πλεῖθι τὸν λόγον προσάγειν, οὕτω συμπεπτωκυίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐπὶ τῇ λύπῃ. Τί γὰρ τῶν ἐκείνου τοιοῦτον, οἷον ἡ τῆς μνήμης ἡμῶν ἐκπαιεῖν, ἢ σιωπᾶσθαι ἄξιον νομισθῆναι (32); Πάντα μὲν γὰρ ἀθρόως εἰσάπαξ εἰπεῖν ἀμήχανον· τὸ δὲ ἐκ μέρους λέγειν δίδοικα μὴ προδοσίαν ἔχει τῆς ἀληθείας. Οἴχεται ἀνὴρ διαφανέστατα δὴ τῶν καθ' ἑαυτὸν πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀνθρωπίνους ὑπερνεγκῶν ἀγαθοῖς, ἔρεσμα πατρίδος, Ἐκκλησιῶν κόσμος, στῦλος καὶ ἰδρυμαῖα τῆς ἀληθείας, στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, οἰκείοις ἀσφάλεια, δυσμαχότατος τοῖς ὑπεναντίοις, φύλαξ πατέρων θεσμῶν, νεωτεροποιίας ἐχθρὸς· ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας σχῆμα, οἷον ἀπὸ τινος ἱεροπρεποῦς εἰκόνας, τῆς ἀρχαίας καταστάσεως, τὸ εἶδος τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας διαμορφῶν, ὥστε τοὺς αὐτῷ συγγενομένους τοῖς πρὸ διακοσίων ἐτῶν καὶ ἐπείκεινα φωστῆρων τρόπον ἐκλάμψαι συγγεγενέναι δοκεῖν. Οὕτως οὐδὲν οἴκοθεν οὐδὲ νεωτέρας (33) φρενὸς εὐρημα προσέφερειν ὁ ἀνὴρ· ἀλλὰ, κατὰ τὴν Μωϋσεῖος εὐλογίαν, ἔδει προχομίζειν ἐκ τῶν ἀδύτων τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀγαθῶν θησαυρῶν, παλαιὰ παλαιῶν, καὶ παλαιὰ ἀπὸ πρωτόπου νέων. Ταύτῃ τοι καὶ τῆς προτιμήσεως οὐ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν ὁμοτίμων ἔξιστο, ἀλλ' ὑπὲρ πάντας ἦν τῷ τῆς σοφίας ἀρχαίῳ, ἐκ κοινῆς συγχωρήσεως τὸ πρωτεῖον καρπούμενος. Ὅσον δὲ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς τὸ κέρδος, οὐδεὶς ἂν ἐπιζητήσει, πρὸς ὅμῃς ἀποδύεσθαι. Μόναι γὰρ, ὧν ἴσμεν, ἢ κομιδὴ γε ἐν ὀλίγοις (34), ἐν χειμῶνι τοσοῦτω καὶ λαίλαπι πριγμάτων ἀκύμαντον τῇ ἐκείνου κυβερνήσει τὴν ζωὴν διηγάγετε. Οὐ γὰρ ἔψατο ὁμῶν αἰρετικῶν πνευμάτων ζάλη, καταποντισμοὺς ἐπαγούσα καὶ ναυάγια ταῖς ἐπιπεριτρέπτοις ψυχαῖς. Μήτε δὲ ἄψαιτό ποτε, ὡς Δέσποτα τῶν ἀπάντων, ὃς τῷ σὺ θεράποντι Γρηγορίῳ, τῷ ἐξ ἀρχῆς πηξαμένῳ (35) τὴν χρηρίδα τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐπὶ μήκιστον ἀταραξίας τὴν χάριν ἔδωκας. Ἦν μὴ προδῶτε ὅμῃς ἐν τῷ παρόντι καιρῷ· μηδὲ θρησκῶν ἀμετρίᾳ, καὶ τῷ ἐκδότῳ ἑαυτοῦς τοῖς λυπηροῖς ποιῆσαι, τοὺς τῶν ἀναγκαίων κειροῦς τοῖς ἐφεδρεύουσι πρότερον. Ἀλλ' εἰ δεῖ πάντως θρηνεῖν (ὥσπερ οὖν οὐ φημι (36), ἵνα μὴ ὁμοιωθῶμεν ἐν τούτῳ (37) τοῖς μὴ ἔχουσιν ἐλπίδα), ὅμῃς

¹¹ Levit. xxvi, 40.

(31) *Ἡμῶν*. Edit. Basil. secunda et Paris. ὁμῶν. Aliæ et sex mss. ἡμῖν. Ibidem tres vetustissimi codices et duo Regii habent λογίζεσθαι pro eo quod erat in editis λογίζομεθα. Illud, ἐπ' οἷς, idem valet ac ὥστε. Simile exemplum habes supra in epist. ad Maximum et infra in ep. 68 ad Athanas. Quod cum librarii non intelligerent, alii ὑπάρχει λογίζεσθαι (sic enim in nonnullis mss. legitur), alii ὑπάρχειν λογίζομεθα posuerunt. [Quod præstat.]

(32) *Νομισθῆναι*. Addunt editi ἢ συγχομισθῆναι, sed hæc desunt in septem mss. Paulo post editi εἰπεῖν ἀδύνατον et μὴ προδιδῶ τι τῆς ἀληθείας. Codices octo mss. ut in textu.

(33) *Οὐδὲ νεωτέρας*. Οὐδὲν in Vat. et Combef. Paulo post legimus cum septem mss. ἀπὸ προσώπου, editi ἀπὸ προσώπων.

(34) *Ἐν ὀλίγοις*. Ita Harl., Coisl. primus, Vat. et

A quas etiam maxime damnum nobis intolerandum accidisse arbitramur, nec epistolæ mensura capiat, et alioquin intempestivum de præclare factorum multitudine sermonem instituere, cum adeo conciderit animus noster ob mœrorem. Quodnam enim illius factum tale est, quod aut e nostra memoria excidat, aut silentio jure ac merito prætermittatur? Fieri enim non potest, ut semel omnia dicantur acervatim: ex parte autem dicere, vereor ne proditionem habeat veritatis. Interiit vir omnium æquallium in omnibus simul humanis bonis præstantissimus, columen patriæ, Ecclesiarum decus, columna et fulcimentum veritatis, firmamentum fidelium in Christum, suorum tutela, adversariis inexpugnabilis, legum paternarum custos, novitatis inimicus, ostendens in seipso priscam Ecclesiæ speciem, ad veterem statum, veluti ad sacram quamdam imaginem, Ecclesiæ sibi commissæ formam effingens, ita ut qui cum eo vixerunt, una cum iis qui ante ducentos annos et amplius luminarium instar resplenduerant, vixisse sibi videantur. Adeo nihil de suo, nec ullum recentioris mentis inventum vir ille promebat: sed, secundum Moysis benedictionem, proferre noverat ex cordis sui arcanis, bonis scilicet thesauris, vetera veterum, et vetera ante faciem novorum ¹¹. **107** Hinc et primo loco non secundum ætatem in conventibus episcoporum dignus habebatur, sed supra omnes erat sapientiæ antiquitate, primas communi concessu obtinens. Quanta autem talis institutionis utilitas, nemo requisierit, modo in vos oculos convertat. Nam soli quos noverimus, aut certe cum paucis admodum, in tanta rerum tempestate ac procella tranquillam illius gubernatione vitam egistis. Non enim vos attigit hæreticorum ventorum æstus, submersiones importans et naufragia animabus facile mutabilibus. Neque vero attingat unquam, o universorum Domine, qui famulo tuo Gregorio, a quo basis Ecclesiæ ab initio compacta, tranquillitatis longissimæ munus dedisti. Quam vos hoc tempore amittere nolite, neque immodicis lacrymis, ac lotos vos mœrori dedendo, rerum necessariarum opportunitatem insidiantibus prodatis. Quod si omnino lugendum est (ita sane non sentio, ne in hoc iis qui

D duo Regii. Editi σὺν ὀλίγοις.

(35) *Πηξαμένῳ*. Editi ante hanc vocem addunt καλῶς, quod in octo mss. desideratur. Statim pro eo quod erat in editis τῆς ἐπιμόνου ἀταραξίας, lectionem octo codicum mss. apponimus.

(36) *Ὁδ φημι*. Deest negatio in tribus mss., sed necessaria videtur ad sententiæ seriem, ac miror eam a Combefisio expungi. Nam perabsurde dixisset Basilius lugendum esse, ne similes simus his qui spem non habent. Paulo post addimus δὲ post ὅμῃς ex codicibus Harl., Med., Coisl. utroque et uno Regio.

(37) *Ἐν τούτῳ*. Sic codices mss. octo. Iidem paulo post habent προστησάμενοι. Editi ἐν τούτοις et περιστησάμενοι. Editiones Hagau. et duæ Basilenses habent προστησάμενοι.

spem non habent, similes simus), vos, si videtur, postquam veluti lugubris quidam chorus proprium vobis ducem præfeceritis, concinnius cum ipso casum deflete.

2. Atque is quidem, etsi ad extremam senectutem non pervenit, at certe quod ad tempus, quo vobis præfuit, attinet, satis vitæ habuit. Corporis autem tantum particeps fuit, quantum necesse erat, in animi constantiam in illius doloribus perferendis ostenderet. Forte autem vestrum aliquis existimet, tempus commiserationis esse incrementum et amoris accessionem, non autem satietatis occasionem his qui experti sunt, ita ut quanto longiori tempore estis beneficium experti, tanto amplius orbitatem sentialis; cæterum corporis iusti vel umbram apud pios quovis honore dignam esse. Atque optandum quidem ut multi ex vobis sic animo affecti sint (neque enim ego ipse dixerim virum esse negligendum): sed hoc consilii do, ut dolorem humaniter perferatis. Etenim quæcunque dicere possint, qui damnum deplorant, neque a meipso ignorantur. Silet quidem lingua fluviorum in morem aures alluens: cordis autem profundum, a nemine hactenus comprehensum, somniis debilius, quantum sane ad homines attinet, avolvit. Quis illo ad futurum prævidendum acutior? Quis in tam stabili ac firma animi indole idoneus fuit, qui fulgure citius res aggrediretur? O civitas multis quidem jam malis præoccupata: sed tamen nullo prorsus in partibus ad vitam necessariis sic læsa! Nunc defloruit tibi ornatus pulcherrimus, contuitur Ecclesia, conventus tristes sunt, consessus sacer coryphæum desiderat, sermones mystici 108 explanatorem expectant, pueri patrem, senes æqualem, optimates principem, populus patronum, pauperes nutritorem; omnes nominibus maxime propriis ipsum vocantes, in propria calamitate luctum sibi quisque proprium atque convenientem edunt. Sed quo mihi sermo præ lacrymarum voluptate rapitur? Non evigilabimus? non semetipsos colligemus? non respiciemus ad communem Dominum, qui postquam unumquemque sanctorum ætati suæ sivit inseruire, congruis temporibus ad se rursus revocavit? Nunc in tempore illius verborum recordamini, qui cum concionaretur apud vos,

(38) Ἐγγίνεται. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi γίνεται.

(39) Ἐπαισθάνεσθαι. Ita Harl. et Med. Editi ἐπαισθάνεσθε.

(40) Ἡμῶν. Sic mss. sex. Editi ἡμῶν.

(41) Σιωπῇ. Editi addunt μὲν γάρ. Sed postrema vocula abest ab omnibus mss.

(42) Τέως. Hæc vocula addita ex octo mss. Ibidem tres vetustissimi ὅσα γε.

(43) Τίς ἐξύτερος. Ita tres vetustissimi codices cum aliis quatuor. Subauditur ἱκανός, quod paulo post sequitur: cui quidem cum minus attenderent librarii, credo eos scripsisse, ut est in editis, τίς ἐξύτερος. Quod autem paulo post ait Neocæsaream multis jam malis præoccupatam fuisse, non videtur id referri posse ad famem de qua Basilii in præcedenti epistola. Hoc enim malo contactas

A δὲ, εἰ δοκεῖ, οἷόν τις χορὴ πενθήρης τὸν κορυφαῖον ἐαυτῶν προστηράμενοι, ἐμμελέστερον μετ' ἐκείνου τὸ συμβῆν ἀποκλαύσατε.

2. Καίτοιγε εἰ καὶ μὴ ἐπ' ἐσχάτου γήρως ἤλαυνεν ὁ ἀνὴρ, ἀλλ' οὖν τοῦ γε χρόνου ἕνεκεν τῆς ὑμετέρας ἐπιστάσεως, οὐκ ἐνδεῶς εἶχε τοῦ βίου. Τοῦ τε σώματος τοσοῦτον μετεῖχεν, ὅσον τῆς ψυχῆς τὸ καρτερόν ἐπὶ ταῖς ἀλγηδύσιν αὐτοῦ δεικνύναι. Τυχὸν δὲ ἂν τις ὑμῶν ὑπολάβοι, ὅτι καὶ ὁ χρόνος αὐξήτις συμπαθείας, καὶ προσθήκη φίλτρου, οὐχὶ ἀφορμὴ κόρου τοῖς πειραθείσιν ἐγγίνεται (38), ὥστε, ὅσω ἐν πλείονι χρόνῳ τῆς εὐεργεσίας παπείρασθε, τοσοῦτω μᾶλλον τῆς ἀπολείψεως ἐπαισθάνεσθαι (39)· σώματος δὲ δικαίου καὶ σκιά τοῦ παντός ἀξία τοῖς εὐλαβέσι. Καὶ εἴη γε πολλοὺς ὑμῶν (40) ἐπὶ ταύτης εἶναι τῆς διανοίας (οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀμελῶς ἔχειν τοῦ ἀνδρός φημι χρῆναι)· ἀλλ' ἀνθρωπίνως συμβουλεύω τὸ λυπηρὸν διαφέρειν. Ἐπεὶ ὅσα γέ ἐστιν εἰπεῖν ἀποκλαιομένους τὴν ζημίαν, οὐδὲ ἐμὲ αὐτὸν διαφεύγει. Σιωπῇ (41) μὲν γλῶττα, ποταμοὶς ἴσα τὰς ἀκοὰς ἐπικλύζουσα· καρδίας δὲ βάθος, οὐδανὶ τέως (42) καταληπτὸν, ὀνείρων ἀθηνέστερον, ὅσα γε πρὸς ἀνθρώπους, διειπτάμενον οἴχεται. Τίς ἐξύτερον (43) ἐκείνου προῖδέσθαι τὸ μέλλον; τίς ἐν οὕτῳ σταθερῶ καὶ παγίῳ τῆς ψυχῆς ἔθει ἀστραπῆς τάχιον τοῖς πράγματιν ἐπελθεῖν ἱκανός; Ὡ πόλις πολλοῖς μὲν ἤδη προσληγμένη πάθεισιν, ὑπ' οὐδανός γε μὴν οὕτως εἰς αὐτὰ τὰ καίρια τοῦ βίου ζημιωθείσα! Νῦν ἀπὴνθηκέ σοι κόσμος ὁ κάλλιστος· Ἐκκλησίᾳ δὲ μέμυκε, καὶ σκυθρωπάζουσι πανηγύρεις, καὶ τὸ ἱερὸν συνέδριον τὸν κορυφαῖον ἐπιποθεῖ, λόγοι δὲ μυστικοὶ τὸν ἐξηγητὴν ἀναμένουσιν, οἱ παῖδες τὸν πατέρα, οἱ πρεσβῦται τὸν ἡλικιώτην, οἱ ἐν τέλει τὸν ἐξάρχον, ὁ δῆμος τὸν προστατήν, οἱ βίου δεόμενοι τὸν τροφέα· πάντες αὐτὸν ἐκ τῶν οἰκαιοτάτων ἐνομάτων ἀνακαλούμενοι, ἐπὶ οἰκείῳ πάθει οἰκείον αὐτῷ καὶ προστήκοντα ἕκαστος τὸν θρήνον αἶρουσιν (44). Ἀλλὰ ποῦ μοι ὁ λόγος ἔφ' ἡδονῆς τῶν δακρύων ἐκφέρεται; Οὐκ ἀνανήψομεν; οὐχ ἡμῶν αὐτῶν γενησόμεθα; οὐκ ἀποβλέψομεν πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην, ὃς, ἕκαστον τῶν ἁγίων τῇ ἰδίᾳ γενεᾷ ἐπιτρέψας ὑπερρεψασθαι, τοῖς καθέκαστι χρόνοις πρὸς ἐαυτὸν πάλιν ἀνεκαλέσαστο; Νῦν ἐν καίρῳ τῶν ἐκείνου φωνῶν ὑπομνήσθητε· ὃς ἐκκλησιάζων ὑμῖν ἀεὶ διετίλλετο, βλέπετε, λέγων, τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς

D non fuisse Ponti civitates conjicimus ex Gregorio Naz., qui famem eo graviorem fuisse dicit, quod non possint Cappadoçes, ut marinæ civitates, et ea quibus abundant exportare, et quibus indigent invehere. Respicit ergo Basilii ad illam polissimum calamitatem qua Neocæsaream Gregorius Nyssenus sua ætate afflictam fuisse testatur, cum ingenti terræ motu ædificia omnia tum publica tum privata ruinas traxerunt, ac solum templum, quod a Gregorio ædificatum fuerat, illasum et intactum permansit. Vit. S. Greg. tom. III, p. 554. Eundem eventum referunt in Chronicis Hieronymus et Theophanes ad annum 314.

(44) Αἶρουσιν. Quatuor mss. recentiores ἔρρουσι. Sic etiam secunda manu Harl., sed initio habuerat αἶρουν.

κακοὺς ἐργάτας. Πολλοὶ οἱ κύνες. Τί λέγω κύνες; Αὐτοὶ μὲν οὖν βαρεῖς, ἐν ἐπιφανείᾳ προβάτων τὸ δουλεῖν ὑποκρύπτοντες, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὸ Χριστοῦ ποιμνιον διασπῶσιν. Οὗς φυλακτῖον ὑμῖν, ἐγρηγορικοῦ τινος ποιμένος ἐπιστάσις. Ὁν ὑμέτερον μὲν αἰτῆσαι, φιλονεικίας πάσης καὶ φιλοπρωτίας τὰς ψυχὰς καθαρεύοντας, τοῦ Κυρίου δὲ ἀναδείξαι· ὃς ἀπὸ τοῦ μεγάλου προστάτου τῆς Ἐκκλησίας ὑμῶν Γρηγορίου μέχρι τοῦ μακαρίου τούτου, ἄλλον ἐπ' ἄλλω (45) προτιθεὶς καὶ συναρμόζων αἰεὶ, οἷον ἐκ τινος ἁρμοῦ (46) λίθων πολυτελῶν, θυμαστὴν οἷον κάλλος τῆς Ἐκκλησίας ὑμῶν ἐχαρίσατο. Ὡστε οὐδὲ τῶν ἐφεξῆς ἀπελπιστίων. Οἶδε γάρ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καὶ ἀγάγοι ἀν εἰς τὸ μέσον τοὺς παρ' ἡμῶν τυχόν οὐ προσδοκώμενους.

3. Πάλαι με θύλοντα τῶν λόγων παύσασθαι ἡ ἐδύνη τῆς καρδίας οὐκ ἐπιτρέπει· ἀλλ' ἐπισκήπτει ὑμῖν πρὸς τῶν Πατέρων, πρὸς τῆς ὁρθῆς πίστεως, πρὸς τοῦ μακαρίου τούτου, διαναστῆναι τὴν ψυχὴν, οἰκτεῖν ἕκαστον ἐκαστοῦ τὸ σπουδαζόμενον κρίναντα, καὶ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τῶν πραγμάτων ἐκδύσεως πρῶτον αὐτὸν ἀπολαύειν ἡγούμενον, μετὰ, τὸ τοῖς πολλοῖς συμβαῖνον, πρὸς τὸν πλείονα τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν ἀπωλείσθαι· εἴτα, ἐκαστοῦ τῆς αὐτοῦ διανοίας τῶν πραγμάτων ὀλιγορουῶντος, λαθεῖν ἀπαντας ἰδίον ἑαυτοῖς κακὸν διὰ τῆς ἀμελείας ἐπισπασαμένους. Ταῦτα εἴτε ὡς γειτόνων συμπάθεια, εἴτε ὡς ὁμοδοξούντων κοινωνία (47), εἴτε καὶ, ὅπερ ἀληθέστερόν ἐστι, τῷ τῆς ἀγάπης παιθομένων νόμῳ, καὶ τὸν ἐκ τοῦ σωπῆσαι κίνδυνον ἐκκλινόντων, μετὰ πάσης ἐννοίας δέξασθαι/πεπεισμένοι, ὅτι καύχημα ἡμῶν ἔσται, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, καὶ οὗ ἐκ τοῦ δοθησομένου ποιμένος ὑμῖν ἢ ἐπὶ πλέον τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης ἐνωθησόμεθα, ἢ πρὸς παντελεῖ διὰστασιν· ὃ μὴ γένοιτο, μετὰ ἔσται τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, οὐδ' ἂν αὐτὸς εἴποιμι νῦν βλάπτειμον οὐδέιν. Τοῦτο δὲ εἰδέναι ὑμᾶς βουλόμεθα, ὅτι, εἰ καὶ πρὸς τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν συντρέχοντα ἡμῖν οὐκ ἔσχομεν (48) τὸν μακάριον διὰ τινος, ὡς αὐτὸς ἡμῖν διεθεσαιοῦτο, προλήψεις, ἀλλ' οὖν γε τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοδοξίας, καὶ τοῦ αἰεὶ κοινωνῶν ἐπιχαλεῖσθαι τῶν πρὸς τοὺς αἱρετικούς ἀγώνων, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις τοῖς πεπειραμένοις ἡμῶν οὐδένα καιρὸν ἀπελείφθημεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'.

Basilii Ancyranis significat acceptum ex morte eorum episcopi Athanasii dolorem, cuius summa de ecclesiis merita prae-dicat. Hortatur ut caveant, ne rursus in electione episcopi dissensiones nascantur.

Τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀγκύρας παραμυθητική (49).

Πολὺν ἡμῖν χρόνον σωπῆν ἐνεποίησεν ἡ ἐκπλη-

¹¹ Philipp. iii, 2.

(45) Ἐπ' ἄλλω. Sic octo codices mss. Editi ἐπ' ἄλλον.

(46) Ἁρμοῦ. Sic sex mss. Editi ὄρμου. Paulo post editio Parisiensis παρ' ὑμῶν. Aliæ editiones et mss. codices septem παρ' ἡμῶν.

(47) Συμπάθεια... κοινωνία. Sic vetusti codices, melius quam in editis συμπάθεια .. κοινωνία. Sed

A semper admoinebat, *Cavele canes*, inquit, *cavele operarios malos* ¹¹. Canes non pauci. Quid dico canes? Imo vero lupi graves, qui sub ovium specie dolum contegentes, ubique terrarum gregem Christi divellunt: qui vobis vitandi sunt vigilantis alicujus pastoris praesidio. Hunc vestrum quidem est petere, animis ab omni contentione atque ambitione repurgatis: Domini vero, ostendere, qui a magno illo Ecclesiae vestrae duce Gregorio usque ad hunc beatum, alterum in alterius locum sufficiens, semperque adaptans, velut ex quadam pretiosorum lapidum commissura, mirum ornamentum Ecclesiae vestrae largitus est. Quare nec de successuris desperandum est. Novit enim suos Dominus, et proferre in medium potest, quos fortasse non exspectamus.

3. Dudum me volentem sermoni finem imponere, dolor cordis non sinit: sed obtestor vos per Patres, per rectam fidem, per hunc beatum, erigalis animum, proprium sibi quisque id quod agitur ducentes, et rerum in utramque partem exitus participes se in primis fore existimantes, ita ut rerum communium curam, ut plerique solent, in proximum non rejiciatis, ac postea unoquoque in animo suo res negligente, omnes sibi ipsi per incuriam proprium malum imprudentes accersant. Illec autem sive ut vicinorum commiserationem, sive ut idem sentientium communionem, sive etiam, quod verius est, ut charitatis legi obsequentium, et periculum silentii declinantium, omni cum benevolentia excipite: persuasum illud habentes vos esse nostram gloriationem quemadmodum et nos vestra erimus in Domini die: nosque prout pastor vobis dabitur, vel arctius charitatis vinculo vobiscum esse conjungendos, vel prorsus disjungendos, quod quidem absit, neque Dei gratia fiet, neque sane ipse nunc contumeliosi quidquam dixerim. Hoc autem scire vos volumus, etsi beatum illum ad Ecclesiarum pacem concurrentem non habuimus propter quasdam, ut ipse nobis affirmavit, anticipatas opiniones; sed tamen idem cum ipso sentiendi, eumque semper certaminum adversus haereticos participem advocandi, nos, Deo teste et hominibus qui nostri periculum fecerunt, nullum tempus intermisisse.

109 EPISTOLA XXIX.

Ecclesiae Ancyrae consolatoria.

Diuturnum nobis silentium imposuit animi stu-

postulat sensus ut legatur συμπάθειαν... κοινωνίαν. Editio Haganoensis consentit cum mss. codicibus.

(48) Οὐκ ἔσχομεν. Ita mss. septem. Editi οὐκ εἴχομεν.

(49) Παραμυθητική. Haec vox addita ex sex mss. Alias LXVII, scripta anno 368 exeunte.

por ex gravissimo tristis eventus nuntio. Postquam A vero paululum quodam modo ex taciturnitate nos recollegimus, quam velut ii, quorum aures vehemēti tonitru percussæ sunt, passi sumus; necessario nunc de eo quod accidit, ingemimus, et inter luctus epistolam hanc ad vos misimus, non consolandi gratia, (quis enim sermo invenitur tantæ medicus calamitatis?) sed cordis nostri dolorem, quantum possimus, vobis hac voce significantes. Opus nunc mihi essent Jeremiæ lamentationes, et si quis sane alius ex beatis hominibus calamitatem maximam modo commovendis animis idoneo lamentatus est. Cecidit vir, vere columna et firmamentum Ecclesiæ, vel potius ipse quidem ad beatam vitam sublatus a nobis abiit: non leve autem periculum est, ne multi subtracto hoc fundamento corruant, et quæ in nonnullis putrida sunt, manifesta fiant. Clausum est os, et justa dicendi libertate, et gratiæ verbis ad fratrum ædificationem scatens. Abierunt mentis consilia, quæ vere in Deo commovebatur. O quoties mihi (accusabo enim me ipse) indignari subiit in virum, quod totus in eo desiderio ut discederet, essetque cum Christo, permanere in carne propter nos non prætulit¹². Cuiusnam deinceps Ecclesiarum curam deferemus? quem adjungemus molestiarum socium? quem lætitiæ participem? O gravem tristitemque solitudinem! Quomodo plane similes facti sumus solitario pellicano¹³? Sed tamen juncta inter se Ecclesiæ membra, velut ab anima quadam, ab ipsius regimine in unam consensione et accuratam communionem compacta, et servantur constanter per pacis vinculum ad spiritualem conagumentationem, et servabuntur semper, Deo id largiente, ut firma ac immota maneant beatæ illius animæ opera, quæcunque Ecclesiis Dei exantlavit. Verum certamen non parvum incumbit, ne rursus lites ac discordiæ in præsulis electione nascentes, omnem simul laborem ex qualibet dissensione subvertant.

¹² Philipp. 1, 23. ¹³ Psal. ci, 7.

(50) Ὡς εἰ. Sic omnes antiqui codices. Editi ὡσαύτ. Ibidem ἐκπλαγέοντας in tribus mss. Nūn paulo post deest in tribus, nec necessaria est hæc vocula. Paulo post Basilii in his verbis, Τίς γὰρ ἂν καὶ λόγος... ἱατρός, videtur respicere ad versum antiqui poetæ, quem citat Plutarchus initio libri *De consolatione*, ψυχῆς νοσοῦντος εἶσιν ἱατροὶ λόγοι, *Animæ ægrotantis sunt medici sermones*.

(51) Συμφορὰς μέγεθος. Vaticanus codex cum Regio secundo et Coisl. secundo συμφορὰς μεγίστας. Statim in duobus mss. ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας, *firmamentum veritatis*.

(52) Αὐτὸς μὲν. Vocula addita ex Med. et Coisl. primo.

(53) Παρρησίας τε δικαίας, etc. In his et sequentibus vocibus secuti sumus quinque veteres libros, nempe Reg. utrumque, Coisl. utrumque et Vaticanum. Plures autem quam sex non habuimus. Deest enim hæc epistola in codice Harl. Editi παρρησίας τε λόγοις χάριτος ἐπ' οἰκοδομήν. Habet etiam

ἡς τῆς βαρυτάτης ἀγγελίας τοῦ συμβάντος κακοῦ. Ἐπεὶ δὲ μικρὸν πῶς τῆς ἀφασίας ἀνηνέγκαμεν, τὴν ὥς οἱ (50) βροντῇ μεγάλῃ τὰς ἀκοὰς καταπλαγέοντες, πεπόνθαμεν· ἀναγκάίως νῦν ἐπιστενάξαμεν τῷ συμβάντι, καὶ μεταξὺ δδύρμενοι τὴν ἐπιστολὴν ὑμῖν ἐξεπέμφαμεν· οὐ παρακλήσεως ἕνεκεν, (τίς γὰρ ἂν καὶ λόγος εὐρεθίῃ τοσαύτης συμφορὰς ἱατρός;) ἀλλὰ τὴν δδύνην τῆς καρδίας ἡμῶν, καθ' ὅσον δυνατόν, ἐκ τῆς φωνῆς, ταύτης ὑμῖν διασημαίνοντες. Νῦν ἰδεόμεν τῶν Ἱερουσαλὴμ θρήνων, καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος τῶν μακαρίων ἀνδρῶν συμφορὰς μέγεθος (51) ἐμπιθῶς ἀπωδύρατο. Πέπτωκεν ἀνὴρ, στῦλος τῷ ὄντι καὶ ἐδραῖωμα τῆς Ἐκκλησίας· μᾶλλον δὲ αὐτὸς μὲν (52) πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν ἀρθεὶς ἀφ' ἡμῶν ὀφίεται· κίνδυνος δὲ οὐ μικρὸς, μὴ πολλοὶ τῷ ἐρείσματι τοῦτῳ ὑπεξαίρεθέντι συγκαταπέσωσι, καὶ τὰ σαθρὰ τινῶν φανερὰ γένηται. Κέχλειται στόμα παρρησίας τε δικαίας (53) καὶ λόγους χάριτος ἐπ' οἰκοδομῇ τῆς ἀδελφότητος βρῶν. Οἵχεται δὲ φρενὸς βουλεύματα, τῆς ὄντως ἐν Θεῷ (54) κινουμένης. Ὡς ποσάκις μοι (κατηγορήσω γὰρ ἑμαυτοῦ) ἐπὶ λθεν ἀγανακτῆσαι κατὰ τοῦ ἀνδρός· ὅτι, ὅλως γενόμενος τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, τὸ ἐπιμεῖναι ἐν τῇ σαρκὶ οὐ προετίμησε δι' ἡμᾶς. Πρὸς τίνα λοιπὸν τὰς φροντίδας τῶν Ἐκκλησιῶν (55) ὑπερῴμεθα; τίνα κοινωνῶν τῶν λυπηρῶν λάδωμεν; τίνα περιστῆν τῆς εὐφροσύνης (56); Ὡς τῆς δεινῆς ὄντως καὶ σκυθρωπῆς ἐρημίας! Πῶς ἀκριδῶς ὁμοιωθῆμεν πελεκᾶνι ἐρημικῷ; Ἀλλὰ μὴν τὰ γε συναφθέντα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον ὑπὸ ψυχῆς τινος, τῆς ἐκείνου προστασίας, εἰς μίαν συμπάθειαν καὶ ἀκριδῇ κοινωνίαν συναρμολογῶντα, καὶ φυλάσσεται διὰ τοῦ συνδίσμου τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀρμολογίαν παγίως, καὶ φυλαχθήσεται εἰς αἰὲν, τοῦτο τοῦ Θεοῦ χαρίζομένου, ἐδραῖα μένειν καὶ ἀμετακίνητα τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς τὰ ἔργα, ὅσα ἐνηύλησε ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ. Πλὴν ἀλλ' ὁ ἀγών (57) οὐ μικρὸς, μὴ τινες πάλιν ἐριδας καὶ διχοστασίαι, ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προστατούντος ἀναφύσιναι, πάντα ὁμοῦ τὸν κόπον ἐκ τῆς τυχοῦσας ἐριδος ἀνατρέψωσιν.

D Medicæus cod. ἐπ' οἰκοδομῇ.

(54) Ἐν Θεῷ. Deest præpositio in duobus vetustissimis codicibus Coisl. et Med. Non multo post Medicæus τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀναχωρῆσαι, quo ex verbo confirmatur interpretatio quam secuti sumus.

(55) Τῶν Ἐκκλησιῶν. Duo codices Regii et Coisl. secundus τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

(56) Εὐφροσύνης. Sic uterque Reg. et uterque Coisl. Male in editis σωφροσύνης.

(57) Ἄλλ' ὁ ἀγών. Sic quinque codices. Editi ἄλλος ἀγών. Ibidem πάλιν additum ex quatuor mss. Legitur paulo post in Vaticano, Regio secundo et Coisl. secundo ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μεταστάντος, lites et discordiæ quæ in defuncti electione exortæ fuerant. Sed utraque lectio probetur, illud semper ex his verbis, ne rursus lites, etc., concludere licet, electionem Athanasii interpellatam dissensionibus fuisse.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

110 EPISTOLA XXX'.

Præter morbos, hiemem et negotia, aliæ causæ Basilium proutonere ad Eusebium proficisci. Matrem amisit, unde morbus recruduit. Ecclesiis non melius est quam ipsius corpori. Narrat electos fuisse Ancyra et Neocæsarea episcopos. Precibus Eusebii acceptum refert, quod inimicorum insidias effugerit.

Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσαύων.

A

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Εἰ πάντα ἐρεξῆς γράφοιμι τῆς αἰτίας ὑφ' ὧν μέχρι τοῦ παρόντος κατεσχέθην, καὶ πᾶν ὥρμη-
μένος πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ιστορίᾳ δὲ μῆκος
ἀπέχοντον ἐκπληρώσαιμι. Νόσους μὲν ἐκπλήλλους
καὶ χειμῶνος ἐπάχθειαν (58), καὶ πραγμάτων συν-
σχὴν παρέχει λέγειν, γινώριμα ὅσα καὶ ἤδη προδεδη-
λωμένα (59) τῇ τελειότητί σου. Νῦν δὲ καὶ τὴν μόνην
εἶχον τοῦ βίου παραμυθίαν τὴν μητέρα, καὶ ταύτην
ἀφῆρηθὲν ὑπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου (60). Καὶ μὴ κατα-
γελάτης μου ὡς ἐν τούτῳ τῆς ἑλπίδος ὀφρανίαν ἀπο-
δυρομένου· ἀλλὰ σύγγνωθί μοι ψυχῆς χωριστὴν ἀν-
εσχῶς μὴ φέρουσι. ἧς οὐδὲν ἀντάξιον ἐν τοῖς λειπο-
μένοις ὄρω. Πάλιν οὖν μοι ὑπέσχεσθε τὰ ἀρρωστή-
ματα, καὶ πάλιν ἐπὶ κλίνης κατὰκειμαι ἐπὶ μικρᾷ
παντιλῶς τῆς δυνάμεως σαλεύων, καὶ μόνον (61)
οὐκ ἐφ' ἐκάστης ὥρας τὸ ἀναγκαῖον πέρας τῆς ζωῆς
ἐκδεχόμενος. Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι σχεδόν τι παραπλησίως
τῷ σώματί μου διάκεινται, ἀγαθῆς μὲν ἐλπίδος οὐ-
δεμιᾶς ὑποφαινομένης, ἀεὶ δὲ πρὸς τὸ χεῖρον τῶν
πραγμάτων ὑποβρέδοντων. (62) Τέως δὲ ἡ Νεοκαισά-
ρεια καὶ ἡ Ἀγκυρα ἰδοῦσαν ἔχειν διαδόχους τῶν
ἀπαλθόντων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡσυχάζουσιν. Ἀλλ'
οὐδὲ ἡμῖν οἱ ἐπιβουλεύοντες ποιῆσαι τι τοῦ θυμοῦ
καὶ τῆς πικρίας ἄξιον μέχρι τοῦ παρόντος συνεχω-
ρήθησαν. Καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ταῖς σαῖς ὑπὲρ τῶν
Ἐκκλησιῶν πρεσβείαις προδήλως ἡμεῖς ἀνατίθεμεν.
Ὅστε μὴ ἀποκάμης προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν Ἐκ-
κλησιῶν, καὶ θυσιῶν τὸν θεόν (63). Τοὺς καταξιωθέντας ἐξυπηρετῆσθαι τῇ δεινότητι σου πάμπολλα
πρόσεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΑ'

EPISTOLA XXXI'.

*Fames nondum sedata Basilium detinet, quominus comitetur Hypatium consanguineum suum. Hunc sanare concessum non fuerat his qui domi curationem habebant. Quamobrem eum commendat Eusebio, ut vel fratres religiosissimos ac-
cersat, qui ei medeantur, vel ipsum ad illos cum litteris mittat.*

Εὐσεβίῳ (64) ἐπισκόπῳ Σαμοσαύων.

C

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Ὅπως ἡμεῖς ὁ λιμὸς ἀνῆκε· διόπερ ἀναγκαῖα ἡμῖν
ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῆς πόλεως διαγωγὴ, ἢ οἰκονομία (65)

Nondum nos fames reliquit; quapropter in ci-
vitate remanere necesse habemus, vel dispensatio-

(58) Ἐπάχθειαν. Sic antiqui sex codices. Editi
ἀπέχθειαν.

(59) Προδεδηλωμένα. Hæc indicaverat in epist.
27: nempe præter hiemem et morbum, ipsam etiam
fame, quæ plurimum ei dabat negotii in suble-
vandis pauperibus.

(60) Ἀμαρτιῶν μου. Deest illud pronomen in
quatuor mss.

(61) Μόνον οὐκ. Tres codices μόνον οὐχί.

(62) Vide Addenda.

(63) Τὸν θεόν. Post has voces editi addunt καί,
quod deest in sex mss.

(64) Εὐσεβίῳ. Quamvis codices sex habeant Εὐ-
σεβωνᾶ, duo autem, nempe Vaticanus et alius In-
signis Ecclesiæ Parisiensis, πρὸς Εὐσεβωνδὲν ἐπι-
σκοπον, non tamen mutandum duxi quod in editis
legebatur. In codice Mediceo, qui est vetustissi-
mus, recentior manus apposuit illud Εὐσεβωνδᾶ. Ex
aliorum tamen codicum auctoritate conjici non
inimè posset, Eusebium Samosatensem Euse-
bonam apud Syros suos dictum fuisse. At non du-
bium quin ad illum scripta fuerit hæc epistola;

siquidem Basilus, ut in prioribus, excusat famem,
cur ad eum non veniat. In pluribus codicibus nras.
conjuncta est epistola cum aliis ad Eusebium scri-
ptis: eam autem proxime in omnibus codicibus
sequitur epistola 146, quæ inscripta est τῷ αὐτῷ,
nempe eidem Eusebonæ, quamvis ad Antiochum
Eusebii fratris aut sororis filium scripta sit.

(65) Οἰκονομία. Id est, ut pauperes adjuvem,
vel saltem commiserationem illis impendam. Sæpe
apud Basilium οἰκονομία dicitur id quod pauperi-
bus distribuitur. Vituperat in Comment. in Ios.,
p. 418, præsules qui male partem pecuniam acci-
piunt vel ad suos usus, ἢ ἐπὶ λόγῳ τῆς τῶν πτω-
χούντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἰκονομίας, vel per cau-
sam distribuendi pauperibus Ecclesiæ. In epistola
92 Orientales inter mala Ecclesiæ illud etiam de-
plorant, quod ambitiosi præsules οἰκονομίας πτω-
χῶν, pecunias pauperibus destinatas in suos usus
convertant

* Alias VII, scripta anno 369.

* Alias CCLXVII, scripta anno 369.

nis causa, vel commiserationis in afflictatos. Unde A
ne nunc quidem potui comitem me viæ præbere
colendissimo fratri Hypatio, quem non tantum ho-
noris **III** causa fratrem appellare possum, sed
propter naturalem quæ inter nos intercedit ne-
cessitudinem: consanguinei enim sumus. Quali
ille morbo laboret, neque tuam præstantiam fugit.
Dolemus autem, quod in eo spes omnis abscissa
sit levamenti, quandoquidem iis qui sanationis
dona habent, nihil in illo eorum quæ solent, ope-
rari concessum est. Quocirca rursus precum tua-
rum auxilium implorat. Tu autem exorari te sine,
ut opem solitam non deneges, tum ob tuam erga
ægrotantes commiserationem, tum nostra causa,
qui pro eo precamur: et si fieri potest, fratres
religiosissimos ad semetipsum accersas, ut in tuis
ipsius oculis ei medela offeratur; sin hoc fieri ne-
quit, illum cum litteris dimittere et fratribus ultra
commorantibus commendare digneris.

EPISTOLA XXXII.

*Cum Cæsarius moriens sua omnia pauperibus legasset, ejus pater et frater quidquid reliquum fuit de ipsius bonis, quæ
exipitæ fuerant, id statim in pauperibus sublevandis et debitoribus absolvendis insumpserunt; sed postea inopiam
multi protulerunt, qui pecuniam a se Cæsarium accepisse dicerent. Unde Gregorium molestissimis negotiis implicatum
Basiliius Sophronio commendat.*

Sophronio magistro.

1. Particeps est temporis et Deo dilectissimus fra-
ter noster Gregorius episcopus. Dolet enim cum
omnibus et ipse injuriis continuis, velut inexpect-
tatis quibusdam plagis percussus. Nam homines
Deum non timentes, fortasse etiam et magnitudine
malorum coacti, calumnias illi inferunt eo nomine,
quod Cæsarius pecunias ab ipsis acceperit. Nec
dammum molestum est; dudum enim didicit pecu-
nias contemnere; sed quia cum exiguan omnino
partem acceperint illius bonorum, eo quod res
ipsius penes servos essent ac homines servis ni-
hilo indole meliores, qui, liberrime pretiosissima
quæque partiti, paucissima omnino eis reserva-
runt; hæc illi existimantes nulli obnoxia esse cre-
ditori, mox in egenos insumpsere, tum ob suam
ipsorum propensionem, tum ob defuncti vocem.
Fertur enim dixisse moriens: *Mea omnia volo esse
pauperum*. Itaque ut dati a Cæsario mandati mini-
stri, statim hæc dispensarunt utiliter. Et nunc

* Alias LXXXIV, scripta anno 369.
convertant. Hinc in Regulis fusioribus, Interrog. 9,
et in epistola proxime sequenti olxovoviv bona
pauperibus.

(66) *Υπατίῳ*. Sic citati a Combefisio codices et
Harl. et alii plures. Editi *Υπατίῳ*. Paulo post editi
διὰ τὴν ὑποῦσαν. Antiquissimi codices Harl., Med.,
Coisl. et alii nonnulli ut in textu.

(67) *Μεταστεῖλαι*. In hac voce et alia quæ paulo
post occurrit, nempe *προπέμψαι*, non consentiunt
codices mss., aliis accentum in penultima, aliis
in antepenultima, ut in imperativo par est fieri,
habentibus. Sed imperativo uti minus familiare
Basilii, cum præsertim Eusebium alloqueretur, quem
in parentis loco reverebatur.

(68) *Σωφρονίῳ μεγίστῳ*. Addunt Regius secun-
dus et Vaticanus διὰ Γρηγόριον ἐπίσκοπον, Gregorii
episcopi causa. Initio epistolæ habent omnes codi-

Βενεκεν, ἢ συμπαθείας τῶν θλιβομένων. Ὅθιν οὐδὲ
νῦν τῶν θνητῶν κοινωνῆσαι τῆς ἔδου τῷ αἰδουσιμωτάτῳ
ἀδελφῷ Ὑπατίῳ (66), ὃν οὐκ αὐτὸ δὴ τοῦτο εὐφημίας
ἔνεκεν ἀδελφὸν ἔχω προσαγορεύειν, ἀλλὰ διὰ τὴν
προσοῦσαν ἡμῖν ἐκ φύσεως οἰκειότητα· αἵματος γάρ
ἐσμεν τοῦ αὐτοῦ. Ὅς ὅποια μὲν κάμνει, οὐδὲ τὴν
σὴν ἔλαθε τιμωρία· λυποῖ δὲ ἡμᾶς, ὅτι πάντα πα-
ραμυθίας ἑλπίς ἐπ' αὐτῷ περιέκοπται, τῶν ἐχόντων
τὰ τῆς ἐστέως χαρίσματα οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ τῶν συν-
τῶν ἐνεργῆσαι συγχωρηθέντων. Διὸ πάλιν τῶν σὺν
προσευχῶν τὴν βοήθειαν ἐπικαλεῖται. Σὺ δὲ τὰ συν-
τῶν προσεῖναι, καὶ διὰ τὴν σεαυτοῦ περὶ τοὺς κά-
μνοντας εὐσπλαγχνίαν, καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ὑπὲρ αὐ-
τοῦ πρεσβεύοντας, παρακληθῆτι· καὶ, εἰ μὲν οἶόν τι,
πρὸς ἐαυτὸν μεταστεῖλαι (67) τοὺς εὐλαβεστάτους
τῶν ἀδελφῶν, ὥστε ὑπὸ ταῖς σαῖς ἡΐεσι προσαχθῆναι
αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν· εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, μετὰ
γραμμάτων αὐτὴν προπέμψαι, καὶ συστήσαι τοῖς
ἐμπροσθεν καταξίωτον.

EPISTOLA AB.

Σωφρονίῳ μεγίστῳ (68).

1. Ἀπολαύει τοῦ καιροῦ καὶ ὁ θεωριέστατος ἀδελ-
φός ἡμῶν Γρηγόριος ὁ ἐπίσκοπος. Ὁδυνᾶται γάρ
μετὰ πάντων καὶ αὐτὸς ἐπηρείαις ἀλλεπαλλήλοις (69),
ὥσπερ τιτὶ πληγαῖς ἀπροσδοκῆταις τυπτόμενος. Ἀν-
θρώποι γάρ μὴ φοβούμενοι τὸν Θεόν, τάχα που καὶ
ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν βιαζόμενοι, ἐπηρεά-
ζουσιν αὐτῷ, ὥς χρήματα Καίσαρος παρ' αὐτῶν
εἰληφότος. Καὶ οὐ τὸ τῆς ζημίας βαρὺ· πάλαι γάρ
ἔμαθε χρημάτων ὑπερβολὴν· ἀλλ' ὅτι, μικρὰ παντε-
λῶς δεξάμενοι τῶν ἐκείνου, διὰ τὸ ἐπὶ οἰκίταις αὐτοῦ
γενέσθαι τὸν βίον καὶ ἀνθρώποις οὐδὲν οἰκίτων αἰρε-
τωτέροις τὸν τρόπον, οἱ κατὰ πολλὴν δόξαν τὰ
πλείστου ἄξια διανειμάμενοι, ἐλάχιστα παντελῶς
ἀπέσπασαν τοῦτοις· ἃ νομίζοντες (70) μηδὲν ὑποκεῖ-
σθαι, εὐθὺς ἀνάλωσαν εἰς τοὺς δοκίμους, καὶ διὰ
τὴν ἐαυτῶν προαίρεσιν, καὶ διὰ τὴν φωνὴν τοῦ κατ-
οιχομένου. Λέγεται γάρ τοῦτο εἰπεῖν ἀποθνήσκων,
ὅτι *Τὰ ἐμὰ πάντα βούλομαι γενέσθαι τῶν πτω-
χῶν*. Ὡς οὖν διάκονοι τῆς ἐντολῆς τοῦ Καίσαρος (71),

D ces ὁ ἐπίσκοπος. Habuimus autem septem in hanc
epistolam, nempe Harl., Med., Vat., Coisl. utrumque
et Regium utrumque. Sic etiam editi præter arti-
culum. Sed etsi magna codicum mss. auctoritas,
quantum tamen illis hoc loco tribuendum sit, exa-
minabimus in *Vita Basilii*.

(69) *Ἀλλεπαλλήλοις*. Reg. secundus et Coisl.
recentior *ἐπαλλήλοις*.

(70) *Τούτοις, ἃ νομίζοντες*. His in verbis et se-
quentibus usque ad ista, καὶ νῦν περιέστηκε, co-
dices omnes mss. habent pluralem numerum. Editi
secum pugnant, dum pluralem numerum sequuntur
in his vocibus, διανειμάμενοι, διὰ τὴν ἐαυτῶν προ-
αίρεσιν, singularem vero in istis τοῦτοις, νομίζων,
ἀνάλωσαν, διάκονος, ἐκονόμενοι.

(71) *Τῶν Καίσαρος*. Quamvis sex codices ha-
beant τοῦ Κυρίου, Harl. τοῦ Χριστοῦ, nolui tamen
mutare vulgatam scripturam. Non enim hic agitur

εὐθύς αὐτὰ φρονόμησαν συμφερόντως. Καὶ νῦν περι-
έστηκε πάντα μὲν (72) Χριστιανοῦ, πολυπραγμοσύνη
ἐκ τῶν ἀγοραίων ἐνός. Διὸ ἐπὶ ἄλλῃ τῇ πάντα ἐπαι-
νετῇ σου καλεσθῆναι ἐβλήθη· ἵνα καὶ τὸν ἄνδρα
τιμῶν, ὃν ἐκ παλαιοῦ γνωρίζεις, καὶ τὸν Κύριον δο-
ξάζων τὸν εἰς ἐαυτὸν ἀναδεχόμενον τὰ τοῖς δούλοις
αὐτοῦ γινόμενα, καὶ ἡμᾶς τιμῶν τοὺς ἐξαιρέτους
σαυτοῦ, καὶ διαλεχθῆς (73) τῷ κόμητι τῶν θησαυ-
ρῶν περὶ αὐτοῦ τὰ εἰκότα, καὶ τρόπον ἐπινοήσης, τῇ
μεγάλῃ σου συνέσει, ἀπαλλαγῆς τῶν ἐρυδρίστων
τούτων καὶ ἀφορήτων ἐχλήσεων.

2. Πάντως δὲ οὐδεὶς οὕτως ἀγνοεῖ τὸν ἄνδρα, ὥστε
περὶ αὐτοῦ τι τῶν ἀπρεπῶν ὑπολαβεῖν, ὡς ἄρα, τῶν
 χρημάτων περιεχόμενος, σχηματίζεται τὰ τοιαῦτα.
Ἐγγύθεν γὰρ τῆς ἐλευθεριότητος αὐτοῦ ἡ ἀπόδειξις.
Ἡδέως ἐξίσταται τῶν λειψάνων τῆς οὐσίας αὐτοῦ τῷ
ταμиеίῳ· ὥστε ὑποδεχθῆναι μὲν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, τὸν
ἐκ συνήγορον τοῦ ταμиеίου λέγοντα (74) πρὸς τοὺς
ἐπιρρομένους, καὶ ἀπαιτεῖν τὰς ἀποδείξεις, διὰ τὸ
ἡμέτερον πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνεπιτήδειον. Ἐξέστι γὰρ
μαθεῖν τῇ τελειότητι σου, ὅτι, ἕως ἐξῆν (75), οὐδεὶς
ἀπῆλθεν ἀποτυχῶν ὧν ἐβούλετο, ἀλλὰ τὸ ἐπιζητούμε-
νον ἀπονητὶ ἕκαστος ἐχομίσσεται· ὥστε καὶ μεταμέ-
λειν τοῖς πολλοῖς, διότι μὴ πλέον ἤτησαν ἀπ' ἀρχῆς·
ὃ καὶ μάλιστα πολλοὺς ἐποίησε τοὺς ἐπιρροστας.
Πρὸς γὰρ τὸ τῶν προλαβόντων ὑπόδειγμα ἀφορῶντες,
ἄλλος ἄλλον διαδέχεται συκοφαντῶν. Πρὸς οὖν ταῦτα
πάντα (76) τὴν σὴν σεμνότητα παρακαλοῦμεν στήναι,
καὶ ὥσπερ τι βεῖμα ἐπισχεῖν καὶ διακόψαι τῶν
κακῶν τὴν συνέχειαν. Οἶδας ἐκ ὅπως βοτῆταις τῇ
πράγματι, ὥστε μὴ ἀναμένειν παρ' ἡμῶν διδασχθῆναι
τὸν τρόπον· οἱ δὲ ἀπειρίαν (77) τῶν τοῦ βίου πραγμά-
των καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῦμεν, πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν
τῆς ἀπαλλαγῆς τυχεῖν. Καὶ σύμβουλος οὖν καὶ
προστάτης αὐτὸς γενοῦ, τὸ εἶδος τῆς βοτῆσεως διὰ τῆς
μεγάλης σου φρονήσεως ἐξυρῶν (78).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΓ'.

Idem Gregorii negotium Aburgio commendat.

Ἀβουργίῳ (79).

Καὶ τίς οὕτω παλαιὰν ἐταιρείαν οἶδε τιμᾶν, καὶ
ἀρετὴν αἰδέσθαι, καὶ κάμνουσι συναλγεῖν, ὡς αὐτός

de lege et præcepto Domini, sed de extremo Cæsa-
rii mandato. Duas causas affert Basilius, cur bona
Cæsarii statim distribuerint: prima est eorum pro-
pensio sive studium implendi de eleemosyna præ-
cepti: altera, Cæsarii morientis voluntas extrema,
cui non parere nefas duxerunt. Nemo autem non
videt, quam proclive fuerit librariis in his vocibus
Κυρίου et Καίσαρος labi et errare.

(72) *Περὶ μὲν.* Medicæus codex ἐν πενίᾳ μὲν.
Et nunc circumstat in Christiani paupertate, etc.

(73) *Καὶ διαλεχθῆς.* Sic codicum ope emendavi-
mus totum hunc locum, qui sic in editis legebatur:
καὶ διαλεχθῆς... καὶ τρόπον ἐπινοήσας τῆς μεγάλης
αὐτοῦ συνέσεως.

(74) *Λέγοντα.* Ita codices sex mss., editio Ha-
gan. et prima Basilicensis. Aliæ λέγειν τε.

(75) *ἕως ἐξῆν.* Sic iidem sex codices, editio
Hagan. et prima Basil. Corrupte in secunda Basil.
ἕως ἐξῆν. Sed multo mendosius editiones Parisien-
ses ἕως ἐξῆ Καίσαριος, quamdiu vixit Cæsarius. Re-

circumstat Christiani quidem paupertas, unius au-
tem ex forensibus hominibus negotiorum moles.
Quapropter in animum subiit hæc omnia tuæ om-
nino laudabili probitati indicare, ut et virum ho-
norans, qui tibi jampridem notus est, et Dominum glo-
rificans, qui in se suscipit quæ servis suis sunt,
et honorem nobis habens, qui eximio quodam modo
tui sumus, cum ea quæ convenient, de hoc viro
dicas Comiti thesaurorum, tum modum excogites
summa **112** tua prudentia, quo ab istis contu-
meliosis et intolerandis molestiis liberetur.

2. Omnino autem nemo virum ita ignorat, ut
aliquid de eo suspicetur indecori, quasi pecuniarum
amore hæc fingat. Est enim in promptu liberalis
illius animi demonstratio. Quod enim reliquum
est de Cæsarii bonis, id libenter cedit ærario, ut
opes ipsius illic custodiantur, patronus vero æra-
rii respondeat iis qui adoriuntur, et probationes
requirat, quia nos ejusmodi rebus idonei non su-
mus. Discere enim potest perfectio tua, neminem,
quamdiu licuit, discessisse non compotem eorum
quæ volebat, sed nullo quemque negotio consecu-
tum esse quod petebat, ita ut multos etiam pœni-
teret, quod non plus ab initio petissent, ex quo
etiam maxime plures facti sunt calumniatores. Dum
enim ad priorum exemplum respiciunt, alium alius
exclpit sycophanta. Adhortamur igitur gravitatem
tuam, ut his omnibus obsistat, cohibeatque, velut
fluentum quoddam, ac intercidas malorum conti-
nuitatem. Nosti autem quomodo sis huic rei reme-
dium allaturus, ita ut minime exspectes dum te
modum edoceamus: qui cum simus hujus vitæ ne-
gotiorum inexperti, hoc ipsum ignoramus, quomodo
his liberari possimus. Itaque sis ipse et consiliarius
et patronus, auxilii genus summa tua prudentia
excogitans.

EPISTOLA XXXIII.

Aburgio.

Et quis ita veterem amicitiam novit honorare et
virtutem revereri, et cum afflictis dolere, ut tu ipse?

pugnat hæc scriptura sententiæ Basilii. Non enim
hic agitur de iis qui a Cæsario acceperant, (quo-
modo enim Cæsarii liberalitas plurimos eo mortuo
ad petendum excitasset?) sed potius de iis a qui-
bus Cæsarius mutuo accepisse dicebatur; quos
cum Gregorius absolvisset, quamdiu superfuit unde
id faceret, illius simplicitas ansam sycophantis ad
injuriā dedit.

(76) *Πάρτα.* Hanc vocem addidi ex sex mss. Ibi-
dem duo codices antiquissimi Coisl. et Med. τὴν
σὴν τεχνονπρέπειαν.

(77) *Δι' ἀπειρίαν.* Ita tres vetustissimi codices
cum aliis duobus. Editi δὲ ἀπορίαν.

(78) *Ἐξαρῶν.* Sic Med., Coisl. primus et Harl.
Editi ἐξυρῶν.

(79) *Ἀβουργίῳ.* Ita tres vetustissimi codices cum
duobus Regiis, Coisl. secundo et Bigot. Solus Va-
ticanus cum editis Ἀβουργίῳ, qui tamen codex ad
epist. 195 habet Ἀβουργίῳ.

* Alias CCCLVIII, scripta anno 369.

Cum igitur Deo dilectissimum fratrem nostrum Gregorium episcopum negotia apprehenderint, neque alias tolerabilia, ac maxime moribus ipsius contraria; visum est nobis optimum esse ad tuum confugere patrocinium, et a te aliquam molestiarum solutionem reperire conari. Ærumna enim intolerabilis est, negotia cum cogi tractare, qui ab his et natura et voluntate alienus est; et pecunias a paupere reposci, et in medium protrahi, ac forensem fieri, qui jampridem vitam quietam ducere statuit. Sive igitur Comitum thesaurorum alloqui utile judicaveris, sive quosvis alios, id tuæ sit prudentiæ.

113 EPISTOLA XXXIV.

Laet Basilius ecclesiam Tarsensem ab hæreticis, dum episcopi cunctantur, occupatam; sed dolorem lenit Eusebii recollectione, a quo nihil prætermisum ad ecclesiæ utilitatem. Deum precatur, ut eam ecclesiis conservet, sibi que tunc cum illo congregari concedat.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Quomodo sileam in hoc rerum statu? aut id a me impetrare non valens, quomodo dignam his quæ eveniunt aliquam orationem reperiam, ut vox nostra non suspirio similis sit, sed lamentationi gravitatem mali abunde significanti? Perit nobis et Tarsus. Neque id solum molestum est, etsi intolerabile: nam illud molestius, civitatem tantam ac tam opportune sitam, ut Isauros, Cilices, Capadoces, ac Syros per seipsam conjungat, unius aut duorum hominum temeritate, in perniciem nullo negotio conjectam fuisse, dum vos cunctamini, deliberatisque, et vos mutuo respicitis. Optimum igitur fuerit, secundum solertiam medicorum (omnino autem magna mihi copia, ob morbum mecum habitantem, ejusmodi exemplorum), qui cum doloris magnitudo modum excessit, stuporem in laboribus ægrolanti conciliant, ita quoque nostris ipsorum animis, ne intolerandis doloribus corripiantur, stuporem in malis precari. Sed tamen quamvis

* Alias V, scripta anno 369.

(80) *Τὸν ἐπίσκοπον*. Has voces e margine in contextum irrepsisse probavimus in *Vita S. Basilii*.

(81) *Πειραθῆναι*. Hanc vocem addidimus ex duobus vetustissimis codicibus Harl. et Med., ac prorsus necessaria videtur ad sententiæ nitorem. Ibidem editi λύσιν τῶν συμφορῶν. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(82) *Πράγματα... λέγειν*. Prima specie videtur aptior vulgata scriptura *πράγματα... ἔχειν*, *negotia habere*. Sed ea quam in textum recepimus, nititur auctoritate trium vetustissimorum codicum et aliorum nonnullorum, et explicari potest ex epist. præcedente, ubi rogat Basilius ut advocatus ærarii respondeat his qui adoriuntur, λέγοντα πρὸς τοὺς, etc. In Regula brev. 107 vetat Basilius eum qui monasterium ingressus est, res externas λογοποιεῖν, id est, tractare. Infra in epist. 41: τὸ λέγειν πρὸς Θεόν, *causam apud Deum dicere*.

(83) *Δημοσκοπεῖσθαι*. Idem sonat ea vox ac in epistola præcedente τῶν ἀγοραίων ἐνός.

(84) *Εὐσεβίῳ*. Sic habet cod. Harl.: *Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ πρεσβύτερῳ*, *Eusebio episcopo cum esset presbyter*. Sic etiam cod. Vat., Reg. secundus ac Coisl. secundus, excepto quod in Vat. legatur *Εὐσεβίῳ*

Α οὐ; Ἐπεὶ οὖν τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν Γρηγόριον τὸν ἐπίσκοπον (80) κατέλαβε πράγματα, οὔτε ἄλλως φορητὰ, καὶ μάλιστα τῷ ἦθαι αὐτοῦ ὑπεναντία, ἔδοξεν ἡμῖν κράτιστον εἶναι ἐπὶ τὴν σὴν καταφυγεῖν προστασίαν, καὶ παρὰ σοῦ τινα πειραθῆναι (81) εὐρεῖσθαι λύσιν τῶν λυπηρῶν. Συμφορὰ γάρ ἐστιν ἀφόρητος πρᾶγματα ἀναγκάζεσθαι λέγειν (82) τὸν μὴ πεφυκότα, μηδὲ βουλόμενον· καὶ χρήματα ἀπαιτεῖσθαι τὸν πένητα, καὶ ἔλκεσθαι εἰς τὸ μέτρον, καὶ δημοσκοπεῖσθαι (83) τὴν πάλαι δι' ἡσυχίας τὸν βίαν παρελθεῖν κρίναντα. Εἴτε οὖν τῷ κόμῳ τῶν θησαυρῶν διαλεχθῆναι χρήσιμον εἶναι κρίνεις, εἴτε τισὶν ἑτέροις, τῆς σῆς ἂν εἴῃ συνέσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΔ'.

B *Εὐσεβίῳ (84) ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων.*

Πῶς ἂν σωπῆσθαιμεν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν; ἢ τοῦτο (85) καρτερεῖν μὴ δυνάμενοι, ἀξιόν τινα λόγον τῶν γινομένων εὑροίμεν, ὥστε μὴ στεναγμῷ προσεικέναι τὴν φωνὴν ἡμῶν, ἀλλὰ θρήνη τοῦ κακοῦ τὸ βάρος ἀρκούντως διασπᾶν; Οἵχεται ἡμῖν καὶ ἡ Ταρσός. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον δεινόν, καίπερ ἀφόρητον ἔν· ἐστὶ γὰρ τοῦτου χαλεπώτερον, πόλιν τοσαύτην οὕτως ἔχουσαν εὐκαιρίας (86), ὥστε Ἰσαύρους, καὶ Κίλικας, Καππαδόκας τε καὶ Σύρους δι' ἑαυτῆς συνάπτειν, ἐνδὲς ἢ δυεῖν ἀπονοίας ἀνθρώπων ὀλίγου γενέσθαι πάρεργον, μελλόντων ὁμῶν (87), καὶ βουλευομένων, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀποσκοπούντων. Κράτιστον οὖν, κατὰ τὴν τῶν ἱατρῶν ἐπίνοιαν (πάντως δέ μοι πολλὴ ἀρθονία, διὰ τὴν σύνοικον ἀρρώστιαν, τῶν τοιούτων παραδειγμάτων), οἷ, ἐπιζῶν τὸ τῆς ἐδύνης μέγεθος ὑπερβάλλῃ, ἀναισθησίαν τῶν πόνων ἐπιτεχνῶνται τῷ ἔκμνοντι, καὶ ταῖς ἡμετέραις αὐτῶν ψυχαῖς, ὥς μὴ ταῖς ἀφορήτοις ἐδύναις συνέχεσθαι, ἀναλγησίαν τῶν κακῶν συνιῶσθαι.

Σαμοσάτου, non addito episcopi titulo, in Reg. autem et Coisl. post episcopi titulum addatur Σαμοσάτων. Tres illi codices addunt διὰ τὴν Ταρσὸν ἐβουλευομένην, *Ob Tarsum insidiis petitam*. Hanc epistolam a Basilio presbytero scriptam fuisse confirmat duorum aliorum codicum corrupta lectio. Nam in Mediceo legitur Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ πρεσβυτέρῳ, et in Coisl. primo Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ πρεσβυτέρῳ.

(85) *Ἡ τοῦτο*. Sic Medicus codex, Reg. primus et Coisl. secundus. Legitur in Coisl. primo, Harl., Vat. et Reg. secundo ἡ τό. Editio Hagana. et Basil. prima καὶ τοῦτο, aliæ καὶ πῶς καρτερεῖν.

(86) *Εὐκαιρίας*. Hæc lectio, quæ prima manu in codice Harlæano scripta fuerat, ita ad Basilii sensum videtur appositæ, ut eam alteri præferre non dubitem, quæ postea in eundem codicem inducta est, quæque in aliis exstat et in editis, ubi legitur *εὐχαιρίας, felicitatis*.

(87) *Ἰμῶν*. Editi ἡμῶν. Sed prior lectio et sex codicum mss. auctoritate nititur, et Basilii conditioni, qui nondum episcopus erat, melius congruit. Non multo post tres codices non vetustissimi ἀναισθησίαν τῇ ἐπίνοια ἐπιτεχνῶνται. Ibidem Harl. et Coisl. secundus ὑπερβάλλῃ.

Ὁὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ οὕτως (88) ἀθλίως ἔχοντες, μὲν παραμυθία κεχρήμεθα, πρὸς τὴν σὴν ἀπιδεῖν ἡμερότητα, καὶ ἐκ τῆς σῆς ἐννοίας καὶ μνήμης πραῖναι τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον. Ὡςπερ γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐπειδὴν ποτε συντόνως τὰ λαμπρὰ καταβλέψωσι, φέρει τινὰ ῥοσιώνην πρὸς τὰ κυανὰ καὶ χλοάζοντα τῶν χρωμάτων ἐπανελθεῖν· οὕτω καὶ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, οἷον (89) πραεῖς τις ἐπαψὴ τὸ ἐδυνήρην ἐξαιρούσα, ἡ μνήμη τῆς σῆς πραότητος καὶ ἐμμελείας ἐστὶ· καὶ μάλιστα ὅταν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι τὸ κατὰ σεαυτὸν ἅπαν ἐπλήρωσας. Ἐξ ὧν ἱκανῶς καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, ἐν εὐγνωμόνως (90) τὰ πράγματα κρίνωμεν, ὥς οὐδὲν ἐκ τῆς σῆς αἰτίας ἀπόλλυται ἐνεδείξω· καὶ παρὰ Θεῷ τῆς τῶν καλῶν προθυμίας μέγαν σεαυτῷ τὸν μισθὸν κατεκτήσω. Χαρίζαιτο δὲ σε ἡμῖν καὶ ταῖς αὐτοῦ ἐκκλησίαις ὁ Κύριος, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ βίου καὶ διορθώσει τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ καταξιώσει πάλιν τῆς ἐπωσελοῦς συντυχίας σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΕ'.

Commendat Leontium Basilius tanquam alterum seipsum.

Ἀνεπίγραφος, ὑπὲρ Λεοντίου.

Περὶ πολλῶν μὲν, ὡς διαφερόντων μοι, ἐπέστειλὰ σοι, περὶ πλειόνων δὲ καὶ ἐπιστειλῶ. Οὕτε γὰρ τοὺς θεωμένους ἐπιλιπεῖν δυνατόν, οὔτε ἡμᾶς ἀρνεῖσθαι τὴν χάριν οἷόν τε. Οὐ μὴν ἐστὶ τις οἰκειότερός μοι, οὔτε μᾶλλον ἀναπαῦσαι με ἐφ' οἷς ἂν εὖ τι πάθοι (91) δυνάμενος, τοῦ αἰδουσιμωτάτου ἀδελφοῦ Λεοντίου· οὗ τὴν εἰκόνα οὕτω διάθεος, ὥς ἂν εἰ αὐτὸν ἐμὲ καταλάβοις, μὴ ἐν τῇ πενίᾳ ταύτῃ, ἐν ᾗ νῦν εἰμι σὺν Θεῷ, ἀλλ' εὐπορίας τινὸς ἐπιληγμένον, καὶ ἀγροῦς κεκτημένον. Ἀλλ' ἐνύλαζας ἂν τὰ παρόντα, ἢ ἐπέτεινας τὴν εὐπορίαν. Τοῦτο οὖν ποιῆσαι σε καὶ ἐν τῇ προσηρμημένῃ μοι οἰκίᾳ τοῦ ἀνδρὸς παρακαλοῦμεν. Μισθὸς δὲ σοι ὑπὲρ πάντων ὁ συνήθης παρ' ἐμοῦ, εὐχὴ πρὸς τὸν ἅγιον Θεὸν ὑπὲρ ὧν κάμνεις, καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ὢν, καὶ προλαμβάνων τὰς αἰτήσεις τῶν δεινῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΓ'.

Rogat Basilius, ut presbytero qui cum ipso educatus fuerat eique ad victum labore suo ministrabat, nova peracquatio non nocuit.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ ἐπίκουρίᾳ (92).

Ὁ πρεσβύτερος τοῦ χωρίου τοῦδε, οἶμαι, ὅτι πάλα ἔγνωσται τῇ εὐγενείᾳ σου, ὅτι ἐστὶν ἐμὸς σύντροφος. Τί οὖν ἄλλο δεῖ με εἰπεῖν πρὸς τὸ δυσωπῆσαι σου τὴν χρηστότητα, οἰκειῶς αὐτὸν ἰδεῖν καὶ βοηθῆσαι αὐτῷ εἰς τὰ πράγματα; Εἰ μὲν γὰρ ἐμὲ ἀγαπᾷς, ὥςπερ οὖν ἀγαπᾷς, δηλονότι καὶ οὗς ἀντ'

(88) *Καίπερ οὕτως.* Sic mss. sex. Editi καίπερ ἐντως.

(89) *Οἷον.* Sic etiam mss. sex. Editi οἷα.

(90) *Ἐὰν εὐγνωμόνως.* Sic mss. sex. Editi καὶ εὐγνωμόνως.

(91) *Ἐφ' οἷς ἂν εὖ τι πάθοι.* Corrupte in editis ἐφ' οἷς ἂν μὴ εὖ τι πάθοιμι. Vultus sanavimus ope

A sic misere afflicti simus, una ulimur consolatione, ut respiciamus ad tuam mansuetudinem, ac tui cogitatione et recordatione dolorem animi mitigemus. Quemadmodum enim oculis, posteaquam intente res splendidas conspexere, recreationis aliquid affert ad caeruleos ac virides colores redire; ita quoque animis nostris veluti blanda quaedam contrectatio dolorem abigens, recordatio tuae lenitatis ac diligentiae est; et maxime cum omnia a te pro virili facta esse consideremus. Ex quibus et abunde nobis hominibus, si de rebus aequo animo judicemus, nihil culpa tua periisse ostendisti; et apud Deum tui bonarum rerum studii magnam tibi mercedem comparasti. Utinam autem concedat te nobis et suis ecclesiis Dominus ad utilitatem vitae hominum et emendationem animarum nostrarum, nobisque iterum dignetur tuum perutilem congressum concedere.

EPISTOLA XXXV'.

Sine inscriptione, de Leontio.

De multis quidem, ut ad me pertinentibus tibi scripsi: sed et de pluribus scribam. Nam nec fieri potest ut indigentes desint; nec mihi beneficia denegare integrum. **114** Non est tamen quisquam mihi conjunctior, et qui me, si quid ei prospere eveniat, magis consolari possit, quam colendissimus frater Leontius: cujus domum ita suscipe, quasi memetipsum nactus fuisses non in ea paupertate, in qua nunc divino beneficio versor, sed opulentiam quamdam consecutum, et praedia possidentem. Nam palam est fore, ut pauperem me non faceres, sed servares praesentia, aut copiam augeres. Hoc itaque facias etiam praedictae viri domui rogamus. Erit autem tibi a me pro his omnibus consueta merces, preces ad Deum sanctum pro laboribus, quos suscipis bonum te et probum praebens, ac petitiones indigentium anteverrens.

EPISTOLA XXXVI'.

Sine inscriptione, auxilii causa.

Novisso jamdudum nobilitatem tuam arbitror, loci illius presbyterum una mecum fuisse educatum. Quid igitur aliud dicendum mihi est, quo benignitatem tuam exorem, ut videas illum amice, atque ei ad negotia opem feras? Si enim me amas, ut profecto amas; non dubium quin et quos eodem

codicum Reg. secundi et Coisliniani secundi. Deest etiam negatio ante εὖ τι in antiquissimo Coisl. et Med., sed uterque habet, ut editi, πάθοιμι.

(92) *Ἐπίκουρῃ.* Editi ἐπίκουρας contra omnium codicum fidem.

* Alias CCXXXVI, scripta ante episcopatum.

** Alias CCXXXVIII, scripta ante episcopatum.

loco ac meipsum habeo, totis viribus recreare coneris. Quid igitur est quod rogo? Ut ei descriptio antiqua servetur. Enimvero non parum laborat, mihi ad victum ministrans, eo quod ego, ut ipse scis, nihil proprium habeam; sed amicorum et propinquorum rebus sustentor. Itaque perinde ut meam, imo ut tuam habe huius fratris domum, et pro collato in eum beneficio præbebit Deus et tibi, et domui, et toti tuo generi opem consuetam. Scias autem mihi prorsus curæ esse, ut ex peræquatione nulla huic viro injuriæ inferatur.

EPISTOLA XXXVII.

Commendatur idem presbyter, eademque de causa.

Sine inscriptione, causa illius qui secum fuerat enutritus.

Suspectam jam habeo epistolarum multitudinem. Ac vehementer quidem, nec potentium importunitatem ferens, clamare cogor. Sed tamen scribo, cum aliam mei expediendi viam invenire non possim, quam si dem illis litteras flagitantibus subinde a nobis. Vereor itaque ne, quia multi litteras perferunt, unus e multis existimetur et frater ille. Ego enim multos mihi in patria amicos ac cognatos esse fateor, ineque parentis loco constitutum esse propter dignitatem illam, in qua sum a Domino collocatus. Hunc autem collactaneum habeo nutricis meæ unum filium, et precor, ut domus, in qua fui enutritus, in eodem statu permaneat; ne beneficia in omnes **115** dignitatis tuæ præsentia, huic viro causa sit et origo molestiæ. Sed quia etiamnum ex eadem domo alior, nihil habens meorum, sed clarorum sustentatus facultatibus; precor ut huic domo, in qua nutritus sum, ita parcas, ut mihi alimentum copiam conservaturus. Pro his te Deus æterna requie remuneret. Atque illud etiam, quod omnium verissimum est, dignitati tuæ notum esse volo, servitiorum partem maximam illum a nobis habuisse, hanc mercedem alimentorum meorum parentibus meis suppeditantibus. Merces autem illa non est omnino donum, sed usus per vitam. Quare si quid grave illis acciderit, licet ei illa ad me remittere, et ego via alia tributis ac exactoribus ero obnoxius. D

* Alias CCXLVIII, scripta ante episcopatum.

(93) Ἐμαυτοῦ. Sic mss. Editi ἐμοῦ. Paulo post quinque mss. φυλαχθῆναι αὐτῷ. Deest postrema vox in editis.

(94) Ἀρχειῖσθαι. Ita codices sex. Editi χρῆσθαι. Paulo post editi ὡς σεαυτοῦ. Mss. ut in textu.

(95) Τὴν συνήθη βοήθειαν. Potior videtur hæc scriptura codicum Clarom. et Combefis. quam quod habent alii codices τὴν βοήθειαν.

(96) Ἐχω ἕνα. Male in editis ἔχω, ἵνα, quod ex sex

ἑμαυτοῦ (93) ἔχω, ἀναπαύσαι πάσῃ δυνάμει προαιρή. Τί οὖν ἐστὶν ὁ παρακαλῶ; Φυλαχθῆναι αὐτῷ τὴν παλαιὰν ἀπογραφὴν. Καὶ γὰρ καὶ κάμνει οὐ μετρίως ἡμῖν ὑπηρετῶν πρὸς τὸν βίον, διὰ τὸ ἡμᾶς. ὡς αὐτὸς ἐπίστασαι, μηδὲν κεκτῆσθαι ἴδιον, ἀλλὰ τοῖς τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἀρχειῖσθαι (94). Ὡς οὖν ἐμὸν οἶκον, μᾶλλον δὲ ὡς ἐαυτοῦ, οὕτω θέασαι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦδε· καὶ ἀντὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐποιίας παρέξει Θεὸς καὶ σοὶ, καὶ οἴκῳ, καὶ γένει παντὶ σου τὴν συνήθη βοήθειαν (95). Γίνωσκε δὲ μοι πάντῳ ἐπιμελὲς εἶναι, μηδὲν ἐκ τῆς ἐξισώσεως ἐπηρεασθῆναι τὸν ἄνθρωπον.

EPISTOLA AZ.

Ἀνεκρίγραφος, ὅτις συντερόφον.

Ἵφορῶμαι λοιπὸν τῶν ἐπιστολῶν τὸ πλῆθος. Βιάως μὲν, καὶ μὴ φέρων τὴν ἐπάχθειαν τῶν ἀπαιτούντων ἡμᾶς, ἐκφωνεῖν ἀναγκάζομαι. Γράφω δ' οὖν ὁμῶς, ἄλλον ἀπαλλαγῆς τρόπον ἐπινοεῖν οὐκ ἔχων ἢ διδοῦς αὐτοῖς τὰς ἐπιστολάς αἰτοῦσιν ἐκάστοτε παρ' ἡμῶν. Φοβοῦμαι τοίνυν μὴ, ἐπειδὴ πολλοὶ προσκομίζουσι γράμματα, εἰς τῶν πολλῶν νομισθῇ καὶ ὁ ἀδελφὸς ὁ δεῖνα. Ἐγὼ γὰρ πολλοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς ἔχειν ἐπὶ τῆς πατρίδος ὁμολογῶ, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πατρικὴν τάξιν τετάχθαι, διὰ τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς ὃ ἔταξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος. Συντερόφον δὲ τῆς θρεψαμένης με υἱὸν τοῦτον ἔχω ἕνα (96), καὶ εὐχομαι τὸν οἶκον, ἐν ᾧ ἀνετράφη, ἐπὶ τῆς ὁμοίας καταστάσεως διαμεῖναι, ἵνα μὴ τι ἢ πάντας εὐεργετοῦσα ἐπιδημία τῆς οἷας κοσμιότητος ἀφορμὴ πρὸς λύπην πῶ ἄνδρὶ γένηται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔτι καὶ νῦν ἐκ τοῦ αὐτοῦ διατρέφομαι οἴκου, οὐδὲν ἔχων τῶν ἑμαυτοῦ, ἀρχοῦμενος δὲ τοῖς τῶν ἀγαπητῶν, παρακαλῶ οὕτω φείσασθαι τῆς οἰκίας, ἥ ἐνετράφη, ὡς ἐμοὶ τῆς τροφῆς τὴν χορηγίαν διασώζοντα (97). Καὶ σε ὁ Θεὸς ἀντὶ τούτων τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως ἀξιώσειν. Ἐκεῖνό γε μὴν πάντων ἀληθέστατον γινώσκειν σου τὴν κοσμιότητα βούλομαι, ὅτι τῶν ἀνδραπόδων τὰ πλεῖστα παρ' ἡμῶν ὑπῆρξεν αὐτῷ μετῴδης τῆς τροφῆς ἡμῶν, τῶν γονέων ἡμῶν παρατρεφέντων. Ὁ δὲ μετῴδης οὐ παντελὴς ἐστὶ δωρεὰ, ἀλλὰ χρήσις διὰ βίου. Ὡστε, ἐάν τι βαρὺ ἀποπέμψαι, καὶ ἐσόμεθα ἡμεῖς δι' ἑτέρας ὁδοῦ ὑπεύ-

niss. emendavimus. Mox iidem editi ἀνετράφη, melius in quatuor mss. ἀνετράφη. Sic enim habent paulo post omnes editi et mss.

(97) Διασώζοντα. Sic Med., Coisl. secundus, unus ex Regiis et Clarom. in margine. Idem codex in textu διασωζόντων. Codex Ecclesie Paris. διασωζούσης secunda manu; at prima manu habet cum editis διασώζουσιν.

(98) Αὐτῷ. Sic quinque mss. Editi αὐτά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΠ.

EPISTOLA XXXVIII.

Cum metueret Basilius, ne Gregorius frater, ut multi alii, essentiam ab hypostasi non satis secerneret, exponit ei quid intersit inter utrumque : ac tres hypostases, unam essentiam in Trinitate defendit, idque illustrat exemplo ex Iride petito. Explicat quo sensu Paulus splendorem gloriæ et figuram hypostasis dixerit.

Γρηγορίῳ (99) ἀδελφῷ περὶ διαφεράς οὐσίας καὶ Ἀ Gregorio fratri de discrimine essentiae et hypostasis. ὑποστάσεως.

1. Ἐπειδὴ πολλοὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας (1) ἐπὶ τῶν μυστικῶν δογμάτων μὴ διακρίνοντες ἀπὸ τοῦ τῶν ὑποστάσεων λόγου, ταῖς αὐταῖς συνεμπίπτουσιν ὑπονοήσις, καὶ οἶονται διαφέρειν μηδὲν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν λέγειν (ὅθεν καὶ ἔρρετό τις τῶν ἀνεξετάστων τὰ τοιαῦτα προσδεχομένων, ὥσπερ μίαν οὐσίαν, οὕτω (2) καὶ μίαν ὑπόστασιν λέγειν· καὶ τὸ ἐμπαλιν, οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις παραδεχόμενοι καὶ τὴν τῶν οὐσιῶν διαίρεσιν, κατὰ τὸν ἴσον ἀριθμὸν, ἐκ τῆς ὁμολογίας ταύτης δογματίζουσιν οἶονται δεῖν)· διὰ τοῦτο, ὡς ἂν μὴ καὶ οὐ τὰ ὅμοια πάθοις (3), ὑπόμνημά σοι διὰ βραχέων τὸν περὶ τούτου λόγον ἐποίησάμην. Ἔστι τοίνυν, ὡς ἐν ἑλίγῳ παραστήσαι, τοιαύτη τῶν λεγομένων ἡ ἔννοια.

2. Πάντων τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἐπὶ πλείονων καὶ τῷ ἀριθμῷ διακρίνοντων λεγόμενα πραγμάτων (4) καθολικωτέραν τινὰ τὴν σημασίαν ἔχει, οἷον ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ τοῦτο εἰπὼν, τὴν κοινὴν φύσιν διὰ τοῦ ὀνόματος δείξας, οὐ περιέγραψε τῇ φωνῇ τὸν τινὰ ἄνθρωπον, τὸν ἰδίως ὑπὸ τοῦ ὀνόματος γνωρίζομενα. Οὐ γὰρ μᾶλλον Πέτρος ἀνθρώπος ἐστίν, ἢ καὶ Ἀνδρέας, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἰάκωβος. Ἢ οὖν κοινότης τοῦ σημαζομένου, ὁμοίως ἐπὶ πάντας τοὺς ὑπὸ τὸ αὐτὸ (5) ὄνομα τεταγμένους χωροῦσι, χρεῖαν ἔχει τῆς ὑποδιαστολῆς, δι' ἧς οὐ τὸν καθόλου ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν Πέτρον ἢ τὸν Ἰωάννην ἐπιγινώσκμεθα. Τὰ δὲ τῶν ὀνομάτων ἰδικωτέραν ἔχει τὴν ἐνδειξιν, δι' ἧς οὐχ ἡ κοινότης τῆς φύσεως ἐνθεωρεῖται τῷ σημαζομένῳ, ἀλλὰ πράγματός τινος περιγραφή, μηδεμίαν ἔχουσα πρὸς τὸ ὁμογενές, κατὰ τὸ ἰδιάζον, τὴν κοινωνίαν, οἷον ὁ Παῦλος, ἢ ὁ Τιμόθεος. Οὐκ αἶτι γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ ἐπὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως φέρεται, ἀλλὰ χωρίσασα (6) τῆς περιλήπτικῆς σημασίας, περιγεγραμμένων τινῶν πραγμάτων ἔμφασιν διὰ τῶν ὀνομάτων παρίστησιν. Ὅταν οὖν δύο ἢ καὶ πλείονων κατὰ τὸ αὐτὸ ὄντων, οἷον Παύλου καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου, περὶ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων ζητῆται λόγος· οὐκ ἄλλον τις ἀποδώσει τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ Παύλου λόγον, ἕτερον δὲ ἐπὶ τοῦ Σιλουανοῦ, καὶ ἄλλον ἐπὶ τοῦ Τιμοθέου· ἀλλὰ δι' ὧν ἂν λόγων ἡ οὐσία (7) τοῦ

1. Quoniam multi essentiam, quæ communis est, in mysticis dogmatibus non secernentes ab hypostaseum ratione, in easdem recidunt notiones, nihilque existimant interesse, utrum essentia an hypostasis dicatur (unde etiam placuit nonnullis sine examine res ejusmodi admittentibus, ut unam essentiam, ita et hypostasim unam dicere : et vice versa, qui hypostases tres profitentur, etiam essentiarum divisionem secundum eundem numerum ex hac confessione statuendam esse putant) : propterea ne tu quoque similia patiaris, brevem ea de re sermonem tibi commentarii loco confeci. Harum igitur vocum, ut paucis rem declarem, notio hæc est.

2. Ex omnibus nominibus alia, de rebus pluribus et numero differentibus dicta, notionem quandam magis generalem habent, velut *homo*. Qui enim hoc dixit, communi natura per id nomen indicata, non circumscripsit hac voce certum quemdam hominem, proprie isto nomine designatum. Non enim magis Petrus homo est quam et Andreas, et Joannes, et Jacobus. Itaque communitas rei significatæ similiter omnes, qui sub eodem nomine recensentur, comprehendens, subdivisionem postulat, per quam non hominem generatim, sed Petrum aut Joannem cognoscamus. Alia vero nomina magis peculiarem habent **116** notionem, qua non communitas naturæ consideratur in re significata, sed ejusmodi rei circumscriptio nullam habens cum eo quod similis est naturæ, in eo quod proprium est, communionem ; exempli causa, Paulus, aut Timotheus. Non enim jam ejusmodi vox in naturam communem fertur, sed a generali significatione separans, rerum quarundam circumscriptarum notionem nominibus declarat. Itaque cum duobus aut etiam pluribus simul conjunctis, puta, Paulo, et Silvano, et Timotheo, inquiritur essentiae humanæ definitio, non aliam quis in Paulo reddet essentiae rationem, aliam in Silvano, et aliam in Timotheo : sed quibus verbis Pauli essentia ostensa fuerit, eadem etiam aliis convenient ; ac consubstantiales

(99) Γρηγορίῳ. Legitur hæc epistola inter Opera Gregorii Nysseni tom. III, p. 28, sub nomine Gregorii Nysseni ad Petrum fratrem *De differentia essentiae et hypostasis* ; sed eam Basilio tribuunt omnes nostri codices mss. Stylus Basilii setum esse clamat : ac ipsa etiam synodus Chalcedonensis parentem epistolæ Basilium agnoscit, dum ait, magnum Basilium, gratiæ ministrum in epistola hypostaseon differentiam explanasse, concil. Chalced. part. III, cap. 1, p. 825.

(1) Τῆς οὐσίας. Coisl. primus τῆς φύσεως. Paulo post duo mss. συμπίπτουσιν. Gregorii Nysseni contextus in hoc primordio mirum in modum corruptus.

(2) Οὕτω. Hanc vocem addidimus ex tribus rotundissimis et duobus aliis mss. In tribus aliis οὕτως.

(3) Ὅμοια πάθοις. Tres mss. recentiores ὁμοία πάθος. Legit statim Combelsius τῶν περὶ τούτου λόγων. Sed hæc emendatio minime necessaria.

(4) Πραγμάτων. Ita sex codices mss. Corrupte in editis πράγματα.

(5) Ὑπὸ τὸ αὐτό. Sic Harl. et Coisl. primus cum tribus Regiis. Editi ἐπὶ τὸ αὐτό.

(6) Χωρίσασα. Ita sex mss. et apud Nyssenum. Editiones Basilii χωρήσασα.

(7) Λόγων ἢ οὐσία. Ita mss. omnes et Nyss. Editi λόγων καὶ οὐσία.

* Alias XLIII. Scripta videtur anno 369 aut 370.

Inter se sunt, qui eadem essentiae ratione designantur. Ubi vero quis eo, quod commune est, intellecto, ad proprietatum se converterit considerationem, per quas alterum ab altero separatur; non jam amplius ratio, per quam unumquodque cognoscitur, cum ea ratione, quae de alio profertur, per omnia consentiet, quamvis in aliquibus communitatem habere comperiat.

3. Hoc igitur dicimus: quod proprie dicitur, id hypostasis nomine indicari. Qui enim hominem dixit, confusam quamdam ideam per indefinitam significationem auribus intulit, sic ut natura quidem eo nomine ostendatur, subsistens autem res, et proprie nomine designata, minime significetur. Qui autem Paulum dixit, ostendit in re hoc nomine significata subsistentem naturam. Hoc igitur hypostasis est, non indefinita essentiae notio, quae ob communitatem rei significatae nullam sedem reperit, sed quae quod commune in aliqua re et incircumscriptum est, per conspicuas proprietates restringit ac circumscribit; quemadmodum et Scriptura ipsa solet simile quidpiam facere, cum in multis aliis locis, tum in historia Jobi. Nam quae ad ipsum attinent narratura, postquam primo id quod commune est commemoravit, et dixit, *homo*; statim dirimit per id quod proprium est, addendo, *quidam*¹⁵. Sed essentiae quidem descriptionem, ut sermonis proposito nihil conducentem reticuit: illud autem *quidam* propriis notis indicat, et locum referens et morum indicia, et quaecunque extrinsecus collecta distinctura illum erant, et a communi si gnificatu separatura; adeo ut perspicua in omnibus esset illius, cujus res gestae narrantur, descriptio, ex nomine, ex loco, ex animi proprietatibus, ex iis quae extrinsecus in eo conspiciiebantur. Quod si essentiae dedisset rationem, nulla sane fuisset eorum, quae dicta sunt, in naturae explicatione mentio. Eadem enim ratio fuisset ac de Baldad Sauchita, deque Sophar Minnaeo, et de singulis, quorum ibi mentio fit, hominibus¹⁶. Quam igitur in nostris rebus agnovisti discriminis rationem inter essentiam et hypostasim, eam et ad divina dogmata transferens, non errabis. De Patris essentia quidquid **117** tibi suggeret cogitatio (fas enim non est ad certam ullam ac definitam cogitationem animum sistere, eo quod persuasum sit hanc essentiam supra omnem esse cogitationem), id et de Filio intelliges, similiter et de Spiritu sancto. Nam ratio increati et incomprehensibilis una et eadem in Patre et in Filio et in Spiritu sancto est. Neque enim aliud magis est incomprehensibile, aut increatum, aliud minus. Quoniam autem oportet per proprias notio-

¹⁵ Job 1. 1. ¹⁶ Job 11. 11.

(8) Ὑπεστώς. Duo mss. ὑπεστῆχος.

(9) Ἀλλ' ἢ τό. Sic mss. omnes et apud Nyss. Editi ἀλλὰ τό. Infra tres mss. τό τοιοῦτο ποιεῖν.

(10) Ἐδίδου λόγον. Coisl. primus ἰδῆλου λόγον. Paulo post editi τοῦ Σαγγίτου. Septem codices et Nyss. ut in textu. Subinde editi Πῶς οὖν, sed deest

A Παύλου δειχθῇ, οὗτοι καὶ τοῖς ἄλλοις ἐφαρμόσουσι· καὶ εἰσιν ἀλλήλοις ὁμοῦσοι, οἱ τῷ αὐτῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ὑπογραφόμενοι. Ἐπειδὴν δὲ τις, τὸ κοινὸν μαθὼν, ἐπὶ τὰ ἰδιόζοντα τρέψῃ τὴν θεωρίαν, δι' ὧν χωρίζεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, οὐκέτι ὁ ἐκάστου γνωριστικὸς λόγος τῷ περὶ τοῦ ἄλλου διὰ πάντων συνενεχθήσεται, καὶ ἐν τισιν εὐρεθῇ τὸ κοινὸν ἔχων.

3. Τοῦτο τοίνυν φημέν· τὸ ἰδίως λεγόμενον τῷ τῆς ὑποστάσεως δηλοῦσθαι ῥήματι. Ὁ γὰρ ἄνθρωπον εἰπὼν ἐσχεδασμένην τινὰ διάνοιαν τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας τῇ ἀκοῇ ἐνεποίησεν· ὥστε τὴν μὲν φύσιν ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλωθῆναι, τὸ δὲ ὑφεστῶς (8) καὶ δηλούμενον ἰδίως ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πρᾶγμα μὴ σημανθῆναι. Ὁ δὲ Παῦλον εἰπὼν ἔδειξεν ἐν τῷ δηλουμένῳ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πρᾶγμα ὑφεστῶσαν τὴν φύσιν. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ἡ ὑπόστασις, οὐχ ἡ ἀόριστος τῆς οὐσίας ἔννοια, μηδεμίαν ἐκ τῆς κοινότητος τοῦ σημασινομένου στάσιν εὐρίσκουσα, ἀλλ' ἡ τὸ (9) κοινόν τε καὶ ἀπερίγραπτον ἐν τῷ τινὲ πρᾶγμα διὰ τῶν ἐπιφανομένων ἰδιωμάτων περιστώσα καὶ περιγράφουσα· ὡς καὶ τῇ Γραφῇ συντηθεὶς τὸ τοιοῦτον ποιεῖν ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰωβ ἱστορίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμέλλε τὰ περὶ αὐτοῦ διηγεῖσθαι, πρότερον τοῦ κοινοῦ μνημονεύσασα, καὶ εἰποῦσα, ἄνθρωπος, εὐθὺς ἀποτέμνει τῷ ἰδιόζοντι ἐν τῇ προτιθήκῃ τοῦ, εἰς. Ἀλλὰ τῆς μὲν οὐσίας τὴν ὑπογραφὴν, ὡς οὐδὲν φέρουσαν κέρδος πρὸς τὸν προκείμενον τοῦ λόγου σκοπὸν, ἐσιώπησε· τὸν δὲ τινὰ διὰ τῶν οἰκείων γνωρισμάτων χαρακτηρίζει, καὶ τόπον λέγουσα καὶ τὰ τοῦ ἥθους γνωρίσματα, καὶ ὅσα τῶν ἐξωθεν συμπαραληφθέντα χωρίζειν αὐτὸν καὶ ἀριστῶν ἐμέλλε τῆς κοινῆς σημασίας· ὥστε διὰ πάντων ἐναργῆ τοῦ ἱστορουμένου γενέσθαι τὴν ὑπογραφὴν, ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἐκ τοῦ τόπου, ἐκ τῶν τῆς ψυχῆς ἰδιωμάτων, ἐκ τῶν ἐξωθεν περὶ αὐτὸν θεωρουμένων. Εἰ δὲ τὸν τῆς οὐσίας ἰδίδου λόγον (10), οὐδεμίαν ἂν ἐγένετο τῶν εἰρημένων ἐν τῇ τῆς φύσεως ἐρμηνείᾳ μνῆμη. Ὁ γὰρ αὐτὸς ἂν ἦν λόγος, ὅς καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλδὰδ τοῦ Σαυχίτου, καὶ Σοφᾶρ τοῦ Μινναίου, καὶ ἐπ' ἐκάστου τῶν ἐκεῖ μνημονευόντων ἀνθρώπων. Ὅν τοίνυν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἔγνωσ διαφορὰς λόγον ἐπὶ τε τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως, τοῦτον μετατιθεῖς καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν δογμάτων, οὐχ ἀμαρτήσεις. Πῶς τὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς, ὃ τι ποτὲ ὑποτίθεται σοι ἡ ἔννοια (πρὸς οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἀποσταγμένον νόημα (11) τὴν ψυχὴν ἐπερίδωκεν, διὰ τὸ παθεῖσθαι αὐτὸ ὑπὲρ πάντων εἶναι νόημα), τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοήσεις, τοῦτο ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ὁ γὰρ τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ ἀκαταλήπτου λόγος εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου

οὖν in nostris codicibus, et editionibus Hagani. et Basiliensi prima. Mox duo mss. ὑποτίθεται σοι.

(11) Νόημα. Deest in Harl. et alio codice, nec necessarium videtur. In iisdem codicibus legitur ἀπερίδωκεν. Editi ὑπερίδωκεν. Quinque mss. ut in textu.

Πνεύματος ἑστίν. Οὐ γὰρ τὸ μὲν μᾶλλον ἀκατάλη-
πτόν τε καὶ ἀκτιστον, τὸ δὲ ἦττον. Ἐπεὶ δὲ χρὴ
διὰ τῶν ἰδιαζόντων σημείων ἀσύγχυτον ἐπὶ τῆς
Τριάδος τὴν διάκρισιν (12) ἔχειν, τὸ μὲν κοινῶς ἐπι-
θεωρούμενον, οἷον τὸ ἀκτιστον λέγω, ἢ τὸ ὑπὲρ
πάντων κατέληψιν, ἢ εἰ τι τοιοῦτον, οὐ συμπα-
ραληφόμεθα εἰς τὴν τοῦ ἰδιαζόντος κρίσιν· ἐπι-
ζητήσομεν δὲ μόνον δι' ὧν ἡ περὶ ἐκάστου ἐννοία
τηλαυγῶς καὶ ἀμείκτως τῆς συνθεωρουμένης ἀφορι-
σθήσεται.

4. Καλῶς οὖν ἔχειν μοι δοκεῖ οὕτως ἀνιχνεύσαι τὸν
λόγον. Πάν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγα-
θὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐν πάσιν ἐνεργούσης χάριτος
ἐνέργειαν εἶναι φαμεν· καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος,
ὅτι Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ
Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. **B**
Ζητοῦντες δὲ εἰ ἐκ μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ τῶν
ἀγαθῶν χορηγία τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα, οὕτω παρα-
γίνεται τοῖς ἀξίοις, πάλιν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὁδηγού-
μεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν τῶν διὰ τοῦ
Πνεύματος ἡμῖν ἐνεργουμένων ἀρχηγὸν καὶ αἰτίον
τὸν μονογενῆ Θεὸν εἶναι πιστεύειν. Πάντα γὰρ δι'
αὐτοῦ γεγενῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστάναι, παρὰ τῆς
ἀγίας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Ὅταν τοίνυν καὶ πρὸς
ἐκείνην ὑψωθῶμεν τὴν ἐννοιαν, πάλιν ὑπὸ τῆς θεο-
πνεύστου χειραγωγίας ἀναγόμενοι (13) διδασκόμεθα,
ὅτι δι' ἐκείνης μὲν πάντα τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ μὴ
δντος εἰς τὸ εἶναι παράγεται, οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης
ἀνάρχως· ἀλλὰ τίς ἐστι δύναμις ἀγεννήτως καὶ
ἀνάρχως ὑφυστώσα, ἥτις ἐστὶν αἰτία τῆς ἀπάντων τῶν
ὄντων αἰτίας. Ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, δι' οὗ τὰ **C**
πάντα, ἢ πάντοτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχωρίστως
συνεπινοεῖται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν περινοίᾳ τοῦ Υἱοῦ
γενέσθαι, μὴ προκαταυγασθέντα τῷ Πνεύματι.
Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀφ' οὗ πάντα ἐπὶ
τὴν κτίσιν ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία πηγάζει, τοῦ Υἱοῦ
μὲν ἡρτηται, ἢ ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται· τῆς
δὲ τοῦ Πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον (14) ἔχει τὸ εἶναι,
ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται· τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ
τὴν ὑπόστασιν ἰδιότητος σημεῖον ἔχει, τὸ μετὰ τὸν
Υἱὸν (15) καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι, καὶ τὸ ἐκ τοῦ
Πατρὸς ὑφεστάναι. Ὁ δὲ Υἱός, ὁ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ
γνωρίζων, μόνος μονογενὴς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς
ἐκλάμψας, οὐδεμίαν, κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμά-
των, τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ πρὸς τὸ **D**
Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ τοῖς εἰρημένους σημείοις μόν-
ος γνωρίζεται. Ὁ δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸς ἐξαιρετόν τι
γνώρισμα τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως, τὸ Πατὴρ εἶναι,

nes inconfusam Trinitatis distinctionem habere;
quod communiter consideratur, quale est, quod in-
creatum dico, quod est supra omnem cogitationem.
aut si quid ejusmodi; id nequaquam una assu-
mus ad proprietatem dijudicandam, sed require-
mus tantum per quæ uniuscujusque notio dilucida
et citra admistionem ab ea, quæ simul considera-
tur, sejuncta sit.

4. Itaque non abs re esse mihi videtur hoc pacto
rationem investigare. Quodcunque ad nos ex divina
potestate bonum venerit, omnia in omnibus effi-
cientis gratiæ opus esse dicimus, quemadmodum
ait Apostolus: *Hæc autem omnia operatur unus
atque idem Spiritus, dividens sigillatim unicuique
prout vult*¹¹. Inquirentes autem, an a solo sancto
Spiritu bonorum largitio originem habens, ita ad
dignos perveniat, rursus a Scriptura huc deduci-
mur, ut largitionis bonorum, quæ Spiritus sanctus
in nobis efficit, auctorem et causam unigenitum
Deum esse credamus. Omnia enim per ipsum facta
esse¹², et in ipso consistere¹³, a sancta Scriptura
didicimus. Cum igitur ad hanc intelligentiam fue-
rimus erecti, rursus a divinitus inspirato admini-
culo ceu manu ducti docemur, omnia ab illa qui-
dem virtute ex nihilo produci, non tamen ab illa
sine principio; sed quamdam esse virtutem inge-
nite et sine principio subsistentem, quæ causa est
rerum omnium causæ. Nam ex Patre Filius, per
quem omnia, quocum semper Spiritus sanctus in-
separabiliter intelligitur. Non enim potest quisquam
de Filio cogitare, qui non sit prius a Spiritu illu-
stratus. Quoniam igitur Spiritus sanctus, a quo
omnis in rem creatam bonorum largitio scaturit,
Filio quidem coheret ac conjunctus est, quicum
simul sine ullo intervallo concipitur; habet vero
esse ex ea causa, quæ Pater est, connexum, unde
et procedit; illius secundum hypostasim proprietas
hoc signo declaratur, quod post Filium et cum
Filio cognoscitur, et quod ex Patre subsistit. Filius
vero qui ex Patre procedentem Spiritum per sese
ac secum notum facit; ac solus unigenite ex inge-
nita luce effulsit, nullam, quod ad signorum, qui-
bus dignoscitur, proprietatem attinet, cum Patre
aut Spiritu sancto communitatem habet: sed iis,
quæ dixi, signis solus agnoscitur. Qui autem est
super omnia Deus, præcipuam quamdam **118** suæ
hypostasis notam, quod Pater est, et quod nulla

¹¹ I Cor. xii, 11. ¹² Joan. i, 3. ¹³ Coloss. i, 17.

(12) *Διὰ χειρὸς*. Male in editis σύγχρισιν. Mss. omnes ut in textu.

(13) *Ἀναγόμενοι*. Sic mss. et Nyss. Editi ἐνυχόμενοι.

(14) *Ἐξημμένον*. Duo mss. ἐξηρημένον.

(15) *Μετὰ τὸν Υἱόν*. Sic quatuor Regii codices, sic etiam prima manu habuerunt Harl. et Cois. primus. Editi μετὰ τοῦ Υἱοῦ, quæ scriptura ferri non potest, cum idem prorsus sonet, ac id quod sequitur, καὶ σὺν αὐτῷ. Quo autem sensu post Fi-

lium et cum Filio Spiritus sanctus, id infra expli-
cat Basilius cum ait, *Consequenter quidem secun-
dum ordinem, conjuncte vero secundum naturam tres
personas cognosci*. Confirmat hanc lectionem scho-
lium ad marginem duorum codicum Regiorum, ut
observavit Combefisius. Sed quod in eodem scholio
legitur paulo post δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ, *per
seipsum et post seipsum*, id frustra probatur Com-
befsio. Repugnat enim omnibus codicibus mss.,
nec ulla subest contextus immutandi causa.

subsistit ex causa, solus habet; hocque rursus A
indicio et ipse proprie cognoscitur. Quapropter in
essentiae communitate dicimus nec coherere, nec
communicari posse quæ considerantur in Trinitate
indicia, per quæ proprietas constituitur traditarum
in fide personarum, unaquaque propriis indiciis dis-
creto intellecta; ita ut ex dictis indiciis diffe-
rentia hypostaseon deprehendatur; at vero, quan-
tum attinet ad id quod immensum est, quod com-
prehendi non potest, quod creatum non est, quod
loco nullo circumscribitur, et reliqua ejusmodi
omnia, discrimen nullam sit in vivifica natura:
in Patre, inquam, et Filio, et Spiritu sancto, sed
continua quædam et indivisa societas in ipsis per-
spiciatur. Atque per quas quis cogitationes maje-
statem unius earum, quæ in Trinitate creduntur, B
personarum intellexerit, per easdem sine ullo pro-
prios discrimine procedet, in Patre, et Filio et Spi-
ritu sancto gloriam atque majestatem cernens:
nullo spatio inter Patrem, et Filium, et Spiritum
sanctum intercedente, in quo mens velut vacuo
obambulet. Nihil enim est, quod inter ipsos me-
dium inseratur: neque præter divinam naturam
ulla alia res est subsistens, quæ ipsam a seipsa
rei alienæ interpositu dividere queat; neque spatii
cujuspiam non subsistentis vacuitas intercedit,
quæ divinæ essentiae harmoniam hiuleam efficiat,
continuum interjectu vacui dirimens. Sed qui Pa-
trem intellexit, et cum in seipso intellexit, et Fi-
lium animi perceptione simul est complexus. Qui
autem percepit Filium, a Filio Spiritum non sepa-
ravit, sed consequenter quidem secundum ordinem,
conjuncte vero secundum naturam, trium simul
permistam in seipso fidem expressit. Et qui Spi-
ritum tantum dixit, comprehendit simul hac con-
fessione et cum cujus Spiritus est. Et quia Christi
est Spiritus, et ex Deo, quemadmodum dicit Pau-
lus⁹⁹: ut ex catena extremum unum qui apprehendit,
alterum etiam extremum simul attraxit;
ita qui Spiritum attraxit, ut ait Propheta¹⁰⁰, et
Filium et Patrem per ipsum simul traxit. Quin
etiam Filium si quis vere apprehenderit, habebit
cum utrinque, hinc quidem Patrem suum, illinc
vero Spiritum proprium una secum adducentem.
Neque enim a Patre qui semper est in Patre ab-
scindi poterit, neque a proprio Spiritu unquam
sejungetur qui in ipso efficit omnia. Similiter au-
tem et qui Patrem recepit, simul quoque et Filium
et Spiritum potestate recepit. Non enim potest ullo
modo sectio aut divisio excogitari, ita ut aut Fi-
lius absque Patre intelligatur, aut Spiritus sejun-
gatur a Filio: sed in his ineffabilis quædam et

καὶ ἐκ μηδεμιᾶς (16) αἰτίας ὑποστῆναι, μόνο; ἔχει·
καὶ διὰ τούτου πάλιν τοῦ σημείου καὶ αὐτὸς ἰδιαζόν-
τως ἐπιγινώσκεται. Τούτου ἕνεκεν ἐν τῇ τῆς οὐσίας
κοινότητι ἀσύμδατά φαμεν εἶναι καὶ ἀκοινωνήτα τὰ
ἐπιθεωρούμενα τῇ Τριάδι γνωρίσματα, δι' ὧν ἡ ἰδιό-
της παρίσταται τῶν ἐν τῇ πίστει παραδεδομένων (17)
προσώπων, ἐκάστου τοῖς ἰδίῳ γνωρίσμασι διακρι-
μένως καταλαμβάνομένου· ὥστε διὰ τῶν εἰρημένων
σημείων τὸ κεχωρισμένον τῶν ὑποστάσεων ἐξευρε-
θῆναι· κατὰ δὲ τὸ ἀπειρον, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ
τὸ ἀκτίστως εἶναι, καὶ μηδὲν τόπων περιελήφθαι, καὶ
πᾶσι τοῖς τοιούτοις, μηδεμίαν εἶναι παραλλαγήν ἐν
τῇ ζωοποιῷ φύσει, ἐπὶ Πατρὸς λέγω καὶ Υἱοῦ καὶ
Πνεύματος ἁγίου· ἀλλὰ τινα συνεχῇ καὶ ἀδιάσπα-
στον (18) κοινωνίαν ἐν αὐτοῖς θεωρεῖσθαι. Καὶ δι'
ὧν ἂν τις νοημάτων τὸ μεγαλεῖον ἐνός τινος τῶν ἐν
τῇ ἁγίᾳ Τριάδι πιστευομένων κατανοήσῃ, διὰ τῶν
αὐτῶν προτελεύσεται ἀπαρallάκτως, ἐπὶ Πατρὸς,
καὶ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος ἁγίου τὴν ὁῤῃαν βλέπων,
ἐν οὐδενὶ διαλείμῃ μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ
ἁγίου Πνεύματος τῆς διανοίας κενεμδατούτης. Διότι
οὐδὲν ἐστὶ τὸ διὰ μέσου τούτων παρενεύρομενον, οὔτε
πρῶγμα ὕφεστώ; ἄλλο τι παρὰ τὴν θεῖαν φύσιν, ὡς
καταμερίζειν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν διὰ τῆς τοῦ ἁλλο-
τρίου παρεμπιπτώσεως εἶναι· οὔτε διαστήματός
τινος ἀνυποστάτου κενότης, ἥτις κεχτηνέαι ποιεῖ τῆς
θεῖας οὐσίας τὴν πρὸς ἑαυτὴν ἁρμονίαν, τῇ παρεν-
θήκῃ τοῦ κενοῦ τὸ συνεχὲς διαπτελλούσα. Ἄλλ' ὁ τὸν
Πατέρα νοήσας αὐτόν τε ἐφ' ἑαυτοῦ ἐνώσῃ, καὶ τὸν
Υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμπαριδέξασθαι. Ὁ δὲ τούτον λαβὼν,
τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀπεμέρισεν, ἀλλ' ἀκολούθως
μὲν κατὰ τὴν τάξιν, συνημμένως δὲ κατὰ τὴν φύσιν
τῶν τριῶν κατὰ ταυτὸν συγκεκραμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν
πίστιν ἀνετυπώσατο. Καὶ ὁ τὸ Πνεῦμα μόνον εἰπὼν
συμπεριέλαβε τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ καὶ τὸν οὗ ἐστὶ τὸ
Πνεῦμα. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα,
καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καθὼς φησιν ὁ Παῦλος (19)· ὥσπερ
ἐξ ἀλύσεως ὁ τοῦ ἐνός ἄκρου ἀψάμενος καὶ τὸ ἕτερον
ἄκρον συνεπεσπάσατο, οὕτως ὁ τὸ Πνεῦμα ἐλκύσας,
καθὼς φησιν ὁ Προφήτης, δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ
τὸν Πατέρα συνεφαίχυσάτο. Καὶ εἰ τὸν Υἱὸν ἀληθινῶς
τις λάβοι, ἔξει αὐτὸν ἐκατέρωθεν, πῇ μὲν τὸν ἑαυτοῦ
Πατέρα, πῇ δὲ τὸ ἴδιον Πνεῦμα συνεπαγόμενον. Οὔτε
γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ αἰὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὧν ἀποτμηθῆναι
δυνάσκειται, οὔτε τοῦ Πνεύματος ποτε διαζευχθήσεται
τοῦ ἰδίου ὁ πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. Ὡσαύτως δὲ καὶ
ὁ τὸν Πατέρα δεξάμενος καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
συμπαριδέξασθαι τῇ δυνάμει. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπινοῆσαι
τομὴν ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδένα τρόπον, ὡς ἡ Υἱὸν
χωρὶς Πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ δια-
ζευχθῆναι· ἀλλὰ τις ἀρρήτος καὶ ἀκατανόητος ἐν
τούτοις καταλαμβάνεται καὶ ἡ κοινωνία καὶ ἡ διακρι-

⁹⁹ Rom. viii, 9. ¹⁰⁰ Psal. cxviii, 131.

(16) Ἐκ μηδεμιᾶς. Deerat in editis præpositio
quæ legitur in omnibus mss.

(17) Παραδεδομένων. Ita omnes mss. et Nyss.
Editi παραδιδόμενων, excepta tamen editione Hagap-
noensi et Basil. prima.

(18) Ἀδιάσπαστος. Harl. et unus ex Regiis ἀδιά-

στατον.

(19) Ὁ Παῦλος. Harl. et tres alii ὁ Ἀπόστολος.
Paulo post quidam mss. καὶ τὸν Υἱὸν ἀληθῶς λά-
βοι. Mox editi τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Septem mss. et
Greg. Nyss. ut in textu.

εις, οὔτε τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς τὸ τῆς φύσεως συνεχὲς διασπώσης, οὔτε τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν κοινότητος τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων ἀναχεύσεως (20). Μὴ θαυμάσης δέ, εἰ τὸ αὐτὸ καὶ συντημέον καὶ διακεκριμένον εἶναι φαμεν, καὶ τινα ἐπινοοῦμεν, ὥσπερ ἐν αἰνίγματι, καὶ τὴν καὶ παράδοξον διάκρισιν τε συντημένην, καὶ διακεκριμένην συνάφειν. Εἰ γὰρ μὴ τις ἐριστικῶς καὶ πρὸς ἐπφρειαν ἀκούοι (21) τοῦ λόγου, καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς δυνατόν ἐστι τὸ τοιοῦτον εὐρεῖν.

5. Καὶ μου δέξασθε τὸν λόγον, ὡς ὑπόδειγμα καὶ σκιάν ἀληθείας, οὐχ ὡς αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ δυνατόν ἐστι διὰ πάντων ἐφαρμοσθῆναι τὸ ἐν τοῖς ὑποδείγμασι θεωρούμενον τοῖς πρὸς ἃ ἡ τῶν ὑποδείγματων χρεὶα παραλαμβάνεται. Ἰδόντες οὖν φαμεν τὸ διακεκριμένον ἅμα καὶ συναφές (22) ἐκ τῶν κατὰ τὴν αἰσθησιν ἡμῖν προβαλλομένων ἀναλογιζέσθαι; Ἦδη ποτὲ τοῦ ἐν τῇ νεφέλῃ τόξου τὴν λαμπρότητα κατὰ τὸ ἔαρ θεάσασθαι· ἐκεῖνο λέγω τὸ τόξον, ὅπερ ὁ κοινὸς λόγος ἔριν εἰσθῆναι ἐπινομάζειν· ὃ φασι οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τότε συνίστασθαι, ὅταν ἀνακεκραιμένη τις ἢ πρὸς τὸν ἀέρα νοτίζῃ, τῆς τῶν πνευμάτων βίας τὸ ἐν τοῖς ἀτμοῖς ὑγρὸν καὶ παχὺ, νεφῶδες ἤδη γινόμενον, εἰς ὑπερὸν ἀποβλιδούσης. Συνίστασθαι δὲ λέγουσιν οὕτως. Ἐπειδὴν ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτίς κατὰ τὸ πλάγιον ὑποδραμεύουσα τὸ πυκνὸν τε καὶ συνεπές τῆς νεφώσεως, εἴτα κατὰ τὸ εὐθὺν νέφει τινὶ τὸν ἴδιον κύκλον ἐναπερείσθαι, οἷόν τις καμπὴ καὶ ἐπάνοδος τοῦ φωτός πρὸς ἑαυτὸ γίνεται, τῆς αὐγῆς πρὸς τὸ ἐμπάλιν ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τε καὶ στίλβοντος ἀναλυσούσης (23). Ἐπειδὴ γὰρ φύσις ἐστὶ ταῖς φλογώδεσι μαρμαρυγαῖς, εἰ τινι λείψι προσπέσειεν, πρὸς ἑαυτὰς πάλιν ἐπανακλᾶσθαι, κυκλωτέρες δὲ τοῦ ἡλίου τὸ σχῆμα, τὸ διὰ τῆς ἀκτίνος ἐν τῷ ὑγρῷ τε καὶ λείψι τοῦ ἀέρος γινόμενον· ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἡλιακοῦ κύκλου καὶ ὁ παρακείμενος τῷ νέφει ἄλλο διὰ τῆς ἀποστειλδούσης αὐγῆς περιγράφεται. Αὕτη τοίνυν ἡ αὐγὴ καὶ συνεχὴς ἐστὶ πρὸς ἑαυτὴν, καὶ διήρηται. Πολύχρους (24) γὰρ τις οὖσα καὶ πολυειδής, ἀφανῶς τοῖς ποικίλοις ἀνθεσι τῆς βαφῆς πρὸς ἑαυτὴν κατακρινάται τῶν ἑτεροχρoούντων τὴν πρὸς ἀλληλα συμβολὴν ἐκ τῶν ὑψέων ἡμῶν κατὰ τὸ λεληθὸς ὑποκλέπτουσα· ὡς μὴ ἂν ἐπιγνωσθῆναι τοῦ γλαυκοῦ πρὸς τὸ πυραυγὲς τὸν διὰ μέσου τόπον τὸν μεγνύοντα (25) δι' ἑαυτοῦ καὶ χωρίζοντα τὴν τῶν χροῶν ἐτερότητα, ἢ τοῦ πυραυγοῦς πρὸς τὸ πορφυ-

A incomprehensibilis deprehenditur tum societas, tam distinctio, neque hypostaseων differentia naturæ conjunctionem divellente, neque essentiarum communitate indiciorum proprietatem confundente. Ne mireris autem si idem et conjunctum et discretum esse dicimus, et quamdam cogitamus, velut in ænigmate, novam **119** et admirabilem discretionem conjunctam, et conjunctionem discretam. Etenim si quis non ex contendendi et calumniandi studio sermonem audit, potest etiam in rebus, quæ sensu percipiuntur, quiddam simile inveniri.

5. Ac verba quidem mea accipite, ut exemplum et umbram veritatis, non ut ipsam rerum veritatem. Non enim fieri potest, ut omnino quadret id quod in exemplis speculamur, cum iis, ad quæ usus exemplorum adhibetur. Unde igitur dicimus discretum simul et conjunctum ex iis, quæ nostris sensibus conspicua sunt, spectari? Jam olim arcus in nube splendorem verno tempore vidisti; arcum illum dico, quem communis loquendi usus iridem vocare consuevit: quem quidem harum rerum periti dicunt conflare, tum cum admiscetur humor aliquis aeri; vi ventorum id quod in vaporibus humidum ac crassum est, effectum jam nebulosum, in pluviam exprimente ac resolvente. Ferunt autem fieri hoc modo. Ubi solis radius oblique id quod in nebula densum et opacum est, penetravit, deinde recta orbem suum in aliqua nube impressit; quidam luminis quasi repercussus ac reditus ad seipsum fit, splendore ab eo quod humidum et nitens est contrariam in partem reflexo. Quoniam enim ea inest flammis fulgoribus natura, ut si in rem quampiam lævem inciderint, rursus reflectantur ad semetipsos, rotunda est autem solis figura, quæ per radium in humido lævique aere imprimitur; propterea necessario secundum solaris orbis figuram, aer etiam qui nubi proximus est, per splendentem fulgorem circumscribitur. Itaque is fulgor et in se continuus et divisus est. Multicolor enim ac multiformis cum sit, secum variis tincturæ floribus latenter commiscetur, colorum inter se diversorum commissuram atque permissionem oculis nostris, nemine sentiente, subripiens; adeo ut non agnoscatur medius intercedens cæruleum inter et rutilum locus, ac miscens per se et separans diversitatem colorum, aut rutilum inter et purpureum, aut istum inter et electrinum.

(20) Ἀναχεύσεως. Unus Reg. συγχεύσεως. Paulo post duo mss. ἐφαμεν.

(21) Ἀκούοι. Sic Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi ἀκούει. Nyss. ἀκούοιτο. Aliquanto infra non male in eodem Coisl. deest τοῖς post θεωρούμενον. Ibidem duo mss. ἐπαρμόσασθαι.

(22) Συναφές. Hæc scriptura codicis Harl. et duorum Reg. longe præferenda vulgatæ συμφύες. Utitur quidem hæc voce Basilius sub finem hujus epistolæ; sed eam, ut sua sponte minus commo-
dā, lenit addendo οἷον. Paulo post editi ei δὲ ποτε. Duo mss. εἴ ποτε. Quinque alii et Nyss. ut in textu.

(23) Ἀναλυσούσης. Sic mss. omnes et Nyss. pro eo quod erat in editionibus Basilii ἀναλαμπούσης. Editio Hag. ἀναλαβούσης. Aliquanto post editi et mss. quatuor κυκλωτέρες δὲ τοῦτο σχῆμα, διὰ τῆς. Sed melior visa est scriptura codicis Harl. et unius ex Regiis quam secuti sumus. Sic etiam legitur apud Nyss.

(24) Πολύχρους. Coisl. uterque et unus Regius πολύχρωμος.

(25) Τόπον τὸν μεγνύοντα. Duo mss. τὸν μεγνύοντα. Legitur apud Greg. Nyss. ὅσον πρὸς μεγνύμενον.

Nam omnium splendores simul conspecti, et mi-
cant, et dum signa mutue conjunctionis occultant,
judicium effugiant, ita ut deprehendi non possit
quousque pertineat id quod rutilum est, aut smar-
ragdinum in fulgore, et unde incipiat non jam tale
esse, quale in fulgore apparet. Quemadmodum
igitur in hoc exemplo et colorum discrimina clare
dignoscimus, et alterius ab altero intervallum
sensu deprehendere non possumus; sic mihi, quæ-
so, existima et de divinis dogmatibus rationem
iniri posse; ita ut hypostasewon quidem proprie-
tates, ceu flos quidam eorum quæ in iride appa-
rent, in singulis personis, quæ in sancta Trinitate
creduntur, effulgeant: nullum vero quod ad na-
turæ proprietatem **120** attinet, intelligatur alte-
rius ab altera discrimen, sed in essentie commu-
nitate proprietates per quas unaquaque persona
dignoscitur, in unaquaque resplendant. Nam et
illic in exemplo essentia, quæ multicolorem illum
splendorem emittebat, et per solarem radium re-
fringebatur, una erat: flos vero rei conspectus,
erat multiformis: nimirum ratione ipsa etiam per
rem creatam nos docente, ut in dogmatis rationi-
bus non conturbemur, si quando in quæstionem
ad investigandum difficilem incidentes, in iis quæ
dicuntur admittendis quasi vertigine laboremus.
Quemadmodum enim in iis quæ oculis apparent,
potior visa est causæ ratione experientia; ita et in
dogmatibus captum nostrum longe transcenden-
tibus, perceptione quæ ratiocinando comparatur,
potior est fides, et separationem in hypostasi, et
conjunctionem in essentia docens. Quoniam igitur
aliud commune, aliud peculiare in sancta Trinitate
consideravit nostra disputatio; communionis qui-
dem ratio refertur ad essentiam, hypostasis vero
proprium cujusque signum est.

Ε. Sed fortasse putat aliquis non congruere ex-
positam de hypostasi doctrinam cum sententia
Apostoli scripturæ, ubi de Domino dicit, eum
splendorem gloriæ ipsius, et figuram hypostasis
esse ¹¹. Si enim hypostasim tradidimus esse pro-
prietatum uniuscujusque concursum, illud autem
confessum et exploratum est, quemadmodum in
Patre aliquid proprie consideratur, per quod so-
lus agnoscitur, ita idem eodem modo de Unigenito
quoque credi; qui sit ut hoc loco Scriptura hy-
postasis nomen Patri soli ascribat, Filium vero
formam dicat hypostasis, non suis, sed Patris insi-
gnibus et notis designatum? Etenim si hypostasis

¹¹ Hebr. ι, 3.

(26) *Πρὸς ἀλλήλας*. Sic Coisl. uterque et duo
Regii. Editi *πρὸς ἀλλήλας*.

(27) *Εἴρα*. Hoc verbum additum ex octo mss. et
Greg. Nyss.

(28) *Λόγισαι*. Pro hac voce, quæ est in octo
mss. et apud Nyss., habent editiones Basilii
ῥέει.

(29) *Ἰδιότητας*. Coisl. primus οὐσιότητας.

(30) *Πολύχρους*. Nyss. et quatuor mss. πολύ-
χρωμον.

Α ριον, ἢ ἐκείνου πρὸς τὸ ἡλείκτρινον. Πάντων γάρ
αὶ αὐγαί, κατὰ ταυτὸν ὁρώμεναι, καὶ τηλαυγείς εἶσι,
καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας (26) συναφείας τὰ σημεῖα
κλείπτουσαι, τοὺς ἐλέγχους ἐκφεύγουσιν, ὡς ἀμήχα-
νον ἐξουραῖν, μέχρι τίνος ἐπῆκε τὸ πυρῶδες, ἢ τὸ
σμπραγδίζον τῆς αἴγλης, καὶ ἀπὸ τίνος ἀρχεται με-
κίτι τοιοῦτον εἶναι (27), ὅλον ἐν τῷ τηλαυγεί καθ-
ορᾶται. Ὡς περ τοίνυν ἐν τῷ ὑποδείγματι καὶ τὰς τῶν
χρωμάτων διαφορὰς φανερώς διαγινώσκωμεν, καὶ
διάστασιν ἑτέρου πρὸς τὸ ἕτερον οὐκ ἔστι τῇ αἰσθή-
σει καταλαβεῖν· οὕτω μοι λόγισαι (28) δυνατόν εἶναι
καὶ περὶ τῶν θεῶν δογμάτων ἀναλογίσασθαι· τὰς
μὲν τῶν ὑποστάσεων ἰδιότητας (29), ὥς περ τι ἀνθός
τῶν κατὰ τὴν ἱρίν φαινομένων, ἐκαστράπτειν ἐκαστῇ
τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι πιστευομένων· τῆς δὲ κατὰ
τὴν φύσιν ἰδιότητος μηδεμίαν ἑτέρου πρὸς τὸ ἕτερον
ἐπινεῖσθαι διαφορὰν, ἀλλ' ἐν τῇ κοινότητι τῆς οὐ-
σίας τὰς γνωριστικὰς ἰδιότητας ἐπιλάμπειν ἐκαστῷ.
Καὶ γὰρ κακεῖ ἐν τῷ ὑποδείγματι ἡ ἀπαυγάζουσα
τὴν πολύχρουν (30) ἐκείνην αὐγὴν μία οὐσία ἦν, ἡ
διὰ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἀνακλωμένη· τὸ δὲ ἀνθός
τοῦ φαινομένου (31), πολυειδές· παιδεύοντος ἡμῶς
τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς κτίσεως μὴ ξενοπαθεῖν τοῖς
περὶ τοῦ δόγματος λόγοις, ὅταν, εἰς τὸ δυσθεώρητον
ἐμπροσόντες, πρὸς τὴν τῶν λεγομένων συγκατάθεσιν
ἰλιγγιάσωμεν. Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς
φαινομένων κρείττων ἐφάνη τοῦ λόγου τῆς αἰτίας·
ἡ πείρα· οὕτω καὶ τῶν ὑπερानαθετήκτων δογμάτων
κρείττων ἐστὶ τῆς διὰ λογισμῶν καταλήψεως ἡ πίστις,
καὶ τὸ χωρισμένον ἐν ὑποστάσει, καὶ τὸ συντη-
μένον ἐν τῇ οὐσίᾳ διδάσκουσα. Ἐπεὶ οὖν τὸ μὲν τι
κοινὸν ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι, τὸ δὲ ἰδιάζον ὁ λόγος ἐν-
θεώρηται, ὁ μὲν τῆς κοινότητος λόγος εἰς τὴν οὐσίαν
ἀνάγεται, ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ ἰδιάζον ἐκαστοῦ σημεῖον
ἔστιν.

Β. Ἄλλ' ἴσως οἰεταί τις μὴ συμβάλειν τὸν ἀπο-
δοθέντα περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγον τῇ διανοίᾳ τῆς
τοῦ Ἀποστόλου γραφῆς, ἐν οἷς φησι περὶ τοῦ Κυρίου,
ὅτι ἐστὶν ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ χαρα-
κτὴρ τῆς ὑποστάσεως. Εἰ γὰρ ὑπόστασιν ἀποδεδώ-
καμεν εἶναι τὴν συνδρομὴν τῶν περὶ ἕκαστον (32)
ἰδιωμάτων, ὁμολογῆται δὲ, ὥς περ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς
εἶναι τι τὸ ἰδιαζόντως ἐπιθεωρούμενον, δι' οὗ μόνος
ἐπιγινώσκεται, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ
τοῦ Μονογενοῦς τὸ ἴσον πιστεύεται (33)· πῶς ἐν-
ταῦθα τὸ τῆς ὑποστάσεως ἕνομα τῷ Πατρὶ μόνος
προσμαρτυρεῖ ἡ Γραφή, τὸν δὲ ὕἱον μορφὴν λέγει
τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐν ἰδέῃ, ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ Πα-

(31) *Τὸ ὕψος φαινομένου*. Sic omnes, et Nyss. Editi.
Basilii *ἀνθός φαινόμενον*. Subinde Harl. et unus Re-
giius μὴ ξενοπαθεῖν, quæ scriptura longe melior
quam quod legitur apud Greg. Nyss. μὴ ξενοπα-
θεῖν, et in editionibus Basilii μὴ ξενοπαθεῖν.

(32) *Περὶ ἕκαστον*. Ita septem codices. Editi περὶ
ἐκαστοῦ, Ibidem et iterum paulo post editi ὁμολο-
γῆται. Septem mss. ut in contextu.

(33) *Πιστεύεται*. Legendum πιστεύεσθαι.

τῶν γνωρίσματι χαρακτηριζόμενον; Εἰ γὰρ ἡ ὑπόστασις τὸ ἰδιόζον τῆς ἐκάστου ὑπάρξεως σημειῖν ἔδει, τοῦ δὲ Πατρὸς ἰδίον τὸ ἀγεννήτως εἶναι ὁμολογεῖται, μερόφωται δὲ ὁ Υἱὸς τοῖς τοῦ Πατρὸς ἰδιόμασιν· ἄρα οὐκ ἔτι διαμένει τῷ Πατρὶ κατ' ἐξαίρετον ἐπ' αὐτοῦ μόνου τὸ ἀγεννητον λέγεσθαι, εἴπερ τῷ ἰδιόζοντι τοῦ Πατρὸς ἡ τοῦ Μονογενοῦς χαρακτηρίζεται ὑπαρξίς.

7. Ἄλλ' ἡμεῖς τοῦτό φάμεν, ὅτι ἕτερον πληροῖ σκοπὸν ἐνταῦθα τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος, πρὸς ἐν βλέπων ταύταις ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς, ὁδῆς ἀπαύγασμα λέγων, καὶ χαρακτηῖρα ὑποστάσεως· ὅπερ ὁ ἀκριβὴς νοήσας οὐδὲν εὐρήσει τοῖς παρ' ἡμῶν εἰρηρμένοις μηχανόμενον, ἀλλ' ἐπὶ τινος ἰδιαζούσης ἐννοίας τὸν λόγον διεξαγόμενον. Οὐ γὰρ ὅπως διακρίβειν ἀπ' ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις διὰ τῶν ἐπιφανομένων σημείων, ὁ ἀποστολικὸς πραγματεύεται λόγος, ἀλλ' ὅπως τὸ γνήσιόν τε καὶ ἀδιάσπαστον καὶ συνημμένον τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως νοηθεῖ. Ὡς γὰρ οὐκ εἶπεν, Ὅς ὦν δόξα τοῦ Πατρὸς (καίτοιγε τὸ ἀληθὲς οὕτως ἔχει), ἀλλὰ, τοῦτο παραλείπων ὡς ὁμολογούμενον, τὸ μὴ ἄλλο τι ὁδῆς εἶδος ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν διδάσκων, αὐτῆς τῆς τοῦ Πατρὸς ὁδῆς ἀπαύγασμα τὴν τοῦ Μονογενοῦς διορίζεται ὁδῆαν, τὸ ἀδιασπαστῶς (34) συνεπινοεῖσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατασκευάζων ἐκ τοῦ κατὰ τὸ φῶς ὑποδείγματος. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς φλογὸς μὲν ἡ αὐγὴ, οὐ μὴν ὑπέρα μετὰ τὴν φλόγα ἐστὶν ἡ αὐγὴ, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἡ φλόξ ἀνέλαμψε, καὶ συναπηυγάσθη τὸ φῶς· οὕτω βούλεται καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν τὸν Υἱὸν νοεῖσθαι, οὐ μὴν παρατάσει τινὲ διαστηματικῇ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως τὸν Μονογενῆ διορίζεσθαι, ἀλλ' αἰετὶ τῷ αἰτίῳ τὸ ἐξ αὐτοῦ συνεπολαμβάνειν. Κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον, ὡς περ ἐφεσηνεύων τὸν προσηποδοθέντα νοῦν, καὶ ὑποστάσεως χαρακτηῖρά φησι (35), τοῖς σωματικοῖς ἡμᾶς ὑποδείγμασι πρὸς τὴν τῶν ἀοράτων χειραγωγῶν κατανόησιν. Ὡς γὰρ τὸ σῶμα πάντως ἐστὶν ἐν σχήματι, ἀλλ' ἕτερος μὲν ὁ τοῦ σχήματος, ἕτερος δὲ ὁ τοῦ σώματος λόγος· καὶ οὐκ ἂν τις ἀποδοῖς τὸν ἐκάτερου τούτων ἕρισμὸν συνεχεύειν τῷ περὶ τοῦ ἑτέρου· πλὴν ἀλλὰ, καὶ λόγῳ διακρίνῃς τὸ σχῆμα τοῦ σώματος, ἡ φύσις οὐ παραδέχεται τὴν διάκρισιν, ἀλλὰ συνημμένως νοεῖται μετὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον· οὕτως οἶεται δεῖν ὁ Ἀπόστολος, καὶ ὁ τῆς πίστεως λόγος ἀσύγχυτον καὶ διηρημένον (36) τὴν τῶν ὑποστάσεων διόδοικη διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ τὸ προσεχὲς καὶ εἰσὶν συμφορὰς τοῦ Μονογενοῦς πρὸς τὸν Πατέρα διὰ τῶν εἰρημένων παραστήσιν (37)· οὐχ ὡς οὐκ ὄντος ἐν ὑποστάσει καὶ τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλ' ὡς οὐ παραδεχομένου μεσότητά τινα τῆς ἐαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἐνώσεως· ὥστε τὸν τῷ χαρακτηῖρι τοῦ Μονογενοῦς διὰ τῶν τῆς ψυχῆς

A proprium existentiae uniuscujusque signum est; Patris autem proprium illud esse, ut ingenitus sit, explorata res est, ac Patris tamen proprietatibus Filius figuratur ac designatur; igitur non jam proprium illud Patri manet, ut solus dicatur ingenitus, siquidem Patris proprietate ipsa etiam Unigeniti existentia designatur.

7. Sed nos hoc dicimus, ad aliud hoc loco propositum spectare Apostoli orationem, ad quod respiciens his usus est vocibus, gloriae splendorem, dicens, et hypostasis figuram: quod propositum si quis diligenter consideraverit, nihil reperiet his quae diximus contrarium, sed sermonem ad singularem quamdam notionem revocatum. Non enim ut hypostases inter se ex signis conspicuis secernantur, apostolica instituitur oratio, sed ut genuina indivisaque et consociata Filii ad Patrem relatio intelligatur, Quemadmodum enim non dixit, Qui est gloria Patris (quanquam veritas ita se habet), sed, hoc praetermisso ut explorato, non aliam quamdam gloriae speciem in Patre, et aliam in Filio cogitandam esse docens, ipsius Patris gloriae splendorem esse Unigeniti gloriam decernit; ex lucis exemplo perficiens, ut **121** Filius cum Patre indivise intelligatur. Quemadmodum enim ex flamma quidem splendor, neque tamen flamma posterior, sed simul ut effulsit flamma, etiam lux simul resplenduit; sic vult etiam ex Patre quidem Filium intelligi, neque tamen ulla intervalli distantia a Patris existentia Unigenitum dirimi, sed semper una cum causa id quod ex causa est concipi. Eundem igitur ad modum, veluti sententiam prius expositam interpretans, etiam hypostasis figuram dicit, corporalibus nos exemplis ad invisibilium manu ducens intelligentiam. Quemadmodum enim etsi corpus omnino in figura est, alia figurae, alia corporis ratio, ac si quis utriusvis horum tradat definitionem, neutiquam in eam quae alterius est incidat; sed tamen etiamsi ratione figuram a corpore discreveris, natura non admittit discretionem, sed alterum cum altero conjunctim intelligitur: ita rem explicari oportere censet Apostolus: quamvis fidei doctrina inconfusam ac discretam doceat hypostasewm differentiationem, nihilominus tamen Unigeniti etiam cum Patre colærentiam ac veluti concretionem his verbis declarat; non quod in hypostasi quoque non sit Unigenitus, sed quod in sua cum Patre conjunctione nihil medium admittat, adeo ut quisquis animi oculis Unigeniti characterem intente respexerit, veniat etiam in hypostasis Patris intelligentiam; non tamen mutata aut permista proprie-

(34) Τὸ ἀδιασπαστῶς. Coisl. primus τὸ ἀδιασπαστῶς.

(35) Φησι. Ita sex mss. pro eo quod erat in editis ἐφη. Paulo post editio Haganoensis Εἰ γὰρ τί. Aliæ Οὐ γὰρ τό. Quinque mss. et Greg. Nyss. ut in contextu.

(36) Ἀσύγχυτον καὶ διηρημένον. Ita septem mss. et Nyss. Editiones Basilii ἀσύγχυτος διηρημένον.

(37) Παρίστησιν. Ita mss. septem. Editi παραστήσιν. Nyss. παρίστασθαι.

late, quæ in ipsis consideratur, quasi vel Patrem A
genitum, vel Filium ingenitum animo fingamus,
sed quod fieri non potest, ut si alter ab altero disjun-
gatur, jam id quod reliquum fuerit, per se solum
intelligamus. Nam fieri non potest, ut quis, Filio
nominato, etiam non cogitet de Patre, cum appel-
latio hæc per relationem Patrem quoque simul
indiciet.

8. Quoniam igitur qui Filium videt, videt et
Patrem, ut ait in Evangelio Dominus ¹³, propterea
Unigenitum hypostasis Patris characterem esse
pronuntiat. Et quo magis perspecta fiat hæc sen-
tentia, et alias Apostoli voces adjiciemus, in qui-
bus Filium imaginem Dei invisibilis ¹⁴, et eum-
dem rursum bonitatis ipsius imaginem esse dicit,
non quod differat imago ab exemplari, si invisibi-
litis bonitatisque habeatur ratio, sed ut perspi-
cuum sit idem esse quod exemplar, etiamsi aliud
sit. Non enim possit imaginis ratio servari, nisi
per omnia conspicuam ac cujuscunque differentie
expertem habeat similitudinem. Proinde imaginis
pulchritudinem qui perspexit, exemplar mente
complectitur. Et qui Filii velut formam mente
concepit, hypostasis paternæ expressit effigiem,
illum per hunc videns, non ingeni rationem quæ
Patris est, in effigie cernens (alioquin idem prorsus
esset, et non aliud), sed pulchritudinem ingenitam
Ingenita intuens. Quemadmodum enim qui in puro
speculo **122** impressam formæ speciem perspexit, C
claram expressi vultus cognitionem adeptus est ;
sic qui Filium cognoverit, effigiem paternæ hy-
postasis per Filii notitiam animo suscepit. Omnia
enim quæ Patris sunt, conspiciuntur in Filio, et
omnia quæ Filii sunt, Patris sunt : quandoqui-
dem et totus Filius in Patre manet, et totum rur-
sus habet in semetipso Patrem ¹⁵. Quare Filii hypo-
stasis quasi forma ac facies est, qua Pater cognosci-
tur : et Patris hypostasis in forma Filii agnoscitur,
manente quæ in illis consideratur proprietate ad
claram hypostasew distinctionem.

EPISTOLA XXXIX.

Basilium invitat Julianus ut ad se veniat.

Julianus Basilio.

*Non bellum denuntias, ait proverbium : at ego
addam etiam illud comædiæ veteris : O nuntium
terriborum aureorum ! Age igitur, reipsa ostende, et*

¹³ Joan. xiv, 9. ¹⁴ Coloss. i, 15. ¹⁵ Joan. xiv, 11.

* Alias CCVI.

(38) *Καὶ τῆς τοῦ.* Ita septem mss. Editi ex τῆς
τοῦ. Idem mss. paulo post γενέσθαι, pro eo quod
erat in editis γίνεσθαι.

(39) *Διαζεύξαντας.* Ita Harl. et quinque alii et
Greg. Nyss. cum editionibus Hag. et Basil. prima.
Editio Parisiensis et secunda Basileensis διαζεύ-
ξαντα. Ibidem vetustæ editiones et mss. μόνου.

ὁμμάτων ἐνατενίσαντα καὶ τῆς τοῦ (38) Πατρὸς ὑπε-
στάσεως ἐν περινοίᾳ γενέσθαι, οὐκ ἐπαλλασσομένης,
οὐδὲ συναναμιγνυμένης τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτοῖς
ιδιότητος, ὡς ἡ τῷ Πατρὶ τὴν γέννησιν, ἡ τῷ Υἱῷ
τὴν ἀγεννησίαν ἐπιμορφάζειν· ἀλλ' ὡς οὐκ ἐνδεχό-
μενον τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διαζεύξαντας (39), ἐφ'
ἑαυτοῦ μόνου καταλαβεῖν τὸ λειπόμενον. Οὐδὲ γὰρ
ἐστὶ δυνατόν, Υἱὸν ὀνομάσαντα, μὴ καὶ Πατὸς ἐν
περινοίᾳ γενέσθαι, σχετικῶς τῆς προσηγορίας ταύτης
καὶ τὴν Πατέρα συναμφαινούσης.

8. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ζωρακῶς τὸν Υἱὸν ὁρᾷ τὸν Πα-
τέρα, καθὼς φησιν ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, διὰ
τοῦτο χαρακτῆρά φησιν εἶναι τὸν Μονογενῆ τῆς τοῦ
Πατρὸς ὑποστάσεως. Καὶ ὡς ἂν μᾶλλον ἐπιγνωσθεῖη
τὸ νόημα, καὶ ἄλλας συμπαραληφόμεθα τοῦ Ἀποστό-
λου φωνάς, ἐναῖς Υἱὸν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ
τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πάλιν εἰκόνα φησίν· οὐχὶ τῷ
διαφέρειν τοῦ ἀρχιτύπου τὴν εἰκόνα, κατὰ τὸν τῆς
ἀορασίας (40) καὶ τῆς ἀγαθότητος λόγον, ἀλλ' ἵνα
δείχθῃ, ὅτι ταυτὸν τῷ πρωτοτύπῳ ἐστὶ, καὶ ἕτερον
ἤ. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τῆς εἰκότος διασώθει λόγος, εἰ μὴ
διὰ πάντων τὸ ἐναργὲς ἔχοι (41) καὶ ἀπαράλλακτον.
Οὐκοῦν ὁ τὸ τῆς εἰκότος κατανοήσας κάλλος ἐν περι-
νοίᾳ τοῦ ἀρχιτύπου γίνεται. Καὶ ὁ τοῦ Υἱοῦ τὴν οἰον-
εἰ μορφήν τῇ διανοίᾳ λαβὼν, τῆς πατρικῆς ὑποστά-
σεως τὸν χαρακτῆρα ἀνετυπώσατο, βλέπων διὰ τού-
του ἐκείνου, οὐ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ
ἀπεικονίσματι βλέπων (ἡ γὰρ ἂν δι' ὅλου ταυτὸν ἦν,
καὶ οὐχ ἕτερον), ἀλλὰ τὸ ἀγέννητον κάλλος ἐν τῷ γεν-
νητῷ κατοπτρεύσας. Ὡς περ γὰρ ὁ ἐν τῷ καθαρῷ κατ-
όπτρῳ τὴν γενομένην τῆς μορφῆς ἔμφασιν κατανοήσας,
ἐναργῆ τοῦ ἀπεικονισθέντος προσώπου τὴν γνῶσιν
ἔσχεν· οὕτως ὁ τὸν Υἱὸν ἐπιγνοὺς τὸν χαρακτῆρα
τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ γνώσεως
ἐν τῇ καρδίᾳ εἰδέξατο (42). Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πα-
τρὸς ἐν τῷ Υἱῷ καθορᾶται, καὶ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ
τοῦ Πατρὸς ἐστὶν· ἐπειδὴ καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν τῷ
Πατρὶ μένει, καὶ ὅλον ἔχει πάλιν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πα-
τέρα. Ὡς τε ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις οἰονεῖ μορφή
καὶ πρόσωπον γίνεται τῆς τοῦ Πατρὸς ἐπιγνώσεως·
καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ μορφῇ
ἐπιγινώσκειται, μενούσης αὐτοῖς τῆς ἐπιθεωρουμένης
ιδιότητος εἰς διάκρισιν ἐναργῆ τῶν ὑποστάσεων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΘ'.

D

Ἰουλιανὸς Βασιλεῖφ.

*Ἡ μὲν παροιμία φησὶν, Ὁ πόλεμος ἀγγέλλει·
ἐγὼ δὲ προσθείην ἐκ τῆς κωμῆδας· Ὁ χρυσὸν ἀγ-
γεῖλας ἐπὶ ὧν. Ἴθι οὖν, ἔργῳ αὐτὸ δείξον, καὶ*

Editiones Basileensis secunda et Paris. μόνου.

(40) *τῆς ἀορασίας.* Unus cod. Reg. τῆς οὐσίας
καὶ ἀορασίας.

(41) *Ἐχοι.* Ita sex mss. et Greg. Nyss. Basilii
editiones ἔχει.

(42) *Ἐδέξατο.* Sic mss. sex et Greg. Nyss. In
editionibus Basilii ἐνεδέξατο.

σπεύδει παρ' ἡμᾶς. Ἀφίξη γάρ φίλος παρὰ φίλον. Ἢ δὲ περὶ τὰ πράγματα κοινὴ καὶ συνεχὴς ἀσχολία δοκεῖ μὲν εἶναι πῶς τοῖς πάρεργον (43) αὐτὸ ποιοῦσιν ἐπαχθέης· οἱ δὲ τῆς ἐπιμελείας κοινωνοῦντές εἰσιν ἐπεικεῖς, ὥς ἑμαυτὸν πείθω, καὶ συνετοί, καὶ πάντως ἱκανοὶ πρὸς πάντα. Δίδωμι οὖν μοι βρασιώνην, ὥστε ἐξεῖναι μηδὲν ὀλιγωροῦντι καὶ ἀναπαύεσθαι. Σύνεσμεν γάρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς αὐλικῆς ὑποκρίσεως μόνως, ἥς οἶμαί σε μέχρι τοῦ δεῦρο πεπεισθαι (44), καθ' ἣν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τελευτούμενον μίσος, ἡλίχον οὐδὲ τοὺς πολεμιοτάτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσήκουσας ἀλλήλους ἐλευθερίας ἐξολέγοντες τε ὅταν δέη καὶ ἐπιτιμῶντες, οὐκ ἑλαττον φιλοῦμεν ἀλλήλους τῶν σφόδρα ἐταίρων. Ἐνθεν ἐξίστην ἡμῖν (ἀπειρή δὲ φθόνος) ἀναιμένους τε σπουδάζειν, καὶ σπουδάζουσι μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, καθεύδειν δὲ ἀδείως· ἐπεὶ καὶ ἐγρηγορῶς οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μᾶλλον ἢ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὡς εἰχὼς, ἐγρηγόρα. Ταῦτα ἴσως κατηδολέσχησά σου καὶ κατελέγησα, παθὼν τι βλακῶδες· (ἐπῆνεσα γάρ ἑμαυτὸν, ὥσπερ Ἀστυδάμας), ἀλλ' ἵνα σε πείσω προύργου τι μᾶλλον ἡμῖν τὴν σὴν παρουσίαν, ἅτε ἀνδρὲς ἑμφρονος, ποιήσιν ἢ παραιρήσεσθαι τι τοῦ καιροῦ, ταῦτα ἐπέστειλα. Σπεύδει οὖν, ὅπερ ἔφην, δημοσίῳ χρησόμενος δρόμῳ. Συνδιατρίψας δὲ ἡμῖν ἐφ' ὅσον σοι φίλον, οἵπερ ἂν θέλῃς, ὑφ' ἡμῶν πεμπόμενος, ὥς προσήκον ἐστι, βαδιῇ.

EPISTOLAM N^o:

Jactat Julianus lenitatem suam, potentiam ac dominationem, apem Saporis sub leges mittendi cum Indis et Saracenis, originem denique ex Constantio; et Basilium impudentiae accusat, quod talem se spernat. Leniter edicit, ut sibi Caesarea transcurant mille aurī libræ praesto sint. Minatur Basilio, nisi id fecerit. Addit se intellexisse quae legi, et condemnasse.

Ἰουλιανὸς (45) Βασίλειῳ.

Τὸ ἑμψυτόν μοι ἐκ παιδῶν γαλήνην καὶ φιλόανθρωπον μέχρι τοῦ παρόντος ἐπιδεικνύμενος, πάντας ὑπάρχουσιν ἐκομίσαμεν τοὺς οἰκοῦντας τὴν ὑφ' ἡμῶν. Ἰού γάρ πᾶν γένος βαρβάρων μέχρις ὀρίων Ὀκεανοῦ (46) ὁπόρᾳ μοι κομίζον ἦκε παρὰ ποσὶ τοῖς ἡμέτεροις. Ὁμοίως δὲ καὶ Σαγάδαρες (47) οἱ παρὰ τὸν

(43) Τοῖς πάρεργον. Legendum putat Combefisius τοῖς προύργου αὐτὸ ποιοῦσιν, his qui rem operæ pretium faciunt, primasque in ea curas ponunt. Sed non is erat Julianus qui rempublicam serio a se geri negavit: aliam prorsus de se opinionem in tota epistola injicere conatur. Quare malui hunc locum in eam sententiam accipere, quæ cum tota orationis serie cohæret. Declarat Julianus reipublicæ administrationem importunum quidpiam videri his qui perfunctorie id agunt: si quis autem in hoc opus, ut par est, incumbat; nec relaxationi cum amicis locum præcludere, nec relaxationem reipublicæ administrationi nocere. Atque hæc a se ea mente dici testatur, ne is, quem ad se invitat, molestum se imperatori tot rebus occupato venturum putaret.

(44) Πεπεισθαι. Non ergo ad Basilium scripta hæc epistola, sed ad hominem aulæ vitia hactenus, id est sub imperatore, quem præ se spernebat Julianus, expertum, quod de Basilio dici omnino non potest.

(45) Ἰουλιανός. In codice Mediceo a regione tituli hæc leguntur: Ὅστε τῷ ἡμέτερι, ὅστε τῷ χαρακτῆρι, ὅστε μὴν τῇ λέξει τῆς ἐρμηνείας δοκοῦσι μοι

A ad nos quamprimum advola. Certe amicus ad amicum venies. Publica ac assidua circa negotia occupatio videtur quidem quodam modo molesta esse iis, qui perfunctorie id agunt: qui vero diligentiam adhibent, modesti sunt, ut mihi persuadeo, ac prudentes, et prorsus ad omnia idonei. Quare sumo mihi relaxationem, ita ut liceat nihil negligentiam etiam requiescere. Vivimus enim inter nos non cum sola aulica simulatione, quam te credo hactenus expertum esse; ex qua qui laudant, majori odio prosequuntur, quam inimicissimos; sed cum decenti invicem libertate arguentes cum opus est et reprehendentes, non minus diligimus inter nos, quam qui maxime amici sunt. Ex eo accidit (quod sine invidia dicere liceat) ut dum relaxamur, seria agamus; et dum seria agimus, minime fatigemur, et secure dormiamus: siquidem et vigilans, non pro me magis quam pro cæteris omnibus, ut par est, vigilo. Hæc apud te fortasse nugatus sum, et effutivi levitate quadam animi (meipsum namque, sicut Astydarnas, collaudavi), verumtamen ut tibi persuadeam conspectum tuum, sapientis videlicet hominis, magis nobis profuturum quam impedimenti quidquam allaturum, hæc scripsi. Propera igitur, ut dixi, publico usus cursu: cumque apud nos, quantum tibi videbitur, fueris; tum quo voles a nobis, ut decet, dimissus proficisceris.

123 EPISTOLA XL.

Julianus Basilio.

Insitam mihi a puero lenitatem et humanitatem hactenus præ me ferens, omnes qui sub solp degunt in meam potestatem redegi. Ecce enim barbaræ omnes nationes, quæ ad Oceani usque limites incolunt, ad meos pedes munera perferunt. Similiter autem et Sagadares qui ad Danu-

προσέχειν αἱ δύο αὗται ἐπιστολαὶ τοῖς ἀνδράσιν εἰς ἀνάκεινται. Nec instituto, nec ingenio, nec dicendi genere mihi videntur duæ illæ epistolæ viris illis, quibus ascriptæ sunt, convenire. Sed ea de re pluribus in Vita Basilii, ubi etiam agimus de quinque aliis sequentibus epistolis, quæ cum Basilio tribuantur, nec eo indignæ sint, ideo ad hanc primam classem visæ sunt appingendæ, quia, si Basilii sunt, verisimile est ante episcopatum scriptas fuisse. Hujus autem et sequentis epistolæ contextus adeo in editis inane et corruptus est, ut totum ex antiquis codicibus describi necesse fuerit. Usi sumus potissimum codicibus Coislinianis, Mediceo et Harlano; quorum magnus inter se consensus, ac si quid interdum discrepent, id notare non pigebit.

(46) Ὀκεανοῦ. Nonnulli mss. Ὀκεανοῦ ποταμοῦ, sed postrema vox deest in Coisl. primo et aliis pluribus.

(47) Σαγάδαρες. Sic antiquissimi quique codices. Editi Ἀγαθῆρες. Ibidem reddit Scultetus *Gothopæcilocataromorphi*. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀγοροποιὶ καὶ ἀγοροφύλακες.

* Alias CCVII.

bium habitant, pulchrivaripuriformes, quorum aspectus speciei humanæ similis non est, sed forma prorsus efferata, ii nunc meis pedibus advolvuntur; et quæ meo imperio conveniunt, facturos pollicentur. Neque huc duntaxat feror: sed oportet me quam celerrime in Persidem venire, et Saporem illum Daril nepotem profligare, donec mihi vectigalis ac tributarius fiat: ac simul etiam vicina Indorum ac Saracenorum regio devastanda, donec hi omnes mihi primas concedentes, vectigalia et tributa pendant. Tu vero supra horum potentiam sapis, pietate indutum te esse dictitans, sed præ te ferens impudentiam, et ubique me Romanorum imperio indignum esse divulgans. Nonne ipse nosti me Constantii illius potentissimi nepotem esse? Quamvis autem hæc de te sic cognoverim; non tamen discedo a priore illa animi affectione, quam ego et tu adhuc ætate juvenes communem inter nos habuimus. Sed placido ac sereno animo tibi edico, ut auri libras mille mihi abs te mittantur cum Cæsarea transibo, et adhuc publicum iter tenebo, quam citissime ad Persicum bellum contendens; ac profecto, nisi tu hoc feceris, paratus sum Cæsaream totam destruere, et antiqua illius ornamenta evertere; ac ibi et templa et statuas erigere; adeo ut omnibus persuadeam, ut morem gerant Romanorum imperatori, nec efferantur. Itaque memoratum aurum numeratum, libraque, statera et trutina examinatum, toto per unum aliquem ex fidelibus tuis familiaribus **124** ad me mittas, illudque tuo anulo obsignes; ut cognoscente te tandem aliquando, licet sero, nullum veniæ locum esse, ego delictis tuis placer. Quæ autem legi, intellexi et condemnavi

ἀπαράστειτον, γαληνόν σοι γενέσθαι περὶ τὰ ἐπαισμένα. Ἄ δὲ ἀνέγων (60), ἔγων καὶ κατέγων.

EPISTOLA XLII.

Juliani impietatem liberrime arguit Basilus, ridet auri summam hominis herbis rivetuli imperatam. Negat ei impie in Deum se gerenti pro uturam legem in veneficos latam. Denique pronuntiatur eum non intellexisse quæ legi; si enim intellexisset condemnaturum non fuisse.

Basilus ad hæc Juliano.

1. Exigua sunt tua præsentis fortunæ præclare

* Alias CCVIII et CCIX.

(48) Προκαλινδύονται. Sic uterque Coisl. cum Melicæ et Regio 2897. Editi et Anglicanus codex προκαλινδύονται. Harl. et Bigot. προκλινδύονται.

(49) Πρέπει. Tres codices mss. cum editis ἀρμόζει.

(50) Τὸν ἀπόγονον. Quidam codices τὸν ἀπὸ γένους.

(51) Ὑποτελής μοι. Med. ὑποτελής μου. Ibidem Harl. ἐνταῦθα δέ.

(52) Προβαλλόμενος. Harl. ad marginem περιδιδόμενος. Paulo post mss. Κωνσταν. Unus ex Regiis Κωνσταντινου.

(53) Γνωσθέντων. Bigot. λιχθέντων. Quamvis hæc de te dixerim.

(54) Μετεσχήκαμεν. Addunt editi τὰ βέλτιστα γράμματα, et cod. Bigot. μαθόντες. Sed hæc desunt in Harl., Med. et utroque Coisl.

(55) Ἐτι μου κατὰ τὴν λεωφόρον. Videtur Julianus imitari consuetudinem Alexandri Severi, sub

Δάνουδιν ἐκτραφέντες, οἱ εὐμορφοποικιλοκαθαρόμορφοι, οἷς οὐκ ἔστι θεία ὁμοιοειδὴς ἀνθρώπων, ἀλλὰ μορφὴ ἀγριαίνουσα· οὗτοι κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν προκαλινδύονται (48) ἔχνεσι τοῖς ἐμοῖς, ὑπισχνούμενοί μοι ποιεῖν ἐκεῖνα ἅπερ τῇ ἐμῇ πρέπει (49) βασιλεῖ. Οὐχὶ δὲ ἐν τούτῳ μόνῳ ἔλκομαι· ἀλλὰ δεῖ με σὺν πολλῷ τῷ τάχει καταλαβεῖν τὴν Περσῶν, καὶ τροπώσασθαι Σάπωριν ἐκεῖνον τὸν ἀπόγονον (50) Δαρείου γεγονότα, ἄχρις οὗ ὑπόφορος καὶ ὑποτελής μοι (51) γένηται· ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τὴν Ἰνδῶν καὶ τὴν Σαρακηνῶν περιοικίδα ἐκπορθῆσαι, ἄχρις οὗτοι πάντες ἐν δευτέρᾳ τάξει τῆς ἐμῆς γένωνται ὑπόφοροι καὶ ὑποτελεῖς. Ἄλλ' αὐτὸς ἐπέκεινα τῆς τούτων δυνάμεως πεφρόνηκας· εὐλάβειαν λέγων ἐνδεύσθαι, ἀναδίσταν δὲ προβαλλόμενος (52), καὶ πανταχοῦ διαφρμίζων ἀνάξιν με τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας γεγονέναι. Ἡ οὐκ οἶσθα αὐτὸς, ὡς Κωνσταντίου τοῦ κρατίστου ἀπόγονος γέγονα; Καὶ τούτων οὕτω γνωσθέντων (53) ἡμῖν σοῦ εἶνεκα, οὐδὲ τῆς προτέρας ἐξέστημεν διαθέσεως, ἥς ἔτι νέοι ὄντες τῇ ἡλικίᾳ ἐγὼ τε καὶ σὺ μετεσχήκαμεν (54). Ἀλλὰ γαληνῷ τῷ φρονήματι θεσπίζω ὅσα ἐκατοντάδας χρυσοῦ λετρῶν ἐξαποσταλῆναι μοι παρὰ σοῦ ἐν τῇ παρόδῳ μου τῇ κατὰ τὴν Καίσαρος· ἔτι μου κατὰ τὴν λεωφόρον (55) ὑπάρχοντος· σὺν πολλῷ τῷ τάχει ἀφ' ἱκνουμένου μου ἐπὶ τὸν Περσικὸν πόλεμον· ἐτοίμου (56) ὄντος μου, εἰ μὴ τοῦτο ποιήσεις, πάντα τόπον ἀνασχεύασαι τῆς Καίσαρος· καὶ τὰ πάλαι αὐτῆς ἐξηγεργμένα καλλιουργήματα (57) καταστρέψαι· καὶ κατὰ τόπον ναοὺς τε καὶ ἀγάλματα ἀναστῆσαι· ὥστε με πείσειν πάντας εἶκειν βασιλεῖ Ῥωμαίων, καὶ μὴ ὑπεραίρεσθαι. Τὸ οὖν ἐξονομασθὲν χρυσίον ἐξαριθμοζυγοχαμπανοτροτανίσας καὶ διαμετρήσας, ἀσφαλῶς ἐξαπόστειλόν μοι δι' οἰκείου πιστοῦ σοι ὄντος, δακτυλίῳ (58) τῷ σὺ σφραγισάμενος· ὥστε με, ἐπεγνωχότα (59) καὶν ὅψι ποτα τοῦ καιροῦ τὸ

EPISTOLA MA'.

Βασίλειος Ἰουλιανῷ πρὸς ταῦτα.

1. Μικρά σου τὰ τῆς παρούσης τύχης ἀνδραγαθή-

quo narrat Lampridius itinerum dies publice proponi solitos esse, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab urbe sum exiturus, et, si dii voluerint, in prima mansione mansurus: deinde per ordinem mansiones, deinde stativa, deinde ubi annona accipienda esset, etc.

(56) Ἐτοίμου. Coisl. secundus sic exhibet hunc locum: καὶ εἰ μὴ τοῦτο ποιήσεις, ἐτοίμως ἔχω ἀνασχεύασαι τὴν Καίσαρος. Sed Coisl. primus, Harl., Med. et alii plures ut in textu.

(57) Καλλιουργήματα. Harl. et Bigot. καλλιεργήματα.

(58) Δακτυλίῳ. Post hæc verba, ἐξαπόστειλόν μοι, addit Coisl. primus εἰ συνίδης. Med. εἰ συνείδης. Harl. εἰ συνίδης. Sed hæc minime necessaria, ac melius videntur deesse in Coisl. secund.

(59) Ἐπεγνωχότα. Legendum ἐπεγνωχότι.

(60) Ἄ δὲ ἀνέγων, etc. Ita Harl. Sed hæc desunt in utroque Coisl. et Med. Sic legitur in Bigot. Ἄ γὰρ ἀνέγων κατέγων.

ματα· καὶ φαῦλα τὰ τῆς ἀριστείας, ἥς αὐτὸς τρι-
στευσας καὶ ἡμῶν· οὐχὶ δὲ καὶ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ
ἐαυτοῦ. Ἐγὼ δὲ τρόμῳ συνέχομαι, ὅταν λάβω κατὰ
νοῦν πορφύρεα σε περιβεβλησθαι (61)· στεφάνῳ
δὲ τὴν ἀτιμον κακοσμήσθαι σου κεφαλὴν, ἔπερ διχα
εὐστεβεῖας οὐκ ἐντιμον, ἀλλ' ἀτιμον καθίστησι σου
τὴν βασιλείαν (62). Ἀλλ' αὐτὸς ἐπανελθὼν καὶ
ὑπερμεγέθης γενόμενος, ὥς γε φαῦλοι καὶ μιζήχα-
λοι δαίμονες ἐλχυσάν σε εἰς τοῦτο, οὐ μόνον ὑπὲρ
πάντων φύσιν ἀνθρώπων φρονεῖν φρῆξω (63), ἀλλὰ
καὶ εἰς θεὸν ὑπεραίρεσθαι, καὶ τὴν πάντων μητέρα
καὶ τιθηνὸν Ἐκκλησίαν ἐνυδρίζειν, μηνύσει χρυσά-
μενος πρὸς μὲ τὸν εὐτελέστατον χιλιᾶδα χρυσοῦ
λιτρῶν ἐξαποσταλῆναι σοι παρ' ἐμοῦ. Καὶ ἡ μὲν τοῦ
χρυσίου ὀλκὴ οὐκ ἐθάμβησέ μου τὴν διάνοιαν, εἰ καὶ
μᾶλλον πολλὴ καθίστηται· ἀλλὰ δακρύσαι με πικρῶς
παρασκεύασεν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ταχίστῃ σου ἀπωλείᾳ.
Ἐντεθόμην γὰρ καὶ ἐαυτὸν ὡς ἐγὼ τε αὐτὸς καὶ
ἡ σὴ καλοκάγαθία κοινῶς μεμψήχαμεν τὰ ἱερὰ καὶ
βέλτεστα γράμματα. Ἐκότεροι δὲ (64) διεξήλθομεν
τὰς ἀγίας καὶ θεοπνεύστους Γραφάς, καὶ ἐλάνθανε
μὲν σε τότε οὐδὲν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀκόσμητος
καθέστηκας, ὑπὸ τοιοῦτου φρονήματος στρατοπε-
δευθεὶς. Ἦδεις ἡμῶς πρὸς τῆς χότης, γαληνότετε, ἐπ'
ἀπληστὶς χρημάτων μὴ πολιτεύεσθαι· νῦν δὲ κατὰ
τὴν ἐνεστώσαν δέκα ἑκατοντάδας χρυσοῦ λιτρῶν
ἐξαποσταλῆναι σοι ἐπιζήτησας παρ' ἡμῶν. Φείσα-
σθαι ἡμῶν τοίνυν θέλησον, γαληνότετε, τοσαῦτα
κακτημένων, ὅσα ἂν τήμερον θελήσωμεν φαγεῖν (65)
οὐκ ἐξαρκίζει ἡμῖν. Ἀργεῖ γὰρ, ὡς εἶχες, παρ'
ἡμῖν μαγείρων τέχνη· μάχαιρα δὲ αὐτῶν αἵματιν (66)
οὐ προτομιεῖ. Τὰ μέγιστα (67) τῶν παρ' ἡμῖν
βρωμάτων, ἐν οἷς ἡ ἐκφύλις, χόρτων φύλλα σὺν
ἔρτω τραχυτάτῳ καὶ τῷ ἐξεστρηχότι ὀλέῳ· ὥστε μὴ
ἐκθαμβούμενα (68) ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια ὑπὸ τῆς γασ-
τριμαργίας ἐπ' ἀφροσύνη πολιτεύεσθαι.

2. Ἀπήγγειλε δὲ μοι καὶ τοῦτο Λαῦσος· ὁ οὖν περί-
βλεπτος τριβούνος, ὁ γνήσιός σοι περὶ τὰ ἐσπου-
δασμένα, ὡς γυνὴ τις προσέλευσιν ἐποίησατο ἐπὶ τῆς
σῆς γαληνότητος ἐπ' ἀπωλείᾳ παιδὸς αὐτῆς φαρμα-
κευθέντος· καὶ ὡς κέκριται παρ' ὑμῶν φαρμακοὺς
μὲν μηδαμοῦ εἶναι (69), ὄντας δὲ ἀναιρεῖσθαι· ἡ
ἐκείνους μόνους περιποιεῖσθαι οἷς ἡ μάχη πρὸς τὰ
θηρία. Καὶ τοῦτο, ἐρῶς κριθέν παρ' ὑμῶν, ξένον
μοι πέφηνε. Παντὸς γὰρ γέλωτος ἀνάμεικτον τυγχά-
ναι, πῶς τὰ μεγάλα ἀλγὴ τῶν τραυμάτων μικροῖς
φαρμάκοις ἐπιχειρεῖς θεραπεύειν. Θέλν γὰρ ἐνυδρί-

(61) *Περιβεβλησθαι*. Codices mss. excepto Harl. addunt ἔπερ ἐστὶ βασιλικὸν πρῶδλημα, quod est re-
gale indumentum.

(62) *Βασιλείαν*. Editi habent κεφαλὴν, et addunt :
Καταγελαστότερον δὲ σου οὐκ ἔγνω εἰ τις τεθέσται
πώποτε. Haud autem scio an nemo magis quam te
ridiculum quemquam viderit. Sed hæc nullo in co-
dice nro. vidimus.

(63) *Ἐφρῶ*. Ita Harl., Med. et Vat. Deest ea vox
in utroque Coisliniano.

(64) *Ἐκότεροι δὲ*. Ita Harl. et Coisl. primus.
Καὶ ἑκάτερον δὲ Reg. et Coisl. secundus et Medic.

(65) *Φαγεῖν*. Harl. χορτασθῆναι.

(66) *Αἵματιν*. Medic. αἵματι.

(67) *Τὰ μέγιστα*. Sic Harl., Reg., Med. et uterque

A facta : improba vero quæ contra nos egregie ges-
sisti, vel potius non contra nos, sed contra te-
metipsum. Ego enim contremisco, cum in men-
tem venit te purpura indutum, ac tuum infame
caput corona redimitum esse, quæ sine pietate
non ornat imperium tuum, sed ignominia asper-
git. Tu porro excelsus, et supra modum magnus
effectus, posteaquam scelesti ac omnis virtutis et
honestatis hostes daemones te in hoc pertraxe-
runt, non solum supra omnem humanam natu-
ram sentire cœpisti, sed etiam in Deum verticem
tollere, ac Ecclesiam omnium matrem ac nutri-
cem injuria afflicere, significans mihi, homini
vilissimo, ut auri libras mille ad te mittam. Et
auri quidem pondus animum meum non perculit,
quamvis valde magnum sit; sed amaras mihi la-
crymas excussit, ob hanc tuam celerrimam per-
niciem. Nam mecum ipse considero, me et tuam
strenuitatem sacras ac optimas litteras simul di-
dicisse. Nimirum evolvimus uterque sanctas ac a
Deo inspiratas Scripturas, atque tunc nihil te
latuit. Nunc vero indecorus factus es, ejusmodi
elatione animi veluti castris circumelusus. Nove-
ras nos nudiustertius, serenissime, pecuniarum
copiæ cupidus non esse; et tamen nunc mille
auri libras a me petivisti. Velis nobis, serenissime,
parcere; qui tantum possidemus, quantum, si
hodie comedere voluerimus, nobis non sufficit.
Cessat apud nos, ut par est, coquorum ars; nec
eorum culter sanguinem attingit. Ciborum no-
strorum optimi, quibus affluimus, herbarum so-
lia sunt cum pane asperrimo, et vino acescente :
ne scilicet stupentes sensus nostri ob ventris in-
gluviem in vesania versentur.

2. Nuntiavit et illud mihi Lausus spectabilis
tuus tribunus, ac sincerus mandatorum tuorum
minister, accessisse mulierem quamdam ad tuam
serenitatem ob filii veneno sublato interitum;
atque a vobis judicatum veneficos nusquam esse;
si sint, e medio tolli : aut illos solos conservari,
qui contra bestias pugnant. Atque hoc quod 125
a vobis recte judicatum est, mirum mihi visum
est. Illud enim ridiculum est omnino, quo-
modo magnos vulnere doloris parvis reme-
diis sanare tentes. Dum enim Deum afficis in-

Coisl. Alii *Τὰ βέλτεστα*. Habent iidem codices paulo
post τραχυτάτῳ, si tamen excipias Coisl. secundum,
in quo legitur, ut in aliis nonnullis, βραχυτάτῳ.

(68) *Μὴ ἐκθαμβούμενα*... πολιτεύεσθαι. Ita co-
dex Harlæanus. Alii μὴ ἐκθαμβεῖσθαι... μὴ πολι-
τεύεσθαι. Ibidem Cotelerius ἐπ' ἀπληστὶς πολι-
τεύεσθαι.

(69) *Μηδαμοῦ εἶναι*. Verbum verbo reddidimus.
Nani similia de delatoribus leguntur in Actis S. Cy-
priani : *Legibus testris, ait Cyprianus, bene atque
utiliter cenavistis, delatores non esse*. Sic etiam Ba-
siliius epist. 55. Synodus Nicæna manifeste sanxit
mulieres extraneas non esse. Paulo post legitur in
codice Bigotiano μόνους ζῆν οἷς ἡ, etc.

jaria, frustra viduarum ac orphanorum curam suscipis: quorum alterum stultum est et periculosum; alterum vero humani et misericordis. Grave est nobis, qui privati sumus, apud imperatorem loqui: sed gravius tibi videbitur apud Deum causam dicere. Nullus enim Dei et hominum mediator apparebit. Quæ legisti, non intellexisti; nam si intellexisses, non sane condemnasses.

EPISTOLA XLII*.

Chiloni demonstrat auctor epistolæ non satis esse recte incipere, sed in perseverantia omnia esse posita; plura tradit solitariae vitæ præcepta, in his ut non statim ad summum perfectionis se intendat, sed paulatim progrediatur. Cautum imprimis monet, ne per speciosam causam recte in sæculo vivendi et spirituales conventus obveniendi, solitudinis iustitiam obrepat.

Ad Chilonem discipulum suum.

1. Salutaris rei auctor ero tibi, germane frater, si libenter a me consilium de rebus agendis acceperis: ac de his maxime, de quibus ipse rogasti ut tibi consilium daremus. Nam solitariam quidem vitam incipere multi fortasse ausi sunt: sed rem, ut par est, absolvere pauci profecto elaboraverunt. Ac omnino non in proposito solum consistit exitus: sed in exitu laborum fructus. Nulla ergo utilitas, non properantibus ad propositi finem, sed initio solo monachorum vitam circumscribentibus: quin etiam et deridendum relinquunt suum ipsorum propositum, in ignaviae et levitatis crimen apud externos incurrentes. Nam et de talibus Dominus dicit: *Quis volens domum ædificare, non prius sedens computat sumptum, an habeat quibus opus sit ad absolvendum? ne posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, incipiant illudere ei prætereuntes, dicentes: Ille homo fundamentum posuit, et non potuit consummare*¹⁶. Initium igitur alacrem ac promptum in virtute progressum habeat. Stenim generosissimus athleta Paulus nolens nos de vita bene ante acta securos otiosi, sed quotidie ultra progredi, ait: *Quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, juxta scopum persequor ad bravium supernæ vo-*

¹⁶ Luc. xiv, 28-30.

* Alias I.

(70) *Kal συμπαθοῦς*. Bigot. καὶ λογιστικοῦ.

(71) *Τὸ λέγειν*. Verlit Cotelierius, adversus Deum verba facere. Sed hac voce iudicium designatur, ac omnium actionum reddenda ratio; statim enim additur neminem nunc inter Deum et homines mediatorem futurum. Vide Not. ad epistolam 53.

(72) *Ἄ μέντοι*, etc. Hæc desumpsimus ex codice Harlæano. Desunt enim in Mediceo et utroque Coisl. et aliis a Combefisio et Cotelierio citatis. Narrat Sozomenus lib. v, c. 48, Julianum celeberrimis episcopis scripsisse in hæc verba: *Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων. Legi, cognovi, condemnari: eos autem sic respondisse: Ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως: ei γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως, Legisti, sed non cognovisti; nam si cognovisses, non condemnasses. Addit idem scriptor hanc epistolam Basilio a nonnullis non sine probabili ratione attribui.*

(73) *Πρὸς Χίλωνα*. Hæc epistola in codice Mazariæno inscribitur ὁμιλία πρὸς, etc. In codice

σας, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν μάτην πρόνοιαν ποιῇ. Τὸ μὲν γὰρ μανικὸν καὶ ἐπικίνδυνον, τὸ δὲ φιλοικτιρμονος καὶ συμπαθοῦς (70). Ἐπαχθὲς ἡμῖν λέγειν πρὸς βασιλέα, ἰδιώτας ὄντας· ἐπαχθέστερον δὲ σοὶ φανήσεται τὸ λέγειν (71) πρὸς θεόν. Οὐδαὶς γὰρ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων φανήσεται. Ἄ μέντοι (72) ἀνέγνως, οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως.

EPISTOLÆ MB.

Πρὸς Χίλωνα (73) τοῦ αὐτοῦ μαθητῆρος.

1. Σωτηρίου πράγματος αἴτιος γενήσομαι (74) σοι, ὦ γνήσιε ἀδελφε, εἰ τῷδε συμβουλευθείης παρ' ἡμῶν τὰ πρακτέα· μάλιστα περὶ ὧν ἡμεῖς αὐτὸς παρεχόμενος συμβουλευσά σοι. Τὸ μὲν γὰρ κατάρχεσθαι τοῦ μονήρους βίου πολλοῖς ἴσως τετόλμηται· τὸ δὲ ἀξίως ἐπιτελέσαι ὀλίγοις τάχα που πιπνύηται. Καὶ πάντως οὐκ ἐν προθέσει μόνον (75) τὸ τέλος ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τῇ τέλει τὸ κέρδος τῶν πεπονημένων. Οὐκοῦν οὐδὲν ὀφείλος τοῖς μὴ πρὸς τὸ τοῦ σκοποῦ τέλος ἐπειγομένοις, ἀχρι δὲ τῆς ἀρχῆς μόνης ἱστώει τὸν τῶν μοναχῶν βίον· οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ καταγέλαστον καταλιμπάνουσι τὴν ἐαυτῶν πρόθεσιν, ἀνανδρίας καὶ ἀδουλείας παρὰ τῶν ἐξωθεν ἐγκαλοῦμενοι. Φησὶ γὰρ (76) καὶ ὁ Κύριος περὶ τῶν τοιοῦτων· *Τίς, βουλόμενος οἶκον οἰκοδομηθῆναι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ὑψηλίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν; μὴ ποτε, θέντος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, ἄρξωται ἐμπαίξων αὐτῷ οἱ παραπερενέμενοι, λέγοντες, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος θεμέλιον ἔθηκε, καὶ οὐκ ἰσχυρὸς ἐκτελέσαι. Ἡ οὖν ἀρχὴ ἐχέτω τὴν προκοπὴν προθύμως ἐπὶ τῷ κατορθώματι. Καὶ γὰρ ὁ γενναϊότατος ἀθλητὴς Πυῦλος, βουλόμενος ἡμεῖς (77) μὴ ἐπαμεριμνῆν τοῖς προεβιωμένοις ἀγαθοῖς, ἀλλ' ἐστημίραι εἰς τὸ πρόσω προκόπτειν, λέγει· Τῶν ὑπισθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ*

D Regio 2895 hæc leguntur: Τινὲς τὸν λόγον τοῦτον τοῦ ἀγίου Νεῖλου εἶναι λέγουσι, *Quidam hanc orationem sancti Nili esse dicunt.*

(74) *Γενήσομαι*. Unus ex Regiis codicibus εὐγενήσομαι. Unus itidem Reg. εὐ γενήσομαι.

(75) *Μόνον*. Reg. secundus μόνῃ. Infra duo russ. codices οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ.

(76) *Φησὶ γὰρ*. Voculam addidimus ex duobus miss. Statim Regius secundus πύργον pro οἶκον. Paulo post editi ἵνα μήποτε. Sed ἵνα deest in iisdem miss.

(77) *Ἡμεῖς*. Hanc vocem addidimus ex Reg. codice primo. Secundus sic habet: προθύμως ἐπὶ τῷ τῶν κατορθωμάτων τέλει ἐπειγομένη. Τοῦτο γὰρ διδάσκει ἡμεῖς τῷ ἰδίῳ κατορθώματι... μὴ ἐπαμεριμνῆν τοῖς, etc. Initium igitur acriter properet ad recte factorum finem. Id enim nos docet propriæ virtutis exemplo Paulus; ne scilicet de vita ante bene acta securi otiemur, sed quotidie ultra progrediamur, dicens, etc.

ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω (78) ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως. Τοιοῦτος γὰρ ὑπάρχει ὁλος ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, μὴ ἀρκούμενος τοῖς φθάσαι, ἀλλὰ τρεφόμενος οὐ τοῖς φθάσαι μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς μέλλουσι. Τί γὰρ ὠφελεῖ ἀνθρώπων ὁ χθιζὸς τῆς γαστρὸς κόρος, σημερινὴ τῆς ἐμφύτου πείνης τὴν οἰκίαν τῆς βρώσεως παραμυθίαν μὴ εὐρισκούσης; Οὕτως οὖν οὐδὲ ψυχῆς κέρφος τοῦ χθесиνοῦ κατορθώματος, τῆς σημερινῆς φρεσὶ, τοιοῦτόν σε κρινῶ.

2. Οὐκοῦν μάταιος μὲν τοῦ δικαίου ὁ κόπος, ἀνέγκλητος δὲ καὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὁ τρόπος, ἐπιγενομένης (79) ἐναλλαγῆς· τῷ μὲν ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖρον, τῷ δὲ ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβληθέντι. Ταῦτα καὶ τοῦ Ἰεζεκιήλ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου δογματίζοντος ἔστιν ἀκοῦσαι. Ἐάν γὰρ, φησὶν, ἐκκλίνας ὁ δίκαιος πλημμελήσῃ, οὐ μὴ μνησθῶ τῶν δικαιοσύνῶν ὧν ἐποίησεν ἐμπροσθεν (80)· ἀλλ' ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθάνειται. Τὸ δὲ αὐτὸ φησὶ καὶ περὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ· Ἐάν ἐπιστρέψας ποιήσῃ δικαιοσύνην, ζωὴν ζήσεται ἐν αὐτῇ. Ποῦ γὰρ οἱ τοσοῦτοι Μωυσῆ τοῦ θεράποντος πόνοι, τῆς ἐν στιγμή (81) ἀντιλογίας παραγραφάμενης αὐτοῦ τὴν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσεῖδον; Ποῦ δὲ καὶ ἡ τοῦ Γιεζὴ συναναστροφή πρὸς τὸν Ἐλισσαῖον, φιλοχρηματίας χάριν λέπρα ἐπισπασαμένου; Τί δὲ καὶ τοῦ πλῆθους τῆς σοφίας τῷ Σολομῶντι ὕψος, καὶ ἡ προλαβοῦσα τοιαύτῃ ἐννοια εἰς Θεόν (82), ὑστερον ἐκ τῆς γυναικομανίας εἰς εἰδωλολατρείαν αὐτοῦ ἐκπεπτωκότος; Ἀλλ' οὐδὲ τὸν μακάριον Δαβὶδ ὁ μεττωρισμὸς ἀφῆκεν ἀνέγκλητον διὰ τὴν εἰς τὴν τοῦ (83) Ὁρίου πλημμέλειαν. Ἦρκει δὲ καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα ἀπὸ τοῦ κρείττονος εἰς τὸ χεῖρον μετέπτωσης, πρὸς ἀφάλειαν τοῦ κατὰ Θεὸν πολιτευομένου, ὅς, ἐν τοσοῦτοις χρόνοις μαθητευθεὶς τῷ Χριστῷ, ὑστερον μικρῷ λήμματι τὸν διδάσκαλον ἀπεμπόλησας, ἐκτυπῶ ἀγγέλλον ἐπραγματεύεσθαι. Τοῦτο οὐ γνωστὸν σοι ἔστω (84), ἀδελφε, ὅτι οὐχ ὁ καλῶς ἀρχόμενος, οὗτος τέλειος· ἀλλ' ὁ καλῶς ἀποτιθέμενος, οὗτος ὀκίμος παρὰ Θεῷ. Μὴ οὖν ὥς ὑπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀδελφε, μηδὲ νυσταγμὸν σοὶς βλεφάροις, ἵνα σωθῇς ὡσπερ ὄρχας ἐκ βρόχων, καὶ ὡσπερ ὕρνεον ἐκ παγίδος. Βλέπε γὰρ, ὅτι (85) ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις, καὶ ἐπάνω τείχους ὑψηλοῦ περιπατεῖς, ὅθεν οὐκ ἀκίνδυνον τῷ καταπεσόντι τὸ πτώμα. Μὴ οὖν εὐθέως εἰς ἀκρότητα ἀσκήσεως ἐκτείνῃς σκευτόν· μάλιστα μηδὲ θαρβύτης (86) σκευτῷ, ἵνα μὴ ἐξ ἀπειρίας ἀφ' ὕψους τῆς ἀσκήσεως πέσῃς. Κρεῖσσον γὰρ ἡ κατ' ὀλίγον

A cationis¹⁷. Nam talis **126** est tota hominum vita non contenta iis quæ præcesserunt, sed nutrita non magis præteritis quam futuris. Quid enim prodest homini hesternæ ventris satietas, hodie insita fame conveniens cibi solatium non inveniente? Sic igitur neque animæ lucrum ullum ex recte facto hesterno, quod ab hodierno opere justo deseritur. *Qualem enim, inquit, reperio te, talem te judico.*

ἀπολιμπανομένου δικαιοπραγίας. Οἶον γὰρ εἶρω σε,

2. Itaque vanus est iusti labor, inculpati item sunt peccatoris mores, superveniente immutatione; alteri quidem a virtute ad vitium, alteri autem a vitio ad virtutem translato. Hæc et Ezechielem velut ex persona Domini docentem audire licet. Si enim, inquit, justus declinans deliquerit, non recordabor eorum quæ juste fecit antea: sed in peccato suo morietur¹⁸. Dicit autem idipsum et de peccatore: Si considerans fecerit justitiam, vivet in ipsa¹⁹. Quo enim tot ac tanti labores famuli Moysis, cum ipsum vel unius momenti contradictio terræ promissæ aditu arcuerit? Quo et Giezi cum Elisæo convictus, cum sibi lepræ pecunie amore asciverit? Quid et sapientiæ multitudo Salomonem juvit, tantusque Dei amor præteritus, cum postmodum insano mulierum amore delapsus sit in idololatriam? Sed neque beatum Davidem mentis aberratio inculpatum dimisit, ob admissum in uxorem Uriæ peccatum. Satis autem esset et Judæ a virtute ad vitium lapsus, ad eum, qui vitam secundum Deum agit, communiendum: qui tamdiu Christi discipulus, postea magistro ob exiguum lucrum divendito, sibi ipse laqueum paravit. Illud itaque perspectum tibi sit, frater, non eum qui bene incipit, perfectum esse: sed qui bene desinit, eum esse Deo probatum. Ne igitur dederis, frater, somnum oculis, neque palpebris tuis dormitationem²⁰, ut salvus fias velut dama ex cassibus, et velut avis ex laqueis²¹. Considera per medios te laqueos transire, et supra excelsum murum ambulare, ex quo periculosus cadenti lapsus. Quapropter ne statim ad vitæ asceticæ apicem temetipsum intendas: maxime vero ne tibi ipse confidas, ut ne ob imperitiam ex summo ascetici instituti labaris. Nam satius fuerit paulatim proficere. Itaque voluptates vitæ sensim subtraho, tuam omnem consuetudinem delens, ne forte si subito omnes simul voluptates irritaris, tibi ipse turbam tentationum accersas. Cum autem unum voluptatis

¹⁷ Philip. iii, 13, 14. ¹⁸ Ezech. xlviii, 24. vi, 5.

(78) Διώκω. Reg. secundus διώκων. Paulo post ex eodem addidi ὁλος post ὑπάρχει.

(79) Ἐπιγενομένης. Sic duo mss., melius quam in editis ἐπαγομένης.

(80) Ἐμπροσθεν. Deest in Reg. secundo. Paulo post idem codex δτι ζωὴν.

(81) Τῆς ἐν στιγμή. Reg. secundus τῆς στιγμῆς τῆς, cum momentum contradictionis.

(82) Ἐννοια εἰς Θεόν. Recte observat Combesi-

¹⁸ ibid. 27, 28. ¹⁹ Psal. cxxxi, 4. ²⁰ Prov.

sus legendum εὐνοια εἰς Θεόν, idque in interpretando secuti sumus.

(83) Εἰς τὴν τοῦ. Sic duo codices mss. Editi εἰς τοῦ. Ibidem editi ἀρχεῖ. Duo codices ut in textu. Ibidem paulo post μαθητευθεὶς τῷ Κυρίῳ.

(84) Ἐστω. Deest in duobus mss.

(85) Βλέπε γὰρ, ὅτι. Sic duo codices, alius βλέπε, ὅτι. Editi βλέπε, ὡς.

(86) Θαρβύτης. Sic duo mss. Editi θαρβύτης.

morbum vi superaveris, accinge te ad voluptatem aſiam debellandam; et ita demum voluptates omnes tempeſtively domabis. Nam voluptatis quidem nomen unum, ſed res diverſæ. Sis itaque primuni, frater, in **127** tentatione omni patiens. Qualibus autem tentationibus fidelis probatur, damnis mundanis, criminationibus, mendaciis, contumacia, obſectationibus, perſecutionibus? His et ſimilibus probatur fidelis. Deinde ſis etiam quietus, non præceps verbis, non litigioſus, non in contentione pronus, non cupidus gloriæ vanæ, non effuſtiens arcana, ſed fide dignus, non in ſermone multus, ſed eſto ſemper non ad docendum, ſed ad diſcendum paratus. Ne curioſe de vita mundana inquireas, unde nihil tibi accellurum ſit emolumenti. Ait enim: *Ut ne loquatur os meum opera hominum*¹¹. Qui enim ea quæ peccatorum ſunt ludens loquitur, cito in ſe exſuſcitatur voluptates. Imo potius curioſus ſis in vita juſtorum exquirenda: ita enim tibi ipſe comparabis utilitatem. Ne ſis tui oſtendendi cupidus, pagos aut domos circumcursans; ſed hæc ut animarum laqueos fuge. Si quis autem te ob multam pietatem, in domum ſuam multis de cauſis invitet, diſcat qui talis eſt fidem centurionis ſequi, qui, cum Jeſus curationis ergo ad ipſum properaret, deprecatus eſt his verbis: *Domine, non ſum dignus ut intres ſub lectum meum, ſed tantum dic verbum et ſanabitur puer meus*¹². Cum autem ei Jeſus dixiſſet: *Vade, ſicut credidiſti, fiat tibi*¹³: puer illa ipſa hora ſanatus eſt. Hoc itaque tibi notum ſit, frater, non Chriſti præſentia, ſed petentis fide liberatum fuiſſe ægrotantem. Ita et nunc precante te in quo fueris loco, et ægroto credente ſe precibus tuis adjutum iſi, evenient illi omnia ex ſententia.

Τούτο οὖν γνωſτὸν σοι ἔſτω, ἀδελφε, ὅτι οὐχ ἡ τοῦ Χριſτοῦ παρουσία, ἀλλ' ἡ πίſτις τοῦ αἰτουόντος ἡλευθέρωſε τὸν κάμνοντα. Οὕτω καὶ νῦν, τοῦ εὐχομένου ἐν ᾧ ἡς (92) τόπω, καὶ τοῦ κάμνοντος πιſτευόντος, εἰ ταῖς οἰαῖς εὐχαῖς βοηθήſεται, ἀποδίδεται αὐτῷ πάντα καταθυμῶς.

3. Plus autem quam Dominum propinquos tuos non diliges. Qui enim, inquit, patrem, aut matrem, aut fratres ſupra me diligit, non eſt me dignus¹⁴. Quid vero ſibi vult Domini mandatum? Si quis, inquit, non tollit crucem ſuam, et ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus¹⁵. Quod ſi iis qui ſanguine tibi conjuncti ſunt, una cum Chriſto mortuus eſ, quid rursus viſ cum illis verſari? Sin autem quæ deſtruxiſti propter Chriſtum, rursus ædificas propter cognatos tuos, prævaricatorem teipſum conſtituiſ. Ne igitur ob allinium tuorum

προκοπή. Κατὰ μικρὸν οὖν κλέπτε τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, ἐξαφανίζων ſταυτοῦ πᾶσαν ſυνήθειαν (87), μήποτε, ἀθρόως πάſας ὁμοῦ ἐρεθίſας τὰς ἡδονὰς, ὄχλον πειραſμῶν ſταυτῷ ἐπαγάγῃς. Ἦνίκα δ' ἂν τοῦ ἐνδὸς πάθους τῆς ἡδονῆς κατὰ κράτος περιγένη, πρὸς τὴν ἐτέραν ἡδονὴν παράταξαι, καὶ οὕτω παſῶν τῶν ἡδονῶν εὐχαίρως περιγένηſη. Ἡδονῆς γὰρ ὄνομα μὲν ἐν, πράγματα δὲ διάφορα. Τοῖνυν, ἀδελφε, ἔſο πρῶτον μὲν ὑπομονητικὸς (88) πρὸς πάντα πειραſμὸν. Πειραſμοῖς δὲ ποταποῖς δοκιμάζεται ὁ πιſτὸς, ζημίαις κοſμικαῖς, ἐγκλήμασι, καταφύſματιν, ἀπειθείαις, καταλαλιαῖς, διωγμοῖς; Εἰς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δοκιμάζεται ὁ πιſτὸς. Ἐπειτα δὲ καὶ ἡ τύχης ἔſο, μὴ προπιτῆς ἐν λόγῳ, μὴ ἐριſτικὸς, μὴ φιλόνεικος, μὴ κανόδοξος, μὴ ἐξηγητικὸς, ἀλλὰ φιλόπιſτος (89)· μὴ ἐν λόγῳ πολὺς, ἔτοιμος δὲ ἔſθαι αἰὲ μὴ πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς μάθηſιν. Μὴ περιεργάζου βίου κοſμικοὺς, ὅθεν οὐδὲν σοι προτῆνεται ὄφελος. Φησὶ γάρ· Ὅπως ἂν μὴ λαλήſῃ τὸ ſτέμα μου τὰ ἐργατῶν ἀνθρώπων. Ὁ γὰρ ἡδέως λαλῶν τὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐτοίμως καθ' ἑαυτοῦ ἐξυπνίζει τὰς ἡδονὰς. Μᾶλλον δὲ πολυπραγμόνει τὸν τῶν δικαίων βίον· οὕτω γὰρ ἀνεύρῃſεις ἑαυτῷ ὄφελος. Μὴ ἔſο φιλενδεικτῆς (90), περιάγων τὰς κώμας ἢ τὰς οἰκίας· φεύγε δὲ ταῦτας ὡς ψυχῶν παγίδας. Εἰ δὲ τις διὰ πολλὴν εὐλάβειαν προτρέπειται ſε εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον πολλῶν προφάſεων ἕνεκα· μανθανέτω ὁ τοιοῦτος ἀκολουθεῖν τῇ πίſτει τοῦ ἑκατοντάρχου, ὅς, τοῦ Ἰηſοῦ θεραπεῖας χάριν πρὸς αὐτὸν ἐπειγομένου, παρητήτατο λέγων· Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰſέλθῃς, ἀλλὰ μένον εἰπὲ λόγον (91), καὶ λαθήſεται ὁ παῖς μου. Τοῦ δὲ Ἰηſοῦ εἰπόντος αὐτῷ· Ὑπαγε, ὡς ἐπίſτευſας, γενηθήτω σοι· ἰάθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Πλέον δὲ τοῦ Κυρίου τοὺς οἰκίους σου μὴ ἀγαπήſεις. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν, φησὶ, πατέρα ἢ μητέρα, ἢ ἀδελφοὺς ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔſτι μου ἀξιος. Τί ἐξ βούλεται ἡ τοῦ Κυρίου ἐντολή; Εἰ τις, φησὶν, οὐκ αἶρει τὸν ſταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς. Εἰ ſυναπείθανες τῷ Χριſτῷ ἀπὸ τῶν ſυγγενῶν σου τῶν κατὰ ſάρκα, τί πάλιν ἐν αὐτοῖς ἀναſτρέφεſθαι θέλεις; Εἰ δὲ ἂ κατέλυſας διὰ Χριſτὸν, πάλιν ταῦτα οἰκοδομῇς διὰ τοὺς ſυγγενεῖς σου, παραβάτην ſεαυτὸν καθιſτῇς. Μὴ οὖν διὰ χρεὸς τῶν ſυγγενῶν σου ἀναχωρήſῃς

¹¹ Psal. xvi, 4. ¹² Matth. viii, 8. ¹³ ibid. 13. ¹⁴ Matth. x, 37. ¹⁵ Luc. xiv, 27.

(87) *Συνήθειαν*. Combefiſius intelligit de conſuetudine ſæcularium et maxime mulierum. At multo ſatius viſum eſt hæc accipere de vitiorum abolenda conſuetudine. Sic infra auctor Epistolæ ad juniores ſuadet ὁργῆς ἀφανισμόν. Baſilius Reg. ſus. p. 344: Οὐ μικρὸς δὲ οὗτος ἀγὼν τῆς ἑαυτοῦ ſυνήθειας περιγενέſθαι. Non lere autem illud *cerlamea*, ſuam ipſius conſuetudinem vincere.

(88) Ὑπομονητικὸς. Reg. ſecundus ὑπομονικὸς.

(89) *Φιλόπιſτος*. Percommoda videtur Combefiſii emendatio, qui legendum cenſet φιλόπιεſτος, audiendi cupidus.

(90) *Φιλενδεικτῆς*. Duo mss. φιλεκδημητῆς, peregrinandi cupidus.

(91) *Εἰπὲ λόγον*. Codex Maz. εἰπὲ λόγῳ.

(92) Ἐν ᾧ ἡς. Sic mss. Editi ἐν ᾧ ἡ. Paulo poſt editi ταῖς εὐχαῖς et ἀγαπήſῃς. Mss. ut in contextu.

τοῦ τόπου σου· ἀναχωρῶν γὰρ ἐκ τοῦ τόπου σου, ὡς ἀναχωρήσεις (93) ἐκ τοῦ τρόπου σου. Μὴ ἔσῃ ὀχλοχαρής, μὴ φιλόχωρος, μὴ φιλοπολίτης, ἀλλὰ φιλέρημος, ἐφ' ἑαυτῷ μένων ἀεὶ ἀμετεωρίστως, τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ψαλμωδίαν ἔργον ἡγούμενος. Μηδὲ τῶν ἀναγνωσμάτων κατολιγώρησας, μάλιστα τῆς Νέας Διαθήκης (94), διὰ τὸ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πολλάκις βλάβην ἐγγίνεσθαι· καὶ οὐχ ὅτι ἐγράφη βλαβερά, ἀλλ' ὅτι ἡ τῶν βλαπτομένων διάνοια ἀσθενῆς. Πᾶς γὰρ ἄρτος τρόφιμος, ἀλλὰ τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐπιβλαβής. Οὕτως οὖν πᾶσα Γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, καὶ οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτῆς· εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ κοινὸν εἶναι, ἔχειν (95) κοινόν. Πάντα δὲ δοκιμάζει· τὸ καλὸν κἀγαθόν· ἀπὸ παντὸς εἰδους πονηροῦ ἀπέχου. Πάντα γὰρ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Ἔσο οὖν τοῖς συντυχάνουσί σοι ἐν πίστει ἀπρόσκοπος, προσχαρής, φιλάδελφος, ἡδύς, ταπεινόφρων, μὴ ἐκπίπτων τοῦ σκοποῦ τῆς φιλοξενίας διὰ βρωμάτων πολυτελείας (96), ἀρχοῦμενος δὲ τοῖς παροῦσι, τῆς καθημερινῆς χρείας τοῦ μονήρου βίου μηδὲν πλέον ἀπὸ τίνος λάβης· καὶ μάλιστα φύγε τὸν χρυσὸν ὡς ψυχῆς ἐπίδουλον καὶ ἀμαρτίας πατέρα, ὑπουργὸν δὲ τοῦ διαδόλου. Μὴ προφάσει τῆς εἰς τοὺς πένητας διακονίας σεαυτὸν ὑπόδικον φιλοχρηματίας καταστήσῃς. Εἰ δέ τις πτωχῶν ἕνεκα κομίζει σοι χρήματα, γνῶς δὲ (97) τινὰς εἶναι λειπομένους· αὐτῷ ἔχειν, ὃ ὑπάρχει τῶν χρημάτων, ἀποκομίσαι τοῖς ὑστερουμένοις (98) ἀδελφοῖς συμβούλευσον, μήποτε μολύνῃ σου τὴν συνείδησιν ἡ τῶν χρημάτων ὑποδοχή.

4. Τὰς ἡδονὰς φεῦγε· τὴν ἐγκράτειαν διώκε· καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῖς πόνοις ἄσκει· τὴν δὲ ψυχὴν τοῖς πειρασμοῖς ἐθίζει (99). Τὴν σώματος καὶ ψυχῆς ἀνάλυσιν ἀπαλλαγὴν παντὸς κακοῦ τιθέμενος, ἐκδέχου τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν, ἧς πάντες οἱ ἅγιοι μέτοχοι γεγόνασιν. Σὺ δὲ (1), ἀδιαλείπτως ζυγισατῶν, ἀντιπαρτίθῃς τῇ διαβολικῇ ἐννοίᾳ τὸν εὐσεβεῖ λογισμὸν, ὥσπερ ἐπὶ τρυφάνης τῇ ῥοπῇ τῆς πλάστιγγος τούτῳ παραχωρῶν· καὶ μάλιστα ὅταν ἐπαναστάσῃ ἡ πονηρὰ ἐννοια λέγῃ· Τί σοι τὸ ὄφελος τῆς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ διαγωγῆς; τί σοι τὸ κέρδος τῆς ἀναχωρήσεως τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων συνθεσίας; Ἢ οὐκ ἔγνως τοὺς πρὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμένους ἐπισκόπους τῶν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν τοῖς ἀνδράσι (2) συνήθως συνδιαζῶντας, καὶ τὰς πνευματικὰς ἀδιαλείπτως ἐπιτελοῦντας πανηγύρεις, ἐν αἷς μάλιστα πρὸς τοῖς παραγενομένοις γίνεται ὄφελος; Ἐκεῖ γὰρ

93 II Tim. iii. 16. 94 I Thess. v. 21. 95 I Cor. vi. 12.

(93) Ἀναχωρήσεις. Sic unus ex Regiis, melius quam editi ἀναχωρήσεις. Paulo post editi ἐφ' ἑαυτὸν μένων ἀεὶ ἀμετεωρίστως. Mss. ut in textu.

(94) Μάλιστα τῆς Νέας. Reg. secundus μάθε τὰ τῆς Νέας.

(95) Ἐχειν. Sic unius codicis ope emendatur quod erat in editis ἔχειν.

(96) Πολυτελείας. Sic Reg. secundus. Editi πολυτέλειαν.

(97) Γνωὺς δέ. Sic Reg. secundus, alius γνῶντις δέ. Mox editi ὑπάρχει. Mss. ut in textu.

usus a loco tuo recedas : recedens enim a loco tuo, fortasse a moribus tuis recedes. Non amator sis turbæ, non ruris, non civitatum, sed solitudinis : apud temetipsum manens semper citra ulla mentis aberrationem ; precationem et psalmodiam opus tuum esse existimans. Neque etiam lectiones negligas, Testamenti Novi maxime, propterea quod sæpe ex Veteri Testamento oritur detrimentum : non quod scriptæ sint res noxiæ, sed quod eorum qui læduntur, mens infirma. Omnis enim panis ad alendum idoneus ; sed nocet infirmis. Sic igitur omnis Scriptura divinitus inspirata est atque utilis", nec in ea quidquam inquinatum est ; nisi quod quis inquinatum esse putat, id ipsi inquinatum est. 128 Omnia autem proba : quod bonum est, tene : ab omni specie mala abstine". Omnia enim licent, sed non omnia expediunt". Itaque his quibuscum versaris nulla in re sis offendiculo, sis lætus, fratrum amans, blandus, humilis, non excidens hospitalitatis proposito per eduliorum lautitiam, sed presentibus contentus, nihil a quocumque ultra quotidianum solitariae vitæ usum accipias : ac præsertim fuge aurum velut animæ insidiatorem, et peccati patrem, ac diaboli ministrum. Te ipse avaritiæ obnoxium ne constitueris, obtentu ministerii erga pauperes. Si quis autem egenorum gratia afferat tibi pecunias, et aliquos noveris indigere ; ei ipsi, cui sunt pecuniæ, consilium da, ut fratribus indigentibus distribuat, ne forte conscientiam tuam coinquent acceptæ pecuniæ.

4. Voluptates fuge : prosequere continentiam ; ac corpus quidem laboribus exerce : animam vero assuefacito tentationibus. Pro certo tenens corporis et animæ dissolutionem mali cujuscunque esse liberationem, bonorum æternorum expecta fruitionem, cujus omnes sancti effecti sunt participes. Tu vero indesinenter expendens ac librans, diabolico suggestui oppone piam cogitationem, ei velut in trutina momento lancia præponderanti cedens. Et præsertim cum prava insurgens cogitatio dixerit : Quæ utilitas degendi in hoc loco ? quod lucrum secessus ab hominum societate ? An ignoras constitutos a Deo episcopos Ecclesiarum Dei cum hominibus ex more vivere, et spirituales indesinenter celebrare conventus, quos qui obeunt plurimum percipiunt utilitatis ? Illic enim Proverbiorum aperiuntur

(98) Ὑστερουμένοις. Sic Reg. secundus pro eo quod est in editis στερουμένοις. Mox duo mss. μολύνῃ, editi μολύνει.

(99) Ἐθίζει. Duo codices a Combefisio citati καρτερεῖ.

(1) Σὺ δέ. Editi pro his vocibus habent σεαυτὸν, et paulo post τοῦτο παραχωρῶν. Vulnus sanatum ope Reg. secundi, in quo etiam legitur ἀντιπαρτίθῃς.

(2) Τοῖς ἀνδράσι, etc. Editi τοὺς ἀνδράς συνήθως συνοδίζοντας. Emendavimus ope Regii secundi.

ænigmata, explicantur apostolica documenta, exponuntur evangelicæ sententiæ, theologia auditur; illic congressus fratrum spiritualium, magnam occurrentibus ex vultus aspectu utilitatem præbentium. Tu autem te ipse a tantis bonis effecisti alienum, atque hic desides belluarum in morem effertus. Vides enim hic solitudinem magnam, inhumanitatem non modicam, penuriam doctrinæ, disjunctionem a fratribus, ac spiritum erga Dei mandatum valde inertem ac sordidem. Cum igitur talibus ac tantis te speciosis rationibus prava insurgens cogitatio frangere voluerit; oppono ei per piam ratiocinationem ipsius rei experientiam, dicens: Quandoquidem tu mihi dicis bona esse quæ in mundo sunt, propterea ego illuc transmigravi, indignum meipsum iudicans mundi bonis. Sunt enim mundi bonis mala admista, ac longe exsuperant mala. Nam cum aliquando accessissem ad spirituales conventus, in unum fratrem vix tandem incidi, qui Deum timere videbatur; sed is tenebatur **129** sub diabolo; atque ex ipso audiui lepidos sermones, et conflictas ad obvios quosque decipiendos fabulas. Multos post ipsum offendi fures, raptores, tyrannos. Vidi ebriorum speciem indecoram; vidi sanguinem oppressorum; vidi quoque mulierum pulchritudinem, qua pudicitia mea torquebatur. Ac fornicationis quidem opus effugi; sed virginitatem meam cordis cogitatione inquinavi. Et multos quidem sermones animæ utiles audiui; sed tamen nullum apud magistrum reperi dignam sermonibus virtutem. Post hoc rursus audiui innumerabiles tragœdias, quæ effeminatis modis animum subibant. Rursus audiui citharam suaviter resonantem, plausum saltantium, scurrarum vocem, stoliditatem multam, facetias, turbæ immensæ clamorem. Vidi lacrymas spoliatorum, dolores eorum qui abducebantur a tyrannide, ejulatum eorum qui torquebantur. Et vidi, et ecce non erat conventus spiritualis, sed mare ventis agitatum ac turbatum, omnes simul fluctibus suis tentans obruere. Dic mihi, o cogitatio mala, et temporariæ voluptatis ac vanæ gloriæ dæmon, quid mihi est lucri, si hæc et spectem et

A ἀποκαλύψεις παροιμιακῶν αἰνιγμάτων, λύσεις ἀποστολικῶν διδαγμάτων, εὐαγγελικῶν νοημάτων (3) ἐκθεσις, θεολογίας ἀκρόασις, ἀδελφῶν πνευματικῶν συντυχίαι (4), μεγάλην τοῖς ἐντυχάνουσιν ἐκ τῆς θείας τοῦ προσώπου τῆν ὠφέλειαν παρεχόντων. Σὺ δὲ, τοσούτων ἀγαθῶν ἀλλότριον σεαυτὸν καταστήσας, κάθησαι ἐνθάδε ἐξηγριωμένος ὥσως τοῖς θηρίοις. Ὁρᾷς γὰρ ἐνταῦθα ἐρημίαν πολλήν, ἀπανθρώπων οὐκ ὄντην, ἀπορίαν διδασκαλίας, ἀδελφῶν ἀλλοτριώσιν, καὶ τὸ πνεῦμα περὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἀργίαν ἔχον πολλήν. Ὅταν οὖν τοιαύταις καὶ τοσαύταις εὐλογοφάνεσι προφάσεσιν ἐπαναστῇς ἡ πονηρὰ ἐννοία καταβρέξῃ σε θέλη (5), ἀντιπαράθεῖς αὐτῇ διὰ τοῦ εὐσεβοῦς λογισμοῦ τὴν πείραν τοῦ πράγματος, λέγων· Ἐπειδὴ σὺ λέγεις μοι καλὰ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι, διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐνταῦθα μετήκχησα, ἀνάξιον ἑμαυτὸν κρίνας τῶν τοῦ κόσμου καλῶν. Παραμέμικται γὰρ τοῖς τοῦ κόσμου καλοῖς τὰ κακὰ, καὶ μᾶλλον ὑπερβαίνει τὰ κακὰ. Παραγενόμενος (6) γὰρ ποτε ἐν ταῖς πνευματικαῖς πανηγύρεσιν, ἐνὶ μὲν ἀδελφῶ μάλιστα ποτὲ περιέτυχον, τὸ μὲν δοκεῖν (7) φοβουμένῳ τὸν Κύριον, κρατούμενῳ δὲ ὑπὸ τοῦ διαδόλου, καὶ ἔχουσα παρ' αὐτοῦ λόγους κομφοῦς, καὶ μύθους πεπλασμένους εἰς ἀπάτην τῶν ἐντυχανόντων. Πολλοῖς δὲ μετ' αὐτὸν (8) συνέτυχον κλίπταις, ἄρπαξι, τυράννοις. Εἶδον μεθύοντων σχῆμα ἀσχημον, τὰ αἵματα (9) τῶν καταπονδουμένων. Εἶδον δὲ καὶ κάλλος γυναικῶν, βρασανίζον μου τὴν σωφροσύνην. Καὶ τὸ μὲν τῆς πορνείας ἔργον διέφυγον· τὴν δὲ ἑμαυτοῦ παρθενίαν ἐμύλωνα κατὰ διάνοιαν καρδίας. Καὶ πολλῶν μὲν ἀκήκοα λόγων ψυχωφελῶν· πλήν παρ' οὐδενὶ τῶν διδασκάλων εὗρον ἀξίαν τῶν λόγων τὴν ἀρετὴν. Μετὰ δὲ τοῦτο πάλιν μυρίων ἔχουσα τραγωδημάτων, μέλεσι τεθρυμμένοις ἐνδοδυμένων (10). Πάλιν ἀκήκοα κιθάρας ἡδὺ ἡχούσης, τῶν κρότων (11) τῶν ἀλλομένων, τῆς φωνῆς τῶν γελοιαστῶν, μωρίας πολλῆς καὶ εὐτραπείας, ἡγλίου ἀμυθήτου βοῆς. Εἶδον τὰ δάκρυα τῶν συληθέντων, τὰς δόνας τῶν ἀπαγομένων (12) ὑπὸ τῆς τυραννίδος, τὴν οἰμωγὴν τῶν βρασανιζομένων. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν πανήγυρις πνευματικῇ, ἀλλὰ θάλασσα ἀνεμιζομένη καὶ ταραττομένη, πάντας ὁμοῦ τοῖς αὐτῆς (13) κύμασι καλύψαι σπουδάζουσα. Λέγε μοι, ὦ κακὴ ἐννοία, καὶ ὁ τῆς προσκαίρου ἡδοναθείας τι καὶ κενοδοξίας θαίμων, τί μοι

(3) *Νοημάτων*. Reg. secundus διαταγμάτων. *Μαζαρινæus* cod. παραγγεμάτων.

(4) *Συντυχίαι*. Reg. secundus Συντυχία μεγάλην τοῖς συντυχάνουσιν ἐκ τῆς προσόδου αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος χάριτος τὴν ὠφέλειαν παρέχουσα: *Fratrum spiritualium congressus magnam congregantibus ex insita illis Spiritus gratia utilitatem ferens.*

(5) *Σε θέλη*. Pronomen additum ex Regio secundo.

(6) *Παραγενόμενος*. Sic duo mss. Editi παραγενόμενος.

(7) *Τὸ μὲν δοκεῖν*. Sic Reg. secundus. Editi τῷ μὲν δοκεῖν. Paulo post cod. *Μαζ.* πεπλεγμένους.

(8) *Μετ' αὐτόν*. Duo mss. μετ' αὐτοῦ, cum eo.

(9) *Τὰ αἵματα*. Auctor hujus epistolæ, quem in *Palæstina* vixisse non obscure perspicitur, videtur horribili vitiorum pictura hanc potissimum gentem notare. Illius narrationem confirmat *Gregorius Nys-*

senus, qui in epistola de iis qui adeunt *Hierosolyma*, tom. III, p. 633, testatur nullum esse impuritatis genus, quod non in locis *Hierosolymitanis* perpetretur: adulteris, furta, idololatrias et cædes commemorat, ac nullibi tantum furoris esse ad fundendum sanguinem, non ex rumore aliquo, sed ex oculorum suorum testimonio asseverat.

(10) *Ἐνδοδυμένων*. Post hanc vocem legitur in Reg. secundo ἀπάτην, sed videtur obrepisse pro πάλιν quod deest in hoc codice.

(11) *Τῶν κρότων*. Ita Reg. secundus. Editi τὸν κρότον. Ibidem duo codices τῶν ὁχομένων. Paulo post legendum βοῆς, ut hoc nomen cum cæteris præcedentibus consonet.

(12) *Ἀπαγομένων*. Ita duo Regii codices. Editi ἐπαγομένων.

(13) *Τοῖς αὐτῆς*. Ita unus codex: alius τοῖς ἐαυτῆς. Editi τοῖς αὐτοῖς.

τὸ ὄφελος τῆς τούτων θεωρίας τε καὶ ἀκροάσεως, ἢ μηδὲν τῶν ἀδικουμένων βοηθῆσαι ἰσχύοντι, μήτε δὲ τοῖς ἀδυνάτοις ἐπαμῦναι, μήτε τοὺς (14) σφαλλομένους διορθώσασθαι συγχωρουμένων· τάχα δὲ μέλλοντι (15) καὶ ἑμαυτὸν προσπολλύνει; Ὅσπερ γὰρ ὀλίγον ὕδωρ καθαρὸν ὑπὸ πολλῆς ζάλης ἀνέμου καὶ κνηριοῦ ἀφανίζεται, οὕτως ἂν νομίζομεν καλὰ ἐν τῷ βίῳ ποιεῖν (16), ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν καλύπτεται. Αἱ μὲν γὰρ τραγωδίαὶ ὥσπερ σκόλοπες τοῖς κατὰ τὸν βίον δι' εὐθυμίας καὶ χαρᾶς ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐμπήσσονται, ἵνα τῆς ψαλμοδίας ἐπισκοπίσῃ τὸ καθαρὸν· αἱ δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὁ ὀδυρμὸς τῶν ἀδικουμένων ἀνθρώπων παρὰ τῶν ὁμοφύλων ἐπάγονται, ἵνα δευχθῇ τῶν πενήτων ἡ ὑπομονή.

5. Τίς οὖν ὠφέλεια ἔμοι, ἡ δηλονότι τῆς ψυχῆς ἡ βλάβη; Διὰ τοῦτο οὖν ἐγὼ μεταναστεύω ἐπὶ τὰ ὄρη ὡς στρουθίον. Ὡς στρουθίον γὰρ ἐρβύσθην ἐκ τῆς πατρίδος τῶν θηρευόντων. Καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ ἐρήμῳ διέγω, ὡ κακὴ ἔννοια, ἐν ἧ ὁ Κύριος διέτριβεν. Ἐνταῦθα ἡ δρυς ἡ Μαμβρή (17)· ἐνταῦθα ἡ οὐρανοφόρος κλίμαξ, καὶ αἱ τῶν ἀγγέλων παρεμβολαί, αἱ τῷ Ἰακώβ ὁφείλονται· ἐνταῦθα ἡ ἔρημος, ἐν ἧ ὁ λαὸς ἀγνισθεὶς ἐνομοθετήθη, καὶ οὕτως εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσελθὼν (18) εἶδε Θεόν. Ἐνταῦθα τὸ ὄρος εἰς Καρμήλιον, ἐν ᾧ Ἰλίας, ἀυλιζόμενος τῷ Θεῷ ὑπέρβησεν. Ἐνταῦθα τὸ πεδίον ἐν ᾧ ἀναχωρήσας Ἐσδρας, πάσας τὰς θεοπνεύστους βίβλους προσηματίε Θεοῦ ἐξηρεύετο. Ἐνταῦθα ἡ ἔρημος, ἐν ἧ ὁ μακάριος Ἰωάννης, ἀκριδοφαγῶν, μετάνοιαν τοῖς ἀνθρώποις ἐκήρυξεν. Ἐνταῦθα τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, εἰς ὃ ὁ Χριστὸς ἀναρχόμενος προσηύχετο, ἡμᾶς διδάσκων προσεύχεσθαι. Ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς ὁ τῆς ἐρήμου φίλος. Φησὶ γάρ· Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἑμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν (19). Ἐνταῦθα ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Ἐνταῦθα διδάσκαλοι καὶ προφῆται, οἱ ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς. Ἐνταῦθα ἀποστολοὶ καὶ εὐαγγελισταί, καὶ ὁ τῶν μοναχῶν ἐρημοπολίτης βίος. Ταῦτα τοίνυν ἐκουσίως καταδέδεγμαι, ἵνα λάβω ἅπασιν τοῖς μάρτυσι τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἁγίοις ἐπήγγελτα· ἵνα ἀψευδῶς λέγω· Διὰ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐγὼ ἐφύλαξα ὁδοὺς σκληράς. Ἐγὼ γὰρ τὸν μὲν θεωρίῃ Ἀβραάμ τῇ τοῦ Θεοῦ φωνῇ πειθόμενον, καὶ εἰς τὴν ἔρημον μετοικοῦντα· καὶ Ἰσαὰκ καταδυναστευόμενον· καὶ Ἰακώβ τὸν πατριάρχην ξενιτεύοντα· Ἰωσήφ τὸν σὺφρονα διαπιπρατόμενον, τοὺς τῆς ἐγκρατείας εὐρετὰς τρεῖς παῖδας πυρομαχοῦντας, Δανιὴλ δευτέρον εἰς λάκκον λεόντων παραβαλλόμενον, τὸν παύρην-

audiam, cum nulli eorum quibus injuria sit, opem ferre queam : neque liceat mihi imbecilles defendere, aut errantes corrigere ; imo etiam insuper me ipse forte perditurus sim ? Quemadmodum enim paululum aquæ puræ magna venti procella ac pulvere dissipatur ; sic quæ nobis videmur præclare in sæculo facere, malorum multitudine obruuntur. Nam tragœdiæ, velut pali, in cordibus eorum qui in sæculo sunt, per lætitiā ac gaudium insiguntur, ut psalmodiæ puritati tenebras offundant. Porro ejulatus gemitusque hominum injuriam a tribulibus patientium proferuntur, ut pauperum ostendatur patientia.

5. Quæ igitur mihi alia utilitas, nisi certe animæ damnum? Itaque eam ob causam ego velut passer transigro in montes. Sum enim sicut passer ex laqueo venantium liberatus¹⁰. Etenim in hac solitudine dego, o mala cogitatio, in qua Dominus versatus est. Hic quereus Mambre : hic scala ferens ad cælum, et angelorum castra a Jacob conspecta ; hic solitudo, in qua populus purificatus legem accepit, et ita demum in terram promissionis ingressus Deum vidit. Hic mons Carmelus, in quo Elias commorans placuit Deo ; hic campus, in quem cum Esdras secessisset, omnes libros divinitus inspiratos, Deo jubente, eructavit. Hic solitudo, in qua beatus Joannes, locustas edens, hominibus **130** pœnitentiam prædicavit. Hic mons Olivarum, in quem cum Christus ascendisset oravit, orare nos docens. Hic Christus solitudinis amator. Ait enim : *Ubi duo sunt aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*¹¹. Hic angusta et arcta via, quæ ducit ad vitam. Hic doctores et prophetæ, in solitudinibus errantes, ac montibus, speluncisque et foraminibus terræ¹². Hic apostoli et evangelistæ, et monachorum semota ab urbibus vita. Hæc itaque ultro suscepi, ut consequar quæ Christi martyribus et omnibus aliis sanctis promissa sunt ; ut vere ac citra mendacium dicam : *Propter verb. laborum tuorum ego custodiri vias duras*¹³. Novi enim charum Deo Abraham qui voci Dei obsecutus est, et in solitudinem migravit ; et Isaac potentia oppressum, et Jacob patriarcham peregrinantem ; pudicum Joseph divenditum ; pueros tres abstinentiæ inventores, qui adversus ignem pugnarunt ; Daniele semel et iterum in fossam leonum conjectum ; Jeremiam libere loquentem, cœni lacui addictum ; Isaiam arcanorum specta-

¹⁰ Psal. cxxiii, 7. ¹¹ Matth. xviii, 20. ¹² Hebr. xi, 38. ¹³ Psal. xvi, 4.

(14) Μήτε τοὺς, etc. Reg. secundus μήτε δὲ τῶν ἀδικούντων τὴν ὁρμὴν ἀνακόψαι δυναμένων, μήτε δὲ τοὺς σφαλλομένους, etc. Cum nec iniquorum impetum repellere valeam.

(15) Μέλλοντι... προσπολλύνει. Sic duorum codicum ope emendatur quod erat in editis μᾶλλον τι... προσπολλύνει.

(16) Ηοισιν. Post hanc vocem addunt Reg. secundus

et Maz. ἐνώπιον ἀνθρώπων. Coram hominibus.

(17) Μαμβρή. Ita mss. Editi Μαδρή.

(18) Εἰσελθὼν. Hoc verbum additum ex Reg. secundo.

(19) Ἐν μέσῳ αὐτῶν. Reg. secundus μετ' αὐτῶν.

tozem, serra sectum : abductum in captivitatem Israellem ; Joannem adulterii objurgatorem, capite truncatum ; martyres Christi de medio sublotos. Et quid pluribus moror ? ubi et ipse Salvator pro nobis crucifixus est, ut morte sua vivificaret nos, et unumquemque nostrum ad patientiam incitaret ac traheret. Ad hunc festino, et ad Patrem, et ad Spiritum sanctum. Legitimus inveniri conor, indignum memet judicans mundi bonis. Cæterum neque ego propter mundum, sed mundus propter me. Hæc igitur apud temetipsum reputans, eaque diligenter, ut tibi dictum est, exsequens, decerta pro veritate usque ad mortem. Etenim Christus ad mortem usque factus est obediens. Sed et Apostolus dicit : *Videte ne quando sit in ullo vestrum cor pravam, ut descri-*
*at a Deo vivente : sed exhortemini vos invicem, et ædificate singuli singulos, quandiu dicitur dies hodiernus*¹⁴. Nam dies hodiernus significat totum vitæ nostræ tempus. Sic igitur vivens, frater, te ipse servabis, nosque exhilarabis, et Deum glorificabis in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA XLIII^a.

Basilius, seu quivis alius epistolæ auctor, evangelica præcepta solitariis breviter exponit.

Admonitio ad juniores.

Disce tu qui solitariam vitam degis, quique fidelis homo ac pietatis cultor es, et edocere evangelicum vivendi genus, corporis in servitutem reductionem, spiritum humilem, mentis puritatem, iræ extinctionem. Coactus, insuper adde propter Dominum; damno affectus, ne litiges; odio habitus, dilige; persecutione appetitus, sustineto; male audiens, obsecra. Sis peccato mortuus; sis una cum Deo crucifixus; curam omnem transfer in Dominum, **131** ut reperiaris ubi angelorum sunt myriades, primogenitorum conventus, apostolorum throni, prophetarum præcellentes sedes, sceptrâ patriarcharum, martyrum coronæ, justorum præconia. Inter hos justos ut tu ipse annumereris, concupisce, in Christo Jesu Domino nostro. Ipsi gloria in sæcula. Amen.

EPISTOLA XLIV^a.

Lauso monacho auctor epistolæ primum peccati magnitudinem, deinde misericordiam divinam ante oculos ponit, et ut ad se veniat, benigne hortatur.

Ad monachum lapsum.

1. Salutem non dicimus, quia non est satus im-

¹⁴ Hebr. in, 12, 13.

¹ Alias II.

² Alias III.

(20). *Παθήσαστήν*. Quæ ab hac voce usque ad *Ἡσαΐαν* leguntur, addita sunt ex duobus mss. a Combefisio citatis.

(21) *Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον*. Ita Reg. secundus. Editi τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ex eodem codice legimus γνήσιος, editi γνήσιως. Idem habet ἀγωνιζόμενος.

σαστήν (20) *Ἱερεμίαν εἰς λάκκον βορβόρου καταδικαζόμενον· Ἡσαΐαν τὸν τῶν ἀποκρύφων θεατὴν περιζόμενον· τὸν Ἰσραὴλ αἰχμαλωτιζόμενον· Ἰωάννην τὸν τῆς μοιχείας ἐλεγχόν ἀποτεμνόμενον· ἀναιρουμένους τοὺς Χριστοῦ μάρτυρας. Καὶ ἵνα τί μακρολογῶ; ὅπου γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τῷ ἐαυτοῦ θανάτῳ ἡμᾶς ζωοποιήσῃ, καὶ πάντα ἡμᾶς πρὸς τὴν ὑπομονὴν ἀλείψῃ καὶ ἐλκύσῃ. Πρὸς τοῦτον ἐπείγομαι, καὶ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (21). Γνήσιος εὐρεθῆναι ἀγωνίζομαι, ἀνάξιον ἐμαυτὸν κρίνας τῶν τοῦ κόσμου καλῶν. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον, ἀλλ' ὁ κόσμος δι' ἐμέ. Ταῦτα οὖν ἐν ἐαυτῷ ἐπιλογιζόμενος, καὶ τελῶν αὐτὰ σπουδαίως, κατὰ τὸ εἰρημένον σοι, ἀγωνίσαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἕως θανάτου. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπήκουος γέγονε μέχρι θανάτου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος φησι· *Βλέπετε μήποτε ἔσται ἐν τινι ὑμῶν καρδία ποτηρὰ, εἰς τὸ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ* (22) *ζῶντος· ἀλλὰ ἀλλήλους παρακαλεῖτε, καὶ εἰς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον λέγεται*. Τὸ γὰρ σήμερον σημαίνει ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν. Οὕτως οὖν πολιτευόμενος, ἀδελφε, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ ἡμᾶς εὐφρανείς, καὶ τὸν Θεὸν δοξάσεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ'.

Νουθεσία πρὸς τοὺς νέους.

Μάθε σὺ ὁ μονάζων καὶ πιστὸς ἄνθρωπος, καὶ τῆς εὐσεβείας ἐργάτης, καὶ διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν, σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινόν, ἐννοίας καθαρότητα, ἐργῆς ἀφανισμόν. Ἀγταρευόμενος, προστίθει διὰ τὴν Κύριον· ἀποστερούμενος, μὴ δικάζου· μισούμενος, ἀγάπα· διωκόμενος, ἀνέχου· βλασφημούμενος, παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ, σταυρώθητι τῷ Θεῷ· ὅλην τὴν μέριμναν μετὰ θεοῦ ἐπὶ τὸν Κύριον, ἵνα εὐρεθῇς ὅπου ἀγγέλων μυριάδες, πρωτοτόκιον πανηγύρεις, ἀποστόλων θρόνοι, προφητῶν προεδρίαι, σκήπτρα πατριαρχῶν, μαρτύρων στέφανοι, δικαίων ἐπαινοί. Ἐκαίνοις σεαυτὸν τοῖς δικαίοις ἐπιθύμησον συναριθμηθῆναι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Αὐτῷ ἡ ὁδὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΔ'.

Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα (23).

1. Χαίρειν οὐ λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς

Μοx Πλὴν ἀλλ' ex duobus mss. Prima vox deest in editis.

(22) *Ἀπὸ Θεοῦ*. Sic duo mss. Deest præpositio in editis.

(23) *Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα*. Addit Regius cod. 1908, sed manu recentiore, *Ἀλέξιον, Ad monachum lapsum Alexium*. Cod. Colbert. 457: πρὸς διάκονον ἐκπεσόντα, *Ad diaconum lapsum*.

ἀπειθεῖν (24). Ἐτι γὰρ ἀπιστία με περιέχει, καὶ οὐκ ἐπέρχεται μοι εἰς τὴν καρδίαν τὸ τηλικούτον ἀτόπημα καὶ τὸ ἐπιχείρημα τὸ μέγα δ' ἐπραξας, εἴ γε κατὰ τὸ φαινόμενον ἤδη πᾶσιν οὕτως ἔχει. Θαυμάζω γὰρ πῶς ἡ τοσαύτη σοφία καταπόθη, πῶς ἡ τοσαύτη ἀκρίβεια διελύθη· πόθεν ἡ τοσαύτη τυφλώσις περιεχύθη· πῶς, μηδὲν τὸ σύνολον ἐννοήσας, τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἀπώλειαν ψυχῶν εἰργάσω. Εἰ γὰρ ἀληθὲς τοῦτο, παραδέδωκας (25) καὶ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν τῷ θυτῷ, καὶ πάντων τῶν ἀκούοντων τὴν ἀσέβειαν ταύτην τὸν νόνον παρέλυσας. Τὴν πίστιν ἡθέτησας· τοῦ ἀγῶνος τοῦ καλοῦ ἡστώχης. Διὸ ἀλγῶ ἐπὶ σοί. Ποῖος γὰρ ἱερεὺς ἀκούων (26) οὐ θρηνήσει; ποῖος ἐκκλησιαστικὸς οὐ κόπτεται; ποῖος λαϊκὸς οὐ σκυθρωπάζει; ποῖος ἀσκητὴς οὐ πενθεῖ; Τάχα καὶ ὁ ἥλιος ἐσχότασεν ἐπὶ τῷ σῷ πτώματι, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν (27) ἐσαλεύθησαν ἐπὶ τῇ σῇ ἀπωλείᾳ. Ἐδάκρυσαν καὶ οἱ ἀναίσθητοι λίθοι ἐπὶ τῇ σῇ μανίᾳ· ἐκλαυσαν δὲ καὶ οἱ ἐχθροὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνομίας σου. Ὡ πολλῆς παρώσεως (28)! Ὡ δεινῆς ὁμότητος! Οὐ θεὸν ἐφοβήθης· οὐκ ἀνθρώπους ἡδέσθης· οὐ φίλους ἐνετράπης· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα ἐναυάγησας· ὁμοῦ πάντα ἐσυλῆθης. Διὸ πάλιν ἀλγῶ ἐπὶ σοί, θλίβε. Ὁ τῆς βασιλείας πῖσι τὸν νόνον ἀπαγγέλλων, τῆς βασιλείας ἐξέπεσας. Ὁ τῆς διδασκαλίας τὸν φῶδον πᾶσιν ἐμποιῶν, οὐκ ἔσχεις φῶδον θεοῦ ἀπέναντι τῶν ἐφθαλμῶν σου. Ὁ ἀγνοοῦντα κηρύσσων, ἐναγῆς εὐρίσκη. Ὁ ἐπὶ ἀκτινοσύνῃ σεμνυνόμενος (29), συλοχρηματῶν ἐφευρίσκη. Ὁ τὴν τοῦ θεοῦ κόλασιν ἐπιδοικνύμενος διὰ τῆς ὑψηλότητος, αὐτὸς κόλασιν σεαυτῷ προεξέντης. Πῶς σε θρηνήσω; πῶς ἀλγήσω ἐπὶ σοί; Πῶς ἐξέπεσεν ὁ ἐωσφόρος ὁ πρῶτος (30) ἀνατέλλων, καὶ συνετρίβη ἐπὶ τῆς γῆς; Παντὸς ἀκούοντος ἡχῆσαι τὰ ἀμφοτέρω ὤτα. Πῶς ὁ Ναζιραῖος, ὁ ἐκλάμπων ὑπὲρ χρυσοῦν, ἐσχότασεν ὑπὲρ ἀσβόλης; υἱὸς Σιών ὁ τίμιος, πῶς ἐγένετο σκεῦος ἀχρηστοῦ; Οὐ ἡ μνήμη τῶν θείων Γραφῶν ὑπὲρ πάντων ἐλαλεῖτο, σήμερον ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἡχοῦ. Ὁ ὀξύνους ὀξέως ἀπώλετο. Ὁ πολύνους πολυύπλοκος ἀμαρτίαν εἰργάσατο. Οἱ γὰρ ὠφελήμενοι ὑπὸ τῆς σῆς διδασκαλίας ἐδλάθησαν ὑπὸ τῆς σῆς ἀπωλείας. Οἱ τὰς ἀκοὰς παρατιθέντες ἐπὶ τῇ σῇ ὁμιλίᾳ ἐφράζον τὰ ὤτα ἐπὶ τῇ σῇ ἀπωλείᾳ. Ἐγὼ δὲ, θρηκῶν καὶ σκυθρωπάζων (31), καὶ παρειμένος πάντοθεν, καὶ σπαθὴν ὡσεὶ ἄρτον ἐσθίων, καὶ σάκκον ἐπὶ τῇ πλητῇ μου ἐπιβρίψας, τοιαῦτά σοι ἐγκώμια διεξέρχομαι· μᾶλλον δὲ ἐπιταφίους λόγους συντάσσω, ἀπαράκλητος καὶ ἀθεράπευτος διατελῶ· ὅτι παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ τῶν ἐφθαλμῶν σου, καὶ οὐκ

A piis. Adbuc enim incredulus sum, nec in pectus meum intrat tantum nefas ac magnum facinus, quod admisisti: si quidem res, uti jam omnibus manifesta est, ita sese habet. Admiror enim quomodo sapientia tanta absorpta sit, quomodo tam accurata vivendi ratio dissoluta; unde circumfusa fuerit caecitas tanta; quomodo nihil prorsus considerans, talem ac tantam animarum perniciem induxeris. Id enim si verum est, tradidisti et tuam ipsius animam barathro, et omnium, qui impietatem hanc audiunt, robur exsolvist. Irritam fecisti fidem; aberrasti a certamine bono. Quapropter doleo tua causa. Quis enim sacerdos, ubi audierit, tua causa non lamentabitur? quis ecclesiasticus non plangit? quis laicus tristitia non afficitur? quis monachus non moeret? Forte etiam sol ob tuum lapsum obscuratus est, et virtutes caelorum commotae sunt ob exitium tuum. Quin et lapides sensus expertes insaniam tuam desseverunt: ploravere quoque inimici ob iniquitatis tuae magnitudinem. O magnam caecitatem! O miram crudelitatem! Deum non timuisti; homines reveritus non es; non te amici moverunt; sed simul omnium naufragium fecisti: simul spoliatus es omnibus. Quocirca iterum causa tua, miser, doleo. Qui regni violentiam atque difficultatem omnibus annuntiabas, regno excidisti. Qui doctrinae metum omnibus incutiebas, Dei non habuisti timorem ob oculos tuos. Qui sanctimoniam praedicabas, scelestus deprebenderis. Qui de paupertate gloriabare, pecuniarum inventus es raptor. Qui imminens a Deo supplicium disserendo ostendebas, tibi ipse accersivisti supplicium. Quomodo te lugebo? quomodo tua causa dolebo? quomodo excidit lucifer qui mane oriebatur, et contritus est in terra? Cuilibet audienti auris utraque tinniet. Quomodo Nazareus auro splendidior, fuligine factus est obscurior? venerandus filius Sion, quomodo factus est vas inutile? Cujus in sacris Scripturis legendis praedicabatur memoria ab omnibus, ejus hodie memoria cum sonitu periit. Qui erat ingenio acri et veloci, velociter interiit; praeditus prudentia multiplici, multiplex peccatum perpetravit. Quibus enim profuit doctrina tua, si ex tuo exitio damnum accepere. Qui aures colloquiis tuis adhibuerunt, **132** obturavere perniciem tua audita. Ego vero lamentans tristemque vultum praeme ferens, et undelibet exsolutus, et cinerem velut panem comedens, sacco in plagam meam injecto, tibi ejusmodi praeconia recenseo, imo potius orationem

(24) Τοῖς ἀπειθεῖν. Editi ἐν τοῖς. Sed nec praepositio deest in Coisl. secundo et in pluribus a Combesisio citatis.

(25) Παραδέδωκας. Duo mss. παρέδωκας.

(26) Ἀκούων. Editi addunt ἐπὶ σοί, sed haec desunt in Reg. secundo et Coisl. et aliis a Combesisio citatis, ac melius videntur desse.

(27) Τῶν οὐρανῶν. Sic Reg. Coisl. et Maz. Editi τοῦ οὐρανοῦ.

(28) Παρώσεως. Sic editio Basileensis et tres no-

PATROL. GR. XXXII.

stri codices et alii a Combesisio citati. Editio Parisiensis πρῶσεως.

(29) Σεμνυνόμενος. Sic mss. Editi σεμνόμενος.

(30) Πρῶτος. Sic duo mss. Editi πρῶτον. Paulo post ex iisdem mss. legimus ἀσβόλην pro ἀσβόλον quod erat in editis.

(31) Σκυθρωπάζων. Post hanc vocem addunt duo codices καὶ παριστάμενος σκυθρωπός. Observat etiam Combesisius codices suos habere παριστάμενος.

funebrem componens, consolationem nullam, nullamque medelam admitto; quippe abscondita est ab oculis meis consolatio, nec est somentum apponere, neque oleum, neque ligamenta. Est enim

Ἄστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὐτε ἔλαιον, οὐτε καταδέσμους. Ἔστι γάρ ἡ πληγὴ μου ἰδυνηρά. Πάθεν λαθήσμαι;

2. Si qua igitur adhuc spes tibi superest salutis; si quæ exigua Dei recordatio, si quod desiderium futurorum bonorum; si quis metus suppliciorum, quæ servata sunt non pœnitentibus, resipisce velociter: attolle oculos tuos in cœlum, intellige, desiste a tua nequitia, excute circumfusam tibi ebrietatem, insurge in eum qui te prostravit. Fortiter conare e terra resurgere. Recordare boni pastoris, qui persequens eruet te. Etiam si supersint crura duo, aut auriculæ summitas, resili ab eo qui te vulneravit. Memor esto miserationum Dei, qui curat oleo et vino. Ne desperes salutem. Revoca in memoriam quæ scripta sunt, nempe lapsum resurgere, aversum converti ⁴³, percussum curari, a bestiis captum liberari, consistentem non rejici. Non enim vult Deus mortem peccatoris, quemadmodum vult converti ipsum, et vivere ⁴⁴. Ne contempseris, velut in malorum profundum collapsus ⁴⁵. Tempus patientiæ est, tempus lenitatis, tempus curationis, tempus emendationis. Lapsus es? exsurge. Peccasti? desine. Ne stes in via peccatorum ⁴⁶, sed resili. Nam cum conversus ingemneris, tunc servabere. Est enim ex laboribus sanitas, et salus ex sudoribus. Vide igitur ne forte, dum servare vis quæ cum nonnullis pactus es, inita cum Deo pacta, quæ coram multis testibus professus es, transgrediare. Ne igitur ob humanas quasdam rationationes cuncteris ad me venire. Ego enim receptum mortuum meum lugebo, ego curabo, ego amare debeo super contritione filiæ generis mei. Excipient te omnes, omnes se tibi laborum socios adjungent. Ne despondeas animum: memor sis dierum antiquorum. Est salus: est emendatio. Confide, ne desperes. Non est lex citra misericordiam morte condemnans, sed gratia differens pœnam, exspectans emendationem. Non dum oclusæ sunt fores; audit sponsus: non dominatur peccatum. Redintegra denuo luctam: ne moreris, sed tui ipsius et omnium nostrum miserere in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium nunc et semper in sæcula sæculorum. Amen.

2. Εἰ τις οὖν ἐστὶ ἐλπίς ὑπολείπεται σοὶ σωτηρία, εἰ τις βραχεία μνήμη περὶ τὸν Θεόν, εἰ τις πῶτος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, εἰ τις φόβος τῶν τεθησαυρισμένων κολάσεων τοῖς ἀμετανοήτοις· ἀνάνηψεν ταχύως· ἔπαρον (32) τοὺς ἐψοθαλμούς σου εἰς τὸν οὐρανόν, ἐλθέ εἰς συναίσθησιν, παῦσαι ἀπὸ τῆς πονηρίας σου, ἀπόσσεσαι τὴν περιχυθεῖσάν σοι μέθην, ἐπανίσταται τῷ καταβαλόντι σε. Ἰσχύσον ἐκ γῆς ἐπαναστῆναι. Μνήσθητι τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένου, ὅτι καταδύκων ἐξελεῖται σε. Κάν ἡ δὴ οὐκ ἐκείνη, ἡ λεῖδος ὥτιος, ἀποπέδωσον ἀπὸ τοῦ τραυματίσαντός σε. Μνήσθητι τῶν οἰκτιρμῶν (33) τοῦ Θεοῦ, ὅτι θεραπεύει ἐλαίῳ καὶ οἶνῳ. Μὴ ἀπειπίσης τὴν σωτηρίαν. Ἀνάλαβε τὴν μνήμην τῶν γεγραμμένων, ὅτι ὁ πίπτων ἀνίσταται, καὶ ὁ ἀποστρέφων ἐπιστρέφει· ὁ πληγῶς θεραπεύεται, ὁ θηριάλωτος περιγίνεται, ὁ ἐξομολογούμενος οὐκ ἀποβάλλεται. Οὐ θίλει γὰρ ὁ Κύριος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Μὴ ὡς εἰς βάθος (34) κακῶν ἐμπιστῶν καταφρονήσης. Καίρως ἀνοχῆς ἐστὶ, καίρως μακροθυμίας, καίρως ἰάσεως, καίρως διορθώσεως. Ὡλισθησας; ἐξεγείρου. Ἠμαρτίες; ἡσύχασον. Μὴ στής ἐν ὀψὶ ἀμαρτωλῶν, ἀλλὰ ἀποπέδωσον. Ὅταν γὰρ ἐπιστραφῇς στενάζης, τότε σωθήσῃ. Ἔστι γὰρ ἐκ πόνων ὑγεία, καὶ ἐξ ἰδρώτων σωτηρία. Ὅρα οὖν μήποτε, συνθήκας βουλόμενός τινων φυλάττειν, παραβῇς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας, ἃς ὡμολόγησας ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων. Μὴ οὖν διὰ τινος λογισμοῦ ἀνθρωπίνου ἐκνήσης ἐλθεῖν πρὸς μέ. Ἐγὼ γὰρ ἀναλαβὼν τὸν νεκρόν μου θρηνήσω, ἐγὼ θεραπεύσω, ἐγὼ πικρῶς κλάυσομαι ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου. Πάντες σε δέχονται, πάντες σοὶ συμπονέσουσι. Μὴ ἀναπέσης (35)· μνήσθητι ἡμερῶν ἀρχαίων. Ἔστι σωτηρία, ἐστὶ διορθώσις. Θάρσει, μὴ ἀπειπίσης. Οὐκ ἐστὶ νόμος καταδικάζων τὸν χωρὶς οἰκτιρμῶν θάνατον, ἀλλὰ χάρις ὑπερτιθεμένη τὴν κόλασιν, ἐκδεχομένη τὴν διορθώσιν. Οὕτω ἐκλείσθησαν αἱ θύραι· ἀκούει ὁ νομφίος· οὐ κυριεύει ἁμαρτία. Ἀναπάλαισον πάλιν· μὴ κατακνήσης, καὶ σεαυτὸν οἰκτείρῃς, καὶ πάντας ἡμᾶς (36) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁴³ Jerem. viii, 4. ⁴⁴ Ezech. xviii, 32. ⁴⁵ Prov. xviii, 5. ⁴⁶ Psal. i, 1.

(32) Ἐπαρον. Sic tres mss. Editi ἔπαρον. Paulo post editi καταβάλλοντι. Mss. ut in textu.

(33) Τῶν οἰκτιρμῶν. Sic tres mss. Editi τοὺς οἰκτιρμοὺς.

(34) Μὴ ὡς εἰς βάθος. Ὡς additum ex tribus

mss. nostris præter Combesianos.

(35) Μὴ ἀναπέσης. Sic quinque codices mss. Editi μὴ ἀπειπίσης.

(36) Ἠμᾶς ἡμῶν. Quæ sequuntur addita ex Regio secundo et Coisl. secundo.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ΄.

EPISTOLA XLV. 133

Cum quidam relictis magnis opibus monasticam vitam amplexus esset, ac postea ex summo pietatis fervore in adulterium et alia scelera incidisset, auctor epistolæ, qui cum eo Hierosolymis commoratus fuerat, peccati et scandali magnitudinem ei exponit, simulque spe misericordiæ divinæ, et exemplo Judæorum ac Gentilium, qui tunc ad Dei cultum compellebantur, ad certamen revocat.

Πρὸς μονάζοντα ἐκπεσόντα.

A

Ad monachum lapsum.

1. Διττός μοι φόβος ἐνέσκηψε τοῖς τῆς διανοίας κόλποις ἐκ τῆς περὶ σὲ ὑποθέσεως. Ἦ γάρ τις ἀσυμπαθὴς τρόπος προκαταρξάμενος εἰς μισανθρωπίαν (37) ἔγκλημά με ῥίπτει· ἡ αὖθις συμπαθεῖν ἐθέλοντα, καὶ πρὸς τὰ πάθη καταμαλακίζεσθαι, κακῶς μετατίθῃσι (38). Διόπερ καὶ διαχαράττειν μέλλων τοῦτί μου τὸ γράμμα, τὴν μὲν χεῖρα ναρκῶσαν τοῖς λογισμοῖς ἐνεύρωσα, τὸ δὲ πρόσωπον, ἡπορημένον ἐκ τῆς ἐπὶ σοὶ κατήφειας, ἁλλοιωσάτω ἰσχυρὰ, τοσαύτης μοι ἐπὶ σοὶ κεχυμένης (39) αἰσχύνης, ὥς καὶ τὴν τοῦ στόματος σύμπτυξιν παραχρῆμα πίπτειν, τῶν χειλέων μου εἰς κλυθμὸν ἐκτρεπομένων. Οἶμοι, τί γράψω, ἢ τί λογίσσμαι ἐν τριόδῳ ἀπειλημένους; Ἐάν ἴδω εἰς μνήμην τῆς προτίρας σου καταλαστροφῆς, ὅτε σε (40) περιέβριε πλοῦτος, καὶ τὸ χαμερπὲς δοξάριον, φρίττω· ἦνίκα εἶπατό σοι κολάκων πλῆθος, καὶ τρυφῆς ἀπόλαυσις πρόσκαιρος μετὰ προφανοῦς κινδύνου καὶ ἀδίκων πόρων· καὶ πῇ μὲν ἀρχοντικοὶ φόβοι διεβρίπιζόν σου τὴν τῆς σωτηρίας ὑπόνοιαν; πῇ δὲ δημοσίων θόρυβοι διεσάλευόν σου τὴν ἐστίαν, ἢ τε συνοχὴ τῶν κακῶν ἀπεσφαίριζε (41) σου τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἐυνάμενον σοὶ βοηθεῖν· ἦνίκα κατὰ μικρὸν ἐμελέτας περιδλέπασθαι τὸν Σωτῆρα, φέροντα μὲν πρὸς ὠφέλειαν τοὺς φόβους, ρυόμενον δὲ σε, καὶ σκέποντα, παίζοντα κατ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀδείαις· ἦνίκα ἐγυμνάζου πρὸς μεταβολὴν σεμνοῦ τρόπου, σκυβαλίζων μὲν σου τὴν κολυκίνδυνον περισσίαν, οἴκου τε θεραπείαν καὶ συνοίκου ὁμιλίαν ἀπαρνούμενος. Ὅλος δὲ (42) μετάρσιος, ὥσπερ ξένος καὶ ἀλήτης, ἀγροῦς καὶ πόλεις ἐξαμείδων, κατέδραμες ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα, ἐνθα σοὶ καὶ αὐτὸς συνδιατρίβων ἐμακάριζον τῶν ἀθλητικῶν πόνων, ὅτε ἰδδοματικοῖς κύκλοις νῆστις διατελὼν θεῶ προσεφιλοσόφεις, ὁμοῦ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων συντυχίας λόγῳ τροπῆς ὑποφαίγων, ἡσυχίαν δὲ καὶ μονοτροπίαν ἐαυτῷ ἐπαρμόσας, τοὺς πολιτικοὺς θορύβους ἐξέκλινας (43). Σίχκω δὲ τραχεῖ τὸ σῶμά σου διανύσεων, καὶ ζώνῃ σκληρᾷ τὴν ὀσφύν σου περισφίγων, καρτερικῶς τὰ ὀστέα σου διέθλιδες. Λαγόνας δὲ ταῖς ἐνδείαις κοιλαίνων μέχρι τῶν νωτιαίων μερῶν ὑπεχάυνωσας· καὶ φασκίας μὲν ἀπαλῆς τὴν χρεῖσιν ἀπηρνύσας, ἐνδοθεν δὲ τὰς λαπάρας, σιχύας (44) δίκτην ὑφελκύσας, τοῖς νεφριτικοῖς χωρίοις προεκαλλίσθαι ἐβιάζου· ὅλην δὲ τὴν τῆς σαρκὸς περιμέτρην ἐκ-

1. Duplex timor subit mentis meæ sinus tua causa. Aut enim præoccupans me immisericors quidam animi motus in crimen inhumanitatis con-jicit : aut rursus misereri volentem, etiam ut ad vitia remollescam, male convertit. Quare et hanc meam epistolam exaraturus, manum quidem tor-pescentem ratiocinationibus corroboravi, sed vul-tum, ex concepta propter te tristitia anxium, mu-lare non potui : tanto mihi, tua causa, incusso pudore, ut oris etiam flexus, labiis meis in lu-ctum conversis, statim concideret. Hei mihi, quid scribam, aut quid cogitem in trivio constitutus? Si mihi prioris tuæ vanæ vivendi rationis veniat in mentem, cum circumfluere te divitiæ, ac humi repens gloriola, horreo : cum adulterorum te sequeretur multitudo, fruererisque brevi ac temporaria voluptate, non sine manifesto periculo et iniquo quæstu : et partim quidem magistratuum timor te de salute cogitantem exagitaret : partim vero publicorum negotiorum tumultus tuam inter-turbarent domum, atque malorum frequentia men-tem tuam ad eum, qui opitulari tibi poterat, retor-queret : cum paulatim Servatorem circumspicere meditareris, timores quidem tibi ad tuam utilita-tem inferentem, liberantem vero ac protegentem te, qui ei dum in tuto esses, illuseras : cum te ad innovandos acquirendosque honestos mores exerce-res, periculosissimam tuam opulentiam nihil fa-ciens, relique familiaris curam et uxoris consuetu-dinem refugiens. Quin etiam totus sublimis, velut peregrinus et erro, agris et civitatibus peragratia, petisti Jerosolyma, ubi et ipse tecum commoratus ob athleticos te labores beatum prædicabam, cum per septenarios circulos jejunos perseverans Deo philosophareris, simulque congressus humanos vel-uti in fugam conversus devitares, atque tranquillo ac solitario vivendi genere tibi parato, civiles tu-multus declinares. Præterea corpus tuum cilicio aspero lancinans, et zona dura astringens lumbos tuos, patienter ossa tua atterebas. Quin et ilia inedia concavans, ea usque ad dorsi partes laxa effecisti, atque fasciæ mollis rejecto usu, abdomen intrinsecus eucturbatæ in morem contractum, reni-bus adhærescere cogebas. Ad hæc, evacuato carnis

(37) Μισανθρωπίας. Coisl. primus μεταδελφίας, edii fratrum.

(38) Μετατίθῃσι. Quatuor mss. codices, non ta-men antiquissimi, habent διατίθῃσι. Miror Combe-lisium legi velle διατίθῃσι.

(39) Ἐπὶ σοὶ κεχυμένης. Duo codices pro his vocibus habent ἐπιχευμένης. Colbert. et primus Coislinianus ἐπιχειμένης.

(40) Ὅτε σε. Codices non pauci ὅτε σοι, unus ὅτε σου. Paulo post editi κολάκων πλῆθος. Sex mss. ut in textu.

(41) Ἀπεσφαίριζε. Sic Harl., Coisl. primus, Mæ-dic. et plures alii. Editi ἀπεσφαίριος. Paulo post in tribus codicibus recentioribus deest σοι ante τὸν Σωτῆρα.

(42) Ὅλος δέ. Sic Harl., Coisl. primus et plures alii. Editi ὅλως δέ.

(43) Ἐξέκλινας. Ita sex mss. non ut in editis ἐξέκλινες.

(44) Σιχύας. Editi σιχύου contra omnium mss. codicum fidem.

* Alias IV.

toto adipe, exsiccasti strenue meatus sub ventre sitos, et ipso ventre inedia coarctato, faciebas ut costatæ partes, tecti quasi quædam eminentia, umbram inducerent **134** partibus umbilici, atque contracto toto organo, nocturnis horis confitens Deo, lacrymarum rivis barbæ pilos madefactos complanabas. Quid autem opus est recensere me singula? Memineris quot sanctorum ora exceperis osculo, quot sacra corpora amplexus sis, quot viri manus tuas velut intaminatas foverint; quot servi Dei, velut venerantes, confugerint ad genua tua complectentes.

2. At horum quis tandem finis? Adulterii fama nuntiati crimen, sagitta velocius pervolans, aures nostras sauciat, acutiore stimulo viscera nostra compungens. Quæ tam artificiosa præstigatoris versutia in tam perniciosum casum te conjecit? Quænam diaboli sinuosa retia te constringentia, virtutis nervos immobiles reddiderunt? Quo abiere laborum tuorum narrationes? Sed fortasse æquum non est his fidem adhibere? Et quomodo non ex manifestis ea etiam credemus quæ hactenus abscondita fuerunt? siquidem animas quæ ad Deum confugiebant, juramentis horrendis obstrinxisti, cum tamen nominatim quidquid his oculis, est et non, amplius est, diabolo attribuitur ⁴⁴. Itaque simul quoque exitiosi perjurii fuisti sponsor, atque instituti ascetici caractere in contemptum adducto, ad apostolos usque ipsumque Dominum dedecus ac infamiam transmisisti. Dedecorasti castitatis gloriationem; labe aspersisti continentis votum, captivorum facti sumus tragœdia, a Judæis et gentilibus res nostræ in scenam et actus deducuntur. Discidisti monachorum studia; diligentiores cautioresque in metum formidinemque conjecisti, adhuc diaboli potestatem admirantes; negligentiores vero ad sequendum incontinentiæ exemplum traduxisti. Dissolvisti, quantum in te fuit, gloriationem Christi, qui dixit: *Confidite, ego vici mundum* ⁴⁵, ejusque principem. Creatorem dedecoris miscuisti patriæ. Vere implevisti Proverbium, *Velut cervus sagitta ictus in jecore* ⁴⁶. Sed quid jam? Non cecidit fortitudinis turris, o frater: non obsorduerunt correctionis ac convectionis remedia: non occlusa est civitas perfugii. Ne in profundo malorum permanes, nec te tradas homicidæ. Novit Dominus elisos erigere. Ne procul fugias, sed ad nos recurre. Resume iterum labores juveniles, secundis recte factis humi repentem sordidamque voluptatem delens. Respice

⁴⁴ Matth. v, 37. ⁴⁵ Joan. xvi, 33. ⁴⁶ Prov. vii, 22, 23.

(45) *Μέλεισιν*. Coisl. primus *μέλεισιν*.

(46) *Τοῦ γένους*. Suspectæ mihi sunt hæ voces, quæ desunt in duobus vetustissimis codicibus Harl. et Coisl. primo.

(47) *Εἰς τοσοῦτον*. Reg. secundus *εἰς τοῦτο*. Paulo post cod. Clarom. ὑποσχέλισμα.

(48) *Προσφυγούσας*. Duo mss. *προσφυγούσας*.

(49) *Καὶ τὸν τοῦτον*. Editi *καὶ τὸν τοῦ κόσμου τοῦτου*. Omnes nostri codices ut in textu.

κενώσας, τοὺς τῶν ὑπογαστρῶν ὀχετοὺς γενναίως ἐξήραντας, γαστέρα τε αὐτὴν ταῖς ἀστέλαις συμπτύξας, τὰ πλευριτικὰ μέρη, ὥσπερ τινὰ στέγης ἐξοχὴν, τοῖς τοῦ ὀμφαλοῦ μέλεισιν (45) ἐπισκιάζεις, καὶ συνεσταλμένῳ ἔλῳ τῷ ὀργάνῳ, κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας ἀνθομολογούμενος τῷ Θεῷ, τοῖς τῶν δακρύων ὀχετοῖς τὴν γενειάδα ἔμβροχον καθωμάλιζεις. Καὶ τί με δεῖ καταλέγειν ἕκαστα; Μνήσθητι ὅσα ἁγίων στόματα φιλήματι κατησπάσω, ὅσα ἱερὰ σώματα περιεπτύξω, ὅσοι σου τὰς χεῖρας ὡς ἀχράντους περιέθαιπον· ὅσοι δοῦλοι Θεοῦ, ὥσπερ λατρεῖς, ὑπέδραμον τοῖς γόνασι σου περιπλεκόμενοι.

2. Καὶ τούτων τὸ τέλος τί; Μοιχικῆς ψήμης διαβολῆς, βέλους ὀξύτερον διυπταμένη, τιτρώσκει τῆμιν τὰς ἀκοὰς, ἀκραιτέριον κέντρον τὰ σπλάγχνα ἡμῶν διανύπτουσα. Τίς ἡ τοῦ γόητος (46) τοσαύτη ἐντεχνος ποικίλλα εἰς τοσοῦτον (47) σε περιήγαγεν ἐλέθριον σκέλισμα; Ποῖα πολύπλοκα τοῦ διαδόλου δίκτυα, περιτρίβξαντά σε, τὰς τῆς ἀρετῆς ἐνεργείας ἀκινήτους ἀπέλεγε; Ποῦ μοι τὰ διηγήματα τῶν σῶν πόνων οἴχεται; Ἄρα γὰρ ἀπιστῆσαι ἀξίον; Καὶ πῶς οὐχὶ ἐκ τῶν ἐναργῶν καὶ τὰ τέως ἀφανῆ εἰς πίστιν διέξιμεθα; εἰ τὰς τῷ Θεῷ προσφυγούσας (48) ψυχὰς φρικτοῖς ὄρκοις κατέκλεισας, ὅπως παρατηρημένως τοῦ καὶ καὶ τοῦ οὐ τὸ περιττόν τῷ διαδόλῳ προσενέμεται. Ὁμοῦ τοίνυν καὶ παρορκίας ἐλέθριον γέγονας ἔγγυος, καὶ φανείσας τῆς ἀσκήσεως τὸν χαρακτήρα, μέχρι τῶν ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀνέπειψας τὸ αἶσχος. Κατήσχυνας τὸ τῆς ἀγνείας καύχημα, ἐμωμήσω τῆς σωφροσύνης τὸ ἐπάγγελμα· ἐγενόμεθα αἰχμαλώτων τραγωδία· Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι δραματουρεῖται τὰ ἡμέτερα. Διέτεμες φρόνημα μοναχῶν, τοὺς ἀκριβεστέρους εἰς φόβον καὶ δειλίαν ἔγαγες, θαυμάζοντας ἐπὶ τοῦ διαδόλου τὴν δύναμιν· τοὺς ἀδιαφόρους εἰς ἀκολασίας ζῆλον μετέθηκας. Ἐλυσας, ὅσον ἐπὶ σοί, τὸ τοῦ Χριστοῦ καύχημα, θαρρείς, λέγοντος, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, καὶ τὸν τοῦτου (49) ἄρχοντα. Ἐκέρτας τῇ πατρίδι κρατῆρα δυσφημίας· ὁντως εἰς ἔργον ἔγαγες τὸ τῆς παροιμίας (50)· Ὡς ἔλαρος τοξευθεὶς εἰς τὸ ἦπαρ. Ἀλλὰ τί νῦν; Οὐ πέπτωκεν ὁ τῆς ἰσχύος πύργος, ἀδελφε· οὐκ ἐμωμήθη τὰ τῆς ἐπιστροφῆς φάρμακα· οὐκ ἀπεκλείσθη τοῦ καταφευκτηρίου ἡ πόλις. Μὴ τῷ βάθει τῶν κακῶν ἐναπομείνης· μὴ χρήσης (51) σεαυτὸν τῷ ἀνθρωποκτόνῳ. Οἶδεν ἀνορθοῦν κατερράγμένους ὁ Κύριος. Φεῦγε μὴ μακρὰν, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς ἀνάδραμε. Ἀνάλαβε πάλιν νεανικοὺς πόνους, δευτέροις κατορθώμασι διαλύων τὴν χαμαζῆλον καὶ γλοιώδη (52) ἡδονήν. Ἀνάνευσον εἰς τὴν τοῦ τέλους ἡμέραν, οὕτω προτεγγίσταν τῇ

(50) *Τὸ τῆς παροιμίας*. Sic emendavimus, ope codicis Harl. et aliorum duorum, quod erat in editis τὰς παροιμίας.

(51) *Μὴ χρήσης*. Sic Harl., Coisl. primus et tres alii. Editi *μὴ χρήσης*.

(52) *Γλοιώδη*. Sic cod. Clarom. et Paris., quorum scriptura videtur præferenda et editis in quibus legitur γλυκώδη, et aliis mss. partim γλυώδη habentibus, partim γελωώδη.

ζωῇ ἡμῶν, καὶ γινώθι πῶς λοιπὸν Ἰουδαίων καὶ Ἑλ-
λῆνων παῖδες συνελκύνονται πρὸς θεοσέβειαν, καὶ μὴ
ἀπαξ ἀπλῶς ἀπαρνήσῃ τὸν τοῦ κόσμου Σωτῆρα· μὴ σε
ἡ φρικώδεστίς τε ἐκείνη καταλάβῃ ἀπόφασιν, ὅτι,
Οὐκ οἶδα ὑμᾶς, τίρες ἐστέ.

(53) ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ'.

*Virginem lapsam vehementer arguit auctor epistolæ, eamque virginitatis volo, quod negabat, vere obstrictam fuisse ad-
monstrat; ac dolorem suum significat, quod, Christo sponso derelicto, impiam corruptiorem elegerit. Postremo mortis,
iudicii et æterni supplicii metum, ac spe misericordiæ divinæ ad penitentiam adducere conatur.*

Πρὸς παρθένον ἐκπεσοῦσαν.

1. Νῦν καιρὸς ἐκδοῆσαι τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο, καὶ
εἰπεῖν· Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς
ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσεμαι
τοὺς τετραυματισμένους (51) θυγατέρας λαοῦ μου·
Εἰ γὰρ καὶ τούτους βαθεῖα περιέχει σιγῇ, καὶ κείν-
ται ἀπαξ κεκαρωμένοι τῷ δαίνῳ, καὶ τῷ κτερίῳ τῆς
πληγῆς ἀφρημένοι καὶ αὐτὴν ἤδη τοῦ πάθους τὴν
αἰσθησιν· ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε παρίεναι ἀδακρυτὴν τσα-
οῦτον πτώμα χρη. Εἰ γὰρ Ἰερειᾶς τοὺς ἐν πο-
λέμῳ τὰ σώματα πεπληγότες μυρίων θρῆνων ἀξι-
οὺς ἔκρινε· τί ἂν τις εἴποι πρὸς τῆλικαύτην ψυχῶν
συμφορὰν; Οἱ τραυματῖαι σου, φησὶν, οὐ τραυμα-
τῖαι ρομφαίας, καὶ οἱ νεκροὶ σου οὐ νεκροὶ πολέ-
μου. Ἀλλὰ τὸ κέντρον τοῦ ὄντως θανάτου, τὴν χαλε-
πὴν ἀμαρτίαν ὀδύρομαι. καὶ τὰ πεπωρωμένα τοῦ
πονηροῦ βέλη, ψυχὰς ὁμοῦ μετὰ σωμάτων ἁρπαγι-
κῶς καταπλέξαντα. Ἡ μέγαρα (55) ἂν στενάξειαν οἱ
τοῦ Θεοῦ νόμοι, τῆλικούτου ἄγος ἐπὶ γῆς ἐπιδύπον-
τες, οἷγε ἀπαγορεύοντες δεῖ καὶ βοῶντες, πάλαι
μὲν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλη-
στοῦ σου· διὰ δὲ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, ὅτι Πῦρ δ'
ἐμβλέπων (56) γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς
ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Νῦν
δὲ ἐπορώσιν αὐτὴν ἀδεῶς μοιχευομένην τοῦ Δεσπό-
του (57) τὴν νόμφην, ἥς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός. Στε-
νάξεις δ' ἂν καὶ αὐτὰ τῶν ἁγίων τὰ πνεύματα (58)·
Φινεὺς μὲν ὁ ζηλωτὴς, ὅτι μὴ καὶ νῦν ἔξεστιν αὐτῷ,
τὴν περιμάστιγν. μετὰ χεῖρας λαθόντι, σωματικῶς
ἐκδικῆσαι τὸ μῦθος· ὁ δὲ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, ὅτι
μὴ δύναται, καταλιπὼν τὰς ἀνω διατριβὰς, καθάπερ
τότε τὴν ἔρημον, ἐπὶ τὸν ἑλεγχον τῆς παρανομίας
δραμεῖν, καὶ εἰ παθεῖν τι δέοι, τὴν κεφαλὴν ἀποθέ-
σθαι μᾶλλον ἢ τὴν παρρησίαν. Τάχα δὲ (59) μᾶλλον
εἶπερ καὶ ἡμῖν, κατὰ τὸν μακάριον Ἀβελ, καὶ αὐτὸς
ἀποθανὼν ἐτι λαλεῖ, καὶ νῦν βοᾷ καὶ κέκραγε μείζον
δ' Ἰωάννης ἢ περὶ τῆς Ἠρωδιάδος τότε, Οὐκ ἔξεστι
σοι ἔχειν αὐτήν. Καὶ γὰρ, εἰ τὸ σῶμα Ἰωάννου,

ad finis diem, ita vitæ nostræ vicinum ac propin-
quum, et nosce quomodo jam Judæorum et Genti-
lium filii a Dei cultum compelluntur, nec omnino
abneges mundi Servatorem : ne te maxime horri-
bilis illa comprehendat sententia : Non novi vos,
quisnam sitis ⁵⁰.

EPISTOLA XLVI 135.

Ad virginem lapsam.

1. Nunc tempus exclamandi propheticum illud,
ac dicendi : Quis dabit capiti meo aquam, et oculis
meis fontem lacrymarum, et deplorabo vulneratos
filios populi mei ⁵¹ ? Quamvis enim illos altum si-
lentium teneat, jaceantque semel malo obruti, ac
lethale vulnus ipsum etiam mali sensum abstulerit;
nos tamen sine lacrymis tantum casum prætermi-
tere non oportet. Etenim, si quorum corpora in
bello percussa erant, eos Jeremias innumeris la-
crymis dignos judicavit : quidnam quis dixerit in
tanta animarum calamitate? Vulnerati tui, inquit,
non sunt vulnerati gladii, et mortui tui non sunt
mortui belli ⁵². Sed veræ mortis aculeum defleo,
peccatum grave, et ignita maligni jacula, quæ ani-
mas una cum corporibus crudeliter combussere.
Certe scelere tanto in terra conspecto valde inge-
muerint Dei leges, quæ interdiciunt semper, ac
clamant, olim quidem, Non concupisces uxorem
proximi tui ⁵³ : per sacra vero Evangelia : Quis-
quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam
mæchatus est eam in corde suo ⁵⁴. Nunc autem
vident adulterium impudenter committere ipsam
Domini sponsam, cujus caput Christus. Profecto
et ipsi ingemiscant sanctorum spiritus : Phinees
quidem zelotes, quod non etiam nunc ei liceat,
hasta in manu sumpta, corporaliter scelus ulcisci :
Joannes vero Baptista, quod non possit, relictis
supernis sedibus, ut olim solitudine, ad redar-
guendam iniquitatem accurrere; ac si quid pati
oporteat, caput potius amittere quam loquendi li-
bertatem. Quin potius, siquidem et nobis beati
Abelis exemplo, licet mortuus, adhuc loquitur,
etiam nunc clamat et vociferatur altius Joannes,
quam olim de Herodiade : Non licet tibi habere
eam ⁵⁵. Etsi enim Joannis corpus, prout naturæ
necessarium est, divinam sententiam excepit, si-
letque lingua; Tamen verbum Dei non est alliga-

⁵⁰ Luc. xiii, 27. ⁵¹ Jerem. ix, 1. ⁵² Isa. xlii, 2.

(53) Ruffini translationem antiquam Latinam hu-
jus epistolæ habes t. III, p. 740 seqq.

(54) Τοὺς τετραυματισμένους. Sic mss. octo.
Editi τὸ σύντριμψ. Habent tamen ut editi, duo
vetustissimi codices Med. et Coisl. primus. Sed quæ
sequuntur scripturam aliorum codicum confirmant.
Paulo post Coisl. primus τῆλικούτου πτώμα, alius
τοιούτου, tres alii τοῦτο. Mox idem Coisl. primus
τὸ σῶμα πεπληγότες.

(55) Ἡ μέγαρα. Sic uterque Coisl., Regii tres et
uterque Bigot. Editi ἡ μέγα. Mox tres codices ἐπὶ
γῆς βλέποντες.

⁵² Deut. v, 21. ⁵³ Matth. v, 28. ⁵⁴ Matth. xiv, 4.

(56) Ὁ ἐμβλέπων. Hic variant codices mss. Ha-
bent alii ὁ βλέπων, alii ὁ ἐμβλέψας, plerique πρὸς
τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν.

(57) Τοῦ Δεσπότου. Ita septem mss. melius, quam
editi τὴν ποτὶ τοῦ ἐπουρανίου Δεσπότου νόμφην.

(58) Τὰ πνεύματα. Duo codices τὰ τάγματα. Sic
etiam Paris. in margine.

(59) Τάχα δέ. Desunt hæc in plerisque codicibus
mss., in quibus legitur μᾶλλον δέ. Coisl. primus et
Med. consentiunt cum editis. Paulo post nonnulli
codices αὐτήν. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα.

* Alias V.

*am 14. Qui enim, nuptiis cui servi violatis, loquendi libertatem ad mortem usque perduxit, quoniam esset animo futurus, si tantam contumeliam sancto Domini thalamo illatam conspiceret?

2. At tu, postquam divinæ illius conjunctionis abiecasti iugum, atque intaminatum veri regis thalamum fugiens, in turpem illam inopiamque corruptelam fœde lapsa es, cum jam non habess quomodo amaram hanc accusationem effugas, **136** nec ullo modo aut arte malum illud abscondere queas, præceps in audaciam prorumpis. Et quoniam impius, in profundum malorum lapsus, deinceps contemnit, ipsa etiam pacta cum vero sponso inita abnegas, neque esse te virginem, nec unquam promisisse clamitans, quamvis multa acceperis, multa demonstraveris virginitatis pignora. Revoca tibi in memoriam præclaram professionem, quam professa es coram Deo, angelisque et hominibus. Revoca tibi in memoriam societatem venerandam, et sacrum virginum chorum, ac cœlum Domini, et Ecclesiam sanctorum. Memineris quæque aniculæ in Christo aviæ, quæ virtute juvenescit etiamnum, et floret: matris itidem quæ in Domino cum illa decertat, et novis quibusdam ac insuetis laboribus consuetudinem dissolvere conatur: similiter et sororis partim illas pro viribus imitantis, partim etiam vincere contendentis, et avita præclare facta virginitatis ornamento superantis, et te sororem, uti putabat, ad simile certamen tum sermone, tum vita haud ignave provocantis. Horum recordare, et angelicæ una cum eis circa Deum choreæ, et spiritualis in carne vitæ, et cœlestis in terra instituti. Recordare dierum tranquillorum, et noctium illuminatarum, et cantilenarum spiritualium, et psalmodiæ sonore, precum sanctarum, thori casti atque intaminati, virginæ progressus, mensæ sobriæ, ac præclare precautis ut incorrupta tibi virginitas servaretur. Ubi tua illa gravis species et honesti mores, vestis vilis virginem decens, pulcher ex pudore rubor, et decorus ex abstinentia ac vigiliis efflorescens pallor, atque omni pulchro colore decentius elucescens? Quoties in precibus pro virginitate citra maculam servanda, forte lacrymas effudisti? Quot litteras ad sanctos exarasti, per quas tibi eorum efflagitabas preces,

14 II Tim. II, 9.

(60) *Συναφείας*. Nonnulli mss. *κοινωνίας*.

(61) *Τὸ δεινόν*. Deest τοῦτο in octo mss. Paulo post in sex deest pariter ἀληθινόν. Sed utrumque legitur in vetustissimis codicibus Coisl. et Med. In Harlemano non exstat hæc epistola.

(62) *Ἐτι καί*. Sic Coisl. prius et Med. Corrupte in editis ἀρτι, ἢ τότε.

(63) *Ἀνέθεσι*. Ita codices mss. octo, melius quam editi ἀληθέσι.

(64) *Τὰ τῆς συνηθείας*. Sic duo antiquissimi codices Coisl. et Med. Editi τῆς συνηθείας τὸ κράτος, *consuetudinis robur dissolvere*. Mox editi τὰ μὲν κράτος ἐκείνης. Deest illud, κατὰ κράτος, in octo mss.; et duo tantum habent ἐκείνας, nempe Coisl. prius et Coll., quos secuti sumus.

A κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τῇ ψύσει, τὸν θεῖον ὕπον ἰδέεσθαι, καὶ τὴ γλῶσσα σιγῇ. Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. Ὁ γὰρ, ἐπειδὴ συνδούλου γάμος ἐθετεύτο, μέχρι θανάτου τὴν παρρησίαν προαγαγών, τί ἂν πάθοι τηλικαύτην ἐφορῶν ὕβριν περὶ τὸν ἅγιον τοῦ Κυρίου νυμφῶνα;

2. Ἀλλὰ σὺ, τῆς θείας ἐκείνης συναφείας (60) τὸν ζυγὸν ἀπορρίψασα, καὶ τὸν μὲν ἄχραντον τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέως ἀπεδράστα νυμφῶνα, πρὸς δὲ τὴν εἰσιμον ταύτην καὶ ἀσεβῇ φθορᾷ αἰσχυρῶς πεσοῦσα, ἐπεὶ οὐκ ἔχεις πῶς τὴν πικρὰν ταύτην κατηγορίαν ἐκφυγῇς, οὐδέ τις ἐστὶ σοι τρόπος οὐδὲ μηχανὴ τὸ δεινόν (61) τοῦτο συγκαλύψαι, ὁμῶς τῇ τόλμῃ χωρεῖς. Καὶ ἐπειδὴ περ ἀσεβῆς, ἐμπιστῶν εἰς βάθος κακῶν, λοιπὸν καταφρονεῖ, αὐτῆς ἀπαρνητὴς πρὸς τὸν ἀληθινὸν νυμφῶνα συνθήκας, οὔτε εἶναι παρθένος, οὔτε ὑποσχέσθαι ποτὲ βοῶσα, ἢ πολλὰ μὲν ἰδέεω, πολλὰ δὲ ἐπεδείξω παρθενίας συνθήματα. Μνησθῆτι τῆς καλῆς ὁμολογίας, τὴν ὁμολόγησας ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, Μνησθῆτι τῆς σεμνῆς συνοδίας καὶ ἱεροῦ παρθένων χοροῦ, καὶ συναγωγῆς Κυρίου, καὶ Ἐκκλησίας δαίμων καὶ γηραιάς ἐν Χριστῷ μάμης νεαζούσης ἐτι καὶ (62) ἀκμαζούσης τὴν ἀρετὴν, καὶ μητρὸς ἐν Κυρίῳ πρὸς ἐκείνην ἀμιλλωμένης, καὶ ξένους τισὶ καὶ ἀφθεσι (63) πόνοις καταλύειν φιλονεικούσης τὰ τῆς συνηθείας (64), καὶ ἀδελφῆς ὁμοίως τὰ μὲν ἐκείνας μιμουμένης, τὰ δὲ καὶ ὑπερβαίνειν φιλοτιμουμένης, καὶ τοῖς παρθενικοῖς πλεονεκτημασιν ὑπερακοντιζούσης τὰ προγονικὰ κατορθώματα, καὶ εἰς τὴν ἀδελφὴν, ὡς ἔστο, πρὸς τὴν τῶν Ἰσων ἀμιλλαν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ φιλοπόπως ἐκκαλουμένης. Μνησθῆτι τούτων, καὶ ἀγγελικῆς περὶ τὸν Θεὸν μετ' ἐκείνων χορείας, καὶ πνευματικῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς, καὶ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς πολιτεύματος. Μνησθῆτι ἡμερῶν ἀθορύβων, καὶ νυκτῶν πεφωτισμένων, καὶ ὁδῶν πνευματικῶν, καὶ ψαλμοδίας εὐήχου, καὶ προσευχῶν ἁγίων, καὶ ἀγνῆς καὶ ἀμιάντου κοίτης, καὶ παρθενικῆς προόδου, καὶ ἐγκρατοῦς τραπέζης, καὶ καλῶς εὐχομένης τὴν παρθενίαν σοι ἀφθορον τηρηθῆναι (65). Ποῦ δὲ σοι τὸ σεμνὸν ἐκείνο σχῆμα, ποῦ δὲ τὸ κῆρυγμα τῆς ἡθῆς, καὶ ἐσθῆς λιτῆς, παρθενικῆς πρέπουσα, καὶ χαλὸν μὲν τὸ ἐξ αἰδοῦς ἐρύθημα, εὐπρεπὲς δὲ ἡ ἐξ ἐγκρατείας καὶ ἀγρυπνίας ἐπανθοῦσα ὠχρότης, καὶ πάσης εὐχροίας χαριέστερον ἐπιλάμπουσα; Ποσάκις ἐν προσευχαῖς, ὑπὲρ τοῦ τηρηθῆναι (66) τὴν παρθενίαν ἀσπίλον, ἵως ἐξέλκας δάκρυα; Πόσα δὲ γράμματα πρὸς τοὺς

(65) *Καὶ καλῶς... τηρηθῆναι*. Editi post hæc verba addunt iterum κοίτης, eaque conlocant ante καὶ ἐγκρατοῦς τραπέζης καὶ παρθενικῆς προόδου. Aliter antiqui codices, in primis Coisl. et Med. quos secuti sumus. Melius tamen videtur abesse a Bigot. utroque illud καὶ καλῶς... τηρηθῆναι. Crediderim has voces referendas esse ad ea quæ supra de virginitis sorsore dicuntur, ac inde excidisse. Iisdem codicibus freti legimus paulo post ποῦ δὲ σοι, pro eo quod erat in editis ποῦ μὲν σοι, et delevimus καὶ ante παρθένου.

(66) *Τηρηθῆναι*. Post hanc vocem editi addunt et quod deest in mss. octo. Statim editi ἐξεδάκρυας. Mss. sex ἐξέλκας δάκρυα, duo ἐξέλκας δάκρυον.

ἀγίους (67) ἐχάρησας, δι' ὧν τῆς οὐχ ἵνα γάμου ἀνθρωπίνου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀτίμου ταύτης φθορᾶς ἐπιτύχης, ἀλλ' ἵνα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ μὴ ἐκπέσῃς; Περὶ αὐτῆς δὲ ὁὖρα τοῦ νυμφίου εἰδέξω; Τί δὲ καὶ λέγειν τὰς δι' ἐκείνον παρὰ τῶν ἐκείνου τιμᾶς; τὰς μετὰ παρθένων συμβιώσεις; τὰς σὺν ἐκείναις προόδους; τὰς παρὰ παρθένων δεξιώσεις; τὰ ἐπὶ παρθενίᾳ ἐγκλήματα; τὰς παρθενικὰς εὐλογίας; τὰ ὡς πρὸς παρθένον γράμματα; Ἀλλὰ νῦν, ὀλίγην αὖραν δεξαμένη τοῦ ἀερίου πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, πάντων ἐκείνων ἐξαρνος γέγονας· καὶ τὸ εἶμιον ἐκείνο καὶ περιμάχητον κτήμα βραχείας ἡδονῆς ἀντικατηλλάξω, ἢ πρὸς καὶρὸν μὲν λιπαίνει σὺν φάρυγγι, ὕστερον δὲ (68) πικρότερον χολῆς εὐρήσεις.

3. Ἐπὶ τοῦτοις τίς οὐκ ἂν πανθήσας εἴποι, Πῶς ἐγένετο πύρρη πόλις πιστὴ Σιών; Πῶς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Κύριος ἀποφθέγγετο πρὸς τινὰ (69) τῶν νῦν ἐν πνεύματι Ἱερουσαλὴμ περιπατούντων, Εἰδες δὲ ἐποίησέ μοι ἡ παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐγὼ ἐμνηστευσάμην αὐτὴν ἐμὰντῳ ἐν πίστει καὶ ἀφθαρσίᾳ, ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλπίδι καὶ οὐκ ἐκτιμῶν, καθὼς καὶ διὰ ὧς τοῦ προφῆτου αὐτῇ ἐπηγγειλάμην (70). Αὐτὴ δὲ ἡγαπήκει ἄλλοτρίους, καὶ ζῶντος ἐμοῦ τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει, καὶ οὐ φοβεῖται γενομένη ἀνδρὶ ἐτέρῳ. Τί δὲ ἄρα ὁ νυμφηγὼς, ὁ θεὸς καὶ μακάριος Παῦλος, ὁ τε ἀρχαῖος ἐκείνος, καὶ ὁ νέος οὗτος, ὅς τ' ὦ μεσότη καὶ διδατχάτω, τὴν πατρῶν (71) οἶκον καταλιπούσα, τῷ Κυρίῳ συνήχθη; Ἄρα οὐκ ἂν εἴποι τῷ τοσοῦτω κακῷ περιπαθήσας ἐκάτερος· Φόβος γὰρ δὲν ἐφοβούμην, ἡλλοῦ μοι, καὶ δὲ ἐδόδοικειν, συνήχθησέ μοι. Ἐγὼ μὲν γὰρ σε ἡρμοσάμην ἐν ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ, καὶ ἐφοβούμην αὐτὴν μὴ πως, ὡς ὁ θεὸς ἐξηπάτησεν Εὐάν ἐν τῇ πανουργίᾳ (72) αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ ποτὲ τὰ νοήματά σου. Διὰ τοι τοῦτο μυρίαί μιν ἐπιβάλλει ἐπειρώμην αὐτῇ (73) κατατελλεῖν τῶν παθῶν τὸν τάραχον, μυρίαίς δὲ φυλακαῖς συντηρεῖν τοῦ Κυρίου τὴν νύμφην καὶ τὸν βίον αὐτῆς τῆς ἀγάμου διεξίεν, ὅτι δὴ μόνη ἡ ἀγάμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἐν ᾗ ἅγια τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς παρθενίας ὑψηλοῦμένη, καὶ ναὶν σε θεοῦ προσηγορεύων, οἶοναί περὶν εἰδίδουν τῇ προθυμίᾳ (74)

⁶⁷ Isa. i, 21. ⁶⁸ Jerem. xviii, 13. ⁶⁹ Osee. ii, 17. ⁷⁰ Job iii, 23. ⁷¹ II Cor. xi, 2. ⁷² Ibid. 3. ⁷³ I Cor. vii, 34.

67) Πρὸς τοὺς ἀγίους. Editi addunt πολλάκις, sed melius deest in Coisl. primo. Sic etiam editi paulo post, παρὰ τοῦ νυμφίου, sed praepositio deest in octo mss.

(68) Ὑστερον δὲ. Sic antiqui codices. Editi ὕστερον μέντοι. Ibidem post εὐρήσεις addunt editi καὶ ἡκουσμένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου, et magis acutiam gladio ancipite. Sed haec desunt in septem mss. Desunt pariter in octo veteribus libris quae post has voces, πιστὴ Σιών, leguntur in editis, ἢ ποτὲ πλήρης κρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονεὺς αὐτῆς· quae olim plena iudicio, in qua iustitia quiescebat, nunc autem homicida.

(69) Ἀποφθέγγετο πρὸς τινὰ. Sic omnes codices mss. Editi ἀποφθέγγετο πρὸς τινὰς.

(70) Ἐπηγγειλάμην. Male in editis ἐπηγγειλά-

A non ut humanas nuptias, imo ignominiosam illam corruptionem assequeris, sed ut a Domino Jesu non excideres? Quoties sponsi accepisti dona? Quid opus est honores etiam illius causa ab iis qui ejus sunt, delatos memorare? convictum cum virginibus? factus cum eisdem progressus? salutationes a virginibus exhibitas? laudes ob virginitatem? virgineas eulogias, litteras ut ad virginem scriptas? At spiritus aerii, qui nunc in filiis contumaciae operatur, exigua aura modo suscepta, abnegasti haec omnia, et pretiosam illam et dimicatione omni retinendam possessionem brevi voluptate commutasti: quae ad tempus quidem guttur tuum illinit et exhilarat, sed postea felle amarior comperietur.

3. Ad haec quis non ingemiscens dicat: Quomodo **137** facta est meretrix civitas fidelis Sion? Quomodo autem non ipse Dominus ad eorum, qui nunc in Jeremiae spiritu ambulant, aliquos dicat: Vidisti quae fecit mihi virgo Israel? Ego despondi ipsam mihi ipsi in fide et integritate, in justitia et in iudicio et in misericordia atque miserationibus, quemadmodum et per Oseam prophetam ei promisi. Ipsa vero dilexit alienos, et vivente me viro, adultera audit, nec veretur viri alterius esse. Quid vero sponsae dux divinus ac beatus Paulus, velus ille, et novus hic, quo sequestra ac doctore, relicta paterna domo, Domino conjuncta es? An non dicat tanto malo dolens uterque? *Timor enim quem timebam, venit mihi, et quem metuebam, occurrit mihi*. Desponsavi enim te uni viro, virginem castam exhibere Christo: sed metuebam semper, ne quodam modo, ut serpens Evam decepit versutia sua, ita aliquando corrumpere sensus tui. Quapropter innumeris incantamentis semper conatus sum affectuum tumultum comprimere, et innumeris excubiis Domini sponsam custodire, et vitam innuptae semper exponebam, quod innupta sola curat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu: et virginitatis dignitatem enarrabam, et templum Dei te appellans, velut alas addebam, alacritate erigens ad Jesum; et per mali timorem ad cavendum casum suppetias ferebam, cum dicerem: Si quis templum Dei profanat, hunc perdet

D μὲν. Mox editi τοῦ ἀθανάτου ἀνδρός, sed melius adest illud, ἀθανάτου, a Med. et Coisl. primo.

(71) Πατρῶν. Plerique mss. μητρῶν. Vetusissimi tamen Coisl. et Med. et alii nonnulli habent ut editi.

(72) Ἐν τῇ πανουργίᾳ. Praepositio addita ex sex mss. Mox editi ante has voces, διὰ τοι τοῦτο, addunt ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τοῦ Χριστοῦ. Sed haec desunt in omnibus mss. Ibidem editi ταῖς πνευματικαῖς ἐπιβάλλει, spiritualibus incantamentis. Sed melius duo antiquissimi codices Coisl. et Med., quos in textu secuti sumus.

(73) Ἀεὶ. Deest in iisdem duobus codicibus.

(74) Προθυμία. Editi addunt καὶ, sed deest in plerisque mss. Ibidem tres codices ἀνακουφίζον.

Deus ⁴⁶. Sed et praesidium ex precibus meis adde-
bam, si qua ratione integrum tibi corpus et anima
et spiritus posset citra reprehensionem in adventu
Domini nostri Jesu Christi servari. (At frustra haec
omnia in te laboravi, mihiq[ue] amarus exstitit dul-
cium illorum laborum exitus, rursusque ingemendi
necessitas ob eam, de qua gaudere me oportebat.
Ecce enim decepta es a serpente amarulentius quam
Eva. Corrupta est non mens tua solum, sed etiam
una cum mente corpus tuum. Et horrendum illud
quod et dicere pudet, nec tamen silere quod (est
enim velut quidam ignis in assibus meis accensus
et ardens, resolvorque undique et non possum
ferre), tollens utique membra Christi, membra se-
cisti meretricis ⁴⁷. Hoc unum ex omnibus malum
nequit cum alio comparari : hoc novum est in vita
facinus. *Pertransite*, inquit, *insulas Chetitim*, et ri-
dete, et in Cedar mittite, et considerate vehementer,
an facta sint talia, an permutarint gentes deos suos :
et isti non sunt dii ⁴⁸; virgo autem mutavit gloriam
suam, ejusque gloria est in turpitudine sua. Obstu-
puit caelum ob hoc, et inhorruit terra vehementius.
Dicit etiam nunc Dominus : Duo mala perpetra-
vit **138** virgo : me dereliquit verum animarum
sanctarum sanctum sponsum, et confugit ad im-
pium et iniquum animae simul et corporis corru-
ptorem ⁴⁹. Defecit a Deo servatore suo, et praebuit
membra sua serva immunditiae et iniquitati ⁵⁰.
Oblita est autem mei, et post amatorem suum
ibat ⁵¹, a quo non juvabitur.

αὐτῆς, καὶ παρέστη τὰ μέλη αὐτῆς δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ. Ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, καὶ
ὀπίσω τοῦ ἔραστοῦ αὐτῆς ἐπορεύετο, ἐξ οὗ οὐκ ὠφελήσεται.

4. Expediret ei ut mola asinaria circa collum
ipsius posita fuisset, et in mare projectus esset,
potius quam offendiculo fuisset virgini Domini ⁵².
Quis servus contumax ita insanit, ut in herilem
thorum se ipse injiceret? aut quis praedo eo amen-
tiae devenit, ut ipsa Dei donaria contingeret, non
vasa inanimata, sed corpora viventia, et animam
inhabitantem habentia factam ad imaginem Dei?
Quis unquam auditus est in media civitate et se-
rena meridie imagini regiae formas immundorum
porcorum inscribere ausus esse? Nuptias humanas
si quis violaverit, immisericorditer, coram duobus
aut tribus testibus, moritur. Quanto graviore sup-

πρὸς τὴν ἀντακουσίαν, καὶ τῷ φόβῳ τοῦ δεινοῦ
πρὸς τὸ μὴ πεσεῖν ἐδοξέθουν, λέγων (75)· *Εἰ τις τὸν
ἱεὺς τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός*. Καὶ
δὴ καὶ τὴν ἐκ τῶν προσευχῶν μου προστεθείσων ἀσφα-
λείαν, εἰ πως ἐλόκληρόν σου (76) τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ
καὶ τὸ πνεῦμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθῇ. Ἀλλὰ γὰρ εἰχῇ
ταῦτα πάντα κηκοπίακα εἰς σέ· καὶ μοι πικρὸν ἐξέβη
τῶν γλυκίων ἐκείνων πόνων τὸ πέρας· καὶ στένειν
ἀνάγκη πάλιν ἐπ' ἣ ἔδει με χαίρειν. Ἰδοὺ γὰρ ἡπά-
τηται μὲν ὑπὸ τοῦ ἔφεως τῆς Εὐας πικρότερον·
ἐφθάρται δὲ σοὶ οὐ τὰ νοήματα μόνον, ἀλλὰ γὰρ σὺν
ἐκείνοις καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα· καὶ τὸ φρικῶδες ἐκείνο,
ὃ καὶ εἰπεῖν ἐκνῶ, καὶ σιωπᾶν οὐ δύναμαι (ἔστι γὰρ
ὡς πῦρ καίόμενον καὶ φλεγόμενον (77) ἐν τοῖς
ὀστέοις μου, καὶ παρῆμαι πάντοθεν, καὶ οὐ δύναμαι
φέρειν), ἄρασα τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ πεποίηχας
μέλη πόρνῆς. Τοῦτο μόνον ἐν πᾶσι κακὸν ἀσύγκρι-
τον· τοῦτο καίνον ἐν βίῳ τὸ τέλημα. Ὅτι, Διέ-
θετε, ψῆσι, νήσους Χεττιεῖμ, καὶ ἰδετε· καὶ εἰς
Κηδάρ ἀποστείλατε, καὶ νοήσατε σφέδρα, εἰ γέ-
γονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν,
καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ θεοὶ· ἡ δὲ παρθένος ἡλλάξατο
τὴν δόξαν αὐτῆς (78), καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐ-
τῆς. Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἡ γῆ
ἐπὶ πλεῖον σφέδρα. Λέγει (79) καὶ νῦν ὁ Κύριος, ὅτι
δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ἡ παρθένος· ἐμὲ ἐγκατέ-
λιπε τὸν ἀληθινὸν τὸν ἅγιον ψυχῶν ἁγίων νομῆτον,
καὶ ἀπέδρα πρὸς ἀσεβῆ καὶ παράνομον ψυχῆς ὁμοῦ
καὶ σώματος φθορά. Ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ σωτήρος
καὶ σώματος φθορά.

Ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ σωτήρος καὶ σώματος φθορά.

4. Συνέφερον (80) αὐτῷ εἰ μύλος ἐνικὸς περι-
έκειτο περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔβριπτο εἰς τὴν
θάλασσαν, ἢ ὅτι ἐσκυβάλισε τὴν παρθένον Κυρίου
τις. Δοῦλος (81) ἀσθάδης εἰς τοσοῦτον ἐμάνη, ὥς
δαιμονιτικῇ κατὰ ἐαυτὸν ἐπιβρίβει; ἢ ποῖος ληστῆς
ἐπὶ τοσοῦτον ἀπονοίας προήχθη, ὥς αὐτῶν ἐφάπα-
σθαι τῶν τοῦ Θεοῦ ἀναθημάτων, οὐ σκευῶν ἀψύχων,
ἀλλὰ σωμάτων ζώντων καὶ ψυχὴν ἐνοικόν ἐχόντων
κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένην; Τίς ἀπ' αἰῶνος ἔκου-
σται ἐν μέσῃ πόλει καὶ σταθερᾷ μεσημβρίᾳ εἰκόνι
βασιλικῇ χοίρων μορφῆς ἀκαθάρτων ἐπιγράφαι τολ-
μήτας; Ἀθετήσας τις γάμον ἀνθρώπου, χωρὶς οὐ-
κτιρμῶν, ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν, ἀποθνήσκει.

⁴⁶ I Cor. iii, 17. ⁴⁷ I Cor. vi, 15. ⁴⁸ Jerem. ii, 10, 11. ⁴⁹ Ibid. 12, 13. ⁵⁰ Rom. vi, 19. ⁵¹ Ose. ii, 13. ⁵² Luc. xvii, 2.

(75) *Λέγων*. Huc transtulimus hanc vocem ex
cod. Coisl. et Medic. Male in editis legebatur post
φθείρει.

(76) *Ὁλόκληρόν σου*. Sex mss. ἐλόκληρόν σου,
sed tamen vetustissimi Coisl. et Med. cum editis
consentiunt.

(77) *Φλεγόμενον*. Deest in sex mss., non tamen
in Med. et Coisl. primo. Unus ex Regiis φλέγον.
Paulo post auctoritate veterum codicum emenda-
vimus quod vitiose in editis legebatur Ἀρασα γὰρ
τα μέλη, et infra καὶ εἰ νοήσατε.

(78) *Δέστης, καὶ ἡ δόξα*. Hae desunt in octo mss.,

non tamen in Mediceo et Coislino primo.

(79) *Λέγει*. Editi addunt πάντως, sed melius deest
in Med. et Coisl. primo. Non multo post editi τῇ
ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, et ἐπελάθετο, λέγει Κύριος.
Primum additamentum abest a Coisl. primo et Med.,
alterum ab octo mss.

(80) *Συνέφερον*. Ita omnes mss. Editi Συνέφερον
δὲ καί.

(81) *Δοῦλος*. Editi addunt οὕτως, quod abest a
mss. Deest etiam ibidem Κυρίου in Coisl. primo et
Med.

Πόσω, δοκεῖτε (82), χειρόνος ἀξιοῦσεται τιμωρίας, ἢ τὴν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὴν αὐτῷ καθομολογηθεῖσαν νύμφην νοθεύσας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς παρθενίας καθυδρίσας; Ἀλλ' ἐβούλετο, φησὶν, ἐκείνη· καὶ οὐκ ἀκούσιν ἐδιδασκόμεν (83) αὐτήν. Καὶ γὰρ ἡ δέσποινα ἡ ἄσωτος ἡ Αἰγυπτία αὐτῇ τῷ χαλῷ Ἰωσήφ ἐπιμάνη· ἀλλ' οὐκ ἐνίκησε τὴν ἀρετὴν τοῦ σώφρονος ἡ μανία τῆς ἀκολάστου, οὐδὲ, χερσὶν αὐτῆς βιάζομενης, πρὸς τὴν παρανομίαν ἐκείνος ἐδιδάσθη. Ἀλλ' ἐκέκριτο ἐκείνη τοῦτο, φησὶ, καὶ οὐκ ἐτιμῆν παρθένος· καὶ εἰ ἐγὼ μὴ ἐβουλόμην, πρὸς ἄλλον ἂν ἐφθάρην (84). Καὶ γὰρ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν, ἔδει παραδοθῆναι, ἀλλ' οὐαὶ δι' οὗ παρεδόθη· καὶ τὰ σκάνδαλα ἐλθεῖν ἀνάγκη, ἀλλ' οὐαὶ δι' οὗ ἐρχεται.

5. Ἐπὶ τούτοις (85), *Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει;* Διὰ τί ἀπέστρεψεν ἡ παρθένος ἀποστρεφὴν ἀναιδῆ, καίτοιγε ἀκούσασα Χριστοῦ (86) τοῦ νυμφίου διὰ Ἱερεμίου λέγοντος· *Καὶ ἐπαμετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα· Ἡρὸς μὲ ἀνάστρεψον· καὶ οὐκ ἀνέστρεψε. Μὴ φητίνη οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαδῷ; ἢ ἱατρὸς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ; Διὰ τί οὐκ ἀνέβη ἱασις θυγατρὸς λαοῦ μου;* Ἡ καὶ πολλὰ μὲν ἂν εὗροις ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τοῦ κακοῦ ἀλεξήματα, πολλὰ δὲ ἐξ ἀπωλείας εἰς σωτηρίαν φάρμακα· τὰ περὶ θανάτου καὶ ἀναστάσεως μυστήρια (87), τὰ περὶ κρίσεως φοβεράς καὶ αἰωνίου κολάσεως ῥήματα· τὰ περὶ μετάνοιας καὶ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων δόγματα· τὰ μυρία ἐκείνα τῆς ἐπιστροφῆς ὑποδείγματα· τὴν δραχμὴν, τὸ πρόβατον, τὸν υἱὸν τὸν καταπαγόντα τὸν βίον μετὰ τῶν πορνῶν, τὸν ἀπὸ λωλότα καὶ εὐρεθόντα (88), τὸν νεκρὸν καὶ πάλιν ἀναστάντα. Τούτοις χρησώμεθα (89) τοῦ κακοῦ ἀλεξήματι, διὰ τούτων τὴν ψυχὴν ταυτῶν λασώμεθα. Λάβε δὲ εἰς ἔννοιαν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν (οὗ γὰρ οὗ μόνῃ σὺ τὸν αἰῶνα βιώσεις), καὶ συνοχτὴν, καὶ πνιγμὸν, καὶ θανάτου ὥραν, καὶ ἀπόφασιν Θεοῦ καταπίουσιν, καὶ ἀγγέλους ἐπισπεύδοντας, καὶ ψυχὴν ἐν τούτοις δεινῶς θορυβουμένην, καὶ ἀμαρτωλῶ συνειδότι πικρῶς μαστιγουμένην (90) καὶ πρὸς τὰ τῆδε ἰλκεῖν ἔπιστρέφουσαν, καὶ ἀπαραίτητον τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀποδημίας ἀνάγκην. Διὰγραφὸν μοι τῇ διαβολῇ τὴν τελευταίαν τοῦ κοινοῦ βίου καταστροφὴν, ὅταν Ἐλθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. *Ἦξει γάρ, καὶ οὐ παρασιωπήσεται· ὅταν Ἐλθῇ κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς,*

plicio, putatis, dignus censetur, qui Filium Dei viventis conculeavit, ei que promissis obstrictam sponsam adulterio contaminavit, ac spiritum virginitatis contumelia affecit¹². At illa, inquit, volebat, nec invitæ vini intuli. Sed et libidinosa illa Ægyptia domina pulchri Josephi amore insaniebat; verum non vicit virtutem pudici furor impudicæ, neque, illa manibus vini inferens, ad iniquitatem ille adactus. At illa hoc decreverat, inquit, nec amplius erat virgo; et si ego non voluissem, fuisset ab altero corrupta. Oportebat quidem et Filium hominis tradi: sed vix illi per quem traditus est¹³; atque scandala venire necesse est: sed vix illi per quem veniunt¹⁴.

5. Ad hæc autem, *Nunquid qui cadit, non resurgit? aut qui se avertit, non convertitur*¹⁵? Cur avertit se virgo aversione impudenti, tametsi audivit Christum sponsum per Jeremiam dicentem: *Et dixi, postquam scortata fui hæc omnia: Ad me revertere; et reversa non est*¹⁶. Nunquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? Quare non ascendit sanatio filiae populi mei¹⁷? Ac multa quidem reperias in divina Scriptura mali remedia, multa ex interitu ad salutem medicamenta, de morte atque resurrectione mysteria, de horrendo judicio deque æterno supplicio testimonia, de poenitentia et venia peccatorum dogmata; innumera illa conversionis exempla, drachmam, oviculam, filium qui consumpserat res suas cum scortis, perditum et repertum, mortuum et rursus viventem. Utamur his mali remediis: per hæc animæ nostræ medeamur. Cogita autem diem extremam (siquidem **139** non tu sola sæculum æternum vives), anxietatem, suffocationem, mortis horam, urgentem Dei sententiam, festinantes angelos, animum interea graviter perturbatum, et conscientia peccatrice amaro excruciatum, sequo miserabiliter ad ea quæ hic sunt convertentem, ac ineluctabilem longæ illius peregrinationis necessitatem. Describe mihi in mente tua extremum communis vitæ finem, cum veniet Filius Dei in gloria sua cum angelis suis; *Veniet enim, et non silebit*¹⁸; nimirum quando veniet iudicaturus vivos ac mortuos, atque unicuique secundum opus suum redditurus, quando tuba illa magnum quiddam ac horrendum sonans excitabit

¹² Hebr. x, 29. ¹³ Marc. xiv, 21. ¹⁴ Matth. xviii, 7. ¹⁵ Jerem. viii, 4. ¹⁶ Jerem. iii, 7. ¹⁷ Jerem. viii, 22. ¹⁸ Psal. cxlix, 5.

(82) *Δοκεῖτε*. Sic mss. codices. Editi *δοκεῖται*. Paulo post editi, *Θεοῦ ζώντος*. Novem mss. ut intextu.

(83) *Ἐδιδασκόμεν*. Deest αὐτὴν in omnibus mss., si excipias duos vetustissimos.

(84) *Ἡρὸς ἄλλον ἂν ἐφθάρην*. Sic codices mss. novem. Editi *πρὸς ἄλλον ἂν διεφθάρην*.

(85) *Ἐπὶ τούτοις*. Editi addunt *Πᾶσι δέ*, sed hæc in novem desunt mss. In totidem codicibus desiderantur quæ in editis post *ἐπιστρέφει* leguntur: *Οὐ γὰρ, εἰ τις πίπτωκεν, ἐφίλει καὶ κυλίσσθαι, Non enim si quis cecidit, debet et volutari*.

(86) *Χριστοῦ*. Codices Combelisiani *χρηστοῦ*.

(87) *Μυστήρια*. Sic codices mss. octo.

Editi *μυστήρια*.

(88) *Καὶ εὐρεθόντα*. Ita novem mss. Editi καὶ πάλιν *εὐρεθόντα*. Illud, πάλιν, Coisl. primi et Med. auctoritate posuimus ante *ἀναστάντα*.

(89) *Χρησώμεθα*. Editio Paris. prima *χρησάμεθα*. Ibidem editi *βρηθίμασι*. Codices Coisl. primus et Medicæus *ἀλεξήμασι*. Ex iisdem legimus *λάβε δέ*. Deest vocula δέ in editis.

(90) *Μαστιγουμένην*. Quatuor codices *προμαστιγουμένην*. Ibidem duo codices *ὑποστρέφουσαν*. Paulo post editi *τῇ διαβολῇ σου εἰ μετὰ πάντων τῶν ἀγγέλων*. Novem mss. ut in textu.

cos qui ab orbe condito dormierint, et procedent qui bona fecerint, in resurrectionem vite⁹⁰, qui vero mala, in resurrectionem iudicii. Revoca tibi in memoriam Danieli oblatam Dei visionem, quomodo noli ob oculos iudicium ponat. *Aspice etiam, inquit, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit. Vestimentum ejus candidum quasi nix, et capillus capitis ejus quasi lana munda; rotæ ejus ignis ardens. Flamen ignis trahebat in conspectu ejus. Mille millia deserviebant ei, et dena millia denum millium assistebant ei. Judiciique locum constituit, et libri aperti sunt⁹¹; bona, mala, manifesta, occulta, actiones, verba, cogitationes, omnia acervatim, ut ab omnibus et angelis et hominibus exaudiri possint, clare et aperte revelantes. Ad hæc quomodo affectos necesse est esse eos qui male vixerint? Ubi itaque anima illa abscondetur, quæ in oculis tot spectatori non subito visa fuerit dedecoris plena? Quali vero corpore infinita illa et intolerabilia perferet supplicia, ubi ignis inextinctus, et vermis indesinenter puniens, et imum inferi tenebricosum et horrendum, et ululatus amari, et ejulatus ingens, et ploratus, et stridor dentium, et ubi mala finem non habent? Ab his post mortem liberari non datur, neque est industria ulla, neque ars effugiendi amara supplicia.*

καὶ οἰμῶσαι πικρά, καὶ ὀλοθυμὸς ἐξαίσιος, καὶ κλαυθμὸς καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ πένθος οὐκ ἔχει τὰ δευτέρω. Τούτων οὐκ ἔστιν ἀπὸ πλῆλῃ μετὰ θάνατον, οὐδὲ τις ἐπινοία, οὐδὲ μηχανὴ τοῦ διεκδύναί τὰ πικρὰ καὶ ἀσπύγιστα.

6. Hæc nunc vitare licet. Dum autem licet, erigamus nosmetipsos ex casu, neque de nobis ipsi desperemus, si a malis discesserimus, Jesus Christus venit in mundum peccatores salvos factururus. *Venite, adoremus et procidamus ante illum, et ploremus coram ipso⁹²*. Verbum vocans nos ad pœnitentiam, clamat ac vociferatur: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos⁹³*. Est igitur via salutis, si modo velimus. Deglutivit mors prævalens: sed probe scito, Deum rursum abstulisse lacrymam omnem ab omni facie pœnitentium⁹⁴. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis⁹⁵*. Non mentitur cum dicit: *Si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, sicut nixem dealbabo: si vero fuerint ut coccinum, sicut lanam dealbabo⁹⁶*. Paratus est magnus ille animarum medicus morbum tuum sanare; qui non tui solius, sed eorum omnium, qui peccato in servitutem addicti sunt, promptus est liberator. **140** Verba illius sunt: *dulce illud ac salutare os dixit: Non opus habent talentes medico, sed male habentes. Non veni ad vocandum justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁹⁷*. Quænam ergo tua excusatio est, aut alterius cuiusvis, cum

καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρόβιν αὐτοῦ. ὅταν ἡ σάλπιγξ ἐκείνη, μέγα τι καὶ φοβερὸν ἤχησται, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐξυπνίστη, καθεύδοντας, καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Μνησθῆτι τῆς τοῦ Δανιὴλ θεωπτείας (91), ὅπως ἡμῶν ὑπ' ὅψιν ἄγει τὴν κρίσιν. Ἐθεώρουν, φησὶν, ἕως ἔτεον θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαίος ἡμερῶν ἐκάθητο. Καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὥσει χιτῶν, καὶ ἡ θρῆξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὥσει ἔριον καθάρειν, εἰς τροχὸν αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πυρὸς εἴλεκεν ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλιοι χιλιῶδες ἐλειτεύρησαν αὐτῷ· καὶ μέγιστοι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισεν, καὶ βίβλοι ἀνεψόχθησαν· τὰ καλὰ, τὰ φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κεκρυμμένα, τὰ πράγματα, τὰ βήματα, τὰ ἐνθυμήματα, τὰ πάντα ἀθρόως (92) εἰς ἐξάκουστον τοῖς πᾶσι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις σαφῶς, ἀνακαλύπτουσαι. Πρὸς ταῦτα ποταποῦς εἶναι ἀνάγκη τοὺς κακῶς βιωχότας; Ποῦ ἄρα ἡ ψυχὴ ἐκείνη καταδύσεται, ἡ ἐν ὕψει τοσοῦτων θεωπῶν ἐξαίφνης ὀφθίσαι αἰσχύνῃς ἀνάπλεως; Ποῦ δὲ σῶματι τὰς ἀπεράντους ἐκείνας καὶ ἀνυποίστους ὑποστήσεται μάστιγας, ὅπου πῦρ ἀσβεστον, καὶ σκόληξ ἀθάνατος κολάζων, καὶ πυθμὴν ᾧδου σκοτεινὸς καὶ φρικτὸς.

Β Ταῦτα φεύγειν ἔστι νῦν. Ἔως ἔστιν, ταυτοῖς ἀπὸ τοῦ πτώματος ἀναλάβωμεν, μηδὲ ἀπειλίσσωμεν ἑαυτῶν (93), ἔάν ἀναλάβωμεν ἀπὸ τῶν κακῶν. Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι. Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐνυγνίον αὐτοῦ. Ἡμεῖς ἐπὶ μετάνοιαν καλῶν ὁ λόγος βοᾷ καὶ κέκραγεν· Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περπερισμένοι, καὶ ὁ ἀναπαύσω ὑμᾶς (94). Ἔστιν οὖν ὁδὸς σωτηρίας, ἔάν θέλωμεν. Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, ἀλλ' εἰς ἴσθι, ὅτι πάλιν ἀνέβη ὁ θεὸς πᾶν ὄκρυσεν ἀπὸ παντὸς προσώπου τῶν μετανοούντων. Ἡστέος Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Οὐ ψεύδεται εἰπὼν (95)· Ἐάν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὥς φοινικῆν, ὥς χιτῶνα λευκυνῶ· ἐάν δὲ ὦσιν ὥς κόκκινον, ὥσει ἔριον λευκυνῶ. Ἐτοιμὸς ἔστιν ὁ μέγας τῶν ψυχῶν ἰατρός· ἵστασθαι σου τὸ πᾶθος, ὃς οὐδὲ (96) μονωτάτης, ἀλλὰ πάντων τῶν δεσπολιζομένων τῇ ἁμαρτίᾳ ἔστιν ἐτοιμὸς ἐλευθερωτής. Ἐκείνου βήματά ἐστιν· ἐκείνου τὸ γλυκὺ καὶ σωτήριον στέμα εἶπεν· Οὐ χρεῖας ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλὰ οἱ κακῶς ἔχοντες. Οὐκ ἦλθεν καλεῖσθαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν (97).

Γ 6. Ταῦτα φεύγειν ἔστι νῦν. Ἔως ἔστιν, ταυτοῖς ἀπὸ τοῦ πτώματος ἀναλάβωμεν, μηδὲ ἀπειλίσσωμεν ἑαυτῶν (93), ἔάν ἀναλάβωμεν ἀπὸ τῶν κακῶν. Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι. Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐνυγνίον αὐτοῦ. Ἡμεῖς ἐπὶ μετάνοιαν καλῶν ὁ λόγος βοᾷ καὶ κέκραγεν· Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περπερισμένοι, καὶ ὁ ἀναπαύσω ὑμᾶς (94). Ἔστιν οὖν ὁδὸς σωτηρίας, ἔάν θέλωμεν. Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, ἀλλ' εἰς ἴσθι, ὅτι πάλιν ἀνέβη ὁ θεὸς πᾶν ὄκρυσεν ἀπὸ παντὸς προσώπου τῶν μετανοούντων. Ἡστέος Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Οὐ ψεύδεται εἰπὼν (95)· Ἐάν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὥς φοινικῆν, ὥς χιτῶνα λευκυνῶ· ἐάν δὲ ὦσιν ὥς κόκκινον, ὥσει ἔριον λευκυνῶ. Ἐτοιμὸς ἔστιν ὁ μέγας τῶν ψυχῶν ἰατρός· ἵστασθαι σου τὸ πᾶθος, ὃς οὐδὲ (96) μονωτάτης, ἀλλὰ πάντων τῶν δεσπολιζομένων τῇ ἁμαρτίᾳ ἔστιν ἐτοιμὸς ἐλευθερωτής. Ἐκείνου βήματά ἐστιν· ἐκείνου τὸ γλυκὺ καὶ σωτήριον στέμα εἶπεν· Οὐ χρεῖας ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλὰ οἱ κακῶς ἔχοντες. Οὐκ ἦλθεν καλεῖσθαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν (97).

⁹⁰ Joan. v, 29. ⁹¹ Dan. vii, 9, 10. ⁹² Psal. xciv, 6. ⁹³ Matth. xi, 28. ⁹⁴ Isa. xxv, 8. ⁹⁵ Psal. cxliv, 13. ⁹⁶ Isa. i, 18. ⁹⁷ Matth. ix, 12, 13.

(91) Θεωπτείας. Editi θεωπτείας... Ἔως, φησὶν, ἑθεώρουν ὅτε οὐ. Codices mss. omnes ut in textu.

(92) Τὰ πάντα ἀθρόως. Sic magno consensu mss. Editi ταῦτα πάντα φανερώς.

(93) Ἐαυτῶν. Ἐαυτοῦ; Coisl. primus.

(94) Δεῦτε... ὑμᾶς. Hæc desunt in octo mss. in quibus sic legitur: κέκραγεν Ἔστιν ὁδός.

(95) Εἰπὼν. Editi addunt articulum, sed deest in mss.

(96) Ὁς οὐδὲ... ἐλευθερωτής. Hæc desunt in octo codicibus.

(97) Εἰς μετάνοιαν. Statim in sex codicibus βεβήκει Κύριος, ceteris omissis.

Τίς οὖν ἐπὶ σοὶ πρόβασις, ἢ τινὲ ἀλλῶ, ταῦτα αὐτοῦ
βῶντος; Βούλεται Κύριος καθαρίσαι σε ἀπὸ τοῦ
πόνου τῆς πληγῆς, καὶ δεῖξαι σοὶ ὥς ἀπὸ σκότους.
Σὲ ζητεῖ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ καταλιπὼν τὰ μὴ
πεπλανημένα. Ἐὰν ἐπιθῇς σεαυτὴν, οὐκ ἐκνήσει,
οὐδ' ἀπαξιώσει σε (98) ὁ φιλόφρων ἑπὶ τῶν ὤμων
βαστάσαι τῶν ἰδίων, χαίρων, ὅτι εὗρεν αὐτοῦ τὸ πρό-
βατον τὸ ἀπολωλός. Ἔστηκεν ὁ πατήρ, καὶ ἀναμένει
τὴν σὴν ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπάνοδον. Μόνον ἀνάκυσσον,
καὶ ἔτι σου μακρὰν ὁδόν, προσδραμὼν ἐπιπεσεῖται
ἐπὶ τὸν τράχηλόν σου, καὶ φιλικῶς ἀσπασμοῖς περι-
πύξεται τὴν ὑπὸ τῆς μετανοίας ἤδη κικαθαρμένην.
Καὶ σκολὴν ἐνδύσει, τὴν πρώτην, ψυχὴν (99) ἀπεκδυ-
σάμεν τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον σὺν ταῖς αὐτοῦ πρά-
ξεσι· καὶ περιθήσει δακτύλιον χειρὶν ἀποπλυνάμεναις
τοῦ θανάτου τὸ αἷμα, καὶ ὑποθήσει πόδας ἀποστρέ-
ψαντας ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς πρὸς τὴν δρόμον τοῦ εὐαγ-
γελίου τῆς εἰρήνης. Καὶ εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ἡμέ-
ραν καταγγελεῖ τοῖς ἰδοῖς καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώ-
ποις, καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν σὴν ἐορτάζει σωτηρίαν.
Ἀμὴν γὰρ λέγω, φησὶν, ὑμεῖς, ὅτι χαρὰ γίνεται
ἐν οὐρανῷ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐκείνῳ, ὡς ὅτε
μετανοοῦντι. Κὰν ἐγκαλέσῃ τις τῶν ἐστῶν· ἡ δο-
κούντων, ὅτι ταχὺ προσηλύτητος· αὐτὸς ὁ ἑλκὺς
πατήρ ὑπὲρ σοῦ ἀπολογήσεται λέγων, Εὐφρανέτω· καὶ
ἀνέστη, καὶ ἀπολωλὺς, καὶ εὗρεν.

⁹⁸ Luc. xv, 7. ⁹⁹ ibid. 32.

(98) Ἀπαξιώσει σε. Voculam addidimus ex mss. textu
(99) Ψυχὴν Edidi τὴν ψυχὴν σου. Mss. ut in

A hanc ipse clamat? Vult Dominus pargare te a dolo-
ris plaga, ac post tenebras tibi lumen ostendere.
Quarrit te pastor bonus, ovibus quæ non erravere,
derelictis. Te ipsa si dedideris, non cunctabitur,
neque dedignabitur te suis ipsius humeris portare,
latus quod ovem suam perditam invenerit. Stat
pater, ac exspectat tuum ab errore reditum. Rever-
tere tantummodo, teque longe adhuc stante, accur-
rens cadet in collum tuum, et amicis amplexibus
jam poenitentia expurgatam complectetur. Quin-
etiam stola prima animam induet, homine vetere
cum operibus suis exutam, annulumque manibus
mortis sanguine ablutis circumponet, et calceos
dabit pedibus a via mala ad cursum evangelii pacis
conversis. Atque letitiae ac gaudii diem annuntiabit
suis tum angelis tum hominibus, ac omnibus mo-
dis salutem tuam celebrabit. Ait enim: Amen dico
vobis, quod gaudium est in caelo coram Deo, super
uno peccatore poenitente ⁹⁸. Quod si quispiam ex iis
qui stare sibi videntur, vitio verterit, quod cito
assumpta es; ipse illo bonus pater pro te respon-
debit, dicens: Letandum est et gaudendum, quia
hæc filia mea mortua erat, et revixit, et deperdita
erat, et inventa est ⁹⁹.

καὶ χαρῆσαι, ὅτι αὐτὴ ἡ θυγάτηρ μου νεκρὰ ἦν,
καὶ ἀνέστη, καὶ ἀπολωλὺς, καὶ εὗρεν.

CLASSIS SECUNDA

Epistolæ quas S. Basilii episcopus scripsit ab anno 370 ad annum 378.

EPISTOLÆ MZ.

EPISTOLA XLVII.

Gregorius Theologi pater Eusebium Samosatensem, misso Eustathio diacono, invitat ad electionem episcopi Cæsariensis
ut eo adjuvante Basilii eligi possit.

Γρηγορίῳ (1) ἑταίρῳ.

C

Gregorio sodali.

Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡς ἐπὶ περιστέρῳ; ἢ πῶς
ἀνακαινισθῇ μοι τὸ γῆρας, ὥστε με δυναθῆναι δια-
εῖναι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ τὸν τε πόθον
ὃν ἔχω ἐπ' ὑμῖν ἀναπαῦσαι, καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς ψυ-
χῆς διηγήσασθαι, καὶ δι' ὑμῶν εὐρεῖσθαι τινὰ παρα-
μυθίαν τῶν θλίψεων; Ἐπὶ γὰρ τῇ κοιμήσει τοῦ
μακαρίου Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου πόθος ἔμεινεν κατ-

⁹⁸ Psal. liv, 7.

(1) Γρηγορίῳ. Hic titulus sic habetur in codici-
bus Val., Med. et Coisl. primo: Γρηγορίῳ ἑταίρῳ
περὶ τῆς κοιμήσεως Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου· καὶ ὅτι
χει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐπιτήδεον.
Gregorio sodali de obitu Eusebii episcopi; et quod
habet præ oculis circum ad episcopale munus ido-
neum... Legi non potest attentius hæc epistola,
quin eam non a Basilio, sed potius de Basilio scri-
ptam esse pateat. Plures tamen decepit titulus;
at hodie inter eruditos fere convenit eam a Grego-
rio patre, filii matris, ad Eusebium Samosatensem

Quis dabit mihi alas sicut columbæ ⁹⁸? aut quo-
modo senium meum renovetur, ut ad dilectionem
vestram transire, et meum vestri desiderium exsa-
tiare possim, et molestias animi narrare, et a vobis
aliquod afflictationum levamen consequi? Nam
mortuo beato episcopo Eusebio, metus nos cepit
laud parrus, ne forte qui aliquando Ecclesiæ me-

scriptam fuisse. Nam senem se esse declarat auctor
epistolæ et in Cappadocia episcopum, ut qui litteris
cleri ad electionem episcopi, et Ecclesiæ Cæsarien-
sis defensionem invitatus fuerit. Is autem ad quem
scribit et eadem dignitate præditus erat, et labori-
bus pro Ecclesia susceptis clarus, et amicus Basilio,
nec Cappadociæ vicinus. Omnia in Eusebium
Samosatensem mirifice conveniunt, quem Basilii
ordinationi seimus interfuisse.

⁹⁸ Alias IV. Scripta anno 370.

ropolis nostræ insidiati sunt, eamque hæreticis zeliis complere voluerunt, nunc occasionem nacti, satam multo labore in hominum animis pietatem **141** pravis suis doctrinis eradicent, ejusque scindant unitatem: quod et in multis Ecclesiis factitarunt. Postquam autem et cleri litteræ ad nos venerunt, exhortantes ut ne ejusmodi tempore despiciamus; circumspiciens quoquoversum, recordatus sum vestræ charitatis rectæque fidei, et studii quod semper in Ecclesias Dei adhibetis. Atque ea de causa nisi dilectum Eustathium condiaconum, qui vestram gravitatem adhortetur, exoriturque ut exantlatis omnibus pro Ecclesiis laboribus hunc quoque addatis, simulque senium meum vestro recreetis congressu, ac percelebrem sanctæ Ecclesiæ pietatem instauretis, præficientes ei una nobiscum (si modo digni habeamur, qui vobiscum opus bonum adjuvemus) pastorem secundum Domini voluntatem, qui possit ipsius populum gubernare. Habemus enim ob oculos virum, nec vobis ignotum: quem si obtinere possumus, scio acquisituros, nos magnam apud Deum fiduciam, atque in populum, qui nos advocavit, beneficium maximum collaturos. Sed iterum atque sæpius rogo, ut omni deposita segnitie occurratis et hiemis difficultates antever-

tatis. παρακαλῶ (4) καὶ πάλιν καὶ πολλάκις, πάντα ἔχον χειμῶνος δυσχερῆ.

EPISTOLA XLVIII.

Hiemem excusat Basilius cur non scripserit. Mittit epistolas Antiochia allatas. Narrat de Demophilo simulacrum pietatis et rectæ fidei præ se ferente, et de episcoporum, post egressum Eusebii, aduentu et schismatico animo. Rogat ut se revisit vere meum.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Vix nacti sumus qui litteras ad tuam pietatem deferret, siquidem nostri homines ita hiemem exhorrescunt, ut ne paululum quidem ex ædibus prospicere velint. Nam tanta nivium copia abluti sumus, ut cum ipsis ædibus cooperti jam duos menses in speluncis latitemus. Prorsus itaque nobis ignosces,

Alias CCLIV. Scripta initio episcopatus.

(2) *Ἐξεδρεύοντες*. Indicat Gregorius structas ab Arianis insidias Ecclesiæ Cæsariensi anno 365, cum Valens in hanc urbem venit cum suo Arianorum episcoporum comitatu. Tunc Basilius, qui se in solitudinem pacis tuendæ causa receperat, ad succurrendum episcopo suo advolavit, omnibus rebus Ecclesiæ utilitati posthabitis, ac præclarum illum triumphum reportavit, de quo Gregorius orat. 20, p. 39.

(3) *Ἐχομεν γὰρ*. Sic quatuor antiqui codices et editio Haganoensis. Editi *ἔχομεν μὲν*.

(4) *Ἀλλὰ παρακαλῶ*, etc. Minime mirum quod Eusebius in remotam provinciam ad electionem episcopi vocetur. Nam, cum unus sit episcopatus, et unus grex, sæpe incidunt tempora ejusmodi, ut curam suam et sollicitudinem episcopi exteris Ecclesiis debeant. Ut hæream in exemplo Eusebii Samosatensis, nemini sanctus ille martyr in hoc genere concessit, ac in variis Ecclesiis presbyteros et diaconos, atque etiam episcopos magno Ecclesiæ commodo ordinavit, ut testatur Theodoretus *Hist. lib. iv, c. 13*. Ex hac autem epistola et nonnullis aliis ejusdem Gregorii, et ex laboribus, quos

ἔλαβεν οὐ μικρὸς, μήποτε οἱ ποτὲ ἐξεδρεύοντες (2) τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μητροπόλεως ἡμῶν, καὶ βουλευμένοι αὐτὴν αἰρετικῶν ζιζανίων πληρῶσαι, καιροῦ νῦν λαβόμενοι, τὴν πολλῇ καμάτῳ κατασπαρείσαν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων εὐσέβειαν ταῖς παρ' ἐαυτῶν πονηραῖς διδασκαλίαις ἐκρίζωσαι, καὶ ταύτης τὴν ἐνότητά κατατέμωσιν· ἔπειρ καὶ ἐπὶ πολλῶν Ἐκκλησιῶν πεποιθήσιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ γράμματα πρὸς ἡμᾶς ἀφίκετο τοῦ κλήρου, παρακαλοῦντα μὴ παρορθῆναι ἐν καιρῷ τοιούτῳ, περιδιδεφάμενος ἐν κύκλῳ ἐμνήσθην τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καὶ τοῦ ζήλου ὃν ἔχετε ἀεὶ ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτου ἕνεκεν ἀπέστειλα τὸν ἀγαπητὸν Εὐστάθιον τὸν συνδιάκονον, παρακαλέσαι ὑμῶν τὴν σεμνοπρέπειαν, καὶ δυσωπῆσαι πᾶσι τοῖς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν καμάτοις καὶ τὴν παρόντα ἐπιθεῖναι· κάμου τε τὸ γῆρας· τῇ συντυχίᾳ ἀναπαῦσαι· καὶ τῇ ὀρθῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν περιδότητον εὐσέβειαν διορθώσασθαι, δόντας αὐτῇ μεθ' ἡμῶν (εἰ ἄρα καταξιωθεῖται συναντιλαβέσθαι ὑμῖν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου) ποιμένα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Κυρίου, δυνάμενον διευθῦναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ἐχομεν γάρ (3) πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνδρᾶ ὃν οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοοῖτε· οὗ εἰ καταξιωθεῖται ἐπιτυχεῖν, οἶδα ὅτι μεγάλῃ παρῳήσίαν πρὸς τὸν Θεὸν κτησόμεθα, καὶ τῷ ἐπικαλεσαμένῳ ἡμᾶς λαῷ μεγίστην εὐεργεσίαν καταθησόμεθα. Ἀλλὰ ὑπερθεμένους ἀπαντῆσαι καὶ προλαβεῖν τὰ ἐκ τοῦ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗ.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσάτωρ.

Μόλις ἡμῖν ὑπῆρξεν ἐπιτυχεῖν διακόνου γραμμάτων πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν· ἐπεὶ οἷα παρ' ἡμῖν οὕτω κατέπτηξαν τὸν χειμῶνα, ὥς μηδὲ τὸ μικρότατον προκύπτειν τῶν θυμάτων ἀνέχεσθαι. Καὶ γὰρ τοσούτῳ πλῆθει χιόνων κατενέφημεν, ὥς αὐτοῖς οἰκοὶ καταχωσθέντες (5) δύο μῆνας ἤδη ταῖς κατα-

a patre Basilii causa susceptos narrat in orationibus 19 et 26, facile perspicimus episcopos electionum otiosos spectatores non fuisse, sed plurimas earum partes conciliando et adhortando sustinuisse. Quin etiam electio interdum penes episcopos erat; et cum varia essent plebis ac cleri studia, ut in Basilii electione contigit, tunc ea pars vincebat cui major savebat episcoporum numerus. Hinc eum ad canonicam Basilii electionem deesset unius episcopi suffragium, Gregorius Nazianzi episcopus, quanvis senio ac morbo confectus, Cæsaream advolavit, ut electionem calculo suo adjuvaret, *ῥογήτων τῇ ψήφῳ*, Greg. Naz., orat. 19, p. 311, et 20, p. 343.

(5) *Καταχωσθέντες*. Ita mss. sex. Editi et tres vetustissimi codices Harl., Med. et Coisl. primus habent *καταχωσθέντας*. Quod quidem mirari subit. Nam sæpe alias in ejusmodi locis codices recentiores accusativum, vetustissimi nominativum habent. Quare salius visum est eam scripturam retinere, cui sex codices hoc loco, tres vetustissimi in aliis locis suffragantur. Paulo ante in tribus vetustissimis codicibus legitur τῶν θυμάτων.

δύσεσιν ἐμφωλεύειν. Συγγνώμη οὖν παντὶς ἡμῖν, τὸ
 τε ἄτολμον τῶν Καππαδοκικῶν (6) ἡθῶν, καὶ τὸ τῶν
 σωμάτων δυσκίνητον ἐπιστάμενος. εἰ μὴ θᾶπτον ἐπε-
 στείλαμεν, μὴδ' εἰς γνῶσιν ἡγάγομεν τῇ τιμιότητι
 σου τὰ ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας, ἃ πάντως μὲν γνωρίζειν
 σοι ἱωλὸν ἐστὶ καὶ ψυχρὸν, πάλαι μεμαθηκότι, ὡς τὸ
 εἰκός· πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἡγούμενοι πρᾶγμα καὶ τὰ
 ἔγνωσμένα σημαίνειν, ἀπεστείλαμεν τὰς διὰ τοῦ
 ἀναγνώστου κομισθείσας ἐπιστολάς. Καὶ ταῦτα μὲν
 εἰς τοσοῦτον. Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις ἔχει τὸν Δη-
 μόφιλον πολὺν ἤδη χρόνον (7), ὡς καὶ αὐτοὶ οὗτοι
 ἀπαγγελοῦσι, καὶ προκεκλήρυκται πάντως τῇ ὁσιότητι
 σου. Καί τι περὶ αὐτὸν πλάσμα ὁρθότητος καὶ εὐλα-
 θείας παρὰ πάντων συμφώνως τῶν ἀφικνουμένων
 θρυλλεῖται, ὡς καὶ τὰ διεστῶτα τῆς πόλεως μέρη εἰς
 ταυτὸν συνελθεῖν, καὶ τῶν πλησιοχώρων τινὰς ἐπι-
 σκόπων τὴν ἑνωσιν καταδέξασθαι. Οἱ δὲ ἡμέτεροι οὐδὲν
 ἀμείνονος ἐφάνησαν τῶν ἐλπίδων. Ἐπιστάντες γὰρ
 εὐθύς κατὰ πόδας τῆς ὑμετέρας ἐξόδου, πολλὰ μὲν
 εἶπον λυπηρὰ, πολλὰ δὲ ἐποίησαν, καὶ τέλος ἀνεχώ-
 ρησαν, βιβλιώσαντες ἡμῖν τὸ σχίσμα. Εἰ μὲν οὖν τι
 γενήσεται βέλτιον, καὶ εἰ παύσονται τῆς κακίας,
 ὁδὸν παντὶ πλὴν ἢ τῷ Θεῷ (8). Τὰ μὲν οὖν παρόντα
 τοιαῦτα. Ἡ δὲ λοιπὴ Ἐκκλησία εὐσταθεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ
 χάριτι, καὶ εὐχεταὶ ὁμοῦ τῷ ἱερὶ ἰδεῖν σε πάλιν ἐπὶ
 τῆς ἡμετέρας, καὶ ἀνανεωθῆναι διὰ τῆς ἀγαθῆς σου
 διδασκαλίας. Κάμοι δὲ τὸ σῶμα οὐδὲν ἀμεινον τῆς
 συνηθείας ἔχει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ'.

Basilius gratias agit Arcadio, qui conceptam a se de eo spem significaverat. Promittit ei Basilius martyrum reliquias, ad ecclesiam ab ipso constructam, si quas reperire possit.

Ἀρχαδίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡ χαρίστητα τῷ ἀγίῳ Θεῷ, γράμμασιν ἐντυχὼν
 τῆς εὐλαθείας ὑμῶν, καὶ εὐχομαι αὐτὸς τε τῆς ἐλπί-
 δος, ἣν ἔχετε ἐφ' ἡμῖν, ἀξίος εἶναι, καὶ ὑμᾶς τὸν
 ἐπὶ τῇ τιμῇ ἡμῶν, ἣν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου
 Ἰησοῦ Χριστοῦ τιμᾶτε ἡμᾶς, μισθὸν τέλειον κομι-
 σσάσθαι. Ὑπερήσθημεν δὲ, ὅτι καὶ, μέριμναν πρέ-
 πουσαν Χριστιανῶ ἀναλαβόντες, εἰς ὁδὸν τοῦ ὀνό-
 ματος τοῦ Χριστοῦ οἶκον ἡγείρατε, καὶ ἡγαπήσατε
 τῷ ὄντι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εὐπρέπειαν οἴκου
 Κυρίου, εὐτρεπίσαντες ἐν τοῖς τὴν οὐράνιον (9)
 μονὴν τὴν ἡτοιμασμένην ἐν τῇ ἀναπαύσει τοῖς ἀγα-
 πῶσι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἐν δὲ δυνθώμεν
 περινοῆσαι λείψανα μαρτύρων, εὐχόμεθα καὶ αὐτοὶ
 συμβαλέσθαι ὑμῶν τῇ σπουδῇ. Εἰ γὰρ εἰς μνημόσυνον
 αἰώνιον ἔσται δίκαιος, κοινωνοὶ (10) ἐσόμεθα, δηλονότι
 ἀγίου.

°° Psal. xiv, 8. °° Psal. cxiv, 7.

(6) Καππαδοκικῶν. Ita Harl., Coisl. primus, D
 Reg. primus, Clarom. et Bigot. alter. Editi Καππα-
 δοκῶν.

(7) Πολὺν ἤδη χρόνον. Harl. et Med. cum duob.
 aliis πολὺς ἤδη χρόνος. Paulo post legitur ἀπαγγέλ-
 λουσι in codicibus Harl. et Coisl. primo.

(8) Πλὴν ἢ τῷ Θεῷ. Coisl. uterque et unus ex
 Regiis πλὴν εἰ τῷ Θεῷ.

com et Cappadocum animi timiditatem, et corpo-
 rum torporem noveris, si citius non scripsimus,
 neque fecimus præstantiam tuam eorum quæ An-
 tiochia allata sunt certiolem: quæ quidem omni-
 no tibi nota facere rancidum est et frigidum, ut
 qui dudum didiceris, ut verisimile est; sed tamen
 nihil incommodi esse existimantes, etiam cognita
 significare, misimus allatas per lectorem epistolas.
 Ac de his quidem hactenus. Constantinopolis autem
 jamdudum habet Demophilum, ut et illi ipsi narra-
 bunt, atque ut procul dubio jam prius sanctitati
 tuæ nuntiatum est. Ac de illo quidem simulacrum
 quoddam rectæ fidei et pietatis ab omnibus adve-
 nientibus. 142 summo consensu jactatur, adeo
 ut etiam dissidentes civitatis partes coaluerint in
 unum, atque ex vicinis episcopis nonnulli conjun-
 ctionem amplexi sint. Nostri autem spe et expecta-
 tione non exstitero meliores. Nam cum statim post
 egressum tuum advenissent, multa quidem tristitia
 dixere, multa etiam fecere, ac tandem discesserunt
 firmato nobis schismate. Utrum autem melius ali-
 quid futurum sit, atque utrum ab improbitate dis-
 cessuri sint, nemini nisi Deo compertum est. Itaque
 res præsentis sunt ejusmodi. Ecclesia autem reli-
 qua per Dei gratiam præclare stat, teque exoptat,
 simul ac ver prodierit, iterum apud nos videre, et
 per bonam tuam doctrinam renovari. Mibi autem
 corpus solito melius non se habet.

EPISTOLA XLIX.

Arcadio episcopo.

Gratias egi Deo sancto lectis pietatis tuæ litteris,
 precorque ut et ego ea spe, quam de me concepisti,
 dignus sim, et tu honoris, quem mihi habes in no-
 mine Domini Jesu Christi, mercedem perfectam
 referas. Valde autem lætatus sum, quod curam
 Christiano dignam suscipiens, domum ad gloriam
 nominis Christi construxeris, ac vere dilexeris,
 sicut scriptum est °°, decorem domus Domini: tibi
 ipsi præparans cœlestem mansionem, destinatam
 in requie diligentibus nomen Christi. Quod si reli-
 quias martyrum investigare possim, cupio et ipse
 studii tui adjutor esse. Nam si in memoria æterna
 erit justus °°, profecto bonæ illius memoriæ, quam
 tibi sanctus impertiet, erimus participes.

τῆς ἀγαθῆς μνήμης, τῆς δοθησομένης ὑμῖν παρὰ τοῦ

(9) Οὐρανίαν. Sic Coisl. uterque et Reg. secun-
 dus. Editi οὐρανίαν.

(10) Κοινωνοί. Ante hanc vocem editi addunt
 καὶ, sed hæc conjunctio abest ab omnibus mss.
 quos in hanc epistolam habuimus, nempe a Med.,
 Coisl. utroque, Vat. et Reg. secundo.

° Alias CCCCVIII Scripta initio episcopatus

EPISTOLA L^a.ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν^α.

Basiliius gratias agit episcopo cuiusdam celesti et virtute venerando, qui prior ad eum scripserat adhortandi causa.

Innocentio episcopo.

A

Ἰννοκεντίῳ ἐπισκόπῳ (11).

Eccui alii conveniebat et timidis fiduciam addere, et dormientes excitare, nisi tuæ domini mei pietati: qui tuam in omnibus rebus perfectionem in hoc quoque declarasti, quod te etiam ad nos humiles demittere volueris, ut germanus discipulus illius qui dixit: *Illic sum in medio vestri*, non tanquam recumbens, sed *tanquam ministrans*¹. Nam et ipse dignatus es nobis ministrare spiritualem tuam salutem, atque venerandis tuis litteris animos nostros recreare, et velut puerorum infantiam ulnis tuæ magnitudinis amplecti. Precare igitur (bonum tuum animum rogamus), ut digni simus qui a **143** vobis magnis viris adjuvemur, et os ac sapientiam accipiamus, ut vobis audeamus Spiritum sanctum ducem habentibus succinere: cuius te amicum ac glorificatorem esse audientes, magnas ob illam tuam firmam ac stabilem in Deum dilectionem gratias agimus, orantes ut pars nostra cum veris adoratoribus inveniat. inter quos et tuam perfectionem reperiri persuasum habemus, et magnum illum et verum episcopum, qui totum orbem suis miraculis complevit, Dominum rogamus.

EPISTOLA LI^a.

Refellit Basiliius afflictam sibi calumniam, quod Dianiam Cæsariensem anathematizasset. Fatetur se doluisse, quod is formæ æ Constanti inopoli a Georgio aliace subscripsisset; sed tamen ad ejus communionem accessisse, postquam ab illa ægrotante accessit, nihil enim contra Nicenam fidem sibi proposuisse cognovit.

Bosporio episcopo.

C

Βοσπορίῳ ἐπισκόπῳ.

1. Quomodo putas animum meum vulneratum fuisse auditione illius calumniæ, qua me asperserunt nonnulli ex hominibus non metuentibus Iudicem perditurum omnes, qui loquuntur mendacium²? Ita ut noctem totam ob dilectionis tuæ verba pene insomnem transegerim: adeo medium cor meum tetigerat mœror. Rerera enim secundum Salomonem³, calumnia virum humiliat: nec quisquam ita obduruit et percalluit, ut animo non moveatur, et humi non sternatur, si in ora incidat ad mendacium proclivia. At enim necesse est om-

1. Πως μου, οἶε, τὴν ψυχὴν ὠδύνησεν ἡ ἀκοή τῆς συκοφαντίας ἐκείνης, ἣν κατέχευόν μου (11) τινὲς τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κριτὴν ὅς ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος; Ὥστε πᾶσαν τὴν νύκτα ἐπὶ τοῖς ῥήμασι τῆς ἀγάπης σου, ὀλίγου δεῖν, ἄϋπνος (15) διαμῖναι· οὕτω μέσης ἡψατό μου τῆς καρδίας ἡ λύπη. Οὕτως γάρ, κατὰ τὸν Σολομῶνα, συκοφαντία ἄνδρα ταπεινῶν· καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀνάλγητος, ὥς μὴ παθεῖν τὴν ψυχὴν, καὶ κατακαμθῆναι εἰς γῆν, στόματι πρὸς ψευδολογίαν εὐκόλοις παραπασῶν (16). Ἀλλὰ γὰρ ἀνάγκη πάντα στέγειν,

¹ Luc. xii, 27. ² Psal. v, 7. ³ Eccle. vii, 8.

^{*} Alias CCCCIX. Scripta initio episcopatus.

^{**} Alias LXXXVI. Scripta initio episcopatus.

(11) *Ἰννοκεντίῳ ἐπισκόπῳ*. Editi adiunt *Πρωτης*, nec aliter in omnibus nostris codicibus mss., in quo manifestus est error librorum, cum constat Damasum, non Innocentium tunc Romæ præfuisse. Sed hoc erratum alio absurdiorē emendat Combetisius, qui hanc epistolam ad Innocentium tunc Ecclesiæ Romanæ presbyterum suspiciatur scriptam fuisse, et magnum illum et rerum episcopum, qui totum orbem suis miraculis complevit, Damasum interpretatur. Videtur illuisse librariis cum Innocentii nomen, quo nomine appellatum sciebant celeberrimum Romæ episcopum; tum etiam quod hunc Innocentius in epistola 81 dicitur magnæ urbi præfuisse. Sæpe enim Roma apud

D antiquos *μεγαλόπολις*, *magna urbs*, vocatur.

(12) *Καὶ τοῖς τιμίοις*. Editi *ἦν καὶ τοῖς τιμίοις*. Sed hæc vocula non reperitur in mss.

(13) *Εὐχόμενοι*. Ita mss. quinque, nempe Med., Coisl. uterque et duo Regii. Plures in hanc epistolam non habuimus. Editi *εὐχόμεθα*.

(14) *Κατέχευόν μου*. Ita Med., Harl. et Coisl. primus. Editi *κατέχευόν μου*.

(15) *Ἄϋπρος*. Sic Medicæus cod. et prima manu Harlæanus; quæ scriptura satis congruit stylō Basilii, ac forte hoc loco a librariis nimio grammaticæ studio mutata est. In hac ipsa epistola ὥστε ἀγνοεῖν αὐτόν. Editi *ἄϋπνον*.

(16) *Παραπασῶν*. Reg. secundus et Coisl. secundus *περιπασῶν*. Ibidem editi *στόματι εἰς ψευδολογίαν*. Tres antiquissimi codices ut in textu.

πάντα ὑπομένειν, τὴν ὑπὲρ ἐαυτῶν ἐκδίκησιν ἐπι-
τρέψαντες (17) τῷ Κυρίῳ, ὃς οὐ περιόβεται ἡμᾶς·
εἶπεν Ὁ συκοφαντῶν πένητα παρεξέρει ἐν
ποιήσαντα αὐτόν. Οἱ μέντοι τὸ καινὸν τοῦτο ὄραμα
τῆς καθ' ἡμῶν βλασφημίας συνθέντες εἰκόνατι παν-
τελῶς ἀπιστεῖν τῷ Κυρίῳ, ὃς καὶ περὶ (18) ἀργοῦ
ρήματος δώσω ἡμᾶς λόγον ἐν τῇ ἐκείᾳ τῆς κρί-
σεως ἀπεφάνητο. Ἐγὼ δὲ, εἰπέ μοι, τὸν μακαριώ-
τατον Διάνιον (19) ἀναιθεμάτισα; Τοῦτο γὰρ ἡμῶν
κατήγγειλεν (20). Ἡοῦ ἢ ποῦ; τίνας παρόντων;
ἐπὶ ποίᾳ προφάνει; ψιλοῖς ῥήμασιν ἢ ἐγγράφοις;
ἐτέραις ἀκολουθοῦν, ἢ αὐτὸς κατέρχων καὶ αὐθεντῶν
τοῦ τολμήματος; Ὁ τῆς ἀναιδεΐας τῶν πάντα φθει-
γομένων ὁδὸς! Ὁ τῆς καταφρονήσεως τῶν τοῦ
θεοῦ κριμάτων! Πλὴν εἰ μὴ ὅρα τῷ πλάσματι αὐ-
τῶν καὶ τοῦτο προστραγωδῆσουσιν (21), ὅτι ἐγενόμην
καὶ ἐκφρων ποτὲ, ὥστε ἀγνοεῖν αὐτὸς τὰ ἐαυτοῦ βή-
ματα. Ἐπὶ γὰρ τῶν λογισμῶν ὑπάρχων τῶν ἐμαυ-
τοῦ, οὐδὲν οἶδα ποιήσας τοιοῦτον, οὐδὲ προελόμενος
τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον ἐμαυτῷ συνεπίστα-
μαι, ὅτι ἐκ πρώτης ἡλικίας συνετρέφην τῷ περὶ
αὐτὸν φίλτρῳ, καὶ ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ἄνδρα, ὡς
μὲν γεραρὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ μεγαλοπρεπὲς, ὅσον δὲ
ἔχων τὸ ἱεροπρεπὲς ἐν τῷ εἶδει. Ἐπεὶ δὲ μοι λοιπὸν
καὶ ὁ λόγος παρῆν, τότε δὴ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς ψυχῆς
ἀγαθῶν αὐτὸν ἐπεγίνωσκον· καὶ ἔχαιρον αὐτοῦ τῇ
συνουσίᾳ, τὸ ἀπλοῦν καὶ γενναῖον καὶ ἐλευθέριον (22)
τῶν τρώπων καταμνησάνων, καὶ ὅσα ἄλλα (23) τοῦ
ἀνδρὸς ἴδω, ἢ τῆς ψυχῆς ἡμερότης, τὸ μεγαλοφυὲς
τε ὁμοῦ καὶ πρᾶον, τὸ εὐπρεπὲς, τὸ ἀόργητον, τὸ
φαιδρὸν καὶ εὐπρόσιτον τῇ σεμνότητι κεκραμένον.
Ὅστι αὐτὸν ἐναριθμοῦν εἶχον τοῖς περιφανεστάτοις
κατ' ἀρετήν.

2. Περὶ μέντοι τὰ τελευτάτα τοῦ βίου (οὗ γὰρ ἀπο-
κρύψομαι τάληθές) ἐλυπήθην ἐπ' αὐτῷ λύπην οὐκ
ἀνικτήν μετὰ πολλῶν τῶν ἐν τῇ πατρίδι φοβουμένων
τὸν Κύριον, ἐπὶ τῇ ὑπογραφῇ τῆς πίστεως τῆς ὑπὸ
τῶν περὶ Γεώργιον (24) ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
χοιμωθείσης. Εἶτα, οἷος ἐκεῖνος πράττει τῶν
καὶ ἐπεικέει πάντας πληροφορεῖν ἐν σπλάγχνοις
πατρικοῖς ἀνεχόμενος, ἥδη καταπεσὼν εἰς τὴν ἀρ-
ρωστίαν, ὑπ' ἧς καὶ μετέλθεν ἀπὸ τοῦ βίου, προσκα-
λεσάμενος ἡμᾶς ἔφη, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Κυρίῳ ἐν
ἀπλότητι καρδίας συντεθεῖσθαι μὲν τῷ ἀπὸ τῆς
Κωνσταντινουπόλεως γραμματεῖ, μηδὲν δὲ ἐπ'
ἀθετήσει τῆς κατὰ Νικαίαν ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων
ἐκτεθείσης πίστεως προελθεῖν· μηδὲ ἄλλως ἔχειν
ἐν τῇ καρδίᾳ, ἢ ὡς παρέλαβεν ἐξ ἀρχῆς· ἄλλα καὶ

nia perferre, omnia sustinere, nostram Ipsorum
ultionem permittentes Domino, qui nos non de-
spiciet. Nam qui columniatur pauperem, irritat
ipsius Conditorum. Caterum qui novam illam
blasphemiam fabulam adversum nos concinnarunt,
videntur omnino non credere Domino, qui rationem
nos in die iudicii vel de otioso verbo reddituros
pronuntiavit. Die autem, quæso, egone beatissi-
mum Dianium anathematizavi? Hoc enim de nobis
dicuntur. Ubi? vel quando? coram quibus? quo
pretextu? nudis verbis, an scripto? alios duces
sequens, an ipse inceptor et auctor facinoris? O
impudentiam hominum omnia facile loquentium!
O contemptum iudiciorum Dei! Nisi forte com-
mento suo hanc etiam tragediam adjicient, factum
me esse aliquando ita dementem, ut mea ipsius
verba non noscerem. Nihil enim ejusmodi, dum
rationis compos fui, aut fecisse me scio, aut om-
nino facere voluisse. Sed potius mihi hujus rei
consciussum, me ab incunte ætate eductum fuisse
in illius amore, et intucendo considerasse quam
esset ille vir aspectu venerabilis, quanta majestate
præditus, quantum dignitatis sacerdotalis ore præ-
ferens. Postquam autem mihi deinceps et ratio
adfuit, tum vero et ex animæ bonis cum noveram
ipsiusque 144 delectabar consuetudine, simpli-
citem et ingenuitatem ac liberalitatem morum
perspicies, et quæcunque alia propria erant viri
ornamenta, animi mansuetudo, magnanimitas si-
mul et lenitas, decori studium, animus iræ expers,
bilaritas et affabilitas gravitate permista. Quare
ipsi inter homines virtute spectatissimos nume-
rabam

2. Sed tamen circa extremum vitæ tempus (non
enim celabo veritatem) dolui de illo inconsola-
biliter cum pluribus in patria Dominum timentibus,
quod subscripsisset fidei a Georgio Constantino-
poli allatæ. Deinde, ut illo pro sua morum lenitate
et mansuetudine non gravabatur omnibus paterno
pectore satisfacere, cum jam in morbum, ex quo
etiam e vita discessit, incidisset; nobis accersitis,
dixit, Domino teste, se scripto Constantinopoli
allato in simplicitate cordis assensisse, sed nihil
ad fidei Nicææ a sanctis Patribus expositæ ever-
sionem sibi proposuisse, neque aliud in corda
habere, quam quod ab initio traditum acceperat:
imo etiam precari se, ut ne separaretur a sorte bea-
torum trecentorum decem et octo episcoporum,

“ Prov. xiv, 31. “ Matth. xiv, 36.

(17) Ἐπιτρέψαντες. Sic Med., Harl. et Reg.
primus. Editi et alii mss. ἐπιτρέψαντες. Sed scri-
ptura quam sequimur, Basilii stylo aptior, ut vi-
dere est in epist. 126, 289.

(18) Ὅς καὶ περὶ. Coniunctio addita ex quinque
mss.

(19) Διάνιον. Ita omnes mss. Editi Διάνιον.

(20) Κατήγγειλεν. Tres codices non antiquissi-
mi κατήγγειλεν, hoc crimen nobis intulerunt.

(21) Προστραγωδῆσουσιν. Ita tres vetustissimi

codices cum pluribus aliis. Editi προστραγωδή-
σουσιν.

(22) Ἐλευθέριον. Reg. secundus et Coisl. se-
cundus ἐλευθέριον. Paulo post ex antiquis codicibus
addita vocula post μεγαλοφυὲς.

(23) Ὅσα ἄλλα. Editi addunt ἦν quod deest in
tribus vetustissimis codicibus.

(24) Γεώργιον. Reg. secundus et Coisl. Γεώρ-
γιον.

qui piam illam doctrinam orbi annuntiarunt. Quare A
omni cordis dubitatione ob hanc asseverationem
soluta, ad ejus communionem, ut tumet etiam
nostri, accessimus, et morere desiimus. Igitur quæ
nobis cum hoc viro intercessere, ejusmodi sunt.
Quod si quis dicat se nefariæ alicujus in illum
contumeliæ conscius nobis esse, is non in angulo
susurret serviliter, sed in apertam lucem prodiens,
libere arguat.

EPISTOLA LII.

Cum rumores iniqui de Canonicis ad Basilium, de Basilio ad canonicas perlatis fuissent, utrosque dedecuit Bosporius. Multa de Constantinensi disserit Basilius, quod a nonnullis rejici, a patribus Antiochenis vituperatum satetur; aptissimum tamen esse contendit adversus hæreses Arii et Sabellii. Refellit eos qui Spiritum sanctum Filio aut Patri præponebant.

Ad canonicas.

4. Quantum nobis antea doloris attulit molestus
rumor, quo aures nostræ circumsonuerunt, tanta
affecit lætitia religiosissimus episcopus frater noster
Bosporius, meliora de vestra pietate narrans. Dixit
enim, Dei gratia, omnes illos rumores hominum
esse commenta non accurate veritatem rerum
vestrarum cognitam habentium. Addebat autem se
et calumnias invenisse apud vos de nobis nefandas,
qualesque protulerint, qui non expectant se vel
otiosi verbi rationem reddituros Judici in die justo
retributionis illius. Quare gratias egi Domino, cum
ipse sanatus ex noxia de vobis opinione, quam,
ut verisimile est, ex hominum calumnia suscep-
tam; tum etiam vos audiens deposuisse falsas de
me suspiciones, ubi audistis **145** quæ frater
noster asseveravit: qui quidem vobis suam ipsius
sententiam dum exposuit, omnino et nostram simul
declaravit. Unæ enim in utroque nostrum de fide sen-
tentia: siquidem et eorumdem Patrum hæredes
sumus, qui quondam Nicææ magnum pietatis præ-
conium promulgarunt: cujus reliquæ quidem par-
tes calumniæ nulli obnoxia sunt; sed vocem Con-
substantialis male a nonnullis acceptam, sunt qui
nondum receperint: quos quis et jure reprehen-
derit, ac rursus venia dignos judicavit. Nam Pa-
trum vestigiis non insistere, nec sua sententia
vocem illorum potiore ducere, res est reprehen-
sione digna, ut plena arrogantia. Rursus autem
vituperatam ab aliis vocem, suspectam habere,

εὐχεσθαι μὴ χωρισθῆναι τῆς μερίδος τῶν μακαρίων
ἐκείνων ἐπισκόπων τῶν τριπλοσίων δεκαοκτώ (25),
τῶν τὸ εὐσεβὲς κήρυγμα διαγγειλάντων τῇ οἰκου-
μένῃ· ὥστε ἡμᾶς, ἐπὶ τῇ πληροφορίᾳ ταύτῃ λύσαν-
τας πᾶσαν τῶν καρδιῶν τὴν διάκρισιν, ὡς καὶ αὐ-
τοὺς ἐπίστασαι (26), προσελθεῖν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ
λυπούμενους παύσασθαι. Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα πρὸς
τὸν ἄνδρα τοιαῦτα. Εἰ δέ τις λέγοι (27) τινὰ βλασφη-
μίαν ἀθέμιτον εἰς αὐτὸν ἡμῖν συνιγνωκέναι, μὴ κατὰ
γυναικῶν θυλλοποιῶν δουλοπρεπῶς, ἀλλ' εἰς τὸ φανερὸν
ἀντικαταστὰς, διελεγχέτω μετὰ παρρησίας.

EPISTOLA NB.

B

Κανονικαῖς.

4. Ὅσον ἐνέλασεν ἡμᾶς πρότερον φήμη λυπηρὰ τὰς
ἀκοὰς ἡμῶν περιηχέσασα, τοσοῦτον εὐφρανεν ἡμᾶς
ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Βοσπό-
ριος, τὰ χρηστέτερα περὶ τῆς (28) εὐλαθείας ὑμῶν
διηγησάμενος. Ἐπεὶ γάρ, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, πάν-
τα ἐκεῖνα τὰ θυλλοθέντα ἀνθρώπων εἶναι κατα-
σκευάσματα, οὐκ ἀκριβῶς τὴν καθ' ὑμᾶς ἐπισταμέ-
νων ἀλήθειαν. Προσετίθει (29) δὲ, ὅτι καὶ διαβολὰς
εὖρε παρ' ὑμῖν καθ' ἡμῶν ἀνοσίᾳς, καὶ τοιαῦτα,
οἷας ἂν εἴποιεν οἱ μὴ ἐκδεχόμενοι καὶ περὶ ἀργού
ῥήματος δώσειν λόγον τῷ Κριτῇ ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνα-
ποδόσεως αὐτοῦ τῇ δικαίᾳ (30). Ὅστε τὴν χάριστον
τῷ Κυρίῳ, αὐτὸς τε λαθεὶς τὴν ἐφ' ὑμῖν βλάβην, ἦν,
ὡς εἶπεν, ἐκ συκοφαντίας ἀνθρώπων ἡμῖν παρα-
δεξιόμενος, ὑμᾶς τε ἀκούσας ἀποτεθεῖσθαι τῆς ψευ-
δεῖς περὶ ἡμῶν ὑπολήψεως, ἐξ ὧν ἤκούσατε τοῦ
ἀδελφοῦ ἡμῶν διαβεβαιωσαμένου (31). Ἐς ἐν οἷς τὸ
καθ' ἐαυτὸν (32) ὑμῖν παρέστησε, συναπέδειξε πάν-
τως καὶ τὸ ἡμέτερον. Ἐν γάρ ἐν ἀμφοτέροις ἡμῖν
τὸ τῆς πίστεως φρόνημα, ἐπειδὴ καὶ τῶν αὐτῶν
Πατέρων κληρονόμοι τῶν κατὰ τὴν Νικαίαν ποτὲ τὸ
μέγα τῆς εὐσεβείας διαγγειλάντων κήρυγμα· οὗ τὰ
μὲν ἄλλα παντάπασιν ἐστίν (33) ἀσυκοφάντητα, τὴν
δὲ τοῦ ὁμοουσιίου φωνὴν, κακῶς παρὰ τινῶν ἐκλη-
φθεῖσαν, εἰσὶ τινες οἱ μὲν παραδεξιόμενοι· οὗς
καὶ μέμφαιτο ἂν τις δικαίως, καὶ πάλιν μέντοι συγ-
γνώμης αὐτοὺς ἀξιώσειεν. Τὸ μὲν γὰρ Πατράσι μὴ
ἀκολουθεῖν, καὶ τὴν ἐκείνων φωνὴν (34) κυρωτέραν
εἶσθαι τῆς ἐαυτῶν γνώμης, ἐγκλήματος ἄξιον, ὡς

Alias CCC. Scripta initio episcopatus.

(25) Δεκαοκτώ. Harl. cum duobus aliis δέκα καὶ
ὀκτώ.

(26) Ὅς καὶ αὐτοὺς ἐπίστασαι. Hæc addidimus
ex tribus perantiquis codicibus Med., Harl. et
Coisl.

(27) Λέγοι. Ita Harl., Coisl. uterque et Reg. se-
cundus. Editi λέγει.

(28) Περὶ τῆς. Deest præpositio in octo veteri-
bus libris, non tamen in Coisliniano primo.

(29) Προσετίθει. Sic septem mss. codices. Editi
προστίθει.

(30) Τῇ δικαίᾳ. Ita Harl., Med., Coisl. primus et
Reg. secundus. Editi τῆς δικαίας.

(31) Διαβεβαιωσαμένου. Quinque mss. non anti-
quissimi βεβαιωσαμένου.

(32) Τὸ καθ' ἐαυτὸν. Harl. et unus ex Regiis τὰ
καθ' ἐαυτὸν.

(33) Ἔστιν. Hanc vocem, quæ deest in editis,
habent mss. decem, quorum in quatuor legitur πάντα
μαθεῖν ἐστίν.

(34) Τὴν ἐκείνων φωνήν. Sic codices omnes
mss., et paulo post τῆς ἐαυτῶν γνώμης. Contra
editi τῆς ἐκείνων φωνῆς κυρωτέραν τίθισθαι τὴν
ἐαυτῶν γνώμην. Eorum vocem propriam sententiam
præponere. Non animadverterunt qui hunc locum
mutavere, negationem, quæ præcessit, hic quoque
subintelligi.

αδελφείας (35) γέμον· τὸ δὲ πάλιν ὑφ' ἐτέρων δια-
 βληθείσαν αὐτὴν ὑποπτον εἶναι, τοῦτό πως δοκεῖ
 τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦς μετρίως ἐλευθεροῦν. Καὶ γὰρ
 τῷ ὄντι (36), οἱ ἐπὶ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ συνελ-
 θόντες, διέβαλον τὴν λέξιν ὥς οὐκ εὐηγρον. Ἐφασαν
 γὰρ ἰκεῖνοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν περιστῆν ἐν-
 νοίαν οὐσίας τε καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς· ὥστε καταμει-
 ρισθεῖσαν τὴν οὐσίαν περιέχειν τοῦ ὁμοουσίου τὴν
 προσηγορίαν τοῖς εἰς ἃ διηρέθη. Τοῦτο δὲ ἐπὶ χαλκοῦ
 μὲν καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ νομισμάτων ἔχει τινὰ λόγον
 τὸ διανόημα· ἐπὶ δὲ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ Υἱοῦ
 οὐκ οὐσία πρεσβύτερα, οὐδ' ὑπερκειμένη ἀμφοῖν
 θεωρεῖται· ἀσεβείας γὰρ ἐπέκεινα τοῦτο καὶ νοῆται
 καὶ φθέγγεσθαι. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τοῦ ἀγεννήτου
 πρεσβύτερον; Ἀναίρειται δὲ ἐκ τῆς βλασφημίας
 ταύτης καὶ ἡ εἰς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστις· ἀδελφὰ
 γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἐξ ἐνὸς ὑφίσταται.

2. Καὶ ἐπειδὴ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρήχθαι τὸν
 Υἱὸν ἔτι τότε ἦσαν οἱ λέγοντες, ἵνα καὶ ταύτην ἐκτέ-
 μωσι τὴν ἀσέβειαν, τὸ ὁμοούσιον προσεῖρξασιν.
 Ἀχρονος γὰρ καὶ ἀδιάστατος ἡ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν
 Πατέρα συνάφεια. Δηλοῖ δὲ καὶ τὰ προλαβόντα ῥή-
 ματα ταύτην εἶναι τῶν ἀνδρῶν τὴν διάνοιαν. Εἰπόν-
 τες γὰρ φῶς ἐκ φωτός, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς
 τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι, οὐχὶ δὲ πεποιηθῆαι, ἐπὶ γὰρ
 τοῦτοις τὸ ὁμοούσιον· παραδείκνυντες, ὅτι ὅνπερ ἂν
 τις ἀποδοῖ φωτός λόγον ἐπὶ Πατρὸς, οὗτος ἀρμόσει
 καὶ ἐπὶ Υἱοῦ. Φῶς γὰρ ἀληθινὸν πρὸς φῶς ἀληθινόν,
 γὰρ αὐτὴν τοῦ φωτός τὴν ἐννοίαν, οὐδεμίαν ἔχει
 παραλλαγήν. Ἐπεὶ οὖν ἔστιν ἀναρχον φῶς ὁ Πατήρ,
 γεννητὸν δὲ φῶς ὁ Υἱός, φῶς δὲ καὶ φῶς ἐκάτε-
 ρος (37), ὁμοούσιον εἶπεν δικαίως, ἵνα τὸ τῆς φύσεως
 ὁμότιμον παραστήσωσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἀδελφὰ ἀλλήλοις
 ὁμοούσια (38) λέγεται, ὅπερ τινὲς ὑπειλήφασιν·
 ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἷτιον καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἰτίου τὴν
 ὑπαρξίν ἔχον τῆς αὐτῆς ὑπάρχει φύσεως, ὁμοούσια
 λέγεται.

3. Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ καὶ τὸ τοῦ Σαβαλλίου κακὸν
 ἐπικυροῦται· ἀναίρει γὰρ τὴν ταυτότητα τῆς ὑπο-
 στάσεως, καὶ εἰσάγει τελείαν τῶν προσώπων τὴν
 ἐννοίαν. Οὐ γὰρ αὐτό τί ἐστιν ἐαυτοῦ ὁμοούσιον, ἀλλ'
 ἑτέρον ἐτέρῳ· ὥστε καλῶς ἔχει καὶ εὐσεβῶς, τῶν τε
 ὑποστάσεων τὴν ἰδιότητα διορίζουσα, καὶ τῆς φύσεως
 τὸ ἀπαράλλακτον περιστῶσα (39). Ὅταν δὲ ἐκ τῆς
 οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἶναι διδάσκόμεθα, καὶ
 γεννηθέντα, ἀλλ' οὐχὶ ποιθέντα, μὴ καταπίπτωμεν

A videtur id quodam modo mediocrem illis excusa-
 tionis veniam conciliare. Nam revera qui in Pauli
 Samosatensis causa convenerant, vocem hanc quasi
 male sonantem culpaverunt. Dixerunt enim consub-
 stantialis voce exhiberi notionem substantiæ et
 eorum quæ ex substantia; adeo ut divisa substan-
 tia appellationem consubstantialis conciliet iis in
 quæ divisa est. Quæ quidem cogitatio locum ali-
 quem habet in aere et in conflatis ex eo numisma-
 tibus: at in Deo Patre et in Deo Filio substantia
 non est antiquior, neque utrique superposita in-
 telligitur: hoc enim cogitare, aut dicere, omnem
 impietatis modum excedit. Quid enim ingenito
 antiquius sit? Tollitur etiam hac blasphemia fides
 in Patrem et Filium: nam inter se fratrum ratio-
 nem habent quæ ex uno subsistunt.

2. Et quia Filium ex nihilo productum adhuc
 tunc erant qui dicerent; ut hanc quoque præci-
 derent impietatem, consubstantiale usurparunt.
 Nam sine tempore est et sine intervallo Filii cum
 Patre conjunctio. Demonstrant autem et superiora
 verba hanc illorum esse mentem. Postquam enim
 dixerunt lumen de lumine, atque Filium ex Patris
 substantia veniunt esse, non vero factum; his
 consubstantiale subjuxerunt: indicantes, quam
 quis luminis rationem in Patre reddiderit, eam et
 Filio aptam et congruentem futuram: siquidem
 lumen verum cum vero lumine, secundum ipsam
 luminis notionem, dissimilitudinem nullam habe-
 bit. Cum igitur Pater lumen sit principii expers,
 Filius vero lumen genitum, ac uterque lumen et
 lumen, jure consubstantialem dixerunt, ut naturæ
 æqualem dignitatem demonstrarent. Non enim quæ
 fratrum inter se rationem habent, dicuntur con-
 substantialia, id quod quidam existimant; sed cum
 et causa, et id quod ex causa existentiam habet,
 ejusdem sunt naturæ, consubstantialia dicuntur.

3. 146 Cæterum vox eadem Sabellii quoque
 pravitatem corrigit: tollit enim hypostasis identita-
 tem, et perfectam personarum notionem inducit.
 Neque enim quidquam sibiipsi consubstantiale est,
 sed alterum alteri: quare præclare ac pie se habet
 illa vox, et hypostasewm proprietatem definiens,
 et naturæ sine ullo discrimine similitudinem de-
 monstrans. Cum autem ex Patris substantia Filium
 esse dicimus, cumque genitum, non autem factum;

cum Athanasio, qui in libro *De synodis*, n. 45,
 consubstantiale non a synodo Antiochena, sed a
 Paulo Samosateno exagitatum fuisse dicit.

(37) Ἐκάτερος. Quatuor codices mss. ἐκάτερον.
 Ibidem codices non pauci εἶπον ἂν δικαίως. Coisl.
 primus εἶποιεν ἂν δικαίως.

(38) Ὁμοούσια. Post hanc vocem editi addunt
 iterum ἀλλήλοις, quod abest ab omnibus antiquis
 codicibus. Hanc autem Basilii de consubstantiali
 sententiam, quæ variis conjecturis materiam dedit,
 explanare in Præfatione conamur.

(39) Παριστώσα. Sic omnes antiqui codices, mo-
 lius quam in prima editione Paris. περιστώσα.

(35) Ὡς ἀδελφείας. Dno mss. καὶ ἀδελφείας.

(36) Τῷ ὄντι. Ex hoc Basilii testimonio Curel-
 leus, Quatern. dissert. 1, p. 158, et Clericus Bi-
 blioth., tom. X, p. 408, ansam carpendæ synodi
 Nicænæ arripiunt, quod rejectam ab alia synodo
 vocem adoptaverit; sed consuli potest *Dissertatio*
de Semiarianis in qua nova Cyri'li Hierosolymitani
operum editio defenditur. Ibi probatur, cap. 7, opi-
 natum illud synodi Antiochenæ decretum, et iis
 repugnare quæ paulo ante synodum inter utrumque
 Dionysium gesta sunt, et omnibus prorsus, ne
 Arianis quidem exceptis, ignotum fuisse usque ad
 annum 358; nec ullo prorsus testimonio nisi, nisi
 Semiarianorum. Nam Basilius pugnat adversa fronte

ne prolabamur in corporales perpressionum cogitationes. Non enim divisa est substantia a Patre in Filium: neque fluendo dilapsa generavit, neque proferens, quemadmodum arbores fructus proferunt: sed inenarrabilis et indeprehensus cogitationibus hominum divinæ generationis modus. Humilis enim revera et carnalis est mentis, caducis ac temporalibus assimilare æterna, ac existimare, quemadmodum corporalia, ita et Deum pari modo generare; cum oporteat sumptis ex contrario argumentis ad pietatem concludere, quia mortalia sic, immortalem non sic. Neque igitur neganda generatio divina, nec corporeis cogitationibus contaminanda mens.

4. Sanctus autem Spiritus cum Patre quidem et Filio numeratur, quia et supra rem creatam est; sed eo ordine numeratur, quem in Evangelio didicimus a Domino dicente: *Euntes baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* * Qui autem præponit Filio, aut Patre dicit antiquiorem, resistit Dei ordinationi et a sana fide alienus est: acceptum glorificationis modum non servans, sed sibiipsi vocum novitatem, ut placeat hominibus, excogitans. Si enim Deo est superior, ex Deo non est. Scriptum est enim: *Spiritus autem ex Deo est* *. Si autem ex Deo, qui fieri potest, ut eo ex quo est, antiquior sit? Jam vero quæ insania, cum unus sit ingenuus, aliquid aliud dicere ingenito superius? Sed neque prior est, Unigenito; quippe cum inter Filium et Patrem nihil medium sit. Si autem non est ex Deo, est vero per Christum; omnino non est. Quare illa circa ordinem novitas ipsius existentie habet eversionem, et fidei totius negatio est. Æque igitur impium est, et cum ad rem creatam deducere, et aut supra Filium aut supra Patrem ponere, sive secundum tempus, sive secundum ordinem. Atque hæc quidem sunt, quæ a vestra pietate audivimus requiri: quod si Dominus dederit, ut in unum veniamus, fortassis de his fusius disceptabimus, ac nobis, quibus de rebus certiores fieri cupimus, aliquid quod satisfaciât et persuadeat a vobis exhibebitur.

147 EPISTOLA LIII.

Demonstrat Basilii chorepiscopis, sive episcopis sibi subditis, quorum nonnulli pretio manus imponere ferebantur, quanta sit huius facti turpitudine; ac declarat ab altaribus recessurum, si quis post hanc acceptam epistolam tale quidpiam designaverit.

* Chorepiscopis.

1. Rei turpitudine, de qua scribo, hoc inso annua

* Matth. xxviii, 19. * 1 Cor. ii, 12.

* Alias LXXVI. Scripta initio episcopatus.

(40) *ὑποτίθεις Υἱοῦ*. Sic plerique antiqui codices, quorum tamen nonnulli habent τοῦ Υἱοῦ, unus προτίθεις Υἱοῦ, editi προτίθεις τοῦτο τοῦ Υἱοῦ. Habent iidem editi λέγων εἶναι sed verbum illud posterius abest a plerisque mss. Valde autem dubito an aliqui extulerint; qui Spiritum Patri et Filio præponerent. Verisimilius est Pneumatomachos hunc errorem adversariis suis affinxisse. Certe Basilii ipse postea huius erroris nomine accusatus a nonnullis fuit, ut videre est in epist. 251.

(41) *καυνοῦντας*. Sic Med., Coisl. primus et Clarom. Editi καυνοῦντας, septem mss. καυνοῦντας.

A ἐπὶ τῆς σωματικῆς τῶν παθῶν ἐννοίας. Οὐ γὰρ ἐμπερίσθη ἡ οὐσία ἀπὸ Πατρὸς εἰς Υἱόν· οὐδὲ βούλεται ἐγέννησεν, οὐδὲ προβαλοῦσα, ὡς τὰ φυτὰ τοὺς καρποὺς, ἀλλ' ἀόρητος καὶ ἀνεπινόητος λογισμὸς ἀνθρώπων τῆς θείας γεννήσεως ὁ τρόπος. Ταπεινῆς γὰρ τῷ ὄντι καὶ σαρκίνης ἐστὶ διανοίας τοῖς φθαρτοῖς καὶ προκαίροις ἀφομοιοῦν τὰ αἰδιά, καὶ οἰεσθαι, ὅτι, ὡς τὰ σωματικὰ, οὕτω γεννᾷ καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως· δέον ἐκ τῶν ἐναντίων λαμβάνειν τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ὅτι, ἐπειδὴ τὰ θνητὰ οὕτως, ὁ ἀθάνατος οὐχ οὕτως. Οὕτε οὖν ἀρνεῖσθαι δεῖ τὴν θείαν γέννησιν, οὕτε σωματικαῖς ἐννοίαις καταρῥυποῦν ἐκτοῦ τὴν διάνοιαν.

4. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατρὶ μὲν καὶ Υἱῷ συναριθμεῖται, δίδωσι καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἐστὶ τέτακται δὲ, ὡς ἐν Εὐαγγελίῳ διδιδάχμεθα παρὰ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Πορευθέντες βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ δὲ προτιθεὶς Υἱοῦ (40), ἢ πρεσβύτερον λέγων Πατρός, οὗτος ἀντίκειται μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ, ἀλλότριος δὲ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, μὴ ἐν παραλαβῇ τρόπον δοξολογίας φυλάττων, ἀλλ' ἐαυτῷ καινονομίαν (41), εἰς ἀρέττειν ἀνθρώπων, ἐπινοῶν. Εἰ γὰρ ἀνώτερον Θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γάρ, Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς πρεσβύτερον ἐστὶ τοῦ ἐξ οὗ ἐστὶ; Τίς δὲ καὶ ἡ παράνοια (42). ἐνὸς ὄντος τοῦ ἀγεννήτου, ἄλλο τι λέγειν τοῦ ἀγεννήτου ἀνώτερον; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς πρότερον· οὐδὲν γὰρ μέτρον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Εἰ δὲ μὴ ἐστιν ἐκ Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ δὲ ἐστὶν, οὐδὲ ἐστὶ παράπαν. Ὡστε ἡ περὶ τὴν τάξιν καινονομία αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως ἀθέτησιν ἔχει, καὶ ὅλης τῆς πίστεως ἐστὶν ἀρνησις. Ὁμοίως οὖν ἐστὶν ἀσεβεία, καὶ ἐπὶ τὴν κτίσιν καταγαγεῖν (43), καὶ ὑπερτιθέσθαι αὐτῷ ἢ Υἱοῦ ἢ Πατρὸς, ἢ κατὰ τὸν χρόνον, ἢ κατὰ τὴν τάξιν. Ἄ μὲν οὖν ἤκουσα ἐπιζητεῖσθαι παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ταῦτά ἐστιν· ἐάν δὲ ὧς ὁ Κύριος καὶ εἰς ταυτὸν ἡμᾶς ἀλλήλοις γενέσθαι, τάχα ἂν τι καὶ περὶ τούτων πλέον εἴποιμεν, καὶ αὐτοὶ δ' ἂν περὶ ὧν ἐπιζητούμεν εὔροιμεν τινα παρ' ὑμῶν πληροφορίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ.

Χωρεπισκόποις (44).

Τὸ τοῦ πράγματος ἄτοπον (45), περὶ οὗ γράφω,

Illud, ἐπινοῶν, excogitans, melius congruit vocum novitati.

(42) *Παράνοια*. Sic octo mss. Editi παρηνία.

(43) *Ἐπὶ τὴν κτίσιν καταγαγεῖν*. Sic mss. octo. Editi εἰς τὴν κτίσιν Πνεῦμα κατὰγειν.

(44) *Χωρεπισκόποις*. Ita vetustissimi codices, Harl., Coisl. et Med. Editi et tres mss. πρὸς τοὺς ὧς ἐαυτὸν ἐπισκόπους, ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήματι

(45) *Τὸ... ἄτοπον*. Hac voce interdum turpe aliquod facinus apud Basilium designatur, velut in epist. sequenti.

δοῖται μὲν (46) ὅπως ὑπωπεύθη καὶ ἐλαττώθη, ὁδόντες A ἐπλήρωσέ μου τὴν ψυχὴν· τέως δὲ ἐφάνη μοι ἀπιστον. Τὸ οὖν περὶ αὐτοῦ γράμμα ὁ μὲν συνεγνωκὼς ἑαυτῷ δεξιᾶσθω ὡς ἱμα, ὁ δὲ μὴ συνεγνωκὼς ὡς προφυλακτήριον· ὁ δὲ ἀδιάφορος, ὅπερ ἀπεύχεται ἐφ' ὑμῖν εὐρεθῆναι, ὡς διαμαρτυρίαν. Τί δὲ ἔστιν ὃ λέγω; Φασὶ τινες (47) ὑμῶν παρὰ τῶν χειροτονουμένων λαμβάνειν χρήματα· ἐπισκιάζειν δὲ ὀνόματι εὐσεβείας. Τοῦτο δὲ χεῖρόν ἐστιν. Ἐάν γάρ τις τὸ κακὸν ἐν προσχήματι τοῦ ἀγαθοῦ ποιῇ, διπλασίονος τιμωρίας ἔστιν ἄξιος· δοῖται αὐτό τι τὸ οὐκ ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ κέχρηται· εἰς τὸ τελέσαι τὴν ἀμαρτίαν, ὡς ἂν εἴποι τις, τῷ καλῷ (48) συνεργῷ. Ταῦτα εἰ οὕτως ἔχει, τοῦ λοιποῦ μὴ γινέσθω, ἀλλὰ διορθωθῆτω· ἐπεὶ ἀνάγκη λέγειν πρὸς τὸν δεχόμενον τὸ ἀργύριον, ὅπερ ἐρρήθη παρὰ τῶν ἀποστόλων πρὸς τὸν θέλοντα δοῦναι, ἵνα Πνεύματος ἁγίου μετουσίαν ὠνήσεται· Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπωλείαν. Κουφότερος γὰρ ὁ δι' ἀπειρίαν ὠνήσασθαι θέλων ἢ ὁ πιπράσκων τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν. Πρῶτις γὰρ ἐγένετο· καὶ ὁ σὺ δωρεάν ἔλαβες, ἐκὼν πωλῆς, ὥσπερ (49) πεπραμένος τῷ Σατανᾷ, ἀφαιρηθῆσθαι τοῦ χαρίσματος. Καπηλείαν γὰρ ἐπιστάγεις τοῖς πνευματικοῖς, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνθα παπιστεύμεθα σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Ταῦτα οὕτω γίνεσθαι οὐ χρὴ. Ὁ δὲ ἔστι τέχνασμα (50), λέγω. Νομίζουσι μὴ ἀμαρτάνειν τῷ μὴ προλαμβάνειν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. Λαβεῖν δὲ ἔστιν ὅτε δὴ ποτε τὸ λαβεῖν.

2. Παρακαλῶ οὖν ταύτην τὴν πρόσθετον, μᾶλλον δὲ C τὴν προσαγωγὴν τὴν ἐπὶ γέννησιν ἀποθέσθαι· καὶ μὴ, τὰς χεῖρας μολύναντες τοιούτοις λήμμασιν, ἑαυτοὺς ἀναξίους ποιήσητε τοῦ ἐπιστελεῖν ἁγνὰ (51) μυστήρια. Σύγγνωτε δέ μοι. Πρῶτον μὲν ὡς ἀπιστήσας (52), εἶτα ὡς πεισθεὶς ἀπειλῶ. Εἰ τις μετὰ ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν πράξει· τι τοιοῦτον, τῶν μὲν ἐνταῦθα θυσιαστηρίων ἀναχωρήσει (53)· ζητήσεται δὲ ἐνθα τὴν

Act. viii, 20.

ματι. Ad episcopos sibi subditos, ne pretio manus imponant. Liqueet Basilium agere de episcopis sibi subditis. Nam qui proprie dicebantur chorepiscopi, manus non imponebant, sed clero inferiores ministros ascribebant, ut videre est in epist. sequenti. Sed tamen ipsi etiam episcopi, qui Ecclesias metropoli subjectas regebant, interdum vocabantur chorepiscopi. Queritur enim Gregorius Naz. in carmine *De vita sua*, quod a Basilio, qui quinquaginta chorepiscopos sub se habebat, vilissimi oppiduli constitutus episcopus fuisset.

Τούτοις μ' ὁ πεντήκοντα χωρεπισκόποις στενοῦμενος δίδωκεν.

Hic quinquies me chorepiscopis decem Donatis arctus.

Hoc exemplo confirmatur vetustissimorum codicum scriptura quam seculi sumus.

(46) *Διὰ τι μέρ.* Sic mss. et editiones Hag. et i Basil. Aliæ διότι μὲν, quod restituiimus. Paulo post Coisl. primus Τὸ γοῦν περὶ et ὡς φυλακτήριον. Subinde tres mss. ἐν ὑμῖν εὐρεθῆναι.

(47) *Φασὶ τινες.* Ita Med. et prima manu Harl. cum duobus aliis. Editi φασὶ τινές τινας. Aliquanto

A in suspicionem omnino venit ac sermonem, dolore animum meum implevit: hactenus sane visa est mihi incredibilis. Quod ergo de illa scribo, qui sibi ipse conscius est, accipiat ut medelam; qui autem non conscius, ut præmunitionem; indifferens vero, quod quidem deprecor no in vobis reperiat, ut obtestationem. Quid autem est, quod dico? Dicuntur nonnulli ex vobis ab iis qui ordinantur, pecunias accipere, idque pietatis nomine inumbrare. Hoc autem peius est. Etenim si quis malum sub specie boni perficit, pœna duplici dignus est: quandoquidem et quod non bonum est, facit, et utitur ad peccatum committendum bono, ut ita dicam, adjutore. Hæc si ita se habent, deinceps non fiant, sed emendentur: siquidem necesse est dicere argentum accipienti, quod ab apostolis dictum est ei, qui dare volebat, ut Spiritus sancti participationem emeret: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* 1. Nam levius delinquit qui præ inscitia emere vult, quam qui Dei donum vendit. Venditio enim facta est; et quod tu gratis accepisti, id si vendideris, tanquam Satanæ venditus gratia privabere. Nam cauponariam introducis in res spirituales, et in ipsam Ecclesiam, ubi corpus et sanguis Christi concredita nobis sunt. Hæc ita fieri non oportet. Quale autem sit artificium, dicam. Putant se ideo non peccare, quod non ante accipiant, sed post ordinationem accipiant. Accipere autem est quandocunque accipere.

2. Rogo itaque, reditum illum, imo potius viam in gehennam ducentem relinquit, nec manus ejusmodi muneribus contaminantes, indignos vos efficiatis, qui mysteria sancta celebretis. Ignoscite autem mihi. Primum quidem tanquam non credens, deinde tanquam fidem adhibens, interminor. Si quis post hanc meam epistolam tale aliquid admitterit, ab his quidem quæ hic sunt altaribus sece-

post unus ex Regiis codicibus διπλασίονος ἄξιος τιμωρίας ἐστὶ διπλασιάζων τὸ κακὸν, καὶ οὐκ. *Duplici pœna dignus est, duplum malum admittens.* Sed hoc scholii instar existimari debet.

(48) *Τῷ καλῷ.* Coisl. primus τῷ ἀγαθῷ. Paulo post editi μὴ γινέσθω. Quatuor mss. ut in textu.

(49) *Ἐσάρελ.* Editi addunt ὡς, sed deest in mss. Non multo post editi γινέσθαι, mss. sex γίνεσθαι.

(50) *Τέχνασμα.* Editi τὸ τέχνασμα, sed deest articulus in Coisl. primo, Med. et Harl. Paulo post unus ex Regiis τῷ μὴ ἅμα λαμβάνειν. Alius itidem Regius τῷ μὴ ἅμα προλαμβάνειν.

(51) *Ἄγνὰ.* Sic Med., Harl. et Coisl. primus: alii et editi ἅγια. Paulo ante Med. et Harl. ἀποθέσθαι.

(52) *Ἀπιστήσας.* Reg. secundus et Coisl. secundus addunt παρακαλῶ. *Primum quidem, ut non credens, adhortor.* Sed necesse non videtur contextum immutare.

(53) *Ἀναχωρήσει.* Ambigi possit an non illa ab altaribus secessio excommunicationem simul cum depositione includat. Non tamen videtur Basilius graviores depositione pœnam intentare. Hæc enim verba, *gratia privabere, quæret autem ubi Dei donum emens denuo divendere queat*, nihil aliud desi-

det: quæret autem ubi Dei donum emens denuo divendere queat. **148** Nos enim ac Dei Ecclesiæ consuetudinem talem non habemus. Cæterum uno addito desinam. Propter avaritiam ista sunt. Avaritia autem et radix malorum omnium est, et vocatur idololatria ¹⁴. Nolite igitur Christo præferre simulacra ob modicum argentum; nec rursus Judam imitari, quæstus causa iterum tradentes eum, qui semel pro nobis crucifixus est. Alioquin et agri et manus eorum, qui hos fructus percipiunt, Aceldama vocabuntur.

EPISTOLA LIV^a.

Renovat Basilii antiquas Ecclesiæ leges de clericorum in pagis electione, et pravas novitates, quæ obrepserant, abrogat.

Chorepiscopis

Permolestum mihi est, quod jam canones Patrum defecerint, ac disciplina omnis Ecclesiis abacta sit; et timeo, ne paulatim, hac indifferentia progrediente, res ecclesiasticæ in summam confusionem delabantur. Observata olim in Dei Ecclesiis consuetudo Ecclesiæ ministros omni diligentia probatos admittebat; ac in omnem eorum vitam sedulo inquirebatur: an non essent maledici, an non ebriosi, an non prompti ad pugnas, an juventutem suam frenarent, ita ut sanctimoniam, sine qua Deum nemo videbit ¹⁵, exercere possent. Atque hoc examinabant quidem presbyteri et diaconi, qui una cum ipsis habitabant: referebant autem ad chorepiscopos, qui cum suffragia testium veracium acceperant, ac episcopum admonuissent, sic sacratorum numero ministrum ascribebant. Nunc autem primum quidem nos excludentes, ac ne referre quidem ad nos dignati, omnem in vosmetipsos auctoritatem transtulistis: deinde rem negligentes, presbyteris et diaconis permisistis, ut quos vellent, vita non examinata, secundum animi affectionem, aut ex consanguinitate ortam, aut ex alia aliqua amicitia, in Ecclesiam indignos introducerent. Quapropter multi quidem ministri in unoquoque pago numerantur: sed dignus ministerio altarium

¹⁴ Col. iii, 5. ¹⁵ Hebr. xii, 14.

gnant nisi abrogationem ministerii, quo nonnulli ad turpem quæstum abutebantur. Præterea in Canonibus apostolicis, quos sæpe Basilii sequitur, ut infra videbimus, sola depositio infligitur ei qui pretio ordinavit: qui autem sic ordinatus est, etiam a communione segregatur, can. 22.

¹⁶ Alias CLXXXI. Scripta initio episcopatus.

(54) *Ἡπὸ τοῦ Χριστοῦ*. Sic vetustissimi codices Harl., Coisl. et Med. Editi τοῦ Χριστοῦ προτιμήσετε. Tres eodem codices secuti legimus infra παραδίδόντας et καρποὺς τούτων pro eo quod erat in editis προδίδόντας et καρποὺς τούτους.

(55) *Ἀχιλδαμά*. Sic mss. et edit. Hag. et Basil. utraque. Aliæ Ἀχιλδαίμα.

(56) *τῶν ἱερατικῶν*. Ministros, sive subdiaconos, sacratorum ordini ascribit Basilii. Synodus Laodicensis inferiores clericos sacratorum numero non comprehendit, sed numerat sacratos a presbyteris usque ad diaconos, ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, can. 24. Distinguit canone 27, ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ λαϊκοὺς, sive sacratos, sive clericos, sive

τοῦ Θεοῦ δωρεὰν ἀγοράζων μεταπωλεῖν δύναται. Ἡμεῖς γάρ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ τοιαύτην συνθήκειαν οὐκ ἔχομεν. Ἐν δὲ προσθεῖς παύσομαι. Διὰ φιλαργυρίαν γίνεται ταῦτα. Ἡ δὲ φιλαργυρία καὶ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστίν, καὶ ὀνομάζεται εἰδωλολατρεία. Μὴ οὖν πρὸ τοῦ Χριστοῦ (54) τιμήσῃτε τὰ εἰδῶλα διὰ μικρὸν ἀργύριον· μηδὲ πάλιν τὸν Ἰούδαν μιμήσῃθε, λήμματα παραδίδόντες δευτέρου τὸν ἅπαρ ὑπὲρ τῶν στυρωθέντων. Ἐπεὶ καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ χεῖρες τῶν τοῦς καρποὺς τούτων δεχομένων Ἀχιλδαμά (55) κληθήσονται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΔ^a.

Χωρεπισκόποις.

Πάνυ με λυπεῖ, ὅτι ἐπιλειοίπασιν λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων κανόνες, καὶ πάντα ἀκρίβεια τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελήλαται, καὶ φοβοῦμαι μὴ κατὰ μικρὸν, τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὁδῷ προκύνουσης, εἰς παντελὴ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. Τοὺς ὑπηρετοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ πάλαι ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις ἐμπολιτευομένη συνθήκη μετὰ πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσα περικύβητο· καὶ ἐπολυπραγμονεῖτο πᾶσι αὐτῶν ἡ ἀναστροφή, εἰ μὴ λοιδόροι εἴσιν, εἰ μὴ μέθυσοι, εἰ μὴ πρόχειροι πρὸς τὰς μάχας, εἰ παιδαγωγοῦσιν ἑαυτῶν τὴν νεότητα, ὥστε κατορθοῦν δύνασθαι τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ἔψεται τὸν Κύριον. Καὶ τοῦτο ἐξήταζον μὲν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι συνοικοῦντες αὐτοῖς, ἐπανέφερον δὲ τοῖς χωρεπισκόποις, οἱ, τὰς παρὰ τῶν ἀληθινῶς μαρτυρούντων δεξιόμενοι ψήφους, καὶ ὑπομνήσαντες τὸν ἐπίσκοπον, οὕτως ἐνηριθμοῦν τὸν ὑπηρετήν τῷ τάγματι τῶν ἱερατικῶν (56). Νῦν δὲ πρῶτον μὲν, ἡμᾶς παρωσάμενοι, καὶ μηδὲ ἐπαναφέρειν ἡμῖν καταδικόμενοι, εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὅλην περιστήσατε αὐθεντίαν· ἔπειτα, καταβράθυμοῦντες τοῦ πράγματος, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ἐπιστρέψατε, οὓς ἂν ἐθέλωσιν ἀπὸ ἀνεξετάστου βίου, κατὰ προσπάθειαν, ἢ τὴν ἀπὸ συγγενείας, ἢ τὴν ἐξ ἄλλης τινὸς φιλίας, ἐπεισάγειν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀναξίτους.

laicos. Et can. 50: "Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἢ ἀσκητὴν ἐν βάλανειῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν. Non oportet sacramentum vel clericum aut ascetam in balneo cum mulieribus lavari, sed nec ullum Christianum aut laicum. Non sequuntur huius synodi morem ecclesiastici scriptores. Basilii, epist. 287, excommunicato omne cum sacratibus commercium intercludit. Et in epist. 198 ἱερατικόν intelligit cœtum clericorum, cuique ascribit clericos qui epistolae episcopi perferant. Athanasius ad Rufinianum scribens, rogat eum ut epistolam legat ἱερατικῶν et populo. Gregorius Nazianzenus lectores sacri ordinis, ἱεροῦ τάγματος, partem esse agnoscit in epist. 43. Notandus etiam canon 8 apostolicus, εἰ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, etc. Si quis episcopus vel presbyter vel diaconus, vel ex sacro ordine. Hæc visa sunt observanda, quia pluribus Basilii locis, quæ deinceps occurrunt, non parum adherent lucis.

Αὐτὸ πολλοὶ μὲν ὑπερέχει ἀριθμοῦνται καὶ ἑκάστην κώμην, ἄξιός δὲ λειτουργίας τοῦ θυσιαστηρίου οὐδὲ εἰς (57), ὡς ὑμεῖς αὐτοὶ μαρτυρεῖτε, ἀποροῦντες ἀνδρῶν ἐν ταῖς ψηφοφορίαις. Ἐπεὶ οὖν ὁρῶ τὸ πρῆγμα λοιπὸν εἰς ἀνήκεστον προῖον, μάλιστα νῦν, τῶν πλείστων φόβῳ τῆς στρατολογίας εἰσποιούντων ἑαυτοὺς τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἀναγκασίως ἔλθον εἰς τὸ ἀνανεώσασθαι τοὺς τῶν Πατέρων κανόνας· καὶ ἐπιστέλλω ὑμῖν ἀποστείλαι μοι τὴν ἀναγραφὴν ἑκάστης κώμης τῶν ὑπηρετούντων, καὶ ὑπὸ τίνος εἰσῆχται ἕκαστος, καὶ ἐν ποίῳ βίῳ ἔστιν. Ἐχετε δὲ καὶ αὐτοὶ παρ' ἑαυτοῖς τὴν ἀναγραφὴν, ὥστε συγκρίνεσθαι τοῖς παρ' ἡμῖν ἀποκειμένοις γράμμασι τὰ ὑμέτερα, καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι ἑαυτὸν, ὅτε βούλεται, παραγγράφειν. Οὕτω μέντοι, μετὰ τὴν πρώτην ἐπινέμησιν εἰ τινες ὑπὸ πρεσβυτέρων εἰσῆχθησαν, ἐπὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀπορίφωσιν. Ἀνωθεν δὲ γίνηται αὐτῶν παρ' ὑμῶν ἐξέτασις· καὶ μὲν ἄξιόι ὧσι, τῇ ὑμέτερα ψήφῳ παραδεχθήτωσαν. Ἐπικαθαρίσατε (58) τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς ἀναξίους αὐτῆς ἀπελάσαντες, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐξετάζετε (59) μὲν τοὺς ἀξιόους καὶ παραδέχεσθε· μὴ ἀριθμεῖτε δὲ πρὶν εἰς ἡμᾶς ἐπανενεγκεῖν· ἢ γινώσκατε, ὅτι λαϊκὸς ἔσται ὁ ἀνευ ἡμετέρας γνώμης εἰς ὑπηρεσίαν παραδεχθεὶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ΄.

Decretum Basilii adversus extraneas mulieres cum Paregorius presbyter minus observaret; hortatur cum Basilius ut parendo potius quam excomunicando sese defendat; secus depositionem minatur, atque ipsam etiam excommunicationem tum ipsi, tum cum recipientibus, si sacerdotium citra emendationem sibi arroget.

Παρηγορίῳ (60) πρεσβυτέρῳ.

Ἐντυχόν σου τοῖς γράμμασι μετὰ πάσης μακροθυμίας, καὶ ἐθαύμασα πῶς, δυνάμενος ἡμῖν συντόμως καὶ εὐκόλως ἀπολογησασθαι διὰ τῶν πραγμάτων, τοῖς μὲν κατηγορουμένοις ἐπιμένειν καταδέχῃ, λόγοις δὲ μακροῖς θεραπεύειν ἐπιχειρεῖς τὰ ἀνίατα. Οὕτε πρῶτοι οὕτε μόνοι, Παρηγόριε, ἐνομοθετήσαμεν γυναῖκας ἀνδράσι μὴ συνοικεῖν. Ἀλλ' ἀνάγνωθι τὸν ἐξενεχθέντα κανόνα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ Νικαίας, ὃς φανερώς ἀπηγόρευσε συνεισακτοὺς (61) μὴ εἶναι. (62) Ἀγαμία δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνὸν, ἐν τῷ κειρωρίσθαι τῆς μετὰ γυναικὸς (63) διαγωγῆς. Ὡς ἐὰν ἐπαγγελλόμενος τις τῷ ὀνόματι, ἔργῳ τὰ τῶν γυναιξὶ συνοικούντων ποιῇ, ὁπλὸς ἔστι τὸ μὲν τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐν τῇ προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ δὲ καὶ ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος. Τοιοῦτος οὖν μᾶλλον ἔχρησσε εὐκόλως εἶξαι ἡμῶν τῇ ἀξιώσει, ὅσῳ περ λέγεις

(57) Οὐδὲ εἰς. Ita tres vetustissimi codices, pro eo, quod erat in editis οὐδεὶς. Quod ait Basilius chorepiscopos hominum penuria laborare in electionibus, id de electionibus inferiorum ministrorum accipi non debet, sed presbyterorum et diaconorum, quos episcopi chorepiscoporum testimonio probatos ordinabant.

(58) Ἐπικαθαρίσατε. Editi addunt οὖν, quæ quidem vocula deest in nostris septem mss.

(59) Ἀπελάσαντες... ἐξετάζετε. Editi ἀπελάζοντες... ἐξετάσατε. Primam vocem trium vetustissimorum, alteram septem codicum auctoritate mutavimus.

(60) Παρηγορίῳ. Ita Harl., Coisl. primus, Med. et Clarom. cum Basilii editionibus. At in sex aliis codicibus mss. et in Pandectis legitur Γρηγορίῳ.

A ne unus quidem, ut vos ipsi testificamini, hominum penuria laborantes in electionibus. Quoniam igitur video rem in malum jam insanabile progredi, nunc præsertim, cum plurimi militiæ metu, seipsos in ministerium conjiciant, necessario accessi ad Patrum canones renovandos; ac vobis scribo, ut mittatis mihi catalogum ministrorum cujusque pagi, et a quo quisque **149** introductus sit, et quæ ejus sit vivendi ratio. Habete autem et ipsi apud vos catalogum, ut cum scriptis apud nos repositis vestra conferantur, nec cuiquam liceat seipsum, cum voluerit, inscribere. Ita sane, si qui post primam indictionem a presbyteris introducti fuerint, inter laicos rejiciantur. Eorum autem examen de integro repetite, et si digni fuerint, suffragio vestro suscipiantur. Expurgate Ecclesiam, indignos ex ea ejicientes. Atque in posterum examine quidem, qui digni sint, et eos admittite: sed prius non ascribite, quam ad nos retuleritis; aut scitote laicum futurum esse, qui sine nostro judicio in ministerium fuerit admissus.

B

EPISTOLA LV΄.

Paregorio presbytero.

Legi tuas litteras cum omni patientia; sumque admiratus, cur cum possis apud nos breviter et facile factis tuis causam agere, in rebus reprehensibilibus persistere velis, ac longis sermonibus curare tentes insanabilia. Nec primi, nec soli, Paregori, sancivimus, ut ne una cum viris habitarent mulieres. Sed lege canonem a sanctis nostris Patribus editum in synodo Nicæna, qui manifeste sancivit extraneas mulieres non esse. Vita autem cælebs in eo honestatem habet, ut a convictu mulieris separetur. Quare si quis verbo professus, reipsa quæ conjugatorum sunt facit, palam est eum virginitatis quidem honestatem in nomine persequi, sed nequaquam ab indecora voluptate abstinere. Tanto ergo magis oportebat te postulationi nostræ facile cedere, quanto te ais esse liberiolem ab omni corporea libidine. Neque enim virum septuaginta an-

D

Sic enim habent ad marginem tres codices modo citati, Coisl., Med. et Clarom.

(61) Συνεισακτοὺς. Sic omnes mss. Editi συναικτοὺς. Interpretamur extraneas, non vero subinductas, quia sic Hieronymus et Rufinus et multi alii veteres hanc vocem reddiderunt, ut observant post Cujacium Gothofredus, lib. xvi *Cod. Theod.*, et Lupus in canonem tertium Nicænum. Eadem voce utitur auctor libri *De singularitate clericorum*, n. 30 et 32. Vocatæ autem sunt συνεισακτοί, extraneæ, ut opponerentur his quas natura dedit, matribus, sororibus et amitis.

(62) Vide Addenda.

(63) Μετὰ γυναικός. Sic tres vetustissimi codices. Editi μετὰ γυναικῶν.

* Alias CXCVIII. Scripta initio episcopatus

nos natum existimo libidinose habitare cum muliere: nec quod turpe aliquod facinus fuisset admissum, idcirco constitui quæ constitui; sed quod ab Apostolo didicimus offendiculum fratri non ponere ad scandalum^{*}. Scimus autem quod a nonnullis recte geritur, aliis occasionem esse peccandi. Quare præcipimus sanctorum Patrum decretum sequentes, ut a muliercula separeris. Quid igitur chorepiscopum incusas, et veteris inimicitiae facis mentionem? Quid de nobis, quereris quod faciles calumniis aures præbeamus, ac non potius de te ipse, qui adduci non potes, ut a mulieris consuetudine recedas? Ejice igitur illam **150** ex tuis ædibus, et in monasterio constitue. Sit illa cum virginibus, et apud te serviant viri, ut ne Dei nomen propter vos blasphemetur. Hæc donec feceris, innumerabilia quæ per epistolas scribis nihil te juvabunt; sed morieris otiosus, ac reddes Domino rationem otii tui. Quod si ausus fueris citra emendationem sacerdotium tibi vindicare, anathema eris omni populo; et qui te receperint, excommunicati per omnem Ecclesiam erunt.

μη διορθωσάμενος σεαυτὸν, ἀντέχεσθαι τῆς ἱερωσύνης, ἀνάθεμα ἔσθι παντὶ τῷ λαῷ. καὶ οἱ δεχόμενοι σε ἐκκλήρυκτοι κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν γενήσονται.

EPISTOLA LVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ.

Basilii querentem Pergamium, quod litteris suis non respondisset, placare conatur, seque non arrogantia ex potestate orta, sed sollicitudine, qua nunc distringitur, adductum esse declarat, ut Pergamii oblivisceretur.

Pergamio.

Περγαμῷ (69).

Sum equidem natura proclivis ad oblivionem, sed accessit mihi et negotiorum multitudo, quæ innatam infirmitatem adauget. Quamobrem etsi non memini me litteras accipere nobilitatis tuæ, tamen te ad me scripsisse persuasum habeo; non enim mentitum te prorsus fuisse. Quod autem non respondi, culpa non fuit mea, sed illius qui responsa non poposcit. Nunc autem ad te veniunt hæ litteræ, quæ et præterita excusent et salutationis alterius initium præbeant. Quare cum ad me scribes, ne alterum scribendi ordinem a te incipi opineris, sed hisce litteris debitum persolvi. Quam-

Εἰμὶ μὲν φύσει εὐκόλος πρὸς τὴν λήθην, ἐπαγέ-
ναιτο δὲ μοι καὶ τὸ τῶν ἀσχολιῶν πλῆθος, ἐπιτείνον
τὴν ἐκ φύσεως ἀρρώστιαν. Ὡστε, εἰ καὶ μὴ μέμνη-
μαι δεξιόμενος γράμματα τῆς εὐγενείας σου, παύσο-
μαι ἐπισταλκέναι σε ἡμῖν· οὐ γὰρ ἂν πάντως
ψεῦδος εἰπῆν σε. Τοῦ δὲ μὴ ἀντιφθέγγεσθαι οὐκ
ἐγὼ αἴτιος, ἀλλ' ὁ μὴ ἀπειτήσας τὰς ἀποκρίσεις.
Νυνὶ δὲ ἔχει σοι τὰ γράμματα ταῦτα, ὑπὲρ τε (70)
τῶν φθασάντων ἀπολογίαν πληροῦντα, καὶ ἀρχὴν
διδόντα προσηγορίας δευτέρας. Ὡστε, ἐπειδὴν ἐπι-
στέλλης ἡμῖν, μὴ ὡς ἀρξας δευτέρας περιόδου
γραμμάτων διανοεῖ, ἀλλ' ὡς ἀποπληρώσας ἐπὶ τοῖς

* Rom. xiv, 13.

* Alias CCCLIV. Scripta initio episcopatus.

(64) *Εἰς σκάνδαλον*. Sic Harl. et Coisl. primus, quibus favel unus ex Regiis, in quo legitur εἰ σκάνδαλον. Editi ἢ σκάνδαλον.

(65) *ὑπάρχει*. Sic iidem tres codices et alii nonnulli. Editi ὑπάρξει.

(66) *Σεαυτῷ μὴ ἀνεχόμενῳ*. Ita tres vetustissimi codices cum tribus aliis. Unus ex Regiis σεαυτοῦ μὴ ἀνεχομένου. Editi et unus aut alter ms. σεαυτὸν μὴ ἀνεχόμενον.

(67) *Ἐν μοναστηρίῳ*. Balsamon, qui vetustos canones interdum ex consuetudine ætatis suæ interpretatur, Basilii decretum in consilii, non in præcepti loco accipit, quia virginittatis legem iuxta imponere severius justo videretur. Sed minus vidit Balsamon et extraneas illas mulieres et viros, quibuscum habitabant, virginittatis lege obstrictos fuisse. Consentiant ea de re veteres. Auctor libri *De singularitate clericorum, continentibus clericis*

et virginibus hospitibus separanda, pronuntiat, num. 16. Canon. 19 Ancyranus vetat ne virgines cum viris, veluti cum fratribus degant. Gregorius Naz. in carmine tertio, pag. 57, præcipit virginibus ut masculinum omnem vitent, συνεισπατὸν δὲ μάλιστα, maxime vero extraneum. Hieronymus in Epistola ad Eustochium, *Carlibem*, inquit, *spernit virgo germanum, fratrem quaerit extraneum, et cum in eodem proposito esse se simulent, quaerunt aliorum spirituale solatium, ut domi habeant carnale commercium*. Virgines et canonicæ vocantur ejusmodi mulieres in Orationibus Chrysostomi adversus eos, qui συνεισπατοὺς habent. Minime ergo mirum si Basilii in monasterio collocandam esse ait, quæ jam virginittati sese consecraverat.

(68) *Ἀπερ*. Codices quatuor recentiores ἀπερ.

(69) *Περγαμῷ*. Medicæus codex Περγάμῳ.

(70) *ὑπὲρ τε*. Harl. et Med. ὑπὲρ μὲν.

παροῦσι τὰ ὀφειλόμενα. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ (71) ἀντίδο-
σις προχρόντων ἐστὶ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῷ πλέον ἢ
διπλάσιον ὑπερβάλλειν κατὰ τὸ μέτρον, ἐκατέραν
τὴν τάξιν (72) ἀποπληρώσει. Ὅρᾳς ὅποια σοφίζεσθαι
ἡμᾶς ἡ ἀργία καταναγκάζει; Σὺ δὲ παῦσαι, ὦ
Δριστε, ἐπάγων (73) ἐν μικροῖς ῥήμασι μεγάλας αἰ-
τίας, οὐμενοῦν ἔχουσας ὑπερβολὴν εἰς κακίαν. Αἴθη
γὰρ φίλων, καὶ ὑπεροψία ἐκ θυναστείας ἐγγινομένη,
πάντα ἔχει ὁμοῦ τὰ δεινὰ. Εἴτε γὰρ οὐκ ἀγαπῶμεν
κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, οὐδὲ τὴν χαρακτῆρα
ἐπικείμενον ἡμῖν ἔχομεν· εἴτε φρονήματος κενοῦ
καὶ ἀλαζονείας ὑπεπλήσθημεν τυφωθέντες, ἐμπί-
πτομεν (74) εἰς ἀφύκτον κρίμα τοῦ διαδόλου. Ὡστε,
εἰ μὲν, οὕτως ἔχων διανοίας περὶ ἡμῶν, τοῦτοις
ἐχρήσω τοῖς ῥήμασιν, εὖξαι φυγεῖν ἡμᾶς τὴν πονη-
ρίαν, ἣν ἐξεύρες ἡμῶν ἐν τῷ τρόπῳ· εἰ δὲ συνθηαίξ
τινὶ ἀνεξετάστῳ ἐπὶ τῶν ῥημάτων ἦλθεν ἡ γλῶττα,
ἐαυτοὺς παραμυθισόμεθα, καὶ τὴν σὴν χρηστότητα
τὰς ἐκ τῶν πραγμάτων μαρτυρίας προσθεῖναι παρα-
καλοῦμεν. Ἐκείνω γὰρ εὖ ἴσθαι, ὅτι ἡ παροῦσα
φροντὶς ταπεινώσεως ἡμῖν γέγονεν ἀγορμή. Ὡστε
σοῦ τότε ἐπιλησόμεθα, ὅταν καὶ ἐαυτοὺς ἀγνοήσω-
μεν (75). Μὴ τοίνυν ποτὲ τὰς ἀσχολίας σημείων
τρόπου καὶ κακορθείας ποιήσῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ'.

*Meletium hortatur Basilius ut scripius scribat, et in magnis molestiis versantem consoletur. Optat ut sibi illum ali-
quando videre contingat; jamque huic cupiditati obsequeretur, nisi fratres retnuissit ut certis de causis, quas Theophras-
tus narrabit.*

Μελετίῳ (76), ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας

Εἰ πως ἐγένετο φανερόν τῇ Θεοσιδείᾳ σου τῆς
εὐφροσύνης τὸ μέγεθος, ἣν ἐμποιεῖς (77) ἡμῖν ὁσά-
κις ἂν ἐπιστέλλης, οἶδαι, ὅτι οὐκ ἂν ποτε παραπε-
σοῦσαν γραμμάτων πρόφασιν ὑπερίβης· ἀλλὰ καὶ
ἐπινόησας ἂν πολλὰς ἡμῖν ποιεῖν ἐκάστοτε τὰς ἐπι-
στολάς, γνωρίζων τὸν ἐπὶ τῇ ἀναπαύσει τῶν θλιβο-
μένων (78) περὶ τοῦ φιλανθρώπου Δισπότου μισθὸν
ἀποκαίμενον. Πάντα γὰρ ὀδύνης τὰ τῆδε πεπλήρω-
ται, καὶ μόνῃ ἡμῖν ἐστὶν ἀποστροφὴ τῶν δεινῶν ἡ
τῆς σῆς ὁσιότητος ἐννοια· ἣν ἐναργεστέραν ἡμῖν
ἐμποιεῖ ἡ διὰ τῶν πάσης σοφίας καὶ χάριτος πεπλη-
ρωμένων γραμμάτων σου ὁμιλία. Ὡστε, ὅταν λά-
βωμεν εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν σου, πρῶτον μὲν
τὸ μέτρον αὐτῆς ἐπισκοποῦμεν, καὶ τοσοῦτον αὐ-
τὴν ἀγαπῶμεν, ὅσῳ περ ἂν περισσεύῃ (79) τῷ πλη-
θει· ἔπειτα, διεξιδόντες, τῷ μὲν αἰεὶ προστυγχάνοντι
τοῦ λόγου χαίρομεν· τῷ τέλει δὲ τῆς ἐπιστολῆς
προσεγγίζοντες, δυσχεραίνουμεν. Οὕτω πᾶν ὁ τι-

(71) Καὶ γὰρ εἰ καὶ. Harl. καὶ γὰρ καὶ ἡ. Vat. εἰ
γὰρ καὶ ἡ. Duo alii καὶ γὰρ καὶ εἰ. Ibidem editi τὸ
πλέον. Mss. ut in textu.

(72) Ἐκατέραν τὴν τάξιν. Editi ἐκατέρων τὴν
τάξιν. Legitur in septem codicibus mss. τὴν τάξιν.
Sed vocem ἐκατέραν, quæ maxime necessaria est
ad sententiam illustrandam, in solo Harlæano repe-
rimus. Ibidem editi ὅρᾳς ὅπως. Plerique mss. ut
in textu.

(73) Ἐπάγων. Hanc vocem addidimus ex Harl.,
Med. et Clarom., et deleuimus verbum παραχόμε-
νος, quod erat in editis post κακίαν.

(74) Ἐμπίπτομεν. Ita mss. quinque. Editi ἐκ-
πίπτομεν.

vis enim mea epistola prioris tuæ sit remuneratio,
quia tamen plus duplo modum excedit, utrumque
ordinem explebit. Vides qualia nos cavillari cogat
otium? Tu vero desine, o vir optime, paucis ver-
bis magna crimina, quæque nequitia superari non
possint, inferre. Nam amicorum oblivio et contem-
plus ex potestate ortus, omnia simul mala com-
plectuntur. Sive enim secundum Domini præce-
ptum non diligimus, neque etiam impositam nobis
notam et characterem retinemus. Sive factu inani
et arrogantia replemur inflati, incidimus in dia-
boli iudicium ineluctabile. Quare si de nobis ita
sentiens, his verbis usus es; precare ut improbi-
tatem, quam in nostris moribus deprehendisti,
fugiamus; sin autem consuetudine quadam incon-
siderata ad has voces devenit lingua, nos ipsi
consolabimur, tuamque benignitatem, ut ex factis
testimonia proferat, rogamus. Illud enim probe
scias, hanc sollicitudinem, qua nunc stringi-
mur, occasionem nobis factam esse humilitatis.
Quapropter tui tunc obliviscemur, cum et nosmet-
ipsos **151** ignorabimus. Cave igitur, nequando
negotia indolis ac morum malorum indicium esse
ducas.

EPISTOLA LVII.

Meletio, episcopo Antiochiæ.

Si quo modo nota fieret pietati tuæ magnitudo
lætitiae, quam mihi affers, quotiescunque scribis,
scio te nunquam oblatam scribendi occasionem
prætermisurum fuisse; sed et consulto multas
nobis subinde epistolas facturum, cum non igno-
res mercedem consolationi afflictorum a benigno
Deo repositam. Omnia enim hic dolore plena sunt,
ac una nobis est avocatio malorum, sanctitatis
tuæ cogitatio; quam manifestiorem nobis efficit
tuum per litteras omni sapientia ac gratia referas
colloquium. Quare cum epistolam tuam in manus
sumimus, primum quidem modum ipsius intue-
mur, eamque tantum diligimus, quanto uberius
fuerit ac copiosior: deinde legentes, semper qui-
dem occurrente oratione delectamur: fini vero
appropinquant, afficimur molestia; adeo quidquid
dixeris in litteris, bonum est. Nam bonum est quod
a bono corde redundat. Quod si nobis contingeret

(75) Ἀγνοήσωμεν. Μὴ... ποιήσῃ. Ita plerique
mss. Editi ἀγνοήσωμεν. Μὴ... ποιήσῃ.

(76) Μελετίῳ. Titulus hujus epistolæ et aliarum
deinceps, quæ ad Meletium scriptæ sunt, ex codice
Harlæano sumptus est. in quo epistola 213, alias
272, sic inscribitur. In aliis codicibus omittitur
vox Ἀντιοχείας.

(77) Ἦν ἐμποιεῖς. Duo mss. recentiores ἡς ἐμ-
ποιεῖς.

(78) Θλιβομένων. Tres codices recentiores θλί-
ψεων.

(79) Περισσεύῃ. Ita Harl., Coisl. primus et tres
alii. Editi περισσεύει.

Alias LVI. Scripta anno 371

his precibus, dum in terra versamur, etiam coram congregari, et ab ipsa viva voce utilia documenta recipere, aut aliqua tum ad præsens tum ad futurum sæculum vitæ; id certe judicaremus bonorum maximum, ac benevolentiae divinæ procerium reputaremus. Jamque huic obsequeremur cupiditati, nisi germanissimi ac in omnibus amantissimi fratres cohibuissent: quorum propositum ne litteris evulgem, id fratri Theophrasto exposui, ut præstantiæ tuæ singula declaret.

ἀδελφοί ἐπέσχον ἡμᾶς· ὥν ἓνα μὴ γράμμασι (81) δημοσιεύσω τὴν προαίρεσιν, διηγνησάμεν τῷ ἀδελφῷ Θεοφράστῳ τῇ σὴ τελειότητι τὰ καθ' ἑκάστον ἀπαγγιλλαι.

EPISTOLA LVIII.

Carpit Basilii simplicitatem fratris, qui falsam nomine arunculi epistolam attulerat, et aliam pariter falsam poster misit. Cum tertia venisset, merito dubitavit Basilii, qui bis deceptus fuerat, sed tamen respondit episcopis, ut par erat. Hortatur fratrem ut sibi difficilem vitam ingresso adsit, æque venturum promittit, si ab episcopis congruent modo vocetur.

Gregorio fratri.

Quomodo tecum litteris pugnem? Quomodo te digne tangam ob tuam in omnibus simplicitatem? Quis tertio, dic mihi, in eisdem incidit casses? Quis tertio in eundem incidit laqueum? Ne bellua quidem id facile committat. Fictam mihi epistolam unam attulisti, **152** velut a perquam venerando episcopo et communi nostro patruo conscriptam, decipiens me, nescio qua gratia. Hanc accepi ut ab episcopo per te allatam. Quidni enim? Ostendi amicis multis præ gaudio, gratias egi Deo. Deprehensum est commentum, ipso episcopo propria voce negante. Propterea pudore affecti sumus: optavimus terram nobis dehiscere, fallaciæ et mendacii ac fraudis probris aspersi. Aliam rursum mihi reddiderunt, ut per famulum tuum Asterium ab ipso episcopo mihi missam. Ne hanc quidem vere episcopus ipse misit, quemadmodum reverendissimus frater Anthimus nobis renuntiavit. Rursus tertiam nobis attulit Adamantius. Quomodo per te tuosque missam suscipi a me decebat? Cupiri lapideum mihi cor esse, ut neque recorder præteritorum, neque animadverterem præsentia, ut plagam omnem demissis in terram oculis more

* Alias XLIV. Scripta anno 371.

(80) Ὁ τίπερ. Sic quinque antiqui codices. Editi δπερ. Ibidem Vaticanus codex habet τοῖς πράγμασι pro τοῖς γράμμασι.

(81) Γράμμασι. Hanc lectionem, quæ exstat in Coisl. primo, Harl. et tribus aliis, prætulimus vulgatæ ἐν γράμμασι.

(82) Γρηγορίῳ ἀδελφῷ. Tres antiquissimi codices Harl., Coisl. et Med. sic habent: Γρηγορίῳ ἐπισκόπῳ καὶ ἀδελφῷ. Gregorio episcopo et fratri. Sed huic titulo reclamant ipsa epistola, in qua Basilii difficilem vitam ingressus ad auxilium et solatium suum fratrem invitat, ut hominem episcopalibus curis liberum et solutum.

(83) Τοῦτο. Harl. τοιοῦτο. Coisl. primus τοιοῦτον.

(84) Συμπλάσας. Magis placet hæc lectio codicis Harl. et Reg. primi, et Basilii sententiæ magis videtur hæerere et conducere, quam vulgata συμπλέξας. Paulo post addimus ἐπισκόπου ex codd. Harl. et Coisl. primo.

(85) Παρ' ἐπισκόπου. Sic codices antiqui sex. Editi παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ κοινοῦ πατρὸς. Paulo

περ (80) ἂν εἶπῃ; τοῖς γράμμασι ἐναστὶν ἀγαθόν. Ἀπὸ γὰρ ἀγαθῆς καρδίας ἀγαθόν ἐστὶ τὸ περισσεῖον. Εἰ δὲ καταξωθεῖται ταῖς σαῖς προσεύχαῖς, ὥς ἐσμέν ἐπὶ γῆς, καὶ τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίας, καὶ παρ' αὐτῆς τῆς ζωτικῆς φωνῆς λαβεῖν ὠφέλιμα διδάγματα, ἣ ἐφ' ὅσα πρὸς τὰ τὸν ἐναστῶτα αἰῶνα καὶ τὸν μέλλοντα, τοῦτο ἂν μέγιστον τῶν ἀγαθῶν ἐκρίναμεν, καὶ προσέμιον τῆς παρὰ Θεοῦ εὐμενείας ταυτοῖς ἐπιθέμεθα. Καὶ ἤδη γε τῆς ὁρμῆς εἰχόμεθα ταύτης, εἰ μὴ οἱ γνησιώτατοι καὶ τὰ πάντα φιλοφρόνῳ τῇ σὴ τελειότητι τὰ καθ' ἑκάστον ἀπαγγιλλαι.

EPISTOLA NH.

B Γρηγορίῳ ἀδελφῷ (82).

Πῶς ἂν σοὶ διὰ γραμμάτων μαχεσθῆιν; Πῶς δ' ἂν ἀξίως σοὺ καθάψαιμεν τῆς περὶ πάντα χρηστότητος; Τρίτον τίς, εἰπέ μοι, τοῖς αὐτοῖς περιπίπτει δικτύοις; Τρίτον τίς τῇ αὐτῇ περιπίπτει πάγῃ; Οὐδ' ἂν τῶν ἀδελφῶν τι τοῦτο (83) βλάβως πάθοι. Μίαν μοι συμπλάσας (84) ἐπιστολὴν ἐκόμισας, ὥς παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου καὶ κοινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἀπατῶν με, οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου. Ἐδέξαμεν ὥς παρ' ἐπισκόπου (85) διὰ σοῦ κομισθεῖσαν. Τί γὰρ οὐκ ἐμελλον; Ἐπέδειξα πολλοῖς τῶν φίλων ὑπὸ περιχαρείας, ἡύχαριστησα τῷ Θεῷ. Ἠλέγχθη τὸ πλάσμα, αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου διὰ τῆς ἰότητος φωνῆς ἀρνησαμένου. Κατησχύνθημεν ἐπ' ἐκείνη· ἡύξαμεθα ἡμῖν διαστήναι τὴν γῆν, βλάβουρας καὶ ψεύδους καὶ ἀπάτης ὄνειδεῖ (86) περιδιδυμέντες. Δευτέραν πάλιν ἀπέδωκάν (87) μοι, ὥς διὰ τοῦ οἰκέτου σου Ἀστερίου, παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου μοι ἀποσταλείσαν. Οὐδὲ ἐκείνην ἀληθῶς (88) αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος διεπέμφατο, ὥς ὁ αἰδεσιμωτάτος ἀδελφὸς Ἀνθίμος ἡμῖν ἀπέγγειλε. Τρίτην πάλιν Ἀδαμάντιος ἔχε πρὸς ἡμᾶς κομίζων. Πῶς ἔδει με δεξασθαι διὰ σοῦ καὶ τῶν σὼν πεμπομένην; Ἡδέξαμεν ἂν λίθου (89) καρδίαν ἔχειν, ὥστε μήτε τῶν παρελ-

post deest pariter in sex codicibus conjunctio καὶ, quam editi addunt ante ἡύχαριστησα.

(86) Ὀνειδεῖ. Sic mss. et vetustæ editiones. Aliæ ὄνειδῃ.

(87) Ἀπέδωκάν. Sic quinque veteres libri, alius ἐπέδωκάν. Editio Hagan. ἀπέδωκάν, aliæ ἀπέδωκας.

D (88) Οὐδὲ ἐκείνην ἀληθῶς, etc. Cum hæc lectio sua sponte sana sit, ac præterea in codice Harl. et Coisl. primo reperiatur, sequi non libuit aliam quinque codicum lectionem: Οὐδὲ ἐκείνη ἀληθῆς. αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο ἐπὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἀνθίμου, ὥς αὐτὸς ἡμῖν ἀπέγγειλε. Ne hæc quidem vera fuit, ipse episcopus testatus est coram perquam venerabili fratre Anthimo, ut ipse nobis retulit. Paulo post retinuius lectionem vulgatam, quæ exstat in codd. Harl. et Med., quamvis in sex aliis codicibus sic legitur: Πῶς ἔδει με (deest hæc pronomen in quatuor codicibus) δεξασθαι τὰ διὰ σοῦ καὶ τῶν σὼν πεμπομένα;

(89) Ἡδέξαμεν ἂν λίθου. Sic libri veteres scripti; editi Ἡδέξαμεν γὰρ ἂν λίθον.

θόντων μεμνησθαι, μήτε τῶν παρόντων αἰσθάνεσθαι, ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν πληγὴν εἰς γῆν κεκυφώς φέρειν ὡς τὰ βοσκήματα. Ἀλλὰ τί πάθω πρὸς τὸν ἑαυτοῦ λογισμόν, μετὰ μίαν καὶ δευτέραν πείραν οὐδὲν δυνάμενον ἀνεξετάστως προσέσθαι; Ταῦτα τῆς σῆς ἀπλότητος καθαπτόμενος ἔγραψα, ἣν οὐδ' ἄλλως (90) πρόπουσαν Χριστιανοῖς, τῷ παρόντι καιρῷ (91) ὥρῳ μὴ ἀρμόζουσιν· ἵνα πρὸς γοῦν τὸ ἐφεξῆς ἑαυτὸν τε φυλάττοις, κάμου φείδῃ· ἐπειδὴ, διὲ γάρ με πρὸς σὲ μετὰ παρόρησίας εἰπεῖν, ἀναξινόπιστος εἰ τῶν τοιούτων διάκονος. Πλὴν οἵτινες (92) ἂν ὦσιν οἱ ἐπισταλκότες, ἀπεκρινάμεθα αὐτοῖς τὰ εἰκότα. Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἀπόπειράν μοι καθίης, εἴτε τῷ ὄντι παρὰ τῶν ἐπισκόπων λαβὼν, τὴν ἐπιστολὴν ἐπιμψας, ἔχεις τὰς ἀποκρίσεις. Σὲ δὲ ἄλλα εἰκὸς ἦν τῷ παρόντι φροντίζειν, ἀδελφόν τε ὄντα, καὶ μήπω τῆς φύσεως ἐπιλεησμένον, μηδὲ ἐν ἐχθροῦ μοίρᾳ ἡμᾶς ὄρωντα· ἐπειδὴ εἰς βίον παρήλθομεν συντρέποντα μὲν ἡμῶν τὸ σῶμα, κακοῦντα δὲ (93) καὶ τὴν ψυχὴν τῷ ὑπερβαίνειν τὴν ἡμετέραν δύναμιν. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὕτως ἐκπεπολέμωσαι (94), τούτου ἕνεκεν παρῆναί σε ἔδει νῦν, καὶ κοινωνεῖν τῶν πραγμάτων. Ἀδελφοὶ γάρ, φησὶν, ἐν ἀνδράχαις ἐστῶσαν χρήσιμοι. Εἰ δὲ τῷ ὄντι συντυχίαν ἡμετέραν καταδέχονται οἱ αἰδουσιμώτατοι ἐπίσκοποι, καὶ τόπον ἡμῶν ὠρισμένον καὶ κειρὸν γνωρισάτωσαν, καὶ δι' ἰδίων ἡμᾶς ἀνθρώπων μεταστειλάσθωσαν. Ὡς περ γάρ πρὸς τὸ ἀπαντῆσαι αὐτὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ θεῖον οὐκ ἀπαξίω, οὕτως, ἐὰν μὴ μετὰ τοῦ ποσέποντος σχήματος ἡ κλήσις (95) γένηται, οὐκ ἀνέξομαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕΨ.

Rumpit silentium Basilius, ac dissensionis causis in sua peccata rejectis arunculum obtestatur, ut tandem aliquando similitudinem deponat, ex qua totae civitates et populi laeduntur. Facturum se promittit quicquid ei pacis conciliandae causa visum fuerit esse faciendum.

Γρηγορίῳ θεῖω.

1. Ἐσιώπησα. Μὴ καὶ δεῖ σιωπήσομαι, καὶ ἀνέξομαι ἐπὶ πλεῖον τὴν δυσφορωτάτην ζημίαν τῆς

* Eccl. xl, 24. * Isa. xlii, 14.

(90) Ἦν οὐδ' ἄλλως. Contra in sex mss. codicibus, qui habent ἦν ἄλλως, Gregorii simplicitatem Christiano dignam existimat Basilius. Legitur in codicibus Med. et Harl. ἦν ὡς ἄλλως. Equidem, etsi nemini concedo qui plus tribuat antiquis codicibus, vulgatam tamen lectionem loco movendam non puto. Nam primo elevat fidem mss. codicum illud, ὡς, codicum Harl. et Med., quod cum erratum esse videatur, dat copiam suspicandi aliam vocem, nempe οὐδ', deletam fuisse, et illius loco substitutum ὡς fuisse. Deinde vero cum Gregorii illa simplicitas mendacii officiosi labe non caruerit, adduci non possum ut eam Basilium probasse, et Christianis alioqui dignam iudicasse existimem. Ut nihil delibem ex aliis operibus, certe in hac ipsa epistola fratrem admonet, ut deinceps sibi ipse caveat, nedum illius simplicitatem alias congruere Christianis crederet. Quinetiam optasse se ait, ut sibi terra deliiceret, eo quod mendacii probris aspersus esset. Ad eo illi displicebat vel ipsa mendacii suspicio.

(91) Τῷ παρόντι καιρῷ. Coisl. primus et Harl. τοῖς παροῦσι καιροῖς.

(92) Πλὴν οἵτινες. Sic mss. sex. Editi πλὴν οἵτινες.

(93) Κακοῦντα δὲ. Editi συντρέποντα δὲ, quæ scriptura, etsi sua sponte vitiosa non videtur, non tamen præferenda sex codicibus mss. quos secuti sumus.

A pecudum ferrem. Sed quid faciam meo ipsius animo, qui post unum et alterum experimentum nihil inexploratum admittere potest? Hæc scripsi, simplicitatem tuam perstringens, quam alioqui Christianis non congruentem, huic tempori haud convenire video; ut saltem deinceps tum ipse tibi caveas, tum mihi parcas: siquidem, libere enim mo ad te loqui oportet, talium minister es fide haud dignus. Verumtamen quicumque fuerint, qui scripserint, eis, ut par erat, jam respondimus. Sive igitur tentamentum mihi injiciens, epistolam misisti, sive revera accepisti ab episcopis, habes responsa. Te vero decebat alia in præsentī tempore curare, frater cum sis, necdum naturæ oblitus, neque me inimici loco habeas: quandoquidem vitam ingressi sumus, quæ corpus nostrum conterit, ac animam quoque conficit, propterea quod vires nostras superat. Cæterum quoniam sic mihi bellum indicere statuisti, idcirco adesse te nunc oportebat, atque negotiorum esse participem. *Frates enim, inquit, in necessitatibus utiles sint* *. Quod si revera nostrum congressum admittunt episcopi omni reverentia dignissimi, et locum nobis definitum et tempus indicent, meque per suos homines accersant. Ut enim patruo meo occurrerem **153** non recuso, ita nisi modo congruenti vocatus fuero, non feram.

EPISTOLA LIX.

Gregorio patruo.

1. Situi. Num et semper silebo, ac amplius committam * ut molestissimum silentii damnum contra

(94) Ἐκπεπολέμωσαι. Sic codices mss. sex. Editi ἐκπεπολέμωσα. Non sine ironia dicit Basilius fratrem sibi bellum indicere, quia scilicet eo invito Gregorius in pacificationem sese interponebat. Hæc enim est, ni fallor, hujus loci sententia, Gregorium non debuisse ejusmodi temporibus nova fratri negotia facessere; sed tamen quia bellum indicere ei statuerat, saltem Cæsaream venire et curas cum fratre partiri debuisse. Etsi autem hæc Basilius quadam potius urbanitate quam animi offensione dixit, videtur tamen Gregorius offensum illius animi iudicasse, idque patruo communi indicasse. Hinc Basilius in epist. ad eundem patruum removet a se suspensiones animi in fratrem irati, et bellum sive inimicitias cum propinquis, ut magnum nefas, a se detestatur.

(95) Ἡ κλήσις. Negat Basilius se adfuturum, nisi decenter advocetur, id est, nisi mittantur qui cum in indictum locum deducant. Erat Basilius, ut in ejus modi officiis exhibendis diligentissimus, ita etiam in reposcendis attentus. Meletius Antiochenus et Theodorus Nicopolitanus, cum Basilium ad celebritatem quamdam oliter advocassent per Hel-lenium Nazianzi Peræquatorum, nec iterum misissent qui de iisdem admoneret aut deduceret; displicuit Basilio perfunctoria invitandi ratio, ac veritus ne suspectus illis esset, adesse noluit.

* Alias XLVI. Scripta anno 371.

meipsum obfirmem, nec ipse scribens, nec allo-
quentem audiens? Ego enim cum hactenus in hac
tristi sententia permanserim, videor mihi non im-
merito prophetae verba et ipse posse proferre: *To-
leravi sicut parturiens* *: semper quidem concupi-
scens aut congressum, aut sermonem, semper
autem proposito excidens ob mea peccata. Non
enim ullam aliam eorum, quæ sunt, causam ex-
cogitare queo, nisi quod persuasum mihi est vele-
rum me peccatorum in dilectionis tuæ separatione
pœnas luere; si tamen de te separationem vel no-
minare fas est a quolibet homine, nedum a nobis,
quibus ab initio patris loco fuisti. Sed peccatum
meum nunc, velut densa quædam obducta nubes,
horum omnium ignoracionem induxit. Cum enim
considero, præter dolorem qui mihi ea ex re crea-
tus est, aliud nihil inde consecutum me esse,
quomodo non merito nequitiae meæ ascribam præ-
sentia? Cæterum si peccata sunt eorum quæ
acciderunt causa, hic mihi molestiarum finis esto:
si aliquid consilii intendebatur, adimpletum
omnino est quod expetebatur. Non enim modicum
est damni tempus. Quapropter continere me am-
plius cum non possem, prior rupi vocem, obse-
crans ut et nostri memor sis, et tui ipsius, qui
per omnem vitam, maiorem quam consanguinitas
exigebat, nostri curam ostendisti, nuncque civi-
tatem diligas nostra causa, non autem propter nos
te ipse abalienes a civitate.

2. Si qua igitur consolatio in Christo, si qua
communio Spiritus, si quæ viscera et miserationes,
exple votum meum; siste hic tristitia: initium ali-
quod asser rerum deinceps hilariorum, ducem te
aliis præbens ad optima, minime autem alium ad
illicita sequens. Neque enim corporeus character
ita proprius cuiusquam deputatus est, ut animi tui
pax et mansuetudo. Par igitur fuerit, cum talis
sis, alios ad te trahere, ac omnibus ad te acce-
dentibus præstare, ut veluti cuiusdam unguentij
fragrantia, morum tuorum lenitate impleantur.
Nam etiamsi quid nunc obsistat, tamen paulo
post ipsum etiam pacis bonum cognoscetur. Quan-
diu autem ob **154** dissensionem calumnie locum
habebunt, necesse est suspensiones semper in po-
tus adaugeri. Sane ne illis quidem decorum est
nos negligere, sed maxime omnium, præstantiæ
tuæ. Si quid enim peccamus, meliores erimus
admoniti. Hoc autem fieri non potest citra congres-

* Isa. XLII, 14.

(96) Κατ' ἐμαυτοῦ. Ita quinque mss. Editi κατ'
ἐμαυτόν. Paulo post Harl. τὰ αὐτὰ τῷ προφήτῃ.

(97) Τοῖς γινόμενοις. Ita Harl. et Coisl. primus
cum duobus aliis. Editi τοῖς γινόμενοις. Sic etiam
infra τὸ γινόμενον. Ibidem duo codices pro ἐπινοεῖν
habent εἰπεῖν. Paulo post editi et δὲ καί, quod er-
ratam ope quatuor codicum sustulimus.

(98) Κατορθούμενον, πῶς οὐχί. Ita sex mss.
Editi κατορθούμενος, πῶς οὐκ. Habent κατορθούμε-
νον Hag. et Froben.

(99) Τὸ οἰκονομούμενον. Id est, si uniuersi mei

σιωπῆς κυρῶσαι κατ' ἐμαυτοῦ (96) μήτε αὐτὸς ἐπι-
στέλλων, μήτε ἀκούων προσφθεγγόμενος; Ἐγὼ μὲν
γάρ, μέχρι τοῦ παρόντος ἐγκαρτερήσας τῷ σκυ-
θρωπῷ τούτῳ δόγματι, ἡγοῦμαι πρέπειν κάμει τὰ
τοῦ προφήτου λέγειν· ὅτι Ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τί-
κτουσα· ἀεὶ μὲν ἐπιθυμῶν ἢ συντυχίας ἢ λόγων,
ἀεὶ δὲ ἀποτυχάνων διὰ τὰς ἀμαρτίας τὰς ἐμαυτοῦ.
Οὐ γὰρ δὴ ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἔχω τοῖς γινόμε-
νοις (97) ἐπινοεῖν, πλὴν γε δὴ τοῦ πεπεισθαι πα-
λαιῶν ἀμαρτημάτων ἐκτινύειν δίχας, ἐν τῷ χω-
ρισμῷ τῆς ἀγάπης σου· εἰ δὴ καὶ ἐνομάζειν χωρι-
σμὸν, ὅστιον ἐπὶ σοῦ, καὶ οὐτινοσούν τῶν τυχόντων,
μὴ ὅτι γε ἡμῶν, οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐν πατρὶς γέγονας
χώρῃ. Ἀλλ' ἡ ἀμαρτία μου νῦν, οἷα νεφέλη βαθεῖά
τις ἐπισχοῦσα, πάντων ἐκείνων ἀγνοίαν ἐνεποίησεν.
B Ὅταν γὰρ ἀπίδω, πλὴν τοῦ ἐμοὶ λύπην τὸ γινόμενον
φέρειν, μηδὲν ἕτερον ἐξ αὐτοῦ κατορθούμενον (98),
πῶς οὐχὶ εἰκότως τὰς ἐμαυτοῦ κακίας ἀνατίθηναι
τὰ παρόντα; Ἀλλ' εἴτε ἀμαρτίαι τῶν συμβάντων
αἰτίαι, τοῦτό μοι πέρας ἔστω τῶν δυσχερῶν· εἴτε
τι τὸ οἰκονομούμενον ἦν (99), ἐξεπληρώθη πάν-
τως τὸ σπουδαζόμενον. Οὐ γὰρ ὀλίγος ὁ τῆς ζη-
μίας χρόνος. Διδὼ, μηκέτι στέγων, πρῶτος ἐβρόχῃ
φωνήν, παρακαλῶν ἡμῶν τε αὐτῶν ἀναμνησθῆναι
καὶ σεαυτοῦ, ὅς πλέον ἢ κατὰ τὸ τῆς συγγενείας
εἰκὼς, παρὰ πάντα τὸν βίον τὴν κηδεμονίαν
ἡμῶν ἐπεδείξω, καὶ τὴν πόλιν νῦν ἡμῶν ἐνεκεν
ἀγαπᾶν, ἀλλὰ μὴ δι' ἡμᾶς (1) ἀλλοτριῶν σαυτοῦ
τῆς πόλεως.

C 2. Εἰ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἰ τις κοι-
νωνία Πνεύματος, εἰ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί,
πλήρωσον ἡμῶν τὴν εὐχὴν· ἐνταῦθα στῆσον (2) τὰ
κατηγῆ, ἀρχὴν τινα ὅς τοις παιδοτετέροις πρὸς τὸ
ἐξῆς, αὐτὸς τοῖς ἄλλοις καθηγούμενος ἐπὶ τὰ βέλ-
τιστα, ἀλλ' οὐχὶ ἀκολουθῶν ἑτέρῳ ἐφ' ὃ μὴ δεῖ. Καὶ
γὰρ οὐδὲ σώματος χαρακτήρ ἴδιος οὕτω τινὸς ἐνο-
μήθη, ὡς τῆς σῆς ψυχῆς τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἡμε-
ρον. Πρέπει (3) δ' ἂν οὖν τῷ τοιοῦτῳ τοὺς ἄλλους
ἔλκειν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ παρέχειν πᾶσι τοῖς ἐγγί-
ζουσι σοι, ὡς περ μύρου τινὸς εὐωδίας, τῆς τοῦ σοῦ
τρόπου χρηστότητος ἀναπλήμψασθαι. Καὶ γὰρ εἰ τι
καὶ ἀντιτείνόν ἐστι νῦν, ἀλλὰ μικρὸν ὑστερον καὶ
αὐτὸ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἐπιγνώσεται. Ἔως δ' ἂν
ἐκ τῆς διαστάσεως αἱ διαβολαὶ χώραν ἔχωσιν (4),
ἀνάγκη δεῖ τὰς ὑποφίας ἐπὶ τὸ χεῖρον συναύξασθαι.
D Ἔστι μὲν οὖν οὐδὲ ἐκείνοις πρέπειν ἀμελεῖν ἡμῶν,
πάντων δὲ πλέον τῇ τιμότητι σου. Καὶ γὰρ εἰ μὲν
ἀμαρτάνομεν τι, βελτίους ἐσόμεθα νοουθετούμενοι.

causa id fecisti. Non multo post editi ἀναμνησθαι.
Sex mss. ut in textu. Sic et Paris. 2.

(1) Δι' ἡμᾶς. Ita sex codices mss. Editi δι' ἡμῶν.
Ibidem editi σεαυτόν. Quatuor mss. σεαυτόν.

(2) Στῆσον. Sic mss. sex pro eo quod est in edi-
tis λύσον. Paulo post editi ἐξῆς, καὶ τοῖς ἄλλοις,....
ἀλλ' οὐκ. Sex mss. ut in textu. Cod Harl. ἀκολουθῶν
ἑτέροις. Duo alii ἐφ' ὃ μὴ δεῖ.

(3) Πρέπει. Ita Harl. et Coisl. primus cum duo-
bus aliis. Editi πρέπει.

(4) Ἐχωσιν. Ita mss. quinque. Editi ἔχουσιν.

Τοῦτο δὲ ἀνευ συντυχίας ἀμήχανον. Εἰ δὲ οὐδὲν ἄδικοῦμεν, ἀντὶ τίνος μισοῦμεθα; Ταῦτα μὲν δὴ οὖν τὰ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ δικαιολογίας (5) προ-
ἵσχομαι.

3. Ἄ δ' ἂν ὑπὲρ ἑαυτῶν αἱ Ἐκκλησίαι εἴποιεν, οὐκ εἰς καλὸν τῆς διαστάσεως, ἡμῶν ἀπολαύουσαι, βέλτιον μὲν σιωπᾶν. Οὐ γὰρ ἵνα λυπήσω, τοῖς λόγοις κέχρημαι (6), ἀλλ' ἵνα παύσω τὰ λυπηρά. Τὴν δὲ σὴν σύνεσιν πάντως οὐδὲν διαπέφουγεν, ἀλλὰ πολλῶ μείζω καὶ τελειότερα ὧν ἡμεῖς νοοῦμεν, αὐτὸς ἂν ἐξεύροις τῇ διανοίᾳ, καὶ ἄλλοις εἰποις, ὅς γε καὶ εἶδες πρὸ ἡμῶν τὰς βλάβας (7) τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ λυπῇ μᾶλλον ἡμῶν, πάλαι δεδιδαγμένος (8) περὶ τοῦ Κυρίου μηδενὸς τῶν ἐλαχίστων καταφρονεῖν. Νυνὶ δὲ ἡ βλάβη οὐκ εἰς ἓνα ἢ δεύτερον περιορίζεται, ἀλλὰ πῶς οὐκαὶ οἱ δῆμοι τῶν ἡμετέρων παραπολαύουσι συμφορῶν. Τὴν γὰρ ἐπὶ τῆς ὑπερορίας φήμην τί χρὴ καὶ λέγειν ὅποια τις ἴσται περὶ ἡμῶν; Πρέπει (9) οὖν ἂν τῇ σῇ μεγαλοψυχίᾳ τὸ μὲν φιλονεικῶν ἐτέροις παραχωρεῖν· μᾶλλον δὲ χάκειν ἡμετέραν τῆς ψυχῆς, εἴπερ οἶόν τε· αὐτὸν δὲ δι' ἀνεξικακίας νικῆσαι τὰ λυπηρά. Τὸ μὲν γὰρ ἀμύνεσθαι παντός ἔστι τοῦ ὀργιζομένου· τὸ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὀργῆς ὑψηλότερον εἶναι, τοῦτο δὴ μόνου σου, καὶ εἰ τις σοὶ τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος. Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἔρω, ὅτι ὁ ἡμῖν χαλεπαίνων εἰς τοὺς μηδὲν ἀδικήσαντας τὴν ὀργὴν ἐπαφίησιν. Εἴτε οὖν παρουσίᾳ, εἴτε γράμματι, εἴτε κλήσει τῇ πρὸς ἑαυτὸν, εἴτε ὥπερ ἂν ἐθέλοις τρόπον, παραμύθησαι ἡμῶν τὴν ψυχὴν (10). Ἡμῖν μὲν γὰρ εὐχὴ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας φανῇ τὴν θεοσέδειάν σου, καὶ ἡμᾶς τε ὁμοῦ, καὶ τὸν λαὸν θεραπεῦσαι αὐτῇ τε τῇ ὕψει καὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτός σου. Ἐὰν μὲν οὖν τοῦτο ἢ δυνατόν, τοῦτο κράτιστον· ἔάν δέ τι ἕτερον δόξῃ, χάκειν δεξιόμεθα. Μόνον παγίως γνωρίσαι ἡμῖν τὸ παριστάμενον τῇ φρονήσει σου παρακληθῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ'.

Significat Basilium se fratris adventu et litteris avunculi spem pacis afferentibus recreatum fuisse. Probaturum se promittit quidquid avunculo de congressus tempore et loco placuerit. Fratri se diffidere testatur, ob ea quæ prius gesta fuerant.

Γρηγορίῳ θεῷ.

Καὶ πρότερον ἡδέως εἶδον τὸν ἀδελφόν μου. Τί γὰρ οὐκ ἔμελλον, ἀδελφόν τε ὄντα ἑαυτοῦ, καὶ τοιοῦτον; Καὶ νῦν δὲ τῇ αὐτῇ διαθέσει προσεδιξάμην ἐπιδημήσαντα, μηδὲν τι τῆς ἑαυτοῦ στοργῆς πατρύ-
ζας. Μηδὲ γὰρ γένοιτό τι τοιοῦτο παθεῖν μηδὲν (11), ὃ τῆς φύσεως ἐπιλαθέσθαι, καὶ ἐκπαλειωθῆναι πρὸς

(5) Δικαιολογίας. Ita mss. septem. Corruptissime editi δικαιολογίας, unde interpretes: meam ipsius quidem tanquam bicornem rationem pretendo.

(6) Κέχρημαι. Post hanc vocem editio Paris. addit τοῖς, quod abest ab omnibus mss. et vetustis editionibus.

(7) Τὰς βλάβας. Ita mss. sex, et vetustæ editiones. Aliæ τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ζημίαν. Ibidem quinque codices ὥστε καὶ εἶδες.

(8) Δεδιδαγμένος. Editi et mss. non pauci προ-
διδιδαγμένος. Sed multo aptius codices Harl., Med.
et Coisl. quos secuti sumus.

A sumi. Sin autem nihil facimus mali, cur odio habemur? Atque hæc quidem ad meam ipsius defensionem profero.

3. Quid autem Ecclesiæ, quæ nostri dissidii non ad suam utilitatem participes sunt, pro seipsis dixerint, melius quidem tacere. Non enim ut molestiam exhibeam, verba facio; sed ut molestis rebus finem imponam. Tuam autem prudentiam omnino nihil fugit: sed multo majora ac perfectiora quam quæ nos cogitamus, ipsa tua mente poteris excogitare, aliisque dicere: qui certe etiam ante nos Ecclesiarum vidisti detrimenta, magisque quam nos doles, jam olim edoctus a Domino, neminem ex minimis contemnere. Nunc autem damnum non uno aut altero circumscribitur, sed totæ civitates ac populi calamitatum nostrarum participes sunt. Famam enim in remotis provinciis quid vel dicere attinet, qualis futura sit de nobis? Decet igitur ut tua magnanimitas contentionis studium aliis relinquat, imo ex illorum etiam animis extrahat, si fieri potest: ipse autem patientia molestias superes. Nam ulcisci se, cujusvis irati est: sed ipsa etiam ira superiorem esse, hoc certe tuum est solius, et si quis tibi virtute consimilis. Illud autem non dicam, eum qui nobis succenset, in insontes iram immittere. Itaque sive adveniando ad nos, sive scribendo, sive ad te accersendo, sive quocunque volueris modo, consolare animum nostrum. Nobis enim in optatis est, ut in Ecclesia appareat pietas tua, et nos simul et populum tum ipso conspectu, tum gratiæ tuæ sermonibus cures. Quod si istud fieri potest, erit optimum: si vero aliud quid videbitur, et illud amplectemur. Hoc tantum a te certo impetrem, ut quod prudentiæ tuæ visum fuerit, id nobis significes.

EPISTOLA LX.

Gregorio patrui.

Et antea libenter videbam fratrem meum. Quidni enim? cum et frater meus sit, et talis: et nunc eodem affectu suscepi advenientem, nihil meo amore immutato. Absit enim sic afficiar animo, ut et naturæ obliviscar, et cum propinquis inimicitias geram. Sed et corporis infirmitatum, et aliorum

(9) Πρέπει. Tres mss. non antiquissimi πρέποι. Coisl. primus πρέπει οὖν τῇ σῇ.

(10) Παραμύθησαι ἡμῶν τὴν ψυχὴν. Ita codices quatuor, quorum unus antiquissimus, nempe Coisl. linianus. Editi παραμυθῆται... καταξίωσον. Sed si postremum verbum retineatur, legendum erit, ut est in codice Harl. παραμυθῆσασθαι... καταξίωσον, consolari dignare.

(11) Παθεῖν. Deest ea vox in duobus mss. recentioribus. Paulo post editio Paris. ποιήσῃ. Mss. et vetustæ editiones ποιήσαι.

* Alias XLV. Scripta anno 371

auini dolorum consolationem duxi esse viri præsenti-
am, et **155** a præstantia tua per ipsum allatis
litteris valde sum delectatus; quas quidem jamdu-
dum mihi cupiebam venire, non aliam ob causam,
nisi ut ne et nos vitæ humanæ adderemus tristem
historiam mutuae inter propinquissimos dissen-
sionis, voluptatem quidem inimicis asserentis, ami-
cis vero inuicem, ac Deo displicentis, qui in
perfecta dilectione characterem ac notam suorum
discipulorum posuit. Quocirca et necessario re-
scribo, pro nobis ut ores obsecrans, et in reliquis
rebus curam nobis ut propinquis impendas. Quid
autem sibi velint quæ acta sunt, quoniam præ
inscitia intelligere non possumus, id statuimus ve-
rum judicare, quod ipse nobis exponere dignatus
fueris. Necesse est autem reliqua etiam a tua
prudentia definiri, mutuum inter nos congressum,
tempus accommodum, et idoneum locum. Si igitur
omnino gravitas tua ad nostram humilitatem de-
scendere non recusat, nosque aliquo sermone im-
pertire; sive cum aliis, sive privatim fieri congres-
sum volueris, morem geremus; cum semel apud
nos statuerimus servire tibi in charitate, ac omnino
exsequi quæ ad Dei gloriam a tua pietate nobis
præcipiuntur. Cæterum fratrem perquam reveren-
dum non coegimus quidquam nobis viva voce dicere,
quia neque antea ipsius sermo operum testimonio
confirmabatur.

EPISTOLA LX.

*Basilias respondet litteris, quibus Athanasius excommunicatum a se fuisse Libyæ ducem nuntiaverat. Declarat ducem ex
litteris Athanasii sic Ecclesiæ innotuisse, ut nemo cum eo ignem aut aquam aut lectum commune vellet habere.*

Athanasio, Alexandriae episcopo.

Legi sanctitatis tuæ litteras, in quibus adversus
Libyæ ducem, hominem nefandum, ingemisti. Ac
dessevimus quidem patriam nostram, quod Italiani
malorum mater sit et nutrix. Dessevimus quoque
Libyam regioni nostræ vicinam, malorum nostro-
rum participem, ac moribus ferinis traditam homi-
nis crudeliter simul et flagitiose viventis. Hoc igitur
erat, quod sapienter dixerat Ecclesiastes:

* Alius XLVII. Scripta circa an. 371.

(12) *Ἠγησάμην*. Post hanc vocem Med. et Harl.
addunt *αὐταρχιστάτην*, *aberrimum solatium*.

(13) *Τιμίτης*. Coisl. primus *χορηγός*. Paulo
post quatuor codices recentiores dēd καὶ ἐκ πολλοῦ.

(14) *Εὐχεσθαι σε*. Deest pronomen in quinque
mss., non tamen in Harl., Med. et Coisl. primo. At
paulo post Medicæus, Harl. et Vat. cum duobus
aliis *κῆδισθαι* ὡς *οἰκείων*. Quæ quidem scriptura si
probetur, subintelligendum erit *ἡμῶν*.

(15) *τῶν γινόμενων*. Ita omnes nostri codices
mss. cum editione Haganoensi, et I Froben. Aliæ τῶν
γεγραμμένων, *sensum litterarum*, ut interpretandum
monet Combefisius. Contextum immutarunt libra-
rii, cum minus intelligerent, quamvis non valde
sit obscurus. Ait enim Basilus pro summa sua hu-
manitate, se eorum, quæ hactenus intercesserant,
sensem non intelligere, id est, quam ob causam
facta fuerint, minus perspicere; sed tamen asseve-
ranti avunculo crediturum. Similiter in epist. 232,
Μίρρι autem subit, inquit, καὶ τὴν διάνοιαν τῶν

τοῦς οἰκείους ποιήσει. Ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ σώματος
ἀρρώστικμάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀλγεινῶν τῆς ψυχῆς,
παραμυθίαν ἡγησάμην (12) εἶναι τὴν τοῦ ἀνδρός παρ-
ουσίαν· τοῖς τε παρὰ τῆς τιμιότητος (13) σου δι' αὐτοῦ
χορηγεῖσθαι γράμμασιν ὑπερήσθη· ἃ καὶ ἐκ πολλοῦ
μοι ἐπιθύμουν ἔλθειν, οὐκ ἄλλου τινὸς ἐνεκεν, ἢ τοῦ
μὴ καὶ ἡμῶς τι σκυθρωπὸν διήγημα τῷ βίῳ πρατ-
θῆναι, ὡς ἄρα τις εἶη τοῖς οἰκειοτάτοις πρὸς ἀλλή-
λους διάστασις· τῶν μὲν ἐχθροῖς παράσκειν ἄλλουσα,
ἐλλοῖς δὲ συμφορὰν, ἀπαρίσκει δὲ Θεῷ, τῷ ἐν τῇ
τελειᾷ ἀγάπῃ τὸν χαρακτῆρα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν
θεμῆναι. Διὸ καὶ ἀντιφθέγγομαι ἀναγκαίως εὐχεσθαι
σε (14) ὑπὲρ ἡμῶν παρακαλῶν, καὶ τὰ ἄλλα κῆδισθαι
ἡμῶν ὡς οἰκείων. Τὸν δὲ νοῦν τῶν γινόμενων (15)
ἐπειδὴ αὐτοὶ ὑπὸ ἀμαθείας συνείναι οὐκ ἔχομεν, ἐκεί-
νον ἐκρίναμεν ἀληθῆ εἶναι νομίζειν, ὃν ἂν αὐτὸς ἡμῖν
ἐξηγήσασθαι καταξιώσῃ. Ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ λειπό-
μενα παρὰ τῆς σῆς μεγαλονοίας ὀρίσθηναι, τὴν συν-
τυχίαν ἡμῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους, καὶ καιρὸν τὸν
πρέποντα, καὶ τόπον ἐπιτήδειον. Εἰπερ οὖν (16) ὅπως
ἀνέχεται καταθῆναι πρὸς τὴν ταπεινώσιν ἡμῶν ἡ
σιμνότης σου, καὶ λόγου τινὸς μεταδοῦναι ἡμῖν,
εἴτε μετ' ἄλλων, εἴτε κατὰ σιαυτὸν βούλει γενέσθαι
τὴν συντυχίαν, ὑπακούσομεθα, τοῦτο ἀπαξ-ἐαυτοῖς
συμβουλευσάντες, δουλεύειν (17) σοι ἐν ἀγάπῃ, καὶ
ποιεῖν ἐκ παντὸς τρόπου τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ παρὰ τῆς
εὐλαθείας σου ἡμῖν ἐπιτασσόμενα. Τὸν δὲ αἰδοσιμώ-
τατον ἀδελφὸν οὐδὲν ἠναγκάσαμεν ἀπὸ γλώττης εἰ-
πεῖν ἡμῖν· εἶδοι οὕτως πρότερον (18) μεμαρτυρημένον
εἶχε τὸν λόγον ὑπὸ τῶν ἔργων

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΑ΄.

C *Ἀθανασίῳ* (19), *ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας*.

Ἐντυχὸν τοῖς γράμμασι τῆς σῆς ἐσιότητος, δι' ὧν
τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λιβύης (20), τοῦ δυσωνόμου ἀν-
δρός, κατεστέναξας. Καὶ ὠδύραμεθα μὲν τὴν ἡμε-
τέραν (21) πατρίδα, ὅτι τοιούτων κακῶν μήτηρ ἐστὶ
καὶ τροφός· ὠδύραμεθα δὲ καὶ τὴν γείτονα τῆς
ἡμετέρας Λιβύης, τῶν ἡμετέρων κακῶν ἀπολαύου-
σαν (22), καὶ θηριώδει φθεῖ παραδοθεῖσαν ἀνδρός
ὠμότητι τε ὁμοῦ καὶ ἀκολασίᾳ συζῶντος. Τοῦτο ἦν

εὐλογιῶν, et missarum eulogiarum sententiam; quippe
quia mihi per ænigmata validam precatus es senectutem.

(16) *Εἰπερ οὖν*. Sic mss. Editi ei οὖν, in quibus
etiam paulo post legitur καὶ κατὰ σεαυτὸν. Deest
conjunctio in mss.

(17) *Δουλεύειν*. Ita mss. Editi δουλεύειν, excepta
edit. Paris. 2. Paulo post codex Harl. ἐπιτασσόμενα
pro γράφομενα.

(18) *Πρότερον*. Ita mss. sex. Editi τὸ πρότερον.

(19) *Ἀθανασίῳ*, etc. Sic legitur hic titulus in
codicibus Harl., Med., Coisl. primo et Reg. utro-
que. Editi τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ.

(20) *Τῆς Λιβύης*. Articulus additus ex quinque
mss. Paulo ante editi τῆς ἐσιότητος σου. Harl., Med.
et Coisl. ut in textu.

(21) *Τὴν ἡμετέραν*. Ita tres vetustissimi codices,
Harl., Med. et Coisl. Tres alii τὴν αὐτῶν, editi
τὴν αὐτοῦ. Paulo post editio Basil. et Paris. τῆς
ἡμετέρας, et τῶν ὑμετέρων. Editio Hagan. et mss.
nostri omnes ut in textu.

(22) *Ἀπολαύουσαν*. Coisl. primus ἀπολαύσασαν.

ἀρα τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὸ σοφόν· Οὐαί σοι, πόλις, ἥς ὁ βασιλεὺς σου νεώτερος (ἐνταῦθα δὲ ἐστὶ τι (23) καὶ χαλιπώτερον), καὶ οἱ ἄρχοντες σου οὐκ ἀπὸ νυκτὸς ἐκθίουσιν, ἀλλὰ μεσοῦσιν τῆς ἡμέρας ἀκολαταίνουσι, βοσκημάτων ἀλογώτερον ἄλλοις γάμοις ἐπιμαίνόμενοι! Ἐκείνον μὲν οὖν αἱ μάστιγες μένουσι παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, τῷ ἴσῳ μέτρῳ ἀντιμετρηθήσονται, ὥς αὐτὸς προλαβὼν ἐπέθηκε τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ. Ἐγνωρίσθη δὲ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ἀποτρόπαιον αὐτὸν πάντες ἡγήσονται, μὴ πυρὸς (24), μὴ ὕδατος, μὴ σκέπης αὐτῷ κοινωνοῦντες, εἴπερ τι ὄφελος τοῖς οὕτω κειραττημένοις κοινῆς καὶ ὁμοφύρου καταγνώσεως. Ἀρχοῦσα δὲ αὐτῷ στήλη, καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα ἀναγινωσκόμενα (25) πανταχοῦ. Οὐ γὰρ διαλείψομεν πᾶσιν αὐτοῦ καὶ οἰκείοις καὶ φίλοις καὶ ξένοις ἐπιδεικνύοντες. Πάντως δὲ, κἂν μὴ ἄφῳται αὐτοῦ παραχρῆμα τὰ ἐπιτίμια, ὥσπερ τοῦ Φαραῶ, ἀλλ' εἰς ὑστερόν ποτε βαρεῖαν αὐτῷ καὶ ἀλγεῖν τὴν ἀνάδοσιν (26) οἶσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΒ΄.

Parnassenam Ecclesiam, cujus episcopus obierat, ex antiquo more consolatur Basilius; dentque operam hortatur, ut a Deo pastorem secundum ejus voluntatem impetrent.

Τῇ Ἐκκλησίᾳ Παρνασσοῦ παραμνητική.

Καὶ εἴθε ἐπόμενοι παλαιῶ ἐκ μακρῆς τῆς ἀκολουθείας κειραττηκότες, καὶ τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, τὴν κατὰ θεὸν ἀγάπην, ὑμῖν ἐπιδεικνύμενοι, διὰ τοῦ γράμματος τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν ἐπισκεπτόμεθα, κοινωνοῦντες ὑμῖν τῆς τε ἐπὶ τῷ συμβάντι λύπης, καὶ τῆς φροντίδος τῶν ἐν χερσίν. Ὑπὲρ μὲν οὖν τῶν λυπηρῶν τοσοῦτον λέγομεν, ὅτι καιρὸς ἡμῖν ἀποδλεῖψαι πρὸς τὰ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλματα, καὶ μὴ λυπεῖσθαι ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα· οὐ μὴν οὐδ' ἀπαθῶς ἔχειν πρὸς τὸ συμβάν, ἀλλὰ τῆς μὲν ζημίας αἰσθάνεσθαι, ὑπὸ δὲ τῆς λύπης μὴ καταπίπτειν, τὸν μὲν ποιμένα τοῦ τίλους μακαρίζοντας, ὥς ἐν γῆρᾳ (27) πύονε τὴν ζωὴν καταλύσαντα, καὶ ταῖς μεγίσταις παρὰ τοῦ Κυρίου τιμαῖς ἐναναπαυσάμενον. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐκείνα παραινέειν ἔχομεν, ὅτι προσήκει, πᾶσαν ἀποθεμένους κατῆψεσαν, ταῦτ' ὡς γενέσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν πρόνοιαν τῆς Ἐκκλησίας διαναστῆναι· ὅπως ἂν ὁ ἅγιος θεὸς ἐπιμαλθεῖν (28) τοῦ ἰδίου ποιμνίου, καὶ παράσχοιτο ὑμῖν ποιμένα κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα, ποιμαίνοντα ὑμᾶς μετ' ἐπιστήμης.

* Eccl. x, 16. * 1 Thess. iv, 12.

(23) Ἐστὶ τι. Vocula addita ex quatuor mss. iisque vetustioribus.

(24) Μὴ πυρὸς. Liqueet hunc ducem non solum a communione et precibus remotum fuisse, sed etiam ab Ecclesia prorsus ejectum. Porro in Libya, ubi cum imperiis etiam excommunicatus versabatur, nemo poterat eum in his, quæ ad rem publicam pertinent, fugere, nec videtur Athanasius edicere potuisse, ut nemo cum eo ignem aut aquam aut lectum commune haberet. At is, si in Cappadociam privatus rediisset, merito subiisset has ignominie notas. Simili modo Basilius in epist. 288 hominem in vitiis pertinacem excommunicat, ac jubet toti pago denunciari eum admittendum non esse ad ullam rerum ad vitam pertinentiam societatem.

(25) Ἀναγινωσκόμενα. Editio Paris. addit ar-

A Væ tibi, civitas, cujus rex junior est * (est autem hic quiddam etiam molestius), et cujus principes non a nocte comedunt, sed in ipso meridie lascivunt, pecoribus ipsis effratius in alienas nuptias furentes. Illum quidem flagella manent a justo Judice, æquali mensura ipsi rependenda, quæ prior ipse illius sanctis inflixit. Innotuit autem et Ecclesie nostræ ex litteris pietatis 156 tuæ, et abominandum ipsum existimabunt omnes, sic ut non ignem, non aquam, non lectum cum ipso commune habeant, si quid prosit hominibus ita animi impotentibus communis atque unanimis condemnatio. Satis autem magna illi infamiae nota, vel ipsæ litteræ, dum ubique leguntur. Non enim intermittemus eas omnibus ejus et propinquis et amicis et hospitibus ostendere. Omnino autem, etiamsi non eum protinus tangant inflictæ poenæ, quemadmodum Pharaonem; certe aliquando gravem et acerbam ei remunerationem in posterum ferent.

EPISTOLA LXII.

Ecclesie Parnassi consolatoria.

Et morem sequentes antiquum ex longa temporum serie vigentem, et fructum Spiritus, dilectionem secundum Deum, vobis exhibentes, per litteras pietatem vestram invisimus, ac dolorem vobiscum in hoc eventu, et rerum quæ in manibus sunt sollicitudinem partimur. Ac de molestis quidem rebus hoc tantum dicimus, tempus esse ut respiciamus ad præcepta Apostoli, nec mœreamus *Ut et cæteri, qui spem non habent* *; nec tamen hunc casum citra ullum doloris sensum feramus, sed damnum quidem sentiamus: at dolori minimo succumbamus, pastorem ob illius obitum beatum existimantes, ut qui in senectute pingui decesserit, et in maximis a Domino honoribus requieverit. De cæteris autem rebus, hæc habemus quæ adhortemur, mœrore omni deposito, ad sese redeundum esse, et ad necessariam Ecclesie curam assurgendum, ut Deus sanctus suum ovile curet, vobisque donet pastorem secundum suam voluntatem, qui vos cum scientia pascat.

ticulum, et paulo post habet Οὐδὲ γάρ ἐτ' τὰ παραχρῆμα ἐπιτίμια εἰ βαρεῖαν αὐτοῦ. Codices nostri ut in textu. Quibus cum etiam consentiant editiones Hagan. et Froben., nisi quod habent Οὐδὲ γάρ ἐτ' τὰ ἐπιτίμια ὥσπερ τοῦ Φαραῶ παραχρῆμα.

(26) Ἀνάδοσιν. Editi ἀντίδοσιν, quæ scriptura etsi prima specie non incommoda videtur, magis tamen arridet ea quam in contextu posuimus, ac præterea sex mss. codicum et editionum Hagan. et Frohenianæ primæ auctoritate nititur.

(27) Ἐν γῆρᾳ. Sic Coisl. primus et Med. Editi ἐν γῆρᾳ.

(28) Ἐπιμαλθεῖν. Sic iidem Med. et Coisl. cum aliis nonnullis. Editi ἐπιμαλτῆν.

* Alias CLXXXV. Scripta circa an. 371.

EPISTOLA LXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓ'.

Basilius perhonorifice salutat principalem Neocæsareæ, quem ex fama tantum et ex colloquiis Elpidii communis amici noverat; petique ab eo ut se numero amicorum adscribat.

Principali Neocæsareæ.

A

Ἡγεμόνι (29) Νεοκαισαρείας

Virum sapientem, etiamsi longe terrarum degat, etiamsi nunquam oculis viderim, amicum judico; sententia tragici Euripidis est. Quapropter etsi nobis ex congressu, qui coram sit, nondum magnanimitatem tuam cognoscere contigit, me tamen tibi amicum esse et familiarem dico. Ne putes assentationem esse hunc sermonem. Farnam enim amicitiae conciliatricem habeo, magno sonitu res tuas omnibus hominibus prædicantem. At postquam et cum **157** digno omni reverentia Elpidio congressi sumus, ita nobis innotuisti et tantopere nos cepisti, ac si diu tecum fuissetis versati, ac longa experientia quæ tibi insunt bona cognovissemus. Non enim desit ille tua nobis ornamenta sigillatim narrare: animi magnitudinem, altam et excelsam mentem, morum facilitatem: rerum experientiam, mentis prudentiam, vitæ gravitatem hilaritate permistam; vim dicendi, et quæcunque alia ipse quidem longo nobiscum colloquio recensuit, nobis autem scribere non est integrum, ne ultra modum epistolam producamus. Quomodo igitur virum talem non amarem? quomodo continere me possem, quominus exclamans animi mei affectum declarem? Salutationem itaque suscipe, vir eximie, quæ tibi ex vera ac sincera amicitia adhibetur: longe enim absunt a servili ac illiberali adulatione mores mei: meque scribe in amicorum tuorum numero, literis te frequentibus ostendens et absentiam delinens.

EPISTOLA LXIV.

Perhonorifice salutat Hesychium, quem et olim cognoverat, et ex sermone Elpidii plurimi faciebat.

Hesychio

B

Ἡσυχίῳ.

Multa quidem me etiam ab initio cum tua dignitate conjungebant, communis litterarum amor, ubique ab his quæ experti sunt pervulgatus, et antiqua nostra cum viro admirabili Terentio amicitia. At postquam vir optimus, quique mecum omnis necessitudinis nomen adimplet, omni honore dignus frater Elpidius mecum sermonem habuit, ac singula virtutum tuarum ornamenta narravit (est

Ἐμὲ πολλὰ μὲν ἦν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ συνάπτοντά σου τῇ τιμιότητι, ὃ τε περὶ λόγους κοινὸς ἔρως, πολυλαχοῦ παρὰ τῶν πεπειραμένων περιφερόμενος (33), ἦ τε πρὸς τὸν θαυμάσιον ἄνδρα Τερέντιον (34) ἡμῖν ἐκ παλαιοῦ φιλία· ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ πάντα δριττός, καὶ πάσης ἡμῖν οἰκειότητος ὄνομα ἐκπληρῶν, ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφός Ἐλπίδιος εἰς λόγους ἀφίκετο, καὶ ἕκαστα τῶν (35) ἐν σοὶ καλῶν διεγῆγαστο (δυνατώτα-

prorsus dissentiente ms. codice.

(34) *Φαιδρότητι*. Sic emendavimus ope codicis Medicæi quod legebatur in editis *φαιδρότητα*. Codex Parisiensis Ecclesiæ secunda manu habet ut Medicæus. Ibidem editi λόγων δύναμιν, septem mss. ut in textu.

(35) *Καὶ ἔχε*. Conjunctio addita ex septem mss. Ibidem editi ἀναριθμούς. Mss. ut in textu.

* Alias CCCL. Scripta circa an. 371.

(33) *Περιφερόμενος*. Codex Medicæus συμπεριφερόμενος.

(34) *Τερέντιος*. Sic Clar., Reg. secundus et Coisl. secundus. Editi Τερέντιον. Deest hæc epistola in codic. Harl. et Coisl. primo.

(35) *Ἐκαστα τῶν*. Articulus additus ex mss.

* Alias CCCLXXI. Scripta circa an. 371.

(29) *Ἡγεμόνι*. Ducem Neocæsareæ intelligit vetus interpretes. In titulo prorsus simili epistolæ 306 reddit, *Πρæsidi Sebastie*. Sed in utroque loco non dux aut præses, quorum potestas unius urbis finibus non continebatur, sed potius præpositus urbis indicatur, seu *primus curiæ*, ut legitur in *Cod. Theod.* lib. xii, tit. 1, leg. 127, 171, et 189. Erant enim in unaquaque curia principales, et inter principales unus eminebat dignitate, ac regendæ curiæ et urbis gubernandæ plurimas partes tenebat. Præpositus pagorum similiter vocatur ἡγεμὼν in epist. 86.

(30) *Ἐλπίδιῳ*. Harl., Coisl. primus, Med. et Clarom. Ἐλλαδίῳ. Medicæus præmittit vocem ἀδελφῷ, sed idem in sequenti epistola vocatur Elpidius, nullo

τος δὲ, εἴπερ τις ἄλλος, καὶ ἀρετὴν ἀνθρώπου καταμαθεῖν, καὶ παραστήσαι ταύτην τῷ λόγῳ· τοσοῦτον ἡμῖν τὸν ἐπὶ σοὶ πόθον ἐξέκλυσεν, ὥστε εὐχεσθαι ἡμῖς ἐπιστῆναι σέ ποτε τῇ παλαιᾷ ἐστὶς ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀκοῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ πείρῃ τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαύσωμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΕ΄.

Prior scribit Atarbio Basilii, eique ce lit quamvis natu major, ac rogat ut et ipse deinceps charitatem præ se ferat, et cogitet quantum intersit mutua concordia ad bellum repellendum, quod in orbem circuibat, ac tandem ad eos perventurum erat.

Ἀταρβίω (56).

Καὶ τί πάρας ἐσται τῆς σιωπῆς, εἰ ἐγὼ μὲν, τὰ ἐκ τῆς ἡλικίας πρὸς αὐτῶν, ἀναμένοιμι παρὰ σοῦ γενέσθαι (57) τὴν ἀρχὴν τῆς προσηνήσεως, ἣ δὲ σὴ ἀγάπη ἐπὶ πλεῖον βούλοιο τῇ βλαβεραῖ κρίσει τῆς ἡσυχίας (58) ἐγκατατεῖν; Ἀλλ' ὅμως ἐγὼ, τὴν ἐν τοῖς φιλικαῖς ἡτταν νίκης ἔχειν δύναιμι ἡγησάμενος, ὁμολογῶ σοὶ μὲν παραχωρεῖν τῆς ἐπὶ τῷ δοκεῖν παρωγεγενῆσθαι τῆς οικίας κρίσεως φιλοτιμίας· αὐτὸς δὲ πρῶτος ἐπὶ τὸ γράφειν ἦλθον, εἰδὼς, ὅτι ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει, οὐδαμοῦ ζητεῖ τὸ ἑαυτῆς· διόπερ οὔτε ἐκπίπτει ποτέ. Ἀταπεινώτο; γὰρ ὁ κατὰ ἀγάπην τῷ πλησίον ὑποτασσόμενος. Ὅπως οὖν καὶ αὐτὸς πρὸς γοῦν τὸ ἐξῆς τὸν πρῶτον καὶ μέγιστον καρπὸν τοῦ Πνεύματος ἐπιδεικνύμενος, τὴν ἀγάπην, ἀπορρίπτει μὲν τὸ τῶν ἐργιζομένων σκυθρωπὸν, ὅπερ ἡμῖν διὰ τῆς σιωπῆς ὑποφαίνεται, ἀναλάβης δὲ χαρὰν ἐν τῇ καρδίᾳ, εἰρήνην πρὸς τοὺς ὁμοφύλους τῶν ἀδελφῶν, σπουδὴν καὶ μέριμναν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν (59) τοῦ Κυρίου διαμονῆς. Γινοίσκε γάρ, ὅτι, εἰ μὴ τὸν ἴσον ἡμεῖς ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναλάβοιμεν, ὅπως ἔχουσιν οἱ ἀντικείμενοι τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ εἰς καθαίρειν αὐτῶν καὶ παντελεῖ ἀφανίσμῳ, οὐδὲν τὸ κωλύον εἶχεσθαι μὲν παρατυρεῖσθαι ὑπὸ τῶν (40) ἐχθρῶν τὴν ἀλήθειαν, παραπολαύσαι δὲ τι καὶ ἡμῖς τοῦ κρίματος, μὴ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ ἐν ἐμονοίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους καὶ συμπνοίᾳ τῇ κατὰ τὸν Θεὸν τὴν ἐνδοξαμένην μέριμναν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιδεικνύμενους (41). Παρακαλῶ οὖν, ἐκδοῦς τῆς σαυτοῦ ψυχῆς τὸ οἶσθαι μηδενὸς ἐτέρου εἰς κοινωνίαν προσδεῖσθαι. Οὐ γὰρ κατὰ ἀγάπην περιπατοῦντος οὐδὲ πληροῦντός ἐστι τὴν ἐντολήν (42) τοῦ Χριστοῦ, τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς συναφείας ἐκ τῶν ἀποτέμνειν. Ἀμα δὲ χάρινον λογιζέσθαι τὴν ἀγαθὴν σου προαίρεσιν βούλομαι, ὅτι τὸ τοῦ πολέμου κακὸν κύκλῳ περιῖθι (43),

¹ I Cor. xiii, 7 sqq.

(56) Ἀταρβίω. Codex Claromontanus Αὐταρχίω.

(57) Παρὰ σοῦ γενέσθαι. Editi παρὰ σοῦ μοι γενέσθαι, sed illud μοι expunximus, quod et sententiae nitorem laedit, et in antiquissimo codice Mediceo et Coisl. primo deest, in aliis autem codicibus nunc post ἀρχὴν, nunc post γενέσθαι ponitur; unde non absurda suspicio hanc voculam e margine in contextum ad librarium arbitrium inductam fuisse.

(58) Ἡσυχίας. Quinque codices mss. συκοφαντίας, in malo calumniandi consilio; sed Harl., Med. et Coisl. primus longe antiquiores habent ut editi. Sic etiam Claromontanus codex. Credo librarios idcirco hanc vocem συκοφαντίας in textum induxisse, quia Atarbiius magnis Basilium calumniis

A autem, si quis alius, maxime idoneus, qui et virtutem hominis spectet, eamque sermone praedice! : in me tantum tui accendit desiderium, ut te nostris aliquando antiquis laribus adesse precer : quo non auditione sola, sed experientia etiam ornamentis tuis fruamur.

EPISTOLA LXV.

Atarbio.

Ecquis erit silentii finis, si ego ætatis reposcens jura, expectem a te fieri initium salutandi, tua autem dilectio diutius velit in malo quiescendi consilio perseverare? Sed cum ego 158 in amicitia vinci idem valere existimem ac vincere, profiteor me tibi concedere hoc laudis et gloriæ in propria sententia retinenda studium. Ipse autem prior ad scribendum accessi, non ignorans charitatem omnia sufferre, omnia sustinere, nusquam quod suum est quærere; quapropter nunquam excidit. Nam dejici non potest, qui se per charitatem proximo submittit. Fac igitur et ipse saltem deinceps primum et maximum Spiritus fructum, charitatem præ te ferens, projicias irascentium tristitiam, quam nobis per silentium declarasti, et concipias corde lætitiā, pacem cum fratribus idem sentientibus, studium et sollicitudinem pro Ecclesiarum Domini perpetuitate. Noveris enim, nisi parem nos laborem pro Ecclesiis suscipiamus, ac sanæ doctrinæ adversarii ad earum eversionem et cumulatam ruinam; nihil impedire quominus veritas ab inimicis eversa pereat, ac condemnationis et ipsi participes simus, quod non omni studio atque alacritate in mutua concordia ac in his quæ ad Deum spectant conspiratione, sollicitudinem pro virili ad Ecclesiarum conjunctionem ostenderimus. Hortor igitur, hanc opinionem ex animo tuo ejicias, te nemine alio ad communionem indigere. Non enim et viri secundum charitatem ambulantis, aut Christi legem adimplentis, sese a fratrum conjunctione abscindere. Simul autem velim et illud cogitet bonus tuus animus, belli malum quod in orbem circumagitur, tandem aliquando ad nos etiam perventurum; ac si nos quoque una cum aliis injuriæ participes simus, non inventuros, qui commisco-

appetivit, ut videre est in epist. 126.

(59) Ἐκκλησιῶν. Harl. addit τοῦ Θεοῦ.

(40) Ὑπὸ τῶν. Sic tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi παρὰ τῶν. Mox edigi παραπολαύσαι ἔτι. Codices modo citati ut in textu.

(41) Ἐπιδεικνύμενους. Med. ἐπιδείκνυμενους, suscipientes.

(42) Τὴν ἐντολήν. Sic tres vetustissimi codices. Editi τὸν νόμον.

(43) Περιῖθι. Sic mss. Editi περιῖθι. Ibidem editi ἔλθοι. Tres vetustissimi codices ut in textu. Libenter legerem et καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰσελθοι, si ad nos pervenerit. Sed non favent mss. codices.

* Alias CCCLXIII. Scripta circa an. 371.

rescant, eo quod lætitiæ tempore his qui injuria affliciebantur commiserationis symbolam non erogaverimus.

EPISTOLA LXVI*.

Rogat Athanasium Basilium, ut Occidentales ad succurrendum Orienti excitet; et cum dissidium Antiochenum solus sedare possit, hanc provinciam suscipiat.

Athanasio, episcopo Alexandria.

1. Nemini arbitror tantum doloris afferre præsentem Ecclesiarum statum, seu potius, ut verius loquar, confusionem, quantum præstantiæ tuæ, qui comparas cum priscis præsentia, quantumque hæc ab illis distent, intelligis, ac illud etiam consideras, si res eodem impetu in pejus dilabantur, nihil prohibiturum, quominus Ecclesiæ brevi in aliam quamdam formam penitus transmutentur. Hæc sæpe mecum ipse cogitavi, si nobis adeo miserabilis Ecclesiarum depravatio videtur, quali enim animo his in rebus esse par sit, qui priscam tranquillitatem **159** et in fide concordiam Ecclesiarum Domini expertus est? At quemadmodum plurima pars doloris ad præstantiam tuam pervenit, ita decere arbitramur, ut et sollicitudinis pro Ecclesiis plurima ad tuam prudentiam pertineat. Dudum novi et ipse, pro mediocri mea rerum notitia, unam esse Ecclesiis nostris auxilii viam, si nobiscum conspirent Occidentales episcopi. Nam si voluerint, quod adhibuerunt studium in uno aut altero, perverse in Occidente sentire deprehensis, illud etiam pro nostrarum partium parœcia ostendere; fortasse rebus communibus non nihil accesserit utilitatis, imperatore multitudinis auctoritatem reverente et populis ubique ipsos sine dubio sequentibus. Quis autem ad hæc perficienda potentior est prudentia tua? quis ad videndum quid deceat acutior? quis ad perficienda quæ prosunt efficacior? quis ad dolendum ex fratrum afflictione propensior? quis perquam reverenda canitie tua Occidenti toti venerabilior? Relinque aliquod monumentum mortalibus, tua vivendi ratione dignum, Pater in primis venerande. Innumeros illos pro pietate exantlatos labores hoc uno facto exorna: mitte aliquos ex sancta tua Ecclesia viros in sana doctrina potentes ad Occidentales episcopos: expone illis calamitates quibus premimur: suggere

* Alias XLVIII. Scripta anno 371.

(14) *Eὐθυμίας*. Sic iidem tres codices. Editi *εὐθυμίας*.

(15) *Υπερβόλοι*. Ita sex mss. Editi *υποβόλοι*.

(16) *Τῶν Κυρίων*. Ita tres vetustissimi codices, Harl., Med. et Coisl. Editi *τοῦ Κυρίου*.

(17) *Υπερ ἐνδὲς ἢ δύο*. In ora codicis Regii secundi legitur hoc scholium: Περὶ τῶν κατὰ Ῥώμην ἐπισκόπων Ἀλεξανδρίου, καὶ τῶν περὶ αὐτόν.

(18) *Τῶν τε κρατούντων*. Eadem voce imperatorem designat in epist. 68. Sic autem interpretando sustulimus quidquid erat ambigui in Græco contextu. Illud enim, ἀκολουθούντων αὐτοῖς, non debet referri ad imperatorem; alioqui Basilium profuisset

καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰσελθεῖ ποτὲ, καὶ μετὰ τῶν ἁλίων καὶ ἡμεῖς τῆς ἐπιτροπῆς παραπολαύσωμεν, οὐδὲ τοὺς συναλγούντας εὐρῆσομεν, διὰ τὸ ἐν καιρῷ τῆς εὐθυμίας (14) ἡμῶν μὴ προκαταβαλέσθαι τοῖς ἡδικημένοις τὸν τῆς συμπαθείας ἔρανον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ'.

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

1. Οὐδένα τοσοῦτον ἡγοῦμαι λυπεῖν τὴν παρούσαν τῶν Ἐκκλησιῶν κατάστασιν, μᾶλλον δὲ σύγχυσιν, εἰπεῖν ἀληθέστερον, ὅταν τὴν σὴν τιμιότητα συγκρίνοντα μὲν τοῖς ἀρχαίοις ἡγῶν, καὶ παρὰ πόσον ταῦτα ἐκείνων ἐξήλλακται λογιζόμενον, καὶ ὅτι ἐκ κατὰ τὴν αὐτὴν ὁρμὴν ὑποβόλοι (15) ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰ πράγματα, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον, εἰσω ὀλίγο χρόνου πρὸς ἄλλο τι σχῆμα παντελῶς μεταμοσθῆναι τῆς Ἐκκλησίας. Ταῦτα πολλάκις ἐπ' ἐμαυτοῦ γενόμενος διανοήθην, ὅτι, εἰ ἡμῖν οὕτως ἐλασινὴ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ παρατροπὴ καταφαίνεται, ποῖαν τινὰ εἰκὸς ἐπὶ τοῦτοις ψυχὴν ἔχειν τὸν τῆς ἀρχαίας εὐσταθείας καὶ ὁμονοίας περὶ τὴν πίστιν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Κυρίου (16) πεπειραμένον; Ἀλλ' ὥσπερ τὸ πολὺ τῆς λύπης τὴν σὴν τελειότητα περιστάται, οὕτως ἡγοῦμεθα προσήκειν καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν μερίμνης τὸ πλεον τῇ σὴ διαφέρειν φρονήσει. Πάλαι οἶδα καὶ αὐτὸς, κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν μοι μετρίως τῶν πραγμάτων κατάληψιν, μίαν ἐπιγνῶνς ὅδον βοηθείας ταῖς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαις, τὴν παρὰ τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων σύμπνοιαν. Εἰ γὰρ βουλευθῆεν, ὅν ἀνέλαβον ὑπὲρ ἐνὸς ἢ δύο (17) τῶν κατὰ τὴν δύσιν ἐπὶ κακοδοξίᾳ φωραθέντων ζήλον, τοῦτον καὶ ὑπὲρ τῆς παροικίας τῶν καθ' ἡμᾶς μερῶν ἐπιδείξασθαι, τάχα ἂν τι γένοιτο τοῖς κοινοῖς ὅφελος, τῶν τε κρατούντων (18) τὸ ἀξιώπιστον τοῦ πλήθους δυσωπουμένων, καὶ τῶν ἐκασταχοῦ λαῶν ἀκολουθούντων αὐτοῖς ἀναντιρρόητως. Τίς οὖν ταῦτα διαπράξασθαι τῆς σῆς συνέσεως δυνατότερος; τίς συνιδεῖν τὸ θεῖον ὁζύτερος; τίς ἐνεργῆσαι τὰ χρήσιμα πρακτικώτερος; τίς πρὸς τὴν καταπόντησιν τῶν ἀδελφῶν συμπαθέστερος; τίς τῆς σεμνότητος σου πολιὴς (19) πάσῃ τῇ δύσει αἰδεσιμώτερος; Κατάλιπέ τι μνημόσυμον τῷ βίῳ τῆς σῆς ἐπάξιον πολιτείας, τιμιώτατε Πάτερ. Τοῖς μυρίους ἐκείνους ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄλλους ἐνὶ τούτῳ κατακόσμησον (20) ἔργῳ. Ἐκπεμφόν τινας ἐκ τῆς ἀγίας τῆς ὑπὸ σὲ Ἐκκλησίας ἀνδρας

αὐτῷ, ut in epist. modo citata. Præterea non tantum sibi de Valente pollicebatur, ut eum populis faciem ad sanam fidem speraret ostensurum; sed hæc referri debent ad Occidentales. Atque inde nostra firmatur interpretatio. Nam cum hæc verba, et populis ubique ipsos sine dubio sequentibus, referri debeant ad Occidentales; si his vocibus, τῶν τε κρατούντων, quæ proxime antecedunt, non unicam personam, sed plures designasset.

(19) *Πολιὴς*. Tres mss. et secunda manu Medicæus *πολιτείας*.

(20) *Κατακόσμησον*. Ita mss. septem: editi *κατάστησον, confirma*.

δυνατοὺς ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ πρὸς τοὺς κατὰ ἡμῶν δόξιν ἐπισκόπους· διήγηται αὐτοῖς τὰς κατασχού-
σας ἡμᾶς συμφορὰς· ὑπόθου τρόπον ἀντιλήψεως·
γενοῦ Σαμουὴλ ταῖς Ἐκκλησίαις· πολέμουμένοις τοῖς
λαοῖς συγκακοπάθησεν· ἀνένεχε εἰρηνικῶς (51)
προσευχὰς· αἰτησὼν χάριν παρὰ τοῦ Κυρίου, εἰρήνης
εἰ μνημόσυνον ἐναφείναι (52) ταῖς Ἐκκλησίαις. Οἶδα
ἦν ἀσθενεῖς αἱ ἐπιστολαὶ πρὸς συμβουλὴν τοῦ τοσοῦ-
του πράγματος. Ἀλλ' οὔτε αὐτὸς τῆς παρ' ἐτέρων
παρακλήσεως χρήζεις, οὐ μᾶλλον γε ἢ τῶν ἀγωνιστῶν οἱ γενναῖότατοι τῆς παρὰ τῶν παλῶν ὑποφω-
ρήσεως· οὔτε ἡμεῖς ἀγνοοῦντα διδάσκουμεν, ἀλλ' ἐσπουδαχότι τὴν ὁρμὴν ἐπιτείνουμεν.

2. Πρὸς μὲν οὖν τὰ λοιπὰ τῆς ἀνατολῆς ἰσως σοὶ
καὶ πλειόνων συνεργίας προσδεῖ, καὶ ἀνάγκη ἀναμέ-
λιν τοὺς ἐκ τῆς δύσεως. Ἢ μέντοι τῆς κατὰ τὴν
Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας εὐταξία προδήλως τῆς σῆς
ἡρτηται θεοσεβείας· ὥστε τοὺς μὲν οἰκονομῆσαι (53),
τοὺς δὲ καθήσυχάσαι, ἀποδοῦναι δὲ τὴν ἰσχύϊν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ (54) διὰ τῆς συμφωνίας. Καὶ γὰρ οἱ ὀφεί-
λεις, κατὰ τοὺς σοφωτάτους τῶν ἱατρῶν, τῆς ἐπιμε-
λείας ἐκ τῶν χειριωτάτων ἀρχεσθαι, παντὸς ἀκρι-
βέστερον αὐτὸς ἐπίστασαι. Τί ἔ' ἂν γένοιτο ταῖς κατὰ
τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαις τῆς Ἀντιοχείας ἐπικαι-
ριώτερον (55); ἦν εἰ συνέβη πρὸς ἐμόνοιαν ἐπανιλ-
θεῖν, οὐδὲν ἐκώλυεν, ὥσπερ κεφαλὴν ἐρρωμέντην,
παντὶ τῷ σώματι ἐπιχορηγεῖν τὴν ὑγίαιν. Τῷ ὄντι
ἐκ τῆς σῆς δαίται σοφίας καὶ εὐαγγελικῆς συμπα-
θείας τὰ ἐκείνης τῆς πόλεως ἀρρώστια· ἢ γε οὐχ
ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν διατέτμηται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ
τῶν αὐτὰ φρονεῖν ἀλλήλοις λεγόντων διασπᾶται.
Ταῦτα δὲ ἐνώσαι καὶ εἰς ἐνὸς σώματος (56) συναγα-
γεῖν ἀρμονίαν ἐκείνου μόνου ἐστὶ, τοῦ καὶ τοῖς ἑτροῖς
ἐστίοις τὴν εἰς νεῦρα καὶ σάρκα πάλιν ἐπ' ἀνάδοξον τῇ
ἀφάτῳ αὐτοῦ δυνάμει χαρίζομένου. Πάντως δὲ τὰ
μεγάλα ὁ Κύριος διὰ τῶν ἀξίων αὐτοῦ ἐνεργεῖ. Πάλιν
οὖν καὶ ἐνταῦθα τῇ σῇ μεγαλοφυίᾳ πρέπειν τὴν τῶν
ἐκλικούτων διακονίαν ἐλπίσμεν, ὥστε καταστορέ-
σαι μὲν τοῦ λαοῦ τὸν ταραχόν, παῦσαι δὲ τὰς μερικὰς
προστασίας, ὑποτάξαι δὲ πάντας ἀλλήλοις ἐν ἀγάπῃ,
καὶ τὴν ἀρχαίαν ἰσχύν· ἀποδοῦναι τῇ Ἐκκλησίᾳ.

A modum opis ferendæ; has Samuel Ecclesiis; affi-
gere una cum populis bello oppugnatis; offer paci-
ficas preces; pete gratiam a Domino, ut aliquod
pacis monumentum Ecclesiis immittat. Scio epi-
stolas infirmas esse, ut res tanti momenti sua-
deatur. Sed neque tu aliorum exhortatione indiges,
non sane magis quam generosissimi pugiles pue-
rorum acclamatione: neque nos docemus ignoran-
tem, sed festinanti impetum intendimus.

2. Ad reliquas quidem res Orientis fortasse tibi
plurium etiam adjumento opus est, atque Occi-
dentales necesse est expectare. Sed præclarus
Antiochenæ Ecclesiæ status aperte ex tua pietate
pendet, ita ut in alios quidem temperamento uti-
aris, alios vero compescas, atque Ecclesiæ robur
per concordiam restituas. Tibi enim, sapientissimo-
rum medicorum more, curandi initium a præcipuis
partibus esse faciendum, melius ipse quam quisquam
alius perspicis. Quid autem habeant orbis terrarum
Ecclesiæ, quod præferendum sit Antiochiæ? quam
si **160** contingeret ad concordiam redire, nihil
impediret, quominus velut caput corroboratum
universo corpori sanitatem suppeditet. Revera
autem tua indigent sapientia et evangelica com-
miseratione urbis illius ægritudines, quæ non ab
hæreticis modo scissa est, sed ab iis etiam, qui
idem inter se sentire se dicunt, discerpitur. Hæc
vero conciliare, et ad unius corporis harmoniam
redigere, illius est solius, qui et siccis ossibus,
ut ad nervos et carnem denuo redeant, non enar-
rabili sua potestate largitur. Dominus autem om-
nino magna per eos, qui se digni sunt, efficit.
Rursus igitur et hic magnanimitatem tuam decere
tantarum rerum administrationem speramus, adeo
ut populi quidem tumultum compescas, præfecturas
autem particulares abroges, et omnes sibi invicem
subjicias in dilectione, ac robur priscum Ecclesiæ
restituas.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ'.

EPISTOLA LXVII.

Rogatu Dorothel apertius explicat Basilium, quod prioribus indicaverat litteris, sic Antiochiæ res componendas, ut Mele-
sius Ecclesiæ corpori præsit, in alios autem æconomia adhibeatur: ita enim et ipsis Occidentibus placuisse, ut litteræ
per beatum Sylvanum allatæ testantur.

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

D

Athanasio, episcopo Alexandriæ.

Ἐμοὶ μὲν ἐφαρχοῦν ἐφάνη ἐν τοῖς προτέροις
γράμμασι πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα τοσοῦτον ἐνδεί-

Mihi quidem satis esse videbatur in prioribus
litteris, præstantiæ tuæ tantum indicare, quidquid

(51) *Εἰρηνικῶς*. Ad oram codicis Regii 25 obser-
vat Combefisius hoc scholium legi: Ὅτι τούτων
τῶν εἰρηνικῶν μέμνηται καὶ ἐν ταῖς μυστικαῖς εὐ-
χαῖς τῆς θείας λειτουργίας ὁ μέγας Πατὴρ. *Harum*
pacificarum precum meminit etiam in mysticis preci-
bis divinæ liturgiæ magnus Pater.

(52) *Ἐναφείναι*. Ita sex mss. Editi ἐναφεθῆναι.
Paulo post editi πρὸς συμβολήν. Sex mss. ut in
textu.

(53) *Οἰκονομῆσαι*. Spectant hæc ad Paulinum,
quem cum provideret Basilium non libenter de suo
opinato jure decessurum, aliquid illi ejusque cleri-
cis deferri volebat, quod hanc jacturam compensa-

ret ac molestiam leniret. Clarius hæc indicantur in
epistola sequenti.

(54) *Τῇ Ἐκκλησίᾳ*. Ita mss. sex, et paulo post
ὀφείλαις. Editi τῆς Ἐκκλησίας et ὀφείλας. Habet
ὀφείλαις 2 Paris.

(55) *Ἐπικαιριώτερον*. Ita Med. et Coisl. primus
ac prima manu Harl., quam lectionem confirmant
quatuor alii codices in quibus legitur ἐπὶ καιριώ-
τερον. Editi καιριώτερον.

(56) *Εἰς ἐνὸς σώματος*. Coisl. uterque et duo
Regii εἰς μίαν σώματος.

* Alias L. Scripta anno 371.

ex sanctæ Ecclesiæ Antiochenæ populo in fide A
firmum est, in unam concordiam et unitatem ad-
ducendum esse; id, inquam, satis esse videbatur,
ut demonstrarem religiosissimo episcopo Meletio
oportere, quæ in plures partes nunc divisa sunt,
adjungere. Sed quia idem ille dilectus condiaconus
noster Dorotheus clariorem de his mentionem po-
stulavit, necessario testamur et universo Orienti
in votis esse, et a nobis Meletio omnimodo con-
junctis expeti, ut eum videamus Ecclesiam Domini
gubernantem; virum et fide inculpatum, et tum
vita nullum cum aliis comparationi locum relin-
quentem; tum quod ipse universo, ut ita dicam,
corpori Ecclesiæ præsint, reliqua vero sint velut
partium segmenta. Quare undique necessarium
simul et utile, huic viro conjungi alios, velut B
fluminibus magnis minora: circa alios autem
aliquod temperamentum adhiberi, quod et illis
conveniat, et pacificet populum, et prudentiæ tuæ
ac perquam celebri solertiæ studioque competat.
Cæterum eximiam tuam prudentiam nullo modo
latet, eadem jam et unanimibus tuis Occidenta-
libus placuisse, ut ostendunt litteræ per beatum
Sylvanum nobis allatæ.

161 EPISTOLA LXVIII.

Cum Meletio agit Basiliius de Dorotheo Romam mittendo. Nuntiat de Euippii adventu, et aliorum Arianorum expec-
tatione.

Meletio, episcopo Antiochiæ.

Hactenus quidem volumus retinere apud nos C
religiosissimum fratrem Dorotheum condiaconum,
ut eum sub finem negotiorum dimittentes, singulas
res gestas præstantiæ tuæ per ipsum significare-
mus. Sed tamen quoniam, dum diem ex die diffe-
rimus, in longum tempus protracti sumus, statim
atque nobis, ut in rebus difficillimis, consilium
aliquod de rebus agendis in mentem venit, misi-
mus prædictum virum, qui sanctitatem vestram
conveniat, referatque per se ipse singula, et com-
mentarium nostrum ostendat, ut si utilia videantur
quæ a nobis excogitata sunt, ea in rem conferri
curet vestra præstantia. Hæc autem, ut in summa
dicam, vicit sententia, ut idem ille frater noster
Dorotheus Romam proficiscatur, excitetque aliquos
ex Italia qui nos invisant, mari utentes, ut inter-
pellatores devitent. Animadverti enim eos qui apud
Imperatorem potentes sunt, neque velle, neque
posse illum de exulibus submonere: sed quod
nichil pejus in ecclesiis fieri videant, id pro lucro

* Alias LVII. Scripta anno 371.

(57) *Ὅτι πᾶν τό*. Ita mss. septem. Editi *ὅτι* per
τό. Paulo post editi *συναχθῆναι*. Harl. et Coisl. pri-
mus cum tribus aliis ut in textu.

(58) *Καὶ τῷ*. Editi *καὶ τό*. Sed hoc erratum, quod
toti epistolæ tenebras offundebat, sustulimus ope
codicum Harl. et Coisl. utriusque, Vat. et Reg. primi.
Paulo post editi *οἱ δὲ λοιποὶ...* *εἴη*. Septem mss. ut
in textu.

(59) *Συνηγεσέν*. Ita sex codices et vetustæ edi-
tiones. Parisiensis *συνήγαγεν*

ξισθαι, ὅτι πᾶν τό (57) κατὰ τὴν πίστιν ἐμψωμένον
τοῦ κατὰ τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείας λαοῦ εἰς
μίαν συμφωνίαν καὶ ἑνωσιν χρεὶ ἐναχθῆναι, πρὸς τὸ
δηλῶσαι, ὅτι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Μελετίῳ
δέοι τὰ εἰς μέρη πλεονα νῦν διηρημένα συνάψαι.
Ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀγαπητὸς συνδιάκονος ἡμῶν
Δωρόθεος ἐναργεστέραν τὴν περὶ τούτων ἐπεζητήσε-
μνήμην, ἀναγκαίως ἐπιστραμινόμεθα, ὅτι καὶ πάση
τῇ ἀνατολῇ δι' εὐχῆς, καὶ ἡμῖν τοῖς παντοίως αὐτῷ
συντημένοις ἐπιθυμητὸν, αὐτὸν ἰδεῖν τὴν Ἐκκλησίαν
διέποντα τοῦ Κυρίου· τῇ τε πίστει ἀνεπίληπτον ὄντα,
καὶ τῷ βίῳ οὐδεμίαν πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιδεχόμενον
σύγκρισιν, καὶ τῷ (58) τοῦ παντός, ὡς εἰπεῖν, σώματος
τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν προεστάναι, τὰ δὲ λοιπὰ οἷον
μερῶν ἀποτμήματα εἶναι. Ὡστε πανταχόθεν ἀναγκαῖόν
τε ὁμοῦ καὶ συμφέρον τῷ ἀνδρὶ τούτῳ συναχθῆναι
τοὺς ἄλλους, ὥσπερ τοῖς μεγάλαις τῶν ποταμῶν τοὺς
ἐλάττους· περὶ δὲ τοὺς ἄλλους γενέσθαι τινὰ οἰκονο-
μίαν, τὴν κακείνοις πρέπουσαν, καὶ τὸν λαὸν εἰρη-
νεύουσαν, καὶ τῇ σῇ συνέσει καὶ περιβοήτῳ ἐντρεχείᾳ
καὶ σπουδῇ ἐπιβάλλουσαν. Πάντως δὲ οὐκ ἔλαθέ σου
τὴν ἀνυπέρογκτον φρόνησιν, ὅτι ἤδη καὶ τοῖς ὁμοψύ-
χοις σου τοῖς κατὰ τὴν δύσιν τὰ αὐτὰ ταῦτα συν-
ήρεσιν (59)· ὡς δηλοῖ τὰ γράμματα τὰ διὰ τοῦ μα-
καρίου Σιλουανοῦ κομισθέντα ἡμῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΗ'.

Μελετίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

Τέως μὲν ἡβουλήθημεν καταστεῖν παρ' ἑαυτοῖς
τὸν εὐλαχίστατον ἀδελφὸν Δωρόθεον τὸν συνδιάκονον,
ὥστε, ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων ἀποπεμφόμενοι,
γινώσκει δι' αὐτοῦ ἕκαστα τῶν πεπραγμένων τῇ
τιμωρίᾳ σου. Ἐπεὶ δὲ ἡμέραν ἡμέρας ὑπεριθέμε-
νοι εἰς πολὺ τοῦ χρόνου παρετάθημεν, καὶ ἄρα, ὡς ἐν
ἀπύροις, βουλὴ τις ἡμῖν ἐνέπεσε περὶ τῶν πρα-
κτέων (60), ἀπεστείλαμεν τὸν προεπιγεμένον ἄνδρα κα-
ταλαθεῖν ὑμῶν τὴν ὑσιότητα, καὶ δι' ἑαυτοῦ τε ἀν-
ενεγκεῖν ἕκαστα, καὶ τὸ ὑπομνηστικὸν ἡμῶν ἐπιδείξει,
ἵνα, εἰ φανεῖ χρησίμως ἔχειν τὰ παρ' ἡμῶν ἐννοη-
θέντα, εἰς ἔργον ἔλθῃ παρὰ τῆς ὑμετέρας τελειότη-
τος σπουδασθεῖη. Ὡς δὲ συντόμως εἰπεῖν, γνώμη
ἐκράτησεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην διαβῆναι τὸν αὐτὸν τοῦτον
ἀδελφὸν ἡμῶν Δωρόθεον, διαναστῆναι τινὰς τῶν ἀπὸ
τῆς Ἰταλίας, πρὸς τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν θαλάσση
χρησμένους (61), ἵνα τοὺς ἐμποδίζοντας διαφύγωσι.
Τοὺς γὰρ παραδυναστεύοντας τοῖς κρατοῦσιν εἶδον
μηδὲν βουλομένους, μήτε δυναμένους ὑπομιμνήσκειν
αὐτὸν (62) περὶ τῶν ἐκβεβλημένων, ἀλλὰ τὸ μὴ τι

(60) *Περὶ τῶν πρακτέων*. Tres mss. non anti-
quissimi περὶ τῶν προκειμένων, *de rebus propositis*.
Mox editi καταλαλεῖν, excepta editione 2 Paris. Li-
bri veteres ut in textu.

(61) *Χρησμένους*. Codex Medicæus χρησμέ-
νους. Paulo ante Med. et Coisl. primus τῶν ἐκ τῆς
Ἰταλίας.

(62) *Αὐτόν*. Ita editio Hagan. et 1 Basn. et co-
dices Med. et Coisl. primus cum tribus aliis. Non
exstat in Harleano codice hæc epistola. Edit. 2 Ba-
sil. et Paris. αὐτοῦς.

χαίρον ἰδεῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινόμενον κέρδος τιθε-
 μένους. Εἰ οὖν καὶ τῇ σῇ φρονήσει χρήσιμον εἶναι τὸ
 βούλευμα παρασταίη, καταξιώσεις καὶ ἐπιστολάς
 τυπῶσαι, καὶ ὑπομνηστικά ὑπαγορεύσαι περὶ ὧν χρή
 διαλεχθῆναι αὐτὸν, καὶ πρὸς τίνας (63). Ὅστις δὲ
 ἔχειν ἀξιοπιστίαν τινὰ τὰ γράμματα, συμπαραλήψῃ
 πάντως τοὺς ὁμογνώμονας, καὶ μὴ παρῶσι. Τὰ δ'
 ἐνταῦθα εἰ ἐστὶν ἐν ἀδελφῷ, τοῦ Εὐίππιου παραγενο-
 μένου μὲν, μηδὲν δὲ τέως ἐκφάναντος. Ἀπειλοῦσι
 μέντοι καὶ συνδρομὴν τινὰ ὁμογνώμωνων αὐτοῖς ἐκ τῆς
 τῆς Ἀρμενίας τῆς Τετραπόλεως καὶ ἐκ τῆς Κιλικίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΘ'.

Laudat Basilius Athanasii studium et curam omnium Ecclesiarum : gratias agit ob missum ad se Petrum presbyterum. Iterum ad eum mittit Dorotheum, ut ejus consiliis munitus Romam proficiscatur. Narrat visum esse Romam scribere, ut inde idonei legati mittantur, ac placere nonnullis, ut Romani Murcellum damnent, sibi que idem videri. Rogat denique ut Dorotheum ad primam navigationem dimittat, et legatos ex Occidente advenientes moneat, quomodo pax concilianda sit ac in primis Ecclesia Antiochena curanda.

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

1. Ἦν ἐκ παλαιοῦ (64) περὶ τῆς σῆς τιμιότητος
 ὑπέληψιν ἔσχομεν, ταύτην ὁ χρόνος προΐων ἀεὶ βε-
 βαιοῖ· μᾶλλον δὲ καὶ συναύξει ταῖς προσθήκαις τῶν
 κατὰ μέρος ἐπιγινομένων. Ὅτι τῶν μὲν ἄλλων τοῖς
 πλείστοις ἔφαρκε τὸ κατ' ἐαυτὸν ἕκαστον περισκο-
 πᾶν· σοὶ δὲ οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλ' ἡ μέριμνά σοι
 παστῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοσαύτη, ὅση καὶ τῆς ἰδίας
 παρὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου ἡμῶν ἐμπιστευθείσης
 ἐπίκειται· ὅς γε οὐδένα χρόνον διαλείψεις διαλεγό-
 μενος, νοουθετῶν, ἐπιστέλλων, ἐκπέμπων τινὰς ἐκά-
 στοτε τοὺς ὑποτιθεμένους τὰ βέλτεστα. Καὶ νῦν δὲ
 ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πληρώματος τοῦ ὑπὸ σὲ κλήρου τὸν
 αἰδοσιμώτατον ἀδελφὸν Πάτρον ἐκπεμφθέντα μετὰ
 πολλῆς χαρῆς ἰδεξάμεθα, καὶ τὸν ἀγαθὸν αὐτοῦ τῆς
 ἀποδημίας σκοπὸν (65) ἀπεδεξάμεθα, ὃν ἐπιδείκνυ-
 ται κατ' ἐντολὰς τῆς σῆς τιμιότητος, τὰ ἀντιτε-
 νοντα προσαγόμενος, καὶ τὰ διεσπαρμένα συνάπτων.
 Ὅθεν τι καὶ ἡμεῖς συμβαλέσθαι τῇ περὶ τοῦτο σπου-
 δῇ βουλευθέντες, ἐνομίσαμεν ἐπιτηδαιοτάτην ἀρχὴν
 τοῖς πράγμασι δώσειν, εἰ, ὥσπερ ἐπὶ κορυφῇ τῶν
 ὄλων, τὴν σὴν ἀναδράμοιμεν τελειότητα, καὶ σοὶ
 συμβούλῳ τε χρησαίμεθα καὶ ἡγεμόνι τῶν πράξεων.
 Ὅθεν καὶ τὸν ἀδελφὸν Δωρόθεον (66) τὸν διάκονον
 τῆς ὑπὸ τὸν τιμιώτατον ἐπίσκοπον Μελέτιον Ἐκκλη-
 σίας, ἀγαθῶς κεχηρμένον περὶ τὴν τῆς πίστεως ὁ-
 ρότητα ζῆλῳ, καὶ ἐπιθυμοῦντα καὶ αὐτὸν τὴν εἰρή-
 νην τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιθεῖν, πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν
 ἀναπέμψαι, ὥστε, ταῖς σοῖς ὑποθήκαις ἀκολουθοῦν-
 τα (ἃς καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων πείρᾳ,
 καὶ τῷ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔχειν τὴν ἐκ τοῦ Πνεύμα-
 τος συμβουλίαν, ἀσφαλιτέρας ποιεῖσθαι δύνασαι),

(63) Πρὸς τίνας. Editi addunt καὶ ὅτε, et quando, sed hoc additamentum deest in sex nostris codicibus. Ibidem Ὅς δέ. Mss. Ὅστις δέ. Paulo post editi συμπαραλήψῃ καὶ οὕτως. Quinque mss. ut in textu.

(64) Ἐκ παλαιοῦ. Tres mss. recentiores ἐκπαλαι. Aliquanto post editiones 2 Basil. et Paris. ὅτε τῶν μὲν. Harl. et Coisl. uterque et uterque Regius ὅτι τῶν μὲν. Sic etiam Hag. et 1 Basil.

(65) Σκοπὸν. Quamvis hæc scriptura in duobus tantum occurrat codicibus, nempe Coisl. secundo et Reg. secundo, melior tamen videtur quam quod habent alii mss. et editi κόπον, laborem. Proclive

A ducere. Igitur, si et prudentiæ tuæ utile consilium esse visum fuerit, dignabere et epistolas exarare, et commentarium dictare, de quibus, et ad quos ipsum verba facere oporteat. Atque ut auctoritatem aliquam habeant litteræ, adjunges omnino eos qui idem sentiunt, etiamsi non adsint. Hic autem res incertæ adhuc et dubiæ; cum Euippius advenerit quidem, sed nondum quidquam declaraverit. Minantur quidem et concursus quemdam eorum, qui idem ac illi sentiunt, ex Armenia Tetrapoli et ex Cilicia.

EPISTOLA LXIX'.

Athanasio, episcopo Alexandriæ.

B 1. Quam dudum de tua præstantia opinionem habemus, eam tempus progrediens semper confirmat: vel potius simul crescit ex eorum quæ singulatim sunt accessionibus. Nam plerisque aliis satis est sua cujusque propria circumspicere: tibi vero id satis non est, sed tanta inest tibi omnium Ecclesiarum cura, quanta illius, quæ privatim tibi a communi nostro Domino concredita est: quippe qui nullum tempus intermittas disserendi, admonendi, scribendi ac subinde mittendi, qui optima commoneant. 162 Atque nunc etiam dignum omni honore fratrem Petrum e sacro cleri tui cœtu missum multo cum gaudio excepimus, et bonum peregrinationis ipsius consilium laudavimus, quod quidem præ se fert secundum præstantiæ tuæ mandata, concilians contraria ac divulsa conjungens. Unde et nos cum aliquid in hujus rei studium conferre vellemus, convenientissimum initium rebus daturus duximus, si, velut ad universorum apicem, ad tuam confugeremus perfectionem, ac te et consiliario, et duce eorum quæ agenda sunt uteremur. Hac de causa et fratrem Dorotheum diacenum Ecclesiæ, cui reverendissimus episcopus Meletius præest, bono rectæ fidei studio utentem, et pacis Ecclesiarum videndæ cupidum, ad pietatem tuam remisi, ut consiliis tuis obsequens (quæ et tempore et rerum experientia, et quod præ cæteris habeas a Spiritu consilium, tutiora ac securiora efficere potes), ita demum expelita ac desiderata aggrediatur. Hunc et suscipies vi-

suit librariis in hac voce errare. Nam in epist. 211. ubi necessario legendum εὐσεβείας σκοπὸν, habet antiquissimus codex Coisl. κόπον. Paulo post editi τῇ περὶ τοῦτου σπουδῇ. Harl., Coisl. primus, Med. et Reg. secundus περὶ τοῦτο, quæ loquendi ratio usitatior Basilio.

(66) Ὅθεν καὶ τὸν ἀδελφὸν Δωρόθεον... ἀναπέμψαι. Habent duo libri veteres Θεόδωρον. Editi autem ἀνέπεμψαι. Sed in sex mss. legitur ἀναπέμψαι. Similis occurrit loquendi ratio in epist. 9 ad Maximum, et 28 ad Ecclesiam Neocæsariensem.

* Alias LII. Scripta anno 371.

delicet, et intueberis pacificis oculis, cumque A
precum subsidio firmatum, ac litterarum via-
tico munitum, imo etiam bonorum qui apud te
sunt nonnullis adjunctum, ad proposita deduc-
ces. Nobis autem operæ pretium esse visum est
ad episcopum Romæ scribere, ut res nostras in-
visat, et consilium dare, ut cum illinc communi
ac synodico decreto aliquos mitti difficile sit,
ipse hoc negotium suo Marte aggrediatur, eligens
homines idoneos ad perferendos itineris labores;
idoneos ad eos, qui apud nos perversi sunt, le-
nitate ac animi constantia corrigendos; apte et
attemperate utentes sermone, secumque habentes
quæcunque post Ariminense concilium gesta
sunt, ad eorum quæ per vim illic acta fuerant
dissolutionem; iique, nemine sciente, citra stre-
pitum per mare huc adveniant, ut opinionem
inimicorum pacis prævertant.

2. Requiritur autem et illud a nonnullis qui
hic sunt, ac necessario quidem, ut etiam nobis
ipsis videtur, ut ipsi Marcelli hæresim velut per-
niciosam, et noxiam, et a sana fide alienam ex-
terminent. Nam hactenus in omnibus quas scri-
bunt litteris, Arium quidem infausti nominis
virum susque deque anathemate ferire, et ab Ec-
clesiis relegare non cessant: Marcello vero, qui
impietatem ei ex diametro oppositam protulit,
et in ipsam divinitatis Unigeniti existentiam im-
pius fuit, et Verbi appellationem prave accepit, C
nullum videntur intulisse vituperium. Qui Ver-
bum quidem dictum fuisse Unigenitum concedit,
ad usum et ad tempus progrediens, sed rursus
ad eum unde prodiit revertens, neque ante exi-
tum esse, neque post reditum subsistere. Atque
hujus rei argumenta sunt servati apud nos nefa-
riæ illius descriptionis 163 libri. Sed tamen nus-
quam cum reprobare visi sunt; idque eo nomine
vituperati, quod eum ab initio ex veritatis igno-
ratione in ecclesiasticam etiam communionem re-
ceperint. Igitur et illius, ut par est, fieri mentionem
res præsentēs postulant, ut qui occasionem
quærent, occasionem non habeant, dum sani
ad tuam se sanetitatem adiungunt, et qui circa
veram fidem claudicant, manifesti omnibus sunt;
ita ut deinceps eos qui idem ac nos sentiunt,
agnoscamus, nec jam velut in nocturna pugna
nullum sit amicorum et inimicorum discrimen.
Hortamur solum, ut statim ad primam naviga-
tionem prædictus diaconus mittatur, ut possit
saltem anno sequenti aliquid eorum, quæ preca-

οὕτως ἐγχειρεῖν τοῖς σπουδαζομένοις. Ὅν καὶ ὑπο-
δέξῃ δηλονότι, καὶ προσβλέψεις εἰρηνικοῖς ὀφθαλμοῖς,
στηρίξας τε αὐτὸν τῇ διὰ τῶν προσευχῶν βοηθείᾳ,
καὶ ἐφοδιάσας γράμμασι, μᾶλλον δὲ καὶ παραξεύσας
τινὰς (67) τῶν αὐτόθεν σπουδαίων, ἐπὶ τὰ προκει-
μένα ὁδηγήσεις. Ἐφάνη δὲ ἡμῖν ἀκόλουθον ἐπιστεῖ-
λαι τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ἐπισκεψάσθαι τὰ ἐνταῦθα,
καὶ δοῦναι γνώμην, ἐν ἡπειδὴ ἀπὸ κοινοῦ καὶ συν-
οδικῷ δόγματι ἀποσταλῆναι τινὰς δυσκόλον τῶν
ἐκείθεν, αὐτὸν αὐθεντῆσαι περὶ τὸ πρᾶγμα, ἐκλε-
ξάμενον ἄνδρας ἱκανοὺς μὲν ὁδοπορίας πόρους ὑπ-
ενεγκεῖν (68), ἱκανοὺς δὲ πράσσειν καὶ εὐτονίᾳ ῥήθους
τοὺς ἐνδιαστρόφους τῶν παρ' ἡμῖν νοουεῖται· ἐπι-
τηδεύειν δὲ καὶ οἰκονομικῶς κεχρημένους τῷ λόγῳ,
καὶ πάντα ἔχοντας μεθ' ἐαυτῶν τὰ μετὰ Ἀριμί-
νον (69) πεπραγμένα, ἐπὶ λύσει τῶν κατ' ἀνάγκην
ἐκεῖ γενομένων· καὶ τοῦτο μηδεὶς εἰδὼς, ἀφορητὴ
διὰ θαλάσσης ἐπιστῆναι τοῖς ὧδε, ὑπὲρ τοῦ φθάσαι
τὴν αἰσθησὶν τῶν ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης.

2. Ἐπιζητεῖται δὲ καὶ αἰεὶ παρὰ τινων τῶν ἐντεῦ-
θεν, ἀναγκαιῶς; ὥς καὶ αὐτοῖς ἡμῖν καταφαίνεται,
τὸ τὴν Μαρκελλοῦ αἵρεσιν αὐτοὺς ὥς χαλεπὴν καὶ
βλαβεράν, καὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως ἁλλοτριῶς
ἔχουσιν, ἐξορίσαι (70). Ἐπεὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν πᾶ-
σιν οἷς ἐπιστέλλουσι γράμματα, τὸν μὲν δυσόνομον
Ἄρειον ἄνω καὶ κάτω ἀναθεματίζοντες καὶ τῶν Ἐκ-
κλησιῶν ἐξορίζοντες οὐ διαλείπουσι· Μαρκελλῳ δὲ,
τῷ κατὰ διάμετρον ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν ἐπιδειξα-
μένῳ, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς τοῦ Μονογε-
νοῦς θεότητος ἀσεβήσαντι, καὶ κακῶς τὴν τοῦ Λόγου
προσηγορίαν ἐκδεξάμενῳ, οὐδεμίαν μέμψιν ἱπνευ-
κόντες φαίνονται. Ὅς Λόγον μὲν εἰρησθαι τὸν Μονο-
γενῆ δίδωσι, κατὰ χρεῖαν καὶ ἐπὶ καιροῦ προσελθόντα,
πάλιν δὲ εἰς τὸν ὅθεν ἐξῆλθιν ἐπανατρέψαντα, οὔτε
πρὸ τῆς ἐξόδου εἶναι, οὔτε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑφ-
εστάναι. Καὶ τοῦτου ἀπόδειξις αἱ παρ' ἡμῖν ἀποκει-
μεναι βίβλοι τῆς ἀδείκου ἐκείνης συγγραφῆς ὑπάρ-
χουσιν. Ἀλλ' ὁμῶς τοῦτον οὐδαμοῦ διαβάλλοντες (71)
ἐφάνησαν, καὶ ταῦτα αἰτίαν ἔχοντες, ὥς τὸ ἐξ ἀρ-
χῆς κατ' ἀγνοίαν τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς κοινωνίαν
αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν παραδεξάμενοι. (72) Ἐκείνου τε
οὖν μνησθῆναι πρεπόντως ἀπαιτεῖ τὰ παρόντα, ὥστε
μὴ ἔχειν ἀφορμὴν, τοὺς θέλοντας ἀφορμὴν, ἐκ τοῦ
τῇ σῇ ἀπίστικῃ συνάπτειν τοὺς ὑγιαίνοντας, καὶ τοὺς
πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν ἐκλάζοντας φανεροὺς πᾶσι
ποιῆσαι· ὥστε τοῦ λοιποῦ γνωρίζειν ἡμᾶς τοὺς ὁμό-
φρονας· καὶ μὴ, ὥς ἐν νυχτομαχίᾳ, μηδεμίαν φί-
λων καὶ πολεμίων ἔχειν διάκρισιν. Μόνον παρακα-
λοῦμεν εὐθὺς ὑπὸ τὸν πρῶτον πλοῦν ἐκπεμφθῆναι
τὸν προειρημένον διάκονον, ἵνα δυνήθῃ κατὰ γοῦν
τὸ ἐφεξῆς ἔτος γενέσθαι τι, ὧν προσευχόμεθα. Ἐκεί-

(67) *Τινὰς*. Ita Harl. et Coisl. primus cum tri-
bus aliis. Editi *τις*.

(68) *ὑπενεγκεῖν*. Ita Med., Harl. et Coisl. pri-
mus. Editi *διανεγκεῖν*. Paulo post corruptissime
iidem editi *ἀπνοίξ ῥήθους*, quod vulnus sanavimus
ope quinque mss.

(69) *Τὰ μετὰ Ἀριμίνον*. Ita sex nostri codices
pro eo quod prave in editis legebatur τὰ ἐν Ἀρι-

μίνον, velut est in editione Hagani. τὰ ἐν Ἀριμίνον.

(70) *Ἐξορίσαι*. Ita Med., Harl., Coisl. uterque et
Reg. secundus. Editi *ἐξορίζεσθαι*. Habent ibidem
Med. et Harl. ὑγιαίνουσας διδασκαλίας.

(71) *Οὐδαμοῦ διαβάλλοντες*. Ita Harl., Med., Coisl.
primus. Editi οὐδαμῶς διαβάλλοντες. Legitur etiam
οὐδαμοῦ in Reg. secundo et Coisl. secundo.

(72) Vide Addenda.

νο δὲ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων (73) λόγων συνιῆς τε αὐτὸς καὶ φροντιεῖς δηλονότι, ὅπως ἐπιστάντες, ἐὰν ὁ θεὸς θέλῃ, μὴ ἐναφῶσι ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ σχίσματα, ἀλλὰ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονούντας παντὶ τρόπῳ εἰς ἑνωσιν συνελάσῃσι, καὶ τινὰς ἰδίας τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν ἀφορμὰς εὐρωσιν ἔχοντας (74)· ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν ὀρθοδοξοῦντα λαὸν εἰς πολλὰ κατὰ μέρη διαιρεῖσθαι τοῖς προεστῶσι συναφιστάμενον. Πάντα γὰρ δεῖ σπουδάσαι δεύτερα ἡγήσασθαι τῆς εἰρήνης, καὶ πρὸ πάντων τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπιμελεσθῆναι, ὥς μὴ ἀσθενεῖν ἐν αὐτῇ τὴν ὀρθὴν μερίδα περὶ τὰ πρόσωπα σχιζομένην. Μᾶλλον δὲ, τούτων ἀπάντων καὶ αὐτὸς εἰς ὑπερὸν ἐπιμελήσῃ, ἐπειδὴν, ὅπερ εὐχόμεθα, Θεοῦ συνεργούντος σοι, πάντας λάβῃς (75) τὰ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιτρέποντας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Orientalis mala eximiiis coloribus depingit Basiliius, et Damasum rogat, ut ex more et instituto decessorum suorum auxilium ferat, imprimis Dionysii, qui olim in Cappadociam miserat, qui captivos redimerent.

Ἀρεπλίγραφος (76) περὶ συνόδου.

Ἀρχαίας ἀγάπης θεισμοὺς ἀνανεοῦσθαι, καὶ Πατέρων εἰρήνην, τὸ οὐράνιον δῶρον Χριστοῦ καὶ σωτήριοιον, ἀπομαρνανθὲν τῷ χρόνῳ, πάλιν πρὸς τὴν ἀκμὴν ἐπαναγαγεῖν, ἀναγκαῖον μὲν ἡμῖν καὶ ὠφέλιμον, τερπνὸν δὲ εὖ οἶδα, ὅτι καὶ τῇ σῇ φιλοχρίστῳ διαθέσει καταφανήσεται. Τί γὰρ ἂν γένοιτο χαριέστερον, ἢ τοὺς τοσοῦτοι τῷ πλήθει τῶν τόπων διηρημένους (77) τῇ διὰ τῆς ἀγάπης ἐνώσει καθορᾶν εἰς μίαν μελῶν ἀρμονίαν ἐν σώματι Χριστοῦ δεδέσθαι; Ἡ Ἀνατολὴ πᾶσα σχεδὸν, τιμιώτατε Πάτερ (λέγω δὲ Ἀνατολὴν τὰ ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρις Αἰγύπτου), μεγάλῳ χειμῶνι καὶ κλύδωνι κατατείεται, τῆς πάσαι μὲν σπαρείσης αἰρέσεως ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας Ἀρείου, νῦν δὲ πρὸς τὸ ἀναίσχυντον ἀναφανείσης, καὶ οἷον εἰ βίβης πικρὰς καρπὸν ὀλέθριον ἀναδιδούσης, κατακρατούσης λοιπὸν διὰ τὸ τοὺς μὲν καθ' ἑκάστην παροικίαν προεστῶτας τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐκ συκοφαντίας καὶ ἐπιχειρήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκπεσεῖν, παραδοθῆναι δὲ τοῖς αἰχμαλωτίζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκεραιότερων τὴν τῶν πραγμάτων ἰσχύν· τούτων μίαν προσεδοκίμασεν λύσιν τὴν τῆς ὑμετέρας εὐσπλαχνίας ἐπισκεψίν· καὶ ἐψυχώγησεν ἡμᾶς δεῖν τὸ παράδοξον τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, καὶ φήμῃ παιδρετέρᾳ πρὸς βραχὺ τὰς ψυχὰς ἀνερρώσθημεν, ὥς ἐσπομένης ἡμῖν τινος ἐπισκέψεως παρ' ὑμῶν. Ὡς δὲ διημάρτομεν τῆς ἐλπίδος, μηκέτι στείγοντες ἦλθομεν ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος (78) ἡμῶν παράκλησιν, διαναστῆναι ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν, καὶ ἀποστεῖλαι τινὰς τῶν ὁμοψύχων, ἢ τοὺς συμβεβη-

mur, perfici. Illud autem ante etiam quam dicamus, ipse et intelligis, et curabis videlicet, ut ubi, Deo volente, advenerint, non immittant Ecclesiis schismata: sed eos qui eadem sentiunt, omni ratione ad conjunctionem compellant, etiam si nonnullos reperiant, qui privatas quasdam discordiarum inter se causas habeant; ne populus orthodoxus multas in partes scindatur, una cum prepositis abscedens. Studium enim in eo ponendum est, ut paci posthabeantur omnia, ac prae omnibus Ecclesiae Antiochenae cura suscipiatur, ne sana illius pars circa personas scissa debilitetur. Sed magis haec omnia et ipse deinceps curabis, posteaquam, quod optamus, adjuvante te Deo, omnes habueris tibi, quae ad Ecclesiarum B statum pertinent, committentes.

EPISTOLA LXX.

Sine inscriptione de synodo.

Dilectionis antiquae leges renovare, et Patrum parem, caeleste illud Christi donum ac salutare quod tempore exaruit, ad vigorem iterum revocare, necessarium quidem nobis ac utile; jucundum autem, sat scio, et tuo Christi amanti animo videbitur. Quid enim fiat jucundius, quam homines tanto locorum intervallo sejunctos charitatis vinculo videre in unam membrorum harmoniam in corpore Christi colligari? Omnis prope modum Oriens, Pater colendissimo (dico autem Orientem quidquid ab Illyrico ad Aegyptum usque protenditur), ingenti tempestate ac aestu exagitatur: cum dudum quidem sparsa haeresis ab inimico veritatis Ario, nunc vero impudenter emergens, ac veluti radix amara fructum exitiosum proferens, jam dominetur; propterea quod sanae doctrinae in unaquaque parœcia signiferi per calumniam ac injuriam exciderunt Ecclesiis, tradita autem his, qui simpliciorum animas captivas ducunt, rerum potestas. Horum 164 unicam solutionem expectavimus, miserationis vestrae visitationem: ac nos semper consolata est mirabilis vestra charitas praeterito tempore, et lato rumore allato, fore ut a vobis inviseremur, animis ad breve tempus corroborati sumus. Postquam autem spe excidimus, non jam amplius ferentes, eo devenimus, ut vos per litteras obsecremus, ut ad opem nobis ferendam excitemini, et ex his qui idem ac nos sentiunt mittatis aliquos, qui vel dissidentes concilient, vel Dei Ec-

(73) Πρὸ τῶν ἡμετέρων. Ita sex mss. Editi τῶν εἰρημένων. Ibidem editi συννησεις τε. Duo mss. συνήσεις τε. Med., Coisl. primus, Reg. secundus et prima manu Harl. ut in textu.

(74) Εὐρωσιν ἔχοντας. Pro his vocibus legitur in Vaticano codice ac Reg. secundo et Coisl. secundo τὴν ἑνωσιν ἔχοντας.

(75) Vide Addenda.

(76) Ἀρεπλίγραφος. Hanc epistolam perspicuum est ad Damasum papam scriptam esse.

(77) Διαρημένους. Ita Coisl. uterque, Clarom. et Reg. secundus. Editi διατεγγμένους.

(78) Διὰ τοῦ γράμματος. Ita quinque mss.; plures autem in hanc epistolam non habuimus. Editi διὰ γραμμάτων.

* Alias CCXX. Scripta anno 371.

clesias ad amicitiam reducant, vel saltem perturbationis auctores vobis clarius indicent; ita ut deinceps vobis manifestum sit, quibuscum communionem deceat habere. Omnino autem nihil exposcimus novi, sed quod et cæteris olim beatis ac Deo dilectis viris usitatum, et præcipue vobis. Novimus enim ex serio memoriae, a patribus nostris interrogatis et litteris etiamnum apud nos asservatis edocti Dionysium beatissimum illum episcopum, qui apud vos et recta fide et reliquis virtutibus enituit, invisisse Ecclesiam nostram Cæsariensem, et patres nostros per litteras consolatum esse, ac misisse, qui fratres captivos redimerent. Nunc autem difficilior ac tristior est rerum nostrarum status, et cura majore indiget. Neque enim terrenarum ædium lugemus demolitionem, sed excidium Ecclesiarum; neque corporum servitutem, sed animarum captivitatem quotidie ab hæresis propugnatoribus perfici videmus. Quare nisi jam ad suppetias ferendas excitemini, paulo post nec quibus manum porrigatis inventuri estis, omnibus sub hæresis potestatem redactis.

ορίζομεν. Ὅστε εἰ μὴ ῥῆθι διανασταίητε πρὸς τὴν ἀντιλήψιν, μικρὸν ὑστερον οὐδὲ οἷς ὁρέξετε τὴν χεῖρα εὐρήσετε, πάντων ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῆς αἱρέσεως γενομένων.

EPISTOLA LXXI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΑ'.

Gregorio dolorem suum significat Basilius, quod amicissimi sibi homines cuidam calumniatori aures præbeant. Neque defensione opus esse: culpam rejicit in Gregorium, quod secum magnam anni partem non traducat: rogat ut secum adversus imminentem hostem certaturus veniat. Quo ex certamine sperat se saltem exsilii laudem reportaturum.

Gregorio Basilius.

C

Γρηγορίῳ Βασίλειος (81).

1. Accepi pietatis tuæ litteras per fratrem sane quam reverendum Hellenium: et quæcunque nobis significaveras, ipse aperte narravit. Audientes autem quomodo affecti fuerimus, nihil omnino dubitas. Sed quia decrevimus dolore omni potiore facere nostrum in te amorem, accepimus etiam hæc, ut par erat, ac precamur Deum sanctum, ut **165** reliquos dies vel horas, sic in animi erga te affectione conservemur, quemadmodum et præterito hactenus tempore, in quo nullius nobis ipsis neque parvi neque majoris delicti sumus conscii. Quod

1. Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς σῆς εὐλαδίας (82) διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἑλληνίου· καὶ ὅσα ἐνέφηνες ἡμῖν, αὐτὸς ταῦτα γυμνῶς διεγῆσατο (83). Ἀκούσαντες δὲ ὅπως διετέθημεν, οὐκ ἀμφιδόλλεις πάντως. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκρίναμεν πάσης λύπης ἀνωτέραν ποιῆσθαι τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην, ἔδεξάμεθα καὶ ταῦτα ὡς ἦν προσήκον, καὶ εὐχόμεθα τῷ ἀγίῳ Θεῷ, τὰς λειπομένας ἡμέρας ἢ ὥρας (84) οὕτω διαφυλαχθῆναι ἐν τῇ περὶ σὲ διαθέσει, ὡς καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ, ἐν ᾧ οὐδὲν ἡμῖν αὐτοῖς οὔτε μικρὸν οὔτε μείζον· ἑλλειποπόσι συνέγνωμεν. Εἰ δὲ ὁ θεῖος

* Alias XXXIII. Scripta anno 371.

(79) Φανερωτέρους. Ita quinque codices. Editi φανερώτερον.

(80) Οὐδὲν καιρὸν. Ita Reg. secundus et Coisl. secundus. Editi, Coisl. primus et Paris. οὐδὲν ἀκαιρὸν, nihil intempestivum. Clarom. οὐδὲν καινόν, nihil grave. Quod Basilius de Romanorum episcoporum in alias Ecclesias beneficentia narrat, testimoniis confirmatur et Dionysii Corinthiorum episcopi apud Eusebium, *Hist.*, lib. iv, c. 23, et Dionysii Alexandrini lib. vii, c. 5, et ipsius etiam Eusebii, qui hunc morem in postrema persecutione servatum a Romanis fuisse declarat lib. iv, c. 23. Memorata autem a Basilio calamitas sub Gallieno contigit, cum Scythæ Cappadociam et finitimas regiones vastarent, ut testatur Sozomenus, lib. ii, c. 6. Atque ex tantis malis magnum hoc bonum eruit Deus, ut Christiani a barbaris abducti victores suos caperent et ad Christum adducerent. Unde Basilius in epist. 161 prima pietatis semina apud Gothos e Cappado-

cia pullulasse ait opera beati Eutychis.

(81) Γρηγορίῳ Βασίλειος. Sic editi et vetustissimi codices. Habent alii Γρηγορίῳ ἑταίρῳ, Gregorio sodali. Nullus ascribit titulum presbyteri quem tamen Basilius omittere non potuit.

(82) Τῆς σῆς εὐλαδίας. Ita Harl., Coisl. primus et Med. Editi τῆς εὐλαδίας σου. De his Gregorii litteris, Basilii responsione, et quid Athanasius de Basilii agendi ratione senserit, pluribus disseruimus in *Vita S. Basilii*.

(83) Διεγῆσατο. Sequimur hoc loco duos antiquissimos codices Med. et Coisl., quibus Harleianum ideo non consentire arbitror, quia hæc epistola recentiori manu in hoc codice scripta est. Habent autem editi: καὶ ταῦτα διεγρησάμενος ἀκούσαντες ὅπως.

(84) Ἡ ὥρα. Harl. addit ἡμῶν. Ibidem οὕτω deest in antiquissimis illis duobus quos modo dixi codicibus, nec necessarium videtur. Non multo post editi ἐλλειποπόσι. Coisl. primus ἑλλειποπόσι.

ἄρτι παρακύβαι φιλοτιμούμενος πρὸς τὸν βίον τῶν Χριστιανῶν, εἴτα οἰόμενος αὐτῷ· σιμνότητά τινα φέρειν τὸ ἡμῖν συνανατρίβεισθαι· ἃ τε οὐκ ἤκουσε κατασκευάζει, καὶ ἃ μὴ ἐνόησεν ἐξηγεῖται, θαυμαστὸν οὐδέν. Ἄλλ' ἐκεῖνο θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ὅτι τούτων ἀκροατὰς ἔχει τοὺς γνησιωτάτους μοι τῶν παρ' ὑμῖν ἀδελφῶν· καὶ οὐκ ἀκροατὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ μαθητὰς, ὡς εἰσικεν. Εἰ γε καὶ ἄλλως ἦν παράδοξον τοιοῦτον μὲν εἶναι τὸν διδάσκοντα (85), ἐμὲ δὲ τὸν διατυρόμενον, ἀλλ' οὖν τῶν καιρῶν ἡ καταστροφή ἐπαίδευσαν ἡμᾶς πρὸς μηδὲν δυσκολαίνειν. Πάλαι γὰρ τὰ τούτων ἀτιμότερα συνήθη ἡμῖν γέγονε διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Ἐγὼ τοίνυν, εἰ μὲν οὐδέπω τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς δέδωκα πείραν τῆς ἐμαυτοῦ περὶ τὸν Θεὸν αἰρέσεως (86), οὐδὲ νῦν ἔχω τι ἀποκρίνασθαι· οὐς γὰρ οὐκ ἔπεισεν ὁ μακρὸς χρόνος, πῶς συμποίσει ἐπιστολὴ βραχεῖα; εἰ δὲ ἐκεῖνα αὐτάρκη, λήγροι νομιζέσθωσαν τὰ παρὰ τῶν διαβαλλόντων. Πλὴν γε ὅτι, ἐὰν ἐπιτρέψωμεν στόμασιν ἀχαλινώτοις, καὶ καρδίαις ἀπειθεύτοις λαλεῖν περὶ ὧν ἂν ἐθέλωσιν, καὶ ἔτοιμα ἔχωμεν πρὸς ὑποδοχὴν τὰ ῥήματα, οὐ μόνον ἡμεῖς τὰ τῶν ἄλλων παραδεξιόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἑτέροι τὰ ἡμέτερα.

2. Τούτων δὲ αἶτιον ἐκεῖνο, ὃ πάλαι μὲν παρεκάλουν μὴ γίνεσθαι, νῦν δὲ ἀπαγορεύσας τιωπῶ, τὸ μὴ συντυγχάνειν ἡμῖς ἀλλήλοις. Εἰ γὰρ κατὰ τὰς ἀρχαίας συνθήκας, καὶ κατὰ τὴν ὀφειλομένην νῦν ταῖς Ἐκκλησίαις παρ' ἡμῶν ἐπιμέλειαν, τὰ πολλὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετ' ἀλλήλων διέγγομεν, οὐκ ἂν ἐξόκαμεν πάροδον τοῖς διαβάλλουσι. Σὺ δὲ (87), εἰ δοκεῖ, τούτους μὲν ἴα χαίρειν· αὐτὸς δὲ παρακληθῇτι συγκάμνειν ἡμῖν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, καὶ συντυχεῖν μεθ' ἡμῶν τῷ καθ' ἡμῶν στρατευομένῳ. Εἰ γὰρ ὁφθῇς μόνον, ἐφέξεις αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν, καὶ τοὺς συγκροτούμενους ἐπὶ τῷ καταστρέψασθαι τὰ τῆς πατρίδος πράγματα διαλύσεις, γνῶριμον αὐτοῖς καταστήσας, ὅτι αὐτὸς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τοῦ καθ' ἡμᾶς συλλόγου κατάρχεις (88)· καὶ φράξεις πᾶν ἄδικον στόμα τῶν λαλούντων κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀνομίαν. Ἄν ταῦτα γένηται, αὐτὰ τὰ πράγματα δειξεί, τίς μὲν ὁ κατακολουθῶν σοι ἐπὶ τὰ καλὰ, τίς δὲ ὁ μετοκλάζων καὶ προδιδούς δειλίᾳ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Ἐὰν δὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας προδιδόμενα ἦ, ὀλίγος (89) μοι λόγος διὰ ῥημάτων πείθειν τοὺς τοσούτου με τιθεμένους ἄξιον, ὅσον ἂν τιμῶσινται ἄνθρωποι οὕτω ἑαυτοὺς μετρεῖν δεδιδαγμένοι. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἡ διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξις τῆς συχοφαντίας ἐλέγξει· διότι προσδοκῶμεν ὑπὲρ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας τάχα μὲν τι καὶ μεῖζον πείσεσθαι· εἰ δὲ μὴ, πάντως γε τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν

A si ille, qui nunc primum sese ad vitam Christianorum emergere proficitur, ac sibi honori alicui futurum putat, nobiscum conflictari, ea effingit quæ non audivit, et narrat quæ non intellexit; nihil mirum! Sed illud mirandum et ab opinione abhorrens, quod ejusmodi rerum auditores habet germanissimos mihi apud vos fratres; nec auditores modo, sed et discipulos, ut videtur. Quod si alioqui mirum esset, talem esse eum qui docet, meque eum esse cui maledicatur; certe temporum infelix status nihil nos ægre ferre docuit. Nam jamdudum majores his contumeliæ familiares nobis factæ sunt ob nostra peccata. Ego igitur, si necdum istius fratribus me de Deo sententiæ experimentum dedi, ne nunc quidem habeo quod respondeam. Quibus enim longum B tempus non persuasit, quomodo brevis epistola persuadeat? Sin illa satis sunt, nugæ existimentur quæ proficiscuntur a calumniatoribus. Sed tamen, si permiserimus effrenatis linguis et expertibus disciplinæ cordibus, de quibus voluerint loqui, auresque ad suscipiendum paratas habuerimus, non nos solum res aliorum secus accipiemus, sed nostras etiam alii.

2. His autem illud in causa est, quod pridem hortabar ne fieret, nunc autem defessus sileo, quod non una conveniamus. Nam si ex veteri pacto et pro debita nunc Ecclesiis a nobis cura, magnam anni partem simul traduceremus, aditum non dedissemus calumniantibus. Tu autem, si videtur, C his quidem vale dicito; ipse verò exorari te sine, ut nobiscum ad propositum certamen allabores, ac nobiscum occurras ei qui bellum nobis infert. Si enim tantum appareas, suppresses ipsius impetum, eosque, qui ad patriæ res evertendas conspirant, dissipabis, ubi ipsis notum feceris te, Dei gratia, cælus nostri ducem esse, ac omne os loquentium contra Deum iniquitatem obturabis. Hæc si fiant, res ipsa declarabit quis tui ad præclara facinora sectator, et quis claudicans ac veritatis doctrinæ ignavus proditor. Quod si res Ecclesiæ proditæ sunt, parum mihi curæ fuerit eos verbis convincere, qui tanti me faciunt, quanti facere possint qui nondum suo se modulo metiri didicerunt. Enimvero brevi, Deo largiente, ipsis operum D testimoniis calumniæ arguentur; siquidem expectamus pro veritatis doctrina forte etiam nos majus aliquid passuros; sin minus, saltem omnino ex ecclesiis et patria ejectum iri. 166 Sed, si nihil evenierit eorum quæ speramus, non procul abest Christi judicium. Quare si congressum ob ecclesias

(85) Τὸν διδάσκοντα. Editi addunt τοιοῦτους δὲ τοὺς ἀνεχομένους, si mirum esset tales esse eos qui hunc tolerant. Sed hæc desunt in antiquissimo codice Coislino, ac præterea pugnant cum Basilii sententia, qui paulo ante dixit mirum esse quod tales ille auditores haberet: delendæ ergo hæc voces visæ sunt. Paulo post editi μὴ πρὸς μηδὲν. Quinque mss. ut in textu. Mox legimus τὰ τούτων, articulo addito ex codicibus Mediceo, Coislino primo et Vaticano.

(86) Αἰρέσεως. Harl., Vat. et Clar. προαιρέσεως.

(87) Σὺ δέ. Ita Med., Reg. primus, Vat., Clarom. Editi Σὺ δέ. Paulo post editi παρόντα ἀγῶνα. Tres antiquissimi codices et Reg. primus ut in textu.

(88) Κατάρχεις. Ita Med., Harl. et Coisl. primus. Editi κατάρχεις.

(89) Ὀλίγος. Coisl. primus οὐδεὶς. Paulo post editi τοσούτου τε. Sed multo melius in edit. Hagan. et tribus vetustissimis codicibus et Clarom., quos secuti sumus. Ibidem editi τιμῶσινται. Tres supra dicti codices ut in textu.

expescis, paratus sum, quocunque advocaveris, a
accurrere; sin autem, ut calumnias diluam, de his
respondere nunc mihi non vacat.

τὰς ἐκκλησίας ἐπισήτεις, ἑτοιμος συνδραμεῖν ὅπουπερ ἂν προκαλῇ (90)· εἰ δὲ, ἵνα τὰς συκοφαντίας
διαλύσω, οὐ σχολή μοι νῦν ἀποκρίνασθαι περὶ τούτων.

EPISTOLA LXXII.

Hesychium rogat Basilium, ut sibi in placando Callisthene operam naret.

Hesychio

Novi et amorem in me tuum, et rerum optimarum
studium. Quare cum mihi placandus sit desidera-
tissimus filius Callisthenes, existimaui, si te socium
caperem sollicitudinis, facilius me perfecturum
quod cupio. Succenset ille vir disertissimo Eusto-
chio, nec immerito succenset. Servorum ipsius in
se audaciam ac furorem incusat. Hunc rogamus
exorari se sinat, ut eo timore contentus, quem et
temerariis illis et eorum verberibus incussit, contentio-
nem, venia data, dissolvat. Nam hoc pacto utrum-
que consequetur, et honestam speciem apud homi-
nes, et laudem apud Deum, si modo terrori velit
patientiam admiscere. Tu igitur, si qua tibi cum
illo viro intercedit amicitia ac familiaritas, ab eo
id beneficii postula: et quos noris in civitate ido-
neos ad eum docendum, socios adhibe sollicitudi-
nis, dicens eis rem mihi gratissimam fore. Quin et
diaconum sic dimitte, ut quarum rerum causa
missus est, his perfectis redeat. Nam pudet me
homines, qui ad me confugiunt, nihil juvare
posse.

EPISTOLA LXXIII.

*Laudat Callisthenem Basilium quod Eustochii servis iratus rei arbitrium sibi permiserit. Pelenti ut in locum, ubi injuriam
fecerant, abducantur, demonstrat multis inde consequi incommoda. Concedit ut Sasina usque assistant; vel potius rogat
ut sibi vindicta permittatur; ac si juraverit Callisthenes traditurum se eos ad pœnam secundum leges, contentus sit
pœna quam Ecclesiæ leges imponunt, et militem, quem miserat, cito revocet.*

Callistheni.

1. Gratias egi Deo lectis tuæ gravitatis litteris.
primum, quod hominis honorem libenter mihi ha-
bentis veniret ad me salutatio; siquidem virorum
præstantissimorum colloquium plurimi facio; alte-
rum voluptati fuit, recordationem bonam consecut.
Signum autem recordationis litteræ, quas ubi ac-
cepi, ac earum sensum intellexi, miratus sum

* Alias CCCLI. Scripta circa an. 371.

** Alias CCCLXXXVIII. Scripta circa an. 371.

(90) Προκαλῇ. Ita Coisl. primus et Med. cum alio.
Editi προκαλῇ. Paulo post Coisl. primus ἀποκρί-
νεσθαι.

(91) Τὴν πρὸς ἡμᾶς. Ita Coisl. primus et Med.
Editi τὴν περὶ ἡμᾶς.

(92) Παρακληθῆναι, ἀρκεσθῆναι. Med. et Coisl.
primus ἀρκεσθῆναι παρακληθέντα. Statim mss. αὐ-
τούς τε, vocula aberat ab editis.

(93) Ὑπάρξει. Harlaeanus codex cum recentio-
ribus aliis quatuor ὑπάρχει. Paulo post duo mss.
τὸ μακρόθυμον ἀναδείξει.

(94) Εἰ τίς σοι. Ultima vocula ex mss. quinque
addita.

(95) Πράξαντα. Editi addunt τι, quod deest in

EPISTOLAI OB.

Ἡσυχίῳ.

Οὐδὲ σου καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς (91) ἀγάπην, καὶ τὴν
περὶ τὰ καλὰ σπουδὴν. Διόπερ χρῆζων δυσωπῆσαι
τὸν ποθεινότατον υἱὸν Καλλισθένην, ἡγητάμην, εἰ
κοινωνόν σε λάβοιμι τῆς φροντίδος, ὅξον κατορθώ-
σιν τὸ σπουδαζόμενον. Λελύπηται ὁ ἀνὴρ κατὰ τοῦ
λογιωτάτου Εὐστοχίου· καὶ λελύπηται δικαίαν λύ-
πην. Ἐγκαλεῖ αὐτοῦ τοῖς οἰκέταις θράσος κατ' αὐ-
τοῦ καὶ ἀπόνοιαν. Τοῦτον ἀξιοῦμεν παρακληθῆναι,
ἀρκασθέντα (92) τῷ φόβῳ, ἐν ἐφόδῳ αὐτοῦς τε
τοὺς θρασυνομένους καὶ τοὺς τούτων διασπόμενους, κατα-
λύσαι τὴν φιλονεικίαν, δόντα τὴν χάριν. Οὕτω γὰρ
ἀμφοτέρω ὑπάρξει (93)· καὶ τὸ παρὰ ἀνθρώποις σε-
μνὸν, καὶ τὸ παρὰ Θεῷ εὐδόκιμον, ἐν τῷ φόβῳ θε-
λήσῃ τὸ μακρόθυμον ἀναμίξει. Αὐτὸς τε οὖν, εἰ
τίς σοι (94) προὔπαρχει φίλια πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ
συνήθεια, αἰτήσον παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν ταύτην·
καὶ οὕς ἐν γυνῇ ἐν τῇ πόλει δυναμένους αὐτὸν δυσ-
ωπῆσαι, κοινωνοὺς λάβε τῆς φροντίδος, εἰπὼν αὐ-
τοῖς, ὅτι τὸ γινόμενον ἐμοὶ μάλιστα κεχαρισμένον
ἔσται. Καὶ ἀπόπειμψαι τὸν συνδιάκονον πράξαντα (95)
ὣν ἔνιεν ἀπεστάλη. Αἰσχύνομαι γὰρ, καταφυγόν-
των πρὸς με τῶν ἀνθρώπων, μὴ δυνηθῆναι αὐτοῖς
γενέσθαι τι χρήσιμον (96).

EPISTOLAI OB.

Καλλισθένει.

Ἡχαρίστησα τῷ Θεῷ (97) τοῖς γράμμασιν ἐν-
τυχὼν τῆς εὐγενείας σου· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀνδρὸς
τιμῆν ἡμᾶς προαιρουμένου ἀφίκετό μοι προστηγορία·
καὶ γὰρ πολλοῦ μὲν ἀξίαν τίθεμεθα τῶν ἀρίστων ἀν-
δρῶν τὴν συντυχίαν· δεύτερον δὲ εἰς εὐφροσύνην,
τὸ μνήμης ἀγαθῆς τυγχάνειν. Σύμβολον δὲ μνήμης
γράμματα, ὅπερ ἐπειδὴ ἐδεξάμην, καὶ κατέμαθον
Harl., Clarom., Paris., Reg. secundo et Coisl. se-
cundo.

(96) Χρήσιμον. Quod non possim esse aliquid
utile; si verbum verbo reddatur. Utitur Basilium
hac loquendi ratione in epist. 74, n. 3: Ἡ γὰρ
γενήσῃ τι ὄφελος τοῖς κοινοῖς. Vel enim eris aliqua
utilitas communibus rebus. Et n. 1: οὐχ ὥς τι ὄφε-
λος ἐσόμενος τοῖς πράγματι. Librarii, cum minus
essent in stylo Basilii perspicendo versati, posue-
runt hoc loco γενέσθαι τι χρήσιμος, quæ scriptura
reperitur in tribus recentioribus mss.

(97) Τῷ Θεῷ. Editi addunt τῷ ἁγίῳ, sed hæc de-
sunt in omnibus mss. quos quidem vidimus. Paulo
post plures mss. πολλοῦ μοι ἀξίαν τίθεμαι. Coisl.
primus πολλοῦ ἀξίαν.

τῶν ἐν αὐτοῖς ἔχον, ἐθαύμασα ὅπως τῷ ὄντι κατὰ Ἀ τὴν πάντων ὑπολήψιν, πατρικὴν ἀπένειμε (98) τὴν αἰδῶ. Τὸ γὰρ φλεγμίνοντα καὶ ὠργισμένον, καὶ ὀρμήσαντα πρὸς τὴν τῶν λελυπηκότων ἄμυναν, παρὰ λῦσαι μὲν τὸ πολὺ τῆς σφοδρότητος, ἡμᾶς δὲ τοῦ πράγματος κυρίους ποιήσασθαι, ἔδωκεν ἡμῖν εὐφρανθῆναι ὡς ἐπὶ τέκνῳ πνευματικῷ. Ἀντὶ οὖν τούτων τί ἄλλο λειπομένον ἐστὶν ἢ εὐχεσθαι σοι τὰ ἀγαθὰ; φίλοις μὲν σε φίλοισιν εἶναι, ἐχθροῖς δὲ φοβερὸν, πᾶσι δὲ ὁμοίως αἰδέσιμον, ἵνα καὶ οἱ τῶν προστηκόντων τι ἐλλειποῦντες, αἰσθησιν λαθόντες τῆς ἐν σοὶ πραότητος, ἐαυτῶν καθάψωνται, ὅτι εἰς τοιοῦτόν (99) σε ὄντα ἐξήμαρτον.

2. Ἐπειδὴ οὖν (1) προσέταξας τοὺς οἰκέτας ἐπὶ τὴν εἶπον ἐν ᾧ τὴν ἀταξίαν ἐπιδείξαντο διαχθῆναι, ἀξιῶ εἰν σκοπὸν μαθεῖν, καὶ ὃν ἐπιζητεῖ τοῦτο ἡ χρηστότης σου. Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς παρέστη, καὶ αὐτὸς εἰσπράξῃ (2) τῶν τετολιμημένων τὴν δίκην, παρέσσονται μὲν οἱ παῖδες· τί γὰρ ἄλλο δεῖ γενέσθαι, εἰ τοῦτό σοι κέχρηται; πλὴν ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν ποῖαν ἐτι χάριν εἰληφότες ἐτόμεθα, ἐάν περ μὴ ἐξαρχέσωμεν (3) ἐξελεῖσθαι τοὺς παῖδας τῆς τιμωρίας. Εἰ δὲ αὐτὸν σε ἡ ἐπὶ τῆς λεωφόρου ἀσχολία καθέξει, τίς ὁ ὑποδεχόμενος ἐκεῖ τοὺς ἀνθρώπους; τίς δὲ ὁ μέλλων αὐτοὺς ἀντὶ σοῦ ἀμύνεσθαι; Ἀλλ' εἰ δοκεῖ σοι ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς ἑβὴν, καὶ τοῦτο πάντως κέχρηται· μέχρι Σκιῶν κέλευσον γενέσθαι αὐτῶν τὴν παράστασιν, καὶ αὐτοῦ δεῖξον σεαυτοῦ τὸ πρῶτον τοῦ ἡθους καὶ μεγαλόθυμον. Λαβὼν γὰρ ὑποχειρίους τοὺς παροξύνοντας, καὶ ἐν τούτῳ τὸ εὐκαταφρόνητον τῆς σεαυτοῦ (4) ἀξίας ἐπιδείξιμενος, ἄρας αὐτοὺς ἀδελφεῖς, ὡς ἐν τοῖς προτέροις γράμμασι παρεκαλέσμεν, οἷς ποιεῖς ἀντιδοσὶν ἐκδεχόμενος.

3. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ὡς οὕτως ὀφειλοντος τελεσθῆναι τοῦ πράγματος, ἀλλὰ συναντιδοῦς τῇ ὀρμῇ σου, καὶ φοβούμενος μὴ τι ὑπολείπεται ἀπειπτον τοῦ θυμοῦ, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν φλεγμινόντων ὀφθαλμῶν καὶ τὰ ἀπαλώτατα τῶν βοηθημάτων ὀδυνῆρά φαίνεται, οὕτω καὶ νῦν ὁ ἡμέτερος λόγος ἐξαχρίανη σε μᾶλλον ἢ καταστειλῇ. Ἐπεὶ τὸ εὐπρεπέστατον ἦν, καὶ σὲ μέγιστον κόσμον ἐνεγκεῖν δυνάμενον, καὶ ἐμοὶ ἀρχοῦν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἡλικιώτας εἰς σιμυολόγημα, τὸ ἡμῖν ἐπιτραπῆναι τὴν ἐκδίκησιν. Πάντως δὲ εἰ καὶ ὁμώμοσται σοι δοῦναι αὐτοὺς εἰς τιμωρίαν κατὰ τοὺς νόμους, οὔτε ἡ παρ' ἡμῶν ἐπιτίμησις ἐλάττω ἐστὶν εἰς ἐκδίκησιν, οὔτε ὁ θεῖος νόμος ἀτιμότερος τῶν ἐμπολιτευομένων τῷ βίῳ νομίμων. Ἀλλ' ἦν δυνατὸν αὐτοὺς, ἐνταῦθα ἐπιστραφέντας τοῖς ἡμετέροις νομίμοις, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς τὴν ἀπίδα ἔχεις (5) τῆς σωτηρίας, καὶ σὲ τῆς ἐπὶ τῷ

quomodo vere, ut omnium erat opinio, paternam mihi reverentiam exhibuerint. Quod enim æstuans **167** et iratus et ad ulciscendos molestiæ auctores paratus, multum remisisti de impetu, nosque rei dominos fecisti; id mihi locum dedit in te tanquam in filio spirituali lætandi. Pro his igitur quid aliud superest, nisi ut tibi bona precemur? ut amicis quidem sis gratissimus, inimicis vero formidandus, et omnibus pariter reverendus, ut et qui aliqua in re officio suo defuerint, cognita tua lenitate culpent se ipsi, quod in te virum talem deliquerint.

2. Sed quia jussisti famulos in locum, ubi turbam ac tumultum excitarunt, abduci, scire velim quid tuæ bonitati id requirenti propositum sit. Si enim aderis ipse, et facinoris pœnas ipse repetes, aderunt pueri: quid enim aliud faciendum, si id tibi statutum est? Sed nescio ego quid jam beneficii accepero, si pueros ex supplicio erucere non valeam. Quod si te negotia per viam detinuerint, quis homines illic suscipiet? quis pro te illos ulciscetur? Quod si videtur ut tibi in conspectum prodeant, idque omnino statutum, jube Sasimos usque sistantur, ac ibi ostende lenitatem morum tuorum et magnanimitatem. Postquam enim in potestatem acceperis eos qui offenderunt, et hoc pacto demonstraveris non contemptui habendam esse tuam dignitatem, illæsos dimitte, quemadmodum prioribus litteris rogavimus, gratiam a nobis **C** iniens, et a Deo facti mercedem expectans. ἡμῖν μὲν διδοῦς τὴν χάριν, παρὰ δὲ Θεοῦ τὴν ἐγ'

3. Hac autem dico, non quod res ita perfici debeat, sed cedens commotioni tuæ, ac metuens, ne quid iracundiæ minus coctum resideat, et quemadmodum oculis inflammatis vel mollissima medicamenta dolorem ferunt, ita et nunc oratio mea accendat te magis quam compescat. Illud enim maxime decorum foret, ac tibi maximum ornamentum asferre posset, mihi que non parvam apud amicos et æquales meos gloriæ materiam, si vindicta mihi permitteretur. Omnino autem etiam si juraveris traditurum te eos ad supplicium **D** secundum leges; neque animadversio nostra minor est ad vindictam, neque divina lex ignobilior observatis in sæculo legibus. Sed fieri poterat, ut hic ex legibus nostris, in quibus et ipse spem salutis positam habes, puniti, et te jurisjurandi necessitate solverent, et ipsi parem peccatis pœnam

(98) Ἀπένειμε. Editi ἡμῖν απεναιμεις. Tres mss. reverentiores ἀπένειμεις. Harl., Coisl. primus et Med. ut in textu, nisi quod in variis Medicæi lectionibus non observata fuit secundæ vocis varietas.

(99) Τοιοῦτον. Sic mss. sex. Editi τοσοῦτον.

(1) Ἐπειδὴ οὖν. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi Ἐπειδὴ δὲ.

(2) Εἰσπράξῃ. Ita mss. sex. Editi εἰσπράξεις.

(3) Ἐξαρχέσωμεν. Ita mss. septem. Editi ἐξαρχ-

σέσωμεν. Non multo post editi ἀμύνεσθαι. Octo mss. ut in textu.

(4) Τῆς σεαυτοῦ. Ita mss. octo. Editi τῆς σῆς. Aliquanto infra editi συνδιδούς. Mss. sex ut in textu. Mox edit. ὑπολείπεται. Harl. et Med. cum tribus aliis ὑπολείπεται.

(5) Ἐχεις. Ita veteres libri summo consensu Male in editis ἔχεις. Paulo post editi καὶ αὐτοῖς. Harl. et Coisl. primus et alii nonnulli ut in textu.

explerent. Sed rursus epistolam longius produco. Nam dum hæc tibi persuadere vehementer studeo, nihil eorum quæ in mentem veniunt, præseribere possum; veritus scilicet ne ideo irrita sit mea precatio, quod aliquid in docendo prætermiserim. At enim, clementissime ac germane Ecclesiæ filii, confirma spes meas, quas in te nunc positas habeo, et consentientia **168** omnium de tua animi moderatione et lenitate testimonia; ac militi scribe ut a nobis cito discedat. Is enim hactenus nihil odii aut contumeliæ omisit: quippe cum malit te molestia non afficere, quam omnes nos familiares ac amicos habere.

EPISTOLA LXXIV.

Basilii matorum patriæ descriptione Martinianum adducere conatur, ut imperatorem adent, et quantia ex divisione Cappadociæ consequantur incommoda demonstret, vel saltem scribendo opem ferat in tanta calumnia.

Martiniano

1. Quanti me arbitraris, quanti æstimaturum, ut in unum aliquando inter nos veniamus, tecumque diutius verser, adeo ut omnibus bonis quibus ornatus es, perfruar? Si enim plurimum valet ad eruditionis testimonium, multorum hominum vidisse urbes, et mores nosse; id existimo brevi tempore tuum congressum præstare. Quid enim refert utrum multos sigillatim videas, an unum qui omnium simul experientiam adeptus sit? Imo vero maxime præstare dixerim, quæcunque rerum optimarum cognitionem sine labore conciliant, et puram ab omni vitii permistione scientiam virtutis colligunt. Enimvero sive facinus præclarissimum, sive sententia memoratu digna, sive virorum alios superantium instituta, omnia in animi tui thesauro reconduntur. Quare non annum tantum, sicut Alcinous Ulyssem, sed per totam vitam meam audire te exoptarim, eamque longam hac de causa fieri, quamvis mihi gravis sit et molesta. Sed quid ego nunc scribo, cum adesse oporteret? Quia me afflictata patria festinanter ad se vocat. Qualia autem patitur, non ignoras, vir optime. Eam enim, veluti Pentheum, vere Mænades quidam, demones, discerpere: siquidem eam secant atque resecant, vulnera, imperitorum medicorum more, per inscientiam suam reddentes graviora. Itaque, cum laboret dissecta, reliquum est ut ei tanquam ægrotanti medeamur. Scripserunt igitur ac nos urgent cives, atque

δρῶν ἀνάγκης ἐλευθερῶσαι, καὶ αὐτοὺς σύμμετρον τοῖς ἡμαρτημένοις ἐκπληρῶσαι τὴν δίκην. Ἀλλὰ πάλιν μακρὰν ποιῶ τὴν ἐπιστολήν. Ὑπὸ γὰρ τοῦ σφόδρα σπουδάζειν πιθανὸς σοι γενέσθαι, οὐδὲν τῶν εἰς διάνοιαν ἐρχομένων ἀποσιωπῆσαι ἀνέχομαι· φοβούμενος μὴ παρὰ τοῦτο ἀπρακτὸς μοι ἡ αἰτισις γένηται, ἑλλειπῶς μου τὴν διδασκαλίαν ποιησαμένου. Ἀλλ', ὡ τιμιώτατον (6) καὶ γνήσιον θρέμμα τῆς Ἐκκλησίας, βεβαίωσον καὶ ἐμοὶ τῆς ἐλπίδας, ὅς ἔχω νῦν ἐπὶ σοί, καὶ τῆς πάντων συμφώνως περὶ τῆς σῆς ἐμμελείας καὶ πραδότητος μαρτυρίας, καὶ ἐπιστείλον τῷ στρατιώτῃ ἀπαλλαγῆναι τῶν ἐν τάχει, ὅς νῦν γε οὐδὲν ἐπαχθείας, οὐδὲ ὕβρεως ἐλλείλει, μᾶλλον αἰρούμενός σε μὴ λυπῆσαι ἢ πάντας ἡμᾶς οἰκτιροῦς ἔχειν καὶ φίλους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΛ΄.

B

Μαρτινιανῷ.

1. Ἐπὶ τί οἶσι, πόσου ποτ' ἂν τιμῆσθαι τὸ εἰς ταυτὸν ποτ' ἡμῶς ἀλλήλοις ἐλθεῖν, καὶ ἐπὶ πλείον σοι συγγενέσθαι, ὥστε πάντων ἀπολαῦσαι τῶν ἐν σοὶ καλῶν; Καὶ γὰρ εἰ μέγα πρὸς μαρτυρίαν παιδείας τὸ πολλῶν ἀνθρώπων ἰδεῖν ἄσπετα, καὶ νῦν γινῶναι· τοῦτο οἶμαι δι' ὀλίγου χαρίζεσθαι τὴν σὴν ὁμιλίαν. Τί γὰρ διαφέρει πολλὸς ἰδεῖν κατὰ μέρος, ἢ ἓνα τὸν πάντων (7) ὁμοῦ τὴν πείραν ἀναδείξασθαι; Μᾶλλον δὲ ἐγὼ καὶ πλείστον ἂν ἔχειν εἴποιμι τὸ διάφορον, ὅσα ἀταλαίπωρον τὴν γινώσιν τῶν καλῶν προσεῖ, καὶ καθάραν τῆς πρὸς τὸ χεῖρον ἐπιμειξίας συνάγει τὴν ιστορίαν τῆς ἀρετῆς. Εἴτε γὰρ πρῶξις ἀρίστη, εἴτε λόγος μνήμης ἄξιος, εἴτε πολιτεία (8) ἀνδρῶν ὑπερπεφυκῶτων τοὺς ἄλλους· πάντα τῷ σὺ ταμίῳ τῆς ψυχῆς ἐναπόκειται. Ὅτι οὐκ εἰς ἐνιαυτὸν μόνον, ὡς ὁ Ἀλκίνοος (9) τοῦ Ὀδυσσεως, ἀλλ' εἰς πάντα μου τὸν βίον εὐξαίμην ἂν σου ἀκούειν, καὶ μακρὸν ἂν μοι γενέσθαι τοῦτου γε ἔνεκα τοῦτον, καὶ ταῦτα εὐσκόπως πρὸς αὐτὸν διαχείμενος. Τί δὲ ποτ' οὖν ἐπιστέλλω νῦν, παρῆναι δέον; Ὅτι με (10) κάμνουσα ἡ πατρίς ἐπείγει πρὸς ταυτήν. Οἷα γὰρ πέπονθεν, οὐκ ἀγνοεῖς, ὡ ἄριστε· ὅτι Πανθῶς τρέπον Μαινάδες ὄντως τινὲς, δαίμονες (11), αὐτὴν διεσπάσαντο. Διαιροῦσι γὰρ αὐτὴν καὶ ἐπιδιαροῦσιν· ὥσπερ οἱ κακοὶ τῶν ἰατρῶν, χαλεπώτερα τὰ ἔλκη ποιοῦντες τῇ παρ' αὐτῶν ἀπειρίᾳ. Ἐπεὶ οὖν χέκτης κατατεμνομένη, λείπεται αὐτὴν θεραπεύειν, ὡς ἀβρῶσπουσαν. Ἐπέστειλαν οὖν ἐπιγόντες ἡμᾶς οἱ πολῖται· καὶ ἀνάγκη ἀπαντᾶν, οὐχ ὡς τι ὄφελος

Alias CCCLXXIX. Scripta anno 371.

(6) Τιμιώτατον. Tres mss. recentiores τιμιώτατε. Paulo post duo mss. πάντων συμφώνως.

(7) Τὸν πάντων. Sic Coisl. primus et Reg. secundus: editi τῶν πάντων. Paulo post ejusdem Coisl. liniani codicis ope emendavimus quod prave in editis legebatur ὅσω ἀταλαίπωρον.

(8) Πολιτεία. Coisl. primus πολιτεία. Paulo post solem codice nixi et Harl. et Med., mutavimus quod erat in editis πάντα σου τῷ.

(9) Ἀλκίνοος. Ita Harl. cum duobus aliis: editi Ἀλκίνοος. Paulo post editi εὐχαίμην πρὸς αὐτόν.

Coisl. primus cum aliis nonnullis ut in textu. Sic etiam Harl. prima manu.

(10) Ὅτι με. Sic mss. Male in editione 1 Paris. ὅτι μὴ. Tres antiquissimi codices Med. et Coisl. habent ὅτι καμέ.

(11) Δαίμονες. Quamvis hanc vocem habeant omnes veteres libri, videtur tamen e margine in contextum irrepisse. Erit enim multo præclarior Basilii sententia, si homines quidam, vere Mænades, patriam discerpisse dicantur. Hanc autem observationem debet doctissimo Antonio Mariae Salvini, qui codicem Medicæum erudita sua manu contulit.

ἐπομένους τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς ἀπολεί-
ψιως μέμψιν ἐκκλίνοντας. Οἶσθα γάρ, ὡς εὐχολοί-
μην ἐλπίζει οἱ ἀμνηχανοῦντες, εὐχολοὶ δὲ πού καὶ
καταμέμψασθαι, ἐπὶ τὸ παρεθὲν ἀεὶ τρέποντες τὰς
αἰτίας.

2. Καίτοι ἔγωγε καὶ αὐτοῦ τούτου ενεκεν ἐδεόμην
σοὶ συνελθεῖν, καὶ δοῦναι γνώμην· μᾶλλον δὲ παρα-
καλέσθαι ἐνθυμηθῆναι τι νεανικὴν καὶ πρέπον τῷ
σεαυτοῦ φρονήματι, καὶ εἰς γόνυ κλιθεῖσθαι τὴν πα-
τρίδα τῶν μὴ περιδεῖν, ἀλλὰ καταλαβόντα τὸ στρα-
τόπεδον, εἰπεῖν μετὰ παρρησίας τῆς σῆς μήτοι νο-
μίζεις αὐτοὺς δύο κεκτηθῆναι ἀντὶ μιᾶς ἐπαρχίας. Οὐ
γὰρ ἐξ ἄλλης τινὸς οἰκουμένης ἐπεισέγαγον τὴν
ἐτέραν· ἀλλὰ παραπλήσιόν τι πεποιθήκασιν, ὥσπερ
ἀνελ τις (12) ἵππον ἢ βοῦν κεκτημένος, εἰτα διχῇ δι-
ελών, δύο νομίζοι ἔχειν ἐνδὲς ἄντι· οὕτε γὰρ δύο
ἐποίησε, καὶ τὸν ἓνα διέφθειρεν· εἰπεῖν δὲ καὶ τοῖς
παραδυναστεύουσιν, μὴ τοῦτον αὔξειν τὸν τρόπον τὴν
βασιλείαν, οὐ γὰρ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν δύναμιν, ἀλλ'
ἐν τοῖς πράγμασιν· ἐπεὶ νῦν γε ἡγοῦμεθα τοὺς μὲν
ἀγνοῖα τῆς ἀληθείας ἴσως, τοὺς δὲ τῷ μὴ βούλεισθαι
λυπεῖν τοὺς ῥήματι, τοὺς δὲ καὶ οὐ μέλον αὐτοῖς,
περιουρῆν τὰ γινόμενα. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν αὐτὸν
ἐλθεῖν πρὸς βασιλέα, τοῦτο κράτιστον μὲν τοῖς πρά-
γμασι, πρέπον δὲ σοὶ τῇ καλῇ (13) τοῦ βίου προαι-
ρήσει. Εἰ δὲ βαρὺ ἄλλως καὶ διὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους,
καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, ὡς αὐτῆς ἔρηξ, σύντροφον ἔχου-
σαν ἐν αὐτῇ τὸν ὄκνον· ἀλλὰ τό γε (14) ἐπιστεῖλαι
πόνος οὐδεὶς. Ὡστε, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοή-
θειαν χαριζόμενος τῇ πατρίδι, πρῶτον μὲν σεαυτῷ
συνειδήσεις, μηδὲν τῶν εἰς δύναμιν ἔχόντων ἐλλειπο-
πότε· ἔπειτα μέντοι καὶ τοῖς κἀμνουσιν, αὐτῷ τῷ
φείνεσθαι συναλγῶν, ἀρκοῦσαν δόσεις παραμυθίαν.
Ἄλλ' εἴθε γὰρ ἦν οἶδόν τε, αὐτὸν ἐπιστάνα τὰς
πράγμασιν, ὅφει λαθεῖν αὐτὰ τὰ σκυθρωπά. Οὕτω
γὰρ ἂν ἴσως, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐναργείας τῶν ὀρωμέ-
νων συγκινηθεὶς, ἀφῆκας τινα φωνὴν πρέπουσαν καὶ
τῇ σῇ μεγαλονοίᾳ, καὶ τῇ κατηρεῖα τῆς πόλεως. Σὺ
δὲ ἀλλ' ἡμῖν διηγούμενοις μὴ ἀπιστήσης· ἢ ὅτι Σι-
μωνίδου ὄντως, ἢ τινος τοιούτου μελοποιοῦ ἐδεόμεθα,
ἐναργῶς εἰδότες ἐπιστενάζειν τοῖς πάθεσι. Καίτοι
τί λέγω Σιμωνίδην; δέον Αἰσχύλον εἰπεῖν, ἢ εἰ δὴ τις
ἕτερος, παραπλησίως ἐκείνῳ συμφορὰς μέγεθος ἐναρ-
γῶς διαθέμενος, μεγαλοφώνως ὠδύρζτο.

.. Σύλλογοι μὲν γὰρ ἐκείνοι, καὶ λόγοι, αἱ κατ'
ἀγορὰν συντυχίαι τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν, καὶ ὅσα
πρότερον ἐποίει τὴν ἡμετέραν ὀνομαστήν πόλιν (15)
ἡμᾶς ἐπιλελοίπασιν· ὥστε τῶν περὶ παιδείαν καὶ
λόγους ἦττον ἂν φανεῖη νῦν τις ἐμβαλὼν τῇ ἀγορᾷ
ἢ Ἀθῆναις πρότερον οἱ ἀτιμίαν κατεγνωσμένοι, ἢ
τὰς χεῖρας ὄντες μὴ καθαροί. Ἀντιστῆνται δὲ τούτοις

(12) Ἀνελ τις. Deest secunda vocula in multis
codicibus, in quibus etiam paulo post legitur διέχα.

(13) Τῇ καλῇ. Ita Gaisst. primus, Med., Harl., Cla-
rom. Editi τῇ ὀλῃ. Paulo post editi καὶ βαρὺ, sed
deest conjunctio in iussu.

(14) Τό γε... χαριζόμενος. Ita vetustissimi tres

A accedere necesse est, non quod rebus aliquid al-
laturi simus auxilii, sed ut derelictionis expro-
bationem effugiamus. Nosti enim proclives esse
ad sperandum qui in angustiis sunt, proclives et
ad conquerendum, semper in id quod prætermis-
sum est, culpam conferentes.

2. Equidem et ejus rei gratia convenire te de-
bebam, ac consilium dare; vel potius obsecrara
ut strenuum quiddam ac prudentia tua dignum
excogites, nec patriam nostram in genua pro-
lapsam despicias: sed in aulam proficiscens ac
libertate tua utens denunties eis, ne sibi videan-
tur duas ex una possidere provincias: neque enim
ex alia quadam terra alteram harum 169 inducere:
sed idem fere egerunt, ac si quis equum aut bo-
vem possidens, deinde duas in partes dividens,
duos pro uno habere sibi videatur; non enim ef-
fecit duos, sed unum e medio sustulit; ac demon-
stres etiam iis qui plurimum possunt, imperium
non hoc pacto adaugeri, neque enim robur in
numero, sed in ipsis rebus positum esse: siquidem
nunc arbitramur alios quidem fortasse veritatis
ignorantia, alios vero eo quod nolint verbis mo-
lesti esse, alios parvipendentes, ea quæ sunt ne-
gligere. Si igitur imperatorem ipsum adire pos-
ses, id et rebus commodissimum foret et præclaro
vitæ tuæ instituto decorum. Sin autem hoc alio-
qui grave est tum ob anni tempestatem, tum ob
ætatem quæ, uti tu ipse dicis, comitem habet pi-
gritiam; at saltem scribendi nullus labor. Quam-
obrem, si litterarum præsidium patriæ impertias,
primum quidem conscius tibi metipsi eris, nihil
quod in tua potestate situm esset, a te fuisse omis-
sum; deinde afflictis etiam, ipsa commiserationis
specie, satis magnum afferes solatium. Sed uti-
nam fieri posset, ut interesses ipsis rebus, ac oculis
tuis mæstitiam videres. Sic enim forte ex rerum
conspectu evidentia commotus, vocem ali-
quam et animi tui magnitudine et civitatis affli-
ctione dignam emitteres. Sed tamen narrantibus
nobis fidem ne deroges. Revera Simonide, aut
aliquo simili poeta indigeremus, evidenter scienti
calamitates lugere. Sed quid dico Simonidem?
Æschylum dicere oportuit, aut si quis alius ei
D similis, calamitatis magnitudinem clare exponens,
voce alta lamentatus est.

3. Nam cætus illi, sermonesque et eruditorum
virosum in foro colloquia, ac quæcunque civitati
nostræ antea nomen et famam pepererant, nos
deseruere. Quare eruditorum et eloquentium ho-
minum rarius nunc quisquam ad forum accedere
deprehendatur, quam olim Athenis infamiae notis
inustis, aut manibus non puris. Introducta est au-

mss. et paulo post iidem habent ἐλλειποπότε. Edit.
τότε... χαρισάμενος et ἐκλελοιπότε. Ibidem ἔχόντων
deest in Bigot. et Reg. primo, nec necessarium est.

(15) Πόλιν. Ita mss. Editi πάλας, iidem editi
paulo post habent ἐμβαλὼν et ἀτιμίαις. Mss. ut in
textu.

tem horum loco Scytharum quorundam aut Masagetarum inscilla. Una autem vox est exactorum, et eorum a quibus exigitur, quique flagellis caeduntur. Porticus utrinque lugubre quiddam personantes, velut propriam videntur vocem edere, de his quæ sunt ingementes. Occlusa autem gymnasia et noctes non illustratas non sinit aliquo nos in numero habere ipsa de vita sollicitudo. Non enim leve periculum est, ne amotis optimatibus, velut fulcris corruentibus, simul evertantur omnia. Equis autem sermo exprimendis nostris malis par fuerit? Alii abierunt fugientes, pars senatus nostri, non ignobilior, perpetuum exsilium Podando præferentes. Cum autem Podandum dico, Ceadem me Laconicum dicere putas; aut sicubi naturale barathrum vidisti; quæ loca nonnulli Charonia, nomine sua sponte occurrenti, appellaverunt, **170** exitiosam auram exhalantia. Ejusmodi loco persimile existima Podandi malum. Ex tribus igitur partibus, alii cum uxoribus ac focis fugiunt, alii abducuntur ut captivi, maxima pars optimatum civitatis, miserandum amicis spectaculum, inimicorum vota explentes; si quis tamen omnino exstitit, qui nobis tantum mali imprecaretur. Tertia jam relicta pars est. Hi autem amicorum ac familiarium non ferentes secessum, simulque infirmiores quam ut rebus necessariis provideant, vitam ipsam oderunt. Hæc hortamur ut nota omnibus facias, tua ipsius voce ac justa dicendi libertate, quam tibi vita conciliat; clare illud prædicens, nisi cito consilium mutent, non habituros in quibus humanitatem ostendant. Vel enim aliquid auxilii laturus es communibus rebus, vel saltem idem factururus, quod Solon, qui, cum cives derelictos defendere non posset, arce jam occupata, armatus ante fores sedebat, hoc ipso habitu declarans, se his quæ fiebant non assentiri. Hoc autem pro certo scio, etiam si quis nunc sententiam tuam non probet, paulo post

A Σκυθῶν τινῶν ἢ Μασσαγετῶν ἀμουσία· μία δὲ φωνὴ ἀπαιτούντων, καὶ ἀπαιτούμενων, καὶ ξαινομένων ταῖς μάστιξι. Στοὰ δ' ἐκατέρωθεν σκυθρωπὸν ἐπηγοῦσαι (16), οἷον οἰκείαν δοκοῦσιν ἀφίεσθαι φωνὴν τοῖς γινομένοις ἐπιστενάζουσαι. Γυμνάσια δὲ κεκλεισμένα καὶ νύκτας ἀλαμπεῖς οὐκ ἐξ ἡμῶν οὐδὲν λογιζέσθαι ἢ περὶ τοῦ ζῆν (17) ἀγωνία. Κίνδυνος γὰρ οὐχ ὁ τυχόν, τῶν κρατούντων ὑφαιρειθέντων. ὥσπερ ἐρείσμασι πεσοῦσι, συγκατενεχθῆναι τὰ πάντα. Καὶ τίς ἂν λόγος τῶν κακῶν τῶν ἡμετέρων ἐφίκοιτο; Οἱ μὲν οἷονται φεύγοντες, μέρος τῆς βουλῆς ἡμῶν, οὐ τὸ φαυλότατον, τὴν ἀειφυγίαν Ποδανδοῦ προτιμήσαντες. Ὅταν δὲ Ποδανδὸν εἶπω, τὸν Καάδαν με οἷον λέγειν τὸν Λακωνικὸν (18), ἢ εἰ που τῆς οἰκουμένης εἶδες βάραθρον αὐτοφυῆς, ἃ δὴ καὶ Χαρώνειά τισι προσαγορεύειν αὐτομάτως ἐπὶ λθεν, ἀέρα νοσοποιὸν (19) ἀναπνέοντα. Τοιοῦτω τινὶ τοικῶς νόμισον καὶ τὸ Ποδανδοῦ κακόν. Τριῶν τολῶν μοιρῶν, οἱ μὲν φεύγουσιν αὐταῖς γυναιξὶ καὶ ἐστίασι ἀπαναστάντες· οἱ δὲ ἀπάγονται ὥσπερ αἰχμάλωτοι, οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῇ πόλει ἄριστοι, ἐλευθέρων φίλοις θέαμα, ἐχθροῖς δὲ εὐχὴν ἐκπληροῦντες· εἰ δὴ τις γέγονεν ὅλως τοσοῦτον ἡμῖν ἐπαρσάμενος. Τριτάτῃ δὲ που μοῖρα λέλειπται. Οὗτοι δὲ, τὴν τε ἀπόλειψιν τῶν συνήθων (20) οὐ φέροντες, καὶ ἅμα τῆς χρείας ἀτονώτεροι ἀπειλεγχόμενοι, πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν ἀπειρήκασιν. Ταῦτά σε φανερὰ ποιῆσαι πᾶσι παρακαλοῦμεν τῇ σεαυτοῦ φωνῇ καὶ τῇ σεαυτοῦ παρρησίᾳ τῇ δικαίᾳ, τὴν ἔχεις ἀπὸ τοῦ βίου· ἐκεῖνο σαφῶς προσιπόντα, ὅτι, εἴαν μὴ ταχὺ μεταδουλεύσωνται, οὐδ' ἐξουσίαν εἰς οὗς τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδείξονται (21). Ἢ γὰρ γενήσῃ τι ὕπερλος τοῖς χρινοῖς, ἢ τὸ γε τοῦ Σόλωνος πεποιτηκῶς ἔσῃ, ἥς τοῖς ἀπολειφθεῖσι τῶν πολιτῶν ἀμύνειν (22) οὐκ ἔχων, τῆς ἀκροπόλεως ἤδη κατεχομένης, τὰ ὅπλα ἐνδὺς πρὸ τῶν θυρῶν (23) ἐκαθέζετο, εὐδελος ὢν τῷ σχήματι, τοῖς γινομένοις οὐ συντιθέμενος. Ἐκείνῳ δ' ἀκριβῶς εἶδα, ὅτι, καὶ εἰ τίς σου νῦν τὴν γνώμην μὴ ἀποδέχοιτο, μικρὸν ὑστερόν σοι (24) εὐνοίας τε ὁμοῦ καὶ συνέσεως τὴν μεγίστην ἐξέαν προσθήσει.

(16) Ἐπηγοῦσαι. Med. ἀπηγοῦσαι. Paulo post editi νύκτας ἀλαμπεῖς. Quinque mss. ut in textu. Erant hæ nocturnæ lucernæ inter ornamenta civitatum, sed in luctu publico intermitti solebant. Unde Libanius in Orat. ad Antiochenos de Imperatoris ira, suadet civibus, ut has lucernas tantisper reponant, vel rariores accendant. Vide Ammianum, lib. xiv, c. 1, et notam Valesii, ex qua hæc delibavimus.

(17) Περὶ τοῦ ζῆν. Ita Med., Harl., Vat. et Coisl. secundus; editi περὶ τὸ ζῆν. Ibidem οὐδὲν deest ante λογιζέσθαι in eodem Bigot.

(18) Καάδαν... Λακωνικόν. Sic vocabatur apud Lacedæmonios horrendum illud barathrum, in quod maximorum criminum reos deicere solebant, teste Pausania, lib. iv, p. 250.

(19) Νοσοποιόν. Ita tres vetustissimi codices: editi φθοροποιόν. Julius Pollux et Suidas docent Charoniam vocatam fuisse Athenis unam carceris januam, per quam rei ad mortem ducebantur.

(20) Τῶν συνήθων. Med. τῶν συνοίκων, et paulo post ἀποδουλεύσωνται. Utrumque Harlaeanus sic videtur habuisse.

(21) Ἐνδείξονται. Ita tres vetustissimi codices cum duobus aliis: editi ἐνδείξονται. Paulo post quinque codices, sed non antiquissimi, Ἢ γὰρ ἐγένοιο.

(22) Ἀμύνειν. Adhuc editi τῆς ἐλευθερίας. Duo mss. τῇ ἐλευθερίᾳ, sed hæc in aliis desunt.

(23) Πρὸ τῶν θυρῶν. Tres antiquissimi codices habent πρὸ τῶν πυλῶν, quod cum de urbis portis intelligatur, minus huic loco convenit. Id enim Solonem pro foribus domus suæ fecisse discimus ex Plutarcho, qui rem paulo aliter narrat ac Basilii, in libro, *An seni gerenda sit respublica*. Ait enim, ubi deprehensum fuit Pisistratum, gratiam popularem captando, tyrannidem moliri: nemine resistere audente, Solonem sua arma extulisse, et ante domum proposuisse, αὐτὸς ἐξενεγκάμενος τὰ ὅπλα, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας θέμενος, ac cives ad defensionem hortatum esse: cumque ad eum misisset Pisistratus, qui rogarent quamquam re fretus hæc faceret, eum respondisse, senectute fretum se esse.

(24) Ὑστερόν σοι. Deerat pronomen in editis, additum ex codicibus Harl. et Med.

ὅταν ἴδῃ τὰ πράγματα κατὰ τὴν πρόβησιν ἀπαντῇ-
σαντα.

A benevolentiae simul et prudentiae maximam lau-
dem tibi daturum, cum res viderit ita, ut praedictae
fuerant, evenire.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΕ'.

EPISTOLA LXXV.

Aburgium monet Basilium quid patriae debeat, eumque illius malorum pictura permovere conatur, ut auctoritate sua utatur
ad opem civibus ferendam.

Ἀβουργίω (25).

Aburgio.

Πολλῶν ὄντων ἃ τὸ σὸν ἦθος ὑπὲρ τοὺς ἄλλους
εἶναι πεποίηκεν, οὐδὲν οὕτως ἰδίόν ἐστι σὸν, ὥς ἡ
περὶ τὴν πατρίδα σπουδὴ· δικαίως αὐτῇ ἀπεκιδύοντος
σου τὰς ἀμοιβάς, ἐξ ἧς ὀρμηθεὶς τοσοῦτος ἐγένου,
ὥστε εἰς πάσης τῆς οἰκουμένης γνῶριμον εἶναι σου
τὴν περιφάνειαν. Αὕτη τοίνυν ἡ πατρίς, ἡ σὲ ἐνεγ-
κούσα καὶ θρεψαμένη, εἰς τὴν τῶν παλαιῶν διηγ-
μάτων ἀπιστίαν περιελήλυθε (26)· καὶ οὐκ ἂν τις
ἐπιστάς ἡμῶν τῇ πόλει, οὐδὲ τῶν πάντων συνήθων,
αὐτὴν (27) γνωρίσειεν. Οὕτως εἰς πᾶσαν ἐρημίαν
ἀθρόως μετεσχεύαται, πολλῶν μὲν καὶ πρότερον
αὐτῆς ἀφαιρεθέντων τῶν πολιτευομένων, νῦν δὲ σχε-
δὸν ἀπάντων εἰς τὴν Ποδανδὸν μετακισθέντων. Ὅν
ἀκρωτηριασθέντες οἱ λειπόμεινοι, καὶ αὐτοὶ εἰς πᾶ-
σαν ἀπόγνωσιν μεταπεπτώκασι (28), καὶ πᾶσι τοσοῦ-
τον ἐνεποίησαν τῆς ἀθυρίας τὸν ὕγκον, ὥστε σπανί-
ζειν λοιπὸν καὶ τῶν οἰκητόρων τὴν πόλιν, καὶ γεγε-
νησθαι τὰ τῆδε ἐρημίαν· δεινὴν, ἐλεεινὸν μὲν φθόος
θέαμα, πολλὴν δὲ χαρὰν καὶ εὐθυμίαν φέρον τοῖς
πάλαιεφιδρεύουσιν ἡμῶν τῷ πτώματι. Τίνος οὖν ἐστὶ
χεῖρα ἡμῖν ὀρίξει; ἡ τίνος συμπαθὲς ἐφ' ἡμῖν (29)
ἀφείναι δάκρυον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς σῆς ἡμερότητος,
δὲ καὶ ἄλλοτρίᾳ συμπαθείς πόλει τοιαῦτα κα-
μνούσῃ, μὴ ὅτι γε τῇ σὲ παραγαγούσῃ εἰς τὸν βίον;
Εἴ τις οὖν δύναιμι, ταύτην νῦν ἐπὶ τῆς παρούσης
χρείας ἡμῖν ἐπίδειξι. Πάντως δὲ μεγάλην ἔχεις τὴν
παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθην, ὅς ἐπ' οὐδενὸς καιροῦ κατα-
λέλοιπέ σε, καὶ πολλὰς ἐδωκέ σοι τῆς παρ' ἐαυ-
τοῦ (30) εὐμενείας τὰς ἀποδείξεις· μόνον ἂν θελή-
σης ὅπως διαναστῆναι πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν ἡμῶν,
καὶ τῇ προσούσῃ σοι δυνάμει χρῆσασθαι εἰς τὴν
ὑπὲρ τῶν πολιτῶν βοήθειαν.

Cum multa sint, quibus indoles tua super alios
eminet; nihil tamen tibi tam proprium est, quam
patriae amor, rependente te justas illi vices, ex
qua ortus talis evasisti, ut claritas tua per totum
orbem terrarum celebretur. Itaque illa ipsa patria,
quae te progeniuit ac enutrivit, in veterum historia-
rum incredibilem statum devenit; nec quiaquam
In urbem nostram adveniens, etiamsi sit ex iis
quibus maxime nota est, illam agnoscat. Adeo in
omnem solitudinem subito transmutata est; pluri-
bus quidem jam antea magistratibus ei ablatis,
nunc autem fere omnibus Podandum translatis. Ab
his avulsi qui residui sunt, in omnem et ipsi de-
spirationem inciderunt, ac omnium animos ita in-
fregerunt, ut jam rari sint etiam incolae in civitate,
atque hic ingens facta sit solitudo, miserandum
quidem amicis spectaculum, valde autem jucundum
et gratum insidiantibus dudum nostro casui. Cujus
est igitur manum nobis **171** porrigere? aut cujus,
lacrymas commiserationis nostra causa profundere,
nisi clementiae tuae, quem etiam alienae civitatis si-
militer afflictæ mala tangerent, non modo illius,
quæ te in lucem edidit? Itaque si qua polles po-
tentia, eam in præsens tempus nobis ostende.
Magna profecto habes a Deo adjumenta, qui te
nullo tempore dereliquit, tibi que multa dedit be-
nevolentiae suae argumenta: tantum velis omnino
ad curam nostri suscipiendam exurgere, atque
auctoritatem qua vales, ad opem civibus ferendam
adhibere.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΣ'

EPISTOLA LXXVI.

Corporis infirma valetudine et Ecclesiarum cura detinetur Basilium, quominus in aulam proficiscatur. Sed interim per
litteras confugit ad Sophronium in summo patriae communis exilio

Σωφρονίῳ μαγίστρῳ.

D

Sophronio magistro.

Τὸ μὲν μέγεθος τῶν καταλαβουσῶν συμφορῶν τὴν
πατρίδα ἡμῶν αὐτὸν ἐμὲ ἠνάγκαζε (31), καταλαβόντα
τὸ στρατόπεδον, τῇ τε σῇ μεγαλοφυῇ διηγῆσθαι
τὴν κατέχουσάν ἡμῶν τὴν πόλιν κατήφειαν, καὶ τοῖς

Magnitudo quidem calamitatum, quæ patriæ no-
stræ acciderunt, memetipsum in aulam proficisci
cogeret, et magnanimitati tuæ mœrorem, quo civi-
tas nostra afflicta, exponere, cæterisque quicun-

(25) Ἀβουργίῳ. Sic vocatur ille vir in omnibus
nostris codicibus, Harl., Med., Coisl. utroque, Reg.
utroque, Vat., Clarom., Paris., Bigot. et Combefis.
Editi Ἀβουργίῳ.

(26) Περιελήλυθε. Tres mss. ἐλήλυθε.

(27) Αὐτήν. Med. et Coisl. primus αὐτῇ. Paulo
infra αὐτῆς deest post πρότερον in eodem Coisl.

(28) Μεταπεπτώκασι. Ita tres vetustissimi codi-
ces: editi καταπεπτώκασι. Non multo post duo ex
his codicibus καὶ γενέσθαι τὰ τῆδε.

(29) Συμπαθὲς ἐφ' ἡμῖν. Ita sex mss. Harl. συμ-
παθὲς ἡμῖν. Corruptissima editio prima Paris. συμ-

παθὲς ἐφ' ἀφείναι. Secunda editio συμπαθὲς ἐπ-
αφείναι. Paulo post editi συμπαθείς. Plerique mss.
συμπαθοίς.

(30) Παρ' ἐαυτοῦ. Ita Harl., Coisl. primus, Reg.
primus et Bigot. Editi παρ' αὐτοῦ. Paulo post editi
καὶ τῇ παρούσῃ. Tres vetustissimi codices ut in
textu.

(31) Ἠνάγκαζε. Editi post hanc vocem addunt
ἂν, sed hæc vocula deest in utroque Coisl., Harl.,
Med., Reg. secundo et Bigot. utroque.

* Alias CCCLXI. Scripta anno 571.

** Alias CCCXXXI. Scripta anno 371.

que plurimum in rebus potestis. Sed quia et corporis infirma valetudo, et Ecclesiarum me cura detinet, interim per epistolam lamentari apud tuam magnitudinem festinavi; declarans nec naviculam in mari vehementibus ventis immersam ita velociter ex oculis unquam evanuisse, neque urbem ullam terræ motibus excussam aut aquis submersam ita subito periisse, ut civitas nostra hac nova rerum administratione absorpta in exitium funditus incidit. Atque adeo nostra in fabulam cessare. Actum est enim de civitatis ordine; omnis autem civilis cœtus ob ea, quæ magistratibus acciderunt, animo concidens, urbanis ædibus desertis, per agros et rura divagatur. Jam defecit rerum necessariorum tractatio: ac omnino spectaculum foedissimum facta est, quæ prius tum de literatis viris, tum de reliquis bonis, quibus opulentæ urbes abundant, gloriabatur. Unum autem duximus, ut in malis, solatium, calamitates nostras apud tuam clementiam deslere, ac obsecrare, si quid potes, ut civitati in genua provolutæ porrigas manum. Modum vero quo rebus opportune subvenias, equidem ipse indicare non possum. Sed tibi omnino et invenire ob prudentiam facile, et uti inventis ob datam tibi a Deo potestatem non difficile.

172 EPISTOLA LXXVII*.

Videtur hanc epistolam Basilium ad Elpidium præsidis Therasii assessorem scripsisse. Hortatur ut a præside non discedat, sed tantas curas, quæ ex divisione Cappadociæ superrenerant, cum eo partiat.

Sine inscriptione de Therasio.

Illud etiam ex bona præfectura magni percepimus Therasii, quod sacundia tua crebro apud nos venerit. Verum hoc ipsum amisimus præside privati. Sed quia quæ nobis semel a Deo concessa sunt, firma manent, atque in nostris invicem animis per memoriæ insident, etiamsi corpore disjungamur, saltem frequenter scribamus, et inter nos de necessariis rebus loquamur: maxime autem præsentī tempore, quo hiems hasce inducias brevissimas nobiscum fecit. Spero autem te non discessurum a viro in primis admirando Therasio, decere existimantem cum eo tantas curas partiri, ne-

* Alias CCXXVI. Scripta anno 371.

(32) *Εἰς ἀθρόον*, etc. Editi sic habent hunc locum: *Εἰς ἀπώλειαν ἐχώρησε παντελῶς ὅπως ὡς ἡ ἡμετέρα...* εἰς ἀθρόον ἦλθεν ἀφανισμόν. Tres vetustissimi codices ut in textu: quos quidem eo libentius receptus sum, quod hæc loquendi ratio, παντελῶς οὕτως, ὡς, minus visa est Basilii stylo congruere. Legitur εἰς ἀπώλειαν ἐχώρησε παντελῇ in aliis sex codicibus mss.

(33) *Τὸ πολιτεῖνμα*. De civitatis ordine, id est de curia, quæ ordo vocari solet. Unde illud Ammiani de Gallo Cesare, lib. iv, c. 7: *Antiochensis ordinis vertices sub uno elogio jussit occidi*. Vide *Cod. Theod.* t. IV, p. 356.

(34) *Πολιτικόν*. Vat. πολιτῶν. Paulo post editi καταλιπόν. Coisl. primus, Harl., Reg. secundus et Clarom. καταλιπόντες, quæ scriptura non parum aridet.

λοιποῖς ὅσοι ἐπὶ μεγίστης ἐστὲ δύναμει τῶν πραγμάτων· ἐπειδὴ δὲ ἡ τε τοῦ σώματος ἀρρώστια, καὶ ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιμέλεια κατέχει με, τέως διὰ γράμματος ἀποδύρασθαι πρὸς τὴν σὴν μεγαλόνοιαν ἐπέλθην· γνωρίζων, ὅτι οὔτε σκάφος ἐν πελάγει πνεύμασι βιαίοις καταβαπτισθὲν οὕτως ἀθρόως ἔφανίσθη ποτὲ, οὐ σεισμοῖς ἐκτριβεῖσα πόλις, οὐχ ὕδασιν ἐπικλυσθεῖσα εἰς ἀθρόον (32) ἀφανισμόν ἐχώρησεν οὕτως, ὡς ἡ ἡμετέρα τῇ καὶνῇ ταύτῃ τῶν πραγμάτων οἰκονομίᾳ καταποθεῖσα εἰς ἀπώλειαν ἐχώρησε παντελῇ. Καὶ μῦθος γέγονε τὰ ἡμέτερα. Ὅχεται μὲν γὰρ τὸ πολιτεῖνμα· (33) πᾶν δὲ τὸ πολιτικόν (34) σύνταγμα, τῇ περὶ τοὺς κρατοῦντας ἀθυμίᾳ καταλιπόν τὴν ἐν τῇ πόλει οἴκησιν, διὰ τῆς ἀγροικίας πλανᾶται. (35) Ἐπιλέλοιπε δὲ λοιπὸν καὶ ἡ τῶν ἀναγκαίων διαθέσις, καὶ ὅλως ἀωρότατον θέημα γένηται ἡ πρότερον ἀνδράσι τε λογίοις ἐπαγγελλομένη καὶ τοῖς λοιποῖς, οἷς εὐθηνοῦνται πόλεις ἀνευδεῶς διάγουσαι. Μίαν δὲ ἐνομίσαμεν ὡς ἐν δεινοῖς παραμυθίαν εἶναι, τὸ ἐπιστενάζει τοῖς πάθεσιν ἡμῶν πρὸς τὴν σὴν ἡμερότητα, καὶ παρακαλέσαι, εἰ τις δύναιμι, χεῖρα ὀρέξει τῇ πόλει ἡμῶν εἰς γόνυ κλίνειν. Τὸν δὲ τρόπον δι' οὗ ἂν γένοιο ἐν καιρῷ (36) τοῖς πράγμασιν, αὐτὸς μὲν εἰσργεῖσθαι οὐκ ἔχω· σοὶ δὲ πάντως καὶ εὐρεῖν διὰ τὴν σύνεσιν ῥάδιον, καὶ χρῆσασθαι (37) τοῖς εὐρεθείαι, διὰ τὴν παρὰ Θεοῦ σοι δεδομένην δύναμιν, οὐ χαλεπὸν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΖ'.

Ἀρεπὶ γράφοις περὶ Θηρασίου.

Ἐν καὶ τοῦτο (38) τῆς ἀγαθῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου ἀπὸλαύσαμεν Θηρασίου, τῆς σῆς λογιότητος τὴν ἐπιδημίαν συνεχῶς ἡμῖν γινομένην. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐξημώθημεν στερηθέντες τοῦ ἀρχοντος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἅπασι ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα μένει βέβαια, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἀλλήλων ἐνοικούμενα διὰ τῆς μνήμης, εἰ καὶ τοῖς σώμασι διωρίσμεθα, γράψωμεν (39) γοῦν συνεχῶς, καὶ φθειγγόμεθα πρὸς ἀλλήλους τὰ ἀναγκαῖα· καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε ὁ χειμὼν τὴν ἐλιγοχρόνιον ταύτην ἐκχειρίαν ἐσπέλατο. Ἐλπίζομεν δὲ μὴ ἀπολείψασθαι σε τοῦ θαυμασιωτάτου ἀνδρός Θηρασίου, πρόπον εἶναι κρίναντα κοινωνεῖν

(35) Vide Addenda.

(36) *Ἐν καιρῷ*. Frustra editi addunt σωτήρ, quod deest in utroque Reg., utroque Coisl., Med. et utroque Bigot., nec in Harl. legitur nisi alia manu. Eadem loquendi ratione utitur Basilium in epistola 216: *Γένοιο δὲ πάντα ἐν καιρῷ περὶ τὴν... Ἐκκλησίαν τὴν Ἰκονίου. Omnia prospere cedant... Ecclesia Iconiensi.*

(37) *Χρήσασθαι*. Ita Harl., uterque Coisl. et Reg. secundus et Bigot. alter. Editi χρῆσθαι.

(38) *Καὶ τοῦτο*. Conjunctio addita ex sex mss. Ibidem Coisl. secundus et Reg. secundus μεγάλου ἀπὸλάμεθα. Ibidem Clarom. τῆς σῆς τελειότητος, et ad marginem vulgata lectio.

(39) *Γράψωμεν*. Ope Reg. secundus et Coisl. secundus hoc verbum et sequens φθειγγόμεθα reposuimus, cum antea legerentur in indicativo. Editio Parisiensis secunda habet φθειγόμεθα.

τῷ ἀνδρὶ τοιούτων φροντίζων, ἡγούμενον (40) καὶ μάτην πρόφασιν ἀσμενίζοντα παρέχουσάν σοι (41) ἰδεῖν τε τοὺς φίλους, καὶ παρ' αὐτῶν θαυθῆναι. Πολλὰ δὲ ἔχων εἰπεῖν καὶ περὶ πολλῶν, εἰς τὴν συντυχίαν ὑπερθέμεν, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι ἡγούμενος ἐπιστολαῖς τὰ τοιαῦτα καταπιστεύειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΗ.

Regit Basilius ut Elpidius vir maxime idoneus qui Cappadociæ afflictis rebus succurrat, remanere in hac provincia jubeatur.

Ἀρεπίγραφος ὑπὲρ Ἐλπίδιου.

Οὐκ ἔλαθεν ἡμᾶς ἡ ἀγαθὴ σου ἀπουδὴ περὶ τὸν αἰδεσιμώτατον ἑταῖρον ἡμῶν Ἐλπίδιον· ὅπως τῇ συνήθει σεαυτοῦ συνέσει ἔδωκας καιρὸν φιλανθρωπίας τῷ ἔρχοντι. Ταύτην οὖν τὴν χάριν νῦν σε τι- B λειώσαι παρακαλοῦμεν (42) διὰ τοῦ γράμματος, καὶ ὑπομνήσαι τὸν ἄρχοντα οἰκείῳ προστάγματι ἐπὶ τῆς πατριδος ἡμῶν καταστῆναι τὸν ἄνδρα πᾶσαν σχεδὸν τὴν φροντίδα τῶν δημοσίων ἐξερτημένον. Ὡστε πολλὰς ἔξεις καὶ εὐπροσώπους ὑποβάλλειν προφάσεις τῷ ἄρχοντι, ἐξ ὧν ἀναγκάως ἐπιμένειν αὐτὸν τῇ πατρίδι ἡμῶν προστάξει. Οἷα δὲ τὰ ἐνταῦθα, καὶ ἔσου ἄξιός τοις πράγμασιν ὁ ἀνὴρ, πάντως οὐδὲν δεξιότητι παρ' ἡμῶν διδαχθῆναι, αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ συνέσει ἀκριβῶς ἐπιστάμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΘ.

Gratias agit Eustathio Basilius, quod ad se certamini expositum scripserit, et Eleusinium optimum commilitonem miserit. Narrat se cum præfecto et cubiculi præposito jam pugnassee.

Εὐσταθίῳ (43), ἐπισκόπῳ Σεβαστείας.

Καὶ πρὸ τοῦ δεχέσθαι τὰ γράμματα, ᾔδειν τὸν πόνον ὃν ἔχεις ὑπὲρ πάσης ψυχῆς, ἐξαιρέτως δὲ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως, διὰ τὸ προβεβληθῆναι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ· καὶ δεξιόμενος (44) παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Ἐλευσινίου τὰ γράμματα, καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν θαυμάμενος, ἐδόξασα τὸν θεόν, τὸν τοιούτον παραστάτην καὶ συνασπιστήν, διὰ τῆς πνευματικῆς βοήθειας ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνι χαρισάμενον ἡμῖν. Γινωσκέτω δὲ ἡ ἀνυπερέβλητός σου θεοσέδεια μέχρι νῦν προσβολὰς μὲν τινὰς παρὰ τῶν μεγάλων ἀρχόντων ἡμῖν γεγενῆσθαι, καὶ ταύτας σφοδράς, τοῦ τε ἐπάρχου (45) καὶ τοῦ περὶ τὸν κοιτῶνα διαλεχθέντων ἰδιοπαθῶς ὑπὲρ τῶν (46) ἐναντίων· τέως δὲ ἀτρέπτως ἡμᾶς πᾶσαν προσβολὴν ὑπομείναι τῷ ἰλέει τοῦ Θεοῦ, τῷ χαριζομένῳ (47) D ἡμῖν τὴν συνεργίαν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐνδυναμώσαντι ἡμῶν δι' αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν

(40) *ἡγούμενον*. Cum hic locus corruptissimus sit, nec sanando vulnere conducant mss. codices, qui cum editis consentiunt, legendum puto non improbabili conjectura, οὐ μὲν οὖν καὶ μάτην, pro ἡγούμενον καὶ μάτην.

(41) *Παρέχουσάν σοι*. Ita Clarom., Reg. secundus et Coisl. secundus, melius quam editi et alii codices παρέχουσάν σε.

(42) *Παρακαλοῦμεν*. Sic Med. et uterque Coisl. cum aliis nonnullis. Editi παρακαλῶ μὲν.

(43) *Εὐσταθίῳ*, etc. Hunc titulum excerptimus ex codicibus Med. et Coisl. primo. Harlæanus habet tantum Εὐσταθίῳ.

(44) *Δεξιόμενος*. Post hanc vocem editi addunt

A que etiam frustra occasionem amplectentem, ex qua tibi et amicos videre et ab ipsis videri liceat. Multa autem cum habeam dicenda et de multis, in congressum distuli, non tutum esse existimans epistolis res ejusmodi committere.

EPISTOLA LXXVIII.

Sine inscriptione pro Elpidio.

Non me latet bonum illud studium, quo erga colendissimum sodalem nostrum Elpidium afficeris; quomodo pro tua consueta prudentia humanitatis ostendendæ occasionem præfecto subministraveris. Nunc igitur ut hoc beneficium absolvas, per epistolam te rogo, ac præfectum moneas, ut peculiari mandato patriæ nostræ virum hunc præficiat, ex quo tota pene publicorum negotiorum cura dependet. Quamobrem multas poteris ac speciosas suggerere causas præfecto, quibus necessario adducetur, ut illum in nostra patria remanere jubeat. Cæterum quo in statu res nostræ sint, et quam vir sit rebus gerendis idoneus, profecto nihil opus est te a nobis edoceri: cum hoc ipse pro tua prudentia plane intelligas.

EPISTOLA LXXIX.

Eustathio, episcopo Sebastię.

Et antequam litteras tuas acciperem, haud ignorabam quantum pro quavis anima labores, maxime vero pro nostra humilitate, eo quod huic certamini expositus sim: et postquam 173 reddidit litteras perquam colendus Eleusinius, ipsumque præsentem conspexi; Deum laudavi, qui nobis adiutorem talem ac commilitonem per spirituale auxilium in certaminibus pro pietate subeundis concessit. Noscat porro summa tua pietas nobis jam pugnas aliquas cum magnis potestatibus fuisse, easque vehementes; cum et præfectus et cubiculi præpositus ex propria animi affectione pro adversariis nostris disputarent; sed nos hactenus animo inconcusso assultum omnem sustinuisse miseratione Dei, quæ nobis suppediavit opem Spiritus, ac per ipsum imbecillitatem nostram corroboravit.

δὲ, quæ vocula rectius deest in duobus mss. Harl. et Med.

(45) *Ἐπάρχου*. Legendum ὑπάρχου. Loquitur enim de præfecto prætorii, ut est apud Gregorium oral. 20, pag. 320.

(46) *Ἐπὶ τῶν*. Editi καὶ ὑπὲρ τῶν. Sed hæc conjunctio deest in Harl., in quo tamen secunda manu addita fuit, sed prorsus immerito.

(47) *Τῷ χαριζομένῳ*. Reg. secundus et Coisl. secundus τοῦ χαριζομένου, et paulo post ἐνδυναμώσαντος. Sed vetustissimi codices hoc loco non discrepant ab editis.

* Alias CCXV. Scripta anno 371.

** Alias CCCVIII. Scripta anno 371.

EPISTOLA LXXX.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π'.

Sperat Basilius Ecclesiam Athanasii precibus et consiliis ex tempestate horrenda servari posse. Hortatur ut nec precari cesset, nec scribere. Prætermittam ab eo scribendi occasionem dolet: magnum sibi solatium a Deo accepisse videtur, si Athanasium videre contingeret.

Athanasio, Alexandriae episcopo.

A

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

Quo magis Ecclesiarum morbi ingravescunt, eo magis omnes ad tuam convertimur præstantiam, unum nobis malorum solatium superesse credentes, tutelam tuam; qui et virtute precum, et rerum optimarum in negotiis suggerendarum scientia, servare nos posse ex hac horrenda tempestate apud omnes pariter, qui vel tantillum aut auditu aut experientia præstantiam tuam noverunt, existimaris. Quare ne cesses et precari pro animabus nostris, et nos per litteras excitare: quarum si scires quanta sit utilitas, nunquam sane oblatam tibi ad nos scribendi occasionem prætermisisses. Quod si precum tuarum ope haberer dignus, qui viderem te, ac iis quæ in te sunt bonis perfruerer, atque ad meæ vitæ historiam congressum cum tuo vere magno et apostolico animo adjicerem; profecto mihi viderer ærumnis, quas in omni mea vita perpessus sum, parem a Dei benignitate consolationem accepisse.

EPISTOLA LXXXI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑ'.

Rogatus ab Innocentio Basilius ut, eo mortuo, ipsius Ecclesiae curam suscipiat, tantum onus a se deprecatur. Sed alteri illius petitioni libenter annuens, offert ei presbyterium omni virtutum genere ornatum, ut eum successorem suum designet. Alium petierat Innocentius, bonum illum quidem, sed prædicio viro longe inferiorem.

Innocentio episcopo.

Ἰννοκεντίῳ ἐπισκόπῳ (51).

Quantum gavisus sum acceptis dilectionis tuæ litteris, tantum dolui quod mihi sollicitudinis, quæ meas vires superat, onus imposueris. Quomodo enim possim ex tanto intervallo tantum munus sustinere? Quandiu enim vos quidem possidet Ecclesia, tanquam in propriis fulcris quiescit: si vero de vestra vita Dominus quidpiam statuerit, quosnam hinc vobis pares **174** ad fratres curandos mittere valeam? Quod spectat ad petitionem tuam, quam per litteras significasti (recte quidem et prudenter faciens, ut vivus videre velis eum, qui electum Domini gregem post te gubernaturus est, id quod et beatus Moses et exoptavit et vidit); cum igitur et locus amplius sit, et celebris; tuumque opus apud multos clarum, ac tempora difficilia, magno indigentia gubernatore ob conti-

Οσον εὐθύμησα δεξιόμενος γράμματα τῆς ἀγάπης σου, τοσοῦτον ἐλυπήθην, ὅτι βάρος ἐπέθηκες ἡμῖν φροντίδας τῆς ὑπερβαίνουσας ἡμᾶς. Πῶς γὰρ δυνηθῶμεν ἀπὸ τοσοῦτου διαστήματος, τοσαύτης ἡμεῖς οἰκονομίας περιγενέσθαι; Ἔως μὲν γὰρ ὑμεῖς ἔχει ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἰδίῳις στηρίγμασιν ἐκ-αναπαύεται· ἐὰν δέ τι περὶ τῆς ὑμετέρας ζωῆς ὁ Κύριος οἰκονομήσῃ, τίνας δύναμαι (52) ὁμοτίμους ἐν-τεῦθεν ὑμῖν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀδελφῶν ἐκπέμ-πειν; Ὅπερ σὺ (53) ἐπεζητήσας διὰ τῶν γραμμά-των, καλῶς ποιῶν καὶ ἐμψρόνως, βουλόμενος ζῶν ἰδεῖν τὸν μετὰ σὲ μέλλοντα κυβερνᾶν τὸ ἐκλεκτὸν ποιμνιον τοῦ Κυρίου· ὃ καὶ ὁ μακάριος Μωϋσῆς καὶ ἐπεθύμησε καὶ εἶδεν· ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ τόπος μέγας καὶ περιβόητος, καὶ τὸ σὸν ἔργον παρὰ πολλοῖς ὀνομα-στόν, καὶ οἱ καιροὶ χαλεποὶ, μεγάλου χρεῖαν ἔχοντες

* Alias XLIX. Scripta anno 371, aut 372 ineunte.

** Alias CCCXIX. Scripta anno 372.

(48) Ὁς καὶ... πιστεύῃ. Coisl. primus et Med. ὡς καὶ... πιστεύειν.

(49) Μὴ ἀνῆς. Sic magnò consensu mss. et editio Hagan. At Parisiensis μὴ ἀποκνῆς. Paulo post editi εἰ εἰδῆς. Coisl. primus et tres alii ut in textu.

(50) Ἐαυτοῖς. Ita iidem mss. Editi αὐτοῖς. Ibi- dem editi ἐθλίβομεν. Mss. septem et editio Haganoensis ἐθλίβημεν.

51) Ἰρροκεντίῳ ἐπισκόπῳ. Postrema vox addita ex quinque mss. Addit Clarom. Πῶμης, sed prorsus absurde.

(52) Δύναμαι. Ita mss. omnes. Editi δύνανται.

D Paulo post editi τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν. Sed deest αὐ- τοῦ in omnibus mss.

(53) Ὅπερ σὺ. Difficilis et subobscura hæc verborum complexio, tum quia longior est, tum quia superfluum videtur illud οὖν, quod legitur post ἐπεὶ. Lucem afferre conatus sum adhibita parenthesi in interpretatione. Quamvis autem hoc Innocentii consilium cum canonibus minus consentiat, illud tamen Basilius etiam atque etiam probat et laudat. Neque id mirum videri debet. Nam temporum molestiæ et impendentia ab Ariianis pericula necessitatem afferebant de canonum severitate remittendi.

κυβερνήτου, διὰ τὰς συνέχεις ζάλας καὶ τοὺς ἐπαν-
ισταμένους κλύδωνας τῇ Ἐκκλησίᾳ· οὐκ ἐνόμισα
ἀσφαλὲς εἶναι τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἀφωσιωμένως τῶν πραγμάτων
χρησασθαι· μάλιστα μεμνημένος ὧν ἔγραψας, ὅτι
μέλλεις ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἀντικαθίστασθαι μοι, δικα-
ζόμενος πρὸς με ὑπὲρ τῆς ὁμελείας τῶν Ἐκκλησιῶν.
Ἵνα οὖν μὴ εἰσέλθω εἰς κρίσιν μετὰ σοῦ, ἀλλὰ μᾶλ-
λον κοινωνόν σε εὖρω (54) τῆς ἀπολογίας μου, τῆς ἐπὶ
τοῦ Χριστοῦ, περιδλεψάμενος ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ
πρεσβυτερίου τοῦ κατὰ τὴν πόλιν, ἐξελεξάμην τὸ τι-
μιώτατον (55) σκεῦος, τὸν ἔκγονον τοῦ μακαρίου Ἑρ-
μογένους, τοῦ τὴν μεγάλην καὶ ἀρόρητον (56) πίστιν
γράφαντος ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ· πρεσβύτερον τῆς
Ἐκκλησίας ἐκ πολλῶν ἤδη ἑτῶν, εὐσταθῆ τὸν
τρόπον, ἔμπειρον κανόνων, ἀκριβῆ τὴν πίστιν, ἐν
ἐγκρατείᾳ καὶ ἀσκήσει μέχρι (57) νῦν διάγοντα· εἰ
καὶ ὅτι τὸ εὐτόνον αὐτοῦ τῆς σκληραγωγίας λοιπὸν
κατεδαπάνησε (58) τὴν σάρκα· πτωχὸν, καὶ μηδένα
πορισμὸν (59) ἔχοντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὥς μηδὲ
ἀρτου αὐτὸν εὐπορεῖν, ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν ἐκπέ-
λαι τὸν βίον μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν συνόντων αὐτῷ.
Τοῦτον ἐμοὶ βουλευτόν ἐστιν ἀποστεῖλαι. Εἰ οὖν καὶ
αὐτὸς τοιοῦτου χρῆζεις ἀνδρὲς, ἀλλὰ μὴ αὐτὸ τοῦτο
νεωτέρου (60) τινὸς ἐπιτηδεῖον μόνον πρὸς τὸ πέμ-
πεσθαι καὶ τὰς βιωτικὰς ἐξενύειν χρεῖας, ταχύ μοι
διὰ πρῶτης ἀφορμῆς ἐπιστεῖλαι καταξίωσον, ἵνα
πέμψω σοι τοῦτον τὸν ἄνδρα, ἐκλεκτὸν ὄντα τοῦ
Θεοῦ, καὶ τῷ πράγματι ἐπιτήδειον, αἰδέσιμον τοῖς
ἐντυγχάνουσι, καὶ ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντι-
στασιθεμένους. Ὅν ἡδυνάμην καὶ εὐθὺς ἐκπέμψαι·
ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς προλαβὼν ἐπεζήτησας ἄνθρωπον,
τὰ μὲν ἄλλα καλὸν καὶ ἀγαπητὸν ἡμῖν, τοῦ δὲ προει-
ρημέλου ἀνδρὸς παράπολόν ἀποδέοντα, ἡδουλήθην
σοι φανεράν γενέσθαι (61) τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην·
ἴν', εἰ χρῆζεις ἀνδρὸς τοιοῦτου, ἢ ἐκπέμψῃς τινὰ
τῶν ἀδελφῶν τὸν συμπαραληφόμενον αὐτὸν περὶ τὰς νηστείας, ἢ ἐπιστελλῇς ἡμῖν, ἔάν μηδένα (62) ἔχῃς
τὸν δυνάμενον τῆς μέχρις ἡμῶν ὁδοπορίας τὸν κάματον ὑποστῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΒ΄.

Confugit ad Athanasium in summis Ecclesiae malis, et rogat ut communem epistolam scribat pluribus episcopis ejus communionem appetentibus, sed initium ab eo fieri volentibus : aut si suspecti sint episcopi, eam ad se mittat : non prius se illam traditurum, quam responsa ab episcopis acceperit.

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

Ὅταν μὲν πρὸς τὰ πράγματα ἀποβλέψωμεν (63),
καὶ τὰς δυσκολίας κατίδωμεν, ὅπ' ὧν πᾶσα ἀγαθὴ

(54) Εὖρω. Ita tres vetustissimi codices Med., Coisl. et Harl. cum Clarom. Editi ἔξω. Paulo post deest τοῦ πρεσβυτερίου in Vat., Coisl. secundo et Reg. secundo, et Bigot. altero.

(55) Τὸ τιμιώτατον. Harl., Med. et Clarom. τὸ τιμιον. Ibidem male in editis ἔγγονον, unus codex antiquus τὸ ἔκγονον. Med. ἄνδρα ἔκγονον. Vocatur ille presbyter Hermogenis alumnus, quia ab eo ordinatus fuerat. Unde Basilii in epist. 237 Εὐτίπριου τίχνα καὶ Εὐτίπριου ἔκγονα vocat episcopos ab Euiprio ordinatos.

(56) Ἀρόρητον. Coisl. primus, Harl. et Clarom., ἀρόρητον, inenarrabilem.

(57) Μέχρι. Hanc vocem addidimus ex septem mss.

(58) Κατεδαπάνησε. Coisl. primus, Harl. et Clarom. κατεδάμασε.

(59) Πορισμὸν. Harl., Med. et Clarom. περισπασ-

PATROL. GR. XXXII.

nuas procellas, et insurgentes in Ecclesiam fluctus; tutum animæ meæ esse non putavi rem perfunctorie tractare; maxime cum habeam in memoria quod scripsisti, te mihi coram Domino adversaturum, lites ob Ecclesiarum incuriam intendentem. Ne igitur tecum in iudicium veniam, sed potius socium te reperiam meæ apud Christum defensionis; circumspiciens in presbyterii urbis consessu, elegi pretiosissimum vas, alumnus beati Hermogenis, qui magnam illam atque insuperabilem fidem scripsit in magna synodo; presbyterum Ecclesie a multis jam annis, gravibus ac constantibus moribus præditum, peritum canonum, hominem accuratæ fidei, in continenti et ascetico instituto hactenus degentem, etsi illius jam carnem consumpsit austerioris vitæ rigor: pauperem ac nullo in hoc mundo redditus possidentem, adeo ut ne panis quidem copia ipsi suppetat, sed manuum labore una cum fratribus, qui cum eo sunt, victum sibi comparet. Hunc libet mittere. Si igitur viro tali indiges, non vero juniore aliquo, ad hoc tantum idoneo ut mittatur, ac negotia peragat exteriora; cito ad me prima occasione oblata scribere ne graveris, ut hunc tibi virum mittam, electum Dei, et huic rei aptum, reverendum aduentibus, et in mansuetudine adversantes erudientem. Quem statim etiam poteram mittere: sed quia ipse prior efflagitasti hominem, cætera quidem probum ac nobis dilectum, sed nominato viro longe inferiorem; tibi meam ipsius sententiam notam esse ac perspectam volui: ut si indiges ejusmodi viro, aut unum aliquem ex fratribus mittas, qui ipsum circa jejunia assumat: aut mihi scribas, si neminem habes qui ad nos usque itineris laborem perferre possit.

175 EPISTOLA LXXXII.

Athanasio, episcopo Alexandria.

Cum quidem ad res ipsas respicimus, intuemur-
que difficultates quibus boni quælibet effectio quo-

σμός. Legitur πορισμὸν ad marginem in Med. eadem manu.

(60) Αὐτὸ τοῦτο νεωτέρου. Coisl. primus αὐτονεωτέρου. Ibidem deest μόνον in Reg. utroque, Vat., Coisl. secundo et altero Bigot.

(61) Σοι φανεράν γενέσθαι. Ita Harl., Med. et Coisl. primus, et Clarom. Editi φανεράν καταστήσαι σοι. Mox editio prima Paris. ἐκπέμψεις. Secunda et mss. ἐκπέμψης.

(62) Ἐάν μηδένα. Ita Med., Vat., Paris., Reg. secundus et Coisl. secundus. Contra editi ἔάν τινα.

(63) Ἀποβλέψωμεν. Quatuor mss. non antiquissimi βλέψωμεν. Mox editi πᾶσα ἀγαθοῦ. Tres vetustissimi codices Harl., Coisl., Med. ut in textu.

* Alias Ll. Scripta anno 371 exeunte, aut 372 incunte.

dam quasi vinculo impedita delinetur, tum vero in summam de nobis ipsis desperationem venimus; sed cum rursus in tuam gravitatem conjicimus oculos, cogitamusque te medicum morborum, quibus Ecclesiae laborant, a Domino nostro reservalum; animos resumimus, et ex desperatione, in quam lapsi fueramus, ad spem erigimur meliorum. Dissoluta est Ecclesia omnis, quemadmodum neque prudentia tua ignorat. Ac vides prorsus ex mentis contemplatione, velut ex alta quadam specula, quæ ubique gerantur: quomodo velut in pelago, multis simul navigantibus, fluctus violentia omnes simul inter se colliduntur; fiatque naufragium, partim ob externam causam mare violenter exagitantem, partim ob navigantium sibi mutuo obstantium ac se impellentium perturbationem. Satis est in hac similitudine sermonem concludere, cum nec sapientia tua quidquam amplius requirat, nec rerum status det nobis dicendi libertatem. Ad hæc autem quis idoneus gubernator? quis fide dignus, qui Dominum excitet, ut increpet ventos et mare? Quis alius quam qui a puero pro pietate in certaminibus dimicavit? Quoniam igitur vere nunc propendet quidquid inter nos circa fidem sanum est, ad eorum, qui idem sentiunt, communionem atque unitatem, fidenter patientiam tuam rogatum venimus, ut nobis omnibus scribas epistolam unam, quæ quid agendum sit admoneat. Sic enim volunt a te initium sibi fieri colloquiorum ad communionem pertinentium. Sed quia fortasse suspecti videntur tibi ob memoriam præteritorum, hoc velim, facias, Pater religiosissime, epistolas ad episcopos mihi mitte, aut per aliquem eorum quibus istic fidem habes, aut etiam per fratrem Dorotheum condiaconum nostrum, quas cum accepero non prius dabo, quam ab eis responsa accepero; sin minus, *Peccator ero in te omnibus diebus vitæ meæ*⁶⁴. Hoc profecto majorem metum inculcare non debuit ei, qui id primus dixit ad patrem, quam nunc mihi ad te patrem spiritualem dicenti. Quod si hoc omnino apud te desperatum est; saltem nos in hoc ministerio crimine libera, qui sine dolo et artificio, pacis studio et mutuae inter nos, qui de **176** Domino idem sentimus, conjunctionis, ad hoc legati et interpretis munus accessimus. ⁶⁵ *Ἡμετέρας* συναφείας τῶν ὁμονούντων εἰς τὰ πρὸς τὸν Κύριον, ἐπὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφικνουμένην.

Genes. XLIII, 10.

(64) *Πρὸς τὴν ἐλπίδα*. Vaticanus, Reg. uterque et Coisl. secundus τῇ ἐλπίδι. Ibidem Reg. secundus et Coisl. secundus ἐκ τοῦ ἀπογνώστου πτώματος.

(65) *Ἡμετέρας* *ἐμεῶν*. Deest ultima vox in quaque mss., non tamen in vetustissimis. Paulo post editi βεβαίως κινούσης. Sex mss. ut in textu. Instituta hic comparatio uberius multo pertractatur in capite ultimo libri *De Spiritu sancto*.

(66) *Τῶν ἐμπλεόντων*. Coisl. primus et Harl. τῶν πλεόντων.

(67) *Θαύρεύτως*. Ita Coisl. primus et Reg. pri-

⁶⁶ *ἐνέργεια* οὖν ὑπὸ τινος δεσμοῦ ἐμποδιζομένη κατέχεται, εἰς ἀπόγνωσιν ἐαυτῶν ἐρχόμεθα παντελῆ· ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὴν σὴν ἀπιδώμεν σεμνοπρέπειαν, καὶ λογισώμεθα, ὅτι σὲ λατρῶν τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀβύσσοις τῶν ὁ Κύριος ἡμῶν ἐταμιεύσατο· ἀναλαμβάνομεν ἐαυτῶν τοὺς λογισμοὺς, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἀπόγνωσιν πτώματος πρὸς τὴν ἐλπίδα (64) τῶν χρητοτέρων διανιστάμεθα. Αἰλούται πᾶσαι Ἐκκλησίαι, ὥς οὐδὲ ἡ σὴ φρόνησις ἀγνοεῖ. Καὶ ὁρᾷ πάντως τὰ ἐκασταχοῦ, οὖν ἀφ' ὑψηλῆς τινος σκοπιᾶς τῆς τοῦ νοῦ θεωρίας· ὅπως, καθάπερ ἐν πελάγει, πολλῶν ὁμοῦ συμπλεόντων, ὑπὸ τῆς βίας τοῦ κλύδωνος πάντες ὁμοῦ (65) ἀλλήλοις προσρηγνύνται· καὶ γίνεται τὸ νευάριον, πῇ μὲν ἐκ τῆς ἐξωθεν αἰτίας βίαιως κινούσης τὴν θάλατταν, πῇ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἐμπλεόντων (66) ταραχῆς ἀντιβαινόντων ἀλλήλοις καὶ διωθουμένων. Ἀρχεῖ ἐπὶ τῆς εἰκότος εἶσται τὸν λόγον, οὔτε τῆς σῆς σοφίας ἐπιτητούσης τι πλεόν, οὔτε τῆς καταστάσεως ἐπιτροπούσης ἡμῖν τὴν παρρησίαν. Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἐκάνης κυβερνήτης; τίς ἀξιόπιστος διαναστήσκει τὸν Κύριον ἐπιτιμῆται τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάττῃ; Τίς ἑταρος ἡ ὁ ἐκ πειθὸς τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐναθλήσας ἀγῶνι; Ἐπεὶ οὖν ὥρμηται νῦν γνησίως πᾶν τὸ περὶ ἡμῶν ὕγιανον κατὰ τὴν πίστιν εἰς τὴν πρὸς τοὺς ὁμοδόξους κοινωνίαν καὶ ἐνωσιν, θάρρουντως (67) φηλομεν εἰς τὴν παράκλησίν σου τῆς ἀνεξίκαχίας, ἐπιστιλῆσαι πᾶσιν ἡμῖν ἐπιστολὴν μίαν, παραίνεσιν ἔχουσαν τῶν πρακτέων. Οὕτω γὰρ βούλονται παρὰ σοῦ τὴν ἀρχὴν ὑπάρχει αὐτοῖς τῶν κοινωνικῶν διαλέξεων. Ἐπειδὴ δὲ ἴσως ὑποπτοὶ καταφαίνονται (68) σοὶ τῇ μνήμῃ τῶν παρελθόντων, ἐκεῖνο ποίησον, θεωρίστῃσι πάντες· ἐμὲ τὰς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολὰς διάπεμψαι ἢ διὰ τινος τῶν αὐτόθεν πιστῶν, ἢ καὶ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου τοῦ συνδιακόνου ἡμῶν, ὃς ὑποδείξάμενος οὐ πρότερον δώσω, μὴ λαβὼν (69) τὰς παρ' αὐτῶν ἀποκρίσεις· ἐὰν δὲ μὴ (70), Ἡμετερώς ἔσομαι εἰς σὲ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. Πάντως δὲ οὐ πλείονος (71) ἀξίον ὄψου τοῦτο τῷ ἐξ ἀρχῆς εἰπόντι πρὸς τὸν πατέρα ἢ ἐμοὶ νῦν πρὸς σὲ τὸν πνευματικὸν πατέρα λέγοντι. Εἰ δὲ τοῦτο παντὶ τρόπῳ ἀπηγόρευται παρὰ σοί, ἀλλ' ἡμῶς γε τῆς ἐπὶ τῇ διακονίᾳ αἰτίας ἄρας, ἀδόλως καὶ ἀκατασκευῶς, ⁶⁹ *ἐπιθυμία* τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους

⁷⁰ *ἐπὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφικνουμένην*.

mus, cum Med. et Harl. Editi θάρρουντες, excepta editione Haganoensi, quæ habet θάρρουντας.

(68) *Καταφανέονται*. Sic Harl. et Val. cum tribus aliis. Editi καταφανήσονται. Paulo post editi ἀδελφῶν ἡμῶν, sed deest pronomen in mss. Editum Harl. et Coisl. primus τῶν αὐτόθεν.

(69) *Μὴ λαβὼν*. Ita mss. septem. Editi ἢ λαβὼν.

(70) *Ἐὰν δὲ μὴ*. Deest ultima vocula in duobus mss.

(71) *Οὐ πλείονος*. Ita sex mss. Editi οὐδὲ πλείονος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ'.

Censitorem hortatur Basilii, ut miseræ Cappadociæ calamitates subiret, eique commendar unum ex amicis suis possessionem quandam, quæ circa Chamanenem sita erat, et tribuis premebatur.

Κηρύττορι.

A

Censitori.

Ἐμοὶ πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν συνθήσεια μὲν καὶ ἡ κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχία πάνυ βραχεία γέγονε· γνώσεις δὲ ἡ ἐξ ἀκοῆς, δι' ἧς πολλοῖς συναπτόμεθα τῶν ἐπιφανῶν, οὐκ ὀλίγη τε, οὐδὲ εὐκαταφρόντης. Εἰ δὲ καὶ σοὶ τις ἐκ τῆς φήμης περὶ ἡμῶν ὑπάρχει λόγος, αὐτὸς ἂν εἰδείης ἄμεινον. Τὸ δ' οὖν σὺν παρ' ἡμῖν τοιοῦτόν ἐστιν οἷον εἶπομεν (72). Ἐπειδὴ δὲ ἐκάλεσέ σε ὁ Θεὸς εἰς πρᾶγμα φιλανθρωπίας ἐπιδείξιν ἔχον, δι' οὗ δυνατόν ἐστι διορθωθῆναι ἡμῶν τὴν πατρίδα παντελῶς ἰθαφισθείσαν, ἡγοῦμαι πρέπειν μοι ὑπομνήσαι σου τὴν χρηστότητα, ἵνα ἐπ' ἐλπίδι τῆς παρὰ Θεοῦ ἀνταποδόσεως τοιοῦτον σεαυτὸν καταξιώσης παρασχέσθαι, ὥστε ἀθανάτου μὲν τῆς μνήμης ἀξιοῦσθαι, γενέσθαι δὲ αἰώνιων ἀναπαύσεων κληρονόμον, ἐκ τοῦ ἐλαφροτέρας ποιῆσαι τοῖς καταπονουμένοις τὰς θλίψεις. Ἐπειδὴ δὲ καί μοι τις ἐστὶ κτήσις περὶ Χαμανηνήν (73), ἀξιώ σε προστῆναι αὐτῆς, ὡς οἰκίας· Μὴ θαυμάζῃς δὲ, εἰ ἐμαυτοῦ λέγω τὰ τῶν φίλων, μετὰ τῆς ἄλλης ἀρετῆς καὶ φιλείαν πεπαιδευμένος, καὶ μεμνημένος τοῦ σοφῶς εἰπόντος, *Ἄλλοι ἐαυτὸν εἶναι τὸν φίλον*. Τὴν τοίνυν κτήσιν τὴν διαφέρουσαν τῷδε, ταύτην ὡς ἐμαυτοῦ παρατίθειμαι τῇ τιμιότητι σου· καὶ παρακαλῶ, ἐπισκεψάμενον τὰ τῆς οἰκίας δυσχερῆ, δοῦναι αὐτοῖς καὶ τῶν παρελθόντων χρόνων παραμυθίαν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον αἰρετὴν αὐτοῖς κατασκευάσαι τὴν οἰκίαν, τὴν φευκτὴν καὶ ἀπηγορευμένην διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἐπικειμένης αὐτῇ συνταλείας. Σπουδάζω δὲ καὶ αὐτὸς περιτυχῶν σου τῇ κοσμιότητι ἐνταλέστερον περὶ ἐκά-

B

C

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΔ'.

Præsidentem Cappadociæ, quem Enam esse credimus perhonorifice salutatur Basilii, ejusque factum reprehendit, quod dum senis cujusdam nepotem annos quatuor natum curiæ addidit, ipsum senem in nepote rursus ad munera publica protraxerit. Pluribus probat mutandum esse quod decretum inique fuerat

Ἠγεμόρι.

Præsidi.

1. Σχεδὸν μὲν ἀπιστόν ἐστιν ὁ μέλλω γράφειν, γεγράφεται δὲ τῆς ἀληθείας ἕνεκεν· ὅτι, πᾶσαν ἔχων ἐπιθυμίαν, ὡς οἷόν τε ἦν, πυκνότερα διαλέγεσθαι σου τῇ καλοκάγαθῃ, ἐπειδὴ εὖρον ταύτην γραμμάτων τὴν ἀφορμὴν, οὐκ ἐπίδραμον τῷ ἔργῳ, ἀλλ' ἀπώκνησα καὶ ἀνεδύην. Τὸ οὖν παράδοξόν ἐν τούτῳ, ὅτι ἄπερ ἡρόδοτον ὑπάρξει (74), ταῦτα γενόμενα οὐκ ἐδεχόμην. Αἴτιον δὲ, ὅτι αἰσχύνομαι δοκεῖν μὴ φίλος γε ἕνεκεν καθαρῶς, ἀλλὰ χρεῖαν τινὰ θεραπεύων ἐκάστοτε γράφειν. Ἀλλὰ με ἐκαίνο εἰσῆλθεν (ὁ καὶ σὲ βούλομαι διανοηθέντα, μήτοι νομίζειν ἡμῶς ἐμπορικῶς μᾶλλον ἢ φιλικῶς ποιῆσθαι τὰς διαλέξεις), ὅτι χρηρὴ τι διάφορον ἔχειν τὰς τῶν ἀρχόντων προσρήσεις παρὰ τοὺς ἰδιώτας. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἐντυχτέον ἡμῖν ἱατρῷ τε ἀνδρὶ καὶ τῷ τυ-

D

1. Fere incredibile est quod scripturus sum. scribetur tamen veritatis causa. Etsi cupiditate omni tenebar, quam possem sapissime cum tua probitate colloquendi; postquam tamen hanc litterarum occasionem nactus sum, non accurri ad lucrum, sed hæsitavi ac me retraxi. Illud itaque ea in re mirabile est, quod quæ contingere cupiebam, ea ubi contingere, non sum amplexus. Hoc autem fuit causæ, quod puderet me videri non puræ amicitiae causa, sed aliquid utilitatis aucupantem subinde scribere. Sed illud mihi in mentem venit (quod et tu considerans velim existimes me non quæstus magis quam amicitiae causa in colloquium venire), **177** aliter præsidem alloqui decere ac privatos. Non enim nobis eodem modo

(72) *Εἶπομεν*. Sic ope codicis Claromontani mutavimus quod erat in editis, *εἶποιμεν*.

(73) *Χαμανηνήν*. Medicæus *μαχατνήν*, Paulo post Coisl. primus *μὴ θαυμάσις*.

(74) *Ὑπάρξει*. Coisl. primus et Meil. *ὑπάρξεν*.

* Alias CCCXXVII. Scripta anno 572.

** Alias CCCLXXXIX. Scripta anno 572.

adeundus est medicus ac plebeius; neque etiam præses eodem modo ac privatus: sed danata est opera, ut huius arte, illius auctoritate ad nostros usus perfruamur. Quemadmodum enim ad solem ambulantes, velint nolint, umbra omnino sequitur: ita et cum magistratibus colloquia quæstus quidam comitatur, levamen afflictorum. Primam igitur epistolæ causam adimpleat ipsa magnanimi-
tatis tuæ salutatio; quod ipsum, etiamsi nullum aliud scribendi argumentum suppeteret, causam æquam esse putandum est. Saluteris igitur a nobis, vir optime, ac omni hominum generi custodiaris, præfecturas ex præfecturis gerens, et alios atque alios tua administratione adjuvans. Id enim et mihi facere moest, et tibi debetur ab iis, qui vel tantillum tuam in administranda provincia virtutem experti sunt.

2. Post totum illud, meam quoque pro misero sene precationem excipe, quem diploma regium muneribus publicis exemit; vel potius cui et ipsa ante regem senectus immunitatem necessariam dederat. Confirmasti et ipse beneficium regis, naturam reveritus, et publicis rebus providens, ut mihi videtur, ne quod periculum, homine propter ætatem desipiente, in rem publicam invheretur. Quomodo autem illum, vir admirande, alia rursus via imprudens in media negotia protraxisti? Quod enim illius nepotem nondum annos quatuor natum curiæ addixisti, quid aliud est quam senem in nepote rursus de integro ad publica munera pertrahere? Nunc autem rogo ætatis utriusque miserearis, et utrumque liberes ob ea quæ insunt utrique miseratione digna. Alter quidem parentes non vidit, nec cognovit, sed per alienas manus in hanc vitam ingressus est, statim a cunabulis parente utroque orbatus; alter vero tandiu in vita reservatus est, ut nullum calamitatis genus effugeret. Vidit enim, filii mortem immaturam; vidit et domum successoribus destitutam: videbit autem nunc, nisi quid tua humanitate dignum cogites, solamen orbitatis in occasionem sibi innumera-
bilibus malorum converti. Non enim puerulus in curialium album ascribetur, aut tributa colliget, aut militibus annonam suppeditabit: sed rursus necesse miseri senis canitiem dedecorari. Concede igitur gratiam et legibus consentaneam, et naturæ congruentem: jubens ut alteri quidem usque ad virilem ætatem concedatur, alter autem in lecto mortem expectet. Continua autem negotia et ineluctabilem necessitatem alii excusent. Neque enim tui moris est aut calamitosos spernere, aut leges parvi facere, aut amicis non cedere suppli-
cantibus, etiamsi te ab hominibus circumsteterint negotia.

(75) Τῷ γράφειν. Harl. et Med. τοῦ γράφειν.

(76) Προσείρησο. Ita novem mss. Editi προσεί-
ποιο.

(77) Παραρροῦντι... κινδυνεύει. Sic mss. summo
consensu. Editi παρνομοῦντι... κινδυνεύει.

(78) Ὑπόδου. Sic mss. octo. Editi ὑπὸ γού. Pau-
lo post Coisl. primus et Reg. secundus διὰ τοῦ

χόντι· οὔτε ἀρχοντι ἐγλονότι καὶ ἰδιώτῃ· ἀλλὰ πει-
ρατέον τοῦ μὲν ἐκ τῆς τέχνης, τοῦ δὲ ἀπὸ τῆς ἐξου-
σίας ἀπολύειν εἰς τὰ ἡμέτερα. Ὡς περ οὖν τοῖς ἐν
ἡλίῳ βαδίζουσιν ἔπεται πάντως ἡ σκιά, καὶ αὐτοὶ
μὴ προέλονται· οὕτω καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἀρχοντας
ὁμιλίαις ἀκολουθεῖ τι καὶ παρεμπόρευμα, ἡ τῶν
καμνόντων βοήθεια. Τὴν μὲν οὖν πρώτην αἰτίαν τῆς
ἐπιστολῆς πληροῦτω αὐτὸ τὸ προσειπεῖν σου τὴν
μεγαλόνειαν· ὃ, καὶν μηδεμίᾳ πρόφασιν τῷ γρά-
φειν (75) προσῇ, ἀγαθὸν κεφάλαιον αὐτὸ χρη νομή-
ζεσθαι. Προσείρησο (76) τοίνυν ἡμῖν, ὦ ἀριστε, καὶ
φυλάττοιο τῷ βίῳ παντὶ, ἀρχὰς ἐξ ἀρχῶν ἀμείνων,
καὶ ἄλλοτε ἄλλους ταῖς ἐπιστάταις εὐεργετῶν. Τοῦτο
γὰρ ἐμοὶ τε ποιεῖν σύνθεός, καὶ σοὶ βεβαίωμένον
παρὰ τῶν καὶ κατὰ μικρὸν πεπειραμένων τῆς περὶ
τὸ ἀρχειν σου ἀρετῆς.

2. Μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν, δέξει καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ
ἀθλίου γέροντος ἱκεσίαν, ἐν ᾗ κε μὲν τῶν ὀημο-
σίων γράμμα βασιλικόν· μάλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ
βασιλῆως αὐτὸ τὸ γῆρας ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἀναγ-
καίαν ἀτέλειαν. Ἐβεβαίωσας δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἀνω-
θεν χάριν αἰδοῖ τῆς φύσεως, καὶ προμυθεῖ τῶν ὀη-
μοσίων, ἐμοὶ δοκεῖν, ὥς ἂν μὴ ἀνθρώπων παρανοοῦντι
διὰ τὸν χρόνον κινδυνεύει (77) τι τῶν κοινῶν. Δι'
ἐτέρως δὲ ὁδοῦ πάλιν πῶς αὐτὸν ἔλαθες, ὦ θαυμάσιε,
παρπαγῶν εἰς τὸ μέσον; Τὸν γὰρ ὑπόδου (78) αὐ-
τοῦ, ὅπως τέταρτον ἔτος ἀπὸ γενέσεως ἄγοντα, κε-
λεύσας τοῦ βουλευτηρίου μετέχειν, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ
τὸν πρεσβύτερον διὰ τοῦ ἐκγόνου πάλιν ἐξ ἀρχῆς παρ-
άγεις εἰς τὰ δημόσια; Ἀλλὰ νῦν ἱκετεύομεν ἀμφο-
τέρων σε λαβεῖν τῶν ἡλικιῶν οἶκτον, καὶ ἀμφοτέ-
ρους ἀνεῖναι διὰ τὰ προσόντα ἐκατέρῳ ἔλαειν. Ὁ
μὲν γὰρ οὐκ εἶδε (79) γονέας, οὐδ' ἐγνώρισε, ἀλλὰ
δι' ἄλλοτρῶν χειρῶν εἰς τὸν βίον τοῦτον εἰσῆλθεν,
εὐθὺς ἐκ σπαργάνων ἀμφοτέρων ὀρφανισθεὶς· ὃ δὲ
τοσοῦτον ἐταμιεύθη τῷ βίῳ, ὥς μηδὲν αὐτὸν εἶδος
συμπορίας παρελθεῖν. Ἐπειδὴ μὲν γὰρ υἱοῦ τελευτὴν
ᾤκον· εἶδε δὲ οἶκον ἔρημον διαδόχων· ὁφείκει δὲ
νῦν, ἐὰν μὴ τι αὐτὸς ἄξιον τῆς σεαυτοῦ φιλανθρω-
πίας διανοηθῇ, τὴν παραμυθίαν τῆς ἀπαιδείας, ταύ-
την ἀφορμὴν αὐτῷ μυρίων γεννησομένην κακῶν. Οὐ
γὰρ ἔκπου τὸ παιδίον εἰς βουλευτὰς συντελέσει, ἢ
ἐκλέξει τὰς εἰσφοράς, ἢ στρατιώταις χορηγήσει τὸ
σιτηρέσιον· ἀλλ' ἀνάγκη πάλιν τοῦ ἀθλίου γέρον-
τος τὴν πολιὴν κατασχύνεσθαι. Δὸς οὖν χάριν καὶ
τοῖς νόμοις ἀκόλουθον, καὶ τῇ φύσει συμβαλίνουσιν·
τῷ μὲν προστάξας μέχρι τῆς τῶν ἀνδρῶν ἡλικίας
συγχωρηθῆναι, τὸν δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης ἀναμένειν
τὸν θάνατον. Πραγμάτων δὲ συνέχειαν καὶ τὸ τῆς
ἀνάγκης ἀπαράκλητον ἄλλοι προβαλλέσθουσιν. Οὐ
γὰρ δὴ τοῦ σοῦ τρόπου ἢ κακῶς πράττοντας περι-
ιδεῖν, ἢ νόμων ἐλιγωρῆσαι, ἢ φίλοις μὴ εἶξει καθ-
ικετεύουσι, καὶ τὰ ἐξ ἀνθρώπων σε περιστήκει (80)
πράγματα.

ἐγγόνου.

(79) Οὐκ εἶδε. Mss. consentiunt in hac voce.
Editi οὐκ οἶδε. Paulo post Coisl. primus ἐπ' ἀμφο-
τέρων Harl. et Med. ἀπ' ἀμφοτέρων.

(80) Περιεστήκει. Sic mss. codices summo con-
sensu. Editi περιέστηκει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕ'.

178 EPISTOLA LXXXV'.

Quod sæpe et in conventibus et in privatis colloquiis rogaverat Basilius, ut rustici ob vectigalia jurare non cogerentur, idem nunc per litteras obtestatur.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀρκουῖν (81).

A

De carento jurejurando.

Οὐ παύομεθα κατὰ πᾶσαν σύνοδον διαμαρτυρόμενοι, καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς συντυχίαις περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγόμενοι, ὥστε τοὺς ὀρκους ἐπὶ τοῖς δημοσίοις τελείμασι μὴ ἐπάγεισθαι παρὰ τῶν ἀπαιτητῶν τοῖς ἀγροίοις. Λειπόμενον ἦν (83) καὶ διὰ τοῦ γράμματος περὶ τῶν αὐτῶν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διαμαρτύρασθαι, ὅτι προσήκει παύσασθαι ὁμᾶς τὴν θάνατον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπάγοντας, καὶ ἄλλους ἐπινοῆσαι τινὰς τρόπους τῶν ἀπαιτήσεων, τὰς δὲ ψυχὰς συγχωρῆσαι τοῖς ἀνθρώποις ἀτρότους ἔχειν. Ταῦτα πρὸς σὲ γράφομεν, οὐχ ὡς σοῦ δεομένου τῆς ἐκ τῶν λόγων παρακλήσεως (οἴκοθεν γὰρ ἔχεις τὰς περὶ τὸ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον (83) ἀφορμὰς), ἀλλ' ἵνα διὰ σοῦ πάντες οἱ ἀνεχόμενοι σου διδαχθῶσι μὴ παροργίζειν τὸν Ἄγιον, μηδὲ ἀπειρορμεμένον πρᾶγμα τῇ πονηρᾷ συνηθείᾳ εἰς ἀδιαφορίαν κατὰγειν. Καὶ γὰρ οὐτε ὀφελὸς τί αὐτοῖς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ἐκ τῶν ὀρκων ἐστὶ, καὶ ὁμολογούμενον κακὸν τῇ ψυχῇ προσλαμβάνουσιν. Ἐπειδὴν γὰρ καταμελετήσωσι (84) τὰς ἐπιτοχὰς οἱ ἀνθρώποι, οὐκέτι ἑαυτοὺς ἐπείγουσι πρὸς τὴν ἔκτισιν. ἀλλὰ ἀπάτης ὄπλον καὶ ἀναβολῆς ἀφορμὴν ἐξευρήσθαι αὐτοῖς τὸν ὀρκον οἴονται. Εἴτε οὖν ὀφείλῃ ἐπάγει τὴν ἀνταπόδοσιν τοῖς ἐπιωρχηκόσιν ὁ Κύριος, οὐχ ἔξουσι τοὺς ὑπακούοντας, τῶν ὑπευθύνων ὑπὸ τῆς τιμωρίας ἀναλωθέντων· εἴτε διὰ μακροθυμίας ἀνέχεται ὁ Δεσπότης, ὃ προλαβὼν εἶπον, ὅτι οἱ πεπειραμένοι τῆς ἀνοχῆς τοῦ Κυρίου καταφρονοῦσιν αὐτοῦ τῆς χρηστότητος· μὴ ἀνομιέωσαν διακενῆς, μηδὲ παροξυνέτωσαν ἐφ' ἑαυτοὺς τὸν Θεόν. Εἴρηται ἡμῖν τὰ ἡμῖν ἐπιβάλλοντα· ὁφονται οἱ ἀπειθοῦντες.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ'.

EPISTOLA LXXXVI'.

Petit Basilius ut per quos direptum Dorothei presbyteri frumentum, per eosdem restitatur.

Τῷ ἡγεμόνι (85).

C

Præposito.

Οἶδα μεγίστην καὶ πρωτὴν σπουδὴν οὖσαν τῇ τιμιότητί σου πάντα τρόπον (86) χαρίζεσθαι τῷ δικαίῳ· δευτέραν δὲ τὴν καὶ τοὺς φίλους εὐποιεῖν, καὶ τῶν προσφρευγόντων τῇ προστασίᾳ τῆς σῆς μεγαλοφίας ἀντιποιεῖσθαι. Πάντα τοίνυν εἰς ταυτὸν συνέδραμν ἐπὶ τῆς παρούσης ὑποθέσεως. Καὶ γὰρ δίκαιόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ὑπὲρ οὗ τὴν πρεσβείαν ποιούμεθα, καὶ ἡμῖν χιχαρισμένον, οὗς ἐν τοῖς φίλοις ἀριθμεῖν τοῖς

Scio maximum et primum præstantiæ tuæ studium esse, ut omni ratione juri saveas. Alterum, ut et amicis benefacias, et eos qui ad tuæ magnanimitatis patrocinium confugiunt, tuere. Concurrunt itaque omnia in causa præsentis. Nam et justa res est, pro qua deprecamur; et nobis pergrata, quos inter tuos amicos numerare dignatus es; et eis debita, qui constantiæ tuæ auxilium ad inju-

(81) Περὶ τοῦ μὴ δεῖν. Verbum ultimum addidimus ex Coisl. primo et Med. Tres alii codices, Harl., Reg. secundus et Coisl. secundus, sic exhibent titulum: Ὅστε παύσασθαι τοὺς τῶν δημοσίων πράκτορας τοὺς ὀρκους τοῖς ὑποτελέειν ἐπάγοντας. Ut publicarum pecuniarum exactores desinant in jusjurandum adigere vectigales.

(82) Λειπόμενον ἦν. Reg. secundus Λειπόμενον ἦν οὖν.

(83) Τὸν Κύριον. Ita vetusti codices quinque: editi τὸν Θεόν.

(84) Καταμελετήσωσι. Editi καταμελήσωσι, quod emendat Harlaeanus codex cum tribus aliis.

(85) Τῷ ἡγεμόνι. Sic cum editis tres antiquissimi codices Harl., Med. et Coisl. In aliis tribus, nempe Reg. secundo et Bigot., hæc adduntur, παραθετικὴ ὑπὲρ πρεσβυτέρων περὶ καθαρπαγῆς σίτου, commendatitia pro presbyteris ob frumenti direptionem. Patet ex epistola sequenti hanc scriptam fuisse ad præpositum pagi, in quo educatus fuerat Basilius, quemque ideo patriam appellat.

(86) Πάντα τρόπον. Editio Paris. κατὰ πάντα τρόπον. Sed præpositio melius deest in sex mss. et in edit. Basil.

* Alias CCCV. Scripta anno 372.

** Alias CLXXIX. Scripta anno 372.

rias quas acceperunt propulsandas implorant. Frumentum enim quod duntaxat ad necessarium vitae usum optatissimus frater Dorotheus habebat, quidam ex iis, **179** quibus rerum publicarum administratio concedita est, in Berisis diripuerunt, sive sua sponte ad hanc violentiam, sive ab aliis inducti. Verum nulla ex parte res culpa caret. Quid enim minus ledit, qui ex se malus est, quam qui aliorum ministrat improbitati? siquidem idem damnum his qui injuria afficiuntur. Petimus igitur, ut per quos hic spoliatus est, ab his frumentum ablatum recipiat, nec eis licent facinoris culpam in alios rejicere. Quanti autem momenti est rei frumentariae penuriam effugere, tanti faciemus tuae magnanimitatis beneficentiam, si eam conferre dignatus fueris

EPISTOLA LXXXVII.

Eadem de re scribit Basilius ad praesidem, quem Eliam esse credimus.

Sine inscriptione de iisdem rebus.

Miratus sum quomodo te sequestro tantum nefas perpetratum sit in compresbyterum; adeo ut quod unicum habebat sustentandae vitae praesidium, id ei ereptum sit. Quod autem gravissimum est illud est, quod qui hoc ausi sunt, facinoris culpam in te transferunt: quem par erat non modo non permittere, sed etiam totis viribus impedire quominus haec committantur, maxime quidem in quosvis homines: sin minus, saltem contra presbyteros, eosque quotquot idem ac nos sentiunt, ac eandem pietatis viam ineunt. Itaque, si qua tibi cura est ut me recrees; fac cito quae acta sunt corrigantur. Potes enim, Dei dono, et haec et his adhuc majora perficere, quibus consultum volueris. Scripsi autem et ad patriae Praepositura: ut si sua sponte aequa facere noluerint, iudiciorum auctoritate facere cogantur.

* Alias CCCXC. Scripta anno 372.

(87) *Τοῖς σεαυτοῦ.* Med. et Coisl. primus τοῖς σεαυτοῦ. Paulo post Coisl. primus et Reg. secundus εἶχεν εἰς τὴν, etc.

(88) *Ἐν Βηρῖσις.* Coisl. primus ἐν Βηρῖσις. Paris. et Bigot. ἐν Κηρῖσις.

(89) *Τί γάρ ἤτρον.* Nulla hoc loco varietas inter editos et manuscriptos codices; sed tamen postulat sententia, ut legamus, Τί γάρ ἤτρον ἀδίκει ἢ ὁ οὐκ ὄντων πονηρὸς, ὁ ἐτέρων κακίᾳ ὑπηρετούμενος; Quid enim minus ledit quam qui sua sponte malus est, qui aliorum ministrat improbitati? Occurrit enim Basilius excusationi, qua videntur auctores injuriae usuri, si culpam in alios transferre possent. Ibidem editio Paris. Καὶ γὰρ τοῖς. Deest γὰρ in septem mss. et edit. Basil.

(90) *Ἀπρηθέη μὲν.* Editio Paris. addit ἐξ αὐτῶν τὸ ἀπρηθέην, sed haec desunt in septem mss. et in edit. Basil. in qua legitur, ἀπρηθέη μὴ ἀπολαβεῖν. Ibidem tres mss. ἀπρηθέημεν, per quos spoliati sumus.

(91) *Ὅσον δὲ... τοσοῦτον.* Sic Harl., Med., Coisl. primus cum duobus aliis. Editi ὅσον δὲ... τοσοῦτον.

(92) *ὑπὲρ τῶν αὐτῶν.* Hunc titulum desumpsimus ex codicibus Harl., Coisl. secundo et Regie

σεαυτοῦ (87) κατηξίωσας· καὶ ὀφειλόμενον τοῖς τὴν στεῖρότητά σου εἰς τὴν ὑπὲρ ὧν πεπόνθασι βοήθειαν ἐπιχαλουμένοις. Σίτον γάρ, ἐν μόνον εἶχε πρὸς τὴν ἀναγκασίαν τοῦ βίου διαγωγὴν ὁ πεθεινότατος ἀδελφὸς Δωρόθεος, διήρπασάν τινες ἐν Βηρῖσις (88), τῶν τὰ θεμέσια διοικεῖν πεπιστευμένων, εἴτε ἀφ' ἐαυτῶν ἐλθόντες ἐπὶ τὴν βίαν, εἴτε καὶ ἐτέρων αὐτοῖς ὑποθεμένων. Πλὴν οὐδαμῶθεν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα ἀνέγκλητον. Τί γάρ ἤτρον (89) ἀδίκει ὁ οὐκ ὄντων πονηρὸς ἢ ὁ ἐτέρων κακίᾳ ὑπηρετούμενος; Καὶ τοῖς πεπονθόσιν ἡ ζημία ὁμοία. Τοῦτον ἀξιούμεν, δι' ὧν ἀπρηθέη μὲν (90), ἀπολαβεῖν, καὶ μὴ ἐξείναι αὐτοῖς ἐπὶ ἐτέροις τὴν αἰτίαν τῶν τετολμημένων ἀναφέρειν· ὅσον δὲ (91) ἀξιὸν τὸ τὴν ἐκ τῆς σιτοδείας διαφυγεῖν ἀνάγκην, τοσοῦτον τὴν χάριν τιμησόμεθα τὴν παρὰ τῆς Βσῆς μεγαλοφυΐας, ἐκν ἄρα δοῦναι καταξιώσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΖ'.

Ἀρεπίγραφος ὑπὲρ τῶν αὐτῶν (92).

Ἐθαύμασσε πῶς, σοῦ μεσιτεύοντος, τοσοῦτον ἐτολμήθη κακὸν κατὰ τοῦ συμπρεσβυτέρου (93), ὥστε τὴν μόνην εἶχεν ἀφορμὴν τοῦ βίου, ταύτην διαρπασθῆναι. Καὶ τὸ δυνάτατον, ὅτι οἱ τοῦτο τετολμηκότες ἐπὶ σὲ τὴν αἰτίαν ὧν πεποιήκατιν ἀναφέρουσιν· ὃν οὐχ ὥπως (94) ἐπιτρέπειν τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ παντὶ σθένει διακωλύειν ἀκόλουθον ἦν, μάλιστα μὲν κατὰ πάντων· εἰ δ' ἄρα, κατὰ γούν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τούτων ἔσει ἡμῖν ἐμόψυχοι, καὶ τὴν αὐτὴν τῆς εὐσεβείας ἔδον παρεύομενοι. Εἴ τι οὖν φροντίζεις τοῦ ἀναπαύσαι ἡμᾶς, ταχέως διορθωθῆναι τὰ γενόμενα ποιήσον. Δύνασαι γὰρ σὺν θεῷ καὶ ταῦτα καὶ εἰ μελίσσω τούτων κατορθοῦν, οἷς ἂν ἐθέλης (95). Ἐπίσταται δὲ καὶ τῷ ἀρχοντι τῆς πατρίδος (96), ἵνα, ἐκν ἀφ' ἐαυτῶν (97) μὴ θελήσῃσι ποιῆσαι τὰ δίκαια, ἐκ τῆς κινήσεως τῶν δικαστηρίων ἀναγκασθῶσι ποιῆσαι.

secundo. Habent alii ἐπὶ ἐκδικήσει, de ultione. Editi corrupte ἐπὶ οἰκίσει, Coisl. primus ἐπὶ κήσει.

(93) *Συμπρεσβυτέρου.* Med. et Coisl. primus πρεσβυτέρου.

(94) *Ὅν οὐχ ὥπως.* Editi his vocibus praemittunt εἰς. Quae praepositio legitur etiam in codicibus vetustissimis Coisl. et Med. Sed in his codicibus desunt praecedentia verba ἐπὶ σὲ. Harleianum cum aliis quatuor seculis sum.

(95) *Ἐθέλης.* Coisl. primus ἐθέλεις.

(96) *Τῆς πατρίδος.* Patriam suam vocat Basilius locum, in quo educatus fuerat apud aviam suam. Eundem locum similiter designat supra initio epistolae 8. Ait in epistola 51 se, cum pluribus in patria timentibus Deum, insolabiliter doluisse, quod Dianius formulæ Constantinopoli allatae subscripsisset. Hunc autem presbyterum, qui in patria Basili degebat, non alium esse perspicitur ei presbytero, qui Basili collactaneus erat, ac domum, in qua Basilius educatus fuerat, certis conditionibus commissam administrabat, ut patet ex epistolis 56 et 57.

(97) *Ἀφ' ἐαυτῶν.* Ita sex mss. Editi ἐφ' ἐαυτῶν. Mox Coisl. primus et Med. διὰ τῆς κινήσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗ.

EPISTOLA LXXXVIII.

Hortatus fuerat Basilius civitatem ad symbolam auri comparatitii, sed cum magistratus plerique essent in agris, postulavit a præsidente, ut vel de auri summa aliquid interim remittat, vel tempus præsinitum proroget.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ ἀπαιτητῇ χρημάτων.

A Sine inscriptione, causa exactoris pecuniarum.

Τὴν δυσκολίαν τῆς συγκομιδῆς τοῦ πραγματευτικοῦ χρυσοῦ (98) πάντων μάλιστα ἡ σὴ τιμότης κατέμαθε· καὶ τῆς πένις ἡμῶν οὐδὲν μάρτυρα τοιοῦτον ἔχομεν, ὅσον σὲ, ὅς ἐκ τῆς μεγάλης φιλανθρωπίας καὶ συνίπαθις ἡμῖν, καὶ συμπεριγέχθης μέχρι τοῦ παρόντος τὰ δυνατὰ, οὐδαμοῦ τὸ πρῶτον τῆς ἐκτουτῶν τρόπων καταστάσεως ἐκ τῆς τῶν ἀνωθεν ἐπικαιμένων ταραχῆς παρακινήσας. Ἐπεὶ οὖν ὑπολείπεται ἡμῖν ἐκ τοῦ παντὸς σταθμοῦ ὀλίγον ἐτι χρυσίον, καὶ τοῦτο ἀνάγκη ἐκ τοῦ ἑράνου, εἰς ὃν προεπράξαμεθα πᾶσαν τὴν πόλιν, συγκομιεσθῆναι· παρακαλοῦμέν σου τὴν ἡμετέραν μικρὸν τι ἐκτείνειν ἡμῖν τὴν προθεσίαν, πρὸς τὸ καὶ τοῦς ἔξω τῆς πόλεως ὑπομνησθῆναι. Ἐν ἀγροῖς γάρ ἐστι τὸ πολὺ τῶν ἐν τέλει, ὡς οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς. Ἐάν μὲν οὖν ἡ δυνατὴν παρὰ τοσάδε λίτρας ἐκπεμθῆναι, τοσοῦτον γὰρ ἡμῖν ὑπολείπεται, τοῦτο γινέσθαι παρακαλοῦμέν σε· καὶ καίνο ἐκπεσταλῆσθαι ὑστερον· ἐάν δὲ πᾶσα ἡ ἀνάγκη ἀθρόον αὐτὸ παραπεμθῆναι τοῖς θησαυροῖς, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐξέωσαμεν, πλατυτέραν ἡμῖν γένεσθαι τὴν προθεσίαν.

Quam difficile sit aurum comparatitium cogere, omnium maxime præstantia tua novit: neque ullum paupertatis nostræ testem tam locupletem habemus, quam temetipsum: qui summa humanitate et nostri misertus es, et 180 hactenus, quantum in te fuit, indulgenter nobiscum egisti, nusquam a leni illo morum tuorum statu discedens ob metum eorum, quæ a sublimioribus potestatibus imminabant. Quoniam igitur reliquum est nobis de tota summa paululum auri; ac illud ex symbola, ad quam civitatem universam hortati sumus, necesse est colligi; clementiam tuam rogamus, nobis præstitutum tempus paulisper proroges, ut et qui ab urbe absunt, admoneantur. In agris enim sunt plerique magistratum, ut ne ipse quidem ignores. Quod si ita mitti potest, ut tot libræ desint, tantumdem enim nobis reliquum est, hoc ut fiat, te rogo; et reliquum postea mittetur: siu autem omnino necesse est illud simul transmitti in thesauros; id quod ab initio efflagitavi, ut tempus indictum nobis producas.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΘ.

EPISTOLA LXXXIX.

Litteris solatur Basilius desiderium videndi Metium, eumque per Dorotheum orolestatur ut pro se oret, et si ad Occidentales scribendum sit, litteras dicet: se enim jam scripsisse per Sabinum, sed tanquam a synodo mittendum qui litteras perferat. Negat se apud Athanasium quidquam promoveri posse nisi a Meletio ejusque sociis initium fiat communionis Athanasio offerendæ.

Μελετίῳ ἐπισκόπῳ Ἀρτιοχέας.

Meletio episcopo Antiochiæ.

.. Ὁ ἀγαθὸς Θεὸς, παρασχόμενος (99) ἡμῖν προφάσις προσηγοριῶν πρὸς τὴν σὴν τιμότητα, τὸ σφοδρὸν τοῦ πόθου παρακινεῖται. Μάρτυς γὰρ αὐτοῦ τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν, ἣν ἔχομεν εἰς τὸ θεάσασθαι σου τὸ (1) πρόσωπον, καὶ ἀπολαῦσαι τῆς ἀγαθῆς σου καὶ ψυχωφελοῦς διδασκαλίας. Καὶ νῦν δὲ διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ σπουδαιοτάτου ἀδελφοῦ Δωροθέου τοῦ συνδιακόνου ἐρχομένου παρακαλοῦμέν σε προηγουμένως προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ πρόσκομμα ὦμεν τῷ λαῷ, μηδὲ ἐμπόδιον ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς πρὸς τὸ δυνάμειναι τὸν Κύριον· ἔπειτα καὶ ὑπομνήσχομεν καταξιῶσαι σε πάντα τυπῶσαι διὰ τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ· καὶ εἰ τι (2) δεῖ ἐπισταλῆναι τοῖς κατὰ τὴν δύσιν, διὰ τὸ ἐφελκεῖν ἀναγκαίως καὶ εἰ ἡμετέρου αὐτοῖς ἀπενεχθῆναι γράμματα, αὐτὸν ὑπαγορεύσαι τὰς ἐπιστολάς. Ἡμεῖς γὰρ ἐπιτυχόντες

1. Bonus Deus occasiones nobis salutandæ dignitatis tuæ præbens, vehementiam desiderii demulcet. Nam testis ipse est desiderii nostri, quo flagramus, vultus tui vivendi, ac bona tua et utili animabus doctrina perfruendi. Nunc autem per religiosissimum ac optimum fratrem Dorotheum condiaconum advenientem obtestor te, in primis ut deprecereis pro nobis, ne populo simus offenculo, neque precibus vestris impedimento, quominus Dominum placetis. Deinde suggerimus etiam, ut omnia per prædictum fratrem digneris ordinare: ac si ad Occidentales scribendum est, propterea quod litteræ sunt necessario etiam ab uno e nostris perferendæ, has ipsas litteras dicet. Nos enim nacti diaconum Sabinum ab illis missum scripsimus ad Illyricos, et ad Italiæ et Galliæ epi-

(98) *Πραγματευτικῷ χρυσίῳ*. Aurum illud vocabatur *comparatitium*, quia idcirco conferebatur, ut inde vestes militares compararentur, ut observat Gothofredus ad lib. vii *Cod. Theod.*, tit. 6, leg. 3. Nam provinciæ Orientis, exceptis duabus, nempe Osroene et Isauria, non vestem ipsam militarem præbebant, sed aurum compensationis gratia. Porro Valens in lege secunda ejusdem tituli, quæ Marcianopoli data est anno 368, jussit *Omnem canonem vestium ex Kal. Sept. ad Kal. Aprilis largitionibus tradi: proposita Rectori provincie vel ejus officio condemnationis pœna*. Unde patet hanc Basilii pistolam ed Rectorem Cappadociæ, quem Ellam

esse non levibus de causis existimamus, scriptam esse mense Martio ac non longe ante Pascha, quod hoc anno 372 incidit in diem octavum Aprilis.

(99) *Παρασχόμενος*. Editti addunt ante hanc vocem articulum δ, qui deest in Coisl. utroque et tribus aliis. Deest hæc epistola in codicibus Med. et Harl.

(1) *Σου τό*. Sic quatuor mss. pro eo quod erat in editis τοῦτο.

(2) *Εἰ τι*. Voculam τι addidimus ex sex mss.

* Alias CCXLIII. Scripta anno 372.

** Alias CCLXXIII. Scripta anno 372.

scopos, et quosdam alios, qui privatim ad nos litteras dederant. Consentaneum autem, ut tanquam a communi synodi mittatur aliquis, qui litteras secundas deferat, quas ipse iubet exarari. * ὅς ὡς ἀπὸ κοινοῦ (5) τῆς συνόδου ἀποσταλῆναι τινα

συν τυπωθῆναι.

2. Quod jam ad reverendissimum episcopum Athanasium attinet, probe scientem eximiam tuam prudentiam monebo, fieri non posse, ut meis litteris aliquid promoveatur, aut quidquam eorum quæ oportet perficiatur, nisi et a vobis, qui tunc ipsis communionem procrastinatis, hanc ipsam aliquo pacto accipiat. Aiunt enim ipsum omnino propendere ut nobiscum **181** conjungatur, et quidquid poterit, collaturum; sed dolere, quod et tunc dimissus sit sine communionem, et etiamnum promissa maneant irrita. Res autem Orientalium quomodo se habeant nequaquam profecto latet aures pietatis tuæ: ac per se ipse accuratius omnia prædictus frater enarrabit. Quem quidem dignare statim post Pascha dimittere, quia responsa Samosatis exspectat: ejusque et propensam voluntatem approba, et precibus tuis corroboratum ad res propositas agendas dimitte.

EPISTOLA XC.

Declorat Basilii quantum latitior perceperit, ex litteris Occidentalium, et ex adventu Sabini; a quo edoctos Occidentales de rebus Orientis tandem auxilio venturos sperat. Quod quidem ut impetret, Orientalis Ecclesiae calumnias describit. His quæ canonice in Occidente gesta sunt assentiri se proficitur.

Sanctissimis fratribus ac episcopis Occidentalibus.

1. Bonus Deus, qui semper afflictionibus consolationes admiscet, nobis etiam nunc largitus est inter multos dolores, ut modicum aliquod solatium nancisceremur ex litteris, quas a vestra integritate reverendissimus Pater noster Athanasius acceptas ad nos transmisit, fidei rectæ testimonium et inviolabilis vestræ concordie atque conspirationis argumentum habentes, ita ut et pastores Patrum vestigia sequentes, et Domini populum cum scientia pascentes exhibeant. Hæc omnia adeo nos exhilararunt, ut mœrorem nostrum solverent, et exiguum quemdam risum animis nostris concitarent, ex tristi hoc rerum statu, in quo nunc versamur. Auxit autem nobis solamen Dominus per religiosissimum filium et condiaconum Sabinum, qui et ea quæ apud vos præclare geruntur, enarrans accurate, aluit animas nostras; et de rebus nostris experien-

* Alias LXI. Scripta anno 372.

(5) Ἐπιστελλάμεν. Ita mss. tres: male in editis ἀποστέλλαντες, misimus, quod pugnat cum sententia Basilii.

(4) Καὶ Γαλλίαν. Hæc desunt in Vat., et Reg. secundo et Coisl. secundo, non in Coisl. primo, et Reg. primo et Bigot. altero.

(5) Ἀπὸ κοινοῦ. Sic uterque Reg., et uterque Coisl. cum Bigot. altero. Editi ἀπὸ κοινοῦ. Dicitor autem hoc loco commune synodi, velut apud Cicéronem commune Asiæ.

(6) Ἡ ποιῆσαι. Ita sex mss. Editi καὶ ποιῆσαι. Infra καὶ ἐτι νῦν ἀτελεῖς. Coisl. primus καὶ ἐτι ἀτελεῖς. Reg. primus et Coisl. secundus ut in textu. Negat Tillemontius Athanasium, de quo hic Basi-

Σαβίνου, τοῦ παρ' αὐτῶν ἀποσταλάντος οιακόνου, ἐπιστελλάμεν (5) πρὸς τε τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν (4) ἐπισκόπους. καὶ τινὰς τῶν ἰδίως πρὸς ἡμᾶς ἐπισταλιάντων. Εὐλογον τὸν κομίζοντα δεύτερα γράμματα, ἅπερ αὐτῆς κέλευ-

2. Καὶ περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Ἀθανασίου ἀκριβῶς γινώσκουσιν τὴν τελείαν σου φρόνησιν ὑπομιμνήσκουσαν, ὅτι ἀμείχανον τοῖς παρ' ἐμοῦ γράμμασιν ἐπιδοῦναι ἢ ποιῆσαι (6) τι τῶν ὀφειλομένων, ἔάν μὴ καὶ παρ' ὑμῶν, τῶν τότε τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἀναβαλλομένων, ἐξήγεται τινα τρόπον. Αὐτὸς γὰρ λέγεται πάντοτε ὡρμηθεῖν πρὸς τὸ συναφθῆναι ἡμῖν, καὶ τὰ κατὰ δύναμιν συμβαλέσθαι, λυπεῖσθαι δὲ, ὅτι καὶ τότε παρεπέμψθη ἀκοινώνητος, καὶ ἐτι νῦν ἀτελεῖς μένουσιν αἱ ὑποσχέσεις. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἀνατολήν ὅπως διακρίνεται οὐκ ἔλαθε πάντως τῆς ἀκοῆς τῆς θεοσεβείας σου: καὶ δι' ἐκείνου δὲ ἀκριβέστερον πάντα ὁ προεργημένος ἀδελφὸς διεγέρσεται. Ὅν καταξίωσον εὐθὺς ἐκπέμψαι μετὰ τὸ Πάσχα, διὰ τὸ ἀναμένειν τῆς ἀπὸ Σαμοσάτων ἀποκρίσεις: οὗ καὶ τὴν προθυμίαν ἀπόδεξαι, καὶ εὐχαῖς αὐτὸν ἐνισχύσας, πρόπεμψον εἰς τὰ προκείμενα.

EPISTOLA XC.

Τοῖς ἀγιωτάτοις ἀδελφοῖς καὶ ἐπισκόποις τοῖς ἐν τῇ Ἰαλίᾳ.

1. Ὁ ἀγαθὸς Θεὸς, ὁ αἰετὰς ὑλῆψεν τὰς παρακλήσεις παραζευγνύς, ἔδωκεν ἡμῖν καὶ νῦν ἐπὶ τῷ (7) πληθεῖ τῶν ἐδυνῶν εὐρίσθαι τινὰ μετρίαν παράκλησιν ἐκ τῶν γραμμάτων, ἃ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἐρθότῃτος ὁ τιμιώτατος Πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος (8) ὁ ἐπίσκοπος ἐξάμενος διεπέμψατο ἡμῖν, ὕψιους πίστεως μαρτυρίαν, καὶ τῆς ἀνεπηρέαστου ὑμῶν ὁμολογίας καὶ συμπνοίας ἀπόδειξιν ἔχοντα, ὥστε καὶ ποιμένας ἀναδεικνύναι (9) τοῖς ἰχνεσι τῶν Πατέρων ἀκολουθοῦντας, καὶ τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου μετ' ἐπιστήμης ποιμαίνοντας. Ταῦτα πάντα τῷ ἡμῶν ἡμᾶς τοσοῦτον, ὥστε λύσει ἡμῶν τὴν κατ' ὀφείαν, καὶ μειώσῃ τι βραχὺ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐμποιῆσαι ἀπὸ τῆς σκυθρωπῆς ταύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως (10), ἐν ᾗ νῦν κατεστῆκαμεν. Ἐπεταίνε δὲ ἡμῖν τὴν παράκλησιν ὁ Κύριος διὰ τοῦ υἱοῦ ἡμῶν τοῦ εὐλαβεστάτου συνδιακόνου Σαβίνου, ὅς, καὶ τὰ

lius, magnum illum esse episcopum Alexandrinum. Rem expendemus in Vita Basilii; neque enim notarum angustiis contineri possit.

(7) Ἐπὶ τῷ. Coisl. primus ἐν τῷ.

(8) Ἀθανάσιος. Deest nomen Athanasii in utroque Regio.

(9) Ἀναδεικνύναι. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀποδείχθαι. Ibidem editi τοῖς τοῖς ἰχνεσι. Sed articulum primum sustulimus, qui melius videtur deesse in tribus mss. licet non vetustissimis. Deest etiam in editionibus Hagan. et Basil.

(10) Καταστάσεως. Quatuor mss. non tamen vetustissimi κινήσεως. Paulo post editi καὶ διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου υἱοῦ καὶ, etc. Coisl. primus et Hark. ut in textu.

παρ' ὑμῖν καλῶς διηγησάμενος ἀκριβῶς, ἐθρεψεν ἡμῶν τὰς ψυχὰς· καὶ τὰ ἡμέτερα δὲ, τῇ πείρᾳ μα-
θόν, ἐναργῶς ὑμῖν ἀναγγαλίζει, ἵνα προσηγουμένως
μὲν διὰ τῆς ἐκτενοῦς καὶ φιλοπίνου δεήσεως τῆς
πρὸς τὸν Κύριον συναγωνίζησθε ἡμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ
τὴν ἐνδεχομένην ὑμῖν (11) παραμυθίαν ταῖς κατα-
πονουμέναις Ἐκκλησίαις εἰσενέγκασθαι μὴ παραιτή-
σησθε. Κέχυμαι γὰρ τὰ ἐνταῦθα, ἀδελφοὶ τιμωτά-
τοι, καὶ ἀπείρηκα πρὸς τὰς συνεχεῖς προσβολὰς τῶν
ἐναντίων ἡ Ἐκκλησία, ὥσπερ τι πλοῖον ἐν πάλᾳγι
μέσῳ ταῖς ἐπαλλήλοις πληγαῖς τῶν κυμάτων βασανι-
ζόμενον, εἰ μὴ τις γένοιτο ταχέϊ ἐπισκοπῇ τῆς
ἀγαθότητος τοῦ Κυρίου. Ὡς περ οὖν ἡμεῖς ἴδιον ἐκ-
τιῶν ἀγαθὸν ποιούμεθα τὴν ὑμετέραν πρὸς ἀλλήλους
σύμπνοιάν τε καὶ ἐνότητά, οὕτω καὶ ὑμεῖς παρακα-
λοῦμεν συμπιθῆσαι ἡμῶν ταῖς διαιρέσεσι· καὶ μὴ,
ὅτι τῇ θέσει τῶν τόπων διεστῆκαμεν, χωρίζειν
Πνεῦμα κοινωνίᾳ, εἰς τὴν ἐνὸς σώματος ἡμῶς συμφωσίαν ἀναλαμβάνειν.

2. Ἰσώριμα δὲ τὰ θλίβοντα ἡμᾶς, κἂν ἡμεῖς μὴ
λέγωμεν· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην λοιπὸν (12)
ἐξήχηται. Καταπεφρόνεται τὰ τῶν Πατέρων δο-
γματα· ἀποστολικαὶ παραδόσεις ἐξουθενῶνται (13)·
νεωτεροποιῶν ἀνθρώπων ἐφευρέματα ταῖς Ἐκκλη-
σίαις ἐμπολιτεύεται· τεχνολογοῦσι λοιπὸν, οὐ θεολο-
γοῦσιν οἱ ἄνθρωποι· ἡ τοῦ κόσμου σοφία τὰ πρωτεῖα
φέρειται, παρωχημένη τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ. Ποι-
μῆνες ἀπειλύνονται, ἀντεισάγονται δὲ λύκαι βάρεις,
διασπῶντες τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ (14) οἴκοι εὐ-
κτήριοι, ἔρημοι τῶν ἐκκλησιαζόντων· αἱ ἐρημίαι
πλήρεις τῶν ὀδυρομένων. Οἱ πρεσβύτεροι ὀδύρονται,
τὰ παλαιὰ συγκρίνοντες τοῖς παροῦσιν· οἱ νέοι ἐλατι-
νότεροι, μὴ εἰδότες οἷων ἐστέρηνται. Ταῦτα ἱκανὰ
μὲν κινῆσαι πρὸς συμπάθειαν (15) τοὺς τὴν Χριστοῦ
ἀγάπην πεπαιδευμένους· συγκρινόμενος δὲ τῇ ἀλη-
θείᾳ τῶν πραγμάτων ὁ λόγος παρὰ πολὺ (16) τῆς
ἀξίας αὐτῶν ἀπολείπεται. Εἴ τι οὖν παραμυθίον ἀγά-
πης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα
οἰκτιρμῶν, κινῆσθε πρὸς τὴν ἀντιλήψιν ἡμῶν. Λά-
βετε ζῆλον εὐσεβείας, ἐξέλθετε ἡμῶς τοῦ χειμῶνος
τούτου. Λαλεῖσθω καὶ παρ' ἡμῖν μετὰ παύρησας τὸ
ἀγαθὸν ἐκεῖνο κήρυγμα τῶν Πατέρων, τὸ καταστρέ-
φον μὲν τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τὴν Ἀρείου, οἰκονο-
μοῦν (17) δὲ τὰς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ δι-
δακταίᾳ ἐν ᾗ ὁ Υἱὸς ὁμοούσιος ὁμολογεῖται τῷ
Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοτίμως συναρι-
θμεῖται τε καὶ συλλατρεύεται· ἵνα ἥν ὑμῖν ἔδωκεν ὁ
Κύριος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πᾶρρησίαν, καὶ τὸ ἐπὶ
τῇ ὁμολογίᾳ τῆς θεότητος (18) καὶ σωτηρίου Τριάδος
καύχημα, τοῦτο καὶ ἡμῖν διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν
καὶ τῆς συνεργίας ὑμῶν χαρίσεται. Τὸ δὲ καθέξα-

lia edoctus, perspicue vobis enuntiabit; ut primum
quidem constanti et vehementi ad Dominum prece
nobiscum decertetis; deinde vero ut et pro viribus
solatiuni Ecclesiis afflictatis asserre ne recusetis.
Nam hic omnia fatiscunt, fratres reverendissimi; et
deficit ad continuos adversariorum assultus Eccle-
sia, non secus ac navigium quoddam in medio
mari fluctuum impulsibus sibi invicem succeden-
tibus agitatam; nisi Dei nos bonitas cito visitet.
Quemadmodum igitur proprium ipsorum bonum
ducimus, vestram inter vos concordiam et unita-
tem; ita et rogamus, ut nostrarum vos dissensio-
num misereat; nec, quia locorum situ dissiti su-
mus, nos a vobis sejungatis, sed quia Spiritus
communione coniungimur, nos in unius corporis
B concentum admittatis.

ἡμᾶς ἀπ' ἐκτιῶν, ἀλλ' ὅτι ἐνούμεθα τῇ κατὰ τὸ

2. Notæ autem calamitates nostræ, vel nobis
latentibus: siquidem per totum terrenum orbem
182 jam personuerunt. Contemnantur Patrum
dogmata; nullo numero habentur apostolicæ tradi-
tiones; novatorum inventa regnant in Ecclesiis;
de cætero homines verborum artifices sunt, non
theologi; primas tenet mundi sapientia, expulsa
crucis gloriatione. Abactis pastoribus introducuntur
lupi graves, qui Christi gregem discerpunt. Domus
orationis destitutæ concionatoribus, solitudines
lamentantibus refertæ. Seniores lugent, dum anti-
qua comparant cum præsentibus; juniores misera-
biliiores sunt, qualibus privati sint, ignorantes.
Atque hæc quidem apta ad eorum commiserationem
commovendam, qui Christi dilectionem edocti sunt;
sed comparatus cum rerum veritate sermo longe
ab ipsarum magnitudine abest. Si quod igitur sola-
tium dilectionis, si qua communicatio Spiritus, si
qua commiserationis viscera, ad ferendas nobis
suppeltias concitemini. Arripite studium pietatis:
nos ex hac tempestate eripite. Proferatur et apud
nos libere bona illa Patrum promulgatio, infaniam
Arii hæresim evertens, Ecclesias vero in sana do-
ctrina ædificans, in qua Filium Patri consubstantia-
lem confitemur, atque Spiritus sanctus pari honore
simul et numeratur, et adoratur; ut quam vobis
D Dominus dedit pro veritate libertatem, et in divinæ
salutarisque Trinitatis confessione gloriationem,
hanc et nobis per vestras preces opemque vestram
largiatur. Cæterum ille ipse, quem jam dixi, dia-
conus singula dilectioni vestræ nuntiabit. Omnibus
autem quæ canonice a vestra præstantia acta sunt,

(11) Ὑμῖν. Tres vetustissimi codices ἡμῖν. Deest
ea vox in quatuor aliis mss. Paulo post editio Pa-
ris. et vetustissimi codices τὰ ἐνταῦθα, deest vocula
in aliis quatuor mss. et editionibus Hagani. et Basil.

(12) Λοιπὸν. Deest ea vox in quatuor mss. non
tamen vetustissimis, in quibus etiam legitur ἐκτέ-
χεται.

(13) Ἐξουθενῶνται. Tres Regii codices et Coisl.
secundus ἐξουθενῶνται, νεωτέρων ἀνθρώπων. Paulo
post Med. et Harl. καὶ οὐχὶ θεολογοῦσιν

(14) Vid. Addenda.

(15) Πρὸς συμπάθειαν. Ita tres mss. vetustis-
simi: editi εἰς συμπάθειαν.

(16) Παρὰ πολὺ. Deest præpositio in utroque
Regio et Coisl. secundo. Ibidem editi ἀπολείπ-
ται. Mss. ut in contextu. Paulo post Reg. uterque
et Coisl. secundus εἴ τι σπλάγχνον οἰκτιρμοῦ.

(17) Οἰκονομοῦν. Ita Coisl. primus et Med. cum
tribus aliis. Editi στερροῦν. Harl. cum uno ex Re-
giis οἰκονομοῦν.

(18) Τῆς θεότητος. Ita septem mss. Editi τῆς ἀληθείας.

assensi sumus, apostolicum vestrum rectæ doctrinæ studium laudantes.

κατοικῶν παρὰ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος συνεθέμεθα, τὸν ἀποστολικὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἐρθο-
δοξίας ἀποδεξάμενοι.

EPISTOLA XCI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ'.

Valeriani litteris respondet, cumque per Sabinum salutem, et obtestatur, ut oret pro huiusmodi Ecclesiæ Orientalis rebus; quibus sanandis necessarium esse docet Occidentis auxilium.

Valeriano, Illyricorum episcopo.

Grates Domino largienti nobis, ut dilectionis vester fructum in tua puritate videamus: qui scilicet adeo corpore sejunctus, nobis te per epistolam conjunxisti, nosque spirituali tuo et sancto desiderio complexus, non enarrabilem quemdam amorem animis nostris indidisti. Nam reipsa vim didicimus Proverbii illius: *Ut animæ sitiienti aqua frigida, ita humilis bonus de terra longinqua*¹. Magna enim est apud nos fames charitatis, frater colendissime. Causa autem manifesta, nimirum eo quod multiplicata sit iniquitas, multorum refrixit charitas. Eam ob causam et litteras tuas plurimi fecimus, et vices rependimus tibi per eundem virum religiosissimum condiaconum nostrum **183** et fratrem Sabinum: per quem et tibi nosmet notos facimus, et te obsecramus, ut in precibus pro nobis invigiles, ut tandem aliquando rebus nostris Deus sanctus tranquillitatem ac quietem impertiat, et ventum hunc ac mare increpet; ita ut liberemur ex illo aestu et perturbatione in qua nunc constituti sumus, summam semper submersionem expectantes. Sed id nobis magnifice Deus in presenti indulsit, ut vos audiremus summo consensu et unitate inter vos esse conjunctos, ac veritatis doctrinam sine impedimento apud vos annuntiari: siquidem aliquando (si modo non-jam conclusum est huius mundi tempus, sed adhuc vitæ humanæ dies supersunt) necesse est, ut fidem renovetis Orienti, et bonorum quæ ab eo accepistis, remunerationem eidem in tempore persolvatis. Nam sana apud nos pars, quæque majorum pietatem tuetur, non parum fatiscit; diabolo multis ac variis artificiorum assultibus pro sua ipsius astutia eam concutiente. Utinam autem vestris precibus, qui Dominum diligitis, exstinguatur prava illa et populorum deceptrix erroris Ariani hæresis; reluceat autem bona Patrum nostrorum doctrina, qui Nicæam convenerunt, adeo ut consentanea salutari baptismati glorificatio adimpleatur beatæ Trinitatis.

Πατέρων ἡμῶν διδασκαλία, τῶν συνελευθέντων κατὰ τὴν Νίκαιαν, ὥστε σύμφωνον τῷ σωτηρίῳ βαπτίσματι τὴν δοξολογίαν ἀποπληροῦσθαι τῇ μακαρίᾳ Τριάδι.

¹ Prov. xxv, 25.

¹ Alias CCCXXIV. Scripta anno 372. Quam dulce Basilio cum episcopis longe remotis charitate conjungi.

(19) *Τὸ δὲ κατέλασσε*. Hæc et quæ sequuntur æsunt in pluribus miss., non tamen in tribus vetustissimis.

(20) *Ἰλλυριῶν*. Harl. et Reg. secundus ac Coisl. secundus *Ἰλλυριχοῦ*. Perspicuum est Aquileianum hic designari, cujus episcopus erat Valerianus.

(21) *Τῷ Κυρίῳ*. Codices nonnulli τῷ Θεῷ.

Οὐαλεριανῷ, ἐπισκόπῳ Ἰλλυριῶν (20).

Χάρις τῷ Κυρίῳ (21), τῷ δόντι ἡμῖν ἀρχαίως ἀγάπης καρπὸν ἰδεῖν ἐν τῇ σῇ καθαρότητι· ὅς γε τοσοῦτον διεστώς τῷ σώματι, συνῆψας ἡμῖν σεαυτὸν διὰ γράμματος, καὶ τῷ πνευματικῷ σου καὶ ἀγίῳ πόθῳ περιπτυσσάμενος ἡμᾶς, ἀμύθητόν τι (22) φίλτρον ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνεποίησας. Ἐργῷ γὰρ ἐμάθομεν τῆς παροιμίας τὴν δόναμιν, ὅτι *Ὅσπερ ψυχῇ δι' ὕδατος ψυχρῆς ἔδωρ, οὕτως ἀγγελία ἀγαθὴ ἐκ τῆς (23) μακρῆς ἐστὶν*. Διὸς γὰρ ἐστὶ παρ' ἡμῖν λιμὸς ἀγάπης, ἀδελφεῖ τιμιώτατε. Καὶ ἡ αἰτία πρόδηλος, ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἐφύγη (24) τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοῦ ἄξιον ἡμῖν ἐφάνη τὸ γράμμα, καὶ ἀμειβόμεθα σε διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός τοῦ εὐλαβεστάτου συνδιακόνου ἡμῶν καὶ ἀδελφοῦ Σαβίνου· δι' οὗ καὶ γνωρίζομέν σοι ἐαυτούς, καὶ παρακαλοῦμέν σε ἐπαγρυπνεῖν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχαῖς· ἵνα ὅτῳ ποτε ὁ ἅγιος Θεὸς καὶ τοῖς ἐνταῦθα πράγματι γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, καὶ ἐπιτηρήσῃ τῷ ἀνέμῳ τούτῳ καὶ τῇ θαλάσῃ· ὥστε πύσασθαι ἡμᾶς τοῦ σάλου καὶ τῆς ἀνατροπῆς, ἐν ᾗ νῦν καθιστέμεθα, ἀλλ' ὡς καταποντισθεῖσθε (25) παντελῶς ἀναμένοντες. Ἀλλὰ τοῦτο μέγας ἐν τοῖς παροῦσιν ὁ Κύριος ἡμῖν ἐχαρίσατο, τὸ ὑμᾶς ἀκοῦειν ἐν ἀκριβεῖ συμφωνίᾳ καὶ ἐνότητι εἶναι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀκωλύτως παρ' ὑμῖν τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας περιαγγέλλεσθαι· ὅτε δὴ ποτε γὰρ (εἴπερ μὴ συγκέχλεισται λοιπὸν ὁ χρόνος τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' ἐτι ἡμέραι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὑπολείπονται) ἀνάγκη παρ' ὑμῶν ἀναμνησθῆναι τὴν πίστιν τῇ Ἀνατολῇ· καὶ ὧν ἐλάβετε παρ' αὐτῆς ἀγαθῶν, τούτων ἐν καιρῷ παρασχεῖσθαι αὐτῇ τὴν ἀντίδοσιν. Τὸ γὰρ ὑγιαῖνον ἐνταῦθα μέρος, καὶ τὴν τῶν πατέρων εὐσέδειαν ἐκδικοῦν, ἱκανῶς κέκμηκε, πολλὰς καὶ ποικίλας μηχανημάτων προσβολαῖς ἐν τῇ αὐτοῦ μεθοδείᾳ τοῦ διαβόλου αὐτὸ κατασεύσαντος. Ἀλλ' εὐχαῖς ὑμετέραις τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον, σθεσθεῖτε μὲν ἡ πονηρὰ καὶ λαοπλάνος αἵρεσις τῆς Ἀρείου κακοδοξίας· ἀναλάμψετε δὲ ἡ ἀγαθὴ τῶν

(22) *Ἀμύθητόν τι*. Coisl. primus et Med. ἀμύθητον τὸ φίλτρον.

(23) *Ἐκ τῆς*. Med. et Harl. cum aliis quatuor habent ἐκ γῆς.

(24) *Ἐφύγη*. Tres vetustissimi codices ψυγίσταται, refrigerescet.

(25) *Καταποντισθεῖσθε*... μεγάλως. Ita vetustissimi tres codices cum duobus aliis. Editi καταποντίζεσθαι... μέγας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ'.

EPISTOLA XCH'.

Orientales ad scribendum impellit non solum solatium in narrandis ærumnis; sed etiam spes illa, Occidentales tandem auxilio venturos, ubi de rebus Orientis ex Sabino cognoverint. Describunt calamitates Orientis, ut his permoti Occidentales episcopi mittant, qui et hæresis progressus coerceant et pacem inter ipsos catholicos reconcilient.

Πρὸς Ἰταλοὺς καὶ Γάλλους.

A

Ad Italos et Gallos.

1. Τοῖς θεοφιλεστάτοις καὶ ὁσιωτάτοις ἀδελφοῖς συλλειτουργοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν ὁμοφύχοις ἐπισκόποις Μελέτιος, Εὐσέβιος, Βασίλειος, Βάσπος, Γρηγόριος, Πελάγιος, Παῦλος, Ἀνθίμος, Θεόδοτος, Βίθος, Ἀβραάμιος, Ἰοβίνος (26), Ζήνων, Θεοδώρητος, Μαρκεριανός, Βάραχος, Ἀβραάμιος, Λιδάριος, Θαλάσσιος, Ἰωσήφ, Βοηθός, Ἰάτριος, Θεόδοτος, Εὐστάθιος, Βαρσούμας, Ἰωάννης, Χοσρόης, Ἰωσάκης, Νάρσης, Μάρις, Γρηγόριος, Δαφνός, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Φέρει μὲν τινα παραμυθίαν ταῖς ὀδυνωμέναις ψυχαῖς καὶ στεναγμὸς πολλάκις ἐκ βάθους τῆς καρδίας ἀναπνευόμενος, καὶ πον καὶ δάκρυον ἀποστᾶσαν τὸ πολὺ τῆς θλίψεως διεφόρησεν· ἡμῖν δὲ οὐχ, ὅσον (27) στεναγμὸς καὶ δάκρυον, παραμυθίαν ἔχει τὸ ἐξαιπεῖν ἡμῶν τὰ πάθη πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν· ἀλλὰ τις ἡμᾶς καὶ ἐλπίς χρηστοτέρῃ θάλπει, ὥς τάχα ἂν, εἰ ἐξαγγελιαίμεν ὑμῖν τὰ λυποῦντα ἡμᾶς, διαναστήσαιμεν (28) ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀντιλήψιν ἡμῶν, ἣν πάλοι μὲν προσεδόκησάμεν παρ' ὑμῶν ταῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις γενήσεσθαι, οὐδέπω (29) δὲ τετυχήκαμεν, πάντως τοῦ ἐν σοφίᾳ (30) τὰ ἡμέτερα διοικοῦντος Θεοῦ, κατὰ τὰ ἀθεώρητα αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης κρίματα, τλείονι χρόνῳ παραταθῆναι ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς τούτοις οἰκονομήσαντος. Οὐ γὰρ ἔτηπου ἡγνοήσατε τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀδελφοί τιμιώτατοι, ὧν ἡ ἀκοή καὶ ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης ἐξέδραμεν (31)· οὐδὲ ἀσυμπαθεῖς πον ὑμεῖς πρὸς τοὺς ὁμοφύχους τῶν ἀδελφῶν, μαθῆται ὑπάρχοντες τοῦ Ἀποστόλου, τοῦ πλήρωμα εἶναι τοῦ νόμου τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην διδάσκοντος. Ἀλλ', ὅπερ εἶπαμεν, ἐπέσχειν ὑμῶν τὴν ἑρμὴν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, ἐκπληρωθῆναι ἡμῖν τὴν διατεταγμένην ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν θλίψιν ἐπιμετροῦσα (32). Ἀλλὰ νῦν γούν, καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ τὴν ἡμετέραν συμπάθειαν, διαναστῆναι ὑμᾶς παρακαλοῦμεν, πάντα μαθόντας, καὶ ὅσα πρὸ τούτου τῆς ἀκοῆς ὑμῶν διέφυγε, παρὰ

B

C

1. Religiosissimis ac sanctissimis fratribus comministris in Italia et Gallia unanimis episcopis Meletius, Eusebius, Basilus, Bassus, Gregorius, Pelagius, Paulus, Anthimus, Theodotus, Vitus, Abrahamius, Jovinus, Zenon, Theodoretus, Marcianus, Barachus, Abramius, Libanius, Thalassius, Joseph, Boethus, Iatrius, Theodotus, Eustathius, Barsumas, Joannes, Chosrhoes, Isaacis, Narses, Maris, Gregorius, Daphnus, in Domino salutem. Afferit aliquid solatii afflictis animis ipsum suspirium sæpius ex imo corde ductum, ac lacryma erumpens vim afflictionis repellit. Nobis autem non, ut suspirium et lacrymæ, solatium affert mala nostra charitati vestræ narrare: sed præterea nos sovet melior quædam spes, forsitan **184** fore ut, si dolores nostros vobis denuntiaverimus, excitemus vos ad ferendam nobis opem, quam quidem Ecclesiis Orientalibus a vobis adfuturam jampridem speravimus, necdum tamen sumus assecuti; Deo, qui omnia in sapientia moderatur, omnino secundum arcana justitiæ suæ judicia, ut in his tentationibus diutius detineamur, dispensante. Non enim ignorastis, fratres reverendissimi, res nostras, quarum fama ad extremas etiam orbis terrarum partes pervenit: neque certe affectum omnem exuistis erga unanimes fratres, cum discipuli sitis Apostoli, qui proximi dilectionem legis complementum esse docet. Sed, quod jam diximus, Inhibet vestram alacritatem justum Dei iudicium, quod constitutam ob peccata nostra afflictionem nobis plene admittitur. Vos tamen adhortamur, ut nunc saltem et ad veritatis studium, et ad nostri commiserationem excitemini, ubi omnia didiceritis, etiam quæcunque antea aures vestras effugere, a religiosissimo fratre nostro condiacono Sabino, qui poterit vobis ea quoque, quæ epistolam prætereunt, per se ipse enarrare: per quem exhorta-

(26) Ἰοβίνος. Sic Harlæanus cum utroque Coisl. et Reg. secundo. Vaticanus Ἰουβίνος. Editi Σαβίνος. Paulo post tres codices, nempe Vat., Coisl. secundus et Reg. secundus, habent Ἀτρείος pro Ἰάτριος. Idem Coisl. secundus et Reg. secundus Χρυσόρογος non Χοσρόης. Ἰσαάκης pro Ἰωσάκης legitur in Reg. secundo. Ἰσαάκις in Coisl. secundo. Harl. Ἰωσάκις. De episcopis, quorum nomina huic epistolæ præscribuntur, agemus in Vita S. Basilii. Sed interim observabo post ultimum nomen, quod est Daphnus, male in editis addi καὶ οἱ λοιποί, et reliqui: quibus ex verbis colligit Tillemontius multos alios subscripsisse. Sed hæc desunt in Coisl. utroque, Harl., Reg. secundo et Vat. Leguntur in Regio primo, sed causa in promptu est. Cum enim in hoc codice tria tantum priora nomina recenseantur, monendum fuit alia fuisse prætermissa. Similiter in codice Mediceo post octo episcoporum nomina, additur, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀδελφοί, et qui cum eis fratres. Hinc perspicitur quomodo error obrepserit. Nam cum vetustæ editiones tres tantum

episcopos numerarent; Parisiensis, quæ lacunam explevit, immerito retinuit, quod in aliis ob vitium, quo carebat ipsa, additum fuerat.

(27) Οὐχ, ὅσον. Regius uterque et Coisl. secundus οὐχ ὅσον. Paulo post Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν.

(28) Διαναστήσαιμεν. Ita Med. et Coisl. primus. Duo alii διαναστήσωμεν. Harl. διαναστήσαντες. Editi διαναστήσομεν.

(29) Οὐδέπω. Ita mss. sex. Editi οὐδέποτε.

(30) Τοῦ ἐν σοφίᾳ. Editi τοῦ τοῦ τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ. Sed deest τοῦ in Harl. et Coisl. primo. Deest etiam τὰ πάντα in Vat., Reg. primo et duobus aliis, et editione Haganoensi.

(31) Ἐπὶ τὰ... ἐξέδραμεν. Ita tres vetustissimi codices, et paulo post ὅπερ εἶπαμεν. Editi εἰς τὰ... διέδραμεν, et ὅπερ. Editio Haganoensis εἶπωμεν.

(32) Ἐπιμετροῦσα. Ita sex mss. Editi ἐπιμετρήσασα. Hagani. ἐπιμετρήσας.

Alias LIX. Scripta anno 572.

mur vos, ut viscera induatis miserationis, omni-
que deposita segnitie laborem dilectionis suscipia-
tis, et neque viae longitudinem, neque domesticas
occupationes, neque aliud quidquam humanum
cogitetis.

κόπον τῆς ἀγάπης· καὶ μήτε ὀλοῦ μήκος, μήτε τὰς
ὀπολογίσασθαι.

2. Neque enim Ecclesia una periclitatur; neque
duae aut tres in gravem hanc tempestatem delapsae.
Nam ferme a finibus Illyrici usque ad Thebaidem
haeresis malum depascitur. Cujus prava semina
prius quidem infamis Arius jecit: altis autem ra-
dicibus firmata a pluribus, qui Arium inter et
nostram aetatem interjecti impietatem studiose ex-
coluere, nunc exitiosos fructus protulerunt. Nam
pietatis eversa sunt dogmata: confusae Ecclesiae
leges. Hominum Dominum non timentium ambitio
in praefecturas insilit, jamque aperte praemium impie-
talis principatus propositus est, ita ut qui graviores
blasphemias ructatus est, dignior habeatur, qui
populo episcopus praesit. Perit gravitas sacerdota-
lis: defecere qui gregem Domini cum scientia
pascant: ambitiosis pauperum pecunias in pro-
prios usus et in munerum largitiones semper in-
sumentibus. Evanuit accurata canonum disciplina;
peccandi multa libertas. Nam qui hominum studiis
ad principatum devenerunt, in hoc ipso studii gra-
tiam rependunt, quod omnia ad voluptatem indul-
geant peccantibus. Perit judicium aequum: quisque
ex sui cordis voluntate ambulat. Nequitia modum
nullum habet: exleges populi: deest praepositis
dicendi libertas. **185** Servi enim eorum, a quibus
collatum beneficium, qui hominum opera sibiipsis
dominatum compararunt. Jam quoque et illud
mutui belli telum a quibusdam, defensio videlicet
doctrinae sanae, excogitatum est: et dum privata
odia occultant, pro veritate se odiasse simulant.
Alii vero, dum fugiunt ne turpissimis criminibus
arguantur, populis furorem ad mutuam discordiam
inspirant, ut communibus malis res suas obum-
brent. Quapropter et implacabile est hoc bellum:
his qui mala egere, communem pacem, ut occulta
ipsorum dedecora detegentem, metuentibus. Ob
haec rident increduli, fluctuant qui firmiter non
credunt: fides est ambigua, offunditur animis igno-
ratio, eo quod veritatem imitentur, qui doctrinam
in malitia adulterant. Silent enim piorum ora: so-
luta vero blasphemia omnis lingua: profanata sunt
sancta: fugiunt precationis domos populi saniores,
ut impietatis scholas, ac in solitudinibus ad Domi-

τῷ εὐλαβεστάτῳ ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦ συνδιακόνου Σα-
βίνου, ὅς δυνήσεται ὑμῖν καὶ ὅσα τὴν ἐπιστολὴν δια-
φεύγει παρ' αὐτοῦ διηγήσασθαι· δι' οὗ παρακα-
λοῦμεν ὑμᾶς ἐνδύσασθαι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ (33),
καὶ ἀποθέσθαι μὲν πάντα ἔκνον, ἀναλαβεῖν δὲ τὸν
κατ' οἶκον ἀσχολίας, (34) μήτ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων

2. Οὗ γὰρ περὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ὁ κίνδυνος, οὐδὲ
δύο ἢ τρεῖς αἱ τῷ χαλεπῷ τούτῳ χειμῶνι παραπι-
σοῦσαι (35). Σχιδὼν γὰρ ἀπὸ τῶν ὅρων τοῦ Ἰλλυρι-
κοῦ μέχρι Θηβαίδος τὸ τῆς αἵρέσεως κακὸν ἐπινέ-
μαται. Ἦς τὰ πονηρὰ σπέρματα πρότερον μὲν ὁ
δυσώνυμος Ἀρειὸς κατεβάλετο· βριζώοντα δὲ διὰ
βάθους ὑπὸ πολλῶν τῶν ἐν μέσῳ φιλοπόνως τὴν
ἀσέβειαν γειοργησάντων, νῦν τοὺς φθοροποιούς καρ-
ποὺς ἐξεβλάστησεν (36). Ἀνατίτραπται μὲν γὰρ τὰ
τῆς εὐσεβείας δόγματα, συγκέχυνται δὲ Ἐκκλησίας
θεσμοί. Φιλαρχαὶ δὲ τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον
ταῖς προστασίαις ἐπιπηδῶσι· καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς
λοιπὸν ἄθλον δυσσεβείας ἢ προεδρία πρόκειται· ὥστε
ὁ τὰ χαλεπότερα βλασφημίας εἰς ἐπισκοπὴν (37)
λαοῦ προτιμότερος. Οἴχεται σιμνότης ιεραικὴ· ἐπι-
λελοιπασιν οἱ ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης ποιμνιον
τοῦ Κυρίου· οἰκονομίας πτωχῶν εἰς ἰδίας ἀπολαύ-
σεις καὶ δώρων διανομὰς παραναλισκόντων ἀεὶ (38)
τῶν φιλαρχούντων. Ἡμαῦρωται κανόνων ἀκρίβεια·
ἐξουσία τοῦ ἁμαρτάνειν πολλή. Οἱ γὰρ διὰ σπουδῆς
ἀνθρωπίνης (39) παρελθόντες ἐπὶ τὸ ἀρχεῖν ἐν σὺν
τούτῳ τῆς σπουδῆς τὴν χάριν ἀνταναπληροῦσι, τῷ
πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδόναι (40) τοῖς ἁμαρτάνουσιν.
Ἀπόλωλε κρίμα δίκαιον· πᾶς τις τῷ θελήματι τῆς
καρδίας αὐτοῦ πορεύεται. Ἡ πονηρία ἡμετρος, οἱ
λαοὶ ἀνουθέτητοι, οἱ προεστώτες ἀπαρόηστῆστοι.
Δούλοι γὰρ τῶν διεωκότων τὴν χάριν, οἱ δὲ ἀνθρώ-
πων αὐτοῖς τὴν δυναστείαν κατακτησάμενοι. Ἠδὴ
δὲ καὶ ὅπλον τιτὶ τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου ἢ ἐκ-
δίκησις δέχθεν τῆς ὀρθοδοξίας, ἐπινανόχεται· καὶ τὰς
ἰδίας ἐχθρας ἐπικρυψάμενοι, ὅπῃ τῆς εὐσεβείας
ἐχθραίνειν κατασχηματίζονται. Ἄλλοι δὲ, τὴν ἐπὶ
τοῖς αἰσχίστοις ἐκκλίνοντες ἐλεγχον, τοὺς λαοὺς εἰς
τὴν κατ' ἀλλήλων φιλονεικίαν ἐκμαίνουσιν, ἵνα τοῖς
κοινοῖς κακοῖς τὸ καθ' αὐτοὺς συσκήσωσι. Διὸ καὶ
ἀσπονδός ἐστιν ὁ πόλεμος οὗτος, τῶν τὰ πονηρὰ
εἰργαζμένων τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὡς ἀποκαλύπτουσιν
αὐτῶν τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, ὑφορωμένων. Ἐπὶ
τούτοις γελῶσιν οἱ ἀπιστοί, σαλεύονται οἱ ὀλιγόπι-
στοι· ἀμφίβολος ἡ πίστις, ἀγνοία κατακέχυται τῶν
ψυχῶν, διὰ τὸ μιμῆσθαι (41) τὴν ἀλθεινὴν τοὺς
δολοῦντας τὸν λόγον ἐν κικουργίᾳ. Σιγᾷ μὲν γὰρ τὰ
τῶν εὐσεβοῦντων στόματα· ἀνείτῃ δὲ πᾶσα βλάσ-

(33) Οἰκτιρμοῦ. Ita quinque mss. Editi οἰκτιρ-
μῶν. Paulo post editi ἀνθρωπικῶν. Med., Harl.,
Coisl. primus et Reg. secundus ut in textu.

(34) Vide Addenda.

(35) Παραπισοῦσαι. Ita tres vetustissimi mss.
Editi περιπλοῦσαι. Non multo post editi κατεβά-
λετο. Coisl. primus, Harl. et Reg. secundus κατ-
εβάλετο.

(36) Ἐξεβλάστησεν. Ita Medicus codex, accu-
ratius quam editi ἐξεβλάστησεν.

(37) Ἐπισκοπῇ. Sic mss. et editio Haganoen.
Aliae ἐπίσκοπον.

(38) Ἀεὶ. Pro hac voce habent Med. et Harl.
πάντα.

(39) Διὰ σπουδῆς ἀνθρωπίνης. Ita tres vetustis-
simi codices. Editi σπουδαῖς ἀνθρωπίναις.

(40) Ἐνδιδόναι. Ita Harl. cum aliis. Editi διδόναι.

(41) Μιμῆσθαι. Med. μιμῆσθαι, eo quod oderint
veritatem, etc.

φημος γλώσσα· ἐδεηλώθη τὰ ἅγια, φεύγουσι τοὺς εὐκτηρίους οἶκους οἱ ὑγιαίνοντες τῶν λαῶν, ὡς ἀσθενείας διδασκαλεία· κατὰ δὲ τὰς ἱρημίας πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Δεσπότην μετὰ στεναγμῶν καὶ δακρύων τὰς χεῖρας αἵρουσιν. Ἐφθασε γὰρ (42) πάντως καὶ μέχρις ὑμῶν τὰ γινόμενα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων· ὅτι οἱ λαοὶ σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις (43) καὶ αὐτοῖς τοῖς πρεσβύταις, πρὸ τῶν τειχῶν ἐκχρυσθέντες, ἐν τῷ ὑπαιθρῷ τελοῦσι τὰς προσευχάς, φέροντες πάσης τῆς ἐκ τοῦ ἀέρος κακοπαθείας σὺν ληψὶν ἀναμένοντες.

3. Τίς θρήνος τῶν συμφορῶν τούτων ἄξιος; ποταὶ πηγαὶ δακρύων κακοῖς τοσούτοις ἀρχέσουσιν (44); Ἔως οὖν εἴτι δοκοῦσιν ἑστάναι τινὲς, ἔως εἴτι ἔχνος τῆς παιδείας καταστάσεως διασώζεται, πρὶν τέλειον ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπέλθῃ (45) τὸ ναυάγιον, ἐπελθῇτε πρὸς ἡμᾶς, ἐπελθῇτε ἤδη, νὰ δεόμεθα, ἀδελφοὶ γνησιώτατοι· ὁδοὶ χεῖρα τοῖς εἰς γόνυ κλιθεῖσι. Συγκινηθῆτω ἐφ' ἡμῖν τὰ ἀδελφικά ὑμῶν σπλάγχνα, προχυθῆτω δάκρυα συμπαθείας. Μὴ περιίδητε τὸ ἡμῖν τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τῆς πλάνης καταποθέν· μὴ ἀνάσχησθε ἀποσβεσθῆναι τὴν πίστιν, παρ' οἷς πρῶτον ἐξέλαμψε. Τί οὖν ποιήσαντες ἀντιλήψεσθε τῶν πραγμάτων, καὶ πῶς τὸ πρὸς τοὺς θλιβομένους συμπαθὲς ἐπιδείξεσθε (46), οὐ παρ' ἡμῶν πάντως δεήσει μαθεῖν (47) ὑμᾶς· ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑμῖν ὑποθήσεται. Πλὴν γὰρ ὅτι τάχους χρεῖα πρὸς τὸ περισώσασθαι τοὺς περιλειφθέντας, καὶ παρουσίας ἀδελφῶν πλειόνων, ὥστε πλήρωμα εἶναι συνόδου τοὺς ἐπιδημοῦντας, ἵνα μὴ μόνον ἐκ τῆς τῶν ἀποστειλάντων σιμνότητος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ οικείου ἀριθμοῦ τὸ ἀξιόπιστον ἔχουσιν εἰς διόρθωσιν· οἱ καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφίσαν παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν πίστιν ἀνανεώσονται, καὶ τὴν αἵρεσιν ἐκκηρύξωσι (48), καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ εἰρηνικά διαλέξονται, τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας συνάγοντες (49) εἰς ὁμόνοιαν. Τοῦτο γὰρ ἔηπου τὸ πάντων ἐλπιεστότατον, ὅτι καὶ τὸ δοκοῦν ὑγιαίνειν ἐφ' αὐτὸ ἐμερίσθη· καὶ περιέστηκεν ἡμᾶς, ὡς εἶπε, παραπλήσια πάθη τοῖς ποτὲ κατὰ τὴν Οὐεσπασιανοῦ πολιορκίαν τὰ Ἱεροσόλυμα περισχοῦσιν. Ἐκεῖνοι τε γὰρ ὁμοῦ μὲν τῷ ἔξωθεν συνείχοντο πολέμῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ τῇ ἐνδοθεν στάσει τῶν ὁμοφύλων κατανηγίσκοντο. Ἡμῖν δὲ πρὸς τῷ φανερῷ πολέμῳ τῶν αἵρετικῶν εἴτι καὶ ὁ παρὰ τῶν δοκούντων ὀρθοδοξεῖν (50) ἐπαναστάς, πρὸς ἔσχατον ἀσθενείας τὰς Ἐκκλησίας κατήγαγεν. Ἐφ' ἅπερ καὶ μάλιστα τῆς παρ' ὑμῶν χρηζομένη βοήθειας, ὥστε τοὺς τὴν ἀποστολικὴν ὁμολογοῦντας

num in caelis inhabitantem cum gemitibus et lacrymis manus attollant. I'ervenerunt autem profecto et usque ad vos quæ in plerisque civitatibus geruntur. Nimirum populi cum uxoribus liberisque et ipsis senibus pro moribus effusi, sub dio preces fundunt, ferentes omnes aeris injurias multa cum patientia, et auxilium a Domino exspectantes. πολλῇ τῇ μακροθυμίᾳ, τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου ἀντι-

3. Quæ lamentatio his calamitatibus digna? quales lacrymarum fontes his malis pares erunt? Itaque, dum adhuc nonnulli videntur stare, dum adhuc veteris status vestigium servatur, priusquam cumulatam Ecclesiis superveniat naufragium, festinate ad nos, jam festinate, ita precamur, fratres germanissimi: in genua provolutis manum porrigite. Fraternalia vestra viscera commoveantur nostra causa, profundantur lacrymæ commiserationis. Mediam orbis partem ab errore absorberi ne sinatis: nec fidem apud eos feratis exstingui, apud quos primum illuxit. Quid igitur facto opus sit, ut rebus nostris subveniatis, et quomodo commiserationem ostendatis erga divexatos, nullo modo a nobis necesse erit vos discere: sed sanctus ipse Spiritus vobis suggeret. At certe celeritate opus est ad eos, qui supersunt, servandos, et plurimum fratrum præsentia, ut synodi numerum expleant, qui huc advenient, ut non solum ex eorum qui miserint gravitate, sed etiam ex suo ipsorum numero pondus atque auctoritatem ad res emendandas habeant: qui et fidem in Nicæa a nostris Patribus scriptam instaurent, et hæresim proscribant, et Ecclesiis loquantur pacifica, eos qui idem sentiunt, ad concordiam adducentes. Hoc enim profecto omnium maxime dignum est miseratione, quod et ea pars quæ videtur esse sana, divisa **186** est in semetipsam: ac nos circumstant, ut verisimile est, similes calamitates his, quæ olim Hierosolymis, Vespasiano obsidente, acciderunt. Illi enim simul et externo premebantur bello, et domestica tribulium seditione absumebantur. Apud nos autem, præter apertum hæreticorum bellum, aliud præterea ab iis, qui videntur recte sentire, excitatum, ad extremam debilitatem Ecclesias perduxit. Ob quæ et maxime indigemus auxilio vestro, ut qui apostolicam profitentur fidem, excogitata a se schi-

(42) Ἐφθασε γὰρ. Ita tres vetustissimi codices: idem Ἐφθασε δέ. Ibidem πάντως additum ex quinque mss. Editi τὰ γινόμενα. Plerique mss. τὰ γινόμενα.

(43) Παιδίοις. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi παῖδες. Ibidem editi πρὸ τῶν πυλῶν. Sex mss. ut in textu.

(44) Ἀρχέσουσιν. Ita tres vetustissimi mss. Quatuor alii ἐκκέρσουσι. Editi ἐπαρχέσουσι.

(45) Ἐπέλθῃ. Uterque Regius et Coisl. primus ἐπελθεῖν.

(46) Ἐπιδείξεσθε. Coisl. primus et Harl. ἐπιδείξεσθε.

(47) Μαθεῖν. Ita tres vetustissimi mss. Editi μαν-

θάνειν. Paulo post Regius uterque et Coisl. primus ὑπολειφθέντας.

(48) Ἐκκηρύξωσι. Ita tres vetustissimi codices: tres alii Ἐκκηρύξουσιν. Editi ἐκκρίζουσιν, eradicabunt. Ex hac autem vetustissimorum codicum scriptura patet similiter legendum esse ἀνανεώσονται et διαλέξονται, quod lucem affert verborum complexioni.

(49) Συνάγοντες. Harl. et Coisl. primus συναγόντες. Paulo post editi ἐλπεινότερον. Septem mss. ut in textu.

(50) Ὀρθοδοξεῖν. Harl., Vat. et Reg. primus ὁμολογεῖν.

τοῦ, τὴν κοινωνίαν λαμβάνειν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ. μηδ' αὖτως εἶναι βαρὺ περιττόν ἐστι ἀποδεικνύναι, διὰ τὸ καὶ τὴν μακρὰν συνθήκην τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πιστώσασθαι. Πάντες γάρ οἱ κατὰ τὰς ἐρημους (56) μονάζοντες, ἐνθα μὴ ἔστιν ἱερεὺς, κοινωνίαν οἴκοι κατέχοντες, ἀφ' ἑαυτῶν μεταλαμβάνουσιν. Ἐν Ἀλεξανδρίᾳ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἕκαστος καὶ τῶν ἐν λαῷ τελούντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει κοινωνίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ οὕτως βούλεται (57), μεταλαμβάνει δι' ἑαυτοῦ. Ἀπαξ γάρ τῃ θυσίᾳ τοῦ ἱερέως, τελειώσαντος καὶ δεδωκότος, ὁ λαβὼν αὐτὴν ὡς ἄλῃν ὁμοῦ, καθ' ἑκάστην μεταλαμβάνων, παρὰ τοῦ δεδωκότος εἰκότως μεταλαμβάνειν (58) καὶ ὑποδέχασθαι πιστεύειν ὀφείλει. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ ἱερεὺς ἐπιτίθει τὴν μερίδα, καὶ κατέχει αὐτὴν ὁ ὑποδεχόμενος μετ' ἐξουσίας ἀπάτης, καὶ οὕτως προτάγει τῷ στόματι τῇ ἰδίᾳ χειρὶ. Ταῦτόν τοίνυν ἐστὶ τῇ δυνάμει, εἴτε μίαν μερίδα δέξεται τις παρὰ τοῦ ἱερέως, εἴτε πολλὰς μερίδας ὁμοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 4Δ'.

Cum amplissimum aedificium construeret Basilius, inde illius accusandi arrepta causa : huc accesserunt ab episcopis dissidentibus aliae criminationes. Primam accusationem repellit, ac aedificium suum imperatoris iudicio comprobatum, et rei publicae utile esse docet. Ceteras differt in aliud tempus. Interim praesidem rogat ut Alexandri factum iniungatur.

Ἡλιᾷ ἀρχεῖν τῆς ἐπαρχίας (59).

Ὁρμησα μὲν καὶ αὐτὸς καταλαβεῖν σου τὴν τιμότητα, ὡς ἂν μὴ τῇ ἀπολείψει ἐλαττόν τι ἔχοιμι τῶν διαβαλλόντων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀβήρωτις τοῦ σώματος διεκώλυσε, σφοδρότερον πολλῷ τῆς συνθέσεως ἐπιθεμένη, ἀναγκαίως ἤλθον ἐπὶ τὸ γράμμα. Ἐγὼ τοίνυν, ὡ θαυμάσιε, συντυχὼν πρώτῃ τῇ τιμότητι σου, Ὁρμησα μὲν καὶ περὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον (60) μου πραγμάτων ἀνακοινώσασθαι σου τῇ φρονήσει· Ὁρμησα δὲ καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἕνεκα ποιήσασθαι (61) τινα λόγον, ὡς ἂν μὴ ταῖς μετὰ ταῦτα διαβολαῖς χώρᾳ τις ὑπολείποιτο. Ἀλλ' ἐπέσχον ἑμαυτὸν, λογιζόμενος περίεργον εἶναι παντελῶς, καὶ πέρα (62) τοῦ μέτρου φιλότιμον, ἀνδρὶ τοσοῦτον πλη-

(56) Ἐρημους. Multi mss. ἐρημίας.

(57) Καὶ οὕτως βούλεται, etc. Haec desunt in editis, at leguntur in codicibus Med., Coisl. primo, Vat. et pluribus aliis.

(58) Μεταλαμβάνειν. Nonnulli mss. μεταλαμβάνει. Idem ex Theodoro Studita quaesitum cum esset, non idem responsum dedit ac Basilius. Interrogatus enim an per se ipsi monachi et moniales Eucharistiam accipere possint, respondet in epist. 219 libri secundi, pag. 748, ne sacra quidem donaria tangere licitum esse, ἀπαισθαι οὐδὲ τῶν θείων ἀναθημάτων, iis qui sacerdotii participes non sunt, nec, nisi forte necessitate urgente, si desit presbyter vel diaconus, per seipsum sumere Eucharistiam. Quomodo autem tunc sumenda sit, sic praescribit : Τίθεμένης βίβλου ἱερᾶς, καὶ ἐπαπλουμένης ἐβδόνης καθαρᾶς, ἡ ἱερὰς ἐπικαλυμματίδος, ἐκτίει τοῦ δώρου ἀπὸ χειρὸς σὺν φόβῳ προτιθέντος, μετὰ τὴν ὑμνωδίαν ἀπὸ στόματος ληπτέον· εἴθ' οὕτως διακλύσις οἴνου γινόμενης τῷ λαμβάνοντι. Posito sacro libro, extensoque puro linteo, aut sacro velamine, deposita prius illic e manu cum metu sacra Eucharistia, post hymnorum recitationem ore sumi debet. Postea, qui accepit, abluere os vino debet.

(59) Ἡλιᾷ, etc. Deest Heliae nomen in codicibus Med. et Coisl. primo : reperiuntur in Reg. utroque,

A communionem sua ipsius manu accipere, id grave non esse supervacuum est ostendere; quia hoc diuturna consuetudo ipsis rebus confirmat. Omnes enim in solitudinibus monachi, ubi non est sacerdos, communionem domi servantes, suis ipsorum manibus sumunt. Alexandriae autem et in Aegypto unusquisque etiam de plebe ut plurimum habet domi communionem, et quando vult, per se ipse fit illius particeps. Postquam enim semel sacerdos sacrificium absolvit, ac porrexit : qui illud, ut totum simul accepit, is dum quotidie participat, merito credere debet se ab eo qui dedit participare et accipere. Enimvero etiam in Ecclesia sacerdos porrigit partem : quam qui suscipit, cum omni potestate retinet, et sic ori admovent propria manu. Itaque idem valet, si quis partem unam a sacerdote accipiat, siue multas simul.

EPISTOLA XCIV.

Heliae rectori provinciae

Volebam et ipse tuam dignitatem adire, ne ob absentiam minus aliquid haberem, quam qui calumniantur; sed quia infirma corporis valetudo prohibuit, solito longe vehementius ingruens, necessario ad scribendum veni. Ego igitur, vir admirande, cum nuper una cum tua praeslantia versarer, volebam et de omnibus meis exterioribus negotiis cum tua prudentia communicare; volebam et de Ecclesiis sermonem instituere, ut nihil postea calumniis loci relinqueretur. Sed me repressi, omnino praeposterum esse existimans, ac immoderatum studium, viro tanta negotiorum multitudo onerato curas adhuc, easque non necessarias, inji-

Coisl. secundo, Paris., et secunda manu in Harlano.

(60) Κατὰ τὸν βίον. Pronomen quod sequitur, referri debet ad πραγμάτων. Non enim id dicit Basilius, quod ab eo dictum existimant eruditi, voluisse se totius vitae suae rationem Heliae reddere. Distinguit enim negotia illa, de quibus voluerat cum Helia communicare, a negotiis ecclesiasticis, id est ad fidem et disciplinam pertinentibus. Nequaquam autem poterat vitae suae rationem reddere, quin simul de rebus ecclesiasticis ageret. Illa ergo κατὰ βίον πράγματα sunt negotia exteriora, siue, ut vocant, temporalia. In epist. 81 digniorem episcopatu existimat senem omnibus virtutibus ornatum, quam juvenem ad hoc tantum idoneum ut mittatur et exteriora negotia pertractet, πρὸς τὸ πέμπισθαι καὶ τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας χρῆσθαι. Eodem sensu usurpantur in epist. 195, ἀσχολίαι τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων.

(61) Ποιήσασθαι. Editi τοῦ ποιήσασθαι, sed deest articulus in omnibus mss. Paulo post editi ὑπολείπειτο. Quinquē mss. ut in textu.

(62) Καὶ πέρα. Ita mss. omnes : editio prima Paris. καὶ παρὰ. Paulo post Coisl. primus ἀνδρὶ τοσοῦτω.

* Alias CCCLXXII. Scripta anno 372.

cere. Ad hæc, dicetur enim quod res est, et alias timui ne forte in necessitatem veniremus vulnerandæ mutuis altercationibus animæ tuæ, quæ pura sua in Deum pietate perfectam religiosi cultus mercedem percipere debet. Nam revera si ipsi te ad nos abstrahamus, parum tibi otii ad res publicas relinquemus; ac idem fere faciemus, ac si quis nauclerum, **188** qui navem nuper compactam in magna gubernat tempestate, sarcinis novis prægravet, cum aliquid detrahare oneris, et quantum fieri potest allevare oporteat. Unde mihi videtur et magnus imperator, ubi nostram hanc sollicitudinem perspexit, veniam dedisse, ut Ecclesias per nos ipsi administraremus. Jam vero eos qui sinceris tuis auribus obstrepunt, interrogatos tolo, quid a nobis rebus publicis allatum sit detrimenti? quid parvum magnūve in rebus communibus nostra Ecclesiarum gubernatione ledatur? nisi quis dicat damnum ab eo rebus afferri, qui precationis domum magnifice exstructam erigit Deo nostro, et ades circum illam, aliam quidem liberali specie, episcopo privatim addictam, alias vero interiores Dei famulis ex ordine distributas; quarum usus communis vobis rectoribus, et vestro comitatu. Ecqueni injuria afficimus, dum peregrinis, sive hac trans-euntibus, sive media aliqua ob morbum indigentibus hospitia construimus, atque sic necessarium constituimus solatium, ægrorum curatores, medicos, jumenta, deductores? Quibus necesse fuit et artes adjungi, tum quæ ad vitam sunt necessarie, tum quæ ad honestius vitæ institutum fuerunt excogitatæ: alias rursus ædes ad facienda opera idoneas, quæ omnia ipsi loco ornatum, et rectori nostro gloriam ferunt, laude in eum redundante. Tu certe non idcirco ad nos regendos invitus adductus es, quod solus animi magnitudine possis opera collapsa instaurare, loca non habitata incolis complere, et uno verbo solitudines in urbes transformare. Qui igitur ad hæc se adiutorem præbet, eum abigere et injuriis afficere consentaneum, an honorare ac colere? Neque existimes, vir optime, verba tantum esse quæ dicimus: siquidem jam in opere versamur, cum materiam hactenus comportaverimus. Hæc igitur ad nostram coram rectore defensionem dicta sint. Quæ autem par est adversus accusatorum querelas, ut Christiano et amico, existimationem meam curæ habenti, respondere, ea nunc necesse est prætermittere, ut et epistolæ modo longiora, et aliunde inanitis epi-

Aθος πραγμάτων εξηρημένῳ ἔτι καὶ τὰς ἐξω τῶν ἀναγκαίων ἐπιβάλλειν φροντίδας. Ὁμοῦ τε (εἰρήσεται γὰρ τάλῃθις), καὶ ἄλλως ὠκνησῶ μήποτε εἰς ἀνάγκην ἔλθωμεν ταῖς κατ' ἀλλήλων ἀντιλογίαις τρώσθαι τὴν ψυχὴν σου, ὁφειλοῦσαν ἐν τῇ καθαρᾷ περὶ τὸν θεὸν εὐλαβεῖν τέλειον τὸν μισθὸν τῆς θεοσεβείας καρποῦσθαι. Τῷ ὄντι γάρ, εἰν σε πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέψωμεν (63; ἡμεῖς, ἐλπίην σοι σχολὴν πρὸς τὰ θεμέσια καταλείψομεν· καὶ παραπλήσιον ποιήσομεν, ὥσπερ ἂν εἰ τις κυβερνήτην, νεοπαγῆ ναὺν ἐν μεγάλῳ κλύδωνι εὐθυθύνοντα, τῇ προσύγκῃ τοῦ φόρτου καταβαρύνει, ἔειν ἀγαιρεῖν τιτῶν ἀγωγίμων, καὶ συνεπικουφίζειν ὡς δυνατόν. Ὅθεν μοι δοκεῖ καὶ βασιλεὺς ὁ μέγας, τὴν πολυπραγμοσύνην ἡμῶν ταύτην καταμαθὼν, ἔδωκε ἡμᾶς ἐφ' ἑαυτῶν τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομεῖν. Τοὺς μέντοι ταῖς ἀδύλοις ἀρχαῖς σου παρενοχλοῦντας ἐρωτηθῆναι βούλομαι, τί χεῖρον ἔχει τὰ θεμέσια π. ρ' ἡμᾶς; ἢ τί μικρὸν ἢ μεῖζοντων κοινῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας περὶ τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομίας (64) ἐλάττωται; πλὴν εἰ μή τις λέγοι βλάβην τοῖς πράγμασι φέρειν, οἶκον εὐκτήριον μεγαλοπρεπῶς κατεσκευασμένον ἀναστῆσαι τῷ θεῷ ἡμῶν, καὶ περὶ αὐτὸν οἰκῆσαι, τὴν μὲν ἐλευθέρην ἐξηρημένην (65) τῷ κορυφαίῳ, τὰς δὲ ὑποβεβηκυίας τοῖς θεραπευταῖς τοῦ θεοῦ διανενημεμένας ἐν τάξει, ὧν ἡ χρῆσις κοινὴ πρὸς τε ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς παρεπομένους ὑμῖν. Τίνα δὲ ἀδικοῦμεν, καταγώγια τοῖς ξένοις οἰκοδομοῦντες, τοῖς τε κατὰ πάροδον ἐπιφοιτῶσι καὶ τοῖς θεραπεῖας τινὲς διὰ τὴν ἀσθένειαν δεομένοις, καὶ τὴν ἀναγκαίαν τοῦτοισι παραμυθίαν ἐγκαθιστῶντες, τοὺς νοσοκομοῦντας, τοὺς λατρεύοντας, τὰ νωτοφόρα, τοὺς παραπύμποντας (66); Τοῦτοισι ἀνάγκη καὶ τέχνας ἐπισθαι, τὰς τε πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίαις, καὶ ὅσαι πρὸς εὐσχήμονα βίου διαγωγὴν ἐφευρίσθαι· οἶκους πάλιν ἑτέρους ταῖς ἐργασίαις ἐπιτηδεύουσας, ἅπασιν πάντα τῷ μὲν τόπῳ κόσμος, τῷ δὲ ἄρχοντι ἡμῶν σεμνολόγημα, ἐπ' αὐτὸν τῆς εὐφημίας ἐπανουόησης. Ὅς γε οὐδὲ τοῦτου ἕνεκεν πρὸς τὴν ἐπιστάσιαν ἡμῶν ἐξεδιέδοθη, ὡς μόνος ἐξαρχῶν τῷ μεγέθει τῆς γνώμης τὰ τε κατεβρυχότα τῶν ἔργων (67) ἀναλαβεῖν, καὶ οἰκίσαι τὰς ἀοικήτους, καὶ ὅλως εἰς πόλεις τὰς ἐρημίας μετασκευάσαι. Ἴδὼν οὖν εἰς ταῦτα συνεργοῦντα ἐλαύνειν καὶ ὑβρίζειν, ἢ τιμᾶν καὶ περιέπειν, ἀκολουθότερον ἦν; Καὶ μή οἰηθῇ, ὦ ἀριστε, λόγον μόνον εἶναι τὰ παρ' ἡμῶν· ἤδη γὰρ ἔτμεν ἐν τῷ ἔργῳ, τὰς ὕλας τέως συμποριζόμενοι. Τὰ μὲν οὖν πρὸς τὴν τοῦ ἄρχοντος ἀπολογίαν τοιαῦτα. Ἄ δὲ δεῖ πρὸς τὰς τῶν φιλατιέων μίμψεις, ὡς Χριστιανῷ καὶ φίλῳ πεφροντικῶτι

(63) Ἐπιστρέψωμεν. Ita mss. summo consensu. Editi ἐπιστρέψομεν.

(64) Οἰκονομία. Hæc vox addita ex novem mss. Paulo post editi μεγαλοπρεπῶς· mss. summo consensu μεγαλοπρεπῶς.

(65) Ἐξηρημένην. Hæc scriptura, quamvis in editis tantum ac Coisl. primo occurrat, videtur tamen ei præferenda, quam habent alii mss. ἐξηρημένην. Paulo post editi ἐντάξει, pro quo ex mss. posuimus ἐν τάξει.

(66) Παραπύμποντας. Deductores, id est, eos qui obviam ibant, et abeuntes deducebant. Videtur

honoris causa hoc munus clericis sæpe commissum fuisse. Nam Basilus in epist. 243 testatur Arianos sibi omnia ecclesiastica munia arrogare, in his ut deducant proficiscentes. Queritur in epist. 98, quod se Meletius et Theodotus persuatorie invitaverint, nec quemquam miserint, qui iterum admoneret aut deduceret. (Vide Adlenda.)

(67) Τῶν ἔργων. Ita tres vetustissimi codices, Harl., Med. et Coisl. primus. Sex alii mss. non ita vetusti pro his vocibus habent τῷ χρόνῳ. Editi utrumque habent τῶν ἔργων et τῷ χρόνῳ.

ἡμῶν τῆς ὑπολήψεως ἀποκρίνασθαι, ἀναγκαῖον νῦν ἀποσιωπῆσαι, ὥς καὶ μακρότερα τοῦ μέτρου τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἄλλως οὐκ ἀσφαλῆ γράμμασιν ἀφύχους καταπιστεύεσθαι. Ἵνα δὲ μὴ τὸν πρὸς τῆς συντυχίας χρόνον, ταῖς διαβολαῖς τινῶν ὑπαχθῆις, ὑφείναι τι τῆς περὶ ἡμῶν εὐνοίας ἀναγκασθῆς, τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποίησον. Καὶ γὰρ ἐκείνους φασί, διαβαλλομένου τινὸς τῶν συνήθων, τὴν μὲν ἐτέραν τῶν ἀκοῶν ἀνεῖναι τῷ διαβάλλοντι, τὴν δὲ ἐτέραν ἐπιμελῶς ἐπιφράσσθαι τῇ χειρὶ ἐνδοικνύμενον, ὅτι δέοι τὸν ὀρθῶς κρίνειν μέλλοντα μὴ ὅλον εὐθὺς τοῖς προλαβοῦσιν ἀπάγεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἡμῖν τῆς ἀκροάσεως ἀκέραιον διατῶζειν πρὸς ἀπολογία τῷ μὴ παρόντι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΕ'.

Invitatus a Meletio et Theodoto Basilus ad diem festum, medio mense Junio celebrandum, scripserat ad Eusebium per Theophrastum diaconum. Quo mortuo ante perlatas litteras, cum dies tan nni triginta superessent, litteras illas misit Basilus Eustathio, ut cito perferrentur ad Eusebium. Declarat Basilus se ad hunc locum et diem venturum, si ipse etiam veniat Eusebius: secus vero, nequaquam iurum, sed potius profecturum ad ipsum Eusebium.

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

B

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Ἰάλαί ἐπιστεῖλας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἄλλων τέ τινων ἕνεκεν καὶ τοῦ συντυχεῖν ἡμῶς ἀλλήλοις, διήμαρτον τῆς ἐλπίδος, οὐκ ἀφικομένους τῶν γραμμάτων εἰς τὰς χεῖρας τῆς σῆς τιμιότητος, τοῦ μακαρίου διακόνου Θεοφράστου δεξαμένου μὲν τὰ γράμματα ἡμῶν ἐπὶ τινα περιοδείαν ἀναγκαίως ἀποδημούντων (68), μὴ διαπεμφθέντων δὲ τῇ θεοσεβείᾳ σου, τῷ προκαταληφθῆναι τῇ ἀβρόστῳ ὑφ' ἧς ἐτιλεύτησεν. Ὅθεν τοσοῦτον ὕστερος ἦλθον τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ γράφειν, ὥστε μηδὲ ὑφελός τι ἐλπίζειν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἔσσεσθαι ταύτης, εἰς στενὸν παντελῶς κατακλεισθέντος τοῦ χρόνου. Ὁ γὰρ τοι Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Μελέτιος καὶ Θεόδοτος ἐπέταξαν ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς διαβῆναι, ἀγάπης τε ἐπιδείγμα τὴν συντυχίαν ποιοῦμενοι, καὶ τινα καὶ διόρθωσιν (69) γενέσθαι τῶν νῦν παραλυπούντων βουλόμενοι. Ἀπέδειξαν τε ἡμῖν χρόνον μὲν τῆς συντυχίας τὰ μέσα τοῦ προσέοντος μηνὸς Ἰουνίου, τόπον δὲ Φαργαμοῦν (70) τὸ χωρίον, ἐπίσημον μαρτύρων περιφανείᾳ (71) καὶ πολυανθρωπείᾳ συνόδου τῆς κατὰ ἔτος ἑκαστον παρ' αὐτοῖς τελουμένης. Ἐπεὶ δὲ ἔδοι με, μετὰ τὴν ἐπάνοδον μαθόντα τὴν κοίμησιν τοῦ μακαρίου διακόνου, καὶ τὰς ἐπιστολάς ἀργὰς παρ' ἡμῖν κειμένας, μὴ ἡσυχάζει, διὰ τὸ ἐτι ἡμέρας ἡμῖν τριάκοντα καὶ τρεῖς ἐπὶ τὴν προθεσμίαν ὑπολειφθῆναι, ἀπέστειλα κατὰ σπουδὴν τῷ αἰδοσιμωτάτῳ ἀδελφῷ Εὐσταθίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν τὰ γράμματα ταῦτα, ὥστε δι' αὐτοῦ παραπεμφθῆναι σου τῇ σεμνότητι (72), καὶ πάλιν ἐν τάχει ἀνακομισθῆναι ἡμῖν τῆς ἀποκρίσεως. Εἰ μὲν γὰρ δυνατόν, ἢ ἄλλως ὀρίσων σοι, παραγινέσθαι, καὶ αὐτοὶ παρεσόμεθα· εἰ δὲ μὴ, αὐτοὶ μὲν, ἂν ὁ Θεὸς θέλῃ, τὸ περυσινὸν ἀποτίσσωμεν χρέος τῆς συντυχίας· ἐάν μὴ τι πάλιν ἐπιγένῃται ἡμῖν ἐξ ἁμαρτιῶν κώλυμα, τὴν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐντεύξιν εἰς ἕτερον χρόνον ὑπερθύσμεθα.

C

Cum dudum scripsissem pietati tuæ tum aliis de rebus, tum ut in unum veniremus, spe excidi, non perlatas in manus dignitatis tuæ litteras, quas beatus diaconus Theophrastus accepit quidem, dum necessario ad circuitum quemdam conficiendum peregrinamur, sed minime transmisit ad tuam pietatem, eo quod illum morbus, ex quo mortuus est, anteverterit. Unde tam sero veni ad scribendum, ut ob summas temporis angustias nihil sit utilitatis ex his litteris expectandum. Nam religiosissimus episcopus Meletius et Theodotus mihi præcepere ut ad ipsos proficiscar; tum ad amoris significationem congressum offerentes, tum etiam emendationem aliquam eorum, quæ nunc molestiam afferunt, fieri volentes. Indixerunt autem nobis tempus quidem conveniendi, medium mensem Junium proxime sequentem: locum vero Phargamum, locum insignem martyrum splendore, ac frequentissimo conventu singulis annis ab ipsis celebrato. Cum autem mihi, postquam reditu meo didici beatum diaconum obiisse, et litteras apud me inertes jacere, oliandum non esset, eo quod adhuc triginta tres dies nobis ad diem constitutum supersint; nisi celeriter ad reverendissimum fratrem Eustathium comministrum nostrum has litteras, ut ipsius opera transmittantur ad tuam gravitatem, ac cito rursus responsa ad nos referantur. Etenim si fieri potest, aut alioqui placitum tibi, ut eo vovias, nos quoque veniemus; sin minus, nos certe, Deo volente, congressus debitum ab anno priorito contractum persolvemus; nisi rursus impedimentum aliquod nobis acciderit ob peccata: congressum vero cum episcopis in aliud tempus differemus.

Basilio communio habebat Theodotum.

(70) Φαργαμοῦν. Cnisl. primus Φαργαμοῦν.

(71) Περιφανείᾳ. Ita mss. sex. Editi ἐπιφανείᾳ.

(72) Σεμνότητι. Ita octo mss. Editi τιμιότητι.

Alias CCXLI, scripta anno 372.

(68) Ἀποδημούντων. Ita sex mss. Editi ἀποδημούντος. Ibidem Harl. περίοδον.

(69) Καὶ διόρθωσιν. Conjunctio addita ex sex mss. Quod autem ait Basilus Meletium et Theodotum emendationem eorum, quæ molesta erant, exoptasse, id referri debet ad Eustathium, cujus cum

EPISTOLA XCVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ΄.

Demonstrat Basiliius quantum afflicta Cappadocia dampnum fecerit, ablato ei præstantissimo præside (Helia). Rogat ut illum Sophronius commendet Imperatori, et illatas ei criminationes diluat.

Sophronio magistro.

A

Σωφρονίῳ μαγίστρω.

Ecquis ita civitatem suam diligens, ac patriam, a qua editus in lucem et nutritus æque ac parentes honorans, uti tu ipse, qui et urbi universæ generatim et cuique sigillatim bona precaris, nec precaris solum, sed vota etiam per te ipse confirmas? Hæc enim potes, Deo dante, atque utinam possis quam diutissime, ita benignus ac clemens. Sed tamen, hæc te potestate prædito, patria nostra **190** per somnium ditata est, viro quidem commissa, qualem non alium dicunt, qui res nostras antiquissimas sciunt, in rectoris sedem conscendisse; sed cito eo privata improbitate nonnullorum, qui ex illius libero et nescio assentationis animo ansam belli ei inferendi arripuerunt, et calumnias ei in-

B
struxerunt, clam tuæ præstantiæ auribus. Quapropter omnes universe lugemus, rectore ablato, qui solus poterat jam in genna provolutam urbem nostram denuo erigere, æqui sincero custode, affabili injuriam patientibus, terribili delinquentibus, æquali et eodem pauperibus et divitibus, et quod maximum est, res Christianorum ad antiquum decus revocante. Quod enim a muneribus omnium quos scimus hominum maxime abhorruit, nec cuiquam præter jus gratificatus est, id ut exilium cæteris illius virtutibus prætermittimus. Hæc quidem sero testificamur, nosmetipsos more eorum, qui nautias cantitant, consolantes, nihil rebus auxilii ferentes. Sed tamen nec illud inutile, ut viri memoria in magno tuo pectore recondatur, eique ut bene de

C
patria merito gratiam labeas; ac si quis ex iis, qui se justitiæ posthabitos fuisse moleste ferunt, in ipsum insurrexerit, tuearis ac defendas, omnibusque aperte demonstres eum a te inter necessarios ascribi: satis causæ esse putans ad necessitudinem, tum bonum de eo testimonium, tum ipsam rerum experientiam, quæ temporis minime respondet. Nam quæ ne multis quidem annis ab alio fiant, hæc brevi tempore ab eo perfecta. Porro satis magnum nobis beneficium, ac eorum quæ acciderunt solamen, si et illum commendes imperatori, et illatas ei criminationes diluas. Hæc tibi universam existima patriam una voce mea disserere, ac commune omnium votum esse, ut præstantiæ tuæ ope aliquid huic viro prospere ac feliciter cedat.

Kαὶ τίς οὕτω φιλόπολις, ὅς τὴν ἐνεγκοῦσαν καὶ θρεψαμένην πατρίδα ἴσα γονεῦσι τιμῶν, ὡς αὐτὸς σὺ, κοινῇ τε πᾶσιν τῇ πόλει καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ τὰ ἀγαθὰ συνευχόμενος, καὶ οὐκ εὐχόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ βεβαιῶν τὰς εὐχὰς διὰ σαυτοῦ; Δύνασαι γάρ που εἶναι θεῶ τὰ τοιαῦτα, καὶ δοῦναι γὰρ ἐπὶ μάλιστα, οὕτω χρηστὸς ὢν. Ἀλλ' ὅμως ἐπὶ σοῦ ἐναρ ἐπιούτησεν ἡ πατρίς ἡμῶν, ἄνθρωποι μὲν ἔχουσα τὸν τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῆς ἐπιτραπέντα, οἷον οὐ φαίνεται ἄλλον οἱ τὰ παλαιότατα τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστάμενοι ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν (73) θρόνων πρότερον ἀνίστηναι· ἐπηρεάζει δὲ τινων ἀφαιρεθεῖσα ταχέως, οἱ τὸ ἐλεύθερον τοῦ ἀνδρός καὶ ἀθώπτουτον τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέμου ἀφορμὴν ἐποίησαντο, καὶ διαβολὰς αὐτῷ κατεσκευάσαν, λαθόντες τὰς ἀκοὰς τῆς σῆς τελειότητος. Διὸ πανδημεὶ πάντες σκυθρωπάζομεν, ζημιωθέντες ὄρχοντα, μόνον δυνάμενον εἰς γόνυ κλιθεῖσαν ἔδῃ τὴν πόλιν ἡμῶν ἀνορθῶσαι, ἀληθῆ (74) φύλακα τοῦ εὐκαίου, εὐπρόσιτον τοῖς ἀδικουμένοις, φοβερὸν τοῖς παρρηνομοῦσιν, ἴσων καὶ πέντησι καὶ πλουσίοις, καὶ τὸ μέγιστον, τὰ τῶν Χριστιανῶν πράγματα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπανάγοντα τιμῇ. Τὸ γάρ, ὅτι ἀδωρότατος ὢν ἴσμεν ἀνθρώπων, καὶ οὐδενὶ (75) παρὰ τὸ εὐκαίον χαριζόμενος, ὡς μικρότερα τῆς λοιπῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός παρελπίπομεν. Ταῦτα ὅψι μὲν τοῦ καιροῦ μαρτυροῦμεν, ὥσπερ οἱ μοναχοῦντες ἑαυτοὺς (76) παραμυθούμενοι, οὐχὶ τοῖς πράγμασι τι ποιοῦντες χρήσιμον· πλὴν οὐδὲ τοῦτο ἀχρηστον, ἐν τῇ μεγάλῃ σου ψυχῇ τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός ἀποκεῖσθαι, χάριν τι εἰδέναι ὡς εὐεργέτη τῆς ἐνεγκούσης· καὶ εἴ τις ἐπιφύοιτο αὐτῷ τῶν διὰ τὸ μὴ προτιμηθῆναι τοῦ δικαίου χαλεπαινόντων, ὑπερμαχεῖν καὶ προίστασθαι, πᾶσι ποιήσαντα φανερόν, ὅτι οἰκεῖον σεαυτῷ τὸν ἄνδρα τίθεσαι, ἀρκοῦσαν ἀφορμὴν εἰς οἰκειότητα τὴν ἀγαθὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν τιθέμενος, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων πείραν, οὐ κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἀναλογίαν ὑπάρχουσαν. Ἄ γὰρ οὐδ' ἂν ἐν πολλοῖς ἔτεσι παρ' ἄλλου γένοιτο, ταῦτα ἐν ὀλίγῳ παρ' αὐτοῦ κατώρθωται. Ἀρκοῦσα δ' ἡμῖν χάρις, καὶ τῶν συμβάντων παραμυθία, ἂν καὶ βασιλεῖ συστήσῃς αὐτὸν, καὶ τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ διαβολὰς ἀποσκευάσῃ. Ταῦτά σοι πᾶσαν οἴου τὴν πατρίδα διὰ μιᾶς τῆς ἡμετέρας φωνῆς διαλέγεσθαι, καὶ κοινὴν εἶναι πάντων εὐχὴν, γενέσθαι τι τῷ ἀνδρὶ διὰ τῆς σῆς τελειότητος δεξιόν.

D

* Alias CCCXXXII, scripta anno 372.

(73) Ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν. Ita Coisl. uterque, Harl., Reg. secundus et Bigot. alter. Editi ἐπὶ τὴν ἀρχικὸν θρόνον. Sed hujus scripturæ videntur auctores fuisse librarii, dum metuunt ne præpositio minus recte cum genitivo jungatur. Eam tamen simili-

ter cum genitivo conjungit Basiliius in epist. 38.

(74) Ἀληθῆ. Sic Harl., Med., Coisl. primus et Clarom. Editi ἀκριβῆ, accurato æqui custodi.

(75) Οὐδενί. Multi codices οὐδέν.

(76) Ἐαυτοῦς. Ita septem mss. Editi ἑαυτοῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 42.

EPISTOLA XCVII.

Eximium pacis studium declarat Basilii in vehementi illa dissensione, quæ ei cum Anthimo ob Cappadociæ divisionem supervenit.

Τῇ Βουλῇ Τυανῶν.

Α

Senatui Tyanorum.

Ὁ ἀνακαλύπτων βαθεῖα, καὶ φανερῶν βουλὰς καρδίων, Κύριος ἔδωκε καὶ τοῖς ταπεινοῖς σύνεσιν τῶν θυθεωρήτων, ὥς τινες οἶονται, τεχνασμάτων. Οὐδὲν οὖν ἡμεῖς ἔλαθον, οὔτε τῶν πεπραγμένων τι κεκρυμμένον· ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς οὔτε ὁρῶμεν, οὔτε ἀκούομεν ἄλλο τι ἢ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ καὶ ὅσα (77), πρὸς αὐτὴν φέρει. Εἰ γὰρ καὶ ἑτεροὶ δυνατοί, καὶ μεγάλοι, καὶ αὐτοὶ πεποιθότες, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ μηδὲν, καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιοι· ὥστε οὐκ ἂν ποτε (78) τοσοῦτον αὐτοῖς λάβοιμεν, ὥς ἐν τῇ μονῳσει δύναισθαι νομίσαι περιέσσεσθαι τῶν πραγμάτων· ἀκριβοῦς εἰδότες, ὅτι πλεον ἡμεῖς τῆς ἐνός ἐκάστου τῶν ἀδελφῶν ἐπικουρίας δεόμεθα ἢ ὅσον ἡ ἑτέρα τῶν χειρῶν τῆς ἑτέρας. Ἐπεὶ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευῆς τὸ ἀναγκαῖον τῆς κοινωνίας ὁ Κύριος ἡμεῖς ἐδίδαξεν. Ὅταν γὰρ πρὸς αὐτὰ ταῦτα ἀπίδω (79) τὰ μέλη ἡμῶν, ὅτι ἐν οὐδὲν αὐτῶν πρὸς ἐνέργειαν αὐταρχίας, πῶς ἑμαυτὸν λογιζομαι ἔξαρκεῖν αὐτῶν πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα; Οὔτε γὰρ ἂν ποῦς ἀσφαλῶς βαδίσαις, μὴ συνυποστηρίξοντος τοῦ ἑτέρου· οὔτε ὀφθαλμὸς ὑγιῶς ἰδοί, μὴ κοινωνὸν ἔχων τὸν ἑτερον, καὶ μετ' αὐτοῦ συμφῶνως προσβάλλων τοῖς ὁρτοῖς. Ἢ ἀκοή ἀκριβοστεῖρα ἢ δι' ἀμφοῖν τοῖν πόροις τὴν φωνὴν δεχομένη, καὶ ἀντιλήψις κραταιοτέρα τῇ κοινωνίᾳ τῶν δακτύλων. Καὶ ἀπαξίπλως οὐδὲν οὔτε τῶν ἐκ φύσεως οὔτε τῶν ἐκ προαιρέσεως κατορθουμένων ὁρῶ ἀνευ τῆς τῶν ὁμοφύλων συμπνοίας ἐπιτελούμενον· ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ προσιευχή μὴ ἔχουσα τοὺς συμφωνοῦντας ἀδρνεστέρα ἐστὶ πολλῶν αὐτῆς, καὶ ὁ Κύριος ἐπηγγέλλετο μέσος γενέσσεσθαι μεταξὺ (80) δύο ἢ τριῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐν ὁμονοίᾳ. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν οἰκονομίαν ὁ Κύριος κατεδίδετο, ἵνα εἰρηνοποιήσῃ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ εἰτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἰτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅποτε, διὰ ταῦτα πάντα, ἐν εἰρήνῃ μένειν τὰς λειπομένας ἡμῶν ἡμέρας εὐχόμεθα· ἐν εἰρήνῃ δὲ γενέσθαι τὴν κοίμησιν ἡμῶν αἰτούμεν. Ὑπερ ταύτης οὐδὲ πόνον ἐλλείπειν ὅτινα οὐκ ἔγνωκα, οὐ ταπεινὸν τι φθέγγεσθαι ἢ ποιῆσαι, οὐχ ὀδοιπορίας μῆκος ὑπολογίσσεσθαι, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὀχληρῶν (81) ὑποστειλάσθαι, ὥστε τῶν μισθῶν τῆς εἰρηνοποιίας ἐπιτυχεῖν. Κἂν μὲν ἐπηταί (82) τις ταῦτα καθηγούμενοις ἡμῖν, τοῦτο ἄριστον, καὶ εὐχῆς τυγχάνει πέρας· ἐάν δὲ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἀφ' ἑλκῇ (83), ἐγὼ μὲν οὐδὲ οὕτω τῆς ἑμαυτοῦ χρίσεως ἀποστήσομαι. Αὐτὸς δὲ ἕκαστος τῆς οἰκείας ἐργασίας ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως τοὺς καρποὺς ἐπιγνώσεται.

Β

Γ

Qui occulta revelat, et cordium consilia in lucem profert, Dominus largitus est vilius et abjectis intelligentiam difficilium ad deprehendendum, ut nonnulli putant, machinationum. Nihil igitur latuit nos, nec quidquam eorum quæ facta sunt, occultum fuit. Attamen nos neque videmus, neque audimus quidquam aliud, quam Dei pacem, et quæ ad eam ferunt. Nam etsi alii potentes sunt, et magni, et sibi ipsis fidentes, tamen nos nihil sumus et nullius pretii; quare nunquam tantum nobis sumemus, ut in solitudine videamur nobis negotia conficere posse: quippe cum probe sciamus, magis nos uniuscujusque 191 fratrum auxilio indigere, quam manum alteram alterius ope: siquidem et ex ipsa corporis nostri constitutione societatem necessariam esse Dominus nos docuit. Cum enim hæc ipsa nostra membra considero, quorum nullum sibi ipsi ad agendum satis est: quomodo mihi ipse videbor ad vitæ negotia sufficere? Neque enim pes tuto gradiatur, non suffulciente altero: neque oculus recte videat, non habens alteram consortem, et cum eo socialiter his quæ videntur, intentus. Auditus accuratior, qui per utrosque meatus vocem suscipit, et fortior apprehensio, digitorum conjunctione. Et in summa, nihil neque eorum quæ natura, neque eorum quæ libera voluntate perficiuntur, citra conspirationem eorum quæ ejusdem generis sunt, perfici video; cum et preces ipsæ, si desint qui conspirent, longe sint seipsis debiliores, ac Dominus inter duos aut tres, qui ipsam concorditer invocaverint, medium se fore promiserit. Sed et dispensationem ipsam Dominus suscepit, ut per sanguinem suæ crucis sive terrena sive cœlestia pacificaret. Quare, ob hæc omnia, in pace manere reliquos dies nostros optamus, in pace fieri obdormitionem nostram precamur. Statui pacis causa nec laborem ullum prætermittere, non humile dictu quidquam aut factu, non itineris longitudinem vereri, non quidquam aliud molestum refugere, ut mercedem pacificationis adipiscar. Quod si quis nos viam ad hæc monstrantes sequitur, hoc optimum, et voti finis est: sin autem in contrarium trahat, ego certe ne sic quidem a mea sententia recedam. Unusquisque autem operum suorum in remunerationis die fructus agnoscat.

ἀνταποδόσεως τοὺς καρποὺς ἐπιγνώσεται.

(77) Καὶ ὅσα. Editio Paris. addit τοιζῶτα, quod abest ab omnibus nostris mss. et aliis editionibus. Paulo post uterque Reg. et Coisl. secundus Εἰ γὰρ ἑτεροί.

(78) Ὅποτε οὐκ ἂν ποτε, etc. Sequimur hoc in loco, ut in pluribus aliis, tres vetustissimos codices Harl., Med. et Coisl. Editi sic habent: Μηδενὸς οὐκ ἂν ποτε τοσοῦτον αὐτοῦς ὑπολάβοιμεν, ὥστε. Nunquam nosmetipsos tanti æstimabimus, ut, etc.

(79) Ἀπίδω. Ita mss. sex. Editi ἀπιδώμεν. Paulo post Regius uterque et Coisl. uterque οὔτ' ἂν.

Editi οὔτε αὖ. Tres vetustissimi codices οὔτε ὀφθαλμός.

(80) Μεταξὺ. Hanc vocem addidimus ex tribus vetustissimis codicibus.

(81) Τῶν ὀχληρῶν. Coisl. primus, Harl. et Vat. τῶν μοχθηρῶν.

(82) Ἐπηταί. Ita mss. sex. Editi ἐποίτο.

(83) Ἀφ' ἑλκῇ. Ita sex mss. Mox iidem τῆς ἐμαυτοῦ. Editi ἀφ' ἑλκῶν et τῆς αὐτῆς. Legitur etiam ἀφ' ἑλκῇ in editionibus Hagan, et Basil.

* Alias LXVIII, scripta anno 373

EPISTOLA XCVIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΙΓ.

Rationes exponit cur Nicopolim non ierit. Iturum se dicit in hanc urbem, ut cum Meletio colloquatur; relictam cum eodem Samosata venturum. Inductus cum episcopis secundæ Cappadociæ congressus; item alius cum Eustathio. Excusatione utitur, cum missæ non sint ad Eusebium litteræ episcoporum. Perstat in suo consilio ut Gregorius sit episcopus. Nuntiat Palmatium Maximo ad persecutionem ministrare. Rogat Eusebium ut ad se veniat

Eusebio, episcopo Samosatorum.

A

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσαίων.

1. Cum Nicopolim mente animoque ferrer, postquam urbanitatis tuæ litteras accepi quibus venturum te negabas, relaxatus sum ex mea cupiditate, simulque totius meæ infirmitatis reconciliatus. Venit autem mihi in mentem et eorum qui advocaverant perfunctoria invitandi ratio, qui cum me per honoratissimum fratrem Hellenium Nazianzi persequatorem in transcurso vocassent, qui iterum de iisdem submoneret, aut me deduceret, non dignati sunt mittere. Itaque cum ob peccata nostra simus ipsis suspecti, timuimus ne illorum **192** conventus lætitiā præsentiā nostra obturbaremus. Nam cum magnanimitate tua vel ad magnas tentationes accingi non pigramur; absque te autem vel intuentis levibus ærumnis impares sumus. Quoniam igitur de rebus ecclesiasticis futurus erat mihi cum illis congressus, celebritatis quidem tempus prætermissi, congressum autem in quietum ac expers perturbationis tempus distuli; meque satius esse duxi Nicopolim venientem de necessariis Ecclesiarum rebus cum religiosissimo episcopo Meletio colloqui, si Samosata pergere recuset: sin autem non recuset, simul cum eo adrolabimus, modo id mihi ab utroque declaretur, videlicet ab illo ipso nobis de his rescribente (scripsimus enim), atque a tua pietate. κατὰ δὲ λόγον γίνεται, παρὰ τὴν αὐτοῦ ἐκείνου ἀντιγράφαντος ἡμῖν περὶ τούτων (ἐπιστελλάμεν γὰρ), καὶ παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας.

2. Eramus etiam cum episcopis secundæ Cappadociæ congressuri: qui postquam alterius provincie nomen habuerunt, subito existimarunt se ex alia ac nos natione et gente esse, tantumque nos ignorarunt, quantum qui nullum prorsus periculum fecere, nec unquam in colloquium venerunt. Expectabatur autem et alius congressus cum reverendissimo episcopo Eustathio, quocum congressi sumus. Nam quia multi clamitabant aliquid ab eo in fide adulterari, venimus ei in colloquium, eumque invenimus Dei ope ad omnem rectam fidem bono animo assectantem. Porro episcoporum litteræ culpa illorum ipsorum, a quibus nostras transmitti oportebat, ad dignitatem tuam missæ non sunt: sed et me fugerunt, e memoria ob assiduas curas elapsæ. Cæterum fratrem Gregorium

1. Πάντῳ ὥρμημένος καταλαβεῖν τὴν Νικόπολιν, μετὰ τὸ δέξασθαι τὰ παρὰ τῆς ἐσιότητός (84) σου γράμματα ἀρνησιν ἔχοντα τῆς ἀπίξεως, παρείθην ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας (85), καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς ἀσθενείας ἀνεμνήσθην. Ἦλθε δὲ μοι εἰς ἔννοιαν καὶ ἡ τῶν κληρικῶν ἀφοσίωσις, ὅτι, παροδικὴν πρὸς ἡμᾶς ποιησάμενοι τὴν κλήσιν διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ (86) Ἑλληνίου τοῦ ἐξισούτου Ναζιανζῶν, δεύτερον περὶ τῶν αὐτῶν ὑπομνήσκοντα (87), ἡ ὁδηγοῦντα ἡμᾶς, οὐ κατεξέλωσαν ἀποστεῖλαι. Ἐπεὶ οὖν ὅποιοι αὐτοῖς ἔσμεν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, ἐφροδύθημεν μὴ ποῦ τὸ φαῖδρον αὐτοῖς τῆς πανηγύριως τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν ἐπιθελώσωμεν. Μετὰ μὲν γὰρ τῆς σῆς μεγαλοφυίας καὶ πρὸς τοὺς μεγάλους ἀποδύσασθαι πειρασμοὺς οὐκ ὀκνοῦμεν· ἀνεῖ δὲ σοῦ οὐδὲ ταῖς τυχοῦσαις θλίψεσιν ἀντιδλέψαι αὐτάρκως ἔχομεν. Ἐπεὶ οὖν ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκεν γίνεσθαι ἡμῶν ἡ πρὸς αὐτοὺς ἐνταῦθις ἐμελλε, τὸν μὲν τῆς πανηγύριως καιρὸν παρελπίσαμεν, εἰς ἡσυχίαν δὲ καὶ ἀτάραχον διαγωγὴν τὴν συντυχίαν ὑπερεθέμεθα, καὶ προηρήμεθα καταλαβόντες τὴν Νικόπολιν διαλεχθῆναι περὶ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀναγκαίων τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Μελετίῳ, εἰ μέλλοι παραιτεῖσθαι τὴν ἐπὶ Σαμόσατα (88) ὁδόν· εἰ δὲ μή, αὐτῷ (89) συγκοινωνήσμεθα, ἔαν παρ' ἀμφοτέρων τούτο ἡμῖν τῶν φροντίδων ἐκχρουσθέντα τῆς μνήμης. Τὸν δ'

2. Ἐπισκόποις δὲ τοῖς ἐκ τῆς δευτέρας Καππαδοκίας συντυχάνειν ἐμέλλομεν· οἱ, ἐπειδὴ ἑτέρας ὀνομάσθησαν ἐπαρχίας, ἐνόμισαν ἀθρόως καὶ ἀλλοθενεῖς καὶ ἀλλόφυλοι πρὸς ἡμᾶς γεγενῆσθαι· οἱ τοσοῦται ἡμᾶς ἠγνόησαν, ὅσον εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν πεπειραμένοι (90), μὴδὲ εἰς λόγους ποτὲ ἀφικόμενοι (91). Πρὶν εἰδοχθῆναι δὲ καὶ ἑτέρα συντυχία τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Εὐσταθίου, ἡ καὶ γενομένη ἡμῖν. Διὰ γὰρ τὸ παρὰ πολλῶν καταδοῦσθαι αὐτὸν, ὥς περὶ τὴν πίστιν παραχτράσσοντά τι, ἀφικόμεθα αὐτῷ εἰς λόγους, καὶ εὐρομεν σὺν θεῷ πρὸς πᾶσαν ὀρθότητα εὐγνωμόνως ἀκολουθοῦντα. Τὰ δὲ τῶν ἐπισκόπων γράμματα παρὰ τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἐκείνων οὐκ ἐκομίσθη τῇ τιμότητί σου, οὐς ἔχρην τὰ παρ' ἡμῶν διαπέμψασθαι· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς παρήλθε, τῇ συνεχείᾳ τῶν φροντίδων ἐκχρουσθέντα τῆς μνήμης. Τὸν δ'

* Alias CCLIX, scripta anno 372.

(84) Ὁσιότητος. Ita tres vetustissimi codices, quæ scriptura videtur præferenda vulgatæ κοσμιότητος.

(85) Παρείθην ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Editi παρείθην ἀπὸ τῆς ἀθυμίας, animo defeci. Harl. ἀπὸ τῆς ἀθυμίας. Solus Medicæus ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας.

(86) Vide Addenda.

(87) Ὑπομνήσκοντα. Sic mss. sex: habet Harleianus codex ὑπομνήσκοντα. Sic etiam editio prima Paris. At in secunda legitur ὑπομνήσκοντα.

Aliquanto infra editi ἀντιδέλπιον, tres vetustissimi codices ut in textu.

(88) Σαμόσατα. Harl. Σαμοσαίων.

(89) Αὐτῷ. Sic Harl. prima manu, quam scripturam in textum inducere non dubitavimus pro eo quod vitiose legebatur αὐτοῦ.

(90) Πεπειραμένοι. Ita mss. et paulo post iidem ἀφικόμενοι. Editi πεπειρασμένοι et ἀφικνούμενοι. Habet tamen editio secunda Paris. πεπειραμένοι.

(91) Vide Addenda.

ἀδελφὸν (92) Γρηγόριον καὶ γὰρ ἐβουλόμην εἰκονομαζῆν
Ἐκκλησίαν τῇ αὐτοῦ φύσει σύμμετρον. Αὐτῇ δὲ τὴν
πάντα εἰς ἐν συναχθεῖσα ἡ ὑψ' ἡλίω (93). Ἐπειδὴ
δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἔστω ἐπίσκοπος, μὴ ἐκ τοῦ τό-
που σιμνωόμενος, ἀλλὰ τὸν τόπον σιμνύων ἀφ'
ἑαυτοῦ. Ὅντως γὰρ μεγάλου ἐστὶν οὐ τοῖς μεγάλοις
μόνον ἀρχεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ μεγάλα ποιεῖν
τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. Τί δὲ δεῖ (94) ποιῆσαι τῷ Παλμα-
τίῳ, μετὰ τοσαύτας παρακλήσεις τῶν ἀδελφῶν ἐτι
ὑπηρετοῦντι τῷ Μαξιμῷ πρὸς τοὺς διωγμούς; Ἀλλ'
ὁμοῦ οὐδὲ νῦν ἐκνοῦσιν ἐπιτελεῖται· παραγενέσθαι
γὰρ καὶ ὑπὸ ἀσθενείας σώματος καὶ ὑπὸ ἀσχολῶν
οἰκισακῶν οὐκ ἐπιτρέπονται. Γίνωσκε μέντοι, Θεο-
φιλέστατε Πάτερ, ὅτι πάνυ χρήζει (95) τῆς παρου-
σίας σου τὰ ἡμέτερα, καὶ ἀνάγκη σε τὸ τέλειον γῆ-
ρας ἐτι ἀπαξ κινῆσαι, ὅπερ τοῦ στήσαι περιφε-
ρομένην λοιπὴν καὶ ἐγγὺς πτώματος οὔσαν τὴν
Καππαδοκίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ'.

*Terentio exponit Basilius, quomodo desertus a Theodoto perficere non potuerit, quod ex mandato imperatoris et litteris
Terentii ausceperat, ut episcopos Armenie daret. Ceterum curā sibi fuisse, ut episcopos pacificaret, se iuncta non recte
fieri solita in Armenia emendaret. Accepisse etiam se a Satalensibus suffragia, quibus rogabatur ut eis episcopum daret,
ac de inflatis Cyrillo Armeniae episcopo calumniis cognovisse.*

Terentίῳ Κόμητι.

Πάνυ πολλὴν σπουδὴν ἐνστητάμενος παιδοαρχῆ-
σαι μερικῶς γούν καὶ τῷ βασιλῇ καὶ προστάγματι καὶ
τῷ φιλικῷ τῆς σῆς τιμιότητος γράμματι, οὐ ἐγὼ
πάντα λόγον καὶ πᾶσαν γνώμην γέμειν ὁρθῆς προ-
αιρέσεως καὶ ἀγαθῆς διανοίας πιστεύω, εἰς ἔρ-
γον ἀγαγεῖν τὴν προθυμίαν οὐκ ἐπιτρέπτῃν (96).
Αἷτιον δὲ τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἀληθέστατον αἱ ἡμαῖ
ἀμαρτάναι, πανταχοῦ μοι προσηνυμέναι, καὶ ὑπο-
σχίζονται μοι τὰ διακρίματα· ἔπειτα καὶ ἡ τοῦ
ἐθελόντος ἡμῖν εἰς συνεργίαν ἐπισκόπου πρὸς ἡμᾶς
ἀλλοτρίωσις. Οὐκ οἶδα γὰρ ὅ τι παθὼν ὁ αἰδεσιμώ-
τατος ἀδελφός, ἡμῶν θεόδοτος, ὁ ἐπαγγελιάμενος
ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς πάντα συμπράξειν, καὶ προθύμως
ἡμᾶς ἀπὸ Γεταςῶν ἐπὶ Νικόπολιν καταγαγῶν (97),
ἐπειδὴ εἶδεν ἡμᾶς ἐπὶ τῆς πόλεως, οὕτως ἡμᾶς (98)
ἐδεδιούξατο, καὶ οὕτως ἐπροβήθη τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν,
ὥς μήτε εἰς ἐθελήν ἐύχην μήτε εἰς ἐσπερινὴν
ἀνασχέσθαι ἡμᾶς παραλαβεῖν· δίκαια μὲν ποιῶν,
ὥς πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρόποντα τῷ ἐμῷ βίῳ, οὐ λυ-
σιτελοῦντα δὲ τῇ κοινῇ καταστάσει τῶν Ἐκκλησιῶν
βουλευόμενος. Τὴν δὲ αἰτίαν τούτων πρόφερεν ἡμῖν,

(92) Τὸν δ' ἀδελφόν. Editi addunt ἐμὸν, τόν,
fratrem meum, quæ quidem unde sumpta sint ne-
scio, cum in nostris novem codicibus desint. Quin-
etiam ad marginem legitur in Regio primo et Harl.
περὶ τοῦ θεολόγου, de theologo. Ibidem Harl. Ἐκ-
κλησίαν σύμμετρον.

(93) Ὑψ' ἡλίω. Med. ὑψηλῶς. Bigot., Reg. se-
cundus et Coisl. secundus ὑψ' ἡλίον. Alterutrum
habuit Harl. prima manu. Paulo post editi Ἐπεὶ
δε, plerique mss. ut in textu.

(94) Τί δὲ δεῖ. Med. τί δὲ ποιῆται.

(95) Πάνυ χρήζει. Ita mss. septem: editi πᾶν
χρήζει.

(96) Οὐκ ἐπιτρέπτῃν. Ita mss. septem. Editi οὐκ
ἐτρέπτῃν.

A vellem et ego Ecclesiam gubernare ingenio suo
parem. Ea autem erat Ecclesia omnis quæ sub sole
est, in unum collecta. Cum autem fieri id non queat,
episcopus sibi, non ex loco ornamentum accipiens,
sed loco ex sese addens. Nam viri vere magni est
non magnis tantum parem esse, sed etiam, quæ
parva sunt facultate sua magna facere. Quid autem
faciendum Palmatio, qui post tot ac tantas fratrum
admonitiones adhuc ministrat Maximo ad perse-
cutiones? Sed tamen ne nunc quidem litteras ad
illum mittere gravantur: nam quominus veniant
et corporea invaletudine et domesticis negotiis
prohibentur. Noveris porro, Pater Deo dilectissime,
res nostras tua omnino presentia indigere, ac ne-
cesse esse ut venerandum senium adhuc semel mo-
veas, quo Cappadociam jam fluctuantem et casui
proximam sustentens.

193 EPISTOLA XCIX.

Terentio Comiti.

1. Cum diligenter admodum in id incubuissem,
ut ex parte saltem et imperatoris mandato obtem-
perarem et amicissimis dignitatis tuæ litteris, cuius
ego sermonem omnem omnemque sententiam vo-
luntate recta ac bono consilio plenam esse certo
scio, studium meum ad opus deducere mihi non
licuit. Causa autem prima quidem et verissima,
peccata mea, quæ ubique occurrunt mihi, ac meus
gressus subvertunt: deinde etiam episcopi, qui
datus adjutor fuerat, animi a nobis alienatio.
Nescio enim quid passus reverendissimus frater
noster Theodotus, qui ab initio promiserat mutuam
se nobis operam in omnibus daturum, nosque li-
benter Getasis Nicopolim adduxerat, ubi nos vidit
in civitate, sic aversatus sit, sic peccata nostra
metuerit, ut neque ad matutinas preces, neque ad
vespertinas nos voluerit assumere: æqua ille qui-
dem faciens, quod ad me attinet, ac vitæ meæ con-
venientia, sed non utiliter communi Ecclesiarum
tranquillitati consulens. Horum autem causam
nobis afferebat, quod non gravaremur reverendis-

(97) Καταγαγῶν. Sic mss. sex. Editi καταγαγεῖν,
Promiserat se Nicopolim deducturum. Nam videtur
id promisisse Theodotus, aut certe non perfecit,
nec Basilii ea de re queritur. Cum autem dicat
infra Basilii relictum se fuisse Getasis a Theo-
doto Nicopolim redeunte; quod ait hoc loco se
Getasis ab eo Nicopolim fuisse adductum, sic in-
telligi debet, ut id Theodotus non comitando, sed
perhumaniter invitando perfecisse dicatur.

(98) Ἡμᾶς. Addidimus ex tribus vetustissimis
codicibus hanc vocem, quæ forte in aliis omissa,
quia cum paulo ante praecesserit, minus commode
repeti videbatur.

* Alias CLXXXVII, scripta anno 372.

simum episcopum Eustathium in communionem recipere. Quod autem egimus, est ejusmodi.

2. Vocati ad conventum, qui a fratre Theodoto habebatur, ac charitate impulsī, ut vocanti obsequeremur, ne congressum videremur irritum et inutilem reddere, dedimus operam ut in colloquio cum prædicto fratre Eustathio veniremus. Ac illi quidem proposuimus quæcunque de fide illum criminatur frater Theodotus; rogavimusque, si rectam fidem sequeretur, manifestum id nobis faceret, ut cum eo communionem haberemus: sin autem alieno esset animo, probe sciret nos quoque ab ipso abalienatum iri. Itaque cum multos sermones inter nos habuissemus, diemque illam totam in his expendendis insumpsissemus; flexo jam in vespertina die, discessimus ab invicem, colloquio nullam ad certam conclusionem perducto. Sed iterum sequenti die mane considerantes, de iisdem disseruimus, accedente jam et fratre Pœmenio, Sebastianæ presbytero, et vehementer adversariam nobis doctrinam defendente. Paulatim igitur et ea dissolvimus, quorum nomine videbatur me accusare, et eos ad assentiendum iis quæ a me quærebantur adduxi, ita ut gratia Domini inveniremur ne de **194** minimis quidem rebus inter nos dissidentes. Ita igitur circa nonam fere horam surreximus ad precandum, ac Domino gratias egimus, nobis largienti, idem ut sentiremus, idemque loqueremur. Ad hæc oportebat me et scriptam aliquam confessionem ab homine accipere, ut et illius adversariis manifesta fieret hæc assensio, et cæteris idoneum exstaret illius propositi monumentum. Sed ipse volui ob plurimam diligentiam, cum fratre Theodoto congregiens, libellum fidei ab ipso accipere, eique quem nominavi viro offerre: ut duo consequeretur, nempe ut et ipse fidem rectam confiteretur, et his satisfaceret, nullam habentibus contradicendi materiam, post acceptas ipsorum conditiones. At Theodotus, priusquam didicisset quam ob causam convenissemus, et quid ex colloquio consecuti essemus, non jam nos ad synodum vocandos judicavit. Sed e medio itinere reversi sumus, animum despondentes, quod nostros pro pace Ecclesiarum labores irritos redderet.

προτρέψασθαι κατηξίωσαν. Ἀλλ' ἀπὸ μέσης ἀνεξέσχεσαν (1) τῆς ὁδοῦ, ἀθυρήσαντες, ὅτι ἀτελεῖς ἡμῖν ποιοῦσι τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν καμάτους.

3. Postea igitur imposita mihi necessitate in Armeniam eundi, cum nossem singulare hominis ingenium, vellemque coram locuplete teste cum ipso rationem eorum quæ egeram reddere, tum

ὅτι ἠνυσχόμεθα εἰς κοινωνίαν τὴν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Εὐστάθιον παραδέξασθαι. Τὸ μέντοι γινόμενον παρ' ἡμῶν τοιοῦτόν ἐστιν.

2. Ἡμεῖς, κληθέντες εἰς σύνοδον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδοτοῦ τελουμένην (99), καὶ ὁρμήσαντες δι' ἀγάπην ὑπακοῦσαι τῇ κλήσει, ἵνα μὴ δόξωμεν ἀπρακτον καὶ ἀργὴν ποιεῖσθαι τὴν συντυχίαν, ἐσπουδάσαμεν εἰς λόγους ἔλθειν τῷ προειρημένῳ ἀδελφῷ Εὐσταθίῳ. Καὶ προετίναμεν αὐτῷ τὰ περὶ τῆς πίστεως ἐγκλήματα, ὅσα προφέρουσιν αὐτῷ οἱ περὶ τὸν ἀδελφὸν Θεόδοτον· καὶ ῥηξάμεν, εἰ μὲν ἔπεται τῇ ὁρθῇ πίστει, φανερόν ἡμῖν καταστῆσαι, ὥστε ἡμεῖς εἶναι κοινωνικοὺς· εἰ δὲ ἀλλοτρίως ἔχει, ἀκριβῶς εἰδέναι, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔξομεν πρὸς αὐτὸν ἀλλοτρίως. Πολλῶν τοίνυν γενομένων λόγων πρὸς ἀλλήλους, καὶ πάσης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῇ περὶ τούτων σχέσει δαπανηθείσης· καταλαβούσης λοιπὴν τῆς ἐσπέρας, διεκρίθημεν ἀπ' ἀλλήλων, εἰς οὐδὲν ὁμολογούμενον πέρας τὸν λόγον προαγαγόντες. Τῇ δὲ ἐξῆς πάλιν, ἔωθεν συγκαθεσθίντες (1), περὶ τῶν αὐτῶν διελεγόμεθα, ἐπιβάντος ἤδη καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ποιμενίου, τοῦ πρεσβυτέρου τῆς Σεβαστείας, καὶ σφοδρῶς ἡμῖν τὴν ἐναντίον γυμνάζοντος λόγον. Κατὰ μικρὸν οὖν ἡμεῖς τε, ὑπὲρ ὧν ἔδοξεν ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ἀπειλούμεθα, νάκεινους εἰς τὴν τῶν ἐπιζητούμενων ὑφ' ἡμῶν συγκατάθεσιν προηγόμεν (2)· ὥστε χάριτι τοῦ Κυρίου εὐραθῆναι ἡμᾶς μηδὲ εἰς τὸ ομικρότατον πρὸς ἀλλήλους διαφερομένους. Οὕτω τοίνυν περὶ ἐννάτην που ὥραν ἀνέστημεν ἐπὶ τῇ προσευχῇ, εὐχαριστήσαντες τῷ Κυρίῳ, τῷ δόντι ἡμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καὶ τὸ αὐτὸ λέγειν. Ἐπὶ τούτοις ἔδει με καὶ ἐγγραφὸν τινα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ὁμολογίαν λαβεῖν, ὥστε καὶ τοῖς ἐναντιούμενοις αὐτῷ φανεράν γενέσθαι τὴν συγκατάθεσιν, καὶ τοῖς λοιποῖς ἰκανὴν εἶναι τοῦ ἀνδρὸς τῆς προαιρέσεως τὴν ἀπόδειξιν. Ἀλλ' ἐβουλήθη αὐτῷ ὑπὸ πολλῆς ἀκριθείας, τοῖς ἀδελφοῖς συντυχὼν τοῖς περὶ Θεόδοτον, παρ' αὐτῶν λαβεῖν γραμματεῖον πίστεως, καὶ αὐτὸ προτείνειν τῷ προειρημένῳ· ἵνα ἀμφότερα γένηται, ἥ τε ὁρθὴ πίστις παρ' αὐτοῦ ὁμολογηθῇ (3), καὶ αὐτοὶ πληροφωρηθῶσι, μηδεμίαν ἔχοντες ἀντιλογίας ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ τὰς παρ' αὐτῶν προτάσεις παραδεχθῆναι. Ἀλλὰ πρὶν μαθεῖν τίνος ἔνικαιν συνετόχομεν, καὶ τί ἡμῖν ἐκ τῆς ἐμιλίας κατώρθωται, οἱ περὶ τὸν ἐπίσκοπον Θεόδοτον οὐκ εἴτε ἡμᾶς εἰς τὴν σύνοδον

5. Μετὰ ταῦτα τοίνυν, ἐπειδὴ κατέλαβεν ἡμᾶς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν ὁδοῦ, εἰδὼς τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἐπίδοτροπον, καὶ βουλόμενος ὑπὸ μάρτυρι (5) ἀξιολύστῳ αὐτῷ τε ὑπὲρ τῶν πεπραγμένων ἀπολο-

σιμὴν ἐμαρτυρῆσαι.

(1) Ἀναξέσχεσαν. Ita Reg. uterque et Coisl. uterque cum Med., Vat., Clarom., Paris. et Bigot. Non possum citare Harleianum codicem, in quo folium deest hoc loco, sed non dubium quin hæc scriptura tot iuxta libris antiquis præferenda sit vulgata ἀνέσχεσαν, reversi sumi.

(5) Ὑπὸ μάρτυρι. Nonnulli mss. ἐπὶ μάρτυρι.

(99) Τελουμένην. Ita mss. nostri omnes. Editi τελουμένην. Ibidem Reg. secundus et Coisl. secundus Θεοδοτοῦ, quod manifestum est erratum. Ibidem duo codices habent κοινωνοῦς; pro κοινωνικοῦς.

(1) Vide Addenda.

(2) Προηγόμεν. Sic tres vetustissimi codices. Editi προσηγάμεν.

(3) Ὁμολογηθῇ. Tres mss. non tamen antiquis-

γίγασθαι, κάκιστον πληροφορησάμενος, ἤλθον ἐπὶ τὰ Α
Γήματα τὸν ἀγρὸν τοῦ θαυοφιλεστάτου ἐπισκόπου Με-
λετίου, συμπρόβου μοι καὶ αὐτοῦ τοῦ προσηρμέ-
νου Θεοδότου· καὶ οὕτως ἔκει, ἐπειδὴ ἐνεκλήθημεν
παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ (6) πρὸς Εὐστάθιον συναφείᾳ,
εἶπον τὸ ἐκ τῆς συντυχίας κατορθώμα, ὅτι ἔλαβον
αὐτὸν εἰς πάντα ἡμῖν ὁμοδοξοῦντα. Ὡς δὲ διεβε-
βαιούτο ἔξαρνον γεγενῆσθαι μετὰ τὴν ἀπ' ἡμῶν
ἀναχώρησιν, καὶ διαβεβαιούσθαι αὐτὸν τοῖς ἰδίοις
αὐτοῦ μαθηταῖς, ἡ μὲν εἰς μηδὲν ἡμῖν περὶ τῆς πί-
στεως συντεθεῖσθαι, ἀπῆντων ἐγὼ πρὸς ταῦτα (καὶ
σκόπει, θαυμασιώτατε, εἰ μὴ δικαιοσύνης (7) καὶ
ἀναντιρρήτους ἐποιούμην πρὸς τοῦτο τῆς ἀποκρι-
σεως), ὅτι ἐγὼ μὲν πέπεισμαι, εἰκάδων ἐκ τῆς
λοιπῆς εὐσταθείας τοῦ ἀνδρός, μὴ οὕτως αὐτὸν κοῦ-
φως περιτρίπτειν πρὸς τὰ ἐναντία, μηδὲ νῦν μὲν Β
ὁμολογεῖν, νῦν δὲ ὑπὲρ ὧν εἶπεν ἀρνεῖσθαι· ἀνδρα
καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ψεύδης, ὥς φοβερὸν, ἀπο-
φεύγοντα, μὴ ὅτι γε περὶ τῶν τηλικούτων πραγμά-
των, καὶ οὕτω παρὰ πᾶσι βεβοημένων (8), ἔλθεαι
ἂν ποτε ἐναντιωθῆναι τῇ ἀληθείᾳ. Εἰ δὲ ἄρα καὶ
ἀληθὴ εἶναι συμβῇ τὰ θρυλούμενα παρ' ὁμῶν,
προτείνει αὐτῷ γραμματεῖον, πᾶσαν ἔχον τῆς ἐρ-
θῆς πίστεως τὴν ἀπόδειξιν, χρή. Ἐάν μὲν οὖν εὖρι
αὐτὸν συντεθέμενον ἐγγράφως, ἐπιμενῶ τῇ κοινω-
νίᾳ· ἔάν δὲ λάβω ἀναδύμενον, ἀποστήσομαι αὐτοῦ
τῆς συναφείας. Ἀποδεξαμένου (9) τὸν λόγον τοῦ ἐπι-
σκόπου Μελετίου, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Διοδώρου τοῦ
συμπρεσβυτέρου (παρὲν γὰρ τοῖς γινομένοις), συν-
θέμενος ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφὸς Θεόδοτος ἔκει, C
καὶ παρακαλέσας ἡμᾶς κατελθεῖν ἐπὶ Νικόπολιν,
ἵνα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπισκεψώμεθα, καὶ
αὐτὸν λάβωμεν τῆς μέχρι Σατάλων ὁδοπορίας συν-
έμπορον, καταλιπόν (10) ἡμᾶς ἐν Γηγάσις, ἐπειδὴ
κατελάδομεν (11) τὴν Νικόπολιν, ἐπιλαθόμενος ὧν
τε παρ' ἡμῶν ἔχουσεν (12), ὧν τε συνέθετο ἡμῖν, ἐκεί-
ναις ταῖς ὕβρεσι καὶ ταῖς ἀτιμίαις, ἃς μικρῷ πρό-
σθεν διηγησάμεν, κατασχόντας ἡμᾶς ἀπέπεμψε.

4. Πῶς οὖν ἦν δυνατόν μοι, τιμιωτάτῃ κεφαλῇ,
ποιῆσαι τι τῶν προτεταγμένων, καὶ δοῦναι ἐπισκό-
πους τῇ Ἀρμενίᾳ; οὕτω πρὸς μὲ τοῦ κοινωνοῦ τῆς
φροντίδος διατεθέντος, παρ' οὗ ἐγὼ προσεδόχων τοὺς
ἐπιτηδείους ἀνδρας εὐρήσειν, διὰ τὸ εἶναι ἐν τῇ παρ-
οικίᾳ αὐτοῦ καὶ εὐλαβεῖς, καὶ συνετοὺς, καὶ τῆς
γλώττης ἐμπείρους, καὶ τὰ λοιπὰ ἰδιώματα τοῦ D
ἔθνους ἐπισταμένους· ὧν εἰδὼς τὰ ὀνόματα, ἔχων (13)
σιωπήσομαι, ἵνα μὴ τι ἐμπόδιον γένηται πρὸς τὸ ἐν
ἑτέρῳ γούν χρόνῳ χρησιμεύειν τὴν Ἀρμενίαν.
Καὶ νῦν γινόμενος μέχρι Σατάλων ἐν τοιοῦτῃ σῶ-
ματι, τὰ μὲν λοιπὰ ἔδοξα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καθίστην,
εἰρηνεύσας τοὺς τῆς Ἀρμενίας ἐπισκόπους, καὶ δια-

illi satisfacere, veni Getasa in agrum religiosis-
simi episcopi Meletii, ubi et ipse, quem dixi,
Theodotus mecum interfuit: sicque ibi accusatus
ab eo ob conjunctionem cum Eustathio, dixi ex
congressu consecutum me esse, ut cum in omni-
bus idem ac nos sentientem haberem. Cum autem
assereretur Eustathium negasse, postquam ab eo
discessimus, suisque propriis ipsum discipulis af-
firmare, se nulla prorsus in re nobiscum de fide
consensisse, ad hæc ego occurrebam (ac vide, vir
in primis admirande, an non justissimas huic rei
et invictissimas responsiones attulerimus), persua-
sum mihi esse conjecturam facienti ex reliqua viri
constantia, ipsum haud ita leviter in contraria
circumferri, neque nunc quidem confiteri, nunc B
vero negare quæ dixerit; hominem mendacium in
rebus minimis, ut horribile quiddam, aversantem,
nedum in rebus tanti momenti ac ita omnium
fama celebratis veritati unquam adversari velit.
Quod si vera esse contingat quæ a vobis dictitan-
tur, proponendus est ei libellus, qui omne rectæ
fidei specimen complectatur. Quod si eum subscri-
bendo assentiri reperero, manebo in illius com-
munione: sin autem deprehendero recusantem, ab
illius conjunctione discedam. Cum autem hæc pro-
barentur episcopo Meletio, et fratri Diodoro pre-
sbytero (nam iis quæ fiebant intererat), illic sane
quam reverendus frater Theodotus assensus est;
cumque adhortatus esset, ut descenderemus Nico-
polim, tum ut Ecclesiam ipsius inviseremus, C
tum **195** et ipsum itineris comitem Satalos usque
haberemus, ac nos Getasis reliquisset, ubi Nico-
polim venimus, oblitus eorum quæ et a me audie-
rat, et quæ nobiscum pactus fuerat, nos iis, quas
paulo ante retuli, contumeliis ac ignominiiis af-
fectos dimisit.

4. Quomodo ergo possem caput præstantissimum,
mandatorum quidquam perficere, et episcopos Arme-
niæ dare? sic erga me affecto curarum socio, cujus
operas perabam idoneos viros inventurum, eo quod
in ejus paræcia non desint et religiosi, et pruden-
tes, et linguæ periti, et qui reliquos usus gentis
propriis sciant; quorum nomina cum sciam, vo-
lens tacebo, ne quid impedimenti nascatur, quomi-
nus alio saltem tempore Armeniæ utiliter consula-
tur. Et nunc cum Satala usque cum tali corpore
pervenissem, reliqua quidem visus sum Dei gratia
constituere; cum pacem composuerim inter episco-
pos Armeniæ, eosque, ut par erat, allocutus sim,

addunt οὖν.

(10) Συνέμπορον, καταλιπών. Ita mss. octo. Editi συνέκτερον καταλιπόντα.

(11) Κατελάδομεν. Quatuor mss. non vetustis-
simi κατέλαβαν, sed minus commode.

(12) ἔχουσεν. Ita optimi quinque mss. Editi
ἔχουσεν. Paulo post male in editis προτεταγμένων.
Mss. ut in textu.

(13) ἔχων. Ita plerique mss. Editi ἔχουσίνως.

(6) Ἐπὶ τῇ. Nonnulli mss. περὶ τῆς... συναφείας. Ibidem Coisl. primus et Moul. τὰ κατορθώματα. Paulo post nonnulli codices αὐτοῦ μαθηταῖς.

(7) Δικαιοσύνης. Reg. primus et Bigot. alior
δικαιοσύνης καὶ ἀναντιρρήτως. Paulo post editi
perabsurde αὐθαδείας.

(8) Βεβοημένων. Ita mss. sex. Editi διαβεβοημέ-
νων.

(9) Ἀποδεξαμένου. Tres mss. non vetustissimi

ut depnerent consuetam indifferentiam, ac sincerum pro Domini Ecclesiis studium resumerent: quin et regulas ipsis dederim de iis, quæ indifferentes in Armenia peccabantur, quomodo illos deceret curam suscipere. Accepi autem et a Satalorum Ecclesia suffragia, quibus rogabar ut episcopum ipsis darem. Curæ etiam mihi illud fuit, ut de aspersa criminatione fratri nostro Cyrillo Armeniæ episcopo inquirerem; ac Dei gratia reperimus falso commotam ex calumnia illius inimicorum, quam et manifeste coram nobis confessi sunt. Atque utcumque Satalorum populum visi sumus ipsi placare, ita ut non jam ab illius communione refugiat. Quod si hæc parva sunt, et nihili facienda, at nihil a nobis amplius perfici poterat, ob mutuam inter nos ex diaboli artificio dissensionem. Atque hæc quidem tacenda erant, ne mea ipsius probra vulgare videar; sed quia aliter causam dicere non poteram apud magnanimitatem tuam, in necessitatem veni omnis rerum gestarum veritatis enarrandæ.

Ἦν ἄλλως ἀπολογησασθαι σοι τῇ μεγαλοφυῇ, εἰς ἀνάγκην ἦλθον πᾶσαν τῶν γεγονότων τὴν ἀληθεύειν διγγῆσθαι.

EPISTOLA C.

Gratias agit Basilini ob litteras ab Eusebio in vicina Armenis regione acceptas. Retinet antiquum eundi Samosatæ desiderium, quævis et acer sit et negotiorum mole oppressus. Invitat Eusebium ad diem festum sancti Euphychii, qui erat septimus Septembris. Sibi enim illius consilio ad multa opus esse, in his ut deliberet de molestiis sibi simplicitate Gregorii Nysseni exhibitis.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Sic vidi litteras dilectionis tuæ in regione Armenis vicina, quemadmodum videant navigantes faciem C eminens in mari splendentem, præsertim si ventis mare intumuerit. Nam natura quidem suaves, ac plurimum habentes 196 solatii litteræ gravitatis tuæ: sed tunc maxime earum suavitatem tempus auxit; quod quale fuerit, quantoque nos mœrore affecerit, non equidem dixerim, cum semel statuerim eorum, quæ molestiam attulerunt, oblivisci, sed condiaconus noster pietati tuæ enarrabit. Me autem reliquit omnino corpus, adeo ut ne levissimos quidem motus possim sine dolore ferre. Sed tamen precor, ut possit mihi antiquum desiderium nunc saltem ope precum tuarum adimpleri; quanquam in multas me difficultates conjecit ipsa peregrinatio, tandiu neglectis Ecclesiæ nostræ rebus. Quod si Deus, dum in terra versamur, concedere dignetur, ut in Ecclesia nostra pietatem tuam videamus, certe bonas spes etiam de futuris rebus habebimus, nos a Dei donis non omnino exclusos esse. Hoc itaque si fieri potest, rogamus ut fiat in solemnibus conventibus, quem singulis annis celebramus in me-

λεχθεῖς αὐτοῖς τὰ πρέποντα, ὥστε ἀποθίσθαι τὴν συνήθη ἀδιαφορίαν (14). καὶ ἀναλαβεῖν τὴν γνησίαν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν σπουδὴν, δοὺς αὐτοῖς καὶ τύπους περὶ τῶν ἀδιαφόρων κατὰ τὴν Ἀρμενίαν παρνομομένων, ὅπως αὐτοῖς προσῆκιν ἐπιμελεῖσθαι ἰδεῖται· καὶ φησὶματα παρὰ τῆς Ἐκκλησίας Σατάλων, παράκλησιν ἔχοντα δοθῆναι αὐτοῖς παρ' ἡμῶν ἐπίσκοπον. Ἐπιμελὲς δὲ μοι τοῦτο ἰγένετο, καὶ τὴν περιχυθεῖσαν βλασφημίαν τῶ ἀδελφῷ ἡμῶν Κυρίλλῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀρμενίας ἀνερευνῆσαι· καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ εὖρομεν αὐτὴν ψευδῶς κινθίζεσθαι, ἐκ διαβολῆς τῶν μισούντων αὐτόν· ἦν καὶ φανερώς ὠμολόγησαν ἐφ' ἡμῶν. Καὶ ἰδὼς αὐτὸς μετρίως ἡμερῶν πρὸς αὐτόν τὸν ἐν Σατάλοις λαόν, ὥστε μὴ καὶ αὐτοῦ τὴν κοινωνίαν φεύγειν. Εἰ δὲ μικρὰ ταῦτα, καὶ οὐδεὶς ἄξια, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν οὐδὲν ἦν πλέον δυνατόν γενέσθαι, διὰ τὴν ἐκ τῆς τοῦ διαβολοῦ περιεργίας ἡμῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους ἀσυμφωνίαν. Ταῦτά με ἴδρι (15-16) σιωπᾶν, ἵνα μὴ δόξω δημοσιεύειν ἑμαυτοῦ τὰ ὀνειδῆ· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ

EPISTOLA II.

Eusebio, ἐπισκόπῳ Σαμοσατίῳ.

Οὕτως εἶδον τὰ γράμματα τῆς ἀγάπης σου ἐν τῇ γείτονι χώρᾳ τῆς Ἀρμενίας (17), ὡς ἂν ἴδοιεν οἱ θαλαττεύοντες πυρὸν ἐν παλάγῃ πόρρωθεν φρυκτωρούμενον, ἄλλως τε καὶ ἀγριζίνουσά πως τύχοι (18) ἡ θάλασσα ὑπ' ἀνέμων. Καὶ γὰρ φύσει μὲν τῷ καὶ παρηγορίαν ἔχον πολλὴν τὸ τῆς σῆς σεμνότητος γράμμα, τότε δὲ μάλιστα τὴν ἀπ' αὐτοῦ (19) χάριν ὁ κενὸς συντήρῃσεν, ἐν ὅποιος ἦν, καὶ ὅπως ἡμᾶς λυπήσας, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι, κρίνας ἀπαῖς ἐπιλαθέσθαι τῶν λυπηρῶν· ὁ μὲντοι συνδιάκονος ἡμῶν διγγῆσται σοι τῇ θεοσεβείᾳ. Ἐμὲ δὲ ἐπέλειπε παντελῶς τὸ πῶμα, ὥστε μὴδὲ τῆς σμικροτάτης κινήσεως δύνασθαι ἄλύπως φέρειν. Πλὴν ἀλλ' εὐχομαι δύνησθαι μοι τὴν παλαιὰν ἐπιθυμίαν νῦν γοῦν διὰ τῆς βοήθειας τῶν σῶν προσευχῶν ἐκπληρωθῆναι· εἰ καὶ οὐ πολλὴν μοι πεποίηκε τὴν δυσκολίαν ἡ ἀποδημία αὐτῇ, τοσοῦτον γὰρ ἡμεληθέντων τῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν πραγμάτων. Ἐάν δὲ ὁ Θεός, ἕως ἐγμὲν ὑπὲρ γῆς, καταξιώσῃ ἡμᾶς ἰδεῖν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν τὴν σὴν θεοσεβείαν· ὅπως ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἔξωμεν, ὡς οὐ πάντῃ ἐσμὲν ἀπόδητοι (20) τῶν ὁρωσῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο

(14) Ἀδιαφορίαν. Bigot., Reg. secundus et Coisl. secundus διαφορίαν. Paulo post editi αὐτοῦ Κυρίου. Mss. ut in textu.

(15-16) Ταῦτά με ἴδρι. Sic tres vetustissimi codices. Editi Ταῦτα ἴδρι μὲν.

(17) Τῆς Ἀρμενίας. Ita Coisl. primus, Med., Harl. et Clarom. Editi τῆς τῶν Ἀρμενίων. Paulo post editi θαλαττεύοντες. Harl., Med. et quatuor alii ut in textu.

(18) Τύχοι. Ita Coisl. primus et Harl. cum pluribus aliis. Editi τύχη.

(19) Τὴν ἀπ' αὐτοῦ. Coisl. primus et Harl. τὴν ἀπ' αὐτοῦ. Mox editi προστήρῃσεν. Mss. omnes ut in textu.

(20) Ἐσμὲν ἀπόδητοι. Ita Harl., Coisl. primus et Clarom. Editi ἀπόδητοι τῶν ὁρωσῶν γενεσόμεθα. Alias CCLVI, scripta anno 377.

γούν, ἐάν ἡ δυνατόν, παρακαλοῦμεν ἐπὶ τῆς συνόδου γενέσθαι, τὴν δι' ἑτοὺς ἄγομεν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ μακαρίου (21) μάρτυρος Εὐψυχίου προσιγγιζούσῃ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐδδόμην ἡμέραν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Καὶ γὰρ καὶ φροντίδος ἄξια ἡμῖν περικείται πράγματα τῆς παρὰ σοῦ (22) δεδομένα συνεργίας, εἰς τε κατέστασιν ἐπισκόπων καὶ εἰς βουλὴν καὶ σκέψιν τῶν μελετωμένων καθ' ἡμῶν παρὰ τῆς χρηστότητος Γρηγορίου (23) τοῦ Νυσσαίου, ὃς συνόδους συγκροτεῖ κατὰ τὴν Ἀγκύραν, καὶ οὐδένα τρόπον ἐπιβουλεύων ἡμῖν ἀνίστην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ'.

Redux ex Armenia Basilus cum didicisset de morte insignis alienius personæ, consolatur hac epistola eum, quem praeipue hoc eventus afflictum sciebat.

Παραμυθητική (24).

Εὐχῆς ἄξιον ἦν, πρῶτην διαπεμπομένους ἐπιστολήν, εὐθυμότεραν ἔχειν τὴν τῶν γραμμάτων ὑπόθεσιν. Οὕτω γὰρ ἂν ἡμῖν τὰ κατὰ γνώμην ὑπῆρξε, διότι πᾶσι βουλόμεθα τοῖς ἐν εὐσεβείᾳ ζῆν προαιρουμένοις πάντα τὸν βίον εἰς ἀγαθὸν εὐδοδεῖσθαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ διοικῶν τῆς ζωῆς ἡμῶν Κύριος, κατὰ τὴν ἀρρήτον αὐτοῦ σοφίαν πάντως πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων ταῦτα ὡκονόμησε γενέσθαι, δι' ὧν σοι μὲν ἐδυνήσῃ κατέστησε τὴν ζωὴν, ἡμῶς δὲ, τοὺς τῇ κατὰ θεὸν ἀγάπῃ συνημμένους, εἰς συμπάθειαν ἔγαγε, μαθόντας παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐν οἷς γέγονας ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐφάνη, τὴν ἐνδοξαμένην παράκλησιν προσαγαγεῖν σοι. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν καὶ διαβῆναι μέχρι τοῦ τόπου ἐν ᾧ συμβαίνει διαγίνειν σου τὴν εὐχάριστον, περὶ παντός ἂν τοῦτο ἐποιεῶμεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀρρώστια, καὶ τῶν συνεχόντων ἡμῶς πραγμάτων τὸ πλῆθος, καὶ αὐτὴν ταύτην ἦν ὑπέστημεν ὄν ἐπὶ πολλῇ τῶν καθ' ἡμῶς ἑκκλησιῶν ζημίᾳ παρεσχεύασε διὰ γραμμάτων ἐπισκέψασθαι σου τὴν σεμνότητα προσθυμῆθαι, ὑπομιμνήσκοντας, ὅτι αἱ θλίψεις αὐταὶ οὐκ ἀργῶς τοῖς δοῦλοις τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῦ ἐπισκοποῦντος ἡμῶς Κυρίου γίνονται, ἀλλὰ ἐπὶ δοκιμασίᾳ τῆς ἀληθείας πρὸς τὸν κτίσαντα ἡμῶς Θεὸν ἀγάπης. Ὡς γὰρ τοὺς ἀθλητάς ἐἰ τῶν ἀγώνων κάματοι τοῖς στεφάνοις προσάγουσιν, οὕτω καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἡ ἐν τοῖς (25) πειρασμοῖς δοκιμασία πρὸς τὴν τελείωσιν ἄγει, ἐάν μετὰ τῆς προεπούσης ὑπομονῆς ἐν εὐχαριστίᾳ πάσῃ τὰ οἰκονομούμενα παρὰ τοῦ Κυρίου καταδείξωμεθα. Ἀγα-

(21) *Μακαρίον*. Ita tres vetustissimi codices. Editi μακαριωτάτου.

(22) *Τῆς παρὰ σοῦ*. Articulus additus ex tribus vetustissimis codicibus et Vat.

(23) *Γρηγορίου*. Nemo sane non miretur Gregorium Nyssenum concilia coegisse contra Basilium, eique insidias struxisse. Sed quia Basilus id ascribit simplicitati Gregorii, facile perspicitur non malum animum, sed potius immoderatum fratris iuvandi studium reprehendi. Nam cum esset Gregorius homo minime astutus, et ad suspiciendam in aliis fraudem tardissimus, merito metuebatur Basilus ne, dum is cum hominibus valerrimis conciliatur, et se et fratrem in res molestissimas conciceret. Non multo lenius castigat illius simplicitatem Basilus in epist. 58. queriturque quod sibi bellum indicat; quia sese in pacificationem, invito Basilio, interponebat, et in componendo Basilium inter et avunculum dissidio minus caute versaba-

moriam beatissimi martyris Eupsychii jam appropinquante, die septima mensis Septembris. Nam circumstant nos digna sollicitudine negotia, quæ auxilio tuo indigent, tum ad constitutionem episcoporum, tum ad deliberationem et considerationem eorum, quæ in nos meditatur Gregorii Nysseni simplicitas; qui synodos cogit Ancyrae, nec ullum nobis insidiandi modum praetermittit.

κατὰ τὴν Ἀγκύραν, καὶ οὐδένα τρόπον ἐπιβουλεύων

EPISTOLA CI.

Consolatoria.

Optandum erat, epistolam primam scribentibus, latiore habere litterarum materiam. Nam hoc pacto res nobis ex sententia successissent, quia omnibus volumus pietatis institutum profluentibus, totam vitam ad prosperos successus perducere. Sed cum vitæ nostræ moderator Dominus pro non enarrabili sua sapientia, omnino ad utilitatem animarum nostrarum hos eventus dispensaverit, per quos tibi quidem molestam vitam constituit, nos vero qui tibi charitate in Deo conjuncti sumus, a fratribus nostris, quo in rerum statu sis, eductes ad commiserationem adduxit; necessarium nobis visum est, solatium, quod in nobis situm est, tibi afferre. Itaque fieri si posset, ut ad eum usque locum, in quo tuæ nobilitati versari contingit, proficiscerer, utique nihil prius fecissem. Quoniam vero et corporis adversa valetudo, et negotiorum quibus distinemur multitudo, **197** hoc ipsum iter, quod subimus, ad magnum Ecclesiarum nostrarum damnum convertit; per litteras præstantiam tuam invisere in animum induximus, admonentes calamitates ipsas non frustra Dei servis a Domino, qui nos gubernat, accidere, sed ad probationem veræ in Deum conditoris nostri dilectionis. Quemadmodum enim certaminum labor athletas ad coronam, ita etiam Christianos probatio in tentationibus ad perfectionem adducit; si modo ea quæ a Domino dispensantur, cum debita patientia in omni gratiarum actione suscipiamus. Domini bonitate gubernantur.

Insidiæ ergo illæ et concilia adversus Basilium, eodem sensu accipienda, ac bellum in epistola mox citata memoratum, utpote ex eadem profecta simplicitate.

(24) *Παραμυθητική*. Editi addunt τῇ ἐμοζούγῃ Ἀργυρίου. Qui quidem titulus unde sumptus sit ignoro. Hæc enim desunt in omnibus, quos quidem viderimus, mss. codicibus, Coisl. utroque, Harl., Med., Regio utroque, Vat., Clarom., Bigotiano utroque. Quin etiam titulus nonnullorum codicum hanc epistolam non ad mulierem, sed ad virum aliquem scriptam esse probat. Sic enim habet Regius secundus: Ἐπὶ τινὲς θλίψεις ἀδοκῆτοις περιπεσόντα. Ad aliquem in arumnas inexpectatas lapsum. Sic etiam in uno Bigot.: Τινὲς θλίψεις ἀδοκῆτοις περιπεσόντι.

(25) *Ἡ ἐν τοῖς*. Editi addunt αὐτοῖς, quod non legitur in mss. codicibus.

* Alias CCI, scripta anno 372.

omnia. Nihil eorum quæ nobis accidunt ut molestum accipere oportet, etiamsi in præsentia infirmitatem nostram tangat. Etsi enim rationes ignoramus, ob quas unumquodque eorum quæ contingunt, veluti bonum a Domino nobis exhibetur, tamen hoc nobis persuasum esse debet, omnino utile esse quod evenit, sive nobis ob patientiæ mercedem, sive animæ assumptæ, ne diutius in hac vita immorans, vigente in hoc mundo malitia repletur. Si enim hac vita circumscriberetur Christianorum spes, non immerito sane molestum videretur citius a corpore disjungi: sin autem veræ vitæ initium est, iis qui secundum Deum vivunt, animæ e corporis vinculis solutio; quid tristitia afflicimur, sicut et ii qui spem non habent¹⁰? Fac igitur hortatu meo, ut doloribus non succumbas, sed his te celsiorem superioremque ostendas.

EPISTOLA CII.

Certiores facit, præmisso Nicia, Satalenses, se eorum precibus adductum esse, ut eis consanguineum suum, et sibi et matri et populo carissimum, omnibus rebus eorum adiuturi posthabitis, episcopum concederet.

Civibus Satalenis.

Ego tum vestris tum populi totius precibus commotus, et Ecclesiæ vestræ curam suscepi, et vobis coram Domino pollicitus sum, nihil me prætermisissimum eorum quæ penes me forant. Quapropter coactus sum, uti scriptum est, quasi pupillam oculi in i tangere¹¹. Adeo honor quem vobis maximum habeo, rei nullius recordari me sivit, non consanguinitatis, non consuetudinis, quæ mihi puero cum viro exstilit, præ vestris postulatis; sed omnium quæ mihi privatim cum eo ad conjunctionem intercedunt, oblitus, non reputans gemituum copiam, quam populus meus isto præposito destitutus edet, non lacrymas universæ illius cognationis, non ipsius matris jam senis, quæ solo illius auxilio sublevatur, mortuam attendens; horum simul omnium, quæ talia et tanta sunt, rationem non habens, id unum spectavi, ut Ecclesiam vestram viri tanti præfectura ornarem, eique succurrerem, jam ob diuturnam præpositi privationem in genua provolute, et multo **198** ac valido adminiculo, ut erigatur, indigenti. Nostra itaque sic se habent. Vestra autem jam reposcimus, ne minora videantur spe nostra et fide, quam viro dedi, illum a me ad amicos mecumque conjunctissimos mitti, sed ut quisque vestrum alius alium suo in virum studio ac amore superare conetur. Ostendite igitur præclaram illam contentionem, ac magnitudine obsequii cor illius demulcete, ut eum capiat oblivio patriæ, oblivio cognatorum, oblivio populi tantum pendentis ab ejus regimine, quantum infans recens natus ab ubere materno. Præmisimus autem Niciam, ut ea quæ acta

A θόττι Δεσπότου οικειῖται τὰ πάντα. Οὐδὲν τῶν συμβαινόντων ἡμῖν ὡς λυπηρὸν ὑποδέχεσθαι χρὴ, κἀν πρὸς τὸ παρὸν ἀπύτται τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς λόγους ἀγνοοῦμεν, καθ' οὓς ἕκαστον τῶν γινόμενων ὡς καλὸν παρὰ τοῦ Δεσπότου ἡμῖν ἐπάγεται· ἀλλ' ἐκεῖνο πεπεισθαι ὀφείλομεν, ὅτι πάντως συμφέρει τὸ γινόμενον ἢ ἡμῖν διὰ τὸν τῆς ὑπομονῆς μισθόν, ἢ τῇ παραληφθείσῃ ψυχῇ, ἵνα μὴ, ἐπὶ πλέον τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐπιθροῦναι, τῆς ἐμπολιτευομένης τῷ βίῳ κακίᾳ, ἀναπλησθῇ. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡ τῶν Χριστιανῶν ἐλπίς περιόριστο, εἰκότως χαλεπὸν ἂν ἐνομίσθη τὸ θάττον διαζευχθῆναι τοῦ σώματος· εἰ δὲ ἀρχὴ τοῦ ἀληθινοῦ βίου τοῖς κατὰ θεὸν ζῶσιν ἐστὶ τὸ τῶν δεσμῶν τούτων τῶν σωματικῶν τὴν ψυχὴν ἐκλυθῆναι, τί λυπούμεθα, ὡς καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα; Παρακληθῆτι οὖν μὴ ὑποπείσιν τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ δείξει, ὅτι ὑπέρκειται καὶ ὑπερήρας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΒ.

Σαταλεῦσι πολίταις.

Ἐγὼ, τὰς τε ἰδίᾳς ὑμῶν παρακλήσεις καὶ τὰς τοῦ λαοῦ παντὸς δυσωπηθείς, καὶ ἐδεξάμην (26) τὴν φροντίδα τῆς καθ' ὑμᾶς Ἐκκλησίας, καὶ ὑπεσχόμεν ὑμῖν ἐνώπιον Κυρίου μηδὲν ἐλλείπειν τῶν εἰς δύναμιν ἡμῶν ἔχόντων. Διὸ τρυαχάσθη, κατὰ τὸ γεγραμμένον (27), ὅλον τῆς κόρης τοῦ ἐμοῦ ὄφθαλμοῦ ὄψασθαι. Οὕτως τὸ ὑπερβάλλον τῆς καθ' ὑμᾶς τιμῆς οὐδενός μοι συνεχώρτηεν εἰς μνήμην ἔλθειν, οὐ συγγενείας, οὐ τῆς ἐκ παιδὸς συνηθείας τῆς ὑπαρχούσης μοι πρὸς τὸν ἄνδρα, πρὸ τῶν παρ' ὑμῶν αἰτιθέντων· ἀλλὰ πάντων μὲν τῶν ἰδίᾳ μοι ὑπαρχόντων πρὸς αὐτὸν εἰς οἰκειότητος λόγον ἐπιλαθόμενος, μὴ ὑπολογισάμενος δὲ μηδὲ τοῦ στεναγμοῦ τὸ πλήθος, ὃ καταστεινάζει μου ὁ λαὸς ὁ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ζημιωθείς, μὴ πάσης αὐτοῦ τῆς συγγενείας τὸ δάκρυον, μὴ μητρὸς αὐτοῦ γυναικὸς καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ παρ' αὐτοῦ θεραπείᾳ σαλευούσης τὴν θλίψιν εἰς καρδίαν λαθὼν· πάντων ὁμοῦ τοιούτων ὄντων (28) καὶ τοσούτων ἀλογήτας, ἐνὸς ἔγενόμην, τοῦ τὴν ὑμετέραν Ἐκκλησίαν κατακοσμήσαι μὲν τῇ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς προστασίᾳ, βοηθῆσαι δὲ αὐτῇ ἐκ τῆς χρονίας ἀπροστασίας εἰς γόνυ λοιπὸν κλιθείσῃ, καὶ πολλῆς καὶ δυνατῆς χειραγωγίας εἰς τὸ διαναστῆναι δεομένη (29). Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα τοιαῦτα. Τὰ δὲ παρ' ὑμῶν ἀπαιτοῦμεν λοιπὸν μὴ ἐλάττωνα φανῆναι τῆς ἡμετέρας ἐλπίδος, καὶ τῶν ὑποσχέσεων ἃς πεποιήμεθα τῷ ἀνδρὶ, ὅτι πρὸς οἰκίους καὶ φίλους αὐτὸν ἐξεπέμφαμεν, ἐκάστου ὑμῶν ὑπερβαλέσθαι τὸν ἕτερον ἐν τῇ περὶ τὸν ἄνδρα σπουδῇ καὶ ἀγάπῃ προθυμομένου. Ὅπως οὖν ἐπιδείξῃς (30) τὴν καλὴν ταύτην φιλοτιμίαν, καὶ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς θεραπείας παρακαλέσῃς αὐτοῦ τὴν καρ-

¹⁰ 1 Thess. iv, 12. ¹¹ Zachar. ii, 8.

* Alias CLXXXIII, scripta anno 372.

(26) Καὶ ἐδεξάμην. Harl. κατεδέξάμην.

(27) Τὸ γεγραμμένον. Harl. et Med. τὸ εἰρημένον. Paulo post idem Med. τῶν οἰκειότητος λόγων.

(28) Τοιούτων ὄντων. Med. τοιούτων ἀλγεῖντων.

(29) Δεομένη. Male in editis δεομένης. Erratum sustuli ope codicum mss.

(30) Ὅπως οὖν ἐπιδείξῃς. Ita mss. nostri summo consensu. Editi ὅπως οὖν ἐπιδείξῃς.

δίδαν. ὥστε λήθην μὲν αὐτῷ ἐγγινίσθαι πατρίδος, λήθην δὲ συγγενῶν (31), λήθην δὲ λαοῦ τοσοῦτον ἐξηρημένον τῆς προστασίας αὐτοῦ, ἔστον παιδίον νεκρὸν τῆς μητρὸς ὀηλῆς. Προαπεισιλάμεν δὲ Νικίαν, ὥστε τὰ γενόμενα φανερά καταστήσῃ τῇ τιμότητι ὑμῶν, καὶ προκαθόντας ὑμᾶς ἐφορᾶσθαι καὶ εὐχαριστεῖν τῷ Κυρίῳ τῷ δι' ἡμῶν καταξιώσαντι τὴν εὐχὴν ὑμῶν ἐκπληρωθῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ'.

Nuntiat Satalensibus virum praestantissimum a se episcopum illis concedi.

Satalensium (32).

Ἦγαγεν εἰς ἔργον ὁ Κύριος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὰ αἰτήματα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως ποιμένα ἄξιον μὲν τοῦ ὀνόματος, καὶ οὐ κατὰ τοὺς πολλοὺς καπηλαζόντα τὸν λόγον, δυνάμενον δὲ καὶ ὑμῖν (33) τοῖς τὴν ἐρθεύτητα τοῦ κηρύγματος ἀγαπῶσι, καὶ τὴν κατ' ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ζωὴν καταδεικνύμενοις (34), ἀρέσκειν καθ' ὑπερβολὴν ἐν τῷ ὀνόματι (35) τοῦ Κυρίου τοῦ πληρώσαντος αὐτὸν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ χαρισμάτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΔ'.

Cum ad alias Cappadociae calamitates illud accessisset, ut omnes Ecclesiae ministri censui subicerentur, rogat Modestum Basilium, ut immunitatem aliquam non denegat, eamque episcopi arbitrio committat.

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Αὐτὴ τὸ γράφειν πρὸς ἄνδρα τοσοῦτον, καὶν μετρίμια πρόφασις ἑτέρα προσῆ, μέγιστόν ἐστι τῶν εἰς τιμὴν φερόντων τοῖς αἰσθανομένοις· διότι αἱ πρὸς τοὺς παμπληθεῖς (36) τῶν λοιπῶν ὑπερέχοντες ἐμύλαι μέγιστην τοῖς ἀξιουμένοις περιφάνειαν προσενούσιν. Ἐποῖ δ' ὑπὲρ πατρίδος πάσης ἀγωνιῶντι ἀναγκαῖα πρὸς τὴν σὴν μεγαλόνοιαν ἡ ἐντιμύτης, ἥς ἐκτελέω πρῶτος καὶ κατὰ τὸν σκευτοῦ τρόπον ἀνατρέσθαι, καὶ χεῖρα ἐρέξει τῇ πατρίδι ἡμῶν εἰς γόνυ ῥῆθι κλιθεῖσθαι (37). Ἔστι δὲ ὑπὲρ οὗ ἐκτελούμενοι τὸ πρῶτον τοιοῦτον. Τοὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν ἱερωμένους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους (38), ὁ παλαιὸς κήρυξ ἀπέλειξεν (39). Οἱ δὲ νῦν ἀπογραφόμενοι, ὡς οὐ λα-

sunt dignitati vestrae nota faciat, et diem festum agitis in antecessum, ac Domino, qui opera nostra vestrum votum adimplere dignatus est, gratias respondatis.

EPISTOLA CH'.

Satalensibus.

Perduxit ad exitum Dominus populi sui petitiones, eique per nostram humilitatem pastorem dedit, dignum nomine, nec verbum, ut plerique solent, cauponantem, sed qui vobis rectam doctrinam diligentibus, vitamque Domini praeceptis consentaneam proflentibus, placere majorem in modum possit in nomine Domini, qui illum spiritualibus suis donis adimplevit.

EPISTOLA CIV'.

Modesto praefecto

Ad virum tantum vel litteras dare, etiamsi nulla alia sit causa, maximo est honori intelligentibus; quia colloquia cum viris dignitate caeteros longe superantibus, plurimum splendoris his, quibus id obtigerit, afferunt. Mihi autem pro universa patria laboranti necessaria est apud tuam magnanimitatem deprecatio, quam rogo leniter et tuo more perferas, ac patriae nostrae jam in genua inclinatae manum porrigas. Negotium porro, cujus causa te precamur, ejusmodi est. Eos qui Deo nostro ministrant, presbyteros videlicet et diaconos, vetus census immunes reliquit. Qui antem nunc recensio

199 operam dant, ii, ut quam citat Basilium, exstat in codice Theodosiano, tom. VI, tit. 2, p. 34. Ibi Constantius immunitatem a sordidis muneribus, a collatione lustrali et a censibus concedit non solum presbyteris et diaconis, sed etiam aliis clericis et juvenibus, eorumque conjugibus et liberis et ministeriis. Hinc Gregorius Nazianzenus in epistola 166 queritur quod clerici, qui secum erant et in domo sua, immunes non sint, cum in aliis civitatibus omnes qui circa sacrarium versantur πάντες τοὺς περὶ τὸ βῆμα, hoc beneficio perfruantur. 3° Basilium, qui in hac epistola petit ut concessa immunitas iudicio episcopi dispensanda permittatur, non videtur solis presbyteris et diaconis immunitatem petisse; cum ipsius interesset ut haec liberalitas ad eos etiam clericos quos domi suae habebat, et ad alios pauperrimos et omnium egenos extenderetur. Videntur ergo haec voces, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, expungendae; nec tamen mihi hanc licentiam sumpsit, quia codices mss. repugnabant.

(39) Ἀφῆκεν. Male in editis ἀφῆξαν contra omnium codicum mss. fidem. Ibidem Gothofredus, cod. Theod., tom. VI, pag. 35, legendum putat ὡς λαθόντας, ut accepto mandato. Sed repugnant omnes codices mss., nec levibus causis vulgata scriptura nititur. Nam Constantii legis non maxima erat

* Alias CCXCVI, scripta anno 372.

** Alias CCLXXIX, scripta anno 372.

(31) Συγγενῶν. Ita omnes nostri codices. Editi συγγενείας. Sub lineam corrupte in editis δι' ἡμᾶς. Mss. ut in textu.

(32) Σαταλεῦσιν. In codicibus Harl. et Coisl. primo haec epistola dicitur ἀντιγράφος, sine inscriptione. In aliis tribus legitur τοῖς αὐτοῖς, iisdem. Revera haec epistola summam habet necessitudinem cum praecedenti; nec alium Pammenio Satalensi videtur designare Basilium, dum ait pastorem nomine dignum populo datum fuisse.

(33) Καὶ ὑμῖν. Ita sex mss. Editi καὶ ὑμῖν.

(34) Καταδεικνύμενοις. Ita Harl. et Coisl. primus cum aliis pluribus Editio Paris. prima καταδείκνυμενος.

(35) Ὀνόματι. Ita omnes mss. Editi ῥήματι.

(36) Παμπληθεῖς. Ita mss. Editi παμπληθεῖς. Non multo post quatuor mss. recentiores δι' ἥς ἐκτελέω.

(37) Κλιθεῖσθαι. Sic omnes mss. pro eo quod erat in editis ἔλθουσθαι.

(38) Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Leguntur haec in omnibus codicibus mss. Sed tamen videntur primo apposita ad marginem fuisse, ut explicaretur illud ἱερωμένους, deinde, ut saepe alias contigit, in contextum irrepsisse. 1° Basilium his vocibus, ἱερωμένους, ἱερατικούς, non presbyteros solum et diaconos, sed alios etiam clericos comprehendit, ut observavimus ad epist. 51. 2° Antiqua illa lex,

nullo a sublimi tua potestate accepto mandato, eos recensuere, nisi forte quidam aliunde ab aetate immunitatem haberent. Rogamus igitur, ut hoc nobis tuæ beneficentiæ monumentum relinquas, quod venturo omni ævo bonam tui memoriam conservet, nobisque concedas, secundum legem antiquam census, sacros ministros; nec in personas eorum, qui nunc ascripti sunt, conferatur remissio (sic enim beneficium transiturum est ad successores: quos non semper contingit ministerio sacro esse dignos), sed secundum liberæ descriptionis formam, communis quædam clericorum fiat concessio, adeo ut qui Ecclesias gubernant, quovis loco ministrantibus immunitatem donent. Hæc et tuæ magnanimitati immortalem recte factorum gloriam conservabunt, et imperatoris familiæ precatore multos comparabunt, et ipsis rebus publicis non parum afferent emolumenti; siquidem non omnino clericis, sed iis qui quovis tempore affliguntur, immunitatis solatium præstamus; quod quidem, et cum liberi sumus, non prætermittimus, ut perspicere potest quisquis voluerit.

EPISTOLA CV.

Dolere se significat, quod Terentii filius Samosatæ non viderit. Laudat eorum in Trinitatis confessione constantiam, quamvis in medio impetibus deierint; easque hortatur ut perseverent, et eorum qui Filii aut Spiritus divinitatem negant, communionem et colloquium fugiant.

Diaconissis Terentii Comitæ filiabus.

Ego et cum Samosata advenissem, speravi venturum me in sermonem dignitati vestræ: et iussus rei compos minime factus, æquo animo damnum non tuli; considerans quandonam futurum sit, ut vel ego possim rursus ad regiones vestras accedere, vel vobis ad nostras venire placeat. Verum hæc sint in Domini voluntate posita. Quod autem nunc agitur, ubi inveni proficiscentem ad vos filium Sophronium, latus hanc ei epistolam dedi, quæ et salutationem vobis perferat, et nostram animi sententiam declaret, qui sci-

auctoritas: ipse de ea detraxerat per alias leges, et eleptos prædiorum possessores censui addixerat. Magna erat in hoc genere varietas, ut modo vidimus ex testimonio Gregorii; unde non mirum, si censitores nihil Basilio concedere voluerunt, quia mandatum a præfecto non acceperant.

* Alias CCCI, scripta anno 372.

(40) *Ἡ ἐπιστολή*. Coisl. primus et Harl. προστάγμαται. Ibidem quinque codices non vetustissimi πλὴν εἰ ποῦ.

(41) *Ἀπεθῆναι*. Ita Harl., Coisl. primus et alii nonnulli. Fauti ἐναρξῆσθαι.

(42) *Ὁὐ πάντως*. Gothofredus in commentario ad legem modo citatam Basilium petere existimat, ut beneficium successoribus eorum, qui tunc erant, presbyterorum et diaconorum, transdatur. Sed minus vidit hoc in loco vir doctissimus. Quomodo enim Basilius, si quidquam ejusmodi peteret, hac ratione uteretur, quia non semper contingit eos ministerio sacro dignos esse? Non cadit in Basilium ejusmodi ratiocinatio. Præterea postulat ut ipsi episcopi hanc immunitatem dispensent; quod prorsus inutile fuisset, si ratum et fixum singulis clericis beneficium in sæc. Videtur ergo Basilii sententia sic accipienda:

Εόντες παρὰ τῆς ὑπερφυοῦς σου ἐξουσίας πρόσταγμα (40), ἀπεγράψαντο, πλὴν εἰ μὴ ποῦ τινες ἄλλως εἶχον ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀφῆσιν. Διδόμεθα εὖν μνημόσυνον τῆς σῆς εὐεργεσίας τοῦτο ἡμῖν ἀπεθῆναι (41), παντὶ τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἀγαθὴν περὶ σοῦ μνήμην διαφυλάττον, καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὴν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τοὺς ἱερατεύοντας καὶ μὴ εἰς πρόσωπον τῶν νῦν καταλαμβανομένων γενέσθαι τὴν ἀφῆσιν (οὕτω γὰρ εἰς τοὺς διαδόχους ἡ χάρις μεταδίδεται, οὗς οὐ πάντως (42) συμβαίνει τοῦ ἱερατεῦσιν ἀξίους εἶναι), ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀπογραφῇ τύπον, κοινήν τινα συγχώρησιν κληρικῶν γενέσθαι, ὥστε ὑπὸ τῶν οἰκονομούντων τῆς Ἐκκλησίας τοῖς ἐκάστοτε λειτουργοῦσι τὴν ἀτέλειαν δίδωσθαι. Ταῦτα καὶ τῇ σῇ μεγαλοψυχᾷ ἀθάνατον τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς δόξαν διαφυλάξει, καὶ τῷ βασιλικῷ οἴκῳ πολλοὺς τοὺς ὑπερευχομένους παρασκευάσει, καὶ αὐτοῖς τοῖς δημοσίοις μέγα παρίξει ὕψος, ἡμῶν οὐ πάντως τοῖς κληρικοῖς, ἀλλὰ (43) τοῖς ἀεὶ καταπονομένοις τὴν ἀπὸ τῆς ἀτελείας παρχυθείαν παρεχομένοις ὅπερ οὖν (44) καὶ ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας ποιούμεν, ὡς ἔστι γινῶναι τῷ βουλομένῳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕ.

Διακόνους θυγατρῶσι Τερεντίου Κόμητος (45).

Ἐγὼ καὶ Σαμουάτοις ἐπιστὰς προσεδόκησα συνεισῆσθαι τῇ κοσμιότητι ὑμῶν καὶ ἐπειδὴ διήμαρτον τῆς συντυχίας, οὐ μετρίως ἤνευχα τὴν ζημίαν, λογιζόμενος πότε εἴη ἡ ἐμοὶ δυνατόν πάλιν πλησιᾶσαι τοῖς καθ' ὑμᾶς χωρίοις, ἢ ὑμῖν (46) αἰρεθὲν τὴν ἡμετέραν καταλαθεῖν. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν κείσθω ἐν τῷ θελήματι τοῦ Κυρίου. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, ἐπειδὴ εὖρον τὸν υἱὸν Σωφρόνιον πρὸς ὑμᾶς ἐξορμῶντα, ἡδέως αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν ἐπέθηκα (47) ταύτην, προσηγορίαν ὑμῖν κομίζουσαν, καὶ τὴν ἡμετέραν γνώμην δηλοῦσαν, ὅτι οὐ διαλιμπάνομεν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι

Petit aliquam immunitatem, episcoporum arbitrio gubernandam, ita ut nominatim non tribuatur certis quibusdam ministris, quia eorum successoribus; qui fortasse indigni essent ministerio, transmittetur. Longe satius ei videtur, ut descriptio sit libera, et qui Ecclesias gubernant, immunitatem quovis loco ministrantibus donent, eorumque judicio permittatur, quinam censui addicendi, quive habendi sint exempti. Hinc se immunitatem non omnino clericis, sed iis qui quovis tempore affliguntur, petere declarat.

(43) Vide Addenda.

(44) *Ὅπερ οὖν*. Sic mss. omnes. Editi ὥσπερ οὖν.

(45) *Τερεντίου κόμητος*. Septem codices antiqui copiam dederunt emendandæ editorum pravæ lectionis *Φερωντίου κόμητος*. Addunt quidam codices περὶ πίστεως. Cod. Clarom. θεολογία τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

(46) *Ἢ ὑμῖν*. Editi ἢ εἰ ὑμῖν. Voculam expunxi, tum quia sententiam denormat, tum quia deest in quatuor mss.

(47) *Ἐπέθηκα*. Sic mss. codices sex. Editi ἐπέδωκα.

μεμνημένοι ὑμῶν, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθῆς βίβης ἀγαθὰ βλαστήματα ἔστε, ἔγκαρπα τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ τῷ ὄντι ὡς κρίνα ἐν μέσῳ ἀκανθῶν. Τὸ γὰρ ὑπὸ τοσαύτης διατροφῆς τῶν παραφθειρόντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας περιχυλούμενας μὴ ἐνδοῦναι πρὸς τὰς ἀπάτας, μηδὲ τὸ ἀποστολικὸν τῆς πίστεως κήρυγμα καταλιπούσας πρὸς τὴν νῦν ἐπιπολάζουσαν καينوτομίαν μεταθεῖναι (48), πῶς οὐχὶ μεγάλης μὲν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας ἄξιον, μεγάλους δὲ ὑμῖν ἐπαίνους δικαιοσύνην προσέειπεν; Εἰς Πατέρι καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πεπιστεύκατε· μὴ προδῶτε ταύτην τὴν παρακαταθήκην. Πατέρα τὴν πάντων ἀρχήν· Υἱὸν μονογενῆ, ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα, ἀληθινὸν Θεόν, τέλειον ἐκ τέλειου, εἰκόνα ζωῶν, ὅλον δεικνύοντα ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα· Πνεῦμα ἅγιον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον (49). τὴν πηγὴν τῆς ἀγιότητος, δύναμιν ζωῆς παρεκτιχὴν, χάριν τελειοποιόν, δι' οὗ υἱοθετεῖται ἄνθρωπος, καὶ ἀπαθανατίζεται (50) τὸ θνητὸν, συντημὲνον Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατὰ πάντα ἐν δόξῃ καὶ ἀδιόκτῃ, ἐν δυνάμει καὶ βασιλείᾳ, ἐν δεισποτείᾳ καὶ θεότητι· ὡς καὶ ἡ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος παράδοσις μαρτυρεῖ. Οἱ δὲ κτίσμα λέγοντες ἢ τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα, ἢ ὅλως αὐτὸ (51) εἰς τὴν λειτουργικὴν καὶ δουλικὴν κατὰγοντες τάξιν, μακρὰν εἰσι τῆς ἀληθείας. ὧν φεύγειν προσήκει τὰς κοινωνίας καὶ ἐκτρέπεσθαι τοὺς λόγους, ὡς ἐλητήρια ὄντα ψυχῶν. Ἐάν δέ ποτε διῶ ἡμῖν ὁ Κύριος γενέσθαι κατὰ ταυτὸν, πλατύτερον ὑμῖν τοὺς περὶ τῆς πίστεως ἐκθεσόμεθα λόγους· ὥστε μετ' ἀποδείξεων γραφικῶν καὶ τῆς ἀληθείας ἰσχυρὸν καὶ τὸ σαθρὸν τῆς αἰρέσεως ὑμᾶς ἐπιγνώσκειν.

licet Dei gratia non desinimus vestri meminisse ac pro vobis Domino gratias agere, quod radicis bonæ bonæ sitis germina, bonis operibus fecunda, et vere tanquam lilia in medio spinarum. Quod enim cum tanta perversitas hominum veritatis doctrinam **200** corrumpentium vos circumstet, minime tamen fraudibus ceditis, nec ad vigentem nunc novitatem relictis apostolicis ō dei documentis transferimini; quomodo non dignum sit, pro quo grates magnæ Deo agantur? quomodo non magnas laudes vobis merito conciliet? In Patrem et Filium et Spiritum sanctum creditis: cavete ne hoc prodatis depositum. Patrem rerum omnium principium; Filium unigenitum, ex eo genitum, verum Deum, perfectum ex perfecto, imaginem vivam, Patrem totum in semetipso ostendentem: Spiritum sanctum, existentiam a Deo habentem, sanctitatis fontem, vim vitæ conciliatricem, gratiam perfectos efficiantem: per quem homo in filium adoptatur, et id quod mortale est, immortalitate donatur: conjunctum Patri et Filio in omnibus, in gloria et aternitate, in potestate et regno, in dominio et divinitate, quemadmodum et ipsa baptismatis salutiferi traditio testatur. At vero qui aut Filium aut Spiritum dicunt esse creaturam, aut omnino Spiritum in ministrorum ac servorum redigunt ordinem, longe absunt a veritate; quorum fugienda communio ac sermones vitandi, velut animarum perniciēs. Quod si unquam Do-

Cum largiente in unum veniamus, fusius vobis cum de fide disseram; adeo ut ex deductis e Scriptura demonstrationibus tum veritatis vim tum hæ-

resis debilitatem perspicialis.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΖ'.

EPISTOLA CVI.

Militem maximis virtutibus præditum Basilium in sua peregrinatione cognoverat. Nunc acceptæ ab eo epistolæ respondet et ad perseverantiam hortatur.

Στρατιωτῇ.

Militi.

Ὑπὲρ πολλῶν ἔχοντες εὐχαριστεῖν τῷ Κυρίῳ, ὧν καὶ ἡξιώθημεν παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας ἡμῶν, μέγιστον ἀγαθὸν ἔκριναι τὴν γνώσιν τῆς σῆς τιμότητος, τὴν παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότης παρασχέεισαν ἡμῖν. Ἐγνώμεν γὰρ ἄνδρα δεικνύοντα, ὅτι καὶ ἐν τῷ στρατιωτικῷ βίῳ δυνατόν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τὸ τέλειον διασωσαι· καὶ ὅτι οὐκ ἐν τῇ περιβολῇ τῆς ἐσθῆτος, ἀλλ' ἐν τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει χαρακτηρίζεσθαι. Καὶ τότε οὖν μετὰ πάσης ἐπιθυμίας συνετύχομέν σοι καὶ νῦν, ὁσάκις ἂν εἰς μνήμην ἔλθωμεν, μεγίστης ἀπολαύομεν εὐφροσύνης. Ἀνδρίζου τοίνυν, καὶ ἰσχυε, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην τρέφειν καὶ πολυπλασιάζειν ἀεὶ σπουδάζε, ἵνα σοι καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν παρ' αὐτοῦ χορηγία ἐπὶ μείζον προΐη. Ὅτι δὲ καὶ ἡμῶν μέμνησαι, οὐδαμῶς ἐτέρως ἀποδείξεως προσδεόμεθα, τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἔχοντες μαρτυρίαν.

Cum pro multis debeam grates Domino persolvere, quæ ab eo in mea peregrinatione accepi, bonum maximum judicavi, quod boni Domini dono præstantiam tuam cognoverim. Virum enim cognovi, qui in militari etiam vita perfectum Dei amorem et charitatem servari posse, et Christianum non ex vestimenti forma, sed ex animi habitu dignosci debere demonstrat. Et tunc igitur libentissime sum tecum congressus: et nunc, quoties recordor, maxima fruor voluptate. Itaque strenue age, et corroborare, et Dei amorem nutrire ac augere semper stude, ut et tibi bonorum ab eo copia accrescat. Nullo autem indigeo argumento, quod te mei memorem esse edocear, cum res ipsæ perhibeant testimonium.

(48) *Metateθῆναι*. Hanc vocem, quæ deest in editis, erui ex mss. quinque. Quidam codices habent ibidem *καυοφῶναι*, *vana commenta*.

ἀπαθανατίζεται.

(51) *Αὐτό*. Sic invenimus in tribus vetustissimis codicibus et aliis nonnullis. Editi αὐτοῦς, *Filium et Spiritum*.

* Alias CDVII, scripta anno 372.

(49) *Ὑπαρξιν ἔχον*. Quidam codices ὑπαρχόν.

(50) *Ἀπαθανατίζεται*. Sic mss. codices. Editi

EPISTOLA CVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΖ.

Julittam consolatur, quam durus exactor promissi immemor premebat. Scripsisse se ait ad illum et ad Helladium, sed ad præfectum scribere curam non esse.

Julittæ viduæ.

Omnino dolui, lectis nobilitatis tuæ litteris, quod eadem te iterum circumstent angustiae. Equid autem faciendum hominibus, **201** ita versipelle ostendentibus ingenium, et alias aliud dicentibus, nec stantibus in suis ipsorum pactis? Si enim post factas coram me et coram expræfectis pollicitationes, nunc quasi nihil dixisset, tempus præstitutum ita coarctat; videtur ille vir omnem erga nos pudorem abjecisse. Litteras tamen ad illum dedi, pudorem incutiens, eique sua promissa in memoriam revocans. Scripsi autem et ad Helladium, præfecti domesticum, ut per ipsum de tuis rebus certior fiat præfectus. Ego enim decere non putavi tantum mihi licentiae sumere cum tanto iudice; eo quod nondum ei de ulla re privata scripserim, verearque ne quo pacto rem improbet: quippe cum summi viri in ejusmodi rebus, ut nosti, facile irascantur. Si ergo aliquid inde accedet emolumentum, erit Helladio ascribendum, viro et probo et optime de me sentienti, et Deum timenti, et summam libertatem apud præfectum obtinenti. Potest autem sanctus te ex omni ærumna eximere, si modo ex animo vero ac sincero spem in eo reponamus.

EPISTOLA CVIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΡ.

Mirari se significat, quod cum Julittæ tempus concessurum se promississet, nunc promissa perficere nolit. Retocat ei in memoriam aliud promissum de chartis omnibus, si aurum de quo convenerat accepisset, viduæ reddendis.

Tutori hæredum Julittæ.

Miratus sum, ubi audiui te bonarum illarum

* Alias CCLXXXVII, scripta anno 372.

* Alias CCLXXXVIII, scripta anno 372.

(52) *Hallimboior*. Coisl. uterque, Reg. secundus et Clarom. *παλίμβουλον*, consilii non tenacem.

(53) *Ἐκ' ἐμοῦ*. Sic mss. sex. Editi ἀπ' ἐμοῦ.

(54) *Τοῦ ἀπὸ ὑπάρχων*. Expræfectis dicuntur qui dignitate præfecti perfuncti sunt, vel illius ornamenta per codicillos acceperunt. Quisnam ille sit, de quo Basilus loquitur, et in Cappadocia an quisquam ejusmodi exstiterit, plane nescio. Multo libentius legerem τοῦ ἀπὸ ἐπαρχῶν, *expræsidibus*. Præsides provinciarum vocantur ἑπαρχοί infra in epist. 215 et 242. Unde etiam provincia dicitur ἐπαρχία. Videtur Basilus aliquem hac dignitate perfunctum designare.

(55) *Τοῦ ὑπάρχου... ὁ ὑπαρχος*. Legitur τοῦ ἐπαρχοῦ et ὁ ἐπαρχος in omnibus nostris mss., id est Med., Coisl. utroque, Reg. secundo, Vat. et Clarom., nisi quod Coisl.ianus primus habet τοῦ ὑπάρχου. Sic etiam infra in epist. 409 præfectus prætorio vocatur ἑπαρχος tum in editis, tum in quatuor mss., quibuscum illa epistola fuit collata. Valesius cum pluribus doctissimis viris opinatur utramque vocem nullo discrimine solitam usurpari, Not. 4 in lib. iv *De vita Constantini*. Sed tamen discrimen perspicitur ex Notitia imperii et Codice Theodosiano et aliis ejusmodi monumentis, in quibus quoties præfectus tantum dicitur, præfectus prætorio intelligitur; neque hic titulus rectoribus provinciarum aut aliis potestatibus tribuitur, exceptis præfectis Urbis et præfecto Augustali Ægypti. Porro Latinae vocis non ὑπαρχος respondet, sed ἑπαρχος.

A

Ἰουλίττῃ ἐλευθέρῃ.

Πάντο ἐθύμῃσα τοῖς γράμμασιν ἐντυχὼν τῆς εὐγενείας σου, ὅτι σε πάλιν αἱ αὐταὶ περιέχουσιν ἀνάγκαι. Καὶ τί δεῖ ποιεῖν πρὸς ἀνθρώπους οὕτω παλίμβουλον (52) ἐπιδοικνυμένους τὸ ἥθος, καὶ ἄλλοτε ἄλλα λέγοντας, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμολογίαις μὴ ἐμμένοντες; Εἰ γὰρ μετὰ τῆς ἐπ' ἐμοῦ (53) καὶ τοῦ ἀπὸ ὑπάρχων (54) ὑποσχέσεις, νῦν, ὥς μηδενὸς εἰρημένου, οὕτω στενοχωρεῖ τὴν προθεσίαν, ἔοικε παντελῶς ἀπ-τρυνθριακέναι πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀνὴρ. Πλὴν ἀλλ' ἐπέστειλα αὐτῷ, ἐντρέπων αὐτὸν καὶ ὑπομιμνήσκων τῶν αὐτοῦ ὑποσχέσεων. Ἐπέστειλα δὲ καὶ Ἑλλαδίῳ, τῷ οἰκείῳ τοῦ ὑπάρχου, ἵνα δι' αὐτοῦ διδαχθῇ τὰ κατὰ σὲ ὁ ὑπαρχος (55). Αὐτὸς γὰρ μέγρι τοσοῦτου θαρβῆσαι διακατεῖ τοσοῦτω οὐκ ἐνόμισα ἐπιβάλλον εἶναι μοι, διὰ τὸ μηδέ πω περὶ ἰδιωτικοῦ πράγματος αὐτῷ ἐπεσταλ-κέναι, καὶ ὑφορᾶσθαι κατὰ γνώσιν τινα, ὥς οἶδας, εὐχόλως τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἀγριαινόντων πρὸς τὰ τοιαῦτα. Εἰ μέντοι τι ἔσται ὑφαίος, ἔσται τοῦτο διὰ Ἑλλαδίου, ἀνθρώπου καὶ χρηστοῦ καὶ περὶ ἡμᾶς διακειμένου, καὶ Θεὸν φοβουμένου, καὶ παρβρυσίαν ἀμύθητον ἔχοντος πρὸς τὴν ἀρχοντα. Δυνατὸς δὲ ὁ ἅγιος διαταγεῖν (56) σε πάσης θλίψεως, μόνον ἴαν ἀληθινῇ καὶ γνησίᾳ καρδίᾳ ἐπελπίσωμεν ἐπ' αὐτόν.

C

Τῷ κηδεμόνι τῶν κληρονόμων Ἰουλίττης.

Ἐθαύματα ἀκούσας, ὅτι, τῶν χρηστῶν ἐκείνων

Unde colligitur nec vocem ἑπαρχος ita propriam esse præfecti prætorio, ut eum vel sola designet; nec ὑπάρχους dici debere eos quibus apud Latinos præfecti titulus non deferretur. Hac confirmari possunt ex Dione Cassio, qui de Cesare Augusto sic loquitur lib. lv, pag. 555: Τότε δὲ πρῶτον καὶ ἐπαρχοὺς τῶν δορυφόρων δύο ἀπέδειξεν. Οὕτω γάρ τοι αὐτοὺς καὶ ἐγὼ μόνους τῶν ἐπαρχόντων τινός, ἐπειδὴ περ ἐκνεύληκεν, ἐνομάζω. Tunc autem primum et præfectos prætorianorum militum duos instituit. Sic enim et ego hos solos inter eos qui præstant alicui muneri, quandoquidem ita usus obtinuit, appello. Jam tum ergo aetate Cassii prætorio præfecti proprio quodam titulo designari solebant, qui eis minime communis esset cum aliis potestatibus. Nemo autem id dixerit de ἐπαρχοῦ titulo. Unde sequitur titulum ὑπάρχου proprium esse præfecti prætorio, ac culpandos esse librarios in unius litteræ immutatione; si quando ἐπαρχος veluti proprio titulo appelletur, ut in hoc Dionis testimonio, et in locis Basilii et in titulo historice Evagrii apud Valesium, aut si rectores provinciarum et comites vocentur ὑπαρχοί, velut cum Julianus Orientis comes appellatur ἑως ὑπαρχος apud Theodoret. *Hist. Eccles.*, lib. iii, cap. 11, aut cum Ponticæ Vicarium Gregorius Nazianzenus τῆς Ποντικῆς πόλεως ὑπαρχον appellat, orat. 20, pag. 353. Titulus ὑπάρχου restituendus in superioribus locis, ἐπαρχοῦ autem in posterioribus. Vide Notam præcedentem.

(56) *Διαταγεῖν*. Sic codices mss. Prima Parisiensis editio διάγειν.

καὶ προποντῶν τῇ σῇ ἐλευθερίᾳ ὑποσχέσεων ἐπιλα-
θόμενος, νῦν σφοδρότατην καὶ ἀπαραίτητον ἐπάγεις
τὴν ἀπαίτησιν τῇ ἀδελφῇ τῇδε· καὶ τί εἰκάσω ἐκ τῶν
λεγόμενων, οὐκ ἔχω. Σοὶ τε γὰρ πολλὰ παρὰ τῶν
πειραζομένων σου μαρτυρουμένην ἐλευθερίαν σύνοιδα,
καὶ τῶν ὑποσχέσεων σου μέμνημαι ὧν ἐποίησας ἐπὶ
ἐμοῦ καὶ τοῦδε (57)· λέγων ἐλάττωνα μὲν γράψαι
χρόνον, πλείονα δὲ συγχωρήσειν, διὰ τὸ (58) βούλε-
σθαι συμπεριφέρεισθαι τῇ ἀνάγκῃ τοῦ πράγματος,
καὶ συγγνώμην παρέχειν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀναγκαζομένη
τοσοῦτον ἀθρόως ἐκ τῆς οἰκίας προέσθαι χρήμα. Τίς
οὖν ἡ αἰτία δι' ἣν ἡ τοσαύτη μεταβολὴ γέγονεν, ἔγω-
γοῦν οὐκ ἔχω. Πλὴν ὅπερ ἂν ἦ, παρακαλῶ σε, με-
μνημένον τῆς σεαυτοῦ ἐλευθεριότητος, καὶ πρὸς τὸν
Κύριον ἀπιδόντα τὸν ἀμειβόμενον τὰς χρηστὰς προαι-
ρέσεις, δοῦναι τὴν καιρὸν ἐν ἐξ ἀρχῆς ὑπέσχου τῆς
ἀνέσεως, ἵνα θυνηθῶσι, συμπώλησαντες τὰ ἐκ τῶν,
διαλύται τὸ χρέος. Δῆλον δὲ, ὅτι κακείνων μέμνημαι,
ὅτι ὑπέσχου, εἰ λάβοις τὸ ὁμολογηθὲν χρυσίον, πάντα
τὰ ὁμολογηθέντα χαρτῖα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων
πραχθέντα, καὶ τὰ ἰδιωτικῶς γινόμενα (59), παρα-
δώσειν τῇ προαιρεσίμῃ. Παρακαλῶ οὖν, καὶ ἡμᾶς
τίμησον, καὶ χεῖρσαι παρὰ τῷ Κυρίῳ μεγάλην ἐκ τῶν
εὐλογίαν, ἀναμνηθεὶς τῶν σεαυτοῦ ὑποσχέσεων,
γινώσκων, ὅτι ἄνθρωπος εἶ, καὶ αὐτὸς (60) ἀναμένειν
ὀφείλεις τοὺς καιροὺς ἐν οἷς δεηθήσῃ τῆς παρὰ τοῦ
Θεοῦ ἀντιλήψεως· ἦν μὴ ἀποκλείσῃς σεαυτῷ διὰ τῆς
παρούσης σκληρότητος· ἀλλ' εὐτρέπισον τοὺς οἰκτιρ-
μοὺς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ σεαυτὸν, πᾶσαν χρηστότητα καὶ
ἐπιείκειαν τοῖς καταπονουμένοις ἐπιδείξαιμος.

EPISTOLAE PΘ.

Rogat Basilius Helladium comitem, ut sua apud praefectum gratia viduam tueatur, quae praeter sortem etiam usuras red-
dere cogebatur contra pactionum et promissorum fidem.

Ἑλληδίῳ Κόμητι.

Πάνυ παραιτούμενος δι' ἔχλου εἶναι τῇ χρηστό-
τητί σου, διὰ τὸ μέγεθος τῆς περὶ ὑμᾶς ἀρχῆς, ἵνα
μὴ ὀξῶ ἀμέτρως ἐμπορεῖσθαι τῆς φιλίας ὑμῶν·
ὅμως ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν ἡτυχεῖν οὐκ ἐπιτρέπομαι.
Τὴν γοῦν ἀδελφὴν τῇδε, καὶ πρὸς γένος ἡμῖν οὖσαν
καὶ διὰ χρεῖαν καταπονουμένην, καὶ παῖδες ὀρφανοῦ
πράγματος φροντίζουσιν, ἐπεὶ εἶδον λοιπὸν ὑπὲρ
δύναμιν ἀφορήτοις ἀνάγκαις συνεχομένην, κατελεθ-
σας, καὶ παθὼν τὴν ψυχὴν, ἐσπευσά παρακαλέσαι
σε, ἵνα, εἰ τις δύναμις, τῷ ἀπασταλέντι παρ' αὐτῆς
ἀνθρώπῳ καταξιώσης συμπερῆσαι, πρὸς τὸ ὅπερ αὐτὴ
περιοῦσα (61) ὑπέσχετο ὑπ' ἡμῶν, ἥδη τοῦτο αὐτὴν
ἀποδοῦσαν τῆς εἰς τὸ πλεόν ἐπιρείας ἀπαλλαγῆναι.
Ὑπέσχετο γὰρ τὸ κεφάλαιον δοῦσα συγχωρεῖσθαι
τοὺς τόκους. Νῦν τούτων οἱ φροντίζοντες αὐτῆς τῶν
κληρονόμων μετὰ τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν τῶν τόκων

(57) Καὶ τοῦδε. Non belle Combesius legendum
putat τοῦ δε λόγου. Indicat Basilius illum ex praes-
sidibus, de quo in superiore epistola.

(58) Διὰ τὸ. Sic emendavimus ex codice Clarom-
ontano, quod prave in Coisliniano primo et editis
legebatur διὰ τῷ. Plures in hanc epistolam codices
non habuimus. Paulo post editi ἐλευθερίᾳ. Uterque
codex ut in textu.

A promissionum ac liberalitati tuae convenientium
oblitum, nunc huic sorori violentissimam ac im-
placabilem exactionem inferre: et quid conji-
ciam ex his quae dicuntur, nescio. Nam et tibi plurimam
eorum, qui tui periculum fecere, testimonio libe-
ralitatem scio attribui, et promissorum memini,
quibus te coram me et illo obstrinxisti: cum dice-
res tempus quidem brevius scribi, sed te amplius
concessurum, eo quod te velles ad rei necessita-
tem accommodare, et huic viduae ignoscere, quae
tantam simul pecuniae summam e domo sua emit-
tere cogitur. Quenam autem causa, cur mutatio
tanta contigerit, ego intelligere non queo. At quae-
cunque fuerit, rogo te, ut tuae liberalitatis me-
mor, et ad Dominum bonae voluntatis remunerato-
rem respiciens, tempus **202** induciarum initio
promissum concedas: ut possint venditis rebus
suis debitum dissolvere. Illud etiam probe memini
pollicitum te esse, si aurum, de quo convenerat,
acciperes, chartas omnes, tum eas quae coram ju-
dicibus, tum quae privatim confectae, mulieri prae-
dictae traditurum. Obsecro itaque, et mihi hono-
rem defer, et magnam tibi apud Dominum bene-
dictionem compara, in memoriam promissa revo-
cans, teque hominem esse cognoscens, ac tem-
pora illa exspectare debere, quibus ope divina
indigebis. Quam quidem tibi ipse per praesentem
duritiam ne intercluseris: sed misericordias Dei
in-teipsum converte, benignitatem omnem et cle-
mentiam afflictis demonstrans.

EPISTOLA CIX.

Helladio Comiti.

Quamvis benignitati tuae obstrepere refugiam ob
magnitudinem potestatis tuae, ne amicitia tua
ultra modum impleri videar, tamen me res neces-
sariae quiescere non sinunt. Hanc igitur sororem,
quae et sanguine mihi conjuncta est, et ob vidui-
tatem afflicta, et res filii orphani procurat, ubi
vidi jam ultra vires ærumnis intolerabilibus con-
stringi, misertus illius, atque animo dolens, ro-
gare te festinavi, ut si qua suppetat facultas,
misso ab ea viro operam navare digneris; ut quod
ipsa praesens coram me promiserat, eo jam red-
dito nulla amplius ei fiat injuria. Sic enim pacta
fuerat, ut si sortem solveret, remitterentur usu-
rae. Nunc igitur qui res illius hæredum procurant,
praeter sortem usuras etiam conantur exigere. Igi-
tur ut perspectum et exploratum habens Dominum

(59) Γερέμενα. Sic uterque codex. Editi γινό-
μενα.

(60) Καὶ αὐτὸς. Iterum editi et Coisl. primus ad-
dunt καὶ, quae conjunctio melius deesse visa est in
codice Clarom.

(61) Περιοῦσα. Bigot. alter secunda manu παρ-
ιοῦσα.

Alias LXXXII, scripta anno 572.

res viduarum atque orphanorum suas facere : ita studium tuum et operam impende huic negotio , in spem futuræ ab ipso Deo nostro mercedis. Existimo enim , si præfecti maxime admirandi elementia sortem solutam esse didicerit , fore ut illum misereat domus illius cætera ærumnosæ et infelicis et in genua provolutæ , atque ad injurias , quæ extrinsecus inferuntur , imparis. Rogo igitur , et necessitati ignoscas , quæ ut tibi molestus essem coegit , et in hoc negotium incumbas pro potestate , quam Christus tibi , benignis ac probis moribus prædito , et his quæ accepisti ad optima quæque utenti largitus est.

EPISTOLA CX.

Basiliius data a præfecto scribendi licentia utitur , ut ei commendet Tauri incolas , quibus graviora ferri tributa imponebuntur.

Modesto præfecto.

Quantum mihi honoris ac libertatis concessisti , morum lenitate non veritus te ad nos demittere , tanta tibi atque etiam majora , quandiu vixeris , a bono nostro Domino incrementa tribui splendoris precamur. Me autem et jampridem scribere , et honore , qui ex te percipitur , perfrui cupientem retinebat amplissimæ dignitatis reverentia : quippe cum vererer , ne quando libertate immoderatus uti viderer. Nunc vero simul et accepta ab incomparabili tua magnanimitate scribendi licentia , simul et necessaria res hominum afflictorum confidere coegit. Si quid igitur tenuissimorum preces apud viros potentissimos valerint : sine te , vir in primis admirande , hoc exorem , ut pro tua benigna voluntate , rusticitati miserandæ salutem largiaris , ac jubeas ut ferri tributum iis qui Taurum ferri feracem incolunt , fiat tolerabile , ne statim obruantur , sed publicis usibus diu inserviant : quam rem omnium maxime curæ esse admirandæ tuæ humanitati persuasum habeo.

203 EPISTOLA CXI.

Commendat amicum , qui a præfecto accersitus fuerat ob illatas ei criminationes.

Modesto præfecto.

Alias quidem magnanimitati tuæ obstrepere ausus non fuissent , qui et memet metiri , et potestates dignoscere sciam. Sed ubi amicum mihi hominem vidi difficultatibus implicatum , eo quod accersitus sit , hanc ei epistolam præbere ausus sum , ut eam , veluti quoddam supplicantis insigne offerens , ali-

* Alias CCLXXVII , scripta anno 372.

** Alias CCLXXVI , scripta anno 372.

(62) *Ἐπάρχου*. Legendum *ὑπάρχου* , ut supra monuimus.

(63) *Μεγίστοις*. Coisl. primus *μεγάλοις*.

(64) *Ἀπὸ ἰκετηρίας*. Reg. uterque et Coisl. secundus *ἀπὸ ἰκεσίας*. Illa autem vox *ἰκετηρία* , qua sæpe alias utitur Basiliius , non idem hoc loco sonat ac supplicatio , ut interpretes existimarunt ; sed po-

Α εἰσπραξὶν ἐπιχειροῦσι ποιήσασθαι. Ὡς οὖν εἰδὼς , ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ τὰ τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν ἰδιοποιούμενος , οὕτω σπουδαῖον χρεῖσασθαι ἐκυτὴν τῇ σπουδῇ τῇ ὑπὲρ τοῦ πράγματος , ἐπ' ἐλπίδι τῆς παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μετθαποδοσίας. Οἶμαι γάρ , καὶ τὴν ἡμερότητα τοῦ θαυμασιωτάτου ἐπάρχου (62) μαθοῦσιν , ὅτι τὸ κεφάλαιον ἰκτετεύεται , συμπληρῶσαι τῷ ἔλεεινῳ λόπῳ καὶ ἐθλίψαι οἶκον εἰς γόνα καλῶνται , καὶ οὐκ αἶτι ἀρκούντι τοῖς ἐξωθεν αὐτῷ ἐπαγομέναις ἐπιρρίλαις. Παρακαλῶ οὖν , καὶ τῇ ἀνάγκῃ σύγγνωθι , δι' ἣν ὥχλησά σοι , καὶ τῷ πράγματι σύμπραξον κατὰ τὴν δύναμιν , ἣν ἐδώκε σοι ὁ Χριστὸς χρηστῷ καὶ ἀγαθῷ τὴν τρόπον ὄντι , καὶ εἰς ἀγαθὸν οἷς ἔλαβες χειρημένῳ.

EPISTOLAE PI.

B

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Ὅστις ἡμῖν τιμῆς καὶ παρότρειας μεταδίδως , τῇ ἡμερότητι τοῦ τρόπου καταβαίνειν πρὸς ἡμᾶς ἀνεχόμενος. τοσαύτην σοι καὶ ἐτι πλείω ἐν παντὶ τῷ βίῳ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἡμῶν δεσπότου τὴν αὐξήσιν γενέσθαι τῆς περιφανείας εὐχόμεθα. Ἐμὶ δὲ καὶ πάλαι ἐπιθυμοῦντα γράφειν , καὶ ἀπολαύειν τῆς παρὰ σοῦ τιμῆς , κατεῖχεν ἡ πρὸς τὸ ὑπερέχον αἰδώς· εὐλαβούμενον μήποτε νομισθῶ ἀμέτρως ἐμφορεῖσθαι τῆς παρότρειας. Νῦν δὲ ἐμοῦ μὲν καὶ τὸ λαβεῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπιστέλλειν παρὰ τῆς ἀπαραβλήτου σου μεγαλοφυΐας , ἐμοῦ δὲ καὶ χρεῖα τῶν καταπονουμένων ἐξεδικάζετό με πρὸς τὸ θαρσεῖν. Εἰ τις οὖν καὶ παρὰ τῶν μικρῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις (63) ἰκετηρίας ἰσχύς , παρακλήθηται , θαυμασιώτατε , φιλανθρώπων νεύματι ἔλεεινῃ ἀγροικίᾳ τὴν σωτηρίαν χαρίσασθαι , καὶ τοῖς τὴν Ταῦρον οἰκοῦσι τὸν σιδηροφόρον φορητὴν προσάξει γενέσθαι τὴν τοῦ σιδήρου συντέλειαν· ὥς μὴ εἰς ἅπασι αὐτοῖς ἐκτριβῇται , ἀλλὰ διαρκῆ αὐτῶν εἶναι τὴν ὑπηρεσίαν τοῖς δημοσίοις· οὐ μάλιστα πάντων μίλειν τῇ ἀξιαγάτῳ σου φιλανθρωπίᾳ πεπείσμεθα.

C

EPISTOLAE PII.

D

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Ἄλλως μὲν οὐκ ἂν ἐθάρρῃσα δι' ἔχλου γενέσθαι τῇ μεγαλοφυΐᾳ σου , εἰδὼς καὶ ἐκρυπτὴν μετρεῖν , καὶ τὰς ἐξουσίας γνωρίζειν· ἐπειδὴ δὲ εἶδον ἄνδρα φίλον ἐναγωνίως διακείμενον ἐπὶ τῷ μετακληθῆναι , ἀπετόλμησα αὐτῷ δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην , ἵνα ἀπὸ ἰκετηρίας (64) αὐτὴν προβαλλόμενος τύχη τινὸς φιλ-

tius id designat , quod supplicantes prætereire solent , ut eum , cui supplicabant , inflecterent. Observat Chrysostomus , oral. 2 *adversus Anomæos* , plebem , si quid petat ab imperatore , olivæ ramos prætereire solere. Sed hunc Basilii locum imprimi s illustrat Gregorius Nazianzenus , qui desertorem quemdam commendat Olympio in epist. 78 , eumque ait ad Olympium confugere , et cauitiem ac sacerdotium Gregorii , veluti regiam quamdam imaginem

ανθρωπίας. Πάντως δέ, εἰ καὶ ἡμεῖς οὐδενὸς λόγου ἄξιοι, ἀλλ' αὐτὸ τὸ μέτριον (65) ἱκανὸν δυσωπῆσαι τὴν φιλανθρωπώτατον τῶν ὑπάρχων (66), καὶ ἡμῖν δοῦναι συγγνώμην, ἵνα, εἰ μὲν μηδὲν πεπλημμέληται τῷ ἀνδρὶ, σωθῇναι αὐτὸν δι' αὐτὴν τὴν ἀλγίστην· εἰ δὲ καὶ ἤμαρτεν, ἀφαισθῇναι αὐτῷ (67) δι' ἡμᾶς τοὺς ἱκετεύσαντας. Οἷα δὲ τὰ ἐνταῦθα τῶν πραγμάτων ἐστὶ, τίς μᾶλλον ἐπίσταται σοῦ, τοῦ καὶ ἐπιβλέποντος τὰ παρ' ἑκάστῳ (68) σαθρά, καὶ τῇ θαυμασίᾳ προμηθείᾳ τὰ πάντα διακρατοῦντος;

EPISTOLAE PIB.

Cum Domitianus Basilii necessarius in Andronicum, praevalentem virum, peccasset, Basilius hortatur Andronicum, ut Domitiano in metu et ignominia degenti novum supplicium non infligit, ceterisque qui cum intuentur, bene metu mortis et quid futurum sit observantibus, humanitatis laudandae materiam praebeat.

Ἀνδρονίκῳ (69) ἡγεμόνι.

1. Εἰ μὲν οὕτως εἶχον σώματος, ὥστε βραδίως ὑπομένειν ὁδοιπορίας δύνασθαι, καὶ τὰ τοῦ χειμῶνος δυσχερῆ φέρειν, οὐκ ἂν ἐπέστελλον, ἀλλ' αὐτὸς παρὰ τὴν σὴν (70) μεγαλοψυχίαν ἐβάδιζον δυεῖν ἕνεκεν τοῦ τε παλαιὸν ὑποσχέσεως ἐκτίσαι χρέος (οἷα γὰρ ὁμολογήσας παρέσθαι τῇ Σεβαστείᾳ, καὶ ἀπολαῦσαι (71) σου τῆς τελειότητος· ὅπερ ἐποίησα μὲν, διήμαρτον δὲ τῆς συντυχίας, μικρὸν κατόπιν τῆς σῆς καλοκαγαθίας παραγενόμενος)· ἐτέρου δὲ, τοῦ τὴν πρεσβείαν δι' ἐμυτοῦ πληρῶσαι, ἣν ἀποστείλαι (72) τίως ἀπώκνουν, μικρότερον ἐμυτὸν κρίνων ἢ ὥστε τοιαύτης τυγχάνειν χάριτος· καὶ ἅμᾳ λογιζόμενος, ὅτι οὔτε ἄρχοντα οὔτε ἰδιώτην ὑπὲρ οὐδενὸς ἂν τις λέγων διὰ γραμμάτων πείσειεν οὕτως, ὡς αὐτὸς παρών, καὶ τὰ μὲν ἀπολυόμενος (73) τῶν ἐγκλημάτων, τὰ δὲ ἱκετεύων, τοῖς δὲ συγγνώμην παραιτούμενος ἔχειν· ὧν οὐδὲν ἂν βραδίως δι' ἐπιστολῆς γένοιτο. Ἰδῶσιν οὖν τούτοις ἐν ἀντιθεῖς, σὲ τὴν θέλαν κεραιλὴν, καὶ ὅτι ἐξαρκέσει τὴν γνώμην ἐνδείξασθαι σοι, ἣν παρὰ τοῦ πράγματος ἔχομεν, τὰ δὲ λοιπὰ προσθήσεις παρὰ σεαυτοῦ, πρὸς τὴν ἐγκλίρῃσιν οὐκ ἀπώκνηται.

obtendere, ὥσπερ τινὰ εἰκόνα βασιλικὴν τὴν πολιτὴν ἡμῶν προβαλλόμενος καὶ τὴν ἱερωσύνην. Idem Gregorius orat. 22, p. 400, ait de Machabaeorum matre, protendebat canitiem filiis suis et senectutem ostendebat velut ea quae ad supplicandum praeferri solent, Regia imago in primo testimonio adhibita, probat in altero ἱκετηρίαν esse signum supplicandi, non orationem supplicem, ut visum est Billio.

(65) Τὸ μέτριον. Ita Coisl. uterque. Editi τὸ μέτρον.

(66) Ὑπάρχων. Coisl. et Med. ὑπάρχων.

(67) Ἀφαισθῆναι αὐτῷ. Unus ex Combefisianis codicibus habet αὐτόν. Simili commendatione utitur Gregorius Nazianzenus epist. 163, narratque olim quemdam ita ad amicum scripsisse: Τὸν δεῖνα, εἰ μὲν οὐδὲν ἄδικεῖ, διὰ τὸ δίκαιον ἄρεσ· εἰ δὲ ἄδικεῖ, δι' ἡμᾶς ἄρεσ· Illam, si nihil mali admisit, ob sua ipsam et aequitatem absolue; si admisit, in nostri gratiam absolue. Liqueat autem illud crimen, cui Basilii veniam precatur, non majestatis aut aliud gravissimum crimen fuisse, in quo locus ejusmodi precibus non fuisset.

(68) Παρ' ἑκάστῳ. Ita Harl. cum duobus aliis. Editi παρ' ἑκάστου.

PATROL. GR. XXXII.

A quid humanitatis consequatur. Certe autem, etsi nullius pretii suus, moderatio ipsa praefectorum humanissimum potest dextere, et nobis veniam conciliare; ut si vir nihil peccavit, ipsius veritatis beneficio salvus sit et incolumis: si quid autem commisit, illud ei mea supplicantis causa remittatur. Quo autem in statu sint res nostrae, quis melius quam tu novit, qui ea quae in unoquoque infirma sunt, consideras, ac mirabili tua providentia omnia moderaris?

204 EPISTOLA CXII.

B

Andronico duci.

1. Si corpore ita valerem, ut facile peregrinationem suslinere possem et hiemis molestias ferre, non equidem scriberem; sed ipse ad tuam magnanimitatem proficiscerer duabus de causis; ut et vetus promissi debitum persolverem (nam promisisse scio, venturum me Sebastiam, atque praestantia tua fruiturum: quod quidem feci, sed congressus compos non fui, propterea quod paulo post tuam probitatem adveni), deinde ut et legationem per me ipse obirem, quam mittere hactenus reformidabam, non tanti faciens me, ut ejusmodi beneficium consequar, ac illud etiam cogitans neminem esse qui vel principi vel privato per litteras aequae persuadere possit, ac si ipse coram adsit, et ex criminibus alia diluat, pro aliis supplicet, aliis veniam precetur; quorum nihil facile fieri possit per epistolam. Sane his omnibus unum habens quod opponam, te scilicet divinum caput, cui satis erit nostram de re sententiam declarare; reliqua vero addes ex temetipso; rem sine cunctatione aggressus sum.

(69) Ἀνδρονίκῳ. Coisl. primus addit ὑπὲρ πρεσβυτέρου, pro presbytero. Sic etiam Vat. et Med., nisi quod in utroque legitur πρὸ πρεσβυτέρου.

(70) Παρὰ τὴν σὴν. Sic mss. sex. Editi πρὸς τὴν σὴν. Mox iidem codices, uno sorte excepto, παλαιόν. Editi παλαιᾶς.

(71) Ἀπολαῦσαι. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἀπολαύσειν.

(72) Ἀποστείλαι. Contra editi ὑποστῆναι, Legationem, quam suslinere hactenus reformidabam. Quamvis autem scriptura nitatur auctoritate trium vetustissimorum codicum, non possum tamen hoc loco non plus tribuere tribus aliis codicibus non ita vetustis, nempe Vaticano, Coisl. secundo et Regie secundo. Repugnat enim ut Basilii dicat se hactenus reformidasse hanc legationem per se obire, cum conceptis verbis declaret desiderio suo solam corporis debilitatem obstare. Idem probant allatae ab eo rationes: prima, quod sibi non tantum tribuat ut in ejusmodi rebus per alios agat: altera, quod scribendo minus quam adeundo promoveri intelligat. Verebatur ergo legationem mittere, non per se obire.

(73) Ἀπολυόμενος. Quatuor codices non vetustissimi ἀποδύομενος.

* Alias CLXIV. Scripta anno 572.

2. At vides quomodo circuitione utar, dum aperire vereor ac refugio, qua de causa orationem instituam. Domitianus ille necessarius noster est ab antiquo ex parentibus, sic ut nihil omnino differat a fratre. Quamobrem enim quod verum est non dicam? Deinde causam edoctus, ob quam hæc pertulit, dignum esse dixi qui sic pateretur. Neque enim quisquam sit, qui si parum aut multum in tuam virtutem peccaverit, pœnam effugiat. Sed quoniam videmus hunc in metu et ignominia degentem, salutemque ipsius in tua sententia sitam, satis illum pœnæ dedisse judicavimus, et, ut magnanimum quiddam simul et humanum de eo cogites, obsecramus. Nam rebelles sub potestatem redigere, et fortis est viri, et vere imperantis: at benignum esse ac mansuetum in prostratos, hominis est magnanimitate et clementia omnes superantis. Itaque tibi, si voles, in uno et eodem licebit tuam et in ulciscendo et in servando ad arbitrium magnanimitatem ostendere. Ille modus supplicii satis sit Domitiano, metus eorum quæ exspectat, et quæ se pati dignum esse novit. His nihil illi ad pœnam adjicias supplicamus. Illud enim considera dominos eorum qui læserant existisse multos ex iis qui ante nos vixere, de quibus nullus ad posterum transmissus **205** sermone; at vero iram remisisse, qui philosophia vulgus antecelluerunt, quorum immortalis memoria in omni ævo perhibetur. Addatur igitur et hoc præconiis tuis. Largire nobis, qui tua celebrare cupimus, ut humanitatis exempla superioribus temporibus decantata laudando superemus. Sic et Cræsus filii interlectori iram remisisse dicitur, seipsum ad supplicium offerenti: et magnus ille Cyrus huic ipsi Cræso amicus post victoriam fuisse. Hos inter te numerabimus, et pro virili hæc prædicabimus, nisi exiles quidam esse omnino tanti viri præcones existimemur.

3. Cæterum illud cæteris necesse est addere, eos qui quidvis deliquerint, non ob ea quæ jam admissa sunt puniri (qua enim arte quæ facta sunt, infecta reddantur?); sed ut aut ipsi deinceps meliores fiant, aut aliis sapiendi sint exemplum. Horum autem neutrum nunc deesse quisquam dixerit: ipse namque horum recordabitur etiam post mortem; reliquos vero, dum in hunc intuentur, metu mortuos esse puto. Quare quidquid supplicio adjecerimus, nostram ipsorum iram explere videbimur: quod multum abesse, ut de te verum sit, ego sane dixerim, neque adduci potuissem, ut ejusmodi verbum ullum proferrem, nisi majori beneficio affici dantem quam accipientes perspicerem. Neque enim paucis perspicua erit ista animi magnitudo. Nam Cappadoces omnes quid futurum sit

(74) Ἀμελήσας. Ita Coisl. uterque, Med., Vat., Reg. secundus et Harl. Editi ἀμελήσας, quod eodem redit.

(75) Ἐθέλεις. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐθέλεις.

2. Ἄλλ' ὁρῶς ὅπως κύκλῳ περίεμι δυνῶν καὶ ἀναδύμενος τὴν αἰτίαν ἐκφαίνειν ὑπὲρ ὧν ποιούμεαι τοὺς λόγους. Δομίτιανός οὗτος ἐπιτήδειος ἡμῖν ἐστὶν ἐκ τῶν γονέων ἀνωθεν· ὥστε ἀδελφοῦ μηδ' ὅτιοῦν διαφέρειν. Τί γάρ ἂν τις μὴ τάληθ' ἔλγοι; Εἴτα τὴν αἰτίαν μαθόντες ἀφ' ἧς ταῦτα πέπονθεν, ἄξιον εἶναι τοῦ παθεῖν οὕτως ἔφαμεν. Μηδὲ γὰρ ἔστω μηδὲς, ἔς, μικρόν ἢ μέζον εἰς τὴν σὴν ἀρετὴν ἀμελήσας (74), τὴν τιμωρίαν ἐκφυγοί. Ἄλλ' ὁρῶντες τοῦτον περιδεῶς καὶ ἀδύξως ζῶντα, καὶ ἐπὶ τῇ σὴ ψήφῳ κειμένην αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν, ἀρκοῦσαν αὐτὸν ἔχειν τὴν δίκην ἐκρίναμεν· μεγαλόψυχόν τε ὁμοῦ καὶ φιλάνθρωπον διανοηθῆναι σε περὶ αὐτοῦ ἔχετεύομεν. Τὸ μὲν γὰρ τοὺς ἀντιτείνοντας ὑπὸ χεῖρα λαμβάνειν ἀνδρείου τε καὶ ἀρχοντος ὡς ἀληθῶς· τὸ δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι χρηστὸν εἶναι καὶ πρόβον, μεγαλοφροσύνη πάντων καὶ ἡμερότῃ διαφέροντος. Ὅστε ὑπάρξει σοι βουλευθέντι ἐν τῷ αὐτῷ τὴν τε πρὸς τὸ ἀμύνασθαι καὶ τὴν εἰς τὸ σώζειν, ὡς ἂν ἐθέλοις (75), ἐπιδείξασθαι μεγαλόψυχίαν. Τοῦτο μέτρον ἀρκοῦν Δομίτιανῷ τῆς κολάσεως, τῶν προσδοκωμένων ὁ φόβος, καὶ ὧν ἄξιον οἶδεν αὐτὸν παθεῖν ὄντα. Τοῦτοις μηδὲν εἰς τιμωρίαν προσθεῖναι αὐτῷ ἔχετεύομεν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι κύριοι μὲν τῶν ἰδικηκότων πολλοὶ τῶν πρότερον ἤδη γεγόνασιν, ὧν οὐδεὶς πρὸς τοὺς ὑστερον διεπέμφθη λόγος· ἀφῆκαν δὲ τὴν ἐργὴν οἱ φιλοσοφῆς τοὺς πολλοὺς υπεράραντες, ὧν ἀθάνατος ἡ μνήμη τῷ χρόνῳ (76) παντὶ παραδέδοται. Προσχεῖσθαι δὲ καὶ τοῦτο τοῖς περὶ σοῦ διττήμασι. Δὲς ἡμῖν, τοῖς ὕμνεῖν προαιρουμένοις τὰ σὲ, τὰς ἐν τοῖς ἀνω χρόνοις ῥοδόμενας φιλάνθρωπίας ὑπερβαλέσθαι. Οὕτω καὶ Κρόϊσος τῷ παιδὶ φόνῳ τὴν ἐργὴν ἀφείναι λέγεται, αὐτὸν παραδόντι εἰς τιμωρίαν· καὶ Κῦρος ὁ μέγας αὐτῷ τούτῳ τῷ Κρόϊσῳ φίλῳ γενέσθαι μετὰ τὴν νίκην. Τούτοις σε συνζηθμήσομεν· καὶ, ὅση δύναμις ἡμετέρα, ταῦτα ἀναγορεύσομεν, εἴπερ μὴ μικροὶ τινες εἶναι παντάπασιν ἀνδρὲς τοσούτου κήρυκας νομισθεῖσιν.

3. Ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ πάντιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι τοὺς ὅτιοῦν ἀδικοῦντας οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη γεγεννημένων κολάζομεν· (τίς γάρ ἂν γένοιτο μηχανὴ μὴ γεγενῆσθαι τὰ πεπραγμένα;) ἀλλ' ὅπως ἂν ἡ αὐτοὶ πρὸς τὸ λοιπὸν ἀμείνους γένοιντο, ἢ ἑτέροις ὑπάρξειαν τοῦ σωφρονεῖν παράδειγμα (77). Τούτων τῶν οὐθέτερον ἐνδεῖν ἂν τις ἐν τῷ παρόντι φήσειεν, αὐτὸς τε γὰρ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτων μεμνήσεται· τοὺς τε λοιποὺς τεθνάναι τῷ θεῷ πρὸς τοῦτον ἀφορῶντας οἶομαι. Ὅσθ' ὅπερ ἂν προσθῶμεν τῇ τιμωρίᾳ, τὴν ἐργὴν ἡμῶν αὐτῶν ἀποπιμπλάναι ὀξομεν· ὁ πολλοῦ δεῖν ἐπὶ σοῦ ἀληθὲς εἶναι φαίην ἂν ἔγωγε, καὶ οὐδὲν ἂν τούτων τῶν λόγων προτῆχθην εἰπεῖν, εἰ μὴ μέζονα τῷ διδόντι τὴν χάριν ἐνεώρων ἢ τοῖς λαμβάνουσιν. Οὐδὲ γὰρ ὀλίγοις ἔσται καταφαντὴς ἡ μεγαλόψυχία τοῦ τρόπου. Κατπαδῶμαι γὰρ ἅπαντες ἀποσκοποῦσι

(76) Τῷ χρόνῳ. Vaticanus codex, Reg. secundus et Coisl. secundus τῷ βίῳ.

(77) Παράδειγμα. Reg. uterque et Coisl. secundus παραδείγματα.

τὸ μέλλον, οἷς εὐχαίμην ἂν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τῶν προσόντων σοι καὶ ταύτην (78) ἀπαριθμήσασθαι. Ὅκνῳ δὲ τοῦ γράφειν παύσασθαι, ἡγούμενός μοι ζημίαν οἴσκειν τὸ παρεθέν. Τοσοῦτόν γε μὴν προσθήσω, ὅτι, πολλῶν ἐπιστολὰς ἔχων ἐξαιτουμένων αὐτόν, πατρὶν ἡγήσατο προτιμωτέραν εἶναι τὴν παρ' ἡμῶν, οὐκ οἶδ' αὖ ποῦ (79) μαθὼν εἶναι τινὰ ἡμῶν λόγον παρὰ τῇ σῇ τελειότητι. Ὅπως οὖν μήτε αὐτὸς ψευστῇ τῶν ἐλπίδων, ἃς ἐφ' ἡμῖν ἔσχε, καὶ ἡμῖν ὑπάρξῃ πρὸς τοὺς ἐνταῦθα σιμυλογεῖσθαι· παρακέκλησο, δέσποτα ἀνυπέρβλητε, ἐπινεύσαι πρὸς τὴν αἵτησιν. Πάντως δὲ οὐδενὸς χεῖρον τῶν πώποτε φιλοσοφησάντων ἐπέσκεψαι τὰ ἀνθρώπινα· καὶ οἶδας, ὡς καλὸς θησαυρὸς πᾶσι τοῖς δεομένοις ὑπουργεῖν προαποκείμενος (80).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Demonstrat Basilius in magna rerum ecclesiasticarum perturbatione liberaliter agendum esse cum infirmioribus, nec amplius quidquam a fratribus exposcendum, nisi ut fidem Nicanam recipiant, et Spiritum sanctum fateantur creaturam dici non debere, nec cum iis qui dicunt, communicandum.

Τοῖς ἐν Ταρσῷ πρεσβυτέροις.

Συντυχὼν τῷδε, πολλὴν ἔσχον τῷ ἁγίῳ Θεῷ τὴν χάριν, ὅτι με καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀπὸ πολλῶν θλίψεων παρεμυθίσατο, καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐναργῶς ἔδειξε δι' αὐτοῦ. Σχεδὸν γὰρ τὸν πάντων ὑμῶν περὶ τὴν ἀλήθειαν ζῆλον ἐν τῇ τοῦ ἐνὸς ἀνδρὸς προαιρίσει κατέμαθον. Ἄ μὲν οὖν ἰδίᾳ διελέχθημεν πρὸς ἀλλήλους, αὐτὸς ὑμῖν ἀπαγγελεῖ (81)· ἃ δὲ παρ' ἐμοῦ γνωρισθῆναι ὑμῶν προσῆκε τῇ ἀγάπῃ, ταῦτά ἐστιν. Ὁ καιρὸς πολλὴν ἔχει ῥοπήν πρὸς καταστροφὴν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦτο πολὺν ἔχομεν ἤδη χρόνον ἐξ οὗ καταμανθάνομεν. Οἰκοδομὴ δὲ Ἐκκλησίας, καὶ ασφαμάτων διόρθωσις, καὶ συμπάθεια μὲν πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας, ὑπερασπισμὸς δὲ πρὸς τοὺς ὑγιαίνοντας τῶν ἀδελφῶν οὐδεὶς. Ἀλλ' οὕτε βοήθημα ἢ θεραπευτικὸν (82) τῆς προκατασχούσης νόσου, ἢ προφυλακτικὸν τῆς προσδοκωμένης οὐδέν. Καὶ ὅπως ἔοικε λοιπὸν ἢ τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις (ἵνα ἐναργεῖ χρήσωμαι τῷ ὑποδείγματι, καὶ ἐντελέστερον εἶναι δοκῇ) ἱματίῳ παλαιῷ, ὑπὸ τῆς τυχούσης προφάσεως ῥαδίως καταρρήγνυμένῳ, ὃ πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔσχον ἐπανελθεῖν πάλιν ἀδυνατεῖ. Ὡς οὖν ἐν καιρῷ τοιούτῳ, μεγάλης χρεῖα τῆς σπουδῆς καὶ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας εὐεργετηθῆναι τι τὰς Ἐκκλησίας. Εὐεργεσία δὲ ἐστὶν ἐνωθῆναι τὰ τέως διεσπασμένα (83). Ἐνωσις δ' ἂν γένοιτο, εἰ βουλευθείημεν, ἐν οἷς μηδὲν βλάπτομεν τὰς ψυχὰς, συμπεριενεχθῆναι τοῖς ἀσθενεστέροις. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ στόματα θνοῖνται κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πολλὰ γλῶσσαι ἡκόνηται εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν· ἀξιοῦμεν ὑμᾶς, ὅσον ἐστὶν ἐφ' ὑμῖν (84), εἰς ὀλίγον ἀριεμὸν περιστῆσαι τοὺς βλασφημοῦντας· καὶ

(78) Καὶ ταύτην. Ita mss. septem. Editi καὶ τοῦτο, excepta tamen editione prima Basileensi.

(79) Οὐκ οἶδ' αὖ ποῦ. Ita tres vetustissimi codices. Editi οὐκ οἶδ' ὅπως.

(80) Προαποκείμενος. Sic mss. sex. Editi προαποκείμενός ἐστι, excepta tamen editione prima Basili.

observant, qui quidem optaverim ut inter reliqua tua ornamenta hanc quoque magnanimitatem numerent. Finem epistolæ imponere vereor, ratus, quod omissum fuerit, mihi damno fore. Tantum hoc adjungam, eum etsi a multis epistolas habet ipsius incolumitatem ac salutem exposcentibus, nostram omnibus potiore duxisse, cum nescio unde didicerit nos apud tuam præstantiam in aliquo esse numero. Ut igitur neque eum spes fallat, quam in nobis habet, et nobis liceat apud nostros gloriari; te, domine perquam eximie, exorari sinas, ut nostræ annuas petitioni. Profecto autem nullo deterius eorum qui unquam philosophati sunt, considerasti res humanas: et nosti quam bonus thesaurus iis, qui omnibus egentibus operam suam præbent, jam olim repositus sit.

EPISTOLA CXIII.

Presbyteris Tarsensibus.

Congressus cum illo, magnas habui Deo sancto gratias, qui et me illius præsentia ex multis angoribus consolatus est, et vestram charitatem perspicue per ipsum ostendit. Nam vestrum fere omnium veritatis studium in viri unius proposito cognovi. Quæ igitur privatim inter nos locuti sumus, ea ipse vobis referet. 206 Quæ autem ex me charitatem vestram par est cognoscere, hæc sunt. Tempus plurimum incumbit ad eversionem Ecclesiarum, idque jam a longo tempore perspeximus. Aedificatio autem Ecclesiæ, delictorum emendatio, erga debiles commiseratio, sanorum fratrum defensio nulla prorsus est. Sed neque remedium ullum, aut morbus prior curetur, aut impendens caveatur. Ac profecto similis est Ecclesiæ status (ut claro utar exemplo, etiamsi vilis esse videatur) vetusto vestimento, quod facile qualibet occasione discinditur, nec potest iterum ad pristinum robur redire. Itaque ut in tali tempore magno opus est studio ac multa diligentia, ut aliquid accedat emolumentum Ecclesiis. Emolumentum est autem membra prius divulsa conjungi. Fiet autem conjunctio, si velimus, quibus in rebus animas non lædimus, in his nos ad infirmiores accommodare. Cum igitur ora multa in Spiritum sanctum aperta sint, ac linguæ multæ ad jaciendas in illum blasphemias sint exacutæ: rogamus vos, ut quantum in vobis est, ad parvum numerum blasphemantes redigatis; et qui Spiritum sanctum creaturam esse non dicunt, eos recipiatis in communionem, ut blasphemi relinquantur soli, ac vel pudore

(81) Ἀπαγγελεῖ. Ita mss. quinque. Editi ἐπαγγελεῖ.

(82) Θεραπευτικόν. Med. προθεραπευτικόν.

(83) Διεσπασμένα. Duo mss. διεσπαρμένα, dispersa.

(84) Ἐφ' ὑμῖν. Ita mss. quinque. Editi ἐφ' ἡμῖν.

Alias CClf. Scripta circa an. 372.

suffusi ad veritatem redeant, vel si in peccato A
manent, auctoritate careant ob paucitatem. Nihil
igitur amplius exposcamus : sed volentibus no-
biscum conjungi fratribus fidem Nicænam propo-
namus : ac si ei assentiuntur, illud quoque exigamus,
Spiritus sanctum creaturam dici non oportere,
et eos qui dicunt, recipi ab ipsis in commun-
ionem non debere. Nihil autem præter hæc
exposcendum esse censeo. Enimvero persuasum
mihi est diuturniore inter nos consuetudine ac
mutua citra contentionem exercitatione, si etiam
quid amplius adjiciendum sit explanandi causa,
datum id Dominum, qui ipsum diligentibus om-
nia cooperatur in bonum ¹⁹.

EPISTOLA CXIV.

Cum exorta esset in clero Tarsensi aliqua dissensio, Basilii pacis constituendæ cupidus hanc Cyriaco conditionem fert, ut Nicænâ fidem nulla prorsus excepta voce recipiat, et fateatur Spiritum sanctum creaturam dici non debere, nec cum iis qui dicunt communicandum. Spondet pro fratribus nihil eos amplius ab eo petituros.

Cyriaco, Tarsi commoranti.

Quantum sit pacis bonum, quid opus est apud
pacis filios dicere? Quia igitur magnum illud bo-
num, et admirandum, et omnibus qui Dominum
diligunt maxime expetendum, jam pene ad nudam
vocem redactum est, eo quod multiplicata sit ini-
quitas, refrigerata jam in multis charitate; hoc
unum arbitror iis qui germane et vere Domino
serviunt, studio esse debere, ut Ecclesias variis
partibus multisque modis inter se discissas ad
unitatem reducant. Quod et ego facere dum aggre-
dior, immerito curiosi hominis crimen sustineam.
Nihil **207** enim Christiani tam proprium est,
quam pacem conciliare : unde et hujus rei mercedem
maximam nobis Dominus promisit. Postquam
igitur cum fratribus congressus sum eorumque
perspexi magnum in fratres et in vos, sed et multo
majorem in Christum amorem, ac fidei integritatem
et firmitatem; et utrumque ipsis magno esse
studio, ut neque a vestra charitate segregentur,
neque fidem sanam prodant; hac eorum bona
mente comprobata, ad vestram gravitatem scribo,
obsecrans omni charitate, ut eos vere et ex animo
conjunctos omnisque ecclesiasticæ curæ participes
habeatis. Quin et illis spopondi rectam esse vestram
mentem, ac vos Dei gratia pro vestro veritatis
studio ad omnia paratos esse, quæcunque pro veritatis
doctrina pati oportuerit. Quæ autem, ut mihi
persuadeo, neque vobis adversantur, et prædictis
fratribus satis sunt ad integram persuasionem, D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΔ'.

B Τοῖς ἐν Ταρσῷ περὶ Κυριακῶν (86).

Ὅσον ἐστὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθόν, τί χρὴ λέγειν
πρὸς ἀνδρας υἱοὺς τῆς εἰρήνης; Ἐπεὶ οὖν τὸ μέγα
τοῦτο, καὶ θαυμαστόν, καὶ πᾶσι περισπούδαστον
τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον, κινδυνεύει λυπεῖν εἰς ἄνομα
φιλὸν περιστῆναι, διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν,
ψυγίστης λοιπὸν ἐν τοῖς πολλοῖς (87) τῆς ἀγάπης,
οἶμαι προσέχειν μίαν ταύτην εἶναι σπουδὴν τοῖς
γενεῖσι καὶ ἀληθινῶς δουλεύουσι τῷ Κυρίῳ, τὸ ἐπαν-
αγαγεῖν πρὸς ἑκαστὴν τῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς πολυμερῶς
καὶ πολυτρόπως ἀπ' ἀλλήλων διαμετρίσας. Ὅθεν καὶ
αὐτὸς ἐπιχειρῶν ποιεῖν, οὐκ ἂν δικαίως πολυπράγμων
αἰτεῖν λάβοιμι. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἰδὼν ἵστι Χρι-
στιανοῦ, ὥς τὸ εἰρηνοποιεῖν· διὸ καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ
μισθὸν μέγιστον ἡμῖν ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο. Συντε-
χὼν τοίνυν τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ θεασάμενος αὐτῶν
πολὺ μὲν τὸ φιλόδεχον καὶ τὸ περὶ ὁμᾶς ἀγαπητι-
κόν, πολλῷ δὲ ἐτι πλέον τὸ φιλόχριστον καὶ τὸ περὶ
τὴν πίστιν ἀκριβὲς τε καὶ εὐτονόν· καὶ ὅτι πολλὴν
ἀμφοτέρων ποιοῦνται σπουδὴν, τῆς τε ὑμετέρας ἀγά-
πης μὴ χωρίζεσθαι, καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν μὴ
καταπρόδοῦναι· ἀποδείξάμενος αὐτῶν τὴν ἀγαθὴν
προαίρεσιν, ἐπιστέλλω τῇ σεμνότητι ὑμῶν, παρακα-
λῶν πάσῃ ἀγάπῃ ἔχειν αὐτοὺς ἡνωμένους γενεῖσι,
καὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος κοινωνοὺς· ἐγ-
χυρισάμενος καὶ αὐτοῖς τὴν ὑμέτεραν ὁρθότητα, ὅτι
καὶ αὐτοὶ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τῷ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας
ζήλῳ πρὸς πάντα ἐστὲ παρατεταγμένοι, ὅσαπερ ἂν
δέη (88) παθεῖν ὑπὲρ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας. Ἔστι
δὲ, ὥς ἐμαυτὸν πείθω, τὸ οὐτε ὑμῖν ὑπαντιᾶ, καὶ

¹⁹ Rom. viii, 28.

* Alias CCIV. Scripta circa an. 372.

(85) Πέρα δὲ τούτων... παρ' ἡμῶν. Ita septem mss. Editi Παρὰ δὲ τούτων... παρ' ὑμῶν. Similem prorsus animi moderationem Gregorius Naz. iis exhibet, qui Spiritui sancto divinitatem libenter tribuebant, Dei nomen tribuere verebantur, orat. 44, p. 710.

(86) Τοῖς ἐν Ταρσῷ, etc. Ita Med. et Coisl. pri-

mus. Nonnulli alii Τοῖς ἐν Ταρσῷ τοῖς περὶ Κυριακῶν. Editi Τοῖς αὐτοῖς περὶ Κυριακῶν παραπλήσια.

(87) Ἐν τοῖς πολλοῖς. Propositio addita ex Coisl. primo et alio ms.

(88) Ἄρ' δέη. Sic Med. et Coisl. primus cum nonnullis aliis. Editi ἂν δέοι. Paulo post editi ἐκ τῶν Πατέρων. Coisl. primus et duo alii ut in textu.

τοῖς προσηρτημένοις τῶν ἀδελφῶν αὐτάρκη πρὸς πληροφορίαν, ταῦτα, ὁμολογεῖν ὑμῶν τὴν ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθείσαν Πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ ποτὲ συνελθόντων, καὶ μηδεμίαν τῶν ἐκεῖ λέξεων ἀθετεῖν, ἀλλ' εἰδέναι, ὅτι τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτώ, ἀφιλονεικῶς συνιόντες, οὐκ ἄνευ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας ἐφθόγγαντο· προσθεῖναι δὲ τῇ Πίστει ἐκείνη καὶ τὸ μὴ χρῆναι λέγειν κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ μέντοι μηδὲ τοῖς λέγουσι κοινωνεῖν, ἵνα καθαρὰ ἡ τοῦ Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία, μηδὲν ζιζάνιον ἐαυτῇ παραμειγμένον ἔχουσα. Ταύτης αὐτοῖς τῆς πληροφορίας παρὰ τῆς εὐσπλαγχνίας ὑμῶν προτεθείσης, καὶ αὐτοὶ τὴν πρέπουσαν ὑμῖν ὑποταγὴν ἑτοιμοὶ εἰσι παρασχεῖσθαι. Αὐτὸς γὰρ ἐγγυῶμαι τὸ μέρος τῶν ἀδελφῶν, ὡς εἰς οὐδὲν ἀντεροῦσιν, ἀλλὰ πᾶσαν ὑμῖν ἐπιδείξονται εὐταξίας ὑπερβολήν, ἐνὸς τούτου αὐτοῖς τοῦ ἐπιζητουμένου παρ' αὐτῶν ὑπὸ τῆς ὑμετέρας τελειότητος ἐτοίμως παρασχεθέντος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΙΕ'.

Iracundam mulierem monet parum prodesse sine iustitia liberalitatem in pauperes : rogat ut se docere desinat, sed potius coguet de iudicio Dei, ubi nec servi lesles aderunt, nec eunuchi. Horum vitia mulieris coloribus describuntur.

Σιμπλικία αἰρετική (89).

Ἀδούλως οἱ ἄνθρωποι καὶ μισοῦσι τοὺς κρείττους, καὶ φιλοῦσι τοὺς χείρονας. Αὐτὸ δὲ καὶ αὐτὸς κατέχω τὴν γλῶτταν (90), σιωπῇ τῶν ἐμῶν ὕδρεων πνίγων τὸν θυμίδον. Ἐγὼ δὲ μὲν τὸν ἄνωθεν δικαστήν, ὃς οἶδα πᾶσαν κακίαν ἐν τέλει ἀμύνεσθαι. Κἂν γὰρ ὑπὲρ ψάμμον ἐκχέῃ (91) τις χρήματα, βλάπτει ψυχὴν, πατήσας τὸ δίκαιον. Ἀλλ' ἂν θυσιάν Θεός, οὐκ ὡς χρῆζων, οἶμαι, ζητεῖ, ἀλλὰ θυσίαν πολυτελεῖ τὴν εὐσεβῆ καὶ δικαίαν γνώμην ἐσχόμενος. Ὅταν δὲ τις ἑαυτὸν (92) παραβαίνων πατρί, κοινὰς λογίζεται τὰς εὐχάς. Σαυτὴν οὖν τῆς ἐσχάτης ἡμέρας ὑπόμνησόν, καὶ ἡμᾶς (93), εἰ βούλει, μὴ διδάσκει. Ἰσμεν σου πλείονα, καὶ ταῖς ἐνδοθεν ἀκάνθαις οὐ τοσοῦτον συμπνιγόμεθα· οὐτε ἐν ὀλίγοις καλοῖς δεκαπλασίονα κακίαν ἐπιμύγνυμεν. Ἐπιγείρας ἡμῖν σαύρας τε καὶ φρόνους, ἐκρινὰ δὲ θέν θηρία, πλὴν ὅμως ἀνάθαρτα. Ἀλλ' ἔξει πτερὸν (94) ἄνωθεν, τὸ

(89) Argumentum huius epistolæ, scitu necessarium et publica luce dignum, quod in Operum S. Basilii editionibus deest, exstat in codice Caesareo num. LXVII prænotato ante initium epistolæ his verbis (a) : Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς Σιμπλικίαν περὶ εὐνούχων αὐτῆς. Αἰρετικὴ ἦν αὕτη. Ἀρρωτῆσαντος δὲ τοῦ μακαρίου Βασιλείου, καὶ εἰσιόντος ἐν τινι λουτρῷ λούεσθαι, ἡ αὕτη Σιμπλικία προστάττει εὐνούχοις καὶ κορασίοις βίβηναι τὰ σάβαρα (b) αὐτοῦ ἔξω· καὶ παρευθὺς ἡ δικαία κρίσις τοῦ Θεοῦ ἀνελὲ τίνας ἐξ αὐτῶν· καὶ ἡ αὕτη Σιμπλικία ἐπεμψε χρήματα τῷ αὐτῷ μακαρίῳ Βασιλεῖ ἐξελκουμένη τὸ πταίσμα· ὃ δὲ, μὴ δεξιόμενος, ἔγραψεν αὐτῇ ταῦτα. Hoc est : Ejusdem epistola ad Simpliciam de eunuchis ipsius. Hæretica hæc fuit; ideoque cum S. Basilii ob adversam valetudinem lavandi causa intrasset balneum, mandavit illa eunuchis ac puellis suis ut ejus sabana foras projicerent. Quo facto, statim iusta Dei vindicta nonnullas eorum qui id perpetraverant sustulit. Simplicia igitur, ut per expiationem illatæ injuriæ S. Basilio reconciliare-

A hæc sunt : ut fidem a Patribus nostris, qui Nicææ quondam convenerunt, editam profiteamini, nullamque in ea vocem rejiciatis, sed sciatis trecentos decem et octo Patres, qui citra contentionem convenerunt, non sine Spiritus sancti afflatu locutos esse; atque illud etiam huic fidei addatis, Spiritum sanctum creaturam dici non oportere, nec cum his qui dicunt, communicandum, ut Dei Ecclesia pura sit, zizanium nullum sibi admistum habens. Hæc si illis vestra charitas ad persuasionem proposuerit; ipsi quoque et consentaneum vobis parati sunt obsequium exhibere. Ego enim pro fratribus spondeo, eos nulla in re esse contradicuros, sed cumulatissime modestiam omnem vobis exhibituros; si modo perfectio vestra hoc unum quod a vobis expetunt, lubenter ipsis concesserit.

EPISTOLA CXV.

Ad Simpliciam hæreticam.

Temere homines et odio prosequuntur meliores, et diligunt peiores. Quapropter et ipse contineo linguam, contumeliarum mearum opprobrium silentio premens. Ego autem supernum iudicem exspectabo, qui novit malitiam omnem in uno ulcisci. Nam etiamsi quis pecunias arena copiosius profundat, si iustitiam conculcat, animam suam lædit. Semper enim Deus sacrificium, non quasi, opinor, eo egeat, querit; sed pretiosum sacrificium, mentem piam ac justam admittit. Quando autem quispiam prævaricando se ipse proculcat, ejus preces pro impuris ducit. Itaque de extrema die te ipsa commoneas, et nos si videbitur, **208** ne doceto. Novimus plura quam tu, et internis spinis non tam præfocamur, neque paucis bonis decuplam malitiam admiscemus. Excitasti in nos et lacertas et rubetas, bestiolas quidem vernas, sed *tur, pecuniam quidem ipsi misit; sed is, pecunia, quæ sibi oblata fuerat, non accepta, scripsit hæc.* In editione Operum divi Basilii Benedictina anni 1750 argumentum hoc nostrum scholii saltem vices obire poterat, nec videmus causam cur fuerit neglectum.

(90) Τὴν γλῶτταν. Editiones secunda Basileensis et Parisiensis addunt μου, quod deest in Coisl. utroque, Harl., Reg. secundo et Colb. et antiquioribus editionibus. Non exstat hæc epistola in Mediceo et Regio primo.

(91) Ἐκχέῃ. Ita summo consensu veteres libri. Editi ἐκχέει.

(92) Ἐαυτόν. Reg. secundus et Colbert., et in margine Coisl. secundus ὅλῳ ἑαυτόν.

(93) Καὶ ἡμᾶς. Duo codices ἡμᾶς ἔξ, et paulo post ἰσμεν γάρ. Mox Harl. πνιγόμεθα.

(94) Πτερὸν. Regius secundus et Coisl. secundus habent πτηνόν in textu et ad marginem πτερὸν.

Alias LXXXVII. Scripta circa an. 372.

(a) Lambec. Commentar. de biblioth. Vindobon., tom. III, ed. Kollar., p. 336

(b) Hoc est linthea balnearia.

immundas. At e supernis veniet avis, quæ has depascetur. Mihi enim reddenda ratio, non ut tu existimas, sed ut Deus judicare novit. Quod si et testibus opus erit, non sistentur servi, neque eunuchorum genus inhonestum ac perniciosum, non, inquam, genus illud, neque semineum, neque masculum, mulierum amore insaniens, invidum, mercede vili conductum, iracundum, fractum, ventri serviens, avarum, sævum, cœnæ plorans jacturam, inconstans, illiberale, quidvis accipiens, insatiabile, furiosum, et zelotypum : et quid jam ultra dicendum est? simul ut natum est, ferro damnatum. Quomodo ergo fieri poterit, ut horum mens recta sit, quorum et pedes distorti sunt? Illi caste quidem vivunt absque mercede per ferum : sed amore insaniunt absque fructu, ob suam ipsorum turpitudinem. Non hi producentur iudicii testes, sed oculi justorum, et conspectus virorum perfectorum, quotquot tunc oculis ea cernent, ad quæ nunc animi cogitatione respiciunt.

EPISTOLA CXVI.

Firminum cum audisset Basilium, relicta vitæ ascetica exercitatione, arma sequi, dehortatur eum ab hoc consilio, atque auctor est, ut beatos progenitores malit patria regenda, quam paternum avium armorum professione imitari.

Firmino.

Et raræ sunt litteræ tuæ et breves, sive segnitie scribendi, sive alioqui satietatis, quæ ex copia nasci posset, vitandæ consilio ; sive quod etiam te ipse sermonis brevitati assuefacias. Nobis certe nihil satis est, sed etiamsi redundant copia, desiderio impares sunt ; eo quod velim singulas res tuas discere, quomodo tibi corpus habeat, quomodo pietatis exercitatio ; utrum in iis quæ initio decrevisti, perseveres ; an aliquid novi consilii susceperis, ut quæque res accidunt, ita sententiam immutans. Quod si idem permaneres, multitudinem litterarum non exposceremus : sed satis nobis esset hoc tantum : *Ille illi : valere nos scias, et vale.* Quoniam autem audimus, quæ et dicere nos pudet, te relicto beatorum progenitorum ordine ad avum paternum transfugere, et Brettanium fieri velle pro Firmino, hæc ipsa avemus audire, et quibus rationibus ad hanc vitæ viam ineundam adductus sis, discere. Verum quoniam ipse ob consilii pudorem conticuisti : nos te adhortamur, ut pudore digna consilia non capias, et si quid subit animum tuum, hoc ex mente expulso, iterum ad te redeas, ac longo vale militiæ armisque et castrorum molestiis dicto, revertare in patriam, satis ad vitæ securitatem et ad omnem splendorem existimans, urbi, itidem ut majores, præesse : id quod tibi citra laborem obventurum confidimus, respicientes tum ad idoneas naturæ dotes, tum ad competitorum

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Φιρμίνῳ.

Καὶ σπάνιά σου τὰ γράμματα, καὶ μικρὰ ταῦτα, ἢ δύνει τοῦ γράφειν, ἢ ἄλλως, τὸν ἐκ τοῦ πλήθους κόρον διαφεύγειν οἰκονομοῦντος, ἥπου καὶ πρὸς βραχυλογίαν ἐκυτὸν συνεθίζοντος. Ἡμῖν μέντοι οὐδὲν ἐξαρκεῖ, ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλῃ τῷ πλήθει, τῆς ἐπιθυμίας ἐστὶν ἱλάττω, διὰ τὸ βούλεσθαι ἕκαστα (94) περὶ σοῦ μαρθάνειν· πῶς μὲν σοι τὸ σῶμα ἔχει, ὅπως δέ σοι τὰ τῆς ἀσκήσεως· καὶ πότερον ἐπιμένεις τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐγνωσμένοις, ἢ τι καὶ μεταβουλεύσω, πρὸς τὰ συμπίπτοντα τὴν γνώμην μετατιθέμενος (95). Εἰ μὲν οὖν ὁ αὐτὸς διέμεινας (95) σεαυτῷ, οὐκ ἂν πλήθος γραμμάτων ἐπεζητούμεν, ἀλλ' ἐξήρκει ἡμῖν τοσοῦτον· Ὅδεῖνα τῷ δεῖνι· ὕψαιρειν ἡμᾶς ἴσθαι, καὶ ἐρῶσο· ἐπεὶ δὲ ἀκούομεν ἃ καὶ λέγειν αἰσχυρόμεθα, καταλιπόντα σε τὴν τῶν μακαρίων προγόνων τάξιν, ἐπὶ τὸν πρὸς πατὸς πάππον αὐτομολεῖν, καὶ Βρεττανίον σπουδάζειν γενέσθαι ἀντὶ Φιρμίνου· ἐπιζητούμεν αὐτὰ ταῦτα ἀκοῦσαι (96), καὶ τοὺς λογισμοὺς μαθεῖν καθ' οὓς ἐπὶ ταύτην ἔλθειν τοῦ βίου τὴν ὁδὸν ὑπέχθης. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἀπεσιώπησας, αἰδοὶ τοῦ βουλευματος, ἡμεῖς σε παρακαλοῦμεν μήτε βουλευέσθαι αἰσχύνης ἄξια, καὶ εἰ τι ὑπέδραμέ σου τὸν νοῦν, ἀπειλάσαντα τοῦτο τῆς διανοίας, σεαυτοῦ γενέσθαι πάλιν, καὶ μακρὰ χαίρειν εἰπόντα στρατεῖα καὶ ἔπλοις, καὶ ταῖς ἐπὶ στρατοπέδου ταλαιπωρίαις, καταλαβεῖν τὴν πατρίδα, ἀρχοῦν πρὸς ἀσφάλειαν βίου καὶ πρὸς πᾶσαν περιφάνειαν τὸ ἐξίσου τοῖς προγόνοις κρατῆσαι τῆς πόλεως ἡγιστάμενον· ὅτιρ ἀπόνως σοι παραγενή-

· Alias CLXXIV. Scripta circa an. 372.

(94) Ἐκαστα. Editi πάνθ' ἕκαστα, sed prima vox deest in antiquissimis codicibus Coisl. et Med. Deest etiam in Harlæano, sed addita est ab alia manu.

(95) Μετατιθέμενος, etc. Sic quatuor codices et prima manu Harlæanus. Editi μεταθέμενος.

(95) Διέμεινας. Med. διέμινες. Paulo post editi

ἐπιζητούμεν· ἀλλ' ἔρχει. Codices antiquissimi Coisl., Med., Coisl. et Harl. ut in contextu ; subinde Med. primus τὰ ἀκούμενα, Quæ audimus pudet dicere.

(96) Ἀκοῦσαι. Editio Paris. addit παρὰ σοῦ, sed hæc desunt in edit. Basil. et sex mss. codicibus. Duo autem codices, nempe Vaticanus et Coisl. secundus, habent Βρεττανίον. Non multo post Coisl. primus μήποτε βουλευέσθαι.

σεσθαι πισπιτεύαμεν, πρὸς τε τὴν ἐκ φύσεως ἐπι-
τηδαιότητα ἀφορῶντες καὶ πρὸς τὴν ἐρημίαν τῶν ἐν-
ισταμένων. Εἴτε οὖν μὴ γέγονεν ἐξ ἀρχῆς ἡ γνώμη,
εἴτε γενομένη πάλιν ἐκδέδληται, γνώρισον (96*) ἡμῖν
ἐν τάχει· εἰ δέ, ὃ μὴ γένοιτο, τὰ αὐτὰ μένει βουλευ-
ματα, αὐτάγγελτος ἡμῖν ἡκέτω ἡ συμφορὰ· γραμ-
μάτων δὲ οὐ δεόμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΖ'.

Firminus respondet precedenti epistolæ, dolorem suum significat, quod a pietatis exercitatione discessisset :^a promittit deinceps se ad priorem vitam rediturum ; seque impetraturum sperat ut dimittatur. Cæterum Dei auxilio confidit suam virginitatis servandæ voluntatem regis mandatis potterem futuram.

Ἀνεπίγραφος (97), ἐπὶ ἀσκήσει.

Ἐγὼ καὶ ἄλλως ἐφαιεσθαι τῇ ὑμετέρᾳ τιμιότητι
ἐμαυτὸν νομίζω· καὶ τὸ νῦν δὲ τοῦτο φρόντισμα, ἐν
ᾧ ἔσμεν, ἀναγκαστὸς ἡμᾶς ὑπευθύνους ταῖς τῶν
τοιούτων πραγμάτων ὑπηρεσίαις καθίστησι, καὶ οἱ
τυχόντες ὧσιν (97*) οἱ ἐπιτάττοντες, μὴ ὅτι ὑμεῖς οἱ
πολλοὶς δικαίοις καὶ ἄλλοις πρὸς ἡμᾶς συναπτόμενοι.
Τὰ μὲν οὖν παρελθόντα εἰς ἐξέτασιν ἀγαγεῖν οὐκ
ἀναγκαῖον· ἐπεὶ ἐντὶν εἰπεῖν, ὅτι ἡμεῖς ἐγενόμεθα
ἐαυτοῖς τῶν ταραχῶν αἰτιοί, τῆς ἀγαθῆς ἐκείνης
ἀσκήσεως καὶ μόνης ἀγοῦσης πρὸς σωτηρίαν φιλονει-
κῆσαντες ἀποστήναι· διὸ τάχα καὶ τῷ ταραχῷ τούτῳ
εἰς πειρασμὸν παρεδόθημεν. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν γέγονε,
καὶ ὑπομνήσεως ἡξιώθη, ὥστε μὴ δεῦτερον ἡμᾶς
τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν· τὰ δὲ ἐφεξῆς, πάντῳ βούλο-
μαι πληροφορεῖσθαι σου τὴν εὐλάβειαν, ὅτι, τοῦ Θεοῦ
συγχωροῦντος, ῥῆστα ἡμῖν προσχωρήσει, τοῦ πράγμα-
τος καὶ ἐννόμου ὄντος, καὶ οὐδὲν ἔχοντος βάρυ, καὶ
τῶν φίλων ἡμῶν πολλῶν (98) ἐτοίμως χαριζομένων,
ὄντων ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τυπωθήσεται οὖν παρ'
ἡμῶν δέησις, κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ προσδοθέντος
λεβέλλου τῷ βικαρίῳ· ἐν ᾗ ἐὰν μὴ τις γένηται
παρολκή, εὐθέως ἀποπεμφόμεθα, τὴν ἐκ τοῦ γράμ-
ματος (99) ἀδειαν παρεχόμενοι. Πέπεισμαι δὲ ἐν
τοιούτοις μείζον τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων τὴν
προαίρεσιν ἡμῶν ἰσχύειν, ἣν ἐὰν ἀτραπὸν καὶ ἀκλινῇ
ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἀκμὴν βίου ἐπιδειξώμεθα, ἀνεπι-
χείρητος ἡμῖν καὶ ἀσφαλὲς διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας
τῆς παρθενίας ἡ φυλακὴ εἴη. Τὸν δὲ ἐγχειρισθέντα ἡμῖν
ἐχομεν ἐν τοῖς γνωρίμοις, εὐχόμενοι ἄξιον εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σῆς μαρτυρίας.

(96*) Γνώρισον. Ita codices mss. summo con-
sensu. Editi δὲ ἄλλωσιν. Paulo post editio Paris. et
secunda Basil. ἰκέτω. Editio prima Basil. et mss.
ἡκέτω.

(97) Ἀνεπίγραφος. Nemo non videt hanc epi-
stolam non esse Basilii, sed ad eum scriptam ab
ipso Firmino.

(97*) Τυχόντες ὧσιν. Sic duo mss., melius quam
in editis, τυχόντες εἰσιν.

(98) Πολλῶν. Deest ea vox in codicibus Vati-
cano et Mediceo. Paulo post Reg. secundus et
Coisl. secundus προσδοθέντος.

(99) Γράμματος. Legitur in Coisliniano primo
πράγματος, re ipsa solutionem metus afferes. Sed
magis placuit vulgata scriptura, ἐκ τοῦ γράμμα-
τος, id est, scripto consignatam dimissionem af-

A paucitatem. Sive igitur hoc consilium ab initio
captum non est, sive captum postea rejectum est,
cito nobis significato : si vero, quod absit, eadem
manent consilia, sua sponte nuntiata nobis veniat
calamitas ; litteris vero opus non habemus.

EPISTOLA CXVII.

Sine inscriptione, piæ ac religiosæ exercitationis
causa.

Ego et alias tuæ me dignitati deberi puto ; et
nunc illa sollicitudo in qua versor, necessario
me (1) ejusmodi ministeriis obnoxium facit,
etiamsi quivis e turba præcepta tradat, nedum tu,
quem multa mecum et alia jura conjungunt. Ita-
que præterita expendere necesse non est ; siquidem
dicere licet, causam me fuisse molestiarum ; dum
a bona illa pietatis exercitatione, et quæ sola ad
salutem ducit, pertinaciter discessi ; unde et cito
huic perturbationi ad tentationem traditi sumus.
Atque hæc quidem transierunt, nec carere admo-
nitione, ut ne iterum in eadem mala incidam. Quod
attinet ad futura, pietati tuæ persuasissimum esse
velim, ea nobis Dei dono facillime processura ;
cum res et æqua sit, nec quidquam grave habeat ;
et amici nobis multi, qui sunt in aula, prompto ani-
mo gratificentur. Itaque delineabitur a nobis ro-
gatio ad similitudinem dati libelli vicario : quam
quidem si nulla protrahat mora, statim dimittar,
ex scripto solutionem metus afferens. Persuasum
autem habeo in ejusmodi rebus potioremi esse regis
mandatis voluntatem nostram, quam si immutata
ac immotam a proposito vitæ perfectæ exhibuero, in-
expugnabilis nobis et inviolabilis Dei auxilio virgini-
tatis erit custodia. Fratrem autem mihi a te tradi-
tum et lubens vidi, et inter familiares habeo : quem
et Deo et tuo testimonio dignum esse opto.

ἡμῖν παρὰ σοῦ ἀδελφὸν καὶ ἐθεασάμεθα ἡδέως, καὶ
μαρτυρίας.

ferens, metu omni te exsolvam. Necessary
fuisse ejusmodi scriptam dimissionem ut omni-
metus solveretur, perspicui potest ex epistola 125
Gregorii Nazianzeni, qui Ellebichum sic alloqui-
tur : Μάμαντα τὸν ἀναγνώστην, ὅντα μὲν ἀπὸ στρα-
τιώτου πατρός, καθιερωθέντα δὲ τῷ Θεῷ διὰ τὸν
τρόπον, ἄρεα τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν· ἀλλὰ μὴ συναρι-
θμήσης τοῖς πλάνησι, καὶ εἰς ἔγγραφον τὴν ἐλευθε-
ρίαν, ἵνα μὴδὲ ὑπὸ ἄλλων ἐπιρροάζηται. Mamantem
lectorem, qui cum militem patrem habeat, Deo tamen
ob morum probitatem consecratus est, Deo ac nobis
missum fac, nec inter erroneos numera ; atque liber-
tatem ac vacationem ei scripto consignatam tribue,
ut ne ab aliis quidem per calumniam vexetur.

^a Alias CCXXXIV. Scripta circa an. 372.

(1) Vide Addenda.

210 EPISTOLA CXVIII.

EPISTOLAI PIV.

Jovinum Basilii perhonorifice invitatur ut sese misisset.

Jovino, episcopo Perrhes.

A

Ἰωβλίνῳ (2), ἐπισκόπῳ Πέρρης (3).

Habeo te debitorem boni debiti. Nam mutuo dedi tibi charitatem, quam me cura senore recipere oportet: siquidem et Dominus noster hoc senoris genus nequaquam aversatur. Solve igitur, o charum caput, in nostram patriam veniens. Et hæc quidem scrs est. Quænam vero versura? Quod is vir ad nos venturus sis, qui tanto nobis præstas, quanto parentes liberis sunt meliores.

Ἐχω σε χρεώστην ἐφλῆματος ἀγαθοῦ. Ἐδάνεισα γάρ σοι χρεὸς ἀγάπης, ὃ χρή με ἀπολαβεῖν σὺν τόκῳ, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν τόκων οὐ παραιτεῖται. Ἀπόδος τοίνυν, ὦ φίλη κεφαλῇ, ἐπιστάς ἡμῶν τῇ πατρίδι. Τοῦτο μὲν οὖν ἐστὶν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον. Τίς δὲ ἡ προσθήκη; Τὸ σὲ εἶναι τὸν παραχινόμενον, ἄνδρα τοσοῦτον ἡμῶν διαφέροντα, ὅσῳ πατέρες εἰσὶ βελτίους παίδων.

EPISTOLA CXIX.

EPISTOLAI PIV.

Cum duo Eustathii discipuli, Basilii et Sophronius, perfidiam suam horrendis in Basilium calumniis ac illiberali fuga ex ejus domo intulissent: Basilii Eustathium, missis ad singula narranda fratre Petro, obsecrat, ut improbis discipulis aurem non præbeat, ac disjuncta magis astringere conetur, quam dissidium augere.

Eustathio, episcopo Sebastia.

Εὐσταθίῳ, ἐπισκόπῳ Σεβαστείας.

Etiā per dignum omni honore ac religiosissimum fratrem meum Petrum tuam saluto dilectionem, obsecrans, sicut alia quaris in occasione, ita et nunc, ut pro me preceris, ut, ex fugiendis his ac noxiis moribus mutatus, tandem aliquando dignus evadam Christi nomine. Profecto autem etiamsi nihil dicam, colloquimini inter vos de rebus nostris, et quæ gesta sunt, accurate indicabit, ut ne sine examine pravas contra nos suspensiones accipias, quas probabile est eos struere, qui nos contumeliis et præter Dei timorem et præter hominum opinionem vexaverunt. Qualia enim nobis ostenderit eximius ille Basilii, quem veluti vitæ meæ præsidium a tua pietate susceperam, equidem vel dicere verecundor: discas autem singula a fratre nostro doctus. Atque hæc dico, non cum ulciscens (pre-

Καὶ διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ μου (4) Πέτρου προσφθέγγομαι σοὶ τὴν ἀγάπην, παρακαλῶν σε (5) ὥς διὰ πάσης προφάσεως καὶ νῦν προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα, μεταβαλλόμενος ἀπὸ τοῦ φευκτοῦ (6) τούτου καὶ βλαβεροῦ τρόπου, γένωμαι ποτε ἄγιος τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Πάντως δὲ, κἰν ἐγὼ μὴ λέγω, διαλεχθήσεσθε πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ γνωρίσει σοὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν πεπραγμένων, ὥστε μὴ παραδεχθῆναι ἀδυσανίστως τὰς πονηρὰς καθ' ἡμῶν ὑπονοίας, ἃς εἰδὼς κατασκευάζειν τοὺς καὶ παρὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον καὶ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψιν εἰς ἡμᾶς ἐξυδρίσαντας. Οἷα γὰρ ἡμῖν ἐνεδείξατο ὁ γυναιὸς Βασίλειος, ὃν ἀντὶ φυλακτηρίου (7) τῆς ἐμῆς ζωῆς παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας ὑπεδέξαμεν, ἐγὼ μὲν καὶ εἰπεῖν ἀισχύνομαι· εἴση δὲ τὰ καθ' ἑκάστων παρ'

* Alias CCCXVIII. Scripta anno 372 exeunte, aut 373 ineunte.

** Alias CCCVII. Scripta anno 372 exeunte, aut 373 ineunte.

(2) Ἰωβλίνῳ. Ita cum editis Coisl. primus et Med. quibus adjungi potest Harlæanus codex, in quo non exstat quidem hæc epistola, sed cum idem Jovinus nominetur infra in epistola 127, Ἰουβλίνος vocatur in hoc codice Vaticano. Sic etiam apud Theodoretum, lib. iv Hist., cap. 15, vocatur Ἰωβλίνος in editione Sirmondi, ex uno codice Regio. At Valesius edidit Ἰωβλιανός, qui sic reperit in suis codicibus mss. et apud Epiphanium Scholasticum. Codices Reg. secundus, Coisl. secundus et Paris. habent Ἰωβλίνῳ et infra Ἰωβλίνον. Supra in epist. 92, cui subscripsit idem Jovinus, Coisl. uterque et Reg. secundus habent Ἰωβλίνος. Vaticanus Ἰουβλίνος.

(3) Πέρρης. Sic malimus legere cum quatuor codicibus Vat., Reg. secundo, Coisl. secundo et Paris., quam cum editis Κέρρης aut cum Coisl. primo et Med. et editionibus Theodoretī Πέρρης. Probabilius enim est, ut observat Tillemontius, Jovinum Perrhæ in Syria episcopum fuisse, quam aut Pergæ in Pamphylia, aut Kerrhæ urbis prorsus ignotæ. Fuit enim Jovinus ille amicissimus Eusebio Samosatensi, et in eadem provincia episcopus; siquidem mortuo Eusebio ad electionem episcopi vocatus fuit, et cum manu Antiocho Eusebii successori una cum aliis episcopis imponeret, repulit ejus dexteram Antiochus, quia Arianorum communionem, licet exiguo tempore, admiserat; eumque ex numero consecrantium removeri jussit, negans

se manum illam ferro posse, quæ sacramenta per blasphemiam confecta susceperat. Theodoret. lib. iv, c. 15.

(4) Ἀδελφοῦ μου. Voculam desumpsimus ex vetustissimo codice Harlæano.

(5) Παρακαλῶν σε. Ita octo mss. Editi καὶ παρακαλῶ σε.

(6) Φευκτοῦ. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἀπεικτοῦ, moribus detestandis. Ibidem Coisl. uterque, Reg. secundus et Bigot, alter μεταβαλλόμενος.

(7) Φυλακτηρίου. Hanc vocem sic interpretatur Tillemontius, quasi discipulus ille Eustathii Basilii quodammodo consiliis rexisset. Fieri quidem potuit, ut Basilii ejusmodi consiliis uteretur, atque huc forte referendum quod ait in epist. 223, speculatores sibi sub specie auxilii et amicæ communionis datos fuisse. Sed his vocibus, ἀντὶ φυλακτηρίου, præsidium designari existimo, magis precibus et sanctitate hominis, quam illius consilio et opera constitutum. Nimirum Basilii opinatæ discipulorum Eustathii sanctitati tantum tribuebat, ut quandiu eos domi suæ haberet, tutum se a periculis fore crederet. Sic qui Dionysii Mediolanensis corpus servabant, hoc depositum vitæ suæ præsidium esse ducebant, τὰ φυλακτήρια τῆς ἐκκλῆσις ζωῆς, infra in epist. Basilii ad Ambrosium. Basilii in libro De Spiritu sancto, cap. 10, p. 22, docet professionem fidei, quam in baptismo dedimus, per totam vitam ὡς ἀσφαλοῦς φυλακτηρίου, instar tutissimi præsidii servandam. Jejunium vocatur bonum animæ φυλακτήριον, orat. 1 in Jejun.

τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν διδαχθεῖς. Καὶ τοῦτο λέγω οὐκ ἔκλεινον ἀμυνόμενος (εὐχομαι γὰρ αὐτῷ μὴ λογισθῆναι παρὰ τοῦ Κυρίου), ἀλλὰ βεβαίαν μοι τὴν παρὰ σοῦ ἀγάπην μέναι ἡμῖν διοικούμενος, ἣν φοβοῦμαι μὴ διασαλεύσῃται ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν διαβολῶν, ἃς εἰκὸς αὐτοὺς κατασκευάσαι εἰς ἀπολογίαν τοῦ πταίσματος. Ὅπερ δ' ἂν (8) κατηγορήσωσιν ἡμῶν, ἐκείνο παρὰ τῆς σῆς ἀγχινοίας ἐξεταζέσθωσαν, εἰ ἐνεκάλεσαν ἡμῖν, εἰ τὴν (9) διόρθωσιν τοῦ ἁμαρτήματος, οὐ νῦν ἡμῖν ἐπάγουσιν, ἐπεζητήσαν· εἰ ὁλως φανερὰν ἐπυκνῶν τὴν πρὸς ἡμᾶς λύπην κατέστησαν. Νῦν δέ, ἐν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ καὶ πεπλάσμενοις (10) ἀγάπης ῥήμασιν ἀμύθητόν τινα δόλου καὶ πικρίας βυθὸν τῇ ψυχῇ συγκαλύπτοντες, διὰ τῆς ἀνελευθέρου φύγης (11) ἐφάνερωσαν. Ἐφ' ᾧ (12) ὅσον μὲν ἡμῖν ἐποίησαντο πένθος, ὅσον δὲ τὸν γέλωτα τοῖς ἀεὶ τὸν εὐλαθεῖ βίον ἐν τῇ ἀθλίᾳ ταύτῃ πόλει βδελυσσομένοις, καὶ τέχνην πρὸς τὸ πιστευθῆναι, καὶ σχηματισμὸν εἰς ἀπάτην τὸ πλάσμα τῆς σωφροσύνης (13) διαδαιουμένοις ἐπιτηδεύεσθαι, πάντως, καὶ ἡμεῖς μὴ διεγρησώμεθα, γινώριμον τῇ συνέσει σου· ὥς μηδὲν ἐπιτηδεύμα οὕτως ὑποπτον εἶναι πρὸς κακίαν λοιπὴν τοῖς ἐνταῦθα, ὥς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀσκητικοῦ βίου. Ἄ πῶς χρῆ (14) θεραπευθῆναι, τῆς σῆς ἂν εἴῃ συνέσειως φρονέσαι (15). Τὰ γὰρ παρὰ Σωφρονίου συμβραπτόμενα (16) ἐγκλήματα ἡμῖν οὐκ ἀγαθῶν ἐσσι προσίμια, ἀλλ' ἀρχὴ διαιρέσεως καὶ χωρισμοῦ, καὶ σπουδῇ τοῦ καὶ τὴν ἐν ἡμῖν ἀγάπην ἀποφυγῆναι. Ὅν ὑπὸ τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας παρακαλοῦμεν κατασχέσθηναι ἀπὸ τῆς βλαθερᾶς ταύτης ὁρμῆς, καὶ πειρασθῆναι τῇ παρ' αὐτοῦ ἀγάπῃ κατασφίγγειν μᾶλλον τὰ διιστάμενα, καὶ μὴ τοῖς πρὸς διάστασιν (17) ὠρημένοις συνεπιτείνειν τὸν χωρισμὸν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚ΄.

Constantinus ab Eusebio Basilienus scribitur esse ad Occidentales, nec reperiens quomodo scribat, mittit commentarium Meletio per Sanctissimum. Spiritus consilium de se Antiochiæ in illa brevi ad exitum ventura. Nuntiat Faustum, qui est cum papa, præter canones ordinatum fuisse loco Cyrilli: Meletium rogat ut id omnibus indicet.

Μελετίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

Γράμματα ἐδεξάμην παρὰ τοῦ θεοφιλοτάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου, προστάσσοντα πάλιν γραφῆναι τοῖς Δουτικαῖς περὶ τινων ἐκκλησιαστικῶν. Καὶ ἐβουλήθη παρ' ἡμῶν τυπωθῆναι τὴν ἐπιστολὴν, ὑπογραφῆναι δὲ παρὰ πάντων τῶν κοινωνικῶν. Ἐπεὶ οὖν οὐκ εὖρον ὅπως ἐπιστείλω περὶ ὧν ἐπέταξε, παρέπεμψα

(8) Ὅπερ δ' ἂν. Medicæus, Regius primus et Bigot. alter οὐπερ δ' ἂν.

(9) Εἰ τὴν. Ita tres vetustissimi codices, et paulo post εἰ ὁλως. Editi ἢ τὴν... ἢ ὁλως.

(10) Πεπλάσμενοις. Tres codices non antiquissimi τετιμημένοις.

(11) Φύγης. Ita Med. et Harl. pro eo quod in editis erat σιωπῆς, illiberali silentio.

(12) Ἐφ' ᾧ. Hic locus sic legitur in Coisl. utroque, Vaticano, Bigot. altero et Regio secundo: Ἐφ' ᾧ ὅσον μὲν προξενούμεν τὸν γέλωτα τοῖς, etc. In quo quidem quantum risus commoveamus his, etc. Nemo autem existimet Cæsaream idcirco miseram vocari, quod impietas ac vitia in hac urbe domarentur. Laudat in Cæsariensibus fidei fervorem Gregorius Nazianzenus, orat. 3 et 19, p. 91, et 308: nec ulla alia civitas sub Juliano maiora religionis studia declaravit. Miseram ergo arbitror dici, quia quo major erat in plerisque civibus pietas, eo de-

cor enim non imputari ipsi a Domino), sed providens ut stabilis mihi a te dilectio permaneat, quam vereor ne calumniarum magnitudine commoveant, quas illos ad lapsus defensionem credibile est adornare. Quodcumque autem nobis crimen inferant, interroget eos prudentia tua, an nos insimulaverint, 211 an peccati, cuius nunc nos incusant, emendationem postulaverint; an omnino sui contra nos doloris significationes dederint. Nunc vero sese vultu hilari ac simulatis dilectionis sermonibus immensam quamdam doli et acerbitalis voragine animo occultasse, illiberali fuga ostenderunt. In quo quidem quantum nobis mœroris attulerint, quantum risus moverint iis qui semper piam vitam in misera hac urbe exsecrantur, et veluti artem ad fidem faciendam, et simulationem ad decipiendum excogitari commentum pietatis affirmant, profecto, etiamsi nos nequaquam narraverimus, notum est prudentiæ tuæ ac perspectum: adeo ut nullum jam vitæ institutum tam suspectum sit ad improbitatem his civibus, quam vitæ asceticæ professio. Quæ quidem quomodo curanda sint, tuæ erit prudentiæ cogitare. Quæ enim contexuit in me crimina Sophronius, honorum non sunt procemia, sed divisionis separationisque initia, eoque tendunt, ut charitas etiam, quæ in nobis est, refrigeret. Quem quidem ut miseratio tua a noxio illo impetu coerceat, obsecramus: ac tua dilectione coneris ea quæ disjuncta sunt, magis astringere, nec eorum, qui ad dissidium erumpunt, intendere separationem.

EPISTOLA CXX'.

Meletio, episcopo Antiochiæ.

Litteras accepi a religiosissimo episcopo Eusebio, quæ præcipiunt, ut rursus scribatur ad Occidentales de rebus quibusdam ecclesiasticis. Et voluit a nobis informari epistolam, eamque ab omnibus communicatoribus subscribi. Quoniam igitur non inveni quomodo scriberem de his quæ instabilior videbatur nonnullorum aliorum impietas et morum dissolutio, maximum dolorem Basilio ac omnibus bonis inurens.

(13) Σωφροσύνης. Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus ταπεινοφροσύνης, humilitatis.

(14) Ἄ πῶς χρῆ. Sic Harlæanus codex, melius quam editi Ὅπως οὖν χρῆ. Quinque alii codices non antiquissimi Ὅπως δὲ χρῆ.

(15) Φρονέσαι. Val. φρονέας. Tres alii codices non antiquissimi καὶ φρονέας.

(16) Συμβραπτόμενα. Ita tres vetustissimi codices. Editi συνεβραμμένα. Hunc autem Sophronium esse credimus, quem supra Basilius filium vocat epist. 105, cuique epistolam dedit ad filias Terentii.

(17) Πρὸς διάστασιν. Ita Harl., Coisl. uterque, Reg. secundus et Bigot. alter. Editi πρὸς τὸ διάστασιν.

* Alias LVIII. Scripta anno 373.

præcepit, cunctis filiis pietati tuæ misi, ut, et eo lecto, et iis, quæ a desideratissimo fratre Sanctissimo compresbytero referentur, attente auditis, ipse de his rebus, ut tibi videbitur, scribere digneris. Nos parati sumus et scriptum illud comprobare, et communicatoribus cito deferendum curare, ut cum omnium subscriptionibus **212** proficiscatur, qui iturus est ad Occidentis episcopos. Cito nobis quid sanctitati tuæ in mentem venerit, significari jube, ut quæ tibi visa fuerint, non ignoremus. De iis autem quæ struuntur aut etiam jam structa sunt contra nos Antiochiæ, dignitati tuæ ille ipse frater referet; nisi antevertens rerum fama quæ gesta sunt nuntiet. Nam spes est fore, ut minæ ad exitum brevi perveniant. Volo autem pietatem tuam scire, a fratre Anthimo Faustum, qui est cum papa, episcopum ordinatum fuisse, ne suffragiis quidem acceptis, et loco ordinatum reverendissimi fratris Cyrilli, ita ut Armenia seditionibus referta sit. Quapropter ne in nos mentiantur, neve rerum confusio nobis detur crimini, hæc dignitati tuæ significavi. Dignaberis autem absque dubio et ipse ea reliquis indicare. Arbitror enim multos hac ordinis perturbatione afflictum iri.

τῇ σεμνότητι σου. Δῆλον δὲ, ὡς καὶ αὐτὸς καταξιώσεις γνώριμα ποιῆσαι τοῖς λοιποῖς. Ἦγοῦμαι γὰρ πολλοὺς λυπῆσιν τὴν ἀταξίαν ταύτην.

EPISTOLA CXXI.

Theodotum hortatur Basilius ut Sanctissimo aures præbeat; eumque facit de ordinatione Fausti certiores.

Theodoto, episcopo Nicopolitano.

Acerba hiems ac longissima, adeo ut ne litterarum quidem solatium facile habuerimus. Unde

* Alias CXCIV. Scripta anno 373.

(18) *Ἠαρέπεμψα τὸ ὑπομνηστικόν.* Commentarium hunc Basilius non videtur composuisse, sed accepisse ab Eusebio. Quomodo enim composisset, qui non reperiebat quomodo scriberet?

(19) *Ἀδελφόν.* Hanc vocem addidimus ex sex mss. Legimus autem Σαγκτισσίμου cum Harl. et Vat. Editi et alii mss. Σαγκτησίμου.

(20) *Ἀποσταταί σοι.* Deest vocula in pluribus mss. non vetustissimis. Ibidem editi καταξιώσεις. Mss. summo consensu ut in textu.

(21) *Καὶ αὐτῷ συνθέσθαι.* Editi καὶ σοι αὐτῷ συνθέσθαι, et tibi assentiri. Sed illud σοι deest in sex veteribus libris, ac in editione Haganoensi et prima Basileensi. Præterea quod addit Basilius daturum se operam ut communicatoribus deferatur, argumento est eum de scripto loqui, non de Meletio. Paulo post editi παραχομισθῆναι. Harl. et Med. cum duobus aliis ut in textu. Illud autem κοινωνικοῖς reddimus communicatoribus, quia ea vox apud Latinos scriptores ecclesiasticos usitata. Hinc in Epist. Eutherii et Helladii ad Xystum tertium Joannes Antiochenus Cyrilli communicator factus esse dicitur.

(22) *Ταχέως.* Editi addunt οὖν, sed hæc vocula deest in omnibus nostris mss. ac in editione Hag. et prima Basileensi.

(23) *Τυγενομένων.* Ita editio Hagan. et mss. septem pro eo quod erat in aliis editionibus πορευομένων. Legitur tamen in secunda editione Parisiensi ποτρυνομένων. Scriptura, quam in contextum recepimus, confirmatur ex epist. 226. Ibidem Harl. et Vat. ἐσχωρημένων.

(24) *Ἀνολέει.* Uterque Coisl., Med. et Reg. se-

condus ἀνύσει. Sed Harl. et alii ἀνολέει. Hagan. et duæ Froben. ἀνολέει.

(25) *Τῶν γενομένων.* Ita hoc loco et infra optimi quique mss. Editi in utroque loco τῶν γινόμενων. Ibidem editi ποιῆσαι. Tres vetustissimi codices cum pluribus aliis ut in textu.

(26) *Τῷ πάπῳ.* Coisl. secundus et Reg. secundus τῷ πάπῳ. Sed uterque codex consentit cum aliis in sequenti epistola, ubi de eodem agitur homine. Quod si iste papa episcopus fuit, videtur Faustus unus fuisse ex clericis in illius domo manentibus. Sic enim designari solent ejusmodi clerici. Basilius in epist. 218 ad Amphilochoium salutat universum venerabilem clerum, καὶ τοὺς συνόντας Amphilochio. Theophilus Castabolorum episcopus misit unum ex clericis, quos secum habebat, ἵνα τῶν αὐτῷ συνόντων, qui Basilio mirum in modum conviciaretur. Plurima alia passim occurrunt ejusmodi exempla. Cum autem Basilius hunc papam nullo prorsus honoris titulo prosequatur, qui episcopum designet; vel is a Basili communicatione abscissus fuit, si modo episcopus erat: vel vir fuit inter laicos opibus ac dignitate insignis, qui Faustum honoris et amicitie causa, vel ad ministerium aliquod non ignobile convictorem habebat.

(27) *Καὶ τῷ τόπῳ χειροτονήσας... ἐμπλήσαι.* Ita mss. summo consensu. Editi vero καὶ καταχειροτονήσας... ἐμπληρώσει.

(28) *Ἰνα τοίνυν.* Ita omnes nostri codices. Editi Ὅρα τοίνυν.

(29) *Θεοδότῳ... Νικοπόλεως.* Ita Coisl. primus et Med. Addit Harl. Ἀρμενίας. Codices nonnulli Ἀρμενίας μικρῆς, et sic habent editi.

EPISTOLAI PKA.

C Θεοδότῳ, ἐπισκόπῳ Νικοπόλεως (29).

Πολὺς ὁ χειμὼν, καὶ ἐπὶ τὸ μακρότατον παραταθῆς, ὡς μὲν τὰς διὰ γραμμάτων παραμυθίας

cundus ἀνύσει. Sed Harl. et alii ἀνολέει. Hagan. et duæ Froben. ἀνολέει.

(25) *Τῶν γενομένων.* Ita hoc loco et infra optimi quique mss. Editi in utroque loco τῶν γινόμενων. Ibidem editi ποιῆσαι. Tres vetustissimi codices cum pluribus aliis ut in textu.

(26) *Τῷ πάπῳ.* Coisl. secundus et Reg. secundus τῷ πάπῳ. Sed uterque codex consentit cum aliis in sequenti epistola, ubi de eodem agitur homine. Quod si iste papa episcopus fuit, videtur Faustus unus fuisse ex clericis in illius domo manentibus. Sic enim designari solent ejusmodi clerici. Basilius in epist. 218 ad Amphilochoium salutat universum venerabilem clerum, καὶ τοὺς συνόντας Amphilochio. Theophilus Castabolorum episcopus misit unum ex clericis, quos secum habebat, ἵνα τῶν αὐτῷ συνόντων, qui Basilio mirum in modum conviciaretur. Plurima alia passim occurrunt ejusmodi exempla. Cum autem Basilius hunc papam nullo prorsus honoris titulo prosequatur, qui episcopum designet; vel is a Basili communicatione abscissus fuit, si modo episcopus erat: vel vir fuit inter laicos opibus ac dignitate insignis, qui Faustum honoris et amicitie causa, vel ad ministerium aliquod non ignobile convictorem habebat.

(27) *Καὶ τῷ τόπῳ χειροτονήσας... ἐμπλήσαι.* Ita mss. summo consensu. Editi vero καὶ καταχειροτονήσας... ἐμπληρώσει.

(28) *Ἰνα τοίνυν.* Ita omnes nostri codices. Editi Ὅρα τοίνυν.

(29) *Θεοδότῳ... Νικοπόλεως.* Ita Coisl. primus et Med. Addit Harl. Ἀρμενίας. Codices nonnulli Ἀρμενίας μικρῆς, et sic habent editi.

ῥαδίως ἡμῖν ὑπάρχειν. Ὅθεν ὀλιγάκις οἶδα καὶ ἐπιστείλας τῇ εὐλαθείᾳ σου, καὶ δεξιόμενος γράμματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ποθεινότατος ἀδελφὸς ἡμῶν Σαγκτίσσιμος (30) ὁ συμπρεσβύτερος τὴν μέχρις ὑμῶν ὁδοιπορίαν ὑπέστη, δι' αὐτοῦ καὶ προσφθέγγομαι (31) σου τὴν κοσμιότητα, καὶ παρακαλῶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ χρῆσαι τὴν ἀκοὴν τῷ προειρημένῳ (32), ὥστε παρ' αὐτοῦ διδαχθῆναι τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν οἷσις (33) ἐστὶ, καὶ τὴν δυνατὴν σπουδὴν εἰσενέγκασθαι εἰς τὰ προκείμενα. Γίνωσκε δὲ, ὅτι Φαῦστος γράμματα ἔχων ἦκε πρὸς ἡμᾶς παρὰ πάντα (34), ἀξιοῦντα αὐτὸν γενέσθαι ἐπίσκοπον. Ἐπειδὴ δὲ ἠτήσαμεν ἡμεῖς (35) μαρτυρίαν τῆς σῆς εὐλαθείας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, καταφρονήσας ἡμῶν πρὸς Ἀνθιμον ὥχετο, καὶ παρ' αὐτοῦ λαθὼν τὴν χειροτονίαν χωρὶς ἡμετέρης ὑπομνήσεως, ἐπανῆκε

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΒ'.

Scribit ad Pæmenium Basilius de ordinatione Fausti; ac rogat ut certiores se faciat, utrum ea res sanari necne possit.

Ποιμενίῳ, ἐπισκόπῳ Σατάλων.

B

Pæmonio, episcopo Satalorum.

Πάντως ἐπεζητήσας (36) γράμματα παρὰ τῶν Ἀρμενίων, ὅτε ἐπανῆκαν διὰ σοῦ· καὶ τὴν αἰτίαν ἔμαθες, δι' ἣν οὐκ ἔδωκα αὐτοῖς τὴν ἐπιστολήν. Εἰ μὲν οὖν εἶπον φιλαλήθως, ἔδωκας ἡμῖν αὐτόθεν τὴν συγγνώμην· εἰ δὲ ἀπεκρύψαντο ἐκείνοι, ὅπερ οὐκ εἰκάζω (37)· ἀλλὰ παρ' ἡμῶν ἀκουε. Ὁ τὰ πάντα γενναῖος Ἀνθιμος, ὁ διὰ μακροῦ χρόνου τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰρήνην σπεισάμενος, ἐπειδὴ εὗρε καιρὸν αὐτοῦ τε κενοδοξίαν ἐκπληρῶσαι, καὶ ἡμῖν λύπην τινὰ προξενῆσαι, χειροτόνησε τὸν Φαῦστον ἰδίᾳ αὐθενσίᾳ καὶ ἰδίᾳ χειρὶ, οὐδενὸς ὑμῶν ἀναμείνας ψήφον, καὶ ἡμῶν καταγελήσας ἀκριβολογουμένων περὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν συνέχευε μὲν παλαιὰν εὐταξίαν, καταφρόνησε δὲ καὶ ὑμῶν, παρ' ὧν ἀνέμινον ἐγὼ τὴν μαρτυρίαν δέξασθαι, ἐποίησε δὲ πρᾶγμα οὐκ οἶδα εἰ εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τοῦτου ἕνεκεν λυπηθεὶς πρὸς αὐτοὺς, οὐδεμίαν ἔδωκα ἐπιστολήν πρὸς οὐδένα τῶν Ἀρμενίων, οὐδὲ πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰς κοινωνίαν ἐδεξάμην τὸν Φαῦστον, φανερώς διαμαρτυρόμενος, ὅτι, εἰ μὴ ὑμέτερά μοι κομίσσεις γράμματα, πάντα τὸν χρόνον ἴσομαι καὶ αὐτὸς ἡλωστρωμένος, καὶ τοὺς ὁμοφύχους μοι (38) οὕτω διαθήσω πρὸς αὐτὸν ἔχειν. Εἰ μὲν οὖν ἴσσιμα τὰ γινόμενα, σπούδατον αὐτὸς τι ἐπιστεῖλαι μαρτυρῶν αὐτῷ, εἰ ὅπως ἀγαθὴν τοῦ ἀνδρὸς τὴν ζωὴν, καὶ τοὺς ἄλλους προτρέψασθαι· εἰ δὲ ἀνίατα, καὶ τοῦτό μοι φανερὸν ποιήσον, ὥστε μηκέτι με αὐτοῖς καθόλου προσέχειν· εἰ καὶ ὅτι, ὡς ἔδειξαν, ὠρμηγνται λοιπὸν πρὸς τὸν Ἀνθιμον αὐτῶν μεταθεῖναι τὴν κοι-

A raro me scio et ad tuam pietatem scripsisse, et litteras accepiisse. Sed quia desideratissimus frater noster Sanctissimus compresbyter ad vos usque iter suscepit, per ipsum et dignitatem tuam saluto, et obtestor ut pro me preceris, et memorato fratri aurem accommodes, ut quo sint loco res ecclesiarum, ab ipso docearis, atque pro virili studium ac operam in res propositas conferas. Scias autem Faustum ad nos venisse habentem a papa litteras, quæ ut ordinaretur episcopus petebant. Cum autem pietatis tuæ et reliquorum episcoporum posceremus testimonia, contemptis nobis abiit ad Anthimum, et ab illo accepta, nobis non admonitis, ordinatione, rediit.

τὴν χειροτονίαν χωρὶς ἡμετέρης ὑπομνήσεως,

213 EPISTOLA CXXII.

Petisti procul dubio litteras ab Armenis, cum per tuam civitatem reversi sunt; et causam didicisti, cur ipsis non dederim epistolam. Siquidem ex amore veritatis locuti sunt, dedisti nobis tua sponte veniam: sin autem occultarunt; quod equidem non existimo; saltem ex nobis audi. Egregius ille in omnibus Anthimus, qui jam a multo tempore pacem nobiscum pepigerat, ubi tempus opportunum invenit suam ipsius gloriam inanem explendi, et aliquid molestiæ nobis exhibendi, Faustum ordinavit, propria auctoritate propriisque manibus, nullius ex vobis expectato suffragio, ac nostra his in rebus irrisa diligentia. Quia ergo disciplinam veterem perturbavit, vosque est aspernatus, quorum ego suffragium præstolabar, ac rem fecit, ut equidem arbitror, haud gratam Deo; hanc ob causam in illos indignatione commotus, ad neminem Armenorum litteras ullas dedi, ne ad tuam quidem pietatem. Sed neque Faustum admisi ad communionem, aperte testificans, nisi vestras mihi litteras afferat, cum me alienum ab eo omni tempore futurum, tum unanimis meus, ut idem de illo sentiant, adducturum. Itaque si sanabilia sunt quæ evenere, da operam ut et ipse scribas, tribuens ei testimonium, si vitam illius laudabilem vides, et alios adhorteris. Sin autem insanabilia, et hoc mihi indica, ut eorum omnino nullam amplius habeam rationem; quanquam, uti demonstrarunt, jam

(30) Σαγκτίσσιμος. Sic Harl. et Vat. Quatuor alii codices Σαγκτίσιμος. Editi Σαγκτήσιμος. Paulo post Harl. μέχρις ἡμῶν.

(31) Προσφθέγγομαι. Coisl. primus et Med. προσφθεγγόμεθα.

(32) Προειρημένῳ. Coisl. primus εἰρημένῳ. Ibidem Harl. pro ὥστε... διδαχθῆναι habet καὶ... διδαχθῆναι.

(33) Ἐν οἷσις. Ita Harl. cum duobus aliis. Editi ἐν οἷς.

(34) Παρὰ πάντα. Ita tres vetustissimi cum duo-

bus aliis. Editi παρὰ τοῦ πάντα.

(35) Ἡμεῖς deest in Coisl. primo et Med.

(36) Ἐπεζητήσας. Ita mss. septem. Editi ἐπιζητήσας.

(37) Ὅπερ οὐκ εἰκάζω. Ita Harlæanus codex, melius multo quam editi, Ὅπερ οὖν εἰκάζω, quod equidem conjicio. Propensior erat Basilius ad benigne interpretandum, quam ad malum suspicandum.

(38) Ὁμοφύχους μοι. Coisl. primus ὁμοφύχους μοι.

* Alias CCCXIII. Scripta anno 373.

se in eam partem excitant, ut suam ipsorum communionem ad Antheimum transferant, nobis nostraque Ecclesia, ut obsoletis ad amicitiam contemptis.

EPISTOLA CXXIII.

Urbicem significat Urbicio quod ad se tentationum aestu flagrantem non venerit. Hortatur ut veniat aut consolaturus aut deducturus.

Urbicio monacho.

Eras adventurus ad nos (et in proximo erat locum) ut nos summo saltem digito tentationibus astuantes refrigerares. Quid deinde? Obstiterunt ista peccata, et impetum represserunt, ut sine ulla medela laboremus. Quemadmodum enim in fluctibus alius quidem desinit, alius vero insurgit, et alius horrore nigrescit: ita quoque malorum nostrorum alia cessavere, alia praesentia sunt, expectantur alia, ac unicum malorum nobis, ut plurimum, remedium, tempori cedere, nosque persecutoribus subducere. At jam adsis nobis, aut consolaturus, aut daturus consilium, aut etiam deducturus, ac certe ipso conspectu facturus ut melius me habeam. Et quod maximum est, precare etiam atque etiam, ut ratio nostra a malo et a fluctu non obruatur: sed in omnibus gratum Deo animum servemus, ne inter malos servos numeremur, beneficienti quidem gratias rependentes, castiganti vero per adversa, morem non gerentes; sed potius ex ipsis arumnis utilitatem capiamus, tum maxime ei credentes, cum eo indige-

EPISTOLA CXXIV.

Significat suum amicorum desiderium, quibus cum careret inter arumnas, vitium sibi prorsus injucundum trahere videbatur.

Theodoro.

Dicunt nonnulli eos qui amoris morbo capti sunt, cum violenta quadam necessitate ab amatis divelluntur, si in dilectae formae imaginem intueantur, morbi vehementiam oculis perfrundo compescere. Utrum autem haec vera sint, necne, dicere non queo: sed quod mihi erga tuam probitatem accidit, ab his non longe abest. Quoniam enim evenit mihi affectio quaedam in sacram tuam ac doli expertem animam, ut ita dicam, amatoria, desideratis autem fruendi copia non est, quemadmodum neque ullo alio bono, ob peccatorum meorum impedimentum, mihi visus sum imaginem bonitatis tuae expressissimam in religiosissimorum fratrum nostrorum praesentia videre. Ac mihi si contigisset cum tua ingenuitate absque illis

* Alias CCCXLIII. Scripta anno 373.

* Alias CCCXXVIII. Scripta anno 373.

(39) *Kataψύξαι*. Ita Harl., Med., Coisl. primus et Clarom. Editi *καταψύξων*.

(40) *Ἀλλὰ καὶ πάρεσο ἡμῖν*. Ita quatuor iidem codices. Editi *Ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἤκε μάλισ*.

(41) *Προπέμψων*. Ita ioss. plerique. Editi *προπέμψων*.

(42) *Κακοῦ καὶ τοῦ*. Quinque mss. non tamen vetustissimi *κακοῦ κλύδωνος*, a malo fluctu.

ωνίαν, ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ὡς ἐώλων εἰς ψιλίαν, κατασπονδισαντες.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΓ'.

Οὐρβικίῳ μονάχῳ.

Ἐμελλες ἡμῖν παρέσθαι (καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐγγύς, ἀκρῶ γοῦν δακτύλῳ καταψύξαι (39) ἡμᾶς, ἐν τοῖς πειρασμοῖς φλεγόμενους. Εἴτα τί; Αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν ἀντίδρξαν, καὶ διακώλυσαν τὴν ὁρμήν, ἐν ἀθεράπευτα κάμνωμεν. Ὡς περ γὰρ ἐν τοῖς κύματι τὸ μὲν λήγει, τὸ δὲ ἀνίσταται, τὸ δὲ ἤδη φρίκη μελαίνεται· οὕτω καὶ τῶν ἡμετέρων κακῶν τὰ μὲν πέπτται, τὰ δὲ πάρεσι, τὰ δὲ προσδοκᾶται· καὶ μία τῶν κακῶν ἡμῖν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπαιταγή, εἶξαι τῷ καιρῷ καὶ ὑπεξελεῖν τοῖς διόκουσιν. Ἀλλὰ καὶ πάρεσο ἡμῖν (40), ἥ παραμυθούμενος, ἥ καὶ γνώμην δώσων, ἥ καὶ προπέμψων (41)· πάντως δὲ αὐτῷ τῷ ὀφθῆναι βάρους ποιήσων. Καὶ τὸ μέγιστον, εὐχου, καὶ ὑπερεύχου, μὴ καὶ τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν βαπτισθῆναι ὑπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ (42) κλύδωνος· ἀλλ' ἐν πᾶσι διαφυλάσσειν τῷ θεῷ τὸ εὐχάριστον, ἵνα μὴ ἐν τοῖς κακοῖς δεύλοισι ἀριθμηθῶμεν, ἀγαθύνοντι μὲν ἐξομολογούμενοι, παιδεύοντι δὲ διὰ τῶν ἐναντίων μὴ προστιθέμενοι· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν δυσχερῶν ὠφελώμεθα, μᾶλλον αὐτῷ πιστεύοντες, ὅτι καὶ μᾶλλον χρῆζομεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΔ'.

Θεοδώρῳ (43).

Λέγουσιν τινες τοὺς ἐκλωχότας τῷ πάθει τοῦ ἔρωτος, ὅταν κατὰ τινα βίαιοτέραν ἀνάγκην τῶν ποθυμένων ἀπάγωνται, εἰ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς ἀγαπηθείσης μορφῆς ἀποβλέψωσιν, τὸ σφοδρὸν ἀναπαύειν τοῦ πάθους διὰ τῆς ἐν ὀφθαλμοῖς ἀπολαύσεως. Εἰ μὲν οὖν ἀληθῆς ταῦτα, ἥ μὴ (44), λέγειν οὐκ ἔχω· δὲ δὲ μοι πρὸς τὴν σὴν συμβέβηκεν ἀγαθότητα, οὐ πόρρω τῶν εἰρημένων ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονέ τις διάθεσις ἐμοὶ πρὸς τὴν ἱερὰν καὶ ἀδολὴν σου ψυχὴν, ἐν οὕτως εἶπω, ἔρωτικῇ, τὸ δὲ ἀπολαύειν τῶν ποθυμένων, ὡς οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν, ἐν εὐκολίᾳ ἡμῖν ἐστὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν ἐναντίωσιν· ἐνόμισα εἰκόνα τῆς ἀγαθότητός σου ἐναργεστάτην ἐν τῇ τῶν εὐλαβεστάτων ἡμῶν ἀδελφῶν παρουσίᾳ ἑωρακέναι. Καὶ εἰ εἶχα τοῦτων συνίδη (45)

(43) *Θεοδώρῳ*. Editi, Reg. secundus et Coisl. secundus addunt ἀσπαρτικῇ, quod deest in codicibus Med., Coisl. primo, Vat., Clarom. et Reg. primo.

(44) *Ἡ μὴ*. Ita Coisl. primus cum aliis quatuor. Editi ἥ, μὴ.

(45) *Συνίδη*. Hanc vocem addidimus ex sex mss. Ibidem editi Καὶ εἰ γάρ. Nonnulli codices mss. Καὶ γάρ εἰ. Melius Coisl. primus et Med., quos secuti sumus.

τῇ σὴ με περιτυχεῖν γνησιότητι, ἐλογισάμην ἂν ἐν ἡμεῖς κακείνους ἐωρακέναι· διότι τῆς ἀγάπης, λέγω, τοσοῦτον ἐν ἐκάστῳ ὑμῶν τὸ μέτρον ἐστίν, ὥς ἐπίσης τὴν περὶ τοῦ πλείονος ἐκάστῳ φιλονεικίαν ἐμφαίνεσθαι. Ἐπὶ τούτοις ἡὐχαρίστησα τῷ ἀγίῳ Θεῷ, καὶ εὐχομαι, εἴπερ ἐτι ὑπολείπεται τις χρόνος ζωῆς, γενέσθαι μοι διὰ σοῦ τὴν ζωὴν ἰδεῖν, ὥς τὸ γε νῦν ἀθλίον πρᾶγμα τὸ ζῆν καὶ φευκτόν (46) εἶναι ἡγοῦμαι, τῆς τῶν φιλιῶν συνουσίας κεχωρισμένον (47). Οὐ γάρ ἐστι, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἐφ' ᾧ τις ἂν εὐθυμήσειε, τῶν ἀληθῶς ἀγαπώντων διεξευγμένος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΕ'.

Redeuntibus ad veritatem aut suspectis Nicæna fides præscribenda, secundum sanam interpretationem. Nam Marcellus consubstantiali, et quidam a Sabellio orti his verbis ex alia essentia vel hypostasi abusi sunt, quumvis synodus non idem esse doceat essentiam et hypostasim. Fides Nicæna totidem verbis refertur; sed quia de Spiritu sancto obiter tantum ibi actum est, illud nunc necessario præscribendum, ut anathematizentur, qui Spiritum creaturam dicunt aut sentiunt, aut natura sanctum esse non confitentur. Glorificandus est cum Patre et Filio: et ab eorum communione recedendum, qui illum dicunt creaturam. Additur adversus calumniantes, nec genitum illum, nec ingentum dici. Anathematizantur qui eum administratorium dicunt aut Filio præponunt, et Filium Patri.

Ἀντίγραφον Πίστews ὑπαγερευθείσης παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου (48) βασιλεῖου, ἡ ὑπὲρ γραψεν Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας ἐπίσκοπος.

1. Τοὺς ἡ προληφθέντας ἐτέρᾳ πίστει ὁμολογῆσαι καὶ μεταστῆναι πρὸς τὴν τῶν ὀρθῶν συνάξειαν βουλομένους, ἡ καὶ νῦν πρῶτον ἐν τῇ κατηχῇ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἐπιθυμοῦντας γενέσθαι, δὲ δάσκεισθαι χρὴ τὴν ὑπὸ τῶν μακαρίων Πατέρων ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν ποτε συγκροτηθείσῃ συνόδῳ γραφείσαν Πίστιν. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο χρήσιμον ἂν εἴη καὶ πρὸς τοὺς ὑπονοουμένους ἐναντίως ἔχειν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ συσκιάζοντας ἐαυτῶν ἀποφυγαῖς ἐμπροσώπων τὸ τῆς κακοδοξίας φρόνημα. Καὶ γὰρ καὶ τούτοις αὐτάρκτης ἡ ἐγκυριμένη Πίστις. Ἡ γὰρ διορθώσαιντο ἐαυτῶν τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ νόσον· ἡ συγκαλύπτοντες αὐτὴν ἐν τῷ βᾶθει, αὐτοὶ μὲν τὸ κρίμα τῆς ἀπάτης βαστάσουσιν (49), ἡμῖν δὲ τὴν ἀπολογίαν κούρην ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως παρασκευάσουσιν, ὅτε ἀποκαλύψει ὁ Κύριος τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Λαμβάνειν τοίνυν αὐτοὺς ὁμολογοῦντας προσέχει, ὅτι πιστεύουσι κατὰ τὰ ῥήματα τὰ ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθέντα ἐν τῇ Νικαίᾳ καὶ κατὰ τὴν ὑγιᾶ ὑπὸ τῶν ῥημάτων τούτων ἐμφαινόμενῃ διανοίᾳ. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Πίστει ἐκλοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὸ ἐαυτῶν βούλημα τὸν νοῦν τῶν ἐν αὐτῇ ῥημάτων ἔλκοντες. Ὅπου γε καὶ Μάρκελλος ἐτόλμησεν ἀσεβῶν εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ψιλὸν αὐτὸν ἐξηγούμενος λόγον, ἐκαίθην προφασισαῖσθαι (50) τὰς ἀρχὰς εἰληφέναι, τοῦ ὁμοουσίου τὴν

congregi, visus essem mihi et illos in te conspiciere; propterea quod dilectionis modus in unoquoque vestrum tantus est, ut æque quisque superandi studium præ se ferat. Gratias de iis Deo sancto egi; precorque ut, si quod adhuc tempus ad vivendum supersit, fiat mihi per te vita jucunda: quemadmodum nunc quidem miseram rem esse vitam ac fugiendam existimo, a charissimorum consuetudine separatam. Non est enim, mea sententia, in quo quis bono animo esse possit, si ab iis, qui vere diligunt, disjungatur.

EPISTOLA CXXV.

Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dicta et, cui subscripsit Eustathius Sebastie episcopus.

1. Qui aut alia fidei confessione præoccupati sunt, et ad orthodoxorum unitatem transire volunt, aut etiam nunc primum ad institutionem doctrinæ veritatis cupiunt **215** accedere, si docendi sunt scriptam a beatis Patribus fidem in concilio olim Nicææ coacto. Hoc ipsum autem fuerit utile etiam adversus eos, quos suspicio est doctrinæ sanæ adversari, quique speciosis suis effugiis sensum opinionis præter contegunt. Nam his quoque sufficit hæc ipsa fides. Vel enim emendabunt suum ipsorum occultum morbum: aut eum in imo occultantes, ipsi quidem fraudis iudicium ferent, nobis vero facilem in die iudicii defensionem parabunt, cum revelabit Dominus abscondita tenebrarum et patefaciet consilia cordium¹¹. Sic itaque suscipiendi sunt, ut credere se confiteantur secundum verba a Patribus nostris edita Nicææ, et secundum sanam his verbis significatam sententiam. Sunt enim nonnulli, qui in hac etiam fide doctrinam veritatis depravent, et illius verborum sensum ad suum ipsorum arbitrium detorqueant. Siquidem ausus est et Marcellus, cum in Domini nostri Jesu Christi hypostasim esset impius, ipsumque nudum verbum esse statueret, inde ansam principiorum arripere, consubstantialis notionem male exponens. Et nonnulli ab impia Sabellii Libyensis hæresi, hypostasim et essentiam idem esse rati, ansam inde trahunt ad blasphemiam

¹¹ I Cor. iv, 5.

(46) Τὸ ζῆν καὶ φευκτόν. Satis acute 'n eandem sententiam Gregorius Naz. in epist. 73 in mandatis dat Amazonio, ut si quis quærat, ubi nunc Gregorius, et quid rerum agat, respondere non dubitet eum quiete et tranquille philosophari. Quod si rursus idem roget, quomodo disjunctionem ferat amicorum, non jam fidenter respondeat eum philosophari, sed animo esse admodum imbelli.

(47) Κεχωρισμένον. Ita mss. Editio secunda Paris. κεχωρισμένος.

(48) Ἀγιωτάτου. Ita Med. et Coisl. uterque, Vat. et Regius secundus. Duo alii ἀγίου. Editi μεγάλου. Deest ἐπίσκοπος in Harl. et duobus aliis.

(49) Βαστάσουσιν. Ita mss. septem, ac paulo post totidem παρασκευάσουσιν. Utraque vox in editis tempore præsentis expressa.

(50) Προφασισαῖσθαι. Coisl. secundus et Reg. secundus προφασίζεσθαι.

* Alias LXXVIII. Scripta anno 373.

sux defensionem, quod ita in fide scriptum sit: *Si vero quispiam dixerit ex alia essentia aut hypostasi Filium esse, eum anathemate ferit Catholica et Apostolica Ecclesia.* Non enim idem dixerunt illic essentiam et hypostasim. Etenim si una et eadem notio subjecta vocibus, quid opus erat utraque? Sed perspicuum est, aliis quidem (Filium) ex Patris essentia esse negantibus, aliis vero neque ex essentia esse, sed ex aliqua alia hypostasi dicentibus, illos ita demum utramque opinionem tanquam a sententia ecclesiastica alienam rejecisse. Nam ubi suam ipsorum declarabant sententiam, dixerunt ex essentia Patris Filium, non amplius adjicientes illud, *ex hypostasi.* Quare illud quidem ad eversionem positum est nequioris sententiæ; hoc vero declarationem habet salutaris dogmatis. Constatendum igitur est consubstantialem esse Patri Filium, quemadmodum scriptum est. Constatendum etiam, in propria hypostasi Patrem esse, in propria Filium, in propria Spiritum sanctum, quemadmodum et ipsi manifeste exposuerunt. Plene enim et clare ostenderunt, dicendo, *lumen de lumine*, aliud quidem esse lumen quod genuit, aliud vero quod genitum est, lumen tamen et lumen, ita ut una et eadem sit essentiae ratio. Apponamus autem jam et ipsam, quæ Nicææ conscripta est, fidem.

αὐτὸν εἶναι τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Ἐγκρίσθω δὲ ἡμεῖς.

2. *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium tam visibilium quam invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, genitum ex Patre Unigenitum, hoc est, ex essentia Patris. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non actum; consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, tum quæ in cælo, tum quæ in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, factus homo: passus est, et resurrexit tertia die, ascendit ad cælos, venturus ad judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, Erat aliquando, quando non erat, et antequam nasceretur non erat, et quod ex non existentibus, factus est, aut dicunt eum ex alia hypostasi aut essentia esse, aut mutabilem, aut alterabilem Dei Filium, eos anathemate percutit Catholica et Apostolica Ecclesia.*

(51) Λόγῳ. Sic Medicæus codex cum tribus aliis. Harl. λέγει. Editi λέξῃ.

(52) Ἐκεῖ. Ita septem mss. Editi ἐκεῖνοι.

(53) Οὕτως ἐκ τῆς οὐσίας. Totus hic locus perdifficilis; sed tamen eum explanare conabimur in Præfatione, ubi sententiam Basilii de hypostasi expendemus. Interim observabo in uno ex codicibus Regiis, quem citat Combefisius, legi ὅτι ἐξ οὐσίας, quæ scriptura plurimum arridet Combefisio.

(54) Σαφῶς. Non male Harl. et unus ex Regiis codicibus εὐσεβῶς. Nam primum adverbium statim iterum occurrit minus eleganter.

A διάνοιαν κακῶς ἐξηγούμενος. Καὶ τινες τῶν ἀπὸ τῆς δυσσεβείας τοῦ Λίβυος Σαβιλλίου, ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν ταυτὸν εἶναι ὑπολαμβάνοντες, ἐκεῖθεν ἐλκυσσάμενοι τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐκ τῶν βλασφημίας, ἐκ τοῦ ἐγγεγράφου τῇ Πίστει, ὅτι Ἐάν δέ τις λέγῃ (51) ἐξ ἐτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως τὸν Υἱὸν, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Οὐ γὰρ ταυτὸν εἶπον ἐκεῖ (52) οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. Εἰ γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐδήλουν ἐννοίαν αἱ φωναί, τίς χρεῖα τῶν ἐκατέρων; Ἀλλὰ δῆλον, ὅτι, ὡς τῶν μὲν ἀρνούμενων τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, τῶν δὲ λεγόντων, οὕτως ἐκ τῆς οὐσίας (53), ἀλλ' ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως, οὕτως ἀμφοτέρωθεν, ὡς ἀλλότρια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἀπηγόρευσαν. Ἐπεὶ ὅπου γε τὸ ἐκ τῶν ἐδήλουν φρόνημα, εἶπον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν· οὐκέτι προσθέντες καὶ τὸ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως. Ὡς ἐκεῖνο μὲν ἐπ' ἀθετήσεται καὶ τοῦ πονηροῦ φρονήματος· τοῦτο δὲ φανέρωσιν ἔχει τοῦ σωτηρίου δόγματος. Δεῖ τοίνυν ὁμολογεῖν ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καθὼς γέγραπται· ὁμολογεῖν δὲ ἐν ἰδίᾳ μὲν ὑποστάσει τὸν Πατέρα, ἐν ἰδίᾳ δὲ τὸν Υἱόν, καὶ ἐν ἰδίᾳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὰ καὶ αὐτοὶ σαφῶς (54) ἐκδεδώκασι. Αὐτάρκως γὰρ καὶ σαφῶς (55) ἐνεδείξαντο εἰπόντες, φῶς ἐκ φωτός, ὅτι ἕτερον μὲν τὸ γεννητὸν φῶς, ἕτερον δὲ τὸ γεννηθὲν, φῶς μέντοι καὶ φῶς· ὥστε εἶναι καὶ τὸν

2. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ἐρατῶν τε καὶ ἀσφατῶν ποιητὴν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον (56) Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν (57) τῇ γῇ. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα (58), καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τούτους δὲ λέγοντας· Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

(55) Καὶ σαφῶς. Ita mss. septem. Editi et Harl. secunda manu καὶ σαφῶς. Editio Parisiensis secunda in priore habet σαφῶς, in altero σαφῶς.

(56) Κύριον. Editi addunt τῶν, quod deest in septem mss.

(57) Καὶ τὰ ἐν. Addidimus illud τὰ ex sex mss.

(58) Κατελθόντα. Editiones Parisienses et secunda Basil. addunt ἐκ τῶν οὐρανῶν, quæ desunt in octo mss. et vetustis editionibus. Paulo post deest in sex mss. articulus ante οὐρανοὺς, quem tamen habebant editi.

3. Ἐπεὶ οὖν ἐνταῦθα τὰ μὲν ἄλλα ἀρχοῦντως καὶ ἀκριβῶς διώριστα, τὰ μὲν ἐπὶ διορθώσει τῶν βλαβέντων, τὰ δὲ εἰς προφυλακὴν τῶν προσδοκωμένων ὑποφυγεῖσθαι· ὁ δὲ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγος ἐν παραδρομῇ κεῖται, οὐδεμιᾶς ἐξεργασίας ἀξιώθεις, διὰ τὸ μηδέπω τότε τοῦτο κεκινήσθαι τὸ ζήτημα; ἀλλ' ἀνεπιβούλευτον ἐνυπάρχειν ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς τὴν περὶ αὐτοῦ διάνοιαν· κατὰ μικρὸν δὲ προϊόντα τὰ πονηρὰ τῆς ἀσεβείας σπέρματα, ἃ πρότερον μὲν ὑπὸ Ἀρείου τοῦ προστότου τῆς αἵρέσεως κατεβλήθη, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν τὰ ἐκείνου κακῶς διαδεξαμένων, ἐπὶ λύμῃ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξετράφη, καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς ἀσεβείας εἰς τὴν κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημίαν ἀπέσκηψεν (59)· ἀναγκαῖον πρὸς τοὺς μὴ φειδομένους ἑαυτῶν, μηδὲ πρὸςωμένους τὴν ἀφυκτον ἀπειλήν, ἣν τοῖς βλαστημοῦσιν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπανετίνατο (60), ἐκεῖνο προτείνειν, ὅτι χρὴ αὐτοὺς ἀναθεματίζειν τοῦς λέγοντας πνεῦμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τοὺς νοοῦντας οὕτω, καὶ τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸ φύσει ἅγιον εἶναι, ὡς ἔστι φύσει ἅγιος ὁ Πατήρ, καὶ φύσει ἅγιος ὁ Υἱός, ἀλλ' ἀποξενοῦντας αὐτὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως. Ἀπόδειξις δὲ τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος τὸ μὴ χωρίζειν αὐτὸ Πατρός καὶ Υἱοῦ (δεῖ γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι μὲν, ὡς παρελάβομεν· πιστεῦν δὲ, ὡς βαπτιζόμεθα· δοξάζειν δὲ, ὡς πιστεῦκαμεν, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα), ἀφίστασθαι δὲ τῆς κοινωνίας τῶν πνεύμα λεγόντων, ὡς φανερώς βλαστημούντων· ἐκείνου διωμολογημένου (ἀναγκαῖα γὰρ ἡ ἐπιστημείωσις διὰ τοὺς συκοφάντας), ὅτι οὔτε ἀγέννητον λέγομεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἵνα γὰρ οἶδαμεν ἀγέννητον καὶ μίαν τῶν ὄντων ἀρχὴν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὔτε γεννητόν· ἵνα γὰρ μονογενῆ ἐν τῇ παραδόσει τῆς Πίστews δεδιδῶμεθα· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι διδαχθέντες, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμολογοῦμεν ἀκτίστως. Ἀναθεματίζειν δὲ καὶ τοὺς λειτουργικὸν λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἰς τὴν τοῦ πνεύματος κατάγοντας τάξιν. Τὰ γὰρ λειτουργικὰ πνεύματα πνεύματα ἡμῶν ἡ Γραφὴ παρέδωκεν, εἰποῦσα, ὅτι Πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενα. Διὰ δὲ τοὺς πάντα φύροντας, καὶ μὴ φυλάσσοντας τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις διδασκαλίαν, ἀνγκαλὸν ἔστι καὶ τοῦτο προσδιαστῆσθαι· ὅτι φεύγειν δεῖ καὶ τοὺς τὴν ἀκολουθίαν ἣν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος ἐναμείδοντας, ὡς φανερώς μαχομένους τῇ εὐσεβείᾳ (61)· καὶ Υἱὸν μὲν προτάσσοντας τοῦ Πατρὸς, Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προτιθέντας. Ἀκίνητον γὰρ καὶ ἀπαραγχείρητον φυλάσσειν προσήκει τὴν ἀκολουθίαν, ἣν ἐξ αὐτῆς τοῦ Κυρίου τῆς φωνῆς παρελάβομεν, εἰπόντος· Πορευθέντες, μα-

3. Quoniam igitur hic cætera quidem plene et accurate definita sunt, partim ad emendanda quæ læsa fuerant, partim ad præcavenda quæ subortitura prævidebantur; doctrina autem de Spiritu sancto strictim posita, nec ullam disquisitionem visa requirere, eo quod nondum tunc esset hæc mota questio, sed sine insidiis insita esset credentium animis de illo sententia: paulatim autem crescentia impietatis semina, quæ prius quidem ab Ario hæresis auctore jacta, postea vero ab iis qui illius errores improbe exceperunt, ad Ecclesiarum perniciem enutrita sunt, ipsaque impietatis series in blasphemiam contra Spiritum erupit; propterea adversus eos, qui sibiipsis non parcant, neque inevitabiles minas a Domino nostro Spiritus sancti blasphematoribus intentatas prospiciunt, illud necessario proponendum est: oportere ut anathemate feriant eos qui Spiritum sanctum dicunt esse creaturam, et eos qui sic sentiunt, et eos qui non consentiunt eum natura sanctum esse, sicut natura sanctus est Pater, et natura sanctus est Filius, sed ipsum a divina ac beata natura abalienant. Rectæ autem sententiæ argumentum est, illum non separare a Patre et Filio (oportet enim nos baptizari quemadmodum accepimus, et credere quemadmodum baptizamur, glorificare vero ita, ut credimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum) atque etiam ab eorum qui Spiritum creaturam dicunt, ut aperta blasphemantium, communione recedere: hoc explorato et citra controversiam manente (nam necessaria est ob sycophantas observatio) nequo ingentum dici a nobis Spiritum sanctum; unum enim novimus ingentum, et unum rerum principium, Patrem Domini nostri Jesu Christi: neque genitum; unum enim esse unigenitum, in fidei traditione didicimus: Spiritum autem veritatis ex Patre procedere edocti, ex Deo esse confitemur citra creationem. Præterea anathemate feriendi, qui administratorium dicunt Spiritum sanctum, ut qui illum in creaturarum ordinem hac voce detrudant. Nam administratorios spiritus creaturas esse nobis tradidit Scriptura, ubi dicit: *Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi*¹¹⁻¹². Denique propter eos qui omnia permiscent, nec doctrinam in Evangeliiis relictam **217** custodiunt, necesse est hoc quoque declarare, eos etiam qui ordinem nobis a Domino traditum invertunt, et Filium ante Patrem, et Spiritum sanctum ante Filium collocant, fugiendos esse, ut qui aperte cum pietate pugnent. Immotus enim et inviolabilis custodiendus ordo, quem ex ipsa Domini voce traditum accepimus,

¹¹⁻¹² Hebr. 1, 14.

(59) Ἀπέσκηψεν. Coisl. uterque et unus ex Regiis ἐπέσκηψεν.

(60) Ἐπανετίνατο. Coisl. primus ἐπανετίνατο.

(61) Τῇ εὐσεβείᾳ. Ita novem mss. Editi τῇ ἀληθείᾳ.

dicentis: *Exentes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*¹⁶.

Subscriptio Eustathii episcopi.

Eustathius episcopus hæc a me tibi Basilio lecta agnovi; et ea quæ supra scripta sunt, comprobavi. Subscripsi autem una mecum præsentibus fratribus, Frontone nostro, et chorepiscopo Severo, et aliis quibusdam clericis.

EPISTOLA CXXVI.

Atarbium, qui adveniente Nicopolim Basilio aufugerat, commonet Basilius ut ad se veniat, rationem eorum redditurus, quæ contra Basilium in Ecclesia, et contra fidem dixisse eum viri graves asseverabant.

Atarbio.

Cum Nicopolim usque venissem, sperans me et tumultus excitatos sedaturum et quantum fieri posset, remedium his quæ præter ordinem ac legem ecclesiasticam acta fuerant, laturum; dolui vehementer, ubi probitatem tuam non offendi, sed te omni celeritate didici excessisse, idque e medio fere conventu, qui a vobis habebatur. Quapropter necessario ad scribendam epistolam veni, qua te ut ad nos accedas commoneo, ut ipse per te mœrorem nostrum lenias, quo ad mortem usque percussi sumus, postquam audivimus te media in ecclesia ausum ea esse, quæ hactenus auribus nostris inaudita erant. Atque hæc quidem etsi molesta ac gravia, adhuc tamen tolerabilia sunt, utpote in hominem gesta, qui vindictam eorum quæ passus est Deo committens, totus in eo est ut conciliet pacem, nec sua culpa noxii quidquam populo Dei eveniat. Sed quia nonnulli ex honorandis et fide omni dignis fratribus nuntiaverunt nobis quædam in fide a te novari, et contra sanam doctrinam pronuntiari; his magis commoti, atque magno æstu agitati, ne præter innumera vulnera ab his qui in Evangelii veritatem pecca-

¹⁶ Matth. xxviii, 19.

* Alias CCCCLXIV. Scripta anno 373.

(62) *Υπογραφή*. Harl. et unus ex Regiis καὶ ὑπεγράψεν Εὐστάθιος ὁ Σεβαστιάς ἐπίσκοπος, et subscripsit Eustathius Sebastiae episcopus.

(63) *Εὐστάθιος*. Editiones Parisienses cum secunda Basileensi addunt ἐγὼ ante hanc vocem, sed deest in nostris codicibus et in editionibus antiquioribus.

(64) *Χωρεπισκόπου*. Coisl. primus et Reg. secundus ἐπισκόπου.

(65) *Ἀταρβίω*. Codex Claromontanus, qui recentissimus est, Ἀταρβίω Νικοπόλεως, *Atarbio Nicopolitano*. At id prorsus repugnat, cum Nicopolis non alium tunc habuerit episcopum, quam Theodotum. Codex Coisl. antiquissimus et Med. ita hunc titulum exhibent: Ἀταρβίω Νεοκαισαρείας, *Atarbio Neocæsarsæ*. Hanc scripturam confirmant non improbabiliū rationum momenta, de quibus in *Vita S. Basilii*.

(66) *Παραμυθίαν*. Hac voce designatur temperamentum quoddam et accommodatio in rebus difficilioribus. Hinc Basilius eos, qui iuraverant se ordinationem non accepturos, et postea acceperant, negat ministerio perfungi debere, si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, ἐὰν μηδὲμία ἢ μηδὲμία παραμυθία, can. 1. Ibidem vocat παραμυθίαν pruden-

Α θετεύσας πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

Υπογραφή (62) Εὐσταθίου ἐπισκόπου.

Εὐστάθιος (63) ἐπίσκοπος σοὶ Βασίλειε ἀναγνούς ἐγκώρια, καὶ συνήνεσα τοῖς προγεγραμμένοις· Ὑπεγράψα δὲ συμπρόντων μοι τῶν ἀδελφῶν, τοῦ ἡμετέρου Φρόντωνος, καὶ τοῦ χωρεπισκόπου (64) Σεβήρου, καὶ ἄλλων τινῶν κληρικῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΚΓ'.

Ἀταρβίω (65).

Παραγενόμενοι μέχρι τῆς Νικοπόλεως ἐπ' ἐλπίδι τοῦ καὶ τὰς κινηθείσας ταραχὰς ἐπανορθώσασθαι, καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἐπαγαγεῖν παραμυθίαν (66) τοῖς ἀτάκτως καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν γενομένοις (67), σφόδρα ἐδυμψαμεν καὶ καταλαβόντες σου τὴν χρηστότητα, ἀλλὰ μαθόντες ἐξελθάνειν σε πρὸς πᾶσαν ἐπειξιν, καὶ ταῦτα μετούσης σχεδὸν τῆς συνέδου, τῆς παρ' ὑμῶν τελουμένης. Διὸ ἀναγκάως ἐπὶ τὸ γράμμα ἦλθομεν, δι' οὗ ὑπομινησόμεν ἀπαντῆσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα αὐτὸς διὰ σαυτοῦ παραμυθήσῃ ἡμῶν τὴν λύπην, ἣν μέχρι θανάτου λελυπήμεθα, ἀκούσαντες ἐπὶ μέσης τῆς ἐκκλησίας τετολμηθῆαι πράγματα οὕτω μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς ἀκοὴν ἡμετέραν ἐλθόντα. Καὶ ταῦτα μὲν, εἰ καὶ λύπηρά καὶ βαρεία, ἀλλ' ἐτι φορητὰ, διὸ τὸ εἰς ἄνθρωπον γεγενῆσθαι, ὅς, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πεινῶν ἐκδίκησιν τῷ θεῷ ἐπιτρέψας, ὅλος ἐστὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ μηδὲν παρὰ τὴν αὐτοῦ (68) αἰτίαν βλαβερὸν γίνεσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τινες τῶν τιμῶν καὶ πάσης πίστεως ἀξίων ἀδελφῶν ἀπήγγειλαν ἡμῖν, ὡς περὶ τὴν πίστιν καινοτομουμένων τινῶν, καὶ λαλουμένων παρὰ σοῦ ὑπεναντιῶς τῇ ὁγιανοῦσῃ διδασκαλίᾳ· ἐπὶ τούτοις (69) πλέον συγχινε-

tem illam accommodationem, qua usus est in interpretando iurejurando, quo Cyriacum presbyterum Severus episcopus obstrinxerat. Sperabat ergo Basilius Nicopolim proficiscens, se motus, quos Fausti præter canones ordinatio concitaverat, aliquo temperamento sedaturum. Atque inde colligi potest honorificum Fausto testimonium a Pœmenio tributum fuisse, quem Basilius supra in epist. 122 rogat, ut certiores se faciat utrum res sanari necne possit, numque laudabilis sit Fausti vita significet. Quomodo rem temperaverit Basilius, plane nescio. Sed tamen aliquid communi consensu decretum et constitutum fuisse, perspicui potest ex epistola sequenti, in qua Basilius plurimum se utilitatis ex Jovini episcopi advento, ac ipsum Antibium qui Faustum ordinaverat, jam sibi amicum factum esse testatur.

(67) *Γενομένοις*. Med. et Coisl. primus γεγεννημένοις.

(68) *Παρὰ τὴν αὐτοῦ*. Legitur ἐξ αὐτοῦ in Coisl. primo. Ibidem editi γενέσθαι. Harl. prima manu et plures alii γίνεσθαι. Mox codex Harl. τῶν τιμωτάτων.

(69) *Ἐπὶ τούτοις*. Coisl. primus ἐπὶ τούτῳ. Mox editi μὴ ποῦ τι. Sex niss. μὴ ποῦ τι.

θέντες, καὶ πολλὸν ἀγῶνι ἀγωνιάσαντες τοῦ μὴ ποῦ
 τε πρὸς τοὺς μυρλοὺς τραύμασιν, οἷς πίπτονθεν ἡ Ἐκ-
 κλησία παρὰ τῶν εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου
 ἐξαμαρτόντων (70), ἔτι καὶ ἄλλο ἀναφυῇ κακὸν, ἀνα-
 νεωθείσης τῆς παλαιᾶς τοῦ ἰχθροῦ τῆς Ἐκκλησίας Σα-
 βελίου αἰρέσεως (τούτοις γὰρ οἱ ἀδελφοὶ ἀπήγγειλαν
 (71) ἡμῖν συγγενῇ εἶναι τὰ αἰρημένα), τούτου ἐνεκεν
 ἐπεστέλαμεν, ἵνα μὴ ὀκνήσης μικρὸν διάστημα κινή-
 θεις καταλαβεῖν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις πληρο-
 φορίαν παρασχόμενος, ἡμῶν τε τὴν ἐδύνην κατα-
 πρᾶναι, καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας παραμυθῆσασθαι, τὰς νῦν ἀφορήτως καὶ βαρύνως ἐπὶ τοῖς
 πεπραγμένοις καὶ ἐπὶ τοῖς θρυλλουμένοις εἰρησθαι παρὰ τοῦ λυπουμένου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΖ'

*Narrat se Nicopoli gravibus molestiis laborantem, adventu Jovini recreatam fuisse; ac Eusebium rogat ut cum pro rebus
 sua et canonum causa fortiter gestis collaudet.*

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Ὁ φιλόφρων Θεὸς ὁ συμμέτρους ταῖς θλίψεσι
 τὰς παρακλήσεις συνάπτων, καὶ παρακαλῶν τοὺς
 ταπεινοὺς, ἵνα μὴ λάθωσιν ὑπὸ τῆς περισσοτέρας
 λύπης καταποθέντες, ἴσῃν ταῖς ἐπιγενομέναις ἡμῖν
 κατὰ τὴν Νικόπολιν παραχαῖς τὴν παραμυθίαν ἐπ-
 ἔγγαγε, τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ἰοβίνον ἐν καιρῷ
 ἐπιστήσας· ὃς ὅπως εὐκαίρως ἡμῖν ἐπεφάνη, αὐτὸς
 διηγησάσθω. Ἡμεῖς γὰρ, φειδόμενοι τοῦ μήκους
 τῆς ἐπιστολῆς, σιωπήσομεν· καὶ ἵνα μὴ δόξωμεν
 τοὺς ἐκ μεταβολῆς ἀγαπητοὺς ἡμῖν γενομένους (72)
 οἶονεῖ τῇ ὑπομνήσει τοῦ σφάλματος στυλιτεῦσθαι.
 Ἀλλὰ παράτχοι ὁ ἄριστος Θεὸς ἐπιστῆναι σε τοῖς
 ἡμετέροις τόποις, ὥστε περιπτύξασθαι μὲν τὴν σὴν
 σεμνοπρέπειαν, διηγήσασθαι δὲ τὰ καθ' ἕκαστον.
 Πέφυκε γὰρ πως τὰ κατὰ τὴν πείραν λυπήσαντα
 ψυχαγωγίαν τινὰ (73) ἔχειν ἐν διηγήμασι. Πλὴν
 ἄλλ' ὑπὲρ ὧν τελείως μὲν ὡς πρὸς τὴν εἰς ἡμᾶς
 ἀγάπην, προηγουμένως (74) δὲ καὶ στιβαρῶς ὡς
 πρὸς τὴν τῶν κανόνων ἀκριβείαν ὁ θεοφιλέστατος
 ἐπίσκοπος ἐκινήθη, ἐκρίνεσον αὐτόν· καὶ εὐχαρίστη-
 σον τῷ Κυρίῳ, ὅτι τὰ σὰ ὀρέμματα πανταχοῦ τὸν
 χαρακτῆρα τῆς σῆς σεμνότητος δείκνυσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΙΗ.

*Eusebio, qui gratiam inter Basilium et Eustathium sarcire voluerat, respondet Basilium se pro pace mori paratum esse,
 sed veram pacem quaterere, atque ut Eustathius clare et sine ambagibus respondeat, optare. Affirmat eum nihil ejus-
 modi faciuram, neque a mediis hominis consilio discessurum. Unde concludit se non debere cum eo communicare, ne
 denegatam Eusebio communionem Eusebii similibus reddere videatur. Quid agendum cum utriusque fidei Patrum non re-
 cipientibus exponit.*

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

1. Ἐγὼ τὴν περὶ τὸ εἰρηνεύεσθαι τὰς Ἐκκλησίας
 τοῦ Κυρίου (75) σπουδὴν ἔργῳ μὲν ἐνδείξασθαι ἀξίως

(70) Ἐξαμαρτόντων. Med. et Bigot. ἐξαμαρτα-
 νόντων.

(71) Ἀπήγγειλαν. It. Me. l. et Coisl. primus;
 quatuor alii ἀπήγγελλον. Editi ἀπήγγειλον. Mox
 Coisl. primus παραλαβεῖν ἡμᾶς.

(72) Γενομένους. Codices duo vetustissimi Me-
 dicæus et Coisl. primus habent γενομένους, qui
 amici nobis sunt, ex quo sequeretur, tum cum hæc
 scriberet Basilium, nondum ei omnino cum Anthimo
 molestiarum auctore convenisse, sed tantum de
 pace agi ceptum esse.

(73) Ψυχαγωγίαν τινὰ. Postrema vox addita ex
 Harl. et Clarom. Ibidem editi διηγήμασι πολλήν.

PATROL. GR. XXXII.

A verunt, Ecclesiæ inflicta, adhuc **218** etiam
 malum aliud nascatur, renovata ac redintegrata ve-
 teri hostis Ecclesiæ Sabellii hæresi (his enim fra-
 tres narraverunt nobis affinia esse dicta), eam ob
 causam scripsimus, ut ne graveris ad nos parvo
 iunere confecto accedere, ac pleno de his rebus
 satisfaciens, tum dolorem nostrum mitigare,
 tum Dei Ecclesias solari, quæ nunc intolerabili et
 gravi dolore et ob ea quæ gesta sunt, et ob ea quæ
 rumor est a te dicta esse, afficiuntur.

EPISTOLA CXXVII.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Deus benignissimus, qui paria molestiis solatia
 innectit et consolatur humiles, ne imprudentes
 nimia tristitia absorbeantur, æqualem iis, quæ
 nobis Nicopoli obtigerunt, perturbationibus conso-
 lationem adjunxit, religiosissimum episcopum Jo-
 vinum in tempore adducens: qui quidem quam
 opportune nobis advenerit, ipse exponat. Nos
 enim, ne epistola multum protrahatur, tacebimus;
 tum etiam ne videamur eos qui mutatis animis
 amici nobis facti sunt, culpæ commemoratione
 quodam modo notare. Sed largiatur Deus sanctus,
 ut in regiones nostras adventes, ut tuam gravita-
 tem amplectamur ac singula referamus. Solent
 enim quodam modo quæ in experiendo molestiam
 attulerunt, aliquam in narrando consolationem
 habere. Cæterum pro iis quæ cumulate quidem,
 quantum ad ipsius in nos animum attinet, præ-
 cipue autem ac fortiter, quantum ad accuratam
 canonum observationem, episcopus religiosissimus
 conatus est, lauda illum; ac Domino gratias age,
 quod alumni tui ubique virtutis tue effigiem re-
 præsentent.

EPISTOLA CXXVIII.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Ego meum ad pacandas Domini Ecclesias
 studium re quidem demonstrare nondum digne po-

Novem mss. ut in textu.

(74) Προηγουμένως. Coniectura non videtur apta
 satis vox ac sequenti coherens. Unde legendum con-
 jicit ὑπερωμένως, asperere, et fastuosum; sic enim ipse
 interpretatur. Vir doctus non intelligit apertissi-
 mam sententiam, Jovinus cum suo in Basilium
 amoris satisfecerit, præcipue tamen in canonum
 defensionem, ut chariorem ipso Basilio, incubuit.
 Cur in hoc scripto nodus quaeratur?

(75) Τοῦ Κυρίου. Quatuor mss. non vetustissimi
 τοῦ Θεοῦ.

* Alias CCLIII. Scripta anno 573.

** Alias CCLXV. Scripta anno 575.

tui; sed cordi meo tantam inesse huius rei cupiditatem dico, ut meam etiam libenter vitam profundam, ut odii flamma a maligno accensa extinguatur. Ac nisi pacis studio non abnegaverim venire Coloniā, non pacificetur **219** mihi vita. Verum equidem illam pacem, quæ nobis ab ipso Domino relicta est, exquiro: et quod volui nihil ad persuasionem dari, hominis est nihil aliud quam veram pacem desiderantis, quamvis aliter nonnulli veritatem pervertentes interpretentur. Utantur igitur illi suis linguis, ut volunt; nam profecto illos aliquando horum verborum poenitebit.

2. Cæterum sanctitatem tuam oro, ut eorum quæ initio proposita fuere meminerit, nec decipiatur alias pro aliis quæstionibus responsiones excipiens, neque vim et pondus addat eorum cavillationibus, qui sine dicendi facultate, ex solo animi sui proposito omnium nequissime veritatem depravant. Proposui enim simplicia et clara et facilia ad recordandum verba, utrum eos qui non recipiunt Nicænam fidem, arceamus a communione, et utrum cum iis qui creaturam dicere Spiritum sanctum audent, partem habere nolimus. Ille autem, cum ad verbum quæstionibus respondere debuisset, ea nobis quæ misisti consarcinavit, idque non mentis simplicitate, ut aliquis suspicetur, neque ob hanc causam, quod consequentia animadvertere non posset. Sed illud ei in mentem venit, si neget quæ proponimus, fore ut se ipse populis aperiat et nudet; sin autem nobis assentitur, discessurum se ab illo mediū hominis consilio, quo nihil hactenus antiquius habuit. Facum ergo nobis non faciat, neque cum aliis tuam etiam circumveniat prudentiam, sed breve nobis responsum mittat ad quæstionem, aut confitens communionem cum fidei hostibus, aut negans. Hæc ei si persuaseris, et miseris mihi rectas, et quales precor, responsiones; ego sum qui hactenus omnia peccavi: ego illam omnem culpam in me recipio, tunc a me humilitatis significationem reposee. Quandiu autem horum nihil fiet, ignosce, religiosissime Pater, si non possim cum simulatione ad Dei aram accedere. Nisi enim hoc metuerem, cur me ipse ab Euippii **D** communionem sejunxissem, viri adeo in litteris excellentis, adeo ætate provec̃ti, ac tot et tanta amicitie jura mecum habentis? Quod si hæc recte

οὕτω δεδονηται· ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μου τοσαύτην ἔχειν ἐπιθυμίαν φημί, ὥστε ἡδέως ἂν καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἑμαυτοῦ προέσθαι ὑπὲρ τοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐξαφθῆσαν· φλόγα τοῦ μίσους κατασβεσθῆναι. Καὶ εἰ μὴ τῆς ἐπιθυμίας ἕνεκεν τῆς κατὰ τὴν εἰρήνην ἡνεσχόμεν ἔγγισται τοῖς κατὰ Κολωνίαν τόποις, μὴ εἰρηνευθῇ μοι (76) ἡ ζωὴ. Εἰρήνην μέντοι τὴν ἀληθινὴν τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καταλειφθεῖσαν ἡμῖν ἐπιζητῶ· καὶ ὁ παρεχάλεσά (77) μοι εἰς πληροφορίαν ὑπάρξει, οὐκ ἄλλο τι ἐπιθυμοῦντός ἐστιν ἢ τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης, καὶ ἄλλως τινὲς διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν ἐξηγῶνται. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν χειρῆσθωσαν ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐφ' ἃ βούλονται· πάντως γὰρ αὐτοῖς ποτε τῶν ῥημάτων τούτων μεταμελήσει.

2. Τὴν δὲ σὴν ἐσιώπητα παρακαλῶ μεμνησθαι τῶν ἐξ ἀρχῆς προτάσεων, καὶ μὴ παράγεσθαι ἄλλας ἀποκρίσεις· ἀντ' ἄλλων ἐρωτημάτων διεχόμενον (78). μηδὲ ποιεῖν ἐνεργὰ τὰ σοφίσματα τῶν ἀντι τῆς περὶ τὸ λέγειν δυνάμεως· ἀπ' αὐτῆς μόντης τῆς γνώμης δεινότερα πάντα πάντων τὴν ἀλήθειαν κακουργούντων. Προέτεινα γὰρ ἀπλὰ καὶ σαφῆ καὶ εὐμνημόνευτα ῥήματα· εἰ τοὺς μὴ (79) διεχομένους· τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραιτούμεθα εἰς κοινωνίαν, καὶ εἰ μετὰ τῶν κτίσμα λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποταλμώντων τὸ μέρος ἔχειν οὐκ ἀνεχόμεθα. Ὁ δὲ, ἀντὶ τοῦ πρὸς ἑπὶ ταῖς ἐρωτήσεσιν ἀποκρίνασθαι, ἐκείνα ἡμῖν ἐβραβύλοθαι ἀπερ ἀπέστειλας (80)· καὶ τοῦτο οὐκ ὠφείλει γνώμης, ὡς ἂν τῷ δόξει (81), οὐδὲ τῷ μὴ δύνασθαι συνορᾶν τὸ ἀκόλουθον. Ἀλλ' ἐκεῖνο λογίζεται, ὅτι, ἀρνούμενος μὲν ἡμῶν τὴν πρότασιν, τοῖς λαοῖς ἑαυτὸν κατάδηλον ποιήσει· συντιθέμενος δὲ ἡμῖν, τῆς μεσότητος ἀποστήσεται, ἥς οὐδὲν αὐτῷ μέχρι τοῦ νῦν γέγονε προτιμότερον. Μὴ τοίνυν ἡμῶς κατασοφίζεσθω, μηδὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν σὴν παρακρουέσθω φρόνησιν· ἀλλὰ σύντομον ἡμῖν λόγον ἀποστείλατω πρὸς τὸ ἐρώτημα, ἢ ὁμολογῶν τὴν κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως, ἢ ἀρνούμενος. Ἐὰν ταῦτα συμπίσης αὐτὸν, καὶ πέμψῃς μοι ὀρθᾶς, καὶ οἷας εὐχομαι, τὰς ἀποκρίσεις· ἐγὼ εἰμι ὁ τὰ κατόπιν πάντα ἡμαρτηκώς· ἐγὼ δέχομαι πᾶσαν τὴν αἰτίαν ἐκείνην ἐπ' ἑμαυτόν· τότε με ἀπαίτει ταπεινοφροσύνης ἐπίδειξιν. Ἐως δ' ἂν μηδὲν γένηται τούτων, σόγγνωθι, θεοφιλέστατε Πάτερ, μὴ δυνάμεν μετὰ ὑποκρίσεως θυσιαστήριον Θεοῦ παριστάναι (82). Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐφοδούμεν, τίνας ἕνεκεν ἑμαυτὸν ἐχώριζον Εὐεππίου, τοιούτου μὲν τὰ περὶ λόγους, τοσαύτην δὲ χρόνῳ (83) προήκοντος, τοσαῦτα δὲ τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας ἕκτατα κακωθέντος; Εἰ δὲ

(76) *Μὴ εἰρηνευθῇ μοι.* Legitur μου in Coisl. primo.

(77) *Ὁ παρεχάλεσα.* Ita mss. sex. Editi ὑπερ ἐχάλεσα.

(78) *Διεχόμενον.* Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi διεχομένην. Ibidem ἐρωτημάτων deest in Regio primo. In uno autem codice, quem citat Combef., legitur ἄλλας ἐρωτήσεις ἀντ' ἄλλων ἐρωτημάτων, *alias pro aliis quæstiones.*

(79) *Εἰ τοὺς μὴ.* Sic ope codicum Coisl., Med., Harl. et Regii utriusque emendavimus, quod prave in editis legebatur εἰς τοὺς μὴ.

(80) *Ἀπερ ἀπέστειλας.* Quamvis hæc scriptura solo Coislino primo nitatur, nec statuere possim an in aliis occurrat, eam tamen non dubito præferendam esse vulgatæ ἐπέστειλας, *quæ scripsisti.*

(81) *Ὡς ἂν τῷ δόξει.* Ita Harl., Med., Clarom. et alii a Combefatio citati. Editi ὡς αὐτῷ δόξει.

(82) *Παριστάναι.* Ita Coisl. primus et Harl. cum duobus aliis. Editi παριστάνει. Regius secundus et Coisl. secundus παριστάνει.

(83) *Χρόνῳ.* Ita tres vetustissimi codices, melius quam editi χρόνον. Ibidem editi τῆς περὶ ἡμᾶς. Mss. sex ut in textu.

ἔχεινα καλῶς καὶ προστηκόντως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας Ἀ
ἐπράξαμεν, γελοῖον δὲ ποῦ τοῖς τὰ αὐτὰ ἔχουσιν
λέγουσι διὰ τῆς τῶν εὐφυῶν τούτων καὶ χαριέν-
των μεσότητος (84) συναπτόμενον φαίνεσθαι.

3. Οὐ μὴν οὐδὲ παντελῶς μοι δοκεῖ τῶν μὴ δεχο-
μένων τὴν πίστιν ἀλλοτριῶν ἑαυτοὺς, ἀλλὰ ποιήσα-
σθαι τινα τῶν ἀνδρῶν ἐπιμέλειαν (85) κατὰ τοὺς
παλαιούς θεσμούς τῆς ἀγάπης, καὶ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς
ἀπὸ μῆδς γνώμης, πᾶσαν παράκλησιν μετ' εὐσπλαγ-
χνίας προσάγοντας, καὶ τὴν τῶν Πατέρων πίστιν
προτεινομένους, προκαλεῖσθαι αὐτοὺς εἰς συνάφειαν·
καὶ μὲν πείσωμεν, κοινῶς αὐτοῖς ἐνωθῆναι· ἐὰν δὲ
ἀποτύχωμεν, ἀρκεῖσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις, τὸν δὲ ἐπαμ-
φοτερισμὸν τοῦτον ἐξορίσαι τοῦ ἔθνους, ἀναλαβόντας
τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀδόλον πολιτείαν, ἣ συνέζων οἱ
ἐξ ἀρχῆς προστελόντες τῷ λόγῳ. *Ἦν γάρ, φησί, τῶν* B
πιστευσάντων καρδία καὶ ψυχὴ μία. Ἐὰν μὲν
οὖν πεισθῶσί σοι, ταῦτα ἀριστα· εἰ δὲ μὴ, γνωρί-
σται τοὺς πολεμοποιούς, καὶ παύσασθε ἡμῖν τοῦ
λοιποῦ περὶ διαλλαγῶν ἐπιστέλλοντες.

EPISTOLA PKΘ'.

*Refert Basilius absurdum quoddam Apolinarii testimonium, cuius ut auctor ipse Basilius existimaretur, Sebasteni fue-
rant machinali. Nuntiat quæ de se apud aulam statuta fuerant, et postea rescissa vel dilata. Agit etiam de Sanctissime
ac de litteris ad Occidentales mittendis, quos rogandos putat ut communionem suam non sine defectu concedant.*

Μελετίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

1. Ἦδεν, ὅτι ξενίσαι τὴν ἀκοὴν τῆς τελειότητος
σου τὸ νῦν ἐπιφύεν ἔγκλημα τῷ πάντα εἰπεῖν εὐχόλῳ
Ἀπολιναρίῳ. Καὶ γὰρ οὐδὲ αὐτὸς τὸν πρὸ τούτου C
χρόνον ἡμῶν ἐπιστάμενος ἔχειν· ἀλλὰ νῦν οἱ Σεβα-
στινοὶ διερυνησάμενοί ποθεν αὐτὰ (86) εἰς τὸ μέσον
ῥιγχναν, καὶ περιφέρουσι σύνταγμα, ἐξ οὗ μάλιστα
καὶ ἡμᾶς καταδικάζουσιν, ὡς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας,
ἔχον ῥήσεις τοιαύτας· *Ὅστε πανταχῇ συνεζευ-
γμένως, μᾶλλον δὲ ἡνωμένως τῇ ἐτερότητι νοεῖν
ἀναγκαῖον τὴν πρώτην ταυτότητα· καὶ δευτέραν
καὶ τρίτην λέγοντας τὴν αὐτήν.* Ὅπερ γὰρ ἐστὶ
πρῶτως ὁ Πατήρ, τοῦτό ἐστι δευτέρως ὁ Υἱός,
καὶ τρίτως τὸ Πνεῦμα. Αὐθις δὲ, ὅπερ ἐστὶ πρῶ-
τως τὸ Πνεῦμα, τοῦτο δευτέρως τὸν Υἱόν, καθὼ
δὴ καὶ ὁ Κύριός ἐστι τὸ Πνεῦμα (87)· καὶ τρίτως
τὸν Πατέρα, καθὼ δὴ Πνεῦμα ὁ Θεός. Καὶ ὡς
βιαιότερον σημᾶναι (88) τὸ ἀφῆρτον, τὸν Πατέρα

¹⁷ Act. iv, 32.

(84) Διὰ τῆς... μεσότητος. Mirum videri possit,
cur Basilius communicare cum Arianis sibi videretur,
si cum Eustathio communicaret. Nam Eusta-
thius nondum cum Arianis communicabat, neque
hoc facinus aggressus est, nisi anno 375 exeunte.
Ipse Basilius, postquam communionem Eustathio
renuntiavit, non se ab omnibus Eustathii commu-
nicationibus disjunct, ut patet ex epistolis 245 et
250, ad Theophilum et Patrophilum. Cur ergo visus
sibi fuisset cum Arianis per Eustathium conjungi,
qui tamen cum Arianis non communicabat: cum
ipso autem Eustathio conjungi per eos sibi non vi-
debatur, qui cum Eustathio communicabant? Aliud
causæ esse non puto cur ita se gesserit Basilius,
nisi quod Eustathii communicatores nequaquam
illius sententiæ ascriptores et astipulatores essent:
Eustathius vero Arianorum errorem damnare, et

et, ut par erat, pro veritate gessimus, ridiculum
utique fuerit cum iis, qui eadem ac illo dicunt, per
hosce perpolitos ac lepidos homines, qui medii vi-
dentur, conjunctum videri.

3. Non tamen mihi omnino faciendum videtur,
ut nos ab his, qui fidem non recipiunt, aliene-
mus, sed ut aliquam illorum curam secundum
antiquas charitatis leges suscipiamus, 220 ipsis-
que scribamus unanimi consensu, omnem consola-
tionem cum misericordiæ visceribus adhibentes, ac
Patrum proposita fide ad communionem illos pro-
vocemus: ac si eos quidem ad assentiendum ad-
duxerimus, nos communiter cum illis conjunga-
mus: sin autem id non assequamur, nobis inter
nos contenti simus, et alternantem illum animum e
nostris moribus amoveamus, revocantes evangeli-
cam et doli expertem disciplinam, in qua vivebant
qui ab initio acredebant ad fidem. *Erat enim, in-
quit, credentium cor unum et anima una* ¹⁷. Itaque
tibi si auscultaverint, id optimum est: sin minus,
agnoscite belli auctores, ac deinceps de reconcilia-
tione ad nos litteras dare desinite.

EPISTOLA CXXIX'.

Μελετίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

1. Sciebam novum auribus præstantiæ tuæ vi-
sum iri, quod nunc infertur crimen proclivi ad
omnia dicenda Apolinario. Nam nec ipse ante hoc
tempus eum accusari noveram: sed nunc Seba-
steni alicunde illa perscrutati, in medium protule-
runt, ac scriptum, ex quo maxime nos etiam ut
eadem sentientes condemnant, talia habens verba
circumferunt: *Quare ubique conjuncte, magis vero
unite alietati intelligere necesse est primam identi-
tatem; secundam et tertiam eandem dicentes. Quod
enim primo est Pater, hoc est secundo Filius, et ter-
tio Spiritus sanctus. Rursus autem, quod primo est
Spiritus, hoc secundo Filius, quatenus etiam Do-
minus est Spiritus: et tertio Pater, quatenus videli-
cet Spiritus est Deus. Et ut violentius significetur res
non enarrabilis, Pater paterne Filius est, Filius
vero filialiter Pater. Atque similiter de Spiritu;*

■ catholicam fidem profiteri nollet. Quamobrem si
cum Eustathio communicasset, visus sibi fuisset
Arianam hæresim fovere, vel saltem tolerare: at
idem in incommodum non incurrebat, cum iis
communicans, qui se ab Eustathio nondum disjunc-
xerant.

(85) Ἐπιμέλειαν. Eadem pacis constituendæ ra-
tio proponitur a Gregorio Nazianzeno, orat. 12,
p. 205.

(86) Αὐτὰ. Sic mss. sex et antiquæ editiones.
Legitur in Frob. secunda et Paris. αὐτὰ.

(87) Καθὼ δὲ καὶ ὁ Κύριός ἐστι τὸ Πνεῦμα. Hæc
addidimus ex septem mss.

(88) Σημᾶναι. Ita Harl. cuius ope sustulimus
corruptissimam lectionem vulgatam σημαίνει.

¹⁷ Alias LIX. Scripta anno 375.

quatenus sane unus Deus Trinitas est. Hæc sunt quæ divulgantur, quæ quidem nunquam possum credere commenta esse circumferentium, quamvis ex eorum in nos calumnia nihil illos existimem non audere. Cum enim ad quosdam ex suis scriberent, postquam calumniam in nos effudere, hæc addiderunt, hæreticorum quidem verba esse asseverantes, scripti autem parentem tacentes, ut apud vulgus nos existimemur auctores esse. Sed tamen non eo usque, ut verba comminiscerentur, processisset eorum astus, ut mihi quidem ipse persuadeo. Unde, **221** ut et criminationem in nos invalescentem propulsaremus, et omnibus ostenderemus nihil nobis cum his qui hoc dicunt commune esse, coacti sumus viri illius, ut ad Sabellii impietatem accedentis, mentionem facere. Et hæc quidem hactenus.

2. Venit autem ex aula quidam nuntians, post primam imperatoris motionem, ad quam cum impulerunt qui calumnias nobis inferunt, latam esse alteram quamdam sententiam, ut ne dedermur accusatoribus, neque illorum traderemur voluntati: id quod initio fuerat decretum; sed interim fieret aliqua dilatio. Si igitur aut ista ita maneat, aut aliquid aliud humanius statuatur, pietati tuæ significabimus. Sin autem priora vincent, ne hoc quidem te latebit.

3. Cæterum frater Sanctissimus a multo sane tempore apud vos est, et quid requirat, præstantiæ tuæ innotuit. Itaque, si quid necessarium habere videatur epistola ad Occidentales, eam a te exaratam ad nos mittere digneris, ut ab unanimibus subscribi curemus, ac paratam habeamus subscriptionem in charta separata, quam possimus connectere cum charta quæ a fratre nostro compresbytero circumfertur. Ego enim cum in commentario nihil invenirem quod rem causamque contineret, non habui qua de re scriberem Occi-

A πατρικῶς ὕλῃν εἶναι, τὸν δὲ ὕλῃν υἱικῶς Πατέρα. Καὶ ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, καθὼς δὴ εἰς Θεὸς ἡ Τριάς. Ταῦτά ἐστι τὰ θρυλλούμενα, ἀ οὐδέποτε δύναμαι πιστεῦσαι πλάσματα εἶναι τῶν περιφερόντων (89), εἰ καὶ ἐκ τῆς καθ' ἡμῶν (90) συκοφαντίας οὐδὲν λογίζομαι αὐτοῖς ἀτόλμητον εἶναι. Γράφοντες γάρ, τισι τῶν καθ' ἑαυτοὺς, καὶ προσθέντες (91) τὴν καθ' ἡμῶν διαβολὴν, ἐπήγαγον ταῦτα, ῥήματα μὲν αἰρετικῶν ὀνομάσαντες (92), τὸν δὲ πατέρα τῆς συγγραφῆς ἀποκρυφάμενοι, ἵνα τοῖς πολλοῖς ἡμεῖς νομισθῶμεν εἶναι οἱ λογογράφοι. Πλὴν ἄλλ' οὐκ ἂν μέχρι τοῦ καὶ ῥήματα συνθεῖναι προσήλθεν αὐτῶν ἡ ἐπίνοια, ὡς γε ἑμαυτὸν πεῖθω. Ὅθεν, ὑπὲρ τοῦ καὶ τὴν καθ' ἡμῶν κρατοῦσαν βλασφημίαν ἀπώσασθαι, καὶ δεῖξαι πᾶσιν, ὡς οὐδὲν ἡμῖν ἐστι κοινὸν πρὸς τοὺς ἐκείνους λέγοντας, ἡναγκάσθημεν μνησθῆναι τοῦ ἀνδρός, ὡς προσεγγίζοντος τῇ ἀσεβείᾳ τοῦ Σαβελλίου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

2. Ἀπὸ δὲ τοῦ στρατοπέδου ἤκε τις ἀγγέλλων, ἐπὶ τῇ πρώτῃ κινήσει τοῦ κρατοῦντος, ἣν ἐκίνησαν αὐτὸν οἱ τὰς διαβολὰς ἡμῶν (93) καταχέοντες, γεγενῆσθαι τινα καὶ δευτέραν γκῶμην, ὥστε μὴ δοθῆναι ἡμῶς ἐκδότους τοῖς κατηγοροῖς, μήτε παραδοθῆναι ἡμῶς τῷ ἐκείνων θελήματι. ὅπερ ἦν ἐξ ἀρχῆς ὀρισθὲν· ἄλλὰ τινα γενέσθαι τέως ἀναβολήν. Ἐάν οὖν ἡ ταῦτα μένη, ἡ τούτων τι ὁδὸς φιλανθρωπότερον, σηματοῦμέν σου τῇ θεοσεβείᾳ. Ἐάν δὲ χρητὴ τα πρότερα, οὐδὲ τοῦτό σε λήσεται.

3. Ὁ μέντοι ἀδελφὸς Σαγκτίσσιμος πάντως ἐστὶ παρ' ὑμῖν πάλαι, καὶ ἀ ἐπιζητεῖ, δῆλα γέγονε τῇ τελειότητι σου. Εἰ οὖν φαίνεται ἀνιγκαλὸν τι ἔχειν ἡ πρὸς τοὺς δυστικούς ἐπιστολή, καταξίωσον τυπώσας αὐτὴν διαπέμψασθαι (94) ἡμῖν, ὥστε ποιῆται ὑπογραφῆναι παρὰ τῶν ὁμοψύχων, καὶ ἐτοίμην ἔχειν τὴν ὑπογραφὴν, ἐν χάρτῃ κεχωρισμένῃ (95) ἐντετυπωμένην, ὃν δυνάμεθα συνάψαι τῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν (96) τοῦ συμπρεσβυτέρου περιχομιζόμενῃ. Ἐγὼ μὲν γάρ, οὐδὲν εὐρών (97) συνεκτικὸν ἐν τῷ ὑπομνηστικῷ, οὐκ ἔσχον ὑπὲρ οὗ ἐπιτελεῖω τοῖς ἐν

(89) Περιφερόντων. Ita sex mss. Editi προφερόντων. Similiter Basilii in epist. 265 non audeat Eustathio tantum facinus attribueret: at si hæc verba sint Apolinarii, merum Sabellianismum esse pronuntiat. Citantur, ut Apolinarii, a Timotheo presbytero Constantinopolitano in libro *De receptione hæreticorum*, apud Cotelerium, tom. III *Monument. Græc.*, p. 395. Sed tamen in Apolinario licentia magis scribendi, quam Sabelliana impietas vituperanda. Id enim videntur indicare Orientales, dum in epist. Basilii 263 queruntur, quod Apolinarii de theologia, id est, de personis divinis, disputationes non petitis e Scriptura probationibus, sed humanis argumentis nitantur. Plurimum se amabant Apolinariæ de catholica Trinitatis fide, ac de hujus dogmatis defensione, ut videre est apud Gregor. Naz., orat. 51 Neque hanc laudem Apolinario denegat Epiphanius, hæres. 77, sed dolet quod eam impiis de Incarnatione erroribus pervertetis. Adeo autem non laborabat Sabellii morbo Apolinarius, ut interdum in Arianam hæresin ferri videretur, gradus in Trinitate fingens, et magnum, majorem et maximum inducens, ut ei exprobrant Gregorius Nazianz., orat. 51, et Theodoretus, lib. v *Hist.*, c. 3.

(90) Καθ' ἡμῶν. Tres vetustissimi codices et Reg. primus καθ' ἡμῶν. Sic etiam editio Hagan. et 1 Basil. Sed tamen nihil mutandum videtur.

(91) Προσθέντες. Coisl. secundus et Reg. secundus προσθέντες.

(92) Ὀνομάσαντες. Ita sex mss. Editi ὀνομάζοντες.

(93) Ἡμῶν. Ita veteres libri pro eo quod vitiose in editis legebatur ἡμῖν.

(94) Καταξίωσον... διαπέμψασθαι. Ita veteres libri quinque. Editi καταξίαν... διαπέμψαι. Editio Haganoensis habet καταξίωσαν. Paris. secunda καταξίωσον.

(95) Κεχωρισμένη. Addidimus hanc vocem ex sex mss.

(96) Τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν. Male in editione Paris. additur Διοδοθέου, quod in editione Hagan. et in prima Basileensi deest, et in omnibus mss., nec conciliari potest cum Basilii sententia, a quo Sanctissimus paulo ante nominatus est.

(97) Οὐδὲν εὐρών. Ita Coisl. primus et Med. cum duobus aliis. Harl. οὐδὲν εὐρον..., καὶ οὐκ ἔσχον. Editi οὐχ εὐρών.

τῇ δούσει. Τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα προεληπται· τὰ δὲ ἄ
περιττὰ γράφειν παντελῶς μάταιον. Περὶ δὲ τῶν
αὐτῶν ἐνοχλεῖν μὴ καὶ γελεῖον εἶη; Ἐκείνη δὲ μοι
ἔδοξεν ὡς περ ἀγύμναστος εἶναι ἡ ὑπόθεσις, καὶ χώ-
ραν παρέχειν γράμμασι (98), τὸ παρακαλέσαι αὐτοὺς,
μὴ ἀκρίτως δέχεσθαι τὰς κοινωνίας τῶν ἐκ τῆς ἀνα-
τολῆς ἀφικνουμένων· ἀλλ' ἅπαξ μίαν μερίδα ἐκλε-
ξαμένους, τοὺς λοιποὺς ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν κοι-
νωνικῶν προσλαμβάνεσθαι· καὶ μὴ παντὶ τῷ πιστῷ
γράφοντι ἐπὶ προφάσει δὴ τῆς ὀρθοδοξίας προστί-
θεσθαι. Οὕτω γὰρ εὐρεθήσονται τοῖς μαχομένοις κοι-
νωνοῦντες, εἰ τὰ μὲν ῥήματα πολλάκις τὰ αὐτὰ
προβέβληνται, μάχονται δὲ ἀλλήλοις, ὅσον οἱ πλεί-
στον διιστηκότις. Ἰν' οὖν μὴ ἐπὶ πλείον ἢ αἵρεσις
ἐξάπτεται (99) τῶν πρὸς ἀλλήλους διαστασιαζόντων
ἀντιπροβαλλομένων τὰ παρ' αὐτῶν γράμματα (1),
παρακληθῆναι αὐτοὺς ἔδει, κεκριμένας ποιῆσθαι καὶ
τὰς τῶν ἐντυγχανόντων αὐτοῖς κοινωνίας (2), καὶ
τὰς ἐγγράφως γινομένας κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἐκ-
κλησίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ'.

*Reprehensus a Theodoro Basilium quod nihil scripsisset de Eustathio, respondet se idcirco non scripsisse, quod res omni-
bus nota sit, non quod parvi facienda. Neque enim Eustathii discessio a communione Basilii, convicia in Basilium ad-
juvante Theophilo Cilice, fides Ariana Gelasio data in Cilicia, scripta in Basilium calumniis referta, reordinatio, novum
facinus de Eustathio nuntiutum, videri levia possint, ut quidam Basilio videri dictabant. Duas causas offert cur Eusta-
thio non responderit.*

Θεοδότῳ, ἐπισκόπῳ Νικοπόλεως.

1. Καλῶς καὶ προσηκόντως ἡμῶν καθήκω, τιμώ-
τατε ὡς ἀληθῶς καὶ ποθεινότητι ἀδελφεῖ, ὅτι ἐξ οὗ
ἀνεχωρήσαμεν τότε τῆς σῆς εὐλαβείας τὰς περὶ τῆς
πίστεως ἐκείνας προτάσεις τῷ Εὐσταθίῳ φέροντες,
οὐδὲν σοι οὔτε μικρὸν οὔτε μείζον τῶν κατ' αὐτὸν
ἐδηλώσαμεν. Ἐγὼ δὲ οὐχ ὡς εὐκαταφρονήτων (3)
τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων εἰς ἡμᾶς ὑπερείδον·
ἀλλ' ὡς εἰς πάντας λοιπὸν τοὺς ἀνθρώπους διαβοη-
θείης τῆς φήμης, καὶ οὐδενὸς τῆς παρ' ἡμῶν διδ-
εσχάλας εἰς τὸ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀνδρὸς διδαχθῆναι
προσδεομένου. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἐπενόησεν,
ὡς περ φοβούμενος μὴ ὀλίγους σχῆ τῆς ἐαυτοῦ γνώ-
μης μάρτυρας, εἰς πᾶσαν ἐσχατιὰν τὰς ἐπιστολάς

(98) *Γράμμασι*. Ita mss. quinque. Editi γράμματι.

(99) *Ἐξάπτεται*. Ita Harl. et Coisl. primus cum
tribus aliis. Editi ἐξαπατῆται.

(1) *Γράμματα*. Hæc Tillemontius interpretatur de
diversis Meletii et Paulini partibus, nec non de Mar-
cellianis et Apollinaristis. Sed iidem designari vi-
dentur hæretici, de quibus agit Basilium in epistola
præcedenti: idque accuratius in *Vita S. Basilii* ex-
penditur.

(2) *Κοινωνίας*. Duplicem communicandi ratio-
nem esse ex hoc loco et ex epist. 224 perspicimus,
alteram cum iis qui coram accedunt, alteram per
litteras. Prima aut ad sacram Eucharistiam, aut ad
preces admittendo fiebat. Iratus Theodotus, ut su-
pra vidimus in epist. 99, quod Basilium ab Eusta-
thii communione non discederet, contumeliam eo
perduxit, ut illum nec ad matutinas, nec ad vesper-
tinas preces assumeret. Ipse Basilium adversarios
provocat in epist. 224, ut aliquem a se ex clericis
Apollinarii ad communionem aut ad preces admis-
sum fuisse demonstrent. Quod spectat ad alterum
communione genus, non omnes litteræ signum
erant communionis, sed quæ, ut ait Basilium, se-

dentalibus. Necessaria enim præoccupata sunt:
superflua vero scribere prorsus vanum est. De
iisdem autem molestiam exhibere, nonne etiam ri-
diculum fuerit? Illa autem mihi visa est velut intā-
cta esse materia, locumque litteris dare, si ipsos
adhortemur, ne sine iudicio recipiant communio-
nes ex Oriente venientium, sed semel una parte
electa, reliquos communicatorum testimonio ad-
mittant, nec cuilibet fidei formulam scribenti, sub
doctrinæ orthodoxæ obtentu assentiantur. Ita enim
reperientur cum hominibus inter se pugnantibus
communicare: qui verba quidem sæpe eadem pro-
ferunt, sed pugnant inter se, quantum qui maxime
dissentiant. Itaque, ne magis hæresis accendatur,
dum qui inter se dissentiant, acceptas ab ipsis
litteras sibi mutuo obijciunt, rogandi sunt, ut
cum iudicio communionem peragant, et eas quæ
cum accedentibus ad ipsos, et eas quæ scripto so-
cundum Ecclesiæ normam sunt.

222 EPISTOLA CXXX'.

Theodoto, ἐπισκόπῳ Νικοπολίτῳ.

1. Recte atque convenienter nos tetigisti, frater
colendissime prorsus ac desideratissime, quod ex
quo a tua pietate tunc discessimus, ferentes Eusta-
thio illas de fide propositiones, nihil tibi neque
parvum neque magnum de illius rebus significave-
rimus. Ego autem non quod facile contemnenda
sint, quæ ab eo in me commissa sunt, neglexi:
sed quod fama apud omnes iam homines pervulgata
sit, nec quemquam a me doceri opus sit, ut homi-
nis propositum cognoscat. Huic enim rei et ipse
providit, quasi metueret ne paucos haberet suæ
sententiæ testes, epistolas contra me conscriptas in
remotissima quæque loca transmittens. Itaque se

cundam Ecclesiæ normam fiebant, sive litteræ ca-
nonicæ. Sic enim appellat Basilium in eadem epist.
224, ubi, communionis cum Apollinario initæ su-
spicionem repellens, negat se unquam litteras ca-
nonicas ad eum dedisse. Unde confirmari potest,
quod in *Vita S. Cypriani* novæ edit. probatum est,
epistolam Stephani papæ ad Cyprianum, non esse
certissimum communionis argumentum, et contra
quam videtur Tillemontio, post negatam legatis epi-
scopis communionem scribi potuisse. Una autem
ex notis, quibus ejusmodi epistolæ dignoscebantur,
ea videtur extitisse, ut is ad quem scribebatur,
episcopus salutareretur, si hac dignitate ornatus es-
set. Discimus enim ex epist. 240, Theophilum Ca-
stabalorum episcopum, cum nec aperte conjungi
cum Basilio vellet, nec aperte disjungi, scribere ad
eum noluisse, ne ut episcopum salutare cogere-
tur, Basilium postquam se ab Eustathii communione dis-
junxit, nunquam illum episcopum vocat.

(3) *Εὐκαταφρονήτων*. Ita Harl., Med. et tres
alii. Editi καταφρονήτων.

* Alias CACVI. Scripta anno 373.

ipse a nostra communione abscidit, neque in constitutum locum convenire nobiscum in animum inducens, neque discipulos suos adducens, ut promiserat: sed me dilacerans una cum Theophilo Cilice in frequentissimis conventibus, nuda et aperta criminatione, ut aliena ab ipsius doctrina populi animis dogmata inserentem. Hæc quidem satis magna erant, ut nostram omnem cum eo conjunctionem dirimerent. Postquam vero et in Ciliciam venit, atque Gelasium quemdam conveniens, eidem fidem exposuit, quam conscribere erat Ariosolius, et si quis germanus illius discipulus: tum demum magis etiam in disjunctione obfirmati sumus, illud animo considerantes, neque Æthiopem pellem suam unquam mutaturum, neque pantheram maculas suas¹⁸, neque hominem in perversis nutritum dogmatibus hæresis vitium deterere posse.

2. His audax facinus addidit, ut in nos scriberet vel potius componeret longos sermones omni convicio ac calumnia refertos: quibus nihil respondimus hactenus, propterea quod edocti sumus ab Apostolo non nosmetipsos ulcisci, sed locum iræ dare¹⁹; tum etiam quia cum consideremus dissimulationis profundum, qua sese nobis omni tempore insinuavit, multi quodam modo præ stupore effecti sumus. Verum etiam si nihil horum esset, id quod recens ausus est, cuius horrorem et hominis detestationem penitus non ingeneret? Qui videlicet ut audio (si modo verus rumor, nec commentum est ad calumniam excogitatum), etiam reordinare nonnullos ausus est, quod hactenus ab hæreticorum nomine factum videtur. Quomodo ergo hæc leniter ferre possimus, et sanabilia hominis peccata existimare? Itaque sermonibus falsis ne abducamini, neque hominum facile **223** omnia in malam partem accipientium suspicionibus fidem adhibeatis, quasi nos res huiusmodi in indifferentibus ponamus. Hoc enim tibi persuadeas, vir nobis desideratissime ac colendissime, nunquam me tantum doloris animo meo acceptum scire, quantum nunc, cum de ecclesiasticarum legum perturbatione audi. Sed solum precare, ut det nobis Dominus nihil ex iracundia agere, sed charitatem habere, quæ se indecore non gerit, nec inflator²⁰. Vide enim quemadmodum qui ea carent, supra mensuram humanam elati sint, et indecore se gerant, ea facinora audentes, quorum præteritum tempus non habet exempla.

¹⁸ Jer. xiii, 23. ¹⁹ Rom. xii, 19. ²⁰ I Cor. xiii, 4.

(4) Τῆς ἐαυτοῦ. Ita tres vetustissimi codices cum Regio secundo. Editi τῆς αὐτοῦ. Paulo post editi ἐνσπείραντος. Tres iidem codices cum Clarom. et Reg. secundo ἐνσπείραντας.

(5) Vide Addenda.

(6) Ἦν μόνον. Ita Harl., Med., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ἦν μόνον.

(7) Συγγράμματος. Vide supra notas ad epistolam

21, quæ ad Albanasium Ancyranum scripta est. (8) Ἀδιάρκεια. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀδιάρκρον. (9) Ὅρα γὰρ ὥπως. Ita mss. sex. Editi Ὅρα γὰρ πῶς. (10) Κατατολμῶντες πράξεις, etc. Hoc reordinationis facinus, quod rumor ad Basilium detulerat, non videtur certis iudiciis fuisse confirmatum.

2. Ἐπενεανεύσατο δὲ τοῦτοις καὶ γράφας καὶ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ συγγράφας (7) λόγους μακροὺς πάσης λοιδορίας καὶ συκοφαντίας γέμοντας· ὑπὲρ ὧν οὐδὲν ἀπεκρινάμεθα τέως, διὰ τὸ διαχθῆναι παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, μὴ ἐαυτοὺς ἐκδικεῖν, ἀλλὰ διδόναι τόπον τῇ ὀργῇ· καὶ ἅμα ἐννοήσαντες τὸ βάθος τῆς ὑποκρίσεως, μεθ' ἧς πάντα τὸν χρόνον ἡμῖν προσηνέχθη, ἀφασίζ τινὶ ὑπ' ἐκπλήξεως κατεσχέθημεν. Εἰ δὲ καὶ μετὲν ἦν ἐκείνων, τὸ ὑπόγυον τοῦτο, τὸ τολμηθὲν αὐτῷ, τίτι οὐκ ἂν φρίκην καὶ ἀποπροφθὴν παντελεῖ τοῦ ἀνδρὸς ἐνεποίησεν; ὅς γε, ὡς ἀκούω (εἴγε ἀληθὲς ὁ λόγος, καὶ μὴ πλάσμα ἐστὶν ἐπὶ διαβολῇ συντεθὲν), ὅτι καὶ ἀναχειροτονῆσαι τινὰς ἐτόλμησεν, ὃ μέχρι σήμερον οὐδεὶς τῶν αἱρετικῶν ποιήσας φαίνεται. Πῶς οὖν δυνατόν πρῶτος φέρειν ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα, καὶ ἰσχυρὰ εἶναι νομίζειν τοῦ ἀνδρὸς τὰ ἁμαρτήματα; Μὴ τοίνυν ψευδέσι λόγοις παράγεσθε, μηδὲ ὑπονοήσας ἀνδρῶν πάντα εὐκόλως πρὸς τὸ κακὸν ἐκλαμβάνοντων πίθεσθε, ὡς ἄρα ἡμεῖς ἀδιάρκεια (8) τιθέμεθα τὰ τοιαῦτα. Γίνωσκε γάρ, ποθεινότατε ἡμῖν καὶ τιμιώτατε, ὅτι οὐπω οἶδα τοσοῦτον πένθος ἄλλοτε τῇ ψυχῇ μου παραδεξιόμενος, ὅσον νῦν, ὅτι ἤκουσα τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν τὴν σύγχυσιν. Ἀλλὰ μόνον εὐχου, ἵνα δῶῃ ἡμῖν ὁ Κύριος μετὲν κατὰ θυμὸν ἐνεργεῖν, ἀλλ' ἔχειν τὴν ἀγάπην, ἥτις οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ φυσιοῦται. Ὅρα γὰρ ὥπως (9) οἱ μὴ ἔχοντες ταύτην ἐκέρθησαν μὲν ὑπὲρ τὰ μέτρα τὰ ἀνθρώπινα, ἐνασχρημονοῦσι δὲ τῷ βίῳ, κατατολμῶντες πράξεων (10), ὧν ὁ παρελθὼν χρόνος οὐκ ἔχει τὰ ὑποδείγματα.

21, quæ ad Albanasium Ancyranum scripta est.

(8) Ἀδιάρκεια. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀδιάρκρον.

(9) Ὅρα γὰρ ὥπως. Ita mss. sex. Editi Ὅρα γὰρ πῶς.

(10) Κατατολμῶντες πράξεις, etc. Hoc reordinationis facinus, quod rumor ad Basilium detulerat, non videtur certis iudiciis fuisse confirmatum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΑ'.

EPISTOLA CXXXI'.

Significat Basilium acceptum dolorem ex Eustathii calumniis. Hæc tribuit peccatis suis. Declarat se nec tres deos admittere, nec Apolinarii communionem amplecti, quamvis ad eum ante plures annos scripserit. Fusius diluet singulas criminationes, si opus erit.

Ολυμπίω (11).

A

Olympio.

1. Ὅντως ἡ τῶν ἀπροσδοκῆτων ἀκοή ἱκανή ἐστι ποιῆσαι ἀνθρώπου (12) τηχῆσαι ἀμφοτέρω τὰ ὦτα. Ὁ καὶ ἐμοὶ νῦν συνέβη. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα γε-
γυμνασμέναις μου λοιπὸν ταῖς ἀκοαῖς προσέπειαι (13) τὰ περιφερόμενα καθ' ἡμῶν ταῦτα συντάγματα, διὰ τὸ καὶ πρότερον αὐτὸν ἐμὲ διδέχθαι τὴν ἐπιστολὴν, πρέπουσαν μὲν ταῖς ἐμαῖς ἀμαρτίαις, οὐ μὲν προσ-
δοκῆθείσαν ποτὶ γραφῆσεσθαι παρὰ τῶν ἐπιστελλάν-
των· ἀλλ' ὅμως τὰ δεύτερα τοσαύτην ὑπερβολὴν ἐφάνη ἡμῖν ἔχειν ἐν ταῖς τῆς πικρίας, ὥστε ἐπι-
σκοπεῖσαι τοῖς προλαβοῦσι. Πῶς γὰρ οὐ μικροῦ τῶν φρενῶν ἔξω ἐγενόμην τῶν ἐμαυτοῦ, ἐντυχὼν τῇ πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἀδελφὸν Δαζίναν (14) ἐπιστολῇ, μυσίων μὲν ὑβριῶν καὶ κατηγοριῶν ἀφορήτων γε-
μούσῃ καθ' ἡμῶν καὶ ἐπαναστάσεων, ὡς ἐν τοῖς
χαλεπωτάτοις ἡμῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας βουλευμά-
σιν εὑρεθέντων; Εὐθύς δὲ καὶ ἀποδείξεις τοῦ ἀλη-
θοῦς εἶναι τὰς καθ' ἡμῶν βλαστημίας ἐπήχθησαν ἀπὸ συγγράμματος οὐκ οἶδα ὑπὸ τίνος γραφέντος. Μέρη μὲν γὰρ ἐπέγνω, ὁμολογῶ, παρὰ τοῦ (15) Λαοδικεύως Ἀπολινάρου γεγράφθαι, καὶ αὐτὰ οὐδὲ ἀναγνοῦς ἐξ ἔργου ποτὲ, ἀλλ' ἀκούσας ἐτέρων ἀπαγ-
γελλάντων. Ἄλλα δὲ τινα εὖρον ἐγγεγραμμένα, ἀ μῆτε ἀνέγνω ποτὲ, μῆτε ἐτέρου λέγοντος ἤκουσα· καὶ τούτων ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός. Πῶς οὖν οἱ τὸ ψεῦδος (16) ἀποστρεφόμενοι, οἱ τὴν ἀγάπην πλή-
ρωμα εἶναι τοῦ νόμου διδιδραγμένοι, οἱ τὰ ἀσθενή-
ματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν ἐπαγγελλόμενοι, ταύ-
τας ἡμῖν κατεδέξαντο τὰς συκοφαντίας ἐπενεγκεῖν.

B

C

Nulla enim illius mentio in aliis Basilii epistolis, quæ adversus Eustathium scriptæ sunt. Quod autem spectat ad alios hæreticos, non accuratissimum videtur, quod ait Basilius nulla apud eos exstare reordinationis exempla. Nam execrabiles Arianæ, ut est in libello precum Fausti et Marcellini, *Biblioth. Patr.* tom. V, p. 635, in partibus Orientis et maxime Ægypto non fuerunt hoc solo contenti, ut episcopi, damnata fide integra, in eorum impiam sententiam declinarent; sed hos ipsos qui primum fuerant per catholicos episcopos ordinati, ubi pro eorum desideriis subscripserunt, in laicorum numerum exigebant, et postea iterum eos iidem hæretici episcopos ordinabant, ut non solum fidem catholicam damnare viderentur, sed ordinationem factam per episcopos catholicos. In eodem libello, p. 658 et 659, plebs Oxyrynchi communionem episcopi sui execrata dicitur, quia non solum impie subscripserat, sed etiam se a Georgio laicum fieri, et denuo episcopum ordinari passus fuerat. Hæc confirmari possunt ex epistola Constantii ad Auxumitanos principes, in qua jubet Constantius ut Frumentius Auxumeos episcopus quam primum mittatur in Ægyptum ad honoratissimum episcopum Georgium et alios Ægypti episcopos, quibus ordinandi et ejusmodi res dijudicandi major inest potestas, oī τοῦ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν τὰ τοιαῦτα κύριοι μᾶλλον εἰσιν. Addit postea, καὶ καταστήσεται παρ' αὐτῶν, εἰ μᾶλλον τῷ ὄντι κατὰ τὸ δίκαιον ἐπίσκοπος εἶναι δοκεῖν, et ab eis constituetur, si verus episcopus juxtaque leges ordinatus haberi velit, Athanas., *Apol.*, p. 313. Videtur

1. Idoneus certe rerum inopinatarum auditus, ut tinnitum in utrisque hominis auribus efficiat. Quod et mihi nunc contigit. Etsi enim maxime jam exercitatis meis auribus acciderunt scripta illa, quæ in me circumferuntur, propterea quod et prius ego ipse epistolam accepi, meis quidem peccatis dignam, sed quam ab iis a quibus scripta est, nequaquam expectassem; tamen posteriora tantum mihi visa sunt in se habere acerbitalis, ut obscurarent priora. Quomodo enim non fere de meæ mentis statu dejectus sum, cum in epistolam ad religiosissimum fratrem Dazinan scriptam incidi, innumeris contumeliis, intoleratisque in me accusationibus et assultibus refertam, quasi in deterrimis contra Ecclesiam consiliis deprehensus essem? Sed et statim argumenta, ut vera esse conjecta in nos probra viderentur, apposita sunt ex scriptis nescio a quo compositis. Ac partem quidem agnovi, fateor, ab Apolinario Laodicensi scriptam esse; neque tamen hoc ipsum data opera unquam legi, sed ex aliis audiivi narrantibus. Alia vero nonnulla reperi ascripta, quæ nec unquam legi, nec alio referente audiivi; atque horum testis est in cælo fidelis. Quomodo igitur, qui mendacium aversantur, **224** qui charitatem complementum legis esse didicerunt, qui debiliū infirmitates portare se profitentur, adduci potuerint, ut his nos calumniis appeterent, et ex alienis scriptioni-

hoc Georgii scelus, quod sua sponte gravissimum erat, cum multis aliis sceleribus longe gravioribus adjunctum esset, minus insigne exstitisse, nec ad Basilii aures pervenisse.

(11) Ὁλυμπίω. Harl. et Regius primus τῷ αὐτῷ. In Harl. autem codice præcedunt epistolæ plures ad Olympium. At in Regio præcedit epistola 325, quæ scripta est ad Magninianum.

(12) Ἀνθρώπων. Reg. secundus, Bigot. et Coisl. secundus ἀνθρώπων.

(13) Προσέπεσε. Ita Harl. et Coisl. primus cum aliis nonnullis. Editi προσέπεισον.

(14) Δαζιναν. Med. et Clarom. Δαζίναν.

(15) Παρὰ τοῦ. Sic Reg. secundus et Coisl. secundus, Paris. et Harl. secunda manu. Editi παρὰ τοῦ. Ibidem editi Ἀπολινάρου. Aliter scribitur hoc nomen in optimis quibusque codicibus, quos secuti sumus.

D

(16) Τὸ ψεῦδος. Præclare describitur speciosa illa pellis, qua se turpis introrsum Eustathius tegerat. Præ se enim ferebat maximum amorem veritatis, et mendacium vel in minimis rebus, ut *horribile quiddam*, aversari videbatur, nedum in gravissimis velle mentiri. Hoc ei testimonium tribuit in epist. 99 Basilius, qui, his artibus deceptus, et ex tota Eustathii vita conjecturam faciens, perinque illi notam mendacii a Theodoto Nicopolitano iauri contendebat. Unde etiam Eustathium sic compellat Basilius in epist. 223: O vir amice veritatis, qui mendacium diaboli setum esse didicisti.

* Alias CCCLXXXII. Scripta anno 373.

bus condemnarent, multa mecum considerans, A causam invenire non possum, nisi quod, id quod initio dixi, hujus etiam rei molestiam, pœnarum, quæ mihi ob peccata debita sunt, partem esse judicavi.

2. Nam primum quidem animo dolui, quod veritates a filiis hominum diminute sint: deinde vero egomet mihi timui, ne etiam aliis peccatis odium hominum adjicerem, nihil esse fidei in ullo prorsus homine existimans; siquidem illi ipsi, quibus in maximis rebus confidebam, tales erga me, tales erga ipsam veritatem sese præbuerunt. Noveris igitur, frater, et quisquis veritatis amator, nec mea esse scripta, nec mihi probari, siquidem non ex mea sententia composita fuerunt. Quod si scripsi aliquando ante annos multos ad Apolinarium aut ad aliquem alium, accusari non debeo. Nam nec ipse accuso, si quis ex sodalitie aliquo in hæresim abscissus est (omnino autem homines novistis, tametsi nominatim non appello), quia unusquisque suo ipsius peccato morietur. Hæc quidem ad missum totum respondi, ut et ipse veritatem intelligas, et iis qui veritatem in injustitia delinere nolunt, manifestam facias. Quod si fusius singulas criminationes diluere oportuerit, et hoc, adjuvante Deo, præstabo. Nos, frater Olympi, neque deos tres dicimus, nec cum Apolinario communicamus.

A καὶ ἀπ' ἄλλοτρίων (17) συγγραμμάτων ἡμᾶς κατακρίναι (18), πολλὰ λογισάμενος κατ' ἐμαυτὸν, ἐπινοεῖν τὴν αἰτίαν οὐκ ἔχω, εἰ μὴ, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἶπον, μέρος ἔκριναι εἶναι τῶν ὀφειλομένων μοι διὰ τὰς ἁμαρτίας κολάσεων, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λύπην.

2. Πρῶτον μὲν γὰρ κατεπένθησα τῇ ψυχῇ, ὅτι ὀλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων· ἔπειτα δὲ καὶ ἐφοβήθην αὐτὸς περὶ ἐμαυτοῦ, μὴ ποτε πρὸς ταῖς (19) ἄλλαις ἁμαρτίαις καὶ τὴν μισανθρωπίαν πάθω, ὥδ' ἐν πιστὸν ἐν οὐδενὶ λογισάμενος εἶναι, εἴπερ οἱ εἰς τὰ μέγιστα παρ' ἐμοῦ πιστευθέντες τοιοῦτοι μὲν περὶ ἐμὲ, τοιοῦτοι δὲ περὶ αὐτὴν ἐφάνησαν τὴν ἀλήθειαν. Γίνωσκα τοίνυν, ἀδελφε, καὶ πᾶς ὅστις τῆς ἀληθείας φίλος, μήτε ἐμὰ εἶναι τὰ συντάγματα, οὔτε ἀρέσκεισθαι (20) αὐτοῖς, ἐπεὶ μὴ τῇ ἐμῇ γνώμῃ συγγεγράφαι. Εἰ δὲ ἐπέσειλά ποτε πρὸ πολλῶν ἐνιαυτῶν (21) Ἀπολινάριω ἢ ἄλλῳ τινὶ, ἐγκαλεῖσθαι οὐκ ἐφελῶ. Ὅτε γὰρ αὐτὸς (22) ἐγκαλῶ, εἰ τις ἐκ τῆς ἐταιρίας τινὸς εἰς αἵρεσιν ἀπεσχίσθη (οἴδατε δὲ πάντως τοὺς ἀνδράς, καὶ ἐν ὀνομασίῃ μὴ λέγω), διότι ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ ἁμαρτίᾳ ἀποθνήσκει. Ταῦτα νῦν μὲν ἀπεκρινάμην πρὸς τὸν ἀποσταλέντα τόμον (23)· ἵνα αὐτὸς τε εἰδείης τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῖς βουλομένοις μὴ κατέχειν ὡς ἐν ἀδικίᾳ (24) τὴν ἀλήθειαν φανεράν καταστήσης· ἔαν δὲ δέῃ καὶ πλατότερον ὑπὲρ ἑκάστου, τῶν ἐπενεχθέντων ἡμῖν ἀπολογήσασθαι, καὶ τοῦτο ποιήσωμεν, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος. Ἡμεῖς, ἀδελφε, Ὀλύμπιε, οὔτε τρεῖς θεοὺς (25) λέγομεν, οὔτε Ἀπολινάριω κοινωνοῦμεν.

EPISTOLA CXXXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΒ.

Cum varii de Abramio sermones essent, scribit ad eum Basilius statim ac acrius in audibus Saturnini comitis Antiochiæ versari.

Abramio, episcopo Batnorum.

Quo in loco pietas tua versetur ab autumnino prorsus ignoravi. Etenim incertos rumores repe-

* Alias CCCXV. Scripta anno 373.

(17) Ἀπ' ἄλλοτρίων. Coisl. primus ἐπ' ἄλλοτρίων.

(18) Κατακρίναι. Harl., Reg. primus et Clarom. κατακρίνειν, et paulo post κατανοεῖν. Hic autem apposita erat in editis interrogationis nota, quam tollere satius esse existimavi; neque tamen contendam, si quis apponendam judicet.

(19) Πρὸς ταῖς. Uterque Reg. et uterque Bigot. D cum Coisl. secundo μὴ ποτε προσθῶ ταῖς... μισανθρωπίαν οὐδέν.

(20) Ἀρέσκεισθαι. Ita octo mss. Editi ἀρκεῖσθαι. Ibidem tres vetustissimi codices ἐπεὶ μὴ τῇ ἐμῇ. Editi μηδὲ τῇ ἐμῇ, nec ex mea sententia composita fuisse.

(21) Ἐνιαυτῶν. Ita tres antiquissimi codices. Editi ἐτῶν.

(22) Ἀντὶς. Editi addunt ἐγώ, quod deest in sex nostris codicibus. Hic autem videtur Basilius Arium et Aetium designare, quorum primus Eustathii magister, alter discipulus fuerat, ut discimus ex epistolis 223 et 240.

(23) Τόμον. Editi post hanc vocem addunt ἀλλά, sed melius deest in tribus vetustissimis codicibus.

(24) Ὡς ἐν ἀδικίᾳ. Deest prima vocula in multis veteribus libris, non tamen in antiquissimis. Ibidem editi καταστήσας. Mss. ut in textu.

Ἀβραμίῳ, ἐπισκόπῳ Βατνῶν.

Πάντα τὸν ἀπὸ τοῦ μετοπώρου χρόνον ἔγνων καὶ περὶ τῆς εὐλαθείας σου, ὅπου διάγεις. Καὶ γὰρ

(25) Τρεῖς θεοὺς. Sæpe alias hunc trium deorum errorem Catholicis Ariani affinxerunt. Hunc Gregorius Nazianzenus, orat. 1, et 29, p. 16, et 489, refellit, ut a nonnullis propugnatum, quos nimis orthodoxos vocat. Sed tamen, cum nulla essent sæculo quarto hujus erroris vestigia, credere malim ita locutum esse Gregorium, non quod ipse hujus hæresis sectatores deprehendisset, sed quod ea de re, quæ rem causamque non continebat, cum Arianis litigare nollet. Sic Basilius inter ea, quæ Eustathio subscribenda proponit in epist. 125, non omittit fugiendos esse eos qui Filium Patri, et Filio Spiritum sanctum præponunt. At id Basilius videtur potius concessisse Eustathio, quam sua sponte necessarium duxisse. Neque enim probabile est hoc errore quemquam insaniisse: sed Eustathius et alii Pneumatomachi hanc notam inurere tentabant veritatis defensoribus, ac in primis Basilio qui calumniam a se propulsat in epist. 231. Simile exemplum suppeditant Apolinaristæ, qui ut catholico dogmati invidiam crearent, duos Filios ab adversariis suis admitti et Mariam hominiparam dici sungebant. Gregorius Nazianzenus hunc errorem recens exortum esse dicit in orat. 14, p. 221. Nyssenus vero ut commentitium et ab Apolinaristis impudenter fictum explodit in epist. ad Eustathium, tom. III, p. 660.

πεπλανημένας τὰς φήμας εὐρισκόν, τῶν μὲν ἀπαγγελλόντων ἐν Σαμοσάτοις διατρίβειν σου τὴν εὐλαβίαν, τῶν δὲ ἐν τῇ χώρᾳ ἄλλων δὲ περὶ τὰς Βάτνας αὐτὰς διαδεδαιουμένων ἱωρακίνας· διὸ οὐδὲ συνεχῶς ἐπέστειλα. Νῦν δὲ, μαθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγειν, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Σατορνίνου τοῦ κόμητος, ἔδωκα τὴν ἐπιστολὴν προθύμως τῷ ποθεινοτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ ἀδελφῷ Σαγκτισσίμῳ τῷ συμπρεσβυτέρῳ (26), δι' οὗ προσφθέγγομαί σου τὴν ἀγάπην, παρακαλῶν, ὅπουπερ ἂν ᾖς, μεμνησθαι μάλιστα μὲν τοῦ Θεοῦ, εἶτα καὶ ἡμῶν, οὓς ἀγαπᾷν ἐξ ἀρχῆς προέβου, καὶ ἔχειν ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις ἀριθμουμένους.

EPISTOLA PAΓ'.

Petrus salutat et hortatur, ut, quemadmodum ceterarum rerum, ita etiam Athanasii in se amoris successor sit, et fraternitatis ubique diffusae curam eodem studio, ac beatissimus ille vir, suscipiat.

Πέτρος, ἐπισκόπος Ἀλεξανδρείας.

Τῆς μὲν σωματικῆς φιλίας ὀφθαλμοὶ πρόξενον γίνονται, καὶ ἡ διὰ μακροῦ χρόνου ἐγγινομένη συνήθεια βεβαίως τὴν δὲ ἀληθινὴν ἀγάπην ἡ τοῦ Πνεύματος ὥρεα συνίστησι, συνάπτουσα μὲν τὰ μακρῶ διεστῶτα τόπων, γνωρίζουσα δὲ ἀλλήλοις τοὺς ἀγαπητοὺς, οὐ διὰ σωματικῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ διὰ τῶν τῆς ψυχῆς (27) ἰδιωμάτων. Ὁ δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἡ τοῦ Κυρίου χάρις ἐποίησε, παρασχομένη ἡμῶς ἰδεῖν σε τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς, καὶ περιπτύξασθαι σε τῇ ἀγάπῃ τῇ ἀληθινῇ, καὶ οἶονε συμφοῦναί σοι, καὶ πρὸς μίαν ἔλθειν ἑνωσιν ἐκ τῆς κατὰ τὴν πίστιν κοινωνίας. Πεισίσμεθα γάρ σε ἀνδρὲς τοσούτου θρέμμα ὑπάρχοντα, καὶ τὴν ἐκ παλαιῶ διατρίβην μετ' αὐτοῦ λαχόντα, τῷ αὐτῷ πορεύεσθαι πνεύματι, καὶ τοῖς αὐτοῖς στοιχεῖν τῆς εὐσεβείας δόμασι. Διὸ καὶ προσφθεγγόμεθα σου τὴν τιμιότητα, καὶ παρακαλοῦμεν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν περὶ ἡμῶς διάθεσιν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς διαδέξασθαι· ἐπιστέλλειν τε ἡμῖν συνήθως τὰ κατὰ σαυτὸν, καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς πανταχοῦ ἀδελφότητος τοῖς αὐτοῖς σπλάγχνοις καὶ τῇ αὐτῇ προθυμίᾳ (28), ἥ καὶ ὁ μακαριώτατος ἐκεῖνος περὶ πάντας ἐχρηστοῦς ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ.

EPISTOLA PAΔ'.

Gratias agit quod nuper scripserit. Hortatur ut saepius scribat. Negat se copiam habere librarii aut notarii.

Παιερτίῳ πρεσβυτέρῳ.

Ὅσον ἡδύφρανας ἡμῶς τοῖς γράμμασιν, εἰκάσεις· που πάντως αὐτοῖς οἷς ἐπέστειλας· οὕτω τὸ καθαρόν τῆς καρδίας, ἀφ' ἧς προήλθεν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἀκριβῶς ἐκ τῶν γραμμάτων κατεμηνύετο. Καὶ γὰρ ὁ λόγος (29) μὲν ὕδατος δείκνυσι τὴν οἰκίαν πηγὴν, λόγος δὲ φύσις τὴν προενεγκοῦσαν αὐτὸν καρδίαν χαρακτερίζει. Ὅστε ἀποπὸν τε καὶ πολὺ τοῦ εἰκότος παρηλλαγμένον παπονθέναι ὁμολογῶ. Σπουδάζων γὰρ αἱ γράμμασιν ἐντυγχάνειν τῆς τελειότητός σου, ἐπειδὴ ἔλαβον εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν, καὶ ἀν-

(26) Συμπρεσβυτέρῳ. Editi addunt ἡμῶν, quod deest in omnibus codicibus missis.

(27) Τῆς ψυχῆς. Sic Coisl. primus et Med. Editi τῆς ἀρετῆς, virtutis proprietatibus.

(28) Προθυμία. Ita iidem duo vetustissimi codices, multo melius quam alii et editi προμηθεία, quae tamen scriptura legitur ad marginem co-

riebam, aliis te Samosatis commorari nuntiantibus, aliis rure, aliis vero te circa Batnas ipsas visum a se esse affirmantibus: quapropter haud crebro scripsi. Nunc autem simul ut didici te Antiochiæ versari in ædibus colendissimi 225 Saturnini comitis, dedi epistolam libenter desideratissimo ac religiosissimo fratri Sanctissimo compresbytero: per quem saluto dilectionem tuam, obsecrans ut ubicunque fueris, in primis quidem memineris Dei, deinde et nostri, quos ab initio diligere statuisti, et inter maxime necessarios numerare.

EPISTOLA CXXXIII'.

Petro, episcopo Alexandriae.

Corporalis quidem amicitiae conciliatores sunt oculi, eamque diuturna consuetudo confirmat. Sed veram charitatem donum Spiritus constituit, coniungens longo distantia locorum intervallo, ac amicis praestans ut sese invicem cognoscant, non corporeis notis, sed animae proprietatibus. Quod ipsum et in nobis Domini gratia perfecit, largiens ut te videremus animi oculis, teque amplecteremur vera dilectione, ac veluti cohæreremus tibi, et in unam veniremus unionem ex fidei communione. Nobis enim est persuasum te, viri talis alumnum, et longa illius consuetudine usum, eadem incedere spiritu, eademque pietatis dogmata sequi. Quapropter et tuam saluto praestantiam, obtestorque ut cum cæteris rebus etiam magni illius viri in nos amorem excipias, mihi quoque saepe de tuis rebus scribas, et curam suscipias fraternitatis ubique diffusae, visceribus iisdem ac studio eodem, quo et beatissimus ille vir in omnes, qui Deum in veritate diligunt, usus est.

ἐκεῖνος περὶ πάντας ἐχρηστοῦς ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ.

EPISTOLA CXXXIV'.

Paeonio presbytero.

Quantopere me litteris oblectaveris, profecto ex illis quae scripsisti conjecturam facis: adeo puritas cordis, ex quo verba illa profluxere, accurate ex litteris perspiciebatur. Nam aquarum rivulus fontem suum indicat; sermonis autem natura pectus, unde emanavit, depingit ac designat. Quare absurdum quiddam et a verisimili longe alienum mihi fateor evenisse. Cum enim tuas semper litteras legere percuperem, ubi epistolam in manus sumpsis, ac legi, iis quae scripta erant non sum dicis Coisluniani.

(29) Ὁ λόγος. Ante hanc vocem editi habent καί, sed abest ab antiquissimis codicibus et pluribus aliis.

* Alias CCCXX. Scripta anno 373.

** Alias CCCXLI. Scripta anno 375.

delectatus magis, quam dolui, jacturam considerans, quanta nobis per silentii tempus eveniret. Sed quia scribere coepisti, hoc facere ne intermit-
tas; nam magis delectabis, quam qui multas pecu-
nias avaris mittunt. Scriptor autem nullus **226**
mihi aderat, neque ex iis qui eleganter scribunt,
neque ex iis qui velociter. Nam quos exercueram,
horum alii ad pristinum vitæ genus redire; alii
vero diuturnis morbis afflicti labores ferre non
possunt.

EPISTOLA CXXXV.

Basilius ingenue exponit quid de duobus libris a Diodoro compositis sentiat, et de dialogis scribendis multa peracute observat. Sperat Diodorum plura scripturum: ipse vero tantum se a scribendo, quantum a valetudine et otio remouisse esse dicit. Primum librum remisit; alterum retinet, volens describere, nec copiam habens tachygraphi.

Diodoro, Antiochiæ presbytero.

I. Legi missos a tua præstantia libros. Et secundo quidem valde oblectatus sum, non solum propter brevitatem, ut par erat hominem jam ad omnia segniter et debiliter sese habentem, verum etiam quod simul et frequens est sententiis, ac perspicue tum adversariorum objecta, tum etiam objectis responsa continet: et simplex nec elaboratum dicendi genus congruere mihi visum est Christiani proposito, non tam ad ostentationem, quam ad communem utilitatem scribentis. Prior vero, vim quidem eandem in rebus habens, sed dictione uberiore et variis figuris ac dialogorum gratiis exornatus, multo mihi visus est et tempore ad legendum et mentis labore ad colligendas sententias ac memoria tenendas indigere. Adversario-
rum enim intertextæ vituperationes, laudesque nostrorum, etsi quædam ex dialogo suavitates operi videntur asserre; quia tamen detinent et morantur, continuationem sententiæ divellunt, atque contentiosæ orationis firmitatem relaxant. Illud enim omnino solertiæ tuæ notum est, eos etiam ex philosophis exteris qui dialogos scripsere, Aristotelem quidem et Theophrastum statim res ipsas attigisse, quod conscii sibi essent deesse sibi lepores Platonicos. Plato autem ea est dicendi facultate, ut simul et sententias impugnet, et personas comico more describat, Thrasy Machi quidem temeritatem ac impudentiam vituperans, Hippia vero levitatem mentis atque ignaviam, arrogantiam quoque et fastum Protagoræ. Ubi vero indefinitas personas in dialogos introducit; utitur quidem personis disserentibus ad rerum perspicuitatem, sed nihil aliud ex personis admiscet argumentis: id quod in *Legibus* præstitit.

προδιαλεγόμενοις (37), οὐδὲν δὲ ἕτερον ἐκ τῶν προσώπων ἐπισκυνκλεῖ ταῖς ὑποθέσεσιν· ὅπερ ἐποίησεν ἐν τοῖς *Νόμοις*.

* Alias CLXVII. Scripta anno 373.

(30) *Μὴ διαλίπης*. Multi codices non vetustissimi *μὴ διαλίποις*.

(31) *Διοδώρῳ*. Coisl. primus et Med. Θεοδώρῳ.

(32) *Εἶναι*. Hanc vocem addidimus ex Med.,

Harl., Coisl. primo et utroque Regio.

(33) *Συγγράμματος*. Ita tres vetustissimi codices. Editi γράμματος.

ἐγνων αὐτὴν, οὐχ ἤσθην μᾶλλον τοῖς ἐπισταλμένοις, ἢ ἡνιάσθην, τὴν ζημίαν, ὅποση γέγονεν ἡμῖν κατὰ τὸν τῆς σιωπῆς χρόνον, διαλογιζόμενος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἤρξω γράφειν, μὴ διαλίπης (30) τοῦτο ποιῶν. Εὐφρανεῖς γὰρ πλεον ἢ οἱ τὰ πολλὰ χρήματα τοῖς φιλοπλούτοις διαπεμπόμενοι. Τῶν δὲ γραφῶν οὐδεὶς μοι παρῆν, οὔτε τῶν καλλιγραφούντων οὔτε τῶν ταχυγράφων. Οὗς γὰρ ἔτυχον ἐξασκήσας, οἱ μὲν ἀνέδραμον ἐπὶ τὴν πρώτην τοῦ βίου συνήθειαν, οἱ δὲ ἀπειρήχασιν πρὸς τοὺς πόνους, χρονίαις ἀρρώστιάς κεκαχωμένοι.

EPISTOLAE PAE.

B Διοδώρῳ, πρεσβυτέρῳ Ἀντιοχείας (31).

I. Ἐνέτυχον τοῖς ἀποσταλείς βιβλίους παρὰ τῆς τιμιότητός σου. Καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ ὑπερήσθην, οὐ διὰ τὴν βραχύτητα μόνον, ὡς εἶχες ἦν τὸν ἀρχῶς πρὸς πάντα καὶ ἀσθενῶς λοιπὸν διακείμενον, ἀλλ' ὅτι πυκνὸν τε ἅμα ἐπὶ ταῖς ἐννοαῖς, καὶ εὐκρινῶς ἐν αὐτῷ ἔχουσιν αἱ τε ἀντιθέσεις τῶν ὑπεναντίων, καὶ αἱ πρὸς αὐτάς ἀπαντήσεις· καὶ τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν τε καὶ ἀκατάσχετον πρέπον ἔδοξέ μοι εἶναι (32) προθέσει Χριστιανοῦ, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ κοινὴν ὠφελειαν συγγράφοντος (33). Τὸ δὲ πρότερον, τὴν μὲν δύναμιν ἔχον τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς πράγμασι, λέξει δὲ πολυτελεστέραν καὶ σχήμασι ποικίλοις καὶ διαλογικαῖς χάρισι κεκομψευμένον, πολλοῦ μοι ἐφάνη καὶ χρόνου πρὸς τὸ ἐπιθεῖν (34), καὶ πόνου διανοίας πρὸς τὸ καὶ συλλεῖν τὰς ἐννοίας, καὶ παρακατασχεῖν αὐτάς τῇ μνήμῃ δεόμενον. Αἱ γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβαλλόμεναι διαβολαὶ τῶν ὑπεναντίων, καὶ συστάσεις τῶν ἡμετέρων, εἰ καὶ γλυκύτητάς τινας ἐπιστάγειν δοκοῦσι διαλεκτικῶς (35) τῷ συγγράμματι· ἀλλ' οὖν τῷ σχολῇ καὶ διατριβῇ ἐμπαιεῖν, διασπῶσι μὲν τὸ συνεχές τῆς ἐννοίας, καὶ τοῦ ἐναγωνίου λόγου τὸν τόνον ὑποκαυνοῦσιν. Ἐκείνο γὰρ πάντως συνείδω (36) σου ἡ ἀρχίνοια, ὅτι καὶ τῶν ἐξωθεν φιλοσόφων οἱ τοὺς διαλόγους συγγράφαντες, Ἀριστοτέλης μὲν καὶ Θεόφραστος, εὐθὺς αὐτῶν ἤφαντο τῶν πραγμάτων, διὰ τὸ συναιδέσθαι ἑαυτοῖς τῶν Πλατωνικῶν χαρίτων τὴν ἔνδειαν. Πλάτων δὲ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ λόγου ὁμοῦ μὲν τοῖς δόγμασι μάχεται, ὁμοῦ δὲ καὶ παραχωμωδεῖ τὰ πρόσωπα, Θρασύμαχον μὲν τὸ θρασὺ καὶ ἱταμὸν διαβάλλον, Ἰππίου δὲ τὸ κοῦφον τῆς διανοίας καὶ χαῦνον, καὶ Πρωταγόρου τὸ ἀλαζονικὸν καὶ ὑπέρογκον. Ὅπου δὲ ἀόριστα πρόσωπα ἐπιστάγει τοῖς διαλόγοις, τῆς μὲν εὐκρινείας ἐνεκεν τῶν πραγμάτων κέχρηται τοῖς

(34) *Ἐπιθεῖν*. Sic mss. sex pro eo quod erat in editis ἐξελθεῖν, vel ut in editione 2 Paris. ἐπεξελεῖν.

(35) *Γλυκύτητας... διαλεκτικῶς*. Med. et Harl. prima manu γλυκυτάτας... διαλέξεις.

(36) *Συνείδω*. Harl. σύννοω, sed secunda manu.

(37) *Προδιαλεγόμενοις*. Tres codices non vetustissimi προδιαλεγόμενοις.

2. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς τοὺς οὐ κατὰ φιλοτιμίαν ἔρχομένους ἐπὶ τὸ γράφειν, ἀλλ' ὑποθήκας καταλιμπάνειν ὠφελίμων λόγων τῇ ἀδελφότητι προσελόμενους, ἐάν μὲν τι πᾶσι προκεκηρυγμένον ἐπὶ αὐθαδεῖ τρόπῳ πρόσωπον ὑποβαλλώμεθα (38), τινὰ καὶ ἀπὸ προσώπου ποιότητος παραπλέκειν τῷ λόγῳ, εἴπερ ὅλως ἐπιβάλλει ἡμῖν διαβάλλειν ἀνθρώπους. τῶν πραγμάτων ἀφεμένους (39). Ἐάν δὲ ἀόριστον ἢ τὸ διαλεγόμενον, αἱ πρὸς τὰ πρόσωπα διαστάσεις (40) τὴν μὲν συνάφειαν διακόπτουσι, πρὸς οὐδὲν δὲ πέρας χρησίμον ἀπαντῶσι (41). Ταῦτα εἰπον ἵνα δειχθῇ, ὅτι οὐκ εἰς κόλακος χεῖρας ἀπέστειλᾷς σου τοὺς πόνους, ἀλλὰ ἀδελφῷ τῷ γνησιωτάτῳ ἐκοινωνήσας τῶν καμάτων. Εἶπον δὲ οὐ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ πρὸς φυλακὴν τῶν μελλόντων. Πάντως γὰρ ὁ τοσαύτη περὶ τὸ γράφειν ἔξει καὶ σπουδῇ, κεκηρυγμένος οὐκ ἀποκνήσει γράφων· ἐπειδὴ οὐδὲ οἱ (42) τὰς ὑποθέσεις παρέχοντες ἀπολήγουσιν. Ἡμῖν δὲ ἀρκέσει μὲν ἀναγνώσκειν τὰ ὑμέτερα· τοῦ δὲ δύνασθαι γράφειν τι (43), τοσοῦτον ἀποδόμεν, ὅσον μικροῦ δέω λέγειν, καὶ τοῦ ὑγιαίνειν, ἢ καὶ τοῦ μετρίαν σχολὴν ἄγειν ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Ἀπέστειλα δὲ νῦν διὰ τοῦ ἀναγνώστου τὸ μεῖζον καὶ πρότερον, ἐπελθὼν αὐτὸ ὡς ἐμοὶ δυνατόν. Τὸ δὲ δεύτερον (44) παρακατέσχον, βουλόμενος αὐτὸ μεταγράψαι, καὶ μὴ εὐπορῶν τέως τινὸς τῶν εἰς τάχος γραφότων. Μέχρι γὰρ τοσαύτης ἤλθε πενίας τὰ ἐπίφθονα Καππαδοκῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΓ'.

Morbum suum describit Basilius, queritur res ecclesiasticas dilapsas esse et proditas. Jamdudum Eusebium invisisset, nisi eum detinuisset per duos menses Eustathii diaconi morbus, ac deinde alii, qui cum Basilio erunt, aegrotassent, ac posset ipse Basilius.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσαίων.

1. Ἐν οἷς ἡμᾶς ὄντας κατέλαβεν ὁ χρηστὸς Ἰσαάκης (45), αὐτὸς σοὶ ἄμεινον διηγήσεται, εἰ καὶ μὴ ἀρχοῦσιν ἔχει τὴν γλῶσσαν, ὥστε τραγικῶς ἐξαγγεῖλαι τὸ ὑπερβαῖνον τῶν παθῶν τοσοῦτον ἢν τῆς ἀρρώστιας τὸ μέγεθος. Καὶ τὸ εἶδος δὲ παντὶ γινώριμον, τῷ ἐμῷ καὶ κατὰ βραχὺ ἐπισταμένῳ. Εἰ γὰρ ἐν τῇ δοκοῦσῃ εὐεξίᾳ τῶν ἀπεγνωσμένων πρὸς τὸ ζῆν ἀσθενέστερον διεκάλμην, γινώσκειν ἔξεστι τίς ἂν ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἀρρώστιας. Καίτοιγε ἐρχῆν (ὅδε γὰρ τῷ πυρετῷ συγγνώμην ἐρεσιλοῦντι), ἐπειδὴ μοι κατὰ φύσιν ἦν τὸ νοσεῖν, ἐν τῇ μεταβολῇ ταύτῃ (46) τῆς ἔξω ὕψους μοι νῦν τὸ κράτιστον περιεῖναι.

(38) Ὑποβαλλώμεθα. Post hanc vocem editi addunt χρή, quæ vox cum perincommode posita sit, quia δὲ paulo ante precessit, nec in Harl. codice reperiatur, nisi secunda manu, merito visa est delenda. Ibidem Vat. et Coisl. secundus et duo Regii codices: χρή τινὰ καὶ ἀπὸ προσώπου πεποιημένα.

(39) Ἀφεμένους. Ita tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi immutatione prorsus inutili ἀφεμένους.

(40) Διαστάσεις. Ita Med., Coisl. uterque, Harl. prima manu et Reg. secundus. Editi διατάσεις.

(41) Ἀπαντῶσι. Post hoc verbum editi addunt τοῦ λόγου. Sed hæc desunt in sex mss. et in prima editione Basileensi.

2. Oportet itaque et nos, qui non gloriæ studio ad scribendum ducimur, sed documenta relinquere utilium sermonum fraternitati instituimus, si quam omnibus jam decantatam ex morum pervicacia personam subjiciamus, nonnulla etiam ex personæ indole orationi attexere; si tamen nobis omnino decorum est homines vituperare, rebus omissis. Sed si indefinitæ 227 sint personæ disserentes, illi adversus personas excursus intercidunt continuationem, nec ad ullum finem utilem pertingunt. Hæc eo dixi, ut exploratum sit, te non misisse labores tuos in adulatoris manus, sed cum fratre maxime ingenuo communicasse. Dixi autem non ad eorum quæ scripta sunt correctionem, sed ad eorum quæ scribentur, cautionem. Nam profecto qui tanta in scribendo facultate et diligentia utitur, non deterrebitur a scribendo; quandoquidem et qui suppeditant argumenta, minime cessant. Nobis autem satis erit vestra legere: tantum enim abest ut scribere possimus, quantum feruere dixerim, ut valeamus, aut vel modicum otium habeamus a negotiis. Remisi autem nunc per lectorem majus ac primum volumen, a me, quantum mihi licuit, perlectam. Alterum vero retinui volens describere, nec copiam hactenus habens cujusquam, qui velociter scribat. Ad tantam enim penuriam invidendæ Cappadocum res devenere.

EPISTOLA CXXXVI.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Quo in statu deprehenderit nos vir probus Isaac, ipse tibi melius enarrabit, licet lingua illius par non sit, ut tragice exponat quæ majorem in modum patiebar: tanta erat morbi magnitudo. Sed tamen quid verisimile sit, quisquis me vel paululum novit, perspicere potest. Nam, si dum videbar valere, iis, quorum desperatur salus, infirmior eram, qualis in morbo fuerim cognoscere licet. Quamquam oportebat (da enim veniam febri ineptienti), cum mihi morbus secundum naturam esset, in hac habitus mutatione nunc me in præclarissima valetudine constitui. Sed quia Domini

(42) Οὐδὲ οἱ. Editi καὶ οἱ... οὐκ ἀπολήγουσιν. Sed sequi maluimus tres optimos et vetustissimos libros.

(43) Γράψαι τι. Voculam addidimus ex Med., Harl., Coisl. utroque et Reg. secundo.

(44) Δεύτερον. Editiones Parisienses addunt καὶ μικρότερον, sed hæc in nullo codice ms. reperiuntur, neque etiam occurrunt in editionibus Basileensibus.

(45) Ἰσαάκης. Ita Coisl. primus, Harl., Med. et Reg. primus et Bigot. alter. Editi Ἰσαάκιος. Quatuor alii mss. Ἰωσαάκης.

(46) Ταύτην. Quatuor mss. non vetustissimi ταύτης. Mox editi περιεῖναι. Tres vetustissimi codices cum pluribus aliis περιεῖναι.

* Alias CCLVII. Scripta anno 373.

flagellum est, quod accessionibus pro merito nostro dolores intendit, in morbum ex morbo incidi, adeo ut quod inde consequitur, vel puero manifestum sit, nostrum illud integumentum necessario solutum iri; nisi forte Dei benignitas tempus nobis pro sua patientia ad poenitentiam concedens, efficiat etiam nunc, ut sæpe antea, solutionem quamdam et exitum ex malis inextricabilibus. Atque hæc quidem, ut ei gratum et nobis utile, ita se habebunt.

2. Res autem ecclesiasticæ quomodo dilapsæ et proditæ sint, dum nos propriæ securitatis causa quæ ad proximum attinent negligimus, ac ne hoc quidem intelligere possumus, rebus communibus male cadentibus, privatas etiam simul perire, quid attinet vel dicere? Præsertim **228** ad te, qui cuncta longe ante prævidens et in antecessum testatus es et declarasti, et prior ipse exsurrexisti, et alios excitasti, litteras scribens, coram accedens, quid non agens, quam vocem non emittens! Quorum quidem meminimus, ut quæque res evenit, sed inde nihil jam adjuvamus. Nunc autem, nisi mihi mea peccata obstitissent (ac primum quidem religiosissimus ac dilectissimus frater noster Eustathius condiaconus in morbum gravem delapsus, totos me duos menses distinxit, dum diem ex die valetudinem illius exspecto: deinde qui mecum sunt omnes ægrotarunt, quorum reliquias narrabit frater Isaaces; postremo tandem ego ipse hoc sum morbo correptus), jamdudum apud tuam præstantiam forem, non rebus communibus quidpiam afferens emolumentum, sed mihi metipsi lucrum non parvum ex tuo congressu concilians. Etenim statueram extra ecclesiastica esse tela, eo quod imparati simus adversus ea quæ struntur ab adversariis. Servet te omnibus hominibus magna Dei manus, generosum fidei custodem, ac vigilantem Ecclesiarum defensorem, dignosque nos efficiat, qui tuo congressu ac colloquio ante obitum ad animarum nostrarum utilitatem potiamur.

(47) *Τούτο*. Ita mss. quatuor. Editi τούτου. Desunt hoc loco multæ voces in Med., Harl. et Coisl. primo, in quibus legitur ολχίζεται, ac statim, cæteris omissis, ἐν τῇ μακροθυμίᾳ.

(48) *Δεινῶν*. Coisl. primus κακῶν.

(49) *Κακοπραγία*. Reg. secundus et Coisl. secundus εὐπραγία.

(50) *Τὸ μὲν πρῶτον*. Ita mss. Editio 1 Paris. τὸ μὴ πρῶτον.

(51) *Σκευωρούμενα*. Harl., Paris. et Clarom. σκαυρούμενα. Hujus loci, qui subobscurus est, ea videtur esse sententia. Non dicit Basilius sibi in votis esse iter Samosatense, ut extra tela inimicorum sit. Quomodo enim tutior fuisset in externa regione? Metuendum potius erat ne in gregem eo absente lupi irruerent; quod periculum episcopis

Ἄλλ' ἐπειδὴ μάστιξ τοῦ Κυρίου ἐστὶ προσθήκαις ταῖς κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν τὸ ἀλγεινὸν ἐπιτελνούσα, ἀσθένειαν ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ προσεκτησάμενη, ὥστε τὸ ἀπὸ τούτου καὶ παιδί φανερόν εἶναι, ἐτι πᾶσα ἀνάγκη ολχίσσασθαι ἡμῖν τὸ ἐλυττον τοῦτο (47). Πλὴν εἰ μή που ἄρα ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, ἡμῖν ἐν τῇ μακροθυμίᾳ αὐτοῦ χρόνους εἰς μετάνοιαν χαρίζομένη, ποιήσειε καὶ νῦν, ὥς καὶ πολλάκις πρότερον, λύσιν τινὰ καὶ πόρον ἐκ τῶν ἀμνηστῶν δεινῶν (48). Ταῦτα μὲν οὖν ἔξει, ὥς αὐτῷ φίλον καὶ ἡμῖν συμφέρον.

2. Τὰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ὅπως ολχεται καὶ προπίπτει, ἡμῶν τῆς οικίας ἀσφαλείας ἔνεκεν τὰ τῶν πλησίον περιορίωντων, καὶ οὐδὲ τοῦτο συνορᾶν δυναμένων, ἐτι τῇ τοῦ κοινοῦ κακοπραγίᾳ (49) καὶ τὸ καθ' ἑκάστον συναπόλλυται, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἄλλως τε καὶ πρὸς ἄνδρα, ὃς, πόρρωθεν ἑκαστα προειδώς, καὶ προδιμαρτύρῳ καὶ προεκήρυξας, καὶ αὐτὸς τε προεξανέστης, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπήγειρας, ἐπιστέλλων, αὐτὸς παραγινόμενος, τί οὐ ποιῶν, τίνα φωνὴν οὐκ ἀφίεις! Ὡν μεμνημέθα μὲν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἐκδαινόντων, ὠφελούμεθα δὲ ἀπ' αὐτῶν οὐκέτι. Καὶ νῦν εἰ μή αἱ ἀμαρτίαι ἀντίτητάν μοι καὶ τὸ μὲν πρῶτον (50) ὁ εὐλαδέστατος καὶ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς ἡμῶν Εὐστάθιος ὁ συνδιάκονος, εἰς νόσον χαλεπὴν καταπεσὼν, εἰς ἔλους με δύο παρέτεινε μῆνας, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ περιμένοντα. Ἐπειτα δὲ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἡσθάνθησαν, ὥν τὰ μὲν καταλείμματα ἐξαριθμήσεται ὁ ἀδελφὸς Ἰσαάκης. τὸ δὲ τελευταῖον αὐτὸς ἐγὼ τῇ νόσῳ κατεσχέθην ταύτῃ. Ἐπεὶ πάλαι ἂν ἡμῖν παρὰ τὴν σὴν τιμιότητα, οὐκ ὀφείλος τι τοῖς κοινοῖς παρεχόμενος, ἀλλ' ἐμαυτῷ μέγα κέρδος ἐκ τῆς συντυχίας σου κτῶμενος. Καὶ γὰρ ἐγνώκειν ἔξω τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενέσθαι βελῶν διὰ τὸ ἀφύλακτον ἡμῶν πρὸς τὰ σκευωρούμενα (51) παρὰ τῶν ἐναντίων. Σώζει σε τῷ βίῳ παντὶ ἡ μεγάλη τοῦ Θεοῦ χεὶρ, τὸν γενναῖον φύλακα τῆς πίστεως, καὶ νήφοντα τῶν Ἐκκλησιῶν προστάτην. καὶ καταξιώσειν ἡμᾶς πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς συντυχίας σου ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

ditu absentibus imminere ait pluribus locis. Rationem ergo reddit, cur colloquium et conspectum Eusebii non ad communem utilitatem, sed ad propriam profuturum speraret. Cum enim ei mutuas operas episcopi ad communem utilitatem non traderent, imparem se videbat evertendis adversariorum consiliis, satisque magnum sibi facturus videbatur, si sibi ipse consulens extra eorum tela esset, seque eorum subduceret furori, id quod etiam testatur supra in epistola ad Urbicium monachum. Sic animo affectus Samosatam cogitabat non communis, sed propriæ utilitatis causa. Nihil prorsus vidit in hoc loco Combefisius, qui sic interpretandum docet: *Putarem esse me extra ecclesiasticorum tela, etc.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΖ'.

EPISTOLA CXXXVII.

Basilus cum jam totum mensem aquis calidis curaretur, hac utitur excusatione, cur, Antipatro gubernacula capessente, adesse non possit. Rogat ut iudicium de quodam Palladiæ propinquæ suæ negotio in adventum suum differatur.

Ἀντιπάτρω.

A

Antipatro.

Νῦν μοι δοκῶ μάλιστα ἐπαισθάνεσθαι τῆς ζημίας, ἣν ὑπομένω διὰ τὸ ἀρρώσκειν· ὅποτε, ἀνδρὸς τοιοῦτου τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐφέποντος, αὐτὸς ἀπεῖναι διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος ἀναγκάζομαι. Μῆνα γὰρ ὅλον ἤδη προσκαθέζομαι (52) τῇ ἐκ τῶν αὐτοφύως θερμῶν (53) ὑδάτων θεραπείᾳ, ὥς δὴ τι ὀφελὸς ἐντεῦθεν ἔξω. Ἐοικα δὲ διακενῆς πονεῖν ἐπὶ τῆς ἐρημίας, ἣ καὶ γέλωτος τοῖς πολλοῖς ἀξίος εἶναι φαίνεσθαι, μὴδὲ τῆς παροιμίας ἀκούων τῆς οὐδὲν ἀπὸ θερμῶν ὄφελος εἶναι τοῖς τεθνηκόσι λεγούσης. Διόπερ καὶ οὕτως ἔχων βούλομαι πάντα παρὲς καταλαβεῖν σου τὴν σεμνοπρέπειαν· ὥστε τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαύειν, καὶ τὰ κατὰ τὸν οἶκον τὸν ἑμαυτοῦ πράγματα διὰ τῆς σῆς ὀρθότητος εὐπρεπῶς διαθεσθαι. Ἐμὸς γάρ ἐστιν ὅσιος ὁ τῆς σεμνοτάτης μητρὸς ἡμῶν Παλλαδίας οἶκος· ἣν οὐ μόνον ἡ τοῦ γένους οἰκτιότης ἡμῖν συνάπτει, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ τρόπου δεξιὸν ἀντὶ μητρὸς ἡμῖν εἶναι πεποίηκεν. Ἐπεὶ οὖν κελίηται τις ταραχὴ περὶ τὸν οἶκον αὐτῆς, ἀξιοῦμέν σου τὴν μεγαλόνοισαν μικρὸν ὑπερθέσθαι τὴν ἐξέτασιν, καὶ ἀναμεῖναι ἡμῶν τὴν παρουσίαν, οὐχ ὥστε διαφθαρεῖναι τὸ δίκαιον (μυριάκις γὰρ ἂν ἀποθανεῖν ἐλοιμην, ἢ τοιαύτην αἰτῆσαι χάριν παρὰ δικαστοῦ φίλου τοῖς νόμοις καὶ τῷ δικαίῳ), ἀλλ' ὥστε ἂν οὐκ εὐπρεπὲς ἔμοι γράφειν, ταῦτα ἀπὸ στόματος ἐπαγγέλλοντός μου μαθεῖν. Οὕτω γὰρ οὔτε αὐτὸς τῆς ἀληθείας διαμαρτήσῃ, οὔτε ἡμεῖς παισόμεθα τι τῶν ἀδουλήτων. Δέομαι οὖν, τοῦ προσώπου ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντος καὶ κατεχομένου παρὰ τῆς τάξεως, ἀντιπαχθῇ ταύτην χάριν καὶ ἀνεπίφθονον ἡμῖν καταθέσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΗ'.

EPISTOLA CXXXVIII.

Mortuum eum, cuius tum quinquagesimus erat dies, excusat, cur in Syriam proficisci non possit, quareis huius rei cupidissimus sit, ut consiliis Eusebii ad multa, quæ scribere non licet, utatur. Interim nuntiatur ei quid Evagrius Roma rediens proposuerit. Narrat Sebastenos detecto ulcere Eustathii ad se confugere, seque ab Icontensibus advocari, ut episcopum illis dei, mortuo Faustino. His de rebus consilium exquirat Eusebii.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Συμοσάτων.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Τίνι με οἶσι ψυχὴν ἐσχηκέναι, ὅτε τὴν ἐπιστολὴν ἐδεξάμην τῆς θεοσεβείας σου; Εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ἐν τῷ γράμματι ἀπειθὸν διάθεσιν, εὐθὺς ὥρμων πέτεσθαι τὴν εὐθὺς Σύρων· εἰ δὲ πρὸς τὴν ἀρρώστιαν τοῦ σώματος, ὅφ' ἧς πεπεδημένος ἔκειμην, ἡσθάνομην οὐχὶ τοῦ πέτεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης στρέφεσθαι ἐνδεῶς ἔχων. Πεντηχοστήν γὰρ ταύτην ἡμέραν ἤγον ἐν τῇ ἀρρώστει, καθ' ἣν ἐπέστη ἡμῖν ὁ ἀγαπητὸς καὶ σπουδαιότατος ἀδελφὸς ἡμῶν συνδιάκονος Ἐλπίδιος· πολλὰ μὲν τῷ πυρετῷ δαπανηθεὶς· ὅς, ἀπορία τῆς τρεφούσης αὐτὸν

D

1. Quo me animo putas fuisse, cum epistolam accepi pietatis tuæ? Si enim ad studium quod mihi in epistola significasti, respiciebam, statim ut recta ad Syros convolare, incitabar; sin autem ad corporis imbecillitatem, qua constrictus decumbebam, non modo id mihi deesse sentiebam, ut volare possem, sed etiam ut me in lecto convertere. Nam quinquagesimum hunc diem agebam in infirmitate, cum advenit nobis disertus ac optimus frater noster condiaconus Elpidius. Multum quidem febre eram confectus: quæ nutriende ma-

(52) Ἦδη προσκαθέζομαι. Ita Parl. et Med. cum tribus aliis. Deerat ἤδη in editis, et legebatur προσκαθέζομαι.

(53) Θερμῶν. Deest ea vox in codicibus Med. et Coisl. primo. Sed cum illud, αὐτοφύων θερμῶν, quod est in aliis mss. et editis, vitiosum sit, legero

non dubitavi αὐτοφύως, ut in epistola sequenti ad Eusebium, omnibus codicibus inss. et editis consentientibus, legitur.

* Alias CCCLXVI. Scripta anno 375.

** Alias VIII. Scripta anno 373.

teria destituta, et in arida hac carne velut in A
exusto quodam ellychnio circumvoluta, marcorem
ac longam ægritudinem peperit. Deinde vero anti-
qua mea plaga, jecur illud accedens, exclusit me
a cibis, expulit ab oculis somnum, et in consiliis
delinuit vitæ ac mortis, tantum vivere sinens,
quantum opus erat ad sentiendos dolores, quibus
me extimulabat. Quare et aquis usus sum natura
calidis, et nonnulla a medicis remedia accepi. Om-
nia autem superavit ingens illud malum, quod
quidem, si adsit consuetudo, forte alius perferat,
subito autem inflictum nullus adeo adamantinus ut
sustineat. A quo diu vexatus, nunquam tantum
dolui, quantum nunc ab eo impeditus, quominus
in sinceræ tuæ dilectionis congressum colloquium-
que veniam. Quali enim sim animi voluptate pri-
vatus, novi et ipse, etsi extremo digito dulcissi-
mum Ecclesiæ vestræ mel anno præterito degustavi.

2. Mibi autem et ob ana necessaria negotia opus
erat, tuam ut pietatem convenirem, ac de multis
communicarem, et multa discerem. Neque enim
licet hic veram charitatem deprehendere. Quod si
quis etiam omnino amantem inveniat, tamen nemo
est, qui possit æque ac perfecta tua prudentia at-
que experientia, quam ex multis pro Ecclesiis la-
boribus consecutus es, consilium nobis de rebus
propositis dare. Ac cætera quidem scribere non
licet: quæ vero vel proferre tutum sit, hæc sunt.
Presbyter Evagrius, Pompeiani Antiochensis filius,
qui 230 quondam in Occidentem cum beato Eu-
sebio profectus fuerat, rediit nunc Roma, petens a
nobis epistolam, ad verbum ipsa illa quæ ab eis
scripta sunt, continentem (nostra autem nobis re-
tro retulit, ut viris illic accuratioribus non placentia),
ac legationem aliquam per viros fide dignos
celeriter mitti, ut speciosam illi occasionem ha-
beant nos invisendi. Qui Sebastiae idem ac nos
sentiant, occulto pravæ opinionis Eustathii ulcere
detecto, aliquam a nobis ecclesiasticam sollicitu-
dinem exposcunt. Iconium civitas est Pisidiæ, olim
quidem post primam maxima, nunc vero et ipsa
præsides ei parti, quæ ex diversis segmentis com-

ύλης, τῇ ξηρᾷ ταύτῃ σαρκί, ὅσον θρυαλλίδι κεκαυ-
μένη περιυλοῦμενος, μαρasmus (54) καὶ χρονίαν
ἐπήγαγεν ἀρρώστιαν· τὰ δὲ ἐφεξῆς, ἡ ἀρχαία πλη-
γὴ μου, τὸ ἦπαρ τοῦτο διαδεχόμενον, ἀπέκλεισε μὲν
μὲ τῶν σιτίων, ἀπέδιωξε δὲ τῶν ὁρμάτων τὸν ὕπνον,
ἐν μεθορίοις δὲ κατέσχε ζωῆς καὶ θανάτου, τοσοῦτον
ζῆν ἐπιτρέπον (55), ὅσον τῶν ἀπ' αὐτοῦ δυσχερῶν
ἐπαισθάνεσθαι. Ὅστε καὶ ὕδασι ἐχρησάμην αὐτο-
φυῶς θερμοῖς, καὶ τινὰς παρ' ἱατρῶν ἐπιμελείας
κατεδεξάμην. Ἀπαντα δὲ ἤλεγξε τὸ νεανικὸν τοῦτο
κακόν· δ, τοῦ μὲν Ἰθους παρόντος, καὶ ἄλλος ἐνέγ-
χοι (56), ἀμαλετήτως δὲ προσκισσόμενος, οὐδεὶς οὕτως
ἀδαμάντινος ὥστε ἀντισχεῖν. Ὑφ' οὗ πολλὸν ἐχληθείς
χρόνον, οὐδέποτε οὕτως ἠνιάθην, ὅσον νῦν, ἐμποδι-
σθεὶς παρ' αὐτοῦ πρὸς τὴν συντυχίαν τῆς ἀληθινῆς
ἀγάπης σου. Οἶσας γὰρ ἀπιστερήθημεν (57) θυμη-
δίας, οἶδα καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ ἀκρῶς δακτύλῳ τοῦ γλυ-
κυτάτου μέλιτος τῆς παρ' ὑμῖν Ἐκκλησίας ἀπεγυ-
σάμην πέρυσιν.

2. Ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐνεκὲν πραγμά-
των ἐδεόμην εἰς ταυτὸν (58) γενέσθαι τῇ θεοσεβείᾳ
σου, καὶ περὶ πολλῶν μὲν ἀνακοινώσασθαι, πολλὰ
δὲ μαθεῖν. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐστὶν ἐνταῦθα οὐδὲ ἀγάπης
ἀληθινῆς ἐπιτυχεῖν. Ὅταν δὲ καὶ πάνυ τις ἀγα-
πῶντα εὐροι (59), οὐκ ἐστὶν ὁ δυνάμενος παραπλη-
σίως τῇ τελείᾳ σου φρονήσει καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ, ἢ
ἐκ πολλῶν τῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας συνελθῶ καμά-
των, δοῦναι γνώμην ἡμῖν περὶ τῶν προκειμένων.
Τὰ μὲν οὖν ἄλλα οὐκ ἐνὶ ἡνὶ γράφειν· ἀ δ' οὖν καὶ
ἐξενεγκεῖν ἀσφαλῆς, ταῦτά ἐστιν. Ὁ-πρεσβύτερος
Εὐάγγριος, ὁ υἱὸς Πομπηϊανοῦ τοῦ Ἀντιοχείως, ὁ συν-
απάρας ποτὲ ἐπὶ τὴν δύσιν τῷ μακαρίῳ (59) Εὐσεβίῳ
ἐπανῆκε νῦν ἐκ τῆς Ῥώμης, ἀπαιτῶν ἡμᾶς ἐπιστο-
λὴν, αὐτὰ τὰ παρ' ἐκείνων γεγραμμένα ἔχουσιν αὐ-
τολεξεῖ (ἀνεχόμενοι δὲ ἡμῖν εἰς τοῦπίσω τὰ παρ' ἡμῶν,
ὥς οὐκ ἀρέσαντα τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἐκεῖ), καὶ
πρεσβεῖαν τινὰ δι' ἀνδρῶν ἀξιολόγων ἤδη κατεπέμψαι
σθαι, ὅπως τοῦ εὐπρόσωπον ἔχειν ἀφορμὴν τοὺς ἀν-
δρας τῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν. Οἱ κατὰ Σιδάστειαν τὰ
ἡμέτερα φρονούντες, Εὐσταθίου τὸ ὑπουργόν τῆς κα-
κοδοξίας ἔλκος ἀπογυμνώσαντες, ἀπαιτοῦσι τινὰ παρ'
ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴν (60) ἐπιμέλειαν. Ἰκόνιον πόλις
ἐστὶ τῆς Πισιδίας, τὸ μὲν παλαιὸν μετὰ τὴν μεγίστην

(54) *Μαρasmus*. Ita Harl. et Med. Editi *μαρasmus*. Coisl. primus et Reg. secundus *μαρasmus*.

(55) *Ἐπιτρέπον*. Ita mss., melius quam editi *ἐπιτρέπον*.

(56) *Ἐνέγχοι*. Ita mss. octo. Editio Hagan. *ἐνέγχοι*. Aliæ *ἠνέγχιον*.

(57) *Ἀπιστερήθημεν*. Sic duo antiquissimi codices Harl. et Coisl. primus. Editi *ἀπιστερήθημεν*. Paulo post quatuor codices recentiores *ἀπεγυσάμεθα*.

(58) *Εἰς ταυτὸν*. Harl. *εἰς ταυτὸ*. Paulo post editi *καὶ γὰρ οὕδιν*. Sex mss. et editio Hagan. ut in textu.

(59) *Εὐροι*. Sic tres vetustissimi codices. Editi *εὐρη*.

(60) *Μακαρίω*. Quatuor codices non vetustissimi addunt *ἀνδρῶν*. Paulo post editio Basileensis secunda et Parisienses *ἔχει κατεπέμψαι*. Septem mss. et vetustiores editiones ut in textu. Qui contextum

D emendare voluerunt, cum minus animadverterent illud *ἤδη ἐπελγεσθαι* referri ad verbum *ἀπαιτῶν* quod præcedit, posuerunt *ἔχει* pro *ἤδη*. Lucem attulimus ope parenthesis. Vide Addenda.

(60) *Ἐκκλησιαστικὴν*. Editio Parisiensis addit *αὐτῶν*, quæ vox melius et elegantius deest in aliis editionibus et mss. Perspicimus ex epistola 151, multos Sebastiae a communione Eustathii secessisse. Illi ad Basilium, ut primum in has regiones habentem, confugerunt. Cura autem ecclesiastica, quam a Basilio petunt, interdum eo spectat, ut pulso episcopo alius ordinetur; velut cum Xystus III, epist. 1, p. 1235, minatur episcopis hæresi faventibus: *Ecclesiarum ab ipsis occupatarum curam fore, si non ipsi sibi consuluerint*. At Sebasteni non videntur id petisse; neque enim sub Valente fieri potuisset; sed Basilio regendos se ac gubernandos, ut episcopo carentes, commisisse.

ἡ πρώτη, νῦν δὲ καὶ αὐτὴ προκἀθῆται (61) μέρους, δ, ἐκ διαφόρων τμημάτων συναχθὲν, ἐπαρχίας ἰδίας οικονομίαν ἐδέξατο. Αὕτη καλεῖ (62) καὶ ἡμεῖς εἰς ἐπίσκοπον, ὥστε αὐτῇ δοῦναι ἐπίσκοπον. Τελευταίῃ-
κει γὰρ ὁ Φαυστίνος. Εἰ οὖν δεῖ μὴ κατοκνεῖν τὰς ὑπερορίους χειροτονίας, καὶ ποῖαν τινὰ χρὴ δοῦναι τοῖς Σεβαστηνοῖς ἀποκρίσιν, καὶ πῶς πρὸς τὰς τοῦ Εὐαγρίου διατεθῆναι γνώμας· ἐδεόμην διδαχθῆναι αὐτὸς δι' ἐμαυτοῦ συντυχῶν τῇ τιμιότητι σου, ὧν πάντων (63) ἀπιστερήθην διὰ τὴν παροῦσαν ἀσθένειαν. Ἐάν μὲν οὖν ἦ τινος ἐπιτυχεῖν ταχέως πρὸς ἡμεῖς ἀφικνουμένου, καταξίωσον περὶ πάντων ἀποστεῖ-
λαί μοι τὰς ἀποκρίσεις· εἰ δὲ μὴ, εὖξαι ἔλθειν ἐπὶ νοῦν μοι, ὅπερ εὐάρεστον ἦ τῷ Κυρίῳ. Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ μνήμην ἡμῶν κέλευσον γενέσθαι, καὶ αὐτὸς δὲ πρόσ-
εὔξαι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὴν λαὸν συμπαράλαβε (64), ἵνα B
τὰς λοιπομένας ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς παροικίας ἡμῶν καταξυθῶμεν δουλιῶσαι, ὡς ἔστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

EPISTOLAE PA8.

Alexandrinus oblata occasione Eugenii monachi consolatur Basilium, et ad constantiam gravissima persecutione vexatos hortatur. Libenter eos inviseret, nisi morbo et luporum metu abesse prohiberetur

Τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν

1. Ἡμεῖς μὲν ἡ ἀκοή τῶν γεγενημένων κατὰ τε τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ τὴν λοιπὴν Αἴγυπτον διωγμῶν πάλαι κατέλαβε, καὶ διέθχε τὰς ψυχὰς, ὡς εἰκὸς ἦν. Ἐλογισάμεθα γὰρ τὸ ἐντεχνον τοῦ διαβολικοῦ πολέμου· ὅς, ἐπειδὴ (65) εἶδεν ἐν τοῖς πατρὶ τῶν ἐχθρῶν (66) διωγμοῖς πλεθυνομένην τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μᾶλλον θάλλουσαν, μετέστρεψεν ἑαυτοῦ τὴν βου-
λήν (67), καὶ οὐκέτι ἐκ τοῦ προφανοῦς πολεμεῖ, ἀλλὰ κεκρυμμένα ἡμῖν τὰ ἐνέδρα τίθησι, καλύπτων αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν διὰ τοῦ ὀνόματος ὃ περιφέρου-
σιν, ἵνα καὶ πάθωμεν τὰ αὐτὰ τοῖς πατράσιν ἡμῶν, καὶ μὴ δόξωμεν πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, διὰ τὸ Χριστιανῶν ὄνομα ἔχειν καὶ τοὺς διώκοντας. Ταῦτα λογιζόμενοι πολὺν χρόνον ἐκαθέσθημεν, ἐπὶ τῇ ἀγ-
γελίᾳ τῶν γεγενημένων (68) ἐκπεπληγμένοι. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι ἤχησαν ἡμῶν ἀμφοτέρω τὰ ὦτα, μα-
θόντα τὴν ἀναιδῆ καὶ μισάνθρωπον αἵρεσιν τῶν διω-
ξάντων ὡς· ὅτι οὐχ ἡλικίαν ἤδεσθησαν, οὐ τοὺς

(61) Προκἀθῆται. Tres mss. non vetustissimi πρώτη κάθεται.

(62) Καλεῖ. Harl. et Coisl. primus κεκληται. Med. D
κεκλήνχεν.

(63) Ὅν πάντων. Harl. prima manu et Med. ὡς πάντων.

(64) Συμπαράλαβε. Rogat Eusebium Basilium, ut præter consuetas orationes unam aliquam pro se indicat, et populo ipse præeat; velut cum Athanasius dicebat: *Precemur pro salute religiosissimi imperatoris Constantii*: statimque populus una voce acclamavit: *Christe, auxiliare Constantio*. (Apol. ad Constant., n. 10.) Fiebant interdum ejusmodi extra ordinem preces. Audierat Joannes Hierosolymitanus S. Epiphanium sic pro eo in sacrificiis solitum precari: *Domine, præsta Joanni ut recte credat*. Fale-
tur Epiphanius in epistola ad eundem Joannem se corde quidem sic semper orasse; sed negat se ejus-
modi preces in alienas aures protulisse; sed tan-
tummodo in completa oratione secundum ritum mysteriorum et pro omnibus et pro Joanne quoque dicere: *Custodi illum, qui prædicat veritatem, vel*

EPISTOLA CXXXIX.

Alexandrinis.

1. Ad nos quidem jamdudum persecutionum, quæ Alexandriæ ac in reliqua Ægypto factæ sunt, rumor ac fama pervenit, atque, ut par erat, animus nostros affecit. Perspeximus enim astutiam belli diabolici, qui, ubi vidit in hostium persecutionibus multiplicari Ecclesiam ac magis florere, mutavit suum ipsius consilium, nec jam aperte bellum gerit, sed occultas nobis insidias struit, obtegens callidam nocendi voluntatem nomine quod circun-
ferunt, 231 ut et patiamur eadem quæ patres nostri, nec videamur pati pro Christo, eo quod Christianorum nomen habeant et ipsi persecutores. Hæc considerantes diu sedimus, nuntio rerum gestarum obstupescimus. Revera namque insonuerunt utraq; nostræ aures, cum didicimus impudentem atque inhumanam hæresim persecutorum vestro-
rum, qui non ætatem reveriti sunt, non labores vitæ pie actæ, non amorem populorum; imo vero

certe ita: *Tu præsta, Domine, ut ille verbum prædicet veritatis*. Non videtur Epiphanius ante hæc preces populum admonuisse. At Basilium rogat Eusebium ut id non omittat.

(65) Ὅς, ἐπειδὴ. Ita vetustissimi duo codices Med. et Coisl. In Harlæano non exstat hæc epistola. Editi πῶς, ἐπειδὴ

(66) Τῶν ἐχθρῶν. Vaticanus et quatuor alii codices habent τῶν ἐθνῶν, in gentium persecutionibus. Sed tamen quia Medicæus codex et Coisl. primus retinent vulgatam lectionem, quæ sua sponte viliosa non est, nihil mutandum existimavi.

(67) Ἐαυτοῦ τὴν βουλήν. Ita sex mss. pro eo quod erat in editis αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν. Habet etiam Vaticanus codex αὐτοῦ τὴν βουλήν. Paulo post Coisl. primus κεκρυμμένας τὰς ἐνέδρας. Ibidem Coisl. secundus et tres Regii καλύπτων αὐτῶν.

(68) Γεγενημένων. Coisl. secundus et tres Regii γενομένων. Paulo post editi τὰ ὦτα, μαθόντων. Med. et Coisl. primus ut in textu.

* Alias LXXI. Scripta anno 373.

cruciarunt corpora, affeceruntque ignominia, et in exilium ejecerunt, et quorum bona invenire potuerunt, ea diripuerunt: neque hominum veriti improbationem, neque horrendam justis iudicis remunerationem praevidentes. Hæc nos perculserunt, et propemodum mente emoverunt. Ad has autem cogitationes illa etiam accessit: Num Dominus Ecclesias suas reliquit? num novissima hora est, et defectio per hæc ingreditur, ut reveletur tandem iniquus ille, filius perditionis qui adversatur, et effertur adversus omnem qui dicitur Deus aut numen²¹?

2. Sed tamen sive temporaria est ista tentatio, ferte illam, boni Christi athlete: sive etiam res summo interitui tradita sunt, animo ne concidamus ob præsentia, sed expectemus e cælis revelationem, et adventum magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Etenim, si creatura omnis dissolvetur, et transmutabitur mundi hujus figura, quid mirum est nos quoque, qui rerum creaturarum pars sumus, communibus malis affici, ac tradi afflictionibus, quas pro virium nostrarum modolo indigit nobis justus Iudex, non tentari nos sinens supra id quod possumus, sed dante una cum tentatione exitum, ut perferre possimus²²? Expectant vos, fratres, martyrum coronæ; parati sunt confessorum chori manus vobis porrigere, inque eorum numerum recipere. Memineritis veterum sanctorum, quorum nemo deliciis inserviens, aut adulationibus delinitus, coronas patientiæ consecutus est; sed omnes, per magnas afflictiones quasi per ignem tentati, experimentum sui dederunt. Alii enim ludibriis et flagris probati sunt, alii dissecti sunt, alii denique occisione gladii occubuerunt²³. Hæc sunt gloriations sanctorum. Beatus qui dignus habetur qui patitur pro Christo. Beatior qui majora patitur, quandoquidem afflictiones temporis præsentis dignæ non sunt quæ comparentur cum gloria quæ deinceps revelabitur in nobis²⁴.

²¹ II Thess. II, 4. ²² I Cor. X, 13. ²³ Hebr. XI, 35-37. ²⁴ Rom. VIII, 18.

(69) Πολιτεία. Ita Med. et Coisl. uterque cum duobus Regiis. Edd. πολιτῶν, labores in civitate. Non omnino displicet vulgata scriptura: confirmari enim posset ex epistola Petri Alexandrini apud Theodoretum, Hist., lib. IV, c. 22, ex qua discimus Arianorum furorem in novemdecim presbyteros et diaconos, quorum nonnulli octogesimum annum excesserant, exarsisse. Sed præferenda videtur codicum mss. auctoritas. His enim verbis, non ætatem revereant, satis indicavit Basilius nefaria hæreticorum facinora in senes et pueros; nam ne pueris quidem pepercerunt. Quamobrem legendum duximus ἐν τῇ πολιτείᾳ, labores vitæ pie institutæ, id est, vitæ monasticæ sanctitatem. Ex his enim qui custodiæ mancipati, verberati, lacerati, torti, ad Phœnensia et Proconnesia metalla damnati sunt, plerosque monachos fuisse docet epistola modo citata. Non dissimulabo tunc ἐν τῇ πολιτείᾳ καμάτων, de laboribus in reipublicæ administratione susceptis intelligi posse; sed magis placet prima interpretatio.

(70) Κατάγωσιν. Med. et Coisl. ἡ κατάκρισιν.

ἐν τῇ πολιτείᾳ (69) καμάτων, οὐ λαῶν ἀγάπην· ἀλλὰ καὶ ἡκίσταντο τὰ σώματα, καὶ τῆτιμωσαν, καὶ ἐξορίαις παρέδωκαν, καὶ διέτριπταν τὰς ὑπάρξεις ὧν εὐρεῖν ἔδυνάθησαν· οὕτε τὴν παρὰ ἀνθρώπων κατάγνωσιν (70) ἐντρεπόμενοι, οὕτε τὴν φοβερὰν τοῦ δικαίου Κριτοῦ ἀνταπόδοσιν προσιδόμενοι. Ταῦτα ἡμᾶς ἐξέπληξε, καὶ μικροῦ ἔξω ἐποίησε τῶν λογισμῶν. Συνεισῆλθε δὲ τοῦτοις τοῖς διαλογισμοῖς καὶ κείνῃ ἡ ἐννοία· Ἄρα μὴ ἐγκατέλιπεν ἑαυτοῦ τὰς Ἐκκλησίας παντελῶς ὁ Κύριος; ἄρα μὴ ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ ἡ ἀποστασία διὰ τούτων λαμβάνει τὴν εἴσοδον, ἵνα λοιπὸν ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνομος, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα;

2. Πλὴν εἴτε πρόσκαιρός ἐστιν ὁ πειρασμός, βασιλεύετε αὐτὸν, οἱ καλοὶ τοῦ Χριστοῦ ἀγωνισταί· εἴτε καὶ τῇ παντελεῖ φθορᾷ τὰ πράγματα παραδίδονται (71), μὴ ἀκηδίασωμεν πρὸς τὰ παρόντα, ἀλλ' ἀναμείνωμεν τὴν ἐξ οὐρανῶν ἀποκάλυψιν καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ πᾶσα ἡ κτίσις λυθήσεται, καὶ μεταποιηθήσεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, τί θαυμάσιον καὶ ἡμᾶς, μέρος ὄντας τῆς κτίσεως, παθεῖν τὰ κοινὰ πάθη, καὶ παραδοθῆναι θλίψεσιν, ἀ; κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως ἡμῶν (72) ἐπάγει ἡμῖν ὁ δίκαιος Κριτής, οὐκ ἔων ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ τὸ δυνάμεσθαι, ἀλλὰ διδοῦς σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκδοσιν, τοῦ δυνηθῆναι ὑπανεγκεῖν; Ἀναμένουσιν ὑμᾶς, ἀδελφοί, οἱ τῶν μαρτύρων στέφανοι· ἔτοιμοι εἰσιν οἱ χοροὶ τῶν ὁμολογητῶν προτείνειν ὑμῖν τὰς χεῖρας, καὶ ὑποδέξασθαι ὑμᾶς εἰς τὸν ἴδιον ἀριθμόν. Μνήσθητε τῶν πάλαι ἀγίων, οἱ οὐδαὶ τρυφῶν, οὐδὲ κολακευόμενος (73), τῶν στεφάνων τῆς ὑπομονῆς ἡξιώθη· ἀλλὰ πάντες, διὰ μεγάλων θλίψεων πυρωθέντες (74), τὸ δοκίμιον ἐπέδειξαντο. Οἱ μὲν γὰρ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πείραν ἔλαβον, ἄλλοι δὲ (75) ἐπρίσθησαν, οἱ δὲ ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέθανον. Ταῦτά ἐστι τὰ σεμνολογήματα τῶν ἀγίων. Μακάριος ὁ καταξιωθεὶς τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ καθημάτων. Μακαριώτερος δὲ ὁ πλεονάσας ἐν τοῖς παθήμασι· διότι οὐκ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι (76) εἰς ἡμᾶς.

(71) Παραδίδονται. Ita Med. et Coisl. primus cum pluribus aliis. Editi παραδίδονται.

(72) Ἡμῶν. Ita mss. Editio prima Paris. ἡμῶν. In vetustioribus deest. Paulo post editio I Paris. δυνηθῆναι ἡμῶν, secunda δυνηθῆναι ἡμᾶς. Deest ultima vox in quatuor mss. Med. et Coisl. primo et duobus Regiis et antiquis editionibus.

(73) Οὐδὲ κολακευόμενος. Ita Med. et Coisl. primus cum pluribus aliis. Editi οὐ κολακευόμενος. Secunda Paris. ἢ κολακευόμενος.

(74) Πυρωθέντες. Ita Coisl. uterque cum tribus Regiis. Editio Hagan. πορωθέντες. Basil. et Paris. πορευθέντες. Ibidem Reg. secundus ἐπεδείξαντο, ac ceperunt.

(75) Ἄλλοι δὲ, etc. Sic Vat. et Coisl. secundus cum tribus Regiis. Editi ἄλλοι δὲ ἐπειράσθησαν· ἐπρίσθησαν, ἐν φόβῳ.

(76) Ἀποκαλυφθῆναι. Quatuor mss. ἀποκαλύπτεσθαι. Mox in tribus legitur αὐτῷ μοι, et infra in quatuor δύνασθαι μεταδίδιν.

3. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν αὐτὸν με παργενέσθαι, αὐδὲν ἂν προτίμησα τῆς συντυχίας ὑμῶν· ὥστε καὶ ἰδεῖν τοὺς ἀθλητὰς τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ κοινωνῆσαι τῶν προσευχῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐν ὑμῖν χαρισμάτων· ἐπειδὴ δὲ τὸ σῶμά μοι λοιπὸν ὑπὸ χρονίας νόσου κατανάλωται, ὥς μηδὲ ἀπὸ τῆς κλίνης δύνασθαι με καταβαίνειν, καὶ οἱ ἐπεδρεῦοντες ἡμῖν πολλοὶ, ὡς λύκοι ἄρπαγες, ἐπιτηροῦντες καιρὸν, πότε συνηθῶσι διαρπάσαι τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ, ἀναγκαίως ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος ἐπίσχεψιν ἦλθον· παρακαλῶν προηγουμένως μὲν ἐκτενεῖς τὰς ὑπὲρ ἐμοῦ ποιεῖσθαι ὑμᾶς δεήσεις, ἵνα καταξιωθῶ τὰς γούν λειπομένας ἡμέρας ἢ ὥρας δουλεῦσαι τῷ Κυρίῳ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας· ἐπειτὰ καὶ συγγνώμην ἔχειν μου τῇ ἀπολείψει καὶ τῇ βραδυτῇ ταύτῃ τῶν γραμμάτων. Μόλις γὰρ ὑποπόρησαμεν ἀνθρώπου, τοῦ δυναμένου ἐξυπηρετήσασθαι ἡμῶν τῇ ἐπιθυμίᾳ. Λέγομεν δὲ τὸν υἱὸν ἡμῶν Εὐγένιον τὸν μονάζοντα· δι' οὗ παρακαλῶ εὐχασθαι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας πάσης, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν τὰ περὶ ὑμῶν, ἵνα γνόντες εὐθυμότερον διατιθώμεν.

EPISTOLAM PM.

Antiochenos Basilina ob corporis debilitatem invisere non potest, sed eos per litteras in ærumnis consolatur et ad patientiam hortatur. Apponit fidem Nicanoram, mentis suæ felus tradere non audens; additque Pneumatomachos excommunicandos.

Τῇ Ἀντιοχείῳ Ἐκκλησίᾳ.

1. Τίς δώσει μοι πτέρυγας, ὥστε περιστερᾶς; καὶ πετασθήσομαι (77) πρὸς ὑμᾶς, καὶ καταπαύσω τὸν πόθον ὃν ἔχω ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης. Νυνὶ δὲ οὐχὶ πτερύγων ἐνδεὴς ἔχω μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος, πάλαι μὲν μοι ὑπὸ μακρᾶς τῆς ἀρρώστιας πεποννημένος, νῦν δὲ ὑπὸ τῶν συνεχῶν θλίψεων παντελῶς συντετριμμένου. Τίς γὰρ οὕτως ἀδαμάντινος τὴν ψυχὴν, τίς οὕτω παντελῶς ἀσυμπαθὴς καὶ ἀνήμερος, ὥς ἀκούων τοῦ πανταχόθεν ἡμᾶς (78) προσβάλλοντος στεναγμοῦ, οἷον ἀπὸ τινος χοροῦ κατηφοῦς κοινὸν τινα θρήνον καὶ σύμφωνον προσηχοῦντος, μὴ οὐχὶ παθεῖν τὴν ψυχὴν, καὶ κατακλυθῆναι εἰς γῆν, καὶ ταῖς ἀμηχανοῖς ταύταις μερίμναις παντελῶς ἐκτακῆναι; Ἀλλὰ δυνατός ὁ ἅγιος Θεὸς δοῦναι τινα λύσιν τῶν ἀμυχάνων, καὶ χιρίσασθαι ἡμῖν τινα τῶν μακρῶν πόνων ἀναπνοήν. Ὡς καὶ ὑμᾶς τὴν αὐτὴν ἔχειν ἀξιώματι παρέλκυσιν, καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς παρακλήσεως χαίροντας ὑμᾶς τὸ παρὸν ἀλγεινὸν τῶν θλίψεων ὑπομένειν. Εἴτε γὰρ ἁμαρτημάτων ἀποτίνουμεν εἰσας, ἱκαναὶ αἱ μάστιγες πρὸς παραίτησιν (79) λοιπὸν τῆς ἐφ' ἡμῖν ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· εἴτε εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας διὰ τῶν πειρασμῶν τούτων κεκλήμεθα (80), δίκαιος ὁ ἀθλοθέτης μὴ εἶσαι ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα ὑπενεγκεῖν· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς προπεπονημένοις ἀποδοῦναι ἡμῖν τὸν τῆς ὑπο-

⁷⁷ Psal. LIV, 7.

(77) Πετασθήσομαι. Unus Regius codex a Combelisio citatus πετανθήσομαι.

(78) Ἡμᾶς. Reg. secundus et Coisl. secundus ἡμῖν.

(79) Πρὸς παραίτησιν. Ita sex mss. Editi πρὸς

232 3. Quod si fieri posset, ut ad vos ipse prolificiscerer, nihil prætulissem congressui vestro, ut et Christi athletas viderem amplectererque, et precum, ac donorum spiritualium, quæ in vobis sunt, particeps fierem. Sed quia corpus meum jam diuturno morbo confectum est, adeo ut ne a lecto quidem possim descendere; et quia multi nobis insidiantur, instar luporum rapacium, occasionem observantes, si quando Christi oves rapere possint, necessario vos per litteras invisere constitui: adhortans vos, primum quidem, ut intente precemini pro me, ut dignus sim, qui reliquos saltem dies aut horas Domino secundum regni Evangelium serviam; deinde vero ut etiam ignoscatis absentiae meæ et huic litterarum dilationi ac moræ. Vix enim copiam habuimus hominis, qui nostro desiderio posset subservire. Dico autem filium nostrum Eugenium monachum, per quem obsecro vos, ut pro nobis ac universa Ecclesia oretis, ac nobis rescribatis de rebus vestris, ut his cognitis lætiores efficiamur.

EPISTOLA CXL.

Ecclesiæ Antiochenæ.

1. Quis dabit mihi alas, sicut columbæ? et volabo⁷⁷ ad vos, ac explebo meum congregiendi cum vestra charitate desiderium. Nunc autem non solum alæ mihi desunt, sed ipsum etiam corpus, dudum quidem mihi longa ægritudine debilitatum, nunc vero molestiis continuis penitus attritum. Quis enim animo ita adamantino, quis ita commiserationis omnis ac mansuetudinis expers, ut audiens gemitum undique aures nostras ferientem, velut ex tristi quodam choro communem quamdam ac consonam lamentationem edente, non animo doleat, non humi procumbat, et non penitus inextricabilibus his curis tabescat? Sed Deus sanctus potest nos ex his quæ inextricabilia sunt solvere, et aliquam nobis ex diutinis laboribus respirationem largiri. Quare et vos idem volo solatium habere, ac spe consolationis gaudentes præsentem afflictionum dolorem perferre. Sive enim peccatorum solvimus prænās, sufficiunt flagella ad avertendam deinceps Dei in nos iram; sive ad sustinenda pro pietate certamina his temptationibus vocamur, justus est certaminum arbiter, ut non sinat tentari nos ultra quam ferre possumus: sed nobis reddat pro toleratis jam laboribus, patientiæ et spei in ipsum nostræ coronam. Itaque ne defatigemur, obeundis pro pietate certaminibus,

παρέχτιον.

(80) Κεκλήμεθα. Sic Med. et Coisl. primus cum aliis quatuor. Editi βεβαιούμεθα, confirmamur

⁷⁷ Alias LX. Scripta anno 373.

neque per desperationem labores jam a nobis exantlatos projiciamus. Non enim una res fortiter gesta, neque brevis labor constantiam animi declarat : sed qui **233** corda nostra probat, vult ut longa et proluxa probatione coronam justitiæ consequamur. Solum infractus servetur animus noster, inconcussus custodiatur fidei in Christum firmamentum, et veniet cito adjutor noster : veniet, et nontardabit. *Expecta enim tribulationem super tribulationem, spem super spem : adhuc parum, adhuc parum.* Sic novit recreare promissione futuri alumnos suos Spiritus sanctus. Spes enim post afflictiones, nec longe absunt quæ sperantur. Nam etiamsi quis totam dicat humanam vitam, brevissimum est omnino spatium, si conferatur cum infinito illo sæculo, quod in spe repositum est.

ἀνθρώπινον βίον, σμικρότατόν ἐστι διάστημα παντελῶς, συγκρίσει ἐκείνου τοῦ ἀπεράντου αἰῶνος τοῦ ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀποκειμένου.

2. Fidem autem nos neque ab aliis scriptam nobis recentiore suscipimus, neque ipsi mentis nostræ fetus tradere audemus, ne humana faciamus pietatis verba : sed quæ a sanctis Patribus edocti sumus, ea iis qui nos interrogant, annuntiamus. Viget igitur a patrum nostrorum temporibus in nostra Ecclesia fides a Patribus Nicææ congregatis conscripta, quam arbitramur et apud vos etiam in ore esse : sed tamen non recusamus, ne segnitiei crimen sustineamus, ipsa quoque verba in epistola referre. Hæc autem sunt : *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium sive visibilium, sive invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc est, ex essentia Patris; lumen de lumine, Deum rerum ex Deo vero : genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, et quæ in cælo sunt, et quæ in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit : incarnatus est, homo factus est, passus est, et resurrexit tertia die : ascendit ad cælos, venturus est ad judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, erat aliquando, quando non erat; et antequam gigneretur, non erat; et quod ex non existentibus factus est; aut ex alia hypostasi aut essentia esse dicunt, aut mutabilem, aut alterabilem Filium Dei, eos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. His credimus : sed quia definita non est de Spiritu sancto doctrina, nondum tunc pneumatomachis*

(81) Ἀποδειχθῆναι. Ita Med. et Coisl. uterque, et Vat. cum duobus Regiis. Editi ἀναδειχθῆναι. Non multo post editi post στερέωμα addunt τῶν, quæ vox deest in quinque mss.

(82) Ἠοήσωμεν. Ita septem mss.; unde miror legi in editis λογίζωμαι.

(83) Τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν. Nicænam formulam Cæsaream attulerat S. Leontius, qui huic synodo interfuerat. Ejusdem fidei acerrimus defensor exstitit Hermogenes, Leontii successor, ut perspicui potest ex epist. 81. At Dianius qui Hermogeni successit, non videtur ejus vestigiis semper instituisse. Sæpe enim Arianorum formulis subscripsit. Non

ἀποκάμωμεν ἐναθλοῦντες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, μηδὲ δι' ἀνελπιδίας τὰ πονηθέντα ἡμῖν προώμεθα. Οὐ γὰρ μία πρᾶξις ἀνδρείας, οὐδὲ βραχὺς πόνος τὸ τῆς ψυχῆς καρτερὸν διαδεικνυσθαι· ἀλλ' ὁ δοκιμάζων ἡμῶν τὰς καρδίας διὰ μακράς καὶ παρατεταμένης τῆς δοκιμασίας βούλεται ἡμᾶς τῆς δικαιοσύνης στεφανίτας ἀποδειχθῆναι (81). Μόνον ἀνένδοτον φυλασσέσθω τὸ φρόνημα ἡμῶν, ἀπαιστον τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διατηρεῖσθω, καὶ ἔξει ἐν τάχει ὁ ἀντιληφόμενος ἡμῶν· ἔξει καὶ οὐ χρονιεῖ. Προσδέχου γὰρ θλίψιν καὶ θλίψει, ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι· ἐτι μικρὸν, ἐτι μικρόν. Οὕτως οἶδα ψυχαγωγεῖν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ μέλλοντος τοὺς αὐτοῦ τροφίμους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μετὰ

γὰρ τὰς θλίψεις ἡ ἐλπίς· ἐκ τοῦ συνεγγυς δὲ παρ᾽ ἐστι τὰ ἐλπίζόμενα. Κἂν γὰρ ὅλον τις εἴποι τὸν

2. Πίστιν δὲ ἡμεῖς οὕτε παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέραν παραδεχόμεθα, οὕτε αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδίδόναι τολμώμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν (82) τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα· ἀλλ' ἅπερ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δεδιδῶμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμῶς διαγγέλλομεν. Ἔστι τοίνυν ἐκ πατέρων ἐμπολιτευομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν (83) ἡ γραφεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων πίστις τῶν κατὰ τὴν Νικαίαν συνελθόντων· ἣν ἡγοῦμεθα μὲν διὰ στόματος εἶναι καὶ παρ' ὑμῶν, οὐ παραιτούμεθα δὲ, ἵνα μὴ ὕκνου ἐγκλήμα ἀπειγώμεθα, καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα ἐντημῆναι τῷ γράμματι. Ἔστι δὲ ταῦτα· Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ποιητήν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον (84) Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μετογενῆ· τούτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· ὥς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀρρώστους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα (85)· σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα (86), καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀναλθόντα εἰς οὐρανόν, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ, Πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν· καὶ, ὅτι Ἐξ οὐκ ἔντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι,

ideo tamen Nicæna formula Cæsareæ oblitterata, ut hoc loco testatur Basilius : ac ipsius Dianii perhonorificum de hac fide et de Nicænis Patribus testimonium habemus in epist. 51.

(84) Κύριον. Editio Paris. et Basileensis secunda addunt ἡμῶν; quæ vox deest in antiquioribus editionibus et codicibus Med. Coisl. primo et tribus aliis.

(85) Κατελθόντα. Editi addunt ἐκ τῶν οὐρανῶν, quæ desiderantur in sex mss.

(86) Παθόντα. Hanc vocem addidi ex Med. et Coisl. utroque, et utroque Regio.

ἢ τρεπτόν, ἢ ἀλλοιωτόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Πιστεύομεν τούτοις. Ἐπειδὴ δὲ ἀδύ-
ριστός ἐστιν ὁ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγος, οὕτω
τότε τῶν πνευματομάχων ἀναφανέντων, τὸ χρῆναι ἀναθεματίζεσθαι τοὺς λέγοντας τῆς κτιστῆς εἶναι
καὶ δουλικῆς φύσεως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσίγησαν. Οὐδὲν γὰρ ὅλως τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος
κτιστόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΑ'.

*Cum questus fuisset Eusebius quod Basilius ad se non venisset, cumque eum hortatus fuisset ad rerum ecclesiastica-
rum defensionem, Basilius absentiam luctur morbi excusatione; res ecclesiasticas non sua culpa adversariis tradi
demonstrat, sed episcoporum sibi communione conjunctorum, ad quos et Bosphorus nuper accessit. Narrat quomodo
eps hortatus sit, cum ad urbem ipsius morte audita venissent; sed queritur, quod statim ac recesserunt, ad ingenium
redeant.*

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

1. Ἐδεξάμην ἤδη δύο ἐπιστολάς παρὰ τῆς ἐνθέου
καὶ τελειοτάτης φρονήσεώς σου· ὣν ἡ μὲν ὑπέγραψεν
ἡμῖν ἐναργῶς, ὅπως μὲν προτεδοκῆθημεν ὑπὸ τοῦ
λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν χεῖρα τῆς ἐπισκοπῆτός σου, ὅσον δὲ
ἐλυπησάμεν ἀπολειφθέντες τῆς ἀγιοτάτης συνόδου.
Ἡ δὲ ἑτέρα, ἡ παλαιότερα μὲν, ὡς εἰκάσω τῷ γράμ-
ματι, ὑστερον δὲ ἡμῖν ἀποδοθεῖσα, διδασκαλίαν
περιείχετο πρέπουσαν σοὶ καὶ ἡμῖν ἀναγκαίαν, μὴ
καταρῥήθυμιν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ κατὰ
μικρὸν προλεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις τὰ πράγματα·
ἀφ' ὧν τὰ μὲν ἐκείνων αὐξήσῃ, τὰ δὲ ἡμέτερα
μειωθῇσεται. Καὶ οἶμαι πρὸς ἑκατέραν ἀποκρι-
σθαι· πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν (ἐπειδὴ ὁδὸν εἰ οἱ πι-
στευθέντες τὴν διακονίαν διέσωσαν ἡμῶν τὰς ἀπο-
κρίσεις) περὶ τῶν αὐτῶν ἀπολογούμε· πρὸς μὲν
τὴν ἀπόκριψιν ἀληθεστάτην πρόφασιν γράφων, ἥς
οἶμαι τὴν ἀκοήν καὶ μέχρι τῆς σῆς ἐπισκοπῆς δια-
δεσχεῖναι, ὅτι ὑπὸ ἀρρώστιας κατεσχέθην, τῆς μέ-
χρις αὐτῶν με τῶν πάλιν τοῦ θανάτου καταγαγού-
σης. Καὶ ἔτι καὶ νῦν, ἥνικα ἀπέστειλλον περὶ τούτων,
λείψανα φέρων τῆς ἀρρώστιας ἔρχετον. Ταῦτα δὲ
ἐστὶ τοιαῦτα, ὥστε ἐξαρκεῖν ἑτέρῳ νοσήματα (87)
εἶναι δύσφορα.

2. Πρὸς δὲ τὸ, ὅτι οὐ βούμικ' ἡμετέρῃ τὰ τῶν Ἐκ-
κλησιῶν τοῖς ἐναντίοις προδέδοται, εἰδέναι βούλομαι·
τὴν θεοσεβειάν σου, ὅτι οἱ κοινωνικοὶ δῆθεν ἡμῖν τῶν
ἐπισκόπων, ἡ ὁκνηρ, ἡ τῷ πρὸς ἡμᾶς ὑπόπτως ἔχειν
ἔτι καὶ μὴ καθαρῶς, ἡ τῇ παρὰ τοῦ διαδόλου ἐγγι-
νομένη πρὸς τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἐναντιώσῃ, συνάρα-
σθαι (88) ἡμῖν οὐκ ἀνέχονται. Ἀλλὰ σχήματι μὲν
δῆθεν οἱ πλείους ἐσμέν μετ' ἀλλήλων, προστεθέντος
ἡμῖν καὶ τοῦ χρηστοῦ Βοσπορίου· ἀληθεὶς δὲ πρὸς
οὐδὲν ἡμῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων συναίρονται· ὥστε
με καὶ ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ταύτης τὸ πλεῖστον μέρος
πρὸς τὴν ἀνάληψιν ἐμποδίζεσθαι, συνεχῶς μοι τῶν
ἀρρώστημάτων ἐκ τῆς σφοδρῆς λύπης ἀποστρεφόν-
των. Τί δ' ἂν ποιήσαιμι μόνος (89), τῶν κανόνων,

(87) Ἐτέρῳ νοσήματα. Ita Harl., Med., Coisl. primus, V. a., Clarom. Editi ἑτέρων νοσήματι. Nonnulli mss. ἑτέρῳ νοσήματι.

(88) Συνάρασθαι. Ita tres antiquissimi codices cum pluribus aliis. Editi συναίρεσθαι.

(89) Μόνος. Hæc vox addita ex septem mss. Canones illos, qui apostolis afflicti fuere, nonnunquam citat Basilius in Epistolis canonicis. Videtur hoc loco respicere ad vigesimum septimum, ubi præscribitur, ut in unaquaque provincia episcopi

A apparentibus, anathematizandos esse eos, qui di-
cunt creatæ esse ac servilis naturæ Spiritum san-
ctum, silentio prætermiserunt. Nihil enim omnino
in divina ac beata Trinitate creatum est.

234 EPISTOLA CXLI'.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Jam duas litteras accepi a divina tua et abso-
lutissima prudentia, quarum una nitide nobis de-
scribebat, quomodo a populo sub manu sanctitatis
tuæ constituto expectati fuerimus, quantumque
intulerimus doloris a sanctissimo conventu absen-
tes. Altera vero, antiquior quidem, ut e scriptura
conjicio, sed posterius nobis reddita, documenta
continebat te digna et nobis necessaria, ut ne Dei
Ecclesias negligamus, neve paulatim negotia adver-
sariis tradamus, unde res eorum augeantur, no-
stræ vero minuantur. Ac mihi quidem videor utri-
que respondisse, sed tamen etiam nunc (siquidem
incertum est an ii quibus hoc ministerium commic-
sum fuerat, responsa nostra servaverint) de iisdem
causam dico: quod quidem ad absentiam attinet,
excusationem verissimam scribens, cujus famam
etiam usque ad tuam sanctitatem pervenisse puto:
quod morbo detentus fuerim, qui me usque ad ip-
sas mortis januas perduxit. Imo etiam nunc cum
de his scriberem, adhuc ferens morbi reliquias
scribebam. Hæc autem sunt ejusmodi, ut alteri pos-
sint esse morbus ad ferendum difficilis.

2. Quod autem non nostra segnitie res Ecclesia-
rum adversariis traditæ sunt, hoc pietati tuæ per-
spectum esse volo, episcopos nobis communione
conjunctos, sive socordia, sive quod adhuc suspi-
cioso in nos nec puro affecti sunt animo, sive dia-
bolo bonis operibus obstante, suam nobis operam
prestare nolle. Sed specie quidem plures inter nos
conjungimur, adjuncto nobis et optimo Bosphorio:
at revera nullam ad rem ex his, quæ maxime sunt
necessariæ, nos adjuvant: ita ut maxima ex parte
hæc animi obstet ægritudo, quominus vires resu-
mam, continenter mihi morbis ex vehementi mœ-
rore redeuntibus. Quid autem solus facere possim,
quandoquidem canones, ut et ipse non ignoras, uni

nihil majoris rei incipiant sine sententia illius, qui
inter eos primus, ac unusquisque iis contentus sit,
quæ ad paræciam suam pertinent: sed nec ille
absque omnium voluntate quidquam faciat. Erat
Basilius hujus canonis observandi studiosus, et
quavis nominis fama et sedis dignitate plurimum
posset, nunquam ab eo communionis restitutionem
impetare.

* Alias CCLXII. Scripta anno 375.

ministeria ejusmodi non concedunt? Jam vero A quodnam remedium non adhibui? Quodnam judicium ipsis non revocavi in memoriam, partim per litteras, partim cum coram congressi essemus? Venerunt enim et usque ad urbem, audito mortis meae nuntio. Sed quia Deo visum est, ut me vivum deprehenderent, eos, ut par erat, sum allocutus. Ac praesentem quidem reverentur, et omnia quaecunque officii sunt pollicentur: at simul ut recesserunt, iterum recurrunt ad suam ipsorum sententiam. In his nos quoque communis rerum status participes sumus, Domino **235** palam nos descende-
 rente, quorum charitas ob multiplicatam iniquitatem refrixit. Sed nobis ad omnia sufficiat magna tua ac potentissima apud Deum deprecatio. Forte enim aut rebus aliquid proderimus, aut si optato exitu B aberremus, condemnationem effugiemus.

ὥς καὶ αὐτὸς εἶδας, ἐν τῇ τοιαύτῃ οἰκονομίᾳ μὴ συγχωρούντων; Καίτοι τίνα θεραπείαν οὐκ ἐθεράπευσας; Ποίου κρίματος αὐτοὺς οὐκ ἀνέμνησας τὰ μὲν διὰ γραμμάτων, τὰ δὲ καὶ διὰ τῆς συντυχίας; Ἦλθοι γάρ καὶ μέχρι τῆς πόλεως, κατὰ ἀκοὴν τοῦ ἡμοῦ θανάτου. Ἐπεὶ δὲ ἔδοξε τῷ Θεῷ ζῶντας ἡμᾶς παρ' αὐτῶν καταληφθῆναι, διελέχθημεν αὐτοῖς τὰ εἰκότα. Καὶ παρόντα μὲν αἰδούνται, καὶ ὑποσχωῦνται τὰ εἰκότα πάντα· ἀπολειφθέντες δὲ πάλιν πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀνατρέχουσι γνώμην. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς τῆς κοινῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἀπολαύομεν, προδόντες τοῦ Κυρίου ἐγκαταλιπόντες ἡμᾶς, τοὺς διὰ τὸ πλεθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψύξαντας τὴν ἀγάπην. Ἀλλὰ πρὸς πάντα ἡμῖν ἀρχιεσάτω ἡ μεγάλη σου καὶ δυνατωτάτη πρὸς Θεὸν ἰκεσίη. Τάχα γὰρ ἂν ἡ γενοίμεθα τι τοῖς πράγμασι χρήσιμοι (90). ἢ, ἐλαττωμένοι (91) τῶν σπουδαζομένων, φύγοιμεν τὴν κατάκρισιν.

EPISTOLA CXLI^a.

Regis Basilii ut pauperum hospitia vectigalibus eximantur.

Numerario praesidium.

Convocavi omnes ad conventum beati martyris Eupsechii fratres nostros chorepiscopos, ut notos facerem dignitati tuae. Sed quia abfui, per litteras eos necesse est sistere integritati tuae. Cognosce igitur fratrem istum, qui dignus est ob Domini timorem. cui tua prudentia fidem habeat. Et quaecunque pauperum causa ad tuam bonam voluntatem retulerit, ei ut verum dicenti digneris fidem C habere, atque afflictos pro virili adjuvare. Dignaberis autem procul dubio et pauperum domum ad pagos ipsi commissos pertinentem invisere, ac omnino vectigalibus eximere. Hoc enim jam et tuo collegae visum est exiguam egenorum possessionem tributis eximere.

EPISTOLA CXLI^a.

Idem petit ab altero numerario.

Alteri numerario.

Nibi quidem si liceret dignitatem tuam convenire, per me ipse prorsus retulissem quibus de rebus D sollicitus sum, et afflictorum defensionem suscepissem. Sed cum me corporis infirma valetudo ac negotiorum impedimenta retrahant, mei loco hunc fratrem chorepiscopum tibi commendo, ut ei aures

impetrare potuerunt Marcelli discipuli, antequam Petri Alexandrini auctoritas accessisset: et cum ab episcopis in Palaestina exsulantibus non expectato aliorum episcoporum consensu restituti fuissent, factum moleste tui et libere reprehendit, epist. 265.

* Alias CCCXVIII. Scripta anno 373.

* Alias CCCXIX. Scripta anno 373.

(90) Χρήσιμοι. Legendum puto χρήσιμον, ut jam observavi ad epist. 72.

(91) Ἐλαττωμένοι. Ita quinque mss. Editi διαμαρτυνῶντες. Reg. secundus et Paris. ἐλαττωμένοι.

EPISTOLA PMB.

Νουμεραρίῳ ἐπαρχῶν (92).

Συνήγαγον (93) μὲν πάντας ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ μακαρίου μάρτυρος Εὐψυχίου τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς χωρεπισκόπους, ὥστε γνωρίμους ποιῆσαι τῇ τιμῇ τῇ σου· ἐπεὶ δὲ ἀπελείφθης, διὰ γραμμάτων αὐτοὺς ἀναγκαῖόν ἐστι προσαχθῆναι σου τῇ τελειότητι. Γνώριζε τοίνυν τὸν ἀδελφὸν τόνδε, ἀξιὸν ὄντα τοῦ πιστεῦσθαι παρὰ τῆς σῆς φρονήσεως διὰ τὸν φόβον τοῦ Κυρίου. Καὶ ἅπερ ἂν τῶν πτωχῶν ἐνεκεν ἀναφέρῃ σου τῇ ἀγαθῇ προαιρέσει, καταξίωσον ὥς ἀγαθόντι πεῖθεσθαι, καὶ τὴν δυνατὴν ἐπιουρίαν πρέχεσθαι τοῖς καταπονουμένοις. Καταξιώσεις δὲ δολονότι καὶ πτωχοτροφίαν τῆς συμμορίας τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκέψασθαι, καὶ πάντα ἀνεῖναι τῆς συντελείας. Τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ τῷ ἐταίρῳ σου συνέμισε τὴν μικρὰν κτῆσιν τῶν πενήτων ἀλειτούργητον καταστῆσαι.

EPISTOLA PMF.

Ἐτέρῳ νουμεραρίῳ.

Εἰ μὲν αὐτῷ μοι δυνατόν ἦν συμπαραῖναι τῇ τιμῇ τῇ σου, δι' ἑμαυτοῦ ἂν πάντως ἀνήνεγκα περὶ ὧν ἐβουλόμην, καὶ προέστην τῶν καταπονουμένων· ἐπεὶ δὲ με ἀρρώστια σώματος καὶ ἀσχολίαι πραγμάτων ἀπέλκουσιν (94), ἀντ' ἑμαυτοῦ σοι τὸν ἀδελφὸν τόνδε τὸν χωρεπίσκοπον συνίστημι· ὥστε, σὲ αὐτῷ γνη-

(92) Ἐπαρχῶν. Reg. secundus et Coisl. secundus ἐπαρχῶν. Sanxerat Valens anno 365, ut numerarii consularium et praesidium vocarentur deinceps tabularii. Sed forte lex illa minus fuit observata: vel huic epistolae, ut pluribus aliis, non a Basilio, sed post eum a librariis titulus praesitus.

(93) Συνήγαγον. Coisl. uterque et Reg. secundus συνηγάζομεν.

(94) Ἀπέλκουσιν. Ita sex codices mss. pro eo quod est in editis ἀνθέλκουσιν. Paulo post ope Coisl. primi et Reg. secundi emendatius quod erat in editis ὥστε σεαυτῷ.

σίως προσχόντα, χρήσασθαι συμβούλῳ, ὡς φιλαλη-
θῶς καὶ ἐμψρόνως δυναμένῳ συμβουλευῆσαι περὶ τῶν
πραγμάτων. Τὸ γὰρ πτωχοτροφεῖον τὸ παρ' αὐτοῦ
οἰκονομούμενον ἐπειδὴν καταξιώσεως θεάσασθαι [ὅψει
γάρ, εὖ οἶδα, καὶ οὐ παραδραμῇ, ἐπειδὴ οὐδὲ ἀπει-
ρος (95) εἰ τοῦ ἔργου· ἀλλ', ὡς ὁ δεῖνά μοι ἀντήνεγκεν,
ἐν τῶν ἐν τῇ Ἀμασειᾷ ἐξ ὧν ἔδωκέ σοι ὁ Κύριος
διατρέφεις (96)], ἐπειδὴν οὖν ἔβης καὶ τοῦτο, πάντα
αὐτῷ παρέξῃ τὰ ἐπιζητούμενα. Ἦδὲ γάρ μοι καὶ
ὁ ἐταῖρός σου (97) καταπηγγεῖλατο φιλανθρωπίαν τινὰ
περὶ τὰ πτωχοτροφεῖα. Τοῦτο δὲ λέγω, οὐχ ἵνα ἄλλον
αὐτοῖς μιμήσῃ (σὲ γὰρ εἰκὸς ἑτέροις εἶναι τῶν καλῶν
ἡγεμόνα), ἀλλ' ἵνα γνῶς, ὅτι δὴ περὶ αὐτῶν τούτων
καὶ ἄλλοι τῆμῃς ἐδυσιώθησαν (98).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΔ'.

Eundem immunitatem petit ac in duabus præcedentibus epistolis.

Τρακτευτῇ τῶν ἐπαρχῶν.

Γνωρίζεις πάντως τόνδε ἐκ τῆς κατὰ τὴν πόλιν
συντυχίας· ὅμως δὲ σοι αὐτὴν καὶ διὰ τῆς ἐπιστολῆς
προσάγομεν συνιστῶντες, ὅτι εἰς πολλά σοι τῶν
σπουδαζομένων χρησίμος ἔσται, διὰ τὸ καὶ συνετῶς
καὶ εὐλαβῶς δύνασθαι ὑποτίθεσθαι τὰ πρακτέα. Ἄ
εἰ ἐμοὶ εἰς τὸ οὖς διελέχθης, ταῦτα νῦν ἔστι καιρὸς
ἐπιδείξασθαι, ἐπειδὴν σοι ὁ προειρημένος ἀδελφὸς
τὰ τῶν πτωχῶν ὑποδείξῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΕ'.

*Quamvis nullæ magnæque rationes Eusebium prohibere videantur, quominus peregre eat; non tamen desperat Basi-
lius eum omnia impedimenta superaturum. Quare eum rogat, ne spem Ecclesiæ Cæsariensis irritam faciat, quam de
ejus adventu Basilius antio præterito Syria rediens attulerat.*

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Οἶδα τοὺς μύλους πόνους (99) σου, οὓς ἀνέτλης
ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ τῶν ἀσχολιῶν τὸ
πλήθος οὐκ ἄγνοῶ, ἃς ἔχεις· τὴν οἰκονομίαν οὐ παρ-
έργως, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου διατιθέ-
μενος. Καὶ τὸν ἐκ γειτόνων ὑμῖν ἐπικαθήμενον
ἐννοῶ (1), ᾧ ἀνάγκη ὑμῶν, ὡς περ ὕρνιας ἀετῶ
ὑποπτήσσοντας, μὴ πόρρω τῆς σκέπης ἑκαστον
ἀποτρέχειν. Τούτων με οὐδὲν λέληθεν. Ἀλλ' ὁ πόθος
πράγμα βίαιον, καὶ ἐλπίσαι τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, καὶ
ἐγχειρῆσαι τοῖς ἀδυνάτοις (2)· μᾶλλον δὲ ἡ ἐπὶ Κυ-
ριον ἐλπίς ἰσχυρότατον πάντων. Οὐ γὰρ ἀλόγῳ ἐπι-
θυμία, ἀλλ' ἰσχυρῇ πίστειως προσδοκῶ καὶ πόρον ἐν
ἀμηχάνοις φανήσεσθαι, καὶ πάντων βρῶδῳ σε (3)

(95) Ἄπειρος. Uterque Coisl. cum Reg. secundo
et Paris. ἀπορος, Non caræ facultatibus ad hoc
opus.

(96) Διατρέφεις. Ita Coisl. uterque et Vat. Editio
prima Paris. διατρέφεις. Paulo post editi παρέξεις.
Coisl. uterque, Med. et Reg. secundus ut in textu.

(97) Ὁ ἐταῖρός σου. Duo erant numerarii in una-
quaque provincia. Non tamen collega hoc loco in-
telligitur alter numerarius, cui superior inscripta
epistola. Huic enim Basilus similiter dicit benefi-
cium sibi in pauperes ab ipsius collega promissum
fuisse. Quare collegam utriusque numerarii inter-
pretor tractatorem præsidium, cujus promissa in
epistola sequenti reposcuntur. Is cum munus ad-
ministraret magna cum numerariis necessitudine
conjunctum, eorum collega dici poterat.

(98) Ἐδυσιώθησαν. Sic Coisl. secundus e

A sincere accommodans, ipso utaris consiliario, ut
homine et amore veritatis et prudentia ad consi-
lium de rebus dandum idoneo. Postquam enim pau-
perum hospitium ab eo gubernatum visere dignatus
fueris (invises enim, sat scio, nec præteribis: siqui-
dem nec rei inexpertus es: sed, ut a quodam ad me
relatum est, unum ex his quæ Amasæ constructa
sunt, ex bonis quæ tibi Dominus tradidit sustentas),
ubi, inquam, et hoc videris; concedes ei omnia
quæ opus erunt. Jam enim et collega tuus aliquam
mibi erga egenorum hospitia humanitatem pollicitus
est. Hoc autem dico, non ut alium ipse imiteris
(par enim te aliis recte factorum ducem esse), sed
ut scias jam nobis ab aliis reverentiam his in rebus
habitam fuisse.

236 EPISTOLA CXLIV'.

B

Tractatori præsidium.

Cognoscis profecto illum ex mutuo in urbe col-
loquio. Sed tamen eum tibi et per litteras sisto et
commendo, ut ad multa, quæ tibi curæ sunt, utilem
futurum, eo quod pie ac prudenter possit agenda
suggerere. Quæ autem mihi in aurem dixisti, ea
nunc tempus est exsequi; postquam memoratus
frater pauperum statum tibi indicaverit.

EPISTOLA CXLV'.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Novi innumeros labores tuos, quos pro Dei Ec-
clesiis exantlassi; nec negotiorum multitudinem
ignoro, quibus detineris; commissam administra-
tionem non perfunctorie, sed secundum Dei volun-
tatem gerens. Illum etiam cogito, qui vobis e pro-
pinquo imminet, sub quo vos necesse est, veluti
aves sub aquila formidantes, non longe a suo
quemque tecto excurrere. Horum nihil me latet.
Sed desiderium res violenta, tum in iis sperandis
quæ parabilia non sunt, tum in aggrediendis quæ
fieri non possunt: vel potius spes in Domino om-
nium rerum fortissima. Non enim temeraria cupi-
ditate, sed fidei robore exspecto aliquem futurum

Reg. secundus. Editi ἐδυσιώθησαν.

(99) Πόνους. Quatuor mss. κόπους. Infra Harl.,
Med. et Clarom. θέλημα τοῦ Θεοῦ.

(1) Ἐννοῶ. Quamvis hoc verbum non omnino
necessarium sit: quia tamen legitur in codicibus
Harl., Med., Clarom., Coisl. secundo, et Reg. secundo,
recipiendum visum est in contextum. Ibidem editi
ᾧ ἀνάγκη τῶν. Melius in Coisl. primo et aliis non-
nullis quos secuti sumus.

(2) Ἀδυνάτοις. Editi post hanc vocem addunt
ποιεῖ, sed in nullo prorsus ex nostris octo mss. re-
peritur.

(3) Πρὸς σε. Deest vocula in editis, legitur in
omnibus mss. Ibidem editi περιγενέσθαι. Harl. et
Coisl. primus ut in textu.

Alias CCCXX. Scripta anno 373.

.. Alias CCLV. Scripta anno 373.

etiam in rebus difficillimis exitum, teque omnia impedimenta superaturum, ut Ecclesiarum amicissimam videas, atque etiam ab ipsa conspiciaris: quod quidem omnium illi bonorum antiquissimum est, vultum tuum conspicerere, ac tuam vocem audire. Cave igitur spes illius vanas ac irritas facias. Anno enim præterito cum e Syria rediens, promissum quod acceperam reportavi, quomodo eam putas spe suspensam a me fuisse? Ne igitur in aliud tempus differas illius visitationem, vir admirande. Nam etiamsi fieri possit, ipsam ut aliquando invisas, sed non etiam nobiscum, quos urget morbus ab hac tandem ærumnosa vita secedere.

EPISTOLA CXLVI.

Antiochum, qui manu sua salutem apposuerat, vicissim salutatur Basilium et hortatur, ut animæ salutem animam intendat.

Antiocho.

Non possum te inertiae aut pigritiae accusare, quod cum tempus incidisset scribendi, conticueris. Quam enim veneranda mihi **237** manu salutem misisti, hanc pluris facio quam multas epistolas. Te igitur vicissim saluto, ac exhortor, ut strenue ad animæ salutem incumbas, omnes carnis affectiones ratione frenans, ac indesinenter Dei cogitationem velut in sanctissimo quodam templo, ita in animo tuo consecratam habens: atque ut in actione omni et in omni sermone ante oculos habeas Christi iudicium; ita ut tibi opera singula ad accuratum illud ac tremendum examen collecta, gloriam in die remunerationis afferant, coram omni creatura laudem consequenti. Quod si non gravetur ad nos usque proficisci magnus ille vir, parum non erit lucris una cum ipso in nostra regione conspicerere.

EPISTOLA CXLVII.

Aburgio Basilium Maximum commendat, ac rogat, ut hominem longe optimum, qui Cappadociae præses fuerat, omnibus rebus spoliatum, et in æranis jacentem adversus calumniam tueatur.

Aburgio.

Fabulam hactenus credebam Homeri carmina, cum perlegerem alteram illius poesis partem, in qua Ulyssis calamitates narrat. Sed fabulosa illa hactenus et incredibilia, omnino nos probabilia existimare docuit longe optimi Maximi calamitas. Nam et hic præfuit genti non vilissimæ, quemadmodum ille dux fuit Cephalleniorum. Ac Ulysses quidem

* Alias CCLXVIII. Scripta anno 373.

** Alias CCCLVI. Scripta anno 373.

(4) *Προσβλέψαι*. Ita summo consensu veteres libri. Editio prima Paris. *προβλέψαι*.

(5) *Ἐπανελθών*. Sic Harl. et Coisl. primus cum pluribus aliis. Editio I Paris. *ἀπανελθών*.

(6) *Αὐτῆς*. Hanc vocem addidimus ex septem mss. Harlæanus codex *αὐτῶν*.

(7) *Ἀντιόχῳ*. Legitur in omnibus mss. et editis τῷ αὐτῷ, quia scilicet hæc epistola sequitur epistolam 31, alias 267. Sed tamen perspicuum est hanc epistolam non inscriptam fuisse Eusebio, quem Basilium designat his verbis: *Quod si magnus ille vir*, etc., sed ipsius fratris filio, quem Basilium,

τῶν κωλυμάτων περιγενήσεσθαι, πρὸς τὸ ἰδεῖν σε τὴν φιλετάτην τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ μέντοι καὶ ὁφείναι παρ' αὐτῆς· ὁ πάντων αὐτῇ τῶν ἀγαθῶν προτιμύτατον, τῷ σὺ προσβλέψαι (4) προσώπῳ, καὶ τῆς σῆς ἀκοῦσαι φωνῆς. Μὴ τοίνυν αὐτῇ τὰς ἐλπίδας ἀτελεῖς καταστήσης. Καὶ γὰρ πέρυσιν, ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπανελθὼν (5), τὴν ἐδεξάμην ἐπαγγελίαν, ταύτην διακομίσας, πῶς οἶσι μετέωρον αὐτὴν κατεστήσαται τὰς ἐλπίδας; Μὴ οὖν εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπέρθῃ τὴν ἐπισκεψίην αὐτῆς (6), ὃ θαυμάσιον. Καὶ γὰρ εἴαν ἡ δυνατόν ἰδεῖν αὐτὴν ποτε, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεθ' ἡμῶν, οὗς ἐπείγει ἡ νόσος ἀπᾶραι λοιπὸν τοῦ ὀδυνηροῦ τούτου βίου.

EPISTOLAE PMΓ.

Ἀντιόχῳ (7).

Οὐκ ἔχω μέμψασθαι σοι ἀρχὴν οὐδὲ ρησιν, ὅτι, καιροῦ παραπεσόντος (8) γραμμάτων, ἀπεισιώπησας. Ἦν γὰρ διὰ τῆς τιμίας ἐμοὶ χειρὸς διεπέμψω προσηγορίαν, πολλῶν ἐπιστολῶν τιμιωτέραν ποιῶμαι. Ἀντὶ οὖν ταύτης προσαγορεύω σε, καὶ παρακαλῶ σπουδαίως ἀντέχεσθαι τῆς κατὰ ψυχὴν σωτηρίας, πάντα τὰ πάθη τῆς σαρκὸς παιδαγωγούντα τῷ λόγῳ, καὶ διηγεκῶς τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοιαν, οἷον ἐν ναφ' τινι ἀγιωτάτῳ, τῇ σουτοῦ ψυχῇ ἐνιδρυμένην ἔχοντα· ἐπὶ πάσης δὲ πράξεως καὶ παντὸς λόγου πρὸ ἐρῥαλμῶν λαμβάνειν τὸ τοῦ Χριστοῦ (9) δικαστήριον, ὥστε σοι τὰς κατὰ μέρος ἐνεργείας συναχθεῖσας ἐπὶ τῇ ἀκριβοῦς ἐκείνης καὶ φοβερῆς ἐξιστάσεως δόξαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως ἐνεγκεῖν, ἐπὶ πάσης τῆς καίσεως τῶν ἐπαίμων ἀξιουμένων. Εἰ δὲ καταδέχοιτο τὴν μέχρις ἡμῶν ὁδὸν ὁ μέγας, οὗ μικρὸν κέρδος ἰδεῖν σε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας.

EPISTOLAE PMZ.

Ἀβουργίῳ.

Μῦθον ἐνόμιζον τίως τὰ τοῦ Ὀμήρου, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἕτερον μέρος τῆς ποιήσεως, ἐν ᾧ τὰ τοῦ Ὀδυσσεύος πάθη μεταδιδάσκει. Ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ μυθικά τίως καὶ ἀπιστα πάντα ἡμῶς πιθανὰ νομίζουσιν ἐδίδασκεν ἡ περὶ τὸν πάντα ἀριστον Μάξιμον περιπέτεια. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἀρχὸν ἐγένετο ἔθους οὗ φαυλοτάτου, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ στρατηγός (10) τῶν

ut æqualem, vel forte etiam natu minorem, ad pietatem hortatur.

(8) *Παραπεσόντος*. Sic quatuor vetustissimi codices, Harl., Med., Coisl., Vat. et alii nonnulli. Editi *παραπεσόντος*. Paulo post auctoritate quinque codicum, quorum nonnulli antiquissimi, transposuimus ἐμοί, cum legeretur in editis ἐμοὶ διεπέμψω.

(9) *Χριστοῦ*. Sic plerique mss. codices. Editi *Κυρίου*.

(10) *Ὁ στρατηγός*. Additus articulus ex tribus vetustissimis codicibus et tribus aliis. Ibidem. Reg. secundus et Coisl. secundus *Καφαλήων*.

Κεφαλῆων. Καὶ πολλὰ χρήματα ἄγων ἐκεῖνος, ἅμα cum pecuniæ plurimum exportasset, nudus reversus est: hunc autem eo res adversæ redegerunt, ut pene in alienis et laceris pannis domui suæ visus sit. Atque hæc perpressus est, sorte quia Læsirygnas in se instigavit, ac in Scyllam incidit, habentem in muliebri forma caninam immanitatem ac feritatem. Cum igitur vix ei licuerit ex ineluctabili illa procella emergere, te mea opera supplex rogat, ut naturam communem revercaris, ac calamitatibus, quas non merito suo passus est, commotus de rebus illius non laccas, sed viris potentibus nunties, in primis ut præsidii aliquid contra structam calumniam habeat: sin minus, ut propositum illius, qui in ipsum debacchatus est, divulgetur. Non leve enim homini injuriis affecto solatium, B eorum, qui ipsi insidiati sunt, improbitatis declaratio.

Κεφαλῆων. Καὶ πολλὰ χρήματα ἄγων ἐκεῖνος, ἅμα cum pecuniæ plurimum exportasset, nudus reversus est: hunc autem eo res adversæ redegerunt, ut pene in alienis et laceris pannis domui suæ visus sit. Atque hæc perpressus est, sorte quia Læsirygnas in se instigavit, ac in Scyllam incidit, habentem in muliebri forma caninam immanitatem ac feritatem. Cum igitur vix ei licuerit ex ineluctabili illa procella emergere, te mea opera supplex rogat, ut naturam communem revercaris, ac calamitatibus, quas non merito suo passus est, commotus de rebus illius non laccas, sed viris potentibus nunties, in primis ut præsidii aliquid contra structam calumniam habeat: sin minus, ut propositum illius, qui in ipsum debacchatus est, divulgetur. Non leve enim homini injuriis affecto solatium, B eorum, qui ipsi insidiati sunt, improbitatis declaratio.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΜΨ.

Maximum Trajano commendat Basilium, ac rogat ut ei in judicio patrocinium impendat.

Trajanῶ.

Πολλὴν φέρει τοῖς καταπονουμένοις παραμυθίαν, καὶ τὸ ἔχειν ἀποδύρασθαι τὰς ἐαυτῶν συμφοράς· καὶ μάλιστα, ὅταν ἀνδρῶν ἐπιτύχωσι δυνάμενων ἐκ τῆς τοῦ τρόπου καλοκαγαθίας συμπαθεῖν τοῖς ἀλγεῖνοις. Ὅθεν καὶ ὁ αἰδαισιμώτατος ἀδελφὸς Μάξιμος, ὁ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἡγησάμενος, παθὼν οἷα οὐδέπω (13) τις ἀνθρώπων ἕτερος, καὶ πάντων μὲν γυμνωθεὶς τῶν προσόντων, ὅσα τε τῇ αὐτῷ πατρῷα, καὶ ὅσα ἐκ προτέρων πόνων ὑπῆρχε (14) συνειλεγμένα, κακοπαθήσας δὲ τῷ σώματι μυρία ταῖς ἡμέραις (15) καὶ χύτω πλάναις, καὶ οὐδὲ αὐτὴν τὴν ἐπιτιμίαν ἀνεπηρέαστον διασώσας, ἥς ἔλεγα πάντα πονεῖν τοῖς ἐλευθέροις σὺνηθες, πολλὰ μὲν πρὸς ἡμῶν περὶ τῶν συμβάντων αὐτῷ ἀπωλοφύρατο, ἡξίωσεν δὲ δεῖν ἡμῶν, ὡς ἐν κεφαλῇ φανεράν γενέσθαι οὐ τὴν περιστεῖσαν αὐτῷ τῶν κακῶν Ἰλιάδα. Κάγω, ἐπειδὴ ἄλλως οὐδὲν ἀφελεῖν αὐτοῦ τῶν δεινῶν ἡδυνήθην, ἐτοίμως ταύτην ἔδωκα τὴν χάριν· τὸ ὀλίγα ἐκ πολλῶν, ὣν ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, διαγγεῖλαι τῇ κοσμιότητι σου· ἐπειδὴ αὐτὸς ἐρυθριᾷ μοι ἐδόκει τὰς ἐαυτοῦ συμφοράς ἐναργῶς διηγήσασθαι. Εἰ γὰρ καὶ πονηρὸν τὸν ἡδικοχότα συνίστησι τὰ γενόμενα (16), ἀλλ' οὖν γε τὸν πεπονθότα τῆς ἐλευστοχότης ὄντα μερίδος δείκνυσιν· ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ περιπεσεῖν τοῖς θεηλάτοις κακοῖς ἀπόδειξιν πως ἔχειν δοκεῖ τοῦ παραδεδοῦσθαι τοῖς πάθειν. Ἄλλ' ἀρκεῖ (17) αὐτῷ πρὸς παραμυθίαν τῶν συμβάντων τὸ εὖμεναι αὐτὸν προσελέγειν τῷ ὁμματί σε, καὶ τὴν πολυαρχὴν χάριν, ἥς πάντες ἀπολαύοντες ἐκπᾶν ὃ δύνανται: (τὴν τῆς σῆς ἡμερότητας λέγω), καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀφ-

EPISTOLA CXLVIII.

Traiano.

Multum affert afflictis solatii vel posse deslere calamitates suas; maxime, cum viros nacti fuerint morum probitate idoneos, qui eorum doloribus commoveantur. Unde et omni honore dignus frater Maximus, qui patriæ nostræ præfuit, talia passus, qualia nondum quisquam hominum, et suis rebus omnibus tum paternis tum pristino labore partis nudatus, 238 innumeris afflictus corporis incommodis, dum susdeque errat, ac ne ipsum quidem civis statum, ejus causa liberi nihil intentatum relinquere solent, ab injuriis integrum retinens. pluribus apud me casus suos lamentatus est, ac rogavit, ut malorum suorum Iliadem breviter tibi ante oculos ponerem. Ego autem cum aliter illius ærumnas levare non possem, libenter id præstiti beneficii, ut pauca ex multis quæ ab eo audiui, dignitati tuæ referrem, quandoquidem cum pudebat, ut mihi videbatur, calamitates suas aperte exponere. Nam quæ evenere, si auctorem injuriæ nequam esse demonstrant, certe eum qui passus est, maxima miseratione dignum ostendunt: siquidem illud ipsum in mala divinitus inmissa incidere argumento est quodammodo eum qui hæc patitur afflictationibus esse traditum. Sed tamen satis est illi ad solatium malorum, ut benigno illum aspicias oculo, ac uberem illam gratiam, quam omnes experiuntur, nec tamen possunt absumere (gratiam dico lenitatis tuæ) etiam in illum extendas. In judicio autem magno ei fore ad vincendum præsidio patrocinium tuum, nobis omnibus certo persuasum est.

(11) Τοῖς οἰκοῖ. Sic tres vetustissimi codices et Clarom. Editi τοῖς οἰκείοις.

(12) Σκευωρηθεῖσαν. Harl. et Clarom. σκαλωρηθεῖσαν.

(13) Οὐδέπω. Ita Harl. cum quinque aliis. Editi οὐπω.

(14) Ὑπῆρχε. Hoc verbum addidimus ex Harl., Med. et Clarom.

(15) Ταῖς ἡμέραις. Ita Harl., Med., Coisl. uterque, Reg. uterque et uterque Bigot. Editi ταῖς τε ἡμέραις.

(16) Τὰ γεγνημένα. Sic tres vetustissimi codices, et alii nonnulli. Editi τὰ γεγονότα.

(17) Ἀρκεῖ. Male in editione I Paris. ἀρκεῖν contra veterum codicum fidem.

* Alias CCLXXVI. Scripta anno 373.

Atque omnium dignissimus est ipse ille, qui meas A litteras, ut sibi aliquid profuturas poposcit, quem cum aliis videamus totis suæ vocis viribus laudes gravitatis tuæ prædicantem.

αὐτῷ ἰσομένην, ἐπιζητήσας· ὃν μετὰ τῶν ἄλλων ποιμεν τῇ κατὰ δύναμιν αὐτοῦ (18) φωνῇ τὴν σὴν εὐφημοῦντα σεμνότητα.

EPISTOLA CXLIX*.

Is ad quem scripta est hæc epistola, viderat primordia arummarum Maximī; sed postea pænā ac contumeliæ gratiores infligatæ sunt, ac vicarius modo advenerat, ut mala expleret. Moniti miserrimo opem impiorum Basilias.

Trajano.

Ipse oculis vidisti calamitatem viri quondam clari, sed nunc miserrimi omnium Maximī qui patriæ nostræ præfuerat, atque utinam non præ- B fuisset! Existimo enim fore, ut multi gentium gubernacula fugiant, si administrationes ad ejusmodi exitum rediturae sunt. Quare quid opus est singula enarrem, et quæ vidi, et quæ audiui, viro ob eximiam ingenii aciem idoneo, qui ex paucis factis ea quæ omittuntur existimet? Sed tamen forte superflua loqui tibi non videbor, hoc si dixerō, cum multa et gravia ante tuum adventum in ipsum perpetrata sint, quæ postea gesta sunt talia esse, ut superiora humanitatem existimare cogant. Tantam contumeliæ et damni et ipsius corporis incommodorum magnitudinem 239 habuere, quæ in ipsum postmodum a vicario excogitata sunt. Et nunc cum cohortalibus apparitoribus venit, ut reliqua sua mala hic impleat, nisi tu magnam tuam manum prætere velis afflicto. Supervacaneam rem scio me facere, qui tuam clementiam ad humanitatem adhorter. Quia tamen hunc virum cupio jutare, dignitatem tuam rogo, ut innatæ tibi ad bonum propensione aliquid mea causa adjicias: adeo ut manifesta sit homini meæ pro illo deprecationis utilitas.

* Alias CCCLXXVII. Scripta anno 373.

(18) Αὐτοῦ. Hanc vocem addidimus ex Harl., Med. et Clarom.

(19) Τραϊανῷ. Legitur in omnibus editis et mss. D codicibus τῷ αὐτῷ, eadem. Trajano scilicet: ad quem scripta superior epistola. Quare non ausus sum hunc titulum mutare: sed tamen nullus dubito, quin hæc epistola ad Trajanum minime scripta sit. Is enim ad quem scripta est, oculis suis viderat calamitates Maximī. At Trajanus nihil prorsus audierat de his arummarum: et ideo Basilium Maximus rogavit, ut eas Trajano breviter exponeret.

(20) Ὑπέβαλες. Med., Reg. secundus et Coisl. secundus ὑπέβαλες.

(21) Οὐκ ὤφειλεν. Ita mss. sex. Editi οὐκ ὤφειλεν.

(22) Κακοπαθείας. Hæc voce non questionis tormenta, quibus subijci non poterant præsidēs provinciarum, nisi in crimine majestatis, sed ea

εἶναι. Ὅτι δὲ καὶ ἐν δικαστηρίοις μεγάλη αὐτῷ ἀφορμὴ πρὸς τὴν νίκην ἢ παρὰ σοῦ βοήθ. πάντες ἀκριδῶς πεπείσμεθα. Δικαιότατος δὲ πάντων καὶ αὐτὸς οὗτος, ὁ τὴν ἐπιστολὴν τῶν, ὡς τι βεβαίως

αὐτῷ ἰσομένην, ἐπιζητήσας· ὃν μετὰ τῶν ἄλλων ποιμεν τῇ κατὰ δύναμιν αὐτοῦ (18) φωνῇ τὴν σὴν εὐφη-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΘ'.

Τραϊανῷ (19).

Καὶ αὐτὸς ὑπέβαλες (20) ὀφθαλμῷ τὴν κακοπαθείαν τοῦ πρότερον μὲν εὐδοκίμου, νῦν δὲ ἡλεινοτάτου πάντων Μαξιμου, τοῦ ἀρξάντος τῆς πατρίδος τῶν, ὡς οὐκ ὤφειλεν (21)! Οὔμαι γὰρ ἂν πολλοῖς ἀπευκτὴν ἑσσεσθαι τὴν τῶν ἰθύνων ἀρχὴν, εἰ πρὸς τοιοῦτον πέρας μέλλουσι καταστρέφειν αἱ προστασίαι. Ὅστις τί δὲ τῆς τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπαγγέλλειν, ὧν τε εἰδομεν, ὧν τε ἡκούσαμεν, ἀνδρὶ διὰ πολλὴν τῆς διανοίας εὐσυνείδητα ἱκανῶς ἐξ ἐλπίων τῶν πραχθέντων στοχάσασθαι τὰ λειπόμενα; Πλὴν ἑαυτὸς γε εἰπὼν, ἵσως οὐ περιττὸς σοι φανήσομαι, ὅτι πολλῶν ὄντων καὶ δεινῶν τῶν εἰς αὐτὸν τολμηθέντων πρὸ τῆς σῆς παρουσίας, τοιαῦτα γέγονε τὰ μετὰ ταῦτα, ὡς φιανθρωπίαν ποιῆσαι νομισθῆναι τὰ φθάσαντα. Τοσαύτην εἶχεν ὑπερβολὴν ὕβρεως καὶ ζημίας, καὶ τῆς εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα κακοπαθείας (22), τὰ δὲ ὑστερον αὐτῷ παρὰ τοῦ κρατούντος ἐξευρεθέντα. Καὶ νῦν ἐμπροσθεν ἔχει τὰ λείψανα τῶν ὧδε κακῶν αὐτοῦ ἀποπληρώσεων, ἂν μὴ σὺ τὴν μεγάλην στυγερὰν χεῖρα ὑπερσχεῖν ἐθέλῃς τῷ καταπονομένῳ. Περιττὸν μὲν οὖν οἶδα ποιῶν, τὴν σὴν χρηστότητα εἰς φιανθρωπίαν παρακαλῶν. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ βούλομαι γενέσθαι χρήσιμος τῷ ἀνδρὶ, ἑαυτῷ σου τὴν σεμνοπρέπειαν προσθεῖναι τι τῇ ἐκ φύσεως περὶ τὸ καλὸν σπουδῇ δι' ἡμᾶς, ὥστε ἐναργῆς τῷ ἀνδρὶ γενέσθαι τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ παρακλήσεως τῶν τὸ βεβαίως.

potius incommoda intelligi debent, quæ ab homine lautiori vitæ assueti, dum bonis omnibus spoliatus fugit, abesse non possunt. Hinc in præcedenti epistola, ut ex octo veteribus libris legimus, corporis incommoda, quæ Maximus sustinuit, ex illius potissimum fuga et variis susdeque erroribus repetuntur. Videtur autem accusatus repetundarum fuisse, et ideo omnibus rebus spoliatus; quia etsi minime convictus fuit, per vim tamen et impressionem vicarii, quadrupli pœnam, quam leges convictis infligebant, coactus est persolvere. Hinc etiam civis statu non omnino excidit, nec eum tamen integrum et illæsum retinuit, ut in superiori epistola legimus. Nam iudices repetundarum convicti ablatis codicillorum insignibus, et honore exuti, inter pessimos quoque et plebeios habebantur, ut sancitur Cod. Theod. lib. 1, tit. 27, leg. 4; nec tamen infames et intestabiles erant, ut observat Gothofredus ad eandem legem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝ'.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CL'.

Heraclidas ab Amphilochio accusatus, quod non secum secederet in deserta loca, ut promiserat, pluribus refellit hanc criminacionem. Exponit quid rei uni agat in pauperum hospitio ad urbem Caesaream; seque ab Amphilochio separari negat, quantumvis locorum intervallo distinctus sit. Refert deinde quæ præcepta a Basilio acceperit: hortatur ut Amphilochius ad Basilium veniat, a quo erudiri melius esse statuit, quam in desertis locis vagari.

Ἀμφιλοχίω, ὡς παρὰ Ἡρακλείδου.

A

Amphilochio, Heraclidæ nomine.

1. Ἐγὼ καὶ τῶν ὁμιληθέντων ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους ποτὲ μένουμεν, καὶ ὧν τε αὐτὸς εἶπον. ὧν τε ἤκουσα παρὰ τῆς εὐγενείας σου, οὐκ ἐπιλέλυσμαι. Καὶ νῦν βίος μὲν με δεσπόσιος οὐ κατέχει. Εἰ γὰρ καὶ τῇ καρδίᾳ ὁ αὐτός εἰμι, καὶ οὕτω τὸν παλαιὸν ἀπειδυσάμεν ἄνθρωπον. πλὴν τῷ γε σχήματι, καὶ τῷ μακρῷ ἑμαυτὸν (23) ποιῆσαι τῶν τοῦ βίου πραγμάτων, ἰδοῦσα λοιπὸν, οἷον ἐπιβεβηκέναι τῇ ὁδοῦ (24) τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας. Καθίζομαι δὲ ἐπ' ἑμαυτοῦ, ὥσπερ οἱ εἰς πέλαγος ἀφιέναι μέλλοντες, ἀποσκοπεύων τὸ μέλλον. Οἱ μὲν γὰρ πλέοντες ἀνέμων χρηΐσονται πρὸς τὴν εὐπλοίαν, ἡμεῖς δὲ τοῦ χειρουργήσαντος ἡμᾶς, καὶ ἀσφαλῶς διὰ τῶν ἀλμυρῶν κυμάτων τοῦ βίου παραπέμφοντες. Χρηΐζειν γὰρ ἑμαυτὸν λογιζομαι πρῶτον μὲν χαλινῷ πρὸς τὴν νεότητα, ἔπειτα κέντρων (25) πρὸς τὴν δρόμον τῆς εὐσεβείας. Τούτων δὲ πρόξενος λόγος δηλονότι, νῦν μὲν παιδοπαγωγῶν ἡμῶν τὸ ἀτακτον, νῦν δὲ τὸ νοθεῖον τῆς ψυχῆς διεγείρων. Πάλιν μοι χρεια φαρμάκων ἐτέρων, ὥστε τὸν ἐκ τῆς συνθιθείας ἀποπλύνασθαι ῥύπον. Οἶδας γὰρ, ὅτι ἡμεῖς, οἱ πολλὸν χρόνον ἐνεθισθέντες τῇ ἀγορᾷ, ἀφαιδῶς μὲν ἔχομεν τῶν ῥημάτων, ἀφυλάκτως δὲ πρὸς τὰς ἐν τῇ διανοίᾳ συνιστάμενας ἐκ τοῦ πονηροῦ (26) φαντασίας. Ἡστῆμεθα δὲ καὶ τιμῆς, καὶ τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς τι φρονεῖν οὐ βροδίως ἀποσιθίμεθα. Πρὸς ταῦτα μεγάλου μοι δεῖν καὶ ἑμπεύρου λογιζομαι διδασκάλου. Ἐπειτα μέντοι καὶ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς ἀποκαθαρθῆναι, ὥστε πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀγνοίας ἐπισκόπῃσιν, οἷονεῖ τινα λήμην, ἀφαιρεθέντα, δύνασθαι ἐνατενίζειν τῷ κάλλει τῆς ἐξῆς τοῦ Θεοῦ, οὐ μικροῦ ἔργου κρίνω, οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τὴν ὠφέλειαν φέρειν. Ἄ καὶ τὴν σὴν λογιστικὰν σκερᾶν, καὶ ἐπιθυμεῖν ὑπάρχει τινὰ εἰς ταύτην τὴν βοήθειαν ἀκριβῶς ἐπιστάμαι (27)· καὶ ἐάν ποτε ἐγὼ ὁ Θεὸς εἰς ταυτὸν ἀφικέσθαι τῇ κοσμιότητι σου, δηλονότι πλείονα μαθήσομαι ὑπὲρ ὧν φροντίζειν με χρῆ. Νῦν γὰρ ὑπὸ πολλῆς ἀμαθίας οὐδὲ ὅσων ἐνδείξ (28) εἰμι γνωρίζειν δύναμαι· πλὴν γε ὅτι οὐδὲν μετεμέλητ' ἐμοὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς, οὕτε ἐκλάζει μου ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν σκοπὴν τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, ὥσπερ ἡγωνιάσας ἐπ' ἑμὸν, καλῶς καὶ προστηκόντως ἑαυτῇ ποιῶν, μήποτε, στραφείς εἰς τὰ ὀπίσω, στήλη γένωμαι ἀλός, ὥσπερ γυνὴ τις ἐπαθεν, ὥσπερ ἀκούω.

B

C

D

1. Ego et eorum, quæ inter nos aliquando disseruimus, memini: nec quid dixerim, quid ex generosa tua indole audierim, oblitus sum; et nunc vita publica non distineor. Quanquam enim corile idem sum, ac veterem hominem nondum exui: tamen ipsa specie, et quod longe a sæculi negotiis recesserim, videor jam vitæ secundum Christum viam ingressus esse. Sedeo autem mecum ipso, velut qui sese mari commissuri sunt, prospiciens futurum. Nam qui navigant, ventis indigent ad felicem cursum; nobis vero opus est qui nos manu ducat, ac tuto per amaros vite fluctus transvehat. Nam indigere me perspicio, primum quidem freno adversus juventutem; deinde stimulis ad pietatis cursum. Horum autem conciliatrix ratio videlicet, nunc quidem temperans quod in nobis incompositum est, nunc vero animæ pigritiam excitans. Rursus indigeo remediis aliis, ut sordes ex consuetudine contractas eluam. Scis enim nos, qui diu foro assuefacti fuimus, nec parcos esse verborum, nec cautos adversus eas, quæ in mente excitantur a malignæ cogitationes. Vincimur autem et honore, nec facile de nobis ipsis magni aliquid sentire desinimus. Adversus hæc magno mihi opus esse et perito arbitror magistro. Deinde vero expurgari etiam animæ oculum, ut omnibus ignorantie tenebris quasi lippitudine aliqua liberatus, suo intuitu pulchritudinem maiestatis Dei conspiciere possit, non parvi laboris esse reor, neque parum asserre utilitatis. Atque hæc tuam quoque prudentiam perspicere, ac optare ut aliquis detur ad eam rem adiutor, exploratum habeo: ac si Deus aliquando dederit, ut tuam dignitatem conveniam, plura certe de quibus sollicitum me esse par est, ediscam. Nunc enim, 240 quæ mea est imperitia, quot et quantis indigeam ne cognoscere quidem possum; sed tamen me primi conatus non pœnitet, neque labat et vacillat animæ in proposito vivendi secundum Deum; quod ipsum mihi timuisti, præclare teque digne faciens, ne conversus retrorsum, salis statua fierem, quod mulieri cuidam contigisse audio¹⁶. Sed adhuc me

¹⁶ Gen. xix, 26.

(23) Ἐμαυτόν. Hanc vocem addidimus ex novem mss.

(24) Τῆς ὁδοῦ. Regius quidam ms. τοῦ οὐδοῦ, *limen ingressus*: quæ quidem scriptura valde arrideret, si saverent alii codices, aut vitium inesset vulgato contextui. Paulo post Coisl. primus σκοπεύων.

(25) Κέντρων. Quatuor mss. κέντρον. Paulo post editi λόγος τις. Vocula deest in quinque veteribus libris, non tamen in antiquissimis.

(26) Ἐκ τοῦ πονηροῦ. Quinque mss. ἐκ τῆς πονηρίας. Sed Coisl. primus et Medicæus consentiunt cum editis. In Harleiano autem codice non reperitur hæc epistola.

(27) Ἐπιστάμαι. Med. et Coisl. primus πίπτειν.

(28) Ὅσων ἐνδείξ. Coisl. primus et quidam Reg. ὅσων ἐνδείξ. Infra idem Coisl. et Med. ὡς ἀκούω.

¹ Alias CCCXIII. Scripta anno 375.

colibent externæ potestates; quasi magistratus desertorem aliquem reposcant. Delinet autem me maxime meum ipsius cor, eorum quæ dixi sibi conscium.

2. Quoniam autem meministi pactorum, teque denuntiasti accusaturum, mihi in hac mea tristitia risum movisti, quod etiamnum rhetor sis, nec a timore incutiendo discedas. Ego namque ita existimo, nisi omnino ut imperitus aberrem a veritate, unam esse viam ad Dominum ducentem, et quicumque ad ipsum pergunt, itineris ejusdem esse socios, et eodem vitæ sordere progredi. Quare quò abiens separari a te possum, nec tecum simul vivere, et tecum servire Deo, ad quem simul confugimus? Corpora enim nostra locis disjungentur; sed prolecto Dei oculus ambos simul intuetur; siquidem et vita mea digna fuerit, quæ a Dei oculis conspiciatur; hoc enim legi alicubi in Psalmis: *Oculi Domini super justos*¹⁷. Equidem cupio et tibi et cuivis alii propositum tuo simile habenti etiam corpore conjungi, et ante Patrem nostrum, qui in cœlis est, tota nocte ac die tecum genua flectere, et si quis alius est, qui rite Deum invocet. Novi enim communionem in precibus multum utilitatis asserre. Quod si quoties mihi contigerit in diverso angulo jacenti ingeniscere, mendacium me omnino sequetur; pugnare non possum adversus ea quæ a te dicta sunt, meque ipse ut mendacem condemno, si quid ejusmodi locutus sum secundum pristinam indifferentiam, quod me mendacii crimine obstringat.

3. Postquam prope Cæsaream veni, ut rerum statum perspicerem, in ipsa urbe nolui commorari, sed ad proximum pauperum hospitium confugi, ut ibi discerem quæ volebam. Deinde cum eo venisset ex more religiosissimus episcopus, retuli ad eum quibus de rebus mandaverat eruditio tua. Quæ autem respondit, ea nec memoria retineri poterant, et epistolæ modum superabant. In summa autem de paupertate hunc dixit esse modum, ut extrema tunica suam quisque possessionem definiat. Atque ex Evangelio testimonia exhibebat: unam quidem Joannis Baptistæ dicentis: *Qui habet duas tunicas, det non habenti*¹⁸; aliud autem Domini vetantis, ne discipuli duas

Ἀλλ' ἔτι μὲν με καὶ αἱ ἐξωθεν ἀρχαὶ συστέλλουσιν, ὥσπερ λειποτάχτην τινὰ τῶν ἀρχόντων ἀναζητούντων (29)· ἐπέχει δὲ με μάλιστα ἡ ἐμοῦ αὐτοῦ καρδία, ἐκείνα μαρτυροῦσα ἐαυτῇ ὅπερ εἶρηκα.

2. Ἐπειδὴ δὲ συνθηκῶν ἐμνήσθης, καὶ κατηγορεῖν ἐπηγγείλω; γελάσαι με ἐποίησας ἐν ταύτῃ τῇ κατηφείᾳ μου, ὅτι ἔτι ῥήτωρ εἰ, καὶ τῆς δεινότητος οὐκ ἀψίσταται. Ἐγὼ γὰρ οὕτω νομίζω (30), εἰ μὴ πάντῃ ὡς ἀμαθὴς διαμαρτάνω τῆς ἀληθείας, μίαν εἶναι ὁδὸν τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἀγούσαν, καὶ πάντας τοὺς πρὸς αὐτὸν πορευομένους συνοδοῦναι ἀλλήλοις, καὶ κατὰ μίαν συνθήκην τοῦ βίου πορεύεσθαι. Ὡστε τοῦ ἀπελθόντος χωρεσθῆναι σου δύναμαι, καὶ μὴ μετὰ σοῦ ζῆν, καὶ μετὰ σοῦ δουλεύειν Θεῷ, ᾧ κοινῇ προσεφύγομεν; Τὰ μὲν γὰρ σώματα ἡμῶν τόποις διασταθίσεται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμὸς κοινῇ ἀμφοτέρους ἐφορᾷ ἐκλονότι· εἴπερ οὖν ἄξιός καὶ ὁ ἐμὸς βίος ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἐποπτεύεσθαι· ἀνέγνω γὰρ ποῦ ἐν Ὑαλμοῖς, ὅτι Ὑφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δίκαιους. Ἐγὼ μὲν γὰρ εὐχομαι καὶ σοὶ καὶ παντὶ τῷ παραπλησίῳ (31) σοὶ προαιρουμένῳ καὶ τῷ σώματι συνεῖναι, καὶ πᾶσαν νύκτα καὶ ἡμέραν μετὰ σοῦ κλίνειν τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ εἰ τις ἄλλος ἀξίως ἐπικαλούμενος τὸν Θεόν· οἶδα γὰρ τὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς κοινωνίαν πολὺ τὸ κέρδος φέρουσαν (32)· ἐάν δὲ, ὁσάκις ὑπάρξῃ μοι ἐν διαφόρῳ γωνίῳ (33) παρεβριμμένῳ στενάξω, ἀκολουθήσει μοι πάντως τὸ ψεύδεσθαι, μάχεσθαι μὲν (34) πρὸς τὸν λόγον οὐκ ἔχω, ἤδη δὲ ὡς ψεύστου ἐμαυτὸν κατακρίνω, εἰ τι τοιοῦτον κατὰ τὴν παλαιὰν ἀδιαφορίαν ἐφ' οὐρανὸν ἔλθω, ὃ με τῷ κρίματι τοῦ ψεύδους ὑπόδικον καθιστᾷ.

3. Γενόμενος δὲ πλησίον Καισαρείας, ὥστε γνωρῆσαι τὰ πράγματα, καὶ αὐτῇ παραβαλεῖν τῇ πόλει μὴ ἀνασχόμενος, τῷ πλησίον προσέφυγον πτωχοτροφίῳ, ὥστε ἐκεῖ μαθεῖν περὶ ὧν ἐβουλόμην. Εἶτα κατὰ συνθήκην ἐπιδημήσαντι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ ἀντιπαύσας περὶ ὧν ἐπέταξεν (35) ἡμῖν ἡ λογίσις σου. Καὶ ἡ μὲν ἀπεκρίνατο, οὕτε τῇ μνήμῃ φυλάχθῃναι παρ' ἡμῶν δύναται (36) ἦν, καὶ ἐπιστολῆς ὑπερέβαινε μέτρον. Ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ περὶ τῆς ἀκτημοσύνης ἐκεῖνο ἔφη τὸ μέτρον εἶναι, ὥστε εἰς τὸν ἑσχατον χιτῶνα ἑκαστον ἐαυτῷ περιεστάναι (37) τὴν κτήσιν. Καὶ παρείχετο ἡμῖν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τὰς ἀποδείξεις· μίαν μὲν, ὡς Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἰπόντος· Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδέτω τῷ

¹⁷ Psal. xxxiii, 16. ¹⁸ Luc. iii, 11.

(29) Ἀναζητούντων. Ita mss. sex. Editi ἀναζητούντων. Ibidem non male Coisl. primus et Med. ἐπέχει δὲ μάλιστα.

(30) Οὕτω νομίζω. Deest οὕτω in sex mss., non tamen in Coisl. et Med., quorum in postremo legitur οὕτως.

(31) Παραπλησίως. Ita Coisl. primus cum aliis quatuor, quibus favent duo Regii, in quibus legitur παραπλήσιον. Editi παραπλήσιον.

(32) Φέρουσαν. Tres codices recentiores ἔχουσιν.

(33) Γωνίῳ. Sic Coisl. primus et Paris. et quidam Regius. Alius apud Combesium γωνίῳ. Editi

γωνίῳ.

(34) Μάχεσθαι μὲν. Editi addunt γὰρ, sed prorsus vitiose. Quamobrem cum hac vocula desit in tribus mss., delendam duximus. Ibidem quatuor mss. non vetustissimi ὡς ψεύστου ἐμαυτοῦ.

(35) Ἐπέταξεν. Ita Coisl. primus et Med. cum duobus aliis.

(36) Δυνατὶ. Deest ἦν in nonnullis mss. non antiquissimis. Legitur etiam paulo post in nonnullis ὑπερβαίνει.

(37) Περιεστάναι. Coisl. primus et Med. περιεστῆσαι.

μη έχοι· ἐτέραν δὲ, ὡς τοῦ Κυρίου τοῖς μαθηταῖς, ἀπαγορεύσαντος, μη εἶναι (38) δύο χιτῶνας. Προστίθει δὲ τούτοις καὶ τὸ· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ῥίπτει, πῶλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς. Ἐλεγε δὲ καὶ τὴν τοῦ μαργαρίτου παραβολὴν εἰς τοῦτο φέρειν· ὅτι ὁ ἔμπορος ὁ εὐρίων τὸν πολυτίμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν ἐπώλησεν ἑαυτοῦ πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἠγόρασεν ἐκείνον. Προστίθει δὲ τούτοις, ὅτι οὐδὲ ἑαυτῷ τινα ἐπιτρέπειν χρῆ τὴν τῶν χρημάτων διανομήν, ἀλλὰ τῷ τὰ τῶν πτωχῶν οἰκονομεῖν πεπιστευμένῳ (39). Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Πράξεων ἐπιστοῦτο· ὅτι, πωλοῦντες τὰ προσόντα αὐτοῖς, φέροντες ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, καὶ παρ' ἐκείνων διεδίδοντο ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν. Ἐλεγε γὰρ ἐμπειρίας χρῆζειν τὴν διάγνωσιν τοῦ ἀληθῶς δεομένου, καὶ τοῦ κατὰ πλεονεξίαν αἰτοῦντος. Καὶ ὁ μὲν τῷ ὀλιγομένῳ διδοὺς τῷ Κυρίῳ ἐδωκε, καὶ παρ' αὐτοῦ λήφεται τὸν μισθόν· ὁ δὲ τῷ περιερχομένῳ παρασχόμενος παντὶ (40) προσέβριμψε· κυνὶ, φορτικῶ μὲν διὰ τὴν ἀνάδειαν, οὐκ ἐλεεινῶ δὲ διὰ τὴν ἐνδοειαν.

4. Περὶ δὲ τοῦ πῶς χρῆ βιοῦν ἡμεῖς καθ' ἡμέραν, ὀλίγα μὲν ἐφθη εἰρηκῶς ὡς πρὸς τὴ τῆς ὑποθέσεως μέγεθος· πλεονὲς ἄλλ' ἐβουλόμην παρ' αὐτοῦ ἐκείνου σε μαθεῖν. Ἐμὲ γὰρ ἀφανίζει τὴν ἀκριβείαν τῶν διδαγμάτων οὐκ εὐλογον. Πύχνη μὲν δὲ μετὰ σοῦ ποτε καταλαβεῖν αὐτὸν, ἵνα, καὶ τῇ μνήμῃ ἀκριβῶς φυλάξας τὰ λεχθέντα, καὶ τῇ σεαυτοῦ συνέσει προσεξεύρῃς τὰ λείποντα. Ἐκεῖνο γὰρ (41) μέμνημαι ἐκ τῶν πολλῶν ὧν ἤκουσα, ὅτι ἡ περὶ τοῦ πῶς χρῆ ζῆν, τὸν Χριστιανὸν διδασκαλίᾳ οὐ τοσοῦτον δεῖται λόγου, ὅσον τοῦ καθημερινοῦ ὑποδείγματος. Καὶ οἶδα, ὅτι, εἰ μὴ σε κατεῖχεν ὁ δεσμός τῆς γηροκομίας τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν εὖτε αὐτὸς ἄλλο τι προστίμησας τῆς συντυχίας τοῦ ἐπισκόπου, εὖτ' ἂν ἐμοὶ συνεβούλευσας καταλιπόντι τοῦτον εἰς ἐρημίας πλανᾶσθαι. Τὰ μὲν γὰρ σπύλαια καὶ αἱ πέτραι ἀναμένουσιν ἡμᾶς· αἱ δὲ παρὰ τῶν ἀνδρῶν ὠφέλειαι οὐκ αἰετὶ ἡμῖν παραμένουσιν. Ὡστε, εἰ ἀνέχη μου συμβουλεύοντος, τυπώσεις τὸν πατέρα μικρὸν ἐπιτρέπειν σοὶ ἀναχωρεῖν αὐτοῦ, καὶ περιτυγχάνειν (42) ἀνδρὶ πολλῷ καὶ ἐκ τῆς ἐτέρων πείρας, καὶ ἐκ τῆς οἰκείας συνέσεως καὶ εἰδότε, καὶ παρέχειν τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ δυναμένῳ.

EPISTOLAE PNA.

Invitat ad scribendum, ac declarat nonnullorum factum, qui discesserant a communione (episcopi sui Eustathii), non sibi esse voluptati, quemadmodum nec merces libenter navigantes ejiciunt; sed tamen a se non improbari, quia veritatis amatoribus nihil Deo antiquius.

Εὐσταθίῳ ἀρχιδιάκῳ (43).

Εἰ τι βέλους ἡμετέρων (44) γραμμάτων, μηδὲν χρόνον

10 Matth. x, 10. 11 Matth. xix, 21. 12 Matth. xiii, 43. 13 Act. ii, 43.

(38) Μη ἔχειν. Negatio addita ex sex mss.

(39) Πεπιστευμένῳ. Sic Med. et Coisl. uterque et plures alii. Editi ἐμπεισιτευμένῳ. Jamdudum vigeat hoc institutum in monasteriis Basilii, ut patet ex Regulis majoribus, interrog. 9. Alter Bigot. ἐπισταμένῳ. Infra editi χρῆσαι. Quatuor mss. ut in textu.

(40) Παρασχόμενος παντὶ. Hæc verba in quatuor mss. desunt non antiquissimis.

(41) Ἐκεῖνο γὰρ. Quinque mss. Ἐκεῖνον γὰρ.

tunicas haberent 10. Addebat autem his et illud: Si ris perfectus esse, tade, 241 vende quæ habes, et da pauperibus 11. Dicebat et ipsam margaritæ parabolam ad hoc pertinere: quod qui margaritam perquam pretiosam invenit mercator, abiens vendidit omnia sua bona, et illam emit 12. Kursus his addebat, non oportere, ut quis sibi ipse rerum suarum distributionem committat, sed ei, cui hoc munus creditum est, ut res pauperum dispenset. Atque id ipsum ex Actis confirmabat 13, quippe quia vendita bona sua afferentes, ante apostolorum pedes ponebant, et ab eis unicuique, prout cuilibet opus erat, distribuebatur. Dicebat enim experientia opus esse, ut is qui vere pauper est ab eo, qui ex avaritia mendicat, discernatur. Et quidem quisquis calamitoso dat, dedit Domino, et ab eo mercedem accipiet: qui vero errabundo omni tribuit, projicit cani, molesto quidem ob impudentiam, sed non miserando ob indigentiam.

4. Quomodo autem nos quotidie vivere oporteat, de eo pauca dicere incœpit, pro rei magnitudine; sed vellem ab ipso illo disceres. Non enim a me obliterari accuratam documentorum diligentiam convenit. Mihi autem in optatis est, tecum aliquando illum adire, ut et memoria accurate dicta retinens, tua etiam ipsius prudentia quæ defuerint invenias. Illud enim memini ex multis quæ audiavi, doctrinam illam quomodo Christianum vivere oporteat, non tantum indigere sermone, quantum exemplo quotidiano. Scio autem nisi te detineret vinculum fovendæ patris senectutis, nec te quidquam aliud antepositum episcopi colloquio, nec mihi auctorem futurum, ut eo relicto in desertis locis vager. Speluncæ enim et saxa expectant nos: sed hominum subsidia nobis non semper adsunt. Quare si me tibi consilium dare pateris, persuadebis patri, ut tibi a se ad breve tempus discedendi concedat facultatem, et virum adeundi, qui multa cum facto aliorum periculo, tum sua ipsius prudentia et novit et impertire adiectionibus potest.

EPISTOLA CLI.

Εὐσταθίῳ ἀρχιδιάκῳ.

Si qua utilitas litterarum nostrarum, nullam

Sed Coisl. et Med. cum editis consentiunt. Paulo ante legi posset φυλάξαις, nihil tamen mutavimus, quia cum editis consentiunt codices mss.

(12) Περιτυγχάνειν. Med. συντυγχάνειν.

(43) Εὐσταθίῳ ἀρχιδιάκῳ. Ita Vaticanus codex legitur Ionice ἀρχιδιάκῳ in Harlæano, Coisl. utroque et Reg. secundo. Alii cum editis Εὐσταθίῳ ιατρῳ.

(44) Ἡμετέρων. Tres vetustissimi codices et Vaticanus.

Alias LXXXI. Scripta anno 373.

tempus Intermitte scribendi nobis et excitandi ad scribendum. Ipsi enim manifeste letiores efficiuntur, dum prudentium virorum, qui Dominum diligunt, epistolas legimus. Utrum autem et ipsi apud nos aliquid, quod operæ pretium sit, inveniatis, nosse vestrum est, qui nostra legitis. Equidem nisi negotiorum multitudine alducerer, scribendi assidue gaudio **242** non abstinerem. Vos vero, quibus minus est curarum, quoties fieri potest, litteris nos demulcete. Nam puteos aiunt haustos meliores fieri. Videtur autem tuarum admonitionum, quæ ex arte medica petuntur, supervacaneus labor; cum nos ferrum non adhibeamus, sed in semetipsos ruant, qui facti sunt inutiles. Hæc est igitur Stoici sententia: Quoniam, inquit, res non sunt ut volumus, ut sunt volumus. Ego autem his quæ sunt, ex animo assentiri non possum: sed tamen aliquid necessarium a nonnullis præter animi sententiam fieri, haud improbo. Neque enim vos medici, ægrotum urere, aut alio modo dolorem creare vultis: sed tamen sæpe id faciendum existimatis, morbi difficultatem sequentes. Neque navigantes libenter merces ejiciunt: sed ut naufragia effugiant, ejectionem perferunt, pauperem vitam morti præferentes. Quare existima nos etiam separationem eorum, qui se separaverunt, moleste quidem et cum uberrimis lacrymis ferre, sed ferre tamen: siquidem veritas amatoribus, nihil est Deo et spe in Deum antiquius.

EPISTOLA CLII.

Silentii sui causam exponit Basilii, confidenter deinceps scripturum se promittit. Gratias agit quod suas pro Ecclesia preces Victor audiverit.

Victori exercitus duci.

Ad aliquem alium si non scriberem, forte non immerito sustinerem segnitiei aut oblivionis crimen. Tui vero quomodo possim oblivisci, ejus nomen apud omnes homines prædicatur? aut quomodo te negligere, qui omnes fere in terrarum orbe fastigio dignitatum antecellis? Sed silentii mei manifesta est causa. Viro tanto molestiam

Vaticanus hæc. Si qua utilitas vestrarum litterarum.

* Alias CCCLXXIV. Scripta circa ann. 375.

(45) Εὐρίσχετε. Ita septem mss. Editi εὐρίσχετε.

(46) Ἀπηγόμεθα. Non male Coisl. secundus et Reg. secundus ἀπειργόμεθα.

(47) Γίνεσθαι. Ibidem duo codices γίνεται et φησίν.

(48) Ἐπαγόντων. Tres codices non antiquissimi ἐπαγόντων. Ibidem Harl. τὸ σιδήριον, et Reg. secundus περιπιπτόντων.

(49) Βουλόμεθα. Ita Harl. et Med. Sic etiam videtur prima manu habuisse Coisl. primus. Editi βουλόμεθα. Reg. secundus et Coisl. secundus ὡς ἂν γίνεται βουλόμεθα.

(50) Συγκατατίθεσθαι. Harl., Reg. primus et Vat. συμμετατίθεσθαι.

(51) Τῶν ἀρισταμένων. Hæc intelligi non debent de Eustathii separatione a communione Basilii, sed potius de Sebastienorum nonnullorum ab ipso Eustathio discessionem. Tota res enitescit ex superio-

διαλέπτης ἐπιστελλῶν ἡμῖν, καὶ διεγείρων ἡμᾶς πρὸς τὸ γράφειν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ προδύλακ ἰδίους γινόμεθα ἐντυγχάνοντες ἐπιστολαῖς συνετῶν ἀνδρῶν ἀγαπῶντων τὸν Κύριον· εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ τι ἀξίον σπουδῆς εὐρίσχετε (45) παρ' ἡμῖν, ὑμέτερον εἶδέναι τῶν ἐντυγχάνόντων. Εἰ μὲν οὖν μὴ ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἀσχολιῶν ἀπηγόμεθα (46), οὐκ ἂν τῆς ἐκ τοῦ γράφειν συνεχῶς εὐφροσύνης ἀπειργόμεθα· ὑμεῖς δὲ, οἷς ἐλάττους ἂν φροντίδες, ἐσάκις ἂν οἶόν τε ἦ, κατακτεῖτε ἡμᾶς τοῖς γράμμασι. Καὶ γὰρ τὰ φρεατὰ φασιν ἀντιλούμενα βελτίω γίνεσθαι (47). Ἐοίκασι δὲ σοὺ αἱ ἐξ ἱατρικῆς παραινέσεις εἰς πάρεργον χωρεῖν, οὐχ ἡμῶν ἐπαγόντων (48) τὸν σίδηρον, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐκπιπτόντων τῶν ἀπαχρειουμένων. Ὅ μὲν οὖν τοῦ Στωϊκοῦ λόγος· Ἐπειδὴ, φησὶ, μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὡς βουλόμεθα, ὡς γίνεται βουλόμεθα (49)· ἐγὼ δὲ τοῖς μὲν πράγμασι τὴν γνώμην συγκατατίθεσθαι (50) οὐ καταδέχομαι· τὸ δὲ ἀβουλήτως τινὲς ποιῖν τι τῶν ἀναγκαίων οὐκ ἀποδοκιμάζω. Οὕτε γὰρ ὑμῖν τοῖς ἱατροῖς τὸ καίειν τὸν ἄρρωστον, ἢ ἄλλως ποιεῖν ἀλγεῖν, βουλευτόν· ἀλλ' οὖν καταδέχεσθε πολλάκις τῇ δυσχειρίᾳ τοῦ πάθους ἐπόμενοι. Οὕτε οἱ πλείοντες ἐκουσίως ἐκδύλλουσι τὰ ἀγώγιμα· ἀλλ' ὥστε διαφυγεῖν τὰ ναυάγια, ὑφίστανται τὴν ἐκβολήν, τὴν ἐν πινίᾳ βίον τοῦ ἀποθανεῖν προτιμώντες. Ὅτε καὶ ἡμᾶς οἷου ἀλγεινῶς μὲν καὶ μετὰ μυρίων ὀδυρμῶν φέρειν τὸν χωρισμὸν τῶν ἀρισταμένων (51)· φέρειν δ' οὖν ὁμῶς· ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδος οὐδὲν τοῖς τῆς ἀληθείας ἐρασταῖς προτιμότερον.

EPISTOLA PNB.

C

Οὐδέποτε στρατηλάτῃ.

Ἄλλω μὲν τινι μὴ ἐπιστελλῶν, τάχα ἂν δεξιότης δικαίως ἐγκλημα βραθυμίας ἢ λήθης· σοὺ δὲ πῶς ἔστιν ἐπιλαθεῖσθαι, οὐ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις λαλεῖται τὸ ὄνομα; πῶς δὲ καταβραθυμῆσαι, ὃς πάντων σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην τῷ ὕψει τῶν ἀξιωματῶν ὑπερανέστηκας; Ἀλλὰ δόλῃ ἡμῶν ἡ αἰτία τῆς σιωπῆς. Ὅκνοῦμεν δι' ὄχλου γίνεσθαι (52) ἀνδρῶ-

ribus verbis, sed tamen aliquid necessarium a nonnullis præter animi sententiam fieri, non improbo. Hæc profecto referenda ad separationem eorum, qui se separaverunt. Huic eorum facto non assentiebat ex animo Basilii, quemadmodum nec medici libenter urunt, nec navigantes libenter merces ejiciunt. Sed tamen eos non improbat, quia veritatis amatoribus nihil est Deo et spe in Deum antiquius. Hæc optime congruunt Sebastienis illis, qui, ut supra vidimus in epist. 238, occulto pravæ opinionis Eustathii vulnere detecto aliquam ecclesiasticam sollicitudinem a Basilio posebant. Unde Basilii Eusebium consulit, quid Sebastienis respondendum sit. Eis autem Basilium communionem et patrocinium concessisse perspicimus cum ex hac epistola, tum etiam ex epist. 233, ubi narrat Basilii eos, qui secum Sebastie communicant, curiæ additos a Demosthene fuisse, magnos autem honores amicis Eustathii delatos.

(52) Γίνεσθαι. Multi codices mss. γινέσθαι.

τοσούτων. Εἰ δὲ πρὸς τῇ λοιπῇ σου ἀρετῇ καὶ τοῦτο Α
κατεδέξω, οὐ μόνον πεμπόμενα παρ' ἡμῶν διχισθαι
γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἐλλειφθέντα ἐπιζητεῖν, ἰδοὺ
καὶ γράφομεν νῦν τιθαβήκτως (53), καὶ γράφομεν
γε εἰς τὸ ἐφεξῆς· εὐχόμενοι τῷ ἁγίῳ Θεῷ δοθῆναι σοι
τὴν ἀμοιβὴν τῆς περὶ ἡμᾶς τιμῆς. Ὑπὲρ δὲ τῆς
Ἐκκλησίας προέλαβες ἡμῶν τὰς παρακλήσεις, πάντα
ποιήσας ὅσα ἂν ἡμεῖς ἐπιζητήσαμεν. Ποιεῖς δὲ οὐκ
ἀνθρώποις χαρίζομενος, ἀλλὰ Θεῷ τῷ τιμήσαντί σε·
ὅς τὰ μὲν ἐδῶκεν ἐν τῇ νῦν ζωῇ ἀγαθὰ, τὰ δὲ δίδωσι
ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἀνθ' ὧν μετὰ ἀληθείας ἐπο-
ρεύθης τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀκλινῇ τὴν καρδίαν ἐν τῇ
ὁρθότητι τῆς πίστεως ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος διασωσά-
μενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΓ.

Gratias agit Victori Basilias quod sui memor sit, nec amorem ob ullam calumniam imminuat.

Βικτορι ἀπὸ ὑπάτων.

Ὅσάκις ἂν ἡμῖν ὑπάρξῃ γράμμασιν ἐντυχεῖν τῆς
κοσμιότητός σου, τοσαυτάκις χάριν ὁμολογοῦμεν τῷ
Θεῷ, ὅτι διαμένεις καὶ μεμνημένος ἡμῶν, καὶ ὑπ'
οὐδεμιᾶς διαβολῆς τὴν ἀγάπην ἱλαπτῶν, ἣν ἀπαξ
κρίσει τῇ ὁρθότητι ἢ συνηθείᾳ χρηστῇ ἀναλαβεῖν
κατεδέξω. Εὐχόμεθα οὖν τῷ ἁγίῳ Θεῷ καὶ σὲ δια-
μῖναι ἐν τῇ ὁμοίᾳ πρὸς ἡμᾶς διαθείσει, καὶ ἡμᾶς
ἀξιόους εἶναι τῆς παρὰ σοῦ τιμῆς, ἣν τιμᾶς ἡμᾶς διὰ
τοῦ γράμματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΔ.

Respondet Basilus litteris Ascholio, cujus laudat charitatem, ut rem maxime raram, ac studium in beatissimum Athanasium, ut certissimum sanæ doctrinæ argumentum. Rogat ut qualibet occasione oblata acribit.

Ἀσχολίῳ (54), ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης.

Καλῶς ἐποίησας, καὶ κατὰ τὸν τῆς πνευματικῆς
ἀγάτης νόμον, κατέρχας τῶν πρὸς ἡμᾶς γραμμάτων,
καὶ τῷ ἀγαθῷ ὑποδείγματι πρὸς τὸν ὅμοιον ζῆλον
ἡμᾶς ἐκκαλεσάμενος. Καὶ γὰρ ἡ μὲν τοῦ λόγου
φιλία ὀφθαλμῶν δέχεται καὶ συντυχίας, ὥστε ἐκείθεν
ἀρχὴν τῆς συνηθείας γενέσθαι· οἱ δὲ πνευματικῶς
ἀγαπᾶν εἰδότες οὐ τῇ σαρκὶ προξένῳ κέχρηται τῆς
φιλίας, ἀλλὰ τῇ τῆς πίστεως κοινωνίᾳ πρὸς τὴν
πνευματικὴν συνάφειαν ἀγονταί. Χάρις οὖν τῷ
Κυρίῳ τῷ παρακαλέσαντι ἡμῶν τὰς καρδίας, ἐν τῷ
δεῖξαι (53), ὅτι οὐκ ἐν πᾶσι κατέψυχται ἡ ἀγάπη·
ἀλλ' εἰσὶ τοῦ τῆς οἰκουμένης, οἱ τῆς Χριστοῦ μα-
θηταίαι τὸν χαρακτήρα δεικνύοντες. Καὶ τοίνυν ἰδοὺ
μοι τὸ καθ' ὑμᾶς τοικίναί μοι πρῶτον ἀστρεῖς ἐν νυκτε-
ρινῇ συναφείᾳ, ἄλλοις κατ' ἄλλα μέρη τοῦ οὐρανοῦ
διαλάμπουσιν, ὧν χαρίσσα μὲν ἡ λαμπρότης, χα-
ρίεστερον δὲ δέησις τὸ ἀπροσδόκητον. Τοιοῦτοι εἰ
καὶ ὑμεῖς, οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν φωστῆρες, ὀλίγοι παν-
τελῶς καὶ ἀσπίθμητοι ἐν τῇ σκυθρωπῇ ταύτῃ κατα-
στάσει, ὅσον ἐν σκοτομῇν διαφαινώμενοι, πρὸς τῷ

A exhibere vereor. Quod si ad reliquas virtutes tuas
haec accessit, ut non modo litteras quæ a me mit-
tuntur suscipias, sed eas etiam quæ non mittuntur,
requiras; ecce et nunc confidenter scribo, et scri-
bam deinceps: Deum sanctum orans, ut tibi ho-
noris, quem mihi habes, vices rependat. Meas
porro pro Ecclesia preces anteverlisti, cum omnia
feceris, quæcunque ego petissem. Facis autem
non hominibus gratificans, sed honoranti te Deo:
qui tibi alia quidem bona in præsentī vita largitus
est, alia autem dabit in futuro ævo, propterea quod
cum veritate in illius viis ambulasti, ac cor tuum
ab initio ad usque finem in fidei integritate im-
molum ac inconcussum servasti.

243 EPISTOLA CLIII.

B

Victori ex-consuli.

Quoties mihi contingit litteras legere dignitatis
tuæ, toties gratias ago Deo sancto, quod perstes
et memor mei, et amorem, quem semel rectissimo
iudicio, aut bona consuetudine suscipere voluisti,
nullam ob calumniam imminuens. Rogo igitur
Deum sanctum, ut et tu permanes in eodem erga
me animo; et ego dignus sim honore, quo me per
epistolam prosequeris.

EPISTOLA CLIV.

C

Ascholio, episcopo Thessalonicensi.

Recte fecisti, et secundum dilectionis spiritua-
lis legem, quod prior ad nos scripseris, nosque
egregio exemplo ad simile studium provocaveris.
Nam mundi amicitia oculis indiget ac congressu,
ut inde nascatur consuetudinis initium: sed qui
spiritualiter amare sciunt, nequaquam carne utun-
tur amicitiae conciliatrice; sed fidei comunione
ad spirituales conjunctionem ducuntur. Itaque
grates Deo, qui corda nostra consolatus est, dum
charitatem non in omnibus refrigisse ostendit:
sed reperiri alicubi terrarum, qui discipulorum
Christi propriam notam præ se ferant. Ac res qui-
dem vestrae persimiles mihi visæ sunt sideribus in
nebulosa nocte alias aliis cæli partes illustranti-
bus: quorum gratus quidem splendor, sed eo gra-
tior, quod non expectatur. Tales et vos estis,
Ecclesiarum lumina, pauci admodum et facile nu-
merabiles, in hac tristi rerum conditione, quasi
in nocte illumi coruscantes, præter virtutis gra-
tiam, inde etiam quod rari sitis inventu, deside-

πρεσβυτέρῳ, Ascholio monacho et presbytero. Reg.
primus et Bigot. habent tantum Ἀσχολίῳ μονά-
ζοντι.

(53) Ἐν τῷ δεῖξαι. Ita Med., Harl. et Coisl.
primus. Editi ex τῷ δεῖξαι.

* Alias CCCCXXXVIII. Scripta anno 373.

** Alias CCCXXXVII. Scripta anno 373.

(53) Τιθαβήκτως. Sic uterque Coisl. cum aliis.
Editi τιθαβήκως. Paulo post editi πρὸς τὸ ἐφ-
εξῆς. Tres antiquissimi codices, Harl., Med., Coisl.
ut in textu.

(54) Ἀσχολίῳ, etc. Ita editi et vetustissimi co-
dices. At in Coisl. secundo, Reg. secundo, Vat. et
Paris. sic legitur titulus Ἀσχολίῳ μονάζοντι καὶ

rium moventes. Cæterum litteræ tuæ tuum nobis animum abunde patefecere. Quamquam enim breves erant syllabarum numero, at ex recta sententia idoneum nobis tui propositi specimen dedere. Nam beatissimi Athanasii studiosum esse, argumentum evidentissimum est sanæ in maximis rebus sententiæ. Pro accepta ergo ex litteris lætitia, plurimam habemus gratiam præstantissimo filio nostro Euphennio: cui et ipse precor auxilium omne a sancto contingere, et te hortor ut mecum preceris ut cito eum recipiamus cum ornatissima conjuge ipsius, filia nostra in Domino. Ipse autem exorari te sine, ut ne lætitiā nostram exordio circumscribas, sed oblata 244 quovis tempore occasione scribas, et amorem in nos tuum colloquio frequenti adaugeas: ac de Ecclesiis, quæ apud vos sunt, quomodo concordiam servant, significes; pro nostris autem preceris, ut etiam apud nos tranquillitas magna fiat, Domino nostro ventos ac mare increpante.

ταῦθα προσεύχεσθαι, ὥστε γινέσθαι καὶ παρ' ἡμῖν τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ.

EPISTOLA CLV.

Basilii Sorani Scythiæ ducis, propinqui sui, querelis respondet: rationem reddit cur ad eum non scripserit, demonstrat se illius oblivisci non posse, nec in precibus ecclesiasticis, nec privatis: et a se et a chorepiscopo accusationem nescio quam repellit. Hortatur ut persecutionem pro Christo patientibus pergat succurrere. Rogat denique ut patriæ mittat reliquias martyrum.

Sine inscriptione causa aliptæ.

Epistola, quam primam et solam dignata est nobis nobilitas tua scribere, multæ continentur accusationes, quibus incertus sum quomodo respondeam; non justarum rationum inopia, sed quia in criminationum multitudine difficilis est præcipuarum delectus, et unde initium nobis medelæ sumendum sit. Sed forte eodem ordine quo res scriptæ sunt, incedentes, sic singulis occurrere debemus. Quinam hinc in Scythiam proficiscerentur hactenus ignoravi; ac ne de iis quidem, qui e domo tua profecti sunt, admonitus sum, ut per illos te salutarem; quamvis omnino id mihi studio habeam, ut dignitatem tuam quavis occasione oblata salutem. Fieri autem non potest tui ut obliviscar in precibus, nisi prius nostrum illud opus, ad quod nos Dominus destinavit, oblivioni tradamus. Nam profecto meministi ecclesiasticarum prædicationum, cum fidelis sis Dei gratia, in

* Alias CCXLI. Scripta anno 373.

(56) Ὑγιῶς ἔχειν. Ita mss. omnes quos quidem viderimus. Editi ἀγίως ἔχειν. Paulo post iidem editi ὑπάρχειν, mss. ut in textu.

(57) Ὁμόζυγος. Ita tres antiquissimi codices: alii et editi συζύγος.

(58) Ἡμῶν στησαι. Deest prima vox in quinque mss., non tamen in tribus antiquissimis.

(59) Τῶν αὐτοῦ. Ita septem mss. Editi τῶν σουτοῦ.

(60) Ἀρεπίγραφος. Hanc epistolam Sorano Scythiæ duci scriptam esse probamus in Vita S. Basilii. Vide Addenda.

61) Ἀπορῶ. Duo mss. recentiores ἀπορον.

(62) Δεῖ αὐτῇ τῇ. Hæc scriptura etsi in duobus

ἄξ τῆς ἀρετῆς χαρίεντι, ἵτι καὶ τῷ σπανίῳ τῆς εὐρέσεως, τὸ περιπόθητον ἔχοντες. Ἐγνώρισε δὲ σου τὴν διάθεσιν ἡμῖν τὸ γράμμα αὐτάρκως. Εἰ γὰρ καὶ μικρὸν ἦν τῷ πλήθει τῶν συλλαβῶν, ἀλλὰ τῇ γε ὀρθότητι τῆς διανοίας, ἀρκοῦσαν ἡμῖν τῆς προαιρέσεως τὴν ἀπόδειξιν ἔδωκε. Τὸ γὰρ περὶ τὸν μακαριώτατον Ἀθανάσιον ἐσπουδακέναι δείγμα ἐναργέστατον τοῦ ὑγιῶς ἔχειν (56) περὶ τὰ μέγιστα. Ἀντὶ οὖν τῆς ἐπὶ τοῖς γράμμασιν εὐφροσύνης πολλῇν οἶδαμεν χάριν τῷ τιμιωτάτῳ υἱῷ ἡμῶν Εὐφρημῷ· ὃ καὶ αὐτὸς εὐχομαι πᾶσαν ὑπάρχειν βοήθειαν ἐξ ἀγίου· καὶ σὲ συνεύχεσθαι ἡμῖν παρακαλῶ, ὥπως ἂν ἀπολάβοιμεν αὐτὸν ἐν τάχει μετὰ τῆς κοσμιωτάτης ὁμόζυγος (57) αὐτοῦ, θυγατρὸς δὲ ἡμῶν ἐν Κυρίῳ. Παρακλήθητι δὲ καὶ αὐτὸς μὴ ἐν προσιμίοις ἡμῖν στησαι (58) τὴν εὐφροσύνην, ἀλλὰ διὰ τῆς αἰετῆς παραπιπτούσης προφάσεως ἐπιστέλλειν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν τῷ πυκνῷ τῆς ἐμιλλίας αὐξίνειν, καὶ τὰ περὶ τῶν αὐτοῦ (59) Ἐκκλησιῶν, ὥπως ἔχει κατὰ τὴν συμφωνίαν, σημαίνειν· περὶ δὲ τῶν ἐν γαλήνῃ μεγάλῃ, ἐπιτιμήσαντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

EPISTOLAE PNE.

Ἀνεπίγραφος (60) ἐπὶ ἀλελπατῇ

Πρὸς πολλὰς τὰς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν πρώτῃ καὶ μόνῃ κατηξίωσεν ἡμῖν ἡ εὐγένειά σου διαπέμψασθαι, ἐγγεγραμμένας κατηγορίας ἀπορῶ (61) ἀπολογησασθαι· οὐ διὰ τὴν τοῦ δικαίου ἐνδείαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν πλήθει τῶν ἐπιφερομένων δύσκολον εἶναι τῶν καιριωτέρων τὴν προτίμησιν, καὶ ὅθεν δεῖ πρῶτον ἡμᾶς ἀρξασθαι τῆς θεραπείας. Ἡ τάχα δεῖ αὐτῇ τῇ (62) τάξει τῶν γεγραμμένων χρηταμένους ἰδοῦν πρὸς ἕκαστον ἀπαντᾶν. Τοὺς ἐπὶ Σκυθίαν ἀπαίροντας ἐντεῦθεν μέχρι σήμερον οὐκ ἐγνωρίσαμεν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐκ τῆς οἰκίας (63) ὑπέμνησαν ἡμᾶς, ὥστε προσεπειν σε (64) δι' αὐτῶν· καίτοι πάντοτε διὰ σπουδῆς τιθεμένους ἐπὶ πάσῃ προφάσει προσφθέγγεσθαι σου τὴν τιμιότητα. Ἐπιλαθίσθαι δὲ σου ἐν προσευχαῖς ἀδύνατον, εἰ μὴ πρότερον τοῦ ἔργου ἡμῶν ἐπιλαθώμεθα, εἰς δ' ἔταξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος. Μένησαι γὰρ πάντως τῶν κηρυγμάτων (65) τῶν ἐκκλησιαστικῶν, πιστὸς ὢν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι· ἵτι

tantum occurrit codicibus, nempe Coisl. secundo et Reg. secundo, non dubium tamen quin præferenda sit vulgatæ δὲ αὐτὴν τῇ.

(63) Οἰκίας. Ita mss. quatuor. Editi οἰκίας.

(64) Προσεπειν σε. Vocula addita ex quatuor mss.

(65) Τῶν κηρυγμάτων. Eadem voce Firmilianus Cæsariensis episcopus ecclesiasticas preces designavit in epistola ad Cyprianum. Nam in Latina interpretatione ejusdem epistolæ, quæ est inter Cyprianicas 75, legimus mulierem quamdam hoc facinus ausam esse, ut et invocatione non contemptibili sanctificare se panem et Eucharistiam facere simularet, et sacrificium Domini non sine sacramento solitæ prædicationis offerret.

καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ἀποδημίαις ἀδελφῶν δεόμεθα, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς στρατείαις ἐξεταζομένων, καὶ ὑπὲρ παρρησιαζομένων διὰ τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ ὑπὲρ τῶν τοὺς πνευματικοὺς καρποὺς ἐπιδιδυνυμένων, ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὰς εὐχὰς ποιοῦμεθα· ὧν πάντως ἐν τοῖς πλείοσιν (66) ἡ καὶ ἐν τοῖς πᾶσι νομίζομεν καὶ τὴν σὴν ἐμπεριλαμβάμεσθαι τιμότητα. Ἰδίᾳ δὲ σου ἡμεῖς πῶς ἂν ἐπιλαθώμεθα, τοσαῦτα ἔχοντες τὰ κινούμενα ἡμᾶς πρὸς μνήμην, ἀδελφὴν τοιαύτην, ἀδελφίδους τοιούτους, συγγένειαν οὕτω χρηστὴν, οὕτως ἀγαπῶσαν ἡμᾶς, οἶκον, οἰκέτας, φίλους· ἐξ ὧν, κἂν μὴ βουλόμεθα, ἀναγκασίως ὑπομιμνησκόμεθα σου τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως. Περὶ δὲ τοῦδε ὁ ἀδελφὸς ὁ δεῖνα οὐδὲν ἡμῖν ἔνεγκεν ἐπαχθές, οὐδὲ παρ' ἡμῶν βλάπτουσα αὐτὸν τις κρίσις ἐξηγήνεται οὐδεμία. Τρέφον οὖν τὴν λύπην ἐπὶ τοὺς τὰ ψευδῇ διηγησαμένους, ἀπολύτας πάσης μίμψews καὶ τὸν χωρεπίσκοπον καὶ ἡμεῖς. Εἰ δέ τινα δίκην γυμνάζει ὁ σχολαστικὸς ὁ δεῖνα, ἔχει δικαστήριον δημοσίαν καὶ νόμους. Ἀξιῶ οὖν ὅμως ἐπὶ τούτοις μηδεμίαν ἔχειν μίμψιν. Αὐτὸς δὲ ὅσα ποιεῖς ἀγαθὰ, σεαυτῷ θεσσαυρίζεις· καὶ τὴν παρέλκῃ ἀνάπαυσιν τοῖς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου διωκομένοις, ταύτην σεαυτῷ ἐν ἡμέρᾳ τῆς μισθοποδοσίας προετοιμάζεις. Καλῶς δὲ ποιῇσεις, ἐὰν καὶ λείψανα μαρτύρων τῇ πατρίδι ἐκπέμψῃς· εἴπερ, ὡς ἐπέστειλας ἡμῖν, ὁ ἐκεῖ διωγμὸς ποιεῖ καὶ νῦν μάρτυρας τοῦ Κυρίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΝΓ'.

Laudat Basilii in Evagrio et ipse prae se fert studium pacis; sed eam conciliare difficillimum fatetur esse, nec sibi congruere ut id solus aggrediatur; cum praesertim episcopus sit Antiochie Meletius, ad quem proficisci non potest; sed tamen scripturum se ad illum promittit. Declarat se nec partium studiosum esse, nec accusationibus in quemquam praenocuratum. Mirum sibi accidisse dicit, quod ex Dorotheo acceperat, Evagrium noluisse Dorothei conventus esse participem. Addit sibi integrum non esse Romam mittere: animum suam ab adversariis quaeri, nec tamen se quidquam de suo Ecclesiae defendendae studio remissurum.

Εὐαγρίῳ πρεσβυτέρῳ.

1. Τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ δυσχερᾶναι πρὸς τὸ μῆκος τῶν γραμμάτων, ὥστε καὶ μικρὰ μοι ἔδοξεν εἶναι ἡ ἐπιστολὴ ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἡδονῆς. Τί γάρ ἑδίων ἀκουσμα τοῦ τῆς εἰρήνης ὀνόματος; ἢ τί τοῦ ὑπὲρ (67) τῶν τοιούτων βουλευέσθαι ἱεροπρεπέστερον, καὶ μᾶλλον τοῦ Κυρίου κεχαρισμένον; Σοὶ μὲν οὖν παράσχοι ὁ Κύριος τὸν μισθὸν τῆς εἰρηνοποιίας, οὕτω καλῶς προσιρουμένῳ, καὶ σπουδαίως ἡγχιαιμένῳ πράγματι μακαριστῷ· ἡμεῖς δὲ νόμιζε, τιμία κεφαλὴ, ἐνεκα μὲν τοῦ προηρῆσθαι, καὶ εὐχεσθαι ἰδεῖν ποτε τὴν ἡμέραν ἐν ἣ πάντες τὸν αὐτὸν πληρώσουσι σύλλογον, οἱ ταῖς διανοαῖς ἀλλήλων μὴ ἀπεσχισμένοι, μηδενὶ παραχωρεῖν τῶν εἰς τὴν σπουδὴν ταύτην πρωτείων. Καὶ γὰρ ἂν εἴημεν ὡς ἀληθῶς πάντων ἀνθρώπων ἀτοπιώτατοι, σχίσμασι καὶ κατατομαῖς Ἐκκλησιῶν ἐφηρόμενοι (68), καὶ μὴ τὴν συνάξειαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τιθέμενοι. Ὅσον μέντοι τῆς ἐπιθυμίας ἡμῖν περὶσσι, τοσοῦτον γίνω-

(66) Ἐν τοῖς πλείοσιν. Ita quinque mss. Editi ἐν τοῖς χρόνοις. Codex a Combellio citatus ἐν τοῖς πρώτοις.

(67) Ἡ τί τοῦ ὑπὲρ. Deest ἡ in Med. et Harl.

A quibus et pro fratribus peregrinantibus precamur; et pro iis qui inter militares copias recensentur, et pro iis qui ob Domini nomen libere loquuntur, et pro iis qui spirituales fructus edunt, preces in sancta Ecclesia facimus: quorum omnino in plerisque vel etiam in omnibus arbitramur tuam quoque praestantiam comprehendi. Cæterum qui tui privatim possem oblivisci, cum tam multa sint, quæ commoveant me ad recordationem: talis soror, filii sororis tales, cognatio tam egregia, tam nostri amans, domus, domestici, amici: quæ quidem nobis, etiamsi nolimus, bonam tuam voluntatem in memoriam necessario revocant? Quod autem ad aliud attinet, ille frater nihil mihi intulit molestiæ, neque sententia ulla fuit a nobis prolata, B quæ illum læderet. Dolorem itaque in eos qui mendacia retulerunt, converte, meque et chorepiscopum reprehensione omni exsolve. Quod si litem intendat ille scholasticus, tribunalia publica et leges habet. Itaque te rogo, ut de his nihil prorsus conqueraris. Tu vero quidquid facis boni, tibi ipse colligis: et quod levamen affers his qui 245 ob Domini nomen persecutionem patiuntur, illud tibi ipsi in antecessum in die remunerationis præparas. Recte autem feceris, si et reliquias martyrum patriæ mittas; siquidem ut nobis scripsisti, persecutio illic etiamnum Domino martyres facit.

EPISTOLA CLVI.

Evagrio presbytero.

1. Tantum absuit ut moleste ferrem longitudinem litterarum, ut contra brevis mihi visa sit epistola prae legendi voluptate. Quid enim pacis nomine jucundius auditu? aut quid sanctius et Domino gratius, quam de rebus hujusmodi consilium inire? Tibi igitur præstet Dominus mercedem pacificationis, tam præclara tibi proponenti, et tam studiose in rem, quæ beata prædicatur, incumbenti. Nos autem existima, caput venerandum, quod spectat ad voluntatem et desiderium videndi aliquando illius dici, quo omnes eundem cætum implebant qui sententia inter se divisi non sunt, nemini in hoc studio primas concedere. Profecto enim essemus vere mortalium omnium absurdissimi, si schismatibus ac divisionibus Ecclesiarum oblectaremur, nec conjunctionem membrorum corporis Christi maximum bonorum ducere-mus. At quantum nobis inest desiderii, tantum scito facultatis deesse. Non enim ignorat perfecta

(68) Ἐξηρόμενοι. Harl. et Reg. secundus ἐν τῷ δέματι.

Alias CCCXLII. Scripta anno 373.

tua prudentia, tempore corroborata mala primum quidem tempore indigere ut sanentur: deinde forti ac firma agendi ratione, si quis velit ad iunum ipsum pertingere, adeo ut agrotantium morbi radicitus evellantur. Non te fugit quod dico, ac si clarius loquendum nullus timor.

2. Amorem sui consuetudine diutina radices in animis habentem neque vir unus extirpare potest, nec epistola una, nec tempus breve. Suspicionibus enim ac contradictionum jurgia, nisi sit aliquis pacis sequester auctoritate pollens, omnino tolli non possunt. Quod si gratiae rivi in me affluerent, si et sermone et opere et donis spiritualibus idoneus essem, ut eos qui sibi invicem adversantur, secterem, negotium tantum esset suscipiendum. Forte tamen ne tunc quidem nobis suaderes, ut soli ad emendationem aggredieremur, cum episcopus sit Dei gratia, ad quem Ecclesiae cura praecipue pertinet, qui neque ad nos venire potest, neque nobis interim obliemem peregrinari facile, vel potius nullo modo integrum est, non solum quia corpus mihi **246** infirmitate diutina confectum est, sed etiam quia Armeniacorum montium transitus paulo post fiet impervius etiam iis qui aetate omnino vigent. Atque haec quidem ei per litteras significare non gravabor. Nihil tamen exspecto ex litteris alicujus momenti eventurum, tum viri accuratam agendi rationem considerans, tum ipsarum litterarum naturam, quia non solet idoneus esse ad clare persuadendum sermo transmissus. Nam multa opus est dicere, ac multa vicissim audire, et quae obijciuntur solvenda, et inferenda quae suffulciunt, quorum nihil potest litterarum sermo, iners et inanimus in charta projectus. Veruntamen, quod jam dixi, scribere non gravabor. Scias autem, frater vere religiosissime et nobis desideratissime, nullam mihi cum quoquam, Dei gratia, privatam esse contentionem. Neque enim inemini me curiose inquirere crimina, quibus quisque obnoxius est aut dicitur. Quare sic vos attendere sententiae meae convenit ut hominis, qui nihil ex propensione facere possit, neque accusationibus in quemquam praecipue sit. Tantum-

σχε τῆς δυνάμεως ἐνδεῖν. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ σου ἡ τελεία φρόνησις, ὅτι τὰ χρόνῳ κρατυνθέντα πάθῃ, πρῶτον μὲν χρόνου δαίται πρὸς τὴν διόρθωσιν· ἔπειτα ἰσχυρὰ καὶ εὐτονωτέρως ἀγωγῆς (69), εἰ μέλλοι τις τοῦ βίου αὐτοῦ καθικνεῖσθαι, ὥστε πρὸρριζα ἐξελεῖν τῶν καμνόντων τὰ ἀβρῶστέματα. Οἶδας δὲ ὃ λέγω, καὶ εἰ δεῖ τρανότερον εἰπεῖν, οὐδεὶς ὁ φόβος.

2. Τὴν φιλαυτίαν ἔθει μακρῷ ταῖς ψυχαῖς ἐρριζωθεῖσαν εἰς ἀνὴρ (70) ἀνελεῖν οὐχ οἶδ' ἐπιστολὴ μία, οὐδὲ χρόνος βραχύς. Τὰς γὰρ ὑπονοίας καὶ τὰς ἐξ ἀντιλογιῶν παρατριβὰς παντελῶς ἀναριθεῖναι, μὴ ἀξιόπιστου τινὸς μεσιτευόντος τῇ εἰρήνῃ, ἀμήχανον. Καὶ εἰ μὲν ἐπέρρει ἡμῖν τὰ παρὰ τῆς χάριτος, καὶ ἡμεῖς δυνατοὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασι δυσωπῆσαι τοὺς ἀντιδιατιθεμένους (71), ἔδει κατατολμῆσαι τοῦ τοσοῦτου πράγματος· τάχα δὲ οὐδ' ἂν τότε συνεδούλευσας ἡμῖν μόνους ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἐπανόρθωσιν, ὄντος τοῦ ἐπισκόπου τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ᾧ ἡ φροντὶς ἀνῆκε (72) προηγουμένως τῆς Ἐκκλησίας· ὃν οὔτε αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς οἶδ' ἐπεὶ, καὶ ἡμῖν ἀποδημήσειν τέως ὑπὸ τοῦ χειμῶνος οὐ βέβαιον, μᾶλλον δὲ παντελῶς ἀδύνατον, οὐ μόνον καθότι τὸ σῶμά μοι (73) ὑπὸ μακρᾶς ἀβρῶστίας ἀπειρήκειν, ἀλλ' ὅτι καὶ αἱ τῶν Ἀρμενιακῶν αἱ ὑπερβάσεις μικρὸν ὑστερον ἄδαστοι (74) γίνονται καὶ τοῖς πάνσι καθ' ἡλικίαν σφριγῶσι. Γράμματι δὲ αὐτῷ σημεῖναι (75) ταῦτα οὐ παραιτήσομαι. Οὐ μέντοι προσδοκῶ τι ἐκ τῶν γραμμάτων ἀξιόλογον ἀποδείξασθαι, τῆς τε τοῦ ἀνδρὸς ἀκριθείας στοχαζόμενος καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν γραμμάτων· ὅτι οὐ πέφυκεν ἐναργῶς δύνασθαι δυσωπιῖν ὁ διαπεμπόμενος λόγος. Πολλὰ καὶ ἀντακούσαι, καὶ λῦσαι τὰ ὑποπίπτοντα, καὶ ἀνθυπενεργεῖν (76) τὰ ὑφορμῶντα, ὧν οὐδὲν δύναται ὁ ἐν τοῖς γράμμασι λόγος, ἀργὸς καὶ ἀψυχὸς ἐν τῷ χάρτῃ διερριμμένος. Πλὴν ἀλλ', ὅπερ ἔφη, οὐκ ἀποκνήσω (77) γράψαι. Γίνωσκε μέντοι, ὡς ἀληθῶς ἐλαχίστα καὶ πολυπόθητα ἡμῖν ἀδελφε, ὅτι οὐδεμίαν μοι πρὸς οὐδένα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἰδιόζουσα ἐστὶ φιλονεικία. Οὐδὲ γὰρ πολυπραγμονήσας οἶδα τὰ ἐγκλήματα, οἷς ἕκαστος ὑπιζύθουος ἢ ἐστίν, ἢ δομαζέται. Ὡς οὕτως ὑμᾶς προσέχειν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ προσέχει, ὡς μηδὲν ἡμῶν δυναμένων ποιῆσαι κατὰ πρόσκλησιν (78), μηδὲ προαιλημμένων εἰς τὴν κατὰ

69) Ἀγωγῆς. Ita mss. octo. Editi διαγωγῆς. D. Nec multo post editi καὶ οὐδεὶς ὁ φόβος. Deest conjunctio in tribus vetustissimis codicibus et Regio secundo.

(70) Ἀνὴρ. Deest in Coisl. primo et Med.

(71) Τοῖς ἀντιδιατιθεμένοις. Ita sex mss. Editi τοῖς ἀντιδιατιθεμένοις.

(72) Ἀνῆκε. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi ἀνῆκε. Paulo post tres eosdem codices cum Regio secundo sequimur in hac voce ἀποδημήσειν pro eo quod erat in editis ἀποδημῆν.

(73) Σῶμά μοι. Med. et Coisl. primus et unus ex Regiis σῶμά μου.

(74) Ἀδαστοι. Sic editi et Harl. secunda manu; at in alijs septem mss. legitur ἀδύνατοι. Sic etiam habuit Harleianus codex prima manu. Crediderim Basilium scripsisse ἀδύνατοι.

(75) Σημεῖναι. Tres mss. non antiquissimi σημεῖναι.

(76) Ἀνθυπενεργεῖν. Coisl. primus ἀντεπενεργεῖν. Idem codex cum Harl., Med., Coisl. secundo et Reg. habet τὰ ὑφορμῶντα.

(77) Οὐκ ἀποκνήσω. Ita sex mss. Editi οὐδ'.

(78) Πρόσκλησιν. Nottur hac scriptura Regio secundo codice et Coisl. secundo, et Harl. secunda manu. Editi πρόσκλησιν. Ille autem hec animadvertere summam Basilii inter ipsas dissensiones charitatem. Meletium et causa et sanctitate potiorum deserere non poterat; sed a Paulino illiusque sectatoribus, ut orthodoxis fratribus, diligendis non discedebat, idque confirmat in epist. 211 ad Terentium comitem. Eandem animi moderationem praese fert in epist. 238 ad Epiphanium, ubi significat se multa quidem ex fratribus audivisse de

τινων διαβολήν. Μόνον εἰ εὐδοκία γένοιτο (79) τοῦ Κυρίου ἐκκλησιαστικῶς πάντα καὶ ἀκολούθως πράχθῃναι.

3. Ἐλύπησε δὲ ἡμᾶς ὁ ποθεινότατος υἱὸς Δωρόθεος (80) ὁ συνδιάκονος, ἀπὸ γαίλας περὶ τῆς εὐλαβείας σου, ὅτι ὠκνησας μετασχεῖν αὐτῷ τῆς συνάξεως. Καίτοι οὐ τοιαῦτα ἡμῖν ἦν τὰ ὠμιλημένα (81), εἰ τι ἐγὼ μίμνημι. Ἀποστεῖλαι μέντοι πρὸς τὴν δύσιν ἐμοὶ μὲν παντελῶς ἐστὶν ἀδύνατον, οὐδένα ἔχοντι τῶν εἰς τὴν διακονίαν ταύτην ἐπιτεθειμένων. Τῶν δὲ αὐτόθεν ἀδελφῶν, ἐάν τις αἰρήται τὸν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν κόπον ἀναδέξασθαι, οἶδα (82) δηλονότι καὶ πρὸς τίνας ἐρμήσει, καὶ ἐπὶ ποίῳ σκοπῷ, καὶ παρὰ τίνων ἐφοδιασθῇ τοῖς γράμμασι, καὶ ποταποῖς τοῦτοις. Ἐγὼ μὲν γάρ, ἐν κύκλῳ περισχεψάμενος, ἐρῶ μεθ' ἐαυτοῦ οὐδένα. Καὶ εὐχομαι μὲν τοῖς ἐπτακισχιλίους ἐναριθμηθῆναι τοῖς μὴ κάμψαι γόνυ τῇ Βάαλ (83). Πλὴν ὅτι ζητοῦσι καὶ ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οἱ πᾶσι τὰς ἐαυτῶν ἐπιβάλλοντες χεῖρας. Οὐ μέντοι τούτου γὰρ ἐνεκεν ἐλλείφομέν τι τῆς ὀφειλομένης σπουδῆς ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΝΖ'.

Dolorem suum significat Basilii quod praeferita aetate non inviserit Eusebium. Queritur quod ad se ne scribat quidem Eusebius, cumque accusat pigritiae; rogat ut pro se precetur.

Ἀντιόχῳ (84).

Πῶς οἶσι βρέως ἤνεγκα διαμαρτιῶν σου τῆς συντυχίας κατὰ τὸ θέρος; Καίτοι οὐδὲ ἡ τῶν (85) ἄλλων τοιαύτη γέγονεν, ὥστε μέχρι κόρου ἡμῖν προσελθεῖν· ἀλλ' οὖν καὶ ὅναρ ἰδεῖν τὰ ποθούμενα φέρει τινὰ τοῖς ἀγαπῶσι παραμυθίαν. Σὺ δὲ οὐδὲ ἐπιστέλλεις, οὕτως ἀργὸς εἶ· ὥστε μηδὲ τὴν ὑπόλειψιν ἄλλη τιτὶ αἰτεῖς μᾶλλον, ἢ τῷ ἀργῶς ἔχειν πρὸς τὰς ὑπὲρ τῆς ἀγάπης ἀποδημίας, λογιζέσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν παύσθω ἡμῖν. Εὐχου δὲ ὑπὲρ ἡμῶν (86), καὶ παρακάλει τὸν Κύριον μὴ ἐγκαταλιπεῖν ἡμᾶς· ἀλλ' ὥς ἐκ τῶν ἐπιλθόντων παρήγαγεν ἡμᾶς πειρασμῶν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν προσδοκωμένων ῥύσασθαι εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ ἠλπίζαμεν.

Paulino, sed minime comprobasse, eo quod non adesset is qui incusabatur. Quamvis autem Paulini fama apud ecclesiasticos scriptores nulla prorsus criminatione videatur fuisse contacta, ex his tamen Basilii locis nonnulla ei objecta esse perspicitur: sed haec fortasse iniquis magis suspicionibus, quam certis indiciis continebantur.

(79) *Ἦέροιτο*. Ita quatuor mss., quorum tres vetustissimi. Editi γίγνοιτο.

(80) *Δωρόθεος*. Unus ex Regg. codicibus Θερόθεος. Paulo post editi μετασχεῖν αὐτῶν. Harl., Med., Clarom. et unus ex Regiis ut in textu.

(81) *Ὀμιλημένα*. Sic tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi τὰ ὠμιλογημένα. Scriptura quam in textum recepimus, confirmatur ex primis verbis epistolae 150.

(82) *Οἶδα*. Ut haec intelligantur, conferenda sunt cum aliis locis. His enim verbis, *is scit procul dubio et ad quos profecturus sit*, indicat Basilii sibi Occidentales parum satisfacere, id quod in aliis epistolis vehementius declarat, nempe in epist. 212 et 235. Nec profecto placere illi poterant, quae Evagrius Roma rediens ei narraverat, ut supra vidimus in epist. 138. Illud autem, *et ad quem finem*, illustratur ex epistola 129, n. 3, ubi fatetur Basilii reperire se non posse, qua de re scribendum

PATR. GR. XXXII.

A modo, Dei voluntate, omnia ex institutis ecclesiasticis et rite fiant.

3. Tristitia autem nos affecit desideratissimus filius Dorotheus condiaconus, dum de pietate tua nuntiavit, refugisse te illius conventus esse participem. Atqui haec non erant, de quibus collocuti inter nos fueramus, si ego memini. Mittere autem in Occidentem mihi prorsus integrum non est, neminem habenti idoneum ad hoc ministerium. Quod si quis ex fratribus qui apud vos sunt, Ecclesiarum causa laborem suscipere volet, is scit procul dubio et ad quos profecturus sit, et ad quem finem, et quorum sit litteris communiendus et qualibus. Ego namque conjectis in orbem oculis mecum video neminem. Ac precor quidem, ut inter septies mille viros numerer, qui genu ante Baal non incurravere. Ceterum animam quoque nostram quaerunt, qui suas manus in omnes injiciunt; sed non propterea de studio Ecclesiarum Dei debito quidquam remittam.

247 EPISTOLA CLVII'.

Antiocho.

Quam moleste tulisse me putas, quod tuo congressu praeferita aetate caruerim? Atqui ne aliis quidem annis congressus talis fuit, mihi ut satietatem afferret, sed tamen res desideratae etiam per somnium visae nonnihil afferunt diligentibus solatii. Tu vero ne scribis quidem, adeo piger es: unde et tua absentia nulli alii causae magis tribuenda, quam quod pigeris ad peregrinationes charitatis causa suscipiendas. Sed ea de re nihil amplius a nobis dicatur. Precare autem pro me, ac Dominum roga, ut ne me deserat: sed quemadmodum me a praeferitis tentationibus exemit, ita etiam ab imminentibus liberet, ad gloriam nominis ipsius, in quo spem collocavimus.

sit in Occidentem; quae enim necessaria sunt, jam praecupata esse, superflua autem scribere, vanum ac inutile esse, de iisdem autem rebus obstrepere, etiam ridiculum videri. At autem se neminem habere quem mittat, quia episcopi cum Basilio communione conjuncti, operam ei navare volebant, qua de re queritur in epist. 141. Ceterum et a suis desertus et ab haereticis impugnatus precatur, ut inter septies mille viros numeretur qui genu ante Baal non incurravere, seque de studio Ecclesiarum Dei debito nihil remissurum pollicetur.

(83) *Τῇ Βάαλ*. Ita novem mss. Editi τῷ Βάαλ.

(84) *Ἀντιόχῳ*. Quamvis Antiocho hanc epistolam tribuant omnes codices mss. et editi, eam tamen Eusebius restituendam fatebitur, quisquis leget attentius.

(85) *Οὐδὲ ἡ τῶν*. Ut aliqua hic constet sententia, legendum οὐδὲ ἐτῶν ἄλλων, ut in interpretatione expressimus. Cui lectioni favet codex Med. in quo legitur οὐδὲ εἰ τῶν ἄλλων. Bis enim Eusebium invisit Basilii: primum quidem anno 369, nondum episcopus, deinde anno 372.

(86) *Ἐπερ ἡμῶν*. Duo codices non antiquissimi περὶ ἡμῶν.

Alias CCLXX. Scripta anno 373.

EPISTOLA CLVIII.

Dolel Basilius quod Antiochum non viderit; rogat ut pro se precetur; commendat fratrem camelis praepositum.

Antiocho.

Quandoquidem obstiterunt mihi peccata mea, quominus possem quod dudum habebam tui congressus desiderium, ad exitum perducere; litteris saltem absentiam delinio, atque adhortor, ut ne mei in tuis precibus intermittas meminisse, ut si vivam, mihi te perfrui donetur: sin minus precibus tuis adjutus cum bona spe ex hoc mundo emigrem. Cæterum fratrem camelis praepositum tibi commendamus

EPISTOLA CLIX.

Gaudet Basilius interrogari se ab hominibus timentibus Deum. Declarat se adhaerere fidei Nicænae, sed ob exortam de Spiritu sancto quæstionem, addere glorificationem Spiritus sancti cum Patre et Filio, nec ad communionem admittere eos, qui Spiritum sanctum creaturam dicunt. Differt in aliud tempus uberiora documenta.

Eupaterio, et filia.

1. Quantum voluptatis attulerint mihi litteræ dignitatis tuæ, conficis profecto ex his ipsis quæ scripsisti. Quid enim jucundius sit homini, in optatis habenti cum timentibus Deum semper colloqui, et utilitatis, quæ ab illis percipitur, esse participem, quam ejusmodi litteræ, quibus Dei inquiratur cognitio? Si enim vita nobis Christus est, consequens est et sermonem nostrum de Christo esse, et cogitationem atque actionem omnem ex illius pendere mandatis, et animam nostram ad illius imaginem debere effingi. Itaque de ejusmodi rebus interrogatus, gaudeo ac gratulor interrogantibus. A nobis igitur, **248** ut verbo dicam, Patrum Nicææ congregatorum fides omnibus postea excogitatis præfertur: in qua cōstentur Filium esse consubstantialem Patri, ejusdemque nature, cujus est qui genuit. Nam lumen de lumine, et Deum de Deo, et bonum de bono, tum sancti illi Patres confessi sunt, tum nos qui eorum vestigiis insistere laudi ducimus, hoc ipsum nunc testificamur.

2. Sed quia nunc proliens ab hominibus semper novi aliquid inducere conantibus quæstio, ab antiquioribus autem prætermissa eo quod nullo contradiceret, relicta est inexplanata (dico quæstionem de Spiritu sancto), ideo aliquid ea de re adjicimus, Scripturæ menti convenienter; quia ut baptizamur, ita et credimus: ut credimus, ita et glorificamus. Cum igitur baptisma nobis a Salvatore datum sit, in nomen Patris et Filii et Spi-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΝΗ.

Ἀντιόχῳ.

Ἐπειδὴ ἀντίστησάν μοι αἱ ἁμαρτίαι μου πρὸς τὸ μὴ θυντῆσθαι με ἥν πάλαι εἶχον (87) ἐπιθυμῶν τῆς ὑμετέρας συντυχίας ἀγαγεῖν εἰς πέρας· γράμμασι γοῦν παραμυθούμαι τὴν ἀπόλειψιν, καὶ παρακαλοῦμεν (88) μὴ διαλείπειν μεμνημένους ἡμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα, ἐάν ζῶμεν, καταξιωθῶμεν ὑμῶν ἀπολαῦσαι· εἰ δὲ μὴ, διὰ τῆς βοηθείας τῶν προσευχῶν ὑμῶν μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος μεταναστεύσωμεν (89) ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου. Τὸν δὲ ἀδελφόν, τὸν ἐπὶ ταῖς καμήλοις (90), παρατιθέμεθα ὑμῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΝΘ.

Εὐπατερῖῳ (91), καὶ τῇ θυγατρὶ.

1. Ὅσῃν εὐφροσύνην παρέσχε μοι τὸ γράμμα τῆς κοσμιότητός σου, εἰκάζεις πάντως αὐτοῖς τοῖς (92) ἐπεσταλμένοις. Τί γὰρ ἀνθρώδιον γένοιτο ἀνθρώπων εὐχὴν ποιουμένων φοβουμένοις Θεὸν αἰεὶ προσομιλεῖν, καὶ τοῦ παρ' αὐτῶν κέρδους μεταλαμπάδαναι, γραμμάτων τοιούτων, δι' ὧν ἡ Θεοῦ γνώσις ἐπιζητεῖται; Εἰ γὰρ τὸ ζῆν ἡμῖν Χριστὸς, ἀκολουθῶς καὶ ὁ λόγος ἡμῶν περὶ Χριστοῦ ὀφείλει εἶναι, καὶ ἡ ἐννοία καὶ πᾶσα πρᾶξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἡρτῆσθαι, καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατ' αὐτὸν μεταμορφῶσθαι. Χαίρω τοίνυν περὶ τοιούτων ἐρωτώμενος, καὶ συγχαίρω τοῖς ἐρωτώσιν. Ἡμῖν τοίνυν ἐνὶ μὲν λόγῳ ἡ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων Πατέρων πίστις πασῶν τῶν ὑστερον ἐφευρεθεισῶν προτετίμηται· ἐν ᾗ ὁμοούσιος ἐμολογεῖται ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τῆς αὐτῆς ὑπάρχων φύσεως ἧς ὁ γεννήσας. Φῶς γὰρ ἐκ φωτός, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἀγαθὸν ἐκ ἀγαθοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὑπὸ τε τῶν ἀγίων ἐκείνων ὁμολογήθη, καὶ ὑφ' ἡμῶν νῦν, τῶν εὐχομένων κατ' ἴχνη βαίνειν ἐκείνοις, προσμαρτυρεῖται.

2. Ἐπειδὴ δὲ τὸ νῦν ἀνακύψαν παρὰ τῶν αἰεὶ (93) κεινοτομεῖν ἐπιχειρούντων ζήτημα, παρατυπωθὲν τοῖς πάλαι διὰ τὸ ἀναντιρρήτον, ἀδιάρθρωτον κατελείφθη (λέγω δὴ τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος), προστίθεμεν τὸν περὶ τούτου λόγον, ἀκολουθῶς τῇ τῆς Γραφῆς ἐννοίᾳ· ὅτι ὡς βαπτίζομεθα, οὕτως καὶ πιστεύομεν· ὡς πιστεύομεν, οὕτως καὶ δοξολογοῦμεν. Ἐπειδὴ οὖν βάπτισμα ἡμῖν δέδοται παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος·

* Alias CCLXXI. Scripta anno 373.

** Alias CCCLXXXVII. Scripta circa an. 373.

(87) *Εἶχον*. Quatuor mss. Sed recentiores *ἔσχον*.

(88) *Παρακαλοῦμεν*. Editi addunt ὑμᾶς, sed deest in tribus vetustissimis codicibus. Ibidem editi μὴ διαλείπειν. Sex mss. ut in textu.

(89) *Μεταναστεύσωμεν*. Ita tres vetustissimi codices. Editi μεταναστῶμεν.

(90) *Ἐπὶ ταῖς καμήλοις*. Sic Med., Coisl. primus, Clarom. et Harl. qui tamen secunda manu

habet ἐπὶ τῶν καμήλων. Editi ἐπὶ τὰς καμήλους.

(91) *Εὐπατερῖῳ*. Coisl. primus et Med. *Εὐπατερῖῳ*.

(92) *Αὐτοῖς τοῖς*. Ita Coisl. uterque, Med., Harl. et Reg. secundus. Editi αὐτὸς τοῖς.

(93) *Παρὰ τῶν αἰεὶ*. Editi addunt τι, sed cum desit hæc vocula in vetustissimis tribus codicibus nostris, delendam existimavimus. Paulo post Med. et Coisl. primus ἀδιάρθρωτον κατελείφθη, citra emendationem relicta est.

ἀκόλουθον τῷ βαπτίσματι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως παρεχόμεθα, ἀκόλουθον δὲ καὶ τὴν δοξολογίαν τῇ πίστει· συνδοξάζοντες Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τῷ πεπεισθαι μὴ ἀλλότριον εἶναι τῆς θείας φύσεως. Οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν μετέσχε τιμῶν τὸ ἀπεξενωμένον κατὰ τὴν φύσιν. Τοὺς δὲ κτίσμα λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλευθέρωμεν, ὡς εἰς τὸ ἀσυγχώρητον πτώμα (94) τῆς εἰς αὐτὸ βλασφημίας διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς καταπίπτοντας. Ὅτι γὰρ διώρισται κτίσις θεότητος, οὐδενὸς λόγου προσδεῖ τοῖς κατὰ μικρὸν (95) ταῖς Γραφαῖς ἐγγεγυμνασμένοις. Ἡ μὲν γὰρ κτίσις δουλεύει, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθεροῖ· ἡ κτίσις ζωῆς προσδεῖς ἐστὶ, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν· ἡ κτίσις διδασκαλίας προσδεῖται, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ διδάσκον· ἡ κτίσις ἀγιάζεται, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἀγιάζον. Κἀν ἀγγέλους εἶπης, κἀν ἀρχαγγέλους, κἀν πάσας τὰς ὑπερχοσμούς (96) δυνάμεις, διὰ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀγιωσύνην λαμβάνουσιν. Αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα φυσικὴν ἔχει τὴν ἀγιότητα, οὐ κατὰ χάριν λαβὼν, ἀλλὰ συνουσιωμένην αὐτῷ· ἔθεν καὶ τῆς προσηγορίας τῆς τοῦ ἁγίου ἐξαίρετως τετύχηκεν. Ὁ τσίνον φύσει ἅγιον, ὡς φύσει ἅγιος ὁ Πατήρ, καὶ φύσει ἅγιος ὁ Υἱός, οὕτως αὐτοὶ τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος χωρίσαι καὶ διατεμεῖν ἀνεχόμεθα, οὕτως τοὺς εὐκόλως, τῇ κτίσει συναριθμοῦντας ἀποδεχόμεθα. Ταῦτα, ὡς περ ἐν κεφαλῇ, ἀρκούντως τῇ εὐλαθείᾳ ὑμῶν εἰρήσθω. Ἀπὸ γὰρ μικρῶν σπερμάτων γεωργήσατε τὸ πλεῖον τῆς εὐσεβείας, συνεργοῦντος ὑμῖν (97) τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Δίδου γὰρ σοφὴν ἀφ' ἑσέως, καὶ σωφώτερος ἐσται. Τὴν δὲ τελειοτέραν διδασκαλίαν εἰς τὴν κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίαν ὑπερθετόμεθα· δι' ἧς καὶ τὰ ἀντικείμενα ἐπιλύσασθαι, καὶ πλατυτέρας τὰς ἐκ τῶν Γραφῶν παρασχέσθαι μαρτυρίας, καὶ πάντα τύπον τὸν ὑγιῆ τῆς πίστεως βεβαιώσασθαι δυνατόν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον συγγνώμην νείματα τῇ βραχύτητι. Καὶ γὰρ οὐδ' ἂν ἐπέσειλα τὴν ἀρχήν, εἰ μὴ μείζονα ἡγοῦμεν τὴν βλάβην ἀρνῆσασθαι τὴν αἰτησὶν παντελῶς, ἢ ἑλλιπῶς παρασχέσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕ'.

Cum Basilius ab initio episcopatus prohibuisset matrimonium cum mortuae sorore; quidam hac lege offensum litteras sub Diodori nomine adversus eum circumtulit. Inde nata occasio hujus Basilii epistolae, in qua decretum suum defendit ex consuetudine Ecclesiae suae: objectum ex Moysis silentio argumentum dissolvit; imo Moysen non lacuisse contendit: ac postremo naturalem cognationem his nuptiis confundi demonstrat.

Διοδώρου.

1. Ἀφίκετο ἡμῖν γράμματα τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα Διοδώρου, τὰ δὲ ἐφεξῆς ἄλλου τινὸς πρέποντα εἶναι μάλλον ἢ Διοδώρου. Δοκεῖ γὰρ μοι τις τῶν τεχνικῶν (98), τὸ σὸν πρόσωπον ὑποδύς, οὕτως ἐαυτὸν

" Prov. ix, 9.

(94) Πτώμα. Duo mss. πτώμα.

(95) Κατὰ μικρὸν. Editi κἀν μικρὸν, quæ lectio etsi sua sponte nihil habet vitii, non tamen videtur a Basilio adhibita hoc loco. Plus enim tribuendum vetustissimis tribus codicibus, in quibus legitur κατὰ μικρὸν, quam editis et aliis mss. Verisimile est hanc loquendi rationem ut minus accuratam a librariis immutatam fuisse. Sed tamen ea Basilius in rebus, millimis persapevit. Eosdem codices paulo post sequimur in hac voce προσδεῖται. Editi δέονται.

A ritus sancti; consentaneam baptismati confessionem fidei, consentaneam etiam fidei glorificationem adhibemus: Spiritum sanctum una cum Patre et Filio glorificantes; eo quod persuasum sit nobis, illum a natura divina non esse alienum. Neque enim eorundem honorum esset particeps quod alienum foret secundum naturam. Eorum autem qui Spiritum sanctum creaturam esse dicunt, miseremur, ut qui in peccatum non condonabile blasphemiae in illum emissæ, per hanc vocem incidant. Nam rem creatam a divinitate divisam esse nihil opus est eos monere, qui vel tantillum in Scripturis exercitati sunt. Creatura servit, Spiritus liberat; creatura vita indiget, Spiritus est qui vivificat; creatura doctrina eget, Spiritus est qui docet; creatura sanctificatur, Spiritus est qui sanctificat. Sive dixeris angelos, sive archangelos, sive cœlestes omnes potestates, per Spiritum sanctimoniam accipiunt. Spiritus autem naturalem habet sanctitatem, non gratia acceptam, sed ipsius essentiae insitam: unde et sancti appellationem singulari ratione obtinet. Quod ergo natura sanctum est, quemadmodum Pater natura sanctus est, et Filius natura sanctus; id nec patimur a beata ac divina Trinitate separari et abscindi; nec admittimus eos, qui facile ipsum inter creaturas recensent. Hæc quasi in summa dicta sint, vestrae tamen pietati satis copiose. Nam ab exiguis seminibus uberem pietatis fructum, Spiritu sancto vobis opitulante, demetelis. *Da enim occasionem sapienti, et erit sapientior*²². Ceterum uberiora documenta in congressum differemus, in quo et objecta solvere, et ampliora ex Scripturis proferre testimonia, et sanam omnem fidei rationem confirmare poterimus. Impræsentiarum autem, brevitati ignoscite. Nam ne scripsissem quidem omnino, nisi damnum majus existimassem petita prorsus denegare, quam inchoate satisfacere.

249 EPISTOLA CLX.

Diodoro.

1. Venerunt nobis litteræ nonnisi Diodori inscriptæ, at in reliquis quemvis alium potius decentes quam Diodorum. Videtur enim astutus aliquis personam tuam induens, sic sibi voluisse

(96) Τὰς ὑπερχοσμούς. Sic mss. sex. Editi τὰς ὑπερχοσμίας.

(97) Συνεργοῦντος ὑμῖν. Harl. συνεργοῦντος ἡμῖν.

(98) Τίς τῶν τεχνικῶν. Pro his vocibus habet Harl. codex τάχα τις τῶν βαναύσων τεχνιτῶν, forte aliquis ex mechanicis artificibus. Medicus cum duobus aliis τῶν βαναύσων τεχνῶν.

²² Alias CXCVII. Scripta circa an. 375.

auctoritatem apud auditores comparare. Qui quidem ab aliquo interrogatus, an sibi liceret mortuæ uxoris sororem in matrimonium ducere, interrogationem non perhorruit, sed placide etiam audivit, ac lascivam libidinem fortiter prorsus et pugnaciter adjuvit. Quod si adessent litteræ, eas ad te misissem, satisque haberes facultatis et ad tuam et ad veritatis defensionem. Sed quia qui illas ostenderat, rursus abstulit, et contra nos, qui id ab initio prohibuimus, velut tropæum quoddam circumtulit, licentiam se habere dictitans scripto mandatam; nunc ad te scripsi, ut duplici manu spuriam illam epistolam oppugnemus; nec quidquam ei roboris relinquamus, ne facile possit legentibus nocere.

2. Primum itaque, quod in ejusmodi rebus maximum est, morem nostrum objicere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris sanctis traditæ sint regulæ. Mos autem ille est ejusmodi, ut si quis impuritatis vitio aliquando victus in illicitam duarum sororum conjunctionem inciderit, neque id matrimonium existimetur, neque omnino in Ecclesiæ cœlum admittantur, priusquam a se invicem dirimantur. Quare etiamsi nihil aliud dici posset, satis esset ipsa consuetudo ad boni custodiam. Sed quia qui hanc scripsit epistolam, adulterino argumento malum tantum conatus est in mores hominum inducere, necesse est, ut nec ratiocinationum subsidium omittamus, quanquam, in rebus valde conspicuis, argumentatione potior est uniuscujusque prænotio.

3. Scriptum est, inquit, in Levitico: *Uxorem super sorore ejus non accipies æmulam, ad retelandam turpitudinem ejus super eam, adhuc vivente ea*²¹. Inde igitur manifestum esse dicit mortuæ sororem accipere licere. Ad hoc primum quidem dicam, quæcunque lex dicit, iis qui in lege sunt dicere; alioqui sic et circumcissioni et Sabbato et abstinentiæ ciborum subijciemur. Neque enim si quid inveniamus appositum nostris voluptatibus, iugo servitutis legis nos ipsi subijciemus: si quid autem visum fuerit grave in legalibus, tunc ad libertatem, **250** quæ in Christo est, confugiemus. Interrogati sumus an scriptum sit, ut accipiat uxor post ipsius sororem. Di-

²¹ Levit. xviii, 18.

(99) Αὐτῷ. Sic tres vetustissimi codices et Coisl. secundus. Editi αὐτόν. Deest ea vox in codice Coisl. qui sæculo nono exaratus, atque hanc epistolam cum aliis synodorum et sanctorum Patrum canonibus complectitur.

(1) Γενναίως. Editi addunt αὐτῷ, quod deest in tribus vetustissimis codicibus.

(2) Ἐξήρχεις. Sic mss. novem. Editi ἐξήρχει.

(3) Τοῦτο. Ita octo mss. quorum quatuor longe vetustissimi. Editi τοῦτο.

(4) Καλοῦ. Sic editi et codices Harl. et Med. Legitur in tribus Coisliniensis codicibus et quatuor aliis κακοῦ, ad malum cavendum. Ultra scriptura potior videri debeat, nec facile est statuere, nec

ἀξιόπιστον ἐπιλαμβάνει ποιῆσαι τοῖς ἀκροαμένοις. Ὅς γὰρ, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, εἰ θεμιτὸν αὐτῷ (99) πρὸς γάμον ἀγαγεῖσθαι τῆς γυναικὸς τελευτησάσης τὴν ἀδελφὴν, οὐκ ἐφριξεν τὴν ἐρώτησιν, ἀλλὰ καὶ πρῶως ἐναίχεν τὴν ἀκοήν, καὶ τὸ ἀσελγὲς ἐπιθύμημα πάνυ γενναίως (1) καὶ ἀγωνιστικῶς συγκατέπραξεν. Εἰ μὲν οὖν παρὴν μοι τὸ γράμμα, αὐτὸ ἂν ἀπέστειλα, καὶ ἐξήρχεις (2) σπουδῇ τε ἀμῦναι καὶ τῇ ἀληθείᾳ· ἐπεὶ δὲ ὁ δεῖξας πάλιν ἀφείλετο, καὶ ὥσπερ τι τροπαιὸν καθ' ἡμῶν περιέφερε, κατωλυόντων τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἐγγράφον ἔχειν λέγων τὴν ἐξουσίαν· ἐπέστειλα νῦν σοι, ὥστε διπλῇ τῇ χειρὶ ἡμᾶς ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν νόθον ἐκείνον λόγον, καὶ μηδεμίαν αὐτῷ ἰσχὺν καταλιπεῖν, ἵνα μὴ ἔχη βλάπτειν βρῶτως τοὺς ἐντυγχάνοντας.

2. Πρῶτον μὲν οὖν, ὃ μέγιστον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῶν εἶδος, ὃ ἔχομεν προβάλλειν, νόμου δυνάμειν ἔχον, διὰ τὸ ὑπ' ἀγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἡμῶν παραδοθῆναι. Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν· ἐάν τις, πάθει ἀκαθαρσίας ποτὲ κρατηθεὶς, ἐκπέσῃ πρὸς δουεὶν ἀδελφῶν ἄθεσμον κοινωνίαν, μήτε γάμον ἡγεῖσθαι τοῦτον (3), μηδ' ὅλως εἰς Ἐκκλησίας πλήρωμα παραδέχεσθαι πρότερον, ἢ διαλυθῇ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. Ὡστε εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον εἰπεῖν ἦν, ἐξήρχει τὸ εἶδος πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ (4) φυλακὴν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὴν ἐπιστολὴν γράψας, ἐπιχειρήματι καὶ δόλῳ κακὸν τοιοῦτον ἐπειράθη τῷ βίῳ ἐπαγαγεῖν, ἀνάγκη μηδὲ ἡμᾶς τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν βοήθειας ὑφέσθαι· καίτοι γὰρ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἐναργῶν μελῶν ἐστὶ τοῦ λόγου ἡ παρ' ἑκάστου (5) πρόληψις.

3. Γέγραπται, φησὶν, ἐν τῷ Λευϊτικῷ· *Γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ αὐτῆς οὐ λήψῃ ἀντίκληλον, ἀποκαλύψαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς ἐπ' αὐτῇ, ἐτιώσεως αὐτῆς*. Ἀπὸ δὲ οὗν ἐκ τοῦτου εἶναι φησὶν, ὅτι συγχωρεῖται λαμβάνειν τελευτησάσης. Πρὸς δὲ τοῦτο πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐρῶ· ὅτι, ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ (6)· ἐπεὶ οὕτω γὰρ κατέπεριτομή, καὶ Σαδδάτω, καὶ ἀποχῇ βρωμάτων ὑποκατέμεθα. Οὐ γὰρ δὲ, ἐάν μὲν τι εὖρωμεν συντρέχον ἡμῶν ταῖς ἡδοναῖς, τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας τοῦ νόμου ἐαυτοὺς ὑποθήσομεν· ἐάν δὲ τι φανῇ βαρὺ τῶν νομίμων, τότε πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν ἀποδραμούμεθα. Ἠρωτήθημεν (7) εἰ γέγραπται λαμβάνειν γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ. Εἴπομεν, ὅτι ἀσφαλὲς ἡμῖν

magni momenti. Vu'gatam retinere malui, quam confirmat Gregorius Nazianzenus oral. xliii, p. 410, ubi Heronem canem esse dicit, non latratu, sed boni custodia, et vigiliis pro animarum salute susceptis. Οὐδὲ τὴν ὕλακην, ἀλλὰ τὴν φυλακὴν τοῦ καλοῦ, καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἀγρυπνῶν.

(5) Παρ' ἑκάστου. Quatuor mss. recentiores παρ' ἑκάστῳ. Sic etiam habet vetustissima canonum collectio Coisluniana.

(6) Λαλεῖ. Quatuor codices non antiquissimi λέγει.

(7) Ἠρωτήθημεν. Non male unus codex Regius ἠρωτήσιν, et paulo post εἰπωμεν, interrogavit... dicamus, etc. Consentit in secunda voce Coisl. secundus.

καὶ ἀληθές, ὅτι οὐ γέγραπται. Τὸ δ' ἐκ τῆς τοῦ ἀκούουθου ἐπιφορᾶς, τὸ σιωπηθὲν συλλογίζεσθαι νομοθετοῦντός ἐστιν, οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος· ἐπεὶ οὕτως γε ἐξέσται τῷ βουλομένῳ κατατολμῆσαι καὶ ἐτιζώσης τῆς γυναικὸς λαμβάνειν τὴν ἀδελφὴν. Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο σόφισμα καὶ ἐπ' ἐκείνου ἀρμυζει. Γέγραπται γάρ, φησὶν, Οὐ λήγῃ ἀντίζηλον, ὥς τὴν γε ἐξω τοῦ ζήλου λαβεῖν οὐκ ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ συντηγερῶν τῷ πάθει ἀζηλότυπον εἶναι διορίζεται τὸ ζῆθος τῶν ἀδελφῶν. Ἀντηρημένης οὖν τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἀπηγόρευσε τὴν ἀμφοτέρων συνοικίαν, τί τὸ κωλύον ἔσται (8) λαμβάνειν τὰς ἀδελφάς; Ἄλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα, φήσομεν. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκεῖνα ὥρισταί. Ἡ δὲ ἔννοια τοῦ ἀκούουθου ὁμοίως ἀμφοτέραις (9) τὴν ἀδελφὴν δίδωσιν. Ἐδεῖ δὲ, καὶ μικρόν (10) ἐπὶ τὰ κατόπιν τῆς νομοθεσίας ἐπαναδραμόντα, ἀπὸ τῶν πράγματων. Ἔοικε γὰρ οὐ πᾶν εἶδος ἀμαρτημάτων περιλαμβάνειν ὁ νομοθέτης· ἀλλ' ἰδίως ἀπαγορεύειν τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ὅθεν ἀπῆρεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ τῶν Χαναανίων, πρὸς οὓς μεθίσταται. Ἐχει γὰρ οὕτως ἡ λέξις· Κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς Αἰγύπτου, ἐν ἣ παρῳήσατε ἐπ' αὐτῆς, οὐ ποιήσετε· καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα γῆς Χαναάν, εἰς ἣν ἐγὼ εἰσάξω ὑμᾶς ἐκεῖ, οὐ ποιήσετε, καὶ ἐν τοῖς νεύμασι (11) αὐτῶν οὐ περιεσσεσθε. Ὅστις τοῦτο εἰκὸς ποῦ (12) τὸ εἶδος τῆς ἀμαρτίας μὴ ἐμπολιτεύεσθαι τότε παρὰ τοῖς ἔθνεσι· διὸ μηδὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ φυλακῆς προσδεχθῆναι τὸν νομοθέτην, ἀλλ' ἀρκεσθῆναι τῷ ἀδιδάκτω ἔχει πρὸς τὴν τοῦ μύσου διαβολήν. Ὡς οὖν, τὸ μείζον ἀπαγορεύσας, τὸ ἑλάττω ἐπιώπησεν; Ὅτι ἐδόκει πολλοὺς τῶν φιλοσάρκων, πρὸς τὸ ἐτιζώσαις ἀδελφαῖς συνοικεῖν, τὸ ὑπόδειγμα βλέπειν τοῦ πατριάρχου. Ἡμεῖς δὲ τί χρὴ ποιεῖν; Τὰ γεγραμμένα λέγειν, ἢ τὰ σιωπηθέντα προσεξεργάζεσθαι; Ἀυτίκα τὸ μὴ δεῖν μὴ ἐταίρῳ κεχρησθαι πατέρα καὶ υἱὸν ἐν μὲν τοῖς νόμοις τούτοις οὐ γέγραπται, παρὰ δὲ τῷ Προφῆτῃ μεγίστης κατηγορίας ἔξωται. Υἱὸς γάρ, φησὶ, καὶ πατήρ πρὸς τὴν αὐτὴν παιδικήν εἰσεπορεύοντο. Πόσα δὲ εἶδη ἄλλα τῶν ἀκαθάρτων παθῶν τὸ μὲν τῶν δαιμόνων διδασκαλεῖον ἐξεῦρεν, ἢ δὲ θεία Γραφή ἀπεσιώπησε, τὸ σεμνὸν ἐαυτῆς ταῖς τῶν αἰσχυρῶν ὀνομασίαις καταρρύπτειν οὐχ αἰρουμένη, ἀλλὰ γυνικοῖς ὀνόμασι τὰς ἀκαθαρσίας διέβαλεν! Ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησι· Περνεῖα δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσι μηδὲ ἐνεμαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις· τῷ πᾶσι ἀκαθαρσίας ὀνόματι τὰς τε τῶν ἀρρένων ἀρβητοποιίας καὶ τὰς τῶν θηλειῶν περιλαμβανόν. Ὅστις οὐ πάντως ἡ σιωπὴ ἀδελφὴν φέρει τοῖς φιληδόνοις.

A cinus, quod tutum nobis est et verum, hoc scriptum non esse. Quod autem silentio prætermisum est, id per consecutionis illationem colligere, legislatoris est, non legem recitantis; siquidem hoc pacto licebit volenti facinus aggredi, etiam adhuc viventis uxoris accipere sororem. Nam ipsum illud sophisma etiam ad eam rem appositum est. Scriptum est, inquit, Non accipies æmulam: proinde accipi eam extra æmulationem non prohibuit. Qui autem libidini patrocinauitur, æmulationis expertem esse affirmabit indolem sororum. Quare sublata causa, ob quam ambarum connubium prohibuit, quid impedit quominus sorores accipiantur? Sed hæc scripta non sunt, aiemus. Sed neque illa statuta sunt. Consecutionis autem intelligentia pariter ambabus licentiam tribuit. Verum oportebat paulisper ad ea quæ legem præcedunt recurrendo, difficultate liberari. Videtur enim non omne peccatorum genus comprehendere legislator: sed peculiariter Ægyptiorum unde Israel exierat, et Chanaanorum ad quos transferebatur, mores interdiceret. Sic enim habet ad verbum: Secundum instituta terræ Ægypti, in qua habitastis in ea, non facietis: et secundum instituta terræ Chanaan, in quam ego inducam vos illuc, non facietis, neque in legitimis eorum ambulabitis¹¹. Verisimile est hoc peccati genus tunc inter gentes non viguisse. Quapropter opus non fuit legislatori, ut illud cavendum curaret: sed satis ei fuit mos non doctus ad sceleris reprehensionem. Quomodo igitur maiore vetito, minus prætermisit? Quia videbatur multis carni indulgentibus, ut cum sororibus adhuc viventibus habitarent, noxium esse exemplum patriarchæ. Nos autem quid facere oportet? Quæ scripta sunt dicere, an prætermissa accuratius scrutari? Protinus, non oportere uti una pellice patrem et filium, in his legibus scriptum non est, sed apud Prophetam crimini maximo datur. Filius enim, inquit, et pater ad eandem puellam ingrediebantur¹². Quot autem alia cupiditatum impurarum genera dæmonum quidem doctrina excogitavit, tacuit vero divina Scriptura, honestatem suam rerum turpium appellationibus sedare nolens, sed generatim impuritates vituperavit! Sic ut et Apostolus Paulus ait: Fornicatio autem et omnis immunditia ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos¹³: immunditiæ nomine tum virorum tum mulierum obscena facinora comprehendens. Quare non omnino silentium licentiam dat voluptariis

¹¹ Levit. xviii, 3. ¹² Amos ii, 7. ¹³ Ephes. v, 3.

(8) Κωλύον ἔσται. Ita mss. octo. Editi κωλύον ἔσται.

(9) Ἀμφοτέραις. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἀμφοτέρως.

(10) Καὶ μικρόν. Deest conjunctio in uno codice Regio et in Coisluniana canonum collectione.

(11) Ἐν τοῖς νεύμασι. Præpositio addita ex tri-

bus vetustissimis mss.

(12) Τοῦτο εἰκὸς ποῦ. Fallit τοῦτ' εἰ καὶ ποῦ, et paulo post φυλακῆς προσδεχθῆναι. Omnes mss. ut in textu, nisi quod nonnulli habent ἐγθῆναι. Non multo post editi πολλοῖς τῶν φιλοσάρκων, quod emendavimus opo codicis Coisl. secundi.

4. Ego autem neque tacitam illam partem fuisse A dico : imo etiam a legislatore vehementer admo- dum fuisse prohibitam. Illud enim, *Non ingredieris ad omnem carnis tuæ affinem ad revelandam eorum turpitudinem* ²¹, hanc etiam affinitatis spe- ciem complectitur. Etenim quid **251** viro affine magis est quam sua ipsius uxor, imo quam sua ipsius caro? Non enim amplius dux sunt, sed una caro. Itaque per uxorem soror ad viri affi- nitatem transit. Quemadmodum enim matrem uxoris non assumet, neque filiam uxoris, pro- pterea quod neque suam ipsius matrem, neque suam ipsius filiam; ita nec uxoris sororem, pro- pterea quod neque suam ipsius sororem. Et vice versa, neque uxori licebit sese viri affinibus con- jungere. Sunt enim utrinque communia affinitatis jura. Ego porro eulibet de nuptiis consulenti testificor, præterire figuram hujus mundi, et tem- pus breve esse, *Ut qui habent uxores tanquam non habentes sint* ²². Quod si mihi perperam legat illud : *Crescite et multiplicamini* ²³ : rideo legum tempora non discernentem. Fornicationis remedium nuptiæ secunda, non occasio lasciviæ. Si se non conti- nent, nubant, inquit ²⁴, non vero et nubentes legem violent.

5. Isti autem, quorum animus vitio turpitudinis lippus est, ne ad naturam quidem respiciunt, quæ jam olim generis nomina discrevit. Ex qua enim cognatione natos appellabunt? Fratresne, an con- sobrinos vocabunt? siquidem nomen utrumque eis ob confusionem congruit. Ne facias, o ho- mô, amitam novercam infantium; nec quæ in matris loco fovere debet, eam æmulatione impla- cabili armaveris. Nam solum novercarum genus etiam post mortem odium ac inimicitiam extendit. Imo, alii inimici mortuis reconciliantur; novercæ odisse post mortem incipiunt. Summa dictorum hæc est : Si quis legitime nuptias appetit, totus orbis terrarum patet : sin libidine impellitur, ob id magis etiam excludatur, *Ut discat vas suum pos- sideri in sanctificatione et honore, non in passione desiderii* ²⁵. Me plura dicere parantem modus epi- stolæ cohibet. Precor autem, ut vel nostra admo- nitio vitium superet, vel non serpat in nostram regionem hoc placulum; sed in quibus admissum est locus, in his permaneat.

4. Ἐγὼ δὲ οὐδὲ σιωπῆσθαι τὸ μέρος τοῦτο φημι, ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς ἀπηγορευκέναι τὸν νομοθέ- την. Τὸ γὰρ, *Ὅτις εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκεὶ σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτῶν*, ἐμπεριεκτικόν ἐστι καὶ τούτου τοῦ εἴδους τῆς οἰκειό- τητος. Τί γὰρ ἂν γένοιτο οἰκειότερον ἀνδρὶ τῆς ἐαυ- τοῦ γυναικὸς, μᾶλλον δὲ τῆς ἐαυτοῦ σαρκός; Οὐ γὰρ ἐστὶ εἰς δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. Ὅστις διὰ τῆς γυναικὸς ἡ ἀδελφὴ πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς οἰκειότητα μεταβαίνει. Ὅς γὰρ μητέρα γυναικὸς οὐ λήψεται, οὐδὲ θυγατέρα τῆς γυναικὸς, διότι καὶ τὴν ἐαυτοῦ μητέρα, καὶ τὴν ἐαυτοῦ θυγατέρα· οὕτως οὐδ' ἀδελφὴν γυναικὸς, διότι καὶ ἀδελφὴν ἐαυτοῦ. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, οὐδὲ τῇ γυναικὶ ἐξέσται τοῖς οἰκείοις τοῦ ἀνδρὸς συνοικεῖν. Κοινὰ γὰρ ἐπ' ἀμφοτέρων τῆς συγγενείας τὰ δι- καια. Ἐγὼ δὲ παντὶ τῷ περὶ γάμου βουλευομένῳ διαμαρτύρομαι, ὅτι παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ὁ καιρὸς συνεισταλμένος ἐστίν, *Ἴνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν*. Ἐὰν δέ μοι παραναγινώσῃ τὸ, *ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*, καταγελῶ τοῦ τῶν νομοθεσιῶν τοὺς καιροὺς μὴ διακρίνοντος. Πορνείας παραμυθία ὁ δευτέρως γάμος, οὐκ ἐφόδιον εἰς ἀσέλγειαν. Εἰ οὐκ ἐγκατε- ρεύονται, γαμησάτωσαν, φησὶν· οὐχὶ δὲ καὶ γα- μῶντες παρνομεύωσαν.

5. Οἱ δὲ οὐδὲ πρὸς τὴν φύσιν ἀποδλέπουσιν, οἱ τὴν ψυχὴν λημῶντες τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας, πάλαι δια- κρίναντες τὰς τοῦ γένους προστηγρίας. Ἐκ ποίης γὰρ συγγενείας τοὺς γεννηθέντας προσαγορεύουσιν; Ἀδελφοὺς αὐτοὺς ἀλλήλων ἢ ἀνεψίους προτεροῦσιν; C ἀμφοτέρω γὰρ αὐτοῖς προσαρμόζει διὰ τὴν σύγχυ- σιν. Μὴ ποιήσης, ὦ ἄνθρωπε, τὴν θείαν μητρικὴν τῶν νηπίων· καὶ τὴν ἐν μητρὶ τάξει θάλπειν ἐφείλουσαν, ταύτην ἐφοπλίσῃς ταῖς ἀμειλίχτοις ζη- λοτυπίαις. Μόνον γὰρ τὸ γένος (13) τῶν μητρικῶν καὶ μετὰ θάνατον ἐλαύνει τὴν ἐχθραν· μᾶλλον δὲ οἱ μὲν ἄλλως πολέμοι τοῖς τεθνηκόσι σπένδονται· αἱ δὲ μητρικαὶ τοῦ μίσους μετὰ τὸν θάνατον ἄρχονται. Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νόμῳ τις ὁρμά- ται πρὸς τὸν γάμον, ἡνοικταὶ πάντα ἡ οἰκουμένη· εἰ δὲ ἐμπαθὲς αὐτῷ ἡ σπουδὴ, διὰ τοῦτο καὶ πλέον ἀποκλεισθήτω, *Ἴνα μάθῃ τὸ ἐαυτοῦ σκεῦος κτα- σθαι ἐν ἀγιασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυ- μίας*. Πλείονά με λέγειν ὠρμημένον τὸ μέτρον ἐπ- ἔχει (14) τῆς ἐπιστολῆς. Εὐχομαι δὲ ἡ τὴν παραινέ- σιν ἡμῶν ἰσχυροτέραν τοῦ πάθους ἀποδειχθῆναι, ἢ μὴ ἐπιδημῆσαι τῇ ἡμετέρᾳ (15) τὸ ἄγος τοῦτο· ἀλλ' ἐν οἷς ἂν ἐτολμήθῃ τόποις ἐναπομείναι.

²¹ Levit. xviii, 6. ²² I Cor. vii, 29. ²³ Gen. i, 28; ix, 1. ²⁴ I Cor. vii, 9. ²⁵ I Thess. iv, 4.

(13) *Τὸ γένος*. Sic tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi τὸ μῖσος. Ibidem Coisl. primus καὶ ὑπὲρ θάνατον.

(14) *Ἐπέχει*. Sic iidem codices. Editi ἐπέσχει.

(15) *Τῇ ἡμετέρᾳ*. Perspicitur ex conclusione hu- jus epistolæ incestas illas nuptias, quæ huic epi-

istolæ occasionem dederunt, non contractas in Ec- clesia Cæsariensi fuisse. Ac profecto, qua erat constantia Basilii in vindicandis Ecclesiæ suæ in- stitutis, minime dubium quin ei, qui uxoris mor- tui sororem duxerat, longe fuisset epistolæ Diodoro afflictæ præsidium.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΞΑ'.

EPISTOLA CLXI'

Amphilochium consoletur Basilius, tum cum fugeret ordinationem, gratia: retribus irretitum. Hortatur ut pravae doctrinae pravisque moribus constanter obstat. Rogat ut si se longo morbo debilitatum invisere velit, nec tempus nec signum exspectet.

Ἀμφιλοχίῳ (16), χειροτονηθέντι ἐπισκόπῳ. A

Amphilochio, ordinato episcopo.

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὁ τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὴν εὐαρεστοῦντας αὐτῷ ἐκλεγόμενος, καὶ γνωρίζων τὰ σκευὴ τῆς ἐκλογῆς, καὶ καυχούμενος αὐτοῖς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῶν ἀγίων· ὁ καὶ νῦν σε φεύγοντα, ὡς αὐτὸς φῆς, οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ τὴν δι' ἡμῶν προσδοκωμένην κλήσιν, τοῖς ἀφύκτοις δικτύοις τῆς χάριτος σαγηνεύσας, καὶ ἀγαγὼν εἰς τὰ μέσα τῆς Πισιδίας, ὥστε ἀνθρώπους ζωγρεῖν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἔλκειν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ εἰς τὸ φῶς τοὺς ἐζωγρημένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. Λέγε οὖν καὶ σὺ τὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· *Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Τοιαῦτα γὰρ θαυματουργεῖ ὁ φιλόθρωπος ἡμῶν Δεσπότης.* Ὅνοι (17) ἀπόλλυνται, ἵνα βασιλεὺς Ἰσραὴλ γένηται. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, Ἰσραηλῆτης ὢν, τῷ Ἰσραὴλ ἰδόθῃ· σὲ δὲ ἡ θρησκείνη καὶ πρὸς τοσοῦτον ἀναβιβάσασα τῆς ἀρετῆς ὕψος οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τὴν γείτονα ὁρᾷ τῷ ἰδίῳ κόσμῳ σκευνομένην. Ἐπειδὴ δὲ εἰς λαὸς πάντες αἱ εἰς Χριστὸν ἑλπιούσες, καὶ μία Ἐκκλησία νῦν αἱ Χριστοῦ, καὶ ἐκ διαφόρων τόπων προσαγορεύεται, χαίρει καὶ ἡ πατρίς καὶ εὐφραίνεται ταῖς τοῦ Κυρίου οἰκονομίαις, καὶ οὐχ ἡγείται ἵνα ἄνθρωποι ἐξημιῶσθαι, ἀλλὰ δι' ἐνὸς Ἐκκλησίας ὅλας προσειληφέναι. Μόνον παράσχοι ὁ Κύριος καὶ παρόντας ὁρᾷ ἡμᾶς (18), καὶ ἀπόντας ἀκούειν τὴν προκοπὴν σου, τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ τὴν εὐταξίαν τῶν Ἐκκλησιῶν.

2. Ἀνδρίζου τοίνυν καὶ ἰσχυε, καὶ προπορεύου τοῦ λαοῦ, ὃν ἐπίστευσε τῇ δεξιᾷ σου ὁ Ὑψίστος. Καὶ ὡς νοήμων κυβερνήτην ποιησάμενος, πάσης ζάλης ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν πνευμάτων ἐγχειρομένης ὑψηλότερος γενόμενος τῇ γνώμῃ, ἀδάπτιστον τοῖς ἀλμυροῖς καὶ πικροῖς τῆς κακοδοξίας κύμασι διαφύλασσε (19) τὴν ἐκκλησίαν, ἀναμένων τὴν γαλήνην, ἣν ποιήσει ὁ Κύριος, ἐπειδὴν εὐρεθῇ φωνὴ ἀξία τοῦ διαναστῆσαι αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπιτέμησιν τῶν πνευμάτων καὶ τῆς θαλάσσης. Εἰ δὲ βούλει ἡμᾶς λοιπὸν ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀβρώστιας ἐπειγομένους (20) πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἑξοδὸν ἐπισκέψασθαι, μήτε καίρῳ ἀναμείνης μήτε τὸ παρ' ἡμῶν σύνθημα· εἰδὼς, ὅτι πατρικοῖς σπλάγχνοις πᾶσα εὐκαιρία ἐστὶ περιπτύσσασθαι τέκνον ἀγαπητὸν, καὶ λόγου παντὸς κρείττων ἡ κατὰ ψυχὴν διάθεσις. Βέρος δὲ ὑπερβαίνειν τὴν δύναμιν μὴ ὁδοῦ. Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς ἦς ὁ μέλλων φέρειν τὸ βᾶσταγμα τοῦτο,

1. Benedictus Deus, qui sibi placentes in singulis ætatibus eligit, electionisque secernit vasa, et his ulitur ad ministerium sanctorum: qui nunc etiam te, cum fugeres, ut tunc dixisti, non nos, sed vocationem quam per nos futuram suspicabar, inevitabilibus gratia: retribus illigavit, ac in mediam Pisidiam deduxit, ut homines Domino capias, et ex profundo pertrahas ad lucem, quos cepit diabolus, ut suam ipsius faciant voluntatem. Dic **252** igitur et tu quæ beatus David dicebat: *Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam*¹¹? Talia enim operatur miracula benignissimus Dominus noster. Asinae pereunt¹², ut rex Israel fiat. Sed ille cum Israelita esset, Israeli datus est: te vero non habet quæ enutrivit et ad tantum perduxit virtutis apicem: sed vicinam videt proprio ornatu decoram. Sed quia unus populus sunt quotquot in Christum sperant, et nunc una Ecclesia qui Christi sunt, quanquam ex multis locis nominatur; gaudet etiam patria, et lætatur Domini dispensationibus, neque amisisse se unum virum existimat, sed per unum totas Ecclesias acquisivisse. Tantummodo largiatur Dominus, ut et præsentes videamus, et absentes audiamus tuum in Evangelio profectum ac rectum Ecclesiarum ordinem.

2. Proinde age viriliter, corroborare, et præ populo, quem credidit dextræ tuæ Altissimus. Atque, ut peritus gubernator, tempestate omni ab hæreticorum ventis excitata superior animo, immersabile custodi salsis et amaris pravae doctrinae fluctibus navigium; exspectans tranquillitatem, quam faciet Dominus, simul ut vox inventa fuerit digna, quæ ipsum excitet ut ventos et mare increpet. Quod si nos jam longa ægritudine properantes ad necessarium exitum invisere cupis, nec tempus nec a nobis signum exspectes: quippe cum scias nullum tempus paternis visceribus commodum non esse ad dilecti filii complexum, ac sermone omni præstantiorem esse mentis affectionem. Noli onus viribus fortius lamentari. Si enim ipse hoc esses oneris portaturus, ne sic quidem grave foret, sed prorsus intolerabile. Si vero Dominus tecum portat, *Jacta super Dominum curam tuam*,

¹¹ Psal. cxxxviii, 7. ¹² I Reg. ix, 3.

(16) Ἀμφιλοχίῳ, etc. Hunc titulum eruimus ex codicibus Coisl. primo, Med., Vat. et uno ex Regiis. Editi habent tantum τῷ αὐτῷ.

(17) Ὅνοι. Ita Coisl. primus et Med. cum duobus Regiis et utroque Bigot. Editi ἔχθροί, inimici perennit. Non exstat hæc epistola in codice Harleiano.

(18) Ὅρα ἡμᾶς. Ita plerique mss. Editi ὁρᾷ ὑμᾶς, ut te videam.

(19) Διαφύλασσε. Ita mss. novem. Editi διαφύλαξι.

(20) Ἐπειγομένους. Coisl. primus ἐπαγομένους. Alias CCCXIII. Scripta anno 374.

et ipse faciet ¹⁴. Sine te hoc unum commoneam, ut in omnibus caveas, ne ipse pravis moribus una cum aliis abripiare, sed mala quæ prius obtinuerunt, per datam a Deo tibi sapientiam in melius transferas. Misit enim te Christus, non ut alios sequarè, sed ut ipse præceas his qui salvantur. Quin etiam, rogo, pro me preceris, ut si adhuc in hac vita remaneo, dignus habear qui te una cum tua Ecclesia videam; sin hinc jam abire jubeor, illic vos videamus apud Dominum, illam quidem, tanquam vitem; bonis operibus affluentem; te vero, tanquam sapientem agricolam et bonum servum demenso cœnervis tempestive distribuendo, mercedem fidelis prudentisque dispensatoris reportantem. Quotquot mecum sunt, pietatem tuam salutant. Valens lætusque sis in Domino: clarus in donis Spiritus et sapientiæ custodiaris.

σθόν κομιζόμενον. Οἱ σὺν ἡμῖν πάντες ἀσπάζοντα! σου τὴν εὐλόγησιν.
 ρίψ' εἰς· εὐδοχιῶν ἐπὶ χάρισμασι Πνεύματος καὶ σοφίας φυλαχθεῖς.

253 EPISTOLA CLXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΒ.

Non desperat Basilus se precibus Eusebii impetraturum, ut ad eum veniat, et morbo sanetur, quo a die Pasche usque ad hunc diem laborat, tam vario et multiplici ut exprimi non possit. Sperat tamen Barucham fratrem salis multa dicturum, ut causa dilationis probetur.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Videtur me res eadem et tardum facere ad scribendum, et rursus scribendi necessitatem asserre. Cum enim ad itineris mei respicio debitum, et congressus emolumentum considero, plane mihi epistolas contemnere subit, ut quæ ne umbræ quidem rationem explere possint, si cum veritate comparentur. Rursus autem cum cogito hoc unicum solatium maximis et præcipuis privato superesse, ut virum tantum salutem, et pro more solito rogem, ut ne mei obliviscatur in precibus; subit mihi litteras non parvi facere. Ac spem quidem adventus nec ipse projicere animo volo, nec tuam pietatem desperare. Pudet enim me, si non precibus tuis tantum videar confidere, ut vel juvenis ex sene sim, si hoc necessarium sit, non solum paulo valentior, ex infirmo et prorsus attenuato, qualis sane nunc sum. Cur autem jam non adsim, causas verbis dicere haud mihi facile, non solum præsentī infirmitate impedito, sed etiam nunquam habenti tantam dicendi facultatem, ut multiplicem ac varium morbum perspicue exprimam. Cæterum a die Paschæ usque ad hunc diem febres, ventris resolutiones, et viscerum commotiones, sicut fluctus me immergentes, emergere

Α οὐδὲ οὕτως ἂν ᾖ βαρὺ, ἀλλὰ φορητὸν (21) παν-
 τελῶς· εἰ δὲ Κύριος ὁ συνδιαφέρων, Ἐπιβρίψας
 ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτὸς ποιή-
 σει. Μόνον ἐκεῖνο παραφυλάσσειν ἐν πᾶσι παρακλη-
 θῆτι, μὴ αὐτὰς τοῖς μοχλοῦσι ἔθει συμπεριφέρε-
 σθαι, ἀλλὰ τὰ κακῶς προειλημμένα διὰ τῆς δεδομέ-
 νης σοι παρὰ Θεοῦ σοφίας μετατιθέναι πρὸς τὸ χρή-
 σιμον. Καὶ γὰρ ἀπίσταιλέ σε Χριστὸς οὐχ ἑτέροις
 κατακολουθεῖν, ἀλλ' αὐτὸν κατηγεῖσθαι τῶν σωζο-
 μένων. Καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν,
 ἵνα, ἔάν μὲν εἴ τι ὦμεν ἐπὶ τῆς ζωῆς ταύτης, ἴδωμεν
 σε μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καταξωθῶμεν· ἔάν δὲ
 ἀπέλθαι λοιπὸν προσταχῶμεν, ἐκεῖ ὅμας ἰδωμεν
 παρὰ τῷ Κυρίῳ, τὴν μὲν ὡς ἄμπελον εὐθηνούσαν
 ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις· σὲ δὲ, ὡς σοφὸν γεωργὸν καὶ
 ἀγαθὸν βοῦλον ἐν καιρῷ διδόντα τοῖς ὁδοδούλοις τὸ
 σιτομέτριον, πιστοῦ καὶ φρονίμου οἰκονόμου τὸν μι-

σου τὴν ἐλάθειαν. Ἐββωμένος καὶ εὐθυμὸς ἐν Κυ-
σφίας φυλαχθεῖς.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Συμεσάτωρ.

Ἔοικέ μοι τοῦτο καὶ ἔκνον ἐμποιεῖν πρὸς τὸ γρά-
φειν, καὶ ἀναγκαῖον αὐτὸ πάλιν ὑπαδεικνύει. Ὅταν
μὲν γὰρ πρὸς τὸ τῆς ἐπιδημίας τῆς ἐμυτοῦ ἀπ-
λῶ (22) χείρος, καὶ τὸ τῆς συντυχίας ὑπολογίζωμαι
δυσχερὲς, πάνυ μοι τῶν ἐπιστολῶν ὑπερορᾶν ἔπεισιν,
ὥς οὐδὲ σκιᾶς λόγον ἐκπληροῦν δυναμένων πρὸς τὴν
ἀληθεῖαν· ὅταν δὲ πάλιν λογίζωμαι, ὅτι μόνη παρα-
μυθία ἐστὶ τῶν μεγίστων καὶ πρώτων διαμαρτόντα
προσευπεῖν ἄνδρα τοσοῦτον, καὶ ἰκετεύσαι συν-
τήθως (23), ὥστε μὴ ἐπιλανθάνεσθαι ἡμῶν ἐπὶ τῶν
προσευχῶν, οὐ μικρὸν τί μοι κρίνειν τὸ τῶν ἐπιστο-
λῶν ἔπεισι. Τὴν μὲν οὖν ἐλπίδα τῆς παρουσίας οὔτε
αὐτὸς ῥίψαι τῆς ψυχῆς βούλομαι, οὔτε τὴν σὴν θεο-
σίθειαν ἀπογνῶναι. Αἰσχύνομαι γὰρ εἰ μὴ ταῖς σαῖς
εὐχαῖς τοσοῦτον φανερῶν θρασῶν, ὡς καὶ νῖος (24)
ἐκ γέροντος ἔσεσθαι, εἰ τούτου γένοιτο χρεῖα, οὐχ
ὅπως ἑβρῳμενέστερος μικρὸν ἐξ ἀσθενοῦς καὶ ἐξ-
ιτήλου παντάπασιν, ὅποιος δὴ νῦν εἰμι. Τοῦ δὲ μὴ ἡδὴ
παρεῖναι τὰ αἰτία λόγῳ μὲν εἰπεῖν οὐ βῆδον, οὐ μόνον
ὕπὸ τῆς παρούσης ἀσθενείας ἐξαιργομένῳ, ἀλλ' οὐδὲ
σχόντι ποτὲ τοσαύτην τοῦ λόγου δύναμιν, ὥστε παν-
τοδαπὴν (25) καὶ ποικίλην νόσον ἐξαγγεῖλαι. Πλὴν
ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα μέχρι νῦν (26) πυ-
ρετοὶ καὶ διάρροαι, καὶ σπλάγγνων ἐπαναστάσεις,

“ Psal. LIV, 23.

* Alias CCLVIII. Scripta anno 374.

(21) Ἄλλα φροντὸν. Legendum ἀφρόντων, ut sententiam habeamus Basilio dignam. Non enim is erat qui episcopale onus sine Christo prorsus tolerabile diceret.

(22) Ἀπὸ δ. Sic mss. septem. Editi ἐπὶ δ. Mox
editi πάνυ μ. Octo mss. πάνυ μοι.

(23) *Συνθωα*. Sic tres vetustissimi codices.
Editi *Συνθωα*.

(24) Ὁς καὶ νέος. Sic Harl., Coisl. primus et plerique alii. Editio 4 Paris. ὁς καὶ νέος. Mox editi et καὶ τοῦτο γένοιτο χρῆτος. Novem mss. ut in textu, nisi quod in tribus recentioribus legitur γένεται.

(25) Παρτοδατήρ. Quatuor inss. non vetustissimi addunt οὕτω.

(26) Μέγρι v̄v̄. Sic tres vetustissimi codices et alij nonnulli. Editi μέγρι: τοῦ v̄v̄.

ὥστερ κύματα με ἐπιδαπίζοντα ὑπερσχεῖν οὐκ ἐξ. Τὰ δὲ παρόντα οἷα καὶ τίνα (27) ἦν, εἴποι ἂν καὶ ὁ ἀδελφὸς Βάρσαχος (28), εἰ καὶ μὴ τῆς ἀληθείας ἀξίως, ἀλλ' ὅσον μαρτυρῆσαι τῇ αἰτίᾳ τῆς ὑπερθέσεως (29). Πάνυ δὲ πέπεισμαι, εἰ γνησίως ἡμῖν συνεύξαιο, πάνθ' ἡμῖν λυθῆσθαι (30) ῥαδίως τὰ δυσχερῆ.

A non sinunt. Præsentia autem quæ et qualia sint, dicere poterit et frater Barachus, si minus eo modo qui dignus sit veritate, saltem quantum satis est ad dilationis causam significandam. Omnino autem persuasum mihi est, si nobiscum sincere precatus fueris, me ab omnibus molestiis facile liberatum iri.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΓ.

Laudat Jovini litteras, in quibus ejus animus depictus erat. Libenter eum inviseret, nisi morbo delincretur, qui et quantus sit, narrandum testi oculato Amphilochio relinquit.

Υοδίνῳ κόμητι.

Εἰδὼν σου τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς γράμμασι. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι οὐδεὶς γραφεὺς χαρακτῆρα σώματος οὕτως ἀκριδῶς ἐκλαβεῖν δύναται, ὥς λόγος ἐξεικονίσαι τῆς ψυχῆς τὰ ἀπόρρητα. Τότε γὰρ τὸ τοῦ ἡθους εὐσταθὲς, καὶ τὸ τῆς τιμῆς ἀληθινόν (31), καὶ τὸ τῆς γνώμης ἐν πᾶσιν ἀκέραιον (32) ἱκανῶς ἡμῖν ὁ ἐν τοῖς γράμμασι λόγος ἐχαρακτήρισεν· ὅθεν καὶ μεγάλην ἡμῖν παραμυθίαν τῆς ἀπολειψέως σου παρέσχετο. Μὴ τοίνυν διαλίπης τῇ αἰε παραπιπτούσῃ προφάσει χρώμενος πρὸς τὸ ἐπιστέλλειν, καὶ τὴν διὰ μακροῦ ταύτην ἐμιλίαν χαρίζεσθαι· ἐπειδὴ τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίας (33) ἀπόγνωσιν ἡμῖν λοιπὸν ἡ ἀποθέ- νεια τοῦ σώματος ἐμποιεῖ. Ἦν ὁπόση ἐστὶν ἐρεῖ σοι ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἀμφιλόχιος, ὁ καὶ γνωρίσας τῷ ἐπὶ πλείον συγγενεῖσθαι ἡμῖν, καὶ δυνατὸς εἶν λόγῳ παραστῆσαι τὰ θιαθέντα. Γνωρίζεσθαι ἐξ βούλομαι τὰ ἐμαυτοῦ δυσχερῆ οὐκ ἄλλου· τινὸς ἐνεκεν ἢ τῆς πρὸς τὸ ἐφεξῆς συγγνώμης, ὥς μὴ ῥαθυμίας ἔχειν κατὰγνωσιν, ἐὰν δρᾷ ἐλλείπωμεν τὴν ἐπισκεψὶν ὑμῶν. Καίτοιγε οὐκ ἀπολογία· μᾶλλον ἢ παραμυθίας δεῖ πρὸς τὴν ζημίαν ταύτην. Εἰ γὰρ ἦν μοι δυνατόν συνεῖναι σου τῇ σεμνότητι, πολλῷ ἂν ἐγὼ τῶν παρ' ἄλλοις σπουδαζομένων ταύτην ἐμαυτῷ προτιμωτέρην ἐθίμην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΛ'

*Laudat Basilium eximias Ascholi litteras, et gratus agit ob missum ad se martyris corpus, cujus hortator fuerat Ascholi-
us. Sed maiore affectum se dicit, dum comparat cum præsentis rerum statu, quæ de beato Eutychæ et de martyrum
constantina scripserat Ascholius.*

Ἀσχολίῳ, ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης.

1. Ὅσως ἡμᾶς εὐφροσύνης ἐνέπληξε τὰ γράμματα τῆς ὁσιότητός σου, ἡμεῖς μὲν οὐκ ἂν ῥαδίως ἰνδεξασθαι δυνηθῆμεν, ἀσθενοῦντος τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἐνάργειαν (34)· αὐτὸς δὲ καὶ παρὰ σεαυτῷ (35) εἰκάζειν ὀφείλεις, τειχμαυρόμενος τῷ κάλλει τῶν ἐπεσταλμένων. Τί γὰρ οὐκ εἶχε τὰ γράμ-

(27) Καὶ τίνα. Hæc addita ex tribus vetustissimis codicibus et pluribus aliis.

(28) Βάρσαχος. Sic scribitur hoc nomen in utroque Coisl., Med., Harl., duobus Reglis et utroque Bigot. Editi Βάρουχος.

(29) Ὑπερθέσεως. Male in septem mss. non vetustissimis ὑποθέσεως.

(30) Λυθῆσθαι. Sic mss. summo consensu. Editi λυθήσεται.

(31) Ἀληθινόν. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἀληθές.

(32) Ἀκέραιον. Sic Medicæus codex; melius multo quam editi καίριον, sententiæ in omnibus

EPISTOLA CLXIII'

Jovino comiti.

Vidi tuum animum in litteris. Nam revera pictor nullus tam accurate corporis effigiem assequi potest, quam oratio mentis arcana exprimere. Nam et morum gravitatem, et honoris veritatem, et animi in omnibus sinceritatem apte nobis effinxit litterarum sermo; unde et tuæ absentiae magnum nobis solatium attulit. Quare non te fugiat qualibet oblata scribendi occasione uti, atque hoc ex longo intervallo colloquium impertire; quandoquidem coram conveniendi spem abstulit corporis infirmitas; quæ quanta sit dicet tibi religiosissimus episcopus Amphilocheus, qui et rem novit eo quod multum nobiscum fuerit, et quæ vidit verbis exprimere potest. Cæterum nota esse volo incommoda mea, non aliam ob causam, nisi ut deinceps veniam consequar, et pigritiæ crimen effugiam, si vos invisere omittam. Quanquam hujus rei jactura non tam accusatione indiget quam consolatione. Nam si possem cum tua gravitate convenire, id equidem iis, quæ studio digna aliis videntur, longe antiquius haberem.

EPISTOLA CLXIV''.

Ascholio, episcopo Thessalonica.

1. Quanto nos gaudio repleverint litteræ sanctitatis tuæ, nos sane non facile demonstrare possumus; sermo siquidem rei clare explicandæ impar est; ipse autem apud teipsum existimare debes, ex eorum quæ scripsisti pulchritudine conjecturam faciens. Quid enim non habebat epistola?

opportunitatem. Codex Harlæanus prima manu εὐ-
καιρον.

(33) Συντυχίας. In hac voce tres vetustissimos codices secuti sumus. Editi ἐμιλίας.

(34) Πρὸς τὴν ἐνάργειαν. Ita quinque codices non antiquissimi, nempe Coisl. secundus, Regius secundus, Clarom., Paris. et Bigot. In aliis legitur ἐνέργειαν, sicque habuit prima manu Harlæanus. Sed cum in aliis hujus epistolæ simillimis locis legatur ἐνάργειαν, nullo dissentiente codice; nihil mutandum duximus.

(35) Παρὰ σεαυτῷ. Harl. παρὰ σεαυτοῦ.

Alias CCCLXXVIII. Scripta anno 374.

Alias CCCXXXVIII. Scripta anno 374.

Nonne in Dominum amorem? Nonne mirum quid-
dam de martyribus, ita perspicue certaminis mo-
dum describens, ut res nobis poneret ob oculos?
Nonne et in nos ipsos honorem ac dilectionem?
Nonne quidquid præclarissimum quis dixerit? Ita
ut, ubi epistolam in manus sumpsi, eamque legi
sæpius, ac redundantem in ea gratiam Spiritus per-
spexi, mihi viderer priscis temporibus versari,
cum florent Ecclesiæ Dei, fide radicate, conjun-
ctæ charitate, membris variis quasi in corpore
uno unam conspirationem habentibus: cum mani-
festi essent qui persequerentur, manifesti itidem
qui patiebantur persecutionem: cum populi bello
oppugnati multiplicarentur, ac martyrum sanguis
Ecclesias irrigans, veritatis athletas multo plures
aleret, posterioribus priorum exemplo sese ad cer-
tamen parantibus. Tunc Christiani pacem habe-
bamus inter nos: pacem illam quam reliquit Do-
minus, cujus nunc ne vestigium quidem nobis jam
superest, adeo illam crudeliter a nobis invicem
abegimus. Veruntamen redierunt animi nostri ad
priscam illam beatitudinem, ubi litteræ ex remota
regione venerunt, dilectionis pulchritudine efflo-
rescentes; ac martyr nobis advenit a barbaris ultra
Istrum habitantibus, per se ipse prædicans fidei il-
lic vigentis integritatem. Quis animarum nostrarum
his in rebus lætitiā enarrare possit? Quæ-
nam excogitetur dicendi vis, quæ clare valeat af-
fectum in corde nostro reconditum **255** enar-
rare? Profecto cum vidimus athletam, illius hor-
tatore felici prædicavimus: qui apud justum
iudicem justitiæ coronam et ipse recipiet, eo quod
multos ad certandum pro pietate corroboraverit.

2. Quoniam beatum virum Eutychen in memo-
riam nobis revocasti, patriamque nostram exorna-
sti, ut quæ pietatis semina præbuerit, oblectasti
quidem nos recordatione præteritorum, sed affeci-
sti tristitia his quæ videmus arguendis. Enimvero
nemo nostrum Eutychi virtute similis: qui utique
tantum abest ut barbaros Spiritus virtute ac do-
norum illius efficacia mansuefaciamus, ut eos etiam
qui mansueti sunt, peccatorum nostrorum magni-
tudine feroces reddamus. Nobis enim causam et
peccatis nostris ascribimus, cur tantopere diffusa
sit hæreticorum potentia. Etenim nulla fere pars
orbis terrarum hæresis incendium effugit. Tua au-
tem narratio, athletica certamina, corpora pro
pietate dilacerata, furor barbarorum ab hominibus
corde impavidis contemptus, varia tormenta per-
sequentium, decertantium in omnibus constantia,
lignum, aqua, quibus consummati martyres. No-

(36) Τῆς ἀθλήσεως. Male in quatuor mss. non
vetustissimis legitur τῆς φύσεως.

(37) Ἡμῖν. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi ἡμῶν.
Ibidem editi τὴν καὶ ἡμᾶς. Tres antiquissimi co-
dices cum duobus aliis ut in textu.

(38) Ἦγομεν. Ita Harl. et Coisl. primus cum
tribus aliis. Editi εἰχομεν.

ματα; Οὐ τὴν πρὸς Κύριον ἀγάπην; Οὐ τὸ περὶ τοὺς
μάρτυρας θαῦμα, οὕτως ἐναργῶς τὸν τρόπον τῆς
ἀθλήσεως (36) ὑπογράφοντα, ὥστε ὑπ' ἑφιν ἡμῖν (37)
ἀγαγεῖν τὰ πράγματα; Οὐ τὴν περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς
τιμὴν τε καὶ διάθεσιν; Οὐχ ὅτι ἂν εἴποι τις τῶν
καλλίστων; ὥστε, ὅτε εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν
ἰδεξάμεθα, καὶ ἀνέγνωμεν αὐτὴν πολλάκις, καὶ τὴν
βρύουσαν ἐν αὐτῇ χάριν τοῦ Πνεύματος κατεμάθο-
μεν, νομίσαι ἡμᾶς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων καιρῶν γε-
γενῆσθαι, ἥνίκα ἦνθουν αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ, ἐρ-
ριζωμέναι τῇ πίστει, ἠνωμέναι τῇ ἀγάπῃ, ὥσπερ ἐν
ἐνὶ σώματι μιᾷ συμπύκνως διαφόρων μελῶν ὑπαρ-
χούσης· ὅτε φανεροὶ μὲν οἱ διώκοντες, φανεροὶ δὲ
οἱ διωκόμενοι· πολεμοῦμενοι δὲ οἱ λαοὶ πλείους ἐγί-
νοντο, καὶ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων, ἄρθρον τῆς Ἐκ-
κλησίας, πολυπλασιάζας τοὺς ἀγωνιστάς τῆς εὐσε-
είας ἐξέτρεφε, τῷ ζήλῳ τῶν προλαβόντων ἐκαπο-
δομένων τῶν ἐφεξῆς. Τότε Χριστιανοὶ μὲν πρὸς
ἀλλήλους εἰρήνην ἤγομεν (38)· εἰρήνην ἐκείνην, ἣν
ὁ Κύριος ἡμῖν κατέλειπεν, ἥς νῦν οὐδ' ἴχνος ἡμῖν
λοιπόν ὑπολείπεται, οὕτως αὐτὴν ἀπηνῶς ἀπ' ἀλ-
λῆλων ἀπεδιώξαμεν. Πλὴν ἀλλ' ὅτι αἱ ψυχαὶ ἡμῶν
πρὸς τὴν παλαιὰν ἐκείνην μακαριότητα ἐπανήλθον,
ἐπειδὴ γράμματα μὲν ἦλθεν ἐκ τῆς μακρόθεν (39),
ἀνθοῦντα τῷ τῆς ἀγάπης κάλλει, μάρτυς δὲ ἡμῖν
ἐπεδήμησεν ἐκ τῶν ἐπέκεινα Ἰστροῦ βαρβάρων, δι'
ἐαυτοῦ κηρύσσων τῆς ἐκεῖ πολιτευομένης πίστεως
τὴν ἀκρίβειαν. Τίς ἂν τὴν ἐπὶ τοῦτοις εὐφροσύνην
τῶν ψυχῶν ἡμῶν διηγέταιτο; Τίς ἂν ἐπινοήσῃ δύ-
ναμις λόγου ἐναργῶς ἐξαγγεῖλαι τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ
τῆς καρδίας ἡμῶν διάθεσιν δυναμένη; Ὅτε μέντοι
εἶδομεν τὸν ἀθλητὴν, ἐμπακρίσαμεν αὐτοῦ τὸν ἀλεί-
πτῃν· ὃς παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ τὴν τῆς δικαιοσύνης
στήφανον καὶ αὐτὸς ἀπολήψεται, πολλοὺς εἰς τὸν
ὑπὲρ τῆς εὐσεείας ἐπιβρώσας ἀγῶνα.

2. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ μακαρίου ἀνδρός Εὐτυχοῦς
εἰς μνήμην ἡμᾶς ἔγαγες, καὶ ἐσέμνονας ἡμῶν τὴν
πατρίδα, ὥς αὐτὴν παραιομένην τῆς εὐσεείας τὰ
σπέρματα· εὐφρανas μὲν ἡμᾶς τῇ ὑπομνήσει τῶν
παλαιῶν, ἐλύπησας δὲ τῷ ἐλέγχῳ τῶν ὀρωμένων.
Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν Εὐτυχεὶ τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος·
οἱ γὰρ τοσοῦτον ἀπέχομεν βαρβάρους ἐξημερῶσαι τῇ
δυνάμει τοῦ Πνεύματος, καὶ τῇ ἐναργείᾳ τῶν παρ'
αὐτοῦ χαρισμάτων, ὥστε καὶ τοὺς ἡμέρους ἔχοντας
τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐξηγριῶσθαι.
Ἐαυτοῖς γὰρ λογιζόμεθα καὶ ταῖς ἡμετέραις ἁμαρ-
τίαις τὴν αἰτίαν τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον χυθῆναι τὴν τῶν
αἰρετικῶν δυνατείαν. Σχεδὸν γὰρ οὐδὲν μέρος (40)
τῆς οἰκουμένης διαπέφυγε τὸν ἐκ τῆς αἰρέσεως
ἐμπρησμόν. Τὰ δὲ σὲ διηγέματα, ἐνστάταις ἀθλητι-
καὶ (41), σώματα ὑπὲρ τῆς εὐσεείας καταξαινόμε-
να, θυμὸς βαρβαρικὸς ὑπὸ τῶν ἀκαταπλήκτων τῶν
καρδίας καταπρονούμενος, αἱ ποικίλαι βάσανοι τῶν

(39) Ἐκ τῆς μακρόθεν. Harl., Med., Reg. pri-
mus, Vat. et Bigot. alter ἐκ γῆς μακρόθεν.

(40) Μέρος. Editi addunt ἔτι, quod melius videtur
deesse in tribus antiquissimis codicibus.

(41) Ἐνστάταις ἀθλητικαί. Ita Harl., Med. et
Coisl. primus. Editi ἐνστάταις ἀθλητικῇ.

διοικόντων, αἱ διὰ πάντων ἐνστάσεις τῶν ἀγωνιζομένων, τὸ ξύλον, τὸ ὕδωρ (42), τὰ τελειωτικά τῶν μαρτύρων. Τὰ δὲ ἡμέτερα οἶα; Ἀπέφυκται ἡ ἀγάπη. Πορθεῖται ἡ τῶν Πατέρων διδασκαλία· ναυάγια περὶ τὴν πίστιν πυκνά· σιγῇ τῶν εὐσεβούντων τὰ στόματα· λαοὶ τῶν εὐκτηρίων οἴκων ἐξελαθέντες ἐν τῷ ὑπαίθρῳ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Δεσπότην τὰς χεῖρας αἵρουσι. Καὶ αἱ μὲν θλίψεις βαρύνει, μαρτύριον δὲ οὐδαμοῦ, διὰ τὸ τοὺς καχοῦντας ἡμᾶς τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχειν προσηγορίαν. Ὑπὲρ τούτων αὐτὸς τε δεσθῆται τοῦ Κυρίου, καὶ πάντας τοὺς γενναίους ἀθλητὰς τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν (43) προσευχὴν συμπαραλάβει· ἵνα, εἴπερ ἔτι χρόνοι τινὲς ὑπολείπονται τῇ συστάσει τοῦ κόσμου, καὶ μὴ πρὸς τὴν ἐναντίαν φορὰν συναλαμβάνεται τὰ πάντα, διαλλαχῆς ὁ Θεὸς ταῖς ταυτοῦ Ἐκκλησίαις, ἐπαναγάγῃ αὐτάς πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΞΕ'.

Narrat Basilius acceptam ex Sorani litteris luctitiam, eumque laudat, quod et antea pro fide certamina sustinuerit, et nunc martyris nuper coronati corpore pulchrum honoraverit. Rogat ut pro se precetur.

Ἀσχαλίῳ (44), ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης.

Παλαιὰν ἡμῖν εὐχὴν ὁ ἅγιος Θεὸς ἐξεπλήρωσε, καταξιώσας ἡμᾶς γράμμασι τῆς ἀληθινῆς σου θεοσεβείας ἐντυχίειν. Τὸ μὲν γὰρ μέγιστον καὶ τῆς μεγίστης σπουδῆς ἄξιον, αὐτόν σε ἰδεῖν καὶ ὁρῶθαι σοι, καὶ τῶν ἐν σοὶ τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων δι' ταυτῶν ἀπολαῦσαι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἢ τε τοῦ τόπου διάστασις ἀφαιρεῖται, καὶ αἱ ἰδίαι ἐκάτερον ἡμῶν κατέχουσιν περιστάσεις· δευτέρως εὐχῆς ἄξιον γράμμασι συνεχέει τῆς ἐν Χριστῷ σου (45) ἀγάπης τρέφεσθαι τὴν ψυχὴν. Ὁ καὶ νῦν ἡμῖν ὑπῆρξεν, ὅτε ἐλάβομεν εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν τῆς συνέσεώς σου. Πλέον γὰρ ἡ διπλοῦς ἐγενόμεθα τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐπεσταλμένων. Καὶ γὰρ ἦν τῷ ὄντι καὶ αὐτὴν σου καθορᾶν τὴν ψυχὴν, οἷον δι' ἐσόπτρου τινὸς τῶν λόγων διαφανομένην. Πολυπλασίονα δὲ ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην ἐποίησε οὐ μόνον τὸ τοιοῦτον εἶναι σε ὅποσον ἡ πάντων μαρτυρία παρίστησιν, ἀλλ' ὅτι τὰ ἐν σοὶ κατὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐστὶ σεμνολογήματα. Οἷον γὰρ εὐθαλῆς τις κλάδος ῥίζης γενναίας ἀφορμηθεὶς, τῶν πνευματικῶν καρπῶν τὴν ὑπεροχὴν ἐνέπλησας. Ὅσατε εἰκότως ἡ πατρίς ἡμῶν τοῖς οἰκείοις βλαστήμασιν ἐπαγάζεται. Καὶ ἦνίκα τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶνας διήθλεις (46), ἐδόξαζε τὸν Θεόν, ἀκούουσα τὴν τῶν Πατέρων ἀγαθὴν κληρονομίαν διαφυλαττομένην ἐν σοὶ. Οἶα δὲ

Astra vero qualia sunt? Refrixit charitas. Patrum vastatur doctrina: naufragia circa fidem crebra: silent piorum ora: populus a precationis ædibus abactus, sub dio ad Dominum, qui in cœlis est, manus attollit. Ac graves quidem sunt afflictiones, nusquam tamen martyrium; eo quod qui nos vexant, eodem ac nos appellantur nomine. Eam ob causam cum ipse Dominum precare, tum strenuos omnes Christi athletas ad adhibendas pro Ecclesiis preces tibi adijunge: ut si quid adhuc temporis superest mundi constitutioni, nec jam in contrarium impetum feruntur omnia, reconciliatus Ecclesiis suis Deus, ipsas ad priscam pacem reducat.

ἵνα, εἴπερ ἔτι χρόνοι τινὲς ὑπολείπονται τῇ συστάσει τοῦ κόσμου, καὶ μὴ πρὸς τὴν ἐναντίαν φορὰν συναλαμβάνεται τὰ πάντα, διαλλαχῆς ὁ Θεὸς ταῖς ταυτοῦ Ἐκκλησίαις, ἐπαναγάγῃ αὐτάς πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην.

EPISTOLA CLXV'.

Ascholio, episcopo Thessalonicae.

Votum nobis antiquum adimplevit Deus sanctus, cum nobis dignatus est concedere, ut veræ pietatis tuæ litteras acciperemus. Hoc enim maximum est et maxime exoptandum, videre te et videri a te, ac Spiritus donis, quæ in te sunt, per nosmetipsos perfrui. Sed quia id et loci distantia aufert, et negotia quibus privalim uterque nostrum delinemur; in 256 secundis votis fuerit, ut anima frequentibus tuæ in Christo charitatis litteris alatur. Quod et nunc nobis contigit, cum prudentiæ tuæ epistolam in manus sumpsimus. Plus enim quam gemini facti sumus, his quæ a te scripta sunt perfruentes. Erat enim revera et tuam ipsius intueri animam, velut in speculo quodam, ita in sermone relucens. Illud autem multiplici me lætitia affecit, non solum quod is sis quem omnium testimonia prædicant: sed etiam quod egregiæ tuæ dotes patriæ nostræ sint ornamenta. Enim verò veluti viridis quidam surculus ab eximia radice profectus, fructibus spiritualibus nationem exterram replevisti. Quare nec injuria patria nostra de suis gloriatur germinibus. Et cum pro fide certamina sustineres, Deum glorificabat, bonam Patrum hæreditatem in te audiens custodiri. Tua autem nunc qualia sunt? Martyre, qui nuper in vicina

(42) Τὸ ξύλον, τὸ ὕδωρ. Hæc facile explicantur et illustrantur ex epistola Ecclesiæ Gothiæ, quæ simul cum corpore S. Sabæ martyris ad Ecclesiam Cæsariensem missa est. Sic legitur sub finem hujus epistolæ: Τότε κατάγουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ὕδωρ εὐχαριστοῦντα καὶ δοξάζοντα τὸν Θεόν... Καὶ βύψαντες αὐτὸν, καὶ ἐπιθέντες αὐτῷ ξύλον κατὰ τοῦ τραχήλου, ἐπίεζον εἰς τὸ βῆθος. Καὶ οὕτω τελευθῆς διὰ ξύλου καὶ ὕδατος, ἀχραντὸν ἐφύλαξε τῆς σωτηρίας τὸ σύμβολον, ὧν ἑτῶν τριάκοντα ἕκτώ. Tunc ab eis deductus est ad aquam, gratias agens et glorificans Deum. Ac præcipit illum dantes, et lignum illius collo imponentes, merserunt profundo. Sicque consummatus per lignum et aquam, intaminatum ser-

varit salutis symbolum, annos natus triginta octo.

(43) Ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν. Sic iidem tres antiquissimi codices. Editi ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας.

(44) Ἀσχαλίῳ. Quamvis omnes codices mss. et editi hanc epistolam Ascholio inseribant, nullus tamen dubito, quin Sorano Scythiæ duci scripta fuerit: idque in Vita S. Basilii probare conabimur.

(45) Τῆς ἐν Χριστῷ σου. Illud pronomen, quod ad sententiæ seriem necessarium videtur, desumpsimus ex codice Harlæano.

(46) Διήθλεις. Ita novem mss. Editi διήλθεις.

* Alias CCCXXXIX. Scripta anno 374.

vobis barbaria decertavit, patriam honorasti, velut A gratus agricola ad eos qui semina praeberunt, fructuum primitias mittens. Vere digna Christi athleta dona; martyr veritatis nuper justitiae corona redimitus, quem et laeti suscepimus, ac Deo, qui jam in omnibus gentibus Christi sui Evangelium adimplevit, gloriam dedimus. Sine autem hoc te rogem, ut nostri qui te diligimus, memineris in precibus, ac sedulo Dominum pro animabus nostris preceris; ut et nobis aliquando donetur Deo incipere servire secundum viam mandatorum ipsius, quae nobis dedit ad salutem.

τῷ Κυρίῳ, ἵνα καταξιοθῶμεν ποτε δρᾶσθαι καὶ αὐτοῦ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν.

EPISTOLA CLXVI.

Basilius seu potius Gregorius beatum praedicat Eupraxium, quoniam ad Eusebium se conferat; sed multo beatiorum ipsius Eusebium, cui exsilium gratulatur, eumque rogat ut pro se precetur et ad se vergat scribere.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

B Εὐσεβίῳ (51), ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Carus mihi in omnibus, etc. 257

Τὰ πάντα τίμιος ὢν ἡμῖν, κ. τ. λ.

Vide inter S. Gregorii Nazianzeni Epistolas, epist. 65.

EPISTOLA CLXVII.

Basilius, seu potius Gregorius acceptam ex litteris Eusebii laetitiam significat; molestias excusat et negotia, quod exim non intrisat; ipsius litteras sibi et tuorum et honori apud multos esse testatur.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Εὐσεβίῳ (52), ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Et cum scribis, et cum nostri memor es. Imitia nos affeicis; et quod hoc majus est, cum nobis in litteris benedicis. Nos porro, si digni tuis laboribus, et tuo pro Christo certamine essemus, concessum nobis fuisset, ut ad te profecti pietatem tuam complecteremur, ac patientiae in aruminis exem- C plenti caperemus. Sed quia ea re indigni sumus, molestias multis ac negotiis detenti, quod secundum est, facimus; salutamus tuam praestantiam, precamurque ut ne nostri defatigeris meminisse. Nam litteris tuis dignos haberi non lucrum duntaxat nobis est; sed gloriatio etiam apud multos atque ornamentum, quod apud virum virtute tanta praeditum, tamque Deo conjunctum, ut ei alios etiam tum sermone, tum exemplo conjungere queat, aliquo in numero simus.

Καὶ γράφων καὶ μεμνημένος εὐφραίνεις ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦτου μεῖζον, εὐλογῶν ἡμᾶς ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἡμεῖς δὲ, εἰ μὲν (53) ἀξιοὶ τῶν σῶν παύτημάτων, καὶ τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλήσεως, καταξιώθημεν ἂν καὶ μέχρι σοῦ γινόμενοι περιπτύχασθαι σου τὴν θεοσέβειαν, καὶ τύπον λαβεῖν τῆς ἐν τοῖς παύτηματι καρτερίας· ἐπειδὴ δὲ ἀνάξιοι τοῦτου τυγχάνομεν, πολ- λαῖς θλίψεσι καὶ ἀσχολίαις ἐνεχόμενοι, ὃ δεύτερόν ἐστι ποιοῦμεν· προσαγορεύομεν τὴν σὴν τελειότητα, καὶ ἀξιοῦμεν μὴ χάνειν σι μεμνημένον ἡμῶν. Οὐ γὰρ ὠφέλεια μόνον ἡμῖν τῶν σῶν καταξιοῦσθαι γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ καύχημα πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ καλλῶπισμα, ὅτι λόγος ἡμῶν ἐστι παρὰ ἀνδρὶ τοσοῦτῳ τὴν ἀρετὴν καὶ τοσούτῃν ἔχοντι πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, ὥστε καὶ ἄλλους οἰκιοῦν δύνασθαι καὶ λόγῳ καὶ ὑποδείγματι.

EPISTOLA CLXVIII.

Quantum dolet Basilius Ecclesiam pastore destitutam, tantum Antiochi felicitatem praedicat, quod cum Eusebio versetur. Antiocho, presbytero, fratris Eusebii filio, qui cum D patre exulante versabatur.

Quantum doleo Ecclesiam pastoris tanti destitu-

EPISTOLA CLXIX.

Antiochi felicitatem praedicat, quod cum Eusebio versetur. Antiocho, presbytero, fratris Eusebii filio, qui cum D patre exulante versabatur.

Ὅσον ὀδύρομαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν στερηθεῖσαν

cum Regio secundo et Coisl. secundo μάστιγ... ἀναδραμενόν.

(51) Εὐσεβίῳ, etc. Addunt editi πρεσβύτερος ὢν, sed prorsus vitiose; nec leguntur apud Gregorium Nazianzenum, cujus inter epistolas haec trigesima est, ipsique videtur tribuenda. Hinc a nostris codicibus abest, excepto Coisl. primo.

(52) Εὐσεβίῳ. Haec etiam epistola Gregorio adju- dicanda, nec eam ullus habet ex codicibus nostris praeter Coisl. primum.

(53) Εἰ μὲν. Sic Gregorius Nazianzenus et Coisl. primum. Editiones Basilii ἔρμην. Paulo post pro eo

* Alias CCLI. Scripta anno 371.

** Alias CCLII. Scripta anno 374.

*** Alias CCLXIX. Scripta anno 374.

(47) Οἷα ἐξ σου. Med. et alii nonnulli οἷα ἐξ σοῦ.

(48) Μάρτυρι νέον. Ita Coisl. primus, Vat., Reg. secundus et Paris. Editi μαρτυρεῖ νέω. Ibidem quinque mss. ἀνθίσαντα. Bigot. et Harl. secunda manu ἀθλήσαντα.

(49) Ὅντως. Editi addunt γάρ, quod melius deest in sex mss. Ibidem editi ἀληθῆ Χριστοῦ.

(50) Μάρτυς... ἀναδραμενός. Medicæus codex

τῆς τοῦ τοιοῦτου ποιμένου ἐπιστολῆς, τοσοῦτον μα-
καρίζω ὑμᾶς καταξιωθέντας ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ συνεί-
ναι ἀνδρὶ τὸν μέγαν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας (54)
διαθλοῦντι ἀγῶνα. Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι ὁ Κύριος καὶ
ὑμᾶς τῆς αὐτῆς μερίδος καταξιώσει, τοὺς καλῶς
ἀλείφοντας καὶ ἐπεγείροντας αὐτοῦ τὴν προθυμίαν.
Ἥλιχον δὲ κέρδος ἐν ἡσυχίᾳ βῆθαι ἀπολαύειν ἀν-
δρὸς τοσαῦτα μὲν ἐκ τῆς μαθήσεως, τοσαῦτα δὲ
ἐκ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων συνειληχότος! Ὡστε
πέπεισμαι ὑμᾶς νῦν ἐγνωκίναί τὸν ἄνδρα, ἡλίχως
ἔστι τὴν σύνεσιν· διότι ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ καὶ
αὐτὸς τὴν διάνοιαν εἶχεν εἰς πολλὰ σχιζομένην, καὶ
ὑμεῖς οὐκ ἔχετε σχολὴν ἀπὸ τῶν τοῦ βίου πραγμά-
των, ὥστε ὅλοι προσχεῖσθαι τῷ πνευματικῷ νάματι
τῷ ἀπὸ καθαρῆς καρδίας τοῦ ἀνδρὸς προχομένῳ.
Ἀλλὰ παράσχοι ὁ Κύριος ὑμᾶς καὶ αὐτῷ παράκλησιν
εἶναι, καὶ αὐτοὺς μὴ δεῖσθαι τῆς ἐτέρων παρηγορίας.
Ὅπερ οὖν καὶ πέπεισμαι περὶ τῶν καρδιῶν ὑμῶν,
τεκμαιρόμενος τῇ τε ἐμαυτοῦ πείρᾳ, ἣν πρὸς ὀλίγον
ὑμῶν ἐπειράθην, καὶ τῇ μεγάλῃ διδασκαλίᾳ τοῦ κα-
λοῦ καθηγητοῦ, ὃ μίᾳς ἡμέρας συνουσία αὐταρχίς
ἐστὶν ἐφ' ὅδιον πρὸς σωτηρίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΞΘ'.

Glycerius quidam diaconus, cum multas virgines congregasset, et noctu aufugiens choros cum illis duceret, Gregorius hanc captivitatē collegit. Unde eum rogat Basilius, ut Glycerium redire jubeat, virginesque a tyrannide liberet, saltem eas quæ redire volunt. Glycerio modestè redeuntī veniam promittit; secus vero, depositionem minatur.

Γρηγορίῳ (55) Βασίλειος.

Πρῶτον μὲν ὑπέστης ἐπισεικὲς καὶ ἡμερον (56) καὶ
φιλόανθρωπον, τὴν τοῦ καταφρονήτου Γλυκερίου
(τέως γὰρ οὕτω γράφομεν) αἰχμαλωσίαν συναγαγών,
καὶ τὴν κοινὴν ἀσχρημοσύνην ἡμῶν, ὡς οἶόν τι ἦν,
συγαλόμενος· δεῖ δὲ ὁμῶς τὴν σὴν εὐλάβειαν μαθεῖσθαι
τὰ κατ' αὐτόν, οὕτω λύσαι τὴν ἀτιμίαν. Οὗτος ὁ νῦν
σοβαρὸς καὶ σεμνὸς ὑμῖν Γλυκερίος ἐχειροτονήθη
μὲν παρ' ἡμῶν τῆς κατὰ Οὐέννης (57) Ἐκκλησίας
διάκονος, ὡς καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ διακονήσων, καὶ
τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμελησόμενος. Καὶ γὰρ
ἐστίν, εἰ καὶ τὰ ἄλλα δύστροπος ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ τὰ
ἐπίχειρα οὐκ ἀφυής. Ἐπεὶ δὲ κατέστη, τοῦ μὲν ἔργου
ἡμίλησε τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ τὴν ἀρχὴν γεγονότος.
Παρθένους δὲ ὁθλίαις συναγαγών, κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν
καὶ αὐθενσίαν, τὰς μὲν ἐκούσας προσδραμεύσας αὐτῷ
(εἶσθε δὲ τὸ τῶν νέων περὶ τὰ τοιαῦτα πρόχειρον),
τὰς δὲ ἀκούσας ἀγέλαρχεῖν ἐπιχείρησε, καὶ πα-
τριαρχίας ἐνόμα ἐαυτῷ καὶ σχῆμα περιθεῖς, ἐξαι-
φνης ἐσοβαρεύσατο, οὐκ ἐκ τινος ἀκολουθείας (58) καὶ
εὐσεβείας ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν, ἀλλ' ἀφορμὴν βίου ταύτης

quod desumpsimus ex Gregorio, κατηξιώθημεν ἂν
καὶ μέχρι σου γενομένοι περιπτύξασθαι· οὐ τὴν διο-
σίθειαν, editiones Basilii habebant εὐχόμεθα ἰδίῃν
τὴν σὴν διοσίθειαν.

(54) Τῆς εὐσεβείας. Tres codices recentiores τῆς
Ἐκκλησίας.

(55) Γρηγορίῳ. Nyssenum aut Nazianzenum in-
telligit Tillemontius, sed Nazianzeno inseribunt ve-
lusti codices. Nam in Coisl. primo inscribitur τῷ
αὐτῷ. Præcedit autem epistola 71, quam ad Nazian-
zenum scriptam esse nemo dubitat. In Harlæano
autem legitur manu recentiore Γρηγορίῳ ἐταίρῳ,
qui titulus jejunior quidem est et exilior, quam ut
episcopos deceat, sed tamen indicat epistolam ad

iam regimine, tantum felices vos prædico, quibus
contigit ejusmodi tempore cum viro esse magnum
pro pietate certamen decertante. Persuasum enim
mihi est vos quoque, a quibus propensa illius
voluntas præclare excitatur et exstimulatur, eam-
dem sortem a Domino consecuturos. Quantum au-
tem lucrum in summo otio perfrui viro tot ac tanta
tum ex doctrina, tum ex rerum experientia conse-
cuto! Quare certo scio vobis nunc demum cogni-
tum esse virum illum, quali sit prudentia; pro-
pterea quod præterito tempore et ipse mentem habe-
bat in multa distractam, nec vobis tantum erat a
vitæ negotiis otii, ut toti **258** accumberetis
ad spirituale fluentum e puro viri pectore proma-
nans. Sed largiatur Dominus, ut et vos ei sitis so-
lacio, et ipsi aliorum non indigeatis consolatione.
Quod nique persuasum habeo de cordibus vestris,
conjecturam faciens et ex mea ipsius experientia,
qua vestri paulisper periculum feci, et ex optimi
magistri summa doctrina, quocum vel unum diem
versari satis est ad salutem viatici.

EPISTOLA CLXIX.

Gregorio Basilius.

Negotium quidem suscepisti lene, atque huma-
num, cum contemptoris Glycerii (sic enim interim
scribimus) captivitatem collegisti, communeque no-
strum dedecus, quoad ejus fieri potuit, contextisti.
Operæ autem pretium est, ut pietas tua gestarum
ab eo rerum certior facta, sic ignominiam diluat.
Gravis ille nunc et venerandus apud vos Glycerius
a me quidem ordinatus est Venensis Ecclesiæ dia-
conus, ut et presbytero ministraret, et opus Eccle-
siæ curaret. Est enim, quamvis ad alia absurdus,
saltem ad manuum officia laud male a natura com-
paratus. Posteaquam autem diaconus institutus
est, opus quidem perinde neglexit, ac si nullum ei
prorsus impositum esset. Coactis autem miseris
virginibus, privata auctoritate atque potentia, par-
tim sua sponte ad eum accurrentibus (nec enim to-
fugit, quam ad hujusmodi res prompta sit juvenus),
partim invitis et repugnantibus, gregis imperium
sibi arrogare aggressus est; ac patriarchæ nomine
et habitu sibi imposito, statim insolenter se efferre

Gregorium Nazianzenum scriptam fuisse. Reperitur
eadem epistola cum duabus sequentibus inter epi-
stolas Gregorii Nazianzeni, suntque 205, 206, 207.

(56) Ἐπεικὲς καὶ ἡμερον. Harl. recentiore manu
ἐπεικῶς ἡμερον. Sic etiam legitur apud Gregorium
Nazianzenum.

(57) Οὐήνεσιν. Harl. Σύννασαν. Coisl. Οὐήνεσαν.
Naz. Οὐήνεσαν.

(58) Ἀκολουθείας. Editi addunt δικαίας, quod
merito expungunt codices Med. et Coisl. primus.
In Harlæano tota pene epistola scripta est manu
recenti.

Alias CCCCXII. Scripta circa annum 374.

coepit, non causa aliqua probabili ac pietate eo deveniens, verum hanc parandi victus rationem, ut alius quamlibet aliam, sibi proponens: ac parum abfuit quin totam etiam Ecclesiam sedibus suis commoveret; contemnens presbyterum suum, virum et vitae instituto et ætate venerandum, contemnens chorepiscopum, ac nos etiam tanquam nullius pretii homines; semperque tumultibus ac perturbationibus urbem atque universum clerum implens. Ac tandem, ubi a me et a chorepiscopo levibus verbis objurgatus est, ne contemptor evaderet (nam juvenes etiam ad eandem contumaciam exercebat), facinus admodum audax et inhumanum excogitat. Virgines, quotquot potuit, per sacrilegium prædatus, nocte observata, fugam capessit. Omnino tibi gravia hæc videbuntur. Tempus **259** quoque considera. Habebatur ibi conventus, atque ingens undecunque, ut par est, confluebat multitudo. Ille autem vicissim chorum suum introduxit, juvenes sequentem ac tripudiantem, ac plurimum quidem tristitiæ piis afferentem, plurimum autem risus lascivis et lingua procacibus. Neque his contentus, etsi tam atrocibus et horrendis; sed etiam parentes, ut audio, virginum orbitatem non ferentes, atque dispersam turbam reducere cupientes, et ad filiarum suarum pedes cum gemitibus, ut consentaneum est, accidentes, admirandus juvenis cum prædatoria sua manu contumeliis atque ignominia afficit. Hæc velim ne ferenda existimet pietas tua: etenim hoc ludibrium commune omnium nostrum est; sed in primis jube cum cum virginibus redire. Misericordiam enim aliquam, si modo cum tuis litteris revertatur, poterit consequi; sin minus, virgines saltem ad Ecclesiam earum matrem remitte. Quod si hoc fieri nequit, at certe in eas quæ redire volunt, tyrannidem exerceri ne patiaris; sed persuade ut ad nos revertantur; alioqui Deum et homines testamur hæc nunime recte fieri, nec ex Ecclesiæ legibus. Glycerius autem si cum disciplina et congruenti modestiâ redeat, id optimum: secus vero, sit a ministerio remotus.

(59) Τὸν χωρεπίσκοπον. Med. et Coisl. primus τὸν ἐπίσκοπον.

(60) Ἴνα τι. Combefisius legendum putat ἵνα μή. Quasi dicat Basilii Glycerium ne increparetur auguisse. Sed nihil prorsus mutandum, cum illud ἵνα idem sonet hoc loco ac ubi sive postquam. Hoc enim sensu usurpatur in epist. 199. Sic etiam in oratione S. Ephrem in S. Basilium p. 58. Ἴνα οὖν καὶ ὁ Κύριος σπλαγχνισθῇ ἐπ' ἐμὲ: Ubi ergo Dominus erga me misericordia commotus fuit.

(61) Φαίνεται. Harl. φαίνεται.

(62) Ὁ δὲ... νέος. Legitur Ὁ δὲ... νέος apud Gregorium.

(63) Ἀτιμοί. Harl. ἀτιμάζει. Sed prima manu habuit ἀτιμοί. Legitur etiam ἀτιμάζει apud Gregorium.

(64) Καὶ γὰρ κοινός. Ita tres nostri vetustissimi codices: plures enim in hanc epistolam reperire

ᾧ ὡς περ ἄλλος ἄλλην τινὰ προστησάμενος, καὶ μικροῦ τὴν Ἐκκλησίαν πᾶσαν ἀνάστατον πεποίηκε, περιφρονῶν μὲν τὸν ἑαυτοῦ πρεσβύτερον, ἄνδρα καὶ πολιτεία καὶ ἡλικίᾳ αἰδέσιμον, περιφρονῶν δὲ τὸν χωρεπίσκοπον (59), καὶ ἡμᾶς ὡς οὐδενὸς ἀξίους· θορύβων δὲ αἰεὶ καὶ παραγῶν πληρῶν τὴν πόλιν, καὶ σύμπαν τὸ ἱερατεῖον. Καὶ τέλος, ἵνα τι (60) λόγῳ ἐπιτιμηθῇ μικρὸν παρ' ἡμῶν καὶ τοῦ χωρεπισκόπου, πρὸς τὸ μὴ καταφρονεῖν αὐτὸν (καὶ γὰρ καὶ τοὺς νέους ἐγύμναζεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόνοιαν), πρᾶγμα διανοεῖται λίαν τολμηρὸν καὶ ἀπάνθρωπον. Συλῆσας τῶν παρθένων ὄσας ἔδύνατο, καὶ νύκτα τηρήσας, δραπετὴς γίνεται. Πάνυ σοι δευνὰ ταῦτα φανείται (61). Σκόπει καὶ τὸν καιρὸν. Ἦγετο μὲν ἡ ἐκεῖσε σύνοδος, καὶ πολὺ πανταχόθεν, ὡς εἰκός, ἐπέρρει τὸ πλῆθος. Ὁ δὲ ἀντεξῆγε τὸν ἑαυτοῦ χορὸν νέους (62) ἐπόρευον, καὶ περιχορεύοντα, καὶ πολλὴν μὲν κατήφειαν κινῶντα τοῖς εὐλαβέσι, πολὺν δὲ γέλωτα τοῖς ἀκρατέσι καὶ τὴν γλῶσσαν ἐτοιμοτέροις. Καὶ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, καί περ τηλικαῦτα ὄντα τὸ μέγεθος· ἀλλ' ἔτι καὶ τοὺς γονεῖς, ὡς πυνθάνομαι, τῶν παρθένων τὴν ἀτεχνίαν οὐ φέροντας, καὶ τὴν διασπορὰν ἐπαναγαγεῖν βουλομένους, καὶ μετ' ὀδυρμῶν προσπίπτοντας, ὡς εἰκός, ταῖς ἐκτῶν θυγατρᾶσι, περιωδρίζει καὶ ἀτιμοί (63) ὁ θαυμαστὸς νεανίσκος μετὰ τοῦ ληστρικοῦ συντάγματος. Ταῦτα μὴ ἀνεκτὰ φανήτω τῇ σῇ εὐλαβείᾳ· καὶ γὰρ κοινός (64) πάντων ἡμῶν ὁ γέλως· ἀλλὰ μάλιστα μὲν αὐτὸν κέλευσον μετὰ τῶν παρθένων ἐπανελθεῖν. Τύχοι γὰρ ἂν τινος φιλανθρωπίας, εἰ μετὰ σῶν ἐπανήκοι γραμμάτων· εἰ δὲ μὴ, τὰς γε παρθένους ἀπόπερσον τῇ μητρὶ αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ μὴ (65), τὰς γε βουλομένας τυραννισθαι μὴ συγχωρήσης, ἀλλ' ἐπανελθεῖν τύπτωσον (66) πρὸς ἡμᾶς· ἢ μαρτυρόμεθά σοι (67) ὁ καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωποις, ὅτι μὴ καλῶς ταῦτα γίνεται, μηδὲ θεσμοῖς Ἐκκλησίας. Γλυκέριος δὲ εἰ μὲν ἐπανέλθοι μετ' ἐπιστήμης (68) καὶ τῆς πρεπούσης (69) εὐσταθείας, τοῦτο ἀριστον· εἰ δὲ μὴ, ἔστω πεπαιγμένος τῆς ὑπηρεσίας.

non licuit. Sic etiam apud Greg. Editiones Basilii Καὶ γὰρ κοινόν.

(65) Εἰ δὲ μὴ. Editi addunt τοῦτο, quod deest in tribus nostris mss.

(66) Τύπτωσον. Vox Basilio familiaris. Sic enim pluribus in locis usurpatur.

(67) Μαρτυρόμεθά σοι. Coisl. μαρτυρόμεθα σοι. Harl. μαρτυρόμεθα Θεὸν καὶ ἀνθρώπους· testamur Deum et homines. Sic etiam apud Gregorium, nisi quod legitur μαρτυρώμεθα.

(68) Ἐπιστήμης. Legendum putat Combefisius ἐπιστολῆς. Sic legitur apud Greg. Nazianz., et ad marginem ἐπιστήμης. Quæ quidem vox cum legatur in tribus nostris vetustissimis codicibus, non video cur mutanda sit. Sæpe enim idem valet ac disciplina et ordo.

(69) Πρεπούσης. Ita mss. et Greg. Naz. Editiones Basilii παρούσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟ'.

EPISTOLA CLXX'.

Glycerio veniam pollicetur Basilias, si cito redeat, secus vero, depositionem minatur.

Γλυκερίω.

A

Glycerio

Μέχρι τίνος ἀπονοῇ, καὶ κακῶς μὲν βουλευῇ περὶ σεαυτοῦ, κινεῖς δὲ (70) ἡμᾶς, αἰσχύνεις δὲ τὸ κοινὸν τάγμα τῶν μοναστῶν; Ἐπ' ἀνελθὲ οὖν τῷ Θεῷ θαρρῶν καὶ ἡμῖν, οὗ τὴν φιλανθρωπίαν μιμούμεθα. Εἰ γὰρ καὶ πατρικῶς ἐπετιμήσαμεν, ἀλλὰ καὶ συγγνωσόμεθα πατρικῶς (71). Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν· ἐπειδὴ πολλοὶ τε ἱκετεύουσιν ἄλλοι, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὁ σὸς πρεσβύτερος, οὗ τὴν πολιὴν αἰδούμεθα καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν. Εἰ δὲ μακρύνεις (72), ἀφ' ἡμῶν, τοῦ βαθμοῦ μὲν πάντως (73) ἐκπέπτωχας· ἐκπεσῇ δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν μελῶν σου καὶ τῆς στολῆς, οἷς ἄγεις τὰς νέας οὐ πρὸς Θεόν, ἀλλ' εἰς βάρβαρον.

Quousque tandem amentia præceps ageris, et tibi quidem ipse male consules, animos autem nostros concitabis, atque universum monachorum cœlum infamia et dedecore afficies? Redi igitur Deo fretus et nobis, qui ejus benignitatem imitmur. Nam si paterno animo reprehendimus, etiam paterno animo ignoscemus. Ita tecum agimus: si quidem multi alii tua causa supplicant, et ante alios presbyter tuus, cujus canitiem et misericordiam reveremur. Quod si diutius a nobis te removes, gradu quidem omnino excidisti; Deum autem etiam amittes, cum tuis cantilenis et stola: quibus rebus ducis adolescentulas non ad Deum, sed ad barathrum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΑ'.

EPISTOLA CLXXI'.

Queritur iterum Basilias, quod Glycerius et virgines nondum redierint.

Γρηγορίω.

B

Gregorio.

Ἐπέσταλκά σοι καὶ πρώτῃ περὶ Γλυκερίου καὶ τῶν παρθένων. Οἱ δὲ οὐδέπω καὶ τήμερον ἐπανήκασιν, ἀλλ' ἔτι μέλλουσιν, οὐκ οἶδα ὅθεν καὶ ὅπως. Οὐ γὰρ ἂν ἐκείνῳ σου καταγνοίην, ὥς ἐφ' ἡμετέρᾳ διαβολῇ τοῦτο ποιεῖς, ἢ αὐτὸς πάσχων τι πρὸς ἡμᾶς, ἢ ἄλλοις χαριζόμενος. Ἠκέτωσαν οὖν μηδὲν δεδιόχότες· σὺ γενοῦ τούτου (74) ἐγγυητής. Καὶ γὰρ ἀλγοῦμεν τεμνομένων (75) τῶν μελῶν, εἰ καὶ καλῶς (76) ἐτμήθησαν. Εἰ δὲ ἀντιτείνοντες, ἐπ' ἄλλους τὸ βάρος, ἡμεῖς δὲ ἀποπλυνόμεθα.

Scripti ad te et antea de Glycerio et virginibus. At illi necdum hodie redierunt: verum adhuc morantur; qua de causa, et quomodo nescio. Neque enim tibi hoc crimen intulerim, quod invidiæ nobis creandæ **260** causa id facias, vel ipse nonnihil nobis offensus, vel gratiam ab aliis iniens. Veniant igitur, omni metu posito: esto tu hujus rei sponsor. Angimur enim dum membra abscinduntur, etiamsi recte præcisa sint. Quod si restiterint, aliorum erit onus, nos autem abluimur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΒ'.

EPISTOLA CLXXII'.

Significat Basilias se ex Sophronii litteris et lætitiā eo majorem, quo tunc rarior erat charitas, collegisse; et summum cum hoc Patrum fidei defensore colloquendi desiderium concepisse.

Σωφρονίῳ ἐπισκόπῳ (77).

C

Sophronio episcopo.

Ὅπως τῷ φρανας ἡμᾶς τοῖς γράμμασιν, οὐδὲν δεόμεθα γράφειν. Εἰκάσεις γὰρ πάντως αὐτοῖς οἷς ἐπίστευλας τοιοῦτοις εἶσι. Τὸν γὰρ πρῶτον κάρπῶν τοῦ Πνεύματος, τὴν ἀγάπην, ἔδειξας ἡμῖν διὰ τοῦ γράμματος. Τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο τιμιώτερον ἡμῖν ἐν τῇ παρούσῃ τῶν καιρῶν καταστάσει, ἡνίκα, διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ἐψύγη τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη; Οὐδὲν γὰρ οὕτω σπάνιον νῦν ὥς ἀδελφοῦ συντυχία πνευματικοῦ, καὶ βῆμα εἰρηνικῶν, καὶ πνευματικῇ κοινωνίᾳ, ἣν εὐρόντες ἐν τῇ σῇ τελειότητι ὑπερευχαρίστησαμεν τῷ Κυρίῳ, δεόμενοι καὶ τῆς τελείας ἐπὶ σοὶ μετασχεῖν εὐφροσύνης. Εἰ γὰρ

Quanta me lætitia litteræ tuæ affecerint, scribere nihil mihi opus est. Id enim profecto conjicis ex his quæ scripsisti, cum talia sint. Primum enim Spiritus fructum, charitatem, mihi per epistolam ostendisti. Quid autem ea re mihi possit esse antiquius in hoc temporum statu, quo propter multiplicatam iniquitatem refrixit multorum charitas? Nunc enim nihil est tam rarum, quam spiritualis fratris congressus, et verbum pacificum, et spiritualis communio: quam in tua integritate nactus, Domino gratias egi, orans ut et cumulata in te lætitia perfruar. Si enim tales epistolæ, qualis con-

(70) Κινεῖς δέ. Ita Harl. Editi κινεῖς μὲν. Habet etiam Gregorius Nazianzenus ut edidimus.

(71) Συγγνωσόμεθα πατρικῶς. Male apud Gregorium legitur πνευματικῶς.

(72) Μακρύνεις. Harl. μακρύνεις.

(73) Πάντως. Reg. secundus παντός.

(74) Σὺ γενοῦ τούτου. Ita mss. tres. Editi συγγένου τούτων. Legitur etiam τούτων apud Greg.

(75) Τεμνομένων. Legitur apud Greg. τεμνόμενοι τῶν μελῶν· abscissi a membris.

(76) Καλῶς. Ita Harleiani codicis ope emendavi-

mus quod in editis legebatur κακῶς.

(77) Σωφρονίῳ ἐπισκόπῳ. Sic editi, Coisl. primus, Med. et alii nonnulli. Vat. et Clarom. habent tantum Σωφρονίῳ. At prorsus mendoso Harleianus codex et alii nonnulli, in quibus præcedit epistola ad Sophronium magistrum, habent τῷ αὐτῷ. Perspicuum enim est hanc epistolam ad episcopum, non ad magistrum officiorum scriptam esse.

* Alias CCCCXIV. Scripta circa annum 374.

** Alias CCCCXIII. Scripta circa annum 374.

*** Alias CCCXXV. Scripta circa annum 374.

gressus? Et si eminus sic capis, quanti eris pretii cum cum cominus conspiceris? Scito autem, nisi negotiorum innumerabilium multitudo delineret ac ineluctabilis illa necessitas qua constringor, ipsum me ad tuam integritatem properaturum fuisse. Quamquam magnum quidem impedimentum est, quominus movear, velus illa corporis ægrotudo; sed tamen ob speratam utilitatem hoc impedimentum esse non duxissem. Congredi enim cum viro, eadem sentiente, et Patrum fidem defendente, uti de te venerandi fratres et compresbyteri narrant, est profecto ad priscam Ecclesiarum beatitudinem reverti; cum pauci quidem disputandi morbo laborarent, omnes autem tranquillo essent animo, mandata citra pudorem perficientes, per nudam et simplicem confessionem Domino servientes⁴⁰, ac fidem in Patrem et Filium et Spiritum sanctum inviolabilem et minime curiosam servantes.

V EPISTOLA CLXXIII.

Declarat Basilus se raro scribere, dum metuit ne litteræ intercipientur: exponit in quo consistat vitæ evangelicæ institutum, quod Theodora amplexa fuerat.

Theodoræ canonice.

Tardus sum ad scribendum, quod minime persuasum mihi sit litteras meas omnino reddi charitati tuæ, sed perferentium improbitate innumeros alios eas prius legere; **261** cum præsertim ea nunc sit rerum perturbatio in orbe terrarum. Quare exspecto dum quodam modo incuser, ac litteræ violenter reposcantur: ut hoc argumento eas reddi cognoscam. Sive autem scribam, sive taceam, unum mihi opus est, in animo dignitatis tuæ retinere memoriam, ac Dominum precari, ut det tibi cursum boni illius instituti, quod elegisti, absolvere. Vere enim non leve certamen est promittenti, quæ ex promissis consequuntur adjicere. Nam evangelicum vivendi genus amplecti cujusvis est: sed etiam ad minima quæque observationem perducere, nec quidquam eorum, quæ illic scripta sunt negligere, hoc pauci admodum ex his quos novimus, perfecere: nempe lingua refrænata uti, et erudito ex Evangelii mente oculo: operari manibus secundum propositum Deo placendi: pedes item movere, et uno quo-

⁴⁰ II Tim. II, 15.

⁴¹ Alias CCCII. Scripta circa annum 374.

(78) *Εὐ δὲ ἴσθι*. Pro his vocibus legitur in Coisl. primo ὥστε μοι. In Mediceo ὥστε μοι.

(79) *Πλήθος*. Editi addunt ἑμᾶς, quod deest in novem codicibus mss.

(80) *Λόγος*. Illic etiam editi addunt περὶ σοῦ, quæ verba nullo prorsus in codice ms. reperiuntur.

(81) *Ἐντολῶν*. Editi addunt τοῦ Θεοῦ sine necessaria ratione et præter omnium codicum mss. fidem.

(82) *Λατρεύοντες τῷ Κυρίῳ, καὶ*. Desunt hæc verba in Coisl. primo et in Mediceo.

(83) *Πρὸς Θεοδώραν κανονικήν*. Ita mss. sex. Editi Θεοδώρα κανονική. Addit Harl. Παρὶ βίου χριστιανοῦ, de vita canonica.

ἐπιστολαὶ τοιαῦται, ὅποια ἡ συντυχία; Καὶ εἰ πόρρωθεν οὕτως αἰρεῖς, πόσου ἄξιός ἐσθι ἐγγύθεν ἡμῖν ἐπιφανής; Εὐ δὲ ἴσθι (78), εἰ μὴ μυρίων ἀσχολιῶν περιείχε πλήθος (79), καὶ αἱ ἀπαραίτητοι αὐταὶ ἀνάγκαι αἷς ἐνδεδείμαθα, αὐτόν με ἐπειχθῆναι πρὸς τὴν σὴν τελειότητα. Καίτοιγε μέγα μοι ἐμπόδιόν ἐστι πρὸς τὰς κινήσεις ἡ παλαιὰ αὕτη τοῦ σώματος ἀρρώστια, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἂν ὑπελογισάμην τοῦτο ἐμπόδιον τῆς προσδοκωμένης ἐνεκεν ὠφελείας. Τὸ γὰρ ἀνδρὶ τὰ αὐτὰ φρονοῦντι, καὶ τὴν τῶν Πατέρων πρεσβεύοντι πίστιν, ὡς ὁ τῶν τιμίων ἀδελφῶν καὶ συμπρεσβυτέρων λόγος (80), καταξωθῆναι περιτυχεῖν, ὅπως ἔστιν εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπανελθεῖν, ὅτε ὅλγοι μὲν ἦσαν οἱ νοσοῦντες περὶ ζητήσεις, ἐν ἡσυχίᾳ δὲ ἦσαν πάντες, **B** ἐργάζεται ὅντες τῶν ἐντολῶν (81) ἀνεπαίσχυντοι, διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπεριέργου ὁμολογίας λατρεύοντες τῷ Κυρίῳ (82), καὶ ἀσυλον τὴν πίστιν καὶ ἀπερίεργον τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα διαφυλάσσοντες.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΓ'.

Πρὸς Θεοδώραν κανονικήν (83).

Ὁκνηροὺς ἡμᾶς ποιεῖ πρὸς τὸ γράφειν το μὴ παῖσθαι τὰς ἐπιστολάς ἡμῶν πάντως (84) ἐγχειρίζεσθαι τῇ σῇ ἀγάπῃ, ἀλλὰ κακίᾳ τῶν διακονούντων μυρίους προεντυγχάνειν ἑτέροις, καὶ μάλιστα νῦν οὕτω τετραγαμένων (85) τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην πραγμάτων. Διόπερ ἀναμένω τρόπον τινὰ μεμψθῆναι, καὶ ἀπειτηθῆναι βιαίως τὰς ἐπιστολάς, ὥστε αὐτῷ τούτῳ τεκμηρίῳ χρήσασθαι τῆς ἀποδόσεως. Καὶ γράφοντες μὲν οὖν καὶ συσπῶντες ἐν ἔργῳ ἔχομεν, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν φυλάττειν τὴν μνήμην τῆς κοσμιότητός σου, καὶ προσεύχεσθαι τῷ Κυρίῳ δοῦναι σοι τελέσαι τὸν δρόμον τῆς ἀγάθης πολιτείας, καθὰ προεῖλου. Τῷ ὄντι γὰρ ἐὼ μικρὸς ἀγὼν ὁμολογοῦντι (86) τῆς ἐπαγγελίας τὰ ἐφεξῆς ἐπάγων. Τὸ μὲν γὰρ προεῖσθαι τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείαν παντός· τὸ δὲ καὶ μέχρι τῶν μικροτάτων ἀγειν τὴν παρατήρησιν, καὶ μηδὲν τῶν ἐκεῖ γεγραμμένων παρορᾶν, τοῦτο πάνυ ὀλίγοις τῶν εἰς ἡμετέραν γνῶσιν τυχόντων κατώρθωται· ὥστε **D** καὶ γλώσση πεπεδημένη (87) κεχερῆσθαι καὶ ὀφθαλμῷ

(84) *Πάντως*. Ita omnes nostri veteres libri. Editi πάντας. Paulo post iidem editi μυρίοις... ἑτέροις. Septem mss. ut in textu.

(85) *Τετραγαμένων*. Ita Coisl. uterque, Harl., Med. et Bigol. Editi τεταγμένων. Paulo post editi ἀναμένοντες. Omnes mss. ut in textu.

(86) *Ὁμολογοῦντι*. Ita tres vetustissimi codices. Editi ὁμολογοῦντά τι. Ibidem quinque mss. τῇ ἐπαγγελίᾳ. Sed sequi maluit tres vetustissimos, qui hoc loco cum editis consentiunt, nisi quod habent ἐπάγειν pro eo quod erat in editis ἐπαγαγεῖν.

(87) *Πεπεδημένη*. Magis placuit hæc scriptura codicum Harl. et Coisl. primis, quam vulgata παπαιδευμένη, lingua castigata. Iidem codices et alii nonnulli κεχερῆσθαι. Editi χρῆσθαι.

πεποδαιγνημένῳ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ χερσὶν ἐνεργεῖν κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς εὐαρεστησεως τοῦ Θεοῦ, καὶ πόδας κινεῖν, καὶ ἐκάστῳ τῶν μελῶν οὕτω κεχρησθαι, ὥς ἐξ ἀρχῆς ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν ἐκονόμησε· τὸ ἐν τῇ καταστολῇ κόσμιον, τὸ ἐν ταῖς συντυχίαις τῶν ἀνδρῶν πεφυλαγμένον, τὸ ἐν βρώμασιν αὐταρκές, τὸ ἐν τῇ κηρύσει τῶν ἀναγκαίων ἀπείριστον. Ταῦτα πάντα μικρὰ μὲν ἀπλῶς οὕτω λεγόμενα, μεγάλου δὲ ἀγῶνος εἰς τὸ κατορθωθῆναι χρῆζοντα, ὥς ἐπ' αὐτῆς (88) τῆς ἀληθείας εὐρομεν. Καὶ μὲν καὶ τὸ ἐν τῇ ταπεινοφροσύνῃ τέλειον, ὥς μήτε προγόνων περιφάνειας μεμνηθῆναι, μήτε, εἰ τι ὑπάρχει (89) ἡμῖν ἐκ φύσεως πλεονέκτημα ἢ κατὰ σῶμα ἢ κατὰ ψυχὴν, τοῦτω ἐπαίρεσθαι, μήτε τὰς ἐξωθεν περὶ ἡμῶν ὑπολήψεις ἀφορμὴν ἐπάρεσώς τε καὶ φουρίσεως ποιῆσθαι, ταῦτα τοῦ εὐαγγελικοῦ B ἔχεται βίου. Ἰδὲ ἐν ἐγκρατεῖα εὐτονον, τὸ ἐν προσευχαίς φιλόπονον, τὸ ἐν φιλαδελφίᾳ συμπαθές, τὸ πρὸς τοὺς δεομένους κοινωνικόν, τὸ τοῦ φρονήματος καταβεβλημένον, ὁ συντριμμὸς τῆς καρδίας, τὸ τῆς πίστεως ὕψος, τὸ ἐν σκυθρωπότητι ὁμαλὸν, μηδέποτε τῆς ἐννοίας ἡμῶν λειπούσης (90) τοῦ φοβεροῦ καὶ ἐπειγόμεθα μὲν ἅπαντες, μέμνηνται δὲ αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἔχουσιν ἀγωνιώσιν ἐλάχι- στοί (91).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΔ.

Raro scribit huic viduæ Basilis, ne quid ei periculi creet. Hortatur ut a divini judicii cogitatione animum non dimoveat, nec tamen nimia distringatur sollicitudine.

Ἠρὸς ἐλευθέρων.

Ἐγὼ, καὶ πάντῳ βουλόμενος συνεχῶς ἐπιστέλλειν C τῇ εὐγενεῖ ὑμῶν, ἐπέσχον (92) ἑμαυτὸν ἀεὶ, μήπως δόξω τινὰς ὑμῖν πειρασμοὺς ἐπαγγέλλειν, διὰ τοὺς φιλέχθρους πρὸς ἡμᾶς διακειμένους· καὶ, ὥς ἀκούω, μέχρι καὶ τούτων τὴν ἐχθρὰν ἐλαύνοντας. ὥστε πολυπραγμονεῖν (93) εἰ ποῦ τις καὶ γράμμα ἡμέτερον ἔδειχτο. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη, καλῶς ποιοῦσα, κατήρξας τοῦ γράμματος, καὶ ἐπέστειλας ἡμῖν ὃ ἐχρῆν περὶ τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν σου πραγμάτων ἀνακοινομένη· προετράπην εἰς τὸ ἀντεπιστεῖλαι· ὁμοῦ μὲν τὰ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐλλειψθέντα ἐπανορθούμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ πρὸς τὰ ἐπεσταλμένα παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας ἀποκρινόμενος. Ὅτι μαχαρία ἐστὶ ψυχὴ, ἡ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μηδεμίαν ἄλλην μέριμναν στρέφουσα, ἢ πῶς ἐπὶ τῆς μεγάλης ἡμέρας, καθ' ἣν πάντα ἡ κτίσις περιστρέφεται τὸν χριστὴν, τὰς D εὐθύνας τῶν πεπραγμένων ἀποδιδούσα, καὶ αὕτη

(88) Ὅς ἐπ' αὐτῆς. Deest ὡς in quatuor mss. non antiquissimis. Ibidem editi εὐρήξαμεν. Tres vetustissimi codices et alii nonnulli ut in textu.

(89) Ὑπάρχει. Ita tres antiquissimi codices. Editi ἐνυπάρχει. Ibidem Med. et Coisl. primus φύσεως πλεονέκτημα sine prepositione.

(90) Ἠμῶν λειπούσης... τὴν μνήμην. Ita tres vetustissimi codices et Clarom. nisi quod Harlaeanus codex habet ἐπιλειπούσης. Editi non habent τὴν μνήμην, sed hunc locum sic exhibent: μηδέποτε τῆς ἐννοίας ἐπιλειπούσης ἡμᾶς τοῦ, etc. Nunquam a nobis recedente cogitatione terribilis illius, etc.

(91) Supplementum ad hanc epistolam ut anecdotum Latine tantum et corruptissime edidit Petrus Aloysius Galletius (ap. Amaduzzi) Anecdota litteraria, tom. I, p. 23). Incipit: Multis vero existenti-

ΠΑΤΡΟΛ. GR. XXXII.

que membro sic uti, ut initio Conditor noster ordinavit: modestia in vestitu, cautio in virorum colloquiis, in cibis frugalitas, in rerum necessariorum possessione nihil superflui. Hæc omnia exigua quidem dum sic simpliciter narrantur, sed magno certamine ad perficiendum indigent, quemadmodum reipsa comperimus. Sed et humilitatis perfectio, adeo ut neque majorum claritatis meminerimus, nec si quid nobis insit a natura aut corporis aut animi ornamentum, inde efferamur, neque externas de nobis opiniones ansam elationis ac tumoris faciamus: hæc cum vita evangelica connexa sunt. Ad hæc constantia in abstinentia, in precando sedulitas, in fraterna dilectione commiseratio, liberalitas erga indigentes, spiritus animique abjectio, cordis contritio, fidei sanitas, in mœnore æquabilitas; nunquam intermittente cogitatione nostra terribilis illius et ineluctabilis iudicii recordationem, ad quod omnes quidem festinamus, sed quæ illius reminiscantur, ac de illius exitu sint solliciti, paucissimi sunt.

καὶ ἀπαραιτήτου δ' ἀκατηγόρου τὴν μνήμην· πρὸς δὲ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἔχουσιν ἀγωνιώσιν ἐλάχι-

X EPISTOLA CLXXIV.

Ad viduam.

Equidem etsi omnino cupiebam ad tuam nobilitatem sapissime scribere, me ipse semper cohibui, ne quas vobis tentationes viderer suscitare, propter eos qui infenso in me sunt animo, atque etiam, ut audio, inimicitiam eo usque perducunt, ut curiosius inquirent, an quis a me litteras accipiat. Sed quia 262 ipsa præclare faciens, litteras cœpisti mittere, ac scripsisti nobis, ut par erat, de rebus animæ tuæ communicans, incitatus sum ad rescribendum, cum ea quæ præterito tempore omissa sunt, sarcienis, tum etiam ad ea quæ a tua nobilitate scripta sunt, respondens. Nempe beata est anima illa, quæ noctu ac interdiu nullam aliam curam versat, nisi quomodo in die illa magna, in qua creatura omnis actionum suarum rationem redditura iudicem circumstabit, possit et ipsa vitæ suæ rationem facile ponere. Qui enim

bus quæ a divina Scriptura manifestata sunt, et his qui a studiosis debent dirigi et Deo placere festinantibus in presentiarum moti, a vobis solum, sicut didici, etc., corrupte. Desinit: Fructusque dignos penitentiae ostendere Dei beneplacencia et cooperatione Domini nostri Jesu Christi. Amen. Sed quæ inedita putavit vir doctissimus, ea totidem verbis Græce et Latine, emendatius etiam, legere est epist. 22, supra. Edit.

(92) Ἐπέσχον. Ita mss. summo consensu, et paulo post φιλέχθρους. Editi ἀπέσχον et φιλεχθώς.

(93) Πολυπραγμονεῖν. Harl. et Coisl. primus φιλοπραγμονεῖν, quod idem significat. Paulo post idem Coisl. ὥς ἐχρῆν.

* Alias CCLXXXIII. Scripta circa anno 374.

diem illam atque horam ante oculos positam habet, A
semperque suam pro illo tribunali, quod decipi
nequit, defensionem meditatur, is aut nihil aut
omnino levissima peccabit; quia peccare nobis
ob absentiam timoris Dei contingit. Quibus autem
clare obversabitur intentarum minarum expecta-
tio, his nullum tempus dabit insitus timor in invo-
luntarias actiones aut cogitationes incidendi. Itaque
Dei memineris, et illius timorem in corde habeto,
atque ad communionem precum omnes adjuuge.
Magnum enim est eorum qui Deum placare pos-
sunt auxilium. Neque hæc facere intermiseris.
Nam et viventibus nobis in hac carne bona erit
adjutrix precatio, et inde proficiscentibus idoneam
viaticum ad futurum ævum. Quemadmodum au-
tem sollicitudo res bona est, ita rursus animum
despondere et desperare, ac de salute diffidere,
res sunt animæ noxiæ. Spem itaque in Dei bonitate
colloca, et illius auxilium exspecta: certo sciens,
si recte ac sincere ad ipsum convertamur, futu-
rum ut non modo nos omnino non rejiciat, sed etiam
nobis adhuc precum verba proferentibus dicat:
Ecce adsum.

οὐκ ἀπορρίπτει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές, ἀλλ' ἔτι λαλοῦντων ἡμῶν τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ἐρεῖ· Ἰδοὺ
πάραιμι

δυνήθῃ, κούρω· ἀποθέσθαι τὸν λόγον τῶν βεβιωμέ-
νων. Ὁ γὰρ ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν πρὸ
ὀφθαλμῶν τιθέμενος, καὶ αἰεὶ μελετῶν τὴν ἐπὶ τοῦ
ἀπαρалоγίστου (94) κριτηρίου ἀπολογίαν, ὁ τοιοῦτος
ἢ οὐδὲν παντελῶς, ἢ ἐλάχιστα ἀμαρτήσεται· διότι
τὸ ἀμαρτάνειν ἡμῖν κατὰ ἀπουσίαν τοῦ φόβου τοῦ
Θεοῦ (95) γίνεται. Οἷς δ' ἂν ἐναργῆς παρῇ τῶν ἀπει-
λουμένων ἡ προσδοκία, οὐδένα καιρὸν δώσει τοῖς
τοιούτοις ὁ σύννοικος φόβος εἰς ἀβουλήτους πράξεις
ἢ ἐνθυμήσεις ἐκπεσεῖν (96). Καὶ μέμνησο τοίνυν τοῦ
Θεοῦ, καὶ ἔχε τὸν αὐτοῦ φόβον ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ
πάντας εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν εὐχῶν παραλάβανε.
Μεγάλη γὰρ καὶ ἡ τῶν δυναμένων δυσωπεῖν τὸν
Θεὸν βοήθεια. Καὶ μὴ διαλίπῃς ταῦτα ποιούσα. Καὶ
γὰρ καὶ ζῶσιν ἡμῖν τὴν ἐν σαρκὶ ταύτῃ ζωὴν ἀγαθὴ
ἔσται βοήθης ἡ προσευχή· καὶ ἀπερχομένοις ἐντεῦθεν
ἐφόδιον διαρκές πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ὡς περ
δὲ ἡ φροντίς πράγμα ἐστὶν ἀγαθόν, οὕτω πάλιν ἡ ἀθυ-
μία καὶ ἡ ἀπόγνωσις, καὶ τὸ δυσελπίστως ἔχειν πρὸς
σωτηρίαν, τῶν βλαπτόντων ἐστὶ τὴν ψυχὴν. Ἐπέλ-
πιζε τοίνυν τῇ ἀγαθότητι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκδέχου
αὐτοῦ τὴν ἀντιληψίν, γινώσκοντα, ὅτι, ἐὰν καλῶς
καὶ γνησίως πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφῶμεν, οὐ μόνον

EPISTOLA CLXXV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΕ'.

De fide nihil vult scribere Basilius, ac de calumniatoribus suis queritur.

Magneniano comiti.

C

Μαγνηνιακῷ (97) κόμητι.

Non ita pridem scribebat mihi gravitas tua, cum
nonnulla alia, tum ut de fide scriberem, aperte
præcipiens. Ego porro tuum hujus rei admiror stu-
dium, ac Deum rogo, ut indefessa tibi insit bono-
rum electio, ac semper progrediens tum scientia, tum
honis operibus, perfectus evadas. Sed quia nolo de
fide scriptum relinquere, nec diversas fidei profes-
siones scribere, recusavi mittere quæ postulastis.
Cæterum mihi videmini erudiri ab hominibus illic
nihil agentibus, qui ut me calumnientur nonnulla
proferunt; quasi inde seipsos sint commendaturi,
si de me turpissima mentiantur. Illos enim nudat
præteritum tempus, et progrediens experientia
notiores faciet. Nos autem præcipimus tuis, qui in
Christum sperant, nihil curiose præter antiquam
263 fidem inquirere: sed quemadmodum credi-
mus, ita et baptizari, et quemadmodum baptiza-
mur, ita et glorificare. Nomina autem nobis satis
est ea consilieri quæ a sancta Scriptura accepimus,
et in his novitatem vitare. Non enim in inventionem

Πρώην ἐπέστελλέ μοι ἡ σεμνότης σου ἄλλα τινα,
καὶ περὶ πίστεως γράψαι ἡμᾶς ἐναργῶς προστάσ-
σουσα. Ἄλλ' ἐγὼ τὴν μὲν σὴν περὶ τὸ πρᾶγμα
ἀγαμαὶ σπουδὴν, καὶ εὐχομαι τῷ Θεῷ ἀνεκδότως
σοι τῶν ἀγαθῶν τὴν αἵρεσιν ἐνυπάρχειν, καὶ αἰεὶ σε
προκόπτοντα καὶ γινώσκει καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς τε-
λειοῦσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ βούλεσθαι περὶ πίστεως
σύσταγμα καταλιμπάνειν, μηδὲ γράφειν διαφόρους
πίστεις, παρετηρησάμεν ἀποστεῖλαι ἃ ἐπεζητήσατε.
Πλὴν δοκεῖτέ μοι περιηχίσθαι παρὰ τῶν αὐτόθι,
τῶν μηδὲν ἐργαζομένων, οἳ ἐπὶ (98) διαβολῇ ἡμε-
τέρᾳ λέγουσι τινα, ὡς ἐκ τούτου λαυτοὺς συστή-
σοντες (99), ἐὰν ἡμῶν τὰ αἰσχίστα καταψεύσωνται.
D Ἐκείνους μὲν γὰρ φανεροὶ ὁ παρελθὼν χρόνος, καὶ
προϊούσα ἡ πείρα φανερωτέρους ποιήσει· ἡμεῖς δὲ
παρακαλοῦμεν τοὺς ἡλπιότας εἰς Χριστὸν, μηδὲν
παρὰ τὴν ἀρχαίαν περιεργάζεσθαι πίστιν· ἀλλ' ὡς
πιστεύομεν, οὕτω καὶ βαπτίζεσθαι, ὡς δὲ βαπτί-
ζομεθα, οὕτω καὶ δοξολογεῖν. Ὄνόματα δὲ ἡμῖν
ἀρχαῖ (1) ἐκείνα ὁμολογεῖν, ἃ παρελάβομεν παρὰ τῆς

* Alias CCCCX. Scripta circa ann. 374.

(94) Ἀπαρалоγίστου. Ita mss. septem. Editi ἀπαρалоγήτου. Paulo post ope codicum Harl. et Coisl. primi emendavimus quod erat in editis ἢ οὐ-
δὲν ἢ παντελῶς ἐλάχιστα.

(95) Τοῦ Θεοῦ. Ita tres vetustissimi codices. De-
sunt in aliis. Editi τοῦ Κυρίου. Paulo post editi
ἐνεργῆς παρῇ τῶν ἀπειτουμένων. Omnes mss. ut in
textu.

(96) Ἐκπεσεῖν. Multi codices non antiquissimi
ἐκπίπτειν. Non cauto post plures mss. ταύτην ζωὴν.

(97) Μαγνηνιακῷ. Med. Μαγνηνιακῷ. Editi Μα-
γνηνιακῷ.

(98) Οἳ ἐπὶ. Ita Coisl. primus et Reg. secundus.
Editi ὁ ἐπὶ.

(99) Συστήσοντες. Ita Coisl. primus, Med., Vat.,
Clarom. et Reg. secundus. Editi συστήσαντες.

(1) Ἀρχαῖ. Medicæus codex ἀρχαῖν.

ἀγίας Γραφῆς, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις καινοτομίαν A
διαφεύγειν. Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῶν προσηγο-
ριῶν ἡ σωτηρία ἡμῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ὕψει περὶ τῆς
θεότητος εἰς τὴν πεπιστεύκαμεν ὁμολογίᾳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΖ'.

Amphilochium invitāt Basilius ad diem festum S. Euppsychii, rogatque ut tribus diebus ante ipsum diem festum adveniat
Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Παράτχοι ὁ ἅγιος Θεὸς ἐβρώμένῳ σοι τὸ σῶμα, καὶ ἀπὸ πάσης ἀσυχλίας ἀναιμένῳ, καὶ πάντα πράτ-
τοντι κατὰ νοῦν, τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν ταύτην εἰς
χεῖρας ἐλθεῖν, ἵνα μὴ ἀπραχτος ἡμῶν ἡ παράκλησις
γένηται, τὴν παρακαλοῦμεν νῦν ἐπιφανῆναί σε ἡμῶν
τῇ πόλει, ἐπὶ τῷ σεμνοτέρῳ γενέσθαι τὴν παν-
ήγυριν, τὴν δι' ἑτοὺς ἁγίῳ ἐπὶ τοῖς μάρτυσιν ἔθος
ἔστιν ἡμῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πέπεισο γὰρ, τιμωτάτῃ B
μοι καὶ ποθεινότητι ὡς ἀληθῶς, ὅτι πολλῶν εἰς
πεῖραν ἐλθόντων ὁ παρ' ἡμῶν (2) λαὸς, τῆς οὐδενὸς οὕτως
ἀντέχεται ἐπιτυχίας, ὡς τῆς σῆς παρουσίας· τοιοῦ-
τον κέντρον ἀγάπης ἐκ τῆς μικρᾶς ἐκείνης συντυχίας
ἐναφῆκας. Ἰνα οὖν καὶ ὁ Κύριος δοξασθῇ, καὶ λαοὶ
εὐφρανθῶσι, καὶ τιμηθῶσι μάρτυρες, καὶ ἡμεῖς οἱ
γέροντες τῆς ὀφειλομένης ἡμῖν παρὰ τέκνου γνησίου
τύχῳμεν θεραπείας, καταξίωσον ἀόκνως μέχρις ἡμῶν
διαβῆναι, καὶ προλαβεῖν τὰς ἡμέρας τῆς συνόδου·
ὥστε ἐπὶ σχολῆς ἡμᾶς ἀλλήλοις συγγενέσθαι, καὶ
συμπαρκληθῆναι διὰ τῆς κοινωνίας τῶν πνευματι-
κῶν χαρισμάτων. Ἔστι δὲ ἡμέτερά τῇ πέμπτῃ (3) τοῦ
Σεπτεμβρίου. Διὸ παρακαλοῦμεν πρὸ τριῶν ἡμερῶν
ἐπιστῆναι, ἵνα καὶ τοῦ πτωχοτροφίου τὴν μνήμην (4)
μεγάλῃν ποιήσῃς τῇ παρουσίᾳ. Ἐβρώμένος καὶ C
εὐθυμὸς ἐν Κυρίῳ ὁ περιευχόμενός μου διαφυλα-
χθεὶς μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ
Κυρίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΖ'.

Commendat Basilius Eusebium, qui calumniis appetitus gravissimum iudicium sustinebat tempore molestissimo.

Σωφρονίῳ μαγίστῳ.

Καταλέγειν μὲν πάντας τοὺς δι' ἡμᾶς (5) εὐερ-
γηθέντας παρὰ τῆς σῆς μεγαλονοίας οὐ ῥάδιον·
οὕτω πολλοὺς μὲν σύνισμεν ἑαυτοῖς εὐεπποιτῆσαι
διὰ τῆς μεγάλης σου χειρὸς, τὴν ὁ Κύριος ἡμῖν σύμ-
μαχον ἐπὶ τῶν μεγίστων καιρῶν ἐχθρίστατο· δικαιο-

(2) Παρ' ἡμῶν. Editi παρ' ἡμῶν contra veterum D
codicum fidem.

(3) Τῇ πέμπτῃ. Noli immutare hunc contextum, quia sic reperitur in utroque Coisl., Med. utroque, Reg., Vat. et utroque Bigot. Nisi quod in nonnullis legitur τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῇ πέμπτῃ. Non ex-
stat hæc epistola in codice Harkeano. Legitur in editis τῇ α'. Sed tamen legendum videtur τῇ ἑβδό-
μῃ· die septima Septembris. Hoc enim die memoria S. Euppsychii martyris apud Græcos celebratur: id-
que Basilus ipse testatur in epistola 100, consen-
tientibus tribus vetustissimis codicibus, et utroque Regio, Coisl. secundo, Vat. ac Bigot. altero.

(4) Τὴν μνήμην. Existimat Tillemontius Amphi-
lochium sic invitari, ut dum in ptochotrophio di-
versatur, locus ex ejus præsencia memorabilis fie-
ret. Sed quid necesse fuit eum tribus ante diem
festum diebus advenire? Num si ad diem præsti-

EPISTOLA CLXXVI.

Amphilochio, episcopo Iconii.

Faxit Deus sanctus, ut tibi corpore valenti, et
omnibus negotiis soluto, et omnia ex sententia
gerenti hæc epistola nostra in manus veniat; ut
inanis et irrita non sit nostra adhortatio, qua
te rogamus, ut nunc in civitatem nostram adve-
nias, quo conventus, quem quotannis agere in
honorem martyrum mos est Ecclesiæ nostræ, illu-
strior fiat. Nam persuasum sit tibi, vir mihi
colendissime et vere quam desideratissime, popu-
lum nostrum, cum multos expertus sit, nullius
præsentiam ita desiderare, ut tuam, tantum ei
amoris æculeum brevi illo congressu immisisti. Ut
igitur et Domino gloria tribuatur, et populi lætitia,
et honore martyres adficiantur, ac nos senes debita
nobis a filio germano consequamur obsequia, ne
dedigneris ad nos usque impiger accedere, atque
conventus dies prævertere; ut otiose mutuum
inter nos colloquium habeamus, nosque invicem
donorum spiritualium communicatione console-
mur. Præstitutus porro dies est Septembris quintus.
Quamobrem, quæso, tribus diebus tempus illud
anticipato, ut et memoriam ptochotrophii præsen-
tia tua insignem efficias. Sanus, lætusque in
Domino, et pro me deprecans serveris mihi et Ec-
clesiæ Dei per gratiam Domini.

EPISTOLA CLXXVII.

Sophronio magistro.

Recensere omnes, qui propter me beneficiis a
tua magnanimitate affecti sunt, non facile est;
adeo multis conscius mihi sum me bene fecisse
per magnam tuam manum, quam mihi Dominus
gravissimis temporibus adiutricem largitus est.

tum venisset, ptochotrophio nihil honoris ex illius
præsencia accessisset? Itaque τὴν μνήμην interpre-
tor, ecclesiam in ptochotrophio exstructam, de qua
Basilus loquitur in epist. 94. Nemo nescit Eccle-
sias, in quibus martyrum reliquias asservabantur,
memorias dici solere. Porro Amphilochius, si tri-
bus ante festum diebus venisset, non dubium est,
quin ptochotrophio exceptus (ibi enim excipiebantur
insignes personæ), mysteria in ecclesia illius
loci celebrasset. Quamobrem rogat Basilus tempus
tribus diebus anticipet, ut non solum S. Euppsychii
diem festum obeat, sed et memoriam ptochotrophii
præsencia sua insignem efficiat.

(5) Δι' ἡμᾶς. Ita Coisl. primus; quæ scriptura
magis placet quam vulgata δι' ἡμῶν, per me.

* Alias CCCXCIV. Scripta anno 374.

** Alias CCCXXXIV. Scripta anno 374.

Omnium autem dignissimus est qui juretur, is quem nunc tibi per litteras **264** meas sisto, clementissimus frater noster Eusebius, absurda appetitus calumnia, quam propulsare solius tuæ est probitatis. Quapropter rogo, ut et juris habens rationem, et ad humanam conditionem respiciens, et consueta in me beneficia conferens, huic viro omnium loco sis, eumque una cum veritate adjuves. Nam, præsidii non parum in jure positum habet; quod quidem, nisi tempus præsens læserit, facile erit clare et ineluctabiliter demonstrare.

EPISTOLA CLXXVIII*.

Commendat Basilius cunalem Eusebium, ac rogat, ne quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi, in eum hæc suspicio redundet

Aburgio.

Scio me tuæ dignitati multos sæpenumero commendasse, et gravissimis temporibus non parum afflictis profuisse. Sed nullum antea missum a me ad tuam præstantiam memini, qui mihi charior foret, aut qui de rebus majoris momenti decerneret, quam desideratissimus filius Eusebius, qui nunc tibi has a me litteras reddit. Qui quidem quali implicatus sit negotio, ipse, si modo tempus idoneum nanciscatur, gravitati tuæ narrabit. Quæ autem a me dici par est, hæc sunt: non commitendum esse ut viri causa detorqueatur; aut quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi sunt, in eum hæc multorum suspicio redundet; sed judicium ei concedendum esse, et in illius vitam inquirendum. Ita enim facillime calumnia manifesta fiet, ac vir ille justissimum patrocini-
nactus, perpetuus erit beneficii a tua humanitate accepti præco.

EPISTOLA CLXXIX*.

Commendat Basilius hominem gravi calumnia in judicium vocatum.

Arinthæo.

Libertati amicum te esse et perhumanum satis nos docent et generosa indoles, et quod te communem omnibus præbes. Quapropter sidenter deprecato-
rem me præbeo pro viro ex longa quidem majorum serie claro, sed per se majori honore ac reverentia digno ob insitam morum suavitatem; ut meo rogatu opem illi feras, judicium sustinenti leve illud quidem et contemnendum, si veritas spe-

* Alias CCCLX. Scripta anno 374.

** Alias CCCLXXX. Scripta anno 374.

(6) Τυχάνει. Sic mss. octo. Editi τυγχάνειν.

(7) Ἀδελφός. Ante hanc vocem editi apponunt ἡμῶν, quod deest in tribus vetustissimis codicibus.

(8) Ἐπιδειχθήσεσθαι. Ita Harl. codex, cui favent sex alii, in quibus legitur ἐπιδειχθήσεται. Editi ἐπιδειχθῆναι.

(9) Ἐπὶ ταῖς χαλεπωτάταις. Indicat Basilius horribilem illam tragœdiam, quæ sub Valente acta est, cum deprehensi fuissent qui de illius successore per sortes inquisierant. Tunc omnium fere ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduum, inquit Amnianus, in plagas calumniarum

τατος δὲ πάντων καὶ ὁ νῦν προσαγόμενος διὰ τοῦ γράμματος ἡμῶν τυγχάνει (6), ὁ αἰδουμύτατος ἀδελφός (7) Εὐσέβιος, παραλόγῳ συκοφαντίᾳ περι-
πισίων, ἣν ἀποσχεδάζεται μόντης ἐστὶ τῆς σῆς ὀρθό-
τητος. Διὸ παρακαλοῦμεν, καὶ τῷ δικαίῳ χαρίζομε-
νον, καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἀφορῶντα, καὶ ἡμῖν τὰς συνήθεις παρεχόμενον χάριτας, ἀντὶ πάντων γενέσθαι τῷ ἀνδρὶ, καὶ προστῆναι αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀληθείας. Ἐχει γάρ οὐ μικρὰν συμμαχίαν τὴν ἀπὸ τοῦ δικαίου· ἣν, εἰ μὴ ὁ παρὼν καιρὸς καταδράσῃ, πᾶν ῥέδιον σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως ἐπιδειχθή-
σεσθαι (8).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΘΗ.

B

Ἀβουρίγῳ.

Πολλοὺς οἶδα πολλάκις συστήσας τῇ τιμότητι σου, καὶ γενόμενος ἐκὶ μεγίστων καιρῶν χρήσιμος ἱκανῶς τοῖς καταπονουμένοις. Οὐ μὲν τιμιώτερόν γε ἐμοί, οὐδ' ὑπὲρ μειζόνων ἀγωνιζόμενον οἶδα πρότερον παραπέμψας τῇ κοσμιότητι σου τοῦ ποθεινοτάτου υἱοῦ Εὐσεβίου, τοῦ νῦν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐγχει-
ρίζοντός σοι παρ' ἡμῶν. Ὅς ποταπῷ μὲν συμπέ-
λεκται πράγματι, αὐτὸς, ἂν τύχοι τινὸς καιροῦ, διτηγῆσεται σου τῇ σεμνότητι· ἃ δὲ παρ' ἡμῶν λαχθῆναι προσῆκε, ταῦτά ἐστι· μὴ παρατυρῆναι τὸν ἄνδρα, μηδὲ τῷ πολλοὺς περηνέναι τοὺς ἐπὶ ταῖς χαλεπωτάταις (9) πράξεσιν ἐλωχότας, καὶ αὐτόν τι τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας παραπολαῦσαι· ἀλλὰ τυχεῖν δικαστηρίου, καὶ εἰς ἐξέτασιν αὐτοῦ τὸν βίον ἀχθῆναι. Πᾶσι γάρ οὕτω καὶ ἡ συκοφαντία φανερά γενήσεται, καὶ ὁ ἀνὴρ τυχὼν τῆς δικαιο-
τάτης προστασίας κέρυξ ἔσται διτηνεκῆς τῶν ὑπὲρ-
γμένων αὐτῷ παρὰ τῆς σῆς ἡμερότητος.

C

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΘΘ'.

D

Ἀρινθαίῳ.

Καὶ φιλελεύθερόν σε εἶναι καὶ φιλόανθρωπον τό τε τῆς φύσεως εὐγενὲς καὶ τὸ πρὸς πάντας κοινωνικὸν ἱκανῶς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει. Διὸ θαρβρόντως (10) πρε-
σβεύομεν ὑπὲρ ἀνδρὸς λαμπροῦ μὲν ἄνωθεν καὶ ἐκ προγόνων (11), πλείονος δὲ δι' ἑαυτὸν τιμῆς καὶ αἰδοῦς ἀξίου διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ τῶν τρέ-
πων ἡμερότητα· ὥστε σε παρακληθέντα ὑφ' ἡμῶν παραστῆναι αὐτῷ ἀγωνιζομένῳ δίκην, τῆς μὲν ἀλη-

conjecta, percussorum dexteris fatigavit, tormentis et plumbo et verberibus ante debilitata: sumptum-
que est de quibusdam sine spiramento vel mora sup-
plicium, dum quaeritur an sumi deberet: et ut pecu-
dum ubique trucidatio cernebatur. Rerum crudeliter gestarum seriem et modum accurate describit idem scriptor lib. xxi, c. 1 et 2. Merito ergo metu. bat Basilius, ne his calumniis implicatus Eusebius pa-
rum haberet in sua innocentia præsidii.

(10) Θαρβρόντως. Tres recentiores codices θαρ-
βρόντες.

(11) Καὶ ἐκ προγόνων. Conjunctio addita ex
Coisl. primo et Harl.

Οείας ἔνεκεν (12) εὐκαταφρόνητον, ἐναγώνιον δὲ ἄλλως διὰ τὸ τῆς δυσκοφαντίας βαρὺ. Μεγάλῃ γὰρ ἂν γένοιτο αὐτῷ βροτὴ πρὸς σωτηρίαν, εἰ καταξιώσαις· τι βῆμα φιλόανθρωπον ὑπὲρ αὐτοῦ προέσθαι (13), προηγούμενος μὲν τῷ δικαίῳ χαριζόμενος, ἔπειτα καὶ ἡμῖν τοῖς ἐξαιρέτοις σου τὴν συνθήκῃ τιμὴν καὶ χάριν καὶ ἐν τούτῳ χαριζόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΠ'.

Sophronio Basilius commendat Eumathium nobilem et disertum virum gravissima calumitate afflictum.

Σωφρονίῳ μαγίστρῳ, Εὐμαθίου ἔνεκεν.

Ἄνδρὶ ἀξιολόγῳ περιτυχῶν περιστάσει οὐκ ἀνεκτῇ καχρημένῳ, ἔπαθεν τὴν ψυχὴν. Τί γὰρ οὐκ ἔμελλον, ἄνθρωπος ὢν, ἀνθρώπῳ ἐλευθέρῳ παρ' ἀξίαν ἐμπειλεγμένῳ πράγμασι συναλγεῖν; Καὶ βουλευσάμενος (14) πῶς ἂν γενοίμην αὐτῷ χρήσιμος, μένιν εὖρον λύσιν τῆς κατεχούσης αὐτὸν δυσχερείας, εἰ τῇ σῇ κοσμιότητι ποιήσαιμι γνῶριμον. Σὺν οὖν τῷ ἐφεξῆς, τὴν σαυτοῦ σπουδὴν, ἣν εἰς πολλοὺς ἐφ' ἡμῖν (15) μάρτυσιν ἐπιδέδειξαι, καὶ αὐτῷ παρασχέσθαι. Τὸ δὲ πρᾶγμα γνωρίσει ἡ ἐπιδοθείσα παρ' αὐτοῦ δέησις τοῖς βασιλεῦσιν, ἣν καὶ λαβεῖν εἰς χεῖρας, καὶ συμπᾶξει τῷ ἀνδρὶ τὰ δυνατὰ παρακλήθῃ. Καὶ γὰρ Χριστιανῷ χαρίζῃ (16), καὶ εὐγενεῖ, καὶ ἀπὸ λόγου πολλοῦ τὸ ἀιδέσιμον ἐπαγομένῳ. Ἐν δὲ προσθῶμεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς μεγάλῃν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν εὐποιίας ὑποδεχόμεθα (17) χάριν, πάντως, καὶ μικρὸν ἢ ἄλλως τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τῆς σῆς σεμνότητος (18) ἀεὶ ἐν λόγῳ ποιεῖσθαι τὰ κατ' ἡμᾶς ἀνεχομένης, οὐ μικρὸν φανείται τὸ χαρισθὲν ἡμῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΠΑ'.

Rogat Otreium Basilius ut sese invicem consoventur; iste quidem quæ Samosatis perferentur, ad Basilium scribendo: Basilius vero, quæ ex Thracia didicerit, ei nuntiando.

Ὀτρείῳ Μελητίνῃς.

Οἶδαι, ὅτι καὶ τῆς σῆς εὐλαθείας τοσοῦτον ἀπειται ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου, ὅσον καὶ ἡμῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ οὖν ἀμφοτέρωι χρῆζομεν παρακλήσεως, ἀλλήλοις γενώμεθα παραμυθία. Καὶ σὺ τε ἡμῖν ἐπιστάλλε τὰ ἐκ Σαμοσάτων, ἡμεῖς τε ὑπὲρ ἂν μάθωμεν ἀπὸ τῆς Θράκης, ἀπαγγελοῦμεν. Φέρει γὰρ ἐμοὶ μὲν τὸ γινώσκειν τοῦ λαοῦ τὴν ἑνστάσιν οὐ μικρὰν βρατυώνην ἐκ τῶν παρόντων λυπηρῶν, τῇ δὲ σῇ χρηστότητι τὸ διδάσκεισθαι ἐν οἷς ἐστὶν ὁ κοινὸς ἡμῶν πατήρ. Ἀμίλει καὶ νῦν οὐ γράμμασι σημαίνειν ἔχομεν· ἀλλ' αὐτὸν παρεστήσαμεν σοὶ τὸν ἀκριβῶς εἰδὸτα, καὶ ἀπαγγέλλοντα (19) ἐν οἷς αὐτὸν κατέλιπε, καὶ ὅπως καὶ φέροντα (20) τὰ συμπίπτοντα. Εὐχου τοίνυν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ὁ Κύριος ταχέαν ἀπαγάγῃ τῶν δεινῶν τούτων τὴν λύσιν.

(12) Ἐνεκεν. Ita sex miss. Editi ἔνεκα.

(13) Προέσθαι. Ita miss. sex. Editi προέσθαι.

(14) Βουλευσάμενος. Editi addunt οὖν, quod abest a novem miss.

(15) Ἐφ' ἡμῖν. Sic Med. et Coisl. I, melius quam alii et editi ὑφ' ἡμῖν.

(16) Χαρίζῃ. Ita Coisl. primus cum quatuor aliis et Harl. secunda manu. Editi χαρίζεται.

(17) Ὑποδεχόμεθα. Ita miss. sex. Coisl. primus ἀποδεχόμεθα. Editi ἀποδεξόμεθα.

(18) Τῆς σῆς σεμνότητος. Sic tres vetustissimi codices, et nullo nost. ἀνεχομένης. Quæ quidem

ctetur, sed alioqui difficile et molestum ob caluminiæ vehementiam. Multum enim illi accedet ad salutem momenti, si quid benigne pro eo dicere digneris, in primis id Juri deferens: deinde etiam et nobis summis tuis amicis, consuetum honorem et officium in hoc quoque tribuens.

265 EPISTOLA CLXXX'.

Sophronio magistro, in Eumathii gratiam.

In egregium virum cum incidissem calamitate intolerabili afflictum, animum invasit dolor. Quomodo enim potuissem, cum sim homo, hominis ingenui præter meritum negotiis implicati dolore non moveri? Mecum autem reputans quomodo ei prodesset possem, unam inveni molestiæ illum delinens solutionem, si cum tuæ dignitati notum facerem. Jam autem tuum est, idem studium, quod in multos, nobis testibus, ostendisti, huic quoque exhibere. Rem autem cognitam faciet supplex libellus ab eo imperatoribus trahitus: quem velim et in manus sumas, et pro virili adsis homini. Certe enim in Christianum beneficus eris, et nobilem, et ob multam doctrinam venerandum. Quod si addiderim te conferendo in eum beneficio magnam apud nos quoque inire gratiam, certe quamvis res meæ parvi sint pretii, tua tamen gravitate earum semper rationem habere non dedignante, non parvum videbitur quod mihi gratum fiet.

EPISTOLA CLXXXI'.

Otreio Meletines.

Haud ignoro tuam pietatem separatione ac exilio Eusebii episcopi religiosissimi tam moveri, quam memetipsum. Cum itaque uterque indigeamus consolatione, simus alter alteri solatio. Et tu scribe nobis quæ Samosatis ad te perferentur, et ego quæ ex Thracia didicero, nuntiabo. Nam nec mihi, populi constantiam cognoscere, parvam affert ex præsentibus molestiis allevationem, nec tibi, de communis patris nostri rebus edoceri. Nunc sane non possumus hæc perscribere: sed tibi sistimus, qui ea accurate novit, et narrabit quo in statu ipsi reliquerit, et quo animo ærummas perferentem. Prebare igitur et pro ipso et pro me, ut Dominus quam celerrime ab his nos angustiis liberet.

D scriptura, cum per se nihil habeat vitii et tanta auctoritate nitatur, visa est præferenda vulgatæ τῇ σῇ σεμνότητι... ἀνεχομένη. Videntur ita scripsisse librarii, ut scriptura clarior fieret, quamvis non esset obscura.

(19) Ἀπαγγέλλοντα. Coisl. secundus et Reg. secundus ἀπαγγελοῦντα.

(20) Καὶ φέροντα. Ita tres vetustissimi codices cum aliis quatuor. Vulgata scriptura φέροιστο nullo prorsus in codice ms. legitur.

• Alias CCCXXXIII. Scripta anno 374.

•• Alias CCCXVI. Scripta anno 374.

EPISTOLA CLXXXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΒ.

Gratulatur de præliis pro fide; precatur ut perseverantia donetur a Domino

Presbyteris Samosatensibus.

A

Τοῖς πρεσβυτέροις Σαμοσαίων (21).

Quantum doleo orbatam considerans Ecclesiam, tantum vos beatos prædico, ad talem perductos certaminis mensuram: quam **266** quidem dei vobis Dominus patienter decurrere, ut et fidelis dispensationis et generosæ constantiæ, quam pro Christi nomine ostendistis, mercedem magnam consequamini.

Ὅσον λυπούμεθα ἐνθυμούμενοι τὴν ἐρημίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοσοῦτον μαχαρίζομεν ὑμᾶς, εἰς τοῦτο φθάσαντας τὸ μέτρον τῆς ἀθλήσεως, ὃ παράσχοι ὑμῖν (22) ὁ Κύριος μακροθύμως παρελθεῖν, ἵνα καὶ τῆς πιστῆς οἰκονομίας, καὶ τῆς γενναίας ἐνστάσεως, ἣν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐπέδειξασθε, τὸν μέγαν μισθὸν ὑποδέξησθε.

EPISTOLA CLXXXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΓ.

Laudat Basilius Samosatensium labores et pro fide prælia: hortatur ad perseverantiam ac rogat ut ad se scribant.

Samosatorum senatui.

Πολιτευομένοις Σαμοσαίων (23).

Cum considero tentationem per totum jam orbem esse diffusam, ac maximas Syriæ urbes eadem ac vos mala expertas; nullibi tamen adeo spectatum, ac bonis operibus clarum senatum esse, ut nunc vester ob honorum operum studium fama celebratur: parum abest quin gratias etiam habeam his quæ Deus fieri permisit. Nisi enim evenisset illa calamitas, probatio vestra non inclaruisset. Quare videtur, quod caminus est auro, id esse virtutis cultoribus, tolerata pro spe in Deum afflictatio. Ergo agite, o admirandi, date operam, ut jam exantlatis laboribus alios deinceps dignos adjiciatis, ac fundamento amplo videamini imponere coronidem illustriorem, et circumstetis ecclesiæ pastorem, ubi Dominus ei dederit in suo conspici throno, alii aliud pro Dei Ecclesia gestum narrantes, in illa autem magna Domini die, unusquisque pro laborum ratione a Deo magnificentissimo mercedem recepturi. Quod si memineritis nostri, et ad nos, quoties integrum erit, delis litteras; æqua sane facietis, par pari referentes, et simul nos voluptate afficietis non levi, vocis vestræ nobis jucundissimæ manifesta per litteras signa mittentes.

ἄμικ οὐ μικρῶς ἡμᾶς εὐφραίνειτε, τῆς ἡδίστης ἡμῖν διαπεμπόμενοι.

Ὅταν ἀπιδῶ, ὅτι ὁ μὲν πειρασμὸς κατὰ πάσης ἤδη κέχυται τῆς οἰκουμένης, καὶ αἱ μέγιστα τῶν ἐπὶ Συρίας πόλεων τῶν Ἰσων ὑμῖν (24) πεπειράνται παθημάτων, οὐ πανταχοῦ δὲ οὕτω δόκιμον καὶ διαπρεπὲς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις τὸ βουλευτήριον, ὥς τὸ ὑμέτερον νῦν ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ἀγαθῶν ἔργων διαδεδορηται· ἐγγύς εἰμι καὶ χάριν ἔχειν τοῖς οἰκονομηθεῖσιν (25). Εἰ γὰρ μὴ ἐγεγόνει ἡ θλίψις αὕτη, οὐκ ἂν ὑμῶν διεφάνη τὸ δόκιμον. Ὡστε εἰσὶν, ὅπερ ἐστὶ κάμιнос χρυσοῦ, τοῦτο εἶναι ἡ ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος θλίψις τοῖς ἀντιποιουμένοις τινὸς ἀρετῆς. Ἄγε οὖν, ὧ θαυμάσιοι, ὅπως τοῖς προπαινουμένοις ἀξία ἐπαγάγητε τὰ ἐπόμενα, καὶ φανῆτε μεγάλῃ κρηπίδι ἀξιολογωτέραν ἐπιτιθέντες τὴν κορυφήν (26)· καὶ περιστήτε μὲν τὸν ποιμένα τῆς ἐκκλησίας, ὅταν δὲ ὁ Κύριος αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἰδίων (27) φανῆται θρόνων, ἄλλος ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ πολιτευομένων ἡμῖν διηγούμενοι, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ τοῦ Κυρίου ἡμέρᾳ ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν πεπονημένων παρὰ τοῦ μεγαλοδώρου Θεοῦ δεχόμενοι τὴν ἀντίδοσιν. Ἡμῶν δὲ μεμνημένοι, καὶ ἐπιστέλλοντες ὁσάκις ἂν ᾖ δυνατόν, δίκαιά τε ποιήσετε τοῖς ἰσοῖς ἡμᾶς ἀμειβόμενοι, καὶ φωνῆς ὑμῶν ἐναργὴ σύμβολα διὰ τῶν γραμμάτων Ἰσων ἡμῖν.

Ἰσων ἡμῖν.

(25) Ἐχεν τοῖς οἰκονομηθεῖσιν. Nittitur hæc scriptura solo codice Mediceo; sed prorsus necessaria videtur esse, ut dignam habeamus Basilio sententiam. Nam si legamus cum editis et aliis mss. χάριν ἔχειν ἐπὶ τοῖς οἰκονομηθεῖσιν, sensus erit: Parum absuit quin gratias agerem Deo ob ea quæ vobis evenire permisit. At quomodo Basilius parum abfuisse dicit, quin faceret quod præscriptum est, ut Deo in omnibus gratiæ agantur? Multo ergo dignior Basilio sententia: Parum absuit quin gratias haberem iis quæ vobis evenerunt. In eadem sententiam loquitur Basilius in libro *De Spiritu sancto* cap. 6, p. 40, cum ait se inimicis gratias acturum ob eorum convicia, nisi de ipsorum exitio doleret. Sic etiam Machabæorum mater apud Gregorium Nazianzenum oral. 22, p. 405, ait se tyranno pene gratias agere.

(26) Κορυφήν. Reg. secundus et Coisl. secundus ac Paris. κορωνίδες. Paulo post idem ἐν δὲ.

(27) Ἐπὶ τῶν ἰδίων, etc. Ita Harl. cum tribus aliis. Editi ἐπὶ τῶν ἰδίων φανῆται θρόνον.

* Alias CCLXVI. Scripta anno 374.

** Alias CCXCIV. Scripta anno 374.

(21) Τοῖς πρεσβυτέροις Σαμοσαίων. Sic legitur hic titulus in tribus vetustissimis codicibus et ad marginem in Claromontano. Occurrit iterum hæc epistola in codice Mediceo, ac secundo loco inscribitur Παυλίνῳ πρεσβυτέρῳ. Sic etiam habent Reg. uterque, Coisl. secundus et Parisiensis. Codex Claromontanus Παυλίνῳ πρεσβυτέρῳ ἐν ἐξορίᾳ ἐντι. *Paulino presbytero exulanti*. Editi Παυλίνῳ πρεσβυτέρῳ, *Paulino seni*. Appositam in contextu lectionem confirmat ipsa epistola non unum tantummodo alloquens, sed omnes generatim Samosatenses presbyteros, quorum in persecutione enituit, absente Eusebio, constantia.

(22) Ὑμῖν. Coisl. primus et Mediceus utroque loco ἡμῖν.

(23) Πολιτευομένοις Σαμοσαίων. Editi et Reg. secundus ac Coisl. secundus addunt ἀγαπητικῇ προσφώνησις, *amica salutatio*; sed hæc desunt in aliis mss.

(24) Τῶν Ἰσων ὑμῖν. Editi et nonnulli mss. τῶν

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΔ'.

Eustathium rogat Basilius ut quanteis in defendenda Ecclesia occupatus sit ad se tamen scribat, quoties poterit, sequens idem facturum promittit.

Εὐσταθίῳ, ἐπισκόπῳ Ἱμμερίας (28).

A

Οἶδα, ὅτι στυγνοποῖν πρᾶγμα ἡ ὀφφάνια, καὶ πολυάσχολον, διὰ τὸ ἐρημίαν ἐπάγειν τῶν προεστώτων. Ὅθεν λογιζομαι καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν ἐπιστυγνάζουσιν τοῖς συμβεβηκόσι μὴ ἐπιστέλλειν ἡμῖν, καὶ ὁμοῦ ἐν πλείονι εἶναι νῦν ἀσχολίᾳ, περιτρέχειν (29) τὰ τοῦ Χριστοῦ ποίμνια, διὰ τὴν πανταχόθεν τῶν ἐχθρῶν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πάσης λύπης παρηγορία ἡ πρὸς τοὺς ὁμοφύχους ἐστὶν ὁμιλία, καταξίου, ὅσάκις ἂν δυνατόν σοι, ἐπιστέλλειν ἡμῖν, καὶ αὐτὸς τε ἀναπαύεσθαι ἐν τῷ φθέγγεσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἡμᾶς παρηγορεῖν ἐν τῷ μεταδιδόναι ἡμῖν τῶν σεαυτοῦ ῥημάτων. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς σπουδάσομεν ποιῆσαι, ὅσάκις ἂν ἡμῖν ἐνδιδῶ τὰ πράγματα. Εὐχου δὲ καὶ αὐτὸς καὶ πᾶσαν τὴν ἀδελφότητα παρακάλεισον σπουδαίως δυσωπεῖν τὸν Κύριον, ἵνα δείξῃ ποτὲ ἡμῖν λύσιν τῆς περιεχούσης ἡμᾶς κατηφείας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΠΕ'.

Rogat Theodotum Basilius ne oblatus scribendi occasiones omittat: precatur ut sibi eum videre contingat.

Θεοδότῳ, ἐπισκόπῳ Βεροίας.

Οἶδα, ὅτι, εἰ καὶ μὴ ἐπιστέλλεις ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὑπάρχει ἡ μνήμη ἡμῶν. Καὶ τοῦτο τεκμαίρομαι, οὐχ ὅτι αὐτὸς ἀξίως εἰμι μνήμης τι-
 νῶς δεξιᾶς, ἀλλ' ὅτι ἡ σὴ ψυχὴ πλουτεῖ ἐν τῇ τῆς ἀγάπης περιουσίᾳ. Πλὴν ἀλλ' ὅσον δυνατόν σοι, ταῖς παρεμπιπτούσαις προφάσεσι κέχρησο εἰς τὸ ἐπιστέλλειν ἡμῖν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μᾶλλον εὐψυχῶμεν μανθάνοντες τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ ἀφορμὴν λαμβάνωμεν εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ σημαίνειν ὑμῖν τὰ ἡμέτερα. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ὁμιλίας τοῖς τοσοῦτον διεξευγμένοις (30) τῷ σώματι, ὁ δὲ ἐπιστολῶν, οὐ μὴ ἀποστερῶμεν ἀλλήλους, καθόσον ἂν ἐνδιδῶ τὰ πράγματα. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ τὴν κατ' ὀφθαλμοῦς ἡμῖν συντυχίαν, ἵνα καὶ τὴν ἀγάπην αὐξήσωμεν, καὶ τὴν εἰς τὸν Δεσπότην ἡμῶν εὐχαριστίαν πλεονάσωμεν, ἐπὶ μείζονι ταῖς παρ' αὐτοῦ δωρεαῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΠΖ'.

Festive gratulatur præsidi Basilius, quod eum crambe aceto condita pristino vigori restituerit.

Ἀντιπάτρῳ ἡγεμόνι.

Ὡς καλὴ ἡ φιλοσοφία, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅτι οὐδὲ λατρεύεσθαι πολυτελῶς τοῖς τροφίμοις αὐτῆς ἐπι-
 τρέπει· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὅταν ἐστὶ παρ' αὐτῇ, καὶ πρὸς ὑγίειαν (31) ἀρκεῖ. Τὰς γὰρ τοὶ ὀρέξεις ἀποκαμύσας, ὡς ἐπυθόμην, κράμβαις ἐν ἔξει τερικευθεί-
 σαις ἀνεκαλέσω· ἃς ἐγὼ πρότερον μὲν ἐδυσχεραίνον καὶ διὰ τὴν παροιμίαν, καὶ ὅτι ὑπόμνημα ἦσαν τῆς συντροφίου πενίας· νῦν δὲ μοι δοκῶ καὶ ἐμαυτὸν

(28) Ἱμμερίας. Coisl. secundus et Reg. secundus Ἑμέριως. Deest ea vox in codice Harleiano.

(29) Περιτρέχειν. Coisl. primus et Med. περιέπειν. Legendum περιτρέχειν τε.

(30) Διεξευγμένοις. Sic tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Edñi διεξευγμένοις.

EPISTOLA CLXXXIV'.

Eustathio, Thimmericæ episcopo.

Scio rem permolestam esse orbitatem ac negotiosam, eo quod solitudinem a præpositis inducat. Unde arbitror tuam quoque pietatem de iis quæ acciderunt ingemiscientem ad me non scribere, et simul nunc pluribus negotiis occupari, ac circumcursare Christi ovilia, ob hostium undelibet insurgentium impetum. Sed quia omnis mœroris solatium est cum unanims colloquium, fac, quoties poteris, ad me scribas, ac nobiscum colloquendo et ipse acquiescas, et nos verbis tuis impertiendo consoleris. **267** Idem et ego facere studebo, quoties mihi per negotia licuerit. Tute autem et ipse precare ac fratres omnes hortare, Dominum ut sedulo exorent, ut tandem a circumstante nos tristitia liberet.

EPISTOLA CLXXXV'.

Theodoto, episcopo Berææ.

Quanquam ad nos non scribis, scio tamen nostri memoriam tuo pectori insidere. Hoc autem conjicio, non quod ipse officiosa ulla recordatione dignus sim, sed quod anima tua charitatis copia ditescat. Sed tamen, quantum in te erit, occasionibus occurrentibus utere ad mittendas nobis litteras; ut et nos meliore animo simus vestrarum rerum facti certiores, et ipsi etiam occasionem nostrarum vobis significandarum accipiamus. Nam hic colloquendi modus est his qui corpore adeo disjuncti sunt, per litteras videlicet; quo quidem nos invicem non defraudemus, quantum per negotia licuerit. Largiatur autem Dominus, ut coram etiam inter nos congre-
 diamur; quo et augeamus charitatem, et Domino nostro gratiarum actionem ob majora ab eo accepta dona multiplicemus.

EPISTOLA CLXXXVI'.

Antipatro præsidi.

Quam pulchra est philosophia, cum ob alia, tum quia suis alumniis ne curari quidem magnis sumptibus sinit, sed eadem res apud ipsam et opsonium est, et ad sanitatem sufficit! Nam, appetentiam ciborum jam lassam, ut audiui, crambe aceto condita revocasti: quam ego prius quidem ægre ferebam, tum ob proverbium, tum quia comitem paupertatem mihi in memoriam revocabat. Nunc vero mihi

(31) Πρὸς ὑγίειαν. Med. et alii nonnulli πρὸς ὑγείαν.

* Alias CCCVI. Scripta anno 374.

** Alias CCCX. Scripta circa an. 374.

*** Alias CCXIII. Scripta circa an. 374.

videor et sententiam mutare, et proverbium ridere, videns tam eximiam juventutis nutricem, quæ nostrum præsidem pristino vigori restituit. Nec quidquam jam præ illa æstimabo: non modo Homeri lotum, sed ne illam quidem ambrosiam, quæcunque tandem fuerit, quæ cælestes exsatiabat.

EPISTOLA CLXXXVII*.

Respondet præses peraculæ Basilii epistolæ.

Antipater Basilio.

Bis crambe mors, ait invidum proverbium. Ego vero qui sæpe petii, semel moriar: omnino vero, etiamsi non petissem. Quod si omnino: ne te pigeat comedere suave obsonium, frustra a proverbio vituperatum.

268 EPISTOLA CLXXXVIII*
CANONICA PRIMA.

Respondet Basilius pluribus Amphilochoi questionibus ad canones pertinentibus, ac nonnulla Scripturæ loca ejusdem episcopi rogatu explicat.

Amphilochio de canonibus.

Stulto interroganti, inquit, sapientia reputabitur¹⁴. Sapientis autem, ut videtur, interrogatio etiam stultum sapientem efficit: quod Dei gratia accidit nobis, quoties laboriosæ tuæ animæ litteras accipimus. Etenim doctiores quam eramus, ac prudentiores simus ex ipsa interrogatione, multa quæ ignorabamus ediscentes; ac nobis magistri loco est respondendi cura. Certe et nunc cum de interrogatis tuis nunquam hactenus sollicite cogitasset, coactus sum diligenter attendere, et si quid a senioribus audieram, recordari, et cognata iis quæ didiceram, per me ipse ratiocinari.

Canon I. Quod igitur ad Catharos pertinet, et prius dictum est, et recte admonuisti uniuscujusque regionis morem sequi oportere: quod ii, qui tunc de illis statuerunt, in varias de ipsorum baptismate sententias abierint. Pepuzenorum autem baptismam nullam mihi habere rationem videtur, et miratus sum quomodo hoc Dionysium, hominem canonum

¹⁴ Prov. xvii, 28.

* Alias CCXIV. Scripta circa an. 274.

** Alias I. Scripta anno 374.

(32) *Μεταπέλσειν*. Sic mss. summo consensu. Editi μεταπεισιν.

(33) *Ἐπερωτήσαντι*. Editi addunt σοφίαν, *Interroganti sapientiam sapientia reputabitur*. Quæ quidem vox a recentioribus librariis videtur addita fuisse. Deest enim in tribus Coislinianis codicibus, et in quatuor Regiis. Deest etiam in codice Alexandrino et pluribus aliis sacrae Scripturæ codicibus.

(34) *Περὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι*. Nonnulli codices ἀποκρίνασθαι. Unus περὶ τοῦ. Legitur περὶ τὸ ἀκριβῆς; in Coisliniano vetustiore et duobus aliis. Illud autem ex verbis Basilii colligi non debet, cum hactenus in canonibus parum fuisse versatum. Nam ab initio episcopatus multa de matrimonio, de ordinationibus clericorum et eorum singularitate statuerat, ut patet ex epistolis ad Diodorum, ad chor-
episcopos, ad episcopos sibi subditos, et ad Pary-

gorem. Scripserat etiam ad clericos Antiochenos de jurejurando, ut ipse testatur can. 18. Sed cum latissime pateat hæc materia, non mirum si vel doctissimis semper novi aliquid occurrit. Idem de se fatetur Innocentius papa in epist. ad Exsuperium. *Mihi quoque ipsi, inquit, de collatione docilitas accedit, dum perscrutatis rationibus ad propositum respondere compellor: eoque fit ut aliquid semper addiscat, qui postulatur ut doceat.*

(35) *Ἐνέχθηται*. Ita mss. summo consensu. Editi ἐνέχθηται.

(36) *Τὸν Διονύσιον*. Editi τὸν μέγαν Διονύσιον. Sed deest hoc loco in nostris sexdecim codicibus hæc honorifica appellatio, quæ tamen postea eidem Dionysio in hoc ipso canone tribuitur, consentientibus libris veteribus et editis. Duo autem in hoc Basilii testimonio observanda. 1° Pugnat aperte Basilius cum Hieronymo, qui in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* testatur Dionysium idem ac Cy-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΖ'.

Ἀντίπατρος Βασιλείῳ.

Δὶς κράμβη θάνατος, ἡ βάσκανός φησι παροιμία. Ἐγὼ δὲ, πολλάκις αἰτήσας, ἀπαξ ἀποθανοῦμαι· πάντως δὲ καὶ μὴ αἰτήσας. Εἰ δὲ πάντως, μὴ κατέχνηι ἐσθίειν ἔψον ἡδύ, μάτην ὑπὸ τῆς παροιμίας λαιδορεθῆν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΙΓ'.

ΚΑΝΟΝΙΚΗ Α'.

Ἀμφιλοχίῳ περὶ κανόνων.

Ἀροήτω, φησὶν, ἐπερωτήσαντι (33) σοφία λογισθήσεται. Σοφοῦ δὲ, ὡς εἰκεν, ἐπερωτήματα καὶ τὸν ἀνόητον σοφίζει· ὅπερ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι συμβαίνει ἡμῖν. ὁσάκις ἂν διεξώμεθα σου τῆς φιλοπόνου ψυχῆς τὰ γράμματα. Ἐπιστατικώτεροι γὰρ ἐσὺ τῶν καὶ ἐμπροθέστεροι γινόμεθα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐρωτήσεως, πολλὰ, ὧν οὐκ ἐπιστάμεθα, διδατκόμενοι· καὶ γίνεται ἡμῶν ἐκέσκαλος ἡ περὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι (34) μέριμνα. Ἀμέλει καὶ νῦν, οὐδέποτε λαβόντες ἐν φροντίδι τὰ ἐπερωτήματά σου, ἡναγχασθημεν ἐπισκιάσασθαι ἀκριβῶς, καὶ εἰ τί τι ἡκούσαμεν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, ἀναμνησθῆναι, καὶ τὰ συγγενῇ ὧν ἐδιδάχθημεν, παρ' ἐαυτῶν ἐπιλογίσασθαι.

Α'. Τὸ μὲν οὖν περὶ τοῦ Καθαροῦ ζήτημα καὶ εἴρηται πρότερον, καὶ καλῶς ἀπιμνημόνευτας, ὅτι δεῖ τῷ Θεῷ τῶν καθ' ἑκάστην χώραν ἑπείσθαι, διὰ τὸ διαφόρως ἐνεχθῆναι (35) περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν τοὺς τότε περὶ τούτων διαλαβόντας· τὴ δὲ τῶν Παπουζηνῶν οὐδένα μοι λόγον ἔχειν δοκεῖ· καὶ ἐθαύμασα πῶς κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον (36) παρ-

ἦλθεν. Ἐκεῖνο γὰρ ἔχρινον οἱ παλαιοὶ δεῖσθαι: βάπτισμα, τὸ μὴδὲν τῆς πίστεως παρεκβαλὼν (37). ὅθεν τὰς μὲν αἵρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δὲ σχίσματα (38). τὰς δὲ παρασυναγωγάς. Αἵρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερρώγμένους, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους· σχίσματα δὲ τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα λάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας· παρασυναγωγὰς δὲ τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας. Οἷον εἰ τις, ἐν παίσματι ἐξιστασθεὶς, ἐπισχέθῃ τῆς λειτουργίας, καὶ μὴ ὑπέκυψε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' ἐαυτῷ ἐξιδέχῃ τὴν προεδρίαν καὶ τὴν λειτουργίαν, καὶ συναπῆλθον τοῦτω τινὲς καταλιπόντες τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, παρασυναγωγὴ τὸ τοιοῦτο. Σχίσμα δὲ τὸ περὶ τῆς μετανόιας διαφόρως ἔχειν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Αἵρέσεις δὲ, ὅσον ἡ τῶν Μανιχαίων, καὶ Οὐαλεντινίων, καὶ Μαρκιονιστῶν, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνῶν· εὐθὺς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ἐστὶν ἡ διαφορά. Ἐδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ ἀρχῆς (39), τὸ μὲν τῶν αἱρετικῶν παντελῶς

prianum de baptismo sensisse. Videtur hac in re major auctoritas Basilio attribuenda quam Hieronymo. Plus operæ insumpserat Basilius in ea re examinanda. Præterea cum illius testimonio congruit tota Dionysii agendi ratio, qui deprecatores se pro Asiaticis et Afris interposuit: nedum in eadem ac illi causa versaretur. Quin etiam suam ac decessorum suorum sententiam satis declaravit, cum hominem impio et blasphemiae pleno baptismo apud hæreticos initiatum, sed jamdudum sine baptismo ab antecessoribus suis receptum, ante non ausus est baptizare, quam Xystum episcopum Romanum consulisset, Euseb. Hist. l. vii, c. 9. 2° Etsi testatur Basilius non rejectum a Dionysio fuisse baptismum Pepuzenorum; non tamen videtur existimasse magnum illum virum eadem indulgentia in alios hæreticos usum fuisse. Miratur enim cur tam liberaliter egerit cum Pepuzenis utpote hæreticis; quod profecto mirum ei visum non fuisset, si ipsos etiam Marcionitas et Valentinianos ab eo sine baptismo receptos credidisset. Quamobrem Basilius sententia paulo restrictius accipienda, quam vulgo accipitur. Constat illius de Pepuzenis sine baptismo receptis testimonium, atque ex hoc testimonio illud etiam colligi potest, quodlibet baptismum, modo ritus legitimus non deesset, ratum a Dionysio habitum fuisse. Sed Basilius ipse de solis Pepuzenis loquitur, et in hoc ipso canone magni Dionysii erratum (sic enim appellat) in eo manifestum et ante oculos positum esse declarat, quod discesserit a sancita priscis canonibus regula, ut aliter hæretici, aliter schismatici recipiantur. Credebat ergo opinatam illam regulam in aliis hæresibus a Dionysio observatam fuisse.

(37) *Τὸ μὴδὲν τῆς πίστεως παρεκβαλὼν*. His verbis Basilius, qui nihil a fide recedit, baptismum intelligit, quod ab hominibus nihil in fidem peccantibus extra Ecclesiam datur. Nam in toto hoc canone non quaerit, utrum observata neene fuerit præscripta a Christo forma: sed eam rem, ut minime controversam prætermittens, baptismi rejiciendi aut probandi regulam repetit ex sana aut hæretica doctrina. Hinc illa hæresum, schismatum et parasynagogarum distinctio, ex qua profecto dignosci non possit, utrum observati neene fuerint legitimi ritus. Hinc etiam Basilius hæreticorum baptismum, etsi a fide recedit, interdum tamen ratum esse patitur, si ita postulet publica utilitas.

peritum, fugerit. Antiqui enim illud baptismum suspiciendum putavere, quod nihil a fide recedit; unde alias quidem hæreses, alia schismata, alias parasynagogas appellarunt. Hæreses quidem eos, qui penitus resecti sunt, et in ipsa fide abalienati; schismata vero, eos, qui propter ecclesiasticas quasdam causas et quæstiones inter utramque partem non insanabiles dissident; parasynagogas autem, conventus illos qui ab immorigeris presbyteris aut episcopis et a populis 269 disciplina expertibus fiunt. Velut si quis in delicto deprehensus, a ministerio arceatur, nec se canonibus submittat, sed sibi principatum et ministerium vindicet, ac nonnulli una cum eo, relictæ catholicæ Ecclesiæ, discedant; hoc dicitur parasynagoga. Schisma autem est, de pœnitentia ab iis qui ex Ecclesiâ sunt, dissentire. Hæreses autem, velut Manichæorum, et Valentinianorum, et Marcionistarum, et horum ipsorum Pepuzenorum; statim enim de ipsa in Deum fide dissensio est. Visum est ergo antiquis hæreticorum quidem baptismum penitus re-

At profecto nunquam tanta usus esset indulgentia, si baptismum a fide recedere aut non recedere existimasset, prout præscripta a Christo forma violatur aut servatur. Denique sancit can. 47 baptizandos Eucratitas, quamvis dicant, *In Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizati sumus*. Reiciebat ergo illud baptismum non ob violatos baptizandi ritus, sed quia Eucratitæ, ut ibidem testatur, Deum auctorem malorum existimabant, itidem ut Marcion et aliæ hæreses.

(38) *Τὰ δὲ σχίσματα*. Sic plerique mss. Editi τὰς δὲ. Nonnulli codices habent τὰς δὲ παρασυναγωγὰς.

(39) *Τοῖς ἐξ ἀρχῆς*. Quosnam hic antiquos intelligit Basilius? An Firmilianum, an ejus antecessores, an successores? Non loquitur de Firmiliano; ejus enim sententiam non parum ab ista discrepantem infra exponit. Si de successoribus loquitur, nihil erit ambigui, nihil non accurate dictum. Nam cum Firmilianus nullo discrimine habuisset baptismum sive in hæresi, sive in schismate, sive in parasynagogis datum, ut patet ex ejus epistola ad Cyprianum et ex hoc ipso canone; de illius severitate aliquid postea limatum, et ea inducta distinctio quam Basilius commemorat. Sed videtur Basilius episcopos Firmiliano antiquiores designare. Hæc enim verba τοῖς ἐξ ἀρχῆς satis apte eos indicant, qui de baptismo primi pertractarunt. Præterea miratur Basilius, quod Dionysius, qui æqualis fuit Firmiliani, ab hac distinctione discesserit in recipiendo Pepuzenorum baptismo. Jam tum ergo illam vixisse credebat. Hæc autem sancti doctoris opinio cum sua sponte non verisimilis est, tum ab ipso Firmiliano refellitur, qui sententiam suam a majoribus accepisse se testatur. Nec meminimus, inquit in epistola inter Cyprianicas 75, p. 149 novæ edit., *hoc apud nos aliquando cœpisse, cum semper istic observatum sit, ut non nisi unam Dei Ecclesiam nossemus, et sanctum baptismum non nisi sanctæ Ecclesiæ computaremus*. Credebat ergo Firmilianus ignotam majoribus suis fuisse distinctionem hæreticorum et schismaticorum in baptismo: longe aliter visum Basilio. Unde patet summos illos viros, Firmilianum et Basilium, errasse, dum suam uterque opinionem justo longius repetit, alter ab ipsis apostolis, alter a temporibus ante Firmilianum clapsis.

licere; schismaticorum vero, ut adhuc ex Ecclesia existentium, admittere; eos tandem qui sunt in parasynagogis, iusta poenitentia et animadversione emendatos rursus Ecclesiae conjungere; adeo ut saepe et ii qui in gradu collocati una cum rebellibus abierant, postquam poenitentiam egerint, in eundem ordinem admittantur. Pepuzeni ergo sunt aperte haeretici: nam in Spiritum sanctum blasphemaverunt, Montano et Priscillae Paracleti appellationem nefarie impudenterque attribuentes. Igitur, sive quia hominibus divinitatem attribuunt, condemnandi sunt: sive quia Spiritum sanctum afficiunt injuria, dum eum comparant cum hominibus, sic etiam sunt aeternae condemnationi obnoxii, quod condonari non possit blasphemia in Spiritum sanctum. Qua igitur ratione eorum baptismus admittatur, cum in Patrem et Filium et Montanum aut Priscillam baptizent? non enim baptizati sunt qui in ea, quae nobis tradita non sunt, baptizati fuere. Quare, etsi hoc Dionysium magnum latuit, servanda nobis non est imitatio erroris. Hoc enim quam absurdum sit, sua sponte perspicuum est, ac omnibus evidens, qui vel leviter ratiocinari possunt. Cathari sunt et ipsi ex his qui sunt abscissi. Ceterum antiquis visum est, Cypriano 270 dico, et nostro Firmiliano, hos omnes uni calculo subijcere, Catharos, et Encratitas, et Hydroparastatas; propterea quod principium quidem separationis per schisma factum fuerat: qui autem ab Ecclesia se separaverant, non habebant amplius, in se gratiam

(40) Ἀποσχισθέντων. Ita plerique mss. Editi ἀποσχισθέντων. Coisl. primus ἀποσχιστων. Quod autem addit Basilii, ut adhuc ex Ecclesia existentium, non ideo addit quod schismaticos in Ecclesiae membris numeraret. Illius verba si quis in deteriore partem rapiat, facilis et expedita responsio. Nam sub finem hujus canonis de Encratitis ipsis, id est, de haeticis incarnationem et Dei singularitatem negantibus, ait sibi non jam integrum esse eos qui huic sectae conjuncti sunt ab Ecclesia separare, quia duos eorum episcopos sine baptismo ac sine nova ordinatione receperat. Nemo autem suspicabitur Basilium ejusmodi haeticos ab Ecclesia alienissimos non judicasse. Quare quidquid schismaticis tribuit, in sola baptismi societate positum est. Nam cum Cyprianus et Firmilianus schismaticos et haeticos ita ab Ecclesia distractos crederent, ut nihil prorsus ad eos ex fontibus Ecclesiae perflueret; Basilii huic sententiae non assentitur, et in schismaticis quia fidem Ecclesiae retinent, vestigium quoddam agnoscit necessitudinis et societatis cum Ecclesia, ita ut valida sacramentorum administratio ab Ecclesia ad illos permanere possit. Hinc sibi integrum negat detestandos haeticos ab Ecclesia separare, quorum baptismus ratum habuerat. Idem docent duo praestantissimi unitatis defensores, Optatus et Augustinus. Quod enim scissum est, inquit Optatus lib. iii, n. 9, ex parte divisum est, non ex toto: cum constet merito, quia nobis et vobis ecclesiastica una est conversatio, et si hominum litigant mentes, non litigant sacramenta. Vid. lib. iv, n. 2. Sic etiam Augustinus lib. i De baptismo, n. 3: Itaque isti (haetici et schismatici) in quibusdam rebus nobiscum sunt: in quibus autem nobiscum non sunt, ut veniendo accipiant, vel redeundo recipiant, adhortamur. Vid. lib. iii, n. 26. Sic ex Basilio haetici nobiscum

A ἀθετῆσαι, τὸ δὲ τῶν ἀποσχισθέντων (40), ὡς ἐστὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι· τοὺς δὲ ἐν ταῖς παραsynαγωγαῖς, μετανοήσας ἀξιολόγῳ καὶ ἐπιστροφῇ βαπτισθέντας, συνάπτεσθαι πάλιν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε πολλάκις καὶ τοὺς ἐν βαθμῇ, συναπτεθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδὴν (41) μεταμεληθῶσιν, εἰς τὴν αὐτὴν παραδέχεσθαι τάξιν. Οἱ τοίνυν Πιπυζηννοὶ προδήλως εἰσὶν αἱρετικοί· εἰς γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐβλασφήμησαν, Μοντανῶ καὶ Πρισχίλλῃ τὴν τοῦ Παρακλήτου προσηγορίαν ἀθεμίτως καὶ ἀναίσχυντως ἐπισημειώσαντες. Εἴτε οὖν ὡς ἀνθρώπους θεοποιούντες, κατάκριτοι· εἴτε ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσει καθυβρίζοντες (42), καὶ οὕτω τῇ αἰωνίῳ καταδίκῃ ὑπεύθυνοι, διὰ τὸ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν. Τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι τῶν βαπτισθέντων εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Μοντανὸν ἢ Πρισχίλλαν (43); οὐ γὰρ ἐβαπτίσθησαν οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδομένον ἡμῖν βάπτισθέντες. Ὅστε, εἰ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον τοῦτο παρέλαθεν, ἀλλ' ἡμῖν οὐ φυλακτέον τῆς μίμησιν τοῦ σφάλματος. Τὸ γὰρ ἀτοπον αὐτόθεν προδήλον, καὶ πᾶσιν ἐναργές, οἷς τι καὶ μικρὸν τοῦ λογίζεσθαι μέτεστιν. Οἱ Καθαροὶ καὶ αὐτοὶ τῶν ἀποσχισμένων εἰσὶ. Πλὴν ἀλλ' ἔδοξε τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς περὶ Κυπριανὸν λέγω καὶ Φιρμιλιανὸν τὸν ἡμέτερον, τοὺτους πάντας μὲν ἑτέρω ὑποτάλαιν, Καθαροὺς, καὶ Ἐγκρατίτας, καὶ Ὑδροπαραστάτας (44)· διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ διὰ σχίσματος γέγονεν· οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάντες οὐκέτι

sunt quoad baptismum.

(41) Ἐπειδὴν. Editi addunt εἰ, sed haec vocula deest in omnibus mss.

(42) Καθυβρίζοντες. Ita omnes mss. Editi καθυβρίζοντες.

(43) Μοντανὸν ἢ Πρισχίλλαν. Nonnulli mss. codices καὶ Πρισχίλλαν. Non ait Basilii Pepuzenos in baptizando Montanum aut Priscillam nominatim appellasse: sed Pepuzenorum baptismum rejicit, quia aperte sunt haeretici; et cum eos Montano crederet Spiritus sancti nomen deferre, inde concludit eos dum baptizant in nomine Spiritus sancti, Montanum intelligere. Simili ratione rejicit Cyprianus baptismum Marcionis in epist. ad Iubaianum, p. 151 novae edit. Nunquid, inquit, hanc Trinitatem Marcion tenet? Nunquid eundem asserit, quem et nos Patrem creatorem? Nunquid eundem novit Filium Christum de Maria virgine natum? Firmilianus negat Cataphrygas in eundem ac Catholicos Christum baptizare, quia si quaeramus quem Christum praedicent, respondebunt eum se praedicare qui miserit Spiritum per Montanum et Priscillam locutum, p. 145 ejusdem edit. Quemadmodum ex his Cypriani et Firmiliani testimoniis non sequitur haeticos aliis ac catholicos in baptizando verbis usos fuisse; ita nec de Montanistis id Basilii testari credendus est.

(44) Ὑδροπαραστάτας. Editi addunt ἀποτακτάτας, sed haec desunt in nostris omnibus codicibus, et apud Balsamonem ac Zonaram. Ibidem editi δὲ 8 f. Melius plerique codices quos secuti sumus. Paulo post sex mss. ἐφ' ἐαυτοῖς. Sic etiam vetustissima canonum collectio Joannis patriarchae Constantinopolitani, quae asservatur in bibliotheca Coisliniana. Sed alii codices cum editis consentiunt.

ἔσχον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ἑαυτοῖς· ἐπέλιπε γὰρ ἡ μετάδοσις τῷ διακοπῆναι τὴν ἀκολουθίαν. Οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν πατέρων ἔσχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν· οἱ δὲ ἀποβρυγνέτες, λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ βαπτίζειν, οὔτε τοῦ χειροτονεῖν εἶχον τὴν ἐξουσίαν, οὐκέτι δυνάμενοι χάριν Πνεύματος ἁγίου ἐτέροις παρέχειν, ἥς αὐτοὶ ἐκπεπτώκασι. Διὸ, ὡς παρὰ λαϊκῶν βαπτιζομένους τοὺς παρ' αὐτῶν, ἐκέλευσαν ἐρχομένους ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀνακαθίρεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξέ τις τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔγωγε δεκτόν. Τὸ δὲ τῶν Ἐγκρατιτῶν (45) κακούργημα νοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι, ἴν' αὐτοὺς ἀπροσδέκτους ποιήσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπεχείρησαν λοιπὸν ἰδίῳ προκαταλαμβάνειν βαπτίσματι· ὅθεν καὶ τὴν συνθήκην τὴν ἑαυτῶν παρεχάραξαν. Νομίζω τοίνυν, ὅτι, ἐπειδὴ οὐδὲν ἔστι περὶ αὐτῶν φανερώς διηγορευμένον, ἡμᾶς προσήκειν ἀθετεῖν αὐτῶν τὸ βάπτισμα· κἂν τις ἢ παρ' αὐτῶν εἰληφώς, προσιόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ βαπτίζειν. (Ἐάν μὲντοι μέλλοι (46) τῇ καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπόδιον εἶσεσθαι τοῦτο, πάλιν τῷ θεῷ χρηστέον, καὶ τοῖς οἰκονομήσασιν τὰ κατ' ἡμᾶς Πατράσιν ἀκολουθεῖν. Ὑπορώμαι γὰρ μήποτε, ὡς βουλόμεθα ὀκνηροὺς αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμποδίσωμεν τοῖς σωζομένοις διὰ τὸ τῆς προτάσεως αὐστηρόν.) Εἰ δὲ ἐκεῖνοι φυλάσσουσι τὸ ἡμέτερον βάπτισμα, τοῦτο ἡμᾶς μὴ δυσωπεῖτω. Οὐ γὰρ ἀντιδιδόναι αὐτοῖς ὑπεύθυνοι χάριν ἔσμεν, ἀλλὰ δουλεύειν ἀκριβεῖς κανόνων. Παντὶ δὲ λόγῳ τυπωθήτω, τοὺς ἀπὸ τοῦ βαπτισμοῦ ἐκείνων (47) προσερχομένους χρῆσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν ἐγγλόντι, καὶ οὕτω προσεῖναι τοῖς μυστηρίοις. Οἶδα δὲ, ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς περὶ Ἰζοῖν (48), καὶ Σατορνίον, ἀπ' ἐκεῖνης ὄντας τῆς τάξεως, προσεδιξάμεθα εἰς τὴν καθέδραν τῶν ἐπισκόπων. Ὅστις τοὺς τῷ

A Spiritus sancti: defecerat enim communicatio, interrupta continuatione. Qui enim primi recesserant, ordinationem a patribus habebant, et per manuum eorum impositionem habebant donum spirituale; qui autem resecti sunt, laici effecti, nec baptizandi, nec ordinandi habebant potestatem, ut qui non possent amplius Spiritus sancti gratiam aliis præbere, a qua ipsi exciderant. Quare eos, qui ab ipsorum partibus stabant, tanquam a laicis baptizatos, jusserunt vero Ecclesiæ baptismate ad Ecclesiam venientes expurgari. Sed quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est eorum baptismata, pluribus consulendi causa, suscipiendum esse, suscipiatur. Enekratitarum autem facinus oportet nos intelligere. Nimirum, ut reditum sibi in Ecclesiam intercludant, aggressi sunt deinceps proprio baptismate præoccupare: unde et suam ipsorum consuetudinem violarunt. Existimo itaque, quoniam nihil de illis aperte dictum est, eorum baptismata a nobis rejiciendum esse; ac si quis ab eis acceperit, accedentem ad Ecclesiam baptizandum. (Quod si hoc generali œconomizæ impedimento erit, rursus consuetudine utendum est, et sequi oportet Patres, qui quæ ad nos pertinent, dispensaverunt. Vereor enim, ne, dum eos volumus ad baptizandum tardos facere, impedimento propter sententiæ severitatem simus iis qui salvantur.) Quod si illi nostrum baptismum servant, hoc nos non moveat. Neque enim debemus par pari referre, sed accuratæ canonum observationi servire. Omni autem ratione statuatur, ut illi qui ab illorum baptismo veniunt, ungantur coram fidelibus videlicet, et ita demum ad mysteria accedant. Scio autem, fratres, Izoinum, et Saturninum, qui erant ex illorum ordine, in episcoporum cathedram a nobis esse susceptos. Quare eos qui illorum ordini conjuncti sunt, non possumus amplius ab Ecclesia separare: qui scilicet com-

(45) Τῶν Ἐγκρατιτῶν. Hoc Enekratitarum facinore non corrupta essentialis baptismi forma, sed novæ quædam adjunctæ cæremoniz. Nam in canone 47 sic eos loquentes inducit, *In Patrem et Filium et Spiritum baptizati sumus*. Hinc eorum baptismata ratum habet, si qua incidere magni momenti causa. Quod autem aut hoc facinus eos incipere, ut *reditum sibi in Ecclesiam intercludant*, videtur id prima specie in eam sententiam accipiendum, quasi Enekratitz baptismata suum ea mente immutassent, ut Catholicos ad illud rejiciendum incitarent, sicque plures in secta contineret odium et fuga novi baptismatis. Abhorrebat enim ab omnium animis iteratus baptismus, ut pluribus exemplis probat Augustinus, lib. v *De baptismo*, n. 9. Videtur ergo prima specie Enekratitz, ea, quam dixi, existisse causa, cur baptismum immutarent. Atque ita hunc locum interpretatur Tillemontius, tom. IV, p. 628. Sic etiam illius exemplo interpretatus sum in Præf. novæ Cypriani operum editioni præmissa cap. 4, p. 12. Sed huic interpretationi non convenit cum his quæ addit Basilii. Vereri enim se significat ne Catholici, dum Enekratitas ab hac baptismi immutatione deterrere volunt, nimium restricti sint et severi in eorum baptismo rejicien-

do. Sperabant ergo Catholici tardiores ad ejusmodi baptismata Enekratitas futuros, si illud Catholici ratum habere nollent; nedum ipsi Enekratitz baptismatis immutationem eo consilio induxerint, ut ejusmodi baptismata a Catholicis rejiceretur. Quamobrem hæc verba, ut *reditum sibi in Ecclesiam intercludant*, non consilium et propositum Enekratitarum designant, sed incommodum quod ex eorum facinore consequebatur; velut si dicamus aliquem scelus admittere, ut æternam sibi damnationem accersat.

(46) Μέλλοι. Sic plerique mss. Editi μέλλη.

(47) Ἀπὸ τοῦ βαπτισμοῦ ἐκείνων. Sic emendavimus ope duorum codicum Regiorum, nempe 2507 et 2508, quod legebatur in editis ἐπὶ τῷ βαπτισμῷ ἐκείνῳ. Quidam codices ἐπὶ τῷ βαπτισμῷ ἐκείνῳ. Alii cum editis consentiunt, nisi quod habent ἐκείνων. Ibidem editi ὑπὸ τῶν πιστῶν. Omnes mss. ut in textu.

(48) Ἰζοῖν. Cum magna sit hac in voce codicum mss. varietas, sequi malimus tres codices optimæ notæ, nempe duos Regios et Coislinianum primum. His favent plures alii in quibus legitur, Ἰζοῖν, vel Ἰζωῖον, vel Ἰζόην. Alii habent Ζωῖον. Pauci cum editis Ζοῖν.

monitionis cum ipsis quasi canonem quemdam, episcopos suscipiendo, ediderimus.

271 II. Quæ de industria solum corruptit, cædis pœnas luit. De formato autem aut informi subtilius non inquirimus. Hic enim non id modo quod nasciturum erat, vindicatur, sed etiam illa ipsa, quæ sibi insidias paravit, quoniam ut plurimum intereunt in ejusmodi inceptis mulieres. Iluc autem accedit et fetus interitus, cædes altera, saltem si consilii eorum qui hæc audent, ratio habeatur. Oportet autem non ad obitum usque pœnitentiam earum extendere, sed decem quidem annorum mensuram accipiant; definiatur autem curatio non tempore, sed pœnitentiæ modo.

III. Diaconus post diaconatum fornicatus, diaconatu ejicietur quidem, sed in laicorum detrusus locum, a communione non arcebitur. Quoniam antiquus est canon, ut ii qui gradu exciderunt, huic soli pœnæ generi subjiciantur, antiquis, opinor, secutis legem illam, *Non vindicabis his in idipsum*⁴⁷: atque etiam propter aliam causam; quod qui in ordine sunt laico, si a loco fidelium ejiciantur, rursus in eum, ex quo ceciderunt, locum recipiuntur; diaconus vero semel habet semper mensuram pœnam depositionis. Quoniam igitur diaconatus ei non restituitur, in ea sola mulcta steterunt. Atque hæc quidem sunt quæ ex constitutionibus habentur. In omnibus autem verior medicina est recessus a peccato. Quare qui propter carnis voluptatem gratiam abiecit, is si carnem conterendo et in omnem, secundum continentię præscripta, servitutem redigendo secedat a voluptatibus, a quibus victus et prostratus est, plenum nobis suæ curationis specimen dabit. Itaque scire nos utraque oportet, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis: sequi autem in iis quæ summum jus non admittunt, formam traditam.

⁴⁷ Nabum 1, 9.

(49) *Ἐκείνων*. Ita mss. plerique. Editti *ἐκείνων*.

(50) *Γεννηθῆσόμενον*. Hic locus sic legitur in pluribus mss. codicibus: γεννηθόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ αὐτῷ ἐπιβουλεύσας.

(51) *Δέχεσθαι μὲν τὸ μέτρον*. Consentiant hoc loco codices mss. Unde miror in editis legi μετὰ τὸ μέτρον, post mensuram decem annorum eas oportet recipere.

(52) *Ἀρχαῖος ἐστὶ κατῶν*. Respicit, ni fallor, ad canonem 25 apostolorum, ad quem Balsamon et Zonaras observant nonnulla esse peccata, quibus excommunicatio, non solum depositio infligitur; velut si quis pecunia, vel magistratus potentia sacerdotium assequatur, ut sancitur can. 29 et 30.

(53) *Συντριμμοῦ τῆς σαρκὸς*. Duo veteres libri συντριμμοῦ τῆς καρδίας, per contritionem cordis. Constat autem hic canon duabus partibus. Prima diaconis excommunicationis et gradu pœnitentiæ molestiam eximit. Altera veram et in omnibus servandam præscribit medicinam, quæ est recessus a peccato, nec diaconos ab exhibendo curationis suæ specimine immunes relinquit. Unde colligitur clericis lapsis non statim concessum fuisse corpus

τάγματι ἐκείνων (49) συντημένους, οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἷον κανόνα τινὸς τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς.

B. Φοβεράτα κατ' ἐπιτήδευσιν, φόβου δίκην ὑπέχει. Ἀκριβολογία δὲ ἐκμετρωμένου καὶ ἀνεξεικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γεννηθῆσόμενον (50), ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐαυτῇ ἐπιβουλεύσασα· εἶδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν αἱ γυναῖκες. Πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φόβος τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόβος, κατὰ γὰρ τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων. Δεῖ μάλιστα μὴ μέγρι τῆς ἐξόδου παρατείνειν αὐτῶν τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ δεχεσθαι μὲν τὸ μέτρον (51) τῶν δέκα ἐτῶν· ὀρίξειν δὲ μὴ χρόνῳ, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπεῖαν.

Γ. Διάκονος, μετὰ τὴν διακονίαν περιεύσας, ἀπόκλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται· εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόπον, τῆς κοινωνίας οὐκ εἰσέλθεται. Διότι ἀρχαῖος ἐστὶ κανὼν (52) τοὺς ἀπὸ βαθμοῦ πεπτωκότας τούτῳ μόνῳ τῷ τρόπῳ τῆς καλῶς ὑποβάλλεσθαι· ἀκολουθησάντων, ὡς οἶμαι, τῶν ἐξ ἀρχῆς τῷ νόμῳ ἐκείνῳ τῷ, *Οὐκ ἐκδικήσεις τις ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν*· ὅτι οἱ μὲν ἐν τῷ λαϊκῷ ὄντες τάγματι, ἐκβεβλημένοι τοῦ τόπου τῶν πιστῶν, πάλιν εἰς τὸν ἀπ' οὗ ἐξέπεσον τόπον ἀναλαμβάνονται· ὁ δὲ διάκονος ἀπαξ ἔχει διαρκῆ τὴν δίκην τῆς καθαιρέσεως. Ὡς οὖν οὐκ ἀποδομένης αὐτῷ τῆς διακονίας, ἐπὶ ταύτης ἔστησαν μόνης τῆς ἐκδικήσεως. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων. Καὶ ὅλου δὲ ἀληθέστερόν ἐστιν ἵσασθαι ὅτι τῆς ἀμαρτίας ἀναχώρησις. Ὡς οὖν ὁ διὰ σαρκὸς ἦδονην ἀθετήσας τὴν χάριν, διὰ τοῦ συντριμμοῦ (53) τῆς σαρκὸς καὶ πάσης δουλαγωγίας τῆς κατ' ἐγκράτειαν ἀποστὰς τῶν ἡδονῶν, ὑφ' ὧν κατεστράφη, τελείαν ἡμῖν παρέξει τῆς ἰατρείας αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Ἀμφοτέρω τούτων εἶδέναι ἡμᾶς δεῖ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τὰ τῆς συνουσίας· ἐπεσθαι δὲ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα τῷ παραδιδόντι τύπῳ.

Domini, sed eorum conversionem probatam aliquandiu fuisse, quamvis depositionis pœnæ excommunicatio non adderetur. Sicetiam Basilii, can. 1, testatur clericos, qui cum rebellibus abierant, redeuntes sæpe in eodem ordine recipi, sed postquam pœnitentiam egerint, non illam quidem publicam, sed eam quæ in vitiorum emendatione et legitimis conversi cordis significationibus posita est. Late patet hæc observatio in canonibus Basilii; eademque adhibita ratio in iis curandis et sanandis, qui quanvis inter pœnitentes non amandarentur, sed cum fidelibus consisterent, non tamen idcirco ad Eucharistiam accedebant. Hinc iis qui in bello occiderunt auctor est Basilii, ut a communione per tres annos abstineant, can. 43. Eandem pœnam imponit iis qui adversus latrones arma sumpserunt, can. 55. Furi sponte confesso locum inter alios fideles relinquit; ita tamen ut annum unum communioni careat. Eum autem qui usuras accipit, ad sacerdotium admitti patitur, sed si voluerit injustum lucrum in pauperes insumere, et deinceps ab avaritiæ morbo liberari.

Δ'. Παρὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων τὸν αὐτὸν ἄ-
 ὄρισαν (54) κανόνα. Ἦν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων,
 ἀναλόγως· ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι
 δὲ δύο ἔτη. Τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τέταρσι
 πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. Ὀνομάζουσι δὲ τὸ
 τοιοῦτον οὐκ ἔστι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον
 δὲ πορνείαν κεκολασμένην. Αἰδὸ καὶ ὁ Κύριος τῇ Σα-
 μαρείτιδι πέντε ἀνδρας διαμεψάσθη. Ὅν νῦν, φησὶν,
 ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ· ὡς οὐκέτι ἀξίων ὄντων
 τῶν ὑπερεκπεσόντων τοῦ μέτρου τῆς διγαμίας τῷ
 τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναικὸς καλεῖσθαι προσρήματι.
 Συνθήειαν δὲ κατελάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων πεν-
 ταετίας ἀφορισμόν· οὐκ ἀπὸ κανόνων (55), ἀλλ' ἀπὸ
 τῆς τῶν προειληφόντων ἀκολουθίας. Δεῖ δὲ μὴ πάντῃ
 αὐτοὺς ἀπείργειν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀκροάσεως
 αὐτοῦς ἀξίους ἐν δύο που ἔτεσιν ἢ τρισὶ· καὶ μετὰ
 ταῦτα ἐπιτρέπειν συστήκειν μὲν, τῆς δὲ κοινωνίας
 τοῦ ἀγαθοῦ ἀπέχεσθαι, καὶ οὕτως ἐπιδειξαμένους
 καρπὸν τινὰ μετανοίας ἀποκαθιστῆν τῷ τόπῳ τῆς
 κοινωνίας.

Ε'. Τοὺς δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ μετανοοῦντας τῶν αἰρετι-
 κῶν δέχεσθαι χρὴ· δέχεσθαι δὲ δηλονότι οὐκ ἀκρίτως,
 ἀλλὰ δοκιμάζοντας εἰ ἀληθινὴν ἐπιδείκνυνται μετα-
 νοίαν, καὶ εἰ τοὺς καρποὺς (56) ἔχουσι μαρτυροῦντας
 τῇ πρὸς τὸ σωθῆναι σπουδῇ.

Ζ'. Τῶν κανονικῶν (57) τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ
 καταλογίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπῆν αὐτῶν
 τὴν συνάφειαν. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς
 ἀσφάλειαν λυσιτελεῖς, καὶ τοῖς αἰρετικοῖς οὐ δώσει
 καθ' ἑμῶν λαβὴν, ὡς διὰ τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἄδειαν
 ἐπισπωμένων πρὸς ἑαυτούς.

Ζ'. Ἀρβυνοφθόροι καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, καὶ
 φαρμακοὶ, καὶ μοιχοὶ, καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς
 καταδίκης εἰσὶν ἑξωμένοι. Ὡστε ὅν ἔχεις ἐπὶ τῶν
 ἄλλων τύπον, καὶ ἐπὶ τούτων φύλαξον. Τοὺς δὲ ἐν
 τριάκοντα ἔτεσι (58) μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ,

⁵⁴ Joan. iv, 18.

(54) *μικρὰν*. Sic mss. summo consensu. Editi
ὥρισαν.

(55) *Ἀπὸ κανόνων*. Plures codices mss. ἀπὸ
 κανόνος. Ibidem post vocem ἀκολουθίας legitur in
 uno codice Regio et in uno Coislino recentiore *ἦτοι*
 τοῖς προλαβοῦσιν ἀκολουθοῦντες πατέρι, scilicet eos
 qui praeceperunt patres sequendo. Sed haec expli-
 candi causa ad marginem apposita, in contextum
 postea irrepsisse perspicuum est.

(56) *Τοὺς καρποὺς*. Statuit synodus Eliberita-
 na, can. 59, ut gentilibus, si vita eorum honesta
 fuerit, baptismus in fine concedatur. Sed non puto
 Basilium in eandem sententiam de haereticis loqui.
 Fructus enim in haereticis redeuntibus intelligendi
 sunt, non anteacta vita, sed praesens haeresis de-
 testatio, veritatis amor, ac sincerus omnibus Ec-
 clesiae documentis assensus. Porro non mirum si
 Basilius redeuntes haereticos non sine examine in
 exitu recipi jubeat; cum de Catholicis ipsis sanciat
 synodus Nicæna, can. 13, ut quisquis communionem
 petat in exitu, eum episcopus μετὰ δοκιμασίας, cum
 examine impertiat oblatione.

(57) *Τῶν κανονικῶν*. Clericos sive eos qui in
 canone recensentur hac voce designari hactenus
 existimarunt Basilii interpretes, ac ipsi etiam Zo-
 naras et Balsamon. Sed ut canonicas sive sacras

IV. De trigamis et polygamis definire eundem
 canonem, quem et de digamis, servata proportione :
 annum videlicet in digamis, alii vero duos annos.
 Trigamos autem tribus, et saepe quatuor annis se-
 gregant. Id autem non amplius conjugium, sed po-
 lygamiam appellant, vel potius moderatam forni-
 cationem. Quapropter et Dominus Samaritanæ,
 quæ maritos quinque per vices habuerat, *Quem*
nunc, inquit, habes, maritus non est ⁵⁴ : quippe
 quod ii qui digamiae inensura exciderunt, digni
 non sint qui vel mariti vel uxoris nomine appel-
 lentur. Jam vero consuetudine accepimus in triga-
 mis quinquennii segregationem, non a canonibus,
 sed eos qui praeceperunt sequendo. Oportet **272**
 autem eos non omnino arceare ab Ecclesia, sed au-
 ditione dignari duobus vel tribus annis : ac post-
 hac ipsis permittere, ut consistent quidem, absti-
 neant vero a boni communione, et sic, exhibito
 poenitentiae aliquo fructu, communionis loco re-
 stituere.

V. Haereticos in exitu poenitentiam agentes reci-
 pere oportet. Recipere autem, non sine iudicio,
 sed examinantes an veram poenitentiam ostendant,
 fructusque habeant, qui salutis studium testifi-
 centur.

VI. Canoniarum stupra pro matrimonio non re-
 putentur, sed earum conjunctio omnino divellatur.
 Hoc enim et Ecclesiae ad securitatem est utile, et
 haereticis non dabit adversus nos ansam, quasi per
 peccandi libertatem ad nos attrahamus.

VII. Masculorum et animalium corruptores, et
 homicidæ, et venefici, et adulteri, et idololatæ, ea-
 dem condemnatione digni habentur. Quare quam
 in aliis habes formam, in iis quoque serva. Ii au-
 tem qui triginta annos poenitentiam egerunt pro-

virgines interpreter, plurimus rationum momentis
 adducor : 1° Basilium hoc nomine clericos appellare
 non solet, sed sacras virgines, ut perspicui potest
 ex epistolis 52 et 173; 2° praescriptum Basilii non
 convenit in clericos, quorum nonnullis, nempe
 lectoribus et aliis ejusmodi venia dabatur inveniendi
 matrimonii, quamvis in canone recenserentur; 3°
 prohibet Basilium ejusmodi stupra quæ honesto
 matrimonii nomine praetexti solebant. At id non
 quadrat in clericos, quorum aliis, ut jam dixi, non
 inconcessum erat matrimonium, alios vero matri-
 monium post ordinationem inire nulla prorsus Ec-
 clesia patiebatur, aut certe matrimonii pretium erat
 depositio. Contra virginibus nubentibus non lon-
 gior poena pluribus in locis imponebatur, quam di-
 gamis, ut perspicitur ex canone 18, ubi Basilium
 hanc consuetudinem abrogat, ac virginum matri-
 monia instar adulterii existimat.

(58) *Ἐν τριάκοντα ἔτεσι*. Manifestum est in hoc
 triginta annorum numero erratum, quamvis omnes
 libri veteres cum editis consentiant. Quomodo enim
 triginta annorum poenitentia ejusmodi peccato im-
 prudenter commisso imposita fuisset, quod qui
 scientes et volentes admiserant, per annos tantum
 quindecim a communione arcebantur, ut patet ex
 canonibus 58, 62, 63? Deinde vero testatur Basi-

pter immunditiam, quam in ignorantia fecerunt, quin recipiendi sint, ne dubitare quidem nos oportet. Nam eos venia dignos efficit et ignoratio, et spontanea confessio, et temporis tanta diuturnitas. Fere enim totam hominis ætatem Satanæ traditi sunt, ut discant non gerere se turpiter. Quamobrem jube eos absque dilatione suscipi, maxime si lacrymas habent, quæ tuam clementiam flectant, et vitam ostendunt commiseratione dignam.

VIII. Qui ob iracundiam securi adversus uxorem suam usus est, est homicida. Recte autem me admonuisti, et uti tuam sapientiam decuit, ut si de his dicerem, propterea quod multa in voluntariis et involuntariis discrimina. Est enim involuntarium omnino, et longe a consilio ejus qui incepit, remotum, dum lapis jacitur in canem aut arborem, hominem attingere. Propositum enim fuit bestiam propulsare aut fructum excutere : sed ictum fortuito subiit qui transiens occurrit, quare hoc involuntarium est. Et illud quoque involuntarium est, si quis volens aliquem castigare, loro vel virga non dura eum percutiat, moriatur autem qui percussus est. Propositum enim hic consideratur, **273** quia peccantem corrigere voluit, non interimere. Recensetur et illud inter involuntaria, cum quis in pugna aliquem ligno vel manu repellens, non parce in præcipuas partes ictum torquet, ut eum lædat, non ut omnino interficiat. Sed hoc quidem accedit ad voluntarium. Qui enim ejusmodi instrumento ad se defendendum usus est, vel qui non parce ictum inflixit, liquet eum ideo homini non pepercisse, quod ira victus fuerit. Sic et qui gravi ligno, et qui lapide majore, quam pro viribus humanis, usus est, in involuntariis numeratur, ut qui aliud voluerit, aliud fecerit. Nam præ ira ictum talem intulit, ut etiam percussum interficeret; quamquam forte in animo habebat eum conterere, non autem omnino interimere. Qui autem ense vel quavis re simili usus est, nullam habet excusationem : et maxime, qui securim jaculatus est. Manifestum est enim illum manu non percussisse, ita ut ictum ad arbitrium moderari posset : sed jaculatus est, ita ut et gravitate ferri et acie et motu e longinquo, ictus necessario lethalis fieret. Rursus autem omnino est voluntarium, ac nullam habens dubitationem, quod sit a latronibus, et in bellicis incursionibus. Illi enim propter pecunias

lius eos fere hominis ætatem Satanæ traditos fuisse. At ætas hominis (γενιά) sæpe annorum viginti spatio existimatur : velut cum ait Dionysius Alexandrinus apud Eusebium, lib. vii, cap. 21, Israelitas in deserto fuisse duabus ætatibus. Ipse Basilii in epistola 201, quæ scripta est anno 375, Neocæsarienses incusat quod sibi jam totam fere hominis ætatem succenseant; quos tamen non ita pridem amicos habuerat, ac anno 368, Musonii morte afflictos literis amicissimis consolatus fuerat. Sæculum apud Latinos non semper stricte sumitur; velut cum ait Hieronymus in epist. 27 ad Marcellam, in Christi verbis explicandis *per tanta*

ην ἐν ἀγνοίᾳ ἔπραξαν, οὐδ' ἀμφοτέρωθεν ἡμῶς προσέτεκεν εἰς τὸ παραδίξασθαι. Ἡ τε γὰρ ἀγνοία συγγνώμης ἀξίους αὐτοὺς ποιεῖ, καὶ τὸ ἐκούσιον τῆς εξαγορεύσεως, καὶ ἡ παράτασις ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ γενομένη. Σχεδὸν γὰρ ὅλην γενεάν ἀνθρώπου παρεδόθησαν τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν. Ὅστε καλέωσιν αὐτοὺς ἤδη ἀνυπερθέτως δεχόμενοι, μάλιστα εἰ καὶ δάκρυα ἔχουσι δυσωποῦντά σου τὴν ἐκσπλαγχνίαν, καὶ βίον ἐπιδείκνυνται ἀξίον συμπαθείας.

II. Ὁ ἀξίην παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς χρησάμενος φονεὺς ἐστὶ. Καλῶς δὲ με ὑπέμνησας καὶ ἀξίως τῆς σεαυτοῦ συνέσεως εἰπεῖν περὶ τούτων πλατύτερον διότι πολλὰ ἐν τοῖς ἐκούσις καὶ ἀκούσις διαφοραί. Ἀκούσιον μὲν γὰρ ἐστὶ παντελῶς καὶ πρόβῳ τοῦ κατάρξαντος τὸ ἀκοντίσαντα (59) λίθον ἐπὶ κύνα ἢ δένδρον, ἀνθρώπου τυχεῖν. Ἡ μὲν γὰρ ὁρμή τῇ τὸ θηρίον ἀμύνασθαι, ἢ τὸν καρπὸν κατασεῖσαι ὑπέβη δὲ αὐτομάτως τῇ πληγῇ κατὰ ἀρόδον ὁ παραπεσὼν ὥστε τὸ τοιοῦτον ἀκούσιον. Ἀκούσιον μέντοι καὶ εἰ τις βουλόμενος ἐπιστρέψαι τινὰ, ἱμάντι ἢ ῥάβδῳ μὴ σκληρῇ τύπτει, ἀποθάνῃ δὲ ὁ τυπόμενος. Ἡ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι ἠβούλετο τὸν ἀμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. Ἐν τοῖς ἀκούσις ἐστὶ κακίειν (60), τὸ ἀμυνόμενον τινα ἐν μάχῃ ξύλῳ ἢ χειρὶ, ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, ὥστε κακῶσαι αὐτόν, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν. Ἀλλὰ τοῦτο ἤδη προσεγγίζει τῷ ἐκούσιῳ. Ὁ γὰρ τοσοῦτῳ χρησάμενος ὁργάνῳ πρὸς ἀμυναν, ἢ ὁ μὴ πεφεισμένως τὴν πληγὴν ἐπαγαγὼν, ἐπὶ λόγος ἐστὶ, διὰ τὸ κακρᾶσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους, ἀφειδῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοίως καὶ ὁ ξύλῳ βαρεῖ, καὶ ὁ λίθῳ μέλῳ τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρησάμενος, τοῖς ἀκούσις ἐναριθμεῖται, ἄλλο μὲν τι (61) προσελόμενος, ἄλλο δὲ τι ποιήσας. Ὑπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἐνεγκε τὴν πληγὴν, ὥστε ἀνελεῖν τὸν πληγέντα καίτοι ἡ σπουδὴ τῇ αὐτῷ συντρέψαι τυχόν, οὐχὶ δὲ καὶ παντελῶς θανατῶσαι. Ὁ μὲντοι ξίφει χρησάμενος, ἢ ὅτινι οὖν τοιοῦτῳ, οὐδεμίαν ἔχει παραίτησιν καὶ μάλιστα ὁ τὴν ἀξίην ἀκοντίσας. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πλεῖσας, ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι, ἀλλ' ἰσχύοντι, ὥστε καὶ τῷ βάρει τοῦ σιδήρου, καὶ τῇ ἀκμῇ, καὶ τῇ διὰ πλείστου φορᾷ, ἐλεθρίαν ἀναγκαίως τὴν πληγὴν γενέσθαι. Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς, καὶ οὐδεμίαν ἀμφοτέρωθεν ἔχον, οἷόν ἐστι τὸ τῶν ληστῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων. Οὗτοι μὲν γὰρ διὰ χρήματα ἀναιροῦσι, τὸν ἐλεγχον ἀπο-

jam sæcula tantorum ingenia sudasse : vel cum auctor libri De rebaptismate in Cyprianum tacito nomine invehitur, quod adversus prisca consulta post tot sæculorum tantam seriem nunc primum repente sine ratione insurgat, p. 357. De hoc ergo triginta annorum numero non paucos deducendos esse crediderim.

(59) Ἀκοντίσας. Sic plerique mss. Editi ἀκοντίζοντα.

(60) Κακίειν. Editi addunt ὁμοίως, quod deest in omnibus mss.

(61) Ἄλλο μὲν τι, etc. Sic plerique mss. codices. Editi ἄλλο μὲν τοι, et paulo post ἄλλο δὲ ποιήσας.

φύγοντες· οἱ τε ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ φόβους ἔρχονται, οὔτε φοβῆσαι, οὔτε σωφρονίσαι, ἀλλ' ἀνελεῖν τοὺς ἐναντιούμενους (62) ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρούμενοι. Καὶ μέντοι, κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περιέρχον φάρμακόν τις ἐγχεράσῃ, ἀνέλη δὲ, ἐκούσιον τιθέμεθα τὸ τοιοῦτον· οἷον ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες πολυλίκαις, ἐπασιδαῖς τισι καὶ καταδέσμοις πρὸς τὸ ταυτῶν φίλτρον ἐπάγεσθαι τινὰς πειρώμεναι, καὶ προσδοῦσαι αὐτοῖς φάρμακα, σκόπτουσιν ἐμποιοῦντα ταῖς διανοαῖς. Αἱ τοιαῦται τοίνυν ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο προσερόμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περιέρχον καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύσεως ἐν τοῖς ἐκουσίως φονεύουσι καταλογίζονται. Καὶ αἱ τοίνυν τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι φάρμακα φονεῦνται· εἰσι καὶ αὐταί, καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα ἐγλητήρια. Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Θ. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις, κατὰ μὲν τὴν τῆς ἐννοίας ἀκολουθίαν, ἐξ ἰσοῦ καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν ἀρμόζει, περὶ τοῦ μὴ ἐξελίγειν γάμου ἐξίστασθαι, παρεκτὸς λόγου πορνείας. Ἡ δὲ συνθήκη οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν πολλὴν εὐρίσκομεν ἀκριβολογίαν, τοῦ μὲν Ἀποστόλου λέγοντος· Ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ, ἐν σώμα ἔστι· τοῦ δὲ Ἱερουμίου· Ὅτι, ἐὰν γένηται γυνὴ ἀνδρὶ ἐτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μαινομένη μισανθήσεται· καὶ πάλιν· Ὁ ἔχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής. Ἡ δὲ συνθήκη καὶ μοιχεύοντας ἄνδρας καὶ ἐν πορνείαις ὄντας κατέχεσθαι ὑπὸ γυναικῶν προστάσσει. Ὡστε ἡ τῷ ἀφειμένῳ ἀνδρὶ συνοικοῦσα οὐκ οἶδα εἰ δύναται μοιχαλὶς χρηματίζειν (63). Τὸ γὰρ ἐγκλημα ἐνταῦθα τῆς ἀπολυσάσης τὸν ἄνδρα ἄπτεται, κατὰ ποίαν αἰτίαν (64) ἀπέστη τοῦ γάμου. Ἐῖτε καὶ τυπτομένη, μὴ φέρουσα (65) τῆς πληγῆς, ὑπομένειν ἐχρῆν μᾶλλον ἢ διαζευχθῆναι τοῦ συνοικοῦντος· εῖτε τὴν εἰς τὰ χρήματα ζημίαν μὴ φέρουσα, οὐδὲ αὕτη ἡ πρόφασις ἀξιόλογος. Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐν πορνείᾳ αὐτὸν ζῆν, οὐκ ἔχομεν τοῦτο ἐν τῇ συνθεῇ τῇ ἐκκλησιαστικῇ τὸ παρατήρημα· ἀλλὰ καὶ ἀπίστου ἀνδρὸς χωρίζεσθαι οὐ προσετάχθη (66) γυνή, ἀλλὰ παραμένειν, διὰ τὸ ἀδελφὸν τῆς ἐκδόσεως. Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; Ὡστε ἡ καταλιποῦσα, μοιχαλὶς, εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθεν ἄνδρα. Ὁ δὲ καταλειφθεὶς συγγνωστός ἐστι, καὶ ἡ συνοικοῦσα τῷ τοιοῦτῳ οὐ κατακρίνεται. Εἰ μέντοι ὁ ἀνὴρ, ἀποστάς τῆς γυναικὸς, ἐπ' ἄλλην ἦλθε, καὶ αὐτὸς μοιχός,

A interimunt, caventes ne convincantur : et qui in bellis ad caedem feruntur, his nec terrere, nec castigare, sed adversarios interficere aperte propositum est. Atque etiamsi quis propter aliquam aliam causam curiosum pharmacum miscnerit, et interfecerit, id pro voluntario ducimus ; ut sæpe faciunt mulieres, quæ quibusdam incantationibus et amuletis ad sui amorem aliquos attrahere conantur, dantque eis pharmaca mentibus tenebras offundentia. Hæc ergo, si interfecerint, etiamsi aliud volentes, aliud fecerint, tamen propter curiosum et prohibitum opus inter voluntarios homicidas reputantur. Itaque et quæ præbent pharmaca abortum cientia, sunt et ipsæ homicidæ, sicut et quæ venena setum necantia accipiunt. Hæc quidem huc usque.

IX. Æque viris et mulieribus convenit secundum sententiæ consecutionem quod a Domino pronuntiatum est, non licere a matrimonio discedere, nisi ob fornicationem. Consuetudo autem non ita se habet, sed mulieribus quidem multa accurate observari deprehendimus, cum Apostolus quidem dicat, *Quod qui adhæret meretrici, fit unum corpus*⁶² ; Jeremias vero, *Quod si fecrit mulier cum alio viro, non revertetur ad virum suum, sed polluta polluetur*⁶³ ; et iterum, *Qui habet adulteram, stultus est et impius*⁶⁴. Consuetudo autem etiam adulteros viros et in fornicationibus versantes jubet a mulieribus retineri. Quare quæ una cum viro dimisso habitat, nescio an possit adultera appellari. Crimen enim hic attingit mulierem, quæ **274** virum dimisit, quam de causa a conjugio discesserit. Sive enim percussa plagas non ferat, ferro satius erat quam a conjugio separari : sive damnum in pecuniis non ferat, ne hæc quidem justa excusatio : sin autem, quoniam ipse vivit in fornicatione, non habemus hanc in ecclesiastica consuetudine observationem, imo vero ab infideli viro non iussa est mulier separari, sed propter eventum incertum remanere. *Quid enim scis, mulier, an virum saltem sis factura*⁶⁵? Quare, quæ reliquit, est adultera, si ad alium virum accessit. Qui autem relictus est, dignus est venia, et quæ una cum eo habitat, non condemnatur. Sed si vir, qui ab uxore **D** discessit, accessit ad aliam, est et ipse adulter,

⁶² I Cor. vi, 16. ⁶³ Jerem. iii, 1. ⁶⁴ Prov. xviii, 22. ⁶⁵ I Cor. vii, 16.

(62) Τοὺς ἐναντιούμενους. Editi αὐτοὺς ἐναντιούμενους. Melius in plerisque mss. quos secuti sumus.

(63) Χρηματίζειν. Ita fere omnes mss. Editi χρηματίζαι.

(64) Κατὰ πόλιν αἰτίας. Sequitur in hoc canone Basilius Romanas leges, quas tamen fatetur cum Evangelio minus consentire. Lex Constantini jubet in repudio mittendo a femina hæc sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepuulcorum dissolutorem maritum suum esse probaverit. At eadem lege viris conceditur, ut adulteras uxores dimittant. Aliud discrimen hoc in canone uxores inter et maritos ponitur, quod uxor injuste dimissa, si ab alio ducatur, adulterii notam non

effugiat ; dimissus autem injuste maritus nec adulter sit, si aliam ducat, nec quæ ab eo ducitur, adultera. Cæterum Basilius ante episcopatum eodem jure uxorem ac maritum esse censebat. Nam in *Moralibus*, reg. 73, p. 308, statuit *virum ab uxore, aut uxorem a viro non debere separari, nisi quis deprehendatur in adulterio*. Utrique pariter interdicit novis nuptiis, sive repudient, sive repudientur.

(65) Μὴ φέρουσα. Sic mss. plerique omnes. Editi μὴ φέρει.

(66) Προσετάχθη. Sic mss. plerique omnes. Editi προσετάγη.

quia facit ut ipsa adulterium committat; et quæ una cum ipso habitat, est adultera, quia alienum virum ad se traduxit.

X. Qui jurant se ordinationem non accepturos, ejurantes, ne cogantur pejerare. Etsi enim videtur aliquis esse canon, qui ejusmodi hominibus concedat; experientia tamen cognovimus eos qui pejerarunt, felices exitus non habere. Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus quo juraverunt, et sigillatim quæ verbis addita fuerunt, adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sint. Quod autem attinet ad Severi negotium, videlicet ad presbyterum ab ipso ordinatum, videtur mihi res temperamentum ejusmodi habere, si idem et tibi videatur. Agrum illum Mestix subjectum, cui ille vir addictus fuit, jube Vasodis subesse. Sic enim nec pejerabit ille a loco non recedens, nec Longinus, secum habens Cyriacum, in causa erit cur deserta sit ecclesia, neque animam suam per otium damnet. Neque nos aliquid præter canones efficere videbimur, accommodatione utentes in Cyriacum, qui cum se Mindanis permansurum jurasset, tamen translationem suscepit. Reditus enim erit jurisjurandi observatio. **275** *Œconomix* autem a

(67) *Κανών*. Videtur hunc canonem secutus esse S. Athanasius, cum Dracontium, qui juraverat se abiturum, si ordinaretur episcopus, ac ordinatus fuisset, ad suscipiendam Ecclesiæ curam, nulla habita jurisjurandi ratione, hortatus est.

(68) *Κατὰ Σευήρον*. Perobscurus hic canon videtur sic explicari posse. Longinus presbyter erat in agro Mestix subjecto. Sed cum is depositus esset ob aliquod delictum, ac forte honorem sacerdotii retineret, ut nonnunquam fiebat, Severus episcopus in ejus locum transtulit Cyriacum, quem antea Mindanis ordinaverat, ac jurare coegerat se Mindanis mansurum. Nihil hac in re status posse videbatur, quod non in magnam aliquam difficultatem incurreret. Nam si in agro Mestix subjecto Cyriacus remaneret, perjurii culpam sustinebat. Si rediret Mindana, ager Mestix subjectus presbytero carebat, atque hujus incommodi culpa redundabat in caput Longini, qui ob delictum depositus fuerat. Quid igitur Basilus? Utrique occurrit incommodo; jubet agrum, qui Mestix subjectus erat, Vasodis subijci, id est loco, cui subjecta erant Mindana. Hoc ex remedio duo consequabatur Basilus, ut et ager ille presbytero non careret, et Cyriacus ibi remanens, Mindana tamen redire censeretur, cum jam hic locus eidem ac Mindana chorepiscopo pareret.

(69) *Μηστέλα*. Sic quatuor mss. Editi *Μιστέλα*. Corsi. primus *Μηστέλα*. Nonnulli mss. *Μηστέλα*. Paulo post editi *Ούσαδόρις*, plerique mss. ut in textu.

(70) *Παρορκήσει*. Sic russi plerique. Editi *παρορκίσει*.

(71) *Διὰ τῆς ἀργίας καταδικάσει*. His vocibus rite explicatis, totus canon qui valde obscurus est, illustrabitur. Balsamon et Zonaras tenebras offundunt, dum Longinum illum existimant hominem potentem fuisse, qui se vastaturum Ecclesiam minabatur, nisi in agro suo retineret Cyriacum presbyterum. At illud, *διὰ τῆς ἀργίας*, neque per otium animam suam condemnabit, depositum fuisse probat Longinum agri Mestix subjecti presbyterum. Id enim sonat *ἀργία* apud Basilium. Sic can. 69: *Lector si cum sua sponsa ante matrimonium commer-*

δίδωσι ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτοῦ, μοιχαλὶς, δίδωσι ἀλλότριον ἄνδρα πρὸς ταυτὴν μετέστησεν.

I. *Οἱ ὁμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύμενοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιορκεῖν*. Et γὰρ καὶ δοκεῖ τις εἶναι κανὼν (67) ὁ συγχωρῶν τοῖς τοιοῦτοις· ἀλλὰ παῖρα ἐγνώκαμεν, ὅτι οὐκ εὐδοκῶνται οἱ παρορκήσαντες. Σκοπεῖν δὲ δεῖ καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὅρκου, καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὴν διάθεσιν ἀφ' ἧς ὁμωμόχασιν, καὶ τὰς κατὰ λεπτὸν ἐν τοῖς ῥήμασι προσθήκας· ὥς, ἐὰν μηδὲμία ἢ μηδαμῶθεν παραμυθία, γρηπαντελῶς ἔῃν τοῖς τοιοῦτοις. Τὸ μέτοι κατὰ Σευήρον (68) πρᾶγμα, ἦτοι τὸν ὑπὸ τοῦτου χειροτονουμέντα πρεσβύτερον, τοιαύτην τινὰ μοι δοκεῖ παραμυθίαν ἔχειν, εἰ καὶ σοι συνδοκεῖ. Τὸν ἀγρὸν ἐκείνον τὸν ὑποκείμενον τῇ Μηστέλᾳ (69). ὃ ἐπικηρύχθη ὁ ἄνθρωπος, κέλευστον Οὐσαδόρις ὑποτελεῖν. Οὕτω γὰρ καί τις οὐ παρορκήσει (70) μὴ ἀναχωρῶν τοῦ τόπου· καὶ ὁ Λογγίνος, ἔχων τὸν Κυριακὸν μεθ' ἐαυτοῦ, οὐκ ἐρημώσκει τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν διὰ τῆς ἀργίας καταδικάζει (71). Καὶ ἡμεῖς δόξομεν μὴ παρὰ κανόνας ποιεῖν τι, συμπεριφερόμενοι τῷ Κυριακῷ, ὁμῶσαντι μὲν συμπαράμενιν Μινδανοῖς (72), καταδεξάμενοι δὲ τὴν μετάθεσιν. Ἢ γὰρ ἐπ' ἀνόδοις φυλακὴ ἔσται τοῦ ὅρκου. Τὸ δὲ εἶπαι αὐτὸν τῇ οἰκί-

cium habuerit, in eamdem argenteam, postquam anno oliatus fuerit, ad legendum suscipietur. Paregorio in epist. 55 sic minas intentat, nisi mulierem dimittat subintroductam: *Τελευτήσεις ἀργῶν, καὶ δώσεις τῷ Κυρίῳ λόγον τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. Morieris otiosus et rationem Domino reddes otii tui*. In canone 13 Apostol. ἀργία est depositionis pœna. Eodem sensu apud Epiphanium, hares. 75, cap. ultimo usurpatur verbum ἀργία. Erat ergo dejectus sacerdotio Longinus ob aliquod delictum, quod multo gravius visum fuisset, si recedente Cyriaco, nemo alius regendæ Ecclesiæ idoneus occurrisset. Huic incommodo ut medeatur Basilus, rem tractat ita prudenter, ut nec Cyriacus perjurii reus sit, nec Longini peccato quidam veluti cumulus ob desertam et viduam ecclesiam addatur.

(72) *Μηδαμῶθεν*. Erant ergo Mindana Vasodia subjecta, id est chorepiscopo Vasodis sedenti; siquidem Basilus agrum Mestix subjectum Vasodis subijci jubet, ut Cyriacus ex agro, in quem translatus fuerat, non discedens, redire tamen Mindana censeatur. Ex quo etiam colligi potest vel Cyriacum non stricte jurasse Mindanis se mansurum, sed paulo latius de tota regione, quæ sub eodem erat ac Mindana chorepiscopo, jusjurandum concepisse; vel Basilium, ut in re difficili ac molesta, benignam interpretationem adhibuisse. Sed prior sententia magis arridet, quia summa erat Basilii in jurisjurandi observatione religio. Exemplum satis simile occurrit apud S. Augustinum, qui rem paulo aliter ac Basilus temperavit. Nam cum Timotheus quidam Severo episcopo jurasset nunquam se ab eo recesurum, isque postea ordinatus atibi diaconus, nec redire posse videretur ad Severum ob susceptam ordinationem, nec ubi ordinatus fuerat remanere ob religionem jurisjurandi; censuit Augustinus una cum Atypio et Samsucio non futurum perjurii reum Timotheum, si non per ipsum, sed per Severum fieret, ut ab eo discederet; quandoquidem de sua Timotheus, non de Severi voluntate juraverat, nec vicissim Severus sese jurejurando obstrinxerat. Aug., epist. 62 et 63.

νομία εἰς ἐπιτοκίαν αὐτοῦ οὐ λογισθῆσεται, διὰ τὸ μὴ προσκαίεσθαι τῷ ὅρκῳ, μηδὲ πρὸς βραχὺ ἀναχωρεῖν (73) Μινδάνων, ἀλλὰ παραμενεῖν εἰς τὸ ἐπεξῆς. Σαυτῶν δὲ, προσφαιζομένων τὴν λήθην, ἡμεῖς συγχωρήσομεν, εἰπόντες, ὅτι τῶν κρυπτῶν γνώστης οὐ περιβόεται τὴν ἐαυτοῦ Ἐκκλησίαν ὑπὸ τοιούτου λυμαιομένην· ποιοῦντος μὲν ἀκινονίστως τὸ ἐξ ἀρχῆς, ὅρκῳ δὲ καταδεσμοῦντος παρὰ τὰ Εὐαγγέλια· παρορκεῖν δὲ διδάσκοντος δι' ὧν μετετέθη, ψευδομένου δὲ νῦν δι' ὧν (74) τὴν λήθην σχηματίζεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐπὶ καρδιῶν κριταί, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν κρίνομεν· δῶμεν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐκδίκησιν, αὐτοὶ δὲ ἀδιακρίτως αὐτὸν δεξιώμεθα, συγγνώμην δόντες ἀνθρωπίνῳ πάθει, τῇ λήθῃ.

ΙΑ'. Ὁ δὲ τὸν ἀκούσιον ποιήσας φόνον ἀρχοντως ἐξεπλήρωσε τὴν δίκην ἐν τοῖς ἑνδεκα ἔτεσι. Ἄλλων γάρ, οἱ ἐπὶ τῶν πληγέντων τὰ Μωυσείως παρατηρήσομεν· καὶ τὸν κατακλιθέντα μὲν ἐπὶ τῶν πληγῶν ἃς ἔλαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ βλάβῃ αὐτοῦ, οὐ λογισόμεθα πεφονεύσθαι. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἐξανέστη μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' οὖν τῷ μὴ προελίσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν ὁ τυπτήσας φονευτὴς μὲν, ἀλλ' ἀκούσιος διὰ τὴν πρόθεσιν.

ΙΒ'. Τοὺς διγάμους παντελῶς ὁ κατ'ὸν τῆς ὑποηρεσίας ἀπέκλεισε.

ΙΓ'. Τοὺς ἐν πολέμοις φόρους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἔλογίσαντο· ἔμοι δοκεῖν, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν, ὥς τὰς χεῖρας μὴ καθαρὰς, τριῶν ἔτων (75) τῆς κοινωνίας μόντης ἀπέχεσθαι.

ΙΔ'. Ὁ τόκους λαμβάνων (76), ἐάν καταδέξηται τὸ δίκαιον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῇ, δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην.

ΙΕ'. Θαυμάζω δέ σου, τὴν γραμματικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τῆς Γραφῆς ἀπαιτοῦντος, καὶ λογιζομένου, ὅτι ἡναγκασμένη ἐστὶν ἡ λέξις τῆς ἑρμηνείας τὸ αὐτῆς εὐσημον ἐκδιδοῦσης, οὐ τὸ κυρίως ὑπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς φωνῆς σημαινόμενον μετατιθείσης. Ἐπεὶ δὲ δεῖ μὴ ἀργῶς παρελθεῖν τὸ ὑπ' ἀνδρὸς ζητητικοῦ κινήεν πρόβλημα, τὰ περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἐχθροί

(73) Ἀναχωρήσειν. Sic plerique mss. Editi ἀναχωρεῖσαι.

(74) Νῦν δι' ὧν. Primam voculam, quæ deerat in editis, agnoscunt plerique mss. codices.

(75) Τριῶν ἔτων. Multa observant in hoc loco Basilii canonum interpretes Balsamon, Zonaras et Alexius Aristenus: 1° Consilium dari a sancto Patre, non legem imponi, nec militum conscientiam ei pollutam videri, sed manus non puras; 2° obijisse hunc canonem episcopos imperatori Phocæ, cum eos qui in bello ceciderant inter martyres reuerri vellet; 3° hunc canonem non fuisse observatum, utpote minus appositum ad publicam utilitatem, ac præterea minus consentaneum Athanasii sententiæ, qui in epistola ad Amum, aduersarios in bello occidere, et legibus permissum et laude dignum esse pronuntiat.

(76) Τόκους λαμβάνων. Ex his patet ejusmodi

PATROL. GR. XXXII.

A dispensationi si cesserit, id ei perjurii loco non imputabitur, quippe quia jurijurando adjectum non est ne paululum quidem Mindanis recessurum, sed deinceps permansurum. Nos autem Severo oblivionem causanti sic ignoscemus, ut cum moneamus, occultorum cognitorem suam ipsius Ecclesiam non passurum ab ejusmodi homine labe factari: qui præter canones ab initio fecit, ac jurejurando contra Evangelia astringit, et perjurium transferendo edocet, ac postremo, dum oblivionem simulat, mentitur. Sed quoniam cordium judices non sumus, sed ex iis quæ audimus, judicamus, demus Domino vindictam, eumque citra examen suspiciamus, humano vitio, oblivioni scilicet, ignoscentes.

XI. Qui autem involuntariam cædem fecit, undecim annorum spatio abunde judicio satisfecit. Nam dubio procul, erga eos qui percussi sunt, Moysis præscripta observabimus, ac eum qui decubuit quidem post acceptas plagas, sed iterum baculo suo innixus ambulavit, non censebimus occisum fuisse. Sin autem non surrexit post plagas, quia tamen non voluit occidere is qui perculit, homicida quidem est, sed involuntarius propter propositum.

XII. Canon omnino digamos a ministerio excludit.

XIII. Cædes in bellis factas patres nostri pro cædibus non habuere; iis, ut mihi videtur, qui pro pudicitia ac pietate pugnant, ignoscentes. Fortasse tamen recte suadebitur, ut ipsi, cum manus eorum puræ non sint, per tres annos a sola communione abstineant.

XIV. Qui usuras accipit, si voluerit injustum lucrum in pauperes insumere, et deinceps ab avaritiæ morbo liberari, ad sacerdotium admitti potest.

XV. Miror sane quod grammaticam in scriptura diligentiam requiras, ac dictionem coactam esse putes illius interpretationis, quæ suum ipsius significatum commode exprimit, neque id transfert, quod proprie Hebraica voce significatur. Sed quia segniter non prætereunda quæstio, quæ a viro querendi studioso proposita est: aves cæli, et pisces

D peccatum non in insignibus poenitentiae gradibus, sed inter consistentes expiatum fuisse. Alioquin aditum in sacerdotium non reliquisset Basilius. Atque ex hac lenitate illud etiam colligi possit, canonem 17 Nicænum, qui clericos usuram exigentes deponi jubet, non sine benigna interpretatione in Cappadocia observatum fuisse. Videntur enim Græci canonem 44 apostolorum sequi maluisse quam Nicænum; aiquidem in canone decimo Trullano, itidem ut in canone pseudoapostolico, sanciunt, ut episcopus, presbyter, vel diaconus, qui usuras vel quadicuntur centesimas accipit, vel cesset vel deponatur. Conjici ergo possit Basilium ejusmodi peccato, quod in laicis leniter punit, non gravissimam poenam in clericis statim irrogasse. Illius autem lenitatem inde repetit Balsamon, quod senus civilium legum auctoritate comprobaretur.

maris²², etiam in mundi creatione eandem sortiti sunt generationem. Nam genera utraque ex aquis producta sunt. Causa autem, quod utrisque eadem est proprietas. Hi enim in mari natant, illæ vero in aere. Itaque eam ob causam communiter eorum facta mentio. Hoc autem loquendi genus, quod ad pisces quidem attinet, non convenienter redditum est: at quod ad omnia in aquis degentia, **276** valde etiam proprie. Nam aves cœli sunt homini subjectæ, itemque maris pisces, et non ipsi solum, sed omnia etiam, quæ marium semitas perambulant. Non enim si quid est aquatile, continuo piscis est, ut sunt cetacea, balæne, et zygæne, et delphines, et phocæ, ad hæc et equi, et canes, et serræ, et gladii, et boves marini; si vis autem, et urlicæ, et pectines, et omnia testacea, quorum nullum est piscis, et omnia quæ semitas marium perambulant: quare tria sunt genera, aves cœli, pisces maris, et quæcunque aquatilia quidem sunt, sed a piscibus distincta, semitas marium ipsa quoque perambulant.

XVI. Neeman autem non magnus apud Dominum, sed apud dominum suum²³, hoc est, unus erat ex his qui magna pollebant auctoritate apud regem Syrorum. Itaque animum diligenter attende ad Scripturam, et quaestionis sua sponte occurret solutio.

EPISTOLA CLXXXIX.

Laudat Eustathium Basilium, quod sibi dolorem abstersisset in gravissimis inimicorum injuriis, nunc hoc, nunc illud, nunc tres deos, nunc Sabellii errorem affugentium. His criminibus depulsi, nocitatem objiciebant, eo quod unam divinitatem admitteret in tribus personis. Fatetur Basilium de postremo crimine: et cum illi unam in tribus divinitatem rejicerent, ut excluderent Spiritum sanctum, demonstrat eum ut in baptismo, ita in aliis etiam Patri et Filio adjungi debere; et cum ei divina nomina tribuantur, huius nomen non esse denegandum, quod etiam simulacris et daemoniis tributum. Cum autem objicerent hac voce naturam designari, probat in tribus personis, ut unam operationem, ita unam esse naturam.

Eustathio archiatro.

I. Omnibus quidem vobis, qui artem medicam tractatis, humanitas disciplina est. Ac mihi videtur, qui omnibus rebus, quæ quidem in vita studio habentur, scientiam vestram anteponit, decenter judicare, nec aberrare a recto; siquidem pretiosissima omnium rerum vita fugienda est et inolesta, nisi illam liceat cum sanitate conjunctam habere; vestra autem ars conciliatrix est sanitatis. Sed in te præsertim scientia suis est absoluta numeris, ac majores tibi ipse constituis humanitatis terminos, non corporibus definiens artis beneficium, sed et animi morborum suscipiens curationem. Hæc au-

²² Psal. viii, 9. ²³ IV Reg. v, 1.

* Alias LXXX. Scripta anno 374 exeunte, aut iacunte 375.

(77) Ἀποδοθῆν. Sic omnes mss. Editi ἀπεδόθη.

(78) Φάλαιναι. Ita quinque melioris notæ codices, quibus favent plures alii, in quibus legitur φάλλαιναι. Editi βάλαιναι et ζύγαιναι. Mss. ζυγαίναι. Paulo post editi βάας, mss. βοῦς.

(79) Θαλασσῶν. Consentiant in hac voce mss. codices. Editi θαλάσσης.

(80) Νεεμᾶν. Sic mss. codices plerique, nonnulli Ναεμᾶν. Editi Ναεμᾶν.

(81) Ἀρχιάτρῳ. Sic, pro eo quod erat in editis

τῆς θαλάσσης καὶ ἐν τῇ κοσμοποιᾷ τὴν αὐτὴν ἔλαχον γένεσιν. Ἐκ τῶν ὑδάτων γὰρ ἐξήχθη ἀμφότερα τὰ γένη. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι ταυτὸν ἐστὶν ἑκατέροις ἰδίωμα. Τὰ μὲν γὰρ διανήχεται τὸ ὕδωρ, τὰ δὲ ἐπινέχεται τῷ ἀέρι. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν κοινῇ αὐτῶν ἐπεμνήσθη. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ λόγου ὡς μὲν πρὸς τοὺς ἰχθύας ἀκαταλλῆλως ἀποδοθῆν (77), ὡς δὲ πρὸς πάντα τὰ ἐν ὕδασι διακινούμενα καὶ πάνυ οἰκείως. Τὰ γὰρ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὑποτέτακται τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης· καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν. Οὐ γὰρ εἴ τι ἐνὺδρον, καὶ ἰχθύς ἐστίν, ὡς τὰ κητιώδη, φάλαιναι (78), καὶ ζύγαιναι, καὶ δελφίνες, καὶ φῶκαι, καὶ προσέτι ἵπποι, καὶ κύνες, καὶ πρίονες, καὶ ξιφίαι, καὶ οἱ θαλάσσιοι βοῦς· εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀκαλῆφαι, καὶ κτένες, καὶ τὰ ὀστρακόρινα πάντα, ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἰχθύς, καὶ πάντα ἃ διαπορεύεται τρίβους θαλασσῶν (79)· ὡς εἶναι τρία τὰ γένη, πετεινὰ οὐρανοῦ, ἰχθύας θαλάσσης, καὶ ὅσα τῶν ἐνὺδρων τοῖς ἰχθύσιν ἀντιστελλόμενα διαπορεύονται καὶ αὐτὰ τὰς τρίβους θαλασσῶν.

IG. Ὁ δὲ Νεεμᾶν (80) οὐχὶ μέγας παρὰ Κυρίῳ, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ κυρίῳ αὐτοῦ· τοῦτέστι, τῶν παραδυναστευόντων ἦν τῷ βασιλεῖ τῶν Σύρων. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς τῇ Γραφῇ, καὶ αὐτόθεν εὐρήσεις τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

EPISTOLA ΠΡΘ.

Εὐσταθίῳ (81) ἀρχιάτρῳ.

I. Ἔστι μὲν καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς τὴν ἰατρικὴν μετιούσι φιλανθρωπία τὸ ἐπιτήδευμα. Καὶ μοι δοκεῖ τῶν κατὰ τὸν βίον σπουδαζομένων ἀπάντων ὁ τὴν ὑμετέραν προτιθεὶς ἐπιστήμην ἐπιτυχεῖν ἂν τῆς πρεπούσης κρίσεως, καὶ μὴ διαμαρτεῖν τοῦ προσήκοντος (82)· εἴπερ τὸ πάντων προτιμώτατον, ἡ ζωὴ φευκτόν ἐστι καὶ ἐπώδυνον, ἐὰν μὴ μεθ' ὑγείας ἐξῇ ταύτην ἔχειν· ὑγείας δὲ χορηγὸς ἡ ὑμέτερα τέχνη. Ἀλλὰ σοὶ διαφερόντως περιεξέξιος ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη, καὶ μεζονας ποιεῖς σεαυτῷ τῆς φιλανθρωπίας τοὺς ὅρους, οὐ μέχοι τῶν σωμάτων περιούρων τὴν ἐκ τῆς τέχνης χάριν. ἀλλὰ καὶ τῶν

ιατρῶν, posuimus, ut in epist. 151. Legitur hæc epistola inter opera S. Gregorii Nysseni tom. III, p. 6. In ora Regii cujusdam codicis num. 2896 hæc leguntur: Ἰστέον, ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Νύσσης εἶναι λέγουσι τινες. Ἔοικε δὲ, ὅσον ἀπὸ τοῦ χαρκτηῖρος τῆς γραφῆς. Sciendum est hanc epistolam Nysseni esse nonnullos dicere; idque verisimile est, quantum ex scribendi ratione perspicitur.

(82) Τοῦ προσήκοντος. Vat., Coisl. secundus et duo Regii τοῦ πρέποντος. Medicus consentit cum editis. In Harlemano autem et Coisluniano primo non reperitur hæc epistola.

ψυχικῶν ἀβώσθηματων ἐπινοῶν τὴν διόρθωσιν. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ μόνον ταῖς τῶν πολλῶν φήμασι ἐκόμενος, ἀλλὰ καὶ τῇ κατ' ἐμαυτὸν διδαχθεὶς πείρῃ, ἐν πολλοῖς τε ἀλλοῖς, καὶ διαφερόντως, νῦν ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ἀνεκδιηγήτῳ κακίᾳ· τὴν βεῦματος πονηροῦ δίκην κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιβρύεισαν (83) εὐμηχάνως διέχρας, τὴν βαρεῖαν ταύτην φλεγμονὴν τῆς καρδίας ἡμῶν τῇ ἐπαντήσει τῶν παρηγορικῶν λόγων διαφορήσας. Ἐγὼ γάρ (84), πρὸς τὴν ἐπ' ἀλλήλων τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ ποικίλην καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσιν ἀποδίδειπον, σωπῆν ὥμην δεῖν, καὶ δεχέσθαι καθ' ἡσυχίαν τὰ ἐπαγόμενα. (85) μηδὲ ἀντερεῖν τοῖς καθωπλισμένοις τῷ ψεύδει, τῷ πονηρῷ τούτῳ ἐπ' αὐτῷ, τῷ καὶ διὰ τῆς ἀληθείας πολλάκις τὴν ἀκμὴν εἰσπυθύνει. Σὺ δὲ, καλῶς ποιῶν, μὴ καταπροδιδόναι τὴν ἀλήθειαν ἐν ἐκκελεύσει (86), ἀλλὰ ἐλεγγχεῖν τοὺς συκοφάντας, ὡς ἂν μὴ πολλοὶ παραβλαβείην, καταστρεφούντος τῆς ἀληθείας τοῦ ψεύδους.

2. Ἐδοξαν οὖν μοι παραπλήσιόν τι ποιεῖν τῷ Ἀἰσωπείῳ μύθῳ οἱ τὸ ἀπροφάσιτον καθ' ἡμῶν ἀνταλόντες μῖσος. Ὡς γάρ ἐκεῖνος ἐγκλήματά τινα τῷ ἀρνίῳ τὸν λύκον προφίρειν ἐποίησεν, αἰσχυρόμενον δεῖσθαι τὸ δοκεῖν ἀνευ δίκαιας προφάσεως ἀναιρεῖν τὸν μηδὲν προληψήσαντα· τοῦ δὲ ἀρνὸς (87) πᾶσαν τὴν ἐκ συκοφαντίας ἐπαγομένην αἰτίαν· εὐχερῶς διαλύοντος, μηδὲν μᾶλλον ὕψισθαι τῆς ὁμῆς τὸν λύκον, ἀλλὰ τοῖς μὲν δίκαιοις ἡττᾶσθαι, τοῖς δὲ ὀδυνῶν νικᾶν· οὕτως οἷς τὸ καθ' ἡμῶν μῖσος ὡς τι τῶν ἀγαθῶν ἐσπουδίσθη, ἐρυθριῶντες τάχα τὸ δοκεῖν ἀνευ αἰτίας μισεῖν, αἰτίας πλάττουσι καθ' ἡμῶν καὶ ἐγκλήματα, καὶ οὐδενὶ τῶν λεγομένων μέχρι παντὸς ἐπιμένουσιν· ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, μετ' ὀλίγον δὲ ἄλλο, καὶ αὖθις ἕτερον τῆς καθ' ἡμῶν δυσμενείας τὸ αἴτιον λέγουσι. Βέβηκα δὲ αὐτοῖς ἐπ' οὐδενὸς ἢ κακίᾳ· ἀλλ' ὅταν τούτου τοῦ ἐγκλήματος ἀποσιτισθῶσιν, ἑτέρῳ προσφύονται, καὶ ἀπ' ἐκείνου πάλιν καταλαμβάνουσιν ἕτερον· καὶ πάντα διαλυθῇ τὰ ἐγκλήματα, τοῦ μισεῖν οὐκ ἀφίστανται. Τρεῖς θεοὺς (88) προσβεύεσθαι παρ' ἡμῶν αἰτιῶνται, καὶ περιτχοῦσι τὰς ἀκοῆς τῶν πολλῶν, καὶ πιθανῶς κατασκευάζοντες τὴν διαβολὴν ταύτην οὐ παύονται. Ἀλλ' ὑπερμάχεται ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐν κοινῷ πρὸς πάντας, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας, δεικνύντων ἡμῶν, ὅτι ἀνατεθεμάτισται παρ' ἡμῶν πᾶς ὁ τρεῖς λέγων θεοὺς, καὶ οὐδὲ Χριστιανὸς εἶναι κρίνεται. Ἀλλ' ὅταν τοῦτο ἀκούσῃ, πρόχειρος αὐτοῖς καθ' ἡμῶν ὁ Σαβέλλιος, καὶ ἡ ἐξ ἐκείνου νότος ἐπιθρυλλεῖται τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ. Πάλιν καὶ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς τὸ σύνθημα ὅπλον τὴν ἀλήθειαν προβαλλόμεθα· δεικνύντες, ὅτι ἐπίσης τῷ Ἰουδαϊσμῷ καὶ τὴν τοιαύτην αἰρέσειν φρίττομεν.

3. Τί οὖν; ἄρα μετὰ τοσούτας ἐγχειρήσεις ἀποκαμύνας (89) ἡσυχάσεν; Οὐκ ἔστι ταῦτα (90). Ἀλλὰ

(83) Ἐπιβρύεισαν. Ita Vat. cum tribus aliis et Nyss. ac editione Hagana. Legitur ἐπιβρύεισαν in Parisiensi, et ἀποβρύεισαν in Basileensi.

(84) Ἐγὼ γάρ. Ita Med. cum tribus aliis et Nyss. Editi Ἐγὼ δέ.

(85) Vide Addenda.

(86) Ἐνεκκελεύσει. Ita mss. sex. Editi ἐνεκκελεύσει. Nyss. ἐνεκκελεύσω.

(87) Τοῦ δὲ ἀρνός. Leve discrimen inter hanc

A tem dico non solum famam plurimorum sequens, sed mea etiam edoctus experientia, cum in aliis multis rebus, tum maxime nunc in hac inimicorum nostrorum non enarrabili malitia, quam in nostram vitam mali fluenti more effusam solerter dissipasti: cum gravem illam cordis nostri inflammationem infusis consolationis verbis excussisti. Ego enim ad alternantem inimicorum nostrorum variumque contra nos conatum respiciens, tacere existimabam oportere, ac inflictam mala silentio perferre, neque contradicere hominibus mendacio armatis, nullo illo jaculo, quod et per ipsam veritatem non raro cuspidem adigit. Tu vero recte 277 fecisti, quod hortatus es, ut ne veritatem proderem, sed redarguerem sycophantas, ne plures lædantur, prosperos mendacio contra veritatem successus habente.

2. Visi sunt igitur mihi simile quiddam facere Æsopi fabulæ, qui sine ulla prorsus causa odium in nos susceperunt. Quomodo enim ille fingit, crimina quædam agno lupum inferre, verecundantem videlicet sine justa causa eum, qui prius nihil læsisset, occidere videri; sed cum agnus omnem ex calumnia illatam criminationem facile diluisset, non idcirco lupum de impetu quidquam remittere, sed jure quidem vinci, dentibus vero vincere: ita qui odium nostri veluti præclarum quiddam studio habuere, cum forte erubescerent, si sine causa odisse viderentur, causas contra nos et criminationes fingunt, nec in ullo eorum quæ dicitant, constanter insistunt, sed modo hanc, paulo post illam, et rursus aliam suæ in nos inimicitie causam assignant. Nulla autem in re consistit eorum malitia; sed postquam hac criminatione depulsi fuerint, ad aliam adhærescunt, et rursus ab ista ad aliam confugiunt; nec, si omnia dissoluta fuerint crimina, odisse desistunt. Tres deos a nobis prædicari causantur, atque hac eorum criminatione aurea volgi circumsonant, neque hanc calumniam subtiliter struere desinunt. Sed pugnat pro nobis veritas, cum et publice omnibus, et privatim accedentibus demonstramus, anathematizari a nobis quisquis tres deos dicit, ac ne Christianum quidem judicari. Sed ubi hoc audiverint, in promptu illis contra nos Sabellius: et illius morbum doctrinæ nostræ rumor affingit. Rursus his quoque consueta arma, veritatem opponimus; demonstrantes atque ac Judaismum hanc nos hæresim perhorrescere.

3. Quis igitur? num post tantos conatus defessi quieverunt? Nequaquam. Sed novitatem nobis obscripturam et vulgatam τοῦ δὲ ἀρνίου, sed eam sequi maluimus quam quinque veteres libri commendant, et editio Haganoensis. Nyssenus τοῦ δὲ ἀρνίου.

(88) Τρεῖς θεοὺς. De hoc trium deorum errore vide Not. ad epist. 131.

(89) Ἀποκαμύνας. Ita Med. et tres ant. Editi ἀποκάμυντες.

(90) Vide Addenda.

ciunt, qui nos sic incusant quod tres hypostases consteamur: criminantur quod unam bonitatem et unam potentiam et unam divinitatem dicamus. Neque id extra veritatem: dicimus enim. Sed criminando objiciunt, non sic suam habere consuetudinem, nec Scripturam assentiri. Quid igitur ad hoc quoque nos? Non putamus æquum esse, ut vigentem apud ipsos consuetudinem, rectæ doctrinæ legem et normam ducamus. Etenim si valet ad rectæ doctrinæ demonstrationem consuetudo, licet et nobis profecto usitatum apud nos morem opponere. Quod si hunc illi rejiciunt, neque nobis prorsus illos sequi necesse. Itaque Scriptura divinitus inspirata nobis sit arbitra; et apud quos inventa fuerint dogmata divinis verbis consona, ad eos accedet omnino veritatis suffragium. Quodnam igitur crimen est? Duo enim simul in accusatione nobis illata objecerunt; unum, quod dividamus hypostases; alterum, quod nullum ex nominibus quæ **278** Deo conveniunt, pluraliter numeremus, sed unam, ut dictum est, bonitatem et potentiam, et divinitatem, et quæcunque talia sunt, singulariter enuntiemus. Quod quidem attinet ad divisionem hypostasew, ab ea minime alieni fuerint, qui essentiarum diversitatem in divina decernunt natura. Non enim par est, ut qui tres dicunt essentias, non etiam tres hypostases dicant. Itaque hoc solum crimini datur, quod quæ de divina natura dicuntur nomina, singulariter pronuntio-

4. Sed prompta nobis adversus hoc et manifesta ratio. Qui enim condemnat eos qui unam dicunt divinitatem, necessario aut multas dicenti, aut nullam assentietur. Non enim potest aliud quidquam, præter id quod dictum est, excogitari. Sed nec multas dici divinitus inspirata patitur doctrina, quæ sicubi meminit divinitatis, singulariter eam commemorat, nempe: *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis* ⁹¹; et alibi: *Invisibilia enim ipsius a creatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, tum sempiterna ejus virtus, tum divinitas* ⁹². Si igitur in multitudinem extendere numerum divinitatum, illorum solum est, qui errore multitudinis deorum laborant: omnino autem divinitatem negare, atheorum fuerit; qua ratione incusamur, quod unam consteamur divinitatem? Sed apertius orationis suæ nudant propositum: Patri quidem convenire, ut Deus sit, ac Filium similiter divinitatis nomine honorari assentientes; Spiritum vero, qui una cum Patre et Filio numeratur, divi-

⁹¹ Colos. ii, 9. ⁹² Rom. i, 20.

(91) Ὁμολογούντων. In uno ex Regiis codicibus ὁμολογούντας, et paulo post in Mediceo λέγοντας ἡμῖς.

(92) Οὐδὲ ἡμῖν. Primam vocem addidimus ex sex mss. et Nysseno. Paulo post editi ἐπὶ τοῦτοις ἔξει πάντως ἡ θεία τῆς. Sex mss. et Nyssenus ut

καὶ καινοτομίαν ἡμῖν προφέρουσιν, οὕτως τὸ ἐγκλήμα καθ' ἡμῶν συντιθέντες τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογούντων (91): μίαν ἀγαθότητα, καὶ μίαν δύναμιν, καὶ μίαν θεότητα λέγειν ἡμᾶς αἰτιῶνται. Καὶ οὐκ ἔξω τοῦτο φασὶ τῆς ἀληθείας: λέγομεν γάρ. Ἄλλ' ἐγκαλοῦντες τοῦτο προφέρουσιν, ὅτι ἡ συνθεσία αὐτῶν τοῦτο οὐκ ἔχει, καὶ ἡ Γραφή οὐ συντίθεται. Τί οὖν καὶ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς; Οὐ νομίζομεν εἰκασιεὶ εἶναι τὴν παρ' αὐτοῖς ἐπικρατοῦσαν συνθεσίαν νόμον καὶ κανόνα τοῦ ὀρθοῦ ποιῆσθαι λόγου. Εἰ γὰρ ἰσχυρόν ἐστιν εἰς ἀπόδειξιν ὀρθότητος ἡ συνθεσία, ἔξεστι καὶ ἡμῖν πάντως ἀντιπροβάλλεσθαι τὴν παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν συνθεσίαν. Εἰ δὲ παρὰ γράφονται ταύτην ἐκείνοι, οὐδὲ ἡμῖν (92) πάντως ἀκολουθητέον ἐκείνοις. Οὐκοῦν ἡ θεόπνευστος ἡμῖν δαιτησάτω Γραφή: καὶ παρ' οἷς ἂν εὐρεθῇ τὰ δόγματα συνῶδὰ τοῖς θεοῖς λόγοις, ἐπὶ τοῦτους ῥῆξει πάντως τῆς ἀληθείας ἡ ψήφος. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἐγκλήμα; Δύο γὰρ κατὰ ταῦτόν ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῇ καθ' ἡμῶν προεφηνεχται: ἓν μὲν τὸ διαιρεῖν τὰς ὑποστάσεις: ἕτερον δὲ τὸ μετέτι μετὰ τῶν θεοπροπῶν ὀνομάτων πληθυντικῶς ἀριθμεῖν, ἀλλὰ μίαν, καθὼς προείρηται, τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν θεότητα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα μοναδικῶς ἐξαγγέλλειν. Πρὸς μὲν οὖν τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων οὐκ ἂν ἔχρην ἄλλοτρίως οἱ τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν ἐπὶ τῆς θείας δογματίζοντες φύσεως. Οὐ γὰρ εἰκὸς ἐστὶ τοὺς τρεῖς λέγοντας οὐσίας μὴ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις λέγειν. Οὐκοῦν τοῦτο μόνον ἐστὶν ἐν ἐγκλήματι, τὸ τὰ ἐπι- C λεγόμενα τῇ θεῇ (93) φύσει ὀνόματα μοναδικῶς καταγγέλλειν.

4. Ἄλλ' ἔτοιμος ἡμῖν πρὸς τοῦτο καὶ σαφὴς ὁ λόγος. Ὁ γὰρ καταγινώσκων τῶν μίαν λεγόντων θεότητα ἐξ ἀνάγκης τῷ πολλῷ λέγοντι, ἢ τῷ μηδεμίαν συνθήσεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ἑτερόν τι παρὰ τὸ εἰρημένον ἐπινοῆσαι. Ἄλλ' οὕτε πολλὰς λέγειν ἡ θεόπνευστος συγχωρεῖ διδασκαλία, εἰπου καὶ μέμνηται, μοναχῶς τῆς θεότητος (94) μνημονεύουσα, ὅτι Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος: καὶ ἐτέρωθι: Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται, ἢ τε ἀόρατος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. Εἰ οὖν εἰς πλῆθος ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν θεοτήτων, μόνον D τῶν τὴν πολυθεὸν πλάνην νενοσηκότων ἐστὶ: τὸ δὲ καθόλου ἀρνεῖσθαι τὴν θεότητα τῶν ἀθῶν ἂν εἴη: τίς λόγος ἐστὶν ὁ διαβάλλων ἡμᾶς ἐπὶ τῷ μίαν ὁμολογεῖν τὴν θεότητα; Ἄλλ' ἐκκαλύπτουσι φανερώτερον τὸν τοῦ λόγου σκοπόν: ἐπὶ μὲν τοῦ Πατρὸς καταδέχεσθαι τὸν θεὸν εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν ὡσαύτως τιμᾶσθαι τῷ τῆς θεότητος ὀνόματι συντιθέμενοι: τὸ δὲ Πνεῦμα, Πατρὶ καὶ Υἱῷ συναριθμούμενον,

in textu.

(93) Τῇ θεῇ. Editi ἐν τῇ θεῇ, sed deest præpositio in sex nostris mss.

(94) Μοναχῶς τῆς θεότητος. Ita sex mss. et vetustæ editiones ac Greg. Nyss. Editio Paris. τῆς θεότητος μοναδικῶς αὐτῆς.

μηκέτι καὶ τῇ τῆς θεότητος ἐννοίᾳ συμπαλαμβά-
νισθαι· ἀλλ' ἐκ Πατρὸς μέχρι τοῦ Υἱοῦ ἱσταμένην
τὴν τῆς θεότητος δύναμιν, ἀποκρίνειν τῆς θεότητος
δύσεως τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀπολογη-
τέον καὶ ἡμῖν, ὡς ἂν οἱ τοῖς ὡμεν, διὰ βραχείων καὶ
πρὸς ταύτην τὴν ἐννοίαν.

5. (95) Τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος; Παραδιδούς ὁ Κύ-
ριος τὴν σωτήριον πίστιν τοῖς μαθητευομένοις τῷ
λόγῳ, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συνάπτει καὶ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον. Τὸ δὲ συνημμένον ἀπαξ διὰ πάντων φαι-
νὴν τὴν συνάφειαν ἔχειν. Οὐ γὰρ, ἐν τινὶ συντεταγμέ-
νον, ἐν ἑτέροις ἀποσχοινίζεται. Ἀλλ' ἐν τῇ ζωοποιῷ
δυνάμει, καθ' ἣν ἐκ τοῦ φθαρτοῦ βίου εἰς ἀθανασίαν
ἡ φύσις ἡμῶν μετασκευάζεται, συμπαρληφθεῖσα ἡ
τοῦ Πνεύματος δύναμις Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ ἐν πολ-
λοῖς ἑτέροις, οἷον ἐν τῇ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐννοίᾳ, καὶ
τὸ ἅγιόν τε καὶ αἰδίων, σοφὸν, εὐθὺς, ἡγεμονικόν, δυ-
νατὸν, καὶ πανταχοῦ δηλονότι τὸ ἀχώριστον ἔχει ἐν
πᾶσι τοῖς πρὸς τὸ κρείττον ὑπειλημμένοις ὀνόμα-
σιν (96). Οὐκοῦν ἡγοῦμεθα καλῶς ἔχειν τὸ ἐν το-
σαύταις ἐννοίαις ὑψηλαῖς τε καὶ θεοπρεπῆσι συναπτό-
μενον Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐν οὐδενὶ διακεκρίσθαι νομί-
ζειν. Οὐδὲ γὰρ οἶδαμὲν τίνα τῶν περὶ τὴν θεῖαν φύ-
σιν ἐπισοοιμένων ὀνομάτων τὴν κατὰ τὸ κρείττον
καὶ τὸ χεῖρον διαφοράν· ὡς εὐαγῆς (97) εἶναι οἰεσθαι
τὴν ἐν τοῖς κατὰδεστέροις τῶν ὀνομάτων κοινωνίαν
συγχωροῦντας τῷ Πνεύματι, τῶν ὑπεραιρόντων κρίνειν
μνάξιον. Πάντα γὰρ τὰ θεοπρεπῆ νοήματα τε καὶ ὀνό-
ματα ὁμοτίμως ἔχει πρὸς ἀλλήλα, τῷ μηδὲν περὶ τὴν
τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν (98) σημασίαν. Οὐ γὰρ
ἐπ' ἄλλο τι ὑποκειμένον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν
τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προσηγορία, ἐπ' ἑτέρον δὲ ἢ τοῦ σο-
φοῦ, καὶ τοῦ δυνατοῦ, καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅσα περ
ἂν εἴπῃς ὀνόματα, ἐν διὰ πάντων ἐστὶ τὸ σημαίνον-
μενον. Κἂν Θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνδείξῃς ὃν διὰ
τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ἐνόησας. Εἰ δὲ πάντα τὰ ὀνό-
ματα τῇ θεῇ φύσει ἐπιλεγόμενα ἰσοδυναμοῖ ἀλλήλοις
κατὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐνδείξιν, ἄλλα κατὰ (99)
ἄλλην ἐμφασιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὁδη-
γοῦντα· τίς ὁ λόγος τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ὀνόμασι κοινω-
νίαν, πρὸς Πατέρα τε καὶ Υἱὸν συγχωροῦντα τῷ
Πνεύματι, μόνῃς ἀποσχοινίζειν αὐτὸ τῆς θεότητος;
ἀνάγκη γὰρ πᾶσα ἢ καὶ ἐν τούτῳ διδόναι τὴν κοι-
νωνίαν, ἢ μηδὲ τὴν ἐν τοῖς λοιποῖς συγχωρεῖν. Εἰ
γὰρ ἐν ἑκείνοις ἄξιον, οὐδὲ ἐν τούτῳ (1) πάντως ἀν-
όξιον. Εἰ δὲ μικρότερον, κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον,
ἐστὶν ἢ ὥστε τοῦ τῆς θεότητος ὀνόματος πρὸς Πα-
τέρα τε καὶ Υἱὸν τὴν κοινωνίαν χωρῆσαι, οὐδὲ ἄλλου
τινὸς τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων μετέχειν ἄξιον (2).
Καταμνησθόμενα γὰρ καὶ συγκρινόμενα πρὸς ἄλ-
ληλα τὰ ὀνόματα διὰ τῆς ἐκάστοις (3) ἐνθεωρουμέ-

A nitatis notione minime comprehendi, sed a Patre
ad Filium usque terminata divinitatis potentia,
naturam Spiritus a divina gloria secerni. Disse-
rendum igitur et nobis, ut poterimus, breviter,
contra hanc quoque sententiam.

5. Quæ est igitur nostra ratio? Tradens Domi-
nus salutarem fidem iis, qui in doctrina instituun-
tur, Patri ac Filio conjungit et Spiritum sanctum.
Quod autem semel conjunctum est, id per omnia
conjunctum esse dicimus. Non enim in aliquo
conjunctum, in aliis sejungitur. Sed in potentia
vivifica, per quam ex corruptibili vita ad immor-
talitatem natura nostra transfertur, potentia Spi-
ritus una cum Patre et Filio assumpta. et in multis
B aliis, velut in notione boni, et sancti, et æterni,
sapientis, recti, principalis, potentis, etiam ubique
inseparabilis est, videlicet in omnibus nominibus
præstantiorem intelligentiam habentibus. Quapro-
pter id rectum esse arbitramur, ut, qui in tot
sublimibus Deoque competentibus notionibus con-
jungitur Patri et Filio, eum nulla in re separari
existimemus. Neque enim novimus ullam nominum,
quæ circa divinam naturam intelliguntur, secun-
dum melius ac deterius differentiam, ut pium esse
existimemus, nominum inferiorum communionem
concedentes Spiritui, præstantioribus indignum
judicare. Omnia namque Deo competentia tum co-
gitata, tum 279 nomina sunt inter se ejusdem
dignitatis, eo quod nihil circa subjecti significa-
C tionem habeant discriminis. Non enim mentis cogi-
tationem ad aliud quoddam subjectum perducit
boni appellatio, et ad aliud, sapientis, potentis, et
justi: sed quæcunque protuleris nomina, unum
prorsus omnia significant. Quod si dixeris Deum,
eundem significasti, quem per reliqua nomina
intellexisti. Quod si omnia quæ de divina natura
dicuntur, nomina, idem inter se, ad subjecti desi-
gnationem valent, alia pro alia rei considerandæ
ratione mentem nostram ad idem deducunt; quæ-
ratio est, aliorum nominum communionem Spiritui
cum Patre et Filio concedentem, a sola illum ar-
cere divinitate? nam necesse est omnino, aut com-
munionem in hoc etiam dare, aut nec in reliquis
deferre. Etenim si in illis dignus, profecto neque
D in hoc indignus. Quod si minor est, ut isti dicti-
tant, quam ut divinitatis nomen cum Patre et Filio
commune habeat; neque dignus erit, qui ullius
alios ex nominibus Deo competentibus particeps
sit. Considerata enim et comparata inter se nomina
per eam notionem, quam in singulis speculamur,

(95) Vide Addenda.

(96) Ὀνόμασιν. Editi addunt καὶ τὴν συνάφειαν
Sed hæc desunt in Med. et Coisl. secundo ac Reg.
secundo et Nyss. In tribus aliis codicibus legitur
tantum τὴν συνάφειαν sine conjunctione.

(97) Ὡς εἰσάγεις. Sic Med. et tres Regii. Sic
etiam legitur apud Gregorium Nyss. Editiones Ba-
siliæ, excepta Haganoensi, ὡς ἐναγείς, ut nefas du-
cimus.

(98) Διαφωνεῖν. Ita mss. quatuor. Sic etiam Gre-

gorius Nyssenus. Editiones vetustæ Basilii διαφέ-
ρειν. Basileensis secunda et Paris. διαφέρειν

(99) Ἀλλὰ κατὰ. Unus ex Regiis ἀλλ' οὐ κατὰ.

(1) Οὐδὲ ἐν τούτῳ. Medicæus cum tribus aliis
οὐδὲ ἐν τούτοις.

(2) Ἀξίον. Editi ἦν ἄξιον. Deest vocula in quin-
que mss. et apud Greg. Nyss.

(3) Ἐκαστοῖς ἐνθεωρουμένης. Ita mss. quinque,
pro eo quod erat in editis ἐν ἐκάστοις θεωρου-
μένης.

invenientur Dei appellatione non inferiora. Ejus rei argumentum est, quod hoc nomine multa etiam ex inferioribus vocantur; imo Scriptura divina non parca est hujus equivocæ appellationis, ne in absurdis quidem et repugnantibus rebus, velut cum simulacra Dei appellatione designat. *Dii enim, inquit, qui cælum et terram non fecerunt, tollantur, et subter terram conjiciantur*²⁷; item: *Omnes, inquit, dii gentium demonia*²⁸. Et pythionissa cum incantationibus suis Sauli animas evocaret, de iis animabus quæ requirebantur, deos vidisse se dixit²⁹. Quin et ipse Balaam, cum augur quidam esset et vates, et per manum, ut ait Scriptura, vaticinia ferret, et demonum doctrinam per auguralem curiositatem sibi ipso comparasset, Deum consuluisse memoratur a Scriptura³⁰. Ac multa ejusmodi licet ex Scripturis divinis colligentem demonstrare, hoc nomen supra reliquas appellationes, quæ Deo dignæ sunt, nihil habere præcipui: quandoquidem ipsum, ut dictum est, etiam de rebus absurdis et repugnantibus æquivoco usurpatum invenimus. At sancti nomen, et incorrupti, et recti, et boni, nusquam communicatum cum rebus indignis a Scriptura edocti sumus. Igitur si nomina, quæ præcipuo modo de sola divina natura pie usurpantur, Spiritui sancto cum Patre et Filio communia esse non negant; quæ jam ratio est, illud solum contendere, non communicari, quod, secundum æquivocum quemdam usum, et demoniis et simulacris impertiri demonstratum est?

280 6. Sed aiunt naturam hac appellatione demonstrari, communem autem non esse cum Patre et Filio Spiritus naturam, ac proinde nec in hoc nomine communionis eum esse participem. Ostendant igitur, quibus rebus diversitatem naturæ agnoverint. Si enim posset ipsa per se natura divina cerni, et quid ei proprium, quid alienum ex manifestis rebus inveniri; sane opus nobis non esset verbis aut signis aliis ad rei quæsitæ intelligentiam. Sed quoniam illa quidem sublimior est, quam ut a quærentibus possit intelligi, ex quibusdam autem conjecturis de rebus cognitionem nostram fugientibus ratiocinamur; necesse prorsus est ex operationibus nos manu duci ad divinæ naturæ investigationem. Itaque si viderimus inter se differre operationes, quæ a Patre et Filio et Spiritu sancto sunt, naturas etiam, quæ operantur, inter

νης ἐμφάσιως, εὐρεθήσεται μηδὲν τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας ἔλαττον ἔχοντα. Τεκμήριον δὲ, ὅτι τοῦτω μὲν τῷ ὀνόματι πολλὰ καὶ τῶν καταδεικτέων ἐπονομάζεται· μᾶλλον δὲ οὐ φείδεται ἡ θεία Γραφή τῆς ὁμωνυμίας ταύτης, οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀπεμφαινόντων πραγμάτων, ὡς ὅταν τὰ εἰδῶλα τῇ τοῦ Θεοῦ προσηγορίᾳ κατονομάῃ. Θεοὶ γάρ, φησὶν, οἱ οὐκ ἐποίησαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀρθήτωσαν, καὶ ὑποκείτω τῆς γῆς βληθήτωσαν· καὶ, Πάντες, φησὶν, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. Καὶ ἡ ἐγγαστρίμυθος, ἐν ταῖς μαγανείαις αὐτῆς ψυχαγωγῶσα τῷ Σαούλ (4) τὰς ἐπιζητούμενας ψυχὰς, θεοὺς ἐωρακέναι φησὶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βαλαάμ οἰωνιστὴς τις ὢν καὶ μάντις, καὶ διὰ χειρὸς τὰ μαντεῖα φέρων, καθὼς φησὶν ἡ Γραφή, καὶ τὴν ἐκ δαιμόνων διδασκαλίαν διὰ τῆς οἰωνιστικῆς περιεργίας ἐαυτῷ κατορθώσας, παρὰ Θεοῦ συμβουλευέσθαι ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἱστορεῖται. Καὶ πολλὰ τοιαῦτά ἐστι συλλεξάμενον ἐκ τῶν θείων παραθέσθαι Γραφῶν· ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδὲν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς τὰς θεοπροπετεῖς προσηγορίας πρωτεύει, ὅτε, καθὼς εἴρηται, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπεμφαινόντων ὁμωνύμως λεγόμενον εὐρίσκομεν. Τὸ δὲ τοῦ ἁγίου ὄνομα, καὶ τοῦ ἀφθάρτου, καὶ τοῦ εὐθέος, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, οὐδαμοῦ κοινοποιούμενον πρὸς τὰ μὴ ἔδοντα παρὰ τῆς Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Οὐκοῦν, εἰ ἐν τοῖς ἑξαίρετως ἐπὶ μόνῃ τῆς θείας φύσεως εὐσιβῶς λεγομένοις ὀνόμασι κοινωνεῖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὴν Πατέρα οὐκ ἀντιλέγουσι, τίς ὁ λόγος, τοῦτω μόνῳ κατασκευάζειν ἀκοινωνήτον εἶναι, οὗ μετέχειν ἐκείλη, κατὰ τινὰ ὁμώνυμον χρῆσιν καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τὰ εἰδῶλα;

6. Ἀλλὰ λέγουσι φύσει ἐνδεικτικὴν εἶναι τὴν προσηγορίαν ταύτην· ἀκοινωνήτον δὲ εἶναι πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τὴν τοῦ Πνεύματος φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τῆς κατὰ τὸ ὄνομα τοῦτο κοινωνίας μετέχειν. Οὐκοῦν διεξάπτωσαν, διὰ τίνων τὸ τῆς φύσεως παρηλλαγμένον ἐπέγκωσαν. Εἰ μὲν γὰρ ἦν δυνατόν αὐτὴν ἐκ' ἐαυτῆς τὴν θείαν φύσιν θεωρηθῆναι, καὶ τό τε οὐκ εἰδὼς ἔχον καὶ τὸ ἀλλοτρίως διὰ τῶν φαινομένων εὐρεῖν, οὐκ ἂν πάντως ἐδεσθῆμεν λόγων ἡ τεκμηρίων ἑτέρων πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου κατάληψιν· ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν ὑψηλοτέρα τῆς τῶν ζητουμένων ἐστὶ κατανοήσεως, ἐκ δὲ τεκμηρίων τινῶν περὶ τῶν διαφευγόντων τὴν γνῶσιν (5) ἡμῶν λαμβανόμεθα· ἀνάγκη πάντα διὰ τῶν ἐνεργειῶν ἡμῶς χειραγωγεῖσθαι πρὸς τὴν τῆς θείας φύσεως ἔρευναν. Οὐκοῦν, ἔάν ἴδωμεν διαφερούσας ἀλλήλων τὰς ἐνεργείας τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-

²⁷ Jer. x, 11. ²⁸ Psal. xcvi, 5. ²⁹ I Reg. xxviii, 13. ³⁰ Num. xxi, 19 seqq.

(4) Τῷ Σαούλ. Sic emendamus ope codicis Medicei, quod prave in editis legebatur τὸν Σαούλ, *demulcens Saulem*. Videtur hunc locum admodum negligenter legisse Scultetus, dum putat animam Samuelis hoc loco evocatam dici. Unde concludit hanc sententiam pugnare cum iis quæ leguntur in commentario in *Isaiam* n. 218, ubi sic legitur: Ἡ ἐγγαστρίμυθος τῷ Σαούλ διὰ τῶν δαιμόνων ἀνήγειρε τὴν μέλλουσαν ἔσταν. Δαίμονες γὰρ ἦσαν οἱ κατασχεματίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ τοῦ Σαμουὴλ πρόσωπον. *Ventriloqua Sauli per dæmones enuntiavit su-*

turam cladem. Erant enim dæmones qui induerant Samuelis personam. Hæc profecto non pugnant cum his quæ in hac epistola leguntur. Nam Basilius non solum non dicit animam Samuelis vere apparuisse; sed etiam non obscure indicat dæmones sub animarum specie evocatos fuisse. Probat enim hoc loco Dei nomen in Scriptura ipsis etiam interdum tribui dæmoniis: atque in hunc usum adhibet pythionissæ testimonium, quæ evocatas animas deos appellavit.

(5) Τὴν γνῶσιν. Ita mss. sex. Editi μνήμην.

ματος ενεργουμένας, διαφόρους εἶναι καὶ τὰς ἐνεργούσας φύσεις ἐκ τῆς ἑτερότητας τῶν ἐνεργειῶν στοχασόμεθα (6). Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὰ διεστῶτα κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος ἀλλήλοις συνενεχθῆναι· (7) οὕτε ψύχει τὸ πῦρ, οὕτε θερμαίνει ὁ κρύσταλλος· ἀλλὰ τῇ τῶν φύσεων διαφορᾷ συνδιαχωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ αἱ πρὸς τούτων ἐνεργεῖαι. Ἐάν δὲ μίαν νοήσωμεν τὴν (8) ἐνέργειαν Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου, ἐν μηδενὶ διαφέρουσάν τι ἢ παραλλάσσουσαν· ἀνάγκη τῇ ταυτότητι τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι.

7. Ἀγιάζει, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ φωτίζει, καὶ παρακαλεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὁμοίως ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ μηδεὶς κατ' ἐξαίρετον ἀπονεμέτω τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος τὴν ἁγιαστικὴν ἐξουσίαν, ἀκούσας τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν Πατέρα λέγοντος· *Πάτερ, ἀγιάσον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου*. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις παρὰ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πᾶσα χάρις καὶ δύναμις, ἡ ὁδηγία, ἡ ζωὴ, ἡ παράκλησις, ἡ πρὸς τὸ ἀθάνατον μεταβολή, ἡ εἰς ἐλευθερίαν μετάστασις, καὶ εἰ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, ὃ μέχρις ἡμῶν (9) καταβαίνει. Ἡ δὲ ὑπὲρ ἡμᾶς οἰκονομία, ἐν τε τῇ νοητῇ κτίσει καὶ τῇ αἰσθητῇ, εἰ τι χρὴ διὰ τῶν γινωσχομένων ἡμῖν καὶ περὶ τῶν ὑπερκαίμενων στοχάζεσθαι, οὐδὲ αὐτὴ τῆς τοῦ ἁγίου (10) Πνεύματος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ἐξω καθίστησιν, ἐκάστου κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν τε καὶ χρῆσιν τῆς ὠφελείας μεταλαμβάνοντος. Εἰ γὰρ καὶ ὁδοῦρος τῇ αἰσθητῇ τῇ ἡμετέρᾳ ἢ περὶ τῶν ἄνω τῆς ἡμετέρας φύσεως διάταξις (11) τε καὶ διοίκησις, ὅμως ἐκ τῆς ἀκολουθίας εὐλογώτερον ἂν τις σύνθοιτο διὰ τῶν ἡμῖν γνωρίμων ἐνεργῶν εἶναι καὶ ἐπ' ἐκείνων τὴν τοῦ Πνεύματος δυνάμιν, ἢ ἀπειξενῶσθαι τῆς ἐν τοῖς ὑπερκαίμενοις οἰκονομίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐκείνο λέγων ψεῖλην καὶ ἀκατάσκευον τὴν βλαστημίαν προβάλλεται (12), οὐδενὶ λογισμῷ κατασκευάζων τὴν ἀτοπίαν· ὁ δὲ συντιθέμενος καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος οἰκονομεῖσθαι, ἐναργεῖ τεκμηρίῳ τῷ κατὰ τὴν ἰδίαν ζωὴν ἐπηρεϊζόμενος περὶ τούτων διςχυρίζεται. Οὐκ ὀνὴν ἢ τῆς ἐνεργείας ταυτότης ἐπὶ Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου δείκνυσιν σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον. Ὡστε, κἂν φύσιν σημαίνῃ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται.

* Joan. xvii, 17.

(6) *Στοχασόμεθα*. Sic emendavimus ex Greg. Nyss. quod erat in editionibus Basilii *στοχασόμεθα*.

(7) Vide Addenda.

(8) *Ἐάν δὲ μίαν νοήσωμεν τὴν*. Sic Medicæna odex cum tribus aliis et Greg. Editi *Ἰδόντες οὖν ἡν*.

(9) *Ἡμῶν*. Editi addunt τῶν ἀνθρώπων, quod legitur in Medicæno et quatuor aliis et Greg. Nyss.

se differentes esse, ex operationum diversitate conjiciemus. Neque enim fieri potest, ut quæ naturæ ratione discrepant, in forma operationum inter se consentiant: nec ignis refrigerat, nec glacies calefacit; sed cum naturarum differentia simul etiam inter se discrepant quæ ab illis sunt operationes. Si autem unam intellexerimus et Patris et Filii et Spiritus sancti operationem, nihil in ulla re differentem aut variantem; necesse est ex operationis identitate unitatem colligi naturæ.

7. Sanctificat, et vivificat, et illuminat, et consolatur, et omnia ejusmodi pariter facit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Nec quisquam præcipue tribuat Spiritui sancto potestatem sanctificandi, cum audiat Salvatorem in Evangelio de discipulis dicentem Patri: *Pater, sanctifica eos in nomine tuo* *. Similiter autem et reliqua omnia ex æquo peraguntur in iis qui digni sunt, a Patre et Filio, et Spiritu sancto: omnis gratia et virtus, ductus, vita, consolatio, ad immortalitatem transmutatio, transitus ad libertatem, et si quid aliud boni, quod ad nos usque pertingat. Œconomia itidem, quæ supra nos est, sive ad spiritualem sive ad sensibilem creaturam spectet, si ex iis quæ cognoscimus, etiam de iis quæ supra nos sunt conjiciendum, ne ipsa quidem citra Spiritus sancti operationem ac virtutem constituit, unoquoque pro propria dignitate et usu beneficium accipiente. Etsi enim obscura est sensui nostro eorum, quæ supra naturam nostram sunt, ordinatio et gubernatio, tamen æquius quis ex consecutione colligat per ea quæ nobis nota sunt, Spiritus virtutem in illis etiam esse efficacem, quam esse a rerum supernarum gubernatione abalienatam. Qui enim illud dicit, nudam et inconcinnam blasphemiam profert, nulla ratione absurdum commentum confirmans: qui vero confitetur ea etiam quæ supra nos sunt, cum Patre et Filio virtute Spiritus 281 regi, claro indicio ex sua ipsius vita ducto innixus, de his affirmat. Itaque operationis identitas in Patre et Filio et Spiritu sancto perspicue ostendit absolutissimam naturæ similitudinem. Quare etiamsi divinitatis nomen naturam indicet, proprie tamen appellationem illam sancto quoque Spiritui aptari, essentialis communio demonstrat.

lidem editi ἡμᾶς. Quinque mss. et Greg. Nyss. ut in textu.

(10) *Τοῦ ἁγίου*. Ita mss. sex et Greg. Nyss. Editi τοῦ παναγίου.

(11) *Διάταξις*. Sic emendat editio Greg. Nyss. quod legebatur in editionibus Basilii *διάλεξις*.

(12) *Προβάλλεται*. Ita codices mss. et Greg. Nyss. Editi *προβάλλεται*.

8. Sed Ignoro quo pacto ad naturæ significationem nomen divinitatis trahant, qui nihil non confingunt: quasi non audierint ex Scriptura, id quod a natura est institutione et electione non comparari. Moses enim deus institutus est Ægyptiorum, cum is, qui oraculum edebat, ita ad ipsum locutus: *Deum te dedi Pharaoni*¹¹. Appellatio igitur notam potestatis cujusdam, sive inspectricis sive operatricis, præ se fert. At natura divina, in omnibus quæ excogitantur nominibus, ipsa, ut est, manet inexplicabilis; quæ nostra est doctrina. Cum enim beneficium, judicem, et bonum, et justum et reliqua alia ejusdem generis didicimus, operationum edocti sumus differentiam: sed operantis naturam nihilo magis ex operationum notione cognoscere possumus. Si quis enim definitionem reddat uniuscujusque illorum nominum, et ipsius naturæ, circa quam nomina, non eandem utrorumque reddet definitionem. Quorum autem definitio alia, horum etiam natura diversa. Igitur aliud quidem est essentia, ad quam exprimendam nondum vox ulla inventa est: alia vero nominum ipsius significatio, quæ ex operatione aliqua aut dignitate imponuntur. Itaque nullum esse in operationibus discrimen ex nominum communione comperimus: at naturæ diversitatem nullo argumento claro deprehendimus: siquidem, ut dictum est, operationum identitas naturæ communionem significat. Sive igitur nomen est operationis divinitas; ut unam Patris et Filii et Spiritus sancti operationem, ita divinitatem unam esse dicimus: sive divinitatis nomen, quæ est multorum opinio, naturam indicat; quia nulla invenitur in natura diversitas, non immerito unius divinitatis esse sanctam Trinitatem definimus.

¹¹ Exod. vii, 1.

(13) *Χειροτονητή*. Ita mss. septem. Editiones Basilii et Greg. Nyss. *χειροτονία*, excepta Haganoensi et Basileensi prima, quæ consentiunt cum codicibus mss. Similiter Basilii in epist. 8, num. 11, demonstrat immerito Dei titulum Pneumatichos deferre nolle Spiritui sancto; siquidem Dei nomen ex operatione, nempe *ex eo quod pervenerit omnia, vel spectet omnia*, deducitur. Si quis autem hanc epistolam, in qua diserte Spiritus sanctus appellatur Deus, idcirco Gregorio Nysseno adjudicet potius quam Basilio, quia Basiliius Dei appellatione, cum de Spiritu sancto loqueretur, parcius creditur usus fuisse; hæc certe ratio levissima videri debet. Etsi enim Basiliius in una aliqua oratione, nempe anno 371, cum adessent malevoli exploratores, hac voce magnis de causis abstinuit, non idcirco aliis temporibus pariter abstinuisse credendus est. Nam sæpe, ut testatur Gregorius Nazianzenus orat. 20, pag. 365, Deum Spiritum e superiore loco prædicabat, ubi per tempus licebat, et privatim interrogantibus libenter confitebatur: *Ἐπεὶ ὅτι γε πάντος μᾶλλον ᾔδει τὸ Πνεῦμα Θεόν, ἔργον μὲν ἐξ ὧν καὶ δημοσίᾳ τοῦτο πολλάκις ἐκέρυ-*

8. 'Αλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἰνδαί-
ξιν τὴν προσήγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν, οἱ πάντα
κατασκευάζοντες, ὥσπερ οὐκ ἀκηχότες παρὰ τῆς
Γραφῆς, ὅτι χειροτονητὴ (13) φύσις οὐ γίνεται.
Νλωῦσῆς δὲ τῶν Αἰγυπτίων χειροτονήθη θεός, οὕτω
πρὸς αὐτὸν εἰπόντος τοῦ χρηματίζοντος, ὅτι *θεὸν
σε ἐδῶκα τῷ Φαραῶ* (14). Οὐκοῦν ἐξουσίας τινός,
εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς, ἐνδείξιν ἡ προσήγο-
ρία φέρει. Ἢ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπινοου-
μένοις ὀνόμασι, καθὼς ἐστὶ, μένει ἀσήμεντος, ὥς ὁ
ἡμέτερος λόγος. Εὐεργέτην γὰρ, καὶ χρητὴν, ἀγαθόν
τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες (15),
ἐνεργειῶν διαφορὰς ἐδωμάχθημεν· τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος
τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κα-
τανοήσεως ἐπιγινώσκειν ἐυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδι-
δῷ τις λόγον ἐκάστου τε τούτων τῶν ὀνομάτων καὶ
αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν
ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον. Ὅν δὲ ὁ λόγος ἱερός,
τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν εἴ
ἐστὶν ἡ οὐσία, ἥς οὕτω λόγος (16) μενυτής ἐξουρέθη·
ἑτέρα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ
ἐνεργείας τινός ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων. Τὸ μὲν οὖν
ἐν ταῖς ἐνεργείαις μεθεμείαν εἶναι διαφορὰν ἐκ τῆς
τῶν ὀνομάτων κοινωνίας εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ
τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν καταλαμβάνομεν
ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν· καθὼς εἴρηται, τῆς τῶν ἐνε-
ργειῶν ταυτέτητος τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὑποσημα-
νοῦσθαι (17). Εἴτε οὖν ἐνεργείας ὄνομα ἡ θεότης,
ὥς μίαν ἐνέργειαν Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦ-
ματος, οὕτω μίαν φωνὴν εἶναι τὴν θεότητα (18)·
εἴτε, κατὰ τὰς τῶν πολλῶν εὐξας, φύσεως ἐνδει-
κτικὸν ἐστὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα· διὰ τὸ με-
θεμείαν εὐρίσκειν ἐν τῇ φύσει παραλλαγὴν, οὐκ
ἀπεικόντως μιᾶς θεότητος τὴν ἁγίαν Τριάδα διορι-
ζόμεθα.

ξεν, εἴποτε καιρὸς ἦν, καὶ ἰδία τοῖς ἐρωτῶσι προ-
θύμως ἀνωμολόγησε. In libro *De Spiritu sancto* pro-
bat cap. 21, Spiritum esse Dominum ex variis Scri-
pturæ testimoniis; Deum etiam vocari in Scripturis
sic ibidem docet: *Τί δὲ, ὁ θεόπνευστος τὴν Γραφὴν
ὀνομάζων, διὰ τῆς ἐπινοίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος
συγγραφεύσαν, μὴ τοῖς τοῦ καθυβρίζοντος καὶ κατα-
σμικρύνοντος αὐτὸ προσρήμασι χεῖρηται; Quid, qui
Scripturam divinitus inspiratam appellat, eo quod
afflatu Spiritus scripta sit, nam contumeliosis et
Spiritum attenuantibus verbis utitur?*

(14) *Τῷ Φαραῶ*. Legitur τοῦ Φαραῶ in duobus
codicibus, nempe Coisl. secundo et uno ex Regiis.

(15) *Μαθόντες*. Codex Medicæus *μανθάνοντες*.

(16) *Λόγος*. Deest ea vox in uno ex Regiis codi-
cibus.

(17) *Ὑποσημαίνουσης*. Codex Medicæus *ἐπι-
σημαίνουσης*.

(18) *Τὴν θεότητα*. Legitur καὶ τὴν θεότητα in
tribus codicibus non antiquissimis. Sic etiam paulo
post in Regio secundo et uno ex Regiis εἴτε καὶ
κατὰ τὰς τῶν πολλῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛ'.

282 EPISTOLA CXC.

Amphilochium admonet Basilium de ratione et modo episcopatus in Ecclesia Isaurorum restituendi. Tum narrat se cum Georgio colloquutum esse et ad Valerium scripsisse, ut Amphilochius mandaverat. Breviter etiam de rebus Nyssensis et acimicorum molitionibus. Philonis de magna sententiam, et Scripturæ de curribus Pharaonis testimonium exponit: et acceptas a Symplio communionis litteras commemorat.

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

A

Amphilochio, episcopo Iconii.

1. Ἀξίως τῆς σεαυτοῦ (19) ἐμμελείας καὶ σπουδῆς, ἥς ἀεὶ ἐπαινέτης εἰμι ἐγώ, ἐμερίμνησας τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἰσαύρων (20). Ὅτι μὲν οὖν τῷ παντὶ λυσιτελέστερον ἦν εἰς πλείονας ἐπισκόπους καταδιαιρεθῆναι τὴν μέριμναν, αὐτόθεν εἰναι ὄφελον καὶ τῷ τυχόντι νομίζω· οὐδὲ γὰρ τὴν σὴν σύνεσιν τοῦτο ἔλαθεν, ἀλλ' ὥς ἔχει καὶ ἐπιστημῇ καλῶς, καὶ ἔγνωρσας ἡμῖν· ἐπεὶ δὲ (21) οὐκ εὐκόλῳ εὐρεῖν ἀνδρας ἀξιους, μή ποτε (22) ἔως βουλόμεθα τὸ ἐκ τοῦ πλῆθους ἀξιόπιστον ἔχειν, καὶ ὑπὸ πλείονων ἀκριβέστερον ποιεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ οἰκονομεῖσθαι, λάθωμεν διὰ τὸ τῶν καλουμένων ἀδόκιμον εἰς εὐτέλειαν τὸν λόγον καταβαλόντες, ἀδιαφορίας μιλήτην τοῖς λαοῖς ἐμποιεῖν; Οἶδας γὰρ καὶ αὐτὸς, ὅτι ὅποιοι εἴεν ὡς οἱ προϊστάτες, τοιαῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ (23) καὶ τὰ ῥῆθ τῶν ἀρχομένων γίνεσθαι εἰσθάν. Ὡς τε τάχα βέλτιον ἵνα τινὰ δόκιμον, εἴπερ καὶ τοῦτο βέβαιον, προβαλέσθαι τῆς πόλεως προστατήν, καὶ ἐπιτρέψαι τῷ ἐκείνου κινδύνῳ οἰκονομεῖσθαι τὰ καθ' ἕκαστον· μόνον ἂν ἡ τις δοῦλος Θεοῦ, ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος, μὴ σκοπῶν τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν· ὅς, ἂν εἰδῇ ἑαυτὸν μικρότερον πρὸς τὴν φροντίδα, προσλήψεται ἐργάτας εἰς τὸν θεισμὸν. Ἐάν οὖν εὐρωμεν τοιοῦτον, ὁμολογῶ πολλῶν ἀντάξιον εἶναι τὸν ἵνα, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις λυσιτελέστερον, καὶ ἡμῖν δὲ ἀκινδυνότερον, οὕτως οἰκονομεῖσθαι τῶν ψυχῶν τὴν ἐπιμέλειαν. Ἐάν δὲ τοῦτο μὴ βέβαιον ἢ (24), σπουδῇ γενέσθω ἡμῖν πρότερον (25) ταῖς μικροπολιτείαις ἢ τοῖς μικροχωμίαις ταῖς ἐκ παλαιοῦ ἐπισκόπων θρόνον ἔχουσιν· δοῦναι τοὺς προϊσταμένους· καὶ τότε τὸν τῆς πόλεως ἀναστήσωμεν (26), μή ποτε ἐμπόδιον ἡμῖν πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα οἰκονομίαν γένηται ὁ προβαλλόμενος (27), καὶ εὐθὺς ἀρξώμεθα ἡμεῖς τοῖς οἰκοπολεμεῖν, διὰ τὸ πλείονων βούλεισθαι ἀρχεῖν· καὶ μὴ καταδέχεται τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων. Ἐάν

B

1. Prout dignum erat tua concinnitate ac diligentia, cujus semper ego laudator, curasti res Ecclesiae Isaurorum. Illud autem universis utilius esse, ut in plures episcopos dividatur sollicitudo, sua sponte manifestum cuique esse arbitror. Neque enim tuam hoc prudentiam latet: sed quomodo res se habeat et recte observasti, et nobis significasti. Sed quia non facile est reperire qui digni sint, annon forte, dum volumus ex multitudine auctoritatem habere, ac perficere, ut Dei Ecclesia a pluribus accuratius gubernetur; imprudentes doctrinam ob eorum, qui vocati fuerint, indignitatem in contemptum adducentes, indifferentiae populos assuefaciemus? Nam et ipse nosti, quales sint qui praesunt, tales plerumque et eorum qui parent mores esse solere. Quamobrem forte satius esset unum aliquem probatum et spectatum, si et id facile fieri potest, praeficere civitati, eique committere singula suo ipsius periculo dispensanda: tantum Dei servus sit, operarius non prave pudens, non suis, sed multorum attentus commodis, ut salutem adipiscantur: qui si se ipso noverit imparem sollicitudini, adjunget sibi operarios ad messem. Si quem ergo ejusmodi inveniamus, fateor multorum instar unum esse, ac Ecclesiis utilius esse et nobis tutius, sic animarum curam dispensare. Quod si id non facile, demus primum operam, ut parvis civitatibus sive parvis pagis jam olim episcopalem sedem habentibus demus praepositos; ac tum demum civitatis restituemus episcopum, ne forte nobis ad futuram deinceps oeconomiam obstat, qui ordinatus fuerit, ac statim incipiamus bello domestico laborare, dum pluribus praesse vult, nec consentit ordinationi episcoporum. Quod si hoc grave fuerit, nec per tempus liceat, id tua prudentia faciendum

C

(19) Τῆς σεαυτοῦ. Editio secunda Parisiensis et nonnulli mss. τῆς ἑαυτοῦ.

(20) Ἰσαύρων. Hoc negotium diu protractum est; nam Basilium anno 375 in Pisidiam profectus, ut episcopos, cum Amphilochio haec de causa congregatos, consilio ac sententia sua juvaret. Ipse testatur in epist. 216, venisse se in Pisidiam, ut cum episcopis illius provinciae ea constitueret, quae ad fratres Isauriae spectant, τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀδελφούς. Existimat Tillemontius non de Isauriae provincia hic agi, sed tantum de civitate, quae Isaurus dicebatur. Unde varias in conjecturas fertur: vel enim legendum esse putat ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, vel Isauriae nomine hanc civitatem vocatam fuisse, ut in Testamento S. Gregorii Nazianzeni appellatur: vel denique Amphilochium hanc urbem in Isauriae provincia collocare, quamvis attributa aliae provinciae esset: quemadmodum etiam Iconium in Pisidia collocat. Libenter amplecterer doctissimi viri opinionem, nisi me deterrent haec epistolae

verba, ut Isaurorum episcopo suus circumscribatur circulus, eo quod nonnullos vicinos ordinet. Ex his enim perspicitur non de solo urbis episcopo, non de vicinis tantum episcopis, quos ille ordinabat, sed de pluribus aliis deliberationem fuisse.

(21) Ἐπεὶ δὲ. Sic Reg. secundus et Coisl. secundus. Claromontanus ἐπειδὴ δὲ. Editi ἐπειδὴ.

(22) Μή ποτε. Editi μή ποτε, quod emendavimus op. Coisl. primi.

(23) Ἐπὶ τὸ πολὺ. Nonnulli codices recentiores ἐπὶ πολὺ.

(24) Ῥῥῆθ. Sic emendavimus op. Reg. secundus et Coisl. secundus quod prave in editis legabatur ῥῥῆθ, ἢ σπουδῇ.

(25) Vide Addenda.

(26) Ἀναστήσωμεν. Coisl. primus ἀναστήσωμεν.

(27) Ὁ προβαλλόμενος. Duo mss. ὁ προβαλλόμενος. Mox Coisl. secundus et Reg. secundus τοὺς οἰκοπολεμεῖν. Ibidem malim καταδέχεσθαι.

* Alias CCCCVI Scripta anno 371.

curet, ut circumscribatur Isaurorum episcopo A
suus circulus, eo quod vicinos quosdam ordinet.
Reliquum autem **283** nobis reservatum erit, ut
reliquis omnibus episcopos demus, quos maxime
idoneos ipsi judicaverimus multo examine præ-
misso.

2. Georgium, ut pietas tua jussit, percontati
sumus: respondit autem ea quæ tua etiam religio
retulit; sed de his rebus necesse est quieto animo
simus, curam domus in Dominum projicientes.
Confido enim Deo sancto, daturum illum intelli-
gentiam, ut alio modo liberemur a necessitatibus,
et vacuum molestiis vitam consequamur. Hoc
certo si visum non fuerit, ipse digneris ad me
commentarium mittere, de qua oporteat dignitate
curam impendere, ut hoc beneficium a potentio-
ribus quibusque amicis aggrediamur exposcere,
sive gratis, sive etiam modico pretio, prout Do-
minus nobisnaverit. Scripsi, ut præcepisti, ad
fratrem Valerium. Res Nysseæ eo in statu sunt,
in quo erant a te relictæ, et ope tuarum precum
cedunt in melius. Eorum autem, qui tunc a nobis
abscissi sunt, alii quidem ad aulam se contulerunt,
alii vero remanent, inde expectantes rumorem.
Potest autem Dominus tum horum spem frustrari,
tum illorum reditum irritum reddere.

3. Manna Philo explicans ait, velut ex traditione C
quadam Judaica edoctus, illius qualitatem esse ejus-
modi, ut pro comedentis desiderio mutaretur; ac
per se quidem esse tanquam nilium melli inco-
ctum; nunc autem panis, nunc carnis vicem ex-
plero: carnis autem, vel volatilium vel terrestrium
animalium: modo etiam olerum saporem referre,
idque pro uniuscujusque desiderio: piscium iti-
dem, adeo ut proprietates qualitatis uniuscujusque

(28) Τῷ Ἰσαύρῳ. Ita Reg. secundus et Coisl.
secundus. Editi τῷ Ἰσαύρῳ. Videtur Amphilo-
chius hoc Basilii consilium secutus esse, id est, Isaurorum
episcopo suum circulum circumscripsisse, ac sibi
jus episcopatus in aliis civitatibus restituendi reti-
nuisse. Nam cum Macedonius præcipue civitati
præesset, ut perspicitur ex initio epistolæ tertiæ
canonicæ; cumque alia superessent oppida episcopo
destituta; Basilus, qui novum aliquem e suo clero
promiserat, nec eum morbo debilitatum et imparem
episcopalibus muneribus factum mittere poterat, auctor
est Amphilochio in eadem epistola canonica, ut
a liquem ex recens baptizatis, sive Macedonio ridea-
tur, sive non, episcopum constituat.

(29) Κυριωτέρους. Quamvis ita habeant omnes
mss. codices, vix tamen dubium quin legendum sit
κρυιωτέρους, atque hanc lectionem in interpretando
secutus sum.

(30) Δώσει σὺν ἡμῖν. Nullus ex his verbis sen-
sus eructur, nisi legamus δώσει σὺν ἡμῖν. Ibidem
editi πρὸς τῷ, quod emendavimus ope Coisl. se-
cundi. Paulo post vocem Κύριος addidimus ex co-
dice Mediceo. Videtur autem illa dignitas, quam se
amici alicujus causa petiturum promittit Basilus,
non administratio aliqua fuisse, sed tantum codi-
cilaria dignitas. Hoc enim consilio hanc dignitatem

δὲ τοῦτο βαρὺ ἦ, καὶ ὁ χρόνος μὴ ἐπιτρέπη. ἐκεῖν
σπουδασάτω ἡ σὴ σύνεσις, τοῦ ποιῆσαι περιγράψαι
τῷ Ἰσαύρῳ (28) τὸν ἴδιον κύκλον, διὰ τὸ χειροτο-
νῆσαι αὐτὸν προσοίκους τινάς. Τὸ δὲ ἐφεξῆς ἡμῖν
ὑπάρξει τεταμιευμένον, εἰς τὸ κατὰ τὸν προσήκοντα
καιρὸν δοῦναι πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις, οὓς δι
κυριωτέρους (29) εἶναι κρίνομεν αὐτοί, διὰ πολλῆς
ἐξετάσεως δοκιμάσαντες.

2. Ἠρωτήσαμεν Γεώργιον, ὡς ἐκέλευσεν ἡ θεοσε-
βειά σου, καὶ εἶπεν ὁ καὶ ἡ σὴ εὐλάβεια ἀνήνεγκεν.
ἐφ' οἷς ἀνάγκη ἡμᾶς τὴν ἡσυχίαν ἀγεῖν, ἐπιβρίψαν-
τας ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν τοῦ οἴκου. Πιστεύω
γὰρ τῷ ἀγίῳ Θεῷ, ὅτι δώσει σὺν ἡμῖν (30), πρὸς τι
ἐτέρῳ τρόπῳ ἐξελεῖσθαι τῶν ἀναγκῶν, καὶ ἡμῖν ἄλν-
πον (31) τὴν ζωὴν προξενῆσαι. Ἐάν οὖν οὐ δοκῇ (32
τοῦτο, αὐτὸς καταξίωσον ὑπομνηστικὸν μοι ἀπο-
στεῖλαι, περὶ τίνος χρή ἀξιώματος σπουδὴν εἰσενέγ-
χασθαι, ἵνα ἀρξώμεθα αἰτεῖν ἕκαστον τῶν ἐν δυνά-
μει φθῶν τὴν χάριν ταύτην, εἴτε προίκα, εἴτε κα-
μετρίου τιμήματος, ὡς ἂν ἡμᾶς Κύριος εὐοδώσῃ.
Ἐπίστειλα τῷ ἀδελφῷ Οὐαλερίῳ (33), ὡς προσέτα-
ξας. Τὰ Νύσσης πράγματα ὁμοία ἐστὶ τοῖς παρὰ
τῆς σῆς θεοσεβείας καταλειφθεῖσι (34), καὶ προκρί-
πτει ἐπὶ τὸ βέλτιον τῇ συνεργίᾳ τῶν σὼν προσευ-
χῶν. Οἱ μέντοι τότε ἀπορραγέντες ἡμῶν, οἱ μὲν
ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, οἱ δὲ μένουσι, (35) τὴν
ἐκείθεν ἀναμένοντες φθμην. Δυνατὸς δὲ ὁ Κύριος
καὶ τούτων μεταξιώσαι τὰς ἐλπίδας, καὶ κείνοις ἀπρα-
κτον τὴν ἐπάνοδον ποιῆσαι.

3. Τὸ μάννα ὁ Φίλων ἐρμηνεύων ἔφη, ὥστερ ἐκ
παραδόσεως τινος Ἰουδαϊκῆς διδιδραγμένως, τοιαύτην
αὐτοῦ εἶναι τὴν ποιότητα, ὥστε κατὰ τὴν φαντασίαν
τοῦ ἐσθίουτος μετακίρνασθαι· καὶ εἶναι μὲν καθ' ἑαυ-
τὸ οἶονεῖ κέγγρον ἐψημένον (36) ἐν μέλιτι, παρέχειν
δὲ νῦν μὲν ἄρτου, νῦν δὲ κρέως· καὶ κρέως τοιοῦδε,
ἡ πεταينوῦ ἢ χειρσαλοῦ· νῦν δὲ λαχάνου, καὶ λαχάνου
τοῦ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκάστου· καὶ ἰχθύος, ὡς τὸ
ἰδίωμα τῆς καθ' ἕκαστον γένους ποιότητος ἀκριβῶς

petere statuerat, ut amici domus magnum aliquod
incommolum effugeret. Porro in hunc usum inipe-
trari solebant codicilli, ut curia, vel saltem duum-
viratus et civitatis cura vitarentur. Pretio autem
impetratos non modo nulla immunitas, sed etiam
nulla sequebatur, ut perspicitur ex Cod. Theod.
lib. vi, tit. 22. Sic enim habet lex secunda impera-
toris Constantii: Ab honoribus mercandis per suf-
fragia, vel qualibet ambitione querendis, certa multa
prohibuit: cui addimus, ut quicumque fugientes ob-
sequia curiarum, umbras et nomina affectaverint
dignitatum, tricenas libras argenti inferre cogantur,
manente illa præterita inflatione auri, qua perpetua
lege constricti sunt. Unde miror Basilium ab hac
via tentanda non omnino alienum fuisse. Sed forte
hæ leges non admodum accurate servabantur sub
Valente.

(31) Ἀλνπον. Sic ope codicum mss. emendavi-
mus. Male in editis ἄλντον.

(32) Οὐ δοκῇ. Coisl. secundus δοκῇ.

(33) Οὐαλερίῳ. Coisl. secundus Οὐαλλερίῳ.

(34) Καταλειφθεῖσι. Coisl. primus καταλειφθεῖσι,
in eo statu, in quo erant a te intentæ.

(35) Vide Addenda.

(36) Ἐψημένον. Nonnulli codices ἐψημένον

ἐν τῇ γύσει τοῦ ἐσθίουτος διασώζεσθαι. Ἄρματα ἀναβάτας τριστάτας ἔχοντα οἶδεν ἡ Γραφή, διὰ τὸ τῶν λοιπῶν ἀρμάτων δύο εἶναι τοὺς ἐπιβάτας, τὸν τε ἡνίοχον καὶ τὸν ὀπλίτην· τὰ δὲ τοῦ Φαραῶ δύο μὲν εἶχε τοὺς πολεμοῦντας, ἓνα δὲ τὸν τῆς ἡνίας τῶν ἵππων ἔχοντα. Σύμπιος ἡμῖν ἐπέστειλε θεραπευτικὴν ἐπιστολὴν καὶ κοινωνικὴν, ᾧ ἡμεῖς ἀντιγράφαντες ἐπέμψαμεν τῇ εὐλαβείᾳ σου τὰ γράμματα, ἵνα ἄγαν ἐγκρίνας καλεῖσθης αὐτῷ ἀποσταλῆναι, δηλονότι μετὰ προσθήκης καὶ ὧν γραμμάτων. Ἐρρωμένος, εὐθυμος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ Ἁγίου φιλανθρωπίᾳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛΑ'.

Gratias agit Basilii cuidam episcopo, qui prior scripserat; eumque hortatur, ut ipso agente cum vicinis episcopis locus et tempus synodi indicentur, ad pristinam communionem, quam variae suspiciones interrupperant, tandem aliquando inter remotas Ecclesias instaurandam.

Ἀμφιλοχίῳ (37), ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Ἐντυχόντες τοῖς γράμμασι τῆς εὐλαβείας σου, πολλὴν τῷ Θεῷ τὴν χάριν ἔχομεν, ὅτι ἀρχαίας ἀγάπης ἔχνη εὐρομεν ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ἐπιστολῆς· ὅς γε οὐκ ἐπαθεῖς τὸ τῶν πολλῶν, οὐδὲ φιλονεικῶς ἔσχες πρὸς τὸ μὴ καὶ αὐτὸς κατάρξαι τῆς ἀγαπητικῆς ὁμιλίας· ἀλλ' ὡς παιδαγωγούμενος τὸ ἐκ ταπεινοφροσύνης μεγαλεῖον περιγινόμενον τοῖς ἀγίοις, οὕτως εἶδον διὰ τῶν δευτερείων ἐμπροσθεν ἡμῶν ἀποφανθῆναι. Καὶ γὰρ οὗτος νόμος τῆς ἐν Χριστιανῶς νίκης, καὶ ὁ ἑλάττω ἔχειν καταδεχόμενος στεφανοῦται. Ἵνα οὖν μὴ ἀπολειφθῶμεν τοῦ ἀγαθοῦ ζήλου, ἰδοὺ καὶ αὐτοὶ ἀντιπροσέγγεσθαι σου τὴν σεμνότητα, καὶ δείκνυμεν τὴν προαίρεσιν ἡμῶν, ὅτι, Θεοῦ χάριτι τῆς κατὰ τὴν πίστιν συμφωνίας ἐρρωμένης ἡμῖν (38), οὐδὲν ἑτερόν ἐστι τὸ ἐμποδίζον πρὸς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς ἐκλήθημεν ἐν μιᾷ ἐλπίδι διὰ τῆς κλήσεως. Τῆς οὖν σῆς ἐστὶν ἀγάπης τῇ ἀγαθῇ ἀρχῇ καὶ τὰ ἐφεξῆς ἀποδοῦναι, συσταεῖν (39) μὲν περὶ σεαυτὸν τοὺς ὁμοψύχους, δηλώσαι δὲ καὶ χρόνον καὶ τόπον τῆς συντυχίας, ἵνα οὕτω, τῇ

(37) Ἀμφιλοχίῳ. Codices omnes, editi et mss., hanc epistolam inscribunt Amphilochio; sed luce clarius est ad eum scriptam non fuisse: nec difficile est conjicere ad illum episcopum datam fuisse, de quo mentio, facta in epistola præcedenti. Supplicatur Tillemontius hanc epistolam scriptam esse ad aliquem ex Lyciæ episcopis, de quibus agit Basilii in epistola 218. Cum enim audisset hos episcopos ab Arianis alienos esse, et ipsius communionem amplecti velle; scripsit Amphilochio, eumque hortatus est, ut illorum animos periclitaretur. Inde conjicit Tillemontius aliquem ex illis episcopis, accepta Amphilochii epistola, ad Basilium scripsisse. Sed tempus non quadrat. Cum enim verisimillimum sit hanc epistolam in præcedenti indicari et designari; cumque epistola 218, in qua de episcopis Lyciæ agitur, anno 375 scripta sit post reditum ex Ponto; necesse est hoc loco aliud negotium, ac alios, quam Lyciæ, episcopos intelligere. Deinde vero, ut observat idem doctissimus scriptor, videtur episcopus, cui scribit Basilii, metropolitanus fuisse; siquidem rogat Basilii ut unanimes suos consociet, ac locum et tempus conveniendi designet. At episcopus Myiæ, qui Lyciæ metropolitanus erat, non recensetur inter eos

A speciei in comedentis gustu omnino servaretur. Currus qui sessores tres haberent, agnovit Scriptura, siquidem reliquorum currum sessores duo erant, auriga et miles armatus: Pharaonis autem currus bellatores duos habebant, et unum equorum habenas tenentem. Scripsit mihi Sympius epistolam officii et communionis causa, cui ego rescribens, litteras meas ad tuam pietatem misi, ut diligenter probatas ad illum jubess transmitti, additis videlicet et tuis ipsius litteris. Valens, in Domino hilarius, pro me precans, serveris mihi et Dei Ecclesiae, per sancti misericordiam.

284 EPISTOLA CXCI'.

Amphilochio, episcopo Iconii.

Lectis litteris pietatis tuæ, plurimas Deo gratias egi, quod antiquæ charitatis vestigia invenirem in verbis epistolæ; siquidem non quo plerique morbo laborasti, neque illud pertinaciter tenuisti, ne ipse inceptor esses amici colloqui: sed ut edoctus quam magnifica ex humilitate merces sanctis eveniat, ita elegisti secundas tenendo, prior me inveniri. Hæc enim lex est Christianæ victoriæ, et qui minus habere non recusat, coronatur. Ne igitur desimus bono studio, ecce et nos gravitatem tuam resalutamus, et quid nobis sit sententiæ demonstramus: nempe firmato inter nos, Dei gratia, in fide consensu, nihil esse quod impediat, quominus simus unum corpus et unus spiritus, sicut vocati sumus in una spe per vocationem. Itaque charitatis tuæ est, bono initio et quæ consequuntur adjicere, unanimes tuos tecum conjungere, ac tempus et locum congressus indicare, ut sic, Dei gratia nos invicem excipientes, ad priscam dilectionis formam Ecclesias gubernemus; fratres ex

qui Basilii communionem appetebant: sed tribus ejusdem urbis presbyteris hæc laus tribuitur, quod argumento est episcopum male audisse. Longe ergo probabilior alia Tillemontii conjectura, hanc epistolam inscribi Sympio, de quo in epist. præcedenti, sive Symposio Seleuciæ episcopo, qui concilio Constantinopolitano interfuit anno 381. Hæc sententia confirmatur ex epist. 204, in qua Basilii Isauros enumerat inter suos communicatores. Porro nemo non videt facile fuisse librariis in his Sympii et Symposii vocibus errare. Quæcumque autem statuatur opinio, facile perspicitur gravissimum esse in titulo epistolæ erratum. Neque enim de reconciliatione Basilii agere potuit cum Amphilochio, cum inter utrumque semper exstiterit arctissima conjunctio.

(38) Ἡμῖν. Quamvis in quatuor veteribus libris legatur ὑμῖν, magis tamen arridet scriptura codicum Coisl. primi et Med. qui cum editis consentiunt. In Harlezano autem non exstat hæc epistola. Paulo post idem Coisl. primus ἐλπίδι τῆς πίστεως· Medicæς ἐλπίδι τῆς κλήσεως.

(39) Συσταεῖν. Codices tres non antiquissimi συντάττειν.

* Alias CCCXCviii. Scripta anno 374.

utraq[ue] parte venientes tanquam propria membra suscipiendo, tanquam ad amicos mittendo, et rursus tanquam ab amicis excipiendo. Hæc enim erat olim Ecclesiæ gloria, ut ab orbis termino ad terminum brevibus tesseris, veluti viatico instructi fratres ex unaquaque Ecclesia patres ac fratres omnes invenirent; quod ipsum cum aliis nunc hostis Ecclesiarum Christi de nobis prædatus est, ac singulis civitatibus circumscribimur, et unusquisque proximum suspectum habemus. Et **285** quid aliud dicam, nisi charitatem nostram refrixisse, qua sola Dominus noster suos discipulos dixit, veluti propria nota, dignosci? Ac prius quidem, si videbitur, ipsi vos ipsos mutuo cognoscite, ut sciamus quibuscum nobis futura sit consensio. Atque hoc pacto consensu uno locum aliquem utrisque commodum, tempusque itineri faciendo idoneum eligentes, alii ad alios convolabimus, nosque in via diriget Dominus. Valeas, latusque sis ac preceris pro me, mihiq[ue] Sancti benignitate doneris.

EPISTOLA CXCH.

Cum Sophronius petenti aliquid Basilio ita ammisset, ut seip[s]e duplex beneficium accepisse diceret, nempe litteras Basilio et occasionem bene de eo merendi, Basilius gratius agit in hac epistola, sibi hanc rem eo gratiorem fuisse significat, quod a Sophronio proficisceretur.

Sophronio magistro.

Si ipse duplex accepisti beneficium, quemadmodum mihi immensa quadam bene faciendi voluntate scripsisti, unum, quod acceperis litteras, alterum, quod tuam meo usui operam navaveris; quantam existimandum est me habere gratiam, qui et litteras suavissimæ tuæ vocis legi, et id quod

* Alias CCCXXIX. Scripta anno 371.

(40) Ὑποδεχόμενοι. Ita septem mss. Editi ἀποδεχόμενοι.

(41) Συμβόλαις. Sic Coisl. primus et Med. Editi συμβολαίοις. Ad auctoritatem vetustissimorum codicum accedit ipsius Basilio testimonium, qui eadem voce utitur in loco simillimo ex epistola 203, in qua sic loquitur: Ἡμεῖς δὲ, ἐκείνων ὄντες τῶν πατέρων, οἱ ἐνομοθέτησαν διὰ μικρῶν χαρακτήρων τὰ τῆς ἐπιμιξίας σύμβολα ἀπὸ περάτων τῆς γῆς εἰς πέρατα περιφέρεισθαι, καὶ πάντας πᾶσι πολίτας καὶ οἰκείους εἶναι, νῦν ἀποτέμνομεν αὐτοὺς τῆς οἰκουμένης, καὶ οὕτως ἐπαισχυνόμεθα τῇ μονῳσί, οὕτως ζημίαν εἶρειν τὴν διασπασμένην τῆς ὁμονοίας τιθέμεθα, οὕτως φρίσσομεν, ὅτι εἰς ἡμᾶς φθάνει ἡ φοβερὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προφητεία, εἰπόντος, etc.: Nos autem, qui filii sumus illorum patrum, qui legem tulerunt, ut brevibus notis commercii signa a terminis orbis terrarum usque ad terminos circumferrentur, ac omnes omnibus cives et propinqui essent, nunc abscindimus nosmetipsos ab orbe terrarum, neque nos pudet solitudinis, nec damnum ferre dissolutionem concordiae ducimus; neque horrescimus, quod ad nos pervenerit terribilis Domini nostri prophetia dicentis, etc. Sæpe alias Basilius luctuosa tempora deplorat. Sed tamen cum dissolutionem concordiae in allato testimonio describit, vel cum ait infra in hac epistola, singulis civitatibus circumscribimur, non de se ipso loquitur, sed aliorum mala dedit, ut sua propria. Quanto enim studio arserit forendæ cum omnibus communionis,

αὐτοῦ Θεοῦ χάριτι ἀπολαβόντες ἀλλήλους, τῇ ἀρχαίᾳ εἰδὲ τῆς ἀγάπης τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομήσωμεν· τοὺς παρ' ἑκατέρου μέρους βαδίζοντας τῶν ἀδελφῶν ὡς ἴδια μέλη προσιέμενοι, προτίμποντες ὡς ἐπὶ οἰκείους, καὶ ὑποδεχόμενοι (40) πάλιν ὡς παρ' οἱ κείων. Τοῦτο γὰρ ἦν ποτε τῆς Ἐκκλησίας τὸ καύχημα, ὅτι ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ πέρατα μικροῖς συμβόλοις (41) ἐφοδιαζόμενοι οἱ ἐξ ἑκάστης Ἐκκλησίας ἀδελφοί, πάντας πατέρας καὶ ἀδελφοὺς εὕρισκον· ὁ νῦν μετὰ τῶν ἄλλων ἀφῆρηται ἡμῶν ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ πόλεις περιγεγράμμεθα, καὶ ἕκαστος δι' ὑπόσχίας ἔχομεν τὸν πλησίον. Καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ἐψύξαμεν τὴν ἀγάπην, ἀφ' ἧς μόνῃς τοὺς αὐτοῦ μεθιῶντες ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπε χαρακτηρίζεσθαι; Καὶ εἰ δοκίμῃ, πρότερον αὐτοὶ μετ' ἀλλήλων γνωρίσατε αὐτοὺς, ἵνα γινώμεν πρὸς τίνας ἡμῶν ἔσται ἡ συμφωνία. Καὶ οὕτως ἐκ κοινῆς συγκαταθέσειως τόπον τινὰ τοῖς ἀμφοτέροις (42) ἀνεπαχῶν, καὶ χρόνον ταῖς ὁδοπορίαις πρέποντα ἐκλεξάμενοι, δραμοῦμεθα πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὁ Κύριος ἡμᾶς κατευοδώσει. Ἐβρίωμένος καὶ εὐθυμὸς εἴης, ὑπερευχόμενός μου, καὶ χαρισθείης μοι τῇ τοῦ Ἀγίου (43) φιλανθρωπείᾳ.

EPISTOLA PLB.

Σωφρονίῳ μαγίστρω.

Εἰ αὐτὸς διπλὴν ἔλαβες χάριν, ὡς αὐτὸς τῇ ἀνυπερβλήτῳ προθυμίᾳ περὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα ἐπίσειλας ἡμῖν, μίαν μὲν τῇ δέξασθαι (44) γράμματα, δευτέραν δὲ τῇ ὑπουργῆσαι τῇ χρείᾳ ἡμῶν· πόσῃν τινὰ χρήνομίζουσιν ἡμᾶς ἔχειν τὴν χάριν, γράμμασί τε τῆς φιλόστοιχης φωνῆς ἐντυχόντας, καὶ τὴν ἐπιζητηθείσαν

perspici potest, tum ex lætitia, quam ei litteræ ab Ecclesiis remotis scriptæ afferebant, tum ex iis quæ scripsit et gessit, ut maritimos episcopos, Neocæsarienses, Lyciæ Ecclesias sibi charitate devinceret. Testatur in epistola 204, secum communicare Pisidas, Lycaones, Isauros, Phryges, Armenos Neocæsariensibus vicinos, Macedones, Achaenos, Illyrios, Gallos, Hispanos, totam simul Italiam, Siculos, Afros, et quidquid sani in Ægypto et Syria supererat.

(42) Τοῖς ἀμφοτέροις. Ita Coisl. primus et Med. Editi τὸν ἀμφοτέροις. Paulo post editi παρ' ἀλλήλους. Uterque Coisl. et plures alii ut in textu. Utrum ad effectum perducta fuerint, quæ hic proponuntur a Basilio, nullo cognoscimus monumento. Semel cum in Pisidiam, nempe anno 375, venisse et cum Amphiloquio ac vicinis episcopis consiliatum esse scimus. Sed ante hoc tempus jam Isauros inter communicatores suos enumeraverat in epist. 204, ex quo conjicimus Basilium, etiamsi cum his episcopis non convenerit, pacem cum illis et communionem per litteras redintegrasse. Præterquamquod nulla necessitas erat conveniendi, cum tota res per litteras confici posset; forte congressum anni tempestas et Basilio morbi interpellarunt.

(43) Τοῦ ἁγίου. Editi addunt Θεοῦ. Sed ea vox deest in codicibus Med. et Coisl. utroque et tribus aliis.

(44) Τῇ δέξασθαι. Legitur τὸ in utroque Coisl. et Reg. secundo, et paulo post τὴν ὑπουργῆσαι.

χρεῖαν τοσούτω ταχεὶ παρηρωθεῖσαν ὁρῶντας! Ὡστε, ἡδέως δεξιόμενοι τὸ ἀποσταλὲν (45) διὰ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ φύσιν, πολλῶ ἥδιον αὐτὸ προσηγάμεθα τῷ σὲ εἶναι τὸν τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ προϊτῶτα. Παράσχου δὲ ἡμῖν ὁ Κύριος ἰδεῖν σε ἐν τάχει, ὥστε ἀπὸ γλώττης ὁμολογῆσαι τὴν χάριν, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαῦσαι.

EPISTOLAE PLI'.

Peracule Basilii sese cum gruibus comparat. Quominus se ad solitudinem Meletii conferret, tum negotiorum exteriorum occupationibus detentus fuerat, tum vehementibus ac continuis febribus, quæ illum ita debilitaverunt, ut aranea infirmior videretur. Veniurum se ad Meletium promittit verno tempore, si Dei ope ex hoc morbo eraserit.

Μελετίῳ ἀρχιάτρω (46).

Ἡμῖν (47) οὐδ' ὅσον ταῖς γεράνοις ὑπάρχει τὰ δυσχερῆ τοῦ χειμῶνος διαφυγεῖν· ἀλλ' ἕνεκα μὲν τοῦ προϊδέσθαι τὸ μέλλον, οὐδὲν ἴσως τῶν γεράνων χείρους (48) ἐσμὲν· τῷ δὲ κατὰ τὸν βίον αὐτεξουσίῳ τοσούτον τῶν ὀρνίθων ἀπολιμπανόμεθα, ὅσον καὶ τοῦ πίτεσθαι δύνασθαι, μικροῦ δεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ με ἀσχολοῖαι τινὲς τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων ἐπέσχον (49)· ἔπειτα δὲ πυρετοὶ συνεχεῖς καὶ λῆδροι οὕτω μου τὸ σῶμα κατεδᾶπνήσαν, ὥστε ἐφάνη τι καὶ ἐμοῦ λεπτότερον, αὐτὸς ἐγὼ ἐμαυτοῦ· εἴτα τισιναίων προσβολαὶ πρὸς πλεῖον ἢ εἰκοσι διαρκίσασαι κύκλους. Νυνὶ δὲ, ὅτι δοκῶ τῶν πυρετῶν ἀπηλλάχθαι, οὕτως ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας διάκειμαι, ὥστε μηδὲν ἐν τούτῳ ἀποδεῖν ἀραχνίου. Ὅθεν μοι πάντα μὲν ἑδῶς ἄδατος, πάντα δὲ πνεύματος προσβολὴ πλείονα φέρει τὸν κίνδυνον ἢ αἱ τριχυμαὶ τοῖς πλείουσιν. Ἀνάγκη τοίνυν ὑπὸ δωματίῳ κεκρῦφθαι, καὶ ἀναμένειν τὸ ἔαρ, ἐάνπερ διαρκέσαι πρὸς αὐτὸ δυνήθωμεν, ἀλλὰ μὴ προδιαμάρτοιμεν (50) ὑπὸ τοῦ κακοῦ τοῦ τοῖς σπλάγχχνοις ἐνιδρυμένου. Ἐάν δὲ διασώσῃ ἡμᾶς ὁ Κύριος τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ χειρὶ, ἀσμενέστατα μὲν τὴν ἐσχατιὰν ὑμῶν καταληψόμεθα· ἀσμενέστατα δὲ σὲ τὴν φίλην ἡμῖν κεφαλὴν περιπτυσόμεθα. Μόνον εἶχον πρὸς τὸ συμφέρον τῇ ψυχῇ τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονομεῖσθαι.

EPISTOLAE PLI'.

Zoili litteris respondet Basilii, hortatur ut saepe scribat. Morbi sui magnitudinem exprimi non posse dicit; sed cures o Deo exspectat ad patienter ferendum.

Ζωίλῳ.

Οἷα ποιεῖς, ὦ θαυμάσιε, προλαμβάνων ἡμᾶς εἰς τὸ τῆς ταπεινώσεως μέτρον; ὅς γε, τοιοῦτος ὢν τὴν παιδευσιν, καὶ οὕτως εἰδῶς ἐπιστάλλειν, ὥς ἐηλοῖ τὰ γράμματα, ὅμως ἀξιοῖς, ὥς ἐπὶ τολμηροτέρῳ

(45) *Τὸ ἀποσταλὲν*. Manifesta est necessitudo huius epistolæ cum centesima nonagesima. Promiserat Basilii se apud potentiores amicos acturum, si ita Amphilocho videretur, et dignitatem aliquam petiturum, ut amici domus magnam aliquod incommodum effugeret. Observavimus hanc dignitatem non in aliqua administratione, sed in codicillis positam fuisse. Quod ergo tam celeriter confectum misit Sophronius magister officiorum, nihil aliud videtur esse, quam codicillaria aliqua dignitas. Id autem pretio impetratum fuisse, nec Sophronii liberalitas patitur suspicari, nec scriptæ ab eo ad Basilium perhonorifice litteræ.

(46) *Ἀρχιάτρω*. Medicus codex et duo alii recentiores ἀρχιήτρω. Regius primus et Bigot.

A expetebam tam celeriter confectum vidi! Itaque id quod missum est sua sponte pergratum fuit: sed longe libentius hoc ipsum eo nomine suscepi, quod tu rei illius conficiendæ exstiteris dux et auctor. Det autem nobis Dominus te cito videre, ut lingua gratias referamus, omnibusque simul bonis tuis perfruamur.

EPISTOLA CXCIII'.

Meletio archiatro.

Nobis ne quantum quidem gruibus licet hilem incommoda effugere; sed quantum quidem ad futuri prænotionem attinet, nihil forte deteriores gruibus sumus; quod vero ad vitæ libertatem spectat, tanto fere ab avibus distamus, quanto a volandi facultate. Primum quidem occupationes nonnullæ negotiorum exteriorum detinuerunt deinde continuæ ac vehementes febres corpus meum usque adeo consumpserunt, ut visum sit aliquid etiam me tenuius, ego videlicet meipso. Præterea quartanarum accessus ultra viginti **286** vires perstiterunt. Nunc autem cum a febribus liber esse videor, ita sum debilis, ut nihil in hoc ab aranea differam. Unde mihi omne iter impervium, et quilibet auræ impulsus periculosior, quam fluctus decumani navigantibus. Necesse est ergo domi latitare, et tempus vernum exspectare, si modo eo usque perdurare possim, nec prius spe excidani ob morbum visceribus insidentem. Quod si me Dominus magna sua manu servaverit, libentissime te charum mihi caput amplectar. Tantum roga, ut de mea vita, prout animæ meæ conducit, statuatur.

EPISTOLA CXCIV'.

Zoilo

Quid agis, vir egregie, prævertens me humilitatis modo? qui cum tanta sis ornatus eruditione, ac scribendi adeo peritus, ut litteræ demonstrant, tamen postulas, ut in audaciore quodam conatu

latrῶ.

(47) *Ἡμῖν*. Coisl. primus et Marl. Ἡμῖν δέ.

(48) *Χείρους*. Hanc vocem addidimus ex septem mss.

(49) *Ἐπέσχον*. Ita tres vetustissimi codices. Editi κατέσχον. Paulo post iidem codices cum tribus aliis οὕτω μου. Editi οὕτως μου.

(50) *Προδιαμάρτοιμεν*. Non male Vaticanus codex et ad marginem Claromontanus προδιαρπασσόμεν, nisi prius abripiat morbo visceribus insidente. Nihil tamen mutandum duximus, quia vulgata scriptura nec sua sponte vitiosa est, et pluribus antiquis codicibus nititur.

* Alias CCCLXIX. Scripta anno 373.

* Alias CCCLXVIII. Scripta anno 373.

et meritis tuis majore, veniam tui a nobis dari. Verum prætermissa hac ironia, scribe nobis ad omnem occasionem. Sive enim eloquentiæ non sum expertus, eloquentis viri litteras libentissime legam: sive quantum sit charitatis bonum, e Scriptura didici, maximo prorsus in pretio est hominis me diligentis colloquium. Utinam autem perscribas quæ tibi precor bona, corporis valetudinem, ac domus totius prosperitatem! Jam quod ad res nostras spectat, scilicet eas solito non esse tolerabiliores. Satis autem erit hoc dicere, ut tibi corporis nostri infirmitas demonstretur. Nam morbi nunc detinentis magnitudinem, nec verbis demonstrare facile, nec re persuadere: siquidem his quæ novæ, majus quidpiam a nobis ad infirmitatem inventum est. Jam Dei boni opus est vires mihi sufficere, ut patienter feram inflictas corporis ad nostram utilitatem plagas ab eo qui bene nobis facit Deo.

EPISTOLA CXCIV.

Rationem reddit Basilii cur raro scribat: ad postulandum a Deo redditum episcoporum hortatur.

Euphronio, episcopo Coloniae Armeniæ.

Propterea quod longe dissita est a viis publicis Colonia, quam tibi Dominus gubernandam credidit, etiamsi sæpe cæteris minoris Armeniæ fratribus scribam, ægre tamen ad tuam pietatem litteras mitto, neminem sperans futurum, qui illas eo usque perferat. Cum autem nunc sperem aut te adfuturum, aut epistolam ab episcopis quibus scribo, esse **287** ad te transmittendam; et tuæ scribo pietati, et te per litteras saluto; cum te certiore faciens videri me adhuc in terra versari; tum adhortans, pro me ut preceris, ut ærumnas ac calamitates minuat Dominus, et vehemens illud doloris pondus, nunc cordibus nostris incumbens, veluti nubem quamdam, a nobis submoveat. Hoc autem continget, si celerem dei redditum religiosissimis episcopis, qui nunc dispersi sunt, pœnas pro pietate pendentes.

EPISTOLA CXCVI.

Basilii Aburgio gratulatur summos honores, ac prosperum inepti exitum precatur, neque gravissimis morbis debilitatum significat.

Aburgio

Prosilire te instar stellarum, modo in hac, modo in illa barbarorum regione apparentem, nunc quidem annonam militibus subministrantem, nunc vero imperatori in splendido apparatu

* Alias CCCXII. Scripta anno 375.

** Alias CCCLIX. Scripta anno 375.

(51) *Ἐντενξόμεθα*. Sic mss. codices et prima editio Parisiensis. Legitur in secunda *ἐντενξόμεθα*.

(52) *Στρατιωτικὰ παρέχοντα*. Sic Harl. et uter-

que Cnisl. cum Reg. secundo. Editi τῶ στρατιωτικῶ. Sæpe in provincias extra ordinem mittebantur qui annonam militarem expedirent et diligentius curarent, ut docet Gothofredus ad lib. vii cod. Theod. Munus ejusmodi Aburgio commissum gratulatur Basiliius.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛΕ'.

Εὐφρονίῳ, ἐπισκόπῳ Κολωνίας Ἀρμενίας.

Διὰ τὸ μικρὰν ἀπωκίσθαι τῶν ὀδευομένων τόπων τὴν Κολώνιαν, ἣν ὁ Κύριος ἔδωκεν ὑπὸ σοὶ διευθεσθαι, πολλάκις καὶ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ἐπιστέλλωμεν τοῖς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν, ὁκνηρῶς πέμπομεν γράμματα πρὸς τὴν εὐλαδίαν σου, μηδένα ἐλπίζοντες εἶναι τὸν μέχρις ἐκείνων διακρίζοντα. Ἀλλὰ νῦν ἡ αὐτὴν σε παρέσθαι προσδοκῶντες, ἡ διαπεμφθεῖσθαι τὴν ἐπιστολὴν παρὰ τῶν ἐπισκόπων ὅς ἐπιστελλόμεν, καὶ γράφομεν τῇ εὐλαδίᾳ σου, καὶ προσαγορεύομεν σε διὰ τοῦ γράμματος, ὁμοῦ μὲν σημαίνοντες, ὅτι δοκοῦμεν εἶναι ὑπὲρ τῆς γῆς, ὁμοῦ δὲ παρακαλοῦντες προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν, ἵνα ὁ Κύριος ἐλαττώσῃ τὰς θλίψεις, καὶ τὸ πολὺ τοῦτο βάρος τῆς ὁδύνης τῆς νῦν ἐπιχειμένης ταῖς καρδίαις τῶν, οἷόν τι νέφος, ἀφ' ἧμῶν ἀπαγάγῃ. Ἔσται δὲ τοῦτο ἂν ταχέως διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, οἱ νῦν εἰσιν ἐν τῇ διασπορᾷ, δίκας διδόντες ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛΓ'.

Ἀβουργίῳ.

Διὰ τὸ σε ὡς τοὺς ἀστέρας, ἄλλοτε καὶ ἄλλο μέρος τῆς βαρβαρικῆς ἀνίσχοντα, νῦν μὲν σιτηρῶν στρατιωτικὰ παρέχοντα (52), νῦν δὲ βασιλεὺς φαινόμενον μετὰ λαμπροῦ τοῦ σχήματος, ἡ τῶν

que Cnisl. cum Reg. secundo. Editi τῶ στρατιωτικῶ. Sæpe in provincias extra ordinem mittebantur qui annonam militarem expedirent et diligentius curarent, ut docet Gothofredus ad lib. vii cod. Theod. Munus ejusmodi Aburgio commissum gratulatur Basiliius.

ἀγαθῶν ἀγγελος φήμη ἀγγέλλουσα ἡμῖν (53) οὐ διαλείπει. Εὐχόμεθα δὲ τῷ Θεῷ, κατὰ λόγον (54) σοι προοῖονσαν τὴν ἐπιχείρησιν, ἐπὶ μέγα σε προσελθεῖν, καὶ φανῆναι ποτε τῇ πατρίδι ἕως ἑσπέρην ὑπὲρ γῆς, καὶ τὸν ἀέρα τοῦτον ἀνέλκομεν (55). Τοσοῦτον γὰρ μέτεστιν ἡμῖν τοῦ βίου, ὅσον ἀναπνεῖν μόνον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛΖ*

Ambrosius missis clericis Basilium rogaverat, ut sibi corpus beati Dionysii Mediolanensis redderetur. respondet eius litteris Basilius, mirabilem gratulatur electionem, hortatur ad Patrum sequenda vestigia, narratque accurate, quomodo corpus beati Dionysii a fidelibus, qui illud custodiebant, impetratum fuerit, ac veras esse illius reliquias asseverat, et certissimis argumentis confirmat.

Ἀμβροσίῳ, ἐπισκόπῳ Μεδιολάνῳ.

1. Μεγάλαι αἰεὶ καὶ πολλαὶ τοῦ Δεσπότου ἡμῶν αἰ εὐρεαὶ, καὶ οὕτε τὸ μέγεθος αὐτῶν μετρητὸν, οὕτε τὸ πλῆθος ἀριθμητὸν. Μία δὲ τῶν μεγίστων εὐρειῶν ἐστὶ τοῖς εὐαισθητῶς δεχομένοις τῆς χάριτος καὶ τῇ παροῦσῃ αὐτῇ, ὅτι πλείστον (56) ἡμῶς τῇ θέσει τοῦ τόπου διηρημένους ἔδωκεν ἀλλήλοις συνάπτεσθαι διὰ τῆς ἐν τοῖς γράμμασι προσφωνήσεως. Καὶ γνώσεως τρόπον διττὸν ἡμῖν ἐχαρίσατο· ἵνα μὲν διὰ τῆς συντυχίας, ἑτέρον δὲ τὸν διὰ τῆς τοῦ γράμματος ὁμιλίας. Ἐπεὶ οὖν ἐγνωρίσαμεν σε δι' ὧν ἐφύεγξω καὶ ἐγνωρίσαμεν, οὐ τὸν σωματικὸν χαρακτήρα ταῖς μνήμασι ἡμῶν ἐντυπωσάμενοι, ἀλλὰ τοῦ ἑω ἀνθρώπου τὸ κάλλος τῇ ποικιλίᾳ τῶν λόγων καταμαθόντες, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ· ἐδοξάσαμεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν καθ' ἑκάστην γενεάν ἐκλεγόμενον τοὺς αὐτῷ εὐαρεστούντας· ὃς πρότερον μὲν ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων ἡγείρεν ἄρχοντα τῷ λαῷ αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἀμὼς ἐκ τοῦ αἰπολίου ἐνδυναμώσας διὰ τοῦ Πνεύματος, ὕψωσεν εἰς προφήτην· νῦν δὲ ἄνδρα ἐκ τῆς βασιλευούσης πόλεως, ἀρχὴν ὅλου ἔθνους πεπιστευμένον, ὑψηλὸν τῷ φρονήματι, γένους λαμπρότητι, περιφανεῖς βίου, λόγων δυνάμει, πᾶσι τοῖς (57) κατὰ τὸν βίον περίβλεπτον, εἰλκυσεν εἰς τὴν τῶν ποιμνίων τοῦ Χριστοῦ ἐπιμέλειαν. Ὅς, πάντα βίβας τὰ τοῦ βίου πλεονεκτήματα, καὶ ἡγησάμενος αὐτὰ ζημίαν ἵνα Χριστὸν καρδῇ (58), τοὺς οἴακας διέξασθαι ἐπετρέπη τῆς μεγάλης καὶ περισσήτου νηὸς ἐπὶ τῇ εἰς Θεὸν πίστει, τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἄγε τοίνυν, ὦ Θεοῦ ἄνθρωπε, ἐπειδὴ οὐ παρ' ἀνθρώπων παραλαβὴς ἡ ἐδιδάχθης τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτός σε ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν χριστῶν τῆς γῆς ἐπὶ τὴν καθέδραν (59) τῶν ἀποστόλων μετέθηκεν,

* Matth. xii, 34.

(53) Ἀγγέλλουσα ἡμῖν. Duo vetustissimi codices Coisl. et Med. ἀγγέλλουσα ὑμῖς.

(54) Κατὰ λόγον. Mallet Combellsius κατὰ νοῦν. Sed inutilis illius conjectura. Quemadmodum enim dicitur παράλογος συμφορά, calamitas inopinata, ut est apud Plutarchum initio libri *De consolatione*; cur non etiam dicatur inceptum aliquod κατὰ λόγον succedere, cum expectationi et meritis respondet?

(55) Ἀνέλκομεν. Ita mss. sex, pro eo quod erat in editis ἔλκομεν.

(56) Ὅτι πλείστον. Ita mss. et antiquae editiones. Editio Parisiensis ὅτι πλείον.

(57) Πᾶσι τοῖς. Ita Harl. uterque Reg. et uter-

que Coisl. Editi πράγματα τοῖς. Editio Hagau. ἔργοις τοῖς, *rebus in saeculo gestis*.
(58) Καρδῇ. Harlaeanus codex cum Mediceo καρδῆς, et mox ἐπετρέπης. Ibidem deest διέξασθαι in utroque Regio et Coisl. secundo, quod quidem elegantius videtur abesse, nec tamen delevi, quia non omnino vitiosum est et in aliis antiquioribus codicibus legitur. Mox vitiose in utroque Regio et Coisl. secundo τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ.
(59) Ἐπὶ τὴν καθέδραν. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐπὶ τὴν προεδρίαν. Legitur vulgata scriptura ad oram codicis Harl.
* Alias LV. Scripta anno 375.

EPISTOLA CXCVII.

Ambrosio, episcopo Mediolanensi.

1. Magna semper et multa Domini nostri dona, nec eorum magnitudinem metiri, aut multitudinem fas est numerare. Unum autem ex maximis donis, illud etiam est his qui non sine sensu beneficia suscipiunt, quod nunc longissime nobis locorum intervallo distantibus dedit inter nos conjungi per litterarum allocutionem. Ac cognoscendi quidem modum duplicem nobis impertivit: unum per congressum, alterum vero per litterarum colloquium. Quoniam igitur cognovimus te ex his quae locutus es: cognovimus autem, non corporis figuram memoriae nostrae imprimentes, sed hominis interni pulchritudinem ex sermonum varietate perspicientes, siquidem unusquisque nostrum ex abundantia cordis loquitur¹; glorificavimus Deum nostrum qui singulis aetatibus eligit eos qui ipsi placent, ac prius quidem ex ovium grege suscitavit principem populo suo, et Amos ex caprili corroboratum a Spiritu in prophetam evexit; nunc autem virum ex regia urbe, gentis totius rectorem, **288** animo sublimem, generis claritate, opum splendore, dicendi facultate omnibus in saeculo degentibus conspicuum, ad gregis Christi curam pertraxit. Qui projiciens omnia saeculi ornamenta, eaque damnum existimans ut Christum lucrificiat, commissa gubernacula suscepit magnae et ob fidem in Deum celeberrimae navis, Christi Ecclesiae. Age igitur, o homo Dei, quandoquidem non ab hominibus accepisti aut edoctus es Evangelium Christi, sed ipse te Dominus ex terrae iudicibus ad cathedram apostolorum transtulit: certa bonum certamen: infirmitates populi cura, si quem forte Arianae insaniae labes attigit: renova vetera Patrum

vestigia, et dilectionis erga nos fundamento, quod a te factum est, da operam ut superstruas frequentia salutationum. Sic enim poterimus vicini inter nos esse spiritu etiamsi habitatione terrestri plurimum sejungamur.

εχαίς τῶν προσήσεων. Οὕτω γὰρ ἐσυνερόμεθα ἑγγὺς ἀλλήλων εἶναι τῷ πνεύματι, εἰ καὶ τῇ οἰκίῃ· τῇ ἐπὶ τῆς γῆς παμπληθὲς ἀπωκρίσμεθα.

2. Tuus autem in beatissimum Dionysium episcopum ardor animi omnem de te erga Dominum amorem, reverentiam in antecessores, et studium fidei testatur. Animi enim erga fideles conservos affectio refertur ad Dominum, cui servierunt; et quisquis eos, qui pro fide decertarunt, honorat, eodem se fidei ardore accendi ostendit, ita ut una et eadem actio multiplicis virtutis testimonium habeat. Notum autem facimus tuæ in Christo charitati, optimos fratres, qui a tua pietate ad boni operis ministerium electi fuerunt, primum quidem toti clero laudem conciliasse morum suorum concinnitate; siquidem sua ipsorum modestia communem omnium gravitatem indicabant; deinde vero omni studio, ac diligentia usos, hiemem imperviam non reformidasse, ac omni constantia fidelibus beati corporis custodibus persuasisse, ut ipsis suæ ipsorum vitæ præsidium concederent. Noveris autem, nunquam futurum fuisse, ut principatus aut hominum potestates vim hominibus illis afferre possent; nisi horum fratrum animi firmitas eos flexisset ut cederent. Contulit autem plurimum ad optatam rem conficiendam et charissimi ac religiosissimi filii nostri Therasii presbyteri præsentia, qui laboribus itineris sponte susceptis, vehementiorem fidelium illius loci impetum compressit, et cum reluctantes oratione sua flexisset, coram presbyteris, diaconis, multisque aliis Deum timentibus sublatas cum debita reverentia reliquias fratribus servavit; quas vos tanto cum gaudio suscipite, quanto cum nacerore prosecuti sunt illarum custodes. Nemo dubitet, nemo **289** ambigat: hic ille est invictus athleta. Ossa illa novit Dominus, quæ una cum beata anima dimicarunt. Hæc cum ipsa coronabit in justa illa remunerationis ipsius die, uti scriptum est: Oportet nos stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus egit⁴⁴. Una arca erat, quæ venerandum illud corpus excepit: nullus prope ipsum jacuit; insigne fuit sepulcrum; martyris honor ei delatus. Christiani, qui ipsum hospitio exceperant, tunc et suis manibus deposuerunt, et nunc extulerunt. Illi re-verunt quidem tanquam patre et patrono orbat: **B**

ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα, διόρθωσαι τὰ ἀρρώματα τοῦ λαοῦ, εἰ τινος ἄρα τὸ πάθος τῆς Ἀρειανῆς (60) μανίας ἔψατο; ἀνανέωσαι τὰ ἀρχαῖα τῶν Πατέρων (χρη, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης ἐν κατεβόλῃ (61) θεμέλιον ἐποικοδομεῖν σπουδάζει τῇ συν-

2. Ἦ δὲ περὶ τὸν μακαριώτατον (62) Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον φιλοτιμία σου καὶ σπουδὴ πᾶσαν σοι μαρτυρεῖ ἀγάπην πρὸς τὸν Κύριον, τιμὴν εἰς τοὺς προλαβόντας, σπουδὴν περὶ τὴν πίστιν. Ἦ γὰρ πρὸς τοὺς εὐνοὺς τῶν ὁμοδοῦλων διάθεσις τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸν Διεπύστην ἔχει, ᾧ δεδοικέσθαι· καὶ ὁ τοὺς διὰ πίστιν ἡθληκότας τιμῶν δῆλός ἐστι τὸν ἴσον ζῆλον ἔχων τῆς πίστεως· ὥστε μία αὕτη πρᾶξις πολλῆς ἀρετῆς ἔχει τὴν μαρτυρίαν. Γνωρίζομεν δὲ σου τῇ ἐν Χριστῷ ἀγάπῃ, ὅτι οἱ σπουδαιότατοι ἀδελφοί, οἱ παρὰ τῆς εὐλαβείας σου εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου διακονίαν προτιμηθέντες, πρῶτον μὲν παντὶ τῷ κλήρῳ ἔπαινον ἔνεγκαν διὰ τῆς ἐμμελείας τῶν τρόπων· ἐν γὰρ τῇ καθ' ἑαυτοὺς εὐσχημασίῃ τὸ κοινὸν πάντων εὐσταθὲς κατεμήνου· ἔπειτα, πάτῃ σπουδῇ καὶ ἐμμελείᾳ χρησάμενοι, κατετόλμησαν μὲν χειμῶνος ἀδάτου, ἔπεισαν δὲ μετὰ πάσης εὐτονίας τοὺς πιστοὺς φύλακας τοῦ μακρίου σώματος τὰ φυλακτήρια τῆς ἑαυτῶν ζωῆς παραχωρῆσαι τοῦτοις. Καὶ γίνωσκε, ὅτι οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυναστεῖαι ἀνθρώπων ἐξίσχυσαν ἂν ποτε βιάσασθαι τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους· εἰ μὴ τὸ εὐτονον τῆς προαιρέσεως τῶν ἀδελφῶν τούτων ἐξεδυσώπησαν αὐτοὺς πρὸς τὴν συγχώρησιν. Συνήργησε δὲ μάλιστα πρὸς τὸ καταπραχθῆναι τὰ σπουδαζόμενα καὶ ἡ παρουσία τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου υἱοῦ ἡμῶν Θερασίου τοῦ συμπρεσβυτέρου, ὃς, αὐθαιρέτως τὸν κόπον τῆς ὁδοπορίας ὑποδεξάμενος, ἔπαυσε μὲν τὸ σφοδρὸν τῆς ὁρμῆς τῶν ἐκεῖ πιστῶν, λόγῳ δὲ συμπαίτας τοὺς ἀντεχομένους, ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἄλλων πολλῶν τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον μετὰ τῆς πρεπούσης εὐλαβείας ἀνελόμενος τὰ λείψανα, συνδιέσωσε τοῖς ἀδελφοῖς· ἃ μετὰ τσαύτης χαρὸς ὑποδέξασθε, μεθ' ὅσης λύπης προέπεμψαν οἱ φυλάττοντες. Μηδεὶς διακρινέσθω· μηδεὶς ἀμφισβallest· οὕτως ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ ἀήττητος ἀθλητής. Ταῦτα γνωρίζει τὰ ὅσα ὁ Κύριος, τὰ συνδιαθλήσαντα τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ. Ταῦτα μετ' αὐτῆς στεφανώσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναπαύσεως αὐτοῦ τῇ δικαίᾳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὅτι δεῖ ἡμᾶς παραστήναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίζεται ἕκαστος πρὸς ἃ ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος. Μία λάρναξ ἦν ἡ ὑποδεξαμένη τὸ τίμιον ἐκεῖνο σῶμα· οὐδεὶς ὁ πλησίον αὐτοῦ κατακείμενος· ἐκίστημος

⁴⁴ Rom. xiv, 10; II Cor. v, 10.

(60) Ἀρειανῆς. Sic tres vetustissimi codices cum Regio primo. Editi Ἀρειανικῆς.

(61) Κατεβόλῃ. Ita mss. codices. Editi κατεβόλλου. Ibidem editi τοῦτον θεμέλιον. Prima vox melius abest a codicibus Harl. et Med.

(62) Ἦ δὲ περὶ τὸν μακαριώτατον. Ante hæc

verba desinit epistola Basilii in omnibus editis et mss. codicibus, excepto Harlemano codice, qui insignem hanc partem, qua translationis S. Dionysii historia narratur, percommode nobis suppeditavit.

ἡ ταφή· μάρτυρος ἡ τιμή. Χριστιανοί, οἱ ξένισαν· A
 τες, καὶ ταῖς ἰδίαις χερσὶ κατέθεντο τότε, καὶ
 ἀνεβλόντο νῦν. Οὗτοι ἐκλαυσαν μὲν ὡς πατέρος καὶ
 προστάτου στερούμενοι· προέπεμψαν δὲ, τὴν ὑμε-
 τέραν χαρὰν τῆς ἰδίας παρακλήσεως προτιμότεραν
 θέμενοι. Οἱ παραδόντες τοίνυν εὐλαβεῖς· οἱ ὑποδεχόμενοι ἀκριβεῖς. Οὐδαμοῦ ψεῦδος· οὐδαμοῦ ἔλλος·
 μαρτυροῦμεν ἡμεῖς· ἀσυκοφάντητος ἔστω παρ' ὑμῶν ἡ ἀλήθεια.

EPISTOLAE PLIV.

Cur non carpe scripserit, excusat hiemem, ei clericorum suorum alienum a peregrinando animum. Scribit tandem per fratrem rure accersitum, quocum dimisit Eusebium lectorem, quem properantem ad Eusebium retinuerat. Nihil dicit de iis quae novata sunt in Oriente, quia haec fratres nuntiabunt. Ita se aegrotare significat, ut vivendi spem abjecerit.

Eusebio (63), ἐπισκόπῳ Σαμοσαίων.

1. Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν, τὴν διὰ τῶν (64) ὀφφικιαλίων
 χομισθεῖσαν ἡμῖν, μίαν ἄλλην ἰδεξάμεν μετὰ ταῦ- B
 τα πρὸς ἡμᾶς ἀποσταλείσαν. Αὐτοὶ δὲ ἐπεστείλα-
 μεν οὐ πολλὰς μὲν, διὰ τὸ μηδὲ ἐπιτυχεῖν τῶν πρὸς
 ὑμᾶς ἀφικνουμένων, πλὴν πλείους τῶν τεσσάρων,
 ἐν αἷς καὶ τὰς ἀπὸ Σαμοσαίων χομισθεῖσας ἡμῖν ἐπὶ
 τοῖς πρώτοις γράμμασι τῆς σῆς θεοσεβείας ἐσφρα-
 γισμένας διαπεμφάμεθα τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἀδελφῷ
 Λεοντίῳ τῷ ἐξισωτῇ τῆς Νικαίας, παρακαλέσαντες
 δι' ἐκείνου τῷ φροντίζοντι τῆς οἰκίας τοῦ αἰδεσιμω-
 τάτου ἀδελφοῦ Σωφρονίου ἀποχομισθῆναι, ὥστε
 ἐκείνον ἐπιμεληθῆναι τῆς πρὸς ὑμᾶς διακομιδῆς (65).
 Ἐπεὶ οὖν πολλὰς διαβάνουσι χεῖρας αἱ ἐπιστολαί,
 εἰκὸς τὴν παρὰ ἓνα ἀσχολίαν ἢ ῥαθυμίαν αἰτίαν
 γενέσθαι τοῦ μὴ ὑποδέχεσθαι τὴν σὴν εὐλόγησιν.
 Ὅστε συγγνώμην ἔχε, παρακαλοῦμεν, τῇ σπάνει
 τῶν γραμμάτων. Τὸ δὲ, ὅτι, ἀποστείλαι τινα θέον C
 ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, οὐκ ἐποίησαμεν, τοῦτο αὐτὸς μὲν
 τῇ σεαυτοῦ συνέσει ὀρθῶς ἐπετήρησας (66), καὶ καθ-
 ἤψω ἡμῶν γίνωσκει δὲ τὸν παρ' ἡμῖν χειμῶνα τοσοῦτον
 γεγενῆσθαι, ὥστε πάσας μὲν ἡδοὺς ἐγκλεισθῆναι·
 μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, μηδένα δὲ ἡμᾶς
 ἔχειν τὸν εὐθαρσῶς πρὸς τὰ τῆς ἡδοῦς εὐσχερῇ δια-
 κείμενον. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ πολυάνθρωπόν πως εἶναι
 δοκεῖ τὸ ἱερατεῖον ἡμῶν, ἀλλὰ ἀνθρώπων ἀμελε-
 τήτως ἐχόντων πρὸς τὰς ἡδοικοποιίας, διὰ τὸ μήτε
 ἐμπορεύεσθαι, μήτε τὴν ἐξω διατριβὴν αἰρεῖσθαι,
 τὰς δὲ ἐδραίας τῶν τεχνῶν μεταχειρίζεσθαι τοὺς
 πολλοὺς, ἐκείθεν ἔχοντας τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἐφημέ-
 ρου (67) βίου. Αὐτίκα καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦτον, ἐν

(63) *Eusebio*. Satis absurde in tribus recentio-
 ribus codicibus, nempe Reg. secundo, Coisl. se-
 cundo et Paris., hic titulus apponitur. Τῷ αὐτῷ ἐντι-
 ἐν ἐξορίᾳ καθ' ὃ μὴ δυνατὸν ἦν τινος τῶν πρεσβυτέρων
 πρὸς αὐτὸν σταλῆαι. *Eidem exulanti, cur non potue-
 rit ad eum quosdam ex presbyteris mittere.* Codex
 Parisiensis habet πρὸς αὐτούς, ad ipsos. Perspi-
 cuum est Basilium non de presbyteris loqui, sed
 de clericis inferioribus, quos episcopi solebant ad
 hoc munus litterarum perferendarum adhibere.
 Presbyteri vero non mittebantur, nisi aliquid majo-
 ris rei tractandum esset, velut cum Athanasius
 Petrum misit ad Basilium, Petrum presbyterum Ba-
 silium ad maritimos episcopos; vel cum Dorotheus
 et Sanctissimus ab Orientalibus in Occidentem
 missi.

(64) *Ὀφφικιαλίων*. Hoc nomine generatim de-
 signantur omnium dignitatum sive civilium, sive

EPISTOLA CXCVIII.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Post epistolam, quam officiales ad me detule-
 runt, unam aliam postea accepi ad me missam.
 Ego autem scripsi, non multas quidem, eo quod
 nactus non sim qui ad vos proficiscerentur, sed
 tamen plus quatuor, in quibus et eas, quæ ad me
 Samosatis post priores pietatis tuæ epistolas delatæ
 fuerant, obsignatas misimus colendissimo fratri
 Leontio Nicææ peræquatori, adhortantes, ut illius
 opera colendissimi fratris Sophronii domus procu-
 ratori darentur, ita ut ille ad te perferendas cura-
 ret. Cum igitur per multas transeant manus epi-
 stolæ, verisimile est unius alicujus negotiis aut
 segnitie fieri, ut pietas tua eas non recipiat. Quare
 veniam da, rogamus, litterarum paucitati. Quod
 autem, cum aliquem mittere oporteret ex nobis
 ipsis, minime fecimus; id recte pro tua prudentia
 requisivisti, nosque reprehendisti. Noveris tamen
 tantam apud nos fuisse hiemem, ut viæ omnes
 usque ad dies Paschæ fuerint interclusæ, nec quem-
 quam haberemus, qui sibi ad itineris incommoda
 sinderet. Quanquam enim etiam hominum numero
 ingens quodammodo videtur esse clerus noster;
 at hominum ad itinera inexercitatorum, eo quod
 neque mercaturam faciant, neque libenter extra
 patriam 290 morentur: sed sedentarias artes
 exerceant plerique, unde victum sibi quotidianum
 comparant. Quinetiam ecce hoc fratre, quem nunc
 ad tuam pietatem misimus, rure accersito, littera-
 rum ad tuam pietatem ministro usi sumus, ut et
 res nostras clare tibi exponat, et tuas nobis per-

palatarum, sive militarium apparitores. Hic au-
 tem præsidis Cappadociæ officiales non crediderim
 interpretandos (his enim causa non erat, cur in
 Thraciam irent, ubi exulabat Eusebius), sed eos
 potius officiales, qui in provincias mittebantur tam
 ad necessitates publicas, quam privatas, non sine
 consensu principis officii, ut legimus in libro sexto
 cod. Theod. tit. 28, leg. 1 et 3.

(65) *Τῆς πρὸς ὑμᾶς*. Ita mss. summo consensu.
 Editi τῆς πρὸς ἡμᾶς. Paulo post ex iisdem veteri-
 bus libris πολλάς addidimus, legimusque ὑποδέχε-
 σθαι, pro eo quod erat in editis ἀποδέχεσθαι.

(66) *Ἐπελήτησας*. Ita mss. sex. Editi ἐπελήτ-
 τας.

(67) *Ἐφημέριον*. Sic Coisl. primus, Harl. et
 multi alii. Editi ἐφ' ἡμέραν.

Alias CCLXIII. Scripta anno 375

spicue ac cito, Deo largiente, referat. Et desideratissimum fratrem Eusebium lectorem, jampridem ad tuam pietatem proficisci gestientem, retinuirous, aerem temperatum exspectantes. Ac nunc quidem non mediocriter sollicitus sum, ne insueta peregrinatio aliquid ei afferat novi incommodi, et morbi causam præbeat corpori ad ægrotandum proclivi.

Καὶ νῦν μέντοι ἐν φροντίδι οὐ τῇ τυχεύσῃ εἰμι, μήποτε αὐτῷ τὸ περὶ τῆς ὁδοιπορίας ἀγῆες ξενισμὸν ἐμποίῃσιν, καὶ ἀβρώστιας αἰτίαν ἀσθενείαν.

2. Quæ porro in Oriente novata, supervacaneum litteris significare, cum fratres ipsi accurate possint per se ipsi narrare. Scias autem, venerandum mihi caput, me, cum hæc scriberem, ita male affectum fuisse, ut jam me omnes vivendi spes reliquerint. Etenim ne numerari quidem potest eorum quæ mihi ingruerunt multitudo, et quanta infirmitas, febriumque acerbitas, et mala habitudo; nisi quod hoc unum ex omnibus colligitur, impletum jam mihi esse tempus commorationis in hac infelici et ærumnosa vita.

EPISTOLA CXCIX.

Canonica secunda.

Pluribus Amphilochoi questionibus ad canones spectantibus respondet Basilius, ac multa explicat et confirmat, quæ in prima epistola canonica statuerat, de matrimonio, de virginibus lapsis, de baptismo hæreticorum. Hæc autem responsa non statim missa sunt ac scripta, propterea quod moram attulerunt Basilius morbus ac ministrorum penuria.

Amphilochio de canonibus.

Cum pridem ad propositas nobis a tua pietate quæstiones respondissem; non nisi scriptum, partim quidem longo et periculoso morbo detentus, partim vero propter penuriam ministrorum. Pauci enim apud nos, et viæ periti, et parati ad ejusmodi ministeria. Quare, cognitis morarum causis, ignosce nobis. Admirati autem sumus tuum discendi studium, simul et humilitatem, quod et discere non graveris, cum docendi locus tibi commissus sit, et a nobis discere, quibus nihil est magni ad scientiam. Sed tamen quia non gravaris ob timorem Dei rem facere, quam alius haud facile faciat, oportet ut et nos tuæ alacritati ac bono studio opem etiam ultra vires feramus.

XVII. Interrogasti nos de Bianore presbytero, an in clerum admitti possit, propter jusjurandum. Ego autem me jam communem aliquam regulam de omnibus qui una cum eo juraverant, Antiochenis clericis edidisse memini; ut ipsi a publicis quidem conventibus abstineant, privatim **291** vero

Alias II. Scripta anno 375.

(68) Ὁμοῖα. Editi ὁμοῖαν, repugnantibus mss. vetustissimis et aliis recentioribus.

(69) Προαθείσας. Ita octo saltem mss. Editi προταθείσας. Deest initium hujus epistolæ in pluribus mss. usque ad hæc verba Ἡρώτησας ἡμᾶς.

(70) Ἰδιὰ δὲ ἐπερχεῖν. Sæpe vituperantur apud sanctos Patres, qui sacra in privatis ædibus sive

Α νῦν ἀπεστέλλαμεν πρὸς τὴν εὐλάβειαν σου, ἐκ τῆς χώρας μεταστελλόμενοι, ἐχρησάμεθα αὐτῷ διακόνων τῶν πρὸς τὴν σὴν ἐσιώτητα γραμμάτων, ἵνα καὶ τὰ ἡμέτερα σαφῶς διαγγείλῃ, καὶ τὰ αὐτόθεν ἡμῖν ἐναργῶς καὶ ταχέως τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι διακομίσῃ. Καὶ τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Εὐσέβιον τὸν ἀναγνώστην πάλαι ἐπειγόμενον πρὸς τὴν σὴν θεοσίθειαν ἐπέσχομεν, τὸ τῶν ἀέρων εὐκρατὲς ἀναμύνοντες. Καὶ νῦν μέντοι ἐν φροντίδι οὐ τῇ τυχεύσῃ εἰμι, μήποτε αὐτῷ τὸ περὶ τῆς ὁδοιπορίας ἀγῆες ξενισμὸν ἐμποίῃσιν, καὶ ἀβρώστιας αἰτίαν ἀσθενείαν.

2. Τὰ μέντοι καινοτομηθέντα περὶ τὴν ἀνατολὴν περιττὸν ἡμᾶς ἐστὶ διὰ γραμμάτων σημαίνειν, αὐτῶν τῶν ἀδελφῶν ἀκριβῶς δυναμένων ἀφ' ἑαυτῶν διαγγείλαι. Γίνωσκε δὲ, τιμιωτάτῃ μοι καφαλῇ, ὅτι, ἡνίκα ταῦτα ἐπέστελλον, οὕτω διεκείμεν φάουλως, ὥστε πάσας με λοιπὸν τοῦ ζῆν τὰς ἐλπίδας ἐπιλελοιπέναι. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐξαριθμησάσθαι δυνατὸν τῶν ἐπιγινομένων μοι συμπτωμάτων τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἀσθενείαν, καὶ τὸ μέγεθος τῶν πυρετῶν, καὶ τὴν κακοήθειαν ὅποια (68)· πλὴν ὅτι ἐκ πάντων ἐν τῷ συναγόμενον, πληρῶσαι ἡμᾶς λοιπὸν τὸν χρόνον τῆς παροιχίας τοῦ θυστένου τούτου καὶ ἐδυνηροῦ θίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛΘ.

Κανονική Γ.

Ἀμφιλοχίῳ περὶ κανόνων.

Πάλαι πρὸς τὰς παρὰ τῆς εὐλαβείας σου προταθείσας (69) ἡμῖν ἐρωτήσεις ἀποκρινάμενος, οὐκ ἀπέστειλα τὸ γράμμα, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς ἀβρώστιας τῆς μακρᾶς καὶ ἐπικινδύνου ἀσχοληθεὶς, τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν διακονουμένων. Ὀλίγοι γὰρ παρ' ἡμῖν καὶ ὁδοῦ ἔμπειροι, καὶ παρεσκευασμένοι πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπηρεσίας. Ὡστε, μαθὼν τὰς αἰτίας τῆς βραδυτέρας, ὅς ἡμῖν τὴν συγγνώμην. Ἐθαυμάσαμεν δὲ σου τὴν φιλομάθειαν ὁμοῦ καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην· ὅτι καὶ μαθεῖν καταδέχῃ, τὴν τοῦ διδάσκειν τάξιν πεπιστευμένος, καὶ μανθάνειν παρ' ἡμῶν, οἷς οὐδὲν μέγα πρόσσεστι πρὸς γνῶσιν. Ἀλλ' ὁμῶς, ἐπειδὴ καταδέχῃ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ποιεῖν πρᾶγμα οὐ βέλτιον παρ' ἐτέρου γινόμενον, D χρὴ καὶ ἡμᾶς τῇ προθυμίᾳ σου καὶ τῇ ἀγαθῇ σπουδῇ συναίρεσθαι καὶ ὑπὲρ δύναμιν.

IZ'. Ἡρώτησας ἡμᾶς περὶ Βιάνορος τοῦ πρεσβυτέρου, εἰ δικτὸς ἐστὶν εἰς τὸν κλῆρον, διὰ τὸν ἔρχον. Ἐγὼ δὲ ἤδη τινὰ κοινὸν ἔβρον περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν μετ' αὐτοῦ ὁμωμοκόντων τοῖς κατ' Ἀντιόχειαν κληρικοῖς εἶδα ἐκτεθεικῶς· ὥστε τῶν μὲν δημοσίων αὐτοὺς ἀπέχεσθαι συλλόγων, ἰδίᾳ δὲ ἐνεργεῖν (70) τὰ

domesticis oratoriis celebrant. Hinc Irenæus, lib. iv, cap. 26, oportere ait eos, qui absistant a principali successione et quocunque loco colligunt, suspectos habere, vel quasi hæreticos et malæ sententiæ, vel quasi scindentes et elatos et sibi placentes; aut rursus ut hypocritas quæstus gratia et vanæ gloriæ hoc operantes. Basilius, in psalm. xxvii, n. 3: Non igitur ex- ita sanctam hanc aulam adorare oportet, sed intra

τῶν πρεσβυτέρων. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν Α
ἐκτεῖναι ὑπηρεσίαν ἀδελφὴν αὐτῷ παρέχει· διότι οὐκ
ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη, ἀλλ' ἐν Ἰκονίῳ·
ἦν, ὡς αὐτὸς ἐπέστειλες ἡμῖν, τῆς Ἀντιοχείας εἰς
οἴκησιν ἀντηλλάξαιτο. Ἔστιν οὖν δεκτὸς καὶ ὁ
ἀνὴρ, ἀπειτούμενος παρὰ τῆς εὐλαθείας σου μετα-
μειβεσθαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὅρκου, ὃν ἐπὶ τοῦ ἀπί-
στου ἀνδρός (71) ἐξωμόσατο, βασιτάει τὴν ἐν-
όχλησιν τοῦ μικροῦ ἐκείνου κινδύνου μὴ θυγῆαις.

III. Περὶ τῶν ἐκπεσοῦσων παρθένων τῶν καθομο-
λογησαμένων τὴν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἰτα,
διὰ τὸ ὑποπιστεῖν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, ἀθετουσῶν
τὰς ἐκτεῖναι συνθήκας, οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν,
ἀπλῶς (72) καὶ πρῶτος συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθε-
ναίαις τῶν κατολισθαίνοντων, ἐνομοθέτησαν δεκτὰς
εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν (73), καὶ ὁμοιότητα τῶν
ἐγγάμων διατηρήσαντες· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἐπειδὴ τῇ τοῦ
θεοῦ χάριτι προϊούσα ἡ Ἐκκλησία, κραταιοτέρα
γίνεται, καὶ πληθύνεται νῦν τὸ τάγμα τῶν παρθέ-
νων (74), προσέχειν ἀκριβῶς τῷ τε κατ' ἐννοίαν φαι-
νομένῳ πράγματι καὶ τῇ τῆς Γραφῆς διανοίᾳ, ἣν
δυνατὸν ἐξασκεῖν ἀπὸ τοῦ ἀκολούθου. Χρηρεῖ γὰρ
παρθενίας ἐλάττων· οὐκοῦν καὶ τὸ τῶν χηρῶν ἀμάρ-
τημα πολλῷ διούτερόν ἐστι τοῦ τῶν παρθένων. Ἰδω-
μεν τοίνυν τί γίγνεται· Τιμοθέῳ παρὰ τοῦ Παύλου·
Νεωτέρα δὲ χήρας παραιοῦ. Ὅταν γὰρ κατα-
στηριώσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν,
ἔχουσαι νόμιμα, οὗτοι τὴν πρώτην πλίστιν ἠθέλησαν.

⁶⁶ 1 Tim. v, 11, 12.

ipsam, etc. Similia habet Eusebius in eundem
psalimum p. 313. Sic etiam Cyrillus Alexandrinus
in libro *adversus Anthropomorphitas*, cap. 12, et in
libro decimo *De adorat.*, p. 356. Sed his in locis
perspicuum est hereticorum aut schismaticorum sy-
nagogas notari, vel quas vocat Basilus, can. 1, πρ-
αυνοζωγὰς, sive illicitos conventus a presbyteris
aut episcopis rebellibus habitos, aut a populis di-
sciplinae expertibus. At interdum graves causae sub-
erant, cur sacra in privatis aedibus impermissa
non essent. Ipsa persecutio necessitatem huius rei
saepè adiebat, cum catholici episcoporum haere-
ticorum communionem fugerent, ut Sebastiae
contigit; vel etiam, ut in pluribus aliis locis,
ecclesiarum aditu prohiberentur. Minime ergo mi-
rum, si presbyteris Antiochenis eam sacerdotii
perfunctionem Basilus reliquit, quae et ad jurisju-
randi religionem et ad temporum molestias accom-
modata videbatur. Synodus Landicensis vetat, can.
58, in domibus fieri oblationem ab episcopis vel
presbyteris. Canon 31 Trullanus id clericis non
interdicit, modo accedat episcopi consensus. Non
invisitata fuisse ejusmodi sacra in domesticis ora-
toriis confirmat canon Basilii 27, ubi vetatur, ne
presbyter illicitis nuptiis implicatus privatum aut
publice sacerdotii munere fungatur. Eustathius
Sebastenus Ancyrae cum Arianis in domibus com-
municavit, ut ex pluribus Basilii epistolis disci-
mus, cum apertam ab eis communionem impetrare
non posset.

(71) Ἀπίστου ἀνδρός. Videtur infidelis ille vir,
unus aliquis fuisse ex potentioribus Arianis, ejus-
que furor idecirco in presbyteros Antiochenos inci-
tatus, quod hi Ecclesiam absente Meletio regerent,
ac maximam civium partem in illius fide et com-
munionem continerent. Ejusmodi enim jusjurandum
nemo extorquere potuit, nisi qui potestatem cum

munia obeant presbyterorum. Id ipsum autem
etiam ei muneris sui peragendi praebet libertatem,
quod non sit Antiochiae sacerdotium, sed Iconii:
quam urbem, ut ipse ad nos scripsisti, Antiochia
ad habitandum permutavit. Ergo vir ille suscipi
potest; postulante ab eo pietate tua, ut pœ-
nitentiam agat, ob facilem et promptum ad jus-
jurandum animum, quod coram infideli viro
juravit, molestiam ferre exigui illius periculi non
valens.

XVIII. De lapsis virginibus, quæ vitam castam
professæ Domino, deinde carnis libidinibus victæ,
pacta sua irrita faciunt, patres quidem nostri,
cum simpliciter ac leniter sese ad eorum qui la-
buntur infirmitatem accommodarent, censuerunt
ipsas post annum admitti posse, de illis ad simi-
litudinem digamorum dijudicantes. Verum mihi
quidem videtur, quoniam Dei dono progrediens
Ecclesia sit fortior, ac nunc multiplicatur ordo
virginum, diligenter considerandam esse et rem
ipsam, prout consideranti manifesta est, et Scri-
pturae sententiam quæ ex consecutione inveniri
potest. Viduitas enim virginitate inferior; ergo
et viduarum delictum longe minus quam virgi-
num. Videamus ergo quid ad Timotheum a Paulo
scriptum sit: *Junioribus autem viduas evita.*
Postquam enim lascivierunt adversus Christum,
nubere volant, habentes condemnationem, quod
*primam fidem irritam fecerunt*⁶⁷. Itaque si vidua

summa improbitate conjunctam haberet, et in abs-
trahendis a sacerdotio catholicis presbyteris ma-
gnum quiddam sibi proponeret: quod quidem, nisi
Ariano, convenit nemini. Neque etiam jusjuran-
dum ab aliis extorsit, quam a Meletii presbyteris.
Nam præterquam quod Paulini partes persecutio
non videtur attigisse, certe parum profuisset ali-
quos ei presbyteros auferre, cum per se ipse
parvam ecclesiam regeret, et alios presbyteros
creare posset. At si idem commissum fuisset in
eos qui absente S. Meletio gubernacula tenebant,
magnus lupis aditus ad gregem discerpendum pa-
tuisset. Præterea, cum iidem presbyteri Basilium
consuluerint, id argumento est eos S. Meletio all-
xos fuisse. Nemo enim Meletio amicior erat quam
Basilus, nemo in defendenda illius causa constan-
tior. Longe errat Aristenus, cum presbyteros illos
sua sponte et ulciscendæ alicujus injuriæ causa
existimat jurasse. Non enim lenitatem in Bianore
requirit Basilus, sed constantiam: eumque magis
indicat periculo territum, quam ob acceptam inju-
riam iratum fuisse.

(72) Ἀπλῶς. Quamvis quatuor codices opti-
mæ notæ habeant ἀπλῶς, *clementer*, non ta-
men videtur vulgata lectio mutanda, cui mul-
to plures codices favent, inter quos nonnulli
perantiqui. Legitur in nonnullis aliis ἀπλοῦς.

(73) Μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν. Respicere videtur ad
canonem decimum nonum synodi Ancyrae, in quo
virginibus promissa violantibus poena digamorum
decernitur.

(74) Τὸ τάγμα τῶν παρθένων. Idem testatur
S. Gregorius Nyssenus in libro *De virginitate*
cap. 24, hujus vitæ decus sua ætate, si un-
quam alias, maxime florere, et ad summam
perfectionem paulatim crescendo perductum esse.

judicio subijcitur gravissimo, ut quæ fidem in Christum irritam fecerit, quid nobis putandum de virgine, quæ sponsa est Christi, et sacrum vas Domino dedicatum? Magnum quidem est peccatum, vel ancillam clandestinis matrimoniis sese dantem, stupro domum implere, et deteriore vita injuriam possessori facere: longe autem gravius est sponsam fieri adulteram, ac suæ cum sponso conjunctioni dedecus ferentem, impudicis voluptatibus se dedere. Proinde vidua quidem, ut corrupta ancilla, condemnatur; virgo vero adulteræ judicio **292** subijcitur. Quemadmodum igitur eum qui cum aliena est muliere, adulterum nominamus, non prius admittentes ad communionem, quam a peccato cessaverit: ita profecto et de eo qui virginem habet statuemus. Illud autem nunc in antecessum statuere nobis necesse est, virginem vocari, quæ se sua sponte obtulit Domino, ac nuntium nuptiis remisit, et sanctimonix institutum amplexa est. Professiones autem ab eo tempore admittimus, quo ætas rationis complementum habuerit. Neque enim pueriles voces omnino ratas in ejusmodi rebus habere convenit: sed quæ supra sexdecim vel septemdecim annos nata, ratiocinationum suarum arbitra, diu examinata ac probata, deinceps perseveravit, et ut admittatur constanter rogaverit, tum demum inter virgines referenda, ejusque rata habenda professio, ac illius violatio inexorabiliter punienda. Multas enim parentes adducunt et fratres et propinquorum nonnulli ante ætatem, non sua sponte ad cælibem vitam incitatas, sed ut sibi ipsi aliquod in vita commodum provideant. Tales non facile admittendæ, donec aperte ipsarum perscrutati fuerimus sententiam.

XIX. Virorum autem professiones non novimus, præterquam si qui se ipsi monachorum ordini ascripserint: qui quidem tacite vitam cælibem videntur suscepisse. Verumtamen in illis quoque illud opinor præmitti oportere, ut ipsi interrogentur, accipiaturque eorum professio clara ac perspicua: ut, cum se ad libidinosam et voluptariam vitam converterint, eorum qui fornicantur positioni subijciantur.

XX. Quæcunque mulieres, cum essent in hæresi, virginitatem professæ sunt, sed postea matrimonium prætulerunt, non arbitror eas condemnari oportere. Quæcunque enim dicit lex, iis qui in lege sunt dicit⁶⁶. Quæ autem jugum Christi nondum subierunt, ex nec Domini leges agnoscunt. Quare sunt in Ecclesiam recipiendæ; cum omnibus etiam horum remissionem habentes ex fide

⁶⁶ Rom. in, 19.

(75) Τὰς δὲ ὁμολογίας... συμπλήρωσιν. Ita codices mss. summo consensu. Editi Τὴν δὲ ὁμολογίαν... ἐμπλήρωσιν. Hoc Basilii decretum de professionis ætate citatur in canone quadragesimo synodi in Trullo, et decem et septem anni, quos Basilius requirit, ad decem rediguntur.

A El τοίνυν χήρα κρίματι ὑπόκειται βαρυτάτῳ, ὡς τὴν εἰς Χριστὸν ἀθετήσασα πίστιν, τί χρὴ λογίζεσθαι ἑμᾶς περὶ τῆς παρθένου, ἥτις νόμφη ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ σχεῦος ἱερὸν ἀνατιθὲν τῷ Δεσπότῃ; Μὲγα μὲν ἀμάρτημα καὶ δοῦλην λαθραίοις γάμοις ἐαυτὴν ἐπιδοῦσαν φθορᾷ ἀναπλῆσαι τὸν οἶκον, καὶ καθυβρίζειν διὰ τοῦ πονηροῦ βίου τὸν κεκτημένον· πολλῷ δὲ δὴ πῶς χαλεπώτερον τὴν νόμφην μοιχαλίδι γενέσθαι, καὶ τὴν πρὸς τὸν νυμφίον ἔνωσιν ἀτιμάσασαν, ἡδοναῖς ἀκολάστοις ἐαυτὴν ἐπιδοῦναι. Οὐκοῦν ἡ μὲν χήρα, ὡς δοῦλη διεφθαρμένη, καταδικάζεται· ἡ δὲ παρθένος τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος ὑπόκειται. Ὡς περ οὖν τὸν ἀλλοτρίῳ γυναικὶ συνιόντα μοιχὸν ὀνομάζομεν, οὕτω πρῶτον παραδειξάμενοι εἰς κοινωνίαν, πρὶν ἢ παύσασθαι τῆς ἀμαρτίας· οὕτω δηλονότι καὶ ἐπὶ τοῦ τὴν παρθένον ἔχοντος διατεθυσόμεθα. Ἐκεῖνο δὲ νῦν προδιομολογεῖσθαι ἡμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι παρθένος ὀνομάζεται ἡ ἐκουσίως ἐαυτὴν προσαγαγούσα τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀποταξάμενη τῷ γάμῳ, καὶ τὸν ἐν ἀγιασμῷ βίον προτιμήσασα. Τὰς δὲ ὁμολογίας τότε ἐγκρίνομεν, ἀπ' οὗ περ ἂν ἡ ἡλικία τὴν τοῦ λόγου συμπλήρωσιν (75) ἔχη. Οὐδὲ γὰρ τὰς παιδικὰς φωνὰς πάντως κυρίας ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡγεῖσθαι προσήκειν, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ δέκα ἐξ ἡ δέκα καὶ ἐπὶ γενομένην ἔτη, κυρίαν οὔσαν τῶν λογισμῶν, ἀνακριθεῖσαν ἐπὶ πλείον, εἰτα παραμείνας, καὶ λιπαροῦσαν διὰ ἰκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκαταλέγεσθαι χρὴ ταῖς παρθένοις, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κυροῦν, καὶ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως κολάζειν. Πολλὰς γὰρ γυνεὶς προσαγοῦσι καὶ ἀδελφοί, καὶ τῶν προστηκόντων τινὲς πρὸ τῆς ἡλικίας, οὐκ οἴκοθεν ὁρμηθεῖσας πρὸς ἀγαμίαν, ἀλλὰ τι βιωτικὸν ἑαυτοῖς διοικούμενοι. Ὡς οὐ βραδίως προσδέχεσθαι δεῖ, ὥς ἂν φανερώς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἱρευνήσωμεν γνώμην.

10. Ἀνδρῶν δὲ ὁμολογίας οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μὴ τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρήθησαν· οἱ κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδεχθῆναι τὴν ἀγαμίαν. Πλὴν καὶ ἐπ' ἰκεσιῶν ἐκεῖνο ἡγοῦμαι προηγεῖσθαι προσήκειν (76), ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς, καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν ἐναργῆ, ὥστε, ἐπειδὴν μετατίθενται πρὸς τὸν φιλόσκαρον καὶ ἡδονικὸν βίον, ὑπάγειν αὐτοὺς τῷ τῶν πορνεύοντων ἐπιτιμῷ.

Κ'. Ὅσαι γυναῖκες, ἐν αἰρέσει οὔσαι, παρθενίαν ὡμολόγησαν, εἰτα μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθελόντο, οὐχ ἡγοῦμαι χρῆναι καταδικάζεσθαι ταύτας. Ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Αἱ δὲ μήπω ὑπελθοῦσαι τὴν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκουσι τοῦ Δεσπότου. Ὡς δὲ δεκτὰ εἶσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ πάντων καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτοις ἄφεσιν ἔχουσαι (77) ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστόν.

(76) Προσῆκειν. Editi et nonnulli codices mss. προσήκειν. Sed in pluribus et antiquioribus legitur προσήκειν.

(77) Ἐχουσαι. Sic mss. summo consensu. Editi ἔχουσιν.

καὶ καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηγουμένῳ βίῳ γενόμενα (78) αἱ εὐθύναι οὐκ ἀγεται. Τούτους δὲ δηλονότι ἀνευ βαπτίσματος ἡ Ἐκκλησία οὐ παραδέχεται. Ὡστε ἀναγκαιότατον (79) ἐπὶ τούτοις τὰ πρὸς βίαν τῆς γενέσεως.

KA'. Εἰ ἀνὴρ (80) γυναικὶ συνοικῶν, ἐπειδὴν, μὴ ἀρκισθεὶς τῷ γάμῳ, εἰς πορνείαν ἐκπέσῃ, πόρνην κρίνομεν τὸν τοιοῦτον· καὶ πλείον αὐτὸν παρατείναντες ἐν τοῖς ἐπιτιμίοις· οὐ μέντοι ἔχομεν κανόνα, τῷ τῆς μοιχείας αὐτὸν ὑπαγαγεῖν (81) ἐγκλήματι, ἐὰν εἰς ἐλευθέρην γάμου ἡ ἀμαρτία γένηται· διότι ἡ μοιχαλὶς μὲν, *Μιαινομένη*, φησὶ, *μυανθήσεται*, καὶ οὐκ ἀναστρέφει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς· καὶ ὁ κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής· ὁ μὲντοι πορνεύσας οὐκ ἀποκλείσθεται τῆς πρὸς γυναῖκα ἑαυτοῦ συνοικίσεως. Ὡστε ἡ μὲν γυνὴ ἀπὸ πορνείας ἐκτανιόντα τὸν ἄνδρα αὐτῆς παραδέχεται, ὁ δὲ ἀνὴρ (82) τὴν μιανθείσαν τῶν οἰκῶν ἑαυτοῦ ἀποπέμψει. Καὶ τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ βέβαιος· ἡ δὲ συνήθεια οὕτω κεκράτησε.

KB'. Τοὺς ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντας γυναῖκας, εἰ μὲν ἄλλοις προμεμνηστευμένας εἶναι ἀφῆρημένοι, οὐ πρότερον χρὴ παραδέχεσθαι, πρὶν ἢ ἀφελῆσθαι αὐτῶν, καὶ ἐπ' ἐξουσίᾳ (83) τῶν ἐξ ἀρχῆς μνηστευσσάμενων ποιῆσαι, εἴτε βούλονται λαβεῖν αὐτάς, εἴτε ἀποστήναι· εἰ δὲ σχολάζουσάν τις λάβοι, ἀφαιρῆσθαι μὲν δεῖ, καὶ τοὺς οἰκείους ἀποκαθιστῆναι, ἐπιτρέπειν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν οἰκείων, εἴτε γονεῖς εἶναι, εἴτε ἀδελφοί, εἴτε οἵτινες αὐτῶν προσσιώτες τῆς κόρης· καὶ μὲν ἔλθοντα αὐτῷ παραδοῦναι, ἵστασθαι τὸ συνοικεῖσθαι· ἐὰν δὲ ἀνανεύσῃ (84), μὴ βιάζεσθαι. Τὸν μὲντοι

in Christum. Ac omnino quæ in catechumenica vita facta sunt, in iudicium non vocantur. Tales autem videlicet sine baptismo Ecclesia non recipit. Quare generationis jura sunt in ipsis maxime necessaria.

XXI. Si vir una cum uxore habitans, postea matrimonio non contentus, in fornicationem incidit; fornicatorem eum judicamus, ipsumque longius producimus in impositis pœnis: sed tamen canonem non habemus, qui eum adulterii crimini subjiciat, si in solutam a matrimonio **293** peccatum commissum sit: propterea quod adultera quidem, inquit, *Polluta polluetur et ad virum suum non revertetur*⁷⁷, et, *Qui adulteram detinet, stultus est et impius*⁷⁸: sed qui fornicatus est, non excludetur quominus cum uxore habitet. Quare uxor quidem a fornicatione revertentem virum suum excipiet: vir vero pollutam e suis aedibus ejiciet. Atque horum quidem ratio non facilis, sed consuetudo sic invaluit.

XXII. Qui ex raptu mulieres habent, siquidem aliis jam desponsas abriperint, ante admittendi non sunt, quam ab eis ablatae sint et eorum quibus ab initio desponsæ erant, potestati redditæ, utrum eas velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem acceperit, auferre quidem oportet, suisque restituere, et ipsorum voluntati permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quivis alii puellæ moderatores: ac si ei quidem tradere velint, oportet matrimonium constituere: sin autem renuerint, nequaquam vim inferre. Eum

⁷⁷ Jerem. iii, 1. ⁷⁸ Prov. xviii, 22.

(78) *Γενόμενα*. Male Angli in Pandectis et alii interpretes reddunt, *quæ in catechumenica vita fiunt*. Non enim dicit Basilius ea non puniri quæ in hoc statu peccantur, sed tantum peccata ante baptismum commissæ baptismis expiari, nec jam esse iudicio ecclesiastico obnoxia. Hinc observat Zonaras non pugnare hunc canonem cum canone quinto Neocæsariensi, in quo pœnæ catechumenis peccantibus decernuntur.

(79) *Ἀναγκαιότατον*. Legitur in Regio quodam codice ἀναγκαιότατα.

(80) *Εἰ ἀνὴρ*. Deest conjunctio in duobus recentioribus codicibus. Legitur *Ἐὰν ἀνὴρ* in antiquissima collectione canonum Coisliniana et in Pandectis. Commodius sane est conjunctionem tollere, eoque consilio videtur in codicibus modo citatis deleta. Sed tamen plus tribuendum tot aliis codicibus.

(81) *ὑπαγαγεῖν*. Consentiant in hac voce mss. codices. Editi ὑπάγειν. Supra vidimus, can. 9, Basilium in iis quæ ad repadium attinent, duo virum inter et mulierem discrimina ponere. Ille autem tertium adjicit, ac virum quidem in ipso matrimonio, si cum soluta et libera peccaverit, adulterii nomine non condemnat, sed fornicationis: uxorem autem in eodem peccato certissimam adulteram declarat.

(82) *Ὁ δὲ ἀνὴρ... ἀποπέμψει*. Non solus Basilius hanc consuetudinem secutus. Auctor *Constitutionum apostolicarum* sic loquitur lib. vi, cap. 14: *Ὁ κατέχων τὴν παραφθοραίσαν φύσεως θεσμοῦ παράνομος· ἐπειπερ ὁ κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής*. Ἀπότρεμε γὰρ αὐτὴν, φησὶν, ἀπὸ τῶν παρ-

κῶν σου. Οὐ γὰρ ἐστὶ βοηθός, ἀλλ' ἐπιβουλος, πρὸς ἄλλον ἀποκλίνουσα τὴν διάνοιαν. Qui corruptam retinet, naturæ legem violat: quandoquidem qui retinet adulteram, stultus est et impius. Abscinde enim eam, inquit, a carnibus tuis. Nam adiutrix non est, sed insidiatrix, quæ mentem ad alium declinat. Canon 8 Neocæsariensis laicis, quorum uxores adulterii convictæ, aditum ad ministerium ecclesiasticum claudit; clericis depositionis pœnam irrogat, si adulteram nolint dimittere. Canon 65 Eliberitanus sic habet: *Si cujus clerici uxor fuerit mæchata, et scierit eam maritus suus mæchari, et non eam statim projecerit, nec in fine accipiat communionem*. Hermas lib. 1, c. 2, adulteram ejici jubet, sed tamen pœnitentem recipi. S. Augustinus adulterium legitimam esse dimittendi causam pronuntiat, sed non necessariam, lib. ii *De adulter. nuptiis*, cap. 5, n. 13.

(83) *Ἐκ' ἐξουσίας*. Unus codex Reg. ἐπ' ἐξουσίας.

(84) *Ἀνανεύσῃ*. Sic veteres libri summo consensu. Editi ἀνανεύσῃ. Mirari autem subit cur quos leges civiles capitali supplicio puniebant, nec rapti sinebant perfrui, ut videre est cod. Theodos., lib. ix, tit. 25, iis Basilius tam leves pœnas irroget, nec a matrimonio excludat, si parentum virginis consensus accedat, ut videre est in canone 22. Sed credo sanctum doctorem ea mente leniter egisse, ne quibus ipsa fuga impunitatem et licentiam dare poterat, hi et matrimonii desperatione et gravioris pœnæ metu in scelere obdurescerent. Hinc de sacrarum virginum raptu non loquitur, sed de iis tantum, quorum peccato matrimonium mederi poterat.

autem qui ex stupro, sive violento, uxorem habet, necesse est fornicationis poenam agnoscere. Est autem in quatuor annis praefinita fornicantibus poena. Oportet eos anno primo a precibus expelli, et flere ad fores ecclesiae: secundo ad auditionem admitti, tertio ad poenitentiam: quarto ad standum una cum populo, abstinentes ab oblatione; deinde eis perimitti boni communionem.

XXIII. De iis autem qui duas sorores uxores ducunt, vel de eis quae duobus fratribus nubunt, a nobis edita est epistola, cujus misimus exemplar tuae pietati. Qui autem sui fratris uxorem acceperit, non prius admittetur, quam ab ea recesserit.

XXIV. Viduam, quae in viduarum numerum relata est, hoc est, quae ab Ecclesia alitur, iudicavit Apostolus nubentem contemni debere⁸⁵. Viro autem viduo lex imposita non est, sed tali sufficit poena digamorum. Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus una cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis vitio destiterit. Sed si ante sexaginta annos eam ascripserimus, nostra est, non mulieris culpa.

XXV. Qui a se stupratam pro uxore delinet, stupri quidem poenam subibit, sed ei licebit eam uxorem habere.

294 XXVI. Fornicatio matrimonium non est, sed ne matrimonii quidem initium. Quare si fieri potest, ut qui per fornicationem conjuncti sunt, separentur, id quidem optimum est. Sin autem eis omnino placeat conjugium, fornicationis quidem poenam agnoscant; sed minime separentur, ne quid deterius accidat.

XXVII. De presbytero, qui insciens illicitis nuptiis implicatus est, statui quae oportebat, cathedrae quidem participem esse, sed a reliquis muneribus abstinere. Nam satis est ejusmodi homini venia. Ut autem alium benedicat, qui propria curare debet vulnera, minime consentaneum. Benedictio enim sanctificationis communicatio est. Quam qui non habet, propterea quod insciens lapsus est, quomodo aliis impertiet? Itaque nec publice nec privatim benedicat, nec corpus Christi distribuat aliis, nec quodvis aliud sacrum munus obeat, sed, honorifica sede contentus, roget cum lacrymis Dominum, ut sibi ignorantiae peccatum remittatur.

⁸⁵ I Tim. v, 11, 12.

(85) *Εἰτα αὐτοῦς*. Plures codices non antiquissimi *εἰτα αὐτοῖς*.

(86) *Ἀπεστείλαμεν*. Sic codices mss. pro eo quod erat in editis *ἀπέστειλα*. Epistolium, de quo hic Basilus, est epistola 160.

(87) *Διακονουμένην*. In hac voce interpretanda secutus sum Zonaram. Minus commode alii interpretes, quae ab Ecclesia in diaconatum suscepta est. Illud autem *παρορᾶσθαι* idem esse monent interpretes ac contemni, nec jam Ecclesiae sumptibus sus-

ex διαφθορᾷ εἴτε λαθραίας εἴτε βιαστέρως γυναῖκα ἔχοντα ἀνάγκη τὸ τῆς πορνείας ἐπιγνῶναι ἐπιτίμιον. Ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὠρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἡ ἐπιτίμησις. Χρὴ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν, καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας· τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν· τῷ τρίτῳ εἰς μετάνοιαν· τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀπεχομένους τῆς προσηγορίας· εἰτα αὐτοὺς (85) ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ.

KΓ'. Περὶ δὲ τῶν δύο ἀδελφῶν γαμουμένων, ἡ ἀδελφοῖς δυσὶ γαμουμένων, ἐπιστολίδιον ἡμῖν ἐκπαφώνηται, οὗ τὸ ἀντίγραφον ἀπεστείλαμεν (86) σοι τῇ εὐλαθείᾳ. Ὁ δὲ ἀδελφοῦ ἰδίου γυναῖκα λαθῶν οὐ πρότερον δεχθῆσεται πρὶν ἀποστήναι αὐτῆς.

KΔ'. Χήραν, τὴν καταλείψαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χηρῶν, τοῦτέστι, τὴν διακονουμένην (87) ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἔκρινεν ὁ Ἀπόστολος γαμουμένην παρορᾶσθαι. Ἄνδρὶ δὲ χηρεύσαντι οὐδεὶς ἐπιτίμειται νόμος, ἀλλ' ἰκανὸν τῷ τοιοῦτῳ τὸ τῶν διγάμων ἐπιτίμιον. Ἢ μέντοι χήρα, ἐξηκονταετῆς γεγονυῖα, ἐὰν ἔληται πάλιν ἀνδρὶ συνοικεῖν, οὐ καταξιωθήσεται τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας, ἕως ἂν τοῦ πάθους τῆς ἀκαθαρσίας παύσεται. Ἐὰν μέντοι πρὸ ἐξηκοντα ἔτων ἀριθμησωμεν (88) αὐτὴν, ἡμέτερον τὸ ἔγκλημα, οὐ τοῦ γυναικός.

ΚΕ'. Ὁ τὴν διεφθαρμένην ὑφ' ἑαυτοῦ εἰς γυναῖκα κατέχων τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φθορᾷ ἐπιτίμιον ὑποστήσεται, τὴν δὲ γυναῖκα ἔχειν συγχωρηθήσεται.

ΚΖ'. Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή. Ὡστε, ἐὰν ᾗ δυνατόν τοις κατὰ πορνείαν συναπτομένοις χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον. Ἐὰν δὲ στέργωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικεῖον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωρίζεσσαν· ἀφίσθωσαν δὲ, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται.

KZ'. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ κατ' ἀγνοίαν ἀθέσμων γάμῳ (89) περιπαρέντος, ὥρισα δ' ἔχρη· καθέδρας μὲν μετέχειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι. Ἀρκετὸν γάρ τῳ τοιοῦτῳ ἡ συγγνώμη. Εὐλογεῖν δὲ ἕτερον, τὸν τὰ οἰκεία τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον. Εὐλογία γάρ ἀγιασμοῦ μετάθεσις ἔστιν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ ἔχων, διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα πῶς ἑτέρῳ μεταδώσει; Μήτε τοίνυν δημοσίᾳ μήτε ἰδίᾳ εὐλογεῖτω, μήτε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ κατανεμέτω ἑτέροις, μήτε τι ἄλλο λειτουργεῖτω, ἀλλὰ ἀρκούμενος τῇ προεδρίᾳ προσκλαίετω (90) τῷ Κυρίῳ, συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα.

tentari.

(88) *Ἀριθμησωμεν*. Sic plerique codices mss. Editi *ἀριθμήσομεν*.

(89) *Ἀθέσμων γάμῳ*. Illicitas nuptias interpretatur Balsamon, si quis ducat eam, cujus vel ipse tutor est, vel ipsius pater, vel monialem, vel consanguineam. Zonaras consanguineam vel monialem intelligit, Alexius Aristenus viduam, aut insanam, aut e scenicis, aut Deo consecratam.

(90) *Προσκλαίετω*. Addunt editi et tres recen-

KH. Ἐκεῖνό γε μὴν γελοῖόν μοι κατεφάνη, τὸ ἀξιασθαί τινα ὑείων ἀπέχεσθαι κρεῶν. Ὅστε κατὰ ἐξέωσον διδάσκειν (91) αὐτοὺς τῶν ἀπαιδεύτων προσευχῶν καὶ ἐπαγγελιῶν ἀπέχεσθαι· τὴν μὲντοι χρῆσιν ἀδιάφορον εἶναι συγχώρησον. Οὐδὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ ἀπόδλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον. Ὅστε ἡ εὐχή καταγέλαστος, οὐχ ἡ ἀποχή ἀναγκαία.

KΘ. Ἀρχοντας μὲντοι ὁμνύειν, ἐπὶ τὸ κακοποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, καὶ πάντα θεραπεύεσθαι προσήκε (92). Θεραπεία δὲ τούτων διττή· μία μὲν, μὴ ὁμνύειν αὐτοὺς διδάσκεισθαι προχαίρων· ἑτέρα δὲ, μὴ ἐπιμένειν ἐν ταῖς πονηραῖς κρίσεσιν. Ὅστε, ὅρκῳ προληφθεὶς τις εἰς κακοποιίαν ἑτέρου, τὴν μὲν ἐπὶ τῇ προσιταίᾳ τοῦ ὅρκου μετάνοιαν ἐπιδεικνύσθω, μὴ μὲντοι προσήματι εὐλαθείας τὴν πονηρίαν ἑαυτοῦ βεβαιούτω. Οὐδὲ γὰρ Ἡρώδης συνήνεγκεν εὐορκήσαντι, ὅς, ἵνα μὴ ἐπιорκήσῃ δῆθεν, φονεὺς ἐγένετο τοῦ προφήτου. Ἀπαξ δὲ ὁ ὅρκος ἀπηγόρευται· πολλῶν δὲ δήπου εἰκὸς τὸν ἐπὶ κακῷ γινόμενον κατακεκρίσθαι. Ὅστε μεταφρονεῖν τὸν ὁμνύοντα χρῆ, οὐχὶ σπουδάζειν βεβαιούσιν ἑαυτοῦ τὸ ἀνόσιον. Ἐξέτασον γὰρ πλατύτερον τὴν ἀτοπίαν. Εἰ τις ὁμώσειν (93) ἐνεθροῦξεν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀδελφοῦ, εἰ καλὸν τὸ τοιοῦτον εἰς ἔργον ἀγαγεῖν αὐτῷ; εἰ τις φονεύσει; εἰ τις ὅλως δι' ὅρκου ἐντολήν τινα παραβήσεσθαι; Ὁμοσα γὰρ καὶ ἔστησα, οὐχὶ τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ τοῦ φυλάττεσθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Ὅσπερ δὲ τὴν ἐντολήν ἀμεταθέτοις κρίμασι προσήκε βεβαιούσθαι, οὕτω τὴν ἀμαρτίαν παντοίως καθήκει ἀκυροῦσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι.

Λ'. Περὶ τῶν ἀρπαζόντων κανόνα μὲν παλαιὸν οὐκ ἔχομεν, ἰδίαν δὲ γνώμην ἐποησάμεθα· τρία ἔτη (94), καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς συναρπάζοντας αὐτοῖς ἔξω τῶν εὐχῶν γίνεσθαι. Τὸ δὲ μὴ βιαίως γινόμενον (95), ἀνεύθυνόν ἐστιν, ὅταν μὴ φθορὰ ᾖ μηδὲ κλοπὴ τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος. Αὐτεξουσία δὲ ἡ χήρα, καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸ ἀκολουθεῖν. Ὅστε τῶν σχημάτων τῶν οὐ φροντιστέων.

⁹¹ 1 Tim. iv, 4. ⁹² Matth. xiv, 10. ⁹³ Matth. v,

iores mss. ἑτέροις καὶ, etc., *stet coram aliis et coram Deo*; sicque legitur apud Balsamonem et Zonaram. Sed hæc desunt in omnibus aliis codicibus mss. et in concilio Trulano, ubi hic canon Basilii est inter canones concilii vicesimus sextus. Præterea repugnat ut Basilius eidem presbytero et honorem cathedræ conservet, et ad januas ecclesiæ vere præscribat.

(91) *Διδάσκειν*. Ita plerique mss. Editi διδάξει.

(92) *Προσήκε*. Sic legitur in omnibus mss. Editi προσήκει.

(93) *Ὁμώσειν*. Editi ὁμώσει, et paulo post ἄγειν. Codices mss. vix ullo dissentiente habent ut in textu posuimus.

(94) *Τρία ἔτη*. Tres annos extra preces decernit, ac proinde quartus addetur inter consistentes. Nam supra, can. 22, quatuor annos decernit, ut fornicatoribus. Tres autem illos extra preces annos, inter audientes traduci existimant Zonaras et Balsamon inter substratos Aristenus. Zonaræ et Balsamonis sententia inde firmari possit, quod duo

XXVIII. Illud quidem mihi visum est ridiculum, vivere aliquem se a suillis carnibus abstenturum. Quamobrem dignare eos docere, ut ab ineptis votis et promissis abstineant; sed usum nihilominus indifferentem esse sine. Nulla enim Dei creatura, quæ cum gratiarum actione percipitur, rejicienda est ⁹⁰. Quare votum est ridiculum, abstinentia non necessaria.

XXIX. Quod homines potestate præditi jurant, se male iis quibus præsumt facturos, illud et maxime curatum oportet. Medela autem eorum est duplex: una quidem, ut doceantur non facile jurare, altera vero, ne in malis consiliis persistant. Ideirco qui jurejurando ad alterius maleficium præoccupatus est, is suæ in jurando temeritatis poenitentiam ostendat, non autem per causam pietatis improbitatem suam confirmet. Neque enim Herodi jusjurandum observasse profuit, qui videlicet, ne pejeraret, prophetam occidit ⁹¹. Omnino quidem jusjurandum prohibitum est ⁹²: sed multo magis consentaneum est, ut quod ad malum interponitur, condemnetur. Quare is qui juravit, sententiam mutare debet, non id studio habere ut proprium nefas confirmet. Fac enim latius consideres absurditatem. Si quis juret effossurum se oculos fratris, an præclarum est ejusmodi jusjurandum ad opus perducere? si quis se interfeturum? si quis omnino mandatum aliquod transgressurum? Juravi enim et statui, non peccatum patrare, sed servare judicia justitiæ tuæ ⁹³. Quemadmodum enim præceptum inmutabilibus consiliis confirmandum est, ita peccatum omnino infirmare et delere convenit.

XXX. De iis qui rapiunt, canonem quidem antiquum non habemus, sed propriam sententiam **295** proferimus, ut et ipsi et qui una cum ipsis rapiunt, tribus annis sint extra preces. Quod autem violenter non sit, pœnæ nulli obnoxium est, si nec stuprum nec furtum rem præcesserit. Est autem vidua sui juris, et sequendi potestas penes ipsam est. Quare simulationum ac prætextuum cura nulla nobis habenda est.

⁹⁴ 54. ⁹⁵ Psal. cxviii, 106.

precum genera in his Basilii canonibus distinguuntur. Aliæ enim sunt fidelium, aliæ substratorum preces. Nam, can. 75, de eo qui cum sua sorore pollutus est decernit, ut postquam tres annos inter flentes traduxerit, postea alio triennio ad solam auditionem admittatur, ac Scripturis doctrinaque auditis ejiciatur, nec dignus habeatur oratione. Vide canones 56 et 82. Expelli a precibus idem est in canone 22, ac inter flentes amandari. Si tamen pœnæ raptoribus eadem imponantur ac fornicatoribus, ut fatetur Aristenus, non video cur quatuor anni non eodem modo in utroque peccato disponantur. Nam fornicatores per triennium excluduntur in canone 22 a precibus fidelium, ita ut primo anno inter flentes sint, secundo inter audientes, tertio inter substratos, quarto consistent cum fidelibus.

(95) *Γινώμενον*. Pures codices mss. γινώμενον. Quod autem de vidua statuit hoc loco Basilius, id clarius ipse explanat can. 53.

XXXI. Cujus vir discessit, nec comparet, ea antequam de ejus morte certior facta sit, una cum alio habitans moechatur.

XXXII. Peccatum ad mortem peccantes clerici, de gradu deficiunt, a laicorum autem communione non arguentur. *Non enim vindicabis his in idipsum*⁷⁰.

XXXIII. Mulier quæ in via peperit, et fetus sui curam non suscepit, cordis crimini subiciatur.

XXXIV. Mulieres adulterio pollutas, et ob pietatem confitentes, aut quoquomodo convictas publicari patres nostri noluerunt, ne causam mortis præbeamus convictis; consistere autem illas sine communione jusserunt, donec impleatur tempus poenitentiae.

XXXV. In marito ab uxore derelicto consideranda derelictionis causa: ac si eam præter rationem secessisse constiterit, ille quidem dignus venia, hæc vero muleta. Venia autem ei, ut Ecclesiæ communicet, dabitur.

XXXVI. Militum uxores, quæ maritis suis non comparentibus, nupserunt, rationi eidem subiciuntur, cui et illæ, quæ ob peregrinationem maritorum, redditum non expectavere: sed tamen res nonnullam hic veniam admittit, quod major sit mortis suspicio.

XXXVII. Qui aliena sibi ablata uxorem duxit, in prima quidem adulterii crimen sustinebit, in secunda vero reus non agitur.

XXXVIII. Puellæ, quæ præter patris sententiam secutæ sunt, fornicantur: reconciliatis autem parentibus videtur res remedium accipere; non tamen statim in communionem restituuntur, sed triennio puniuntur.

XXXIX. Quæ vivit cum adultero, adultera est omni tempore.

XL. Quæ præter heri sententiam se viro tradit, fornicata est; quæ vero postea matrimonio libero

⁷⁰ Nah. i, 9.

(96) *Ἡ ἀναχωρήσαντες*. Synodi in Trullo nonagesimus tertius canon continet hunc canonem cum tricesimo sexto et quadragesimo sexto.

(97) *Τὴν πρὸς θάνατον*. Peccato ad mortem sive mortali sæpe veteres eandem ac nos hodie adjungimus, sæpe aliam notionem subjiciunt. Sic ipse Basilius in cap. iv Isaia, n. 437, p. 475, peccata ad mortem vocat, quæ post acceptam cognitionem voluntarie admittuntur, ac ea opponit peccatis ignorantiae. At in eodem Commentario, n. 466, p. 497, peccata ad mortem vocat quaecunque in infernum deducunt. Quænam ergo ad mortem peccata in hoc canone 32 intelligit? Id perspicui potest ex canonibus 69 et 70. Ibi enim clericorum peccatis, quæ non gravissima quidem, sed tamen mortalia erant, et necessario confitenda, leviores poenas infligit, quam peccato ad mortem in canone 32. Videtur ergo hanc vocem paulo strictius in hoc canone 32 usurpasse, neque omnia peccata, quaecunque a Deo separant, sed graviora tantum designasse. Eodem sensu synodus Eliteritana vetat can. 52 apud presbyterum, si quis gravi lapsu in

AA'. Ἡ ἀναχωρήσαντος (96) τοῦ ἀνδρός, καὶ ἀφανούς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐτέρῳ συνοικήσασα μοιχᾶται.

AB'. Οἱ τὴν πρὸς θάνατον (97) ἀμαρτίαν ἀμαρτάνοντες κληρικοὶ τοῦ βαθμοῦ κατὰγονται, τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται. Οὐ γὰρ ἐκδικήσεις εἰς ἐπὶ τὸ αὐτό.

AF'. Ἡ γυνή, ἥ διὰ τῆς ὁδοῦ κυψαται, καὶ ἀμελήσασα τοῦ κυψματος, τῷ τοῦ φόνου ἐγκλήματι ὑποκείσθω.

AY'. Τὰς μοιχευθείσας γυναῖκας καὶ ἐξαγορευούσας δι' εὐλάβειαν, ἥ ὅπως οὖν ἐλεγχομένας, δημοσιεύειν οὐκ ἐκέλευσαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παράσχωμεν ἐλεγχθείσαις· ἵστασθαι δὲ αὐτὰς ἀνευ κοινωνίας προσέταξαν, μέχρι τοῦ συμπληροῦσθαι τὴν χρόνον τῆς μετανοίας.

AE'. Ἐπὶ δὲ τοῦ καταλειφθέντος ἀνδρός ὑπὸ τῆς γυναικὸς χρή σκοπεῖν τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως· κἂν φανῇ ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἥ δὲ ἐπιτιμίου. Ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ βοηθῆσται.

AG'. Στρατιώτιδες, αἱ τῶν ἀνδρῶν ἀφανῶν ὄντων γαμηθεῖσαι, τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ, ὥστε ἂν καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν ἀνδρῶν μὴ ἀναμείναισαι τὴν ἐπάνοδον· πλὴν ἔχει τινὰ συγγνώμην τὸ πρῶτον ἐνταῦθα, διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς θάνατον εἶναι τὴν ὑπόνοιαν.

AZ'. Μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι τὴν ἀλλοτρίαν ὁ γαμήσας, ἐπὶ μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείᾳ ἐγκληθήσεται· ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνεύθυνος ἔσται.

CH'. Αἱ πόρνοι, αἱ παρὰ γνώμην πατρὸς ἀκολούθησται, πορνεύουσι· διαλλαγέντων δὲ τῶν γονέων, δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ γεγονός· οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ' ἐπιτιμῶνται τρία ἔτη (98).

AE'. Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα μοιχαλὶς ἐστὶ πάντα τὸν χρόνον (99).

M'. Ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἐαυτὴν ἐκδοῦσα (1) ἐπόρνει· ἥ δὲ μετὰ ταῦτα πεπαθή-

ruinam mortis inciderit, agere poenitentiam debere, sed potius apud episcopum. Diaconus detectus in crimine mortis ante ordinationem commisso, poenitentiae subicitur can. 76 ejusdem synodi.

(98) *Ἐπιτιμῶνται τρία ἔτη*. Zonaras, Balsamon et Aristenus hunc canonem accipiunt non de raptis virginibus, sed de iis quæ præter patris sententiam nubunt. Illis autem communionem post tres annos reddi existimant Balsamon et Zonaras. At Aristenus ait: *τριετίαν ὑποπιπτέτω, triennio substrationis alius inter consistentes præscriptus fuerit*. Sic enim supra tres annos irrogat raptoribus, quibus tamen canone 22 itidem ut fornicatoribus quatuor annos imposuerat.

(99) *Ἡ πάντα τὸν χρόνον*. Sic mss. summo consensu. Sic etiam Zonaras, Balsamon et Alexius Aristenus. Editi pro his vocibus habent *παντὶ χρόνῳ*.

(1) *Ἐκδοῦσα*. Sic mss. quatuor, iique melioris notæ. Editi *ἐκδοῦσα*. Paulo post legitur in uno codice *πεπαθήσασα*.

ρησιασμένῳ γάμῳ χρησιμὴν ἐγγήματο. Ὡς A
ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος. Αἱ γὰρ συνθή-
και τῶν ὑπεξουσιῶν οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον.

MA'. Ἢ ἐν τῇ χηρείᾳ ταυτῇ ἐξουσίαν ἔχουσα
ἀνδρὶ συνοικεῖν ἀνέγκλητος, εἰ μηδεὶς ἐστὶν ὁ δια-
σπῶν τὸ συνοικέσιον· τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος·
Ἐάν τις ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν, ὃ
θέλει, γαμηθῆναι· μόρον ἐν Κυρίῳ.

MB'. Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνεῖαι εἰ-
σιν. Οὔτε οὖν πατὴρ ζῶντος, οὔτε δεσπότου, οἱ
συνιόντες ἀνεύθυνοι εἰσιν· ὥς, ἐάν (2) ἐπινεύσωσιν
οἱ κύριοι τὴν συνοικήτην, τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γά-
μου βέβαιον.

MI'. Ὡς θανάτου πληγὴν τῷ πλησίον ἔδωκε,
φονεὺς ἐστὶν· εἴτε ἥρξῃ τῆς πληγῆς, εἴτε ἡμύ- B
νατο.

MA'. Ἢ διάκονος ἡ τῷ Ἑλλήνι συμπορνεύσασα
δεκτὴ ἐστὶν εἰς μετάνοιαν (3), εἰς δὲ τὴν προσφορὰν
δεχθῆσεται τῷ ἐβδόμῳ ἔτει, δηλονότι, ἐν ἀγγελίᾳ
ζῶσα. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν Ἑλλήν πάλιν τῇ ἱερο-
συλίᾳ προσιών, ἐπὶ τὸν ἕμετον ὑποστρέφει. Ἡμεῖς
δὲ τῆς διακόνου τὸ σῶμα, ὥς καθιερωμένον, οὐκέτι
ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῇ.

ME'. Ἐάν τις, τὸ ὄνομα (4) λαβὼν τοῦ Χριστιαν-
ισμοῦ, ἐνυβρίῃ τὸν Χριστὸν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ
ἀπὸ τῆς προστηγερίας.

MC'. Ἢ δὲ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν (5) παρὰ
τῆς γυναικὸς κατὰ ἀγνοίαν γηραμένη, εἴτα ἀφ- C
εθείστα, διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν,
ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ. Γάμου οὖν οὐκ εἰρχθή-
σεται. Κάλιον δὲ, ἐάν μείνῃ οὕτως.

MZ'. Ἐγχεατῖται (6) καὶ σακκοφόροι, καὶ ἀπο-
τακτῖται τῷ αὐτῷ (7) ὑπόκεινται λόγῳ, ὃ καὶ Ναυα-

¹⁸ I Cor. vii, 39.

(2) Ὡς ἐάν. Codex Regius 3027 ὥς τε ἐάν. Le-
gitur in Pandeectis ἕως ἄν.

(3) Εἰς μετάνοιαν. Hanc scripturam eruimus ex
codice Regio 3027 antiquo et in membranis scripto.
Eam confirmat Alexius Aristenus, qui Basilii voces
hoc verbo commutat, ὑποπιπτέτω, sit inter substra-
tos. Legitur in omnibus aliis codicibus mss. δεκτὴ
ἐστὶν εἰς τὴν κοινωνίαν, recipienda est in commu-
nionem. Sic habent Balsamon et Zonaras qui la-
psam diaconissam ad communionem precum ad-
mitti existimant, eique, itidem ut clericis lapsis,
non aliam quam depositionis poenam imponi. Le-
gitur in editionibus S. Basilii οὐ δεκτὴ ἐστὶν, etc.,
non recipienda in communionem. Scriptura quam
sequimur, præter auctoritatem codicis ms. et Ari-
steni, nititur etiam manifesto argumento. Nam
communio apud Basilium non idem valet ac pre-
cum communio; et cum Basilius lapsæ diaconissæ
Eucharistiam non concedat nisi anno septimo, quo-
modo videri possit eadem in illam indulgentia uti
ac in clericos, quibus nihil poenarum imponit,
præter depositionem? Melius multo Alexius Ari-
stenus duplicem poenam huic diaconissæ irrogari
observat, depositionem et poenitentiam.

(4) Ἐάν τις τὸ ὄνομα. Satis apposite ad hanc
sententiam Basilius in Commentario in *Isaiam*
pag. 425, n. 64: Nemo se ipse seducat, inquit, ina-
pibus his verbis: tametsi peccator sum, at certe sum

296 usa est, nupsit. Quare illud quidem fornica-
tio est: hoc vero matrimonium. Nam pacta eorum,
qui sunt in alterius potestate, nihil habent firmi.

XLI. Quæ in viduitate habet sui potestatem, una
cum viro habitare potest sine reprehensione, si
nemo est qui conjugium divellat, cum Apostolus
dicat: Si mortuus sit maritus, libera est ut nubat
cui velit; tantum in Domino ¹⁸.

XLII. Matrimonia sine iis qui potestatem habent,
fornicationes sunt. Neque ergo vivente patre, ne-
que hero, qui conveniunt extra reprehensionem
sunt, quemadmodum si annuant cohabitationi,
quos penes hujus rei est arbitrium, tunc firmita-
tem conjugii accipit cohabitatio.

XLIII. Qui mortis ictum dedit proximo, est ho-
micide, sive percutere incepit, sive ultus est.

XLIV. Diaconissa quæ cum Græco fornicata est,
ad poenitentiam admittenda est: ad oblationem vero
admitteretur anno septimo, si videlicet in castitate
vitam agat. Græcus autem qui post fidem receptam
rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum rever-
titur. Nos porro diaconissæ corpus, utpote conse-
cratum, non amplius permittimus in usu esse car-
nali.

XLV. Si quis, accepto nomine Christianismi,
Christum contumelia afficit, nihil ei prodest appel-
latio.

XLVI. Quæ viro ad tempus ab uxore derelicto
insciens nupsit, ac deinde dimissa est, quod prior
ad ipsum reversa sit, fornicata quidem est, sed im-
prudens. A matrimonio ergo non arcebitur, sed
melius est si sic permaneat.

XLVII. Encratitæ, et Saccophori et Apotactitæ
non subjiciuntur eidem rationi, cui et Novatiani,

Christianus: non igitur incidam in gehennam, ubi
idololatriæ. Ipsum Christiani nomen erit mihi adju-
mento, etiamsi præcepta Christi violaverim. Vide
Reg. 7 Moral., pag. 240.

(5) Πρὸς καιρὸν. Hic canon inter Trullanos est
nonagesimus tertius. Diligenter autem observan-
dum est illud, ad tempus. Nam si penitus ille vir
dimissus et repudiatus fuisset ab uxore, mulierem
illam non condemnasset S. Pater. Sic enim statuit
can. 9. Sed cum matrimonium minime dissolutum
censeret, quia prima uxor ad tempus tantum dis-
cesserat; secundam uxorem in fornicationis pecca-
tum inscientem et imprudentem incidisse pronun-
tiat. In hac interpretatione consentiunt Balsamon,
Zonaras et Aristenus.

(6) Ἐγχεατῖται, etc. Quemadmodum has sectas
Basilius hoc loco Marcionitis, veluti quoddam ger-
men, ascribit, ita a Theodosio Manichæis ascri-
buntur, Cod. Theod. tom. VI, p. 121. Cum enim
duo principia admitterent impiæ illæ sectæ, itidem
ut Marcionitæ et Manichæi, minime mirum si nunc
ad illos referuntur. Saccophori in cod. Theodosiano
vocantur etiam Hydroparastatæ.

(7) Τῷ αὐτῷ. Sanando hujus loci vulnere nec
codices mss. conducunt, nec Balsamon, Zonaras
et Aristenus. Quinetiam Basilium adeo lippis oculis
legerunt Zonaras et Aristenus, ut Novatianos in
hoc canone Marcionistarum germen appellari vu-

quia de illis editus canon, etsi varius; quæ autem ad istos pertinent, silentio sunt prætermissa. Nos autem una ratione tales rebaptizamus. Quod si apud vos prohibita est rebaptizatio, sicut et apud Romanos, æconomizæ 297 alicujus gratia, nostra tamen ratio vim obtineat. Quoniam enim veluti germen Marcionitarum est eorum hæresis, ut qui nuptias abhorreant, et vinum averseantur, ac dicant Dei creaturam inquinatam esse, idcirco ipsos in Ecclesiam non admittimus, nisi in nostrum baptismum fuerint baptizati. Etenim ne dicant: *In Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizati sumus*; qui videlicet Deum esse malorum effractorem existimant, exemplo Marcionis et reliquarum hæresum. Quamobrem, si hoc placuerit, oportet episcopos plures in unum convenire, et ita demum canonem edere, ut et is qui agit, periculo careat, et qui respondet, in dando ejusmodi quæstionibus responso auctoritatem habeat.

XLVI. Quæ a marito relicta est, mea quidem sententia, manere debet. Si enim Dominus dixit, *Si quis relinquit uxorem, excepta fornicationis causa, facit eam machari*¹⁶; ex eo quod eam adulteram vocet, præclusit ei conjunctionem cum alio. Quomodo enim possit vir quidem esse reus, ut adulterii causa, mulier vero inculpata, quæ adultera a Domino ob conjunctionem cum alio appellata est?

XLIX. Supra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare etiam serva, si vis ei a proprio hero illata sit, libera est a culpa.

L. Trigamizæ lex non est. Quare lege matrimonium tertium non contrahitur. Ac talia quidem, ut Ecclesie inquinamenta, habemus. Sed condemnationibus publicis non subjicimus ut soluta fornicatione magis eligenda.

¹⁶ Matth. v, 32.

tent. Luce clarius est legendum esse οὐ τῷ αὐτῷ, id quod in interpretando sum secutus. Vulgata lectio ferri non potest. Quomodo enim dicere potuisset Basilius Eucratitas, Saccophoros et Apotactitas eidem subijci rationi, cui et Novatianus, quia magnum inter utrosque discrimen, ac de Novatianis canon editus fuit licet varius, de aliis vero nequaquam? Confirmatur hæc emendandi ratio ex canone primo, ubi Basilius Novatianorum baptismum ratum habet, quoniam nonnullis Asiaticis omnino risum est, pluribus consulendi causa suscipiendum esse: rejicit vero Eucratitarum, quoniam nihil de illis aperte dictum est. Improbabile ergo prorsus est, quibus causis adductus fuit Basilius in canone primo, ut baptismum Novatianorum ratum haberet, Eucratitarum autem rejiceret, iisdem illum adduci in canone 47, ut utrumque baptismum rejiciat.

(8) Ἀναβαπτίζοντες. Dicebat S. Cyprianus hæreticos non rebaptizari, sed baptizari, epist. 71 et 73. Unde Adelphius a Thasvalte in concilio Carthaginensi: *Sine causa quidam, inquit, falso et invidioso verbo impugnant veritatem, ut rebaptizare nos dicant, quando Ecclesia hæreticos non rebaptizat, sed baptizat*, p. 334 novæ edit. Cum Basilio

τιανοί, ὅτι περὶ μὲν σκείνων κανὼν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος· τὰ δὲ κατὰ τοὺτους ἀποτεσιώπηται. Ἡμεῖς μὲντοι ἐνὶ λόγῳ ἀναβαπτίζομεν (8) τοὺς τοιοῦτους. Εἰ δὲ περ' ὑμῖν ἀπηγόρευται τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις, οἰκονομίας τινὸς ἕνεκα· ἀλλ' ὁ ἡμέτερος λόγος ἰσχύον ἐχέτω. Ὅτι ἐπειδὴ, ὥσπερ Μαρκωνιστῶν ἐστὶν ἀποβλάστημα ἢ κατ' αὐτοὺς αἵρεσις, βδελυσσομένων τὴν γάμον, καὶ ἀποστρεφόμενων τὴν οἶνον, καὶ τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ μεμιγμένην εἶναι λεγόντων, οὐ δεχόμεθα αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. Μὴ γὰρ λεγέτωσαν ὅτι *Εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν*, εἰ γε, κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν Θεόν, ἐφαιμῶν τῷ Μαρκίῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς αἵρεσισιν. Ὅστε, ἐὰν ἀρίστη τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν ταυτῷ γενέσθαι, καὶ οὕτως ἐκθίσθαι τὸν κανόνα, ἵνα καὶ τῷ ποιήσαντι τὸ ἀκίνδυνον ᾖ, καὶ ὁ ἀποκρινόμενος τὸ ἀξιόπιστον ἔχη ἐν τῇ περὶ τῶν τοιούτων ἀποκρίσει.

MH. Ἡ δὲ ἐγκαταλείψουσα παρὰ τοῦ ἀνδρός, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, μένειν (9) ὀφείλει. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτι *Ἐὰν τις καταλύῃ τὴν γυναῖκα ἐκ τῆς λόγου πορνείας, ποιῶ αὐτὴν μοιχεύσθαι*· ἐκ τοῦ μοιχαλίδος αὐτὴν ὀνομάσαι, ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας. Πῶς γὰρ δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι, ὥς μοιχείας αἴτιος, ἢ δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος εἶναι, ἢ μοιχαλὶς παρὰ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ποδὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίαν προσαγορεύουσα;

C MΘ. Αἱ πρὸς ἀνάγκην (10) γινόμεναι φθοραὶ ἀνεύθυνοι ἔστωσαν. Ὅστε καὶ ἡ δοῦλη, εἰ ἐκτίσθη παρὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου, ἀνεύθυνός ἐστιν.

N. Τριγαμίας νόμος οὐκ ἐστίν. Ὅστε νόμος γάμος τρίτος οὐκ ἄγεται. Τὰ μὲντοι τοιαῦτα ὡς βυπάσματα τῆς Ἐκκλησίας ὀρώμεν· δημοσίαις δὲ καταδίκαις (11) οὐχ ὑποβάλλομεν, ὥς τῆς ἀναιμένης πορνείας αἰρετώτερα.

consentit canon 19 Nicænus, in quo statuitur eos qui ex Paulianis ad Ecclesiam catholicam confugiunt, rebaptizari debere.

(9) *Ménein*. Editi ἀγάμος μένειν, sed prima vox in nullo reperitur ms. codice, nec necessaria est.

D (10) *Πρὸς ἀνάγκην*. Zonaras supro per vim illato sic veniam concedi existimat, ut diaconissa, si hanc contumeliam passa sit, deponatur. Probat opinionem suam ex canone 28 Basilii et ex primo Ancyrano. Sed tamen magnum videtur esse discrimen inter diaconissam, quæ nullum prorsus peccato consensum præbuit, et presbyterum qui illegitimis nuptiis imprudens implicatus est, ut in canone 28 Basilii legitur; aut sacrificavit, et postea reluctatus est, ut refertur in canone primo Ancyrano.

(11) *Kataδίκαις*. Mirari subit cur id Basilium publice condemnari neget, quod in can. 4 ab Eucharistia quinquennium excludi decernit. Sed observandum est trigamos, etsi annis quinque ab Eucharistia removerentur, non tamen in silentium aut substratorum locum, velut in graviore peccato, amandatos fuisse. Erant enim hi duo ordines ad poenitentiz notam maxime insignes, ita ut sub-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Σ'.

EPISTOLA CC.

Basiliius morbis et negotiis detentus nihil Amphilochio per totam hiemem scripserat, sed oblata occasione scribit per Meletium; hortatur ut sibi solutionem e corpore precetur, et Ecclesiarum suarum, sive se vivo, sive ad Dominum transiit, curam suscipiat. Meletium et Melitium ei commendat, eumque invitat ad memoriam S. Eupychii.

Ἀμφιλοχίω, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

A

Amphilochio, Iconii episcopo.

Ἡμεῖς ἀρρώσκει ἐξ ἀρρώστων τε διαδίδονται, καὶ ἀσχοῦνται ἐκκλησιαστικῶν τε ὁμοῦ πραγμάτων καὶ τιῶνται· Ἐκκλησίαις ἐπηρεαζόντων (12), συνέσχον παρὰ πάντα τὸν χειμῶνα, καὶ τὸν μέχρι ταύτης τῆς ἐπιστολῆς χρόνον. Διὸ οὕτε ἀποστείλαί τινα, οὕτε ἐπισκέψασθαι (13) τὴν εὐλάβειάν σου δυνατόν ἡμῖν ἐγένετο. Εἰκάζομεν δὲ καὶ τὰ σὰ τῶαυτα ἕτερα εἶναι· οὐ κατὰ τὴν ἀρρώστιάν λέγω, μὴ γένοιτο· παράσχῃ γὰρ ὁ Κύριος ὑγίαν τῷ σώματι σου διαρκῆ πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτι ἡ μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ σοὶ τὸν αὐτὸν ἐμβάλλει περισπασμόν. Καὶ νῦν ἐμελλόν τινα ἀποστέλλειν αὐτοῦ τούτου ἔνεκεν, ὥστε γνωρίσαι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς διαθέσεώς σου. Ἐπεὶ δὲ ὁ πεθευνότατος υἱὸς Μελέτιος, παρὰ πέμπων τοὺς νεολέκτους, ὑπέμνησεν ἡμᾶς, ὅτι εἴη σε δι' αὐτοῦ προσηκεῖν, ἐδεξάμεθα τὴν ὑπόθεσιν τῶν γραμμάτων ἄσμενοι, καὶ τῷ διακόνῳ (14) τῶν ἐπιστολῶν ἐπιδράμομεν, ἀνδρὶ ἐξαρχοῦντι καὶ ἀντ' ἐπιστολῆς εἶναι, διὰ τε τὸ τοῦ τρόπου φιλάληθες, καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν τῶν κατ' ἡμᾶς. Δι' οὗ παρακαλοῦμεν τὴν εὐλάβειάν σου προηγουμένως εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα δῶ Κύριος ἡμῶν ἀπαλλαγὴν τοῦ φθορικοῦ τούτου σώματος, ταῖς δὲ Ἐκκλησίαις αὐτοῦ εἰρήνην, σοὶ δὲ ὑγίαν καὶ ἄδειαν τοῦ, ἐπειδὴν ωσού (15) τὰ κατὰ τὴν Λυκαονίαν ἀποστολικῶς, ὡς ἐν ἡρώ, ἐπισκέπτεσθαι καὶ τὰ ὧδε, καὶ ἐνδομηῶμεν τῇ σαρκί, καὶ ἀποδημήσαι ἔδῃ πρὸς τὸν Κύριον ἐπιταχυνόμεν, ἵνα αὐτὸς, ὡς ἰδίῳ, ὅπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἀντέχῃ τῶν κατ' ἡμᾶς τόπων, καὶ στηρίξῃ μὲν τὰ στήθεα, ἐπεγείρῃ δὲ τὰ γόνατα, πάντα δὲ τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος, τοῦ ὄντος ἐν σοὶ, μετακοσμήσῃς πρὸς τὸ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. Τοὺς δὲ τιμωτάτους υἱοὺς ἡμῶν Μελέτιον καὶ Μελίτιον (16), οὓς πόρρωθεν ὀίδας καὶ ἑαυτοῦ κρίνεις, ἔχει ἐν παρακαθήκῃ, εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν. Αὐταρχεὶς γάρ

Morbi me ex morbis excipiunt, et occupationes tum ex negotiis ecclesiasticis ortæ, tum ab iis qui Ecclesiis nocent, exhibitæ, per totam hiemem et usque ad hujus epistolæ tempus detinuerunt. Quare nec quemquam mittere, nec pietatem tuam invisere, integrum nobis fuit. Conjicio autem et reliquas tuas res similiter se habere; non quoad valetudinem dico, absit; det enim Dominus sanitatem corpori tuo continuam ad exsequenda ipsius **298** mandata: sed quod sollicitudo Ecclesiarum te quoque simili modo districtum teneat. Et nunc eram aliquem missurus hac ipsa de causa, ut de rerum tuarum statu certior fierem. At ubi desideratissimus filius Meletius, qui milites recens collectos deducit, copiam esse indicavit, ut te ipsius opera salutarem, libenter amplexus sum scribendi occasionem, et ad ministrum litterarum accurri, virum qui possit etiam epistolæ esse loco, tum propter animum veriamantem, tum quod nihil rerum nostrarum ignoret. Per hunc tuam pietatem adhortamur, in orimis ut pro me preceris, ut concedat Dominus tibi quidem solutionem ex hoc importuno corpore, suis autem Ecclesiis pacem, tibi vero quietem et facultatem; postquam more apostolico, ut coepisti, res Lycaonie composueris, etiam huc nostra invisendi, sive in carne versemur, sive jam ad Dominum migrare jussi fuerimus, ut ipse tanquam tuarum, quod sane verum est, curam suscipias nostrarum regionum: ac infirma constabilies, languida excites, et omnia Spiritus, qui in te est, gratia in id quod Domino placitum fuerit, transmutes. Carterum valde honorandos filios nostros Meletium et Melitium, quos jamdudum nosti, quosque tuos esse judicas, commendatos habe, ac pro ipsis precare. Hoc enim ipsis satis erit ad omnem securitatem. Quare et

stratorum locus proprie vocetur pœnitentia can. 22, ubi Basiliius jubet raptores primo anno *fere*, secundo *ad auditionem admitti*, tertio *ad pœnitentiam*. At obscurior erat inter consistentes pœnitentia; mulierum adulterarum vita in periculum non veniebat, si in hoc ordine pœnitentiam agerent: nec usura et alia ejusmodi peccata, quæ inter consistentes expiata fuerant, aditum ad sacerdotium, Basilii judicio, præcludebant. Non immerito ergo Basiliius publice trigamos condemnari negat, quos can. 4 non inter flentes aut substratos rejecerat, sed duobus aut tribus annis audire, ac postea jussert consistere. Vide canonem 80, ubi de trigamis longe severius statuit. Balsamon et Zonaras trigamiam publice non condemnari idem esse putant ac non dissolvi; sed veriore, mea quidem sententia, Aristenus hanc causam affert, quod cum flentibus non collocarentur.

(12) *Ἐπηρεαζόντων*. Eadem utitur excusatione in epist. 205 ad episcopos maritimos, ubi sua cum iis, qui doctrinam veritatis impugnant, certamina commemorat. Videtur autem in utraque epistola

non solum exhibita ab hæreticis nunquam quiescentibus negotia indicare, sed etiam operam quam inscribendo ad eos refellendos libro *De Spiritu sancto* impendebat.

(13) *Ἐπισκέψασθαι*. Hunc locum corruperunt qui in editis post hanc vocem addiderunt *τινὰ πρὸς τὴν*. Hæc enim desunt in novem mss.

(14) *Τῷ διακόνῳ*. Dubitat Tillemontius utrum litterarum minister intelligi debeat is qui fert litteras, an qui scribit. At liquet Meletium hic designari, eumque non alio quam perferendæ Basilii epistolæ munere perfunctum. Præterea *διάκονος*, sive minister litterarum, apud Basilium dici solet is qui eas perfert, ut perspicui potest ex pluribus locis, quæ longum sit annuere.

(15) *Ὡς ἐν ἡρώ*. Multi codices non tamen antiquissimi *διαθήκῃς*. Ibidem infra *μετακομίστηκε πρὸς τὸ*

(16) *καὶ Μελίτιον*. Legitur Μελέτιον καὶ Μελίτιον in omnibus fere mellioris notæ codicibus, Harl., Med., Coisl. utroque et uno ex Regiis. Ibidem nonnulli veteres libri *ἔχει ἐν παραθήκῃ*.

* Alias CCCXCVII, scripta anno 375.

eos qui una cum tua sanctitate sunt, et clerum omnem, populumque qui a te pascitur, et religiosissimos fratres nostros ac comministros dignare nostro nomine salutare. Memoriae beatissimi martyris Euppsychii memineris, nec exspectes ut moneam te iterum: neque des operam ut ad ipsum præstitutum diem accedas: sed ut hunc prævenias, nosque exhalares, si modo adhuc in terra versemur. Interim valens in Domino, ac pro nobis orans, serveris nobis et Dei Ecclesiis sancti gratia.

ευχόμενος (18) ἡμῶν, διαφυλαχθεῖς ἡμῖν καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις χάριτι τοῦ ἁγίου.

EPISTOLA CCI.

Pluribus de causis congregari cum Amphilochio cupiebat Basilius; sed cum utrumque morbus delinisset, veniam petiit Basilius ac vicissim concedit.

Amphilochio, Iconii episcopo

Multis de causis cupio tecum congregari, ut et te consiliario utar de rebus quæ in manibus sunt, ac omnino ut te longo videns intervallo solatium aliquod habeam absentiae. Sed cum eadem utrumque distinuerint, tum quæ tibi incidit infirmitas, tum mea illa vetustior ægrotatio, quæ nondum abscessit; veniam utrique, si placet, uterque demus, ut per nosmetipsos culpam invicem dimittamus.

299 EPISTOLA CCI.

Basilius morbi reliquias detentus Amphilochium rogat, ut synodus differatur in paucos dies: aut, si urgent negotia, ipse tanquam præsentis numeretur.

Amphilochio, Iconii episcopo.

Et alias quidem pro magno ducerem cum gravitate tua congregari, sed nunc maxime, cum talis sit conveniendi causa. Sed quia reliquiae morbi mei tales sunt, ut ne minimum quidem mihi motum permittant, quippe qui, postquam curru ad martyres usque profectus sum, rursus fere in eundem reciderim morbum; ideo veniam mihi a vobis dari necesse est. Quod si fieri potest ut res in paucos dies differatur, et adero vobiscum, Deo largiente, et sollicitudines partiar. Sin autem urgent negotia, peragite, Deo adjuvante, quæ in manibus sunt: me autem inter vos, tanquam præsentem, et eorum, quæ præclare gerentur, socium annumerate. Sanus et in Domino lætus, et pro me orans serveris Dei Ecclesiae, sancti gratia.

* Alias CCI. Scripta anno 375.

** Alias CCCXCVI. Scripta anno 375.

(17) Ἀδελφοὺς ἡμῶν. Pro his vocibus legitur ἐπισκόπους in codice Claromontano. Revera episcopos designat Basilius; sed hæc scriptura e margine videtur in textum irrepsisse.

(18) Ὑπερευχόμενος. Hanc vocem, quæ deorat in editis, reperimus in octo mss. codicibus.

(19) Ἐπιθυμῶ. Vat. ἐπεθυμῶν.

(20) Μέχρι τῶν μαρτύρων. Conjicit Tillemontius Basilium curru vectum fuisse ad Memoriam S. Euppsychii. Sed non quadrant tempora. Scripta enim

αἱ τοῖς τοῦτο πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν. Ὅστε καὶ τοὺς συνόντας τῇ ἐσιότητι σου, καὶ πάντα τὸν κλῆρον, καὶ τὸν λαὸν τὸν ὑπὸ σοῦ ποιμαινόμενον, καὶ τοὺς θεωριεσσάτους ἀδελφοὺς ἡμῶν (17) καὶ συλλειτουργοὺς προτείνειν παρ' ἡμῶν καταξίωσον. Τῆς μνήμης τοῦ μακαριωτάτου μάρτυρος Εὐψυχίου μέμνησο, καὶ μὴ ἀναμνήνης δευτέρων ὑπόμνησιν, μηδὲ ἐμπρόθεσμον σπουδᾶς ποιῆσθαι τὴν ἀπάντησιν, ἀλλὰ προλαβεῖν καὶ εὐφρανῆαι ἡμῖς, ἐὰν ἄρα ἔτι ὤμεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἔως τότε ἐβόωμένος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενος (18) ἡμῶν, διαφυλαχθεῖς ἡμῖν καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις χάριτι τοῦ ἁγίου.

EPISTOLA CCI.

B

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Πολλῶν ἐνεκεν ἐπιθυμῶ (19) συντυχεῖν σοι, ἵνα καὶ συμβούλῳ χρήσωμαι περὶ τῶν ἐν χειρὶ πραγμάτων, καὶ ὅλως, ἵνα διὰ μακροῦ θεασάμενός σε, ἔχω παραμυθίαν τινὰ τῆς ἀπολείψεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ αὐτὰ ἀμφοτέρους ἐπέσχευ, ἥ τε ὑμῖν συμβῶσα ἀσθένεια, καὶ ἡ παλαιότερα ἡμῶν ἀβρώστια. μήπω ἀπολείψασα, ἀμφοτέροις δῶμεν συγγνώμην, εἰ βούλει, ἀμφοτέροι· ὥστε δι' αὐτῶν ἀλλήλους ἀφεῖναι τοῦ ἐγκλήματος.

EPISTOLA CCI.

C

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Καὶ ἄλλως μὲν μοι πολλοῦ ἀξίον τὸ συντυγχάνειν τῇ σεμνότητι σου, νῦν δὲ καὶ μάλιστα, ὅτε τοιοῦτόν ἐστι τὸ συνάγον ἡμῖς πρῆγμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ λείποντα τῆς ἀβρώστιας μου τοιζῶται, ὥς μηδὲ τὴν βραχυτάτην μοι κίνησιν συγχωρεῖν, ὅς γε, ἵνα τὴν μέχρι τῶν μαρτύρων (20) ὁδὸν ὀχτήματι πορευθῶ, πάλιν μικροῦ πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπέστρεψα νόσον, ἀνάγκη συγγνώμης τυχεῖν παρ' ὑμῶν. Καὶ μὲν ἡ δυνατόν ὑπερτεθῆναι τὸ πρῆγμα ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις, καὶ συνέσομαι ὑμῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ κοινωνήσω τῶν φροντισῶν. Ἐὰν δὲ ἐπείγῃ τὰ σπουδαζόμενα, πράξατε μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργίᾳ τὰ ἐν χειρὶ συναριθμήσατε δὲ με αὐτοῖς, ὡς παρόντα, καὶ τῶν καλῶς γινομένων συνεπαπτόμενοι. Ἐβόωμένος καὶ εὐθυμῶς ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου, φυλαχθεῖς τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ ἁγίου.

D

hæc epistola est multo ante mensem Septembrem, quo mense dies festus S. Euppsychii recalebatur. Multæ aliæ erant martyrum Memoriae prope Caesaream, velut S. Julitæ et S. Gordii, tom. II, p. 34 et 141. Neutrum tamen a Basilio designari puto; quia utriusque anniversarius dies mense Januario redibat. Sed minime dubium quin plures alios habuerit Caesarea. Nam Gregorius Nyssenus in epistola de iis qui adeunt Hierosolyma, declarat plura propemodum esse altaria in Cappadocia, quam in toto terrarum orbe, tom. III, p. 605.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΓ'.

EPISTOLA CCHII.

Basilium cum episcopis maritimis congređi cupientem multa detinere : expectantem dum Cappadociam ab hæreticis vexatam inviserent, aut scriberent, spes se eluit. Prior itaque scribit ; seque ait paratum esse accusatoribus coram eis respondere, ac sese eorum iudicio committere. Sed rogat ne se indicia causa condemnent, nec aliorum communione videantur sibi non iudicare, cum nihil hac cogitatione alienum magis sit ab unitate et ecclesiasticis institutis. Postulat ut vel ad se veniant, vel locum congressus indicent, nec sibi necessitatem offerant doloris, quam hactenus corde pressit, aliis Ecclesiis significandi. Hæc solus quidem scripsit, sed aliorum Cappadocum hortatu per fratrem Petrum presbyterum misit.

Τοῖς παραλιώταις ἐπισκόποις.

A

Maritimis episcopis

1. Ἐγένετό μοι πολλή ὁρμή τῆς συντυχίας ὑμῶν, καὶ αἰτέω ἐπεγένετο (21) κώλυμα, ἐμποδίζον μου τῇ προθυμίᾳ. Ἡ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ἀσθενεία συνεπέδισέ με (ἦν οὐκ ἀγνοεῖτε πάντως, ὅση μοι πάρεστιν ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ γήρως τούτου, συντραφεῖσά μοι, καὶ παιδεύουσά με, κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ πάντα ἐν σοφίᾳ οἰκονομοῦντος Θεοῦ), ἥ αἰτῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιμέλεια, ἥ οἱ πρὸς τοὺς ἐπανισταμένους τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ἀγῶνες. Δὲ μέχρι τοῦ παρόντος ἐν θλίψει πολλῇ καὶ λύπῃ διάγω, συνειδώς, ὅτι τὸ καθ' ὑμᾶς ἐλλείπειται μοι. Ἐγὼ γὰρ ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ διὰ τοῦτο τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιδημίαν καταδεξαμένου, ἵνα καὶ τοῖς ὑποδείγμασι τῶν πρακτικῶν ρυθμίσῃ τὸν βίον ὑμῶν, καὶ διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς ἀναγγεῖλῃ ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ἵτι Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἔαν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους (22)· καὶ ὅτι ἐξιτῆριον δῶρον (23) τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, μέλλων συμπληροῦν τὴν ἐν σαρκὶ οἰκονομίαν, τὴν αὐτοῦ εἰρήνην ὁ Κύριος κατέλιπεν εἰπὼν· Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν εἰδωμὶ ὑμῖν (24)· οὐ δύναμαι πείσαι ἑμαυτὸν, ὅτι ἄνευ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἀγάπης καὶ ἄνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμὲ ἦχον (25), εἰρηνεύειν πρὸς πάντας, δύναμαι ἀξίως κληθῆναι δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πολὺν μὲν γὰρ ἀνέμαινα χρόνον, εἴποτε καὶ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γένηται τις πρὸς ὑμᾶς ἐπισκεψίς. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε, ὅτι, δημοσίᾳ προκείμενοι πᾶσιν, ὥσπερ οἱ ἐν τῇ θαλάσῃ προεβλημένοι σκόπελοι, ἡμεῖς τὸν θυμὸν τῶν αἵρετικῶν κυμάτων ὑποδεχόμεθα, καὶ περὶ ὑμᾶς ῥηγνύμενοι (26), τὰ κατόπισιν ὑμῶν οὐκ ἐπικλύζουσι. Τὸ δὲ, ἡμεῖς, ὅταν εἴπω, οὐκ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀναφέρω δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, τοῦ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀνθρώπων τὸ δυνατόν αὐτοῦ δεικνύοντος, καθά φησιν ὁ

1. Inerat mihi magnum desiderium vestri congressus, sed semper aliquid supervenit impedi-
menti, meæ obstans cupiditati. Vel enim me corporis infirmitas constrinxit (quam prorsus non ignoratis, quanta mihi adsit, a prima ætate ad hanc usque senectutem enutrita mecum, meque castigans secundum justum Dei iudicium, qui omnia in sapientia moderatur), vel Ecclesiarum sollicitudines, vel cum iis, qui doctrinam veritatis impugnant, certamina. Quocirca in hunc usque diem in multa afflictione tristitiaque dego, eo quod mihi conscius sim vestra mihi deesse. Ego enim cum audiverim a Deo, qui eam ob causam carnem assumere voluit, ut et exemplis rerum agendarum dirigeret vitam nostram, et propria voce annuntiaret nobis Evangelium regni : cum, inquam, ex eo audiverim : *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si diligatis invicem* : cumque extremum munus discipulis suis, suam **300** in carne dispensationem absoluturus, pacem suam Dominus reliquerit, dicens : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* : mihi ipse persuadere non queo, me sine mutua charitate, et nisi, quantum in me est, pacem cum omnibus habeam, dignum posse Jesu Christi servum vocari. Longo enim expectavi tempore, an et vestra nos aliquando charitas visiteret. Non enim ignoratis, nos palam omnibus propositos, veluti scopulos in mari prominentes, furorem fluctuum hæreticorum excipere : eosque dum circa nos franguntur, ea quæ retro nos sunt, non alluere. Illud autem, *nos*, cum dico, non ad humanas refero vires, sed ad Dei gratiam, qui in hominum imbecillitate potentiam suam declarat, quemadmodum ait propheta ex persona Domini

¹¹ Joan. xiii, 33. ¹² Joan. xiv, 27.

(21) Ἐπεγένετο. Ita mss. septem. Editi ἐγένετο. Paulo post Harl. et Med. συνεπέδισέ με. Editi ἐνέπέδισέ μοι. Ibidem Vat. et Reg. primus τὴν προθυμίαν.

(22) Ἐάν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ita tres vetustissimi codices, Harl. prima manu, Med. et Coisl. primus, qui ad marginem habet vulgatam lectionem eadem manu, ἔαν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. Habent etiam ἔχητε duo alii mss. Editi ἔχετε.

(23) Ἐξιτῆριον δῶρον. Gregorius Nazianzenus orat. 14, p. 223, *Christus hinc discedens*, inquit, *pacem reliquit nobis, ὥσπερ ἄλλο τι ἐξιτῆριον, veluti aliud quoddam extremum munus*. Ideo autem hoc testimonium Gregorii attuli, quia appositum videtur ad emendandum quod supra legitur in libro *De Spiritu sancto*, cap. 29, n. 73, nempe Athenogenem reliquisse hymnum discipulis suis ὥσπερ τι ἀλεξή-
τήριον, tanquam aliquod amuletum. Salius videtur

legere, ut in quatuor mss., ὥσπερ ἄλλο τι ἐξιτῆ-
ριον.

(24) Ὑμῖν. Hanc vocem addidimus ex sex veteribus libris. Ibidem editi τῆς πρὸς ἀλλήλους. Quatuor mss. τῆς εἰς ἀλλήλους. Tres vetustissimi ut in textu.

(25) Ἄνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμὲ ἦχον. Emendavimus ope duorum codicum, Harl. et Med., quod prave in aliis et editis legebatur, ἄνευ τοῦ εἰς ἐμὲ ἦχον-
τος. Paulo post etsi satis commode Reg. secundus et Coisl. secundus habent ἀξίως κληθῆναι, non tamen mutavimus scripturam aliorum mss. et editorum, quæ vitiosa non videtur.

(26) Ῥηγνύμενοι. Ita Haganoensis editio et Baneensis prima et sex mss. Editiones aliæ ῥηγνύ-
μενα.

• Alas LXXVII. Scripta anno 375

dicens : *An me non timebitis, qui arenam mari terminum posui* ¹⁹? nam omnium infirmissima ac vilissima re, arena, ingens ac grave pelagus constrinxit Omnipotens. Quoniam igitur et res nostræ sic se habent; par erat a vestra charitate aliquos ex germanis fratribus continenter mitti, qui nos afflictos inviserent, et amicas litteras ad nos venire crebrius, quæ partim studium nostrum confirmarent, partim vero, si qua in re offendimus, corrigerent. Non enim negamus nos innumeris erratis obnoxios esse, cum homines simus et in carne vivamus.

2. Sed quia superiori tempore, vel minus videntes quid deceret, non præstitistis quæ nobis debebantur, fratres in primis colendi, vel nonnullorum in nos calumniis præoccupati dignos non judicastis, quos ex charitate inviseretis; ecce nunc priores scribimus: ac illata nobis crimina, profitemur paratos esse, coram vobis diluere; modo tantum adducantur qui nobis injuriam faciunt, ut contra nos adversa fronte coram vestra pietate prodeant. Nam et nos convicti peccatum nostrum agnoscemus: et vobis postquam convicti fuerimus, venia erit apud Dominum, quod vos ex nostra peccatorum communione subtraxeritis: et qui convicerint, mercedem habebunt, ut qui occultam nostram malitiam patefecerint. Sed si antequam convincamur, nos condemnatis; nos quidem nihil lædemur, nisi quod rei omnium nobis pretiosissimæ, charitatis vobiscum intercedentis, jacturam faciemus: vos vero et hoc idem pati, si nos non habeatis, et cum **301** Evangelio videbimini pugnare dicenti: *Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit, et cognoverit quid faciat* ²⁰? Et qui in nos calumnias effundit, eorum quæ dicit argumenta non proferens, comperietur sibi ipse nomen pravius asciscere ex illegitimo verborum usu. Calumniantem enim quomodo vocare convenit, nisi ei cognomen, quod ex ipsa re proficitur, imponendo? Neque igitur is qui nobis conviciatur, diabolus sit, sed accusator: imo vero

¹⁹ Jer. v, 22. ²⁰ Joan. vii, 51.

(27) *ἡάρτων*. Deest in Vat. et duobus aliis. Paulo post editi τοιοῦτό τι. Uterque Coisl. et Harl. et uterque Reg. ut in textu.

(28) *Ἡρὸς ἡμᾶς*. Editi addunt ἐπιτρέψασθαι. Duo mss. ἐπιτρέψατε. Sed multo commodius hoc verbum deest in Harlaano, Mediceo et duobus aliis.

(29) *Ἐπαρκοῦμενα*. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi διορθούμενα.

(30) *Παραλείπετε*. Sic Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi παραλείπεται. Ibidem Coisl. primus et alii nonnulli τὰ ὀφειλόμενα ὑμῖν. Sed præferenda videtur aliorum mss. et editorum scriptura.

(31) *Ἐχειν*. Ita mss. octo. Editi ἔχοντες. Ibidem editi μόνω; ἔχον. Harl., Coisl. primus et alii nonnulli ut in textu.

(32) *τῶν ἀμαρτωλῶν*. Harl. τῶν ἀμαρτιῶν.

A προφῆτης ἐκ προσώπου Κυρίου λέγων· Ἢ ἐμὲ οὐ γενηθήσεσθε, τὸν τιθέμενα ἄμμορον ὄριον τῇ θαλάσσῃ; τῷ γὰρ ἀσθενεστάτῳ πάντων (27) καὶ εὐχαταφρονήτῳ πράγματι, τῇ ψάμμῳ, τὴν μεγάλην καὶ βαθεῖαν θάλασσαν ἐπέδωκεν ὁ δυνατός. Ἐπεὶ οὖν τοιοῦτόν τί ἐστι καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀκόλοισιν ἢν παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῶν γνησίων τινὰς ἀποτρέψασθαι συνεχῶς εἰς ἐπίσκοπὸν ἡμῶν τῶν καταπονουμένων, καὶ γράμματα ἀγαπητικὰ φοιτῶν πρὸς ἡμᾶς (28) συνεχέστερον, τοῦτο μὲν στηρίζοντα ἡμῶν τὴν προθυμίαν, τοῦτο δὲ, καὶ εἰ τι σφαλόμεθα, ἐπανορθούμενα (29). Οὐκ ἀρνούμεθα γὰρ μυρίους σφάλμασιν ὑποκίεσθαι, ἄνθρωποι ὄντες καὶ ἐν σαρκὶ ζῶντες.

B 2. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν πρὸ τούτου χρόνον, ἢ διὰ τὸ μὴ συνιδεῖν τὸ πρέπον, παρελείπετε (30) τὰ ὀφειλόμενα ἡμῖν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ἢ διὰ τὸ προληφθῆναι παρὰ τινῶν εἰς τὰς καθ' ἡμῶν διαβολὰς, οὐκ ἐνομήσατε ἡμᾶς ἀξίους εἶναι ἀγαπητικῆς ἐπισκεψίως· ἰδοὺ νῦν καὶ κατάρχομεν τοῦ γράμματος αὐτοῖ, καὶ τὰς ἐπιφερομένας ἡμῖν αἰτίας ὁμολογοῦμεν ἐτοιμῶς ἔχειν (31) ὑφ' ὑμῶν ἀποδύσασθαι· μόνον ἔχον καταδέχονται οἱ ὑβρίζοντες ἡμᾶς, ἀντιπρόσωποι ἡμῖν ἐπὶ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας καταστήναι. Ἐλεγχθέντες μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν ἀμαρτίαν ἡμῶν ἐπιγνωσόμεθα· καὶ ὑμεῖς μετὰ τοὺς ἐλέγχους συγγνώμην ἔχετε παρὰ τῷ Κυρίῳ, ἐκ τῆς τῶν ἀμαρτωλῶν (32) ἡμῶν κοινωνίας· αὐτοὺς ὑποτρέλλοντες· καὶ οἱ ἐλέγχοντες, μετὸν ἔχουσιν, ὡς τὴν κεκρυμμένην ἡμῶν κακίαν δημοσιεύσαντες. Ἐάν δὲ πρὸ τῶν ἐλέγχων καταδικάζῃτε ἡμᾶς, ἡμεῖς μὲν οὐδὲν ἐσόμεθα τιμωμένοι, ἐκτὸς τοῦ ζημιωθῆναι τὸ πάντων ἡμῖν τιμιώτατον κτῆμα τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην (33). Ὑμεῖς δὲ, καὶ τοῦτο αὐτὸ παίσσασθαι (34) ἡμᾶς οὐκ ἔχοντες, καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ δοῦναι μάχεσθαι τῷ εἰπόντι· *Μὴ δυνάμεος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ ἀκούσῃ πρῶτον, καὶ γινῶ τί ποιεῖ*; Ὁ δὲ καταχέων ἡμῶν τὰς λοιδορίας, τὸν δὲ τῶν λεγομένων ἐλεγχον μὴ ἐπάγων, φανήσεται πονηρὸν αὐτῷ προσηγορίαν ἐπινεγκῶν, ἐκ τῆς ἀτόπου τῶν λόγων χρήσεως. Τὸν γὰρ διαβάλλοντα πῶς ἄλλως προσήκειν ὀνομάζειν, ἢ οὐχὶ ἢν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐπιτιθεῖται προσηγορίαν αὐτῷ τιθεμένους; Μῆτε οὖν ὁ λοιδορῶν

D (33) *τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην*. Combefisius pronuntiat plane legendum πρὸς ἡμᾶς. Sed nihil prorsus mutandum. His enim verbis, τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην, designat Basilus charitatem sibi cum maritimis episcopis intercedentem. Simili sensu legimus in epist. 245, τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην, amicitiam mihi tecum intercedentem. Unde etiam illud Plutarchi in libro Περὶ πολυφιλίας, τὸ σφόδρα φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι πρὸς πολλοὺς οὐκ ἔστιν, vehementer diligere ac diligere inter multos non contingit.

(34) *Μελεσθῶναι*. Sic cum Harl., Vat. et Coisl. primo legimus, referendo ad verbum quod sequitur, nempe δοῦναι. Editi παίσσασθαι. Paulo post Med. et Coisl. primus ὁ νόμος ὑμῶν. Legitur ἡμῶν in Harlaano codice. Quatuor alii mss. ὁ νόμος κρίνει.

ἡμῖς διάβολος ἔστω, ἀλλὰ κατήγορος· μᾶλλον δὲ ἡμῶν τὸ τοῦ κατηγόρου δεχέσθω ὄνομα, ἀλλ' ἀδελφὸς ἔστω ἐν ἀγάπῃ νοουθετῶν, καὶ ἐπὶ διορθώσει ἐπάγων τὸν ἑλεγχον· μήτε ὑμεῖς λοιδοριῶν γένησθε (35) ἀκροαταί, ἀλλ' ἐλέγχων δοκιμασταί· μήτε ἡμεῖς ἀνιάτρευτοι καταλειφθῶμεν, μὴ φανερουμένης ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν.

3. Μὴ γὰρ ἐκεῖνος ὑμᾶς ὁ λογιστὴς κατεχέτω, ὅτι οἱ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες ἔξω ἔσμεν τοῦ πάθους τῶν πολλῶν, καὶ οὐδὲν τῆς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίας δεόμεθα· ὥστε τίς ἡμῖν χρεῖα τῆς πρὸς ἑτέρους κοινωνίας; Ὁ γὰρ Κύριος τὰς μὲν νήσους τῆς (36) ἡπείρου διὰ θαλάσσης διέστησε, τοὺς δὲ νησιώτας τοῖς ἡπειρώταις διὰ τῆς ἀγάπης συνέδεσεν. Οὐδὲν ἡμῖς χωρίζει ἀπ' ἀλλήλων, ἀδελφοί, ἐὰν μὴ τῇ προαιρέσει τὸν χωριστὸν ὑποστῶμεν. Εἰς ἡμῶν Κύριος, μία πίστις, ἑλπίς ἡ αὐτή. Εἴτε κεφαλὴν ἑαυτοῦς τῆς καθόλου Ἐκκλησίας λογιζέσθε, οὐ δύναται ἡ κεφαλὴ εἰπεῖν τοῖς ποσὶ, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· εἴτε καὶ ἐν ἄλλῃ τάξει τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν ἑαυτοῦς τάσσετε, οὐ δύνασθε λέγειν τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ σώματι κατατεταγμένοις (37) ἡμῖν τὸ, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχομεν. Αἶ τε γὰρ χεῖρες ἀλλήλων δεύονται, καὶ οἱ πόδες ἀλλήλους στηρίζουσι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ συμφωνίᾳ τὸ ἑναργὲς τῆς καταλήψεως ἔχουσιν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὁμολογοῦμεν τὸ ἑαυτῶν ἀσθενές· καὶ ἐπιζητοῦμεν τὴν σύμπνοιαν ὑμῶν. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι, κἂν μὴ παρήτε τῷ σώματι, τῇ δὲ τῶν εὐχῶν βοήθειᾳ μέγα παρίξετε ἡμῖν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς ἡμετέροις. Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὶν οὔτε παρὰ ἀνθρώποις εὐπρεπές, ὅτε τῷ Θεῷ εὐάρεστον ταῖς τοιαύταις κεχρησθαι φωναῖς, αἷς οὐδὲ τὰ ἔθνη κέχρηται τὰ μὴ εἰδότες τὸν Θεόν. Ἀλλὰ κάκεινα ἀκούομεν, κἂν εἰς πάντα αὐτάρκη τὴν χώραν νέμονται, τῆς γοῦν τῶν μελλόντων ἐνδοκνῶν ἀδελφίας τὴν πρὸς ἀλλήλους συμμαχίαν ἀπαύξασθαι, καὶ τὴν ἐπιμιξίαν ὡς ἔχουσάν τι κέρους μεταδιώκειν. Ἡμεῖς δὲ, ἐκείνων ὄντες τῶν πατέρων, οἱ ἐνομοθέτησαν διὰ μικρῶν χαρακτήρων τὰ τῆς κοινωνίας (38) σύμβολα ἀπὸ περάτων τῆς γῆς εἰς πέρατα περιφέρειν, καὶ πάντας πᾶσι πολίτας καὶ εἰσιεῖς εἶναι, νῦν ἀποτέμνομεν ἑαυτοῦς τῆς οἰκουμένης, καὶ ὅτε ἐπαισχυνόμεθα τῇ μονώσει, ὅτε ζημίαν φέρειν τὸν διασπασμὸν τῆς ὁμονοίας τιθέμεθα· ὅτε φρίσσομεν, ὅτι εἰς ἡμᾶς φθάνει ἡ φθορὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προσφθεῖρα, εἰπόντος, ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

4. Μὴ ταῦτα, ἀδελφοί τιμιώτατοι, μὴ ἀνάτχησθε τοῦτο (39), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παρελθούσι παρακαλέσατε ἡμᾶς γρόμμασιν εἰρηνικοῖς καὶ ἀγαπητικαῖς προσφωνήσεσιν, οἷον εἰ πρὸς τινὲς ἐπαγγέλλομαι τὸ τῆς καρδίας ἡμῶν ἔλκος, ὃ ἐκ τῆς παρελθούσης ἀμελείας ἐνισποιήσατε ἡμῖν, παραμυθούμενοι. Καὶ εἴτε αὐτοὶ

neque accusatoris accipiat nomen, sed frater sit admonens in charitate, et ad emendationem arguens; neque vos conviciorum auditores sitis, sed argumentorum iudices: neque nos incurati relinquamur, nostro nobis non indicato delicto.

3. Non enim vos illa cogitatio detineat: Nos qui maritima loca incolimus, extra multorum malum sumus, nec aliorum indigemus auxilio: quambobrem quid nobis opus est cum aliis communio? Dominus enim insulas quidem a continente per mare divisit: insularum vero incolas per charitatem cum incolis continentis junxit. Nihil nos ab invicem, fratres, separat, nisi animi proposito dissociemur. Unus nobis est Dominus, una fides¹¹, spes eadem. Sive caput vosipsos universæ Ecclesiæ existimatis, non potest caput dicere pedibus: Non est mihi opus vobis. Sive vos in alio membrorum ecclesiasticorum ordine reponitis, nobis in eodem corpore constitutis non potestis dicere: Vestri non indigemus¹². Nam et manus altera alterius eget, et pes alter alterum firmat, et oculi per concordiam clare ac perspicue vident. Nos enim nostram ipsorum imbecillitatem confitemur, ac conspiracyem vestram exposcimus. Novimus enim fore, ut etiamsi corpore non adsitis, precum subsidio non parum nobis emolumenti, temporibus maxime necessariis, afferatis. Vos autem nec coram hominibus decorum est, nec Deo placitum ejusmodi vii vocibus, quibus ne gentes quidem utuntur, quæ Deum ignorant. Quin et illas audimus, etiamsi omnibus abundantem regionem incolant, saltem ob incertum futurorum eventum, fœdus inter se libenter inire, ac commercium tanquam alicui rei utile persequi. Nos autem ex illis orti patribus, qui legem tulerunt, ut brevibus notis communionis signa a terminis orbis terrarum usque ad terminos circumferrentur, atque omnes omnibus cives et propinqui essent: nunc nos ipsi abscindimus ab orbe terrarum, nec nos pudet solitudinis: nec damnum ferre distractionem concordiae ducimus: neque horremus, quod ad nos pervenerit formidanda prophetia Domini nostri, qui dixit: Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum¹³.

4. Nolite, fratres reverendissimi, nolite hoc ferre, sed nos potius de præteritis consolemini, pacificis litteris et amicis salutationibus, veluti
302 leni quodam contactu, pectoris nostri vultus, quod nobis per præteritam incuriam fecistis, demulcentes. Ac sive ipsi vultis ad nos accedere,

¹¹ Ephes. iv, 5. ¹² I Cor. xii, 14-21. ¹³ Matth. xxiv, 12

(35) Γένησθε. Harl. et Med. γίνεσθε.

(36) Τὰς μὲν νήσους τῆς. Ita sex mss. Editi τὰς νήσους μὲν ἀπὸ τῆς.

(37) Κατατεταγμένοις. Ita mss. septem. Editi τεταγμένοις. Ibidem Harl. et Med. οὐκ ἔχω.

(38) Κοινωνίας. Ita Harl., Med. et Coisl. primus,

qui tamen habet in margine ἐπιμιξίας, ut editi.

(39) Τοῦτο. Hanc vocem apposuimus ex mss. septem, pro eo quod erat in editis ταῦτα. Deest primum ταῦτα in duobus codicibus non antiquissimis, nempe Regio primo et Coisl. secundo.

et per vos ipsi morbos nostros perscrutari, utrum vere tales sint, quales auditis, an ex mendacii additamenti graviora vobis peccata nostra nuntientur, etiam id fiat. Parati sumus supinis manibus advenientes vos excipere, nosque ipsi ad diligens examen offerre; tantummodo iis quæ sient, præeat charitas. Sive vultis apud vos aliquem locum designare, in quo et debitum vobis visitationis officium persolvamus; et nos ipsi, quantum fieri potest, probandos exhibeamus, ut et præterita sanentur, et deinceps nullus calumniæ locus relinquatur; et hoc fiat. Omnino enim, quanquam infirmam circumferimus carnem, tamen quandiu respirabimus, nihil debemus eorum omittere, quæ ad ædificationem Ecclesiarum Christi pertinent. Itaque hanc nostram obtestationem ne eludatis, neque nos eo necessitatis adducatis, ut et aliis dolorem nostram aperiamus. Nam hactenus, quod quidem vos non lateat, fratres, mœstitiā in nobis ipsis premimus; cum, pudeat remotioribus nostris communicatoribus, vestram a nobis alienationem declarare, ne et illos affligamus, et gaudium his qui nos oderunt, afferamus. Nunc solus hæc scripsi; sed de consilio omnium in Cappadocia fratrum inisi, qui et me rogarunt ut ne quovis uterer ministro litterarum, sed idoneo viro, qui quæcunque omisimus in epistola, ne longius sermo protraheretur, sua ipsius prudentia, quam ex Dei gratia habet, expleat. Dicimus autem optatissimum nobis ac religiosissimum fratrem Petrum compresbyterum, quem et excipite in charitate, atque ad nos cum pace dimittite, ut nobis bonorum nuntius sit. εὐλαβέστατον ἀδελφὸν Πέτρον τὸν συμπρεσβύτερον, ὃν καὶ διέξαθε ἐν ἀγάπῃ καὶ προπέμφατε πρὸς ἡμᾶς εἰρηνικῶς, ἵνα γένῃται ἡμῖν ἀγαθὸν ἄγγελος.

EPISTOLA CCIV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΔ.

Queritur Basilii apud presbyteros Neocæsarienses, ac per eos apud totam civitatem, quod cum sibi tot ac tantæ cum illis necessitudines intercedant, absentem se condemnent et odierint, ac calumniis in vitam suam et fidem instructis aures præbeant. Declarat se non tam suæ, quam illorum causa ad defensionem aggredi. Postulat ut si sanabilia sunt sua peccata, admonetur; sin autem insanabilia, publice ab adversario prodeunte arguatur. Quod spectat ad fidem, rogat ut idoneis instructi sint præsidiis, qui de suis scriptis iudicium ferent; ea tamen libenter illorum iudicio committit. Fidem suam defendit et ex puri institutione accepta ad ariam Macrina; et ex perpetuo Arianae hæresis odio, ex qua ei quos redeuntes suscepit, fidem Nicænam confuentes recepit, idque comprobante beatissimo Athanasio. His addit suam cum plurimis Ecclesiis, quæ recenset, communionem, unde demonstrat ab illarum Ecclesiarum communione discessuros, si a sua discedant, ac rogat ne se cogant apud has Ecclesias dolorem hactenus corde pressum depromere, sed potius meminerint antiquæ inter Ecclesias Cæsariensem et Neocæsariensem conjunctionis.

Ad Neocæsarienses.

D

Τοῖς Νεοκαισαρειῶσιν (45).

1. Multo tempore siluimus inter nos, fratres omni honore dignissimi nobis ac charissimi, non secus ac qui ad iram concitati **303** sunt. Quis autem ita iratus et implacabilis injuriæ auctori, ut ortam ex odio iracundiam per totam fere hominis

1. Πολὺν γρόνον ἀπεσιωπήσαμεν πρὸς ἀλλήλους, ἀδελφοί τιμιώτατοι ἡμῖν καὶ περιπόθητοι, ὥστε οἱ πρὸς ὀργὴν διαναστάντες. Καίτοι τίς οὕτω βαρύνῃ καὶ δυσδιάλλακτος τῷ λελυπηκότι, ὥστε ὅλη σχεδὸν ἀνθρώπου γενεὰ τὴν ἐκ τοῦ μίσους ὀργὴν

* Alias LXXV. Scripta anno 375.

(40) *Ὅλα ἀκούετε*. Ita mss. septem. Editi & ἀκούετε.

(41) *Ἐγείσθω*. Ita tres vetustissimi codices. Editi προγγεῖσθω. Paulo post editi καὶ ἡμῖν τό. Sex mss. ut in textu. Ibidem legimus γινόμενοι et intra γινέσθω, quia sic habent plerique mss.

(42) *Διαβολαῖς*. Sic tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi διαβολῆς.

(43) *Ἀναπνέωμεν*. Ita Harl. et Coisl. primus.

Nonnulli alii ἀναπνέωμεν. Editi ἀν πνέωμεν.

(44) *Ἐπεμψα*. Ita Harl. et Med. multo melius quam editi ἔγραψα.

(45) *Τοῖς Νεοκαισαρειώσιν*. Scripta est hæc epistola presbyteris Neocæsariensibus, per quos ait infra, n. 2, se totam civitatem alloqui. Eandem epistolam indicat in epist. 207, cum ait se antea toti scripsisse presbyterio, nec responsum accepisse.

συμπαραχρῆναι; Ὁ περὶ ἡμῶν ἔστιν ἰδεῖν γινόμε-
νον (46-47), οὐδεμίαν τοῦ διεξυῖχθαι δικαίαν ἀπορροῆς
ὑπαρχούσης, οὐκοῦν ἔτα γε ἴσμεν αὐτοί· ἀλλὰ τὸ ἐναν-
τίον, πολλῶν καὶ μεγάλων πρὸς τὴν ἀχρὴν ἡμῶν φιλίαν
καὶ ἐνωσιν ἐνυπαρχόντων τῷ ἐξ ἀρχῆς· ἐνὸς μὲν τοῦ
μαγίστου καὶ πρώτου, τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου διαβ-
ρῆθην εἰπόντος, ὅτι Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες,
ὅτι ἡμεῖς μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους·
καὶ πάλιν τοῦ Ἀποστόλου σαφῶς τὸ τῆς ἀγάπης
καλὸν παριστηνόντος ἡμῶν, τοῦτο μὲν ἐν οἷς ἀποφαίνε-
ται πλήρωμα νόμου εἶναι τὴν ἀγάπην, τοῦτο δὲ
ὅταν προτίθῃσι πάντων ὁμοῦ τῶν μεγάλων τὸ τῆς
ἀγάπης καλὸν, ἐν οἷς φησιν· Ἐὰν ταῖς γλώσσαις
τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην
δὲ μὴ ἔχω, γέγνηα χαλκὸς ἢ ἡχῶν, ἢ κύμβαλον
ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείας, καὶ εἰδῶ τὰ
μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἔχω
πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ἔρῃ μεθιστῶν (48), ἀγί-
πην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Κἂν ψωμίσω πάντα
τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα
καυθῇ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι·
οὐχ ὡς δυναμένου ποτὲ τῶν ἀπειροβημένων ἐκάστου
εἶχα τῆς ἀγάπης ἐνεργηθῆναι, ἀλλὰ βουλομένου τοῦ
ἀγίου, ὡς αὐτὸς εἶπε, τῷ καθ' ὑπερβολὴν τρέπον
τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν προσημαρτυρῆσαι τῇ ἐν-
τολῇ.

2. Δεύτερον δὲ, ὅτι, εἴ τι μέγα συμβάλλεται πρὸς
συνάφειαν καὶ τὸ τῶν αὐτῶν μετασχεῖν διδασκαλίαν,
οἱ αὐτοὶ ὑμῶν τέ εἰσι καὶ ἡμῶν διδασκαλοὶ τς τῶν
μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, καὶ πατέρες πνευματικοί, οἱ
ἐξ ἀρχῆς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὑμετέραν θεμελιώσαν-
τες· Γρηγόριον λέγω τὸν πᾶν, καὶ ὅσοι ἐφεξῆς ἐκείνῳ
τῆς παρ' ὑμῶν (49) ἐπιστολῆς τὸν θρόνον διαδεξά-
μενοι, ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, ὥσπερ τινὲς ἀπέρεις ἐπινα-
τίζοντες, κατὰ τῶν αὐτῶν ἰχνῶν ἀπέδρασαν, ὥστε
διὰ γνωστὰ καταλιπεῖν τῆς κατ' οὐρανὸν (50) πολιτείας
τὰ σημεῖα τοῖς βουλομένοις. Εἰ δὲ καὶ αἱ σωματι-
καὶ εἰκαιότητες οὐκ ἀπέβλητοι, ἀλλὰ καὶ μέγα (51)
συμβάλλόμεναι πρὸς ἀρραγῇ συνάφειαν καὶ κοινω-
νίαν βίου· καὶ ταῦτα ἡμῶν ὑπὲρ ἑξὶ πρὸς ὑμᾶς τὰ
εἰκαται. Τίνος οὖν ἔνεκεν, ὦ σεμνοτάτῃ πόλει (οἱ
ὑμῶν γὰρ τῇ πόλει πάτη διαλέγομαι), οὐ γράμμα
ἡμερον (52) αὐτόθεν, οὐ φωνὴ δεξιᾶ, ἀλλ' ἦνοιχται
μὲν ὑμῶν τὰ ὦτα τοῖς διαβάλλουσιν ἐπιχειροῦσιν;
ὥστε τοσοῦτον πλεον σπινάξιν ὀφείλω, ὥσπερ ἂν

A xelatem extendat? Quod tamen videre est usu no-
bis evenisse : quamvis nulla sit justa disjunctio-
nis causa, quod quidem sciamus ; sed contra,
multa et magna ad summam nobis amicitiam et
conjunctionem exstiterint ab initio : unum qui-
dem, illudque maximum et primum, Domini præ-
ceptum diserte dicentis : *In hoc cognoscent omnes,*
quod discipuli mei estis, si vos mutuo diligitis ⁴⁶.
Quod quidem charitatis bonum rursus Apostolus
perspicue nobis exponit, modo quidem, cum pro-
nuntiat complementum legis esse charitatem, modo
vero, cum charitatis bonum omnibus simul magnis
bonis præfert, dum ait : *Si linguis hominum loquar*
et angelorum, charitatem autem non habeam, factus
sum æs sonans, ut cymbalum tinniens. Et si habeam
prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem
scientiam : et si habeam fidem omnem, ita ut montes
transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.
Et si insumam in alimoniam omnes facultates,
meas et tradam corpus meum ut comburatur, chari-
tatem autem non habeam, nihil utilitatis capio ⁴⁸;
non quod possint aliquando singula, quæ enume-
rata sunt, sine dilectione perfici : sed quod San-
ctus voluerit, ut ipse dixit, adhibita hyperbolæ
figura, præstantiam omnia superantem huic man-
dato tribuere.

2. Alterum huc accedit, quod, si quid magni
affert ad conjunctionem, etiam iisdem uti magi-
stris, iisdem nobis sint ac vobis magistri mysterio-
rum Dei, et patres spirituales, qui initio Ecclesiam
vestram fundarunt : Gregorium dico summum il-
lum virum, et quotquot post eum sedi apud vos
episcopali succedentes, alius post alium, veluti
stellæ quædam exorientes, iisdem vestigiis instite-
runt, adeo ut nemini obscura reliquerint cœlestis
instituti monumenta. Quod si et corporeæ necessi-
tudines contemnendæ non sunt, sed multum etiam
ad firmam conjunctionem vitæque societatem con-
ducunt, hæc quoque nobis jura vobiscum inter-
cedunt. Quare ergo, o urbium ornatissima (per
vos enim urbem totam alloquor), nullæ istinc
mansuetæ litteræ, nulla vox optabilis, sed apertæ
sunt aures vestræ, his qui calumniari conantur ?
unde eo plus ingemiscere debeo, quo magis video
D ad exitum perduci quod intendunt : siquidem

⁴⁶ Joan. xiii, 35. ⁴⁸ I Cor. xiii, 1-5.

(46-47) *Γινόμενον*. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi *γενόμενον*.

(48) *Μεθιστῶν*. Sic uterque Coisl., Harl. et Med. Editi *μεθιστάνειν*. Paulo post Harl. et Coisl. secundus *κἂν παραδῶ*. Non longe Med. et Coisl. primus *μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ*.

(49) *Τῆς παρ' ὑμῶν*. Ita Coisl. primus et Harl. cum aliis nonnullis. Editi *τῆς παρ' ὑμῶν*.

(50) *Κατ' οὐρανόν*. Sic mss. sex pro eo quod erat in editis *κατ' αὐτῶν*. Ibidem editio Hagan. et Basileensis prima et septem mss. *διὰ γνωστὰ καταλιπεῖν, obscura cœlestis instituti monumenta*. Quod erratum miror in tot codices irrepsisse. Cæterum

recte emendatum est in editionibus recentioribus, quas secuti sumus.

(51) *Καὶ μέγα*. Ita sex mss. Editi καὶ μεγάλα. Paulo post editi ὑμῶν ὑπὲρ ἑξὶ πρὸς ἡμᾶς. Idem mss. ut in textu.

(52) *ἡμερον*. Quamvis hanc scripturam solus codex Reg. secundus suppeditet, eam tamen adsciscere in textum non dubitavi, tum quia illud, *γράμμα ὑμέτερον*, quod habent editi, idem prorsus sonat ac *γράμμα αὐτόθεν*, tum quia favent Harl. et uterque Coisl. in quibus legitur *γράμμα ἡμέτερον*. Ibidem vocula μὲν addita ex septem mss. Idem Reg. codex non multo post ταῦτόν πλεον.

calumniae opus auctorem manifestum habet : qui, cum ex multis malefactis notus sit, tamen hac maxime nequitia dignoscitur, ita ut nomen ei factum fuerit peccatum. Sed tamen serte meam dicendi libertatem : utramque aurem meis sycophantis aperientes, omnia animo citra examen recipitis, nec quisquam 304 est qui mendacium a veritate seernat. Quis unquam malarum criminum penuria laboravit, solus contendens? quis mentiens convictus, absente eo qui calumniis appetitur? quænam oratio non probabilis audientibus, si maledicus asseveret rem ita se habere, is autem cui maledicatur, nec adsit, nec contumelias audiat? Nonne et ipsa sæculi consuetudo hæc vos edocet, eum, qui æquus et communis auditor futurus est, non debere totum abduci a præoccupante, sed et defensionem expectare ejus, qui reus agitur, ut sic ex collatione utriusque sermonis, veritas elucescat? *Iustum iudicium iudicate* 35 : præceptum est unum ex maxime necessariis ad salutem.

3. Atque hæc dico, non oblitus verborum Apostoli, qui fugiens humana iudicia, totam suam vitam illius iudicii, quod decipi non potest, examini reservabat, ubi ait : *Mihi autem pro minimo est ut a vobis iudicer, aut ab humano die* 36. Sed tamen quia aures vestras falsæ criminationes præoccuparunt, ac calumniis petita est vita nostra, petita etiam nostra in Deum fides ; haud ignorans tres simul personas a calumniatore lædi : noceat enim et ei quem calumniatur, et iis quos alloquitur, et sibi ipse : de meo equidem damno tacuissim, probe sciatis, non quod vestram existimationem contemnam (quomodo enim qui, ne eam amittam, hæc scribo et nunc contendo?), sed quod videam ex tribus qui læduntur, eum qui minus læditur, me esse. Ego enim vestri iacturam facio, vobis veritas eripitur ; et qui horum auctor est, me quidem a vobis sejungit, ipse vero se a Domino abalienat : fieri enim non potest ut quis Deo, vetita patrando, jungatur. Vestra igitur causa magis quam mea loquor, et ut vos damno intolerabili eximam. Quod enim majus cuiquam malum accidat, quam si rem omnium pretiosissimam amittat veritatem?

4. Quid igitur dico, fratres? Non peccati expertem me esse, nec vitam meam refertam non esse innumeris delictis. Nam me ipse novi, nec cesso lacrymas ob peccata perfundere, si forte possim

35 Joan. vii, 24. 36 I Cor. ix, 3.

(53) Φυλοχρινῶν. Ita tres vetustissimi codices, nisi quod in Med. legitur φυλλοχρινῶν. Editi φυλοχρινῶν. Scriptura codicum mss. confirmatur ex libro *De Spiritu sancto* c. 29, p. 73, et epist. 237.

(54) Γενήσεσθαι. Med. et Coisl. primus γενέσθαι.

(55) Τῆς παρ' ὑμῶν. Ita tres vetustissimi codices

μᾶλλον ἰδῶ τὸ σπουδαζόμενον· ἐπειδὴ τὸ τῆς διαβολῆς ἔργον φανερόν ἔχει τὸν καθηγούμενον· ὅς, ἀπὸ πολλῶν ὑπάρχων ἀδικημάτων γνώριμος, ἀπὸ ταύτης μάλιστα τῆς πονηρίας χαρακτηρίζεται, ὥστε καὶ ἐνομα αὐτῷ γενέσθαι τὴν ἀμαρτίαν. Πλὴν ἀλλ' ὑμεῖς ἀνάσχεσθε μοι τῆς παρόρησις· ἀμφοτέρως τὰς ἀκοῆς τοῖς διαβάλλουσιν ἡμᾶς ἀναπεισάντες, πάντα ἀνεξέστω· ταῖς ψυχαῖς παραδίχεσθε· καὶ οὐδεὶς ὁ τοῦ ἀληθοῦς τὸ ψεῦδος φυλοχρινῶν (53). Τίς ἠπόρησέ ποτε πονηρῶν ἐγκλημάτων μόνος ἀγωνιζόμενος; τίς ἐλέγχθη ψευδόμενος, μὴ παρόντος τοῦ συκοφαντούμενου; ποῖον ῥῆμα οὐκ ἔστι πιθανὸν τοῖς ἀκούουσιν, ἐὰν ὁ μὲν λοιδορῶς διατείνεται, ἡ μὲν οὕτως ἔχῃ, ὁ δὲ λοιδορούμενος μήτε παρῆ, μήτε ἐπακούῃ τῶν βλασφημιῶν; Οὐδὲ αὐτὴ ἡ τοῦ βίου συνήθεια παιδεύει ὑμᾶς πρὸς ταῦτα, ὅτι εἰ τὸν μέλλοντα ἔσον καὶ κοινὸν ἀκροατὴν γενήσεσθαι (54), μὴ ὅλον ἀπάγεσθαι παρὰ τοῦ προλαβόντος, ἀλλ' ἀναμένειν καὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ ἐναγομένου, ἐν οὕτως ἐκ τῆς παραθέσεως, ἐκατέρων τῶν λόγων διαδειχθῇ ἡ ἀλήθεια; *Κρίμα δίκαιον κρίνατε*· πρόσταγμά ἐστιν ἐν τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰς σωτηρίαν.

5. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐπιλεησμένος τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων, ὅτι, φεύγων ἐκείνος τὰ ἀνθρώπων κριτήρια, ὅλον ἑαυτοῦ τὸν βίον ταῖς εὐθύναις τοῦ ἀνεξαπατήτου δικαστηρίου ἐταμιεύειτο ἐν οἷς φησιν· *Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑψ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας*. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ προλαβοῦσαι διαβολαὶ ψευδεῖς κατέσχον ὑμῶν τὰς ἀκοῆς, καὶ διαβέβληται μὲν ἡμῶν ὁ βίος, διαβέβληται δὲ ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἡμῶν πίστις, εἰδώς, ὅτι τρισὶν ὁμοῦ προσώποις τὴν βλάβην προστρέβεται ὁ διαβάλλων· τὸν τε γὰρ συκοφαντούμενον ἀδικεῖ, καὶ πρὸς οὗς ὁ λόγος ἐστὶν αὐτῷ, καὶ ἑαυτόν· τῆς μὲν ἑμαυτοῦ βλάβης καὶ ἀπεισιώπησα, εὖ ἴστε, οὐ ναταφρονῶν τῆς παρ' ὑμῖν (55) ὑπολήψεως, (πῶς γὰρ ὅς γε, ἵνα μὴ ταύτην ζημιωθῶ, ταῦτα ἐπιστέλλω καὶ ἀγωνίζομαι νῦν;) ἀλλ' ὁρῶν, ὅτι ἐν τρισὶ τοῖς βλαπτομένοις τὰ ἐλάττωνα ζημιούμενος, εἰμὶ ἐγώ. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὑμᾶς ἀποστεροῦμαι, ὑμεῖς δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀφαιρεῖσθε· καὶ ὁ τοῦτων αἴτιος ἐμὲ μὲν ὑμῶν διίστησιν, ἑαυτὸν δὲ ἄλλοτριῶν τοῦ Κυρίου· διότι οὐκ ἔστι Θεῷ ἐκ τῶν ἀπηγορευμένων οἰκειωθῆναι. Ὑμῶν οὖν μᾶλλον ἐνεκεν ἢ ἑμαυτοῦ ποιοῦμαι τοὺς λόγους, καὶ τοῦ ὑμᾶς ἐξελεῖσθαι βλάβης οὐκ ἀνεκτῆς. Τί γὰρ ἂν καὶ μείζον πάθος (56) κακόν τις τὸ τιμιώτατον τῶν ὄντων ζημιωθείς, τὴν ἀλήθειαν;

4. Τί οὖν φημι, ἀδελφοί; Οὐχ ὅτι ἀναμάρτητός τις ἐγώ, οὐδ' ὅτι ὁ βίος ὁ ἐμὸς οὐχὶ πλήρης ἐστὶ μυστρῶν ἐλαττωμάτων· οἶδα γὰρ ἑμαυτόν, καὶ οὐ διαλείπω γε στάζων τὸ δάκρυον ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων.

et Reg. primus. Editi τῆς παρ' ὑμῶν. Mox editio 2 Paris. εἰμί. Ἐγὼ μὲν γὰρ. Aliæ et mss. ut in textu.

(56) Πάθος. Ita tres vetustissimi mss. et alii nonnulli. Editi πάθη, excepta tamen editione Hagana.

των, εἰ πως δυνήσθην ἐξιλάσασθαι μου τὸν Θεόν, καὶ διαφυγεῖν τὴν ἀπειληθεῖσαν κόλασιν· ἀλλ' ὅτι ὅ τ' ἡμέτεροι κρίνων, εἰ μὲν καθαρὸν ἔχειν διαβεβαιούται τὸν ὀφθαλμὸν, καρφολογεῖται ἡμῶν τὸ ἔμμη (57). Ὁμολογοῦμεν γὰρ δεῖσθαι πολλῆς τῆς ἐκ τῶν ὑγιαίνοντων ἐπιμελείας· εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἴποι, καὶ τοσοῦτον γε πλεον οὐκ ἔρει, ὅσῳ περ ἂν μᾶλλον ἢ καθαρὸς (διδότι ἴδιον τῶν τελείων τὸ μὴ ἐαυτοῦς ὑπερβαίνειν· ἐπεὶ πάντως ὑπόδικοι τῇ ἀλαζονείᾳ τοῦ Φαρισαίου γενήσονται, ὅς, ἐαυτὸν δικαίων, κατέκρινε τὴν τελώνην), μετ' ἐμοῦ (58) ζητεῖτω τὸν ἱατρὸν, καὶ μὴ πρὸ καιροῦ κρίνῃ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὅς ἀποκαλύψει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Μεμνησθῶτε καὶ τοῦ εἰπόντος· Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθήτε· καὶ, Μὴ καταδικάζετε, ἵνα μὴ καταδικασθῆτε. Ὅπως δὲ, ἀδελφοί, εἰ μὲν λάσιμα ἡμῶν ἐστὶ τὰ πλημμελήματα, τί οὐχὶ πείθεται (59) τῷ διδασκάλῳ τῶν Ἐκκλησιῶν λέγοντι· Ἐλεγεσθε, ἐπιτίμησον, πορακάλεσον; Εἰ δὲ ἀνίστος ἡμῶν ἡ ἀνομία, τί οὐχὶ εἰς πρόσωπον ἡμῶν ἀντικαθίσταται, καὶ δημοσιεύσας ἡμῶν τὰ ἀνομήματα, ἑλευθεροῖ τῆς παρ' ἡμῶν βλάβης τὰς Ἐκκλησίας; Μὴ τοίνυν ἀνάσχησθε τῆς ὑπ' ὁδόντα λαλουμένης καθ' ἡμῶν λοιδορίας. Τοῦτο γὰρ καὶν παιδείᾳ μία τῶν ἐκ μύλωνος ποιήσεις, καὶ τῶν ἀγοραίων τις μεθ' ὑπερβολῆς ἐπιδείξειτο, οἷς ἡ γλῶσσα πρὸς πᾶσαν ἡκόνηται λοιδορίαν. Ἀλλ' εἰσὶν ἐπίσκοποι· κληθῶσιν εἰς ἀκρόασιν. Ἔστι κληρὸς κατὰ πᾶσαν τοῦ Θεοῦ παροικίαν· συναχθήτωσαν οἱ δοκιμώτατοι. Λεγέτω μετὰ παύσεως ὁ βουλόμενος, ἵνα ἔλεγχος ἢ τὸ γινόμενον, καὶ μὴ λοιδορία. Ὑπ' ἑφιν ἀγέτω τὰ λαυθάνοντά μου τῆς πονηρίας· μισεῖτω δὲ μηδὲ τότε, ἀλλὰ νοουθετέτω ὡς ἀδελφόν. Ἐλεείσθαι που δικαιοτέροι ἐσμεν παρὰ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν καὶ ἀναμαρτήτων οἱ ἀμαρτωλοὶ (60) ἡμεῖς μᾶλλον ἢ χαλεπίνεσθαι.

5. Εἰ δὲ περὶ πίστεως τὸ σφάλμα, δευχθήτω ἡμῖν ἡ συγγραφὴ· πάλιν ἴσον καὶ κοινὸν κριτήριον καθίσταται. Ἀναγνωσθήτω τὸ ἔγκλημα. Δοκιμασθήτω, εἰ μὴ ἀγνοία τοῦ ἐγκαλοῦντος ἔγκλημα εἶναι δοκεῖ μᾶλλον, ἢ τῇ ἐαυτοῦ φύσει κατεγνωσμένον ἐστὶ τὸ γράμμα. Πολλὰ γὰρ τῶν καλῶν οὐ δοκεῖ εἶναι τοιαῦτα τοῖς τὸ κριτήριον τῆς διανοίας οὐκ ἀκριβὲς κατηγμένοις. Ἐπεὶ καὶ τὰ ἱσχυρὰ τῶν ὀγκῶν οὐκ ἴσταιναι δοκεῖ, ὅταν μὴ ἰσορροπῶς ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας αἱ πλάστιγγες. Καὶ τὸ μέλι ἥδη πικρὸν τισι κατεφάνη, τὴν γευστικὴν αἰσθησιν ὑπὸ τοῦ πάθους διεφθαρμένοις. Ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὶ οὐχ ὑγιῶς ἔχον πολλὰ μὲν τῶν ὄντων οὐκ εἶδε, πολλὰ δὲ τῶν οὐκ ὄντων ὑπέθετο. Καὶ τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς τῶν λόγων δυνάμεως τὸ ἴσον ὁρῶ πολλάκις γινόμενον, ὅταν τῆς τῶν

A Deum meum placare, et supplicium intentatum effugere. Sed hoc dico: is qui nostra iudicat, si purum quidem habere se oculum affirmat, festucas in nostris oculis investiget. Constat enim nos plurima bene valentium cura indigere. Quod si hec non dixerit et certe tanto minus dicet, quanto purior fuerit (siquidem proprium est perfectorum sese non efferre; alioquin omnino obnoxii arrogantiae Pharisei essent, qui sese justificans publicanum condemnabat), mecum quaerat medicum; nec ante tempus iudicet, donec veniat Dominus, qui revelabit occulta tenebrarum, et detegat consilia cordium⁵⁷. Meminerit autem et illius, qui dixit: Nolite iudicare ut non iudicemini⁵⁸: item, Nolite condemnare, ut non condemnemini⁵⁹. Omnino 305 B autem, fratres, siquidem sanabilia sunt nostra delicta; cur morem non gerit doctori Ecclesiarum dicenti, Argue, increpa, obsecra⁶⁰? Sin autem insanabilis nostra iniquitas, cur contra non stat adversa fronte et evulgans nostra delicta, liberat a perniciē, quam inferimus, Ecclesias? Itaque ne feratis prolatum intra dentes contra nos convicium. Id enim vel una aliqua ex pistrino ancilla fecerit; in hoc supra modum enituerit unus aliquis ex hominibus abjectissimis, quorum lingua ad omne exacuta convicium. Sed sunt episcopi: vocentur ad audiendum. Est clerus in unaquaque Dei parochia: congregentur spectatissimi. Libere loquatur qui volet, ut quod fiet probatio sit, non convicium. Oculis subjiciatur occulta mea improbitas: oderit autem ne tunc quidem, sed admoneat ut fratrem. Aequum est ut misericordiam hominibus beatis et peccati expertibus nos peccatores moveamus, magis quam indignationem.

5. Quod si circa fidem error est, ostendatur nobis scriptum: rursus aequum et commune iudicium sedeat. Legatur crimen. Expendatur an non magis accusantis ignorance crimen esse videatur, quam scriptum sua sponte condemnandum sit. Multa enim ex his quae praeclare se habent, talia esse non videntur hominibus accuratum mentis iudicium non habentibus. Nam et aequalis ponderis moles non videntur esse aequales, si lances inter se aequilibras non sint. Ipsum etiam mel nonnullis visum est amarum, quorum gustus morbo corruptus. Sed et oculus non sanus multa eorum quae sunt non videt, et multa quae non sunt comminiscitur. Atque etiam in iudicio de scriptis ferendo idem plerumque video fieri, cum eorum,

⁵⁷ I Cor. iv, 5. ⁵⁸ Matth. vii, 1. ⁵⁹ Luc. vi, 37. ⁶⁰ II Tim. iv, 2.

(57) Ἡμῶν τὸ ἔμμη. Coisl. primus et Med. habent ἡμῖν. Paulo post editi καθαρὸς αὐτός. Omnes mss. ut in textu.

(58) Μετ' ἐμοῦ. Sic libri veteres, pro eo quod erat in editis μήτ' ἐμοῦ. Paulo post editi κριθήτε καὶ τοῦ. Deest articulus in omnibus mss.

(59) Πείθεται. Sic Med. et Harl. cum tribus aliis. Editi πείθεται. Confirmatur haec scriptura, tum ex

his quae sequuntur, tum etiam ex aliis ad Neocæsarienses epistolis, in quibus Basilii odii et dissensionis causas in eorum episcopum videtur potissimum conferre. Sed ea de re uberius agemus in Vita S. Basilii.

(60) Οἱ ἀμαρτωλοὶ. Sic mss. sex. Editi αὐτοὶ ἀμαρτωλοὶ.

qui scripserunt, facultatē iudex inferior est. Nam A
 iisdem fere præsidiis instructos esse oportet, et
 qui de scriptis iudicat, et qui scribit. Nisi forte de
 agriculturæ operibus non potest iudicare qui non
 est agricola; et quid dissonum consonumve in mu-
 sicis modis non dignoscet musicæ non peritus:
 statim vero sermonum erit iudex, quicumque vo-
 luerit; qui tamen nec præceptorem suum potest
 ostendere, nec tempus quo didicit, nec quidquam
 omnino majus minusve de litteris audivit. Jam
 vero ego novi et in Spiritus oraculis non licere
 cuilibet examen aggredi verborum; sed ei, qui
 Spiritum habet discernendi; quemadmodum do-
 cuit nos Apostolus, qui in donorum divisionibus
 dixit: *Huic quidem per Spiritum datur sermo sa-
 pientiæ, alii vero sermo scientiæ secundum eundem
 Spiritum: alii fides in eodem Spiritu: alii opera-
 tiones virtutum: alii prophetia, alii discretionis
 spirituum*¹¹. Quare si nostra quidem spiritualia
 sunt, ostendat se habere donum discretionis spiri-
 tualium, qui nostra iudicare vult. Sin autem, ut
 ipse conviciatur, a **306** sapientia hujus mundi
 proficiuntur; ostendat peritum sese mundi sa-
 pientiæ, et tunc ei suffragia iudicii commitemus.
 Nec quisquam putet hæc ad fugiendas probationes
 a me excogitari. Permitto enim vobis, fratres opta-
 tissimi, ut eorum, de quibus accusor, examen pe-
 nes vos sit. An usque adeo tardo estis ingenio, ut
 omnibus patronis indigeatis ad veritatem invenien-
 dam? Sed si per se minime controversa vobis vi-
 deantur, persuadete nugatoribus, ut contentionis
 studium dimittant. Si vero non nihil videtur esse
 ambigui, interrogate nos per aliquos internuntios,
 qui nostra ministrare fideliter possint: aut etiam
 scriptas, si ita videbitur, exposcite a nobis expla-
 nationes. Omnino autem omni modo curate, ut ne
 ista citra examen relinquatis.

. Nostræ autem fidei quæ possit illustrior esse
 probatio, quam quod educati sumus sub avia beata
 muliere, ex vobis orta? Macrinam dico celeberrimam
 illam, a qua edocti sumus beatissimi Gregorii
 verba, quæcunque usque ad ipsam memoriæ con-

¹¹ I Cor. xii, 8-10.

(61) *Ὁὐ δυνατός*. Harl. et duo alii ἀδύνατος.

(62) *Ὁ βουλόμενος ἔσται*. Ita mss. sex. Editi ἔσται.

(63) *Λογίοις τοῦ Πνεύματος*. Ita mss. et vetustæ editiones. Basileensis secunda et Paris. habent *λόγοις Πνεύματος ἁγίου*.

(64) *Πνεύματι*. Addunt editi ἄλλω δὲ χαρίσματι ἐκμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι. Sed hæc desunt in omnibus nostris mss.

(65) *Τοῦ κόσμου*. Editi addunt τοῦτου quod deest in sex nostris mss. Non difficile est ex hoc loco perspicere, episcopum illum Neocæsariensem, qui Basilio tantum molestiæ exhibuit, indoctum hominem fuisse. Atque id confirmatur ex epistola 207, n. 1, ubi cum Basilius ait lingua perstrepere, et cavillationibus suis verisimilitudinis colorem illi-
 nere non posse.

συγγραφεύων ἕξως ὁ κριτὴς ἀπολαμβάνηται. Δεῖ
 γὰρ σχεδὸν ἐκ τῆς αὐτῆς παρασκευῆς ὠρμηθῆναι τὸν
 τε κρίνοντα τοὺς λόγους καὶ τὸν συγγράφοντα. Ἢ
 τὰ μὲν γεωργίας ἔργα οὐ δυνατός (61) ἔστι κρίνειν
 ὅγε μὴ γεωργικὸς, καὶ τὸ ἐκμαλῆς τε καὶ ἐμμελὲς
 τῶν κατὰ μουσικὴν βυθμῶν οὐ διαγνώσκειται ὁ μὴ τὴν
 ἐπιστήμην ἔχων τῆς μουσικῆς· λόγων δὲ κριτὴς
 εὐθὺς ὁ βουλόμενος ἔσται (62), ὁ μήτε διδάσκαλον
 ἔχων ἑαυτοῦ δεικνύναι, ὅτε χρόνον ἐν ᾧ μεμάθηκεν,
 ὅτε ὅλως ἐπαῖον τῷ μικρὸν ἢ μείζον τῶν περὶ λό-
 γους. Ἐγὼ δὲ ὁρῶ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύ-
 ματος (63) οὐ παντὶ ἐξ ἧν ἐπιβάλλειν τῇ ἐξετάσει
 τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ τῷ ἔχοντι τὸ Πνεῦμα τῆς δια-
 κρίσεως, καθὼς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, ἐν ταῖς
 διαιρέσει τῶν χαρισμάτων εἰπόν· *Ὁ μὲν γὰρ εἶδε*
τοῦ Πνεύματος εἶδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ
λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἐτέρω δὲ
πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι (64). Ἄλλω δὲ ἐν τοῖς
 ἰσχύματι δυνάμεων· ἄλλω προφητεία, ἄλλω δια-
 κρίσεις πνευμάτων. Ὡς εἰ μὲν πνευματικὰ τὰ
 ἡμέτερα, δεικνύτω ἑαυτὸν ἔχοντα τὸ χάρισμα τῆς
 διακρίσεως τῶν πνευματικῶν ὅτι ἡμέτερα κρίνειν
 βουλόμενος· εἰ δὲ, ὡς αὐτὸς λοιδορεῖ, ἀπὸ τῆς σο-
 φίας ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, δεῖξάτω ἑαυτὸν ἐμπει-
 ρον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου (65), καὶ τότε αὐτῷ τῆς
 ψήφους τῆς κρίσεως ἐπιτρέψομεν. Καὶ μηδεὶς αἰσθῶ
 ταῦτα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐλέγχων ἐπινοεῖσθαι παρ'
 ἡμῶν. Ὑμῖν γὰρ ἐπιτρέπω, ποθεινότατοι ἀδελφοί,
 ἐφ' ἑαυτῶν ποιήσασθαι τῶν ἐγκαλουμένων ἡμῖν τὴν
 ἐξέτασιν. Οὕτως ἐστὶ βραδεία τὴν δίκαιαν, ὥστε
 πάντων δεῖσθαι (66) τῶν συνηγόρων πρὸς τὴν τοῦ
 ἀληθοῦς εὐρεσιν; Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἀναντιρρότητα ὑμῖν
 φανῇ ἐφ' ἑαυτῶν, πείσατε τοὺς ἐρεσχελοῦντας ἀρ-
 εῖσθαι πάσης φιλονεικίας· ἐὰν δέ τι δοκεῖ (67) καὶ ἀμ-
 φιβόλον ἔχειν, ἐρωτήσατε ἡμᾶς διὰ τινων μεσιτῶν,
 δυναμένων πιστῶς διακονήσασθαι τὰ ἡμέτερα· ἢ καὶ
 ἐγγράφους, εἰ δοκεῖ, ἀπειθήσατε ἡμᾶς τῆς ἀποδεί-
 ξεις. Πάντως δὲ παντὶ τρόπῳ σπουδάσατε μὴ ἀνεξ-
 ἔταστα ταῦτα καταλιπεῖν.

6. Πίσταως δὲ τῆς ἡμετέρας τίς ἂν καὶ γένοιτο (68)
 ἐναργεστέρῃ ἀπόδειξις ἢ ὅτι τραπέντες ἡμεῖς ὑπὸ
 τίτῳ μακαρίᾳ γυναίκί, παρ' ὧν ὠρμημένῃ; Μι-
 κρίναν λέγω τὴν περιθόητον, παρ' ἧς ἐδιδάχθημεν τὴν
 τοῦ μακαριωτάτου Γρηγορίου βήματα, ὅσα πρὸς

D (66) *Πάντων δεῖσθαι*. Editio Basileensis secunda
 et Parisiensis πάντως δεῖσθαι, ut omnino patronis
 indigeatis. Etsi hæc scriptura videtur prima specie
 satis commode posita, tamen longe preferenda est
 ea quam in textum recepinus. Nutitur enim aucto-
 ritate sex codicum mss., Harl., Med., Coisl. utrius-
 que et utriusque Regii, et editionum Haganae ac
 Basileensis primæ. Præterea melius conducit pro-
 posito Basilii, qui peracute declarat absurde factu-
 ros Neocæsarienses, si per se ipsi diiudicare nolint,
 quasi omnes patroni et ejusmodi iudicium essent
 advocandi.

(67) *Δοκεῖ*. Sic tres vetustissimi codices. Editi
 δοκεῖ, excepta tamen editione Haganoensi.

(68) *Καὶ γένοιτο*. Conjunctio addita ex sex mss.

αὐτὴν ἀκολουθεῖν μνήμης διασυνθέντα αὐτῇ τε ἐφύλασσε, καὶ ἡμῶς ἐστὶ νηπίους ὄντας ἐπλάττει καὶ ἐμόρφου τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν τοῦ φρονεῖν δόξαν ἀπελάβομεν, τοῦ λόγου ἡμῖν διὰ τῆς ἡλικίας συμπληρωθέντος, πολλὴν ἐπαλθόντες γῆν τε καὶ θάλασσαν, εἴ τινας εὗρομεν τῷ παραδόντι κανόνι τῆς εὐσεβείας στοιχοῦντας, τούτους καὶ πατέρας ἐπεγραψάμεθα, καὶ ὁδηγοὺς τῶν ψυχῶν ἡμῶν εἰς τὴν πρὸς Θεὸν πορείαν ἐποιήσαμεθα. Καὶ μέχρι γε τῆς ὥρας ταύτης, χάριτι τοῦ καλίσαντος ἡμᾶς κλήσει ἀγία εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπίγνωσιν, οὐδένα οἶδαμεν λόγον ἐχθρὸν τῆς ὑγιανούσης διδασκαλίας ταῖς καρδίαις παρεξέχμενοι· οὐδὲ μολυνθέντες ποτὲ τὰς ψυχὰς τῇ δυσωνύμῳ τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίᾳ. Ἀλλ' εἴ τινας ποτε ὠρμημένους ἐξ ἐκείνου τοῦ διδασκάλου εἰς κοινωνίαν προσελατόμεθα, ἐπικρυπτομένους τὴν ἐν τῷ βῆθαι νόσον, καὶ ῥήματα λαλοῦντας εὐσεβῆ, ἢ τοῖς γε παρ' ἡμῶν λεγομένοις μὴ ἀντιτείνοντας, οὕτω προστηκόμεθα, οὕτω πᾶσαν ἑαυτοῖς τὴν κατ' αὐτοὺς (69) κρίσιν ἐπιτρέψαντες, ἀλλὰ ταῖς προεξενεχθείσαις περὶ αὐτῶν ψήφοις παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἀκολουθεῖσαντες. Ἐγὼ γάρ δεξιόμενος γράμματα (70) τοῦ μακαριωτάτου Πατρὸς Ἀθανασίου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, ἃ καὶ ἔχω ἐν ταῖς χερσὶ, καὶ προσβάλλομαι τοῖς ἐπιζητούσιν, ἐν οἷς φανερώς διηγόρευσαν, εἴ τις ἐκ τῆς τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσιως βούλοιο μετατίθεσθαι, ὁμολογῶν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν (71), τοῦτον προσέσθαι, μηδὲν διακρινόμενος ἐπ' αὐτῷ· καὶ τοῦτου τοῦ δόγματος κοινωνοὺς μοι παρεχομένου τοὺς τε τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀχαιῆς ἐπισκόπους ἅπαντας· νομίζων ἀναγκαῖον εἶναι ἀκολουθεῖν ἀνδρὶ τοσούτῳ διὰ τὸ ἀξιώπιστον τῶν νομοθετησάντων, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐπιθυμῶν τῆς εἰρηνοποιίας μετὰ τὸν ὑποδέξασθαι, τῇ μερίδι τῶν κοινωνικῶν.

7. Δικαιότερον δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς κρίνεσθαι μὴ ἐξ ἐνὸς ἢ δευτέρου τῶν μὴ ἐρθοποδούντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πλῆθους τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόπων συνημμένων ἡμῖν χάριτι τοῦ Κυρίου. Ἐξετασθῶσι δὲ Πισιδαι, Λυκαόνες, Ἰσαυροί, Φρύγες ἑκάτεροι, Ἀρμενίων ὅσον ὑμῖν ἐστὶ πρόσκεινον, Μακεδόνες, Ἀχαιοί, Ἰλλύριοι, Γάλλοι, Ἰσπανοί (72), Ἰταλὶα σύμπασα, Σικελιώται, Ἀφροί, Αἰγύπτου τὸ ὑγιαῖνον, τῆς Συρίας ὁπόσον λείψανον· οὕτινες πέμπουσι τε πρὸς ἡμᾶς γράμματα, καὶ πάλιν δέχονται παρ' ἡμῶν. Ὅν ἐστιν ὑμῖν ἐκ τε τῶν ἐκείθεν φερομένων γραμμάτων μαθεῖν καὶ ἐκ τῶν ἐντεῦθεν πάλιν ἀντιπεμπομένων αὐτοῖς διδασκῆναι, ὅτι σύμφυχοι πάντες ἐσμέν, τὸ ἐν φρονούντες. Ὅστις

(69) *Οὕτω... κατ' αὐτούς*. Ita mss. sex. Editi οὕτω... κατὰ τοὺς τοιούτους. Ibidem Coisl. primus *προστυγχέσθαι*.

(70) *Γράμματα*. Editio Paris. addit *παρὰ*, sed praepositio deest in septem mss. et antiquioribus editionibus. Quod autem de Athanasii sententia testatur Basilus, id confirmatur cum ab ipso Athanasio, qui in epist. ad Rufinum non solum in Aegypto, sed etiam in Graecia, in Hispania et Gallia et ubique idem episcopis placuisse declarat; tum etiam a Liberio papa, qui in epist. 13 Aegyptios omnes et Achaivos ejusdem sententiae testes citat.

A continuatione conservata cum ipsa custodiebat, tum nos adhuc infantes sorgebat et informabat pietatis dogmatibus. Postquam autem et nos sapiendi facultatem accepimus, ratione in nobis per aetatem completa, multum telluris ac pelagi peragrantes, si quos invenimus secundum traditam pietatis regulam ambulantes, eos et patrum loco habuimus, et duces animarum nostrarum, in via quae ad Deum ducit, secuti sumus. Atque ad hanc usque horam, gratias illius, qui nos vocavit vocatione sancta ad sui cognitionem, nec sermonem ullum scimus sanctae doctrinae inimicum in corda nostra intrasse; nec animas nostras infami Arianorum blasphemia contaminatas unquam fuisse. Sed si quos aliquando ab illo magistro profectos in communionem admisiimus, morbum intimo corde occultantes, et pia verba loquentes, aut certe iis quae a nobis dicebantur, non repugnantes, ita suscepimus; cum non omne de talibus iudicium nobis ipsis permitteremus, sed sententiam, quae prius lata de illis fuerat a Patribus nostris, sequeremur. Ego enim cum accepissem litteras beatissimi Patris Athanasii Alexandriae episcopi, quas et in manibus habeo, et ostendo exposcentibus, in quibus clare pronuntiavit, si quis ex Arianorum haeresi voluerit transferri Nicenam fidem confitens, eum admittendum esse, nec esse in eo recipiendo haesitandum; cumquo ille mihi hujus decreti socios citasset, tum Macedoniae, tum Achaiae episcopos omnes; ratus necesse esse tantum virum sequi ob eorum, qui legem tulerant, auctoritatem, simulque cupiens pacificationis mercedem consequi, fidem litam confidentes ascribebam numero communicatorum

τοὺς ταύτην ὁμολογοῦντας τὴν πίστιν ἐγκατέτατον

7. Justius est autem res nostras judicari, non ex uno aut altero non recte in veritate ambulanti-bus, sed ex multitudine episcoporum, qui nobis in toto terrarum orbe per Domini gratiam conjuncti sunt. Interrogentur autem Pisidae, Lycæones, Isauri, Phryges utrique, Armeniorum quidquid vobis est vicinum, Macedones, Achaei, Illyrii, Galli, Hispani, Italia tota, Siculi, Afri, Aegypti pars sana, quidquid est reliquum in Syria: qui et ad nos litteras mittunt, et rursus a nobis accipiunt. Ex quibus litteris, tum quae illinc afferuntur, tum quae rursus vice versa hinc ad ipsos mittuntur, discere vobis licet nos omnes esse unanimis, idemque sentire. Quapropter communionem nostram qui refugit,

Sed mirum est cur Occidentalium testimonium aut Athanasius in epistola ad Basilium praetermiserit, vel ipse Basilus hac in epistola praetermittat. Causam investigare conabimur in *Vita S. Basilii*.

(71) *τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν*. Ita mss. sex. Editi τῶν ἐν Νικαίᾳ τὴν πίστιν.

(72) *Ἰσπανοί*. Legitur *Σπάνοι* in codicibus Harl., Vat., Coisl. secundo et utroque Regio. Inter has provincias non recenset Basilus Ciliciam et Galatiam, quia his in regionibus grassabatur haeresis, neque etiam Asiae dioccesim, quam Basilio valde suspectam fuisse perspicimus ex epist. 218.

sinceritas vestra noverit eum sese a tota Ecclesia separare. Circumspicite, fratres, quibuscum vobis sit communio: si eam a nobis non suscipiatis, quis jam vos agnitus est? Nos eo necessitatis ne perducatis, ut triste quidpiam de charissima nobis Ecclesia statuamus. Ne committatis, ut quæ nunc corde premo, mecum ingemiscens, et deplorans luctuosum tempus, quo citra ullam causam Ecclesie maxime, et jam olim inter se fraternis animis conjunctæ, nunc dissident; ne committatis, inquam, ut hæc apud omnes simul communicatores deplorem. Ne cogatis me voces promere, quas hæc tenus rationis freno occultatas apud me contineo. Salius est nos e medio tolli et Ecclesias inter se consentire, quam propter pueriles nostras simultates tantum mali populis Dei inferri. Percontamini Patres vestros, et annuntiabunt vobis, parœcias, etsi locorum situ videbantur inter se divisæ, at animo unum fuisse, unoque consilio solitas gubernari. Frequentissime populus miscebatur; frequentissime e clero alii ad alios veniebant; ipsis vero pastoribus tantum inerat mutui amoris, ut uterque altero in his, quæ ad Dominum attinent, magistro ac duce uteretur.

αὐτοῖς δὲ τοῖς ποιμεσι τοσοῦτον περιτὴν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ὥστε ἐκάτερον αὐτῶν διδάσκαλῳ τῷ ἑτέρῳ καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι εἰς τὰ πρὸς Κύριον.

308 EPISTOLA CCV.

Elpidium rogat, misso iterum Meletio presbytero, ut, eo agente cum coëpiscopis maritimis, locus et tempus ad concordiam stabiliendam constituantur.

Elpidio episcopo.

Rursus dilectum et compresbyterum Meletium impulimus, ut tuæ dilectioni nostram salutationem perferat. Cui quanquam omnino statueram parcere ob infirmitatem, quam sponte sibi ipse ascivit, redigens carnem in servitutem ob Evangelium Christi; tamen cum mihi ipsi decorum esse existimans salutare te per ejusmodi viros, qui, quæcunque litteras effugerint, per se valeant supplere, et veluti loco epistolæ vivæ esse et scribenti et epistolam recipienti: tum etiam ipsius desiderium explens, quo semper tuam præstantiam prosequitur, ex quo bonorum quibus præditus es, periculum fecit; ipsum etiam nunc ut ad te proficiscatur exoravi, ac per eum et visitationis solvimus debitum, et rogamus ut pro nobis ac pro Ecclesia

Alias CCCXXII. Scripta anno 375.

(73) Ἀποσφηγνύς. Velus est apud ecclesiasticos scriptores elatum, eum schismatis crimen incurere, qui alium præter fas et jura excommunicat. Sed tamen ejusmodi schismatici non ideo ab exteriori Ecclesie communione discedebant. At Basilii loquitur de hac exteriori communione, eaque carituros declarat, qui a sua discesserint. Quod quidem non accuratissime dictum videretur, nisi præcipue de Neocæsariensibus dictum esset. Nam Paulinus Antiochenus carebat communione Basilii, nec tamen Ecclesiarum Occidentalium communionem amiserat. At Neocæsarienses si in injuria Basilio facienda perstitissent, eumque cogissent apud communicatores suos querelas de-

ferre, non dubium quin omnes illius causæ favissent, et justissima in Neocæsarienses indignatione exarsissent. (74) Περιβλέψασθε. Editi addunt οὖν, quæ vocula deest in omnibus nostris mss. (75) Ἀπέχουσαι. Coisl. primus κατέχουσιν. (76) Αἱ παροιχίαι. Editiones Basileensis secunda et Parisiensis addunt καὶ Ἐκκλησίαι, sed repugnant septem mss. et antiquiores editiones. (77) Vide Addenda. (78) Κρίναντες. Sic multi codices mss. Sed recentiores habent κρίνοντες. (79) Ἐλθεῖν ὡς σέ. Hæc desunt in codicibus Med. et Harl.

αὐτοῖς δὲ τοῖς ποιμεσι τοσοῦτον περιτὴν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ὥστε ἐκάτερον αὐτῶν διδάσκαλῳ τῷ ἑτέρῳ καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι εἰς τὰ πρὸς Κύριον.

EPISTOLAE ΣΕ.

C

Ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ.

Πάλιν ἡμεῖς τὸν ἀγαπητὸν καὶ συμπρεσβύτερον (77) Μελέτιον ἐκινήσαμεν, ἐπὶ τὴν σὴν ἀγάπην προστηγόμενος ἡμῶν διακομίζοντα. Οὐ εἰ καὶ πάντῃ ἐγνωσκείμαν φειδίσθαι διὰ τὴν ἀσθένειαν, ἣν ἐκουσίως ἑαυτῷ ἐπεγάρχετο, δουλαγωγῶν τὴν σάρκα διὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ὅμως καὶ ἡμῖν αὐτοῖς πρῶτον εἶναι κρίναντες (78) διὰ τοιούτων προσφθέγγεσθαι σε, τῶν δυναμένων ὅσα διαφεύγει τὸ γράμμα παρ' ἑαυτῶν βραδύως ἀναπληρῶσαι, καὶ εἰσὶν ἀντ' ἐπιστολῆς ἐμφύχου γενέσθαι τῷ τε γράφοντι καὶ τῷ δεχομένῳ· καὶ τὸν αὐτοῦ δὲ πόθον ἀναπληροῦντες, ὃν ἔχει ἀεὶ περὶ τὴν σὴν τελειότητα, ἀπ' οὗ εἰς πείραν ἀφίκετο τῶν ἐν σοὶ καλῶν· καὶ νῦν αὐτὸν ἐλθεῖν ὡς σέ (79) ἰδυσωπήσαμεν, δι' οὗ καὶ τὸ τῆς ἐπισκέψεως ἀποπληροῦμεν χρέος, καὶ παρακαλοῦμεν

ferre, non dubium quin omnes illius causæ favissent, et justissima in Neocæsarienses indignatione exarsissent.

(74) Περιβλέψασθε. Editi addunt οὖν, quæ vocula deest in omnibus nostris mss.

(75) Ἀπέχουσαι. Coisl. primus κατέχουσιν.

(76) Αἱ παροιχίαι. Editiones Basileensis secunda et Parisiensis addunt καὶ Ἐκκλησίαι, sed repugnant septem mss. et antiquiores editiones.

(77) Vide Addenda.

(78) Κρίναντες. Sic multi codices mss. Sed recentiores habent κρίνοντες.

(79) Ἐλθεῖν ὡς σέ. Hæc desunt in codicibus Med. et Harl.

προσεύχεσθαι σε ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· ἵνα δὲ (80) ἡμῖν ὁ Κύριος ἡρεμον καὶ ἡσυχίαν βίον διάγειν, τῆς ἐκ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἐπιρρείας ἀπαλλαγέντας (81). Εἰ δὲ καὶ τῇ σφ. συνέσει ἀκόλουθον καὶ ἀναγκαῖον καταφαίνεται εἰς ταυτὴν ἡμᾶς ἀλλήλους ἐλθεῖν, καὶ συντυχεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς τιμιωτάτοις ἀδελφοῖς τοῖς τὴν παραλίαν κατοικοῦσιν ἐπισκόποις, αὐτοῖς καὶ ἡμῖν ἀπόδειξον τόπον καὶ καιρὸν καθ' ὃν ἔσται τοῦτο, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐπίστατον, ἵνα, ἐπὶ ὠρισμένοις καταλιπόντες ἕκαστος τὴν ἐν χερσὶν ἀσχολίαν, δυνηθῶμεν τι τῶν εἰς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ποιῆσαι, καὶ ἀνελεῖν μὲν τὰς ἐξ ὑπονοιῶν νῦν ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους ἐγγινομένας λύπας, κυρῶσαι δὲ τὴν ἀγάπην, ἥς ἀνευ ἀτελῆ εἶναι πάσης ἐντολῆς ἐργασίαν αὐτοῖς ἡμῖν ὁ Κύριος ἐωρίσατο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΓ'.

Consolatur Elpidium, nepotis morte afflictum, ac, speratum congressum ne dolor interpellat, hortatur.

Ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ (82) παραμυθητική.

Νῦν μάλιστα τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας ἀσθάνομαι, ὅτε ὅρῳ μοι τοσοῦτον ἐμποδίζουσιν τῇ τῆς ψυχῆς ὠφελείᾳ. Εἰ γάρ μοι κατὰ νοῦν (83) ἐχώρει τὰ πράγματα, οὐκ ἂν δι' ἐπιστολῶν, οὐδὲ διὰ μέσων ἀνθρώπων προσιεργόμην ὑμᾶς· ἀλλ' αὐτοῖς, ἂν δι' ἑμαυτοῦ καὶ τὸ τῆς ἀγάπης ἀπεπλήρουν χρέος, καὶ ἐγγύθεν ἀπέλαυνον τοῦ πνευματικοῦ (84) κέρδους. Νῦν δὲ οὕτω διακρίμαι, ὥς ἀγαπητῶς καὶ πᾶς τῆς πατρίδος κινήσεις ὑφίστασθαι, ἃς ἀναγκαῖως ποιούμεθα ἐπισκεπτόμενοι ἃς κατὰ τὴν χώραν ἡμῶν παροικίας. Ἀλλὰ παράσχοι ὁ Κύριος καὶ ὑμῖν ἰσχύον καὶ προθυμίαν, καὶ ἔμοι πρὸς τῇ σπουδῇ (85) τὴν ἔχω νῦν, καὶ δύναμιν, ὥστε, καθὼς παρεκάλεσα ὑμᾶς, πραγματεύεσθαι ἡμῖν τὴν ἀπόλαυσιν, γινομένοις ἐπὶ τῆς Κομανικῆς ἐνορίας. Φοβοῦμαι δὲ περὶ τῆς ἁγῆς κοσμιότητος, μή ποῦ σοι ἐμπόδιον γένηται ἡ περὶ τῶν οἰκείων λύπη. Καὶ γὰρ ἔμαθον, ὅτι σε ἐθλίψε παιδίου τελευτὴ· οὐ τὴν στέρησιν, ὥς μὲν πᾶσι πῶς, λυπηρὰν εἶδος εἶναι, ὥς δὲ ἀνδρὶ πρὸς τοσοῦτον ἔδη διαβεβηκότι τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐπισταμένῳ τῶν ἀνθρωπίνων τὴν φύσιν ἐκ τῆς κατὰ τὸν χρόνον ἐμπειρίας, καὶ ἐκ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, ἀκόλουθον μὴ πάντῃ δύσφορον εἶναι τῶν οἰκειοτάτων τὴν χωρισμὸν. Καὶ γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ ἀπαιτεῖ ἡμᾶς τε καὶ τοὺς τυχόντας· τῶν ἀνθρώπων ὁ Κύριος. Οἱ μὲν γὰρ συνήθειά ζωσιν· ἡμεῖς δὲ κανόνι τῆς πολιτείας τῇ ἐντολῇ τοῦ Κυρίου κεχρημέθα, καὶ τοῖς προλαβοῦσι

(80) Δφ. Nonnulli mss. δῶν.

(81) Ἀπαλλαγέντας. Ita Med. et Harl. quæ quidem scriptura Basilio usitata et familiaris, sed a recentioribus librariis videtur fuisse mutata in ἀπαλαγίσιν, ut habent editi.

(82) Ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ. Hunc titulum sic reposuimus, quia in tribus antiquissimis codicibus legitur: Τῷ αὐτῷ παραμυθητική· Eadem consolatoria. Præcedit autem in his codicibus epistola 205 ad eundem Elpidium. Deest episcopi vox in editis. At in codicibus Vat. et Reg. primo legitur tantum: Παραμυθητική, omisso Elpidii nomine. In codice Regio secundo legitur ἑτέρῳ ὁμοίᾳ ἐπὶ ἐχγόνου ἀποβολῇ, et in codice Parisiensis Ecclesiæ: Παραμυθη-

A Dei preceris, ut Dominus det nobis ab injuria inimicorum Evangelii liberatis tranquillam ac quietam vitam agere. Quod si et tuæ prudentiæ consentaneum et necessarium videbitur, ut in unum veniamus, congregiamurque etiam cum reliquis reverendissimis fratribus maritimarum civitatum episcopis, ipse etiam nobis designa locum et tempus, quo hæc fient, et scribe fratribus, ut præstituto tempore relinquentes unusquisque ea quæ in manibus negotia, possimus aliquid ad ædificationem Ecclesiæ navare, ac tollere insitas nobis nunc ex suspicionibus inter nos molestias, ac charitatem firmare, sine qua mancam et imperfectam esse cujusvis præcepti observationem ipse nobis Dominus declaravit.

B

EPISTOLA CCVI.

Elpidio episcopo consolatoria.

Nunc maxime corporis infirmitatem sentio, cum eam video mihi tantopere obstare animæ utilitati. Si enim mihi res succederent ex sententia, non vos per litteras, neque per internuntios alloquerer, sed ipse per me et charitatis exsolverem debitum, et cominus perfruerer spirituali emolumento. Nunc autem ita me habeo, ut præclare mecum agi putem si vel in patria motus suslinere possim, quos mihi necesse est nostræ parœciæ pagos visitanti suscipere. Sed et vobis Dominus robur et alacritatem et mihi præter studium, quod nunc **309** habeo largiatur et vires, ut, quemadmodum vos rogavi, fiat mihi copia vobis fruendi, cum in fines Comanicos venero. Metuo autem tuæ dignitati, ne te domesticus dolor interpellat. Didici namque afflictum te fuisse filiioli interitu: cujus jacturam, ut avo, molestam quidem esse par est; sed ut viro tantos jam in virtute progressus adeptus, et perspectam habenti rerum humanarum naturam tum ex temporis experientia, tum ex spiritali doctrina, eod sentaneum est intolerabilem non esse propinquissimorum disjunctionem. Non enim idem a nobis Dominus exposcit, quod a quibuslibet hominibus. Illi enim vivunt ex consuetudine: nobis autem vivendi regula, Domini præceptum ac præterita beatorum virorum exempla, quorum magnitudo animi adversis temporibus maxime declarata est.

τικῇ τινι ἐπὶ ἐχγόνου ἀποβολῇ· Cuiusdam consolatoria ob mortem nepotis. Præter auctoritatem vetustissimorum codicum, tanta est necessitudo huic epistolæ cum præcedenti, ut dubium esse non possit, quin ad Elpidium episcopum scripta sit.

(83) Κατὰ νοῦν. Harl. κατὰ βούλ.

(84) Πνευματικῶν. Editi addunt τοῦτο quod deest in sex mss.

(85) Πρὸς τῇ σπουδῇ. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi πρὸς τὴν σπουδὴν. Paulo post iidem editi πραγματεύεσθαι ὑμῖν. Novem mss. ἡμῖν Subinde sex mss. μή ποῦ σοι. Editi μή πως σοι.

Alias CCCXLVIII. Scripta anno 375.

Ut igitur et ipse fortitudinis ac vere ob sperata bona animi affectionis exemplum hominibus relin- quas, invictum te a dolore ac molestis rebus excelsiorem exhibe, patiens in afflictione, spe- letus. Horum itaque nihil speratum nobis con- gressum impediat. Infantibus namque satis est ætas ut inculpati sint: nos autem debemus præ- scripta nobis ministeria Domino exhibere, atque in omnibus parati et expediti esse ad Ecclesiarum administrationem, cujus magna præmia fidelibus et prudentibus administris Dominus noster reser- vavit.

σιών, ἡς μεγάλους τοὺς μισθοὺς τοῖς πιστοῖς καὶ φρονίμοις οἰκονόμοις ὁ Κύριος ἡμῶν ἐταμίευσται.

EPISTOLA CVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΖ'.

Cum Neocæsarienses clerici omnes ad unum in odio Basilii cum episcopo suo consentirent; Basiliius admonet eos, ut ne assentiant homini errorem Sabellii inducenti, neque patiantur populum ab eo decipi. Is Basilium fugiebat, argui me- tuens: somnia fugebat, ut Basilii doctrinam persuaderet esse perniciosam. Causam odii rogatus, non aliam afferebat præter psalmos et canticum ac monasticum vitam: quæ instituta, nondum in Neocæsariensi Ecclesia recepta, rigebant in Cæsariensi. Utrumque illud institutum Basiliius et ubi honori esse, et in aliis Ecclesiis vigere demonstrat. Obiicientibus, hæc non fuisse tempore Gregorii, respondet nec liturgas tunc fuisse, nec quidquam fere ex illius institutis apud eos su- peresse. Unde eos monet ut trabem ex oculis suis ejiciant, ac hæresim vitent; alioquin tacere se non posse in tanta ani- marum perniciē.

Ad clericos Neocæsarienses.

Τεῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν (86) κληρικοίς.

1. Consensus in mei odio, et quod omnes ad unum belli nobis illati ducem sequimini, suade- uat mihi, ut erga omnes pariter conticescerem, neque amici scripti, aut ullius colloquii essem inceptor, sed in silentio mœrorem meum conco- querem. Sed quia calumniæ silentio non præter- mittendæ, non ut contradicendo nos ipsi uleisca- mur, sed ne mendacium progredi et deceptos lædi patiamur, necessarium visum est hoc etiam omni- bus proponere, et prudentiæ vestræ scribere, quam- vis cum nuper toti presbyterio communiter scri- psissem, nulla me responsione dignati sitis. Nolite assentari, fratres, iis, qui prava dogmata in animos vestros inducunt: neque despiciate, dum populus Dei, vobis scientibus, **310** per impia dogmata subvertitur. Sabellius Afer et Marcellus Galata, soli ex omnibus ea ausi sunt et docere, et scribere, quæ nunc apud vos, velut sua ipsorum inventa, proferre aggrediuntur populi duces, lingua perstre- pentes, sed ne verisimilitudinis quidem colorem his tricis et cavillationibus illinere valentes. Hi fanda atque nefanda in nos concionantur, et omni modo congressum nostrum declinant. Quamobrem? Nonne quia timeant ne de pravis suis dogmatibus arguantur? Hi videlicet eo usque impudentiæ con- tra nos devenere ut et somnia quedam in nos

1. Ἡ μὲν συμφωνία τοῦ καθ' ἡμῶν μίσους, καὶ τὸ μέχρις ἐνός πάντας ἀκολουθεῖσαι τῷ προαιστώτι τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου, ἐπειδὴ με ὁμοίως ἀποσιωπᾶν πρὸς ἅπαντας, καὶ μήτε γράμματος φιλικοῦ μήτε τινὸς ὁμιλίας κατάρχειν, ἀλλ' ἐν ἡσυχίᾳ πέττειν τὴν ἐμυτοῦ λύπην· ἐπειδὴ δὲ χρὴ πρὸς τὰς διαβολὰς μὴ (87) ἀποσιωπᾶν, οὐχ ἵνα διὰ τῆς ἀντιλογίας ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκδιώκωμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχωρήσω- μεν εὐσεβοῦσιν τῷ ψεύδει, καὶ τοὺς ἡπατημένους μὴ ἐνιφθῶμεν τῇ βλάβῃ. ἀναγκαῖον ἔφην μοι καὶ τοῦτο προθεῖναι τοῖς πᾶσι, καὶ ἐπιστεῖλαι ὑμῶν τῇ συνέσει, εἰ καὶ, ὅτι πρώτῃ κοινῇ παντὶ τῷ πρεσβυ- τερίῳ γράψας, οὐδεμιᾷ παρ' ὑμῶν ἀποκρίσεως ἔξωθην (88). Μὴ κολακεύετε, ὦ ἀδελφοί, τοὺς τὰ πονηρὰ δόγματα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐπάγοντας· μηδὲ καταδέξασθε περιορᾶν ἐν γνώσει ὑμετέρᾳ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀσεβῶν διδαγμάτων καταστρεφό- μενον. Σαβέλλιος ὁ Αἴβας καὶ Μάρκελλος ὁ Γαλάτης μόνοι ἐκ πάντων ἐτόλμησαν καὶ διδάξαι ταῦτα καὶ γράψαι, ἅπερ νῦν παρ' ὑμῖν, ὡς ἴδια ἐαυτῶν εὐρέ- ματα, ἐπιχειροῦσι προφέρειν οἱ καθυγούμενοι τοῦ λαοῦ, βλαβεαίνοντες (89) τῇ γλώσσῃ, καὶ οὐδὲ εἰς πιθανὴν κατασκευὴν ἀγαγιν (90) τὰ σοφίσματα ταῦτα καὶ τοὺς παραλογισμοὺς ἐξηρκοῦντες. Οὗτοι βῆτα καὶ ἀβῆτα καθ' ἡμῶν ἐμνηγοροῦσι, καὶ πάντα τρόπον τὰς συντυχίας ἡμῶν ἐκχάλινουσι. Τίνος ἔνεστιν; Οὐχὶ τὸν

* Alias LXIII. Scripta anno 375.

(86) Κατὰ Νεοκαισάρειαν. Ita miss. tres vetu- stissimi cum duobus Regiis et Coisl. secundo. Male in editis κατὰ Νεοκαισάρειαν. Non enim sic loqui solet Basiliius. Post opē veterum codicum emen- davimus quod minus accurate scriptum erat in editis μέχρις ἐνός et πέττειν τὴν ἐμυτοῦ λύπην. In duobus tamen recentioribus miss. et in editionibus Hag. et Basil. legitur πέττειν. Paris. 2 πέττειν.

87) Πρὸς τὰς διαβολὰς μὴ. Quinque codices non antiquissimi μήτε πρὸς τὰς διαβολὰς. Ne ca-

lumniæ quidem silentio prætermittendæ. Post non- nulli codices recentiores προθεῖναι τοῖς πᾶσι. Hoc etiam omnibus addere.

(88) Γράψας... ἔξωθην. Ita tres vetustissimi codices. Editi γράψαντες... ἔξωθημεν.

(89) Προφέρειν... βλαβεαίνοντες. Ita Harl., Med., Coisl. uterque cum tribus Regiis. Editi προφέ- ρειν... βλαβεαίνοντες.

(90) Ἀγαγιν. Ita tres vetustissimi codices; quin- que alii ἀγαγεῖν. Editi ἐξαγχεῖν.

ἐπὶ τοῖς πονηραῖς δόγμασιν αὐτῶν (91) ἐλεγχον ὑφ-
ορώμενοι; Οἱ γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῶν κατηναισχύνθη-
σαν, ὥστε καὶ ἐνείκως τινὲς ἐφ' ἡμῶν συμπλάσαι,
διαβάλλοντες ἡμῶν τῆς διδασκαλίας, ὡς βλαβεράς·
ἢ, καὶ πάντα τὰ τῶν φυλαχέων μηχανῶν φαντάσμα-
τα ταῖς αὐτῶν κεφαλαῖς ὑποδείκνυνται, οὐδεμίαν
ἡμῖν βλαττημίαν ἐνέηκονται προσηρῆσθαι, πολλῶν
τῶν τῇ ἀληθείᾳ.

2. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθῶσι τοῦ ἀκηροῦχτου τοῦ-
του καὶ ἀπὸνδου πολέμου, ψαλμοὺς λέγουσι καὶ
τρόπον μελωδίας τῆς παρ' ὑμῖν (93) κακρατηκυίας
συνηθείας περηλαγμένον, καὶ τοιαῦτά τινα, ἐφ' οἷς
ἐχρῆν αὐτοὺς ἐγκαλύπτεσθαι. Ἐγκαλούμεθα δὲ, ὅτι
καὶ ἀνθρώπους ἔχομεν τῆς εὐσεβείας ἀκητεῖς, ἀπο-
ταξάμενους τῷ κόσμῳ, καὶ πάσαις ταῖς βιωτικαῖς
μερίμναις, ἃς ἀκάνθαις παρεικάξει ὁ Κύριος, εἰς
καρποφορίαν ἐλθεῖν (94) τὸν λόγον μὴ συγχωροῦσιν.
Οἱ τοιοῦτοι τὴν νεκρότητα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι
περιφέρουσι· καὶ ἄρουντες τὸν αὐτῶν σταυρὸν,
ἔπονται τῷ Θεῷ. Ἐγὼ δὲ παντὸς ἂν τιμησαίμην
τοῦ ἑμαυτοῦ βίου, ἐμὰ εἶναι τὰ ἀδικήματα ταῦτα,
καὶ ἔχειν ἄνδρας παρ' ἑμαυτῷ, ὑπ' ἐμοὶ διδασκάλῳ,
τὴν ἀκησίαν ταύτην προσιλομένους. Νῦν δὲ ἐν Αἰ-
γύπτῳ μὲν ἀκούω τοιαύτην εἶναι ἀνδρῶν ὄρεσιν·
καὶ τάχα τινὲς καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης τὴν κατὰ
τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείαν κατοροῦσιν. Ἀκούω δὲ
τινας καὶ ἐπὶ τῆς Μίσης τῶν ποταμῶν τελεῖους καὶ
μακαρίους ἄνδρας. Ἡμεῖς δὲ παῖδες ἐσμεν πρὸς γὰρ
τὴν τῶν τελείων σύγκρισιν. Εἰ δὲ καὶ γυναῖκες
εὐαγγελικῶς ζῆν προσιόμεναι, παρθενίαν μὲν γάμου
προτιμῶσαι, δουλαγωγοῦσαι (95) δὲ τὸ φρόνημα τῆς
σαρκὸς, καὶ ἐν πένθει ζῶσαι τῷ μακαριζομένῳ,
μακάριαι τῆς προαιρέσεως, ὅπου ἂν ᾧσι τῆς γῆς.
Παρὰ δὲ ἡμῖν (96) μικρὰ ταῦτα, στοιχοῦμένων ἔτι
καὶ εἰσαγομένων πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Εἰ δὲ τινα
ἀκοσμίαν τῷ βίῳ τῶν γυναικῶν ἐπιφέρουσιν, ἀπο-
λογεῖσθαι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν οὐ καταδέχομαι· ἐκείνο
δὲ ὑμῖν διαμαρτύρομαι, ὅτι ἃ μέχρι νῦν ὁ Σατανᾶς
ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους εἰπεῖν οὐ κατέδεξάτο, ταῦτα
αἱ ἄφοβοι καρδοίαι, καὶ τὰ ἀχαλίνωτα στόματα
αὐτῶν (97) φθέγγεται ἀδελῶς. Γινώσκω δὲ ὑμᾶς βού-
λομαι, ὅτι ἡμεῖς εὐχόμεθα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν
συντάγματα (98) ἔχειν· ὧν τὸ πολίτευμά ἐστιν ἐν
οὐρανοῖς, τῶν τὴν σάρκα σταυρωσάντων σὺν τοῖς
παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις· οἳ οὐ μεριμνῶσι
περὶ βρωμάτων καὶ ἐνδυμάτων· ἀλλ' ἀπερίσπαστοι
ὄντες καὶ εὐπάρεδροι τῷ Κυρίῳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας
προσμένουσι ταῖς δεήσεσιν. Ὡν τὸ στόμα οὐ λαλεῖ τὰ
ἔργα τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ ψάλλουσιν ὕμνους (99) τῷ
Θεῷ ἡμῶν διηνεκῶς, ἐργαζόμενοι ταῖς αὐτῶν χερ-
σιν, ἵνα ἔχωσι μεταδιδόναι τοῖς χρεῖαν ἔχουσι.

(91) Δόγμασιν αὐτῶν. Sic tres iidem vetustis-
simi codices. Editi αὐτῶν διδάγμασιν. Ibidem
quinque codices non ita vetusti τὸν ἐν τοῖς.

(92) Ὁρτῶν τῶν, etc. Deest hic articulus in
quatuor mss. non antiquissimis.

(93) Τῆς παρ' ὑμῖν. Posterior editio Parisiensis
et Regii duo codices ac Coisl. secundus et Harl.
secunda manu τῆς παρ' ὑμῖν.

(94) Ἐλθεῖν. Ita septem mss. Editi ἀναλθεῖν.

(95) Δουλαγωγοῦσαι. Reg. secundus δουλαγω-

A comminiscantur, doctrinam nostram ut pernicio-
sam calumniantes : qui etiamsi omnia mensium,
quibus folia cadunt, somnia et visa capitibus suis
colligant, nullum nobis probum poterunt inurere,
cum plures sint in unaquaque Ecclesia, qui testi-
monium dent veritati.

ἑκτῶν τῶν (92) ἐφ' ἑκάστης Ἐκκλησίας μαρτυροῦν-

2. Quod si causam rogentur implacabilis illius
et inexpiabilis belli, psalmos dicunt, et melodiarum
modum a consuetudine, quæ apud vos invaluit,
diversum, et quædam ejusmodi, quorum eos par-
erat pudere. Incusamur autem, quod etiam ho-
mines habeamus pietatis cultores, qui nuntium
remiserunt mundo et omnibus sæculi curis, quas
B spinis comparat Dominus, verbum ad fructum
ferendum pervenire non sinentibus. Ejusmodi
homines mortificationem Jesu in corpore circum-
ferunt, et crucem suam portantes, Deum sequun-
tur. Ego vero tota mea vita mercarer, ut mea
essent hæc delicta, haberemque apud me viros,
me doctore, hanc pietatis exercitationem profiten-
tes. Nunc autem in Ægypto quidem audio talem
esse virorum virtutem : ac fortasse nonnulli et in
Palæstina evangelicam vitam excolunt : audio rur-
sus aliquos et in Mesopotamia perfectos ac beatos
viros. Nos autem pueri sumus, siquidem cum per-
fectis comparemur. Quod si et mulieres evangeli-
cum vivendi genus profitentur, virginitatem præfe-
rentes nuptiis, petulantiam carnis redigentes in
servitutem et in luctu illo degentes qui beatus
prædicatur, beatæ sunt ob propositum suum, ubi-
cunque fuerint terrarum. Apud nos autem hæc
parva et exilia sunt, ac hominum adhuc elementa
discentium, quique introducuntur ad pietatem. Jam
si quid dedecoris vitæ mulierum inferunt, eas de-
fendere non libet. Illud tamen vobis testificor, quæ
hactenus pater mendacii Satanas dicere non ausus
est, ea semper a cordibus metus expertibus et
effrenatis linguis audacter efferri. Scire autem vos
volo, nos laudi ducere, quod virorum et mulierum
cætus habeamus, quorum conversatio in cælis est :
qui suam carnem una cum affectionibus ac cupi-
ditatibus crucifixerunt : **311** qui nec de cibis nec
de indumentis sunt solliciti, sed minime distracti,
et Domino continenter astantes, noctu diuque per-
severant in orationibus. Quorum os non loquitur
opera hominum ; sed hymnos Deo nostro concin-
unt continenter, operantes manibus suis, ut ha-
beant unde impertiant indigentibus.

γουν, et paulo post ζῶσι. Sed frustra librariorum
aliquis emendare voluit scripturam non vitiosam.

(96) Παρὰ δὲ ὑμῖν. Emendavimus ope Har-
leani codicis et Medici quod minus commode in
aliis et in editis legebatur Παρὰ δὲ ὑμῶν.

(97) Ἀελ. Deest ea vox in Vaticano, Reg. secun-
do et Coisl. secundo.

(98) Συντάγματα. Ita mss. octo. Editi συστή-
ματα.

(99) Ὑμνους. Ita veteres libri summo consensu.

3. Quod autem spectat ad psalmodiæ criminationem, qua maxime simplices teritant illi, qui nos calumniantur, illud dicere habeo, recepta nunc instituta omnibus Dei Ecclesiis consona esse et consentientia. De nocte siquidem consurgit apud nos populus ad domum precationis, et in labore, in afflictatione ac jugibus lacrymis consistentes Deo, tandem a precatione surgentes, ad psalmodiam transeunt. Et nunc quidem in duas partes divisi, alternis succinientes psallunt, ac simul et meditationem Scripturarum inde corroborent, et animum attentum et cor evagationis expers sibi ipsi comparant. Postea rursus uni committentes, ut prior canat, reliqui succinunt; et sic posteaquam in psalmodiæ varietate noctem traduxere internistiis precibus, die jam illucescente, omnes simul velut ex uno ore et uno corde psalmum confessionis Domino concinunt, propria sibi unusquisque verba pœnitentiæ facientes. Cæterum horum gratia si nos fugitis, fugietis Ægyptios, fugietis et utrosque Libyes, Thebæos, Palæstinos, Arabes, Phœnices, Syros, et eos qui ad Euphratem habitant, ac omnes uno verbo apud quos vigiliæ precesque et communes psalmodiæ in precio sunt.

4. Sed hæc, inquit, non erant tempore magni Gregorii. Sed neque litanæ, quas nunc studio habetis. Neque id dico, ut vos redarguam; optarim enim vos omnes in lacrymis et jugi pœnitentia vivere. Nam et nos nihil aliud facimus, nisi quod pro peccatis nostris supplicamus; sed ita tamen, ut non humanis verbis, uti vos, sed oraculis Spiritus Deum nostrum placemus. Hæc autem non fuisse sub admirando Gregorio, quosnam habetis testes, qui quidem nihil ex illius institutis hactenus conser-

Editi ὕμνον. Mss. tres, nempe Harl. et Coisl. uterque, interpunctionis notam apponunt post διηγε-
xῶς, quod editi male conjungebant cum ἐργαζό-
μενοι. Non enim continuus erat manuum labor, sed continua psalmodia, quam ne ipse quidem labor interpellabat. Paulo post editi ἐν ψαλμῳδαίαις. Omnes mss. ut in textu. Non longe iisdem auctoribus mutavimus quod in editis legebatur ἐν θλίψει καὶ ἐν συνοχῇ... ἀναστάντες.

(1) Διοικούμενοι. Ita octo mss. Editiones Basil. et Paris, διακονούμενοι. Hagan, διακούμενοι.

(2) Τὸν τῆς ἐξομολογήσεως ψαλμόν. In uno ex codicibus Regiis ad marginem legitur, τὸ, Ἀδὲα ἐν ὑψίστοις, λέγει. Gloria in altissimis, dicit. Sed hujus scholii non magna auctoritas. Liqueat enim psalmum quinquagesimum designari.

(3) Φεύξεσθε. Reg. secundus et Coisl. secundus φεύξεσθε. Paulo post iidem codices συνεπιτηδεύετε. Mox editi Εὐφράται. Mss. ut in textu.

(4) Λιτανεΐαι. Hac voce non supplicationes sive processiones designantur, ut in Euchologio Græcorum, sed preces ad pœnitentiam accommodatæ. Hoc enim tantum discriminis ponit Basilius inter Neocæsariensium ritum et Cæsariensium, quod primi humanis verbis, Cæsarienses vero oraculis Spiritus sancti Deum placent. Porro nullum processionis vestigium in illo psalmi confessionis cantandi ritu, qui Cæsareæ observatur.

(5) Μάρτυρας. Ita tres vetustissimi codices,

3. Πρὸς δὲ τὸ ἐπὶ ταῖς ψαλμῳδαίαις ἑγκλημα, ὃ μάλιστα τοὺς ἀπλουτέρους φοβοῦσιν οἱ διαβάλλοντες ἡμᾶς, ἐκαίνο εἰπεῖν ἔχω· ὅτι τὰ νῦν κεκρατηκότα ἔθνη πάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις συνεβὰ ἔστι καὶ σύμφωνα. Ἐκ νυκτὸς γὰρ ἐρθρίζει παρ' ἡμῖν ὁ λαὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καὶ ἐν πόνῳ καὶ θλίψει καὶ συνοχῇ δακρύων ἐξομολογούμενοι τῷ Θεῷ, τελευταίον ἐξαναστάντες τῶν προσευχῶν, εἰς τὴν ψαλμῳδίαν καθίστανται. Καὶ νῦν μὲν, διχῇ διανεμηθέντες, ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις, ὁμοῦ μὲν τὴν μελέτην τῶν λογίων ἐντεῦθεν κρατύνοντες, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἀμετεώριστον τῶν καρδιῶν ἑαυτοῖς διοικούμενοι (1)· ἔπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες ἐνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους, οἱ λοιποὶ ὀπηχοῦσι· καὶ οὕτως ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψαλμῳδίας τὴν νύκτα διανεγκόντες, μεταξὺ προσευχόμενοι, ἡμέρας ἤδη ὑπολαμβάνουσης, πάντες κοινῇ, ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος καὶ μιᾶς καρδίας, τὸν τῆς ἐξομολογήσεως ψαλμόν (2) ἀναφέρουσι τῷ Κυρίῳ, ἴδια ἑαυτῶν ἕκαστος τὰ ῥήματα τῆς μετανοίας ποιούμενοι. Ἐπὶ τοῦτοις λοιπὸν εἰ ἡμεῖς ἀπορεῦγεται, φεύξεσθε (3) μὲν Αἰγυπτίους· φεύξεσθε δὲ καὶ Αἰθίους ἀμφοτέρους, Θηβαίους, Παλαιστίνους, Ἀραβίας, Φοίνικας, Σύρους, καὶ τοὺς πρὸς τῷ Εὐφράτῃ κατοικισμένους, καὶ πάντας ἀπαξ-
απλῶς, παρ' οἷς ἀγρυπνῶναι καὶ προσευχαί, καὶ αἱ κοινὰ ψαλμῳδαίαι τετίμηνται.

4. Ἀλλ' οὐκ ἦν, φησὶ, ταῦτα ἐπὶ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου. Ἀλλ' οὐδὲ αἱ λιτανεΐαι (4), ἃς ὑμεῖς νῦν ἐπιτηδεύετε. Καὶ οὐ κατηγορῶν ὑμῶν λέγω· ἡγχομένην γὰρ πάντας ὑμᾶς ἐν δάκρυσι ζῆν, καὶ μετανοίας διηγεκεῖ. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἕτερον ἢ λιτανεύομεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· πλὴν ὅσον οὐκ ἀνθρωπίνους ῥήμασιν, ὥσπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύματος τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξελεούμεθα. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν ταῦτα ἐπὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου, τίνας ἔχετε μάρτυρας (5), οἳ γε οὐδὲν τῶν ἐκείνου (6) μέχρι νῦν

Harl., Med. et Coisl. primus. Editi μαρτυράς. Ibidem editi post hanc vocem addunt εἰπεῖν, sed hoc verbum deest in octo nostris codicibus, ex quibus ibidem addidimus οἳ γε, quæ vocalis deerant in editis.

(6) Οὐδὲν τῶν ἐκείνου. Videntur prima specie cum hac epistola pugnare, quæ in libro *De Spiritu sancto* leguntur cap. 29, n. 74. Ibi docet Basilius tantum esse Gregorii apud Neocæsarienses admirationem, ut non factum aliquod, non dictum, non ritum ullum mysticum, ultra quam ille reliquit, Ecclesiæ adjecerint. Unde ait evenisse, ut multa apud illos manca essent et inchoata. Cur ergo in hac epistola nonnulla recens in Ecclesiam inducta commemorat, imo eos negat ex Gregorii institutis quidquam retinere? Hæc ut concilientur, observandum est, 1. Quæ leguntur in libro *De Spiritu sancto* accipi de insignibus et præcipuis institutis debere. His nihil addi, nihil detrabi passi sunt Neocæsarienses. Hinc nulla apud eos monasteria, nec liturgia, ut apud alias Ecclesias, novis ritibus locupletata. Doctrinæ Gregorii ita erant addicti, ut cum eorum episcopus Sabellianismum inducere tentaret, Gregorii verbis errorem prætexere cogeretur. Sed tamen in rebus levioris momenti non ita difficiles erant, sed nonnulla ad usus suos adjunxerunt; quales erant litanæ: quale est etiam quod narrat Gregorius Nyssenus, oblectamenta quædam a Gregorio cou-

διετώσασθε; Γρηγόριος οὐ κατεκαλύπτετο ἐπὶ τῶν προσευχῶν. Πῶς γάρ; ὃ γε τοῦ Ἀποστόλου γνήσιος μαθητὴς τοῦ εἰπόντος· Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων καταισχύρει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ, Ἀνὴρ μὲν οὐκ ἐφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ (7), εἰκὼν καὶ εὐδία Θεοῦ ὑπάρχων. Ἐφευγε τοὺς ἔρχους ἡ καθαρὸς ἐκείνη ψυχὴ, καὶ ἀξία τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας, ἀρχουμένη τῷ ναὶ καὶ τῷ οὐ, διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἐμῶσαι ὁδῶς. Οὐκ ἤνείχετο εἰπεῖν τὸν ἐκείνου ἀδελφὸν μωρὸν ἐκεῖνος· ἐφοβείτο γὰρ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου (8). Θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ πικρία ἐκ τοῦ στόματος ἐκείνου οὐκ ἐξεπορεύετο. Λοιδόριαν ἐμίσει ὡς εἰς βασιλείαν οὐρανῶν οὐκ εἰσάγουσαν. Φθόνος καὶ ὑπερηφάνειας τῆς ἀδελφου ψυχῆς ἐκείνης ἀπατήλατο. Οὐκ ἂν παρέστη τῷ θυσιαστηρίῳ, πρὶν καταλλαγῆναι τῷ ἀδελφῷ. Ψευδὴ λόγον καὶ τεχνικὸν ἐπὶ διαβολῇ τινων μεμνηχανημένον οὕτως ἐβδελύττετο, ὡς εἰδώς, ὅτι τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβόλου γεγένηται, καὶ ὅτι Κύριος ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Τούτων εἰ μηδὲν ἔστιν ἐν ὑμῖν, ἀλλὰ καθαρεύετε πάντων· τῷ ὄντι ἔστέ μαθηταὶ τοῦ μαθητοῦ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Εἰ δὲ μὴ, σκοπεῖτε μὴ τὸν κώνωπα διυλίζετε, περὶ μὲν ἔχου φωνῆς τοῦ κατὰ τὰς ψαλμωδίας ἀκριβολογούμενοι, τὰς δὲ μεγίστας τῶν ἐντολῶν παραλύοντες. Εἰς τούτους με τοὺς λόγους ἔγαγεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπολογίας, ἵνα διδασθῇτε ἐκβάλλειν τὴν δοκὸν τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ τότε ἐξαίρειν τὰ ἀλλότρια κάρφη. Πλὴν ἀλλὰ πάντα συγχωροῦμεν, εἰ καὶ ὅτι οὐδὲν ἀνεξέταστον παρὰ τῷ Θεῷ. Μόνον ἐβρώσθω τὰ προηγούμενα, καὶ τὰς περὶ τὴν πίστιν καινοτομίας κατασιγάσατε. Τὰς ὑποστάσεις μὴ ἀθετεῖτε. Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀπαρνέσθε. Τὰς τοῦ Γρηγορίου φωνὰς μὴ παρξηγεῖσθε. Εἰ δὲ μὴ, ἕως ἂν ἐμπνέωμεν καὶ δυνώμεθα φύγιγγεσθαι, ἀμήχανον ἡμᾶς ἐπὶ τοσαύτῃ λύμῃ ψυχῶν σιωπῆν.

EPISTOLAE ΣΗ'.

Eulancium rogat ne se Neocæsariensium causa oderit, qui olim propter se ab aliis odio habebatur.

Εὐλαγχίῳ (9).

Μακρὸν ἀπεσιώπησας χρόνον, καὶ ταῦτα λαλίστατος ὢν, καὶ μελέτην τοῦτο καὶ τέχνην ποιησάμενος, ἀεὶ τι λαλεῖν (10) καὶ σεαυτὸν δεικνύσαι διὰ τῶν

¹¹ I Cor. xi, 4. ¹² ibid. 7. ¹³ Matth. v, 35. ¹⁴ ibid. 22. ¹⁵ Psal. v, 7.

cessa in martyrum Memoriis fuisse, ut eorum, qui a simulacrorum cultu recentes venerant, infirmitati consuleret; sed ea temporis progressu in spiritualem latitiam magna ex parte conversa, *Vit. Greg.*, p. 574., 2. Neque etiam secum ipse pugnat Basilii, cum Neocæsarienses laudat in libro *De Spiritu sancto*, quod Gregorii instituta aretissime teneant, hic autem vituperat, quod ea omnino reliquerint. Illic enim respicit ad exteriora instituta, hic autem ad virtutum exempla, convicii et iracundiæ fugam, odium jurisjurandi et mendacii.

(7) *Τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.* Desunt hæc verba in quibusque veteribus libris. In Mediceo autem et

A vastis? Gregorius non operiebatur **312** in precibus. Quomodo enim? qui verus erat Apostoli discipulus dicentis: *Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum* ¹¹, et *Vir quidem non debet velare caput suum, cum sit imago et gloria Dei* ¹². Juramenta fugiebat pura illa anima, et digna Spiritus sancti consortio, contenta his vocibus: *Ita et Non*, propter præceptum Domini, qui dixit: *At ego dico vobis, ne juretis omnino* ¹³. Non audebat ille fratrem suum fatuum appellare ¹⁴; verebatur enim comminationem Domini. Indignatio et ira et acerbitas ex illius ore non proficiscebantur. Convicium odio habebat, ut in regnum cælorum non perducens. Invidia et arrogantia ab illa doli experte anima faceiebant. Non accessisset ad altare, antequam reconciliaretur fratri. Mendacem sermonem et artificiose ad aliquorum calumniam instructum ita abominabatur, ut qui sciret mendacium ex diabolo ortum esse, Dominumque eos omnes qui mendacium loquuntur, perditurum ¹⁵. Horum si nihil in vobis est, sed puri estis ab omnibus; vere discipuli estis ejus, qui mandatorum Domini discipulus fuit. Sin minus, videte ne culicem coletis, de vocis quidem sono in psalmorum cantu litigantes, mandata vero maxima dissolventes. Ad hos me sermones adduxit necessitas causæ defendendæ, ut discatis trahem ex oculis vestris ejicere, et ita demum festucas alienas extrahere. Verumtamen omnia condonamus; quanquam nihil est quod non perscrutetur Dominus. Tantummodo sana sint quæ sunt præcipua, et novitates circa fidem compescite. Hypostases ne everlatis. Nomen Christi ne abnegetis. Gregorii verba ne falso interpretemini. Alioquin dum respirabimus, loquendi que erit facultas, fieri non poterit ut in tanta animarum perniciæ sileamus.

EPISTOLA CCVIII.

Eulancio

Diu tacuisti, idque cum sis loquacissimus, atque hoc exercitationis artisque loco habueris, semper aliquid loqui, et teipsum dicendo ostendere. Sed

D Harl. deest tantum illud αὐτοῦ. Videtur hanc Neocæsariensium consuetudinem animo intueri Basilii, cum statuit in Regula morali 56, cap. 7, nec viros lecto capite, nec mulieres detecto, precari debere.

(8) *Τοῦ Κυρίου.* Harl. et Med. τοῦ Θεοῦ.

(9) *Εὐλαγχίῳ.* Addunt Coisl. primus et Med. φιλικὴ προσήγορία, amica salutatio. Harl. Εὐλαγχίῳ.

(10) *Ἀεὶ τι λαλεῖν.* Coisl. primus, Harl. et Paris. ἀεὶ, τὸ λαλεῖν, hoc exercitationis artisque loco semper habueris, loqui etc., id est, dicendi arti semper studueris. Quamvis hæc scriptura non omnino displiceat, potior tamen videtur vulgata, et magis

* Alias CCLXXXI. Scripta anno 373.

videtur Neocæsarea tui erga me silentii esse causa. Ac in beneficii quidem loco videmur accipere, quod qui illic sunt nostri non meminere: siquidem non honorifica, ut referunt qui audierunt, de nobis mentio. Sed tu olim eras ex iis qui nostra causa odio habebantur, non ex iis qui me propter alios odisse velint. Itaque idem sis; et scribens ubicunque fueris, et nostri, ut par est, memor, si qua tibi æquitatis cura. Æquum est enim his, qui priores amarunt, parem amorem rependere.

313 EPISTOLA CCIX.

Gratias agit Basilius amico pro se prælia sustinenti; hortatur ut litterarum paucitatem incusare et talia debita pergere.

Sine inscriptione defensionis causa.

Sortito tibi obtigit, ut mecum molestias partire-
ris et prælia pro me sustineres. Id autem fortis ani-
mi demonstrationem habet. Nam qui nostra mode-
ratur Deus, his qui magna ferre possunt certamina,
maiores probandæ virtutis occasiones præstat. Et
tu ergo ad explorationem tuæ in amicitia virtutis,
veluti fornacem auro, tuam ipsius vitam proposui-
sti. Precamur igitur Deum, ut et ceteri meliores
flant, et tu similis tui ipse permanens; nec talia
desinas incusare, qualia nunc incusas, litterarum
paucitatem instar maximæ injuriæ nobis objiciens.
Est enim amici accusatio, ac persta in talibus exi-
gendis debitis: non enim adeo absurdus quidam
sum amicitiae debitor.

EPISTOLA CCX.

Cum Basilio prope Neocæsaream adveniente ortus fuisset tumultus in civitate, ac alii fugerent, alii somniis factis terrorem spargerent; Basilius causam exponit cur ad hæc loci venerit. Causam tumultus rejicit in ducum invidiam et consilium inducendæ hæresis Sabellianæ. Hanc hæresim refellit Basilius, ac promittit se molestationem non fore, si errorem neqent: sed si perstant in errore, ad alios Ecclesiæ scripturum. Locum Gregorii explicat, quo isti in epistola ad Anthimum abusi fuerant. Ipsum etiam Melitium, misso a quo scripto, periclitati fuerant. Neocæsarienses monet ne falsis somniis decipiantur, quæ etiam si essent Evangelio consentanea, quia tamen charitatem tardunt, iis prorsus supersedendum esset.

Ad primores Neocæsareæ.

1. Plane nihil opus erat, ut meum vobis enun-
tiarem consilium, aut quibus nunc de causis in his
sim locis, exponerem. Nam aliqui, neque unus
sum ex iis qui publico gaudent, neque res tot testi-
bus digna est. Sed opinor, non quæ volumus faci-
mus, sed ea ad quæ nos provocant vestri duces.
Mibi enim omnino ignorari magis studio fuit, quam
gloriæ cupidis in luce versari. Sed quia omnium,
ut audio, qui in vestra civitate sunt, aures circum-
sonuerunt, et quidam verborum artifices et menda-
cii architetti, ad hoc ipsum mercede conducti, res
meas vobis enarrant; faciendum minime duxi, ut

* Alias CCXXVII. Scripta anno 375.

** Alias LXIV. Scripta anno 375.

magis consentanea loquacitati, quam non sine
lepore Basilius objicit Eulancio. Similiter in
epist. 20 linguam sophisticæ negat silere unquam
posse.

(11) Τὸ μὴ παρὰ τοῖς αὐτοῦ. Sic ope utrius-
que Coisl. emendavimus quod erat in editis τὸ μνη-
μονεύεσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ. Paulo post editi ἀγαθὴ
ὁμολογία ἐστὶν ὡς περ. Sex mss. ut in textu.

(12) Δεῖ ἐτέρους. Ita sex mss. Editi τῶν ἐτέρων.
Paulo post mss. septem ἑξο. Editi ἑξῆ.

λόγον. Ἀλλ' εἴκειν τῇ νεοκαισάρεια αἰτία εἶναι σοὶ
τῆς πρὸς ἡμῖς σιωπῆς. Καὶ εἰκαμεν ἀντὶ χάριτος
δέχεσθαι τὸ μὴ μνημονεύεσθαι παρὰ τοῖς αὐτοῦ (11).
ἐπειδὴ ἡμῖν τῇ μνημῆ οὐκ ἀγαθὴ ἐστίν, ὡς ὁ τῶν
ἀκούοντων λόγος. Ἀλλὰ σὺ πάλαι τῶν μισουμένων
ἦσθα δι' ἡμᾶς, οὐ τῶν δι' ἐτέρους (12) ἡμῖς μιστὶν
ἀνεχόμενον. Ὁ αὐτὸς τοίνυν ἴσο, καὶ ἐπιστέλλων
ὥς περ ἂν ἦς, καὶ μεμνημένος ἡμῶν τὰ εἰκότα, εἰ τί
σοι μέλει τοῦ δικαίου. Δίκαιον ἔηπου τῆς ἀγῆτης
τοῖς ἴσοις ἀμείβεσθαι τοὺς ὑπάρχοντα.

EPISTOLA CC.

B Ἀρεσίχαρες ἐπὶ ἀπολογία.

Συνεκληρώθης ταῖς λύπαις καὶ τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν
ἀγῶσι. Τοῦτο δὲ ἀποδείξιν ἔχει νειανικῆς ψυχῆς.
Ὁ γὰρ τὰ ἡμέτερα οἰκονομῶν θεὸς τοῖς τὰ μεγάλῃ
διαφέρειν δυναμένοις ἀγωνίσματα μείζονας ὑπε-
θέσταις εὐδοκίμησιων προξενεῖ. Καὶ σὺ τοίνυν βί-
σανον τῆς περὶ τοὺς φίλους ἀρετῆς (13), ὥς περ τὴν
κάμινον τῷ χρυσίῳ, τὸν σαυτοῦ βίον προέβηκας.
Εὐχόμεθα οὖν τῷ θεῷ καὶ τοὺς λοιποὺς βελτίους γι-
νέσθαι, καὶ σὲ ὁμοιον ἑαυτῷ διαμῆναι· καὶ τὰ
τοιαῦτα ἐγκαλοῦντα μὴ παύσασθαι, οἷα νῦν ἐνεκά-
λισας, τὴν τῶν γραμμάτων ἐνδοξάν ἀντὶ μεγίστης
ἀδικίας ἡμῖν προφέρων. Φίλου γὰρ τὸ ἐγκλήμα, καὶ
ἀνάμειν τῷ τὰ τοιαῦτα (14) ἀπειτεῖν ἐφλήματα. Οὐ
γὰρ οὕτω τις ἀτοπὸς εἰμι φίλης χρήστης (15).

EPISTOLA CCI.

C Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν λογιωτάτοις (16).

1. Ὅπως μὲν οὐδὲν ἐδεόμην τὴν ἑαυτοῦ γνώμην
δημοσιεύειν ὑμῖν, οὐδὲ τῆς αἰτίας λέγειν, δι' ἧς νῦν
ἐγὼ ἐπὶ τῶν τόπων εἰμι τούτων· καὶ γὰρ οὐδὲ ἄλ-
λως τῶν φανησιῶντων ἐγὼ, οὐδὲ τὸ πρᾶγμα ποσού-
των μαρτύρων ἀξίον· ἀλλ' οἶμαι, οὐχ ἂ βουλόμην
ποιοῦμεν, ἀλλ' ἐφ' ἃ προκαλοῦνται ἡμῖς οἱ καθ-
ηγοούμενοι. Ἐπεὶ ἔμοιγε τὸ παντελῶς ἀγνοεῖσθαι
πλέον ἐσπούδαται· ἢ τοῖς φιλοδόξοις τὸ διαφαίνε-
σθαι. Ἐπεὶ δὲ πάντων, ὡς ἀκούω (17), τῶν κατὰ
τὴν ὑμετέραν πόλιν τὰ ὧτα διατεθρύλληται, καὶ
εἰσὶ τινες λογοποιοί, δημιουργοὶ τοῦ ψεύδους, πρὸς
αὐτὸ τοῦτο μεμισθωμένοι, οἱ τὰ ἐμὰ ὑμῖν ἐξηγοῦν-

(13) Τῆς... ἀρετῆς. Codex Vaticanus τὴν ἀρετὴν.

(14) Τῷ τὰ τοιαῦτα. Prima vocula, quam ex
Coisl. secundo et Reg. secundo eruimus, deest in
editis. Coisl. primus τὸ τὰ τοιαῦτα.

(15) Χρήστης. Ita Coisl. uterque, Vat. et Reg.
secundus. Vox illa in Mediceo codice corrupta.
Editi χρεώστης, quod idem sonat.

(16) Τοῖς... λογιωτάτοις. Harl., Coisl. primus et
unus ex Regiis πρὸς τοὺς... λογιωτάτους. Duo alii
τοῖς αὐτοῖς.

(17) Ὡς ἀκούω. Ita novem mss. Editi ὧν ἀκούω.

ται· οὐκ ᾤθηθην δεῖν περιδεῖν ὑμᾶς γνώμη πονηρᾷ A καὶ φωνῇ ῥυπρῇ διδασκομένους, ἀλλ' αὐτὸς εἰπεῖν τὰ ἑμαυτοῦ ὅπως ἔχει. Ἐγὼ καὶ διὰ τὴν ἐκ παιδός μοι πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο συνήθειαν (ἐνταῦθα γὰρ ἐτράφην παρὰ τῇ ἑμαυτοῦ τίτθῃ [18]), καὶ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐπὶ πλείστον διατριβὴν, ὅτι φεύγων τοὺς πολιτικούς θορύβους, ἐπιτήδειον ἐμφιλοσοφῆσαι διὰ τὴν ἐκ τῆς ἐρημίας ἡσυχίαν τὸ χωρίον τοῦτο καταμαθὼν, πολλῶν ἐτῶν ἐφεξῆς ἐνδιέτριψα χρόνον. καὶ διὰ τὴν νῦν τῶν ἀδελφῶν ἐνοίκησιν, βραχείας ἀναπνοῆς ἐκ τῶν κατεχουσίων ἡμᾶς ἀσχολιῶν ἐπιτυχίων, ἀρμενος ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐσχατιὰν ταύτην· οὐχ ὥς ἑτέροις ἐντεῦθεν πράγματα παρίξων, ἀλλ' ὥς αὐτὸς τὴν ἑμαυτοῦ θεραπείαν (19) ἐπιθυμῶν.

2. Τί οὖν χρὴ πρὸς ὄνειρους καταφεύγειν, καὶ B ὄνειροσκόπους μεθουῖσθαι, καὶ ἐν ταῖς πανοῦμους ἐστιόσασιν ἡμᾶς ποιέσθαι παροῖνον διήγημα; Ἐγὼ γάρ, εἰ καὶ παρ' ἄλλοις τισὶν ἦσαν αἱ διαβολαί, ὑμᾶς ἂν τῆς ἑμαυτοῦ γνώμης μάρτυρας παρεστησάμην. Καὶ νῦν ἀξιῶ αὐτῶν ἕκαστον τῶν παλαιῶν ἐκαίνων ἀναμνησθῆναι, ὅτι ἐκάλει μὲν ἡμᾶς ἡ πόλις ἐπὶ τὴν τῶν νέων ἐπιμέλειαν, πρεσβεία δὲ παρ' ἡμῶν παρ' ὑμῖν ἀνδρῶν οἱ ἐν τέλει· μετὰ δὲ ταῦτα, ὅπως πανοῦμαί πάντες περιχυθέντες ἡμᾶς, τί μὲν οὐχὶ διδόντες; τί δὲ οὐχ ὑπισχνούμενοι; ὁμῶς κατασχεῖν ἡμᾶς οὐκ ἔδυνήθησαν. Πῶς οὖν ὁ τότε καλούμενος οὐχ ὑπακούων, νῦν ἐπιχείρουν ἀκλήτος εἰσθῆζεσθαι (20); πῶς δὲ ὁ τοὺς ἐπαινοῦντάς με καὶ θαυμάζοντας ἀποφεύγων, ἐμελλὼν ἂν νῦν δαίωκεν τοὺς διαβάλλοντας; Μὴ οἰηθῆτε, ὦ ἄριστοι· οὐχ C οὕτως εἶπον (21) τὰ ἡμέτερα. Οὕτε γὰρ ἂν τις ἀκυβερνήτου πλοίου σωφρονῶν ἐπιβαίη, οὕτε Ἐκκλησίᾳ παραβάλοι, ἢ τὸν κλύδωνα καὶ τὴν ζάλην αὐτοὶ οἱ ἐπὶ τῶν οἰάκων καθεζόμενοι ἐμποιοῦσι. Πόθεν γὰρ γέγονα θορύβου πλήρης ἡ πόλις, ὅτι οἱ μὲν ἐφεύγον, οὐδενὸς διώκοντος, οἱ δὲ ὑπεξήσαν (22), οὐδενὸς ἐπὶντος· χρητισμολόγοι δὲ καὶ ὄνειροσκόποι πάντες (23) ἐμφορμολύττοντο; πόθεν ἄλλοθεν ταῦτα; Ἢ οὐχὶ καὶ παιδί γινώσκον, ὅτι ἐκ τῶν ἡγουμένων τοῦ πλῆθους; ὣν τὰς αἰτίας τῆς ἐχθρᾶς ἐμοὶ μὲν οὐκ εὐπρεπὲς λέγειν, ὑμῖν δὲ συνορᾶν καὶ πᾶν ῥᾶδιον. Ὅταν γὰρ ἡ μὲν πικρία καὶ ἡ διάστασις μηδεμίαν ἔχοι (24) ὑπερβολὴν εἰς χαλεπότητα, ἡ δὲ τῆς αἰτίας ἐξήγησις ἀνυπόστατος παντελῶς καὶ καταγέλαστος ἦ, δῆλόν ἐστι τῆς ψυχῆς τὸ ἀρρώστημα, ἄλλοις μὲν ἀγαθοῖς ἐπιτυμβαίνον, οἰκτεῖον δὲ καὶ πρῶτον (25) κακὸν ὑπάρχον τῷ κατηγμένῳ. Οἷς καὶ ἄλλο δὴ τι χάριεν πρότεστιν. Ἀμυσσόμενοι γὰρ ἐν τῷ βάθει καὶ ὀδυνώμενοι, ἐκλαλήσεται τὴν συμφορὰν

vos parvi penderem malo animo sordidaque voce edoceri, sed ut mea ipse eloquerer, quomodo se habeant, Equidem et quia huic loco assuetus sum a puero (hic enim apud aviam meam educatus sum), et quia ibi postea per diu sum commoratus, cum civiles tumultus fugiens, in hoc loco, quem ad philosophandum ob solitudinis quietum idoneum esse cognoveram, annos plures continuos consumpsi; et quia fratres nunc ibi habitant, brevem a negotiis quibus delineor, respirationem nactus, lubens ad hanc solitudinem accessi; non ut inde aliis negotiis 314 exhiberem, sed ut meo ipse morem gererem desiderio.

2. Quid igitur opus est ad somnia confugere, et B somniorum speculatores conducere, et nos in publicis conviviiis inter pocula fabulam facere? Ego enim si apud alios calumniis peterer, vos meae sententiae testes citassem. Et nunc unumquemque vestrum rogo, ut vetera illa in memoriam revocetis, cum nos civitas ad curam juvenum suscipiendam vocaret, ac legatio adesset optimatum: quomodo etiam postea omnes passim nos circumsteterint, quid non dantes? quid non pollicentes? nec tamen delinere nos potuerint. Quomodo igitur qui tunc vocatus morem non gessi, nunc me intrudere aggredierer invocatus? quomodo qui laudantes me atque admirantes fugiebam, nunc calumniantes persequer? Hoc in animum ne inducatis, o optimi; non ita viles sunt res nostrae. Neque enim quisquam, C si sapiat, navigium gubernatore destitutum conscendet, neque ad Ecclesiam accedet, in qua tempestatem ac procellam illi ipsi, qui ad clavum sedent, excitant. Unde enim exstitit tumultu plena civitas, cum suggerent alii, nemine persequente, alii clanculum egredierentur, nemine invadente, arioli vero et somniorum interpretes omnes terrorem spargerent? ex qua alia haec causa? Nonne vel puero compertum ex populi ducibus esse? quorum inimicitiae causas mihi quidem non decorum dicere, vobis vero intelligere omnino facile est. Quando enim acerbitas et discordia ad extremum saevitiae cumulum perducuntur, causae autem expositio inanis prorsus est et ridicula, manifestus est animi D morbus, alienis quidem bonis superveniens, sed domesticum ac primum malum aegrotantis. Inest etiam illis aliud lepidum. Dum enim dilacerantur intus, et cruciantur, calamitatem prodere per pudorem non licet. Atque haec eorum animi labe non

(18) *Τίτθῃ*. Coisl. primus et unus ex Regiis τίτθῃ, quod idem prorsus significat. Hic autem perspicuum est non nutricem a Basilio designari, sed aviam Maecrinam, a qua se educatum fuisse supra dicebat in epist. 204.

(19) *Θεραπεύων*. Nonnulli codices mss. *θεραπεύων*.

(20) *Εἰσθῆθιζεσθαι*. Sic mss. octo, pro eo quod erat in editis *εἰσοικίζεσθαι*. Paulo ante editi καὶ οὐχ ὑπακούων. Deest illud καὶ in codicibus Harl., Med. et tribus aliis et editione Haganoensi.

(21) *Εἶδονα*. Harl. et unus ex Regiis *ἰωλζα*. Paulo

post editi *παραβάλοι*. Sex mss. ut in textu.

(22) *ὑπεξήσαν*. Harl. et Med. cum uno ex Regiis *ὑπεξήσαν*.

(23) *ἡάρτες*. Editi πάντας, neminem non terrent, excepta tamen editione Haganoensi et Basileensi prima. Lectio haec satis compendiosa videtur, sed nullo prorsus nititur codice ms.

(24) *ἔχοι*. Ita Harl., Med., Coisl. primus, et unus ex Regiis. Tres alii *ἔχῃ*. Editi *ἔχει*.

(25) *Ἡρώτων*. Ita octo mss. Editi *πρώτως*. Paulo post editi καὶ ἄλλο τι. Idem mss. ut in textu.

ex iis solum, quæ adversum nos acta sunt, sed ex reliqua etiam vita perspicitur. Quod si etiam ignota esset, non magnum rebus accederet detrimentum. Certissimam autem causam, cur congressum nostrum fugiendum censeant, ignotam fortasse pluribus vestrum, ego docebo. Audite igitur.

3. Fidei eversio apud vos excogitatur inimica apostolicis et evangelicis doctrinis, inimica traditioni Gregorii vere magni, et eorum, qui ei successerunt usque ad beatum Musonium, cujus profecto documenta etiamnum in vestris auribus resonant. Nam Sabellii malum, olim quidem exortum, sed traditione magni illius viri extinctum, conantur nunc isti renovare, qui dum timent ne arguantur, somnia in nos fingunt. Vos autem capita illa vino gravata valere jubentes, quæ per crapulam erectus, ac **315** deinde exæstuans vapor in visa impellit; a nobis qui vigilamus, et ob Dei timorem tacere non possumus, perniciem vestram audite. Judaismus et Sabelliana hæresis, sub Christianismi specie in evangelicam prædicationem inducta. Qui enim rem unam, personis multiplicem, Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicit, unamque trium ponit hypostasim, quid aliud facit, nisi quod Unigeniti sempiternam negat præexistentiam? Negat autem et dispensatorium ejus ad homines adventum, descensum ad inferos, resurrectionem, judicium: negat etiam proprias Spiritus operationes. Apud vos autem nunc et audaciora audio tentari, quam ob insulto Sabellio. Narrant enim, ut referunt qui audierunt, contendere eos qui apud vos sapientes sunt, ac dicere traditum non esse nomen Unigeniti, sed nomen adversarii; eoque in hoc letari ac elletri, ut in proprio invento. Dictum est enim, inquit, *Ego veni in nomine Patris mei, et non recepistis me: si alius in nomine suo venerit, hunc recipietis*¹⁰. Et quoniam dictum est: *Docte omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*¹¹, perspicuum est, inquit, nomen unum esse. Non enim dictum est, in nominibus, sed, in nomine.

εἰρηθεῖν, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁμολογῶντες ὅτι, φασὶν (52), ὅτι ἐν ἑστὶν ὄνομα. Οὐ γὰρ εἰρηται, εἰς τὰ ὀνόματα, ἀλλ', εἰς τὸ ὄνομα.

4. Hæc nos sine rubore scripsi vobis, quia cœ-

¹⁰ Joan. v, 43. ¹¹ Matth. xxviii, 19.

(26) Ἀγνοεῖτο. Sic mss. codices octo. Editio Parisiensis ἔγνωετο, Basil. et Hagan. ἀγνοεῖτο. Infra editi ἐναυλα ἔστι καὶ νῦν ἡμῖν. Septem mss. ut in textu.

(27) Τοῦ μεγάλου. Ita tres vetustissimi codices cum duobus Regiis, et editione Haganoensi et Basileensi. Parisiensis addit Γρηγορίου. Similiter Basilii in epist. 146 Eusebium designat, non addito nomine Eusebi. Duo alii codices Regii cum Vaticano et Coisl. secundo κατασθεσθὲν δὲ παρὰ τῶν πατέρων.

(28) Ἐγκυμαίνων. Harl. et unus ex Regiis ἀτμός, ἐγκυμαίνων. Drest etiam εἴτα in codice Mediceo.

ὑπὸ τῆς αἰσχύνῃς οὐκ ἐπιτρέπονται. Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἐκ τῶν πρὸς ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ βίου γνώριμόν ἐστι τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὴ πάθημα· εἰ δὲ καὶ ἀγνοεῖτο (26), οὐ μεγάλη ζημία τοῖς πράγμασι. Τὴν δὲ ἀληθεστάτην αἰτίαν δι' ἣν φευκτὴν ἡμῶν τὴν συντυχίαν τίθενται, λανθάνουσιν ἰσως τοὺς πολλοὺς ὑμῶν. ἐγὼ διδάξω. Ἀλλ' ἀκούσατε.

3. Πίστειως διαστροφή παρ' ὑμῖν μελετᾶται, ἐχθρὰ μὲν τοῖς ἀποστολικαῖς καὶ εὐαγγελικοῖς δόγμασιν, ἐχθρὰ δὲ τῇ παραδόσει τοῦ μεγάλου ὡς ἀληθῶς Γρηγορίου, καὶ τῶν ἐφεξῆς ἀπ' ἐκείνου μέχρι τοῦ μακαρίου Μουσωνίου· οὐ τὰ διδάγματα ἐναυλα ὑμῖν ἔστιν ἔτι καὶ νῦν δηλονότι. Τὸ γὰρ τοῦ Σαβελλίου κακὸν, πάλαι μὲν κινηθὲν, κατασθεσθὲν δὲ τῇ παραδόσει τοῦ μεγάλου (27), ἐπιχειροῦσι νῦν ἀνανεῦσθαι οὗτοι, εἰ φέσω τῶν ἐλέγχων τοὺς καθ' ἡμῶν ἐνέιρους πλάττοντες. Ἀλλ' ὑμεῖς τὰς οἰνοδαρεῖς κεφαλὰς, ἃς ὁ ἐκ τῆς κραιπάλῃς ἀναφερόμενος ἀτμός, εἴτα ἐγκυμαίνων (28), καταφαντάζει, χαίρειν ἀφέντες, παρὰ τῶν ἐγρηγορῶτων ἡμῶν (29), καὶ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον μὴ δυναμένων ἡσυχάζειν, τὴν βλάβην ὑμῶν ἀκούσατε. Ἰουδαϊσμός ἐστιν ὁ Σαβελλισμός, ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἐπισταγόμενος. Ὁ γὰρ ἐν πράγματι πολυπρόσωπον (30) λέγων Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ μίαν τῶν τριῶν τὴν ὑπόστασιν ἐκτιθέμενος, τί ἄλλο ποιεῖ, ἢ οὐχὶ ἀρνείται μὲν τὴν προαιώνιον τοῦ Μονογενοῦς ὑπαρξιν; ἀρνείται δὲ καὶ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν, τὴν εἰς ᾧ καὶ καθόδον, τὴν ἀνάστασιν, τὴν κρίσιν· ἀρνείται δὲ καὶ τὰς ἰδιαζούσας τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας. Παρὰ δὲ ὑμῖν νῦν καὶ νεανικώτερα ἀκούω τολμάσθαι τοῦ ματαδόφρονος Σαβελλίου. Λέγουσι γὰρ, ὡς εἰ ἀκηκόετε (31) φασὶ, διατείνεσθαι τοὺς παρ' ὑμῖν σοφοὺς καὶ λέγειν, ὅτι ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς οὐ παραδέδοται, ὄνομα δὲ τοῦ ἀντικειμένου ἐστὶ· καὶ ἐπὶ τούτῳ γάνυσθαι μὲν, καὶ μέγα φρονεῖν, ὡς ἐπὶ οἰκείῳ εὐρήματι. Εἴρηται γάρ, φησὶν· Ἐγὼ ἦλθεν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐλάβετέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἐκείνεν ἀθήσεσθε. Καὶ διὰ τὸ

4. Ταῦτα ἐρυθριῶν ἔγραψον ὑμῖν, ὅτι ἀφ' αἰῶ-

(29) Ἡμῶν. Hanc vocem addidimus ex mss. octo.

(30) Πολυπρόσωπον. Ita Hagan. editio et Basileensis et octo mss. Editio Parisiensis πολυώνυμον. Infra Basilii hanc hæresim vocat ἀνώνυμον, et nomen Filii ab ea negari declarat. Paulo post editi τὸ ἄλλο ποιεῖ, οὐχί. lidem mss. ut in textu.

(31) Ἀκηκόετε. Editio Paris. addit αὐτῶν, quod nec sua sponte necessarium est, et in octo mss. ac in antiquis editionibus deest. Non multo infra idem editi Εἴρηται γάρ, φασὶν. Octo mss. et editio Hagan. ut in textu.

(32) Φασὶν. Medicæus et unus ex Regiis φησὶν.

τας ἡμετέρου εἰσὶν οἱ τοῦτοις ἔνοχοι, καὶ καταστει-
νάζω τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὅτι ἀναγκάζομαι, ὥσπερ
οἱ πρὸς δύο πυκτεύοντες, τὰς ἐφ' ἑκάτερα τοῦ λό-
γου παρατροπὰς κρούων τοὺς ἑλέγχους, καὶ κατα-
δύλλων, τὴν προσήκουσαν ἰσχύον ἀποδιδόναι τῇ ἀλη-
θείᾳ. Ἐντεῦθεν γὰρ ὁ Ἀνόμοιος ἡμᾶς σπαράττει·
ἐτέρωθεν δὲ, ὡς ἔπαιεν, ὁ Σαβέλλιος. Ἀλλ' ὑμᾶς
παρακαλῶ, τοὺς βέλους τοῦτοις καὶ μηδὲν πα-
ρατρέψαι δυναμένοις σοφίστασι μὴ προσέχειν τὸν
νοῦν· εἰδέναι δὲ, ὅτι ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (33)
τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, αὐτὸ τὸ καλεῖσθαι (34) αὐτὸν
Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν Πέτρου λόγον· Οὐδέ
ἐστὶν ἕτερον ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανόν, τὸ δεδο-
μένον ἐν ἀνθρώποις (35), ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι
ἡμᾶς. Πρὸς δὲ τὸ, ὅτι· Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι
τοῦ Πατρὸς μου, ἐκεῖνο εἰδέναι χρὴ, ὅτι, ἀρχὴν
ἑαυτοῦ καὶ αἰτίαν ἐπιγραφόμενος τὸν Πατέρα, ταῦτα
λέγει. Εἰ δὲ εἴρηται, Περσευθέντες βαπτίζετε εἰς
τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος (36), οὐ παρὰ τοῦτο χρὴ νομίζειν ἐν ἡμῖν
ὄνομα παραδεδοσθαι. Ὡς γὰρ ὁ εἰπὼν, Παῦλος καὶ
Σίλουανος καὶ Τιμόθεος, τρία μὲν, εἶπεν ὀνόματα,
συνέδησε δὲ αὐτὰ ἀλλήλοις διὰ τῆς, καὶ, συλλαβῆς·
οὕτως ὁ εἰπὼν ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου
Πνεύματος, τρία εἰπὼν, συνέπλεξεν αὐτὰ τῷ συν-
δέσμῳ, ἐκάστῳ ὀνόματι ἴδιον ὑποβεβλήσθαι τὸ ση-
μαινόμενον ἐκδιδάσκων· οἷον πραγμάτων ἐστὶ ση-
μαντικὰ τὰ ὀνόματα. Τὰ δὲ πράγματα ἰδιόζουσιν
καὶ αὐτοτελεῖ τὴν ὑπαρξίν ἔχειν οὐδεὶς τῶν καὶ μι-
κρὸν μετεχόντων τοῦ φρονεῖν ἀμφιβάλλει. Πατὴρ
γὰρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεύματος φύσις μὲν ἡ
αὐτὴ, καὶ ὁσιότης μία· ὀνόματα δὲ διάφορα, πε-
ρυσισμένας καὶ ἀπηρτισμένας τὰς ἐννοίας ἡμῖν
παριστῶντα. Ἀμήχανον γὰρ, μὴ ἐν τοῖς ἑκάστου
ἰδιώματι τὴν διάνοιαν γενομένην ἀσύγχυτον, δυνή-
σθαι Πατρί καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν δοξο-
λογίαν ἀποπληρῶσαι. Ἐάν μὲν οὖν ἀρνῶνται μὴ λέ-
γειν ταῦτα, μηδὲ διδάσκειν οὕτω, κατὶ ὁρθῶτα ἡμῖν
τὰ σπουδαζόμενα. Καίτοι χαλεπὴν αὐτοῖς οὕσαν ὁρῶ
τὴν ἀρνῆσιν, διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν τῶν λόγων τοῦ-
των τοὺς μάρτυρας. Πλὴν ἀλλ' οὐ σκοποῦμεν τὰ
παρελθόντα, τὰ παρόντα μόνον ὑγιαίνειν τωσαν. Ἐάν
δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένωσιν, ἀνάγκη καὶ πρὸς ἄλλας
Ἐκκλησίας ἐκδοῦναι ἡμᾶς τὴν καθ' ὑμᾶς σύμφορον,
καὶ ποιῆσαι παρὰ πλείονων ἐπισκόπων γράμματα
ὑμῖν ἀρκεῖσθαι, τὸ μέγεθος τοῦτο τῆς ὑποκατασκευαζομένης (37) ἀσεθείας καταρρήγνυντα. Ἢ γὰρ
προδργου τι ἐστὶ εἰς τὴν σπουδὴν, ἢ πάντως ἡ παρούσα διαμαρτυρία ἀφήσει ἡμᾶς τῆς αἰτίας ἐπὶ
τοῦ κριτηρίου.

5. Ἦδη δὲ καὶ ἐν συντάγμασιν οἰκείοις κατεβάλοντο
τοὺς λόγους τούτους· οὗσπερ καὶ ἀπέστειλαν πρῶ-
¹ Act. iv, 12.

(33) Χριστοῦ. Addit editio Paris., Ἰησοῦ, sed deest D
in octo mss. et antiquis editionibus.

(34) Τὸ καλεῖσθαι, etc. Editio Paris. τοῦτο κα-
λεῖσθαι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν τοῦ, etc. Co-
dices nostri et antiquæ editiones summo consensu
ut in textu.

(35) Ἐν ἀνθρώποις. Deest præpositio in Med.,
Harl. et uno ex Reglis.

(36) Πνεύματος. Editio Paris. addit καὶ οὐκ εἰς

A sanguinei nostri sunt, qui his implicantur, et de
animæ meæ situ ingemisco, quod cogar, velut ii
qui contra duos pugnant, doctrinæ ex utraque parte
corruptelas argumentis pulsans et evergens, con-
sentaneum veritati robur reddere. Hinc enim nos
dilacerat Anomæus: illinc, ut apparet, Sabellius.
Verum obsecro vos, ut ne exsecrandis his ac nemi-
nem subvertere valentibus sophismatibus animum
intendatis: sed sciatis, Christi nomen quod est su-
per omne nomen, hoc ipsum esse, quod Filius Dei
vocatur; et secundum Petri dictum, Neque esse
aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo opor-
teat nos salvos fieri¹. Quod autem attinet ad illud,
Ego veni in nomine Patris mei, sciendum est eum,
cum Patrem profiteretur sui ipsius principium ac
causam, hæc dixisse. Quod si dictum est: *Euntes*
baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,
non idcirco putandum est nomen unum nobis fuisse
traditum. Quemadmodum enim qui dicit, Paulus et
Silvanus et Timotheus, tria quidem pronuntiavit
nomina, sed ea inter se per et syllabam colligavit,
sic qui dicit nomen Patris et Filii et Spiritus sancti,
tria dicens, connexuit ipsa per conjunctionem, uni-
cuique nomini proprium subesse significatum **316**
docens; nam res ipsas significant nomina. Res au-
tem propriam existentiam ac per se perfectam ha-
bere, nemo vel parum intelligens dubitat. Nam
Patris et Filii et Spiritus sancti natura quidem ea-
dem et divinitas una: nomina vero diversa, cir-
cumscriptas et absolutas notiones nobis exhibentia.
Fieri enim non potest, ut mens, nisi in uniuscujus-
que proprietatibus sine confusione considerandis
versetur, Patri et Filio et Spiritui sancto glorifica-
tionem persolvat. Jam si negent se hæc dicere, aut
ita docere, propositum sumus assecuti. Quanquam
difficile illis esse video negare, propterea quod non
pauci sunt librorum sermonum testes. Sed tamen non
spectamus præterita, tantummodo sana sint præ-
sentia. Quod si in iisdem perseveraverint, necesse
habebimus et ad alias Ecclesias calamitatem vestram
clamitare, ac perficere ut ad vos veniant a pluribus
episcopis litteræ, quæ hanc assurgentis impietatis
molem perfringant. Vel enim id ad propositum
nostrum proderit, vel sane hæc obtestatio nos a
culpa in iudicio liberabit.

5. Jam autem et in propriis scriptis injecerunt
hos sermones, quos primum quidem miserunt ho-

τὰ ὀνόματα. Sed repugnant octo codices nostri et
vetus editiones, in quibus hæc desunt. Iisdem
codicibus freti mutavimus quod infra in editis lege-
batur ταῦτα ἀλλήλοις et τῷ καὶ συνδέσμῳ. Habent
etiam τῷ συνδέσμῳ vetustæ editiones.

(37) Ὑποκατασκευαζομένης. Ita octo mss. Editi
ὕποσκευαζομένης. Paulo post editio Paris. ἐκ τῆς
σπουδῆς. Iidem codices et editiones vetustæ ut in
textu.

mini Dei Meletio episcopo: deinde acceptis ab ipso A
convenientibus responsis, quemadmodum monstro-
rum matres pudore suffusæ ob naturæ vitia, ita ipsi
quoque turpes suos fœtus in congruentibus tene-
bris abditos enutriunt. Immisere etiam per episto-
lam tentamenta quædam unanimi nostro Anthimo
Tyanorum episcopo, quasi Gregorius in fidei expo-
sitione dixerit Patrem et Filium mentis quidem
cogitatione duo esse, sed hypostasi unum. Hoc
autem non docendi causa, sed decertandi in dialogo
cum Eliano dictum esse, intelligere non potuerunt,
qui sibi ipsi ob ingenii subtilitatem beati videntur.
Qua in disputatione multa sunt libroriorum errata,
ut ex ipsis verbis ostendemus, si Deus volet. Deinde
vero gentilem erudiens non existimabat accuratius
disceptandum esse de verbis; sed nonnihil et am-
indoli illius, qui introducebatur, concedendum, ut
ne iis qui præcipua sunt, repugnaret. Quapropter
et multas illic invenias voces, quæ nunc robor ma-
ximum hæreticis præbent, quales sunt *creatura* et
factura, et si quid ejusmodi. Multa autem et de
conjunctione cum homine dicta ad divinitatis ra-
tionem referunt, qui inscite scripta illa intelligunt,
quale est et hoc ipsum, quod ab ipsis decantatur.
Est enim probe sciendum, quemadmodum qui es-
sentiæ communionem non confitetur, in errorem
multorum deorum incidit, ita qui hypostaseon pro-
prietatem non admittit, in Iudaismum ferri. Opor-
tet enim ut mens nostra velut aliquo fulta subjecto,
et illius considerans proprietates, ita demum in
illius, quem **317** desiderat, cognitione versetur.
Si enim paternitatem non intellexerimus, neque
circa quem hæc proprietas definita sit, adverteri-
mus; quomodo poterimus Dei Patris notionem ac-
cipere? Non enim satis est personarum numerare
differentias: sed unamquamque personam in vera
hypostasi existere fatendum est. Illud enim hy-
postasi carens personarum commentum ne Sabel-
lius quidem rejecit; quippe cum dicat eundem
Deum, cum subjecto unus sit, pro occurrentibus
sebinde occasionibus transformatum, modo ut Pa-
trem, modo ut Filium, modo ut Spiritum sanctum
loqui. Hunc olim extinctum errorem renovant
nunc hujusce innominatæ hæresis inventores, qui

(38) Ὑποστάσει δὲ ἓν. Credere non possum
Gregorium dixisse Patrem et Filium, si simul con-
siderentur, cogitatione duo esse, hypostasi unum.
Hæc enim gemella essent hæresi Sabellianæ, quam
supra Basilii Gregorii traditione extinctam docet.
Sed his in verbis vel erratum aliquod libra-
riorum, ut placet Basilio, suspicandum est, vel de
Patre et Filio separatim sumptis accipi debent. Quo
sensu magister Gregorii Origenes dixit de Christo:
Τὸ μὲν ὑποκείμενον ἓν ἐστὶ, ταῖς δὲ ἐπινοαῖς τὰ
πολλὰ ὀνόματα ἐπὶ διαφόρων. Suppositum quidem
unum est, sed cogitatione plura nomina variis rebus
imponuntur, Homil. 8 in Jerem. p. 96.

(39) Αἰλιανόν. Coisl. uterque et duo Regii Γε-
λιανόν.

(40) Καὶ συνδιδόχα. Ita Coisl. primus, Harl. et
Med. cum duobus Regiis. Editi καὶ συνδιδόναι.

(41) Εὖ γάρ. Editi addunt καὶ τοῦτο, quæ desunt

τον τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Μελετίῳ τῷ ἐπισκόπῳ,
καὶ λαβόντες παρ' αὐτοῦ τὰς προστηκούσας ἀποκρί-
σεις, ὡς αἱ τῶν τεράτων μητέρες ἐπαισχυνόμεναι:
τοῖς πηρώμασι τῆς φύσεως, οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰς αἰ-
σχρὰς ταυτῶν ὠδίνας τῷ ποιήσαντι σκότῳ κατα-
κρύβαντες τιθηνόυνται. Καθῆκεν δὲ τινα πείραν δι'
ἐπιστολῆς καὶ πρὸς τὸν ὁμόφυγον τῶν Ἀνθιμον
τὸν Τυάνων ἐπίσκοπον· ὡς ἔρα Γρηγορίου εἰπόντος
ἐν ἐκθέσει Πίστειος Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐπινοεῖν μὲν
εἶναι δύο, ὑποστάσει δὲ ἓν (38). Τοῦτο δὲ δοτὶ οὐδογμα-
τικῶς εἴρηται, ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιαν-
ὸν (39) διαλέξει, οὐκ ἡδυνήθησαν συνιδεῖν αἱ ἐπὶ
λεπτότητι τῶν φρενῶν ταυτοῦς μακαρίζοντες. Ἐν
ᾗ πολλὰ τῶν ἀπογραφεμένων ἐστὶ σφάλματα, ὡς
ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων δεῖξομεν ἡμεῖς, ἔαν ὁ Θεὸς
θέλῃ. Ἐπειτα μέντοι τὸν Ἑλλῆνα πείθων, οὐκ
ἤγειτο χρῆναι ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὰ ῥήματα· ἀλλ'
ἔστιν ὅπη καὶ συνδιδόντα (40) τῷ ἔθει τοῦ ἐναγομέ-
νου, ὡς ἂν μὴ ἀντιτείνῃ πρὸς τὰ καίρια. Διὸ δὲ
καὶ πολλὰς ἂν εὔροις ἐκεῖ φωνὰς, τὰς νῦν τοῖς αἰ-
ρετικῶς μεγίστην ἰσχὺν παρεχομένας· ὡς τὸ κτί-
σμα, καὶ τὸ ποίημα, καὶ εἰ τι τοιούτων. Πολλὰ δὲ
καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον συναφείας εἴρη-
μένα εἰς τὸν περὶ τῆς θεότητος ἀναφέρουσι λόγον,
οἱ ἀπαιδεύτως τῶν γεγραμμένων ἀκούοντες· ὁποῖόν
ἐστὶ καὶ τοῦτο, τὸ παρὰ τοῦτων περιφερόμενον. Εὖ
γάρ (41) εἰδέναι χρῆ, ὅτι, ὥσπερ ὁ τὸ κοινὸν τῆς
οὐσίας μὴ ὁμολογῶν εἰς πολυθεϊαν ἐκπίπτει, οὕτως
ὁ τὸ ἰδιόζων τῶν ὑποστάσεων μὴ δεδούς εἰς τὸν Ἰου-
δαϊσμὸν ὑποφέρεται (42). Διὸ γὰρ τὴν διάνοιαν τῶν
οἰονεῖ ἐπεισεσθῆσαν ὑποκείμενῳ τινὶ, καὶ ἐναργεῖ;
αὐτοῦ ἐντυπωσαμένην τοῦ χαρακτήρος, οὕτως ἐν
περινοῖᾳ γενέσθαι τοῦ ποθεομένου. Μὴ γὰρ νοήσαν-
τες (43) τὴν πατρότητα, μετὰ περὶ ὧν ἀφώρισται τὸ
ἰδίωμα τοῦτο ἐνθυμηθέντες, πῶς δυνατόν Θεοῦ Πα-
τρός (44) ἐννοεῖν παραδέξασθαι; Οὐ γὰρ ἔφαρκε
διαφορὰς προσώπων ἀπαριθμῆσθαι, ἀλλὰ χρῆ
ἕκαστον πρόσωπον ἐν ὑποστάσει ἀληθινῇ ὑπάρ-
χον (45) ὁμολογεῖν. Ἐπεὶ τὸν γε ἀνυπόστατον τῶν
προσώπων ἀναπλάσμων οὐδὲ ὁ Σαβέλλιος παρητήσατο,
εἰπόν τὸν αὐτὸν Θεὸν, ἵνα τῷ ὑποκείμενῳ (46) ὄντι,
πρὸς τὰς ἐκάστοτε παραπιπτούσας χρεῖας μετα-
μορφούμενον, νῦν μὲν ὡς Πατέρα, νῦν δὲ ὡς Υἱὸν,
νῦν δὲ ὡς Πνεῦμα ἅγιον διαλέγεσθαι. Ταύτην πάλαι

in octo nostri mss.

(42) Ὑποφέρεται. Ita octo mss. Editi ἀποφέρεται.

(43) Νοήσαντες. Coisl. primus cum aliis qua-
tuor νοήσαντας et mox ἐνθυμηθέντας. Sed tamen
vulgatam lectionem mutare nolui, quæ sæpe alias
in locis similibus occurrit apud Basilium, ac repe-
ritur in codicibus Harl. et Med. et uno ex Regiis.
Habent illi quidem tres codices paulo post πῶς δύ-
ναντο ἂν. Sed credo inductam a librariis hanc ini-
mulationem nimio grammaticæ studio, quemadmo-
dum in aliis quinque codicibus eadem de causa
nominativus in accusativum immutatus.

(44) Θεοῦ Πατρός. Sic novem mss. pro eo quod
erat in editis πρὸς Θεοῦ.

(45) Ὑπάρχον. Sic iidem mss. Editi ὑπάρχειν.

(46) Τῷ ὑποκείμενῳ. Editio Basil. secunda et
Paris. τῶν ὑποκείμενων, repugnantibus omnibus
mss. et vetustioribus editionibus.

καταστρεφείσαν τὴν πλάνην ἀνανεοῦνται νῦν οἱ τῆς ἀνωνύμου (47) ταύτης αἰρέσεως ἐφευρεταί· οἱ τῆς ὑποστάσεως ἀθετοῦντες, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπαρνοῦμενοι. Οὗς, ἐὰν μὴ παύσωνται λαλοῦντες κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, ἐδύρεσθαι χρή μετὰ τῶν ἀρνησιχρίτων.

6. Ταῦτα ἀναγκάτως ὑμῖν διαστειλάμεθα, ἵνα τὰς ἀπὸ τῶν πονηρῶν διδασκαλιῶν βλάβας φυλάξησθε. Γινώσκοντες γάρ, εἰ χρή τῆς πονηρᾶς διδασκαλίας τοῖς ὁλεθρίοις φαρμάκοις ἱσομοιοῦν, ὥς οἱ παρ' ὑμῖν ἐναιροσκόποι φασι, ταῦτά ἐστι καὶ κώνειον, καὶ ἀκόνιτον, καὶ εἴ τι ἕτερον φάρμακον ἀνδροφόνον. Ταῦτα ψυχῶν δηλητήρια, οὐχ οἱ ἡμέτεροι λόγοι, ἀπερ αἱ οἰνόπληκτοι (48) μήνιγγες ἐκδοῶσι, πολυφάνταστοι οὔσαι διὰ τὸ πάθος· οὗς, εἴπερ ἐσωφρόνουν, ἐχρῆν εἰδέναι, ὅτι ταῖς ἀχράντοις καὶ πάσης κηλίδος καθααρμέναις ψυχαῖς τὸ προφητικὸν ἐναυγάσει χάρισμα. Οὗτοι γάρ κατόπρην βυπῶντι δυνατόν τῶν εἰκόνων ἐξέσθαι τὰς ἐμφάνσεις, οὕτε ψυχὴν ταῖς βιωτικαῖς προσηλυμμένην μερίμναις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐπισκοτούμενην πάθει, δυνατόν ὑποδέσθαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις. Οὐ γάρ πᾶν ἐνύπνιον εὐθὺς προφητεία, ὥς φησι Ζαχαρίας· Κύριος ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑετὲρ χειμεριῶν, δίδει οἱ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν λόγους, καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ ἐλάλουν. Οὗτοι δὲ κακέينو ἀγνοοῦσιν, οἱ κατὰ τὸν Ἰσαΐαν ἐνυπνιαζόμενοι καὶ κούτην φιλοῦντες νυστάζει, ὅτι πολλάκις ἐνέργεια πλάνης ἀποπέλλεται ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Καὶ ἐστὶ πνεῦμα ψευδὲς, ὃ, ἐν τοῖς ψευδοπροφηταῖς (49) γενόμενον, τὸν Ἀχαὶδ ἐξηπάτησε. Ταῦτα εἰδότες (50), ἔδει μὴ τοιοῦτον ὑπεραρβῆναι, ὥστε ἑαυτοῖς προφητεῖαν προσμαρτυρεῖν, οἱ γὰρ δείκνυνται καὶ τοῦ οἰωνοσκόπου Βαλαάμ τῆς ἀκριθείας ἀπολειπόμενοι. Ὅς, ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μωαβιτῶν ἐπὶ μεγίσταις ἑωραταῖς μετακληθείς, οὐκ ἠνέχετο (51) ἀφείναι φωνὴν παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἀρᾶσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ὃν οὐκ ἀρᾶται Κύριος. Εἰ μὲν οὖν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου αἱ κατὰ τὸν ὕπνον αὐτῶν φαντασίαι συντρέχουσιν, ἀρχεισθωσαν τοῖς Εὐαγγελίοις, οὐδεμιᾶς βοήθειας ἐκ τῶν ὀνείρων εἰς τὴν ἀξιοπιστίαν προσδεόμενοι· εἰ δὲ ὁ μὲν Κύριος τὴν ἐαυτοῦ εἰρήνην ἀφῆκεν ἡμῖν, καὶ ἐντολὴν καὶνὴν ἔδωκεν ἡμῖν, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, τὰ δὲ ὀνείρατα μάχην καὶ διίστασιν καὶ ἀγάπης ἀφανισμόν ὑφ' ἡγεῖται (52)· μὴ διδότησαν καὶρὸν τῷ διαβόλῳ διὰ τοῦ ὕπνου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐπιβαίνειν· μηδὲ κυριώτερα ποιεῖτωσαν τὰ παρ' αὐτῶν (53) φαντάσματα τῶν σωτηρίων διδασκαλιῶν.

* Psal. lxxiv, 6. * Zach. x, 1, 2. * Isa. xlix, 8. * Ephes. ii, 2. * III Reg. xii, 22. * Num xxi, 41 sqq.

(47) Τῆς ἀνωνύμου. Videtur Basilii hæresim illam innominatam, sive nomine carentem dicere, quia nomen Filii tollebat, ac traditum negabat.

(48) Ἀπερ αἱ οἰνόπληκτοι. Sic omnes nostri codices, uno excepto, qui habet ὅπερ αἱ οἰνόφυλκτοι. Editi ἀλλ' ὅπερ αἱ οἰνόφυλκτοι.

(49) Ψευδοπροφηταῖς. Coisl. primus et Med. προφηταῖς.

(50) Ταῦτα εἰδότες. Coisl. uterque, Med. et unus ex Regiis ταῦτα εἰδότες. Nihil tamen mutandum putavimus, ob eas causas quas modo diximus.

PATROL. GR. XXXII.

A hypostases repudiant, et nomen Filii Dei negant. Quibus quidem, nisi desinant loqui adversus Deum iniquitatem *, lugendum est cum iis qui Christum negant.

6. Hæc vobis necessario scripsimus, ut damna a pravis documentis impendentia caveatis. Nam revera, si praviæ doctrinæ cum pharmacis exitiosis comparandæ, quemadmodum apud vos somniorum interpretes dicunt, hæc sunt et cicuta et aconitum, et si quod aliud lethale pharmacum. Hæc sunt animarum venena, non nostri sermones, ut temulenta illa cerebellorum involucra clamitant, visis multis ob morbum referta : quos quidem, si saperent, nosse oportebat, intaminatis et ab omni macula expurgatis mentibus propheticum donum illucere. Neque enim speculo sordido possunt imaginum excipi species ; neque anima sæcularibus præoccupata curis, et cui carnalis sensus affectio tenebras offundit, illustrationem Spiritus sancti recipere potest. Non enim omne somnium statim prophetia est, ut ait Zacharias : *Dominus fecit phantasmiam, et pluviam hibernam, quia sermocinantes locuti sunt labores, et somnia falsa loquebantur* *. Illi autem qui secundum Issaiam somniant et dormire amant in cubili **, illud etiam ignorant, sæpe operationem erroris immitti in filios diffidentiae *. Est et spiritus mendax, qui cum in falsis prophetis esset, Achub decepit *. Hæc scientes non oportebat adeo superbire, ut sibiipsis prophetiæ donum ascriberent : qui ne auguris quidem Balaam diligentiam assequi deprehenduntur. Is enim a Moabitarum rege, magnis muneribus oblatis, accersitus, adduci non potuit, ut vocem præter Dei voluntatem emitteret, aut Israeli malediceret, cui Dominus non maledicebat *. Itaque si præceptis Domini oblata illis per somnum visa consentiunt, contenti sint Evangelis, quæ somniorum præsidio ad fidem faciendam non indigent. **318** Quod si pacem suam nobis reliquit Dominus, novumque nobis mandatum dedit, ut diligamus invicem, somnia vero pugnam ac dissidium et charitatis extinctionem inducunt ; non dent occasionem diabolo ipsorum animas per somnum invadendi, nec suis visionibus plus tribuant, quam salutaribus documentis.

Neque enim repugnat vulgata scriptura stylo Basilii, ac præterea reperitur in Harlezano et aliis codicibus.

(51) ἠνέχετο. Sic plerique codices mss. Editi ἠνέχετο. Paulo post editi ἐν οὐ καταρᾶται, et infra πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν. Codices mss. summo consensu ut in textu.

(52) Ὑφ' ἡγεῖται. Ita novem mss. Editi ἀφ' ἡγεῖται.

(53) Παρ' αὐτῶν. Sic tres vetustissimi codices. Editi παρ' αὐτοῦ.

EPISTOLA CCXI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΑ'.

Significat se, lectis Olympii litteris filiis,que illius risit, oblitum esse veneni Neocæsariensium : addit se jam litteras dedisse et daturum, si volei Olympius.

Olympio.

A

Ὀλυμπίω.

Et lectis præstantiæ tuæ litteris, factus sum meipso hilarior ac alacrior, et ubi cum optatissimis tuis filiis sum collocutus, teipsum videre mihi visus sum. Hi, cum afflictam omnino meam animam offendissent, sic asseverunt, ut obliviscerer veneni, quod apud vos somniorum venditores cauponesque, ut a quibus conducti sunt gratiam ineant, contra nos circumferunt. Epistolas quidem jam nonnullas misi, alias autem in posterum dabimus, si vales. Tantummodo prosint accipientibus.

Καὶ τοῖς γράμμασιν ἐντυχὼν τῆς τιμιότητος σου, ἡδίων ἐμυτοῦ καὶ εὐθυμώτερος ἐγενόμην, καὶ τοῖς ποθεινοτάτοις υἱέσιν εἰς ὁμίαν ἰλθὼν, αὐτὸν σε ἔδοξα καθορᾶν. Οἷ, πάνυ μου (54) τὴν ψυχὴν κακωμένην παραλαβόντες, οὕτω διέθουσαν, ὥστε ἐπιλαθέσθαι με τοῦ παρ' ὑμῖν κωνείου, ὃ οἱ ὄνειροπῶλαι (55) καὶ ὄνειροκάπηλοι, εἰς τὴν τῶν ἐκμίσθωσμένων αὐτοῦ χάριν, καθ' ἑμῶν περιφέρουσιν. Ἐπιστολὰς δὲ τὰς μὲν ἐπεμψα (56), τὰς δὲ καὶ εἰς ὕστερον ἔωσομεν, ἔκν ἐθέλης. Μόνον εἴη τι ὑφέλος παρ' αὐτῶν τοῖς λαμβάνουσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΒ'.

Dolorem tuum significat quod Dazimone Hilarium non viderit. Injuriis inimicorum commemorat ac sua cum Anomacis bella, et cum iis qui medii sibi videntur. Hilarium morbis laborantem ad patientium hortatur.

Hilario.

B

Ἠλιάρῳ.

1. Quid passum me esse putas, aut quo animo fuisse, cum Dazimona veni, ac didici paucis post adventum meum diebus facundiam tuam exiisse? Non enim solum ob illam admirationem, qua te a teneris prosecutus sum, statim ab ipsis scholarum exercitationibus colloquium tuum semper plurimi feci, sed etiam quia nihil nunc tanto amore dignum, quam animus veritatis amans, ac recto de rebus judicio præditus, quod quidem apud te servari arbitramur. Nam cæterorum hominum plerosque videmus, ut in equestri cursu, alios quidem istis, alios vero his favendo dividi, ac factionis ducibus acclamare. Te vero, cum et timore et assentatione et ignavo omni affectu excelsior sis, non mirum est oculo sano veritatem speculari. Nam et te intelligo non leviter tangi rebus Ecclesiarum, quandoquidem et ad me misisti quamdam de his epistolam, ut his proximis litteris declarabas; quam quidem quis perferendam acceperit, libenter didicerim, ut hominem de me male meritum cognoscam. Nondum enim tuas ad me his de rebus litteras vidi.

2. Quanti ergo putas empturum me fuisse tuum colloquium, ut tibi aperirem quæ me affligunt (affert enim, ut nosti, vel ipsa narratio aliquid solatii dolentibus), et ad quæ sita responderem, **319** non

1. Ἐμὲ δὲ τί οἶσι πιπυνθῆναι, ἢ τίνα γινώσκην ἐσχηκέναι (57), ἐπειδὴ ἐπεδήμησα μὲν τῷ Δαζιμόνι (58), (59) ἔμαθον δὲ ἄλλαις ὕστερον ἡμέραις τῆς παρουσίας ἑμῶν ἐξεληλυθέναι σου τὴν λογίότητα; Οὐ γὰρ μόνον διὰ τὸ ἐκ παιδὸς θαῦμα ὃ ἔσχον περὶ σε, εὐθύς ἀπὸ διατριβῶν αὐτῶν αἰ πολλοῦ ἀξίαν ἐθέμην τὴν ὁμίαν σου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μηδὲν οὕτω σπουδαῖον (60) εἶναι νῦν, ὡς φιλαλήθῃ ψυχὴν, ὅτις τῶν πραγμάτων τὸ κριτήριον κακτημένην· ὅπερ ἡγούμεθα παρὰ σοὶ διασωῆσθαι. Καὶ γὰρ τῶν λοιπῶν τοὺς πλείστους ἐριώμεν, ὥσπερ ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις, τοὺς μὲν ὡς τούτους, τοὺς δὲ ὡς ἐκείνους διηρημένους, καὶ συνιχθῶντας τοῖς στασιάζουσιν. Σὲ δὲ, καὶ φόβου καὶ ὑβραπείας καὶ παντὸς ἀγεννοῦς πάθους ὑψηλότερον ὄντα, εἰκὸς ἐφθαλμῷ ὑγιαίνοντι καθορᾶν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ γὰρ αἰσθάνομαι σου μὴ παρέργως (61) ἔχοντος πρὸς τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπου γε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπεμψάς τινα περὶ τούτων ἐπιστολήν, ὡς ἐν τοῖς ἑναγχοῦς τούτοις ἐδέχους (62) γράμμασιν, ἦν τίς ὁ παραλαβὼν ὥστε διακομίσαι, ἡδέως ἂν μάθοιμι, ὥστε εἰδέναι τὸν ἀδικήσαντα. Οὐ γὰρ ἐνέτυχόν ποτε γράμματι σοὶ πρὸς ἡμᾶς (63) περὶ τούτων.

2. Ἰόδοι ποτ' ἂν οὖν οἶσι πρίσθαι με τὴν ὁμίαν σου, ὅπῃ τοῦ γνωρίσαι μέ σοι τὰ λυποῦντά με (φέρει γὰρ, ὡς οἶσθα (64), καὶ τὸ ἐξαιπεῖν ῥασιώνην τινὰ τοῖς ὀδυνωμένοις), ἀποκρίνυσθαι τε περὶ τῶν ἐπιζη-

* Alias CLXX. Scripta anno 373.

** Alias CCCLXX. Scripta anno 373.

(54) Οἷ πάνυ μου. Deest ultima vocula in duobus vetustissimis codicibus Harl. et Coisl., nec necessaria videtur.

(55) Ὀνειροπῶλαι. Ita Harl. et Reg. primus. His favent tres alii in quibus legitur ὄνειροπῶλαι. Editi ὄνειροπῶλοι.

(56) Ἐπεμψα. Regius uterque et Coisl. secundus ἔγραψα.

(57) Ἐσχηκέναι. Codices multi, sed non vetustissimi, ἔσχεν.

(58) Δαζιμόνι. Coisl. primus τῷ Δαζιμόνι.

(59) Vide Addenda.

(60) Σπουδαῖον. Legit Combefisius σπάνιον, nihil adeo rarum.

(61) Παρέργως. Ita sex mss. Editi περιέργως.

(62) Ἐδέχους. Ita septem. mss. Editi ἐδέχου. Paulo post Medicæus et Coisl. primus ὥστε διακομίσαι.

(63) Σοὶς πρὸς ἡμᾶς. Ita Coisl. et Med. et plures alii. Editi τοῖς πρὸς ἡμᾶς. Paulo post Medicæus cum tribus aliis οὖν οἶσι. Deerat vocula in editis. Legitur οἷη in Coisl. secundo et Reg. secundo.

(64) Ὡς οἶσθα. Multi codices ὡς οἶδας. Paulo post Coisl. primus, Med. et alii plures ἀποκρίνυσθαι. Editi ἀποκρίνυσθαι.

τοῦμένων· οὐ γράμμασιν ἀψύχοις καταπιστεύσαντα, ἄλλ' αὐτὸν δι' ἑμαυτοῦ ἐναργῶς λέγοντα ἔχαστα, καὶ ἐπεξιόντα. Οἱ γὰρ ἐμψυχοὶ λόγοι δραστηκωτέραν ἔχουσι τὴν πειθῶ· πρὸς τε τὸ εὐεπιχείρητον καὶ πρὸς συκοφαντίαν εὐάλωτον οὐκέτι ὅμοιοι τοῖς γεγραμμένοις εἰσὶ. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἀτόλμητον λοιπὸν οὐδενί, ὅπου γε καὶ οἱ τὰ μέγιστα παρ' ἡμῶν πιστευθέντες, οὐς ἡσθάνομεθα, μετὰ τῶν ἀνθρώπων ὄρωντες, ὡς μείζον τι ὄντας ἢ κατὰ ἀνθρώπον, οὗτοι κατεδέξαντο συγγράμματά τινος τὰ ὅποια ὁῦποτε ὡς ἡμέτερα παραπέμπειν· καὶ ἐπ' αὐτοῖς (65) διαβάλλειν ταῖς ἀδελφότησιν, ὡς μηδὲν λοιπὸν τοῦ ἡμετέρου ὀνόματος φευκτότερον εἶναι τοῖς εὐλαδέσι. Τὸ γὰρ ἀγνοηθῆναι γενόμενος ἐξ ἀρχῆς ἐπιτηδεύσας, ὡς οὐκ οἶδα εἰ τις ἄλλος τῶν ἐπισκευμένων τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν νῦν, καθάπερ τὸ ἐναντίον προελόμενος πᾶσιν ἀνθρώποις γνῶριμον ἑμαυτὸν καταστήσαι, οὕτω πανταχοῦ γῆς, προσθήσω δὲ, καὶ θαλάσσης, διατεθρύλλημαι. Οἱ τε γὰρ τὸν ἔσχατον ὅρον τῆς ἀσεβείας ἐπιτηδεύοντες, καὶ τὸ ἄθεον τῆς ἀνομοιότητος δόγμα ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπάγοντες (66), πρὸς ἑμὲ τὸν πόλεμον ἔχουσιν· οἱ τε τὴν μέσσην ἐλαύνοντες, ὡς εἴονται, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν αὐτῶν ἐκείνων (67) ἀρχῶν ὠρμημένοι, τῇ δὲ τῶν λογισμῶν ἀκολουθίᾳ μὴ ἐφίεντες διὰ τὸ ὑπεναντίον ταῖς ἀκοαῖς τῶν πολλῶν, ἡμᾶς δυσχεραίνουσι καὶ πλύνουσι μὲν ταῖς λοιδορίαις, ἐπ' ὅσον δύνανται, οὐδεμίαν δὲ ἀπέχονται τῆς ἐπιβουλῆς· εἰ καὶ οἱ Κύριος ἀπράκτους αὐτῶν τὰς ἐγχειρήσεις ἐποίησε. Ταῦτα πῶς οὐ λυπηρά; πῶς οὐχὶ ὀδυνηράν μοι τὴν ζωὴν κατασχευάζοντα (68); ὅς γε μίαν τίθει τῶν κακῶν παραμυθίαν, τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, ὅφ' ἧς πέπεισμαι μὴ πολὺν χρόνον παραμένειν τῇ δυστήνῃ ταύτῃ ζωῇ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Σὲ δὲ ἐπὶ τοῖς πάθεσι τοῦ σώματος παρακαλῶ μεγαλοφυῶς καὶ ἀξίως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς Θεοῦ διακίεσθαι· ὅς, ἐὰν ἴδῃ ἡμᾶς μετ' εὐχαριστίας θεξαμένους τὰ παρόντα, ἢ ἐπανήσει τὰ λυπούμενα, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰωβ, ἢ τοῖς μεγάλαις στεφάνοις τῆς ὑπομονῆς ἀμείψεται ἐν τῇ μετὰ ταύτην τῇ ζωῇ ἡμῶν καταστάσει.

(65) Ἐπ' αὐτοῖς. Ita mss. tres non antiquissimi. Sed profecto hæc scriptura longe præferenda vulgatæ ἐπ' αὐταῖς.

(66) Ἐπαγόντες. Sic mss. omnes, quos quidem viderimus. Editi ἐπαγαγόντες.

(67) Ἐκείνων. Satis commodè editi ἀπὸ μὲν τῶν αὐτῶν ἐκείνων ἀρχῶν, ab iisdem ac illi principiis profecti. Sed in omnibus nostris codicibus legitur ἐκείνων, quod eodem redit. Videtur prima specie Eustathius Sebastenus his verbis designari, qui viam mediam, ut sibi videntur, incedunt. Hunc enim Basilii in epist. 128 medium esse ait, nec quidquam mediū hominis statu antiquius habere. Sed tamen, si res attentius consideretur, non Eustathium proprie hoc loco, sed generatim eosdem hæreticos, quos contra liber *De Spiritu sancto* scriptus est, perspicuum erit notari. Nam medius ille Eustathii status in eo positus erat, quod nec catholicus

A litteris inanitis committens, sed per me ipse clare exponens singula, ac edisserens. Animati enim sermones efficaciorē habent persuasionem, nec tam facile quam scripti, impugnari possunt et calumniis appeti. Nihil enim jam cuiquam intentatum relictum est; siquidem ii quibus maxima quæque credideramus, quosque dum inter homines videremus, majus quidpiam esse credebamus, quam ferat humana natura, hi adducti sunt, ut cujusdam scripta, qualiacunque illa sint, tanquam nostra transmitterent, et ob ea invidiam apud fratres crearent, adeo ut nihil jam nostro nomine detestabilius sit apud pios. Nam cum ab initio latere studuerim, haud scio an magis quam quisquam eorum, qui imbecillitatem humanam consideraverunt; B nunc quasi contra propositum mihi fuisset omnium hominum fama celebrari, sic ubique terrarum, addam et marium, decantatus sum. Nam et qui in extremo impietatis termino sese exercent, et impium dissimilitudinis dogma in Ecclesias invohunt, bellum mecum habent. Et qui viam mediam, ut sibi videntur, incedunt, et ab iisdem illis principiis profecti, ratiocinationum consecutioni non subscribunt, eo quod abhorreat a multorum auribus, hi nobis iufensi sunt ac conviciis perfundunt, quantum possunt, nec ullas prætermittunt insidias, quamvis Dominus eorum conatus irritos reddiderit. Quomodo hæc molesta non forent? quomodo non acerbam mihi vitam facerent? qui profecto unicum habeo malorum solatium, carnis C infirmitatem, quæ mihi persuadet non multum temporis me in hac infelici vita mansurum. Hæc autem hactenus. Te autem in corporis infirmitatibus adhortor, ut constanter et digne Deo, qui nos vocavit, te geras: qui, si nos viderit cum gratiarum actione præsentia suscipere, aut sedabit dolores, uti in Jobo, aut magnis patientiæ coronis remunerabitur in futuro post hanc vitam statu.

potentioribus Arianis catholicis videri vellet. Non dum aperte cum Arianis conjunctus, nec negare audebat nec probare quæ ipsi a Basilio proponebantur. At quos hic commemorat Basilius, hi catholicæ doctrinæ bellum apertum indixerant, et quamvis dissimilitudinis impietatem fugere viderentur, iisdem tamen, ac Anomæi, principiis stabant. Hoc eis exprobrat Basilius in libro *De Spiritu sancto*, cap. 2, ubi impias eorum de Filio ac Spiritu sancto nugæ ex principiis Aetii deductas esse demonstrat. Iidem hæretici non desierunt nefaria Basilii expellendi consilia inire. Eorum convicia in Basilium, insidias et nefarias molitiones, furorem ac bellum inexpiabile, vide in libro *De Spiritu sancto*, num. 45, 25, 31, 52, 60, 69, 75.

(68) Κατασχευάζοντα. Sic Coisl. uterque cum tribus aliis. Editi κατασχευάζονται.

EPISTOLA CCXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗ'

Gratias agit quod se inter molestias a numerosa hominum multitudine cotinque ductoribus acceptas litteris recreaverit. Implorat illius preces pro miserabili sua vita. Narrat se expectare dum in aulam accersatur: sibi que episcopum quendam, ubi hæc audivit, auctorem fuisse, ut in Mesopotamiam se conferat, ibique coactis episcopis idem sententiis, imperatorem una cum illis adeat. Rogat quid faciendum sit.

Sine inscriptione, riri pii causa.

A

Ἀρεσίλαρος, ἐπὶ ἀρχῇ εὐσεβεῖ.

1. Dominus, qui celerem mihi in afflictionibus opem præstat, ipse tibi allevationis, qua me in præ-
senti per litteras visitatione **320** recreasti, vicem
repandat, vera ac magna spiritus lætitia mercedem
ob consolationem humilitatis nostræ adimplens.
Eram enim quodammodo male affectus animo,
cum in magna hominum multitudine serinam quam-
dam ac rationis omnino expertem populi vidissem
sordidiam, et ductorum inveteratam vixque emen-
dabilem mali consuetudinem. At nbi vidi litteras,
et reconditum in iisdem charitatis thesaurum,
agnovi illuxisse nobis in amaritudine viventibus
dulce solatium ab eo qui nostra moderatur. Quare
sanctitatem tuam resaluto, solita prece orans, ut
pro miseranda mea vita precari non cesses, ne
forte mundi hujus specie immersus, obliviscar Dei
qui egenum e terra erigit*, et aliqua elatus super-
bia in iudicium incidam diaboli*: aut neglecta ad-
ministratione dormiens a Domino deprehendar, aut
per noxia opera illam gerens, et conservorum per-
cutiens conscientiam**, aut etiam cum ebriis im-
morans, in justo Dei iudicio poenas malis admini-
stratoribus intentatas sustineam. Itaque Deum,
quæso, in omnibus precibus ores, ut vigilem in
omnibus, ne dedecus ac probum sim nomini
Christi, in revelatione arcanorum cordis nostri, in
magno illo die adventus Salvatoris nostri Jesu
Christi.

ἀποκαλύψει τῶν κρυπτῶν τῆς καρδίας ἡμῶν, κατὰ τὴν μεγαλήν ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (71).

2. Cognosce autem me expectare, dum per hæ-
reticorum improbitatem ad aulam accersar, ob-
tentu pacis videlicet: et episcopum illum, ubi hæc
audivit, mihi scripsisse, ut festinanter me in Me-
sopotamiam conferam, illicque eos qui idem ac nos
sentiant ac Ecclesias confirmant, in unum cogens,
una cum ipsis proficiscar ad imperatorem. Mihi au-
tem forte ne ipsum quidem corpus ad hoc iter
hieme sufficiet. Neque hactenus res visa est neces-
saria, nisi ipse aliquid suaseris. Nam et tuum
expectabo consilium, ut sententia firmetur. Qua-
propter rogo, ut cito nobis per aliquem ex probis
fratribus, quid visum fuerit tuæ perfectioni ac divi-
nitas motæ prudentiæ, significes.

στὴν τῇ τελειότητι σου καὶ ἐνθέῳ συνέσει φανερωθῆναι.

* Psal. cxii, 7. * 1 Tim. iii, 6. ** 1 Cor. viii, 12.

* Alias CCLXII. Scripta anno 375.

(69) Τὴν δσιότητα. Reg. secundus, Paris. et Coisl. secundus τῇ δσιότητι. Paulo post iidem co-
dices ὑπὲρ εὐχόμενον τῆς.

(70) Τοῦ ἐγείροντος. Coisl. primus et Paris. τοῦ ἐγείροντος.

(71) Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ita omnes mss. Editi ἡμῶν τῇ τοῦ Χριστοῦ. Ibidem male in editis Γίνωσκε δὲ μή. Mss. ut in textu.

(72) Ἀκούσαντα. Ope Reg. secundi et Coisl. se-

1. Κύριος ὁ παρσχόμενός μοι ταχίαν ἐπὶ ταῖς
θλίψεσι τὴν ἀντίληψιν, αὐτός σοι τῆς ἀναπαύσεως,
τὴν ἀνέπαυσας ἡμᾶς ἐν τῇ παρούσῃ διὰ τοῦ γράμμα-
τος ἐπισκέψῃ, παράσχοιτο τὴν ἀντίληψιν, τῇ ἀληθινῇ
καὶ μεγάλῃ εὐφροσύνῃ τοῦ πνεύματος τὸν ἐπὶ τῇ
παρακλήσει μισθὸν τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἀποπλη-
ρῶν. Ἐτυχον γάρ πως τὴν ψυχὴν κεκακωμένος, ἐν
πολυανθρώπων συλλήψει κτηνώδῃ τινὰ καὶ παντελῶς
ἄλογον τοῦ λαοῦ καταμαθὼν βῆθυμίαν, καὶ τῶν ἀγόν-
των αὐτοῦ παλαιὰν καὶ δυσδιόρθωτον συνήθειαν τοῦ
κακοῦ. Ἐπεὶ δὲ εἶδον τὰ γράμματα, καὶ τὸν ἐν αὐ-
τοῖς τῆς ἀγάπης Θεσαυρὸν, ἐπέγνων, ὅτι ἐπὶ λαμψέν
ἡμῖν τοῖς ἐν πικρῇ ζωῇ γλυκαίαν παραμυθίαν ὁ
οἰκονομῶν τὰ ἡμέτερα. Διὸ καὶ ἀντιφθέγομαι σου
τὴν δσιότητα (69) παρακαλῶν τὴν συνήθη παράκλη-
σιν, μὴ διαλιπεῖν σε εὐχόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλαεινῆς
μου ζωῆς· μήποτε, τῇ φαντασίᾳ τοῦ βίου τούτου
καταδαπτισθῇς, ἐπιλάβωμαι μὲν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγεί-
ροντος (70) ἀπὸ γῆς πτωχόν, ἐπαρσιν δὲ τινὰ παθόν,
εἰς χρεῖμα ἐμπέσω τοῦ διαδόλου· βῆθυμίας δὲ τῆς
οἰκονομίας, καθυβίων ὑπὸ τοῦ Δικσπότου καταληφθῶ,
ἢ καὶ διὰ τῶν βλαβερῶν ἔργων· προτεθῇς, καὶ
τύπτων τὴν συνείδησιν τῶν συνδούλων, ἢ καὶ μετὰ
τῶν μεθυσάντων γινόμενος, ἐν τῇ δικαιοκρασίᾳ τοῦ
Θεοῦ πάθω τὰ τοῖς πονηροῖς τῶν οἰκονομῶν ἡμῶν
μένον. Παρακαλῶ οὖν σε ἐπὶ πάσῃ προσηυχῇ θέσθαι
τοῦ Θεοῦ νήρειν ἡμᾶς ἐν πᾶσιν· ἵνα μὴ αἰσχύνῃ γι-
νώμεθα καὶ ὀνειδος τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ

2. Γίνωσκε δὲ με ἐν προσδοκίᾳ εἶναι τοῦ κατ' ἐπι-
ρριαν τῶν αἱρετικῶν ἀνακληθῆσεσθαι εἰς τὸ στρα-
τόπεδον, ἐπὶ προφάσει δὲ τῆς εἰρήνης· καὶ τοῦτο
ἀκούσαντα (72) καὶ τὸν ἐπίσκοπον τόνδε ἐπισταλχέ-
ναι ἡμῖν σπουδάζει περὶ τὴν Μεσοποταμίαν γενέσθαι,
καὶ τῶν ἐκεῖ τοῦς ὁμοδόξους καὶ ἐπικρατούνοντας (73)
τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν συναγαγόντα, μετ' αὐτῶν ὁρμή-
σαι πρὸς τὸν βασιλέα. Ἐμοὶ δὲ τάχα μὲν οὐδὲ τὸ
σῶμα αὐτὸ πρὸς τὴν ἐν τῷ χειμῶνι ὁδοπορίαν ἄρ-
κείει· τίως δὲ οὐδὲ ἀναγκαῖον τὸ πρᾶγμα ἐφάνη,
πλὴν εἰ μὴ αὐτὸς συμβουλευσῇς (74). Ἀναμενῶ γάρ
καὶ τὴν παρὰ τῆς Θεοσεβείας σου συμβουλήν, ὥστε
κρατυθῆναι τὴν γνώμην. Διὸ παρακαλῶ θάπτεον
ἡμῖν διὰ τινος τῶν σπουδαίων ἀδελφῶν τὸ παρα-

D cundi emendavimus quod prave in editis legebatur
ἀκούσαντες. Ibidem editi ἀπισσταλχέναι. Coisl. uter-
que, Reg. secundus, Paris. et Clarom. ut in textu.
Episcopus qui hæc Basilio scripsit, videtur Mele-
tius fuisse, idque colligitur ex initio epistolæ 216.

(73) Ὑπὲρ πτωχόν. Ita mss. sex pro eo quod
erat in editis ἐπικρατούντας.

(74) Συμβουλευσῇς. Coisl. uterque et Reg. se-
cundus συμβουλευσεις. Sub finem editi ἐν Θεῷ. Me-
lius Coisl. uterque, quos secuti sumus.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΔ'.

EPISTOLA CCXIV.

Cum Paulini amici Terentium partibus suis adiungere conarentur, ac litteras Roma allatas circumferrent, monet Basilus ne his litteris et alijs ab Athanasio ad Paulinum scriptis morentur. Paulinum ejusque amicos pro catholicis fratribus habet; sed Meletii jura defendit; questionem de hypostasi, de qua nata dissensio, negat levis esse momenti, ut laudem agat, ut ad reditum exsulum episcoporum res integra seruetur.

Τερεντίω κόμητι (75).

A

Terentio comiti.

1. Ὅτε ἔχοῦσμεν τὴν σεμνότητά σου πάλιν ἐκθε-
δίσθαι πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν, εὖδὲς μὲν
διαταράχθημεν (εἰρήσεται γὰρ τάληθές), λογιζόμενοι
ὅπως σοι παρὰ γνώμην ἐστίν, ἀπᾶς ἀφεθῇν τῶν
δημοσίων φροντίδων, καὶ σχολάζαντι τῇ ἐπιμελείᾳ
τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, πάλιν ἀναγκάζεσθαι πρὸς τὰ
αὐτὰ ὑποστρέφειν (76). Ἐπειτα εἰς ἔννοιαν ἔλθόντες,
ὥς ὅτι τάχα ὁ Κύριος, βουλόμενος τῶν μυρίων ὀδυ-
νῶν, αἵ νῦν τὰς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας συνέχουσι,
μὴν ταύτην χαρίσασθαι παρακινῶσαν, τὴν σὴν σεμνο-
πρέπειαν πάλιν ὀκονόμησεν ἐπὶ τῶν πραγμάτων
φανῆναι· καὶ δὴ καὶ (77) εὐθυμότεροι ἦμεν, ὥς
μέλλοντες εἶτι γούν ἀπᾶς, πρὶν ἀπιέναι τῆς ζωῆς
ταύτης, συντεύξεσθαι τῇ τιμιότητι σου.

2. Ἀλλὰ πάλιν ἡμᾶς ἑτέρα φήμη κατέσχευεν, ὥς
ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας διάγοντος, καὶ τὰ ἐν χειρὶ πρά-
γματα ταῖς μεγάλαις ἀρχαῖς συνδιδέποντος. Πρὸς δὲ
τῇ φήμῃ ταύτῃ κατέλαβεν ἡμᾶς ἀκοή, ὅτι καὶ οἱ
τῆς κατὰ Πυλῖνον συντάξεως ἀδελφοὶ διαλέγονται
τινα (78) τῇ ὁρθότητι σου περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνώ-
σεως· ἡμᾶς δὲ λέγει τοὺς τῆς μερίδος τοῦ ἀνθρώπου
τοῦ Θεοῦ, Μελετίου, τοῦ ἐπισκόπου. Οὗς καὶ γράμ-
ματα (79) ἀκούων τῶν Δυτικῶν περιφέρειν, αὐτοῖς
τὴν ἐπισκοπὴν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπι-
τρέποντα, παραλογιζόμενα δὲ τὸν θαυμασιώτατον
ἐπίσκοπον τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Μελέ-
τιον. Καὶ οὐ θαυμάζω τοῦτο. Οἱ μὲν γὰρ ἀγνοοῦσι
παντελῶς τὰ ἐνταῦθα· οἱ δὲ, καὶ δοκοῦντες εἰδέναι,
φιλονεικότερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον αὐτοῖς ἐξ-
ηγοῦνται. Πλὴν ἀλλ' ἐκείνους μὲν οὐδὲν ἀπεικὸς ἢ
ἀγνοεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἢ καὶ ἀποκρύπτεσθαι τὴν αἰ-
τίαν, δι' ἣν εἰς τὸ γράψαι Πυλῖνῳ ἦλθεν ὁ μακα-
ριώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. Τὴν δὲ σὴν τελειό-
τητα αὐτοῦ ἔχουσιν τοὺς δυναμένους τὰ μεταξὺ τῶν
ἐπισκόπων (80) γινόμενα ἐπὶ τῆς Ἰουδαίου βασιλείας

B

1. Postquam audivimus gravitatem tuam co-
actam iterum fuisse communium rerum curam sus-
cipere, statim quidem perturbati sumus (verum
enim dicetur), cum cogitarem, quam non ex tua
sententia accidisset, ut **321** semel publicis curis
solutus et otium ad tuam ipsius animam curandam
impendens, iterum cogereris ad eadem redire.
Deinde ubi in mentem venit, forte Dominum volen-
tem innumeris doloribus, quibus nunc Ecclesiæ no-
stræ premuntur, unum hoc concedere solatium,
perfecisse ut dignitas tua iterum ad res gerendas
prodiret; tum vero et hilariores facti sumus, ut
adhuc venturi saltem semel, antequam exeamus ex
hac vita, in præstantiæ tuæ congressum.

2. At rursus rumor alius ad nos pervenit, ver-
sari te Antiochiæ, et quæ in manibus sunt negotia
cum summis potestatibus administrare. Præter
hunc rumorem illud etiam accepimus, stantes a
Paulino fratres nonnulla tecum disserere de con-
junctione nobiscum ineunda, id est, cum iis qui
sunt ex parte hominis Dei, Meletii, episcopi. Quos
etiam et litteras audio nunc Occidentalium cir-
cumferre, quæ episcopatum Ecclesiæ Antiochenæ
ipsis attribuunt, Meletium autem maxime admiran-
dum veræ Dei Ecclesiæ episcopum frustrantur. Ne-
que hoc miror. Illi enim res nostras omnino igno-
rant; isti autem, etsi videntur scire, partium ma-
gis quam veritatis studio ipsis narrant. Cæterum
verisimile est eos aut veritatem ignorare, aut etiam
causam occultare, cur adductus fuerit beatissimus
episcopus Athanasius, ut Paulino scriberet. Sed
cum ibi habeat præstantia tua, qui res imperante
Joviano inter episcopos gestas sedulo enarrare pos-
sint, rogo ut ab ipsis edoccaris. Verumtamen quia
accusamus neminem, imo erga omnes charitatem

C

Alia CCCXLIX. Scripta anno 375.

(75) *Τερεντίω κόμητι*. Post hanc lectionem alia
apponitur in vetustissimis codicibus Coisl. et Med.
Primus sic habet: γρ. Τερτινῳ Κ'ω. Terentino do-
mino. Alter γρ. Καὶ Τερεντίω κόμητι, et Terentino
comiti. Comitem Orientis vocat codex Claromon-
tanus.

(76) *ὑποστρέφειν*. Ita tres vetustissimi codices
cum nonnullis alijs. Editi ἐπιστρέφειν. Paulo post
multi codices, sed recentiores, ἔλθόντες, ὅτι τάχα.

(77) *Καὶ δὴ καὶ*. Postrema vocula deest in codice
Harl. et alio quodam.

(78) *Διαλέγονται τινα*. Deest postrema vox in
tribus codicibus non vetustissimis.

(79) *Γράμματα*. Exstant hæ Damasi litteræ, in
Paulinum quidem liberales et prolixæ, cui de Vnali
in communionem recipiendo iudicium committunt,
in Meletium autem parum honorificæ, quem notare
Damasus videtur, cum eos, qui de Ecclesiis ad Ec-
clesias migraverunt, a sua communione alienos
pronuntiat. Paulo post Harl. et Med. et unus ex
Pegijs καὶ θαυμάζω τοῦτο, mirum id mihi videtur.

D

(80) *Τὰ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων*. Id est, inter
Athanasium et Meletium. Nam beatissimus papa
Athanasius, inquit Basilus in epist. 258, cum
Alexandriam advenisset, omnino optabat, ut sibi cum
eo (Meletio) communicatio conciliaretur. Sed multum
consiliariorum in aliud tempus dilata illorum com-
munio: quod utinam non evenisset! Hoc Athanasii
cum Meletio communicandi desiderium argumento
erat, quid de Meletio, quid de Paulini episcopatu
sentiret. Sed tamen cum ejus consilia ad exitum
perducta non fuissent, interim oblata Paulino fidei
formula, cui Paulinum purgandi sui causa subscri-
psisse narrat Epiphanius hæres. LXXVII, n. 20, com-
municavit cum eo Antiochiæ, et Alexandriam redux
ad eum scripsit. Existimat Tillemontius tom. VIII,
p. 221, Athanasium, antequam Antiochiam veniret,
auditis quæ de Paulini fide parum honorifice dice-
bantur, ad eum scripsisse. At quæ de re scripserit
Athanasius ad Paulinum, statui non potest: scri-
psisse autem postquam Antiochia discessit, inde
perspicitur, quod Basilus his, quæ Antiochiæ inter
episcopos gesta fuerant, adductum fuisse dicit

habere cupimus, et maxime erga domesticos fidei, gratulamur iis qui litteras Roma acceperunt. Atque etiamsi quod honorificum et magnum ferant illis testimonium, optamus verum illud esse, et operibus ipsis confirmatum. Non idcirco tamen mihi ipse unquam persuadere possim, ut aut Meletium ignorem, aut Ecclesiae cui præest obliviscar, aut quæstiones, de quibus ab initio nata dissensio, exiles putem, et parvi ad pietatis propositum momenti. Ego enim non solum, si quis ob acceptam ab hominibus epistolam efferatur, non idcirco abtrahi me unquam et subduci patiar : sed neque, si ex ipsis missa sit cælis, nec sanam ille profiteatur fidei doctrinam, possum illum sanctorum communionis participem existimare.

σταλῆναι ποτε καταδέξομαι· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐξ αὐτῶν τῆς πίστεως, δύναμαι αὐτὸν κοινωνῶν ἡγήσασθαι τῶν

3. **322** Illud enim cogita, vir admirande, veritatis corruptores, qui Arianum schisma in sanam patrum inducunt fidem, nullam aliam proferre causam, cur pium patrum dogma non recipiant, præter consubstantialis notionem, quam prave ipsi et ad fidei totius calumniam exponunt, dum Filium a nobis dictitant secundum hypostasim consubstantialiorem asseverari. His si quam occasionem dederimus, dum ab iis abripimur, qui simplicitate magis quam malitia hæc aut his similia dicunt, nihil impedit quominus ineluctabiles in nos ansas præbeamus, eorumque roboremus hæresim, quibus hæc una exercitatio est, dum in Ecclesia loquuntur, non sua stabilire, sed nostra calumniari. Quænam autem hac calumnia gravior esse possit, et ad multos commovendos aptior, quam si qui ex nobis videantur Patris et Filii et Spiritus sancti unam hypostasim dicere, qui, etiamsi omnino personarum differentiam aperte doceant : quia tamen hoc ipsum prius usurpatum est a Sabellio, unum quidem hypostasi Deum esse dicente, sed sub diversis personis a Scriptura representari, pro propria occurrentis subinde usus ratione ; ac nunc quidem paternas illum sibi accommodare voces, cum hujus personæ adest occasio : nunc vero eas quæ Filium decent, cum ad nostri suscipiendam curam, aut ad alias quasdam œconomicas operationes descendit : nunc tandem Spiritus induere personam, cum tempus proprias hujus personæ voces exposcit ; si qui ergo etiam apud nos unum subjecto Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicere deprehendantur, tres vero personas perfectas confiteri : quomodo non apertum

A ἀκριβῶς διηγέσασθαι, παρακαλοῦμεν ὑπ' αὐτῶν πληροεργηθῆναι (81). Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδενὸς κατηγοροῦμεν, (82) πρὸς πάντας δὲ ἔχειν εὐχόμεθα τὴν ἀγάπην, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως, συγχαίρομεν τοῖς κομισαμένοις τὰ ἀπὸ Ῥώμης γράμματα. Κἀν τινὰ σεμνὴν καὶ μεγάλην ἔχη αὐτοῖς μαρτυρίαν, εὐχόμεθα ἀληθῆ εἶναι ταύτην, καὶ δι' αὐτῶν (83) τῶν ἔργων βεβαιουμένην. Οὐ μέντοι τοῦτου γε ἔνεκεν δυνάμεθα ποτε ταυτοὺς πείσαι ἢ Μελέτιον ἀγνοῆσαι, ἢ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἐπιλαθεῖσθαι, ἢ τὰ ζητήματα, ὑπὲρ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἡ διαστασις γέγονε, μικρὰ ἡγήσασθαι, καὶ ὀλίγην ἔχειν διαφορὰν νομίσαι πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπόν. Ἐγὼ γάρ, οὐχ ὥπως εἰ ἐπιστολὴν τις ἀνθρώπων δεξάμενος, ἐπ' αὐτῇ μέγα φρονεῖ, τοῦτου ἔνεκεν ὑποῖκη τῶν οὐρανῶν, μὴ στοιχῇ δὲ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ ἁγίων.

B 3. Ἐνθυμήθητι γάρ, ὦ θαυμάσιε, ὅτι οἱ παραχράχται τῆς ἀληθείας, οἱ τὸ Ἀρειανὸν σχίσμα τῇ ὑγιᾷ τῶν πατέρων ἐπισταγαγόντες (84) πίστει, οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν προβάλλοντες τοῦ μὴ παραδέχεσθαι τὸ εὐσεβὲς τῶν πατέρων δόγμα, ἢ τὴν τοῦ ὁμοουσίου διάνοιαν, ἣν αὐτοὶ πονηρῶς καὶ ἐπὶ διαβολῇ τῆς ὁλῆς (85) πίστει ἐξηγοῦνται, λέγοντες τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὁμοούσιον λέγεσθαι παρ' ἡμῶν. Οἷς εἰν τινὰ δῶμεν ἀφορμὴν, ἐκ τοῦ περιφέρεσθαι τοῖς δι' ἀπλότητα μᾶλλον, ἢ διὰ κακίαν ταῦτα ἢ τὰ τοῦτοις παραπλήσια λέγουσιν, οὐδὲν κωλύει καὶ ἡμᾶς ἀναντιρρήτους μὲν δοῦναι κατ' αὐτῶν τὰς λαβὰς, ἰσχυρὰν δὲ ἐκείνοις κατασκευάσαι τὴν αἵρεσιν, οἷς μὲν μελέτη ἐστίν, ἐν τοῖς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας λόγοις τοῦ τὰ ταυτῶν κατασκευάζειν, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα διαβάλλειν. Τίς δ' ἂν γένοιτο τῆς διαβολῆς ταύτης χαλεπωτέρα, καὶ μᾶλλον δυναμένη τοὺς πολλοὺς διασταλεῦσαι, ἢ εἰ (86) φανείησάν τινες ἐξ ἡμῶν Πατὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μίαν ὑπόστασιν λέγοντες, οἱ, κἀν πάντῃ τὸ τῶν προσώπων διάφορον ἐναργῶς δογματίζωσιν, ἀλλ' οὖν τῷ παρὰ τοῦ Σαβελλίου προειληφθαι τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντες· εἶναι μὲν εἶναι τῇ ὑποστάσει τὸν Θεόν, προσωποποιεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῆς Γραφῆς διαφόρως, κατὰ τὸ ἰδίῳ τῆς ὑποκειμένης ἐκάστοτε χρείας· καὶ νῦν μὲν τὰς πατρικὰς αὐτῷ περιτιθεῖν φωνάς, ὅταν τοῦτου καίρος ἢ τοῦ προσώπου· νῦν δὲ τὰς Υἱῷ προποῦσας, ὅταν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐπιμίλειαν ἢ πρὸς ἄλλας τινὰς οἰκονομικὰς ἐνέργειας ὑποβαίῃ· νῦν δὲ τὸ τοῦ Πνεύματος ὑποδύεσθαι προσωπεῖον (87), ὅταν ὁ καίρος τὰς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου προσώπου φωνὰς ἀπαιτῇ· ἐν οὖν καὶ παρ' ἡμῖν φανῶσι τινες ἐν

Athanasium, ut scriberet Paulino. Præterea non dubium, quin hæc epistola Paulinum episcopum salutaverit : alioqui nihil ei profuisset. At causæ Paulini Athanasius aperte non lavit, antequam veniret Antiochiam. Tunc enim propensior erat in Meletium, ac omnino optabat, ut sibi cum eo communio conciliaretur.

(81) *Πληροεργηθῆναι*. Sic vetustissimi tres mss. et alii duo. Editi διδαχθῆναι.

(82) Vide Addenda.

(83) *Καὶ δι' αὐτῶν*. Conjunctio addita ex quinque mss., quorum tres vetustissimi. Ibidem nonnulli mss. ἀληθεύειν αὐτὴν δι' αὐτῶν.

(84) *Ἐπισταγαγόντες*. Ita tres vetustissimi codices cum uno ex Regiis. Editi ἐπιστάγοντες.

(85) *Ὁλῆς*. Deest in quinque mss., non tamen vetustissimis.

(86) *Ἥ εἰ*. Prima vocula addita ex septem mss.

(87) *Προσωπεῖν*. Quatuor mss. recentiores πρὸς ὁπῶν.

τῷ ὑποκειμένῳ Πατέρει καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι A et insuperabile videbuntur asserre argumentum, λέγοντες, τρεῖς δὲ πρόσωπα τέλεια (88) ὁμολογοῦν- cur vera sint quæ de nobis dicuntur? τες· πῶς οὐχὶ σαφὴ καὶ ἀναντιρρήτον δόξουσι παρέχειν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦς εἶναι τὰ λεγόμενα περὶ ἡμῶν;

4. Περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ὑπόστασις καὶ οὐσία οὐ ταυτὸν ἐστὶ, καὶ αὐτοὶ, ὡς νομίζω, ὑπεστημήναντο οἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἀδελφοί, ἐν οἷς τὸ στενὸν τῆς ἐκκενῶν γλώττης ὑφορώμενοι, τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῇ Ἑλλάδι φωνῇ παραδεδώκασι· ἵνα, εἰ τις εἴη διαφορὰ τῆς ἐκκενῶν, σώζοιτο αὐτὴ ἐν τῇ εὐκρινεί καὶ ἀσυγχύτῳ διαστάσει τῶν ὀνομάτων. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἡμῶν τὸ δοκοῦν ἡμῖν ἐν βραχείᾳ εἰπεῖν, ἐκείνο ἐροῦμεν, ὅτι ἐν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον (89) ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τοῦ εἶναι μετέχει, καὶ τοῖς B περὶ αὐτὸν ἰδιώμασιν ὁ δεινὰ ἐστὶ καὶ ὁ δεινὰ. Οὕτω κακεῖ ὁ μὲν τῆς οὐσίας λόγος κοινός· οἷον ἡ ἀγαθότης, ἡ θεότης (90), ἡ εἰς τι ἄλλο νοοῖτο· ἡ δὲ ὑπόστασις ἐν τῷ ἰδιώματι τῆς πατρότητος, ἡ τῆς υἱότητος, ἡ τῆς ἀγιαστικῆς δυνάμεως θεωρεῖται. Εἰ μὲν οὖν ἀνυπόστατα λέγουσι τὰ πρόσωπα, αὐτόθεν ἔχει ὁ λόγος τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ ἐν ὑποστάσει εἶναι αὐτὰ ἀληθινῇ συγχωροῦσιν (91), ὁ ὁμολογοῦσι, καὶ ἀριθμεῖται- σιν, ἵνα καὶ ὁ τοῦ ὁμοουσίου λόγος διαφυλαχθῇ ἐν τῇ ἐκκενῶν τῆς θεότητος, καὶ ἡ τῆς εὐσεβείας ἐπί- γνωσις, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἐν τῇ ἀπρητισμένῃ καὶ ὁλοτελεῖ ἐκαστοῦ τῶν ὀνομα- ζομένων ὑποστάσει κηρύσσεται. Ὅμως (92) δεῖ ἐκείνο βούλομαι πεπεισθαι τὴν σεμνότητά σου, ὅτι καὶ σὲ καὶ πάντα τὸν παραπλησίως σοι τῆς ἀληθείας φροντίζοντα, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιζο- μένους μὴ ἀτιμάζοντα, ἀνιχνεύειν δεῖ καθηγῆσθαι τῆς συναφείας ταύτης καὶ τῆς εἰρήνης τοὺς προστά- τας τῶν Ἐκκλησιῶν, οὓς ἐγὼ στύλους καὶ ἰδρυάματα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας τίθεμαι, καὶ τοσοῦτῳ πλέον αὐτοὺς αἰδοῦμαι, ὅτῳ ἂν μακρότερον ἐξοικισθῶσιν, ἀντὶ τιμωρίας αὐτοῖς ἐπαγομένου τοῦ χωρισμοῦ. Πρακτικῶς οὖν, φύλαξον ἡμῖν σεαυτὸν ἀπρόληπτον (93), ἵν' ἐχωμέν σοι γοῦν ἐπαναπαύεσθαι, ἐχαρίσατο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΕ'.

Nuntius Basilius se Terentio protinus scripsisse : dehortatur Dorotheum ab itinere Romam suscipiendo, nisi mari utatur : dubitat an frater Gregorius ejusmodi legationem obire velit, aut ad utiliter obeundam idoneus sit.

Δωροθέῳ πρεσβυτέρῳ.

Εὐθὺς ἐπιτυχῶν ἀφορμῆς, ἐπέστειλα τῷ θαυμα- σιωτάτῳ ἀνδρὶ Τερентίῳ τῷ κόμῃ· λογισάμενος ἀνυποκρίτως εἶναι τὸ διὰ ξένων αὐτῷ γράφειν περὶ τῶν προκειμένων, καὶ ἅμα βουλόμενος μηδεμίαν ἐγγενέσθαι διατριβὴν τῷ πράγματι τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Ἀλέκιον. Τῷ διαψήφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδωκα οὖν (94) τὴν ἐπιστολὴν δημο-

(88) Τέλεια. Deest in codicibus Harl., Med. et uno ex Regiis.

(89) Τοῦτον. Editi et codices vetustissimi τοῦτο. Sed melius recentiores iuss. quinque τοῦτον.

(90) Θεότης. Pro hac voce legitur in codice Mediceo αἰδιότης. Ibidem editi καὶ εἰς τι. Mss. summo consensu ut in textu.

(91) Συγχωροῦσιν. Quidam recentiores codices συγχωρήσουσιν.

(92) Ὅμως. Ita omnes nostri veteres libri. Editi

4. Quod autem hypostasis et essentia idem non sunt, id et ipsi, ut puto, subindicarunt Occidentales fratres, dum linguae suae angustias subveriti, essentiae nomen lingua Graeca tradiderunt; ut et, si qua esset sententiae discrepantia, illa ipsa servaretur in clara et minime confusa nominum diversitate. Quod si et mihi quid sentiam breviter dicendum, illud dicam, quæ ratio est communi cum eo quod proprium, eandem esse essentiae cum hypostasi. Nam unusquisque nostrum et per communem essentiae rationem esse participat, et per suas proprietates ille et ille existit. Ita et illic ratio quidem essentiae communis, velut bonitas, divinitas, aut si quid aliud cogitatur: hypostasis vero in proprietate paternitatis, aut filiationis, aut potentiae sanctificantis perspicitur. Si ergo personas dicunt non subsistere, per se absurda hæc doctrina: sin concedunt illas esse in vera hypostasi, quod fatentur, hoc etiam numerent, ut et consubstantialis ratio servetur in unitate divinitatis, et pietatis 323 cognitio, Patris et Filii et Spiritus sancti, in perfecta et integra uniuscujusque eorum, qui nominantur, hypostasi prædicetur. Illud tamen tuæ dignitati persuasum volo, et te et quisquis simili veritate decertant, expectare debere, dum duces sint et auctores hujus conjunctionis ac pacis præfecti Ecclesiarum, quos ego columnas ac firmamentum veritatis et Ecclesiae esse pono, et eo magis revereor, quo longius ablegati sunt, inflictio illis exsilio in poenæ loco. Rogo itaque, serva te nobis ab anticipata opinione liberum, ut in te acquiescere valeamus, quem in omnibus baculum nobis et fulcrum Deus largitus est.

ἐν ἐν πᾶσι βακτηρίαν ἡμῖν καὶ ἔρεισμα ὁ Θεός·

EPISTOLA CCXV.

Dorotheo presbytero.

Statim occasionem nactus, scripsi viro in primis admirando comiti Terentio, minus suspectum esse existimans per ignotos ad eum de propositis rebus scribere, simulque rei moram afferri nolens a charissimo fratre Acacio. Numerario officii præsidis dedi igitur epistolam cursu publico proficiscenti: cui etiam præcepi ut vobis prius litteras ostenderem. Paulo post iidem editi ἂν μένεν. Omnes mss. ut in textu.

(93) Σεαυτὸν ἀπρόληπτον. Plures mss. αὐτὸν ἀπρόληπτον. Sic exhibet hunc locum codex Claromontanus: σεαυτὸν ἀπροσώληπτον, ἵνα ἐχωμέν σοι γνησίως ὡς υἱὸν ἐπαναπαύεσθαι.

Alias CCL. Scripta anno 375.

(94) Ἐδωκα οὖν. Postremam vocem erui ex codice Mediceo. Deest hæc epistola in Harlemano et pluribus aliis.

ret. Iter autem Romam nescio quomodo nemo prudentiæ tuæ nuntiaverit hieme omnino confici non posse; cum interjecta a Constantinopoli usque ad fines nostros regio hostibus referta sit. Quod si utendum est mari, erit tempus; modo non recuset navigationem et de ejusmodi rebus legationem religiosissimus episcopus frater Gregorius. Ego enim, nec qui cum ipso proleiscantur video, et ipsum negotiorum ecclesiasticorum prorsus inexpertum cognosco; ac illius quidem congressum benigno ac miti viro venerabilem et in plurimo pretio fore; sed cum elato et sublimi et altius sedenti, quique propterea veritatem humi prædicantes audire non possit, quid rebus communibus prosit viri hujusmodi congressus, cujus mores ab illiterali adulatione alieni?

• Συναιμένοι, τί ἂν γένοιτο ὄφελος τοῖς κοινοῖς παρὰ θωπιέας ἀνελκυθείρου τὸ ἔθος;

EPISTOLA CCXVI.

Narrat Basilii peregrinationes a se susceptas, sequæ ad Terentiam statim post reditum scripsisse, ut eorum fraudes edoceret, qui hunc comitem a Meletio abstrahere, et in partes suas allicere volebant.

Meletio, Antiochiæ episcopo.

Multæ nos et aliæ peregrinationes a patria avocarunt. Nam et in Pisidiam usque venimus, ut cum ejusdem regionis episcopis quæ **324** ad fratres Isauricæ spectant, componeremus. Atque inde nos in Pontum excepit peregrinatio, cum Dazimonem satis perturbasset Eustathius, multosque illic adduxisset, ut se ab Ecclesia nostra abscinderent. Sed et usque ad Petri mei fratris ædes me contuli: quæ cum Neocæsarea non longe distent, plurimæ perturbationis Neocæsariensibus causam attulerunt, mihi vero plurimæ contumeliæ materiam præbuere. Hi enim sugerunt, nemine persequente: nos autem videbamur cupiditate laudum ab ipsis consequendarum etiam invocati nos obtrudere. Postquam autem rediimus, ex imbris ac molestiis plurima infirmitate collecta, statim nos ab Oriente litteræ exeperunt quibus significabatur, Paulino ab Occidente litteras quasdam, veluti cujusdam principatus tesseram, allatas fuisse, valdeque efferri hujus partis duces et gloriari de litteris; deinde etiam fidem proponere, ac ea conditione paratos esse cum nostra Ecclesia conjungi. Ad hæc mihi et illud nuntiatum

• Alias CCLXXII. Scripta anno 375.

(95) *Τῶν κατὰ τὰς Ἐκκλησιῶν.* Ex quatuor codicibus, in quibus hæc epistola exstat, nempe Med., Coisl. primo, Reg. secundo et Clarom., solus Regius profuit ad emendandam lectionem vulgatam τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας.

(96) *Καὶ ἄλλαι.* Quod ait Basilii se multas et alias peregrinationes suscepisse, id argumento est aliquam ei præter eas, quas jam exegerat, propositam a Meletio fuisse. Unde colligimus episcopum, qui, ut est in epist. 213, Basilio auctor fuerat, ut celeriter Mesopotamiam peteret, ibique coactis idem sentientibus episcopis imperatorem adiret, non alium Meletio fuisse. Quamvis autem Basilii non daretur in hac epistola, quid de Meletii consilio

σίου δρόμῳ ἐκείνῳ, ὃ καὶ ἐντεταλµένῳ πρῶτος ὁµὴν ἐμφανίσαι τὸ γράµµα. Τὴν δὲ ἐπὶ Ῥώμην ὁδὸν οὐκ οἶδα ὅπως οὐδαὶς ἀνήγγειλε τῇ συνέτει ὁµῶν, ὅτι ἐν τῇ χειµῶνι παντελῶς ἐστὶν ἄπορος, τῆς μεταξὺ χώρας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡµῶς ἔρων πολέµων πεπληρωμένης. Εἰ δὲ δεῖ θαλάσσιον χρῆσασθαι, ἐστὶ καὶρός· µόνον εἰν καταδέχεται καὶ τὸν πλοῦν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν τοιούτων πραγμάτων πρεσβείαν ὁ θεωριλέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ ἀδελφός. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὕτε τοὺς συναπέρχοµένους αὐτῷ ὁρῶ, καὶ αὐτὸν γινώσκω παντελῶς ἄπειρον ὄντα τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας (95)· καὶ εὐγνώμονι μὲν ἀνδρὶ αἰδέσιμον αὐτοῦ καὶ πολλοῦ ἀξίαν τὴν συντυχίαν, ὕψιλῳ δὲ καὶ μετεώρῳ, ἀνω που καθηµένῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀκούειν τῶν χαµοθέν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν φθεγγοµένων µὴ τῆς τοῦ τοιούτου ἀνδρός ὁμιλίας, ὅς ἄλλότριον ἔχει

EPISTOLAE SIG.

Μελετίῳ, ἐπισκοπῷ Ἀντιοχείας.

Πολλὰ μὲν ἡµῶς καὶ ἄλλαι (96) ἀποδημίαι τῆς πατρίδος ἀπέγαγον. Καὶ γὰρ μέχρι τῆς Πισιδίας διεβήµην, ὥστε μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀδελφοὺς τυπῶσαι. Κάκειθεν ἡ ἐπὶ τὸν Πόντον ἡµῶς διεβίβαστο ἀποδημία, ἱκανῶς τὸν Δαζιµῶνα ταραξάντος τοῦ Εὐσταθίου, καὶ πολλοὺς ἀναπείσαντος τῶν ἐκεῖ ἀποσχισθῆναι τῆς Ἐκκλησίας ἡµῶν. Ἐγενόµεθα δὲ καὶ μέχρι τοῦ οἰκιδίου Πέτρου τοῦ ἀδελφοῦ ἡµῶν, ὃ, διὰ τὸ (97) προσεγγίζειν τοῖς κατὰ Νεοκαίσαρειαν τόποις, πολλῆς μὲν τοῖς ἐκεῖ ταραχῆς παρέσχευ αἰτίαν, πολλῆς δὲ ὕβρεως ἡµῖν ὑπόθεσιν προξένησεν. Οἱ μὲν γὰρ ἔφειγον, οὐδενὸς ἐνώχοντος· ἡµεῖς δὲ ἐνομιζόµεθα ἐπιθυµίᾳ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπαίνων καὶ ἀκλήτοι εἰσοθιζέσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐπανήλθοµεν, ἐκ τῶν ὑβρῶν καὶ τῶν ἀθυµιῶν πολλὴν ἀρρώστιαν συναγαγόντες, εὐθὺς ἡµῶς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς κατέλαβε γράµµατα, σηµαίνοντα τοῖς περὶ Παυλίνο ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπιστολὰς τινὰς, ὥσπερ τινὲς ἀρχῆς συνθήματα, κεκοµίσθαι, καὶ μέγα φρονεῖν τοὺς στασιαστὰς τοῦ µέρους ἐκείνου, καὶ ἐπ' ἀλλεσθαι τοῖς γράμμασιν, εἶτα καὶ πίστιν προτείνεσθαι, καὶ ἐπὶ ταύτῃ (98) ἐτοίμως ἔχειν συν-

sentiat; non idcirco mutila videri debet. Res enim maximi momenti erat, ac litteris non temere committenda. Hinc Basilii in epist. 213 auctorem consilii non nominat. Quamobrem verisimile est Basilium idem in hac epistola, ac in pluribus aliis et præsertim in epistola 57 ad eundem Meletium, fecisse, ut quæ tuto scribi non poterant, ea in arcanis mandatis daret perferenda.

(97) *Ὁ, διὰ τὸ.* Legit Combefisius ὅς διὰ τὸ, id quod loca Neocæsareæ vicina prope adiit. Sed repugnant mss. ac ipsa historia.

(98) *Ἐπὶ ταύτῃ.* Ea conditione, id est si nihil amplius ab eis exigatur. Nam etsi unam hypostasini dicebant, hanc tamen legem non imponebant aliis. Imo videntur persuadere voluisse totam rem

ἀπεισθαι τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἄπεισθαι ἡμῖν ἀπηγγέλλοι (99), ὅτι ὑπηγάγοντο πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδὴν τὸν πάντα ἀριστον ἄνδρα, Τερέντιον, ὃν ταχέως ἐπέστειλα, καθ' ὅσον ἦν μοι δυνατόν, ἐπείχων αὐτὸν τῆς ὁρμῆς, καὶ διδάσκων τὴν κατ' αὐτοὺς ἀπάτην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΖ'

Redux e Ponto Basilii summum videndi Amphilochoii desiderium significat, ac de nonnullis rebus ad Iscauros spectantibus sententiam suam aperit. Tum venit ad canones, et in eo maxime constituendo immoratur, quod quisque annus in variis prænuntium ordinibus traduceret

Ἀμφιλοχίῳ, περὶ κανόνων.

Ἀπὸ ὁδοῦ μακρᾶς ἐπανελθὼν (ἐγενόμην γὰρ μέχρι τοῦ Πόντου (1) ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκεν χρειῶν καὶ κατ' ἐπισχεψίν τῶν ἐπιτηδείων), καὶ τὸ σῶμά μου συντετριμμένον ἐπαναγαγὼν, καὶ τὴν ψυχὴν μετρίως (2) κακαωμένος, ἐπειδὴ τὸ γράμμα τῆς εὐλαθείας σου ἐπὶ χεῖρας ἔλαβον, πάντων ἀθρόως ἐπικαθόμην, καὶ τῆς φωνῆς τῆς πατρῴας ἐμοὶ ἡδέισης, καὶ χειρὸς τῆς φιλετίας ὑποδεξιζόμενος σύμβολα. Ὅς οὖν (3) ἐκ τῶν γραμμάτων οὕτως ἐγενόμην ἡδέων, εὐχάζειν ὀφείλεις πόσου ἀξίαν ποιοῦμαι τὴν συντυχίαν σου, ἣν οἰκονομήσειεν ὁ Ἅγιος γενέσθαι, ὅπου ἀνεπαχθὲς ἦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς προσκαλέσθαι. Καὶ γὰρ οὐ χαλεπὸν μοι, εἰ καταλάβοις τὸν οἶκον τὸν ἐπὶ τῆς Εὐφημιᾶδος, γενέσθαι ὁμοῦ, τὰ τε ὡς ἀληθῶς διαφρεύοντι, καὶ πρὸς τὴν ἀνυπόκριτόν σου ἀγάπην ἐπαιγομένῳ. Τάχα δέ μοι καὶ ἄλλως ἀναγκαῖον ποιεῖ τὴν μέχρι Ναζιανζοῦ ὁδὸν ἡ ἀθρόα τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Γρηγορίου ἀναχώρησις, μετὰ πόλεως αἰτίας γενομένη, ἀγνωσμένη μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, περὶ οὗ καλῶς ἡμῖν διαλεχθεὶς τῇ τελειότητι (4) σου, καὶ αὐτὸς νῦν ἡλπισας ἔτοιμον εἶναι, γίνωσκει, ὅτι, μακρᾷ ἀβύρωτῳ περιπεσὼν, καὶ χάμων λαιπὴν περὶ αὐτῆς τῆς ὕψους, ἐκ τοῦ παλαιοῦ πάθους καὶ τῆς ἐναγχοῦς αὐτῷ ἐπισυμβάτης νόσου, παντελῶς ἀχρηστός πρὸς τὰς τυχεύουσας ἐνεργείας ἀπίμεινεν. Ἄλλος δὲ οὐκ ἔστι παρ' ἡμῖν. Ὡς βέλτιον, εἰ καὶ ἡμῖν ἐπέτρεψαν τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' οὖν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τινὰ προβλεθῆναι. Καὶ γὰρ ἔγχεσθαι χρὴ ταῦτα μὲν τῆς ἀνάγκης εἶναι τὰ ῥήματα, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν ἐκείνῳ βούλεισθαι, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐπι-

levis esse momenti : unde Basilii hanc opinionem refellit in epist. 214. Rem astu tractabant, et idcirco fraudis infra accusantur. Denique perincommodum fore ait Basilii, in epist. 214 : Si qui ex nobis, inquit, videantur unam hypostasim dicere. Non ergo omnes id dixissent, sed quidam tantum, nempe Paulinus et qui cum eo erant.

(99) Ἀπηγγέλλοι. Ita Harl. et Coisl. primus, quibus favet codex insignis Ecclesiae Parisiensis, in quo legitur ἀπηγγέλλει. Ibidem codices et alii nonnulli ὑπηγάγοντο. Editi ἀπηγγέλλει, ὅτι ὑπηγάγον. Paulo post editi ἀπέστειλα... ἐπισχών. Sex mss. ut in textu.

(1) Τοῦ Πόντου. Sic legitur in codicibus, in quibus exstat initium hujus tertiae epistolae; deest enim in nonnullis. Editi τῆς Πόντου.

(2) Μετρίως. Hanc vocem Tillemontius idem sonare existimat ac mediocriter. Unde colligit molestiis, quae Basilio a Neocaesariensibus acciderunt, nihil Ponti episcopos addidisse, sed potius gratiam inter eos et Basilium sartam fuisse. Non

A est abduci ab illis in partium suarum studia virum longe praestantissimum, Terentium, cui celeriter scripsi, quantum in me fuit, impetum illius reprimens, ac fraudes illorum edocens

EPISTOLA CCXVII.

Amphilochio, de canonibus.

Ex longo reversus itinere (abieram enim usque in Pontum negotiorum ecclesiasticorum causa et ut inviserem propinquos), cum et meum corpus confractum retulissem, et animo satis afflictarer, ubi primum pietatis tuae litteras in manus sumpsi, omnium statim oblitus sum, et vocis mihi omnium jucundissimae, et manus amiceissimae signis acceptis. Cum igitur litteris tuis sim ita recreatus, conjicero debes quanti faciam tuum congressum, quem ultimam, Sancto moderante, consequar, ubi molestum non fuerit, ac nos ipse advocaveris. Neque enim, si ad aedes quae Euphemiade sunt, accesseris, grave mihi erit in unum venire et molestias hic ingruentes fugienti et ad tuam **325** minime fucatam dilectionem festinanti. Fortasse autem mihi et alioqui necessitatem avertit Nazianzum usque proficiscendi repentina religiosissimi episcopi Gregorii discessio, quae quibus de causis acciderit, hactenus ignoro. Caeterum virum illum, de quo et ego cum tua praestantia locutus eram, quemque nunc ipse paratum esse speras, scias velim, diuturno morbo correptum, ac de caetero ipsis oculis laborantem, cum ex veteri morbo, tum ex aegritudine, quae recens ei supervenit, inutilem omnino ad quaelibet munia relictum esse. Alius autem non est apud nos. Quare satius est, etiamsi rem arbitrio nostro permiserint, aliquem tamen ex illis ipsis designari. Nam credere par est, haec quidem necessitatis esse verba, sed eorum animum id velle quod ab initio depoposcerant, ut suorum aliquis praeficiatur. Quod si quis sit ex neophytis, sive Macedonio ita videat-

quadrat haec sententia cum pluribus Basilii litteris, in quibus acceptum ex Neocaesariensibus conviciis dolorem sic describit, ut mediocris videri non possit. Quamobrem malim cum Combefisio illud μετρίως magni doloris indicium existimare. Saep ejusmodi vocibus, μετρίως, ἐπιεικῶς, non minuitur res, sed augetur. Quale est illud Gregorii Nazianzeni in orat. 20, p. 327, de Iudo Athenis in hospites studiorum causa advenientes Iudi solito. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἔστιν ἐπιεικῶς ἀτοπὸν καὶ δαιμόνιον. Atque ea res vehementer absurda et prodigiosa. Μετρίως apud eundem Greg. idem sonat ac abunde. Sic enim initio orat. vi, pag. 137 : Ἀπ' οὖν ἱκανὰ ταῦτα, καὶ μετρίως ὑμῖν τὸν ἄνδρα ὁ λόγος ἔγραψεν; Ἄν vero haec sufficiunt, et abunde vobis oratio hunc virum depinxit?

(3) Ὅς οὖν. Legitur in nonnullis codicibus mss. ὡς οὖν. In alio Ὅσον οὖν.

(4) Τῇ τελειότητι. Sic mss. plerique. Editi τῇ τελειότητι.

* Alias III. Scripta anno 375.

tur, sive non, ille ordinetur. Informabis autem ipsum ad officium, Domino, qui tibi in omnibus opitulatur, etiam ad id gratiam largiente. *ἔξ αὐτὸν πρὸς τὸ θεῖον, τοῦ ἐν πᾶσι συνεργοῦντός σου Κυρίου καὶ τὴν εἰς τοῦτο χάριν παρεχομένου* (6).

LI. Quod ad clericos attinet, indefinite canones exposuerunt, unam lapsis jubentes poenam infligi, ejectionem a ministerio: sive in gradu fuerint, sive etiam in ministerio, quod manuum impositione non datur, permaneant.

LII. Quæ setum in via editum neglexit, si cum servare posset, contempsit, aut peccatum inde celaturam se existimans, aut belluina et inhumana cogitatione utens, tanquam in homicidio judicetur. Sin autem eum fovere non potuit, et propter solitudinem rerumque necessariorum inopia setus interiit, matri est ignoscendum.

LIII. Vidua ancilla fortasse non multum lapsa est, quæ secundas nuptias per raptus speciem elegit. Quatinobrem ob id incusanda non est. Non enim prætextus judicantur, sed voluntas. Illam autem, ut perspicuum est, manet digamiae poena.

LIV. Involuntariorum cædium discrimina scio mo ante tempus pietati tuæ pro viribus descripsisse, neque his amplius quidquam dicere queo; est autem tuæ prudentiæ, pro casus cujusque **326** ratione poenas intendere, aut etiam remittere.

LV. Qui in latrones ex adverso feruntur, si sint quidem laici, a boni communione arcentur; si vero

(5) *Τῶν νεοφωτιστῶν*. Miratur Tillemontius, quod auctor sit Basilius, ut neophytus ordinetur, sibi que obscuram hujus loci sententiam videri fatetur. Sed temporum difficultas hujus rei necessitatem attulerat, ut laicus vel etiam neophytus, si modo esset eximius veritatis defensor, præferretur clerico, aut aliqua erroris labe asperso, aut præsidii ad fidei defensionem necessariis destituto. Quare hæc verba, *Quod si quis sit ex neophytis, idem valent ac, si quis sit episcopatu idoneus*. Vituperat ejusmodi ordinationes Siricius papa, sed tamen latetur interdum ob imminetia ab hæreticis pericula necessarias fuisse. Certe etiam illud, inquit in epist. 6, n. 5, non fuit prætermittendum, ut quod semel aut secundo necessitas hæreticorum intulit contra apostolica præcepta, velut lege licitum capisse præsumi, neophytum vel laicum, qui nullo ecclesiastico functus fuerit officio, inconsiderate vel presbyterum vel diaconum ordinare: quasi meliores apostolis sint, quorum audeant mutare præceptum.

(6) *Παρεχομένου*. Hic in editis reponitur totidem verbis canon decimus, cum hoc tamen discrimine, quod in canone decimo habent omnes codices mss. et editi τὰς κατὰ λατὴν προσθήκας, hic autem legitur συνθήκας, inita sigillatim pacta. Cum autem minus commode videretur hic canon repeli, cumque nec apud Balsamonem, Zonaram, Aristenum, nec in plerisque codicibus mss. reperitur ante canonem 51, expungendum duximus.

(7) *Εἴτε ἐν βαθμῷ*. In gradu collocant Balsamon et Zonaras presbyteros, diaconos et subdiaconos: in ministerio autem sine impositione manuum dato lectores, cantores, sacrorum vasorum custodes et alios ejusmodi. Alexius Aristenus presbyteris, diaconis et subdiaconis adjungit cantores et lectores, in inferiore autem ministerio numerat eos qui sa-

ζήτησαν, οἰκτεῖον εἶναι τὸν καθηγούμενον. Εἰ δὲ ἐστὶ τις τῶν νεοφωτιστῶν (5), καὶ δοκῇ τῷ Μακεδόνει, καὶ μὴ, ἐκείνος προβληθῇ. Τυπώσεις σοι Κυρίου καὶ τὴν εἰς τοῦτο χάριν παρεχο-

ΝΑ'. Τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίτως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπιστοῦσιν ὀρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἐκπτώσιν τῆς ὑπηρεσίας· εἴτε ἐν βαθμῷ (7) τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροθετοῖ (8) ὑπηρισίᾳ, προσκαρτεροῖεν.

ΝΒ'. Ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν οὖν δυναμένη περισώσασθαι κατεφρόνησεν, ἢ συγκαλύψει τὴν ἁμαρτίαν ἐντεῦθεν νομίζουσα, ἢ ὁλως θηριώδει καὶ ἀπανθρώπων λογισμῷ χρησαμένη, ὡς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω. Εἰ δὲ οὐκ ἐδυνήθη περιστέλλαι, καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων διεφθάρη τὸ γεννηθὲν (9), συγγνωστὴ ἡ μήτηρ.

ΝΓ'. Ἡ χήρα δούλη (10) τάχα οὐ μέγα ἐπαισιν, ἐλομένη δεύτερον γάμον ἐν σχήματι ἀρπαγῆς. Ὡστε οὐδὲν τούτου ἐνεκεν ἐγκαλεῖσθαι χρή. Οὐ γὰρ τὰ σχήματα κρίνεται, ἀλλ' ἡ προαίρεσις. Δῆλον δὲ, ὅτι τὸ τῆς διαγάμιας μένει αὐτὴν ἐπιτίμιον.

ΝΔ'. Τὰς τῶν ἀκουσίων φόνων διαφορὰς πρὸ χρόνου οἶδα ἐπιστελλας τῇ θεοσεβείᾳ σου κατὰ τὸ ἐμὸν δυνατόν· καὶ πλέον ἐκείνων οὐδὲν εἰπεῖν δύναμαι· τῆς δὲ σῆς συνέσειως ἐστὶ κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως ἐπιτείνειν τὰ ἐπιτίμια, ἢ καὶ ὑφεῖναι.

ΝΕ'. Οἱ τοῖς λησταῖς ἀνταπεξιδόντες, ἔξω μὲν ὄντες (11), τῆς κοινωνίας εἰργονται τοῦ ἀγαθοῦ·

cra vasa custodiunt, aut qui candelas accendunt, aut quibus commissa sauctarum altaris forium custodia. Aristeni sententiam confirmant ipsa canonis verba, *Sive in ministerio, quod manuum impositione non datur, permaneant*. Inde enim patet ulterius non promoveri eos qui in hoc ministerio erant, sed in eo permanere solitos esse: quod de lectoribus et cantoribus dici non potest. Videtur autem huic canoni locum dedisse exorta dubitatio, an ii, quos ejusmodi ministerium a laicis non multum segregabat, eodem jure esse deberent, ac alii clerici, quibus in vitium lapsis sola depositionis poena, non publica poenitentia imponebatur. Eodem jure esse debere pronuntiat Basilius.

(8) *Ἀχειροθετοῖ*. Consentiant in hac voce optimi quique et antiquissimi codices. Editi ἀχειροτονήτω.

(9) *Τὸ γεννηθὲν*. sic mss. codices et Pandectæ. Legitur in uno codice τὸ κυηθὲν. Editi τὸ γεννηθὲν. Hic autem fusius explicat Basilius quod canone 55 edixerat.

(10) *Ἡ χήρα δούλη*. Idem jam statuerat Basilius, can. 30, de vidua, quæ secundi cupida matrimonii, sed verecundia quadam, ut interpretatur Balsamon, ab eo ineundo deterrita ad raptus simulationem confugit. Quod autem ait idem Balsamon hanc viduam olim quidem ancillam fuisse, sed tacite liberam, domino primis nuptiis consentiente, evasisse, id et Basilii verbis repugnat, qui eam nominatim ancillam vocat, et a Zonara ac Alexio Aristeno refellitur, qui tum demum huic viduæ veniam concedi existimant, si heri consensus accedat.

(11) *Ἐξω μὲν ὄντες*. Balsamon et Zonaras in Pandectis habent: Ἐξω μὲν ὄντες τῆς Ἐκκλησίας, εἰργονται τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ. Si sint quidem extra Ecclesiam, arcentur boni communionem. Legen-

κληρικοί δὲ ὄντες, τοῦ βαθμοῦ καθαιροῦνται. Πᾶς A clericus, a gradu dejiciuntur. Quisquis enim, iurāt, φησιν, ὁ λαλῶν μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανεῖται.

NΓ'. Ὁ ἑκουσίως φονεύσας, μετὰ δὲ τοῦτο μεταμληθεὶς, εἴκοσιν ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τοῖς ἁγιάσμασι. Τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθῇσεται ἐπ' αὐτῷ. Ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει, ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν. Μετὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκρωμένους δεχθήσεται· καὶ ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται. Ἐν ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος (12) ἐξελεύσεται. Ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορὰς δὲ οὐ μεταλήψεται. Πληρωθέντων δὲ τούτων μετέξει τῶν ἁγιασμάτων.

NΔ'. Ὁ ἑκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν (13) ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. Οἰκονομηθῇσεται δὲ τὰ δέκα ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτω. Δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει· τρία δὲ ἔτη (14) ἐν ἀκρωμένοις διατιλέσει, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐνιαυτῷ συσταθήσεται μόνον· καὶ τῷ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται.

NΠ'. Ὁ μοιχεύσας ἐν ιε' ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων (15)· ἐν τέσσαρσι μὲν προσκλαίων ἔτεσιν, ἐν πέντε δὲ ἀκρωμένος· ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐν δυὶ συνεστὼς ἀνευ κοινωνίας.

NΘ'. Ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν (16) ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων· δύο προσκλαίων, καὶ δύο ἀκρωμένος· καὶ δύο ὑποπίπτων, καὶ ἐνὶ συνεστῶς μόνον· τῷ ὀγδόῳ δεχθήσεται εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ξ'. Ἡ περθεσίαν ὁμολογήσασα, καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας (17)

¹¹ Matth. xvi, 52.

dum pronuntiat Combefisius τῆς Ἐκκλησίας, et delendum τῆς κοινωνίας. Consentit Alexius Aristenus cum omnibus nostris codicibus mss. et editis. Legitur tamen in uno aut altero codice ἔξω μὲν ὄντες, εἰργονται τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ. Sed hæc scriptura eodem redit ac vulgata. Cæterum hanc legem Balsamon variis interpretationibus demittit, æquo duriores existimat Zonaras; nihil in ea animadvertit Aristenus, quod aut obscurum aut reprehendendum videatur.

(12) Προσευχόμενος. Sic mss. summo consensu. Editi, exceptis Pandectis, προσευχομένων. Lenior est Basilius quam synodus Ancyra quæ voluntariis cædibus communionem in huc vitæ concedit.

(13) Ἐν δέκα ἔτεσι. Synodus Ancyra quinque annos imponit huic peccato: septem a patribus impositos testatur. Severior his Basilius: non tamen videtur eadem pœna omnes involuntarias cædes comprehendere, quas canone 8 recensuit, sed eas tantum, quas ibidem ad voluntarium arcedere declarat.

(14) Τρία δὲ ἔτη. Sic mss. melius quam editi τρία μὲν ἔτη.

(15) Τῶν ἁγιασμάτων. Editi addunt οἰκονομηθῇσεται τὰ ιε' ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτως, quindecim anni sic in eo dispensabuntur. Sed hæc non leguntur nisi in recentioribus nonnullis codicibus.

(16) Ἐν ἑπτὰ ἔτεσι. Laborant Balsamon et Zonaras in hoc canone conciliando cum vicesimo secundo, atque id causæ afferunt, cur in vicesimo

clerici, a gradu dejiciuntur. Quisquis enim, iurāt, gladium accepit, gladio peribit ¹¹.

LVI. Qui voluntarie interfecit, et postea penitentia ductus est, annis viginti sacramentorum non erit particeps. Viginti autem anni sic in eo dispensabuntur. Annis quatuor flere debet, stans extra fores domus orationis, et ingredientiēs fideles rogans, ut pro ipso precentur, suamque iniquitatem confitens. Post quatuor autem annos inter audientes recipietur, et quinque annis, cum ipsis exhibet. Annos septem una cum iis, qui in subtractione sunt, orans egredietur. Annos quatuor stabit solum cum fidelibus, sed oblationis non erit particeps. His autem expletis particeps erit sacramentorum.

LVII. Qui non voluntarie interfecit, per decem annos sacramentorum non erit particeps. Anni autem decem sic in eo dispensabuntur. Duos quidem annos flebit, tres autem annos inter audientes perseverabit, quatuor substratus, et anno uno consistet tantum; et deinceps ad sancta admittetur.

LVIII. Qui mœchatus est, per quindecim annos sacramentorum non erit particeps: quatuor annis flens, quinque audiens, quatuor substratus, per duos consistens sine communione.

LIX. Fornicator septem annis sacramentorum non erit particeps, duobus flens, et duobus audiens, et duobus substratus, et uno consistens tantum: octavo ad communionem admittetur.

LX. Quæ virginitatem professa, a suo promisso lapsa est, peccati adulterii tempus in com-

secundo quatuor anni, septem in altero decernantur, quod Basilius in vicesimo secundo antiqua Patrum placita sequatur, suam in altero propriam sententiam exponat. Eundem hunc canonem Alexius Aristenus, ut clarum et perspicuum, negat explicatione indigere. Videbat nimirum doctissimus scriptor duplicem a Basilio distingui fornicationem, leviorē alteram, alteram graviorem. Levior dicitur, quæ inter personas matrimonio solutas committitur: gravior, cum conjugati hominis libido in mulierem solutam erumpit. Priori anni quatuor, septem alteri imponuntur. Manifesta res est ex canone 21, ubi conjugati peccatum cum soluta fornicationem appellat Basilius, ac longioribus pœnis coerceri, non tamen instar adulterii, testatur. In canone autem 77 eum qui legitimam uxorem dimittit, et aliam ducit, adulterum quidem esse ex Domini sententia testatur, sed tamen ex canonibus Patrum annos septem decernit, non quindecim, ut in adulterio cum aliena uxore commisso. Secum ergo non pugnat cum fornicationi nunc annos quatuor, nunc septem, adulterio nunc septem, nunc quindecim indicit. Eandem in sententiam videtur accipiendus canon quartus epistolæ Sancti Gregorii Nysseni ad Letoium. Nam cum fornicationi novem annos, adulterio decem et octo imponit, gravior illa intelligenda fornicatio, quam conjugatus cum soluta committit. Hinc illam adulterium videri fatetur his qui accuratius examinant.

(17) Τῆς μοιχείας. Hæc consentanea sunt canonem 18, in quo decernit Basilius adulteram esse

continentiæ præscripto complebit. Idem et in iis qui vitam monasticam professi sunt, et labuntur.

LXI. 327 Qui furatus est, siquidem sponte poenitentia motus, seipsum accusarit, annum a sola sacramentorum communione arcebitur: sin autem convictus fuerit, annos duos. Dividetur autem ei tempus in substrationem et consistentiam; et tunc communione dignus habeatur.

LXII. Qui turpitudinem in maribus patravit, tempus illius qui adulterii scelus admisit, ei dispensabitur.

LXIII. Qui suam in brutorum concubitu impietatem confitetur, idem tempus in poenitentia servabit.

LXIV. Perjurus annis decem non erit communionis particeps: annis duobus flens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens tantum; et tunc communione dignus habebitur.

LXV. Qui præstigias vel beneficium confitetur, is homicidæ tempus in poenitentia ducet; et cum illo agetur, velut cum eo qui se ipse in hoc peccato prodit.

LXVI. Qui sepulcra effodit, annis decem carebit communione: duobus flens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens: et tunc admittetur.

LXVII. Cum sorore coitus, homicidæ tempus in poenitentia explebit.

LXVIII. Cognationis in humanis nuptiis prohibita conjunctio, si in peccatis deprehendatur, adulterorum poenas subibit.

LXIX. Lector, si cum sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessaverit, ad legendum suscipietur; non tamen ul-

virginem ipsam. Multi alii Patres cum Basilio faciunt. Augustinus, qui rem subtilius persequitur, negat adulterium esse hujusmodi peccatum, sed tamen adulterio gravius statetur. Quapropter non postum dicere, inquit lib. *De bono viduitatis*, n. 44, a proposito meliore lapsas, si nupserint, feminas, adulteria esse, non conjugia: sed plane non dubitaverim dicere, lapsus et ruinas a castitate sanctiore, quæ roretur Domino, adulteriis esse pejores.

(18) *Τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς*. Continentia ejusmodi verbis apud antiquos designari solet; ejus rei satis erit illud exemplum asserre ex Hermæ lib. II, cap. 4: *Qui nubit, non peccat, sed si per se manserit, magnum sibi conquirat honorem apud Dominum*. Confirmatur hæc explicatio ex canonibus 18 et 44, quorum in primo Basilius lapsis virginibus, itidem ut adulteris, non prius reddendam communionem decernit, quam a peccato recesserint; in altero autem lapsæ cum Græco diaconissæ communionem post septem annos ea conditione concedit, ut perpetuam castitatem colat.

(19) *Ἀξιούσθω*. Ita plerique mss. Editi ἀξιούσθωται, exceptis Pandectis. Tres anni convicto furi decernuntur in recentissimo codice Coisliliano. S. Gregorius Nyssenus cum qui aliena la-

ἀμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς (18) πληρώσει. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μοναζόντων ἐπαγγειλαμένων, καὶ ἐκπιπτόντων.

ΞΑ'. Ὁ κλέψας, εἰ μὴν ἀπ' ἑαυτοῦ μεταμελήσῃς κατηγορήσειεν ἑαυτοῦ, ἐν ἑαυτῷ κωλυθήσεται μόνον τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθεῖται, ἐν δυσὶν ἔτεσι. Μαρτυρήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτεσιν καὶ σύστασιν· καὶ τότε ἀξιούσθω (19) τῆς κοινωνίας.

ΞΒ'. Ὁ τὴν ἀπτημοσύνην ἐν ταῖς ὁρῇσιν ἐπιδεικνύμενος τὸν χρόνον τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομοῦντος οἰκονομηθήσεται.

ΞΓ'. Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξομολογούμενος παραφυλάσσεται.

ΞΔ'. Ὁ ἐπίορκος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινωνήτος ἔσται· δυσὶν ἔτεσι προσχλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τίσσας ὑποπίπτων, ἐν ἑαυτῷ συνεστῶς μόνον· καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος.

ΞΕ'. Ὁ γοητεῖαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται, οὕτως οἰκονομούμενος, ὥς ἐν ἑκείνῳ (20) τῷ ἀμαρτήματι ἑαυτὸν ἐλέγξας.

ΞΖ'. Ὁ τυμωρόχος ἐν δέκα (21) ἔτεσιν ἀκοινωνήτος ἔσται· ἐν δυσὶ προσχλαίων, ἐν γ' ἀκροώμενος, ἐν δ' ὑποπίπτων, ἐν ἑαυτῷ συνεστῶς· καὶ τότε διεχθησόμενος.

ΞΖ'. Ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται.

ΞΗ'. Ἡ τῆς ἀπειρημένης συγγενείας εἰς γάμον ἀνθρώπων (22) σύστασις, εἰ φωραθεῖται ἐν ἀμαρτήμασι γεγεννημένη, τὰ τῶν μοιχῶν (23) ἐπιτίμια δέξεται.

ΞΘ'. Ἀναγνώστης, εἰ τῇ ἑαυτοῦ μνηστῇ πρὸ τοῦ γάμου συναλλάξειεν, ἐν ἑαυτῷ ἀργήσας, εἰς τὸ ἀναγνώσκειν διεχθήσεται, μένων ἀπρόκοπος. Κλεψιγα-

tenter rapuit, et sponte confessus est, non addit gradibus poenitentiae, sed, itidem ut Basilius, inter consistentes curandum censet, can. 6. Mox editi τῷ χρόνῳ, Mss. ut in textu.

(20) *Ἐν ἐκείνῳ*. Labbens, Beveregius et Combesius legunt ἐν ἐκάστῳ, in unoquoque peccato.

(21) *Ἐν δέκα*. Hervetus, Labbeus et Beveregius, quasi legerent ἐν δέκα, reddiderunt undecim. Simile erratum ab Herveto commissum in interpretatione canonum 56 et 66.

(22) *Ἀνθρώπων*. Hanc vocem quæ deerat in editis, reperimus in plerisque omnibus codicibus mss. Ibidem legitur στάσις in pluribus mss. Habebant enim editi ὥς ἐν ἀμαρτήμασιν ἀνθρώπων, sed deest ὥς in omnibus mss., ἀνθρώπων in vetustissimis.

(23) *Τὰ τῶν μοιχῶν*. Hunc canonem sic interpretatur Aristenus: Matrimonium cum propinqua legibus prohibitum, eadem ac adulterium poena castigatur: et cum diversæ sint adulterorum poenæ; sic etiam pro ratione propinquitatis tota res temperabitur. Hinc duas sorores ducenti septem anni poenitentiae irrogantur, ut in adulterio cum muliere libera commisso, non quindecim, ut in graviore adulterio.

μήσας δὲ ἀνευ μνηστίας, πρυθίσσεται τῆς ὑπηρεσίας. Τὸ αὐτὸ καὶ ὑπηρετῆς (24).

Ο'. Διάκονος ἐν χειρεσι μινυθείς (25) καὶ μέχρι τούτου ἡμαρτηκέναι ὁμολογήσας, τῆς λειτουργίας ἐπιτελεῖται· τοῦ δὲ μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων μετὰ τῶν διακόνων ἀξιωθῆσεται. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ πρεσβύτερος. Εἰ δέ τι τούτου πλεῖον φωραθῇ τις ἡμαρτηκώς, ἐν οὐκ ἂν ᾗ βαθμῇ, καθαιρεθῆσεται (26).

ΟΑ'. Ὁ συνεγνωκώς ἐκάστην τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων, καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς, τοῦ τοσούτου χρόνου, εἰς ὃν ἐργάτης τῶν κακῶν ἐπιτίμῃται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν ἐπιτιμῇ.

ΟΒ'. Ὁ μάντεσιν ἑαυτὸν (27) ἐπιθεὺς, ἥ τις τοιοῦτοις, τὸν χρόνον τοῦ φονέως καὶ αὐτὸς οἰκονομηθῆσεται.

ΟΓ'. Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος καὶ παραβὰς τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ (28) τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαλεῖν ὀφείλει, καὶ ἐξομολο-

(24) Καὶ ὑπηρετῆς. Balsamon et Zonaras ministri nomine intelligunt subdiaconum: Aristenus vero ejusmodi clericos interpretatur, quibus manus non imponebatur, ἀχειροτονήτους ὑπηρετῆς. Minus probabilis videtur Aristeni sententia. Nam qui erant in ejusmodi ministerio, non solebant ulterius promoveri, ut observavimus ad canonem 51. At ministro, de quo agitur in hoc canone, itidem ut lectori, in pœnæ loco imponitur, ut altius non provehatur. Longe ergo satius, ministri nomine subdiaconum intelligere, ut in epist. 54 ad chorepiscopos.

(25) Ἐν χειρεσι μινυθείς. Balsamon, Zonaras et Aristenus varia commentantur in hunc canonem, sed a mente Basilii multum abludentia. Liqueat enim hoc labiorum peccatum, cui remissior pœna infligitur, ipsa actione, quam Basilii minime ignoscendam esse judicat, levius existimari debere. Simili ratione sanctus Pater in cap. vi Isaie n. 183, p. 516, labiorum peccata actionibus, ut leviora, opponit, et prophetæ delicta non ad actionem et operationem erupisse, sed labijs tenuis constituisse observat. In eodem commentario n. 170, p. 501, impuritatis peccatum varijs gradibus constare demonstrat, inter quos enumerat βήματα φθοροποιά, verba ad corruptelam apta, ἐμύλια μακροῦς, longas confabulationes, quibus ad stuprum pervenitur. Ex his perspicui arbitror peccatum aliquod in hoc canone designari, quod ipsa actione levius sit; nedum eā suspicari liceat, quæ Basilii interpretibus in mentem venerunt. Sed tamen cum dico Basilium in puniendis labiorum peccatis leniorem esse, non quodlibet turpium sermonum genus, non immunda colloquia (quomodo enim presbyteris hoc vitio pollutis honorem cathedræ reliquisset?), sed ejusmodi intelligenda est peccandi voluntas, quæ foras quidem aliquo sermone prodit, sed tamen quominus in actum erumpat, subente meliori cogitatione, reprimatur. Quemadmodum enim peccata, quæ sola cogitatione committuntur, idcirco leviora esse pronuntiat Basilii comment. in Isaiam n. 115, pag. 439, et n. 245, p. 564, quia repressa est actionis turpitudine; ita hoc loco non quælibet labiorum peccata, non calumnias, non blasphemias, sed ea tantum lenius tractat, quæ adeo gravia non erant, vel etiam ob declinatam actionis turpitudinem, ut patet ex his

A tra promovendus. Quod si absque desponsatione furtim coierit, cessabit a ministerio. Eadem et ministri ratio.

LXX. Diaconus qui pollutus est in labris, seque eo usque peccasse confessus est, a ministerio amovebitur; sed ei concedetur, ut cum diaconis participet sit sacramentorum. Idipsum autem presbyter quoque. Si quid autem amplius quis peccasse deprehensus fuerit, in quocunque sit gradu, deponetur.

328 LXXI. Qui uniuscujusque prædictorum peccatorum conscius est, nec confessus, sed convictus est, tanto tempore, quanto malorum auctor punitus est, ipse quoque punietur.

LXXII. Qui se vaticibus vel ejusmodi aliis tradit, ipse quoque homicidæ tempore punietur

LXXIII. Qui negavit Christum et salutis mysterium violavit, toto vitæ suæ tempore flere, et pœnitentiam agere debet, sic tamen, ut tempore

verbis, seque eo usque peccasse confessus est, aliquid indulgentiæ merere videbantur.

(26) Καθαίρεθῆσεται. In his canonibus quos de clericorum peccatis edidit Basilii, duo videntur silentio prætermisissæ. Quæri enim possit 1° Cur suspensionis pœnam soli lectori ac ministro, sive subdiacono, imponat, diaconis autem et presbyteris depositionem absque ulla prorsus exceptione infligat, nisi quod eis communionem cum diaconis et presbyteris relinquat, si peccatum non ita grave fuerit. Erat tamen suspensionis pœna in ipsos presbyteros non inusitata, ut patet ex pluribus apostolicis canonibus, in quibus presbyteri ac ipsi etiam episcopi segregantur, ac postea, si sese non emendaverint, deponuntur. Forte hæc Basilii reliquit episcopo dijudicanda, quemadmodum ejusdem arbitrio permittit in canonibus 74 et 84, ut pœnitentiæ tempus imminuat, si bonus evaserit is qui peccavit. 2° Hæc etiam possit institui quæstio, utrumne in gravissimis quidem criminibus pœnitentiam publicant depositioni adjecerit. Adhibita ratio in canone 3, cur aliquid discriminis clericos inter et laicos ponendum sit, non solum ad gravia peccata, sed etiam ad gravissima pertinet. Ait enim æquum esse ut, cum laici post pœnitentiam in eundem locum restituantur, clerici vero non restituantur, liberalius et mitius cum clericis agatur. Notebat ergo clericos lapsos quadruplicem pœnitentiæ gradum percurrere. Sed quemadmodum lapso in fornicationem diacono non statim communionem reddit, sed ejus conversionem et morum emendationem probandam esse censet, ut ad eundem canonem tertium observavimus, ita dubium esse non potest, quin ad criminis magnitudinem probandi modum et tempus accommodaverit.

(27) Ἐαυτὸν. Eos intelligit qui se vaticibus tradunt ad eorum artem ediscendam. Sic enim interpretatur Aristenus. Iis autem qui vates consulunt aut in suam domum introducunt, sex anni irrogantur in canone 83.

(28) Ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ. Basilii, ut ipsius interpretes observant, etsi discedit a vetustiorum Patrum decretis, non tamen ab eorum mente discedit. Illi enim pacem dederunt post aliquot annorum pœnitentiam his qui persecutionis tempore Christum negaverant. At æquum fuit severiora in eos exempla statui, qui tranquillis temporibus hoc scelus admitterent.

quo e vita excedit, sacramento dignus habeatur ob fidem in Dei clementiam.

LXXIV. Quod si unusquisque eorum, qui in praecitis peccatis fuere, poenitentiam agens, bonus evaserit, is cui a Dei benignitate ligandi atque solvendi credita potestas, si clementior fiat, perspecta illius qui peccavit poenitentiae magnitudine, ad diminuendum poenarum tempus, non erit dignus condemnatione, cum ea quae est in Scripturis, historia nos doceat, eos qui cum majore labore poenitentiam agunt, cito Dei misericordiam consequi.

LXXV. Qui cum sua ex patre vel ex matre sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua et nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum et animadversionem venerit, triennio fleat, stans propter fores domus orationis, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque misericorditer pro ipso intensas ad Dominum preces fundat. Postea autem alio triennio ad solam auditionem admittatur, et, Scripturis doctrinaeque auditis, ejiciatur, nec dignus habeatur oratione. Deinde, si modo illam cum lacrymis exquisierit, et Domino cum cordis contritione et valida humiliatione supplex prociderit, detur ei substratio per alios tres annos. Et, postquam poenitentiae fructus dignos ostenderit, anno decimo in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione: et ubi annis duobus una cum fidelibus steterit ad orationem, ita demum dignus habeatur boni communionis.

LXXVI. Eadem est ratio de iis quoque qui suasurn accipiunt.

329 LXXVII. Qui relinquit legitime sibi copulatam mulierem, et aliam ducit, ex Domini senten-

(28') *Τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς*. Observat Zonaras sanctum Patrem ad ea, quae narrantur de Manasse, Ezechia et aliis ejusmodi, digitum intendere. Hanc autem canonis esse sententiam contendit Balsamon, ut episcopi non solum poenarum tempus imminuant, sed ipsas etiam poenas commutent: in quo quidem sibi nonnullos ait non assentiri. Ipse tamen fatetur magnam esse debere cautionem. Narrat enim cum miles voluntarii homicidii reus a quodam episcopo post breve admodum poenitentiae tempus absolutus fuisset tempore Lucæ patriarchæ, synodum jussu imperatoris graviter id ferentis convocata, de episcopi facto deliberasse. Ac episcopum quidem sese hujus canonis et aliorum similium auctoritate defendisse, sed ad tempus a ministerio remotum fuisse, et militem rursus poenitentiae subjectum: pronuntiante synodo licere quidem episcopis canonicas poenas augere et minuire, sed aranearum filis ligare, quae debent tribus rudentibus alligari, non licere.

(29) *Καταλιμπάνων*. Loquitur S. Pater de viro injuste legitimam uxorem dimittente. Nam si adulterium intercessisset, non jam legitima uxor esset ex sententia Basilii, qui adulteram ejici jubet, non modo permittit. Atque hoc quidem peccatum hominis legitimam uxorem dimittentis et aliam ducentis, adulterium fatetur esse, si Domini sen-

gendi fuerit, in quo tempore ipse excluditur de ecclesia. Hic autem agitur de peccato, quod est contra naturam, non de peccato, quod est contra legem.

ΟΔ'. Ἐάν μόντοιγε ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων σπουδαῖος γένηται, ἐξομολογούμενος· ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιlanθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, εἰ φιlanθρωπότερος γένοιτο, τὸ ὑπερδύλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος, εἰς τὸ ἐλαττωθῆναι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμίων, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος· τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς (28') ιστορίας γνωρίζουσας ἡμῖν τοὺς μετὰ μείζονος πόνου ἐξομολογούμενους ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιlanθρωπίαν καταλαμβάνειν.

ΟΕ'. Ὁ ἀδελφεὶς ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμιανθεὶς εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρέψθω παρῆναι, ἕως ἂν ἀποστῇ τῆς παρανομίας καὶ ἀθεμίτου πράξεως. Μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας ἐκείνης, τριτίαν προσκλιέτω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν παρεστηκώς, καὶ ἐσόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιῆσθαι πρὸς τὸν Κύριον τὰς ἐτήσεις. Μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην τριτίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραλεχθήτω, καὶ ἀκούων τῶν Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκπαλλέσθω, καὶ μὴ καταξιοῦσθω προσευχῆς. Ἐπειτα, εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζητήσεν αὐτήν, καὶ προσέπετε τῷ Κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόνθω αὐτῷ ἡ ὑπόπτισις ἐν ἄλλοις τριτίᾳ ἔτεσι. Καὶ οὕτως, ἐπειδὴν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίους ἐπιδείξῃται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω χωρὶς προσφορᾶς· καὶ δύο ἔτη συστάς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιοῦσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.

ΟΖ'. Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νόμφας ταυτῶν λαμβανόντων.

ΟΖ'. Ὁ μέντοι καταλιμπάνων (29) τὴν νομίμως αὐτῷ συναφθεῖσαν γυναῖκα, καὶ ἑτέραν συναγόμενος,

sententia spectetur, secus, si canones Patrum. Quamobrem eandem poenam imponit ac graviori fornicationi in canone 59, cum hoc tamen levi discrimine quod in canone 59 duo anni inter flenter assignantur, unus vero in hoc septuagesimo septimo. Hoc autem matrimonium, quod legitima uxore dimissa contrahitur, etsi Basilii instar adulterii non jubet puniri, minime tamen dubium, quin penitus dissolvendum esse duxerit, nec ante restituerit communionem, quam illegitima uxor esset dimissa. Illud autem difficilius est statuere, quid de matrimonio post ejectam uxorem adulteram contracto senserit. Ratum a Basilio habitum fuisse ejusmodi matrimonium pronuntiat Aristenus. Atque id quidem Basilii conceptis verbis non declarat; sed tamen videtur hac in re a saniori ac meliori sententia discessisse. Nam 1. maritum injuste dimissum ab alio matrimonio non excludit, ut vidimus in canonibus 9 et 35. Porro non videtur jure dimittenti denegasse, quod injuste dimisso concedebat. 2. Cum jubeat uxorem adulteram ejici, via dubium est quin matrimonium adulterio uxoris dissolutum existimaverit. Præterea dura admodum fuisset mariti, ac multo durior, quam uxoris conditio, si nec adulteram retinere, nec aliam ducere integrum fuisset.

κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι. Κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν τοὺς τοιοῦτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, ὁστίαν ἐπακροῖσθαι, τριετὴν ὑποπίπτειν· τῷ δὲ ἐβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς· καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιῶσθαι, ἐὰν μετὰ δακρύων μετανοήσωσιν.

ΟΠ'. Ὁ δὲ αὐτὸς τύπος κρατεῖται καὶ ἐπὶ τῶν τὰς δύο ἀδελφὰς λαμβανόντων εἰς συνοικίσιον εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους.

ΟΘ'. Οἱ δὲ τὰς μητρικὰς τὰς ἐκτῶν ἐπιμαίνοντες τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται κανόνι, ᾧ καὶ οἱ τὰς ἐκτῶν ἀδελφὰς (30) ἐπιμαίνοντες.

Π'. Τὴν δὲ πολυγαμίαν (30) οἱ Πατέρες ἀπεσιώπησαν, ὥς κτηνώδη, καὶ παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνεύειν εἶναι τὸ ἀμάρτημα. Διὸ ἐβλογον τοὺς τοιοῦτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσι· δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι (31).

ΠΑ'. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων καταδρομῇ παρέβησαν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, ὄρκους ἐθνικῶς ἐπιτελέσαντες, καὶ ἀθεμίτων τινῶν γευσάμενοι, τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις (32) τοῖς μαγικοῖς προσερχομένων αὐτοῖς, οὗτοι κατὰ τοὺς ἥδη παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν (33) ἐξενεχθέντας κανόνας (34) οἰκονομήσασαν. Οἱ μὲν γὰρ ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασιλέων ὑπομείναντες, καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους, καὶ ἐλκυσθέντες πρὸς τὴν ἀρνησίαν, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὁδέκτους εἶναι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροῖσθαι· καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς γενέσθαι εἰς τὴν κοινωνίαν· οἱ δὲ ἀνευ ἀνάγκης μεγάλῃς προδόντες τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, καὶ ἀφάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων, καὶ ὀμώσαντες ὄρκους Ἑλληνικούς, ἐκβάλλεσθαι μὲν ἐν γ' ἔτεσι, καὶ ἐν β' ἀκροῖσθαι· ἐν

(30) *Ταῖς ἐκτῶν ἀδελφῶν*. Prima specie non omnino perspicuum est utrum sorores ex utroque parente intelligat, an tantum ex alterutro. Nam cum in canone 79 eos qui suas nurus accipiunt non severius puniat, quam cui cum sorore ex matre vel ex patre rem habent, forte videri posset idem statuere de iis qui in novercas insaniunt. Sed tamen multo probabilius est eandem illis poenam imponi, ac iis qui cum sorore ex utroque parente contaminantur. Non enim distinctione utitur Basilii ut in canone 75; nec mirum si peccatum cum noverca gravius quam cum nuru, ob factam patri injuriam, judicavit.

(30') *Τὴν δὲ πολυγαμίαν*. Polygamiae nomine Zonaras et Balsamon non trigamiam interpretantur, sed tetragamiam. Trigamiam canonibus et legibus permissam esse, velitam autem tetragamiam testantur. Unde nihil in hoc canone durius aut justo severius animadvertunt. Videtur idem sentire Aristennus, qui polygamiam, de qua in hoc canone agitur, scelus appellat. Valde mihi arridet hæc interpretatio; demitigat enim hujus canonis asperitatem. Sed tamen magnis illis interpretibus assentiri non possum. Nam ipsam trigamiam polygamiae nomine notari ait Basilii in canone 4, eamque ex lege contrahi negat in canone 50. Præterea animadvertendum est Basilii propositum. Cur enim polygamos in hoc canone octogesimo subjicit canonibus, id est inter flentes poenitentiam agere jubet, nisi quia eos publicis condemnationibus subjici non so-

lia adulterii subjicitur judicio. Sed statutum est Patrum nostrorum canonibus, ut ii anno flectant, biennio audiant, triennio substernantur, septimo consistent cum fidelibus, et ita oblatione digni habeantur, si cum lacrymis poenitentiam egerint.

LXXVIII. Eadem autem forma observetur et in eos qui sorores duas in matrimonium ducunt, etsi diversis temporibus.

LXXIX. Qui autem in suas novercas insaniunt, sunt eidem canoni obnoxii, cui et ii, qui insaniunt in suas sorores.

LXXX. Polygamiam Patres silentio prætermisere, ut belluinam, prorsusque ab hominum genere alienam. Ea autem nobis videtur peccatum esse fornicatione majus. Quapropter consentaneum est eos subjici canonibus, ut scilicet postquam anno fieverint, et tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.

LXXXI. Quoniam autem multi in barbarorum incursione fidem in Deum violarunt, sacramenta gentilia jurantes, et nefanda quædam gustantes, quæ ipsis in magicis idolorum templis apposita fuere, ii secundum canones jam a Patribus nostris editos dispensentur. Nam qui vim gravem per tormenta sustinuerunt, nec ferentes labores, ad negationem tracti sunt, tribus annis non recipiantur, et duobus audiant, et ubi annis tribus substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. Qui vero sine magna vi fidem in Deum prodiderunt, mensamque attigerunt dæmoniorum, et gentiliam sacramenta jurarunt, ejiciantur quidem tribus annis, duobus audiant: ubi vero annis tribus in substratione oraverint, et per 330 alios tres cum

lere dixerat in canone 50? At canon ille 50 de trigamis nominatim agit. Videtur ergo ad eosdem referendus octogesimus. Justo sane severior hæc doctrina videbitur: sed ita de trigamis statuisset Basilium minime mirabitur quisquis similia plurimum Patrum dicta pensabit, imprimis Gregorii Nazianzeni apud quem in orat. 31 tertie nuptiæ *παρὰ νόμον, iniquitas* dicuntur. Vide Addenda.

(31) *Ὁὕτω δεκτοὺς εἶναι*. Recipi eos in consistentiam locum existimant Balsamon et Zonaras, in ipsam communionem Aristennus, qui quatuor tantum annos numerat, hanc tamen conditionem addens, ut matrimonium dissolvatur. Confirmari potest Zonara et Balsamonis sententia ex canone 4, ubi quinque anni trigamis decernuntur. De hac severitate non videtur detrudere hic canon octogesimus, qui ad intendendas potius quam remittendas trigamorum poenas institutus est.

(32) *Εἰδώλοις*. Lego cum Combefisio *εἰδωλοῖς*.

(33) *Πατέρων ἡμῶν*. Ancyranos Patres designat, quorum magna videtur fuisse in Cappadocia et finitimis provinciis auctoritas. Quanquam in hoc tantum eos sequitur, quod eorum exemplo discrimen ponat inter eos, qui tormentis cesserunt, et eos qui facilius superati sunt. Nam Ancyranii Patres multo sunt leniores, ac iis qui solis supplicii aut bonorum direptionis aut exilii minis cesserunt, non longiorem sexennio poenitentiam imponunt can. 6.

(34) *Κανόνας*. Sic nostri codices mss. Editi *νόμους καὶ κανόνας*.

fidelibus ad orationem steterint, sic admittantur ad boni communionem.

LXXXII. De iis etiam qui pejerarunt, si vi quidem atque necessitate iuramenta transgressi sunt, poenis levioribus subjiuntur, sic ut post sex annos possint suscipi. Sin autem, vi non illata, fidem suam prodiderunt, ubi duobus annis fleverint et duobus annis audierint, et per quinque oraverint in substratione, et per alios duos sine oblatione ad preceationis communionem fuerint admissi, ita demum, digna videlicet poenitentia ostensa, in corporis Christi communionem restituentur.

LXXXIII. Qui vates consulunt, et consuetudines gentium sequuntur, aut aliquos in suas aedes introducunt ad remediorum inventionem, et expiationem, hi in canonem cadant sexennii. Postquam anno fleverint, et anno audierint, et annis tribus fuerint substrati, et anno cum fidelibus steterint, sic admittantur.

LXXXIV. Hæc autem omnia scribimus, ut fructus probentur poenitentiae. Non enim omnino tempore dijudicamus res ejusmodi, sed ad modum poenitentiae attendimus. Quod si qui difficile avelantur a propriis moribus, carnisque voluptatibus servire malint quam Domino, et vitam secundum Evangelium instituere nolint, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in populo inobsequenti et contradicenti edocti sumus audire: *Servans serra animam tuam*¹⁴. Ne igitur committamus, ut cum talibus pereamus: sed grave iudicium formidantes, et terribilem retributionis Domini diem ob oculos habentes, ne velimus una cum alienis peccatis perire. Si enim nos non erudierunt terribilia Domini, nec tales plagæ adduxerunt, ut nos a Domino propter nostram iniquitatem derelictos, barbarorumque in manus traditos sentiremus, et populum apud hostes captivum abductum esse, ac dispersioni traditum, quia hæc audebant qui Christi nomen circumferunt: si non noverunt, neque intellexerunt, propterea venisse in nos iram Dei; quæ res nobis cum his communis est? Sed tamen obtestari eos et noctu et interdiu, et publice et privatim debemus; nos autem simul

¹⁴ Gen. xix, 17.

(55) *Ἐν πέντε*. Sic codices melioris notæ. Nonnulli habent *ἐν πέμπτῳ*, in quinto. Sic videtur legisse interpres. Sed hæc scriptura minime probabilis. Vix enim gravius puniretur iurjurandum libere et sponte infractum, quam vi et impressione violatum; nec aliud esset inter utrumque, quam unius anni discrimen. Legitur *ἐν πέμπτῳ* in Pandectis. Sed Balsamon et Zonaras et Aristenus in suis interpretationibus agnoscunt undecim annos. Præterea decem anni imponuntur perjuri in canone 64, cui quidem canonem aliqua videtur inesse cum hoc octogesimo secundo discrepantia; forte quia in priore nulla statuitur distinctio coacti et voluntarii perjurii.

(56) *Φαρμακείων*. Longe alio sensu usurpatur hoc loco en vox ac in canone 65, in quo venefica ad perniciem inventa designat: hic autem remedia ad

υποπτώσει δὲ εὐξαμένους ἐν γ' ἔτει, καὶ ἐν ἄλλοις γ' συστάντας τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέξιν, οὕτω δεκτοὺς εἶναι τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ.

III'. Καὶ περὶ τῶν ἐπιорκησάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὅρκους. κουφοτέροις ὑπόκεινται ἐπιτιμίοις, ὥστε μετὰ 5' ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτοὺς· εἰ δὲ ἀνευ ἀνάγκης προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτει προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέντε (55) ἐν υποπτώσει εὐξαμένοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἀνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχόμενοι, οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον, δηλαδὴ, τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκαταστήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

III'. Οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνθηλαῖς τῶν ἰθῶν ἀκολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινες εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακείων (56), καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἑξαετίας. Ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντες, καὶ ἐνιαυτὸν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν γ' ἔτει ὑποπίπτοντες, καὶ ἐνιαυτὸν συστάντες τοῖς πιστοῖς, οὕτω δεχθήτωσαν.

IIA'. Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανόας. Οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανόας προσέχομεν. Ἐάν δὲ δυσσποσπάτως ἔχωσι τῶν ἰδίων ἰθῶν, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς μᾶλλον δουλεύειν θέλωσιν ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχωνται, οὐδαὶς ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς κοινὸς λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι διδιδάγμεθα ἀκούειν, ὅτι *Σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν*. Μὴ τοίνυν καταδεξώμεθα συναπόλλυσθαι τοῖς τοιούτοις· ἀλλὰ φοβούμενοι τὸ βαρὺ κρίμα, καὶ τὴν φοβεράν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν λαθόντες, μὴ θελήσωμεν ἀμαρτίαις ἀλλοτρίαις συναπόλλυσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ἐπαίδευσεν ἡμᾶς τὰ φοβερά τοῦ Κυρίου, μηδὲ αἱ τηλικαῦται πληγαὶ εἰς αἰσθησιν ἡμᾶς ἔχοντες (57), ὅτι διὰ τὴν ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας βαρβάρων, καὶ ἀπῆχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαὸς, καὶ παρεδόθη τῇ διασπορᾷ, διότι ταῦτα ἱδὼτων οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ περιφέροντες· εἰ μὴ ἔγνωσαν (58), μηδὲ συνῆκαν, ὅτι διὰ ταῦτα ἔλθουν ἐπ' ἡμᾶς ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ· τίς ἡμῖν κοινὸς πρὸς τοὺς λόγους; Ἀλλὰ διαμαρτύρεσθαι αὐτοῖς καὶ

morbos pellendos, ut observant Balsamon et Zonaras. Hinc multo lenior in hoc canone poenitentia, quam in sexagesimo quinto. Distinctione utitur S. Gregorius Nyssenus in statuenda huius peccati poenitentia. Sancit enim canone 5 ut qui se convertunt ad præstigiatores, aut vates, aut eos qui dæmonum opera piacula quædam et malorum avertendorum artem profitentur, hi si fidei negandæ consilio id fecerint, iisdem poenis ac apostate subjiuntur; sin autem gravissimo quodam dolore et damno percussi, eodem modo puniantur, ac qui tormentis tempore confessionis cesserunt.

(57) *Ἦγαγον*. Sic mss. codices melioris notæ. Editi ἔγγον. Pandectæ cum codicibus mss. consentiunt.

(58) *Εἰ μὴ ἔγνωσαν*. Sic antiquissimi codices et Pandectæ. Editiones Basilii et μὴ συνέγνωσαν.

νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ὀφείλομεν συναπάργεσθαι ἐκ αὐτῶν ταῖς πονηρίαις μὴ καταδεχώμεθα, προσευχόμενοι μάλιστα μὲν κερδῆσαι αὐτοὺς καὶ ἐξελεῖσθαι τῆς παγίδος τοῦ πονηροῦ· ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ δυναθῶμεν, σπουδάζωμεν τὰς τοῦν ἑαυτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗΡ.

Basilius, paucis de Aeliani negotio et de suo post iter Ponticum morbo praemissis, Amphilochoium rogat, ut episcoporum Lyciae, quos audierat ab Asianorum haeresi alienos esse, ac suam communionem amplecti velle, sententiam exploret, probo aliquo viro in hanc regionem misso.

Ἀμφιλοχίω. ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Τὴν μὲν χρεῖαν, ἥς ἔνακιν παρεγένετο ὁ ἀδελφός Αἰλιανός, κατώρθωσεν ἐφ' ἑαυτοῦ, οὐδεμίᾳ παρ' ἡμῶν συνεργίᾳ προσδεθείς· ἡμῖν δὲ διπλὴν ἔδωκε χάριν, κομίσας τε γράμματα τῆς σῆς θεοσιδείας, καὶ ἀφορμὴν τῶν πρὸς σὲ γραμμάτων ἡμῖν παρατχόμενος. Καὶ προσπαρορεῖται οὖν δι' αὐτοῦ τὴν ἀληθινὴν σου καὶ ἀρίστην ἀγάπην· καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι περὶ ἡμῶν, νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῆς ἐκ τῶν προσευχῶν σου βοήθειας προσδοκώμενων. Τὸ γὰρ σῶμά μου, ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸν Πόντον συντριβέν, ὑπὸ ἀρρώστιας συνέχεται οὐκ ἀνεκτῶς. Ἐκεῖνο δὲ καὶ πάσαι ἐβουλόμην γνώριμον ποιῆσαι τῇ σῇ συνέσει (οὐχ ὥς (39) ὑπ' ἄλλης προηγουμένης αἰτίας διακρουσθεῖς ἐξελαθόμην)· νῦν δὲ ὑπομιμνήσκω, ἵνα καταξιώσης ἀνδρὰ σπουδαῖον πέμψαι εἰς τὴν Λυκίαν, κατασκέψασθαι, τίνες εἰσὶν οἱ τῆς ὁρθῆς πίστεως. Δεῖ γὰρ τάχα μὴ παροφθῆναι αὐτοὺς, εἴπερ ἀληθὴ ἐστὶν ἃ τις τῶν ἐκείθεν παραγενομένων πρὸς ἡμᾶς εὐλαβῶν διηγήσατο· ὅτι, πάντα πρὸς τὸ Ἀσιανὸν φρόνημα ἀπηλλοτριωμένοι, ἡμᾶς καταδέχονται ἐπιγράφεσθαι κοινωνοὺς. Εἰ δὲ μέλλει τις ἀπιέναι, ἐπιζητήσάτω ἐν Κορυθαίοις Ἀλέξανδρον ἀπὸ μοναζόντων ἐπίσκοπον, καὶ ἐν Λιμύρᾳ Διάτιμον, καὶ ἐν Κύροις (40) Τατιανὸν καὶ Πολέμωνα καὶ Μακάριον πρεσβυτέρους, ἐν Πατάροις ἐπίσκοπον Εὐδοκμον, ἐν Τελμεσῷ Ἰλάριον ἐπίσκοπον, ἐν Φίλῳ Λολλιανὸν (41) ἐπίσκοπον. Τοὺτους καὶ ἑτεροὺς ἀνεγνώρισέ τις ἡμῖν, ὡς ὑγιαίνοντας περὶ τὴν πίστιν· καὶ πολλὴν ἔσχον (42) χάριν τῷ Θεῷ, εἰ τινες ὅπως ἐν τῷ κλίματι τῷ Ἀσιανῷ ἔξω εἰσὶ τῆς βλάβης τῶν αἰρετικῶν·

(39) Οὐχ ὥς. Legit Combetisius οὐ ὥς. Cujus rei oblitus eram cespitante memoria ob aliam rem majoris momenti. Sed displicet haec emendatio, non solum quia nullo nititur vetere libro, sed etiam maxime quia non redolet summam Basilii pietatem, cui nihil antiquius erat pace et unitate Ecclesiarum.

(40) Ἐν Κύροις. Codex Claromontanus ἐν Νύροις. Sed legendum ἐν Μύροις. Non Tatianus ille factus est episcopus Myrensis, ac interfuit concilio C. P. Nondum ad hanc dignitatem pervenerat, cuius haec scriberetur epistola; nam ei Basilius non alium quam presbyteri titulum defert, qui ei cum Polemone et Macario communis est. Videtur etiam Diatimus nequaquam Limyrae episcopus fuisse; sed tantum presbyter. Illum enim episcopi nomine non designat Basilius; et presbyteri titulus ad eum, iidem ut ad tres alios, videtur referri. Silentium Basilii de episcopis Limyrae et Myrae argumento est

ΠΑΤΑΟΙ. ΓΑ. XXXII.

331 EPISTOLA CCXVIII.

Amphilochio, Iconii episcopo.

Illud quidem negotium, cujus causa venerat frater Aelianus, ipse per se confecit, nec ulla nostra ope indiguit. Duplicem autem a nobis iniit gratiam, et quod litteras pietatis tuae attulit, et quod litterarum ad te occasionem nobis subministravit. Per eum igitur et tuam salutamus genuinam ac non imitabilem charitatem, ac rogamus ut pro nobis preceris, qui nunc, si unquam alias, precum tuarum ope indigemus. Nam meum corpus ex itinere Pontico contractum, morbo afficitur intolerabili. Illud autem et dudum volebam tuae prudentiae notum facere, non quod alia potiore interpellante causa oblitus sim; sed nunc commonefacio, ut virum diligentem digneris in Lyciam mittere, qui verae fidei quinam sint sectatores exploret. Fortasse enim non sunt negligendi, siquidem vera sunt, quae unus aliquis ex piis viris illinc ad nos venientibus narravit, eos ab Asianorum sententia prorsus alienos, communionem nostram amplecti velle. Si quis autem iturus est, perquirat Corydalis Alexandrum ex monacho episcopum, Limyrae Diatimum, Cyris Tatianum et Polemonem et Macarium presbyteros, Patarris Eudemum episcopum, Telsesi Hilarium episcopum, Pheli Lollianum episcopum. Hos et plures adhuc indicavit mihi aliquis recte de fide sentire: ac gratias Deo habui plurimas, si qui omnino in Asiano tractu extra labem haereticorum sint. Itaque si fieri potest, interim eos sine litteris exploremus: re autem perspecta, tum demum et litteras dabimus. cura-

D eos male audisse. Porro non mirum in tanta rerum ecclesiasticarum perturbatione, si ejusmodi presbyterorum communionem appetebat, quorum cum episcopis non communicabat. Sic enim cum presbyteris Tarsensibus, minime vero cum episcopo Tarsensi conjunctus erat: plures in Sebastiae presbyterio communicatores habebat, quamvis ab Eustathii communione discessisset, ut patet ex epistolis 113, 114, 237. Paulo ante legitur in codice Vaticano ἀπὸ μοναζόντων καὶ ἐπίσκοπον, monachum et episcopum.

(41) Λολλιανόν. Ita Med., Vat. et Clarom. Editi Λουκιανόν. Coisl. primus Λουλιανόν. Scriptura quam sequimur consentit cum subscriptionibus concilii C. P. inter quas legitur Lolhianus. Ibidem codex Vaticanus ἐν Φίλῳ.

(42) Ἐσχον. Sic veteres libri, pro eo quod erat in editis ἔχον.

* Alias CCCCIII. Scripta anno 373.

limusque ut aliquem ex illis ad congressum nostrum advocemus. Cedant autem omnia commodè ac prospere Ecclesie Iconiensi nobis desideratissimæ. Honorandum omnem clerum et eos qui una cum tua pietate sunt, per te salutamus.

ἡμῖν Ἐκκλησίαν τὴν Ἰκονίαν. Πάντα τὸν τίμιον κλήρον καὶ τοὺς συνόντας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ.

332 EPISTOLA CCXIX.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΘ.

Cum Basilijus a Theodoro subdiacono didicisset dissensiones in clero Samosatensi exortas esse : etsi sciebat Eusebium ea de re ad illos scripsisse, suum quoque illis dolorem significat, hortaturque ne laudem ex persecutione comparatam dissensionibus amittant.

Clero Samosatensi.

Τῷ Σαμοσατέων κλήρῳ.

1. Qui omnia in pondere et mensura ¹² definit nobis Dominus, et tentationes inducit ¹³ quæ vires nostras non superent, sed probat quidem pietatis athletas per afflictionem, nec tamen ultra quam ferre queunt, sinit tentari ¹⁴, datque potum in lacrymis in mensura ¹⁵ iis, qui debent ostendere, an in afflictionibus gratum Deo animum servant : in hac maxime circa vos dispensatione suam benignitatem declaravit, non sinens vobis ab inimicis persecutionem ejusmodi inferri, quæ posset aliquos evertere, aut de fide in Christum commovere. Vos enim cum levibus et quos facile sit superare adversariis conjungens, præmium vobis patientiæ in illis vincendis præparavit. Sed communis ille nostræ vitæ hostis, qui suis artificiis benignitati Dei adversatur, postquam vos vidit validi muri instar assaultum extrinsecus contemnere, id, ut audio, excogitavit, ut inter vos mutuae quædam offensiones et pusilli animi dissidia nascerentur : quæ initio quidem parva, et facile sanabilia, temporis progressu per contentionem aucta in malum prorsus insanabile vergere solent. Quapropter adductus sum ut per hanc epistolam vos adhortarer. Quod si fieri posset, venissem ipse, vosque per me ipse rogassem. Sed quia id tempora non sinunt, hanc vobis epistolam, veluti aliquod supplicantis insigne, prætendimus, ut adhortationes nostras reveriti, solvatis omnem inter vos contentionem, mihiq; cito bonum nuntium mittatis dimissarum inter vos offensionum.

διαπέμψησθε τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἀφῆκατε ἀλλήλοις τὰς μέμψεις.

A Ἐάν μὲν οὖν ἡ δυνατόν, τίως ἄνευ γραμμάτων αὐτοὺς κατασχεψόμεθα (43)· πεισθέντες δὲ, λοιπὸν καὶ ἀποστέλλομεν ἐπιστολὴν, καὶ σπουδάζομεν τινα ἐξ αὐτῶν προσκαλέσασθαι εἰς τὴν συντυχίαν ἡμῶν. Γένοιτο δὲ πάντα ἐν καιρῷ περὶ τὴν ποθεινοτάτην καὶ τοὺς συνόντας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ.

B 1. Ὁ πάντα μέτρῳ καὶ σταθμῷ ὀρίζων ἡμῖν Κύριος, καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἐπάγων μὴ ὑπερβαίνον-
τας ἡμῶν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ δοκιμάζων μὲν διὰ τῆς περιστάσεως τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς εὐσεβείας, οὐκ ἔων δὲ πειραζοῦνται ὑπὲρ ὃ δύνανται ὑπενεγκεῖν, καὶ ποτίζων δάκρυσιν (44) ἐν μέτρῳ τοὺς ὀφειλοντας διδάσκειν (45), εἰ ἐν ταῖς θλίψεσι τὸ πρὸς τὸν θεὸν εὐχάριστον διασώζουσι· μάλιστα ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῆς καθ' ὁμᾶς τὸ ἑαυτοῦ φιλόανθρωπον ἐφανερώσει, μὴ συγχωρήσας ὑμῖν τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν διωγμὸν τοιοῦτον ἐπενεχθῆναι, οἷον δύνασθαι περιτρέψαι τινὰς ἢ διασταλεῖσαι ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Κούφοις γὰρ καὶ εὐκαταγωνίστοις ἀντιπάλαις παραζεύξας ὁμᾶς, ἐν τῇ κατ' αὐτῶν νίκῃ τὸ βραβεῖον ὑμῖν τῆς ὑπομονῆς ὑπέρβειπεν. Ἀλλ' ὁ κοινὸς ἐχθρὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὁ ταῖς ἑαυτοῦ μεθοδεύσεσιν ἀντιμαχόμενος τοῦ θεοῦ τῇ χρηστότητι, ἐπειδὴ εἶδεν ὁμᾶς ὡς
C τεῖχος κραταῖον τῆς ἐξωθεν προσβολῆς καταφρονούν-
τας, ἐν ὑμῖν αὐτοῖς, ὡς ἀκούω, ἐπινόησε γενέσθαι τινὰς λύπας πρὸς ἀλλήλους καὶ μικροψυχίας· αἱ παρὰ μὲν τὴν πρώτην μικραὶ εἰσι καὶ εὐθεράπευτοι, προ-
ϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὑπὸ φιλονεικίας αὐξανόμε-
ναι (46), εἰς ἀνίστατον παντελῶς ἐκπέπτειν πεφύκασι. Διὸ ὤρμησα πρὸς τὴν διὰ τοῦ γράμματος τοῦδε πα-
ράκλησιν. Εἰ μὲν ἦν (47) δυνατόν, αὐτὸς ἂν παρε-
γενόμενός, καὶ δι' ἑμαυτοῦ ἰκέτευσα ὁμᾶς· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οἱ καιροὶ οὐκ ἐπιτρέπουσι, τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀν' ἱκετηρίας ὑμῖν προτείνομεν· ἵνα, αἰε-
σθέντες ἡμῶν τὰς παρακλήσεις, καταλύσθε πᾶσαν τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν (48), καὶ ταχέως μοι ἀλλήλοις τὰς μέμψεις.

¹² Sap. xi, 21. ¹³ Matth. vi, 15. ¹⁴ I Cor. x, 13. ¹⁵ Psal. lxxix, 6.

* Alias CCLXXX. Scripta anno 375.

(43) *Κατασχεψόμεθα*. Clarom. ἐπισχεψόμεθα. Paulo post legitur cum codicibus Med. et Coisl. primo ἀποστέλλομεν et σπουδάζομεν. Deest hæc epistola in Harleano. Pro hac autem loquendi ratione habebant editi ἀποστέλλομεν et σπουδάζομεν, quod quidem librariis nimium ad grammaticæ leges attentis tribuendum videtur. Scriptura, quam in contextum recepimus, confirmatur simili loco epistolæ 244, n. 5, ubi Basilijus Patrophilo significat dubium sibi non esse, quin Eustathij contumeliosa scripta noverit. Tum addit : Εἰ δ' οὐκ ἔλθοις εἰς σὲ τὰ γράμματα, ἀλλ' ἐγὼ σοὶ ἀποστέλλω· Quod si ad te scripta illa non pervenerunt, at ego ad te mittam.

(44) *Δάκρυσιν*. Editi præmittunt ἐν quæ præpo-

D sitio deest in sex mss.

(45) *Διδάσκειν*. Duo Regii codices, Vat., Paris. et Coisl. secundus διαδιδάσκειν. Clarom. δειχθῆναι. Nihil mutandum. Illud enim διδάσκειν idem valet ac δειχθῆναι, id est, ostendere et docere, ut perspicui potest ex epist. 244, n. 3.

(46) *Αὐξανόμεναι*. Med. et Coisl. primus αὐξόμεναι.

(47) *Εἰ μὲν ἦν... παρεγενόμενός*. Ita tres vetustissimi codices et Clarom. Editi Εἰ μὲν οὖν ἦν... παρεγενόμενός δι' ἑμαυτοῦ.

(48) *Πρὸς ἀλλήλους*. Coisl. primus εἰς ἀλλήλους. Paulo post idem codex cum Med. κατακλιθεῖς. Clarom. ὑποκλιθεῖς. Ibidem nonnulli codices καὶ... δεξάμενός τά, alii δεξιόμενός τά.

2. Ἐκείνο γὰρ εἰδέναι βούλομαι τὴν σύνεσιν ὑμῶν, ὅτι ἐκεῖνος μέγας παρὰ Θεῷ, ὁ ταπεινοφρόνως ὑποκατακλιθεὶς τῷ πλησίον, καὶ ἀνεπαισχύντως ἐφ' ἑαυτὸν ἀναδειξάμενος τὰ ἐγκλήματα, κἂν μὴ ἀληθῆ ᾖ, ὑπὲρ τοῦ τὸ μέγα ὄφελος τὴν εἰρήνην χαρίσασθαι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Γενέσθω οὖν ἐν ὑμῖν ἀμιλλα ἀγαθῇ, τίς πρῶτος καταξιώθῃ υἱὸς Θεοῦ κληθῆναι, διὰ τῆς εἰρηνοποιίας ἑαυτῷ τὸ ἀξίωμα τοῦτο περιποιησάμενος. Ἐπίστευτε δὲ καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ὑμῖν τὰ πρόποντα, καὶ ἐπιστέλλει (49) πάλιν τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῷ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, διὰ τὸ ἔτι (50) συγκεχωρηθῆαι ἑγγύτεροι ὑμῶν εἶναι, ἀμελεῖν τῶν καθ' ὑμᾶς οὐ δύναμεθα. Ὅθεν καὶ παραγενομένου τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Θεοδώρου τοῦ ὑποδιακόνου, καὶ εἰπόντος τὴν Ἐκκλησίαν ἐν λύπῃ εἶναι καὶ ταραχῇ, σφοδρῶς συντριβέντες καὶ βαθεῖα ὀδύνη τὴν καρδίαν πληγέντες, ἡσυχάζει οὐκ ἡνευχόμεθα· ἀλλὰ παρακαλέσαμεν ὑμᾶς, πᾶσαν δικαιολογίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους ῥίψαντας, καταπράξασθαι τὴν εἰρήνην, ἵνα μήτε ἡδονὴν τοῖς ἐναντίοις παράσχῃτε, μήτε τὸ καύχημα τῆς Ἐκκλησίας προδῶτε, ὃ νῦν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαδεδοται, ὅτι οἱ πάντες, ὡς ὑπὸ μιᾷ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ οἰκονομούμενοι, ἐν ἐνὶ σώματι οὕτω διάγετε. Πάντα τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺς τε ἐν ἀξιώματι καὶ δυναστείαις πολιτικαῖς (51), καὶ τοῦ παντὸς κλήρου τὸ πληρωμα διὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας κατασπαζόμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν ὁμοίους ἑαυτοῖς διαμεῖναι. Οὐδεμίαν γὰρ προσθήκην ἐπιζητοῦμεν, διὰ τὸ πᾶσαν ὑπερβολὴν προλαβόντας αὐτοὺς διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπιδείξεως ἀποκλείσαι (52).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚ'.

Testatur Basilii clericis Berænsibus, se ad eorum amorem exarsisse, lectis eorum litteris, et ipsorum ac totius populi virtute cognita ex sermone Acacii presbyteri. Pacem illis orat post tot certamina, et ad perseverantiam hortatur.

Πρὸς τοὺς ἐν Βερολίᾳ

Μεγάλην ὁ Κύριος ἔδωκε παραμυθίαν τοῖς ἀπολιμπανομένοις τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίας, τὴν διὰ τοῦ γράμματος ὁμιλίαν, ἐξ ἧς ἔστι μανθάνειν οὐ τὸν σωματικὸν χαρακτήρα, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὴν διάθεσιν. Ὅθεν καὶ νῦν, δεξάμενοι τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ὁμοῦ τε ἐγκωρίσαμεν ὑμᾶς, καὶ τὴν περὶ ὑμᾶς (53) ἀγάπην ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἀνελέθομεν, οὐ δευθέντες χρόνου μακροῦ συνήθειαν ἐμποιοῦντος ἡμῖν. Ἐξ αὐτῆς γὰρ τῆς ἐναποκειμένης τοῖς γράμμασι διανοίας εἰς τὸ φίλτρον τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς ὑμῶν ἐξεκαύθημεν. Καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἐπισταλμένοις, τοιοῦτοις οὖσιν, ἔτι καὶ ἡ τῶν μεσιτευόντων ἀδελφῶν ἐπιτηδειότης ἐναργέστερον ἡμῖν ἐδείκνυε τὰ καθ' ὑμᾶς. Ὁ γὰρ ποθεινότατος καὶ εὐλαδέστατος συμπρισβύτερος ἡμῶν Ἀκάκιος, πλείονα τῶν ἐπισταλμένων διηγούμενος, καὶ ὑπ' ὧν

(49) Καὶ ἐπιστέλλει. Ita tres vetustissimi codices, quibus alii favent, in quibus legitur ἐπιστέλλει. At editi admodum mendose καὶ ἐπιστέλλειν ὑμᾶς δεῖ πάλιν, ac vos decet iterum ad eum contentientia scribere.

(50) Ἐτι. Hanc vocem addidimus ex septem mss. Ibidem Coisl. primus ἑγγυτέρω.

(51) Πολιτικάς. Sic mss. septem. Editi πολιτι-

2. Sciat enim hoc, venim, prudentia vestra, illum magnum esse apud Deum, qui se proximo humiliter submittit, ac citra verecundiam crimina in seipso recipit, etiamsi vera non sint, ut pacem, magnum illud emolumentum, Dei Ecclesiae conciliet. Sit itaque inter vos certamen bonum, quis prior consequatur, ut filius Dei vocetur, hanc sibi dignitatem ob pacem compositam comparans. Scripsit autem et religiosissimus episcopus vobis quæ conveniunt, ac rursus scribet quæ ipsum decet. Verumtamen et nos, eo quod adhuc concessum sit, ut vobis propiores simus, negligere res vestras non possumus. Unde et cum advenisset religiosissimus frater Theodorus subdiaconus, dixissetque Ecclesiam in mœstitia esse ac perturbatione, tum valde contriti, **333** et imo cordis dolore percussi, conticere non potuimus: sed vos adhortati sumus, ut omnem inter vos juris disceptationem projicientes, pacem componatis, ne afferatis lætitiā adversariis, neve hanc Ecclesiae gloriationem prodatis, quæ nunc per totum terrarum orbem prædicatur, vos videlicet tanquam anima una et corde uno gubernatos, ita in uno corpore versari. Omnem Dei populum, honoratos et magistratus, et totius cleri cœtum per vestram pietatem salutamus, adhortamurque ut sui ipsorum semper permaneant similes. Nam incrementum nullum exposcimus, eo quo l' accessionem omnem jam ipsi per edita bonorum operum specimina excluderint.

EPISTOLA CCXX.

Beræris.

Magnum Deus præbuit solatium his, qui coram congregari non possunt, colloquium per litteras; ex quo discere est non corpoream effigiem, sed animi ipsius indolem. Unde et nunc, postquam pietatis vestræ litteras acceperimus, simul et vos cognovimus, et vestri amorem corde concepimus, non opus habentes longo tempore ad consuetudinem conciliandam. Ex ipsa enim insita litteris sententia ad amorem pulchritudinis animæ vestræ exarsimus. Nam præter litteras, quæ quidem tales sunt, adhuc etiam fratrum internuntiorum habilis et apta indoles illustrius vestra nobis expressit. Nam desideratissimus atque religiosissimus compresbyter Acacius, plura quam scripsistis enarrans, et quotidianum vestrum certamen, strenuamque pro pietate dimicationem ipsis oculis subiiciens, tan-

χοῦς.

(52) Ἀποκλείσαι. Addunt clausulæ loco ἑρῶσθε, valete, tres codices, nempe Harl., Coisl. primus et Clarom.

(53) Τὴν περὶ ὑμᾶς. Hæ voces additæ sunt ex septem mss. Vaticanus codex τὴν περὶ ὑμῶν.

* Alias CCXCIX. Scripta anno 375.

δοξάζοντάς με δεξάσω, πῶς οὐχὶ γνωρίμους καὶ Ἀ
διαφανείς τοῖς πᾶσι καταστήσει, ταῖς ἀκτίσι τοῦ
ἡλίου συνεπαπλῶν (60) τῆς ἐξατραπεύσεως αὐτῶν
λαμπρόνους τὸ φαιδρὸν; Μείζονα δὲ αὐθις ἡμῖν τὸν
περὶ ὑμᾶς πόθον ἐνεθήκατε γραμμάτων ἡμᾶς ἀξιώ-
σαντες, καὶ γραμμάτων τοιούτων, ἐν οἷς πρὸς τοῖς
προλαβούσιν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας παλαισμασι πλου-
σίαν καὶ ἀχμαιοτέραν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς πίστεως
καρτεροψυχίαν ἐπεδαψιλεύσατο (61). Ἐφ' οἷς συν-
τηδόμεθα ὑμῖν, καὶ συνευχόμεθα, ὅπως ὁ τῶν ὀλῶν
θεὸς, οὗ ὁ ἀγὼν, καὶ οὗ τὸ σχάμμα, καὶ δι' οὗ οἱ
στίφανοι, προθυμίαν ἐμποίησιν, ῥῶσιν ψυχῆς παρά-
σχῃ, καὶ εἰς τελείαν εὐδοκίμησιν (62) τὴν παρ' αὐτῶν
τὸ ἔργον ὑμῶν ἀγάγῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΒ'.

*Significat Basilium se lectis eorum litteris respirasse ex arumnis, et cognita eorum adversus hæreticos, quos primi repule-
runt, constantia ac cleri præeuntis et populi subsequenter consensu, acriorem factum esse ad pugnas, quæ Cappadocia
imminenti, sustinendas. Hortatur ut in hoc consensu perseverent.*

Ἡρὸς Χαλκιδέας.

Τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν τοιοῦτον γέγονεν
ἡμῖν ἐν καιρῷ ὀλίφως ἐπιφανέν, ὅποιον γίνεται
πολλάκις ἀγωνισταῖς ἵπποις, ἐν μεσημβρίᾳ σταθερᾷ
λάθρῳ τῷ ἀσθματι κόνιν σπωμένοις ἐν μέσῳ τῷ
σταδίῳ, ὕδωρ τοῖς στόματι προσχυθέν. Ἀνεπιεύ-
σαμεν γὰρ ἐκ τῆς συνεχείας τῶν πειρασμῶν, καὶ
ἡμῶν τε τοῖς ῥήμασιν ὑμῶν ἐπεβρώσθημεν, καὶ τῇ
μνήμῃ τῶν καθ' ὑμᾶς ἀγωνισμάτων εὐτονώτεροι
γεγόναμεν πρὸς τὸ ἀνανδύτως ὑπανεγκεῖν τὸν προ-
κείμενον ὑμῖν ἀγῶνα. Ὁ γὰρ ἐμπρηστὴς, ὁ τὰ
πολλὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐπινειμάμενος, ὑφέρπει ἤδη καὶ
τὴν ἡμετέραν (63), καὶ τὰ κύκλῳ πάντα περιφλίσας,
ἀπεισθαι φιλονεικεῖ καὶ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Ἐκ-
κλησιῶν, ἃς τέως ἐκίνει πρὸς δάκρυον ὁ ἐκ γειτόνων
καπνός. Ἀπεισθαι δ' οὖν λοιπὸν καὶ ἡμῶν ἐπιτίγεται,
ἐν ᾧ Κύριος ἀποστρέψει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος
αὐτοῦ, καὶ διακόψει τὴν γλῶσσαν τοῦ πονηροῦ τούτου
πυρός! Τίς γὰρ οὕτω δεῖλός καὶ ἀνανδρός, ἢ πρὸς
πόνους (64) ἀθλητικὸς ἀμελέτης, ὥς μὴ τοῖς
ὑμετέροις ὑποφωνήμασιν ἐπιβρώσθῃναι πρὸς τὸν
ἀγῶνα, καὶ εὐχεσθαι μεθ' ὑμῶν στεφανίτης ἀναβρέ-
θῃναι; Προλαβόντες γὰρ ἐναπεδύσατο τῷ τῆς εὐσε-
βείας σταδίῳ, καὶ πολλὰς μὲν ἀπεκρούσατο πείρας
αἱρετικῶν παλαισμάτων, πολὺν δὲ τὸν καύσωνα τῶν
πειρασμῶν ὑπενέγκατε, οἱ τε κορυφαῖοι τῆς Ἐκ-
κλησίας ὑμεῖς, οἷς ἡ θεραπεία τοῦ θυσιαστηρίου
πεπίστευται, καὶ οἱ καθ' ἓνα τοῦ λαοῦ, οἱ δυνατώ-
τεροι (65). Τοῦτο γὰρ καὶ μάλιστα θαυμαστὸν ὑμῶν
καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιον, ὅτι πάντες εἰς ἓστε ἐν

quomodo non illustres ac omnibus conspicuos
reddet, una cum solis radiis explicans fulgu-
rantis eorum gloriæ splendorem? Rursus vobis
vestri desiderium majus attulistis litteris ad nos
scriptis, et] ejusmodi litteris, in quibus præter
superiora pro pietate certamina divitem et vividio-
rem pro vera fide animi constantiam profudistis.
De quibus una vobiscum gaudemus, simulque
precamur, ut universorum Deus, cujus certa-
men, cujus pugna et per quem corona, ingeneret
animi ardorem, corroboret animam, et opus
vestrum ad perfectam apud ipsum approbationem
perducat.

EPISTOLA CCXXII'.

Ad Chalcidenses.

Litteræ pietatis vestræ tales nobis afflictionis
tempore acciderunt, qualis sæpe certatoribus
equis, serventissima meridie pulverem vehementi
anhelitu in medio stadii attrahentibus, aqua ori
infusa. Respiravimus enim ex continuis tentatio-
nibus, simulque verbis 335 vestris corroborati
sumus, et certaminum vestrorum memoria firmio-
res facti, ut propositum nobis certamen nescio ce-
dere animo subeamus. Enimvero incendium, quod
plerasque Orientis partes devastavit, serpit jam
et in nostram regionem, atque iis quæ circa nos
sunt incensis, ad ipsas etiam Cappadociæ Eccle-
sias, quas antea sumus ex vicinis locis ad lacrymas
commovebat, pertingere conatur. Jam ergo et
nos properat attingere: quod Dominus spiritus
oris sui avertat, et mali illius ignis flammam in-
tercidat! Quis enim tam timidus est et ignavus,
aut in laboribus athleticis inexercitatus, ut non
vestris acclamationibus ad certamen corrobore-
tur, optetque vobiscum victor renuntiari? Vos
enim priores pugnavistis in pietatis stadio, ac multa
repulistis tentamina hæreticarum pugnarum, et
ingentem tentationum æstum pertulistis, tum vos
Ecclesiæ coryphæi, quibus altaris cura commissa,
tum singuli ex plebe et potentiores quique. Hoc
enim in vobis et maxime admirandum est, et ap-
probatione omni dignum, quod omnes unus estis
in Domino, alii quidem præeuntes ad bonum, alii
summo consensu sequentes. Unde et superiores

60) Συνεπαπλῶν. Ita mss. octo. Editi συνεφ-
άπτων.

61) Ἐπεδαψιλεύσατο. Hanc scripturam codi-
cum Medicæi et Coisl. primi prætulimus lectioni
aliorum quatuor codicum, in quibus legitur ἐπε-
δαψιλεύσθε. Editi ἐπεδαψιλεύσατο.

62) Εὐδοκίμησιν. Medicæus codex, Vaticanus
et Reg. secundus διευδοκίμησιν.

63) Καὶ τὴν ἡμετέραν. Editi καὶ πρὸς τὴν ἡμε-
τέραν. Sed præpositio deest in codicibus nostris
Harl., Med., utroque Coisl., Vat. et Reg. secundo.

64) Πρὸς πόνους. Ita Harl., Coisl. uterque et

uterque Regius. Editi πρὸς τόνους.

65) Οἱ δυνατώτεροι. Legendum καὶ οἱ δυνατώτε-
ροι. Sic enim in epist. 220 laudat non solum eorum,
quibus commissum est altaris ministerium, accura-
tam agendi rationem, sed populi etiam totius con-
cordiam, et eorum qui civitati præsunt, illiusque res
gerunt, magnanimos mores. Præterea his verbis,
singulis ex plebe, designatur tota plebs; quare ὑπο-
ponenda conjunctio his quæ sequuntur. Hanc ta-
men nolui in contextum inserere, quia in nullo
vetere libro reperitur.

* Alias CCXCVII. Scripta anno 375.

estis adversariorum conatu, nullam praebentes ex
ullo membro ansam adversantibus. Quapropter
precamur noctu et interdiu Regem saeculorum, ut
custodiat quidem populum in fidei integritate;
custodiat autem ei clerum, tanquam caput illæ-
sum in summitate constitutum, subjectisque cor-
poris membris providens. Oculis enim officio suo
fungentibus, opera manuum assabre sunt, et pe-
des sine offendiculo moventur, nulla corporis
pars cura convenienti destituitur. Hortamur ergo
vos, quod ipsum facitis et facturi estis, ut vobis
invicem adhaereatis, ac vos, quibus animarum
cura credita, singulos regatis, et tanquam filios
charissimos soveatis: populus vero debitam patri-
bus reverentiam et honorem vobis exhibeat, ut
decoro Ecclesiae statu conservetur robur vestrum,
ac fidei in Christum firmamentum, glorificetur-
que Dei nomen, ac redundet et augeatur charita-
tis bonum. Nos autem, cum hæc audierimus, de
vestro in Deo profectu lætemur: ac si quidem
adhuc per carnem diversari in hoc mundo jube-
mur, vos etiam videamus aliquando in Dei pace:
sin autem jubemur tandem de hac vita exire, vos
in sanctorum splendore una cum his, qui laudem
et gloriam per patientiam et per omnem bonorum
operum demonstrationem consequuntur, coronatos
videamus.

λευσθῶμεν λοιπὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης, ἴδωμεν (70) ὑμᾶς ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἀγίων, μετὰ τῶν
ἐν ὑπομονῇ καὶ πάσῃ ἐπιδείξει ἀγαθῶν ἔργων εὐδοκιμούντων στεφανωθέντας.

336 EPISTOLA CCXXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΓ'.

Rumpit silentium Basilii jam tribus annis servatum, suasque desert querelas, quod cum redux in patriam ad amicitiam Eustathii sese applicuisset, et cum eo ejusque discipulis etiam episcopus amantissime vixisset, nunc ab eis omni male- dicto et famosio epistolis dilaceretur. Demonstrat periniquè eos facere, quod sibi hominis in Syria scribentis errores affugant, quia ante annos viginti unam huic homini scripserat epistolam: atque hanc agendi rationem eo iniquiorem esse, quod se tot locis de fide disserentem audierint, ut sua illos sententia latere non potuerit; atque etiam si latuisset, non tamen amicitiam sine certissimis argumentis rumpi debuisset. Hanc ergo odii germanissimam causam assignat, quod et sui commanio, et fidei professio, quam ab illis acceperat, ad recuperationem potestatis illis obviarent. Denique addit argumenti loco prius illos epistolam ad alios quam ad se misisse.

Adversus Eustathium Sebastenum.

C. Πρὸς Εὐστάθιον (71) τὸν Σεβαστηνόν.

1. Tempus, inquit, tacendi, et tempus loquendi, sententia est Ecclesiastæ¹⁹. Itaque et nunc, cum satis diu siluerimus, tempus est os aperiendi, ut rerum latentium veritas in lucem edatur. Nam et magnus Job diu ille quidem calamitates pertulit silentio, fortitudinem animi hoc ipso demon- strans, quod in gravissimis malis perstaret. Sed

1. Καὶρὸς, φησὶ, τοῦ σιγῆν, καὶ καὶρὸς τοῦ λα-
λεῖν, ὁ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λόγος. Οὐκοῦν καὶ νῦν,
ἐπειδὴ αὐτάρχεις ὁ τῆς σωπῆς ἐγένετο χρόνος, εὐ-
καιρον λοιπὸν ἀνοῖξαι τὸ στόμα εἰς φανέρωσιν (72)
τῆς ἀληθείας τῶν ἀγνοουμένων. Ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας
Ἰώβ πολλὸν μὲν χρόνον σωπῇ τὰς συμφορὰς ἤνεγκεν,
αὐτῷ τοῦτῃ τὴν ἀνδρείαν ἐπιδεικνύμενος, τῷ ἐγκαρ-

¹⁹ Eccle. iii, 7.

¹ Alias LXXIX. Scripta anno 375.

(66) Τοῖς ἀνταγωνιζομένοις. Ita Med. et Regius uterque et uterque Bigot. Editi ἀνταγωνισμένοις. Harl. et Coisl. uterque ἀγωνιζομένοις.

(67) Ἀντέχεσθαι. Ita Harl., Coisl. et uterque Reg. Editio ἰ ἀντέχεσθαι.

(68) Ἐπιδημεῖν. Legitur ἐνδημεῖν in duobus co-
dicibus, nempe Coisluniano secundo et Regio se-
cundo.

(69) Καλεούμεθα. Harlæanus codex habet καλεώ-
μεθα.

(70) Ἰδωμεν. Ita Harl. et Med. cum aliis quatuor.
Editi ἴδοιμεν.

(71) Πρὸς Εὐστάθιον. Hæc scriptura uno nititur
codice Coisl. primo; sed longe præferenda vulgatæ

τῷ αὐτῷ Εὐστάθιῳ Σεβασταίας ἐπισκόπῳ, vel sim-
pliciter Εὐστάθιῳ, ut legitur in sex codicibus mss.
Non enim hæc ad Eustathium, sed ad omnes ho-
mines scripta adversus Eustathium. Citat Basilii
hanc epistolam in epistola ad Genethlium presby-
terum, ut idoneam ad iis satisfaciendum, qui to-
tam rem accuratius scire avent.

(72) Εἰς φανέρωσιν. Hunc locum Regius secun-
dus et Coisl. secundus sic exhibent: εἰς φανέρωσιν
τῶν ἀγνοουμένων καὶ τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν, ad
declarationem eorum quæ ignorantur et ad veritatis
demonstrationem. Quamvis autem hæc satis com-
mode dicta videantur, nihil tamen cogit hos codice:
tot aliis melioris notæ hac in re præponere.

τερεῖν τοῖς δυσφροσυντατοῖς πάθειν· ὅτε δὲ ἱκανῶς A
ἐν τῇ σιωπῇ διήθλησε, καὶ διέμεινεν ἐν τῷ βάθει
τῆς καρδίας ἀποστέγων τὴν ἀλγυδύνα, τότε ἀνοίξας
τὸ στόμα, ἀπεφθέγγετο (73) ἐκεῖνα ἃ πάντες ἴσασιν.
Καὶ ἡμῖν τοίνυν τρίτον τοῦτο ἔτος τῆς σιωπῆς ζηλω-
τὴν ἐγένετο τοῦ Προφήτου τὸ καύχημα λέγοντος·
Ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ
ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς. Δὶδ' ἐναπα-
χλίσσμεν τῷ βάθει τῆς καρδίας ἡμῶν τὴν ἐκ τῆς
συκοφαντίας ἡμῖν ἐγγινομένην (74) ὀδύνην. Τῷ ὄντι
γὰρ συκοφαντία ἄνδρα ταπεινοῖ, καὶ συκοφαντία περι-
φέρει πτωχόν. Εἰ οὖν τοσοῦτον τὸ ἐκ τῆς (75) συκο-
φαντίας κακόν, ὥστε καὶ τὸν τέλειον ἤδη (τοῦτο γὰρ
διὰ τῆς προσηγορίας τοῦ ἀνδρός ὁ λόγος αἰνίσσεται)
κατάγειν ἀπὸ τοῦ ὕψους, καὶ τὸν πτωχόν (76), του-
τέστι τὸν ἐνδεῶς ἔχοντα τῶν μεγάλων δογμάτων B
(καθὼς καὶ τῷ προφήτῃ δοκεῖ λέγοντι· Ἴσως πτω-
χοὶ εἰσὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀκούσονται· πορεύσομαι
πρὸς τοὺς ἀδρούς· πτωχοὺς τοὺς περὶ τὴν σύνεσιν
ἐνδεεῖς λέγων· καὶ ἐνταῦθα, δηλονότι, τοὺς οὕτω κατ-
ηρητισμένους τὸν ἴσω ἄνθρωπον, οὐδὲ εἰς τὸ τέλειον
ἐφθασκότας τῆς ἡλικίας μέτρον, τούτους περιφέρεισθαι
καὶ σαλευέσθαι ἢ παροιμία φησὶν)· ἀλλ' ὅμως ἥμην
γρῆναι σιωπῇ φέρειν τὰ λυπηρὰ, ἐκδεχόμενός τινα
δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπανόρθωσιν. Οὐδὲ γὰρ κακίᾳ
τινὶ, ἀλλ' ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας ἡγοῦμην ἐκεῖνα καθ'
ἡμῶν εἰρησθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅρῳ τῷ χρόνῳ συμπεροῦ-
σαν τὴν ἔχθραν, καὶ μὴ μεταμελομένους (77) ἐπὶ
τοῖς ἐξ ἀρχῆς λαληθείαις, μηδ' ὅπως τὰ παρελθόντα
ἐξιάστοιντο ποιούμενους τινὰ φροντίδα, ἀλλ' ἐπεξερ-
γαζομένους, καὶ πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν συντε- C
ταγμένους (78), ὃν ἐνεστήσαντο, κακῶσαι ἡμῶν τὴν
ζωὴν, καὶ χράναι τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς
μηχανώμενοι, οὐκέτι μοι τὸ τῆς σιωπῆς ἀσφαλὲς κα-
ταφαίνεται. Ἀλλ' εἰσῆλθέ με (79) τὸ τοῦ Ἡσαίου
λέγοντος· Ἐσιώπησα, μὴ καὶ αἰεὶ σιωπήσομαι καὶ
ἀνέξομαι; Ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα. Γένοιτο
δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σιωπῇ μισθὸν δέξασθαι,
καὶ λαβεῖν τινα ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις δύναμιν· ὥστε
ἐλέγξαντας ἡμᾶς ξηρᾶναι τὸν πικρὸν τοῦτον τῆς.

cum satis in silentio decetasset, ac dolorem in
timo corde premens perdurasset, tum demum os
aperiens, ea dixit quæ omnibus nota sunt ¹⁰. E
nobis igitur jam tertium hunc silentii annum
æmulationi exstitit Prophetæ gloriatio dicentis :
Factus sum sicut homo non audiens, et non ha-
bens in ore suo redargutiones ¹¹. Quapropter in-
clusimus in imo cordis nostri recessu inustum
nobis ex calumnia dolorem. Nam revera calumnia
virum humiliat, et calumnia circumferit paupe-
rem ¹². Etsi igitur tantum est ex calumnia malum,
ut et jam perfectum (hoc enim significat viri
appellatione Scriptura) ex alto dejiciat, ac pau-
perem circumferat, id est, eum, qui egregiorum
dogmatum paupertate laborat (quemadmodum
etiam prophetæ videtur, qui dicit : *Fortasse pau-*
pores sunt, idcirco non audient, ibo ad opulen-
tes ¹³, pauperes vocans intelligentiæ inopes : hic
etiam profecto eos, qui nondum in interiori ho-
mine perfecti sunt, nec ad perfectam ætatis men-
suram pervenere, circumferri jactarique dicit
proverbium), tamen existimabam me silentio
molestias ferre debere, exspectans aliquam ex
ipsis factis emendationem. Neque enim malitia
aliqua, sed veritatis iguoratione existimabam. hæc
in nos dicta esse. Sed quia video simul cum tem-
pore progredi inimicitiam, nec illos pœnitere
eorum quæ ab initio dixerunt, nec quomodo præ-
terita sanent, cogitationem ullam suscipere, sed
nova opera, et facto agmine in id incumbere,
quod sibi ab initio proposuere, **337** ut vitam
meam affligant, et existimationem apud fratres
artificiis suis contaminent; non jam amplius si-
lentium mihi tutum videtur. Sed in mentem venit
mihi illud Isaiæ, qui ait : *Silui, num et semper*
silebo, et sustinebo? Patiens fui sicut pariens ¹⁴.
Utinam autem et nos silentii mercedem assequa-
mur, et aliquam ad redarguendum vim atque fa-
cultatem recipiamus; ut redarguendo exsicce-
mus amarum illum effusæ in nos falsæ accusationis tor-

¹⁰ Job iii, 1, sqq. ¹¹ Psal. xxviii, 15. ¹² Eccle. vii, 8. ¹³ Jer. v, 4. ¹⁴ Isa. xlii, 14.

(73) Ἀπεφθέγγετο. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐφθέγγετο.

(74) Ἐγγινομένην. Coisl. primus ἐγγινομένην. Ibidem hæc verba, τῷ ὄντι, etc., non solum ad caput septimum et versiculum octavum Ecclesiastæ, sed etiam ad cap. xiv Prov., vers. 31, videntur referenda : quanquam neutro in loco satis aperte occurrunt.

(75) Τὸ ἐκ τῆς. Coisl. primus et Harl. τὸ ἀπὸ τῆς.

(76) Καὶ τὸν πτωχόν. Editi καὶ περιφέρειν. Sed illud περιφέρειν nullo prorsus in codice ms. reperitum. Deest etiam in editione Haganoensi et prima Basileensi; debet tamen suppleri. Paulo post editi οὐκ ἀκούουσι. Tres vetustissimi codices cum Regio secundo et Coisl. secundo ut in textu. Mox tres iidem antiquissimi codices habent ἐνδεεῖς pro eo quod legitur in editis ἐνδεῶς ἔχοντας.

(77) Μεταμελομένους. Ita mss. sex. Editi μεταβαλλομένους. Paulo post editi ἐξιάσζιντο. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(78) Συντεταγμένους. Harl. συντεταγμένους, acriter contententes. Etsi autem hic codex plurimum

profuit in hac epistola emendanda, hic tamen nō pro non caret. Nam multo præclarior sententia vulgatæ scripturæ. In simili loco de Spiritu sancto cap. 29, p. 64, cum editi haberent συντεταγμένους, in nostris codicibus scriptum invenimus συντεταγμένους. Ibi optat Basilii sic pacem a Deo concedi, ut isti, qui in nos fremunt, inquit, et in nos atrociter conglomerati insurgant, in spiritu lenitatis et charitatis compescantur, τοὺς σφριγῶντας καθ' ἡμῶν τούτους καὶ συντεταγμένους τούτους, etc. Hæc de Pneumatomachis dicta, quos inter insignis erat Eustathius. Præterea minime dubium, quin antequam hæc scriberetur epistola, plurimos in suas partes trahere conatus fuerit, ut Basilium opprimeret. Dazimodem perturbaverat, ibique multos abstraxerat a communione Basilii, ut legimus in epist. 216.

(79) Εἰσῆλθέ με. Ita Med., Coisl. uterque, Regii duo, et Harl. secunda manu. Editi εἰσῆλθέ μοι. Paulo post Coisl. uterque et Reg. secundus ὡς εἰ τίκτουσα. Paulo post editi ἐν τοῖς ἐλέγχοις et ψευδογροῖας. Tres vetustissimi codices ut in textu.

rentem; sic ut nobis quoque necesse dicere: *Torrentem pertransiit anima nostra*¹⁸. Et illud: *Nisi Dominus fuisset in nobis, cum insurgerent homines in nos, forsitan viros deqlutissent nos; fortasse aqua absorbuisset nos*¹⁹.

2. Ego cum multum temporis impendissem vanitati, totamque fere juventutem meam perdidissem inani labore, quem in discendis infatuatae a Deo sapientiae disciplinis occupatus suscipiebam, ubi tandem aliquando velut ex alto somno expergefactus, respexi ad lumen admirabile veritatis Evangelii, ac vidi inutilitatem sapientiae principum hujus aerculi, qui destruuntur²⁰; miserabilem meam vitam plurimum desens, optabam dari mihi disciplinam, quae me ad pietatis dogmata introduceret. Ac mihi quidem ante omnia curae erat, ut emendationem aliquam morum facerem, quos diuturna cum improbis consuetudo perverterat. Itaque cum legissem Evangelium, ibique perspexissem plurimum ad perfectionem valere, bona sua divendere, et cum egenis fratribus communicare, ac nulla prorsus hujus vitae sollicitudine distringi, nec ulla affectione ad res terrenas animo converti; cupiebam invenire aliquem ex fratribus qui hanc vitae viam elegisset, ut una cum ipso brevem hujus vitae fluctum transirem. Ac multos quidem inveni Alexandriae, multos etiam in reliqua Aegypto, et in Palaestina alios et Coelesyria ac Mesopotamia: quorum mirabar abstinentiam in victu, mirabar tolerantiam in laboribus, stupebam ad constantiam in precibus, quomodo somnum superarent, naturali nulla necessitate infracti: quomodo excelsam semper et indomitam animi sententiam servantes, in fame et siti, in frigore et nuditate²¹, nusquam ad corpus conversi, nec ullam ei curam impendere volentes, sed tanquam in aliena carne viventes, reipsa ostenderent quid sit in hac vita peregrinari²², et quid civitatem in caelo habere²³. Haec cum mirarer, ac beatam putarem virorum vitam, quod factis ostenderent se mortificationem Jesu in corpore circumferre²⁴; optabam et ipse, quantum possem attingere, imitator esse hominum illorum.

338 3. Quamobrem cum vidissem nonnullos in patria imitari illorum instituta conantes, mihi vius sum adjumenti aliquid reperisse ad meam sa-

¹⁸ Psal. cxxiii, 5. ¹⁹ ibid. 1-4. ²⁰ I Cor. ii, 6. ²¹ II Cor. iv, 10.

(80) *Ἐξαγρίσας*. Med. et Coisl. primus ἀπαρίσας.

(81) *Χειραγωγίαν*. Ita Med., Harl., Coisl. uterque et Reg. uterque. Editi *χειραγωγόν*, ductorem.

(82) *Τὸν βραχύν*. Ita tres vetustissimi codices, quorum ab auctoritate nolui discedere, quamvis non incommode in editis legatur τὸν βαθύν, pro-

Λ καθ' ἡμῶν βρείστης ψευδολογίας χείμαρρον ὥστε ἀνελπεῖν καὶ ἡμᾶς ὅτι, *Χείμαρρον ἐξηλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν* καὶ τὸ, *Εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαγυστῆναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα ζῶντας ἀν κατέπιον ἡμᾶς, ἀρα τὸ ὕδωρ ἀν κατεπέντισεν ἡμᾶς*.

2. Ἐγὼ, πολὺν χρόνον προσαναλώσας τῇ ματαιότητι, καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἑμαυτοῦ νεότητα ἐναφανίσας (80) τῇ ματαιοπονίᾳ, ἣν εἶχον προσδιατρίδων τῇ ἀναλήψει τῶν μαθημάτων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μωρανθείσης σοφίας, ἐπειδὴ ποτε, ὥσπερ ἐξ ὕπνου βαθέος διαναστῆς, ἀπέβλεψα μὲν πρὸς τὸ θαυμαστὸν φῶς τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου, κατεῖδον δὲ τὸ ἀχρηστον τῆς σοφίας τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων, πολλὰ τὴν ἐλευσίν μου ζῶην ἀποκλύσας, τυχόμεν δούλην μοι χειραγωγίαν (81) πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας. Καὶ πρὸ γε πάντων ἐπιμελὲς ἦν μοι διόρθωσιν τινα τοῦ ἥθους ποιήσασθαι, πολὺν χρόνον ἐκ τῆς πρὸς τοὺς φαύλους ὁμιλίας διαστραφέντος. Καὶ τοίνυν ἀναγνοὺς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ θεασάμενος ἐκεῖ μεγίστην ἀφορμὴν εἰς τελείωσιν τὴν διάπρασιν τῶν ὑπαρχόντων, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς τῶν ἀδελφῶν κοινωνίαν, καὶ ὅλως τὸ ἀφροντίστως ἔχειν τοῦ βίου τούτου, καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς συμπαθείας πρὸς τὰ ὧδε τὴν ψυχὴν ἐπιστρέφασθαι, τυχόμεν εὐρεῖν τινα τῶν ἀδελφῶν ταύτην ἐλόμενον τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, ὥστε αὐτῷ συνδιαπεραιωθῆναι τὸν βραχύν (82) τοῦτον τοῦ βίου κλύδωνα. Καὶ δὴ πολλοὺς μὲν εὗρον κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλοὺς δὲ κατὰ τὴν λοιπὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης ἐτέρους, καὶ τῆς κοίτης Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας ὧν θαύμαζον μὲν τὸ περὶ δίαιταν ἐγκρατὲς, θαύμαζον δὲ τὸ καρτερικὸν ἐν πόνοις, ἐξεπλάγην τὴν ἐν προσευχαίς εὐτονίαν, ὅπως ὕπνου (83) κατεκράτουν, ὅπ' οὐδεμιᾶς φυσικῆς ἀνάγκης κατακαμπτόμενοι, ὑψηλὸν ἀεὶ καὶ ἀδούλωτον τῆς ψυχῆς τὸ φρόνημα διασώζοντες, ἐν λιμῷ καὶ δίψει (84), ἐν ψυχῇ καὶ γυμνότητι, μὴ ἐπιστρεφόμενοι πρὸς τὸ σῶμα, μηδὲ καταδεχόμενοι αὐτῷ προσαναλῶσαι τινα φροντίδα, ἀλλ' ὡς ἐν ἀλλοτρίᾳ τῇ σαρκὶ διάγοντες, ἔργῳ ἐδείκνυσαν, τί τὸ παροικεῖν τοῖς ὧδε, καὶ τί τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανῷ. Ἐκεῖνα θαυμάσας, καὶ μαχαρίσας τῶν ἀνδρῶν τὴν ζωὴν, ὅτι ἔργῳ δεικνύουσι τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, τυχόμεν καὶ αὐτοὶ, καθόσον ἐμοὶ ἐφικτὸν, ζηλωτὴς εἶναι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων.

3. Τοῦτου γοῦν ἐνεκεν θεασάμενός τις ἐπὶ τῆς πατρίδος ζηλοῦν τὰ ἐκείνων ἐπιχειροῦντας, ἐνόμισά τινα βοήθειαν εὐρηκέναι πρὸς τὴν ἑμαυτοῦ σωτη-

²² II Cor. xi, 27. ²³ Hebr. xi, 13. ²⁴ Phil. iii, 20.

fundum.

(83) Ὅπως ὕπνου. Editi ὅπως δὲ ὕπνου. Nonnulli mss. ὅπως τε. Deest vocula in vetustissimis.

(84) Καὶ δίψει. Ita tres vetustissimi codices cum aliis duobus. Editi δίψῃ. Mox iidem editi ἔργῳ ἐδείξαν. Harl., Med. et Coisl. primus ἐδείκνυσαν.

ρίαν, καὶ ἀπόδειξιν ἐποιούμην τῶν ἀφανῶν τὰ ὀρώ- A
μενα. Ἐπεὶ οὖν ἀδηλὰ ἐκάστου ἡμῶν (85) τὰ ἐν τῷ
κρυπτῷ, ἡγούμην αὐτάρκη μηνύματα εἶναι τῆς
ταπεινοφροσύνης τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐνδύματος, καὶ
ἔρχετο μοι πρὸς πληροφορίαν τὸ παχὺ ἱμάτιον, καὶ
ἡ ζώνη, καὶ τῆς ἀδεφῆτου βύρσης τὰ ὑποδήματα.
Καὶ πολλῶν ἀπαγόντων με τῆς πρὸς αὐτοὺς συν-
τηθείας, οὐκ ἠνείχόμην, ὀρώναυτοὺς τοῦ ἀπολαυστι-
κοῦ βίου τὴν καρτερικὴν προτιμῶντας· καὶ διὰ τὸ
παρηλαγμένον τῆς πολιτείας ζηλοτύπως εἶχον πρὸς
αὐτούς. Ὅθεν οὐδὲ τὰς περὶ τῶν δογμάτων διαβολὰς
προσιέμην· καίτοι πολλῶν διαβεβαιουμένων μὴ ὀρθὰς
εἶναι περὶ Θεοῦ τὰς ὑπολήψεις, ἀλλὰ τῷ προστάτῃ
τῆς νῦν αἰρέσεως μαθητευθέντας, τὰ ἐκείνου λάθρα
κατασπαίρειν διδάγματα (86)· ὧν ἐπειδὴ οὐδέποτε
αὐτήκοος ἐγενόμην, συκοφάντας ἡγούμην τοὺς ἀπαγ- B
γέλλοντας. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθυμην εἰς τὴν
προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς μὲν παραδοθέντας
ἡμῖν φύλακας καὶ σκοπευτάς τοῦ βίου ἐν προσποιή-
σει δὴ βοηθείας καὶ κοινωνίας ἀγαπητικῆς σιωπῶ,
ἵνα μὴ δόξω ἡ ἀπιστία λέγων ἑμαυτὸν διαβάλλειν, ἢ
πιστευόμενος μισάνθρωπιαν ἀφορμὴν τοῖς πιστεύου-
σιν (87) ἐμποιεῖν. Ὅ καὶ ἐμοὶ μικροῦ συνέβη, εἰ μὴ
με ταχὺ προκατελάβοντο οἱ οἰκτιρμοὶ τοῦ Θεοῦ. Mi-
κροῦ γὰρ εἰς τὴν κατὰ πάντων ἐξέπεσον ὑποψίαν,
οὐδὲν ἡγούμενος εἶναι παρ' οὐδενὶ πιστὸν, ἐκ τῶν
βλαβερῶν τραυμάτων (88) τὴν ψυχὴν πεπληγμένους.
Ἀλλ' ὅμως ἐδόκει τίως εἶναι τι ἡμῖν σχῆμα τῆς πρὸς
αὐτοὺς συντηθείας. Καὶ προσβολαὶ μὲν (89) ἐγένοντο
ἡμῖν περὶ δογμάτων καὶ ἀπαξ καὶ δις· καὶ ἐδόξαμεν
μὴ διακρίνεσθαι συμφωνήσαντες. Ὡς δὲ ἡῤῥισκον C
μὲν ἡμᾶς τὰς αὐτὰς ἀφίεντας φωνὰς περὶ τῆς εἰς
Θεὸν πίστεως, ἃς παρὰ πάντα (90) τὸν χρόνον ἔχου-
σαν παρ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ τὰλλα ἡμῶν στεναγμῶν
ἀξια, ἀλλ' οὖν ἐν γε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι (91) ἐν
Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένας ἔσχον τὰς περὶ
Θεοῦ ὑπολήψεις, ἢ ἑτέρως φρονῶν μετέμειπον ὕστε-
ρον. Ἀλλ' ἦν ἐκ παιδὸς ἑλαβὸν ἐννοίαν περὶ Θεοῦ
παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμης
Μακρίνης, ταύτην αὐξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἑμαυτῷ· οὐ
γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέμειπον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμ-
πληρώσει, ἀλλὰ τὰς παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῶν
ἀρχὰς ἐτελείωσα. Ὡς περὶ γὰρ τὸ σπέρμα (92) αὐξά-
νόμενον, μείζον μὲν ἀπὸ μικροῦ γίνεται, ταυτὸν δὲ

lulem, et indicium ducebam eorum quæ non vi-
dentur, ea quæ videntur. Quoniam igitur obscura
sunt in unoquoque nostrum, quæ in latebris ver-
santur, arbitrabar satis magna esse argumenta
humilitatis humilem vestem, mihiq̃ue satis erat
ad persuasionem vestimentum crassum, et zona,
et e rudi corio calceamenta. Et cum multi abdu-
cerent me ad ipsorum consuetudinem, non fere-
bam, videns eos voluptariæ vitæ laboriosam præ-
ferre; et ob insolitum vivendi genus morosus
eram illorum laudis defensor. Unde nec de dogma-
tibus accusationes admittebam; quamvis multi
affirmarent non rectas illos habere de Deo sen-
tentias, sed a signifero vigentis nunc hæresis edo-
ctos, illius clanculum spargere doctrinam: quæ
cum ipse nunquam audissem, sycophantas exi-
stimabam qui hæc nuntiabant. Postquam autem
deinceps vocati sumus ad gubernacula Ecclesiæ,
datos mihi custodes et speculatores vitæ, sub
specie auxilii et amicæ communionis, præter-
mitto, ne videar aut incredibilia dicens de me
ipso detrahare, aut fidem faciens, causam asserre
credentibus, cur humanum genus oderint. Quod
et mihi pene contigisset, nisi me præoccupassent
Dei miserationes. Prope enim factum est ut om-
nes mihi in suspicionem venissent, nec fidem apud
quemquam esse crederem, dolosis vulneribus
animo perculsus. Sed tamen videbatur interim
aliqua nobis inesse species consuetudinis cum il-
lis, atque etiam disputationes habitæ inter nos
de dogmatibus semel atque iterum; ac visi su-
mus inter nos non pugnare, sed consentire. Inve-
nerunt autem nos easdem de fide in Deum voces
proferre, quas omni tempore ex nobis audierant.
Etsi enim aliæ res meæ gemitibus dignæ: at certe
de hoc uno gloriari audeo in Domino, quod
nunquam falsas habuerim de Deo opiniones, nec
aliter sentiens postea dedidicerim. Sed quam a
puero accepi notionem de Deo a beata mea ma-
tre et avia Macrina, eam crescentem in meipso
continebam; neque enim alias ex aliis mutavi,
cum adolevit ratio; sed tradita mihi ab ipsis
principia perfeci. Ut enim semen, dum cre-
scit, majus quidem ex parvo sit, sed tamen

(85) Ἐκάστου ἡμῶν. Editi τὰ ἐν τῷ κρυπτῷ
κάστου ἡμῶν. Sed elegantior visa est constructio
in tribus antiquissimis codicibus, quos secutus
sum. Paulo post Harl., Med., Vat., Coisl. secundus
et Reg. secundus ἀνεψῆτου βύρσης. Sic etiam utra-
que Basileensis editio. Deest hic periodi finis in
Haganoensi.

(86) Διδάγματα. Ita mss. sex. Editi δόγματα. In-
fra editi ἐν προσποιήσει δῆθεν. Tres vetustissimi
codices ut in textu.

(87) Πιστεύουσιν. Coisl. primus et Harl. πιστεύ-
σαι.

(88) Τραυμάτων. Ita Harl., Med., Coisl. uterquo
et Reg. secundus. Editi πραγμάτων.

(89) Προσβολαὶ μὲν. Ita tres vetustissimi codices.
Editi προσβολαὶ δέ. Ex iisdem codicibus conjunctio
addita ante ἀπαξ. Paulo post iidem editi συμφωνή-
σαντας contra veterum codicum fidem. Ibidem qui-

dam codices Ὡς γάρ. Illud autem ὥς δὲ neglecti in
interpretando, quia longior parenthesis fuisset appo-
nenda, quam tamen in Græco contextu apponendam
duxi. Sic enim series orationis colligenda: Quod
autem intenerunt nos easdem de Deo voces proferre...
perscrutentur suam ipsorum conscientiam. Sæpe Ba-
silius, cum magnos motus animo impressos sequi-
tur, longas ejusmodi periodos, ac legibus orationis
exilioribus solutas devolvit.

(90) Παρὰ πάντα. Ita Harl., Coisl. primus et alii
plures. Editi παρ' ἅπαντα.

(91) Καυχᾶσθαι. Harl. et Coisl. secundus καυ-
χῆσθαι. Paulo post editi μάμης μου et ἄλλας ἐξ
ἄλλων. Codices mss. magno consensu ut in textu.
Ibidem Harl. et Med. ἔχον παρ' ἑμαυτῷ.

(92) Σπέρμα. Deest ea vox in duobus recentiori-
bus mss. Ibidem Coisl. primus αὐξάνόμενον. Paulo
post duo Regii ταυτὴν δὲ ἐστὶν ἐμαυτῷ.

idem est in semetipso, nec secundum genus mutatur, sed incrementis perficitur: ita et mihi arbitror eandem doctrinam proficiendo auctam fuisse, nequaquam autem in illius locum quæ ab initio fuerat, eam quæ nunc est successisse. **339** Quare suam ipsorum perscrutentur conscientiam, animo intueantur Christi tribunal, an aliquando aliquid aliud ex nobis audierint, quam quod nunc dicimus; qui nunc nomine praviæ doctrinæ nos decantarunt, et famosis epistolis, quas contra nos conscripsere, omnium aures obtuderunt; unde et nobis imposita necessitas hujus defensionis.

4. Accusamur enim blasphemie in Deum, cum neque ex scripto antea de fide a nobis edito argui possimus, neque ex his quæcunque sine scripto in Ecclesiis Dei viva voce palam et aperte semper disseruimus. Sed nec testis inventus, qui se ex nobis arcano loquentibus impii quidquam audivisse diceret. Unde igitur condemnatur, si nec scribimus impie, nec concionamur damnose, neque in domesticis colloquiis eos, qui nos conveniunt, pervertimus? O novum commentum! Ille, inquit, in Syria nonnulla scripsit haud pie: tu vero scripsisti ei ante viginti annos et amplius. Tu igitur communicator es hominis, et illius crimina etiam tua sint. At, o amice veritatis homo, qui mendacium setum esse diaboli edoctus es, quomodo persuasum habes meam esse illam epistolam? Non enim misisti, nec interrogasti, nec a me, qui tibi verum dicere poteram, didicisti. Sed etiamsi meæ essent litteræ, unde compertum tibi est, volumen illud, quod nunc in manus tuas incidit, æquale esse litteris meis? quis tibi dixit viginti esse annorum id volumen? unde etiam exploratum est, illius ipsius hominis esse scriptionem, ad quem et a me missa epistola? Quod si et ille scriptor est, et ego ad illum scripsi, et unum ac idem tempus mearum litterarum et hujus scripti, suscepisse me illud animo, ejusque sententiam in meipso tenere, quo liquet argumento?

5. Percontare te ipse: quoties me invisisti in monasterio ad Iridem fluvium, cum mecum una adesset religiosissimus frater Gregorius, idem ac ego vitæ institutum sequens? Num quid ejusmodi audivisti? num significationem accepisti parvam aut magnam? Quot autem dies in vico, qui est ad aliam fluvii ripam, transeginus apud meam matrem, ubi velut amici inter nos degebamus, no-

ἔστιν ἐν ἑαυτῷ, οὐ κατὰ γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ κατ' αὐξάνειν τελειούμενον· οὕτω λογίζομαι καὶ ἐμοὶ τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῆς προκοπῆς τῷξῆσθαι, οὐχὶ δὲ ἀντὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ὄντος τὸν νῦν ὑπάρχοντα (93) γεγενῆσθαι. Ὡστε ἐρευνάτωσαν μὲν τὸ ἑαυτῶν συνειδὸς, ἐνθυμίσθωσαν δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον, εἴ ποτε ἄλλο τι ἤκουσαν παρ' ἡμῶν, παρ' ὃ νῦν λέγομεν, οἱ νῦν ἡμᾶς διαθρυλλήσαντες ἐπὶ κακολογίᾳ, καὶ ταῖς στηλιτευτικαῖς ἐπιστολαῖς, ὥς συνέγραψαν κατ' ἡμῶν, πᾶσαν περικυττήσαντες ἀκοήν· ὅθεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἤλθομεν τῆς ἀπολογίας ταύτης.

4. Ἐγκυλούμεθα γὰρ τὴν εἰς Θεὸν βλασφημίαν, ὅτε ἀπὸ συγγραφῆς, ἣν αὐτοὶ (94) προκατεβαλόμεθα περὶ πίστεως, ἐλεγχοῦνται δυνάμενοι, ὅτε ἀπὸ ῥημάτων, ὅσα ἀγράφως ἀπὸ στόματος αἱ ἐν τῷ φανερῷ ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ διελέχθημεν. Ἀλλ' οὐδὲ μάρτυς εὐρέθη ὁ λέγων παρ' ἡμῶν ἀκηκοέναι τι τῶν ἀπεδῶν ἐν παραδύσει φθιγξάμενων. Πόθεν οὖν κρινόμεθα, εἰ μήτε συγγράφομεν ἀσεβῶς, μήτε δημηγοροῦμεν ἐπιβλαβῶς, μήτε ἐν ταῖς κατ' οἶκον (95) ὁμιλίαις τοὺς ἐντυγχάνοντας διαστρέφομεν; Ὁ τοῦ καينوῦ δράματος! Ὁ δεινὰ, φησὶν, ἐπὶ τῆς Συρίας ἔγραψέ τινα ὥς οὐκ εὐσεβῶς· σὺ δὲ ἐπέστειλας αὐτῷ πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν καὶ πλειόνων. Κοινωνὸς ὦρα σὺ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰ ἐκείνου κατηγορήματα καὶ εὖ γινέσθω. Ἀλλ', ὦ φίλε τῆς ἀληθείας ἄνθρωπε, ὃ τὸ ψεῦδος γέννημα εἶναι τοῦ διαβόλου δεδιδραγμένος, πῶς ἐπέσθης ἐμὴν εἶναι τὴν ἐπιστολήν ἐκείνην; Οὐ γὰρ ἀπέστειλας, οὐδ' ἑρώτησας, οὐδὲ, παρ' ἐμοῦ, τοῦ δυναμένου σοὶ τάληθές εἰπεῖν (96), ἐδιδάχθης. Εἰ δὲ καὶ ἐμὸν τὸ γράμμα, πόθεν δῆλον, ὅτι τοῦτο τὸ νῦν σοὶ ἐμπεσὼν σύνταγμα (97) σύγχρονον ταῖς ἐμοῖς γράμμασι; τίς σοὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι εἰκοσὶν ἐστὶν ἐτῶν ἡ συγγραφή αὕτη; πόθεν δὲ δῆλον, ὅτι ἐκείνου ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ σύνταγμα, πρὸς ὃν καὶ ἡ παρ' ἐμοῦ ἐπιστολή διεπέμθη; Εἰ δὲ κάκεῖνος ὁ συγγραφεὺς, κἀγὼ ἐκείνῳ ἐπέστειλά, καὶ χρόνος εἰς τῶν τ' ἐμῶν γραμμάτων καὶ τοῦ συγγράμματος, ὅτι παρεδεδάμην αὐτὸ τῇ διανοίᾳ, καὶ ἔχω ἐν ἑμαυτῷ ἐκεῖνο τὸ φρόνημα, τίς ἡ ἀπόδειξις;

5. Ἐρώτησον σεαυτὸν· ποσάκις ἡμᾶς ἐπισκέψω ἐπὶ τῆς μονῆς τῆς ἐπὶ τῷ Ἰρίδι ποταμῷ, ὅτε δὲ συμπάρῃ μοι ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς Γρηγόριος, τὸν αὐτὸν μοι τοῦ βίου σκοπὸν διανύων; Εἰ ἤκουσας (98) τι τοιοῦτον; ἢ ἔλαβες ἔμφασιν μίκρὰν ἢ μείζονα; Πόσας δὲ ἡμέρας ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν (99) κώμης, παρὰ τῇ μητρὶ μου, ἐνθα ὡς φίλοι (1) μετ' ἀλλήλων διαγοντέες, καὶ ἐν νυχτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ λόγων

(93) *Τὸν νῦν ὑπάρχοντα*. Sic ope Harleani codicis emendavimus quod erat in editis τὸν νῦν ὑπάρχον.

(94) *Ἦν αὐτοὶ.... ῥημάτων*. Quod addidimus hoc loco, desumptum est ex codice Harleano. Editi τῶν προκατεβαλλόμεθα ἢ ὅσα ἀγράφως.

(95) *Κατ' οἶκον*. Coisl. primus κατοικοῖς ὁμιλίαις... ἐνδιαστρέφουεν. Legitur κατ' οἴκους in Mediceo.

(96) *Τάληθές*. Med. et Coisl. primus τάληθῆ

(97) *Σύνταγμα*. Coisl. primus σύγγραμμα.

(98) *Εἰ ἤκουσας*. Ita sex codices mss. Editi ἢ ἤκουσας.

(99) *Ἀντιπέραν*. Harl., Coisl. primus et Reg. primus ἀντιπέρα.

(1) *Ἐνθα ὡς φίλοι*. Pro his vocibus legitur in Harl. ἐν θεῷ φίλοι, *charæ in Deo matri*. Paulo post idem codex cum alio συγγενές τούτων.

κινουμένων ἡμῖν; Εἰ εὐρέθημέν τι συγγενὲς ἔχοντες ἐν τῇ διανοίᾳ; Ὅτε δὲ τὸν μακάριον Σιλουανὸν κατὰ ταυτὸν ἐπισκεπτόμεθα, οὐχ ἡ ὁδὸς ἡμῖν τοὺς περὶ τούτων εἶχε λόγους; Ἐπὶ δὲ τῆς Εὐσινόης, ὅτε μετὰ πλειόνων ἐπισκόπων μέλλοντες ὁρμῇ ἐπὶ Λάμψακον, προσεκαλέσασθέ με, οὐ περὶ πίστεως ἦσαν οἱ λόγοι; Οὐχὶ δὲ πάντα τὸν χρόνον οἱ σοὶ ταχυγράφοι παρήσαν ἡμεῖς ὑπαγορεύοντι τὰ πρὸς τὴν αἵρεσιν; οὐ τῶν σὺν μαθητῶν οἱ γνησιώτατοι πάντα μοι τὸν χρόνον παρήσαν (2); Οὐ τὰς ἀδελφότητας ἐπισκεπτόμενος, καὶ συνδιανυκτερεύων αὐταῖς ἐν ταῖς προσευχαῖς, λέγων καὶ ἀκούων αἰεὶ τὰ περὶ Θεοῦ ἀφιλονεικῶς, οὐκ ἀκριβεῖς παρίχον τῆς ἐννοίας ἡμευτοῦ τὰς ἀποδείξεις; Πῶς οὖν ἡ ἐν τοσούτῳ χρόνῳ πείρα ἐλάττων ἐφάνη τῆς οὕτω σαθρᾶς καὶ ἀδρανούς ὑπονοίας; Τίνα δὲ ἔδει πρὸ σοῦ μάρτυρα εἶναι τῆς ἡμῆς διαθέσεως; Τὰ ἐπὶ Χαλκηδόνος (3) λαληθέντα ἡμῖν περὶ πίστεως, τὰ ἐν Ἡρακλείᾳ πολλάκις, τὰ πρότερον ἐπὶ τῆς Καισαρείας ἐν τῷ προατείῳ, εἰ μὴ πάντα σύμφωνα παρ' ἡμῶν; εἰ μὴ πάντα ἀλλήλοις συμβαίνοντα; Ἐκτὸς τοῦ, ὅπερ εἶπον, ἐκ προκοπῆς τινα αὐξήσιν ἐπιθεωρεῖσθαι τοῖς λεγομένοις, ὅπερ οὐχὶ μεταβολὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ χειρόνος πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ συμπλήρωσις τοῦ λείποντος κατὰ τὴν προσθήκην τῆς γνώσεως. Πῶς δὲ κάκιστα οὐκ ἐνθυμῇ, ὅτι πατὴρ οὐ λήφεται ἀμαρτίαν παιδὸς, οὐδὲ υἱὸς λήφεται ἀμαρτίαν πατρὸς. ἕκαστος δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀμαρτίᾳ ἀποθάνειται; Ἐμοὶ δὲ οὕτε πατὴρ ὁ παρὰ σὺ διαβαλλόμενος, οὕθ' υἱός. Οὕτε γὰρ διδάσκαλός μου γέγονεν, οὕτε μαθητής. Εἰ δὲ εἴ τὰς τῶν γεννησάντων ἀμαρτίας ἐγκλήματα τοῖς τέκνοις γίνεσθαι, πολὺ δικαιότερον τὰ Ἀρείου κατὰ τῶν (4) μαθητῶν αὐτοῦ γίνεσθαι· καὶ εἰ τις Ἀέτιον ἐγέννησε τὸν αἰρετικόν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρὸς ἀναβαίνειν τοῦ παιδὸς τὰ ἐγκλήματα. Εἰ δ' οὐ δίκαιον ἐπ' ἐκείνοις ἐγκαλεῖσθαι τινι, πολλῷ ὅπου δικαιότερον ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς μηδὲν ἡμῖν προσήκουσι μὴ ὑπέχειν εὐθύνας (5), εἰ γε καὶ ἡμαρτον ὅλως, εἰ τι καὶ γέγραπται αὐτοῖς ἀξίου κατακρίσεως. Συγγνώμη γάρ μοι ἀπιστοῦντι τοῖς κατ' αὐτῶν λεγομένοις, ἐπειδὴ ἡ κατ' ἡμοῦ πείρα τὸ πρὸς συκοφαντίαν εὐχολὸν τῶν καταγορεύοντων συνίστησι.

6. Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἀπατηθέντες, καὶ νομίσαντες ἡμεῖς κοινῶν εἶναι τῆς γνώμης τῶν συγγραψάντων ἔχειν τὰ Σαβελλίου ῥήματα, ὅπερ αὐτοὶ περιφέρουσιν, ἐπὶ τὴν κατ' ἡμοῦ διαβολὴν ἦλθον, οὗδ' οὕτω μὲν ἦσαν συγγνώμης ἄξιοι, πρὸ ἐναργῶν ἀποδείξεων εὐθύς ταῖς βλασφημίαις βάλλοντες καὶ τιτρώσκοντες

²² Ezech. xviii, 20.

(2) *Παρήσαν*. Ita tres codices. Editi *συνῆσαν*. Notandum quod Harlaeanus τὰς ἀδελφότητας ἐπιπορευόμενος, cum fraternitates percurrerem. Interdum hac voce designatur Ecclesiae, velut in epist. 226, ubi Eustathius dicitur suas adversus Eudoxium litteras ad omnes fraternitates misisse. Interdum etiam monasterium vocatur fraternitas, ut in epist. 257. Monasteria, quibus praerat Eustathius, vel saltem quibuscum amicitia conjunctus erat, hoc loco indicari crediderim. Id enim probant et noctes in precibus traductae et mutua de rebus divinis colloquia. Non dicit Basilus se una cum Eustathio haec ma-

ctaque et interdiu colloquia habebamus inter nos? Num quidpiam affine in animo habere deprehensimus? Quando vero beatum Silvanum simul visitabamus, nonne iter nobis de his rebus sermones habuit? Eusinoe itidem, quando una cum pluribus episcopis Lampsacum profecturi, me accersivistis, nonne de fide erant sermones? Nonne omni tempore notarii tui mihi aderant adversus haeresim dictanti? nonne charissimi tui discipuli mecum omni tempore fuerunt? Quid, cum fraternitates inviserem, **340** unaque cum illis in precationibus pernoctarem, disserens et audiens semper de Deo sine contentione, an non accurata exhibui sententiae meae argumenta? Quomodo ergo tanti temporis experientia minor esse visa est putrida adeo ac infirma suspicio? Quem autem te priorem ac potiorum animi mei testem esse oportebat? Quae Chalcedone de fide a nobis dicta sunt, quae saepenumero Heracleae, quae prius in Caesarea suburbio, an non ex nostra parte consona sunt omnia? an non omnia inter se consentiunt? nisi quod incrementi, ut dixi, aliquid ex profectu conspicitur in sermonibus: quod immutatio non est ex deteriore in melius, sed eorum quae deerant complementum ex scientiae accessione²². Quomodo autem illud etiam non cogitas, patrem non accepturum peccatum filii, neque filium peccatum patris accepturum; sed in suo quemque peccato moriturum? Mihi autem neque pater est is qui apud te male audit, neque filius. Neque enim magister meus fuit, neque discipulus. Quod si oportet parentum peccata filiis crimina fieri, multo aequius ut quae sunt Arii, in ejus discipulos vertantur, et si quis Aetium genuit haereticum, in caput parentis resiliant filii criminationes. Sin autem injustum est propter illa quempiam culpari, multo profecto justius est, ut ob eos qui ad nos non pertinent, in iudicium non vocemur, si tamen peccaverunt omnino, si quid ab ipsis scriptum est condemnatione dignum. Venia enim mihi danda non credenti quae adversus illos dicuntur; siquidem mea ipsius experientia quanta sit ad calumniam proclivitas accusatorum declarat.

6. Nam etiamsi decepti, meque existimantes consortem esse sententiae eorum, qui conscripserunt illa Sabellii verba, quae ab ipsis circumferuntur, ad accusandum me venissent; ne sic quidem venia digni essent, quod ante manifesta indicia, protinus maledictis figant ac vulnerent homi-

nasteria invisisse; sed fidem suam ex his, quae illic disseruit, exploratam Eustathio esse debuisse: quod argumento est monachos illos Eustathio subiectos fuisse; vel saltem amicos et familiares.

(3) *Χαλκηδόνος*. Coisl. secundus et Reg. secundus *Καλκηδόνος*. Mox Harlaeanus τὰ ἐπὶ πρότερον.

(4) *Κατὰ τῶν*. Ita sex mss. Editi τὰ τῶν. Codex Harlaeanus κατὰ τῶν.

(5) *ὑπέχειν εὐθύνας*. Harlaeanus codex hanc nobis suppeditavit lectionem. Legitur enim in aliis codicibus mss. et editis λόγων ἔχειν εὐθύνας.

nes, nullius injuriæ reos, ne dicam, arctissima A amicitia conjunctos; tum quia qui falsas in seipsis habent suspiciones, id argumento est, eos a Spiritu sancto non duci. Multa enim animo volvenda, multæ noctes ducendæ sunt insomnes, multisque cum lacrymis a Deo veritas exquirenda est ei, qui se ab amicitia fratris abscindere meditatur. Nam si mundi hujus judices, quando facinorosum quempiam mortî addicturi sunt, remonent vela, et peritissimos **341** quosque ad rei propositæ considerationem advocant, ac multum temporis insumunt, nunc quidem legis austeritatem intuentes, nunc vero naturæ communitatem reverentes, ac dum multum ingemiscunt, et necessitatem deplorant, iudicium omnibus faciunt invitos se legi servire, neque ex libidine sua sententiam ferre damnantem; quanto rem majore diligentia ac sollicitudine et cum pluribus deliberatione dignam existimare debet, qui se a fratrum amicitia longo tempore confirmata abrumpere meditatur? At una epistola eaque ambigua. Neque enim dixerint ex subscriptionis signis eam sibi cognitam esse, qui profecto non eam quæ primo scripta est, sed exemplum in manus acceperunt. Ex epistola igitur una, eaque vetusta. Anni enim sunt hactenus viginti, ex quo

(6) *Τοὺς μηδὲν ἀδικήσαντας*. Hanc quoque lectionem codici Harlæano acceptam referimus. Editi τοὺς μηδὲ αὐτοῖς συνδιατρέψαντας. Sex mss. codices τοὺς μηδὲν συνδιατρέψαντας, qui nunquam eorum consuetudine usi sunt. Nemo non videt quantum repugnet hæc scriptura historiæ S. Basilii ac nominalim pluribus locis hujus epistolæ, ex quibus patet Basilium cum Eustathio ejusque discipulis arctissima conjunctum amicitia fuisse; nedum se eorum consuetudine usum neget.

(7) *Πολλὰ γάρ*. Voculam, quæ deerat in editis, desumpsimus ex codice Harlæano, ac omnino necessaria videtur ad orationis juncturam.

(8) *Ἀφέλκονται*. Ita codex Harlæanus. Alii codices mss. et editi ἐφέλκονται. Valesius in notis ad cap. 2. libri xviii An. Marcellini, et Gothofredus comment. in lib. 1. *Cod. Theod.*, pag. 42, hoc Basilii testimonio utuntur, ut probent in gravioribus causis velum obtendi et contrahi solitum fuisse, ut judices attentius deliberarent, plebe non obstrepente. Sed tamen contrariam prorsus in sententiam Basilii verba videntur accipi debere. Nam illud ἀφέλκονται non idem sonat ac *obducunt vela*, sed idem potius ac *retrahunt et remonent*. Deinde vero quod addit Basilii πάνδημοι πᾶσι γίνονται, iudicium designat in clarissima luce et omnium oculis expositum. Quare etiamsi legeremus ἐφέλκονται, nequaquam vertendum esset, *vela obducunt*, sed potius *contrahunt*, ut judices ab omnibus videantur. Atque eo sensu usurpatur illa vox apud Joannem Chrysostomum hom. 56 in *Matth.* ubi sic legitur: Ἐπὶ τοῖς δικασταῖς, ὅταν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρ᾽ αὐτοῖς ὁσιονύουσι. Cum publice sententiam judices prolaturi sunt, velamina statores contrahunt ut ab omnibus videantur. Sic etiam ait Basilii, homil. in *psalm.* xxxii, p. 140, num. 8, ut Deus videat quæ ab hominibus fiunt, non portas aperiri, non vela contrahi, οὐ παραπετάσματα συνάγονται. Ipse Gothofredus videtur erratum suum agnovisse; nam in observationibus ad librum xiii, tit. 9, leg. 6, in qua decernitur ut de submersis navibus levato velo iusta causæ cognoscantur, ex his Basilii verbis repetit

τοὺς μηδὲν ἀδικήσαντας (6). ἵνα μὴ εἴπω, ὅτι καὶ τοὺς εἰς τὴν ἀκρὰν αὐτοῖς φίλῃαν συνδεδεμένους· καὶ ὅτι ἀπόδειξις τοῦ μὴ Πνεύματι ἄγεσθαι ἀγίῳ τὸ ψευδεῖς ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὰς ὑπολήψεις. Πολλὰ γὰρ (7) δεῖ μεριμνῆσαι καὶ πολλὰς ἀγρύπνους νύκτας διενεγκεῖν, καὶ μετὰ πολλῶν δακρύων ἐκζητῆσαι παρὰ Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν, τὸν μέλλοντα φίλῃας ἀδελφοῦ διατέμνεσθαι. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἀφέλκονται (8) τὰ παραπετάσματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προχειμένων σχέψιν, καὶ πολὺν ἐνσχολάζουσι χρόνον, νῦν μὲν τοῦ νόμου τὸ αὐστηρὸν ὁρῶντες, νῦν δὲ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως δυσωπούμενοι, καὶ πολλὰ στενάζοντες (9) καὶ τὴν ἀνάγκην ἀπολοφυρόμενοι, πάνδημοι (10) πᾶσι γίνονται πρὸς ἀνάγκην (11) ὑπηρετοῦντες τῷ νόμῳ, οὐ κατ' οἰκείαν ἡδονὴν ἐπάγοντες τὴν κατάκρισιν· πόσω χρή πλείονος σπουδῆς ἄξιον ἡγεῖσθαι καὶ μερίμνης καὶ τῆς μετὰ πλείονων βουλῆς τὸν μέλλοντα φίλῃας ἀδελφῶν ἀπορρήγνυσθαι, τῆς ἐν πολλῷ χρόνῳ βεβαιωθείσης; Ἀλλὰ μία ἐπιστολὴ, καὶ αὕτη ἀμφίβολος. Οὐδὲ γὰρ ἔν εἴποιεν (12) ἐκ τῶν τῆς ὑπογραφῆς συμβόλων αὐτὴν ἐπεγνωκέναι, οἱ γὰρ οὐχὶ τὴν πρώτως γραφείσσαν, ἀλλὰ τὴν μεταγραφείσαν εἰς χεῖρας ἔλαβον.

exemplum iudicii patente velo peracti.

(9) *Στενάξαντες*. Ait auctor *Constitutionum apostolicarum*, l. ii, c. 52, iudicem, cum sententiam capitalem laturus est, sublatis ad cælum manibus, contestari insontem se esse humani sanguinis: Ὅρον καὶ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν κατ' αὐτοῦ, πρὸς τὸν ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται αὐτῷ ὅτι ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου.

(10) *Πάνδημοι*. Quamvis satis commode legatur in editis δῆλοι, præferenda tamen fuit sex codicum mss. auctoritas, nempe Harl., Med., Coisl. utriusque, Vaticanæ et Regiæ secundæ, in quibus est πάνδημοι. Illud autem observandum est, non loqui Basilium de omnibus iudiciis, sed de iis qui suam æquitatem omnibus notam esse et testatam volebant. Sic Gregorius Nazianzenus laudat Candidianum in epistola 194, quod sub clara luce, ὑπὸ λαμπρῷ τῷ φωτὶ controversias dirimat. Julianus, teste Ammiano lib. xviii, cap. 1: Numerium Narcensis paulo ante rectorem, accusatum ut furem, inusitato censorio rigore pro tribunali palam admissis volentibus audiebat. Multa alia occurrunt ejusmodi exempla, quæ cum referri soleant ut insignia quædam æquitatis specimina, argumento sunt, nec legem fuisse, nec omnium iudicum morem, ut velum expanderetur. Coniux Galli Cæsaris non audebat secretarium ingredi, sed exsertabat aurem subinde per aulam, ut ait Ammianus lib. xiv, c. 9. In *Constitutionibus apost.* lib. ii, cap. 52, proponitur iudicibus ecclesiasticis exemplum iudicum sæcularium, qui reum non statim ad supplicium mittunt, sed pluribus diebus cum multa consultatione et interjecto velo inquirunt de crimine, μετὰ συμβουλίου πολλοῦ καὶ παραπετάσματος μέτρου. In codice Theodosiano nulla alia lex præscribit, ut levato velo causæ cognoscantur, præter eam, quam ab Honorio de submersis navibus latam modo citavimus.

(11) *Πρὸς ἀνάγκην*. Desunt hæc verba in Med., Coisl. primo et Reg. secundo.

(12) *Εἴποιεν...* εἰ γε... ἔλαβον. Ita codex Harl. Tres alii εἴποις... ὅς γε... ἔλαβες.

Ἐξ ἐνός τοίνυν γράμματος, καὶ τούτου παλαιού. Εἴκοσι γὰρ ἔτη ἐστὶν εἰς τὸν νῦν χρόνον ἀφ' οὗ γεγραπται τι πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκείνον. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτῳ χρόνῳ οὐδένα τοιοῦτον ἔχω μάρτυρα τῆς ἐμαυτοῦ προαιρέσεως καὶ τοῦ βίου, ὥς τοὺς νῦν ἐφιστῶτάς μοι κατηγοροῦς.

7. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ χωρισμοῦ αἰτία, ἐτέρᾳ δὲ ἐστὶ τῆς διαστάσεως ἡ ὑπόθεσις, ἣν ἐγὼ λέγειν αἰσχύνομαι, καὶ ἐσίγησα (13) ἐπὶ πάντα τὸν χρόνον, εἰ μὴ τὰ νῦν πεπραγμένα ἀναγκαῖον μοι καθίστη διὰ τὸ τῶν πολλῶν λυσitteλές τῆς ὅλης αὐτῶν προαιρέσεως τὴν φανέρωσιν. Ἐνόμισαν οἱ χριστοὶ ἐμπόδιον αὐτοῖς εἶναι πρὸς τὴν τῆς θυναστείας ἀνάληψιν τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν. Καὶ ἐπειδὴ ὑπογραψῇ τινι πίστειws προσεληφθησαν, ἣν ἡμεῖς αὐτοῖς προτείναντες, οὐκ αὐτοὶ ἀπιστοῦντες αὐτῶν τῷ φρονήματι (ὁμολογῶ γὰρ), ἀλλὰ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ὑπονοίας, ὥς οἱ πολλοὶ τῶν ὁμοψύχων ἡμῶν ἀδελφῶν εἶχον, θεραπεύσαι βουλόμενοι, ἵνα μηδὲν ἐκ τῆς ὁμολογίας ἐκείνης ὁδῇ αὐτοῖς ἐμπόδιον ἀπαντᾷν, πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν νῦν κρατούντων (14) παραδεχθῆναι, ἀπέπεισαν τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν· καὶ ὑπόθεσις τῆς ἀπορρήξεως τὸ γράμμα τούτο ἐπινοήθη. Σημεῖον δὲ τῶν λεγομένων ἐναργέστατον, ὅτι, ἀποκηρύξαντες (15) ἡμᾶς, καὶ συνθέντες τὰς μέμψεις ὥς ἡθούλοντο καθ' ἡμῶν, πρὶν ἡμῖν ἀποστεῖλαι, τὰ γράμματα περιέπεμπον πανταχοῦ. Ἐπεὶ γὰρ πρότερον ἡμέραις τοῦ εἰς τὰς ἐμὰς ἀφικέσθαι χεῖρας παρ' ἄλλοις (16) ἐφάνη ἡ ἐπιστολή· οἱ, ἐξ ἐτέρων διαδιξάμενοι, ἐτέροις ἐμελλον παραπέμπειν. Οὕτω γὰρ ἐπενόησαν ἵνα ἐνὶ παραδιδόναι, ἵνα ταχεῖα αὐτοῖς (17) κατὰ πᾶσαν τὴν χώραν γένηται ἡ διάδοσις. Καὶ ταῦτ' ἐλέγετο μὲν εἶτι τότε παρὰ τῶν σαφέστατα ἡμῖν τὰ ἐκείνων ἐξαγγελλόντων. Ἐκρίναντες δὲ σιωπᾷν, ἕως ἂν ὁ ἀποκαλύπτων τὰ βαθέα σαφεστάτοις καὶ ἀναντιρρήτοις ἐλέγχῳις δημοσιεύσῃ τὰ κατ' αὐτούς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΔ'.

Exponit astutiam Eustathii, qui epistolae convitiis in Basilium refertae haeretica verba subjecerat, tacito auctoris nomine, ut ipse Basilius auctor esse videretur. Objectam sibi communionem cum Apollinario re'ellit, suamque sententiam declarat, cum omnibus notum esse ac ipsi etiam Eustathio; tum facile perspicui posse ex ipsa illa fide, cui Eustathius subscripsisse se dolebat, nec tamen dolorem suum palam testari audebat, quamvis revera ab hac fide discessisset, et aliam omnino contrariam Gelasio tradidisset.

Γερεθλίῳ πρεσβυτέρῳ.

1. Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς σῆς εὐλαβείας (18) καὶ ἐπήνεσα τὴν προσηγορίαν ἣν εὐστόχως ὠνόμασας τὸ βιβλίον τὸ ὑπ' αὐτῶν συγγεγραμμένον, προσαγο-

(13) *Kān ἐσίγησα.* Ita Harl. Editi καὶ ἐσίγησα. Paulo post Coisl. primus et Med. cum duobus aliis ἀναγκαῖον μοι. Mox editi Νομίζουσι γὰρ. Med., Coisl. uterque et Regius primus νομιζέτωσαν. Regius secundus νομιζέτω σα. Harleianus codex ut in textu.

(14) *Τῶν νῦν κρατούντων.* Saep̄ Basilius hac voce imperatorem designat, ut observavimus in notis ad epistolam 66. Sed non dubium est quin Euzoius hoc loco designetur. Nam veram dissensionis causam hanc affert Basilius in epistola 226, n. 3, quod Eustathius existimaret, tum demum se Euzoiō probatum iri, si se a Basilio abalienasset.

(15) *Ἀποκηρύξαντες.* Nulla fere Basilii epistola

aliquid ad virum illum scriptum est. Interjecto autem illo tempore talem sententiae meae ac vitae testem habeo neminem, quales qui nunc in me inveniuntur accusatores.

7. At enim epistola separationis causa non est, verum alia est disjunctionis ratio, quam equidem referre verecundor, ac semper siluissim, nisi ea quae nunc gesta sunt, necessitatem mihi attulissent totius eorum consilii ob multorum utilitatem oculis exponendi. Existimarunt boni viri impedimento sibi esse ad recuperationem potestatis communio-nem nostram. Et quia fidei quadam subscriptione preoccupati sunt, quam nos ipsis proposueramus, non quod ipsi illorum sententiae diffideremus (fateor enim), sed quod suspiciones, quas de illis multi ex unanimis nostris fratribus habebant, sanare vellemus; ne quid ex illa confessione videatur ipsis impedimenti occurrere, quominus ab iis qui nunc dominantur, suscipiantur, communionem nobis renuntiarunt; ac materia disjunctionis, haec epistola excogitata est. Indicium autem eorum, quae dico, manifestissimum est, quod cum pro-scripsissent nos, et querelas, ut ipsis libebat, contra nos sinxissent, antequam ad nos litteras mitterent, eas quoquoversum sparserint. Septem namque dies priusquam in nostras manus perveniret, visa est illorum epistola apud alios, 342 qui eam ab aliis acceptam ad alios missuri erant. Ita enim statuerant ipsam ab altero alteri tradi, ut celeriter in universam regionem distribueretur. Atque haec dicebantur quidem jam tum ab iis, qui illorum agendi rationem manifestissime nobis annuntia-runt. Censuimus tamen silentium esse, donec qui arcana revelat, clarissimis atque evidentissimis argumentis consilia ipsorum proderet.

EPISTOLA CCXXIV.

Genethlio presbytero.

1. Accepi litteras pietatis tuae, et laudavi appellationem, qua apte nominasti scriptum ab illis libellum, cum libellum repudii appellasti. Quem qui-

mendosior in codicibus manu exaratis. Sed Harleianus codex, ut multa alia, ita hoc quoque in loco sanavit quod prave in editis et aliis codicibus mss. legebatur ἀποστήσαντες ἡμᾶς.

(16) *Παρ' ἄλλοις.* Haec addita ex cod. Harl.

(17) *Αὐτοῖς.* Legitur αὐτῆς. in quatuor codicibus mss. nempe Vat., Regio utroque et Coisl. secundo. Atque haec quidem scriptura satis commoda videri possit; sed tamen vulgatam praetulimus, quae et sua sponte melior videtur, et melioris notae codicum auctoritate nititur.

(18) *Τῆς σῆς εὐλαβείας.* Sic mss. tres vetustissimi. Editi τῆς εὐλαβείας σου.

* Alias CCCXLV. Scripta anno 375.

dem qui scripsere, quam sibi paraverint pro eo defensionem apud Christi tribunal, quod decipi non potest, intelligere non possum. Nam accusationem in me proferentes, meque perstringentes vehementer; narrantes quæ volebant, non quæ veritati consona; plurimam præ se humilitatem ferentes, mihi superbiam tumorem affingentes, quod eos, qui missi ab ipsis fuerant, non exceperim, falsa omnia, aut saltem pleraque ne periculose loquar; tanquam hominibus, et non Deo suadentes, quærentesque placere hominibus, et non Deo, apud quem nihil veritate pretiosius, ita conscripserunt. Deinde scriptis in nos litteris hæretica verba subjecerunt, celato impietatis auctore, ut multi ac simpliciore ex præmissa in nos accusatione nostra esse crederent, quæ subijuncta fuerant; propterea quod, qui nos artificiose calumniantur, prætermisissent nomen parentis pravorum dogmatum, ac simplicioribus suspicandum reliquissent, nos esse qui hæc aut excogitavimus aut scripsimus. Itaque cum hæc vobis explorata sint, adhortor ut nec ipsi turbe mini, et vacillantium perturbationem sedetis; quamquam non ignoro defensionem meam non facile admissum iri, eo quod nefaria maledicta, a personis auctoritate pollutibus in nos effusa, aures præoccupaverint.

2. Quod autem nostra non sunt, quæ ut nostra circumferuntur, arbitror equidem, etsi furor in me conceptus omnino rationi eorum tenebras ofundit, quominus quid utile sit videant, **343** tamen si a vobis ipsis interrogentur, nequaquam fore ut ita percallescant et obdurescant, ut audeant mendacium eloqui suo ipsorum ore, ac mea esse scripta illa dicere. Quod si mea non sunt, cur condemnor ob aliena? Sed dicturi sunt communicatorem Apollinarii me esse, ac ejusmodi dogmatum pravitatem animo amplecti. Reposcantur ab eis argumenta. Nam si cor humanum scrutari sciunt, hoc ipsum profiteantur, et vos agnoscite verum ab illis in omnibus dici. Sin autem ex rebus apertis et ante omnium oculos positis meam arguunt communionem, ostendant aut canonicas litteras a me ad ipsum missas, aut ab illo ad me, aut cleri-

(19) Ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἡμῶν ἀποστῆναι. Hæc verba perincommode hoc loco posita sunt, nec apte coherent cum his quæ præcedunt. Si quis autem diligentius attendat, facile perspiciet his verbis rationem afferri, cur libellus ab Eustathio compositus, libellus repudii vocatus sit, nempe quia per hunc libellum a charitate Basilii decesserat, sive, ut verbum verbo reddam, a discedendo a charitate Basilii. Quare non difficilis conjectura est hanc observationem sive explicationem libelli repudii, non ab ipso Basilio, quem minime decuisset in re tam manifesta, sed ab alio appositam fuisse, idque ad marginem, unde postea in contextum irrepsit.

(20) Οὐχ οἷα. Sic Harl. et Coisl. primus cum Regio secundo. Editi οὐχ ἄ. Habet etiam antea Harleianus οἷα ἐβούλοντο.

(21) Ὡς μὴ δεξαμένοις. Harl. et Med. ὥς μὴ δεξαμένων.

(22) Αὐτῶν. Deest in Regio utroque et Coisl.

αῖσας βιβλίον ἀποστασίῳ. Ὅσοι οἱ συγγράφοντες (ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἡμῶν ἀποστῆναι [19]) τίνα ὑπέπισαν τὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀπαρλογίστου βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἐννοεῖν οὐκ ἔχω. Προθέντες γὰρ ἡμετέραν κατηγορίαν, καὶ σφοδρῶς ἡμῶν καταδραμόντες, καὶ διηγησάμενοι ἃ ἐβούλοντο, οὐχ οἷα (20) ἡ ἀλήθεια ἔχει, σχηματισάμενοι ἐαυτῶν πολλὴν ταπείνωσιν, καὶ ἡμῖν περιθέντες ὑπερηφανίας ἔχον, ὥς μὴ δεξαμένοις (21) τοὺς παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντας, πάντα ψευδῆ, ἢ τὰ γε πλεῖστα αὐτῶν (22), ἵνα μὴ ἐπικινδύνως φθέγξωμαι, ὥς ἀνθρώπους πείθοντες, καὶ οὐχὶ Θεὸν, καὶ ζητοῦντες ἀνθρώποις ἀρέσαι, καὶ οὐχὶ Θεῷ, παρ' ᾧ οὐδὲν ἐστὶν ἀληθείας προτιμότερον, οὕτω συνέγραψαν. Εἴτα ἐκείνοι τοῖς καθ' ἡμῶν γράμμασιν ὑπέταξαν ῥήματα αἰρετικὰ, τὸν συγγραφεὰ τῆς ἀσεθείας ἀποκρυψάμενοι (23), ἵν' οἱ πολλοὶ καὶ ἀπλούστεροι ἐκ τῆς προτεταγμένης ἡμῶν κατηγορίας ἡμέτερα εἶναι νομίσωσι τὰ συνημμένα, διὰ τὸ παρὰ τῶν τεχνικῶς ἡμᾶς διαβαλλόντων σωπηθῆναι μὲν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῶν πονηρῶν δογμάτων, καταλειφθῆναι δὲ τῇ ὑπονοίᾳ τῶν ἀκαραιοτέρων τὸ ἡμᾶς εἶναι τοὺς ταῦτα ἢ ἐνθυμηθέντας ἢ γράψαντας. Ταῦτα οὖν γινώσκοντας ὑμᾶς (24) παρακαλοῦμεν αὐτοὺς τε μὴ ταρασσεσθαι, καὶ τῶν σαλευομένων τοὺς θυροὺς κατασιγάζειν· εἰ καὶ ὅτι οἶδαμεν δυσπαράδεκτον ἡμῶν οὖσαν τὴν ἀπολογία, διὰ τὸ ὑπὸ προσώπων ἀξιοπρίστων προκατασχεθῆναι ἡμῶν τῆς πονηρᾶς βλασφημίας.

2. Περὶ μὲν οὖν τοῦ, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡμέτερα τὰ ὡς ἡμέτερα περιφερόμενα, νομίζω, εἰ καὶ πάνυ ὁ καθ' ἡμῶν θυμὸς ἐπισκατεῖ τοῖς λογισμοῖς αὐτῶν πρὸς τὸ συνορᾶν τὸ συμφέρον, ὅμως ἐὰν ἐρωτηθῶσι παρ' ὑμῶν αὐτῶν, μὴ ἂν αὐτοὺς εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν σκληρότητος, ὥστε τολμῆσαι φθέγξασθαι τῷ ἰδίῳ στόματι τὸ ψεῦδος, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἐμὰ ἐστὶ τὰ συντάγματα. Εἰ δ' οὐκ ἐμὰ, διὰ τί κρίνομαι ὑπὲρ τῶν ἄλλοτρίων (25); Ἀλλ' ἐροῦσιν, ὅτι κοινωνὸς Ἀπολλινρίου (26) ἔγώ, καὶ τῶν τοιούτων δογμάτων τὴν διατροπὴν ἔχων ἐν ἑμαυτῷ. Ἀπαιτηθήτωσαν τὰς ἀποδείξεις. Εἰ μὲν γὰρ καρδίαν ἀνθρώπου διερευνᾶν ἴσασι, τοῦτο ὁμολογησάτωσαν· καὶ γνωρίσατε αὐτῶν τὴν περὶ πάντα ἀλήθειαν· εἰ δὲ ἐκ τῶν φαινομένων καὶ πᾶσι προδήλων ἐλέγχουσι μου τὴν κοινωνίαν, δεῖξάτωσαν ἢ κανονικὰ (27) γράμματα παρ' ἐμοῦ πρὸς αὐτὸν διαπεμπόμενα, ἢ παρ' ἐκείνου πρὸς

D secundo.

(23) Ἀποκρυψάμενοι. Coisl. primus et Harl. ἐπικρυψάμενοι. Paulo post editi ἐκ τῆς προγεγραμμένης. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(24) Ὑμᾶς. Hanc vocem addidimus ea sex mss.

(25) Ὑπὲρ τῶν ἄλλοτρίων. Med. et Coisl. primus ὑπὸ τῶν. etc.

(26) Ἀπολλινριου. Ita scriptum in nostris mss. quinque, Harl., Med., Coisl. utroque et Reg. secundo. Editi Ἀπολλινριου.

(27) Κανονικά. Ita Harl., Med. et Coisl. uterque Regius secundus et Paris. Editi habent κοινονικάς, litteras communionis. Consentit cum nostris mss. codicibus concilii Antiocheni canon octavus, qui vetat, ne presbyteri, qui sunt in pagis, dent canonicas epistolas, μηδὲ πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ταῖς χώραις κανονικάς ἐπιστολάς διδόναι. Vide notas in epist. 129.

ἐμέ· ἢ τῶν κληρικῶν τὰς πρὸς ἡμᾶς ἐπιμιξίας, ἢ εἰ
τινα (28) αὐτῶν εἰς κοινωνίαν εὐχῆς ἐδεξάμεθα ποτε.
Εἰ δὲ ἐπιστολὴν προφέρουσι τὴν λοιπὴν πρὸ κα' ἐτῶν
γραφείσαν αὐτῷ, παρὰ λαϊκοῦ πρὸς λαϊκόν· καὶ
οὐδὲ ταύτην ὡς γέγραπται παρ' ἡμοῦ, ἀλλὰ μετα-
ποιηθεῖσαν, ὑπὸ τίνων δὲ, ὁ Θεὸς οἶδε· γνωρίσατε
αὐτόθεν τὴν ἀδικίαν, ὅτι οὐδεὶς ἐν ἐπισκοπῇ ὧν
ἐγκαλεῖται, εἰ τι κατὰ ἀδικοφιλίαν ἐν τῷ λαϊκῷ βίῳ
ἀπαρτηρήτως ἔγραψε· καὶ τοῦτο μὲν περὶ πί-
στεως, ἀλλὰ ψιλὸν γράμμα φιλικὴν ἔχον προσγο-
ρίαν. Τάχα δὲ καὶ οἱ φαίνονται καὶ Ἕλλησι καὶ
Ἰουδαίοις γράψαντες, καὶ μὴ ἔχοντες ἔγκλημα. Μέ-
χρι γὰρ σήμερον οὐδεὶς ἐκρίθη ἐπὶ τοιοῦτῃ πρά-
γματι, ἐφ' ᾧ ἡμεῖς καταδικαζόμεθα παρὰ τῶν δι-
υλιζόντων τοὺς κώνωπας. Ὅτι μένουσιν (29) οὕτως ἐγρά-
ψαμεν ἐκείνῃ, οὕτως συντεθείμεθα αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ
ἀναθεματίζομεν τοὺς ἔχοντας ἐκεῖνο τὸ πονηρὸν
φρόνημα, τὸ τῆς συγχύσεως τῶν ὑποστάσεων, ἐν ᾧ
ἡ ἀσεβesség αἵρεσις τοῦ Σαβελλίου ἀνεκείνη·
τοῦτο μὲν οὖν γινώριμον τῷ Θεῷ, τῷ τῆς καρδίας
γινώσκοντι· γινώριμον δὲ καὶ πάσῃ τῇ ἀδελφότητι,
τῇ εἰς πείραν ἔλθούσῃ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως.
Καὶ αὐτοὶ δὲ ἐκεῖνοι, οἱ νῦν σφοδροὶ κατήγοροι
ἡμῶν, ἐρευνήσάτωσαν τὸ ἴδιον συνειδὸς, καὶ γινώ-
σκονται, ὅτι ἐκ παιδὸς μακρὰν ἔγενόμεθα τῶν τοιού-
των δογμάτων.

3. Τί δὲ ἐστὶ τὸ ἡμέτερον φρόνημα, εἰ τις ἐπι-
ζητεῖ, γινώσκται ἀπ' αὐτοῦ τοῦ γραμματίου (30), ἐν
ᾧ ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ (31) ἐστὶν ἰδιόχειρος, ἣν ἐκεῖ-
νοι βουλόμενοι ἀθετῆσαι, τὴν ἐαυτῶν μεταβολὴν
πρῶπουσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συκοφαντίᾳ. Οὐ γὰρ
ἐμολογοῦσιν, ὅτι μετεμελήθησαν τῷ παρ' ἡμῶν ἐπι-
δοθέντι αὐτοῖς βιβλίῳ ὑπογράφοντες· ἀλλ' ἡμῖν ἐπι-
φέρουσιν ἐγκλήματα ἀσεβείας, νομίζοντες ἀγνωσί-
σθαι, ὅτι πρόσχημα μὲν αὐτοῖς ἐστὶν ἡ ἀπ' ἡμῶν
ἀναχώρησις· τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῆς πίστεως ἀνακίχου-
ρηκασιν, ἣν πολλάκις ἐπὶ πολλῶν ἐγγράφως ὁμο-
λογήσαντες, τὸ τελευταῖον καὶ παρ' ἡμῶν ἐπιδοθεῖ-
σαν ἐδέξαντο, καὶ ὑπέγραψαν· ἃ πᾶσιν (32) ἐξεστὶν
ἀναγινώσκειν, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων δι-
δάσκεισθαι τὴν ἀλήθειαν. Γνωρίμη δὲ αὐτῶν ἐστὶ ἡ
προαίρεσις, ἐάν τις μετὰ τὴν ὑπογραφὴν, ἣν ἡμῖν
ἐπέδωκαν (33), ἀναγνῶ τὴν πίστιν, ἣν Γελασίῳ
ἐπέδωκαν, καὶ γινῶ πόσον τὸ διάφορον ἐκείνης τῆς
ἐμολογίας πρὸς ταύτην. Οἱ τοίνυν οὕτως εὐκόλως
πρὸς τὰ ἐναντία μετατρέπομενοι μὴ τὰ ἀλλότρια
κάρφῃ διερευνάτωσαν· ἀλλὰ τὴν δοκὸν τὴν ἐν τῷ
οἰκείῳ ὀφθαλμῷ ἐκβαλλέτωσαν. Ἐντελέστερον δὲ δι'
ἀλλης ἐπιστολῆς περὶ πάντων καὶ ἀπολογούμεθα καὶ
διδάσκωμεν, ἥτις πληροφορήσει τοὺς τὸ πλέον ἐπι-
ζητοῦντας. Ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ παρόντι ταῦτα ἡμῶν

²⁸ Matth. xiii, 24. ²⁹ Matth. vii, 4. ³⁰ II Cor. ii, 8.

(28) Ἡ εἰ τινα. Voculam ei addidi ex Harl. et Med. Paulo post editi εἰς κοινωνίαν ἢ εὐχὴν. Tres mss. εἰς κοινωνίας εὐχὴν. Melius Harl. et Coisl. primus, quos in textu secuti sumus.

(29) Ὅτι μὲν οὖν. Ultima vocula addita ex Harl. et Coisl. primo. Ibidem editi συντεθείμεθα. Ibidem duo codices ut in textu.

(30) Γραμματίου. Coisl. uterque, Regius secun-

corum nobiscum commercia, aut quempiam eo-
rum ad precum communionem an unquam admise-
rim. Quod si epistolam proferunt, cæterum ante
annos viginti quinque ad ipsum scriptam, a laico
ad laicum, et ne hanc quidem ut a me scripta est,
sed adulteratam, a quibus autem, Deus scit; hinc
manifeste injuriam agnoscite, quod episcopus nul-
lus accusatur, si quid laicus in re indifferenti mi-
nus considerate scripserit: idque non de fide quid-
quam: sed simplex scriptum amicam habens sa-
lutationem. Forte autem et ipsi comperiuntur et ad
gentiles et ad Judæos scripsisse, nec crimen sus-
tinere. Nam ad hunc usque diem nemo de re
ejusmodi in judicium vocatus est, de qua nos ab
iis qui culices percolant²⁸, condemnatur. Quod
igitur neque hæc scripsimus, neque probavimus,
sed et anathematizamus eos, qui pravam hanc te-
nent sententiam, hypostaseon confusionem, in
qua maxime impia hæresis Sabellii renovata est;
id quidem notum est Deo, qui corda cognoscit;
notum et fraternitati omni, quæ meæ humilitatis
periculum fecit. Imo etiam illi ipsi, qui me nunc
vehementer incusant, suam ipsorum conscientiam
perscrutentur, ac noscent me a puero longe ab
ejusmodi dogmatibus remotum fuisse.

3. Quid autem sentiam, si quis requirat, id per-
spiciet ex illo scripto, cui apposita est eorum pro-
pria manu subscriptio, quam dum volunt delere,
mutationi suæ latebras in calumniis nostris quarunt.
Non enim fatentur se pœnitere, quod tradito ipsis
a me libello subscripserint: sed mihi inferunt cri-
mina impietatis, rati neminem videre, prætextum
esse ipsorum a me disjunctionem; at revera eos a
fide defecisse, quam sæpe coram multis scripto
professi, tandem et a me traditam susceperunt, ac
iis subscripserunt, quæ omnibus legere licet, et ab
ipsis scriptis edoceri veritatem. Manifestum autem
illorum erit propositum, si quis post subscriptio-
nem, quam nobis 344 dederunt, legat fidem quam
Gelasio tradidere, et animadvertat quantum hæc
ab illa confessio differat. Quocirca qui tam facile
in contraria vertuntur, ne scrutentur alienas festu-
cas: sed trabem in suo ipsorum oculo hærentem
ejiciant²⁹. Cæterum plenius in alia epistola de om-
nibus respondemus et docemus: quæ quidem plura
desiderantibus satisfaciet. Vos autem in præsentia
acceptis his meis litteris, tristitiam omnem depo-
nite, et charitatem erga nos confirmate³⁰, ob quam
vobis conjungi vehementer ambio. Mæror autem
mihi maximus et dolor animo insolabilis, si tan-

das γραμματίου.

(31) Ὑπογραφή αὐτοῦ. Ita tres vetustissimi co-
dices. Editi ὑπογραφή αὐτῶν.

(32) Ἀ πᾶσιν. Ita mss. quinque. Editi ἃς πᾶσιν.

(33) Ἐπέδωκαν. Harl. prima manu et Coisl. primus ἀπέδωκαν. Mox Med. cum tribus aliis Γε-
λασίῳ ἐδωκαν.

tum apud vos potuerint calumniæ, quibus impu-
gnor, ut refrigerent charitatem, nosque ab invicem
abalienent. Valete.

ἡμῖν ἐστὶ λύπη, καὶ ἀπαρχιούθητος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ἵαν τοσούτον κατισχύσωσιν ὑμῶν αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαί, ὥστε ψῦξαι τὴν ἀγάπην, καὶ ἀπαλλοτριῶνται ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἐβρώσθε.

EPISTOLA CCXXV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΕ'.

Cum Gregorius Nyssenus jussu Demosthenis ob Philocharis calumnias a militibus comprehensus fugisset, vicarium placare conatur Basilius, eique demonstrat factum Gregorii nec publicæ rei nec ecclesiasticæ nocere. Si enim de pecuniis agitur, paratos esse pecuniarum sacrarum custodes rationem reddere; sin autem de ordinatione, non Gregorii culpam esse, qui iustus ordinatus est, sed eorum qui ordinaverunt, quorum proinde necessaria presentia. Rogat ergo ne se infirmum et senem in alienam provinciam trahat, et cum episcopis, quibuscumque novum pacis composita, convenire cogit.

Demostheni, aliorum episcoporum nomine.

Plurimos semper gratias habemus Deo et imperatoribus curam nostri gerentibus, quandocunque videmus patriæ nostræ gubernacula viro commissa, primum quidem Christiano, deinde moribus recto, et accurato legum custodi, secundum quas in humanis rebus vivimus. Sed præcipue adventu tuo hanc gratiam Deo et dilecto Deo imperatori retulimus. Cum autem sensissemus, nonnullos pacis inimicos meditari reverendum tuum tribunal contra nos commovere, expectavimus dum vocaremur a tua magnanimitate, ut disceres veritatem a nobis; si tamen velit summa tua prudentia rerum ecclesiasticarum sibi vindicare examina. Sed postquam nos tribunal contempsit, nostrum autem fratrem ac comministram Gregorium commota tua potestas ob Philocharis calumnias abripi jussit: ac ille quidem mandato obtemperavit, (qui enim non obtemperasset?) at lateris dolore correptus, ac præterea ob frigus, quod collegit, consueta infirmitate renum ei superveniente, coactus est, inexorabilibus militibus eum detinentibus, corporis curandi causa, et leniendorum intolerabilium dolorum, in quietum **345** aliquem locum transferri: ea de causa venimus omnes amplitudini tuæ supplices, ut ne tibi occursus dilatus indignationem moveat. Nam nec publicæ res pejus se habuerunt ex nostra dilatione, neque inde ecclesiasticæ quidquam detrimenti acceperunt. Quod si de pecuniis quasi essent dissipatæ, agitur; ibi sunt pecuniarum sacrarum custodes, rationes his qui voluerint parati reddere, et

Α δεξάμενοι τὰ γράμματα, πῶσαν ἀφετα (34) λύπην, καὶ κυρώσαστε τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, δι' ἣν σφοδρῶς ἀντίχομαι τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐνώσεως. Καὶ μεγίστη ἡμῖν ἐστὶ λύπη, καὶ ἀπαρχιούθητος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ἵαν τοσούτον κατισχύσωσιν ὑμῶν αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαί, ὥστε ψῦξαι τὴν ἀγάπην, καὶ ἀπαλλοτριῶνται ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἐβρώσθε.

Δημοσθέρει, ὡς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ (35).

Πολλὴν χάριν ἔχομεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ βασιλευσὶ τοῖς ἐπιμελομένοις ἡμῶν, ὅταν ποτὲ ἴδωμεν τῆς πατρίδος ἡμῶν τὴν ἀρχὴν ἀνδρὶ πιστευθεῖσαν πρῶτον μὲν Χριστιανῷ, ἔπειτα ὁρθῷ τὸν τρόπον, καὶ ἀκριβεῖ τῶν νόμων φύλακι, καθ' οὗς πολιτευόμεθα τὰ ἀνθρώπινα. Διαφερόντως δὲ ἐπὶ τῆς σῆς ἐπιδημίας ταύτην τὴν χάριν ὡμολογήσαμεν τῷ Θεῷ καὶ τῷ θεοφιλεῖ βασιλεῖ. Αἰσθόμενοι δὲ, ὅτι τινὲς τῶν ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης ἡμελλόν τὰ σεμνὰ σου δικαστήρια καθ' ἡμῶν διοχεῖν, ἐξεδεχόμεθα κληρονομεῖσθαι παρὰ τῆς μεγαλονοίας σου, ὥστε διδασκῆναι παρ' ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν· εἴπερ ὅρα κατεδέχετό (36) σου ἡ μεγάλη πρόνοσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκιοῦσθαι τὰς ἐξετάσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡμᾶς μὲν παρ- εἶδε τὸ δικαστήριον, τὸν δὲ ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Γρηγόριον κινηθεῖσά σου ἡ ἐξουσία ἐπὶ ταῖς Φιλοχάρους (37) λειδορίαις ἀναρπαγῆναι προσ- ἔταξεν, ὁ δὲ ὑπήκουσε μὲν τῷ προστάγματι, (πῶς γὰρ οὐκ ἡμελλεν;) ὑπὸ δὲ πλευριτικοῦ πάθους κατασχθεὶς, καὶ ἅμα ἐκ τῆς προσγενομένης αὐτῷ ψύξεως, τῆς τῶν νεφρῶν ἀρρώστιας συνήθως ἐπαναστάσης, ἠναγκάσθη, ἀπαραιτήτως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν κατεχόμενος, ἐπιμελείας ἐνεκεν τοῦ σώματος καὶ παραμυθίας τῶν ἀφορήτων ὀδυνῶν, πρὸς τι χωρίον ἡσυχίαν ἔχον μετατεθῆναι· τούτου χάριν πάντες ἡλθομεν ἐπὶ τὸ ἱκετεῦσθαι τὸ μέγεθός σου, μηδὲν ἀγανακτῆσαι τῇ ἀναβολῇ τῆς ἀπαντήσεως. Καὶ γὰρ οὕτε τι τῶν δημοσίων χειρὸν ἔσχεν ἐκ τῆς ἡμετέρας ὑπερθέσεως, οὕτε τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτου ἐνεκεν παρεβλάβη. Ἀλλ' εἰ μὲν περὶ χρη-

* Alias CCCLXXXV. Scripta anno 373.

(34) Ἀφετα. Ita Harl. et Med. Editi ἀφέλατε.

(35) Δημοσθέρει, etc. Sic legitur hic titulus in codicibus Coisl. primo, Vat. et Clarom. Tres alii, nempe Harl., Reg. secundus et Coisl. secundus, sic habent: Δημοσθένει, ὡς ἀπὸ κοινοῦ τῶν ἐπισκόπων, οἱ ἅ τινων παρὰ κανόνας γεγενῆσθαι συκοφαντησάντων τὴν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου χειροτονίαν· Demostheni, ut a communi episcoporum; quippe cum nonnulli præter canones factam esse calumniati fuissent S. Gregorii ordinationem. Revera hanc epistolam aliorum Cappadociæ episcoporum nomine scriptam fuisse patet ex his verbis: Venimus omnes, etc. Editi non sine turpi errore: Δημοσθένει, ὡς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, πρὸς τοῦ Θεολόγου· Demostheni, aliorum episcoporum nomine pro Theologo.

(36) Κατεδέχτο. Sic Med., Harl., Coisl. uterque et Regius secundus. Editi ἀπεδέχτο. Sæpe vicario Basilus in hac epistola leniter insinuat, res eccle-

siasticas illius judicii non esse. Supra docet episcopos legibus subjectos esse in humanis rebus. Sic etiam infra: Sin autem est aliquid aliud canonicum... idque magnanimitas tua audire et iudicare vult, etc. Ubi etiam illud observandum est, Basilium aliquid discriminis ponere inter ea quæ ad sacram pecuniam spectant, et ea quæ ad ordinationem; ita ut de pecunia quidem non valde repugnet, quominus illius ratio reddatur; de ordinatione autem palam et aperte moneat, iudicium sine episcopis provincie institui non posse.

(37) Φιλοχάρους. Ita Harl., Coisl. uterque, Bigot. uterque et Reg. primus. Editi Φιλοχαρίαις. Med. et Clarom. Φιλοχάρεισι. Nonnulli alii Φιλοχάρους. Hunc Philocharem Basilus vocat hominem ignobilem in epist. 257. Paulo post editi ἀπὸ δὲ πλευριτικοῦ, omnes mss. ut in textu. Ibidem hæ voces τῷ προστάγματι desunt in Coislano primo.

μάτων ἐπὶν ὁ λόγος, ὡς διαγορηθέντων, αὐτοῦ (38) A εἰσιν οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων ἔτοιμοι δοῦναι λόγον τῷ βουλευμένῳ, καὶ δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τῶν κατατολμησάντων τῆς ἀκριβοῦς ἀκοῆς σου· ῥάδιον γάρ αὐτοῖς ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων τοῦ μακαρίου (39) ἐπισκόπου φανερὰν τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἐπιζητοῦσι ποιῆσαι· εἰ δὲ τι ἑτερόν ἐστι κανονικὸν ἐξιστάτως δεόμενον, καὶ τούτου καταδέχεται ὑποδέξασθαι τὴν ἀκρόασιν καὶ τὴν κρίσιν ἡ μεγαλόνοιά σου· πάντων ἡμῶν χρεῖα, ὅτι, εἴπερ τι ἐλλέλειπται (40) τῶν κανονικῶν, οἱ χειροτονήσαντες αἵτιοι, οὐχ ὁ κατὰ πίσιν ἀνάγκην ὑποδέξασθαι τὴν λειτουργίαν ἐκβιασθεῖς. Ὡστε ἰκατεύομεν σε φυλάξαι ἡμῖν τὴν ἀκρόασιν ἐπὶ τῆς πατρίδος, καὶ μὴ ἔλκειν εἰς τὴν ὑπερορίαν (41), μηδὲ εἰς ἀνάγκην ἄγειν συντυχίας ἐπισκόπων, πρὸς οὓς οὕτω τὰ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἀπειυσάμεθα. Ὁμοῦ δὲ καὶ φείσεσθαι τοῦ γήρως ἡμῶν καὶ τῆς ἀσθενείας δεόμεθα. Γνώσῃ γάρ αὐτῇ τῇ πείρᾳ, τοῦ Θεοῦ βουλευμένου, ὡς οὕτε μικρὸν οὕτε μείζον περὶ τὰ τῶν κανονικῶν ἐν τῇ καταστάσει τοῦ ἐπισκόπου. Εὐχόμεθα οὖν ἐπὶ τῆς σῆς ἀρχῆς καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καταπραχθῆναι· ἥς μήπω γενομένης, βαρὺ ἡμῖν ἐστὶ καὶ τὸ τῆς συντυχίας, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἀπλουστέρων

eorum calumniam delegere, qui accuratum tuum auditum non timuerunt. Facile enim illis est ex ipsis beati episcopi scriptis manifestam veritatem quaerentibus facere. Sin autem est aliquid aliud canonicum, quod examine indigeat, idque magnanimitas tua audire ac judicare vult; nos omnes adesse necesse est, quia si quid deficit eorum quae ad canones spectant, culpam sustinent qui ordinavere; non is qui omni imposita necessitate ministerium suscipere coactus est. Quare te obsecramus, ut nobis auditum serves in patria, nec pertrahas in exteram regionem, neque necessitatem imponas conveniendi cum episcopis, quibuscum nobis de questionibus ecclesiasticis nondum convenit. Simul etiam ut pareas senectuti nostrae ac infirmitati

B rogamus. Nam, Deo volente, experientia ipsa cognosces nihil, neque parvum neque magnum quod ad canones attineret, in episcopi ordinatione omis- sum fuisse. Optamus igitur, ut sub tua administra- tione, ipsa etiam cum fratribus nostris concordia et pax componatur: qua nondum constituta, molestius est nobis etiam ipse congressus, propterea quod multi ex simplicioribus nostra inter nos dis- sensione laeduntur.

βλάπτεσθαι ἐν τῇ διαστάσει ἡμῶν τῇ πρὸς ἀλλήλους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΖ.

EPISTOLA CCXXVI.

Cum videret Basilii silentium suum a pluribus in deteriore partem accipi, monachos hortatur ne se calumniis peroc- cupari sinant, sed potius veritatem ante oculos positam intueantur; siquidem Eustathius, qui Arimios acerrime insecta- tus fuerat, nunc cum illis coniungitur compendii sui causa. Demonstrat hanc veram esse causam dissidii, non quod illi rescriptum non fuerit, ejusque chorepiscopi non suscepti, sed quod gratiam ab Eusebio inire voluerit. Hinc et fidem Nicenam exagitat, cui omni subscripserat, et Basilii de Spiritu sancto doctrinam novitatis accusat, cumque ob scriptam ante annos viginti ad Apollinarium salutandam causam epistolam condemnat. Tantum nequitiam litteris suis comprimere non potuit Basilii, sed a monachis rem factam fucilem petit, ut rerum, ut por est, examinent.

Τοῖς ἐφ' αὐτὸν ἀσκηταῖς (42).

C

Monachis suis.

1. Δυνατὸς μὲν ὁ ἅγιος Θεὸς καὶ τὴν διὰ τῆς συν- τυχίας εὐφροσύνην ἡμῖν χαρίσασθαι τοῖς ἐπιθυμοῦσι καὶ βλέπειν ὑμᾶς ἀεὶ καὶ ἀκούειν τὰ περὶ ὑμῶν· διότι ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ ἔχομεν τὴν ἀνάγκυσιν τῶν ψυχῶν ἢ ἐν τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ καὶ τῇ διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τελειώσει· ἔως δὲ τοῦθ' ἡμῖν οὐχ ὑπάρχει, ἀναγκαῖον τιθέμεθα διὰ τῶν γνησιω- τάτων καὶ φοβουμένων τὸν Κύριον ἀδελφῶν (43) ἐπισκέπτεσθαι ὑμᾶς, καὶ γράμμασι προσημιλεῖν τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν. Αὐτοῦ οὖν τούτου ἕνεκεν ἀπιστελλά- μεν τὸν εὐλαβεστάτον καὶ γνησιώτατον ἀδελφόν ἡμῶν καὶ συνεργόν τοῦ Εὐαγγελίου Μελέτιον (44)

1. Potest quidem sanctus Deus et congressus la- titiam nobis largiri, qui semper et videre vos et de rebus vestris audire cupimus: quandoquidem nulla alia in re animus noster acquiescit, nisi in pro- sectu vestro, ac perfectione in Christi mandatis. Interea vero, dum hoc nobis non conceditur, ne- cessarium ducimus, per germanissimos ac Domini meluentes fratres vos invisere, et cum vestra di- lectione per litteras colloqui. Hanc 346 ipsam igitur ob causam misimus religiosissimum ac cha- rissimum fratrem nostrum et laboris evangelici consortem Meletium compresbyterum, qui vobis

(38) Διαγορηθέντων, αὐτοῦ. Hæc interpunctio in plerisque mss. codicibus observatur. Editi διαγορηθέντων αὐτοῦ, quod cum perobscurum esset, ap- posita fuerat stellula in editione Parisiensi.

(39) Μακαρίον. Coisl. 1 et Med. μακαριώτατον.

(40) Ἐλλέλειπται. Ita Harl. et plures alii. Editi ἐκλείπειται.

(41) Εἰς τὴν ὑπερορίαν. Erat tunc vicarius in Galatia, ubi synodum impiorum coegerat, ut discimus ex epist. 237. Favebat Basilii petitioni lex data a Valente, anno 373: Ultra provincie ter- minos accusandi licentia non progrediatur. Oportet enim illis criminum judicia agitari, ubi facinus di- catur admissum. Peregrina autem judicia præsen- tibus legibus coercemus. Cod. Theod. lib. ix, tit. 1, leg. 10. Crediderim hæc lege vicarios potius coer-

ceri, quam præsidet, ut existimat Gothofredus. Nam reos ex remota provincia pertractos oppri- mere multo facilius fuit vicariis, qui plures pro- vincias regebant, quam præsidibus qui unicam administrabant.

(42) Ἀσκηταῖς. Addit Cod. Harleanus ἐν ὁρο- διάνῃ καὶ χαλανήνῃ. Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus ἐν ὁροδιάνῃ καὶ χαλάνῃ. Medicus ἐν Ἡρωδιάνῃ χαλάνῃ. Coisl. primus ἐν ὁροδιάνῃ καὶ χαλάνῃ.

(43) Ἀδελφῶν. Editi addunt ἡμῶν, quod pronomen deest in sex mss. Paulo post editi γράμματι. Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus ut in textu.

(44) Μελέτιον. Coisl. secundus et Reg. secundus Μελέτιον.

Alias LXXIII. Scripta anno 375.

narrabit desiderium, quo vos prosequimur, ac sollicitudinem animæ nostræ: quippe cum noctu ac interdium Dominum rogemus²⁴, ut probati et spectati sitis, ut et nos habeamus fiduciam in die Domini nostri Jesu Christi ob vestram salutem, et vos effulgeatis in splendore sanctorum, cum opus vestrum sub justo Dei judicio expendetur. Simul autem multum nobis sollicitudinis injicit præsentis temporis difficultas, in quo Ecclesiæ omnes commotæ sunt, et omnes animæ cribrantur. Aperuerunt enim nonnulli immodice ora sua adversus conservos. Prædicatur libere mendacium, veritas absconditur. Et accusati quidem condemnantur sine judicio, accusatoribus vero creditur sine examine. Unde et ego cum audissem multas in me circumferri epistolas, quæ pungunt et decantant et de rebus insimulant, pro quibus parata nobis apud veritatis tribunal defensio, tacere equidem statui; quod et præstiti. Tertius enim jam hic annus est, ex quo verberatus calumniis flagella accusationis perfero; contentus quod Dominum, qui arcana novit, calumniæ testem habeam. Sed quia video multos jam silentium nostrum ad calumniarum confirmationem accepisse, nec nos patientia existimasse adductos silere, sed quod contra veritatem hiscere non possimus; idcirco scribere vobis aggressus sum, obsecrans vestram in Christo dilectionem, ut concinnatas ab una parte calumnias non omnino admittatis ut veras: quandoquidem, ut scriptum est, neminem lex judicat, nisi prius audiat, et cognoscat quid fecerit.

2. Quanquam æquo quidem judici res ipsæ sufficiunt ad declarandam veritatem. Quare etiamsi nos taceamus, licet vobis respicere ad ea quæ fiunt. Qui enim nos doctrinæ pravæ insimulant, hi nunc aperte visi sunt hæreticorum partibus adjuncti: qui nos ob aliena scripta condemnant, confessionibus suis, quas nobis scriptas tradidere, adversari comperiuntur. Considerate consuetudinem eorum, qui hæc audent; mos enim illis est semper ad potentiores partem transfugere, et infirmiores quidem amicos conculcare, colere

²⁴ Coloss. 1, 9.

(45) *Ἡμῶν*. Deest in editis; legitur in Coisl. utroque, Med. et Reg. secundo. Harl. et Reg. primus habent ὁμῶν

(46) *Διὰ τῆς ὁμῶν*. Ita tres vetustissimi codices et alii nonnulli cum editione Hagan. et Paris. secunda. Aliæ editiones διὰ τῆς ἡμῶν. Paulo post editi ἡμῶν τοῦ ἔργου, quod quinque mss. ope emendavimus.

(47) *Ἐπὶ πράγμασιν*. Ita Harl., Vat., Regius uterque et Coisl. secundus. Editi minus accurate ἐπὶ γράμμασιν. Etsi enim ex scriptis Apollinarii ansam arripuit Eustathius, ad invidiam Basilio con-

τὸν συμπεσόντα, ὃς διτηγῆσται ὑμῖν τὸν ἡμέτερον πόθον ὃν ἔχομεν ἐφ' ὑμῖν, καὶ τὴν μέριμναν τῶν ψυχῶν ἡμῶν (45), ὅτι νυκτὸς καὶ ἡμέρας δεόμεθα τοῦ Κυρίου περὶ τῆς ὑμῶν εὐδοκίμησης, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν παρρησίαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ὑμῶν (46) σωτηρίας, καὶ ὑμεῖς ἐκλάμψετε ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἀγίων, δοκιμαζομένου ὑμῶν τοῦ ἔργου ὑπὸ τῆς δικαιοκρατίας τοῦ Θεοῦ. Ἄμα δὲ ἡμῖν πολλὴν μέριμναν ἐμποιεῖ τοῦ κατασχόντος καιροῦ τούτου ἡ χαλεπότης, ἐν ᾗ πᾶσαι μὲν Ἐκκλησίαι ἐσαλεύθησαν, πᾶσαι δὲ ψυχὰι σινιάζονται. Ἦνοιξαν γὰρ τινες ἀφειδῶς στόματα κατὰ τῶν ὁμοδούλων. Λαλεῖται τὸ ψεῦδος ἀφρόδως· ἡ ἀλήθεια συγκαλύπτται. Καὶ οἱ μὲν κατηγορούμενοι καταδικάζονται ἀκρίτως· οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύονται ἀνεξετάστως. Ὅθεν καὶ γὰρ ἀκούσας, ὅτι πολλὰ κατ' ἐμοῦ περιφέρονται ἐπιστολαί, στείλουσας ἡμᾶς καὶ στηλιτεύουσας καὶ κατηγοροῦσας ἐπὶ πράγμασιν (47), ὧν τὴν ἀπολογίαν ἐτοίμην ἔχομεν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀληθείας, ὥρμησα μὲν σιωπῆσαι, ὃ καὶ ἐποίησα· τρίτον γὰρ ἤδη τοῦτο ἔτος ἐστίν, ἐν ᾗ τυπτόμενος (48) ὑπὸ τῶν διαβολῶν φέρω τὰς τῆς κατηγορίας μάστιγας, ἀρκούμενος, ὅτι ἔχω Κύριον, τὸν τῶν κρυπτῶν γνῶστην, μάρτυρα τῆς συκοφαντίας· ἐπειδὴ δὲ ὁρῶ, ὅτι πολλοὶ ἤδη τὴν σιωπὴν ἡμῶν εἰς βεβαίωσιν τῶν διαβολῶν παρεδέξαντο, καὶ οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σιωπῆν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν διδῆναι στόμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν· τούτου ἕνεκεν ἐπειράθην ἐπιστεῖλαι ὑμῖν, πειραχῶν τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην ὑμῶν ὥστε τὰς ἐξ ἑνὸς μέρους γινομένας διαβολὰς μὴ πάντῃ παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς· διότι, καθὼς γέγραπται, οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἐὰν μὴ πρῶτον ἀκούσῃ καὶ γνῶ τί ποιεῖ.

2. Καίτοι εὐγνώμονι κριτῇ ἀρκεῖ αὐτὰ τὰ πράγματα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν. Ὅστε, καὶ ἡμεῖς σιωπήσωμεν (49), ἐξιστίν ὑμῖν διαβλέψαι πρὸς τὰ γινόμενα. Οἱ γὰρ ἡμῖν κακοδοξίαν ἐγκαλοῦντες ἐφάνησαν νῦν ἐκ τοῦ προφανοῦς τῇ μερίδι τῶν αἰρετικῶν προστιθέμενοι· οἱ ὑπὲρ ἀλλοτρίων συνταγμάτων (50) ἡμᾶς κατακρίνοντες ταῖς ἰδίαις ὁμολογίαις, ὡς ἐγγράφως (51) ἡμῖν κατέθιντο, ἐναντιούμενοι φαίνονται. Νοήσατε τὴν συνέθειαν τῶν ταῦτα τολμώντων, ὅτι ἔθος αὐτοῖς αἰεὶ πρὸς τὸ δυνατὸν μετατίθεσθαι μέρος, καὶ τοὺς μὲν ἀσθενούντας τῶν φθλῶν καταπατεῖν, θεραπεύειν δὲ τοὺς

standam, non tamen hoc unicum nequitiae telum adhibuit.

(48) *Τυπτόμενος*. Ita mss. quinque. Editi τυπόμενος.

(49) *Σιωπήσωμεν*. Ita tres vetustissimi codices. Editi σιωπήωμεν. Paulo post editi ἀναγκαλοῦντες, ἐφάνησαν οὖν. Sex mss. ut in textu.

(50) *Συνταγμάτων*. Harl. et Coisl. primus συγγραμμάτων.

(51) *Ἐγγράφως*. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἐγνοήφως.

κρατούντας. Οἱ γὰρ τὰς πολυθρύλλητους (52) ἐκείνας ἐπιστολάς κατὰ Εὐδοξίου καὶ πάσης αὐτῶν τῆς μερίδος συγγράφοντες, καὶ περιπέμποντες (53) πάσαις ταῖς ἀδελφότησι, καὶ διαμαρτυρόμενοι φεύγειν τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ὡς ἐλεῖρον τῶν ψυχῶν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ καταδεξάμενοι τὰς ἐπὶ καθαιρέσει αὐτῶν ἐξενεχθείσας ψήφους, ἐπειδὴ παρ' αἰρετικῶν ἦσαν γινόμεναι, ὡς ἐπειθον ἡμᾶς τότε, οὗτοι νῦν, πάντων ἐπιλαθόμενοι, μετ' αὐτῶν γέγονασι. Καὶ οὐδεμία αὐτοῖς ἀρνήσις καταλείπεται· φανερώς γὰρ ἀπεκάλυψαν αὐτῶν τὴν προαίρεσιν, ἐν Ἀγκύρᾳ τὰς κατ' οἶκον αὐτῶν κοινωνίας κατασπαζόμενοι (54), ἐπειδὴ εἰς τὸ κοινὸν ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οὖπω (55) ἐδέχθησαν. Ἐρωτήσατε οὖν αὐτοὺς, εἰ ὀρθόδοξος νῦν Βασίλειδος ὁ κοινωνικὸς Ἐκδικίου, διὰ τί, ἀπὸ τῆς Δαρδανίας ἐπανιόντες, τὰ θυσιαστήρια ἐκείνου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γαγγρηκῶν κατέστρεφον, καὶ αὐτῶν τραπέζας ἐτίθεσαν; διὰ τί καὶ μέχρι νῦν (56) ἐπέρχονται ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἀμασίας καὶ Ζήλων, καὶ παρ' αὐτῶν ἐγκαθίστῳσι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους; Εἰ μὲν γὰρ ὡς ὀρθόδοξοις κοινωνοῦσι, τίνας ἐνεκεν ὡς αἰρετικοῖς ἐπέρχονται; εἰ δὲ ὡς αἰρετικούς (57) ὑπελήφασιν, πῶς τὴν κοινωνίαν αὐτῶν οὐκ ἐκτρέπονται; Ταῦτα οὐχὶ καὶ παιδικῇ διανοίᾳ δῆλόν ἐστιν, ἀδελφοὶ τιμωτάτοι, ὅτι ἀεὶ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον βλέποντες ἢ διαβάλλειν τινὰς, ἢ συνιστᾶν ἐπιχειροῦσι; Καὶ ἡμῶν τοίνυν ἀπέστησαν, οὕτε ἀγανακτήσαντες, ὅτι οὐκ ἀντεγράψαμεν (58) (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐφ' οὗ μάλιστα λέγουσι παρωξύνουσαι), οὕτε ὅτι τοὺς χωρεπισκόπους, οὓς λέγουσιν ἀπασταλέναι, οὐκ ἐδεξάμεθα. Καίτοι δώσουσι λόγον τῷ Κυρίῳ οἱ τοῦτο κατασκευάζοντες. Εἰς γὰρ τις Εὐστάθιος, ἀποσταλὴς, καὶ γράμματα διαδοὺς τῇ τάξει τοῦ Οὐίκαβλου (59), τρεῖς ἡμέρας ποιήσας ἐπὶ τῆς

A stolas contra Eudoxium totamque ejus factionem conscripserunt, et ad omnes fraternitates transmissere, quique obtestati sunt, ut eorumingeretur communio, tanquam animarum perniciēs, ad idcirco latus de sua depositione sententias non admiserunt, eo quod 347 ab hæreticis latæ essent, uli tunc nobis persuadebant; ii nunc omnium obliti, una cum ipsis versantur. Neque ullus illis relinquitur negandi locus: manifeste enim nudarunt suum ipsorum propositum, cum Ancyre in domibus communionem eorum amplexi sunt, et quod publice ab illis nondum recepti sint. Itaque eos interrogate, si nunc orthodoxus Basilides Ecdiciū communicator, cur ex Dardania revertentes, altaria illius in Gangrenorum regione subverterint, et mensas ipsi suas posuerint: cur etiam hactenus insectati sint Ecclesias Amasæ et Zolorum, ac per se ipsi presbyteros illic ac diaconos constituerint? Etenim si ut cum orthodoxis communicant, cur ut hæreticos insectantur? sin autem hæreticos existimant, cur communionem eorum non aversantur? Nonne hoc, fratres cumprimis colendi, vel pueri clare perspiciant, semper eos compendii causa facere, ut aliquos accusent, aut commendent? Et a nobis itaque defecerunt, neque id indignantes, quod non rescripserimus (illud enim est quo se maxime offensos dicunt fuisse), neque quod chorepiscopos quos se mississe aiunt, non exceperimus. Verum Domino rationem reddent, qui hoc comminiscuntur. Missus enim unus aliquis Eustathius, cum litteras tradidisset cohorti Vicarii, ac dies tres in urbe commoratus esset; ad spa reversurus, multo jam vespere, dormiente me, dicitur ad nostras aedes

(52) Πολυθρύλλητους. Harl. et Coisl. primus πολυθρύλῃτους. Ibidem Reg. secundus et Coisl. secundus καὶ πάσης αὐτοῦ.

(53) Περιπέμποντες. Ita tres vetustissimi codices cum Vat. et Regio primo. Editi παραπέμποντες.

(54) Κατασπαζόμενοι. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἀσπαζόμενοι.

(55) Ἐκείνων οὖπω. Ita septem mss. Editi ὑπ' αὐτῶν οὖπως. Codicum mss. lectio confirmatur ex epist. 257, ubi ait Basilium nondum Eustathium admitti ad peroptatam Arianorum communionem potuisse.

(56) Καὶ μέχρι νῦν. Nimium stricte hæc interpretatur Tillemontius, tom. IX, pag. 256. Existimat enim Eustathium, tum cum acerrime Basilium exagitarēt anno 375, Arianos harum Ecclesiarum episcopos insectatum esse, ut catholicam plebem ad se alliceret, et a Basilio abstraheret; atque hos esse motus, quos ab Eustathio in Dazimone excitatos queritur Basilium in epistola 216. Sed 1° Dazimone non perturbavit Eustathius insectandis Arianis, sed exagitando Basilio et calumniis ac opprobriis cooperiēdo, ut ex epistola 203 perspicui potest. 2° Verisimile non sit Eustathium, postquam discessit a communionē Basilii, ac gratiæ apud Euzonium ineundæ consilium cepit, tam insignem Arianis contumeliam fecisse, ut in Ecclesiis, quas invaserant, catholicos presbyteros et diaconos ordinaret. Hoc ei magnum vitium inerat, quod se ad omnem temporum et vicissitudinum colorem fingeret, ac mutatis rebus lotus immutaretur ab eo

qui antea visus fuerat: sed nimium rebus suis attentus erat, quam ut Arianis bellum audacter inferret, tum cum eorum gratiæ vilem se captozem præberet. 3° Illud καὶ μέχρι νῦν, etiam hactenus, de his dici potest, quæ sua sponte satis remota, cum aliis comparata, recentia videntur. Sic in comment. in Isaiam, p. 252: Ἡ νῦν παραδραστήσατα τῶν Ἀνομοῶν αἵρεσις. Quæ nunc pullulatit Anomæorum hæresis. In epist. 169, τὸ νῦν ἀνακύψαν τῶν ἀεὶ κατινοτομεῖν ἐπιχειρούντων ζήτημα, Nunc prodians ab hominibus semper novi aliquid inducere conantibus queratio. Vide notas ad epistolam 257. Ideo ergo Basilium Eustathium Ecclesias Zolorum et Amasæ etiam hactenus insectatum esse dicit, quia hoc illius factum multo recentius erat his, quæ ex Dardania rediens sub Juliano in Gangrenorum regione designaverat. Sed quamvis hoc facinus altero recentius sit, videtur tamen illud edidisse Eustathius, antequam a Basilio discederet, vel etiam antequam aucta, Valentis præsentia, Arianorum auctoritas metum ei incussisset.

(57) Ὡς αἰρετικοῦς. Deest vocula in Regio utroque, Vat. et Coisl. secundo.

(58) Ὅτι οὐκ ἀντεγράψαμεν. Hæc addita ex septem mss. Ibidem Regius uterque et Coisl. secundus παρωξύνουσαι.

(59) Εἰς γὰρ τις... τοῦ Οὐίκαβλου. Ita septem mss. Editi εἰς γὰρ ἐστὶ... τοῦ Ἰκαβλου. Ibidem editi διδοῦς. Harl. uterque Coisl. et uterque Regius διδοῦς.

venisse. At dormire me cum audisset, abiit, nec jam postridie ad me accessit : sed ad hunc modum suo erga nos officio perfunctorie expleto, rediit. Atque hoc est crimen, quod nos commisimus, et patientes illi homines delictum illud præterita nostra servitute, quam ipsis in dilectione servivimus, non compensarunt : sed iram in nos suam usque adeo incenderunt ob hoc erratum, ut nos ab omnibus orbis terrarum Ecclesiis, saltem quantum in ipsis fuit, excommunicari fecerint.

3. At revera non ea est dissidii causa : sed quia existimarunt tum demum se Euzoio probatum iri, si ipsi se a nobis abalienarent, illas sibi ipsis causas excogitaverunt, ut aliquam apud illos commendationem ex bello nobis indicto reperirent. Illi nunc et de Nicæna detrahunt **348** fide, nosque vocant *homoousiastas*, quia in illa fide unigenitum Filium Deo et Patri *homoousion* constitemur, non quod una essentia in duo fraterna sit divisa, absit ! non enim id cogitavit sancta illa ac Deo dilecta synodus, sed quia quod est Pater secundum essentiam, hoc et Filius intelligi debet. Sic enim nobis illi exposuerunt, cum dixerunt : *Lumen de lumine*. Est autem Nicæna fides, allata ab ipsis ex Occidente formula, quam Tyanensi synodo tradiderunt, a qua et suscepti sunt. Sed habent sapientem quamdam regulam ad suas ejusmodi mutationes, ut fidei verbis, non secus ac medici, utantur pro tempore, aliter alias sese ad propositos morbos accommodantes. Cujus sophismatis imbecillitatem non me arguere, sed vos decet intelligere. Dabit enim vobis Dominus intelligentiam ¹⁷, ut cognoscatis quæ recta sit doctrina, et quæ obliqua ac perversa. Si enim aliam alias fidei formulam scribere decet, et cum tempore immutari, falsa est sententia dicentis : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* ¹⁸. Sin hæc vera sunt, nemo vos decipiat inanibus his verbis ¹⁹. Nos enim calumniantur, quasi novi aliquid tradamus de Spiritu sancto. Rogate igitur quænam illa novitas. Constemur enim nos, quod et accepimus, cum Patre et Filio conjunctum esse Paracletum, nec cum creatura numerari. Nam in

πολλῶς, καὶ μέλλων ἀπαίρειν ἐπὶ τὰ ἴδια, ἐσπέρως ἤδη βαθείας, καθεύδοντί μοι λέγεται πλησιάζει τῷ οἰκῆματι ἡμῶν. Ἀκούσας δὲ, ὅτι καθεύδω, ἀπὸ τῶν οὐκ ἐστὶ τῇ ὑστεραίᾳ ἡμῖν προσεγγίσαι, ἀλλ' οὕτως ἀφοσιωσάμενος τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐπανήλυε. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐγκλημα, ὃ ἐδικήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ μακρόθυμοι οὐκ ἀντεστάθμησαν (60) τὴν πρὸ τοῦτου δουλείαν ἡμῶν, ἣν ἐδουλεύσαμεν αὐτοῖς ἐν ἀγάπῃ, τῷ πταίσματι τούτῳ· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐδάρυναν τὴν καθ' ἡμῶν ὀργὴν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀμαρτίᾳ, ὥστε πάσαις ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαις, τό γε εἰς αὐτοὺς ἔχον, ἐκκηρύκτους ἡμᾶς ποιῆσαι.

3. Οὐ μὴν αὕτη γὰρ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν (61) τῆς διαστάσεως ἡ αἰτία· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνόμισαν εὐδοκίμῆσαι τότε παρὰ τῷ Εὐζώτῳ, εἰ ἡμῶν αὐτοὺς ἀλλοτριώσαιαν, ἐκείνας αὐτοῖς ἐπενόησαν τὰς προτάσεις, ἵνα εὕρωσι τινὰ σύστασιν παρ' αὐτοῖς διὰ τοῦ πρὸς ἡμᾶς πολέμου. Οὗτοι νῦν (62) καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ διαβάλλουσι πίστιν, καὶ ὁμοουσιαστὴς ἡμᾶς ἀποκαλοῦσι· διὰ τὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ πίστει τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὶ ὁμοούσιον ὁμολογεῖσθαι· οὐχ ὡς ἀπὸ μιᾶς (63) οὐσίας μέρισθαι εἰς δύο ἀδελφὰ, μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ τοῦτο ἐνόησαν ἡ ἀγία ἐκείνη καὶ θεοφιλὴς σύνοδος, ἀλλ' ὡς, ὅπερ ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Πατὴρ, τοῦτο ὀφειλόντος νοεῖσθαι καὶ τοῦ Υἱοῦ. Οὕτω γὰρ (64) ἡμῖν ἐκεῖνοι αὐτοὶ ἔρμηνευσαν εἰπόντες, Φῶς ἐκ φωτός. Ἔστι δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις, ἡ παρ' αὐτῶν ἀπὸ τῆς διύσεως κομισθεῖσα, ἣν ἐπέδωκαν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Τυάνοις, ὑφ' ἧς καὶ παρεδόχθησαν. Ἀλλ' ἔχουσι τι σοφὸν δόγμα εἰς τὰς τοιαύτας αὐτῶν μεταβολάς· ὅτι τοῖς βήμασι τῆς πίστεως ὡς ἱατροὶ κέχρηται κατὰ καιρὸν, ἄλλοτε ἄλλως πρὸς τὰ ὑποκείμενα πάθη μεθαρμοζόμενοι. Τοῦτου δὲ τοῦ σοφίσματος τὸ σαθρὸν οὐκ ἐμὲ ἐλέγχειν προσήκειν, ἀλλ' ὑμῖς νοεῖν. Δώσκει γὰρ ὑμῖν ὁ Κύριος σύνεσιν πρὸς τὸ γνωρίζειν, τίς μὲν ὁ εὐθὺς λόγος (65), τίς δὲ ὁ σκολιὸς καὶ διεστραμμένος. Εἰ γὰρ ἄλλοτε ἄλλας δεῖ πίστεις συγγράφειν, καὶ μετὰ τῶν καιρῶν ἀλλοιοῦσθαι, ψευδὴς ἡ ἀπόφασις τοῦ εἰπόντος· *Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα*. Εἰ δὲ ἐκεῖνα ἀληθῆ, μηδαὶς ὑμᾶς ἐξαπατάτω τοῖς κεινοῖς (66) τούτοις λόγοις. Διαβάλλουσι (67) γὰρ ἡμᾶς ὡς καινοτομοῦντας περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐρωτήσατε οὖν τίς ἡ καινοτομία. Ἡμεῖς

¹⁷ II Tim. II, 7. ¹⁸ Ephes. IV, 5. ¹⁹ Ephes. V, 6.

(60) Ἀντεστάθμησαν. Coisl. primus et Regius primus ἀντεστάθμισαν. Paulo post editio Paris. ἐν ἀγάπῃ πολλῇ. Deest postrema vox in septem mss. et vetustioribus editionibus.

(61) Κατὰ ἀλήθειαν. Editi ἡ κατὰ ἀλήθειαν contra veterum codicum fidem. Paulo post editi ἀλλοτριώσαιαν. Harl. et Coisl. primus cum duobus aliis ut in textu. Sic etiam vetus editio Haganoensis et Paris. secunda.

(62) Οὗτοι νῦν. Ita Harl. et Regius primus. Editi τοῖνυν. Coisl. primus Αὐτοὶ τοῖνυν. Med. Αὐτοὶ νῦν. Reg. secundus et Coisl. secundus Οὗτοι τοῖνυν.

(63) Ἀπὸ μιᾶς. Præpositio addita ex septem mss. et editione Hagan. et Froben. I. Mox editio Froben. 2 et Paris. εἰς δύο, ἀδελφὰ. Hagan. et

Frob. I εἰς δύο ἀδελφῶ. Sex mss. ut in textu. Occurrit Basilus eorum cavillationi qui, ut ait in epist. 51, consubstantialia voce, et substantiam communem, et ea quæ ex substantia orta sunt, designari volebant. Unde sequeretur Patrem et Filium fraternam inter se cognationem habere; quia, ut ibidem ait, *fraterna sunt inter se quia ex uno orta sunt*. Ἀδελφὰ γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἐξ ἐνὸς ὑφιστάτω.

(64) Οὕτω γάρ. Vat., uterque Reg. et Coisl. secundus Τοῦτω γάρ.

(65) Ὁ εὐθὺς λόγος. Ita Harl., Coisl. uterque et alii nonnulli. Editi ὁ εὐθὺς λόγος.

(66) Τοῖς κεινοῖς. Codex Medicæus τοῖς καινοῖς, notis sermonibus.

(67) Διαβάλλουσι γὰρ ἡμᾶς. Regius uterque et Coisl. secundus διαβάλλουσιν ἡμᾶς.

γὰρ ὁμολογοῦμεν ὃ καὶ παρελάβομεν, μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τετάχθαι τὸν Παράκλητον, οὐ μετὰ τῆς κτίσεως ἀριθμεῖσθαι. Εἰς γὰρ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πιστεύομεν· καὶ βαπτίζομεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν συναφείας τὸν Παράκλητον ἀποσπῶμεν. Ὁ γὰρ νοῦς ἡμῶν φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς Υἱὸν ἀναδίδει, καὶ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν εἰκόνι θεωρεῖ τὸν Πατέρα. Οὕτε οὖν ὀνόματα παρ' ἐαυτῶν ἐπινοοῦμεν, ἀλλὰ Πνεῦμα ἅγιον καὶ Παράκλητον ὀνομάζομεν, οὔτε τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ δόξαν ἀθετεῖν καταδικάζομεθα. Ταῦτά ἐστι τὰ ἡμέτερα μετὰ πάσης ἀληθείας. Ἐπὶ τοῦτοις ὁ κατηγορῶν κατηγορεῖται· ὁ διώκων ἡμᾶς διωκίτω· ὁ πιστεύων ταῖς καθ' ἡμῶν

A Patrem et Filium et Spiritum sanctum credimus, atque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizamur. Quapropter nunquam Paracletum ab illius cum Patre et Filio conjunctione avellimus. Mens enim nostra a Spiritu illustrata ad Filium respicit, et in illo velut in imagine Patrem videt. Neque igitur nomina ex nobis ipsis comminiscimur, sed Spiritum sanctum Paracletum nominamus, neque debitam ei gloriam destruere volumus. Vere omnino hæc nostra sunt. Horum gratia qui accusat, accuset : qui nos persequitur, persequatur : qui fidem habet calumniis quibus impetimur, paratus sit ad iudicium. Dominus prope est, nihil solliciti sumus ¹⁰.

διαβολαῖς ἐτοιμαζέσθω πρὸς τὴν διαδικασίαν. Ὁ Κύριος ἔγγυς· μηδὲν μεριμνῶμεν.

4. Εἰ τις ἐν Συρίᾳ συγγράφει, τοῦτο οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, φησὶ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ (68). Οἱ ἐμοὶ λόγοι ἐμὲ κρινέτωσαν· ὑπὲρ δὲ ἀλλοτρίων ἡμᾶς σφαλμάτων μηδεὶς καταδικάζειτω, μηδὲ τὰς πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν γραφεῖσας παρ' ἡμῶν ἐπιστολάς τις ἀπόδειξιν προβαλλέσθω τοῦ νῦν κοινωνικοῦς ἡμᾶς εἶναι τοῖς ἐκείνῃ συγγράψασιν. Ἡμεῖς γὰρ πρὸ τῶν συγγραμμάτων, λαϊκοὶ ὄντες πρὸς λαϊκοὺς ἐπιστέλλομεν (69), πρὸ τοῦ τινὰ καὶ ὑπόνοιαν τοιαύτην κατ' αὐτῶν κινεῖσθαι· καὶ ἐπιστέλλομεν οὐδὲν περὶ πίστεως, οὐδ' οἷα νῦν ἐπὶ τῇ καθ' ἡμῶν διαβολῇ περιφέρουσιν οὗτοι, ἀλλὰ ψιλὰς προσηγορίας, ἀγαπητικὴν προσφώνησιν ἀποπληρούσας. Ἡμεῖς γὰρ ὁμοίως καὶ τοὺς τὰ Σαβελλίου νοσοῦντας, καὶ τοὺς τὰ Ἀρείου δόγματα ἐκδικοῦντας, ὡς ἀσεβεῖς, ἀποφεύγομεν καὶ ἀναθεματίζομεν. Εἰ τις τὸν αὐτὸν Πατέρα λέγει καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐν πρᾶγμα πολυώνυμον ὑποτίθεται, καὶ μίαν ὑπόστασιν ὑπὸ τριῶν προσηγοριῶν ἐκφωνουμένην, τὸν τοιοῦτον ἡμεῖς ἐν τῇ μερίδι τῶν Ἰουδαίων τάσσομεν. Ὁμοίως καὶ εἰ τις ἀνόμοιον λέγει κατὰ τὴν οὐσίαν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἢ εἰς κτίσμα κατὰγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀναθεματίζομεν, καὶ ἔγγυς εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς τιθέμεθα πλάνης. Ἀλλὰ τὰ μὲν σλόματα τῶν κατηγορούντων ἡμᾶς ἐπισχεθῆναι διὰ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων ἀμήχανον· μᾶλλον μὲν οὖν εἰκὸς καὶ ἐρεθίζεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς ἀπολογίαις ἡμῶν, καὶ μείζονα καὶ χαλεπώτερα καθ' ἡμῶν κατασκευάζειν· τὰς μέντοι ὑμετέρας ἀκοὰς φυλαχθῆναι οὐ χαλεπόν. Ὡστε, ὃ ἐστὶν ἐφ' ὑμῖν, τοῦτο ποιήσατε. Ἀκροάσαν ἡμῖν καὶ ἀπρόληπτον ταῖς διαβολαῖς τὴν καρδίαν ὑμῶν φυλάξαι· καὶ πρὸς τὰ προβαλλόμενα ἐγκλήματα ἀπαίτετε ἡμᾶς τὰς εὐθύνas. Καὶ εἰ μὲν εὐρητε παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ ὥστε χώραν τῷ ψεύδει· ἐάν δὲ ἀπονοούντων ἡμῶν πρὸς τὴν ἀπολογίαν αἰσθηθεῖς, τότε πιστεύσατε τοῖς κατηγόροις ἡμῶν ὡς ἀληθεύουσιν. Ἀγρυπνοῦσιν ἐκεῖνοι πρὸς τὸ ἡμᾶς κακοποιῆσαι· τοῦτο παρ' ὑμῶν οὐκ ἐπιζητοῦμεν. Ἐμπορικὸν βίον

B 4. Si quis in Syria scribit, hoc nihil ad nos. Ex tuis enim, inquit, verbis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis ¹¹. Mea me verba iudicent; propter alienos vero errores nemo nos condemnet, neque ante viginti annos scriptas a nobis epistolas proferat, ut demonstret nunc communicatores nos esse eorum qui ista scripserunt. Nos enim, antequam hæc scriberent, laici ad laicos scripsimus, antequam vel suspicionem ejusmodi quisquam in illos moveret; nec de fide quidquam scripsimus nec qualia illi nunc ad invidiam nobis creandum circumferunt, sed salutationes nudas, quæ amicam compellationem persolvebant. 349 Nos enim pariter et eos qui Sabellii morbo laborant, et eos qui Arii dogmata tuentur, ut impios fugimus, et anathematizamus. Si quis eundem Patrem dicit ac Filium et Spiritum sanctum, ac rem unam multis nominibus designatam esse statuit, unamque hypostasim tribus appellationibus expressam; talem nos in Judæorum parte numeramus. Sic etiam, si quis Filium Patri secundum essentiam dissimilem dicit, aut ad creaturam detrahit Spiritum sanctum, anathematizamus, et a gentiliū errore non longe abesse ducimus. Sed ora accusatorum nostrorum comprimi litteris nostris non possunt; imo verisimile est, illos etiam defensionibus nostris irritari, et majora ac graviora in nos machinari. Ceterum aures vestras custodiri non difficile. Quare quod in vobis situm est, præstate. Sincerum nobis et minime præoccupatum calumniis cor vestrum servate: atque objectorum nobis criminum rationem a nobis postulate. Ac veritatem quidem si apud nos inveneritis, ne detis locum mendacio. Sin autem nos ad defensionem infirmos senseritis, tunc credite accusatoribus nostris, ut vera dicentibus. Vigilant illi, nobis ut noceant: hoc a vobis non exproscimus. Nundinariam vitam agentes, structam nobis calumniam ad lucri accessionem convertunt: vos autem adhortamur, ut maneat domi, ac

¹⁰ Philib. iv. 5, 6. ¹¹ Matth. xii, 37.

(68) Καταδικασθήσῃ. Ita mss. sex. Editi κατακριθήσῃ.

(69) Ἐπεστέλλομεν. Coisl. primus et Mel. ἐπεστέλλομεν.

decore vos geratis, opus Christi in quiete perficientes⁴¹, illorum vero congressus, qui ad auditores evertendos dolose sunt, declinetis: ut et dilectionem erga nos sinceram custodiat, patrumque fidem servetis integram ac inoffensam, et probati ac spectati, tanquam veritatis amici, apud Dominum conperiamini.

στον διασώτῃτε, καὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ εὐδύκιμοι φανῇτε, ὡς φίλοι τῆς ἀληθείας.

EPISTOLA CCXXVII.

Cum Euphronium Coloniensem episcopi ad sedem Nicopolitanam transferendum decrevisset, permolestum id accidit clericis Coloniensibus, quorum nonnulli iracundiam eo perduxerunt, ut se ad tribunalia abituros minarentur, ac res suas hominibus evertendum Ecclesiarum cupidis commissuros. Basiliius laudat eorum amorem in episcopum, sed modum requirit. Demonstrat eis provideri, dum Nicopoli providetur, nec eos deserturum episcopum. Spem affert amplioris solutii, seque ad eos venturum.

Clericis Coloniensibus consolatoria.

Et quid ita pulchrum et spectatum apud Deum et homines, ut charitas perfecta, quam complementum totius esse legis⁴² a sapiente didicimus magistro? Quapropter approbo vestri in pastorem amoris ardorem. Nam nec tenero filio boni patris privatio, nec Christi Ecclesiae pastoris ac magistri secessus tolerabilis. Quare praeclarae ac bonae voluntatis indicium in hac praestantissima erga episcopum vestrum animi affectione prae- buistis. Sed tamen vestrum illud praeclarum erga patrem spirituale studium, si modo et ratione contineatur, laudandum est; sin autem **350** limites transcendat, non jam eadem approbatione dignum est. Praeclara oeconomia erga religiosissimum fratrem nostrum et comministrum Euphronium ab his, quibus Ecclesiae commissae sunt gubernandae, facta est, necessaria temporis, perutilis et Ecclesiae ad quam translatus est, et vobis ipsis a quibus assumptus. Hanc ne existimetis humanam, aut ex cogitationibus susceptam hominum terrena sentientium; sed eos, quibus Ecclesiarum Dei sollicitudo incumbit, ex consuetudine et conjunctione quam habent cum Spiritu, id fecisse persuasum habete, atque hoc eorum inceptum animis vestris mandate, et operam date ut perficiatur. Suscipite igitur tranquille et cum gratiarum actione id quod factum est, habentes

⁴¹ I Thess. iv, 11. ⁴² Rom. xiii, 10.

* Alias CCXCII. Scripta anno 375.

(70) Τοῦ Χριστοῦ. Ita tres vetustissimi codices, pro eo quod erat in editis τοῦ Κυρίου.

(71) Φυλάξῃτε. Ita sex mss. Editi διαφυλάξῃτε.

(72) Τοῖς ἐν Κολωνείᾳ. Coisl. primus et Med. non sine manifesto errore πρὸς Νικοπόλιν κληρικοὺς παραμυθητικῇ, Ad clericos Nicopolitanos consolatoria. Deest παραμυθητικῇ in duobus Regiis codicibus.

(73) Χριστοῦ. Non male in codice insignis Ecclesiae Parisiensis χρηστοῦ, boni pastoris secessus.

(74) Ἀπέδειξιν. Editi addunt ἡμῖν. Sed melius ea vox abesse visa est a codicibus vetustissimis Med. et Coisl. primo. Paulo post ideam Coisl. ἀγάπῃ παρέχεσθαι.

(75) Τοὺς ὅρους. Ita Coisl. primus et Med. Deest haec epistola in Harlezano codice. Editi τοῦ ὅρου.

(76) Μετετέθη. Ita mss. summo consensu. Editio Paris. μετέθη. Paulo post satis commode Coisl.

μεταχειριζόμενοι, παρεμπόρευμα ποιοῦνται τὴν ἡμετέραν διαβολὴν· ὅμᾳς δὲ οἴκοι μένειν καὶ εὐσχημονεῖν, ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ (70) πληροῦντας, παρακαλοῦμεν, τὰς μέντοι συντυχίας αὐτῶν, τὰς δολερῶς ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων γινομένας, ἐκκλίνειν· ἵνα καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ἀκεραίαν φυλάξῃτε (71), καὶ τὴν τῶν πατέρων πίστιν ἀθραυστον διασώτῃτε, καὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ εὐδύκιμοι φανῇτε, ὡς φίλοι τῆς ἀληθείας.

EPISTOLA ΣΚΖ.

Τοῖς ἐν Κολωνείᾳ (72) κληρικοῖς παραμυθητικῇ.

B Καὶ τί οὕτω καλὸν καὶ εὐδύκιμον παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, ὡς ἀγάπη τελεία, ἣν πλήρωμα παντὸς εἶναι νόμου παρὰ τοῦ σοφοῦ δεδιδάχμεθα διδασκάλου; Ὡστε ἀποδέχομαι ὁμῶν τὸ διάπυρον τῆς περὶ τὸν ποιμένα ὁμῶν διαθέσεως. Οὕτε γὰρ παιδί φιλοπάτορι πατὴρ ἀγαθοῦ στέρξης ἀνεκτὴ, οὔτε Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ (73) ποιμένος καὶ διδασκάλου ἀναχώρησις φορητῇ. Ὡστε καλῆς καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἀποδείξιν (74) ἐν τῇ ὑπερβαλλούσῃ περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὁμῶν διαθέσει παρέχεσθαι. Ἀλλὰ τὸ χρηστὸν ὁμῶν τοῦτο καὶ περὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα ἐνδιόθετον, μέτρῳ καὶ λογισμῷ γινόμενον, ἀπόδεχτόν ἐστιν· ἐκθαίνον δὲ τοὺς ὅρους (75), οὐκ ἐστὶ τῆς αὐτῆς ἀποδοχῆς ἄξιον γίνεσθαι. Οἰκονομία καλὴ περὶ τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ὁμῶν τὸν συλλειτουργὸν Εὐφρόνιον παρὰ τῶν οἰκονομεῖν τὰς Ἐκκλησίας πεπιστευμένων γιγνέσθαι, ἀναγκαῖα τῷ καιρῷ, λυσιτελῆς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἣν μετετέθη (76), καὶ ὁμῖν αὐτοῖς ἀφ' ὧν ἐλήφθη. Ταύτην μὴ ἀνθρωπίνην νομίσητε, μηδὲ ἐκ λογισμῶν κινηθῆναι τὰ γήινα φρονούντων ἀνθρώπων· ἀλλὰ τῇ συνηθείᾳ τοῦ Πνεύματος τοῦς τὴν μέριμναν ἀνηρτημένους (77) τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιῆσαι πέπεισθε, καὶ ἐμβάλλεσθε τῇ διανοίᾳ τὴν ὁρμὴν ταύτην, καὶ σπουδάσατε αὐτὴν τελειῶσαι. Δέξασθε οὖν ἡσυχῇ (78) καὶ μετ' εὐχαριστίας τὸ γινόμενον, ἐκείνο πεπεισμένοι, ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ

D primus et Med. τῇ συνηθείᾳ τοῦ Πνεύματος, ex consuetudine Spiritus, id est, ex societate et conjunctione, quam habent cum sancto Spiritu. In hanc sententiam Tatianus, orat. adversus Graecos: Γέγονε μὲν οὖν συνδίαυτον ἀρχτῆσαν τὸ Πνεῦμα τῇ ψυχῇ, erat quidem ab initio Spiritus convector animae. Legebatur in editis τῇ συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος, ope Spiritus. Quae quidem scriptura facilis et plana est. Sed quo planior et facilius, eo minus proclive fuit eam immutare, praesertim antiquioribus librariis, qui non tantum sibi licentiae sumebant, quantum recentiores. Alteram autem, quam in contextum recepimus, cum obscura nonnullis videri potuerit, non miror immutatam fuisse.

(77) Ἀνηρτημένους. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀνηρτημένους. Mox Coisl. primus et Med. ἐμβάλλεσθε.

(78) Ἡσυχῇ. Ita sex mss. Editi ἡσυχῶς. Ibidem Coisl. primus et tres alii τὸ γινόμενον.

Θεοῦ τὰ τὰς Ἐκκλησίαις διατυπούμενα τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθίστανται. Μὴ δικαιολογεῖσθε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν τὴν ἐν Νικοπόλει Ἐκκλησίαν. Μὴ τραχύνεσθε πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀναδεγμένους (79) τὴν μέριμναν. Ἐν γὰρ τῷ τὰ τῆς Νικοπόλεως συνεστάναι πράγματα καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς μέρος συνδιασωθήσεται (80). ἴαν δὲ ἐκείνης ἀψηταί τις σάλος, καὶν μυρίους ἔχητε τοὺς φυλάσσοντας ὑμᾶς, συμπαραναλωθήσεται τῷ κεφαλαίῳ καὶ τὸ μέρος. Ὡς οὖν οἱ τοῖς ποταμοῖς παροικοῦντες, ἐπειδὴν ἴδωσι τινὰς πόρρωθεν ὀχυρώματα καταβαλλομένους (81) τοῖς ρεύμασιν, ἴσασιν, ὅτι αὐτοῖς προδικοῦνται τὴν ἀσφάλειαν, τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ρευμάτων ἀποκρουόμενοι· οὕτω καὶ οἱ νῦν τὸ βάρος τῆς φροντίδος τῶν Ἐκκλησιῶν (82) ἀναδεξάμενοι ἐν τῇ τῶν ἄλλων φυλακῇ τὴν καθ' ὑμᾶς ἀδειαν διοικοῦνται· καὶ ἐν σκέπῃ γενήσεσθε πάσης ταραχῆς, ἐτέρων ὑποδεχομένων τοῦ πολέμου τὰς προσβολὰς. Πρὸς δὲ κάκεινο (83) ἐνθυμείσθαι ὑμᾶς προσῆκεν, ὅτι οὐχ ὑμᾶς ἀπέβαλεν, ἀλλ' ἐτέρους προσέλαβεν. Οὐ δὲ που γὰρ βασκανοὶ τινὲς ἐσμεν ἡμεῖς, ὥστε τὸν δυνάμενον καὶ ἄλλοις τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων μεταδιδόναι ἀναγκάζειν ὑμῖν (84) ἐναποκλείειν τὴν χάριν, καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς μόνῳ χωρὶς στενοχωρεῖν. Οὕτε γὰρ ὁ πηγὴν περιφράσσων, καὶ ὕδατος ἔξοδον λυμαινόμενος, οὕτε ὁ διδασκαλίαν διαρκῇ κωλύων ἐπὶ πλείον χωρεῖν ἔξω τοῦ πάθους τῆς βασκανίας ἐστίν. Ἐχέτω τοίνυν καὶ τὴν Νικοπόλεως μέριμναν, καὶ τὸ ὑμέτερον προσθήκη ἐστω τῶν ἐκεῖ φροντισμάτων. Τῷ μὲν γὰρ ἀνδρὶ πλείων προσῆλθεν (85) ὁ κόπος, ὑμῶν δὲ οὐδὲν ἐλαττοῦται ἡ ἐπιμέλεια. Ἐκεῖνο δὲ με πᾶν ἐλύπησε, καὶ ἔξω ἐφάνη τοῦ μέτρου, τὸ εἰρησθαι, ὅτι, ἀποτυχόντες τῶν ἐπιζητούμενων, τὰ δικαστήρια καταληψόμεθα, καὶ ἐπιστήσομεν (86) ἀνθρώπους τοῖς πράγμασιν, οἷς ἡ καταστροφή τῶν Ἐκκλησιῶν εὐχῆς ἐστὶ τὸ κεφάλαιον. Μὴ ποτε οὖν ἄφρονι θυμῷ φερόμενοι (87) τινες παραπείσωσιν ὑμᾶς φθέγξα-

(79) Ἀναδεγμένους. Coisl. primus ἀναδεδειγμένους. Paulo post Medicæus codex ἐστάναι πράγματα.

(80) Συνδιασωθήσεται. Coisl. primus συνδιασώζεται. Infra Vat., Reg. secundus, Coisl. secundus, Paris. et ad marginem Clarom. τῷ κεφαλαίῳ καὶ τὸ ὑμέτερον. Ὡς οὖν.

(81) Καταβαλλομένους. Med. codex προκαταβαλλομένους.

(82) Τῶν ἐκκλησιῶν. Ita Coisl. uterque, Med., Reg. secundus et Paris. Editi τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

(83) Πρὸς δὲ κάκεινο, etc. Dubitarunt eruditi viri, utrum Euphronius, relicta Coloniensi Ecclesia, ad Nicopolitanam translatus fuerit, an utramque simul regendam suscepit. Utrumvis factum fuerit, cum ad summam Ecclesiæ utilitatem necessario tempore factum sit, maxima laude dignum videri, et Spiritui sancto attribui debet. Sed perspicere mihi videor, ita rem constitutam fuisse ut alius Coloniae, præter Euphronium, episcopus non daretur. Promittit enim Coloniensibus Basilus, eos et communem cum aliis provinciae Ecclesiis utilitatem percepturos, et Euphronium ab illis proprie regendis non discessurum. In aliorum custodia, inquit, securitati vestrae provident, tutique eritis ab omni tumultu, aliis belli impetum sustinentibus. Hæc communia Coloniensibus erant futura cum aliis provinciae Ecclesiis. Quid autem Colo-

A pro certo, eos qui res in Ecclesiis a Dei electis constitutas non admittunt, Dei ordinationi resistere. Cavete litigētis cum vestra matre Ecclesia Nicopolitana; nec animum in eos, qui vestrarum animarum curam susceperē, exasperate. Dum enim res Nicopolitanae consistent, vestra etiam pars simul servabitur; sed si illam aliqua tempestas attigerit, etiamsi adsint vobis custodes innumeri, pars quoque una cum capite absumetur. Quemadmodum igitur qui ad fluvios habitant, si quos procul videant valida præsidia aquis objicere, intelligunt securitati suæ provideri, dum incursus aquarum repelluntur; ita etiam qui nunc pondus sollicitudinis Ecclesiarum sustinent, in aliorum custodia securitati vestrae provident, tutique eritis ab omni tumultu, aliis belli impetum sustinentibus. Ad hæc illud etiam vobis considerandum est, non vos ab eo repudiatos, sed alios assumptos. Non enim invidi quidam sumus; ut qui sua dona etiam cum aliis communicare possit, cum cogamus gratiam inter vos concludere, et solis loci vestri finibus coerceamus. Nam nec qui fontem circumsepit, et aquarum exitum labefactat, nec qui doctrinam uberem prohibet latius fluere, extra invidiæ crimen est. Suscipiat itaque et Nicopolis curam, et ad futuras illic sollicitudines vestri cura accedat. Illi enim plus accessit **351** laboris, sed de vestri cura nihil decessit. Hoc autem mihi et maxime doluit, et modum mihi visum est excedere, quod videlicet dixistis: votorum compotes si non sumus, ad iudicium tribunalia abibimus, ac res hominibus commitemus, quibus Ecclesiarum eversio caput est votorum. Cavete igitur ne qui unquam insano furore acti vobis persuadeant, ut quidquam apud publica subsellia proferatis, atque inde aliqua accidat eversio, cujus pondus in eorum capita, qui causam præbue-

niensibus proprie servaretur, indicant quæ sequuntur: Ad hæc illud etiam vobis considerandum est, non vos ab eo repudiatos, sed alios assumptos... Suscipiat itaque et Nicopolis curam, et ad futuras illic sollicitudines vestri cura accedat, etc. Similia leguntur in epistola sequenti, in qua Basilus Colonienses magistratus rogat, ut boni vasis usum communem habere cum vicinis non recusent; ac Euphronium Coloniae et Nicopolis communem patrem futurum pollicetur. Ridicula sane et absurda promissa, si Euphronium Colonia non cum Nicopoli, sed cum aliis Ecclesiis episcopalibus Nicopoli subiectis communem patrem erat habitura.

(84) Ὑμῖν. Ita mss. summo consensu, et paulo post τῷ καὶ ὑμᾶς. Editi ὑμῖν et τῷ καὶ ὑμᾶς. Paulo post λυμαινόμενος ἐπαινετός. Sed postrema vox multo melius deest in codicibus Med. et Coisl. primo. Ibidem Coisl. primus κωλύων μὴ ἐπὶ πλείον.

(85) Πλείων προσῆλθεν. Coisl. primus προσῆλθεν. Med. πλείον προσῆλθεν. Paulo post deest τὸ in quinque mss. ante εἰρησθαι, non tamen deest in Coisl. primo et Med.

(86) Ἐπιστήσομεν. Coisl. primus ἐπειπείσομεν. Vat., Paris., Coisl. secundus et Reg. secundus ἐπιστήσομεν.

(87) Φερόμενοι. Coisl. primus περιφερόμενοι. Paulo post deest in eodem codice et in Medicæo

runt, convertatur. Sed recipite et consilium nostrum, quod vobis in paternis visceribus damus, et religiosissimorum episcoporum dispensationem, quæ secundum Dei voluntatem facta est. Quin et expectate nos, qui ubi advenerimus, si nobis Dominusnaverit, quæcunque vestram pietatem per epistolam commonere non licuit, ea coram suggeremus, et ipsa re et opere, quantum in nobis erit, vos solari conabimur.

καλέσαι τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν, δι' ἐκείνων πειραίνεσθαι, καὶ τὴν ἐνδεχομένην παρηγορίαν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπαγαγεῖν ὑμῶν πειρασόμεθα.

EPISTOLA CCXXVIII.

Laudat Colonie magistratus, quod res ecclesiasticas non negligant: moerentes discessu episcopi sui hortatur, ut matri Nicopolis communem parentem cedant, qui eos regere non desinet, ac temporum difficultate considerata, episcopis ignoscant, qui hoc consilium necessitate adducti ceperunt. Promittit majus solatium eorum quæ facta fuerant, si Dominus dederit, ut ad eos veniat.

Colonie magistratibus.

Accepi litteras dignitatis vestræ, et gratias egi Deo sanctissimo, quod rerum publicarum curis occupati, ecclesiasticas haud parvi penditis; sed de iis unusquisque velut de proprio negotio et ex quo vita sua pendeat, ita solliciti fuistis mihi- que scripsistis moerentes discessu religiosissimi episcopi vestri Euphronii: quem non abstulit vobis Nicopolis, sed si ex jure ageret, suum proprium recepisse se diceret; sed liberalius agens, vocem edet teneræ matri decoram, se communem vobiscum patrem habituram, qui ex parte utrisque de sua communicabit gratia: neque illos quidquam pati sinet ab adversariorum incursibus, neque vos consueta sollicitudine privabit. Igitur et temporis difficultatem considerantes, et œconomiz necessitatem prudenter intelligentes, episcopis ignoscite, qui hanc viam ad constituendum Domini nostri Jesu Christi Ecclesiarum ordinem inierunt; vobis autem ipsi ea suggerite, quæ viris et perfecta propria intelligentia præditis, et amantium consilia ad usus suos adjungere scientibus congruant. Vos enim verisimile est multa eorum quæ commoven- tur ignorare, eo quod sitis in extrema Armenia constituti: nos vero qui mediis in rebus versamur, et quorum aures undique unoquoque die rumore eversarum ecclesiarum percutiuntur, valde anxii sumus, ne forte communis **352** hostis diuturnæ vitæ vestræ tranquillitati invidens, in vestris quo- que locis sua ipsius zizania serere possit, cedat- que et Armeniorum regio in escam adversariis. Sed nunc quidem tranquilli et quieti sitis, veluti boni vasis usum communem habere cum vicinis vestris non recusantes. Paulo post autem, si

περὶ τούτων, quod in editis legebatur post φθέγε-
σθαι.

* Alias CCXC. Scripta anno 375.

(88) Ἐνταῦθα. Tres mss. recentiores ἐνταῦθα.

(89) Γερμενὴν. Coisl. uterque et Reg. secundus γερμενὴν. Infra Coisl. primus ἐγγωρεῖ.

(90) Ὅς ὑπερ. Ita omnes mss. Editi ὡς περ.

(91) Ὅτε ἐκείνους. Codex Medicus οὗτε ἐκεί-

σθαί τι εἰς τὸ δημόσιον, καὶ γένεται μὲν τις ἐν-
ταῦθεν καταστροφή (88), περιτραπὴ δὲ τῶν γινωμέ-
ων τὸ βίρος ταῖς κεφαλαῖς τῶν τὴν αἰτίαν παρα-
σχομένων. Ἀλλὰ δέξασθε καὶ τὴν ἡμετέραν συμβου-
λὴν ἐν πατρικοῖς ὑμῶν σπλάγχνοις προσυχομένην, καὶ
τὴν τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων οἰκονομίαν, κατὰ
βούλησιν Θεοῦ γινωμένην (89). Καὶ ἀναμείνατε καὶ
ἡμᾶς, οἱ παραγενόμενοι, ἐάν ὁ Κύριος ἡμῖν συν-
εργήσῃ, ὅσα οὐκ ἐνεχώρει διὰ τῆς ἐπιστολῆς παρα-

καλέσαι τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν, δι' ἐκείνων πειραίνεσθαι, καὶ τὴν ἐνδεχομένην παρηγορίαν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπαγαγεῖν ὑμῶν πειρασόμεθα.

EPISTOLAI ΣΚΗ'.

B

Πολιτευομένοις Κολωνείας.

Ἐδίδξαμην τὰ γράμματα τῆς κοσμιότητος ὑμῶν, καὶ εὐχαρίστησα τῷ παναγίῳ Θεῷ, ὅτι, ἀσχολοῖ-
οντες περὶ τὴν μέριμναν τῶν δημοσίων, οὐκ ἐν παρ-
έρῳ τίθεσθε τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν· ἀλλ' ἕκαστος, ὡς
ὑπὲρ (90) ἰδίου πράγματος καὶ συνέχοντος αὐτοῦ τὴν
ζωὴν, οὕτως ἐμερίμνησε, καὶ ἐπεστεύλατε ἡμῖν
ἀνιώμενοι ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπι-
σκόπου ὑμῶν Εὐφρονίου· ἐν οὐκ ἀφείλετο ὑμῶν ἡ
Νικόπολις, ἀλλὰ δικαιολογουμένη μὲν εἶποι ἂν, ὅτι
τὸν οἰκεῖον ἀπέλαβε· θεραπευομένη δὲ φθέγγεται
ὑμῖν φωνὴν μητρὶ φιλοστόργῳ πρέπουσαν, ὅτι κοινὸν
ἔχει πρὸς ὑμᾶς τὸν πατέρα, ὃς ἐν μέρει ἑκατέρω
τῆς ἐκείνου μεταδώσει χάριτος, οὗτε ἐκείνους (91)
ἔλπει τι παθεῖν ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιδρομῆς, καὶ
ὑμᾶς τῆς συνθήκης κτηδεμονίας οὐκ ἀποστερήσει.
Τοῦ τε οὖν καιροῦ τὴν χαλεπότητα λογισάμενοι, καὶ
τὸ τῆς οἰκονομίας ἀναγκαῖον σῶφρονι γνώμῃ κατα-
μαθόντες, σύγγνωστε μὲν τοῖς ἐπισκόποις ἐπὶ ταύτῃ
ἔλθοῦσι τὴν ἑδὼν τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· παραινέσατε δὲ
ἐαυτοῖς, ὃ πρέπει ἀνδράσι τέλειον μὲν τὴν οἰκεῖον
νοῦν κεκτημένοις, εἰδῶσι δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν ἀγα-
πῶντων ὑποθήκας προσέειπαι. Ὑμᾶς μὲν γὰρ εἰκὸς
πολλὰ τῶν κινουμένων ἀγνοεῖν, διὰ τὸ ἐν ἑσχατιᾷ
τῆς Ἀρμενίας τετάχθαι· ἡμεῖς δὲ οἱ μέσους ἐμδε-
δηκότας ταῖς πράγμασι, καὶ πανταχόθεν ἐφ' ἑκάστης
ἡμέρας τὰς ἀκοὰς βαλλόμενοι (92), τῶν καταστροφο-
μένων ἐκκλησιῶν ἐν πολλῷ ἀγωνίᾳ ἔσμεν, μήποτε ὁ
κοινὸς ἐχθρὸς, τῇ μακρᾷ εἰρήνῃ τοῦ βίου ὑμῶν (93)
βασκίνας, ἐπισπείραι δυνήθῃ τὰ ἐαυτοῦ ζιζάνια
καὶ ταῖς καθ' ὁμᾶς τόποις, καὶ γένηται καὶ τὸ τῶν
Ἀρμενίων μέρος κατάβρωμα τῶν ὑπερναντίων. Ἀλλὰ
νῦν μὲν ἡσυχάσατε, ὡς περ σκυῖους ἀγαθοῦ χρήσι-
νους.

(92) Τὰς ἀκοὰς βαλλόμενοι. Tres codices re-
centiores ταῖς ἀκοαῖς βαλλόμενοι.

(93) Τοῦ βίου ὑμῶν. Quatuor mss. τοῦ βίου
ἡμῶν. Sed Coisl. primus et Med. cum editis con-
sentiant. Nihil mutandum esse inde patet, quod
longa illa pax non ad Basilium, qui in ipso incen-
dio versabatur, sed ad Coloniam referenda sit.

κοινήν ἔχειν πρὸς τοὺς γείτονας ὑμῶν καταδείξαι· μικρὸν δὲ ὑστερόν, ἂν δῶ ὁ Κύριος τὴν ἐπισημίαν ἡμῶν, καὶ τελευτήσαν παραμυθίαν τῶν γενομένων ἐκδέξεσθε (94), ἐὰν τοῦτο ὑμῖν ἀναγκαῖον καταφανῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΘ.

Spiritus sancti consilio factum esse non dubitat, quod apud eos factum fuerat. Laudat Parmenii prudentiam et in rebus statu perficienda fortitudinem. Hortatur ne Colonienies irriterent: spem effert se ad eos venturum.

Τοῖς κληρικοῖς Νικοπόλεως.

1. Καὶ παρ' ἐνὸς εὐλαβοῦς καὶ δευτέρου γενόμενον ἔργον πληροφορεῖ ἡμᾶς τῇ συμβουλίᾳ τοῦ Πνεύματος γίνεσθαι. Ὅταν γὰρ μηδὲν ἢ ἀνθρώπινον πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενον, μηδὲ σκοπῶ οἰκείας ἀπολαύσεως πρὸς τὰς ἐνεργείας ὁρμῶσιν οἱ ὅσιοι (95), ἀλλ' ὁ τι εὐάρεστον τῷ Θεῷ προθέμενοι, δῆλον, ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ τὰς καρδίας αὐτῶν κατευθύνων. Ὅπου δὲ ἄνδρες πνευματικοὶ τῶν βουλευμάτων κατάρχουσιν, ἔπεται δὲ τούτοις λαὸς Κυρίου ἐν συμφωνίᾳ τῆς γνώμης, τίς ἀμφιβαλεῖ μὴ οὐχὶ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκχέαντος (96), τὴν βουλὴν γειγνησθαι; Ὅθεν καὶ αὐτοὶ καλῶς εἰκάσατε τὸν θεοφιλέτατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ποιμένιον (97) κατὰ Θεὸν κεκινῆσθαι, ὃς καὶ ἐπέστη ὑμῖν ἐν καιρῷ, καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς παραμυθίας. Οὐ ἐγὼ οὐχὶ τὴν εὐρεσιν μόνον τοῦ συμφέροντος ἐπαινῶ, ἀλλὰ καὶ τὴν γνώμης γενναίον θαυμάζω, ὅτι, μὴ εἰς ὑπερθέσεις ἀγαγὼν τὸ πρῶγμα, ἐξέλυσε μὲν τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιζητούντων, ἔδωκε δὲ καιρὸν φυλακῆς τοῖς ἀντιποιοῦμένοις, ἐπήγειρε δὲ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐφεδρευόντων, ἀλλ' εὐθὺς τῷ καλῷ βουλευματι τὸ τέλος ἐπήγαγεν. Ὅν πανέστιον (98) φυλάξειεν ὁ Κύριος τῇ αὐτοῦ χάριτι (99), ὥστε τὴν Ἐκκλησίαν ὁμοίαν αὐτῇ διαμείναι ἐν τῇ ὁμοτίμῳ τοῦ προλαβόντος διαδοχῇ, καὶ μὴ δοῦναι χώραν τῷ πονηρῷ, ὃς νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῇ καταστάσει τῶν Ἐκκλησιῶν δυσχεραίνει.

2. Τοὺς δὲ ἐν Κολωνίᾳ ἀδελφοὺς πολλὰ μὲν καὶ ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν διὰ γραμμάτων· καὶ ὑμεῖς δὲ ἀποδέχεσθαι αὐτῶν ὀφείλετε τὴν διάθεσιν μᾶλλον ἢ παροξύνειν αὐτοὺς, ὡς διὰ σμικρότητα παροφθίντας, μηδὲ τῇ καταφρονήσει προάγειν αὐτοὺς εἰς φιλονεικίαν. Διότι περὶ αὐτῶν πῶς οἱ φιλονεικοῦντες ἀδουλότεροι γίνεσθαι, καὶ πολλὰ τῶν ἰδίων κακῶς διατίθεσθαι ὑπὲρ τοῦ λυπηῖν τοὺς ἐναντιούμενους. Οὐδεὶς δὲ οὕτω μικρὸς ὥς μὴ δύνασθαι νῦν κακῶν μεγάλων ἀφορμὴν παρασχεῖν τοῖς ἐθελούσιν ἀφορμὴν. Καὶ τοῦτο οὐ στοχαζόμενοι λέγομεν, ἀλλὰ παῖρα κακῶν οἰκείων δεδιδαγμένοι, ἃ παραγάγοι ὁ Θεὸς ταῖς ὑμετέραις προσευχαῖς (1). Συνεῦξασθε δὲ καὶ ἡμῖν τὴν εὐ-

A Dominus dederit ut ad vos veniam, majus etiam eorum quæ facta sunt solatium accipietis, si modo id vobis necessarium videbitur

EPISTOLA CCXXIX.

Clericis Nicopolitanis.

1. Quod ex uno aut altero homine pio factum est, id nobis certo persuadet, rem consilio Spiritus fieri. Etenim ubi nihil humani ob oculos positum, neque studio proprii commodi ad agendum sancti feruntur, sed quod Deo gratum est, sibi proponunt; liquet Dominum esse, qui eorum corda dirigit. Cum autem spirituales viri consiliorum auctores sunt, eosque sequitur plebs Domini concordia sententia, quis dubitabit, quia communicatione Domini nostri Jesu Christi, qui suum sanguinem pro Ecclesiis effudit, consilium captum sit? Unde et ipsi recte existimastis religiosissimum fratrem nostrum et comministrum Parmenium divinitus fuisse permotum: qui et adfuit vobis opportune, et hanc consolandi rationem invenit. Quem quidem ego non solum ob rem utilem excoGITATAM laudo, sed animi etiam fortitudinem admiror; quod nequaquam dilationibus rem protrahens, debilitaverit efflagitantium studium, deditque tempus adversariis sibi providendi, ac insidiarum insidias exsuscitaverit, sed confestim præclarum consilium ad exitum perduxerit. Quem quidem cum omni familia custodiat Dominus gratia sua, ut Ecclesia sui similis permaneat in successione non degenero ab antecessoris virtute, nec detur locus maligno, qui nunc, si unquam alias, ægre fert præclarum Ecclesiarum statum.

2. Fratres autem qui in Colonia sunt, pluribus quidem et nos adhortati sumus per litteras: sed et vos debetis eorum studium probare magis, quam quasi ob tenuitatem contemptos irritare, aut contemptu ad contentionem provocare. Solent enim qui contendunt, inconsultius se gerere, et multis rebus suis male consulere, ut molestiam exhibeant adversariis. Nemo autem adeo parvus est, qui nunc non possit magnorum malorum occasionem subministrare iis, qui occasionem quaerunt. Neque id ex conjecturis dicimus, sed experientia priorum malorum edocti, quæ Deus precibus vestris avertat. Simul autem

ἀρεσταύειν. Consentit cum editis Coisl. primus.

(96) Ἐκχέαντος. Ita mss. septem. Edit. ἐκχέοντος.

(97) Ποιμένιον. Addidimus hoc nomen ex octo mss.

(98) Πανέστιον. Male interpres Panestium.

(99) Χάριτι. Coisl. secundus, Reg. secundus et Bigot. χρηστότητι.

(1) Προσευχαῖς. Coisl. primus et Med. εὐχαῖς. Alias CXCLII. Scripta anno 375.

(94) Τῶν γενομένων. Hæc addidimus ex mss. quique. Coisl. primus ibidem ἐδέξατο. Quatuor alii ἐκδέξατο. Medicus ἐδέξατο. Solutum autem nomine bis in locis intelligitur remedium quoddam et temperamentum, ut in difficilibus et molestis rebus. Vide Notas ad epist. 126.

(95) Οἱ ὅσιοι. Ita mss. omnes, uno Bigotiano excepto, qui ad marginem habet οἱ ὅσιοι, et in textu, ut editi οἱ ἅγιοι. Ibidem Paris., Bigot. et Vat. ἀλλ' ἢ τοῦ εὐαρεστῶν. Duo alii ἀλλ' ἢ τὸ εὐ-

et nobis prosperum iter precemini, ut advenientes A
vobiscum gaudeamus de præsenti pastore, nosque
mutuo de obitu communis patris nostri consolemur.

οὐραν (2). ἵνα παραγενόμενοι ἐφθάρωμεν (3) ὑμῖν
ἐπὶ τῷ παρόντι ποιμένοι, καὶ συμπαρακληθῶμεν ἐπὶ
τῇ ἀναχωρήσει τοῦ κοινῆς πατρὸς ἡμῶν.

EPISTOLA CCXXX*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑ'.

Magistratus Nicopolis hortatur ut, cum impletum sit quod penes episcopos erat, jam ipsi confirmant id quod ab episcopis constitutum est, et, eorum opera, omnium et in urbe et rure consensus in suscipiendo episcopo et repellendis externis tentationibus conspiret. Summum desiderium significat invisendæ Ecclesiæ Nicopolitanae, quam rectæ doctrinae metropolim vocat.

*Magistratibus Nicopolitanis.**Πολιτευομένοις Νικοπόλεως (4).*

Ecclesiasticæ œconomiae ab his quidem sunt, quibus Ecclesiarum commissa sunt gubernacula : sed a plebe confirmantur. Quare quod penes religiosissimos episcopos erat, impletum est : quod autem reliquum est, jam ad vos spectat, si velitis prompto animo complecti datum vobis episcopum, et tentationes externas strenue repellere. Nihil enim adeo pudorem incutit sive potestatibus, sive reliquis, quicunque invident vestrae tranquillitati, ut concors in datum episcopum amor, et in resistendo firmitas. Id enim illos in desperationem conjicit nefarii omnis conatus, si viderint artificia sua neque a clero neque a plebe admitti. Quo ergo in bonum estis animo, date operam, ut eodem civitas animetur ; et tum populos, tum omnes rure degentes, ut par est, alloquimini ; bona eorum proposita roborantes, adeo ut vera vestra in Deum charitas omnium fama celebretur. Utinam autem nos quoque digni habeamur, qui veniamus aliquando ad vos, et Ecclesiam pietatis altricem invisamus : quam ut rectæ doctrinae metropolim veneramus, quod jamdudum a viris perquam venerandis, et Dei electis, atque amplectentibus cum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, gubernetur : quibus dignum esse eum, qui nunc designatus est, et vos judicastis, et nos consensimus. Tantum Dei gratia custodiamini, qui et prava inimicorum consilia dissolvat, et robur ac constantiam vestris animis ad ea, quæ præclare decreta sunt, tuenda inspiret.

Αἱ περὶ τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι γίνονται μὲν παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὴν προστασίαν αὐτῶν, βεβαιοῦνται δὲ παρὰ τῶν λαῶν. Ὡστε (5) ὁ μὲν ἦν ἐπὶ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, πεπλήρωται· τὸ δὲ λειπόμενον ἤδη πρὸς ὑμᾶς βλέπει, ἐὰν κατὰ αξιώσητε ἐκθύμως (6) περιέχεσθαι τοῦ δεδομένου ὑμῖν ἐπισκόπου, καὶ τὰς παρὰ τῶν ἑξωθεν πείρας ἰσχυρῶς ἀποκρούεσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὕτω δυσωπεῖ οὔτε ἀρχοντας οὔτε τοὺς λοιποὺς, ὅσοι βασκαίνουσιν ὑμῶν τῇ εἰρηνικῇ καταστάσει, ὥς σύμφωνον περὶ τὴν τοῦ δεδομένου ἀγάπην, καὶ τὸ ἰσχυρὸν τῆς ἐνστάσεως (7). Ἀπόγνωσιν γὰρ ἐμποιεῖ αὐτοῖς πάσης ἐπιχειρήσεως πονηρᾶς, ἐὰν ἴδωσι μήτε κληρὸν μήτε λαὸν τὰς αὐτῶν ἐπινοίας παραδεχόμενον. Ἦν οὖν γνώμην ἔχετε περὶ τοῦ καλοῦ, ταύτην κοινὴν ποιήσασθε τῆς πόλεως· καὶ τοῖς δήμοις, καὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσι τὴν χώραν διαλέχθητε ἐπιβρώσαντες (8) αὐτῶν τὰς καλὰς προαιρέσεις, ὥστε διαδοθῆναι παρὰ πᾶσι τὸ γνήσιον ὑμῶν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. Ἐὰν δὲ (9) καὶ αὐτοὶ καταξιοθῶμεν ποτε παραγενέσθαι καὶ ἐπισκέψασθαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν τροφὸν τῆς εὐσεβείας, ἣν ὡς μητρόπολιν τῆς ὀρθοδοξίας τιμῶμεν, διὰ τὸ ἐκ παλαιοῦ ὑπὸ τιμωτῶν (10) ἀνδρῶν καὶ ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ οἰκονομεῖσθαι αὐτὴν ἀντεχομένων τοῦ κατὰ τὴν διδασκὴν πιστοῦ λόγου, ὧν ἄξιον εἶναι τὸν νῦν (11) ἀναφανέντα καὶ ὑμεῖς ἐδοκιμάσατε, καὶ ἡμεῖς συνελόμεθα. Μόνον φυλαχθεῖτε (12) παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, παραλύοντος (13) μὲν τὰ πονηρὰ βουλεύματα τῶν ἐχθρῶν, ἰσχυρὸν δὲ καὶ εὐτονίαν πρὸς φυλάκην τῶν καλῶς δεδογμένων ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐμποιοῦντος.

* Alias CXCIV. Scripta anno 373.

(2) *τὴν εὐδοίαν*. Coisl. primus τὴν ὑγείαν. Clarm. τὴν ὑγείαν καὶ τὴν εὐδοίαν. Ibidem Medicus Συνεύξασθε ἀλλήλοις καὶ ὑμῖν.

(3) *Ἐφθάρωμεν*. Coisl. uterque, Med., Vat., Reg. secundus et Bigot. ὀφθαλμῶμεν, *acquiescamus*.

(4) *Νικοπόλεως*. Editi et plures mss. recentiores addunt διὰ τὸν χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον, *ordinati causa episcopi*. Sed hæc melius desunt in antiquioribus codicibus. Non enim ordinatus fuit episcopus Euphronius, qui dudum Coloniae Ecclesiam regebat. Scribit autem ad magistratus Basilii, non solum quia plurimum poterant in temperandis populi animis, sed etiam quia eorum ad electionem confirmandam consensus requirebatur. Unde Celestinus papa in epist. 7 : *Nellus, inquit, invitatus datur episcopus. Cleri, plebis et ordinis consensus, et desiderium requiratur*. Gregorius Theologi pater in epist. 22, quam scripsit vacante sede Casariensi, Basilium presbyterum commendat clero, honoratis, et curialibus, ac toti populo.

(5) *Ὡστε*. Editi addunt καὶ νῦν. Sed hæc desunt in omnibus mss. Ibidem Coisl. et Med. ὁ μὲν ἦν ἐν τοῖς.

(6) *Ἐκθύμως*. Ita septem mss. Editi εὐθύς.

(7) *Ἐνστάσεως*, etc. Ita mss. Editi ἀναστάσεως. Ἐμποιεῖ γοῦν ἀπόγνωσιν.

(8) *Ἐπιβρώσαντες*. Ita Med., Coisl. primus et et Paris. Editi ἐπιβρώσαντες.

(9) *Ἐὰν δέ*, etc. Ita septem mss. Editi Ἐπεὶ δὲ καταξιοθῆμεν, quod eodem redit. Sed videntur typographi nimio grammaticæ studio contextum immutasse.

(10) *Τιμωτῶν*. Coisl. primus et Med. τιμῶν.

(11) *Τὸν νῦν*. Posterior vocula addita ex octo mss.

(12) *Φυλαχθεῖτε*. Coisl. primus et Med. φυλάχθητε, *custodiat*. Quæ quidem scriptura eo magis arridet, quod idem Basilii de Euphronio dicit in epistola præcedenti. Sed tamen nihil immutandum duxi, quia quæ sequuntur, non ad Pœmenium, sed ad Nicopolitanos referuntur.

(13) *Παραλύοντος*. Regius uterque, Coisl. secundus, Vat., Paris. et Bigot. alter παραλύοντες, et paulo post ἐμποιοῦντες. Ibidem Coisl. primus et alii nonnulli ψυχαῖς ἡμῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΑ'.

354 EPISTOLA CCXXXI'.

Basiliius Amphilochio commendat Elpidium, nuntiat de fratris fuga, de insidiis inimicorum suorum, et de Doarorum Ecclesiae perturbatione. Hortatur ut se invisat, promittit se brevi missurum opus de Spiritu sancto, quod erat absolutum.

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

A

Amphilochio, Iconii episcopo.

Ὅλγας εὐρίσκω τοῦ γράφειν πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου τὰς ἀφορμὰς, καὶ λυπεῖ με τοῦτο οὐ σμικρῶς. Ὅμοιον γάρ, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ἐξὸν πολλάκις ὄρῃ σε καὶ ἀπολαύειν σου, ἐλιγάκις ἐποιοῦν τοῦτο. Ἀλλ' οὐκ ἔξεστὶ μοι γράφειν δι' ἀπορίαν τῶν ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένων· ἐπεὶ οὐδὲν ἐκώλυεν, οἷον ἐφημερίδα τοῦ ἐμοῦ βίου τὰ γράμματα εἶναι, τὰ καθ' ἐκάστην ἡμέραν συμπύκνοντα διαγγέλλειν (14) σου τῇ ἀγάπῃ. Ἐμοὶ τε γὰρ κουφισμὸν φέρει τὸ ἀνακοινοῦσθαί σοι τὰ καθ' ἡμᾶς, σέ τε οἶδα οὐδὲν οὕτω μεριμνῶντα, ὥς τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ νῦν Ἐλπίδιος, πρὸς τὸν αὐτοῦ δεσπότην ἐπειγόμενος, τοῦ ἀποδύσασθαι τὰς διαβολὰς τὰς ψευδῶς αὐτῷ παρὰ τινων ἐχθρῶν κατασκευασθείσας, ᾤτησεν ἡμᾶς τὴν ἐπιστολήν. Δι' οὗ καὶ προσφθεγγόμεθά σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ συνιστῶμέν σοι τὸν ἄνδρα διὰ τε τὸ δίκαιον ἄξιον ὄντα τῆς παρὰ σοῦ προστασίας, καὶ δι' ἡμᾶς· οἷα καὶ (15) μηδὲν ἄλλο ἔχομεν αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιήσατο γραμμάτων ἡμετέρων γενέσθαι διάκονος, τοῦτόν τε ἔχε ἐν τοῖς οἰκειοῖς, καὶ ἡμῶν μέμνησο, καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας εὐχου. Γίνωσκε δὲ, ὅτι ὁ μὲν θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν ὑπερόριός ἐστι, τὰς ὁχλήσεις μὴ φέρων τῶν ἀναισχύντων. Δόξα δὲ χειμάζεται, τοῦ κήτους τοῦ πολυσάρχου τὰ ἐκεῖ συνταράσσοντος. Ἡμῖν δὲ οἱ ἐχθροὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τυρεύουσιν, ὥς ὁ τῶν εἰδότην λόγος· ἡ δὲ χεὶρ τοῦ Κυρίου τέως ἐστὶ μεθ' ἡμῶν. Μόνον εὐχου μὴ ἐγκαταλειφθῆναι ἡμᾶς εἰς τέλος. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς διάγει ἀνετός· καὶ Δόξα τὸν παλαιὸν ἀπέλαβε μουλίωνα· πλέον δὲ ἔχει οὐδέν· καὶ τὰς βουλὰς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν διασχεδάζει (16) Κύριος. Πάντων μέντοι καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν προσδοκωμένων λυπηρῶν λύσις ἡμῖν τὸ σὲ θεάζασθαι. Ὅστε, ἐὰν γένηται σοὶ ποτε δυνατόν, ἕως ἔτι ἐσμέν ὑπὲρ γῆς, καταξίωσον ἡμᾶς ἰδεῖν. Τὸ περὶ τοῦ Πνεύματος (17) βιβλίον γέγραπται μὲν ἡμῖν καὶ ἐξείργασται, ὥς αὐτὸς οἶδας· ἀποστεῖλαι δὲ ἐν χάριτι γεγραμμένον ἐκώλυσάν με οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί, εἰπόντες παρὰ τῆς εὐγενείας σου ἐντολὰς ἔχειν ἐν σωματικῇ γράψαι. Ἰν' οὖν μὴ τι δόξωμεν ὑπεναντίον ποιεῖν τῷ προστάγματί σου, ἐπέσχομεν νῦν, ἀποστελοῦμεν δὲ μικρὸν ὕστερον, μόνον ἐὰν τινος ἐπιτηδείου τοῦ διακομίζοντος ἐπιτύχωμεν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμὸς εὐχόμενος (18) τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ ἡμῶν χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ ἁγίου φιλανθρωπίᾳ.

(14) Διαγγέλλειν. Vel legendum διαγγέλλοντα, ut secunda manu scriptum invenitur in codice insignis Ecclesiae Parisiensis; vel verbum εἶναι delendum. Idem codex habuit prima manu διαγγέλλων, itidem ut Clarom. et Bigot. alter.

(15) Οἷα καὶ. Ita septem mss. Editi et καὶ. Sed ut plena sit hujus loci emendatio, legendum ἔχοντες, ut in interpretando expressimus. Hunc enim hominem Basiliius Amphilochei patrocinio dignum

Paucas invenio scribendi pietati tuae occasiones, Idque me angit non leviter. Perinde enim est, ac si videre te saepe cum possem, teque frui, raro hoc facerem. Sed scribere mihi non licet, eo quod desint, qui hinc ad vos profisciscantur; siquidem nihil impediret, quominus veluti quaedam vitae meae ephemeris essent litterae, quae quotidie contingunt nuntiantes dilectioni tuae. Nam et mihi solatium affert de rebus meis tecum communicare: teque novi nihil magis curantem, quam res meas. Nunc autem Elpidius ad suum herum festinans, ut propulset calumnias sibi ab inimicis nonnullis structas, petiit a me epistolam. Per quem et tuam saluto pietatem ac tibi hominem commendo, cum suo jure patrocinio tuo dignum, tum nostra causa: cui etiam si nullum aliud testimonium dare possemus, at profecto quia permagni fecit, ut meas ad te litteras perferret, hunc inter familiares recense, meique sis memor, et pro Ecclesia precare. Notum autem tibi sit religiosissimum fratrem meum exulare, cum molestias sibi ab hominibus impudentibus exhibitas haud ferret. Doara autem valde exagitantur, ceto obeso res hujus loci perturbante. Nobis autem inimici insidias in aula struunt, ut rerum gnari referunt: manus autem Domini hactenus nobiscum est. Tantum precare, ut ne perpetuo deseramur. Nam et frater tranquillo est animo; et Doara antiquum receperunt mulionem; nihil autem habent amplius: ac consilia inimicorum nostrorum dissipabit Dominus. Porro omnium et praesentium et impendentium molestiarum solutio in eo posita, ut te videam. Quare siquando tibi licuerit, dum adhuc in terra versamur, ne graveris nos invisere. De Spiritu liber scriptus quidem a nobis est et absolutus, ut ipse nosti. Quominus autem mitterem in charta descriptum, prohibuere qui mecum sunt fratres, cum se a te mandata habere dicerent, ut in membris describant. Ne quid igitur contra praeceptum tuum facere videamur, nunc procrastinavimus, sed paulo post mittemus, si quem idoneum ad perferendum nanciscamur. Valens latusque et pro me apud Dominum deprecator doneris mihi et Dei Ecclesiae, per sancti benignitatem

esse asseverat; nedom ei nullum testimonium tribuere possit; ut omittam ejusmodi commendationem longe a Basilii urbanitate distare.

(16) Διασχεδάζει. Duo ms. διασχεδάζει.

(17) Πνεύματος. Editi addunt ἁγίου. Sed ea vox nullo in codice mss. reperta.

(18) Εὐχόμενος. Regius uterque, Bigot. alter et Coisl. secundus ὑπερευχόμενος.

* Alias CCCXCV. Scripta anno 375.

355 EPISTOLA CCXXXII*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΒ'.

Perurbane gratias agit Basilii Amphilocho ob missa ad Natale Domini munuscula. Nuntiat de fratris fuga; hortatur ut se invisat; mittit in commentario responsa Amphilochoii questionibus.

Amphilochio, Iconii episcopo.

A

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου

Quicumque dies litteras habeat tuæ pietatis, festus mihi dies est, et festorum dierum maximus. Cum autem accedunt etiam festi symbola, quid aliud appellare oportet, nisi festum festorum, quemadmodum lex vetus Sabbata Sabbatorum solebat appellare? Deo igitur gratias ago, ex quo didici te et corpore valere, et Ecclesia in pace constituta salutiferæ dispensationis commemorationem peregrisse. Nos autem turbant quidam tumultus; nec sine summo dolore fuimus, eo quod religiosissimus frater noster fugatus sit. Sed pro ipso precare, ut det illi Deus aliquando Ecclesiam suam videre a morsuum hæreticorum vulneribus curatam. Nos autem etiam atque etiam velis invisere, dum adhuc in terra versamur. Fac rem tibi quidem consentaneam, a me autem maximis votis exoptendam. Mirari autem licet ipsam etiam eulogiæ sententiam: quippe quia per ænigmata validam mihi precatus es senectutem. Ostendisti enim te per lampenas ad labores nocturnos excitare: per bellaria vero integram partium omnium valetudinem spondere. Non enim mihi est ætas ad rodendum, cum jampridem dentes et tempore et infirmitate sint extriti. Quod quidem ad interrogata attinet, factæ sunt in commentario responsiones quædam, quales potui, et ut per tempus licuit.

EPISTOLA CCXXXIII*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΓ'.

Contra Eunomianos, qui sibi divinæ essentia comprehensionem arrogabant, demonstrat Basiliius hominum quiddam mentem esse ac mentis operationem, eamque si Spiritui sancto se tradat, ad Dei cognitionem excoli; sed tantum cognoscere, quantum fas est infinitam majestatem a tenuissimo cognosci.

Amphilochio, qui eum consuluerat.

B

Ἀμφιλοχίῳ (23) ἐρωτήσαντι.

I. Scio me et ea de re audivisse, nec ignoro hominum constructionem. Quid ergo dicemus ad hæc? Nempe præclarum quiddam mens est: et in ea habemus id quod est ad imaginem creatoris. Præclarum etiam quiddam est mentis operatio, quæ

I. Οἶδα καὶ αὐτὸς ἀκούσας τοῦτου, καὶ γνωρίζω τῶν ἀνθρώπων τὴν κατασκευὴν. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι καλὸν μὲν ὁ νοῦς· καὶ ἐν τούτῳ ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος. Καὶ καλὸν τοῦ νοῦ ἡ ἐνέργεια· καὶ ὅτι, ἀεικίνητος ὢν οὗτος, πολλά-

* Alias CCCXCIV. Scripta anno 376.

** Alias CCCXCIX. Scripta anno 376.

(19) *Σάββαρα*. Hanc vocem addidimus ex codicibus Med., Coisl. primo et Clarom. Plures in hanc epistolam non habuimus. Festi symbola pariter apud Greg. Naz. in epist. 53 et 54 de acceptis ab Helladio muneribus intelligi debent, non, ut visum est Billio, de litteris quaquaversum missis ut dies festus nuntiaretur. Interdum etiam presentibus clericis ejusmodi munera dari solebant. Legimus enim apud Facundum lib. v, c. 2. Iam solitum esse in die sancto Paschæ, aut ante diem, dare de manu clericis quædam pro festivitate.

(20) *Ἀγγυράτωρ*. Sic ope codicis Clarom. emendatum quod corrupte in editis legebatur *τροχμάτωρ*. Favent huic emendationi Coisl. primus et Med. in quibus legitur *δειράτωρ*, terrorum.

(21) *Λαμπηρόν*. Vertit interpres gestatorios currus. Combefisius *rhedas nobiles, tectos currus*. Sed quid ejusmodi rhedæ et currus ad nocturnos labo-

res prodesse poterant? Lampades ergo vel candelas cereas sententia hujus loci interpretari cogit: quo sensu lampenas interdum usurpari probant Martinius et Cangius. Ingeniosam munusculorum explicationem habemus apud Hieronymum in epistola 46 ad Marcellam, quæ cum ei varia munera, in his cereos, misisset, in singulis Hieronymus aliqua mysteria tum sibi tum virgini convenientia peracute exquirat. Cereos autem non ut Basiliius ad nocturnos labores revocat: sed in virgine hanc vim habere dicit, ut accenso lumine, sponsi expectetur adventus: in seipso autem, ut et propter nocturnos metus, et animos semper malo conscientia formidantes, cereos quoque accendisse sit gratum.

(22) *Ἐδίδου*. Coisl. *ἐνεδίδου*. Med. *ἀνεδίδου*.

(23) *Ἀμφιλοχίῳ*, etc. Hunc titulum eruimus ex codicibus Med., Coisl. primo et Vaticano. Addunt quinque codices τίς ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια, qui quasiærat quænam sit mentis operatio. Editi habebant τῷ αὐτῷ.

κίς μὲν φαντασιεύται περὶ τῶν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων, πολλάκις δὲ εὐθυδὼς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν φέρεται. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτω δίδται δυνάμεις παραπεφύκασι (24), κατὰ τὴν ἡμετέραν τῶν εἰς Θεὸν πεπιστευχότων ὑπόληψιν, ἡ μὲν πονηρὰ, ἡ τῶν δαιμόνων, πρὸς τὴν ἰδίαν ἀποστασίαν ἡμᾶς συνεφελκόμενη, ἡ δὲ θειοτέρα καὶ ἀγαθὴ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὁμοίωσιν ἡμᾶς ἀνάγουσα· ὅταν μὲν ἐφ' ἑαυτοῦ μένῃ ὁ νοῦς, μικρὰ καθορᾷ καὶ τὰ ἑαυτῷ (25) σύμμετρα· ὅταν δὲ τοῖς ἀπατῶσιν ἑαυτὸν ἐπιδῷ, ἀφανίσας τὸ οἰκτεῖον κριτήριον, φαντασίαις σύνεστιν ἀλλοκότοις. Τότε καὶ τὸ ξύλον οὐχὶ ξύλον εἶναι νομίζει, ἀλλὰ Θεόν· καὶ χρυσὸν οὐχὶ χρῆματα εἶναι κρίνει, ἀλλὰ σεβάσματα. Ἐάν δὲ πρὸς τὴν θειοτέραν ἀπονεύσῃ μαρίδα, καὶ τὰς τοῦ Πνεύματος ὑποδέξῃται χάριτας, τότε γίνεται τῶν θειοτέρων καταληπτικὸς, ὅσον αὐτοῦ τῇ φύσει σύμμετρον. Τρεῖς οὖν εἰσιν εἰσὼν βίων καταστάσεις· καὶ ἰσάριθμοι τοῦτοις αἱ τοῦ νοῦ ἡμῶν ἐνέργειαι. Ἢ γὰρ πονηρὰ ἡμῶν τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ πονηρὰ ἡμῶν δηλώνει τὰ τοῦ νοῦ κινήματα· οἷον μοιχεῖται, κλοπαί, εἰδωλολατρεῖται, συκοφαντεῖται, ἱριδές, θυμοί, ἐριθείαι, φουσιώσεις, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σαρκὸς ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπηριθμήσατο· ἡ μέση τις ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἡ ἐνέργεια, οὔτε κατεγνωσμένον τι ἔχουσα, οὔτε ἐπαινετόν· ὡς ἡ τῶν βαναύσων τούτων (26) τεχνῶν ἀνάληψις, ἃς δὴ καὶ μέσας προσγοροῦμεν, οὐδὲν τῷ ἑαυτῶν λόγῳ πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν ἀποκλινούσας. Ποία γὰρ κακία κυβερνητικῆς ἢ ἱατρικῆς; Οὐ μέντοιγε οὐδὲ ἀρεταὶ αὗται καθ' ἑαυτὰς, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν κεχρημένων (27) προαιρέσεως πρὸς τὴν τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντικειμένων ἀποκλίνουσι μοῖραν. Ὁ μὲντοι τῇ θεότητι τοῦ Πνεύματος ἀνακραθεὶς νοῦς, οὗτος ἤδη τῶν μεγάλων ἐστὶ θεωρημάτων ἐποπτικὸς, καὶ καθορᾷ τὰ θεῖα κάλλη, τοσοῦτον μὲντοι, ὅσον ἡ χάρις ἐνδίδωσι (28), καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ὑποδέχεται.

2. Ὅστε, ἀφέντες ἐκείνας τὰς διαλεκτικὰς ἐρωτήσεις, μὴ κακιντρεχῶς, ἀλλ' εὐλαβῶς ἐξεταζέτωσαν τὴν ἀλήθειαν. Δέδοται ἡμῖν τὸ τοῦ νοῦ κριτήριον εἰς τὴν τῆς ἀληθείας σύνεσιν. Ἔστι δὲ ἡ αὐτοαλήθεια ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὅστε προηγούμενόν ἐστιν τῷ νῦν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιγινώσκειν· ἐπιγινώσκειν δὲ οὕτως ὡς

Galat. v, 19.

(24) Παραπεφύκασι. Ita octo mss. Editi πεφύκασιν. Illud autem παραπεφύκασι idem sonat ac adhaerere, sive assecantur. Sic in epist. 272 ait magnis potestatibus illiberales assentationes solere παραφεύεσθαι. Multi autem ex antiquis scriptoribus duos genios nobis adesse dixerunt, ut pluribus testimoniis probat Cotelerius in Notis ad librum II Hermæ. Hic autem Basilii bonæ potestatis nomine non angelum intelligit, sed diviniorē potestatem, quæ nos ad Dei similitudinem deducit, diviniorē partem, Spiritus sancti gratias. Similia habemus in Commentario in Isaiam n. 21, p. 394, ubi docet Basilii Spiritum sanctum ab anima instructuosa recedere, tumque cadere sepes, angelorum custodiam; et peregrinos irruere, nempe potestates peccatorum circa scientiam effectrices. Ibidem unus codex κατὰ γὰρ. Tres alii, in his Medicæus, κατὰ τὸ.

(25) Τὰ ἑαυτῷ. Coisl. primus τὰ ἐν ἑαυτῷ.

(26) Τῶν βαναύσων τούτων. Id est, illiberalium

cum in perpetuo motu versetur, sæpe vanas species sibi effingit de iis quæ non sunt, quasi sint; sæpe etiam recta ad veritatem fertur. Sed quia duæ ibi adsunt virtutes, secundum nostram, quæ 356 in Deum credimus, sententiam, prava una, quæ dæmonum est, ad propriam defectionem nos attrahens; divinior altera et bona, quæ nos ad Dei similitudinem deducit; mens intra se cum manserit, parva intuetur ac suo modulo æqualia: cum vero decipientibus se tradiderit, proprium iudicium oblitescens, in visis versatur absurdis. Tunc lignum non lignum esse existimat, sed Deum: et aurum non pecuniam esse iudicat, sed numen. Si vero ad diviniorē sese converterit partem, ac Spiritus susceperit gratias, tunc percipit diviniora, quantum ipsius natura potest attingere. Tres igitur sunt veluti vitæ conditiones, totidemque mentis nostræ operationes. Vel enim prava sunt studia nostra, ac pravi nostræ videlicet mentis motus; ut adulteria, furtiva, idololatria, calumniæ, rixæ, iræ, contentiones, animi tumor, et quæcunque inter opera carnis apostolus Paulus recensuit²⁴. Vel media quædam est mentis operatio, nec damnum quidquam habens nec laudabile, velut artium cognitio et perceptio, quæ videlicet medias et indifferentes vocamus, nec ad virtutem nec ad vitium ex seipsis propendentes. Ecquid enim mali habet ars gubernandi aut medendi? Neque etiam ipsæ per se sunt virtutes, sed ex utentium proposito ad utramvis oppositorum partem deflectunt. Quæ autem Spiritus divinitati mens immiscetur, ea jam speculatur magna, divinasque intuetur pulchritudines, quantum quidem gratia impertit, ipsiusque capit constitutio.

2. Quare, omissis illis dialecticis quæstionibus, non subdole, sed pie expendant veritatem. Datum nobis est mentis iudicium ad veritatis intelligentiam. Est autem ipsa veritas Deus noster. Mentis itaque præcipuum ac primarium est Deum nostrum cognoscere; cognoscere autem quantum cognosci

D illarum artium. Si quis saveret ms. codex, libenter eliminasset hæc verba, quæ spuria esse nullus dubito, et idcirco in Latina interpretatione omittenda esse duxi. Totam enim Basilii sententiam penitus deformant, quæ cum artes generatim complectitur, immerito illiberalium artium angustiis coerceretur. Præterea profert Basilii exempli loco artem gubernandi et medicinam, quas absurdum sit inter artes illiberales numerare, præsertim medicinam. Hanc artem ipso Basilii apprius callebat, teste Gregorio Naz., orat. xi, pag. 333. Quanti medicos faceret, perspicui potest ex epist. 189 ad Eusebium archiatrum, ubi assentiri se profitetur iis, qui omnibus rebus, quæ quidem in vita studio habentur, medicorum scientiam anteponunt. Vide epist. 84, num. 1.

(27) Κεχηρημένων. Ita decem mss. Editi κεκτημένων.

(28) Ἐνδίδωσι. Medicæus codex δίδωσι.

potest infinita majestas a tenuissimo. Neque enim propterea quod oculi ad res visibiles percipiendas destinantur, ideo jam res omnes visibiles cadunt in conspectum. Non enim cœli hæmisphærium uno obtutu conspicitur, sed objecta quidem oculis specie nos circumstat, at reipsa multa, ut ne dicam omnia, in ipso ignorantur: stellarum natura, earum magnitudo, distantia, motus, concursus, declinationes, habitudines reliquæ, ipsa firmamenti natura, altitudo quæ se a concava circumferentia ad usque convexam superficiem extendit. Non tamen dixerimus cœlum esse invisibile, ob ea quæ ignorantur: sed visibile, ob pauca quæ in eo cognoscuntur. Ita et de Deo. Si labefacta est a dæmonibus mens, **357** simulacra colet, aut in aliam aliquam speciem impietatis abducitur. Si vero Spiritus sese dederit auxilio, veritatem intelliget, et Deum cognoscet. Cognoscet autem, ut ait Apostolus, ex parte, sed in futura vita perfectius; Cum enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est ⁴⁴. Quocirca et bona est mentis judicandi facultas, et ad finem utilem, Dei cognitionem, tendit, sed tamen tantum operatur, quantum assequi potest.

EPISTOLA CCXXXIV.

Refellitur Anomæorum cavillatio quærentium, Colisne quod nosti, an quod ignoras?

Eidem ad aliam questionem responsio.

1. Quod nosti colis, an quod ignoras? Si respondemus: Quod cognoscimus, hoc colimus; cito ab illis occurritur: Quænam est essentia illius quod colitis? Quod si nos ignorare fateamur essentiam, retorquent denuo: Igitur quod ignoratis, hoc colitis. Nos vero dicimus illud scire multiplicem habere sententiam. Nam dicimus a nobis cognosci majestatem Dei, et potentiam, et sapientiam, et bonitatem, et providentiam, qua nostri eam gerit, et justitiam illius judicii; non ipsam essentiam. Itaque captiosa interrogatio. Non enim qui se essentiam non nosse dicit, confessus est se Deum ignorare, cum ex multis quæ recensuimus colligatur nobis Dei notio. Sed Deus, inquit, simplex est, et quidquid in ipso recensueris ceu notum et cognitum, ad essentiam attinet. Hoc ipsum sophisma est, inoumeris ineptiis refertum. Cum tot et tanta sint quæ enumeravimus, utrum hæc omnia essentiae unius sunt nomina, idemque inter se va-

δυνατὸν γνωρίζεσθαι τὸν ἀπειρομεγέθη ὑπὸ τοῦ μικροτάτου. Οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ ὀφθαλμοὶ εἰς κατανόησιν τῶν ὁρατῶν εἰσι τεταγμένοι, ἥδη πάντα τὰ ὁρατὰ ὑπὸ τῆν ὄψιν ἀγεται. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ ἐν μιᾷ ῥοπῇ (29) καθορᾶται, ἀλλὰ φαντασία μὲν ὅψεως ἡμῶς περιστάται, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν πολλὰ, ἵνα μὴ πάντα εἴπω, ἔστιν ἐν αὐτῷ τὰ ἀγνοούμενα· ἀστέρων φύσεις (30), μεγέθη τούτων, διαστήματα, κινήσεις, συνδρομαί, ἀποστάσεις, αἱ λοιπαὶ σχέσεις, αὕτη ἡ οὐσία τοῦ στερεώματος. τὸ βάθος τὸ ἀπὸ τῆς κοίτης περιφερείας ἐπὶ τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν. Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἂν εἴποιμεν ἀόρατον εἶναι τὸν οὐρανὸν διὰ τὰ ἀγνοούμενα, ἀλλ' ὁρατὸν διὰ τὴν μετρίαν αὐτοῦ κατανόησιν. Οὕτω δὲ καὶ περὶ Θεοῦ. Εἰ μὲν βεβλαμμένος ἐστὶν ὑπὸ δαιμόνων ὁ νοῦς, εἰδωλολατρήσει, ἢ πρὸς ἄλλο τι εἶδος ἀπεθείας παρατραπήσεται· εἰ δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος ἑαυτὸν ἐπιδίδωκε βοηθείᾳ, τὴν ἀλήθειαν γνωρίσει, καὶ Θεὸν ἐπιγινώσκει (31). Ἐπιγινώσκει δὲ, ὡς ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, ἐκ μέρους· ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα ζωῇ τελειώτερον· Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται (32). Ὅστε καὶ καλὸν τοῦ νοῦ τὸ κῆριον, καὶ πρὸς εὐχρηστον τέλος, τὴν Θεοῦ κατανόησιν, δεδομένον, ἐνεργοῦν μέντοι τοσοῦτον ὅσον αὐτῷ χωρητόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΔ'.

Τῷ αὐτῷ (33) πρὸς ἄλλο ἐρώτημα.

1. Ὁ οἶδας, σέβεις; ἢ ὁ ἀγνοεῖς; Ἐν ἀποκρινόμεθα, Ὁ οἶδαμεν (34), τοῦτο προσκυνούμεν, ταχεῖα παρ' αὐτῶν ἡ ἀπάντησις. Τίς ἡ οὐσία (35) τοῦ προσκυνουμένου; Ἐάν δὲ ἀγνοεῖν ὁμολογήσωμεν τὴν οὐσίαν, πάλιν ἡμῖν περιτρέψαντες λέγουσιν, Ὡς οὐχοῦν ὁ οὐκ οἶδατε προσκυνεῖτε. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν (36), ὅτι τὸ εἰδέναι πολύσημον. Καὶ γὰρ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἰδέναι λέγομεν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν πρόνοιαν ἣ ἐπιμελεῖται τῶν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως· οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ὅστε ἐπηρηστική ἡ ἐρώτησις. Οὐ γὰρ ὁ τὴν οὐσίαν μὴ φάσκων εἰδέναι ὁμολόγησε τὸν Θεὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐκ πολλῶν ὧν ἀπριθμησάμεθα συναγομένης ἡμῖν τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας. Ἄλλ' ἀπλοῦς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπριθμῆται γνωστὸν, τῆς οὐσίας ἐστὶ. Τοῦτο δὲ σόφισμά ἐστι μυρίας τὰς ἀτοπίας ἔχον. Τοσοῦτων τῶν ἀπριθμημένων ὄντων, πότερον ταῦτα πάντα μιᾷ οὐσίας ὀνόματα; καὶ ἰσοδυναμεῖ

⁴⁴ I Cor. xiii 9.

* Alias CD. Scripta anno 376.

(29) Ἐν μιᾷ ῥοπῇ. Reg. secundus ἐν μιᾷ τοῦ οὐρανοῦ ῥοπῇ.

(30) Φύσεις. Coisl. uterque cum duobus Reglis habent φύσεις.

(31) Ἐπιγινώσκειται. Editi bis habent ἐπιγινώσκειται. Mss. utroque loco ἐπιγινώσκειται.

(32) Καταργηθήσεται. Medicæus codex καταργήσεται.

(33) Τῷ αὐτῷ, etc. Hunc titulum eruiimus ex codicibus Med., Coisl. secundo Vaticano. et aliis

nonnullis.

(34) Ὁρ οἶδαμεν. Quinque codices præmittunt ὅτι, quod tamen nec Medicæus, nec Harlæanus, nec Coislinianus primus agnoscunt.

(35) Τίς ἡ οὐσία. Medicæus et Regius secundus τί ἡ οὐσία.

(36) Λέγομεν, ὅτι. Deest illud ὅτι in tribus mss. non vetustissimis. Max editi εἰδέναι δηλονότι, sed abest postrema vox ab antiquissimis codicibus et pluribus aliis.

ἀλλήλοις τὸ φοβερόν αὐτοῦ καὶ τὸ φιланθρωπικόν, τὸ δίκαιον καὶ τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ τὸ ἀνταποδοτικόν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ προνοητικόν; ἢ καὶ ὅπερ ἂν τούτων εἰπωμεν, τὴν οὐσίαν δηλοῦμεν; Εἴπερ γὰρ τοῦτο λέγουσι, μὴ ἐρωτάτωσαν, εἰ τὴν οὐσίαν οἶδαμεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πυνθανέσθωσαν ἡμῶν, εἰ φοβερόν οἶδαμεν τὸν Θεόν, ἢ εἰ δίκαιον, ἢ εἰ (37) φιλόανθρωπον; Ταῦτα ὁμολογοῦμεν εἰδέναι. Εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογιζέσθωσαν ἡμῶν διὰ τῆς ἀπλότητος. Αὐτοὶ γὰρ ὡμολόγησαν ἄλλο ἢ ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν καὶ τῶν ἀπηριθμημένων ἕκαστον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος.

2. Ἄλλ' εἰ τὴν οὐσίαν, φησὶν, ἀγνοεῖς, αὐτὸν ἀγνοεῖς. Σὺ δὲ ἀντίστρεφον, ὅτι Εἰ τὴν οὐσίαν λέγεις εἰδέναι, αὐτὸν οὐκ ἐπίστασαι. Ὅτε γὰρ ὁ λυσσώδης, βλέπων τὸν κύνα ἐν τῇ φιάλῃ, πλεῖον ὁρᾷ τῶν ὑγιαίνοντων· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐλεεινός, ὅτι οἶσται βλέπειν ἃ μὴ ὁρᾷ. Μὴ οὖν θαυμάτης τοῦτον τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ τῆς παρανοίας αὐτὸν ἐλεεινὸν κρίνον. Γίνωσκε τοίνυν, ὅτι παιζόντων ἐστὶν ἡ φωνή· Εἰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀγνοεῖς, ὃ μὴ γινώσκεις, σέβεις. Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν ἐστίν, οἶδα· τί δὲ ἡ οὐσία, ὑπὲρ διάνοιαν τίθεμαι. Πῶς οὖν σώζομαι; Διὰ τῆς πίστεως. Πίστις δὲ αὐτάρκης εἰδέναι, ὅτι ἐστὶ Θεός, οὐχὶ τί ἐστὶ· καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. Εἰδῆσις ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ αἰσθησις αὐτοῦ τῆς ἀκαταληψίας· καὶ σεπτὸν οὐ τὸ καταληφθὲν τίς ἡ οὐσία, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἡ οὐσία.

epiciamus : illudque colimus, de quo cognovimus, non quid sit ejus essentia, sed hanc existere essen-

3. Καὶ ἀντερωτάσθωσαν οὕτω. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, οὗτος ἐξηγήσατο. Τί ἐξηγήσατο τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενὴς; Τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν δύναμιν; Εἰ τὴν δύναμιν (38), ὅσον ἐξηγήσατο ἡμῖν, τοσοῦτον γνωρίζομεν. Εἰ τὴν οὐσίαν, εἰπέ, ποῦ εἶπεν αὐτοῦ τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν; Ἀβραὰμ πότε προσεκύνησεν; Οὐχ ὅτε ἐπίστευσε; Πότε δὲ ἐπίστευσεν; Οὐχ ὅτε ἐκλήθη; Ποῦ οὖν ἐνταῦθα ἡ κατάληψις αὐτῷ ἐμαρτυρήθη παρὰ τῆς Γραφῆς; Οἱ μαθηταὶ δὲ αὐτὸν πότε προσεκύνησαν; Οὐχ ὅτε τὴν κτίσιν αὐτῷ εἶδον ὑποτεταγμένην; Ἀπὸ γὰρ θαλάσσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Οὐχοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἡ γνῶσις, ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἡ προσκύνησις. Πιστεύεις, ὅτι δύναιται τοῦτο ποιῆσαι; Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. Οὕτως ἡ μὲν προσκύνησις τῇ πίστει ἀκολουθεῖ· ἡ δὲ πίστις ἀπὸ δυνάμεως βεβαιούται. Εἰ δὲ λέγεις τὸν πιστεύοντα

lent terror illius et benignitas, justitia et vis creatrix, prænatio et remunerandi ratio, magnificentia et providentia; an quodcunque horum dixerimus, essentiam declaramus? Nam si illud dicunt, ne interrogent an essentiam noverimus Dei, sed percontentur an metuendum noverimus Deum, an justum, an misericordem? Hæc nobis nota esse confitemur. Quod si quid aliud dicunt essentiam, ne nos ludificentur per illius simplicitatem. Ipsi siquidem confessi sunt aliud atque aliud esse essentiam et unumquodque eorum quæ enumeravimus. Sed varix quidem operationes, essentia vero simplex. Nos autem ex operationibus cognosci a nobis dicimus Deum nostrum, sed ad ipsam essentiam accessuros non pollicemur. Ipsius siquidem operationes ad nos descendunt, essentia autem illius manet inaccessa.

2. Sed si essentiam, inquit, ignoras, ipsum ignoras. Tu vero converte : Essentiam si dicis te nosse, ipsum non cognoscis. Neque enim, qui morsus a cane rabido videt canem in phiala, plus videt quam qui sani sunt; sed idcirco dignus commiseratione est, quod putet se 358 videre quæ non videt. Illum ergo ne mireris ob promissionem, sed ob dementiam miserum judica. Perspectum itaque tibi sit vocem esse ludificantium : Si essentiam Dei ignoras, quod ignoras colis. Ego vero illum esse novi : quid autem essentia, supra intelligentiam esse duco. Quomodo igitur salvor? Per fidem. Fides porro satis idonea est, Deum esse scire, non quid sit; eumque remuneratorem esse eorum qui ipsum quærunt. Cognitio igitur essentix in hoc posita, ut ipsum non posse comprehendere perspicimus : illudque colimus, de quo cognovimus, non quid sit ejus essentia, sed hanc existere essen-

3. Sed sic vicissim interrogentur. Deum nemo vidit unquam : unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille enarravit ⁴⁶. Quid enarravit de Patre Unigenitus? Essentiam, an potestatem? Si potestatem, quantum nuntiavit nobis, tantum cognoscimus. Si essentiam, dic ubinam dixerit ingenerationem esse ipsius essentiam. Quando Abraham adoravit? Nonne quando credidit? Quando autem credidit? Nonne quando vocatus est? Ubinam tandem illum Scriptura testatur comprehendisse? Quando itidem discipuli ipsum adoravere? Nonne cum creaturam ei viderent esse subjectam? Nam ex mari et ventis ei obtemperantibus agnovere ipsius divinitatem. Igitur ex operationibus cognitio, ex cognitione autem adoratio. *Credis me hoc facere posse? Credo, Domine : et adoravi eum* ⁴⁷. Sic fides sequitur adoratio, fides vero per potentiam corroboratur. Quod si dicis credentem jam cognoscere; per quæ credit, per hæc et cognoscit : aut

⁴⁶ Joan. i, 18. ⁴⁷ Matth. ix, 28.

(37) *Ἡ εἰ*. Postrema vocula addita ex novem mss.

(38) *Εἰ τὴν δύναμιν*. Hæc addita ex mss. decem;

ac prorsus necessaria sunt ad absolvendam sententiam.

etiam vice versa, per quæ cognoscit, per hæc et A credit. Cognoscimus autem Deum per potestatem. Quare credimus quidem ei qui cognitus est : eum vero qui creditus est, adoramus.

EPISTOLA CCXXXV.

Hæc quæstioni, priorne cognitio an fides? sic respondet Basilii, ut fidem in disciplinis, cognitionem in Christiana religionem præire concedat. Sed cum Eunomii, si quis Deum a se cognosci putaretur, statim concluderent, Dei naturam cognosci : absurda hæc illorum cavillatio refellitur.

Eidem ad aliam quæstionem responsio.

1. Priorne cognitio, an fides? Nos porro dicimus generatim quidem in disciplinis fidem cognitioni præire : at in nostra doctrina si quis dicat præire cognitionem fidei, non contendemus; cognitionem quidem humano captui accommodatam. Nam in disciplinis quidem oportet primum credere hoc elementum alpha esse; et ubi figuras et pronuntiationem didiceris, tum demum accuratam percipere notionem potestatis elementi. At in fide quæ circa Deum versatur, præit illa cogitatio, Deum esse : hanc autem ex creaturis colligimus. Sapientiam namque, et potentiam, et bonitatem, et omnia ejus invisibilia ex mundi creatione intelligentes, sic cognoscimus. Ita sano illum ceu nostrum ipsorum **359** Dominum suscipimus. Quoniam enim totius mundi conditor Deus, nos autem mundi pars sumus; noster igitur etiam conditor Deus. Cognitionem istam fides sequitur, et fidem talem adoratio.

2. Nunc autem propterea quod multa significat cognitionis nomen, qui simplicioribus illudunt, ac gloriam ex paradoxis querunt, instar eorum qui in theatris sub omnium oculis calculos subducunt, interrogatione universe instituta, omnia simul complectuntur. Cum enim cognitionis nomen ad multa pertineat, cumque aliquid sciri possit partim ex numero, partim ex magnitudine, partim ex potentia, partim ex modo existendi, partim ex tempore generationis, partim ex essentia : illi interrogatione dum totum comprehendunt, si nos ceperint constitentes Deum a nobis cognosci, essentiae cognitionem a nobis expelunt; si vero nos viderint in affirmando timidos, impietatis labem nobis affingunt. Nos vero id quod de Deo potest cognosci, scire confitemur, scire autem rursus, quid nostram fugiat intelligentiam. Quemadmodum igitur si a me scisciteris an cognoscam quid sit arena, neque scire respondeam; manifeste calumniaberis, si statim et illius nume-

* Alias CCCCI. Scripta anno 376.

(39) *Πιστεύομεν μὲν τῷ.* Sic codices mss. summo consensu. Editi πιστεύομεν καὶ τῷ.

(40) *Τῷ αὐτῷ.* Ille titulus desumptus ex codicibus Med., Coisl. primo et Vaticano.

(41) *Καὶ μαθόντα.* Conjunctio, quæ deest in editis, legitur in decem nostris codicibus.

(42) *Ἐπιδεικνύμενοι.* Legitur in sex mss. ἐν-επιδεικνύμενοι. Sed tres vetustissimi cum editis consentiunt.

καὶ γινώσκειν, ἀφ' ὧν πιστεύει, ἀπὸ τούτων καὶ γινώσκει· ἢ καὶ ἀνάπαλιν, ἀφ' ὧν γινώσκει, ἀπὸ τούτων καὶ πιστεύει. Γινώσκομεν δὲ ἐκ τῆς δυνάμεως τὸν Θεόν. Ὅστε πιστεύομεν μὲν τῷ (39) γνωσθέντι, προσκυνοῦμεν δὲ τῷ πιστευθέντι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΕ'.

Τῷ αὐτῷ (40) πρὸς ἄλλο ἐρώτημα.

1. Τί πρότερον, ἡ γνῶσις, ἢ ἡ πίστις; Ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι καθόλου μὲν ἐπὶ τῶν μαθημάτων πίστις γνώσεως προηγείται· ἐπὶ δὲ τοῦ κατ' ἑμᾶς λόγου, καὶ λέγει τις προκατάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς πίστεως, οὐ διαφερόμεθα· γνῶσιν μέντοι τὴν τῇ ἀνθρωπίνῃ καταλήψει σύμμετρον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν μαθημάτων πιστεῦσαι δεῖ πρῶτον, ὅτι ἄλφα λέγεται, καὶ μαθόντα (41) τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὴν ἐκφώνησιν, ὕστερον λαβεῖν καὶ τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν τῆς δυνάμεως τοῦ στοιχείου· ἐν δὲ τῇ περὶ Θεοῦ πίστει ἡγεῖται μὲν ἡ ἐννοία ἢ περὶ τοῦ, ὅτι ἔστι Θεός· ταύτην δὲ ἐκ τῶν δημιουργημάτων συναγομεν. Σοφὸν γὰρ, καὶ δυνατόν, καὶ ἀγαθόν, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ἀόρατα ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως νοοῦντες ἐπιγινώσκομεν. Οὕτω δὲ καὶ Δεσπότην ἑαυτῶν αὐτὸν καταδεχόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ παντὸς μὲν τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ Θεός, μέρος δὲ κόσμου ἡμεῖς, καὶ ἡμῶν ἄρα δημιουργὸς ὁ Θεός. Ταύτη δὲ τῇ γνῶσει ἢ πίστις ἀκολουθεῖ, καὶ τῇ τοιαύτῃ πίστει ἢ προσκύνησις.

2. Νῦν δὲ, ἐπειδὴ πολυσήμῳ ἔστι τὸ τῆς γνῶσεως ὄνομα, οἱ καταπαίζοντες τῶν ἀκαιροτέρων, καὶ ὁμοίως ἐπιδεικνύμενοι (42) τοῖς παραδόξοις, ὥς οἱ ἐν τοῖς θεάτροις ἐν ταῖς πάντων ὕψει τὰς ψήφους κλέπτοντες, τῇ ἐρωτήσει τοῦ καθόλου τὸ πᾶν συναρπάξουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς γνῶσεως ὄνομα ἐπὶ πολὺ διαβαίνει, καὶ γνωστὸν τί ἐστι, τὸ μὲν κατὰ ἀριθμὸν, τὸ δὲ κατὰ μέγεθος, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν, τὸ δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως, τὸ δὲ κατὰ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως, τὸ δὲ κατ' οὐσίαν· οὗτοι, ἐν ἐρωτήματι (43) τὸ ὅλον παραλαμβάνοντες, ἔαν μὲν λάβωσιν ἡμᾶς ὁμολογοῦντας, ὅτι γινώσκομεν, ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς τῆς οὐσίας τὴν εἶδῃσιν· ἔαν δὲ ἴδωσιν ἡμᾶς εὐλαβομένους πρὸς τὴν ἀπόφασιν, περιτρέπονσιν ἡμῖν τῆς ἀσεβείας τὸ δυνεῖδος. Ἀλλ' ἡμεῖς εἰδέναι μὲν ὁμολογοῦμεν τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, εἰδέναι (44) δὲ τι πάλιν ὃ ἐκφεύγει ἡμῶν τὴν κατάληξιν. Ὡς οὖν ἔαν με ἐρωτήσης, εἰ οἶδα, τί ἐστὶν ἄμμος, καὶ ἀποκρίνωμαι (45), ὅτι ἐπὶσταμαι· συκοφαντήσεις προδήλως, ἔαν εὐθύς καὶ τὸν ἀριθμὸν

(43) *Ἐν ἐρωτήματι.* Reg. secundus, Paris. et Coisl. secundus ἐν ἐρωτήματι, ἀνα interrogatione.

(44) *Εἰδέναι.* Legitur μὴ εἰδέναι in Regio secundo, οὐκ εἰδέναι in codice insignis Ecclesiæ Parisiensis. Sed melius alii codices mss. et editi negatione carent. Hæc enim si apponeretur, legendum esset : μὴ εἰδέναι, ὅτι πάλιν ἐκφεύγει, Nescire quod nostram fugit intelligentiam.

(45) *Ἀποκρίνωμαι.* Ita mss. plerique. Editi ἀποκρίνομαι.

αὐτῆς ἀπαιτήσης· διότι ἡ μὲν πρώτη σου ἐρώτησις Ἀ
πρὸς τὸ εἶδος ἔφερε τῆς ἀμμου, ἡ δὲ δευτέρα συνο-
φαντία περὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς περιετράπη. Ὅμοιον
ἔστι τοῦτο τὸ σόφισμα τῷ λέγοντι· Οἶδας Τιμόθεον;
Οὐκοῦν ἐὰν Τιμόθεον οἶδας, οἶδας αὐτοῦ καὶ τὴν
φύσιν· ἀλλὰ μὴν ὡμολόγησας εἶδέναι Τιμόθεον,
ἀπέδος τοίνυν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς Τιμοθέου φύσεως.
Ἐγὼ δὲ καὶ οἶδα Τιμόθεον, καὶ οὐκ οἶδα· οὐ μὴν
κατὰ ταυτὸν, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ. Οὐ γὰρ καθ' ὃ οἶδα,
κατὰ τοῦτο καὶ οὐκ οἶδα· ἀλλὰ κατ' ἄλλο μὲν οἶδα,
κατ' ἄλλο δὲ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ αὐτὸν κατὰ
τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὰ λοιπὰ ἰδιώματα· ἀγνοῶ
δὲ αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. Ἐπεὶ καὶ ἐμαυτὸν οὕτω τοῦ-
τω τῷ λόγῳ καὶ οἶδα καὶ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ
ἐμαυτὸν ὅστις εἰμι· οὐκ οἶδα δὲ, καθὼς τὴν οὐσίαν
μου ἀγνοῶ.

3. Ἐπεὶ ἐξηγησάσθωσαν ἡμῖν, πῶς εἶπεν ὁ Παῦ-
λος, ὅτι *Nūn μὲν ἐκ μέρους γινώσκουμεν*. Ἄρα ἐκ
μέρους τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γινώσκουμεν, οἶονεὶ μέρος
τῆς οὐσίας αὐτοῦ γινώσκουμεν; Ἀλλ' ἀποπον, ἀμα-
ρῆς γὰρ ὁ Θεός. Ἀλλ' ὅλην αὐτὴν γινώσκουμεν;
Πῶς οὖν, *Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους
καταργηθήσεται*; Οἱ δὲ εἰδωλόατραι τί ἐγκαλοῦν-
ται; Οὐχ ὅτι, γινόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδῶ-
ξασαν; Ἡ Γαλάται (46) δὲ οἱ ἀνήτοι ὑπὸ τοῦ Παύ-
λου διὰ τί ἐνειδίζονται, λέγοντος· *Νυνὶ δὲ, γινόν-
τες τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ,
πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτω-
χὰ στοιχεῖα*; Γνωστὸς δὲ πῶς ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ
Θεός; Ἄρα ἐπειδὴ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἡ οὐσία, ἥτις
ποτέ (47) ἦν, ἐπιγνώσθη; Ἐγὼ, φησὶ, βοῦς τὸν
κτησάμενον αὐτόν (48)· δηλονότι ὁ βοῦς καθ' ὃ μᾶς
ἔγνω τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου· καὶ ὄνος τὴν φάτνην
τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἐγὼ οὖν καὶ ὁ ὄνος τῆς φάτνης
τὴν οὐσίαν. Ἰσραὴλ δὲ με, φησὶν, οὐκ ἔγνω.
Τοῦτο ἐγκαλεῖται καθ' ὃ μᾶς Ἰσραὴλ, ὅτι τὴν οὐσίαν,
ἥτις ποτέ ἐστι, τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπέγνω. Ἐχρεον,
φησὶ, τὴν ἐργίην σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γινώ-
σκοῦτά σε· τουτέστι, τὰ τὴν οὐσίαν σου μὴ κατε-
σιληφότα. Ἀλλὰ πολλαχῶς ἡ γνῶσις, ὡς ἔφαμεν.
Ἡ τε γὰρ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς σύνεσις, καὶ ἡ τῶν
θαυμασίων αὐτοῦ κατανόησις, καὶ ἡ τήρησις τῶν
ἐντολῶν, καὶ ἡ οἰκείωσις ἡ πρὸς αὐτόν. Οἱ δὲ, πάν-
τα ταῦτα παρωσάμενοι, ἐπὶ ἐν σημαινόμενον τὴν
γνῶσιν ἔλκουσι, τὴν θεωρίαν αὐτῆς (49) τοῦ Θεοῦ
τῆς οὐσίας. Θήσεις, φησὶν, ἀπέραντι τῶν μαρτυ-
ρίων, *ὅθεν γνωσθήσομαι σοι ἐκείθεν*. Ἄρα τὸ,
Γνωσθήσομαι, ἀπὸ τοῦ τὴν οὐσίαν μου ἐμφανίσω;
Ἐγὼ Κύριος τοῦς ὄντας αὐτοῦ. Ἄρα οὖν τῶν
μὲν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν ἔγνω, τῶν δὲ ἀπειθούντων
ἐγνοεὶ τὴν οὐσίαν; Ἐγὼ Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα αὐ-
τοῦ. Ἄρα τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐγνώρισεν; Καὶ περὶ
⁴⁶ I Cor. xiii, 9. ⁴⁷ Ibid. 10. ⁴⁸ Galat. iv, 9.
⁴⁹ 21. ⁵⁰ II Tim. ii, 19.

(46) *Ἡ Γαλάται*. Deerat ἡ in editis, quod ex
sex mss. codicibus restituumus.

(47) *Ἡτις ποτέ*. Sic emendavimus ex uno codice
Regio quod in editis legebatur ἥτις τότε. Infra om-
nibus codicibus mss. et editis consentientibus legitur

PATROL. GR. XXXII.

rum exposcas; quia prima tua interrogatio ad
arenæ speciem spectabat, posterior vero calumnia
ad illius numerum deflectit. Ejusmodi est hoc
sophisma ac si quis dicat: Nosti Timotheum?
Profecto si Timotheum nosti, nosti et illius natu-
ram: sed cognoscere te Timotheum confessus es:
redde igitur nobis rationem Timothei naturæ.
Ego vero et novi Timotheum, et non novi, non
quidem secundum eandem rationem, et in eodem
genere. Non enim secundum quod novi, secun-
dum illud et non novi; sed secundum aliud novi,
et secundum aliud non novi. Novi enim illum
secundum figuram ac reliquas proprietates: illius
vero ignoro essentiam. Nam sic et me ipse hac
ratione et novi et non novi. Novi enim quis ipse
sim: non novi autem, quatenus naturam meam
ignoro.

3. Alioqui exponant nobis isti, quomodo di-
xerit Paulus: *Nunc quidem ex parte cognosci-
mus*⁴⁶. Num igitur ex parte essentiam illius co-
gnoscimus, ac veluti partes essentiae illius cogn-
scimus? Sed hoc est absurdum, siquidem partium
expers Deus. An essentiam totam cognoscimus?
Quomodo igitur subjungit: *Cum tenerit quod per-
fectum est, evacuabitur quod ex parte est*⁴⁷.
Jam vero idololatrarum cur incusantur? Nonne ideo
quod cognoscentes Deum, non tanquam Deum
glorificaverint? Aut etiam Galatæ insani cur pro-
bris afficiuntur a Paulo, qui dicit: *Nunc autem
cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo:*
*quomodo convertimini iterum ad infirma et egena
elementa*⁴⁸? Quomodo autem cognitus erat in
Judæa Deus? An quia in Judæa notum erat qua-
lis tunc esset illius essentia? *Cognovit*, inquit,
*vos possessorem suum*⁴⁹. Scilicet vestro iudicio
360 vos novit essentiam heri. *Et asinus præsepe
domini sui*. Novit igitur etiam asinus præsepis es-
sentiam. *Israel autem*, inquit, *me non cognovit*.
Id ex vestra sententia Israel incusatur, quod
qualis tandem sit Dei essentia non agnovit. *Es-
funde*, inquit, *iram tuam in gentes quæ te non no-
verunt*⁵⁰; hoc est, quæ tuam essentiam non com-
prehenderunt. At, ut diximus, cognitio est mul-
tiplicis generis. Cognoscimus enim, si conditorem
D nostrum scimus, si intelligimus ejus mirabilia, si
mandata servamus, si cum ipso conjungimur. Isti
autem, omnibus his rejectis, cognitionem ad
unum significatum trahunt, contemplationem ip-
sius Dei essentiae. *Pones*, inquit, *ante testimonia,
unde cognoscar a te inde*⁵¹. Num illud, *Cogno-
scar*, idem valet ac naturam meam revelabo? *Do-
minus cognovit qui sunt ejus*⁵². Num ergo natu-
ram eorum qui ipsius sunt cognovit, inobsequen-
⁵³ Isa. i, 3. ⁵⁴ Psal. lxxviii, 6. ⁵⁵ Exod. xiv.

ἥτις ποτέ.

(48) *Αὐτόν*. Deest in tribus mss. Habent Harl
et Med. αὐτήν.

(49) *Αὐτῆς*. Ita mss. octo. Editi αὐτήν.

tium vero ignorat naturam? Cognovit Adam uxorem suam²². Num naturam ipsius cognovit? Et de Rebecca dicitur: Virgo erat, vir illam non cognoverat²³. Et, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco²⁴? Scilicet naturam Rebeccæ nemo cognovit? Num Maria hoc dicit: Nullius viri cognovi naturam? Nonne potius illud, Cognovit, de conjugalibus amplexibus solet in Scriptura usurpari? Et quod dicitur fore ut cognoscatur Deus ex propitiatorio, idem est ac manifestus fiet sibi servantibus. Fz, Dominus cognovit qui sunt ejus, idem est ac in suam familiaritatem illos ob opera bona recepit.

EPISTOLA CCXXXVI.

Pergit Basilius variis Amphilochii questionibus respondere: quomodo Christus nescire dicatur diem et horam; de Jeremiae vaticinio in Jechoniam; de Encratitarum quadam cavillatione; de falo; de emersione in baptismo; de voce *πατήρ*; de essentia et hypostasi; de mediis rebus in indifferentibus, a quo gubernentur.

Eidem Amphilochio.

1. Quod jam a multis investigatum est evangelicum dictum, quomodo nesciat Dominus noster Jesus Christus diem consummationis ac horam²⁵, quodque maxime ab Anomæis perpetuo obijcitur ad eversionem Unigeniti gloriæ, ut ostendatur essentiae dissimilitudo et inferior dignitatis gradus, cum nec eandem naturam habere possit qui non omnia noscit, neque in una similitudine intelligi cum eo, qui universorum cognitionem sua prænoscendorum et assequendorum futurorum facultate complectitur; id nunc a tua prudentia nobis ut novum, propositum est. Itaque quæ a puero ex patribus audivimus, et ob bonarum rerum amorem citra examen suscepimus, hæc possumus dicere; quanquam illa quidem Christomachorum impudentiam non dissolvunt (quæ enim oratio eorum impetu fortior videatur?), sed his, quæ Dominum diligunt, et antecaptam ex fide doctrinam deducta ex ratione demonstratione fortio-
riorem tenent, satis magnam fortasse persuasione-
nem **361** exhibebunt. Nimirum illud, nemo, generale quidem videtur esse nomen, adeo ut ne una quidem persona per hanc vocem excipiat. Sed non ita apud Scripturam usurpatur, quemadmodum observavimus in illo, Nemo bonus nisi unus Deus²⁶. Neque enim hic se ipse excludens a boni natura Filius hæc dicit. Sed cum Pater primum bonum sit, illud, nemo, subintellecta hac voce,

A τῆς 'Ρεβέκκας, Παρθένος, φησὶν· ἀνὴρ οὐκ ἔγνω αὐτήν· καὶ, Πῶς ἔσται (30) τοῦτο, ἔχει ἀνδρα οὐ γινώσκω; Ἀρα 'Ρεβέκκας μὲν τὴν οὐσίαν οὐδεὶς ἐπέγνω; Μαρία δὲ τοῦτό φησιν· ὅτι Οὐδενὸς ἀνδρὸς ἐνόησα τὴν οὐσίαν; Ἢ τὸ, ἔγνω, ἐπὶ τῶν γαμικῶν συμπλοκῶν ἔθος τῇ Γραφῇ ὀνομάζειν; Καὶ τὸ γνωσθῆσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ Ἰλαστηρίου, τοῦτέστιν, ἐμφανισθῆσθαι τοῖς λατρεύουσι. Καὶ τὸ, ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, τοῦτέστιν, ἐδέξατο αὐτοὺς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΓ'.

Τῷ αὐτῷ Ἀμφιλοχίῳ.

1. Ἐξητημένον (51) ἤδη παρὰ πολλοῖς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν περὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, καὶ τὴν ὥραν, καὶ μάλιστα συνεχῶς προβαλλόμενον παρὰ τῶν Ἀνομοίων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀνομοίου, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν ὑφέσεως, ὡς οὐ δυναμένου οὔτε τὴν αὐτὴν ἔχειν φύσιν, οὔτε ἐν ὁμοιότητι μὲν νοεῖσθαι τοῦ μὴ πάντα εἰδότης πρὸς τὸν ἐμπεριλαβόντα τὴν εἰδήσιν τῶν ὅλων τῇ προγνωστικῇ ἑαυτοῦ καὶ ἐπιβλητικῇ τῶν μελλόντων δυνάμει· τοῦτο νῦν (52) παρὰ τῆς σῆς συνέσεως ἡμῖν ὡς καινὸν προεβλήθη. Ἄ τοίνυν ἐκ παιδὸς παρὰ τῶν πατέρων ἤκουσαμεν, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὰ καλὰ φίλιαν ἀδελφάνιστον παρ-
εδιξάμεθα, ταῦτα εἰπεῖν ἔχοντες, τῶν μὲν Χριστομάχων τὴν ἀναισχυντίαν οὐ διαλύοντα, (τίς γάρ ἂν καὶ φανερὴ λόγος τῆς ὁρμῆς αὐτῶν ἰσχυρότερος;) τοῖς δὲ ἀγαπῶσι τὸν Κύριον, καὶ τῆς ἐκ τοῦ λόγου ἀποδείξεως (53) ἰσχυροτέραν τὴν ἐκ πίστεως πρόληψιν κεκτημένοις, ἀρκοῦσιν ἰσως παρεχόμενα τὴν πληροφορίαν. Ὅτι τὸ, οὐδεὶς (54), καθολικὸν μὲν εἶναι δοκεῖ ῥῆμα, ὡς μηδὲ ἐν πρόσωπον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης ὑπεξηρῆσθαι· ἔστι δὲ οὐχ οὕτω παρὰ τῇ Γραφῇ ἀναφερόμενον, ὡς τετιρήκαμεν ἐπὶ τοῦ, Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἑαυτὸν ἔξω τιθεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως ὁ Υἱός, ταῦτα λέγει. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἀγαθὸν ὁ Πατήρ, τὸ, οὐδεὶς (55), συνυπακουμένου τοῦ, πρῶ-
D

²² Gen. iv, 1. ²³ Gen. xxiv, 16. ²⁴ Luc. i, 34. ²⁵ Marc. xiii, 32. ²⁶ Marc. x, 18.

* Alias CCCXCI. Scripta anno 376.

(50) Πῶς ἔσται. Editi addunt μοι quod deest in septem mss.

(51) Ἐξητημένον. Editi τὸ ἐξητημένον, sed deest articulus in decem mss. codicibus.

(52) Τοῦτο νῦν. Medicæus cum uno ex Regiis τοῦτο νῦν δὴ παρὰ τῆς, etc.

(53) Ἀποδείξεως. Ita editi et codex Harl. cum Bigot. et Reg. primo. At in codicibus Med., Coisl. utroque, Vat., Paris. et Regiis duobus legitur ἀποχρίσεως, ducta ex ratione responsione. Sed magis placet vulgata scriptura, cum præsertim veterum librorum auctoritate non destituatur.

(54) Ὅτι τὸ, οὐδεὶς. Ita Harl., Med., Coisl. primus, Clarom. et unus ex Regiis. Editio 1 Paris. ὁ τὸ, οὐδεὶς. Secunda τὸ δὲ, οὐδεὶς. Paulo post Coisl. primus cum uno ex Regiis ὑπεξηρῆσθαι.

(55) Τὸ, οὐδεὶς. Corruptissima in editis et multis mss. codicibus hæc verborum constructio. Sic enim habent: τῷ οὐδεὶς ὑπακουμένου τοῦ πρώτου, τὸ δεύτερον εἰρησθαι πιστεύομεν. Sed illud τὸ δεύτερον, quod totum hunc locum denormabat, deest in quinque libris. Totidem habent τοῦ πρώτου. Legitur τὸ οὐδεὶς in sex aliis, quorum duo antiquissimi, Harl. et Coisl. primus.

τος, εἰρησθαι πιστεύομεν· καὶ τὸ, Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἀγνοῖαν τοῦ Πνεύματος κατηγορεῖ, ἀλλὰ πρῶτον (56) τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς ἐαυτοῦ φύσεως μαρτυρεῖ. Οὕτω καὶ τὸ, Οὐδεὶς οἶδε, τὴν πρώτην εἰρησιν τῶν τε ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγοντος, καὶ διὰ πάντων τὴν πρώτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνύοντος εἰρησθαι νομίζομεν. Ἐπεὶ πῶς ἡ ταῖς λοιπαῖς μαρτυρίαις τῆς Γραφῆς ἀκολουθεῖ τὸ ῥητόν, ἡ ταῖς κοιναῖς ἡμῶν ἐννοίαις συμβαίνειν δύναται, τῶν πεπιστευκότων εἰκόνα εἶναι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν Μονογενῆ, εἰκόνα δὲ οὐ χαρακτηρὸς σωματικοῦ, ἀλλ' αὐτῆς τῆς θεότητος, καὶ τῶν ἐπισοομένων τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ μεγαλειῶν, εἰκόνα δυνάμεως, εἰκόνα σοφίας, καθὼς εἴρηται Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία; Μέρος δὲ δηλονότι τῆς σοφίας ἡ γνῶσις· ἣν οὐκ ἐξεικονίζει πᾶσαν, εἴπερ τινῶν ἀπολείπεται. Πῶς δὲ καὶ ὁ Πατήρ, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, τούτῳ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν αἰώνων, τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν, οὐκ εἰδείξεν; Ἡ πῶς ὁ τῶν ὁλῶν ποιητὴς τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων τῆς γνῶσεως ἀπολείπεται; Ὁ δὲ λέγων, πλησίον τοῦ τέλους, τάδε καὶ τάδε ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖα καὶ ἐν τοῖς κατὰ γῆν χωρίοις φανήσεσθαι, πῶς αὐτὸ τὸ τέλος ἀγνοεῖ; Ἐν οἷς γὰρ λέγει, Οὐπω τὸ τέλος, οὐχ ὥς ἀμφιδάλλων, ἀλλ' ὥς εἰδῶς διορίζεται. Ἐπειτα μέντοι εὐγνωμόνως σκοποῦντι, πολλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ὁ Κύριος διαλέγεται τοῖς ἀνθρώποις· οἷον (57), Δός μοι πιστεῖν, φωνὴ ἐστὶ τοῦ Κυρίου τὴν σωματικὴν χρεῖαν ἐκπληροῦσα. Καίτοι ὁ αἰτῶν οὐχὶ σὰρξ ἦν ἀψυχος, ἀλλὰ θεότης σαρκὶ ἐμψύχῳ περιημένη. Οὕτω καὶ νῦν τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν οἰκονομικῶς πάντα καταδεχόμενον, καὶ προκόπτοντα παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις σοφία καὶ χάριτι, λαμβάνων τις, οὐκ ἔξω τῆς εὐσεβοῦς ἐνεχθήσεται διανοίας.

2. Τῆς οἷς δ' ἀνεῖη φιλοπονίας (58) ἐκθέσθαι τὰς εὐαγγελικὰς ῥήσεις, καὶ συγκρίναι ἀλλήλαις τὴν τε Ματθαίου καὶ τὴν Μάρκου. Οὗτοι γὰρ μόνοι συνενεχθέντες περὶ τὸν τόπον τοῦτον ἀλλήλοις φαίνονται. Ἡ μὲν οὖν τοῦ Ματθαίου λέξις οὕτως ἔχει· *Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας* (59) *οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ* μένος· ἡ δὲ τοῦ Μάρκου· *Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ* (60), *οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ*. Τί τοίνυν ἐστὶν ἐν τούτοις ἐπιστημῆσθαι ἀξιον; Ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος οὐδὲν εἶπε περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀγνοίας· δοκεῖ δὲ τῷ Μάρκῳ συμπέραςθαι

A primas, dictum esse credimus; et illud: *Nemo novit Filium nisi Pater* ⁵⁶. Neque enim hic ignorantiae Spiritum accusat; sed naturae suae cognitionem Patri primo inesse testatur. Sic et illud, *Nemo scit* ⁵⁷, ab eo primam eorum quae sunt, et quae futura sunt cognitionem ad Patrem referente, et in omnibus primam causam hominibus demonstrante dictum credimus. Alioqui quomodo aut cum reliquis Scripturae testimoniis consentiat dictum illud, aut cum communibus nostris notionibus quadrare possit, qui credimus imaginem esse Dei invisibilis Unigenitum; imaginem autem non figurae corporeae, sed ipsius divinitatis, et magnificorum attributorum, quae in Dei essentia intelliguntur: imaginem virtutis, imaginem sapientiae, quatenus Christus dictus est Dei virtus, et Dei sapientia ⁵⁸? Profecto autem pars est sapientiae cognitio, quam non totam repraesentat, si quid ei desit. Quomodo autem Pater ei, per quem saecula condidit, minimam partem saeculorum, diem illum et horam, non ostendit? Aut quomodo universorum Conditor, minimae partis eorum, quae a se condita sunt, cognitione destitueretur? Qui autem dicit, appropinquante fine, haec et illa in caelo signa et in terris visum iri, quomodo ipsum finem ignorat? Dum enim dicit: *Nondum finis* ⁵⁹, non quasi dubitans, sed ut sciens affirmat. Deinde, si quis aequo animo consideret, multa et ex humana parte Dominus disserit hominibus: nam illud, *Da mihi bibere* ⁶⁰, vox est Domini, corpoream indigentiam explens. Atque is quidem qui petebat, non caro erat inanimata, sed divinitas carne animata utens. Ita et nunc si quis ignorantiam illam ad eum referat, qui omnia per dispensationem suscepit, et coram Deo et hominibus sapientia et gratia profecit; is extra piam non feretur sententiam.

2. Jam tuze diligentiae fuerit evangelicas voces exponere, et Matthaei ac Marci dicta inter se conferre. Hi enim soli circa hunc locum inter se concurrissent comperiuntur. Et Matthaei quidem dictio sic se habet: *De die autem illa et hora nemo scit, ne caelorum quidem angeli, nisi Pater solus* ⁵⁹. Marci autem ita: *De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli in caelo, neque Filius, nisi Pater* ⁶⁰. Quid autem in his observatu dignum est? Illud nempe, Matthaeum quidem nihil dixisse de Filii ignorantia, videri tamen cum Marco consentire quoad sensum, dum ait, *Nisi solus Pater*. Nos porro existimamus il-

⁵⁶ Matth. xi, 27. ⁵⁷ Matth. xxiv, 36. ⁵⁸ I Cor. i, 24. ⁵⁹ Matth. xxiv, 6. ⁶⁰ Joan. iv, 7. ⁶¹ Matth. xxiv, 36. ⁶² Marc. xiii, 32.

(56) Ἀλλὰ πρῶτον. Duo Regii codices, Vat., Clarom., Bigot. et Paris. habent ἀλλὰ πρῶτον. Cum editis alii codices consentiunt.

(57) Τοῖς ἀνθρώποις· οἷον. Haec addita ex codicibus Med., Harl., Coisl. primo et uno ex Regiis. Editi dialéγεται. Τὸ γάρ. Mox haec voces, τοῦ Κυρίου, desunt in codicibus Vat., Coisl. secundo et duobus Regiis. Paulo post septem codices: Οὕτω

τοίνυν τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν προκόπτοντα. Caetera desunt.

(58) Φιλοπονίας. Coisl. primus φιλοσοφίας, et ad marginem ut in editis.

(59) Καὶ τῆς ὥρας. Haec desunt in pluribus mss. Paulo post quinque codices ἡ ὥρα.

(60) Οἱ ἐν οὐρανῷ. Deest prima vocula in Coisl. secundo.

Ind, solus, ut angelis opponatur, dictum fuisse, A minime vero Filium una cum suis servis comprehendi, quantum attinet ad ignorantiam. Est enim verax qui pronuntiavit: *Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt*⁶¹. Unum autem eorum, quæ habet, est et ipsa hujusce diei et horæ cognitio. Silentio igitur prætermittens, ut minime controversam, suam ipsius personam in Matthæi dicto Dominus, angelos dixit ignorare, scire autem Patrem solum, Patris cognitionem tacite suam ipsius esse docens, eo quod et alibi pronuntiavit: *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem*⁶². Quod si Pater Filium totum totaliter cognoscit, ita ut et reconditam in ipso sapientiam omnem perspiciat: pari mensura et a Filio cognoscetur, cum omni insita illi sapientia et prænotione futurorum. Sic igitur illud Matthæi, *Nisi solus Pater*, interpretando leniendum ducimus. Marci autem verba, quia aperte videntur ipsum Filium a cognitione excludere, ita intelligimus: Nemo novit, neque angeli Dei, sed nec Filius nosset, nisi nosset Pater; hoc est, causa et principium cognitionis Filii a Patre est. Ac violenta quidem non est, si quis æquo animo audiat, hæc expositio; quandoquidem non adjicitur *solus*, ut apud Matthæum. Mens igitur Marci est ejusmodi: De die autem illa aut hora nemo scit, neque angeli Dei, sed nec Filius quidem nosset, nisi nosset Pater; siquidem ei a Patre data cognitio. Hoc autem de Filio et maxime pium et divinitati non indecorum dictu est, eum ab eo, cui consubstantialis est, habere ut cognoscat, atque in omni sapientia et majestate divinitati suæ consentanea conspiciatur.

ὁμοούσιος, ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ γινώσκειν ἔχει, καὶ τὸ ἐν θεότητι θεωρεῖσθαι.

3. Quod spectat ad Jechoniam, quem proscriptum ex Judæa terra fuisse dicit propheta Jeremias his verbis: *Inhonoratus est Jechonias tanquam vas, hujus non est utilitas; et quia rejectus est ipse et semen ejus, neque ex semine ejus exsurget qui sedeat super solium David, princeps in Juda*⁶³: simplex et clara est oratio. Nam eversis Hierosolymis a Nabuchodonosor, dissolutum fuerat regnum: nec jam patriæ successiones principatum, ut antea, vigeant: sed tunc, imperio defecti, in captivitate vivebant Davidis posterii. Reversi autem Salathiel et Zorobabel modo magis populari præerant populo⁶⁴, translato deinceps ad sacerdotium imperio, propterea quod sacerdotalis et regia tribus inter se commiscerentur. Unde Dominus et rex est

κατὰ τὴν ἔννοιαν, ἐκ τοῦ φάναι, *Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος*. Ἡμεῖς δὲ ἡγούμεθα τὸ, *μόνος*, πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀντιδιαστολήν (61) εἰρησθαι· τὸν δὲ Υἱὸν μὴ συμπαράλαβεσθαι τοῖς ἐκ τοῦ βούλου, κατὰ τὴν ἀγνοίαν. Ἀψευδὲς γὰρ ὁ εἰπὼν, ὅτι *Πάτερτα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστίν*. Ἐν δὲ, ὧν ἔχει, καὶ ἡ γνῶσις ἐστὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Παρασιωπήσας τοίνυν, ὡς ὁμολογούμενον, τὸ ταυτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματθαίου ὁ Κύριος, τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνοεῖν, εἰδέναι δὲ τὸν Πατέρα μόνον· τὴν τοῦ Πατρὸς γνῶσιν κατὰ τὸ σωπώμενον καὶ ταυτοῦ εἶναι λέγων, διὰ τὸ καὶ ἐν ἄλλοις εἰρηκέναι· *Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα*. Εἰ δὲ γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ὅλον δι' ὅλου, ὥστε καὶ τὴν ἐναποκειμένην αὐτῷ (62) σοφίαν πᾶσαν ἐπίστασθαι· κατὰ τὸ ἴσον μέτρον καὶ ἐπιγνωσθήσεται παρὰ τοῦ Υἱοῦ, δηλονότι, μετὰ πάσης τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτῷ σοφίας καὶ τῆς προγνώσεως τῶν μελλόντων. Ταύτης μὲν οὖν ἀξιούμεν τῆς παραμυθίας τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον· *Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος*. Τὸ δὲ Μάρκου, ἐπειδὴ φανερώς δοκεῖ καὶ τὸν Υἱὸν ἀπομερίζειν τῆς γνώσεως, οὕτω νοοῦμεν· ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ὁ Υἱὸς (63) ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· τουτέστιν, ἡ αἰτία τοῦ εἰδέναι τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἀδυσπότος ἐστὶ τῷ εὐγνωμόνως ἀκούοντι ἡ ἐξηγήσις αὕτη· ἐπειδὴ οὐ πρόσκειται τὸ *μόνος*, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ. Ἔστιν οὖν ὁ νοῦς ὁ παρὰ τῷ Μάρκῳ τοιοῦτος· Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης (64) ἡ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς αὐτῷ ὁπῆρχε δεδομένη ἡ γνῶσις. Τοῦτο δὲ εὐφημότατόν ἐστι καὶ θεοπρεπὲς περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγειν, ὅτι οὐπὲρ ἐστὶν ἐν πάτῃ σοφία καὶ δόξη (65) τῇ πρεπούσῃ αὐτοῦ τῇ

3. Περὶ δὲ τοῦ Ἰεχονίου, ὃν ἐκκήρυκτον ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας γῆς γεγενῆσθαι φησιν ὁ προφήτης Ἰερემίας εἰπὼν· *Ἠτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκεῦος, οὗ οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ χρεὶα· καὶ ὅτι ἀπερίβλητος αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀναστῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ, ἀρχὼν ἐν τῷ Ἰουδα*· ἀπλοῦς καὶ σαφὲς ἐστὶν ὁ λόγος. Καθαίρειθισης γὰρ τῆς Ἰερουσαλήμ ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, λέλυτο μὲν τὰ βασίλεια, οὐκέτι δὲ πατρικαὶ διαδοχαὶ τῶν ἡγεμονιῶν (66) ἦσαν, ὥσπερ καὶ πρότερον· ἀλλὰ τότε μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας διῆγον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Δαβὶδ· ἐπανεληθόντες δὲ οἱ περὶ τὸν Σαλαθιὴλ καὶ Ζοροβάβελ, δημοτικώτερον καθηγούντο τοῦ λαοῦ, τῆς ἀρχῆς λοιπὴν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην μεταπεσούσης, διὰ τὸ

⁶¹ Joan. xvi, 15. ⁶² Joan. x, 15. ⁶³ Jer. xlii, 28-30. ⁶⁴ I Esdr. iii, 2.

(61) Ἀντιδιαστολήν. Harl. cum uno ex Reglis διαστολήν.

(62) Αὐτῷ. Editi ἐν αὐτῷ. Sed deest præpositio in pluribus mss. codicibus, iisque optimæ notæ.

(63) Οὐδὲ ὁ Υἱός. Legitur in editis οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω. Sed deest ἂν in Coisl. primo, Harl., Med. et uno Regio.

(64) Ἐκείνης. Deest ea vox in pluribus codicibus non antiquissimis.

(65) Καὶ δόξη. Pro his vocibus habet Coisl. secundus καὶ γνῶσις, et scientia.

(66) Ἠγεμονιῶν. Ita omnes nostri codices. Editi ἡγεμονικῶν. Ibidem editi τὸ πρότερον. Deest vocula in tribus vetustissimis codicibus.

ἀναμιγῆναι τὴν ἱερατικὴν καὶ τὴν βασιλικὴν φυλὴν. Ὅθεν ὁ Κύριος καὶ βασιλεὺς ἐστὶ καὶ ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ οὐκ ἐξέλιπε μὲν ἡ βασιλικὴ φυλὴ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐ μὲν ἐτι ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ τὸ σπέρμα τοῦ Ἰσραὴλ. Θρόνος γὰρ δηλονότι λέγεται τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Πάντως δὲ τῆς ἱστορίας μέμνηται, ὅτι ὑπόφορος μὲν ἦν τῷ Δαβὶδ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ ἡ Ἰδουμαία χώρα, καὶ ἡ Μωαβίτις, καὶ τῆς Συρίας ὅσα τε πρόσχωρα καὶ τὰ πορρωτέρω μέχρι τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν· καὶ καθ' ἑτερον (67) μέρος ἕως ποταμοῦ Αἰγύπτου. Εἰ οὖν οὐδεὶς ἐφάνη ἐπὶ τοσούτου ἀξιώματος τῶν μετὰ ταῦτα, πῶς οὐκ ἀληθὲς ὁ τοῦ προφήτου λόγος, ὅτι οὐκ ἐτι καθίσταται ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ ἐκ τοῦ σπέρματος Ἰσραὴλ; Οὐδεὶς γὰρ φαίνεται τῆς ἀξίας ταύτης ἐπιλημμένος ἐξ αὐτοῦ. Οὐ μέντοι ἐξέλιπεν ἡ τοῦ Ἰουδα φυλὴ, ἕως οὗ ἦλθεν ὃ ἀπέκειτο, ὃς οὐδὲ αὐτὸς ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ θρόνου, μεταπεσούσης λοιπὸν τῆς Ἰουδαϊκῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀσκαλωνίτου Ἀντιπάτρου Ἡρώδην, καὶ τοὺς ἐκείνου παῖδας, οἱ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς κατενέμηντο τὴν Ἰουδαίαν, ἡγεμονεύοντες μὲν Πιλάτου, τὸ δὲ σύμπαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς κράτος ἔχοντος Τιβερίου (68). Ἀλλὰ θρόνον λέγει Δαβὶδ, ἐφ' ὃν ὁ Κύριος ἐκάθισε, τὴν ἀκαθαίρετον βασιλείαν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ προσδοκία ἐθνῶν, οὐχὶ τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῆς οἰκουμένης· Ἔσται γάρ, φησὶν, ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχεῖν ἐθνῶν· ἐκ' αὐτῷ ἐθνη ἐλπιούσι. Τέθεικα γὰρ σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς εὖς ἐθνῶν. Καὶ θήσομαι, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. Οὕτως οὖν καὶ ἱερεὺς (69) διέμεινεν, εἰ καὶ μὴ τὰ σκήπτρα τῆς Ἰουδαίας παρέλαβε, καὶ βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ἰακώβ ἐβεβαιώθη· Καὶ ἐνευλογηθήσονται τῷ (70) σπέρματι αὐτοῦ

4. Τοῖς δὲ κομφοῖς Ἐγκρατίταις πρὸς τὸ σεμνὸν αὐτῶν πρόβλημα, διὰ τί καὶ ἡμεῖς οὐχὶ πάντα ἐσθίομεν, ἐκεῖνο λεγέσθω, ὅτι καὶ τὰ περιττώματα ἡμῶν βδελυσσόμεθα. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν,λάχανα χόρτου ἡμῖν ἐστὶ τὰ κρέα· κατὰ δὲ τὴν τῶν συμφερόντων διάκρισιν, ὡς καὶ ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέας τοῦ χρησίου τοῦ βλαβερὸν διακρίνομεν. Ἐπεὶ τοι λάχανόν ἐστι καὶ τὸ κύνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ γύπαιον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὑοσκύαμον φάγοι ἂν τις σὺν ἔχων, οὔτε κύνος ἀψαιτο μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατεπειγούσης· ὡς ὁ γε φαγὼν οὐκ ἠνόμησεν.

5. Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας καθ' εἰμαρμένην διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα, μὴ παρ' ἡμῶν ζῆτει λόγους, ἀλλὰ ταῖς οἰκαίαις τῆς ρητορικῆς ἀκρίβειαν αὐτοὺς κα-

et pontifex in iis quæ sunt ad Deum¹¹. Ac tribus quidem regia ad usque Christi adventum minime defecit; nec tamen amplius sedit in solio Davidis semen Jechoniæ. Nam solium profecto regia dignitas nuncupatur. **363** Omnino autem historiam meministi, videlicet Judæam omnem Davidi rectigalem fuisse, et Idumæam, et Moabitarum regionem, et Syriæ partes tum viciniorez tum remotiores ad usque Mesopotamiam, et ex altera parte usque ad flumen Ægypti. Itaque si nullus e posteris ad tantam potestatem pervenit, quomodo verum non fuit quod dictum est a propheta, neminem sessurum in solio Davidis ex semine Jechoniæ? Nemo enim ex ipso ortus, hanc gloriam consecutus comperitur. Non tamen defecit tribus Juda, donec venit cui repositum erat¹²: qui ne ipse quidem in corporali throno consedit; quippe cum translatum jam esset Judaicum regnum in filium Ascalonitæ Antipatri Herodem, ejusque liberos, qui Judæam in quatuor principatus diviserunt, præside quidem Pilato, summam autem imperii Romani potestatem tenente Tiberio. Sed thronum dicit Davidis, in quo Dominus sedit, regnum eversioni nulli obnoxium. Ipse enim est expectatio gentium¹³, non autem minimæ partis orbis terrarum; Erit enim, inquit, radix Jesse, et qui consurgit ut princeps sit gentium: in ipso gentes sperabunt¹⁴. Posui enim te in sædus populi, in lucem gentium¹⁵. Et ponam, inquit, in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli¹⁶. Sic igitur et sacerdos permansit, quanquam Judææ sceptrum non accepit, et rex universæ terræ Deus. Atque confirmata est benedictio Jacob, Et benedicentur in semine ipsius omnes tribus terræ¹⁷, et omnes gentes Christum beatum prædicabunt.

πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ ἐθνη μα-

4. Lepidis autem Encratitis ad præclaram eorum quæstionem, cur nos etiam non omnibus vescimur, hoc detur responsi, nos etiam excrementa nostra aversari. Ac quantum quidem ad dignitatem, olera herbæ nobis sunt carnes: quantum vero ad utilium discretionem, quemadmodum et in oleis noxium a salubri separamus, ita et in carnibus ab utili noxium secernimus. Nam certe et cicuta olus est, sicut etiam caro est vulturina caro: sed tamen nec hyoscyamum sanus quisquam comedet, nec cane vescetur, nisi urgente somma necessitate: qui tamen comedit, non peccat.

5. Jam quod attinet ad eos qui dicunt fato gubernari res humanas, ne me interroges, sed propriis rhetoricæ telis eos confige, siquidem longior

¹¹ Hebr. x, 1. ¹² Gen. xlix, 10. ¹³ ibid. ¹⁴ Isa. xi, 10. ¹⁵ Isa. xlii, 6. ¹⁶ II Reg. vii, 13. ¹⁷ Gen. xxi, 18.

(67) Καθ' ἑτερον. Ita Regii duo codices et Colisl. secundus, sicque legit interpret. Editi καθ' ἑκάτερον.

(68) Τιβερίου. Editi addunt Καίσαρος, quod deest in mss. novem.

(69) Καὶ ἱερεὺς. Pro hac voce legendum putat Combefisius βασιλεὺς. Sed inutilis emendatio, nec

ullo nititur codice ms. Supra docet Basilii Christi et regi esse et pontificem.

(70) Ἐνευλογηθήσονται τῷ. Ita decem mss. excepto tamen quod in nonnullis legitur ἐν τῷ. Editi εὐλογηθήσονται ἐν τῷ.

est hæc quæstio pro mea præsentī infirmitate. De emersione autem in baptismo haud scio cur tibi in mentem venerit interrogare, siquidem accepisti immersionem trium dierum figuram adimplere. Ter enim mergi non potest, nisi qui toties emerget. Quantum ad vocem φάγον attinet, acutum tonum in prima syllaba reponimus.

6. Eadem est essentiam inter et hypostasim differentia, ac inter commune et singulare, inter animal et illum hominem. Quapropter **364** essentiam quidem unam in divinitate cōfitemur, adeo ut essentiae definitio non diversæ reddatur: hypostasim vero propriam et singularem, ut inconfusa nobis et clara de Patre et Filio et Spiritu sancto insit notio. Si enim non consideremus definitas uniuscujusque proprietates, puta paternitatem, filiationem, et sanctificationem, sed ex communi essentiae ratione Deum cōfiteamur, fieri non potest ut sana fidei ratio reddatur. Oportet igitur, ut communi proprium adjungentes, ita fidem profiteamur: Commune deitas, proprium paternitas; atque hæc conjungendo dicamus: Credo in Deum Patrem. Ac rursus in Filii confessione faciendum est similiter; adjungendum est communi proprium, ac dicendum: Credo in Deum Filium. Pariter et de Spiritu sancto ad appellationis rationem accommodanda pronuntiatio ac dicendum: Credo et in divinum Spiritum sanctum; adeo ut omnino et unitas servetur in unius deitatis confessione; et id quod personarum proprium est cōfiteamur in discretionē earum proprietatum, quæ in unaquaque intelliguntur. Qui autem idem esse dicunt essentiam et hypostasim, coguntur personas tantum cōfiteri differentes, et dum refugiunt dicere tres hypostases, Sabellii labem inveniuntur non effugere; qui et ipse sæpe, etsi confundit notionem, conatur personas distinguere, dum hypostasim eandem ait pro usu subinde occurrente varias personas induere.

7. Jam ad illam quæstionem, quomodo media et indifferentia circa nos gubernentur; utrum sortuito quodam casu, an justa Dei providentia; hoc respondemus, sanitatem et morbum, divitias et paupertatem, gloriam et ignominiam, quatenus bonos non reddunt possessores, non esse ex eorum numero, quæ natura sunt bona: quatenus vero prosperitatem quamdam in vita nostra efficiunt, magis contrariis eligenda esse præposita, et aliquam verbo dignitatem habere. Atque hæc quidem

Α ταίτρωσκει· μακρότερον γάρ ἐστι τὸ πρόβλημα τῆς παρούσης μου ἀσθενείας. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ βαπτισματι ἀνανεύσεως (71) οὐκ οἶδα τί ἐπὶ πληθὺ σοὶ ἐρωτῆσαι, εἴπερ ἐδέξω τὴν κατάδυσιν τὸν τύπον τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐκπληροῦν. Βαπτισθῆναι γὰρ τριστάκις ἀδύνατον μὴ ἀναδύντα τοσαυτάκις (72). Τὸν δὲ φάγον παρεξυτονοῦμεν ἡμεῖς.

Β 6. Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφοράν, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἑκάστον· οἷον ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δαίνα ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο οὐσίαν μὲν μίαν ἐπὶ τῆς θεότητος ὁμολογοῦμεν, ὥστε τὸν τοῦ εἶναι λόγον μὴ διαφόρως ἀποδιδόναι· ὑπόστασιν δὲ ἰδιόζουσαν, ἐν' ἀσύγχυτος ἡμῖν (73) καὶ τετρανωμένῃ ἡ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἔννοια ἐνυπάρχει. Μὴ γὰρ νοούντων ἡμῶν τοὺς ἀφωρισμένους περὶ ἑκάστον χαρακτῆρας, οἷον πατρύτητα καὶ υἱότητα καὶ ἁγιασμόν, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι ὁμολογούντων Θεόν, ἀμήχανον ὑγιῶς τὸν λόγον τῆς πίστεως ἀποδίδεσθαι. Χρὴ οὖν, τῷ κοινῷ τὸ ἰδιόζον προστιθέντας, οὕτω τὴν πίστιν ὁμολογεῖν· κοινὸν ἡ θεότης, ἰδίον ἡ πατρύτης· συνάπτοντας δὲ λέγειν· Πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα. Καὶ πάλιν ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ ὁμολογίᾳ τὸ παραπλήσιον ποιεῖν, τῷ κοινῷ συνάπτειν τὸ ἰδίον, καὶ λέγειν· Πιστεύω εἰς Θεὸν Υἱόν. Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐκφωνήσεως τὴν προφορὰν σχηματίζοντας λέγειν· Πιστεύω καὶ εἰς τὸ θεῖον (74) Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὥστε δι' ὅλου καὶ τὴν ἐνότητά σωζεσθαι ἐν τῇ τῆς μιᾶς θεότητος ὁμολογίᾳ, καὶ τὸ τῶν προσώπων ἰδιόζον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν περὶ ἑκάστον νοουμένων ἰδιωμάτων. Οἱ δὲ ταυτὸν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἀναγκάζονται πρόσωπα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα, καὶ ἐν τῷ περιστάσθαι λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις, εὐρίσκονται μὴ φεύγοντες τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν, ὃς καὶ αὐτὸς, πολλοῦ συγγέων τὴν ἔννοιαν, ἐπιχειρεῖ διατρεῖν τὰ πρόσωπα, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγων πρὸς τὴν ἐκάστοτε παρεμπιπτούσαν (75) χρεῖαν μετασχηματίζεσθαι.

Δ 7. Καὶ περὶ ὧν ἡρώτησας, πῶς τὰ μέσα καὶ τὰ ἀδιάφορα (76) περὶ ἡμᾶς οἰκονομεῖται, εἴτε συντυχίᾳ τινὶ αὐτομάτῳ, εἴτε τῇ δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι ὑγεία καὶ νόσος, πλοῦτος καὶ πένια, εὖξια καὶ ἀτιμία, καθὼ μὲν οὐ ποιεῖ τοὺς ἔχοντας ἀγαθοὺς, οὐκ ἔστι τῶν κατὰ φύσιν ἀγαθῶν· καθὼ δὲ εὐροίαν τινα παρέχεται ἡμῶν (77) τῷ βίῳ, αἰρετώτερά ἐστι τῶν ἐναντίων τὰ προηγούμενα, καὶ ἔχει τινὰ ἀξίαν λεγόμενα. Ταῦτα μέντοι τοῖς μὲν οἰκονομίας (78) ἐνεκεν δίδεται παρὰ Θεοῦ, ὡς τῷ

(71) Ἀνανεύσεως. Codex Parisiensis ἀναδύσεως, secunda manu.

(72) Τοσαυτάκις. Ita mss. plerique. Editi τοσάκις.

(73) Ἡμῖν. Editi ἡμῖν τε. Sed deest vocula in tribus antiquissimis codicibus et aliis nonnullis.

(74) Εἰς τὸ θεῖον. Videtur in Harleano codice scriptum prima manu εἰς τὸν Θεόν.

(75) Παρεμπιπτούσαν. Med., Coisl. primus et unus ex Regiis παραπίπτουσιν. Existimat Combefisius verbum μετασχηματίζεσθαι sic reddendum:

esse, in varias formas mutari. Sed id non dicebat Sabellius. Hoc tantum dicebat, ut legimus in epist. 214: *Unum quidem hypostasi Deum esse, sed sub diversis personis a Scriptura representari.*

(76) Ἀδιάφορα. Legitur διάφορα in tribus vetustissimis codicibus et plerisque aliis.

(77) Ἡμῶν. Deest in septem mss., non tamen in vetustissimis tribus.

(78) Οἰκονομίας. Hac voce eleemosynam, sive largitiones in pauperes, significari probavimus ad

Ἀβραάμ, καὶ τῷ Ἰωβ (79), καὶ τοῖς τοιοῦτοις· τοῖς δὲ φαυλοτέροις πρόκλησις ἐστὶ τοῦ βελτιωθῆναι κατὰ τὸν τρόπον· ὥς ὅγε μετὰ τὴν αὐτὴν παρὰ Θεοῦ δόξιν ἐπιμένων τῇ ἀδικίᾳ ἀναντιρρήτως αὐτὸν ὑπόδικον τῇ κατακρίσει καθίστησιν. Ὁ μὲντοι δίκαιος οὔτε παρόντος ἐπιστρέφεται τοῦ πλούτου, οὔτε μὴ παρόντος ἐπιζητεῖ· οὐ γὰρ ἀπολαυστικός ἐστὶ τῶν δεδομένων, ἀλλ' οἰκονομικός. Οὐδεὶς δὲ τῶν νοῦν ἔχόντων ἐπιτρέχει τῇ ἀσχολίᾳ τῆς τῶν ἀλλοτρίων διανομῆς, ἐὰν μὴ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀποδόλην δόξαν, οἱ θαυμάζουσι καὶ ζηλοῦσι τοὺς ἐν ἐξουσίᾳ τινι καθεστῶτας. Τὴν δὲ νότον ὡς ἀθλήσιν οἱ δίκαιοι εἶχονται, μεγάλους ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ τοὺς στεφάνους ἀναμένοντες. Ἄλλον δὲ τινα ἐπιστᾶν τῇ διοικήσει τούτων οὐκ ἀπεμφαίνον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσεδές.

iam expectantes. Cæterum quemvis alium his rebus gubernandis præficere non solum est absurdum, sed etiam impium.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΖ'.

Nonnullæ Basilii litteræ ad Eusebium non perlatæ. In his autem nuntiatur de adventu Demosthenis, de synodo ab eo coacta in Galatia, de expulso Hypsino. eique suspecto Ecdicio, Gregorio abduci jussu, omnibus clericis Cæsariensibus curiæ addictis, eodem onere Selyastiae imposito his qui cum Basilio communicabant. Rursus alia synodus Nyssæ ex Galatis et Ponticis, qui nescio quem ad Ecclesiam mittunt. Cum Eustathio conspirant de episcopo Nicopolitani dando in locum Theodoti mortui. Resistunt Nicopolitani. Rumor synodi ad Basilium aut cogendum cum illis communicare aut petendum. Graviter ægrolabat

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

1. Ἐγὼ καὶ διὰ τοῦ βικαρίου (80) τῆς Θράκης ἐπέστειλα τῇ θεοσεβείᾳ σου, καὶ διὰ τινος πραιποσίτου τῶν κατὰ Φιλιππούπολιν θησαυρῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπὶ τὴν Θράκην διαβαίνοντος ἔγραψα ἑτέρας ἐπιστολάς (81), καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν ἀνελεῖσθαι, ὅταν ἀπαίρῃ. Ἀλλ' οὔτε ὁ βικάριος ὑπεδέξατο ἡμῶν τὰ γράμματα. Περιδευόντων γὰρ ἡμῶν τὴν παροικίαν, ἐπιστὰς τῇ πόλει ἐσπέρας, ὁρθροῦ βαθεὺς πάλιν ἀπήλασεν· ὥστε τοὺς οἰκονόμους λαθεῖν τῆς ἐκκλησίας τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐπιδημίαν (82), καὶ οὕτω μένειν παρ' ἡμῖν τὰ γράμματα. Ὁ δὲ πραιπόσιτος, τάχα ἀδουλήτου τινὸς αὐτὸν περιστάσεως κατασχούσης, ἐξώρμησε, μήτε τὰς ἐπιστολάς ἀνελόμενος, μήτε ἡμᾶς θεασάμενος. Ἄλλου δὲ οὐδενὸς ἦν ἐπιτυχεῖν· ὅθεν ἐμείναμεν λυπούμενοι, ὅτι μήτε ἐπιστέλλειν ἡμῖν ἔξεστι, μήτε δέχεσθαι παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γράμματα. Καίτοιγε ἐβουλόμην, εἰ μοι ἦν δυνατόν, τὰ ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας συμπέπτοντα ἡμῖν διαγγέλλειν σοι. Οὕτω γὰρ πολλὰ καὶ παράδοξά ἐστι τὰ πράγματα, ὥστε ἱστορίας ἐφημερίδος χρῆζειν, ἦν καὶ συνέταξαι, εὖ ἴσθι, εἰ μὴ τῇ συνεχείᾳ τῶν προσπιπτόντων τοὺς λογισμοὺς εἶχον τῶν προχειμένων ἐκχρουόμενος.

2. Ἐπιδήμησεν ἡμῖν βικάριος, τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν ἡμετέρων κακῶν· ἄνθρωπος εἰ μὲν καὶ αἰρετικός τὸ φρόνημα, οὐκ ἐπίσταται (οἶμαι γὰρ αὐτὸν παντὸς ἀπειρον εἶναι λόγου, καὶ μηδὲ ἔχειν τινὰ σπουδὴν μηδὲ μελέτην περὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν ἄλλοις γὰρ αὐτὸν ὁρῶ τῇ ψυχῇ καὶ τῇ σαρκὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐνασχολούμενον), πλὴν

nonnullis ad distribuendum dantur a Deo velut Abraham, Job, et similibus. Improbis vero provocatio sunt, ut se ad meliorem frugem recipiant, ita ut qui post tantam a Deo benignitatis significationem perseverat in iniquitate, se ipse sine ulla excusationis venia obnoxium condemnationi constituat. Qui quidem justus est, neque ad divitias, cum adsunt, adjungit animum: neque eas, cum absunt, exquirat; siquidem non fruitur concredit, sed earum administrator est. Nemo autem prudens negotium ambit in alienis rebus distribuendis, nisi respexerit ad laudem vulgi, cui homines in aliqua auctoritate constituti admirationi sunt ac æmulationi. Morbos autem tanquam certamen suscipiunt justī, coronas magnas ob patientiam expectantes. Cæterum quemvis alium his rebus gubernandis præficere non solum est absurdum, sed etiam impium.

365 EPISTOLA CCXXXVII.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Ego et per vicarium Thraciæ scripsi pietati tuæ; et per præpositum quemdam Philippopolis thesaurorum, ex nostra regione in Thraciam abeuntem, scripsi alias epistolas, eumque rogavi, ut illas proficiscens sumeret. Sed neque vicarius litteras nostras suscepit. Peragrantibus enim nobis parœciam, cum advenisset in urbem vespere, summo mane rursus abiit; adeo ut œconomos ecclesiæ lateret viri adventus, sicque manerent apud me litteræ. Præpositus vero, forte inexpectata aliqua illum necessitate urgente, profectus est, nec litteris susceptis, nec nobis salutatis. Alius autem nullus reperiri poterat; unde tristes mansimus, quod nec scribere nobis liceret, nec accipere a tua pietate litteras. Atque equidem volebam, si res fieri potuisset, quæ singulis diebus nobis accidunt, tibi nuntiare. Tam multa enim sunt, tamque præter opinionem, ut ephemeride opus esset: quam etiam, probe scias, composuissem, nisi assiduitate eventuum mentem e proposito avocata habuissem.

2. Advenit nobis vicarius primum et maximum malorum nostrorum: homo, an sententia hæreticus, nescio (arbitror enim illum omnis expertem esse doctrinæ, nec habere studium ullum aut usum ejusmodi rerum; nam in aliis illum video anima et carne, noctu et interdiu occupatum), at certe hæreticorum amicus: nec magis eos dili-

epist. 31. Hæc interpretatio confirmatur ex commentario in *Isaiam* n. 54, p. 420, ubi divites dicuntur opes accepisse, ut pauperes juvent.

(79) Καὶ τῷ Ἰωβ. Ita codices mss. septem. Editi τῷ Ἰακώβ. Neutrum legitur in Coisl. primo, sed desunt tres hæc voculæ.

(80) Βικαρίον. Duo codices Vaticani καὶ διὰ τοῦ Μακαρίου βικαρίου, *Et per Macarium vicarium.*

(81) Ἐτέρας ἐπιστολάς. Hæc desunt in codice Coisl. primo.

(82) Ἐπιδημίαν. Ita mss. decem. Editi ἀποδημίαν. Alias CCLXIV. Scripta anno 376.

gens, quam nos odio habens. Coegit enim synodum impiorum media hieme in Galatia, et ejecit quidem Hypsinum, ejus autem loco Ecdicium constituit. Jussit abduci fratrem meum, ab uno homine, eoque ignobili, accusatum. Deinde paulisper occupatus circa res militares, rursus ad nos accessit, iram eademque spirans, ac omnes voce unica clericos Ecclesiae Caesariensis tradidit curiae. Sedit autem Sebastiae plures dies, secernens suos ab alienis, ac nostros quidem communicatores curiales appellans, ac muniis publicis addicens, eos vero qui Eustathio affixi sunt, maximis fovens honoribus. Rursus Nyssae synodum Galatarum et Ponticorum celebrari praecepit. Illi autem morem gessere, **366** et convolantes miserunt quemdam ad Ecclesias, qui qualis sit, nolim ego dicere; sed conjicere licet prudentiae tuae, qualem illum esse verisimile sit, qui talibus hominum voluntatibus ministrat. Et nunc, tum cum haec scriberem, ipsum illud agmen Sebastiam venit, ut et jungantur cum Eustathio, et una cum ipso res Nicopolitarum evertant. Nam beatus Theodotus obdormivit. Illi autem hactenus primos vicarii assultus genere ac fortiter repulere. Persuadere enim eis conabatur, Eustathium ut reciperent, ac per eum acciperent episcopum. Postquam autem vidit illos libenter non cedere, nunc conatur violentiore manu datum illis episcopum constituere. Rumore autem jactatur et quaedam expectatio synodi, ad quam me accersitum statuerunt aut communicatorem habere, aut sua uti consuetudine. Ac res quidem ecclesiarum sic se habent. Exo autem quomodo me corpore habeam, tacere arbitror satius esse quam scribere: propterea quod vera dicens tristitia afficiam, mentiri vero non possum.

σωπῶν ἡγοῦμαι βέλτιον εἶναι ἢ γράφειν· διότι τὰ ἔχομαι.

(83) Τὸν Ὑψιν. Ita mss. decem. Editi Ὑψιον.

(84) Vide Addenda.

(85) Καὶ φόβου. Crisost. primus et editi habent καὶ φόβου, spirans invidiam. Sed alii codices φόβου, quod melius videtur.

(86) Φυλοκρινῶν. Codices nonnulli φιλοκρινῶν. Simili sensu legitur φυλοκρινῶν in libro *De Spiritu sancto* cap. 29, et epist. 204, n. 2.

(87) Ὑπεροία. Ita veteres libri. Editi ὑπεροία, quod tamen emendatum est in editione Paris. secunda.

(88) Ἐπεμψάν τινα. Suspiciatur Tillementius huic homini datam fuisse quamdam visitandi Ecclesias provinciam. Sed illud, miserunt ad Ecclesias, idem esse crediderim ac episcopum ordinaverunt. Sic enim videtur ipse Basilii interpretari in epistola 239 ubi de eodem homine loquens ait: *Et ad miseros homines, vernarum vernas, devenit nunc episcopatus nomen... qualis est qui nunc ab Anytio et Ecdicio Parnasseno missus est, quem quidem qui constituit, pessimum sibi ipsi futuræ vitæ viaticum in Ecclesias immisit.* Et in epist. 240, de Frontone loquens ordinato ab Arianis episcopo, ait: *Οἱ ἐπιτεμψθέντες ἡμῖν, qui in nos immissi sunt.* Verisimile ergo est hunc hominem idcirco in Ecclesias immisissum dici, quia ab illius nequitia periculum impendebat, non unius Ecclesiae evertendæ, sed

ἀλλὰ φιλαίρετικός· καὶ οὐ πλέον ἐκείνους φιλῶν ἢ πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθῶς ἔχων. Συνεκρότησε μὲν γὰρ σύνοδον ἀθετούντων ἐν μέσῳ τῷ χειμῶνι ἐπὶ τῆς Γαλατίας· καὶ ἐξέβαλε μὲν τὸν Ὑψιν (83), ἀντικατέστησε δὲ τὸν Ἐκδίκιον. Ἀγώγιμον δὲ προσέταξε γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν τὸν ἡμῶν, ὑπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ τοῦτου ἀσκήμου, αἰτιαθέντα. Εἶτα μικρὸν ἀσχοληθεὶς (84) περὶ τὸ στρατόπεδον, πάλιν ἡμῖν ἐπῆλθε θυμοῦ καὶ φόβου (85) πνέων, καὶ πάντας μὲν μὲν φωνῇ τοὺς ἱερατικοὺς τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ βουλῇ· ἐν δὲ Σεβαστείᾳ ἐκαθέσθη πολλὰς ἡμέρας φυλοκρινῶν (86)· καὶ τοὺς μὲν ἡμῖν κοινωνοῦντας βουλευτὰς ὀνομάζων, καὶ καταδικάζων τῇ ὑπηρεσίᾳ (87) τῶν δημοσίων· τοὺς δὲ τῷ Εὐσταθίῳ προσκειμένους ταῖς μεγίσταις τιμαῖς περιέπων. Πάλιν σύνοδον περὶ Νύσσαν Γαλατῶν καὶ Ποντικῶν συγκροτηθῆναι προσέταξεν. Οἱ δὲ ὑπήκουσαν, καὶ συνδραμόντες ἐπεμψάν τινα (88) ταῖς Ἐκκλησίαις, ὃν οὐκ ἂν εἰλοίμην ἐγὼ εἰπεῖν ὅποιος, εἰκάζειν δὲ ἔστι τῇ σῇ φρονήσει ποταπὸν εἰκὸς εἶναι τὸν τοιαύταις προαιρέσεσιν ἀνθρώπων ὑπηρετούμενον. Καὶ νῦν, ὅτε ταῦτα ἐπέστελλον, τὸ αὐτὸ τοῦτο σύνταγμα ἐπὶ τὴν Σεβαστείαν ὤρμησε, τῷ τε Εὐσταθίῳ συναφθῆναι, καὶ μετ' αὐτοῦ τὰ τῶν Νικοπολιτῶν καταστρέψασθαι. Ὁ γὰρ μακάριος Θεόδοτος κεκοίμηται. Καὶ τῶς μὲν τὰς πρώτας τοῦ βικαρίου προσβολὰς γενναίως καὶ καρτερῶς ἀπεκρούσαντο (89)· πείθειν γὰρ αὐτοὺς ἐπειράτο δεῖξασθαι τὸν Εὐστάθιον, καὶ δι' αὐτοῦ λαβεῖν τὸν ἐπίσκοπον· ὥς δὲ εἶδεν αὐτοὺς ἐκόντας οὐκ ἐνδιδόντας, νῦν πειράται βιαιοτέρᾳ χειρὶ ἐγκαταστήσαι τὸν διδόμενον. Ὑποβουλλεῖται δέ τις καὶ συνόδου προσδοκία, καθ' ἣν προαιροῦνται καλέσαντες ἡμᾶς ἢ λαβεῖν κοινωνοὺς, ἢ χρῆσασθαι τῇ συντησίᾳ. Τὰ μὲν οὖν τῶν Ἐκκλησιῶν τοιαῦτα. Ἐγὼ δὲ αὐτὸς ὅπως διακείμαι κατὰ τὸ σῶμα, μὲν ἀληθῆ λέγων λυπήσω, ψεύσασθαι δὲ οὐκ ἂν

plurium et vitæ exemplo et nefariis molitionibus lacerandarum.

(89) Ἀπεκρούσαντε. Male in editis ἀπεκρούσαντο. Quod erratum ope veterum codicum sustulimus. Totum hunc locum minus belle interpretatur Tillementius. Existimat vicarium, cum primo repulsus fuisset a Nicopolitanis, postea violentiore manu rem aggredi cœpisse; et idcirco immisisse agmen Arianorum. Sed cum Ariani Frontonem episcopum ordinaverint, ut per se patet; adhibita a vicario violentia, ut datum episcopum constitueret, de immisissis Arianis intelligi non debet, sed de iis, quæ postea vicarius per vim et impressionem egit, ut ordinationem illam tueretur. Deceperunt Tillementium hæc verba, Καὶ νῦν, ὅτε ταῦτα ἐπέστελλον, *Et nunc cum hæc scriberem, ipsum illud agmen*, etc., indeque adductus est, ut crederet ante adventum Arianorum jam repulsos vicarii conatus fuisse. Sed ejusmodi loquendi rationes non tam stricte accipiendæ. Potuit enim dicere Basilii: *Et nunc cum hæc scriberem, ipsum illud agmen Sebastiam venit*, quatinus ab hoc eventu aliquod tempus effluxisset. Hinc in epist. 239 de rebus, quæ non paulo ante contigerant, eodem modo loquitur. Ait enim nunc episcopatus nomen ad miseros homines et vernas vernarium devenisse; *qualis est qui nunc ab Anytio et Ecdicio missus est... Illi nunc fratrem meum Nyssa expulserunt.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΗ'.

EPISTOLA CCXXXVIII'.

Cum Fronto presbyter Ecclesie Nicopolitanae episcopatum ab Arianis accepisset, ac unum aut alterum ex eodem clero secum abstraxisset, consolatur Nicopolitanos presbyteros Basilius, cuique nec horum hominum lapsu anxi debere demonstrat, nec quod ipsi extra muros precari cogantur, sed quo plures exstiterint tentationes, eo uberiorem a Deo mercedem expectandam.

Νικοπολίταις πρεσβυτέροις.

A

Ἐλεξάμεν τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν· καὶ οὐδὲν ἔσχον καινότερον τῶν ἐγνωσμένων ἤδη παρ' αὐτῶν διδασχθῆναι. Καὶ γὰρ ἐφθασεν ἡ φήμη εἰς πᾶσαν τὴν περιοικήδα, τοῦ παρ' ὑμῖν καταπεσόντος τὴν αἰσχύνην περιαγγέλλουσα (90), ὃς ἐπιθυμία δόξης κενῆς τὴν αἰσχίστην ταυτὴ συνήγαγεν ἀτιμίαν, καὶ εὐρέθη τῶν μὲν ἐπὶ τῇ πίστει μισθῶν διὰ τὴν φιλαυτίαν ἐκπεσόν· αὐτὸ δὲ τὸ δύστηνον ἐοξάριον, οὗ ἐπιθυμήσας ἐπράθη τῇ ἀσεβείᾳ, οὐκ ἔχων διὰ τὸ δίκαιον μίσος τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Ἀλλὰ ἐκεῖνος μὲν παντὸς τοῦ ταυτοῦ βίου ἐναργέστατον ἐξήνεγκε δαίγμα ἐκ τῆς νῦν προαιρέσεως, ὅτι οὐδέποτε ἐξῆ ἐπ' ἐλπίδι τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἐπαγγελιῶν παρὰ τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ εἰ τι ταυτὴ ἐπραγματεύετο τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ῥήματα πίστεως, καὶ πλάσμα (91) εὐλαβείας, πάντα πρὸς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων ἀπάτην ἐπετηδεύετο· ὑμεῖς δὲ τί καταπονεῖ τὸ συμβάν; Τί χεῖρους ταυτῶν γεγόναιτε παρὰ τοῦτο; Ἐλευσεν εἰς ἐκ τοῦ πληρώματος ὑμῶν· εἰ δὲ καὶ συναπῆλθε (92) πού ἄλλος εἰς, ἢ δεύτερος, ἐλκεῖνοι (93) τοῦ πτώματος οὗτοι, ὑμῶν δὲ τὸ σῶμα ὁλόκληρόν ἐστι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀχρειωθὲν ἀπερβύη, καὶ οὐκ ἐκολοβώθη τὸ μένον. Εἰ δὲ ἀνιῇ ὑμεῖς, ὅτι τῶν τοιῶν ἐξεβλήθητε· ἀλλ' ἐν σχέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀύλισθήσεσθε, καὶ ὁ ἀγγελος ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἑφορος συναπῆλθεν ὑμῖν. Ὡστε κανοὶς ἐγκατακλίνονται (94) καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐκ τῆς διασπορᾶς τοῦ λαοῦ βαρὺ ταυτοῖς τὸ χρεῖμα κατασκευάζοντες. Εἰ δὲ τις καὶ κόπος ἐστὶν ἐν τῷ πράγματι, πέπεισμαι τῷ Κυρίῳ μὴ εἰς κενὸν ὑμῖν ἀποδίσσεσθαι τοῦτο. Ὡστε ὅσω ἂν (95) ἐν πλείοσι πειρατηρίοις γένησθε, τοσοῦτῳ πολυτελέστερον παρὰ τοῦ δικαίου χριτοῦ μισθὸν ἀναμένετε. Μήτε οὖν δυσφορεῖτε τοῖς παροῦσι, μήτε ἀποκάμνετε τῇ ἐλπίδι. Ἐτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον (96), ἔξει πρὸς ὑμεῖς ὁ ἀντιλαμβανόμενος ὑμῶν, καὶ οὐ χρονεῖ (97).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΘ'.

EPISTOLA CCXXXIX'.

Deplorat Basilius arumnas Ecclesiae, hominibus nequissimis ad episcopatum erectis, qualis erat is quem Anysinā et Ecdicius in Ecclesias immiserant. Iidem Nysae vile municipium, Doaris, ut mulierculae impiae assentarentur, hominem pestilentem, fugitivum zervum constituerant. Quærit deinde Basilius quales danda Dorotheo litterae, quem cum Sanctissimo Romani iturum suspicabatur. Parum sperat ex hac legatione, et Occidentales accusat quod veritatem audire nolint. Venerat in mentem Basilio privatim ad eorum coryphaeam scribere.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκέπῳ Σαμοσατῶν.

D

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Ἐδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν καὶ νῦν διὰ τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀντιόχου

1. Dedit nobis Dominus etiam nunc per desideratissimum ac religiosissimum fratrem nostrum

¹ Psal. xc, 1. ¹⁰ Habac. ii, 5; Hebr. x, 37.

(90) Περιαγγέλλουσα. Coisl. primus et Med. διαγγέλλουσα.

(91) Πλάσμα. Coisl. primus πλάσματι.

(92) Εἰ δὲ καὶ συναπῆλθε. Dux priores voculae desunt in vetustissimis codicibus Med. et Coisl.

(93) Ἐλκεῖνοι. Ita mss. summo consensu. Editi ἐλκεῖνοι.

(94) Ἐγκατακλίνονται. Coisl. uterque, Reg. se-

cundus et Paris. ἐγκατακλίνονται.

(95) Ὡς ἂν. Sic Med. et Coisl. uterque. Editi ὅσον. Deest ἂν in pluribus mss.

(96) Ὡς ἂν. Addidimus ex Coisl. utroque, Reg. secundo et Bigot. Semel tantum legebatur in edna.

(97) Χρονεῖ. Med. et Coisl. primus χρονεῖται.

¹ Alias CXCI. Scripta anno 376.

¹⁰ Alias X. Scripta anno 376.

Antiochum compresbyterum salutare sanctitatem tuam, teque ut pro more tuo pro me preceris adhortari, et ex litterarum colloquio aliquod longæ absentiae solatium consequi. Hoc autem orans primum et maximum, queso, pete a Domino, ut nos a nefariis et pravis hominibus liberemur: qui populos ita in suam potestatem redegerunt, ut nihil aliud nunc, nisi Judaicæ captivitatis imaginem intueri videamur. Quanto enim Ecclesiæ sunt debiliores, tanto amplius efflorescunt hominum imperandi cupiditates: et ad miseros homines, vernarum veruas, devenit nunc episcopatus nomen; cum nullus ex Dei famulis eorum competitor fieri velit, sed tantum homines desperati, qualis est qui nunc ab Anysio Evippii alumno, et ab Ecdicio Parnasseno missus est: quem qui constituit, pessimum sibi ipsi futuræ vitæ viaticum in Ecclesias immisit. Illi nunc fratrem meum Nyssa expulerunt, et ejus loco introduxerunt **368** hominem, vel potius mancipium paucis obolis venale, sed quod ad fidei corruptionem attinet, his qui constituere, non inferius. Quin et hominem pestilentem, pupillorum famulum, eundemque a suis ipsius heris fugitivum, ut assententur mulierculæ impiæ, quæ prius quidem Georgio ad suum arbitrium usa erat, nunc vero hunc illius successorem nacta est, in oppidulum Doara miserunt, miserandum episcopatus nomen contumelia afficientes. Quis autem possit, ut par est, res Nicopolitarum lugere? Nimirum miser ille Fronto prius quidem defensionem simulaverat veritatis, sed tandem turpiter prodidit et fidem et seipsum, ac mercedem proditoris accepit nomen ignominiae. Accepit enim ab illis episcopatus dignitatem, ut existimat, sed Dei gratia factus est communis execratio totius Armeniæ. Sed tamen nec quidquam est quod non audeant, nec destituuntur dignis se adiutoribus. Cæterum reliquas Syriæ

(98) Τῆς μακρᾶς. Coisl. primus et Med. τῆς μακράν.

(99) Αἰτεῖν. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi αἰτεῖ. [Bene.]

(1) Ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως. Non captivitatem Babyloniam intelligit Basilus, sed eas calamitates, quæ Hierosolymis, obsidente Vespasiano, acciderunt; cum simul et externo premerentur bello, et domesticis seditionibus absumerentur, ut aiunt Orientales episcopi in epist. 92, ubi cum hoc Judæorum statu comparant Orientis Ecclesias, quæ præter apertum hæreticorum bellum, domesticis inter Catholicos dissensionibus laborabant. Eadem comparatione utitur Basilus in commentario in *Isaiam*, p. 455.

(2) Τοσοῦτον. Med., Coisl. primus et alii duo recentiores τοσοῦτον. Paulo post lidem duo codices Med. et Coisl. περίεστι νῦν.

(3) Καὶ Ἐκδικίου. Mallet Combefisius *Et Ecdicii Parnasseni*. Sed repugnant non solum mss. codices, in quibus punctum ponitur post Εὐεπίου, ut indicetur Anysium non esse alumnum Evippii et Ecdicii, sed ipsa etiam historia. Nam Ecdicius ille nuper fuerat creatus episcopus, ut est in præcedenti ad Eusebium epistola. Quare Anysius non potuit

αὐτοῦ συμπρεσβυτέρου προσφθέξασθαι σου τὴν δαΐτητα· καὶ οἱ μὲν παρακαλέσαι τὰ συνήθη ποιεῖν, προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν· ἑαυτοῖς δὲ εὐρεῖν τινὰ τῆς μακρᾶς (98) ἀπολειψέως παραμυθίαν ἐκ τῆς διὰ τοῦ γράμματος ἐπιλλας. Προσευχόμενος δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ μέγιστον παρακαλοῦμεν αἰτεῖν (99) παρὰ τοῦ Κυρίου, ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, οἱ τοσοῦτον κατεκράτησαν τῶν λαῶν, ὥστε οὐδὲν ἕτερον νῦν ἢ τὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως (1) ἡμᾶς ἐνικονίζεσθαι πράγματα. Ὅσῳ γὰρ ἐπὶ τὸ ἀσθενέστερον ὑπερβέουσιν αἱ Ἐκκλησίαι, τοσοῦτον (2) ἐπακμάζουσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων φιλαρχίαι. Καὶ εἰς δυστήνους ἀνθρώπους οἰκότεριδας περιέστη νῦν τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, οὐδένος αἰρουμένου ἀντεισάγειν ἑαυτὸν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, ἢ τῶν ἀπεγνωσμένων, ὅποιοι εἰσιν οἱ νῦν ἐπιπεμφθέντες παρ' Ἀνυσίου τοῦ θρέμματος Εὐεπίου, καὶ Ἐκδικίου (3) τοῦ Παρνασηνοῦ· ὃν κακὸν (4) ἑαυτῷ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐπρόδιον ἐναφῆκε ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ καταστήσας. Οὗτοι νῦν ἐξήλασαν μὲν τῆς Νύσσης (5) τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν, καὶ ἀντεισάγαγον ἄνδρα, μᾶλλον δὲ ἀνδράποδον ὀλίγων ὀβολῶν ἄξιον, τὴν δὲ τῆς πίστεως διαφθορὰν ἐπάμειλλον τοῖς καταστήσασιν. Δοάροις δὲ τῇ κώμῃ φθορὸν ἀνθρώπων, ὀρφανῶν (6) οἰκέτην, ἀποδράντα μὲν τοῦς ἑαυτοῦ δεσπότας, διὰ δὲ κολακείας ἀθέλου γυναικοῦ, ἢ πρότερον μὲν Γεωργίῳ ἐκέχρητο πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα, νῦν δὲ τοῦτον ἔσχε διάδοχον ἐκείνου, ἐπεμψαν, τὸ ἐλαυνὸν τῆς ἐπισκοπῆς καθυδρίζοντες ὄνομα. Τὰ δὲ Νικοπολιτῶν τίς ἂν πρὸς ἀξίαν δούραιτο; τοῦ ἀθλίου φρόντωνος πρότερον μὲν δῆθιν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας συνηγορίαν σχηματιζομένου (7), τελευταῖον δὲ αἰσχροῦς προδόντος καὶ τὴν πίστιν καὶ ἑαυτὸν, καὶ μισθὸν τῆς προδοσίας λαβόντος ὄνομα ἀτιμίας. Ἐδίδετο μὲν γὰρ παρ' αὐτῶν ἐπισκοπῆς ἀξίωμα, ὡς οἶται· γέγονε δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κοινὸν βδέλυγμα πάσης τῆς Ἀρμενίας. Πλὴν ὅτι οὔτε αὐτοῖς (8) ἀτόλητόν τι, οὔτε ἀποροῦσι τῶν ἀξίων

Ecdicii simul et Evippii longe antiquioris, ut patet ex epist. 128, alumnus dici, id est, ab Ecdicio et Evippio ordinatus et institutus. Sed cum Ecdicius a Demosthene constitutus fuisset episcopus Parnassenus, conjunxit se in concilio Nysseno cum Anysio Evippii alumno, et cum illo ea facinora designavit, quæ Basilii et bonorum omnium lacrymis ac gemitibus materiam dederunt.

(4) Ὁ κακός. Quamvis antea Basilus plorali numero usus fuerit, unum tamen et eundem hominem designat, ut perspicitur ex præcedenti ad Eusebium epistola.

(5) Νύσσης. Quidam codices mss. cum editis Νύσσης.

(6) Ὀρφανῶν. Duo codices non vetustissimi ὀρφανόν.

(7) Σχηματιζομένου. Reg. secundus et Coisl. secundus κατασκευαζομένου. Hoc Basilii iudicium de Frontone confirmatur ex præcedenti epistola. Cur autem eum existimet larvam pietatis hactenus præ se tulisse, nec fidem unquam vere et ex animo defendisse, examinamus in *Vita S. Basilii*.

(8) Οὔτε αὐτοῖς. Ita Harl. cum tribus aliis. Editi οὔτε ταυτοῖς.

αὐτοῖς συνεργῶν. Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς Συρίας ἀμεινον ἡμῶν καὶ οἶδε καὶ διηγῆται ὁ ἀδελφός (9) Ἀντι-
οχος.

2. Τοῖς δὲ ἐκ τῆς δύσεως αὐτὸς προενέτυχες, δι-
ηγησαμένου πάντα τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου· ἢ ποτα-
πὰς χρὴ δοῦναι πάλιν ἐπιστολὰς ἀπιδόντι; Ἴσως
γὰρ κοινωνήσει τῆς ὁδοῦ τῷ καλῷ Σαγκτισσίμῳ (10).
πολλὴν ἔχοντι σπουδὴν, καὶ περιούντι τὴν ἀνατο-
λὴν, καὶ παρ' ἐκάστου, τῶν ἐπιστήμων ὑπογραφὰς
καὶ ἐπιστολὰς κομιζομένῳ. Τίνα οὖν δεῖ ἐπιστεῖλαι
δι' αὐτῶν, ἢ τοῖς ἐπιστέλλουσι πῶς συνθέσθαι, αὐ-
τὸς μὲν ἀπορῶ· ἐάν δὲ εὖρης ἐν τάχει τοὺς πρὸς
ἡμᾶς ἀφικνουμένους, καταξίωσον ἡμῖν γνωρίζαι.
Ἐμοὶ μὲν γὰρ τὸ τοῦ Διομήδους ἐπέρχεται λέγειν·
Μὴ θρελες λίσσεσθαι (11)· διότι, φησὶν, ἀγῆτωρ
ἐστὶν ὁ ἀνὴρ. Τῷ ὄντι γὰρ θεραπευόμενα τὰ ὑπερ-
βάντα τῇ ἐκτῶν ὑπεροπτικώτερὰ γίνεσθαι πέ-
φυκε. Καὶ γὰρ, ἐάν μὲν ἱλασθῇ ἡμῖν ὁ Κύριος, ποίας
ἐτέρας προσθήκας δεόμεθα· ἐάν δὲ ἐπιμείνῃ ἡ ὀργὴ
τοῦ Θεοῦ, ποία βοήθεια ἡμῖν τῆς θυτικῆς ὀφρῦος;
Οὐ τὸ ἀλήθες οὔτε ἴσασιν, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται,
ψευδέσι δὲ ὑπονοήσας προσηλυμένοι, ἐκείνα ποιοῦσι
νῦν, ἢ πρότερον ἐπὶ Μαρκελλῷ· πρὸς μὲν τοὺς τὴν
ἀλήθειαν αὐτοῖς ἀπαγγέλλοντας φιλονεικῆσαντες,
τὴν δὲ αἵρεσιν δι' ἐκτῶν βεβαιώσαντες. Ἐγὼ μὲν
γὰρ αὐτὸς ἀνευ τοῦ κοινοῦ σχήματος ἐβουλόμην αὐ-
τῶν ἐπιστεῖλαι τῷ κορυφαίῳ· περὶ μὲν τῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν οὐδὲν, εἰ μὴ ἔσον παραινέσθαι, ὅτι
οὔτε ἴσασιν τῶν παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε τὴν
ὁδὸν δι' ἧς ἂν μανθάνοιεν (12) καταδέχονται· καθόλου
δὲ περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ταπει-
νωθεῖσιν ἐπιτίθεσθαι, μηδὲ ἀξίωμα κρίνειν ὑπερ-
φανίαν, ἀμάρτημα καὶ μόνον ἀρκοῦν ἔχθραν ποιῆ-
σαι εἰς Θεόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜ'.

Basilius hortatur ad constantiam in persecutione, ac spe auxilii a Deo venturi consolatur: monet ne fucum illis faciat
Frontonis rectæ fidei simulatio. Negat se unquam commissurum, ut Frontonem agnoscat episcopum, vel recipiat quos
ille ordinaverit.

Nικοπολίταις πρεσβυτέραις.

1. Καὶ ἐπιστεῖλαντες ἡμῖν καλῶς (13) ἐποιήσατε,
καὶ διὰ τοιούτου ἀνδρὸς ἐπιστεῖλαντες, ὃς καὶ ἀνευ
γραμμάτων ἐξήρχισεν ἂν ἡμῖν τὴν τε ἐπὶ ταῖς
φροντίσι παραμυθίαν ἱκαντὴν παρασχεῖν, καὶ διδα-
σκαλίαν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ποιητῶν. Πολλὰ
γὰρ ἦν ἃ ἐπιζητούμεν παρὰ τοῦ σαφέστατου ἐπιστα-
μένου μαθεῖν, διὰ τὸ τὰς φήμας πεπλανημένως πρὸς
ἡμᾶς διαβαίνειν, ἃ πάντα (14) εὐσταθῶς καὶ ἐμπει-
ρως διηγῆσθε ἡμῖν ὁ ποθεινότατος καὶ τιμωτάτος
ἀδελφός ἡμῶν Θεοδόσιος ὁ συμπρεσβύτερος. Ἄ τοι-

(9) Ὁ ἀδελφός. Editi addunt ἡμῶν, quod deest
in sex mss.

(10) Σαγκτισσίμῳ. Ita Harl., Vat., Regius uter-
que et Coisl. secundus. Editi. Σαγκτισίμῳ. Paulo
post editi ἐάν σὺ δέ. Deest pronomen in septem
mss. In editionibus Hag. et Froben. 1 deest etiam
alia vocula. Paulo post Medicæus codex συνεπιστέλ-
λουσι.

(11) Λίσσεσθαι. Citat Basilius ex Iliad. 1, ver-
sus 695 et 696.

(12) Μανθάνοιεν. Ita quinque nostri codices op-

res accuratius quam nos et novit et enarrabit frater
Antiochus

2. De rebus autem Occidentalibus prius ipse
didicisti, narrante omnia fratre Dorotheo, cui qua-
les dandæ rursus litteræ abeunti? Fortasse enim se
itineris socium junget optimo Sanctissimo, qui ma-
gno ardet studio ac Orientem peragrat, et ab in-
signioribus quibusque subscriptiones et epistolas
colligit. Quæ igitur per ipsos scribenda sint, aut
quomodo cum scribentibus consilia conjungenda,
equidem dubito; sed si cito reperias, qui ad nos
proficiscantur, nobis exponere ne graveris. Mihi
enim venit in mentem illud Diomedis usurpare:
Utinam precatus non esses, quoniam, inquit, vir est
superbus. Nam revera animi elati, dum obsequio
coluntur, solito arrogantiores fieri solent. Etenim
si nobis placetur Dominus, quonam alio admini-
culo indigemus? Sin autem perseveret ira Dei,
quale nobis præsidium supercilii Occidentalis? Qui
veritatem neque norunt, neque discere volunt, sed
falsis suspicionibus præoccupati eadem nunc faciunt,
ac prius in Marcelli causa, in qua cum hominibus
veritatem sibi nuntiantibus delitigarunt, hæresim
vero per seipsos confirmarunt. Ego ipse citra com-
munem formam ad eorum coryphæum scribere
volebam, de rebus quidem ecclesiasticis nihil, nisi
quatenus subobscurè insinuassem, neque illos de
rebus nostris vera nosse, neque viam qua addiscere
possint, amplecti; ac generatim admonuissem homi-
nibus, quos tentationes affligerunt, insultandum
non esse, neque dignitatem æstimandam superbiam:
quod peccatum vel unicum id valet, ut inimicos
Deo efficiat.

369 EPISTOLA CCXL'.

Nicopolitanis presbyteris.

1. Recte fecistis, et quod scripseritis, et quod
per talem virum scripseritis, qui etiam sine litte-
ris potuisset nobis et idoneum in sollicitudinibus
solatium præstare, et accurate de rebus edocere.
Multæ enim erant, quæ avebamus ex aliquo accu-
ratissime sciente cognoscere, propterea quod ru-
mores vagi apud nos spargerentur; sed omnia
constanter ac perite exposuit nobis optatissimus
ac reverendissimus frater noster Theodosius com-
presbyter. Itaque quæ mihi ipse suadeo, hæc

timæ notæ. Editi μάθοιεν.

(13) Καλῶς. Ita sex mss. Editi καλόν. Paulo post
Coisl. primus et Med. ἐπιζητούμεν.

(14) Ἄ πάντα. Coisl. primus et Med. πάντα. Nec
longe iidem codices παρόντα βίον. Sic videtur le-
gisse Scultetus. Vertit enim in præsentī vita. Unde
vapulat Combefisio. Sed non vidit Combefisius βίον
sive vitam hoc loco et pluribus aliis idem ac sæcu-
lum sonare.

* Alias CXCH. Scripta anno 376.

etiam ad vestram pietatem scribo : multis jam eadem ac vobis contigisse ; ac non solum hac ætate, sed præterito etiam tempore innumera ejusmodi exempla, partim historiarum monumentis consignata, partim nobis non scripta recordatione aperitis tradita fuisse, quemadmodum viriliter et oppidatim tentationes pro nomine Domini corripuerint eos, qui in ipsum sperabant. Sed tamen præterierunt omnia, nec ærumna prorsus ulla perpetuam habet molestiam. Quemadmodum enim grandines, torrentesque et quæcunque mala casu accidunt, mollibus quidem facile nocent ac ea vastant ; sed si in duriora incidunt, patientur aliquid potius quam lædunt : ita et vehementes tentationes in Ecclesiam concitatae, imbecilliores fidei in Christum firmitate deprehensæ sunt. Quemadmodum ergo grandinis nubes præteriiit, et torrens alveum præterfluxit (illa enim in serenitatem dissoluta ; hic vero evanuit in profundum, viam, qua effluxit, viccam et aridam relinquens) ; ita et nunc ingruentes nobis procellæ paulo post non eruat. Tantummodo in animum inducamus non ad præsentia respicere, sed paulo remotiora spe intueri.

2. Sive igitur, fratres, gravis tentatio ; labores ac difficultates perferamus ; nemo enim non percussus in certamine, nec pulvere aspersus, coronatur ; sive levia hæc diaboli ludibria, et qui in nos sunt immissi, molesti quidem sunt, eo quod ejus sint ministri, contemnendi tamen, quia Deus illorum nequitiae debilitatem junxit ; caveamus ne ob magnos in parvis incommodis ejulatus condemnemur. Unum enim dolore dignum, illius ipsius perniciēs, qui se ob temporariam gloriam (si tamen gloria dicenda, palam se dedecorare) æterno justorum honore spoliavit. Filii confessorum, filii estis martyrum, qui ad sanguinem usque peccato restiterunt. Domesticis utatur quisque exemplis ad robur pro pietate ostendendum. Nemo nostrum plagis dilaniatus est : **370** nullius ædes publicatae sunt ; exules non fuimus ; carceres experti non sumus. Quidnam mali nobis accidit ? nisi forte hoc sit molestum, quod nihil perpessi sumus, neque digni habiti, qui pro Christo patere-^{ur} ⁴⁰. Sin autem quod ille domum occupat precatationis, vos autem sub dio adoratis cœli et terræ Dominum, id vos angit, cogitate, undecim discipulos in cœnaculo conclusos fuisse, tum cum ii, qui Dominum crucifixerant, in celeberrimo tem-

⁴⁰ Act. v, 41.

(15) Συμβουλευόμεν. Codex Med. βουλευόμεν.

(16) Ὡς γάρ. Posterior vocula addita ex Reg. secundo et Coisl. secundo. Illud autem ὅσα τῶν κακῶν αὐτοσχέδια interpretandum putat Combefisius, quæcunque mala subito accidunt, sed mihi videtur Basilium ea αὐτοσχέδια vocare, ut opponantur iis, quæ hominum malitia inferuntur.

(17) Διότι τούτου. Med. διότι τοιούτοι. Tres alii codices διότι τοιούτου.

πλέον αὐτοῖς συμβουλευόμεν (15), ταῦτα καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν γράφομεν· ὅτι πολλοῖς συνέβη ταῦτα, ἃ καὶ ὑμῖν· καὶ οὐ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ μυρία τῶν τοιούτων τὰ ὑποδείγματα· τὰ μὲν ἐγγράφως αἱ ἱστορίαι καταλελοίπασιν, τὰ δὲ τῇ ἀγράφῳ μνήμῃ παρὰ τῶν εἰδότεων διεδεξάμεθα· ὅτι καὶ κατὰ ἄνδρα ἕκαστον, καὶ κατὰ πόλεις πειρασμοὶ περισχόν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου τοὺς εἰς αὐτὸν ἐλπικότας. Ἀλλ' ὁμῶς παρῆλθε πάντα, καὶ οὐδὲν τῶν σκυθρωπῶν ἀθάνατον ἔσχε τὸ λυπηρόν. Ὡς γάρ (16) αἱ χάλασαι, καὶ οἱ χεῖμαρροι, καὶ ὅσα τῶν κακῶν αὐτοσχέδια, τὰ μὲν μαλακὰ ῥαδίως ἔβλαψεν καὶ διελυμήνατο, τοῖς δὲ ἀντιτύποις περιτυχόντα ἔπαθ' ἢ μᾶλλον ἢ ἔδρασαν· οὕτω καὶ οἱ λάδροι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πειρασμοὶ κινήθεντες ἀσθενέστεροι τοῦ στεριώματος τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διεδείχθησαν. Ὡς οὖν παρῆλθε τῆς χαλάζης τὸ νέφος, καὶ παρεβρύη τὴν χαράδραν ὁ χεῖμαρρος (τὸ μὲν γάρ εἰς αἰθρίαν διελύθη, ὁ δὲ ἐνηφανίσθη τῷ βυθῷ, ξηρὰν καὶ ἀνικμὸν τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἐβρύη καταλιπών)· οὕτω καὶ τὰ νῦν ἡμᾶς χεῖμαζόντα μικρὸν ὑστερον οὐκ ἔσται. Μόνον ἔάν καταδεξώμεθα μὴ τὸ παρὸν ὄρβην, ἀλλὰ τοῖς μικρὸν πορρωτέρω ταῖς ἐλπίσιν ἐνατενίζειν.

2. Εἰτε οὖν βαρὺς ὁ πειρασμός, ἀδελφοί, ὑπομείνωμεν τὰ ἐπίπονα· οὐδεὶς γάρ μὴ πληγείς ἐν ἀγῶσι, μηδὲ κονισάμενος, στεφανούται· εἰτε κοῦφα ταῦτα τοῦ διαβόλου τὰ παίγνια, καὶ οἱ ἐπιπεμφθέντες ἡμῖν, ὀχληροὶ μὲν, διότι τούτου (17) εἰσὶν ὑπηρέται, εὐκαταφρόνητοι δὲ, ὅτι τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν ὁ θεὸς ἀδυναμίαν συνῆψε· φυλαξώμεθα τὴν κατὰγνωσιν, ὥς ἐπὶ μικροῖς παθήμασι μέγαρα ὀδυρόμενοι. Ἐν γάρ ἐστιν ὀδύνης ἀξίον, ἢ αὐτοῦ ἐκείνου ἀπώλεια, τοῦ τῆς προσκαίρου ἐνέκεν δόξης (εἴπερ οὖν δόξαν χρὴ λέγειν τὸ δημοσίᾳ ἀσχημονεῖν) τῆς αἰωνίας τῶν δικαίων τιμῆς αὐτὸν ἀποστερήσαντος. Τέκνα ὁμολογητῶν, καὶ τέκνα μαρτύρων ἐστέ, τῶν μέχρις αἵματος ἀντικαταστάντων πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Τοῖς οἰκείοις ἕκαστος χρησάσθω ὑποδείγμασι πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἔνστασιν (18). Οὐδεὶς ἡμῶν (19) πληγαῖς κατεξάνθη, οὐδενὸς οἶκος ἐδημεύθη· οὐ τὴν ὑπερορίαν ὥκησαμεν, οὐ δεσποτήριον ἐγνωρίσαμεν. Τί πεπόνθαμεν δεινόν ; εἰ μὴ τάχα τοῦτο λυπηρόν, ὅτι μηδὲν πεπόνθαμεν, μηδὲ ἐνομίσθημεν ἀξιοὶ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Εἰ δὲ ὅτι ὁ δαίνα τὸν οἶκον κατέχει τῆς προσευχῆς, ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ προσκυνεῖτε τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς Δεσπότην, τοῦτο ὑμᾶς ἀνιῇ, ἐνθυμήθητε (20), ὅτι οἱ μὲν ἐνδεκα μαθηταὶ ἐν τῷ ὑπερώῳ ἦσαν ἀποκαλεισμένοι, οἱ

(18) Ἐνστάσιν. Male Combefisius vertendum pronuntiat, adversus vim, quæ pietati infertur.

(19) Ἡμῶν. In tota hac verborum complexione primam personam apposuimus, quia sic reperimus in sex mss. codicibus. Editi ὑμῶν, et sic deinceps ὥκησατε... ἐνομίσθητε.

(20) Ἐνθυμήθητε. Editi apponunt hic ἀδελφοί. Sed ea vox deest in sex codicibus mss.

δι' στυγερῶσιντες τὸν Κύριον ἐν τῷ περιδοήτῳ ναῷ τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν ἐπλήρουν. Ἰούδας γάρ, τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τοῦ μετ' αἰσχύνης ζῆν προτιμήσας, ἔδειξε τάχα τῶν νῦν ἀπερυσθιασάντων (21) πρὸς πᾶσαν ἀνθρώπων κατὰγνωσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀναιδῶς πρὸς τὰ αἰσχρὰ διακειμένων, ταυτὸν αἰρετώτερον.

3. Μόνον μὴ ἐξαπατηθῆτε ταῖς ψευδολογίαις αὐτῶν (22) ἐπαγγελλομένων ὀρθότητα πίστεως. Χριστιέμποροι γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ οὐ Χριστιανοί, τὸ αἰὲν αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον τοῦτον λυσitteλοῦν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ζῆν προτιμῶντες. Ὅτε ἐνόμισαν κτεῖσθαι τὴν κενὴν ταύτην ἀρχήν, προσέθεντο τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Χριστοῦ· ὅτε εἶδον τοὺς λαοὺς ἀγριαίνοντας, σχηματίζονται πάλιν τὴν ὀρθότητα. Οὐκ οἶδα ἐπίσκοπον, μηδὲ ἀριθμήσαιμι ἐν ἱερεῦσι Χριστοῦ τὸν παρὰ τῶν βεβήλων χειρῶν ἐπὶ καταλύσει τῆς πίστεως εἰς προστασίαν προβεβλημένον. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ κρίσις. Ὑμεῖς δὲ εἰ τίνα ἔχετε μεθ' ἡμῶν μερίδα, ταυτὰ ἡμῖν φρονήσετε δηλονότι· εἰ δὲ ἐφ' ἐκείνων (23) βουλευέσθε, τῆς ἰδίας γνώμης ἕκαστος κύριός ἐστιν, ἡμεῖς ἀθῶοι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου. Ταῦτα δὲ ἔγραψα, οὐχ ὑμῖν ἀπιστῶν, ἀλλὰ τὸ τινων ἀμφίβολον στηρίζων ἐκ τοῦ γνωρίσαι τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην, ὥς μὴ προληφθῆναι (24) τίνα εἰς κοινωνίαν, μηδὲ τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐπιβολὴν δεξαμένους, μετὰ ταῦτα εἰρήνης γεινομένης, βιάζεσθαι ἑαυτοὺς ἐναριθμεῖν τῷ ἱερατικῷ πληρώματι. Πάντα τὸν κληρὸν, τὸν τε κατὰ τὴν πόλιν, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς παροικίας, μετὰ παντός τοῦ λαοῦ τοῦ φοβουμένου τὸν Κύριον, ἀσπαζόμεθα δι' ὑμῶν (25).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΑ'.

Pationem reddit Basilius, cur sæpe in litteris res molestas Eusebio nuntiet, nempe ut se ipse sublevet gemendo, et Eusebium ad intentiorem pro Ecclesia precem excitet.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Οὐχ ὥστε πλείους ποιῆσαι τὰς ἀθυρίας, τῶν δυσχερῶν πολλάκις ἐν τοῖς πρὸς τὴν τιμιότητά σου γράμμασιν οὐ φειδόμεθα, ἀλλ' ὥστε ἑαυτοῖς τέ τίνα (26) παραμυθίαν δοῦναι διὰ τῶν στεναγμῶν, οἱ πεφύκασί πως τὸ ἐν τῷ βάθει ἀλγεῖνδόν διαφορεῖν, ὅταν γίνωνται· καὶ τὴν σὴν μεγαλόνοιαν πρὸς ἐκτενέστεραν τὴν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν εὐχὴν παρορμήσαι. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἠύχετο μὲν αἰὲν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ δηλονότι· ὅτε μέντοι πρὸς τὸν Ἀμαλὴκ ἀγὼν αὐτῷ συνειστήκει, οὐ καθῆκε τὰς χεῖρας ἐξ ἑω μέχρ' ἰσπέρας· ἀλλ' ἡ ἐκτασις τῶν χειρῶν τοῦ ἀγίου τῷ τέλει τῆς μάχης συναπηρεῖζετο.

¹ Exod. xvii. 12.

(21) Ἀπερυσθιασάντων. Ita mss. quinque. Editi D ἀπερυσθιαζόντων.

(22) Αὐτῶν. Ita iidem sex mss. Editi ἀνθρώπων.

(23) Ἐφ' ἐκείνων. Ita Coisl. primus cum tribus aliis. Editi ἐφ' ἐκείτων.

(24) Μὴ προληφθῆναι τίνα. Paris. et Reg. secundus μὴ προληφθῆναι τίνας. Ibidem editi χεῖρας αὐ-

πλο cultum Judaicum adimplerent. Judas enim qui suspendio interire maluit, quam cum dedecore vivere, forsitan iis qui nunc ad omnem hominum condemnationem sine rubore sese obfirmant, et idcirco impudentiam ad turpia prae se ferunt meliorem se exhibuit.

3. Tantum ne decipiāmini illorum mendaciis, dum rectam fidem prae se ferunt. Christi enim mercatores ejusmodi homines, non Christiani; semper id, quod ipsis in hac vita utile est, vitae ad veritatem accommodatae anteponentes. Cum speraverunt adepturos se inanem illum principatum, adjunxerunt se inimicis Christi: ubi populos ira effertos vident, rursus rectam fidem simulant. Non agnosco episcopum, nec numerarim inter Christi sacerdotes eum qui a profanis manibus ad eversionem fidei principatum accepit. Hoc meum est judicium. Vos autem si quam partem mecum habetis, eadem utique ac ego, sentietis: sin autem vobis ipsi seorsum consilium capitis, suae quisque sententiae dominus est, nos ab hoc sanguine insones sumus. Haec autem scripsi, non quod vobis diffidam, sed ut nonnullorum dubitationem significatione meae sententiae confirmem, ne qui communionem praecoccupentur, neve, accepta ab eis manus impositione, postea pace reddita, vim faciant, ut in sacro cœtu recenseantur. Clerum omnem tum qui in urbe, tum qui in parocchia una cum omni populo Dominum timente per vos salutamus

EPISTOLA CCXLI.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Non ut maerorem augeam, sæpe rerum molestarum in datis ad tuam dignitatem litteris non parce memini, sed ut et mihi ipse solatium feram per gemitus, qui solent quodammodo intimum dolorem dissolvere, dum erumpunt; et magni animum tuum ad intentiorem pro Ecclesiis precem excitent. Nam et Moses semper quidem pro populo orabat: at cum pugnam cum Amalec committeret, non remisit manus ab aurora ad vesperam¹; sed sancti manuum extensio non alio, quam pugna, terminata est sine.

τοῦ. Coisl. uterque et Regius uterque ut in textu.

(23) Δι' ὑμῶν. Med., Coisl. uterque et Reg. secundus διὰ τοῦ.

(26) Ἐαυτοῖς τέ τίνα. Coisl. secundus et Reg. secundus τίνα ἑαυτοῖς. Harl. αὐτοῖς.

¹ Alias CCXL. Scripta anno 376.

371 EPISTOLA CCXLII *.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΒ.

Orientales inter molestissimas procellas spem suam in Deo collocant; mirantur nihil adhuc auxilii ab Occidentalibus venisse; brevi malorum suorum descriptione conantur eos ad opem ferendam excitare.

Occidentalibus.

A

Τοῖς δυτικοῖς (27).

1. Cum Deus sanctus exitum ex omni afflictione his, qui in ipsum sperant, promiserit, quamvis in medio malorum pelago deprehensi simus, ac procellis, quæ a spiritibus nequitiae in nos excitatae sunt, probemur; tamen resistimus in Christo nos corroborante, nec dissolvimus vigorem nostri in Ecclesias studii, neque veluti fluctibus in tempestate prævalentibus salutem desperantes, interitum expectamus: sed adhuc quantum possumus, studium retinemus, haud nescii cum etiam qui a ceto voratus fuerat, eo quod de se non desperaverit, sed clamaverit ad Dominum, salutem esse consecutum. Ita sane et ipsi in extremum lapsi malorum, spem in Domino collocare non desinimus: sed undique illius opem circumspicimus. Unde ad vos quoque, fratres nobis perquam colendi, nunc respeximus, quos sæpe quidem ærumnarum tempore nobis in conspectum prodituros speravimus: sed ea spe dejecti, nos etiam diximus ad nosmetipsos: *Expectari, qui simul contristarentur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni*²⁵. Sunt enim ejusmodi calamitates nostræ, ut ad vestri etiam orbis terminos pervenerint; et quoniam patiente uno membro, patiuntur simul membra omnia²⁶, decebat sane ut nobiscum, jam diu laborantibus, misericordia vestra simul doleret. Non enim locorum vicinitas, sed spiritus conjunctio necessitudinem facere solet, quam quidem nobis cum vestra dilectione intercedere credimus.

2. Qui sit igitur, ut non litteræ consolationis, non fratrum visitatio, non aliud quidquam eorum, quæ nobis ex dilectionis lege debentur, evenerit? Jam enim annus decimus tertius est, ex quo hæreticum in nos bellum exortum est; in quo plures evenerunt Ecclesiis afflictiones, quam evenisse memorantur, ex quo Evangelium Christi annuntiat. Quas quidem singulas recensere vobis nolumus, ne sermonis nostri debilitas malorum evidentiam enervet: simul etiam non existimamus

²⁵ Psal. lxxviii, 25. ²⁶ I Cor. xii, 26.

* Alias CLXXXII. Scripta anno 376.

(27) Τοῖς δυτικοῖς. Sic Coisl. uterque, Med., Harl. et Vat. Editi: δυτικοῖς ἐπισκόποις ὥστε συναρᾶσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις ἀνατολῆς καμνύσαις τῷ Ἀρειανικῷ ὕμῳ, Occidentalibus episcopis ut opem ferunt Ecclesiis Orientalibus Ariana persecutione vexatis.

(28) Ἀπελήφθημεν. Coisl. secundus et Reg. secundus, ἀπελήφθημεν.

(29) Ἐγειρομέναις. Ita sex mss. Editio 1 Paris. ἐπαγειρομέναις. Coisl. primus et editio 2 Paris. ἐπ' ἐγειρομέναις.

(30) Ἀφιέμεθα. Harl. ἀφιστάμεθα. Ibidem editi ἐπισκοπούμεθα. Septem codices mss. ut in textu. Non multo post Harl. et alii nonnulli ὑπῆρχε.

(31) Τῆς καθ' ἡμᾶς. Quamvis omnes codices mss. et editi sic habeant, legendum tamen puto τῆς

1. Θεοῦ τοῦ ἀγίου τὴν ἐκ πάσης θλίψεως διέξοδον τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτὸν ὑποσχομένου, εἰ καὶ ἐν μέσῳ πελάγει κακῶν ἀπελήφθημεν (28), καὶ τρικυμίαις παρὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἐγειρομέναις (29) ἡμῖν βατανίζομεθα, ὅμως ἀντέχομεν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι ἡμᾶς Χριστῷ, καὶ οὐ παρελύσαμεν τὸν νόμον τῆς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν σπουδῆς, οὐδὲ, ὥσπερ ἐν χειμῶνι τοῦ κλύδωνος ὑπερέχοντος ἀπογνόντες τῆς σωτηρίας, τὴν διάλυσιν ἀναμένομεν· ἀλλ' ἐτι ἐχόμεθα τῆς ἐνδεχομένης ἡμῖν σπουδῆς, εἰδότες, ὅτι καὶ ὁ καταποθεὶς ὑπὸ τοῦ κήτους, διὰ τὸ μὴ ἀπογνῶναι ἐκ τοῦ, ἀλλὰ βοηθεῖ πρὸς Κύριον, τῆς σωτηρίας κατεξισώθη. Οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ, πρὸς ἔσχατον φκόντες τῶν κακῶν, τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφιέμεθα (30)· ἀλλὰ πανταχόθεν αὐτοῦ περισκοπούμεθα τὴν βοήθειαν. Ὅθεν καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀπεβλέψαμεν νῦν, τιμιώτατοι ἡμῖν ἀδελφοί, οὓς πολλάκις μὲν ἐν καιρῷ τῶν θλίψεων ἐπιφανήσεσθαι ἡμῖν προσεδόκησαμεν· ἀποπειρόντες δὲ τῆς ἐλπίδος, εἰπόμεν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἡμεῖς, ὅτι Ὑπέμεντα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ εὔρον. Τοιαῦτα γὰρ ἡμῶν τὰ παθήματα, ὥς καὶ τῶν περάτων ἐφικέσθαι τῆς καθ' ἡμᾶς (31) οἰκουμένης· καὶ εἴπερ πάσχοντος μέλους ἐνὸς συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, ἔπρεπε δέ που καὶ ἡμῖν ἐν πολλῷ χρόνῳ πιπονηκόσι συνδιατεθῆναι τὴν εὐσπλαγχνίαν ὑμῶν. Οὐ γὰρ ἡ τῶν τόπων ἐγγύτης, ἀλλ' ἡ κατὰ πνεῦμα συνάφεια ἐμποιεῖν πέφυκε τὴν οἰκείωσιν, ἣν ἡμῖν εἶναι πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν πεπιστεύκαμεν.

2. Τί δήποτε οὖν οὐ (32) γράμμα παρακλήσεως, οὐκ ἀδελφῶν ἐπισκεψίς, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὀφειλομένων ἡμῖν παρὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀγάπης γεγένηται; Τρισχαιδέκατον γὰρ ἔτος ἐστίν, ἀφ' οὗ ὁ αἰρετικὸς ἡμῖν πόλεμος ἐπανάστη· ἐν ᾧ πλείους γεγόνασιν ταῖς Ἐκκλησίαις αἱ θλίψεις τῶν μνημονευομένων ἀφ' οὗ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καταγγέλλεται. Ὡν τὰ καθ' ἕκαστον διεγείσθαι (33) ὑμῖν παραιτούμεθα, μὴ ποτε τὸ τοῦ λόγου ἡμῶν ἀσθενὲς τὴν ἐνάργειαν (34) τῶν κακῶν ὑπεκλύσῃ· καὶ ἅμα οὐδὲ (35) ἡγοῦμεθα ὑμᾶς

καθ' ὑμᾶς, ut in epistola sequenti, τῷ κρατοῦντι τῆς καθ' ὑμᾶς οἰκουμένης. *Imperator orbis vestri.* Si Basilius dixisset τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, Orientem designasset: vel ergo legendum καθ' ὑμᾶς, vel simpliciter τῆς οἰκουμένης, ut in epist. 92, n. 1, ubi Orientales dicunt calamitatum suarum famam etiam ad terminos orbis pervenisse, καὶ ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης.

(32) Τί δήποτε οὐρ οὐ. Ita mss. et 2 editio Paris. Prima habet Τί δήπω οὖν γράμμα. Ibidem Harl. γράμματα.

(33) Διηγείσθαι. Med. et Coisl. primus τὰ καθ' ἕκαστα διεγείσασθαι.

(34) Ἐνάργειαν. Codex Harleianus habet ἐνάργειαν.

(35) Καὶ ἅμα οὐδέ. Ita sex mss. Editi habent οὐδέ.

διδασκαλίας προσδεῖσθαι, τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων πάλαι τῇ φήμῃ δεδιδαγμένους. Κεφάλαιον δὲ τοῦ κακοῦ· οἱ λαοί, τοὺς τῶν προσευχῶν καταλιπόντες οἴκους, ἐν ταῖς ἐρήμοις (36) συνάγονται. Θάλαμα ἐλεεινὸν, γυναῖκες, καὶ παῖδια, καὶ γέροντες, καὶ οἱ ἄλλως (37) ἀσθενεῖς, ἐν ὁμόροις λαβροτάτοις, καὶ νιφετοῖς καὶ ἀνέμοις καὶ παγετῷ τοῦ χειμῶνος, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν θέρει ὑπὸ τὴν φλόγα τοῦ ἡλίου ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τάλαιπωροῦντες. Καὶ ταῦτα πάσχουσι διὰ τὸ τῆς πονηρᾶς ζύμης Ἀρείου γενέσθαι (38) μὴ καταδέχεσθαι.

3. Πῶς ἂν ὑμῖν ταῦτα λόγος ἐναργῶς παραστήσειεν, εἰ μὴ αὐτὴ (39) ἡ πείρα καὶ ἡ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν θέα κινήσειεν ὑμᾶς πρὸς συμπάθειαν; Ὡστε παρακαλοῦμεν ὑμᾶς νῦν γοῦν χεῖρα ὀρέξαι ταῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις εἰς γόνυ κλιθείσαις ἡδὲ, καὶ ἀποστεῖλαι τινὰς τοὺς τῶν μισθῶν ὑπομιμνήσκοντας τῶν ἀποκειμένων ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ὁ συνῆθης λόγος ἐνεργεῖν πέφυκεν, ὅσον ἡ ξένη φωνὴ ἐμποιεῖν τὴν παράκλησιν, καὶ ταῦτα παρὰ ἀνδρῶν γινομένη πανταχοῦ (40) ἐπὶ τοῖς καλλίστοις τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι γνωριζομένων, ὁποῖους ὑμᾶς ἡ φήμη πᾶσιν ἀνθρώποις περιαγγέλλει (41), ἀτρώτους κατὰ τὴν πίστιν διαμείναντας, ἀσυλὸν τὴν ἀποστολικὴν παρακαταθήκην διαφυλάξαντας. Ἄλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα· ἀλλ' ἔχομέν τινὰς ἐπιθυμία δόξης, καὶ τῇ μάλιστα καταστρεφούσῃ Χριστιανῶν ψυχὰς φουσιῶται, καταθάρσυναντάς (42) τινῶν καινοτομίας ῥημάτων, ὅθεν αἱ Ἐκκλησίαι σαθρωθεῖσαι, ὥσπερ ἀγγεῖα ἀραιωθέντα, τὴν αἰρετικὴν διαφθοράν εἰσρυσῖσαν ἐδέξαντο. Ἄλλ' ὑμεῖς, ὦ ἀγαπητοὶ ἡμῖν καὶ περιπόθητοι, γίνεσθε τῶν μὲν τραυματιῶν ἰατροί, τῶν δὲ ὑγιαίνοντων παιδοτρίβαι· τὸ μὲν νενοσηχὸς ὑγιαίνοντες (43), τὸ δὲ ὑγιαῖνον ἀλείφοντες εἰς εὐσέδειαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΓ'.

Occidentalium opem implorat Basilius ac non solum Orientis malorum descriptione eos tangere conatur, sed etiam periculum esse docet ne incendium Occidentem pervadat; unde quanta sit blasphemiae impietas et licentia exponit. Legatus missus Dorotheus, cum episcopis ob metum hostium abesse non liceret.

Πρὸς Ἰταλοὺς (44) καὶ Γάλλους ἐπισκόπους, περὶ τῆς καταστάσεως καὶ συγχύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

1. Τοῖς ὡς ἀληθῶς θεοφιλεστάτοις καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς καὶ ὁμοψύχοις συλλειτουργοῖς, τοῖς κατὰ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν ἐπισκόποις, Βασίλειος

(36) Ἐρήμοις. Med. et Coisl. primus ἐρημίαις.
(37) Οἱ ἄλλως. Med. et Coisl. primus οἱ ἄλλοι. Et alii infirmi. Paulo post editi ἐν νιφετοῖς. Deest praepositio in mss. codicibus.

(38) Γενέσθαι. Codex Bigotianus a Combefisio citatus et Paris. secunda manu habent γινέσθαι, quod nolint pravi Arii fermentum gustare. Sed simili sensu Basilius in epist. 250: Σύγγνωθε ἡμῖν μὴ καταδεχομένοις τῆς ζύμης γενέσθαι τῶν ἑτεροδιδασκαλούντων, Ignosce nobis, si committere nolumus, ut fermenti eorum, qui aliter docent, participes

(39) Εἰ μὴ αὐτῇ. Coisl. primus et Med. ἐὰν μὴ αὐτῇ.

(40) Πανταχοῦ. Deest in Harl., Vat., Reg. so-

necesse esse vos docere, cum veritatem rerum jamdudum fama didiceritis. Summa autem mali haec est: plebs relictis precum domibus, in desertis locis congregatur. Spectaculum miserabile; mulieres, pueri, senes, et qui aliter infirmi sunt, inter imbres vehementissimos, nives, ventos, hiemalem 372 glaciem, similiter quoque per aestatem inter solis ardorem sub dio misere persistunt. Atque haec patiuntur, quod nolint pravi Arii fermenti participes fieri.

3. Quomodo haec vobis oratio clare exprimat, nisi experientia ipsa et spectaculum rei ob oculos positae excitet vos ad commiserationem? Obsecramus itaque, ut vel nunc tandem porrigatis manum Orientalibus Ecclesiis jam in genua inclinatiss, et mittatis, qui admoneant de reservatis ob mala pro Christo tolerata praemiis. Non enim tantum consueta oratio efficere, quantum peregrina vox solet afferre solatii, praesertim ab hominibus veniens ubique praeclarissimam in partem Dei gratia cognitis, quales vos fama omnibus hominibus annuntiat, ut qui permanseritis fide illaesi, apostolicumque depositum inviolabile servaveritis. At non ita res nostrae se habent; sed apud nos sunt qui gloriae desiderio, et maxime evertente animas Christianorum timore, effutierunt quorundam novitatem verborum: unde Ecclesiae quassatae, quasi vasa quaedam luxata, influentem haereticam corruptelam receperunt. Sed vos, o dilectissimi nobis ac optatissimi, sauciorum quidem sitis medici, sanorum vero hortatores; quod aegrotum est ad sanitatem revocantes, et quod sanum incitantes ad pietatem.

EPISTOLA CCXLIII'.

Ad episcopos Italos et Gallos, de perturbatione ac confusione Ecclesiarum.

1. Vere religiosissimis ac charissimis fratribus et unanimis comministis Galliae et Italiae episcopis, Basilius Caesareae Cappadociae episcopus. Do-

cundo, Coisl. secundo et altero Bigot.

(41) Περιαγγέλλει. Ita Harl., Coisl. uterque et Regius uterque. Editi παραγγέλλει.

(42) Καταθάρσυναντάς. Harl. et Reg. uterque et Bigot. καταθάρσυναντας. Infra editi ὡς ἀγαπητοὶ et τραυματιῶν. Codices mss. summo consensu, ut in textu.

(43) Ὑγιαίνοντες. Coisl. primus ὑγιαίνοντες et πρὸς εὐσέδειαν.

(44) Πρὸς Ἰταλοὺς, etc. Hunc titulum desumpsimus ex codicibus Harl., Med. et Coisl. primo. In editis tituli loco apposita fuerant haec verba τοῖς ὡς ἀληθῶς, etc., quae cum ipso contextu epistolae conjuncta sunt in tribus praedictis codicibus.

* Alias LXX. Scripta anno 376.

minus noster Jesus Christus, cum suum ipsius corpus dignatus sit appellare universam Dei Ecclesiam, nosque sigillatim aliorum invicem membra effecerit, dedit et nobis omnibus ad omnes necessitudinem habere secundum membrorum concordiam. Quapropter, etsi quam longissime ab invicem sejuncti sumus habitationibus, at, conjunctionis habita ratione, vicini inter nos sumus. Quoniam igitur non potest caput pedibus dicere: Opus vobis non habeo⁴⁴; nec vos profecto committetis, ut nos velut alienos rejiciatis, sed tantum dolebitis ex ærumnis nostris, quibus traditi sumus ob nostra peccata, quantum nos vobiscum lætamur, qui in pace vobis a Domino data gloriam habetis. **373** Jam quidem et alias clamavimus ad dilectionem vestram, ut nobis opem et commiserationem impenderetis: sed profecto, quia non impleta erat vindicta, concessum vobis non fuit ad auxiliandum exsuscitari. Illud enim maxime exquisimus, ut ipsi quoque orbis vestri imperatori vestrae pietatis opera innotescat rerum nostrarum perturbatio; aut si id difficile fuerit, saltem a vobis veniant, qui visitent et consolentur afflictos, ut oculis suis subjiciant Orientis miseras, quæ nequeunt auribus accipi, quia nulla invenitur oratio, quæ res nostras clare vobis exprimat.

2. Persecutio apprehendit nos, fratres in primis colendi, et persecutionum sævissima. Nam abiguntur pastores, ut greges dispergantur. Et quod gravissimum est, nec qui vexantur, mala in martyrii fiducia perferunt, neque plebs in martyrum loco athletas colit, quia Christianorum nomine persecutores ornatī sunt. Unum crimen est, quod nunc vehementer punitur, accurata custodia paternarum traditionum. Eam ob causam patria expelluntur plī; in desertas regiones transferuntur. Non canities apud iudices iniquitatis reverentiam habet, non

⁴⁴ 1 Cor. xii, 21.

(45) *Τὴν ἐκδίκησιν*. Editi addunt ἡμῶν, quod deest in tribus velustissimis codicibus et in uno ex Regiis. Harlæani codicis non parum arridet hæc scriptura, διὰ τὸ ἀναπληρωθῆναι τὴν ἐκδίκησιν, eo quod vindicta impleatur.

(46) *Ὑποβάλλωσι*. Ita Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ὑποβάλλωσι. In alio codice D Regio, qui est 1824, legitur ὑπολάβητε. Paulo post editi παριστάντ. Septem mss. ut in textu.

(47) *Οἱ μὲν κακούμενοι*. Ita septem mss. Editi οἱ κακουχούμενοι. Ibidem nonnulli codices οἱ δὲ λαοὶ οὐκ ἐν, etc. Sæpe alias Basilius, dum persecutiones Orientis describit, hoc incommodum commemorat, quod non idem sit martyrii splendor ac sub ethnicis imperatoribus. Non idcirco tamen de eorum qui patiebantur merito detrabi putabat. Nam in epist. 257 testatur persecutores ipsos Christianum nomen obijcere, ut adversariis martyrii existimationem eripiant, ac simpliciores hac cavillatione decipi: at revera ejusmodi persecutionis, quæ a tribulibus accidit, eo uberiora esse contendit præmia, quo et gravior et ad cavendum difficilior est, ac minus ad martyrii laudem insignis, quam si ab ethnicis excitaretur. Sic etiam Cyprianus in epistola 55: *Nihil interest quis tradat aut sæviet, eum Deus tradi per-*

A ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, σῶμα ἐαυτοῦ καταδεξάμενος ὀνομάσαι τὴν πᾶσαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς καθ' ἕνα ἡμῶν ἀλλήλων ἀποδιέξας μέλη, ἰδῶκε καὶ ἡμῖν πᾶσι πρὸς πάντας ἔχειν οἰκίως, κατὰ τὴν τῶν μελῶν συμφωνίαν. Διόπερ εἰ καὶ πλείστον ἀλλήλων διωρίζεσθα ταῖς οἰκίσεσιν, ἀλλὰ τῷ γε λόγῳ τῆς συναφείας ἐγγύς ἀλλήλων ἐσμέν. Ἐπεὶ οὖν οὐ δύναται ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν εἰπεῖν, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω, πάντως οὐδὲ ὑμεῖς ἀνέξεσθε ἀποποιήσασθαι ἡμᾶς, ἀλλὰ τοσοῦτον συμπαθήσατε ἡμῶν ταῖς θλίψεσιν αἷς παρεδόθημεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὅσον καὶ ἡμεῖς συγκαίρομεν ὑμῖν δοξαζομένοις ἐν τῇ εἰρήνῃ, ἣ ἐχαρίσατο ὑμῖν ὁ Κύριος. Ἦδη μὲν οὖν καὶ ἄλλοτε ἐπεδοησάμεθα τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰς ἀντιλήψιν ἡμῶν καὶ συμπάθειαν· ἀλλὰ πάντως διὰ τὸ μὴ ἀναπληρωθῆναι τὴν ἐκδίκησιν (45), οὐ συνεχωρήθητε διαναστῆναι πρὸς τὴν ἀντιλήψιν. Ἐπιζητούμεν γὰρ μάλιστα μὲν καὶ αὐτῷ τῷ κρατοῦντι τῆς καθ' ὑμᾶς οἰκουμένης φανεράν γενέσθαι διὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαθείας τὴν ἡμετέραν σύγχυσιν· εἰ δὲ τοῦτο δύσκολον, ἀλλ' ἔλθειν τινὰς παρ' ὑμῶν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ παραμυθίαν τῶν θλιβομένων, ἐν ὁφθαλμοῖς ὑποβάλλωσι (46) τὰ πάθη τῆς ἀνατολῆς, ἀπερ ἀκοαῖς ἀδύνατον παραδέξασθαι, τῷ μηδένα λόγον εὐρίσκεσθαι ἐναργῶς παριστῶντα ὑμῖν τὰ ἡμέτερα.

C 2. Διωγμὸς κατεῖληφεν ἡμᾶς, ἀδελφοὶ τιμωτάτοι, καὶ διωγμῶν ὁ βαρύτερος. Διώκονται γὰρ ποιμένες, ἵνα διασκορπισθῶσι τὰ ποίμνια. Καὶ τὸ βαρύτερον, ὅτι οὕτε οἱ μὲν κακούμενοι (47) ἐν πληροφορίᾳ μαρτυρίου τὰ πάθη δέχονται, οὕτε οἱ λαοὶ ἐν μαρτυρῶν τάξει τοὺς ἀθλητὰς θεραπεύουσι, διὰ τὸ Χριστιανῶν ὄνομα τοῖς διώκουσι περιχεῖσθαι. Ἐν ἔστιν ἐγκλημα νῦν σφοδρῶς ἐκδικούμενον, ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν πατρικῶν παραδόσεων. Διὰ τοῦτο ἀπελαύνονται μὲν τῶν πατρίδων οἱ εὐσεβεῖς· πρὸς δὲ τὰς ἐρημίας μετακίζονται. Οὐ πολὺ τοῖς (48) χριταῖς τῆς ἀδι-

mittat quos disponit coronari. Neque enim nobis ignominia est pati a fratribus quod passus est Christus, nec illis gloria est facere quod fecerit Judas. Idem docet concilium Sardicense in epistola ad Julium papam, et Liberius papa in epistola septima ad Dionysium, Eusebium et Luciferum in exilio constitutos. Gregorius Nazianzenus orat. xlii, p. 416, de Valentis persecutione sic loquitur: "Ἀρτι δὲ δ' ἀπρεπὴς ἀρχεται, καὶ τὸ ἀμύνειν Χριστιανοῖς πρόσχημα ἔχων τῆς ἀσεθείας, τοῖς ἀληθῶς Χριστιανοῖς ἐπιφύεται· καὶ τοσοῦτον ἐκείνου χαλεπώτερος γίνεταί, ὅσην τότε μὲν ἡ θύλησις περιφανεστέρα καὶ λαμπροτέρα, νῦν δὲ καὶ τὸ παθεῖν ἀφιλότιμον, παρὰ γε τοῖς οὐ δικαίοις τῶν παθῶν λογισταῖς. Nunc autem turpis et indecora persecutio cooritur; quæ, Christianorum patrociniū ad defensionem impietati suæ prætexens, veros Christianos aggreditur: hoc utique nomine superiore persecutione acerbior, quod tum quidem minime dubia et obscura erat martyrum decertatio: nunc autem res eo rediit, ut cruciatus quoque ipse laude careat, saltem apud iniquos cruciatum iudices.

(48) *Οὐ πολὺ τοῖς*. Simplicior hæc scriptura codicum Harl. et Coisl. primi, quam vulgata οὐ πολὺ παρὰ τοῖς.

κίας αἰδέσθαι, οὐκ ἀσκητικῆς εὐσεβείας, οὐ πολιτείας κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ νεότητος εἰς γῆρας διανυσθεῖσα. Ἀλλὰ κακοῦργος μὲν οὐδεὶς ἀνευ ἐλέγχων καταδικάζεται· ἐπίσκοποι δὲ ἀπὸ μόνης (49) συκοφαντίας ἐάλωσαν, καὶ μηδεμιᾶς ἀποδείξεως τοῖς ἐγκλήματιν ἐπενεχθείσης ταῖς τιμωρίαις ἐκδίδονται. Τινὲς δὲ οὕτε ἐγνώρισαν (50) κατηγοροῦς, οὕτε εἶδον δικαστήρια, οὕτε ἐσυκοφαντήθησαν τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἑωρὶ τῶν νυκτῶν βιάως ἀναρπασθέντες εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐρυγαδεύθησαν, ταῖς ἐκ τῆς ἐρημίας κακοπαθείαις παραδοθέντες εἰς θάνατον. Τὰ δὲ τούτοις ἐπόμενα γνῶριμα παντὶ, καὶ ἡμεῖς σιωπήσωμεν· φυγαὶ πρεσβυτέρων, φυγαὶ διακόνων, καὶ παντὸς τοῦ κλήρου λεηλασία (51). Ἀνάγκη γὰρ ἡ προσκυνῆσαι τῇ εἰκόνι, ἢ τῇ πονηρᾷ φλογὶ τῶν μαστιγῶν παραδοθῆναι. Στεναγμοὶ (52) λαῶν, δάκρυον διηνεχὲς καὶ κατ' οἴκους καὶ δημοσίᾳ, πάντων πρὸς ἀλλήλους ἐδυρομένων ἃ πάσχουσιν. Οὐδεὶς γὰρ οὕτω λίθινος τὴν καρδίαν, ὥστε, πατρὸς στερηθεὶς, πρῶτος φέρειν τὴν ὀρφανίαν. Ἦχος θρηνοῦντων ἐν πόλει, ἦχος ἐν ἀγροῖς, ἐν ὁδοῖς, ἐν ἐρημίαις. Μία φωνὴ ἐλαυνὰ πάντων (53) καὶ σκυθρωπὰ φθεγγομένων. Ἐξήρται χαρὰ καὶ εὐφροσύνη πνευματικῇ. Εἰς πένθος ἐστράφησαν ἡμῶν αἱ ἑορταί· οἴκοι προσευχῶν ἐπεκλείσθησαν· ἀρχὰ τῆ θυσιαστήρια τῆς πνευματικῆς λατρείας. Οὐκέτι σύλλογοι Χριστιανῶν, οὐκέτι διδασκάλων προσδρῖαι, οὐ διδάγματα σωτήρια, οὐ πανηγύρεις, οὐχ ὑμνοῦνται νυκτεριναί, οὐ τὸ μακάριον (54) ἐκαίνο τῶν ψυχῶν ἀγαλλίαμα, τὸ ἐπὶ ταῖς συνάξεσι καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ταῖς ψυχαῖς ἐγγινόμενον τῶν πιστευόντων εἰς Κύριον. Ἡμῖν πρέπει λέγειν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀρχὴν, οὕτε προφήτης, οὕτε ἡγούμενος, οὕτε προσφορά, οὕτε θυμίαμα, οὐ τέλος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιον Κυρίου, καὶ εὐρεῖν ἔλεος.

3. Ταῦτα εἰδόντες ἐπιστέλλομεν, διότι οὐδὲν μέρος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης, ὃ τὰς ἡμετέρας λοιπὸν ἠγνόησε συμφοράς. Ὡστε οὐ διδασκαλίᾳ ἐνεκὶν τοὺς λόγους τούτους ποιῆσθαι ἡμᾶς νομίζειν προσήκειν, οὐδὲ τοῦ (55) ὑπομνησαί ὑμῶν τὴν ἐμμέλειαν. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι οὐκ ἂν ποτε ἐπιλάβοιθε ἡμῶν, οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ ἡ μήτηρ τῶν ἐκγόνων τῆς κοιλίας αὐτῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ περιωδυνίᾳ (56) τινὶ καταχόμενοι διὰ τῶν στεναγμῶν κουφίζειν πως τὰς ἀληθινὰς πεινῶντας, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν· εἶον ἀποσχευ-

exercitatio pietatis, non vita secundum Evangelium a juventute ad senectam usque transacta. Sed sceleratus quidem nullus sine certis indicibus condemnatur : episcopi autem ex sola calumnia damnati sunt, ac nullo argumento criminationibus adjecto, suppliciis traduntur. Imo nonnulli neque accusatores agnoverunt, neque viderunt tribunalia, neque omnino calumniis appetiti fuerunt, sed intempesta nocte violenter rapti, in longinquas regiones fugati sunt, ex solitudinis incommodis ad mortem obiecti. Quæ autem ex his sequuntur, nota sunt omnibus, etiamsi taceamus; fugæ presbyterorum, fugæ diaconorum, ac cleri totius depopulatio. Necessesse enim est aut imaginem adorare⁵⁵, aut pravæ flammæ flagellorum tradi. Populorum gemitus, continuæ privatim ac publice lacrymæ, omnibus inter se mala sua desistentibus. Nemo enim corde est adeo lapideo, ut patre privatus, animo æquo ferat orbitatem. Sonus lamentantium in urbe, sonus in agris, in viis. **374** in solitudinibus. Vox una auditur, miseranda omnibus ac tristitia loquentibus. Sublatum est gaudium, et lætitia spiritualis. Versi sunt in luctum festi dies nostri⁵⁶; conclusæ preceationum domus; vacant altaria cultu spirituali. Non jam conventus Christianorum, non jam præsidentes doctores, non documenta salutaria, non solemnitates, non hymnorum nocturni cantus, neque beata illa animarum exsultatio, quæ ex synaxibus et communicatione donorum spiritualium animabus credentium in Dominum innascitur. Decet nos dicere : *Non est in tempore hoc princeps, neque propheta, neque dux, neque oblatio, neque suffragium, neque locus sacrificandi coram Domino, et inteniendi misericordiam*⁵⁷.

3. Scribimus hæc scientibus, cum pars nulla sit orbis terrarum, quæ jam calamitates nostras ignoret. Quare non docendi causa hæc a nobis disseri credendum, aut ut commonefaciamus vestram diligentiam. Novimus enim nunquam vos nostri oblitos esse, non magis sane quam matrem filiorum uteri sui⁵⁸. Sed quoniam qui dolore aliquo detinentur, gemitibus levare aliquo modo angores solent, idem et nos facimus; excutimus quodammodo maioris pondus, dum dilectioni vestræ multipli-

⁵⁵ Dan. iii, 10. ⁵⁶ Amos viii, 10. ⁵⁷ Dan. iii, 58, 59. ⁵⁸ Isa. xlix, 15.

(49) Ἀπὸ μόνης. Quatuor codices non antiquissimi ὑπὸ μόνης.

(50) Οὕτε ἐγνώρισαν. Neque agnoverunt, id est, accusatores producti coram illis non fuerunt. Designat illa vox ἐγνώρισαν eum cognoscendi modum qui certis et exploratis constat indicibus. Sic Basilii in epist. 202: Πρότερον αὐτοὶ μετ' ἀλλήλων γνωρίσατε ἑαυτοὺς, ἵνα γινώμεν πρὸς τίνας ἡμῖν ἔσται ἡ συμφωνία.

(51) Λεηλασία. Ita veteres libri septem. Editi λεηλασία.

(52) Στεναγμοί. Codices recentiores non pauci στεναγμός. Ibidem δακρύων διηνεχὲς in prima editione Paris. Aliter alius in codicibus editis et mss.

(53) Πάντων. Sic omnes mss. Editi ἀπάντων. Ille

autem occurrit insignis varietas in quatuor mss. non vetustissimis, in quibus sic legitur: Μία φωνὴ ἐλαυνή· πάντων τὰ σκυθρωπὰ φθεγγομένων.

(54) Οὐ τὸ μακάριον. Ita codices mss. octo. Editi οὕτε. Paulo post editi δ ἐπὶ ταῖς... ἐγγίνεται. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(55) Οὐδὲ τοῦ. Tres vetustissimi codices οὐδὲ τῷ. Paulo post editi ἐπιλάβοιθε. Harl. et Coisl. primus ut in textu.

(56) Οἱ περιωδυνίᾳ. Sic tres vetustissimi codices, quibus favent tres alii in quibus legitur ὥσπερ οἱ ὀδύνῃ. Legitur in Regio 1824, οἱ περὶ ὀδύνῃ. Editi ὀδύνῃ. Paulo post editi διαγγέλλομεν. Tres vetustissimi codices ἐξαναγγέλλομεν.

res nostras calamitates nuntiamus, si quo modo vehementius ad precandum pro nobis commoti, Dominum exoretis ut reconcilietur nobis. Quod si ærumnæ quæ nos affligunt solæ essent, statuissemus utique apud nosmetipsos tacere, atque in incommodis pro Christo perferendis gaudere: Non enim sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis⁵⁷. Nunc autem veremur, nequando ingravescens malum, velut flamma quædam ardentem materiam pervadens, postquam consumpserit quæ proxima sunt, attingat etiam et remotiora. Depascitur enim hæreseos malum, et timor est ne, voratis Ecclesiis nostris, serpat postea usque ad sanam partem vestrae parœciæ. Fortasse igitur, quia apud nos abundavit peccatum, primi in escam traditi sumus crudelibus inimicorum Dei dentibus. Fortasse etiam, quod et verisimilius est, quoniam Evangelium regni, capto a nostris locis initio, in omnem pervenit terrarum orbem, idcirco communis animarum nostrarum hostis perficere conatur, ut defectionis semina, sumpto ab iisdem locis initio, in totum terrarum orbem diffundantur. Quibus enim affulsit illuminatio cognitionis Christi⁵⁸, ad eos ut veniant etiam impietatis tenebræ, machinatur.

4. Vestras igitur existimate afflictiones nostras, ut veri discipuli Domini. Non de pecuniis, non de gloria, non de ulla alia ex rebus temporariis bellum sustinemus: sed de communi hæreditate, patrio thesauro sanæ fidei stamus decertantes. Dolorem nostrum dolete, o vos fratrum amantes, quoniam occlusa sunt apud nos piorum ora, aperta vero omnis audax et blasphema lingua loquentium adversus Deum iniquitatem⁵⁹. Columnæ et fulcrum veritatis in dispersione; nos vero, qui ob tenuitatem contempti fuimus, loquendi destituimur libertate. Decertate pro populis, nec spectate modo vestrum statum, videlicet quod in portibus tranquillis statis, Dei gratia omnino a turbine malorum ventorum vos protegente. Sed manum etiam Ecclesiis tempestate exagitatis porrigite, nequando derelictæ, penitus fidei naufraga

⁵⁷ Rom. viii, 18. ⁵⁸ II Cor. iv, 6. ⁵⁹ Psal. lxxiv, 6.

(57) *Δυσωπήσητε*. Ita sex mss. Editi *δυσωπήσετε*.

(58) *Βαδίζουσα, ἐπειδὴν καταναλώση*. Ita octo mss., nisi quod in nonnullis recentioribus legitur *βαδίσασα*. Editi *βαδίζουσα, ἐπειδὴν καταλάβοι καὶ καταναλώσει*.

(59) *Εἰς κατάβρωσιν τοῖς... τοῦ Θεοῦ*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *εἰς κατάβρωμα τοῖς... τοῦ Χριστοῦ*. Paulo post quinque codices non antiquissimi *ἀποστασίας ῥήματα*.

(60) *Καταπολεμούμεθα*. Quinque codices recentiores *πολεμούμεθα*. Sic etiam habent editiones Haganoensis et Frobenianæ. Ibidem editi *ὑπὲρ τοῦ κοινού θησαυροῦ τοῦ πατρικοῦ κτήματος*. Codices mss. omnes ut in textu. In codice Vaticano legitur *πνευματικοῦ κτήματος*.

ζόμεθα τῆς λύπης τὸ βάρος, δι' ὧν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τῆς πολυειδούς ἡμῶν συμφορᾶς ἐξαγγέλλομεν, εἴ πως ἂν σφοδρότερον εἰς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχὰς κινηθέντες, δυσωπήσητε (57) τὸν Κύριον διαλλαγῆναι ἡμῖν. Εἰ μὲν οὖν αἱ θλίψεις ἦσαν μόναι αἱ καταπονοῦσαι ἡμᾶς, καὶ συνεβουλεύσαμεν ἑαυτοῖς τὴν τρυχίαν ἀγεῖν, καὶ χαίρειν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ παθήμασιν, ἐπειδὴ Οὐκ ἔστι τὰ παθήματα τοῦ τῶν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθήσεσθαι εἰς ἡμᾶς· νῦν δὲ φοβούμεθα, μήποτε αὐξανόμενον τὸ κακὸν, ὥσπερ τις φλόξ διὰ τῆς κτιομένης ὕλης βαδίζουσα (58), ἐπειδὴν καταναλώσῃ τὰ πλησίον, ἀφῆται καὶ τῶν πόρρω. Ἐπινέμεται γὰρ τὸ κακὸν τῆς αἰρέσεως· καὶ ἕως ἐστὶ, μή, τὰς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καταργοῦσα, ἐρῇ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὸ ὑγιαῖνον μέρος τῆς καθ' ὁμᾶς παροικίας. Τάχα μὲν οὖν, διὰ τὸ παρ' ἡμῖν πλεονάζει τὴν ἀμαρτίαν, πρῶτοι παρεδόθημεν εἰς κατάβρωσιν τοῖς ὡμοφάτοις δοῦναι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ (59)· τάχα δὲ, ὃ καὶ μᾶλλον ἐστὶν εἰκόσι, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τόπων ἀρξάμενον, εἰς πᾶσαν ἐξῆλθε τὴν οἰκουμένην· διὰ τοῦτο ὁ κοινὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐχθρὸς, τὰ τῆς ἀποστασίας σπέρματα, ἀπὸ τῶν αὐτῶν τόπων τὴν ἀρχὴν λαβόντα, εἰς πᾶσαν οἰκουμένην διαδοθῆναι φιλονεικεῖ. Ἐφ' οὗ γὰρ ἐλαμψεν ὁ φωτισμὸς τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τοῦτους ἐλθεῖν καὶ τὸ τῆς ἀσεβείας σκότος ἐπινοεῖ.

4. Ὑμέτερα οὖν λογίζεσθε τὰ πάθη ἡμῶν, ὡς γνήσιοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Οὐχ ὑπὲρ χρημάτων, οὐχ ὑπὲρ δόξης, οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς τῶν προκαίρων καταπολεμούμεθα (60)· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κοινού κτήματος, τοῦ πατρικοῦ θησαυροῦ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, ἐστῆκαμεν ἀγωνιζόμενοι. Συναλγῆσατε ἡμῖν, ὡ φιλάδελφοι, ὅτι ἀποκλείεσθαι μὲν παρ' ἡμῖν τῶν εὐσεβούντων τὰ στόματα, ῥηνοῦται (61) ἐκ πᾶσαν θρασύτα καὶ βλάστημος γλῶσσα τῶν λαλούντων κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν. Οἱ στυλοὶ καὶ τὸ ἱδρωμα τῆς ἀληθείας ἐν διασπορᾷ· ἡμεῖς δὲ, οἱ διὰ σμικρότητα (62) παρεθόντες, ἀπαρβήσασθαι. Ἀγωνιάσασθε ὑπὲρ τῶν λαῶν· καὶ μὴ τὸ καθ' ἑαυτοὺς σκοπεῖτε μόνον, ὅτι ἐν λιμίσι εὐδίοις ὀρμίζεσθε, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος πᾶσαν ὑμῖν σκέπην χαρισμένης (63) ἀπὸ τῆς ζάλης τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας. Ἀλλὰ καὶ ταῖς χειμαζόμεναις τῶν Ἐκκλησιῶν χεῖρα ὀρέξατε

(61) *Ῥηνοῦται*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *ῥηνοῖγῃ*.

(62) *Οἱ διὰ σμικρότητα*. His ex verbis concludit Combelsius hanc epistolam a solo Basilio scriptam non fuisse. Id enim, inquit, in sua Basilius persona, idque solius, non facile dicat, tantæ sedis antistes, ipseque sic clams. Nulla ratione nititur eruditi viri observatio. Ut omittam loca pene innumerabilia, in quibus de se ipso Basilius demississime loquitur; certe in epistola 225 contemptum se fuisse dicit a iudicibus, qui furorē suum in Gregorium Nyssenum verterant.

(63) *Χαρισμένης*. Ita tres vetustissimi codices cum uno ex Regiis. Editi *χαρίζομένης*.

μήποτε, ἐγκαταλείψοιται, παντελῶς ὑπομείνωσι τῆς πίστεως τὸ ναυάγιον. Στενάξατε ἑφ' ἑμὶν, ὅτι ὁ Μονογενὴς βλασφημεῖται, καὶ ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔστι. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀθετεῖται, καὶ ὁ δυνάμενος ἐλέγχειν ἀποδιώκεται. Πολυθεῖα κεκράτηκε. Μέγας θῆς παρ' αὐτοῖς καὶ μικρός. Υἱὸς (64) οὐχὶ φύσιως ὁμοῖα, ἀλλὰ τιμῆς τινος εἶναι προσηγορία νενόμισται· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ συμπληρωτικὸν εἶναι τῆς ἁγίας Τριάδος, οὐδὲ κοινωνὸν τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως, ἀλλ' ἐν τι τῶν ἐκ τῆς κτίσεως, εἰκῇ, καὶ ὡς ἔτυχε, Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσεβρίσθη. Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς (65) μου πηγὴν ὑδάτων; καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν ἡμέρας πολλὰς, τὸν ταῖς πονηραῖς ταύταις διδασκαλίαις πρὸς τὴν ἀπώλειαν συνωθούμενον. Παρασύρονται τῶν ἀκεραιτέρων αἱ ἀκοαί· εἰς συνήθειαν λοιπὸν ἦλθον τῆς αἵρετικῆς δυσσεβείας. Συνεκτρέφεται τὰ νήπια τῆς Ἐκκλησίας τοῖς λόγοις τῆς ἀσεβείας. Τί γὰρ καὶ ποιήσουσι; Βαπτίσματα παρ' ἐκείνοις (66), προπομπὰ τῶν ἐξοδευόντων, ἐπισκέψεις τῶν ἀσθενούντων, παρακλήσεις (67) τῶν λυπουμένων, βοήθεια τῶν καταπονουμένων, ἀντιλήψεις παντοδαπαί, μυστηρίων κοινωνίαι· ἃ πάντα, δι' ἐκείνων ἐπιτελούμενα, σύνθεσμος γίνεται τοῖς λαοῖς τῆς πρὸς αὐτοὺς ὁμονοίας· ὥστε, μικροῦ χρόνου προελθόντος, μηδ' εἰ γένοιτό τις ἄδεια, ἐλπίδα λοιπὸν εἶναι τοὺς τῇν ἐπὶ γνώσιν τῆς ἀληθείας ἀνακληθῆναι.

5. Τούτων ἕνεκεν πολλοὺς ἑμὰς ἔχρην συνδράμειν πρὸς τὴν ὑμετέραν σεμνότητα, καὶ ἕκαστον τῶν ἐκυτοῦ πραγμάτων ἐξηγητὴν γενέσθαι. Νῦν δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο δειγμα γενέσθω ὑμῖν τῆς κακοπαθείας, ἐν ᾗ διάγομεν, ὅτι οὐδ' ἀποδημίας ἐσμέν κύριοι. Εἰ γὰρ τις καὶ πρὸς τὸ βραχύτατον τῆς Ἐκκλησίας ἐκυτοῦ (68) ἀποσταίῃ, ἐκδότους ἀφήσει τοὺς λαοὺς τοῖς ἐξεδρεύουσιν. Ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἕνα ἀπ-

¹¹ Jerem. ix, 1.

(64) Υἱὸς. Editi præmittunt articulum, qui deest in tribus vetustissimis codicibus.

(65) Τοῖς ὀφθαλμοῖς. Sic tres vetustissimi codices. Editi τοῖς βλεφαροῖς.

(66) Παρ' ἐκείνοις. Hic etiam sequimur tres vetustissimos codices. Editi παρ' ἐκείνων. Sequentia verba sic interpretaretur Combelsius: *excedentium pompæ funebres, deducta funera*. Si cui magis arri-deat hæc interpretatio, libera datur optio eligendi. Sed cum Basilius hoc loco recenseat præcipuos Arianorum aditus ad errorem insinuandum, multo aptior videtur hunc ad usum fuisse proficiscentium deductio, quam pompæ funebres. Supra observavimus morem fuisse, ut si quis episcopus ad concilium aut ad celebritatem aliquam vocaretur, mitteretur qui eum deduceret. Unde Basilius hoc officium in se advocando prætermissum a Theodoro et Meletio queritur in epist. 98. Negat se adfuturum in epist. 58, nisi, ut par est, advocetur. Eustathii clerici Arianos per totam diocesim perhonorifice deduxerunt, epist. 251.

(67) Παρακλήσεις. In pluribus mss. recentioribus legitur παράκλησις et βοήθεια. Paulo post editi ἅπαντα. Harl., Coisl. primus et plures alii ut in textu. Quæ autem hic recensentur a Basilio, magna ex parte officia sunt episcoporum et presbyterorum. Inducant autem hæc verba non solum Arianos ad has dignitates evehi solitos esse, quod sane

Agium perpetiantur. Ingemiscite nostra causa, quia Unigenitus blasphematur, nec est qui contradicat. Spiritus sanctus rejicitur, et qui redarguere potest, fugatur. Multitudo obtinuit deorum. Magnus Deus apud illos et parvus. Filius non naturæ nomen, sed dignitatis alicujus appellatio esse; Spiritus sanctus non complere Trinitatem sanctam; neque particeps esse divinæ ac beatæ naturæ, sed una aliqua ex rebus creatis, temere et fortuito Patri et Filio adjectus existimatur. Quis dabit capiti meo aquam, et palpebris meis fontem lacrymarum? et diebus multis populum deflebo pravis istis doctrinis ad exitium impulsus. Seducuntur simpliciorum aures, jamque assuetæ sunt hæreticæ impietati. Enutrientur Ecclesiæ infantes in doctrinis impiis. Quid enim facient? Baptismata apud illos, deductiones proficiscentium, visitationes ægrotantium, consolationes morientium, adjumenta omnis generis, mysteriorum communionem: quæ omnia, per eos administrata, populis vinculum sunt concordie cum eis ineundæ; adeo ut intra breve tempus, etiamsi qua libertas detur, nulla jam spes sit futura homines diuturna deceptione detentos, iterum ad veritatis agnitionem revocaturum iri.

ὑπὸ τῆς χρονίας ἀπάτης κατασχεθέντας, πάλιν πρὸς

5. His de causis plures ex nobis oportebat ad vestram dignitatem concurrere, et unumquemque rerum suarum narratorem fieri. Nunc vero et hoc ipsum vobis indicio sit illius in qua degimus afflictionis, quod ne facultas quidem nobis est itineris suscipiendi. Etenim si quis vel brevissimo tempore a sua Ecclesia absuerit, traditos relinquet populos insidiantibus. Sed, Dei gratia, unum misimus vici-

mirum non fuisset sub hæretico imperatore, sed etiam eos ecclesiastica munia ita sibi arrogasse, ut Catholicos excluderent. Non alio consilio Ariani presbyteros Antiochenos, ut discimus ex canone 17 Basilii, jurare coegerunt, se nunquam sacerdotio publice perfuncturos. Quinetiam ambitionem suam ad alias Ecclesias extendebant. Nam Eustathius, qui eorum ingenium noverat, hac arte eorum captavit benevolentiam: advocavit eos in Ecclesiam suam, concionaliter sunt summa cum potestate, traditus est eis populus, traditum altare, ac totam regionem peragravit, ubique episcopalem honorem et observationem habentes, ut perspicitur ex epistolis 244 et 251.

(68) Ἐαυτοῦ. Sic codices plerique mss. pro eo quod erat in editis αὐτοῦ. Non sine causa Orientales hac excusatione utebantur. Metuendi enim locus erat, ne Occidentales suboffenderentur, si episcopi non venirent. Anno 371, cum Orientales diaconum misissent, diaconum pariter miserunt Occidentales. Anno 372 nemo missus ab Orientalibus, sed per litteras suppliciter petierunt, ut plures episcopi ad ferendum Orienti auxilium mitterentur. At nullam prorsus responsionem impetrarunt: imo rediens Roma Evagrius presbyter nuntiavit Basilio, ipsius scripta Romanis displicuisse, ac viros autoritate præditos Romam esse mittendos.

multorum, religiosissimum et dilectissimum fratrem nostrum Dorotheum compresbyterum : qui et quaecunque effugerunt litteras nostras sua ipsius narratione potest supplere, cum omnia secutus sit accurate, et defensor sit rectae fidei. Hunc suscipientes in pace, celeriter dimittite, bonam nobis nuntium afferentem studii vestri ad fratres adjuvandos.

ἔν ἔχετε πρὸς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἀδελφότητος.

EPISTOLA CCXLIV.

Cum Patrophilus miraretur disruptam inter Basilium et Eustathium amicitiam, ac Basilium reprehendere videretur, exponit ei Basilius omnes ab origine dissensionis causas et modos. Declarat sibi in exigenda ab Eustathio fidei formula propositum aliud nihil fuisse, nisi ut a se et ab ipso Eustathio calumnias propulsaret. Narrat quomodo Eustathii et Theophrasti agendi ratione afflictus, litteras acceperit ab Eustathio, quae communionem Basilio renuntiabant, eo quod scripisset ad Apolinarium, et cum Diodoro presbytero communicaret. His litteris attonitum et stupentem Basilium aliae exceperunt, quae erant ad Basilium scriptae, et Basilio perfidiam et corruptionem Ecclesiarum exprobrabant, in primis vero quod ex dolo et insidiis formulam proposuisset. Testem conscientiae suae Deum invocatur Basilius, sed mirari se dicit, cur Eustathius tantopere exarsit ob eiusmodi formulam, quae ipsius manu subscripta Romae asseruatur, quumque ipse synodo Tymaniensi obtulerat. Sed hunc pudem damnat nunc Eustathius, eandemque in actionibus inconstantiam declarat. Nam qui a quingentis episcopis damnatus, acquiescere noverat, sed eos episcopos non esse contendebat, nunc aperte conjungitur cum iis, quos illi ordinaverunt. Quali vita et moribus sint eiusmodi homines, tacere non vult Basilius: sed narrat quid sibi post morbum gravissimum anno praeterito in mentem venerit de hominum inconstantia. Quo in genere nemini Eustathium cedere ait, idque probat ex variis illius partium mutationibus, et ex variis formulis, quibus subscripsit. Postremo rogat Patrophilum ut ad se scribat, utrum idem erga se permanere velit, an ex congressu cum Eustathio mutatus sit.

Patrophilo, Aegensis Ecclesiae episcopo.

1. Legi litteras tuas, quas per fratrem nostrum Strategium compresbyterum misisti, et legi libenter. Quidni enim libenter legerem, et a viro prudente scriptas, et a corde, quod dilectionem erga omnes ex Domini praecepto edoctum est servare? Et fere cognovi cur praeterito tempore silueris. Haerenti enim similis eras et stupenti, quod Basilius ille, qui cuidam a puero taliter inservivit, qui talibus quibusdam temporibus haec et illa fecit, qui bellum cum innumeris aliis unius colendi causa suscepit, is nunc alius ex alio factus sit, et bellum pro charitate praese ferat, et quaecunque alia scripsisti, satis animi stuporem in hac rerum praeter opinionem mutatione demonstrans. **377** Quod si me aliquantum etiam perstrinxisti, id aegre non tuli. Non enim ita sum indocilis, ut amicas objurgationes fratrum moleste feram. Tantum enim abest, ut iis quae scripsisti, fuerim offensus, ut fere etiam mihi risum moverint, quod cum tot ac tanta sint, quae nobis videbantur mutuam amicitiam antea firmare, ipse ob exilia, quae usque ad te pervenerunt, in tantum te scriberes stuporem incidisse. Itaque et tibi idem, quod multis usu venit, qui omisso naturae rerum examine, hominibus, de quibus agitur,

* Alias LXXXII. Scripta anno 376.

(69) Δωρόθεον. Missus etiam cum Dorotheo presbyter Sanctissimus, ut patet ex epist. 253 et sequentibus. Quinetiam in epist. 263 gratias agunt Occidentalibus Orientales ob litteras per compresbyteros missas. Mirum autem videri non debet, quod solus Dorotheus nominetur. Saepe enim in eiusmodi litteris solus ille nominatur, qui praecipuas commissi muneris partes sustinebat. Sic in epist. 220 solus Acacius, in epist. 261 solus Dominicus commemorantur, quamvis utrique comites adjunctos fuisse pateat, Acacio quidem ex epist. 220, Dominico autem ex 267. Initio epist. 48 unum epistolae bajulum memorat Basilius, sed tamen plures

αἰτιασάμεν ἀντὶ πολλῶν, τὸν εὐλαβέστατον καὶ ἀγαπητὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Δωρόθεον (69) τὴν συμπρεσβύτερον ἔς καὶ ὅσα διαπέφυγεν ἡμῶν τὰ γράμματα τῇ παρ' ἐαυτοῦ διηγήσει δυνατός ἐστιν ἀναπληρῶσαι, παρῆκολουθηκὸς πᾶσι μετὰ ἀκριβείας, καὶ ζηλωτῆς ὑπάρχων τῆς ἐρθῆς πίστεως. Ὅν προσδεξάμενοι ἐν εἰρήνῃ διὰ τυχόν ἡμῖν (70) ἀποπέμψατε, ἀγαθὰ ἡμῖν εὐαγγέλια φέροντα τῆς σπουδῆς ὑμῶν,

EPISTOLAE ΣΜΑ.

Β Πατροφίλω, ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Αἰγαίς (71) Ἐκκλησίας.

1. Ἐνέτυχόν σου τοῖς γράμμασιν, ἃ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Στρατηγίου τοῦ συμπρεσβυτέρου ἀπέστειλας, καὶ ἐνέτυχον ἡδέως. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον, καὶ παρὰ ἀνδρὸς συνετοῦ γεγραμμένοις, καὶ παρὰ καρδίας τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην ἐκ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου κατορθοῦν διδιδάγμεντες; Καὶ σχεδὸν ἐγνώρισα τῆς ἐν τῷ παρὶθόντι χρόνῳ σιωπῆς τὴν αἰτίαν. Ἀποροῦντι γὰρ ἔφκεις καὶ ἐκθαμβουμένῳ, εἰ Βασίλειος ἐκείνος, ὁ τοιῶσδε δουλεύσας ἐκ παιδὸς τῷ δεῖνι, ὁ τάδε ποιήσας ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶνδε καὶ τάδε, ὁ τὴν πρὸς τοὺς μυρίους πόλεμον τῆς πρὸς τὸν ἑνα θεραπέας ἐνεκεν καταδεξάμενος· οὗτος νῦν ἑτέρος γίγνεται ἐξ ἑτέρου, καὶ πόλεμον ἀντὶ τῆς ἀγάπης ἀνέτηται, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπέστειλας, ἱκανῶς τῆς ψυχῆς τὴν ἐκπληξιν ἐν τῇ παραλόγῳ τῶν πραγμάτων μεταβολῇ ἐνδεικνύμενος. Καὶ εἰ τι ἡμῶν καὶ καθήκον (72), οὐκ ἔδεξάμεν τοῦτο δυσχρόως. Οὐ γὰρ οὕτως εἰμι ἀνορθόετης, ὥς πρὸς τὰς ἀγαπητικὰς ἐπιπλήξεις τῶν ἀδελφῶν δυσχεραίνειν. Τοσούτον γὰρ ἀπέχω τοῖς ἐπισταλμένοις ἀχθεσθαι, ὥστε μικροῦ καὶ ἐγέλασα ἐπ' αὐτοῖς· εἰ, τοσούτων ὄντων καὶ τηλικούτων, ἃ ἡμῖν ἔδωκε τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλίαν πρότερον βεβαιῶν, αὐτὸς ἐπὶ μικροῖς τοῖς μέχρι σοῦ φθάσας τηλικαύτην ἔγγραφας (73) τὴν

missos fuisse patet ex his ejusdem epistolae verbis, ut ipsi illi narrabunt. Similiter Cyprianus in epist. 43 solum Mettium subdiaconum nominat, quamvis ei socium adjunxisset Nicephorum acolythum: et in epist. 46, quae est S. Cornelii, de solo Nicephoro fit mentio, ac praetermittitur Mettius.

(70) Ἡμῖν. Hanc vocem addidimus ex tribus vetustissimis codicibus.

(71) Ἐν Αἰγαίς. Sic legitur in sex veteribus libris. Editi habent τῆς ἐν Ἀγαίς. Vox Ἐκκλησίας addita ex codicibus Harl., Med. et Coisl. primo.

(72) Καὶ καθήκον. Deest vocula in Coisl. secundo.

(73) Ἐγγράφας. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἔγγραφες.

ἐκπληξέν πεπονημένοι. Ἄρ' οὖν καὶ σὺ τὸ τῶν πολλῶν πέπονθας, οἷ, καταλιπόντες τῶν πραγμάτων ἐξετάζειν τὴν φύσιν, τοῖς ἀνθρώποις προσέχουσι, περὶ ὧν οἱ λόγοι, καὶ γίνονται οὐχὶ τῆς ἀληθείας ἐξετασταί, ἀλλὰ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων δοκιμασταί, ἐπιλαθόμενοι τῆς παραινήσεως, ὅτι Ἐπιγινώσκειν πρόσωπον ἐν κρίσει (74), οὐ καλόν.

2. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ Θεὸς πρόσωπον ἐν κρίσει ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει, ἦν πρὸς τὸ μέγα δικαστήριον ἀπολογία παρεσκευάσα, ταύτην καὶ σοὶ γνωρίσαι οὐ παραιτήσομαι. Ὅτι οὐδὲν παρ' ἡμῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς, οὔτε μικρὸν οὔτε μέζον γέγονε τῆς διαστάσεως αἰτίαν· ἀλλ' ἀνθρώποι μισοῦντες ἡμᾶς, δι' ἃς ἰσασιν προφάσεις (75) αὐτοὶ (οὐ γὰρ ἐμὲ χρὴ λέγειν περιούτων οὐδὲν), συνεχεῖς ἐποιούντο τὰς διαβολάς. Καὶ ἅπασι μὲν ταύτας καὶ δις ἀπεδυσάμεθα· ὡς δὲ ἀπεραντων ἦν τὸ πᾶν, καὶ οὐδὲν ὄφελος τῆς συνεχοῦς ἀπολογίας, ἡμῶν μὲν μακρὰν ἀπωξιμένων, τῶν δὲ ψευδολόγων ἐγγύθεν ἔχόντων ταῖς καθ' ἡμῶν τιτρώσκειν διαβολαῖς καρδίαν εὐκαταγώνιστον, καὶ οὐ δεδιδαγμένην τὴν ἐτίραν τῶν ἀκούων ἀκραίαν φυλάττειν τῷ μὴ παρόντι· τῶν Νικοπολιτῶν ἀπειτούντων τινὰ πληροφορίαν πίστεως (δὲ πάντως οὐδὲ ὑμεῖς ἠγνοήσατε), ἔδοξεν ἡμῖν τὴν διακονίαν τοῦ γράμματος ὑποδέξασθαι. Ἐλογισάμεθα γὰρ δύο καταορθώσιν ἐν ταύτῃ· τοὺς τε Νικοπολίτας πείθειν μὴ κακῶς φρονεῖν περὶ τοῦ ἀνδρός, καὶ τῶν διαβαλλόντων ἡμᾶς ἐμπαράζειν τὰ σόματα, τῆς κατὰ τὴν πίστιν συμφωνίας τὰς ἐκατέρωθεν συκοφαντίας ἀποκλειούσης. Καὶ ὅθι καὶ συγγέγραπτο μὲν ἡ πίστις, προστηνέχθη δὲ παρ' ἡμῶν· ὑπεγράφη δέ. Ὡς ὕπεγραψεν (76), καὶ χωρίον ὑπεδείχθη συνόδου δευτέρας, καὶ καιρὸς ἕτερος· ὥστε καὶ τοὺς κατὰ τὴν παροιμίαν ἀδελφοὺς ἡμῶν συνελθόντας ἐκωθῆναι ἀλλήλοις, καὶ γνησίαν καὶ ἀδολαν τοῦ λοιποῦ εἶναι τὴν κοινωνίαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπηντήσαμεν κατὰ τὴν προθεσίαν, καὶ οἱ σὺν ἡμῖν ἀδελφοὶ οἱ μὲν παρήσαν, οἱ δὲ ἐπέβρεον, παιδοὶ πάντες καὶ πρόθυμοι, ὡς ἐπὶ εἰρήνην τρέχοντες· καὶ γράμματα παρ' ἡμῶν, καὶ ἡμεροδρόμοι σημαίνοντες, ὅτι πάρεσμεν· καὶ γὰρ ἡμέτερον ἦν τὸ χωρίον τὸ ἀποδεδοικμένον εἰς ὑποδοχὴν τῶν συντρίχόντων. Ὡς δὲ ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους οὐδεὶς ἦν, οὔτε προτρέχων, οὔτε εὐαγγελιζόμενος τὴν παρουσίαν τῶν προσδοκωμένων· οἱ δὲ παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντες ἐπανῆλθον κατήφειαν πολλήν καὶ γογγυσμὸν τῶν ἐκεῖ διτγούμενοι, ὡς καινῆς πίστεως παρ' ἡμῶν καταγγελθείσης· καὶ ἐλέγοντο διορίζεσθαι, ἥ μὴν μὴ ἐπιτρέψιν τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς διαβῆναι· ἦλθε δὲ τις καὶ γράμμα φέρων ἡμῖν ἀφωσιωμένον, καὶ οὐδεμίαν ἔχον μνήμην τῶν ἐξ ἀρχῆς συγκατεμένων· καὶ ὁ πάσης δὲ μοι αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄξιος ἀδελφὸς Θεόφιλος, ἵνα τῶν αὐτῷ συνόντων ἀποστείλας, ἐδήλωσέ τινα, ἃ ἐνόμιζε καὶ αὐτῷ ἐπιβάλλοντα εἶναι εἰπεῖν, καὶ ἡμῖν ἀκούσαι

⁷⁴ Dent. 1, 17; Prov. xviii, 5.

(74) Ἐν κρίσει. Hæc desunt in quinque nostris codicibus, leguntur in Coisl. primo.

(75) Προφάσεις. Ita septem omnes nostri codices. Editi αἰτίας. Paulo post editio Parisiensis ἀπεδυσάμεθα. Coisl. uterque, Harl. et Med. et ve-

attendunt, sicutque non veritatis inquisitores, sed differentie personarum aestimatores, obliiti admonitionis illius, *Cognoscere personam in judicio non est bonum*⁷⁴.

2. Sed quia Deus personam in hominis judicio non accipit, quam mihi apud magnum tribunal defensionem paravi, eam et tibi notam facere non recusabo. Nimirum nulla a nobis ab initio neque parva neque major orta est dissidii causa: sed homines nobis non amici, ob quas ipsi sciunt causas (non enim opus est me quidquam de his dicere), continuas mihi calumnias struxerunt. Ac illas quidem repulimus semel atque iterum: sed cum finem illi non facerent, nec quidquam prodesset continua defensio, proptereaquod, nobis procul dissitis, mendacii auctores cominus poterant suis contra nos vulnerare calumniis cor facile superabile, nec edoctum aurem alteram absentis integram servare; Nicopolitanis aliqua fidei indicia ad persuadendum apta exposcentibus (quod ne vos quidem prorsus ignorastis), nobis visum est scripti ministerium suscipere. Putavi enim me duo perfecturum una et eadem opera: et Nicopolitanis persuasurum, ne male de viro sentirent, et calumniatorum nostrorum ora obturaturum, fidei consensu calumnias utrinque excludente. Ac fides quidem conscripta est, et a nobis allata: subscripta est etiam. Postquam subscripta, locus designatus est alterius conventus, et tempus aliud constitutum, ut et fratres nostri, qui in parœcia sunt, convenientes, conjungerentur inter se, et genuina ac sincera deinceps foret communio. Itaque nos quidem advenimus præstituto tempore, et qui mecum conjuncti erant fratres, partim aderant, partim confluebant, læti omnes atque alacres, ut ad pacem currentes: litteræ etiam a nobis ac cursores, qui nos adesse significarent, siquidem noster erat ille locus ad eos qui concurrebant excipiendos designatus. Sed cum ex altera parte nemo adesset, aut præcurrens, aut nuntians adventum eorum qui exspectabantur; qui autem a nobis missi erant, cum rediissent multam eorum qui illic sunt tristitiam ac murmurationem enarrantes, quasi nova fides a nobis promulgata esset, hique statuisse dicerentur, se certo suo episcopo ad nos proficiscendi copiam facturos non esse; cumque venisset quidam afferens nobis **378** epistolam perfunctorie scriptam, et quæ nullam eorum de quibus ab initio convenerat, mentionem habebat; et cum omni mihi reverentia et honore dignus frater Theophilus uno ex his qui cum eo sunt missi, nonnulla declarasset, quæ nec sibi

tustæ editiones ut in textu.

(76) Ὡς ὑπεγράψεν. Editi his vocibus præmittunt καὶ, quæ conjunctio deest in sex mss. et editione Hagan. et Basil. prima. Ibidem editi ἀπεδέχθη. Tres vetustissimi codices ut in textu.

indecora dictu et nobis auditu congruentia esse ducebat. Scribere enim non dignatus est, non tam metuens ne ex litteris argueretur, quam sollicitus ne nos necesse haberet ut episcopos salutare; sed certe verba erant relementia, et ex pectore fervente prolata. In his discessimus, pudore affecti, concidentesque animo, nec habentes quod interrogantibus responderemus. Interim non multum tempus, et iter in Ciliciam: inde reditus, ac statim litteræ communionem nobis renuntiantes.

3. Ruptæ autem communionis causa, quod Apolinario, aiebat, scripsissemus, et quod compresbyterum nostrum Diodorum haberemus communicatorem. Ego autem Apolinarium quidem nunquam inimicum duxi, imo non desunt ob quæ etiam reveream virum: sed tamen non ita me homini conjunxi, ut illius crimina ipse suscipiam, cum certe et ipse nonnulla habeam, quæ in illo reprehendam, lectis illius libris nonnullis. Non tamen de Spiritu sancto aut librum me ab eo petere memini, aut missum accipere. Sed copiosissimum illum audio omnium scriptorum exstitisse: legi autem perpauca ex illius scriptis, neque enim mihi otium est talia scrutandi; ac præterea difficilis quidam sum ac morosus ad recentiora admittenda; quippe cum mihi per corpus ne in lectione quidem divinitus inspiratæ Scripturæ laboriose atque ut par est, perstare liceat. Quid hoc igitur ad me, si quis quid scripsit, quod cuidam non placeat? Quanquam et oportet alium pro alio rationem reddere, is qui me accusat de Apolinario, respondeat nobis de Ario proprio suo magistro, et de Aetio proprio suo discipulo. Nos autem neque discipulum ulla in re habuimus, neque magistrum hunc hominem, cujus crimina in nos convertunt. Diodorum autem, ut beati Sylvani alumnus, ab initio suscepimus: nunc vero et diligimus et complectimur ob insitam illi sermonis gratiam, qua multi ex iis qui illum conveniunt, meliores fiunt.

4. Propter has litteras, ut decebat, affectus, et ad tam inexpectatam ac subitam mutationem obstupescens, ne respondere quidem potui. Constrictum enim erat mihi cor, resoluta lingua, manus torpebat, atque in animi non fortis vitium incidi (dicetur enim quod verum est, sed tamen venia dignum): prope factum est, ut me generis humani odium caperet, nec ulli mores suspecti mihi non essent, crederemque non esse in hominis natura charitatis bonum; sed, nomen esse speciosum his qui illud pronuntiant aliquid honoris ferens, non tamen revera inesse hominis cordi hanc affectionem. Si enim qui videbatur a puero ad 379 sum-

A πρέποντα. Ἐπιστεῖλαι γὰρ οὐκ ἤξελσαν, οὐ τὸν ἐν τῶν γραμμάτων ἐλεγχον ὑπορώμιον τοσοῦτον, ἐστὶν φροντίζων τοῦ μὴ εἰς ἀνάγκην ἰλθεῖν προειπεῖν ἡμᾶς ὡς ἐπισκόπους· πλὴν γε δὴ, ὅτι σφοδρὰ τὴν τὰ ῥήματα, καὶ ἀπὸ καρδίας ἐκθερμανθείσης ἐξενεχθέντα. Ἐπὶ τοῦτοις διελεύθημεν κατησχυμένοι, καὶ συμπτώκότες τῇ γνώμῃ, οὐκ ἔχοντες ὁ τι τοῖς ἐρωτῶσιν ἀποκρινόμεθα. Χρόνος δὲ οὐ πολὺς ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἀποδημία μέχρι Κιλικίων· ἀκαίθην ἐπάνοδος, καὶ γράμματα εὐθύς, ἀπαγγέλλουσιν ἔχοντα τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας.

3. Ἢ δὲ αἰτία τῆς ἀπορρήξεως, ὅτι Ἀπολιναρίου, φησὶν, ἐπιστεῖλαμεν, καὶ τὸν συμπρεσβύτερον ἡμῶν Διόδωρον ἔχομεν κοινωνικόν (77). Ἐγὼ δὲ Ἀπολινάριον μὲν ἐχθρὸν οὐδέποτε ἡγησάμην, ἀλλ' ἔστιν ἐφ' οὗ καὶ αἰδοῦμαι τὸν ἄνδρα· οὐ μὲν οὕτως ἐμαυτὸν τῷ ἀνθρώπῳ συνῆψα, ὥστε τὰ ἐκείνου ἐγκλήματα αὐτῷ ὑποδέχεσθαι· ὅπου γε ἔχω τινὰ καὶ αὐτὸς ἐγκαλεῖν αὐτῷ, ἐντυχὼν τισι τῶν συνταγμάτων αὐτοῦ. Οὐ μὲν περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἡ αἰτέσας αὐτὸν οὕτως βιβλίον, ἢ ἀποσταλὲν ὑποδεξάμενος. Ἀλλὰ πολυφωνότατον μὲν αὐτὸν ἀκούω πάντων συγγραφῶν γεγενῆσθαι· ὁλοῖς δὲ ἐντετύχτα τῶν συνταγμάτων (78) αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ σχολή μοι ἐστὶ τὰ τοιαῦτα διερευνᾶσθαι, καὶ ἅμα δυσχερὲς τις εἰμι πρὸς τὴν τῶν νεωτέρων παραδοχὴν, ᾧ γε τὸ σῶμα οὐδὲ τῇ ἀναγκῇ τῶν θιοπνεύστων Γραφῶν φιλοπόνως καὶ καθ' ὃν δεῖ τρόπον συγχωρεῖ παραμένειν. Τί οὖν πρὸς ἐμὲ τοῦτο, εἰ τις συνέγραψέ τι μὴ ἀρέσκον τῷ δεῖν; Καίτοι εἰ δεῖ ἄλλον ὑπὲρ ἄλλου τὰς εὐθύνas ὑπέχειν, ὁ ἐμοὶ ἐγκαλῶν ὑπὲρ Ἀπολινάριου ἀπολογεῖσθαι (79) ἡμῖν, ὑπὲρ Ἀρείου τοῦ ἰδίου διδασκάλου, καὶ ὑπὲρ Ἀετίου τοῦ ἰδίου αὐτοῦ μαθητοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὕτω ἐδιδάχθημεν τι, οὕτω ἐμαυτοῦ ἡμῶν περιτρέπουσι. Διόδωρον δὲ, ὡς ὁρέμμα τοῦ μακρίου Σιλουανοῦ, τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑποδεξάμεθα (80)· νῦν δὲ καὶ ἀγαπῶμεν καὶ περιέπομεν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τοῦ λόγου χάριν, δι' ἧς πολλοὶ τῶν ἐντυγχανόντων βελτίους γίνονται.

4. Ἐπὶ τοῦτοις τοῖς γράμμασι διατιθεῖς, ὡς εἰκὸς ἦν, καὶ ἐκπλαγίς πρὸς τὴν οὕτω παράλογον καὶ ἄθροον μεταβολήν, οὐδὲ ἀντιφθέγγεσθαι ἤδυνήθην. Συνδίδετο μὲν γὰρ μοι ἡ καρδία, παρείτο δὲ ἡ γλῶσσα, νινερχέται δὲ ἡ χεὶρ· καὶ ἐπαθον πάθος ψυχῆς ἀγεννοῦς (εἰρήσεται γὰρ τάληθες, πλὴν ἀλλὰ συγγνώμης ἄξιον)· μικροῦ καὶ εἰς μισανθρωπίαν ἐξέπεσον, καὶ πᾶν μοι ἦθος ὑποπτον ἐνομισθῇ, καὶ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ φύσει (81) τὸ τῆς ἀγάπης καλόν· ἀλλὰ ῥῆμα εἶναι εὐπρόσωπον καλλωπισμὸν τινα παρέχον τοῖς χειρημένοις, οὐ μὲν ἐνυπάρχειν κατ' ἀλήθειαν καρδίᾳ ἀνθρώπου τὴν διάθεσιν ταύτην. Εἰ γὰρ ὁ δοκῶν ἐκ παιδὸς εἰς γῆρας βαθὺ ἐπιμέλειαν ἀσχημάσθαι.

(80) Ὑπεδεξάμεθα. Ita mss. sex et vetustæ editiones. Parisiensis ἀπεδεξάμεθα.

(81) Φύσει. In natura hominis, id est, non esse in homine veram et sinceram charitatem. Viduo supra notas in epist. 23.

(77) Κοινωνικόν. Ita sex mss. Editi κοινωνόν.

(78) Συνταγμάτων. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi συγγραμμάτων. Paulo post editi ὃν γε τὸ σῶμα. Uterque Coisl., Med., Harl. et Reg. primus ut in textu. Editio Hagan. et Basileensis prima ὡς γε τὸ σῶμα.

(79) Ἀπολογεῖσθαι. Harl. et Coisl. primus ἀπο-

ἐαυτοῦ πεποιθῆσθαι ἐκ τοιούτων προφάσεων οὕτω Ἀ
 ῥαδίως ἐξηγριώθη, μηδὲν τῶν ἡμετέρων ὑπολογισά-
 μενος, μηδὲ τὴν ἐν τῷ παρελθόντι πείραν τῆς οὕτως
 εὐτελοῦς διαβολῆς κυριωτέραν θέμενος· ἀλλ' οἶόν τις
 πῶλος ἀδάμαστος, οὕτω φέρειν καλῶς τὸν ἀναβάτην
 δεδιδαγμένος, ἐκ μικρᾶς ὑποψίας ἀνιχαίτισσε καὶ
 ἀπεισίστατο, καὶ χαμαὶ ἔρριψεν οἷς πρότερον ἐπ-
 ηγάλλετο· τί χρὴ περὶ τῶν ἄλλων ὑπονοεῖν, πρὸς οὓς
 οὔτε ἡμῖν τοσαῦτα τῆς φιλίας ἐστὶν ἐνέχυρα, οὔτε
 παρ' αὐτῶν τοιαύτη τῆς τῶν τρόπων ἐπιμελείας
 ἐπίδειξις; Ταῦτα κατ' ἐμαυτὸν ἀναλίσκων ἐν τῇ
 ψυχῇ, καὶ συνεχῶς στρέφων ἐν τῇ καρδίᾳ, μᾶλλον δὲ
 ἀναστρεφόμενος (82) ὑπ' αὐτῶν τὴν καρδίαν, οὕτω
 δακνόντων με καὶ νυσσόντων διὰ τῆς μνήμης, οὐδὲν
 ἐκαίνοις ἀπεκρινάμην τοῖς γράμμασιν· οὐχ ὑπεροψία
 σιωπῆσας (μὴ τοῦτο οἰηθῆς, ἀδελφέ· οὐ γὰρ ἀνθρώ-
 ποις ἀπολογούμεθα, ἀλλὰ κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν
 Χριστῷ λαλοῦμεν), ἀπορίᾳ δὲ καὶ ἀμηχανίᾳ καὶ τῷ
 μὴ ἔχειν εἰπεῖν τι τῆς λύπης ἄξιον.

5. Ἔως ἐν τούτοις ἡμᾶς, ἐπιχατέλαθεν ἡμᾶς ἑτέρα
 γράμματα πρὸς Δαζίζαν (83) τινὰ γεγραμμένα δῆ-
 θεν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπεσταλμένα, ὥς
 δηλοῖ αὐτῶν ἡ οὕτως ὀξεία διάδοσις, ὥς ἐν ὀλίγαις
 ἡμέραις ἐν παντὶ μὲν τῷ Πόντῳ κατασπαρῆναι καὶ
 τὴν Γαλατίαν ἐπιδραμεῖν. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι καὶ
 Β.θουοὺς διεξιθόντες οἱ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἀγγε-
 λοι μέχρις αὐτοῦ ἔφθασαν Ἑλλησπόντου. Τίνα δὲ
 ἦν τὰ καθ' ἡμῶν πρὸς Δαζίζαν ἐπεσταλμένα, πάν-
 τως μὲν οἶδας. Οὐ γὰρ οὕτω σε μακρὰν τῆς ἐαυτῶν
 φιλίας τίθενται, ὥστε σε μόνον ἀγέραςτον τῆς τιμῆς
 ἐκαίνης καταλιπεῖν. Εἰ δὲ οὐκ ἦλθεν εἰς σὲ τὰ γράμ-
 ματα, ἀλλ' ἐγὼ σοι ἀποστέλλω (84). Ἐν οἷς εὐρή-
 σεις ἡμᾶς κατηγορουμένους, δόλον καὶ βραδυσργίαν,
 φθορὰν Ἐκκλησιῶν, καὶ ψυχῶν ἀπώλειαν, καὶ τὸ
 πάντων, ὥς αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀληθέστερον (85), ὅτι
 ἐγκάθετον ἐκαίνην τὴν προδοτὴν τῆς πίστεως ἐποι-
 σάμεθα, οὐ Νικοπολίταις διακονούμενοι, ἀλλ' αὐτοὶ
 λαβεῖν δολερῶς ὁμολογίαν ἐπινοήσαντες. Τούτων μὲν
 οὖν κριτὴς Κύριος. Καὶ γὰρ τίς ἂν γένοιτο τῶν ἐν
 καρδίᾳ λογισμῶν ἐναργὴς ἀπόδειξις; Ἐκαίνο δὲ αὐ-
 τῶν ἐθαύμασα, εἰ, ὅτι μὲν (86) τῷ παρ' ἡμῶν ἐπιδο-
 θέντι βιβλίῳ ὑπέγραψαν, τοσαύτη κίχρηται διαστά-
 σει, ὥστε καὶ ὄντα καὶ μὴ ὄντα εἰς τὴν τῶν ἐγκα-
 λούντων αὐτοῖς πληροφορίαν συμψύρειν· ὅτι δὲ ἐν τῇ
 Ῥώμῃ ἔγγραφος αὐτῶν ὁμολογία τῆς ἐν Νικαίᾳ
 πίστεως ἀπόκειται, τοῦτο οὐκ ἐννοοῦσιν· οὐδὲ ὅτι
 διὰ τῆς ἐαυτῶν χειρὸς ἐπέδωκαν τῇ ἐν Τυάνοις συν-
 ὄδῳ τὸ ἀπὸ Ῥώμης βιβλίον, ὃ παρ' ἡμῖν κατέκειται,
 τὴν αὐτὴν ταύτην πίστιν ἔχον. Καὶ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν
 δημηγορίας ἐπελάθοντο, ἦν εἰς τὸ μέσον κατέστην

nam usque senectam sibi ipsi invigilasse, talibus
 de causis ita facile efferatus est, nullam habens
 rerum nostrarum rationem, nec præteriti temporis
 experientiam calumnia adeo vili potiore ducens:
 sed veluti quidam pullus indomitus ascensorem
 recte ferre nondum edoctus, ob exiguam suspicio-
 nem recalcitravit, excussitque et humi projecit eos
 de quibus antea gloriabatur. Quid de aliis suspican-
 dum, quibuscum neque nobis tot ac tanta sunt
 amicitiae pignora, quique tot ac tanta non dederunt
 morum probitatis specimina? Hæc mecum animo
 cum volverem, ac indesinenter corde versarem.
 imo potius cum ab his cor meum versaretur, sic
 mordentibus me et recordatione pungentibus, nihil
 illis respondi litteris; non ex contemptu silens (ne id
 cogites, frater; non enim apud homines causam
 dicimus, sed coram Deo in Christo loquimur), sed
 hæsitacione ac consilii inopia et quod nihil mœrere
 dignum dicere possemus.

5. In his dum versaremur, exceperunt nos lit-
 teræ aliæ, ad Dazizan quemdam scriptæ videli-
 cet, sed revera ad omnes homines missæ, ut de-
 clarat earum celerrima distributio, ita ut paucis
 diebus per omnem Pontum dispergerentur, et Ga-
 latiam percurrerent. Quinetiani nonnulli dicunt ho-
 rum bonorum nuntios etiam peragrata Bithynia
 usque ad ipsum Hellespontum penetrasse. Qualia
 vero fuerint ad Dazizan contra nos scripta, om-
 nino quidem nosti. Non enim te adeo longe ab
 amicitia sua removeant, ut solum te honore illo non
 donatum reliquerint. Quod si litteræ ad te non per-
 venerunt, at ego tibi eas mittam. In his hæc no-
 bis affingi crimina videbis, dolum et perfidiam,
 corruptionem Ecclesiarum, et animarum perniciem,
 et quod omnium, ut ipsi existimant, verissimum
 est, quod ex insidiis illam fidei formulam propo-
 suerimus, non Nicopolitanis operam navantes, sed
 ipsi eliciendæ per dolum confessionis consilium in-
 tendentes. Horum quidem iudex est Dominus. Quæ-
 nam enim esse possit cogitationum cordis clara
 demonstratio? Hoc autem in ipsis sum miratus,
 cur ob subscriptum libellum, quem ipsis obtulimus,
 tanto utantur dissidendi studio, ut et quæ sunt, et
 quæ non sunt, iis, a quibus accusantur, satisfac-
 iendi causa, commisceant; illud autem non cogi-
 tent, suam fidei Nicænæ confessionem Romæ scri-
 ptam servari, seque propria manu obtulisse synodo
 Tyauensi allatum Roma libellum, qui apud nos
 servatur, eandem fidem continens. Quin et concio-
 nis tunc a se habite obliti sunt, cum in medium

(82) Ἀναστρεφόμενος. Ita tres vetustissimi co-
 dices cum aliis duobus. Editi στρεφόμενος. Paulo
 post editi ἀνυσσόντων, dilacerantibus. Coisl. primi
 et Harl. scriptura multo aptior et sanior, quam in
 contextum adseivimus.

(83) Δαζίζαν. In epistola ad Olympium, quæ est
 451, legitur Δαζίζαν, exceptis codicibus Med. et
 Vat. qui habent Δεζίζαν, et Harlæano, qui sic etiam
 habuit prima manu. Ultra lectio potior habenda sit,
 non facile statuam. Sed tamen quia omnes codices

in hac epistola consentiunt, etiam ii qui in priorē
 habebant Δεζίζαν, malim hunc hominem Dazizan
 vocare.

(84) Ἀποστέλλω. Reg. secundus et Coisl. se-
 cundus ἀποστέλλω.

(85) Ἀληθέστερον. Med., Coisl. secundus et Re-
 gius secundus ἀληθέστατον.

(86) Εἰ, ὅτι μὲν. Ita tres vetustissimi codices
 cum duobus aliis, et editiones Haganoensis et
 prima Basileensis. Habent aliæ εἰ, ὅτι μὲν.

proleuntis fraudem deplorarunt, quæ decepti, homo ab Eudoxii factione composito consenserant; unde et hanc invenerunt errati illius purgandi rationem, ut Romam profecti, inde fidem Patrum acciperent, ita ut quod **380** Ecclesiis detrimenti intolerant malo approbando, id meliore introducendo emendarent. At qui itinera longissima pro fide sustinuerunt, et sapientem illam concionem habuerunt, nunc nobis conviciantur, ut dolose ambulantibus et sub dilectionis specie ea quæ insidiatorum sunt, facientibus. Patet autem etiam ex his, quæ nunc circumferuntur, condemnatam ab illis esse fidem Nicænam. Viderunt enim Cyzicum, et cum alia fide reversi sunt.

6. Sed quid in verbis inconstantiam dico, cum multo majora ex ipsis rebus gestis habeam illorum in contraria mutationis argumenta? Qui enim quingentorum episcoporum sententiæ contra ipsos latae non cesserunt, neque a gubernaculis Ecclesiarum discedere voluerunt, quamvis tot episcopi in eorum depositionis sententia conspirassent, propterea, inquit, quod Spiritus sancti participes non erant, nec Dei gratia Ecclesias gubernabant, sed humana potentia ac inanis gloriæ cupiditate principatus rapuerant: hi nunc eos qui ab illis ordinati sunt, ut episcopos suscipiunt. Quos meo nomine roges velim, etiamsi homines omnes contemnant, quasi neque oculos habeant, neque aures, neque cor sensu præditum, ut intelligere possint eorum quæ sunt repugnantiam; roges, inquam, saltem in corde suo quidnam habeant sententiæ? Quomodo ambo possunt esse episcopi, et qui ab Evippio depositus, et qui ab eo ordinatus? nam res utraque est manus ejusdem opus. Qui nisi datum Jeremiæ donum habuisset diruendi ac reedificandi, eradicandi ac plantandi⁸⁷, utique non hunc eradicasset, neque illum plantasset. Quod si alterum ei dederis, alterum etiam ei concedes. Sed illis, ut videtur,

⁸⁷ Jerem. i, 10.

(87) Ἀποδείξεις. Ita mss. sex. Editi ὑποδείξεις.

(88) Θεοῦ. Deest ea vox in codice Mediceo. Paulo post nonnulli codices recentiores κατ' ἐπιθυμίαν.

(89) Τῶν γεγενημένων. Ita tres vetustissimi codices. Editi γενομένων.

(90) ὑπὸ Εὐεπίου. Sic tres vetustissimi codices. Editi παρὰ Εὐεπίου. Ibidem Mediceus codex παρὰ τοῦτου. Coisl. uterque et Reg. secundus παρὰ τοῦ αὐτοῦ. Consentit Harlæanus cum editis. Mox editi ἀμφοτέρων. Quinque mss. ut in textu. Sic etiam habet Haganoensis editio et prima Basilicensis.

(91) Ἐφύττευεν. Hoc in loco et in aliis similibus, nempe in epistolis 226 et 231, non suo nomine loquitur Basilii, sed potius Eustathii, quem deducto ex ipsius sententia argumento in angustias concludit. Depositus enim a quingentis episcopis, eorum sententiæ non cessit: sed eos negavit episcopos esse, utpote non participes Spiritus sancti, ut supra legimus in hac ipsa epistola. Sequeretur

αὐτὸς τότε, ἐκδύροντο μὲν τὴν ἀπάτην, οἱ δὲ ὑπὸ τῆς συνθέσεως τῇ τὸμῳ τῷ παρὰ τοῦ συστήματος Εὐδοξίου συντεταγμένῳ· διότι ταύτην ἐπινόησαν τοῦ σφάλματος ἐκείνου ἀπολογίαν, τὸ ἀπελθόντας εἰς Ῥώμην, ἐκείθεν λαβεῖν τὴν τῶν Πατέρων πίστιν· ἵνα, ἐν ἐποίησαν βλάβην ταῖς Ἐκκλησίαις τῇ πρὸς τὸ κακὸν συνθήκῃ, ταύτην ἐπανορθώσωσιν τῇ ἐπισεισγωγῇ τοῦ βελτίονος. Ἀλλ' οἱ τὰς μακροτάτας ἀποδημίας ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑποστάντες, καὶ τὰ σοφὰ ταῦτα ἀνηγορεύσαντες, νῦν λοιδοροῦνται ἡμᾶς, ὡς δολίως πωρουμένους, καὶ ἐν σχήματι ἀγάπης τὰ τῶν ἐπιβουλεύοντων ποιοῦντας. Ἀγροὶ δὲ καὶ τὰ νῦν περιττόμενα κατεγνωκέναι αὐτοὺς τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως, Εἰδὼν γὰρ Κῶζικον, καὶ μετ' ἄλλης πίστεως ἐπαντῆθον.

6. Καὶ τί τὸ ἐν τοῖς ῥήμασιν εὐμετάθετον λέγω, πολλῷ μείζονας ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῆς ἐπὶ τὰ ἐναντία περιστροφῆς ἔχων τὰς ἀποδείξεις (87); Οἱ γὰρ πεντακοσίων ἐπισκόπων δόγματι κατ' αὐτῶν ἐξαναχθέντι μὴ ἐξάντες, μηδὲ καταδιεξάμενοι τῆς οἰκονομίας τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποστῆναι, τοσούτων εἰς τὴν τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν γνώμην συμφωνησάντων, διότι, φησὶν, οὐκ ἦσαν Πνεύματος ἁγίου μέτοχοι, οὐδὲ Θεοῦ (88) χάριτι τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομοῦντες, ἀλλ' ἀνθρωπίνη δυναστεία καὶ ἐπιθυμία δόξης κενῆ; τὰς προστασίας ἀρπάξαντες· οὗτοι νῦν τοὺς παρ' ἐκείνων χειροτονθέντας ὡς ἐπισκόπους δέχονται. Οὗς ἐρώτησαν ἀντ' ἐμοῦ, εἰ καὶ τῶν ἀνθρώπων πάντων καταφρονοῦσιν, ὡς οὐτ' ὀφθαλμοὺς ἔχοντων, οὐτ' ὠτα, οὐτε καρδίαν αἰσθητικὴν, ὅσον γοῦν δύνασθαι συνιδεῖν τῶν γενομένων (89) τὸ ἀνακόλουθον, ἐν τῇ ἐκτῶν καρδίᾳ τίνα διάνοιαν ἔχουσι; Πῶς δύναται δύο εἶναι ἐπίσκοποι, ὃ τε καθηρημένος ὑπὸ Εὐεπίου (90), καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ χειροτονημένος; τῆς γὰρ αὐτῆς χειρὸς ἔργον ἀμφοτέρω. Ὅς, εἰ μὴ εἶχε τὴν δεδομένην τῷ Ἱερεμῖᾳ χάριν, κατασχάπτειν καὶ ἀνοικοδομεῖν, ἐκρίζων καὶ καταφυτεύειν, οὐτ' ἂν ἐξεβρίζωσεν τοῦτον, οὐτ' ἂν ἐκείνον ἐφύττευεν (91). Εἰ δὲ τὸ ἕτερον αὐτῷ δίδως, συγχω-

ex hac Eustathii ratiocinatione, si strictius sumeretur, datam ab hæreticis ordinationem non modo non legitimam, sed etiam invalidam ac prorsus nullam esse, ac Spiritum sanctum ab eis conferri non posse. Sed si ea fuit Eustathii sententia, certe Basilio asseri non potest. Is enim testatur, can. 1, Iovinum et Saturninum ex Eneceitarum hæresi in episcopalem cathedram a se susceptos esse. Rejicit in eodem canone principium Cypriani et Firmiliani, qui nulli prorsus hæretico aut schismatico relinquebant baptizandi aut ordinandi potestatem, ut qui non possent amplius Spiritus sancti gratiam aliis præbere, a qua ipsi exciderant. In epistola autem 240, cum denuntiat Nicopolitanis ne quis communionem Frontonis præoccupetur, neve accepta ab eo manus impositione, postea reddita pace vim faciat ut in clero recenseatur; eum hoc, inquam, denuntiat, declarat ille quidem se hac in re de canonum severitate nihil remissurum; sed tamen non obscure fatetur ejusmodi ordinationes validas esse, ac interdum in Ecclesia pacis causa ratas haberi.

ρήσας αὐτῷ καὶ τὸ ἕτερον. Ἄλλ' εἰς σκοπὸς, ὡς εἶποι, τὸ ταυτῶν ζητεῖν πανταχοῦ, καὶ φίλον μὲν ἡγεῖσθαι τὸν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν συνεργοῦντα, πολέμιον δὲ κρίνειν, καὶ μηδεμιᾶς κατ' αὐτοῦ διαβολῆς φείδεσθαι, τὸν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ἀνθιστάμενον.

7. Οἷαι γὰρ αὐτῶν καὶ αἱ νῦν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι; Φρικταὶ μὲν διὰ τὴν τῶν ποιοῦντων (92) εὐκολίαν, ἐλκεῖναι δὲ διὰ τὴν τῶν πασχόντων ἀναισθησίαν. Εὐκρίτου τέκνα, καὶ Εὐκρίτου ἔκγονα διὰ πρεσβείας ἀξιοπίστου ἐκ τῆς ὑπερορίας μετακληθέντες εἰς τὴν Σεβαστείαν, ἐπιστεύθησαν τὸν λαόν. Παρέλαβον τὸ θυσιαστήριον, ζύμη ἐγένοντο τῆς ἐκτὸς Ἐκκλησίας. Περ' ὧν ἡμεῖς μὲν ὡς ὁμοουσιασταὶ διωκόμεθα. Εὐστάθιος δὲ ὁ βασιλεύς (93) ἐν τῷ χάριτι ἀπὸ Ῥώμης μέχρι Τυάνων τὸ ὁμοούσιον, οὐ τὸς νῦν αὐτοῖς ἀνακρίνεται· εἰ καὶ ὅτι παραδεχθῆναι εἰς τὴν πολυπόθητον αὐτῶν κοινωνίαν οὐκ ἔδυνάθη· ἢ φοβηθέντων τὸ πλῆθος τῶν κατ' αὐτοῦ συμφωνησάντων, ἢ αἰδεσθέντων τὸ ἀξιοπίστον. Τίνες γὰρ ἦσαν οἱ συνέλεγεμένοι, καὶ πῶς μὲν χειροτονηθεῖς ἕκαστος, ἀπὸ ποίου δὲ τοῦ ἐξ ἀρχῆς βίου ἐπὶ ταύτην παρῆλθε (94) τὴν δουλειαν νῦν, ἐγὼ μὲν μὴ ποτε οὕτω σχολάζαιμι, ὥστε τὰς ἐκείνων πράξεις ἐκδιηγέσθαι (95). Ἐμαυτὸν γὰρ προσεύχεσθαι, Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων· αὐτὸς δὲ ἐρευνήσας μαθήσῃ· κἂν σε διαφύγῃ, τὸν κριτὴν πάντως οὐ λήσεται.

8. Ὁ μέντοι πέπονθα πάθος, οὐ παραιτήσομαι καὶ πρὸς τὴν σὴν ἐξισπεῖν ἀγάπην, ὅτι πέρυσιν, ἀσθενήσας πυρετῷ λαβροτάτῳ (96), καὶ ἐγγίσας μέχρις αὐτῶν τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, εἶτα ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀνακληθεὶς, δυσχερῶς εἶχον πρὸς τὴν ἐπάνοδον, λογιζόμενος εἰς οἷα πάλιν ἐρχομαι κακὰ· καὶ κατ' ἐμαυτὸν ἐσκόπων, τί ποτε ἄρα ἐπὶ τὸ ἐν τῷ βῆθι τῆς σοφίας ἀποκαίμενον τοῦ Θεοῦ, οἷ' ὁ ἐμοὶ πάλιν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ἡμέραι συνεχωρήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἔγνων ταῦτα, ἐλογισάμην, ὅτι ἐβουλήθη ἡμᾶς ὁ Κύριος ἰδεῖν παυσάμενας τοῦ σάλου τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἑαυτὸν πρὸς τοῦτου ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τῶν διὰ τὴν περιπεπλάσμενῃν (97) αὐτοῖς σεμνότητι πάντα πιστευομένων. Ἡ καὶ τάχα τονῶσαί μου τὴν ψυχὴν καὶ νηπιτικωτέραν πρὸς γὰρ τὸ ἐφεξῆς καταστήσαι ὁ Κύριος ἐβούληθη, ὡς μὴ προσέχειν ἀνθρώποις, ἀλλὰ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καταρτίζεσθαι, αἱ οὕτως καιροῖς οὔτε περιστάσεις ἀνθρωπίνων πραγμάτων συμβεβαλλόνται, ἀλλ' αἱ αὐταὶ διαμένουσιν, ὡς προηγήθησαν ἀπὸ τοῦ ἀψευδοῦς καὶ μακαρίου στόματος, οὕτω διακρινέσθαι.

⁹² Psal. xvi, 4.

(92) *Τῶν ποιοῦντων*. Ita sex mss. Editi τῶν ποιοῦντων.

(93) *Ὁ βασιλεύς*. Pro his vocibus quæ in sex codicibus mss. leguntur, habent editi *Σεβαστέας*. Quo quidem errato cum sensus perturbatus esset, librarii post ὁμοούσιον addiderunt κομίσας, quod delevimus.

(94) *Παρέλθε*. Regius uterque et Coisl. secundus παρελθών. Ibidem νῦν addidimus ex sex mss.

A propositum unum est, suum ipsorum compendium ubique querere, et amicum quidem ducere eum, qui ipsorum cupiditatibus obsecundat: inimicum vero judicare, nec ulli in eum calumniæ parcere, qui ipsorum cupiditatibus obsistit.

7. Quales enim sunt etiamnum ipsorum contra Ecclesiam oeconomicæ? Horrendæ quidem ob eorum, qui id faciunt, instabilitatem, miserandæ vero ob eorum, qui patiuntur, stupiditatem. Evippii filii et Evippii nepotes per legationem fide dignam ab extera regione accersiti sunt Sebastiam. His creditus est populus: potiti sunt altaribus, ejus quæ illic est Ecclesiæ fermentum facti sunt. Hi nos tanquam homoousiastas persequuntur; Eustathius autem, qui in charta consubstantiali Roma Tyannos usque 381 attulit, nunc illis admistus est: quanquam admitti in optatissimam ipsorum communionem non potuit, sive quod metuerint multitudinem eorum qui adversus illum consenserant, sive quod eorum reveriti sint auctoritatem. Quales enim essent qui congregati sunt, et quomodo eorum quisque ordinatus, et a quali vita ab initio ducta ad hunc dominatum pervenerit, precor equidem nunquam mihi tantum otii contingere, ut res illorum enarrem. Didici enim precari, *Ut os meum opera hominum non loquatur*⁹². Ipse autem hæc, si scrutatus fueris, edisces; et si te effugerint, profecto judicem non latebunt.

C 8. Quo tamen fuerim animo, non gravabor et tuæ exponere dilectioni: nimirum anno præterito cum ægrotassem febre gravissima, et ad ipsas mortis portas appropinquaassem, ac deinde Dei boniguitate essem sanitati restitutus, ægre ferebam reditum, reputans mecum ad qualia redirem mala; atque apud me ipso considerabam quidnam tandem esset in profundo Dei sapientiæ reconditum, propter quod mihi rursus dies ad vivendum in carne concessi fuissent. Ubi autem hæc cognovi, voluisse Dominum arbitratus sum, ut viderem Ecclesias tempestate liberatas, quam antea pertulerant ex separatione eorum, quibus omnia ob sciam eorum gravitatem credebantur. Aut fortasse etiam roborare animum meum et saltem in posterum vigilantiores efficere voluit Dominus, ut ne hominibus attendat, sed per evangelica præcepta perficiatur: quæ neque cum temporibus, neque cum humanarum rerum circumstantiis immutantur, sed eadem permanent, ut a veraci ac beato ore prolata sunt, ita perseverantia.

(95) *Ἐκδιηγέσθαι*. Ita Harl., Coisl. uterque, Reg. uterque. Editi *ἐκδιηγέσασθαι*. Ibidem tres vetustissimi codices τὰς ἐκείνων πράξεις. Editi τὰ ἐκείνων.

(96) *Λαβροτάτω*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *βαρυτάτω*. Ibidem editi *ἐγγίσας σχεδόν*. Melius Harl., Med., quos secuti sumus.

(97) *Περιπεπλάσμενῃν*. Sic mss. quinque. Editi *πεπλάσμενῃν*.

9. Homines vero nubibus similes sunt, quæ pro ventorum mutatione alias in aliam aeris partem feruntur. Et maxime isti, de quibus nobis sermo est, omnium, quorum periculum fecerimus, visi sunt inconstantissimi. An etiam in reliquis vitæ rebus, dixerint qui una cum ipsis vixerunt; sed quam in ipsis circa fidem inconstantiam ac levitatem perspexi, non memini me in aliis haecenus aut per meipsum vidisse aut ex aliis audivisse. Arium initio sequebantur. Ad Hermogenem postea sese transtulerunt, ex diametro inimicum perversæ Arii opinionis, ut demonstrat illa ipsa fides quæ Nicææ ab illo viro prædicata est ab initio. Obdormivit Hermogenes, et rursus ad Eusebium transierunt, coronæ Arianæ coryphæum, ut afferunt qui experti sunt. Hinc cum excidissent ob quasvis tandem causas, iterum reversi sunt in patriam, et iterum Arianam occultabant sententiam. Promoti ad episcopatum, ut media incidam, quot fidei formulas ediderunt? Aliam Ancyrae, aliam Seleuciæ, aliam Constantinopoli, eamque celeberrimam, **382** Lampsaeci aliam, posthac Nice in Thracia aliam, nunc rursus aliam Cyzici, cujus quidem reliqua ignoro, sed hoc tantum audio, eos consubstantiali prætermisso, simile secundum essentiam nunc inferre, atque una cum Eunomio blasphemias in Spiritum sanctum conscribere. Istæ autem fidei formulæ, quas recensui, etsi non omnes inter se pugnant, at certe pariter animi ostendunt inconstantiam, propterea quod nunquam iisdem in verbis permanent. Hæc vera sunt, innumeris aliis silentio præteritis. Quoniam autem nunc etiam ad vos transierunt, rescribas velim per eundem virum (dico autem compresbyterum nostrum Strategium), utrum idem erga nos esse pergas, an sis ex congressu alienatus. Nam nec eos verisimile est tacuisse, nec teipsum, qui talia nobis scripsisti, non etiam erga illos dicendi libertate usum fuisse. Quod si manes in nostra communione, optimum hoc et omnibus votis exoptandum. Sin autem te ad se pertraxere, triste id quidem: quidni enim fratris talis disjunctio? Sed tamen si nihil aliud, saltem in ejusmodi dispendiis ferendis abunde ab illis ipsis exercitati sumus.

(98) Ἑρμογένην. Harl. Ἑρμογένη.

(99) Ἐχθέρ. Non male abest ea vox a codice Mediceo. Baronius ad annum Christi 325, ex his verbis, ut demonstrat ipsa illa fides quæ Nicææ ab illo viro prædicata est ab initio, concludit memoria lapsum esse Basilium: siquidem non Hermogenes, sed Leontius Cæsariensis episcopus interfuit concilio Nicæno. Hæc autem verba sic accipi possent, ut Hermogenes Nicænam fidem prædicasse ab initio diceretur, id est, olim, jamdudum, non multo post synodum ipsam, ut in can. 1: Ἐδοξε τοῖς ἐξ ἁρχῆς, visum est antiquis. Sed cogunt me assentiri Baronio quæ de eodem Hermogene leguntur in epist. 81, p. 174, ibi enim conceptis verbis dici-

9. Ἀνθρώποι δὲ ταῖς νεφέλαις εἰκόσι, πρὸς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τοῦ αἵρος ἐμφερομένοις. Καὶ μάλιστα δὴ οὗτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, πολυτροπώτατοι τῶν εἰς ἡμετέραν πείραν ἡκόντων ἐφάνησαν. Εἰ μὲν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ βίου πράγματα, εἶποιεν ἂν οἱ συμβεβηκότες· ὁ δ' οὖν ἐμοὶ ἐφάνη, τὸ περὶ τὴν πίστιν αὐτῶν εὐμετάθετον, οὐκ οἶδα μέχρι τοῦ νῦν ἐν ἄλλοις, οὔτε αὐτὸς ἱστορήσας, οὔτε ἀκούσας ἑτέρων. Ἀρίων κατηκολούθουν τὸ ἐξ ἀρχῆς· μετέθεντο πρὸς Ἑρμογένην (98), τὸν κατὰ διάμετρον ἐχθρὸν (99) ἐντα τῆς Ἀρείου κακοδοξίας, ὡς δηλοῖ αὐτὴ ἡ πίστις ἡ κατὰ Νίκαιαν παρ' ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἐκφωνηθεῖσα ἐξ ἀρχῆς. Ἐκοιμήθη Ἑρμογένης, καὶ πάλιν μετέστησαν πρὸς Εὐσέβιον, ἄνδρα κορυφαῖον τοῦ κατὰ Ἀρείον κύκλου, ὡς οἱ πειραθέντες φασίν. Ἐκείθεν ἐκπεσόντες δι' ἃς δὴ ποτε αἰτίας, πάλιν ἀνέδραμον εἰς τὴν πατρίδα, καὶ πάλιν τὸ Ἀρειανὸν ὑπέκρυπτον φρόνημα. Παρελθόντες εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παραλίπω, ὅσας ἐξέθεντο πίστις; Ἐπ' Ἀγκύρας ἄλλην, ἑτέραν ἐν Σελευκείᾳ, ἑτέραν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν πολυθρόνητον, ἐν Λαμψάκῳ ἑτέραν, (1) μετὰ ταῦτα τὴν ἐν Νίκῃ τῆς Θράκης, νῦν πάλιν τὴν ἐν Κυζίκῳ (2)· τῆς τὰ μὲν ἄλλα οὐκ ἐπίσταμαι, τοσοῦτον δὲ ἀκούω, τὸ ὁμοούσιον κατασιγάσαντες, τὸ κατ' οὐσίαν ὅμοιον νῦν ἐπιφέρουσι (3), καὶ τὰς εἰς Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίας μετ' Εὐνομίου συγγράφουσι. Τούτων δὲ τῶν πίστιων ἃς ἀπειθρομήσαμην, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν ἐναντίας, ἀλλ' οὖν τὸ εὐμετάβολον τοῦ τρόπου ὁμοίως συνιστῶσι, διὰ τὸ μηδέποτε αὐτοὺς ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐστάναι βήματων. Ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, μυρίων ἑτέρων ἀποσιωπηθέντων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς ὑμᾶς διέβησαν νῦν (4), ἀξιούμεν ἀντιγράψαι διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς (λέγω δὲ τοῦ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Στρατηγίου), εἴτε ὁ αὐτὸς διέμεινας πρὸς ἡμᾶς, εἴτε καὶ ἡλλοιωθῆς ἀπὸ τῆς συντυχίας. Οὔτε γὰρ ἐκείνους εἰκὸς ἦν σιωπῆσαι, οὔτε αὐτὸν εἶ, τὸν ἡμῖν τοιαῦτα γράψαντα, μὴ οὐχὶ καὶ πρὸς ἐκείνους τῇ παρόρσει χρῆσασθαι. Εἰ μὲν οὖν μέναις (5) ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς κοινωνίᾳ, τοῦτο ἄριστον, καὶ εὐχῆς τῆς ἀνωτάτω ἀξίον· εἰ δὲ σε πρὸς ταυτοὺς μετέθηκαν, λυπηρὸν μὲν· πῶς γὰρ οὐκ ἀδελφοῦ τοιοῦτου χωρισμός; Πλὴν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τὸ γοῦν φέρειν τὰς τοιαύτας ζημίας παρ' αὐτῶν ἐκείνων ἱκανῶς ἐγυμνάσθημεν.

tar: Magnam illam et insuperabilem fidem scripsisse in magna synodo.

(1) Vide Addenda.

(2) Ἐν Κυζίκῳ. Unus codex a Combefisio citatus ἀπὸ Κυζίκου.

(3) Ἐπιφέρουσι. Ita Harl. et Coisl. primus. Legitur περιφέρουσι in Reg. secundo et Coisl. secundo. Editi ἐπιφέρουσιν.

(4) Διέβησαν νῦν. Hic virgulam apposuimus, ut in quatuor miss. invenimus, nempe Harl., Coisl. utroque et Regio secundo.

(5) Μένοις. Coisl. uterque et Reg. secundus μένεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΕ΄.

EPISTOLA CCXLV.

Per Strategium respondet Theophilo Basilius ne declarat se nunquam ab eo animulo discessisse, quoniam nullæ doloris causæ acciderint; ceterum se cum hominibus fidem tam sæpe mutantibus communicare non posse.

Θεοφίλω ἐπισκόπῳ.

Λ

Theophilo episcopo

Πάλαι δεξάμενος τὰ παρὰ τῆς σῆς ἀγάπης (6) γράμματα, ἀνέμενον διὰ γνησίῳ προσώπῳ ἀντιπιστεῖλαι, ἵνα καὶ ὅσα τὴν ἐπιστολὴν διαφύγῃ ὁ διάκονος τῶν γραμμάτων ἀναπληρώσῃ. Ἐπεὶ οὖν παρεγένετο ἡμῖν ὁ ποθεινότατος καὶ εὐλαθέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν Στρατήγιος, αὐτῷ ἐνόμισα δίκαιον εἶναι χρῆσασθαι διακόνῳ, τῷ καὶ εἰδότε τὴν ἡμετέραν γνώμην, καὶ δυναμένῳ γνησίως τε ἅμα καὶ εὐλαθῶς διακονῆσαι (7) τὰ παρ' ἡμῶν. Γίνωσκε τοίνυν, ποθεινότητι ἡμῖν καὶ τιμιώτατι (8), πολλοῦ ἀξίαν τίθεσθαι ἡμᾶς τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην, ἥς, ἔνεκα μὲν τῆς κατὰ ψυχὴν διαθέσεως, οὐδεμίαν ὥραν (9) ἀπολειφθεῖσιν ἑαυτοῖς συνεγνώκαμεν, εἰ καὶ ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα λύπης εὐλόγου (10) γεγονόσιν ἀφορμαί. Ἄλλ' οὖν ἐκρίναμεν τοῦτο, ὥστερ ἐν τρυτάνῃ, τὰ χρησιώτερα τοῖς ἀγρεστέροις ἀντιτιθέντες (11), τῇ τῶν ἀμεινόνων ῥοπῇ προσθέσθαι τὴν γνώμην (12). Ἐπειδὴ δὲ τὰ πράγματα ἠλλοιώθη παρ' ὧν ἤκιστα ἐχρῆν τοῦτο γένεσθαι, συγγίνωσκε καὶ ἡμῖν οὐχὶ τὴν γνώμην ἠλλοιωθεῖσιν, ἀλλὰ τὴν τάξιν (13) μεταθεμένους. Μᾶλλον δὲ ἡμεῖς μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μενοῦμεν τάξεως, ἑτέροι δὲ εἰσιν οἱ συνεχῶς μετατιθέμενοι, νῦν δὲ καὶ φανερώς πρὸς τοὺς ἐναντίους αὐτομολοῦντες· ὧν ὅσου ἀξίαν ἐτιθέμεθα τὴν κοινωνίαν, ἕως ἦσαν (14) ἐπὶ τῆς ὑγιαίνουσας μερίδος, οὐδὲ αὐτοὺς ἀγνοοῖς. Νῦν δὲ, εἰ μῆτε ἐκείνοις συνεπόμεθα, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐτοῖς ἐκκλίνομεν, συγγνώμης ἂν δικάως (15) τύχοιμεν, μηδὲν προτιμότερον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς οἰκείας ἑαυτῶν ἀσφαλείας τιθέμενοι.

Β

Γ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΖ΄.

EPISTOLA CCXLVI.

Basilius Nicopolitani cleri animos erigere conatur spe divini auxilii, hortaturque ut quod hactenus docuere, opere perficiant.

Νικοπολίταις.

Nicopolitanis.

Ὅταν ἴδω καὶ τὸ κακὸν (16) εὐδοκούμενον, καὶ τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν κεκτηκυῖαν καὶ ἀπαγορεύουσαν (17) πρὸς τὸ συνεχῆς τῶν ἐπιρρειῶν, ἀθυρίας πληροῦμαι. Ὅταν δὲ πάλιν τὴν μεγάλην χεῖρα τοῦ Θεοῦ ἐννοήσω, καὶ ὅτι οἶδεν ἀνορθοῦν τοὺς κατεβραγμένους, καὶ ἀγαπᾷ δίκαιους, συντρίβειν ἐκ ὑπερηφάνους, καὶ καθαιρεῖν ἀπὸ θρόνων ἐνδύτας·

Cum video et malum ad optatos exitus perducī, et vestram pietatem defatigari, animumque despondere ob continuas calamitates; mœstitia repleor. Sed rursus cum magnam Dei manum considero, eumque nosse et confractos erigere, et justos diligere, superbos vero conterere, et potentes de suis sedibus dejicere; rursus innu-

(6) Τῆς σῆς ἀγάπης. Nonnulli mss. ἀγάπης σου. Sed Coisl. primus et Med. consentiunt cum editis, excepto quod editi haberent ἀγάπης σῆς.

(7) Διακονῆσαι. Sic Med. et Coisl. primus. Editi διακομίσαι. Non exstat hæc epistola in cod. Harl.

(8) Τιμιώτατε. Addunt editi ἀδελφὲ Θεοφίλε. Sed hæc desunt in septem mss.

(9) Ὅραν. Sic Med. et Coisl. primus. Editi ἡμέραν.

(10) Εὐλόγου. Hanc vocem addidimus ex septem mss.

(11) Ἀντιτιθέντες. Ita Coisl. primus cum duobus aliis. Editi ἀντιθέντες.

(12) Τὴν γνώμην. Codex Medicæus τῇ γνώμῃ. Idem paulo post habet τοῦτο γίνεσθαι.

(13) Τὴν τάξιν. Id est, non jam sumus in partibus et communionem Eustathii. Communio S. Me-

letii vocatur σύνταξις in epist. 214. Gregorius de monachorum cœtu, qui ab ipsius patris communionem discesserat, ait, μεταρμύζεται καὶ μετατάσσεται, orat. 3, p. 51. Basilius hom. 4 De jejuniis, p. 8, eadem voce utitur, de eo loquens, qui relictis carnis partibus ad spiritum transit, ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα μεταταξάμενος.

(14) ἕως ἡσῶν. Coisl. primus ἕως ἂν ἦσαν.

(15) Δικαίως. Med. et Coisl. primus δικάως.

(16) Καὶ τὸ κακόν. Conjunctio addita ex Medico. Coisl., utroque et Regio primo. Preest hæc epistola in codice Harlæano.

(17) Ἀπαγορεύουσιν. Ita Coisl. uterque et Reg. uterque. Editi ἀπαγορεύσαν.

· Alias CCCIX. Scripta anno 576.

· Alias LXXVI. Scripta anno 376.

laus spe concepta alleror : ac confido vestris A precibus futurum, ut celerem nobis Dominus pacem ostendat. Tantum ne defatigemini precando : sed quæ verbis docetis, eorum nunc opere clara omnibus studeat exempla proponere.

EPISTOLA CCXLVII.

Nicopolitanos inter arumnas spe divini auxilii consolatur, sequens ait de illorum rebus cum potentioribus viris et coram et per litteras egisse.

Nicopolitanis.

Cum sanctitatis vestrae litteras legi, quantum ingemui et lamentatus sum, quod meis ipsius auribus hæc etiam mala accepissem, verbera et contumelias in vos ipsos, depopulationem ædium, civitatis vastitatem, patriæ totius eversionem, vexationem Ecclesiæ, sacerdotum expulsionem, incursionem luporum, et gregis dispersionem. Sed postquam cessavi ingemere ac lacrymari, ad Dominum, qui in cælis est, respiciens, novi, et persuasum habeo, quod et vobis notum esse volo, celerem adfuturam opem, nec perpetuam derelictionem futuram. Quod enim passi sumus, ob peccata nostra passi sumus; sed opem suam, ob suum in Ecclesias amorem ac misericordiam, benignus ostendet. Minime tamen omisimus et coram supplicare potentioribus viris, et ad eos qui nos in aula diligunt, scribere, ut rabidi hominis ira comprimatur. Ac fore arbitror ut a multis con-
demnetur, nisi forte tempus perturbationis plenum C
lis, qui rem publicam gerunt, nihil ad ista otii reliquerit.

384 EPISTOLA CCXLVIII.

Minus molestum Basilio abesse Amphiloichium, eo quod absit a persecutione usque ad sanguinis effusionem saviente. Quidam eum Asclepius ex plagis mortuus. Spem habet Basilius in Amphiloichii precibus; monet ut mittat qui librum De Spiritu sancto ferat.

Amphilochio, Iconii episcopo.

Ad desiderium nostrum dum respicimus, angimur quod tantopere a tua pietate simus dissociati : dum vero ad tuæ vitæ tranquillitatem, gratias ago Domino, qui tuam pietatem exemit ab hoc incendio, quod majorem in modum provinciam nostram devastavit. Dedit enim nobis secundum nostra opera justus iudex angelum Satanæ, qui nos D

* Alias CXC. Scripta anno 376.

** Alias CCCCV. Scripta anno 376.

(18) *Ἠγὺν*. Ita Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ὕμν.

(19) *Ἀποκάμητε*. Sic Med., Coisl. uterque et Regius primus. Editi ἀποκάμωτε.

(20) *Ἠσθεῖραι*. Coisl. primus et Val. προσθεῖναι.

(21) *Νικοπολίταις*. Codex Claromontanus addit πρεσβυτέρους. Qui quidem titulus confirmari potest ex codicibus Med., Coisl. primo et Regio primo, in quibus hæc epistola proxime antecedit epistolam 246 ad presbyteros cum hoc titulo scriptam, τοῖς αὐτοῖς. Unde utramque presbyteris scriptam esse colligendum esset. Sed melius codex Vaticanus, in

πάλιν μεταβαλὼν κουφότερος γίνομαι ταῖς ἐλπίσι· καὶ οἶδα, ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν ταχεῖαν δείξει ἡμῖν (18) ὁ Κύριος τὴν γαλήνην. Μόνον μὴ ἀποκάμῃτε (19) προσευχόμενοι· ἀλλ' ὡς λόγοις ἐστὶ διδάσκαλοι, τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ ἔργῳ πᾶσιν ἐναργῆ σπουδάσατε προσθεῖναι (20) τὰ ὑποδείγματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΖ'.

Νικοπολίταις (21).

Ὅτε ἐνέτυχον τοῖς γράμμασι τῆς ἀσιότητος ὑμῶν, ὅσον ἐστὶνάξα καὶ ὠδυράμην, ὅτι καὶ ταῦτα τὰ κακὰ ταῖς ἐμυτοῦ ἀκοαῖς ὑπεδεξάμην, πληγὰς μὲν καὶ ὕδρεις εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς, πόρθησιν δὲ οἰκῶν, καὶ ἐρημωσιν πόλεως, καὶ πατρίδος ὅλης ἀνατροπὴν, διωγμὸν Ἐκκλησίας καὶ φυγὴν ἱερέων, ἐπανάστασιν λύκων, καὶ ποιμνίων διασποράν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπαυσάμην τοῦ στεναγμοῦ καὶ τῶν δακρύων, πρὸς τὸν ἐν οὐρανῷ Δεσπότην ἀποβλέψας, οἶδα καὶ κίππισμαι, ὅ καὶ ὑμᾶς γινώσκω βούλομαι, ὅτι ταχεῖα ἐστὶ ἡ ἀντίληψις, καὶ οὐκ εἰς τέλος ἐστὶ ἡ ἐγκατάλειψις. Ὁ μὲν γὰρ πεπόνθαμεν, διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν πεπόνθαμεν· τὴν δὲ αὐτοῦ βοήθειαν διὰ τὴν περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκρυπτὴν ἀγάπην καὶ εὐσπλαγχνίαν ὁ φιλήνθρωπος ἐπιδείξεται. Οὐ μόντοι παρελπίομεν καὶ παρόντες (22) τοὺς ἐν δυνάμει καθικετεύοντες, καὶ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς ἐπιστέλλοντες ἐπισχευῆναι τῆς ὀργῆς τὸν λυσσῶντα. Καὶ οἶμαι παρὰ πολλῶν ἡξεῖν αὐτῷ κατάγνωσιν, ἐάν μὴ ἄρα ὁ καιρὸς θορύβου (23) πεπληρωμένος μηδεμίαν δὴ σχολὴν περὶ ταῦτα τοῖς ἐπὶ τῶν πραγμάτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΗ'.

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Ὅταν μὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν ἐπιθυμίαν ἀπιδώμεν, ἀχθόμεθα τοσοῦτον διωκισμένοι τῆς εὐλαθείας σου· ὅταν δὲ πρὸς τὴν εἰρηνικὴν τῆς σεαυτοῦ διαγωγῆς, εὐχαριστοῦμεν τῷ Κυρίῳ, τῷ ἐξελομένῳ (24) τὴν εὐλάβειάν σου ἀπὸ τοῦ ἔμπρησμοῦ τούτου, ὅς πλέον ἐπενείματο τὴν καθ' ἡμᾶς παροιμίαν. Ἐδῶκε γὰρ ἡμῖν κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν ὁ δι-

quo hæc epistola ducentessimam trigesimam ad magistratus Nicopolitanos scriptam proxime sequitur cum hoc titulo, τοῖς αὐτοῖς, iisdem. Ad eundem libentius retulerim hanc epistolam, vel ad eives. Videtur enim iisdem de rebus agere ac præcedens, quæ clericis scripta est. Præterea his verbis, verbera et contumelias in vos ipsos, sacerdotum expulsionem, non obscure Basilius eos, quos alloquitur, a sacerdotibus distinguit.

(22) *Καὶ παρόντες*. Hæc desunt in codice Mediceo.

(23) *Θορύβου*. Coisl. primus θορύβων.

(24) *Τῷ ἐξελομένῳ*. Coisl. primus ἐξελογμένῳ Med. ἐξελαμένῳ.

κακοκρίτης Ἀγγέλων Σατάν, ἰκανῶς ἡμᾶς κατακον-
δύλλίζοντα, καὶ σφοδρῶς μὲν ἐκδικοῦντα τὴν αἵρεσιν·
μέχρι τοσοῦτου δὲ τὸν πρὸς ἡμᾶς ἐξαγαγόντα πό-
λεμον, ὥστε μηδὲ αἵματος φείσασθαι τῶν εἰς Θεὸν
πιστευομένων. Πάντως γὰρ οὐκ ἔλαθέ σου τὴν
ἀγάπην, ὅτι Ἀσκληπιδίς τις, διὰ τὸ μὴ ἐλθεῖν τὴν
πρὸς τὴν Δωτικὴν κοινωνίαν, τυπτόμενος παρ' αὐτῶν
ταῖς πληγαῖς ἐναπέθανε, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν πλε-
γῶν εἰς τὴν ζωὴν μετετέθη. Ἀκόλουθα δὲ ἐκείνῳ
πάντα οἷον γίνεσθαι τὰ λοιπὰ· διωγμούς, πρεσβυτέ-
ρων καὶ διδασκάλων, τὰ ἄλλα ὅσα ἂν ποιήσων
ἄνθρωποι τῇ ἐκ τῆς ἀρχῆς δυναστείᾳ πρὸς τὸ ἐκ-
τῶν βούλημα κεχρημένοι. Ἀλλὰ τούτων μὲν τὴν
λύσιν ἡμῖν ὁ Κύριος ταῖς σαῖς εὐχαῖς δώσει, καὶ τὴν
ὑπομονήν· ὥστε βιασθῆναι ἡμᾶς τὸ βάρος τῶν πει-
ρασμῶν ἀξίως τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδος· αὐτὸς δὲ κατ-
αξίου καὶ ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῶν κατὰ
σας αὐτόν. Κἂν εὖρῃς τινὰ τὸν πιστῶς σοι δυνάμενον
διακομίσαι τὸ πονηθὲν ἡμῖν βιβλίον, καταξίωσον
μετασταλῆσθαι, ἵνα, τῇ σῇ ἐπικρισει θαρρῆσαντες,
καὶ εἰς ἄλλων χεῖρας αὐτὸ διαπαμφώμεθα. Ἐβρώμε-
νος, εὐθυμος τῷ Κυρίῳ, ὑπερευχόμενος (25), χα-
ρισθεὶς μοι καὶ τῇ τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ
Ἀγίου (26).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΘ'.

Commendat aliquem in hac epistola Basilius, quem beatum existimat quod hisce tumultibus liberetur, et convictum cum hominibus Deum timentibus elegerit

Ἀρεσιγράφος, ἐπ' ἀνδρὶ εὐλαβεῖ.

Συγχαίρω τῷ ἀδελφῷ τῷδε, καὶ τῶν ἐνταῦθα
θορύβων ἀπαλλασσομένῳ, καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν
καταλαμβάνοντι. Ἀγαθὸν γάρ αὐτῷ ἐφόδιον πρὸς
τὴν ἐφεξῆς αἰῶνα, τὴν μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν
Κύριον ἀγαθὴν διαγωγὴν, ἐξελέξατο. Ὅν καὶ παρα-
τιθέμεθα σου τῇ τιμιότητι, καὶ παρακαλῶ δι' αὐτοῦ
εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἡμῶν ζωῆς, ἵνα, βυσθέν-
τες τῶν πειρασμῶν τούτων, ἀρξώμεθα (27) δουλεύειν
τῷ Κυρίῳ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝ'.

Gratias agit Patrophilo Basilius, quod ad se per Strategium scripserit, et a se diligendo non discedat. Rationem recusat cum Eustathio communicare non possit.

Πατροφίλω, ἐπισκεπῶ τῆς ἐν Αἰγαῖς Ἐκκλησίας

Ὅψι μὲν ἰδεξάμην τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις γράμ-
μασιν ἀποκρίσεις· ἰδεξάμην δ' οὖν ὅμως διὰ τοῦ
ποθεινοτάτου Στρατηγίου, καὶ εὐχαρίστησα τῷ Κυρίῳ,
ὅτι διαμένεις ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπῃ. Ἄ δὲ
νῦν κατηξίωσας περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐπιστέλλαι,
ἀπόδειξιν ἔχει τῆς ἀγαθῆς σου προαιρέσεως· ὅτι
φρονεῖς τὰ δέοντα, καὶ συμβουλεύεις ἡμῖν τὰ λυσι-
τελεῖ. Πλὴν ἄλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἑρῶ μακρότερόν
μοι (28) τὸν λόγον γινόμενον, εἰ μέλλοιμι πρὸς
ἕκαστον τῶν ἐπισταλμένων παρὰ τῆς σῆς συνέσεως

(25) Ὑπερευχόμενος. Codex Claromontanus ad-
dit ἡμῶν, quod non legitur in Mediceo et Coisl.
primo, nec necessarium est. Alios in hanc episto-
lam codices non habuimus præter tres illos quos
citavimus.

(26) Χάριτι τοῦ Ἀγίου. Hæc desunt in codice Me-
diceo.

(27) Ἀξιώμεθα. Ita Coisl. uterque, Med. et Reg.

A satis superque vexat, hæresimque acriter defen-
dit, et bellum in nos eo perduxit, ut ne sanguini
quidem parcat credentium in Deum. Nam profe-
cto dilectionem tuam non latet, Asclepium quem-
dam, eo quod communionem cum Doec inire nol-
let, ab illis verberatum, ex plagis mortuum esse,
vel potius per plagas ad vitam esse translatum.
Consentanea autem huic facinori reliqua omnia
esse existima, persecutiones presbyterorum ac
magistrorum, et quæcunque alia fecerint homi-
nes imperii auctoritate ad suum ipsorum arbi-
trium abutentes. Sed horum solutionem nobis
Dominus precibus tuis dabit et patientiam, ut
tentationum pondus seramus, ita ut spe in ipso
reposita dignum est. Ipse vero digneris ad nos
frequenter scribere de rebus tuis. Ac si reperias
qui fideliter possit ad te perferre elaboratum a
me librum, accersere ne graveris, ut tua appro-
batione confisi, in aliorum etiam manus illum
transmittamus. Valens, lætus in Domino, et pre-
cans, mihi et Domini Ecclesiæ concedaris, per San-
cti gratiam.

EPISTOLA CCXLIX'.

Sine inscriptione, tiri pii causa.

Gratulor huic fratri, quod et hisce nostris tumult-
ibus liberetur, et pietatem tuam adeat. Nam bonum
sibi viaticum ad futuram vitam, bonum cum homi-
nibus Dominum timentibus convictum, elegit. Quem
et tuæ dignitati commendo, et adhortor per eum, ut
precereis pro mea miserabili vita, ut, liberatus ab his
tentationibus, incipiam servire Domino secundum
Evangelium.

385 EPISTOLA CCL'.

Patrophilo, Aegensis Ecclesiæ episcopo.

Sero quidem accepi tua prioribus litteris re-
sponsa; sed tamen accepi per optatissimum Stra-
tegium, et gratias egi Domino, quod idem in di-
lectione erga nos permaneat. Quæ autem nunc
dignatus es de eodem argumento scribere, de-
monstrationem habent bonæ tuæ voluntatis; cum
sentias ea quæ decent et suadeas nobis utilia. Sed
tamen quia rursus video longiorem mihi sermo-
nem futurum, si velim unicuique eorum, quæ
scripta sunt a tua prudentia, respondere: tan-
secundus. Editi ἀξιώμεθα, ut dignus fiam qui Do-
mino serviam. Deest hæc epistola in codice Har-
leano.

(28) Μακρότερόν μοι. Tres codices non anti-
quissimi μακρόν μοι.

Alias CCXXXVIII. Scripta anno 376.

Alias LXXXV. Scripta anno 376.

tum dicam, si pacis bonum solo pacis nomine circumscribitur, ridiculum esse hunc et illum eligentes, iis soliis pacem impertire, alios vero innumerabiles ab illius boni communicatione excludere. Sed si cum perniciosis hominibus consensus, iis, a quibus suscipitur, sub pacis specie datum infert hostile; considera quinam sint illi, quibus se ipsos admiscuerunt qui nos iniquo odio oderunt; quinam, inquam, sint, nisi homines ab eorum partibus stantes, qui nobiscum non communicant: neque enim hunc mihi opus est nominationi illorum meminisse. Illi et accersiti sunt ab ipsis Sebastiam, et acceperunt Ecclesiam, et sacrificaverunt in altari, et proprium panem omni distribuerunt populo, episcopi appellati apud illius loci clerum, et per omnem regionem velut sancti ab illis et communicatores deducti. Quorum si oportet amplecti partem, ridiculum est ab unguibus ordiri, et non magis cum ipsis illorum capitibus rem habere. Quod si igitur neminem oportet omnino hæreticum judicare, neque aversari, cuius rei gratia, dic, quæso, te ipse separas, et fugis nonnullorum communionem? Si vero quidam fugiendi sunt, secundum accurate regulæ rationem, dicant nobis hi, quorum agendi ratio in omnibus accurata est, ex qua sint parte quos ad seipsos ex Galatia accersiverunt? Ista si tibi incertore digna videantur, eorum auctoribus imputa separationem; sin autem indifferentia judicas, ignosce nobis committere nolentibus, ut fermenti eorum, qui aliter docent, participes simus. Quare, si videbitur, speciosis illis prætermiis sermonibus, cum omni libertate eos, qui non recte ambulant in Evangelii veritate, redargue.

(29) *Εἰρηνεύειν*. Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus εὐργυνάου [sic]. Paulo post edit. Paris. τὸ καλὸν ἔχειν. Deest ultima vox in quinque nostris codicibus et in vetustis editionibus.

(30) *Σχόζει*. Ita tres vetustissimi codices. Editi σχόπησον.

(31) *Προσδιαιλέσθαι*. Id est, si eorum, quos advocavit Eustathius, amplectenda communio; ridiculum est eorum ducibus Euzoio et Eudoxio et aliis impudentioribus Arianis eundem honorem non habere.

(32) *Προσηγάγοντο*. Medicæus codex ἐπηγάγοντο.

(33) *Σύγγνωθι*. Coisl. secundus et Reg. secundus συγγνώστη. Iidem codices paulo post habent ἐτεροδιδασκούντων.

(34) *Τῆς ζύμης γενέσθαι*. Supra legebatur in epist. 242 γένεσθαι in quodam codice nis. Sed hic nulla codicum varietas. Simillima Basilio suo dixerit Gregorius in oral. xii, pag. 203, ubi declarat non omnem pacem esse amplectendam, sed ut optimam quamdam dissensionem, ita perniciosissimam quamdam esse concordiam. Deinde hanc regulam apponit, quæ cum Basilii agendi ratione mirifice congruit: Ἄλλ' οὐ μὲν ἂν ἡ πρόδηλα τὰ

ἀποκρίνισθαι, τοσούτον λέγω· ὅτι, τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν εἰ μὲν ἐν τῷ ὀνόματι τῆς εἰρήνης περιγράφεται μόνῳ, καταγέλαστόν ἐστι, τὸν δεινὰ καὶ τὸν δεινὰ ἐκλεγμένους, τοῦτοις μόνον μεταδιδόναι τοῦ εἰρηνεύειν (29), ἑτέρους δὲ μυρίους ἀποκλείειν τῆς πρὸς τὸ καλὸν κοινωνίας· εἰ δὲ ἡ πρὸς τοὺς βλαβεροὺς συμφωνία ἐν εἰρήνῃ προσχέματι τὰ τῶν πολέμιων τοὺς προσδεχομένους ἐργάζεται, σκόπει (30) τίνες εἰσὶν, οἷς ἀνέμειξαν ἑαυτούς, οἱ τὸ ἀδίκον μίσος ἐμίσθσαν ἡμῖς, ἀλλ' οἱ τῆς μερίδος τῶν ἀκοινωνήτων ἡμῖν· οὐδὲ γὰρ ἔδομαι νῦν ὀνομασθὶ μεμνησθαι. Οὗτοι καὶ ἐκλήθησαν παρ' αὐτῶν εἰς τὴν Σεβάστειαν, καὶ παρῆλθον τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐλειτούργησαν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τοῦ ἰδίου ἄρτου παντὶ μετέδωκαν τῷ λαῷ, ἐπίσκοποι κηρυσσόμενοι παρὰ τῷ ἐκεί κλήρῳ, καὶ διὰ πάσης τῆς χώρας, ὡς ἅγιοι παρ' αὐτῶν καὶ κοινωνικοὶ παραπεμπόμενοι. Ὡς εἰ χρή ἐλθεῖν τὴν μερίδα, καταγέλαστόν ἐστιν ἐκ τῶν δυνάχων ἀρχεσθαι, καὶ μὴ αὐταῖς αὐτῶν ταῖς κεφαλαῖς προσδιαιλέσθαι (31). Εἰ μὲν οὖν οὐδένα δεῖ καθόλου αἰρετικὸν νομίζειν, οὐδὲ ἐκτρέπεσθαι, ἀντὶ τίνος, εἰπέ μοι, σεαυτὸν ἀφορίζεις σὺ, καὶ ὑποστέλλῃ τὴν τινῶν κοινωνίαν; εἰ δὲ εἰσὶ τινες φευκτοί, κατὰ τὴν τῆς ἀκριβείας λόγον, εἰπάτωσαν ἡμῖν, οἱ πάντα ἀκριβεῖς, τῆς πόλεως εἰσὶ μερίδος, οὗς ἐκ τῆς Γαλατίας πρὸς ἑαυτούς προσηγάγοντο (32); Ταῦτα εἰ μὲν ἄξις λύπης σοι καταφαίνεται, τοῖς αἰτίοις τούτων λογίζου τὸν χωρισμὸν· εἰ δὲ ἀδιάφορα κρίνεις, σύγγνωθι (33) ἡμῖν μὴ καταδεχομένοις τῆς ζύμης γενέσθαι (34) τῶν ἐτεροδιδασκαλούντων. Ὡς τε, εἰ δοκεῖ, τῶν εὐπροσώπων ἐκείνων (35) ἀφέντος λόγων, ἐν πάσῃ παρρησίᾳ λέγῃ τοὺς μὴ ἐρθοποδοῦντας πρὸς τὴν ἀληθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

τῆς ἀσεβείας, καὶ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ καιροῖς, καὶ δυνάτεσσι, καὶ πᾶσι πρότερον ὁμῶς χωρητέον, ἢ τῆς ζύμης μεθεκτέον τῆς πονηρίας, καὶ συγκαταθετέον τοῖς κακῶς ἔχουσιν· καὶ οὐδὲν οὕτω τῶν ἀπάντων φοβητέον, ὥς ἄλλο τι πρὸ Θεοῦ φοβηθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο προδοῦναι περὶ τῆς πίστεως λόγους, καὶ τῆς ἀληθείας, ἀληθεῖα δουλεύοντας· οὐ δὲ τὸ λυποῦν ὑπόνοια καὶ φόβος ἀμελέτατος, βελτίων τοῦ τάχους ἢ μακροθυμία, καὶ τῆς αὐθαδείας ἢ συγκατάθεσις· Verum ubi aperte se prodit impietas, tum vero, nobis faciendum, ut adversus ignem et ferrum, et tempora, et principes, ac denique prius adversus omnia cominus feramur, quam ut mali fermenti participes efficiamur, ac male affectis assentiamur. Nec quidquam perinde metuendum, quam ne quid magis quam Deum metuamus, ac propterea fidei et veritatis, cum veritati serviamus, doctrinam perfide deseramus. At cum suspicio sola animum nostrum male habet, timorque nullis certis argumentis innixus, tum vero lenitatem potius quam celeritatem, et indulgentem demissionem potius quam arrogantiam et contumaciam adhibere convenit.

(35) *Ἐκείνων*. Deest ea vox in codicibus Harl. et Med

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΑ'

386 EPISTOLA CCLI'.

Evæsēnos laudat Basilius quod stent in fide, ac gratias agit, quod aures non præbuerint calumniis quas Eustathius et struxerat, dolens se, eo postulante, fidei Nicænæ subscripsisse, quamvis antea eidem fidei Romæ subscripsisset. Demonstrat Eustathium in aliis rebus secum ipsam pugnare. Nam cum Arianos, a quibus depositus fuerat, negasset olim episcopos esse, nunc iis, quos illi ordinaverunt, supplicat: et cum violenter exagilasset eos qui cum Arianis communiebant, nunc Arianorum communionem suppliciter petit: sui semper compendii causa laudans aut vituperans, ac Basilio bellum indicens, ut placeat Euzoio. Declarat Basilius fidem suam unam semper et eandem esse: negat se Spiritum Patri aut Filio præferre, ut maledici dictitabant. Hortatur Evæsēnos, ut in fide perseverent.

Τοῖς Εὐαίσηνοῖς (36).

A

Evæsēnis.

1. Εἰ καὶ πολὺ τὸ πλῆθος τῶν περιεχόντων (37) ἡμᾶς πραγμάτων, καὶ φροντίζει μυρίαὶ συνέχεται ἡμῶν ἡ διάνοια, ὅμως οὐδέποτε τῆς μνήμης ἡμῶν ἐξεβάλομεν τὴν περὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης μέριμναν, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν διαμεῖναι ὑμᾶς ἐν τῇ πίστει, ἐν ᾗ (38) ἐστήκατε καὶ καυχᾶσθε ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Τῷ ὄντι γὰρ δυσεύρετον λοιπὸν καὶ πᾶν σπάνιον ἰδεῖν Ἐκκλησίαν εὐλαχρινῇ, μηδὲν ἐκ τῆς τῶν καιρῶν (39) χαλεπότητος παραβλαβεῖσαν, ἀλλ' ἀκεραίαν (40) καὶ ἀθραυστον τὴν ἀποστολικὴν διασώζουσαν διδασκαλίαν, οἷαν τὴν καθ' ὑμᾶς ἐδειξεν ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς ὁ ἀναδεικνύς τοὺς καθ' ἐκαστὴν γενεάν ἀγίους τῆς ἐαυτοῦ κλήσεως. Καὶ ὡς Κύριος ὑμῖν τὰ ἀγαθὰ ἱερουταλήμ τῆς ἀνω, ἀνθ' ὧν τὰς ψευδεῖς καθ' ἡμῶν διαβολὰς ἐπὶ τὰς τῶν ψευδολόγων κεφαλὰς ἀπεπέμφασθε, μὴ δόντες αὐτοῖς εἰσοδὸν ἐπὶ τῆς καρδίας ὑμῶν. Καὶ οἶδα καὶ πίπτειν ἐν Κυρίῳ, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (41), καὶ ἐπὶ τῇ πράξει ταύτῃ. Ἐλογίσασθε γὰρ τοῦτο σοφῶς παρ' ἐαυτοῖς, ὃ καὶ ἔστι κατ' ἀλήθειαν, ὅτι οἱ ἀνταποδιδόντες μοι πονηρὰ ἀντὶ καλῶν (42), καὶ μῖστος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς μου τῆς εἰς αὐτοὺς, διαβάλλουσίν με νῦν ἐπ' ἐκείνοις, εἰς ἃ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐγγράφους (43) ὁμολογίας ἐκθίμνοι.

2. Καὶ οὐ μόνον εἰς ταύτην ἐνέπεσον τὴν ἐναντίωσιν, ἴδια ἔγγραφα ὑμῖν ἀντὶ κατηγορίας προσφέροντες (44), ἀλλ' ὅτι καὶ παμφήγῃ (45) παρὰ τῶν συνεληθόντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθαιρεθέντες, οὐκ ἐδέξαντο τὴν καθάρειν αὐτῶν, σύνθετον ἀθετούντων προσαγορεύοντες, καὶ μὴ καταδεχόμενοι ἐπισκόπους αὐτοὺς λέγειν, ἵνα μὴ τὴν κατ' αὐτῶν ἐξαναχθεῖσαν ψῆφον κυρώσωσι. Καὶ τὴν αἰτίαν προστεθείσαν τοῦ μὴ εἶναι αὐτοὺς ἐπισκόπους, διότι αἰρέσεως, φησὶ, πονηρὰς προιστήχασιν. Ταῦτα δὲ

⁴⁴ Psal. cxxii, 5.

(36) Εὐαίσηνοῖς. Coisl. primus Εὐαίσηνοῖς, tum eadem manu additur γρ. Θυσίανοῖς, scriptum invenitur, *Thysianis*. Codex Medicæus Εὐαίσηνοῖς, Regius secundus Εὐδιστηνοῖς.

(37) Περιεχόντων. Ita sex mss. codices. Editi περιεχόντων. Ibidem duo recentiores mss. φροντίζει ἐνταῖς, *gratibus curis*.

(38) Ἐν ᾗ. Prepositio addita ex codicibus Med., Coisl. primo et tribus aliis. Deest hæc epistola in codice Harleziano. Ibidem Regius secundus et Coisl. secundus καυχᾶσθαι, et *gloriemini*. Paulo post iidem codices habent δυσεύρετον, pro eo quod erat in editis δευτέρητον.

(39) Τῶν καιρῶν. Vaticanus codex, Coisl. secundus et Reg. secundus τοῦ καιροῦ.

(40) Ἀλλ' ἀκεραίαν. Hæc desunt in Coisl. primo et uno ex tribus Regiis. Non multo post Medicæus codex Καὶ ὁλὴν Κύριος.

1. Etsi magnus numerus delinquentium nos negotiorum, sollicitudinibusque infinitis occupatur noster animus, nunquam tamen e memoria nostra projecimus vestræ charitatis curam, precantes Deum nostrum ut permaneat in fide, in qua statis et gloriamini in spe gloriæ Dei. Nam revera difficile jam inventu ac prorsus rarum, Ecclesia sincera, nihil ex temporum difficultate læsa, sed integram et inoffensam servans apostolicam doctrinam, qualem vestram ostendit his temporibus Ecclesiam qui manifestos in singulis generationibus facit eos, qui ipsius vocatione digni sunt. Ac det vobis Dominus bona Jerusalem supernæ, pro eo quod falsas contra nos calumnias in mentientium capita rejecistis, minime dantes eis aditum in corda vestra. Et scio et persuasum habeo in Domino, mercedem vestram copiosam esse in cælis, vel ob hanc actionem. Illud enim considerastis sapienter apud vos, quod quidem et veritati consentaneum, eos qui retribuunt mihi mala pro bonis et odium pro mea in illos dilectione⁴⁴, calumnias mihi nunc ob ea struere, quæ ipsi reperiuntur scriptis confessionibus comprobasse.

2. Neque in hanc solam inciderunt repugnantiam, ut propria scripta nobis criminis loco obijcerent, sed etiam omnibus suffragiis ab iis, qui convenere Constantinopolim, depositi, illorum de depositione decretum non receperunt, synodum impiorum appellantes, nec dignati episcopos illos appellare, ne latam contra se sententiam confirmarent. Et causam adjecerunt, cur non essent episcopi: eo quod hæresis, aiebant, nefariæ essent signiferi. Hæc autem evenerunt ante decem et

(41) Πολὺς ἐν, etc. Medicæus cum quinque aliis πολὺς ἐν τῇ πράξει ταύτῃ, cæteris omissis. Coisl. nianus primus consentit cum editis. Non multo post quatuor codices non vetustissimi ἀνταποδόντες.

(42) Καλῶν. Ita Coisl. primus et Med. cum uno ex Regiis. Editi ἀγαθῶν.

(43) Ἐγγράφους. Hic locus illustratur ex epistola 214, n. 5, ubi Basilius miratur, cur bilem Eustathii adeo moverit ob postulatam ab eo fidei Nicænæ confessionem; cum ejusdem fidei confessio Romæ servetur Eustathii manus scripta, a quo etiam synodo Tyanensi oblata est.

(44) Προφέροντες. Ita Coisl. primus et Med. cum tribus aliis. Editi προσφέροντες.

(45) Παμφήγῃ. Vaticanus codex παμφήγῃ. Paulo post multa desunt in Coisl. primo et tribus aliis, in quibus legitur ἐπισκόπους, διότι αἰρέσεως. Alias LXXII. Scripta anno 376.

septem non exactos annos. Erant autem duces eorum, qui illos deposuere, Eudoxius, Evippius, Georgius, Acacius et alii vobis ignoti. Qui vero nunc in Ecclesiis dominantur, eorum **387** successores sunt, alii illorum loco ordinati, alii ab ipsis constituti.

3. Nunc igitur qui nos pravæ doctrinæ nomine incusant, dicant nobis, quomodo hæretici quidem fuerint illi, quorum decretum de depositione non receperunt? quomodo vero orthodoxi isti, qui ab illis constituti sunt, et eandem sententiam ac patres sui conservant? Nam si orthodoxus Evippius, quomodo non laicus Eustathius, qui ab eo depositus est? Sin autem ille hæreticus, quomodo nunc communicator Eustathius, qui ejus manu ordinatus est? Sed hi sunt Iudi, quos contra Ecclesias Dei ludunt; ad suam utilitatem et accusare homines et rursus commendare aggredientes. Basilidis Paphlagonis altaria erexit transiens per Paphlagoniam Eustathius, ac in propriis mensis sacrificavit: et nunc supplex est Basilidi, ut recipiatur. Segregavit Elpidium religiosissimum fratrem ob illius cum Amasiensibus conjunctionem: et nunc supplex est Amasiensibus, quærens eorum conjunctionem. Illius autem adversus Evippium prædicationes et vos ipsi scitis quam essent horrendæ. Et nunc qui Evippii sententiam tenent, eos laudibus ob rectam doctrinam extollit, modo ut ad illius restitutionis studium, operam navent. Nos autem traducimur, non quia mali quidquam admittimus, sed quia id existimavit sibi laudem conciliaturum apud Antiochenus. Quos autem anno præterito ex Galatia accersivere, ut idoneos, per quos liberam episcopa-

A ἐγένετο (46) πρὸ δέκα καὶ ἑπτὰ οὐχ ὅλων ἐτῶν. Ἦσαν δὲ οἱ ἑσχατοὶ τῶν καθελόντων αὐτοὺς, Εὐδόκιος, Εὐίππιος, Γεώργιος, Ἀκάκιος, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ὑμῖν (47) ἀγνοουμένων. Οἱ δὲ νῦν κρατοῦντες (48) τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐκείνων εἰς διὰδοχοὶ· οἱ μὲν, ἀντὶ αὐτῶν χειροτονηθέντες, οἱ δὲ, ἐκ τῶν ἐκείνων αὐτῶν προαχθέντες.

3. Νῦν οὖν οἱ ἡμῖν τὴν κακοδοξίαν ἐγκαλοῦντες εἰπάτωσαν ἡμῖν, πῶς μὲν αἱρετικοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, ὧν τὴν καθάρσιν οὐκ ἔδεδξαντο; πῶς δὲ ὀρθόδοξοι οὗτοι οἱ παρ' ἐκείνων προαχθέντες, καὶ τὸ αὐτὸ φρόνημα τοῖς πατέρεσιν αὐτῶν διατηροῦντες; Εἰ μὲν γὰρ ὀρθόδοξος Εὐίππιος, πῶς οὐχὶ λαϊκὸς Εὐστάθιος, ὁ παρ' ἐκείνου καθηρημένος; εἰ δὲ αἱρετικὸς ἐκεῖνος, πῶς κοινωνικὸς Εὐσταθίου νῦν (49), ὁ διὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς προαχθείς; Ἀλλὰ παιδία αὗται, κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ παιζόμεναι, πρὸς τὸ ἑαυτῶν (50) συμφέρον, καὶ διαβάλλειν ἀνθρώπους, καὶ πάλιν συνιστᾶν ἐπιχειροῦντων. Τὰ Βασιλείδου τοῦ Παφλαγόνος θυσιαστήρια ἀνέτρεψε (51) παρὺς τὴν Παφλαγονίαν Εὐστάθιος, καὶ ἐπὶ ἰδίῳ τραπεζῶν ἐλειτούργει· καὶ νῦν ἰκέτης ἐστὶ Βασιλείδου, ὥστε ἐσθῆναι. Ἀφώρισεν τὸν εὐλαδέστατον ἀδελφὸν Ἐλπίδιον διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἀμασίᾳ συνάφειαν· καὶ νῦν ἰκέτης τῶν Ἀμασίων (52), ἐπιζητῶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν. Τὰ κατὰ Εὐίππιον κηρύγματα (53) καὶ ὁμιεῖς αὐτοὶ ἐπίστασθαι ὅπως ἦν φρικτά. Καὶ νῦν τοὺς τὰ ἐκείνου φρονούντας ἐπὶ ὀρθότητι ἀποσεμνύνει, μόνον ἔχειν εἰς τὴν τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ σπουδὴν συνεργήτωσιν. Ἡμεῖς δὲ διαβαλλόμεθα (54), οὐκ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀδικοῦμεν τι, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐνόμισεν εὐδοκίμησιν αὐτῷ φέρειν παρὰ τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ. Οὐδὲ πύρρυν ἐκ τῆς Γαλιτίας μετεστεύλαντο, ὥς δι' αὐτῶν δυνάμενοι τὴν παρρησίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπο-

(46) Ἐγένετο. Ita Medicæus codex cum alio. Editi ἐγένοντο.

(47) Ὑμῖν. Sic Med. et Coisl. primus cum uno ex Regiis, melius quam editi ἡμῖν.

(48) Νῦν κρατοῦντες. Hæc verba sic reddi possent, qui nunc Ecclesias regunt. Sed credo Basilium respicere ad violentiam illam Arianorum dominationem, qui per fas et nefas episcopatus invadebant. Hinc in epist. 244 δυνάστεσιν, dominationem vocat episcopalem illorum dignitatem. Ait in epist. 225 Eustathium captare gratiam eorum, qui nunc dominantur, τῶν νῦν κρατούντων, Euzonium designans. Demonstrat in epist. 243, n. 4, Arianos omnia ecclesiastica munia in suam potestatem ac ditionem redigere conari.

(49) Κοινωνικὸς Εὐσταθίου νῦν. Sic codices nostri miss. summo consensu. Editi κοινωνικὸς Εὐσταθίου ἦν.

(50) Ἐαυτῶν. Ita Coisl. primus et Med. cum uno ex Regiis. Editi αὐτῶν.

(51) Ἀνέτρεψε. Sic Coisl. primus et Med. cum tribus aliis. Editi ἀνέστρεψε. Ibidem Med. παρὺν.

(52) Τῶν Ἀμασίων. Amasiensium nomine intelligit Basilius, non cives Amasiæ, sed hujus urbis episcopum. Non enim populis supplicabat Eustathius, sed episcopis, quorum gratiam ambiebat ut episcopatum retineret. Sed paulo post his verbis, πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ, Euzonium designat Basilus. In epistola 244 Nicopolitanos vocat Theodotum Nicopolis episcopum, Sebastenos in epist. 129 Eustathium Sebastenum. Huc accedit, quod Amasia

civitas erat catholicæ fidei retinentissima, etiam sub Ariano episcopo, quem, pulso Eulalio, Ariani intruserant. Hunc hominem sic aversata est civitas, ut rediens Eulalius post pacem mortuo Valente concessam, non plures ex tota urbe, quam quinquaginta homines, cum hæretico communicantes invenerit. Hæc discimus ex Sozomeno, lib. vii, cap. 2. Quare Elpidii cum Amasiensibus civibus communio reprehendi non poterat: sola cum episcopo urbis communio causam Eustathio potuit asserre.

(53) Κηρύγματα. Videntur indicari celeberrimæ illæ Eustathii litteræ, in quibus cum Eudoxium ejusque gregales acerrime exagitaret, ut est in epist. 226, Evippium præcipue videtur aceto perfundisse. Illa enim κηρύγματα sive prædicationes distinguere debent a concione, quam Eustathius habuisse dicitur in epist. 244. In ea enim non videtur tam vehementer in hæreticos invectus fuisse: sed suum ipse peccatum plorabat, quod compositæ ab illis formulæ subscripsisset. At in celeberrimis litteris, quas ad omnes fraternitates misit, eos, a quibus depositus fuerat, negabat episcopos esse, utpote hæreticos, eorumque communionem, ut perniciem animarum, fugiendam docebat. Referendæ ergo ad has litteras horrendæ in Evippium prædicationes.

(54) Διαβαλλόμεθα. Editi, excepta Paris. editione 2, præmittunt ἄν, quæ conjunctio melius deest in Coisl. primo et duobus aliis. Paulo post addidimus vocem εὐδοκίμησιν ex septem miss

λαβεῖν, τοιοῦτοί εἰσιν, οἷους ἴσασι μὲν καὶ οἱ (55) πρὸς ἄλλογον συγγεγονότες αὐτοῖς. Ἐμοὶ δὲ μὴ παράτχει ὁ Κύριος τοσαύτην σχολήν ποτε, ὥστε τὰς ἐκείνων πράξεις ἀπαριθμεῖσθαι (56). Πλὴν ἀλλ' ὑπὸ δορυφόροις τοῖς τιμιωτάτοις αὐτῶν καὶ συμμύσταις παραπιμφοθέντες, διεξήλθον μὲν διὰ πάσης αὐτῶν τῆς χώρας τὰς τῶν ἐπισκόπων τιμὰς καὶ θεραπείας ἔχοντες· εἰσῆχθησαν δὲ περιφανῶς εἰς τὴν πόλιν ἐκκλησιάζσαντες μετὰ αὐθεντίας. Παρεδόθη γὰρ αὐτοῖς ὁ λαὸς, παρεδόθη τὸ θυσιαστήριον. Οἱ, ἐπειδὴ (57) μέχρι Νικοπόλεως προελθόντες οὐδὲν ἔδυνήθησαν, ὧν ἐπηγγέλλαντο διαπράξασθαι, πῶς ἐπανήλθον, καὶ πῶς ὤφθησαν κατὰ τὴν ἐπάνοδον, ἴσασι οἱ παρόντες. Οὕτως αὖτε πρὸς τὸ ἐκυτῶν συμφέρον πάντα ποιοῦντες φαίνονται. Εἰ δὲ λέγουσιν, ὅτι μετενόησαν, δεξιόπυσαν αὐτῶν ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν, καὶ ἀναθεματισμὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πίστεως, καὶ χωρισμὸν τῶν αἰρετικῶν, καὶ μὴ ἐξαπατάτωσαν τοὺς ἀνεπαίστερους. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων τοιαῦτα.

4. Ἡμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μικροὶ μὲν καὶ ταπεινοί, οἱ αὐτοὶ δὲ αἰὶ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, οὐδέποτε ταῖς μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων συνδιετέθημεν. Πίστις παρ' ἡμῖν οὐκ ἄλλη μὲν ἐν Σελευχείᾳ, ἄλλη δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἄλλη ἐν Ζήλοις, καὶ ἐν Λαμφάκῃ ἄλλη, καὶ ἐπὶ Ῥώμῃς (58) ἑτέρα· καὶ ἡ νῦν περιφερομένη οὐ διάφορος παρὰ τὰς προτέρας, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ αἰὶ (59). Ὡς γὰρ παρελάβομεν παρὰ τοῦ Κυρίου. οὕτω βαπτίζομεθα· ὥς βαπτίζομεθα, οὕτω πιστεύομεν· ὥς πιστεύομεν, οὕτω καὶ δοξολογοῦμεν· οὕτε χωρίζοντες Πατὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οὕτε προτιθέντες Πατὸς, ἢ πρεσβύτερον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγοντες· ὥς αἱ τῶν βλασφημιῶν γλῶσσαι κατασκευάζουσι. Τίς γὰρ οὕτω τολμηρὸς, ὅς, τὴν (60) Δεσποτικὴν παρωτάμενος νομοθεσίαν, ἰδὲν τολμᾷ τοῖς ὀνόμασι τάξιν ἐπινοεῖν; Ἀλλ' οὕτε κτιστὸν λέγομεν τὸ Πνεῦμα, τὸ μετὰ Πατὸς καὶ Υἱοῦ τεταγμένον· οὕτε δουρικὸν τολμῶμεν εἰπεῖν τὸ ἡγεμονικόν. Καὶ ὑμεῖς παραχαλοῦμεν μνημένους τῆς τοῦ Κυρίου ἀπειλῆς, τοῦ εἰπόντος, Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἢ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, οὕτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὕτε ἐν τῷ μέλλοντι· φυλάξατε (61) ἑαυτοὺς τῶν βλαβερῶν κατὰ τοῦ Πνεύματος διδασκάλων. Στήκετε ἐν τῇ πίστει, περιβλέψατε εἰς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἴδετε, ὅτι μικρόν ἐστι τοῦτο τὸ μέρος τὸ νενοσηχός· ἢ δὲ λοιπὴ πᾶσα Ἐκκλησία, ἡ ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα δεξαμένη τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τῆς ὑγιούς

tus possessionem reciperent, hi tales sunt, quales sciunt qui vel paululum cum illis versati sunt. Mibi vero nunquam largiatur Dominus tantum otii, ut illorum actiones enumerem. Sed tamen eorum quibus illi plurimum honoris et fidei habent, satellitio stipati, peragrarunt omnem illorum regionem, episcoporum honoribus et officiis ornati. Introducti autem sunt perhonorifice in urbem, concionem habentes summa cum potestate. Traditus enim est illis populus, traditum altare. Ili Nicopolim usque progressi, cum nihil potuissent eorum quæ promiserant perficere, quomodo redierint, qualesque in redeundo visi sint, norunt qui adfuerunt. Ita semper proprii compendii causa omnia facere deprehenduntur. Quod si dicant eos resipuisse, demonstrent scripto consignatam eorum poenitentiam, **388** et anathematismum fidei Constantinopolitane et secessionem ab hæreticis, nec decipiant simpliciores. Atque illorum quidem res sic se habent.

4. Nos autem, dilecti fratres, parvi quidem et humiles sumus, semper tamen iidem Dei gratia, nec unquam cum rebus immutati sumus. Fides apud nos, non alia Seleuciæ, alia Constantinopoli, alia Zelis, et Lampsaci alia, et Romæ alia: nec quæ nunc circumfertur, a prioribus diversa, sed una et eadem semper. Quemadmodum enim accepimus a Domino, sic baptizamur; quemadmodum baptizamur, sic credimus; quemadmodum credimus, sic et glorificamus; neque separantes a Patre et Filio Spiritum sanctum, neque præferentes Patri, aut antiquiorem Filio Spiritum dicentes, ut maledicentium linguæ conflungunt. Quis enim adeo temerarius Dominicam reprobans institutionem, nominibus proprium audeat ordinem excogitare? Sed nec creatum dicimus Spiritum, qui cum Patre et Filio conjunctus est, nec servilem audemus dicere eum, qui principalis est⁷⁷. Ac vos adhortamur ut memores minarum Domini, qui dixit: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro*⁷⁸, caveatis a perniciosi contra Spiritum doctrinis. State in fide⁷⁹, circumspicite orbem terrarum, et videte exiguum esse hanc partem, quæ morbo laborat; reliquam autem Ecclesiam, quæ a terminis usque ad terminos Evangelium suscepit, in sana hac versari et incorrupta doctrina. Quorum et nos precamur, ne excidamus communione, partemque vobiscum habea-

⁷⁷ Psal. L, 14. ⁷⁸ Matth. XII, 31, 32. ⁷⁹ I Cor. XVI, 13.

(55) Καὶ οἱ. Conjunctio addita ex Coisl. primo et Med. et uno ex Regiis.

(56) Ἀπαριθμεῖσθαι. Medicæus ἐπαριθμεῖσθαι. Mox Vaticanus τιμιωτάτοις αὐτῶν.

(57) Ἐπειδὴ. Sic Med. et Coisl. primus cum uno ex Regiis. Editi ἐπεὶ. Infra eosdem codices secuti mutavimus quod erat in editis, αἰὶ μὲντοι οἱ αὐτοί.

(58) Ἐπὶ Ῥώμῃς. Sic Med., Vat. et unus ex Regiis. Editi ἐπὶ Ῥώμῃ. Coisl. uterque ἐπὶ Ῥώμῃν. Mox deest negatio ante διάφορος in Coisl. utroque,

Vat. et duobus Regiis.

(59) Ἡ αὐτὴ αἰὶ. Postrema vox addita ex Coisl. primo, Med. et uno ex Regiis. Paulo post plures codices ἀπὸ τοῦ Κυρίου.

(60) Ὡς, τῇ. Sic mss. summo consensu. Editi ὥς τῇ.

(61) Φυλάξατε. Editi addunt οὖν, quod deest in sex mss. Legendum videtur φυλάξαι ἑαυτοὺς. Mox Coisl. primus cum uno ex Regiis περιβλέψαθε.

mus in justo Domini nostri Jesu Christi die, cum
veniet unicuique nostrum secundum opera sua da-
turus.

Α ἔστι ταύτης καὶ ἀδιασπρόφου διδασκαλίας. Ὡν καὶ
ἡμεῖς εὐχόμεθα τῆς κοινωνίας μὴ ἐκπεσεῖν, καὶ
ὕμιν (62) συνευχόμεθα τὴν μερίδα λαβεῖν ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῇ δικαίᾳ, ὅταν ἔλθῃ δοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ.

EPISTOLA CCLII*.

Invitat Basilius Ecclesiae suae nomine, ut consuetudinem veniendi ad diem festum sancti Euppsychii redintegrent.

Ponticae diocesis episcopis.

Martyrum honores omnibus quidem in Domi-
num sperantibus, summo studio esse debent; sed
praecipue vobis virtutis cultoribus, qui vestra erga
claros ac celebres conservos voluntatis propen-
sione amorem in communem Dominum ostenditis:
et maxime, quod aliquid affinitatis habeat accurata
vivendi ratio cum iis qui per animi fortitudinem
consummati sunt. Cum igitur celeberrimi sint mar-
tyres Euppsychius et Damas eorumque chorus, quo-
rum memoria quotannis ab urbe nostra et tota vi-
cinitate celebratur, admonet vos, proprium suum
decus, Ecclesia, ac nostra **389** voce adhortatur,
ut antiquam resumatis visitandi consuetudinem.
Itaque ut magno quaestu vobis proposito in plebe
quae a vobis edificari cupit, atque ut praemiis
honori martyrum repositis, ita nostram suscipite
adhortationem et huic annuite petitioni, magnum
nobis beneficium non multo labore tribuentes.

EPISTOLA CCLIII*.

*Basilius ex his, quae audient Antiocheni presbyteri a Sanctissimo, eorum sollicitudinem partim sedanaam esse, partim
acuendam nuntiat.*

Presbyteris Antiochia.

Sollicitudinem, quam pro Dei Ecclesiis habetis,
partim quidem sedabit desideratissimus ac religio-
sissimus frater noster Sanctissimus presbyter, lo-
tius Occidentis erga nos amorem ac studium expo-
nens; partim vero exsuscitabit ac magis exacuet,
quantum studii res praesentes requirant, clare vo-
bis per se ipse demonstrans. Nam omnes alii veluti
ex dimidio nuntiaverunt nobis et sententias Occi-
dentalium, et rerum statum: ipse vero, cum ido-
neus sit qui et hominum consilia perspiciat, et
rerum statum accurate investiget; narrabit vobis
omnia, ac bonum vestrum studium ad omnia
quasi manu ducet. Quare materiam habetis con-
gruentem eximio vestro proposito, quod semper
vestra pro Dei Ecclesiis sollicitudine declarastis.
Τελεῖα ὑμῶν προαιρέσει ἢν ἀεὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν

EPISTOLA CCLII*.

Ἐπισκόποις τῆς Ποντικῆς (63) διοικήσεως.

Μαρτύρων τιμαὶ πᾶσι μὲν περισπούδαστοι τοῖς
ἐπὶ Κύριον ἡλπιούσιν, ἐξαιρέτως δὲ ὑμῖν, τοῖς ἀρε-
τῆς ἀντιποιοούμενοις, οἱ διὰ τῆς πρὸς τοὺς εὐδοκί-
μους τῶν ὁμοδόλων διαθέσεως τὴν πρὸς τὸν κοινὸν
Δεσπότην εὐνοίαν ἐπιδείκνυσθε· ἄλλως τε καὶ διὰ
τὸ συγγενὲς τι ἔχειν τὸν ἐν ἀκριθείᾳ βίον πρὸς τοὺς
B διὰ καρτερίας τελειωθέντας. Ἐπεὶ οὖν ἐπιστημότατοι
μαρτύρων Εὐψύχιος καὶ Δάμας, καὶ ὁ περὶ αὐτοὺς
χορὸς, ὧν ἡ μνήμη δι' ἔτους παρὰ τῆς πόλεως ἡμῶν
καὶ τῆς περιουκίδος πάσης τελεῖται, ὑπομνησκει
ὕμᾱς, τὸν ἴδιον ἑαυτῆς κόσμον, ἡ Ἐκκλησία, διὰ
τῆς ἡμετέρας φωνῆς παρακαλοῦσα, τὴν ἀρχαίαν
ἀπολαβεῖν τῆς ἐπισκέψεως ὑμῶν συνήθειαν (64).
Ὡς οὖν ἐργασίας μεγάλης προκειμένης (65) ὑμῖν ἐν
λατῷ ἐπιζητοῦντι τὴν παρ' ὑμῶν οἰκοδομήν, καὶ
μισθὸν ἐν τῇ τιμῇ τῶν μαρτύρων ἀποκαίμανον,
δέξασθε ἡμῶν τὴν παρακλήσιν, καὶ ἐπινεύσατε πρὸς
τὴν χάριν μικρῷ πόνῳ μεγάλην ἡμῖν εὐεργεσίαν
παρεχόμενοι (66).

EPISTOLA CCLIII*.

Πρεσβυτεροῖς Ἀντιοχείας.

Τὴν μέριμναν, ἣν ἔχετε ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν
τοῦ Θεοῦ, ἐν μέρει μὲν διαναπαύσει ὁ ποθεινότατος
καὶ εὐλαδέστατος ἡμῶν ἀδελφὸς Σαγκτίσιμος ὁ
συμπρεσβύτερος, διηγησάμενος πάσης τῆς Δύσεως
τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην τε καὶ διάθεσιν· ἐν μέρει
δὲ καὶ διαναστῆσει καὶ πλέον παρεξυνηί, ὅσῃν σπου-
δὴν ἐπιζητεῖ τὰ παρόντα πράγματα, ἐναργῶς ὑμῖν
δι' ἑαυτοῦ παραστήσει. Καὶ γὰρ τῶν μὲν ἄλλων
ἕκαστος, ὥσπερ ἐξ ἡμισείας, ἡμῖν ἀπήγγειλε (67)
καὶ τὰς γνώμας τῶν ἐκείσε ἀνδρῶν, καὶ τὴν κατὰ-
στασιν τῶν πραγμάτων· αὐτὸς δὲ, ἱκανὸς ὢν καὶ
προαίρεσιν ἀνδρῶν καταμαθεῖν, καὶ κατὰστασιν
πραγμάτων ἀκριβῶς διερευνήσασθαι, πάντα ὑμῖν
ἔρει, καὶ πρὸς πάντα χειραγωγῆσει τὴν ἀγαθὴν
D σπουδὴν ὑμῶν. Ὡς τε ἔχετε (68) ὕλην πρίπουσαν τῇ
Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μερίμναις ἐδείξατε.

* Alias CCXCI. Scripta anno 376.

** Alias CXCI. Scripta anno 376.

(62) Καὶ ὑμῖν. Sic mss. septem. Editi καὶ ἡμῖν.
Sub linem editi δοῦναι ἡμῖν. Postrema vox melius
desse visa est in Coisl. primo et uno ex Regiis.
Editio Paris. 2 habet ἡμῶν. Ibidem duo codices re-
centiores κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

(63) Τῆς Ποντικῆς. Deest ea vox in cod. Harl.
— Vide Addenda.

(64) Ὑμῶν συνήθειαν. Ita Harl. et Coisl. primus

cum tribus aliis. Editi ἡμῶν referendo ad ἐπισκέ-
ψεως, visitandi nostri consuetudinem.

(65) Προκειμένης. Ita Harl. et plures alii. Editi
προσκειμένης.

(66) Παρεχόμενοι. Coisl. et alii nonnulli παρ-
εχομένην.

(67) Ἀπήγγειλε. Ita sex codices mss. Editi ἀνῆγ-
νελεν.

(68) Ἔχετε. Sic Harl., Clarom., Bigot. alter,
Regius uterque, Coisl. secundus. Editi ἔχειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΔ'.

EPISTOLA CCLIV.

Salutat per Sanctissimum, sequē ejus precibus commendat.

Πελαγίω (69), ἐπισκόπῳ Λαοδικείας Συρίας. A

Pelagio, episcopo Laodiceæ Syriæ.

Παράσχοι ὁ Κύριός ποτε καὶ αὐτῷ μοι εἰς ἔξιν ἐλθεῖν τῇ ἀληθινῇ σου θεοσεβείᾳ, καὶ ὅσα ἐνελέπομεν τῷ γράμματι, ταῦτα ἀναπληρῶσαι ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ. Ὅψε γὰρ τοῦ γράφειν ἡρξάμεθα, καὶ πολλὴ ἡμῖν (70) τῆς ἀπολογίας χρεια. Ἐπειδὴ δὲ πάρεστιν ὁ ποθεινόςτατος καὶ εὐλαβίστατος ἀδελφός Σαγκτίσιμος ὁ συμπρεσβύτερος, αὐτὸς πάντα διηγήσεται σοι, τὰ τε ἡμέτερα (71) καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Δύσεως. Καὶ ἐπ' ἐκείνοις μὲν εὐφρανεί· τὰς δὲ ἡμᾶς κατασχούσας ταραχὰς εἰπὼν, ἵσως προσθήσει τινὰ λύπην καὶ φροντίδα τοῖς ἤδη ἐνσποκαίμενοις τῇ ἀγαθῇ σου καρδίᾳ. Οὐ μὲν ἄχρηστον τὸ λυπεῖσθαι ὑμᾶς τοὺς δυναμένους ὑσωπεῖν τὸν Κύριον. Εἰς δέον γὰρ ἡμῖν ἀποδίδεται ἡ ὑμετέρα μέριμνα· καὶ οἶδα ὅτι τευξόμεθα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ (72) ἀντιλήψεως, ἔχοντες τὴν παρὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν συνεργίαν. Ἐὖν δὲ συνεύξη ἡμῖν ἀπ᾽ ἀλλήλων τῶν φροντίζων, καὶ προσθήκην τινὰ τῇ δυνάμει τοῦ σώματος ἡμῶν αἰτήσῃ, κατενοδώσει (73) ἡμᾶς ὁ Κύριος πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῖν ἐκπληρωθῆναι, καὶ εἰς ἔξιν ἐλθεῖν τῇ κοσμιότητι σου (74).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΕ'.

390 EPISTOLA CCLV.

Honorifica salutatio per Sanctissimum ab Occidente redeuntem.

Βίτῳ (75), ἐπισκόπῳ Καρρῶν.

Vito, Carrhorum episcopo.

Εἴθε ἦν μοι δυνατόν καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιστέλλειν τῇ εὐλαβείᾳ σου. Ἀφ' οὗ γὰρ εἰς πείραν ἦλθον τῆς ἀγάπης σου, πολλὴν ἔχω τὸν πόθον μέλιστα μὲν τοῦ συνδιαγεῖν σοι, εἰ δὲ μὴ, ἐπιστέλλειν γοῦν καὶ δέχεσθαι γράμματα, ἵνα ἔχω καὶ σημαίνειν τὰ κατ' ἐμαυτὸν, καὶ μαρτυρεῖν τὰ περὶ τῆς διαθήσεώς σου. Ἐπειδὴ (76) δὲ οὐχ ὅσα βουλόμεθα ὑπάρχει ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα ὁ Κύριος δίδωσι, ταῦτα ὀφειλομένον δέχεσθαι μετ' εὐχαριστίας· ἡὐχαριστησάμεν τῷ ἁγίῳ Θεῷ παρασχομένῳ ἡμῖν ὑπόθεσιν γραμμάτων πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου, τὴν ἀφίξιν τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβιστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Σαγκτίσιμου τοῦ συμπρεσβυτέρου· ὃς, πολλὴν ὑποστάς ἐν τῇ ὁδοπορίᾳ τὸν κόπον (77), πάντα διηγῆσεται σοι μετ' ἀκριβείας ὅσα κατέλαβεν ἐν τῇ Δύσει. Ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαριστεῖν ὀφειλομέν τῷ Κυρίῳ, καὶ προσκυνεῖν αὐτόν, ἵνα ὅψι καὶ ἡμῖν τὴν αὐτὴν εἰρήνην, καὶ ἀπολάβωμεν ἀλλήλους μετ' ἐλευθερίας. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἀσπασαί παρ' ἡμῶν.

Largiatur et mihi Dominus tandem aliquando, ut in conspectum sinceræ tuæ pietati veniam, et quæ a litteris nobis defuerunt, ea coram expleamus. Enimvero sero scribere aggressi sumus, ac valde nobis opus est excusatione. Sed cum adsit desideratissimus ac religiosissimus frater Sanctissimus compresbyter, ipse tibi omnia narrabit, tum nostra, tum quæ ab Occidente. Ac per hæc quidem gaudio te afficiet: dum vero perturbationes quibus commovemur, tibi nuntiabit, forte aliquid molestiæ ac sollicitudinis adjiciet his quæ jam bono tuo cordi insident. Non tamen inutile est vos affligi, qui Dominum potestis placare. Commodè enim nobis cedet vestra sollicitudo, nec dubito quin auxilium a Deo accipiamus, si nos vestræ preces adjuvent. Quod si una nobiscum preceris, ut curis eximamur, et accessionem aliquam viribus corporis nostri postules; prospere nos deducet Dominus, ut desiderium nostrum impleatur, et urbanitati tuæ in conspectum veniamus.

(69) Πελαγίω. Consentiant cum editis in hoc titulo codices antiquissimi. Coisl. secundus et Reg. secundus Πελαγίω Λαοδικείας. Reg. primus Πελαγίω ἐπισκόπῳ.

(70) Πολλὴ ἡμῖν. Sic Coisl. primus et Med., quod melius visum est quam vulgata scriptura πολλῆς ἡμῖν. Quanquam tota res parvi momenti, nec magnum discrimen.

(71) Ἡμέτερα. Editi addunt τὰ παρεθέντα, sed hæc desunt in septem mss.

(72) Παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ita Harl. cum tribus aliis. Legitur in Mediceo et Coisl. primo τῆς παρ' αὐτοῦ ἀντιλήψεως.

(73) Αἰτήσῃ, κατενοδώσει. Ita novem mss. co-

D dices. Editi αἰτήσεις, ἵνα κατενοδώσῃ.

(74) Τῇ κοσμιότητι σου. Pronomen deerat in editione 1 Paris. Legitur in Mediceo et Coisl. primo τῆς κοσμιότητός σου.

(75) Βίτῳ. Cod. Clarom. Τίτῳ, et ad marginem Βίτῳ. Codex Medicæus Βίτῳ. Ibidem editi Καρῶν. Harl., Regius uterque, Coisl. secundus et Bigot. alter habent Καρρῶν.

(76) Ἐπειδὴ. Ita Harl., Coisl. uterque et alii nonnulli. Editi ἐπεὶ.

(77) Κόπον. Coisl. primus et Med. κίνδυνον, periculum.

* Alias CCCXI Scripta anno 376.

** Alias CCCCIV. Scripta anno 376.

EPISTOLA CCLVI *

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΓ'.

Cum audisset Basilius monachorum ædes ab Ariamis igne succensas, futurum sperabat ut ad se in ærumnis confugerent. Sed cum id eis in mentem non venisset, saltem ad eos hortandi causa scribere cupiebat. Tandem hoc eis exhibet officium, oblata facultate Sanctissimi presbyteri, eosque consolatur spe futuræ mercedis, et ut pro Ecclesia orent adhortatur.

Desideratissimis et religiosissimis fratribus comprehyteris Acacio, Aetio, Paulo, et Silvano, et Silvano et Lucio diaconis et cæteris fratribus monachis, Basilius episcopus.

Ego cum audissem vehementem illam persecutionem quæ in vos excitata est, et statim post Pascha eos, qui ad iudicia et pugnas jejunarunt¹, vestris tabernaculis supervenientes, igni tradidisse labores vestros, vobis quidem domicilium in cælis non manufactum præparantes, sibi vero ignis thesaurum comparantes, quo ad vobis nocendum usi sunt; ingemui ex hoc eventu, non vestri, fratres, commiserescens, absit! sed eorum qui ita sunt a malitia absorpti, ut eo usque nequitiam suam extenderint. Futurum autem expectabam, ut confestim ad paratum perfugium, humilitatem nostram, omnes accederetis; sperabamque daturum mihi Dominum ex vestro complexo respirationem a continuis doloribus, meque præclarum illum sudorem, quem pro veritate stillatis, hoc inertī corpore excipientem, præmiorum, quæ vobis a veritatis iudice reposita sunt, in partem aliquam venturum. Sed quia id vobis ne in mentem quidem venit, nec quidquam a nobis expectastis solatii, cupiebam saltem frequentes ad vos **391** scribendi invenire occasiones, ut more eorum qui certantibus acclamant, ego etiam aliquid vobis per litteras ad boni vestri certaminis hortatum clamarem. Sed ne hoc quidem nobis facile fuit duas ob causas: primum, quod ubi degeretis ignorabam; deinde quod non multi hinc ad vos proficiscantur. Sed nunc Dominus adduxit nobis desideratissimum ac religiosissimum fratrem Sanctissimum et compresbyterum, per quem et vestram charitatem saluto, et adhortor ut pro nobis precemini lætantes et exultantes, quod merces vestra multa est in cælis²: et quia ad Dominum loquendi habetis fiduciam, ne intermittatis noctu ac interdiu ad ipsum clamare, ut hæc Ecclesiarum sedetur procella, plebi reddantur pastores, et Ecclesia ad suam ipsius dignitatem revertatur. Est enim mihi persuasum, si modo reperiatur vox, quæ Deum bonum flectat, non longe facturum illum miserationes suas, sed et nobis deinceps daturum

¹ Isa. LVIII, 4. ² Matth. V, 12.

Alias CC. Scripta anno 376.

(78) Συμπρεσβυτέρους. Sic mss. plerique. Editi πρεσβυτέρους.

(79) Καὶ Σιλούνῳ. Hæc addita ex Coisl. primo, Val. et Clarom.

(80) Κατακαπτισθεῖσιν. Medicæus βυπτισθεῖσιν.

(81) Ἀνάπνευσιν. Harl. ἀναπνεῦσαι. Ibidem Coisl. secundus et Reg. secundus τῶν συνεχῶν ὁδῶν.

A Τοῖς πειθευτέτοις καὶ εὐλαβεστάτοις ἀδελφοῖς συμπρεσβυτέροις (78) Ἀκακίῳ, Ἀετίῳ, Παύλῳ καὶ Σιλούνῳ, καὶ Σιλούνῳ (79), καὶ Λουκίῳ διακόνει καὶ λοιποῖς μονάζουσιν ἀδελφοῖς, Βασίλειος ἐπίσκοπος.

Ἐγὼ, ἀκούσας τὸν βαρὺν ἐκείνον διωγμὸν ἐπαναστάντα ὑμῖν, καὶ ὅτι εὐθέως μετὰ τὸ Πάσχα οἱ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύσαντες, ἐπελθόντες ὑμῶν ταῖς σκηναῖς, πυρὶ παρέδωκαν τοὺς πόρους ὑμῶν, ὑμῖν μὲν τὴν ἐν οὐρανοῖς οἰκίαν τὴν ἀχειροποίητον εὐτρεπίζοντες, ἑαυτοῖς δὲ τὸ πῦρ θησαυρίζοντες, ὥς εἰς τὴν κατ' ὑμῶν ἐχρήσαντο βλάβην, ἐστὲν ἄρα μὲν ἐπὶ τῷ συμβάντι, οὐχ ὑμῖν συναλγῶν, ἀδελφοί, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τοῖς οὕτω καταδαπτισθεῖσιν (80) ὑπὲρ τῆς κακίας, ὥστε μέχρι τοσούτου τὴν ἑαυτῶν πονηρίαν ἐκτείνειν· προσεδόκησα δὲ εὐθέως B ἐφ' ἐτοίμην καταφυγὴν τὴν ἡμετέραν ταπεινῶσιν πάντας ὑμᾶς δραμεῖσθαι· καὶ ἐν ἐλπίδι εἶχον, ὅτι δώσει μοι ὁ Κύριος ἀνάπνευσιν (81) τῶν συνεχῶν ὁδῶν ἐκ τοῦ περιπτύξασθαι ὑμᾶς, καὶ τὸν καλὸν ἰδρωτᾶ, ἐν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας στάζει (82), τῷ ἀργῷ τούτῳ (83) σώματι ὑποδεξάμενος, ἔξιν τινὰ κοινωνίαν τῶν ἀποκαιμένων ὑμῖν ἁθλῶν παρὰ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μὲν οὐδ' εἰς ἐννοίαν ὑμῖν ἦλθεν, οὐδὲ προσεδοχέσασθε τινὰ ἀνάπαυσιν ἔξιν παρ' ἡμῶν, ἐπιθύμουν ὑποθέσεις γούν εὐρίσκειν συνεχεῖς τῶν πρὸς ὑμᾶς γραμμάτων, ἐν ᾧ ὥσπερ οἱ τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποφθεγγόμενοι, καὶ αὐτὸς τινὰ ὑμῖν διὰ γραμμάτων εἰς προτροπὴν (84) τῆς ἀγαθῆς ὑμῶν ἀθλήσεως ἐνεδύησα. Ἐγένετο δὲ ἡμῖν οὐδὲ τοῦτο βῆδιν διὰ δύο προφάσεις· μίαν μὲν, C ὅτι οὐκ ἔδειμεν ὅπου διάγετε (85)· ἑτέραν δὲ, ὅτι οὐδὲ πολλοὶ εἰσιν οἱ παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἀπαίροντες. Ἀλλὰ νῦν ὁ Κύριος ἤγαγεν ἡμῖν τὸν πειθευτέτατον καὶ εὐλαβεστάτον ἀδελφὸν Σαγκτίσιμον τὸν συμπρεσβύτερον, δι' οὗ καὶ προσφθεγγόμεθα ὑμῶν τὴν ἀγάπην, καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι ὑμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν, χαίροντας καὶ ἀγαλλιωμένους, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὡς ἔχοντες παρρησίαν πρὸς τὸν Κύριον, μὴ ἀνεῖναι νυκτὸς καὶ ἡμέρας βοῶντας πρὸς αὐτὸν, ὑπὲρ τοῦ παύσασθαι μὲν τὸν σάλον τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων (86), ἀποδοθῆναι δὲ τοῖς λαοῖς τοὺς ποιμέντας, ἐπανελθεῖν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ οἰκεῖον αὐτῆς ἀξίωμα. Πέ-

D (82) Στάζειτε. Medicæus codex χάνετε.

(83) Τούτῳ. Editi addunt ἑμαυτοῦ, quod melius deest in codicibus Med. et Coisl. primo. Harl. σώματι τῷ ἑμαυτοῦ.

(84) Εἰς προτροπήν. Harl. et Med. εἰς προκοπήν, ad boni vestri certaminis profectum.

(85) Διάγετε. Editi καὶ διάγετε. Abest ab omnibus mss. conjunctio.

(86) Τούτων. Coisl. uterque et Reg. secundus τούτων.

πεισμαι γάρ, ὅτι, ἐάν εὐρεθῇ φωνὴ δυσωποῦσα A una cum tentatione exitum, ut ferre possimus².
τὸν ἀγαθὸν Θεὸν (87), οὐκ εἰς μακρὰν ποιήσει τὰ Omnes in Christo fratres verbis meis salutate.
ἐλθέ αὐτοῦ· ἀλλὰ παρέξει ἡμῖν λοιπὸν σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκδοσιν, τοῦ δύνασθαι (88) ὑπενεγκεῖν.
Πίσταν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητι ἀσπάζεσθαι ἐξ ἡμῶν (89).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΖ'.

EPISTOLA CCLVII'.

Ostendit etsi Christiani vocantur persecutores, non idcirco eorum qui vexantur minui mercedem, sed etiam augeri. Hortatur, ut nec exsilis episcoporum, nec nonnullorum e clero perfidia, nec errantium multitudine moveantur.

Morάζουσι (90) καταπονηθεῖσιν ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν.

Ad monachos ab Arianis vexatos.

Ἄ κατ' ἐμαυτὸν ἐφθεγγάμην, ἀκούσας περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ ἐπαχθέντος ὑμῖν παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ, ταῦτα δὴ διὰ γράμματος ἀπαγγεῖλαι πρὸς ὑμᾶς καλῶς ἔχειν ἐνόμισα, ὅτι ἐν καιρῷ νομιζομένῳ εἰρηνεύεσθαι ἐκτέλεσθε ἑαυτοῖς μακαρισμὸν, τὸν ὑπὲρ τῶν διωκομένων ἔναικεν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀποκαίμενον. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ὄνομα προσήκον καὶ ἡπιον περιέχεται τοῖς τὰ πονηρὰ ἐργαζομένοις, τοῦτου ἔναικεν καὶ τὰ πράγματα νομίζουσιν χρὴ μὴ πολεμίων εἶναι. Χαλεπώτερον γὰρ κρίνω ἐγὼ τὸν παρὰ τῶν ὁμοφύλων πόλεμον· διότι τοὺς μὲν προκεκρυγμένους ἐχθροὺς καὶ φυλάττειν βέβαιον, τοῖς δὲ ἀναμειγμένοις ἡμῖν ἀνάγκη ἐκδότους εἶναι πρὸς πᾶσαν βλάβην· ὃ καὶ ὑμεῖς πεπόνθατε. Ἐδωχθήσαν μὲν γὰρ καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν (91), ἀλλὰ παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν· καὶ διηρπάγη αὐτῶν ὁ βίος, καὶ οἴκοι ἀνεντάπησαν, καὶ αὐτοὶ ἐφυγαδεύθησαν, παρὰ τῶν (92) φανερώς πολεμούντων ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Οἱ δὲ νῦν ἀναφανέντες διώκται μισοῦσι μὲν ὑμᾶς οὐδὲν ἥττον ἢ ἐκεῖνοι, εἰς δὲ τὴν τῶν πολλῶν ἀπάτην τὸ τοῦ Χριστοῦ προσάλλονται ὄνομα, ἵνα μηδὲ τὴν ἐκ τῆς ὁμολογίας παραμυθίαν ἔχωσιν οἱ διωκόμενοι, τῶν πολλῶν καὶ ἀκραειοτέρων ἀδικεῖσθαι μὲν ὑμᾶς ὁμολογούντων, εἰς μαρτύριον δὲ ἡμῖν τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας θάνατον μὴ λογιζομένων. Διόπερ ἐγὼ πείσμαι μέλλοντα ὑμῖν (93) ἢ τοῖς τότε μαρτυροῦσι τὸν παρὰ τοῦ δικαίου Χριστοῦ μισθὸν ἀποκτεῖσθαι, εἴπερ ἐκεῖνοι καὶ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀποδοχὴν ὁμολογουμένην εἶχον, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθὸν ἐξεδέχοντο, ὑμῖν δὲ (94) ἐπ' ἰσοῖς τοῖς κατορθώματιν αἱ παρὰ τῶν λαῶν τιμαὶ οὐχ ὑπάρχουσιν· ὥστε εἰκός πολυπλάσιον ἀποκτεῖσθαι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πόνων τὴν ἀντιμισθίαν.

² I Cor. x, 13.

(87) Τὸν ἀγαθὸν Θεόν. Deest postrema vox in Mediceo et Coisl. primo. Reg. secundus et Coisl. secundus τὴν ἀγαθὴν Κύριον.

(88) Τοῦ δύνασθαι. Editi addunt ὑμᾶς, quod deest in sex mss., non tamen in Coisl. primo.

(89) Ἐξ ἡμῶν. Non male Harlaeanus codex et Medicæus παρ' ἡμῶν. Sed in simili clausula sequentis epistolæ legitur ἐξ ἡμῶν omnibus codicibus consentientibus.

(90) Morάζουσι, etc. Ita tres antiquissimi codices. Addunt Medicæus et Coisl. primus: Εὐθαλεστάτη πρὸς ὑπομονὴν παράκλησις καὶ σύγκρισις τοῦ τε ἀπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τοῦ ἀπὸ αἰρετικῶν ἐπαγομένου διωγμοῦ, καὶ ὅτι οὐ πλεῖστον τὴν σωτηρίαν· Præclarissima ad patientiam adhortatio, et comparatio persecutionis a simulacrorum cultori-

Quæ mecum ipse sum locutus, audita tentatione, quæ vobis a Dei hostibus illata est, ea et per litteras vobis significare præclarum esse duxi: scilicet, eo tempore quod pacatum existimatur, comparastis vobismetipsis beatitudinem his qui persecutionem pro Christi nomine patiuntur, repositam. Non enim quia nomen blandum et lene his qui male faciunt, impositum est, idcirco res hostiles non esse existimandum. Ego enim truculentius iudico a tribulibus bellum, quia hostes prius denuntiatos etiam effugere facile: at iis qui nobiscum commiscuntur, necesse est ad omnem injuriam expositos esse; quod et ipsum vobis accidit. Nam et majores nostri persecutionem perpassi sunt, sed a simulacrorum cultoribus: et facultates eorum direptæ sunt, et ædes eversæ, et ipsi fugati ab iis, qui bellum nobis aperte propter Christi nomen inferebant. Qui vero nunc prodierunt persecutores, oderunt quidem nos æque ac illi, sed ad multorum deceptionem Christi ostendunt nomen, ut ne confessionis quidem solatium habeant, qui vexantur: multis ac simplicioribus injuriam quidem nobis fieri fatentibus, at in martyrii loco nobis **392** mortem pro veritate toleratam non ascribentibus. Quapropter persuasum mihi est majora vobis, quam iis qui tunc martyrium passi sunt, a justo iudice præmia servari; siquidem illi et ab hominibus certam et exploratam laudem consequuebantur, et a Deo mercedem expectabant; vobis autem in paribus præclare factis honores a populis non deferuntur; unde par est multiplicatam reponi in futuro ævo laborum pro pietate susceptorum remunerationem.

bus illata cum ea quæ ab hæreticis infertur, et quod multitudine non definienda salus. Editi Πρὸς μονάζοντας ὑπὸ Ἀρειανῶν καταπονηθέντας.

(91) Πατέρες ἡμῶν. Ita tres vetustissimi codices cum aliis pluribus. Editi πατέρες ὑμῶν.

(92) Παρὰ τῶν. Editi præmittunt ἀλλά, quod deest in novem mss.

(93) Μεῖζονα ὑμῖν. Coisl. uterque, Med. et Reg. secundus μέζονα ὑμῖν. Sed Harlaeanus et alii consentiunt cum editis.

(94) Ὑμῖν δέ. Editi præmittunt καί, quam voculam sustulimus, quia melius abest a tribus mss. etsi non vetustissimis. Hæc epistola in Harlaeano codice sic finitur: ὁμολογουμένην εἶχον ἐπ' ἰσοῖς τοῖς κατορθώματιν.

² Alias CCCIII, scripta anno 376.

2. Quare adhortamur vos, ut ne animo in ærum-
nia concidatis, sed in Dei dilectione renove-
mini, ac
quotidie studio vestro adjiciatis : scientes in vo-
bis debere reliquias pietatis servari, quas veniens
Dominus in terra inventurus est. Sive autem ejecti
sunt episcopi e suis Ecclesiis, hoc vos nequaquam
concutiat; sive proditores nonnulli ex ipsis prodire
clericis, neque hoc vestram in Deo fiduciam infir-
met. Non enim nomina sunt quæ salvos nos fac-
ient, sed propositum, ac vera in Creatorem nostrum
dilectio. Considerate in insidiis quæ Domino no-
stro structæ sunt, principes sacerdotum et scribas,
et seniores dolum concinasse, qui autem doctri-
nam sincero animo susceperunt, paucos ex populo
inventos esse, neque multitudinem esse quæ sal-
vatur, sed electos Dei. Quamobrem nunquam vos
perterreat magna populi multitudo; qui velut aquæ
maris a vento in alias atque alias partes feruntur.
Nam etiam si unus salvetur velut Loth Sodomis,
manere debet in recto iudicio, immobilem retinens
in Christo spem, quia non derelinquet Dominus
sanctos suos. Omnes in Christo fratres meo no-
mine salutate : pro miserabili mea anima sincere
precamini.

EPISTOLA CCLVIII.

*Laudat Basilii charitatem Epiphani, qui ad se scripserit et fratres miserit, ac de componendis in Elavone monte dissen-
sionibus cogitet. Delatam sibi ab Epiphymio sedanda controversia provinciam recusat; sequè ait jam per litteras signi-
ficasse Palladio et Innocentio, nihil a se addi posse. Nævno symbolo, nisi tantum de Spiritu sancto. Quod spectul ad
Antiochenam dissensionem, declarat se cum Meletio semper communicasse ac semper communicaturum, ac ipsum etiam
Athanasium cum eo communicare voluisse : cum iis autem qui post Meletium venerunt, nunquam se communicasse,
quamvis eos non condemnet, nec adduci posse ut ad eos scribat. Ipsam Epiphymium rogat, ut dissensionem componere
conetur, et cum tres hypostases necesse esse existimet confiteri, hoc etiam doceat fratres Antiochenos. Denique respondet
quæstioni in aliis litteris propositæ, quid sint Magusæ.*

Epiphany episcopo.

1. Quod jampridem expectatum est ex Domini
vaticinio, ac nunc tandem rerum experientia con-
firmatum, fore videlicet ut propter multiplicatam
iniquitatem charitas multorum refrigescat^a; id
jam apud nos adimpletum visæ sunt abolere litte-
ræ præstantiæ tuæ ad nos allatæ. Vere enim chari-
tatis indicium non mediocre, primum quidem quod
nostri memineris, qui adeo viles et nullius pretii
sumus : deinde etiam quod fratres miseris invi-
sendi nostri causa, idoneos ministros pacificarum
litterarum. Hoc enim spectaculo nullum rarius est,
cum jam omnes omnibus suspecti sint. Nusquam
enim misericordia, **393** nusquam commiseratio,
nusquam fraternæ lacrymæ ob fratrem laborantem.
Non persecutiones pro veritate toleratæ, non totæ
Ecclesiæ ingemiscientes, non magnus ærumnarum
nos circumstantium numerus ad mutuam nos sol-
licitudinem commovere potest. Sed lapsibus insulta-
mus; lancinamus vulnera; illatas ab hæreticis
injurias, qui idem videmur inter nos sentire, in-

^a Matth. xxiv, 12.^b Alias CCCXXV. Scripta circa annum 377.(95) *Εἰδότας*. Mss. quinque non tamen antiquis-
simi *εἰδότες*.(96) *Ἦδη*. Sic mss. novem pro eo quod erat in
editis *τὸ δὲ*. Paulo post editi *μεμνησθαι* τῶν. Harl.,

2. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς
θλίψεσιν, ἀλλ' ἀνανεοῦσθαι τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ,
καὶ καθ' ἡμέραν προστιθέναι τῇ σπουδῇ, εἰδότας (95),
ὅτι ἐν ὑμῖν ὀφείλει τὸ λείψανον τῆς εὐσεβείας σω-
θῆναι, ὃ ἐλθὼν ὁ Κύριος εὐρήσει ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ
εἰτε ἀπεδωχθήσαν ἐπίσκοποι τῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦτο
ὑμᾶς μὴ σαλευέτω· εἰτε προδότες ἐξ αὐτῶν ἐφύη-
σαν τῶν κληρικῶν, μηδὲ τοῦτο τὴν κεπολήσιν
ὑμῶν τὴν εἰς Θεὸν σαθροῦτω. Οὐ γὰρ τὰ ὀνόμα-
τά ἐστι τὰ σώζοντα ἡμᾶς, ἀλλ' αἱ προαιρέσεις, καὶ
ἡ ἀληθινὴ περὶ τὸν χριστὸν ἡμᾶς ἀγάπη. Ἐνθυμή-
θητε, ὅτι καὶ ἐν τῇ κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπιβουλῇ
ἀρχιερεῖς μὲν καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβύτεροι τὸν
δύλον συνεσκευάσαντο, ὅλγοι δὲ τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ
εὐρίσκοντο οἱ γνησίως τὸν λόγον καταδεχόμενοι·
καὶ ὅτι οὐ τὸ πλῆθος ἐστὶ τὸ σωζόμενον, ἀλλ' οἱ
ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ὅστες μηδέποτε ὑμᾶς πτοεῖτω
λαοῦ πολυσχλία, οἱ ὥσπερ ὑδὼρ θαλάσσης ὑπὸ
πνευμάτων μεταφερόμενοι. Ἐάν γὰρ καὶ εἰς σωθῇ
ὥσπερ Λὼτ ἐν Σοδόμοις, μένειν ὀφείλει ἐπὶ τῆς
ὀρθῆς κρίσεως, ἀμετακίνητον ἔχων τὴν ἐν Χριστῷ
ἐλπίδα, διότι οὐκ ἐγκαταλείψει Κύριος τοὺς ὁσίους
αὐτοῦ. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἀσπάσα-
σθε ἐξ ἐμοῦ· προσεύχεσθε γνησίως ὑπὲρ τῆς ψυχῆς
μου τῆς ἐλεεινῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΗ'.

Ἐπιφανίῳ ἐπισκόπῳ.

C

1. Τὸ πάλα προσδοκῆθαι ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου προφ-
ρήσεως, νῦν δὲ λοιπὸν τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων
βεβαιούμενον, ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν
ψυγίσσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, ἦδη (96) κεκρατημέ-
νον παρ' ἡμῖν, ἔδοξε λύειν τὰ γράμματα τῆς τιμώ-
τητός σου κοιμισθέντα. Ὅντως γὰρ ἀγάπης ἐνδειγμὰ
οὐ τὸ τυχόν, πρῶτον μὲν μνησθῆναι ἡμῶν τῶν οὕτω
μικρῶν καὶ μηδενὸς ἀξίων· ἔπειτα καὶ ἀδελφούς
ἀποστεῖλαι εἰς ἐπίσκεψιν ἡμετέραν, πρέποντας εἶναι
διακόνους εἰρηνικῶν γραμμάτων. Οὐδὲν γὰρ τοῦτου
σπανιώτερον θέαμα, πάντων πρὸς πάντας λοιπὸν
ὑπόπτως διακείμενων. Οὐδαμοῦ γὰρ εὐσπλαγγνία,
οὐδαμοῦ συμπάθεια, οὐ δάκρυον (97) ἀδελφικὸν ἐπ'
ἀδελφῷ κάμνοντι. Οὐ δωγμοὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας,
οὐκ Ἐκκλησίαι στενάζουσαι (98) πανδημῇ, οὐχ ὁ
πολύς οὗτος τῶν περιεχόντων ἡμᾶς δυσχερῶν κατά-
λογος κινεῖν δύναται ἡμᾶς πρὸς τὴν ὑπὲρ ἀλλήλων
μέριμναν. Ἀλλὰ τοῖς πτώμασιν ἐναλλόμεθα, τὰ
τραύματα ἐπιβαλόμενα, τὰς παρὰ τῶν αἰρετικῶν
ἐπηρεάς, οἱ δοκοῦντες τῷ αὐτῷ κοινωνεῖν φρονή-

Coisl. uterque et quatuor alii ut in textu.

(97) *Οὐ δάκρυον*. Ita tres vetustissimi codices.
Editi hic etiam repetunt οὐδαμοῦ.(98) *Στενάζουσαι*. Sic mss. omnes. Editi στενά-
ζουσι.

ματι, ἐπιτείνοντες, καὶ οἱ ἐν τοῖς καιριωτάτοις ἔχοντες συμφωνίαν ἐν γέ τινι πάντως διασφραξίν ἀπ' ἀλλήλων. Πῶς οὖν μὴ θαυμάζομεν τὸν ἐν τοιοῦτοις πράγμασι καθάρην καὶ ἁθόλον τὴν πρὸς τοὺς πλησίον ἀγάπην ἐπιδεικνύμενον, καὶ διὰ τσαύτης θαλάσσης καὶ ἰσπίρου, τῆς χωριζούσης ἡμᾶς σωματικῶς, τὴν ἐνδεχομένην ἐπιμέλειαν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν χαρίζομενον;

2. Ἐθαύμασα δὲ σου ἀκαίνο, ὅτι καὶ τὴν ἐν τῷ Ἐλαιῶνι τῶν ἀδελφῶν διάστασιν λυπηρῶς ἐδίξω, καὶ βούλει τινὰ αὐτοῖς γενέσθαι πρὸς ἀλλήλους συμβιβασμόν. Καὶ ὅτι σε οὐδὲ τὰ παρευρεθέντα ὑπὸ τινῶν, καὶ ταραχῆς ἐμποίησαντα τῇ ἀδελφότητι, παρέλαθον (99), ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτοις μέριμναν ἀνεδίξω, καὶ ταῦτα ἀπεδεξάμην. Ἐκείνο δὲ οὐκ εἶμι τῆς σῆς ἐνόμιμα εἶναι συνέσεως ἄξιον, τὸ ἡμῖν τὴν περὶ τῶν τηλικούτων διόρθωσιν ἐπιτρέψαι, ἀνθρώποις οὔτε χάριτι Θεοῦ ἀγομένοις, διὰ τὸ ἁμαρτίας συζῆν, οὔτε τινὰ κεκτημένοις περὶ τοὺς λόγους δύναιμι, διὰ τὸ τῶν μὲν ματαίων ἀγαπητῶς (1) ἀποστῆναι, τῶν δὲ τῆς ἀληθείας δογματῶν μήπω τὴν προσήκουσαν ἔξιν ἀναλαβεῖν. Ἐπιστείλαμεν οὖν ἤδη τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν, τοῖς κατὰ τὸν Ἐλαιῶνα, Παλλαδίῳ τῷ ἡμετέρῳ καὶ Ἰννοκεντίῳ (2) τῷ Ἰταλῷ, πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν ἡμῖν ἐπισταλμένα· ὅτι οὐδὲν δυνάμεθα τῇ κατὰ Νίκαιαν πίστει προστιθέναί τι, οὐδὲ τὸ βραχύτατον, πλὴν τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δοξολογίας, διὰ τὸ ἐν παραδρομῇ τοὺς πατέρας ἡμῶν τούτου τοῦ μέρους ἐπιμνησθῆναι· οὕτω τοῦ κατ' αὐτὸ ζητήματος τότε κεκνημένου. Τὰ δὲ προσυφαινόμενα (3) τῇ πίστει ἐκείνῃ δόγματα περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, ὡς βαθυτέρα τῆς ἡμετέρας καταλήψεως, οὔτε ἐβασανίσαμεν, οὔτε παρεδεξάμεθα· εἰδότες, ὅτι, ἐπιιδὼν τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεως, ἀπὸ παρακινήσωμεν, οὔτε τι (4) πέρας τῶν λόγων εὐρήσωμεν, ἀλλ' τῆς ἀντιλογίας εἰς τὸ πλεον τῶν παραπαράξομεν (5) τῇ παρεισαγωγῇ τῶν ξενιζόντων.

3. Τὴν δὲ κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίαν, λέγω δὴ τὴν τῷ αὐτῷ φρονήματι συμβαίνουσαν, ἐρῶ ποτὲ ὁ Κύριος ἰδεῖν αὐτὴν ἠνωμένην. Κινδυνεύει γὰρ αὕτη μέλιστα δεδῆχθαι τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἐχθροῦ, μνησιχακοῦντος αὐτῇ διὰ τὸ πρῶτον τοῖς ἐκεῖ τὴν

lendumus; et qui in præcipuis capitibus inter se consentiunt, in una aliqua re prorsus ab se invicem dissident. Quomodo igitur eum non admiremur, qui in tali rerum statu purum ac sincerum erga fratres amorem ostendit, et ex tanto maris et terræ, quibus corpore sejungimur intervallo, quantum in se est, animarum nostrarum curam suscipit?

2. Illud autem etiam in te miratus sum, quod et fratrum, qui in Elæone sunt, moleste tuleris dissensionem, velisque aliquam ipsis fieri inter se conciliationem. Quod autem te non latuerunt quæ a nonnullis male excogitata, fratres conturbarunt, ac de his quoque sollicitudinem suscepisti, hæc etiam mihi probata sunt. Illud vero non jam tua judicari esse prudentia dignum, quod nobis harum rerum emendationem commiseris, hominibus neque gratia Dei ductis, ut qui in peccatis vivamus, nec ulla dicendi facultate præditis, eo quod a vanis quidem libenter recesserimus, veritatis autem dogmatum nondum assecuti idoneum usum simus. Jam igitur respondimus dilectis fratribus nostris in Elæone degentibus, Palladio nostro et Innocentio Italico, ad ea quæ nobis ab ipsis fuerunt scripta, nos scilicet nihil posse Nicænæ fidei adjicere, ne brevissimum quidem, excepta Spiritus sancti glorificatione, propterea quod majores nostri cursim hujus partis meminerint, nondum tunc de Spiritu mota quæstione. Quæ autem adtexuntur huic fidei dogmata, de Domini Incarnatione, ea ut altiora nostra intelligentia, neque examinavimus, neque recepimus: scientes, ubi simplicitatem fidei semel sustulerimus, nullum jam sermonum finem nos esse inventuros, contradictione nos semper ulterius abripiente; ac simpliciorum animas conturbaturos, novis rebus introducendis.

3. Quod autem attinet ad Ecclesiam Antiochenam, illam dico, quæ in eadem doctrina consentit, largiatur aliquando Dominus ut **394** eam videamus conjunctam. Periculum enim est, ne ipsa maxime pateat insidiis inimici, qui ei succenset, quia

(99) *Παρέλαθεν*. Editi præmittunt οὐ. Sed hæc negatio melius abest a codicibus Med., Reg. primo, Coisl. secundo, Paris. et Bigot.

(1) *Ἀγαπητῶς*. Ita mss. novem. Editi ἀγαπητικῶς.

(2) *Ἰννοκεντίῳ*. Coisl. uterque, Harl., Med. et Reg. secundus Ἰννοκεντίῳ.

(3) *Τὰ δὲ προσυφαινόμενα*. Quod ait Basilus, se attexta Nicænæ fidei dogmata de Incarnatione nec examinasse, nec recepisse, id de ipso dogmate accipi non debet, sed de modo dogmatis ita exprimendi, ut hæretici eludere non possint. Nam ipsum quidem dogma certissime tenebat Basilus, neque ad eam rem opus habebat examine. Sed cum nonnulli formulæ Nicænæ aliquid de Incarnatione adderent ad comprimendos Apollinaristas; id Basilus nec examinaverat, nec receperat, tum quia altius intelligentia sua esse ducebat; tum quia metuebat ne finem non haberent ejusmodi quæstiones, ac

simpliciorum animi novis rebus in symbolum inductis læderentur. Minime autem mirum, si, quamvis Basilium nemo intelligendi et explicandi dogmatis dono superaret, suarum tamen virium ac suæ facultatis esse non putabat, attexta fidei Nicænæ de Incarnatione dogmata examinare. Longe enim difficillimum sciebat esse formulam fidei ita constituere, ut, quod omnino necessarium esse ad legitimam formulam docet lib. i in *Ennom.*, p. 213, nihil ei desit, et hæreticorum usu teri non possit. Nec eum latebat ipsos etiam Nicænos Patres formulæ, quam primo condiderant, aliquid addere coactos fuisse, postquam illam ab hæreticorum auribus non abhorre animadverterunt.

(4) *Οὐτὸ τι*. Sic omnes mss. Editi οὐκ εἶμι.

(5) *Παραπαράξομεν*. Ita Harl., Reg. primus, Paris. et Bigot. Legitur *παράξομεν* in tribus aliis, nempe Coisl. utroque et Regio secundo. Editi *παπατάξομεν*.

Illic primum Christianorum viguit appellatio. Ac scissa quidem est hæresis contra rectam doctrinam, scissa etiam et ipsa contra se recta fides. Nos autem, quia qui prior veritatem libere defendit, et bonum illud certamen Constantio imperante certavit, Meletius est reverendissimus episcopus; et quia eum habuit Ecclesia mea communicatorem, magnopere eum diligens ob sortem illam ac invictam dimicationem, idcirco habemus illum hactenus, Deo largiente, communicatorem, et certe, si Deus voluerit, habebimus. Nam et beatissimus papa Athanasius, cum Alexandriam venisset, omnino optabat, ut sibi cum ipso communio conciliaretur; sed malitia consiliariorum in aliud tempus dilata eorum conjunctio: quod utinam non evenisset! Nullius autem ex his, qui postea introierunt, communionem unquam admisimus: non quod eos judicemus indignos, sed quod nihil habeamus, undè hunc condemneimus. Atqui multa quidem audivimus a fratribus, sed fidem non adhibuimus, eo quod coram accusatoribus non starent accusati, sicut scriptum est: *Lex nostra non judicat hominem, nisi prius eum audierit et noverit quid faciat*^a. Quare nondum possumus, frater colendissime, litteras ad illos dare, neque ad hoc cogi debemus. Illud autem pacifico tuo animo dignum fuerit, non, unum quidem conjungere, aliud vero disjungere, sed ad eam conjunctionem, quæ prior existit, ea quæ sunt separata reducere. Quapropter primum quidem precare, deinde etiam, quantum in te situm erit, exhortare, ut projecta ex animis ambitione, tum ad robur Ecclesiæ restituendum, tum ad comprimendum inimicorum furorem inter se reconcilientur. Valde autem meum illud etiam animum recreavit, quod diligentia tua cæteris præclare et accurate tractatis adjecit, tres necesse esse hypostases confiteri. Quapropter hoc etiam a te fratres Antiocheni edoceantur: profecto autem jam edocti sunt. Nam sine dubio eorum amplexus non esses communionem, nisi maxime tibi de hoc capite cautum esset.

4. Gens autem Magusæorum (id quod alteris mihi litteris indicare gravatus non es) frequens est apud nos, per omnes fere agros sparsa, coloniis huc jampridem Babylone adductis. Hi utuntur moribus peculiaribus: nulla ipsis cum reliquis hominibus societas, nec fieri ullo modo potest, ut cum illis sermo habeatur, siquidem

^a Joan. vii, 51.

(6) *Ἐχομεν*. Ita tres mss. vetustissimi. Editi καὶ ἔχομεν.

(7) *Κρίνει*. Sic plerique mss. Editi κρίνει. Paulo ante, quamvis in omnibus codicibus legatur περὶ τῶν ἀδελφῶν, nulla audicimus de fratribus, legendum tamen videtur παρὰ τῶν ἀδελφῶν. Illic enim fratrum nomine probabilius est eos designari, qui a S. Meletii partibus stabant, quam qui a Paulini.

τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν ἐμπολιτεύσασθαι. Καὶ τέμνεται μὲν ἡ αἵρεσις πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν· τέμνεται δὲ καὶ αὕτη πρὸς ἐαυτὴν ἡ ὁρθότης. Ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ καὶ ὁ πρῶτος παρβησιασάμενος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν καλὸν ἐκείνον διαθλήσας ἀγῶνα ἐπὶ τῶν καιρῶν Κωνσταντίου, ὁ ἀδελτιμώτατος Μελετίος ἐστὶν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ἔσχεν αὐτὸν ἡ ἐμὴ Ἐκκλησία κοινωνικὸν, ὑπεραγαπήσασα αὐτὸν διὰ τὴν καρτερὰν ἐκείνην καὶ ἀνένδοτον ἑνστασιν· ἔχομεν (6) αὐτὸν κοινωνικὸν μέχρι τοῦ νῦν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ ἐξομέν γε, ἐὰν ὁ Θεὸς θέλῃ. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Ἀθανάσιος, ἐπιστάς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, πάνυ ἐβούλετο αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν καταπράχθῃναι· ἀλλὰ κακίᾳ συμβούλων εἰς ἕτερον καιρὸν ὑπερετέθη αὐτῶν ἡ συναφεια· ὥς οὐκ ὤφειλε! Τῶν δὲ τελευταίων ἐπιστολόντων οὐδενὸς οὐδέπω τὴν κοινωνίαν προσηγάμεθα· οὐκ ἐκείνους κρίνοντες ἀναξίους, ἀλλὰ μηδὲν ἔχοντες τοῦτου καταγινώσκειν. Καίτοι πολλὰ μὲν ἔχουσάμεν περὶ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' οὐ προσηγάμεθα, διὰ τὸ μὴ ἀντικαταστήναι τοῖς κατηγοροῦσι τοὺς ἐγκαλούμενους κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι *Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει* (7) *τὸν ἄνθρωπον*, ἐὰν μὴ πρῶτον αὐτοῦ ἀκούσῃ, καὶ γνῶ τί ποιεῖ. Ὡστε οὐπω δυνάμεθα αὐτοῖς ἐπιστέλλειν, τιμωτάτε ἀδελφε, οὔτε ἀνγκάζεσθαι εἰς τοῦτο ὀφείλομεν. Πρέπον δ' ἂν εἴη τῇ εἰρηνικῇ σου προθέσει μὴ τὸ μὲν συναπτεῖν, τὸ δὲ διασπῆν, ἀλλὰ τῇ προϋπαρχούσῃ ἐνώσει τὰ κεχωρισμένα προσάγειν. Ὡστε πρῶτον μὲν εὔξαι, ἔπειτα καὶ, ὅση δύναμις, παρακάλεσον, βίψαντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ψυχῶν τὸ φιλότιμον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀποδοῦναι τὴν ἰσχύον τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ καθελὼν τὸ φρόσγμα τῶν ἐχθρῶν, συμβῆναι αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. Ἰκανῶς δὲ μου κάκεινο τὴν ψυχὴν παρεκάλεσε, τὸ προστεθὲν παρὰ τῆς σῆς ἀκριθείας τοῖς λοιποῖς καλῶς καὶ ἀκριβῶς θεολογηθεῖσι· τὸ τρεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν. Ὡστε τοῦτο καὶ οἱ κατὰ Ἀντιόχειαν ἀδελφοὶ διδάσκεισθωσαν παρὰ σοῦ· πάντως δὲ που καὶ ἐδιδάχθησαν. Οὐ γὰρ ἂν εἴλου (8) δηλονότι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, μὴ τοῦτο αὐτῶν μάλιστα τὸ μέρος ἀσφαλισάμενος.

4. Τὸ δὲ τῶν Μαγουσῶν ἔθνος (ὅπερ διὰ τῆς ἐτέρας ἐπιστολῆς σημῆναι (9) ἡμῖν κατηξίωσας) πολὺ ἐστὶ παρ' ἡμῖν κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν χώραν διεσπαρμένον, ἀποίκων τὸ παλαιὸν (10) ἐκ τῆς Βαβυλωνίας ἡμῖν ἐπισταχθέντων. Οἱ ἔθουσιν ἰδιόζουσι κέχρηται, ἄμικτοι ὄντες πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· λόγῳ δὲ πρὸς αὐτοὺς κέχρησθαι, καθό (11)

(8) *Ἄν εἴλου*. Codex Medicæus εἴλω.

(9) *Σημῆναι*. Ita tres vetustissimi codices. Editi σημῆναι.

(10) *Τὸ παλαιόν*. Ita mss. quinque. Editi τὸ πάλαι.

(11) *Καθό*. Med. et Coisl. primus, καθ' ὅσον. Harl. καθ' ὅν.

εἶσιν ἐξωγρημένοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὸ ἐκείνου ἄβυσσον, παντελῶς ἐστὶν ἀδύνατον. Οὕτε γὰρ βιβλία ἔστι παρ' αὐτοῖς, οὔτε διδάσκαλοι δογμάτων, ἀλλὰ ἔθει ἀλόγῳ συντρέφονται, παῖς παρὰ πατρός διαδεχόμενοι τὴν ἀσίβειαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἃ ὑπὸ πάντων ὁρᾶται, τὴν ζωοθυσίαν παραιτοῦνται ὡς μίσγμα, δι' ἁλλοτρίων χειρῶν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ζωᾶ κατατράπτοντες (12). γάμοις ἐπιμαίνονται πικρὰν νόμον· καὶ τὸ πῦρ ἱγοῦνται θεόν· καὶ εἰ τι τοιοῦτο. Τὰς δὲ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ γενεαλογίας οὐδεὶς ἡμῖν μέχρι τοῦ παρόντος τῶν μάγων ἐμυθολόγησεν· ἀλλὰ Ζαρνούαν τινι ἐαυτοῖς ἀρχηγὸν τοῦ γένους ἐπισημαίνουσι. Διόπερ οὐδὲν ἔχω (13) πλέον ἐπιστέλλειν ὑπὲρ αὐτῶν τῇ τιμιότητι σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΘ'.

Dolet Basilius quod pacem conciliare non potuerit, sed tamen nemini succenset. Non petit ut se crebro invisant Palladius et Innocentius, sed ut pro se precentur.

Παλλαδίῳ καὶ Ἰννοκεντίῳ μονάζουσιν (14). B

Ἐγὼ πόσον μὲν ὑμᾶς ἀγαπῶ, εἰκάζειν ὀφείλετε ἐξ ὧν ἡμᾶς αὐτοὶ ἀγαπήτε. Καὶ εἰρήνης μὲν ἐπεθύμησα ἀεὶ γενέσθαι βραδευτῆς, ἀποσυγχάνων δὲ λυπούμαι μὲν. Πῶς γὰρ οὐ; Οὐ μὴν (15) ἐχθραίνειν δύναμαί τισι τούτου γε ἔνεκεν, εἰδὼς, ὅτι πάλαι ἀπ' ἡμῶν ἤρθη τὸ τῆς εἰρήνης καλόν. Εἰ δὲ παρ' ἄλλοις ἡ αἰτία τῆς διχοστάσεως, παράσχοι Κύριος πύσασθαι τοὺς τὰς διχοστασίας ποιοῦντας. Οὐ μὲντοι οὐδὲ ἐπιζητῶ συναχῇ ὑμῶν τὴν ἐπιδημίαν· ὥστε τούτου ἔνεκεν μηδὲ ἀπολογεῖσθαι (16) μοι. Οἶδα γάρ, ὅτι ἄνδρες τὸν παρονημένον προελόμενοι βίον, καὶ ἀεὶ διὰ τῶν χειρῶν ταυτοῖς τὰ ἀναγκαῖα συμπορίζεσθαι, πολὺν ἀποδημεῖν χρόνον τῶν ἰδίων οὐ δύνανται. Ἀλλ' ὅπουπερ ἂν ᾔτε, μέμνησθε ἡμῶν· καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν (17), ἵνα αὐτοὶ γοῦν πρὸς ἐαυτοὺς εἰρήνην ἔχωμεν καὶ πρὸς τὸν θεόν, μηδεμιᾶς τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν παραχῆς ἐνοικουήσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞ'.

Rogatu Optimi pluribus explicat Basilius illud Scripturæ: Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet; tum etiam Lamechi ad uxores verba, et Simeonis ad Mariam.

Ὑπὲρ ἐπισκόπῳ.

1. Καὶ ἄλλως (18) μὲν ἰδέωσιν ὁρῶν τοὺς ἀγαθοὺς

(12) *Κατασφάττοντες*. Codices nonnulli κατασφάζοντες. Basilii narrationem confirmant Barthesanes apud Eusebium, *Præp. evangel.*, lib. vi, p. 275. et ipse Epiphanius in *Expositione cathol.* *fid.* Primus testatur legem esse apud Persas ut filias et matres in matrimonium ducant; neque id in Perside solum fieri, sed etiam quotquot e Perside migrarunt, quos Magusæos vocant, iisdem in flagitiis inanere, et filiis quasi patriam hæreditatem hos mores tradere. Addit multos hæcenus Magusæos reperiri in Media, Ægypto, Phrygia, et Galatia. Vide p. 259. Epiphanius ait Magusæos apud Persas simulacra delectari, sed ea tamen adorare, siquidem adorant ignem, solem et lunam.

(13) *Ἐχω*. Coisl. primus εἶχον. Ibidem editi τῇ τιμιότητι σου ὑπὲρ αὐτῶν. Tres codices vetustissimi, ut in textu, nisi quod Harleianus habet περὶ αὐτῶν.

(14) *Μονάζουσιν*. Sic legitur in sex nostris codi-

diaboli facti sunt præda, ut illius inserviant voluntati. Nam nec libri apud illos, nec dogmatum magistri, sed moribus insulsis instituuntur, filius a patre impietatem excipientes. Jam vero præter hæc quæ conspiciuntur ab omnibus, animalium eadem aversantur ut inquinamentum, alienis manibus animalia ad suos usus necessaria mactantes: nuptiis insanunt illegitimis, ac ignem deum esse arbitrantur; et si quod aliud institutum ejusmodi. Cæterum magorum ab Abrahamo genealogias nemo hæcenus nobis narravit: sed Zarnuam quemdam generis sui auctorem esse ferunt. Quapropter nihil amplius habeo, quod de his dignitati tuæ scribam.

EPISTOLA CCLIX *.

Palladio et Innocentio monachis.

Quantum ego vos diligam, conjicere debetis ex vestro in me amore. Et pacis quidem semper optavi conciliator esse, sed, re infecta, mæreo. Quomodo enim non mærerem? Sed tamen ea causa succensere nemini possum; quippe cum sciam pacis bonum jam olim a nobis esse sublatum. Quod si in aliis causa residet dissensionis, saxis Dominus ut dissidiorum auctores conquiescant. Non sane a vobis peto, ut me crebro convenialis. Quare non est cur ea de re causam apud me dicatis. Novi enim homines, pauperem amplexos vitam, ac semper suis manibus sibi necessaria comparantes, longo peregrinari tempore a suis ædibus non posse. Sed ubicunque locorum fueritis, nostri mementote: ac pro nobis precamini, ut nos saltem nobiscum ipsi pacem habeamus et cum Deo, nulla cogitationibus nostris perturbatione insidente.

EPISTOLA CCLX **.

Optimo episcopo.

1. Cum et alias libenter videam optimos pueros,

cibus. Editi *μοναχοῖς*. Tres codices, nempe Harl., Coisl. primus et Clarom. habent *προσβυτέρους καὶ μονάζουσιν*.

(15) *Οὐ μὴν*. Ita tres vetustissimi codices. Plures alii οὐ μὴν δὲ. Editi οὐ μὲν δὲ.

(16) *Μηδὲ ἀπολογεῖσθαι*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *μη ἀπολογεῖσθαι*.

(17) *Ὑπὲρ ἡμῶν*. Hæc desunt in Vaticano, Coisl. secundo et Reg. secundo.

(18) *Καὶ ἄλλως*. Post hæc verba addidimus voculam ex codicibus Harl. et Med. et uno ex Regiis, Ibidem Harleianus codex prima manu ὁρῶ, et postea ἐπισημῶν δὲ καὶ μετὰ γραμμάτων. Et alias quidem libenter video, etc., at ubi cum litteris etiam suis. Editi ἐπισημῶν δὲ καὶ μετὰ γραμμάτων. Deest prima vocula in quinque veteribus libris, altera in tribus.

* Alias CLXXXIV. Scripta anno 377

** Alias CCCXVII. Scripta anno 377.

tum quia illorum mores ultra ætatem egregie compositi, tum propter eorum cum tua pietate necessitudinem, ex qua etiam magni aliquid ab eis expectare licet; postquam cum litteris tuis vidi eos ad me venientes, duplicavi in illos amorem. Ubi autem legi epistolam, ac in ea perspexi cum providam animi tui de Ecclesiis sollicitudinem, tum legendæ Scripturæ divinæ studium; gratias egi Domino, ac bona precatus sum his qui tales nobis afferebant litteras, imprimis vero ipsi illi, qui nobis scripsit.

2. Quæsisisti, celeberrimum illud dictum et apud omnes susdeque versatum, quam solutionem **396** habeat: nempe illud: *Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas solvet*^a. Hac autem interrogatione, primum quidem teipsum demonstrasti id quod Paulus præcepit Timotheo^b accurate servare (liquet enim te attentum esse lectioni); deinde vero et nos, qui senes sumus, et jam emarcuimus et tempore et imbecillitate corporis, et multitudine afflictionum, quæ plurimæ in nos concitatæ vitam nostram prægravarunt, tamen exsuscitasti, ac servens spiritu nos frigescen-
tes, tanquam latentia in lustris animalia, ad mediocrem vigilantiam et vitalem operationem revocas. Atque illud quidem dictum et simpliciter sic intelligi potest, et variam accipere explanationem. Simplicior autem et quæ cuilibet possit sua sponte occurrere sententia, hæc est: oportere Cain septem-
plicem dare pœnam peccatorum. Non enim est
justi iudicis, pares paribus statuere mercedes: sed necesse est ut mali inceptor cumulatus persolvat debita, si modo et ipse melior ex suppliciis futurus sit, et alios meliores facturum exemplo. Quoniam igitur statutum est, ut septemplicem Cain adimpleat peccatorum pœnam, dissolvit, inquit, id quod divino iudicio de eo decretum est, qui eum occidet. Hæc est sententia sua sponte ex prima lectione nobis occurrens.

3. Sed quia solet profunda scrutari hominum laboris amantium animus, quærit quomodo iustitia in septemplici adimpleatur, et quid sint et ex-
dicantur, utrum peccata septem, an unum peccatum, et septem pro uno supplicia? Semper quidem Scriptura remissionem peccatorum numero septenario definit. *Quoties, inquit, peccabit in me frater, et remittam illi* (Petrus est qui hæc Domino dicit)?

^a Gen. iv, 15. ^b 1 Tim. iv, 13.

(19) *Περὶ τὰς Ἐκκλησίας*. Sic mss. octo. Editi *περὶ τῆς*.

(20) *Τιμοθέου*. Post hanc vocem addunt editi *ποιῶν*, quod melius multo deesse visum est in duobus Regiis, Bigot. altero, Coisl. secundo et uno Colbertino.

(21) *Ἐξάρησαν*. Coisl. primus *ἰξάρουν*.

(22) *Ἐπαράγεις*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *ἐπαρήγαγες*.

A παιδας διὰ τὸ τὸ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τῶν ἡθῶν εὐστρα-
θεῖς καὶ διὰ τὸ πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν οἰκτεῖον, ἀπ' οὗ τι καὶ μέγα προσδοκῶν ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς· ἐπειδὴ καὶ μετὰ γράμμάτων σὼν εἶδον αὐτοὺς προσιόντας μοι, ἐδιπλασίασα τὸ ἐπ' αὐτοῖς φίλτρον. Ὅτι δὲ ἀνέγνων τὴν ἐπιστολὴν, καὶ εἶδον ἐν αὐτῇ, ὁμοῦ μὲν τὸ περὶ τῆς Ἐκκλησίας (19) προνοητικὴν τῆς σῆς διαθέσεως, ὁμοῦ δὲ τὸ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν ἐπιμελὲς, τὴν χαρίστησά τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπηυξήμεν τὰ ἀγαθὰ τοῖς τὰ τοιαῦτα ἡμῖν δια-
χομίζουσι γράμματα, καὶ πρὸ γε αὐτῶν αὐτῷ τῷ γράψαντι ἡμῖν.

2. Ἐπεξήτησας τὸ πολυθρόλλητον ἐκεῖνο, καὶ παρὰ πᾶσιν ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενον ῥητὸν. τίνα τὴν λύσιν ἔχει· τὸ, *Ὅς ὁ ἀποκτείνας Κάιν ἐπὶ ἐκδικούμενα παραλύσει*. Διὰ τοῦτου δὲ τίως μὲν αὐτὸς σεαυτὸν συνέστησας, τὸ τοῦ Τιμοθέου (20). ὃ παρέδωκεν αὐτῷ Παῦλος, ἀκριβῶς φυλάττοντα (δῆλος γὰρ εἰ προσέχων τῇ ἀναγνώσει)· ἔπειτα καὶ ἡμῖς τοὺς γέροντας, καὶ νεναρχηκότας ἤδη καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος, καὶ τῷ πλήθει τῶν θλίψεων, αἱ πολλὰ νῦν περὶ ἡμῖς κινηθεῖσιν ἐξάρησαν (21) ἡμῶν τὴν ζωὴν, ὁμοῦς διανέστησας, καὶ ζέων τῷ πνεύματι κατεψυγμένους ἡμῖς, ὡς τὰ φωλεούμενα τῶν ζώων, εἰς ἐγρήγορσιν μετρίαν καὶ ζωτικὴν ἐνέργειαν ἐπανάγεις (22). Ἔστι δ' οὖν τὸ ῥητὸν καὶ ἀπλῶς οὕτω νοτιθῆναι δυνάμενον, καὶ ποικίλον ἐπιδέξασθαι (23) λόγον. Ἢ μὲν οὖν ἀπλυστέρα καὶ παντὶ δυναμένη ἐκ τοῦ προχείρου παρα-
στῆναι διάνοια αὕτη ἔστιν· ὅτι δεῖ τὸν Κάιν ἐπα-
πλασίονα ἀποδοῦναι (24) τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτεν. Οὐ γάρ ἐστι δικαίου κριτοῦ ἴσας πρὸς ἴσας ἐρίζειν τὰς ἀντιδόσεις (25)· ἀλλ' ἀνάγκη, τὸν κατάρ-
ξαντα κακοῦ μετὰ προσθήκης ἀποτίσαι τὰ ἐφειλό-
μενα, εἰ μέλλοι αὐτὸς τε βελτίων ταῖς τιμωρίαις γενήσεσθαι, καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους ποιῆ-
σιν (26) τῷ ὑποδείγματι. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ τέταχται ἐπὶ ἀκρίβει ἀποπληρῶσαι τὴν δίκην τῶν ἡμαρτημένων τὸν Κάιν, παραλύσει, φησὶ, τοῦτο τὸ ὑπὲρ τῆς θείας κρίσεως ἐπ' αὐτῷ δεδογμένον, ὃ ἀποκτείνας αὐτόν. Οὗτός ἐστιν ὁ νοῦς ὃ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνα-
γνώσεως ἡμῖν προσπίπτων.

3. Ἐπειδὴ δὲ ἐρευνᾶν πέφυκε τὰ βάθη τῶν φιλο-
πρωτέρων ἢ διάνοια, ἐπιζητεῖ, τὸ δίκαιον πῶς ἐν
τῷ ἐπὶ ἀκρίβει ἀποπληροῦται, καὶ τί τὰ ἐκδικούμενα, πότερον τὰ ἡμαρτηθέντα ἐπὶ ἑστίν, ἢ ἐν μὲν τὸ ἀμάρτημα, ἐπὶ δὲ ἐπὶ τῷ ἐνὶ αἱ κολάσεις; Ἄει μὲν οὖν ἡ Γραφή τὸν τῆς ἀφάρσεως τῶν ἡμαρτημάτων ἀριθμὸν ἐν τοῖς ἐπὶ περιορίζει. *Ποσάκις* (27), φησὶν, ἡμαρτήσῃς εἰς ἐμέ ὁ ἀδελφός μου, καὶ

(23) *Ἐπιδέξασθαι*. Nonnulli codices *ἐπιδέξα-*
σθαι. Quidam alii *ὑποδέξασθαι*.

(24) *Ἀποδοῦναι*. Ita Harl. et Coisl. primus. Med. *ἀποδοῦναι*. Editi *δοῦναι*.

(25) *Ἀντιδόσεις*. Ita Harl. et Coisl. primus cum Anglicano et uno ex Regiis.

(26) *Ποιήσιν*. Multi codices sed recentiores *ποιῇ*.

(27) *Ποσάκις*. Editi addunt γάρ, quæ vocula

ἀφῆσω αὐτῷ: (Ὁ Πέτρος ἐστὶ λέγων τῷ Κυρίῳ.) Ἔως ἐπτάκις; Ἐτα ἀπόκρισις τοῦ Κυρίου· Οὐ· λέγω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑξήκοντάκις ἑπτὰ. Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλον ἀριθμὸν μετέβη ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ πολυπλασίαν, ἐν αὐτῷ τὸν ὅρον εἴθετο τῆς ἀφέσεως. Καὶ οἱ ἐπὶ μὲν ἐτῶν ὁ Ἑβραῖος ἀπελύετο τῆς δουλείας· ἐπὶ δὲ ἑξομάδας ἐτῶν τὸν ὀνομαστὸν ἰωδηλαῖον ἐποιοῦν ἐν τοῖς πάλαι, ἐν ᾧ ἐσαβδάτιζε μὲν ἡ γῆ, χρυῶν δὲ ἦσαν ἀποκοπαί, δουλείας ἀπαλλαγὴ, καὶ οἶονεὶ νέος ἀνωθεν καθίστατο βίος, ἐν τῷ ἑβδοματικῷ ἀριθμῷ τοῦ παλαιοῦ τρόπον τινὰ τὴν συντέλειαν διαχομένου. Ταῦτα δὲ τύποι τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅς διὰ τῶν ἐπὶ ἡμερῶν ἀνακυκλούμενος ἡμᾶς παρατρέχει· ἐν ᾧ γίνονται αἱ τῶν μετριοτέρων ἀμαρτημάτων ἐκτίσεις, κατὰ τὴν φιλόανθρωπον ἐπιμέλειαν τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότου, ὥς μὴ τῷ ἀπεράντῳ αἰῶνι παραδοθῆναι ἡμᾶς εἰς κρίσεις. Τὸ μὲν οὖν ἐπτάκις διὰ τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον συγγένειαν, ὥς τῶν φιλοκόσμων ἀνθρώπων ἀπ' αὐτῶν ἐφειλότων μάλιστα ζημιουῖσθαι, ὧν ἕνεκεν εἴλοντο πονηρεύεσθαι (28). Ἐκδικούμενα δὲ, εἴτε τὰ παρὰ τοῦ (29) Κάιν ἡμαρτημένα λέγοις, εὐρήσεις ἐπτά· εἴτε τὰ παρὰ τοῦ χριστοῦ ἐπ' αὐτῷ ἐπαχθέντα (30), καὶ οὕτως οὐκ ἀποτρέψῃ τῆς ἐννοίας. Ἐν μὲν οὖν τοῖς παρὰ τοῦ Κάιν τετολημμένοις πρῶτον ἀμάρτημα φόβος ἐπὶ τῇ προτιμῇ τοῦ Ἀδελ· δεύτερον ὄλος, μεθ' οὗ διελέχθη τῷ ἀδελφῷ, εἰπὼν· Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον· τρίτον φόβος, προσηύχη τοῦ κακοῦ· τέταρτον, ὅτι καὶ ἀδελφοῦ φόβος, μέλυν ἢ ἐπίτασις· πέμπτον, ὅτι καὶ πρῶτος φονεὺς ὁ Κάιν, πονηρὸν ὑπόδειγμα τῷ βίῳ καταλιπὼν· ἕκτον ἀδίκημα, ὅτι γονεῖσι πένθος ἐποίησεν (31)· ἑβδομον, ὅτι Θεῷ ἐψεύσατο· ἐρωτηθεὶς γὰρ, Ποῦ ὁ ἄδελφός σου; εἶπεν, Οὐκ οἶδα. Ἐπὶ οὖν τὰ ἐκδικούμενα παρελύετο ἐν τῷ ἀναιρεθῆναι τὸν Κάιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι Ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἢ ἔχανε δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου· καὶ, Στέρων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ Κάιν φησὶν· Εἰ ἐκκίλλεις με σήμερον ἀπὸ τῆς γῆς (32), καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσμαι, καὶ ἔσομαι στέρων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πῦρ ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με. Πρὸς δὲ τοῦτο ὁ Κύριος φησιν· Οὐχ οὕτω· πῦρ ὁ ἀποκτείνων Κάιν ἐπὶ ἐκδικούμενα παραλύσει. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνέμισεν εὐάλωτος εἶναι παντὶ ὁ Κάιν, διὰ τὸ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς (33) ἀπράλειν μὴ ἔχειν (ἐπικατάρατος γὰρ ἡ γῆ ἀπ' αὐτοῦ), καὶ τῆς ἀπὸ Θεοῦ βοηθείας ἡρημῶσθαι, ὀργισθέντος

A Num usque septies? Deinde responsum Domini: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies⁹. Non enim ad alium numerum transivit Dominus, sed septenarium multiplicans, in illo modum constituit remissionis. Post septem annos Hebraeus liberabatur a servitute¹⁰. Septem hebdomades annorum celeberrimum jubilaeum olim efficiebant¹¹, quo sabbatum terra servabat, debita rescindebantur, servi in libertatem asserebantur, ac veluti novum de integro constituebatur ævum, vetere per septenarium numerum quodam modo finem accipiente. Hæc autem figuræ erant hujus sæculi, quod per septem dies revolutum præterit; in quo mediocrium peccatorum poenæ solvantur, secundum benignam divini nostri Domini providentiam, ut ne infinito sæculo tradamur ad supplicium. Illud igitur, *septies*, propter hujus mundi amorem dictum est, eo quod mundi amatores ex his debeant maxime puniri, quorum causa improbi esse voluerunt. Quæ autem dicuntur ἐκδικούμενα, sive admissa a Cain **397** peccata intelligas, invenies septem: sive poenas illi a iudice constitutas, ne sic quidem a sententia aberrabis. In iis igitur quæ Cain perpetravit, primum peccatum, invidia ob prelatum Abelem: secundum, dolus, quo allocutus est fratrem, dicens, *Transeamus in campam*¹²; tertium, cædes, mali accessio; quartum, etiam fratris cædes, intentior iniquitas; quintum, quod primus homicida Cain, malum exemplum sæculo relinquens; sextum, quod parentibus luctum incussit; septimum, quod Deo mentitus est; interrogatus enim: *Ubi Abel frater tuus?* dixit *Nescio*¹³. Septem igitur ἐκδικούμενα dissolvebantur in Caini nece. Cum enim dixisset ei Dominus: *Maledicta terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui; et: Gemens et tremens eris super terram;* dixit Cain: *Si ejicias me hodie de terra, et a facie tua abscondar, et ero gemens et tremens super terram; et omnis qui invenerit me, occidet me.* Ad hoc autem dixit Dominus: *Non sic: qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet*¹⁴. Quoniam enim credidit Cain se facile a quolibet captum iri, eo quod securitatem super terram non haberet (maledicta enim terra propter illum) et a Dei auxilio desertus esset, qui ei iratus erat ob cædem; ut neque e terra, neque e cælo relicta illi ope: *Erit, inquit, omnis qui incenerit me, occidet me.* Arguens illius errorem Scriptura dicit, *Non*

⁹ Matth. xviii, 21, 22. ¹⁰ Deut. xv, 12. ¹¹ Lev. xxv, 10. ¹² Gen. iv, 8. ¹³ ibid. 9. ¹⁴ ibid. 11, 12, 14, 15.

deest in tribus vetustissimis codicibus: deest sequens verbum in pluribus recentioribus. Ibidem tres iidem codices ἀδελφός μου. Deerat vocula in aliis et in editis.

(28) Πονηρεύεσθαι. Editi τὸ πονηρεύεσθαι. Deest articulus in codicibus Harl., Coisl. utroque et duobus Regiis.

(29) Παρὰ τοῦ. Ita Harl., Coisl. utroque et Reg. primus.

(30) Ἐπαχθέντα. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐπισθέντα.

(31) Ἐποίησεν. Ita Harl., Coisl. utroque et unus ex Regiis. Editi ἐναποίησεν. Ibidem eorumdem codicum auctoritate emendavimus quod erat in editis Θεὸν ἐψεύσατο.

(32) Ἀπὸ τῆς γῆς. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

(33) Ἐπὶ τῆς γῆς. Sic Coisl. primus et Harl. Quatuor alii ex τῆς γῆς. Editi ἀπὸ τῆς γῆς.

sic, id est, non occideris. Lucrum enim mors est A his qui puniuntur, solutionem asserens ex molestiis. Sed produceris in vita, ut pro meritis peccatorum rependantur tibi supplicia. Quoniam igitur illud ἐκδικούμενον duplici sensu intelligitur, nempe peccatum, cui vindicta infligitur, et modus supplicii, per quod vindicta; videamus an septem suppliciorum modi inflicti fuerint ei, qui male fecerat.

τηθὲν, ἐπ' ᾧ ἡ ἐκδίκησις, καὶ ὁ τρόπος τῆς τρώποι βασιανιστηρίων ἐπηνέχθησαν (35) τῷ πονηρευσαμένῳ.

4. Septem quidem peccata Caini superior enumeravit oratio. Nunc autem quaerimus an septena sint, quæ ipsi ad supplicium inferuntur; ac sic disserimus. Interrogavit Dominus ¹⁴: *Ubi est Abel frater tuus?* quod quidem non discere volens, sed pœnitentiæ illi occasionem præbens, benignus Dominus quaesivit, ut demonstrant ipsa verba. Postquam enim negavit ille, cito arguit, dicens: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Quare illud, *Ubi est Abel frater tuus?* occasionem ei dabat persentiendi peccati, non Deo cognitionem assererat. Nam si caruisset inspectione Dei, prætextum habuisset, ut derelictus, nec ullo instructus præsidio ad pœnitentiam. Nunc autem apparuit ei medicus, ut ad eum ægrotus confugiat. Ille autem non modo **398** abscondit ulcus, sed aliud insuper efficit, cædi mendacium adjungens, *Nescio.* Num custos fratris mei sum ego? Inde jam enumera supplicia. *Maledicta terra propter te.* Unum C supplicium. *Operaberis terram.* Aliud supplicium. *Necessitas enim arcana quædam imposita illi erat, ad opus agriculturæ urgens, ita ut ne volenti quidem liceret requiescere, sed semper cruciaretur cum inimica sua terra, quam maledictam ipse sibi fecerat, polluens eam fraterno sanguine. Operaberis ergo terram.* Grave supplicium, cum iis, qui odio habent, degere, comitem habere hostem, implacabilem inimicum. *Operaberis terram;* hoc est, intentus ad opera agriculturæ, nullum tempus remittes, nec nocte nec die solutus a laboribus, sed domino quodam acerbo molestiorem habens arcanam necessitatem, ad opera te incitantem. *Ei non adjiciet dare virtutem suam.* Atque etiamsi illud non intermissum opus aliquem habuisset D fructum; ipse labor non mediocris fuisset cru-

αὐτῷ ἐπὶ τῷ φόνῳ, ὥς οὕτε ἀπὸ γῆς, οὕτε ἀπ' οὐρανοῦ ἀντιλήψεως αὐτῷ λειπομένης· Ἔσται, φησὶ, πᾶς ὁ εὐρίστων μὲ, ἀποκτερεῖ με· ἐλέγχει (34) αὐτοῦ τὸ σφάλμα ὁ λόγος λέγων, Οὐχ οὕτω, τοῦτο ἐστίν, οὐκ ἀναιρεθήσῃ. Κέρδος γὰρ τοῖς κολαζομένοις ὁ θάνατος, ἀπαλλαγὴν φέρων τῶν λυπηρῶν. Ἀλλὰ παρατιθήσῃ τῷ βίῳ, ἵνα κατ' ἀξίαν τῶν ἡμαρτημένων ἀντιμετρηθῇ σοι τὰ κολαστήρια. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐκδικούμενον διχῶς νοεῖται, τὸ τε ἀμαρτανότως, δι' οὗ ἡ ἐκδίκησις· ἴδωμεν εἰ ἐπὶ τὰ

4. Τὰ μὲν οὖν ἐπὶ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ Κάιν ἐν τοῖς κατόπιν ὁ λόγος ἀπειριθμήσατο. Νῦν δὲ ζητοῦμεν εἰ ἐπὶ τὰ ἐστὶ τὰ εἰς κόλασιν αὐτῷ ἐπαγόμενα, καὶ φάμεν οὕτως (36). Μετὰ τὴν πύσιν τοῦ Κυρίου, *Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;* τὴν οὐχὶ μαθεῖν βουλόμενος, ἀλλὰ μετανοίας αὐτῷ ἀφορμὴν παρεχόμενος, ὁ φιλόανθρωπος Δεισπότης προστήγαγεν, ὥς δηλοῖ αὐτὰ τὰ ῥήματα. Ἀρνηταμένου γὰρ αὐτοῦ, ταχὺν ποιεῖται τὸν ἐλέγχον, εἰπὼν· *Φωνὴ αἱμάτων τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς μέ.* Ὅστις τὸ, *Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;* ἐκείνῳ ἀφορμὴν ἐδίδου τῆς συναισθήσεως τοῦ ἡμαρτημένου, οὗ τῷ θεῷ ἐγένετο διδασκαλίας πρόξενον. Εἰ γὰρ μὴ ἔτυχεν ἐπισκοπῆς Θεοῦ, εἶχεν ἂν πρόφασιν ὥς ἐγκαταλείμενος, καὶ οὐδεμίαν λαβὼν ἀφορμὴν εἰς μετάνοιαν. Νῦν δὲ ἐπαφάνη αὐτῷ ὁ Ιατρός, ἵνα προσφύγῃ αὐτῷ (37) ὁ ἀσθενῶν. Ὁ δὲ οὐ μόνον οὐ (37) κρύπτει τὸ ἔλκος, ἀλλὰ καὶ ἑτερον προσεξεργάζεται, τῷ φόνῳ τὸ ψεῦδος ἐπισυνάπτων, *Οὐκ οἶδα. Μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγώ;* Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀριθμεῖ (38) τὰς τιμωρίας. Ἐπικατάρματος ἡ γῆ ἀπὸ σοῦ. Μία κόλασις. Ἐργῇ τὴν γῆν. Δευτέρα αὕτη. Ἀνάγκη γὰρ τις ἀρρήτος αὐτῷ συνέζευκτο, πρὸς τὸ ἔργον τῆς γῆς αὐτὸν καταπιέγουσα· ὥστε μηδὲ βουλομένῳ αὐτῷ ἐξεῖναι ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' ἀεὶ αὐτὸν προσταλαιπωρεῖσθαι τῇ ἐχθρῇ αὐτοῦ γῇ, τὴν ἐπικατάρματον αὐτὸς ἐαυτῷ (39) ἐποίησε, μίαντας αὐτὴν ἀδελφικῷ αἵματι. Ἐργῇ οὖν τὴν γῆν. Διὴν τιμωρίαν, ἡ μετὰ τῶν μισούντων διαγωγῇ, σύννοικον ἔχειν πολέμιον, ἀπαυστον ἐχθρόν (40). Ἐργῇ τὴν γῆν· τοῦτέστι, κατατεινόμενος τοῖς ἔργοις τοῖς γετηπονικοῖς, οὐδένα χρόνον ἀνέσεις, οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας ἐκλυόμενος ἐκ τῶν πόνων, ἀλλὰ δεσπότης τινὸς πικροῦ χαλεπωτέραν ἔχων τὴν ἀρρήτον ἀνάγκην, ἐπὶ τὰ ἔργα σε διεγείρουσαν. Καὶ οὐ προσθήσει δοῦναι τὴν ἰσχὺν αὐτῆς. Καίτοι εἰ καὶ τὸ τῆς ἐργα-

¹⁴ Gen. iv, 9 sqq.

(34) Ἐλέγχει. Editi ἐλέγχει δέ, sed hæc vocula deest in septem codicibus mss.

(35) Ἐπηνέχθησαν. Harl. et Coisl. primus ἐπὶχθησαν.

(36) Οὕτως. Ita tres vetustissimi codices. Editi οὕτω. Mox iidem codices ἀδελφός σου ἐστίν; οὐχὶ μαθεῖν. Totus hic locus non satis astrictus est: id quod Basilio nonnunquam accidit; nam ut verborum constructio perspicatur, cogitatione interponenda est quædam parenthesis ab his verbis τὴν οὐχὶ μαθεῖν, usque ad illa Ὁ δὲ οὐ μόνον, vel etiam illa Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀριθμεῖ. Sed hæc in interpretando perspicuitatis causa negleximus.

(37) Αὐτῷ. Multis in codicibus recentioribus deest.

(37) Habent iidem codices οὐ μόνον κρύπτει et sic legit interpret.

(38) Ἀριθμεῖ. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἀπαριθμεῖ. Mox iidem et multi alii ἐργῇ. Editi ἐργάση. Eadem infra occurrit varietas in hac voce inter editos et mss. codices.

(39) Αὐτὸς ἐαυτῷ. Deest prima vox in multis recentioribus codicibus. Paulo post iidem non habent αὐτὴν post μίαντας.

(40) Ἐχθρόν. Pro hac voce legitur τὸ μέγος in tribus vetustissimis codicibus.

σίας ἀπαυστον εἶχε τινα καρπὸν, αὐτὸς δὲ πόνος οὐ
μετρία βάσανος ἦν τῷ δαί κατατεινομένῳ (41) καὶ
κοπιῶντι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐργασία ἀπαυστος, καὶ
ἀκαρπος ἡ περὶ γῆν ταλαιπωρία (οὐ γὰρ εἰδίδου τὴν
ισχύον)· τρίτη αὕτη ἐστὶ τιμωρία ἡ ἀκαρπία τῶν πόνων.
Στένων καὶ τρέμων ἐσηῆλ τῆς γῆς. Δύο προσέβηκεν
ἀλλαις ταῖς τριαί· στεναγμὸν διηνεκῇ, καὶ τρόμον
τοῦ σώματος, τὸν ἐκ τῆς ἰσχύος στηριγμὸν τῶν μελῶν
οὐκ ἐχόντων. Ἐπειδὴ γὰρ κακῶς ἐχρήσατο τῇ δυνά-
μει τοῦ σώματος, ὑψηρέθη αὐτοῦ ὁ τόνος, ὥστε κλο-
νεῖσθαι αὐτὸν καὶ κατατεῖσθαι, οὔτε ἄρτον (42)
ῥαδίως προσφέρειν δυνάμενον τῷ στόματι, οὔτε ποτὸν
προσκομίζειν· τῆς πονηρᾶς χειρὸς μετὰ τὴν ἀν-
οσίαν (43) πρᾶξιν οὐδὲ ταῖς ἰδίαις καὶ ἀναγκαῖαις
χρεῖαις τοῦ σώματος λοιπὸν ὑπηρετεῖσθαι (44) συγ-
χωρουμένης. Ἄλλη τιμωρία, ἣν αὐτὸς ἀπεκάλυψεν
ὁ Κάιν, εἰπὼν· Εἰ ἐκβάλλεις με γῆν ἀπὸ τῆς γῆς,
καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθήσομαι. Τί ἐστι
τὸ, Εἰ ἐκβάλλεις με ἀπὸ τῆς γῆς; Τουτέστιν, εἰ
χωρίζεις με τῆς ἀπ' αὐτῆς ὠφελείας. Οὐ γὰρ με-
τείθετο ἐφ' ἑτερον τόπον, ἀλλ' ἐλλοτριούτο τῶν ἀπ'
αὐτῆς (45) κελῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου
κρυθήσομαι. Ἢ βαρυτάτη κόλασις τοῖς εὐφρονοῦ-
σιν (46) ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. Καὶ ἔσται, φησὶ,
πῦρ· ὁ εὐρίσχωρ με ἀποκτενεῖ με. Εἰκάζει ἐκ τοῦ
ἀκολουθοῦ τῶν προαγόντων (47). Εἰ ἀπὸ τῆς γῆς
ἐκδέδληται, εἰ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθήσομαι,
λείπεται ἀπὸ παντὸς ἀναιρεῖσθαι. Τί οὖν ὁ Κύριος;
Οὐχ οὕτως. Ἀλλ' ἔθετο σημεῖον ἐπ' αὐτόν. Ἐδόξα
αὕτη τιμωρία, τὸ μὴδὲ κρύπτεσθαι τὴν τιμωρίαν,
ἀλλὰ σημεῖον προέβηκε πᾶσι προκεκηρύχθαι, ὅτι
οὗτός ἐστιν ὁ τῶν ἀνοσίων ἔργων δημιουργός. Καὶ
γὰρ τῷ ὁρθῶς λογιζομένῳ βαρυτάτη κολάσεως ἡ
αἰσχύνῃ· ἦν καὶ περὶ τῆς κρίσεως μεμαθήκαμεν,
εἰς αἰσχύνην καὶ ὀνειδισμόν (48) αἰώνιον.

5. Ἀκολουθεῖ τοῦτω ζήτημα συγγενές, τὸ παρὰ
τοῦ Λάμεχ ταῖς γυναῖξιν εἰρημένον, ὅτι Ἄνδρα
ἀπέκτεινα (49) εἰς τραῦμα ἐμοί, καὶ νεανίσκον εἰς
μῶλωπά μοι· ὅτι εἰ ἐπτάκις ἐκδέδληται ἐκ Κάιν,
ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδόμηκεντάκις ἐπτά. Καὶ νομίζουσι
τινας ὑπὸ τοῦ Λάμεχ ἀνῆρξθαι τὸν Κάιν· ὥς μέχρι
τῆς γενεᾶς ἐκείνης διαρκέσαντος αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ μα-
κροτέρῳ δοῦναι τὴν τιμωρίαν. Ἔστι δὲ οὐκ ἀληθές.
Δύο γὰρ φαίνεται φόνους πεποιτηώς, ἐξ ὧν αὐτὸς
διηγείται· Ἄνδρα ἀπέκτεινα καὶ νεανίσκον· τὸν
ἄνδρα εἰς τραῦμα, καὶ νεανίσκον εἰς μῶλωπα. Ἄλλο
οὖν τραῦμα, καὶ ἄλλο μῶλωψ· καὶ ἄλλο ἄνθρωπος, καὶ

ciatus semper intento et laboranti. Sed quia et
opus non intermissum, et infructuosæ circa ter-
ram ærumnæ (non enim dabat virtutem suam);
tertium est hoc supplicium, inutilitas laborum.
Gemens et tremens eris super terram. Duo alia
tribus adjecit : gemitum continuum, et tremorem
corporis, virium firmitate membris destitulis.
Nam quia male usus fuerat viribus corporis, sub-
tractum illi robur, ita ut titubaret et quateretur,
nec panem facile posset ori admovere, aut potum
sumere, cum improba manus post nefarium sce-
lus ne propriis quidem et necessariis corporis
usibus jam ministrare sineretur. Aliud est suppli-
cium, quod ipse patefecit Cain, dicens : *Si ejicias
me nunc de terra, et a facie tua abscondar.* Quid
est illud, *Si ejicias me de terra?* Id est, si me excludis
ab utilitate quæ ex ea percipitur. Non enim trans-
ferebatur in alium locum, sed excludebatur ab
illius bonis. *Et a facie tua abscondar.* Gravissimum
hoc supplicium cordatis viris, separari a Deo. *Et
erit,* inquit, *omnis qui invenerit me, occidet me.*
Conjecturam facit ex præcedentibus consenta-
neam. Si de terra ejicior, si a facie tua abscon-
dar, relinquitur ut a quolibet occidar. Quid igitur
Dominus? *Non sic.* Sed posuit signum super ip-
sum. Septimum hoc supplicium, ut ne abscondatur
quidem pœna, sed manifesto signo omnibus præ-
dicetur hunc esse nefandorum scelerum invento-
rem. Est enim, si quis recte ratiocinetur, gravis-
sima pœnarum opprobrium : quod quidem et in
judicio futurum didicimus, quia alii resurgent in
vitam æternam, et alii in opprobrium et dedecus
sempiternum¹⁵.

ὅτι οὗτοι ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι,

5. Sequitur hanc quæstionem alia similis, 399
quod a Lamech uxoribus dictum est : *Occidi virum
in vulnus mihi, et adolescentulum in livorem mihi :*
*quoniam septies vindicatum est de Cain : de Lamech
autem septuagies septies¹⁶.* Existimant nonnulli a
Lamech occisum esse Cain, quasi is usque ad
hanc ætatem vixerit, ut longiores persolveret
pœnas. Sed id verum non est. Duas enim illum
cædes patrasse perspicitur ex his quæ ipse narrat :
*Virum occidi, et adolescentulum ; virum in vulnus,
et adolescentulum in livorem.* Aliud igitur vulnus,
et aliud livor : ac aliud vir, et aliud adolescentu-

¹⁵ Dan. xii, 2. ¹⁶ Gen. iv, 23, 24.

(41) Κατατεινομένῳ. Sic mss. summo consensu, satis tamen commodè legitur in editis κατατειρο-
μένῳ.

(42) Οὔτε ἄρτον. Editi præmittunt καί, quod
deest in novem veteribus libris.

(43) Ἀνοσίαν. Sic reperimus in octo mss. Editi
ἀνόσιον.

(44) Ὑπηρετεῖσθαι. Harl. ὑπηρετήσασθαι.

(45) Ἀπ' αὐτῆς. Præpositio addita ex novem mss.

(46) Εὐφρονοῦσιν. Ita tres vetustissimi codices.
Editi σωφρονοῦσιν. Paulo post editi καὶ ἐστι. Mss.
ut in textu.

(47) Τῶν προαγόντων. Coisl. secundus et Reg.
secundus τῶν πραγμάτων, et paulo post ὑπὸ παντός.

(48) Καὶ ὀνειδισμός. Ita tres vetustissimi codi-
ces cum quatuor aliis. Editi καὶ εἰς ὀνειδισμόν.

(49) Ἄνδρα ἀπέκτεινα. In Coisl. utroque, duo-
bus Regiis, Vaticano et Bigot. altero sic legitur hoc
Scripturæ testimonium : Ἄνδρα ἀπέκτεινα καὶ νεα-
νίσκον. Τὸν ἄνδρα εἰς τραῦμα, καὶ νεανίσκον εἰς
μῶλωπά μοι. *Virum occidi et adolescentulum. Virum
in vulnus et adolescentulum in livorem mihi.* Consen-
tiant cum editis Medicæus, Harleianus et Colberti-
nus.

lus. *De Cain vindicatum est septies, de Lamech vero septuagies septies. Æquum est ut quadringenta et nonaginta subeam supplicia; si justum Dei iudicium de Cain, ut septem ille persolveret pœnas: Ille enim, quemadmodum ab alio non didicit occidere, ita non vidit pœnas subeuntem homicidam. Ego autem ante oculos habens eum qui gemebat, et tremebat, et magnitudinem iræ Dei, sapiens non factus sum exemplo. Unde æquum est ut quadringenta et nonaginta luam supplicia. Quidam autem in ejusmodi sententiam delati sunt, quæ non abhorret ab ecclesiastico dogmate: scilicet a Cain usque ad diluvium septem præterierunt generationes, et indictum est universæ terræ supplicium, eo quod late diffusa esset iniquitas. Peccatum autem Lamechi non indiget diluvio ad curandum, sed ipso illo qui tollit peccatum mundi¹⁷. Enumera igitur ab Adam usque ad adventum Christi generationes; et invenies secundum Lucæ genealogiam in septuagesima et septima generatione natum esse Dominum. Atque hæc quidem pro viribus investigata sunt, multis, quæ investigari poterant, prætermissis, ne ultra epistolæ modum sermonem producamus; sufficiunt autem prudentiæ tuæ vel exigua semina. Da enim, inquit, sapienti occasionem, et sapientior erit¹⁸; et: Sermone accipiens sapiens, laudabit illum, et adjiciet super illum¹⁹.*

6. Simeonis autem ad Mariam verba nihil habent quod aut varium sit, aut profundum. *Benedixit enim illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur. Tuam autem ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes²⁰. In quibus illud miratus sum, quomodo, præcedentia ut clara prætermittens, de hoc uno quæsieris: Tuam autem ipsius animam pertransibit gladius. Ac mihi quidem non minus videtur difficile, quomodo idem in ruinam positus sit et in resurrectionem, et quid sit signum cui contradicetur, quam illud tertium, quomodo Mariæ animam pertransibit gladius.*

7. Existimo igitur in ruinam et resurrectionem esse Dominum, non quod alii cadant, **400** et alii resurgant, sed quod vitium in nobis cadat, et virtus resurgat. Eversor est enim corporearum libidinum Domini adventus, et excitator animæ proprietatum. Velut cum ait Paulus: *Cum enim infirmor, tunc potens sum²¹*; idem infirmatur et potens

ἄλλο νεανίσκος. Ὅτι ἐκ ΚΑΙΝ ἐκδοδίκηται ἐπτάκις, ἐκ δὲ ΛΑΜΕΧ ἐκδομηκοσάκις ἐπτά. Τετρακοσίας καὶ ἑνενήκοντα τιμωρίας ὑποσχεῖν εἰμι δίκαιος· εἴπερ δικαία ἡ τοῦ Θεοῦ κρίσις ἐπὶ τῷ ΚΑΙΝ, ὥστε ἐπτά αὐτὸν παρασχεῖν τὰς κολάσεις. Ὁ μὲν γάρ, ὥσπερ οὐκ ἔμαθε παρ' ἄλλου φονεῦν, οὕτως οὐδὲ οἶδε τιμωρίαν ὑπέχοντα φονευτὴν· ἐγὼ δὲ, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὸν στένοντα, καὶ τρέμοντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐσωφρονίσθην τῷ ὑποδείγματι. Ὅθεν ἄξιός εἰμι τετρακοσίας καὶ ἑνενήκοντα δοῦναι κολάσεις. Ἐνιοὶ δὲ τινες (50) πρὸς τοιοῦτον ὤρμησαν λόγον, οὐκ ἀπείδοντα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος· ὅτι ἀπὸ τοῦ ΚΑΙΝ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπτά παρελθύθαι γενεαί, καὶ ἐπὶ ἡχθῇ (51) πάσῃ τῇ γῇ ἡ τιμωρία, διὰ τὸ πολλὴν γενέσθαι χύσιν τῆς ἀμαρτίας. Τὸ δὲ ἀμάρτημα τοῦ ΛΑΜΕΧ οὐ κατακλυσμοῦ δεῖται πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἀριθμήσον τοίνυν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ τὰς γενεάς, καὶ εὐρήσεις, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν, τῇ ἐκδομηκοστῇ καὶ ἐκδόμῃ διαδοχῇ γεγεννημένον (52) τὸν Κύριον. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς δύναμιν ἐξητάσθῃ, πολλῶν τῶν ἐνόντων ἐξετασθῆναι παρεθέτων, ἵνα μὴ ἔξω τοῦ μέτρου τῆς ἐπιστολῆς τὸν λόγον προαγάγωμεν· ἀρχεῖ δὲ τῇ συνέσει σου καὶ τὰ βραχέα σπέρματα. Δίδου γὰρ, φησὶ, τῷ σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται· καὶ, λόγον δεξιόμενος σοφός, αἰνέσει αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει.

6. Τὰ δὲ τοῦ Συμεὼν ῥήματα πρὸς τὴν Μαρίαν οὐδὲν ἔχει ποικίλον, οὐδὲ βαθύ· *Εὐλόγησεν γὰρ αὐτοὺς Συμεὼν, καὶ εἶπε πρὸς Μαρίαν τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελύσεται ῥομφαία· ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. Ἐν οἷς ἐκεῖνο ἐθαύμασα, πῶς, τὰ προάγοντα ὡς σαφῇ παρελθόν, ἐν τούτῳ (53) ἐπεξήτησας, τὸ, Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελύσεται ῥομφαία. Καίτοι ἐμοὶ οὐχ ἥττον φαίνεται ἀπορον, πῶς ὁ αὐτὸς εἰς πτώσιν κεῖται καὶ ἀνάστασιν· καὶ τί τὸ σημεῖον τὸ ἀντιλεγόμενον· καὶ τρίτον (54), πῶς τῆς Μαρίας τὴν ψυχὴν διελύσεται ῥομφαία.*

7. Ἠγοῦμαι τοίνυν εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν εἶναι τὸν Κύριον, οὐκ ἄλλων πιπτόντων, καὶ ἄλλων ἀνισταμένων, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν χείρονος καταπίπτοντος, καὶ τοῦ βελτίονος διανισταμένου. Καθαίρετικὴ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν παθῶν ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἐπιφάνεια, διεγερτικὴ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς ἰδιωμάτων. Ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος (55)· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε

¹⁷ Joan. i, 29. ¹⁸ Prov. ix, 9. ¹⁹ Eccli. xxi, 18. ²⁰ Luc. ii, 34, 35. ²¹ II Cor. xii, 10.

(50) Ἐνιοὶ δὲ τινες. Postrema vox addita ex tribus vetustissimis codicibus.

(51) Καὶ ἐπὶ ἡχθῇ. Sic iidem tres mss. Editi καὶ εὐθὺς ἐπὶ ἡχθῇ· et statim inflictum est, etc.

(52) Γεγεννημένον. Ita plerique mss. codices. Editi γεγεννημένον.

(53) Ἐν τούτῳ. Sic ope mss. codicum emenda-

vimus quod prave in editis legebatur ἐν τούτῳ.

(54) Καὶ τρίτον. Legendum ἢ τρίτον, aut nulla poterit erui ex his verbis sententia.

(55) Λέγει Παῦλος. Ita Coisl. uterque, Med. et tres alii. Editi λέγει ὁ Παῦλος. Non tamen deest articulus in Mediceo codice, sed deest in Harlemano.

δυνατός εἰμι· ὁ αὐτὸς καὶ ἀθνεῖ καὶ δύναται, ἀλλ' ἀθνεῖ μὲν τῇ σαρκί, δυνατὸς δὲ ἐστὶ τῷ πνεύματι. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος οὐχὶ τοῖς μὲν τοῦ πίπτειν τὰς ἀπορροὰς παρέχει, τοῖς δὲ τοῦ ἀνίστασθαι. Οἱ γὰρ πίπτοντες ἀπὸ τῆς στάσεως, ἐν ᾗ ποτε ἦσαν, καταπίπτουσι. Ἀπλὸν δὲ ὅτι οὐδέποτε στήκει (56) ὁ ἀπίστος, ἀεὶ χαμαὶ συρόμενος, μετὰ τοῦ ὕψους, ᾧ συνέπιπται. Οὐκ ἔχει οὖν ὅθεν πέσῃ, διὰ τὸ προκαταβέβλησθαι τῇ ἀπιστίᾳ. Ὡστε πρώτη εὐεργεσία τὸν στήκοντα τῇ ἀμαρτίᾳ πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν, εἴτα ζῆσαι (57) τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀναστῆναι, τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως (58) ἐκάτερον ἡμῖν χαρίζομένης. Πίπτει τὰ χεῖρονα, ἵνα λάβῃ καὶ τὸν τὰ βελτίονα πρὸς τὴν ἀνάστασιν. Ἐὰν μὴ πέσῃ ἡ πορνεία, ἡ σωφροσύνη οὐκ ἀνίσταται. Ἐὰν μὴ ἡ ἀλογίᾳ συντριβῇ, τὸ λογιστικὸν ἐν ἡμῖν (59) οὐκ ἀνθήσει. Οὕτως οὖν εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν (60).

8. Εἰς δὲ σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Κυρίως σημεῖον ἔγνωμεν παρὰ τῇ Γραφῇ τὸν σταυρὸν εἰρημίνον. Ἐθῆκε γὰρ, φησὶ, Μωσὴς τὸν ἔφιρ ἐπὶ σημείου· τοῦτέστιν, ἐπὶ σταυροῦ. Ἡ σημεῖον ἐστὶ τὸ παραδόξου τινὸς καὶ ἀφανοῦς πράγματος ἐνδεικτικόν· ὁρῶμενον παρὰ τῶν ἀπλουστέρων, νοούμενον δὲ παρὰ τῶν ἐντρεχῶν (61) τὴν διάνοιαν. Ἐπεὶ οὖν οὐ πύθονται ζυγομαχοῦντες περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου· οἱ μὲν ἀνελιγμένοι σῶμα, οἱ δὲ ἀσώματον αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι διορίζομενοι· καὶ οἱ μὲν παθητὸν ἐσχηκέναι τὸ σῶμα, οἱ δὲ φαντασίᾳ τινὶ τὴν διὰ σώματος οἰκονομίαν πληροῦν· καὶ ἄλλοι χοῖκόν (62), ἄλλοι δὲ ἐπουράνιον σῶμα· καὶ οἱ μὲν προαιώνιον τὴν ὑπαρξιν, οἱ δὲ ἀπὸ Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι· διὰ τοῦτο Εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον.

9. Ῥομφαίαν δὲ λέγει τὸν λόγον τὸν πειραστικόν, τὸν κριτικὸν τῶν ἐνθυμήσεων, τὸν διεκνούμενον ἀκριβερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος (63), ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸν ἐνθυμήσεων (64). Ἐπειδὴ τοίνυν πᾶσα ψυχὴ παρὰ τὸν καὶ τὸν πᾶθους οὐκ ἀδιακρίσει τινὶ ὑπεβάλλετο, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, εἰπόντος, ὅτι *Ἄντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί*· προφητεύει ὁ Συμεὼν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Μαρίας, ὅτι παρεστῶσα τῷ σταυρῷ, καὶ βλέπουσα τὰ γινόμενα, καὶ ἀκούουσα τῶν φωνῶν, μετὰ τὴν τοῦ Ἰακώβου μαρτυρίαν, μετὰ τὴν ἀπόβρυστον γνῶσιν τῆς θείας συλλήψεως, μετὰ τὴν μεγάλην τῶν θαυμάτων

A est, sed infirmatur quidem carne, potens est autem spiritu. Ita et Dominus nequaquam aliis quidem cadendi causas præbet, aliis vero resurgendi. Nam qui cadunt, ex statu, in quo aliquando erant, cadunt. Liquet autem nunquam stare infidelem, ut qui semper humi repat cum serpente quem assectatur. Non habet igitur unde cadat, jam præcipitatus infidelitate. Quare primum beneficium est, ut qui stat in peccato, cadat et moriatur, deinde vivat justitiæ et resurgat, utrumque fide in Christum nobis largiente. Cadant pejora, ut locum habeant meliora resurgendi. Nisi cadat fornicatio, temperantia non resurget. Nisi id quod a ratione alienum est, conteratur, id quod rationale est in nobis non florebit. Sic igitur in ruinam et resurrectionem multorum.

8. In signum autem cui contradicetur. Proprie signum novimus in Scriptura crucem appellari. Posuit enim, inquit, Moses serpentem super signum²², id est, super crucem. Vel signum est inopinatae cujusdam et obscuræ rei indicium : ac videtur quidem a simplicioribus, intelligitur autem ab his qui mente sunt perspicaces. Quoniam igitur non cessant digladiari de Incarnatione Domini : alii quidem eum corpus assumpsisse, alii vero incorporeum illius adventum fuisse decernentes : alii passibile corpus habuisse, alii specie quadam corpoream dispensationem adimplevisse : alii terrestre, alii cœlesti corpus : alii eum ab æterno præexistisse, alii ex Maria initium accepisse : propterea In signum cui contradicetur.

9. Gladium autem dicit sermonem tentandi vim habentem et discernendi cogitationes, pertingentem usque ad divisionem animæ et spiritus, artuum quoque et medullarum²³. Quoniam igitur omnis anima passionis tempore cuidam veluti dubitationi subjecta fuit, secundum Domini vocem, dicentis : *Omnes scandalizabimini in me*²⁴ ; vaticinatur Simeon et de ipsa Maria, astante cruci, ei vidente quæ gerebantur, et voces audiente ; post Gabrielis testimonium, post arcanam divinæ conceptionis cognitionem, post plurima exhibita miracula, erit, inquit, quædam et circa animam

²² Num. xxi, 8. ²³ Hebr. iv, 12. ²⁴ Matth. xxvi, 31.

(56) Στήκει. Tres codices non vetustissimi habent εἰστήκει. In iisdem desunt paulo post hæc verba ᾧ συνέπιπται.

(57) Εἴτα ζῆσαι. Consentiant in hac scriptura veteres libri. Editi εἴτα τὸ ζῆσαι.

(58) Πίστεως. Pro hac voce miror legi γνῶσεως in tribus vetustissimis codicibus. Paulo post multi codices recentiores τὰ βελτίω εἰς τὴν ἀνάστασιν.

(59) Τὸ λογιστικὸν ἐν ἡμῖν. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi τὸ λογιστικὸν τὸ ἐν ἡμῖν. Legitur λογιστικὸν in quinque codicibus non antiquissimis.

(60) Πολλῶν. Εἰς δὲ σημεῖον ἀντιλεγόμενον, etc. Consentientibus veteribus libris hunc locum sanavimus. Legebantur enim in editis hæc

verba post εἰρημίνον. Paulo post legitur in pluribus recentioribus codicibus ὃ σημεῖον ἐστὶ, *super crucem, quæ signum est.*

(61) Παρὰ τῶν ἐντρεχῶν. Pro his vocibus legitur in quatuor codicibus non vetustissimis παρ' αὐτῶν.

(62) Καὶ ἄλλοι χοῖκόν. Deest conjunctio in Mediceo et Coisl. primo.

(63) Καὶ πνεύματος. In Mediceo, Harl., Coisl. primo et Reg. primo legitur καὶ σώματος, *usque ad divisionem animæ et corporis.*

(64) Καὶ κριτικὸν ἐνθυμήσεων. Hæc desunt in nonnullis codicibus recentioribus, et videntur redundare.

tuam fluctuatio. Oportebat enim Dominum **401** pro omnibus gustare mortem, ac propitiationem mundi factum, omnes justificare in suo sanguine. Et te igitur ipsam, quæ cœlitus didicisti quæ ad Domini spectant, tanget quædam dubitatio. Hoc designat gladius. *Ut reuelentur ex multis cordibus cogitationes*: significat, post scandalum, quod in Christi cruce contigit, discipulis ac ipsi Mariæ celerem quamdam medicinam affuturam a Domino, quæ ipsorum corda confirmaret in illius fide. Sic enim videmus et Petrum, postquam scandalum passus est, firmiter fidem in Christum retinuisse. Quod igitur humanum erat, imbecillum esse probatum est, ut potentia Domini demonstraretur.

EPISTOLA CCLXI*.

Cum scripissent Basilio Sozopolitani nonnullos carnem cœlestem Christo affingere et affectus humanos in ipsam divinitatem conferre; breviter hunc errorem refellit; ac demonstrat nihil nobis prodesse passionem Christi, si non eandem ac nos carnem habuit. Quod spectat ad affectus humanos, probat naturales a Christo assumptos fuisse, vitiosos vero nequaquam

Sozopolitanis.

1. Legi litteras vestras, fratres perquam reverendi, quas de rebus vestris scripsistis. Atque equidem quod nos sollicitudinum socios adhibuistis ad rerum vobis necessariorum ac studio dignarum curam, Domino egimus gratias. Sed ingenuimus, ubi audivimus præter turbas, quas Ariani in Ecclesiis excitarunt, ac confusionem, quam in fidei doctrinam induxerunt, adhuc et aliam quamdam novitatem, quæ in plurimum mœrorem, ut mihi scripsistis, conjicit fraternitatem, vobis obortam esse, ab hominibus nova et auribus fidelium inaudita veluti ex Scripturæ doctrina introducuntibus. Scripsistis enim nonnullos apud vos esse, qui dissolvant salutarem dispensationem Domini nostri Jesu Christi, quantum in ipsis est, ac evertant magni mysterii gratiam, taciti quidem a sæculis¹, sed declarati suis temporibus, cum Dominus, qui jam omnia ad generis humani medelam attinentia percurrebat, post omnia suum nobis largitus est

¹ 1 Tim. III, 16.

* Alias LXV. Scripta circa annum 377.

(65) *Σάλος*. Fatendum sane est hoc loco S. Basilium (quod equidem me certo scio non sine ipsius pace dicturum) longe aberrare et ab evangelica historia et a recta Simeonis verborum interpretatione. Nihil enim ejusmodi de sanctissima Deipara suspicari sinunt, cum ipsius constantia in filii morte oculis suis spectanda, tum teneræ ad eam filii moricæ voces. Sed quamvis illius fides minime vacillaverit, non idcirco tamen materna viscera dolore illo caruerunt, quem ei sub gladii nomine Simeon prædicit. Videtur Basilius hanc opinionem hausisse ex Origenis fontibus, quamvis in hoc legendo scriptore satis cautus fuerit. Id enim docet Origenes homil. 27 in Lucam. Nonnulli alii post Basilium scriptores idem commentum secuti sunt, quos recenset Petavius lib. XIV De Incarn., c. 1.

(66) *Υπερ πάντας*. Consentiant in hac scriptura codices mss. Editi ὑπὲρ πάντων. Paulo ante editi

A ἐπὶ πάντων, γενήσεται, φησὶ, τις καὶ περὶ τὴν σὴν ψυχὴν σάλος (65). Ἔδει γὰρ τὸν Κύριον ὑπὲρ πάντων (66) γεύσασθαι θανάτου, καὶ ἱλαστήριον γενόμενον τοῦ κόσμου, πάντας δικαιοῦσαι ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. Καὶ σοῦ οὖν αὐτῆς, τῆς ἀνωθεν δεδιδραγμένης τῇ περὶ τοῦ Κυρίου, ἄφεται τις διάκρισις. Τοῦτο ἐστὶν ἡ βομφαία. Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἀπὸ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί· αἰνίσταται, ὅτι μετὰ τὸν σκαυδάλισμὸν, τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ γενομένον, τοῖς τε μαθηταῖς καὶ αὐτῇ τῇ Μαρίᾳ ταχίστα τις ἱστία ἐπακολούθησεν παρὰ τοῦ Κυρίου, βεβαιούσα αὐτῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν. Οὕτω γὰρ εἶδομεν καὶ Πέτρον μετὰ τὸ σκαυδάλισθῆναι βεβαιώτερον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀντισχόμενον. Τὸ ἀνθρώπινον οὖν σθερὸν διελέγχθη, B ἵνα τὸ ἰσχυρὸν τοῦ Κυρίου διαδειχθῇ.

EPISTOLAE ΣΣΑ'

Τοῖς ἐν Σωζοπόλει.

1. Ἐνέτυχον τοῖς γράμμασιν ὑμῶν, ἀδελφοί τιμωτάτοι, ἃ περὶ τῶν καθ' ὑμᾶς πραγμάτων ἐπιστείλατε. Καὶ ὅτι μὲν ὑμᾶς κοινωνοὺς φροντίδων παρελάβετε (67) εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων ὑμῖν καὶ σπουδῆς ἀξίῳ ἐπιμέλειαν, τὸ χαριστήσαμεν τῷ Κυρίῳ. Ἐστενάξαμεν δὲ, ἀκούσαντες, ὅτι πρὸς τῇ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπαγομένῃ παραχῇ ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ τῇ συγχύσει, τὴν ἐκείνοι περὶ τὸν τῆς πίστεως λόγον πεποιθῆναι, ὅτι καὶ ἄλλῃ τις ὑμῖν ἀνεφάνη (68) καίνοφωνία, εἰς πολλὴν ἀδερμονίαν ἐμβάλλουσα τὴν ἀδελφότητά, ὥς ἐπιστείλατε ἡμῖν, ἀνθρώπων καινὰ καὶ ἀσυνήθη ταῖς ἀκοαῖς τῶν πιστῶν ὥς ἐκ τῆς τῶν Γραφῶν διδασκαλίας δεῖν παρισταθόντων. Ἐγράφετε γὰρ εἶναι τινὰς παρ' ὑμῖν τοὺς λύοντες τὴν σωτήριον οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἀθετοῦντας τοῦ μεγάλου μυστηρίου τὴν χάριν, τοῦ σεσηγημένου μὲν ἀπὸ τῶν αἰώνων, φανερωθέντος δὲ καιροῖς ἰδίῳις, ὅτι ὁ Κύριος, πάντα διεξιελθὼν (69) τὰ εἰς ἐπιμέλειαν ἔχοντα τοῦ γένους

τὴν ψυχὴν τὴν σὴν. Mss. ut in textu.

D (67) *Παρελάβετε*. Coisl. primus et Med. παραλαμβάνετε.

(68) *Ἀνεφάνη*. Ita Coisl. primus et Med. cum tribus aliis. Editi ἀνεφάνη, exceptis tamen vetustis editionibus. Paulo post eundem duo codices Ἐγράφετε γὰρ εἶναι pro eo quod erat in editis Ἐγράφετε δὲ εἶναι.

(69) *Διεξιελθὼν*. Notandum diligenter hoc verbum, quod idcirco simillima voce Latina reddidimus, nempe *percurrebat*, quia indicat Basilius Filium Dei, antequam nasceretur ex Virgine, antiquis patribus apparuisse. Hinc contendit in libro II in Eunomium, eum qui Deus et angelus vocatur, ac Moysi apparuit, non alium esse quam Filium. Simili sensu Filius Dei apud Clementem Alexandrinum in libro *Quis dices salvandus*, n. 8, dicitur: *A creatione mundi usque ad signum crucis humanitatem percussisse*: Ἀπὸ γενέσεως μέχρι τοῦ σημείου τὴν ἀνθρωπότητα διατρέχων.

τῶν ἀνθρώπων (70), ἐπὶ πᾶσι τὴν οἰκίαν ἐχαρίσατο ἡμῖν ἐπιδημίαν. Ὁφείλοσε γὰρ τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα, πρῶτον μὲν διὰ πατριαρχῶν, ὧν οἱ βίοι ὑποδείγματα καὶ κανόνες προστίθησαν τοῖς βουλομένοις ἀκολουθεῖν τοῖς ἰχνεσι τῶν ἁγίων, καὶ κατὰ τὸν ὅμοιον ἐκείνοις ζῆλον φθάσαι πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων τελείωσιν· εἶτα νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, εἰς ἀγγέλων αὐτὸν διαταξάμενος ἐν χειρὶ Μωϋσέως· εἶτα προφήτας, προκαταγγέλλοντας τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι σωτηρίαν, χρητὰς, βασιλεῖς, δικαίους, ποιούντας δυνάμεις ἐν χειρὶ κρυφαίᾳ (71). Μετὰ πάντα τούτους, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτῆς ἐφανέρωθη ἐν σαρκί, Γενόμενος ἐκ γυναικὸς (72), γενόμενος ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν νόθεσίαν ἀπολάβωμεν.

2. Εἰ τοίνυν μὴ γέγονε τοῦ Κυρίου ἡ ἐν σαρκὶ ἐπιδημία, οὐκ ἔδωκε μὲν ὁ Αὐτρωτής τὸ ὑπὲρ ἡμῶν τίμημα τῷ θανάτῳ, οὐδέ τι ἐπέκειντο τὸν θάνατον τὴν βασιλείαν δι' ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ ἄλλο μὲν ἦν τὸ βασιλευόμενον ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἄλλο δὲ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου προσληφθὲν, οὐκ ἂν μὲν ἐπαύσατο τὰ ἑαυτοῦ (73) ἐνεργῶν ὁ θάνατος· οὐκ ἂν δὲ ἡμέτερον κέρδος ἐγένετο τῆς σαρκὸς τῆς θεοφόρου τὰ πάθη· οὐκ ἀπέχτεινε δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· οὐκ ἐξωσπαιθήμεν ἐν τῷ Χριστῷ οἱ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκοντες· οὐκ ἀνεπλάσθη τὸ διαπεινωκός· οὐκ ἀνωρθώθη τὸ κατεβραγμένον· οὐ προσωκειώθη τῷ Θεῷ τὸ διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφιος· ἀλλαστριώθεν. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀναιρεῖται παρὰ τῶν οὐράνιων σῶμα λεγόντων ἰχόντα τὸν Κύριον παραγενέσθαι. Τίς δὲ χρεῖα τῆς ἀγίας Παρθένου, εἰ μὴ ἐκ τοῦ φυχράματος τοῦ Ἀδὰμ ἐμῆλιν ἡ θεοφόρος σὰρξ (74) προσλαμβάνεσθαι; Ἀλλὰ τίς οὕτω τολμηρὸς, ὥστε τὸ πάλαι σιωπηθὲν Οὐαλεντίνου δόγμα νῦν πάλιν διὰ σοριστικῶν βημάτων καὶ τῆς ἐκ τῶν Γραφῶν δέθεν μαρτυρίας ἀνανεοῦσθαι; Οὐ γὰρ νειότερον τοῦτο τῆς δοκίσεως (75) τὸ ἀσέβημα, ἀλλὰ πάλαι ἀπὸ τοῦ ματαιόφρονος ἀρξάμενον Οὐαλεντίνου, ὃς, ὀλίγας τοῦ Ἀποστόλου λέξεις ἀποσπαράξας, τὸ δυσσεβὲς ἑαυτῷ κατεσκεύασε πλάσμα, μορφὴν λέγων δούλου, καὶ οὐχὶ αὐτὸν τὸν δούλον ἀνειληφέναι, καὶ ἐν σχήματι λέγων τὸν Κύριον γενεῆσθαι, ἀλλ' οὐχὶ αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον παρ' αὐτοῦ

A adventum. Juvit enim suam ipsius creaturam, primum quidem per patriarchas, quorum vitæ, ut exempla ac regulæ, volentibus sanctorum sequi vestigia similique ac illi studio ad bonorum perfectionem pervenire, propositæ fuerunt; deinde legem in auxilium dedit, per angelos eam ordinans in manu Moysi²⁶: tum prophetas, qui salutem futuram prænuntiarent, judices, reges, justos, qui in manu 402 occulia ederent virtutes. Post hos omnes in extremis diebus ipse manifestatus est in carne, *Factus est ex muliere, factus sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus*²⁷.

B 2. Itaque si Domini in carne adventus non fuit, non dedit Redemptor pro nobis pretium morti, nec per seipsum mortis regnum resecurit. Si enim aliud esset quod mortis imperio subjectum erat, aliud quod assumptum a Domino; non desisset mors ea quæ sua sunt, operari, nec lucrum nostrum factæ fuissent deiferæ carnis passionες: non interemisisset peccatum in carne; non in Christo vivificati fuisset, qui eramus in Adamo mortui; non resartum fuisset, quod collapsum erat; non instauratum, quod confractum; non conjunctum Deo, quod serpentis fraude fuerat abalienatum. Hæc enim omnia tolluntur ab iis, qui dominum dicunt cæleste corpus habentem advenisse. Quid autem opus sancta Virgine, si non ex Adami massa assumenda erat caro deifera? At quis ita audax, ut jamdiu silentio sopitum Valentinii dogma nunc rursus verbis sophisticis Scripturarumque scilicet testimonio renovet? Non enim recens est impium illud de apparentia dogma, sed jam olim ab insulso initium habuit Valentino, qui paucas Apostoli dictiones divellens, impium sibi ipse commentum struxit, formam dicens servi, et non ipsum servum assumptum fuisse, et in similitudine Dominum factum esse pronuntians, sed non ipsum hominem ab eo fuisse assumptum. His cognata videntur isti effutire, quibus quidem

²⁶ Galat. iii, 19. ²⁷ Galat. iv, 4.

(70) *Τῶν ἀνθρώπων*. Ita Coisl. uterque, Vat. et duo Regii. Editi πάντων ἀνθρώπων. Paulo post Coisl. primus et Med. ἐν σαρκὶ ἐπιδημία. Non exstat hæc epistola in codice Harleiano.

(71) *Κρυφαίᾳ*. Ita vetustæ editiones et omnes mss. Editio Parisiensis κρυφαίᾳ, in manu forti.

(72) *Γενόμενος ἐκ γυναικὸς*. Regius secundus et Coisl. secundus γεννώμενος. Paulo post editi ὑπὸ νόμου. Plerique mss. ὑπὸ νόμον.

(73) *Τὰ ἑαυτοῦ*. Coisl. secundus et tres Regii codices τὸ ἑαυτοῦ. Paulo post Med. et Coisl. primus ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκοντες.

(74) *Ἡ θεοφόρος σὰρξ*. Male in Vaticano et tribus Regiis ἡ χριστοφόρος σὰρξ. Mox illud δέθεν, scilicet, ironiam indicat.

(75) *Τῆς δοκίσεως*. Illud apparentiæ commentum proprie illis tribuitur, qui carnem phantasticam Christo attribuebant: qualis fuisse post Simeonem Basilides, Marcion et Cassianus, qui Do-

cetorum princeps dictus est. Verum ab his discrepabat Valentinus, cumque testatur Tertullianus carnem et nativitatem Christo attribuisse, lib. *De carne Christi* cap. 1, quamvis hanc carnem per Mariam veluti per tubum transisse fingeret. Cur ergo τῆς δοκίσεως auctorem illum facit Basilis? Videtur S. Pater de Valentino sic statuisset, quia illius de cælesti carne Christi commentum eodem redibat ac Marcionis *apparentia*. Utraque enim opinio Incarnationem evertibat: utraque carnem ejusmodi affingebat Christo, quæ cum eadem videretur ac nostra, nec tamen eadem esset, non immerito phantastica dici potuit. Eo libentius in eam partem accipio S. Basilii sententiam, quod cum minime latuerint commenta Valentini. Nam paulo ante cum eos notaret, qui Dominum dicebant *cæleste corpus habentem advenisse, tamdiu silentio sopitum Valentinii dogma* ab eis renovari declarat.

lugere convenit, novas inter vos turbas inducentibus.

3. Quod autem dicunt affectus humanos in ipsam divinitatem transire, eorum est, qui in suis cogitationibus nullum ordinem servant, neque norunt alios esse carnis affectus, alios carnis animæ, alios animæ corpore utentis. Est igitur carnis proprium secari, imminui et dissolvi: et rursus carnis animatæ, fatigari, dolere, esurire, sitire et somno opprimi: animæ vero corpore utentis proprii sunt mœrores, et anxietates, et curæ, et reliqua ejusmodi. Quorum alia quidem naturalia sunt, et animali necessaria: alia vero ex prava voluntate, propter vitam male institutam, nec virtute informatam, superinducta. Unde liquet Dominum naturales quidem affectus suscepisse, **403** ad confirmationem veræ, nec phantasticæ incarnationis, vitiosos vero affectus, qui nostræ vitæ puritatem coinquinant, ut intaminata divinitate indignos rejecisse. Eam ob causam dictum est, factum eum fuisse in similitudine carnis peccati; non utique in similitudine carnis, ut his videtur, sed in similitudine carnis peccati¹⁸. Quare carnem nostram una cum naturalibus ipsius affectibus assumpsit, peccatum vero non fecit¹⁹. Sed quemadmodum mors, quæ in carne per Adamum ad nos transmissa, absorpta fuit a divinitate: sic et peccatum absumptum a justitia quæ in Christo Jesu est²⁰: ut in resurrectione resumamus carnem, nec obnoxiamus morti, neque subjectam peccato. Hæc sunt, fratres, Ecclesiæ mysteria, hæ Patrum traditiones. Obtestor hominem omnem, qui Dominum timet, Deique judicium expectat, ut ne variis doctrinis abripiatur. Si quis aliter docet, nec accedit ad sanos fidei sermones, sed Spiritus oracula rejiciens, propriam doctrinam potius habet evangelicis documentis; talem vitæ. Utinam autem Dominus largiatur, ut etiam aliquando in unum conveniamus, ut quæ nostrum sermonem effugerunt, ea coram congregantes supplicamus! Nam vobis pauca ex multis scripsimus, modum epistolæ excedere nolentes, tum etiam quia persuasum habemus, iis, qui Dominum timent, satis esse vel brevem admonitionem

¹⁸ Rom. viii, 3. ¹⁹ I Petr. ii, 22. ²⁰ Rom. v, 12 sqq.

(76) Ἀποδύρεσθαι. Coisl. primus ἀποδύρεσθαι. Non incommode reddi posset: qui quidem lugendi sunt, sicque habuit prior interpretatio. Sed sequi malui simillimum Basilii locum in epist. 210, ubi de iis qui Sabellianam impietatem renovabant, sic loquitur n. 5: Οὗς, ἐὰν μὴ πύσωνται λαλεῖν κατὰ Θεοῦ ἀδικίαν, ὀδύρεσθαι γρή μετὰ τῶν ἀντισιχρίστων. Quibus quidem, nisi desinant loqui adversus Deum iniquitatem, lugendum est cum iis qui Christum negant. Ibidem editi τῶν ἐπιστάγοντας. Coisl. uterque cum duobus Regiis habent ὑμῖν. Legitur etiam βλαστήματα pro ταραχάς in Coisl. secundo et duobus Regiis.

(77) Τὰ τῶν ἀνθρώπων. Ita Med. et Coisl. pri-

mus. Editi τὰ ἀνθρώπων. Τούτους εἰκόασι συγγενῇ φθέγγεσθαι οὗτοι, οὗς ἀποδύρεσθαι (76) προστίχει, τὰς νεωτερικὰς ὑμῖν ἐπιστάγοντας ταραχάς.

3. Τὸ δὲ ἐπ' αὐτὴν λέγειν τὴν θεότητα τὰ τοῦ ἀνθρώπου (77) διαβαίνειν πάθῃ οὐδαμῶς σωζόντων ἐστὶ τὸ ἐν διανοαῖς ἀκόλουθον, οὕτε εἰδόντων, ὅτι ἄλλα σαρκὸς πάθη, καὶ ἄλλα σαρκὸς ἐμφύχου, καὶ ἄλλα ψυχῆς σώματι κεχρημένης. Σαρκὸς μὲν οὖν ἴδιον τὸ τέμνεσθαι, καὶ μειοῦσθαι, καὶ διαλύεσθαι· καὶ πάλιν σαρκὸς ἐμφύχου τὸ κοποῦσθαι, καὶ ὀδυνοῦσθαι, καὶ πεινᾶν, καὶ διψᾶν, καὶ ὑπνῷ κρατεῖσθαι· ψυχῆς δὲ σώματι κεχρημένης λύπαι, καὶ ἀδύμονοιαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὡν τὰ μὲν φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα τῷ ζῳῳ, τὰ δὲ ἐκ προσιδέεως μοχθηρὰς, διὰ τὸ ἀνάγων τὸν βίον καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀγυμναστον ἐπειταγόμενα. Ὅθεν φαίνεται ὁ Κύριος τὰ μὲν φυσικὰ πάθη παραδεχόμενος (78) εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνανθρωπήσας, τὰ δὲ ἀπὸ κακίας πάθη, ὅσα τὸ καθαρὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιβρύχαι, ταῦτα ὡς ἀνάξια τῆς ἀχράντου θεότητος ἀπωσάμενος. Διὰ τοῦτο εἰρηται ἐν ὁμοιώματι γεγενῆσθαι σαρκὸς ἀμαρτίας. Οὐ γὰρ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς, ὡς τούτοις δοκεῖ, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας. Ὅστε σάρκα μὲν τὴν ἡμετέραν ἀνέλαβε μετὰ τῶν φυσικῶν αὐτῆς παθῶν, ἀμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησεν. Ἀλλ' ὥσπερ ὁ θάνατος, ὁ ἐν τῇ σαρκί, διὰ τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἡμᾶς παραπεμφθεὶς, κατεπόθη ὑπὸ τῆς θεότητος, οὕτω καὶ ἡ ἀμαρτία ἐξανηλώθη (79) ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅστε ἡμᾶς ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπολαβεῖν τὴν σάρκα, μὴτε ὑπόδικον θανάτῳ, μὴτε ὑπεύθυνον ἀμαρτίᾳ. Ταῦτά ἐστιν, ἀδελφοί, τὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια, αὐταὶ τῶν Πατέρων αἱ παραδόσεις. Διαμαρτυρούμεθα παντὶ ἀνθρώπῳ φοβουμένῳ τὸν Κύριον, καὶ κρίσιν Θεοῦ ἀναμένοντι (80), διδασκαίς ποικίλαις μὴ παραφέρεσθαι. Εἴ τις ἐπιροδιδοσχαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τῆς πίστεως, ἀλλὰ παρωθούμενος τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια, τὴν οἰκίαν διδασκαλίαν κυριωτέραν (81) ποιεῖται τῶν εὐαγγελικῶν διδασκαλῶν, φυλάττεσθε τὴν τοιοῦτον. Παράσχου δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰς ταυτὸν ἡμᾶς ἀλλήλοις συνελθεῖν ποτε· ὥστε ὅσα τὸν λόγον ἡμῶν διέφυγε, ταῦτα διὰ τῆς κατ' ἐφθάλμους συντυχίας ἀναπληρῶσαι (82). Καὶ γὰρ ὀλίγα ἐκ πολλῶν ὑμῖν ἐπιστελλόμεν, οὐ βουλόμενοι ἔξω γενέσθαι τοῦ μέτρου τῆς ἐπιστολῆς· καὶ ἅμα πεπεισμένοι, ὅτι τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον ἐξαρχεῖ καὶ ἡ δι' ὀλίγων ὑπόμνησις.

mus. Editi τὰ ἀνθρώπων.

(78) Παραδεχόμενος. Sex mss. παραδεχόμενος, nempe Vaticanus, Coisl. secundus et quatuor Regii. Sed Coisl. primus et Med. cum editis consentiunt.

(79) Ἐξανηλώθη. Codices nonnulli ἐξανηλώθη.

(80) Ἀναμένοντι. Coisl. secundus et Reg. secundus διαναμένοντι.

(81) Κυριωτέραν. Coisl. secundus cum quatuor Regiis προτιωτέραν.

(82) Ἀναπληρῶσαι. Ita Coisl. primus et tres Regii. Editi ἐναπληρῶσαι. Ibidem Coisl. primus et Med. ἀπὸ πείρας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΕΒ.

EPISTOLA CCLXII.

Cum ad Basilium Urbicius non sine aliqua timiditate et excusatione scripsisset, jubet eum Basilium hanc timiditatem ejicere, rogatque ut sepe ad se scribat, et quinam in sua Ecclesia sani sint in fide nuntiet. Audierat enim nonnullos ex his, qui cum Urbicio erant, Deum in carnem conversum fingere. Horum errorem breviter refellit, Urbiciumque hortatur, ut ecclesiastica emendatione hæc impietas non cureat.

Ὀυρβικίῳ μονάζοντι (83).

A

Urbicio monacho.

1. Καλῶς ἐποίησας ἐπιστεῖλαις ἡμῖν· ἐδειξάς γάρ οὐ μικρὸν τὸν καρπὸν τῆς ἀγάπης· καὶ συνεχῶς ποιεῖ τοῦτο. Μὴ μέντοι νομίσῃς ἀπολογίας σοι δεῖν, ὅταν ἡμῖν ἐπιστέλλῃς. Γνωρίζομεν γὰρ ἑαυτούς, καὶ οἶδαμεν, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντας ὁμοτιμίας ἰσότης ἐστὶ (84) κατὰ τὴν φύσιν· ὑπεροχὴ δὲ ἐν ἡμῖν οὐ κατὰ γένος, οὐδὲ κατὰ περιουσίαν χρημάτων, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ σώματος κατασκευὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ φόβου τοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Ὡστε, τί, κωλύει σε, πλείον (85) φοβούμενον τὸν Δεσπότην, μείζονα ἡμῶν εἶναι κατ' αὐτὸ τοῦτο; Συνεχῶς οὖν ἡμῖν ἐπιστέλλε, καὶ γνώριζε, πῶς ἡ περὶ σὲ ἀδελφότης, καὶ τίνες τῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθ' ὑμᾶς (86) ὑγιαίνουν· ἵνα εἰδῶμεν οἷς χρῆ γράφειν, καὶ τίσιν ἐπαναπαύεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀκούω τινὰς εἶναι τοὺς τὸ εὐθὺς περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου δόγμα ἐν διαστρόφοις ὑπολήψειςι παραχαράσσοντας (87), παρακαλῶ αὐτοὺς διὰ τῆς σῆς ἀγάπης ἀποσχέσθαι τῆς ἀτόπου ἐκείνης ἐννοίας, ἣν ἔχειν τινὲς ἡμῖν καταγγέλλονται, ὡς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς σὰρκα τραπέντος, καὶ οὐχὶ προσλαβόντος, εἰς τῆς ἀγίας (88) Μαρίας τὸ τοῦ Ἀδάμ φύραμα, ἀλλ' αὐτοῦ τῇ οἰκείᾳ θεότητι εἰς τὴν ὑλικὴν φύσιν μεταβληθέντος.

2. Τοῦτο δὲ τὸ ἀτοπον ἐλέγχει καὶ πᾶν βῆδον. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτόθεν ἔχει τὸ ἐναργὲς ἡ βλασφημία, νομίζω τῷ φοβουμένῳ τὸν Κύριον ἀρκεῖν καὶ μόνῃ τὴν ὑπόμνησιν. Εἰ γὰρ ἐτράπη, καὶ ἡλλοιώθη. Τοῦτο δὲ ἀπειρή καὶ λέγειν καὶ ἐννοεῖν, τοῦ Θεοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι. Ἐπειτα, πῶς εἰς ἡμᾶς διέδθη ἡ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὡφέλεια, εἰ μὴ τὸ ἡμέτερον σῶμα, τῇ θεότητι συναφθὲν, κριεττον ἐγένετο τῆς τοῦ θανάτου ἐπικρατίας; Οὐ γὰρ τραπίς (89) οἰκτεῖον ὑπετέτρετο σῶμα, ὑπερ, παχυνθείσης αὐτῷ τῆς θεϊκῆς φύσεως, ὑπέστη. Πῶς δὲ ἡ ἀπερληπτος θεότης εἰς μικροῦ σώματος ὄγκον περιεγράφη, εἰπερ ἐτράπη πᾶσα ἡ τοῦ Μονογενοῦς φύσις; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδένα ἡγοῦμαι νοῦν ἔχοντα, καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ κακτημένον, πάσχειν τὸ ἀβρώστημα. Ἐπειδὴ δὲ ἔλθεν εἰς ἐμὲ ἡ φήμη, ὅτι

⁸⁴ Malach. iii, 6.

(83) *Ὀυρβικίῳ μονάζοντι*. Sic tres vetustissimi codices. Editi cum duobus Regiis et Coisl. secundo addunt: Ὅτι οὐκ ἐτράπη εἰς σῶμα ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλ' ἤνωσεν ἑαυτῷ τὸ τοῦ Ἀδάμ φύραμα· *Quod Deus Verbum non conversum sit in corpus, sed sibi univexit Adami massam.*

(84) *Ὁμοτιμίας ἰσότης ἐστὶ*. Ita Harl., Med., Coisl. primus et Clarom. Editi ὁμοτιμία ἐστὶ.

(85) *Πλείον*. Harl., Colbert. et Clarom. addunt ἡμῶν.

(86) *Τῆς καθ' ὑμᾶς*. Male in editis τῆς καθ' ἡμᾶς, quod non minus pugnat cum antiquis codicibus, quam cum Basilii sententia. Ibidem in non-

1. Recte fecisti, quod ad me scripseris: ostendisti enim fructum non exiguum charitatis, idque velim frequenter facias. Nec putes tibi opus esse excusatione, cum ad me scripseris. Nam me ipse novi, et scio quemlibet hominem omnibus parem esse honore secundum naturam: præstantiam autem in nobis, non ex genere, neque ex pecuniarum copia, neque ex corporis constitutione, sed ex excellentiori timoris Dei gradu proficisci. Proinde, quid impedit quominus Dominum magis metuens, major me in hoc ipso sis? Scribe igitur nobis assidue, ac significa quid rerum agat fratrum qui tecum sunt conventus, et quinam in vestra Ecclesia sani sint; ut sciam quibus scribendum sit, et in quibus acquiescendum. Sed quia audio nonnullos esse, qui rectam de **404** Incarnatione Domini doctrinam perversis opinionibus depravent; adhortor eos per tuam charitatem, ut abstineant absurda illa opinione, quam quidam tenere nobis nuntiantur, Deum ipsum in carnem conversum fuisse, nec assumpsisse Adami massam, per sanctam Mariam, sed ipsum in sua ipsius divinitate in materialem naturam fuisse transmutatum.

2. Absurdum illud commentum confutare omnino facile. Sed quia sua sponte evidentiam habet blasphemia, arbitror Dominum timenti satis esse, vel solam admonitionem. Si enim conversus, etiam mutatus. Absit autem ut id aut dicamus, aut cogitemus, cum Deus dicat: *Ego sum, et non mutator* ⁸¹! Deinde, quomodo ad nos transit incarnationis fructus, si non corpus nostrum divinitati conjunctum, mortis dominatum superavit? Si enim conversus est, proprium constituit corpus, quod videlicet, densata in ipso deitate, substituit. Quomodo autem incomprehensibilis divinitas parvi corporis mole circumscripta est, si nempe conversa est tota Unigeniti natura? Verum hoc neminem arbitror, modo mente præditus sit, Deique timorem habeat, morbo laborare. Sed quia venit ad me ru-

nullis codicibus recentioribus legitur siue conjunctione τίνες τῶν τῆς καθ' ὑμᾶς.

(87) *Παραχαράσσοντας, παρακαλῶ αὐτούς*. Ita octo mss., excepto quod in Mediceo et Harleano legitur οὕς παρακαλῶ. Editi παραχαράσσονται αὐτούς, διὰ, etc. Ibidem legitur in codicibus Harl. et Med. πρὸς τὴν σάρκα.

(88) *Ἀγίας*. Deest ea vox in tribus mss. non vetustissimis.

(89) *Ὁ γὰρ τραπίς*. Legendum videtur *Εἰ γὰρ τραπίς*, vel *Ὁ γὰρ τραπίς*. Postremam scripturam in solo invenimus Coisl. secundo. Cæteri consentiunt cum editis.

⁸¹ Alias CCCXLIV. Scripta circa annum 377.

mor, nonnullos ex iis qui cum tua charitate versantur, hac infirmitate mentis teneri, necesse esse duxi, ut salutatione nuda non uterer, sed mea epistola aliquid tale contineret, quod posset etiam animas Dominum timentium ædificare. Adhortor igitur, ut hæc ecclesiastica emendatione non careant, et vos ab hæreticorum communione sejungatis: scientes indifferentia his in rebus nostram in Christo libertatem tolli.

EPISTOLA CCLXIII*.

Gratias agunt Orientales Occidentalibus, quod magnum succurrendi Orientali studium significaverint. Rogant ut hoc beneficium impendant vel intrinseco vel saltem extrinseco; eorum enim sententiam eo majoris futurum ponderis, quo magis alieni sunt a simultatis suspitione. Iterum autem perturbationem non tam Arianis attribuant, quam iis qui sub pelle ovium latentes grassantur, nempe Eustathio et Apollinario. Primi inconstantia in fide describitur; alterius varii errores recensentur. Accusatur etiam Paulinus quod Marcelli sectatores recipiat. Rogantur Occidentales, ut decernant recipiendos esse eos qui ab errore discedunt, obstinatos autem excommunicandos.

Occidentalibus.

1. Dominus Deus noster, in quem speravimus, tantam cuique vestrum gratiam largiatur, ut ad propositam spem perveniat, quanto ipsi gaudio corda nostra implevistis, tum ex litteris, quas nobis per optatissimos compresbyteros scripsistis, tum ex commiseratione, quam ærummais nostris impendistis, ut induti viscera misericordiae, quemadmodum prædicti viri nobis annuntiaverunt. Etsi enim vulnera nostra eadem permanent, ali-quod tamen solatium est, paratos **405** habere medicos, qui possint, si tempus nanciscantur, ce-lerem afferre nostris doloribus medelam. Quapropter rursus etiam vos per dilectos et salutamus, et adhortamur, ut si Dominus quidem facultatem vobis dederit ad nos proficiscendi, ne pigrescere nos invisere. Maximum enim mandatum est infirmorum visitatio. Quod si bonus Deus ac sapiens vitæ nostræ moderator, hoc beneficium in aliud tempus reservat; saltem nobis scribite quæcunque a vobis scribi decet ad solamen afflictorum et erectionem confractorum. Jam enim multæ contritiones Ecclesiæ exstiterunt, nobisque magna ex eis afflictio: nec aliunde expectatio ulla auxilii, nisi Dominus per vos, a quibus sincere colitur, miserit medelam.

2. Audax quidem illa ac impudens Arianorum hæresis, palam abscissa a corpore Ecclesiæ, manet in suo ipsius errore, nobisque non mul-
D tum nocet, quia omnibus aperta ipsorum impietas. Qui autem pellem ovinam induti sunt,

* Alias LXXIV. Scripta anno 377.

(90) Ἀδιαφορεῖν. Med. et Clarom. ἀδιάφορον.

(91) Τοῖς Ἀντιχοῖς. Ita Harl., Med., Coisl. primus et tres Regii. Alius itidem Regius cum Coisl. secundo et editi addunt: Ἐπισκόποις περὶ Εὐσταθίου Σεβαστηνοῦ, καὶ Ἀπολλιναρίου, καὶ Παυλίνου, καὶ τῆς ἐκαστοῦ τούτων αἵρεσιως, Ad Occidentales episcopos de Eustathio Sebasteno, Apollinario et Paulino, deque unius istorum cujusque hæresi.

(92) Ἐλπίζομεν. Ita mss. septem et editiones Itagau. et Basil. prim. Ἀλλ' ἐλπίζομεν. Pauli post editio Basil. secunda et Paris. ἀναπλήσατε, Septem mss. et editiones antiquæ, ut in textu. Nec longe

A τινὲς τῶν μετὰ τῆς ἀγάπης σου ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ταύτῃ τῶν λογισμῶν εἰσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμεν, μὴ ψιλὴν ποιήσασθαι τὴν πρόσβησιν, ἀλλ' ἔχειν τι τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν τοιοῦτον, ὃ δύναται καὶ οἰκοδομῆσαι τὰς ψυχὰς τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Ταῦτα οὖν παρακαλοῦμεν διορθώσεως τυχεῖν ἐκκλησιαστικῆς, καὶ τῆς πρὸς τοὺς αἵρετικούς κοινωνίας ὑμᾶς ἀπέχεσθαι· εἰδότες, ὅτι τὸ ἐν τούτοις ἀδιαφορεῖν (90) τὴν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ παρόβησιν ἡμῶν ἀφαιρεῖται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΓ'.

Τοῖς Ἀντιχοῖς (91).

1. Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐφ' ὃν ἐλπίσαμεν (92), τοσούτην ὑμῶν ἐκτίτῃ παράσχοι χάριν εἰς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ὅσης αὐτοὶ χαρὰς τὰς καρδίας ἡμῶν ἐνεπλήσατε, ἐκ τε τῶν γραμμάτων ἃ ἐπεστείλατε ἡμῖν διὰ τῶν ποθεινοτάτων συμπε-
C σχυτέρων ἡμῶν, καὶ ἐκ τῆς συμπαθείας τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν, τὴν συνεπαθήσατε ἡμῖν, ὥς ἐνδεύ-
μένοι σπλάγγνα οἰκτιρμοῦ, καθὼς ἀπ' ἡμετέρας ἡμῖν οἱ προειρημένοι. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ τὰ τραύματα ἡμῶν ὅμοια διαμένει, ἀλλ' οὖν φέρει τινὰ ἡμῖν βραστώντην τὸ ἐτοίμως ἔχειν τοὺς ἰατροὺς, δυναμένους, εἰ καιροῦ λάβοιντο, ταχέως ἐπαγαγεῖν (93) τῶν ἀλγυμάτων τὴν ἰαπιν. Διὸ καὶ πάλιν ὑμᾶς διὰ τῶν ἀγαπητῶν καὶ προσφθεγγόμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν, εἰ μὲν δίδωσιν ὑμῖν ὁ Κύριος ἄδειαν τοῦ ὡς ἡμᾶς (94) ἀφικέσθαι, μὴ ἐκνήσσει ἡμῶν τὴν ἐπίσχεψιν· ἐντολῆς γὰρ ἐστὶ τῆς μεγίστης τῶν ἀσθενούντων ἐπίσχεψις. Εἰ δὲ ὁ ἀγα-
C θὸς Θεὸς καὶ σοφὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν οἰκονόμος τὴν χάριν ταύτην εἰς ἕτερον καιρὸν ταμιεύεται (95), ἀλλ' ἐπιστείλατε ἡμῖν ὅσα παρ' ὑμῶν πρέπει γραφεῖναι εἰς παράκλησιν μὲν τῶν θλιβομένων, διόρθωσιν δὲ τῶν συντετριμμένων. Πολλὰ γὰρ ἤδη τὰ συντετριμμένα τῆς Ἐκκλησίας γέγονε, καὶ πολλὴ ἡμῖν ἐπ' αὐτοῖς ἡ θλίψις· καὶ προσδοκία βοηθείας ἐτέρωθεν οὐδαμῶθεν, ἐὰν μὴ ὁ Κύριος εἰς ὑμῶν τῶν γνησίως δουλεύοντων αὐτῷ ἐξαποστείλῃ τὴν ἰαπιν.

2. Τὸ μὲν οὖν (96) ἱταρὸν καὶ ἀναίσχυντον τῆς αἵρεσιως τῶν Ἀρειανῶν, φανερώς ἀπορῥαγὲν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, μένει ἐπὶ τῆς ἰδίας πλά-
D νης, καὶ ὀλίγα ἡμᾶς λυμάλνεται, διὰ τὸ πᾶσι πρόβη-
λον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν εἶναι· οἱ δὲ τὴν ὁρὰν τοῦ

quidam codices ἀπεστείλατε et σπλάγγνα οἰκτιρῶν.

(93) Ἐπαγαγεῖν. Ita octo mss. Editi ἐπάγειν. Mox editi καὶ προσαγορεύομεν. Octo mss. ut in textu.

(94) Ὡς ἡμᾶς. Coisl. primus et Med. πρὸς ἡμᾶς. Harl. et tres alii ὥς ἡμᾶς πορεύεσθαι. Duo alii πορεύεσθαι.

(95) Ταμιεύεται. Regius secundus et Coisl. secundus ταμιεύεται. Non longe inepte in duobus Regiis codicibus προσδοκία μοι. Non enim hæc epistola unius scripta Basilii nomine.

(96) Τὸ μὲν οὖν. Deest ultima vocula in codicibus Med. et Coisl. primo. Legitur τὸ μὲν γὰρ in Harlaeano.

προβάτου περιβεβλημένοι, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἡμε-
ρον προβαλλόμενοι καὶ πρᾶξιν, ἐνδοθεν δὲ σπαράτ-
τοντες ἀφειδῶς τὰ τοῦ Χριστοῦ ποίμνια, καὶ διὰ τὸ
ἐξ ἡμῶν ὠρμηθῆναι, εὐκόλως ἐμβάλλοντες βλάβην
τοῖς ἀπλουτέροις· οὗτοι εἰσιν οἱ χαλεποὶ καὶ δυσ-
φύλακτοι. Οὕς ἀξιοῦμεν παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀκρι-
βείας πρὸς πάσας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλη-
σίας δημοσιευθῆναι· ἵνα, ἡ ὀρθοδοξία, γνη-
σίως ὥς συν ἡμῖν, ἡ μένοντες ἐπὶ τῆς διαστροφῆς,
ἐν ταυτοῖς μόνοις τὴν βλάβην ἔχωσι, μὴ δυνάμενοι
ἐκ τῆς ἀφυλάκτου κοινωνίας τῆς ἰδίας νόσου μεταδι-
δόναι (97) τοῖς πλησιάζουσιν. Ἀνάγκη δὲ τούτων
ὀνομαστὶ μνησθῆναι, ἵνα καὶ αὐτοὶ γνωρίσῃτε τοὺς
ταραχὰς παρ' ἡμῖν (98) ἐργαζομένους, καὶ ταῖς Ἐκ-
κλησίαις ἡμῶν φανερόν καταστήσατε (99). Ὁ μὲν
γὰρ παρ' ἡμῶν λόγος ὑποπτός ἐστι τοῖς πολλοῖς, ὥς
τάχα διὰ τινὰς ἰδιωτικὰς φιλονεικίας τὴν μικροψυ-
χίαν πρὸς αὐτοὺς ἐλομένων· ὑμεῖς δὲ, ὅσον μακρὰν
αὐτῶν (1) ἀπικισμένοι τυγχάνετε, τοσούτω πλέον
παρὰ τοῖς λαοῖς τὸ ἀξιοπίστον ἔχετε, πρὸς τῷ καὶ
τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ (2) χάριν συναίρεσθαι ὑμῖν εἰς
τὴν ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων ἐπιμέλειαν. Ἐάν δὲ
καὶ συμφώνως πλείονες ὁμοῦ τὰ αὐτὰ δογματίσητε,
ἔτιον, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν δογματιζάντων ἀναντίρ-
ρητον πᾶσι τὴν παραδοχὴν κατασκευάσει τοῦ δό-
γματος.

3. Ἔστι τοίνυν εἰς τῶν πολλῶν ἡμῖν κατασκευα-
ζόντων (3) λύπην Εὐστάθιος ὁ ἐκ τῆς Σεβαστίας
τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν· ὅς, πάλαι μαθη-
τευθεὶς τῷ Ἀρείῳ, καὶ ὅτε (4) ἔκμαζεν ἐπὶ τῆς
Ἀλεξανδρείας, τὰς πονηρὰς κατὰ τοῦ Μονογενοῦς
συντιθεῖς βλασφημίας, ἀκολουθῶν ἔειπεν, καὶ τοῖς
γνησιωτάτοις αὐτοῦ τῶν μαθητῶν ἐναριθμούμε-
νος (5), ἐπειδὴ ἐπανήλθεν εἰς τὴν αὐτοῦ, τῷ μακα-
ριωτάτῳ ἐπισκόπῳ (6) Ἐρμογένει τῷ Καισαρείας,
κρίνοντι αὐτὸν ἐπὶ τῇ κακοδοξίᾳ, ὁμολογίαν ἔδωκε
πίστεως ὁγιοῦς. Καὶ οὕτω τὴν χειροτονίαν ὑπ' αὐ-
τοῦ δεξάμενος (7), μετὰ τὴν ἐκείνου κοίμησιν πρὸς
τὸν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Εὐσέβιον ἔδραμεν,
οὐδενὸς ἑλαττον καὶ αὐτὸν τὸ δυσσεβὲς δόγμα τοῦ
Ἀρείου πρὸςβέβηκεν. Ἐἵτα ἔκειθεν διὰ οἷας δέ-
ποτε (8) αἰτίας ἀπελαθεὶς, ἐλθὼν τοῖς ἐπὶ τῆς πα-
τρίδος ἀπελογήσατο πάλιν· τὸ μὲν δυσσεβὲς ἐπι-
κρυπτόμενος φρόνημα, ῥημάτων δὲ τινὰ ὀρθότητα
προβαλλόμενος (9). Καὶ τυχὼν τῆς ἐπισκοπῆς, ὥς

A ac speciem blandam præ se ferunt ac lenem,
intus vero dilaniant crudeliter Christi gregem,
et propterea quod ex nobis exorti sunt, facile
perniciem inferunt simplicioribus; hi sunt, qui
molestiam exhibent, ac ægre vitari possunt.
Hos rogamus ut vestra diligentia omnibus Ori-
entis Ecclesiis denuntiet, ut, aut rectam viam
ingressi sincere versentur nobiscum, aut, si
in sua permancant perversitate, damnum in-
tra se solos contineant, nec possint ex incauta
communione morbum suum cum proximis com-
municare. Necesse est autem horum nominatim
meminisse, ut et ipsi cognoscatis eos qui tur-
bas apud nos movent, eosque nostris Ecclesiis
manifestos facite. Nam sermo noster suspectus
est pluribus, quasi forte ob privatas quasdam
simulatas exili et jejuno in illos animo simus.
Vos vero quanto ob illis longius degitis, tanto
majorem apud populos habetis auctoritatem, præ-
terquam quod Dei etiam gratia vos adjuvat ad
succurrendum iis qui vexantur. Quod si etiam
concordi animo plures simul eadem decerneris,
perspicuum est multitudinem decernentium omnibus
persuasuram, ut decretum citra controversiam sus-
cipiant.

3 Est itaque unus ex iis, qui nobis multum
exhibent molestiæ, Eustathius ex Sebastia in
minore Armenia, qui olim edoctus ab Ario, et
cum is floreret Alexandriae pravas in Unigenitum
construens blasphemias, eum secutus, 406 at-
que inter germanissimos illius discipulos nume-
ratus, posteaquam rediit in patriam, beatissimo
Cæsareæ episcopo Herimogeni, ipsum ob pravam
doctrinam condemnanti, confessionem sanæ fi-
dei obtulit. Atque ita ab ipso ordinatus, post
illius dormitionem statim ad Eusebium Constan-
tinopolitanum accurrit, qui et ipse nemini con-
cedebat in impio Arii dogmate tuendo. Deinde
hinc ob aliquas causas, quæcunque illæ sint,
expulsus, cum ad suos populares venisset, ite-
rum sese purgavit, impiam quidem occultans
sententiam; in verbis autem recti aliquid et accu-
rati præ se ferens. Episcopatum forte adeptus,
D illico compèritur anathematismum consubstan-

(97) *Μεταδιδόναι*. Coisl. primus et Med. μετα-
δύναται.

(98) *Παρ' ἡμῖν*. Editi addunt καὶ τὰ σκάνδαλα.
Quod additamentum deest in octo mss.

(99) *Φανερόν καταστήσατε*. Videtur prima specie
accusatio editorum lectio φανερός καταστήσατε.
Sed tamen discedere non libet ab auctoritate octo ve-
terum librorum, cum præsertim eorum scriptura,
quam in textu posuimus, commodò sensu non ca-
reat. Legitur etiam φανερόν in editione Hagan. Ibi-
dem Medicæus codex cum tribus Regiis Ἐκκλησίαις
ὑμῶν. Sed magis placet vulgata scriptura. Supra enim
rogantur Occidentales, ut ejusmodi homines Orien-
tis Ecclesiis denuntient.

(1) *Μακρὰν αὐτῶν*. Coisl. primus et Med. μα-
κρὰν αὐτοῖς. Ibidem editi τοσούτων. Coisl. primus et
tres alii ut in textu. Mox codices nonnulli πρὸς τὸ.

(2) *Παρὰ τοῦ Θεοῦ*. Deest præpositio in Coisl. 1.

(3) *Κατασκευαζόντων*. Ita mss. octo. Editi παρα-
σκευαζόντων.

(4) *Καὶ ὅτε*. Conjunctio addita ex sex mss.

(5) *Ἐναριθμούμερος*. Ita octo mss. Editi ἐν τῷ...
ἀριθμούμερος, excepta tamen editione Hagan. quæ
cum mss. consentit.

(6) *Ἐπισκόπῳ*. Deest ea vox in codice Mediceo.

(7) *Δεξάμερος*. Hic editi addunt Εὐστάθιος, quod
melius abest a codicibus Harl. et Coisl. primo.
Paulo post Medicæus codex ἐν Κωνσταντινουπόλει.

(8) *Διὰ οἷας δέποτε*. Ita Med. et Coisl. primus.
Editi δὲ ἂς δέποτε. Paulo post in Coisl. primo et
aliis nonnullis legitur ἀπελογήσατο, πάλιν τὸ, etc.

(9) *Προβαλλόμερος*. Ita mss. sex. Editi προβαλ-
λόμερος. Paulo post editi φαίνεται γράφει. Sex mss.
ut in textu.

ualis scripsisse in Ancyrana synodo, quæ ab ipsis habebatur. Hinc autem cum Seleuciam venisset, ea gessit cum suæ sententiæ consortibus quæ omnes norunt. Constantinopoli autem iterum assensus est iis quæ ab hæreticis proposita fuerunt. Atque ita ex episcopatu ejectus, propterea quod antea Melitinæ depositus esset, hanc sibi restitutionis viam invenit, ut ad vos se conferret. Quænam autem ei proposita fuerint a beatissimo episcopo Liberio, et quibusnam assensus sit, ignoramus, nisi quod epistolam attulit, quæ eum restituebat, eaque ostensa concilio Tyanensi in suum locum restitutus est. Hic nunc depopulatur fidem illam, ob quam susceptus est, atque una cum iis est, qui consubstantialia anathematizant, seque ducem præbet hæresis Pneumatomachorum. Quoniam igitur istinc evenit illi facultas lædendi Ecclesias, ac data a vobis fiducia utitur ad subversionem multorum, necesse est istinc quoque venire et emendationem, ac per litteras Ecclesiis significari, quibusnam conditionibus susceptus sit, et quomodo nunc immutatus irritum faciat beneficium sibi concessum a Patribus qui tunc erant.

4. Secundus post ipsum est Apolinarius, non parum et ipse Ecclesias contristans. Cum enim scribendi facilitate lingua ei ad omne argumentum prompta sit, replevit scriptis suis orbem terrarum, contempta objurgatione illius, qui dicit: *Care facere libros multos*²¹: ita quoque profecto in multitudine peccata multa sunt. Quomodo enim possit in multiloquio²² peccatum vitari? Illius igitur de theologia disputationes, non petitæ e Scriptura probationibus, sed humanis argumentis nituntur. Sunt autem illi et de resurrectione elucubrationes fabulose scriptæ, vel potius Judaice: in quibus ait nos rursus ad legalem reversuros cultum, rursusque circumcisi iri, et Sabbata observaturos, atque abstinenturos a cibis, et victimas oblaturus Deo, et adoraturos Jerosolymis **407** in templo, ac omnino Judæos ex Christianis futuros. Quibus quidnam magis ridiculum esse possit, aut ab evangelico dogmate magis alienum? Deinde ea etiam quæ de Incarnatione tradidit, tantam intulerunt fratribus perturbationem, ut jam pauci ex iis qui legerunt, priscam pietatis formam conservent: contra, plerique novitatibus inienti, ad quæstiones et ad pertinaces inutilium horum verborum investigationes deflexerint.

²¹ Eccl. xii, 12. ²² Prov. x, 19.

(10) *Δέδρακε*. Sex codices mss. ἔγραψεν. Coisl. primus et Med. cum editis consentiunt.

(11) *Μελιτινῇ*. Medicæus cum tribus Regiis Μελιτινῇ.

(12) *Τοῦ ἐγκλήματος τοῦ*, etc. Ita mss. septem. Alius habet τοῦ ἐντάλματος. Editi τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγοντος.

Α ἔτυχεν, εὐθὺς φαίνεται γράψας ἀναθεματισμὸν τοῦ ὁμοουσίου, ἐν τῷ κατὰ Ἀγκύραν γενομένῳ αὐτοῖς συλλόγῳ. Κάκειθεν ἐπὶ τὴν Σελεύκειαν ἰλθὼν, δέδρακε (10) μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁμοδόξων ἃ πάντες Ἰσαῖν. Ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει συνέθετο πάλιν τοῖς ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν προταθείσι. Καὶ οὕτως ἀπελάθει τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ ἐν τῇ Μελιτινῇ (11) προκαθηρῆσθαι, ὡδὸν αὐτῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐπενόησε τὴν ὡς ὑμεῖς ἀφίξιν. Καὶ τίνα μὲν ἐστὶν ἃ προετάθη αὐτῷ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Λιθερίου, τίνα δὲ ἃ αὐτὸς συνέθετο, ἀγνοοῦμεν, πλὴν ὅτι ἐπιστολὴν ἐκόμισαν ἀποκαθιστῶσαν αὐτόν, ἐν ἐπιδείξας τῇ κατὰ Τύαναν συνόδῳ, ἀποκατέστη τῷ τόπῳ. Οὗτος νῦν πορθεῖ τὴν πίστιν ἐκείνην, ἐφ' ἣ ἐδέχθη, καὶ τοῖς ἀναθεματίζουσι τὸ ὁμοούσιον σύνιστι, καὶ πρωτοστάτης ἐστὶ τῆς τῶν πνευματομάχων αἵρέσεως. Ἐπεὶ οὖν αὐτόθεν γέγονεν αὐτῷ ἡ δύναμις τοῦ ἀδικεῖν τὰς Ἐκκλησίας, καὶ τῇ παρ' ὑμῶν δεδομένῃ αὐτῷ παρρησίᾳ κέχρηται εἰς καταστροφὴν τῶν πολλῶν, ἀνάγκη αὐτόθεν ἐλθεῖν καὶ τὴν διόρθωσιν, καὶ ἐπισταλῆναι ταῖς Ἐκκλησίαις, τίνα μὲν ἐστὶν ἐφ' οἷς ἐδέχθη, πῶς δὲ νῦν μεταδληθεὶς ἀκυροῖ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν αὐτῷ διὰ τῶν τότε Πατέρων.

4. Δεύτερος μετ' αὐτόν ἐστὶν Ἀπολινάριος, οὐ μικρῶς καὶ αὐτὸς τὰς Ἐκκλησίας παραλυπῶν. Τῇ γὰρ τοῦ γράφειν εὐκολίᾳ πρὸς πᾶσαν ὑπόθεσιν ἔχων ἀρχοῦσαν αὐτῷ τὴν γλῶσσαν, ἐνέπλησε μὲν τῶν αὐτοῦ συνταγμάτων τὴν οἰκουμένην, παρακούσας τοῦ ἐγκλήματος τοῦ (12) λέγοντος, ὅτι Φύλαξαι ποιῆσαι βιβλία πολλὰ· ἐν δὲ τῷ πλήθει δηλονότι πολλὰ καὶ ἡμάρτηται. Πῶς γὰρ δυνατόν ἐκ πολυλογίας ἐκφυγεῖν ἁμαρτίαν; Ἔστι μὲν οὖν αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς θεολογίας οὐκ ἐκ γραφικῶν ἀποδείξεων, ἀλλ' ἐξ ἀνθρωπίνων ἀφορμῶν (13) τὴν κατασκευὴν ἔχοντα· ἐστὶ δὲ αὐτῷ καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως μυθικῶς συγκαίμενα, μᾶλλον δὲ Ἰουδαϊκῶς· ἐν οἷς φησι πάλιν ἡμᾶς πρὸς τὴν νομικὴν ὑποστρέφειν (14) λατρείαν, καὶ πάλιν ἡμᾶς περιμετρήσεσθαι, καὶ σαββατίζειν, καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι, καὶ θυσίας προσοίσειν Θεῷ, καὶ προσκυνήσειν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅλως ἀπὸ Χριστιανῶν Ἰουδαίους γενήσεσθαι. Ἄν τι ἂν γένοιτο καταγελαστότερον, μᾶλλον δὲ ἀλλοτριώτερον τοῦ εὐαγγελικοῦ δόγματος; Εἴτα καὶ τὰ περὶ σαρκώσεως τοσαύτην ἐποίησε τῇ ἀδελφότητι τὴν ταραχὴν, ὥστε ὀλίγοι λοιπὸν τῶν ἐντετυχηκότων τὸν ἀρχαῖον τῆς εὐσεβείας διασώζουσι χαρακτῆρα· οἱ δὲ πολλοὶ, ταῖς καινοτομίαις προσέχοντες, ἐξετράπησαν εἰς ζητήσεις καὶ φιλονεικίας ἐφευρέσεις τῶν ἀνωφελῶν τούτων ῥημάτων.

(13) *Ἀφορμῶν*. Coisl. secundus et Regius secundus λογισμῶν.

(14) *ὑποστρέφειν*. Ita septem mss., quorum tamen duo habent ἀποστρέφειν. Sic etiam editio Haganoensis. Aliæ vero ὑποστρέφειν. Paulo post editio Parisiensis προσφέρειν. Vetus editiones, Harl. et Vat. cum tribus aliis ut in textu. Duo alii προσάγειν.

5. Ὁ μέντοι Παῦλινος, εἰ μὲν τι καὶ περὶ τὴν Α χειροτονίαν ἐπιλήψιμον ἔχει, αὐτοὶ ἂν εἴποιτε· ἡμεῖς δὲ λυπαί, τοῖς Μαρκελλοῦ προσπεπονθώς (15) ὁγμῶσι, καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἀδιακρίτως εἰς τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ προσείμενος. Οἴδατε δὲ, ἀδελφοί τιμωτάτοι, ὅτι πάσης ἡμῶν τῆς ἐλπίδος ἀθέτησιν ἔχει τὸ Μαρκελλοῦ δόγμα, οὔτε ὕψιν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὁμολογοῦν, ἀλλὰ προενεχθέντα, καὶ πάλιν ὑποστρέψαντα εἰς τὸν ὅθεν προήλθεν, οὔτε τὸν Παράκλητον ἰδίως ὑφίστηναι συγχωροῦν· ὥστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι Χριστιανισμοῦ μὲν παντελῶς ἄλλοτριαν ἀποφαίνων τὴν αἵρεσιν, Ἰουδαϊσμόν δὲ παρεμφερμένον αὐτὴν προσαγορεύων. Τούτων τὴν ἐπιμέλειαν γενέσθαι παρ' ὑμῶν ἐπιζητοῦμεν. Γένοιτο δ' ἂν, εἰ ἐπιστεῖλαι καταξιώσητε πάσαις ταῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις, τοὺς ταῦτα παραχαράσσοντας, εἰ μὲν διορθοῖντο, εἶναι κοινωνικούς· εἰ δὲ ἐπιμένειν φιλονεικῶς βούλονται ταῖς καινοτομίαις, χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτῶν. Καὶ ὅτι μὲν ἔδει ἡμεῖς συνεδρεύοντας μετὰ τῆς ὑμετέρας φρονήσεως ἐν κοινῇ σκέψαι τὰ περὶ τούτων διαλαβεῖν, οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοοῦμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ καιρὸς οὐκ ἐνδίδωσι, καὶ τὸ ἀναδάλλεσθαι βλαβερὸν, τῆς ἀπ' αὐτῶν (16) βλάβης ἐρριζωμένης, ἀνεγκλίως ἀπιστεῖλαμεν τοὺς ἀδελφούς· ἵνα ὅσα καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος διδασκαλίαν παρέλαθε, ταῦτα παρ' αὐτῶν ἀναδιδάξαντες, κινήσωσιν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν εἰς τὸ παρεσχέσθαι τὴν ἐπιζητούμεν βοήθειαν ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΔ'.

Bursani Basilii, oblata occasione Domnini et sociorum ejus, salutatur et hortatur ut oret pro Ecclesia, cui quidem sperat Basilii pacem datum iri, nisi appropinquet defectio.

Βάρση, ἐπισκοπῶν Ἐδέσσης, ἐν ἑξορίᾳ ὄντι. C

Τῷ ὡς ἀληθῶς θεοφιλεστάτῳ καὶ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἀξίῳ ἐπισκόπῳ Βάρσῃ Βασιλείῳ ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐρχομένων τῶν γεννησιτάτων ἀδελφῶν τῶν περὶ Δομνίνον (17) πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου, τῆδεως τὴν ἀφορμὴν τῶν γραμμάτων ἐδεξάμην, καὶ προσαγορευόμεν σε δι' αὐτῶν, εὐχόμενοι τῷ ἁγίῳ Θεῷ μέχρι τοσοῦτου φυλαχθῆναι (18) τῇ ζωῇ ταύτῃ, μέχρις οὗ καταξιωθῶμεν ἰδεῖν σε, καὶ ἀπολαῦσαι τῶν ἐν σοὶ χαρισμάτων. Μόνον εὐχου, παρακαλῶ, ἵνα ὁ Κύριος μὴ παραδῇ ἡμᾶς εἰς τέλος τοῖς ἐχθροῖς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ φυλάξῃ (19) τὰς ἐκ τούτου Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς εἰρήνης, ἣν αὐτὸς οἶδεν ὁ δίκαιος κριτὴς πότε ἀποδώσει. Ἀποδώσει

(15) *Προσπεπονθώς*. Ita Harl. cum Coisl. secundo et quatuor codicibus Regiis. Medicæus et Coisl. primus προσπεπονθώς. Editi παπορθώς. Paulo post editi κοινωνίαν αὐτοῦ προέμενος. Octo mss. ut in textu. Sic etiam emendatum est in secunda editione Parisiensi.

(16) *Τῆς ἀπ' αὐτῶν*. Ita veteres libri summo consensu. Editi τῆς ὑπ' αὐτῶν.

(17) *Τῶν περὶ Δομνίνον*. Existimat Combefissius solum Dominum sic honoris causa nominari, nec ullos designari comites. Atque id quidem libenter assentior doctissimo viro, solum hic Dominum nominari; non idcirco tamen, quod sociis careret, sed quia illi præcipue honor habebatur. Sic enim fieri solere observavimus ad epist. 213, ut cum

5. Paulinus autem utrum aliquid et circa ordinationem reprehensioni obnoxium habeat, ipsi dixeritis. Nos sane mœrore afficit, quod in Marcelli dogmata propendet, ac illius sectatores sine discrimine ad suam communionem admittit. Scitis enim, fratres maxime colendi, spem nostram omnem everti Marcelli dogmate, quod neque Filium in propria hypostasi confitetur, sed prolatum esse, et rursus reversum ad eum, ex quo processerat, neque Paracletum hypostasim propriam habere concedit: quare non aberraverit, qui a Christianismo penitus alienam haeresim pronuntiet, ac Judaïsmum corruptum illam appellet. A vobis ut horum curam suscipitis efflagitamus. Suscipietis autem, si omnibus Orientis Ecclesiis scribere non gravemini, eos qui hæc depravant, si corrigantur, admittendos ad communionem; sin autem pertinaciter novitatibus adhærescere voluerint, ab Ecclesiis abscindendos. Atque id quidem factum a nobis oportuisse, ut una cum vestra prudentia sedentes, communi deliberatione de his ageremus, ne ipsi quidem ignoramus. Sed quoniam tempus non permittit, et dilatio exitiosa est, illato ab ipsis damno radice agente, necessario hos fratres misimus, ut et quæcunque litterarum documenta effugerunt, hæc per se ipsi edocentes, pietatem vestram incitent ad expellendum Dei Ecclesiis ferendum auxilium.

EPISTOLA CCLXIV.

Barsæ, Edessæ episcopo, exulanti.

Vere religiosissimo omnique reverentia et honore digno episcopo Barsæ Basilii in Domino salutem. Cum proficisceretur germanissimus frater Dominus ad tuam pietatem, libenter occasionem scribendi excepi, teque per illum salutamus, Deum sanctum precantes, ut tandiu custodiamur in hac vita, donec digni habeamur, qui te videamus, ac donis, quæ in te sunt, perfruamur. Tantum precare, obsecro, ut Dominus 408 non tradat nos in perpetuum inimicis crucis Christi, sed custodiat Ecclesias suas usque ad tempus pacis, quam novit ipse justus judex, quando sit redditurus. Reddet enim, nec nos perpetuo

D plures mitterentur, unus tamen nominaretur. Dominino autem aliquem adfuisse comitem conjicimus ex epist. 267 ad eundem Barsam, ubi Basilii lattores litterarum suarum fratres commemorat, hanc ipsam epistolam indicans. Ait enim se Barsæ non sæpe quidem scripsisse, sed tamen scripsisse: quibus verbis unica designatur epistola.

(18) *Φυλαχθῆναι*. Ita mss. septem. Editi διαφυλαχθῆναι. Paulo post editi καὶ αὐτοπροσώπως ἰδεῖν σε, octo mss. ut in textu.

(19) *Φυλάξῃ*. Sic Vat., Coisl. uterque et Reg. secundus ac Bigot. alter. Quatuor alii φυλάξαι. Editi φυλάξει.

* Alias CCCXXVI. Scripta circa annum 377.

oesseret. Sed quemadmodum Israelitis annos septuaginta praestituit pro peccatis ad captivitatis poenam²⁰; ita forte et nos omnipotens per statum aliquod tempus traditos aliquando revocabit, ac in pristinam pacem restituet; nisi forte appropinquat defectio, et quae nunc sunt, exordia sunt ingressus Antichristi. Quod quidem si ita sit, precare ut aut aerumnas auferat, aut nos inter aerumnas invictos bonus ille custodiat. Omnem illum coetum, qui pietatis tuae consuetudine dignus habitus est, per te salutamus. Pietatem tuam omnes, qui nobiscum sunt, salutant. Valens ac laetus in Domino, et pro me orans, Ecclesiae Dei serveris, Sancti gratia.

EPISTOLA CCLXV.

Basilius gratias agit Deo, quod iis, apud quos exsulant confessores, auxilia ad salutem prouiderit: sequē, perspecta illorum fidei studio adductum esse ait, ut diaconum Elpidium cum iuteris ad eos mitteret. Unde eos quod damnauerint Apollinarium, cuius et nefarius molitones, et impiorum de Trinitate, de Incarnatione et promissionibus errores recenset. Sed queritur quod Marcelli discipuli a confessoribus recepti fuerint sine Occidentalium et aliarum Ecclesiarum consensu. Scire cupit quibus conditionibus recepti fuerint.

Enlogio, Alexandro et Harpocrati, Aegypti episcopis exsulis.

1. Magnam in omnibus reperimus boni Dei erga suas Ecclesias providentiam; ita ut quae molesta esse videntur, nec omnino ex sententia occurrunt, ea etiam ad multorum utilitatem dispensentur in occultissima Dei sapientia, et indeprehensis illius iustitiae iudiciis. Ecce enim et dilectionem vestram ex Aegypti locis excitans Dominus, in media Palaestina constituit, ad exemplum antiqui Israel, quem captivum in Assyriorum terram abducens, exstinxit illic simulacrorum cultum per sanctorum adventum. Itaque et nunc ita factum invenimus, cum reputamus Dominum, dum vestrum pro pietate certamen in medio proponit, vobis quidem exilio stadium aperuisse beatorum certaminum; iis vero, quibus vestrum illud eximium propositum ante oculos versatur, manifesta ad salutem largitum esse exempla. Cum igitur Dei gratia didicerimus vestrum rectae fidei studium, didicerimus et sollicitudinem erga fratres, vosque non perfunctorie aut negligenter quae ad communem utilitatem spectant et ad salutem necessaria sunt, exhibere, sed si quid ad Ecclesiarum aedificationem conducat, libenter suscipere; aequum esse putavimus, ut in bonae vestrae partis veniremus communionem, nosque

²⁰ Jerem. xxv, 12.

²¹ Alias CCXIII. Scripta anno 377.

(20) Φυλαχθείης. Sic tres antiquissimi codices et Bigot. alter. Editi διαφυλαχθείης.

(21) Χάριτι τοῦ ἀγίου. Sic mss. septem. Editi χάριτι αὐτοῦ.

(22) Αἰγύπτου. Ita tres vetustissimi codices. Editi Αἰγυπτίους. Ibidem Reg. secundus, Coisl. secundus et Paris. habent Ἀδελφοκρατίωνι, quod nomen in se ipso videtur unum ex duobus esse factum, id est ex Ἀδελφίῳ et Ἀρποκρατίωνι. Nam inter hos exsules episcopos numeratur Adelphius apud

γὰρ, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές· Ἀλλ' ὥσπερ τοῖς Ἰσραηλίταις τὴν ἐβδομηκονταετίαν ὤρισεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὴν τῆς αἰχμαλωσίας καταδίχην, οὕτω τάχα καὶ ἡμᾶς ὁ δυνατὸς χρόνος τινὲ ὠρισμένῳ παραδοὺς ἀνακαλέσεται ποτε καὶ ἀποκαταστήσει εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰρήνην· εἰ μὴ ἄρα ἐγγύς ποῦ ἐστὶν ἡ ἀποστασία, καὶ τὰ νῦν γινόμενα προοίμιά ἐστι τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀντιχρίστου. Ὅπερ δὲ ἐάν ᾖ, προσεύχου ἵνα ἡ τὰς θλίψεις παρενέγκη, ἡ ἡμᾶς ἀπαιστούς διὰ τῶν θλίψεων ὁ ἀγαθὸς διασωσῆται. Πᾶσαν τὴν συνοδίαν τὴν καταξωθεῖσαν συνεῖναι τῇ εὐλαθείᾳ σου ἀπαζόμεθα διὰ σοῦ. Τὴν σὴν εὐλάβειαν οἱ σὺν ἡμῖν πάντες προσαγορεύουσιν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμὸς ἐν Κυρίῳ, ὑπαρευχόμενός μου, φυλαχθείης (20) τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι (21) τοῦ Ἀγίου.

EPISTOLA II ΣΞΕ'.

Εὐλογίῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρποκρατίωνι, ἐπισκόποις Αἰγύπτου (22) ἐξερισθείσιν.

1. Μεγάλην ἐν πᾶσιν εὐρίσχομεν τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῦ οἰκονομίαν, ὥστε καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι σκυθρωπά, καὶ μὴ πάντα κατὰ βούλησιν ἀπαντῶντα, καὶ ταῦτα ἐκ' ὠφελείας τῶν πολλῶν οἰκονομεῖσθαι, ἐν τῇ δυσθεωρήτῳ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ, καὶ τοῖς ἀνεξιχνίαστοις αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης κρίμασιν. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐκ τῶν κατ' Αἰγύπτου τόπων ἀναστήσας ὁ Κύριος, εἰς μέσσην ἀγαγὼν τὴν Παλαιστίνην ἰερώσατο, κατὰ μέμησιν τοῦ πάλαι Ἰσραὴλ, ὃν διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἀγαγὼν εἰς τὴν Ἀσσυρίων γῆν, ἐσθεσε τὴν ἐκεῖ εὐλογημένην διὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐπιδημίας. Καὶ νῦν τοίνυν οὕτως εὐρίσχομεν, λογιζόμενοι, ὅτι τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλον ὑμῶν (23) προβαλλόμενος ὁ Κύριος, ὑμῖν μὲν διὰ τῆς ἐξορίας στάδιον ἔνοιξε τῶν μακαρίων ἀγωνισμάτων, τοῖς δὲ περιτυγχάνουσιν ὑμῶν τῇ ἀγαθῇ προσιέσει ἐναργῆ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἰχαρίσατο ὑποδείγματα. Ἐπεὶ οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐμάθομεν ὑμῶν τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως, ἐμάθομεν δὲ τὸ περὶ τὴν ἀδελφότητα ἐπιμελές, καὶ ὅτι οὐ παρέργως οὐδὲ ἡμελημένως παρέχεσθε (24) τὰ κοινωφελῆ καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν, ἀλλ' εἴ τι πρὸς οἰκοδομὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνεργεῖν προσιεῖσθε· δίκαιον ἐλογισάμεθα (25) κοινωνοὶ γενέσθαι

Epiphanium cum pluribus aliis, hares. lxxvi. Simplicior Regii primi titulus, Ἐπισκόποις Αἰγυπτίους ἐξερισθείσιν, Episcopis Aegyptiis exsulantibus.

(23) Ὑμῶν. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi ὑμῖν. Codex Medicæus ἡμῶν.

(24) Παρέχεσθε. Legitur in quatuor recentioribus codicibus παρέρχεσθε.

(25) Ἐλογισάμεθα. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἐνομίσσαμεν. Eosdem codices paulo post seculi mutavimus quod erat in editis Ἐλπίδιον τὴν συνδιάκονον. Ibidem codex Medicæus ἀπέστειλα.

τῆς ἀγαθῆς μερίδος ὑμῶν, καὶ συνάψαι ἑαυτοὺς διὰ τοῦ γράμματος τῇ ὑμετέρᾳ εὐλαθείᾳ. Οὐπερ ἕνεκα ἀπεστείλαμεν καὶ τὸν ποθεινότατον υἱὸν ἡμῶν καὶ συνδιδάκονον Ἐλπίδιον, ὁμοῦ μὲν τὴν ἐπιστολὴν διακομίζοντα, ὁμοῦ δὲ καὶ παρ' ἑαυτοῦ δυνάμενον ἀπαγγεῖλαι ὑμῖν ὅσα τὴν ἐκ τοῦ γράμματος ἐκφύγη (26) διδασκαλίαν.

2. Μάλιστα δὲ ἡμᾶς ἐπέβρωσε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς συναφείας ὑμῶν ἡ ἀκοή τοῦ περὶ τὴν ὀρθότητά ζητοῦ τῆς εὐσεβείας ὑμῶν· ὅτι οὔτε πλήθει συντάγμάτων, οὔτε ποικιλίᾳ σοφισμάτων παρηνέχθη ὑμῶν τὸ στερέον τῆς καρδίας· ἀλλ' ἐπέγνωτε μὲν τοὺς κατὰ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων καινοτομοῦντας, σωπῇ δὲ κατασχεῖν τὴν ἐνεργουμένην παρ' αὐτῶν βλάβην οὐ κατεδέξασθε. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι πολλὴν εὐρομεν λύπην παρὰ πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις τῆς τοῦ Κυρίου εἰρήνης ἐπὶ ταῖς νεωτεροποιαῖς ταῖς παντοδαπαῖς Ἀπολιναρίου τοῦ Λαοδικεύως· ὃς τοσοῦτῳ πλεον ἐλύπησεν ἡμᾶς, ὅσῳ ἔδοξεν εἶναι ἐξ ἡμῶν (27) τὸ ἐξ ἀρχῆς. Τὸ μὲν γὰρ παρὰ φανεροῦ πολεμίου παθεῖν τι, καὶ ὑπερβάλλῃ τῷ ἀλγεινῷ, φορητόν πῶς ἐστὶ τῷ καταπονουμένῳ, καθὼς γέγραπται, ὅτι *Εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠρεῖδισέ με, ὑπήνεργα ἄν· τὸ δὲ παρ' ὁμοφύχου καὶ οἰκείου βλάβης τινὸς πειραθῆναι, τοῦτο δύσφορον παντελῶς, καὶ οὐδεμίαν ἔχον παραμυθίαν*. Ὅν γὰρ προσδοκῆσαιμιν συνασπιστὴν ἔχειν (28) τῆς ἀληθείας, τοῦτον εὐρομεν γυν ἐν πολλοῖς ἐμποδίζοντα τοῖς σωζομένοις, ἐκ τοῦ περιέλασιν αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ ἀποσπᾶν τῆς εὐθύτητος τῶν δογμάτων. Τί γὰρ ἐν ἔργοις παρ' αὐτοῦ τολμηρὸν καὶ θερμὸν οὐκ ἐπράχθη; Τί δὲ ἐν λόγοις οὐ παρεπενόηθη νεώτερον καὶ ἐπικαιρινδυνεύμενον; Οὐ πᾶσα μὲν Ἐκκλησία ἐφ' ἑαυτὴν ἐμερίσθη, μάλιστα δὲ ταῖς ὑπὲρ τῶν (29) ὀρθοδόξων κωδερνωμέναις ἐπιπεμφθέντων παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ σχίσαι, καὶ ἰδεῖν τινὰ παρατυαγωγὴν ἐκδικῆσαι; Οὐχὶ γιγνέται τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ὡς ἄνευ λαοῦ καὶ κλήρου ἐπισκόπων περιερχομένων, καὶ ἑνομασίᾳ περιφερόντων, οὐδὲν δὲ κατορθούντων εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· καὶ σωτηρίας (30); Οὐχὶ οἱ περὶ τοῦ Θεοῦ λόγοι πλήρεις παρ' αὐτῷ εἰσιν ἀτεδῶν δογμάτων, τῆς παλαιᾶς ἀτεθείας τοῦ ματαιόφρονος Σαβελλίου δι' αὐτοῦ νῦν ἀνανεώσεως ἐν τοῖς συντάγμασιν; Εἰ γὰρ ἂν περιφέρουσιν οἱ Σεβαστηνοὶ, μὴ συμπέπλασται παρ' ἐχθρῶν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν αὐτοῦ εἰσι συγγράμματα, οὐδεμίαν εἰς ἀσέθειαν ὑπερβολὴν καταλέλοιπε, τὸν αὐτὸν Πατέρα λέγων καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα (31), καὶ ἄλλα τινὰ

²⁶ Psal. LII, 13.

(26) Ἀπαγγεῖλαι ὑμῖν, ἔσα... ἐκφύγη. Sic tres iidem codices. Editi ἀναγγεῖλαι ὑμῖν ὅσου... διαπέφυγε. Legitur ὅσα in secunda editione Parisiensi.

(27) Εἶναι ἐξ ἡμῶν. Harl. et Med. εἶναι ἡμῶν. Ibidem tres vetustissimi codices τοσοῦτον πλεον ἐλύπησεν, ὅσον. Sed res tanti non videtur, ut contextum mutemus.

(28) Ἐξεῖν. Coisl. primus ἔχειν. Ibidem νῦν addidimus ex Coisl. utroque, Harl. et duobus Regiis. Paulo ante Coisl. primus καὶ ὑπερβάλλῃ τὸ ἀλγεινόν.

A 409 per epistolam cum vestra pietate conjungeremus. Quapropter misimus etiam desideratissimum filium nostrum Elpidium condiaconum, qui et epistolam perferret, et per se ipse potest nuntiare vobis, quaecunque litterarum effugerint documenta.

2. Illud autem me maxime impulit, ut vobiscum conjungi cuperem, quod vestrum rectae doctrinae studium ad meas aures pervenit: quippe cum nec librorum multitudine, nec sophismatum varietate emota sit cordis vestri firmitas: sed eos agnoveritis, qui contra dogmata apostolica novitatem inducunt, nec silentio continere damnum ab illis illatum potueritis. Nam revera magnum reperimus dolorem in omnibus Domini pacem cordi habentibus, ex omnigenis Apolinarii Laodicensi novitatibus: qui eo magis nos afflixit, quod ex nobis ab initio esse videbatur. Aliquid enim ab hoste manifesto pati, etiam si id sit molestissimum, res est tamen quodammodo tolerabilis patienti, sicut scriptum est: *Si inimicus probis me affecisset, sustinuissem utique*²⁶. Sed ab unanimi et necessario aliquid accipere detrimenti, id omnino ad ferendum difficile, nec ullam habens consolationem. Quem enim expectaveramus socium nobis in defensione veritatis futurum, eum nunc invenimus in multis obstantem his qui salvantur, dum illorum abducit mentem, et avellit a rectis dogmatibus. Quid enim in actionibus ab eo non callide et audacter perpetratum? Quid in sermonibus non juveniliter et periculose excogitatum? Nonne Ecclesia omnis inter se divisa est, praesertim ex quo in gubernatas ab orthodoxis Ecclesias immisit qui scindant, et illegitimos conventus proprios sibi vindicent? Nonne ridetur magnum pietatis mysterium, episcopis sine populo ac clero obambulantibus, ac nomen nudum circumferentibus, nec quidquam ad promovendum pacis et salutis Evangelium facientibus? Nonne illius de Deo sermones pleni sunt impiis dogmatibus, antiqua insulsi Sabellii impietate nunc ab eo in scriptis renovata? Nam si quae circumferunt Sebasteni, ficta non sunt ab iacunicis, sed vere ipsius scripta sunt, nullum impietatis superandae locum reliquit, eundem dicens Patrem et Filium et Spiritum, et alias quasdam tenebricosas impietates, quas nos ne auribus quidem admisimus, quippe cum precemur ut nullam

(29) Ὑπὲρ τῶν. Ita tres vetustissimi codices. Editi παρὰ τῶν. Ibidem Coisl. primus ἐφ' ἑαυτῆς.

(30) Καὶ σωτηρίας. Haec desunt in Harl. et Med. In aliis nonnullis desunt haec verba εἰρήνης καὶ.

(31) Καὶ Πνεῦμα. Editi addunt καὶ πάλιν Υἱὸν καὶ Πατέρα, quae melius multo absunt a tribus vetustissimis codicibus et Bigot. Ibidem legimus ex codice Harlaeano σκοτεινὰ ἀτεθῆματα. Illud autem τινὰ deprompsimus ex eodem codice et ex Coisl. primo, in quo legitur καὶ ἄλλα τινὰ ἀσεβῆ ῥήματα, et alia quaedam impia verba. Scriptura codicis Har-

partem enim iis qui sic loquuntur habeamus. A Nonne doctrinam confundit Incarnationis? nonne dubia multis facta est salutifera Domini nostri dispensatio ex lutulentis et tenebrosis illius de Incarnatione quaestionibus? Quae omnia ut colligantur et arguendi 410 causa exponantur, longo tempore et sermone opus est. Promissionum autem doctrinam quis sic obliteravit ac delevit, ut illius fabulosae nugae? Qui quidem beatam spem repositam his, qui secundum Christi Evangelium vixerint, ita exiliter et demisse ausus est interpretari, ut ad fabulas aniles et Judaica commenta deflectat. Denuo pollicetur templi instaurationem et cultus legalis observationem, pontificem typicum post verum pontificem, victimas pro peccatis post Agnum Dei qui peccatum mundi tollit⁴⁰, baptismata B varia post unicum baptismum, et juvenae cineres, quibus aspergatur Ecclesia, quae ob fidem in Christum non habet maculam nec rugam nec quidquam ejusmodi⁴¹: leprae expurgationem post resurrectionis statum perpeccationis expertem; zelotypiae oblationem, ubi neque matrimonium contrahunt, neque connubio junguntur; panes propositionis, post panem illum qui de caelo descendit: lucernas ardentes, post verum lumen. Et in summa, si mandatorum lex in dogmatibus abolita est, palam est tunc Christi dogmata in praecipulis legalibus antiquatum iri. Ob haec pudor et verecundia vultus nostros operuit, et tristitia vehemens corda nostra opplevit. Quapropter adhortor vos tanquam medicos peritos, et scientes in lenitate erudire eos C qui adversantur, ut illum conemini ad rectum Ecclesiae ordinem reducere, eique persuadere, ut commentationum suarum loquacitatem contemnat (etenim confirmavit verba proverbi: *Non est in multo sermone peccatum effugere*⁴²); eique fortiter rectae fidei dogmata proponatis, ut illius emendatio manifesta fiat, ac fratribus innotescat illius poenitentia.

(ἐθεοκρίωσα γὰρ τὸν τῆς παροιμίας λόγον, ὅτι οὐκ στεβρῶς ἐκ αὐτῷ προβάλλειν τὰ τῆς ὁρθοδοξίας δόγματα, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ γνωρισθῇ ἡ μεταμέλεια.

3. Nec abs re fuerit de Marcelli discipulis pietatem vestram commonere, ut nihil inconsiderate, D nihil facile de illis statuatis. Sed cum ob impia

⁴⁰ Joan. i, 29. ⁴¹ Ephes. v, 27. ⁴² Prov. x, 19.

Irani eo magis arrisit, quod ei favet Medicæus cum tribus aliis, in quibus legitur σκοτεινὰ ἀσεβῆ ῥήματα. Editi καὶ ἄλλα σκοτεινὰ καὶ ἀσεβῆ ῥήματα.

(32) Παραδέξασθαι. Hanc vocem, quae necessaria quidem non videtur, sed tamen nihil nocet, addidimus ex tribus vetustissimis codicibus et totidem aliis non ita antiquis.

(33) Ὁφάνισε, etc. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἡμαύρωσε καὶ ἡφάνισε μυθολογία.

(34) Πολιτευσαμένοις. Coisl. primus πολιτευομένοις.

(35) Γραῶδεις. Ita mss. codices sex. Editi γραῶδεις.

(36) Ἀνωθεν ἐπαγγέλλεται. Codices Harl. et Med. καὶ ἄνωθεν ἐπαγγέλλεσθαι.

σκοτεινὰ ἀσεβήματα, ἃ ἡμεῖς οὐδὲ ταῖς ἀκοαῖς ἡμῶν κατεδέξαμεθα παραδέξασθαι (32), εὐχόμενοι μηδὲ μὴν μερίδα ἔχειν πρὸς τοὺς ἐκείνα τὰ ῥήματα φθεγξαμένους. Οὐχὶ συγκέχυται παρ' αὐτῷ ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος; οὐκ ἀμφίβολος γέγονε τοῖς πολλοῖς ἡ σωτήριος τοῦ Κυρίου ἡμῶν οἰκονομία ἐκ τῶν θαλερῶν αὐτοῦ καὶ σκοτεινῶν περὶ σαρκώσεως ζητημάτων; Ἄ πάντα συναγαγεῖν καὶ εἰς ἑλεγχον καταστῆσαι μακροῦ καὶ χρόνου καὶ λόγου δεῖται. Τὸν δὲ τῶν ἐπαγγελιῶν τόπον τίς οὕτως ἡφάνισε (33) καὶ ἡμαύρωσεν, ὥς ἡ τοῦτου μυθοποιία; Ὅς γε τὴν μακρίαν ἐλπίδα, τὴν ἀποκειμένην τοῖς πολιτευσαμένοις (34) κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, οὕτω ταπεινῶς καὶ ἐβριμμένως ἐτόλμησεν ἐξηγήσασθαι, ὥστε εἰς γραῶδεις (35) μύθους καὶ λόγους Ἰουδαϊκοὺς ἐκτραπῆναι. Ἀνωθεν ἐπαγγέλλεται (36) τοῦ ναοῦ τὴν ἀνανέωσιν, καὶ τῆς νομικῆς λατρείας τὴν παρατήρησιν, καὶ πάλιν ἀρχιερεῖα τυπικὸν μετὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερεῖα, καὶ θυσίαν (37) ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μετὰ τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἵροντα (38) τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ βαπτίσματα μερικὰ μετὰ τὸ ἐν βάπτισμα, καὶ σποδὸν δαμάλειος βαντίζουσιν τὴν Ἐκκλησίαν τὴν οὐκ ἔχουσαν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως σπῖλον ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων· καὶ καθαρισμὸν λέπρας μετὰ τὴν ἀπάθειαν τῆς ἀναστάσεως· καὶ ζηλοτυπίας προσηγορίαν, ὅτε οὕτε γαμοῦσιν, οὕτε γαμίσκονται· ἄρτοι (39) προθέσεως μετὰ τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· λύχνοι καϊόμενοι μετὰ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· καὶ ὅλως εἰ νῦν ὁ νόμος τῶν ἐντολῶν ἐν δόγματι κατήργηται, δῆλον, ὅτι τότε (40) τὰ δόγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἀκυρωθήσεται. Ἐπὶ τούτοις αἰσχύνῃ μὲν καὶ ἐντροπῇ ἐκάλυψεν ἡμῶν τὰ πρόσωπα· λύπη δὲ βαρεῖα πεπλήρωκεν ἡμῶν τὰς καρδίας. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὡς ἐπιστήμονας λατροῦς καὶ δεδιδαγμένους ἐν πραότητι (41) παιδεύειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, πειραθῆναι αὐτὸν ἐπαναγαγεῖν πρὸς τὴν εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πείσαι αὐτὸν καταφρονῆσαι τῆς πολυφωνίας τῶν συνταγμάτων

δοτῆν ἐκ ἀπειλογίας ἐκφυγεῖν (42) ἁμαρτιῶν· δόγματα, ἵνα κακεῖνου ἡ ἐπανόρθωσις φανερά γένηται.

3. Εὐλογον δὲ καὶ περὶ τῶν κατὰ Μάρκελλον ὑπομνήσαι (43) τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν, ἵνα μηδὲν ἀπερισκεπτικῶς, μηδ' εὐκόλως περὶ αὐτῶν τυπώσητε. Ἄλλ'

(37) Καὶ θυσίαν. Ita sex mss. codices. Editi καὶ θυσίας.

(38) Τὸν αἵροντα. Ita tres vetustissimi codices. Editi τὸν ἄρναντα.

(39) Ἄρτοι. Sic habent omnes editi et mss., nisi quod in codice ms. insignis Ecclesiae Paris. legitur ἄρτους et paulo post λύχνους.

(40) Κατήργηται, δῆλον, ὅτι τότε. Ita Regius uterque, Coisl. secundus, Paris. et Bigot. Editi οὐ κατήργηται, δῆλον, ὅτι οὕτε τότε.

(41) Πραότητι. Harl. et Med. ἐν πραότητι.

(42) Ἐκφυγεῖν. Coisl. primus διαφυγεῖν. Med. ἐκφεύγειν.

(43) Ὑπομνησαι. Quatuor codices non antiquissimi ὑπομνησθῆναι.

ἐπεὶ δὲ δογματῶν ἐνεκεν ἀσθεῶν ἐξῆλθε τῆς Ἐκκλησίας (44) ἐκείνος, τοὺς ἐπομένους αὐτῷ ἀναγκαῖον, ἀναθεματίσαντας ἐκείνην τὴν αἵρεσιν οὕτω δεκτοὺς (45) γενέσθαι τῇ κοινωνίᾳ, ἐν ᾗ οἱ ἡμῖν συναπτόμενοι δι' ὑμῶν παρὰ πάσης δεχθῶσι τῆς ἀδελφότητος. Ἐπεὶ νῦν γε οὐ μετρία κατέσχε λύπη τοὺς πολλοὺς, ἀκούσαντας, ὅτι παραγενομένους πρὸς τὴν ὑμετέραν τιμιότητα καὶ προσήκασθε, καὶ κοινωνίας αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῆς μετεδώκατε. Καίτοι γε εἰδέναι ὑμᾶς ἔχρην, ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι οὕτε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μόνοι ἐστέ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἔχετε τῆς ἑαυτῶν μερίδος, οἱ τὴν τῶν Πατέρων ἐκδικουσιν ὀρθοδοξίαν, τῶν κατὰ Νίκαιαν τὸ εὐσεβὲς δόγμα τῆς πίστεως ἐκθεμένων· καὶ οἱ τῆς Δύσεως πάντες σύμφωνοι ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν τυγχάνουσιν· ὧν δεξάμενοι τῆς πίστεως τὸν τόμον ἔχομεν παρ' ἑαυτοῖς, ἐπόμενοι αὐτῶν τῇ ὑγιαίνουσῃ (46) διδασκαλίᾳ. Ἔδει οὖν πάντας πληροφορεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ συναφείᾳ τυγχάνοντας ὑμῖν, ἵνα καὶ τὰ γινόμενα μᾶλλον βεβαιωθῇ (47) ἐν τῇ πλειόνων συγκαταθέσει, καὶ ἡ εἰρήνη μὴ διεσπᾶτο, ἐν τῇ τινων προσλήψει ἐτέρων ἀφισταμένων. Οὕτως οὖν ἦν πρόπον βουλευέσθαι ὑμᾶς σιδαρῶς καὶ πράως περὶ πραγμάτων πάσαις ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαις διαφερόντων. Οὐ γὰρ ὁ ταχύ τι δογματίζας ἐπαινετός, ἀλλ' ὁ παγίως καὶ ἀσφαλῶς ἕκαστα κανονίσας, ὥστε καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ἐξεταζομένην τὴν γνώμην δοκιμωτέραν φαίνεσθαι, οὗτος ἀπόδεκτος καὶ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, ὡς οἰκονομῶν τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει. Ταῦτα, ὅσα ἐδίδου ἡμῖν ἡ διὰ τοῦ γράμματος ὁμιλία, προσεφθεγξάμεθα ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰς ταυτὸν ἡμᾶς ἀλλήλοις γενέσθαι ποτέ· ἵνα, πάντα πρὸς καταρτισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μεθ' ὑμῶν οἰκονομήσαντες, μεθ' ὑμῶν δεξώμεθα τὸν μισθὸν τὸν ἑτοιμασμένον παρὰ τοῦ δικαίου χριστοῦ τοῖς πιστοῖς καὶ φρονίμοις οἰκονόμοις. Τέως δὲ νῦν καταξιώσατε ἡμῖν ἀποστεῖλαι τὰς προτάσεις, ἐφ' αἷς ἐδέξασθε τοὺς Μασκελλοῦ, ἐκείνο εἰδοτες, ὅτι καὶ πάντες τὸ κατ' ἑαυ-

A dogmata exierit ille ex Ecclesia, necesse est illius sectatores, anathematizata illa hæresi, sic ad communionem admitti, ut qui nobis conjuncti per vos fuerint, ab omni recipiantur fraternitate. Nunc enim pluribus non mediocri dolor inflictus, ubi audierunt eos ad vestram præstantiam **411** accedentes, et admissos esse a vobis, et communionis ecclesiasticæ factos esse participes. Ac vos quidem par erat intelligere, Dei gratia nec in Oriente solos vos esse, sed et multos habere communicatores, Patrum illorum, qui Nicææ pium fidei dogma exposuerunt, recte fidei defensores; et in Occidente omnes vobiscum ac nobiscum consentire: quorum fidei tomum acceptum apud nos custodimus, et sanam ipsorum doctrinam sequimur. Decebat igitur, omnibus, qui in eadem ac vos communione sunt, satisfieri, ut res gestæ magis firmentur ex multorum consensu, nec pax scindatur, aliis abscedentibus dum alii admittuntur. Sic igitur decebat concilium a vobis graviter ac leniter iniri de rebus ad omnes orbis terrarum Ecclesias spectantibus. Non enim qui cito aliquid decernit, laudandus est; sed qui firma et immobili norma omnia constituit, adeo ut examinata subsequenti tempore sententia probatior et spectatior fiat, is Deo et hominibus acceptus est, ut qui sermones suos disponat in iudicio¹¹. His verbis, quantum per litteras colloqui mihi licuit, pietatem vestram compellavi. Faxit autem Dominus, ut nos mutuo aliquando in unum conveniamus: ut omnia ad Ecclesiarum Dei concinnitatem vobiscum constituentes, vobiscum recipiamus mercedem præparatam a justo iudice fidelibus prudentibusque dispensatoribus! Nunc interim dignemini ad me propositiones mittere, quibus assentientes Marcelli discipulos recepistis; hæud illud ignorantes, etiamsi omnino id quod in vobis situm est, sartum tectumque præstetis, non tamen vos rem tanti momenti vobismetipsis attribuere solis debere; sed oportere, ut et Occidentales, et qui in

¹¹ Psal. cxi, 5.

(44) Ἐξῆλθε τῆς Ἐκκλησίας. Mirum id videtur ac prima specie vix credibile, Marcellum ob impios errores ex Ecclesia exiisse. Nam S. Athanasius suspectum illum quidem, sed tamen purgatum habuit, teste Epiphanio, hæres. lxxii, p. 837. Hinc illius discipuli communicatorias beatissimi papæ Athanasii litteras ostenderunt confessoribus Ægyptiis, ibid. pag. 843. Testatur idem Epiphanius varia esse Catholicorum de Marcello iudicia, aliis eum accusantibus, aliis defendentibus, pag. 834. Paulinus ejus discipulos sine discrimine recipiebat, ut in superiore epistola vidimus. Ipse Basilius in epist. 69 queritur quod eum Ecclesia Romana in communionem ab initio suscepisset. Quomodo ergo exiisse dicitur ex Ecclesia qui tot habuit communicatores? Sed tamen S. Basilii testimonium cum sua sponte magni est momenti (non enim ut in judicandis Marcelli scriptis, ita in ejusmodi facto proclive fuit errare), tum etiam hoc argumento confirmatur quod Athanasius extremis vitæ suæ annis Marcellum a communionem sua removerit. Neque enim, si semper cum eo communicasset

Athanasius, opus habuissent illius discipuli confessione fidei ad impetrandam confessorum Ægyptiorum communionem: nec Petrus Athanasii successor canones violatos, concessa illis communionem, quereretur, ut videmus in epistola sequenti, si Ægyptum inter ac Marcellum ejusque clerum et plebem non fuisset rupta communio. Videtur ergo Marcellus sub finem vitæ aliquid peccasse, quod Anathasium ab ejus communionem discedere cogeret: et cum jamdudum a toto fere Oriente damnatus esset, amissa Athanasii communionem, quæ unicum fere illius refugium erat, desertus ab omnibus videri debuit, nec ei nova ignominia notato prodesse poterat concessa olim a Romana Ecclesia communio.

(45) Οὕτω δεκτοὺς. Has voces addidimus ex octo mss.

(46) Τῇ ὑγιαίνουσῃ. Ita tres vetustissimi codices. Editi τῇ ὑγιεί.

(47) Βεβαιωθῇ. Ita Harl. et Med. Editi ἐβεβαιώθη. Ibidem editi ἐν τῇ τῶν πολλῶν ἐι διέσπαστο. Tres vetustissimi codices ut in textu.

Oriente sunt communicatores, restitutioni eorum consentiant.

Α τοὺς ἀσφαλίσθητε, μόνοις ἑαυτοῖς ἐπιτρέψαι πρῶγμα τοσοῦτον οὐκ ὀφείλατε, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ Δύσει, καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κοινωνικοὺς, συμφέρους αὐτῶν τῇ ἀποκαταστάσει γενέσθαι.

EPISTOLA CCLXVI*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΓ'.

Fatetur Basilius minus recte a se factum, quod non scripserit ad Petrum de iis quæ egerant confessores; cæterum illa assuetum se esse iis, quæ non solum ab Arianis, sed etiam ab unanimibus suis molesti sibi accidunt, ut ejusmodi rebus nec commotus fuerit, nec nuntiandus Petro duxerit. Sed tamen se ad confessores scripsisse, eosque hortatum esse, ut illi remedium ab iis expectent, quibus hæc curare convenit. Laudat hac in re consuetudinem Petri et studium canonum: seque aut eodem studio adductum fuisse, ut nihil hactenus Galatis responderet, quia Petri judicium expectabat; sed tamen eos sperat ad Ecclesiam ita adductum iri, ut ipsi ad Catholicos, non ad eos Catholici accessisse videantur. Dolet quod Voroticus Petrum minus leniter allocutus fuerit; sed indigne factum esse demonstrat, ut Meletius et Eusebius inter hæreticos coram Damaso et Petro numerarentur. Præterita oblivioni tradenda censet; plurimum enim interesse, ut nunc maxime pax seruetur.

Petro, episcopo Alexandriae.

Πέτρῳ (48), ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

1. Recte me reprehendisti, et ut decebat fratrem spiritualem, dilectionem veram a Domino edoctum, quod non te de omnibus quæ hic geruntur, sive parvis sive magnis, certiore facimus. Nam et tibi convenit nostra curare, et nobis ad tuam charitatem de rebus nostris referre. Sed noveris, frater nobis colendissime atque desideratissime, continuas illas ærumnas vehementemque illum tumultum, **412** quo nunc exagitantur Ecclesiæ, id efficere, ut nihil ex his quæ sunt; novum nobis videatur. Quemadmodum enim ii, quorum aures in officinis ærariis obtunduntur, ad sonos audiendos exercitati sunt: ita nos assiduitate absurdorum nuntiorum assuefacti jam sumus, ut animum imperturbatum habeamus et interritum ad casus inopinatos. Quæ quidem ab Arianis jampridem in Ecclesiis struuntur, etsi multa et magna, et per totum divulgata terrarum orbem; sunt tamen nobis tolerabilia, eo quod a manifestis inimicis ac veritatis doctrinæ hostibus fiant: quos quidem, cum consuevit non faciunt, tunc miramur, minime vero, cum magni aliquid aut temerarii contra pietatem moliantur. Sed merorem nobis ac perturbationem afferunt, quæ ab unanimis et idem sentientibus sunt. Attamen et hæc ipsa, propterea quod multa sunt, ac frequenter incidunt in nostras aures, ne inexpectata quidem videntur. Quamobrem nec commoti sumus ob ea quæ nuper præter ordinem gesta sunt, nec aures tuas obtudimus; partim quidem cum sciremus famam sua sponte res gestas perlaturam, partim expectantes, dum alii has molestias nuntiarent: postremo decorum esse non judicantes, ut ob talia indignaremur, quasi contemptos nos esse ægre ferremus. His tamen qui hæc fecerunt scripsimus quæ conveniebant, adhortantes

1. Καλῶς μου καθήκω καὶ πρεπόντως πνευματικῷ ἀδελφῷ, ἀληθινὴν ἀγάπην παρὰ τοῦ Κυρίου διδάχμενος, ὅτι σοὶ μὴ πάντα καὶ μικρὰ καὶ μείζω φανερὰ ποιοῦμεν τῶν τῆδε. Καὶ γὰρ ἐπιβάλλει καὶ σοὶ φροντίζειν τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ ἡμῖν τῇ σὲ ἀγάπῃ ἀναφέρειν τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ γίνωσκε, τιμωτάτα ἡμῖν καὶ ποθεινότατα ἀδελφε, ὅτι τὸ συνεχὲς τῶν θλίψεων, καὶ ὁ πολὺς οὗτος ὁ κλονος, ὁ νῦν σαλευὼν τὰς Ἐκκλησίας, πρὸς οὐδὲν ἡμῶς ξενίζεσθαι τῶν γινομένων ποιεῖ. Ὡς γὰρ οἱ ἐν τοῖς χαλκείοις τὰς ἀκοὰς κατακτυπούμενοι (49) ἐν μελέτῃ εἰσὶ τῶν ψόφων, οὕτως ἡμεῖς τῇ πυκνότητι τῶν ἀτόπων ἀγγελιῶν εἰθισθήμεν λειπὼν ἀτάκχον ἔχειν καὶ ἀπότητον τὴν καρδίαν πρὸς τὰ παράλογα. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐκ παλαιοῦ (50) κατὰ τῆς Ἐκκλησίας σκυθρωπούμενα, εἰ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ κατὰ πᾶσαν διαβεβημένα τὴν οἰκουμένην, ἀλλ' οὖν φορητὰ ἡμῖν ἐστὶ, διὰ τὸ παρὰ φανερῶν ἐχθρῶν καὶ πλεμίων τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας γίνεσθαι· οὗς, ὅταν μὴ ποιήσωσι τὰ συνθήκη, θαυμάζομεν· οὐχ ὅταν μέγα τι καὶ νεανικὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας τελέψωσι. Λυπεῖ δὲ ἡμᾶς καὶ ταράσσει τὰ παρὰ τῶν ὁμοψύχων καὶ ὁμοδόξων γινόμενα. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ ταῦτα, διὰ τὸ πολλὰ εἶναι, καὶ συνεχῶς ἐμπέπτειν ἡμῶν ταῖς ἀκοαῖς, οὐδὲ ταῦτα παράδοξα καταφαίνεται. Ὅθεν οὐτε ἐκινήθημεν ἐπὶ τοῖς πρώην γινομένοις ἀτάκτως, οὐτε τὰς διωχλήσαμεν ἀκοὰς· τοῦτο μὲν εἰδότες, ὅτι φήμη διαχομίζεται αὐτομάτως (51) τὰ παπραγμένα, τοῦτο δὲ ἀναμένοντες, ἑτέρους ἀγγέλους τῶν λυπηρῶν γενέσθαι· ἐπειτο οὐτε κρίναντες εὐλογον εἶναι ἡμᾶς ἀγανακτεῖν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις, ὥσπερ δυσχεραίνοντας διὰ τί παρῴθημεν. Αὐτοῖς μὲντοι τοῖς ταῦτα ποιήσασιν ἐπιστελλόμεν τὰ πρέποντα, παρακαλοῦντες αὐτοὺς, ἐπειδὴ τινὰ διχόνοιαν ἑπαύον οἱ ἔχει ἀδελφοί, τῆς

* Alias CCCXXI. Scripta anno 377.

(48) Πέτρῳ, etc. In codicibus melioris notæ legitur τῷ αὐτῷ, quia scilicet præcessit alia ad eundem Petrum epistola: cujus titulum hic apposuimus. In editis autem habetur argumentum quoddam totius epistolæ, quod ex tribus codicibus mss. emendatum proferimus: Τῷ αὐτῷ, ἀπολογία καθ' ἀγμένω, διότι μὴ ἐστὶ μανὼν αὐτῷ τὰ κινούμενα, καὶ εἴπερ ἀνάγκη αὐτοῦ, οἱ κατὰ Μάρκελλον ἐνοῦνται πρὸς αὐτὸν, καὶ μαρτυρία τῆς ἐρθοδόξιας Μαλετίου καὶ Εὐσεβίου τῶν ἐπισκόπων· Eadem, responsio ad illius querelas, quod non et Basilius significasset ea

quæ movebantur: secum conjunctum iri Marcellianos, si se patienter audiant. Item testimonia de recta fide Meletii et Eusebii episcoporum.

(49) Κατακτυπούμενοι. Ita omnes mss. Editi κατατυπόμενοι.

(50) Ἐκ παλαιοῦ. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἐκ παλαι. Paulo post Coisl. primus et Harl. βεβημένα.

(51) Αὐτομάτως. Ita Coisl. uterque, Harl., Regius secundus et Paris. Editi αὐτόματος. Paulo post Coisl. primus κρίνοντες.

μὲν ἀγάπης μὴ ἀποστῆναι, τὴν δὲ διόρθωσιν ἀναμέ-
νειν παρὰ τῶν δυναμένων ἐκκλησιαστικῶς ἱατρύειν
τὰ πταίσματα. Ὅπερ ἐπειδὴ ἐποίησας, καλῶς καὶ
προσηκόντως κινήσεις, ἐπηνέσαμέν σοι, καὶ ἡὐχαρι-
στήσαμεν (52) τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἐστὶ λείψανον τῆς
παλαιᾶς εὐταξίας (53) σωζόμενον παρὰ σοί, καὶ ἡ
Ἐκκλησία τὴν αὐτῆς ἰσχύον οὐκ ἀπώλεσεν ἐν τῷ
ἡμετέρῳ διωγμῷ. Οὐ γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐδιώχθησαν
καὶ οἱ κανόνες. Πολλάκις οὖν ὀχλήθεις παρὰ τῶν
Γαλατῶν, οὐδέποτε τῶν αὐτῶν ἀποκρίνασθαι,
ἀναμένων τὰς ὑμετέρας ἐπικρίσεις. Καὶ νῦν, ἐάν ὁ
Κύριος βῇ, καὶ θελήσῃσιν ἀνασχέσθαι τῶν, ἐλπί-
ζομεν τὸν λαὸν προσάξιν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὥς μὴ αὐ-
τοὺς ἡμᾶς ὀνειδίζεσθαι Μαρκελλιανοῖς προσεχωρη-
κέναι (54), ἀλλ' ἐκείνους μέλη γενέσθαι τοῦ σώματος
τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ὥστε τὸν τόνηρόν ψό-
γον, τὸν κατασκευασθέντα ἐκ τῆς αἰρέσεως, ἐναφ-
νισθῆναι τῇ ἡμετέρᾳ προσλήψει, καὶ μὴ ἡμᾶς κατ-
αίσχυνθῆναι ὡς προσθεμένους αὐτοῖς.

2. Ἐλύπησε δὲ ἡμᾶς ὁ ἀδελφὸς Δωρόθεος, ὡς αὐ-
τὸς ἐπέστειλας, μὴ πάντα προσηνῶς, μηδὲ πρῶτος
διαλεχθεὶς τῇ κοσμιότητι σου. Καὶ τοῦτο τῇ τῶν
καιρῶν λογίζομαι (55) δυσκολίᾳ. Ἐσίχαμεν γὰρ εἰς
μηδὲν εὐδοῦσθαι ὑπὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, εἴπερ
οἱ σπουδαιότατοι τῶν ἀδελφῶν οὐκ εὐρίσκονται προσ-
τηνεῖς, οὐδὲ εὐθιτοὶ ταῖς διακονίαις, τῷ μὴ πάντα
κατὰ γνώμην ἡμετέραν ἐπιτελεῖν (56). Ὅς ἐπανελ-
θὼν διηγήσατο ἡμῖν τὰς ἐπὶ τοῦ σεμνοτάτου ἐπι-
σκόπου Δαμάσου πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα γενομένης
αὐτῷ διαλέξεις, καὶ ἐλύπει ἡμᾶς λέγων τοῖς Ἀρειο-
μανίταις συγκατηριθμῆσθαι (57) τοὺς θεοφιλεστάτους
ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς συλλειτουργοὺς Μελέτιον καὶ
Εὐσεβιον. Ὡς εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο συνίστη τὴν ὀρθο-
δοξίαν, ὁ γοῦν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν πόλεμος ἀπόδει-
ξιν ἔχει ὀρθότητος οὐκ ἐλάχιστον τοῖς εὐγνωμόνως λογι-
ζομένοις. Τὴν δὲ σὴν εὐλάβειαν συνάπτειν αὐτοῖς εἰς
ἀγάπην ὀφείλει καὶ ἡ κοινωνία τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ
παθημάτων. Ἐκείνο δὲ πείπεισο, ὡς ἀληθῶς τιμιώ-
τατε, ὅτι οὐκ ἐστὶ τι ῥῆμα ὀρθοδοξίας, ὃ μὴ μετὰ
πάσης παρόρησας παρὰ τῶν (58) ἀνδρῶν τούτων
ἐκηρύχθη ὑπὸ Θεῷ μάρτυρι καὶ ἀχροαταῖς ἡμῖν.
Οἱ οὐδ' ἂν πρὸς ὥραν αὐτῶν ἐδεξάμεθα τὴν συν-

(52) *Ἡὐχαριστήσαμεν*. Sic Harl. et Coisl. pri-
mus. Editi *εὐχαριστήσαμεν*. Ibidem editi *ὅτι ἐστὶ τι*
λείψανον. Deest vocula in iisdem duobus mss.

(53) *Εὐταξίας*. Editi addunt *ἐκείνης*, quod nullo
in codice ms. reperitur.

(54) *Προσεχωρηκέναι*. Codex Medicus para-
χωρηκέναι.

(55) *Λογίζομαι*. Coisl. primus et Med. *λογίζομαι*.

(56) *Ἡμετέραν ἐπιτελεῖν*. Harl. et Med. *ὑμετέ-
ραν ἐπιτελλεῖν*.

(57) *Συγκατηριθμῆσθαι*. Hæc scriptura antiquis-
simi codicis Coisl. videtur præferenda vulgatæ συ-
γκατηριθμῆσθαι. Vix credibile est tam iniquum ser-
monem ex ore Petri Alexandrini emissum fuisse.
Sed tamen Basilii querelæ non alium petere viden-
tur, quamvis leniter rem insinuet et cum urbanis-
sima quadam circuitione. Ait enim sibi narrasse
Dorotheum quos cum Petro sermones coram Da-
maso habuisset, seque addit vehementer doluisse,
cum is diceret Meletium et Eusebium numeratos in

A eos, quia dissensio aliqua inter fratres, qui illic
sunt, intercesserat, ut a charitate quidem non
discedant, ab iis autem qui ecclesiastico jure erra-
tis mederi possunt, expectent emendationem.
Quod cum præstiteris præclaro ac convenienti con-
silio, laudavi te, ac Domino egi gratias, quod ali-
quæ veteris disciplinæ reliquie apud te servantur,
nec Ecclesia suum ipsius robur in nostra persecu-
tione amiserit. Non enim nobiscum persecutionem
passi sunt et canones. Itaque sæpe a Galatis im-
portune rogatus, nondum illis potui respondere,
vestrum expectans iudicium. Et nunc si Deus de-
derit, nobisque patientem aurem præbeant, spe-
ramus nos populum ad Ecclesiam adducturos, ita
ut non ipsis nobis exprobetur nos ad Marcellia-
nos accessisse, sed illi membra corporis Eccle-
siæ Christi fiant: et malum dedecus, quod ex
hæresi aspersum est, nostra suscipiendi ratione
deleatur, nec nobis opprobrium iuratur, ut ad illos
translatis.

2. Nos autem in tristitiam conjecit frater Doro-
theus, quod, ut ipse scripsisti, non omnia leniter
et mansuete dixerit dignitati tuæ. Atque id equi-
dem temporum auribus difficultati. Videor enim
mihi nulla in re ob mea peccata prosperos habere
successus: siquidem fratrum optimi non compe-
riuntur lenes, neque ad obeunda munera idonei,
eo quod ex mea sententia non omnia peragunt. Is
reversus mihi narravit quos coram Damaso epi-
scopo reverendissimo cum tua præstantia sermones
413 habuisset: ac dolorem mihi afferebat cum
diceret numeratos in Arianis fuisse religiosissi-
mos fratres comministros nostros Meletium et Eu-
sebiū. Quorum rectam doctrinam etiam si nihil
aliud commendaret, saltem illatum ab Arianis bel-
lum non exile rectæ fidei indicium apud æquos re-
rum æstimatores haberet. Tuam autem pietatem
conjungere cum illis ad charitatem debet ipsa
etiam ærumnarum pro Christo toleratarum socie-
tas. Persuasum autem sit tibi, vir certe reveren-
dissime, nullum rectæ doctrinæ verbum esse, quod
ab his viris cum omni libertate non fuerit prædi-
catum, Deo teste et audientibus nobis. Qui profe-

Arianis fuisse. Non alius ergo collocutus est cum
Dorotheo, nec alius Meletium et Eusebium tam in-
honeste appellavit. His adde adhibitam a Basilio ope-
ram, ut eximium illud par episcoporum apud Pe-
trum Alexandrinum purget. Demonstrat cum vel
ob solam persecutionis societatem conjungi cum
illis viris debuisset; præterita libenter oblivioni tra-
dit, modo deinceps initium aliquod pacificum insti-
tuatur. Hæc profecto probant iniquum illud de Me-
letio et Eusebio iudicium, quod Basilio tantum
inussit doloris, a Petro profectum esse. Mirum id
de tanto viro ac luctuosum: sed inde perspicitur
quid peccent studia partium. Videntur enim hanc
Petro opinionem injecisse calidiores Paulini asti-
putatores. Non æquior fuit in Meletium Hierony-
mus, ut patet ex ejus epistola ad Damasum papam.

(58) *Παρά τῶν*. Ita tres vetustissimi codices cum
pluribus aliis. Editi *ὑπὸ τῶν*. Paulo post quatuor
mss. recentiores *ἐπεδείξαμεθα*.

cto ne ad horam quidem admissemus eorum communionem, si illos in fide claudicantes deprehendissemus. Sed, si videbitur, omittamus præterita, futuris autem initium aliquod demus pacificum. Nam nobis invicem indigemus omnes secundum membrorum societatem, et maxime præsentī tempore, quo Orientis Ecclesiæ ad nos respiciunt, ac vestra quidem illis concordia roboris et firmitatis erit occasio; sed si vos sentiant mutua aliqua suspicione laborare, resolventur ac manus remittent, quominus obsistant fidei hostibus.

EPISTOLA CCLXVII*.

Basilius gravi corporis infirmitate, quominus Barsam intisat, et Ecclesiarum cura detentus, desiderio suo per litteras satisfacit, eumque rogat ut pro se et pro Ecclesia oret; jam se ad eum scripsisse declarat, et quædam minus minuscula.

Barsa, episcopo Edessa, exsulanti.

Equidem pro mea in tuam pietatem animi affectione exoptarem coram adesse, et veram tuam dilectionem per me ipse amplecti, ac Dominum glorificare, qui in te magnificatus est, ac venerandam tuam senectutem omnibus Dominum in terrarum orbe timentibus illustrem ac conspicuam præstitit. Sed quia et gravis corporis infirmitas me afflicta, et Ecclesiarum cura non enarrabilis mihi incumbit, nec in mea situm est potestate, ut quo velim proficiscar, et congregiar quibuscum cupio; per litteras lenio meum bonis, quæ in te sunt, perfruendi desiderium ac eximiam tuam pietatem adhortor, ut pro me ac Ecclesia preceris, ut Dominus det nobis sine offensione decurrere reliquos dies aut horas peregrinationis nostræ, ac præstet etiam, ut videamus pacem Ecclesiarum ipsius, et tum de reliquis tuis comministris ac commilitonibus audiamus ea quæ precamur, tum de teipso, quæ die ac nocte populi tibi subditi efflagitant a Domino justitiæ. Scito autem me **414** non sæpe quidem scripsisse, nec quoties par fuerat, sed tamen scripsisse ad tuam pietatem. Ac forte non potuerunt servare salutationes meas, qui ministerium litterarum susceperant fratres. Sed nunc cum copia sit mihi quorundam e nostris ad tuam præstantiam proficiscentium, et litteras eis commisi libenter, et misi nonnulla, quæ dignare a mea humilitate suscipere sine fastidio, ac mihi exemplo Isaac patriarchæ benedicere⁶⁰. Quod si quid etiam, ut occupati animumque curarum multitudine obrutum habentes, decori negleximus, mihi ne imputaveris, neque afficiaris tristitia: sed tuam in omnibus perfectionem imitare: ut et nos virtute tua perfruamur, quemadmodum et reliqui omnes. Sa-

⁶⁰ Gen. xxvii, 27.

* Alias CCCXXVII. Scripta videtur anno 377 exeunte, aut 378 ineunte.

(59) *Πρὸς ἡμᾶς*. Harl., Coisl. primus, Regius primus, Paris. et Bigot. πρὸς ἡμᾶς. Infra Reg. secundus et Coisl. secundus τὴν ἡμετέραν, et αἰσθωνται ἡμᾶς.

ἀφαιαν, εἰ σκάζοντες αὐτοὺς περὶ τὴν πίστιν εὐρομῆν. Ἀλλὰ, εἰ δοκεῖ, τὰ παρελθόντα ἐάσωμεν, τοῖς δὲ ἐφεξῆς ἀρχὴν τινα δώμεν εἰρηνικὴν. Χρῆζομεν γὰρ ἀλλήλων πάντες κατὰ τὴν τῶν μελῶν κοινωνίαν, καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε αἱ τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαι πρὸς ἡμᾶς (59) ἀποδλέπουσι, καὶ τὴν μὲν ὑμετέραν ὁμολοίαν ἀφορμὴν εἰς στήριγμόν καὶ βεβαιότητά λήφονται· ἐὰν δὲ αἰσθωνται ὑμᾶς ἐν ὑποψίᾳ τινὶ πρὸς ἀλλήλους εἶναι, ἐκλυθήσονται καὶ παρήσουσιν ἐαυτῶν τὰς χεῖρας, πρὸς τὸ μὴ ἀνταίρειν τοῖς πολεμίοις τῆς πίστεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΖ.

Bάρσα, ἐπισκόπῳ Ἐδέσσης, ἐν ἐξορίᾳ ὄντι.

Ἐγὼ τῆς διαθέσεως μὲν ἔντικεν, ἥς ἔχω περὶ τὴν σὴν θεοσεβείαν, ἐπιθύμουν αὐτὸς παραγενέσθαι, καὶ δι' ἐμαυτοῦ περιπτύξασθαι σου τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, καὶ δοξάσαι τὸν Κύριον τὸν ἐν σοὶ μεγαλυνθέντα, καὶ τὸ τίμιόν σου γῆρας περιφανὲς κατακτήσαντα πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκουμένῃ φοβουμένοις αὐτόν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀσθένεια τοῦ σώματος βαρεῖα καταπονεῖ με, καὶ φρόντις Ἐκκλησιῶν ἐπίκειται μοι ἀμύθητος, καὶ οὐκ εἰμὶ ἐμαυτοῦ κύριος πρὸς τὸ ἀποδημεῖν ὅπου βούλομαι, καὶ συντυγχάνειν οἷς ἐπιθυμῶ, διὰ τοῦ γράμματος ἀναπαύω τὸν πόθον ὃν ἔχω ἐπὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐν σοὶ καλῶν, καὶ παρακαλῶ τὴν ἀνυπέρβλητόν σου εὐλάβειαν εὐχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ὁ Κύριος δι' ἡμῶν ἀπροσκόπως παρῇ τὰς λυπούμενας ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς παρεπιδημίας ἡμῶν· παράτχοι δὲ ἡμῖν καὶ ἰδεῖν τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι περὶ τε τῶν λοιπῶν συλλειτουργῶν σου καὶ τῶν συναθλητῶν ἃ εὐχόμεθα, καὶ περὶ σοῦ αὐτοῦ, ἃ νυχτὸς (60) καὶ ἡμέρας εἰ ὑπὸ σὲ λαοὶ ζητοῦσι παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δικαιοσύνης. Γίνωσκε δὲ, ὅτι πολλάκις μὲν οὐκ ἐπεστείλαμεν, οὐδὲ ὁσάκις ὀφειλόμενον ἦν, ἐπιστείλαμεν δὲ ὅμως τῇ θεοσεβείᾳ σου. Καὶ τάχα οὐκ ἔδυνάμην διασῶσαι τὰς προσηγορίας ἡμῶν εἰ πιστευθέντες τὴν διακονίαν τῶν γραμμάτων ἀδελφοί. Ἀλλὰ νῦν, ἐπειδὴ ἐπετύχομιν ἡμετέρων τῶν ἐδοκίμοις πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ τὰ γράμματα αὐτοῖς ἐνχειρίσαμεν προθύμως, καὶ ἀπεστείλαμεν (61) τινα, ἃ καταξίωσον ὑποδέξασθαι παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως ἀνυπερηφάνως, καὶ εὐλογησθαι ἡμᾶς κατὰ μέμνησιν τοῦ πατριάρχου Ἰσαάκ. Εἰ δέ τι, καὶ ὡς ἀσχολούμενοι, καὶ ὑπὸ πλείθους φροντίζων τὸν νοῦν βαπτισμένον ἔχοντες, παρίδομεν τῶν πρεπόντων, μὴ λογίσῃ ἡμῖν, μηδὲ λυπηθῇς·

(60) Ἡ νυχτὸς. Editi ἃ καὶ νυχτὸς. Deest conjunctio in plerisque mss. Paulo ante Coisl. primus ἀθλητῶν.

(61) Ἀπεστείλαμεν. Quinque codices ἐπεστείλαμεν. Quatuor ἵστείλαμεν. Mox codex Medicæus δέξασθαι.

ἀλλὰ μίμῃσαι τὴν σεαυτοῦ ἐν πᾶσι τελειότητα, ἵνα A nus, in Domino laetus, ac pro me orans, conceda-
καὶ ἡμεῖς ἀπολαύσωμεν σου τῆς ἀρετῆς, ὡς καὶ ris mihi et Dei Ecclesiae.

οἱ λοιποὶ πάντες. Ἐρρώμενος, εὐθυμος (62) ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου, χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ
Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΗ'.

EPISTOLA CCLXVIII'.

Eusebio mirabiliter servato gratulatur, ejusque reditum sperat Ecclesiarum precibus concessum iri. De rebus illius ex Libanio diacono edoctus, caetera scire avel, aut citius, aut saltem per Paulum presbyterum, cum redibit. Nihil ei in manus tradere ausus est; eo quod viae laironibus et desertoribus plana sint. Exercitus adventu nuntiato sperni modicam tranquillitatem; tumque mittet aliquem e suis ad Eusebium.

Eusebio ἐν ἐξορίᾳ ὄντι.

Eusebio exsuli.

Ἐδειξα καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Κύριος, ὅτι οὐκ ἀγκατα-
λείπει τοὺς ὁπίους αὐτοῦ, τῇ μεγάλῃ καὶ κραταίᾳ
χειρὶ αὐτοῦ περισκεπάσας τὴν ζωὴν τῆς δσιότητός
σου. Σχεδὸν γὰρ παραπλήσιον τοῦτο τιθέμεθα τῇ ἐν
κοιλίᾳ κήτους· ἀπαθὴ διαμεῖναι τὴν ἄγιον, καὶ ἐν
πυρὶ λίθῳ ἀβλαβῶς διατεῖσθαι τοὺς φοβουμένους
τὸν Κύριον· ὅπου γε καὶ τὴν σὴν θεοσιδεῖαν παντα-
χόθεν ὑμῖν, ὡς ἀκούω, τοῦ πολέμου περιχυθέντος,
ἀβλαβῇ διαφυλάξε. Καὶ φυλάξαι γε (63) πρὸς τὸ ἐξῆς
ὁ δυνατὸς Θεὸς ἡμῖν, ἐὰν ἔτι ζῶμεν (64), τὸ πολυε-
κτον θέαμα· ἢ τοῖς γούν ἄλλοις, οἱ τὴν σὴν ἐπάνοδον
οὐτως ἀναμένουσιν, ὡς οἰκίαν ἐαυτῶν σωτηρίαν.
Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι τοῖς δάκρυσι τῶν Ἐκκλησιῶν,
καὶ τοῖς στεναγμοῖς οἷς ἐπὶ σοὶ (65) πάντες στενά-
ζουσι προσχῶν ὁ φιλόθρωπος, διαφυλάξει σε τῷ βίῳ,
ἕως ἂν δῶ τὴν χάριν τοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας δεομέ-
νοις αὐτοῦ. Τὰ μὲν οὖν μέχρι τῆς ἐπιδημίας τοῦ
ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Λιβανίου τοῦ συνδιακόνου
πεπραγμένα καθ' ὑμῶν (66) δι' αὐτοῦ κατὰ τὴν
πάροδον ἱκανῶς ἐδιδάχθημεν· τὰ δὲ ἀπ' ἐκείνου τοῦ
χρόνου δεόμεθα μαθεῖν. Μεῖζονα γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ C
καὶ χαλεπώτερα ἀκούομεν γεγενῆσθαι πάθη περὶ
τοὺς τόπους (67)· ἅπερ, ἐὰν μὲν ἢ δυνατόν, καὶ θάτ-
τον (68), εἰ δὲ μὴ, διὰ γούν τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελ-
φοῦ Παύλου τοῦ συμπρεσβυτέρου ἐπανιόντος· μάθοι-
μεν, ὡς εὐχόμεθα, ὅτι ἀβλαβῆς καὶ ἀναπηρέαστος
ὁμῶν φυλάττεται ἡ ζωὴ. Διὰ δὲ τὸ ἀκούσαι πάντα
ληστοῦν καὶ δημορτοῦν (69) πεπληρωσθαι τὰ τῆς
δόξης, ἐφοβήθημιν τι εἰς χεῖρας ἐμβαλεῖν τοῦ ἀδελφοῦ,
μὴ καὶ αὐτῷ (70) παραίτοις θανάτου γενώμεθα. Ἐὰν
δὲ δῶ ὁ Κύριος μετρίαν γαλήνην, ὡς ἀκούομεν τοῦ
στρατοπέδου τὴν πάροδον, σπουδάσομεν καὶ τῶν
ἡμετέρων ἐκπέμψαι τινὰ, τὸν ἐπισκεψόμενον καὶ
ἐκαστα ἡμῖν τῶν παρ' ὑμῖν (71) ἀναγγέλλοντα.

62) Εὐθυμος. Editi καὶ εὐθυμος. Deest conjun- D
ctio in plerisque mss.

(63) Πανταχόθεν... φυλάξαι γε. Ita veteres libri
summo consensu. Editi πανταχόσε, et paulo post
διαφυλάξαι γε.

(64) Ἐτι ζῶμεν. Ita tres vetustissimi codices cum
pluribus aliis. Editi ἐπιζῶμεν.

(65) Οἷς ἐπὶ σοὶ. Plerique mss. οὗς ἐπὶ σοὶ. Har-
leianus et Medicæus consentiunt cum editis.

(66) Καθ' ὑμῶν. Multi codices καθ' ὑμῶν.

(67) Γεγενῆσθαι πάθη περὶ τοὺς τόπους. Ita
Harl., Coisl., uterque, Vat. et Reg. secundus et ve-
tustæ editiones. Parisiensis γίνεσθαι πάθη περὶ
ἐκείνους τοὺς τόπους.]

(68) Καὶ θάττον. Conjunctio addita ex quinque
mss. melioris notæ. Sic etiam eisdem seculi muta-
vimus quod infra legebatur in editis διαφυλάττονται
ὑμῶν.

Docuit nostra etiam ætate Dominus, sanctos sub
a se non deseri, dum magna et potenti manu sua
vitam sanctitatis tue protexit. Fere enim simile id
ducimus ac in ventre ceti illasum permanere san-
ctum, et in vehementi flamma citra damnum ver-
sari homines Dominum timentes; quandoquidem
pietatem tuam bello undique, ut audio, vos cir-
cumstante, incolumem servavit. Et utinam servet
omnipotens Deus nobis, si vixerimus, peroptandum
spectaculum, aut saltem aliis, qui tuum reditum
perinde exspectant ut suam ipsorum salutem! Nam
futurum mihi persuadeo, ut Ecclesiarum lacrymis
et gemitibus, quos tua causa omnes effundunt, at-
tentus misericors Deus incolumem te custodiat,
donec annuat iis, qui eum noctu ac interdiu pre-
cantur. Equidem quæ usque ad dilecti fratris no-
stri Libanii condiaconi adventum contra vos acta
sunt, satis ex ipso transeunte edocti sumus: quæ
vero ab illo tempore contigerunt, discere cupi-
mus. Majora enim interjecto tempore et graviora
audimus mala istis evenisse: quæ quidem, si fieri
possit, etiam citius, sin minus, saltem per religio-
sissimum fratrem Paulum compresbyterum, cum
revertetur, discamus ita esse, ut precamur, nempe
vitam tuam incolumem et illasam custodiri. Quo-
niam autem audivimus cunctas prædonibus ac de-
sertoribus refertas esse vias, veriti 415 sumus
quidquam in fratris manus tradere, ne ei etiam
mortis causa simus. Quod si dederit Dominus mo-
dicam tranquillitatem (siquidem exercitus audi-
mus adventum), curabimus et nostrorum aliquem
mittere, qui vos invisat, et singula quæ ad vos
spectant, nobis nuntiet.

(69) Καὶ δημορτοῦν. Ita codex Vaticanus in duo-
bus locis; his enim hæc epistola in eodem codice
reperitur. Sic etiam codex Claromontanus. Regius
primus δημορτοῦν· secundus δημορτοῦν. Coisl.
primus δημορτοῦν· secundus δημορτοῦν. Medicæus
δυσερτοῦν secunda manu; at prima scriptum fuisse
δυσερτοῦν conjicit doctissimus Salvinus. Harlae-
nus nunc habet ut editi δημορτοῦν, at olim videtur
habuisse δημορτοῦν. Non dubium est quin legen-
dum sit δημορτοῦν, vel δημορτοῦν, cum constet
tunc Thraciam, ubi exsulabat Eusebius, gravissimo
bello arsisse.

(70) Καὶ αὐτῷ. Conjunctio addita ex sex mss.

(71) Παρ' ὑμῶν. Consentiant in hac voce libri
veteres. Editi παρ' ὑμῶν. Ibidem Coisl. secundus et
Reg. secundus τὸν καὶ ἐπισκεψόμενον καὶ ἀναγγέλλοντα.
Alias IX. Scripta anno 378.

EPISTOLA CCLXIX.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΣΘ.

Arinthæi mortui uxorem consolatur Basilius, eique auctor est, ut et rerum humanarum conditionis memor, et mariti tam in hac vita splendorem considerans, tum etiam in altera felicitatem ob susceptum uxoris opera et consilio baptismum, et ad promissam patientiæ mercedem respiciens, dolori modum imponat.

Ad conjugem Arinthæi ducis consolatoria.

Α Τῇ ἐμὲζύῳ Ἀρινθαίου στρατηλάτου (72) παραμυθητική.

1. Consentaneum quidem erat et debitum animi tui statui, ut ipse coram adessem et eorum quæ acciderant particeps fierem. Sic enim et dolorem meum lenissem, et apud tuam dignitatem consolationis officium implevissem. Sed quia non jam fert amplius corpus meum longiores motus, eo redactus sum ut tecum per litteras colloquar, ne omnino videar aliena existimare quæ acciderunt. Quis ergo virum illum gemitu non prosecutus est? quis adeo corde lapideo, ut ipsius causa ferventes lacrymas non profunderet? Me vero tristitia singulari implevit, tum honores, quos mihi privatim habuit, considerantem, tum commune Ecclesiarum Dei patrocinium. Sed tamen mihi in mentem venit illud, cum homo esset ac convenienti in hac vita munere esset perfunctus, congruis temporibus rursus a Deo rerum nostrarum moderatore assumptum fuisse. Quæ quidem ut tua etiam prudentia considerans, casum animo æquo ferat hortamur, et, quantum fieri potest, ærumnam moderate sustineat. Idoneum quidem et tempus, ut cor tuum leniat, et locum det rationi: sed tamen suspectus mihi est ingens tuus mariti amor, ac tua in omnes benignitas; ne forte mœrori te dedas, ob simplicitatem morum profundam accipiens plagam doloris. Ac semper quidem utilis Scripturarum doctrina, sed maxime ejusmodi temporibus. Memento igitur latæ a Creatore nostro sententiæ, per quam quotquot ex terra orti sumus, in terram revertimur¹: nec quisquam ita magnus, ut dissolutioni non sit obnoxius.

2. Admirandus ille vir erat quidem eximius et magnus, et corporis robori parem habens animi virtutem, fateor et ego, nemini sane in utroque secundus; sed tamen homo erat, et mortuus est, ut Adam, ut Abel, ut Noe, ut Abraham, ut Moses, ut alius quisvis, quem ejusdem naturæ participem nominaveris. Non igitur quod is ereptus fuerit indignemur: sed **416** quod ab initio conjuncti cum

¹ Gen. iii, 19.

Alias CLXXXVI. Scripta anno 378.

(72) *Στρατηλάτου*. Hanc vocem addidimus ex tribus antiquissimis codicibus.

(73) *Τῇ σεμνότητι σου*. Sic lidem tres codices. Editi τῇ σὴ σεμνότητι.

(74) *ἤλθομεν*. Ita tres lidem codices. Editi ἦλθον. Ibidem Coisl. primus πάντη. Harl. prima ἰωάννου παντῆ.

(75) *Ἐκ' αὐτῷ*. Ita mss. sex. Editi ὑπ' αὐτῷ.

(76) *Παρά τοῦ*. Ita tres vetustissimi codices. Editi παρὰ τοῦ. Mox plures codices non antiquissimi πρὸς τὸ συμβάν.

(77) *Καρδίαν σου*. Vocola addita ex iisdem tribus mss. Paulo post editi περὶ πάντα. Harl. et quatuor alii ut in textu. Ibidem Med. et Coisl. primus

1. Τὸ μὲν ἀκόλουθον ἦν καὶ ὀφειλόμενόν σου τῇ διαθέσει, ἡμᾶς αὐτοὺς παρῆναι, καὶ συμμετέχειν τῶν γινομένων. Οὕτω γὰρ ἂν ἐαυτῶν τε τὴν λύπην καταπραΰναμεν, καὶ τῇ σεμνότητι σου (73) τῆς παρακλήσεως τὸ εἶδος ἀπεπληρώσαμεν. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔτι μου φέρει τὸ σῶμα τὰς μακροτέρας κινήσεις, ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος ἤλθομεν (74) ἐμὴν, ὥς ἂν μὴ παντάπασι δόξαιμεν ἄλλοτρίως ἔχειν πρὸς τὰ συμβάντα. Τίς μὲν οὖν τὸν ἄνδρα ἐκείνον οὐκ ἐστέναξεν; τίς δὲ οὕτω λίθινος τὴν καρδίαν, ὥς μὴ θερμὸν ἔπ' αὐτῷ (75) ἀρῆναι δάκρυον; Ἐμὲ δὲ καὶ διαφερόντως κατηφείας ἐπλήρωσε, τὰς τε ἰδίας περὶ ἐμὲ τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς λογιζόμενον, καὶ τὴν κοινήν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ προστασίαν. Ἀλλ' ὁμως ἐλογισάμεθα, ὅτι, ἄνθρωπος ὢν, καὶ λειτουργήσας τῷ βίῳ τούτῳ τὰ ἐπιβάλλοντα, τοῖς καθήκουσι χρόνοις πάλιν παρὰ τοῦ (76) οἰκονομοῦντος τὰ ἡμέτερα Θεοῦ προτελήσθῃ. Ἄ καὶ τὴν σὴν φρόνησιν ἐνθυμουμένην πρῶτος ἔχειν ἐπὶ τῷ συμβάντι παρακαλοῦμεν, καὶ, ὥς οἶόν τε, μετρίως φέρειν τὴν συμφοράν. Ἰκανὸς μὲν οὖν καὶ ὁ χρόνος μαλάξει τὴν καρδίαν σου (77), καὶ παρέδον δοῦναι τοῖς λογισμοῖς· ἀλλ' ὁμως ὑποπτον ἡμῖν ἔσθαι τὸ ἄγαν σου φιλεῖν ὄρον, καὶ περὶ πάντας χρηστέον, μὴ ποτε ἐκδοῦν ὥς σεαυτὴν τῷ πάθει, δι' ἀπλότητα τῶν βαθεῖαν τὴν (78) πληγὴν δεξαμένη τῆς λύπης. Πάντοτε μὲν οὖν χρησίμους τῶν Γραφῶν διδασκαλίαν (79), μέλιστα δὲ ἐπὶ τῶν τοιούτων καιρῶν. Μνησθήτι τοίνυν τῆς τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς ἀποφάσεως, δι' ἧς (80) πάντες οἱ ἐκ τῆς γῆς φύντες πάλιν εἰς γῆν ὑποστρέφονται· καὶ οὐδεὶς οὕτω μέγας, ὥστε βελτίων φανῆναι τῆς διαλύσεως.

2. Καλὸς μὲν οὖν καὶ μέγας ὁ θαυμαστός (81) ἐκείνος, καὶ ἐφάμιλλος τῇ ρώμῃ τοῦ σώματος τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ, φημί καὶ γὰρ, οὐμενοῦν ἔχων ὑπερβολὴν εἰς ἑκάτερον, ἀλλ' ὁμως ἄνθρωπος, καὶ τέθνηκεν, ὥς Ἀδάμ, ὥς Ἀβελ, ὥς Νῶε, ὥς Ἀβραάμ, ὥς Μωσῆς, ὥς ὅστις ἂν εἴποις τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως μετασχόντων (82). Μὴ οὖν, ἐπειδὴ ἀγρηθίμεν αὐτὸν, ἀγανακτῶμεν· ἀλλ' ὅτι τὴν ἀρχὴν συνψάξωμεν

ὥς σεαυτὴν τῷ. Harl. δὲ σεαυτῆς τῷ.

(78) *Βαθεῖαν τὴν*. Sic mss. codices octo. Editi βάθει αὐτήν.

(79) *Διδασκαλίαν*. Harl. διδασκαλίαν.

(80) *Δι' ἧς*. Ita tres vetustissimi codices. Editi δι' ἧν. Paulo post editi ἀποστρέφονται. Octo codices ut in textu.

(81) *Ὁ θαυμαστός*. Sic tres vetustissimi codices. Editi ὁ θαυμάσιος.

(82) *Τῶν... μετασχόντων*. Ita tres vetustissimi codices et Bigot. Editi τῶν... μετασχόντων. Mss. codices quatuor τῶν μετασχόντων. Mox Harleianus codex χάριν ἔχοντες. Plures alii non antiquissimi συνψάξωμεν, χάριν ἔχωμεν.

αὐτῷ, χάριν ἔχωμεν τῷ συζεύξαντι. Τὸ μὲν γὰρ (83) Ἀ
στερηθῆναι ἀνδρὸς κοινόν σοι πρὸς τὰς ἄλλας γυναί-
κας· ἐπὶ δὲ τοιαύτῃ συνοικήσει οὐκ οἶμαι ἄλλαν
γυναικῶν τὰ ἴσα ἔχειν σεμνύνεσθαι. Ἐν γὰρ τῷ
ὄντι ὑπόδειγμα τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὸν ἄνδρα
ἔκλεινον ὁ κτίσας ἡμᾶς ἐδημιούργησεν· ὥστε πάντες
μὲν ὀφθαλμοὶ πρὸς αὐτὸν ἐφέροντο, πᾶσα δὲ γλῶσσαι
τὰ κατ' αὐτὸν διεξέραι· γραφεῖς δὲ καὶ πλάσται τῆς
ἀξίας ἀπειλιμπάνοντο· ἱστορικοὶ δὲ ἄνδρες, τὰ κατὰ
τοὺς πολέμους ἀνδραγαθήματα διηγούμενοι, πρὸς τὴν
τῶν μύθων ἐκπίπτουσιν ἀπιστίαν. Ὅθεν οὐδὲ πι-
στεύειν ἠνείχοντο οἱ πολλοὶ τῇ φήμῃ τὴν σκυθρωπὴν
ἔκλειπτον ἀγγελίαν περιαγούσῃ, οὐδὲ καταδέχεσθαι ὅλως,
ὅτι τέθνηκεν Ἀρινθαῖος. Ἀλλ' ὅμως πίπτονθαι ἡ εὐρανὴν
καὶ ἡλίου καὶ γῆς συμβήσεται. Οἴχεται καταλύσας
λαμπρῶς, μὴ ὑπὸ γήρωι κατακαμφθεῖς, μὴ καθυ-
ψαίς (84) τι τῆς περιφανείας· μέγας μὲν ἐν τῷ
παρόντι βίῳ, μέγας δὲ ἐν τῷ μέλλοντι· μηδὲν ἐκ τῆς
παρούσης λαμπρότητος πρὸς τὴν ἐλπιδιζομένην ἐόξαν
ζημιωθείς, διὰ τὸ πᾶσαν κηλίδαν τῆς ψυχῆς πρὸς αὐ-
ταῖς ταῖς (85) ἐξέδοις τοῦ βίου τῷ λουτρῷ τῆς παλιγ-
γενεσίας ἀποκαθάρσθαι. Ὡν αὐτὴ πρόξενος αὐτῷ
καὶ συνεργὸς γενομένη, μεγίστην ἔχει παραμυθίαν·
καὶ μετὰ τοῦ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὴν
τῶν μελλόντων μέριμναν, ὥστε καταξωθῆναι δι'
ἔργων ἀγαθῶν τὸν ῥομίον αὐτῷ τῆς ἀναπαύσεως
τόπον καταλαβεῖν. Φείδου μητρὸς γηραιᾶς, φείδου
θυγατρὸς νεαρᾶς, αἷς μόνῃ πρὸς παραμυθίαν λείπει-
ται. Γενοῦ ὑπόδειγμα ἀνδρείας ταῖς λοιπαῖς γυναίξι·
καὶ οὕτω τὸ πάθος μέτρησον, ὥς μήτε ἐκδραλεῖν τῆς
καρδίης, μήτε καταποθῆναι ὑπὸ τῆς λύπης. Ἐπὶ
πᾶσι πρὸς τὸν μέγαν τῆς ὑπομονῆς μισθὸν ἀπόδοι
φόν, τὸν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν
τῇ ἀνταποδόσει τῶν βεβιωμένων ἡμῖν ἐπηγγελμένον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟ΄.

*Presbyterum aliquem Basilina in puniendis raptoribus aequiorem objurgat : ac agnit ut puella parentibus restitua-
tur, raptor a precibus ejiciatur, et excommunicatus denunciatur, ejus adjuutores per tres annos cum tota sua familia a
precibus ejiciantur. Totum etiam pagum, qui raptam receperat, aut custodierat, aut pro ea retinenda pugnauerat, a
precibus pariter ejicit.*

Ἀνεπίτρυφος, ὑπὲρ δραπετῆς.

Πάνυ λυποῦμαι, ὅτι οὐχ εὐρίσκω ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς
ἀπηγορευμένοις οὔτε ἀγανακτοῦντας, οὔτε δυναμέ-
νους λογίζεσθαι, ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν
τὴν ἀνθρωπίνην παρανομία ἐστὶ καὶ τυραννὶς ἡ
γινομένη αὐτῇ δραπετῇ, καὶ ὅρις κατὰ τῶν ἐλευθέ-
ρων. Οἶδα γὰρ, ὅτι, εἰ τοιαύτην εἶχετε γνώμην πάν-
τες, οὐδὲν ἐκούλιε πάλαι τοῦ κικεύει τὴν συνθήκειαν
τούτου ἐξελαθῆναι τῆς πατρίδος ἡμῶν. Ἀνάλαβε
ταῖνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ζῆλον Χριστιανοῦ· καὶ κι-
νήθητι ἀξίως τοῦ ἀδικήματος. Καὶ τὴν μὲν παῖδα,
ὅπου περ ἂν εὕρης, ἀφιλόμενος πάσῃ εὐτονίᾳ, ἀπο-
κατάστησον τοῖς γονεῦσι· καὶ αὐτὸν δὲ ἔκλεινον ἐξ-
όρισον τῶν εὐχῶν, καὶ ἐκκήρυκτον ποιήσον· καὶ τοὺς

(83) Τὸ μὲν γὰρ. Postrema vocula addita ex octo
mss. Paulo post iisdem freti codicibus immutavi-
mus quod erat in editis ἄλλαν γυναῖκα. Nec longe
editi δημιουργήσας ἡμᾶς ἔκτισεν. Tres vetustissimi
codices ut in textu.

(84) Μὴ καθυψαίς. Coisl. primus cum alio μὴ
PATROL. GR. XXXII.

A ipso vixerimus, gratias agamus ei qui conjunxit.
Etenim viro orbari, tibi cum aliis mulieribus com-
mune est : sed de tali conjugio non arbitror aliam
mulierem æque posse gloriari. Unum enim revera
exemplar naturæ humanæ virum illum Conditor
noster creaverat, unde omnes in eum conjicieban-
tur oculi, et lingua omnis res illius prædicabat :
pictores autem et statuarii formæ dignitatem as-
sequi non poterant : historici vero, dum res præ-
clare in bello gestas, referunt, in fabularum incre-
dibilium incommodum incidunt. Quare ne adduci
quidem plerique poterant ut famæ tristem illum
nuntium circumferenti crederent, aut omnino mor-
tuum esse Arinthaum faterentur. Sed iam per-
pessus est, quæ et cælo et soli et terræ accident.
Abiit splendidum nactus exitum, non senio fractus,
claritate nihil imminuta : magnus in præsentī vita,
magnus etiam in futura ; nec ex præsentī splen-
dore detrimentum ullum passus expectatæ glo-
riæ : eo quod omnem animæ maculam in ipso vi-
tæ exitu lavacro regenerationis repurgaverit. Quo-
rum illi conciliatrix cum fueris et adiutrix, maxi-
mum habe solatium, ac transfer animum a
præsentibus ad futurorum curam, ut digna ha-
bearis, quæ per bona opera parem ac ille requietis
locum consequare. Parce matri senio confectæ,
parce filix teneræ, quibus sola ad solatium relicta
es. Sis exemplum fortitudinis cæteris mulieribus ;
et ita dolori moderare, ut neque illum animo pro-
jicias, neque a tristitia absorbearis. In omnibus ad
magnam patientiæ mercedem respice, quæ a Do-
mino nostro Jesu Christo in vitæ a nobis actæ re-
muneratione promissa est.

EPISTOLA CCLXX.

Sine inscriptione, de rapto.

Valde doleo, quod vos in vetitis rebus nec indi-
gnari reperiam, nec intelligere posse in ipsam ho-
minum vitam et in humanum genus scelus esse ac
tyrannidem, commissum illum raptum, et factam
liberis injuriam. Scio enim, si id vobis omnibus
esset sententiæ, jamdudum nihil prohibitorum
fuisse, quominus mali illius consuetudo ex patria
nostra pelleretur. Assume igitur in re præsentī
zelum Christiani, et pro scelere merito commovere.
Ac puellam quidem, ubicunque inveneris, omni
constantia auferens, restitue parentibus : hunc
ipsum autem arce a precibus, eumque excommu-
nicatum denuncia : atque eos etiam, qui cum eo

καθυψαίς. Ibidem multi codices non antiquissimi
καμψαίς.

(85) Πρὸς αὐταῖς ταῖς. Ita omnes mss. Editi
πρὸς ταῖς.

Alias CCXLIV. Scripta post annum 374.

factus aggressi sunt, secundum **417** canonem jam a nobis vulgatum, tres annos cum totis suis familiis a precibus ejice. Quin et illum ipsum pagum, qui raptam recepit ac custodivit, aut etiam ad eam retinendam pignavit, universum a precum societate abscinde: ut discant omnes, tanquam serpentem, tanquam aliam quamvis bestiam, communem hostem existimantes raptorem, ita eum insectari et injuria affectis opitulari.

EPISTOLA CCLXXI*.

Significat Basilium Eusebio, quicum olim et domum et pædagogum et omnia communia habuerat, quantum doloris accepisset, eo in civitate, in quam advenerat, non invento. Interim sese scribendo consolatur, eique Cyriacum, et presbyterum criminis expertem secumque conjunctum commendat.

Eusebio sodali commendatitia pro Cyriaco presbytero.

Statim et e vestigio post tuum discessum cum in civitatem advenissem, quanta, te non invento, affectus sim tristitia, quid attinet dicere ad virum verbis non indigentem, sed experientia edoctum, ut qui eodem modo affectus sit? Quanti enim mihi fuisset pretii, Eusebium perquam optimum videre et amplecti, ac recordatione ad juventutem iterum redire, et dierum illorum meminisse, in quibus nobis et domus una, et focus unus, et pædagogus idem, et animi relaxatio, et studium, et deliciae, et inopia, et omnia inter nos ex æquo erant communia! Quanti me putas æstimaturum fuisse, ut hæc omnia in memoriam per tuum congressum revocarem, et gravi hoc senio absterso, juvenis iterum ex sene factus viderer? Sed his voluptatibus carui. Ut autem per litteras prudentiam tuam viderem, meque ipse quo poteram modo consolarer, id mihi ereptum non est, reverendissimo presbytero occurrente Cyriaco, quem me tibi pudet commendare, eumque tibi proprium per memet reddere, ne forte perperam facere videar, ut tibi adducam, quæ tibi propria sunt et eximia. Sed

* Alias **XI**. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(86) *Κήρυγμα*. Satis commode hac voce intelligi posset epistola ad promulgandam excommunicationem quoquoersum missa. Sed verisimile non est hunc hominem a Basilio jam palam et aperte proscriptum et excommunicatum fuisse. Tunc enim in presbyteris, qui ejusmodi hominem ab episcopo excommunicatum ad preces admisissent, audacia et temeritas reprehendi deberent, non negligentia, quæ tamen sola a Basilio reprehenditur. Quare κήρυγμα nihil aliud videtur esse quam canon Basilii trigessimus, in quo de iis qui raptorem adjuvant eadem ac in hac epistola discernuntur.

(87) *Πανοικελ*. Coisl. uterque et Med. πανοικελ.

(88) *Πανδημελ*. Visi sunt sibi in hoc Basilii decreto eruditi viri imaginem quamdam generalis interdicti perspicere. Sed tamen non leve discrimen intercedit. Nam 1° quod sceleris conscios arcet a precibus argumento est liturgiam in hoc pago minime intermissam fuisse. 2° Inde etiam sequitur non omnes pagi incolas a precibus remotos fuisse, sed eos tantum, qui scelus adjuverant. 3° Id confirmatur ex accurata enumeratione eorum qui operam suam contulerant, aut puellam recipiendo, aut occultando, vel etiam dimittendo. Inutile enim et absurdum fuisset iam accurate varia delictorum

συναπαιθόντας αὐτῷ, κατὰ τὸ ἤδη προλαβὼν παρ' ἡμῶν κήρυγμα (86), τριετίαν πανοικελ (87) τῶν οὐχὼν ἐξόρισον. Καὶ τὴν κώμην τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἀρπαγίσαν, καὶ φυλάξασαν, ἦτοι ὑπερμαχήσαν, καὶ αὐτὴν ἐξω τῶν οὐχὼν πανδημελ (88) ποιήσον· ἵνα μάθωσι πάντες, ὡς ὄφιν, ὡς ἄλλο τι θηρίον, κοινὸν ἐχθρὸν ἡγούμενοι τὸν ἀρπαγα, οὕτως ἀποδιώκειν (89) αὐτὸν, καὶ προϊστασθαι τῶν ἀδικουμένων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΑ'.

Εὐσεβίῳ δαίτῳ συνστατικῇ ἐπὶ Κυριακῷ presbyterῳ.

B

Εὐθὺς καὶ κατὰ πόδας (90) τῆς σῆς ἀναχωρήσεως ἐπιστὰς τῇ πόλει, ὅσον ἡθύμητα διαμαρτῶν σου, τί δεῖ καὶ λέγειν πρὸς ἄνδρα οὐ λόγου δεόμενον, ἀλλὰ πείρα εἰδῶτα; τῷ τὰ (91) ὁμοίᾳ πεπονθέναι; Ὅσου γὰρ τὴν ἀξίον ἡμεῖς ἰδεῖν τὸν πάντα ἀριστον Εὐσεβίον, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ πρὸς τὴν νεότητά πάλιν τῇ μνήμῃ ἐπανελθεῖν, καὶ ὑπομνησθῆναι ἡμερῶν ἐκείνων, ἐν αἷς καὶ δωμάτιον ἡμῖν ἐν, καὶ ἐστία μία, καὶ παιδαγωγὸς ὁ αὐτὸς, καὶ ἀνεκταί, καὶ σπουδὴ, καὶ τρυφή, καὶ ἐνδεια, καὶ πάντα ἡμῖν ἐξ Ἰσοῦ (92) πρὸς ἀλλήλους ὑπῆρχε. Πόσου οἶμαι τίθεσθαι με ἀξίον πάντα ταῦτα διὰ τῆς σῆς συντυχίας ἀναλαβεῖν τῇ μνήμῃ, καὶ τὸ βαρὺ τοῦτο γῆρας ἀποξυστάμενον, νέον δοκεῖν πάλιν ἐκ γέροντος γεγενῆσθαι; Ἀλλ' ἐκείνων μὲν με διέφυγεν ἡ ἀπόλαυσις· τὸ δὲ διὰ γράμματος ἰδεῖν σου τὴν λογιότητα, καὶ τὸν ἐνόντα τρόπον ἑαυτὸν παραμυθήσασθαι, οὐκ ἀρηρέσθην τῇ συντυχίᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Κυριακοῦ τοῦ συμπρεσβυτέρου· ὃν αἰσχύνομαι συνιστῶν σοὶ καὶ οἰκτεῖον ποιῶν δι' ἑμαυτοῦ, μὴ ποτε δόξω περὶ ἐργῶν τι ποιῆν, σοὶ προσάγων τὰ ἰδιὰ σου καὶ ἐξαιρέτα. Ἀλλ' ἐπειδὴ με δεῖ καὶ μάρτυρα εἶναι τῆς

genera recensere, si eadem sententia comprehensi fuissent, qui nihil prorsus commiserant. Pagus ergo intelligi debet magna pars incolarum. Si quis tamen existimet nullum in hoc pago presbyterum fuisse, universosque incolas a precibus, quæ in alterius pagi ecclesia fiebant, exclusos fuisse; illud semper manebit, quod mihi probandum proposui, nullam prorsus ecclesiam generali decreto interdictam a Basilio fuisse. Præterea cum accurate distinguat delictorum species, inde sequitur, vel omnes nocentes fuisse, vel nocentium et innocentium habitum fuisse discrimen. Ex his illud etiam colligi potest, eos, qui raptorem juverunt, idcirco cum tota familia puniri, quia familia sceleris experta non erat: idque confirmat ipse Basilius, qui eos secundum canonem jam a se editum puniri jubet. Porro in hoc canone nemini prorsus nisi nocenti poena imponitur.

(89) *Ἀποδιώκειν*. Ita mss. quatuor. Editi διώκειν.

(90) *Καὶ κατὰ πόδας*. Deest conjunctio in quinque codicibus, non tamen in Coisl. primo, nec inutilis videtur.

(91) *Οὐ λόγου... εἰδῶτα, τῷ τὰ*. Ita sex mss. Editi οὐ λόγων... εἰδῶτα τὰ.

(92) *Ἐξ Ἰσοῦ*. Ita plerique mss. Editi ἐξ ἰσῆς.

ἀληθείας, καὶ τοῖς συνημμένοις πνευματικῶς τὰ μέ-
γιστα τῶν ἐμοὶ προσόντων χαρίζεσθαι· τὸ μὲν περὶ
τὴν ἐρωτύνην ἀναπηρέαστον τοῦ ἀνδρός ἔγινυμαι
καὶ σοὶ φανερόν ἐστι· βεβαιῶ δὲ καὶ γὰρ (93), οὐδε-
μίαν γινώσκων κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν πᾶσιν ἐπιβαλ-
λόντων τὰς χεῖρας· τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον,
ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ. Καίτοιγε εἰ τι ἐγγίγναι (94) παρ' αὐτῶν,
οὐδ' οὕτως ἀνάξιος ἦν ὁ ἀνὴρ. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ Κυ-
ρίου βεβαιούσι τοὺς βαθμοὺς μᾶλλον εἰς ἂν προσπο-
λεμῶσιν, ἢ ἀφαιροῦνται τι τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς
παρὰ τοῦ Πνεύματος χάριτος. Πλὴν ἀλλ', ὅπερ ἔφη,ν,
οὐδὲ καταπεινοῦσθαι τι τοῦ ἀνδρός (95). Ὡς οὖν πρεσβύ-
τερον ἀναπηρέαστον, καὶ ἡμῖν συνημμένον, καὶ πάσης
αἰδοῦς, ἄξιον, οὕτω καταξίου αὐτὸν ὁρᾶν, σαυτὸν τὰ
ὠφελῶν, καὶ ἡμῖν χαρίζομενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΦ.

*Cum nuntiasset Basilio Actiacus diaconus Sophronium ipsi succensere, nonnullorum sermonibus deceptum; mirari se si-
gnificat Basilium, quod adulatoribus aures praeberet Sophronius; seque declarat, cum multis ab infantia usque ad se-
nectutem dilexerit, nemini plus tribuisse, quam Sophronio. Quamobrem nihil magis a se alienum esse, quam Hymetiam
ipsi praeferre, aut in Menutioniano negotio contra ejus voluntatem aut rem venire. Ingenue narrat quid hac in re dixe-
rit. Rogat ut has sibi suspensiones remittat, ac deinceps Basilii erga se amorem calumnia omni potiore ducat.*

Σωφρονίῳ μαγίστρῳ (96).

1. Ἀπὸ γὰρ ἐμοὶ Ἀκτίλαχος (97) ὁ διάκονος, εἴ-
πε τινας ἐλύπησαν καθ' ἡμῶν, διαβάλλοντες ἡμᾶς ὡς
οὐκ εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν σὴν διαχειμένους σεμνότητά.
Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐθαύμασα εἰ τινὲς εἰσιν ἄνδρες τοσοῦτον
παραπόμεινοι κόλακας. Περύχασται γὰρ πῶς ταῖς με-
γάλαις δυναστείαις αἱ ἀνελεύθεροι αὐταὶ παραφύε-
σθαι θιραπέσσιν· οἱ δὲ τὸ ἀπορεῖν οἰκείου ἀγαθοῦ,
οἱ οὐ γινώσκουσιν, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ἐαυ-
τοὺς συνιστῶσι. Καὶ σχεδόν, ὥσπερ ἡ ἐρυσίδη τοῦ
σίτου ἐστὶ φθορὰ ἐν αὐτῷ γινομένη τῷ σίτῳ, οὕτω
καὶ ἡ κόλακεία τὴν φιλίαν ὑποδυομένη, λύπη ἐστὶ
τῆς φιλίας. Οὐ τοίνυν ἐθαύμασα, ὡς ἔφη,ν, εἰ τινες,
ὥσπερ οἱ κηφῆνες τὰ σμήνη, οὕτως αὐτοὶ (98) τὴν
λαμπράν σου καὶ θαυμαστὴν ἐστὶν περιδομοῦσιν.
Ἀλλ' ἐκεῖνό μοι θαυμαστὸν ἐφάνη, καὶ παντελῶς
παράλογον, τὸ σε, ἄνδρα ἐπὶ τῷ βάρει τοῦ φόβου
μάλιστα διαφανῇ, ἀνισχέσθαι αὐτοῖς ἀμφοτέρως
ἀνεῖναι τὰς ἀκοάς, καὶ διαβολὴν κατ' ἐμοῦ παρα-
δέξασθαι (99)· ὃς πολλοὺς ἀγαπήσας ἐκ τῆς πρώτης
ἐλικίας μέχρι τοῦ γήρους τούτου, οὐδένα οἶδα εἰς
φιλίαν τῆς σῆς τελειότητος προσηύχας. Καὶ γὰρ
καὶ εἰ μὴ ὁ λόγος ἐπεισέ με ἀγαπᾶν τοιοῦτον ὄντα,
ἐξέγκει ἡ ἐκ παιδὸς συνήθεια προσδεῖσθαι με τῇ ψυχῇ
σου. Οἶδας δὲ ὅσον δύναται (1) πρὸς φιλίαν τὸ ἔθος.
Εἰ δὲ οὐδὲν δείκνυμι τῆς προαιρέσεως ταύτης ἄξιον,
τύγγνωθί μου τῇ ἀσθενείᾳ. Καὶ γὰρ οὐδὲ αὐτὸς

(93) *Βεβαιῶ δὲ καὶ γὰρ.* Sic Harl., Med., Coisl. uterque et Regius primus. Editi Paris. βεβαιῶ σε καὶ γὰρ. Haganoensis et Basileenses βεβαιῶ καὶ γὰρ.

(94) *Εἰ τι ἐγγίγναι.* Ita Harl., Med. et Coisl. 2. Editi εἰ τις ἐγγίγναι. Paulo post editi, *Εἰ γὰρ ἐχθροί.* Sex mss. ut in textu. Sic etiam editio Hagani. et prima Basileensis.

(95) *Καταπεινοῦσθαι τι τοῦ ἀνδρός.* Ita iidem sex mss., nempe Harl., Med., Coisl. uterque et Regius uterque. Editi κατὰ ἀνδρός.

(96) *Σωφρονίῳ μαγίστρῳ.* Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Alii τῷ αὐτῷ, quia ad Sophronium

quoniam oportet me et testem esse veritatis, et iis, qui spiritualiter conjuncti sunt, largiri quae habeo maxima; viri quidem in sacerdotio innocentiam atque integritatem arbitror tibi quoque notam esse ac perspectam, tamen et ego hoc confirmo, cum nullam ei sciam ab iis, qui manus in omnes injiciunt, nec Dominum timent, structam fuisse calumniam. Atque etiamsi quid ab eis acridisset, ne sic quidem indignus esset **418** ille vir. Nam Domini hostes gradus eorum quos impugnant, magis confirmant, quam de concessa illis a Spiritu gratia quidquam detrahunt. Sed, ut dixi, ne excogitatum quidem fuit aliquid in virum. Itaque illum ut presbyterum calumniae expertem, nobisque conjunctum, et reverentia omni dignum videre ne grave-

B ris, et tibi ipse consulens utiliter, et nobis gratum faciens.

EPISTOLA CCLXXII.

Sophronio magistro.

1. Nuntiavit mihi Actiacus diaconus, nonnullos tibi ut nobis succenseres persuasisse, calumniam nobis inferentes, ut animo non amico erga tuam affectis gravitatem. Ego autem miratus non sum, si quidam tantum virum assectentur adulescentes. Solent enim quodammodo magnis potestatibus illiberales ejusmodi cultus adherere, quibus cum desit bonum proprium unde cognoscantur, sese ex alienis malis commendant. Et sere, quemadmodum rubigo pestis est tritici in ipso nata tritico; ita et assentatio se in amicitiam insinuans, pestis est amicitiae. Non igitur, ut dixi, miratus sum si, quemadmodum fuci apiaria, ita isti splendidam tuam ac illustrem domum circumstrepant. Sed illud mihi mirum et omnino inexpectatum visum est, te, virum gravitate morum maxime conspicuum, adductum esse, ut utramque illis praeberes aurem, et contra me calumniam acciperes: qui cum multos dilexerim a prima aetate usque ad hoc senium, neminem novi quem in amicitia integritati tuae praeulerim. Nam etiamsi ratio non persuaderet, ut te talem virum adamarem, inita tamen tecum a puero consuetudo satis me tuae agglutinaret animae. Quantum autem valeat ad amicitiam consuetudo, haud ignoras. Quod si nihil exhibeo hac voluntate dignum, da veniam meae imbecillitati. Neque enim

praecesserat epistola. Editi τῷ αὐτῷ διὰ διαβολὴν ἐαυτοῦ, *Eidem ob calumniam sibi instructam.*

(97) *Ἀκτίλαχος.* Ita Harl., Coisl. primus, Med., Vat., Reg. primus, Clarom. et Bigot. Legitur Ἀκτιλῶς in aliis tribus, nempe Reg. secundo, Coisl. secundo et Paris. Editi habebant Ἀκτίλοχος.

(98) *Οὕτως αὐτοί.* Coisl. primus et Harl. οὕτως οὗτοι.

(99) *Παραδέξασθαι.* Coisl. primus ἀναδέξασθαι.

(1) *Ὅσον δύναται.* Harl. et Med. ὅσα δύναται. Alias CCCXXX. Scripta in postremis annis S. Basilii.

ipse opus a me in amicitiae specimen exquires : sed voluntatem videlicet optima quæque tibi precantem. Absit enim ut aliquando res tuæ eo usque deprimantur, ut adeo tenuium, qualis ego sum, beneficio egeas.

2. Quomodo igitur ego contra te dicerem quidquam aut facerem in Memnonii negotio? Hæc enim mihi narravit diaconus. Quomodo familiaritati tuæ Hymetii opes anteposuissem, hominis ita prodigere rem suam absumentis? Profecto nihil horum verum est : neque dixi, neque feci quidquam contra te. **419** Illud autem fortasse occasione dedit mentientibus, quod a me nonnullis tumultuantibus dictum est : Si statuit ille vir ad opus perducere consilium suum, sive tumultuemini, sive non, sient profecto, et loquentibus vobis et tacentibus, nihilominus quæ sibi proponit. Sin autem sententiam mutaverit, cavete deturpetis venerandum amici nostri nomen : neque sub specie studii in patronum vestrum, vobis lucrum per terrores ac minas, quas intentatis, comparate. Ad illud autem qui testamenta conscripsit, neque per me neque per alium de hoc negotio magnum minusve quidquam locutus sum.

3. Fidem autem his non debes denegare, nisi me omnino desperatum esse putes, ac magnum mendacii peccatum parvipendere. Sed omnino mihi et de hoc negotio suspicionem remitte, et in posterum calumnia omni majorem existima meam in te animi affectionem : ac imitare Alexandrum, qui cum epistolam contra medicum ut insidiatorem accepisset, atque hoc ipso tempore medicamentum ad bibendum sumeret, tantum absuit ut fidem adhiberet calumnianti, ut simul legeret epistolam, et potionem biberet. Nullo enim ex iis, qui amicitiae laude spectati sunt, ignobiliorem me esse profiteor, siquidem nunquam in amicitia peccasse deprehensus sum, ac præterea a Deo meo mandatum charitatis accepi : cuius tibi sum debitor, non solum ob communem hominum naturam, sed etiam quia privatim te tum in me, tum in patriam beneficium agnosco.

EPISTOLA CCLXXIII *

Herañ commendat homini jam sæpe de se bene merito.

Sine inscriptione, pro Hera.

Cum omnino persuasum sit mihi me a tua dignitate ita diligere, ut quæ ad me spectant, tua reputes :

* Alias CCXVI. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(2) *Ἐπιζητήσεις*. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi *ἐπιζητείς*. Paulo post eosdem tres codices secuti mutavimus quod erat in editis *εἰς τοσοῦτον καταβαίη*.

(3) *Ἵμμετίου*. Reg. primus et Bigot. *Ἵμμετίου*.

(4) *Οἰκειώσεως*. Coisl. uterque, Reg. secundus et Paris. *οἰκίας*. Harlæanus et alii cum editis consentiunt. Videtur non sine ironia Basilii Hymetii

A ἔργον παρ' ἐμοῦ εἰς ἀπόδειξιν τῆς εὐνοίας ἐπιζητήσεις (2)· ἀλλὰ προαίρεσιν δηλονότι τὰ βέλτιστά σοι συνευχομένην. Μὴ γάρ ποτε εἰς τοῦτο καταβαίη τὰ σά, ὥστε τῆς παρὰ τῶν οὕτω μικρῶν, ὅποις αὐτός εἰμι, εὐεργεσίας προσδεχθῆναι.

2. Πῶς οὖν ἐμελλόν ἐγὼ ὑπεναντίον τί σοι λέγειν, ἢ πράττειν ἐν τοῖς κατὰ Μεμνόνιον πράγμασι; Ταῦτα γάρ μοι ἀπήγγειλεν ὁ διάκονος. Πῶς δὲ τὴν Ἵμμετίου (3) εὐπορίαν προτιμοτέραν ἐτιθέμεν τῆς σῆς οἰκειώσεως (4), ἀνδρὸς οὕτω δαπανῶντος τὴν οὐσίαν; Ἀλλ' οὐκ ἔστι τούτων οὐδὲν ἀληθές· οὕτε τι εἴρηται παρ' ἐμοῦ, οὕτε πίπραχται ὑπεναντίον. Ἐκεῖνο δὲ ἴσως ἀφορμὴν ἔδωκε τοῖς τὰ ψευδῆ λέγουσι, τὸ παρ' ἐμοῦ πρὸς τινὰς τῶν θορυβοῦντων λεχθέν· ἔτι, Εἰ μὲν προεῖρηται εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὴν ἐαυτοῦ γνώμην ὁ ἄνθρωπος, καὶ θορυβήσῃτε ὑμεῖς, καὶ μὴ, γενήσεται πάντως καὶ λαλούντων ὁμῶν καὶ σιωπῶντων οὐδὲν ἥττον τὰ σπουδαζόμενα· εἰ δὲ μεταβουλεύσεται, μὴ παρασύρῃτε τὸ σεμνότεον (5) ὄνομα τοῦ φίλου ἡμῶν, μηδὲ ἐν προσχήματι δῆθεν τῆς περὶ τὴν προστατήν ὁμῶν σπουδῆς, ἐαυτοῖς τι κέρδος ἐντεῦθεν, ἐξ ὧν ἐπανατείνεσθε φόβον καὶ ἀπειλήν, καταπράττεσθε. Πρὸς δὲ αὐτὸν ἐκεῖνον τὴν εἰς διαθήκας γράφοντα οὕτε δι' ἐμαυτοῦ οὕτε δι' ἑτέρου ἐφθεγγάμεν ἢ μικρὸν ἢ μείζον περὶ τοῦ πράγματος τούτου.

3. Καὶ τούτοις ἀπιστεῖν οὐκ ὀφείλεις, εἰ μὴ παντελῶς με ἀπεγνωσμένον ἡγή (6), καὶ καταφρονεῖν τῆς μεγάλης ἀμαρτίας τοῦ ψεύδους. Ἀλλὰ πάνυ ἡμῖν αὐτὸς καὶ τὴν ἐπὶ τῷ πράγματι τούτῳ ὑπόνοιαν ἔφευ, καὶ τοῦ λοιποῦ πάσης διαβολῆς ὑψηλοτέρην ποιῶ τὴν ἐμὴν περὶ σέ (7) διάθεσιν, τὸν Ἀλέξανδρον μιμούμενος, ὅς, ἐπιστολὴν κατὰ τοῦ ἱατροῦ δεξάμενος ὡς ἐπιβουλεύοντος, ἐπειδὴ ἔτυχεν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ φάρμακον λαβὼν ὥστε πειεῖν, τοσοῦτον ἀπέχευε πιστεῦσαι τῷ διαβάλλοντι, ὥστε ὁμοῦ τε τὴν ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκε, καὶ τὸ φάρμακον ἐπινεν. Οὐδενὸς γάρ τῶν ἐπὶ φιλήν γινωρίμων ἀτιμότερον ἡμαυτὸν ἀξιώ τίθεσθαι, τῷ μῆτι ἀλῶναί ποτε εἰς φιλίαν ἑξαμαρτῶν, καὶ ἔτι παρὰ τοῦ Θεοῦ μου λαβεῖν τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, ἥς χρεώστες εἰμὶ οὐ μόνον κατὰ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἰδίως εὐεργέτην σε γνωρίζω ἐμαυτοῦ τε καὶ τῆς πατρίδος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΓ *

Ἀρεσίγγαρος, περὶ Ἦρα.

D

Ἀκριβῶς παιτισμένος οὕτως ἡμᾶς ἀγαπᾷ τὴν σὴν τιμιότητα, ὥστε τὰ ἡμῖν διαφέροντα οἰκίᾳ λο-

opes prædicare, quem prodige res suas ait absumere.

(5) *Τὸ σεμνότερον*. Ita tres vetustissimi codices. Editi τὸ σεμνόν.

(6) *Ἀπεγνωσμένον ἡγή*. Ita Harl. et alii nonnulli. Editi ὡς ἀπεγνωσμένον εἶναι ἡγή. Deest ὡς etiam in Coisl. primo. Ibidem multi codices καταφρονεῖν με.

(7) *Περὶ σέ*. Harl. et Coisl. primus πρὸς σέ. Infra iidem codices πρὸς φιλίαν.

γίγισθαι, τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν ἡμῶν Ἥραν, ὃν οὐ κατὰ συνήθειάν τινα ἀδελφὸν ἡμῶν προσγορεῖμεν, ἀλλὰ κατὰ ἀκριβεστάτην καὶ οὐδεμίαν ἔχουσιν (8) ὑπερβολὴν τῆς φιλίας διαθέσειν, συνιστῶ σοι τῇ ὑπερφυεῖ καλοκαγαθίᾳ, καὶ παρακαλῶ οἰκείως (9) τε αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ τὴν κατὰ δύναμίν σοι παρασχέσθαι αὐτῷ προστασίαν ἐν οἷς ἂν δέηται τῆς μεγαλονοίας σου· ὥστε με τοῖς πολλοῖς οἷς ἤδη τετύχηκα παρὰ σοὶ ἀγαθοῖς καὶ ταύτην εἶναι τὴν εὐεργεσίαν συναριθμεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΔ'.

Commendat Himerio eundem Heram, quem ab infantia usque ad senectutem amicum habuerat.

Ἱμερίῳ (10) μαγίστρω.

Ἦ πρός τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Ἥραν φίλα μοι καὶ συνήθεια, ὅτι ἐκ πάνου παιδὸς τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ μέχρι γήρων συμπαρέμεινε (11) τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, παντὸς ἀμεινον καὶ αὐτὸς ἐπίσταται. Σχεδὸν γάρ καὶ τὴν τῆς σῆς μεγαλοφυΐας ἀγάπην ἐξ ἐκείνου ἡμῖν ὁ Κύριος ἔχαρίσατο, ἐξ ὅτου καὶ τὴν πρός ἀλλήλους ἡμῖν γνῶσιν προσξένυσεν. Ἐπεὶ οὖν δέεται τῆς παρὰ σοῦ προστασίας, παρακαλῶ σε καὶ καθικετεύω, τῇ τε ἀρχίᾳ (12) περὶ ἡμῶν διαθέσει χαριζόμενον, καὶ τῇ νῦν κατασχούσῃ ἀνάγκῃ προσχέοντα, οὕτως οἰκειώσασθαι τὰ κατ' αὐτὸν πράγματα, ὥστε μηδεμιᾶς αὐτὸν ἐτέρης προστασίας δεηθῆναι, ἀλλ' ἐπαναλθεῖν πρός ἡμῶς πάντα καταπραξάμενον τὰ κατ' εὐχάς· ὥστε ταῖς πολλαῖς αἷς πεπόνθαμεν παρὰ σοῦ εὐεργεσίαις, καὶ ταύτην ἡμῶς ἔχειν συναριθμεῖν, ἥς οὐκ ἂν μείζονα ἐαυτοῖς, οὐδὲ μᾶλλον ἡμῖν διαφέρουσαν εὐρίσκοντες οἰκειούμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΕ'.

Eidem Herae patrocinium implorat adversus inimicorum calumnias.

Ἀρεπίγραφος, περὶ Ἥρα.

Προέλαβες τὰς παρ' ἡμῶν (13) παράκλησεις ἐν τῇ πρός τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν (14) ἡμῶν Ἥραν διαθέσει, καὶ γέγονας αὐτῷ εὐχῆς ἀμεινων τῶν τιμῶν ταῖς ὑπερβολαῖς αἷς εἰς αὐτὸν ἐπεδείξω (15) καὶ ταῖς ἐφ' ἐκάστου καιροῦ προστασίαις. Ὅμως δὲ καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ σιωπῇ φέρειν τὰ κατ' αὐτὸν οὐ δυνάμεθα, παρακαλοῦμέν σοι τὴν ἀνυπερβλήτον τιμιότητα καὶ εἰς ἡμετέραν χάριν προσθεῖναι τῇ εἰς τὸν ἄνδρα σπουδῇ, καὶ ἀποπέμψαι αὐτὸν τῇ πατρίδι κρείττονα τῆς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἐπηρείας· ἐπεὶ νῦν γε οὐκ ἔξω ἐστὶ βελῶν τοῦ φθόνου, πολλῶν

(8) Ἐχουσιν. Editi hunc locum sic exhibent : Καὶ οὐδεμίαν ὑπερβολὴν τῆς φιλίας διαθέσειν ὑπερεχομένην. Coisl. primus et Medicæus nihil discrepant ab editis, nisi quod habent : καὶ τῆς φιλίας διαθέσειν ὑπερεχομένον. Combelsius ut lucem afferat, legit παρεχομένην. Sed tota res enitescit ex codicibus Regio secundo, Coisl. secundo, ex quibus adididimus ἔχουσιν et delevimus ὑπερεχομένην.

(9) Οἰκείως. Sic Med. et Coisl. primus cum aliis duobus. Editi οἰκεῖον. Mox Regius secundus et Coisl. secundus οἷς ἤδη πέπονθα παρὰ σοῦ.

(10) Ἱμερίῳ. Coisl. primus et Clarom. Ἱμερίῳ.

colendissimum fratrem nostrum Heram, quem non ex quadam consuetudine fratrem appello, sed ex accuratissima, et qua major esse non possit amicitiae affectione, summæ tuæ probitati commendo, ac rogo, ut et illum non secus ac necessarium tuum conspicias, eique pro viribus patrocinium impendas, quibus in rebus opus ei fuerit tua prudentia ; adeo ut inter multa, quæ jam de me meritus es, hoc etiam beneficium numerare possim.

420 EPISTOLA CCLXXIV.

Himerio magistro.

Meam cum fratre colendissimo Hera amicitiam et consuetudinem a puero prorsus incepisse et ad senectutem usque Dei dono perseverasse, nemo est qui melius quam tu perspexerit. Ferme enim et tuæ magnanimitatis amicitiam ab illo tempore nobis Dominus largitus est, ex quo etiam inter nos, eo donante, cognovimus. Cum igitur ei tuo patrocinio opus sit, adhortor te ac rogo, ut et veteri nostræ amicitiae aliquid tribuens, et ad urgentem nunc necessitatem attentus, ita negotia illius tua facias, ut nullo alio patrocinio egeat : sed omnibus ex sententia confectis, ad nos revertatur : adeo ut inter multa beneficia quæ tu in me contulisti, illud etiam queam numerare, quo majus aliud, aut quod magis mea referat, mihi attribuere ac vindicare non possim.

EPISTOLA CCLXXV.

Sine inscriptione, pro Hera.

Prævertisti preces meas tua erga colendissimum fratrem nostrum Heram animi affectione, ac liberalius cum eo egisti, quam precati fuissetus, cum eximilis honoribus quos ei habuisti, tum suscepto illius, quolibet tempore, patrocinio. Sed tamen eum res illius silentio præterire non possim, eximiam tuam dignitatem rogo, ut et mea causa tuo in virum studio aliquid addas, cumque inimicorum suorum calumniis superiorem in patriam remittas ; non enim nunc est extra invidiæ tela, multis illius vitæ tranquillitatem perturbare conantibus. Quos contra

(11) Συμπαρέμεινε. Med. et Vat. cum Reg. secundo et Coisl. secundo παρέμεινε.

(12) Ἀρχαία. Deest ea vox in Coisliniano primo.

(13) Παρ' ἡμῶν. Præpositio addita ex quatuor mss., nempe Med., Vat., Reg. secundo et Clarom.

(14) Ἀδελφόν. Coisl. secundus et Reg. secundus et Clarom. ἑταῖρον.

(15) Ἐπεδείξω. Ita Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ἀπέδειξω.

* Alias CCCXVI. Scripta eodem tempore ac præcedens.

** Alias CCXVII. Scripta eodem tempore.

unum habebimus præsidium insuperabile, si tua A illum manu protegere volueris.

αὐτοῦ (16) ἐπιτρεᾶζειν ἐπιχειροῦντων τῇ ἀπραγμο-
σύνῃ τοῦ βίου. Πρὸς οὗς μίαν εὐρήσασμεν ἀσφάλειαν
ἀρρήκτον, εἰ αὐτοὺς ὑπερτελεῖν τὴν χεῖρα τοῦ ἀνδρὸς
Θελήσειας.

EPISTOLA CCLXXVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΓ'.

Cum filius Harmatii a simulacrorum cultu ad religionem Christianam conversus fuisset, hortatur patrem Basilius, ut filii in iis, quæ ad corpus attinent, obedientia contentus, idem jus sibi in animam non arroget, sed potius illius animi fortitudinem admiretur, quod veri Dei cultum paterno obsequio antiquiorem habuerit.

Harmatio magno.

Ἀρματίῳ (17) τῷ μεγάλῳ.

Et communis hominum omnium lex communes parentes dedit adolescentibus senes: et nostra Christianorum propria nos seniores in parentum loco talibus constituit. Itaque 421 ne me inutiliter existimes ac citra necessitatem curiosum esse, si deprecatorem me præbeo pro tuo apud te filio. Hujus quidem in cæteris obedientiam a te repositæ æquum judicamus: enim vero obnoxius tibi est, quantum ad corpus attinet, et ex lege naturæ et ex civili illa qua regimur. Animam autem, ut ex divini-
nioribus acceptam, credere par est alteri subijci oportere, ac debitis longe omnium præstantissimis Deo obstrictam esse. Quoniam igitur nostrum Christianorum Deum, eumque verum, pluribus vestris diis, et qui per corporea symbola coluntur, anteposuit, non idcirco illi succenseas, sed potius admirare animi fortitudinem, quod timore et obsequio paterno antiquius ei fuerit, per veram cognitionem ac vitam virtuti consentaneam conjungi cum Deo. Exorabit quidem te et natura ipsa, et morum lenitas in omnes ac mansuetudo, ut ne tantillum quidem illi succensere in animum inducas. Profecto autem nec meam deprecationem fastidies, vel potius per me adimpletam tuæ civitatis deprecationem: quæ quia te amat, libique bona omnia precatur, te ipsum quoque sibi videtur Christianum suscepisse. Tanto illos gaudio perfudit fama subito civitati allata.

Καὶ ὁ κοινὸς πάντων ἀνθρώπων νόμος κοινούς πατέρας ποιεῖ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ (18) πρεσβύτας, καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ τῶν Χριστιανῶν ἴδιος τοὺς γέροντας ἡμᾶς ἐν γονέων τάξει καθίστησι τοῖς τριχούτοις. Ὅστις μὴ περιττὸν με ἡγήσῃ, μηδὲ ἔξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι, εἰ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐγὼ πρεσβεύω τοῦ σοῦ πρὸς σέ. Οὐ τὴν μὲν ἐν τοῖς ἀλλοῖς ὑπακοὴν ἀξιοῦμέν σε ἀπαιτεῖν· ὑπεύθυνος γάρ ἐστιν εἰς τὸ σῶμα, καὶ τῷ νόμῳ τῆς φύσεως, καὶ τῷ πολιτικῷ τούτῳ καθ' ὃν οἰκονομούμεθα· τὴν μὲν τοι ψυχὴν, ὡς ἐκ θειοτέρων ἔχων ἔχειν, ἄλλῳ νομίζειν (19) ὑποκείσθαι προσήκον, καὶ θεῷ ὀφειλεσθαι παρ' αὐτῆς χρεὶα τὰ πάντων χρεῶν πρεσβύτατα. Ἐπεὶ οὖν τὸν θεὸν τὸν ἡμέτερον τῶν Χριστιανῶν, τὸν ἀληθινόν, πρὸ τῶν παρ' ὑμῖν πολλῶν, καὶ δι' ὀλικῶν συμβόλων θεραπευομένων προσιετο, μὴ δυσχεραίνειν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ καὶ θαυμάζειν τῆς ψυχῆς τὸ γενναῖον, ὅτι καὶ φόβου καὶ θεραπείας πατρικῆς προτιμώτερον ἔθετο διὰ τῆς ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου οἰκειωθῆναι θεῷ. Δυσωπῆσαι μὲν οὖν σε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, καὶ τὸ τοῦ τρόπου πρᾶον περὶ πάντα (20) καὶ ἡμερον, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἐπιτρέψαι σοι τὴν ἐπ' αὐτῷ λύπην· πάντως δὲ οὐδὲ τὴν ἡμετέραν ἀτιμάσεις (21) πρεσβείαν μᾶλλον δὲ τὴν τῆς σῆς πόλεως δι' ἡμῶν πληρουμένην, οἱ τῷ (22) περὶ σὲ φίλτρῳ, καὶ τῷ πάντα σοι εὐχεσθαι τὰ καλὰ, καὶ σὲ αὐτὸν οἶονταί Χριστιανὸν ὑποδέξασθαι. Οὕτως αὐτοὺς περιχαρεῖς διέθηκε φήμη ἀθρόως ἐμπεσοῦσα τῇ πόλει.

EPISTOLA CCLXXVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΖ'.

Basilius cum audisset ex Theotecnō de Maximi virtutibus, gratulatur ei, quod ex illustri genere ad evangelicam vitam translatus fuerit; eique demonstrat unum esse expelendum et laudabile, æternum bonum: cætera autem umbra esse leviōra et somnitiō fallaciōra.

Maximo scholastico.

Μαξιμῷ (23) σχολαστικῷ.

Retulit mihi honestus ac bonus Theotecnus quæ D

Ἀνῆγγεῖλέ μοι ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Θεότεχνος τὰ

* Alias CCCLXV. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(19) Νομίζειν. Harl. et Med. νομίζων. Illud autem νομίζειν eodem modo intelligendum, ac infra μὴ δυσχεραίνειν, vel referendo ad superius verbum ἀξιοῦμεν, vel subaudiendo χρῆ, ut in pluribus apud Basilium locis.

** Alias XLII. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(20) Περί πάντα. Quinque codices recentiores habent περὶ πάντας, et paulo post ἐπιτρέψαι. Sed vetustissimi codices cum editis consentiunt.

(16) Πολλῶν αὐτοῦ. Sic tres iidem codices. Editi πολλῶν αὐτόν.

(21) Ἀτιμάσεις. Ita tres vetustissimi codices et alii nonnulli. Legitur ἀτιμάσεις in Regio primo et Bigot. altero. Editi ἀτιμάσεις.

(17) Ἀρματίῳ. Non legitur τῷ μεγάλῳ in nonnullis codicibus mss. recentioribus.

(22) Οἶ... οἶονται. Ita Coisl. primus, cui favent Harl., Med., Reg. secundus et Coisl. secundus, in quibus legitur οἶονται. Editi ἡ... οἶεται. Mox Coisl. primus περιχαρῆς, id est, lætus nuntius.

(18) Τοὺς ἐν ἡλικίᾳ. Nullus dubito quin legendum sit τοῖς ἐν ἡλικίᾳ, adolescentibus. Combessius legendum putat νέων πατέρας, juvenum parentes. Sed vir doctus idem commisit ac interpret, ut his verbis ἐν ἡλικίᾳ adolescentiam designari non intelligeret. Sequentibus autem verbis τοὺς γέροντας ἡμᾶς, nos seniores, non ætatem, sed dignitatem sacerdotii indicari existimo, ita ut idem valeant ac nos presbyteros.

(23) Μαξιμῷ σχολαστικῷ. Sic reperimus in sex veteribus libris, nempe Coisl. utroque, Harl., Med.,

περὶ τῆς σεμνότητός σου, καὶ ἐνεποίησέ μοι πόθον Ἀ τῆς σῆς συντυχίας, ἐναργῶς (24) ὑπογράφων τῷ λόγῳ τῆς ψυχῆς σου τὸν χαρακτήρα· καὶ τοσοῦτον ἐξέκασέ μοι τὸ περὶ σέ φίλτρον, ὥστ', εἰ (25) μὴ καὶ τῷ γήρῳ ἐδαρυνόμην, καὶ τῇ συντροφῇ κατειχόμεν ἄσθενεῖν, καὶ μυρίαίς ταῖς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν φροντίσιν ἡμην πιπεδημένος, οὐδὲν ἂν με κατέσχεν αὐτὸν γενέσθαι παρὰ σέ. Καὶ γὰρ οὐ μικρὸν τῷ ὄντι κέρδος, ἐξ οἰκίας μεγάλης καὶ γένους περιφανοῦς πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν (26) μεταστάντα βίον, χαλινῶσαι μὲν λογισμῷ τὴν νεότητά, τὰ δὲ τῆς σαρκὸς πάθη δοῦλα τῷ λόγῳ (27) ποιῆσαι· ταπεινοφροσύνη δὲ κεκρῆσθαι, τῇ ὀφειλομένῃ Χριστιανῷ, φρονούντι περὶ ἑαυτοῦ, οἷα εἰκός, ὅθεν ἔφυ, καὶ οἱ (28) πορεύεται. Ἢ γὰρ τῆς φύσεως ἔννοια καταστέλλει μὲν τῆς ψυχῆς τὸ φλεγμαῖνον, ἀλαζονείαν δὲ πᾶσαν Β καὶ αὐθάδειαν ὑπερορῖζει· καὶ τὸ ὅλον, μαθητὴν τοῦ Κυρίου καθίστησι, τοῦ εἰπόντος· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ*. Τῷ ὄντι γὰρ, φίλτατε παίδων, μόνον περισπούδαστον καὶ ἐπαινετὸν τὸ διαρκὲς ἀγαθόν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ παρὰ Θεοῦ τιμή. Τὰ δὲ ἀνθρώπινα ταῦτα σκιὰς ἐστὶν ἀμυδρότερα, καὶ ὀνείρων ἀπατηλότερα. Ἢ τε γὰρ νεότης τῶν ἱρινῶν ἀνθέων ὀξύτερον καταβρέβη, καὶ ὥρα σώματος ἢ νόσου ἢ χρόνῳ καταμαραινεται (29). Καὶ πλοῦτος μὲν ἀπιστος, δόξα δὲ εὐπερίτρεπτος. Αἱ τε περὶ τὰς τέχνας διαπονήσεις τῷ χρόνῳ τούτῳ συναπαρτίζονται. Ἀλλὰ καὶ τὸ περισπούδαστον ἅπασιν, οἱ λόγοι ἄχρι τῆς ἀκοῆς χάριν ἔχουσιν. Ἀρεταίς δὲ ἀσκησίς τίμιον μὲν κτήμα τῷ ἔχοντι, ἥδιστον δὲ θεαμάτων (30) τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Ὃν ἐπιμελούμενος, ἀξίον σεαυτὸν καταστήσεις τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκαιμένων παρὰ τοῦ Κυρίου ἀγαθῶν. Τίνι δ' ἂν τρόπον ἔλθοις πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἀνάληψιν καὶ ὅπως ἂν τὰ κτηθέντα διασώσαιο (31), μακρότερον εἰπεῖν ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν τοῦ λόγου. Ἐπῆλθε δ' οὖν ἐμοὶ καὶ αὐτὰ ταῦτα (32) σοι προσφθεγξασθαι, ἐξ ὧν ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοτέκνου· ὃν πάντοτε μὲν εὐχομαι ἀληθεύειν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ σοῦ λόγοις, ἵνα πλεον δοξάζεται ἐπὶ σοὶ ὁ Κύριος, ἀπὸ ρίζης ἀλλοτρίας τοῖς πολυτιμήτοις καρποῖς τῆς εὐσεβείας βρῶντι.

^a Math. xi, 29.

Vat. et Reg. secundo. Regius primus et editi τῷ αὐτῷ, id est, Maximo philosopho, cui inscripta erat epistola alias 41, istam præcedens in antiquo litterarum ordine. Utrumque Maximum distinguendum esse ostendetur in Vita S. Basilii.

(24) Ἐναργῶς. Sic mss. septem. Editi σαφῶς.

(25) Ἐξέκασέ μοι... ὥστ', εἰ. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐξέκασέ μου... ὥς. Habent etiam Coisl. secundus et Reg. secundus ἐξέκασέ μοι.

(26) Εὐαγγελικόν. Ita Harl., Coisl. uterque, Med. et Reg. secundus. Editi ἀγγελικόν.

(27) Τῷ λόγῳ. Ita Harl., Coisl. primus et Med. Editi τῷ λογισμῷ.

(28) Καὶ cī. Vocolam secundam addimus ex sex mss. Ibidem quidam codices πορεύεται. Non multo post editi μαθητὴν τοῦ Χριστοῦ. Tres vetustissimi

ad tuam gravitatem spectant, mibique injecit desiderium tui congressus, clare depingens oratione animi tui effigiem; ac tantum in me tui amorem incendit ut, nisi et senio gravarer, et mecum nutrita detinerer infirmitate, et innumeris Ecclesiae curis constrictus essem, nihil remorari me posset, quominus te convenirem. Neque enim parvum revera lucrum est, ex ampla familia et illustri genere ad evangelicam translatum vitam, refrenare ratione juventutem, carnisque libidines rationis imperio subjicere, et humilitatem amplecti consentaneam Christiano, de seipso, ut par est, unde scilicet prodierit, et quo abiturus sit, sentienti. Nam naturæ consideratio reprimat animi tumorem, et omnem jactantiam ac contumaciam exterminat; ac uno verbo, discipulum constituit Domini, qui dixit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*^a. Revera enim, fili charissime, unum est expetendum et laudabile, æternum bonum; 422 hoc autem est, in pretio et honore esse apud Deum. At humana hæc tenuiora sunt umbra, et somniis fallaciora. Juventus enim vernis floribus citius defluit, et corporis venustas aut morbo aut tempore flaccescit. Atque divitiæ quidem infidæ sunt: gloria vero facile mutabilis. Ipsa etiam artium studia hujus ævi finibus continentur. Sed et eloquentia, quæ studio digna omnibus videtur, auribus tenus gratiam obtinet. Sed virtutis exercitatio pretiosa est habenti possessio, spectaculum occurrentibus jucundissimum. His studium impendens, dignum te ipsum præstabis promissis a Domino bonis. Cæterum quomodo ad optimarum rerum acquisitionem pertingas, et quomodo acquisitas conserves, longius est dicere, quam pro præsentis sermonis instituto: sed tamen venit mihi in mentem, hæc ipsa tibi dicere, ob ea quæ a fratre Theotecnio audiavi; quem semper quidem optarim verum loqui, maxime vero cum de te sermonem habet, ut uberius glorificetur in te Dominus, pretiosissimis pietatis fructibus ex radice aliena abundanti.

D eodices et Reg. secundus ut in textu.

(29) Καταμαραινεται. Harl. ἀπομαραινεται. Quatuor alii codices non antiquissimi μαραινεται.

(30) Θεαμάτων. Ita Harl., Coisl. primus et plures alii. Vat. θαυμάτων, miraculum jucundissimum. Editi θέαμα. Ibidem editi ἡς ἐπιμελούμενος. Septem mss. ut in textu. Paulo post hisdem freti codicibus mutavimus quod erat in editis παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν, τὸ δὲ, πολὺ ἂν... καὶ πῶς.

(31) Διασώσαιο. Ita tres vetustissimi codices. Tres alii διασώζαιο. Editi διασώσεις.

(32) Αὐτὰ ταῦτα. Ita mss. sex. Vaticanus codex αὐτοῦ ταῦτα. Editiones Hagan. et Basil. τοῦ ταῦτα. Paris. prima τὰ ταῦτα. Altera cum antiquioribus consentit.

EPISTOLA CCLXXVIII*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΗ*.

Cum saepe Valeriani videndi spes Basilium frustrata esset, rogat eum per litteras ut ad se venire non gravetur.

Valeriano.

A

Ὁὐαλεριανῷ.

Tuam ego nobilitatem, etiam in Orphanene cum essem, cupiebam videre. Sperabam enim te Corsagænis versantem, libenter ad nos accessurum, si conventum in Attagænis celebraremus. At cum hunc conventum non habuerim, in monte videre te exoptabam. Rursus enim hic Evesus, cum non longe absit, spem congressus augebat. Sed cum neutrum in locum venerim, scribere institui, ut ad me digneris proficisci, cum rem arquam faciens, dum juvenis ad senem accedes; tum per congressum aliquod a me consilium accepturus, propterea quod negotia Cæsareæ cum nonnullis habes, quæ ut componantur, opera mea indigent. Itaque, si molestum non est, ne pigrescis ad me venire.

Ἐγὼ τὴν εὐγένειάν σου, καὶ κατὰ τὴν Ὀρφανήν (33) γενόμενος, ἐπιθυμῶν ἰδεῖν. Προσεδίκων γάρ σε ἐν Κορσαγαίνοις διάγοντα μὴ ἐκνήσιν πρὸς ἡμᾶς διαδῆναι ἐν Ἀτταγαίνοις (34) τελούντας τὴν σύνοδον. Ἐπεὶ δὲ ἐκείντις διήμαρτον τῆς συνόδου, ἐπιθυμῶν ἰδεῖν ἐν τῷ βρει. Πάλιν γὰρ ἐκεῖ ἡ Εὐήσος (35), πλησίον οὖσα, τὴν ἐλπίδα τῆς συντυχίας ἐπέτεινεν. Ὡς δὲ ἀμφοτέρων διήμαρτον, ἦλθον ἐπὶ τὸ γράφειν, ἵνα καταξιώσῃς με καταλαβεῖν· ὁμοῦ μὲν τὸ εἰχὸς ποιῶν, νέος φοιτῶν παρὰ γέροντι, ὁμοῦ δὲ καὶ διὰ τῆς συντυχίας διχόμενός τινα παρ' ἡμῶν συμβουλήν, διὰ τὸ εἶναι σοι πράγματα πρὸς τινὰς τῶν ἐν Καισαρείᾳ, τὰ δεόμενα τῆς ἡμετέρας μεσιτείας πρὸς τὴν διόρθωσιν. Ἐάν οὖν ἀνεπαχθὲς ᾖ, μὴ κατοκνήσῃς ἡμᾶς καταλαβεῖν.

B

EPISTOLA CCLXXIX**.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΘ*.

Commendat præfecto civem Tyariensem.

Modesto præfecto.

Μοδέστῳ (36) ὑπάρχῳ.

Quamvis multi litteras a me ad tuam dignitatem perferant, tamen ob eximium honorem, quem mihi habes, magnanimitati tuæ nullam arbitror molestiam multitudine litterarum exhiberi. Quamobrem libenter huic 423 etiam fratri hanc epistolam tradidi; cum mihi compertum sit et ipsam omnium, quæ in optatis habet, compotem fore, et me apud te inter beneficos numerandum, qui beneficiorum occasiones bonæ tuæ voluntati ministrem. Quam ad rem itaque patrocinio tuo indigeat, ipse tibi exponet, si modo illum benigno digneris aspicere oculo, eique apud præstantissimam tuam potestatem loquendi fiduciam dederis. Ego autem id quod in me situm est, per litteras declaro, quidquid in illum fiet, proprium mihi emolumentum videri; præsertim quia Tyanis profectus, hanc ob causam ad me venit, quasi magnum aliquod lucrum habiturus, si epistolam meam veluti supplicantis insigne proferret. Itaque, ut et ipse de spe non decidat, et ego honore consueto perfruar, et tuum illud bonarum rerum studium etiam in præsentī negotio adimpleatur, precamur illum a te benigne suscipi, et inter tuos maxime necessarios numerari.

Κἂν πολλοὶ ὦσιν οἱ γράμματα παρ' ἡμῶν προσκομίζοντες τῇ τιμῇ σου, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερέβαλον τῆς σῆς περὶ ἡμᾶς (37) τιμῆς ἡγοῦμαι τὸ πλεονος τῶν γραμμάτων ὄχλον μηδὲνα παρέχειν τῇ μεγαλοφυῶν σου. Διὰ τοῦτο προθύμως καὶ τῷ ἀδελφῷ τούτῳ τὴν ἐπιστολήν ἔδωκα (38) ταύτην· εἰδὼς ὅτι καὶ αὐτὸς πάντων τεύχεται τῶν σπουδαζομένων, καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς εὐεργέταις λογισθῆσόμεθα παρὰ σοί, ἀγορμὰς εὐποιῶν προξενούντες τῇ ἀγαθῇ προαιρέσει σου. Τὸ μὲν οὖν πρᾶγμα εἰς ὃ δεῖται τῆς προστασίας σου, αὐτὸς ἐρεῖ, ἐάν αὐτὸν εὐμενεί καταξιώσῃς προσδεῖν τῷ βλέμματι, καὶ ὥς αὐτῷ θάρσος ὥσπερ φωνὴν ῥῆξαι ἐπὶ τῆς μεγάλῃς σου καὶ ὑπερφουοῦς ἐξουσίας· ἡμεῖς δὲ τὸ ἡμέτερον διὰ τοῦ γράμματος παριστῶμεν, ὅτι τὸ εἰς αὐτὸν γινόμενον εἰκελὸν ἡγοῦμεθα κέρδος· διὰ τὸ μάλιστα, ἐκ τῆς Τυανίων αὐτὸν ἀναστάντα, τούτου ἔνεκεν ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς, ὡς μέγα τι ἔχοντα κέρδος, εἰ τὴν ἡμετέραν ἐπιστολήν ἀνθ' ἱκετηρίας προβάλλοιτο. Ἴνα οὖν μήτε αὐτὸς τῶν ἐλπίδων ἐκπέσῃ, καὶ ἡμεῖς τῆς συνήθους τιμῆς ἀπολαύσωμεν, καὶ σοὶ ἡ περὶ τὰ ἀγαθὰ σπουδὴ καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ὑποθέσεως πληρωθῇ, ἀξιούμεν δεχθῆναι αὐτὸν εὐμενῶς, καὶ ἐναριθμοῖον γενέσθαι τοῖς οἰκαιοτάτοις σου.

C

EPISTOLA CCLXXX***.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠ*.

Commendat hominem sibi propinquum, quemque in filii loco habebat.

Modesto præfecto.

D

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Quamquam audacia est tanto viro per litteras

Εἰ καὶ τολμηρὸν ἀνδρὶ τοσοῦτῳ διὰ γραμμάτων

* Alias CCCCXXV. Scripta in episcopatu.

** Alias CCLXXIV. Scripta in episcopatu.

*** Alias CCLXXV. Scripta in episcopatu.

(33) Ὀρφανήν. Coisl. primus et Clarom. Ὀρφανήν.

(34) Ἀτταγαίνοις. Coisl. primus Ἀτταίνοις.

(35) Εὐήσος. Coisl. primus Εὐήσας.

(36) Μοδέστῳ. Hic obiter monebo veteres libros, in quibus hæ epistolæ vario ordine continentur, non ὑπάρχου, sed ἐπάρχου titulum Modesto tribuere. Quod quidem recte emendatum fuit in editis.

(37) Περὶ ἡμᾶς. Ita plerique mss. Editt. πρὸς ἡμᾶς.

(38) Ἐδωκα. Reg. secundus ἔδωκα.

ἰκεσίαις προσάγειν, ἀλλ' οὖν ἡ προϋπάρχουσα περὶ ἡμᾶς παρὰ σοῦ τιμὴ ἀφαιρεῖται τῆς καρδίας ἡμῶν τὸ δειλὸν, καὶ καταθαρσύνειν ἐπιστέλλειν ὑπὲρ ἀνθρώπων, οἰκείων μὲν ἡμῖν κατὰ γένος, τιμῆς δὲ ἀξίων ὁδὸν τὴν δεξιότητα τῶν ἡθῶν. Ὁ τοίνυν τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν ταύτην ἐπιδιδούς (39) ἐν υἱοῦ μοι τάξει καθέστηκεν. Ἐπεὶ οὖν δέχεται μόντης τῆς παρὰ σοῦ εὐμενείας εἰς τὸ γενέσθαι αὐτῷ τὰ ἐπιζητούμενα, καταξίωσον δέξισθαι μου τὸ γράμμα, ὃ ἀνὸς ἰκετηρίας προτείνεται σοι ὁ πραιρετημένος· καὶ δοῦναι αὐτῷ καιρὸν διηγήσασθαι τὰ καθ' ἑαυτὸν (40), καὶ διαλεχθῆναι τοῖς δυναμένοις αὐτῷ συνεργῆσαι, ἵνα τῷ προστάγματι σου ταχέως τύχη τῶν σπουδαζομένων, καὶ ἔμοι ὑπάρξῃ καλλωπίσασθαι (41) ὅτι μοι δέδοται τοιοῦτος παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ προτάτης, ὥς τοὺς ἔμοι προσήκοντας ἰδίους ἡγέταις ἰκέτας καὶ πρόσφυγας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗΑ'.

Rogat ut Heliadius peraquatoris munere liberetur.

Modesto πρὸς ὑπάρχον.

Μέμνημαι τῆς μεγάλης σου τιμῆς, ὅτι μοι (42) μετὰ τῶν ἄλλων ἔδωκας καὶ τὸ θάρσεν ἐπιστέλλειν σοι τῇ μεγαλοφυῇ. Κέχρημαι τοίνυν τῇ δωρεᾷ, καὶ ἀπολαύω τῆς φιλανθρωπιστικῆς χάριτος, ὁμοῦ μὲν ἐμπυτὸν εὐφραίνων ἐκ τοῦ διαλέγεσθαι ἀνδρὶ τοσοῦτῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ τῇ σῇ μεγαλοφυῇ καιρὸν ἐνδιδούς σεμνύνειν ἡμᾶς ταῖς ἀποκρίσεσιν. Ἐπεὶ δὲ ἰκέτευσα (43) τὴν σὴν ἡμερότητα ὑπὲρ τοῦ ἑταίρου ἡμῶν Ἑλλαδίου τοῦ πρωτεύοντος, ὥστε, τῆς ἐπὶ τῇ ἱερώσει φροντίδος αὐτὸν ἀνεθέντα, ἐν τοῖς πράγμασι τῆς πατρίδος ἡμῶν συγχωρηθῆναι μοχθεῖν, καὶ τινος εὐμενοῦς νεύματος ἱξιώσθην, ἀνανεοῦμαι τὴν αὐτὴν πρσθείαν, καὶ σε καθικετεύω καταπεμφθῆναι πρόσταγμα τῷ ἀρχοντι τῆς ἐπαρχίας συγχωρῆσαι αὐτῷ τὴν ἐνόχλησιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗΒ'.

Invitat ad celebritatem martyrum, non sine peracuta reprehensione, quod non vocatus queratur, vocatus vero non veniat.

Πρὸς ἐπίσκοπον (44).

Μὴ καλούμενος ἐγκαλεῖς, καὶ καλούμενος οὐχ ὑπακούεις. Ἐκ δὲ τῶν δευτέρων ὁ λόγος αἰ καὶ τῇ προτέρῃ σέψῃ μάτην χρησάμενος. Οὐ γὰρ ἀνῆκας, ἐκ τῶν εἰκότων, οὐδὲ τότε κληθεῖς. Ἐπάκουσον οὖν καλοῦσι νῦν, καὶ μὴ γένη πάλιν ἀγνώμων· εἰδώς, ὡς ἐγκλήματι προστιθέμενον ἐγκλήμα βεβαίως καὶ πιστοτέρῳ ἐργάζεται τοῦ προτέρου τὴν κατηγορίαν τὸ δεύτερον. Ἀεὶ δὲ σε καὶ ἡμῶν ἀνέχεσθαι παρακαλῶ· εἰ δὲ ἡμῶν οὐκ ἀνέχῃ, ἀλλ' οὐ τῶν μαρτύρων ἀμελεῖσαι δίκαιον· ὧν ταῖς μνείαις κοινωρήσων καλῇ. Ἀδὲ οὖν πρῶτον μὲν ἀμφοτέροις, εἰ δὲ τοῦτό σοι μὴ δοκεῖ (45), τοῖς γοῦν τιμιωτέροις τὴν χάριν.

(39) Ἐπιδιδούς. Coisl. secundus ἐπιδούς.
(40) Τὰ καθ' ἑαυτὸν. Itafms. Editi τὰ καθ' αὐτόν.
(41) Ὑπάρξῃ καλλωπίσασθαι. Ita tres vetustissimi codices. Editi ὑπάρχῃ καλλωπίσασθαι.
(42) Ὅτι μοι. Coisl. primus et Med. ὅτι με.
(43) Ἐπεὶ δὲ ἰκέτευσα. Coisl. primus ἐπειδὴ δὲ ἰκέτευσα.

supplicare, tamen honor, quem a te precepi, timiditatem e meo corde expellit, ac fidenter ad te scribo pro hominibus mihi quidem genere propinquis, sed honore dignis ob morum probitatem. Itaque qui hanc nostram reddit epistolam, mihi loco filii est. Cum ergo sola tua benevolentia ei opus sit, voti ut compos fiat, litteras meas quas tibi vir memoratus, veluti quoddam supplicantis insigne offert, digneris accipere, eique tempus concedere res suas enarrandi, et cum iis qui illum juvare possunt colloquendi, ut, jubente te, cito optata consequatur, ac mihi gloriari liceat, quod Dei dono datus sit mihi patronus, qui meos necessarios, proprios supplices ac perfugas esse ducit.

προτάτης, ὥς τοὺς ἔμοι προσήκοντας ἰδίους ἡγέταις

EPISTOLA CCLXXXI.

Modesto praefecto.

Memini magni honoris a te delati, cum mihi inter alia fiduciam magnanimitati tuae scribendi dedisti. Utor igitur dono, ac beneficio humanissimo fruor: cum ipse gaudens, quod cum tanto viro colloquar, tum etiam magnanimitati tuae occasionem me responsis honestandi ministrans. Cum autem jam tuae clementiae pro sodali meo Helladio principali supplicaverim, ut exaequandi cura liberato laborem in res patriae nostrae impendere 424 liceat, cumque me benevolo quodam nutu dignatus sis, preces easdem renovo, obtestorque mandatum ad provinciae rectorem mittas, ut ei hanc molestiam condonet.

EPISTOLA CCLXXXII.

Ad episcopum.

Non vocatus quiritas, vocatus vero non obsequeris. Liquet autem ex secundis te in prioribus inani praetextu usum esse. Neque enim venisses, ut credere par est, etiamsi vocatus tunc fuisses. Obtempera igitur nunc vocantibus, et ne iterum fias iniquus, cum probe scias, crimen crimine accedente confirmari, et secunda culpa certiorum fieri accusationem prioris. Te autem semper adhortor, ne ut patienter feras: quod si me non fers patienter, saltem æquum fuerit, ut martyres nequaquam contemnas, quorum ut memoriis communices advocaris. Fac igitur in primis ab utrisque, sin hoc tibi visum non fuerit, saltem a praestantioribus gratiam ineas.

(44) Πρὸς ἐπίσκοπον. Harl. et Clarom. ἐπισκόπῳ καλουμένῳ εἰς σύνοδον, Episcopo ad conventum vocato.

(45) Μὴ δοκεῖ. Harl. μὴ δοκῇ.

Alias CCLXXXVIII. Scripta in episcopatu.

Alias CCCXXXVI. Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXIII*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΓ'.

Spem offeri riduæ se illam visurum, alio conventu, post eos quos brevi habiturus erat, indicto. Somnium quoddam illius interpretatur.

Ad riduam.

A

Ἐλευθέρα.

Diem quidem conventui idoneum inventuros nos speramus, post eos conventus, quos in montanis locis indicturi sumus. Colloqui autem tempus, præter conventus celebrationem, nullum aliud nobis apparet, nisi quid præter spem Dominus dispensaverit. Conjecturam autem facere debus ex statu rerum tuarum. Si enim nobilitatem tuam de una domo sollicitam tanta circumstat turba curarum, quantis putas me quotidie negotiis distineri? Tuum autem somnium perfectiore quadam ratione arbitror id significare, contemplationis animi curam aliquam esse suscipiendam; ac oculos illos, quibus Deus conspici potest, esse sanandos. Cæterum solatium ex Scripturis divinis habens, neque me, neque alio quoquam ad ea quæ decent perspicienda indigebis, satis munita Spiritus sancti consiliis, ejusque præsidio, ad ea quæ conducunt.

Ἡμέραν μὲν ἐπιτηδεῖαν τῆς συνόδου (46) ἐλπίζομεν εὐρίσκειν μετὰ τὰς κατὰ τὴν ὀρεινὴν μελλούσας παρ' ἡμῶν τυπωῦσθαι· συντυχίας δὲ (47) καιρὸς ἀνευ τῆς κατὰ τὴν σύνοδον λειτουργίας ἄλλος ἡμῖν οὐχ ὑποφαίνεται· πλὴν ἐὰν μὴ τι ἔξω τῶν ἐλπιζομένων ὁ Κύριος οἰκονομήσῃ. Στοχάζεσθαι δὲ ὀφείλεις ἐκ τῶν κατὰ σεαυτὴν (48) πραγμάτων. Εἰ γὰρ τῇ σῇ εὐγενείᾳ μιᾶς φροντισούσῃ (49) τοσούτος περίκειται ὄχλος μεριμνῶν, πόσας νομίζεις ἡμᾶς τὰς ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας ἀσχολίας ἔχειν; Τὸ δὲ σὸν ἄναρ ἡγοῦμαι τελειότερον ἐνδείκνυσθαι, ὥς ἄρα δέοι περὶ τῆς κατὰ ψυχὴν θεωρίας ποιεῖσθαι τινα ἐπιμέλειαν, καὶ χεῖνους τοὺς ὀφθαλμοὺς θεραπεύειν οἷς ὁ Θεὸς ὁρᾶσθαι πέφυκεν. Ἐχουσα δὲ τὴν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παράκλησιν, οὕτε ἡμῶν οὕτε ἄλλου τινὸς διηθήσῃ πρὸς τὸ τὰ δέοντα συνορᾶν, αὐτάρχῃ τὴν ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔχουσα συμβουλίαν καὶ ὁδηγίαν πρὸς τὸ συμφέρον.

EPISTOLA CCLXXXIV**.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΔ'.

Petit ut monachi a tribulis sint immunes.

Ad censitorem, causa monachorum.

Περὶ μοναζόντων (50), κηρύττορι.

Equidem puto jam normam aliquam constitutam esse apud tuam dignitatem de iis quæ spectant ad monachos, adeo ut necesse non habeam peculiare beneficium ipsis 425 petere, sed satis sit eis, communi cum omnibus perfrui humanitate. Sed tamen mei officii esse ducens, horum hominum pro viribus curam gerere, ad eximiam tuam prudentiam litteras mitto, ut qui jam olim sæculo nuntium remiserunt, ac suam ipsorum corpus ita mortificaverunt, ut neque pecuniis, neque corporeo labore quidquam prodesse publicæ rei possint, tributis eximantur. Enimvero, si modo secundum professionem vivant, neque pecunias, neque corpora habent; cum illas videlicet in egenorum usus profuderint, hæc vero jejunando ac precando contriverint. Scio autem fore, ut nihil magis reverearis, quam homines ita viventes, tibi quoque illos adjuutores parare velis, ut qui per evangelicum vivendi genus Dominum placare possint.

Οἶμαι μὲν τινα ἤδη τύπον κεκρατῆσθαι παρὰ τῇ τιμιότητι σου τῶν μοναζόντων ἔνεκεν, ὥς μηδὲν ἡμᾶς δεῖσθαι ἰδιόζουσας χάριν ἐπ' αὐτοῖς αἰτεῖν, ἀλλ' ἔξαρκεῖν αὐτοῖς, εἰ τῆς κοινῆς μετὰ πάντων ἀπολαύσειαν φιλανθρωπίας· ὁμως δὲ καὶ ἑμαυτῶ ἐπιβάλλειν ἡγοῦμενος φροντίζειν, τὰ δυνατὰ, τῶν τοιούτων, ἐπιστέλλω τῇ τελείᾳ συνέσει σου τοὺς πάλαι μὲν ἀποταξαμένους τῷ βίῳ, νεκρώσαντας δὲ ἑαυτῶν τὸ σῶμα, ὥς μήτε ἀπὸ χρημάτων μήτε ἀπὸ τῆς σωματικῆς ὑπηρεσίας δύνασθαι τι παρέχειν τοῖς δημοσίοις χρήσιμον, ἀφιέναι τῶν συντελιῶν. Καὶ γὰρ εἴπαρ εἰσὶ κατὰ τὸ ἐπάγγελμα ζῶντες, οὕτε χρήματα ἔχουσιν οὕτε σώματα· τὰ μὲν εἰς τὴν τῶν δεομένων κοινωνίαν ἀποκτησάμενοι, τὰ δὲ ἐν νηστεύειν καὶ προσευχαῖς κατατρέψαντες. Οἶδα δὲ, ὅτι τοὺς οὕτω βεβιωκότας παντὸς μᾶλλον δι' αἰδοῦς ἄξεις, καὶ βουλῆσει (51) σεαυτῶ κτήσασθαι βοηθοὺς, δυνατοὺς διὰ τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας δυσωπῆσαι τὸν Κύριον.

* Alias CCLXXXIV. Scripta in episcopatu.

** Alias CCCIV. Scripta in episcopatu.

(46) Τῆς συνόδου. Synodi nomine multa apud Basilium significari solent, interdum episcoporum concilia, interdum fidelium conventus ad dies festos martyrum, ut in epistolis 95, 98, 126. Ipsæ etiam ecclesiæ vocantur synodi in epist. 286 et 321. Illic autem eos conventus designat Basilius, quos, cum ecclesias agrorum visitaret, convocatis presbyteris, indicere solebat: horum exempla habes in epistola 278.

(47) Συντυχίας δὲ. Ita Coisl. uterque, Reg. secundus et Clarom. Plures codices non habuimus in

hanc epistolam. Editi συντυχίας καιρὸς.

(48) Κατὰ σεαυτὴν. Sic iidem mss. Editio prima Paris. κατὰ σεαυτὸν.

(49) Μιᾶς φροντισούσῃ. Coisl. secundus et Reg. secundus addunt, quod deest tam in editis, tum in codicibus Coisl. primo et Clar., οὐκίας.

(50) Περὶ μοναζόντων. Hunc titulum sic exhibent Coisl. primus et Med. Alii codices et editi addunt ὥστε αὐτοὺς τῶν συντελιῶν διαφεῖναι, καὶ eos a tribulis eximat.

(51) Βουλῆσει. Ita Coisl. primus et Med. cum aliis nonnullis. Editi βουλῆσῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΕ.

EPISTOLA CCLXXXV.

Commendat Ecclesiam Coisensium quæ nimis tributis premebantur.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ τῇ τῆς Ἐκκλησίας προ-
στασίᾳ.

A Sine inscriptione, ut patrocinium Ecclesiae conciliet.

Ὁ τῆς Ἐκκλησίας φρονιζών, καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τῶν κτήσεων τὴν ἐπιμέλειαν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδοῦς σοι ταύτην, ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς ὁ δαίνα. Γούτω καταξίωτον, περὶ ὧν ἀναφέρει τῇ κοσμιότητι σου, δοῦναι καὶ λόγου παρρησίαν, καὶ περὶ ὧν διαδεδαιούται (52) προσχεῖν· ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν συνηθῇ ἡ Ἐκκλησία ἑαυτὴν ἀναλαβεῖν, καὶ τῆς πλουκεφάλου ταύτης ὑδρας ἀπαλλαγῇ. Τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν πτωχῶν κτήσις, ὥστε ἀεὶ ἡμᾶς ζητῆσαι τὸν ὑποδεχόμενον αὐτὴν, διὰ τὸ προσαναλίσκειν μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ τινα καρπὸν ἔχειν ἀπὸ τῶν κτημάτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΓ.

Significat Basilius fures in ecclesia comprehensos a se judicari debere, ac immerito Commentariensem sibi eorum receptionem arrogare.

Κομενταρησίῳ.

B

Commentariensi.

Ἐπειδὴ τινες ἐν τῇ συνόδῳ (55) τῇδε συνελήφθησαν τῶν τὰ πονηρὰ ἐργαζομένων, καὶ κλεπτόντων παρὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἱμάτια εὐτελῆ πτωχῶν ἀνθρώπων, οὓς ἐνδύειν μᾶλλον ἔχρην ἢ ἀποδύειν· συνελάβοντο μὲν αὐτοὺς οἱ τῆς εὐταξίας ἐπιμελόμενοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς, νομίσας (54) δὲ αὐτῷ σοι διαφέρειν, ὡς τὰ δημόσια πράττοντι, τὴν τῶν τοιούτων ὑποδοχὴν (55), ἐπέτειλά σοι, γνωρίζων, ὅτι τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀμαρτανόμενα ὑπ' ἡμῶν (56) προσήκει τῆς περποῦσης τυγχάνειν διορθώσεως, δικαστὰς δὲ περὶ τούτων μὴ παρενοχλεῖσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ σῦλα αὐτῶν, ἃ δηλοῖ τὸ παρὰ σοὶ κείμενον, καὶ ἡ ἐπὶ πάντων τῶν παρόντων γενομένη ἀντιγραφὴ, ὑποδεχθῆναι προσέταξα, καὶ τὰ μὲν ταμειυθῆναι τοῖς ἐπερχομένοις, τὰ δὲ διαδοθῆναι τοῖς παροῦσι· τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἐπιστρέφαι ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου, οὓς οἶμαι ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Θεοῦ βελτίους ποιήσειν πρὸς τὸ ἐφεξῆς. Ἄ γὰρ αἱ τῶν δικαστηρίων πληγαὶ οὐκ ἐργάζονται (57), ταῦτα ἔγνωμεν πολλάκις τὰ φοβερὰ κρίματα τοῦ Κυρίου κατορθοῦντα. Εἰ δὲ δοκῇ σοι καὶ περὶ τούτων ἀνεγκλεῖν τῷ κόμητι (58), τοσοῦτον θαρρόμεν τοῖς δικαίοις καὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς ὀρθότητι, ὅτι ἐπιτρέπομιν σοι ποιεῖν ὃ βούλει.

(52) *Διεδαιούται.* Sic mss. tres. Editi βεβαιούται.

(53) *Ἐν τῇ συνόδῳ τῇδε.* Quamvis hæc verba sic reddi possint, in hac conventu, id est, in aliquo martyrum festo, videtur tamen Basilus ipsum locum, ut Commentariensi notum, designare, non diem festum, qui forte illi non tam cognitus erat. Porro ecclesias vocari synodos perspicimus ex epist. 321.

(54) *Νομίσας.* Quamvis in hac voce consentiant editi et mss. codices, nullus tamen dubito quin legendum sit ἐνόμισας, ut legit interpret ac legendum monet Combessius. Nam si legamus νομίσας, referendum id erit ad Basilium. At quomodo Basilus ejusmodi personarum receptionem ad Commentariensem pertinere existimasset, qui non alio

C

Cum nonnulli in hac ecclesia comprehensi sint malefici, qui furati sunt contra Domini præceptum vilia pauperum vestimenta, quos induere oportebat magis, quam exuere; cumque ab iis, quibus recti in Ecclesia ordinis cura incumbit, comprehensi fuerint, ad te autem existimaveris, ut qui rem publicam geras, ejusmodi personarum receptionem pertinere; dedi ad te litteras, ut te facerem certior, quæ in ecclesiis peccantur, ea a nobis, ut par est, emendari debere, nec de his rebus judices esse interpellandos. Quapropter vestes sacrilege subreptas, quas depositum apud te inventarium, et in omnium astantium oculis exscriptum exemplar declarat, recipi præcepi, et alias quidem venturis servari, alias vero iis qui aderant tradi, 426 homines vero in disciplina atque admonitione Domini corrigi: quos spero in Dei nomine meliores deinceps me redditurum. Quæ enim tribunalium plagæ non efficiunt, ea plerumque novimus tremenda Domini judicia perficere. Quod si tibi visum fuerit et de his ad Comitum referre, adeo et juri, et viri integritati confidimus, ut per me tibi liceat facere quod libuerit.

consilio hanc epistolam scribit, nisi ut sibi iudicium hujus rei vindicet?

(55) *ὑποδοχὴν.* Ad Commentariensem receptarum personarum custodia observatioque pertineat, ait lex data anno 371, cod. Theod. lib. ix, tit. 3, p. 38.

(56) *ὑπ' ἡμῶν.* Ita Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ὑπ' ἡμῶν.

(57) *Ἐργάζονται.* Coisl. primus ἐξεργάζονται.

(58) *Τῷ κόμητι.* Comitem Orientis intelligit Gothofredus in notis ad legem modo citatam. Sed non video cur non potius intelligendus sit comes Ponticæ, cujus in diocesi erat Cæsarea.

Alias CCXXIX. Scripta in episcopatu.

Alias CCCCXVII. Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXVII*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΖ'.

Removet a precibus hominem nequissimum cum tota familia.

Sine inscriptione, contra ultores.

A

Ἀρεπίγραμμα, ἐπὶ ἐκδικηταῖς.

Difficillimum est cum hoc homine negotium. Non enim habemus quid faciamus tam versipelli ingenio atque, ut ex rebus ante oculos positis conji- cere est, desperato. Nam in iudicium vocatus, non respondet; quod si advenerit, tanta ubertate uti- tur dicendi ac jurandi, ut præclare nobiscum agi- pulemus, si cito ab illo discedamus. Sæpe etiam illum vidi crimina in accusatores convertentem. Et in summa, natura nulla est inter ea quæ hanc ter- ram depascunt, tam versuta, tamque ad malitiam flexibilis, quam est viri illius, quemadmodum levi facto periculo spectare licet. Quid autem me per- contaminari, ac non vobis ipsi persuadetis, ut illius toleretis injurias, tanquam iram quamdam divini- tus invectam? Sed ne vos peccatorum communi- catio contamine, cum omni sua familia a precum consortio et a reliqua cum sacratis communione separetur. Forte jam res cavenda effectus, pudore suffundetur.

EPISTOLA CCLXXXVIII*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΗ'.

Nefarium hominem, primum coram uno aut altero, deinde coram Ecclesia frustra reprehensum et a precibus remotum excommunicat Basilius, ac velat ne quis cum eo misceatur.

Sine inscriptione, contra ultores.

Ἀρεπίγραμμα, ἐπὶ ἐκδικηταῖς.

Quos communes pœnæ ad sanam mentem non revocant, nec a precum communione separatio ad pœnitentiam adducit, eos necesse est traditis a Domino canonibus subijcere. Scriptum est enim: Si frater tuus peccaverit, corripe eum inter te et ipsum: si te non audierit, assume tecum alium: quod si ne sic quidem, dic Ecclesiæ: si vero neque Ecclesiam audierit, sit tibi de cætero ut ethnicus et publicanus¹¹; quod ipsum et in isto factum fuit. Semel accusatus est: coram uno et altero convi- ctus fuit, tertio coram Ecclesia. Cum igitur 427 eum obtestati fuerimus, nec acquieverit, sit dein- ceptus excommunicatus. Et hoc pago toti nuntietur, eum admittendum non esse ad ullam rerum ad

C

Οὗς τὰ κοινὰ ἐπιτίμια οὐ σωφρονίζει, οὔτε τὸ εἰρχθῆναι τῶν εὐχῶν ἀγεί εἰς μετάνοιαν, ἀνάγκη τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δοθεῖσι κανόσιν ὑποβάλλειν. Γέγραπται γάρ· Ἐὰν ὁ ἀδελφεός σου ἀμάρτη, ἐλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ· ἐὰν σοὶ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἄλλον· ἐὰν δὲ μὴδὲ οὕτως, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοὶ ὡς ἐθνικός (64) καὶ ὡς τελώνης· ὃ οὖν ἐγένετο (65) καὶ ἐπὶ τούτῳ. Ἀπαξ ἐνεκλήθη· ἐπὶ ἐνὸς καὶ δευ- τέρου διηλέγχθη· τρίτον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ οὖν διεμαρτυράμεθα αὐτῷ, καὶ οὐ κατεδέξατο, λοι- πὸν ἔστω (66) ἐκκλήρυκτος. Καὶ διαγγελθῆτω πάσῃ τῇ κώμῃ ἀπρόσδεκτον αὐτὸν εἶναι· πρὸς πᾶσαν κοι-

¹¹ Matth. xviii, 15-17.

* Alias CCXLV. Scripta in episcopatu.

** Alias CCXLVI. Scripta in episcopatu.

(59) Οὐχ ὑπακούει. Negatio addita ex Mediceo et duobus aliis. Ibidem Coisl. primus τοσαύτην χρή- ται περιουσίαν.

(60) Ἐξ ἐλπίης. Coisl. primus ἐξ ἐλπίς. Medicæus cum Reg. secundo et Coisl. secundo ἐξ ἐλπίου. Plu- res in hanc epistolam codices non habuimus.

(61) Ὑπομένειν. Coisl. secundus et Reg. secun- dus φέρειν. Vituperat S. Augustinus in epist. 250 factum Auxilii episcopi, qui virum spectabilem Classicianum cum tota familia excommunicaverat. Discrepat ergo Basilius ab Augustino, si hominis nocentis innocentem familiam arcet a communione. Sed nihil cogit ejusmodi decretum ei attribueret. Nullo certe in canone pœnam ejusmodi imponit. In epistola sequenti gravissimam infligit excommuni- cationem, sed innocentis familiam non tangit. Quod si in epistola 270 eos, qui raptorem juverunt, cum

totis familiis arcet a precibus; communem irrogat pœnam, quia, ut ibidem observavimus, commune peccatum erat. Quinetiam in hac ipsa epistola cum ait, sed ne vos peccatorum communicatio contamine, cum omni sua familia a precum consortio et reliqua cum sacratis communione separetur, satis indicat sibi innocentem hominis familiam non videri, seque metuere ne pravo exemplo corrupta similem perni- ctiem aliis inferat.

(62) Πανοικελ. In Coisl. utroque, et Med. et Reg. secundo scribitur πανοικελ.

(63) Ἰσως. Sic quatuor nostri codices pro eo quod erat in editione 2 Paris. ἴς ὡς.

(64) Ἐθνικός. Editi ὁ ἐθνικός. Melius deest arti- culus in Coisl. primo.

(65) Ἐγένετο. Editi addunt τοῦτο, quod melius deest in Reg. secundo et Coisl. secundo.

(66) Ἐστω. Sic iidem duo codices. Editi ἔσται. Ibidem editi διαγγελῆτω. Mss. διαγγεληθῆτω.

νομίαν χρήσιως βιωτικῆς, ὥς, ἐκ τοῦ μὴ συνανα-
μύγνυσθαι ἡμᾶς αὐτῷ, γένηται παντελῶς κατάβρωμα
τοῦ διαβόλου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΘ'.

*Rationes exponit cur eripere non possit hominem nocentem, qui sacram virginem famoso libello laceraverat, et legibus pu-
nitus calumniis de integro renovaverat.*

Ἀνατίτрасες, περὶ γυναικὸς καταπορευμένης.

Ἐγὼ ἰσον ἀμάρτημα κρίνας, καὶ ἀνεπιτιμήτους
ἔξιν τοὺς ἀμαρτάνοντας, καὶ ὑπερβαίνειν τὸ μέτρον
τῇ τιμωρίᾳ (67), τὴν ἐμοὶ ἐπιβάλλουσαν ἐπέθηκα
δίχην ἐφ' ὧς, ἐξορίσας αὐτὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοι-
νωνίας· καὶ τοῖς ἡδικημένοις παρήνευσα μὴ ἑαυτοὺς
ἐκδικεῖν, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ τὴν ἀνταπόδοσιν ἐπιτρέ-
ψαι. Ὡστε, εἰ τι ὕψιλος ἡμῶν (68) παραγγελά-
των, τότε ἂν ἤκουσθην, πολλῷ ἀξιοπιστότερον κε-
χρημένος τῷ λόγῳ ἢ ὅσον ἂν ἐυνηθείη εὐσιωπῆσαι
τὰ γράμματα. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσα ῥημάτων πολλῶν (69)
ἐχόντων βαρύτητα, καὶ τότε ἡσύχασα, καὶ νῦν οὐκ
οἶμαι πρέπον εἶναι μοι περὶ τῶν αὐτῶν διαλέγεσθαι.
Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἀνδρὸς ὑπερεῖδον, καὶ παιδοποιίας
καὶ βίου, ἵνα ἐνὸς τοῦτου τύχοιμι, τῆς παρὰ Θεοῦ (70)
εὐδοκίμησης, καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῦ βελτίονος
ἀξιοῦσθαι λόγου. Ἐπειδὴ ἄνθρωπος ἐκ παιδὸς ταῖς
οἰκοφθορίαις ἐντεθραμμένος, εἰς διασάμενός ποτε τῇ
συνῆθει ἑαυτοῦ ἀναιδέα ἐνέπεσεν ἡμῶν τῷ οἴκῳ,
καὶ μέχρι ψιλῆς συντυχίας ἐγένετο γνῶριμος ἡμῖν,
καὶ ἀγνοῖα τῶν κατ' αὐτόν, καὶ αἰδοῖ τι ἀπαιδεύτω
προφανῶς αὐτὸν αἰσχυνομένη ἐλάττει· εἰς τοσοῦτον
ἐξήλθεν ἀσεβείας καὶ ὑβρείας, ὥστε ἐμπλῆσαι μὲν
τὴν πόλιν πᾶσαν τῶν κατ' ἐμοῦ (71) βλασφημιῶν,
προγράμματι δὲ δημοσίῳ στηλιτεῦσαι, ἐκτεθέντι ἐπὶ
τῶν προθύρων τῆς ἐκκλησίας. Ἐφ' οἷς καὶ τυχῶν
τινος παρὰ τῶν νόμων ἀγανακτήσειας, πάλιν ἐπαν-
ελθὼν (72) ἀνεναῶσατο τῆς αὐτοῦ βλασφημίας. Πά-
λιν τῶν ἐμῶν λοιδοριῶν πλήρης ἡ ἀγορά, τὰ γυμνά-
σια, τὰ θέατρα, αἱ οἰκίαι τῶν δι' ὁμοιότητα τοῦ βίου
δοχομένων αὐτόν. Καὶ μηδὲ ἐπὶ τοῖς βελτίστοις γνω-
ρίζεσθαι, ἐν οἷς εὐπρεπὲς ἦν, ὑπῆρξέ μοι ἐκ τῶν
αἰσχίστων, διὰ τὸ παρὰ πᾶσι τῇ ἀκολάστῳ γνώ-
μῃ (73) γενέσθαι περιφανῇ. Ἐπὶ τοῦτοις, φησὶν, εἰ μὲν
ἤδονται ταῖς βλασφημίαις, διὰ τὸ φύσει χαίρειν ταῖς
λοιδορίαις τοὺς ἀνθρώπους· οἱ δὲ ἀχθεσθαι μὲν λέ-
γουσιν, οὐ συναλγοῦσι δέ· ἄλλοι παύονται ἀληθεῖς
εἶναι τὰς λοιδορίας· ἄλλοι ἀμφιβολοῖ εἶσι, τῷ πλή-
θει τῶν ὄρκων αὐτοῦ προσέχοντες. Ὁ δὲ συναλγὼν
οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ὄντως νῦν τῆς ἐρημίας ἡσθόμην (74).

(67) Τῇ τιμωρίᾳ. Med. et Vat. τὴν τιμωρίαν.

(68) Ἡμῶν. Duo codices recentiores ἐμῶν. Mox
multi codices τῷ λόγῳ, ὅσον. Nonnulli καὶ ὅσον.

(69) Ἐπεὶ δέ... πολλῶν. Ita Reg. secundus et
Coisl. secundus. Alii et editi Ἐπειδὴ... πολλῶν.

(70) Παρὰ Θεοῦ. Sic Med. et Coisl. primus. Editi
παρὰ Θεῷ. Paulo post legendum Ἐπεὶ δέ.

(71) Κατ' ἐμοῦ. Ita Coisl. primus. Editi κατ'
ἐμυτοῦ. Paulo ante legendum αἰσχυνομένη, mu-
tato, ut sæpe alias, numero, vel αἰσχυνομέναις.

(72) Ἐπανελθὼν. Ex his patet auctorem libelli
exsilio damnatum.

(73) Γνώμῃ. Mallet Combefisius γλώσση. Sed non
savent codices mss., nec opus est sanam lectionem

EPISTOLA CCLXXXIX.

Sine inscriptione, de muliere afflictā.

Ego par peccatum esse iudicans et impunitos
relinquere delinquentes, et modum transgredi
plectendo, pœnam quæ mihi competeat, huic viro
infixi, arcens eum a communione ecclesiastica;
et eos qui læsi sunt hortatus sum, ut se ipsi non
ulciscerentur, sed Domino ultionem permitterent.
Quare si qua esset utilitas mearum admonitionum,
tunc fuisset exauditus, sermone utens ejusmodi
qui multo esset ad fidem faciendam aptior, quam
litteræ ad flectendum. Sed postquam verba au-
divi valde gravia, et tunc silui, et nunc decere
me non arbitror de iisdem agere. Ego enim, inquit,
virum, liberorumque procreationem et saculum
contempsi, rei unius consequendæ causa, ut Deo
probata essem, et bene apud homines audirem.
Sed postquam homo a puero in corrumpendis do-
mibus institutus, solita impudentia sese obtrudens
in domum meam aliquando irrupit, mihi que co-
gnitus tantum fuit ex simplici colloquio, quæ igno-
ratione illius morum ac imperito quodam pudore
illum aperte verecundabar expellere; eo impietatis
ac contumeliæ devenit, ut civitatem totam injurio-
sis in me sermonibus replet, meque famoso li-
bello valvis ecclesiæ affixo decantaret. Ob quæ etiam
indignationem aliquam a legibus expertus, iterum
rediens maledicta sua renovavit. Rursus referta
conviciis meis, forum, gymnasia, theatra ac ædes
eorum qui illum ob vitæ similitudinem recipiunt.
Nec mihi turpissima convicia attulerunt, ut ex me-
lioribus rebus, ut oportebat, cognoscerer, eo quod
apud omnes intemperantis animi notis inusta sim.
In his, inquit, alii quidem lætantur maledictis,
propterea quod natura conviciis gaudent homines;
alii vero se indignari dicunt, non tamen mecum
dolent; aliis persuasum est vera esse convicia;
dubitant alii, dum ei toties juranti animum atten-
dunt. Non est autem qui mei commiserescat:
sed vere nunc solitudinem sensi, meque ipsa lu-
geo, non fratrem, non amicum, non cognatum,

emendare. Subobscura autem hujus loci sententia
sic videtur explicari posse: Erat illa virgo ob fa-
mosos libellos omnibus cognita, ita ut in omnium
sermone versaretur. Itaque si calumniæ non ipsam
pudicitiam, sed aliud quidpiam oppugnassent, illud
saltem ex calumniis consecuta esset, ut eam omnes
virginem esse scirent. Sed cum maledicta in ipsam
pudicitiam erupissent, non jam sua illam virgini-
tas, utpote incontinentis animi notis inustam, apud
homines commendare potuit.

(74) Ἡσθόμην. Quatuor codices ἡσθην. Vat.
ἡσθην. Reg. secundus ἡσθόμην.

Alias CCXLIX. Scripta in episcopatu.

non servum, non liberum, neminem **428** omnino A hominum habens qui meo dolore moveatur; et, ut mihi videtur, solam me hac urbe miseriorem invenio, in qua tam pauci improbos oderunt: qui quidem illatam his et illis contumeliam non vident in orbem progredi, ac ipsos aliquando apprehensuram. Cum hæc et alia longe adhuc graviora mihi cum innumeris lacrymis exposuisset, abiit ne me quidem a querelis immunem dimittens, quod cum paterno animo dolere cum illa deberem, indifferens essem in tanto malo, et in alienis ærumnis philosopharer. Non enim jubes, aiebat, ut pecuniarum jacturam contemniam, neque ut corporis labores perferam, sed ut lædar in ipsa fama, cujus jactura sit cleri commune damnum. Ad hæc verba quid me illi respondere velis, B ipse, o admirande, judica; cum apud me statutum habeam, ut nocentes magistratibus non tradere, ita nec traditos eripere; quibus id jam olim ab Apostolo dictum est, ut magistratum in malo opere timeant: *Non enim sine causa gladium portat*¹⁴. Quemadmodum igitur irridere inhumanum est: ita etiam eripere illius est qui contumeliam alit. Forte introitus in causam differetur ad nostrum usque adventum; et tunc ostendemus, nihil nos prodesse posse, quod non sint qui morem gerant ac obsequantur.

καὶ ἐμαυτὴν ἐδύρομαι, οὐκ ἄδελφόν, οὐ φίλον, οὐ συγγενῆ, οὐ δοῦλον, οὐκ ἐλεύθερον, οὐδένα ἀνθρώπων τὸ παράπαν ἔχουσα συναλγοῦντα· καὶ, ὡς εἶπες, μόνην ἐαυτὴν ἐλεινοτέραν τῆς πόλεως εὗρίσκω, ἐν ἣ τσαύτῃ σπάνις μισοποντῶρων ἐστίν· οἱ τὴν εἰς ἁλλήλους γινομένην παροινίαν οἴονται βαδίζουσιν ἐν κύκλῳ, καὶ αὐτοὺς ποτε καταλήψεσθαι. Ταῦτα καὶ πολλῶ ἐτι πληκτικώτερα μετὰ ἀμυθῶν δακρύων πρὸς ἐμὲ διεξιλοῦσα, ἀπῆλθον, οὐδὲ ἐμὲ τῶν μέμψεων ἐλεύθερον ἀφείλα, ὅτι, δέον πατρικῶς αὐτῇ συναλγεῖν, ἐναδιαφορῶ κακῷ τοσούτῳ, καὶ φιλοσοφῶ ἐν ἁλλοτρίοις παθήμασιν. Οὐ γὰρ χρημάτων ἀφείν (75) καλεῖσαι ὑπεριδεῖν, οὐδὲ τοὺς εἰς τὸ σῶμα πόνους συνενιγχεῖν· ἀλλ' εἰς αὐτὴν ζημιωθῆναι τὴν ὑπόληψιν, ἥς ἡ βλάβη κοινὴ ζημία τοῦ κλήρου γίνεται. Ἐπὶ τοῦτοις τοῖς ῥήματι τίνα με βούλει νῦν πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν, αὐτὸς δοκίμασον, ὦ θαυμάσιε, ἔχοντα τοιαύτην κρίσιν παρ' ἐαυτῷ, μὴ παραδιδόναι ταῖς ἀρχαῖς τοὺς κακούργους, μὴ μέντοι μετὰ ἐξαιρείσθαι (76) παραδοθέντας· οἷς πάλαι προεῖρηται παρὰ τοῦ Ἀποστόλου φοβεῖσθαι τὴν ἀρχοντα ἐπὶ τῷ πονηρῷ ἔργῳ· Οὐ γὰρ εἰκὴ, φησὶ, τὴν μάχαιραν φερεῖ. Ὡς περ οὖν τὸ παραδοῦναι οὐ φιλόανθρωπον (77), οὕτω καὶ τὸ ἐξαιρεῖσθαι τρέφοντός ἐστι τὴν παροινίαν. Ἰσως δ' ἂν γένοιτό τις ὑπέρθεσις τῆς εἰσόδου μέχρι τῆς ἡμῶν αὐτῶν παρουσίας· καὶ τότε δεῖξομεν, ὅτι οὐδὲν ἡμῶν ὄφελος, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τοὺς πειθόμενους.

EPISTOLA CCXC.

Exponit Nectario quomodo eorum, qui pagis præficiuntur, id est chorepiscoporum, electiones peragi debeant.

Nectario.

Bona multa eveniant iis, qui tuam dignitatem ad continuum mecum per litteras colloquium incitant. Non enim putes consuetudinis causa dici a nobis talia, sed ex vero animi affectu vocem tuam a me maximi fieri. Quid enim mihi charius esse possit Nectario, qui mihi a puero ex dotibus perquam eximie notus fuit, nunc vero omni virtute ad tantum splendorem pervenit? Quare mihi amicorum omnium amicissimus qui tuas ad me

¹⁴ Rom. xiii, 4.

* Alias CCCXXIII. Scripta in episcopatu.

(75) Ἀφείν. Mallet Combefisius ἀφαίρειν. Sed nihil mutandum.

(76) Μηδὲ ἐξαιρεῖσθαι. Notum est olim episcopos pro nocentibus deprecatorum munere fungi solitos esse. Videbitur forte Basilius ab hac humanitate discedere: non tamen discedit, nec pugnat cum Augustino, qui reorum patrocinium apud iudices merito ab episcopis suscipi docet epist. 153 ad Macedonium. Nam fatetur Augustinus in illa epistola n. 20, pro iis qui aliena rapuere, magis apud eos qui repetunt, quam apud eos qui judicant, intercedere convenire. Id autem perfecit Basilius; at ubi vidit nihil se apud virginem læsam promovere, incepto destitit. Deinde vero addit idem Augustinus n. 22, non audere se dicere, interveniens esse pro aliquo, ut quod scelere abstulit, sceleris impunitate possideat. Quamobrem non erat, cur Basilius deprecatorem se præberet pro ejusmodi sycophanta, quem perspicuum est ex tota hac epistola calumnias et

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΓ'.

Nectario (78).

Πολλὰ ἀγαθὰ γένοιτο τοῖς κινουσι τὴν τιμιότητά σου πρὸς τὴν συνεχῇ ἐμὴν ἡμῶν, τὴν διὰ τοῦ γράμματος (79). Μὴ γὰρ οἶον συνθηεῖς ἐνεκεν λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ἐκ διαθέσεως ἀληθινῆς πλείστου ἀξίαν τίθεσθαι ἡμῖς τὴν φωνήν σου. Τί γὰρ ἂν ἐμοὶ Νεκταρίῳ γένοιτο τιμιώτερον, τοῦ ἐκ παιδὸς μὲν ἀπὸ τῶν καλλίστων ἡμῖν γνωρισθέντος, νῦν δὲ ἐκ παντοίας ἀρετῆς εἰς τοσούτον περιφανείας ἀναδραμόντος; Ὡς μοι φίλων ἀπάντων

opprobria recantare noluisse. Ubi autem rei, incolunt æquitate, liberari poterant, non deerat operæ Basilius, ut perspicui potest ex pluribus epistolis.

(77) Οὐ φιλόανθρωπον. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀφιλόανθρωπον.

(78) Νεκταρίῳ. Reg. secundus et Coisl. itidem secundus τῷ αὐτῷ, quia videlicet in utroque codice præcedit epistola 5 ad Nectarium qui filium amiserat. Addit uterque codex cum editis Ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ περιόρῳ τὸς ἐπισκόπους δεῖ προχειρίζεσθαι, ἀλλὰ κατ' ἐκλογὴν τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ. Quod non humana concursatione promoveri oportet: episcopos, sed per electionem Dei qui est super omnia. Verum hæc melius desunt in aliis mss., nec de episcopis, sed de chorepiscopis agit Basilius.

(79) Τὴν διὰ τοῦ γράμματος. Primus articulus abest a codicibus Harl., Med., Coisl. secundo et Reg. secundo, et Bigot. altero; sed legitur in Coisl. primo et Reg. primo. Infra Coisl. primus Τί γὰρ ἐμοί.

φιλάτος ὁ σά μοι γράμματα διαφέρων. Περὶ μὲντοι τῆς τῶν προστησομένων τῆς συμμορίας (80) ἐκλογῆς, εἰ μὲν ἀνθρώποις χαρίζομενος, ἢ ἐκείναις ἐνδοδοῦς, ἢ φόβῳ εἰκὼν ποιῶ τι, μήτε ταῦτα (81) ποιήσαιμι. Οὐ γὰρ οἰκονόμος, ἀλλὰ κάπηλος ἔσομαι, τὴν ἑωρεάν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρωπίνας φιλάς διαμεριζόμενος. Εἰ δὲ αἱ μὲν διδόμεναι ψῆφοι παρὰ ἀνθρώπων δίδονται, ἐκ τῆς ἐξωθεν ἐπιφανείας μαρτυρεῖν ἔχόντων, ἅπερ ἂν μαρτυρῶσιν, αἱ δὲ κρίσεις τῶν ἐπιτιθειοτέρων τῷ εἰδῶτι τὰ ἀπόρρητα τῶν καρδιῶν παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως ἐπιτρέπονται· τάχα τῷ παντὶ βέλτιον καταθέμενον τὴν μαρτυρίαν, σπουδῆς μὲν καὶ διαστάσεως πάσης ὥσπερ οἰκείων (82) τῶν μαρτυρηθέντων ἀρίστασθαι, προσεύχεσθαι δὲ τῷ Θεῷ μὴ λαθεῖν τὸ συμφέρον. Οὕτω γὰρ οὐκέτι ἀνθρώπων τῆς ἐφ' ἑκάτερα ἐκδασίως αἰτιασόμεθα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὴν χάριν τῶν γενομένων εἰσάμεθα. Καίτοι εἰ κατὰ ἀνθρώπων γίνεται ταῦτα, οὐδὲ γίνεται· ἀλλὰ μίμησις μὲν ἐστὶ, τῆς ἀληθείας δὲ (83) πᾶμπληθες ἀπολείπεται. Σκέψαι δὲ, ὅτι οὐδὲ μικρὸς τις παραπίπτει κίνδυνος τῷ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ ἑαυτοῦ κρατῆσαι φιλονεικούντι, μὴ ποτε τῶν ἀμαρτανόμενων ἐφ' ἑαυτοῦς ἐλκύσωμεν τὴν μερίδα. Πολλὰ γὰρ ἂν ἀμαρτηθεῖ καὶ παρὰ τῶν οὐκ ἂν προσδοκηθέντων (84) ποτὲ, διὰ τὸ εὐχολον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Εἴτα ἰδίᾳ μὲν τοῖς φίλοις συμβουλευσάντες πολλάκις τὰ κράτιστα, καὶ ἀπίθανοι δόξωμεν τοῖς βουλευομένοις, οὐ χαλεπαίνομεν· ἐν οἷς δὲ οὐ βουλὴ ἀνθρώπων, ἀλλὰ κρίσις ἐστὶ Θεοῦ, μὴ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων προτιμηθέντες δυσχερανοῦμεν; Εἰ μὲν οὖν παρὰ ἀνθρώπων δίδεται, τί χρὴ παρ' ἡμῶν αἰτεῖν; ἀλλ' οὐχὶ αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λαμβάνειν; εἰ δὲ παρὰ Κυρίου, εὐχεσθαι προσήκειν, ἀλλ' οὐχὶ ἀγανακτεῖν· καὶ ἐν τῇ εὐχῇ, μὴ τὸ ἴδιον θέλημα αἰτεῖν, ἀλλ' ἐπιτρέπειν τῷ οἰκονομοῦντι τὸ συμφέρον Θεῷ (85). Ὁ δὲ Θεὸς ὁ ἅγιος ἀπαγάγοι πᾶσαν πείραν λυπηρῶν πραγμάτων ἀπὸ τοῦ οἴκου ὑμῶν· καὶ αὐτῷ τε σοὶ καὶ πᾶσι τοῖς προσέχουσιν σοὶ ἄνοσον καὶ ἀδολαβὴν ἐν πάσῃ (86) εὐθηνίᾳ τὸν βίον ἐπιμετρήσειεν.

(80) *Τῆς συμμορίας*. Hac voce non designatur tota diocesis, sed certus quidam pagorum numerus chorepiscopo commissus, ut patet ex epist. 142, ubi Basilii sic loquitur de quodam chorepiscopo : Καταζώσεις δὲ, δηλονότι, καὶ πτωχοτροσίαν τῆς συμμορίας τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπισχέψασθαι. *Dignaberis autem et pauperum domum ad pagos ei commissos pertinentem invisere*. Ex hac autem epistola patet chorepiscopos non ad arbitrium episcoporum designari solitos esse, sed rem electioni commissam fuisse. Quod minime mirum, cum ipsi etiam in pagis presbyteri et diaconi non sine electione ordinentur, ut patet ex epist. 54. Erat autem chorepiscoporum sedes insigni alicui affixa pago, cui alii pagi attribuebantur. Unde Basilii in epist. 188, can. 10, auctor est Amphilochio ut agrum Mestiae subjectum Vasodis subiciat.

(81) *Μήτε ταῦτα*. Ita Harl., Coisl. primus et Med. Editi μήτε ταυτῶν. Vertendum putat Combefisius, *haec nunquam fecerim*. Sed nostra interpretatio confirmatur ex his quae infra dicit Basilii : *At profecto si haec secundum hominem fiunt, ne fiunt quidem*.

(82) *Ὅσπερ οἰκείων*. Nihilur haec scriptura au-

litteras affert. Quod autem attinet ad electionem eorum qui pagis praeficiendi sunt, si quid certe aut gratiam apud homines iniens, aut precibus indulgens, aut timori cedens fecero; quidvis potius quam electionem peragam. Non enim dispensator ero, sed caupo humanis amicitias Dei donum permutans. Quod si data suffragia ab hominibus dantur, qui ex specie externa testari possunt, quaecunque testantur, illa autem iudicia, quinam magis idonei sint, ei qui cordium arcana novit, a nostra humilitate permittuntur; illud sane universis satius fuerit, dicto testimonio, a studio et contentione omni pro iis quibus datum est testimonium, quasi pro necessariis, abstinere: Denique autem precari, ut quod utile fuerit, non lateat. Sic enim non jam homini eventum in utramque partem ascribemus, sed Deo gratias ob ea quae evenerint referemus. Ac profecto si haec secundum hominem fiunt, ne fiunt quidem: sed imitatio quidem sunt, a veritate autem absunt longissime. Illud etiam considera, ei, qui ut sua ipsius sententia vincat, omni modo contendit, non leve periculum propositum esse ne peccatorum partem ad nos aliquando trahamus. Enimvero etiam ab iis a quibus id nunquam expectasses, multa peccantur ob iaturam humanam proclivitatem. Deinde vero privatim amicis consilia dautes saepe optima, etiam si consulentibus nihil videamur dicere quod persuadeat, aegre non ferimus: quibus autem in rebus non hominum voluntas, sed Dei iudicium est, nos etiam Dei iudiciis non anteponi indignabimur? Itaque si hoc ab hominibus datur, quid opus est a nobis petere? nonne potius par fuerit quemvis hoc ipsum a semetipso accipere? Sin autem a Domino datur, precari decet, non vero indignari. Atque inter precandum nostra ipsorum voluntas exproscenda non est: sed quod utile est permittendum dispensanti Deo. Deus autem sanctus omnem rerum molestarum experientiam a vestra domo arceat, atque tum tibi, tum omnibus

ctoritate antiquissimorum codicum, Coisl., Med. atque etiam Harl. qui sic habuit prima manu. Editi ὥς ὑπὲρ οἰκείων. Possent autem Basilii verba sic intelligi: Abstinentium a contentionibus, quasi non unus aliquis inter eos, quibus datum est testimonium, sed omnes nostri sint necessarii. Sed magis aridet sensus, quem in interpretando secuti sumus. Similiter Basilii in caput III Isaiae, pag. 456, vituperat ejusmodi electiones, in quibus unusquisque non virtutem, sed necessitudinem et consanguinitatem spectat.

(85) *Τῆς ἀληθείας ἐξ*. Sic Medicus et Harlaenus. Editi μίμησις μὲν ἐστὶ τῆς ἀληθείας, αὐτῆς δὲ τῆς ἀληθείας, etc. *Sed imitatio quidem sunt veritatis, ab ipsa autem veritate absunt longissime*.

(84) *Προσδοκηθέντων*. Tres mss. non vetustissimi προσδοχωμένων.

(85) *Τὸ συμφέρον Θεῷ*. Regius uterque et Coisl. secundus cum utroque Bigot. Θεῷ τὸ συμφέρον. Hac lectione confirmatur nostra interpretatio. Aliter enim reddi potuisset, *dispensanti quod utile est Deo*.

(86) *Ἐν πάσῃ*. Deest praeposito in tribus vetustissimis codicibus.

EPISTOLA CCXCI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΑ΄.

Timotheum chorepiscopum, qui ex summo ascetica vita errore ad secularia negotia delapsus fuerat, ad pristinam pietatem Basilium revocare conatur.

Timotheo chorepiscopo.

A

Τιμοθέω χωρεπισκόπε.

Et scribere omnia quaecunque sentio, neque epistolae modo convenire video, neque alias salutationis speciem decere; et silentio praeterire pene impossibile mihi est, iusta in te iracundia corde fervente. Mediam igitur viam inibo, alia quidem scribens, alia praetermittens. Volo enim te reprehendere, si fas est, amica dicendi aequabilitate. Quomodo Timotheus ille, quem a pueritia ita sese ad rectam et asceticam vitam intendisse novimus, ut immoderationis in his rebus accusaretur; **430** nunc ab ea re unice considerata discedens, quid faciendum sit, ut cum Deo jungamur, respicis ad ea quae de te nescio quis existimat, et suspensam ex aliorum sententia vitam habes, et quomodo nec amicis inutilis sis, nec inimicis ridiculus consideras, ac ignominiam apud multos ut magnum aliquod malum formidas; nec cogitas te dum in his rebus immoraris, imprudentem praecipuum ac primarium vitae genus negligere? Plenae enim sunt Scripturae testimoniis, quibus edocemur non posse simul utraque retineri, mundi huius negotia et vitam secundum Deum; plena est etiam ipsa natura ejusmodi exemplis. Nam in mentis actione duo simul cogitare omnino non possumus. Atque in iis quae sensu percipiuntur, duae voces simul emissae auribus capi eodem momento et discerni non possunt; idque cum duo nobis ad audiendum meatus aperti sint. Oculi quoque, nisi ambo in una aliqua re visibili defigantur, suum munus accurate obire non queunt. Atque ita est in rebus naturalibus. Jam Scripturarum testimonia tibi referre non minus ridiculum, quam noctuam, ut aiunt, Athenas ferre. Quid igitur miscemus quae misceri non possunt, tumultus civiles et pietatis exercitationem, ac non potius a tumultibus, et a negotiis gerendis aut alii exhibendis recedentes, nobiscum ipsi versamur; et quod dudum suscepimus pietatis propositum, opere confirmamus, et calumniari volentibus ostendimus situm in illis non esse, ut molestiam nobis creent, cum voluerint? Hoc autem fiet, ubi nos ab omni ansa liberos exhibuerimus. Et haec quidem hactenus. Utinam autem et simul aliquando congregiamur, et diligentius deliberemus de iis quae nostris animabus conducunt, ne inter inanes curas deprehendamus, necessario exitu nobis superveniente. Caeterum iis quae tua charitas

B

C

D

Καὶ τὸ πάντα γράφειν, ὅσα φρονῶ, οὕτε τῷ μέτρῳ τῆς ἐπιστολῆς ἔρῳ συμβαῖνον, οὕτε ἄλλως πρέπον τῷ τῆς προσηγορίας εἶδει· καὶ τὸ σιωπῇ παρελθεῖν μικροῦ καὶ ἀδύνατον (87) ἐστὶ μοι, δικαίῳ θυμῷ τῷ κατὰ σοῦ φλεγμαίνουσας μοι τῆς καρδίας. Μίστην οὖν βαδιοῦμαι, τὰ μὲν γράφων, τὰ δὲ παρῆς. Καθ-
ἀψασθαι γάρ σου βούλομαι, εἰ θέμις ἐστίν, ἐν ἱστο-
ρίᾳ ψιλικῇ. Εἰ Τιμόθεος ἐκεῖνος, ὃν ἐκ παιδὸς εἶδα-
μεν τοσοῦτον πρὸς τὴν ἐρυθρότητα καὶ τὸν κατησκη-
μένον βίον τῷ τῷ τῷ χρόνῳ χρώμενον, ὥστε ἐγκαλεῖσθαι
τὴν ἐν τούτοις (88) ἀμετρίαν, ἀποστὰς νῦν τοῦ σκο-
πεῖν πάντα τρόπον ὃ τι χρὴ ποιοῦντα τῷ θεῷ προσ-
οικτιοῦσθαι, ἀποδίδει; πρὸς τὰ τῷ δεῖνι δοκούντα
περὶ σοῦ, καὶ τῆς ἐτέρων γνώμης τὴν ζωὴν ἔχεις
ἐξηρητημένην, καὶ ὥπως μὴ φίλοις ἀχρηστος, μηδὲ
ἐχθροῖς ἥς καταγέλαστος ἐνθυμῇ, καὶ τὴν παρὰ πολ-
λῶν αἰσχύνῃν, ὡς δεινὸν τι, φοβῇ. καὶ οὐκ ἐννοεῖς,
ὅτι ἐν ὅσῳ περὶ ταῦτα τρέβῃ, λανθάνεις σεαυτὸν τῆς
προηγούμενης ζωῆς ἀμελῶν; Ὅτι γὰρ οὐκ ἐγχωρεῖ
ἀμφοτέρων ὁμοῦ περιγενέσθαι, τῶν τε κατὰ τὸν
κόσμον τοῦτον πραγμάτων, καὶ τῆς κατὰ θεὸν πολι-
τείας; πλήρεις μὲν (89) αἱ θεῖαι Γραφαί, ὧν ἐδίδαξαν
ἡμᾶς· πλήρης δὲ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῶν τοιούτων
ὑποδείγματων ἐστίν. Ἐν τε γὰρ τῇ κατὰ τὸν νοῦν
ἐνεργείᾳ δύο νοῆται κατὰ ταυτὸν νοήματα παντελῶς
ἀμύχανον· ἐν τε ταῖς κατὰ τὴν αἰσθησιν ἀντιλήψειςι
δύο φωναῖς ὁμοῦ προσημιπτούσας ταῖς ἀκοαῖς διέχε-
σθαι ἐν ταυτῷ καὶ διακρίνειν ἀδύνατον· καὶ τοῦτο
δύο ἀκουστικῶν πόρων ἡμῖν ἀνευφημένον. Ὁφθαλμοὶ
δὲ, ἐὰν μὴ ἀμφοτέροι πρὸς ἐν τι τῶν ὁρατῶν ἀποτα-
θῶσιν, ἐνεργεῖν τὸ ἐαυτῶν ἀκριβῶς οὐ δύνανται. Καὶ
ταῦτα μὲν τὰ παρὰ τῆς φύσεως· τὰ δὲ ἐκ τῶν Γρα-
φῶν σοι διηγεῖσθαι οὐχ ἥττον ἐστὶ καταγέλαστον
ἢ γλαῦκα, φησὶν (90). Ἀθηναίοις ἀγεῖν. Τί οὖν τὰ
ἀμικτα μίγνυμεν; θορύβους πολιτικούς καὶ εὐσεβείας
ἀσκησιν; ἀλλ' οὐχὶ ἀποστάντες τῶν θορύβων, καὶ
τοῦ πράγματα (91) ἔχειν καὶ παρέχειν ἐτέροις.
ἡμῶν αὐτῶν γινόμεθα· καὶ ὅν πάσαι ὑπεθέμεθα τῆς
εὐσεβείας σκοπὸν βεβαιούμεν τῷ ἔργῳ, καὶ δείκνυ-
μεν τοῖς ἐπιτρεάσειν ἡμῖν βουλομένοις, ὅτι οὐκ ἐστὶν
ἐπ' αὐτοῖς τὸ λυπεῖν ἡμᾶς ὅταν ἐθέλῃσι; Τοῦτο δὲ
ἐστὶ ἐπειδὴν πάσης λαβῆς ἐλευθέρους ἐαυτοὺς ἀπο-
δείξωμεν. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Εἴη δὲ ἡμᾶς
ποτα καὶ ἐν ταυτῷ γενέσθαι, καὶ ἀκρῶτερον βου-
λευσασθαι περὶ τῶν συμφερόντων ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν,
ἵνα μὴ ἐν τῇ περὶ τῶν ματαίων φρονεῖδι καταληφθῶ-
μεν, τῆς ἀναγκαίας ἐξόδου ἐπελθούσης ἡμῖν. Τοῖς
δὲ ἀποσταλείσι παρὰ τῆς ἀγάπης σου ὑπερέσθην,

* Alias CCCXL. Scripta in episcopatu.

(87) Ἀδύνατον. Sic veteres libri sex. Corrupte in editis ἀδυνάτου. Mox tres codices φλεγμαίνουσας μου.

(88) Ἐν τούτοις. Tres mss. ἐπὶ τούτοις. Mox deest νῦν in Mediceo.

(89) Πλήρεις μὲν. Quatuor codices non antiquis-

simi πλήρης μὲν ἡ θεὰ Γραφή ὧν ἐδίδαξαν ἡμᾶς. Paulo post Harleianus codex Ἐν τῇ γὰρ et κατὰ ταῦτό

(90) Φησὶν. Coisl. primus et alius quidam φασὶν.

(91) Καὶ τοῦ πράγματα. Ita Coisl. primus, Reg. primus, Harl. et Clarom. Editi et nonnulli mss. τῶν πραγμάτων.

εἰς ὑπῆρχε μὲν ἡδίστοις εἶναι καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν· πολλαπλασίονα δὲ τὴν ἡδονὴν ἐνεποιεῖ (92) ἢ προσθήκη τοῦ ἀποστελλαντος. Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ Πόντου, κηροῦς καὶ ἀκοπα, ἡδέως διέξει, ὅταν ἀποστείλωμεν· νῦν γὰρ ἡμῖν οὐ παρῆν.

(92) Ἐνεποιεῖ. Sic Med., Harl. et Coisl. primus. Editi ἐπολεῖ. Paulo post auctoritale eorumdem trium codicum mutavimus, quod nimio grammaticæ stu-

A misit, sum valde delectatus: quæ quidem et sua sponte erant jucundissima: at multiplicem fecit voluptatem quod accessit a mittente. Ponti autem munuscula, ceras videlicet et acopa, cum misero, libenter suscipe: nunc enim his carebam.

dio inductum videtur fuisse in textum, ἀκοπα καὶ κηροῦς.

CLASSIS TERTIA.

Epistolæ nulla temporis nota signatæ. cum pluribus dubiis et spuris nonnullis.

431 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΒ΄.

EPISTOLA CCXCII.

Significat suum videndi Palladii desiderium, cujus uxorem viderat, eumque hortatur ut vestimentum immortalitatis, nuper in baptismo acceptum, ab omni macula purum conservet.

Παλλαδίῳ.

B

Palladio.

Τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν ἐξεπλήρωσεν ὁ ἅγιος θεὸς, οἰκονομήσας τὴν συντυχίαν τῆς κοσμιωτάτης ἀδελφῆς ἡμῶν τῆς συμβίου σου. Δυνατὲς δὲ παρασχεῖν καὶ τὸ λειπόμενον, ὥστε ἰδόντας (93) ἡμᾶς καὶ τὴν σὴν εὐγένειαν, τελείαν ἀποδοῦναι τῷ θεῷ τὴν χάριν. Ἐν πολλῇ γὰρ ἔσμεν ἐπιθυμία· μάλιστα νῦν, ὅτε ἡκούσαμεν τιμηθεῖσθαι σε τῇ μεγάλῃ τιμῇ, τῷ ἀθανάτῳ ἐνδύματι, ὃ περισχὸν (94) ἡμῶν τὴν ἀνθρωπότητα, τὸν ἐν τῇ σαρκὶ θάνατον ἐξηψάνισε, καὶ κατεπόθη τὸ θνητὸν ἐν τῷ τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύματι. Ἐπειδὴ οὖν οἰκτεῖον μὲν σε αὐτῷ (95) ὁ Κύριος διὰ τῆς χάριτος ἐποίησεν, ἡλλοτρίως δὲ πάσης τῆς ἀμαρτίας, ἤνοιξε δὲ βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ ὁδοὺς τὰς ἀπαγούσας πρὸς τὴν ἐκεῖ μακαριότητα ὑπέδειξε· παρακαλοῦμέν σε, ἄνδρα τοσοῦτον φρονή-
C σαι τῶν λοιπῶν ὑπερίχοντα, λογιζομένως τὴν χάριν δέξασθαι, καὶ πιστὸν φύλακα γενέσθαι τοῦ θησαυροῦ, πάσῃ ἐπιμελείᾳ τηροῦντα τῆς βασιλικῆς παρακαταθήκης τὴν φυλακὴν, ἵνα ἄσυλον τὴν σφραγίδα διασωσάμενος παραστῇς τῷ Κυρίῳ ἐκλάμπων ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, μηδένα σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἐμβάλων (96) τῷ καθαρῷ τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύματι, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς μέλεσι τὸν ἁγιασμὸν διασώζων, ὡς Χριστὸν ἐνδυσάμενος. Ὅσοι γάρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἐστω οὖν πάντα τὰ μέλη ἅγια, πρέποντα εἶναι σπένδεσθαι τῷ ἁγίῳ καὶ φωτεινῷ περιδύματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΓ΄.

Scire avel Basiliius an Julianus usum manus receperit; multa præclare dicit de firmo et constanti mentis statu. Rogat Julianum ut sæpe ad se scribat.

Ἰουλιανῷ (97).

D

Juliano.

Πῶς σοι τὸν ἐν μέσῳ τοῦτον χρόνον τὸ σῶμα ἔσχεν; εἰ καθαρῶς ἀπέλαβες τῆς χειρὸς τὴν ἐνδο-

Quomodo tibi hoc interjecto tempore corpus se habuit? omnino manus usum recepisti? Quomodo

¹¹ Galat. iii, 27.

(93) Ἰδόντας. Habent εἰδόντας Harl. et Coisl. primus. In Mediceo codice non exstat hæc epistola.

(94) Ὁ περισχόν. Ita Harl. et quinque alij. Editi et Coisl. primus περιέχον.

(95) Μὲν σε αὐτῷ. Ita mss. tres. Editi σεαυτῷ. Harl. et Paris. μὲν σε αὐτῷ. Paulo post Harl. παλαιὰς τῆς ἀμαρτίας, ab antiquo peccato.

PATROL. GR. XXXII.

(96) Ἐμβάλων. Quinque mss. non vetustissimi ἐπιβάλλον.

(97) Ἰουλιανῷ. Mediceus et Coisl. primus addunt ἡθικὴ πάντα ὥρατα, moralis omnino pulchra.

¹² Alias CCCLXXXVI.

¹³ Alias CLXVI.

etiam reliquæ res vitæ? an tibi ex sententia cedunt, quemadmodum optamus, et uti instituto tuo debita est? Etenim quibus facile mutabilis sententia, his minime mirum est vitæ ordinem non constare; quibus vero firma mens est, semperque constans et eadem, his consentaneum est vitam instituto congruentem ducere. Nam re ipsa nunculo non licet tranquillitatem facere cum voluerit; sed nobis tranquillam nobis ipsis vitam constituere, etiam omnino facile, si tumultus nobis intus ex vitis insurgentes compescamus, **432** et his quæ extrinsecus accidunt, altiore animo stabiliamus. Nam nec damna, nec morbi nec reliqua vitæ incommoda probum virum attingunt, quandiu animam habuerit in Deo ambulanti, et prospicientem futura, ac procellas e terra excitas leviter et expedite superantem. Siquidem qui vitæ curis admodum detenti sunt, veluti carnosæ aves frustra aliis instructæ humi serpunt una cum pecoribus. Te vero tantum videre per negotia nobis licuit, quantum qui se in mari invicem pratercunt. Attamen quoniam vel ex ungue licet totum cognoscere leonem, videmur nobis ex modico experimento satis te cognovisse. Unde et hoc magni facimus, res nostras a te in aliquo numero poni, nosque a tua mente non abesse, sed tecum jugiter per memoriam versari. Scribere autem recordationis est significatio: quod crebrius feceris, eo nobis gratius facies.

δὲ μνήμης τὸ γράφειν· ὅπερ ὅτι ἂν συνεχίστερον ποιῆς (3), τοσοῦτω πλέον ἡμῖν χαρίῃ.

EPISTOLA CCXCIV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤΔ΄.

Significat se vehementer optare ut pietas, quam teneris eorum animis olim insererat, ad summum pertineat. Demonstrat utilitatem doctrinæ libris consignatæ, quæ et absentibus et posteris prodest.

Festo et Magno.

Φήστω καὶ Μάγνῳ (4).

Decet quidem et patres filiis providere, et agricolas plantarum et seminum curam suscipere, et magistros de suis discipulis esse sollicitos, maxime cum ob egregiam indolem meliores de se ipsis spes ostendunt. Nam et agricola laboribus gaudet, cum spicæ ipsi turgescunt, ac plantæ crescunt: et discipulis magistri lætantur, et liberis parentes cum illi quidem virtute, hi vero corporis mole augentur. Nos autem tanto maiorem de vobis habemus curam spemque præstantiorem, quanto pietas arte omni et omnibus animantibus simul et fructibus melior est; quam teneris adhuc et puris animabus vestris radicatus insitam a nobis et nutritam, etiam ad perfectum

Α γειαν; Ὡς δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ βίου πράγματα; εἰ κατὰ γνώμην χωρεῖ σοι, ὥσπερ εὐχόμεθα, καὶ ὡς ἔστιν ἐφελδόμενον τῇ σῇ προαιρέσει; Καὶ γὰρ οἷς μὲν εὐκὺλος πρὸς μεταβολὴν ἡ διάνοια, τοῦτοις οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ τὸν βίον εἶναι μὴ τεταγμένον· οἷς δὲ πεπιγυῖα ἡ γνώμη, καὶ ἀεὶ ἐστῶσα καὶ ἡ αὐτὴ, τοῦτοις (98) ἀκόλουθον συμφώνως τῇ προαιρέσει τὴν ζωὴν διεξάγειν. Τῷ ὄντι, γὰρ κυβερνήτῃ (99) μὲν οὐκ ἐφείτα γαλήνην ποιεῖν ὅτε βούλεται· ἡμῖν δὲ ἀκύμονα ἑαυτοῖς καθιστᾶν τὸν βίον καὶ πάνυ βῆδιον, ἐν τοῖς ἐνδοθεν ἐκ τῶν παθῶν ἐπανισταμένους ἡμῖν θορύβους κατασιγάσωμεν, καὶ τῶν ἐξωθεν προσπιπτόντων ὑψηλοτέραν τὴν γνώμην καταστήσώμεθα. Καὶ γὰρ οὔτε ζημίαι, οὔτε ἀβρώττιαι, οὔτε αἱ λοιπαὶ δυσχέρειαι τοῦ βίου, ἄφονται τοῦ σπουδαίου, ὥς ἂν ἔχη τὴν διάνοιαν τῷ Θεῷ ἐμπορευομένην (1), καὶ τὸ μέλλον ἀποσκοποῦσαν, καὶ τῆς χαμόθεν ἐγειρομένης ζάλης κούφως καὶ εὐσταλῶς ὑπεραίρουσαν. Ἐπεὶ οἱ γε σφοδρῶς ταῖς τοῦ βίου μερίμναις κατεκλημμένοι, οἷον ὀρνίθες παλῶσαρκοι εἰκῇ τὸ πτερὸν ἔχοντες, κάτω που σύρονται μετὰ τῶν βοσκημάτων. Σὲ δὲ τοσοῦτον ἰδεῖν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπετράπημεν, ὅσον οἱ ἐν πελάγει ἀλλήλους παραμειδόμενοι. Πλὴν ἀλλ', ἐπειδὴ καὶ ἐξ ὄνυχος ἔστιν ἔλον γνωρίσαι τὸν λέοντα, ἐκ βραχείας τῆς πείρας ἡγούμεθα σε ἱκανῶς ἐγνωκέναι. Ὅθεν καὶ μέγα ποιούμεθα τὸ ἐν λόγῳ (2) σέ τινα τὰ καθ' ἡμᾶς τίθεσθαι, καὶ μὴ ἀπειναῖ σου τῆς διανοίας, ἀλλὰ διηγεκῶς σοι συνεῖναι διὰ τῆς μνήμης. Δείγμα δὲ

Β δαίου, ὥς ἂν ἔχη τὴν διάνοιαν τῷ Θεῷ ἐμπορευομένην (1), καὶ τὸ μέλλον ἀποσκοποῦσαν, καὶ τῆς χαμόθεν ἐγειρομένης ζάλης κούφως καὶ εὐσταλῶς ὑπεραίρουσαν. Ἐπεὶ οἱ γε σφοδρῶς ταῖς τοῦ βίου μερίμναις κατεκλημμένοι, οἷον ὀρνίθες παλῶσαρκοι εἰκῇ τὸ πτερὸν ἔχοντες, κάτω που σύρονται μετὰ τῶν βοσκημάτων. Σὲ δὲ τοσοῦτον ἰδεῖν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπετράπημεν, ὅσον οἱ ἐν πελάγει ἀλλήλους παραμειδόμενοι. Πλὴν ἀλλ', ἐπειδὴ καὶ ἐξ ὄνυχος ἔστιν ἔλον γνωρίσαι τὸν λέοντα, ἐκ βραχείας τῆς πείρας ἡγούμεθα σε ἱκανῶς ἐγνωκέναι. Ὅθεν καὶ μέγα ποιούμεθα τὸ ἐν λόγῳ (2) σέ τινα τὰ καθ' ἡμᾶς τίθεσθαι, καὶ μὴ ἀπειναῖ σου τῆς διανοίας, ἀλλὰ διηγεκῶς σοι συνεῖναι διὰ τῆς μνήμης. Δείγμα δὲ

* Alias CCX.

(98) Τοῦτοις. Reg. secundus et Coisl. secundus τοῦτους.

(99) Κυβερνήτῃ. Reg. secundus κυβερνήτην. Idem cum duobus aliis οὐκ ἐφίεται.

(1) Ἐμπορευομένην. Sic Coisl. primus et Harl. Habet Medicæus ἐμπολιτευομένην. Editi συμπορευομένην.

(2) Ἐν λόγῳ, etc. Reg. secundus et Coisl. secundus ἐν λόγῳ σε τὸ καθ' ἡμᾶς.

D (3) Ποιῆς. Harl. ποιῆς.

(4) Φήστω καὶ Μάγνῳ. Tres codices addunt ὥστε ἐπιτείνειν τὴν πρὸς τὰ χρῆττονα μάθησιν· *Ut ad meliora studium intendant.*

(5) Ὑποφαίνουσι. Duo Regii codices et Coisl. recentior ὑποφαίνωσι.

(6) Αὐτῷ. Ita codices quinque mss. Editi αὐτῶν. Paulo ante Reg. secundus et Coisl. secundus cum utroque Bigot. Χαίρει γὰρ πόνῳ. [Garnier πόνων.]

καὶ προελθοῦσαν εἰς ἀκμὴν τελείαν, καὶ εἰς καρ-
ποὺς ὥραίους, συλλαμβανομένης ἡμῶν ταῖς εὐχαῖς
τῆς ὑμετέρας φιλομαθείας. Εὖ γὰρ ἴστε καὶ τὴν
ἡμετέραν εἰς ὑμᾶς εὐνοίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ συνεργί-
αν ταῖς ὑμετέραις ἐναποκεῖσθαι γνώμας, ὧν πρὸς
τὸ θεῖον εὐθυνομένων, Θεὸς συνεργὸς καλούμενος
παρέσται καὶ ἀκλήτος, καὶ πᾶς φιλόθεος ἀνθρώπος
πρὸς διδασκαλίαν αὐτεπάγγελτος. Ἀνίκητος γὰρ ἡ
προθυμία τῶν διδάσκειν τι χρήσιμον δυναμένων,
ὅταν αἱ τῶν μαθησάντων ψυχαὶ πάσης καθαρεύουσιν
ἀντιτυπίας. Οὐκοῦν οὐδὲ σώματος κωλύει χωρισμὸς,
τοῦ δημιουργήσαντος ἡμᾶς δι' ὑπερβολὴν σοφίας
καὶ φιλανθρωπίας μὴ συμπεριόρισαντος τοῖς σώ-
μασι τὴν διάνοιαν, μήτε μὴν τῇ γλώττῃ τῶν λόγων
τὴν δύναμιν· δόντος δὲ τι πλεον καὶ ἀπὸ τοῦ χρό-
νου τοῖς ὠφελεῖν δυναμένοις, ὥς μὴ μόνον τοῖς μα-
κρὰν διεστηκόσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῖς λίαν ὀψιγόνοις
παραπέμπειν δύνασθαι τὴν διδασκαλίαν. Καὶ τοῦτον
ἡμῖν ἡ πείρα πιστοῦται τὸν λόγον· ἐπαίπερ οἱ τε
πολλοὶ πρότερον ἔτεσι γενόμενοι διδάσκουσι τοὺς
νέους, σωζομένης ἐν γράμμασι τῆς διδασκαλίας·
ἡμεῖς τε κεχωρισμένοι τοσοῦτον τοῖς σώμασι, τῇ
διανοίᾳ σύνεσμεν ἀεὶ, καὶ προσομιλοῦμεν βραδύως, τῆς
διδασκαλίας οὔτε ὑπὸ γῆς οὔτε ὑπὸ θαλάσσης κωλυ-
μένης, εἰ τίς ἐστιν ὑμῖν τῶν ἰδίων ψυχῶν φροντίς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΕ'.

Hortatur ut carnalium vitam amoleantur, caveantque ne quis eos a Patrum fide abducat.

Μονάζουσι (7).

Ἦγοῦμαι μὲν μηδεμιᾶς ἐτέρας ὑμᾶς τῇ τοῦ Θεοῦ
χάρτι παρακλήσεως δεῖσθαι, μετὰ τοὺς λόγους οὓς
δι' ἡμῶν αὐτῶν ἐποιήσαμεθα πρὸς ὑμᾶς, παρακα-
λοῦντες ὑμᾶς πάντας τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῶην κατα-
δέξασθαι εἰς μίμημα τῆς ἀποστολικῆς πολιτείας,
ὃ καὶ ἐδέξασθε ὡς ἀγαθὸν διδάγμα, καὶ ὑποχαριστή-
σατε δι' αὐτὸ τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ οὖν οὐχὶ ῥήματα
ἦν τὰ παρ' ἡμῶν λαληθέντα, ἀλλὰ διδάγματα εἰς
ἔργον προελθεῖν (8) ὀφειλόντα ἐπὶ ὠφελείᾳ μὲν ὑμῶν
τῶν ἀνεχομένων, ἐπ' ἀναπαύσει δὲ ἡμετέρᾳ τῶν
ὑποθεμένων τὴν γνώμην, εἰς δόξαν δὲ καὶ ἔπαινον
τοῦ Χριστοῦ, οὗ τὸ ὄνομα ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς·
τούτου χάριν ἀπέστειλα τὸν ποθεινότατον ἡμῶν ἀδελ-
φόν, Ἰνν καὶ τὸ πρόθυμον Ἰγνώριον, καὶ τὸ νωθρὸν
Διεγέρην, καὶ τὸ ἀντιτείνον φανερόν ἡμῖν καταστή-
σῃ. Πολλὴ γὰρ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἰδεῖν ὑμᾶς συνηγμέ-
νους, καὶ ἀκοῦσαι περὶ ὑμῶν, ὅτι οὐχὶ τὸν ἀμάρ-
τυρον ἀγαπᾶτε βίον, ἀλλὰ μᾶλλον καταδέχεσθε πάν-
τες καὶ φύλακες τῆς ἀλλήλων ἀκριθείας εἶναι, καὶ
μάρτυρες τῶν κατορθουμένων. Οὕτω γὰρ ἕκαστος
καὶ τὸν ἐφ' ἑαυτῷ μισθὸν τέλειον ἀπολήψεται (9), καὶ
τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ προκοπῇ· ὅν καὶ λόγῳ καὶ

⁶⁶ Jerem. xiv, 9.

(7) *Μονάζουσι*. Sic Harl., Coisl. primus et Regius primus. At Regius 2897 et Coisl. secundus sic habent: Πρὸς μονάζοντας, δι' ἧς ἐπιστηρίζει αὐτοὺς πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν καὶ πίστιν· *Monachis* quos confirmat in vita secundum Christum et in fide. Editi addunt καὶ φησιν, ὅτι ἡ πίστις ἐστὶν ἡ σώζουσα διὰ ἀγάπης ἐνεργουμένη· *Et ait fidem quæ salvat eam esse quæ per charitatem operatur.*

incrementum, maturosque fructus perductam vi-
dere cupimus, vestro discendi studio nostra
vota adjuvante. Probe enim scitis et nostram in
vos benevolentiam, et Dei auxilium in vestris si-
tum esse voluntatibus: quibus ad id quod decet
directis, Deus adjutor vocatus aderit et invocatus;
et quisquis Deum diligit, sua sponte ad docendum
se offeret. Est enim invicta alacritas eorum qui
utile aliquid docere possunt, cum discentium men-
tes ab omni puræ sunt oblectandi vitio. Itaque
ne corporis quidem disjunctio est impedimento;
quippe cum Conditor noster, ob sapientiæ ac be-
nignitatis magnitudinem, nec corporibus cogita-
tionem, nec lingua dicendi facultatem circum-
scripserit; sed et ab ipso tempore amplius quid-
dani iis, qui prodesse possunt, largitus sit, ita ut
non solum longè dissitis, sed etiam sero admodum
nascituris doctrinam transmittere valeant. Atque
hanc nobis sententiam confirmat experientia:
quandoquidem 433 et qui multis ante annis vixe-
runt, erudiunt juniores, conservata in scriptis
doctrina: et nos, corpore ita dissiti, animo semper
adsumus, ac facile colloquimur; cum doctrinæ
neque terra neque mari prohibeatur, si qua vobis
vestrarum animarum cura ac sollicitudo.

EPISTOLA CCXCV.

Monachis.

Arbitror equidem nullam aliam vobis Dei gratia
opus esse adhortationem, post eos sermones, quos
per me ipse apud vos habui, cum vos omnes hor-
tarer, ut vitam communem ad exemplum apostolicæ
instituti amplecteremini; quod et accepistis ut
bonum documentum, et de hoc ipso gratis Domine
egistis. Cum igitur verba non fuerint quæ a nobis
dicta sunt, sed documenta in rem conferenda ad
utilitatem vestram, qui me disserentem pertulistis,
et ad consolationem meam, qui id dabam consilii,
ac tandem ad gloriam et laudem Christi, cujus
nomen super nos invocatum est⁶⁶; hanc ob causam
desideratissimum nostrum fratrem misi, ut et
quod sacra est cognoscat, et quod pigrum excitet,
et quod reluctatur nobis indicet. Nam vehementer
cupio tum videre vos coadunatos, tum id de vobis
audire non jam vobis testibus carentem placere
vitam, sed id potius omnes amplecti, ut et cu-
stodes sitis vestræ inter vos diligentiae et testes
præclare factorum. Sic enim unusquisque et pro se
ipse mercedem perfectum accipiet et pro fratris
progressu; quam quidem par est ut vobis invicem

(8) *Προελθεῖν*. Ita Harl., Med., Reg. uterque, Coisl. secundus et Bigot. Habet Coisl. primus προσ-
ελθεῖν. Editi ἐλθεῖν.

(9) *Ἀπολήψεται*. Duo mss. λήψεται. Paulo post
tres mss. παρασχέσθαι ὑμᾶς. Sed Harl. et Med. cum
editis consentiunt.

⁶⁷ Alias CCXCV.

verbo et opere concilietis ex continuis colloquiis et adhortationibus. In primis autem adhortor vos, ut Patrum fidei memores sitis, nec ab iis qui vos in vestra solitudine abripere conantur, commoveamini : illud scientes neque accuratam vitam, si fide in Deum illuminata non sit, per se ipsam prodesset ; neque rectam confessionem, si honorum operum sit expers, commendare nos Domino posse ; sed necesse esse utrumque concurrere ; ut Dei homo integer sit ac perfectus, nec aliqua re deficiente, vita nostra claudicat. Fides enim quæ salvos nos facit, ea est, ut ait Apostolus, quæ per charitatem operatur ⁴⁴.

EPISTOLA CCXCVI *.

Excusatione utitur, quod viduæ mulabus diu usus sit : eximia ipsi ejusque filiae præcepta tradit.

Viduæ.

Considerans tuum in me animum, ac studium erga Dei opus cognitum habens, nuper tecum tanquam cum filia liberius **434** egi, atque diutius mulabus tuis usus sum, parce quidem tanquam meis utens : sed tamen illarum usum produxi longius. Hæc certe tuæ gravitati scribenda erant, ut scires animi affectus indicium esse quod factum est. Simul autem dignitatem tuam per litteras submonemus, ut Domini memineris, et exitum ex hoc mundo semper ante oculos habens, tuam ipsius vitam dirigas et præpares ad causæ coram iudice qui decipi non potest, defensionem ; ut ob bona opera fiduciam habeas coram eo qui nostrorum cordium arcana revelaturus est in die visitationis ejus. Filiam nobilissimam per te salutamus ; atque adhortor ut in meditandis Domini oraculis vitam degat : quo illius animus doctrina optima nutriatur, mensque illius crescat et adolescat magis, quam ipsum corpus, dum a natura augetur.

EPISTOLA CCXCVII **.

Hortatur ad pietatem et commendat mulierem quæ hanc epistolam perfererebat.

Viduæ.

Cum omnino mihi congruere judicarem, tum

⁴⁴ Galat. v, 6.

* Alias CCLXXXV.

** Alias CCLXXXVI

(10) *Ἐν τῇ ὑμετέρᾳ*. Ita Harl. prima manu, et plures alii. Editi *ὑμετέρᾳ*.

(11) *Εἰδότης*. Medicæus codex *εἰδότης*.

(12) *Ἀρτίος ἦ*. Mss. duo *ἄρτίος* *εἴη*.

(13) *Ἐλευθέρα*. Reg. secundus et Coisl. secundus *Ἐλευθέρα* *ἐτέρᾳ*, ad aliam viduam.

(14) *Ἐπὶ πλείον*. Sic Med., Coisl. primus et Reg. secundus. Editi *ἐπὶ πλείον*. Paulo post voculam *δέ* addimus ex duobus mss. ante *ὅν ὅμως*. Subinde editi *τῇ σὴ σεμνότητι*. Coisl. primus, Med. et Reg. secundus ut in textu.

(15) *Ἡμετέραις*. Legit Combefisius cum interprete *ὑμετέραις*, parce quidem tanquam tuis utens. Sed repugnant mss. codices, nec necessaria inimu-

Α ἔργῳ παρέχεσθαι ὑμᾶς ἀλλήλοις προσέχει ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας καὶ παρακλήσεως. Ἐπὶ πάντι δὲ παρακαλοῦμεν μεμνησθαι ὑμᾶς τῆς τῶν Πατέρων πίστεως, καὶ μὴ σαλευέσθαι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ (10) ἡτυχίᾳ περιφέρειν ὑμᾶς ἐπιχειροῦντων· εἰδότης (11), ὅτι οὕτως πολιτείας ἀκρίβεια καθ' ἑαυτὴν, μὴ διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως παρωτισμένη, ὠφέλιμος, οὕτως ὀρθῇ ὁμολογίᾳ, ἀγαθῶν ἔργων ἀμοιβὴς οὔσα, παραστῆσαι ἡμᾶς δυνάσκειται τῷ Κυρίῳ· ἀλλὰ δεῖ ἀμφοτέρω συνεῖναι, ἵνα ἄρτίος ἦ (12) ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνὴρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ μὴ κατὰ τὴν ἐλλείπον χωλεῖν ἡμῶν ἡ ζωὴ. Πίστις γάρ ἐστιν ἡ σώζουσα ἡμᾶς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, δι' ἀγάπης ἐνεργουμένης.

EPISTOLA ΣΖΓ'.

Ἐλευθέρα (13).

B

Στοχαζόμενός σου τῆς περὶ ἡμᾶς διαθέσεως, καὶ τὴν ἔχεις περὶ τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου σπουδὴν ἐπιτινύσκοντες, κατεπαρήρξαμεν ὡς θυγατρὸς πρώτης, καὶ ταῖς ἡμετέροις ἐπὶ πλείον (14) ἐχρησάμεθα, πεφαισμένως μὲν ὡς ὑμετέραις (15) χρώμενοι· παρεστεινάμεν δ' ὅν ὅμως αὐτῶν τὴν ὑπηρεσίαν. Ταῦτα ὅν εἶδει ἐπισταλῆναί σου τῇ σεμνότητι ὥστε εἰδέναι, ὅτι ἀπὸδειξίς ἐστι τῆς διαθέσεως τὸ γινόμενον (16). Ὁμοῦ δὲ καὶ ὑπομιμνήσκωμεν διὰ τοῦ γράμματος τὴν κοσμιότητά σου, μεμνησθαι τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν ἐξοδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου πρὸ ἐφθαλμῶν ποιουμένην αἰὲν, τὸν βίον ἑαυτῆς βυθίζειν πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἀπαρλογίστου κριτοῦ, ἵνα γένηται σοι παρήρξις ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις ἐμπροσθεν τοῦ τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἀποκαλύπτειν μέλλοντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ. Τὴν εὐγενεστάτην θυγατέρα ἀπαζόμεθα διὰ σοῦ· καὶ παρακαλῶ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν λόγων (17) τοῦ Κυρίου διάγειν αὐτὴν, ἵνα ἐκτρέφεται ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς διδασκαλίας τὴν ψυχὴν, καὶ ἐπιδίδῃ πρὸς αὐξησθαι καὶ μέγεθος ἡ διάνοια αὐτῆς μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς φύσεως.

EPISTOLA ΣΖΔ'.

Ἐλευθέρα (18).

D Πάντο ἑμυστεῖ ἐπιβάλλειν κρίτων καὶ διὰ τὸ τῆς

tatio. Nam cum soleant nomines suarum quisque rerum curam gerere ; nihil mirum si Basilius mulabus parce ut suis usum se esse dicit, simul et suam in illis conservandis diligentiam, et amicum in utendo fiduciam indicans. Porro ea diligentius curari, quibus quis utitur ut suis, ex alio Basilii loco perspicui potest, ubi diabolus his, qui se illi addixerunt, non ut propriis mancipiis uti, sed tanquam alienis abuti docet Comment. in Isaiam n. 409, pag. 454.

(16) *Τὸ γινόμενον*. Ita Regius codex multo melius quam alii et editi *τὸ γινόμενον*.

(17) *Τῶν λόγων*. Sic Regius et Coisl. primus. Editi *τῶν λόγων*.

(18) *Ἐλευθέρα*. Addit Coisl. recentior *Ἰουλίττι*.

ἡλικίας πρεσβυτικῆς, καὶ διὰ τὴν τῆς πνευματικῆς διαθέσεως γνήσιον τὴν ἀσύγκριτόν σου εὐγένειαν καὶ ἐν τῇ σωματικῇ παρουσίᾳ ἐπισκέπτεσθαι, καὶ ἀπούσης (19) μὴ ἀπολιμπάνεσθαι, ἀλλὰ γράμμιζιν ἀποπληροῦν τὸ ἐνδέον, ἐπειδὴ εὖρον πρέπουσαν διάκονον τῶν πρὸς τὴν σὴν σεμνότητά· γραμμάτων τήνδε, δι' αὐτῆς προσφθέγγομαί σοι, προηγουμένως παρορμῶν ἐπὶ τὸ ἔργον τὸ τοῦ Κυρίου, ἵνα σὺ ὁ ἅγιος Θεὸς, τιμίως παρενεγκῶν τὰς ἡμέρας τῆς παροικίας σου ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, ἀξίαν καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταστήσεις. Ἐπειτα δὲ καὶ τὴν προαιρημένην θυγατέρα παρακατατίθεμαί (20) σοι, ἵνα ὡς ἐμὴν μὲν θυγατέρα, σιαυτῆς δὲ ἀδελφὴν οὕτω δέξῃ, καὶ περὶ ὧν ἂν τῇ εὐσχημονί σου καὶ καθαρῇ ψυχῇ ἀνακοινώσεται, ἰδιοπαθήσης, καὶ ἀντιλάβῃ αὐτῆς, ὡς παρὰ τοῦ Κυρίου προηγουμένως ἔχουσα τὸν μισθόν· Ἐπειτα καὶ ἡμεῖς ἀναπαύουσα τοὺς ἐν σπλάγχνοις Χριστοῦ τὸ τῆς ἀγάπης σοι (21) μέτρον ἀποπληροῦντας

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΗΨ.

Refellit cujusdam hominis dolum, qui aquæ vim quamdam prorsus absurdam inesse persuadebat.

Ἀρετὴ γαρ, ἐπ' ἀνδρὶ εὐλαθεῖ.

Ὅτι μὲν περὶ πάντων καταξιοῖς συμβούλοις ἡμῶν καὶ κοινωνοῖς φροντισμάτων κεχοῖσθαι, ποιεῖς πρόπον (22) τῇ σεαυτοῦ τελειότητι· καὶ σὺ ὁ Θεὸς τῆς τε ἀγάπης τῆς περὶ ἡμᾶς, καὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς κατὰ τὸν βίον ἀμεύχαιτο (23)· ὅτι δὲ σου ἤψατο ἡ ἀπάτη τούτου, ἐθιύμασα, καὶ ὕδατι (24) τινα δύναμιν ἄλογον παρεῖναι πεπίστευκας· καὶ ταῦτα, οὐδεμιᾶς μαρτυρίας βεβαιούσης τὴν φήμην. Οὐχ οὐκ ἐστὶ τις τῶν ἐκείθεν οὐ μικρὸν, οὐ μείζον λαθὼν εἰς τὸ σῶμα, ὧν ἔλπισι, τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν· ἢ εἰ μὴ τινι ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γέγονε παρεμβολία τις· ὅποια (25) καὶ καθιεύδουσι καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ τὸν βίον ἐνεργοῦσιν ἐπιγίνεσθαι πέφυκιν. Ἀλλ' ὁ ἀναιρῶν τὴν ἀγάπην τὰ αὐτόματα τῇ τοῦ ὕδατος φύσει λογιζέσθαι τοὺς ἀπλουτέρους ἀναπαύει. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ἡμῶν ὁ λόγος, ἔξεστιν ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας σοι διδαχθῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΗΨ.

Eximium virum qui e potentia civili ad tranquillam vitam recesserat, hortatur, ut censoris munus in regione Iboritarum, spe mercedis a Deo consequendæ, suscipiat.

Κηρύττει (26).

Εἰδότε μοι ἔγραψες, ὅτι δυσκόλως ἔχεις πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν. Καὶ γὰρ παλαιός ἐστι λόγος, τοὺς ἀρετῆς μεταποιουμένους μὴ μεθ' ἡδονῆς ἑαυτοὺς ἐπιβάλλειν ἀρχαῖς. Τὰ γὰρ τῶν ἱερευόντων ἔθια, ταῦτα ὁρῶ καὶ τῶν ἀρχόντων ἔντα. Ὅρῳσι γὰρ

(19) Ἀπούσης. Sic Clarom. melius quam alij et editi ἀπούση. Hoc enim verbum apud Basilium semper cum genitivo conjunctum.

(20) Παρακατατίθεμαι. Clarom. παρακατατίθημι. Paulo post editi ἀντιλάβης. Coisl. primus et Med. ut in textu.

(21) Ἀγάπης σοι. Hanc voculam addidimus ex Med., Vat. et Clarom.

(22) Πρόπον. Coisl. secundus et Regius secundus πρόπον.

A propter provecam ætatem, tum propter spiritualis affectus sinceritatem, nulli comparabilem tuam nobilitatem et corpore præsentem invisere, et absentem non deesse, sed literis, id quod deest, supplere : ubi nactus sum idoneam hanc ministram litterarum ad tuam gravitatem perferendam, per ipsam te saluto, in primis adhortans ad Domini opus, ut te Deus sanctus, cum honore deducens dies incolatus tui in omni pietate atque gravitate, dignam etiam futura bonis constituat. Deinde vero et memoratam filiam commendo tibi, ut eam sicut meam quidem filiam, tuam vero sororem suscipias ; et quibus de rebus cum præclara tua ac pura anima communicabit tuas proprias esse existimes, ac opem feras, primum quidem ac præcipue ut a Domino mercedem habens ; deinde etiam ut nobis pergratum faciens, qui tibi in Christi visceribus charitatis mensuram adimplemus.

EPISTOLA CCXCVIII.

Sine inscriptione, causa pii viri.

Quod me quidem dignaris in omnibus consiliario et curarum consorte uti, rem tua integritate dignam facis ; teque Deus et pro tuo in me amore, et pro vitæ instituendæ 435 diligentia remuneretur. Illud autem miratus sum quod te bujus hominis dolum attigerit, et aquæ vim quamdam absurdam inesse credideris ; idque, nullo testimonio famam confirmante. Nemo sane est eorum qui illic degunt, qui speratum corporis levamen magnum minusve consecutus sit ; nisi quis casu et fortuito nonnihil acceperit levaminis ; quale et dormientibus et alia quædam in vita agentibus accidere solet. Sed qui e medio tollit charitatem, is persuadet simplicioribus, ut ea quæ fortuito obveniunt, naturæ aquæ ascribant. Cæterum quæ dico vera esse, potest ex ipsa experientia discere.

EPISTOLA CCXCIX.

D

Censori.

Scienti mihi scripsisti permolestam tibi esse rei publicæ administrationem. Nam antiqua sententia est, virtutis studiosos haud libenter in magistratus sese conjicere. Quæ enim medicorum, ea magistratuum, quoque propria esse video.

(23) Ἀμεύχαιτο. Cum alto Coisl. primus ἀμεύχεται.

(24) Καὶ ὕδατι. Med., Coisl. secundus, Reg. secundus εἰ ὕδατι. Mox editi ὡς τὸ σῶμα. Mss. quatuor ut in textu. Paulo post ex totidem mss. emendavimus quod vitiose erat in editis ἢ τι μὴ τι.

(25) Ὅποια. Sic mss. tres. Editi οἷα.

(26) Κηρύττει. Ita summo consensu mss. codices. Editi Κηρύττει.

* Alias CCXXXV.

** Alias CCCLII.

Vident enim mala, experiunturque insuavia, et ex aliorum incommodis proprios percipiunt dolores; saltem qui vere magistratus sunt. Nam quicumque aucupantur quæstum, et ad divitias respiciunt, ac gloriam præsentem admirantur, hi maximum bonorum ducunt, potestatem aliquam assequi, unde amicis benefacere possint, et inimicos ulcisci, ac sibi ipsis optata comparare. At tu non talis es. Quomodo enim? qui e potentia civili, eaque tanta tua sponte recessisti; et cum tibi liceret civitati, tanquam domui uni, dominari, quietam ac tranquillam amplexus es vitam: nec habere negotia, nec exhibere aliis pluris existimans, quam alii morosos se præstare. Sed cum Domino visum sit Iboritarum regionem cauponibus non subjici, neque mancipiorum foro descriptionem similem esse: sed unumquemque ut æquum est describi; accipe negotium, licet alias molestum, sed tamen quod tibi apud Deum laudem et approbationem conciliare possit. Neque potentiam formides, neque paupertatem contempnas; sed animi æquitatem his quos reges, trutina omni æquiores exhibe. Sic enim et his qui tibi hoc muneris crediderint, manifestum fiet tuum justitiæ studium, et te ante alios mirabuntur. Aut etiamsi hoc illos lateat, Deum nostrum non latet, qui magna nobis proposuit bonorum operum præmia.

436 EPISTOLA CCC.

Patrem consolatur sui morte in ipso ætatis flore abrepti afflictum.

Patri scholastici cujusdam fato functi consolatoria.

Cum in secundo patrum loco nos Dominus constituerit Christianis, puerorum nobis in eum credentium commissa ad pietatem institutione; afflictionem tuam beati tui filii causa ortam nostram quoque propriam esse judicavimus, ac ingemimus immaturo illius discessu; dolentes maxime tua causa, ac considerantes quantum sit futurum doloris pondus ei qui natura pater est, cum nobis etiam, qui ex præcepto propinqui sumus, tanta cordis mœstitia obvenerit. Illius enim causa nihil triste aut pati aut loqui oportebat: sed miserandi sunt, qui spe de eo concepta exciderunt. Ac vix multis lacrymis ac gemitibus digni qui, cum filium in ipso ætatis flore ad litterarum studia misissent,

* Alias CCI.

(27) *Πλειόρος*. Editi addunt σπουδῆς, quod percommode deest in codice Harlæano.

(28) *Ὡς περ ἀνδραπέδων ἀγορῶν*. Ita Harl. prima manu et Med. melius quam alii et editi ὥς περ ἐν ἀνδραπέδων ἀγορῶν.

(29) *Ἀπογράφεσθαι*. Sex antiqui codices γράφουσθαι. Sed tres antiquissimi ut in editis.

(30) *Ἰδέσθης*. Hanc vocem addidimus ex Harl., Vat., Coisl. secundo et tribus Regiis.

(31) *Θαυμάσονται σε*. Deest vocula in codice Med.

(32) *Τὰ ἄλλα*. Duo mss. τὰ ἑπ' ἄλλα.

A δεινὰ, καὶ πειρῶνται ἀγῶν· καὶ ἐπ' ἄλλοις συμφοραῖς οἰκείας καρποῦνται λύπας· οἱ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀρχόντες. Ἐπεὶ ἔσον ἐμπορικῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ πρὸς χρήματα βλέπον, καὶ περὶ τὴν δόξαν ταύτην ἐπιοημένον, μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τίθεται τὸ παραλαβεῖν τινα δυναστείαν, ἀφ' ἧς δυνήσονται φίλους εὖ ποιεῖν, καὶ ἐχθροὺς ἀμύνεσθαι, καὶ ἑαυτοῖς κατακτεῖσθαι τὰ σπουδαζόμενα. Ἀλλ' οὗ τοιοῦτος σὺ. Ἰδέσθης; ὅς γε καὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τοσαύτης οὐσῆς ἔκων ἀνεχώρησας· καὶ ἐξόν σοι κρατεῖν πόλει, ὡς μίς οἰκίας, σὺ δὲ τὸν ἀπράγμονα καὶ ἡσύχιον εἶλον βίον, τὸ μῆτε ἔχειν πράγματα, μῆτε παρέχειν ἑτέροις πλείονος (27) ἀξίον τιθέμενος, ἢ ἔσου οἱ λοιποὶ τιμῶνται τὸ δυστροπεύειν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβουλήθη ὁ Κύριος τὴν Ἰβωριτῶν χώραν μὴ ὑπὸ κατήλοις ἀνθρώποις γενέσθαι, μηδὲ ὥς περ ἀνδραπέδων ἀγορῶν (28) εἶναι τὴν ἀποτίμωσιν, ἀλλ' ὡς ἔστι δίκαιον, ἕκαστον ἀπογράφεσθαι (29)· δέξαι τὸ πρᾶγμα, εἰ καὶ ἄλλως ὀχληρὸν, ἀλλ' οὖν ὡς πρόξενόν σοι γενέσθαι δυνάμενον τῆς παρὰ θεῷ εὐδοκίμειας. Καὶ μῆτε δυναστείαν ὑποπέτῃς, μῆτε πένιαν καταφρονήσης, ἀλλὰ τὸ τῶν λογισμῶν ἀρρεπὲς τρυφάνης πάσης (30) ἀρρεπέστερον παράσχου τοῖς διοικουμένοις. Οὕτω γὰρ καὶ τοῖς πεπιστευκόσι φανερὰ γενήσεται σου ἡ περὶ τὸ δίκαιον σπουδή, καὶ θαυμάζονται σε (31) παρὰ τοὺς ἄλλους. Ἢ καὶ ἐκείνους διαλάβῃ, τὸν θεὸν ἡμῶν οὐ λήσεται, τὸν μεγάλα ἡμῖν προθέντα τῶν ἀγαθῶν ἔργων τὰ ἄλλα (32).

EPISTOLAE T.

Πρὸς πατέρα σχολαστικῷ (33) τελευταίαντος παραμυθητικῇ.

Ἐπειδὴ ἐν δευτέρᾳ τάξει πατέρων ἔθετο ἡμᾶς ὁ Κύριος τοῖς Χριστιανοῖς, τῶν παίδων ἡμῖν τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων τὴν διὰ τῆς εὐσεβείας μόρφωσιν ἐπιτρέψας· τὸ συμβῆναι ἐπὶ τὸν (34) μακάριον υἱόν σου πάθος καὶ ἡμέτερον ἴδιον εἶναι ἐλογισάμεθα, καὶ ἐπεστενάξαμεν αὐτοῦ τῇ ἀσπίδι τοῦ χωρισμοῦ· συμπαιθόντες μάλιστα σοι, καὶ ὑπολογισάμενοι ἡλίχων· ἔστι τῆς οὐδύνης τὸ βάρος πατρὶ τῷ κατὰ φύσιν, ὅπου γε καὶ ἡμῖν, τοῖς κατὰ τὴν ἐντολὴν ὀφεινόμενοις, τοσοῦτον τῆς καρδίας τὸ κατηρῆς ἐνέγινετο. Ἐπ' ἐκείνῳ μὲν γὰρ οὐδὲν ἔδει σκυθρωπὸν οὔτε παθεῖν, οὔτε φοβέσθαι· ἐλεεινοὶ δὲ οἱ τῶν ἐπ' αὐτῷ ἐλπίδων διαμαρτόντες. Καὶ τῷ ὄντι πολλῶν ἐκρύων καὶ στεναγμῶν ἀξιοί, ἐκπέψαντες (35) παῖδα ἐν

(33) *Σχολαστικῷ*. Coisl. primus, Harl. et Med., Πατρὶ σχολαστικῷ παραμυθητικῇ. Deest σχολαστικῷ in Regio primo.

(34) *Ἐπὶ τόν*, etc. Sic Med., Harl., Coisl. et Bigot. Editi περὶ τόν. Ibidem deest ἡμέτερον in codicibus Med. et Harl. Legitur ἡμῶν ἴδιον in Reg. secundo et Coisl. secundo. Paulo post Harl. et Med. et duo alii ἐνέγινετο. Editi ἐγένετο.

(35) *Ἐκπέψαντες*. Sic Coisl. primus, Harl. et Clarom. Alii ἐκπέψαντα. Editi ἐκπέψαντας. Ibidem Coisl. secundus et Reg. secundus ἀξίον. Paulo post editi ἀπευχτήν. Med., Harl. et Coisl. ut in textu.

αὐτῷ τῷ ἀνθρῷ τῆς ἡλικίας ἐπὶ λόγων ἀσκησιν, ὑπο-
 δέξασθαι σιωπῶντα τὴν μακρὰν ταύτην καὶ ἀπαι-
 κταίαν σιωπὴν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἀνθρώπους
 ἡμᾶς εὐθὺς ἐκίνησε· καὶ δάκρυον ἐξεχέσαμεν προ-
 πετὲς, καὶ στεναγμὸν ἀφῆκαμεν ἐκ μέσης τῆς καρ-
 διας ἀπαίδευτον· τοῦ πάθους ἀθρόως (36), οἶδόν τινος
 νεφέλης, τὸν λογισμὸν ἡμῶν περισχόντος. Ἐπὶ δὲ
 ἡμῶν αὐτῶν ἐγενόμεθα, καὶ διεβλήσαμεν τῷ τῆς
 ψυχῆς ὀφθαλμῷ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων,
 τῷ μὲν Κυρίῳ ἀπελογησάμεθα, ἐπ' οἷς κατὰ συγ-
 γραφὴν ἡ ψυχὴ ἡμῶν διετέθη πρὸς τὸ συμβᾶν,
 ἐκ τούτου δὲ ἐνουθετήσαμεν μετρίως φέρειν ταῦτα, ἐκ
 τῆς παιδείας τοῦ Θεοῦ ἀποφάσεως συγκατηρώμεντα
 τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Οἷχεται παῖς αὐτὸ τῆς
 ἡλικίας ἄγων τὸ βιώσιμον, διαπρίπτων ἐν χοροῖς
 ὁμολόγων, ποθεινὸς διδασκάλους, ἀπὸ ψιλῆς τῆς ἐν-
 τελέσεως εἰς εὐνοίαν δυνάμενος καὶ τὸν ἀγριώτατον
 ἐπισπάσασθαι· ὁρῶν ἐν μαθήματι, πρῶτος τὸ ἔθος,
 ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν κατεσταλμένος (37)· καὶ πλείω
 τούτων εἰπὼν, ἐλάττω ἂν τις εἴποι τῆς ἀληθείας·
 ἀλλ' ὅμως ἄνθρωπος παρ' ἀνθρώπου γενόμενος (38).
 Τί τοίνυν λογίζεσθαι τὸν πατέρα τοῦ τοιούτου προσ-
 ῆκε; Τί ἄλλο γὰρ ἢ ἀναμνησθῆναι τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς,
 ὅτι τέθνηκε; Τί οὖν θαυμαστόν, ἐκ θνητοῦ γεννη-
 θέντα, θνητοῦ γενέσθαι πατέρα; Τὸ δὲ πρὸ ὥρας,
 καὶ πρὶν κορεσθῆναι τοῦ βίου, καὶ πρὶν εἰς μέτρον
 ἡλικίας ἐλθεῖν, καὶ φανῆναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ δια-
 δοχὴν τοῦ γένους καταλιπεῖν· ταῦτα οὐκ αὐξήσεις
 τοῦ πάθους, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, ἀλλὰ παραμυθία
 τοῦ γεγονότος ἐστίν. Εὐχαριστεῖσθαι ὀφείλει τοῦ
 Θεοῦ ἡ διάταξις, ὅτι μὴ κατέλιπεν ὑπὲρ γῆς ὀρφανὰ
 τέκνα· ὅτι μὴ γυναῖκα χήραν θλίψει μακρὰ ἐκδοτον
 ἀφῆκεν, ἢ ἀνδρὶ ἐτέρῳ συνοικήσουσαν, καὶ τῶν προ-
 τέρων τέκνων καταμελήσουσαν. Τὸ δὲ, ὅτι οὐ παρ-
 ἐτάθη τῷ βίῳ τούτῳ ἡ ζωὴ τοῦ παιδὸς, τίς οὕτως
 ἀγνώμων, ὡς μὴ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τοῦτο
 νομίζειν εἶναι; Ἢ γὰρ ἐπὶ πλείον ἐνταῦθα διατριβὴ
 πλειόνων κακῶν ἐστὶν ἀφορμή. Οὐκ ἐποίησε κακόν·
 οὐκ ἔρραψε δόλον τῷ πλησίον· οὐκ εἰς ἀνέγκλην ἦλθε
 φρατρίαις (39) καταμιγῆναι πονηρευομένων· οὐκ ἐν-
 ἐπλάκητοῖς κατ' ἀγορὰν κακοῖς· οὐκ ὑπέμεινεν ἀνά-
 γκλην ἀμαρτημάτων, οὐ ψεύδος, οὐκ ἀγνωμοσύνην,
 οὐ πλεονεξίαν, οὐ φιληδονίαν, οὐ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη,
 ὅσα ταῖς ἀναγώγαις ψυχαῖς ἐγγίνεσθαι πέφυκεν· οὐ-
 δεμίῃ (40) κηλίδι (41) τὴν ψυχὴν ἀπῆλθε κατεπι-
 γμένος, ἀλλὰ καθαρὸς ἀνεχώρησε πρὸς τὴν ἀμείνω
 λῆξιν. Οὐ γὰρ κατέκρυψε τὸν ἀγαπητὸν, ἀλλ' οὐρανὸς
 ὑπεδέξατο. Θεὸς δὲ τὰ ἡμέτερα οἰκονομῶν, ὁ τὰς τῶν
 χρόνων ὁροθεσίας ἐκάστη νομοθετῶν, ὁ ἀγαθῶν εἰς
 τὴν ζωὴν ταύτην, αὐτὸς καὶ μετέστησεν. ἔχομεν
 διδασκάλιον (42) ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν συμφορῶν,
 τὴν περιδόητον ἐκείνην φωνὴν τοῦ μεγάλου Ἰωβ·

A longo illo ac tristi silentio conticentem receperunt.
 Sed hæc nos quidem, tanquam homines, statim
 commoverunt, illacrymatique sumus immodice,
 ac gemitum emisimus ex medio corde non decorum,
 cum subito casus, veluti quædam nubes, rationem
 nostram occupasset. At ubi ad nos reversi sumus,
 ac respeximus mentis oculo ad naturam rerum
 humanarum, veniam quidem a Domino petivimus,
 quod abrepta mens nostra sic eventum illum sen-
 sisset; nos ipsos vero monuimus, ut moderate ea
 feramus, quæ ex antiqua Dei sententia humane
 nature sors existunt. Mortuus est puer vitalem
 ipsam ætatem agens, clarus in æqualium choris,
 magistris charus: idoneus qui ex solo congressu
 vel ferocissimum ad benevolentiam pertraheret;
 acutus in disciplinis, ingenio mitis, supra ætatem
 temperatus: et si quis plura dixerit, veritatem
 tamen dicendo non assequetur: sed tamen homo ex
 homine genitus. Quid igitur talis pueri patrem
 cogitare decet? Quid aliud, nisi ut sui ipsius patris
 recordetur, qui mortuus est? Quid igitur mirum,
 ex mortali genitum, mortalis patrem factum esse?
 Quod autem immature, et priusquam vita satiaretur;
 priusquam ad ætatis mensuram perveniret, et
 innotesceret hominibus, ac generis relinqueret
 successionem: nequaquam hæc doloris accessio,
 ut mihi ipse persuadeo, sed eventus sunt solati-
 um. Gratia: agenda: sunt divinæ dispositioni, quod
 non reliquerit in terra liberos orbes, nec viduam
 aut ærumnis diuturnis obnoxiam, aut cum altero
 viro habitaturam et liberos priores neglecturam.
 Quod autem vita pueri longius in hoc sæculo pro-
 ducta non fuit; quis adeo inconsideratus, ut id
 maximum **437** bonorum esse non iudicet? Lon-
 gior enim hic commoratio, malorum plurium occa-
 sio est. Non admisit malum, non struxit dolum
 proximo; non in id necessitatis venit, ut iniquo-
 rum societati admisceretur; non implicatus est
 malis forensibus; non sustinuit necessitatem pec-
 candi, non mendacium, non animi ingrati vitium,
 non avaritiam, non amorem voluptatum, non
 vitia carnis, quæcunque animis dissolutis in-
 nasci solent; nulla macula inustus animo migra-
 vit, sed purus abscessit ad sortem meliorem. Non
 contextit terra dilectum, sed cælum suscepit. Deus
 qui res nostras moderatur, qui unicuique tem-
 porum terminos præstituit, qui in hanc vitam
 hunc deduxerat, idem etiam transtulit. Habemus
 documentum in maximis calamitatibus, celeberrimam
 illam magni Jobi vocem: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino visum est, ita et*

(36) Ἀθρόως. Harl. et Med. ἀθρόον.

(37) Κατεσταλμένος. Reg. secundus et Bigot. καθεσταλμένος.

(38) Γενόμενος. Ita Med., Harl. et Coisl. primus. Editi γεννηθείς. Reg. secundus γεννηθείς. Infra eodem codices seculi mutavimus quod erat in edi-
 tis ἐπὶ γῆς εἰ τῶν προτέρων γάμων.

(39) Φρατρίαις. Medicæus codex φρατρίαις.

(40) Οὐδεμίᾳ. Editi addunt τούτων, nulla harum rerum macula. Sed ea vox melius videtur deesse in codice Harleano.

(41) Κηλίδι. Sic plerique mss. Editi κηλίδι.

(42) Διδασκάλιον. Nonnulli codices recentiores διδασκαλίον.

factum est. Sit nomen Domini benedictum in saecula 17.

Ἄ Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Εἴη τὸ ἔλεος Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας.

EPISTOLA CCCI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑ΄.

Consolatur morte uxoris afflictum.

Maximo consolatoria.

Μαξίμω (43) παραμυθητική.

Quomodo affectus fuerim audito casu, nulla mihi oratio ad clare exprimendum satis esse possit; cum quidem nunc considerare illatum piorum communi damnum amissa ordinis sui principe semina; nunc vero quantam in tristitiam delapsa esset gravitatis tuæ serenitas cogitare: ac domum, cujus fortunas omnes laudabant, in genua prolapsam, et convictum, qui harmonia summa conglutinator erat, somno citius dissolutum animo intuerer. Quomodo, etiamsi essemus adamantini, non inflexi animo fuisset? Mihi vero etiam ex primo congressu necessitudo quædam existit cum tua dignitate; tamque tuæ virtuti favi, ut omni hora laudes tuas in ore haberem. At ubi etiam mihi cum beata illa anima existit familiaritas, mihi vere fuit persuasum, hanc Proverbiorum sententiam in vobis fuisse confirmatam, mulierem videlicet viro a Deo aptari 18. Adeo moribus congruebat inter vos, utroque tanquam in speculo alterius mores in seipso representante. Etiam si quis plura dixerit, ne minimam quidem partem eorum quæ pro merito dicenda essent, assequatur. Sed quid sentiendum de Dei lege dudum vigente, ut qui stato tempore in lucem editus est, rursus abeat; et una-

ἂν ἡμῖν λόγος εἰς παράστασιν τῆς ἐναργείας (44) ἀρχίσται· νῦν μὲν τὴν ζημίαν λογιζόμενοι (45), ἦν τὸ κοινὸν τῶν εὐλαβῶν ἐζημιώθη, τὴν προστάτιν τοῦ καθ' ἐαυτὴν τάγματος ἀπολέσαν (46)· νῦν δὲ τὴν φαιδρότητα τῆς σῆς σεμνότητος εἰς οἶαν μετέπεσε κατήφειαν ἐννοοῦντες· οἶκον τοῖς πᾶσι μακαριστὸν εἰς γόνυ κλιθέντα, καὶ συμβίωσιν διὰ τῆς ἀκρας ἀρμονίας συμπεφυκυῖαν ὁνείρου (47) θάπτον διαλυθεῖσαν βλέποντες τῇ θανάτῳ. Πῶς οὐκ ἂν, εἰ καὶ ἀδοκίμῳ ἦμεν, τὰς ψυχὰς κατεχάμεσθαι; Ἡμῖν δὲ καὶ ἐκ τῆς πρώτης μὲν ἐμιλλᾶς οἰκτιρῆσαι τις ἐγένετο· πρὸς τὴν σὴν σεμνοπρέπειαν, καὶ τοσοῦτόν σου τῇ ἀρετῇ προστεθέν, ὥστε ἐπὶ πάσης ὥρας διὰ γλώττης ἔχειν τὰ σά· ὅτε δὲ καὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς ἐγενόμεθα ἐν συντηθείᾳ, ὥτως ἐπισθῆμεν τὸν τῆς Παροιμίας λόγον ἐφ' ὧν βεβαιούμενον, ὅτι παρὰ Θεοῦ ἀρμόζεται γυνὴ ἀνδρί. Οὕτω πρὸς τρόπους (48) ἀλλήλοις ἦτε· ὥστε ἐν κατόπτρῳ ἑκάτερος τὸ τοῦ ἑτέρου ἦθος ἐν ἑαυτῷ προδεδεικνύς. Καὶ πολλὰ ἂν εἰπὼν τις οὐδὲ πολλοῦτοῦ μέρους τῆς ἀξίας ἐφίκοιτο. Ἀλλὰ τί γρη παθεῖν πρὸς νόμον Θεοῦ πάσαι κεκρατηκότα, τὸν ἐλθόντα εἰς γένεσιν τοῖς καθέκουσι χρόνοις πάλιν ὑπεβλεῖν, καὶ ψυχὴν ἐκαστὴν λειτουργήσαντα τῷ βίῳ τὰ ἀναγκαῖα, εἰτα τῶν δεσμών (49) τοῦ σώματος ἀπολύεσθαι; Ὅτε πρῶτοι παπύνοσμεν, ὡ θαυμάσια, οὕτε μόνοι· ἀλλ' ὧν γονεῖς πεπαιδευμένοι καὶ πύπποι, καὶ οἱ ἄνω τοῦ γένους ἅπαντες, τούτων καὶ ἡμεῖς ἐν πείρᾳ γεγόναμεν. Καὶ πλεονεξία ὁ παρὼν βίος τῶν τοιούτων παραδειγμάτων. Χρὴ δὲ, τοσοῦτον τῇ ἀρετῇ τῶν λοιπῶν διαφέροντα, καὶ ἐν μέσοις τοῖς πάθεσι προσῆκε τὸ τῆς ψυχῆς (50) μεγαλοφυῶς ἀταπεινώτον διασώζειν (51), μὴ τῇ νῦν ζημίᾳ δυσχεραίνοντα. ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς ἡμετέρας χάριν εἰδὼτα τῷ δεδωκότι. Τὸ μὲν γὰρ ἀποθανεῖν κοινὸν τῶν τῆς αὐτῆς μεταστραχότων φύσεως· τὸ δὲ ἀγαθῇ συνοικῆσαι ὀλίγοις τοῖς κατὰ τὸν βίον μακαριθεύειν ὑπῆρξεν· ὅπου (52) καὶ αὐτὸ

18 Job 1, 21. 19 Prov. xix, 14.

Alias CCCXVI.

(43) Μαξίμω. In editis hæc epistola dicitur ἀνεπίγραφος. Nomen Maximi, cui inscripta est, crui-mus ex codicibus Harl. et Clarom.

(44) Ἐναργείας. Ita Harl. et Bigot. Editi ἐναργείας. Ibidem editi ἀρχέται, plerique mss. ut in textu.

(45) Λογιζόμενοι. Uterque Coisl., Regius secundus, Paris. et Clarom. λογίζομενοι. Sed erratum esse patet ex his quæ sequuntur. Paulo post editi καθ' ἐαυτὸν. Sex mss. ut in textu. Harl. secunda manu et Med. κατ' ἐαυτοῦς.

(46) Ἀπολέσαν. Ita mss. quinque. Editi ἀπώλεσαν. Ibidem Harlaeanus codex νῦν δὲ καὶ τὴν φαιδρότητα.

(47) Ὀνείρου. Harl. et Coisl. primus ὁνείρατος.

D (48) Πρὸς τρέπους. Ita Coisl. primus, Harl. et Med. et alii nonnulli. Editi πρὸς τρόπους. Mox codices sex προδεδεικνύς. Editi προδεδεικνύ. Subinde editi τί δεῖ παθεῖν. Tres vetustissimi codices cum alio ut in textu.

(49) Τῶν δεσμών. Coisl. primus τὸν δεσμὸν.

(50) Τὸ τῆς ψυχῆς. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi τὸ τῆς σῆς ψυχῆς.

(51) Διασώζειν. Sic Harl., Med. et Coisl. primus. Editi διασώζει. Ibidem editi τὴν νῦν ζημίαν. Quatuor mss., in his Harl. et Coisl. primus, ut in textu.

(52) Κατὰ τὸν βίον... ἔπον. Sic emendavimus ope codicum Harl. et Med. quod erat in editis κατὰ θεὸν... ἦπου. Paulo post editi διὰ ζευξίν, ἐν ἑστί. Tres vetustissimi codices ut in textu.

τὸ λυπηρὸς ἐνεγκεῖν τὴν διάλυσιν οὐ μικρὸν ἐστὶ τῶν ἐκ Θεοῦ δωρεῶν τοῖς εὐγνωμόνως λογιζομένοις. Πολλοὺς γὰρ ἐγνώμεν τὴν διάλυσιν τῆς ἀκαταλλήλου (53) συνοικήσεως ὡς περ βάρους ἀπόθεσιν δεξαμένους. Ἀπόβλεψον πρὸς τὸν οὐρανὸν τοῦτον, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ πᾶσαν περίσχεψαι τὴν κτίσιν ἐν κύκλῳ, ὅτι ταῦτα μὲν, τοσαῦτα ὄντα καὶ τηλικαῦτα, μικρὸν ὑστερον οὐ φανήσεται· καὶ ἐκ πάντων τούτων ἐκείνο συνάγαγε, ὅτι, μέρος ὄντες τῆς ἀποθνήσκουσας κτίσεως, τὸ ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως (54) ἐπιβάλλον ἡμῖν ὑπεδεξάμεθα· ἐπεὶ καὶ ὁ γάμος αὐτὸς τοῦ ἀποθνήσκειν ἐστὶ παραμυθία. Διότι γὰρ εἰς τὸ παντελὲς παραμένειν οὐκ ἐντὴν, τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους τὸ πρὸς τὸν βίον διαρκὲς ὁ Δημιουργὸς ἐμηχανήσατο. Εἰ δέ, ὅτι θάττον προαπῆραν ἡμῶν, ἀνυώμεθα, μὴ βασκαίνωμεν τῇ μὴ ἐπὶ πολὺ τῶν ἐχληρῶν τοῦ βίου ἀναπληροῦσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν χάριν τὴν τῶν ἀνθρώπων εἶς ποιοῦντας ἡμᾶς ἐπιλιπούσθαι (55). Πρὸ πάντων δέ σε τὸ τῆς ἀναστάσεως δόγμα ψυχαγωγῆσάτω, Χριστιανὸν ὄντα, καὶ ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν ζωὴν διεξάγοντα. Οὕτως οὖν διανοεῖσθαι προσῆκεν, ὡς ὁδὸν τινα παρελθούσης (56), εἶναι καὶ ἡμᾶς δεῖται πορεύεσθαι. Εἰ δέ, ὅτι πρὸ ἡμῶν, οὐκ ὀδυρμῶν τοῦτο δεῖται. Μικρὸν γὰρ ὑστερον τυχόν τὸ ἡμέτερον ἐλπεινότερον, εἰ, ἐπὶ πλεον παραταθέντες, πλείοσι γενοίμεθα τιμωρίας ὑπόχρεοι. Ἀλλὰ τῆς λύπης τὸ βάρος ὁ λογισμὸς ἡμῶν ἀποσεισάμενος, τὴν

A ratione dolor non parvum sit Dei donum, his qui rem æquo animo reputant. Novi enim multos, qui tanquam oneris depositionem, matrimonii non congruentis dissolutionem amplexi sunt. Respice in cælum et solem : et creaturas omnes undelibet collustra, hæc quæ tot et tanta sunt, paulo post non comparebunt ; atque ex his omnibus illud collige, nos, cum perituræ creaturæ pars simus, id quod nobis ex communi natura convenit, accepisse ; siquidem et conjugium ipsum mortis est solamen. Nam quia semper permanere non dabatur, successionem generis perpetuitatem vitæ Creator conciliavit. Quod si id angimur, quod citius ante nos abierit, illi ne invidemus, quod molestiis vitæ haud multum oppleta fuerit, sed instar florum nitentium nos eam adhuc desiderantes reliquerit. Sed te ante omnia recreet resurrectionis dogma, hominem Christianum, atque in futurorum bonorum spe viventem. Quare par fuerit de ea ita cogitare, quasi viam quamdam confecerit, quam et nos oportebit ingredi. Quod si nobis præivit, id gemitu dignum non est. Nam forte paulo post sors nostra miserabilior erit, si diutius dilati, pluribus fiamus suppliciiis obnoxii. Proinde ratio nostra, mœroris excusso onere, id curet, quomodo deceat nos in posterum Domino placere.

B nos eam adhuc desiderantes reliquerit. Sed te ante omnia recreet resurrectionis dogma, hominem Christianum, atque in futurorum bonorum spe viventem. Quare par fuerit de ea ita cogitare, quasi viam quamdam confecerit, quam et nos oportebit ingredi. Quod si nobis præivit, id gemitu dignum non est. Nam forte paulo post sors nostra miserabilior erit, si diutius dilati, pluribus fiamus suppliciiis obnoxii. Proinde ratio nostra, mœroris excusso onere, id curet, quomodo deceat nos in posterum Domino placere.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΒ΄.

EPISTOLA CCCII.

Brisonis mortui uxorem consolatur.

Uxori Brisonis consolatoria.

Πρὸς τὴν ἐμὴν γυναῖκα Βρίσωνα (58) παραμυθη-
τική.

Ὅσον μὲν ἐπενέξαμεν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ πάθους τοῦ κατὰ τὸν ἀριστον τῶν ἀνδρῶν Βρίσωνα, τί χρὴ καὶ λέγειν ; Πάντως γὰρ οὐδαὶς οὕτως ἐστὶ (59) λιθινὴν ἔχων τὴν καρδίαν, ὥς, εἰς πύρην ἀφικόμενος τοῦ ἀνδρός ἐκείνου, εἴτ' ἀκούσας αὐτὸν ἀθρόως ἐξ ἀνθρώπων ἀνερπασμένον, οὐχί, ὡς κοινὴν ζημίαν τοῦ βίου, τὴν τοῦ ἀνδρός στέρησιν ἐλογίζατο. Ἡμῶν δὲ εὐθύς τὴν λύπην ἡ ἐπὶ σοὶ φροντίς διεδέξατο, λογιζομένων, ὅτι, εἰ τοῖς πόρρω τῆς εἰκαιότητος ὡς περ καὶ ὀδυρμῶν τὸ συμβῆναι, πῶς εἰκὸς ὑπὸ τοῦ πάθους τὴν σὴν διατεθῆναι ψυχὴν, οὕτω μὲν ῥύσαι χρηστὴν οἶσαν, καὶ πρὸς τὰς συμπαθείας ὁλοκλόν διὰ τὴν τοῦ τρόπου ἡμερότητα, οὕτω δὲ ἀποκειμένην τῷ πάθει, ὥστε οἶονε διχοτομίας τινὸς εἰσθάνεσθαι ἐν τῷ χωρισμῷ τοῦ ἐμὸς υἱός. Καὶ γὰρ, ἡ τῷ ὄντι κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον οὐκ εἶτι εἰς

Quantum ingemuerim, nuntiato optimi hominum Brisonis casu, quid vel dicere attineat ? Nam profecto nemo ita corde lapideo, ut virum illum expertus ac deinde audiens ex hominibus subito ereptum esse, non commune humanæ vitæ damnum illius jacturam existimaverit. Mœrorem autem meum sollicitudo de te statim excepit, cum cogitarem, si his qui non sunt affinitate conjuncti, id quod accidit adeo grave et ad perferendum 439 difficile, quomodo verisimile sit animam tuam in hoc casu affici, quæ et natura adeo benigna est et ad commiserationes propensa propter morum lenitatem, et ipsi casui ita subjecta, ut veluti bipartitam quamdam sectionem in conjugis separatione senserit. Etenim si revera, secundum Domini sermonem, jam non sunt duo, sed una caro **, profecto separatio ejus-

** Matth. xix. 6.

(53) Ἀκαταλλήλου. Harl. et Med. κατ' ἀλλήλους. ibidem multi codices recentiores δεχομένους. Paulo post editi εἰς τὸν οὐρανόν. Tres vetustissimi codices ut in textu. Mox Reginus uterque, Coisl. secundus et Vaticanus ἐκ πάντων τούτων, sine conjunctione.

(54) Φύσεως. Med. κτίσεως. Paulo post idem cum Harl. Διότι ἐντα εἰς τό, etc.

(55) Ἐπιλιπούσθαι. Sic ibidem tres antiquissimi codices. Editi ἀπολιπούσθαι.

(56) Παρελθούσης. Harl. παρελθούσης.

(57) Μεταλαλέτω. Ita sex mss. Editi μεταβλέτω.

(58) Βρίσωνος. Reg. secundus et Coisl. secundus Brίσωνος. Addunt editi χρυσούσαν, riduam, quæ vox deest in plerisque mss.

(59) Οὕτως ἐστὶ. Sic Harl. et Med. Deest ἐστὶ in editis. Statim editi αὐτὸς ἀθρόως. Mss. αὐτόν. Subinde Harl. et Med. ἀνερπασθέντα οὕτως.

* Alias CCCXLVII.

modi non minus habet doloris, quam si media nostri corporis pars discinderetur. Ac tristitia quidem ejusmodi, et his majora: sed quæ eorum quæ evenerunt consolatio? Primum quidem, vicens illa ab initio lex Dei nostri, necesse omnino esse, ut quisquis natus fuerit, stato tempore de vita exeat. Si igitur sic res humanæ ab Adam ad nostra usque tempora constitutæ sunt, communes naturæ leges animo iniquo ne seramus, sed Dei erga nos dispensationem amplectamur: qui jussit sortem illam animam ac invictam, non consumpto morbis corpore aut ætate confecto migrare ex sæculo; sed in ipso ætatis flore et in splendore rerum egregie in bello gestarum vitam finire. Quamobrem moleste illud, ferre non debemus, quod a tali viro sumus separati; sed Domino gratias agamus, quod talis viri convictu dignati fuerimus, cujus jacturam totum sere imperium Romanum persensit; quem et Imperator ipse desideravit, et milites planxerunt, et viri in maximis dignitatibus constituti ut germanum filium defleverunt. Cum igitur tibi suæ ipsius virtutis reliquerit monumentum, satis magnum existima habere te tui doloris solatium. Deinde et illud scire te volo, eum qui non succumbit afflictionibus, sed per spem in Deum doloris pondus tolerat, magnam habere apud Deum patientiæ mercedem. Neque enim nobis itidem ut externis, licet contristari de dormientibus per præceptum Apostoli¹¹⁹. Sint et liberi tui tanquam imagines vivæ, absentiam illius quem desideras demulcentes. Quare educandorum liberorum cura animum tuum a mœrore avocet; et sollicita quomodo reliquum tibi tempus sic transigas, ut placeas Deo, egregia occupatione cogitationes tuas delinies. Nam præparatio ad causam coram Domino nostro Jesu Christo dicendam, ac studium veniendi in numerum eorum qui illum diligunt, idonea sunt quæ mœrori tenebras offundant, ut ab eo nunime absorbeamur. Largiatur autem Dominus cordi tuo consolationem ex bono suo Spiritu; ut et nos, audito rerum tuarum statu, recreemur, et omnibus tuis æqualibus exemplum sis præclarum vitæ secundum virtutem institutæ.

ἀγαθοῦ. ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες τὰ περὶ σοῦ ἀνεθώμεν, καὶ πάσαις ταῖς καθ' ἡλικίαν σοι ὁμοτίμοις ὑπέδειγμα ᾗς ἀγαθὸν τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου.

440 EPISTOLA CCCIII.

Rogat ut imposita ob falsas criminationes equarum præstatio dimittatur.

Comiti privatarum.

Illius loci incolæ ex falsa, opinor, calumnia dignitali tuæ persuaserunt, ut istis equarum præsta-

¹¹⁹ I Thess. iv, 12.

* Alias CCCXXIII.

(60) Τῆς φύσεως νόμοις. Harl. et Med. τῆς φύσεως τῶν παθῶν.

(61) Κατορθώματων. Harl. et Med. ἀνδραγαθημάτων.

(62) Ἐπὶ στήθε. Reg. secundus, Clarom. et Bigot. ἐπὶ στήθε. Mox deest articulus in nonnullis codicibus, conjunctio in aliis nonnullis.

(63) Οἰκίας αὐτοῦ. Codex Medicæus οικίας

αὐτοῦ, ἀλλὰ σὰρξ μία, δηλονότι οὐχ ἑτέρον ἐστὶν ἀλγεῖν ἢ τοιαύτη διάστυξις, ἥ εἰ τὸ ἥμισυ τῶν τοῦ σώματος ἀπεβήγνυτο. Ἀλλὰ τὰ μὲν λυπηρὰ τοιαῦτα, καὶ μείζω τούτων· ἡ δὲ ἐπὶ τοῖς συμβᾶσι παραμυθία τις; Πρῶτον μὲν, ἡ ἐξ ἀρχῆς κειρατηκυῖα τοῦ Θεοῦ τῶν νομοθεσιῶν· τὸ χρῆναι πάντως τὸν εἰς γένεσιν παρελθόντα τοῖς καθήκουσι χρόνοις ἀπέναι τοῦ βίου. Εἰ οὖν οὕτως ἀπὸ Ἀδάμ μέχρις τῶν τὰ ἀνθρώπων διατέτακται, μὴ ἀγανακτῶμεν ἐπὶ τοῖς κοινῇ τῆς φύσεως νόμοις (60), ἀλλὰ καταδεχόμεθα τὴν ἐφ' ἡμῖν τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν, ὃς ἐκέλευσεν ἐκείνην τὴν γενναίαν ψυχὴν καὶ ἀήτητον, μὴ νόσῳ δαπανηθέντος τοῦ σώματος, μηδὲ χρόνῳ καταμαρανθέντος, ἀναχωρῆσαι τοῦ βίου, ἀλλ' ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν κατὰ πόλεμον κατορθωμάτων (61) τὴν ζωὴν καταλῦσαι. Ὅστε οὐχ ὅτι ἐχωρίσθημεν ἀνδρὲς τοιοῦτου, δυσχεραίνειν ὀφειλομέν· ἀλλ' ὅτι τῆς πρὸς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα συνοικίσεως κατηξιώθημεν, εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ, οὗ πᾶσα σχεδὸν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ τῆς ζητίας ἐπὶ στήθε (62). Ἦν καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνικαλίσσατο, καὶ στρατιῶται ὠδύραντο, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν μεγίστων ἀξιομάτων ὡς γνήσιον υἱὸν κατεπένθησαν. Ἐπεὶ οὖν κατέλιπέ σοι τὴν μνήμην τῆς οικίας αὐτοῦ (63) ἀρετῆς, ἀρχοῦσαν νόμιζε εἶναι παραμυθίαν τοῦ πάθους. Ἐπειτα καὶ ἐκεῖνο εἰδέναι σε βούλομαι, ὅτι ὁ μὴ ὑποπεσὼν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος τῆς λύπης τὸ βάρος ἀπενεγκῶν, μεγάλην ἔχει παρὰ τῷ Θεῷ τῆς ὑπομονῆς τὴν ἀντίδοσιν. Οὐδὲ γὰρ ἴσα τοῖς ἐξωθεν ἐπετράπημεν λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κειρατημένοις παρὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Ἀποστόλου. Ἐστῶσαν καὶ οἱ παῖδες σου, ὡς περ εἰκόνας ἑμψυχοὶ, τὴν ἀπουσίαν τοῦ ποθουμένου παραμυθούμενοι. Ὅστε ἡ περὶ τὴν τεκνοτροφίαν ἀσχολία ἀπαγέτω σου τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν λυπηρῶν· καὶ μεριμνῶσα δὲ περὶ τοῦ πῶς εὐαρίπτως τῷ Κυρίῳ τὸν λειπόμενον ἐαυτῆς χρόνον διενέγκῃς, καλὴν ἀσχολίαν ἐπινοήσεις (64) τοῖς λογισμοῖς. Ἡ γὰρ ἐτοιμασία τῆς ἐπὶ τοῦ Κυρίου τῶν ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολογίης, καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ εὐρεθῆναι ἡμᾶς ἐνκριθμούς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἱκανὴ ἐστὶν ἐπισκοπεῖν τῇ λύπῃ, ὥστε μὴ καταποθῆναι ἡμᾶς ὑπ' αὐτῆς. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος (65) τῇ καρδίᾳ σου τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ παράκλησιν τοῦ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΤ'.

Κέρμει πριβατῶν.

Οἱ τοῦ χωρίου τοῦδε ἐκ διαβολῆς, οἶμαι, ψευδοῦς ἐπιστάν τὴν τιμιότητά σου φοράδων τέλεσμα (66)

ἐαυτοῦ.

(64) Ἐπινοήσεις. Reg. secundus, ἐπιθήσεις.

(65) Ὁ Κύριος. Restituimus ex sex mss. cum in editis deesset.

(66) Φοράδων τέλεσμα. Recte Scultetum castigat Combefisius quod raptim vectigal reddiderit. At idem immerito putat ob equarum possessionem tributum aliquod ejusmodi hominibus impositum fuisse. Perspicuum est equas ipsas iis, quibus pr-

τοῖςδε ἐπαγαγεῖν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ γινόμενον ἀδίκον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαρέσκειν ὄφελον τῇ τιμότητι σου, καὶ ἡμῖν λυπηρὸν διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἡδικομένους ἡμῖν ὑπάρχουσαν οἰκειότητα· ἐπεύσαμεν παρακαλέσαι τὴν χρηστότητα σου μὴ ἐᾶσαι προβῆναι τοῖς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσι τὴν ἐπὶ φρεῖαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΔ'

Commendat aliquem de quo antea fuerat locutus.

Ἀβουργίω.

Οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ καὶ πρότερον διελέχθην σοι διὰ τοῦ διακόνου. Ἐπειδὴ οὖν ἔχων ἔχει τὴν ἐπιστολὴν παρ' ἡμῶν, ἀπέλθοι ἔχων ἃ βούλεται παρὰ σοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕ'.

Commendat amicis suis hominem bene de illis meritum.

Ἀρεσίγραφος, ἐπὶ ἐκτρέτοις ἀνδράσιν.

Ἡδὴ γνώριμος ὑμῖν ἐστὶν ὁ δαίνα, ὡς αὐτὰ δηλοῖ τὰ διηγήματα τοῦ ἀνδρός. Ἐπὶ πάσης γὰρ ὑμᾶς προφάσεως ἔχει ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, ἐν ὀρθόδοξων μνήμῃ, ἐν ἀσκητῶν φιλοξενίᾳ, ἐν πάσῃ ἀρετῇ πρῶτους ὑμᾶς ὁ ἀνὴρ ἀγει. Κἂν διδασκάλων τις μνησθῇ, οὐκ ἀνέχεται προθεῖναι ὑμῶν ἑτέρους· ἐὰν ἀγωνιστὰς τῆς εὐσεβείας, καὶ ἱκανοὺς τὸ πιθανὸν τῆς αἰρέσεως διελέγξει, οὐκ ἂν ἔλοιτο ἕτερον πρὸ ὑμῶν ἀριθμεῖται, πρὸς πάντα (67) ἁμαχὸν ὑμῖν καὶ ἀνανταγωνιστὸν τὴν ἀρετὴν μαρτυρῶν. Καὶ οὐ πολλὸς αὐτῷ πόνος πείσαι, ταῦτα λέγοντι. Διηγείται γὰρ ἀκοαῖς μελίζονα ἐπισταμένων ἀνθρώπων, ἢ ὧν ἂν τις νομισθεῖται μεθ' ὑπερβολῆς ἀπαγγέλλειν. Οὗτος τοίνυν ἐπανιῶν πρὸς ὑμᾶς γράμματα ἔγραψεν, οὐχ ἵνα ἐαυτὸν ὑμῖν οἰκειώσῃ δι' ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα ἐμὲ εὐεργετήσῃ, τοῦ προσφθέγγασθαι τοῖς ἀγαπητοῖς μου (68) ἀφορμὴν παρασχόμενος· ὃν ἀμείψατο ὁ Κύριος τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως. Καὶ ὑμεῖς δὲ αὐτῷ εὐχαῖς καὶ τῇ ἀγαθῇ ὑμῶν περὶ πάντας προαιρέσει τὴν κατὰ δύναμιν χάριν διανεῖματε (69). Σημαίνειτε ἡμῖν καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ὅπως ἔχει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΣ'.

Rogat ut civibus Alexandrinis propinqui corpus, Sebastiae mortui, publico mandato exportandum concedat, et aliquid subsidii ex publico cursu ferri jubeat.

Ἡγεμόνι (70) Σεβαστείας.

Αισθάνομαι τῆς τιμότητός σου ἡδέως τὰς ἐπιστολάς ἡμῶν προσιεμένης, καὶ τὴν αἰτίαν γνωρίζω. Φιλάγαθος γὰρ ὢν, καὶ πρὸς εὐπορίας πρόχειρος, ἐπειδὴ τινα ἐκάστοτε ὕλην παρεχόμενά σοι ἱκανὴν

trocinatur Basilus, imperatas fuisse, idque in multae magis quam in tributū loco; siquidem eos comes rei privatae falsis criminationibus deceptus damnaverat. Sic etiam Gregorius Naz. epist. 184 Nemesium flectere conatur, qui Valentiniano equorum multam ob aliquod delictum infligerat. Nec mirum est in Cappadocia, quae optimos equos alebat, ejusmodi multas impositas fuisse.

(67) Πρὸς πάντα. Ita Med., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi πρὸς πάντας.

(68) Ἀγαπητοῖς μου. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀγαπητοῖς μοι. Paulo post Coisl. primus, Val. et Clarom. ἀμείψεται.

lionem indiceres. Cum igitur id quod factum est, injustum sit, et idcirco displicere debens dignitati tuae, et mihi molestum propter necessitudinem mihi cum iis qui laesi sunt intercedentem; rogare festinavi benignitatem tuam, ut ne hominibus nocere volentibus injuriam ex sententia procedere patiaris.

EPISTOLA CCCIV'.

Aburgio.

Hic est ille, de quo mihi tecum etiam antea per diaconum sermo fuit. Cum ergo a me tibi litteras deferat, a te his quae cupit impetratis discedat

EPISTOLA CCCV'.

B Sine inscriptione, causa virorum quorundam virtute clarorum.

Jam notus vobis ille est, ut ipsius ostendunt narrationes. Nam ad omnem vos occasionem in ore habet: in orthodoxorum recordatione, in ascetis hospitio excipiendis ac in omni virtute primas vobis defert. Si quis de doctoribus mentionem injiciat, non patitur alios vobis anteponi: si de pietatis propugnatoribus et ad confutandas haereticorum cavillationes idoneis, alium ante vos numerare nolit, testimonium vobis tribuens virtutis, quam nemo vincere et expugnare possit. Nec magnus illi labor haec dicendo persuadere. Loquitur enim auribus hominum, qui norunt majora, quam quae quis enarrans exaggerare videatur. Is igitur ad vos rediens petit litteras, non ut se mea opera in vestram familiaritatem insinueret, sed ut beneficium in me conferret, occasionem praebens salutandorum amicorum: cujus remuneretur Dominus bonam voluntatem. Vos autem ei precibus et bona vestra erga omnes voluntate gratias pro viribus persolvite. Significate etiam nobis quo sint loco res Ecclesiarum.

441 EPISTOLA CCCVI'.

Principali Sebastiae.

Intelligo dignitatem tuam libenter litteras meas accipere, nec causam ignoro. Amans enim boni cum sis, et ad beneficentiam propensus, quoniam tibi aliquam subinde materiam suppeditamus ido-

(69) Διανεῖματε. Ita Med., Coisl. uterque, Val. et Reg. secundus. Editi διανεμντας.

(70) Ἡγεμόνι. Vide notas ad epist. 67, ubi eadem voce non ducem aut praesidem, sed principalem seu primum curiae designari observamus. Neque obstat huic interpretationi precatio Basilii, ut viris illis aliquid subsidii ex cursu publico concedatur. Nam curialium nonnullas fuisse partes in regendo cursu publico observat Gothofredus in tit. De cursu publico, pag. 508.

* Alias CCCLVII.

** Alias CCXXXII.

*** Alias CCCCXXIV.

neam, in qua animi tui magnitudinem ostendas, ad meas epistolas accurris, ut quæ bonorum operum occasiones habeant. Venit igitur et alia occasio, quæ tuæ in omnes benignitatis notis signari potest, simulque virtutum tuarum præconem in medium adducit. Viri enim Alexandria profecti, necessarii officii causa, quodque communi totius naturæ jure mortuis hominibus debetur, indigent patrocínio tuo; adeo ut jubeas, ut ipsis propinqui corpus Sebastiae, exercitu ibi commorante, mortui, publico mandato exportandum concedatur: deinde et quantum licebit, subsidium ipsis feratur ex publico cursu, sicque inveniant aliquod longæ peregrinationis per tuam magnanimitatem solatium. Hæc autem ad magnam usque transitura Alexandriam, atque ad illius incolas miram tuæ dignitatis humanitatem perlatura, perspicuum est prudentiæ tuæ, etiamsi ego non dicam. Ego autem et in multis, quæ jam accepi, hoc quoque beneficium numerabo.

EPISTOLA CCCVII*.

Mortatur ut inter duos litigantes judicem se præbeat.

Sine inscriptione.

Repellunt sæpe vel utiles sententias contentiosæ indoles, idque præclarum et utile judicant, non quod aliis omnibus videtur, etiamsi profuturum sit, sed quod ipsis solis placet, etiamsi damnosum. Causa autem, insipientia, morumque perversitas, non aliorum consiliis attendens, sed solis suis confidens sententiis, ac subeuntibus cogitationibus. Sabeunt autem ea quibus gaudent; gaudent autem iis quæ volunt. Qui autem ea quæ vult, judicat utilia, non tutus est justus iudex, sed cæcis quos cæci ducunt, consimilis. Hinc et in damna facile incurrit, et utilitatis magistram habet experientiam. Huic nunc vitio obnoxius est qui cum hoc viro contendit. Nam cum oporteret iudicium permittere communibus amicis; imo cum a multis sæpe judicatus esset, quibus jus et veritas curæ erant, nunc cucurrit ad iudices, et ad tribunalium iudicium, mavultque multis amissis pauca lucrari. Data autem a magistratibus judicia ne victoriam quidem sine detrimento ferunt. Sis ergo adjutor, **442** o charum caput; maxime quidem utrique litiganti (id enim pium est) prohibens ne ad iudicem introeant; teque ipsius loco iudicem illi præbens. Quod si alteruter non obtemperat, nec sententiæ credit, save injuriam patienti; et ei qui iusta postulat, patrocínium tuum impende.

* Alias CCXLVII.

(71) Δέξασθαι. Legendum conjicit Combefisius δειξασθαι. Sed minime necessaria emendatio. Probabilior videtur infra ejusdem eruditi viri conjectura, ubi legendum putat καθήκοντος.

(72) Διακονήσει. Sic editi et tres codices, quibus collata fuit hæc epistola, nempe Med., Coisl. primus et Vaticanus. Sed tamen merito

δέξασθαι σου τῆς προαιρέσεως τὸ μεγαλοφυῆς, πρὸς τρέχεις ἡμῶν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὡς ἔργων ἀγαθῶν ὑποθέσεις ἔχουσαι. Ἦκει τοίνυν καὶ ἄλλη ὑπόθεσις δυναμένη δέξασθαι (71) τῆς σῆς περὶ πάντα δεξιότητος τοὺς χαρακτῆρας, ὁμοῦ καὶ κήρυκα τῶν σῶν ἀγαθῶν ἐπαγομένη. Ἄνδρες γὰρ ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρειας κινήσαντες καθήκοντως ἐνεκὸν ἀντὶκαίου, καὶ κοινῶς πάσῃ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀπειλοῦσιν ὀφειλομένου, δέονται τῆς παρὰ σοῦ προστασίας ὥστε κειῦσθαι αὐτοῖς σῶμα οἰκείου ἀνδρός, κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ στρατοπέδου τελευτήσαντος τὸν βίον ἐν τῇ Σεβαστείᾳ, προσταγμάτων δημοσίου συγχωρηθῆναι κινήσαι. Ἐπειτα μέντοι καὶ τὴν δυνατὴν αὐτοῖς παρασχεθῆναι βοήθειαν ἐκ τοῦ δημοσίου ὀφθῆναι, ὥστε εὐρεῖσθαι τινὰ τῆς μακρᾶς πλάνης διὰ τῆς σῆς μεγαλοφυῆς παραμυθίαν. Ταῦτα δὲ ὅτι μέχρι τῆς μεγάλης διαθήτῃται Ἀλεξανδρείας, καὶ τοῖς ἐκεῖ διακονήσει (72) τὸ θῆμα τῆς σῆς τιμιότητος, φανερόν τῃ συνέσει σου, καὶ ἐγὼ μὴ λέγω. Ἡμεῖς τε πρὸς πολλοῖς οἷς εἰλήφαμεν ἔδῃ, καὶ ταύτην τὴν χάριν ἐναριθμήτομεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΖ'.

Ἀρετὴ γὰρ.

Διωθοῦνται πολλάκις καὶ τὰς χρηστὰς διανοίας αἱ φιλόνοιχοι φύσεις, καὶ κρίνουσι καλὸν καὶ χρησιμὸν οὐ τὸ πᾶσι τοῖς ἄλλοις δοκοῦν, καὶ ἢ λυσitteλές, ἀλλὰ τὸ μόνον αὐτοῖς ἀρέσκον, καὶ ἐπιζημιον ἦ. Τὸ δὲ αἴτιον ἀνοία καὶ σκαλιότης τρόπων, οὐ προσεχούσα ταῖς παρ' ἐτέρων συμβουλίαις, μόνον δὲ πιστεύουσα γνώμας οἰκείαις καὶ τοῖς ὑποπίπτουσι λογισμοῖς. Ὑποπίπτουσι δὲ οἷς χαίρουσι· χαίρουσι δὲ οἷς βουλοῦνται. Ὁ δὲ ἂ βούλεται νομίζων λυσitteλῆ, οὐκ ἔστιν ἀσφαλὴς τοῦ δικαίου κριτῆς, ἀλλ' ἔοικε τυφλοῖς ὑπὸ τυφλῶν ὡδηγουμένοις. Ἐντεῦθεν καὶ προσπατεῖ ζημίαις εὐκλόως· καὶ τοῦ συμφέροντος διόξκαλον ἔχει τὴν πείραν. Τοῦτο νῦν (73) τὸ πάθος ὑπομένει ὁ τῷ παρόντι συνεζευγμένος ἀνδρὶ. Δέον γὰρ τὴν κρίσιν ἐπιτρέψαι φίλοις κοινῶς, μᾶλλον δὲ παρὰ πολλοῖς πολλάκις κριθεῖς, οἷς ἔμελλε τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας, νῦν ἔδραμεν ἐπ' ἄρχοντας καὶ τὴν τῶν δικαστηρίων κρίσιν, καὶ αἰρεῖται, πολλὰ ζημιωθείς, ὀλίγα κερδάναι. Αἱ δὲ παρὰ ἄρχουσι κρίσεις οὐδὲ τὴν νίκην ἀζήμιον φέρουσι. Γενοῦ (74) δὲ βοηθός, ὃ φίλη κεφαλὴ, μάλιστα μὲν ἀμφοτέροις τοῖς κρινόμενοις (οὕτως γὰρ) κωλύων τὴν αἰσδοὺν τὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ γινόμενος αὐτοῖς ἀντ' ἐκείνου δικαστής. Εἰ δὲ ἀπειθεῖ θάτερος, καὶ μάχεται ταῖς ψήφοις, σύμπραξον τῷ ἀδικουμένῳ, καὶ πρόσθεας τὴν παρὰ σοῦ βοήθειαν τῷ ζητοῦντι τυχεῖν τῶν δικαίων.

Combefisius legendum docet διακονήσει.

(73) Τοῦτο νῦν. Ita Harl. et Med. Edit., Τοῦτο τοίνυν. Titulum huic epistolæ apposuimus, qualem in codice Harleiano et nonnullis aliis reperimus. Editi addunt ἐπὶ ἀποκαλύψει κρυπτῶν, occultorum manifestationis causa.

(74) Γενοῦ. Ita vetustissimi tres mss. et alii nonnulli. Editi γίνου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗ΄.

EPISTOLA CCCVIII*.

Pauperes et afflictos Capralis in solas commendat.

Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ προστάσει.

A

Sine inscriptione, patrocinii causa.

Καὶ παρούσης τῆς τιμιότητός σου τοῖς ἀδελφοῖς (75), τῶν ἀπὸ τοῦ χωρίου Καπράλειως ἔνεκον, διελέχθην, καὶ προσήγαγον αὐτοὺς τῇ τιμιότητί σου, παρακαλέσας σε ἔχοντα πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίαν, προΐστασθαι αὐτῶν, ὡς πενήτων καὶ καταπονουμένων ἐν ᾧ πανσι. Καὶ νῦν πάλιν διὰ τοῦ γράμματος τὴν αὐτὴν ἀνανεοῦμαι παράκλησιν, εὐχόμενος τῷ ἁγίῳ Θεῷ καὶ τὴν ὑπάρχουσάν σοι περιφάνειαν καὶ λαμπρότητα τοῦ βίου συντηρηθῆναι, καὶ ἐπὶ μείζονα ἔλθειν, ἵνα ἀπὸ μείζονος δυνάμεως πολυτελέστερα ἡμᾶς ἔχης εὐεργετεῖν. Ὅτι γὰρ μία τῶν εὐχῶν (76) ἡ παντὸς τοῦ οἴκου ὑμῶν σωτηρία, ἡγοῦμαι πεπεισθαι σε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΘ΄.

EPISTOLA CCCIX**.

Commendat senem ex divite pauperrimum, et tribus liberis oneratum, de domus suae censu sollicitum.

Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ ἐνδειῇ.

B

Sine inscriptione, pro egno.

Πάνυ κατέγνωκον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦδε φροντίζοντος ἐπὶ τῇ ἀπογραφῇ τοῦ οἴκου· ὅς γε (77) προλαβὼν τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχει ἀπὸ τῆς πενίαις. Ἀπὸ γὰρ βίου εὐπόρου, οὕτω τοῦ Κυρίου ἐπὶ συμφέροντι τῆς ψυχῆς αὐτοῦ οἰκονομήσαντος, νῦν εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν περιετράπη, ὡς μέλις μὲν καὶ τῆς ἐφ' ἡμέραν (78) τροφῆς εὐπορεῖν, ἀνδραπόδου δὲ μηδὲ ἐνὸς κατάρχειν, ἀπὸ πολλῶν ὧν πρότερον εἶχεν ἐν τῇ αὐτοῦ δεσποσίᾳ. Τοῦτω τὸ σῶμα περιέλειπται μόνον, καὶ τοῦτο ἀσθενὲς καὶ γηραιόν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁρᾷ· καὶ παῖδες τρεῖς, προσθήκη φροντίζων ἀνδρὶ πάντῃ. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἔδειτο τῆς ἡμετέρας πρεσβείας, ἱκανὴν ἔχων τὴν πηνίαν δυσωπῆσαι (79) διὰ τὸ φιλόφθωπον τοῦ τρόπου, ἀκριβῶς ἡπιστάμεν. Ἐπεὶ δὲ δυσάρεστοι οἱ αἰτοῦντες, ἐφοβήθητι μήποτε ἑλλειμπάνῃ (80) τι τῶν εἰς αὐτὸν ἐπιλομένων, καὶ ἐπέστειλα, εἰδὼς, ὅτι ἡ ἡμέρα αὐτῷ, ἐν ᾗ ἂν πρῶτον ἴδῃ σου τὴν σεμνότητα, ἀρχὴ εὐθύμου βίου πρὸς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον γενήσεται, καὶ δώσει τινα βελτίονα τῶν πραγμάτων αὐτοῦ (81) μεταβολήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙ΄.

443 EPISTOLA CCCX***.

Commendat cognatos suos ac ceteros Ariarathiae incolas.

Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ συγγενῶν.

Sine inscriptione, pro cognatis.

Αὐτῷ μοι περισπούδαστον ἦν συντυχεῖν σου τῇ

Mihī ipsi admodum in optatis erat cum tua sa-

(75) Τοῖς ἀδελφοῖς. Mutata interpungendi ratione lucem huic loco asserere conatus sum. Sic enim erat in editis, Καὶ παρούσης τῆς τιμιότητός σου, τοῖς ἀδελφοῖς... διελέχθην. Unde interpres, *sermonem habui cum fratribus, eorum, qui Capralis regione orti sunt, gratia*: sed quos hic Basilii fratres appellat, hi alii esse non possunt, quam selecti cives Capralenses ac de rebus patriae missi. Quare nequaquam his fratribus res Capralenses commendabat, sed potius ei ad quem haec scripta epistola. Hos enim coram illo antea produxit, ut de rebus Capralensium ageret: nunc eosdem cum litteris mittit. Caeterum clarior multo esset tota verborum complexio, si deessent hae voces, τοῖς ἀδελφοῖς. Sed si retineantur, non puto aliter, ac interpretatus sum, accipi debere.

(76) Ἡμῶν εὐχή. Coisl. secundus et Reg. secundus ἡμῶν εὐχῇ.

(77) Ὅς γε. Sic Med., Coisl. primus et Vat. Editi ὅσως. [Recte.]

(78) Ἐφ' ἡμέραν. Reg. secundus et Coisl. secundus ἐπ' ἡμέραν. Ibidem Vaticanus codex ἀνδραπόδου δὲ μηδὲνός.

(79) Δυσωπῆσαι. Reg. secundus et Coisl. secundus δυσωπῆσαι σε.

(80) Ἑλλειμπάνῃ. Coisl. secundus et Reg. secundus ἑλλειμπάνειν.

(81) Αὐτοῦ. Ita Coisl. primus et Vat. Editi αὐτῷ. * Alias CCXXXIII.

** Alias CCXXX.

*** Alias CCXXXVII.

cundia congregari pluribus de causis : primum, ut bonis, quæ tibi insunt, longo intervallo perfruerer; deinde, ut etiam pro Ariarathicæ incolis te precarer : quibus jamdudum gravatis dedit Dominus dignum solatium, probitatis tuæ administrationem illis concedens. Est autem et alia quædam meorum cognatorum possessio, quæ valde gravatur, ac fere caput est inopiæ Ariarathicæ : cui etiam precor, ut benignitas tua, quantum fieri potest, medeatur, quo ab his qui potiuntur, deinceps ferri possit.

EPISTOLA CCCXI *.

Rogat ut illius domus, qui hanc epistolam ferebat, publicis muneribus gravata exoneretur.

Principalis.

Multas me cogunt litteras dignitati tuæ scribere qui asseverationum mearum rationem non habent, sed proprium quiddam ac eximium in suis rebus exquirunt. Jamdudum enim eis testificatus sum, ita te communem fore et æquabilem nobis idris custodem, ut nemo amplius quidquam ad humanitatem requisiturus sit, nisi plus justo avidus fuerit. Sed tamen ut huic homini satisfaceremus, dedimus ei epistolam, commendantes eum tibi, rogantesque ut et libenter ipsum videas, et quia tempore fatiscit illius domus in obeundis muneribus, eam, quantum fas erit, allevare digneris.

EPISTOLA CCCXII **.

Commendat aliquem metuentem ne ex novo censu læderetur.

Censitori.

Nosti quæ accedant hominibus ex censibus tum lucra tum detrimenta. Quare huic ignosce in id vehementer incumbenti, ne quid damni accipiat : quinetiam ei ad jus obtinendum pro virili patrociniari in animum inducas.

EPISTOLA CCCXIII ***.

Rogat Galatiæ Censitorem, ut de censu domus Sulpicii aliquid remittat.

Censitori.

Non licet eminus providentiam divinam intueri : sed nos homines præ animi imbecillitate quæ ante pedes posita sunt respicimus ; et sæpe dum ad bonum finem deducimur, moleste ferimus, tolerante nostras inscitias eo, qui omnia in sapientia moderatur, Domino. Meministi enim quam moleste tunc ~~444~~ tulerimus impositam nobis sollicitudinem : quot advocaverimus amicos, ut illorum opera in-

* Alias CCCXXI.

** Alias CCCXXVI.

*** Alias CCCLIII.

(82) Αὐτοῖς. Hanc vocem addidimus ex quinque mss. codicibus.

(83) Ὁ καὶ παρακαλῶ. Deest conjunctio in Mediceo, Coisl. secundo et Reg. secundo.

(84) Ὑπερβάλλῃ. Coisl. secundus et Reg. secundus.

λογιότῃ πολλῶν ἔνεκεν· πρῶτον μὲν, ὥστε ἀπολαῦσαι τῶν ἐν σοὶ καλῶν διὰ πολλοῦ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνου· ἔπειτα δὲ, καὶ περὶ τῶν κατὰ Ἀριαραθίαν ἀνθρώπων παρακαλέσαι σε· οἷς ἐκ παλαιοῦ θλιβομένοις ἔδωκεν ὁ Κύριος ἀξίαν παραμυθίαν, τῆς σῆς ὀρθότητος τὴν ἐπιστάσαν αὐτοῖς (82) χαρισάμενος. Ἔστι δὲ τι καὶ ἕτερον τῶν συγγενῶν τῶν ἐμῶν πάνυ βεβαρημένον, καὶ σχεδὸν τὸ καιριώτατον τῆς Ἀριαραθικῆς ἀπορίας ὑπάρχον· καὶ παρακαλῶ (83) κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον λατρευθῆναι παρὰ τῆς σῆς χρηστότητος, ὥστε φορτίον τοῦ λοιποῦ γενέσθαι τοῖς κεκτημένοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΑ'.

Πρωτεύοντι.

B

Πολλὰς ἡμῖν ποιῶσι τὰς ἐπιστολάς πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα οἱ ταῖς διαβεβαιώσεσιν ἡμῶν μὴ προσέχοντες, ἀλλ' ἰδίῳ τι καὶ ἐξαιρετον ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἐπιζητοῦντες. Πάλαι γὰρ ἡμεῖς αὐτοῖς διαμαρτυράμεθα, ὅτι οὕτως ἔσῃ κοινὸς καὶ ἴσος τῶν δικαίων ἡμῖν φύλαξ, ὥστε μηδένα πλέον ἐπιζητῆσαι τι τῶν εἰς φιланθρωπίαν, ἐὰν μὴ πού ὑπερβάλλῃ (84) τῇ ἀπληθείᾳ. Ὅμως δὲ πληροφοροῦντες τόνδε, ἔδωκαμιν αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν, συνιστῶντές σοι τὸν ἄνδρα, καὶ παρακαλοῦντες καλῶς τε αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ διὰ τὸ χρόνῳ κεκμηκέναι αὐτοῦ τὸν οἶκον ἐπὶ ταῖς λειτουργίαις, τῆς ἐνδεχομένης αὐτὸν παρακλήσεως ἀξιῶσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΒ'.

Κηρύττοντι.

C

Οἶδας τὰς ἐκ τῶν κήνσεων καὶ ὠφελείας καὶ βλάβας, τὰς γινομένας τοῖς ἀνθρώποις. Ὅστε σὺ γινώθῃ τῷδε πολλὴν ποιησαμένῳ σπουδῇ μηδεμίαν ὑπομεῖναι βλάβην, καὶ συνάρασθαι αὐτῷ κατὰ δύναμιν πρὸς τὸ δίκαιον προθυμήθῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΓ'.

Κηρύττοντι.

Οὐκ ἔστι πόρρωθεν ἰδεῖν τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὑπὸ μικροψυχίας οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸ ἐν ποσὶν ἀποβλέπομεν· καὶ πολλάκις ἐπὶ ἀγαθὸν πέρας ἀγόμενοι δυσχεραίνομεν, ἀνιχομένου ἡμῶν τῆς ἀμαθίας τοῦ πάντα ἐν τῇ ἑαυτοῦ (85) σοφίᾳ διοικοῦντος Δεσπότης. Μέμνησαι γὰρ δήπου ὅσον ἐδυσχεράναμεν (86) τότε πρὸς τὴν ἐπιτεθείσαν ἡμῖν φροντίδα, ὅσους παρελάβομεν τῶν φθῶν, εἰς τὸ διὰς ὑπερβάλλῃ.

(85) Τῇ ἑαυτοῦ. Sic tres vetustissimi codices. Editi τῇ αὐτοῦ.

(86) Ἐδυσχεράναμεν. Regius uterque et Coisl. secundus ἐδυσχεραίνομεν. Paulo post editi ὀνομάζομεν. Sed potior visa Regii primi et Paris. a. Bigot. scriptura, quam secuti sumus.

αὐτῶν ἀπώσασθαι τὴν ἐπὶ φρεῖαν. Οὕτω γὰρ ὠνομά-
ζομεν τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ νῦν ὁρᾷς ὅπως τὰ παρόντα.
Παρέσχε γὰρ σοι ὁ Θεὸς ἀφορμὴν τοῦ τὴν καλοκαγ-
θίαν τῶν τρόπων εἰς φανερόν ἀγαγεῖν, καὶ παντὶ τῷ
ἐφεξῆς βίῳ ἀγαθῆς μνήμης ἀφορμὰς ἐναφείναι.
Ὅποια γὰρ ἂν ᾦσιν αἱ ἀποτιμήσεις αὐταί, τοιαῦ-
ται καὶ αἱ ἐπὶ αὐταῖς μνήμαι παρὰ τῶν ἐπιγίνο-
μένων διασώζεσθαι πεφυκάσιν (87). Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ εὐ-
χομένοις Γαλάταις ὑπῆρξεν ἂν φιλανθρωποτέρου
ἤθους ἐπιτυχεῖν, ἀκριβῶς ἐγὼ πίπτειμαι. Ἐχω δὲ
οὐ Γαλάταις μακαρίζειν τῆς σῆς ἐπιστάσεως μόνον,
ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑμαυτὸν (88). Ἔστι γὰρ κάμολ οἶκος
ἐν Γαλατίᾳ, καὶ οἶκων γε ὁ λαμπρότατος σὺν Θεῷ,
εἰς ὃν εἰ τύχοιμι παρὰ σοῦ τινας βοήθειας (τεύξομαι
δὲ ἕως ἂν ἡ φιλία τὴν οἰκίαν ἰσχύον ἔχη), μεγάλῃ
εἶσομαι τῷ Θεῷ τὴν χάριν. Εἰ οὖν τις λόγος παρὰ τῇ
σῇ τιμιότητι τῆς ἐμῆς φιλίας, ὁμολογουμένην τινὰ
ὠφέλειαν παρσχεῖσθαι τῷ οἴκῳ τοῦ θαυμασιωτάτου
ἀρχόντος Σουλπίκιου (89), ἡμῶν ἐνεκεν παρακλήθῃτε·
ὥστε ὑφελεῖν τι τῆς νῦν οὐσης ἀπογραφῆς, μάλιστα
μὲν ἀξιόλογον, καὶ τῆς σῆς μεγαλοφροσύνης ἀξίον,
προσθήσω δὲ, ὅτι καὶ τῆς ἡμετέρας πρεσβείας (90)
τῶν ἀγαπώντων σε· εἰ δὲ μή, ἀλλ' ὅσον οἱ τε και-
ροὶ (91) συγχωροῦσι, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἐπιδέ-
χεται φύσις· πάντως δὲ ὑφελεῖν, καὶ μὴ ἔδῃαι ἐπὶ
τῆς ταυτοῦτος· ὥστε ἡμᾶς (92) μυρίων ὧν ἔχομεν
παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἀρχόντος εὐεργεσιῶν μίαν χάριν
ταύτην διὰ τῆς σῆς σεμνότητος ἀντεκτεῖλαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΣ'.

Rogat ut sua causa amorem erga fratrem, qui hanc epistolam ferebat, multiplicet.

Ἀρεστίγραφος, ἐπὶ οἰκέτῃ.

Καὶ πῶς ἐμελλόν ἐγὼ γραμμάτων οἰκίαν ἀφορ-
μὴν παρόρεσθαι, καὶ μὴ προσερεῖν (93) τὴν σὴν τι-
μιότητα, τοῦδε πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένου; Ὅς ἐξήρ-
κει μὲν καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰπεῖν τὰ ἡμέτερα, καὶ τὴν τῆς
ἐπιστολῆς ἀποπληρῶσαι (94) χρειαίαν· ἡβουλήθη δὲ καὶ
γραμμάτων διάκονος γενέσθαι, διὰ τὸ σφόδρα ἡμᾶς
ἀγαπᾶν, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς προσκινεῖσθαι ἡμῖν. Παν-
τὶ (95) τρόπῳ καὶ τὰ ὑμέτερα ῥήματα ἐπικερμίζεσθαι
βούλεται, καὶ ὑμῖν διακονεῖσθαι. Ἐδώκαμεν οὖν αὐτῷ
τὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς πρῶτον μὲν ὑμῖν εὐχόμεθα
πάντα τὰ ἀγαθὰ, ἅτα ὁ βίος οὗτος ἔχει, καὶ ὅσα τὸν
ἐν ταῖς (96) ἐπαγγελίαις μακαρισμὸν ἀποκείμενον
φυλάσσει· ἔπειτα καὶ δεόμεθα τοῦ ἀγίου Θεοῦ οἰκο-
νομηθῆναι δεύτερον ἡμῖν τὴν συντυχίαν ὑμῶν, ἕως

(87) *Τοιαῦται... πεφυκάσιν*. Sic tres vetustis-
simi codices. Editi τοιαύτη καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῖς μνήμη...
πέφυκε. Habent etiam ἐπ' αὐταῖς sex alii codices.

(88) *Ἐμαυτόν*. Sic tres vetustissimi codices.
Editi ἑαυτόν.

(89) *Σουλπίκιον*. Ita Harl. prima manu. Editi
Οὐλπίκιον.

(90) *Πρεσβείας*. Immorari non soleo in observan-
dis interpretum erratis; sed tamen hoc loco appo-
nam speciem eruditionis Sculteti, ut quisque vi-
deat quantum huic homini tribuendum sit. Sic igi-
tur interpretatur: *Quod ille sit ex ordine presbyte-
rorum nostrorum*. Unde Combesius: *Vapulet tiro
qui sic deliret: eritque nobis homo sic inficetus do-*

A *juriam propulsaremus*. Sic enim rem appellabamus.
Sed nunc vides qualia sint presentia. Præbuit
enim tibi Deus occasionem morum integritatis in
lucem proferendæ, totique posteritati argumenta
bonæ memoriæ relinquendi. Quales enim descri-
ptiones censuum ipsæ fuerint, talis etiam earum
recordatio a posteris conservari solet. Mihi autem
Galatas ne optando quidem potuisse ingenium
humanius nancisci exploratum et persuasum est.
Nec Galatas solum beatos prædicare possum ob
tuam administrationem, sed et meipsum. Est enim
mibi etiam domus in Galatia; ac domorum quide n
Dei dono longe splendidissima, in quam quidem
ei mihi aliquid præsidii concesseris (concedas
autem quandiu amicitia suo stabit robore), in-
gentes Deo gratias habiturus sum. Si qua igitur
ratio apud tuam dignitatem amicitie meæ, ut
ratur quoddam beneficium tribuas domui ma-
gistratus maxime admirandi Sulpicii, fac mea
causa exoreris: adeo ut de censu præsentis aliquid
demas, maxime quidem quod memorabile sit,
et tua magnanimitate dignum, addam etiam et
nostra qui te diligimus precatio. Sin minus,
saltem quantum tempora concedunt, et rerum
natura patitur: omnino autem aliquid demas,
nec in eodem statu relinquant: ut pro innumera-
bilibus beneficiis, quæ ab egregio illo magistratu
accepimus, hanc unam gratiam tuæ gravitatis
opera referamus.

EPISTOLA CCCXIV.

Sine inscriptione, pro famulo.

C

Et quomodo ego domesticam scribendi occa-
sionem negligerem, nec tuam salutarem dignita-
tem, hoc ad vos proficiscente? Qui quidem et per
se posset nostra narrare, litterarumque vicem
explere: voluit tamen litteras etiam perferre,
eo quod me vehementer diligit, ac mihi ex toto
animo affixus sit. Cupit omnino et tuum respon-
sum referre, et tibi suam operam præstare. Ita-
que ei dedi epistolam, qua tibi primum bona
omnia precor, tum quæ hæc vita habet, tum
quæ promissam beatitudinem reposita servant:
deinde etiam Deum sanctum rogo, ut eo ita dis-
pensante iterum vobiscum congrediamur, dum
in terra versamur. Cæterum, quin erga memo-

D *ctrine Patrum verique eorum sensus arbiter.*

(91) *Καιροί*. Sic novem mss. Editi χρόνοι.

(92) *Ὡστε ἡμᾶς*. Coisl. primus et Med. ὡς
ἡμᾶς.

(93) *Μὴ προσερεῖν*. Negatio addita ex Coisl.
secundo et Reg. secundo.

(94) *Ἀποπληρῶσαι*. Ibidem duo codices cum
Med. πληρῶσαι.

(95) *Ἡμῖν, παντὶ τρόπῳ*. Uterque Coisl. ἡμῖν
παντὶ τρόπῳ.

(96) *Ὅσα τὸν ἐν ταῖς*, etc. Reg. secundus et
Coisl. secundus ὅσα τῶν ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις τὸν
μακαρισμὸν ἀποκείμενον φυλάσσει.

* Alias CCXXXI.

ratum fratrem amorem multiplices mea causa, A nullus dubito. Quare fac exoreris ut id reipsa experiatur.

ἔσμεν ὑπὲρ γῆς. Τὴν δὲ εἰς τὴν προειρημένον ἀδελφὸν ἀγάπην ὅτι πολυπλασιάσεις ἡμῶν ἔνεκεν, οὐκ ἀμφιδάλλω. Ὡστε παρακλήθῃτε ἔργῳ αὐτῷ παρασχεῖσθαι τὴν πείραν.

445 EPISTOLA CCCXV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΕ'.

Commendat viduam sibi propinquam ejusque pupillos.

Sine inscriptione, pro propinqua.

Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ συγγενοῦς.

Cum omnino persuasum habeam impetraturum me quidquid juste a tua dignitate petivero, libenter epistolam dedi ornatissimæ huic pupillorum curatrici, quæ ædes incolit hydra quadam multorum capitum acerbiores. Quibus omnibus accedit, ut sanguine inter nos conjuncti simus. Quapropter nobilitatem tuam rogo, ut et mihi aliquid tribuens et honorem pupillorum avo debitum conservans, aliquid seras auxilii : quo deinceps fiat illis hæc possessio tolerabilis.

Πάνυ πεπεισμένος μηδὲν διαμαρτῆσθαι περὶ ὧν ἂν μετὰ τοῦ δικαίου παρακαλέσω τὴν τιμιότητά σου, προθύμως ἤλθον ἐπὶ τὸ δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν τῇ κοσμιωτάτῃ τῇδε ὀρφανῶν προεστῶσιν, καὶ οἰκίαν οἰκούσῃ ὑδρας τινὸς πολυκεφάλου χαλεπωτέραν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τοῦτοις ὑπάρχει ἡμῖν τὸ καὶ οἰκείως ἔχειν ἀλλήλοις κατὰ γένος. Διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν εὐγένειαν, καὶ ἡμᾶς τιμῶντα, καὶ τῷ πάππῳ τῶν ὀρφανῶν τὴν ἐφειλομένην ἀποσώζοντα τιμὴν, παρασχεῖσθαι τινὰ βοήθειαν· ὥστε φορητὴν τοῦ λοιποῦ τὴν κτῆσιν αὐτοῖς καταστήσαι.

EPISTOLA CCCXVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΓ'.

Commendat hominem patrociniū ad ea, quæ sibi proponebat, indigentem.

Sine inscriptione, pro dilexato.

Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ καταπορευμένου (97).

Quamquam omnino persuasum habeo litteris non indigere qui tuam clementiam adeunt, propterea quod ex animi probitate plura facis, quam quis obsecrans ad bonum adhortetur ; quia tamen hujusce filii cura majorem in modum tangor, adductus sum ut ad puram tuam et doli expertem animam scriberem, commendans tibi hominem ac rogans, ut quibus rebus poteris præstes, ei ad ea, quæ sibi proponit, tuum pro viribus auxilium. Nullum autem alium ei opus fore patronum, si digneris totam potestatem quam tibi Dominus largitus est, ad illius patrociniū impendere, mihi omnino persuasum est.

Πάνυ πεπεισμένος μηδὲν δεῖσθαι γραμμάτων τοῖς πρὸς τὴν σὴν χρηστότητα ἀφικομένους, διὰ τὸ πλείον ποιεῖν ἐκ τῆς τοῦ τρόπου καλοκαγαθίας ἢ ὅσον ἂν τις παρακαλέσας προτρέψαιτό σε πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἔμως, διὰ τὸ καθ' ὑπερβολὴν φροντίζειν τοῦ υἱοῦ τοῦδε, ἐπιστεῖλαι τῇ καθαρᾷ σου καὶ ἀδόλῳ ψυχῇ προήχθην, συνιστῶν σοι τὸν ἄνδρα, καὶ παρακαλῶν, ἐν οἷς ἂν ᾖ δυνατόν, παρασχεῖσθαι αὐτῷ εἰς τὰ προκείμενα τὴν κατὰ δύναμίν σοι ἐπικουρίαν. Ὅτι δὲ οὐδενὸς ἑτέρου δεηθήσεται προστάτου, σοῦ καταξιώσαντος πάσῃ δυνάμει ἣν ἔδωκέ σοι ὁ Κύριος, χρῆσασθαι εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῷ προστασίαν, ἀκριδῶς ἐπίσταμαι.

EPISTOLA CCCXVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΖ'.

Amici occupationibus tribuit, quod raro litteris suis respondeat. Rogat ut is qui epistolam ferebat, non frustra se pertulisse sentiat.

Sine inscriptione, pro egeno.

Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ ἐνδεοῦς.

Raras mihi ad tuam dignitatem efficiunt litteras rara a te responsa. Indicium enim facio, cur molestiam meas litteras asferre dignitati tuæ putem, quod non accipiam his quæ subinde scribo responsiones. Sed rursus ad aliam traducit cogitationem consideratio multitudinis negotiorum tuorum ; ac tot et tanta in manibus habenti ignosco, si mei obliviscaris : cujus ne si summum quidem esset otium et quies, ob vilem et abjectam vitam facile esset recordari. Te quidem sanctus ille et ad majorem splendorem perducatur, et te sua ipsius gratia in præsentī claritate conservet. Mihi autem quælibet occasiones, novæ sunt scribendi

Σπάνιος ἡμῖν τὰς πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα κατασκευάζει ἐπιστολὰς τὸ σπάνιον τῶν αὐτόθι (98) ἀποκρίσεων. Δεῖγμα γὰρ ποιούμεθα τοῦ ὅχλου ἡμῶν τὸ γράμμα φέρειν τῇ τιμιότητι σου, τὸ μὴ δέχεσθαι ἐφ' οἷς ἂν ἐκάστοτε γράφομεν (99) τὰς ἀποκρίσεις. Πάλιν δὲ εἰς ἑτέραν μεθίστησι διάνοιαν ἡ ἔννοια τοῦ πλήθους τῶν περὶ σὰ πραγμάτων, καὶ συγγνώμην ἔχομεν τῷ τοσαῦτα διὰ χειρὸς ἔχοντι ἐπιλανθανομένῳ ἡμῶν, ὧν οὐδὲ εἰ πᾶσα ἦν σχολὴ καὶ ἡσυχία, διὰ τὸ ταπεινὸν τοῦ βίου μεμνησθαι βιβδίων. Σὲ μὲν οὖν ὁ ἅγιος (1) καὶ ἐπὶ μέλζοντα τῆς περιφανείας ἀγάγοι, καὶ τῇ παρουσίᾳ λαμπρότητι συντηρήσοι τῇ ἐκυτοῦ χάριτι· ἡμεῖς δὲ πᾶσαν πρόφασιν ἀμειδῶ αὐτόθεν.

(99) Γράφομεν. lidem duo codices cum Med. γράφωμεν.

(1) Ἄγιος. Vaticanus et Claromontanus addunt Θεός.

* Alias CCXVIII.

** Alias CCXIX.

*** Alias CCXXII.

(97) Ὑπὲρ καταπορευμένου. Ita Med. et duo alii. Editi et Coisl. primus, ὑπὲρ καταπορευμένων.

(98) Αὐτόθι. Coisl. secundus et Reg. secundus

μεθ' ἡμῶν γράμμασιν, οὐχ ἵκιστα δὲ τὴν παρούσαν διὰ τὸνδε, ἐν καὶ παρακατατιθέμεθ' αὐτῇ, καὶ ἀξιούμεν λαβεῖν τινὰ αὐτὴν τῆς τῶν γραμμάτων ἡμῶν (2) δεικνύοντος αἰσθησιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗ'

Rogat ut epistolam ferenti et sua et patriæ prosit commendatio.

Βασιλείου, ἀρεπλίγραφο, ὑπὲρ πατριῶτου.

Τοὺς ἐκ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἀφικομένους συνίστη-
σί σοι αὐτὸ τῆς πατρίδος δίκαιον· εἰ καὶ οἱ τῇ τοῦ
τρόπου χρηστότητι πάντας ὑπὸ τὴν ἐαυτοῦ ἀγίαν
πρόνοιαν, τοὺς ὁπωσοῦν δευμένους τινὲς ἀντιλήψεως.
Καὶ τὸν ἐγγειρίζοντα τὸνδε τὴν ἐπιστολὴν τῇ κο-
σμιότητι σου, τὸν υἱὸν τοῦδε, δέξαι, καὶ ὡς πατριῶ-
την, καὶ ὡς δεόμενον ἀντιλήψεως, καὶ ὡς παρ' ἡμῶν
συνιστάμενός σοι· καὶ ἐκ πάντων τούτων ἐν αὐτῇ
ὑπαρξάτω, τυχεῖν τῆς ἐνδοχομένης παρὰ σοῦ βοή-
θείας εἰς τὰ προκείμενα. Δῆλον δὲ, ὅτι ἐπὶ τοῖς ἀγα-
θοῖς ἔργοις αἱ ἀνταποδόσεις, οὐ παρ' ἡμῶν τῶν μι-
κρῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Κυρίου, τοῦ τὰς ἀγαθὰς
προαιρέσεις ἀμειβομένου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΘ'.

Commendat hospitem omni subsidio in terra extranea egentem.

Ομοίως ὑπὲρ ξένου.

Κατὰ πόδας τῆς ἀναχωρήσεώς σου ἐπέστη ἡμῖν
ὁ υἱὸς οὗτος ὁ τὴν ἐπιστολὴν σοι ταύτην ἀποδιδούς,
χρεῖαν ἔχων, ὡς ἀνὴρ ἐν ἀλλοδαπῇ διάγων, πάσης
τῆς παρὰ τῶν Χριστιανῶν ὀφειλομένης τοῖς ξένοις
παραμυθίας. Τὸ μὲν οὖν πρᾶγμα οὗτός σοι ἐναρ-
γέστερον διηγήσεται· τὴν δὲ βοήθειαν αὐτὸς παρ-
έξει, τὴν σοι κατὰ δύναμιν, καὶ ἀναγκαίαν τοῖς προ-
κειμένοις. Ἐάν μὲν οὖν παρῇ ὁ ἡγεμὼν, αὐτὸς ξε-
ναγήσει πρὸς αὐτὸν ἐλθόντι. Ἐπεὶ δὲ τῶν πολι-
τευομένων παρέξει αὐτῷ τὰ σπουδαζόμενα. Οὐ γὰρ
μικρῶς μοι μέλει τὸ πάντα αὐτὸν κατὰ γνώμην
πράξαντα ἐπανελθεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚ'.

*Testatur eum qui ad negotia procuranda missus fuerat, etsi re infecta redit, non tamen pigritiae accusandum. Scire aet
quo loco sint res ecclesiasticæ.*

Ἀρεπλίγραφο, ἐπὶ προσηγορίᾳ.

Διὰ μακροῦ ἡμῖν ὑπὲρξας προσηγορίαν τὴν τιμιό-
τητά σου, τῷ τὸν ἀναχομίζοντα τὰς ἀποκρίσεις πο-
λὺν χρόνον ἐνδιατρίψαι τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ἀνδράσι
καὶ πράγμασι δυσχερεστέροις (3) περιπεσεῖν.
Ἐνιαυτὸν γὰρ ὅλον ἀπεξενώθη τῆς ἐνεργούσης.
Ἀπάταις ἀνθρώπων καὶ διαλύσεσιν ὑπαχθεῖς, εἰ τῆς
παρούσης αὐτῷ κακουργίας κρατήσεις, τοῦ παντός
περίεσθαι, ὥστε τοῦ κεφαλαίου τῆς ζημίας ἐπὶ ἡμε-
τέρας, ἐν τῇ κατὰ μικρὸν ἀπάτῃ τῆς αἰσθησεως κλεπτο-
μένης. Ἐπεὶ οὖν ἐπάνεισι, τῶν τε τοῦ ἀέρος ὀχλη-

(2) Ἡμῶν. Coisl. primus ἡμῖν. Paulo ante legit Combefisius πρὸς πᾶσαν πρόφασιν. Sed minus intellexit illud ἀμειβομένα, cujus hæc videtur esse sententia : Quot occasiones occurrunt, totidem scribendi vices usurpo.

(3) Δυσχερεστέροις. Sic uterque Coisl., Med. et

vices ; ista inprimis, propter hunc hominem, quem tibi commendo ac rogo, ut se meas ad te litteras non frustra pertulisse sentiat.

446 EPISTOLA CCCXVIII.

Basilii, carens titulo, pro conterraneo.

Eos qui e patria nostra adveniunt, ipsum tibi commendat patriæ jus : tametsi morum benignitate cunctos qui quomodocunque tuo auxilio indigent, sub tuam adducis providentiam. Hunc itaque qui epistolam comitati tuæ traditurus est, filium illius suscipe, et tanquam popularem, et tanquam opis indigum, denique tanquam per nos tibi commendatum ; atque iis ex omnibus unum quoddam illi contingat, ut scilicet auxilium a te quantum fieri poterit consequatur in negotiis suis. Liquet autem bonis operibus paratam esse remunerationem, non per nos quidem pusillos homines, sed per Dominum, qui præclaris institutis mercedem re- pendit.

EPISTOLA CCCXIX.

Similiter pro hospite.

E vestigio recessus tui accessit ad me alius iste, qui hanc epistolam tibi porrigit : is velut homo in terra extranea degens, omni eget sub- sidio, quod hospitibus debetur per Christianos. Ut negotium quidem ipse tibi clarius enarrabit : tu vero auxilium præbebis pro viribus, atque necessarium rebus præsentibus. Si itaque aderit præses, ipse videlicet ad eum duces hospitem. Alioqui, per eos qui rempublicam gerunt con- siles ei quæ expetit. Non enim mediocriter mihi curæ est, ut peractis ex animi sententia omnibus revertatur.

EPISTOLA CCCXX.

Sine inscriptione, salutandi gratia.

D Longo intervallo nobis contigit tuam dignitatem salutare ; eo quod qui responsa refert, diu in no- stra regione commoratus sit, ac tum in viros morosissimos, tum in negotia difficillima inciderit. Nam annum totum absuit patria. Is hominum dolis et transactionibus in eam spem inductus se, si præsentem nequitiam superaret, rei totius sum- mam obtenturum, sero damni caput persensit : cum fraus paulatim progrediens sensum præter- fugisset. Cum igitur redeat et ab aeris molestiis

Reg. secundus. Editi δυσχερεστέροις. Statim editi ἀπάταις γάρ, sed vocula deest in mss. quatuor. Plures autem non habuimus in hanc epistolam.

* Ex Cotelieri Monum. Ec. Gr. t. II, p. 94.

** Ibid., p. 95.

*** Alias CCCXI.

et ab hominum nequitia liberatus : salutamus te per illum, rogantes ut nostri memineris in precibus (nam precum auxilio valde indigemus), simul etiam certiores te facio, quos beatus episcopus debito solvendo obnoxios reliquerat (siquidem in suo testamento et debili fecit mentionem, et unde et a quibus illud **447** solvi oporteret), eos amicis admonitionibus spretis necessitatem tribunalium expectare. Quare sodalis noster re infecta rediit, atque hæc ipsa rogavit ut de eo testaremur, ne segnitiei aut pigritiæ apud tuam dignitatem incusaretur. De his hactenus. Cæterum quo in statu sint res Ecclesiarum, utrum concedatur ut in eodem statu permaneant, an in pejus vergant, aut spem aliquam habeant futuræ in melius mutationis, per aliquem e charis fratribus certiores me facere digneris.

EPISTOLA CCCXXI*.

Auctor hujus epistolæ, quem Gregorium Nazianzenum esse non obscure perspicitur, non sine solito lepore Theclam rogat, ut his qui ecclesiæ consepium exstruebant, vinum suppedilet, propterea quod vehemens anni præteriti (rigus tunc succiderat).

Theclæ.

Præterito anno, etc.

Vide inter S. Gregorii Nazianzeni epistolas, epist. 57.

EPISTOLA CCCXXII**.

Rationem reddit cur sero respondeat : rogat ut post longam hiemis absentiam saltem ad Paschæ diem cum conjuge redeat.

Sine inscriptione, ut cum amico Pascha celebret. C

Acceptis tuæ dignitatis litteris, gavisus sum, ut par erat, et Domino gratias egi, atque paratus eram respondere, si quis opportune de rescribendo submonuisset. Nam negotium illud, de quo mihi mandaveras, temporis progressu absolutum est. Non erat **448** autem, antequam conceberetur, tutum quidquam respondere. Hæc mei silentii fuit causa : non enim segnities, neque officii ignoratio. Etiam si enim omnino piger essem, tamen vitia mea coram tua dignitate occultare omni modo studuissem. Nunc vero non possum ego tui oblivisci, ne brevissimo quidem temporis spatio : aut certe quispiam se ipse potius ignoret : sed sive scribam, sive non, infelix te meo cordi circumfero : et longam illam hiemis absentiam ita moleste fero, ut precer, si integrum tibi ipsi non est ob eas, de quibus audiui, occupationes, rusticos relinquere, mihi occasionem dari ad loca illa veniendi, ac vera illa tuorum morum integritate ac ornamentis tuis perfruenti. Omnino autem salutare Paschæ diem nobiscum conaberis transigere, una cum

* Alias CCXII.

** Alias CCXXIII.

(4) *Ἐκτισθῆναι*. Duo codices *ἐκτίσθαι*. Paulo post male in editis *ἕτερος*. Mss. *ἑταῖρος*.(5) *Ἀὐτόν*. Non male deest in codice Vaticano.(6) *Ἥ τινα*. Duo codices *εἴτε τινα*. Ibidem editi *γνωρίσαι*. Quatuor mss. ut in textu.(7) *Ἐπὲρ οὗ*. Duo mss., *περὶ οὗ*. Paulo post edi-

ρῶν καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν μοχθηρίας ἀπαλλαγείας, ἀσπαζόμεθα σε δι' αὐτοῦ, παρακαλοῦντες μεμνησθαι ἡμῶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν (πολλῆς γὰρ τῆς ἐκ τῶν εὐχῶν βοήθειας δεόμεθα), καὶ ἅμα σημαίνομεν, ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι καταλειφθέντες πρὸς τὴν τοῦ ὀφλήματος ἔκτισιν παρὰ τοῦ μακαρίου ἐπισκόπου, ἐπιμνησθέντος ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτοῦ τε τοῦ χρέους, καὶ ὅθεν προσήκειν ἐκτισθῆναι (4), καὶ διὰ τίνων, ὑπεριδόντες τῶν φιλικῶν ὑπομνήσεων, τὰς ἐκ τῶν δικαστηρίων ἀνάγκας ἐκδέχονται. Διὸ ἀπρακτος ἐπανήλθεν ὁ ἑταῖρος ἡμῶν, καὶ ταῦτα αὐτὰ ἐξίσωσεν αὐτόν (5) παρ' ἡμῶν μαρτυρηθῆναι, ὥς μὴ ἀργίας μηδὲ βῆθυμίας ἐγκλημα σκεῖν παρὰ τῇ τιμότητι σου. Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Τὰ δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν ὅπως ἔχει, εἴτε συγκεχώρηται μένειν ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος, εἴτε καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκπέπτωκεν, ἢ τίνα (6) ἐλπίδα τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον ἔχει μεταβολῆς, γνωρίσαι ἡμῖν διὰ τινὸς τῶν γνησίων ἀδελφῶν καταξίωσον

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΑ'.

Θέκλη.

Τὸ παριππεύσαν ἔτος, κ. τ. λ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΒ'.

Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ φίλῳ σιμπασχάσαι.

Διξάμενος τὰ γράμματα τῆς σῆς τιμιότητος ἔσθην, ὥς εἰχός, καὶ εὐχαρίστησα τῷ Κυρίῳ, καὶ προθύμως εἶχον ἀντιφθέξασθαι, ἔάν τις κατὰ καιρὸν περὶ ἀντιγράφων ὑπέμνησε. Τὸ γὰρ πρῶτον ὑπὲρ οὗ (7) ἐπίταξας ἡμῖν, χρόνῳ ἐλάμβανε τὴν κατάστασιν. Οὐκ ἐνῆν δὲ πρὸ τοῦ πέρατος ἀσφαλὲς οὐδὲν ἀποκρίνασθαι. Αὐτὴ ἡ αἰτία τῆς σιωπῆς ἡμῶν· οὐ γὰρ δὴ βῆθυμία, οὐδὲ ἀγνοία τοῦ προσήκοντος. Εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἤμεν (8) βῆθυμοι, ἐσπουδάσαμεν πάντως ἐπὶ τῆς σῆς τιμιότητος συσχεῖσθαι ἡμῶν τὰ ἐλαττώματα. Νῦν δὲ οὐκ ἐστὶν ἡμῶν ἐπιλαθέσθαι σου οὐδὲ τὸ βραχύτατον (ἢ πρότερον ἂν τις ἑαυτὸν ἀγνοήσειεν)· ἀλλὰ καὶ ἐπιστελλόμεν, καὶ μὴ, ἐνιδρυμένον σε ταῖς καρδίαις ἑαυτῶν περιφέρομεν, καὶ πρὸς τὴν μακρὰν ἀπόλειψιν τοῦ χειμῶνος οὕτω δυσκόλως ἔχομεν, ὥστε εὐχεσθαι, εἰ μὴ αὐτῷ σοι (9) δυνατόν, διὰ τὰς ἀκουόμενας ἀσχολίας, καταλιπεῖν τοὺς ἀγροίκους, ἡμῖν ἐγγενέσθαι πρόφασιν ἐπιστῆναι τοῖς τόποις, καὶ τῆς ἀληθινῆς εὐσταθείας τῶν σῶν τρόπων καὶ τῆς κοσμιότητος ἀπολαῦσαι. Πάντως δὲ τὴν σωτήριον ἡμέραν τοῦ Πάσχα μεθ' ἡμῶν ποιῆσαι προθυμηθήσῃ, μετὰ τῆς κοσμιωτάτης συμβίου σου,

tio Paris., οὐκ εἶχον δέ. Mss. ut in textu. Subinde quatuor codices, σιωπῆς ἡμῶν. Editi σιωπῆς ἡμῖν.

(8) *Ἡμεν*. Deest ea vox in Med. et Coisl. primo. Duo codices, εἰ γὰρ καὶ ἄλλως ἐσμέν.

(9) *Εἰ μὴ αὐτῷ σοι*. Sanum locum Combefisius corrumpit, dum emendare cupit. Legendum putat εἰ μὲν αὐτῷ σοι, repugnantebus codicibus mss. ac ipsa etiam sententia.

ἦν καὶ προσαγορευόμεν διὰ σοῦ, καὶ παρακαλοῦμεν A
συμπράξει ἡμῖν εἰς τὸ ἐπιτελεῖν σε πρὸς ἡμᾶς.

Ornatissima tua conjuge : quam per te saluto et
rogo, ut tradita mihi opera tuam ad nos profectio-
nem urgeat.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΓ'.

EPISTOLA CCCXXIII'.

Gratias agit Deo, quod Philagrii servorum fuga ipsius litteras sibi conciliaverit : hortatur ut sæpe ad se scribat de do-
mesticis et ecclesiasticis rebus, ac operam suam Ecclesiarum pacificationi impendat. Cæterum sibi epistolam sero red-
ditam a Cyriaco; sed tamen diligentiam suam non defuisse.

Φιλαγγρίῳ Ἀρχιερεῖ (10).

Philagrio Arceno.

Χάρις τῷ ἁγίῳ Θεῷ· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι χάριν
ἔχειν τοῖς ἡδικοῦσί σε, ὅτι μοι γεγόναι γραμμάτων
ὀψέσεις. Ἀλλ' ὁ πανταχόθεν εὐεργετῶν ἡμᾶς Κύριος
οἶδε καὶ διὰ τῶν λυπηρῶν πληροῦν πολλάκις τὰς
παρακλήσεις. Ὅθεν καὶ ἡμῖν τὴν εἰκαιότητα (11)
τῶν ἀποδράντων σε (12), εὐπροσύνης ἐποίησεν ἀφορ-
μήν. Ἀλλὰ γράφοις ἡμῖν διὰ πάσης προφάσεως·
τοιαῦτα γράφων, οὕτω μὲν ἀπὸ χρηστῆς γνώμης. B
οὕτω δὲ ἀπὸ γλώττης καθααρμένης. Καὶ γὰρ εἰ μὴ
φαιμεν προσποιεῖσθαι τὸ ἐν τῇ λέξει τερπνόν, ἀλλ'
οὖν φυσικῶς πως κατακτιλούμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ
ἀγετε ἡμᾶς, οἱ τὸν λόγον χαρίεντες, ὥσπερ οἱ τὰς
μαλίσσας διὰ τῶν κρουμάτων (13). Πολλὰς γε οὖν
πέμπει τὰς ἐπιστολάς, καὶ μακρὰς ὥς ἐνι μάλιστα·
οὐ γὰρ δὴ ἀρετὴ ἐπιστολῆς ἡ βραχύτης, οὐ μᾶλλον
γε ἡ ἀνθρώπου. Γράφε δὲ ἡμῖν τὰ τε κατὰ τὸν οἶκον,
ὅπως διάκειται, καὶ αὐτό σοι τὸ σῶμα ὥπως ὑγίαι-
ῃ· καὶ, εἰ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡσυχάζει· μέλει
γὰρ σοι καὶ τούτων καλῶς ποιοῦντι. Καὶ μέντοι καὶ
εἰ τις δύναμις συμπονεῖν τῇ εἰρήνῃ καὶ τῇ ἐνωσει
τῶν διεστειχότων, μὴ παραιτοῦ. Ὁ δὲ χρηστὸς Κυ-
ριακὸς ἤψατο πρότερον τῆς σπουδῆς, καὶ τότε ἡμῖν
ἀπέδωκε τὴν ἐπιστολήν· ἐπὶ δὲ (14) τὰ λείψανα τοῦ C
πράγματος ἔσχε συναιρομένους, τὰ ἡμῖν δυνατά.
Ἐπετελεσμεν γὰρ τῷ χωρεπισκόπῳ τῶν τόπων· ὃς
ἐάν ποιῇ τι τῶν προστεταγμένων, αὐτὰ γνωρίσει
τὰ πράγματα.

Gratiæ Deo sancto ; non enim dixerim me gra-
tiam habere his qui te læserunt , quod mihi litte-
rarum occasio exstiterint. Sed qui nos undecun-
que beneficiis afficit Dominus , novit per ipsas
etiam molestias implere sæpe consolationes. Unde
et mihi levitatem eorum qui a te aufugerunt ,
gaudii occasionem effecit. Verum, qualibet oblata
occasione , ad me scribe , cum scribas talia , ex
voluntate adeo bona, et lingua adeo pura. Quan-
quam enim orationis suavitatem seclari me non
allirno , tamen natura duce per illam demulceor ;
et vos quorum oratio suavis est ac jucunda , me
perinde ducitis , ac apes tinnitibus ducuntur.
Multas igitur mitte epistolas , et quam poteris
longissimas ; non enim virtus epistolæ brevisitas .
non sane magis quam hominis. Scribe autem no-
bis et de rebus tuis domesticis, quo sint loco ; et
corpus tuum ut valeat, et utrum res Ecclesiarum
tranquillæ sint. Nam et hæc tibi curæ sunt , nec
immerito. Imo etiamsi qua facultas de pace et
dissidentium conjunctione allaborandi , ne refu-
gias. Cæterum bonus ille Cyriacus prius diligen-
tia usus est, et tunc mihi reddidit epistolam : de-
inde ad id quod supererat negotii adjuutores nos ha-
buit pro nostris viribus. Scripsimus enim ad loco-
rum chorepiscopum : qui quidem utrum aliquid ex
iis, quæ in mandatis habet perfecturus sit , res ipsa
demonstratura est.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΔ'.

449 EPISTOLA CCCXXIV'.

Hortatur ut sibi careat a Patricio homine raserimo.

Πασινίκῳ (15) Ιατρῷ.

Pasinico medico.

Δεῖγμα (16) τοῦ μὴ παρέργως σε ἔχειν περὶ ἡμᾶς,
ὅτι εὐθύς ἀπ' αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, τῶν θυρῶν τῆς εἰσ-
όδου (17) προσφθίγγεσθαι ἡμᾶς. Ἔστι μὲν οὖν καὶ D
αὐτὸ σπουδῆς ἄξιον, τὸ ἐντυχεῖν γράμμασι φιλικοῖς·
ἐάν δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις χρεῖαν ἀνύῃ τὰ

Argumento est me a te non negligi , quod
statim ab ipsis judicii, ut ita dicam, januis me
salutasti. Atque illud quidem optabile est . lit-
teras amicas accipere : sed si quæ scribuntur, in
rebus maximis usui sint , certe in pretio longe

(10) Φιλαγγρίῳ Ἀρχιερεῖ. Sic tres vetustissimi
codices, iidem ut editi. Reg. secundus et Coisl.
secundus, Φιλαγγρίῳ Ἀρχιερεῖ. Reg. primus, Φιλα-
γγρίῳ, tantum. Duo iidem mss. initio epistolæ, ὑπο-
θέσεις.

(11) Εἰκαιότητα. Sic uterque Coisl. cum Regio
primus et Paris. Huic scripturæ favet etiam Vatica-
nus, qui habet, ἐκκαιότητα. Harl. et Reg. primus
cum editis, σκαιότητα.

(12) Ἀποδράντων σε. Sic Harl., Coisl. primus,
Reg. primus et Val. Editi, ἀποδρασάντων σε. Cla-
rom., ἀποδράντων σου.

(13) Κρουμάτων. Ita tres vetustissimi codices
mss. et alii duo. Editi, κρουμάτων.

(14) Ἐπὶ δέ. Sic mss. Editi, ἐπὶ δέ.

(15) Πασινίκῳ. Clarom., Πασινίκῳ.

(16) Δεῖγμα. Editi addunt, μέγιστον, sed deest illa
vox in sex codicibus. Ibidem Coisl. primus, ἔχειν
πρὸς ἡμᾶς. Coisl. secundus et Reg. secundus, μὴ
παρέργως ἔχειν.

(17) Τῆς εἰσόδου. Magis arrisit hæc scriptura
Reg. secundus et Coisl. secundus, quam quod legitur in
aliis codicibus et editis, τῆς ὁδοῦ, ab ipsis rix januis.
Εἰσόδος in epist. 289 et 307 idem sonat ac iudicium,
sive introitus in causam, qui quidem sensus mirifice
quadrat cum hac epistola. Ibidem Coisl. primus, προσ-
φθίγγεσθαι. Paulo post Med., Harl., Coisl. primus,
εἰ δὲ καὶ τὴν... ἀνύει.

* Alias CCCLV.

** Alias CCCLXXV.

majori sunt habenda. Itaque pro certo scias, Patricium virum perquam optimum tanta suadæ pharmaca in suis labiis ferre, ut, non modo quod tu scripsisti, sed etiamsi Sauromatam quemdam aut Scytham offenderit, ei facile quidquid libuerit persuadeat. Verumtamen illa hilaritatis verba non ex corde proficiscuntur. Jamdudum enim obtinuit illa species, voce tenuis simplices esse et ineptos, ac paratos res suas cuiusvis judicio committere; sed ubi ad rem ipsam ventum erit, tu vero illic haud reperiaris. Sed hæc apud te dicta sint, ut ipse agnoscas virum hunc alioqui non eum esse, quem facile ducas quo velis; atque etiam in animum tuum inducas, nequaquam verbis decoris attendere, sed dum rebus ipsis comprobentur, expectare.

EPISTOLA CCCXXV.

Gratias agit quod ad se scripserit per communem filiam Icelium, quam laudat perhonorifice.

Magniniano.

Satis erant vel litteræ tuæ gravitatis ad me omni lætitia perfundendum. Nunc vero cum et mulierum ornatissima, communis nostra filia Icelium, tuam mihi epistolam tradidit, lætitiā meam plus quam duplicavit non solum quod viva sit imago probitatis tuæ, sed etiam quod per se omne demonstret virtutis studium. Quare primum quidem eam libenter excepi propter te, deinde vice versa, beatum te propter illam prædicavi, quod te talis liberorum educationis merces maneat a Domino Deo. Utinam autem et te aliquando videamus, atque bonis tuis perfruamur, neque corporis infirma valetudine, neque ulla alia molestia congressum nostrum impediēte.

450 EPISTOLA CCCXXVI.

Salutat oblata occasione et hortatur, ut per totam vitam Dei meminerit.

Sine inscriptione, admonitionis causa.

Dedit mihi Deus sanctus commodissimam lit-

* Alias CCCLXXXI.

** Alias CCXXIV.

(18) *Εὖ τοίνυν*. Medicæus codex, σὺ τοίνυν.

(19) *Ὡς ὁ τὰ πάντα*. Duo mss. ὅτι ὁ πάντων.

(20) *Μὴ ὅτι σὺ*. Coisl. primus et Med., μὴδ' ὅτι σὺν.

(21) *Πείσαι δὲ*. Sic Coisl. primus. Tres alii recentiores, πείσῃ δὲ. Editi πείσαι δὲ.

(22) *Εὐφροσύνης*. Sic mss. Editi, ἀφροσύνης.

(23) *Φωνῆς*. Editi addunt, εἶναι, quod deest in quatuor mss. iisque antiquissimis. Ibidem Coisl. secundus, ἐτοίμως ἐπιτρέπιν. Idem codex cum tribus aliis habet, καθ' αὐτούς.

(24) *Ἐκεῖ*. Deest ea vox in codice Medicæo.

(25) *Εἰδείης*. Mss. quatuor, εἰδῆς. Mox codex Medicæus, πεισθείς.

(26) *Καί*. Fortasse istud καὶ collocandum sit statim ante vocem ἔτι quæ mox sequitur. Edit.

(27) *Μαγνητιανῶ*. Hunc Magninianum diversum esse puto a Magneniano comite, ad quem scripsit

γραφόμενα, πολλῶν πλείονος ἄξια γίνεται δηλονότι. Εὖ τοίνυν (18) ἴσθι, ὡς ὁ τὰ πάντα (19) ἄριστος ἀνὴρ Πατρίκιος τῶνταῦτα ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ τῆς πειθοῦς φέρει φάρμακα, ὥστε μὴ ὅτι σὺ (20) ἐπέστεilas, ἀλλὰ καὶ Σαυρομάτην τινὰ ἢ Σκύθην λάβῃ, πείσαι δὲ (21) ῥᾶδως περὶ ὧν ἐβελήσειεν. Οὐ μὲν ἀπὸ καρδίας ἐστὶ τὰ τῆς εὐφροσύνης (22) ἐκεῖνα ῥήματα. Πάλαι γὰρ ἐπιτετῆδευται τὸ σχῆμα τοῦτο· μέχρι φωνῆς (23) χρηστοῦς καὶ ἀπειροχάλους δῆθεν καὶ ἐτοίμους εἶναι ἐπιτρέπιν παντὶ δικαστηρίῳ τὰ κατ' αὐτούς· ἐπειδὴν δὲ ἐπ' αὐτῶν γέγωνται τῶν πραγμάτων, μὴ σὺ γε ἐκεῖ (24) τύχοις. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μοι πρὸς σὲ εἰρήσθω, ἵν' αὐτὸς τε εἰδείης (25) καὶ (26) τὸν ἄνδρα οὔτε ἄλλως ὄντα εὐπαράγωγον, ἔτι καὶ παρὰ σεαυτοῦ πεισθῆς, μὴ τῇ τῶν ῥημάτων προσέχειν εὐπρεπείᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναμένειν ἐλέγχους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΕ.

Μαγνητιανῶ (27)

Ἐξήρχει καὶ τὸ γράμμα τῆς σεμνότητός σου πᾶσαν ἡμῖν ἐξεργάσασθαι εὐφροσύνην. Νυνὶ δὲ καὶ ἡ κοσμιωτάτη γυναικῶν Ἰκέλιον (28), ἡ κοινὴ θυγάτηρ ἡμῶν, τὴν ἐπιστολὴν ἀποδοῦσα, πλείον ἢ εἰς τὸ διπλάσιον τὴν εὐφροσύνην ἐπηύξησεν· οὐ μόνον τῷ ἐμφύχῳ εἰκὼν εἶναι τῆς σῆς (29) καλοκάγαθας, ἀλλὰ καὶ τῷ παρ' αὐτῆς πᾶσαν ἐπιδεικνύουσαι ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. Ὡστε πρότερον αὐτὴν ἀσμένως δεξιόμενοι διὰ σέ, ὥστερον ἀναστρέψαντες ἱμακαρίσαμεν σε δι' αὐτήν, ὅτι τοιαύτης τεκνοτροφίας μισθοὶ σε μένουσι παρὰ τοῦ Δεσπότου Θεοῦ. Ἀλλ' ἴδοιμεν ποτε καὶ αὐτὸν σέ, καὶ τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαύσαιμεν, μήτε ἀβρώστιας, μήτε ἐτέρας τινὸς δυσχερείας ἐμποδιζούσης ἡμῶν τῇ συντυχίᾳ (30).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΖ.

Ἀρενίγραφος, ἐπὶ ρουθεσίᾳ.

Ἐδωκεν ἡμῖν ὁ ἅγιος Θεὸς οἰκαιοτάτην πραγμά-

Basiliius epistolam 175. Non solum comitis titulus deest in hac epistola, sed etiam Μαγνητιανός vocatur in codicibus Harl., Coisl. secundo et Reg. secundo et editis. In Medicæo autem et Coisl. primo dicitur Μαγνητιανός. Sic etiam Harlæanus secunda manu. At in epistola 173 Medicæus codex habet, Μαγνητιανῶ, Coisl. primus et Clarom., Μαγνητιανῶ. Editi, Μαγνητιανῶ. Quanquam forte hæ varietates librorum negligentia sunt tribuendæ, unusque et idem Magninianus, sive Magnenianus, sive etiam Magnemianus. Nonnulli codices initio, ἐξεργάσασθαι.

(28) Ἰκέλιον. Vat. et Bigot., Εἰκέλιον.

(29) Τῆς σῆς. Sic Harl., Coisl. primus. Editi, τῆς ὑμετέρας. Paulo post iidem antiquissimi codices habent, δεικνύουσαι, et infra, Δεσπότου Χριστοῦ. Harlæanus tamen secunda manu, Θεοῦ.

(30) Τῇ συντυχίᾳ. Nonnulli codices, τὴν συντυχίαν.

των (31) υποθέσιν, τον ἀδελφὸν τόνδε γνωρίσας ἡμῖν, ὃν ἄνδρα, ὃ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν πρὸς τὴν σὴν τιμότητα ἐχρησάμεθα τῆς ἐγγράφου (31') ταύτης ὁμιλίας ἡμῶν διακόνῳ· εὐχόμενοι τῷ Θεῷ, ἐπὶ μεῖζόν σε περιφανείας καὶ δόξης προΐοντα, κοσμεῖν καὶ ἡμᾶς καὶ τὴν πατρίδα πάσαν τῇ οἰκείᾳ σεαυτοῦ ἀρετῇ (32). Παρακαλοῦμεν δέ σε παρὰ πάντα τὸν βίον μεμνησθαι τοῦ χτίσαντός σε Θεοῦ καὶ τιμήσαντος· ἵνα πρὸς τῇ τοῦ βίου τούτου λαμπρότητι ἴτι καὶ τῆς (32') οὐρανοῦ δόξης ἀξιωθῇς, ἥς ἔνεστιν πάντα ποιητέον ἡμῖν, τοῖς πρὸς τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τὴν ζώην ἡμῶν ἀπευθύνουσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΖ'.

Viro praevalenti bene precatur, ob honorem sibi ab illo habitum. Hortatur ut ad Ecclesiae defensionem incumbat

Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ παρακλήσει.

B

Ὑπὲρ ὧν παρόντας ἡμᾶς ἐτίμησας, καὶ ἀπόντων μεμνησθαι καταξιώεις (33) (ἦλθε γὰρ εἰς ἡμᾶς ἡ ἀκοή), παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότου γένοιτό σοι ἀντίδοσις· καὶ σε ἰδοίμεν (34) ἐν τῇ μεγάλῃ ἡμέρᾳ τῆς δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς εὐδόκιμον· ἵνα ὡσπερ τῆς ἐνταῦθα περιφανείας ἡξιώσῃς, οὕτω καὶ παρὰ τῷ οὐρανίῳ βασιλεῖ σεμνότητος ἀπολαύσῃς. Παρακαλοῦμεν οὖν προσηγουμένως, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαρκῆ παρασχεῖσθαι τὴν σπουδὴν· ἔπειτα καὶ τὸ εἰς ἡμᾶς εὐμένες ἐπαυξήσῃς, μνήμης τε πάσης καὶ προστασίας ἡμῶν ἀξιούντα, σεμνῶναι ἡμᾶς καὶ γράμμασιν· ὥστε ἀπόδειξιν ἡμᾶς ἔχοντας, ὅτι οὐ βαρύνῃ ἡμᾶς ἐπιστέλλοντας (35), συνεχέστερόν σου τῇ μεγαλονοίᾳ καταθάρρῃς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΗ'.

Salutat Hyperechium, seque ait non melius solito valere.

Ὑπερεχίῳ.

Καὶ προσαγορεύω τὴν τιμιότητά σου, καὶ εὐχομαί σοι τὰ ἀγαθὰ· ἑμαυτὸν δὲ καταμηνύω σπουδὴν ἔχοντι πάντως εἰδέναι τὰ καθ' ἡμᾶς, μηδὲν ἄμεινον τῆς συνηθείας πράττοντα (36). Τῶν γὰρ δυσφημοτέρων φείδομαι, ὥς ἂν μὴ πάνυ λυποίην τὸν τὰ βέλτιστα ἡμῖν συνευχόμενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΘ'.

Gratias agit ob pisces ad se missos, sed multo magis ob litteras.

Φαλερίῳ.

Πάνυ ἡδέως ἐτέρφθην τοῖς ποταμίοις ἰχθύσι, μνησικαχῆσας (37) αὐτῶν τὴν φυγὴν ἣν ἐφυγον ὑπο-

(31) *Πραγμάτων.* Commodissimam negotiorum expediendorum occasionem. Legendum putat Combefisius, γραμμάτων. Valde arridet haec sententia; sed quia nullus faret mss. codex, nihil ansi sumus in ipso contextu mutare.

(31') *Ἐγγράφου.* Ita mss. omnes. Editi, ἐγγράφης.

(32) *Πάσαν...* ἀρετῇ. Haec addita ex Med., Coisl. primo, Vat. et duobus aliis.

(32') *Ἐτι καὶ τῆς.* Primam vocem addidimus ex quinque mss.

(33) *Καταξιώεις.* Ita mss. quatuor: editi, κατηξίους. Paulo post Medicæus codex, ἦλθεν καὶ ὡς

litterarum occasionem: qui mihi hunc fratrem notum fecit, virum nempe illum, quo ad tuam dignitatem revertente hujus per litteras colloqui ministro usus sum: Deum rogans, ut magis ac magis dignitate ac gloria crescens, et nos, et patriam omnem propria tua virtute exornes. Adhortor autem te, ut per totam vitam Dei memineris, qui te condidit, ac honore cumulavit: ut praeter hujus vitae splendorem adhuc etiam gloriam coelestem consequaris: ob quam nobis, qui ad beatam spem vitam nostram dirigimus, facienda sunt omnia.

EPISTOLA CCCXXVII'.

Sine inscriptione, exhortatoria.

Pro eo quod praesenti mihi honorem habuisti, et absentis meminisse dignaris (ita enim auditione accipi), remunerationem consequaris a Domino optimo: teque videamus in magna illa justii judicii Dei nostri die ob bona opera probatum et spectatum: ut quemadmodum in hac vita inclaruisti, ita etiam splendorem apud caelestem regem adipiscaris. Adhortamur igitur te ante omnia, ut in Dei Ecclesiam jure conferas studium: deinde etiam, ut benevolentiam in nos adaugeas, meque recordatione omni ac patrocínio dignatus, litteris etiam cohonestes, ita ut ubi compertum erit me tibi molestum non esse, audeam ad tuam magnanimitatem crebrius scribere.

C

EPISTOLA CCCXXVIII'.

Hyperechio.

Et saluto tuam dignitatem, et tibi bene precor. Meas autem res scire etiam atque etiam aventi, declaro melius solito mihi non esse. Nolim enim gravius quidquam dicere, ne prorsus eum, qui mihi optima precatur, afficiam tristitia.

451 EPISTOLA CCCXXIX'.

Phalerio.

Snaviter omnino delectatus sum fluvialibus piscibus, fugamque ultus sum, quam concre-

ἡμᾶς.

(34) *Ἰδοίμεν.* Sic duo mss. Editi, ἰδοίμεν. Paulo post mss. tres, ἡξιώσεν.

(35) *Ἐπιστέλλοντα.* Editi addunt, σοι, sed deest haec vocula in quatuor mss. Deest etiam ἡμᾶς in codice Vaticano.

(36) *Πράττοντα.* Ita mss. Editi, πράττοντι.

(37) *Μνησικαχῆσας.* Haec scriptura, quae in editis et nonnullis exstat mss. ac olim prima manu existit in Harleiano, displicet Combefisio, legendum: Alias CCXXV.

.. Alias CCCLXXII.

... Alias CCLXXXII.

tum ex glacie tectum subeundo ceperant. Ego tamen tras litteras pluris facio quam pisces. Quapropter scribas potius quam mittas. Quod si tibi magis libuerit silere, saltem pro me precari ne intermittas.

EPISTOLA CCCXXX^o.

Queritur quod ad se non scribat.

Sine inscriptione.

Diligi te a me, discere ex his quæ scribo: me a te odio haberi, ex silentio agnovi. Scribe saltem in posterum, calamo et atramento ac exili charta amantes redamans.

EPISTOLA CCCXXXI^o.

Queritur quod iterum eadem de re scribere cogatur, monet ut vel sibi obsequatur, vel causam reddat, cur non obsecutus sit.

Sine inscriptione.

Frustra de hisdem his scribitur. Aut enim res ejus naturæ non est, ut emendari possit, ac frustra nobis adeuntes molesti sunt: aut nos contemnunt qui epistolas accipiunt, sicque desipimus contemptoribus scribentes. Cum igitur jam de eodem acceperis litteras, coactusque sim denuo scribere; aut corrige, si potes: aut causam indica cur quæ præceperam non sint jamdudum peracta.

EPISTOLA CCCXXXII^o.

Peracule nimium silentium exprobrat.

Alia sine inscriptione.

Unum vitæ indicium est sermo. Quomodo igitur tu super terram versari putaberis, nunquam loquens? Sed pelle silentium istud tuum, scribens nobis, ac te vivere indicans.

EPISTOLA CCCXXXIII^o.

Monet ut notas et characteres perfectos faciat, et interpunctionibus suis attentus.

Notario.

Sermones naturam habent alati. Quapropter notis indigent, ut avolantium celeritatem scriptor apprehendat. Tu igitur, o puer, notas ac characteres perfectos facias, **452** et loca ex ordine interpunctionibus distingue. Nam pusillo errore multa vitatur oratio; scriptoris autem diligentia perficitur sermo.

que putat, μη κακήσας, non vituperari. Legitur in quatuor mss., μη κακίσας. Med., μη μνησικακήσας. Hujus lectionis hæc erit sententia: non vituperat Basilius piscium fugam, fortasse quia sub glacie creverant. Sed magis arridet vulgata scriptura, nec sine lepore significat Basilius ultum se esse fugam piscium, et laborem in illis capiendis impensum.

(38) Σιωπῶν. Editi, τὸ σιωπῶν, sed deest articulus in quatuor mss.

(39) Διαλείπης. Ita Reg. primus, Harl. et Coisl. primus et Bigot. Tres alii, μη διαλείποις. Editi, μη

• Alias CLXXVI.

•• Alias CLXXI.

••• Alias CLXXVII.

•••• Alias CLXXVIII.

δραμόντες τὴν σκέπην τὴν ἐκ τοῦ κρύους. Ὑχθῶν δὲ ἡμῖν τιμιώτερα σου τὰ γράμματα. Ὅστις ἐπιστέλλει μᾶλλον ἢ ἀποστέλλει. Εἰ δὲ ἡδὶόν σοι σιωπῶν (38), σὺ δὲ ἀλλ' εὐχόμενος ὑπὲρ ἡμῶν μὴ διαλείπης (39).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑ^o.

Ἀνεπίγραφος.

Ὅτι σε φιλῶ, οἷς ἐπιστέλλω μάθε. Ὅτι με μισεῖς, οἷς σιωπῶς ἔγνω. Γράφει δὲ καὶ τὸ τοῦ λοιποῦ, καλὰ μὲν καὶ μέλανι καὶ βραχεὶ χάριτι φιλοῦντας (40) φιλῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΑ^o.

Ἀνεπίγραφος (41).

Μάταιόν ἐστι δις περὶ τῶν αὐτῶν ἐπιστέλλειν. Ἢ γὰρ φύσιν οὐκ ἔχει διορθώσεως τὸ πρῆγμα, καὶ μάτην ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν οἱ προσιδόντες, ἢ οἱ δεχόμενοι τὰς ἐπιστολάς παρορῶσιν (42) ἡμῶν· καὶ οὕτω μεταιορροῦμεν τοῖς καταφρονήταις (43) ἐπιστέλλοντες. Ἐπεὶ οὖν ἤδη περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδέξω γράμματα, ἡναγκάσθημεν δὲ καὶ δεύτερον ἐπιστεῖλαι· ἢ διορθώσαι, εἰ σοι δύναμις, ἢ γνώρισον ἡμῖν τὴν αἰτίαν δι' ἣν πάλαι οὐ γέγονε τὰ προστεταγμένα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΒ^o.

Ἄλλη ἀνεπίγραφος.

Ἐν γνώρισμα τοῦ ζῆν ὁ λόγος. Πῶς δὲ σὺ (44) ὑπὲρ γῆν εἶναι νομισθείης, μηδέποτε φθειγόμενος; Ἄλλ' ἀπώσται τὴν σιωπὴν σου, γράψας ἡμῖν, καὶ ἐμφανίσας σιωπὴν ὑπερὶ ζῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΓ^o.

Νοταρίω.

Οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι. Διὰ τοῦτο σημείων χρῆζουσιν, ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ (45) τὸ τάχος ὁ γράφων. Σὺ οὖν, ὦ παῖ, τὰ χαράγματα τέλεια ποιεῖ, καὶ τοὺς τόπους (46) ἀκολούθως καταστίξεις. Ἐν γὰρ μικρᾷ πλάνῃ πολὺς ἡμάρτηται λόγος· τῇ δὲ ἐπιμελείᾳ τοῦ γράφοντος κατορθοῦται τὸ λεγόμενον.

διαλείπης.

(40) Φιλοῦντας. Harl., φιλοῦντα.

(41) Ἀνεπίγραφος. Reg. secundus et Coisl. secundus addunt περὶ τοῦ αὐτοῦ. Editi τῷ αὐτῷ. Iidem codices infra habent ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν, quod melius videtur, quam quod est in editis ὑμῖν ἐνοχλοῦσιν.

(42) Παρορῶσιν. Coisl. secundus et Reg. secundus ὑπερορῶσιν.

(43) Καταφρονήταις. Ita mss. Editi καταφρονήτοις.

(44) Πῶς δὲ σὺ. Quatuor mss., πῶς γὰρ σὺ. Ibidem ex Med. et Coisl. primo legitur ὑπὲρ γῆν, et paulo post φθειγόμενος. Editi ὑπὲρ γῆς εἰ φθειγόμενος.

(45) Λάβῃ. Medicæus et Reg. secundus λάβοι.

(46) Τόπος τόπους. Ita Reg. secundus, Coisl. primus et Med. Editi τοὺς τόπους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΔ'.

EPISTOLA CCCXXXIV.

Nulla tradit præcepta recte scribendi.

Καλλιγράφω (47).

Librario.

Ὅρθά γράφε, καὶ χρῶ τοῖς στίχοις ὀρθῶς· καὶ μῆτε αἰωρεῖσθω πρὸς ὕψος ἢ χεῖρ, μῆτε φερέσθω κατὰ κρημνῶν. Μηδὲ βιάζου τὸν κάλαμον λοξὰ βαδίζειν, ὥσπερ τὸν παρ' Αἰσώπῳ καρκίνον· ἀλλ' εὐθὺ χώρει, ὥσπερ ἐπὶ στάθμῃς βαδίζων τεκτονικῆς (48), ἢ πανταχοῦ φυλάττει τὸ ἴσον, καὶ πᾶν ἀναιρεῖ τὸ ἀνώμαλον. Τὸ γὰρ λοξὸν, ἀπρεπές· τὸ δὲ εὐθὺ, τερπνὸν τοῖς ὀρῶσιν, οὐκ ἔων ἀνανεῦειν καὶ κατανεῦειν, ὥσπερ τὰ κηλῶνεια, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀναγινωσκόντων· ὁποῖόν τι κάμοι συμβέβηκε τοῖς γράμμασιν ἐντυχόντι τοῖς σοῖς. Τῶν γὰρ στίχων κειμένων κλιμακθῶν, ἥνικα ἔδει μεταβαίνειν ἐφ' ἕτερον ἀφ' ἑτέρου (49), ἀνάγκη ἦν ἐξορθεῖν πρὸς τὸ τέλος τοῦ προσιόντος (50). Ἐν ᾧ μηδαμοῦ φαινομένης τῆς ἀκολουθίας, ἀνατρέχειν ἔδει πάλιν καὶ τὴν τάξιν ἐπιζητεῖν, ἀναποδίζοντα καὶ παρεπόμενον τῷ αὐλακι, καθάπερ τὸν Θησέα τῷ μίτῳ τῆς Ἀριάδνης φασί. Γράφε τοίνυν ὀρθῶς, καὶ μὴ πλάνα τὸν νοῦν τῷ πλαγίῳ καὶ λοξῷ τῶν γραφόμενων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΕ'.

EPISTOLA CCCXXXV.

Significat Basilius se libenter omnes Cappadoces Libanio erudiendos missurum : nunc autem mittit nobilem adolescentem, amici filium, quem Libanio commendat.

Βασίλειος Λιβανίῳ.

Basilius Libanio.

Αἰσχύνομαι καθ' ἓνα σοι προσάγων τοὺς Καππαδόκας, ἀλλὰ μὴ πάντας τοὺς ἐν ἑλικίῳ παῖθων, λόγων καὶ παιδείσεως (51) ἀντιποιεῖσθαι, καὶ σοὶ χρησθαι τῆς ἀσκήσεως διδασκάλῳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ πάντων εἰσάπαξ ἐπιτυχεῖν, τὰ προσήκοντα σφίσιν αὐτοῖς αἰρουμένων, οὐχ οἶόν τε· τοὺς ἐκάστοτε πειθόμενους παραπέμπομέν (52) σοι, τοσοῦτον αὐτοῖς χαριζόμενος, ὅσον καὶ οἱ τοῖς δεψῶσι καθηγούμενοι πρὸς τὰς πηγὰς (53). Ὁ δὲ νῦν προσιών, μικρὸν ὑπερὸν ἑαυτοῦ ἔνεκεν σπουδασθήσεται, ἐπειδὴν σοι συγγένηται. Νῦν δὲ ἀπὸ πατρός ἐστι γινώριμος, μέγα ἐπὶ ὀρθότητι βίου καὶ δυνάμει πολιτικῇ παρ' ἡμῖν λαβόντος ὄνομα· ὃς καὶ ἐμοὶ (54) εἰς τὴν ἄκραν φιλίαν ἔρροσται. Ἦς ἀμειβόμενος αὐτὸν, τῷ παιδί ταύτην τὴν χάριν δίδωμι, σοὶ ποιῶν αὐτὸν γινώριμον· πρῶγμα μεγίστης εὐχῆς ἄξιον τοῖς ἀρετὴν ἀνδρὸς κρίνειν ἐπισταμένοις.

(47) Καλλιγράφω. Addit Harl. στραβλοὺς ποιοῦντι τοὺς στίχους, tortuosos facienti versus. Quinque alii codices πρὸς καλλιγράφον.

(48) Ἐπὶ στάθμῃς... τεκτονικῆς. Nonnulli codices στάθμη... τεκτονικῆς.

(49) Ἐφ' ἕτερον ἀφ' ἑτέρου. Ita sex mss. Editi ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον.

(50) Τοῦ προσιόντος. Ita tres vetustissimi codices cum Reg. secundo et Coisl. secundo. Editi τοῦ προσιόντος.

(51) Παιδείσεως. Editi addunt τῆς σῆς, quæ verba

Recta scribe, ac rectis utere versibus : nec evehatur in altum manus, nec feratur in præcipitia. Neque cogas calamum oblique instar cancri Æsopici procedere : sed recta perge, velut ad amussim progrediens fabrillem, quæ ubique servat æqualitatem, et inæqualitatem omnem tollit. Quod enim obliquum, indecorum est : quod autem rectum, jucundum aspicientibus, non sinens legentium oculos sursum ac deorsum instar tollonum commicare : quale est quod mihi accidit scripta tua legenti. Cum enim versus in scalæ modum disponerentur ; ubi ab altero ad alterum erat transeundum, necesse erat ad finem proximi assurgere : in quo series cum nunquam appareret, erat rursus recurrendum, ordoque inquirendus retrocedendo, sulcumque sequendo, quemadmodum Theseum Ariadnes filium secutum quisque ferunt. Scribe igitur recta, nec mentem obliquitate scriptorum atque inæqualitate in errorem inducas.

Pudet me tibi Cappadoces singulatim adducere, ac non omnibus adolescentibus persuadere, ut litteris ac doctrinæ dent operam, teque utantur exercitationis magistro. Sed quia omnes simul nancisci non possumus ita affectos, ut convenientia sibi ipsis eligant ; quibus subinde persnadeo, eos ad te mitto, tantum in eos conferens beneficii, quantum qui sitientes ad fontes deducunt. Qui vero nunc te adit, paulo post sua ipsius causa in pretio erit, postquam tecum fuerit versatus. Nunc autem ex patre notus est, magnum integritate vitæ ac civili potentia apud nos habente nomen, mihiq; summa amicitia devincto. Pro qua ut illum remunerer, hoc filio beneficium tribuo, ut ipsum tibi discipulum faciam ; rem sane maximis votis dignam apud eos, qui de viri virtute scienter judicant.

D multo melius absunt ab omnibus nostris mss. codicibus.

(52) Παραπέμπομεν. Sic mss. codices magno consensu. Editi παραπέμπομαι.

(53) Πρὸς τὰς πηγὰς. Præpositio addita ex codice Harleziano.

(54) Ὁς καὶ ἐμοί. Coisl. uterque et Reg. secundus ὃς κάμοι. Ibidem Medicæus, Coisl. secundus et Reg. secundus εἰς τὴν ἄκραν καὶ μεγάλην φιλίαν.

* Alias CLXXX.

** Alias CXLII.

453 EPISTOLA CCCXXXVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΓ΄.

Declarat Libanius se Basilii adolescentis virtutem admiratum esse, et Celsi fortunam laudasse, quod is una cum Basilio Athenas peteret: ubi autem didicit Basilium, reversum in patriam, præstantissimum vitæ genus amplexum esse, et ipsum et Cappadoces beatos existimasse. Basilii laudes de Firmo confirmat. Querit quid Firminus rerum agat: eumque partim laudat, partim de illo queritur.

Libanius Basilio.

A

Αἰεῖδιος Βασιλείῳ.

1. Aliquandiu est quod ad nos Cappadox venit adolescens. Primum hoc lucrum quod Cappadox. Sed et ex prima familia ille Cappadox. Alterum hoc lucrum est. Sed et litteras admirandi Basilii afferens nobis. Que quid majus quis dixerit? Ego enim, quem tui oblitum putas, etiam olim adolescentem reverebar: et temperantia cum senibus certantem videns, idque in illa urbe quæ voluptatibus scatet, et disciplinarum jam partem magnam consecutam. Sed quoniam tibi visendas quoque Athenas duxisti, idque Celso persuasisti; gratulabar Celso, quod ab animo tuo penderet. Cum autem reversus esses, patriamque incoles, mecum ipse dicebam: Quid nunc nobis Basilius gerit, et quod vitæ genus amplexus est? Num in foro versatur, veteres illos rhetores imitatus? an rhetores fortunatorum patrum filios efficit? Cum autem nonnulli venissent, qui nuntiarent te viam longe his præstantiorem ingressum esse, hocque magis spectare, quomodo Deo amicus evadas, quam quomodo aurum colligas; et te et Cappadoces beatos prædicabam; te quidem, qui talem te esse velles; illos vero, qui talem possent civem ostendere.

2. Firmum autem illum ubique constantem perdurasse satis scio; hinc enim ei eloquentiæ facultas. Sed cum laudes multas adeptus sit, laud scio an unquam tantas, quantas nunc ex tuis litteris intellexi. Quod enim tu es, qui dicas neminem illius gloriam superasse: quam hoc illi honorificum censeretur debet? Puto autem hos a te prius missos esse, quam Firminum videres; neque enim de illo nihil habuissent litteræ. Et nunc quid rerum agit, aut quid meditatur Firminus? Distineturne adhuc nuptiarum desideriis? an illa jamdudum cessarunt, sed urget curia ac omnino necesse est manere? an est spes aliqua illum denuo studiorum socium fore? Vel nobis aliquod responsum, atque illud quidem, ut opto, commodum. Sed si quid creabit molestiæ, saltem nos respiciendi ad portas molestia liberabit. Sed si Firminus nunc Athenis versaretur, quidnam facerent vestri curiales? Num Sala-

1. Διὰ χρόνου πρὸς ἡμᾶς Καππαδόκης ἦκει νέος. Ἐν τούτῳ κέρδος, ὅτι Καππαδόκης. Ἀλλὰ καὶ τοῦ πρώτου γένους οὗτος ὁ Καππαδόκης (55). Δεύτερον τοῦτο κέρδος. Ἀλλὰ καὶ γράμμα τοῦ θαυμαστοῦ Βασιλείου κομίζων ἡμῖν. Τοῦτ' ἐστὶν, ὅτου τίς εἴποι μείζον; Ἐγὼ γὰρ ὃν ἐπιλελεῖσθαί σου νομίζεις, καὶ πάλαι νέον ὄντα ἡδούμεν· σωφροσύνη τε πρὸς τοὺς γέροντας ἀμιλλώμενον ἔρω, καὶ ταῦτα ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, τῇ ταῖς ἡδοναῖς βρωούσῃ· καὶ λόγων ἤδη μοῖραν κεκτημένον μεγάλῃ. Ἐπειδὴ δὲ ὤψθης δεῖν καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδεῖν, καὶ τὸν Κέλσον ἱππεύς· συνέχαιρον τῷ Κέλσῳ, τῆς σῆς ἐξηρητημένῳ ψυχῇ. Ἐπανήκοντος δὲ σου καὶ ἔχοντος τὴν πατρίδα, ἔλεγον πρὸς ἑαυτὸν· Τί νῦν ἡμῖν ὁ Βασίλειος ὀφείλει, καὶ πρὸς τίνα βίον ὥρμηξιν (56); Ἀρ' ἐν δικαστηρίοις τρέπεται (57), τοὺς παλαιούς ῥήτορας ζητῶν; ἢ ῥήτορας εὐδαιμόνων πατέρων ἀπεργάζεται παῖδας; Ὡς δὲ ἤχόν τινες ἀπαγγέλλοντες ἀμείνω σε πολλῶν τούτων, τῶν ὁδῶν πορεύεσθαι, καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἂν γένοιο θεῷ μᾶλλον φίλος, ἢ συλλέξεις χρυσίον, εὐδαιμόνια (58) σὲ τε καὶ Καππαδόκας· σὲ μὲν, τοιοῦτον βουλόμενον εἶναι· ἐκείνους δὲ, τοιοῦτον θυμαίνους δεικνύσαι πολίτην.

2. Φίρμος (59) δὲ ἐκεῖνος, ὡς πανταχοῦ διετέλεσε κρατῶν, εὖ εἶδα· ἐντεῦθεν γὰρ αὐτῷ τῶν λόγων ἡ δύναμις. Πολλῶν δὲ ἐπαίνων ἀπολαύσας, οὐκ εἶδα, ὅτι πώποτε τηλικούτων, ἡλικίων νῦν ἐν τοῖς σοῖς ἀκτῆσιν γράμμασι. Τὸ γὰρ μηδένα ἂν τὴν ἐκείνου ὁρᾶν ὑπερβαλέσθαι σὲ τὸν λέγοντα εἶναι, πόσον τι χρὴ νομίζειν ἐκείνῳ; Δοκεῖς δὲ μοι καὶ τούτους (60) ἀπεσταλκένας πρὶν ἢ τὸν Φιρμῖνον ἰδεῖν· οὐ γὰρ ἂν αὐτὸν (61) οὐκ εἶχε τὰ γράμματα. Καὶ νῦν τί ποιεῖ, ἢ τί μέλλει Φιρμῖνος; Ἐπ' ἐστὶν ἐν τοῖς τῶν γάμων πόθοις (62), ἢ ἐκείνα μὲν πάλαι πέπαυται, βαρεῖα (63) δὲ ἡ βουλὴ, καὶ πᾶσα ἀνάγκη μένειν; ἢ τίνες εἰσὶν ἐλπίδες, ὡς αὐθις ἔσταν λόγων κοινωνός; Ἀποκρινάσθω τι ἡμῖν· καὶ εἴη μὲν τι χρηστόν. Εἰ δ' οὖν τι καὶ λυπήσει, τοῦ βλέπειν γε ἡμᾶς πρὸς τὰς πόλεις ἀπαλλάξει. Εἰ δὲ Ἀθηναῖσι νῦν ὁ Φιρμῖνος ἐτύχῃαι ὦν, τί ἂν ἔδρων οἱ βουλευόντες παρ' ὑμῖν; Ἢ τὴν Σαλαμινίαν ἐπεμπον ἂν ἐπ' αὐτόν; Ὁρᾷς, ὅτι

* Alias CXLIII.

(55) Ὁ Καππαδόκης. Hæc desunt satis commode in Regio secundo et Coisl. secundo. Mox Medicæus ὅτι τις.

(56) Ὁρμηξιν. Ita tres vetustissimi codices cum puribus aliis. Editi ὥρμηξιν.

(57) Τρέπεται. Non male Coisl. secundus et Reg. secundus τρέπεται.

(58) Εὐδαιμόνια. Nonnulli codices recentiores εὐδαιμόνησι.

(59) Φίρμος. Sic mss. novem. Editi Φιρμῖνος. Scriptura veterum codicum hinc etiam confirmatur, quod is quem tantopere laudaverat Basilios in epistola sua, necessario distinguendus a Firmino, de quo nihil habuerant Basilii litteræ. Illud autem, ὡς

πανταχοῦ διετέλεσε κρατῶν, vertit Combefisius, ubi que firma memoria fuerit, vel retinuerit, ac vituperat interpretem, qui sic reddiderat: Firminus vero ille, quam ubique tibi constanter adhaerendo perduraverit scio.

(60) Ἐκεῖνος... καὶ τούτους. Sic plerique codices mss. Editi ἐκείνον... ταῦτα.

(61) Οὐ γὰρ ἂν αὐτόν. Hunc locum sanavimus partim omnium codicum, qui habent αὐτόν, partim Harlæani ope, in quo legitur οὐ γὰρ ἂν. Editi ἢ γὰρ ἂν αὐτός.

(62) Πόθοις. Codex Harlæanus πόθοις, nuptialibus concubiis, sicque legit interpretes.

(63) Βαρεῖα. Nonnulli codices βαρεῖα: Paulo post editi μένει. Multi codices mss. ut in textu.

καὶ μόνον ὑπὸ τῶν σὺν ὑβρίζουσι πολιτῶν. Οὐ μὲν
ἐγωγε τοῦ φιλεῖν καὶ ἐπαινεῖν Καππαδόχας παύσο-
μαι· ἀλλ' εὐχομαι μὲν αὐτοὺς ἀμείνους γενέσθαι
περὶ ἐμὲ, μένοντας δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄσσω· Φιρμί-
νος δὲ μῆνας ἡμῖν συνεγένετο τέσσαρας· ἡμέρην δὲ
ῥηγῆσεν οὐδεμίαν. Τὸ δὲ συνειλεγμένον ὅσον ἐστίν,
αὐτὸς εἶση, καὶ ἴσως οὐ μέμψῃ. Πρὸς δὲ τὸ πάλιν
αὐτὸν δεῦρο δυνηθῆναι ἐλθεῖν, τίνα χρὴ προσπα-
ρακαλεῖν σύμμαχον; Εἴπερ γὰρ εὖ φρονούσιν οἱ βου-
λεύοντες (64) (πρέποι δ' ἂν ἀνθρώποις παιπαιδευμέ-
νοις), τιμήσουσι (65) τοῖς δευτέροις, ἐπειδὴ τοῖς
πρώτοις ἐλύπησαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΖ'.

*Alium Cappadocem mittit Libanio Basilus, quem filium suum appellat, utpote in ea dignitate constitutus, quæ ipsum om-
nium patrem efficiebat. Nunc comitabatur alius adolescens, nobilis et ipse ac Basilii necessarius, sed non dives*

Βασίλειος Λιβανίου.

Ἰδοὺ σοι καὶ ἑτερος ἔχει Καππαδόχης, υἱὸς ἐμὸς
καὶ αὐτός· πάντας γὰρ ἡμῖν εἰσποιεῖ (66) τὸ σχῆμα
τοῦτο, ἐν ᾧ νῦν ἐσμεν. Ὅστε κατὰ γε τοῦτο ἀδελφὸς
ἂν εἴη τοῦ προλαβόντος, καὶ τῆς αὐτῆς σπουδῆς
ἄξιος, ἐμοὶ τε τῷ πατρὶ καὶ σοὶ τῷ διδασκάλῳ· εἴπερ
τι ὅλως πλέον δυνατόν ἔχειν (67) τοὺς παρ' ἡμῶν
ἐρχομένους. Τοῦτο δὲ λέγω, οὐχ ὡς οὐκ ἂν τῆς σῆς
λογιότητος πλείον τι τοῖς παλαιοῖς τῶν ἐταίρων
χαριζομένης, ἀλλ' ὡς ἀφθόνου πᾶσι τῆς ὠφελείας
σου προκειμένης. Ἀρχοῦν δ' ἂν εἴη τῷ νεανίσκῳ,
πρὸ τῆς ἐκ τοῦ χρόνου πείρας, ἐν τοῖς οἰκείοις τε-
τάχθαι· ὃν ἀποπέμψαιο ἡμῖν, ἄξιον τῶν τε ἡμετέρων
εὐχῶν καὶ τῆς σαυτοῦ δόξης, ἣν ἔχεις ἐν τοῖς λόγοις.
Ἐπάγεται δὲ καὶ ἑλικυώτην τὴν Ἰσὴν ἔχοντα περὶ
τοὺς λόγους σπουδῆν, εὐπατρίδην καὶ αὐτὸν καὶ
ἡμῖν οἰκεῖον· ὃν οὐδὲν ἑλαττον ἔχειν πιστεύομεν,
κἄν πλείστον τῶν ἄλλων τοῖς χρήμασιν ἀπολεί-
ποιτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΗ'.

*Gratias agit Libanius quod Cappadoces ad se mittat Basilus. Narrat se lecta privatim illius epistola victum se ab eo con-
fessum esse, et cum postea eandem Alypius coram pluribus honoratis viris legisset, omnes Basilio palmam detulisse.
Declarat se non curare quam divites sint discipuli, sed et egenos, modo studiosi sint, divitibus anteponere.*

Λιβάνιος Βασίλειον.

Οἶδα, ὅτι πολλάκις τοῦτο γράφεις, τὸ, Ἰδοὺ σοι
καὶ ἑτερος ἔχει Καππαδόχης. Πολλοὺς γὰρ, οἶμαι,
πέμψεις· ἀεὶ μὲν καὶ πανταχοῦ τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς
κατ' ἐμοῦ χρώμενος, τούτῳ δὲ αὐτῷ καὶ πατέρας
κινῶν καὶ παῖδας. Ἀλλ' ὅ γε ἐγένετο περὶ τὴν ἐπι-
στολὴν σου τὴν καλὴν, οὐ καλὸν σιωπῆσαι. Παρ-
εκάθηντό μοι τῶν ἐν ἀρχῇ γεγεννημένων ἄλλοι τε οὐκ
ὀλίγοι, καὶ ὁ πάντα ἀριστος Ἀλύπιος Ἱεροκλέους
ἀνεψιὸς ἐκείνου. Ὡς οὖν ἔδοσαν οἱ φέροντες τὴν
ἐπιστολὴν, σιγῇ διὰ πάσης ἐλθὼν, Νενικήμεθα, ἔφην,
μειδιῶν τε ἅμα καὶ χαίρων. Καὶ τίνα σὺ νενίκησαι
νίκην; ἤρουντο· καὶ πῶς οὐκ ἀλγεῖς νενικημένους;

(64) Βουλευόντες. Harl. βουλευταί. Ibidem non-
nulli codices, πρέπει.

(65) Τιμήσουσι. Reg. secundus et Coisl. secun-
dus τιμήσουσιν με. Alii nonnulli τιμήσουσι σε.

(66) Ἰδοὺ εἰσποιεῖ. Coisl. primus et Med ha-
bent, ἔμψας.

A miniam ad ipsum mitterent? Vides me a solis tuis
civibus injuria affici. Neque tamen ego propterea
Cappadoces amare ac laudare desinam. Verum
optarim quidem illos in me 454 fieri æquiores :
sed si iidem permanserint, seram. Firminus menses
quatuor apud nos commoratus est : diem autem
nullam otiosus transegit. Quantum autem sibi com-
paraverit, ipse cognosces, et fortasse non conquere-
ris. Huc autem ut ipse iterum venire possit,
quinam adjutor advocandus? Enimvero si recte
sentit curia (hoc autem decuerit homines erudi-
tos), honorabit me posterioribus : quandoquidem
prioribus tristitia affecit.

EPISTOLA CCCXXXVII'.

Basilus Libanio.

Ecce tibi et alius venit Cappadox, meus et ipse
filius; omnes enim nobis adoptat dignitas illa in
qua nunc sumus. Quamobrem hoc nomine frater
sit illius qui prius ad te venit, et cura eadem
dignus, tam mihi patri, quam tibi præceptor; si
fieri omnino potest, ut aliquid amplius habeant,
qui a nobis veniunt. Hoc autem dico, non quod
facundia tua non plus aliquid amicis veteribus
tribuat; sed quod uberrima utilitas tua omnibus
proposita sit. Satis autem fuerit adolescenti, si
aule temporis experimentum inter familiares col-
locetur : quem ad nos remittas velim, dignum et
nostris votis, et gloria ista tua, quam es elo-
quentia consecutus. Ducit autem secum et coæ-
taneum, pari litterarum studio præditum, et ip-
sum quoque ex nobili familia prognatum, nobis-
que necessarium : quem nulla re inferiorem fore
confidimus; etiamsi plurimum ab aliis pecunia
superetur.

EPISTOLA CCCXXXVIII'.

Libanius Basilio.

Scio te hoc crebro scripturum : Ecce tibi et alius
venit Cappadox. Multos namque, puto, missurus
es; semper et ubique me laudibus efflens, atque
hoc ipso et patres et pueros provocans. At quid eve-
nit in epistolam tuam pulchram, non pulchrum
fuerit silentio præterire. Assidebant mihi ex hono-
ratis, cum alii non pauci, tum longe optimus Aly-
pius Hieroclis illius consobrinus. Ut ergo episto-
lam reddiderunt, qui attulerant; silentio tota per-
lecta, ridens simul et gaudens dixi : Victi sumus.
Interrogabant autem illi : Qua victus es victoria?
et quomodo victus non doles? Victus sum, aiebam,

(67) Ὅλως πλέον δυνατόν ἔχειν. Sic tres vetu-
stissimi codices. Tres alii πλέον δυνατόν ἔχειν. Editi
εἴπερ τι πλέον ἔχειν δυνατόν. Mox editi πλέον τι.
Tres vetustissimi codices ut in textu.

* Alias CXLIV.

* Alias CXLV.

pulchritudine epistolarum : vicit vero Basilius. Vir A autem ille amicus est, et eam ob causam lætor. Hæc ego cum dixissem, ex ipsis litteris judicare voluerunt de victoria. Ac legebat quidem Alypius, audiebant 455 vero qui aderant. Lata autem sententia est, me nihil esse mentitum. Et epistolam habens is qui legerat, exiit, aliis etiam, opinor, ostensurus, vixque reddidit. Scribe itaque similia, et vince; sic enim ipse vincam. Cæterum et illud recte conjicis, non pecuniis res nostras æstimari : sed satis esse ei qui dare non potest, ut velit accipere. Si quem enim rescivero egenum, sed tamen litterarum studiosum; is, divitibus antepositur. Quanquam nos tales magistros experti non sumus; at nihil prohibebit nos hac parte esse meliores. Itaque nullus pauper huc pigretur accedere, si hoc unum duntaxat possederit, ut sciat elaborare.

EPISTOLA CCCXXXIX.

Basilius Libanio significat se laudem eloquentiæ illi concedere, ac jamdudum oblivioni traditis, quæ apud sophistas didicerat, cum Mose et aliis prophetis versari.

Basilius Libanio.

Quid non dixerit sophista, et talis sophista, cujus artis proprium esse constat, et ex magnis parva facere cum voluerit, et parva amplificare? Quale est quod et in nos declarasti. Nam epistolam illam sordidam, ut vos dixeritis qui orationis delicias habetis, nihilo ea, quam in manibus habes, tolerabiliorem, verbis ita extulisti, ut ab illa superatus, nobis primas in scribendo concederes : simile quiddam faciens lusibus patrum, cum de victoriis, quas ipsi sponte cesserunt, liberos sinunt gloriari, nec damni quidquam sibiipsis inferentes, et liberorum nutriendos æmulationem. Dicit profecto non potest, quantum voluptatis habuerit oratio, dum mecum joculareris : velut si quis Polydamas, aut Milo, pancratiæ vel luctæ certamen mecum ipso detrectet; nam multa considerans, nullum reperi infirmitatis exemplum. Itaque qui verborum hyperbolas consecretantur, tuam hic magis admirantur potentiam, qui ita te ipse ad nos jocando demittere potueris, quam si barbarum super Atho navigantem duxisses. Nos quidem, o præclare vir, cum Mose et Elia, similibusque beatis viris versamur, qui sua nobis voce barbara tradunt, nosque ab illis tradita loquimur, sensu quidem vera, sed verbis rudia, quemadmodum hæc ipsa indicant. Nam si nonnihil a vobis didiceramus, id die oblitteratum est. Tu vero nobis scribe, alia epistolarum adhi-

* Alias CXLVI.

(68) *Μετημαι*. Sic tres vetustissimi codices. Editi *μενίχμα*.

(69) *Μετρεῖται*. Nonnulli codices *πράττεται*.

(70) *Κωλύσει*. Sic tres vetustissimi codices. Editi *κωλύει*.

(71) *Ὅτε βούλεται*. Sic Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi, *ὅποτε βούλεται*. Paulo post eisdem editi *ὅποσον δὴ σὺ*. Mss. quinque ut in textu.

(72) *Οἱ περὶ τούτους λόγους*. Tres mss. non velu-

Εν κάλλει μὲν, ἔφη, ἐπιστολῶν ἤττημαι (68). Βασίλειος δὲ κεκράτηκε. Φίλος δὲ ὁ ἀνὴρ; καὶ διὰ τοῦτο εὐφραίνομαι. Ταῦτα εἰπόντος ἐμοῦ, παρ' αὐτῶν μαθεῖν ἡδουλήθησαν τῶν γραμμάτων τὴν νίκην. Καὶ ἀναγίνωσκε μὲν ὁ Ἀλύπιος, ἤκουον δὲ οἱ παρόντες. Ἡ ψῆφος δὲ ἠνέχθη, μηδὲν με ἐφεῦσθαι. Καὶ τὰ γράμματα ἔχων ὁ ἀναγνούς ἐξῆλθε, δείξων οἷμαι καὶ ἄλλοις, καὶ μόλις ἀπέδωκε. Ἰράζετο τοίνυν παραπλησια, καὶ νίκα· τοῦτ' ἐστὶν ἐμὲ νικᾶν. Καλῶς δὲ κακῶς ἐκλάζεις, ὥς οὐ χρήμασι μετρεῖται (69) τὰ παρ' ἡμῶν· ἀλλ' ἀρκεῖ τῷ μὴ δυναμένῳ δοῦναι, τὸ βουλευθῆναι λαβεῖν. Κἂν γὰρ αἰσθώμαί τινα, ἐν πενήτῃ, λόγων ἐρῶντα, πρὸ τῶν πλουτούντων οὕτως. Καίτοι οὐ τοιούτων πιπτεράμεθα διδασκάλων· ἀλλ' οὐδὲν κωλύσει (70) ταύτῃ γε εἶναι βελτίονας. Μηδεὶς οὖν πέντης ὀκνεῖτω ζεῦρο βαδίζειν, εἰ ἐν ἐκείνῳ κέκτηται μόνον, τὸ ἐπίστασθαι ποιεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΘ.

Βασίλειος Λιβανίου.

Τί οὐκ ἂν εἴποι σοφιστὴς ἀνὴρ, καὶ σοφιστὴς τοιοῦτος, ὅς γε ἴδιον εἶναι τῆς τέχνης ὡμολόγηται, καὶ τὰ μεγάλα μικρὰ ποιεῖν ὅτε βούλεται (71), καὶ τοῖς μικροῖς περιτιθέναι μέγεθος; ὅποσον δὴ τι καὶ περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω. Τὴν γὰρ ἐπιστολὴν ἐκείνην τὴν βυπῶσαν, ὥς ἂν ὑμεῖς οἱ περὶ τοὺς λόγους (72) τρυφῶντες εἴποιτε, οὐδὲν οὔσαν τῆς ἐν χερσὶ σου ταύτης ἀνεκτοτέραν, τοσοῦτον ἤρας τῷ λόγῳ, ὥς ἤττηθῆναι δέξθαι αὐτῆς, καὶ ἡμῖν τῶν πρωτείων τοῦ γράφειν παραχωρεῖν· ὅμοιον ποιῶν ταῖς τῶν πατέρων παιδῶν, ὅταν ταῖς παρ' αὐτῶν νίκαις παραχωρῶσι (73) τοῖς παισὶν ἐναδρύνεσθαι, οὔτε αὐτοὺς τι ζημιοῦντες, καὶ τῶν παίδων τρέφοντες τὸ φιλότιμον. Τῷ ὄντι δὲ καὶ ἀμύθητον ὕψος ἡδονῆς εἶχεν ὁ λόγος ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς παιδίᾳ· οἷον Πολυδάμαντός τινος ἢ Μίλωνος, παγκρατίου ἢ πάλης ἀγωνίαν παραιτουμένου τὴν πρὸς ἐμὲ αὐτόν (74)· πολλὰ γὰρ περισκαψάμενος, οὐδὲν εὔρον ἀσθενείας ὑπόδειγμα· ὥστε τοὺς τὰς ὑπερβολὰς τῶν λόγων ἐπιζητούντας ἐνταῦθα σε μᾶλλον ἀγανταί τῆς δυνάμεως, οὕτω δυνηθέντα ταῖς παιδῶν πρὸς ἡμᾶς καταβῆναι, ἢ εἰ τὸν βάρβαρον ἦγες (75) ὑπὲρ τὸν Ἀθῶν πλέοντα. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ θαυμάσια, Μωσὲϊ καὶ Ἠλῆϊ καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσι σύνεσμεν, ἐκ τῆς βαρβάρου φωνῆς διαλεγόμενοις ἡμῖν τὰ αὐτῶν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων φθεγγόμεθα, νοῦν μὲν ἀληθῆ, λέξιν δὲ ἀμαθῆ, ὥς αὐτὰ ταῦτα δηλοῖ. Εἰ γὰρ τι καὶ ἡμεν

stissimi οἱ τὰ περὶ τοὺς λόγους. Ibidem editio Paris. εἴπηται. Mss. omnes et editio Basil. utraque εἴποιται.

(73) *Παραχωρῶσι*. Tres mss., nempe Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus παρέχωσι. Paulo post duo antiquissimi codices Coisl. et Med. τῶν νεώτερων τρέφοντες.

(74) *Πρὸς ἐμὲ αὐτόν*. Coisl. primus πρὸς αὐτόν. Mox editi εὐθενείας, roboris. Melius multo Coisl. secundus et Reg. secundus, quos seculi sumus.

(75) *Ἦγες*. Medicæus codex εἴγες.

παρ' ὑμῶν διδαχθέντες, ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπιλαθόμεθα. Αὐτὸς δὲ ἐπίσταλλε ἡμῖν, ἄλλας ὑποθέσεις ἐπιστολῶν ποιούμενος· αἱ καὶ σὲ δείξουσι, καὶ ἡμᾶς οὐκ ἐλέγξουσι. Τὸν υἱὸν Ἀνυσίου (76) ἤδη σοι προσήγαγον, ὡς ἑαυτοῦ υἱόν. Εἰ δὲ ἐμὸς ἐστὶ παῖς, τοῦ πατρὸς ἐστὶ τὸ παιδίον, πένης ἐκ πένητος. Γνώριμον δὲ τὸ λεγόμενον ἀνδρὶ σοφῷ τε καὶ σοφιστῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΨ.

Rursus ex utraque epistola ansam scribendi capit Libanius.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Εἰ πάνυ πολὺν χρόνον ἐσχόπεις, πῶς ἂν ἀριστα συνείποις τοῖς περὶ τῶν σῶν γραμμάτων ἡμετέροις γράμμασιν, οὐκ ἂν ἀμεινον τοῦτό μοι ποιῆσαι (77) ἐδόκει, ἢ τοιαῦτα γράφειν, ὅποια νῦν ἔγραψας. Καλεῖς γάρ με σοφιστήν· τοῦ τοιοῦτου δὲ εἶναι φῆς τὸ δύνασθαι τὰ μικρὰ μὲν μεγάλα ποιεῖν, τὰ δ' αὖ (78) μεγάλα μικρὰ. Καὶ δὴ τὴν ἐμὴν ἐπιστολὴν βεβουλῆσθαι φῆς δεῖξαι τὴν σὴν καλὴν, οὐκ οὔσαν καλὴν· εἶναι τε οὐδὲν ἧς νῦν ἐπιμύσας βελτίω· ὅπως τε οὐδεμίαν εἶναι παρὰ σοὶ λόγων δύναμιν· τῶν μὲν νῦν ὄντων ἐν χερσὶ βιβλίων τοῦτο οὐ ποιοῦντων· ὧν δὲ εἶχες πρότερον λόγων ἐξεργηκότων. Καὶ ταῦτα πείθειν ἐπιχειρῶν, οὕτω καλὴν καὶ ταύτην, ἣν λέγεις κακῶς (79), εἰργάσω τὴν ἐπιστολὴν, ὥσθ' οἱ παρόντες ἡμῖν οὐκ εἶχον μὴ πηδῆν ἀναγινωσχομένης. Ἐθαύμασα οὖν, ὅτι ταύτῃ τὴν προτέραν καθελὼν ἐπιχειρήσας, τῷ φάναι ταύτῃ τὴν προτέραν τοικέναι, ταύτῃ τὴν προτέραν ἐκόσμησας. Ἐχρῆν δὲ ἄρα τὸν τοῦτο βουλόμενον, χεῖρονα ποιῆσαι ταύτην ἐπὶ διὰβολῇ τῆς πρότερας. Ἀλλ' οὐκ ἦν, οἶμαι, σὸν, ἀδικῆσαι τὴν ἀλήθειαν. Ἠδίκητο (80) δ' ἂν, γράφοντος ἐξ ἐπιτήδους φαυλότερα, καὶ οὐ χρωμένου τοῖς οὔσι. Τοῦ αὐτοῦ τοίνυν ἂν εἴη τὸ μῆτε φέγειν ἢ δίκαιον ἐπαινεῖν, ἵνα μὴ σε τὸ πρᾶγμα φέρον εἰς σοφιστὰς ἐμβάλη, πειρώμενον ταπεινὰ τὰ μεγάλα ποιεῖν. Βιβλίων μὲν οὖν, ὧν φῆς εἶναι χεῖρω μὲν τὴν λέξιν, ἀμείνω δὲ τὴν διάνοιαν, ἔχου, καὶ οὐδεὶς κωλύει (81). Τῶν δὲ ἡμετέρων μὲν αἰεὶ, σῶν δὲ πρότερον, αἱ ρίξαι μένουσι τε καὶ μενοῦσιν ἕως ἂν ᾗς· καὶ οὐδεὶς μήποτε αὐτὰς ἐκτέμει (82) χρόνος, οὐδ' ἂν ἤχιστα ἄρδοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΨ.

Basilium Libanius existimat idcirco non scribere, quod iram non deposuerit, vel punire velit.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Οὕτω μοι τῆς λύπης ὑφῆκας, ὥστε με (83) μεταξὺ

(76) Ἀνυσίου. Quamvis sex codices habeant Ἀνυσίου, quia tamen hæc scriptura non videtur sensui quadrare, textum mutandum esse non existimavi.

(77) Τοῦτό μοι ποιῆσαι. Harl., Med. et Coisl. primus τοῦτου ποιῆσαι, sed sensu prorsus repugnante.

(78) Τὰ δ' αὖ. Sic mss. Editi καὶ τὰ. Paulo post editio Paris. εἶναι τε γάρ. Mss. et editio Basileensis ut in textu.

(79) Κακῶς. Sic Basileensis editio et quinque codices mss., quibus etiam alius faveat, qui habet κα-

A bens argumenta, quæ et te ostendant, nec nos arguant. Filium Anysii jam tibi adduxi, ut meum ipsius filium. Quod si meus est hic puer, patris est filius. pauper ex paupere. Quid autem dicam, viro sapienti et sophistæ notum est.

456 EPISTOLA CCCXL.

Libanius Basilio.

Si diu meditatus esses, quomodo his, quæ de tuis litteris scripseram, elegantissime assentireris; non videreris mihi hoc melius præstitisse, quam talia scribendo, qualia nunc scripsisti. Eamvero me vocas sophistam: sophistæ autem esse dicis, ex parvis magna facere posse, ac rursus parva ex magnis. Ac meæ quidem epistolæ propositum fuisse dicis, ut tuam pulchram esse demonstraret, quamvis pulchra non sit; neque enim meliorem prorsus esse, quam quæ nunc a te inissa est; ac omnino nullam tibi esse dicendi facultatem; cum libri qui nunc in manibus sunt, hoc minime præstent; eloquentia vero, qua prius pollebas, effluerit. Et dum hæc persuadere conaris, ita pulchram et illam, de qua detrahis, epistolam fecisti, ut qui aderant non potuerint non saltare cum legeretur. Sum itaque miratus, quod ista priorem subvertere aggressus, dum tamen isti priorem similem esse dicis, posteriore priorem exornaveris. Conveniebat autem hoc in animo habenti posteriorem epistolam pejorem facere, ut sic detraheretur de priori. Sed tuum, opinor, non erat veritatem lædere. Læsa autem fuisset, si consulto scripsisses deteriora, et iis quibus polles usus non fuisses. Itaque ejusdem fuerit, nec ea vituperare quæ laudem merentur; ne te res ejusmodi inter sophistas rejiciat, exilia ex magnis facere conantem. Libris igitur, quorum dictionem dicis pejorem esse, sententiam vero præstantiorem, adhære, nec quisquam prohibuerit. Eorum autem, quæ nostra semper sunt, et tua quondam erant, radices et manent in te, et manebunt, quandiu fueris, nec ullum eas tempus exciderit, etiamsi minime rigaveris.

EPISTOLA CCCXLI.

Libanius Basilio.

Nondum mihi offensam remisisti, adeoque inter

λῶς. Paris. editio κακῶς.

(80) Ἠδίκητο. Coisl. primus et Med. ἡδικοῖτο.

(81) Κωλύει. Quatuor mss. non antiquissimi κωλύει.

(82) Ἐκτέμει. Medicæus et Coisl. secundus ἐκτέμει.

(83) Ὅστε με. Pronomen additum ex quatuor mss. Ibidem tres codices vetustissimi μεταξὺ τρέποντα γράφειν.

* Alias CXLVII.

** Alias CXLVIII.

scribendum tremo. Quod si remisisti, quamobrem non scribis, optime? sin autem adhuc retines, id quod cum ab omni erudita anima, tum a tua alienum est; quomodo cum aliis prædices iram ad solis usque occasum servari non oportere, tu illam per multos soles servasti? Num sorte damnum mihi inferre voluisti, mellita tua voce defraudans? Absit, o genere: sed animo sis placido ac miti; et largiare, ut lingua tua, quæ tota aurea est, perfruar.

457 EPISTOLA CCCXLII*.

Comparat Basilius præcedentem Libanii epistolam cum rosa et spinis.

Basilius Libanio.

Qui rosa delectantur, ut par est elegantis studiosos delectari, ne ipsas quidem spinas, ex quibus flos enascitur, oderunt. Audivi autem ex quodam, cum is fortasse jocans vel etiam serio tale aliquid de rosis diceret, veluti amatorios quosdam stimulos amatoribus, ita tenues illas spinas naturam flori adjunxisse, ut ad majus desiderium innoxis apte aculeis legentes exstimularet. Sed quid sibi vult rosa in litteras introducta? Nihil prorsus necesse est te edoceri, cum epistolæ tuæ memineris: quæ florem quidem habebat rosæ, totum nobis disertissima lingua ver expandens: sed querelis quibusdam et expostulationibus adversum nos, spinosa erat. Sed mihi orationis tuæ vel spina voluptati est, ad majus amicitiae desiderium inflammans.

EPISTOLA CCCXLIII*.

Laudat Libanius Basilii eloquentiam.

Libanius Basilio.

Si ista sunt linguae incultæ, qualis esses, illam si pueres? Tuo enim in ore eloquentiæ resident fontes rivulorum fluentis præstantiores: nos vero nisi quotidie irrigemur, superest silentium.

EPISTOLA CCCXLIV**.

Basilius inexcusabilem esse Libanium contendit, si ad se non scribat.

Basilius Libanio.

Ad eruditionem tuam ut non crebro scribam, cadent et timor et imperitia: quod vero tu constantissime siles, quomodo reprehensionem effugies? Quod si quis te, in litteris viventem, ad scribendum tardum esse ac pigrum consideraverit; tibi oblivionem nostri ascribet. Nam cui dicere in promptu est, is nec ad scribendum imparatus. Hæc

* Alias CXLIX.

** Alias CL.

*** Alias CLI.

(84) *Προείλου*. Editi post hanc vocem addunt τιμωρεῖσθαι με βούλει, quæ desunt in omnibus mss.

(85) *Ἀπολαῦσαι*. Ita sex mss. codices. Editi ἀπολαύειν.

(86) *Εὐπλήκτοις*. Legendum videtur εὐπλήκτοις. Reg. primus habet ἀπλήκτοις. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀπράκτοις, quæ scriptura arridet

γράφοντα τρέμειν. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀφῆκας, τί οὐκ ἐπιστέλλεις, ὦ ἄριστε; εἰ δὲ ἐτι κατέχεις, ὃ πάσης λογίας ψυχῆς καὶ τῆς σῆς ἐστὶν ἀλλότριον, πῶς ἄλλοις κηρύττειν, μὴ χρῆναι μέχρι δυσμῶν ἡλίου λύπην φυλάττειν, αὐτὸς ἐν πολλοῖς ἡλίοις ἐφύλαξας; Ἥ τάχα ζημιῶσαι με προείλου (84), τῆς μελιχρῆς σου φωνῆς ἀποστερῶν; Μὴ σὺ γε, ὦ γενναῖε, ἀλλὰ γενοῦ πρῶτος, καὶ ὅς ἀπολαῦσαι (85) τῆς παγχρύσου σου γλώττης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΒ'.

Βασίλειος Λιβανίω.

Οἱ πρὸς τὸ ῥόδον ἔχοντες, ὡς τοὺς φιλοκάλους εἰκὸς, οὐδὲ πρὸς αὐτὰς τὰς ἀκάνθας, ὧν τὸ ἄνθος ἐκφύεται, δυσχεραίνουσι. Καὶ τινος ἤκουσα τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῶν παίζοντος τάχα, ἢ καὶ σπουδάζοντος· ὅτι, καθάπερ ἐρωτικά τινα κνίσματα τοῖς ἐρασταῖς, τὰς λεπτὰς ἐκείνας ἀκάνθας ἢ φύσις τῷ ἄνθει προσέφυσε, πρὸς μείζονα πόθον τοῖς εὐπλήκτοις (86) κέντροις τοὺς ὀρεπομένους ὑπερεθίζουσα. Τί βούλεται μοι (87) τὸ ῥόδον, τοῖς γράμμασιν ἐκπαισγόμενον; Πάντως οὐδὲν δεῖ σε διδαχθῆναι, τῆς ἐπιστολῆς μεμνημένον τῆς σῆς, ἢ τὸ μὲν ἄνθος εἶχε τοῦ ῥόδου, ὅλον ἡμῖν τὸ ἔαρ τῇ εὐγλωττίᾳ (88) διαπετάσασα, μέμψαι δέ τιτι καὶ ἐγκλήμασι καθ' ἡμῶν ἐξηκάνθωτο. Ἄλλ' ἐμοὶ τῶν σῶν λόγων καθ' ἡδονὴν ἐστὶ καὶ ἡ ἀκάνθα, πρὸς μείζονα πόθον τῆς φιλίας ἐκκαλousing.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΓ'.

Λιβανίος Βασίλειω.

Εἰ ταῦτα γλώττης ἀργότερας, εἰς ἂν εἴης αὐτὴν ἀκονῶν; Σοῦ μὲν γὰρ (89) ἐν τῷ στόματι λόγων οἰκοῦσι πηγὰι, κρείσσους ναμάτων ἐπιβρόης· ἡμεῖς δὲ εἰ μὴ καθ' ἡμέραν ἀρδοίμεθα, λείπεται τὸ σιγᾶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΔ'.

Βασίλειος Λιβανίω.

Τὸ μὴ συνεχῶς με γράφειν πρὸς τὴν σὴν παιδευσιν, πείθουσι τό τε ἔλεος καὶ ἡ ἀμαθία· τὸ δὲ σε καρτερικύτατα σιωπᾶν, τί τῆς μέμψεως ἐξαιρησεται; Εἰ δὲ τις λογίσαιτο τὸ καὶ ἐν λόγοις σε βιοῦντα ὀκνεῖν ἐπιστέλλειν, καταψήφιεταί σου λήθην τὴν πρὸς ἡμᾶς. Ὅ γὰρ τὸ λέγειν πρόχειρον, καὶ τὸ ἐπιστέλλειν οὐκ ἀνέτοιμον. Ὅ δὲ ταῦτα

Combesio, ac reddendum putat, *Aculeis casso vulnere deterrentibus*. Coisl. primus ἀπλήκτοις.

(87) *Τί βούλεται μοι*, etc. Editi τί μοι ἐπὶ βούλεται τοῖς γράμμασι τὸ ῥόδον ἐκπαισγόμενον; Πάντως οὐδὲν σε χρεῖ. Quatuor mss. ut in textu.

(88) *Τῇ εὐγλωττίᾳ*. Sic mss. sex. Editi τῆς εὐγλωττίας.

(89) *Σοῦ μὲν γὰρ*. Harkneanus et Anglicanus σὸ μὲν γὰρ. Infra deest ἐπιβρόης in Mediceo et Coisl. secundo. Ibidem editi ἡμῖν ἐπὶ. Sex mss. ut in textu.

κεκτημένος, εἴτα σιγῶν, εὐδὴλον ὡς ὑπεροφία ἢ λήθη τοῦτο ποιεῖ. Ἐγὼ δὲ σου τὴν σιωπὴν ἀμείψομαι προσρήσει. Χαῖρε τοίνυν, τιμιώτατε, καὶ γράψατε εἰ βούλοιο· καὶ μὴ γράψατε, εἰ τοῦτό σοι προσφιλές.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΕ΄.

Nunc primum Libanius scribit Basilio. Meminit se olim illius eloquio valde delectatum, sed tamen aliquando injuriam ab eo accepisse, quod se in profundum Homericī furoris rogatus introducere noluisse.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Μᾶλλον ὅτι μὴ πάλα σοι γράψω ἡρξάμην, οἶμαι μοι δεῖν ἀπολογίας, ἢ νῦν παραιτήσεως, ὅτι τοῦτο (90) ποιεῖν ἡρξάμην. Ἐγὼ γάρ ἐκεῖνος, ὁ προσθέν, ὁπότε φανείης, καὶ ὡς ἥδιστα ὑπέχων τὰ ὧτα τῷ βεῦματι τῆς γλώττης, καὶ λέγοντος εὐφραίνόμενος, καὶ μάλιστα ἀπαλλαττόμενος, καὶ πρὸς τοὺς ἐταίρους λέγων, ὡς Οὗτος ἀνὴρ τοσοῦτω καλλίων τῶν Ἀχελώου θυγατέρων, ὅσω θέλγει μὲν ἥπερ (91) ἐκεῖναι, βλάπτει δὲ οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι. Καὶ μικρόν γε τὸ μὴ βλάπτειν· ἀλλ' ὅτι τὰ τοῦδε μέλη κέρδεις τῷ δεξαμένῳ. Τὸν οὖν οὕτως ἔχοντά με γνώμης, νομίζοντα δὲ καὶ φιλεῖσθαι, λέγειν δὲ δοκοῦντα μὴ τολμᾶν ἐπιστέλλειν, ἐσχάτης ἀργίας, καὶ τοῦτ' ἂν εἴη ἅμα ζημιούντος αὐτόν (92). Δῆλον γάρ, ὡς ἀμείψῃ μου τὴν ἐπιστολὴν τὴν μικράν καὶ φαύλην καλῇ τε καὶ μεγάλῃ, καὶ φυλάξῃ δῆπου, μὴ με καὶ δεῦτερον ἀδικῇς. Οἶμαι γάρ (93) πολλοὺς βοήτεσθαι πρὸς τὸ ῥῆμα καὶ παριστῆσεσθαι πρὸς τὰ πράγματα κεκραγότες· Βασιλείος ἡδίκηκέ τι κἄν σμικρόν; οὐκοῦν καὶ Αἰακός, καὶ Μίνως, καὶ ὁ τούτου δὲ ἀδελφός. Ἐγὼ δὲ σε τῇ μὲν ἄλλῃ νενικηκέναι συγχωρῶ· τίς δὲ ἰδὼν τέ σε, καὶ οὐ φθονῶν; Ἐν δὲ τί σοι ἡμαρτήσθαι πρὸς ἡμᾶς, κἄν σε τοῦτ' ἀναμνήσω, πείθε τοὺς ἀγανακτοῦντας μὴ βῶν. Οὐδεὶς σοι προσελθὼν καὶ χάριν ἐπαγγέλλας (94), ἢν δούνηι ῥᾶστον, ἀτυχὲς ἀπῆλθεν. Εἰμὶ τοίνυν (95) τῶν χάριν αἰτησάντων μὲν, οὐ λαβόντων δέ. Τί οὖν ἔχουν; Πολλάκις ἐν στρατηγίῳ (96) σοι συγγενόμενος, ἡδουλήθην (97) διὰ τῆς σῆς σοφίας εἰς τὸ βάθος τῆς Ὀμήρου μανίας εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ τὸ πᾶν οὐ δυνατόν, σὺ δὲ ἀλλ' εἰς μέρος ἡμᾶς εἰσάγαγε τοῦ κλήρου. Μέρους δὲ ἐπεθύμουν, ἐν ᾧ τῶν Ἑλλήνων κακῶς πεπραγόντων (98), ὃν ὕδρισεν Ἀγαμέμνων θεράπειε δώροισι. Ταῦτ' ἐμοῦ λέγοντος, ἐγέλας, ἀρνείσθαι μὲν οὐκ ἔχων, ὡς οὐκ ἂν δύνατο βουλήθεις, δωρῆσασθαι δὲ οὐκ ἐθέλων. Ἀρά σοι καὶ τοῖς

A autem qui possidet, et tamen silet, perspicuum est eum aut ex contemptu aut ex oblivione hoc facere. Ego autem silentio tuo salutationem rependam. Salve itaque, vir inprimis colende, et scribe si volueris: et ne scribas, id si tibi ita placuerit.

EPISTOLA CCCXLV.

Libanius Basilio.

Magis arbitror mihi opus esse excusatione, quod non olim ad te scribere incœperim, quam nunc recusatione, quod scribere incipiam. Ego enim ille sum, qui accurrebam, 458 quoties in conspectum prodires, et quam suavissime aures præbebam lingue fluentis, teque dicente delectabar, vixque secedebam, atque ad sodales dicebam: Hic vir tanto præstantior Acheloi filibus, quanto mulcet quidem ut illæ, nec tamen ut illæ lædit. Et sane parum est non lædere, imo illius cantilenæ lucro sunt audienti. Cum igitur ita sim animo affectus, meque diligi existimem et dicendi facultate præditus videar, scribere non audere extremæ inertie fuerit, simulque hominis sibiipsi damnum inferentis. Liquet enim fore, ut meam epistolam parvam et vilem pulchra et grandi remunereris, caveasque, ne mihi iterum injuriam facias. Equidem arbitror multos exclamatueros esse ad hoc verbum, et ad res ipsas concursuros, vociferantes: Basiliusne injuriam vel levem intulit? Ergo et Æacus, et Minos, et hujus frater. Ego autem te in reliquis quidem victorem fuisse concedo; quis enim te vidit, et non invidit? Sed tamen unum in nos peccasti. De quo quidem si te admoneam, persuadee indignantibus ut ne vociferentur. Nemo est qui te conveniens ac beneficium petens, quod dari facile possit, voti compos non abierit. Atqui ego ex eorum numero sum, qui beneficium petierunt quidem, sed non acceperunt. Quid igitur postulavi? Tecum in prætorio cum sæpe versarer, optavi ut sapientie tuæ ope in profundum Homericī furoris introirem. Quod si, aiebam, totum id perfici non potest, at tu tamen in partem sortis nos introduces. Concupiscebam autem partem illam, in qua cum Græci fortuna adversa uterentur, Agamemnon hunc ipsum, quem contumelia affecerat, muneribus pla-

(90) Ὅτι τοῦτο. Sic mss. sex. Editi ὅτι τοῦτο.

(91) Ἡπερ. Codices tres ἥπερ, magis quam illæ. Paulo post editi ἀλλ' ἥδη τὰ. Mss. octo ut in textu.

(92) Ἐσχάτης ἀργίας, καὶ τοῦτ' ἂν εἴη ἅμα ζημιούντος αὐτόν. Forte legendum, ἐσχάτης ἀργίας τοῦτ' ἂν εἴη, καὶ ἅμα ζημιούντος αὐτόν. Edit.

(93) Οἶμαι γάρ. Ita codices mss. septem. Editi οἶμαι δέ.

(94) Χάριν ἐπαγγέλλας. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀπαγγέλλας [melius].

(95) Εἰμὶ τοίνυν. Editi addunt ἐγώ, sed hoc pronomen deest in septem nostris codicibus. Paulo post pro μανίας, legendum μαντίας, id est, divinationis, existimat Combesius, sed repugnant codi-

ces omnes, nec favet ulla ratio.

(96) Ἐν στρατηγίῳ. Sic mss. duo. Editio Basileensis et Coisl. primus, Harl., Med. et Reg. primus ἐν στρατηγίῳ. Editio Paris. ἐν στρατηγείῳ.

(97) Ἡδουλήθην. Ita codices mss. septem et editio Basileensis. At Parisiensis ἐδεήθην. Paulo post editio eadem οὐ δυνατόν, ἐφην, sed postremum illud verbum deest in septem mss. et edit. Basil.

(98) Ππραγόντων. Ita omnes mss. Editi πεπραγόντων. Ibidem editi ἐν ὕδρισιν, deest vocula in novem mss., sed tamen videtur ad sententiam necessario. Habent sex codices θεράπειων, Medicus θεραπεύει.

* Alias CLII.

cavit. Hæc dicente me, ridebas, negare quidem A ἀγανακτοῦσιν, ὅτι σε ἐφ' ἡν ἀδικεῖν, ἀδικεῖσθαι (99) haud valens posse te si velles, sed tamen gratulicari nolens. Num igitur tibi et iis, qui indignantur quod inferre te injuriam dixerim, injuria affici videor?

EPISTOLA CCCXLVI*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΓ'.

Libanius testatur de bonis moribus adolescentium quos Basilius miserat.

Libanius Basilio.

An iis quos misisti adolescentibus aliquid ad dicendi facultatem addiderim, ipse judicabis. Spero autem hoc, etiamsi parvum sit, magnum visum iri ob tuum in nos amorem. Quod autem temperantiam et animū pravis voluptatibus liberum laudas magis, quam facundiam, id omnino curant, atque vitam egerunt, ut illius, a quo missi erant, non immemores agere par erat. Complectere jam tua pignora, et lauda eos qui et me et te moribus suis exornarunt. Adhortari autem te ad opem illis ferendam, idem esset, ac patrem hortari ut liberis subveniat.

459 EPISTOLA CCCXLVII**.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΖ'.

Libanius episcopos avaritiæ accusat, et ideo timide petit a Basilio, ut tigna ad se mittat.

Libanius Basilio.

Omnis quidem episcopus res est, unde emolumentum aliquid vix expectandum sit: tu vero, quanto reliquos eruditione superas, tanto etiam majorem mihi timorem inculcis, ne petita mihi deneges. Nam tignis mihi opus est: perticas autem aut palos aliquis alius sophista dixisset, non his opus habens, sed vuculas magis ostentans, quam necessitati inserviens. Ego vero, nisi tu largiari, sub dio hiemabo.

EPISTOLA CCCXLVIII***.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΗ'.

Demonstrat Basilius non episcopos sed sophistas avaros esse et tenaces. Tigna mittit trecenta.

Basilius Libanio.

Si lucrari idem valet ac γρηπίζειν, et hanc sententiam habet vox illa, quam ex Platonis adytis, sophistica tua nobis ars deprompsit; considera, o admirande, utri sint tenaciores; nos qui sic per epistolæ tuæ licentiam desigimur, an sophistarum genus, quorum ars est ex sermonibus quæstum facere. Quis ex episcopis tributum imposuit ob sermones? quis discipulos fecit vectigales? Vos estis, qui eloquentiam venalem proponitis, velut mellis coctores mellitas placentas. Vides quemadmodum senem etiam ad recalcitrandum provoca-

Λιβάνιος Βασίλειω.

Εἰ μὲν τι περὶ τοῦς λόγους τοῖς νέοις ο.ε. ἐπιμύας προσεθήκαμεν, αὐτοὺς κρινεῖς. Ἐλπίζω δὲ αὐτὸ, καὶν μικρὸν ἢ, μεγάλου λήψεσθαι ὄψαν, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλίαν. Ὁ δὲ πρὸ τῶν λόγων ἐπαινεῖς, τὴν σωφροσύνην, καὶ τὸ μὴ παραδοῦναι τὰς ψυχὰς ταῖς οὐ καλαῖς ἡδοναῖς, πάνυ τούτου πεποιηνται πρόνοιαν (1), καὶ διήγαγον, ὡς εἰκὸς ἦν, τοῦ πέμψαντος (2) μεμνημένους (3). Δέχου δὴ τὰ σεαυτοῦ, καὶ ἐπάλειψαι τοὺς σέ τε καὶ μὲ τῷ τρόπῳ κεκοσμηκότας. Παρακαλεῖν δὲ σε πρὸς τὸ βοηθεῖν, ὅμοιον ἦν τῷ πατέρα παῖσι παρακαλεῖν βοηθεῖν.

Πᾶς μὲν ἐπίσκοπος πρᾶγμα δυσγρήπιστον (4)· σὺ δὲ ὅσῳ τοὺς ἄλλους παρελήλυθας λογιστῇ, τοσούτῳ καὶ φόβον μοι παρέχεις, μὴ πως ἔξαρνος στής πρὸς τὴν αἰτησίαν. Κάπνισθ' ἰσχυρῶν δέομαι, κάμακας δ' ἂν ἢ χάρακας ἄλλος εἶπε σοφιστῆς, οὐ χρήζων, ἀλλὰ τοῖς ῥηματιοῖς ἐγκαλλωπιζόμενος, ἢ τῆς χρεῖας (5) γινόμενος. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὴ σὺ παράσχοις (6), ὑπαιθρος διαχειμᾶσω.

Βασίλειος Λιβανίω.

Εἰ τὸ κερδαίνειν τοῦτο γρηπίζειν (7) λέγεται, καὶ ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν ἡ λέξις, ἣν ἐκ τῶν Πλάτωνος ἀδύτων ἡ σοφιστικὴ σου ἡμῖν προεχειρίσαστο. σκόπησον, ὦ θαυμάσιε, τίς μᾶλλον ἐστὶ δυσγρήπιστος· ἡμεῖς, οἱ οὕτω δι' ἐπιστολιμαίας δυνάμειος ἀποχαρικούμενοι· ἢ τὸ τῶν σοφιστῶν γένος, οἷς τέχνη τὸ τελωνεῖν τοὺς λόγους ἐστὶ. Τίς τῶν ἐπισκόπων τοὺς λόγους ἐφοροθέτησε; τίς τοὺς μαθητευομένους μισθοφόρους κατέστησεν; Ὑμεῖς (8) σ' προτιθέντες τοὺς λόγους ὦντα, ὡς περ οἱ τοῦ μέλιτος ἐφ' ἡται' τὰ μελίπηκτα. Ὅρα, ὡς καὶ τὸν γέ-

* Alias CLIII.

** Alias CLIV.

*** Alias CLV.

(99) Ἀδικεῖσθαι. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi ἡδικεῖσθαι.

(1) Μεποιηνται πρόνοια. Med. πεποιηται πρόνοια.

(2) Τοῦ πέμψαντος. Cod. Anglic. τῶν τοῦ πέμψαντος.

(3) Μεμνημένους. Sic duo codices Coisl. et Reg. secundus, quibus favet Medicæus, in quo legitur μεμνημένον. Editi μεμνημένοι.

(4) Δυσγρήπιστον. Coisl. primus δυσγρήπιστον. Sic etiam utraque Basileensis editio.

(5) Ἡ τῆς χρεῖας. Ante has voces addit Harlæanus codex μᾶλλον.

(6) Παράσχοις. Ita sex codices mss. Editi παράσχης. Editio Basileensis παράσχοιο.

(7) Γρηπίζειν. Coisl. primus, ut antea, γρηπίζειν, et paulo post δυσγρήπιστος. Sic etiam Basileensis editio.

(8) Ὑμεῖς. Harl. ὡς ὑμεῖς

ροντα ὑποσχιρτῆν παρεκίνησας; Ἐγὼ δὲ σοι τῷ ταῖς A
μελέταις ἐμπομπέοντι ἱσπερίθμους τοῖς ἐν Θερμο-
πύλαις ἀγωνιζομένοις στρατιώταις στρωτῆρας χρη-
σθῆναι προσέταξα, ἅπαντας εὐμήχεις, καὶ κατὰ
τὸν σὸν Ὅμηρον, Δολιχασκίους (9), οὓς δ' ἱερὸς
Ἀλφαῖος (10) ἀποκαταστήσειν κατεπηγγελάτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΘ'.

Jocatur Libanius in Cappadociam, seque discipulos Cappadoces transmutaturum promittit.

Λιβάνιος Βασίλειω.

Οὐ παύσῃ, Βασίλειε, τὸν ἱερὸν τοῦτον των μου-
σῶν σηκὸν μεστὸν ποιῶν Καππαδοκῶν, καὶ ταῦτα
ἀποζόντων γριτῆς καὶ χιόνος (11) καὶ τῶν ἐκείθεν
καλῶν; Μικροῦ δέ με καὶ Καππαδόκην ἰθὺσαν, δέ
μοι τὸ, προσκυνῶ σε (12), προσάδοντες. Δεῖ δὲ B
ὁμῶς ἀνέχεσθαι, Βασίλειον καλεῦντος. Ἴσθι τοίνυν,
ὥς τῆς μὲν χώρας τοὺς τρόπους ἐξακριβάζω (13),
τὴν δὲ εὐγένειαν καὶ τὸ ἐμμελὲς τῆς ἐμῆς Καλλιό-
πης μεταμφιάσω τοὺς ἄνδρας, ἵν' ὀφθαλεῖν ὑμῖν ἀντι-
φασσῶν περισσεύσῃ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝ'.

Respondet Basilius epistolæ præcedenti.

Βασίλειος Λιβανίω (14).

Ἀέλυσταί σοι τὸ δύσθυμον. Τοῦτο γὰρ ἔστω τῆς
ἐπιστολῆς τὸ προοίμιον. Σὺ δὲ σκῶπτε καὶ διάσυρε
τὰ ἡμέτερα, εἴτε γελῶν, εἴτε σπουδάζων. Τί δὲ
χιόνος ἢ γριτῆς ἐμνημόνευσας, παρὸν ἐντροφῆν
ἡμῶν τοῖς σκώμμασιν (15); Ἐγὼ δὲ, ὦ Λιβάνιε,
ἵνα σοι καὶ πλατύνειν ἴσῃ τὸν γέλωτα, ὑπὸ παραπε- C
τάσματι καλυπτόμενος χιόνος, τὴν ἐπιστολὴν ἔγραψα,
ἣν δεξιόμενος ψαύων (16) χερσὶ, γνώσῃ ὡς κρυερὰ
τις αὐτὴ καὶ τὸν πέμψαντα χαρακτηρίζει ἐμφω-
λεύοντα, καὶ μὴ δυνάμενον ἐξω τῶν ὤματιων (17)
προκύπτειν. Τάρους γὰρ τοὺς οἴκους κακότημεθα,
μέχρις ἐπιλάβοι τὸ ἔαρ, καὶ νεκροὺς ἡμᾶς ὄντας
πρὸς ζωὴν ἐπανάξῃ, πάλιν τὸ εἶναι, ὥσπερ φυτοῖς,
χαριζόμενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΑ'

Libanium rogat Basilius ut ad se mittat orationem, quam de homine moroso summa celebritate pronuntiaverat.

Βασίλειος Λιβανίω.

Πολλοὶ περιτυχόντες ἡμῖν τῶν αὐτόθι (18), ἰθαύ-
μασάν σου τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀρετὴν. Ἐλέγον γὰρ D

(9) Δολιχασκίους. Homer. Iliad. Γ, v. 346 et 353.

(10) Ἀλφαῖος. Sic Reg. secundus. Non illepide
auctor epistolæ fluvium obstringit restituendi pro-
misso, ut gratuito a se dari ostendat. Habent Coisl.
primus et Med. ὁ ἱερὸς δ' ἀποκαταστήσειν. Quatuor
alii ὁ ἱερὸς ἀποκαταστήσειν. Harl. ὁ ἱερὸς Εὐστάθιος.
Editi ὁ ἱερὸς Δανάτος, excepta Basileensi editione
prima, quæ habet Εὐστάθιος. Vaticanus, οὐχ Ὅμη-
ρος δ' ἀποκαταστήσειν.

(11) Γριτῆς καὶ χιόνος. Sic mss. septem. Editi,
γριτῆς καὶ χιόνων.

(12) Προσκυνῶ σε. Ita septem mss. codices.
Editi προσκυνῶ σὴ.

(13) Ἐξακριβάζω. Quinque codices εξακριβάζων.
Harl. εξακριβώσω. Habet etiam editio Basileensis
ἐξακριβάζων.

(14) Λιβανίω. Addit Harl. πρὸς τὴν ἐκατέρως

EPISTOLA CCCXLIX'.

Libanius Basilio.

Non desines, Basili, sacrum hoc musarum do-
micilium replere Cappadocibus, iisque griten ni-
vemque et cætera illius regionis bona redolentibus?
Prope autem factum est, ut me etiam Cappadocem
effecerint, semper mihi illud, προσκυνῶ σε, occi-
nentes. Attamen ferendum est, Basilio ita jubente.
Scito igitur, me regionis quidem mores diligenter
investigare, viros vero ad meæ Calliopes nobilita-
tem atque concinnitatem transmutaturum, ut vobis
pro palumbis columbæ facti esse videantur.

460 EPISTOLA CCCL'.

Basilius Libanio.

Sedata est animi tui ægritudo. Hoc enim sit epi-
istolæ exordium. Tu vero irride et vellica res no-
stras, sive jocans, sive serio. Quid autem nivis
vel gritæ mentionem fecisti, cum liceret tibi dictæ-
riis in nos indulgere? Ego autem, o Libani, tibi ut
risum magnum moveam, hanc velo niveo lectus
epistolam conscripsi: quam cum acceperis, ac
manu contigeris, senties quam sit gelida, quamque
referat eum a quo missa est, latitantem, nec extra
ædes prospicere valentem. Sepulcra enim sunt
ædes nostræ, donec ver successerit, et moruos
nos ad vitam reduxerit, rursus nobis, quemadmo-
dum plantis, largiens ut simus.

EPISTOLA CCCLI'.

Basilius Libanio.

Multi eorum qui istinc ad nos veniunt, tuam
vim dicendi mirati sunt. Narrarunt enim speci-

ἐπιστολὰς, ad utramque epistolam; nempe quia in
hoc codice ante ultimam epistolam alia legitur, quam
paulo post apponimus, quæque sic incipit, τί πα-
θὼν, etc.

(15) Ἡμῶν τοῖς σκώμμασιν. Harl. τοῖς ἡμετέ-
ροις σκώμμασιν.

(16) Ψαύων. Ita tres vetustissimi codices cum
Anglicano. Editi καὶ ψαύων.

(17) ὤματιων. Reg. secundus et Coisl. secun-
dus ὤματιον. Paulo post editi ἐπανάξει. Mss. ut in
textu.

(18) Τῶν αὐτόθι. Reg. secundus et Coisl. secun-
dus τῶν αὐτόθεν

* Alias CLVI.

** Alias CLVII.

*** Alias CLVIII.

men quoddam valde splendidum editum fuisse; A atque uti dicebant, certamen maximum erat, adeo ut concurrentibus omnibus nemo alius in urbe compareret, nisi solus decertans Libanius, et quælibet ætas auscultans. Nemo enim volebat a certaminibus abesse, non qui in dignitatis splendore constitutus, non qui in militum ordinibus illustris, non operarii et artifices. Quin et mulieres certamini interesse festinabant. Quodnam autem certamen erat? quæ oratio omnem populi conventum colligens? Narraverunt hominem morosum oratione descriptum et expressum fuisse. Quam orationem adeo visam admirabilem mittere ne pigrescis, ut et ego sermonum tuorum laudator sim. Qui enim laudo Libanium, etiam si te operibus, qualis ero, laudum adeptus argumentum?

EPISTOLA CCCLII *.

Mittit Libanius suam De homine moroso orationem, seque tremere significat ac pene mente dejici, dum tam arguti judicis acumen formidat.

Libanius Basilio.

Ecce misi tibi meam orationem, sudore diffluens. Quomodo enim sudore non perfunderer, ei viro orationem mittens, cujus ea est dicendi facultas, ut Platonis sapientiam, et Demosthenis vehementiam frustra jactatas esse convincere queat? Sermo autem meus perinde est, ac si culicem conferas elephantis. Hinc horreo ac tremo, cum eam diem mecum reputo, qua meam inspicies orationem; imo etiam fere mente lapsus sum. C

461 EPISTOLA CCCLIII **.

Laudat Basilius orationem Libanii ad se missam.

Basilius Libanio.

Legi orationem tuam, o sapientissime, et valde admiratus sum. O musæ, et litteræ, et Athenæ, qualia largimini vestris amatoribus! Quales fructus ferunt, qui per breve quoddam tempus vobiscum versantur! O fontem large se effluentem, quales præstitit haurientes! Ipsum enim morosum videbar mihi videre in oratione cum garrula muliercula versantem. Vivum enim et animatum sermonem scripsit in terra Libanius, qui solus verbis animam largitus est.

EPISTOLA CCCLIV ***.

Gratias agit Libanius, ac vicissim a Basilio petit ut ad se mittat orationem contra corietalem

Libanius Basilio.

Nunc cognovi me esse, quod dicor: laudante enim me Basilio, ex omnibus victoriam reporto. Et cum tuum suffragium acceperim, licet mihi su-

* Alias CLIX.

** Alias CLX.

*** Alias CLXI.

(19) Ἐυράμενος. Ita codices sex. Editi εὐράμενος.

(20) Τοιούτω. Harl. τοιοῦτω.

(21) Μικροῦ δέ. Coisl. secundus et Reg. secundus μικροῦ δέ.

(22) Ἐδόκειν. Addit codex Harl. τὸν δύσκολον,

ἐπιδείξιν τινα γεινῆσθαι λαμπρὰν ἀγῶν, καὶ ἀγῶν ἦν, ὡς ἔφασκον, μέγιστος, ὡς πάντα μὲν συνδραμῖν καὶ μηδένα ἕτερον ἐν τῇ πόλει φανῆναι. ἡ μόνον Λιβάνιον ἀγωνιζόμενον, καὶ πᾶσαν ἑλικίαν ἀκροαμένην. Οὐ γὰρ ἑξίου τις ἔξω τῶν ἀγῶνων γενέσθαι, οὐκ ἀξιώματος ὕψους συνῶν, οὐ στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων, οὐ βαναύσοις τέχναις σχολάζων. Ἡδὲ καὶ γυναῖκες παρῆναι κατηπαίγοντο τοῖς ἀγῶσι. Τίς δὲ ὁ ἀγῶν; τίς δὲ ὁ λόγος, ὁ τὴν πάνδημον συναγείρας πανήγυριν; Καὶ δὴ μοι ἡγγεῖλαν δυσκόλου τρόπου ἀνδρὸς τὴν λόγον ἐνστήσασθαι. Ὅν οὕτω θαυμασθέντα, μὴ κατ' ὄκνει μοι πέμψαι, ἵνα καὶ τῶν λόγων ἐπαινέτης εἴην τῶν σῶν. Ὁ γὰρ Λιβάνιον ἐπαινῶν, καὶ τῶν ἔργων ἐκτός, τίς ἂν γένωμαι νῦν ὑπόθεσιν ἐπαίνων εὐράμενος (19);

EPISTOLA TNB'.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Ἰδοὺ πέπομφα τὴν λόγον, ἰδῶντι περιβέμενος. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλον, ἀνδρὶ τοιοῦτῳ (20) πέμπων τὴν λόγον, ὃς ἱκανός ἐστι τὴν Πλάτωνος σοφίαν καὶ Δημοσθένους δεινότητα τῇ περὶ τοῦς λόγους εὐμαθείᾳ διῆξαι θρυλλομένης μάτην; Τὸ δὲ ἐμὸν τοιοῦτον, οἷον κύνωψ ἐλέφαντι παραβαλλόμενος. Ὅθεν πέφρικα καὶ τρέμω, τὴν ἡμέραν λογιζόμενος, καὶ ἦν ἐπισκέψῃ τοῦς λόγους· μικροῦ δὲ (21) καὶ τῶν φρικῶν ἐκπέπτωκα.

EPISTOLA TNC'.

Βασιλεῖος Λιβανίῳ.

Ἀνέγνων τὸν λόγον, σοφώτατε, καὶ ὑπερτεθαύμασα. Ὁ μοῦσαι, καὶ λόγοι, καὶ Ἀθῆναι, οἷα τοῖς ἔρασταῖς ὠρεῖσθε! Οἷους κομίζονται τοῦς καρπούς, οἱ βραχύν τινα χρόνον ὑμῖν συγγινόμενοι? Ὁ πηγῆς πολυχεύμονος, οἷους ἔδειξε τοῦς ἀρρομένους! Αὐτὸν γὰρ ἰδόντων (22) ὄρῃν ἐν τῷ λόγῳ λάλῳ συνόντα γυναῖκα. Ἐμπνουν γὰρ λόγον ἐπὶ χθονὶ Λιβάνιος ἔγραψεν, ὃς μόνος τοῖς λόγοις ψυχὴν ἔχαρισματο

D

EPISTOLA TND'.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Νῦν ἔγνων εἶναι ὃ λέγομαι· Βασιλείου γὰρ με ἐπαινέσαντος, κατὰ πάντων ἔχω τὰ νικητήρια. Καὶ τὴν ψῆφον δεξαμένην (23) τὴν σὴν ἔπεσι μοι βαδί-

sed hæc desunt in aliis mss. et editis, et ad marginem satis apte posita, videntur in ipsum contextum migrasse; sed necessaria non sunt et facile supplentur. Ibidem editi, τὸν λάλῳ συνόντα, sed articulus deest in quinque mss.

(23) Δεξαμένην. Coisl. primus et Med. δεξάμενος. Pauli post codex Anglicanus et alii nonnulli μετὰ σοδαροῦ τοῦ φρονήματος.

ζαιν μετὰ σοφαροῦ τοῦ βαδίσματος, οἷά τις ἀλαζῶν A
τοὺς πάντας περιφρονῶν. Ἐπεὶ οὖν καὶ σοὶ κατὰ
μέθης λόγος πιπνύεται, βουλόμεθα τοῦτω περιτῶ-
χεῖν. Ἀλλὰ κομψὸν μὲν τι λέγειν οὐκ ἐθέλω· ὁ δὲ
λόγος ὁφθαλμοῖς διδάξει με τὴν τοῦ λέγειν (24) τέχνην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΕ'.

Libanius Basilio primas eloquentiæ defert.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Ἄρα, Βασίλειε, μὴ τὰς Ἀθήνας οἰκίῃς, καὶ λίλη-
θας σεαυτὸν; Οὐ γὰρ τῶν Καισαρίων οἱ παῖδες
ταῦτα ἀκούειν ἰδύναντο. Ἡ γλῶττα γὰρ μοι τοῦ-
των ἐθὺς οὐκ ἦν· ἀλλ' ὥσπερ εἰ τινα κρημνὸν δι-
οδεύοντος, πληγεῖσα τῇ τῶν ὀνομάτων κεινοτομίᾳ, B
ἐμοὶ τε τῷ πατρὶ ἔλπετο· Πάτερ, οὐκ ἐδίδασκες. Ὅμη-
ρος, οὗτος ἀνὴρ, ἀλλὰ Πλάτων, ἀλλ' Ἀριστοτέλης,
ἀλλὰ Σουσαρίων (25) ὁ τὰ πάντα ἐπιστάμενος. Καὶ
ταῦτα μὲν ἡ γλῶττα. Σὺ δὲ εἰπὲ, Βασίλειε, τοιαῦτα
ἡμῶς ἐπαινέειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΓ'.

Respondet Basilius epistolæ præcedenti, æque discipulum piscatorum esse proficitur.

Βασίλειος Λιβαρίῳ.

Δεχομένοις μὲν ἡμῖν ἃ γράφεις, χαρὰ· ἀπαιτου-
μένοις δὲ πρὸς ἃ γράφεις ἀντεπιστέλλειν, ἀγών.
Τί γὰρ ἂν εἴποιμεν πρὸς οὕτως ἀττικίζουσαν γλῶτ-
τιν, πλὴν ὅτι ἀλίεων εἰμὶ μαθητῆς, ὁμολογῶ καὶ
φιλῶ;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΖ'.

Rogat Basilium Libanius ut sibi mœrorem solvat ex aliqua illius epistola conceptionem.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Τί παθὼν Βασίλειος ἐδυσχέρανεν τὸ γράμμα, τῆς
φιλοσοφίας τὸ γινώρισμα; Παίττειν παρ' ὁμῶν ἐδι-
δάχθημεν· ἀλλ' ὁμῶς τὰ παίγνια σεμνὰ, καὶ οἰονεῖ
πολιτὴς πρέποντα. Ἀλλὰ πρὸς τῆς φιλίας αὐτῆς καὶ
τῶν κοινῶν διατριβῶν, λύσόν μοι τὴν ἀθυρίαν, ἣν
μοι ἔτεκεν ἡ ἐπιστολή. οὐδὲν
διατρέσουσα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΗ'.

Dolet Libanius quod non sit cum Basilio; gratulatur quod juvenum curam suadente Alcimo suscepit.

Λιβάνιος Βασιλείῳ.

Ὡ χρόνων ἐκείνων, ἐν οἷς τὰ πάντα ἡμῖν ἀλλή-
λοις! Νῦν δυσχρίσμεθα πικρῶς· ὑμεῖς μὲν ἔχοντες
ἀλλήλους· ἐγὼ δὲ ἀνθ' ὁμῶν οἷοι περ ὑμεῖς οὐ-
δένα. Τὸν δὲ Ἀλκιμον ἀκούω τὰ νέων ἐν γῆρ᾽ τολ-
μᾶν, καὶ πρὸς τὴν Ῥώμην πίπτεσθαι, περιθύντα σοι
τὸν τοῦ συνεῖναι τοῖς παιδαρίοις πόνον. Σὺ δὲ, τὰ
τε ἄλλα πρῶός τις, καὶ τοῦτο οἶσεις οὐ χαλεπῶς·
ἔπει καὶ ἡμῖν τοῦ γράψαι ποθέτερον οὐκ ἔστις χαλε-
πῶς.

(24) Τοῦ λέγειν. Sic mss. septem. Editi τοῦ λόγου.

(25) Σουσαρίων. Medicæus codex Σουδαρίων.

* Alias CLXII.

A perbo gressu incedere, instar nominis jactantioris
omnes contemnentis. Quoniam igitur et ipse ora-
tionem contra ebrietatem elaborasti, eam volumus
legere. Interea tamen lepidi quidquam dicere
nolo: sed ipsa me oratio, ubi eam videro, artem
dicendi docebit.

EPISTOLA CCCLV'.

Libanius Basilio.

Athenisne habitas, Basili, et tui ipsius oblitus
es? Non enim Cæsariensium filii hæc audire po-
tuerunt. Mea enim lingua his assueta non erat:
sed velut in præcipiti quodam loco incederem, vo-
cū novitate percussa, et mihi patri dicebat: Πα-
τερ, ista non docuisti: Homerus est hic vir, imo
Plato, imo Aristoteles, imo Susario, qui nihil
ignoravit. Atque hæc quidem lingua. Tu vero,
Basili, velim laudare me possis ob talia.

EPISTOLA CCCLVI'.

Basilius Libanio.

Quæ scribis, accipio quidem lætus: sed dum
exigis, ut ad ea quæ scripsisti, rescribam, sum
anxius. Quid enim ad linguam adeo atticissantem
dixerim, nisi me piscatorum esse discipulum pro-
fiteri ac gaudere

462 EPISTOLA CCCLVII'.

Libanius Basilio.

Quid passus Basilius moleste tulit litteras, phi-
losophiæ specimen? Ludere a vobis edocti sumus:
verumtamen ludicra graviora sunt, ac veluti cani-
tienti decentia. Sed per amicitiam ipsam commu-
nesque scholas, mihi solve mœrorem, quem pepe-
rit mihi epistola, a nequaquam dif-
ferens.

EPISTOLA CCCLVIII'.

Libanius Basilio.

O tempora illa, quibus cuncta invicem eramus.
Nunc acerbè sejuncti sumus: vos quidem vobis
mutuo potiti; ego vero pro vobis neminem habens
vestri similem. Porro Alcimum audio res juvenum
in senectute audere, et ad Romam volare, post-
quam eum laborem tibi imposuit, ut cum pueris
maneat. Tu vero, cum circa alia quoque mansue-
tus sis, hoc etiam non ægre feres; quandoquidem
nec molestum tibi fuit, ut ad nos prior scriberes.

** Alias CLXIII.

*** Ex Cotelerii Monument. Ec. Gr. t. II, p. 96.

**** Ibid.

EPISTOLA CCCLIX*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΘ'.

Silvium Libanio exprobrat Basilii, seque ait libenter ad eum volaturum, si liceret; sed cum id non liceat, sermones mittere.

Basilii Libanio.

A

Βασίλειος Λιβανίῳ

Tu quidem qui universam veterum artem tua in mente conclusisti, tandiu siles, adeo ut ne in litteris quidem aliquid lucris concedas nobis. Ego vero, si tuta foret Dædali ars, ad te venissem, fabricatis Icaris alis. Attamen quoniam non licet ceram soli committere; pro Icaris alis, mitto ad te sermones, qui ostendant amicitiam nostram. Hæc est autem natura sermonum, ut animæ insidentes amores manifestos faciant. Atque hæc quidem sermones. Tu vero adduxeris eos quocunque voles; atque tantis viribus præditus, laces. Verum ad nos quoque sermonum fontes transfer, qui ex ore tuo profuunt.

Σὺ μὲν ὅλην τὴν τῶν παλαιῶν τέχνην ἐν τῇ σαυτοῦ κατακλείσας διανοίᾳ, τοσοῦτον σιγῆς, ὥς μηδ' ἐν ἐπιστολαῖς ἡμῖν διδόναι τι κερδαίνειν. Ἐγὼ δὲ, εἴπερ ἦν ἀσφαλὲς ἡ τοῦ διδασκάλου (26) τέχνη, ἦλθον ἂν παρὰ σοί. ποιησόμενος Ἰκάρου περὶόν. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὐκ ἔστι πιστεῦσαι ἡλίῳ κερδόν, ἀντὶ τῶν Ἰκάρου περῶν, ἐπιστέλλω σοι λόγους, δεικνύοντας τὴν ἡμετέραν φιλίαν. Φύσις δὲ λόγων, μενύουσα τοὺς κατὰ ψυχὴν ἔρωτας. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ λόγοι. Σὺ αὐτοὺς ἄγοις ὅπου βούλει· καὶ τηλικούτου κράτος κεκτημένος, σιωπῆς. Ἀλλὰ μετὰ τῆσιν καὶ ἐφ' ἡμῶς τὰς ἀπὸ τοῦ στόματός σου τῶν λόγων πηγᾶς.

EPISTOLA CCCLX**.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΞ'.

De sancta Trinitate et Incarnatione, sanctorum invocatione, eorumque imaginibus

Ex epistola ad Julianum Apostatam.

B Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν τὸν παραβάτην.

Secundum immaculatam fidem Christianorum, quam divinitus sumus sortiti confiteor, et testor me credere in unum Deum Patrem omnipotentem, Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum: unum Deum, tria adoro et glorifico. Confiteor autem et Filii in carne dispensationem, et Dei Genitricem sanctam Mariam, quæ illum secundum carnem peperit. Suscipio autem et sanctos apostolos, prophetas et martyres; et ad supplicationem, quæ sit Deo, hos invoco, ut per eos, id est, interventionem eorum, propitius 463 mihi sit misericors Deus, et delictorum mihi redemptio fiat, et condonetur. Unde et characteres imaginum eorum honoro et osculor eximie, cum hæc traditæ sint a sanctis apostolis, nec sint prohibitæ, imo in omnibus ecclesiis nostris depictæ sint.

Κατὰ τὴν θεόθεν ἐπιτεκνηρωμένην ἡμῖν ἀμώμητον πίστιν τῶν Χριστιανῶν ὁμολογῶ καὶ συντίθημι πιστεῦειν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἓνα Θεόν, τὰ τρία προσκυνῶ καὶ δοξάζω. Ὁμολογῶ δὲ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ἐνσπρουν οἰκονομίαν, καὶ θεοτόκον τὴν κατὰ σάρκα τεκοῦσαν αὐτὸν ἁγίαν Μαρίαν. Δέχομαι δὲ καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, προφῆτας, καὶ μάρτυρας, καὶ εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἰκεσίαν τούτους ἐπικαλοῦμαι, τοῦ δι' αὐτῶν, ἔχουν διὰ τῆς μεσιτείας αὐτῶν, ἰλεῶν μοι γενέσθαι τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, καὶ λύτρον μοι τῶν πταισμάτων γενέσθαι καὶ δοθῆναι· ὅθεν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνῶ, κατ' ἐξαρτον τούτων παραδεδομένων ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων, ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν τούτων ἀνιστορουμένων.

EPISTOLA CCCLXI***.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΞΑ'.

Apolinarium consulit auctor epistolæ de usiæ et substantiæ vocabulis ac de consubstantiali; ac sibi simile sine discriminatæ iudetur magis placere quam consubstantiale. Gregorium sodalem cum parentibus esse nuntiat.

Apolinario.

Ἀπολινάριῳ.

Domino meo reverendissimo Apolinario, Basilii. Antea quidem ad te de locis Scripturarum obscuris scripsimus, et gavisi sumus tum de responsionibus tuis, tum de promissis. Nunc vero major nobis circa majora cura incumbit, in qua alium neminem inter hujus temporis homines habemus, ejusmodi consortem et auxiliatorem, ad quem recurramus, qualem te nobis Deus dedit, et scientia sermoneque accuratum, simulque accessu facilem. Cum ergo ii qui cuncta permittunt, ac sermonibus questionibusque orbem re-

Τῷ δεσπότῃ μου αἰδουσιμωτάτῳ Ἀπολινάριῳ, Βασιλείῳ. Πρότερον μὲν σοι περὶ τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀσαφῶν ἐπιστέλλομεν, καὶ τυφραινόμεθα, οἷς τε ἐπιμπας, οἷς τε ὑπισχνοῦ. Νῦν δὲ μείζων ἡμῖν ὑπὲρ μείζονων ἡ φροντίς προτελέσθαι, εἰς τὴν οὐδένα ἔσθαι ἔχον ἐν τοῖς νῦν ἀνθρώποις, τοιοῦτον κοινωνὸν καὶ προστάτην ἐπικαλέσασθαι, ὁποῖόν σε καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν λόγῳ ἀκριβῆς τε ὁμοῦ καὶ εὐπρόσιτον ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐδώρησατο. Ἐπεὶ οὖν οἱ πάντα φύροντες, καὶ λόγων καὶ ζητημάτων τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσαντες, τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, ὥς ἀλλότριον τῶν θεῶν

* Ex Cotelieri Monument. Eccl. Gr. t. II, p. 97.

** Alias CCV.

*** Ex Monum. Eccl. Gr. t. II, p. 84.
(26) Fort. Διδάσκου. COTELIER.

λογίων, ἐξέβαλον, καταξίωσον ἡμῖν σημεῖναι, ὅπως A
 τε οἱ πατέρες αὐτῷ ἐχρήσαντο, καὶ εἰ μηδαμοῦ εὔρας
 ἐν τῇ Γραφῇ κείμενον. Τὸν γὰρ ἐπιούσιον ἄρτον, καὶ
 τὸν λαὸν τὸν περιούσιον, καὶ εἰ τι τοιοῦτον, ὥς οὐδὲν
 ἔχοντα κοινὸν διαπτύουσιν. Ἐπειτα μέντοι καὶ περὶ
 αὐτοῦ τοῦ ὁμοουσίου (οὗ ἕνεκεν ἡγοῦμαι ταῦτα κατα-
 σκευάζειν αὐτοὺς, βαθέως τὴν οὐσίαν διαβάλλοντας,
 ὑπὲρ τοῦ μηδεμίαν χώραν τῷ ὁμοουσίῳ καταλιπεῖν)
 διαλαβεῖν ἡμῖν πλατύτερον βουλῆθητι, τίνα τὴν διά-
 νοιαν ἔχει, καὶ πῶς ἂν ὀγιῶς λέγοιτο, ἐφ' ὧν οὔτε
 γένος κοινὸν ὑπερκαίμενον θεωρεῖται, οὔτε ὕλικόν
 ὑποκαίμενον προϋπάρχον, οὐκ ἀπομερισμὸς τοῦ προ-
 τέρου εἰς τὸ δεύτερον. Πῶς οὖν χρή λέγειν ὁμοούσιον
 τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, εἰς μηδεμίαν ἐννοίαν τῶν εἰρη-
 μένων καταπίπτοντας, θέλητον ἡμῖν πλατύτερον
 διαρθρῶσαι. Ἦμεῖς μὲν γὰρ ὑπειλήφαμεν, ὅτι ἂν B
 εἶναι καθ' ὑπόθεσιν τοῦ Πατρὸς οὐσίᾳ ληφθῇ, τοῦτο
 εἶναι πάντως ἀναγκαῖον καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ λαμβάνε-
 σθαι. Ὡστε εἰ φῶς νοητὸν, ἀίδιον, ἀγέννητον, τὴν
 τοῦ Πατρὸς οὐσίαν τις λέγοι, φῶς νοητὸν, ἀίδιον,
 γεννητὸν καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς οὐσίαν ἔρει. Πρὸς
 δὲ τὴν τοιαύτην ἐννοίαν δοκεῖ μοι ἡ τοῦ ἀπαραλ-
 λάκτως ὁμοίου φωνῇ μᾶλλον ἢ περὶ ἡ τοῦ ὁμοουσίου
 ἀρμόττειν. Φῶς γὰρ φωτὶ μηδεμίαν ἐν τῷ μᾶλλον
 καὶ ἥττον τὴν διαφορὰν ἔχον, ταυτὸν μὲν οὐκ εἶναι
 (διότι ἐν ἰδίᾳ περιγραφῇ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἐκάτερον),
 ὁμοιον δὲ κατ' οὐσίαν ἀκριβῶς ἀπαραλλάκτως, ἔρ-
 θῶς ἂν οἶμαι λέγεσθαι. Εἴτε οὖν ταύτας χρή διαλέ-
 γεσθαι τὰς ἐννοίας, εἴτε ἐτέρας μείζους ἀντιλαβεῖν,
 ὥς σοφὸς πατὴρ (καὶ γὰρ ἐξεφύναμέν σοι τὰ ἐν τῇ
 καρδίᾳ), τὸ μὲν ἀρρώστωσιν ἵασαι, τὸ δὲ σαθρὸν ὑπο- C
 στήριξον· παντὶ δὲ τρόπῳ βεβαιώσον ἡμᾶς. Τοὺς
 μετὰ τῆς εὐλαβείας σου ἀδελφοὺς ἀσπάζομαι, καὶ
 ἀξιώ μετὰ σοῦ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα σωθῶμεν.
 Ὁ ἐταῖρος Γρηγόριος, τὴν μετὰ τῶν γονέων ἐλόγι-
 νος βίον, αὐτοῖς σύνεστιν. Ὑγιαίνων ἐπιπλείστον
 φυλαχθείης ἡμῖν, ὡφελῶν ἡμᾶς καὶ ταῖς εὐχαῖς καὶ
 τῇ γνώσει.

fratres qui tua cum pietate degunt saluto, et rogo, ut una tecum pro nobis orent, quo salutem con-
 sequamur. 464 Sodalit Gregorius, electa cum parentibus vita, apud eos est. Sanus ad plurimum
 tempus conserveris nobis, adjuvans nos et precibus et doctrina.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΒ'.

EPISTOLA CCCLXII'.

Respondetur præcedenti epistolæ, et quomodo Pater et Filius unum sint exponitur, exemplis e natura humana adductis.

Βασίλειος Ἀπολιναρίου.

Π

Basilio Apolinarius.

Φιλοθέως πιστεύεις, καὶ φιλολόγως ζητεῖς, καὶ
 παρ' ἡμῶν τὸ πρόθυμον ὀφείλεται διὰ τὴν ἀγάπην,
 εἰ καὶ τὸ ἱκανὸν τῷ λόγῳ μὴ ἔποιτο, διὰ τε τὸ ἡμέ-
 τερον ἐνδεές, καὶ τὸ τοῦ πράγματος ὑπερφυές. Οὐσία
 μία, οὐκ ἀριθμῷ μόνον λέγεται, ὥσπερ λέγεις, καὶ
 τὸ ἐν μιᾷ περιγραφῇ, ἀλλὰ καὶ ἰδίως ἀνθρώπων δύο
 καὶ ἄλλου ὁτουοῦν τῶν κατὰ γένος ἐνιζομένων· ὥστε
 ταύτῃ γε καὶ δύο καὶ πλείονα (27) ταυτὸν εἶναι κατὰ
 τὴν οὐσίαν, καθὼς καὶ πάντες ἄνθρωποι Ἀδὰμ ἐσμεν
 εἰς ὄντες, καὶ Δαβὶδ ὁ τοῦ Δαβὶδ υἱός, ὥς ταυτὸν ὧν

Ut Dei amantem virum decet credis, et ut do-
 ctrinæ studiosus quæris; atque a nobis promptus
 animus debetur propter charitatem, licet scientia
 sufficiens non sequatur, cum ob indigentiam no-
 stram, tum ob rei immensitatem. Una substantia,
 non numero solum dicitur, quemadmodum ais,
 et quod est in una determinatione; sed etiam
 proprie duorum hominum et alterius cujusve,
 qui in genere adunantur: ita ut hac ratione duo
 ac plures idem sint secundum substantiam; in

(27) Fort. πλείονας. COTEL.

* Ex Monument. Eccl. Gr. t. II, p. 86.

quantum omnes homines Adam sumus, qui unus
simus; et David, Davidis filius, qui idem sit cum
illo: sicut et Filium recte asseris id esse secun-
dum substantiam, quod est Pater. Aliter enim
Filius non esset Deus, cum in confesso sit unum
esse ac solum Deum Patrem: quo pacto unus
Adam, hominum generis princeps; et unus Da-
vid, regii generis auctor. Atque ita, unum esse
genus superpositum, aut unam materiam subje-
ctam, in Patre et Filio, a cogitatis auferetur,
cum principalem assumpserimus proprietatem su-
premi principii, et genera ex generum principi-
bus, ad unigenitam prolem ex uno principio
orientem. Nam aliquatenus tantum ejusmodi res
in similitudinem veniunt. Quoniam neque Ada-
mo, ut per Deum condito, et nobis, ut per ho-
mines genitis, unum superponitur genus; sed
ipse est hominum principium: neque materia
communis est illi nobiscum; sed ipse est cun-
ctorum hominum fundamentum. Neque etiam erga
Davidem ac genus ex Davide ortum, id praein-
telligitur, in quantum est David: quandoquidem
Davidis proprietas, a Davide incipit, et fun-
damentum omnium qui ex eo originem ducunt,
ipse est: sed quia haec deficient, in quan-
tum aliae sunt communitates omnium hominum
ad invicem, quales fratrum: at circa Patrem et
Filium hoc non reperies, sed ex toto Pater prin-
cipium, et Filius ex principio. Quare nec distri-
butio est primi in secundum, velut in corporibus,
verum generationis productio: neque enim Pa-
tris proprietas velut in Filium divisa fuit, sed
Filii proprietas ex paterna prodiit: idem in di-
versitate, et diversum in identitate: quomodo
dicitur Patrem esse in Filio, et Filium in Patre.
Neque enim diversitas absolute servabit verita-
tem filiationis, nec rursus identitatis indivisionem
hypostazeos: sed utrumque conjunctum est ac
unius modi; idem diverse, et diversum eodem
modo; ut vocabula, quae ad rei declarationem
pertingere nequeunt, per vim adducantur: con-
firmante intelligentiam nostram Domino, cum
per vocem *major*²⁸ Patrem quidem in aequalitate
majorem exhibet, Filium vero in minori gradu
præditum aequalitate: quod docuit, in ejusdem
speciei quidem, at inferiori **465** lumine intelli-
gere Filium; non immutando substantiam, sed
considerando idem, et superius et in ordine infe-
riori. At enim qui substantiam in nulla identitate
admittunt, similitudinem extrinsecus adherentes
Filio adjiciunt: quod sane ad ipsos quoque ho-
mines transit qui Deo assimilati sunt. Qui vero
cognoscunt similitudinem creaturis convenientem,
in identitate quidem Filium cum Patre conjungunt;
sed identitate submissiore; ne ipse Pater sit, vel
pars Patris; quae potenter demonstrantur per illud, Alius Filius; sic Deus, non ut ille, sed ut

²⁸ Joan. xiv, 28.

(25) Fort. μέγονα μὲ ἐν τῷ. COTLER.

ἐκείνω· καθὼς καὶ τὸν Υἱὸν λέγεις καθὼς τοῦτο εἶναι
κατὰ τὴν οὐσίαν, ὑπερὸ Πατρὸς. Οὐδὲ γὰρ ἑτέρως
ἂν ἦν Θεὸς ὁ Υἱὸς. ἑνὸς ὁμολογουμένου καὶ μόνου
Θεοῦ τοῦ Πατρὸς· ὡς πού καὶ εἰς Ἀδάμ, ὁ ἀνθρώ-
πων γενάρχης, καὶ εἰς Δαβὶδ, ὁ τοῦ βασιλείου γένους
ἀρχηγέτης. Ταύτη γὰρ τοι καὶ ἐν εἶναι γένους ὑπερ-
κείμενον, ἢ μίαν ὕλην ὑποκειμένην. ἐπὶ Πατρὸς καὶ
Υἱοῦ, περιτριβήσεται τῶν ὑποκειμένων, ὅταν τὴν γε-
ναρχικὴν παραλάβωμεν ιδιότητα τῆς ἀνωτάτω ἀρχῆς,
καὶ τὰ ἐκ τῶν γεναρχῶν γένη, πρὸς τὸ ἐκ τῆς μιᾶς
ἀρχῆς μονογενὲς γέννημα· μετρίως γὰρ τὰ τοιαῦτα
εἰς ὁμολώσιν ἔρχεται. Καθὼς μὲν τοῦ Ἀδάμ, ὡς θεο-
πλάστου, καὶ ἡμῶν, ὡς ἀνθρωπογενήτων, ἐν ὑπέρ-
κειται γένος· ἀλλ' αὐτὸς ἀνθρώπων ἀρχὴ· μήτε ὕλη
κοινὴ αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἡ πάντων ἀν-
θρώπων ὑπόθεσις. Μήτε μὲν τοῦ Δαβὶδ, καὶ τοῦ γέ-
νους τοῦ ἐκ Δαβὶδ, προσπινούσεται, καθὼς Δαβὶδ· ἐπει-
περ ἡ τοῦ Δαβὶδ ιδιότης, ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ ἀρχεται, καὶ
ἡ ὑπόθεσις τῶν ἐξ αὐτοῦ πάντων, αὐτός· ἀλλ' ἐπειδὴ
ταῦτα ἀπολείπεται, καθὼς εἰσιν ἑτεραι κοινότητες
ἀνθρώπων ἀπάντων πρὸς ἀλλήλους, οἷα· ἂν ἀδελ-
φῶν· ἐπὶ δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν,
ἀλλὰ τὸ ὅλον Πατὴρ ἀρχή, καὶ Υἱὸς ἐκ τῆς ἀρχῆς.
Οὐκοῦν οὐδὲ ἀπομερισμὸς τοῦ προτέρου εἰς τὸ δεύ-
τερον, ὥσπερ ἐπὶ σώματων, ἀλλ' ἀπογέννησις. Οὐδὲ
γὰρ ἡ Πατρὸς ιδιότης καθάπερ εἰς Υἱὸν ἀπομερίσ-
ται, ἀλλ' ἡ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐκπέφυγε·
ταυτὸν ἐν ἑτερότητι, καὶ ἕτερον ἐν ταυτότητι· καθὼς
λέγεται Πατέρα εἶναι ἐν Υἱῷ, καὶ Υἱὸν ἐν Πατρί.
Οὕτως γὰρ ἡ ἑτερότης ἀπλῶς φυλάττει τὴν ἀλήθειαν
τῆς υἰότητος, οὕτως ἡ ταυτότης αὐτὸ τὸ ἀμέριστον τῆς
ὑποστάσεως· ἀλλ' ἐκάτερον συμπλοκὸν καὶ ἐνοιαῖόν·
ταυτὸν ἑτέρως, καὶ ἕτερον ὡσαύτως· ἵνα τις τὰ ῥή-
ματα, μὴ ἐφικνούμενα τῆς διελώσεως, ἐκδιέλθῃ·
ῥεθισθῇ, ἡμῖν τοῦ Κυρίου τὴν ἐνοίαν, καὶ ἐν τῷ
μείζονι μὲν ἰσότητι (28), παριστάνει τὸν Πατέρα,
τὸν δὲ Υἱὸν, ἐν ὑποβάσει τὸ ἴσον ἔχοντα· ὑπερῖδι-
δαξεν ἐν ὁμοιοῦσι μὲν, ὑφειμένῳ δὲ φωτὶ νοεῖν τὸν
Υἱὸν, μὴ τὴν οὐσίαν ἐξαλλάττοντας, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ
ὑπερβέβληκε καὶ ἐν ὁφείκει θεωροῦντας. Οἱ μὲν γὰρ
τὴν οὐσίαν ἐν οὐδεμίᾳ ταυτότητι παραδείξασθαι, τὴν
ὁμολώσιν ἐξωθεν φέροντες τῷ Υἱῷ προστιθέασιν· ὃ
δὲ καὶ ἕως ἀνθρώπων διαβαίνει, τῶν ὁμοιουμένων
τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ τὴν ὁμολώσιν τοῖς ποιήμασι πρέπουσαν
εἰδότες, ἐν ταυτότητι μὲν τὸν Υἱὸν συνάπτουσι Πατρί,
ὑφειμένην δὲ τῇ ταυτότητι· ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ἢ
μέρος Πατρὸς, ἀ δυνατῶς παρίσταται τῷ, ἄλλος Υἱός,
οὕτως Θεός, οὐχ ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου, οὐ τὸ
πρωτότυπον, ἀλλ' εἰκὼν. Οὗτος ὁμοούσιος, ἐξηρη-
μένως παρὰ πάντα καὶ ἰδιαζόντως· οὐχ ὡς τὰ ὁμο-
γενῆ, οὐχ ὡς τὰ ἀπομεριζόμενα, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐνὸς
γένους καὶ εἰδους τῆς θεότητος, ἐν καὶ μόνον ἀπογέν-
νημα, ἀδελφείᾳ καὶ ἀσωμάτῳ προδόν· καὶ ἢ μόνον
τὸ γινῶν ἐν τῇ γεννητικῇ ιδιότητι, προῆλθεν εἰς
τὴν γεννητικὴν (29) ιδιότητα.

(29) Fort. γεννητικῇ. COTEL.

ex illo; non primitivum exemplar, sed imago. Illic consubstantialis, præcipue super omnia et peculiariter; non tanquam ea quæ sunt ejusdem generis, non tanquam ea quæ distributa sunt; sed velut ex uno genere unaque specie divinitatis, una et sola progenies, individuo et incorporali progressu; per quem quod generat manens in generativa proprietate, processit in genitam proprietatem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΤ.

EPISTOLA CCCLXIII.

Laudatur supra alios Scripturæ interpretes Apolinarius, ab eoque petitur, ut se de rebus obscuris consulti putiatur.

Ἀπολινάριω.

A

Apolinario.

Τῷ δεσπότῃ μου, τῷ αἰδευσιμωτάτῳ ἀδελφῷ, Ἀπολινεσίῳ, Βασίλειος. Διευμάρτομεν τῶν προφάσεων, δι' ὧν ἐντὴν προσηύπειν σου τὴν εὐλάβειαν, καίτοι γε ἡδέως ἂν ἐπὶ τοῖς γράμμασιν ἐκείνοις ἐπιστελλαντες. Σὲ γάρ ἐν σιωπῇ κατέχειν τὴν ἡδονὴν ἐπ' ἐκείνοις ἡσύχημεν. Ὅντως γὰρ ἡμῖν ἔδοξας οἶος περὶνύσθαι τῶν ἐρμηνευόντων δὲ σκιαὶ ἀνέσσειν (30)· οὕτως ἐπ' ἀσφαλοῦς τῆς διανοίας τὴν ἐξήγησιν ἄγων. Καὶ νῦν δὴ πλέον ὁ ἔρως τῆς γνώσεως τῶν θεῶν λογίων ἄπτεται τῆς ψυχῆς μου. Προβαλεῖν μὲν οὖν σοι τῶν ἀπορουμένων τινὰ ἀποκνῶ, μὴ ὅξω πέρα τοῦ μέτρου ἐμπορεῖσθαι τῆς παρρησίας. Σιωπᾶν δὲ πάλιν οὐ καρτερῶ, ὠδίνων καὶ ἐτι προσλαβεῖν ἐπιέμενος. Ἄριστον οὖν μοι κατεφάνη πυθέσθαι σου, πότερον ἐφίης ἡμῖν, ὧ θαυμάσιε, ἐρωτᾶν τι τῶν ἀπορουμένων, ἢ χρὴ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν. Ὅπότερον δ' ἂν ἀποκρίνη, τοῦτο φυλάξομεν τοῦ λοιποῦ. Ἐρῶμενον τε καὶ εὐθυμον καὶ ὑπερσυχόμενον ἔχοιμέν σε διαπαντός.

B

Domino meo, reverendissimo fratri, Apolinario, Basilius. Elapsæ sunt occasiones, quibus licebat pietatem tuam alloqui, etsi lubenter ad litteras illas rescripserimus. Te enim in silentio obtinere voluptatem in illis lartati sumus. Nam revera nobis visus es solus sapere: interpretum autem umbræ volitant: ita ad solidum sensum expositionem ducis. Et certe nunc cognoscendorum divinorum eloquiorum cupido majorem in modum tangit animum meum. At tibi proponere quædam ex dubiis non audeo, ne videar ultra modum fiducia repleti. Tacere vero iterum non sustineo, parturiens, adhucque antevertere gestiens. Quare optimum factu censui, ut percontarer ex te, num permissurus nobis sis, o admirande, nonnihil interrogare de controversis, an oporteat tenere silentium. Utrumvis porro respondeas, id observabimus deinceps. Sanum lætumque et pro nobis orantem te possideamus semper.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΔ.

EPISTOLA CCCLXIV.

Basilius frustra quæsitum in Cappadocia Apolinarius oblata occasione per litteras salutatur. Nuntiat venisse episcopos Ægyptios, et scripta allata esse prorsus necessaria ad eos refellendos, qui antea aperte contradicebant, nunc occultis contradicunt, introducto simili secundum essentiam, ut consubstantialiale abrogetur. Simæ fidei defensionem nemini mugis congruere declarat, quam Basilio et Gregorio.

Βασίλειῳ Ἀπολινάριος.

Basilio Apolinarius.

Τῷ δεσπότῃ μου, τῷ ποθεινοτάτῳ ἀδελφῷ, Βασίλειῳ, Ἀπολινάριος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ποῦ μὲν ἡμῖν αὐτὸς, δεσποτα, ποῦ δὲ ἡ ποθεινοτάτη φωνὴ καὶ γράμμα τὸ σύνθεος; τί δὲ οὐ παρὼν ἀμύνεις, ἢ καὶ ἀπὼν παρακλεῖνεις, πολέμου τοσούτου κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐρρωγότες, καὶ ἡμῶν οἷον ἐν μέσῃ παρατάξει βοώντων πρὸς τοὺς ἑταίρους διὰ τὴν ἐκ τῶν πολεμίων βίαν; Σὲ δὲ, οὐδ' ὅπως ἂν ζητήσωμεν, ἔχομεν· ἐπεὶ μηδὲ οὗ τυγχάνεις διατρέψων εὐρίσκομεν. Ἀλλ' ἐζήτησα μὲν ἐν τῇ Καππαδοκίῳ, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἡγγελλον οἱ ἐν Πόντῳ σοι περὶτυχόντες, ἐπηγγέλλομαι σε θάπτον ἐπανήξειν· οὐχ εὖρον δὲ ἐνθα ἡλπιζον. Νῦν δὲ ἐτι σε κατὰ τὴν αὐτὴν διάγοντα χώραν ἀκούσας, εὐθὺς τῷ μηνυτῇ καὶ τῷ γράμματι ἐνεχείρησα. Ὅπερ δεξιόμενος, μὴ καὶ τοῦ ἀντιγράφειν ἀπόσχη, ὥς καὶ τοῦτου συναποδημοῦντος. Ἰσθι δὲ, ὡς ἐν τῷ μεταξὺ γέγονεν ἐπιστάσεων ἐπιδημία τῶν ἀπ' Αἰγύπτου, καὶ γράμματα διεδόθη σύμφωνα παλαίοις γράμμασιν, τοῖς τε θείοις αὐτοῖς, καὶ τοῖς καθ' ὁμοφωνίαν τῶν θεῶν ἐν Νικαίᾳ γραφείοις.

C

Domino meo, exoptatissimo fratri, Basilio, Apolinarius in Domino salutem. Ubinam ipse eram, domine, ubi vero desideratissima vox, et consuetæ litteræ? cur autem non præsens defendis, aut etiam absens cohortaris, tanto bello adversus pietatem erumpente, nobisque velut in media acie clamantibus ad socios, propter hostium vim? Te autem, ne quidem quomodo quæsituri simus, intelligimus: quandoquidem nec invenimus locum 466 in quo versaris. Sed conquisi quidem in Cappadocia, quia sic nuntiaverant qui te nacti fuerant in Ponto, promississe te cito reversurum: nec reperi ubi speraveram. At nunc cum audierim te adhuc ea in regione commorari, statim et indici epistolam tradidi. Qua accepta, cave ne non rescribas, quod et is una peregrinetur. Scito autem, quod interjecto tempore advenerunt episcopi Ægyptii, et scripta antiquis scriptis congruentia, necnon divinis ipsis, iisque quæ convenienter divinis conscripta

D

(30) Ὅδ. K, 495.

* Ex Monument. Eccl. Gr. t. II, p. 89.

** Ibid., p. 90.

fuerunt Nicææ. Necessaria autem erat eorundem cum explanatione repetitio, propter minime sanam pravamque contextus interpretationem, quam ibi introduxerant qui aperte quidem olim contradicebant, nunc vero contradictionem sub specie enarrationis celant: ubi erat consubstantialitatis maligna abrogatio, quasi non deberet intelligi juxta ullam Græcam abnegationem; pro consubstantiali autem introducebatur simile secundum substantiam: quod excogitatum est, confuse nominatum et malitiose intellectum: siquidem similitudo, rerum est quæ sunt in substantia, non quæ substantiales sunt: quo scilicet sic substantia assimilata intelligeretur, qualis fuerit verbi gratia statua respectu imperatoris. Contra quæ rescriptum est quod ab hominibus B
pium dogma cognoscentibus et sectantibus tenetur, nomine consubstantialitatis Filium declarari non similem Deo, sed Deum, utpote genuinam prolem ejusdemque cum genitore substantiæ. Simul etiam allatum fuit quod ad Spiritum pertinet, qui nimirum a Patribus in eadem fidei expositione Patri et Filio apponitur, quia in eadem existit divinitate. Hujus igitur piæ sententiæ legationem, quem decuit adeo persequi, ac te virum laudatissimum, una cum domino meo Gregorio, qui pariter nullo ex loco scribit, nec vel semel de quapiam re certiorum fecit? Vale, domine maxime desiderabilis.

EPISTOLA CCCLXV.

In summa Cappadociæ calamitate, cum fluvii inundatio res necessarias e vicinis provinciis advehere non sineret, rogatur Theodosius, ut fluvium, pontis commoditate adhibita, veluti Rubrum mare pedibus peritum efficiat.

Basiliius magno imperatori Theodosio.

Calamitas accidit in regione nostra, non ex corporeo casu, sed ex aquarum effluvio. Unde autem hoc, patefaciam. Plurima nivis emissio facta est in nostram paludem. Qua nondum congelata, supervenit ventus calidus, simulque cadit australis imber. Quare subita confertaque orta liquefactione, immensi moti sunt fluctus, cum perenni fluvio permisti, ac exundatione eaque personante superantes tum linguam tum oculum. Is est qui nobis sorte obtigit vicinus fluvius, emanans quidem ex Armenia, descendens vero ad sacratissimum lacum Sebastenorum, in quem vero nominati, ac generosi quadraginta Christi milites, gravi borea flante infixi sunt. Ac inde (admitte me, optime imperator, vera dicentem) 467 ille fluvius circumdans nos, velut gens quædam inimica et formidabilis, non parum nos terret. Nullo enim unquam vel tempore vel modo pedibus permeabilis, non permittit ut necessariæ nobis ac utiles regiones, transvehant merces opportunas. Galatarum, inquam, et Paphlagonum, et Hellenopontiorum, per quas et ex quibus obveniunt quæ nobis sunt necessaria, præcipue pa-

A 'Αναγκαία δὲ ἦν μετ' ἐξηγήσεως τῶν αὐτῶν ἐπ' ἀνάληψις, διὰ τὴν οὐχ ὀγιτὴ τῶν κειμένων παρεξηγήτησιν, ἣν εἰσήγον οἱ πάλαι μὲν ἀντικρυς ἀντιλέγοντες, νῦν δὲ τὴν ἀντιλογίαν ἐξηγήσεως σχήματι μεθοδεύσαντες· ἐνθα ἦν ἡ τοῦ ὁμοουσίου κακοῦργος ἀναίρεσις, ὡς οὐκ ὀφειλοντος νοεῖσθαι κατ' οὐδεμίαν ἄρνησιν Ἑλληνικήν· ἀντεισαγωγή δὲ τοῦ ὁμοουσίου τὸ ὅμοιον κατ' οὐσίαν, ὅπερ ἐπετηδεύθη, χυδαίως ὀνομασθὲν, καὶ κακοῦθως νοηθὲν· ἐπειδὴ ἡ ὁμοότης τῶν ἐν οὐσίᾳ, ἐστὶ τῶν οὐσιωδῶν· ἵνα δὴ οὕτως ὁμοιωμένη οὐσία νοῆται, οἷος ἂν εἴη καὶ ἀνδρίας πρὸς βασιλεία. Πρὸς ἃπερ ἀντιγράφῃ, τὸ ὑπὸ τῶν εὐσεβεῖν εἰδόντων καὶ βουλομένων, ὅτι· οὐχ ὅμοιον Θεῷ, ἀλλὰ Θεὸν δηλοῖ τὸ ὁμοούσιον, ὡς ἂν γέννημα γνήσιον καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγεννηκότι. Συνεισήγετο δὲ καὶ τὸ περὶ Πνεύματος, ὡς ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐν τῇ αὐτῇ πίστει τῷ Θεῷ καὶ τῷ Υἱῷ κειμένου, ὅτι ἐστὶν ἐν τῇ αὐτῇ θεότητι. Τὴν οὖν τῆς εὐσεβείας ταύτης πρεσβεῖαν, τίνα εἰκὸς ἦν οὕτω μετεῖναι, ὡς τὸν σπουδαιότατον, ἅμα τῷ δεσπότῃ μου Γρηγορίῳ, ὃς οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῶθεν γράφει, οὐδὲ σημαίνει καθάπαξ οὐδέν; Ἐρῶντο, δέσποτα ποθεινότητι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΤ.

Β Βασίλειος τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ (31) Θεοδοσίῳ.

Πάθος ἀπῆντησε τῇ καθ' ἡμᾶς χώρᾳ, οὐκ ἐκ σωματικῆς περιπετείας, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων ἐπιρρύσεως. Πόθεν δὲ τοῦτο, δηλώσω. Γέγονε καταβολὴ χιόνων (32) πολλὴ τῇ καθ' ἡμᾶς λίμνῃ. Μήπω δὲ αὐτῆς χυρταλλωθείσης (33), ἐπιγίνεται πνεῦμα θερμὸν, καὶ ὁμβρὸς νότιος συμπίπτει αὐτῇ (34). Ἀθρόας οὖν γενομένης τῆς τήξεως, ἀνείκαστα ἐκινήθη βέματα ἀενάων ποταμῶν συνεπιμιγνύμενα τῷ ἅλῳ, ἐναύληται δυντι, ὑπερβαίνοντα (35) γλώσση καὶ ὀφθαλμῷ. Οὗτος ὁ λαχὼν ἡμῖν γείτων ποταμός· ἐκδύζων μὲν ἐκ τῆς τῶν Ἀρμενίων, ἐκδιδαζόμενος δὲ ἐν τῇ ἱερῷτάτῃ λίμνῃ τῶν Σεβαστηνῶν, εἰς ἣν οἱ φερώνυμοι καὶ γενναῖοι τεσσαράκοντα τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται βορέου δεινοῦ πνεύσαντος (36) ἐνεπάρησαν. Κάκειθεν (δέξει με τὸ ἀληθὲς λέγοντα, κράτιστε) οὗτος ὁ περιχυλὼν ἡμᾶς ὡσπερ εἶνος πολέμιον τῶν φοβερῶν, οὐ μικρῶς ἡμᾶς ἐκφοβεῖ. Ποσὶ γὰρ μηδέποτε D περαιούμενος (37) κατὰ τινα χρόνον ἢ τρόπον, τὰς ἀναγκαίας ἡμῖν καὶ λυσιτελεῖς πατρίδας οὐ συγχωρεῖ διαχομίζειν τὰ ἐμπορευόμενα ἐπιτίθεται. Λέγω δὲ τῶν Γαλατῶν καὶ Παφλαγόνων καὶ Ἑλληνοποντίων (38), δι' ὧν καὶ ἐξ ὧν τὰ ἀναγκαῖα ἡμῖν πρόσ-εστι, μάλιστα ἡ τοῦ ἄρτου θαψύλαια· κρυμῶδους οὐ-

* Ex Monum. Eccl. Gr. t. II, p. 97.

(31) Al. τῷ βασιλεῖ tantum. Cor.

(32) Al. χιόνος. Id.

(33) Al. χυρτάλλῳ παγείας. Id.

(34) Al. αὐτῷ. Id.

(35) Al. ὑπερβάλλοντα. Id.

(36) Al. ἐπιπνεύσαντος. Id.

(37) Al. περῶμενος. Id.

(38) Al. Ἑλλησπόντιων. Id.

σης τῆς περικύκλῳ γῆς, καὶ ἐκ τοῦ περιέχοντος A
 αἶρος, ἐκ τῆς ἀστραπεδοντοχαλαζορειθροδαμά-
 στου (39) ὀργῆς διτμουμένης. Οὐ μικρὸν δὲ ἀπειλεῖ
 καὶ ἡ τοῦ πατρίου ἀλγους Ἀργείου ὑπεροψία. Σὺ οὖν
 ἐκδυσωπιθεὶς, κράτιστε, φιλοτιμείσθαι θέλησον τὴν
 ὑπόφορόν σου γῆν· ἐν οὕτῳ τούτῳ ἐν ἀφρονίᾳ γεφύ-
 ρας περαιούσθαι ἐφαρμοσάμενος, δείξῃς αὐτὸν νέαν
 Ἐρυθρὰν ὁδοιπόριστον. Καὶ γὰρ τῷ πολυστενάκτῳ
 βίῳ (40) τῶν Ἰουδαίων σπλαγχνισθεὶς ὁ Κύριος,
 τούτους ἀδρόχοις ποτὶ βαδίζειν εὐδόκησεν ὥς διὰ
 ξηρᾶς ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ, δεδοκῶς αὐτοῖς προηγῆτορα
 τὸν Μωσέα. Πολὺς οὖν ἡμῖν ὁ τοῦ ποταμοῦ τρόπος,
 ἀνθρώποις μὲν γέγονεν ἐλεθρος· ἄνω δὲ πελαγίζοντος
 αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν χλοηφόρον γῆν ἐκθλίβοντος, καὶ
 ἐκ τῆς ἰλῦος σκαπομένης τῆς ἀρούρας, ἀνάγκη λι-
 μώττειν τὸν ἀροτῆρα βούν, καὶ πάντα τὰ ὑποζύγια B
 τῆς περικύκλῳ γῆς. Καὶ εἰ μὲν ἦν ἀνθρώποις ἀδι-
 κῶν, οὐκ ἂν ἐπαυτάμεθα τοῖς δικαστηρίοις χρώμενοι.
 Τὸν δὲ νόμοις μὴ πειθόμενον μέγιστον ποταμὸν, τί ἂν
 ἄρα δέοι τις ἐφαρμόσασθαι; Σὺ οὖν εὐχεσθαι δεῖ,
 κράτιστε, τῷ ἐν μᾶλλον καιρῷ ῥοπῇ ἀναστῆναι δύνα-
 μένῳ τὸν τῶν ὁδοιπόρων κίνδυνον.

tem, quidnam aliquis poterit adornare? Quocirca ad te preces deferendæ sunt, potentissime, qui uno temporis momento, viatorum periculum sistere potes.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΞΓ΄.

ΑΔΜΟΝΙΤΙΟ. — En magni Basilii epistolam, ex prisco codice Veneto LXI, f. 324, a me exscriptam, quæ olim clarissimis quoque viris Marcianæ bibliothecæ descriptoribus Zannetio atque Morellio inedita visa est; atque utrum sit alicubi postremis his annis edita, mihi non constat, sed certe in plenissima Garnerii editione desideratur. Ea scribitur ad Urbicium monachum, ad quem aliæ duæ Basilii epistolæ exstant, nempe 123 et 262, in Garneriana editione. Argumentum titulusque est, De continentia. Neque vero scriptum hoc Basilianum diutius ego celandum arbitror, præsertim quia Suidas ac Photius nihil præstantius aut epistolari characteri accommodatius Basilii epistolis esse judicarunt. Mai Biblioth. nov. Patr., III, 450.

Βασίλειος πρὸς Οὐρβίκιον μονάχον περὶ ἐγκρα- C
 τείας.

Καλῶς ποιεῖς, ὅρους ἡμῖν εὐθεὶς ὀρίζων, ἵνα μὴ
 μόνον ἐγκράτειαν ἴδωμεν (41), ἀλλὰ καὶ τὸν καρπὸν
 αὐτῆς. Ἔστιν οὖν ὁ καρπὸς αὐτῆς. Θεοῦ μετουσί-
 α. Τὸ γὰρ μὴ φθείρεσθαι, Θεοῦ μετέχειν ἐστίν· ὥσπερ
 τὸ φθείρεσθαι, βίου μετουσί-α. Ἐγκράτεια γάρ ἐστιν
 σώματος ἀρνησις, καὶ ὁμολογία πρὸς Θεόν. Ἀπο-

(39) Ἀστραπεδοντοχαλαζορειθροδαμάστου. Cum tota epistola Basilii stylo et ingenio discolor, tum maxime hoc plusquam sesquipedale verbum. Unde non immerito Cotelerius, qui hanc epistolam in lucem edidit, tom. II Monum. Eccl. Græcæ, hanc apponit notam p. 559: *In primo e codicibus, inquit, emunctæ naris criticus adnotaverat: 'H ἐπιστολὴ αὐτῇ, οὕτε ἀπὸ τῶν νοημάτων, οὕτε ἀπὸ τῆς φράσεως τοῖσιν εἶναι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Hoc est: Ista epistola, neque ex sensu, neque ex dictione videtur esse Magni Basilii. Videtur tamen Tillemontio hæc epistola juvenem et rhetorem Basilium non dedecuisse, et Theodosium, cui inscripta est, non magnum illum imperatorem intelligit, sed præsidem aliquem Cappadociæ. Iniquum sane esset in juvene summam styli gravitatem requirere; sed tamen Basilio nunquam ueluisse crediderim pellucidum quemdam orationis nitorem, qui toti epistolæ prorsus deest. Auctor epistolæ imperatorem ipsum Theodosium, quem regnantem non vidit Basilius, manifeste alloquitur, ut patet ex his verbis: Σὺ οὖν ἐκδυσωπιθεὶς, κράτιστε, φιλοτιμείσθαι θέλησον τὴν ὑπόφορόν σου γῆν. Tu igitur exoratus, præstantissime, bene mereri velis de terra tibi tributaria. Sed quod de quadraginta martyribus dicitur, eos in stagnum Se-*

EPISTOLA CCCLXVI.

nis abundantia: cum vicina undique terra frigida sit, atque ex aere ambiente, perque iram fulgure, tonitru, grandine, flumine affligentem, colligata. Nec parum etiam minatur patrii doloris, Argæi montis supercilium. Tu igitur exoratus, præstantissime, bene mereri velis de terra tibi tributaria; ut ita efficiens fluvium pontis commoditate trajici, ostendas illum tanquam novum mare Rubrum pedibus pervium. Etenim infelicem valdequo gemebundam Judæorum vitam miseratus Dominus, ex bonitate sua voluit ut ii pedibus siccis per mare Rubrum, quasi per aridam, incederent, tradito iisdem in ducem itineris Mose. Itaque varia fluvii apud nos curricula, hominibus quidem fuisse exitio: B ipso autem superne inundante, universamque terram pascuam atterente, necnon arvis limo oblectis, necesse est ut esuriant arator bos, cum reliquis jumentis totius regionis. Et vero si homo fuisset qui homini secisset injuriam, non destitissemus ad tribunalia rem differre. At in maximum fluvium, legibus nequaquam obtemperantem,

ipso autem superne inundante, universamque terram pascuam atterente, necnon arvis limo oblectis, necesse est ut esuriant arator bos, cum reliquis jumentis totius regionis. Et vero si homo fuisset qui homini secisset injuriam, non destitissemus ad tribunalia rem differre. At in maximum fluvium, legibus nequaquam obtemperantem,

S. Basilii ad Urbicium monachum epistola de continentia.

Recte facis, justos nobis fines definiens, ut non solum continentiam, verum etiam ejus fructum cognoscamus. Est igitur fructus ejus, Dei participatio: etenim non corrumpi, perinde est ac Deum participare; sicut corrumpi, mundi participatio est. Continentia negatio corporis est, et Dei

bastenorum, gravi flante borea, infixos fuisse, id peregrinitatem hujus epistolæ adeo confirmat, ut mirer Tillemontium, qui hanc difficultatem observavit, dubitare potuisse, utrum Basilius epistolæ auctor haberi necne deberet. Cum enim illa de quadraginta martyribus opinio recentiorum Græcorum est, ut ipse observat Tillemontius, tom. V, p. 789, tum vero Gregorii Nysseni et Basilii testimonis penitus repugnat, quorum alter quadraginta martyres in balneis publicis frigori expositos fuisse narrat, tom. III, p. 511, Basilius vero eos in urbe passos esse, non vero in stagno declarat: Tunc igitur, inquit, tom. II, p. 152, ea in illos lata sententia est, ut sub dio pernoctarent, cum stagnum, circum quod condita erat civitas in qua sancti decertabant, esset velut quædam planities equitabilis, glacie illud transmutante, cumque id ex frigore ad continentis naturam redactum, super dorsum iter accolarum pedibus tutum præberet, prætereaque fluvii qui jugiter fluebant, glacie constricti, desisissent manare, et uquarum natura mollior in lapidum duritiem conversa esset, cum denique acres boreæ flatus animantia omnia urgerent ad mortem.

(40) Αἱ τὸν πολυστένακτον βίον. Cot.

(41) Ἰδωμεν. Lege εἰδωμεν. Edit.

confessio: a quavis re mortali semet abstrahit, et iustar corporis habet Spiritum Dei, et Deo nos commiscet, æmulatione qualibet atque invidia carens. Nam qui corpus amat, alii invidet. Qui autem corruptionis morbum in cor non admittit, labori cuilibet deinceps sustinendo par est; et licet corpore occumbat, vivit immortalitati. Imo si rem perfecte cognoscamus, continentia videtur esse Deus, qui nihil concupiscit, sed omnia in se habet, nihilque appetit, nec sive oculis sive auribus passionem experitur; sed nulla re indigens, plenus usquequaque est. Concupiscentia morbus est animæ; sanitas ejusdem, continentia. Verumtamen haud in una specie continentiam oportet spectare, veluti circa res venereas; sed et in alia re qualibet, quam anima prave appetit, necessariis non contenta. Gignitur invidia, ob aurum, et improbitates innumeræ, ob alias cupiditates. Jam et ebrietate carere, continentia est; et cibi crapula non dirumpi, et corpus suum cohibere, continentia est. Item pravis dominari cogitationibus, quoties animam turbat aliqua phantasia neque bona neque veritati consentiens, corque in vanas distrahit curas. Prorsus nos liberat præstat continentia, quia simul medicina virtusque est: non enim temperantiam docet, sed præbet. Gratia Dei, continentia est. Jesus ipsa continentia visus est, cum terra marique levior fuit: nam neque tellus illum portavit neque mare; sed sicuti mare calcavit, ita telluri oneri non fuit. Nam si ex corruptione mors sequitur, ex corruptionis autem immunitate, immortalitas; utique Jesus deitatem magis præ se tulit quam mortalitatem (42). Manducavit bibitque singulari modo, quin quidquam comesum ex se redderet (43): tanta quippe fuit in eo continentie vis, ut cibus in eo non corrumpere-
retur, quia ipse Jesus corruptibilitate carebat (44). Si modo aliqua continentia in nobis sit, superiores omnibus sumus. Nam et angelos audivimus, postquam incontinentes sunt effecti, cælo propter concupiscentiam præcipientes actos: victi sunt enim, non ipsi per se descenderunt. Quid enim illic ageret morbus hic, si (45) hujusmodi oculus ibidem extitisset? Propterea dixi: Aliquantulum continentie si in nobis sit, et mundum minime diligamus, sed cœlestia sæcula, illic inveniemur quo mentem intenderimus. Hic enim videtur esse oculus, qui invisibilia cernere potest; nam etiam vulgo dici solet: Mens videt, et mens audit. Pauca tibi hæc videntur, sed multa ego scripsi: etenim unumquodque

ἔσθιεν (46) τοῦ θνητοῦ παντὶς, ὡς περ σῶμα ἔχουσα τοῦ θεοῦ τὸ Πνεῦμα· καὶ θεῶ μισγεσθαι ποιεῖ, οὕτε ζῆλον ἔχουσα οὕτε φθόνον. Ὁ γὰρ ἐρῶν σώματος, ἐτέρῳ διαφθονεῖται· ὁ δὲ μὴ κομισάμενος εἰς καρδίαν τῆς φθορᾶς τὴν νόσον, ἐβρῶται λοιπὸν πόνῳ παντὶ, καί περ ἀποθανὼν μὲν τῷ σώματι, ζῶν δὲ τῇ ἀφθαρσίᾳ. Καὶ μοι τελείως καταμανθάνοντι, ἐγκράτεια δοκεῖ ὁ θεὸς εἶναι, ὅτι μηδενὸς ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ πάντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ· καὶ οὐδενὸς ὀρέγεται, οὐδὲ ἔχει πάθος περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐδὲ περὶ τὰ ὦτα· ἀλλὰ ἀνεκδέχῃς ὧν, πλήρης δι' ὅλου ἐστίν. Ἐπιθυμία νόσος ἐστὶ ψυχῆς· ὑγεία δὲ, ἐγκράτεια. Οὐ μόνον δὲ περὶ ἐν εἶδος τὴν ἐγκράτειαν δεῖ ὁρᾶν, οἷον ἔνακιν ἀφροδισίων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ κακῶς, οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις· γίνεται φθόνος διὰ χρυσίου, καὶ ἀδικήματα μυρία δι' ἐτέρας ἐπιθυμίας. Καὶ τὸ μὴ μεθύειν, ἐγκράτειά ἐστιν· καὶ τὸ μὴ διαβρῆγνυσθαι ὑπερμεπιπλάμενον (47). Καὶ τὸ κρατεῖν τοῦ σώματος, ἐγκράτειά ἐστιν, καὶ τὸ κυριεύειν λογισμῶν πονηρῶν. Ποσάκις ἐτάραξεν ψυχὴν ἔννοια, οὐκ ἀγαθὴ οὕσα οὕτε ἀληθῆς, καὶ καρδίαν ἐμέρισεν εἰς πολλὰ φροντίζειν κενῶς. Πάντως ἐλευθεροὶ ἡ ἐγκράτεια, ἀμα θεραπεύουσα καὶ δύναμις οὕσα· οὐ γὰρ διδάσκει σωφροσύνην, ἀλλὰ παρέχει. Χάρις ἐστὶν θεοῦ ἐγκράτεια. Ἰησοῦς ἐγκράτεια ἐφάνη, καὶ γῆ καὶ θάλασσαν κοῦφος γενόμενος. Οὕτε γὰρ γῆ ἐβάστασεν αὐτὸν, οὕτε πηλὰ γῆ· ἀλλ' ὡς περ ἐπάτησεν θάλασσαν, οὕτως οὐκ ἐβάρησεν τὴν γῆν. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ φθειρεσθαι τὸ ἀποθανεῖν, ἐκ δὲ τοῦ φθορᾶν μὴ ἔχειν, τὸ μὴ ἀποθανεῖν, θεότῃτα ὁ Ἰησοῦς εἰργάζετο, οὐ θνητότῃτα. Ἦσθιεν καὶ ἐπινεν ἰδίως, οὐκ ἀποδιδούς τὰ βρώματα· τοσαύτη ἐν αὐτῷ ἡ ἐγκράτεια δύναμις ἦν, ὥστε μὴ φθαρῆναι τὴν τροφὴν ἐν αὐτῷ, ἐπεὶ τὸ φθειρεσθαι αὐτὸς οὐκ εἶχεν. Ὀλίγον τι ἐν ἡμῖν ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια. ἀνώτεροι πάντων ἐσμέν. Καὶ γὰρ ἀγγέλους ἔχουσάμεν ἀκρατεῖς γεγονέναι κατασπαζθέντας οὐρανοῦ δι' ἐπιθυμίαν. Ἐάλωσαν γὰρ, οὐχὶ κατέβησαν· τί γὰρ ἐπραττεν ἐκεῖ αὕτη ἡ νόσος, εἰ μὴ τις ἐκεῖ τοιοῦτος ὀφθαλμὸς ἦν; Διὰ τοῦτο ἔφη· Ὀλίγον ἐγκράτειαν ἔχον ἔχωμεν, καὶ τοῦ βίου μὴ ἐρασθῶμεν, ἀλλ' αἰώνων τῶν ἀνωτέρων, ἐκεῖ εὐρεθησόμεθα ὅπου ἀναπέμπομεν τὸν νοῦν. Δοκεῖ γὰρ ὀφθαλμὸν εἶναι τοῦτον, τὸν τὰ ἀφανῆ ἰδεῖν δυνάμενον. Καὶ γὰρ λέγεται· Νοὺς ὁρᾷ, καὶ νοὺς ἀκούει. Ταῦτά σοι ὀλίγα δοκοῦντα, πολλὰ γέγραφα· ὅτι ἐκάστη λέξις, νοὺς ἐστίν· καὶ οὕτω, ὅτι ἀναγνοὺς αἰσθῆται.

(42) Ludit quodammodo Basilii in vocabulis θεότῃτα et θνητότῃτα, quod Latine fieri nequit.

(43) Hac super re reverentissime theologiceque scribit Athanasius Corinthi episcopus in fragmento quod nos edidimus AA. class. t. X, p. 499-500, quod incipit: Ζητοῦμεν, εἰ ἡ πλήρωσις τῶν βρωμάτων ἐπὶ Χριστοῦ ἐκέρχτητο καὶ κένωσιν. Erat enim hæc quoque una ex objectionibus hæreticorum. Defuit autem, corpus Christi hac in re fuisse cæteris superius, sicuti etiam in insolita nativitate. Utitur quoque Athanasius exemplo trinitatis illius apud Abra-

hamum convivantis, neque tamen naturali necessitati obtemperantis; quod item de Christo post resurrectionem edente intelligendum dicit.

(44) Non naturalis sed gratia et inhabitantis divinitatis privilegio. Videsis opus Severi Antiocheni contra incorrupticolas, apud nos in *Spicilegio Rom.*, t. X.

(45) Græce, εἰ μὴ τις. Sed μὴ redundare videtur, propter ea quæ sequuntur.

(46) Ἀποσθίρει. Cod. prima manu ἀποσθίνει.

(47) Ὑπερμεπιπλάμενον. Prima manu πιμπλάμενον.

APPENDIX

TOMI TERTII* OPERUM S. BASILII MAGNI

COMPLECTENS

Viginti quatuor *De moribus* sermones ex ejus operibus a Symeone Metaphraste collectos, ac librum *De virginitate*** falso ascriptum nomini Basilii.

468 MONITUM.

Primum in hac Appendice locum merito sortientur viginti quatuor *De moribus* sermones, qui cum toti sint ex Basilii operibus contexti, Basilium ipsum loquentem nobis exhibent, non alienos setus illius nomini affingunt. Hos consuit centones Symeon magister et logotheta, Metaphrastes vocari solitus: quo in opere nihil fere apponit de suo, nisi cum rerum junctura unum aliquod verbum addi postulat aut mutari. Non enim seriem et ordinem penitus neglexit; sed, si nonnulla excipias testimonia, quæ nec cum iis quæ præcedunt, nec cum iis quæ sequuntur, necessitudinem habent, cætera satis inter se apta et nexa sunt. Quod autem ejusmodi operibus accidere solet, ut quæ nitebant in propria sede, deformentur in aliena, hoc vitium non semper effugit Metaphrastes. Exempli gratia, negat Basilium in epist. 250, adduci se debere, ut communionem suam omnibus concedat, ac nonnullos ab ea excludendos contendit: charitatem communioni substituit Symeon, et Basilium perabsurde loquentem inducit serm. 3, n. 2. Non levis peccat, cum impium Eunomii principium, ut præclare dictum Basilii, refert, serm. 18, n. 1. Quod enim Eunomius præsentis et futuros lectores obtestatur, ut verum ex multitudine non dijudicent, parti majori palma delata, nec dignitatem habeant rationem, neque aures obturent posterioribus, priorum agmini concessa victoria; id Metaphrastes sancto Basilio affinxit; nec subodoratus est in his verbis artificium hæretici, qui cum se et totius antiquitatis auctoritate et omnium Ecclesiarum consensu premi videret, tanti argumenti momentum, dissimulando et cavillando, elevabat. Cæterum satis utile hoc opus cum ipsa similium testimoniorum appositione, quæ ex variis locis in unum coguntur; tum etiam quia interdum prædest ad emendandum sancti Basilii contextum, ac multa continet, quæ cum in Basilii operibus non appareant, ex his quæ amisimus, eruta videri possunt. Ejusmodi testimonia stellulis distinximus ab aliis, quæ suis reperta locis indicantur. In duobus Regiis codicibus, quibus usi sumus, generatim ad marginem indicantur opera Basilii, sive orationes, ex quibus desumptum videtur unumquodque testimonium: verbi gratia, ex antirrheticis, ex asceticis, ex commentario in Isaiam, ex epistolis, ex homil. in Hexaem. Soli Psalmi accuratius, apposito ipsius psalmi numero, citantur. In his ad marginem admonitionibus duæ orationes recensentur, quæ hodie non exstant, nempe homilia *De eleemosyna et judicio* (a), serm. 4, et homilia, *Quod Deus incomprehensibilis*, serm. 15.

Prodierunt in Sermones, inquit doctissimus Fabricius (b), primum Græce e bibl. Regis Christianissimi, Paris. apud Guil. Morellum, 1556, 8°. Hinc a Simone Mailleo archiepiscopo Turonensi translati in Latinum sermonem, ibid. 1558, 8°. Postea utraque lingua cum nova interpretatione Stanislai Illovii, Francf. 1598 et 1611, 8°. Simonis a Maille interpretatio Latina servata est in Græco-Latinis operum Basilii editionibus. Ex his ethicis suspicor esse homilias novem breviores, quas a Francisco Vergara versas esse Latine narrat Nicolaus Antonius in *Bibl. Hispana*. Archiepiscopi Turonensis interpretatio, quæ cardinali Lotharingo nuncupata est, diligentiae interpretis ac peritiæ Græci sermonis egregium monumentum est, sed tamen eam minime retinui, propterea quod doctissimus præsul, dum ritiosi codicis contextum sequitur, plurima incidit in errata quæ facile vitasset, si alium ejusdem Regiæ bibliothecæ codicem, qui magno mihi usui fuit, in manibus habuisset. Quare cum hoc opus ex comportatis testimoniis textum sit, satius visum est eam interpretationem apponere, quam suo quaque loco habuerant. Plurima tamen emendavimus, minus accurate red-dita, aut minus clare. Quod autem spectat ad contextum, ex duobus codicibus Regiis, quibuscum collatus fuit, alter, qui 1592 notatur, magno, ut jam dixi, præsidio mihi fuit; alter, qui est 1910, ab editis tam parum discrepat, ut ad primam viginti quatuor sermonum editionem adhibitus fuisse videatur.

* Nunc quarti. Edit.

** In Appendice tomi II nostræ recensione. Ib.

(a) Homiliam *De eleemosyna et judicio*, junctis duabus aliis, Græce publici juris fecit Chr. Frid. Matthæi in libro cui titulus: *Glossaria Græca minora*, Mosquæ, 1771, in-4°. Eas Latinitate donatas inseruimus tomo præcedenti. Ib.

(b) *Bibliotheca Græca*, nov. edit. t. IX. Notitiam Fabricii integram dedimus supra inter Prolegomena. Vide pag. cclxxii tomi I. Ib.

ΗΘΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΚΑ'

ΕΚΛΕΧΘΕΝΤΕΣ

ΔΙΑ ΣΥΜΕΩΝ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ

Ἐκ πασῶν τῶν πραγματειῶν τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας.

SERMONES VIGINTI QUATUOR DE MORIBUS

Per Symeonem Magistrum et Logothetam selecti ex omnibus operibus sancti Patris nostri Basilii archiepiscopi Cæsareæ Cappadociæ.

469 DE VIRTUTE ET VITIO.
SERMO I.

A ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΚΙΑΣ.
ΛΟΓΟΣ Α'.

1. (1) Dominus noster Jesus Christus apostolis suis, Euntes, inquit, docete omnes gentes, docentes ipsos¹, non hæc quidem observare, illa vero negligere: sed *servare omnia quæcumque mandati vobis*², id est, ne minimum quidem eorum præterire quæ præscripta sunt. (2) Etenim si non omnia essent nobis necessaria ad salutis propositum, non ulique omnia mandata fuissent conscripta: neque fuisset sancitum, ut necessario servarentur omnia. (3) Nos vero si vel unicum mandatum confecisse nos arbitremur (neque enim confecisse dixerim: omnia siquidem inter se coherent secundum sanam scopi ad quem tendunt rationem, sic ut uno exsoluto necesse sit alia etiam simul exsolvi), non ob ea quæ prætermisimus iram expectamus, sed propter illud quod videmur peregissee, præmia præstolamur: haud scientes eum, qui ex decem talentis sibi commissis unum aut alterum retinuerit, reliqua vero reddiderit, non probum ob plura persoluta agnoscere, sed improbum et rapacem ob paucorum direptionem argui. Quid autem dico direptionem? quandoquidem is cui concreditum fuerat talentum unum, ac deinde id quod acceperat, integrum ac intactum reddidit, propterea quod traditum talentum fenore non auferit, condemnat³: et qui per decennium patrem honoravit, et postea unam duntaxat plagam incussit, non ut pius et beneficus honore afficitur, sed ut parricida con-

1. Ὁ μὲν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις, Πορευθέντες, εἰπὼν, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, διδάσκοντες αὐτοὺς, οὐχὶ τὰ μὲν τηρεῖν, τῶν δὲ ἀμελεῖν, ἀλλὰ τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, τοῦτέστι μὴδὲ μικρὸν τι παρῆναι τῶν διατεταγμένων. Εἰ γὰρ μὴ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν ἀναγκαῖα ἦν, οὐτ' ἂν ἐγράψαν πᾶσαι αἱ ἐντολαί, οὐτ' ἂν πάσας φυλαχθῇναι διεγορεύθη. Ἡμεῖς δὲ μίαν πρὸς τῶν ἐντολῶν πεποιτημένοι νομίσαντες (οὐ γὰρ ἂν φαίην ὅτι ποιήσαντες· πᾶσαι γὰρ ἀλλήλων ἔχονται, κατὰ τὸν ὅγιον τοῦ σκοποῦ (4) λόγον, ὡς ἐν τῇ λύσει τῆς μιᾶς καὶ τὰς λοιπὰς ἐξ ἀνάγκης συγκαταλύσθαι), οὐκ ἐπὶ τοῖς παρεθείσι τὴν ὀργὴν ἐκδεχόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κατορθωθέντι ὀρθὴν τῆς τιμᾶς ἀναμένομεν· οὐκ εἰδότες, ὡς ὁ ἐκ τῶν δέκα ταλάντων τῆς παρακαταθήκης ἐν πρὸς ἡ δὴ κατασχών, τὰ δὲ λοιπὰ ἀποτίσας, οὐχὶ εὐγνώμων διὰ τὴν ἀπότισιν τῶν πλειόνων γνωρίζεται, ἀλλ' ἄδικος καὶ πλεονέκτης ἐπὶ τῇ τῶν ἐλαττόνων ἀποστερήσει ἐλέγχεται. Τί δὲ λέγω ἀποστερήσει: ὅποτε ὁ τὸ ἐν τάλαντον πιστευθεὶς, εἰτα ἀποδοὺς ἐκεῖνο αὐτὸ ὁλόκληρον καὶ ἀκέραιον ὁ ὁπεδέξατο, ὅτι μὴ προσειργάσατο τῷ δοθέντι, κατακρίνεται· καὶ ὁ δέκα ἔτη τὸν πατέρα τιμήσας, μίαν δὲ πληγὴν ὑπερον ἐμβαλὼν μόνην, οὐχ ὡς εὐεργέτης τιμᾶται, ἀλλ' ὡς πατραλοῖας καταδικάζεται. Ὁ τοίνυν ἐν προκοπῇ γενόμενος ἀγαθῶν ἔργων, εἰτα παλινδρομήσας πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, οὐ μόνον

¹ Matth. xviii, 19. ² Ibid. 20. ³ Matth. xxv, 24-30.

(1) Ex asceticis, 328.

(2) Ibid., 329.

(3) Ibid., 328.

(4) Τοῦ σκοποῦ. Longe præferenda videtur hæc scriptura ei quam etlibet contextus, τοῦ λόγου σκοπὸν.

τὸν ἐπὶ τοῖς προπεποιημένοις μισθὸν ἐζημιώθη, ἀλλὰ καὶ βαρυτέρας ἀξιοῦται τῆς κατακρίσεως, ὅτι γευσάμενος καλὸν Θεοῦ ῥῆμα, καὶ γνώσεως μυστηρίου ἀξιώθεις, πάντα προέδωκεν, ἡδονῇ βραχείᾳ δελεασθείς. it; quod cum Dei verbum bonum degustaverit, mysteriique cognitione dignatus sit, perdidit omnia, brevi voluptate inescatus.

2. Δείον οὖν ἡμῶς, εἴπερ ἐθέλομεν ἀσφαλῶς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοῦ βίου διαδραμεῖν, καὶ παραστήσαι Χριστῷ τὴν ψυχὴν τε ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκ τῶν τραυμάτων αἰσχύνης ἐλευθέρα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ νίκῃ στεφάνους λαβεῖν. ἐγγρηγοράτας περιάγειν αἱ τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, καὶ πάντα ὑποπτύειν ὅσα τερπνὰ, καὶ μὲν πρὸς προσερίδειν τὴν ἔννοιαν, μὲν δὲ εἰ χρυσὸς φαίνεται χυδὸν προχείμενος, ἔτοιμος εἰς τὰς τῶν βουλομένων χεῖρας ἐλθεῖν (Πλούτος γάρ, φησὶν, ἐὰν βέη, μὴ προστίθῃσθε καρδίᾳ)· μὲν δὲ εἰ γῆ βλαστάνουσα πᾶσαν (1) τρυφήν, καὶ πολυτελεῖς δεικνύουσα σκηνάς (Ἐμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Χριστόν)· μὲν δὲ εἰ χορεῖται, καὶ κῶμοι, καὶ μέθαι, καὶ καταυλούμεναι τράπεζαι (Ματαιότης γάρ, φησὶ, ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης)· μὲν δὲ εἰ σωμάτων κάλλη προτείνονται (2), παρὰ ποτηρῶν ψυχῶν ἐνοικούμενα (Ἀπὸ προσώπου γὰρ γυναικὸς ὡς ἀπὸ προσώπου ὄψεως φεῦγε, φησὶν ὁ σοφός)· μὲν δὲ εἰ δυναστεῖαι (3) καὶ τυραννίδες, καὶ δορυφόρων ἢ κολάκων ἔσμοι, μὲν δὲ εἰ θρόνος ὑψηλὸς καὶ λαμπρὸς, ὑποζεύξας ἔθνη καὶ πόλεις εἰς δουλείαν ἀκούσιον· Πᾶσα γὰρ σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε. Τούτοις γὰρ δὴ πᾶσι τοῖς οὕτω τερπνοῖς ὁ κοινὸς ὑποκάθηται δυσμενής, ἀναμίνων πότε (4) τοῖς ὀρωμένοις δελεασθέντες, τῆς μὲν εὐθείας ἐκτραπώμεν ὁδοῦ, πρὸς δὲ τὸν ἐκείνου λόγον ἐαυτοὺς ἀποκλίνωμεν. Καὶ δεῖς πολὺ, μὴ ποτε προσδραμόντες ἀφυλάκτως αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως τέρψιν οὐδὲν ἡγησάμενοι βλαβερόν, ἐγχεκρυμμένον τῇ πρώτῃ γέυσει τὸ τοῦ διαβόλου (5) καταπίωμεν ἀγκιστρον· εἴτα ὑπὸ τούτου, τὰ μὲν ἐκόντες, τὰ δὲ ἄκοντες, προσδεθώμεν αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὸ φοβερόν τοῦ ληστοῦ καταγώγιον, τὸν θάνατον, λάθωμεν ἐλκυσθέντες ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. Αἱ μὲν γὰρ ἀρεταί, ὅταν ἐξ ἐπιμαλείας συναρθῶσι τῇ φύσει, ἡμέτερα κτήματα γίνονται, καὶ οὕτως ἐπὶ γῆς μοχθοῦντας ἡμῶς ἀπολιμπάνειν ἐθέλουσιν (ἢν μὴ πρὸς βίαν αὐτὰς ἐκόντες ἀποδιώξωμεν ταῖς τῶν χειρόνων ἐπαγωγαῖς), ἐκείναι τε ἐπειγομένων προτρέχουσι, καὶ τοῖς ἀγγέλοις τοὺς κτησαμένους συνάπτουσι, καὶ λάμπουσι δι' αἰῶνος ὑπὸ τοῖς τοῦ κτίσαντος ὀφθαλμοῖς. Πλούτος δὲ, καὶ δυναστεία, καὶ περιφάνεια, καὶ τρυφή, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος, ὁ καθ'

A deminatur. (6) Qui ergo in bonis operibus progressum fecit, deinde vero ad consuetudinem antiquam revertitur, non priorum modo laborum mercedem amittit, sed etiam graviolem condemnationem sub-

2. 470 (7) Itaque si modo velimus substratam vitæ viam tuto percurrere, atque animam simul et corpus vulnerum turpitudine immunia offerre Christo, coronasque ob victoriam accipere : oportet nos animi oculos semper undecunque vigilantes circumagere, et suspecta habere quæcunque jucunda sunt, nec mentem in ulla re ejusmodi defigere ; ne si aurum quidem videatur fuscæ sparsum, quod in cupientium manus venire paratum sit (*Divitiar* enim, inquit, si affluant, nolite cor apponere⁶) ; neque si proferat terra delicias omnes ac sumptuosa tabernacula (*Nam nostra conversatio in cælo est, unde etiam Salvatorem exspectamus Christum*⁷) ; neque si choreæ, et comessiones, et ebrietates, et mensæ tibiarum modulis resonantes proponantur (*Vanitas enim, inquit, vanitatum, omnia vanitas*⁸) ; neque si offerantur corpora formosa, in quibus animæ pravæ inhabitant (*A facie enim mulieris relinquit a facie serpentis fuge, inquit Sapiens*⁹) ; neque si potentatus dominatusque, ac satellitum aut adulato- rum turmæ, neque si promittatur altus thronus atque splendidus, gentes ac civitates servituti non voluntariæ subjiciens : *Omnis enim caro fenum, et omnis gloria hominis quasi flos feni : aruit fenum, et flos cecidit*¹⁰. Etenim sub his omnibus adeo jucundis communis ille hostis latitat, exspectans ecquando, rebus conspectis illecti, a recta deflectamus via, ac nosipsos in illius insidias conjiciamus. Quinetiam metuendum valde est, nequando ad hæc incaute accurrentes, ac perfruendi voluptatem minime noxiam arbitrati, diaboli hamum deglutiamus in primo gustu occultatum : deinde, ne ab hoc tracti, partim libentes, partim inviti his rebus alligemur, inscientesque a voluptatibus ad horrendum latronis hospitium trahamur, ad mortem scilicet. (8) Nam virtutes, cum ex studio et diligentia conjunguntur cum natura, nostra fiunt possessio, nosque nec in terra laborantes deserere volunt, nisi eas per vim ultro fugaverimus vitiis introductis, et ad futuram vitam festinantes præcurrunt, et collocant inter angelos suum possessorem, et sub conditoris oculis æternum fulgent. Divitiæ vero, et potentatus, et claritudo, et deliciae, et omnis ejusmodi turba quotidie per nostram insipientiam augescens, neque introivit nobiscum in vitam, neque

Psal. lxi, 11. ⁵ Philipp. iii, 20. ⁶ Eccle. i, 2.

⁷ Eccle. xxi, 2. ⁸ Isa. xl, 6.

(1) Πᾶσαν. Hanc vocem addidi ex contextu et codice Regio 1992, quo sæpiissime utemur. Alter enim, qui est 1910, non magno usui fuit.

(2) Προτείνονται. Ita cod. Reg. et contextus. Editi προτείνου.

(3) Εἰ δυναστεῖται. Vocula addita ex contextu et utroque codice. Mox contextus εἰς δουλείαν ἐκού-

σιον, servituti voluntariæ subjiciens.

(4) Πότε. Minus recte recentiores editiones et nota.

(5) Διαβόλου. Minus recte contextus δόλου.

(6) Ex homil. xiv, in ebriosos, 122.

(7) Ex homil. xxi, Quod rebus mundanis adhærendum non sit, 163.

(8) Ibid., Quod rebus, etc., 167.

cum ullis unquam abiit : sed in unoquoque homine **A** fixum et ratum manet, quod olim a justo dictum est : *Nudus egressus sum ex utero matris meæ, nudus etiam revertar* *. (1) Utrum igitur tibi utilius temporariam eligere voluptatem, et per eam accipere æternam mortem : an virtute excolenda labores et ærumnas amplecti, et illius ope vitam æternam consequi ? (2) Nani corporis pondera ex trutinæ momentis æstimamus : sed quæ in vita eligenda sunt, libero animæ arbitrio secernimus : quod et stateram Scriptura nominavit : quippe quia æqualem ad utrumque **471** inclinationem recipere potest. (3) Exempli causa, scortatio et pudicitia apud te judicantur, et excelsa tua mens ejusmodi iudicio sibi commissio præsidet ; atque voluptate scortationi favente, timor Dei suppetias venit castimonie. Quod si damnato peccato, victoriam pudicitie dederis, de re sententiam rectam tulisti ; sin autem ad voluptatem inclinans, preferendum esse peccatum pronunties, obliquum fecisti iudicium, obnoxius factus execrationi ejus, qui dixit : *Væ, qui dicitis amarum dulce, et dulce amarum : qui dicitis lucem tenebras, et tenebras lucem* **. (4) Quando igitur singulæ virtutes cum singulis vitiis iudicium subeunt, tunc iudiciorum rectitudinem ostendito in occulto animæ tuæ tribunali, præceptumque quasi assessorem adhibens tibi, odium in nequitiam tuam commonstrato, aversans peccata, virtutes præferens. Si enim facis ut in singulis actionibus vincant apud te meliora, beatus eris *In die illa, cum judicabit Dominus occulta hominum secundum evangelium nostrum* *** ; et, *Cogitationibus inter se et accusantibus, aut et defendentibus* **, non ab illis condemnatus quod ad mala inclinaveris : sed justitiæ coronis honorabere, quibus virtutem per omnem tuam vitam coronaveris. (5) Quemadmodum enim sagittarius jaculum ad scopum dirigit, si neque excedens, neque deficiens, neque in alterutram partem declinans aberrat : sic iudex debet ad id quod justum est collineare, nec personarum habens rationem (*Personam enim in iudicio cognoscere bonum non est* ***), neque propensione agens, sed rectam minimeque distortam ferens sententiam. Et cum duo ab ipso iudicentur, quorum alter plus æquo, alter minus habeat, debet iudex ambos inter se exæquare, et tantum aufert ei qui plus satis habet, quantum ei qui injuriam accepit, deesse deprehendit.

αὐτὸς ἵστασθαι ἐπανιστῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοσοῦτον ἀφαιρῶν τοῦ ὑπερέχοντος, ὅσον ἑλαττούμενον εὐρίσχει τὸν ἀδικούμενον.

3. (6) Nam possessiones reliquæ non sunt possessorum magis quam quorumlibet eas adipiscen-

τήμεραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνολας αὐξανόμενος, οὔτε συμπροῆλθε πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οὔτε συναπῆλθέ τισιν· ἀλλὰ τὸ τῷ δικαίῳ πέλαι βῆθ' ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου πίπτει καὶ κρατεῖ· *Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι*. Τί οὖν σοι λυσitteίστερον ; τὴν πρόσκαιρον ἐλίσθαι ζωὴν, καὶ δι' αὐτῆς (7) τὸν αἰώνιον λαβεῖν θάνατον, ἢ τὴν ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ἀρετῆς ἐλόμενον κακοπάθειαν, ταύτῃ προξένῳ χρῆσασθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς ; Τὰ μὲν γὰρ τοῦ σώματος βάρη, ταῖς ἐπὶ τῆς τρυφῆς βροπαῖς δοκιμάζομεν· τὰ δὲ τοῦ βίου ἐκλεκτὰ, τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς ψυχῆς διακρίνομεν· ὃ καὶ ζυγὸν ὠνόμασεν ἡ Γραφή, διὰ τὸ ἱστῆν δύνασθαι λαμβάνειν τὴν βροπὴν ἐφ' ἑκάτερα. Οἶδόν τι λέγω, πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὕψλ' ἀδὲς προκαθ- **B** ἔζεται σοὶ ὁ νοῦς, πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ συνηγορεῖ τῇ πορνείᾳ, ὃ δὲ φόβος τοῦ Θεοῦ τῇ σωφροσύνῃ συνίσταται. Ἐάν μὲν οὖν καταδικάσῃς τὴν ἁμαρτίαν, δῶς δὲ νικῆσαι τὴν σωφροσύνην, εὐθείαν ἐποιήσω τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος· ἐάν δὲ τῇ ἡδονῇ δοῦς τὴν βροπὴν, προτιμοσέραν ἀποφῆνης τὴν ἁμαρτίαν, σχολιδὸν ἐποιήσω τὸ κρίμα, ὑπόδικος γενόμενος τῇ ἀρᾷ τοῦ εἰπόντος· *Οὐαὶ, οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν· οἱ λέγοντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς*. Ἐπεὶ οὖν πάντα ἀρετὴ πρὸς πᾶσαν κακίαν διαδικάζεται, τότε δὴ ἐπίδειξις τὴν εὐθύτητα τῶν κριμάτων ἐν τῷ κρυπτῷ σου τῆς ψυχῆς κριτηρίῳ, καὶ οἰονεὶ πάρεδρον σεαυτῷ τὴν ἐντολὴν ποιησάμενος, δειξὼν τὸ μισοπόνηρον, ἀποστρεφόμενος μὲν τὰς ἁμαρτίας, **C** ὑπερτιμῶν δὲ τὰς ἀρετάς. Ἐάν γὰρ ἐφ' ἑκάστης πράξεως νικῶν ποιήσῃς παρὰ σοὶ τὰ βελτίονα, μακάριος ἱσθ'· *Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἔσται κρίσις ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν· καὶ, Μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, οὐκ ἀπέρχῃ καταδικασμένος διὰ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα βροπὴν, ἀλλὰ τοῖς τῆς δικαιοσύνης τιμηθῇ στεφάνοις, οἷς παρὰ πάντα σου τὸν βίον τὴν ἀρετὴν ἐστεφάνωσας*. Ὡσπερ γὰρ ὁ τοξότης πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπειθύνει τὸ βέλος, οὔτε ὑπερβολαῖς, οὔτε ἐλλείψεσιν, οὔτε ταῖς ἐφ' ἑκάτερα παρατροπαῖς ἀποπλανῶν τὴν τοξείαν· οὕτως ὁ κριτὴς ἐφείλει τοῦ δικαίου καταποχάζεσθαι, οὔτε πρόσωπα λαμβάνων (*Γνωρίζειν γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν*), οὔτε ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν (8), ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις. Καὶ δύο κρινόμενων παρ' αὐτῷ, τοῦ τε πλεονεκτοῦντος, καὶ τοῦ τὸ ἑλαττον ἔχοντος, ἐφείλει

3. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν κτημάτων, οὐ μᾶλλον τῶν ἐχόντων ἢ καὶ οὐτινοσούν τῶν ἐπιτυχόντων

* Job i, 21. ** Isa. v, 20. *** Rom. ii, 10. **** ibid. 15. ***** Prov. xxiv, 23.

(1) Ex homil. in ps. lxi, 197.

(2) Ibid.

(3) Ex homil. in princip. Proverb., 106.

(4) Ibid.

(5) Ibid. 105.

(6) Ex serm. De legendis libris gentilium, 177.

(7) Δι' αὐτῆς. Sic uterque codex. Editi δι' αὐτῆν. Mox in contextu τῆς αἰωνίου τρυφῆς.

(8) Πρόσκλησιν. Sic in contextu recte emendatum est. Editi πρόσκλησιν. Uterque codex πρόσκλησιν.

ἔστιν ὡς περ ἐν παιδίᾳ κύβων, τῇδε καί τε μετα-
βαλλόμενα· μόνη δὲ κτημάτων ἡ ἀρετὴ ἀναφαίρε-
τον, καὶ ζῶντι καὶ τελευτῇσαντι παραμένουσα.
Ὅθεν δὴ καὶ Σόλων μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς εὐπόρους εἰ-
πεῖν τὸ,

Ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμεριζόμεθα
τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἐμπεδον
| αἰετῇ,
Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Διὸ ἀρετῆς ὑμῖν ἐπιμελητέον, ὧ ἀνθρώποι, ἡ καὶ
ναυαγήσαντι συνεκνήχεται, καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου γε-
νόμενον γυμνὸν τιμωτέρον ἀποδείξει τῶν εὐδοιμό-
νων. Καὶ οὕτω βιώσωμεν, ὥς μηδέποτε τὰ παρελ-
θόντα κρείττονα εἶναι τῶν μελλόντων· Μηδὲ εἰπω-
μεν, ὅτι αἱ ἡμέραι αἱ πρότερον ἀγαθαὶ ἦσαν ὑπὲρ
ταύτας. Ἐάν γάρ αἱ προάγουσαι ἡμέραι βελτίους
ᾧσι τῶν μετὰ ταῦτα, λεχθήσεται ἡμῖν· Τόσαῦτα
ἐπάθετε εἰκῇ, ἀμαυρουμένων τῶν καλῶν ὑπὸ τῆς
ἐν τοῖς ὑπερὶν ἀμελείας. Ὅσπερ γάρ ὁ τελειούμενος
τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνεται, οὕτως ὁ ἀμαρτάνων εἰς
τὸ κατόπιν ἀναποδίζει. Τίς δὲ μεζῶν κακίας ἀπό-
δειξις, ἢ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἐγκατάλειψις; Καὶ πονηρίας
ὑπερβολή, τὸ παροξύνει τὸν ἀγαθὸν καὶ προδόν. Τὸ
γάρ ἐσχάτον ἐν πονηρίᾳ, καὶ πρὸς ἑαυτὸ ἔστιν
ἀσύμμετρον· καὶ ἔοικε τὸ κακὸν, οὗ τῷ ἀγαθῷ ἐναν-
τιοῦσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἑαυτῷ. Ὅσπερ οὖν
ἡττᾶται σκότος τῇ τοῦ φωτός παρουσίᾳ, καὶ νικᾶται
νόσος τῇ τῆς υγείας ἐπιδημίᾳ, καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν
προκοπὴ ἐπὶ τὸ μεζῶν ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων τὴν αὐ-
ξησιν ἔχει· οὕτω καὶ ἡ τῆς κακίας χύσις ἀπὸ τῶν
ὑποδεεστέρων τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τὸ ἀντήκιστον φέρε-
ται. Ἀρχὴ δὲ πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν καλῶν, ἡ ἀνα-
χώρησις τῶν κακῶν. Ἐκκλίνας γάρ, φησὶν, ἀπὸ
κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν. Εἰ γάρ εὐθὺς προ-
έβαλέ σοι τὰ τέλεια, ἀπώκνησας ἂν πρὸς τὴν ἐγγε-
ρησιν· νυνὶ δὲ τοῖς εὐληπτοτέροις σε προσεθίζει, ἵνα
κατατολμήσῃς τῶν ἐφεξῆς. Ὡς γάρ ἐπὶ τῆς κλίμα-
κος πρώτη ἀνάβασις, ἡ τῆς γῆς ἀναχώρησις· οὕτως
ἐπὶ τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας, ἀρχὴ προκοπῆς, ὁ τῶν
κακῶν χωρισμός. Ἔως μὲν οὖν νήπιός ἐστιν ἕκα-
στος ἡμῶν, τὸ ἐν τῷ παρόντι τῷ δὴ διώκων, οὐδεμίαν
τοῦ μέλλοντος κηδεμονίαν ποιεῖται· ἀνὴρ δὲ γινόμε-
νος, μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῶν ἐννοιῶν, οἷον ὁρᾶν
δοκεῖ τὸν βίον αὐτῷ σχεζόμενον πρὸς ἀρετὴν καὶ κα-
κίαν· καὶ πυκνὸν πρὸς ἑκάτερον τὸ ἔμμη τῆς ψυχῆς
μεταστρέφων, παράλληλα κρίνει τὰ ἑκατέρω προσ-
όντα. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἀμαρτωλῶν βίος πάντα δείκνυσι
τὰ τοῦ παρόντος αἰῶνος τερπνὰ· ὁ δὲ τῶν δικαίων
μόνα ὑποφαίνει τὰ τοῦ μέλλοντος ἀγαθὰ. Καὶ ἡ μὲν
τῶν σωζομένων ὁδὸς, ὅσον καλὰ ὑπισχνεῖται τὰ μέλ-
λοντα, τοσοῦτον ἐπίπονα παρέχεται τὰ παρόντα· ὁ δὲ
τῷ καὶ ἀκόλαστος βίος οὐχὶ προσδοκωμένην εἰς

litium, quippe cum velut in tesserarum ludo huc et
illuc transferantur. Virtus autem ex possessioni-
bus sola est quæ nequeat auferri, et viventi ac
mortuo non desit. Unde et Solon mihi videtur illud
ad divites dicere

Virtutem non mihi divitiis
Permutare libet; namque hæc consistit in ærum,

Diritæ cedunt nunc tibi, nunc alii.

(1) Quare habenda est vobis, o homines, virtutis
cura, quæ et una cum naufragio enatat, et nudum
in terram ejectum felicibus reddet venerabiliorum.
(2) Atque ita vitam instituamus, ut quæ præterie-
runt, nunquam meliora sint sequentibus : *Ne dixe-
ris, quia dies priores erant boni super hos*¹⁶. Si
enim dies priores posterioribus sunt meliores, di-
cetur nobis : *Tanta passi estis sine causa*¹⁷? bonis
ad nihilum redactis præ subsequente negligentia.
(3) Quemadmodum enim is qui ad perfectionem
contendit, in anteriora progreditur : ita qui peccat,
472 retro pedem refert. (4) Quodnam autem ma-
jus malitiæ argumentum, quam a bono deficere?
Summum est pravitalis, bonum ac mitem exaspe-
rare. Quod enim in improbitate extremum est,
idem etiam secum ipsum pugnat. (5) Solet enim
malum non solum bono, sed etiam sibi metipsi adver-
sari. Quemadmodum igitur vincuntur tenebræ lucis
præsentia, superaturque morbus sanitatis adventu,
(6) ac progressus in virtute, a minoribus ad majora
capit incrementum : ita malitiæ effusio a parvis
initiiis, ad aliquid immedicabile devolvitur. (7) Porro
principium bonorum acquirendorum est recessus
a malo. *Declina a malo*, inquit, *et fac bonum*¹⁸.
(8) Etenim si statim ea quæ sunt perfecta, tibi pro-
posuisset, ad ea tentanda fuisses cunctantior; nunc
autem facilioribus te assuefacit, ut ad ea quæ sequun-
tur, aggredi audeas. (9) Quemadmodum enim in scala
primus gradus, recessus ab humo est : ita in vitæ
secundum Deum instituto, profectus initium, dis-
cessus a malo est. (10) Dum igitur unusquisque no-
strum puer est, id quod adest iocundum persequi-
tur, neque habet ullam futurorum curam; jam au-
tem vir factus, post iudicii perfectionem, videre
sibi videtur bifidum vitæ iter ad virtutem et vi-
tium, ac sæpe oculum animi in utrumque conver-
tens, comparando dijudicat quæ utrique insunt. Et
peccatorum quidem vita omnia ostendit in præsentī
sæculo iocunda : justorum vero, sola futuri ævi
bona commonstrat. Et certe salvandorum via,
quanto pulchriora pollicetur futura, tanto laborio-
siora exhibet præsentia : (11) iocunda autem et in-
temperans vita non expectatam in posterum, sed

¹⁶ Eccle. vii, 11. ¹⁷ Galat. iii, 4. ¹⁸ Psal. xxi, 27.

(1) Ex serm. De legendis libris gentilium, 177.

(2) Ex comment. in Isa., 389.

(3) Ibid.

(4) Ibid.

(5) Uterque codex indicat Antirrheth.

(6) Ex comment. in Isa., 388.

(7) Ex homil. in psal. i, 95.

(8) Ibid.

(9) Ibid.

(10) Ibid., 95.

(11) Ibid.

jam præsentem proponit voluptatem. (1) Beatus igitur ille qui voluptatis illecebris non deductus est ad interitum, ac in utriusque viæ delectu non eam ingressus est quæ ducit ad pejora. (2) Beatus ille est qui ab omni spe rerum hujus mundi semetipsum abstraxit, ac unicam spem suam Deum habet. Quemadmodum enim maledictus est homo (3) qui spem habet in homine : ita benedictus est qui innititur Domino. Non enim spes in Deum alternas vices admittit, nec solet Dominus plenam suam opem ei ferre, qui modo quidem in pecuniis spem suam constituit et in gloria humana ac mundi potestate, modo vero Deum tanquam spem sibi proponit : sed vere acquiescendum in Dei auxilio.

4. (4) Imperiti autem homines, mundique amatores, cum boni ipsius ignorent naturam, sæpe beata existimant, quæ nullius pretil sunt, divitias, sanitatem, vitæ splendorem : quarum rerum nihil est sua ipsius natura bonum, non solum quod facile in contraria mutantur, sed quod ne bonos quidem valeant possessores suos reddere. (5) Qui ergo in hac vita versatur, nondum propter incertum exitum beatus est prædicandus : qui vero suum expleverit officium, vitamque certo fine clauserit, is jam beatus tuto dicitur. (6) Et qui faciunt bonum, in ipsa actione consequuntur approbationem : sed qui vitant malum, laudandi non sunt, si forte semel **473** aut iterum peccatum evitaverint, sed si omnino mali experientiam declinare possint. (7) Si igitur oportet ut quisque vitam optimam eligat, speretque consuetudine jucundam redditum iri, optima aggredi par est. Turpe est enim tempus præsens amittentes, elapsam postea revocare, cum nihil angere proderit. (8) Fieri non potest, ut divinæ gratiæ capaces reddamur, nisi malitiæ affectiones, quæ animas nostras occupaverant, expulerimus. Vidi ego medicos, non prius dantes salutaria medicamenta, quam per vomitum evacuassent materiam morbidam, quam sibi intemperantes ex malo victu pepererant. Sed et vas graveolenti humore prius imbutum, nisi fuerit elotum, non recipit unguenti fusionem. Effundenda ergo quæ prius inerant, ut recipi possint quæ ingeruntur. (9) Nam omnibus quidem adest Spiritus sanctus : sed iis qui puri sunt affectibus, peculiarem exhibet virtutem ; at vero iis, quorum mens peccati sordibus perturbatur, minime.

5. (10) Fieri enim non potest, ut id consequamur ad quod contendimus, si mens in varias curas ducta sit, quemadmodum Dominus affirmavit, cum

(1) Ex homil. in psal. 1, 93.

(2) Ex comment. in Isa., 566.

(3) Ibid.

(4) Ex hom. in psal. 1, 92.

(5) Ibid.

(6) Ibid., 93.

(7) Ex serm. De legendis lib. gentilium, 184.

υστερον, ἀλλ' ἤδη παρούσαν προτείνεται τὴν ἀπόλαυσιν. Μακάριος οὖν ὁ μὴ περιτραπεὶς ἐκ τῶν τῆς ἡδονῆς δειλασμάτων πρὸς τὴν ἀπώλειαν, καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ (11) τῶν ἐδῶν ἐκατέρων μὴ ἐπιθᾶς τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐπὶ τὰ χεῖρονα. Μακάριος ὁ πάσης ἐλπίδος τῶν κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἑαυτὸν ἀποστήσας, καὶ μόνην ἔχων ἑαυτοῦ ἐλπίδα τὸν Θεόν. Ὡς γὰρ ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον· οὕτως εὐλογημένος ὁ ἐπιστηριζόμενος τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ ἐπιδέχεται ἐπαμφοτερισμὸν ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς, οὐδὲ καταδέχεται ὁ Κύριος ἐλόκληρον τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν βοήθειαν τῷ ποτὲ μὲν ἐπὶ χρήμασιν ἡλπικότι, καὶ δόξῃ ἀνθρωπίνῃ, καὶ δυνάμει τῇ κατὰ κόσμον, ποτὲ δὲ αὐτὸν ὡς ἐλπίδα ἑαυτοῦ προβαλλόμενον· ἀλλὰ δεῖ ἀληθινῶς ἐπαναπαύεσθαι τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ.

4. Ἀμαθείς δὲ ἄνθρωποι, καὶ φιλόκοσμοι, ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν φύσιν, μακαρίζουσι πολλάκις τὰ μηδενὸς ἀξία, πλοῦτον, υἱείαν, περιφάνειαν βίου, ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἀγαθὸν τῇ ἑαυτοῦ φύσει, οὐ μόνον καθότι βλάβην ἔχει τὴν πρὸς τὰ ἐναντία περιτροπὴν, ἀλλ' ὅτι μηδὲ ἀγαθοὺς δύναται τοὺς κακωτέρους ἀποτελεῖν. Ὁ μὲν οὖν ἐν τῷ βίῳ τυγχάνων, οὕτω μακαριστὸς, διὰ τὸ ἀδύλον τῆς ἐκδόσεως· ὁ δὲ συμπληρώσας τὰ ἐπιβάλλοντα, καὶ ἀναντιβρίττω τῆς ζωῆς κατακλείσας, οὕτως ἤδη ἀσφαλῶς μακαρίζεται. Καὶ οἱ μὲν τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι, ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ τὸ εὐαπόδεκτον ἔχουσιν· οἱ δὲ τὸ κακὸν φεύγοντες, οὐκ ἔάν ἀπαξ ἡ δεύτερον ἐκκλίνωσιν, ὥστιν ἂν ἐπαινετοί, ἀλλ' ἔάν δυνήθωσι τοῦ κακοῦ τὴν πείραν εἰς τὸ παντελὲς διαδρᾶναι. Εἰ οὖν δεῖ βίον μὲν ἀριστον ἕκαστον προαιρεῖσθαι, ἤδὲν δὲ προσδοκᾶν τῇ συνηθείᾳ γενέσθαι, ἐγχειρεῖν τοῖς βελτίστοις. Αἰσχροὺς γὰρ τὸν παρόντα καιρὸν προεμένους, ὑστερόν ποτ' ἀνακαλεῖσθαι τὸ παρελθόν, ὅτε οὐδὲν ἐστὶ πλέον ἀνιωμένοις. Τῷ ὄντι γὰρ ἀμήχανόν ἐστι χωρητικοὺς γενέσθαι ἡμᾶς τῆς θείας χάριτος, μὴ τὰ ἀπὸ κακίας πάθη προκατασχόντα τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐξελάσαντας. Εἶδον λατροὺς ἐγὼ μὴ πρότερον διδόντας τὰ σωτήρια φάρμακα, πρὶν ἐμέτοις ἀποκινῶσαι τὴν νοσοποιὸν ὕλην, ἣν ἐκ πονηρᾶς διαίτης ἑαυτοῖς οἱ ἀκόλαστοι ἐναπίθεντο. Ἀλλὰ καὶ ἀγγεῖον προκατελημμένον ὑπὸ τινος ὕγρου δυσώδους, μὴ ἐκπλῦθὲν, οὐ μὴ δέξεται τοῦ μύρου τὴν ἐπιβροήν. Δεῖ τοίνυν ἐκχυθῆναι τὰ προϋπάρχοντα, ἵνα δυνήθῃ χωρηθῆναι τὰ ἐπαγόμενα (12). Πᾶσι μὲν γὰρ πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρεύουσι τῶν παθῶν, τὴν ἰδίαν ἐμφέρει δύναμιν· τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγκεχυμένον ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς ἀμαρτίας σπύλων, οὐκ ἔτι.

5. Ἀδύνατον γὰρ, εἰς διαφόρους φροντίδας τοῦ νοῦ μεριζομένου, κατορθοῦσθαι τὸ σπουδαζόμενον· καθὼς ὁ Κύριος ἀπεφώνησε, εἰπὼν· Οὐδεὶς δύναται

(8) Ex hom. in psal. Lxi, 196.

(9) Ex comment. in Isa., 379.

(10) Ex Regulis suis tractatis, 350.

(11) Ἐκλογῇ. Sic Regius codex, melius quam editi ἐπιλογῇ.

(12) Ἐπαγόμενα. Sic contextus et Regius codex. Editi ὑπαγόμενα.

δυσὶ κυρτοῖς δουλεύειν· καὶ πάλιν· Οὐ δύνασθε A
θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. Οὐτε γὰρ ἄλλης τινὸς
ἐντολῆς τήρησιν, οὔτε αὐτὴν τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην,
οὔτε τὴν πρὸς τοὺς πλησίον δυνάμεθα κατορθῶσαι,
ἄλλοτε περὶ ἄλλα ταῖς διανοαῖς ἀποπλανώμενοι.
Οὔτε γὰρ τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἀκριδῶς καταλαβεῖν
δυνατὸν, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλην μεταβαίνοντα· οὔτε μὴν
μᾶς περιγενέσθαι, μὴ τὰ οἰκεία τοῦ τέλους γνωρί-
σιντα. Δεῖ γὰρ ἀκολούθους εἶναι τῷ σκοπῷ καὶ τὰς
πράξεις, ὥς οὐδενὸς τῶν κατὰ λόγον διὰ τῶν ἀνοι-
κείων κατορθούμενου. Ἐπεὶ οὐτε χαλκευτικῆς τέλος
διὰ τῶν ἔργων τῆς χειρμαίας περιγενέσθαι πέφυ-
κεν, οὔτε ἀθλητικοὶ στέφανοι ἐκ τῆς περὶ τὸ αὐλεῖν
σπουδῆς κατορθοῦνται· ἀλλ' ἐκάστῳ τέλει οἰκείου ὁ
πόνος καὶ συναρμόζων ἐπιζητεῖται. Ὡς περ οὖν καὶ
ἡ ἀσκησις τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ B
πρὸς θεὸν εὐαρεστήσεως, ἐν τῇ ἀναχωρήσει τῶν με-
ριμνῶν τοῦ κόσμου, καὶ τῇ παντελεῖ ἀλλοτριώσει τῶν
περισπασμῶν κατορθοῦται. Λυθῆναι οὖν δεῖ τῶν
δεσμῶν τῆς προσπάθειας τοῦ βίου, τόνγε ἀληθινῶς
ἀκολουθεῖν μίλλοντα τῷ θεῷ· τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως,
ἢ διὰ παντελοῦς ἀναχωρήσεως, καὶ λήθης τῶν πα-
λαιῶν ἡθῶν κατορθοῦται. Ὡς εἰ μὴ ἀποξενώσαιμεν
ἐαυτοὺς καὶ συγγενείας σαρκικῆς καὶ κοινωνίας βίου,
οἶονεῖ πρὸς ἕτερον κόσμον διὰ τῆς σχέσεως μετα-
βαίνοντες, ἀμήχανον ἡμᾶς περιγενέσθαι τοῦ σκοποῦ
τῆς πρὸς θεὸν εὐαρεστήσεως. Ὁ τοίνυν πρὸς τὴν
ἀγγελικὴν ἀξίαν μεταταξάμενος, εἰ τοῖς ἀνθρωπίνους
ἐμμολύνοντο πάθασιν, ὁμοίος ἐστὶ δορᾷ παρδάλεως,
ῆς οὔτε λευκὴ παντελῶς ἡ θρίξ, οὔτε μέλαινα δι-
όλου, ἀλλὰ τῇ μίξει τῶν ἑτεροχρoοῦντων διεστιγμένη,
οὔτε ἐν τοῖς μέλασιν (1), οὔτε ἐν τοῖς λευκοῖς ἀριθμεῖ-
ται. Ὡς περ οὖν οἱ ζωγράφοι, ὅταν ἀπὸ εἰκόνων εἰκόνας
γράφωσι, πυκνὰ πρὸς τὸ παράδειγμα ἀποβλέποντες,
τὸν ἐκεῖθεν χαρακτήρα πρὸς τὸ ἐαυτῶν σπουδάζουσι
μεταθεῖναι φιλοτέχνημα· οὕτω δεῖ καὶ τὸν ἐσπουδα-
κότα ἐαυτὸν (2) πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς ἀπερ-
γάσασθαι τέλειον, οἶονεῖ πρὸς ἀγάλματά τινα κι-
νούμενα καὶ ἐμπρακτα τοὺς βίους τῶν ἁγίων ἀπο-
ελέπειν, καὶ τὸ ἐκείνων ἀγαθὸν οἰκεῖον ποιεῖσθαι
διὰ μιμήσεως.

6. Εἰ γὰρ βοῦς μὲν συνεργὸς ἡμῖν εἰς γεωργίαν
παρδοθεὶς, καὶ φωνῆς τοῦ τρέφοντος ἐπαισθάνεται,
καὶ τὸν συνήθως αὐτῷ προσφέροντα τὴν τροφήν ἐπι-
γινώσκει· ὄνος δὲ αὐτομάτως ἐπὶ τοὺς συνήθεις τῆς D
καταλύσεως τόπους ὁρμᾷ, καὶ τοσαύτη τοῖς ἀλόγοις
πρὸς τὸν ἐπιμελούμενον ἡ συνήθεια· πόσον ἡ λογικὴ
φύσις τῆς πρὸς θεὸν ἀγάπης τὸ μέτρον ἀπαιτηθῆ-
σεται; Οὐδὲ γὰρ μία πρᾶξις τελειοῖ τὸν σπουδαῖον
ἀλλὰ παντὶ προσήκει τῷ βίῳ τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνερ-
γείας συμπαρατείνεισθαι. Καὶ καθάπερ οἱ ἐπὶ τὸ
λουτρὸν εἰσιόντες, γυμνοῦνται παντὸς περιδλήμματος·

¹⁷ Matth. vi, 24. ¹⁸ ibid.

(1) Οὕτε ἐν τοῖς μέλασιν, etc. Sic contextus et
Regius codex melioris notæ. Editi οὔτε ἐν τοῖς λευ-
κοῖς ἀριθμεῖται, οὔτε πάλιν ἐν τοῖς μεμελανωμένοις.
(2) Ἐαυτὸν. Desumpsimus hanc vocem ex con-
textu.

(3) Ex Regulis fusius tractatis, 341.

A dixit : Nemo potest duobus dominis servire¹⁷; et
rursus : Non potestis Deo servire et mammonæ¹⁸.

(3) Nam nec aliud quodvis mandatum servare, ne-
que Deum aut proximum diligere possumus, si huc
et illuc mente divagemur. Neque enim artem aut
scientiam probe callere potest, qui ab alia ad aliam
transit : neque unam etiam comparare, qui ea quæ
propria finis sunt, ignorat. Par namque est actio-
nes ad scopum et finem quadrare : siquidem nihil
quod rectum sit, via inepta et incongruenti peragi-
tur. Nam neque artis ærarizæ finis per siglinæ opera
acquiri solet : neque per sedulum tibizæ cantum
parantur athleticæ coronæ, sed unicuique fini pe-
culiaris ac idoneus labor requiritur. Sic etiam
exercitatio quæ sit ad placendum Deo juxta Christi B
Evangelium, recedendo a sollicitudinibus mundi,
et omni prorsus removenda mentis evagatione per-
ficetur. (4) Quisquis igitur vere Deum sequi vult,
vinculis affectionum vitæ hujus solvatur necesse
est : id autem nisi per integrum secessum morum-
que veterum oblivionem perfici non potest. Quare
nisi nos ipsi et a cognatione carnali et a societate
vitæ removerimus, veluti ad alterum mundum per
animi habitudinem transmigrantes, scopum no-
strum attingere non possumus, Deo videlicet ut
placeamus. (5) Quamobrem qui institutum angelis
æquale amplexus est, si humanis vitiis inquinetur,
similis est pantheræ pelli, cujus setæ neque prorsus
nigræ sunt, neque albæ omnino, sed cum sint
diversorum colorum mistura distinctæ et interpun-
ctæ, neque in nigris numerantur, neque in albis.
(6) Quemadmodum ergo pictores, cum imagines ex
imaginibus pingunt, crebro ad exemplar respi-
cientes, inde formam in suum 474 opus transferre
conantur : sic etiam qui sese omnibus virtutis
partibus absolutum perficere studet, ad sanctorum
vitas, velut ad simulacra quædam viva et actiosa,
respicere debet, et quod illis inest boni sui imi-
tando facere.

6. (7) Nam si bos, qui nobis adjutor ad agri-
culturam datus, vocem nutritoris novit, eumque
qui sibi pabulum asferre solet, agnoscit : asinus
autem sponte naturæ ad consueta stabuli sui loca
festinat : si brutis animalibus tanta inest habitudo
cum suo provisoro : quanta dilectionis in Deum
mensura reposcetur a rationali natura ! (8) Non
enim actio una virum probum absolvit et perficit,
sed ad omnem vitam extendi oportet virtutis
opera. (9) Et quemadmodum qui in balneum ingre-
diuntur, omni amictu nudantur, ita etiam qui ad

(4) Ibid., 342.

(5) Ex Serm. ascetico, 320.

(6) Ex epist. ii, 73.

(7) Ex comment. in Isa, 387.

(8) Ex hom. in psal. xiv, 354.

(9) Ex Serm. ascetico, 323.

asceticum vitæ genus accedunt, omni materia A sæculi hujus exuti, in vitæ philosophicæ institutis versari debent. (1) *Estote enim, inquit, prudentes sicut serpentes* ¹⁹. Serpens, ubi jam exuenda est pellis, in locum angustum et stricte corpus coercentem sese immittens, sic senectam prudenter ac sapienter exuit. Quod et idem nos imitari vult Scriptura, per angustam et arctam viam ingredientes ²⁰, exuere veterem hominem, ac novum induere ²¹, ut nostra quoque, velut aquilæ, juventa renovetur ²². Nam lumine illucescente evanescent tenebræ, et sanitate redeunte molestiæ morbi sedantur, et veritate demonstrata, mendacii natura redarguitur. Sed plerique (2) homines nubibus similes sunt, quæ pro ventorum mutatione alias in aliam aeris partem feruntur : (3) et quibus facile mutabilis sententia, his minime mirum est vitæ ordinem non constare ; quibus vero firma mens est, semperque constans et eadem, his consentaneum est vitam instituto congruentem ducere. (4) Multi autem, dum pravæ etiam comprobant actiones, dicacem quidem lepidum dicunt ; cum vero qui obscena verba profert, urbanum ; acerbum et iracundum, hominem nominant non contemnendum ; parcum et illiberalem, ut sedulum administratorem laudant ; luxurie diffluentem, ut liberalem ; scortatorem et lascivum, ut virum rebus suis perfruentem, et animi solutioris : uno verbo, vitio omni ex virtute adjacenti blandum nomen imponunt. Tales ore quidem benedicunt, ut ait David ²³, corde vero maledicunt. Nam verborum lenocinio maledictionem omnem in eorum vitam conferunt, obnoxios illos æternæ damnationi approbationibus suis constituentes. (5) Ut igitur non justis iudicis pares paribus statuere mercedes, sed necesse est ut mali inceptor cumulatus persolvat debita, si modo et ipse melior ex suppliciis futurus sit, et alios meliores facturum exemplo : (6) ita et qui boni pretextu malum facit, duplici multa dignus est : tum quia quod non bonum est agit, tum quia ad scelus perpetrandum, bono, ut ita dicam, socio abutitur.

475 7. (7) Cavendum igitur viro prudenti, ne D ad vulgi rumusculos vivat, et ea spectet quæ multitudini probantur ; ac non potius rectam rationem ita vitæ ducem instituat, ut etiamsi hominibus omnibus contradicendum sit, etiamsi male audientium, ac periculum honesti causa subeundum ; ex

οὕτω χορή καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσηρχομένους (8)
ζωῇ. πάσης ὑλῆς βιωτικῆς γυμνωθέντας, ἐντὸς (9)
τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίου. Γίνεσθε γάρ,
φησὶ, φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις · ὅς ἐπειδὴν ἀποδύεσθαι
δέη τὴν λεβήριδα, στενῷ τόπῳ καὶ ἀκριδῶς περι-
σφίγγοντι τὸ σῶμα ἐπὶ τοὺς ἑαυτὸν, φρονίμως καὶ
συνετῶς ἀποδύεται τὸ γῆρας. Ὅπερ οὖν καὶ ἡμᾶς
βούλεται ὁ Λόγος, διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης
ἐδοῦ πορευομένους, ἀποδύεσθαι μὲν τὸν παλαιὸν
ἀνθρώπον, ἐνδύεσθαι δὲ τὸν νέον, ὥστε καὶ ἡμῶν
ἀνακαινισθῆναι, ὡς ἀετοῦ τὴν νεότητα. Φωτὸς γὰρ
ἀναφανέντος, ἀφανίζεται σκότος · καὶ ὑγείας παρ-
ούσης, τὰ ὀχληρὰ τῆς νόσου πίπτουσι · καὶ ἀληθείας
ἀποδειχθείσης, τοῦ ψεύδους ἡ φύσις ἐλέγχεται.
Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ταῖς νεφέλαις τοί-
κασιν, πρὸς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἀλλοτε
κατ' ἄλλο μέρος τοῦ ἀέρος (10) ἐκφερομένοις · καὶ
οἷς μὲν εὐχολοῖς πρὸς μεταβολὴν ἢ διάνοιαν, τοῦτοις
οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ τὸν βίον εἶναι μὴ τεταγμένον · οἷς
δὲ πεπηγυῖα ἡ γνώμη, καὶ αἰὲ ἐστῶσα, καὶ ἡ αὐτῇ,
τούτοις ἀκόλουθον συμφώνως τῇ προαιρέσει τὴν
ζωὴν διεξάγειν. Πολλοὶ δὲ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις
ἀποδεχόμενοι, χαρίεντα μὲν τὸν εὐτράπελον λέγουσι ·
τὸν δὲ αἰσχρολόγον, πολιτικόν · καὶ τὸν πικρὸν καὶ
ὀργίλον, ἀκαταφρόνητον ὀνομάζουσι · τὸν φειδωλὸν
καὶ ἀκοινώνητον, ὡς οἰκονομικόν, ἐπαινοῦσι · τὸν
ἄσωτον, ὡς ἐλευθέριον · τὸν πόρνον καὶ ἀσελγῆ,
ἀπολαυστικόν τινα καὶ ἀνειμένον · καὶ ἀπαξιαπλῶς
πᾶσαν κακίαν ἐκ τῆς παρακειμένης (11) ἀρετῆς ὑπο-
χορίζονται. Οἱ τοιοῦτοι τῷ στόματι μὲν εὐλογοῦσι,
κατὰ τὸν Δαυὶδ, τῇ δὲ καρδίᾳ καταρῶνται. Ἐν γὰρ
τῇ τῶν ῥημάτων εὐφημίᾳ πᾶσαν κατάραν ἐπάγουσιν
αὐτῶν τῇ ζωῇ, ὑποδίκους αὐτοὺς τῇ αἰωνίᾳ κατα-
κρίσει δι' ὧν ἀποδέχονται καθιστῶντες. Ὡς περ οὖν
οὐκ ἔστι δικαίου κριτοῦ Ἰσας πρὸς Ἰσας ὀρίζειν τὰς
ἀντιδόσεις, ἀλλ' ἀνάγκη τὸν κατάρξαντα κακοῦ μετὰ
προσθήκης ἀποτίσαι τὰ ὀφειλόμενα, εἰ μέλλοι αὐ-
τός τε βελτίων ταῖς τιμωρίαις γενέσθαι, καὶ τοὺς
λοιποὺς σωφρονιστέρους ποιεῖν τῷ ὑποδείγματι ·
οὕτω καὶ ὁ τὸ κακὸν ἐν προσχτήματι τοῦ ἀγαθοῦ
ποιῶν, διπλασίονος τιμωρίας ἔστιν ἄξιος, διότι
αὐτό τε τὸ οὐκ ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ κέχρηται εἰς
τὸ τελέσαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἂν εἴποι τις, τῷ καλῷ
συνεργῶ.

7. Φευκτίον οὖν τῷ σωφρονούντι τὸ πρὸς ἐδόξαν
ζῆν, καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα περισκοπεῖν, καὶ
μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τοῦ βίου,
ὥστε καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀντιλέγειν, καὶ ἀδοξεῖν
καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δέη, μηδὲν αἰρεῖσθαι
τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων παρακινεῖν. Τὸν γὰρ μὴ

¹⁹ Matth. x, 16. ²⁰ Matth. vii, 14. ²¹ Coloss. iii, 9. ²² Psal. cii, 5. ²³ Psal. lxi, 5.

(1) Ex comment. in Isa, 378.

(2) Ex epist. ccxviii, 381.

(3) Ex epist. ccxciii, 451.

(4) Ex hom. in psal. lxi, 195.

(5) Ex epist. ccxix, 396.

(6) Ex epist. lvi, 147.

(7) Ex serm. De legendis libris gent., 183.

(8) *Ἡ προσερχομένους*. Sic ope contextus emenda-

vimus pravam lectionem προερχομένους.

(9) *Ἐντὸς*. Sic Regius contextus, melius quam editi ἐν τοῖς.

(10) *Τοῦ ἀέρος*. Hæc addita ex Regio codice et contextu.

(11) *Παρακειμένης*. Sic contextus multo melius quam Metaphrastes ὑποκειμένης.

οὕτως ἔχοντα, τί τοῦ Αἰγυπτίου σοφιστοῦ φήσομεν ἀπολείπειν, ὅς φυτὸν ἔγένετο καὶ θῆριον, ὅποτε βούλοιοτο, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ πάντα χρήματα· εἴπερ ἔη καὶ αὐτὸς νῦν μὲν τὸ δίκαιον ἐπαινέσεται παρὰ τοῖς τοῦτο τιμῶσι· νῦν δὲ τοὺς ἐναντίους ἀρῆσει λόγους, ἔταν τὴν ἀδικίαν εὐδοκίμοῦσαν αἰσθῆται, ὅπερ δίκην (1) ἐστὶ κολάκων, καὶ τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώπεκος τὸ κερδαλέον τε καὶ ποικίλον ζῆλον; Ὁ μὲν γὰρ ἀληθὲς λόγος, καὶ ἀπὸ ὁγίους διανοίας προῖών, ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ μονότροπος, τὰ αὐτὰ λέγων περὶ τῶν αὐτῶν πάντοτε· ὁ δὲ ποικίλος καὶ ἐντεχνος, πολὺ τὸ ἐπίπλοκον καὶ ἐγκατάσκευον ἔχων, μυρία κατασχηματίζεται, καὶ στρίφεται στροφάς ἀμυθήτους, πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἀρέσκον μεταμορφούμενος. Ὅταν γὰρ ἄλλως μὲν φύσεως ἔχη (2) τὰ πράγματα, ἄλλως δ' οἱ λόγοι περὶ αὐτῶν ἀναπαίθωσι, στροφή τις ἐστὶ, μᾶλλον δὲ διαστροφή, ὑπὸ τοῦ λόγου περὶ τὴν ἀλήθειαν γινομένη. Καὶ ὁ ἄλλως μὲν φαινόμενος, ἄλλως δὲ ὢν κατὰ ἀλήθειαν, στροφῆς κέχρηται λόγων, ἀπατῶν τοὺς συνόντας, ὥσπερ τοὺς κύνας λαγωὶ καὶ ἀλώπεκες, ἐτέραν ζειχνύοντες, καὶ ἐτέραν τραπόμενοι. Ἡ δὲ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια, ἑδὸς τις ἐστὶν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὲ πάση φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρετέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοι τινα λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἀκρι βῆμάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις φιλοσοφίαν ἔργου βεβαύων,

Οἷος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀίσσουσιν.

Ἐπεὶ τό γε λαμπρῶς μὲν ἐπαινέσαι τὴν ἀρετὴν εἰς τὸ μέσον, καὶ μακροὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτείνειν λόγους, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἡδὺ πρὸς τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸ πλέον ἔχειν πρὸ τοῦ δικαίου τιμᾶν, εἰκέναι φαίην ἂν ἔγωγε τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρινόμενοις τὰ δράματα· οἱ ὡς βασιλεῖς πολλάκις καὶ δυνάσται εἰσέρχονται, οὔτε βασιλεῖς ὄντες, οὔτε δυνάσται, οὐδὲ μὲν οὖν τυχὸν ἐλεύθεροι τὸ παράπαν. Εἶτα μουσικῶς μὲν οὐκ ἂν ἐκὼν ἐξέειτο ἀνάρμοστον αὐτῷ τὴν λύραν εἶναι· καὶ χοροῦ κορυφαῖος, μὴ ὅτι μάλιστα συνᾶδοντα τὸν χορὸν ἔχειν· αὐτὸς δὲ τις ἕκαστος διαστασιάζει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οὐχὶ τοῖς λόγοις ὁμολογούντα τὸν βίον παρέξεται; Οὔτε γὰρ ἵππον ταχὺν ποιεῖ ἢ τοῦ πατρὸς περὶ τὸν δρόμον εὐμοιρία, οὔτε κυνὸς ἐγκώμιον τὸ ἐκ ταχυτάτων γῆναι· ἀλλ' ὥσπερ τῶν ἄλλων ζώων ἢ ἀρετὴ ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖται ἐκάστω, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἰδίου ἐπαινος ὁ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ κατόρθωμάτων μαρτυρούμενος. Ἀρετῆς ἀσκησις, τίμιον μὲν χτήμα τῷ ἔχοντι, ἡδιστον δὲ θάλαμα τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Οἱ γὰρ τὴν ἀρετὴν μετιόντες, ἄστροις εἰκόασιν, ἐν νυκτερινῇ συννεφείᾳ (3), ἄλλοις κατ' ἄλλα μέρη τοῦ οὐρανοῦ δια-

A his, quæ recte statuta habet, nihil prorsus movere velit. Nam qui non ita affectus est, eum ab Ægyptio illo sophista quid differre dicemus, qui, cum vellet, planta siebat et bestia, et ignis, et aqua, et res omnes? Nam et ipse modo quidem justitiam laudabit apud eos qui eam colunt: modo vero contrarios habebit sermones, ubi injustitiam probari animadvertit: quod quidem est adulatorem imitari, (4) et Archilochi vulpeculæ astutiam versutiamque æmulari. (5) Sermo quidem verus et a sana mente proficiscens, simplex est et unius ejusdemque rationis, eadem de iisdem semper affirmans: varius vero et artificiosus, cum multum implexus sit et præparatus, sexcentas formas assumit, seque ad gratiam colloquentium conciliandam transformans, in versutias innumeras vertitur. Cum enim aliter natura se res habent, aliter vero de eis suadent verba, versutia quædam est, vel potius inversio veritatis per sermonem facta. Et qui alius quidem videtur, alius re ipsa est, strophis sermonum utitur, fucum faciens iis quibuscum versatur, perinde ut lepores vulpesque canibus, aliam viam commonstrantes, aliam carpentes. (6) Nam sermonibus pravis assuescere, via quædam est ad ipsa facta. Quapropter custodia omni servanda anima est, ne quid vitiorum per sermonum voluptatem imprudentes suscipiamus, perinde ut qui cum melle sumunt venena. (7) Siquidem qui philosophiam verbotenus apud alios innotentem, facto confirmat,

C Hic solus sapit, at volitant alii velut umbræ.

Quandoquidem magnifice virtutem collandare in propatulo, et longos de ea protrahere sermones, privatim vero voluptatem temperantiæ præferre, et quæstum justitiæ antepone, hoc ego dixerim simile esse actoribus scenicis personas quasdam sustinentibus, qui plerumque velut reges et dynastæ prodeunt, cum nec reges nec dynastæ, ac fortasse ne liberi quidem prorsus sint. Ad hæc musicus non lubens patitur dissonam sibi esse lyram: neque præfectus chori chorum sibi astare, qui quam maxime concinnus non sit: a se autem quisque dissidebit ipse, nec vitam cum verbis consentientem exhibebit? (8) Neque enim equum celerem reddit ejus qui genuit in cursu præstantia, neque canis laudatio est, ex velocissimis progeneratum esse. Sed quemadmodum reliquorum animalium virtus in unoquoque consideratur: ita et viri propria laus est, quæ ex propriis ipsius recte factis testimonium habet. (9) Virtutis exercitatio, pretiosa quidem habenti possessio, jucundissimum autem occurrentibus spectaculum. Nam qui virtutem colunt (10), sideribus similes sunt in nebu-

(1) Ὅπερ δίκην. Reg. codex uterque, ὅπερ δίκης.

(2) Ἐχη. Reg. codex 1992, ἔχει. Mox uterque ἀναπαίθουσι.

(3) Συννεφείᾳ. Male in editis συναφείᾳ, quod quidem ope contextus et Regii codicis emendavimus.

(4) Ex serm. De legendis libris gent. 183.

(5) Ex hom. in principium Prov. 103.

(6) Ex serm. De legendis libris gent. 175.

(7) Ibid., 178.

(8) Ex hom. De Mamante, 185.

(9) Uterque codex indicat Hexæm.

(10) Ex epist. cliv, 245.

losa nocte alias aliis cœli partes illustrantibus : quorum **476** gratus quidem splendor, sed eo gratior, quod non exspectatur. Tales et illi sunt, pauci admodum et facile numerabiles, in hac tristi rerum conditione, quasi in nocte illumi coruscantes : præter virtutis gratiam, inde etiam, quod rari sint inventu, desiderium moventes. (1) Turpe est autem alieno ornatu decorari eum qui sua ipsius virtute illustris est.

8. (2) Itaque ne mihi dicas a Deo malum originem habere : id enim impium est, propterea quod nullum contrarium a contrario gignatur. Neque enim vita mortem generat, neque tenebræ lucis principium sunt, neque morbus opifex est sanitatis ; sed in affectionum commutationibus, e contrariis ad contraria sunt transitiones ; in generationibus vero, res singulæ quæ fiunt, non ex contrariis, sed ex congeneribus producantur. Malum igitur non est substantia vivens aut animata : sed animæ affectio virtuti contraria, desidiosa ac inertibus, propterea quod a bono deciderunt, indita. Malum itaque forinsecus ne circumspicias, neve primigeniam quamdam malignitatis naturam comminiscare : sed suæ quisque malitiæ seipsum agnoscat auctorem. (3) Nam si malum non esset voluntarium, nec in nostra potestate situm, non tantus timor a legibus impenderet injuriam inferentibus, nec tam inexorabiles essent iudicum animadversiones, quibus pro meritis rei plectuntur. (4) Nam si vitiorum aut virtutum principia non sunt in nobis sita, sed sunt necessitates ab ortu pendentes : inutiles sunt legislatores, qui nobis agenda ac fugienda præscribunt : inutiles quoque iudices, qui virtutem honore, vitium pœnis afficiunt. Non enim furis est iniquitas, neque homicidæ, qui ne volens quidem poterat manum continere, ob ineluctabilem necessitatem ipsum ad agendum impellentem. Vanissimi autem profecto qui artes excolunt : quippe frugibus abundabit agricola, tametsi neque semina in terram deficiat, neque falcem exacuat : mercator itidem, velit, nolit, supra modum ditescet, satō ei opes coacervante. Magnæ autem illæ Christianorum spes evanescentes excident nobis, cum neque justitia honoribus ullis afficiatur, neque puniatur peccatum, propterea quod nihil ab hominibus libero animi proposito agatur. Nam ubi necessitas, et satum dominatur, ibi meriti ratio nullum locum habet : id quod tamen præcipuum iusti iudicii fundamentum est. (5) Nam de sicis narrant ab aliis quidem siccos silvestres juxta hortenses conscri : alios vero, dum grossos caprifici fructuosos ac domesticis sicis alligant, ipsarum mederi infirmitati, jam diffluentem, ac evanescentem fructum

A λάμπουσιν· ὧν χαρίεσσα πᾶν ἡ λαμπρότης, χαρίεστερον δὲ δέηπου τὸ ἀπροσδόκητον. Τοιοῦτοι δὲ καὶ οὗτοι, ὀλίγοι παντελῶς καὶ εὐαρίθμητοι, ἐν τῇ σκυθρωπῇ ταύτῃ καταστάσει τοῦ βίου οἷον ἐν σκοτῶνι διαφαινόμενοι, πρὸς τῷ ἐκ τῆς ἀρετῆς χαρίεντι, εἰ καὶ τῷ σπανίῳ τῆς εὐρέσεως, τὸ περιπόθητον ἔχοντες. Αἰσχρὸν δὲ, ἀλλοτρίοις κόσμοις κοσμεῖσθαι τὸν τῇ οἰκείᾳ ἀρετῇ διαφαινόντα.

8. Καὶ μὴ μοι λέγε παρὰ Θεοῦ τὸ κακὸν τὴν γένεσιν ἔχειν· οὐ γὰρ εὐσιβὲς τοῦτο, διὰ τὸ μετὰ τῶν ἐναντίων παρὰ τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι. Οὐτε γὰρ ἡ ζωὴ θάνατον γεννᾷ, οὔτε τὸ σκότος φῶς ἐστὶν ἀρχή, οὔτε ἡ νόσος ὑγίαις δημιουργός· ἀλλ' ἐν μένταις μεταβολαῖς τῶν διαθέσεων, ἐκ τῶν ἐναντίων πρὸς τὰ ἐναντία αἱ μεταστάσεις· ἐν δὲ ταῖς γενέσεσιν, οὐκ ἐκ τῶν ἐναντίων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἕκαστον τῶν γινομένων προέρχεται. Τὸ τοίνυν κακὸν ἐστὶν οὐχὶ οὐσία ζῶσα καὶ ἐμψυχος, ἀλλὰ διάθεσις ἐν ψυχῇ ἐναντίως ἔχουσα πρὸς ἀρετὴν, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ καλοῦ (6) ἀπόπτωσιν τοῖς βρῦθμοις ἐγγινομένη. Μὴ τοίνυν ἐξωθεν τὸ κακὸν περισκόπει, μηδὲ ἀρχέγονόν τινα φύσιν πονηρίας φαντάζου· ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῷ κακίας ἕκαστος αὐτὸν ἀρχηγὸν γνωρίζτω. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἀκούσιον ἦν, καὶ μὴ ἐφ' ἡμῖν, τοσοῦτος μὲν ἐκ τῶν νόμων ὁ φόβος ταῖς ἀδικούσιν ἐπήρητο, οὕτω δὲ ἀπαρτίττοι τῶν δικαστηρίων αἱ κολάσεις, τὸ πρὸς ἀξίαν τοῖς κακούργοις ἀντιμετροῦσαι. Εἰ γὰρ τῶν κατὰ κακίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν ἀρχαὶ, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται τὰ πρακτικά ἡμῖν καὶ τὰ φευκτὰ διορίζοντες, περιττοὶ δὲ καὶ οἱ δικασταὶ ἀρετὴν τιμῶντες, καὶ πονηρίαν κολάζοντες. Οὐ γὰρ τοῦ κλέπτου τὸ ἀδίκημα, οὐδὲ τοῦ φονέως, ᾧ γε οὐδὲ βουλομένῳ δυνατόν ἦν κρατεῖν τῆς χειρὸς, διὰ τὸ ἀναπόδραστον τῆς ἐπὶ τὰς πράξεις κατεπειγούσης ἀνάγκης. Ματαίωτατοι δὲ πάντως (7) καὶ οἱ περὶ τὰς τέχνας ποιοῦμενοι· ἀλλ' εὐθηνῆσαι μὲν ὁ γεωργός, μήτε σπέρμα καταβαλὼν, μήτε ὀρεπάνην θηξάμενος· ὑπερπλουτήσει δὲ ὁ ἔμπορος, κἂν βούληται, κἂν μὴ, τῆς εἰμαρμένης αὐτῷ συναθροίζουσης τὰ χρήματα. Αἱ δὲ μεγάλαι τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδες φρεῦδοι ἡμῖν οἰχέσονται, οὔτε δικαιοσύνης τιμωμένης, οὔτε κατὰ τὴν ἀμαρτίαν, διὰ τὸ μηδὲν κατὰ προαίρεσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελεῖσθαι. Ὅπου γὰρ ἀνάγκη καὶ εἰμαρμένη (8) κρατεῖ, οὐδεμίαν ἔχει χώραν τὸ πρὸς ἀξίαν, ὃ τῆς δικαιοκρατίας ὑπάρχει ἐξαίρετον. Καὶ γὰρ περὶ τῶν συκῶν φασιν, ὡς οἱ μὲν τὰς ἀγρίας συκὰς παραφυτεύουσι ταῖς ἡμέραις· οἱ δὲ τοὺς ὀλύνθους ἐκδήσαντες, τῶν εὐκάρπων καὶ ἡμέρων συκῶν τὴν ἀτονίαν λῶνται, μένοντα ἤδη καὶ σκεδαννύμενον τὸν καρπὸν τοῖς ὀλύνθοις ἐπέχοντες. Τί δέ σοι τὸ παρὰ τῆς φύσεως αἰνίγμα ; ὅτι χρή

(1) Ex hom. *De Mamanto*, 185.

(2) Ex hom. ii in *Hexaem.*, 16.

(3) Ibid.

(4) Ex hom. vi in *Hexaem.*, 56.

(5) Ex hom. v in *Hexaem.*, 47.

(6) Τοῦ καλοῦ. Sic Reg. codex 1910. Male in editis et contextu τοῦ καλοῦ.

(7) Πάντως. Legitur in contextu πάντων.

(8) Καὶ εἰμαρμένη. Sic contextus et Regius codex. Editi καὶ φύσις.

πολλάκις ἡμᾶς καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως εὐτονίαν τινὰ προλαμβάνειν εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδοξιν. Ἐάν γάρ ἴδῃς τὸν ἐν βίῳ ἐθνικῷ, ἢ ἀπὸ τινος αἰρέσεως ἐνδιαστρόφου τῆς Ἐκκλησίας ἀπεισιμένον, βίου σώφρονος καὶ τῆς λοιπῆς κατὰ τὸ ἥθος εὐταξίας ἐπιμελούμενον, πλεονεξαιτοῦ τὸ σπουδαῖον ἐπίτεινον, ἵνα γένῃ παραπλήσιος τῇ καρποφόρῳ συκῇ, ἐκ τῆς τῶν ἀγρίων πέρουςίας ἀθροισούσῃ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν μὲν ῥύσιν ἐπεχούσῃ, ἐπιμελέστερον δὲ τὸν καρπὸν ἐκτριφούσῃ. Τινὰ δὲ τῶν φυτῶν καὶ τὴν ἐκ φύσεως κακίαν ἐπιμελείαις γεωργῶν θεραπευόμενα ἔγνωμεν· ὅσον τὰς ὀξείας ῥοὰς καὶ τῶν ἀμυγδαλῶν τὰς πικροτέρας, ἔταν διατρεφείσθαι τὸ πρὸς τῇ ῥίζῃ στέλεχος, σφῆνα πεύκης λιπαρὸν τῆς ἐντεριώντης μέσον διαλαθόντα διζῶνται, εἰς εὐχρηστίαν μεταβάλλουσι τότε τοῦ χυμοῦ τὴν δυσχέρειαν. Μηδαὶς οὖν ἐν κακίᾳ διάγων ἑαυτοῦ ἀπογνώτω. Εἰ γὰρ γεωργὸς τῶν φυτῶν τὰς ποιότητας μεταβάλλει, πολλῷ μᾶλλον ἢ κατ' ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμελείᾳ δύναται παντοδαπῶν ἀρρώσθημάτων ἐπικρατῆσαι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΧΗΣ ΚΑΙ ΝΟΥΘΗΣΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Β'.

1. Εἰ ἐπὶ τοσαύταις παραινέσεσιν, ἃς ἐν τῇ προλαβόντι χρόνῳ παρακαλοῦντες ὑμᾶς οὐ διαλείπομεν, καὶ ἐφεξῆς τῶν ἐπεὶ τῆς νηστείας ἐδόξαζον, καὶ ἡμέρας διαμαρτυρόμενοι ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπαυσάμεθα, οὐδὲν γέγονεν ἡφελος, ἐπὶ ποταῖς ἐλπίσι διαλεχθῶμεν σήμερον; Ἐπεὶ καὶ γεωργὸς, τῶν πρώτων αὐτῷ σπερμάτων μὴ ἐκφυέντων, ὀκνηρότερός ἐστι πρὸς τὸ δεῦτερον ταῖς αὐταῖς ἀρούραις πάλιν ἐγκαταβαλεῖν. Ὡστε κἂν ἐσιώπησας, εὖ ἴσται, εἰ μὴ ἐφοδούμην τὸ ὑπόδειγμα Ἰερεμίου· ὃς πρὸς ἀπειθὴ λαὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενος, ἐπαθεν ἑαῖνα ἄπερ αὐτὸς διηγῆσται, ὅτι ἐγένετο αὐτῷ πῦρ ἐν ταῖς ἐγκαταῖς, καὶ παρεῖτο πάντοθεν, καὶ οὐκ ἔδύνατο φέρειν. Ἐπεὶ γὰρ φύσει ἀρετὴ λόγου, μήτε ἀσφαλεῖς κρύπτειν τὰ σημαινόμενα, μήτε περιττὸν εἶναι καὶ μάταιον, εἰκὴ τοῖς πράγμασι περιβρέοντα· οὐ καλὸν περὶ πολλῶν εἰσάπαξ διαλεχθῆναι, μὴ ποτε τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ λόγου ἀχρηστα φανῇ τὰ φιλοπόνως συνειλεγμένα. Ἀτονούσα γὰρ ἡ διάνοια πάντων ὁμοῦ περιδράξισθαι, ὁμοιον πάσχει γαστρί, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κόρου, εἰς πέψιν ἀγαγεῖν τὰ παραπεμφθέντα μὴ δυναμένη. Βλαῖον μὲν γὰρ μάθημα οὐ πέψκει παραμένειν, τὸ δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάριτος εἰσδύμενον μονιμώτερόν πως ταῖς ψυχαῖς ἐνιστά-

¹ Jerem. xi, 9.

(1) Ex hom. v in Hexaem., 46.

(2) Ex hom. xiv in ebriosos, 122.

(3) Ibid.

(4) Ibid., 123.

A grossis caprifici coercentes. Quid vult sibi illud naturæ exemplum? Quod nos vel ab iis, qui a fide alieni sunt, impetum quemdam ac vigorem ad dandum bonorum operum specimen sæpe accipere debemus. Etenim si videris eum, qui aut vitam ethnicam agit, aut ob perversam quamdam hæresim ab Ecclesia abscissus est, probæ ac continentis vitæ et reliquæ moralis disciplinæ studiosum esse, tuam magis intende sedulitatem, ut fructiferae sico ex caprificorum 477 præsentia colligenti vires, et deluvium cohibenti, fructumque diligentius enutrienti, similis evadas. (1) Porro naturalia quarundam arborum vitia agricolarum diligentia curari novimus; cujuscumque sunt mali punice acidæ, et amygdalæ amariores, quæ, ubi perforato ad radicem trunco pinguem piceæ cuneum per mediam medullam adactum susceperint, tunc succi acerbiter in bonum usum transmutant. Nemo igitur in vitio degens, de se ipso desperet. Nam si plantarum qualitates agricola commutat, multo magis nullum est infirmitatis genus, quod non animæ in iis, quæ ad virtutem attinent, cultura superare possit. In Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE DOCTRINA ET ADMONITIONE.

SERMO II.

1. (2) Si ex tot exhortationibus, in quibus tum præterito tempore vos indesinenter adhortati sumus, tum postea per has septem jejuniorum hebdomadas nocte ac die Evangelium gratiæ Dei sine ulla intermissione vobis denuntiavimus, fructus nullus nullaque utilitas emersit: quæ spe sermonem hodie habebimus? (3) Nam et agricola si priora semina enata non sint, ad aliud semen in iisdem arvis rursus spargendum segnior est et tardior. (4) Quare etiam tacuissimè, mihi credite, nisi Jeremiæ timuissimè exemplum: qui cum ad populum contumacem verba facere nolle, passus est quæ ipse recenset, quod factus est ignis in ejus visceribus, ac undique dissolvebatur, nec ferre poterat¹. (5) Nam si naturale sermonis munus est, neque obscuritate ea quæ significantur occultare, neque supervacaneum esse et vanum, ac temere rebus circumfluum: (6) non decorum est, de multis simul disserere, ne forte immoderato sermone inutilia evadant, quæ diligenter ac studiose collecta sunt. Mens enim quæ apprehendendis simul omnibus impar est, haud aliter se habet ac venter, qui ob nimiam saturitatem sumptos cibos concoquere non potest. (7) Vix enim durare solet quod invitatus didiceris: quod autem jucunde sua-

(5) Ex hom. in illud, Attende tibi ipsi, 16.

(6) Ex hom. in illud, In principio erat Verbum, 158.

(7) Ex hom. in psal. i, 91.

viterque acceptum est, tenacius in animis nostris insidet. (1) Quapropter et dogmatibus immiscuit harmoniæ dulcedinem, ut audiendi jucunditate ac dulcedine eloquiorum utilitatem e sermonibus latenter perciperemus: haud aliter atque sapientes medici, qui nauseantibus potionem amariorem daturi, sapius calicem melle circumliniunt. Ideo concinni illi psalmorum concentus excogitati nobis sunt, ut qui pueri sunt ætate, aut etiam omnino moribus juvenes, in speciem quidem cantent, re autem vera animis erudiantur. (2) Nam et equorum domitores non statim feroces pullos frenis angunt et exagitant; sic enim recalcitrare et equites excutere edocentur: 478 sed cedentes primum, et ad eorum impetum sese accommodantes, ubi eorum ardorem suo ipsorum impetu atque vehementia fractum et exhaustum animadverterint, tunc subactos apprehendentes, illos jam per artem reddunt tractabiliores. (3) Qui enim diligenter ex quacunque re utilitatem colligunt, iis quasi magnis fluminibus solent undecunque fieri accessiones multæ. Nam parvum parvo adjungere, non magis ad pecuniæ amplificationem, quam ad quamlibet disciplinam quadrare, prudenti viro videri debet.

2. (4) Quod enim labore partum est, cum gaudio suscipitur, et diligenter conservatur: contra, quæ facile comparantur, ea cum contemptu possidentur. (5) Quemadmodum igitur non invidens nobis adjumenta ad vivendum, omnia nobiscum similiter ac cum belluis nasci Opifex noster non permisit, sed inopiam rerum necessariorum ad industriæ nostræ exercitationem machinatus est: ita et in Scripturis obscuritatem ad utilitatem mentis, excitans illius intelligentiæ vim, iacere voluit; primum quidem, ut his occupata, a deterioribus avocetur; deinde quia labore parta magis amantur, quæque longo tempore acquiruntur, constantius permanent: quæ autem facile parantur, his non perinde avide fruimur. Negligitur enim rerum obviarum copia, neque ulla custodia dignas ducit, qui possidet. (6) Turpe namque est rejicere cibos exitiosos, disciplinarum vero quæ animam nostram nutriunt, rationem nullam habere, sed torrentis in morem quidquid obvium est trahentes, id in animum recondere. Quemadmodum enim mellis natura non tantum ratione perspicui potest ab inexpertis, quantum ex ipso gustus sensu; ita nec bonitas cælestis doctrinæ tradi docendo potest, nisi veritatis dogmatibus accuratius exploratis, possimus propria experientia perspicere Domini bonitatem.

(1) Ex hom. in psal. 1, 90.

(2) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(3) Ex serm. De legendis lib. gent., 184.

(4) Ex homil. in Hexoem., 23.

(5) Ex comment. in Isa., 382.

(6) Ex serm. De legendis lib. gent., 179.

(7) Ὡς οἱ παῖδες. Prima vocula melius deest in

vet. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκ τῆς μελωδίας τερπνὸν τοῖς δόγμασιν ἐγκατέμεινεν, ἵνα τῷ προστηνῇ καὶ λείψ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λανθάνοντως ὑποδεχόμεθα, κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἱατρῶν, οἱ τῶν φαρμάκων τὰ αὐστηρότερα πίνειν διδόντες τοῖς κακοσίτοις, μέλιτι πολλὰκις τὴν κύλικα περιχρίουσι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐναρμόνια μέλη τῶν ψαλμῶν ἡμῖν ἐπινενόηται, ἵνα ὡς οἱ παῖδες (7) τὴν ἡλικίαν, ἢ καὶ ὅπως οἱ νεαροὶ τὸ ἦθος, τῷ μὲν δοκεῖν μελωδῶσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῆς ψυχῆς ἐκπαιδεύωνται. Καὶ γὰρ οἱ πωλεδάμναι τοὺς δυστηλοὺς τῶν πώλων οὐκ εὐθὺς κατὰγχουσι τοῖς χαλινοῖς, οὐδὲ ἀνακρούουσιν· ἀναχαιτίζειν γὰρ οὕτω καὶ ἀποσεισθαι τοὺς ἐπιδάτας διδάσκουσιν· ἀλλὰ συνενδιδόντες τὴν πρώτην καὶ συνεξορμῶντες αὐτοὺς, ἐπιειδὲν ἰδῶσιν ὅπῃ τῆς οἰκείας ὁρμῆς καὶ βίης τὸν θυμὸν ἀναλίσσαντας, τότε παραλαβόντες ἑδαιμασμένους, εἰς περὶ θεστέρας ποιοῦσι διὰ τῆς τέχνης. Τοῖς γοῦν ἐπιμελῶς ἐξ ἑκάστου τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν, ὥσπερ τοῖς μεγάλαις τῶν ποταμῶν, πολλὰ γίνεσθαι πολλαχόθεν προσθήκαι πεφύκασιν. Τὸ γὰρ καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ κατατίθεσθαι, οὐ μᾶλλον εἰς ἀργυρίου προσθήκην ἢ καὶ εἰς ἡντιναοῦν ἐπιστήμην, ὁρθῶς ἡγεῖσθαι ἔχειν (8) τῷ πεποικνωμένῳ προσῆκει.

2. Τὸ γὰρ πόνῳ κτηθὲν, περιχαρῶς ὑπαδέχθῃ, καὶ φιλοπόνως διεφυλάχθῃ· ὧν μέντοι πρόχειρος ὁ πορισμὸς, τούτων ἡ κτήσις εὐκαταφρόντης. Ὡσπερ οὖν, οὐχὶ βασκαίνων ἡμῖν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμῶν, παραπλησίως τοῖς ἀλόγοις συναπογεννηθῆναι πάντα ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν οὐ συνεχώρησεν, ἀλλὰ τὴν ἐνδεῖαν τῶν ἀναγκαίων γυμνάσιον ἡμῖν τῆς διανοίας ἐμπεχάνησεν· οὕτω καὶ τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀσάφειαν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ νοῦ, διεγείρων αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, ἐπιτρέπει· πρῶτον μὲν ἵνα τοῦτοις ἐνασχολούμενος τῶν χειρόνων ἀφέλκῃται· ἔπειτα ὅτι τὰ πόνῳ κτηθέντα μᾶλλον προσαγαπᾶται, καὶ τὰ διὰ μακροῦ χρόνου προσηνόμενα μονιμώτερον παραμένει· ὧν δὲ βλάβη ἡ κτήσις, οὐ περισπούδαστος ἡ ἀπόλαυσις. Εὐκαταφρόντης γὰρ ἡ τῶν προχείρων παρουσία, καὶ οὐδεμιᾷ φυλακῇ ἀξιουμένη τοῖς ἔχουσιν. Αἰσχρὸν δὲ, τῶν μὲν στείων τὰ βλαβερά διωθεῖσθαι· τῶν δὲ μαθημάτων, ἃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν τρέφει, μηδένα λόγον ἔχειν· ἀλλ' ὥσπερ χειμάρρου κατασύροντας (9) ἅπαν τὸ προστυγχάνον, ἐμβάλλεσθαι. Ὡς γὰρ τοῦ μέλιτος ἡ φύσις οὐ τοσοῦτον τῷ λόγῳ δύναται παραστῆναι τοῖς ἀπείροις, ὅσον ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν αἰσθητικῆς· οὕτως οὐδὲ ἡ χρηστότης τοῦ οὐρανοῦ λόγου ἐναργῶς παραδεσθῆναι διδασκαλίαις δύναται, ἐὰν μὴ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα ἐπιπλέον βασανίσαντες, δυναθῶμεν τῇ οἰκείᾳ πείρᾳ καταλαβεῖν τὴν τοῦ Κυρίου χρηστότητα.

contextu.

(8) Ἐχειν. Melius in contextu ἡγεῖσθαι ἔχειν. Primum verbum deest.

(9) Χειμάρρου κατασύροντας. Sic ope contextus emendavimus quod erat in editis χειμάρρου κατασύροντας.

3. Τοῦ γὰρ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἀ
 Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Δεῦτε πρὸς με, πάντες
 οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω
 ὑμᾶς· οὐκ ἀκινδύνον ἀποθνήσκειν τοὺς τῷ Κυρίῳ δι'
 ἡμῶν προσιόντας, καὶ ὑπειλθεῖν αὐτοῦ τὸν χρηστὸν
 ζυγὸν βουλομένους. Προσῆκει δὲ τὸν παρελθόντα
 βίον τῶν προσιόντων καταμανθάνειν, καὶ οἷς μὲν
 ἤδη τι κατώρθωται, τὰ τελευτέον τῶν διδαγμάτων
 παραδιδόναι· τοὺς δὲ ἐκ βίου πονηροῦ πρὸς τὸν
 ἀκριβῆ βίον τῆς θεογνωσίας ὁρμήσαντας ἀνακρίνειν
 χρῆ, ὅποιοι τὸ ἦθος εἴσι, μὴ ἄστατοι, καὶ πρὸς τὰς
 κρίσεις εὐκίνητοι. Ὑποπτον γὰρ τῶν τοιούτων τὸ
 εὐμετάθετον· οἱ πρὸς τῷ μηδὲν ἐαυτοὺς ὠφελεῖν,
 εἴ τι καὶ ἑτέροις αἵτιοι βλάβης γίνονται. Ἐπεὶ δὲ
 πάντα ἐπιμελεῖα κατορθοῦται, καὶ φόβος Θεοῦ παν-
 τοίων ἐλαττωμάτων ψυχῆς περιγίνεται, οὐδὲ τούτων
 ἀπογνωτὸν εὐθὺς, ἀλλὰ ἄγειν αὐτοὺς εἰς τὰ προσ-
 ῆκοντα γυμνάσια δεῖ, χρόνῳ καὶ ἐπιπόνοις ἀγυγι-
 σμασι πείραν τῆς κρίσεως αὐτῶν λαμβάνοντας (1)·
 ὡς ἐάν τι βέβαιον παρ' αὐτοῖς εὐρωμεν, ἀκινδύνως
 αὐτοὺς προσεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἔξω ὄντας ἀποπέμπε-
 σθαι· ὥστε ἀζημίωτον τὴν πείραν τῇ ἀδελφότητι
 γίνεσθαι. Τὸν δὲ ἀπὸ τινος περιφανεστέρου βίου
 πρὸς τὴν καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Κυρίου ταπεινοφροσύ-
 νην ἐπειγόμενον (2), ὁρίζειν χρῆ τινα τῶν ἐπονει-
 διστῶν εἶναι δοκούντων παρὰ τοῖς ἔξωθεν, καὶ ἐπι-
 τηρεῖν εἰ μετὰ πάσης πληροφορίας ἐργάτην ἀναπαί-
 σχυντον τῷ Θεῷ ἐαυτὸν παρέστησιν. Ὅσοι δὲ ὑπὸ
 ζυγοῦ ὄντες δούλοι, ταῖς ἀδελφότητι προσφεύγουσι,
 νουθετιθέντας αὐτοὺς, καὶ βελτιωθέντας (3) ἀπο-
 πέμπεσθαι χρῆ τοῖς δεσπόταις, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ
 μακαρίου Παύλου· ὃς τὸν Ὀνήσιμον γεννήσας διὰ
 τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπέπεμψε τῷ Φιλῆμονι, τὸν μὲν
 πληροφορήσας, ὅτι ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας εὐχρίτως
 τῷ Κυρίῳ κατορθούμενος, βασιλείας οὐρανῶν ἀξίον
 συνίστηται· τὸν δὲ παρακαλέσας, μὴ μόνον ἀνιέναι
 τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπειλήν, ἀλλὰ καὶ χρηστοτέραν
 εἶναι πρὸς αὐτὸν τὴν διάθεσιν. Εἰ μέντοι κακὸς ὁ
 δεσπότης τύχοι, παράνομά τινα ἐπιτάσσων, καὶ
 πρὸς παράβασιν ἐντολῆς (4) τοῦ ἀληθινοῦ δεσπότη
 καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν δούλον βιαζό-
 μενος, ἀγωνίζεσθαι χρῆ, ὥπως μὴ τὸ ὄνομα τοῦ
 Θεοῦ βλασφημηθῇ διὰ τὸν δούλον ἐκείνον, ποιήσαντά
 τι, ὃ μὴ ἀρέσκη Θεῷ. Κατορθοῦται δὲ ἀγών, ἢ ἐν
 τῷ τὸν δούλον ἐκείνον καταρτισθῆναι πρὸς ὑπομονὴν
 τῶν ἐπιφερομένων αὐτῷ μαθημάτων, ὑπὲρ τοῦ πειθ-
 αρχῆσαι Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπῳ· ἢ ἐν τῷ τοὺς
 ὑποδεχομένους ἀναδέξασθαι τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπαγο-
 μένους αὐτοῖς πειρασμούς. Τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γά-
 μου τοιοῦτω βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι χρῆ,
 εἰ ἐκ συμφωνίας τοῦτο ποιοῦσι, κατὰ τὴν διαταγὴν

3. (5) Cum enim benignus Deus et Salvator re-
 ster Jesus Christus dicat : Venite ad me, omnes qui
 laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos¹⁵;
 periculosum est repellere eos qui per nos accedunt
 ad Dominum, ejusque jugum suave subire volunt.
 (6) Præterita vero accedentium vita est expendenda,
 et iis qui aliquid recte jam gesserint, documenta
 perfectiora tradenda sunt : qui autem ex prava vita
 ad perfectam vitam in Dei cognitione sitam trans-
 eunt, hos perscrutari par est, nimirum qualibus
 præditi sint moribus, num instabiles, et in consi-
 liliis suis facile mobiles. Suspecta enim talium
 inconstantia : qui quidem præterquam quod ip-
 si nihil utilitatis capiunt, præterea sunt etiam cæte-
 ris detrimenti auctores. Sed quia nihil est quod
 non labore et diligentia perficiatur, ac timor Dei
 quævis animæ vitia superat : ne isti quidem sta-
 tim desperandi, sed ducendi ad idoneas exercita-
 tiones, et tempore ac laboriosis certaminibus fa-
 cienda eorum propositi probatio, ita ut si quid
 firmi in ipsis invenerimus, tuto admittamus ; secus
 vero dum adhuc extra sunt, dimittamus, nec eorum
 probatio **479** damni quidquam fratribus afferat.
 (7) Ei autem qui ab illustriore quodam vitæ genere
 secundum Domini exemplum ad humilitatem festi-
 nat, aliqua, quæ probrosa admodum apud externos
 esse videantur, præscribenda sunt ; observandum-
 que, num cum omni æquanimittate seipsum ceu
 operarium pudoris expertem Deo exhibeat. (8) Porro
 quicumque servi sub jugo detenti, ad fratrum
 conventum confugiant, admoniti et meliores effecti,
 ad dominos suos remittendi sunt, ad exemplum
 beati Pauli, qui cum genuisset Onesimum per
 Evangelium, eum ad Philemonem remisit¹⁶, alteri
 quidem persuadens, servitutis jugum, si ita, ut
 Domino placet, feratur, cælorum regno dignos
 reddere ; alterum vero exhortans, ut non solum
 minas servo intentatas remitteret, (9) sed animo
 etiam æquiore erga ipsum afficeretur. Sed tamen si
 dominus improbus sit, qui aliqua contra legem
 præscribat, vimque servo inferat ad mandata veri
 heri et domini nostri Jesu Christi violanda, cona-
 tus nobis adhibendus est, ut ne nomen Dei blasphe-
 metur propter servum illum, si quid fecerit, quod
 Deo displiceat. Erit autem conatus laudabilis, si
 vel servum illum confirmemus ad implenda con-
 stanter præcepta, quæ ipsi imposita sunt, ut Deo
 magis obediat quam homini¹⁷ ; vel si, qui cum
 recipiunt, illatas sibi ipsius causa tentationes non
 recusent. (10) Ii vero qui matrimonio conjuncti, ad
 hujusmodi vitæ genus accedunt, interrogandi sunt,

¹⁵ Matth. xi, 28. ¹⁶ Philem. 12. ¹⁷ Act. v, 29.

(1) Λαμβάνοντας. Uterque codex λαμβάνοντες [perpera u].

(2) Τὸν... ἐπειγόμενον. Syntaxeos ratio postu-
 lat, τῷ ἐπειγόμενῳ. Edit.

(3) Αὐτούς, καὶ βελτιωθέντας. Hæc addita ex
 contextu et Regio codice.

(4) Ἐντολῆς. Editi addunt Θεοῦ et paulo post μὴ

ποιήσαντά τι. Melius in contextu.

(5) Ex *Regulis fustis tractatis*, 152.

(6) Ibid., 30.

(7) Ibid., 353.

(8) Ibid.

(9) Ibid.

(10) Ibid., 354.

an mutuo consensu id efficiant ex Apostoli præcepto, sicque qui accedit, coram pluribus testibus recipiendus est. Quod si dissentiat altera pars, repugnetque, quod minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, in mentem veniat Apostoli, qui dicit: *In pace autem vocavit nos Deus* ¹⁵. (1) Eum igitur qui relictis suis Dominum sequi instituit, de iis, quæ spectant ad opes suas, non oportet esse negligentem; sed illud curare, ut omnia accurate colligens, jam tanquam Domino consecrata cum omni pietate distribuat, aut per seipsum, si potest, eique licet per experientiam, aut per alios, qui multo cum examine delecti sint, quippe editis speciminibus ostenderint se eas fideliter prudenterque distribuere posse, cum scire debeat ipsas non sine periculo aut propinquis relinqui, aut a quovis obvio distribui. Etenim si is, cui cura regiarum possessionum commissa, etiamsi sæpe nihil interverterit ex iis quæ in manibus habebat, sed negligentia aliqua prodiderit quæ acquiri poterant, a crimine non absolvitur: qualem expectandum est ob ea quæ jam Domino dicata sunt condemnationem subiturum, qui in eis administrandis ignave ac negligenter se gesserit?

4. (2) Secensus autem a mundo, non est corpore extra ipsum esse, sed animam ab affectionum cum corpore consensione avellere, ac sine civitate esse, sine domo, sine propriis rebus, sine amicorum societate, sine possessionibus, sine rebus ad victum necessariis, sine negotiis, nullas res contrahentem, humanarum **480** disciplinarum expertem, paratum ad suscipiendas corde informationes, quæ ex doctrina divina ducuntur. Est autem cordis præparatio, documentorum ex prava consuetudine illud præoccupantium oblivio. (3) Atque illud quidem in primis homini Deum amanti studio esse debet, sermone non inseite uti, sed interrogare sine litigandi studio, respondere sine ambitione, non interpellare disserentem, si quid dicat utile, neque cupidum esse proprii sermonis ostentationis causa interserendi, modum tenere loquendi et audiendi: discere etiam sine verecundia, docere liberaliter, nec occultare si quid ab alio didiceris, velut improbæ mulieres facere solent, quæ spurios partus subiciunt; sed grato animo parentem doctrinæ prædicare. Vocis vero sonus mediocris præferendus est, ut nec exilior auditum præterfugiat, nec nimia contentione importunus sit. Expendendum tecum prius quid dicturus sis, atque ita demum edendum et vulgandum. Adeuntibus affabilem esse oportet, atque in colloquiis suavem; nec voluptatem facietis sermonibus aucupari, sed benigna adhortatione lenitatem obtinere. Ubique asperitas, etiamsi obijurgandum sit, rejicienda. Nam qui prior se ipse

Α τοῦ Ἀποστόλου, καὶ οὕτως ἐπὶ πλείων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον. Εἰ δὲ στασιάσῃ τὸ ἕτερον μέρος καὶ διαμάχοιτο, ἑλαττον φροντίζον τῆς πρὸς θεὸν εὐαρεστήσεως, μνημονεύσθω ὁ Ἀπόστολος λέγων· Ἐν δὲ εἰρήρῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός. Τὸν τοίνυν ἐξερχόμενον ἀπὸ τῶν ἰδίων, σκοπῶ τοῦ ἀκολουθῆσαι τῷ Κυρίῳ, οὐ χρὴ καταφρονητικῶς περὶ τῶν διαφερόντων αὐτῷ διακίεσθαι· ἀλλὰ πειρᾶσθαι πάντα μετὰ ἀκριβείας λαβόντα, ὡς τῷ Κυρίῳ λοιπὸν ἀφιερωμένα, μετὰ πάσης εὐλαθείας οἰκονομεῖν, ἥ δι' ἑαυτοῦ, ἐὰν δυνατῶς καὶ ἐμπείρως ἔχῃ, ἥ διὰ τῶν μετὰ δοκιμασίας πολλῆς ἐπιλεγέντων, καὶ ἀπόδειξιν δεδοκότων τοῦ δοῦναι πιστῶς καὶ φρονίμως οἰκονομεῖν· εἰδὼτα, ὅτι οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστιν οὕτε τὸ προσσφίλαι τοῖς οἰκείοις, οὕτε τὸ διὰ τοῦ τυχόντος οἰκονομεῖσθαι. Εἰ γὰρ ὁ φροντίδα βασιλικῶν κτημάτων ἐγγχειρισθεὶς, κἂν μὴ νεφελισθῇ πολλάκις ἐκ τῶν ἐτοιμῶν, ἀμελείᾳ δὲ τινι καταπρὸς τὰ προσκτιθῆναι δυνάμενα, οὐκ ἀπολύεται τοῦ ἐγκλήματος· τίνα χρὴ προσδοκᾶν ἐπὶ τῶν ἡδὴ κατονομασθέντων τῷ Κυρίῳ τὴν κατάκρισιν ὑποστήσεσθαι, τὸν χάυνως καὶ ἡμελημένως διατιθέντα (4) πρὸς τὴν τούτων διοίκησιν;

4. Κόσμου δὲ ἀναχώρησις, οὐχὶ ἐξω αὐτοῦ γενέσθαι σωματικῶς, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπαθείας τὴν ψυχὴν ἀπορρήξαι, καὶ γενέσθαι ἀπολιν, ἀοικον, ἀνίδιον, ἀφιλέταιρον, ἀκτίμονα, ἄδιον, ἀπράγμονα, ἀσυνάλλακτον, ἀμαθῆ τῶν ἀνθρωπίνων διδαγμάτων· ἔτοιμον ὑποδέξασθαι τῇ καρδίᾳ τὰς ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας ἐγγινομένας διευτυπώσεις· Ἐτοιμασία δὲ καρδίας, ἡ ἀπομάθησις τῶν ἐκ πονηρᾶς συντηθείας προκατασχόντων αὐτὴν διδαγμάτων. Πρῶτόν γε πάντων, σπουδάζειν προσήκει τὸν φιλόθεον ἄνδρα περὶ τὴν τοῦ λόγου χρῆσιν μὴ ἀμαθῶς ἔχειν, ἀλλ' ἐρωτᾶν μὲν ἀφιλονεικῶς, ἀποκρίνεσθαι δὲ ἀφιλοτίμως, μὴ διακόποντα τὸν προσηλαλεγόμενον, ὅταν τι χρήσιμον λέγῃ, μηδὲ ἐπιθυμοῦντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐπιδεικτικῶς ἐμβάλλειν, μέτρα ὀρίζοντα λόγῳ καὶ ἀκοῇ· μανθάνειν δὲ ἀνεπιαισχύντως, καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως, καὶ εἰ τι παρ' ἑτέρου δεδιδάχται, μὴ ἀποκρυπτόμενον, ὡς αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι· ἀλλὰ κηρύσσειν εὐγνωμόνως τὸν πατέρα τοῦ λόγου. Τόνος δὲ φωνῆς ὁ μέσος προτιμητέος, ὡς μήτε διαφεύγειν τὴν ἀκοὴν ὑπὸ σμικρότητος, μήτε φορτικὸν εἶναι τῷ μεγέθει τῆς διατάσεως· προεξετάσαντα ἐν ἑαυτῷ τὸ βεβηγμένον, οὕτω δημοσιεύειν τὸν λόγον. Εὐπροσήμερον ἐν ταῖς ἐντεῦξιν, γλυκὺν ἐν ταῖς ὁμιλίαις· οὐ διὰ τῆς εὐτραπείας τὸ τῷ θηρώμενον, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐμενοῦς παρακλήσεως τὸ προστηνὲς ἔχοντα· πανταχοῦ τὸ τραχὺ, κἂν ἐπιτιμῆσαι δεῖ, ἀπωθούμενον. Προκαταβάλων γὰρ ἑαυτὸν διὰ ταπεινοφροσύνης, οὕτως εὐπαράδεκτος ἔσται τῷ δεομένῳ.

¹⁵ I Cor. vii, 15.

(1) Ex Regulis fusius tractatis, 331.

(2) Ex epist. ii, 71.

(3) Ibid., 73.

(4) Διατεθέντα. Uterque codex ὁ διατεθείς.

τῆς θεραπείας. Πολλάκις δὲ χρήσιμος ἡμῖν καὶ ὁ τοῦ προφήτου τρόπος τῆς ἐπιπλήξεως· ὅς τῳ Δαβὶδ ἀμαρτύνει, οὐ παρ' ἐαυτοῦ ἐπήγαγε τὸν ὄρον τῆς καταδίκης, ἀλλ' ὑποβολῇ προσώπου χρησάμενος, αὐτὸν ἐκείνον τοῦ ἰδίου δικαστῆν ἐκάθισεν ἀμαρτήματος· ὥστε αὐτὸν καθ' ἐαυτοῦ προεξεγκλόντα τὴν κρίσιν, μηδὲν ἐπιμέμψασθαι τὸν ἐλέγξαντα. Ὅλκός μὲν γὰρ ὕδατος δείκνυσι τὴν οἰκίαν πηγὴν, λόγου δὲ φύσις τὴν προεξεγκοῦσαν αὐτὸν καρδίαν χαρακτηρίζει.

5. Καὶ ὡς περ ἐπὶ τῶν ἱατρικῶν παραγγελμάτων, διὰν εὐστόχως καὶ κατὰ λόγον γίνηται, μετὰ τὴν πείραν μάλιστα τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον δείκνυται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν παραινέσεων, ἐπειδὴν μάλιστα τὴν ἐκδοσιν λάβῃ μαρτυροῦσαν τὰ παραγγέλματα, τότε τὸ σοφὸν αὐτῶν καὶ ὠφέλιμον πρὸς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου καὶ τὴν τῶν πιθομένων τελείωσιν ἀναφαίνεται. Ὁ γὰρ τὸν κείμενον ἀνιστῶν, ὑψηλότερος εἶναι τοῦ πεπτωκότος πάντως ὀφείλει· ὁ δὲ ἐξ ἰσου καταπεσὼν, ἑτέρου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀναστήσοντος ἐπιδέχεται. Οἱ δὲ τυφλοὶ διδασκάλους τὴν ὁδηγίαν ἐαυτῶν ἐπιτρέψαντες, ἐστέργσαν ἑαυτοὺς τῆς τοῦ φωτός ἀπολαύσεως. Τὸ γὰρ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐλέγχειν τὸν ἀμαρτήσαντα ἀδελφόν, οὐχὶ ἐκείνῳ ἐστιν ἀμαρτίας ἐλευθερῶσαι, ἀλλ' ἑαυτὸν περιβαλεῖν πλημμελήμασιν. Ἐν γὰρ πρᾶοτητι δεῖ παιδεύειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, καὶ μὴ ἐν οἷς μὲν αὐτὸς παροφθῇ, σφοδρὸν εἶναι· ἐν οἷς δὲ ἄν ἄλλον καταφρονούμενον ἴδῃ, τὴν πρὸς τὸν ἡμαρτηκότα μακροθυμίαν ἐπιδείκνυσθαι· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ κακῷ τότε. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς φιλαυτίας τὴν ὑπόβριαν ἐκφυέσεται, καὶ ἀπόδειξιν δώσει τοῦ μὴ τὸν ἡμαρτηκότα μισεῖν, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀποστρέφεσθαι· τὸ μὲν γὰρ μὴ δι' ἑαυτὸν (1) μεριμνᾶν καὶ ἐργάζεσθαι, φιλοχρίστου καὶ φιλαδέλφου διαθέσεως ἐγκώμιον. Παντὶ τοίνυν τρόπῳ χρὴ τὸν ἀσθενοῦντα θεραπεύειν, καὶ σπουδάζειν τὸ ἐξηρθρωμένον, ἵν' οὕτως εἰπω, μέλος ἐναρθροῦν· ἐὰν δὲ τῇ οἰζυροποιῶν κακίᾳ ἐπιμένῃ, ἀφιέναι ὡς ἀλλότριον· γέγραπται γάρ· *Ἡ ἄσφα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται*. Ἐὰν γὰρ δυσανασχάτως ἐχωσὶ τῶν ἰδίων ἐθνῶν, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς δουλεύειν ἐθέλωσι μᾶλλον ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχονται, οὐδαμῶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δευδοάμεθα ἀκούειν, ὅτι *Σῶζον σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν*, καὶ ἀλλοτρίαις ἀμαρτίαις μὴ κοινῶναι. Καὶ εἰ μὴ τις ἐπιθυμητικῶς ἔρχεται ἐπὶ τὸ ψάλλειν, καὶ εἰ μὴ ἐπιφαίνεται (2)

A per humilitatem abjecerit, hoc pacto ei, cui curatione opus est, acceptus erit. Plerumque vero utilis nobis et illa increpationis ratio a propheta adhibita, qui, cum David peccasset, non a semetipso sententiam induxit condemnationis, sed accersita persona utens, ipsum proprii iudicem peccati constituit; ita ut cum in se ipse sententiam dixisset, nihil jam succenseret arguenti. (3) Nam aquarum quidem rivulus fontem suum indicat: sermonis autem natura pectus, unde emanavit, depingit ac designat.

5. (4) Atque ut in medicorum praeceptis, cum apposite et ex ratione sunt, post experientiam maxime eorum utilitas solet ostendi: sic in spiritualibus exhortationibus, ubi maxime monita ac praecepta fuerint exitu testata comprobataque, tunc ea sapienter utiliterque ad vitae emendationem atque ad obtemperantium perfectionem adhibita fuisse apparet. (5) Nam jacentem qui erigit, altior omnino lapso esse debet: qui vero pariter cecidit, altero qui erigat, etiam ipse opus habet. (6) Qui vero caecos doctores sui duces fecere, jucundissimo se luminis fructu privaverunt. (7) Nam redarguere fratrem cum indignatione et ira, non est illum a peccato liberare, sed seipsum delictis obstringere. Oportet enim in mansuetudine corripiere eos qui resistunt¹⁰: neque, cum ipse contemneris, ob id vehemens esse: ubi vero alium contemni videris, erga eum qui deliquit, indulgentiam ostendere: quin potius tunc in peccatum invehi decet. Ita enim et suspicionem a te hominis se ipsum immodice amantis submovebis, et planissime te non peccantem odisse, sed peccatum avversari declarabis. (8) Nam sollicitum esse et agere non propter semetipsum, laus est animi Christum et fratres amantis. (9) Omni igitur modo curandus infirmus, ac danda sedula opera, ut luxatum membrum, ut ita dicam, **481** in suum locum restituatur. Quod si in suo vitio quaecunque tandem sit, perseveraverit, tum perinde atque alienus dimittendus est. Scriptum est enim: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur*¹¹. (10) Quod si qui difficile avellantur a propriis moribus, carnisque voluptatibus servire malint quam Domino, et vitam secundum Evangelium instituere nolint, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in populo inobsequenti et contradicenti edocti sumus audire: *Servans serra animam tuam*¹¹, alienis peccatis ne communicaveris. (11) Si quis alacriter non accedat ad psallendum, nec ferat prae se affectum illius, qui dixit, *Quam*

¹⁰ II Tim. II, 25. ¹¹ Matth. xv, 13. ¹² Gen. xix, 17.

(1) Μὴ δι' ἑαυτὸν. Negationem, quae prorsus necessaria est ad sententiae seriem, desumpsimus ex codice Regio.

(2) Ἐπιφαίνεται. Uterque codex ἐπιφάνηται, et antea ἔρχεται, et paulo post codex 1910 ἔγρηται.

(3) Ex epist. cxxxi, 225.

(4) Ex hom. Adversus eos qui irascuntur. 83.

(5) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(6) Uterque codex indicat serm. De ira.

(7) Ex Regulis fusiis tractatis, 393.

(8) Uterque codex indicat ascetica.

(9) Ex Regulis brevius tractatis, 451.

(10) Ex epist. cxxvii, 350.

(11) Ex Regulis brevius tractatis, 614.

dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo ¹⁹ : nec putet magni detrimenti desiderium esse: aut corrigatur, aut expellatur, ne modicum fermentum totam massam corrumpat ²⁰. (1) Quos communes poenae ad sanam mentem non revocant, nec a precum communione separatio ad poenitentiam adducit, eos necesse est traditis a Domino canonibus subicere. Scriptum est enim: Si frater tuus peccaverit, corripe eum inter te et ipsum: si te non audierit, assume tecum alium: quod si ne sic quidem, die Ecclesiae; si vero neque Ecclesiam audierit, sit tibi ut ethnicus et publicanus ²¹. Quod ipsum et in isto factum fuit. Semel accusatus est: coram uno et altero convictus fuit: tertio coram Ecclesia. Cum igitur eum obtestati fuimus, nec acquieverit, sit deinceps excommunicatus. Et hoc pago toti denuntiatur, eum admittendum non esse ad ullam rerum ad vitam pertinentium societatem: ut ex eo quod cum eo non commisceamur, sit prorsus diaboli pabulum. (2) Ut enim pueruli disciplinarum negligenter, post inflicta illis a doctoribus verbera, attentiores effecti, praecepta amplectuntur; quemque sermonem ne audiebant quidem, antequam vapularent, eundem accepto e flagris dolore, jam inde apertis auribus et auditu percipiunt, ac memoriae mandant: sic et his accidit qui Dei doctrinam perfunctorie negligenterque audiunt, ejusque mandata pro nihilo ducunt. Postquam ipsi a Deo castigatione affecti fuerint, tum vix tandem Dei praecepta centies illis repetita, centiesque ab eis neglecta, quasi primum ad eorum aures pervenirent, suscipiuntur, ut ille ait: *Disciplina Domini aperit mihi aures* ²².

6. (3) Quemadmodum autem qui mente infirmi sunt, sedulo animo curandi: ita vicissim ab his qui curantur, objurgationes odii loco non sunt accipiendae, neque cura ea, quae ex misericordia ad animae eorum salutem adhibetur, ducenda est pro tyrannide. Turpe est enim eos qui aegro corpore sunt, tantum medicis confidere, ut sive secent, sive urant, sive amarulentis medicamentis molestiam creent, ipsos de se bene meritos fuisse potent; nos vero erga animarum nostrarum medicos, quando disciplina durior salutem nobis afferunt, non eodem modo affici. (4) Quando quidem terribile iudicium imminet praefecto **482** non redarguenti peccantes: is cui demandata est communis cura, ut rationem de singulis redditurus, ita parare se debet: probe sciens si inciderit in peccatum frater unus, cui antea justificationem

αὐτῷ ἢ διάθεσις τοῦ εἰπόντος· Ὡς γλυκὴ τῷ στόματι μου τὰ λόγια σου! ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι μου· καὶ εἰ μὴ ζημίαν μεγάλην ἡγίεται τὴν ἀργίαν· ἢ διορθωσάσθω, ἢ ἐξαρθήτω (5), ἵνα μὴ μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα βολώσῃ. Οὕς γάρ τὰ κοινὰ ἐπιτίμια οὐ σωφρονίζει, οὔτε τὸ εἰρχθῆναι τῶν εὐχῶν ἀγείρεις μετάνοιαν, ἀνάγκη τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δοθεῖσι κακότησιν ὑποβάλλειν· γέγραπται γάρ· Ἐὰν ὁ ἀδελφός σου ἀμάρτη, ἐλεῆσον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ (6)· ἐὰν σου μὴ ἀκούσῃ, παραλάβε μετὰ σεαυτοῦ καὶ ἄλλον· ἐὰν δὲ μηδὲ οὕτως, εἰπέ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης. Ὁ γοῦν ἐγένετο καὶ ἐπὶ τοῦδε. Ἀπαξ ἐνεκλήθη, ἐπὶ ἐνὸς καὶ δευτέρου διελέγχθη, τρίτον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ οὖν διεμαρτυράμεθα αὐτῷ, καὶ οὐ κατεδέξατο, λοιπὸν ἔσται ἐκκληρυστος, καὶ διαγγελθήτω πάσῃ τῇ πόλει, ἀπρόδεκτον αὐτὸν εἶναι πρὸς πᾶσαν κοινωνίαν χρηστεως βιωτικῆς· ὡς ἐκ τοῦ μὴ συναναμίγνυσθαι ἡμῖς αὐτῷ, γέννηται παντελῶς κατάθρονα τοῦ διαβόλου. Ὡς περ γὰρ τῶν παίδων οἱ νήπιοι, κατολιγορῶντες τῶν μαθημάτων, μετὰ τὰς μάστιγας, ἃς διδάσκαλοι αὐτοῖς ἢ παιδαγωγοὶ προσάγουσι, προσεχίστεροί δέχονται τὰ διδάγματα· καὶ ὁ αὐτὸς λόγος πρὸς τὴν πληγὴν οὐκ ἔχουστο, μετὰ δὲ τὰς ἐκ τῶν μαστιγῶν ὀδύνας ἄρτι τῶν ὠτων διανοιγόντων, καὶ παρεδέχθη τῇ ἀκοῇ καὶ παρεδόθη τῇ μνήμῃ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν παρακούοντων τῆς θείας διδασκαλίας καὶ καταφρονητικῶς πρὸς τὰς ἐντολὰς διακειμένων συμβαίνει. Ἐπειδὴν ἐπαχθῇ αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ παιδεία, τότε δὴ μόλις τὰ αἰετίζοντα καὶ αἰετίζοντα τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, ὡς πρῶτον ἐμπαρόντα αὐτῶν ταῖς ἀκαρίαις, παρεδέχθη, κατὰ τὸν λέγοντα, ὅτι Ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα.

6. Ὡς περ δὲ ἀπαθῶς χρὴ προσάγεσθαι τὰς θεραπείας (7) τοῖς ἀσθενοῦσι κατὰ ψυχὴν, οὕτως πάλιν χρὴ τοὺς θεραπευομένους μὴ πρὸς ἐχθραν δέχεσθαι τὰ ἐπιτίμια, μηδὲ τυραννίδα νομίζειν τὴν ἀπὸ εὐσεβελήτων ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς προσαγομένην αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Αἰσχροὺς γάρ, τοὺς μὲν τὰ σώματα νοσοῦντας, τοσοῦτον τοῖς ἰατροῖς καταπιστεύειν, ὥστε καὶ τέμνωσι, καὶ καίωσι, καὶ μικροῖς τοῖς φαρμάκοις ἀνιώσιν, εὐεργέτας λογιζέσθαι· ἡμᾶς δὲ πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν θεραπευτάς, ὅταν δι' ἐπιπόνου ἀγωγῆς τὴν σωτηρίαν ἡμῖν κατεργάζωνται (8), μὴ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάθεσιν. Ἐπεὶ οὖν φοβερόν τὸ κρίμα τῷ προεστώτι μὴ ἐλέγχοντι τοὺς ἀμαρτάνοντας, τὴν κοινὴν φροντίδα πιστευμένῳ· ὡς ὀφείλων λόγον δοῦναι περὶ ἑκάστου, οὕτω διακρίσθω, εἰδώς, ὅτι ἐὰν ἐμπίσῃ εἰς ἀμαρτίαν εἰς τῶν ἀδελφῶν, μὴ προειπόντος αὐτῷ τὸ δίκαιωμα τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐμπί-

¹⁹ Psal. cxviii, 103. ²⁰ Gal. v, 9. ²¹ Matth. xviii, 15-17. ²² Isa. l, 5.

(1) Ex epist. ccxxxviii, 426.

(2) Uterque codex indicat epist.

(3) Ex *Regulis fusiis tractatis*, 396.

(4) Ibid., 370.

(5) Ἐξαρθήτω. Codex 1992 ἔξω ἀρθήτω.

(6) Αὐτοῦ. Idem codex addit *μόρου*.

(7) Τὰς θεραπείας. Idem τὰς ἰατρίας, et paulo post αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Editi et contextus habent αὐτῷ.

(8) Κατεργάζονται. Sic uterque codex. Editi κατεργάζονται. Infra legendum ut in contextu ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα πιστευμένος.

σὺν ἐπιμένῃ, μὴ διδαχθεὶς τὸν τρόπον τῆς ἐπιανορθώσεως, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκζητηθήσεται, καθὼς γέγραπται· καὶ μάλιστα, ἐὰν μὴ δι' ἀγνοίαν τι παρίδῃ τῶν ἀρσακόντων Θεῶ, ἀλλὰ διὰ κολακείαν συμπεριφερόμενος τοῖς ἐκάστου κακοῖς, τὴν ἀκρίθειαν τῆς πολιτείας ἐκλύσῃ. Ὡς περ δὲ ὁ προεστὼς ὑπεύθυνός ἐστιν ὁδηγεῖν εἰς πάντα τὴν ἀδελφότητα, οὕτω πάλιν καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπιτάλλει, ἐὰν ποτε ὑποπτευθῇ τι περὶ τὸν προεστῶτα πλημμέλημα, ὑπομνήσκειν αὐτὸν τοὺς προέχοντας τῇν τε ἡλικίαν καὶ τὴν σύνεσιν. Ἐὰν μὲν οὖν ᾗ τι ἄξιον διορθώσεως, τὸν τε ἀδελφὸν ὠφελήσαμεν, καὶ ἑαυτοὺς δι' ἐκείνου, τὸν οἶονεὶ κανόνα τοῦ ἡμετέρου βίου ὄντα, καὶ τῇ αὐτοῦ ὁρθότητι τὸ ἐνδοξαστοργον ἡμῖν διελέγχειν ὀφειλοντα, πρὸς τὸ εὐθὺς καταρτίσαντες· ἐὰν δὲ μάτην τινὲς ταραχθῶσι, πληροπορηθέντες διὰ τῆς φανερώσεως τῶν οὐ μετὰ ἀληθείας ὑποπτευθέντων, τῆς ἐπ' αὐτῷ διακρίσεως ἀπαλλάσσονται.

7. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε, ὡς οἱ προεστῶτες δημοσίᾳ πᾶσι προκείμενοι, ὥς περ οἱ ἐν τῇ θαλάσῃ προδεδημένοι σκόπελοι, αὐτοὶ τὸν θυμὸν τῶν ἐναντίων κυμάτων ὑποδέχονται, καὶ περὶ αὐτοὺς ῥηγνύμενα, τὰ κατόπιν αὐτῶν οὐκ ἐπικλύζουσιν. Ἐγὼ μὲν οὖν ἅ κράτιστα εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἰρημένα, τὰ δὲ παρὰ πάντα τὸν βίον ὑμῖν συμβουλευσω. Κἂν γὰρ ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια ἐμποδίσῃ με (τὴν οὐκ ἀγνοεῖτε πάντως (1), ὅση μοι πάρεστιν, ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ γήρως τούτου συντραφεῖσά μοι, καὶ παιδεύουσά με, κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ πάντα ἐν σοφίᾳ οἰκονομοῦντος Θεοῦ), ἀλλ' ἕως ἀναπνέομεν, ὑπεύθυνοί ἐσμεν μηδὲν ἑλλειπάζειν τῶν εἰς οἰκοδομὴν τῶν καλῶν. Ὑμεῖς δὲ, τριῶν ἀρρώστημάτων μὴ τῷ ἀνιάτῳ προσποιέσθαι δοξήτε, μηδὲ τὴν τῆς γνώμης νόσον παραπλησίαν τῆς τῶν εἰς τὰ σώματα δυστυχισάντων δείξτε. Οἱ μὲν γὰρ τὰ μικρὰ τῶν παθῶν χάμνοντες, αὐτοὶ παρὰ τοὺς ἰατροὺς ἔρχονται· οἱ δὲ ὑπὸ μαιζόνων καταληφθέντες ἀρρώστημάτων, ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦσι τοὺς θεραπεύοντας· οἱ δ' εἰς ἀντήκεστον παντελῶς μελαγχολίαν παρενεχθέντες, οὐδὲ προσιόντας (2) προσίενται. Ὁ μὴ πάθῃτε νῦν ὑμεῖς, ὁρθῶς ἔχοντας τῶν λογισμῶν ἀποφεύγοντες· ἀλλὰ καὶ παιδεύθητε, καὶ στοιχειώθητε τῷ φόβῳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχητε, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Dei non declararit, aut si lapsus, in eo perstiterit non edoctus ab eo de emendationis modo, sanguinem ipsius ex suis manibus requisitum iri, ut scriptum est¹¹: et maxime, si quid eorum quæ placent Deo, non ex inscitia neglexerit, sed potius ex eo quod ob assentationem ad uniuscujusque vitia sese accomodet, disciplinæ integritatem labefactarit. (3) Atque etiam quemadmodum præfectus in omnibus fratrum dux esse debet, ita quoque vicissim reliquis convenit, si quando præfectus ipse delicti alicujus suspectus fuerit, ut ipsum admonuant qui cum ætate tum prudentia præstant. Si quid igitur fuerit, quod emendari operæ pretium sit, juvabimus et fratrem, et per illum nosmet ipsos, eo qui veluti vitæ nostræ regula est, suæque rectitudine perversitatem nostram redarguere debet, ad rectam viam a nobis reducto: sin autem temere turbati fuerint nonnulli illius causa, ipsi, his quæ falso suspecta fuerant cognitæ, certiores facti, ab ea quam de ipso conceperant suspitione liberantur.

7. (4) Non enim ignoratis, eos qui præsumunt, palam omnibus propositos, veluti scopulos in mari prominentes, furorem fluctuum hæreticorum excipere, qui dum circa eos franguntur, ea quæ retro sunt, non alluunt. (5) Ego quidem quæ optima esse censeo, partim nunc dixi, partim vobis per omnem vitam suadebo. (6) Etiam si enim me corporis infirmitas constringat (quam prorsus non ignoratis, quanta mihi adsit, a prima ætate ad hanc usque senectutem enutrita mecum, meque castigans secundum justum Dei judicium, qui omnia in sapientia moderatur), (7) tamen quandiu respirabimus, nihil debemus eorum omittere, quæ ad ædificationem bonorum pertinent. (8) Vos vero cum tria sint ægritudinum genera, ei quod insanabile est simile ne videamini, neque ostendatis animi morbum morbo eorum qui corpore ægrotant, consimilem. Etenim invaletudine parva qui laborant, ipsi accedunt ad medicos: qui vero morbis majoribus correpti fuere, medicos accersunt ad se: qui autem in aliquem atræ bilis morbum prorsus inmedicabilem lapsi sunt, ne accedentes quidem admittunt. Quod cavete ne vobis nunc accidat, si eos qui mente ac ratione præditi sunt, fugiatis; sed erudimini atque initiamini timore Domini Dei nostri, ut futurorum bonorum participes esse possitis, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas cum æterno ejus Patre, et sanctissimo vivificanteque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹¹ Ezech. iii, 20.

(1) Ἐμποδίσῃ... πάντως. Sic uterque codex. Editi συμποδίσῃ... πάντες.

(2) Προσιόντας. Codex 1992 προσιόντας.

(3) Ex *Regulis fusiis tractatis*, 371.

(4) Ex *epist.* ccciii, 302.

(5) Ex *serm. De legendis libris gent.*, 181.

(6) Ex *epist.* ccciii, 299.

(7) Ibid., 302.

(8) Ex *serm. De legendis libris gent.*, 181.

483 DE CHARITATE IN DEUM ET PROXIMUM.

SERMO III.

1. (1) Qui semetipsos a sæculi curis removerunt, cor suum omni custodia servare debent, ne unquam Dei cogitationem abjiciant, aut memoriam illius mirabilium imaginibus vanarum rerum contaminent; sed ex perpetua ac pura recordatione impressa animis nostris, velut sigillum indelebile, sancta Dei cogitatio circumferenda. Ita enim a nobis comparatur Dei dilectio, quæ simul excitat ad conficienda Dei mandata, et ipsa ab ipsis vicissim servatur, ut perpetua sit ac non intermissa. (2) Quem autem vehementer Christum sequendi cupiditas tenet, is non amplius se ad ullam rem, quæ ad hanc vitam attineat, convertere potest, non ad parentum, aut propinquorum amorem, si Domini præceptis adversetur. Tunc enim locum etiam habet illud: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem* ¹⁷, et cætera: (3) quod etiam docuerunt nos sancti Domini discipuli, Jacobus et Joannes, qui patrem suum Zebedæum, ipsumque, a quo tota illorum victus ratio pendebat, navigium relinquere; Matthæus etiam, qui ab ipso telonio surrexit, Dominumque secutus est, non telonii solum relinquens emolumenta, sed pericula etiam contemnens, quæ a potestatibus tum sibi tum consanguineis suis impendebant, quod vectigalium rationes reliquisset infectas. Paulo denique totus etiam mundus crucifixus erat, et ipse mundo. (4) Cum enim pietatis amor animam occupat, tum ipsa omne pugnarum genus irridet; atque etiamsi omnes illam rei adamatæ causa jaculis ligant, delectant magis quam exeruciant. (5) Nam si erga eos qui de nobis bene meriti sunt, benevolentiam amoremque naturalem habemus, nullumque non subimus laborem, ut beneficia prius in nos collata remuneremur; quisnam sermo Dei dona pro merito explicare possit? Tanta quidem est horum multitudo, ut etiam numerum effugiant: item magnitudine tanta sunt et talia, ut vel unicum satis ad id sit, ut omnimodam largitori gratiam rependere debeamus. (6) Est autem adeo bonus, ut neque remunerationem exigit, sed sat habet, si solum pro iis quæ tribuit, diligatur. Quæ omnia ubi mente recolo (ut menti affectum prodam), in horrorem quemdam et terrificum stuporem incido, nequando ob animi inconsiderantiam, aut propter meam circa res vanas occupationem a Dei dilectione excidens, Christo sim dedecori ac opprobrio. (7) Probrio enim vertet Domino contemptum nostrum diabolus, ac de con-

Α ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΛΗΘΙΟΝ.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

1. Τοὺς τῶν βωτικῶν αὐτοὺς ἀποξενοῦντας μεριμνῶν, πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν προσήκει τὴν αὐτῶν καρδίαν, ὥς μὴ ποτε τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοιαν ἐκβάλλειν, ἢ τὴν μνήμην τῶν θαυμασίων αὐτοῦ φαντασίαις τῶν ματαίων καταρρύπαίνειν· ἀλλὰ διὰ τῆς διηγεκοῦς (8) καὶ καθαρᾶς μνήμης ἐντατυπωμένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥσπερ σφραγίδα ἀνεξάλειπτον, τὴν ὁσίαν τοῦ Θεοῦ ἐννοιαν περιφέρειν. Οὕτως γὰρ προσγίνεται ἡμῖν ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, ἅμα τε διεγείρουσα τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, καὶ ὑπ' αὐτῶν πάλιν αὕτη συντηρουμένη πρὸς τὸ διαρκὲς καὶ ἀδιάπτωτον. Ὁ δὲ σφόδρα τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ κατεχόμενος, πρὸς οὐδὲν ἐστὶ τῆς ζωῆς ταύτης ἐπιστραφῆναι δύναιται, οὐ πρὸς γονέων ἢ οἰκείων φίλτρον, ὅταν ἐναντιούμενον ᾖ τοῖς τοῦ Κυρίου προστάγμασι. Τότε γὰρ καιρὸν ἔχει καὶ τὸ, *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα*, καὶ τὰ λοιπὰ· καθὰ καὶ οἱ ἅγιοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ὑπέδειξαν ἡμῖν, Ἰάκωβος μὲν καὶ Ἰωάννης, καταλιπόντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεδεδδαῖον, καὶ αὐτὸ τὸ πλοῖον, τὴν πᾶσαν ἀφορμὴν τοῦ βίου· Ματθαῖος δὲ ἂπ' αὐτοῦ τοῦ τελωνίου ἀναστὰς, καὶ ἀκολουθήσας τῷ Κυρίῳ, ἐν τῇ κέρδι μόνον τὰ ἐν τῷ τελωνίῳ καταλιπὼν, ἀλλὰ καὶ τῶν κινδύνων ὑπεριδὼν, οἱ ἐπακολουθεῖν ἐμελλον αὐτῷ τε καὶ τοῖς οἰκείοις παρὰ τῆς ἐξουσίας, ἀτελεῖς τοὺς λόγους τοῦ τελωνίου καταλιμπάνοντι· Παῦλῳ δὲ καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐσταύρωτο, καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ. Ὅταν γὰρ τῆς εὐσεβείας ἔρως τὴν ψυχὴν προκατάσχη, ἅπαν αὐτῇ πολέμων καταγάλαστον αἶδος· κἂν πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθυμένου τοξεύωσι, τέρπουσι μᾶλλον ἢ πλῆττουσιν. Εἰ γὰρ διὰ τὴν πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐνοιαν καὶ τὸ φίλτρον φυσικῶς αἰρούμεθα, καὶ πάντα πόνον εἰς ἀνταπόδοσιν τῶν προσγενομένων ἡμῖν καλῶν ὑπομένομεν, τίς λόγος ἀξίως ἐφικέσθαι τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ δύναται; Αἱ τοσαῦται μὲν εἰπὶ τὸ πλῆθος, ὥς καὶ ἀριθμὸν διαφεύγειν· τηλικαῦται δὲ τὸ μέγεθος καὶ τοιαῦται, ὥστε ἐξαρχεῖν καὶ μὴν ὑπευθύνους ἡμᾶς εἰς πᾶσαν χάριν τῷ δεδωκότι ποιῆσαι. Ὁ δ' οὕτως ἐστὶν ἀγαθός, ὥστε οὐτε ἀντίδοσιν ἀπαιτεῖ, ἀλλ' ἀρχαίται μόνον ἀγαπώμενος ἐφ' οἷς ἔδωκεν. Ὦν ἀπάντων ὅταν εἰς ἐννοιαν ἔλθω (ἵνα τὸ ἐμὸν πάθος ἐξείπω), εἰς φρίκην τινὰ καὶ ἐκστασιν φοβεράν καταπίπτω, μὴ ποτε ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ νοῦ, ἢ τῆς πρὸς τὰ μάταια ἀσχολίας, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐκπισῶν, ὄνειδος γένωμαι τῷ Χριστῷ. Εἰς ὄνειδισμὸν γὰρ προσοίσει τῷ Κυρίῳ τὴν ἡμετέραν καταφρόνησιν ὁ διάβολος, καὶ ἐγκαυχῆσεται τῇ ἀπειθείᾳ ἡμῶν· ὃς γε

¹⁷ Luc. xiv, 26(1) Ex *Regulis fusius tractatis*, 342.

(2) Ibid., 349.

(3) Ibid., 349.

(4) Ex hom. De S. Barlaam, 139.

(5) Ex *Regulis fusius tractatis*, 338.

(6) Ibid., 339.

(7) Ibid.

(8) Διὰ τῆς διηγεκοῦς. Propositio addita ex codice Regio.

οὔτε κτίσας ἡμᾶς, οὔτε ἀποθανόντων ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὅπως ἔσχεν ἡμᾶς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἐν τῇ ἀπειθείᾳ, καὶ ἐν τῇ ἀμελείᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο τὸ δυνεὺς, τὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, βαρύτερόν μοι τῶν ἐν τῇ γαίῃ κολάσεων φαίνεται, τῷ ἐχθρῷ τοῦ Χριστοῦ ὅλην γενέσθαι καυχῆματος καὶ ἀφορμὴν ἐπάρατος κατὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος.

2. Καὶ γὰρ Κύριον τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν δεῖ πάσῃ τῇ ἐνυπαρχούσῃ ἡμῖν πρὸς τὸ ἀγαπᾶν δυνάμει, καὶ ἀγαπᾶν καὶ τὸν πλησίον, καὶ ἀγαπᾶν καὶ τοὺς ἐχθρούς, ἵνα ὧμεν τέλει, μιμούμενοι τὴν χρηστότητα τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς, τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλοντος ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς· εἰς ἄλλα δὲ τὴν τοῦ ἀγαπᾶν δύναμιν παραναλίσκειν οὐ συγχωρήσεται. Τὸ γὰρ τῆς ἀγάπης καλὸν, εἰ μὲν ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἀγάπης περιγράφεται μόνον, καταγέλαστόν ἐστι, τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα ἐκλεγόμενους (1), τοῦτοις μέντοι μεταδιδόναι τοῦ ἀγαπᾶν, ἐτέρους δὲ μὴ δύναντας ἀποκλείειν τῆς πρὸς τὸ καλὸν κοινωνίας. Εἰ δὲ ἡ πρὸς τοὺς βλαβεροὺς συμφωνία ἐν ἀγάπῃ προσήματι τὰ τῶν πολεμίων τοὺς προσδεχομένους ἐργάζεται, σκοπεῖν ὀφείλομεν οἷς ἐαυτοὺς ἀναμίγνυμεν. Εἰ γὰρ ὁ ἀγαπητὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μισεῖται, τί μέγα εἰ ἡμεῖς τοῦ μίσους ἀξιοῦμεθα παρὰ ἀνθρώποις, οἷς περισσεύει τὸ χτήμα τοῦ μίσους; Πλὴν οὔτε οἰκοδομὴν συστήναι, συνδέσμων ὑπαρθεόντων, δυνάμειν, οὔτε Ἐκκλησίαν εἰς ὕψος ἀΐξασθαι, μὴ συνδεσμένην τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν, ὥς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ χρῆσθαι ἀλλήλων, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον. Πλέον γὰρ ἡμεῖς τῆς ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀδελφῶν ἐπικουρίας δεόμεθα, ἢ ὅσον ἡ ἐτέρα τῶν χειρῶν τῆς ἐτέρας. Ὅταν γὰρ πρὸς αὐτὰ ἀπιδῶμεν τὰ μέλη ἡμῶν, οὔτε ἐν οὐδὲ ἐαυτῷ πρὸς ἐνέργειαν αὐταρχίας, πῶς ἐμαυτὸν λογιζομαι ἐξαρχεῖν ἐαυτῷ πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα; Οὔτε γὰρ ἂν ποῦς ἀσφαλῶς βαδίσαι, μὴ συνοπισθιζόντος τοῦ ἐτέρου· οὔτε ὀρθοταλὸς ὕγιως ἴδω, μὴ κοινωνῶν ἔχων τὴν ἑτέραν, καὶ μετ' αὐτοῦ συμφώνως προσβάλλων τοῖς ὁρατοῖς. Καὶ ἀκοή ἀκριβεστέρη, ἢ δι' ἀμφοῖν τοῖν πόροις τὴν φωνὴν ἐρχομένη· καὶ ἀντιληψίς κραταιότερα τῇ κοινωνίᾳ τῶν ὁρατῶν. Καὶ ἀπαξ ἀπλῶς, οὐδὲν οὔτε τῶν ἐκ φύσεως, οὔτε τῶν ἐκ προαιρέσεως κατορθουμένων ὁρῶ, ἀνευ τῆς τῶν ὁμοφύλων συμπνοίας ἐπιτελούμενον· ὅπου γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ προσευχή, μὴ ἔχουσα τοὺς συμφωνοῦντας, ἀδρανειότερα ἐστὶ πολλῷ ἐαυτῆς. Νοθεύεται σε τῶν νυκτερίων τὸ φιλόλληλον, αἱ ὥσπερ ὁρμαθὲς ἀλλήλων ἔχονται· καὶ μὴ τὸ ἀπασχισμένον καὶ ἰδιάζον

tumacia et de defectione nostra gloriabitur : qui cum nec creaverit nos, nec pro vobis subierit mortem, tamen suæ contumaciæ, suæque in observandis Dei mandatis negligentiae socios nos ac comites habuerit. Illud quod Domino inferetur probrum, et illa adversarii jactantia mihi supplicis gehennæ gravior videtur, quod Christi inimico præbeamus materiam, **484** adversus eum, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, jactandi se et efferendi.

2. (2) Nam Dominum Deum oportet diligere ea tota virtute, quæ nobis inest ad diligendum : diligendus insuper proximus : sunt quoque et inimici diligendi, ut simus perfecti, imitantes benignitatem Patris nostri, qui in cælis est : qui solem suum oriri facit super bonos et malos ²². Porro nefas est in alia perperam consumere vim diligendi. (3) Si charitatis bonum solo charitatis nomine circumscribitur, ridiculum est hunc et illum eligentes, iis solis charitatem impartire, alios vero innumera-biles ab illius boni communicatione excludere. Sed si cum perniciosis hominibus consensio iis, a quibus suscipitur, sub pacis specie damnum infert hostile ; considerare debemus quinam sint ii quibus nos admiscemus. (4) Si enim dilectus Dei Filius odio habetur, quid mirum si nos hominibus odiosi sumus ²³, in quibus profecto odium exsuperat ? Cæterum neque ædificium consistere ablatis colligationibus potest, neque Ecclesia adaugeri, nisi pacis amorisque vinculo fuerit colligata. Etenim nihil est naturæ nostræ adeo proprium, ut mutuo inter nos communicare, mutuo-que indigere, atque ejusdem generis homines ad-amare. (5) Magis enim nos uniuscujusque fratrum auxilio indigemus, quam manus altera alterius ope. (6) Cum enim hæc ipsa nostra membra considero, quorum nullum sibi ipsi ad agendum satis est, quomodo mihi ipse videbor ad vitæ negotia sufficere ? Neque enim pes tuto gradiatur, non suffulcente altero : neque oculus recte videat, non habens alterum consortem, et cum eo socialiter his quæ videntur, intentus. Auditus accuratior, qui per utrosque meatus vocem suscipit, et fortior apprehensio digitorum conjunctione. Et in summa, nihil neque eorum quæ natura, neque eorum quæ libera voluntate perficiuntur, citra conspirationem eorum quæ ejusdem generis sunt, perfici video ; cum et preces ipsæ, si desint qui conspirent, longe sint seipsis debiliores. (7) Ad-moneat te mutui vesperilionum amor qui con-textim inter se coherent : neque quod est separa-tum ac singulare, præstantius esse existima, eo

²² Matth. v, 43-45. ²³ Joan. xv, 18.

(1) Ἐκλεγόμενους. Sic uterque codex. Editi ἐκλελεγμένους.

(2) Ex comment. in I sa., 410.

(3) Ex epist. cci, 585.

(4) Uterque codex indicat epist.

(5) Ex epist. xcvi, 190.

(6) Ibid.

(7) Ex hom. viii in Hexaem., 77

quod societatem cum unitate admittit. (1) Nihil enim nos ab invicem separat, nisi animi proposito dissociemur. Unus nobis est Dominus, una fides⁴⁰, spes eadem. Sive caput vos ipsos existimatis, non potest caput dicere pedibus : Non est mihi opus vobis⁴¹. Sive vos in alio ordine reponitis, nobis in eodem corpore constitutis non potestis dicere : Vestri non indigemus. Nam et manus altera alterius eget, et pes alter alterum firmat, et oculi per concordiam clare ac perspicue vident. (2) Non enim vos illa cogitatio detineat : Extra multorum malum sumus, quamobrem quid nobis opus est cum aliis communio? Dominus enim insulas quidem a continente per mare divisit, insularum vero incolas per charitatem cum incolis continentis junxit. (3) Hoc enim potissimum **485** amicus ab adulatore differt, quod hic quidem ad delectationem loquitur, ille vero ne molesta quidem prætermittit. (4) Scis quid a te præstandum sit proximo? quod tibi ipsi ab altero vis fieri. Nosti quid sit malum? quod ipse nolis ab alio pati. (5) Cum enim ex Deo audiverim : *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si diligatis invicem*⁴², cumque extremum munus discipulis suis, suam in carne dispensationem absoluturus, pacem suam Dominus reliquerit, dicens : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*⁴³, dicere non possum, me sine mutua charitate, et nisi, quantum in me est, pacem cum omnibus habeam, dignum posse Jesu Christi servum vocari

5. (6) Eodem igitur modo communem et æqualem omnibus inter se charitatem esse convenit, quo homo naturaliter erga singula sua membra affectus est, qui totum suum corpus pariter sanum vult, quando et uniuscujusque membri dolor æqualem corpori molestiam exhibet. (7) Qui enim in conventu unum præ aliis diligit, seipsum imperfectæ charitatis insinuat. Quare ex conventu contentio indecora et singularis amor sunt æqualiter amandandi. Oritur enim ex contentione inimicitia : ab amicitia vero particulari et sodalitate suspiciones et invidiæ nascuntur. Cum enim æqualitas aufertur, id obique eis qui ea spoliuntur, invidiæ et odii origo et causa est. Quemadmodum igitur Deus optimus ex æquo impertit omnibus lucem, solem suum super justos ac injustos exoriri curans⁴⁴ : ita et Dei imitatores communem et parem charitatis radium in omnes effundant. Ubi enim deficit charitas, illic utique ejus loco succedit odium. Quod si, ut Joannes ait, *Deus charitas est*⁴⁵, prorsus necesse est diabolum odium esse. Sicut ergo qui habet charitatem, Deum

τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἡνωμένου ἡγοῦ προτιμότερον. Οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς χωρίζει ἀπ' ἀλλήλων, ἐὰν μὴ τῇ προαιρέσει τὸν χωρισμὸν ὑποστώμεν. Εἰς ἡμῶν Κύριος, μία πίστις, ἑλπίς ἡ αὐτὴ. Ἐπεὶ οὖν κεφαλὴν ἑαυτοῦς λογίζεσθε, οὐ δύναται ἡ κεφαλὴ εἰπεῖν τοῖς ποσὶ· Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· ἔπειτα καὶ ἐν ἄλλῃ τάξει ἑαυτοῦς τάσσετε, οὐ δύνασθε τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ σώματι κατατεταγμένοις λέγειν (8) τὸ, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχομεν. Αἶτε γὰρ χεῖρας ἀλλήλων ὑψονταί, καὶ οἱ πόδες ἀλλήλους στηρίζουσι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ συμφωνίᾳ τὸ ἐναργὲς τῆς καταλήψεως ἔχουσι. Μὴ γὰρ ἐκεῖνος ὑμᾶς ὁ λογισμὸς κατεχέτω, ὅτι ἡμεῖς ἔξω τοῦ πάθους ἐσμέν τῶν πολλῶν, καὶ τίς ἡμῖν χρεῖα τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας; Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν τῆς μὲν νήσους τῆς ἡπείρου διὰ θαλάσσης διέστησε, τοὺς δὲ νησιώτας τοῖς ἡπειρώταις διὰ τῆς ἀγάπης συνέδεσσε. Καὶ τούτῳ μάλιστα φίλος κόλακος διενήνοχε, τῷ τὸν μὲν πρὸς ἡδονὴν ὁμιλεῖν, τὸν δὲ μετὰ τῶν λυπούντων ἀπέχεσθαι. Οἶδας δὲ τί ποιήσεις τῷ πλησίον; ὁ σεαυτῷ βούλει παρ' ἐτέρου γενέσθαι. Οἶδας ὁ τί ποτέ ἐστι τὸ κακόν; ὁ οὐκ ἂν αὐτὸς παθεῖν ἔλοιτο παρ' ἐτέρου. Ἐγὼ γὰρ ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμεῖ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· καὶ ὅτι ἐξἑτέρου δῶρον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, μέλλων συμπληροῦν τὴν ἐν σαρκὶ οἰκονομίαν, τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην κατέλιπεν εἰπὼν· Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ δύναμαι εἰπεῖν, ὅτι ἀνευ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἀγάπης καὶ ἀνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμὲ ἔχον, εἰρηνεύειν πρὸς πάντας, δύναμαι ἄξιός κληθῆναι δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3. Οὕτω τοίνυν προσέχει κοινὴν καὶ ἴσην πᾶσι πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην εἶναι, ὡς φυσικῶς πρὸς τὰ καθ' ἑκάστον ἑαυτοῦ μέλη ὁ ἄνθρωπος ἔχει, ἐκ τῆς θέλων παντὶ τῷ σώματι τὴν ὑγίειαν, ὅθεν καὶ ὁ πόνος ἑκάστου μέλους ἴσην παρέχει τῷ σώματι τὴν ἀγδίαν. Ὁ γὰρ ἐν συνοδίᾳ τὸν ἑνα ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀγαπῶν, κατηγορεῖ ἑαυτοῦ μὴ ἔχων τὴν τελεῖαν ἀγάπην. Ὁμοίως οὖν ἀπόβλητός ἐστιν ἀπὸ συνοδίας ἢ τε ἀπρεπῆς μάχης, καὶ ἡ μερικὴ διάθεσις. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς μάχης ἐχθρὰ γίνεται, ἀπὸ δὲ τῆς μερικῆς φιλίας καὶ ἐταιρείας ὑποψία καὶ φθόνος γίνονται· πανταχοῦ γὰρ ἡ τοῦ Ἰσοῦ στέρησις ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις φθόνου καὶ δυσμανείας τοῖς ἐλαττωμένοις γίνεται. Ὡς περ οὖν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς κοινὴν δίδωσι πᾶσι τὴν τοῦ φωτὸς μετουσίαν, ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, οὕτως καὶ οἱ μιμνῆται τοῦ Θεοῦ κοινὴν τε καὶ ὁμότιμον τὴν τῆς ἀγάπης ἀκτίνα ἐπὶ πάντας φερέτωσαν. Ὅπου γὰρ ἑλλείπει ἡ ἀγάπη, ἐκεῖ πάντως ἀντιστρέφεται τὸ μῖσος. Εἰ δὲ, καθὼς φησιν Ἰωάννης, Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, ἀνάγκη πᾶσα τὸ μῖσος εἶναι τὸν διάβολον. Ὡς περ οὖν ὁ τὴν ἀγάπην ἔχων, τὸν Θεὸν ἔχει· οὐ-

⁴⁰ Ephes. iv, 5. ⁴¹ I Cor. xii, 13. ⁴² Joan. xiii, 35. ⁴³ Joan. xiv, 27. ⁴⁴ Matth. v, 45. ⁴⁵ I Joan. iv, 16.

(1) Ex epist. cent, 501.

(2) Ibid.

(3) Ex epist. xi, 98.

(4) Ex hom. ix in Hexaem., 83.

(5) Ex epist. cent, 299.

(6) Ex serm. ascetico, 325.

(7) Ibid.

(8) Λέγεται. Regius codex εἰπεῖν χρεῖαν.

τως ὁ τὸ μῖσος ἔχων, τὸν διάβολον ἐν αὐτῷ τρέφει. **A** Διὰ τοῦτο προσήκει τὴν μὲν ἀγάπην ἴσην καὶ ὁμοίαν παρὰ πάντων τοῖς πᾶσιν εἶναι, τὴν δὲ τιμὴν κατὰ τὸ πρίπον ἐκάστῳ γίνεσθαι. Καὶ ὡσπερ ἐν τῇ αὐτοῖς, ὁ μὲν πόνος ἐκάστου τῶν ἀρρώστωντων μελῶν ἰσως ἀπτεται τοῦ παντὸς σώματος, ἔστι δὲ ὁμοῦς ἕτερα ἐτέρων τιμιώτερα μέλη (οὗ γὰρ ὁμοίως περὶ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ (1) περὶ τὸν τοῦ ποδὸς δάκτυλον ἔχομεν, καὶ ὁ πόνος τὸ ἴσον ἔχει)· οὕτως τὴν μὲν συμπλοῇ διάθεσιν, καὶ τὴν ἀγαπητικὴν σχέσιν ἴσην ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ συνοδίᾳ ζώντων εἶναι παρ' ἐκάστου προσήκει· ἡ δὲ τιμὴ, κατὰ τὸ εὐλογον ἐπὶ τῶν χρησιμωτέρων τὸ πλεον ἔχει. Ἐπὶ γὰρ τῶν πνευματικῶν ἀλλήλοις συναρμοζομένων, οὐδὲ ἡ (2) σωματικὴ συγγένεια πλεον τι κατὰ τὴν ἀγάπην ἔχει· οὐδὲ εἰ τις ἀδελφὸς τινος κατὰ σάρκα εἴη, ἡ υἱὸς, ἡ **B** θυγάτηρ, ἐν πλείονι διαθέσει πρὸς τὸν τῷ γένει προσήκοντα παρὰ τοὺς ἄλλους γενήσεται ἡ κοινωνία τοῦ αἵματος. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις τῇ φύσει ἀκολουθῶν, κατηγορεῖ αὐτοῦ, ὅτι οὕτω τελείως ἀπέστη τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐστὶ ὑπὸ σαρκὸς διοικεῖται. Τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

1. Εἰ θαυμάζεις (3) τὰ χρήματα, ἄνθρωπε, διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν τιμὴν, σκόπει πόσον ἐστὶ πρὸς δόξαν λυσιτελέστερον, μυρίων παίδων πατέρα προσαγορεύεσθαι, ἢ μυρίους στατήρας ἔχειν ἐν βαλαντίῳ. Τὰ μὲν γὰρ χρήματα καταλείψεις ἐνταῦθα, καὶ μὴ **C** βουλόμενος· τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσεις πρὸς τὸν Δεσπότην, ὅταν δῆμος ἔλος ἐπὶ τοῦ κοινοῦ Κριτοῦ περιστάνας (4), τροφία καὶ εὐεργέτην καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἀποκαλῶσιν ὀνόματα. Καὶ ἐν μὲν πανηγύρει οὐδεὶς λυπεῖται προέμενος τὰ παρόντα, καὶ ἀντικτώμενος τὰ ἐνδέοντα· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν ἐλάττονος τιμῆς τὰ πολυτίμα πρίηται, τοσοῦτω χαίρει, ὡς λαμπροῦ αὐτῷ τοῦ συναλλάγματος γενομένου. Σὺ δὲ λυπῇ χρωσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ κτήματα διδοὺς, τουτέστι λίθους καὶ χρῶν παρεχόμενος, ἵνα κτήσῃ τὴν μακρίαν ζωὴν; Τί δὲ καὶ χρῆσθαι τῷ πλούτῳ; Ἐσθῆτι πολυτιμῆτι περιβαλεῖς σεαυτὸν; Οὐκ οὖν δύο μὲν σοι πηγῶν χιτωνίσκος ἀρκίσει, ἐνὸς δὲ ἱματίου περιβολὴ πᾶσαν τῶν ἐνδυμάτων ἐκπληρώσει τὴν χρεῖαν; Ἀλλ' εἰς τροφὴν καταχρήσῃ τῷ πλούτῳ; εἰς ἄρτος ἱκανὸς ἀποπληρῶσαι γαστέρα. Τί οὖν λυπῇ; ὡς τίνος ὑπερούμενος; Δόξης τῆς ἀπὸ τοῦ πλούτου; ἀλλ' ἐὰν μὴ χιμαὶ ζητήσῃς τὴν δόξαν, εὐρήσεις τὴν ἀληθινὴν καὶ λαμπρὰν, προάγουσάν σε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Σκορπιζόμενος γὰρ ὁ πλούτος, καὶ ὁ ὁ Κύριος ὑποτίθεται τρόπον, πέφυκε παρα-

habet; sic qui odium habet, is diabolum in seipso nutrit. Quamobrem ut aequalis similisque charitas quibusvis ab omnibus est exhibenda: ita honor, uti addecet, unicuique est tribuendus. (5) Et ut in nobismetipsis, dolor uniuscujusque aegrotantis membri similiter totum corpus attingit, et tamen sunt membra alia aliis praestantiora (non enim pariter de oculo ac de pedis digito afficimur, etiamsi dolor aequalis sit): ita unumquemque in omnes qui in conventu vixerint, commiserationem quidem atque amorem parem ostendere operae pretium est; sed tamen, ut decet, iis qui utiliores sunt, major deferetur honor. Nam in his qui spirituali animorum conjunctione inter se sunt copulati, non futura est major dilectio ob corporalem consanguinitatem; neque si quis quidem germanus alicujus frater sit, filiusve, aut filia, majorem erga consanguineum, quam erga alios, amorem afferet sanguinis conjunctio. Qui enim in his naturam sequitur, is nondum a natura perfecte recessisse convincitur, sed etiamnum a carne gubernari. Deo autem nostro sit gloria in saecula saeculorum. Amen.

486 DE ELEMOSYNA.

SERMO IV.

1. (6) Si opes miraris, o homo, ob proveniente ex eis honorem, considera quanto sit ad gloriam conducibilis, innumerorum filiorum patrem appellari, quam innumeros in marsupio stateres habere. Nam pecunias quidem relicturus hic es vel inuitus; contra, partem ob bona opera gloriam exportabis ad Dominum, cum scilicet circumstans coram communi Iudice populus omnis, nutritorem et beneficium largitorem ac omnibus humanitatis appellabit nominibus. (7) Etenim in nudinis quidem nemo dolet quod profundat quae adsunt, et vicissim quae desunt comparet; contra, quo viliori pretio res pretiosissimas emerit, hoc magis gaudet, ut qui egregie negotiatus sit. Tu vero doles, quod aurum et argentum et opes tradas, hoc est, lapidem ac pulverem praebes, ut beatam vitam acquiras. Sed cui tibi usui aurum? pretiosa te veste amicies? Annon duorum cubitorum tunica satis tibi fuerit, et unius pallii amictus omnem indumentorum necessitatem explebit? Uterisne divitiis ad lautius vivendum? Verum panis unus exsatlando ventri sufficit. Quid igitur tristitia afficeris? Cujusnam rei fecisti jacturam? An gloriae quae ex divitiis oritur? At si humi gloriam non quiesieris, veram illam ac splendidam, quae te in regnum caelorum deducet, invenies. (8) Dispersae enim secundum Domini monitum divitiae solent permanere,

(1) Περὶ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ. Hæc addita ex contextu et codice Regio.

(2) Οὐδὲ ἡ. Idem codex οὐδὲν ἡ.

(3) Εἰ θαυμάζεις. Legitur τί θαυμάζεις, quid admiraris? in duobus codicibus Regiis, quibuscum hæc conciones contulimus. Sunt hi codices 1910 et 1992.

(4) Περιστάνας. Legitur in contextu περιστάνας τε.

(5) Ex serm. ascetico, 325.

(6) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 45.

(7) Ex hom. in Divites, 62.

(8) Ibid., 55.

clausæ autem alienari. Si custodies, non habebis; si dispergas, non amittes. *Dispersit enim, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi*⁴⁴. (1) Quare debent qui prudenter judicant, usum divitiarum ad dispensationem concessum existimare, non ad perfruendum: et his depositis letari, ut ab alienis remoti, non ægre ferre, ut suis privati. Quid igitur afflictare? quid animo discruciare cum audis: *Vende quæ habes, et da pauperibus*⁴⁵? Etenim si te sequerentur in futurum sæculum, ne sic quidem essent studiosius exquirenda, utpote quæ a præmiis illic repositis obscurerentur: sin autem necesse est ea hic manere, cur non ex his divenditis lucrum exportamus? (2) Quisquis enim male suis rebus utitur, miserabilis est, non aliter quam qui accepto ad hostes ulciscendos gladio semetipsum libens sauciat. Qui autem bene et secundum rectam rationem res suas tractat, ac dispensator est bonorum a Deo datorum, nec ea, ut ipse perfruat, congerit, laude et amore dignus est ob dilectionem in fratres ac liberalem et beneficam indolem.

2. (3) Videte quemadmodum multitudo peccatorum nostrorum et anni tempestates a sua ipsarum natura abduxerit, et temporum formas transmutaverit in alienas temperaturas. (4) Omnia enim insolito modo terminos creationis **487** transgredientia, ac male ad nostram conspirantia perniciem, a victu et a vita mortales abigunt. Quæ ergo causa est inordinationis hujus atque confusionis? (5) Nimirum quia cum acceperimus, aliis non impertimus, laudamus beneficentiam, et eadem privamus egenos. Liberi ex servis facti, conservorum non miseremur; esurientes nutrimur, et egentem negligimus. Divitem datorem ac promum habentes parci effecti sumus, nihilque cum pauperibus communicamus. Oves nostræ abundant fetibus, et major nudorum numerus quam ovium. Horrea ob repositarum frugum copiam in angustum coguntur, nec tamen hominis, qui angustiis urgetur, commiserescimus. (6) Pauper es? Alter est te pauperior. Sunt tibi cibaria dierum decem; illi, unius. Quod tibi superest, ac redundat, id tu ceu bonus ac gratus ex æquo cum egente partiaris. Ne dubites ex modico dare: ne commodum tuum periculo publico anteponas. Quod si ad unum panem redactus cibatus sit, stetque pro foribus mendicis, promito ex penu illum unum, quem imponens manibus, et intuens in cælum, miserabilem hanc simul et gratam vocem

μένειν· συνεχόμενος δὲ, ἀλλοτριουῖσθαι. Ἐάν φυλάσσης, οὐχ ἔξεις (7)· ἐάν σκορπίῃς, οὐκ ἀπολείψεις. Ἐσκέρπαισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἢ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ὡστε οἰκονομικὴν τοῦ πλοῦτος τὴν χρῆσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπολαυστικὴν, τοὺς σωφρόνως λογιζομένους νομίζειν προσῆκε, καὶ ἀποτιθεμένους χαίρειν, ὡς ἀλλοτρίων χωριζομένους, ἀλλ' οὐχὶ δυσχεραίνειν, ὡς τῶν οἰκείων ἐκπίπτοντας. Τί οὖν λυπῇ; τί καταπενθίῃς τῇ ψυχῇ, ἀκούων· Πώλησόν σου τὰ ἐπάρχεντα, καὶ δός πτωχοῖς; Εἰ μὲν γὰρ τηλοῦθαι σοι πρὸς τὸ μέλλον, οὐδ' οὕτως ἂν ἦν περισπούδαστα, ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τιμίων ἐπισκοπούμενα· εἰ δὲ ἀνάγκη μένειν ἐνταῦθα, τί μὴ πωλήσαντες, τὸ ἀπ' αὐτῶν κέρδος ἀπενεγκώμεθα; Ὁ μὲν γὰρ κακῶς τοῖς οὔσι κεχρημένος, ἐλεεινός, ὡς ὁ τῷ ξίφει δ' ἔλαβε πρὸς τὴν τῶν πολέμιων ἀμυναν, τούτῳ ἐκουσίως ἑαυτὸν κατατιπρώσων· ὁ δὲ καλῶς καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὰ προτιόντα μεταχειρίζων, καὶ οἰκονόμος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένων γινόμενος, μὴ οὐχὶ πρὸς ἰδίαν ἀπολαυσιν θησαυρίζων, ἐπαινέσθαι καὶ ἀγαπᾶσθαι δίκαιός ἐστι, διὰ τὸ φιλάδελφον καὶ κοινωνικὸν τοῦ τρόπου.

2. Ὁρᾶτε, ὡς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τὰς ὥρας τῶν οἰκείων ἐξήγαγε φύσεων, καὶ τῶν καιρῶν τὰς ἰδέας εἰς ἀλλοκότους κράσεις διήμειψε. Πάντα γὰρ καινῶς (8) ὑπερβάνα τοὺς ὅρους τῆς κρίσεως, καὶ κακῶς εἰς τὴν καθ' ἡμῶν συμφωνήσαντα βλάβην, τοῦ βίου καὶ τῆς ζωῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐλαύνουσι. Τίς οὖν τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως ἡ αἰτία; Ὅτι λαμβάνοντες ἡμεῖς, ἄλλοις οὐ παρέχομεν· τὴν εὐεργεσίαν ἐπαινοῦμεν, καὶ ταύτης ἀποστεροῦμεν τοὺς δεδομένους. Δούλοι ὄντες ἐλευθεροῦμεθα, καὶ ὁμοδούλους οὐκ οἰκτιροῦμεν· πεινῶντας τρεφόμεθα, καὶ τὸν ἐνδεῆ παρατρέχομεν. Ἀνευδαῆ χορηγὸν καὶ ταμίαν ἔχοντες, φειδῶλοι ἐγινόμεθα καὶ ἀκοινωνητοὶ πρὸς τοὺς πένητας· πολύτοκα ἡμῶν τὰ πρόβατα, καὶ οἱ γυμνοὶ τῶν προβάτων πλείους. Αἱ ἀποθήκαι τῷ πλῆθει τῶν ἀποκειμένων στενοῦνται, καὶ τὸν ἐστενωμένον οὐκ ἐλεοῦμεν. Πένης εἶ; ἀλλ' ἄλλον ἔχεις πάντως πενέστερον. Σοὶ δέκα ἡμερῶν τὰ σιτία, ἐκείνῳ μίξ. Ὡς καλῶς καὶ εὐγνώμων (9), τὸ σὸν περιττὸν ἐπανέτισπον πρὸς τὸν ἐνδεῆ. Μὴ ἐκνήστῃς ἐκ τοῦ ὀλίγου δοῦναι· μὴ προτιμήσῃς τὸ σὸν συμφέρον ἐκ τοῦ κοινοῦ κινδύνου. Κἂν εἰς ἓνα ἄρτον περιστῇ ἡ τροφή, ἐπιστῇ δὲ (10) ταῖς θύραις ὁ ζητῶν, προκόμισον ἐκ τοῦ ταμείου τὸν ἓνα, καὶ ἐπιθείς ταῖς χερσὶ, πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνας, εἰπὲ λόγον ἐλεεινὸν ὁμοῦ καὶ εὐγνώμονα· Εἰς ἄρτος ὃν ὄρᾳς, Κύριε, καὶ ὁ κίνδυνος προφανής, ἀλλ' ἐγὼ

⁴⁴ Psal. cxi, 9. ⁴⁵ Matth. xix, 21.

(1) Ex hom. in divites, 54.

(2) Ex hom. de Invidia, 96.

(3) Ex hom. in Famem, 63.

(4) Ibid., 63.

(5) Ibid., 64.

(6) Ibid., 68.

(7) Οὐχ ἔξεις. Uterque codex οὐχ ἔχεις.

(8) Καινῶς. Sic legitur in homilia unde hæc de-

sumpta sunt. At duo nostri codices habent κοινῶς, communiter, unde arbitror factum esse κοινούς in editis.

(9) Καλῶς καὶ εὐγνώμων. Sic in homil. Basilii. Regiorum codicum alter καλῶς εὐγνώμων. Editi καλῶς εὐγνώμων. Mox editi ἐπανέτισπον. Mss. ut in lexico.

(10) Ἐπιστῇ δὲ. Sic codices mss. Editi ἐπιστῇ καὶ.

την σὴν ἐντολὴν ἐμοῦ προτίθῃμι, καὶ ἐκ τοῦ ἐλείγου A
 δίδωμι τῷ λιμῶντοντι ἀδελφῷ· ἔδω δὲ καὶ σὺ τῷ
 κινδυνεύοντι δούλῳ. Οὐδὲ σοὺ τὴν ἀγαθότητα, θαρρῶ
 καὶ τῇ δυνάμει· οὐχ ὑπερτίθεις εἰς χρόνον τὰς
 χάριτας, ἀλλὰ σχεδαννύεις, ὅταν ἐθέλῃς, τὰς δωρεάς.
 Κἂν οὕτως εἴπῃς καὶ πράξῃς, ὃν δίδως ἐκ τῆς στε-
 νώσεως ἄρτον, σπέρμα γίνεται γεωργίας, καὶ πολὺ-
 χουν ἀπογεννᾷ τὸν καρπὸν.

3. Σὺ δὲ λέγεις μὲν ἀγαπᾷν τὸν πλησίον ὡς ἐαυ-
 τὸν, τὸ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου λεχθὲν ἐλέγχει σε τῆς
 ἀληθινῆς ἀγάπης ἀπολειπόμενον. Εἰ γὰρ τοσοῦτον
 ἀπέδωκας ἐκάστῳ ὅσον καὶ σεαυτῷ, πόθεν σοι ἡ τῶν
 χρημάτων τοσαύτη περισσεία; Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν
 πλησίον ὡς ἐαυτὸν, οὐδὲν περισσότερον κέκτηται
 τοῦ πλησίον. Ἐπεὶ δὲ κέκτησαι σὺ, φαίνῃ δηλῶν B
 τὴν οἰκείαν ἀπόλαυσιν προτιμότεραν τῆς τῶν πολ-
 λῶν παραμυθίας ποιούμενος· ὅσον γὰρ πλεονάζεις
 τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ. Εἰ γὰρ
 ἡγαπήκεις σου τὸν πλησίον, πάσαι ἂν ἐμελέτησας
 τῶν χρημάτων τὴν ἀλλοτριώσιν· νυνὶ δὲ προσπέρυξέ
 σοι τὰ χρήματα πλείον ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος, καὶ
 λυπεῖ σε αὐτῶν ὁ χωρισμὸς, ὡς ἀκρωτηριασμὸς (1)
 τῶν καιρίων. Εἰ γὰρ ἡμφίεσας γυμνὸν, εἰ ἔδωκας
 πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, εἰ ἡ θύρα σου ἀνέωκτο
 παντὶ ξένῳ, εἰ ἐγένου πατὴρ ὀρφανῶν, εἰ παντὶ
 συνέπασχες ἀδυνάτῳ· ὑπὲρ ποίων ἂν ἐλυπήθης χρη-
 μάτων, πάσαι μελετήσας αὐτὰ διανέμειν τοῖς ἐν-
 δέουσιν; Ὡ πόσῃν ἔδει σε χάριν ἔχειν τῷ εὐεργέτῃ,
 καὶ φαιδρὸν εἶναι, καὶ λαμπρύνεσθαι τῇ τιμῇ, ὅτι C
 οὐχ αὐτὸς διοχλεῖς θύρας ἐτέρων, ἀλλὰ τὰς σὰς
 ἄλλοι καταλαμβάνουσι! Συμμεριστὰς ποιεῖσαι τῶν
 σιτίων τοὺς ἀδελφοὺς. Τὸ αὖριον σηπόμενον σήμε-
 ρον παράσχου τῷ δεομένῳ. Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλε-
 πιώτατον (2), μηδὲ τῶν φθειρομένων μεταδιδόναι
 τοῖς ἐνδέουσιν. Εἰ δὲ τὸν ἐνδευόμενον ἀπογυμνῶν,
 λωποδύτης ὀνομασθήσεται· ὁ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων,
 δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ἄλλης τινὸς ἐστὶ (3)· προσ-
 ηγορίας ἄξιος; Τοῦ πεινῶντος ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ
 κατέχεις· τοῦ γυμνητεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυ-
 λίσσεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυπόδετου τὸ ὑπόδημα,
 ὃ παρὰ σοὶ καταστέπεται· τοῦ χρήζοντος τὴ ἀργύριον,
 ὃ κατορύξας ἔχεις. Ὡστε τοσοῦτους ἀδικεῖς, ὅσοις
 παρέχειν ἐδύνατο. Πῶς σοι ὑπ' ὧν ἀγάγῃ τὰ πά-
 θη τοῦ πένους, ἵνα γνῷς ἀπὸ ποταπῶν στεναγμῶν
 σεαυτῷ θησαυρίζεις; Ὡ πόσου ἄξιόν σοι φανεῖται ἐν
 τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὸ ῥῆμα ἔχειν, Δεῦτε, οἱ
 εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε
 τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν! Ποταπὴ δὲ
 σοι φρίκη, καὶ ἰδρώς, καὶ σκότος περιχυθήσεται
 ἀκούοντι τῆς καταδίκης, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ
 καταραμένοι, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοι-

emittito: Unus hic est panis, quem vides, Domine,
 et periculum aperte imminet, sed ego mihi tuum
 mandatum præpono, et ex modico tribuo esurienti
 fratri, jam tu quoque da periclitanti servo. Novi
 tuam bonitatem, confido etiam potentia: non differs
 diu beneficia, sed dona tua, cum libet, spargis.
 Quod si ita locutus fueris ac feceris, quem ex an-
 gustia panem porrigis, is semen fiet segetis ac edet
 fructus uberes.

3. (4) Tu vero dicis proximum tuum a te diligi
 ut teipsum; sed quod dictum est a Domino, de-
 monstrat te a vera charitate longe abesse. Si enim
 tantum tribuisti unicuique, quantum et tibi ipsi,
 unde, quæso, hæc tibi divitiarum copia? Qui enim
 diligit proximum uti seipsum, nihil amplius quam
 proximus possidet. Quia autem plus possedisti, ma-
 nifeste declaras te propria commoda multorum so-
 latio præferre. Itaque quo magis abundas divitiis,
 eo magis charitate destitueris. Nam si proximum
 tuum dilexisses, jamdudum in alienandis facultati-
 bus exercitatus esses. Nunc autem adhærescunt
 tibi opes arctius quam membra corporis, dolesque
 dum a te separantur, perinde ac si præcipuæ cor-
 poris partes amputarentur. Nam si induisses nu-
 dum, si dedisses esurienti panem tuum, si fores
 tuæ apertæ fuissent hospiti omni, si orphanorum
 exstitisses pater, si miseratus fuisses infirmum om-
 nem: de quibus, quæso, opibus nunc doleres, jam-
 pridem in eis egeno distribuendis exercitatus?
 (5) Quantam oportebat habere te benefico largitori
 gratiam, quam hilarem esse, quam lætum ob eum
 qui tibi defertur honorem, videlicet quod non per-
 turbes fores alienas, sed alii tuas occupent? Parti-
 cipes fac cibarium fratres. Quod eras putrescet, id
 hodie trade egenti. Avaritiæ pessimum genus est,
 ne ea quidem quæ corrumpuntur, egenis erogare.
 (6) Siqui indutum nudat, fur appellabitur, qui nudum
 488 non induit, cum facere possit, quamvis alia
 appellatione dignus est? Esurientis est panis, quem
 tu detines; nudi est pallium, quod tu in arca ser-
 vas; discalceati calceus, qui apud te putrescit; in-
 digentis argentum, quod defossum habes. Quare
 quot hominibus dare potes, tot sunt quibus infers
 injuriam. Quomodo tibi ob oculos ponam ærumnas
 D pauperis, ut perspicias ex qualibus gemitibus tibi
 ipse thesaurum colligas? O quanti pretii tibi in die
 judicii videbitur verbum illud: Venite, benedicti
 Patris mei, possidete paratum vobis regnum⁴⁸! Rur-
 sus quantus tibi horror sudorque et quantæ tene-
 bræ circumfundentur, judicium illud damnatorium
 audienti: Discedite a me, maledicti, in tenebras ex-
 teriores, quæ paratæ sunt diabolo et angelis ejus⁴⁹!

⁴⁸ Matth. xxv, 34. ⁴⁹ ibid. 41.

(1) Ἀκρωτηριασμὸς. Deerat in editis, legitur in
 homil. et utroque codice.

(2) Τὸ χαλεπιώτατον. Sic uterque codex et homil.
 Editi τὸ χαλεπώτερον.

(3) Ἄλλης τινὸς ἐστὶ. Sic scripsimus accentuum

immutatione, pro ἄλλης τινὸς ἐστὶ, quod legebatur
 in editis. Edit.

(4) Ex hom. in Divites, 52.

(5) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 49.

(6) Ibid., 50.

(1) Neque enim misericordia sine iudicio apud Deum, neque iudicium sine misericordia. Ante iudicium igitur diligit misericordiam, et post misericordiam venit ad iudicium. Hæc autem inter se conjuncta sunt: misericordia cum iudicio; ne aut misericordia sola molliem pariat, aut iudicium solum afferat desperationem.

4. (2) Si non occidisti, non adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti: nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. Ac quidem si medicus ea membra quæ a natura vel a quapiam infirmitate mutila habes, restitutum se promitteret, profecto id cum mœrore non audires: quia vero magnus animorum medicus te præcipuis rebus destitutum vult perfectum reddere per eleemosynam, beneficium ejusmodi non accipis, sed luges ac mœres animo, tibi que inutilia efficis, quæcunque antea laborasti. (3) Non tibi ipse magnopere laborabis? non in præsentī sæculo recondes quæ ad ævi futuri requiem spectant, ubi ad formicæ exemplum respexeris? quæ in æstate sibi ipsi recondit hiemale alimentum, nec, quia nondum adsunt incommoda hiemis, segniter tempus traducit, sed inexorabili quadam diligentia ad operam se ipsa urget, donec sufficientem in cellulis reposuerit alimoniam. Neque id negligenter, sed efficit sapienti quadam solertia, ut ipsum alimentum quam diutissime conservetur. Dissecat enim suis ungulis medios fructus, ne germinantes sibi ad nutrimentum inutiles redantur. Eosdem etiam exsiccat, tum, cum eos sentit madefactos: nec omni tempore eos expromit, sed cum aerem in sereno statu mansurum esse præsensierit. Non utique videas imbrem ex nubibus defluentem, quanto tempore a formicis expositum frumentum est. (4) Imitare terram, o homo: fructum profer velut illa, ne re inanimata videare deterior. Hæc enim fructus, non ut ipsa perfruatur, sed ad usum tuum enutrivit. Tu vero quemcunque beneficentiæ fructum ostenderis, eum tibi ipsi colligis, quia honorum operum gratia in largitores revertitur. Dedisti esurienti, et tuum sit quod datum est, cum additamento rediens. Quemadmodum enim frumentum, quod in terram cadit, in lucrum cedit projicienti: ita panis in esurientem coniectus, in posterum multum afferet emolumentum.

5. (5) Si foribus tuis astiterit qui penuriæ suæ quærat levamen, ne videas inæqualia. Ne dixeris: Ille amicus est, hic consanguineus, hic bene de me meritis: ille peregrinus, alienus, ignotus. Inæqualia si videas, non consequere misericordiam. Natura est una: tum hic tum ille homo est; penu-

μισμένον τῷ διακόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ! Οὕτε γὰρ ἡ ἐλεημοσύνη ἀκριτος παρὰ Θεῷ, οὔτε ἡ κρίσις ἀνελετήμων. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς κρίσεως ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ μετὰ τὴν ἐλεημοσύνην ἔρχεται ἐπὶ τὴν κρίσιν. Ταῦτα δὲ ἀλλήλοις συνέζευκται, ὁ ἕλεος μετὰ τῆς κρίσεως, ἵνα μήτε ὁ ἕλεος μόνος χαυνότητι ἐμποιῇται, μήτε μόνῃ ἡ κρίσις ἀπόγνωσιν ἐνεργάσῃται.

4. Εἰ οὐκ ἐφόνευσας, οὔτε ἐμοίχευσας, οὔτε ἐκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησας τινος μαρτυρίαν ψευδῆ· ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λείπον, εἰ οὐ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἱατρὸς ἐπηγγέλλετο κολοβώματα μελῶν, ἐκ φύσεως ἢ ἐξ ἀρρώστιας προσόντα σοι, διορθώσασθαι, οὐκ ἂν ἐθύμεις ἀκούων· ἐπαι δὲ ὁ μέγας τῶν ψυχῶν ἱατρὸς τέλειόν σε διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ποιῆσαι βούλεται τοῖς καιριωτάτοις ἐλλείποντα, οὐ δέχῃ τὴν χάριν, ἀλλὰ πεινθεὶς καὶ σκυθρωπάσεις ὀδυνώμενος τὴν ψυχὴν, καὶ ποιεῖς σεαυτῷ ἀχρηστα πάντα ὅσα σοι προσιπύνηται. Οὐ φιλοπονῆσαι περὶ σεαυτοῦ; οὐκ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι προαποθήσεις τὰς τοῦ μέλλοντος ἀναπαύσεις, πρὸς τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μύρμηκος ἀποβλέψας; ὅς ἐν ἱέρει τὴν χειμέριον τροφὴν ἐαυτῷ θησαυρίζει, καὶ οὐχ ὅτι μήπω πάρεστι τὰ τοῦ χειμῶνος λυπηρὰ, διὰ βίθυμιος παραπέμπει τὸν χρόνον, ἀλλὰ σπουδῇ τινι ἀπραιότητι πρὸς τὴν ἐργασίαν ἐαυτὸν κατατείνει, ἵνα, ἂν τὴν ἀρχούσαν τροφὴν ἐναπόθῃται τοῖς ταμείοις· καὶ οὐδὲ τοῦτο βίθυμιος, ἀλλὰ σοφῇ τινι ἐπινοίᾳ τὴν τροφὴν ἐπιπλεῖστον διαρκεῖν μηχανώμενος. Διακόπτει γὰρ ταῖς ἐαυτοῦ χηλαῖς τῶν καρπῶν τὸ μεσαίτατον, ὥς ἂν μὴ ἐκφυέντες ἀχρηστοὶ πρὸς τροφὴν αὐτῷ γένοιτο· καὶ διαφύχει τοῦτους, ὅταν αἰσθῇται αὐτῶν διαθρόχων· καὶ οὐκ ἐν παντὶ προβάλλει καιρῷ, ἀλλ' ὅταν προαἰσθῇται τοῦ αἵματος ἐν εὐδινή καταστάσει φυλαττομένου. Ἀμέλει οὐκ ἂν ἰδοὺς ἔμβρον ἐκ νεφῶν ἐπιρρύινα, παρ' ὅσον χρόνον ἐκ τῶν μυρμηκῶν ὁ οἶτος προδέδωκεται. Μιμῆσαι τὴν γῆν, ἄνθρωπε, καρποφόρησον ὡς ἐκείνη, μὴ χείρων φανῆς τῆς ἀφύχου. Ἐκείνη μὲν γὰρ τοὺς καρποὺς οὐκ εἰς ἐαυτῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν σὴν ὑπηρεσίαν ἐξέθρεψε. Σὺ δὲ ἐν ἂν ἐπιτελεῖς τῆς εὐποιίας καρπὸν, σεαυτῷ τοῦτον συνάγεις, διότι τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς διδόντας ἐπανα-
στρέφουσιν. Ἐδωκα· τῷ πεινῶντι, καὶ σὸν γίνεται τὸ δοθὲν, μετὰ προσθήκης ἐπανελθόν. Ὡς περὶ γὰρ ὁ οἶτος εἰς τὴν γῆν πεσὼν, κέρδος τῷ προσιμένῳ γίνεται· οὕτως ὁ ἄρτος εἰς τὸν πεινῶντα καταβληθεὶς πολύχουν τὴν ὠφέλειαν, εἰς ἕτερον ἀναδίδωσιν.

5. Ἐὰν παρὰ τῇ τῇ θύρᾳ σου ὁ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ ἐπανερθῇσθαι ζητῶν, μὴ ἀνώμαλα ἴδῃς. Μὴ εἴπῃς· Οὗτος φίλος, οὗτος συγγενής, οὗτος εὐεργέτης· ἐκεῖνος ξένος, ἀλλότριος, ἀγνωστος. Ἀνώμαλα βλέπων, οὐκ ἐλεηθήσῃ. Φύσις μία· ἄνθρωπος, καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος· χρεῖα μία, ἰνδεια ἐν ἀμφοτέροις ἡ αὐτή.

(1) Ex hom. in psal. xxii, 134.

(2) Ex hom. in Divites, 51.

(3) Ex hom. ix in Hexaem., 83.

(4) Ex hom. in illud Lucæ, D. strnam, 45.

(5) Ex hom. dicta in Lacis, 588.

ἀδελφῶν, καὶ τῷ ξένῳ· μήτις τὸν ἀδελφὸν ἡποστραφῆς, καὶ τὸν ξένον ἀδελφὸν οἰκτεῖν ποιῆται. Βούλεται σε παραμυθητικὸν εἶναι τῶν δεομένων, οὐ προσωπολήπτην· οὐ τῷ συγγενεὶ διδόντα, τὸν δὲ ξένον ἀπωθούμενον. Πάντες γὰρ συγγενεῖς, πάντες ἰδελφοί, πάντες ἐνὸς πατρὸς ἱκγόνοι. Εἰσὶ τινες ἐξ ἐπικρατείας κινδύνου τινὸς ἀναρπασθέντες ὑπὸ τοῦ κτείναντος, καὶ μηδεμίαν ἔχοντες περιλαβεῖμένην αὐτοῖς βίου λοιπὸν ἀφορμὴν, ἀλλὰ μόνη τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι διαφυγόντες αὐτόν. Ἡμεῖς τοίνυν, ἵστοι τῆς τῶν δυσχερῶν ἀγευστοὶ πείρας ἐμείναμεν, κοινὴν ἑκαίνοις προθώμεν τὴν εὐπορίαν ἑαυτῶν. Ἐναγκαλιώμεθα τοὺς περισσθέντας μόλις τῶν ἀδελφῶν· εἰπωμεν πρὸς ἕκαστον ἕκαστος· *Νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη· καὶ τὸ συγγενὲς σῶμα σχεπάσωμεν.* Ἀντιστήσωμεν ταῖς τοῦ Δυσμενοῦς ἐπιρραῖαις τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἵνα καὶ βλάπτων ἑκαίνος μηδὲν μέγα βλάψαι δοκῇ· καὶ πολέμησας, μηδένα δειξῇ (1) νενικημένον· καὶ περιελὼν τὴν εὐπορίαν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας φανεῖται νικώμενος.

6. Διὰ μὲν γὰρ τὴν ἀγάπην, ἐν ἀπλότῃ καὶ ἀναιμῶν εἶναι πρὸς τοὺς αἰτοῦντας τὸν μεταδοτικὸν δαί, κατὰ τὸ φάσκον παράγγελμα· *Τῷ αἰτοῦντί σε, δός· λογισμῷ δὲ πάλιν διακρίνειν ἕκαστου τὴν χρεῖαν τῶν προσαιτούντων, καθὼς ἐν ταῖς Ἠράξεσι μεμαθήκαμεν. Διεδίδδοτο γὰρ ἕκάστῳ, φησὶ, καθ' ὃν αὐτοῖς χρεῖαν εἶχεν.* Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ὑπερβαίνοντες τὴν χρῆσιν τῶν ἀναγκαίων, ἀφορμὴν ἐμπορίας καὶ ὑπόθεσιν τρυφῆς ἀσελοῦς ποιοῦνται· τὴν αἰτήσιν, ἐπιστημόνως καὶ οἰκονομικῶς ταῖς χρεαῖαις ἕκαστου τὴν διανομὴν τῶν ἀναγκαίων γίνεσθαι δεῖ. Τοῖς γὰρ ἐν τῇ θρηνώδῃ μέλῃ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν ἀπάτην συντιθεῖσι, καὶ τὰ πρῶματα τοῦ σώματος καὶ τὰ ἑλκῆ πρὸς ἐμπορίας ἀφορμὴν συντιθεῖσιν (2), οὐ πάντως τὸ θαψιλὲς τῆς διακονίας ὠφελίμον· ἀφορμὴ γὰρ αὐτοῖς εἰς κακίαν ἢ χορηγία γεννιέσεται· ἀλλὰ μικρὰ δόσει χρῆ τὴν τῶν τριούτων ὕλακην ἀπωθεῖσθαι, τὸ δὲ συμπάθει καὶ φιλάδελφον ἐπιδείκνυσθαι (3) ἐν τοῖς μεθ' ὑπομονῆς τὴν θλίψιν φέρειν δεδιδαγμένοις, ὑπὲρ ὧν καὶ λεχθήσεται, ὅτι *Ἐπειράσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν.* Διὰ τοῦτο τῷ ἐντι ἐμπειρίας χρῆζει ἡ διάγνωσις τοῦ ἀληθῶς δεομένου, καὶ τοῦ κατὰ πλεονεξίαν αἰτοῦντος. Καὶ ὁ μὲν τῷ θλιβομένῳ δούς, τῷ Κυρίῳ ἰδῶκε, καὶ παρ' αὐτοῦ λήψεται τὸν μισθόν· ὁ δὲ τῷ περιερχομένῳ παρασχόμενος παντὶ, προσέβριψε κυνὶ φορτικῶν διὰ τὴν ἀναίδειαν, οὐκ ἔλαυνε διὰ τὴν ἐνδοξάν.

7. Ἀκούσατε, οἱ πλούσιοι, ὅποια συμβουλεύομεν τοῖς πτωχοῖς διὰ τὴν ὑμετέραν ἀπινυρῶσιν, ἔγκαρτερεῖν μᾶλλον τοῖς δεινοῖς, ἢ τὰς ἐκ τῶν τόκων συμ-

ria una, egestas in utroque eadem: fratri da, et peregrino; nec fratrem averseris, et peregrinum pro fratre habe. Vult Deus te indigentibus solatium afferre, nullam personarum rationem habere, non propinquo dare, peregrinum vero repellere. Omnes enim propinqui, omnes, fratres, unius patris filii omnes, (4) Sunt qui e faucibus periculi erepti fuerunt a Creatore, nec jam ullum habent sibi relictum vitæ subsidium, sed animam solam et corpus periculo subduxere. Nos ergo, quibuscunque ingustata rerum adversarum experientia, copiam nostram communem cum illis faciamus. Amplectamur fratres vix servatos, dicamus quisque cuique: *Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est* (5); atque corpus nostro affine contegamus. Opponamus Inimici injuriis nostram consolationem, ut etiam ledens non multum læsisse videatur, et bellum inferens, neminem victum ostendat, et postquam disperdidit fratrum facultates, liberalitate nostra victus comperiatur.

6. (5) Oportet quidem ut qui liberalis est, ob charitatem in simplicitate præbeat se erga petentes facilem, secundum illud præceptum, *Petenti a te, da* (6); et rursus ratione necessitatem uniuscujusque petentis discernas, ut ex Actis didicimus. *Dividebatur enim singulis*, inquit, *provi cuique opus erat* (7). Quia enim multi necessarium usum transilientes, mendicitatem ad negotiationis occasionem, et lascivarum deliciarum materiam convertunt: scienter et provide pro uniuscujusque necessitate distributio rerum necessariorum facienda. (6) Qui enim lugubria carmina ad mulierculas decipiendas componunt, et mutila corporis membra, ac ulcera ad quæstus occasionem inveniendam confingunt, non sane his copiosa erogatio proderit; ipsis enim instrumentum est ad nequitiam liberalitas: sed oportet modica erogatione ejusmodi hominum latratum arceri, misericordiam autem et fraternam charitatem in eos ostendere qui res adversas patienter perferre didicerunt, pro quibus et dicetur: *Exsurrexi, et dedistis mihi manducare* (8). (7) Quapropter experientia opus habet, ut is qui vero pauper est, ab eo, qui ex avaritia mendicat, secernatur. Et quidem quisquis calamitoso dat, dedit Domino, et ab eo mercedem accipiet: qui vero errabundo omni tribuit, projicit cani, molesto quidem ob impudentiam, sed non miserando ob indigentiam.

490 7. (8) Audite, divites, quale pauperibus demus consilium ob vestram inhumanitatem, nempe ut gravissima quæque constanter ferant potius,

¹⁰ Luc. xv, 24. ¹¹ Luc. vi, 30. ¹² Act. iv, 35. ¹³ Matth. xxv, 35.

(1) Δείξῃ. Codex 1992 δείξει. Sic etiam homil. Basilii.

(2) Συρτιθεῖσιν. Satis commode hoc verbum deest in eodem codice. Legitur in contextu προτιθεῖσιν.

(3) Ἐπιδείκνυσθαι. Legitur in ipso Basilii contextu ἐπιδεικνυμένους.

(4) Ex hom. *Quod mundanis adhærendum non sit*, 170.

(5) Ex hom. in psal. xiv, 357.

(6) Ibid.

(7) Ex epist. cl, 241.

(8) Ex hom. in psal. xiv, 112.

quam calamitates ex senore provenientes perpetuantur. Morem si Domino gereretis, quid his verbis esset opus? Nam ait, *Mutuum date iis, a quibus non speratis recepturos vos esse*²². Cum enim pauperi Domini gratia dederis; idem et donum est et senus. Donum quidem, quod recepturum te nihil esse speras: senus vero, ob Domini pro inope persolventis munificentiam, qui, paucis per pauperem acceptis, magna eorum loco redditurus est. (1) Consideret igitur divitum quisque suos reditus, e quibus Deo dona oblaturus sit: num pauperem imperio suo oppresserit, num infirmiori vim intulerit, num a subdito quidpiam inique extorserit. Servare enim quod justum est et æquum, etiam in servos præcipimur: noli vero quia superior es vim asserre, neque quia potes, extorquere, sed quia tibi per vires licet, exero justitiæ opera; nam in quo nulla tibi datur facultas, in eo sane nullum tui erga Deum timoris atque obedientiæ specimen exhibebis: sed in eo quod cum transgredi possis, non transgredieris: si vero quæ pauperibus eripueris, ea in pauperes erogas, præclarius tecum ægeretur, si neque raperes, neque dares. Neque enim beneficia ab iniquo quæstu in pauperes collata, Deo grata acceptaque sunt: neque qui rapinis hujuscemodi abstinet, laudandus est, si se suo neminem juerit. De his enim qui injuste possident, atque dona offerre Deo aggrediuntur, scriptum est: *Sacrificium impiorum, abominatio coram Domino*²³. De his autem qui nulla miserationibus permoventur, *Qui obturat suas aures, ne pauperem exaudiat, ipse etiam invocabit, neque erit qui exaudiat*²⁴. Propterea monet et hortatur Paræmia: *Honora Dominum de laboribus tuis iustis: et primitias illi offer de tuis fructibus justitiæ*²⁵. Si enim ex iniquitate et rapina quædam oblaturus es Deo, præstantius esset neque talia possedisse te unquam, neque ex his offerre. Purum enim donum evehet precem, ut scriptum est: *Preces eorum qui recto sunt corde, acceptæ sunt apud ipsum*²⁶. Et rursus si possidens e justis laboribus non obtuleris Deo oblationes, quibus alantur pauperes, imputabitur tibi in rapinam: ut per prophetam Malachiam ait Deus: *Primitiæ et decimæ vestræ vobiscum sunt, et erit in domibus vestris direptio*²⁷. Quid igitur tuas divitias coinquinas, o homo, iniqua lucra his superaddens? Quid abominabilem facis oblationem tuam ex injustitia, dum id offerre tentas cujus nomine alterius pauperis miserturus es? ejus misereare quem injuria afficis, in hunc summa ute-

A φορὰς ὑποδέχεσθαι. Εἰ δὲ ἐπιθέσθῃς τῷ Κυρίῳ, τίς χρεὶα τῶν λόγων τούτων; Δαρσίζετε γάρ, φησὶ, παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζετε λαβεῖν. Ὅταν γάρ πτωχῷ παρέχῃς μέλλης (2) διὰ τὸν Κύριον, τὸ αὐτὸ καὶ δῶρόν ἐστι καὶ δάνεισμα· δῶρον μὲν, διὰ τὴν ἀνελπιστίαν τῆς ἀπολήψεως· δάνεισμα δὲ, διὰ τὴν μεγαλοδωρίαν τοῦ Δεσπότου, τοῦ ἀποτινύοντος ὑπὲρ αὐτοῦ· ὅς μικρὰ λαβὼν διὰ τοῦ πένητος, μεγάλα ὑπὲρ αὐτῶν ἀποδίδωσι. Σχοπεῖται τοίνυν τοὺς ἰδίους πόρους τῶν πλουτούντων ἕκαστος, ἐξ ὧν ἀναφέρειν δῶρα μέλλει Θεῷ, μὴ τὸν πένητα κατεδυνάστευσε, μὴ τὸν ἀσθενέστερον ἐδιδάτατο, μὴ τὸν ὑποκείμενον αὐτῷ πεπλεονέκτηται, ἐξουσίᾳ χρώμενος ἀντὶ δικαιοσύνης. Τὸ δίκαιον γὰρ καὶ τὴν ἰσότητά καλεσόμεθα φυλάττειν καὶ πρὸς τοὺς δούλους (3). Μὴ γὰρ ὅτι κρατεῖς, βιάζου· μηδὲ ὅτι δύνῃσαι, πλεονέκται· ἀλλ' ὅτι πάρεστί σοι τὰ τῆς ἐξουσίας, δεῖξον τὰ τῆς δικαιοσύνης. Οὐ γὰρ ἐν ᾧ μὴ δύνῃσαι, παρέξεις τὴν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς Θεὸν ὑπακοῆς καὶ τοῦ φόβου· ἀλλ' ἐν ᾧ παραβῆναι δυνάμενος, οὐ παραβαίνεις. Εἰ δὲ ἀρελόμενος τὰ τῶν πνιγνῶν, πένησι δίδως, κάλλιον ἦσθα μῆτε ἀρπάζων μῆτε δίδους. Οὕτε γὰρ ἐξ ἀδίκων καρδῶν εὐεργεσίᾳ πρὸς τὸν δεόμενον δεκτὴ παρὰ Θεῷ, οὕτε ὁ τῶν ἀδικῶν ἀπεχόμενος ἐπαινέθῃς, εἰ μηδενὶ μεταδοίῃ τῶν ἑαυτοῦ. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀδικούντων, καὶ δῶρα Θεῷ προσφέρειν ἐπιχειρούντων, γέγραπται· *Θυσία ἀσεβῶν, βδελυγμία Κυρίῳ*· περὶ δὲ τῶν μὴ ἐλεούντων· *Ὁ φράσσων τὰ ὦτα αὐτοῦ τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι πένητος, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ὑπακούων*. Διὰ τοῦτο ἡ Παροιμία συμβουλεύει· *Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόρων, καὶ ἀπαρχῆς αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης*. Εἰ γὰρ ἐξ ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς μέλλεις προσφέρειν τῷ Θεῷ, κάλλιον μῆτε κτήσασθαι τοιαύτην κτήσιν, μῆτε προσφέρειν ἐξ αὐτῆς. Καθαρὸν γὰρ δῶρον ἀνοίσει τὴν εὐχὴν (4). ὡς γέγραπται· *Εὐχαὶ κατευθυνόντων, δεκταὶ παρ' αὐτῷ*. Καὶ πάλιν, εἰ κτώμενος ἐκ δικαίων πόρων μὴ προσφέρῃς Θεῷ προσφορὰς ἀφ' ὧν τρέφονται πένητες, ἀρπαγὴ λογισθήσεται σοι, καθά φησι διὰ τοῦ προφήτου Μαλαχίου ὁ Θεός· *Αἱ ἀπαρχαὶ καὶ τὰ ἐπιθέκατα ὁμῶν μεθ' ὁμῶν εἰσι, καὶ ἔσται ἡ διαρπαγὴ ἐν τοῖς οἴκοις ὁμῶν*. Τί τοίνυν μολύνεις τὸν σαυτοῦ πλοῦτον, ἄνθρωπε, ἐπεισάγων αὐτῷ τὰ μὴ δίκαια κέρδη; τί βδελυκτὴν ποιεῖς τὴν σαυτοῦ προσφορὰν, ἐξ ἀδικίας προσφέρειν ἐπιχειρῶν, ἐν ᾧ μέλλεις ἕτερον πτωχὸν ἐλεεῖν; Ἐξείνων ἐλέησον ὃν ἀδικεῖς· εἰς τοῦτον κατάχρησαι τῇ φιλοφρονείᾳ· τούτῳ χάρισαι, καὶ πληρώσεις ἕλεον μετὰ κρίσεως. Οὐ γὰρ κοινωνήσει πλεονεξία Θεός, οὐδὲ ληστῶν καὶ ἀρπακτῶν κοινωνῶς ὁ Κύριος· οὐδὲ ὡς ἀδύνατος τρέφειν τοὺς πένητας, ἡμῖν κατέλιπε τρέ-

²² Luc. vi, 35. ²³ Prov. xv, 8. ²⁴ Prov. xxi, 13.

²⁵ Prov. iii, 9. ²⁶ Prov. xv, 8. ²⁷ Malach. iii, 8.

(1) Uterque codex indicat sermonem *De elemosyna et judicio*. Homiliam illam post Matthæium denovo edimus ad calcem tomi tertii hujus editionis, col. 1735.

(2) Μέλλης. Codex Regius melioris notæ μέλλεις,

[minus recte.]

(3) Δούλους. Idem codex ὁμοδούλους.

(4) Τὴν εὐχὴν. Sic ope ejusdem codicis emendavimus vulgatam lectionem τὴν ψυχὴν. Mox legendum videtur τρέφονται.

φειν αὐτοὺς, ἀλλὰ τὴν δικαίαν καὶ φιλόφρονον καρ-
ποφορίαν παρ' ἡμῶν ζητῶν, εἰς ἡμετέραν εὐεργεσίαν.
Ἐλεημοσύνη ἐξ ἀδικίας οὐ γίνεται, οὐδὲ ἐκ κατάρ-
ατος εὐλογία, οὐδὲ ἐκ θαυμάτων εὐεργεταί. Κενοδοξίαι τὰ
τοιαῦτα, καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἐπαίνους, οὐ πρὸς
τὸν ἐπαινον τὸν ἐκ Θεοῦ. Ἐάν γάρ, ὡς Θεοῦ τὴν ἐλε-
μοσύνην ὁρῶντος, ποιῇς αὐτήν, φυλάξῃ μὴ ποιεῖν ἐκ
πλεονεξίας, εἰδὼς ὅτι τὸν ἐπόπτην Θεὸν οὐκ εὐφρα-
νίζει. Οὕτως οὖν ἐλεημοσύνην ποιῶμεν, ἵνα ἀπολάβω-
μεν παρὰ Θεοῦ· ἀποδίδωσι δὲ ὁ Θεὸς ἐκείνοις, οὓς ἐπαι-
νεῖ, ἐπαινέει δὲ πλεονέκτην οὐδένα. Μὴ πλανᾶσθε·
οὐκ ἄλλως ἀποδέξεται Χριστὸς τὰς εἰς τοὺς πτω-
χοὺς φιλοτιμήσεις, εἰ μὴ λυθεῖν αἱ κατὰ τῶν ἀδι-
κηθέντων πλεονεξίαι. Οὕτως ὁ Κύριος ἀπεδέξατο τοῦ
Ζακχαίου τὴν ὁρθότητα, καὶ ἔφη· *Σήμερον σωτηρία*
τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο· ὅτι προθέμενος ἀποδοῦναι
τετραπλάσιον, εἴ τι ἐσυκοφάντησεν, οὕτω τῶν ὑπο-
λειπομένων χρημάτων τὰ ἡμίση πτωχοῖς ἀπεμέρι-
σεν. Ἰδεὶ γάρ, ὅτι Χριστὸν ὑποδέξασθαι βούλεται.
Δῶμεν τοιγαροῦν ἐξουσίαν, ἀδελφοί, ὑπερχεθῆναι
βουλομένῳ πρὸς τοὺς δεομένους τῷ πλούτῳ· μὴ
παραδράμωμεν τοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἔτι καὶ νῦν
κειμένους Λαζάρους· μηδὲ τῶν ψυχῶν τῆς ἡμετέρας
τραπέζης ἀρκούντων αὐτοῖς εἰς κόρον βασκύνωμεν,
μηδὲ τὸν ἀνήμερον ἐκείνον ζηλώσαντες πλούσιον,
πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γεννῆς φλόγα μετέλθω-
μεν. Ἐπεὶ πολλὰ μὲν τοῦ Ἀβραάμ δεηθησόμεθα
τῷ, πολλὰ δὲ ἐκάστου τῶν βεδιωκότων καλῶς·
οὐδὲν δὲ ἴσται κέρδος ἡμῖν τῆς βοῆς. Ἀδελφοὶ γάρ
οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; Ἐρεῖ δὲ
ἐκαστος ἐκείνων ἡμῖν κεκραγώς· Μὴ ζῆτει φι-
λάνθρωπίαν, ἣν αὐτὸς ἐφ' ἐτέρων ἠγνόησας, μηδὲ
βούλου λαθεῖν οὕτω μεγάλα, οὐ τῶν ἐλαττόνων φει-
σάμενος· ἀπόλαυε τούτων ὧν ἐν τῷ βίῳ συνέλαξας.
Δάκρυε νῦν, ἐπειδὴ τότε δακρύοντα τὸν ἀδελφὸν ὁρῶν
οὐκ ἠλέησας. Ταῦτα ἐροῦσι, καὶ δικαίως, ἡμῖν. Δέ-
δοικα δὲ ἐγὼ, μὴ καὶ πικροτέροις ἡμῶς τούτων βά-
λωσι (1) ῥήμασιν, ἐπειδὴ καὶ νικῶμεν ἐκείνον, ὡς
ἴσται, τῇ πονηρίᾳ τὸν πλούσιον. Ὅτι κόλακες μὲν καὶ
παράσιτοι, μετὰ τὸ λαμπρῶς ἐστιαθῆναι παρ' ἡμῖν,
καὶ τὰς χεῖρας πεπληρωμένας πολυτελῶν δώρων
κατάγουσι, καὶ μανθάνουσι παρ' ἡμῶν, ὅτι λυσιστελεῖ
μᾶλλον τῶν ἀρετῶν τὰ τοιαῦτα μετεῖναι καὶ πράτ-
τειν αὐτοῖς. Εἰ δὲ παρασταῖ πέντης ἡμῖν, μόλις
ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθιγγόμενος, ἀποστρεφόμεθα, μετὰ
σπουδῆς ἀποτρέχομεν, ὥσπερ δεδοικότες, μὴ καὶ τῆς
δυσπραγίας αὐτῆς ἐκ τοῦ σχολαίτερον βαδίσαι μετά-
σχωμεν. Καὶ εἰ μὲν εἰς γῆν νεύσει τὴν συμφορὰν
αἰσχυνόμενος, ὑποκρίσεως εἶναι λέγομεν ἐργάτην
αὐτόν· εἰ δὲ μετὰ παύρησίας προσβλέψῃ διὰ τὸ βαρὺ
τοῦ λιμοῦ κέντρον ἡμῶς (2), ἀναιδῆ πάλιν καλοῦμεν
καὶ βλάσιον. Καὶ εἰ μὲν τύχοι καλυπτόμενος ὑγίειν
ἐσθῆμασι δεδοκότες τιγὸς, ὡς ἀπληστον ἀπελαύνο-
μεν, καὶ ὁμνύμεθα προσποιεῖσθαι πενίαν αὐτόν· εἰ

re humanitate, huic gratificare, et adimplebis
misericordiam cum iudicio. Neque enim Deo ulla
est cum avaritia communicatio; neque ullum est
Domino cum prædonibus et rapacibus commer-
cium. Neque pauperes nobis enutriendos reliquit,
quod eos alere non possit: **491** sed iustitiæ at-
que humanitatis uberem a nobis fructum efflagi-
tans, eos summo suo in nos beneficio nobis com-
mendavit. Eleemosyna ab injustitia non existit,
neque a maledictione benedictio, neque ex lacry-
mis beneficia. Inanis gloriæ sunt ista, atque lau-
dem humanam, non divinam venantur. Si enim,
ut Deo inspectore, eleemosynam facis, caveto ne
eam ex alienorum usurpatione facias, non igna-
rus te hac ratione speculatori Deo non placere.
Sic igitur eleemosynam faciamus, ut a Deo post-
ea eam recepturi. Reddit enim Deus illis quos
laudat; rapacem vero neminem laudat. Ne de-
cipiamini: non aliter Christo accepta erunt no-
stra in pauperes beneficia, nisi prius alienis in-
juria ablatiis penitus exsolvamur. Sic enim Do-
minus gratam habuit Zacchæi probitatem: ac di-
xit, *Hodie salus domui huic facta est*³; quia
cum instituisset quadruplum reddere, si quid de-
frandasset, postea pecuniarum quas reliquas ha-
bebat, dimidium pauperibus dabat. Sciebat enim
quid sit Christum recipere. (3) Enimvero, fratres,
divitiis effundi in egenos cupientibus per nos li-
ceat; ob oculos nostros hodieque jacentes Laza-
ros ne prætereamus, neque eis mensæ nostræ
micas, quæ ad ipsos saturandos sufficiunt, invi-
deamus, nec immittem illum divitem imitati, ad
eamdem atque ipse gebennæ flammam veniamus⁴.
Nam multum quidem tunc Abrahamum rogabi-
mus, multum etiam quoscunque, qui vitam suam
probe transegerint: sed lucrum nullum ex nostro
clamore consequemur. *Frater enim non redi-
mit, redimet homo*⁵? Unusquisque autem illorum
clamans dicturus nobis est: Commiserationem
quam ipse erga alios ignorasti, ne quæras: ne-
que velis accipere adeo magna, qui minorum
parcus fuisti: frui his quæ in vita collegisti.
Lacrymare nunc, siquidem lacrymantem tunc
fratrem videns, non es misertus. Hæc dicent no-
bis, nec injuria. Imo vereor ne nos impetant
acerbioribus etiam verbis, cum vincamus illum,
ut scitis, improbitate divitem. Nam assentatores
et parasiti (4), postquam splendide apud nos epu-
lati sunt, manus etiam pretiosis muneribus ple-
nas referunt; et discunt ex nobis, esse sibi uti-
lius prosequi talia et efficere quam virtutem co-
lere. Quod si in nostrum conspectum pauper ve-
nerit, qui vix etiam præ fame loquatur, aversa-
mur, festinanter transimus, quasi veriti, ne si

³ Luc. xix, 9. ⁴ Luc. xvi, 20 sqq. ⁵ Psal. xlviii, 8.

(1) Βάλωσι. Uterque codex βαλοῦσι [perperam].
(2) Κέντρον ἡμῶς. Sic uterque codex atque ipse
etiam Basilii contextus. Editi κέντρον, ἡμεῖς.

(3) Ex hom. Quid mundanis adhaerendum non
sit, 168.

(4) Ibid., 169.

etiam lentius gradiamur, ejusdem miseriæ efficiamur participes. Et, si in terram oculos, calamitate pudorem ei incutiente, dimiserit, eum hypocrisis dicimus artificem; si vero libere ac confidenter, fame graviter extimulatus, aspererit nos, e contrario impudentem appellamus ac violentum. Et, si opertus sit integris vestibibus ab aliquo acceptis, quasi inexplebilem repellimus, ac juramus paupertatem ab illo simulari; si vero panniculis putridis amiciatur, rursus abigimus uti male olentem. Et quamvis Conditoris nomen precibus admisceat, ac similes ærumnas indesinenter a nobis deprecetur, tamen immisericordem voluntatem flectere non potest. Quapropter

Α δὲ σκεπάζοιτο σιτηπόσι βακίσις, ὡς ὁδωδὲτα πάλιν δυνώκομεν. Καὶ οὕτε τὸ τοῦ κτίσαντος ὄνομα ταῖς ἰκετηρίαις ἐκείνος ἀναμιγνύς, οὕτε τὸ (7) μὴ τοιούτοις πάθεσι περιπεσεῖν ἡμᾶς ἐξορκῶν συνεχῶς, δύνανται τὴν ἀνελεῖν χάρις προαίρεσιν. Διὰ ταῦτα ὑφ' ὁρῶμαι βαρύτερον τῆς γιέννης τὸ πῦρ, ἥ περ ἐκεῖνος ὁ τὸν Ἀδάμαν ὑπεριδὼν πλούσιος. Ἵνα δὲ μὴ τοῦτο γένηται, τῷ ἑλίῳ τὸν ἔλεον προσκτενώμεθα, ὅπως καὶ τῶν αἰώνων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

gehennæ ignem graviorem quam qui 492 divitem illum Lazari despectorem combussit, reformido. Quod quidem ne eveniat, misericordia misericordiam comparemus, ut et æterna bona consequamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas, cum æterno ejus Patre, et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE DIVITIIS ET PAUPERTATE.

SERMO V.

1. (1) Putei hausti melius scaturiunt, sic et divitiæ, si stabiles sint, nihil prosunt; si moveantur et transferantur, communem utilitatem promovent ac fructum ferunt. Ac mirari quidem mihi subit, quomodo post superfluam et inutilem sumptuum excogitationem, (2) cum in sexcentos usus distractæ divitiæ redundant adhuc, in terra detruduntur à possidente, et in abditis locis asservantur. Papæ! postquam innumeris excogitatis modis aurum absolvere non potuit, tunc illud sub terra occultavit. (3) Videtur autem mihi vitium animæ divitis, belluonum vitio simile, qui malunt præ ingluvie disrumpi, quam reliqui quidquam impertiri egentibus. (4) Talis erat ille in Evangelio dives. Astabant qui animam ejus repeterent, et ille secum disserebat de alimentis. Hac ipsa nocte abripiebatur, et ad multos annos rerum possessionem animo sibi lingebat. (5) Insania ingens! dum quidem aurum in metallis erat, terram scrutabatur: cum autem jam in propatulo est, rursus illud in terra abscondit: deinde aurum defodienti evenire arbitror, ut et cor suum simul defodiat. Nam, inquit, *ubi thesaurus tuus, ibi et cor*¹¹. (6) Age, igitur, o dives, divitias varie dispeosa, noli magno vendere, cave exspectes annonæ charitatem ad horrea aperienda; ne famem auri causa, ne inedia communem ob privatam opum tuarum copiam opperiare. Noli fieri caupo

B

ΠΕΡΙ ΠΛΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΕΝΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Ε'.

1. Τὰ φρέατα εξαντλούμενα, εὐρύτερα γίνεται· καὶ πλούτου τὸ μὲν στάσιμον, ἀχρηστον· τὸ δὲ κινούμενον (8) καὶ μεταβαῖνον, κοινωφιλές τε καὶ ἰσχυρόν. Καὶ θαυμάζειν μοι ἔπειτα, πῶς μετὰ τὴν περιττὴν καὶ ἀχρηστον τῶν ἀναλωμάτων ἐπίνοιαν, ἐπειδὴν εἰς μυρία διασπασθεὶς ὁ πλοῦτος ἐτι περισσεύῃ, κατὰ γῆς ὠθεῖται παρὰ τοῦ ἔχοντος, καὶ ἐν ἀπορρήτοις φυλάσσεται. Βαβαί! ὅτε οὐκ ἔδυνήθη ταῖς μυρίαις ἐπινολαῖς ἐκδοπανῆται τὸν πλοῦτον, τότε αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ἀπακρύψατο. Καὶ δοκεῖ μοι τὸ πάθος τῆς τοῦ πλουτοῦ ψυχῆς τῷ τῶν γαστριμάργων προσεικέναι, οἱ διαβράχῃναι μᾶλλον ὑπὸ λαιμαργίας αἰρούνται, ἢ τι τῶν λευφάνων μεταδοῦναι τοῖς ἐνδοίοι. Τοιοῦτος ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πλούσιος. Παρέστησαν οἱ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες, κάκεινος περὶ βρωμάτων τῇ ψυχῇ διελέγετο. Ταύτῃ τῇ νυκτὶ παρελαμβάνετο, καὶ εἰς ἔτη πολλὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἐφαντάζετο. Μανία δεινὴ· ἕως μὲν ἐν μετάλλοις ἦν ὁ χρυσός, ἀνηρεύνα τὴν γῆν· ὅτε φανερός ἐγένετο, πάλιν αὐτὸν ἐν τῇ γῇ ἀφανίζει. Εἴτ' οἶμαι συμβαίνειν τῷ κατορύσσοντι τὸν πλοῦτον, συγκατορύσσειν καὶ τὴν καρδίαν· Ὅπου γὰρ ὁ θεσανυρός σου, φησὶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία. Δεῦρο οὖν, ποικίλως διάθου τὸν πλοῦτον, ὦ πλούσιε. Μὴ βαρύτερος ἔσο· μὴ ἀνάμενος σιτοδείαν, ἵνα ἀνοίξης σιτοδοχεῖα· μὴ λιμὸν ἐκδέχου διὰ χρυσόν, μὴ κοινὴν ἐνδείαν δι' εὐπορίαν ἰδίαν. Μὴ γίνου κάπηλος συμφορῶν ἀνθρώπων· μὴ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καιρὸν ποιήσης περιουσίας χρημάτων. Σὺ γάρ πρὸς μὲν τὸν χρυσὸν ἀποδλέπεις, τὸν δὲ ἀδελφόν σου οὐ προσβλέπεις· καὶ τοῦ μὲν νομίσματος ἐπιγινώσκεις τὸ χάραγμα,

¹¹ Matth. vi, 21.

(1) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam*, 48.

(2) Ex hom. in *dirites*, 54.

(3) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam*, 45.

(4) Ibid.

(5) Ex hom. in *dirites*, 54.

(6) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam*, 46.

(7) Τό. Forte τῷ. Edit.

(8) *Κινούμενον*. Sic uterque codex et Basilii contextus. Editi κοινούμενον.

καὶ τοῦ δοκίμου διακρίνεις τὸ κίβδηλον, τὸν δὲ ἀδελ-
φὸν παρὰ τὴν χρεῖαν παντελῶς ἀγνοεῖς. Καὶ ἡ μὲν
εὐχροιά σε τοῦ χρυσοῦ ὑπερήδαι, ὅτος δὲ σοι ἀκο-
λουθεῖ τοῦ ἐνδεοῦς ὁ στεναγμὸς, οὐ λογιζῇ.

2. Καὶ τίνα, φησὶν, ἀδικῶ, συνέχων τὰ ἑαυτοῦ;
Ποῖα, εἰπέ μοι, σαυτοῦ; πόθεν αὐτὰ λαβὼν εἰς τὸν
βίον εἰσένηγκας; Ὡς περ ἂν εἴ τις ἐν θεάτρῳ θέαν
καταλαβὼν, εἴτα ἐξείργοι τοὺς ἐπιόντας, ἴδιον ἑαυ-
τοῦ κρίνων τὸ κοινῶς πᾶσι κατὰ τὴν χρῆσιν προ-
καίμενον· τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ πλούσιοι. Τὰ γὰρ
κοινὰ προκατασχόντες, ἴδια ποιοῦνται διὰ τὴν πρό-
ληψιν. Ἐπεὶ εἰ τὸ πρὸς παραμυθίαν τῆς ἑαυτοῦ
χρείας ἕκαστος κομιζόμενος, τὸ περισσὸν ἤψεται τῷ
δεομένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ᾖ πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐν-
δεής. Οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπσας τῆς γαστρὸς; οὐ γυμνὸς
πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέφεις; Τὰ δὲ παρόντα σοι
πόθεν; Εἰ μὲν ἀπὸ ταυτομάτου λέγεις· ἄθεός εἰ, μὴ
γνωρίζων τὸν κτίσαντα, μηδὲ χάριν ἔχων τῷ δεδω-
κότι· εἰ δὲ ὁμολογεῖς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἰπέ τὸν λό-
γον ἡμῖν δι' ὃν ἔλαβες. Μὴ ἀδικὸς ὁ Θεός, ὁ ἀνίσως
ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βίου; Διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς,
ἐκεῖνος δὲ πένεται; Ἥ πάντως ἵνα καὶ σὺ χρηστότη-
τος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν δέξῃ, καὶ ἐκεῖνος
τοῖς μεγάλῳις ἀθλοῖς τῆς ὑπομονῆς τιμηθῇ. Ἄλλ' ἄναρχαίος ὁ πλοῦτος διὰ τοὺς παῖδας. Εὐπρόσωπος
ἀφορμὴ πλεονεξίας αὐτῇ. Τοὺς γὰρ παῖδας προβάλλ-
εσθε, τὴν δὲ καρδίαν πληροφορεῖτε. Μὴ αἰτιῶ τὸν
ἀνάκτιον· ἴδιον ἔχει δεσπότην, ἴδιον οἰκονόμον· παρ'
οὗ (1) τὴν ζωὴν ἐδέξατο, παρ' αὐτοῦ τὰς ἀφορμὰς
ἀναιμνέτω τοῦ βίου. Μὴ τοῖς γεγαμηκόσιν οὐκ
ἔγγραφη τὰ Εὐαγγέλια; Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι,
πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς.
Ὅτε ἦτε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐπαιδίαν, ὅτε ἤξλου
γενέσθαι παίδων πατήρ, ἄρα προσετίθεις τοῦτο, δός
μοι τέκνα, ἵνα παρακούσω τῶν ἐντολῶν σου; δός μοι
τέκνα, ἵνα μὴ φοβῶμαι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
νῶν; Τίς δὲ καὶ ἐγγυητὴς ἔσται τῆς τοῦ παιδὸς
προαιρέσεως, ὅτι εἰς δέον χρήσεται τοῖς δοθείσι;
πολλοὶ γὰρ ὁ πλοῦτος, ὑπηρέτης ἀκολασίας ἐγένετο.
Ὅρα οὖν, μὴ μετὰ μυρίων πόνων τὸν πλοῦτον ἀφρο-
σας, ὕλην ἀμαρτημάτων ἑτέροις παρασκευάσης, εἴτα
εὐρεθῇ διπλῇ τιμωρούμενος, ὧν τε αὐτὸς ἠδίκησας,
καὶ ὧν ἕτερον ἐπώδισας. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες παρὰ
γονέων μηδὲν δεξάμενοι, ἑαυτοῖς παλλάκι οἴκους
ἐποίησαν· ἡ ψυχὴ δὲ παρὰ σοῦ ἐγκαταλειφθεῖσα,
παρὰ τίνος ἐλευθήσεται; Τί τοίνυν τοσοῦτον ἐπτόη-
σαι περὶ τὸν χρυσόν;

bus accepta hæreditate, plerumque sibiipsis domos pararunt: at tuæ animæ, si eam semel ne-
gligas, quis miserebitur? Quid igitur tanto auri desiderio afficeris?

3. Τίς καλλωπιστὴς ἡδυνήθη μίαν ἡμέραν τῷ βίῳ
προσθεῖναι; τίνος ἐφέλσατο θάνατος διὰ τὸν πλοῦ-
τον; τίνος ἀπέσχετο νόσος διὰ τὰ χρήματα; Ἔως

A et numismatis quidem notam agnoscis, et a sin-
cero adulterinum discernis, fratrem vero tem-
pore necessitatis prorsus ignoras. Ac nitidus qui-
dem auri color valde admodum te oblectat, sed
quot et quanti egenorum gemitus te prosequantur,
non reputas.

2. (2) Cui, inquit, injuriam facio, dum mea
custodio et claudio? Quæ, dic mihi, tua sunt?
unde accepta in vitam intulisti? Velut si quis,
loco in theatro ad spectandum occupato, deinde
ingredientes arceat, id sui ipsius proprium ratus,
quod ad omnium communem usum proponitur:
tales quoque divites sunt. Nam communia præoc-
cupantes, propria sibi faciunt eo quod præoccu-
paverint. Quod si suæ quisque necessitati suble-
vandæ id modo quod satis est caperet, egenti vero
relinqueret quod superfluum est, nemo esset di-
vis, pauper nemo. Nonne nudus egressus es ex
utero? nonne nudus iterum in terram reverteris⁴⁴?
Unde autem tibi præsentia bona? Si a casu dixe-
ris: impius es, qui **493** non agnoscas Condito-
rem, neque gratiam habeas largitori; sin consti-
teris esse a Deo, dic nobis rationem cur acceperis.
Num injustus Deus, qui nobis inæqualiter vitæ
necessaria distribuit? Cur tu quidem dives, ille
autem pauper? Annon utique, ut et tu benignita-
tis ac fidelis dispensationis mercedem accipias, et
ille magnis patientiæ præmiis donetur? (3) Sed,
inquis, necessariæ opes sunt propter liberos. Spe-
C ciosus hic avaritiæ prætextus; liberos namque
prætentitis, interea vero satisfacitis vestro animo.
Noli culpam rejicere in insontem; proprium Do-
minum habet, proprium rectorem: a quo vitam
accepit, ab ipso vitæ subsidia expectet. Num iis
qui matrimonio juncti sunt, scripta non sunt Evan-
gelia? Si vis perfectus esse, vende quæ habes, et
da pauperibus⁴⁵. Cum prolem numerosam peteres
a Domino, cum rogares ut fieres liberorum pater,
illudne addidisti: Da mihi liberos, tua ut violem
præcepta? Da mihi sobolem, ut ad regnum cœ-
lorum non perveniam? Ad hæc voluntatis filii quis
erit sponsor, quod videlicet datis rebus recte
usus sit? Nam divitiæ multis exstiterē libidinis
ministræ, atque impuritatis. Vide igitur ne di-
D vitias laboribus permultis coacervatas, aliis ma-
teriam peccatorum facias, posteaque plectaris
duplici pœna, tum nomine eorum, quæ ipse ini-
que egisti, tum eorum, quæ alter abs te adjutus
perpetrarit. (4) Et quidem liberi, nulla a parenti-
bus accepta hæreditate, plerumque sibiipsis domos pararunt: at tuæ animæ, si eam semel ne-
gligas, quis miserebitur? Quid igitur tanto auri desiderio afficeris?

3. (5) Quis ex iis qui plus æquo vestium elegan-
tiam affectant, potuit unam diem suæ ipsius vitæ
adjicere? cui pepercit mors ob divitias? a quo

⁴⁴ Job 1, 21. ⁴⁵ Matth. XIX, 21.

(1) Παρ' οὗ. Legitur apud Basilium παρ' ἄλλου, ubi tamen codex Colbertinus habet παρ' οὗ.

(2) Ex hom. in illud Lucæ, Deserviam., 49.

(3) Ex hom. in divites, 59.

(4) Ibid., 60.

(5) Ibid., 59.

abstinuit morbus causa pecuniarum? Usquequo aurum, animarum laqueus, mortis hamus, peccati illecebra? Quousque divitiarum belli causa, quibus conflantur arma, quibus acuuntur gladii, propter quas cognati ignorant naturam: fratres oculis eadem spirantibus sese invicem conspiciant? Quis est mendacii pater? quis falsæ scripturæ opifex? quis parens perjurii? Nonne divitiarum? nonne earum studium? Quid facitis, o homines? quis vobis, quæ vestra sunt, in insidias vertit? Absit enim ut pecuniarum datæ sint ad malorum incitamentum. Redemptio sunt animarum. Absit enim ut occasio sint exitii. (1) Etenim si divitiarum adminicula sunt ad injustitiam, miserabilis est dives: sin autem inserviunt virtuti excolendæ, nullus est locus invidiæ, cum earum communis utilitas omnibus proponatur. (2) Propterea par est absentes non desiderare divitias; si vero adsint, non magis ipsarum possessione gloriari, quam scientia easdem dispensandi. Nam præclarum est illud Socratis, qui divitem quemdam virum magnopere de pecuniis superbientem non prius admiraturum se dixit, quam ipsa rei experientia didicisset eum iis uti nosse. (3) Nam divitiarum ac bona valetudo sæpenumero peccati administrix sunt, his qui horum utroque abutuntur. omni apud sapientes pretiosior.

494 4. (5) Sed horum nihil unusquisque nostrum cogitat; verum hominem videns necessitate pressum, genibus provolutum ac supplicem, ecquid non humile facientem, ut vel senore medeatur inopiarum, non tamen ejus miseretur adversa præter meritum fortuna utentis; sed inflexibilis stat, et implacabilis, jurat, ac sibi male precatur nisi prorsus indigeat, ac ipse etiam circumspiciat num quem mutuo dantem inveniat, ac fidem faciens mendacio per juramenta, perjurium ceu malum quemdam et adventitium inhumanitatis quæstum acquirit. Sed ubi qui mutuum quærit, meminit senoris, et nomen pignoris protulit, tunc demisso supercilio subridet, atque paternæ amicitiae refrenat memoriam, ac familiarem et amicum appellat. Et videbimus, inquit, sicubi quidquam recondatur argenti apud nos. Depositum utique vir amicus nobis quæstus ergo concedidit. Verum ille graves usuras mutui pecuniæ exigit: sed nos profecto aliquid remitemus, et minori daturi sumus senore. Talia confingens, verbisque ejusmodi blanditus misero ac lenocinatus, ubi illum syngraphis obstrinxit, atque, præter urgentem inopiam, libertatem etiam viro abstulit, abit. Quid agis, miser? pecuniasne et quæstum ab indigente postulas? Si te ditio-rem posset

πότε χρυσός, τῶν ψυχῶν ἡ ἀγχόνη, τοῦ θανάτου τὸ ἀγκιστρὸν, τὸ τῆς ἀμαρτίας δέλεαρ; Ἔως πότε πλοῦτος, ἡ τοῦ πολέμου ὑπόθεσις. εἰ ἐν ἀκονῇται ξίφη; εἰ ἐν συγγενεῖς ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν, καὶ ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων φονικὸν βλέπουσι; Τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιτοχίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος; οὐχ ἡ περὶ τοῦτον σπουδή; Τί πάσχετε, ὦ ἄνθρωποι, τίς ὑμῖν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν ἐπιβουλήν περιέστρεψε; Μὴ γὰρ ἐφόδια κακῶν ἐδόθη τὰ χρήματα, λύτρον ψυχῆς; μὴ γὰρ ἀφορμὴ ἀπωλείας; εἰ μὲν γὰρ ἐφόδιον πρὸς ἀδικίαν ὁ πλοῦτος, ἐλευνὸς ὁ πλουτῶν· εἰ δὲ ὑπηρεσία πρὸς ἀρετὴν, οὐκ ἔχει χώραν ἡ βασκανία, κοινῆς τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὠφελείας ἀπασὶ προκειμένης. Διὰ τοῦτο προσήκει ἀπόντα τε μὴ ποθεῖν τὸν πλοῦτον, καὶ παρόντος, μὴ τῷ κεκτησθαι μᾶλλον φρονεῖν, ἢ τῷ εἰδέναι αὐτὸν διατίθεσθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Σωκράτους εὖ ἔχει· ὅς, μέγα φρονούντος πλουτοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τοῖς χρήμασιν, οὐ πρότερον αὐτὸν θαυμάσειν ἔφη, πρὶν ἂν καὶ ὅτι κεχρησθῇ τούτοις ἐπίσταται πειραθῆναι. Ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ ἡ ὑγίεια, ὑπηρεσία πολλάκις πρὸς ἀμαρτίαν τοῖς κακῶς χρωμένοις τούτων ἑκάστῳ γίνεται. Πενία δὲ μετὰ ἀληθείας (6), πάσης ἀπολαύσεως τοῖς σωφρονοῦσι τιμιωτέρα.

(4) Paupertas autem cum veritate, possessione

4. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἕκαστος ὁμῶν ἐννοεῖ· ἀλλ' ὁρῶν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἄνδρα κατακαμπτόμενον, πρὸ τῶν γονάτων ἱκετεύοντα, τί οὐ ποιοῦντα ταπεινὸν, ἵνα καὶ δανείῳ τὴν ἀπορίαν παραμυθῆσθαι, οὐκ ἐλπεῖ παρ' ἀξίαν πράττοντα· ἀλλ' ἀκαμπτος ἑστήκε καὶ ἀμελιχτός, ἐξομνύμενος καὶ ἐπαρώμενος ἑαυτῷ, ἢ μὴν ἀπορεῖν παντελῶς καὶ περισκοπεῖν καὶ αὐτὸς, εἰ τίνα εὖροι τῶν δανειζόντων, καὶ πιστούμενος τὸ ψεῦδος διὰ τῶν ὀρκίων, κακὸν παρεμπόρευμα τῆς ἀπανθρωπίας τὴν ἐπιτοχίαν προσκτησάμενος. Ἐπειδὴν δὲ ὁ ζητῶν τὸ δάνειον, τόκων μνησθῇ, καὶ ὑποθήκας ὀνομάσῃ· τότε καταβαλὼν τὴν ὀφρὺν, προσεμειδίασε, καὶ πού καὶ πατρὸς φίλος ἐμνήσθη, καὶ συνήθη εἶπε, καὶ φίλον· καὶ ὀφόμεθα, φησὶν, εἰ-που τί ἐστὶν ἡμῖν ἀποκείμενον ἀργύριον. Ἔστι δὲ παρακαταθήκη φίλου ἀνδρὸς ἐπ' ἐργασίᾳ παραθεμένου ἡμῖν. Ἄλλ' ἑκεῖνος μὲν βαρεῖς ἐν αὐτῷ τοῖς τόκοις ὤρισεν· ἡμεῖς δὲ πάντως ἐπανήσομέν τι, καὶ ἐλάττωσι τόκοις δώσομεν. Τοιαῦτα κατασχηματιζόμενος, καὶ τοιούτοις λόγοις ὑποταίνων καὶ διελέγων τὸν ἄθλιον, γραμματεῖσι αὐτὸν προσκαταδύσας, καὶ πρὸς τῇ καταπονούσῃ πενίᾳ ἔτι καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνδρὸς ἀφελόμενος ὤρχετο. Τί ποιεῖς, ἄθλιε; χρήματα καὶ πόρους ἐπιζητεῖς παρὰ τοῦ ἀπόρου; Εἰ πλουσιωτέρὸν σε (7) ἀποφαίνειν ἐδύνατο, τί ἐζήτηι παρὰ τὰς θύρας τὰς σάς; Ὡ τῆς συμφορᾶς! Ἐπὶ

(1) Ex hom. De invidia, 96.

(2) Ex term. De legendis libris gentilium, 183.

(3) Ex hom. in psal. i, 92.

(4) Ex hom. vii in Hexaem., 65.

(5) Ex hom. in ps. xiv, 107.

(6) Μετὰ ἀληθείας. Legitur in contextu Basilii μετὰ αὐταρχείας ἀληθοῦς, cum rerum necessariarum copia.

(7) Πλουσιωτέρὸν σε. Sic Basilii contextus, melius multo quam editi nostri πλουσιωτέρὸν σου αὐτόν.

συμαχίαν ἔλθων πολέμιον εὔρειν· ἀλεξιφάρμακα A
περιζητῶν, δηλητηρίοις (1) ἐνέτυχε. Δέον παραμυθεῖ-
σθαι τοῦ ἀνδρός τὴν πτωχείαν, οὗ δὲ πολυπλασιάζ-
εις τὴν ἐνδειαν· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἰατρῶν πρὸς
κάμνοντας εἰσιῶν, ἀντὶ τοῦ εἰς ὑγίειαν αὐτοὺς ἐπαν-
αγαγεῖν, ὁ δὲ καὶ τὸ μικρὸν λείψανον τῆς δυνά-
μεως προσσφύλλοιτο. Καὶ σὺ τοίνυν τὰς συμφορὰς
τῶν ἀθλίων, ἀφορμὴν πόρων ποιῇ· καὶ ὥσπερ οἱ
γεωργοὶ ἐμδρους εὐχονται εἰς πολυπλασιασμόν τῶν
σπερμάτων, οὕτω καὶ σὺ ἐνδείας καὶ ἀπορίας ἀν-
θρώπων ἐπιζητεῖς, ἵνα καὶ σοὶ ἐνεργὰ τὰ χρήματα
γένηται.

5. Καὶ ὁ μὲν ζητῶν τὸ δάνεισμα, μέσος ἀμυχ-
νίας ἀπειληγμένος, ὅταν μὲν πρὸς τὴν πένιν ἀπίδῃ,
ἀπογινώσκει τὴν ἔκτισιν· ὅταν δὲ πρὸς τὴν παροῦ- B
σαν ἀνάγκην, κατατολμᾷ τοῦ δανείσματος. Ὡς δὲ
τὰ μὲν χρήματα ὑποβρεῖ, ὁ δὲ χρόνος προῶν τοὺς
τόκους ἐαυτῷ συμπροάγει· οὐ νύκτες ἐκείνῳ ἀνά-
πausιν φέρουσιν, οὐχ ἡ ἡμέρα φαιδρὰ, οὐχ ὁ ἥλιος
τερπνός· ἀλλὰ δυσχεραίνει τὸν βίον, μισεῖ τὰς ἡμέ-
ρας πρὸς τὴν προθεσμίαν ἐπειγομένης. Κἂν καθυδῇ,
ἐνύπνιον βλέπει τὸν δανειστήν, κακὸν ἔναρ τῇ κα-
φαλῇ παριστάμενον· κἂν γρηγορῇ, ἐννοεῖ αὐτῷ καὶ
φρονεῖς ὁ τόκος ἐστίν. Ἄλλ' ἐστὶν εἰπεῖν καὶ πρὸς
τὸν δανειζόμενον· Πίνε ὕδατα ἀπὸ σῶν ἀγγείων, καὶ
ἀπὸ σῶν φρεάτων πηγῆς· τουτέστι, μὴ ἐπ' ἄλλο-
τρίας πηγῆς βᾶδιζε, ἀλλ' ἐξ οἰκείων λιβάδων σύν-
αγε (2) σεαυτῷ τὰς παραμυθίας τοῦ βίου. Ἐχεις
χαλκῶματα, ἐσθῆτα, ὑποζύγιον, σκευὴ παντοδαπά· C
ταῦτα ἀπόδου· πάντα προέσθαι καταδεῖξαι, πλὴν
τῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' αἰσχύνομαι αὐτὰ δημοσιεύειν,
φησί. Τί οὖν, ὅτι μικρὸν ὑστερον ἄλλος αὐτὰ προκο-
μίσει, καὶ ἀποκηρύξει τὰ σὰ, καὶ ἐπ' ὀφθαλμοῖς
σοῖς ἐπαιωνίζων αὐτὰ διαθήσεται; Βέλτιον ταῖς
κατὰ μικρὸν ἐπινοίαις τὴν χρεῖαν παραμυθεῖσθαι,
ἢ ἀθρόως ἐπαρθέντα τοῖς ἄλλοτρίοις, ὑστερον πᾶν-
των ὁμοῦ τῶν προσόντων ἀπογυμνοῦσθαι. Εἰ μὲν
οὖν ἔχεις ὄθεν ἀποδοῖς, τί οὐχὶ τὴν παροῦσαν ἐνδειαν
ἐκ τούτων τῶν ἀφορμῶν διαλύεις; εἰ δὲ ἀπορεῖς
πρὸς τὴν ἔκτισιν, κακὸν κακῷ θεραπεύεις. Πένης
εἰ νῦν, ἀλλ' ἐλεύθερος· δανεισάμενος δὲ, οὔτε πλου-
τήσεις, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεθήσῃ. Δούλος τοῦ
δεδανειχότος ὁ δανεισάμενος, καὶ δούλος. (3) μισθοφό-
ρος, ἀπαραίτητον φέρων τὴν λειτουργίαν. Οἱ κύνες D
λαβόντες ἡμεροῦνται· ὁ δανειστής λαμβάνων προσ-
ρεθίζεται. Οὐ παύεται ὑλακτῶν, ἀλλὰ τὸ πλεῖον
ἐπιζητεῖ. Ἐὰν ἐμνήσῃ, ἀπιστεῖ· ἐρευνᾷ τὰ ἔνδον,
τὰ συναλλάγματά σου πολυπραγμονεῖ. Ἐπὶ γαρύτης
καταισχύνει, ἐπὶ φίλων καθυδρίζει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς
ἀγχει, κακὸν συνάντημα ἐορτῆς, ἀβίωτόν σοι κατα-
σχευάζει τὸν βίον. Ἀλλὰ μεγάλη, φησὶν, ἡ ἀνάγκη,

⁴⁴ Prov. v, 15.

(1) Δηλητηρίοις. Sic Basilii contextus. Codex Re-
gius 1992 habet δηλητηρίῳ. Editi δηλητηρίων.

(2) Σύναγε. Sic idem Regius codex et Basilii
contextus. Editi συνάγαγε.

(3) Καὶ δούλος. Editi iterum addunt καί, sed hæc

reddere, quid ad tuas januas quæsitisset? O
rem miseram et calamitosam! Venit subsi-
dium quærens: sed hostem reperit; remedium
dum requireret, in venena incidit. Officium
tuum fuerat viri sublevare inopiam: at tu ad-
auges egestatem; velut si quis medicus ægro-
tos invisens, cum eis debeat restituere sanita-
tem, econtrario vel exiguas virium reliquias
adimat. Tu igitur miserorum calamitates quæstus
occasionem facis. Et sicut coloni ad seminum mul-
tiplicationem imbres exoptant: ita et tu egesta-
tes et inopias hominum optas, tibi ut quæstuosæ
sint pecuniæ.

5. Ac pecuniam quidem qui quærit senore, in
mediis difficultatibus constitutus, cum respicit ad
paupertatem, de solutione desperat; cum vero
præsentem considerat egestatem, audax fit ad
senus. (4) Sed cum sensim diffluunt pecuniæ, tem-
pusque progrediens secum senus advehit, non
noctes ei requiem afferunt, non dies hilaris est,
non sol jucundus, sed vitam moleste fert. Odit
dies ad constitutum tempus festinantes. Quod si
dormiat, videt feneratorum in somnis, malum
somnia, capiti astantem: si vero vigilet, co-
gitatio ei et cura senus est. (5) Verum et ad eum
qui senore accipit, dicere licet, *Bibe aquas de
tuis vasis*⁴⁵, et de fontibus tuis, hoc est, ad alie-
nos fontes ne accede, sed ex propriis laticibus tibi
ipse vitæ solatia compara. Habes vasa ærea, ve-
stem, jumentum, diversi generis supellectilem? C
Hæc vende: induc in animum omnia projicere
præter libertatem. Sed me pudet, inquit, isthæc
voci præconis subdicere. Cur igitur paulo post
alius ea exponet, tuorumque bonorum faciet au-
ctionem, **495** et vili pretio ob oculos tuos ven-
det? Satius est, arte et industria paulatim neces-
sitatem levare, quam alienis facultatibus subito
elatum, deinceps omnibus simul bonis nudari. Si
igitur habes unde solvas, cur præsentem egesta-
tem hisce auxiliis non depellis? Sin solvendo non
es, malum malo curas. (6) Pauper es nunc, sed
liber. Argentum si senore sumpseris, non ditiesces,
sed libertate spoliabere. Qui pecuniam sumpsit
senore, feneratoris servus est, imo servus stipen-
diarius, inexorable exhibens ministerium. Canes
accipiendo mansuescunt, fenerator vero recipiendo
irritatur. Non enim allatrare desinit, sed plura
exposcit. Si juraveris, non credit. Quæ in ædibus
habes, perscrutatur; tua diligenter indagat com-
mercias. Præsentem uxore, afficit te pudore, coram
amicis imponit contumeliam; in mercatibus fau-
ces constringit; malus est festo die occursum;

conjunctio deest in codice. Regio 1992 et in con-
textu Basilii.

(4) Ex hom. in ps. xiv, 108.)

(5) Ibid., 109.

(6) Ibid.

vitam tibi reddit injucundam et intolerabilem. At magna, inquit, est necessitas, nec alia est parandæ pecuniæ ratio. Quæ, quæso, utilitas ex hodiernæ diei dilatione? Fenus enim non omnino liberat, sed consilii et mentis inopiam tantisper tardat. Etenim si argentum senore non sumis; hodie et postea simili modo eris pauper: nunc quidem nullus tibi vertit probro paupertatem, siquidem malum est haud voluntarium; si vero senori fueris obnoxius, nemo erit qui te stultitiæ non condemnet. (1) Jam perpende unde sis soluturus. Num ex his pecuniis quas accipis? Sed hæc et ad necessitatem cohibendam et ad solutionem non sufficiunt. Quod si usuras etiam reputaveris; unde usque adeo multiplicabuntur pecuniæ? Vulnera vulnere curat nemo, neque malum malo sanat. (2) At, inquis, quomodo nutriar? Manus habes, habes artem, loca operam tuam lucri gratia, ministra: multa sunt parandi victus consilia, multi modi. At id facere non potes? Pete a possidentibus. At turpe est postulare? Turpius utique fuerit creditorem datis senori pecuniis defraudare. Deinde verum potest formica, nec mendicans, nec senore accipiens, nutrirī: apes itidem regibus largiuntur proprii alimenti reliquias: quibus tamen nec manus, nec artes concessit natura. Tu vero industrium animal homo inter artes omnes unam ad transigendam vitam non reperies?

6. (3) Dives es? argentum ne des senore. Pauper es? ne sume senore argentum. Etenim si locuples es, nihil tibi senore opus est: si nihil vero habes, non pendes usuras. Noli tuam ipsius vitam-seræ pœnitentiæ obijcere. Hoc uno præstamus divitibus nos pauperes, curarum vacuitate: ac eos vigilantes ridemus ipsi dormientes, ac curis semper distentos et sollicitos, quieti et liberi. Debitor utique et pauper est, et curis multis anxius, et omni tempore cogitatione defixus, nunc quidem res suas æstimans, nunc vero domos sumptuosas, divitum agros, occurrentium vestes. Hæc si mea essent, inquit, tanti et tanti divenderem, atque liberarer 496 senore. Hæc ejus animo nocteque dieque insident. Januam si pulsaveris, irrepit sub lectum debitor. Velociter accurrit quis, et illius cor palpitat. Canis latrat: ille sudore diffuit, et anxietate corripitur, quaque via fugiat, conspicit. Dies præscriptus instat: anxie secum reputat quodnam dicturus sit mendacium, et quo conficto prætextu depulsurus a se sit creditorem. Quid te ipse bestię secundissimæ adjungis? Lepores aiunt simul et parere, et nutrire, et superfetare: sic pecuniæ feneratoribus simul et dantur ad pendendas usuras, et gignuntur, et pul-

καὶ οὐδεὶς μοι πῶρος χρημάτων ἕτερος. Τί οὖν τὸ ἔφελες ἐκ τοῦ τὴν σήμερον ὑπερβῆσθαι; Τὸ γὰρ δάνος οὐκ ἀπαλλαγὴν παντελῆ, ἀλλὰ μικρὰν ἀναβολὴν τῆς ἀμηχανίας παρέχεται. Μὴ δανεισάμενος μὲν ὁμοίως ἔσθ' ἑνὴς καὶ σήμερον, καὶ πρὸς τὸ ἐφεξῆς· καὶ νῦν μὲν οὐδεὶς ἐγκαλέσει σοι πτωχεύοντι· ἀκούσιον γὰρ τὸ κακόν· ἐὰν δὲ τόκοις ὑπεύθυνος ᾖς, οὐκ ἔστιν ὃς οὐ μέμψεται σοὺ τὴν ἀβουλίαν. Ἦδὴ βούλευσαι πόθεν ἀποτίσεις. Ἀφ' ὧν λαμβάνεις; ἀλλ' οὐκ ἔξαρχει καὶ πρὸς τὴν χρείαν, καὶ πρὸς τὴν ἑκτίσιν. Ἐὰν δὲ δὴ καὶ τοὺς τόκους λογίσθῃ, πόθεν τὰ χρήματα εἰς τοσοῦτον πολυπλασιασθήσεται; Οὐδεὶς τραύματα τραύμασι θεραπεύει, οὐδὲ κακῷ τὸ κακὸν ἰάται. Πῶς οὖν διατραφῶ, φησὶν; Ἐχεις χεῖρας, ἔχεις τέχνην· μισθάρνει, διακόνει· πολλὰ ἐπίνοιοι τοῦ βίου, πολλὰ ἀφορμαί. Ἀλλ' ἀδυνάτως ἔχεις; προσαίτει παρὰ τῶν κακωθέντων. Ἀλλὰ αἰσχροὺς τὸ αἰτεῖν; αἰσχροὺς μὲν οὖν (1) τὸ δανεισάμενον ἀποστερεῖν. Εἴτα ὁ μύρμηξ μὲν δύναται, μὴ προσαιτῶν, μήτε δανειζόμενος, διατρέφεσθαι· καὶ μέλισσαι τὰ λείψανα τῆς οἰκίας τροφῆς βασιλεῦσι χαρίζονται, οἷς οὐτε χεῖρας, οὐτε τέχνας ἡ φύσις δίδωκε. Σὺ δὲ τὸ εὐμήχανον ζῶν ὁ ἄνθρωπος, μίαν τῶν πασῶν μηχανῶν οὐχ εὐρήσεις πρὸς τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν;

6. Πλούσιος εἶ; μὴ δανείζου (5). Πένης εἶ; μὴ δανείζου. Εἰ μὲν γὰρ εὐπορεῖς, οὐ χρῆναι δανείσματος· εἰ δὲ οὐδὲν ἔχεις, οὐκ ἀποτίσεις τὸ δάνειον. Μὴ ὅψ' σεαυτοῦ τὸν βίον εἰς ὑστεροβουλίαν. Ἐνὶ τούτῳ διαφέροντι τῶν πλουτούντων οἱ πένητες, τῇ ἀμεριμνίᾳ καὶ καταγελῶμεν αὐτῶν ἀγρυπνούστων, αὐτοὶ καθεύδοντες· καὶ συνεστῶτων αἰεὶ καὶ φροντιζόντων, αὐτοὶ ἀφροντιστοῦντες καὶ ἀνειμένοι. Ὁ μὲντοι ὀφείλων καὶ πένης ἐστὶ, καὶ πολυμέριμνος, καὶ σύννοους πάντα τὸν χρόνον, νῦν μὲν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ἀποτιμώμενος, νῦν δὲ τῆς οἰκίας τῆς πολυτελεῖς, τοὺς ἀγροὺς τῶν πλουσίων (6), τῆς ἐσθῆτος τῶν ἐντυγχανόντων. Εἰ ταῦτα ἐμὰ ἦν, φησὶν, ἀπιδόμην τόσου καὶ τόσου, καὶ ἀπὸ πλεονεξίας τοῦ τόκου. Ταῦτα αὐτοῦ καὶ νόκτω καὶ μεθ' ἡμέραν ἐγκαθέζεται τῇ καρδίᾳ. Ἐὰν τὴν θύραν πατάξῃ, ὁ χρεώστης ὑπὸ τὴν κλίνην· σφοδρῶς εἰσέδραμέ τις, τοῦ δὲ ἐπάταξεν ἡ καρδία· ὑλακτεῖ ὁ κύων, ὁ δὲ ἰδρῶτι βρέττει, καὶ ἀγωνίᾳ συνέχεται, καὶ περισκοπεῖ πόθεν φύγοι. Ἡ προθεσμία προάγει· μεριμνᾷ τι ψεύσεται, πόταν πλασάμενος πρόφασιν τὸν δανειστὴν διακρούσεται. Τί πολυτόκῳ (7) θηρίῳ σεαυτὸν παραζευγνύεις; Τοὺς λαγίλους φασὶ καὶ τίχτειν ὁμοῦ, καὶ τρέφειν, καὶ ἐπικυλισκῆσθαι· καὶ τοῖς τοχογλύφοις

(1) Ex hom. in psal. xiv, 110

(2) Ibid., 111.

(3) Ibid., 110.

(4) Αἰσχροὺς μὲν οὖν. Legitur in contextu αἰσχροτέρων.

(5) Δανείζου. Nullus dubito quin legendum sit μὴ δανείζε, ne des senore, non vero, ne pecuniam sumas senore. Rationem enim addit Basilus, quia divites senore non indigent: qua voce non pecuniam mutuo

sumendam, sed mercedem ex collocata pecunia provenientem manifestum est designari. Deterret ergo divites a pecunia in senus collocanda. Legit archiepiscopus Turonensis, ita ut legendum contendimus. — Vide notam nostram ad tom. I, col. 272. Edit.

(6) Τῶν πλουσίων. Codicum aliter τῶν πλεονέων, proximi agros.

(7) Πολυτόκῳ. Sic contextus. Editi nostri πολυλόκῳ.

τὰ χρήματα ὁμοῦ καὶ δανεῖζεται, καὶ γεννᾶται, καὶ ὑποφύεται. Οὕτω γὰρ ἐδέξω εἰς χεῖρας, καὶ τοῦ παρόντος μηνὸς ἀπητήθης τὴν ἐργασίαν. Καὶ τοῦτο πάλιν δανεισθὲν, ἕτερον κακὸν ἐξέθρεψε, κάκεινο ἕτερον, καὶ τὸ κακὸν εἰς ἀπειρον· Τόκος γάρ, ὡς οἶμαι, διὰ τὴν πολυγονίαν (1) τοῦ κακοῦ προσηγόρευται· πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; Ἥ τάχα τόκος λέγεται διὰ τὰς ὁδῖνας καὶ λύπας, ἃς ἐμποιεῖν ταῖς ψυχαῖς τῶν δανειζομένων πέφυκεν. Ὡς γὰρ ἡ ἑλὼς τῇ τεκτονύσῃ, οὕτως ἡ προθεσμία τῷ ὑποχρέῳ παρίσταται. Τόκος ἐπὶ τόκῳ, πονηρῶν γονέων πονηρὸν ἐκγονον. Τὰς ἰχθῖνας λέγουσι τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς διεσθιούσας εἰστέθειναι· καὶ οἱ τόκοι τοὺς οἴκους τῶν ὀφειλόντων ἰκαγόντες ἀπογεννῶνται. Τὰ σπέρματα χρόνῳ ῥύεται· ὁ δὲ τόκος σήμερον γεννᾶται, καὶ σήμερον τοῦ τίχτειν ἀρχεται. Τῶν αὐξουμένων ἕκαστον, ἐπειρὶν πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀφίκεται μέγεθος, τῆς αὐξήσεως σταταί· τὸ δὲ τῶν πλεονεκτῶν ἀργύριον τῷ χρόνῳ παντὶ συμπαράύξειται. Τὰ ζῶα παραδόντα τοῖς ἐκγόνοις (2) τὸ τίχτειν, αὐτὰ τῆς καύσεως παύεται· τὰ δὲ τῶν δανειστῶν ἀργύρια καὶ τὰ ἐπιγινόμενα τίχτει, καὶ τὰ ἀρχαῖα νεάζει. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς χολέρας οἱ τὸ ἀεὶ προϊστάμενον ἐξαιροῦντες (3), καὶ πρὶν παντελῶς καθαρθῆναι δευτέραν τροφὴν ἐπιμβalλόμενοι, πάλιν ἐμοῦσι μετὰ ὀδύνης καὶ σπαραγμῶν· οὕτω καὶ οἱ δανειζόμενοι, τόκους ἐκ τόκων μεταλαμβάνοντες, καὶ πρὶν ἐκκαθῆραι τὰ πρῶτα, δεύτερον ἐπεισάγοντες δάνεισμα, μικρὸν χρόνον τοῖς ἀλλοτρίοις ἐναδρυνόμενοι, ὕστερον καὶ τὰ οἰκεῖα ὠδύραντο. Ἀλλὰ πολλοὶ, φησὶ, καὶ ἐκ δανείσματος ἐπλούτησαν. Πλείους δὲ, οἶμαι, καὶ βρόχων ἔψαντο. Σὺ δὲ τοὺς ἀπαγχαμένους οὐκ ἀριθμεῖς, οἱ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀπαντήσεσιν (4) αἰσχύνην μὴ φέροντες, τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον τοῦ ἐπονειδίστως ζῆν προετίμησαν. Εἶδον ἐγὼ ἑλευνὸν θέαμα, παῖδας ἑλευθέρους ὑπὲρ χρεῶν πατρικῶν ἐλκομένους εἰς τὸ πρᾶτήριον. Οὐκ ἔχεις καταλιπεῖν χρήματα τοῖς παισὶ· μὴ προσσφέλῃ καὶ τὴν εὐγένειαν. Ἐν τοῦτο διατήρησον αὐτοῖς τὸ κτῆμα τῆς ἐλευθερίας, τὴν παρακαταθήκην, ἣν παρὰ τῶν γονέων παρέλαβες. Οὐδεὶς πένταν πατρός ἐνικλήθη ποτέ· ὄφλημα δὲ πατρῶν εἰς δεσμωτήριον ἄγει. Μὴ καταλίπῃς γραμματεῖον ὥσπερ ἀρὰν πατρικὴν εἰς παῖδας καταβαίνουσιν καὶ ἐκγόνους.

7. Πλούτος γὰρ, φησὶν, ἐὰν βέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν. Θαύμαστον τὴν φωνήν. Πλούτος, φησὶν, ἐὰν βέη. Τρευστή ἡ φύσις τοῦ πλούτου, χιτμάρου ὀξύτερον τοὺς ἔχοντας παρατρέχει· ἄλλοτε ἄλλον πέφυκε παραμείβεσθαι. Καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀφ' ὕψους φερόμενος, ἐγγίζει μὲν τοῖς παρεστῶσι τῇ δόξῃ, ὁμοῦ δὲ ἔψατο καὶ εὐθὺς ὑπεχώρησεν· οὕτω καὶ ἡ τοῦ πλούτου εὐκαλία ὀξυτάτην ἔχει καὶ ἐλισθηρὰν τὴν παρουσίαν, καὶ ἄλλους ἐξ ἄλλων πα-

⁶⁶ Psal. lxi, 11.

(1) Διὰ τὴν πολυγονίαν. Sic mss. et contextus Basilii. Editi διὰ τινὰ πολυγονίαν.

(2) Τοῖς ἐκγόνοις. Sic codicum alter et Basilii contextus. Editi ἐγγόνους.

(3) Ἐξαιροῦντες. Legitur in contextu ἐξαιρῶντες.

lulant. Nondum enim in manus accepisti, et tamen presentis mensis quæstus a te exposcitur. Et hæc pecunia rursus senore accepta, malum alterum alit, et illud alterum, atque sic malum in infinitum. Et enim, opinor, τοκός, id est, *partus*, ob ingentem mali fecunditatem nominatur. Unde enim aliunde? Aut forte τοκός, hoc est, *partus*, dicitur ob dolores ac molestias, quas animis eorum qui senore acceperunt, solet creare. Ut enim puerperium paritura, ita dies indicta debitori instat. Fenus senori additum, parentum malorum mala est soboles. Aiunt viperas, dum gignuntur, ventrem matris corrodere: fenus quoque, erosio ac consumptis debitorum ædibus, nascitur. Semina temporis progressu germinant: usura vero hodie generatur, et hodie parere incipit. Quidquid crescit, ubi ad propriam magnitudinem pervenerit, desinit augeri; avarorum vero argentum omni tempore augecit. Animalia ubi suæ soboli vim impertiverunt pariendi, supersedent prægnatione: at feneratorum pecuniæ et adnascen-
B tes pariunt, et veteres renovantur. (5) Et sicut ii qui cholera laborant, id semper quod ante sumptum est, ejiciunt, et si anteintegram purgationem cibum alterum capiunt, hunc rursus cum dolore, et cum nervorum convulsione evomunt: sic qui senore accipiunt, usuris usurarum sese onerantes, et antequam priores usuræ purgentur, alteram adjicientes, parumper in alienis gloriati, tum demum rei etiam familiaris jacturam lugent. Atqui, inquis, multi etiam senore facili sunt divites. At vero plures, ar-
C bitror, ad laqueos pervenerunt. Tu vero strangulatos non numeras, qui vadimoniorum dedecus minime ferentes, sibi mortem maluerunt laqueo consciscere, quam probroso vivere. Vidi ego miserabile spectaculum, ingenuos pueros, ob patris debita, venales in forum pertrahi. Non habes pecuniam quam relinquas filiis? Cave ingenuitatem eis auferas. Unam hanc ipsis conserva libertatis possessionem, depositum illud, quod a parentibus accepisti. Nemini unquam patris paupertas data est crimini: at paternum debitum in carcerem ducit. Ne relinquas syngrapham ceu paternam execrationem in filios ac nepotes descendentem.

7. (6) *Divitiæ* enim, inquit, si affluant, nolite cor apponere ⁶⁶. Hanc vocem admirare. *Divitiæ*, inquit, si affluant. Fluxa est divitiarum natura, torrente citius præterlabitur possessores, 497 alios aliter solet mutare. Quemadmodum fluvius ab alto labens, iis quidem qui ad ripam astant appropinquat, sed simul ut contigit, statim secedit: ita etiam divitiarum instabilitas velocissimam lubricamque præsentiam habet, alios ex aliis permutare solitani

(4) Ἀπαρτίσεις. Longe præferenda hæc scriptura ei quæ legitur in contextu ἀπαντήσεων, *exactionum dedecus*.

(5) Ex hom. in psal. xiv, 112.

(6) Ex hom. in psal. lxi, 128.

Hodie hujus est ager, cras alterius, et paulo post alius. Respice ad civitatis domos; quot jam nomina ex quo exstructæ sunt, accipere, aliter ab alio possessore appellatæ. Quinetiam aurum semper e manibus ejus quem penes est, elabens, ad alterum transit, et ab illo ad alium. Comprehensam manu aquam facilius possis continere, quam divitias tibi constanter servare. Ne igitur invidens e valde locupletibus cuipiam, neque ejus vitam beatam esse duxeris: et si undique ac ex uberi fontium scaturigine circumfluant pecuniæ, ne hanc rerum copiam amplexeris. (1) Non semper laudabilis est paupertas, sed quæ secundum evangelicum consilium ex libera voluntate perlicitur. Multi enim, cum pauperes sint, si facultates spectes, proposito avarissimi sunt: quos non salvat indigentia, sed propositum condemnat. (2) Divitiæ autem et gloria, quatenus bonos non reddunt possessores, non sunt ex eorum numero, quæ natura sunt bona: quatenus vero prosperitatem quamdam in vita nostra efficiunt, magis contrariis eligenda sunt paupertate et ignominia. Atque hæc quidem nonnullis ad distribuendum dantur a Deo velut Abraham, Jacob, et similibus. Improbis vero provocatio sunt, ut se ad meliorem frugem recipiant, ita ut qui post tantam a Deo benignitatis significationem perseverat in iniquitate, se ipse sine ulla excusationis venia obnoxium condemnationi constituat. Qui quidem justus est, neque ad divitias, cum adsunt, adjungit animum; neque eas, cum absunt, exquirat; siquidem non fruitur concredit, sed earum administrator est. Nemo autem prudens negotium ambit in alienis rebus distribuendis, nisi respexerit ad laudem vulgi, cui homines in aliqua auctoritate constituti admirationi sunt ac æmulationi. (3) Quod si in despiciendo corpore exercitati essemus, viz aliud quidquam humanarum rerum admiraremur. Quid enim jam nobis, si corporis voluptates fastidiamus, opus sit divitiis, equidem non video; nisi jucundum sit et gratum thesauris defossis more fabulorum draconum invigilare.

8. (4) Id itaque præcipuum est, et cujus maxime curam gerere Christianus debet, ut vitiosis affectibus qui varii sunt ac diversi, animamque coinquinant, denudetur. Deinde vero oportet, ut qui ad sublimem secundum Deum vitam respicit, opes suas ac facultates derelinquat: quia rerum terrenarum cura ac sollicitudo magnam in animo aberrationem generant. Cum igitur plures ad eundem salutis scopum intenti, communem inter se vitam amplexi fuerint, id inter ipsos ante omnia obtineat necesse est, ut unum in omnibus sit cor, et voluntas una, unumque desiderium atque ut præcipit

A ραμείδισθαι πεφυκυίαν. Σήμερον τοῦδε ὁ ἀγρὸς, καὶ αὐριον ἄλλου, καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλου. Ἀπόδλε-
φον πρὸς τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας, πόσα ἤδη ἀφ' οὗ
γεγόνασιν ὀνόματα μετελήφασιν, ἄλλοτε ἀπ' ἄλλου
τῶν κειτημένων ὀνομαζόμεναι. Καὶ χρυσὸς ἀεὶ τὰς
τοῦ ἔχοντος χεῖρας διαρρέων, ἐφ' ἕτερον διαβαίνει,
καὶ ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον. Μᾶλλον δύναται ὕδωρ
τῇ χειρὶ περιλαβὼν κατασχεῖν, ἢ πλοῦτον διαρκῶς
σεαυτῷ συντηρῆσαι. Μὴ τοίνυν ζηλώσης τῶν ὑπερ-
πλουτούντων τινὰ, μηδὲ μακαρίσῃς αὐτοῦ τὴν ζωὴν·
καὶ πολλὰχόθεν σοὶ καὶ ἐξ ἀφθόνων πηγῶν περιβ-
ρέη τὰ χρήματα, μὴ προσδέξῃς αὐτῶν τὴν περιουσίαν.
Οὐκ ἀεὶ δὲ ἐπαινετὴ ἡ πτωχεία, ἀλλ' ἡ ἐκ προαι-
ρέσεως κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν σκοπὸν κατορθουμένη.
Πολλοὶ γὰρ πτωχοὶ μὲν τῇ περιουσίᾳ, πλεονεκτικώ-
τατοι δὲ τῇ προσιρρίσει τυγχάνουσιν· οὗς οὐχ ἡ ἐνδοξα
σώζει, ἀλλ' ἡ προαίρεσις κατακρίνει. Πλοῦτος δὲ καὶ
δόξα, καθὼς μὲν οὐ ποιεῖ τοὺς ἔχοντας ἀγαθοὺς, οὐκ
ἐστι τῶν κατὰ φύσιν ἀγαθῶν· καθὼς δὲ εὐροιάν τινα
παρέχεται ἡμῶν τῷ βίῳ, αἰρετώτερά ἐστι τῶν ἐναν-
τίων, πενίας καὶ ἀτιμίας. Ταῦτα μέντοι τοῖς μὲν οἰκο-
νομίας ἐνεκεν δίδονται παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τῷ Ἀβραάμ,
καὶ τῷ Ἰακώβ, καὶ τοῖς τοιούτοις. Τοῖς δὲ φαυλοτέροις
πρόκλησις ἐστὶ τοῦ βελτιωθῆναι κατὰ τὸν τρόπον, ὡς
ὁ γε μετὰ τοσαύτην ἐκ Θεοῦ δεξιῶσιν ἐπιμένων τῇ
ἀδικίᾳ, ἀναντιρρήτως ἑαυτὸν ὑπόδικον τῇ κατακρίσει
καθίστησιν. Ὁ μὲντοι δίκαιος, οὔτε παρόντος ἐπι-
στρέφεται τοῦ πλοῦτος, οὔτε μὴ παρόντος ἐπιζητεῖ·
οὐ γὰρ ἀπολαυστικός ἐστι τῶν δεδομένων, ἀλλ' οἰκο-
νομικός· οὐδεὶς δὲ τῶν εὐ φρονούντων ἐπιτρέχει τῇ
C ἀσχολίᾳ τῆς τῶν ἀλλοτρίων διανομῆς, ἐὰν μὴ πρὸς
τὴν τῶν πολλῶν ἀποδόλην δόξαν, οἱ θαυμάζουσι καὶ
ζηλοῦσι τοὺς ἐν ἐξουσίᾳ τινὶ καθεστῶτας. Εἰ δὲ τοῦ
σώματος ὑπερορᾶν μελετήσαιμεν, σχολῇ γ' ἂν ἄλλο τι
τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάσαιμεν. Τί γὰρ ὅτι χρησώ-
μεθα (5) τῷ πλούτῳ, τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς
ἀτιμάζοντας. Ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ· πλήν εἰ μὴ, κατὰ
τοὺς ἐν τοῖς μύθοις δράκοντας, ἡδονὴν τινα φέρει
θησαυροῖς κατορυγμένοις ἐπαγρυπνεῖν.

8. Τὸ μὲν οὖν προηγούμενόν ἐστιν, οὗ μάλιστα
προσέχει τὸν Χριστιανὸν ἐπιμελεῖσθαι (6), γυμνωθῆ-
ναι τὰ κατὰ τὴν κακίαν πάθη τὰ ποικίλα τε καὶ διά-
φορα, δι' ὧν μολύνεται ἡ ψυχὴ. Χρὴ δὲ κατὰ δεύ-
τερον λόγον, καὶ τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀποταγὴν
κατορθωθῆναι, τῷ πρὸς τὸν κατὰ Θεὸν ὕψηλόν (7)
ἀποδίδοντι βίον· διότι πολὺν παρέχει περισπασμὸν
τῇ ψυχῇ ἡ τῶν ὕλικῶν πραγμάτων φροντίς τε καὶ
ἐπιμέλεια. Ὅταν οὖν πλείους περὶ τὸν αὐτὸν βλέ-
ποντες τῆς σωτηρίας σκοπὸν, τὴν μετ' ἀλλήλων
ζωὴν καταδέξωνται, χρὴ τοῦτο πρὸ πάντων ἐν αὐτοῖς
κρατηθῆναι, τὸ μίαν ἐν πᾶσι καρδίαν εἶναι, καὶ

(1) Ex hom. in psal. xxiii, 147.

(2) Ex ep. ccxxvi, 364.

(3) Ex serm. De legendis libris gent., 182.

(4) Ex serm. ascetico, 323.

(5) Ὅτι χρησώμεθα. Basilii contextus ἐτι χρη-
σώμεθα. Legitur χρησόμεθα, in cod. 1992. Supra

contextus καὶ τῷ Ἰωδ.

(6) Ἐπιμελεῖσθαι. Hoc verbum deerat in editis;
sed cum prorsus necessarium sit, illud desumpsimus
ex contextu.

(7) Τὸν κατὰ Θεὸν ὕψηλόν. Endicium aliè πρὸς
θεῖον καὶ ὕψηλόν. Contextus πρὸς τὸν ὕψηλόν.

θέλημα ἐν, καὶ μίαν ἐπιθυμίαν, καὶ καθὼς νομοθετεῖ ὁ Ἀπόστολος, ἐν γενέσθαι σῶμα ἐκ διαφόρων μελῶν συνηθροισμένον. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως κατορθωθῆναι, εἰ μὴ ἐκεῖνο κρατήσῃς, τὸ μὴ ἐπονομάζεσθαι τινὶ ἀποτεταγμένως μήτε ἱμάτιον, μήτε σκεῦος, μήτε ἄλλο τι τῶν εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν χρησιμευόντων· ἵνα ἕκαστον τούτων τῆς χρείας ᾖ, καὶ μὴ τοῦ κεκτημένου. Καὶ ὡς περ ἀνάρμοστόν ἐστι τῷ μείζονι σώματι τὸ μικρὸν ἱμάτιον, ἢ τῷ μικροτέρῳ τὸ τελειότερον, ἀλλ' ἕκαστῳ τὸ σύμμετρόν ἐστι καὶ ἐπωφελὲς καὶ εὐάρμοστον· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἡ κλίνη, τὰ στρώματα, τὸ θερμὸν περιδόλαιον, τὸ ὑπόδημα τοῦ πάνου χρήζοντος, οὐχὶ τοῦ κεκτημένου εἶναι ὀφείλει. Καὶ καθάπερ τῷ φαρμάκῳ ὁ τραυματισθεὶς, οὐχ ὁ ὑγιαίνων κέχρηται, οὕτω καὶ τῶν πρὸς τὴν ἀνεσιν τοῦ σώματος ἐπινοουμένων, οὐχ ὁ τρυφῶν, ἀλλ' ὁ χρήζων τῆς ἀνέσεως ἀπολαύει δικαίως (1), ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΑΕΟΝΕΣΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

1. Ὅταν εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς ἀπειροχάλου (2) εἰσέλθῃς, καὶ ἴδῃ αὐτὴν παντοίοις γεγανυμένην ἀνθεσιν, οἶδαι οὗτος οὐδὲν τῶν ὀρωμένων τιμωτέρον κέκτηται, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀψυχα καλλωπίζει, τὴν δὲ ψυχὴν ἀκόσμητον ἔχει. Καίτοι μυριοὶ ἐφ' ἑστέασι τῇ θύρᾳ πτωχοί, πᾶσαν ἐλεεινὴν ἀφιέντες φωνήν· ὁ δὲ ἀρνείται τὴν δόσιν, ἀδύνατον εἶναι λέγων ἐπαρκεῖν τοῖς αἰτοῦσι. Καὶ τῇ μὲν γλώσσῃ ἐξόμνυται, ὑπὸ δὲ τῆς χειρὸς ἐλέγχεται· σιωπῶσα γὰρ ἡ χεὶρ τὴν ψευδολογίαν κηρύσσει, περιστραπομένη ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ δακτυλίου σφενδόνης. Ἀθλίε καὶ ταλαίπωρε, πόσους δύναται εἰς σου δακτύλιος χρεῶν ἀπολύσαι· πόσους οἴκους καταπίπτοντας ἀνορθῶσαι! Μία σου κιβωτὸς τῶν ἱματίων δύναται δῆμον ὁλόκληρον ῥιγοῦντα περιβαλεῖν· ἀλλ' ὑπομένεις ἀπρακτον ἀποπέμψαι τὸν πένητα, μὴ φοβούμενος τὸ δίκαιον τῆς ἀντιδόσεως τοῦ κριτοῦ. Οὐκ ἠλέησας, οὐκ ἐλεηθῆς· οὐκ ἔνοιξας τὴν οἰκίαν, ἀποπεμφθῆς τῆς βασιλείας· οὐκ ἔδωκας τὸν ἄρτον, οὐ λήψῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἀλλὰ πένητα λέγεις σεαυτὸν. Κάγῳ συντίθεμαι· πένης γὰρ ἐστίν, ὁ πολλῶν ἐνδεής. Πολλῶν δὲ ὁμᾶς ἐνδεεὶς ποιεῖ τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκόρεστον. Τοῖς δέκα τάλαντοις ἄλλα δέκα τάλαντα προστιθεῖναι σπουδάζετε· ἐπειδὴν εἴκοσι γένηται, ἄλλα τσαῦτα ἐπιζητεῖτε, καὶ αἰ (3) τὸ προστιθέμενον, οὐχὶ τὴν ὁρμὴν ἴσῃσιν, ἀλλ' ἀναρῶνται τὴν ὀρεξιν. Ὡς περ γὰρ τοῖς μεθύουσιν ἀφορμὴ τοῦ πίνειν ἡ προσθήκη τοῦ οἴνου γίνεται, οὕτω καὶ οἱ νεόπλουτοι πολλὰ κτησάμενοι, πλειόνων ἐπιθυμοῦσι, τῷ αἰ προστιθεμένῳ τὴν νόσον τρέφοντες, καὶ περιτρέπεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ πρὸς τὸ ἐναντίον. Οὐ γὰρ εὐφραίνει αὐτοὺς τὰ προσόντα τσαῦτα ὄντα, ὅσον λυπεῖ τὰ ἐνδεόντα, ἅπερ ἂν αὐτοῖς ἐλλείπειν

A Apostolus, unum efficiatur corpus ex diversis membris coagmentatum *. Hoc autem aliter perfici non potest, 498 nisi obtinuerit hæc consuetudo, ut nihil nominatim ac peculiariter cuiquam tribuatur, neque vestimentum, neque vas, neque quidpiam aliud ex iis quæ conducunt vitæ communi; ut singula usibus necessariis, non autem possessoribus destinentur. Et sicuti vestimentum parvum corpori majori, aut majus parvo non convenit, sed quidquid cuique accommodatum est, id utile est et commodum: ita etiam alia omnia, lectus, stragula, calidum vestimentum, valde indigentis esse debent, non possidentis. Quemadmodum enim medicamento qui vulneratus est, non qui sanus, utitur: sic etiam vir quæ ad sublevandum corpus excogitata sunt, non qui delicate vivit, sed is cui levamen opus est, merito perfruitur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

DE AVARITIA.

SERMO VI.

1. (4) Quando in domum inepti viri ingredior, videoque ipsam omnigenis renidentem ornamentis, intelligo eum nihil iis quæ videntur pretiosius possidere, sed ornare diligenter inanimata, animam vero incultam relinquere. Quamquam innumeri stant pro foribus pauperes nullam non emittentes vocem miserabilem; negat ille se daturum, seque ait sufficere non posse rogantibus. Et lingua quidem ejurat non posse, sed a manu arguitur. Illa enim silet quidem, sed mendacium prædicat, annuli palacoruscans. O infelix atque miser, quot potest unus tuus annulus ære alieno liberare! quot domos corruentes erigere! Arca tua vestiaria vel unica potest totum populum frigore rigentem amicro; et tamen sustines pauperem non donatum dimittere, justam judicis vindictam non reformidans. Non misertus es, non consequere misericordiam: non aperuisti domum, a regno excluderis: panem non dedisti, non accipies vitam æternam. Sed pauperem dicis teipsum; et ego assentior. Pauper enim est, qui multis indiget. Vos autem insatiabilis cupiditas multorum indigos efficit. Talentis decem, decem alia adjicere conamini: viginti coactis, totidem queritis, neque appetentiam sistet quod semper additur, imo accendit appetitum. Quemadmodum enim ebriis vini accessio bibendi sit occasio: sic etiam recens ditati ubi multa acquisierint, plura concupiscunt, semper addendo morbum nutrientes, eisque suum studium cedit in contrarium. Neque enim præsentia bona cum tanta sint, tantum illos exhilarant, quantum contristant quæ desunt, ea, inquam, quæ sibi deesse putant. Nam cum lætari

* 1 Cor. xii, 12.

(1) Δικαίως. Minus commode deest ea vox in contextu Basilii.

(2) Ἀπειροχάλου. Addit Basilii contextus καὶ ὀλιπλότου, et sero divitis.

(3) Καὶ αἰ. Voculam addidimus ex contextu et codicum altero. Idem codex paulo ante καὶ ἐπειδὴν.

(4) Ex hom. in Divites, 56.

ipsos par esset, ac gratiam habere, quod tam multis sunt opulentiores : contra ægre ferunt ac dolent se sorte ab uno aut altero locupletiore superari. (1) Neque eos qui se ipsis inferiores sunt enumerantes, pro iis quæ habent, gratias persolvunt largitori benefico : 499 imo facta cum eo quod præstantius est comparatione, quantum superentur reputantes, ita moerent et conqueruntur bonis alienis privati, ac si suis spoliarentur. (2) Nam qui necessarios terminos excessere, cum jam sibi, more eorum qui in declive feruntur, nihil firmum suppetat, ad quod se recipiant, nusquam ulterius abripi intermittunt : sed quo plura compararint, eo magis opus habebunt paribus, aut etiam amplioribus ad cupiditatem explendam, secundum Excecidæ filium Solonem, qui ait :

Divitiarum homini finis non constitit ullus.

In his etiam Theognide magistro utendum est, qui dicit :

*Non amo divitias, non opto : sed mihi parvo
Vivere contingat, nilque timere mali.*

Ego autem Diogenis admiror omnium simul humanarum rerum contemptum, qui se rege magno pronuntiavit ditio-rem, quod in vita paucioribus quam ille egeret. Avaris autem, nisi Pythii Mysi adsint talenta, nisi sint terræ tot et tot jugera, nisi pecorum greges innumeri, sufficiet nihil. (3) Sed quemadmodum ii qui scalas conscendunt, pede semper ad superiorem gradum erecto non prius conquiescunt, quam ad summum perveniant : sic et hi quando hunc divitem assecuti, confestim ditiori adhuc pares fieri conantur : et ubi eum quoque attingerint, studium suum ad alium transferunt, et non cessant ab appetenda potentia, donec in sublime erecti, alto casu seipsos contendant.

2. (4) Atque ut qui præ insania mente moti sunt, res ipsas non intuentur; sed ea ex quibus afficiuntur : sic avarorum animus, pecuniæ aviditate obrutus, cuncta aurum, cuncta argentum videt : ac lubentius aurum quam solem intueatur. Verti omnia in auri naturam exoptat, atque in id incumbit pro virili. Quid enim non molitur propter aurum? Frumentum fit illi aurum, vinum in aurum concre-
scit, lanæ illi in aurum vertuntur; mercatura omnis, omnis solertia parit illi aurum. Ipsum aurum generat semetipsum, dum per senora multiplicatur; neque ullus finis reperitur cupiditatis. Ac pueris quidem gulosis plerumque concedimus, ut iis quæ cupiunt, sese abunde expleant, ut per maiorem saturitatem fastidium ipsis afferatur. Avarus non

(1) Ex hom. in mart. Julittam, 39.

(2) Ex serm. De legendis libris gent., 183

(3) Ex hom. in divites, 57.

(4) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 47.

(5) Ὑπερχειμένην. Sic contextus Basilii. Editi nostri ὑποχειμένην.

(6) Ἀγίχωνται. Forte ἀγίχωνται. Edit.

Α ὑπόθωνται. Δείον γὰρ αὐτοὺς εὐφραίνεσθαι καὶ χάριν ἔχειν, τοσούτων ὄντας εὐπορωτέρους· οἱ δὲ δυσφοροῦσι, καὶ ὀδυῶνται, ὅτι ἐνός που ἢ δευτέρου τῶν ὑπερπλουτούντων ἀπολιμπάνονται. Καὶ οὐ τοὺς ὑποδεεστέρους ἀπαριθμοῦμενοι, τὴν ὑπὲρ ὧν ἔχουσι χάριν ἀποπληροῦσι τῷ εὐεργέτῃ· ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ ὑπερέχον συγκρίσει· ὅσον ἀπολείπονται λογιζόμενοι, ὡς οἰκείων στερούμενοι τῶν ἑτέροις προσόντων, οὕτως ἀνιῶνται καὶ καταμέμφονται. Οἱ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ὄρον ἔξω γενόμενοι, παραπλησίως τοῖς κατὰ τοῦ πρανοῦς φερόμενοις, πρὸς οὐδὲν στάσιμον ἔχοντες ἀποδῆναι, οὐδαμῶς τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἴστανται· ἀλλ' ὥσπερ ἂν πλεῖω προσπεριβάλλωνται, τοῦ Ἰσοῦ ἔονται, ἢ καὶ πλείονος πρὸς τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸν Ἐξηχεσιίδου Σόλωνα, ὃς φησι·

B

*Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι
[κεῖται].*

Τῷ δὲ Θεόγνιδι πρὸς ταῦτα διδασχάλη χρηστέον, λέγοντι·

*Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, οὐτ' εὐχεμαι· ἀλλὰ μοι εἴη
Ζῆν' ἀπὸ τῶν εὐλίων μηδὲν ἔχοντι κακόν.*

Ἐγὼ δὲ καὶ Διογένης ἀγαμὶ τὴν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπεροφίαν ὃς γε καὶ βασιλείας τοῦ μεγάλου ἑαυτὸν ἀπέφηνε πλουσιώτερον, τῷ ἱλαττή-
νων ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὸν βίον προσδεῖσθαι. Τοῖς δὲ πλεονέκταις, εἰ μὴ τὰ Πυθίου τοῦ Μυσοῦ προσεῖη τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ βοσκημάτων ἔσμοι πλείους ἢ ἀριθμῆσαι, οὐδὲν ἐξαρκέσει. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ τὰς κλίμακας ἀνιβαίνοντες, αἰετὸς πρὸς τὴν ὑπερχειμένην (5) βαθμίδα τὸ ἴχνος αἴροντες, οὐ πρότερον ἀφίστανται, πρὶν ἂν τῆς ἀκρας ἀφίκωνται (6)· οὕτω καὶ οὗτοι, ὅταν τοῦτον τὸν πλούσιον καταλάβωσιν, εὐθὺς τῷ πλουσιωτέρῳ παρισωθῆναι φιλονεικοῦσι· καὶ ἐπ' ἐκεῖνον φθάσωσιν, ἐπὶ τὸν ἄλλον τὴν σπουδὴν μεταφέρουσι, καὶ οὐ παύονται τῆς κατὰ τὴν δυναστείαν ὁρμῆς, ἕως ἂν ὑφωθέντες, ἀπὸ μετῴρου τοῦ πτώματος ἑαυτοὺς καταρρήξωσι.

2. Καὶ ὥσπερ οἱ ὀπὸ μανίας παράφοροι οὐ τὰ πράγματα βλέπουσιν, ἀλλὰ τὰ ἐκ τοῦ πάθους φαντάζονται· οὕτως ἢ τοῦ πλεονέκτου ψυχὴ τῇ φιλοχρηματίᾳ καταχωσθεῖσα (7), πάντα χρυσὸν, πάντα ἀργυρον βλέπει. Ἰδίον ἂν ἴδῃ (8) τὸν χρυσὸν, ἢ τὸν ἥλιον. Εὐχεταὶ πάντα πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν μετα-
D ὀληθῆναι, καὶ ἐπνοεῖ μέντοι καθ' ὅσον οἶόν τε. Πόλεον γὰρ μηχανὴν διὰ χρυσὸν οὐ κινεῖ; Ὁ οἶτος χρυσὸς αὐτῷ γίνεταί· ὁ οἶνος εἰς χρυσὸν μεταπήγνυται· τὰ ἔρια αὐτῷ ἀποχρυσόυται· πᾶσα ἐμπορία, πᾶσα ἐπίνοια χρυσὸν αὐτῷ προσάγει (9). Αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρυσὸς ἀπογεννᾷ, πολυπλασιαζόμενος ἐν δανείσμασι· καὶ τέλος τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐξευρίσκειται. Τῶν μὲν γὰρ παιδῶν τοῖς λίχνοις ἀφειδῶς πολλάκις ἐνδίδωμεν τῶν περισπουδάζων (10) ὑπερμπέμπλασθαι, ὥστε

(7) Καταχωσθεῖσα. Contextus κατασχεθεῖσα.

(8) Ἰδίῃ. Forte ἴδωι. Edit.

(9) Προσάγει. Sic codicum alter et Basilii contextus. Editi προάγει.

(10) Τῶν περισπουδάζων. Sic idem codex et Basilii contextus. Editi τῷ περισπουδάζοντι.

τῷ ὑπερβάλλοντι κόρῳ τὴν ἀποτροπὴν ἐμποιοῦσι. Ὁ δὲ πλεονέκτης, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἐσὼ πλείονων ἐμπορεῖται, πλείονων ἐφίεται. Τὸ μὲν πῦρ ἐπειδὴν καταπρήσεως ἀφίεται, σπεύδει πᾶσαν ἐπινεμηθῆναι τὴν ὕλην· καὶ οὐδεὶς αὐτῷ (1) στήσαι δύναται, πρὶν ἂν ἐπιλείπῃ ἡ ὕλη. Τὸν δὲ πλεονέκτην τί δύναται ἐπισχεῖν; Πυρρός ἐστι χαλεπώτερος, πάντα διὰ συν-
χειας νεμόμενος. Ἐλαβε τὰ τοῦ πλησίον· ἄλλος ἀνεφάνη γείτων, καὶ τὰ ἐκείνου ἐξιδιοποίησται. Οὐ τοῖς κατόπιν προσέχει, ὅτι πολλά· ἀλλὰ τοῖς λείπου-
σιν, ὅτι γείτονας κίχτηται. Οὐκ εὐφραίνει τὰ κτη-
θέντα· ἀλλὰ λυπεῖ τὰ λειπόμενα· οὐ τῇ ἀπολαύσει τῶν συναχθέντων προσέχει, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκδοαπανά τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ πλείονος κτήσεως. Εἴτα ἀγρυπνίαι ἐντεῦθεν, αἱ μέριμναι, αἱ φροντίδες. Τί ποιήσω; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδο-
μήσω. Ἄσπρον, ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ τῆν ψυχὴν· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τί νῦν ἐστὶ; Μείζων τῆς αἰωνίου κολάσεως ὁ γέλως τῆς ἀβουλίας. Ὁ γὰρ μετ' ὀλίγον ἀνάρπαστος ἀγεσθαι (2) μέλλων, οἷα βουλευέται; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας. Κα-
λῶς ποιεῖς, φαίην ἂν ἔγωγε πρὸς αὐτόν· ἄξια γὰρ καθαιρέσεως τὰ ταμίαια τῆς ἀδικίας. Κατάσκαπτε ταῖς ἐαυτοῦ χερσίν, ἃ κακῶς ὑποδόμησας· λύε τὰ σιτοδοχεῖα, ὅθεν οὐδεὶς ἀπῆλθέ ποτε παραμυθίας τυχών· ἀφάνισον πάντα οἶκον, πλεονεξίας φύλακα, ἀποσκηύασον ὀρόφους, περίελε τοίχους, δείξον ἑλπί-
τὸν εὐρωτιῶντα οἶτον, ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὸν δέ-
σμιον πλοῦτον, θριάμβευσον τὴν σκοτεινὰ τοῦ μαμωνᾶ καταγῶγια. Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μεί-
ζονας οἰκοδομήσω. Ἐάν δὲ καὶ ταύτας ἐμπλή-
σῃς (3), τί ποτε ἄρα διανοηθήσῃ; ἤπου πάλιν καθ-
αιρήσεις, καὶ πάλιν οἰκοδομήσεις; Καὶ τί τούτων σπουδῆς, καὶ μετὰ σπουδῆς καθαιρεῖν;

3. Κἂν μὲν ἀκούσης, Πώλησον σου τὰ ὑπάρ-
χοντα, καὶ δός πτωχοῖς, ἵνα ἔχῃς ἐφόδιον πρὸς τὴν αἰώνιον ἀπόλαυσιν, ἀπέρχῃ λυπούμενος· ἂν δὲ ἀκούσης, δὸς χρήματα γυναιξὶ χλιδῶσαις, δὸς λιθο-
ξόοις, τέκτοσι, ψηφοθέταις, ζωγράφοις, χαίρεις ὡς δὴ τι χρημάτων τιμιώτερον κατακτῶμενος. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς τοίχους τούτους τοὺς ὑπὸ τοῦ χρόνου καταρ-
ρύντας, ὧν τὰ λείψανα ὥσπερ σκόπελοι τινες διὰ τῆς πόλεως πάσης ἀνέχουσι; Πόσοι ἦσαν κατὰ τὴν πόλιν πένητες τούτων ἐγειρομένων, οἱ διὰ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν ὑπὸ τῶν τότε πλουσίων παρεωρῶντο; Πού τοίνυν ἡ λαμπρὰ τῶν ἔργων κατασκευή; πού δὲ ὁ ἐπὶ τῇ τούτων μεγαλουργίᾳ ζηλούμενος; Οὐ τὰ μὲν συγκέχυται καὶ ἐφάνισται, ὥσπερ τὰ κατὰ παιδιὰν ἐν ταῖς ψάμμοις ὑπὸ τῶν παίδων φιλοτεχνούμενα, ὁ δὲ ἐν τῷ ᾄδει κείται, ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ματαίων μεταμελούμενος; Μεγάλην ἔχε τὴν ψυχὴν, ἄνθρωπε. Τοῖχοι δὲ καὶ μικροὶ καὶ μείζονες τὴν αὐτὴν χρεῖαν πληροῦσι τοῖς ἔχουσιν. Ἐχεις ἀποθήκας, ἐάν θέλῃς

A item : sed quo pluribus impletur, hoc plura desi-
derat. (4) Ignis postquam accensus est, festinat materiam omnem depascere : nec quisquam prius-
quam materia deficiat, eum sistere potest. Avarum autem quid potest cohibere? Igne ipso est aspe-
rior, omnia continenter depascens. Usurpavit quæ proximi sunt; alius prodiit vicinus, ejus quoque bona sibi assumpsit : 500 non attendit iis quæ prius parta fuerunt, quod multa sunt : sed iis quæ desunt, quod vicinos habet. Non lætatur possessis : sed de iis quæ desunt, dolet : neque ad ea quæ con-
gessit perfruenda animum appellit, sed opum ampliorum desiderio absumit semetipsum. Deinde hinc vigiliæ, curæ, sollicitudines. Quid faciam? Diruam horrea mea, et ampliora ædificabo. Stulte, B hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt? (5) Hæc irrisio stultitiæ superat supplicium æternum. Qui enim paulo post rapiendus est et abducendus, qualia in animo ver-
sat consilia? Destruam horrea mea. Recte facis, ego ipse ei dixerim. Digna enim sunt quæ destruantur, iniquitatis horrea. Tuis ipse manibus dirue quæ male ædificasti. Solve frumentarias penus, undo nemo unquam allevatus exiit. Dirue omnem do-
mum avaritiæ custodem, evertite tecta, demolire muros, ostende soli frumentum cariosum, educ e carcere vinctas opes, produc in publicum tenebrosa mammonæ conclavia : Destruam horrea mea, et ma-
jora ædificabo. Quod si hæc quoque impleveris, quid tum excogitabis? rursusne destrues, et rursus ædificabis? Quid stultius, quam laborare perpetuo, ædificare diligenter, et diligenter destruere?

ἀνοητότερον, ἀπέραντα μοχθεῖν. οἰκοδομεῖν μετὰ

3. (6) Quod si audieris : Vende quæ habes, et de pauperibus **, ut habeas viaticum ad æternam felicitatem, abis tristis : si vero audieris : Da pecunias mulieribus luxuriosis, da lapicidibus, fabris lignariis, hominibus calculos locantibus, pictoribus, tunc perinde gaudes ac si quidquam pecuniis pretiosius acquiras. Non vides mœnia hæc temporis diuturnitate collapsa, quorum reliquæ velut scopuli quidam per totam urbem eminent? Quot, cum exstruerentur, erant in urbe pauperes, qui ob col-
latum in ea studium a divitibus ejus temporis negligebantur? Ubi igitur splendida operum structura? ubi ille, qui magnopere laudabatur ob eorum magnificentiam? Nonne hæc quidem prolapsa et abolita, ut ea, quæ in arena a pueris ludentibus exstruuntur, illum autem in inferno jacentem im-
pensi rebus vanis studii pœnitet? Sis animo magno, o homo. Muri tum parvi tum magni eundem possidentibus usum præstant. (7) Habes horrea, si

** Luc. xii, 48-20. ** Matth. iix, 21.

(1) Αὐτῷ. Legendum videtur αὐτό. EDIT.

(2) Ἀγεσθαι. Codicum alter γενέσθαι.

(3) Ἐμπλήσῃς. Sic uterque codex et contextus. Editi ἐμπλήσεις.

(4) Ex hom. dicta in Latiniis, 590.

(5) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 48.

(6) Ex hom. in dirites, 55.

(7) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 49.

vis, domos pauperum. *Thesauriza tibi thesaurum in celo*¹⁰. Quæ illic reconduntur, ea non depascuntur lineæ, non corrodit caries, non prædantur fures. At egenis impertiar, cum secunda horrea implevero. Longum tibi vitæ tempus præfixisti. Cave te præfinita dies festinans prævertat. Nam pollicitatio isthæc nequitie argumentum est, non benignitatis. Polliceris enim, non ut de postea, sed ut præsens submoveas. Nunc cum liceat, quid impedit quominus largiari? Nonne adest indigus? nonne plena sunt horrea? an non parata merces? an non clarum præceptum est et perspicuum? Esuriens contabescit, nudus riget: strangulatur **501** is a quo debitum exigitur; et tu eleemosynam differs in crastinum? Audi Salomonem: *Ne dixeris: Abi ac revertere, et cras dabo, cum hodie benefacere possis*¹¹: *ignoras enim quid pariet dies sequens*¹². (1) Præterea, aurum cum das, et emis equum, non moeres: cum vero peritura impertis, ac regnum cælorum accipis, lacrymas effundis, et rejicis rogantem, ac dare recusas, sexcentas tibi sumptuum causas comminiscens. Quid respondebis judici? qui parietes vestis, hominem non vestis? qui equos ornas, fratrem in sordibus jacentem aspernaris? qui putrescere sinis frumentum, esurientes non alis? qui defodis aurum, oppressum contemnis?

4. (2) Quomodo tibi pauperis calamitates ponam ob oculos? Ille re familiari circumspecta, videt aurum sibi nec adesse, nec unquam adfuisse, sed vasa ac vestes, qualis esse solet pauperum possessio, omnia paucis obolis æstimanda. Ecquid igitur? Tum demum miser convertit oculos in liberos, ut in forum ducens, mortis inveniat remedium. Illic urgentis famis pugnam consideres, velim, et paterni amoris. Fames quidem miserrimam mortem minatur, natura vero retrahit, suadetque ut una cum liberis moriatur: et sæpe impulsus, et sæpe relentus, tandem succumbit, necessitate egestatis coactus. Sed quæ in animo consilia versat pater? Quem primum divendam? quemnam frumenti venditor lubentius conspiciet? Accedam ad maximum natu? At ætatis jura revereor. An ad minimum natu? at me miseret illius ætatis, calamitates necdum intelligentis. Illic claram exhibet parentum effigiem: ille idoneus est ad disciplinas discendas. Ileu, consilii inopiam! Quo me vertam? in quem horum impingam? qualem bestię animum induam? quomodo naturæ obliviscar? Omnes si servo, fame videbo consumi. omnes. Unum si vendidero, quibus oculis reliquos aspi-

τὰς οἰκίας (3) τῶν πενήτων. Θησαύρισον σεαυτῷ θησαυρόν ἐν οὐρανῷ. Τὰ ἐκεῖ ἀποτιθέμενα οὐ σῆτις μεταδόσκονται, οὐ σηπεδὼν ἐπινέμεται, οὐ λησται διακλέπτουσιν. Ἀλλὰ τότε μεταδώσω τοῖς δεομένοις, ὅταν τὰς δευτέρας ἀποθήκας πληρώσω. Μακροὺς σεαυτῷ τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς ἐπέξας· καὶ σκόπει, μή σε προκαταλάβῃ ὁ κατὰ προθεσίαν ἐπείγων. Καὶ γὰρ ἡ ἐπαγγελία οὐ χρησιμότητος ἐστὶν ἀλλὰ πονηρίας ἀπόδειξις. Ἐπαγγέλλῃ γὰρ, οὐχ ἵνα δῶς μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα τὸ παρὸν διακρούσῃ. Ἐπεὶ νῦν τί τί κωλύον τὴν μετάδοσιν; Οὐ πάρεστιν ὁ ἐνδεής; οὐχὶ πλήρεις αἱ ἀποθήκαι; οὐχ ὁ μισθὸς ἐτοιμος; οὐχ ἡ ἐντολὴ τριλαυγής; Ὁ πεινῶν τήκεται, ὁ γυμνητεῶν πηγνύται, ὁ ἀπαιτούμενος ἀπάγχεται· καὶ σὺ τὴν ἐλεημοσύνην εἰς τὴν αὔριον ἀναβάλλῃ. **B** Ἄκουε Σολομῶντος· Μὴ εἰπῇς· Ἐπαυελθὼν ἐπάτηχε, καὶ αὔριον δώσω, δυνατοῦ σου ἔντος εὐποιεῖν· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Εἴτα, χρυσὸν μὲν διδοὺς, καὶ ἵππον κτώμενος, οὐκ ἀθυμείς· φθαρτὰ δὲ προέμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν λαμβάνων, δακρύεις, καὶ ἀρνῇ τὸν αἰτοῦντα, καὶ ἀνανεύεις τὴν δόσιν, μυρίας προφάσεις ἀναλωμάτων ἐπινοῶν. Τί ἀποκριθῆσθαι τῷ χρητῇ; ὁ τοὺς τοίχους ἀμφιεννύς, ἄνθρωπον οὐκ ἐνδύεις; ὁ τοὺς ἵππους κοσμῶν, τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονοῦντα περιορᾷ; ὁ καταστέπων τὸν σίτον, τοὺς πεινῶντας οὐ τρέφεις; ὁ δὲ χρυσὸν κατορύσσων, τοῦ ἀγχομένου καταφρονεῖς;

4. Πῶς σοι ὅπ' ὕψιν ἀγάγω τὰ πάθη τοῦ πένητος; Ἐκεῖνος περισχεψάμενος τὰ ἔνδον, ὁρᾷ, ὅτι χρυσοῦ μὲν αὐτῷ οὔτε ἐστὶν, οὔτε γεγένηται (4) πώποτε· σκεύη δὲ καὶ ἐσθῆς, τοιαῦτα ὅποια ἂν γένηται πτωχῶν κτήματα (5), ὀλίγων τὰ πάντα ὀβολῶν ἀξία. Τί οὖν; Ἐπὶ τοὺς παῖδας λοιπὸν ὁ ἀθλιὸς ἀγεί τὸν ὀφθαλμόν, ὥστε ἀγαγὼν εἰς τὸ πρατήριον, ἐντεῦθεν εὐρασθαι τοῦ θανάτου παραμυθίαν. Νόησον ἐνταῦθα μάχην ἀνάγκης λιμοῦ καὶ διαθέσεως πατρικῆς. Ἡ μὲν τὸν οἰκτιστον θάνατον ἀπειλεῖ, ἡ δὲ φύσις ἀνθέλκει, συναποθανεῖν τοῖς τέκνοις πείθουσα· καὶ πολλάκις ὀρμήσας, καὶ πολλάκις ἀναχοπεῖς, τελευταῖον ἐκρατήθη, ὑπὸ τῆς ἀναγκῆς χρεῖας ἐκδιασθείς. Καὶ οἷα βουλευέται ὁ πατήρ; Τίνα τούτων ἀπεμπώλῃσω; τίνα δὲ ἡδέως ὁ σιτοπώλης ὀψεται; Ἐπὶ τὸν πρεσβύτατον ἔλθω; ἀλλὰ δυσωποῦμαι αὐτοῦ τὰ πρεσβεῖα. Ἀλλὰ τὸν νέον; ἀλλ' ἐλεῶ τὴν ἡλικίαν ἀναισθητοῦσαν τῶν συμφορῶν. Οὗτος ἐναργεῖς σώζει τῶν γονέων τοὺς χαρακτῆρας· ἐκεῖνος ἐπιτηδείως ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα. Φεῦ τῆς ἀμνηστίας! Τίς γένωμαι; τί νι τούτων προσκρούσω; ποίαν θηρίου ψυχὴν ἀναλάβω; πῶς τῆς φύσεως ἐπιλάβωμαι; Ἐὰν πάντων ἀντίσχωμαι (6), πάντας ὀφθαλμοὶ δαπανωμένους τῷ πάθει. Ἐὰν ἵνα πρόωμαι, ποίοις ὀφθαλμοῖς τοὺς λειπο-

¹⁰ Matth. vi, 20. ¹¹ Prov. iii, 28. ¹² Prov. xxvii, 1.

(1) Ex hom. in Divites, 55.

(2) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam*, 46.

(3) *Τὰς οἰκίας*. Editi *τὰς κοιλίας*, *ventres pauperum*. Melius Basilii contextus ac nostri codices.

(4) *Γεγένηται*. Levitur in contextu Basilii *γενή-*

σεται, *nec unquam adfuturum*.

(5) *Κτήματα*. Deest ea vox in utroque codice, quorum alter habet *πτωχῶ*.

(6) *Ἐὰν πάντων ἀντίσχωμαι*. Hæc addita ex codicum altero et contextu.

μένους προσίδω, ὑποπτος αὐτοῖς ἤδη γεγεννημένος ἂν εἴη; Πῶς οἰκίσω τὴν οἰκίαν, ἐμαυτῷ κατασκευάσας τὴν ἀπαιδίαν; πῶς ἐπὶ τράπεζαν ἔλθω, ἐκ τοιαύτης προφάσεως τὴν εὐπορίαν ἔχουσαν; Καὶ ὁ μὲν μετὰ μυρίων δακρύων τὸν φίλατον τῶν παίδων ἀπεμπαλίστων ἔρχεται· σὲ δὲ οὐ κάμπτει τὸ πάθος, οὐ λογισμὸν λαμβάνεις τῆς φύσεως. Ἄλλ' ὁ μὲν λιμὸς συνέχει τὸν ἀθλίον, σὺ δὲ ἀναβάλλῃ καὶ εἰρωνεύῃ μακροτέραν αὐτῷ κατασκευάζων τὴν συμφορὰν. Καὶ ὁ μὲν τὰ σπλάγχνα προτείνεται τιμὴν τῶν τροφῶν· σοὺ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀποναρξῇ ἡ χεὶρ, ἐκ τῶν τοιούτων συμφορῶν ὑποδεχομένη τιμήματα· ἀλλὰ καὶ ζυγομαχεῖς περὶ τοῦ πλείονος· καὶ ὅπως ἂν πολὺ λαθὼν ἔλαττον δώῃς φιλονεικεῖς. πανταχόθεν βαρύνων τὴν συμφορὰν τῷ ἀθλίῳ.

5. Τὴν Σελευκίδα τὸ δρνεον, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἀκόρεστον εἶναι ὁ κτίστης τῶν ὧλων ἐμτηχάνηται; σὺ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πολλῶν ἀκόρεστον σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν κατεσκευάσας. Ἀλληλοφάγοι τῶν ἰχθύων οἱ πλείστοι, καὶ ὁ μικρότερος παρ' ἐκείνοις βρώμᾳ ἐστὶ τοῦ μείζονος. Κἂν ποτε συμβῇ τὸν τοῦ ἐλάττονος κρατήσαντα ἐτέρου γενέσθαι θήραμα, ὑπὸ τὴν μίαν ἄγονται γαστέρα τοῦ τελευταίου. Τί οὖν ἡμεῖς ἀνθρώποι (1) ἄλλο τι ποιοῦμεν ἐν τῇ καταδυναστείᾳ τῶν ὑποδεστέρων; τί διαφέρει τοῦ τελευταίου ἰχθύος ὁ τῇ λαϊμάργῳ φιλοπλουτίᾳ τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας αὐτοῦ κόλποις ἀποκρύπτων τοὺς ἀσθενεῖς; Ἐκεῖνος εἶχε τὰ τοῦ πάντος· σὺ τοῦτον λαθὼν μέρος ἐποίησας τῆς περιουσίας ἑαυτοῦ. Ἀδίκων ἀδικώτερος ἐφάνης, καὶ πλεονεκτικώτερος πλεονέκτου. Ὅρα, μὴ τὸ αὐτὸ σε πέρας τῶν ἰχθύων ἐκδέχεται, ἀγκιστρὸν πού, ἢ κύρτος, ἢ δίκτυον. Πάντως γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλὰ τῶν ἀδίκων διεξεληθότες, τὴν τελευταίαν τιμωρίαν οὐκ ἀποδραστόμεθα. Ἐκ πλεονεξίας σοι κατέλιπεν ὁ πατήρ κτήματα· ἀπόδος τῷ ἰδικημένῳ, μὴ ὡς ἰδίῳ ἀντιποιοῦ· ἀμαρτία ἐστὶ κληρονομία. Ἀδίκως καταδουλωσάμενος ὁ πατήρ ἀφῆκε σοι δοῦλον· ὅδε αὐτῷ σὺ τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα κάκεινῳ κουφοτέραν ποιήσης τὴν βάσανον, καὶ σεαυτῷ τὴν ἐλευθερίαν παρασκευάσης. Μὴ προσφασίζου τοὺς παῖδας. Παῖδες εἰσι; θησαυρίζε αὐτοῖς θησαυρὸν αἰώνιον. Κατάλειπε αὐτοῖς μὲν τὴν ἀγαθὴν, ἢ πλοῦτον (2) πολύν· πάντας ποιεῖσαι τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ πατέρος διὰ τῆς εὐνοίας (3). Ἀνάγκη δὲ ποτε ἀπαλθεῖν τοῦ βίου· εἴτα τὸν σὺν πατρίᾳ ἐν τῇ ἀφηλικίᾳ καταλείψεις, τῶν προεστῶτων δεόμενον. Ἐάν μὲν καλῶς καὶ ἀγαθῶς ᾔδῃς, ἕκαστος τὸν σὺν ἔκγονον ὥσπερ ἰδίον ἐκθρέψει· μεμνήσεται γὰρ, ὅτι καὶ σὺ ὄρφανῶν πατὴρ ἐγένου. Ἐάν δὲ ἐν πονηρίᾳ ζήσῃς, καὶ πολλοὺς λυπήσῃς, καὶ πάντες θηρίου χαλεπώτερος γενόμενος τοῖς συντυγχάνουσιν, ὑπεξέλθοις τοῦ βίου, κατέλιπες τὸν σὺν ἔκγονον κοινὸν ἰχθρὸν τῶν ζώντων. Ὅσπερ γὰρ τέκνον σκορπίου ὁ

ciam, illis jam perfidiae ac prodicionis nomine suspectus? Quomodo habitabo domum, qui mihi ipse auctor orbitatis? Quomodo accedam ad mensam, cujus abundantia causam ejusmodi habet? Atque ille quidem innumeris cum lacrymis abit charissimum filiorum venditurus: te vero non flecit calamitas, neque animum tuum subit naturae cogitatio. Atqui fames miserum illum premit, tu vero cunctaris ac illudis, calamitatem ei rediens longiorem. Et ille quidem viscera sua pretium alimentorum porrigit; tua vero manus ex ejusmodi calamitatibus pretia referens, non modo non stupet, sed de pretio etiam contendis, quasi plus satis offeras, atque studium in eo ponis, ut plus accipiens, minus des, misero undelibet accumulans calamitatem.

5. (4) Avem Seleucidem universorum opifex hominum gratia condidit insatiabilem; tu vero in multorum perniciem animum tuum inexplebilem effecisti. (5) Piscium plurimi vorant se invicem, minorque apud illos alimentum est majoris. Et si unquam contigerit, ut is qui 502 minorem superaverat, alterius fiat praeda: ambo in unum et eundem posterioris ventrem ingrediuntur. Quid igitur aliud nos homines agimus, dum tyrannide et potentia opprimimus inferiores? Quid a postremo pisce differt is, qui praevoraci divitiarum cupiditate in inexplebilibus avaritiae suae sinibus imbecilles abscondit? Ille possidebat pauperis bona: tu ipsum apprehensum fecisti tuae ipsius opulentiae partem. Injustis injustiorem, et rapaci rapaciorem te ostendisti. Cave excipiat te idem finis, qui pisces: hamus videlicet, aut nassa, aut rete. Omnino enim et nos, si multum admiserimus iniquitatis, ultimam non effugiemus poenam. Possessiones per rapinam partas tibi reliquit pater: redde tu injuria affecto, ne tu tibi eas ut proprias vindica; peccati est haereditas. Injuste in servitutum redactum tibi servum reliquit pater: eum tu libertate dona, ut et illi efficias leviora tormenta, tibi quoque libertatem pares. (6) Ne causeris liberos. Sunt tibi liberi? collige ipsis thesaurum aeternum. Relinque illis recordationem bonam, magis quam divitias multas. Fac benevolentia, ut omnes filii tui sint patres. Aliquando de vita decedas necesse est; deinde filium tuum in immatura aetate relinques adhuc tutoribus egentem. Quod si honestus fueris et bonus, unusquisque filium tuum ut suum enutriet; nam eis in mentem veniet fuisse te quoque orphanorum patrem; sin autem posteaquam in malitia vixeris, multosque affeceris mce- rore, et in eos qui tecum congregiuntur fera omni fueris acerbior, ita demum migras de vita; filium tuum reliquisti communem viventium hostem.

(1) Ἀνθρώποι. Sic uterque codex et contextus. Editi ὡς ἀνθρώποι.

(2) Ἡ πλοῦτον. Editi εὐ πλοῦτον. Cum Basilii contextu consentit uterque codex.

(3) Διὰ τῆς εὐνοίας. In contextu Basilii satis commode emendatum est διὰ τῆς εὐποιίας. benefu-

ciendo, quamvis duo tantum codices hanc scripturam agnoscant, caeteri cum editis consentiant.

(4) Ex hom. in divites, 57.

(5) Ex hom. vii in Hexaem., 65.

(6) Ex hom. dicta in Lacitis, 591.

Quemadmodum enim qui scorpium natum conspexerit, timet ne quando ætate provecior imitetur patrem : ita etiam tuis liberis paternæ nequitiae hæredibus, priusquam ad ætatem pervenerint, struentur ab omnibus insidiæ. (1) Nam ut flumina ex parvo initio profecta, deinde per eas quæ paulatim sunt accessiones intolerabiliter aucta, quidquid obsistit et objicitur, id violento impetu secum trahunt ; ita etiam divites ex parva potentia prodeuntes, ubi ex iis quos jam potentia sua oppressere inferendæ injuriæ facultatem ampliorem adepti sunt, tunc reliquos una cum iis quos prius injuria affecere, redigunt in servitutem, filique ipsis potestatis incrementum magnitudo nequitiae, cum unusquisque eorum qui jam injuria affecti sunt, magis sollicitus sit, ne quid mali ulterius patiatur, quam ut de iis quæ perpe-

sus est, vindictam sumat. 6. (2) Ne igitur concupiscas agros proximi. Ne sulcum sulco adjiciens, agrum tuum paulatim adaugeas. Quantum enim ex aliena accessione terram dilataveris, tanto majus peccatum tibi accersis. Et terra quidem quæ tibi paulatim accesserat, et per avaritiam parva fuerat, hic remanet, nec amplius tua est, sed hæredum, ac iniquas opes relinquis successori. Terra in æternum stat¹² : peccatum vero sequetur **503** ut umbra, animæ omni adhærens. Quemadmodum enim umbra sequitur corpus : ita et peccatum animæ adhæret. (3) Præterea quicumque usurpatis proximorum agris, limites possessionum suarum plus æquo extendunt, eo quod possessiones illæ non sine gemitibus eorum qui injuria afficiebantur, fuerant acquisitæ, facti sunt a divina benedictione alieni. Unde ubi decem boum juga, ut est apud Isaiam¹³, araverant, vix laguncula una vindemiabitur, et ubi sex artabæ fuerant seminatae, vix tres fructuum mensuræ colligentur. (4) Malus in urbe, malus ruri vicinus est rapax. Novit mare terminos suos : nox antiquos limites sibi præscriptos non transgreditur. At vero homo rapax non veretur tempus, non agnoscit terminum, successionis ordini non cedit : sed ignis vim imitatur, invadit omnia, omnia depascitur. Quæcunque videt oculus, ea concupiscit rapax. Non explebitur oculus videndo¹⁴, neque rapax satiabitur accipiendo. Infernus non dixit, Sufficit¹⁵, neque rapax unquam dixit, Sufficit. (5) At vero quid inde lucri? Vigiliæ, curæ, sollicitudines. Judex expectatur, et ipse circumspectat ne

θεασάμενος φοβείται, μή ποτε εἰς ἡλικίαν ἰλθὼν μιμησῆται τὸν πατέρα· οὕτω καὶ τὰ πᾶσι ἐκγονοῦ πονηρίας πατρικῆς εἶναι κληρονόμα ὑποπτευόμενα, πρὶν εἰς ἡλικίαν ἰλθεῖν, παρὰ πάντων ἐπιβουλεύθῃσεται. Ὡς γὰρ οἱ ποταμοὶ ἐκ μικρᾶς τῆς πρώτης ἀρχῆς ὀρμηθέντες, εἴτα ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἀνυπόστατον λαμβάνοντες τὴν αὐξήσιν, τῷ βίῳ τῆς φορᾶς τὸ ἐνιστάμενον παρασύρουσιν· οὕτω δὲ καὶ οἱ πλούσιοι ἐκ μικρᾶς δυνάμεως προελθόντες (6), καὶ ἐκ τῶν ἤδη καταδυναστευθέντων τὴν τοῦ πλείονος ἀδικεῖν δύναμιν προσλαμβάνοντες, τοῖς προδικημένοις τοὺς λειπομένους καταδουλοῦνται, καὶ γίνεται αὐτοῖς δυνάμεως αὐξήσις ἢ περισσοὶα τῆς πονηρίας, πλείονα λόγον ἐκάστου τῶν ἡδικημένων ἔχοντος μὴ προσπαθεῖν τι κακὸν, ἢ δίκην λαβεῖν ὑπὲρ τῶν φθασάντων.

6. Μὴ τοίνυν ἐπιθυμήτης τῆς τοῦ πλησίον χώρας. Μὴ αὐλακα αὐλακι προστιθείς, κατὰ μικρὸν αὐξάνει τὴν γῆν (7). Ὅσον γὰρ πλατύνεις ἐκ τῆς ἀλλοτρίας προσθήκης τὴν γῆν, τοσούτῳ μακροτέραν σοι τῇ ἀμαρτίαν κατασκευάζεις. Καὶ ἡ μὲν γῆ ἐνταῦθα παραμένει, κατὰ μικρὸν σοι προχωρηθεῖσα, καὶ διὰ τῆς πλεονεξίας γινομένη, οὐκ ἔτι σὴ, ἀλλὰ τῶν μετὰ σὲ, καὶ ἀφ' οὗτοι ἀδίκον τῷ διαδεχομένῳ τὸν βίον. Ἡ γῆ ἔστηκεν εἰς τὸν αἰῶνα· ἡ δὲ ἀμαρτία ἀκολουθεῖ σὺν σκιά, πάσῃ ἐπομένῃ (8) ψυχῇ. Ὡς περ γὰρ ἡ σκιά τῷ σώματι ἑπεται, οὕτω καὶ ἡ ἀμαρτία τῇ ψυχῇ συμπεφυκεν. Ἄλλως τε ὅσοι μετὰ παρορισμοῦ τῶν πλησίον, τοὺς ὅρους τῶν οἰκείων κτήσεων ὑπερ-
C εἰσέτειναν, διὰ τὸ ἀπὸ στεναγμοῦ τῶν ἡδικημένων συμπεπορίσθαι τὰς κτήσεις, ἀλλότριοι τῆς θείας ἀπειδείχθησαν εὐλογίας· ὥστε ἐνθα ζεύγη δέκα βοῶν εἰργάσατο, κατὰ τὴν Ἠσαΐαν, μόγις κεράμιον ἐν τρυγηθῆναι· καὶ ἐνθα ἐξ ἀτράβαι κατεσπάρησαν, τρία μέτρα συνάγεσθαι τὸν καρπὸν. Πονηρὸς ἐν πόλει σύνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς ὁ πλεονέκτης. Ἡ θάλασσα οἶδεν τὰ ὅρια αὐτῆς· ἡ νύξ οὐχ ὑπερβαίνει ὁροθεσίας ἀρχαίας. Ὁ πλεονέκτης δὲ οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνωρίζει ὅρον, οὐ συγχωρεῖ ἀκολουθίαν διαδοχῆς· ἀλλὰ μιμεῖται τοῦ πυρὸς τὴν βίαν, πάντα ἐπιλαμβάνων, καὶ πάντα ἐπινεμόμενος. Ὅσα ἐπι-
D ἐλέπει ὁ ὀφθαλμὸς, τοσούτων ἐπιθυμεῖ ὁ πλεονέκτης. Οὐ πλησθῆσεται ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ὀρεῖν, καὶ οὐ χορσαθήσεται φιλάργυρος τοῦ λαμβάνειν. Ὁ ἄδης οὐκ εἶπεν, Ἀρκεῖ, οὐδ' ὁ πλεονέκτης εἰπέ ποτε· Ἀρκεῖ. Τὸ δὲ ἐνταῦθα κέρδος τί; Ἀγρυπνίαι, μέριμναι, φροντίδες. Δικαιοσύνης προσδοκᾶται, καὶ οὗτος

¹² Eccle. i, 4. ¹³ Isa. v, 10. ¹⁴ Eccle. i, 8. ¹⁵ Prov. xxvii, 27; xxx, 16.

(1) Ex hom. in divites, 57.

(2) Ex hom. in Lacizis, 590.

(3) Ex comment. in Isa., 486.

(4) Ex hom. in divites, 57.

(5) Ex hom. dicta in Lacizis, 591.

(6) Οἱ πλούσιοι ἐκ μικρᾶς δυνάμεως προελθόντες. Pro his vocibus legitur in contextu οἱ ἐπὶ μέγα τῆς δυνάμεως προελθόντες, qui ad magnam potentiam proveci sunt. Sed nostra scriptura longe videtur præferenda, ac cum altero comparationis mem-

bro melius quadrat. Cum ea consentit Colnertinus codex, nisi quod habet ἐκ μακρᾶς, quod erratum est librariorum.

(7) Τὴν γῆν. Minus commode in contextu τὴν σὴν.

(8) Πάσῃ ἐπομένῃ. Sic videtur emendandum quod legebatur in contextu πᾶσι παρεπομένῃ. Quæ scriptura cum vitio non careret, inde factum ut illud πᾶσι in nonnullis codicibus mss. expungeretur. Est etiam expunctum in hac novissima editione.

περισκοπεῖ, μὴ εἰς δικαστήρια παρατυρῇ. Βουλευέ-
ται ἐν νυκτί, τίνας τῶν πικρῶν συνηγέρων παρα-
σκευάζει, ἵνα ψευδὲς μαρτυρίας (1) ἐκμισθώσῃται·
πῶς ἐκπολιορκήσῃ τὸν ἐν τῇ ἐρημίᾳ, πῶς καταδυ-
ναστεύσῃ τοῦτου, καὶ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀλήθειαν
ἀλείψας, ἀμφοτέρους ἀναλώσῃ, καὶ τὸν δικαστὴν
πατακροσάμενος, καὶ τὸν ἀδικηθέντα (2) πλεονεκτέ-
σας. Τὸν πλοῦτον, τὸν μὲν δημοσιεύει, τὸν δὲ κατ-
ωρυγμένον ἔχει πρὸς ἐλπίδας τὰς ἀδελφούς ἀποτιθέ-
μενος, ἐλπίδας τὰς οὐκ ἐλπίδας. Εἰ γὰρ πρὸς ἐλπίδας
ἦν ἡ ἀπόθεσις, πρὸς τὴν αἰωνίαν ἐλπίδα ἐγένετο ἂν ἡ
παρασκευή. Νυνὶ δὲ ὑποκρύπτει τῇ κλίνῃ τὸν πλοῦτον
τὸν ἀδελφόν, τὴν ἐπερχομένην ζημίαν ἀποστρέφειν
οἰόμενος. Ἀλλ' εἰ μὲν ᾔδει ποτὲ ἡ χρεῖα, ἀδελφόν·
ᾔδει μέντοι καὶ ὅτι, ἐν ᾧ μεταμεληθήσεται, μὴ οἰκο-
νομήσας τὸν πλοῦτον. Τοῦτο πρόδηλον, ἀγῶ εἰμι ὁ
ἐγγυώμενος. Τί ποιεῖς, ἄθλιε; Τῇ γῇ παραδίδως τὴν
θησαυρὶν. Πότε χρήσῃ τοῖς παρούσι; πότε ἀπολαύ-
σεις αὐτῶν, ἀεὶ τοῖς πόνοις τῆς κτήσεως συνεχόμε-
νος; Οὐ προφασίζῃ μυρία, ἵνα λάβῃς τὰ τοῦ πλησίον;
Ἐπισκοπεῖ μοι, φησὶ, τοῦ γείτονος ἡ οἰκία· θορύβους
ἐνέτησιν, ἢ τὸ ἀποπλανώμενον ὑποδέχεται. Εἰ ἐπιθυ-
μεῖς τῆς τοῦ γείτονος οἰκίας, γείτων δὲ σοι πάντως
οὐ λείψει, ἀλλ' ἀγκυρὰ σε ἐτλόνει ἐπὶ τὰ ἴσχυα φθάσει
τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. Εἰ δὲ τοῦτο ἀμήχανον,
ἀπὸ τῆς πρώτης ἐννοίας παῦσον σεαυτοῦ τὴν πρὸς
τὸ κακὸν ὁρμήν, ὡς ἄνθρωπε, ἀρκοῦμενος οἷς παρ-
έλαβες, ἐπιμένων οἷς ἔχεις· εἰδὼς, ὅτι καὶ μεγέθη
οἰκιῶν, διὰ τὸ εἰς ἀδικίας συστήναι, ἐρημὰ ἔστι τῶν
οἰκητόρων, καὶ πλῆθος χώρας ἐκ πλεονεξίας περι-
ληφθέν (3) ἄγονον πολλάκις τῶν καρπῶν ἀπεδείχθη. **C**
Προλαμβάνει γὰρ πολλάκις τὴν μέλλουσαν κρίσιν
ἡ θεία δίκη, καὶ ἔδη τὰς ἀδικίας περιωρισμένας οἰ-
κίας εἰς ἀχρηστον περιίτησιν, ἀπὸ τῆς πολυανθρώ-
που οἰκότητος καὶ τῆς λαμπρᾶς εὐθηνίας ἐρήμους
τῶν οἰκητόρων ποιοῦσα. Ὁ γὰρ τῶν ἄλλοτρίων ἔρων
μετ' οὐ πολὺ θρηνησέι, τῶν ἰδίων ἀποστρεφόμενος.
Τί τὸν Ναβουθαὶ τὸν Ἰεζραηλίτην ἀπέχτεινεν· οὐχ
ἡ τοῦ Ἀχαάβ (4) ἐπιθυμία τοῦ ἀμπελῶνος;

7. Μνησθῆτι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ᾗ Ἀποκα-
λύπτεται ἐργὴ ἀπ' οὐρανοῦ. Μνησθῆτι τῆς ἐνδόξου
τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ὅτι ἀναστήσονται, οἱ μὲν
τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ
τὰ φαῦλα, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Ἐκεῖνα λυπεῖτω
σε, καὶ μὴ λυπεῖτω σε ἡ τοῦ Θεοῦ ἐντολή. Πῶς
σε δυσωπήσω; τί φοβέσσομαι; Βασιλείας οὐκ ἐπι-
θυμεῖς, γέννηαν οὐ φοβῇ· πόθεν εὐρεθῇ ἱσχύς τῇ
ψυχῇ σου; Εἰ γὰρ τὰ φοβεῖς οὐ φοβεῖς (5), τὰ φο-
βῇ οὐ προτρέπεται, λίθινη καρδίᾳ διαλεγόμεθα.

'' Rom. i, 18. '' Joan. v, 29.

(1) *Μαρτυρίας*. Codicum alter *μάρτυρες*, *falsos testes*.

(2) *Τὸν ἀδικηθέντα*. Contextus τὸν νήπιον, *infantem*.

(3) *Περίληφθέν*. Sic codicum alter. Editi *περι-
ληφθέν*. Paulo post ejusdem codicis ope emendavi-
mus vitium vulgatae εἰς χρηστόν. Contextus paulo
post πεπορισμένως, *injuste comparatas domos*.

A ad iudicium pertrahatur. Deliberat noctu, quos
amarulentos patronos subornet, ut falsa testimo-
nia mercede redimat, quomodo eum qui desolatus
est expugnet, quomodo eum opprimat potentia, ac
in ipso iudicio occultata veritate, et iudicem fal-
lens, et injuria affectum bonis spoliens, utrum-
que voret. Pecunias alias profert in medium, alias
defossas habet, ad spes incertas seponens, et
spes, inquam, quæ spes nequaquam sunt. Et-
enim si ad spes recondiderentur, in æternam
spem fieret illa præparatio. Nunc autem sub
lecto divitias incertas abscondit, venturum da-
mnum avertere se ratus. Sed an ventura sit
unquam utendi necessitas, incertum; contra, ve-
niet tempus, in quo pecunias non distribuisse pœ-
nitebit. Hoc certum est, et indubitatum, et eg-
sponsor sum. (6) Quid agis, miser? Humi thesau-
rum mandas. Quandonam uteris præsentibus?
quando his frueris semper acquirendi labore de-
tentus? annon innumera causaris, ut rem proximi
usurpes? Mihi, inquit, tenebras offundit domus
vicini, turbas excitat, aut erroneas suscipit. Si do-
mum vicini desideras, nec tibi unquam vicinus
defuturus est, necesse est videlicet, ut ad extremos
orbis nostri terminos te conferas. (7) Quod si id
fieri nequit, a prima cogitatione cohibe tuum ad
malum impetum, o homo, his quæ antea posse-
disti contentus, stansque his quæ habes: non igna-
rus, ædium magnitudines, eo quod ex iniquitate
constructæ essent, habitatoribus vacuas esse, et
jugerum multitudinem ex rapinis comparatam
sæpe infecundam effici. Antevertit enim sæpenu-
mero futurum iudicium divina ultio, ac terminis
injustis circumscriptas domos nulli jam aptas usui
relinquit, ex magna hominum **504** frequentia et
splendido apparatu vacuas habitatoribus redigens.
Nam qui aliena cupit, non multo post lugebit, propriis
suis privatus. (8) Quid Naboth Jezraelitam inter-
emit? Nonne cupiditas Achaab vitem illius concu-
piscens?

7. (9) Recordare illius diei, in quo *Revelatur ira
de celo*''; veniat tibi in mentem gloriosus adven-
tus Christi; cum qui bona egerint, resurgent in
resurrectionem vite; qui vero mala, in resurre-
ctionem iudicii''. Hæc te tristitia afficiant, non
molestum tibi sit præceptum Dei. Quomodo slectam
te? quid dicam? Regni non teneris desiderio, non
times gehennam, unde sanitas animæ tuæ conciliabitur? Etenim si non terrent horrenda, si læta
ac hilaria non exstimulant, lapideum cor alloqui-

(4) Ἀχαάβ. Sic contextus et codicum alter. Editi, Χαάμ.

(5) Οὐ φοβεῖ. Sic uterque codex. Editi οὐ φοβῇ.

(6) Ex hom. in *dirites*, 57.

(7) Ex comment. in *Isa*, 486.

(8) Ex hom. in *dirites*, 57.

(9) Ibid., 58.

mur. (1) Velim te ab injustitiæ operibus paululum respirare, o avaro, et cogitationibus tuis otium dare, tecum ut reſpites ad quem finem studium ejusmodi rerum tendat. Habes tot jugera terræ arabilis, totidem terræ arboribus consitæ, montes, campos, saltus, fluvios, prata. Quid igitur post hæc? Nonne tres terræ cubiti te exspectant? nonne paucorum lapidum onus misero corpori custodiendo erit satis? Ob quam rem inique agis? quid manibus infructuosam sterilitatem atque inexstinguibili perpetuoque igni materiam coacervas? Num tandem resipisces ab hac ebrietate? num recipies te ad sanio rem mentem? num ad te redibis? num Christi judicium tibi pones ob oculos? Quam allaturus es excusationem, cum ii qui injuria affecti fuerint, jam te circumstantes, adversum te clamabunt coram æquo judice? Quid ergo facies? quos conduces patronos? quos testes duces? quomodo illudes judici, qui nullis artibus decipi potest? Nullus ibi adest rhetor, non sunt verba suasoria, quæ judici veritatem suffurari possint: non sequuntur adulatores, non pecuniæ, non fastus dignitatis. Desertus ab amicis, destitutus fautoribus, sine patrocínio, citra defensionem, pudore suffusus relinqueris, tristis, mæstus, solitarius, fiducia ac libertate loquendi carens. Quocunque enim convertes oculos, clara et aperta conspicias scelerum argumenta; hinc pupilli lacrymas, illinc viduæ gemitum, aliunde egenos abs te pugnibus obtusos, servos quos cecidisti, vicinos quos ad iracundiam provocasti. Insurgent adversum te omnia: te tuarum actionum malarum chorus pravus stipabit. Nullus est ibi negandi locus, sed obturatur omne os impudens. Nam ipsa testimonium in unumquemque ferunt opera, non quidem vocem emittentia, sed talia apparentia, qualia a nobis peracta sunt. Fugiamus igitur totis viribus gravissimum avaritiæ vitium: fugiamus, inquam, ut et indicta nobis supplicia vitemus, et æternorum bonorum participes efficiamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria, et potestas, cum principio carente Patre, ac sanctissimo et vivificante Spiritu, nunc, et semper, et in infinita sæcula sæculorum. Amen.

505 DE PECCATO.

SERMO VII.

1. (2) Magnum ac varium bellum nobis, dilectissimi, quotidie infert hostis veritatis. Infert autem, uti scitis, dum cupiditates nostras jacula adversum nos efficit, semperque vires a nobis ad nos lædendos mutuatur. Et quemadmodum improbi homines ac rapaces, quorum opera ac propositum est ex alienis ditescere, sed quibus non suppetit potentia ut violentiam apertam exerçant, vias insidiose

(1) Ex hom. in divites, 57.

(2) Ex hom. xxi, Quod mundanis adhærendum non sit, 163.

(3) Συντέτακται. Contextus συντέτακται, et paulo post, ἀναμένουσιν οἱ πάντες.

Ἐδουλόμην σε μικρὸν ἀναπνεῦσαι τῶν ἔργων τῆς ἀδικίας, ὡς πλεονέκτα, καὶ δοῦναι σχολὴν τοῖς ἐαυτοῦ λογισμοῖς, ὥστε ἐνθυμηθῆναι, πρὸς πόλον πέρας ἡ σπουδὴ τῶν γινομένων συντέτακται (3). Ἐχεις γῆς ἀροσίμης πλέθρα τόσα καὶ τόσα, γῆς πεφυτευμένης τοσαῦτα ἕτερα, ὄρη, πεδία, νάπαι, ποταμοὺς, λιβάδας. Τί οὖν μετὰ ταῦτα; Οὐχὶ τρεῖς σε πῆχεις ἀναμένουσιν; οὐχὶ λίθων ἐλίγων βάρος ἀρκέσει πρὸς φυλακὴν τῇ θυττήνῃ σαρκί; Ἐπὲρ τίνος παρανομεῖς; τί συναγεις χερσὶν ἀκαρπίαν, καὶ ὑλὴν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ; Οὐ νήψεις ποτὶ ἀπὸ τῆς μέθης ταύτης; οὐχ ὕψιανεῖς τοὺς λογισμοὺς; οὐχ ἐαυτοῦ γενήσῃ; οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; Τί ἀπολογήσῃ, ἐπειδὴν σε κύκλῳ περιττάντες οἱ ἡδικοημένοι καταδοῶσί σου ἐπὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ; Τί ποιήσεις; ποίους συνηγόρους μεθώσῃ; ποίους μάρτυρας παραστήσεις; πῶς παραπείσεις τὸν ἀπαραλόγιστον δικαστήν; Οὐκ ἐνὶ βήτωρ ἐκεῖ, οὐκ ἐνὶ πιθανότης ῥημάτων, κλέψαι δυναμένη τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἀκολουθοῦσιν οἱ κόλακας, οὐ τὰ χρήματα, οὐχ ὁ ὕψος τοῦ ἀξιώματος. Ἐρημος φίλων, Ἐρημος βοηθῶν, ἀτυνηγόρητος, ἀναπολόγητος (4), κατησχυμένος ἀπολειψθῆσθ, σκυθρωπὸς, κατηγῆς, μεμονωμένος, ἀπαρβήσιαστος. Ὅπου γὰρ ἂν περιγὰγγῃς τὸν ὀφθαλμὸν, ἐναργεῖς ἔχει τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας· ἐνθεν τοῦ ὁρῶντος τὰ δάκρυα, ἐκεῖθεν τῆς χήρας τὸν στεναγμὸν, ἐτέρωθεν τοὺς κατακονδουλισθέντας ὑπὸ σοῦ πένοντας, τοὺς οἰκέτας (5) οὓς κατέξαινας, τοὺς γείτονας οὓς παρώργιζες. Πάντα σοι ἐπαναστήσεται, καὶ πονηρὸς χορὸς τῶν κακῶν σου πράξεων περιστοιχίζεται σε. Οὐκ ἔστιν ἄρνησις ἐκεῖ, ἀλλὰ ἐμφράσσεται (6) πᾶν στόμα ἀναίσχυντον. Αὐτὰ γὰρ ἐκάστου καταμαρτυρεῖ τὰ πράγματα, οὐ φωνὴν ἀφιέντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φαινόμενα οἷα ὅφ' ἡμῶν κατασκευάσται. Φύγωμεν τοιγαροῦν τὸ τῆς πλεονεξίας χαλεπώτατον πάθος, ὅση δύναμις· φύγωμεν, ἵνα καὶ τὴν ἀπειλούμεν ἡμῖν τιμορίαν φύγωμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγῇ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D

ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

1. Πολὺν, ἀγαπητοί, καὶ ποικίλον ἐφ' ἡμέραν ἡμῖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς προσάγει τὸν πόλεμον. Προσάγει δὲ, ὡς ἴστε, τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καθ' ἡμῶν βέλῃ ποιοῦμενος, καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ βλάπτειν ἡμᾶς ἀεὶ λαμβάνων ἰσχύον. Καὶ καθάπερ οἱ πονηροὶ καὶ πλεονεχτικοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἔργον μὲν ἔστι καὶ προαίρεσις ἐκ τῶν ἄλλοτρίων πλουτεῖν, δύναμις δὲ οὐ πάρεστιν ὥστε μετὰ παρβησίας βιάζεσθαι, ταῖς

(4) Ἀναπολόγητος. Sic Basilii contextus. Editi habebant ἀπαρβήσιαστος.

(5) Τοὺς οἰκέτας. Hoc additum ex contextu.

(6) Ἐμφράσσεται. Sic Basilii contextus. Editi nostri φράσσεται.

ὁδοὺς ἐξεορεύειν εἰώθασιν· καὶ εἰ ἴωσι τι χωρίον περὶ αὐτάς, ἢ φάραγγι βαθείαις διεβρώγῃς, ἢ φυτῶν πικρότητι σύσκιον, εἰς τοῦτο καταδυόμενοι, καὶ τὴν ἐκ τοῦ λόγου πρόσφιν τῶν ὁδοιπορούντων τοιοῦτοις ὑποταμνόμενοι προκαλύμμασιν, ἀθρόως ἐπιπτεῖν αὐτοῖς, ὥστε μὴ δυνήσθαι τινὰς τοὺς τοῦ κινδύνου βρόχους ἰδεῖν, πρὶν εἰς τούτους ἐμπεσεῖν· οὕτως ὁ δυσμενὴς ἀνωθεν ἡμῖν καὶ πολέμιος διάβολος, τὰς τῶν κοσμικῶν τέξεων ὑποτρέχων σκιάς, αἱ περὶ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου περὶφύλασσε δαίναλιν χρύψαι ληστὴν, καὶ τὸν ἐπιβουλεύοντα ποιῆσαι λαθεῖν, ἐντεῦθεν ἀπροόπτως τὰς τῆς ἀπωλείας (1) ὑποσπείρει παγίδας ἡμῖν.

2. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ τῶν πόλεων περίβολοι, κύκλῳ περὶ περιχέμενοι, πάντοθεν τὰς τῶν πολεμίων προσβολὰς ἀπείργουσιν· οὕτω καὶ ὁ φυλάσσων ἡμᾶς ἄγγελος καὶ προτείχιζεν ἐκ τῶν ἐμπροσθεν, καὶ ὀπίσθοφυλακεῖ, καὶ οὐδὲ τὰ ἐκατέρωθεν ἀφύλακτα καταλείπει· ἀλλ' αἰεὶ παρεδρεῖται τοῖς πεπιστευκόσιν ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐὰν μὴ ποτε αὐτὸν ἡμεῖς ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων (2) ἀποδιώξωμεν. Ὡς γὰρ τὰς μελίσσας καπνὸς φυγαδεύει, καὶ τὰς περιστερὰς ἀπελαύνει δυσωδία· οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἢ πολὺδακρυς καὶ δυσωδὸς ἀφίστησιν ἁμαρτία.

3. Εὐχῆς μὲν οὖν ἄξιον, μὴ προσάψασθαι τοῦ κακοῦ· δεύτερος δὲ πλοῦς, εὐθὺς μετὰ τὴν πείραν ὥσπερ ἰοδόλου πληγὴν ἀποφεύγειν. Οὐδα γάρ τινος ἐν νοεῖται πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς πάθη κατολισθήσαντας, καὶ μέχρι πολὺς αὐτῆς διὰ συνθήσαντος τοῦ κακοῦ, ταῖς ἁμαρτίαις παραμείναντας. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν βορβόρῳ κυλινδούμενοι χοῖροι αἰεὶ προσπλάττουσιν ἑαυτοῖς τὸν πηλόν, οὕτως οὗτοι τὸ ἐκ τῆς ἡδονῆς αἶσχος καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσαναμύσσονται. Ἢ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ὠδίνεται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπειδὴν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. Ἔως μὲν οὖν μικρὰ ἁμαρτάνομεν καὶ ὀλίγα, ὥσπερ τὰ φυτὰ ὑπὸ πραιείας αὐρας περιδονούμενοι, ἡρέμα πως σαλευόμεθα· ἐπειδὴν δὲ πλείω καὶ μέζονα ἢ τὰ κακὰ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς τῶν ἁμαρτημάτων αὐξήσεως καὶ ὁ σάλος ἐπιτείνεσθαι πέφυκε. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ πλείον σαλεύονται· οἱ δὲ μέχρι τοῦ καὶ αὐτόρριζοι ἀνατραπέντες καταβληθῆναι, ὅταν λαβιαπὸς πάσης βιαιότερον τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας τὰς οἰονεὶ ρίζας τῆς ψυχῆς, αἷς ἐπεστέρικτο τῇ πίστει τῇ κατὰ Θεὸν, ἀπορρήξῃ. Τῷ μὲν γὰρ ἀκούσιως τοῦ προσήκοντος ἁμαρτάνοντι καὶ συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο· τῷ δὲ ἐξ ἐπιτιγδὸς τὰ χεῖρω προσιλομένῳ οὐδεμία παραίτησις, τὸ μὴ οὐχὶ ἀλλὰ πλείον τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Καὶ γὰρ τῶν ἁμαρτανομένων τὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀπὸ γνώμης πονηρὰς ἁμαρτάνεται. Ἄλλως οὖν τὰ ἀκούσια τυγχάνει συγγνώμης, καὶ ἄλλως τὰ ἐκ μοχθηρὰς

occupare solent, et si viderint circa eas locum quempiam, aut vallibus profundis præruptum, aut arborum densitate umbrosum, eo recipientes se, et eminus prospiciendi viatoribus facultatem his præcidentes integumentis, ex improvise in illos insiliunt, ita ut nemo possit periculi laqueos videre antequam in eos incidat : sic insensus nobis ab initio et adversarius diabolus, voluptatum mundanarum umbras subiens, quæ circa hujus vitæ viam ad occultandum prædonem et ad dandas insidiatore latebras idoneæ esse solent, inde inopinato interitus laqueus nobis subjicit.

2. (3) Sed quemadmodum urbium muri in circuitu omni ex parte circumducti, undecunque hostium assultus arcent : sic et custodiæ nostræ angelus et præmunit a fronte, et a tergo custodit, nec quidquam utrinque incustoditum relinquit : sed semper excubias agens, Domino credentibus assidet, nisi nos illum operibus pravis abigamus. Quemadmodum enim fumus apes fugat, et fetor columbas expellit : sic angelum vitæ nostræ custodem lacrymabile ac graveolens peccatum abigit.

3. (4) Optandum igitur fuerit, ut ne attingamus malum. Attamen secunda superest navigatio, ut statim post experientiam illud tanquam bestię venenatę plagam declinemus. Novi enim quosdam, qui in juventute ad carnis vitia delapsi, usque ad ipsam canitiem in peccatis propter mali consuetudinem perseveraverunt. Quemadmodum enim sues, qui sese in cœno obvolvunt, semper magis ac magis luto asperguntur : sic ii quotidie magis ac magis voluptatis dedecus contrahunt (5). Peccatum enim, quandiu parturit, pudorem quemdam incutit : ubi autem perfectum est, tum impudentiores eos facit qui commiserunt. (6) Dum igitur parva peccamus et pauca, leniter quodammodo commovemur, velut plantę quę a leni aura agitantur : ubi vero plura majoraque fuerint mala, pro ratione incrementi peccatorum etiam commotio augeri solet. Et alii quidem multum commoventur ; alii vero usque adeo, ut etiam radicitus eversi dejiciantur, cum spiritualia nequitię quasi radices animarum, quibus per fidem in Deum subnixæ erant, omni turbine violentius abruperint. Qui enim invitatus ad officio discedit, 506 (7) sorte veniam aliquam obtinebit a Deo : qui vero fuerit consulto malo amplexus, implacabiliter supplicia longe majora perferet. (8) Peccata enim alia sunt involuntaria, alia a pravo animo oriuntur. Aliter utique datum venia involuntariis : aliter ea quę ex prava voluntate sunt, condemnantur. Siquidem unus aliquis

(1) Τῆς ἀπωλείας. Sic Basilii contextus, melius quam editi nostri τῆς σωτηρίας. Codex Regius 1993 τῆς ἁμαρτίας.

(2) Ἐκ τῶν πονηρῶν. Idem codex δὲ τῶν πονηρῶν.

(3) Ex hom. in psal. xxxiii, 148.

(4) Ex hom. in psal. i, 98.

(5) Uterque codex indicat serm. ethic.

(6) Ex hom. in psal. lxi, 194.

(7) Ex serm. De legendis libris gent. 181.

(8) Ex hom. in princip. Prov. 104.

peccavit, prave ab initio educatus; quippe et a parentibus injustis procreatus introivit in vitam, et inter verba factaque iniqua nutritus fuit: alter vero multa habens virtutis incitamenta, educationem honestissimam, admonitionem parentum, magistrorum disciplinam, auditionem divini sermonum, castigatam moderatamque dietam, et alia quibus anima ad virtutem instituitur, postea tamen delapsus est et ipse in idem peccatum; nonne ergo jure ac merito qui ejusmodi est, supplicio graviore punietur? Nam ille quidem ob sola inspersa animis nostris salutaria subsidia accusabitur, ut eis non probe usus; sed hic insuper, ut proditor omnis sibi concessi adjumenti, ac negligentia in pravam vitam abreptus.

4. (1) Quænam igitur peccata veniam apud Deum obtinere possunt, et ob quæ et ob qualia delicta sit quis contumaciæ judicio obnoxius? Neque in multitudine neque in magnitudine peccatorum, sed in una tantummodo cujuscunque tandem præcepti violatione, contumaciam adversus Deum clare judicari, communemque sententiam a Deo ferri in omnem inobedientiam invenimus, Scripturas sacras dum evolvimus. Atque in Veteri quidem lego horrendum illum ipsius Achar exitum¹⁹, aut ejus qui Sabbato ligna collegerat²⁰, historiam: quorum neuter unquam aliud in Deum peccasse aut in hominem, sive magnum sive parvumprehenditur. Sed alter quidem ob solam ac primam lignorum collectionem inevitabiles pœnas luit, ne penitentia quidem invento loco, quandoquidem Dei jussu confestim a cuncto populo lapidibus obruitur. Alter vero, quod solum sustulisset aliquid ex donariis et muneribus, iisque nondum in synagogam exportatis, necdum ab iis qui ad talia recipienda destinabantur, assumptis, non sibi modo, sed uxori etiam et liberis exitii atque perniciæ auctor fuit, prætereaque et ipsi tabernaculo una cum suis omnibus. Jamque peccati vindicta, ignis in modum, populum omnem populatura erat, idque, cum neque rem nosset, neque peccanti conscius esset, nisi statim ob virorum interfectorum cladem contritus populus fuisset, iram Dei sentiens, ac Jesus Nave filius pulvere conspersus procidisset una cum senioribus, sicque reus per sortem deprehensus, eas quas dixi pœnas dedisset. (2) Quid vero Maria Moysis soror? Illa cum solum aliquid contra Moysem improbando dixisset, idque ipsum vere (uxorem enim, inquit, Æthiopissam sibi adjunxit), tantam experta est Dei indignationem, ut ne ipso quidem Moyse precante peccati pœna ipsi remitteretur²¹. Sed istorum quid meminisse necesse est, 507

προαιρέτως κατακρίνεται. Ὁ μὲν γὰρ τις ἡμαρτε, πονηρῶς τὸ ἐξ ἀρχῆς τεθραμμένος· καὶ γὰρ καὶ ὑπὸ γονέων ἀδίκων εἰς τὸν βίον παρήχθη, καὶ συνετρέφη καὶ ῥήμασι καὶ πράξεσι παρὰ νόμους. Ἄλλος δὲ πολλὰ ἔχων τὰ προκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀρετὴν, ἀναιτροφὴν σεμνοτάτην, νοουμένην γονέων, διδασκάλων (3) ἀκρίβειαν, ἀκρόατιν λόγων θειοτέρων, δίδασκτον κατεσταλμένην, τὰλλα οἷς ψυχὴ παιδαγωγεῖται πρὸς ἀρετὴν· εἶτα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν ὑπέωλισθε. Πῶς οὖν οὐχὶ βαρυτέρας διακαίως ὁ τοιοῦτος τῆς τιμωρίας ἀξιοῦν ῥησεται; Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ μόναις ταῖς κατεσπαρμέναις ἐν ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν σωτηρίοις ἀγορμαῖς ἐγκληθήσεται, ὡς οὐ χρησάμενος αὐταῖς ὕγιως· ὁ δὲ πρὸς τοῦτο (4), καὶ ὡς προδιδωκὼς πᾶσαν τὴν δεδομένην αὐτῷ συνεργίαν B καὶ δι' ἀπροσεξίαν εἰς τὸν πονηρὸν βίον κατασυρίξ.

4. Ποῖα οὖν τῶν ἁμαρτημάτων συγγνώμην ἔχειν δύνανται παρὰ τῷ Θεῷ; πόσα δὲ καὶ πλείεκα ἁμαρτήσας τις, ὑπεύθυνος γίνεται τῷ κρίματι τῆς ἀπειθείας; Οὕτως ἐν τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτανομένων, οὕτως ἐν τῷ μεγέθει τῶν ἁμαρτημάτων, ἐν μόνῃ δὲ τῇ παραβάσει οὕτινοσθ' ὑποστάμενος σαφῶς κρίνομεν (5) τὴν πρὸς Θεὸν ἀπειθείαν, καὶ κοινὸν κατὰ πάσης παρακοῆς τοῦ Θεοῦ τὸ κρίμα εὐρίσκομεν. τὰς θείας ἀναλαμβάνοντες Γραφάς. Ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ τὸ φοβερὸν ἔκεινο τοῦ Ἀχαρ ἀναγινώσκοντες τέλος, ἢ τὴν κατὰ τὸν ἐν Σιβδᾶτῳ ξύλα ἀναλέξαντα ἱστορίαν· ὧν ἑκάτερος οὐδὲν οὐδέποτε ἄλλο οὐκ εἰς Θεὸν ἡμαρτηκῶς, οὐκ ἀνθρώπων ἡδικοκῶς, οὐ μέγα, οὐ μικρὸν ὄλως, εὐρίσκειται. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐπὶ μόνῃ καὶ πρώτῃ C τῶν ξύλων συλλογῇ ἀπαράιτητον δίδωσι τὴν δίχην, οὐδὲ μετανοίας τόπον εὐρών· προστάγματι γὰρ Θεοῦ παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ παραγρῆμα λιθοβολεῖται. Ὁ δὲ, ὅτι μόνον ὑπεβλήτο τι τῶν ἀναθημάτων, οὕτω δὲ εἰσενεχθέντων εἰς τὴν συναγωγὴν, οὐδὲ προσδεχθέντων ὑπὸ τῶν ἐπιτεταγμένων τὰ τοιαῦτα, αἴτιος ἀπωλείας, οὐχ ἑαυτῷ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ γαμετῇ καὶ τέκνοις, πρὸς δὲ καὶ αὐτῇ σκηνῇ, σὺν πᾶσι τοῖς ἰσίοις ἐγένετο. Ἐμελλε δὲ ἔδῃ θάπτον καὶ τὸν λαὸν ἅπαντα, πυρὸς τρόπον, ἐπινέμεσθαι τῆς ἁμαρτίας τὸ κακὸν, καὶ ταῦτα, οὕτως εἰδότες τὸ γεγονός, οὕτως συνειγνώκοντες τῷ ἁμαρτήσαντι, εἰ μὴ ταχέως ἐκ τῆς πώσεως τῶν ἀναιρεθέντων ἀνδρῶν συνετρέφη μὲν ὁ λαὸς αἰσθόμενος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, ἔπεισε δὲ ἕνα τοῖς πρεσβυτέροις καταπατάμενος χεὺν Ἰησοῦς ὁ τοῦ D Ναυῆ· καὶ οὕτω διὰ κλήρου φωραθεὶς ὁ ἑνοχος τὴν εἰρημένην δέδωκε δίχην. Τί δὲ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Μωϋσέως; Αὕτη κατὰ Μωϋσέως ἐπειδὴ εἶπέ τι μόνον ἐν καταγνώσει μέρει, καὶ τοῦτο ἀληθές (γυναῖκα γὰρ, φησὶν, Αἰθιοπίσσαν ἔλαβεν ἑαυτῷ), τοσαύτης ἐπειράθη τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγανακτικῆς, ὡς μηδὲ αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως ἰκετεύοντος συγχωρηθῆναι αὐτῇ τῇ ἁμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Καὶ τί δεῖ περὶ τούτων λέ-

¹⁹ Jos. vii, 25. ²⁰ Num. xv, 36. ²¹ Num. xii, 17 sqq.

(1) Ex Proœmio De judicio Dei, 217.

(2) Ibid.

(3) Διδασκαλῶν. hanc vocem addidimus ex contextu et codicum altero.

(4) Πρὸς τοῦτο. Sic idem codex et contextus. Editi πρὸς τοῦτο.

(5) Εὐρίσκωμεν. Legendum videtur ut in contextu κρινόμεν.

γειν, αὐτὸν τοῦτον ἀφέντας Μωϋσέα, τὸν τοῦ Θεοῦ
 θεράποντα, τὸν μέγαν ἐκείνον, τὴν τοσαύτης μὲν καὶ
 τηλικαύτης ἀξιώθοντα παρ' αὐτοῦ τιμῆς, οὕτω δὲ ὑπὸ
 αὐτοῦ μαρτυρηθέντα, ὡς ἀκούσαι, *Οἶδ' σε πυρὰ
 πάντας, καὶ εὐρηκας χάριν ἐνώπιόν μου*; Οὗτος
 γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας, οὐδενὸς ἐνεκεν
 ἐτέρου, ἢ ἵνα μόνον εἴπῃ τῷ λαῷ γογγύζοντι δι'
 ἀπορίαν ὕδατος, *Μὴ ἐκ ταύτης τῆς πέτρας ἐξάξω
 ὕμιν ὕδωρ*; τούτου μόνου ἐνεκεν εὐθὺς ἀπειλὴν
 παρὰ τοῦ Θεοῦ δέχεται, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας
 οὐκ εἰσελεύσεσθαι, ἥτις ἦν τότε τῶν πρὸς Ἰουδαίους
 ἐπαγγελιών τὸ κεφάλαιον. Ὅταν οὖν ἴδω τοῦτον
 παρακαλοῦντα, καὶ μὴ συγχωρούμενον· ὅταν ἴδω
 μηδισμίδι συγγνώμης διὰ τὰ τοσαῦτα κατηρόνματα
 ἐπὶ τῷ βραχεῖ ἐκείνῳ καταξιούμενον ῥήματι· οὐχὶ
 ὄντως ὁρῶ Θεοῦ ἀποτομίαν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον;
 οὐχὶ καὶ ἐκεῖνο ἀληθὲς εἶναι πεισθήσομαι, τὸ, *Εἰ ὁ δι-
 καιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἀμαρτωλὸς πῶς
 σωθεῖται*; Καὶ τί ταῦτα λέγω; Ἥλει ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ
 τοῦ ἰδίου βίου μηδὲν ἐγκαλοῦμενος, ὅτι μὴ τοῖς υἱοῖς
 ἐπιξήλῃσιν σφοδρότερον, τοιαύτην ἐκίνησεν ὀργὴν τῇ
 μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἐπινευσάντων ἁλλοφύ-
 λων, τοὺς μὲν υἱοὺς αὐτοῦ ἐκείνους ἀναίρεθῆναι κατὰ
 τὸν πόλεμον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἡττηθῆναι δὲ σύμπαντα
 τὸν λαόν, καὶ τούτων πειρῆσαι ἰκανοὺς, γενέσθαι δὲ
 καὶ περὶ τὴν κίβωτον τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ διαθήκης,
 ἃ μῆτε ἤκουσθη ποτὲ πρότερον· ὥστε, ἥς οὕτως
 Ἰσραηλίταις, οὕτως μὲν αὐτοῖς τοῖς ἱερεῦσιν ἄπαντι,
 οὐδὲ πάντοτε, ἀπεισθαι θεμιτὸν ἦν, οὐδὲ τόπος αὐ-
 τῇ (1) ὁ τυχὼν ὑπεδέχετο, ταύτην ὑπὸ χειρῶν ἀσε-
 βῶν ἄλλοτε ἀλλαχόθεν μετακομίσασθαι (2), καὶ ἀντὶ
 τῶν ἁγίων, εἰδῶτων ναοῖς ἀποτίθεσθαι. Ἐφ' οἷς πό-
 σον τινὰ συνέβαινε εἶναι καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἐνόμα-
 τος τοῦ Θεοῦ γέλωτα καὶ γλεύην παρὰ τοῖς ἁλλοφύ-
 λαις, στοχάζεσθαι πάρεστιν. Ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτὸς
 ὁ Ἥλει τέλει χρησάμενος οἰκτροτάτῳ, ἀπειλὴν ἐθέ-
 ξατο τοῦ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀποκινηθῆσεσθαι τοῦ
 ἱερατικοῦ ἀξιώματος· ὅπερ καὶ γέγονε. Καίτοι, τοῦ
 μὲν ἰδίου βίου ἐνεκεν, οὐδὲν ἡτιάθη ὁ πρεσβύτερος
 ποιεῖ. Καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς υἱοῖς οὐχ ὑπέμεινεν ἐφ-
 ρυσχάσαι· ἀλλὰ πολλὰ μὲν παρῆναι, περὶ τοῦ μηκέτι
 τοῖς ὁμοίοις ἐμμένειν, *Μὴ τέκνα, λέγων, μὴ· οὐκ
 ἀγαθαὶ αἱ ἀκοαί, ὥς ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν*. Ὅμως
 ἐπειδὴ περ οὐχὶ τὸν πρόποντα ζῆλον κατ' αὐτῶν ἐπ-
 αιδίζατο, ἐαυτῷ τὴν κακείναις, καὶ τῷ λαῷ, τοσαύτην
 τὴν τοῦ Θεοῦ ἀντήρην ὀργήν. Καίτοι, τοῖς μὲν
 ἐλαγχος τέλος ἔχειν τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀμαρτανότου·
 ὁ δὲ ὀνειδισμὸς ἐπὶ ἀσχημοσύνῃ τοῦ ἐπταυχότου γί-
 νεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ τὰ πλεῖστα κατωρθώκιναι δοκεῖ
 τις, ὁλίγων δὲ που, ἢ καὶ μίαν ἡστεινοσούν ἐντολῆς
 ἀμελεῖται, ἢ τῷ πλημμελεῖσαντι ἀδιαφόρως ἐφρυσχάσει,
 καὶ μὴ ζῆλον ἀγαθὸν κατὰ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐπιδεί-
 ξεται, ἐπὶ ταύτῃ μόνῃ δικαίως ὑγίξει. Κἂν ἐξ ἀγνοίας
 πάθῃ τι τοιοῦτον, οὐδὲ οὕτως ἀτιμώρητος διασώγεται.

¹ Exou. xxxiii. 12. ² Num. xi. 10. ³ Rom. xi. 22. ⁴ I Pet. iv. 18. ⁵ I Reg. ii. 24.

(1) *Τόπος αὐτῇ*. Sic ope contextus et alterius codicini emendavimus pravam lectionem τὸ πρὸς αὐτήν. Ibidem. ope contextus emendavimus quod erat apud Symeonem, οὐδέποτε.

A ipso Moyse præterito, Dei famulo, magno illo viro, tot ac tantis honoribus a Deo insignito, et ipsius testimonio ita comprobato, ut audierit: *Nori te prae omnibus, et invenisti gratiam coram me*¹? Ille enim ad aquas contradictionis, nulla alia de causa, nisi quod tantummodo populo ob aquae penuriam murmuranti dixerat, *Num ex hac petra educam vobis aquam*²? hac sola de causa statim a Deo comminationem accepit, fore ut non ingrederetur in terram promissionis, quae omnium, quae Judæis promissa fuerant, tunc summa erat. Cum igitur video hunc rogantem, et veniam non obtinentem; cum video nullam illi tot ac tanta recte facta brevis huius verbi veniam impetrasse; nonne revera secundum Apostolum severitatem Dei cerno³? B nonne ita persuadebo mihi plane verum esse illud: *Si justus rix salvus efficitur, impius et peccator ubi parebit*⁴? Et quid hæc commemoro? Heli sacerdos, vitæ alioqui integerrimæ, propterea quod in filios suos vehementius non inveheretur, tanta ira Dei lenitatem incendit, ut, alienigenis irruptionem facientibus, illi ipsi ejus filii una die in bello interficerentur, superareturque universus populus, non paucis ex eo cadentibus, imo etiam circa arcam sancti fœderis Dei flerent, quæ ne audita quidem unquam antea fuerant: sic ut arca quam neque Israelitis, neque ipsis sacerdotibus omnibus, neque quovis tempore contingere licebat, quæque non in quovis loco asservabatur, alio aliunde exportata sit ab impiis manibus, et pro sanctuario in simulacrorum delubris collocata fuerit. Ex quibus conjectare fas est, quanto risui ludibrioque ipsum etiam Dei nomen alienigenæ illi habuerint. Ad hæc et ipse Heli miserrimo exitu vitam finiit, eique minatus est Dominus fore ut semen ejus a sacerdotali dignitate submoveretur: quod et contigit: tametsi senex ob suos ipsius mores nullo unquam crimine accusatus est. Imo etiam neque filiorum suorum flagitia tacitus sustinuit: sed multum admonuerat, ut ne amplius in ejusmodi peccatis perseverarent. Aiebat enim: *Absit, filii! non sunt boni rumores, quos audio de vobis*⁵. Quoniam tamen quod par erat animi studium in ipsos non ostendit, sibi ac illis ipsique populo tantam iram Dei accendit. (3) Et videtur quidem objurgatio finem habere peccatoris correctionem, opprobrium vero ad lapsi confusione inferri. (4) Etenim etiamsi videatur quispiam præclare permulta fecisse, paucorum vero vel etiam unius cujuslibet præcepti negligens fuerit, aut delinquenti indifferenter acquieverit, neque diligens studium secundum Dei judicium adhibuerit, justas hoc solum nomine pœnas luet. Quod si etiam imprudens tale quid peccet, neque eo prætextu supplicium effugiet.

(2) *Μετακομίσασθαι*. Forte μετακομίζεσθαι. Edit.

(3) Ex hom. in ps. xiv. 355.

(4) Unus codex indicat serm. ascet.

5. (1) Ejus quidem generis judicia plurima in Veteri Testamento adversus omnem inobedientiam reperimus; nec vero his pauciora, Novum legendo dum pergimus, sed et multo hic severiorem deprehendimus judicii acerbiter, ut illud, *Servus qui cognovit voluntatem domini sui et non fecit, vapulabit multis; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis*¹⁷. Christus profecto nec eum qui peccavit imprudens a poenis liberat, et in eos qui prudentes delinquant, vehementiores minas intendit. Et rursum, *Cælum, inquit, et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*¹⁸. Beatus quoque apostolus Paulus ait, *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi*¹⁹. (2) Omnem altitudinem, omnemque intellectum, non hunc, vel illum. Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam²⁰. Et alibi rursum: *Qui talia agunt, digni sunt morte*²¹; et rursum: *Qui in lege gloriaris, per pravariationem legis Deum inhonoras*²². Itaque nihil apud Deum impunitum relinquitur. Sed si hæc verba sunt solum sine re; ecce qui Corinthi uxorem patris habebat, qui cum hoc uno excepto, nullius alterius flagitii insimularetur, tamen non solum ipse traditur Satanæ ad carnis interitum, donec dignis poenitentiae fructibus emendasset peccatum, sed universam simul Ecclesiam, quod id scelus ultia non esset, in hæc conjicit vituperia. (3) Quid vero Ananias ille, cujus mentio est in Actis? Quodnam aliud malum perpetrasset invenitur, præter illud ipsum? Ubi igitur apparet, ipsum ira tanta dignum fuisse? Divenditis suis facultatibus, pecunias detulit ad pedes apostolorum: sed tamen, quod aliquam pretii partem seposuisset, propterea eadem hora una cum uxore morte plectitur, neque id consecutus ut de agenda ob admissum peccatum poenitentia quidquam audiret, nec saltem invento tempore, quo ob scelus compungi posset, nec accepto ad agendam poenitentiam præfinito spatio. Porro talis ac tanti judicii exactor, tantæque Dei in peccantem iræ minister, beatus ille Petrus, omnibus discipulis prælatus, cui soli majora data quam aliis sunt testimonia, qui prædicatus est beatus, cui claves regni cælorum concredita sunt, cum audit a Domino, *Si non laveris te, non habebis partem mecum*²³, quale cor, quæso, et quantumvis lapideum ad metum judiciorum Dei non incitet? præsertim cum nullius peccati, nulliusve contemptus significationem ullam dedisset, imo potius egregio honore Dominum affecisset suum;

5. Τοιαῦτα μὲν οὖν εἶπε πλείστα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διαθήκην εὐρίσκομεν κατὰ πάσης πεπραχῆς τὰ κρίματα· οὐχ ἥττον δὲ τούτων ἐν τῇ Καινῇ ἐρχόμενος, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείω καταμανθάνω τοῦ κρίματος τὴν σφοδρότητα, οἷον· Ὁ δοῦλος δ' ἡγοῦν τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ ἡγοῦν, ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν, δαρήσεται ἐλάχους· καὶ ὅπως οὐκ ἀπολύσαντος μὲν τοῦ Χριστοῦ οὕτε τὸν κατ' ἀγνοίαν ἡμαρτηκότα τῆς τιμωρίας, σφοδρότερον δὲ κατὰ τῶν ἐν γινώσκει τὴν ἀπειλήν ἐπιτείναντος. Καὶ πάλιν, Ὁ οὐρανὸς, φησὶ, καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, εἰ δὲ λόγος μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος φησὶ· Λογιζομένους καθαιρουῦντες, καὶ πάντες ὑψώμενοι ἐπαυρόμενοι κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πάντες νόμιμα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. Πάντες ὑψώμενοι καὶ πάντες νόμιμα, οὐχὶ τοῦτο, ἢ ἐκείνο. Καὶ ἐν ἐτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πάντας παρακοήν. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, ἀξιοὶ θανάτου εἰσὶν· καὶ πάλιν· Ὅς ἐν νόμῳ καυχᾶσθαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις. Ὅστις οὐδὲν ἀνεκδίκετον ἀφίσταται παρὰ τῷ Θεῷ. Εἰ ἐκ ταῦτα λόγοι μόνον, καὶ οὐ πράγματα· Ἰδοὺ δὲ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἐν Κορίνθῳ ἔχων, οὐδὲν ἕτερον ἐγκληθεὶς, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ οὐ μόνον αὐτὸς παραδίδεται τῷ Σατανᾷ εἰς βλάβην τῆς σαρκὸς, ἀχρὶς ἂν τοῖς ἀξίοις καρποῖς τῆς μετανοίας διορθώσεται τὸ πλημμέλημα, ἀλλὰ καὶ πάντα ὁμοῦ ἡ Ἐκκλησία, ἐπὶ μὴ ἐπιζηλῶσι τῷ ἁμαρτήματι, ἐκείνοις περιβάλλεται τοῖς ἐγκλήμασι (4). Τί δὲ Ἀνανίας ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι; τί ἄλλο κακὸν πεποιηκὸς εὐρίσκεται, ἢ ἐκείνο αὐτό; Ποῦ νῦν τεταύτης ὀργῆς ἄξιον φαίνεται; Ἰδοὺ κτήμα πωλήσας, ἤνεγκε τὰ χρήματα θεῖναι παρὰ τοῖς πόδας τῶν ἀποστόλων, νοστιζόμενος ἀπὸ τῆς τιμῆς, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἅμα τῇ γυναικὶ θανάτῳ καταδικάζεται, οὐδὲ τοῖς περὶ μετανοίας λόγους ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι μαθεῖν καταξωθεὶς, οὐ τοῦ κατανυγῆναι γοῦν ἐπὶ τούτῳ καιρὸν εὐρών, οὐ τοῦ μετανοῆσαι προθεσμὴν λαβὼν. Ὁ δὲ τοῦ τοιούτου καὶ πηλικούτου κρίματος ὑπερέτης, ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ πάντων μὲν τῶν μαθητῶν προκριθεὶς, μόνος δὲ πλείω τῶν ἄλλων μαρτυρηθεὶς καὶ μακαρισθεὶς, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πιστευθεὶς, ὅταν ἀκούῃ παρὰ τοῦ Κυρίου, Ἐὰν μὴ λύσῃ σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ποίαν ἔρα καὶ τὴν ὁπωσοῦν λιθίνην καρδίαν οὐ δουσωπῇσι πρὸς φόβον τῶν τοῦ Θεοῦ κρίματων; καὶ ταῦτα, οὐδὲ μίαν μὲν ἁμαρτίαν, οὐδὲ μίαν καταφρονήσεως ἡμαρτίαν δοῦς, τιμὴ δὲ μᾶλλον τῇ περὶ τὸν ἀσπότην ὑπερβαλλούσῃ (5) χρητάμενος, καὶ τὴν προσήκουσαν

¹⁷ Luc. xii, 47. ¹⁸ Matth. xxv, 33. ¹⁹ II Cor. x, 5. ²⁰ ibid. 6. ²¹ Rom. i, 32. ²² Rom. ii, 23. ²³ Joan. xiii, 8.

(1) Ex Proœmio De iudicio Dei, 219

(2) Ibid. 220.

(3) Ibid. 221.

(4) Τοῖς ἐγκλήμασι. Referuntur in contextu illæ

criminationes, nempe, Quid vultis, in cirga veniam ad vos? etc.

(5) Ὑπερβαλλούσῃ. Hanc vocem ex contextu desumpsimus.

δούλω καὶ μαθητῇ εὐλαβείαν ἐπιδειξάμενος. Ἰδὼν γὰρ τὸν ἑαυτοῦ καὶ πάντων Κύριον, καὶ Θεόν, καὶ βασιλέα, καὶ Σωτῆρα, καὶ ὁμοῦ τὰ πάντα, ἐν ὑπερήφου σχήματι διαζωσάμενον τὸ λέντιον, καὶ νίπτειν τοὺς πόδας αὐτοῦ βουλόμενον, εὐθὺς ὥσπερ εἰς συναίσθησιν ἔλθων τῆς οἰκείας ἀναξιοτήτος, καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ προσερχομένου καταπλαγεὶς, ἐξεβόησεν· Κύριε, σὺ μου νίπτεις τοὺς πόδας; καὶ πάλιν· Οὐ μὴ μου νίψῃς τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ τούτῳ τὴν τοσαύτην ἐκδέχεται ἀπειλὴν, ὥς εἰ μὴ ἔφθασε τῇ ταχύτητι καὶ σφοδρότητι τῆς ὑπακοῆς διορθωσάμενος τὴν ἀντιλογίαν, οὐδὲν ἂν αὐτῷ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου μακαρισμῶν τε καὶ δωρεῶν καὶ ἐπαγγελιῶν, οὐδὲ αὐτῇ ἡ τοῦ (1) Θεοῦ καὶ Πατρὸς τῆς τοιαύτης καὶ τοσαύτης εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν εὐδοκίας ἀποκάλυψις ἤρχετο παραμυθίσασθαι τὴν παροῦσαν ἀπειθεῖαν.

6. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐὰν θέλω καταλέγειν, ὅσα εὐρίσκω ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἐπιλείψει με τάχα διηγούμενον ὁ χρόνος. Πλὴν ἐκείνο μόνον πρὸς τὸ παρὸν μνημονεύσαι ἀναγκαῖον, τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ πρὸς τοὺς ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱσταμένους λεχθὲν παρ' αὐτοῦ· *Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὐχ ὅτι ἐφονεύσατε, ἢ ἐπορνεύσατε, ἢ ἐψεύσασθε, ἢ τινα ἡδίκησατε, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων, κἂν τὸ βραχύτατον γοῦν, ἐπράξατε, ἀλλ' ὅτι τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡμελήσατε.* Ἐπειτα γὰρ, *φθοῖ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ἀσθενῆς καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με.* Ὁ τοίνυν μὴ ἐκθιγνόμενος, μηδὲ κατακαμπτόμενος ὑπὸ τῆς ἐγκρατείας, πᾶσαν φυγὴν (2) ἀμαρτημάτων κατώρθωσιν· εἰ δὲ τὰ μὲν πλείστα ἐφυγὴν, ὑπ' ἐνὸς δὲ κρατεῖται, οὐκ ἐγκρατὴς ὁ τοιοῦτος, ὥς οὔτε ὑγιὴς ὁ ἐν σωματικῷ πάθει παρενοχλούμενος· οὔτε ἐλευθερὸς ὁ ὑπ' ἐνὸς καὶ τοῦ τυχόντος κυριευόμενος. Τοῖς μὲν οὖν ἰσχυρὰ ἀμαρτάνουσιν ἀπειλεῖ ὁ λόγος, ἐπισκέπτεσθαι ἐν βλάβει τῆς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιγι τῆς ἀδικίας αὐτῶν· τοῖς δὲ ἀνιάτως ἔχουσι λέγει· *Τί ἐτι πληγῆτε, πάσις διεξιγλυθότες τῆς πληγῆς; Πασῶν κατεφρονήσατε τῶν ἐπιστρεπτικῶν μαστιγῶν, συντριμμὸς ὑμεῖς μένει.* Τῶν δὲ περιστατικῶς συμβαινόντων τινὰ μὲν ἀμαρτημάτων ἐνεκα γίνεται· τινὰ δὲ εἰς διόρθωσιν τοῦ ἥθους τῶν πειραζομένων· ἄλλα δὲ ὑπὲρ τοῦ ἐκτριβῆναι τοὺς ἀπεικωσμένους, ὥς ἐπὶ τοῦ Φαραῶ. Τούτοις γὰρ οὐκ ἐτι πληγὰ, οὐδὲ μάστιγις, ἀλλ' ἀφανισμὸς ἀπειλεῖται. *Τί ἐτι πληγῆτε, ὧν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ ψυχὰι μεμαστίζονται, καὶ οὐδαμοῦ ἡ διόρθωσις; ἔστι δὲ πολυλῆξις καὶ ἡ νόσος ὠφέλιμος, ὅταν παιδαγωγεῖν μὴ*

ac convenientem servo et discipulo reverentiam declarasset. Cum enim vidisset suum et universorum Dominum ac Deum, et regem, et servatorem simulque omnia, in ministri habitu linteo cinctum, et pedes ipsius lavare volentem, mox ut conscius indignitatis suæ, et ob accedentis dignitatem attonitus, exclamavit: *Domine, tu mihi lavas pedes* ¹¹? et iterum: *Non lavabis mihi pedes in æternum* ¹². Hac de causa tantæ ei intenduntur minæ, ut nisi celerî ac fervida obedientia emendasset contradictionem, non Domini testimonia beatum eum prædicantia, non dona, non promissa, neque etiam accepta a Deo et Patre talis ac tantæ in Filium unigenitum benevolentiae revelatio, **509** hanc inobedientiam sanare potuisset.

6. Sed si omnia recensere velim, quæ in Veteri ac Novo Testamento nanciscor, fortasse narrantem me tempus deficiet. (3) Nunc illud tantum commemorandum est, quod in magna ac horrenda judicii die Dominus noster Jesus Christus his, qui ad lævam ipsius stabunt dicturus est: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus* ¹³: non quia occidistis, aut fornicati estis, aut mendacium dixistis, aut cuiquam intulistis injuriam, aut aliud quidquam saltem minutissimum ex iis quæ prohibita sunt, fecistis: sed quia bona opera neglexistis. *Esurivi enim, inquit, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum: infirmus et in carcere, et non visitastis me* ¹⁴. Qui igitur mollitie non diffuit, et a continentia ac temperantia minime deflectit, is non omnem peccati fugam consecutus est: sed si plurima quidem effugit, ab uno vero superatus est, non temperans ille est, ut neque sanus qui vel unico corporis morbo agitur: neque liber, qui uni quicunque ille sit domino paret. (4) His quidem quorum sanabilia sunt peccata, interminatur Scriptura fore, ut visitet Dominus eorum iniquitates in virga, et eorum injustitias in verberibus ¹⁵: sed his qui insanabiliter peccaverunt dicit: *Quid adhuc percutiamini* ¹⁶, plagas omnes experti? Omnia contempsistis inflicta ad emendandum flagella, contritio vos manet. Ex iis autem calamitatibus quæ eveniunt, aliæ quidem accidunt ad punienda peccata, aliæ ad mores eorum qui tentantur emendandos, aliæ ad eos qui desperantur atterendos, ut in Pharaone. His enim non jam plagas aut flagella, sed interitum minatur. *Quid adhuc percutiamini vos*, quorum corpora et animæ flagris concisa sunt, nec usquam emen-

¹¹ Joan. xiii, 6. ¹² ibid. 8. ¹³ Matth. xxv, 41.

¹⁴ ibid. 42. ¹⁵ Psal. lxxviii, 33. ¹⁶ Isa. i, 5.

(1) Αὐτῇ ἡ τοῦ. Sic nostri codices et contextus. Falsi αὐτῇ αὐτοῦ.

(2) *Hācar φυγὴν*. Legendum μὴ πᾶσαν φυγὴν, si sententiam sibi non repugnantem habere volumus.

Ibidem legendum ἀπὸ τῆς ἐγκρατείας.

(3) Ex Præmio *De judicio Dei*, 222.

(4) Ex comment. in *Isa.* 389.

datio! (1) Erit enim utilis sæpenumero vel morbus, cum videlicet peccantem refrenabit. Et nocua est sanitas cum peccati instrumentum sit recte valenti. Sic et pecuniæ nonnullis jam ad libidinem inservierunt; paupertas vero plurimos ad vitia magnopere propendentes repressit. Neque igitur fugias quæ non oportet; nec confugas ad quem non oportet: sed unum tibi fugiendum sit peccatum, et unum ex malis refugium Deus.

7. (2) Multi quidem priorum peccatorum obliviscuntur, nullam eorum habentes rationem, ac ea contemnentes, quasi nulla futura sit ultio. Qui vero judicium Dei jugiter habet ob oculos, creditque certo fore, ut omnes eorum Christi tribunali sistamur, ut reportet unusquisque ea quæ sunt per corpus, juxta id quod fecit, sive bonum, sive malum¹, is in anxietate semper versatur, et hunc animæ suæ dolorem sanare studens, per suas ad Deum confessiones se ipse accusat, exemplo illius qui ait: *Dolor meus in conspectu meo semper*². (3) Multi vero etsi a pravis operibus recesserunt, dum **510** priora facta recordatione percurrunt, per eam sæpe quiescens renovant peccatum. (4) Silentio enim sepita improbitas, latens est morbus in anima. (5) Cæterum eorum qui peccant dimissio sit per derelictionem. Quorum autem curam gerit, de his ait Scriptura: *Non te deseram, neque te derelinquo*³: e contrario de quibus prorsus desperat, hos ad carnis et cogitationum suarum desideria explenda liberos dimittit, quod eis profutura non sit animadversio. (6) Quoniam enim hoc peccatum vulnere, livore ac plaga tumente pejus est; non est malagma imponere tanquam ad plagam, neque oleum, ut ad vulnera: nec jam opus est hisce remediis: quippe majora sunt, inquit, symptomata quam ut hisce medicamentis cedant. Et quia tota gens peccatrix est, populusque omnis peccatis plenus, ob id ad omnes sæpenumero pervenit supplicium. *Et omne cor mæret*⁴, dum in captivitatem abducitur populus ob peccata. Quemadmodum igitur sectionis, aut cauterii causam non sustinet medicus, sed morbus: sic et civitatum eversiones ab innumera peccatorum multitudine exortæ, omnem querelam a Deo propulsant.

8. (7) Invadunt enim propter paucos in omnem populum mala, ac flagitium unius plebi toti nocet. Achâr sacrilegium commisit⁵, et totus casti-

α λη τὸν ἀμαρτάνοντα· καὶ ἡ ὕψις βλαβερά, ὅταν ἐφ' ὅδιον γίνηται πρὸς ἀμαρτίαν τῷ ἔχοντι. Οὕτω καὶ τὰ χρήματα ἤδη τισὶν ὑπηρεσία πρὸς ἀκολασίαν ἐγένετο, καὶ πενία πολλοὺς ἐσωφρόνιζε τῶν ὠρμημένων κακῶς. Μῆτις οὖν φύγῃς ἢ μὴ δεῖ, μῆτις προσφύγῃς ᾧ μὴ δεῖ (8)· ἀλλ' ἐν σοὶ φευκτὸν ἔγω, ἡ ἀμαρτία καὶ μία καταφυγή ἐκ τῶν κακῶν, ὁ Θεός.

7. Οἱ μέντοι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ λήθην ποιοῦνται τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ἀδιαφοροῦντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ καταφρονοῦντες, ὥς μηδεμιᾶς ἐκδικήσεως γεννητομένης. Ὁ δὲ τὸ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν διὰ παντὸς ἔχων, καὶ πεπεισμένος, ὅτι πάντες παρασπινόμεθα τῷ βέβηκατι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον, ἐν ἀγωνίᾳ καθέστηκε πάντοτε, καὶ τὴν ἀληθῆδονα τῇ ἐαυτοῦ ψυχῇ ταύτην ἵστασθαι (9) φροντίζων, αὐτὸς ἐαυτοῦ κατηγορεῖ διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομολογήσεων, κατὰ τὴν λέγοντα· Ἡ ἀληθῶν μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός. Πολλοὶ δὲ καὶ ἐπιστρέφοντες ἀπὸ πονηρῶν ἔργων, οἰοῦνται τὰς μνημὰς τῶν παλαιῶν ἔργων παρακατέχοντες, δι' αὐτῶν πολλάκις ἀνανεοῦνται τὴν ἡσυχάζουσαν ἀμαρτίαν. Κακία γὰρ σιωπῆσθαι, νόσος ὑποῦλός ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ. Ἡ δὲ ἀνεσις τῶν ἀμαρτωλῶν κατὰ ἐγκατάλειψιν γίνεται. Ὡς μὲν γὰρ προνοεῖται ὁ λόγος, φησιν· Οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπω· ὧν δ' ἂν παντελῶς ἀπογνῶ, τούτους ἀνέτους ἀφίξει ποιῆν τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν διανοικῶν αὐτῶν, ὥς τῆς παιδευτικῆς ἀνωφελούς, αὐτοῖς ἔσομένης. Καὶ γὰρ ἐπεὶ ὑπὲρ τραῦμα καὶ μώλωπα καὶ πληγὴν φλεγμαίνουσιν ἡ ἀμαρτία ἐστίν, οὐκ ἔστι μάλαιγμα ἐπιθεῖναι ὥς πρὸς τὴν πληγὴν, οὐδὲ ἔλαιον ὥς πρὸς τὰ τραύματα· οὐδεὶς χρεῖα τῆς ἀπὸ τούτων βοτάνης· μείζονα γὰρ, φησὶ, τὰ συμπτώματα ἢ ὥστε τούτοις ἐνδύναται. Καὶ ἐπειδὴ (10) ὅλον τὸ ἔθνος ἀμαρτωλόν, καὶ πᾶς ὁ λαὸς πλήρης ἀνομιῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ κόλασις ἐπὶ πάντας πολλάκις ἐφθασε. Καὶ πᾶσι καρδία λυπηρὰ γέγονεν, εἰς αἰχμαλωσίαν ἀγομένου τοῦ λαοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα. Ὡς περ οὖν τῆς τομῆς, ἡ τοῦ κτυπήματος, οὐκ ὁ ἱατρὸς αἰεὶς, ἀλλ' ἡ νόσος· οὕτω καὶ οἱ τῶν πόλεων ἀφανισμοὶ, ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀμαρτανομένων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, τὸν Θεὸν ἀπὸ σῆς μέμψεως ἀποκόουσιν.

8. Ἐρχεται γὰρ καὶ δι' ὀλίγους κακὰ, καὶ μοχθηρίας τινὲς παραπλήγουσα ὁ ἄνθρωπος. Ἀχάρ ἱεροσύλησεν, καὶ ὅλη ἡ παρὰ τὰς ἐμαστιζέτο. Ὁ Ζαμβρὶ πάλιν

¹ II Cor. v, 10. ² Psal. cxxvii, 13. ³ Jos. i, 5.

⁴ Isa. i, 5. ⁵ Jos. vii, 1.

(1) Ex hom. in ps. xlv, 171.

(2) Ex hom. in psal. cxxvii, 370.

(3) Unus codex indicat comment. in Isa.

(4) Uterque codex indicat serm. ethic.

(5) Ex comment. in Isa. 482.

(6) Ex comment. in Isa. 390.

(7) Ex hom. in famem et siccit. 66.

(8) Ὁ μὴ δεῖ. Codicum alter, οὗς μὴ δεῖ.

(9) Ἰστασθαι. Melius in contextu, ἱστασθαι. Ibidem ἐκ τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆ.

(10) Ἐπειδὴ. Sic emendavimus ope Regii codicis 1992. Editi, ἐπεὶ μὴ.

εἰς τὰς Μαδιανίτιδας ἐξεπόρευσε, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐπιπτεν εἰς δίχην. Καὶ καθάπερ ὁ λοιμὸς, ἐπειδὴν ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ κτήνους ἀφίεται, κατὰ διάδοσιν ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγγίζοντας διανέμεσθαι πέφυκεν· οὕτω καὶ οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας, τὸ ἴδιον κακὸν ἐπὶ πάντας ἄγειν φιλονεικοῦσι, πολλοὺς ἑαυτοῖς παρπλησίους γένεσθαι φιλοτιμούμενοι, ἵνα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν κακῶν διαφεύγωσι τὰ θανάδια· καὶ ἄλλος ἄλλῃ τῆς νόσου μεταδίδοντες, συννοσοῦσιν ἀλλήλοις καὶ συναπόλλυνται. Οὕτε γὰρ πῦρ, εὐκαταπρήστου ὕλης ἀψάμενον, δυνατόν μὴ οὐχὶ ἐπὶ πᾶσαν αὐτὴν διαδῆναι, ἀλλῶς τε καὶ ἐπιτύχη πνεύματος ἐπιφόρου τὴν φλόγα διακομίζοντος· οὕτε τὴν ἀμαρτίαν, ἐνὸς ἀψαμένην, μὴ οὐχὶ πάντας τοὺς ἐγγίζοντας διελθεῖν, ἐξαπτόντων αὐτὴν τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας.

9. Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται, καὶ εὐκαιρίας, καὶ κιμάτων, καὶ συνεργῶν, καὶ τῆς λοιπῆς χορηγίας. Αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργοῦνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχουσι. Καὶ ποῦ τις τῶν σοβαρῶν καὶ κατοφρυωμένων ἐπὶ σεμνότητι, πλάσμα σωφροσύνης ἔξωθεν περιχαιμένος, ἐν μέσσοις καθεζόμενος πολλάκις τοῖς ἐπ' ἀρετῇ αὐτὸν μακαρίζουσιν, ἀπέδραμε τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν τῆς ἀμαρτίας τόπον. (1) ἐν τῷ ἀφανεί τῆς καρδίας κινήματι. Εἶδε τῇ φαντασίᾳ τὰ σπουδαζόμενα, ἀνετυπώσατό τινα ὁμιλίαν οὐκ εὐπρεπῆ, καὶ ὅλως ἐν τῷ κρυφίῳ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ ἐναργῆ τὴν ἡδονὴν ταυτῷ ζωγραφήσας, ἀμάρτυρον ἔσω τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο. Τὸ γὰρ πλεῖστον τῆς ἀμαρτίας ἐν τῇ ὁρμῇ πληροῦσαι τῇ κατὰ πρόθεσιν· διότι αἱ μὲν τοῦ σώματος πράξεις ὑπὸ πολλῶν διακόπτονται, ὁ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἀμαρτάνων τῷ τάχει τῶν νοημάτων συναπριζομένων ἔχει τὴν ἀμαρτίαν. Ὡς γὰρ ἡ σκιά τῷ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἀμαρτίαι παρέπονται, ἐναργεῖς τὰς πράξεις ἐξικονίζουσαι. Ταῖς μὲν οὖν κακίαι, τὸ καὶ γνῶμη καὶ πράξειν ἀμαρτάνειν· ἡμεῖς δὲ τοῦ κακοῦ, ἐπὶ τῆς ὁρμῆς τῆς κατὰ διάνοιαν στήναι τὴν ἀμαρτίαν. Οὐ πάντῃ οὖν ἀτιμώρητος ὁ κατὰ διάνοιαν ἀμαρτάνων· ἀλλ' ὅσον ἐλλείπει τοῦ κακοῦ, τοσούτον αὐτῷ τῶν πόνων ὑπαίριθται. Τὸν μάλιστα παραδεχθέντα εἰς τὴν ἀδελφότητα, εἴτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετήσαντα, οὕτω χρὴ ὁρᾶσθαι, ὥς εἰς Θεὸν ἐξαμαρτόντα, ἐφ' οὗ, καὶ εἰς ἐν τὴν ὁμολογίαν τῶν συνθηκῶν κατέθετο. Ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν ἀμαρτήσῃ τις, φησὶ, καὶ τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ; Ὁ γὰρ ἀναθεὶς ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, εἴτα πρὸς ἄλλον βίον ἀποπηδήσας, ἱερέυλος γέγονεν, αὐτὸς ἑαυτὸν διακλέψας, καὶ ἀφελόμενος τὸ τοῦ Θεοῦ ἀνάθημα. Θὺς εὐλογόν ἐστι, μηκέτι θύραν τῶν ἀδελφῶν ἀνοίγεσθαι, μηδὲ εἰ κατὰ ψιλὴν πάρ-

gatus est exercitus. Zambri Madianitidas scortatus est¹, et Israel pœnas dedit. (2) Ac ut pestis, ubi unum hominem, aut jumentum attigit, contagio in proximos quosque serpere solet: sic et iniquitatis operarii proprium malum in omnes transfundere conantur, multosque sibi similes fieri magnopere cupiunt, ut in vitiorum societate infamiam vitent; atque alter alteri morbum impertientes, ægrotant simul, simulque pereunt. Nam neque ignis, materiam suscipiendæ flammæ idoneam nactus, cohiberi potest, quominus universam pervadat, maxime, si vehemens ventus flammam pervehat: neque fieri potest, ut peccatum, quod unum aliquem attigerit, ad omnes vicinos non transeat, si nequitiae spiritus illud accendant.

9. (3) Etenim corporeæ actiones et tempore indigent, et opportunitate, et labore, et adiutoribus, denique reliquo commeatu. E diverso, cogitationis motus citra temporis moram sunt, perficiuntur citra lassitudinem, citra negotium ullum consistunt, idoneum ipsis est tempus omne. Et sane nonnunquam invenitur qui arrogans sit, superbiatque de gravitate et castitate, quique extrinsecus præ se ferens temperantiæ larvam, ac plerumque inter eos, qui ipsum ob virtutem beatum prædicant, desidens medius, mox tamen cogitatione per occultum cordis motum ad peccati locum accurrat. Videt animo concupita, comminiscitur congressum quempiam indecorum, ac denique in abdita cordis officina, claram in seipso voluptatis speciem depingens, intus peccatum sine testibus perpetrat. Peccati enim maxima pars in voluntatis appetitione absolvitur; propterea quod corporis actiones a multis interpellantur: qui vero peccat voluntate, statim celeri cogitationum motu peccatum explevit. (4) Ut enim umbra corpus, sic peccata animas comitantur, gestorum imaginem claram exprimentia. (5) Est enim perfecta malitia, cum quis et voluntate peccat et factis: dimidia vero mali pars est, cum peccatum in animi proposito manet. Itaque qui cogitatione peccat, non omnino remansurus est inultus: sed quantum deficit a malo, tantum ei pœnarum remittetur. (6) Utique horum unusquisque, qui inter fratres admissus fuerit, posteaque professionem suam resciderit, perinde aspici debet, ut qui in Deum peccaverit, coram quo, et in quo pactorum confessionem deposuit. Si vero, inquit, in Deum quis peccaverit, et quis orabit pro eo? Qui enim seipsum dicavit Deo, et deinde ad aliud vitæ genus transiit, factus est sacrilegus, cum ipse sui ipsius

Num. xxv, 6. ¹ 1 Reg. ii, 25.

(1) Τόπος. Sic contextus et uterque codex. Editi, τῶν.

(2) Ex hom. in psal. i, 95.

(3) Ex hom. in illud, Attende tibi ipsi, 17.

(4) Ex hom. in divites, 54.

(5) Ex comment. in Isa. 459.

(6) Ex Regulis Cusius tractatis, 355.

tur fuerit, donariumque Deo consecratum abstulerit. Quibus æquum est non amplius fores fratrum aperiri, ne si in brevi quidem transitu ad poscendum tectum accederent. Perspicua est enim Apostoli regula, qua jubemur subducere nos ab

οὐδὲν σκέπης ἐνεκεν ἐπιδημήσειεν. Ὁ γὰρ ἀποστολικὸς κανὼν φανερὸς, καλεῖται (4) τῆς στέλλεσθαι ἀπὸ παντὸς ἀτάκτου, καὶ μὴ συναναμίγνυσθαι αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ.

omni inordinato, neque commisceri cum illo,

ut confundatur.
10. (1) Sic enim a principio absque spinis rosa nascebatur; postea vero floris pulchritudini fuit spina adjuncta, ut fruendæ voluptati foret dolor contiguus, dum recordaremur peccati, ejus causa ad hoc damnata terra est, ut nobis spinas proferret atque tribulos. Sed affectionum depravatio, per ignorance[m] Dei, improbam cognitionem iniecit. (2) Siquidem magnus ille athleta Job tentationes omnis generis perpessus, non ignorabat undenam hoc sibi eveniret. Quapropter dicebat: *Sagittæ enim Domini in corpore meo sunt, quarum ira meum ebibit sanguinem*¹. David vero cum anima ipsa ægrotaret, se ipse ulciscatur atque affligebat, seque omni penarum generi subiciebat in variis consistendi modis. *Quoniam enim sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, inquit, et confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ. Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum*². Porro sagittæ hic memoratæ mihi videntur esse spirituales, imo vero ipsa Dei verba, quæ pungebant ac vulnerabant ipsius animam, et de conscientia ipsa sumebant supplicium, eamque castigabant. Vir enim hic tantus cum esset, totque a Deo bona consecutus, tamen factum turpe patravit. Quoniam enim inermis inventus David, ignitis maligni telis non resistebat, jure in anima sauciatus, concupiscentia correptus est. Quemadmodum autem Job diaboli sagittas, immissa videlicet corpori suo ulcera, quia permissu Dei acciderant, sagittas Domini vocavit, dicens: *Nam sagittæ Domini in corpore meo, quarum furor ebibit meum sanguinem*; ita verisimile est ideo Davidem hic sagittas Domini nominasse, quia ex Domini concessu inimicus eum oppugnabat, ut ediceret non dicere: *Non morebor in æternum*³. Quia enim Dei gratia roboratus, magna aliquando de se senserat, ita ut arroganter diceret: *Ego autem dixi in abundantia* 512

mea; *Non morebor in æternum*⁴: ideo jure tentatori traditus est, qui animam ejus adortus, majus ei quam Jobo damnum intulit.

11. (3) Ego autem tria hæc video animi affectionis discrimina in inviolabili Christo obediendi necessitate, servorum, mercenariorum, filiorum. Aut enim supplicii metu a malo declinamus, versamurque in affectu servili; aut mercedis lucra requiren-

10. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ ῥόδον ἀνευ ἀκάνθης ἦν τὴν ἀρχὴν βλαστήθην, ὑπὲρ δὲ τῷ κάλλει τοῦ ἀνθους ἡ ἀκανθὰ παρεξέχθη, ἵνα τῷ τερπνῷ τῆς ἀπολαύσεως ἐγγύθεν ἔχωμεν παρακειμένην τὴν λύπην, μεμνημένοι τῆς ἁμαρτίας, δι' ἣν ἀκάνθας καὶ τριβόλους τῆμιν ἡ γῆ ἀνατέλλειν καταδικάσθῃ. Ἄλλ' ἡ τῶν παθῶν κακία, διὰ τῆς περὶ Θεοῦ ἀγνωσίας, ἀδόκιμον γινώσκειν ἐνέθῃσιν. Ὁ μὲν γὰρ μέγας ἀθλητῆς Ἰωβ, παντοίους ὑπομείνας πειρασμούς, οὐκ ἔγνωε ὁπόθεν αὐτῷ τοῦτ' ἐγένετο. Διὸ εἶπε· Βέλη γὰρ Κυρίου ἐν τῷ σώματι μου ἐστίν, ὡς ὁ θυμὸς ἐκκίρει μου τὸ αἷμα. Ὁ δὲ Δαβὶδ ἐπιβὴ περὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἐνενοστήκει, αὐτὸς ἐαυτὸν ἐπιμωρεῖτο, παντοίαις ὑποβάλλων κολάσεσιν ἐν τοῖς τῆς ἐξομολογήσεως τρόποις. Ὅτι γὰρ τὰ βέλη σου ἐνεπάγησαν μοι, φησὶ, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμέ τὴν χεῖρά σου. Οὐκ ἐστὶν ἰασις ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἐργῆς σου. Οὐκ ἐστὶν εἰρήνη ἐν τοῖς ἰστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου. Καὶ μοι δοκεῖ τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα βέλη λογικὰ εἶναι· μᾶλλον δὲ αὐτοὺς τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους, νύττοντας καὶ τιτρώσκοντας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ τιμωρουμένους καὶ κολάζοντας.

Ἐπεὶ τοσοῦτος ἦν (5) ὁ ἀνὴρ, καὶ τοσούτων τετυχηκὼς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, αἰσχυρὰ πράξει ἑαυτὸν ἐξέδωκεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄφρακτος εὐρεθεὶς, οὐκ ἀντίσχε πρὸς τὰ τοῦ πονηροῦ πεπωρωμένα βέλη, εἰκότως τὴν ψυχὴν τραθεὶς, ἐάλω τῇ ἐπιθυμίᾳ. Ὡς περὶ δὲ τὰ τοῦ διαβόλου βέλη, τὰ ἔλκη τὰ ἐπιτεθέντα τῷ Ἰωβ κατὰ τοῦ σώματος, ἐπειδὴ κατὰ συγχώρησιν ἐγίνετο τοῦ Θεοῦ, βέλη Κυρίου ὠνόμασιν, εἰπὼν, Βέλη γὰρ Κυρίου ἐν τῷ σώματι μου ἐστίν, ὡς ὁ θυμὸς αὐτῶν ἐκκίρει μου τὸ αἷμα· οὕτως εἰκός καὶ τὸν Δαβὶδ ἐνταῦθα βέλη Κυρίου εἰρηκέναι, ἐπεὶ κατὰ συγχώρησιν τοῦ Κυρίου κατετρατεύσατο αὐτοῦ ὁ ἀντίπαλος, ἵνα μάθῃ μὴ λέγειν· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπειδὴ γὰρ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ δυνατούμενος, μέγα ἐφ' ἑαυτῷ ἐφρόνησέ ποτε, ὥς ἀπαυθαδιάζασθαι καὶ εἰπεῖν, Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα· τοῦτου χάριν εἰκότως παρεδόθη τῷ πειράζοντι, ὅς

11. Ἐγὼ δὲ τρεῖς ταύτας διαφορὰς τῆς διαθέσεως πρὸς τὴν ἀπαραιτήτων ἀνάγκην τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ καθορῶ, δουλείαν, μισοθαρλίαν, υἱότητα. Ἢ γὰρ φοβούμενοι τῆς κολάσεως ἐκκλίνομεν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ ἐσμέν ἐν τῇ διαθέσει τῇ δουλικῇ·

¹ Job vi, 4. ² Psal. xxxvii, 3-4. ³ Psal. xxi, 7.

⁴ ibid.

(1) Ex hom. v in Hexamer. 43.

(2) Ex hom. in psal. xxxvii, 364.

(3) Ex Regulis fusiis tractatis, 329.

(4) Φανερός, καλεῖται. ὅτι φανερώς καλεῖται, vel φανερός, καλεῖται. Edit.

(5) Hr. Forte ὧν. Ed.

ἡ τὰ ἐκ τοῦ μισθοῦ κέρδη διωκοντες, ἕνεκεν τῆς αὐτῶν ὠφελείας πληροῦμεν τὰ προσταταγμένα, καὶ κατὰ τοῦτο προσποιώμεθα τοῖς μισθοῖς· ἡ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ τὴν πρὸς τὸν δεδωκότα ἡμῖν τὸν νόμον ἀγάπην, χαίροντες ὅτι οὕτως ἐνδύξω καὶ ἀγαθῷ Θεῷ δουλεύειν κατηξιώθημεν· καὶ ἐσμὲν οὕτως ἐν τῇ τῶν υἱῶν διαθέσει. Οὕτως οὖν ὁ ἐν φόβῳ τῆς ἐντολῆς κατορθῶν, καὶ ἀεὶ τὸ τῆς βιβουλίας ἐπιτίμιον ὑφορώμενος, τὰ μὲν ποιήσει τῶν προσταταγμένων αὐτῷ, τὰ δὲ παρῴφεται· ἀλλὰ τὴν ἐπὶ πάσῃ παρακοῇ ἐκδίκησιν ὁμοίως φοβερὰν ἑαυτῷ ὑπολήφεται· καὶ διὰ τοῦτο μακαρίζεται, ὡς οὐδὲν αἰρούμενος περιδεῖν τῶν δεόντων (Μακάριος γὰρ, φησὶν, ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον· διὰ τί; ὅτι ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα). Ἀλλ' οὐδὲ ὁ μισθωτὸς παραδῆναι τι τῶν προσταταγμένων αἰρήσεται. Πῶς γὰρ κομίζεται τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας, μὴ πάντα πληρώσας τὰ συμπεφωνημένα; Καὶ γὰρ ἐὰν ἐν τι λείπῃ τῶν ἀναγκαίων, ἀχρηστον τὸ ἔργον τῷ κεκτημένῳ κατέστησι. Τίς οὖν, μενούσης (1) ἐτι τῆς βλάβης, μισθὸν ὑποταλεῖ τῷ ἀδικήσαντι; Τρίτον ἦν ἡ κατὰ ἀγάπην ὑπηρεσία. Τίς οὖν υἱὸς σκοπὸν ἔχων τὴν τοῦ πατρὸς εὐαρέστητιν, ἐπὶ τοῖς μείζουσιν αὐτὸν εὐφραίνων, τῶν μικροτάτων ἕνεκεν λυπεῖν αἰρήσεται; Οἱ τοίνυν τῆς πλείστης τῶν ἐντολῶν παραβαίνοντες, ἐν πολλῷ μέρει τετάχθαι βούλονται; μήτε ὡς Πατρὶ ὑπηρετοῦντες τῷ Θεῷ, μήτε ὡς μεγάλα ἐπαγγελλομένῳ πειθόμενοι, μήτε ὡς ἀσπότη δουλεύοντες.

12. Πῶς δὲ τὸν καθ' ἡδονὴν βίον τοῦ κατ' ἐντολὴν προτιμήσαντες, ζωῆς μακαριότητα, καὶ ἰσοπολιτείαν πρὸς ἀγίων, καὶ τὰς μετ' ἀγγέλων εὐφροσύνας ἐν προσώπῳ Χριστοῦ ἑαυτοῖς ὑποθώμεθα; Νηπίας δυνάμεις φρενὸς τὰ τοιαῦτα φαντάσματα. Πῶς ἔσομαι μετὰ Ἰωβ, ὁ μετὰ τὴν τυχοῦσαν θλίψιν μετ' εὐχαριστίας δεξιόμενος; Πῶς μετὰ Δαβὶδ, ὁ μὴ πρὸς τὸν πολέμιον μακροθύμως διατεθείς; Πῶς μετὰ Δανιὴλ, ὁ μὴ μετ' ἐγκρατείας διηνεχοῦς καὶ δεήσιως φιλοπόνου τὸν Θεὸν ἐκζητήσας; Πῶς μετ' ἐκάστου τῶν ἀγίων, ὁ μὴ τοῖς ἔχουσιν αὐτῶν περιπατήσας; Τίς οὕτως ἀκριτος ἀθλοθέτης, ὡς τῶν ἰσῶν ἀξιώσας στεφάνων τὸν νικητὴν, καὶ τὸν μετὲν ἡγωνισμένον; Τίς στρατηγὸς εἰς τὴν μερίδα τῶν σκύλων ἐξ Ἰσοῦ ποτὲ τοῖς νενικηκόσι τοὺς μηδὲ φανέντας ἐπὶ τῆς μάχης ἐκάλεσεν; Ἀγαθὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος. Δικαίου δὲ, ἡ πρὸς ἀξίαν ἀντίδοσις, καθὼς γέγραπται· Ἀγάθυνον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς. Τοὺς δὲ ἐκκλίροντας εἰς τὰς στραγγαλίδας, ἀπάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τῇ ἀνομίᾳ. Ἐλεήμων, ἀλλὰ καὶ κριτής. Ἀγαπᾷ γὰρ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος. Ἔμαθες ἐπὶ τίνας τὸ Δεός; Μακάριοι, φησὶν, οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Ὅρξ, πῶς κεκριμένως κίχρηται τῷ ἱλέῳ, οὕτως ἀκρίτως ἱλεῶν, οὕτως ἀντλεῶς κρίνων; Ἐλεήμων

les, ob nostram ipsorum utilitatem mandata explemus, et hoc pacto mercenariis efficimur similes; aut ob ipsum honestum, et amorem illius qui legem nobis dedit, gaudentes quod digni simus habiti, qui tam glorioso ac bono Deo serviamus; et ita demum ut filii afficimur. Neque igitur is qui in timore perficit mandata, semperque desiderii poenam veretur, alia quidem quæ sibi præcepta fuerint, exsequetur, alia vero negliget: sed omnis inole-dientiae vindictam sibi ex æquo metuendam suspi-cabitur. Et ideo beatus prædicatur qui scilicet nihil eorum quæ ad officium pertineant, præter-mittere velit. *Beatus enim vir, ait, qui timet Domi-num*¹¹. Quam ob causam? *quia in mandatis ejus* *volet nimis*¹². Sed neque mercenarius quidem quid-quam eorum quæ præscripta sint, violare volet. Quo-modo enim operæ mercedem referet, si pacta omnia non servaverit? Etenim si vel unum ex iis quæ ne-cessaria exstiterint, defuerit, inutile opus possessori reddidit. Ecquis igitur, manente detrimento, mer-cedem persolvat injuriæ actori? Tertium ministe-rium erat ob charitatem præstitum. Quls igitur filius, cum ei scopus sit, ut complaceat patri, ipsum in rebus majoribus lætitia afficiens, tristitiam ob res minimi momenti afferre volet? Qui igitur maximam violant mandatorum partem, quo in numero collo-cari cupiunt? cum neque ut Patri obsequantur Deo, neque ut magna pollicenti pareant, neque ut Domi-no serviant.

12. Quomodo si vitam voluptariam vitæ quæ juxta mandata degitur, anteponamus, vitæ beatitudinem, et civitatis cum sanctis jus æquale, et cum angelis gaudia in Christi conspectu nobis pollicemur? Sunt animi vere stolidi talia commenta. Quomodo cum Job ero, qui ne levissimam quidem calamitatem cum gratiarum actione pertulerim? Quomodo cum Davide, qui leniter me non gesserim cum adversa-rio? Quomodo cum Daniele, qui assidua abstinencia et sedula precatione Deum non exquisierim? Quomodo cum singulis quibusvis sanctis, qui illo-rum vestigia secutus non sim? Quis certaminum arbiter ita judicii expers est, ut victorem et eum qui non decertavit, paribus coronis dignos esse censeat? Quis Imperator iis qui vicerint, et iis qui ne comparuerint quidem in pugna, distribuit un-quam æqualem spoliiorum partem? Deus quidem bonus est, sed est quoque justus. Justus autem est remunerare pro merito, sicut scriptum est: *Bene-fac, Domine, bonis. Declinantes autem in obligatio-nēs, adducet Dominus cum operantibus iniquita-tem*¹³. Misericors quidem est, sed et judex. *Diligit enim, inquit, misericordiam et judicium Dominus*¹⁴. Didicistisne quinam sint, **513** quorum misereatur? *Beati, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericor-*

¹¹ Psal. cxi, 1. ¹² ibid. ¹³ Psal. cxix, 4-5. ¹⁴ Psal. xxii, 5.

(1) *Μερούσης*. Minus commode deest ea vox in contextu Basilii. Ibidem legimus ut in contextu τῷ κεκτημένῳ. Editi, τῶν κεκτημένων.

diam consequenter ¹⁰. Vides quam considerate utatur misericordia? Neque citra iudicium misericors est, neque iudicat citra misericordiam. *Misericors enim Dominus et iustus* ¹¹. Ne igitur dimidia ex parte Dominum cognoscamus, neque ipsius benignitas ignaviz nobis occasio sit. Ideo tonitrua, ideo fulmina, ut ne contemnatur bonitas. Qui efficit ut sol oriatur ¹², ipse etiam cæcitate multat ¹³. Qui imbrem dat ¹⁴, etiam ignem pluit ¹⁵. Illa clementiam, hæc severitatem indicant. Aut propter illa diligamus, aut propter hæc timeamus, ne nobis quoque dicatur: *An diritias bonitatis ejus et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad pœnitentiam te ducit? Secundum autem duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ* ¹⁶. (1) Erquid mihi proderunt cætera recte facta, si propterea quod fratrem fatuum appellavero, sinu gehennæ addicendus? Quam enim utilitatem percipit qui a multis liber est, si vel uno redigitur in servitutem? Qui enim, inquit, *facit peccatum, servus est peccati* ¹⁷. Quid etiam cuiquam prodest multorum morborum esse expertem, si ipsius corpus vel ab uno morbo corrumpitur? (2) Qui enim voluntatem Dei facit, sed non ut vult Deus, neque in affectu amoris erga Deum id facit, inutile habet operis studium: nam ait, *Aren dico vobis, quia receiverunt mercedem suam* ¹⁸. (3) Itaque primæ luse originis si memor non es, o homo, ex persoluto pro te pretio aliquam dignitatis tuæ notionem accipe, ad pretium illud quo commutatus es respice, tuamque agnosce dignitatem. Emptus es pretiosissimo Dei sanguine, peccati ne fias servus. Intellige tuam præstantiam, ut ne jumentis insipientibus assimilearis. Quomodo enim vos, qui stultis perniciosisque concupiscentiis servitis velut mancipia, servis imperabitis? Quomodo liberos vestros recte instituetis, qui expertem disciplinæ et ordinis vitam degitis? *Ut enim mihi incumbit necessitas, et vae mihi est, ut ait Apostolus, nisi evangelizavero* ¹⁹; et iustitiam Dei nocte dieque vobis annuntiavero. Ita etiam vobis par periculum, si vel desidiæ vos dederitis, vel remisse et dissolute in iis quæ vobis traduntur tum retinendis, tum opere complendis versemini. *Sermo enim quem locutus sum, ait Dominus, ille iudicabit mundum in extrema die* ²⁰. (4) Semper enim quod bonum est cupiens, ab eoque semper aberrans, nullam aliam possum eorum quæ sunt causam invenire, nisi quod persuasum habeo, me veterum peccatorum pœnas persolvere. Ut igitur scientes adversa fronte nobis divinæ Scripturæ sermones, pro tribunali Christi oppositum iri; ita et iis quæ dicuntur, summa cum vigilantia attendamus, et ad opus perducere divina præcepta cum

γὰρ ὁ Κύριος καὶ δίκαιος. Μὴ οὖν ἐξ ἡμετέρας τὸν Κύριον γνωρίζωμεν, μηδὲ ἀφορμὴν βραθυμίας τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν λαμβάνωμεν. Διὰ τοῦτο βρονταί, διὰ τοῦτο κεραυνοί, ἵνα μὴ καταφρονῇται ἡ ἀγαθότης. Ὁ τὸν ἥλιον ἀνατίλλων, καὶ ἀβλεψέιν καταδικάζει. Ὁ τὸν ὕμνον διδοὺς, καὶ τὸ πῦρ βρέχει. Ἐκείνα τῆς χρηστότητος, ταῦτα τῆς ἀποτομίας. Ἢ δι' ἐκείνα ἀγαπήσωμεν, ἢ διὰ ταῦτα φοβηθῶμεν (5). ἵνα μὴ βῇ ἡ καὶ ἡμῖν. Ἡ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει; Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαιρίζεις σε αὐτῷ ἐργῇ ἐν ἡμέρᾳ ἐργῆς. Τί δέ μοι τὸ βφέλος τῶν ἄλλων κατορθωμάτων, εἰ μέλλομαι, μωρὸν εἰπὼν τὸν ἀδελφόν, ἐνοχὸς γενέσθαι τῇ γένει; Τί γὰρ βφέλος τῆς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐλευθερίας τῷ ὕψ' ἐνός κρατούμενῳ εἰς δουλείαν; Ὁ γὰρ ποιῶν, φησί, τὴν ἀμαρτίαν, δοῦλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας. Τί δὲ κέρδος τῆς ἐν πολλοῖς ἀπαθείας τῷ ὕψ' ἐνός πάθους φθειρομένῳ τὸ σῶμα; Ὁ γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐργαζόμενος, μὴ καθὼς δὲ θέλει ὁ Θεός, μηδὲ ἐν διαθέσει τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τοῦτο ποιῶν, ἀνόνητον ἔχει τὴν τοῦτου σπουδὴν. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, φησὶν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Τοιγαροῦν, εἰ μὴ τῆς πρώτης σεαυτοῦ γενέσεως, ἀνθρώπε, μέμνησαι, ἐκ τῆς καταβληθείσης ὑπὲρ σου τιμῆς λάβε τινὰ τοῦ ἀξιώματος ἐννοίαν· ἀπόδελφόν σου πρὸς τὸ ἀντάλλαγμα, καὶ γνῶθι σεαυτοῦ τὴν ἀξίαν. Τῷ πολυτιμῆτι αἵματι τοῦ Θεοῦ ἡγοράστῃς· μὴ γίνου δοῦλος τῆς ἀμαρτίας. Σύνες σεαυτοῦ τῆς τιμῆς, ἵνα μὴ παρεικασθῇς τοῖς ἀνόητοις κτήνεσι. Πῶς γὰρ τῶν οἰκετῶν ἀρξείτε, αὐτοὶ δουλεύοντες ἐπιθυμίαις ἀνόητοις καὶ βλαβεραῖς, ὡς ἀνθρώποι; Πῶς τοὺς παῖδας νοουθετεῖτε, ἀνουθέτητον ζῶν καὶ ἀδιάτακτον ζῶντες; Ὡς περ γὰρ ἐμοὶ ἀνάγκη ἐπικεῖται, καὶ οὐκ οὐκ μοι ἐστίν, ἐὰν μὴ εὐαγγελιζώμαι, καὶ ἀναγγέλλω τὰ δικαιοῦματα τοῦ Θεοῦ νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· οὕτω καὶ ὑμῖν ἴσος ὁ ἀγὼν, ἀποβραθυμῆσασιν, ἢ ἀτόνως καὶ ἀκλειυμένως πρὸς τε τὴν φυλακὴν τῶν παραδοσμένων καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων πλήρωσιν διατιθεῖσιν. Ὁ λόγος γὰρ ὃν ἐλάλησα, φησὶν ὁ Κύριος, ἐκεῖνος κρινεῖ τὸν κόσμον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Αἰεὶ μὲν γὰρ ἐπιθυμῶν τοῦ καλοῦ, αἰεὶ δὲ ἀποτυχάνων αὐτοῦ, οὐκ ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἔχω τοῖς γινομένοις ἐπινοεῖν, πλὴν γὰρ δὴ τοῦ πεσεῖσθαι παλαιῶν ἀμαρτημάτων ἐκτινύειν δίχας. Ὡς οὖν εἰδότες, ὅτι ἀντιπρόσωποι ἡμῖν οἱ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς λόγοι στήσονται ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· οὕτω καὶ προσχωμὲν νηρόντως τοῖς λεγομένοις, καὶ εἰς ἔργον προαγαγεῖν τὰ θεῖα διδάγματα σπουδαίως ἐπειχθώμεν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν πόλιν ἡμέρᾳ ἢ ὥρᾳ ὁ Κύριος

¹⁰ Matth. v, 7. ¹¹ Psal. cxiv, 5. ¹² Matth. v, 45. ¹³ Rom. ii, 4, 5. ¹⁴ Joan. viii, 34. ¹⁵ Matth. vi, 2.

¹⁶ IV Reg. vi, 18. ¹⁷ Zach. x, 1. ¹⁸ Gen. xix, 24. ¹⁹ I Cor. ix, 16. ²⁰ Joan. xii, 48.

(1) Ex Regulis fusius tractatis, 329.
(2) Ibid.
(3) Ex hom. in psal. xlviii, 183.

(4) Ex epist. xix, 153.
(5) Ἢ διὰ ταῦτα φοβηθῶμεν. Hæc addita ex codicum altero et contextu.

ἡμῶν ἔρχεται. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Η'.

1. Διττός μοι φόβος ἐνέκτηψε τοῖς τῆς διανοίας κόλποις ἐκ τῆς περὶ σὲ ὑποθέσεως. Ἦ γάρ τις ἀσυμπαθὲς τρόπος προκταρξάμενος εἰς μισανθρωπίαν ἐγκλημὰ με περιβρίπτει, ἢ αὖθις συμπαθεῖν ἐθέλοντα, καὶ πρὸς τὰ πάθη μαλακίζεσθαι, κακῶς διατίθῃσι. Διόπερ καὶ διαχαράττειν μέλλων τουτί μου τὸ γράμμα, τὴν μὲν χεῖρα ναρκῶσαν τοῖς λογισμοῖς ἐνεύρωσα, τὸ δὲ πρόσωπον, ἡπορημένον ἐκ τῆς ἐπὶ σοὶ κατηφέας, ἀλλοιῶσαι οὐκ ἔτυχον, τοσαύτης μοι ἐπικειμένης αἰσχύνης, ὥς καὶ τὴν τοῦ στόματος σύμπτυξιν παραχρῆμα πίπτειν, τῶν χαιλέων μου εἰς κλαυθμὸν ἐκτραπομένων. Ὀϊμοὶ! τί εἶπω, ἢ τί λογίσωμαι, ἐν τριόδῳ (1) ἀπειλημένος; Ἐάν ἴδῃ εἰς μνήμην τῆς προτέρας σου ματαίας ἀνατροπῆς, ὅτε σοι περιέβρει πλοῦτος, καὶ τὸ χαμαιριπὲς δοξάριον, φρίττω· ἦνίκα εἶπετό σοι κολάκων πλῆθος, καὶ τρυφῆς ἀπόλαυσις πρόσκαιρος μετὰ προφανοῦς κινδύνου καὶ ἀδίκων πόρων· καὶ πῇ μὲν ἀρχοντικοὶ φόβοι διεβρίπιζόν σου τὴν τῆς σωτηρίας ὑπόνοιαν, πῇ δὲ δημοσίων θόρυβοι διετάλευόν σου τὴν ἐπίαν, ἢ τε συνοχὴ τῶν κακῶν ἀπεσφαίριζέ σου τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἐνδύμενόν σοι βοῦθειν· ἦνίκα κατὰ μικρὸν ἐμελέτας περιβλέπασθαι τὸν Σωτῆρα, φέροντα μὲν πρὸς ὠφέλειαν τοὺς φόβους, ρυθμιζόμενον δέ σε, καὶ σκέποντα, παίζοντα κατ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀδελφαῖς· ἦνίκα ἐγυμνάζου πρὸς μεταβολὴν σεμνοῦ τρόπου, σκυδαλίζων μὲν σου τὴν πολυχίνδονον περιουσίαν, οἴκου τε θεραπείαν, καὶ συνοίκου ὀμιλίαν ἀπαρνησάμενος. Ὅλος μετάρσιος, ὥσπερ ξένος καὶ ἀλήτης, ἀγροῦς καὶ πόλεις ἐξαμείδων, κατέδραμας ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα, ἐνθα σοι καὶ αὐτὸς συνδιατρέδων ἐμακάριζον τῶν ἀθλητικῶν πόνων, ὅτε ἐβδοματικοῖς κύκλοις νῆστις διατελὼν θεῷ προσεφιλοσόφεις, ὁμοῦ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων, συντυχίας λόγῳ τροπῆς ὑποφύγων, καὶ ἡσυχίαν ἐαυτῷ ἐπαρμόσας, τοὺς πολιτικούς θορύβους ἐξέκλινας. Σάκκῳ δὲ τραχεῖ τὸ σῶμά σου διανύττων, καὶ ζώνῃ σκληρᾷ τὴν ἀσπὺν περισφίγγων, καρτερικῶς τὰ ὅστις σου διέβλιδες. Λαγόνας δὲ ταῖς ἐνδείαις κοιλαίνων μέχρι τῶν νωτιαίων μερῶν ὑπεχύνωνσας· καὶ φασκίας μὲν ἀπαλῆς τὴν χρῆσιν ἀπηρονήσω· ἐνδοθεν δὲ τὰς λαπάρας σιχύας δίκην ὑφελκύσας, τοῖς νεφρικοῖς χωρίοις προσκολλᾶσθαι ἐθιάζου. Ὅλην δὲ τὴν τῆς σαρκὸς πιμελὴν ἐκκενῶσας, τοὺς τῶν ὑπογαστρῶν ὀχετοὺς γενναίως ἐξήρανας, γαστέρα τε αὐτὴν ταῖς ἀσιτίαις συμπτύξας, τὰ πλευριτικὰ μέρη, ὥσπερ τινὰ στέγης ἐξοχὴν, τοῖς τοῦ ὀμφαλοῦ μέρισιν ἐπεσκίαζας. Καὶ συνεσταλμένην ὅλην τῷ ὀργάνῳ, κατὰ

A studio properemus; quia qua die et hora Dominus noster venturus sit, nobis plane est incertum¹⁰. Cui quidem gloria, et potestas, in saecula saeculorum. Amen.

514 DE POENITENTIA.

SERMO VIII.

1. (2) Duplex timor subiit mentis meae sinus tua causa. Aut enim praecupans me immisericors quidam animi motus in crimen inhumanitatis con-jicit, aut rursus misereri volentem, etiam ut jād vitia remollescam, male convertit. Quare et hanc meam epistolam exaraturus, manum quidem tor-pescentem ratiocinationibus corroboravi, sed vul-tum, ex concepta propter te tristitia anxium, mu-tare non potui; tanto mihi incusso pudore, ut oris etiam flexus, labiis meis in luctum conversis, statim concideret. Hei mihi, quid dicam, aut quid cogitem in trivio constitutus? Si mihi prioris tuae vanae vivendi rationis veniat in mentem, cum cir-cumfluerent te divitiar, ac humi repens gloriola, horreo; cum adulatorum te sequeretur multitudo, fruererisque brevi ac temporaria voluptate, non sine manifesto periculo et iniquo quaestu: et par-tim quidem magistratuum timor te de salute cogi-tantem exagitaret; partim vero publicorum nego-tiorum tumultus tuam interturbarent domum, atque malorum frequentia mentem tuam ad eum, qui opitulari tibi poterat, retorqueret; cum paula-tim Servatorem circumspicere meditareris, timores quidem tibi ad tuam utilitatem inferentem, liberan-tem vero ac protegentem te, qui ei, dum in tuto esses, illuseras; cum te ad innovandos acquiren-dosque honestos mores exerceres, pericolosissimam tuam opulentiam nihili faciens, reiue familiaris curam et uxoris consuetudinem refugiens. Quin etiam totus sublimis, velut peregrinus et erro, agris et civitatibus peragratis, petisti Jerosolyma, ubi et ipse tecum commoratus ob athleticos te labores beatum praedicabam, cum per septenarios circulos jejunos perseverans Deo philosophareris, simulque congressus humanos veluti in fugam conversus de-vitares, atque tranquillo vivendi genere tibi parato, civiles tumultus declinares. Praeterea corpus tuum cilicio aspero lancinans, et zona dura astringens D lumbos tuos, patienter ossa tua atterebas. Quin et illa inedia concavans, ea usque ad dorsi partes laxa effecisti, atque fasciae mollis rejecto usu, ab-domen intrinsecus cucurbitae in morem contractum, renibus adhærescere cogebas. Ad hæc, evacuato carnis toto adipe, exsiccasti strenue meatus sub ventre sitos, et ipso ventre inedia coarctato, facie-bas ut costatae partes, tecti quasi quædam eminencia umbram inducerent partibus umbilici. Atque contracto toto organo, nocturnis horis conflens

¹⁰ Luc. xii, 40

(1) Ἐν τριόδῳ. Sic ope contextus emendavimus quod erat in editis, ἐν προόδῳ.

(2) Ex epist. xlv, 133.

Deo, lacrymarum rivis barbæ pilos madefactos complanabas. Quid autem opus est recensere me singula? Memineris quot sanctorum ora exceperis osculo, quot sacra corpora amplexus sis, quot viri manus tuas velut intaminatas foverint, quot servi Dei velut venerantes confugerint ad genua tua compectentes.

515 2. At horum quis tandem finis? Adulterii fama nuntiati crimen, sagitta velocius pervolans, aures nostras sauciat, acutiore stimulo viscera nostra compungens. Quæ tam artificiosa præstigiatoris versutia in tam perniciosum casum te coniecit? quænam diaboli sinuosa retia te constringentia, virtutis nervos immobiles reddiderunt? quo abiere laborum tuorum narrationes? Sed fortasse æquum non est his fidem adhibere? Et quomodo non ex manifestis ea etiam credemus quæ hactenus abscondita fuerunt? siquidem animas quæ ad Deum confugiebant, juramentis horrendis obstrinxisti, cum tamen nominatim quidquid his oculis est, et non amplius est, diabolo attribuitur¹⁷. Itaque simul quoque exitiosi perjurii fuisti sponsor, atque instituti ascetici caractere in contemptum adducto, ad apostolos usque ipsumque Dominum dedecus ac infamiam transmisisti. Dedecorasti castitatis gloriationem, labe aspersisti continentiae votum, captivorum facti sumus tragœdia, a Judæis et gentilibus res nostræ in scenam et actus deducuntur. Discidisti monachorum studia: diligentiores cautioresque in metum formidinemque coniecisti, adhuc diaboli potestatem admirantes; negligentiores vero ad sequendum incontinentiæ exemplum traduxisti. Dissolvisti, quantum in te fuit, gloriationem Christi, qui dixit: *Confidite, ego vici mundum*¹⁸, ejusque principem. Craterem dedecoris miscuisti patriæ. Vere implevisti Proverbium, *Velut ceruus sagitta ictus in jecore*. Sed quid jam? Non cecidit fortitudinis turris, o frater: non obsorduerunt correctionis ac conversionis remedia: non occlusa est civitas per fugii. Ne in profundo malorum permanes, nec te tradas homicidæ. Novit Dominus elisos erigere. Ne procul fugias, sed ad nos recurre. Resume iterum labores juveniles, secundis recte factis humi repentem sordidamque voluptatem delens. Respice ad finis diem, ita vitæ nostræ vicinum ac propinquum; et nosce quomodo jam Ju-

daeorum et gentilium filii ad Dei cultum compelluntur, nec omnino abneges mundi Servatorem: ne te maxime horribilis illa comprehendat sententia: *Non novi vos, quinam sitis*¹⁹.

3. (1) Unius viri erat prædicatio Joannis, et omnes ad pœnitentiam traxit; tu vero qui per prophetas doceris: *Laramini, mundi estote*²⁰; qui per Psalmus admoneris, *Accedite ad eum, et illuminamini*²¹: qui per apostolos faustum illum nuntium

τῆς νυκτερινῆς ὥρας ἀνθομολογούμενος τῷ Θεῷ, τοῖς τῶν θαυμάτων ὄχλοις γενεῖσθαι ἐμβροχόν καθωμάλιζας. Καὶ τί με δεῖ καταλέγειν ἑκαστά; Μνήσθητι ὅσα ἀγίων σῶματα φιλήματι κατησπάσω· ὅσα ἱερὰ σῶματα περιεπτύξω, ὅσοι σου τῆς χειρὸς ὡς ἀχράντους περιέθαλλον· ὅσοι δοῦλοι Θεοῦ, ὡς περ λάτρεις, ὑπέδραμον τοῖς γόνασί σου περιπλεκόμενοι.

2. Καὶ τούτων τέλος τί; Μοιχικῆς φήμης διαβολῇ, βέλους ἐξύτερον διηπαμένη, τιτρώσκει ἡμῶν τῆς ἀκοῆς, ἀκραιότερῳ κέντρῳ τὰ σπλάγχνα ἡμῶν διανύττουσα. Τίς ἡ τοῦ γόητος τοσαύτη ἐντεχνος ποιικιλία εἰς τοσοῦτόν σε περιήγαγεν ὀλέθριον σκίλισμα; ποῖα πολύπλοκα τοῦ διαβόλου δίκτυα περισφίξαντά σε, τῆς τῆς ἀρετῆς ἐνεργείας ἀκινήτους ἀπέλεγε; ποῦ μοι τὰ διηγήματα τῶν σὺν πόνων ὄχεται; Ἄρα γὰρ ἀπιστῆσαι ἀξίον; Καὶ πῶς οὐχὶ ἐκ τῶν ἐναργῶν καὶ τὰ τέως ἀφανῆ εἰς πίστιν δεξιόμεθα; εἰ τὰς τῷ Θεῷ προσφυγούσας ψυχὰς φρικτοῖς ὄρκοις κατέκλεισας, ὅποτε παρατηρημένως τοῦ καὶ τοῦ οὐ τοῦ περιστὸν τῷ διαβόλῳ προσενέμῃται. Ὁμοῦ τοίνυν καὶ παρορκίας ὀλεθρίου γέγονας ἔργος, καὶ φαυλίσας τῆς ἀσκήσεως τὴν χαρακτῆρα, μέχρι τῶν ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀνέπεμψας τὸ αἶσχος. Κατήσχυνας τὸ τῆς ἀγνείας καύχημα, ἐμωμήσω τῆς σωφροσύνης τὸ ἐπάγγελμα, ἐγενόμεθα αἰχμαλώτων τραγωδία, Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι δραματουργεῖται τὰ ἡμέτερα. Δίετες φρόνημα μοναχῶν, τοὺς ἀκριβεστέρους εἰς φόβον καὶ δειλίαν ἤγαγες, θαυμάζοντας εἰς τοῦ διαβόλου τὴν δύναμιν· τοὺς ἀδιαφόρους εἰς ἀκολασίας ζῆλον μετέθεκας. Ἐλυσας, ὅσον ἐπὶ σοί, τὸ τοῦ Χριστοῦ καύχημα, θαρσεῖτε, λέγοντες, ἐγὼ νενίκησα τὸν κόσμον, καὶ τὸν τούτου ἄρχοντα. Ἐκίρασας τῇ πατρίδι κρατῆρα δυσφημίας. Ὅντως εἰς ἔργον ἤγαγες τῆς Παροιμίας· Ὡς ἑλαφος τοξευθεὶς εἰς τὸ ἦπαρ. Ἀλλὰ τί νῦν; Οὐ πέπτωκεν ὁ τῆς ἰσχύος πύργος, ἀδελφε, οὐκ ἐμωμήθη τὰ τῆς ἐπιστροφῆς φάρμακα, οὐκ ἀπεκλείσθη τοῦ φεικτερίου ἡ πόλις. Μὴ τῷ βῆθαι τῶν κακῶν ἐναπομείνης· μὴ χρεῖσθαι σιαυτὸν τῷ ἀνθρωποκτόνῳ. Οἶδεν ἀνορθοῦν κατερραγμένους ὁ Κύριος. Φεῦγε μὴ μακράν, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς ἀνάδραμε. Ἀνάλβε πάλιν νεανικούς πόνους, δευτέροις κατορθώματι διαλύων τὴν χαμαίζηλον καὶ γλοιώδη τῆσόνην. Ἀνάνευσον πρὸς τὴν τοῦ τέλους ἡμέραν οὕτω προσεγγίσασιν τῇ ζωῇ ἡμῶν, καὶ γινώθι, πῶς λοιπὸν Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων παῖδες συνελθόντες πρὸς θεοσίβειαν, καὶ μὴ ἀπαξιαπλῶς ἀπαρνῆση τὸν τοῦ κόσμου Σωτῆρα· μὴ σε ἡ φρικτωδαστάτη ἐκείνη καταλάβῃ ἀπόφασις, ὅτι Οὐκ οἶδα ὑμᾶς, τίτες ἐστέ.

3. Ἐνὸς ἀνδρὸς ἦν Ἰωάννου τὸ κήρυγμα, καὶ πάντας εἶλας πρὸς τὴν μετάνοιαν· σὺ δὲ, διὰ προφητῶν διδασκόμενος· *Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε*· διὰ Ψαλμῶν νοσηθεύμενος· *Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε*· διὰ ἀποστόλων εὐαγγελιζόμε-

¹⁷ Matth. v, 37. ¹⁸ Joan. xvi, 33. ¹⁹ Matth. xxv, 12. ²⁰ Isa. i, 16. ²¹ Psal. cxixiii, 6

(1) Ex hom. in sanctum baptisma, 114.

νος· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος· ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου προσλαμβάνόμενος, λέγοντος· Δεῦτε πρὸς με, πάντες ἐκ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἔκνεϊς, καὶ βουλεύη, καὶ διαμύλλεις. Ἐκ νεότητος τὸν λόγον κατηχούμενος, οὐπω συνέθου τῇ ἀληθείᾳ; πάντοτε μανθάνων, οὐδέτις ἤλθες πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν; Πειραστὴς διὰ βίου, κατὰσκοπος μέχρι γήρων, πότε γενήσῃ Χριστιανός; πότε σε γνωρίσομεν ὡς ἡμέτερον; Πέρυσι τὸν παρόντα καιρὸν ἐξεδέχου, νῦν πάλιν ἀναμένεις τὸν ἐπιδόντα. Ὅρα, μὴ εὐρεθῇς μακροτέρας τῆς ζωῆς τὰς ὑποσχέσεις ποιούμενος. Οὐκ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα· μὴ ἐπαγγέλλου τὰ μὴ εἶναι. Ἐπὶ ζωὴν σε καλοῦμεν, ἀνθρώπε· τί ἀποφεύγεις τὴν κλήσιν; ἐπ' ἀγαθῶν μετουσίαν· τί ὑπερβαίνεις τὴν δωρεάν; Βασιλεία οὐρανῶν ἡννοικταί· ὁ καλῶν ἀψευδής· ἡ ὁδὸς βρῆται, οὐ χρόνου, οὐ δαπάνης, οὐ πραγματείας χρεία· τί μέλλεις; τί ἀναδύῃ, τί φοβῇ τὸν ζυγόν, ὥσπερ δάμαλις τις ἀπειροδύτος; Οὐ τρίβει τὸν αὐχένα, ἀλλὰ δοξάζει. Οὐ γὰρ δεσμεῖται ἡ ζεύγλη περὶ τὸν τράχηλον, αὐτεξούσιον ἐπιζητεῖ τὸν ὑφέλκοντα. Ὅρᾳς, ὅτι κατηγορεῖται Ἐφραΐμ, ὡς παροιστρῶσα δάμαλις, ὅτι ἄτακτα περιπλανᾷται, τὸν τοῦ νόμου ζυγόν ἀτιμάζων; Ὑπόθεσ' σου τὸν ἀδάμαστον αὐχένα· γενοῦ ὑποζύγιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ ἀφαιμένος τῆς ζεύγλης, μηδὲ ἐλευθεριάζων τῷ βίῳ, εὐεπιχείρητος ᾖ τοῖς θηρίοις.

4. Εἰ χρυσὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ διένεμον, οὐκ ἂν μοι εἶπες· Ἀβύριον· ἔξω, καὶ ἀβύριον δώσεις· ἀλλ' ἀπ' ἡμεῖς ἂν ἦδῃ τὴν διανομὴν κατεπείγων, καὶ ἐδυσφόρεις πρὸς τὴν ὑπέρθεσιν. Ἐπεὶ δὲ οὐχ ἔλγης εὐχροίαν, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητα προτείνεταί σοι ὁ μεγαλόδωρος, προφάσεις πλάττει, καὶ αἰτίας ἀπαριθμῇ. Εἰ δοῦλος ἀνθρώπων ἦσθα, προεγράφη δὲ δοῦλοις ἐλευθερία, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν κυρίαν ἀπήντησας, συνηγόρους μισθούμενος, καὶ δικαστὰς παρακαλῶν, ὥστε πάσῃ μηχανῇ πρὸς ἐλευθερίαν ἐξαίρεθῆναι; Ἢ ποῦ καὶ βάπτισμα, τὴν τελευταίαν τῶν δούλων πληγὴν, ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰχισμῶν ἀπαλλαγῆς καταδέχου. Ἐπειδὴ δὲ δοῦλον ὄντα σε οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, καλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν ὁ κήρυξ, ἵνα λύσῃ μὲν σε τῆς αἰχμαλωσίας, ἱσοπολίτην δὲ τοῖς ἀγγέλοις ποιήσῃ, καὶ υἱὸν μὲν ἀποδείξῃ τοῦ Θεοῦ, εἰσποιηθέντα διὰ τῆς χάριτος, κληρονόμον δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ Χριστοῦ· οὐπω λέγεις εἶναι σοι καιρὸν ἀξιασθαι τὰ διδόμενα. Ὡ τῶν πονηρῶν ἐμποδίων! Ὡ τῆς αἰσχροῦς καὶ ἀτελείστου ἀσχολίας! Ἔως πότε ἤδοναι; ἔως πότε ἡδυνάσθαι; Πολὺν ἐξέταμεν χρόνον τῷ κόσμῳ, ζήσωμεν λοιπὸν καὶ ἑαυτοῖς. Τί ψυχῆς ἀντάξιον; τί ἱσοστάσιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Τίς ἀξιοπρεπέστερός σοι σύμβουλος τοῦ Θεοῦ; τίς φρονιμώτερος τοῦ σοφοῦ,

A audis : Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu in remissionem peccatorum, et accipietis promissionem Spiritus²²; qui ab ipso Domino invitatis, dicente : Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos²³; haeres tamen, deliberasque et cunctaris. A puero fidei rudimentis imbutus, nondum assensisti veritati? semper ediscens, nondum pervenisti ad cognitionem? Per omnem vitam explorator, ad senectutem usque speculator, quando tandem fies Christianus? quando agnoscemus te ut nostrum? Anno superiore hoc tempus praestolabare, nunc rursus expectas venturum. Cave deprehendaris promissa facere vita longiora. Ignoras quid sequens dies **516** parturus sit; ne promitte quae tua non sunt. Ad vitam te, homo, vocamus; quid fugis vocationem? ad honorum participationem; quid donum praetermittis? Apertum est caelorum regnum; verax est qui vocat; via facilis, non temere, non sumptu, non labore opus est: quid differes? quid tergiversaris? quid jugum perhorrescis velut juvenca quaedam jugum nondum experta? Collum non olterit, sed condecorat. Neque enim jugale vinculum circa collum ligatur, sed ultro ac libere trahentem poscit. Vides incusari Ephraim, tanquam vitulam aestro percitam²⁴, quod inordinate oberret legis jugum dedecorans? Subde indomitam cervicem tuam: Christi fias jumentum, ut ne iugo solutus liberiolemque vitam degens, capi a bestiis facile possis.

C 4. (1) Quod si aurum Ecclesiae distribuerem, non utique esses mihi dicturus: Cras veniam, et cras dabis; sed jam exposceres urgens distributionem, et dilationem animo iniquo ferres. Sed quia non materiam pulchre coloratam, sed animae puritatem tibi offert magnus donorum largitor, comminisceris excusationes, atque causas recenses. Servus hominum si esses, servisque fuisset proposita libertas, nonne ad statam diem occurrisses, conducens patronos, judicesque rogans, ut machinatione omni in manu mittendorum numerum ascribereris? Quin et alapam, postremain servorum plagam, ut in posterum a verberibus liber fieres, acciperes. Quoniam autem servum te non hominum, sed peccati, D vocat ad libertatem praeco, ut te solvat ex captivitate et ex aequo cum angelis civitate donet, et filium Dei efficiat adoptatum gratis, ac honorum Christi haereditem: nondum tempus esse haec dona excipiendi dicis. O impedimenta prava! o turpem et interminatam occupationem! Quousque tandem voluptates? usquequo deliciae? Viximus multum tempus mundo, reliquum vivamus et nobisipsis. Ecquid animae aequiparabile? quid regno caelorum comparandum? Quis tibi consiliarius fide dignior quam Deus? quis prudentior sapiente, aut quis uti

²² Act. 31, 28. ²³ Matth. 11, 28. ²⁴ Ose. 14, 16.

(1) Ex homilia in sanctum baptismum, 116.

lior bono? quis Conditore conjunctior? Nec Evæ A profuit serpentis consilio credidisse magis quam Domini. O inepta verba! Non vacat sanari; nondum ostendas mihi lucem; nondum jungas me regi. Nonne hæc aperte loqueris? Imo etiam his absurdiora. Tu enim si esses tributis publicis obnoxius, nuntiareturque undelibet debitoribus rescissio æris alieni: deinde esset qui te per injuriam expertem facere hujus condonationis conaretur; indignareris utique et clamares, ut legitima communis beneficii portione spoliatus. Postquam vero non præteritorum modo condonatio, sed futurorum etiam largitiones prænuntiatae sunt; te ipse injuria afficiens, quantum ne ullus quidem inimicus imprecatus esset, putasne te convenienter consuluisse, utiliterque tibi metipsi providisse, qui scilicet non admittas condonationem, sed in ære alieno immoriaris? Si multa sunt peccata tua, ne desperes ob multitudinem. *Ubi enim abundavit delictum, superabundavit gratia*¹⁹; si modo gratiam suscipias. **517** (1) Sin autem parva ac levia, nec ad mortem fuerint peccata tua, cur anxius es de futuro, qui haud ignave præterita pertuleris?

5. Nunc velut in trutina animam tuam, o homo, appendi existima, hinc ab angelis, hinc a dæmonibus attractam. Utris, quæso, dabis cordis momentum? quid apud te vincet? voluptas carnis, an animæ sanctimonia? præsentium oblectatio, an futurorum desiderium? angeline te suscipient, an delinebunt qui jam tenent? In acie duces tesseram tribuunt sub se militantibus, ut et amici facile se invicem inclament, et si in conflictu fuerint cum hostibus commisti, queant citra confusionem sejungi. Agnoscat te nemo, nosterne sis, an hostium, nisi mysticis signis necessitudinem affinitatemque ostenderis, nisi signatum sit super te lumen vultus Domini²⁰. Quomodo vindicabit te angelus? quomodo eripiet ex hostibus, nisi agnovit signaculum? Quomodo dicturus es tu, Dei sum, si notas ac insignia non exhibeas? Thesaurus non obsignatus deripi a furibus facile potest; ovi signo carenti tuto struuntur insidiae. (2) Si quis medicus promitteret tibi, se artibus quibusdam ac industria juvenem te ex sene facturum esse, nonne desiderares illam adesse diem, in qua te ipsum visurus esses ad aetatis vigorem reversum? Sed cum poenitentia facturam se spondet ac pollicetur, ut anima tua quam vetustate confeceristi, ac iniquitatibus rugosam maculosamque reddidisti, ad pristinum florem redeat; aspernaris beneficientem, nec accurris ad promissionem. Itane vero magnum pollicitationis miraculum videre non cupis? quomodo sine matre regeneretur homo? quomodo inveteratus et erroris desiderii corruptus, vigeat rursus, repubescatque et ad verum juventulis

ή τις ωφελιμώτερος τοῦ ἀγαθοῦ; τίς τοῦ κτίσαντος οικειότερος; Οὐδέ τῇ Εὐά συνήνεγκε τῇ τοῦ ὁφειλῶς συμβουλῇ πεισθῆναι μᾶλλον ἢ τῇ τοῦ Δεσπότου. Ὡς τῆς ἀτοπίας τῶν λόγων! οὐκ ἴγω σχολὴν ὑγιάνει· μήπω μοι δειξῆς τὸ φῶς· μήπω συνάξῃς τῷ βασιλεῖ. Οὐ ταῦτα λέγεις ἀντικρυς; Μᾶλλον δὲ τὰ τούτων ἀλογιστότερα. Σὺ δὲ, εἰ μὲν ἦς ἐγγεγραμμένος τοῖς δημοσίοις ὀφλήμασι, χρεῶν ἢ ἀποκοπαὶ τοῖς ὑπευθύνοις περιτγγέλοισαν, εἰς τὰς τῶν ὀφρῶν ἐπὶ τῶν ἀμοιβῶν σε ποιῆσαι τῆς συγχωρήσεως ταύτης ἐπιχειρῶν· ἡ γὰρ ἀνάγκη ἂν καὶ ἐδῶς, ὡς τὸ ἐπιβάλλον σοι μέρος τῆς κοινῆς χάριτος ἀφαιρούμενος. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἀφῆεις τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖς τῶν μελλόντων προεκρήρυθῃσαν, αὐτὸς ταυτὸν ἀδικῶν, ἃ μὴδ' ἂν τῶν ἐχθρῶν σοὶ τις ἐπιτάσσεται, οἷαι προστεκόντως βεβούλευσθαι, καὶ λυσitteλῶς ἐντεθυμῆσθαι περὶ σεαυτοῦ. ὅς γε οὐ δέχηται τὴν ἀφῆσιν, ἀλλ' ἐναποθνήσκεις τοῖς ὀφλήμασιν; Εἰ μὲν πολλά σοὶ ἐσσι τὰ ἀμαρτήματα, μὴ ἀθυμῆσθαι τῷ πλήθει. Ὅπου γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις· ἐν δέχῃ τὴν χάριν. Εἰ δὲ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, καὶ οὐ πρὸς θάνατόν σου τὰ ἀμαρτήματα, τί ἀγωνίζῃς τὸ μέλλον, ὅς γε οὐκ ἀγεννῶς τὰ παρελθόντα διήνεγκας;

5. Νῦν ὥσπερ ἐπὶ τρυτάνης ζστάναι νόμιζέ σου τὴν ψυχὴν, ἀνθρώπε, ἐνθεν ὑπ' ἀγγέλων, κἀκεῖθεν ὑπὸ δαιμόνων διελκομένην. Τίςιν ἄρα δώσεις τὴν βοήθην τῆς καρδίας σου τότε; τί παρὰ σοὶ νικήσει; ἡ δυνάμις σαρκὸς, ἡ ἀγίασμας ψυχῆς; ἀπόλαυσις τῶν παρόντων, ἢ τῶν μελλόντων ἐπιθυμία; ἄγγελοι σε παραλήψονται, ἢ καθέξουσιν οἱ κατέχοντες; Ἐπὶ παρατάξεως οἱ στρατηγοὶ τὸ σύνθημα τοῖς ὑπ' αὐτοῦς διανέμουσιν, ἵνα καὶ οἱ φίλοι μαζῶς ἀλλήλους ἀνακαλῶνται, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἀναμιχθῶσιν, εὐκρινῆς δύνῃται ὑπάρχειν ὁ χωρισμός. Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει σε, εἰ ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπεραντίων, ἐν μὴ τοῖς μυστικοῖς συμβόλοις παράσχῃ τὴν οικειότητα, ἐν μὴ σημειωθῇ ἐπὶ σὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου. Πῶς ἀντιπαιθῇ σου ὁ ἄγγελος; πῶς δὲ ἀρτίληται τὸν ἐχθρόν, ἐν μὴ ἐπιγνῶ τὴν σφραγίδα; Πῶς δὲ σὺ ἱραῖς, τοῦ Θεοῦ εἰμὶ, μὴ ἐπιφερόμενος τὰ γνωρίσματα; Ἀσφράγιστος Θεσαυρὸς εὐεπιχειρήτος κλέπτει· πρόβατον ἀσημαῖωτον ἀκινδύνως ἐπιβουλεύεται. Εἰ τις Ιατρῶν ἐπηγγέλλετό σοι, μηχαναῖς τιτι καὶ ἐπινοαῖς νέον ποιῆσαι ἐκ γέροντος, οὐκ ἂν ἐπεθύμησας ἐλθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ἣ σεαυτὸν ὄραν ἐμελλες πρὸς ἀκμὴν ὑποστρέφοντα; Ἐπειδὴ δὲ τὴν ψυχὴν σου ἀναθελῆσαι ἐπαγγέλλεται σοὶ ἡ μετάνοια, ἣν σὺ ἐπαλαίωσας, καὶ βύστην αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνομιῶν καὶ ἐσπιλωμένην ἀπέδειξας, καταφρονεῖς τοῦ εὐεργέτου, καὶ οὐ προστρέχεις (3) τῷ ἐπαγγέλματι. Οὐκ ἐπιθυμῶνς ἰδεῖν, τί τὸ μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως; πῶς ἀνευ μητρὸς ἀναγεννᾶται ἄνθρωπος; πῶς ὁ παλαιούμενος καὶ φθειρόμενος κατὰ τὸς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, σφριγᾷ πάλιν καὶ ἀνιῶθῃ.

¹⁹ Rom. v. 20. ²⁰ Psal. vi, 7.

(1) Ex homilia in sanctum baptismum, 117.

(2) Ibid.

(3) Προστρέχεις. Codicum alter prima manu, προσδίδεις [melius].

καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἀνθος τῆς νεότητος ἐπαναρχεῖται· A
 Τοσούτων ἀγαθῶν καὶ τηλικούτων, ἀθλίε, προτιμο-
 τέραν ἄγεις τὴν ἡδονήν; Νοῶ γάρ σου τὴν ὑπέρ-
 θεσιν, καὶ περιστέλλῃ τοῖς ῥήμασιν· αὐτὰ βοᾷ τὰ
 πράγματα, καὶ τῇ φωνῇ σωπᾷ· Ἐάσον ἀποχρή-
 σμαι τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰσchrῶν,
 ἐγκυλισθῶ τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, αἰμάξω τὰς
 χεῖρας, ἀφείλωμαι τὰ ἀλλότρια, δολίως πορευθῶ,
 ἐπιорκήσω, ψεύσωμαι· καὶ τότε ἡ μετάνοια, ὅταν
 λῆξιν ποτε τῶν κακῶν ὑποδέξωμαι. Εἰ μὲν οὖν καλὸν
 ἡ ἀμαρτία, φύλασσε ταύτην εἰς τέλος· εἰ δὲ βλαβερὰ
 τῷ ποιοῦντι, τί ἐπιμένεις τοῖς ὀλεθρίοις; Οὐ βλέπει
 θεὸς τὰ γινόμενα; ἢ οὐ νοεῖ σου τὰ ἐνθυμήματα; ἢ
 συνεργάζεται σοι ταῖς ἀνομίαις; Ὑπέλαβες γὰρ
 ἀνομίαν, φησὶν, ὅτι ἔσομαι σοι ἕμιος. Σὺ δὲ
 ἀνδρὸς μὲν θνητοῦ φίλαν πραγματευόμενος, δι' εὐ-
 εργεσίας αὐτὸν προσάγῃ, ἐκεῖνα λέγων καὶ πράττων,
 οἷσπερ ἂν αὐτὸν αἰσθῇ χαίροντα· θεῷ δὲ προσ-
 οικειούμενος, καὶ εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ τάξιν ἐλπίζων
 παραδεχθήσισθαι, τὰ ἐχθρὰ τῷ θεῷ πράττων, καὶ
 διὰ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως ἀτιμάζων αὐτόν· ἐξ
 ὧν μάλιστα προσηκούεις, ἐκ τούτων ἐλπίζεις τὴν
 οἰκειότητα; Ὅρα, μὴ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως,
 πλῆθος κακῶν σεαυτῷ συλλεξάμενος, τὴν μὲν ἀμαρ-
 τίαν ἀθροίσῃς, τῆς δὲ συγχωρήσεως ἀποτύχῃς. θεὸς
 οὐ μνηστέριζται. Μὴ ἐμπορεύου τὴν χάριν. Μὴ
 εἴπῃς· Καλὸς μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' ἡδίων ἡ ἀμαρτία.
 Ἡδονὴ ἀγχιστρόν ἐστι τοῦ διαδόλου, πρὸς ἀπώλειαν
 ἔλκον. Ἡδονή, μήτηρ τῆς ἀμαρτίας· ἡ δὲ ἀμαρτία
 τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ θανάτου. Ἡδονή, τροφὸς τοῦ
 αἰωνίου σκώληκος· ἡ πρὸς καιρὸν μὲν καταλείπει
 τὸν ἀπολαύοντα, ὕστερον δὲ πικροτέρας χολῆς ποιεῖ-
 ται τὰς ἀναδόσεις. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὅτε δυνατός
 εἶ ἐν ἔργοις, τὴν νεότητά σου ταῖς ἀμαρτίαις προσ-
 αναλίσκεις. Ὅταν ἀποκάμῃ τὰ ὄργανα, τότε προσ-
 ἄγεις αὐτὰ τῷ θεῷ, ὅτε εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ἐστι χρή-
 σισθαι, ἀλλ' ἀνάγκη κείσθαι, διὰ τὸν ἐκ τοῦ χρόνου
 μαρτυρὸν, παραλυθέντος τοῦ τόνου. Ἡ ἐν γήρῳ
 σωφροσύνη, οὐ σωφροσύνη, ἀλλ' ἀκολασίας ἀδυνα-
 μία. Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται· οὐδεὶς δίκαιος, δι'
 ἀδυναμίαν κακοῦ. Ἔως ἐστι σοι δύναμις, λόγῳ κρέ-
 τει τῆς ἀμαρτίας· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀρετὴ, ἐκκλίσας
 ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησας ἀγαθόν. Ἡ δὲ ἀργία τῆς πονη-
 ρίας οὕτε ἐπαίνων αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, οὕτε καλᾶσεων
 ἀξιοῦται. Ἐάν δι' ἡλικίαν παύσῃ τῆς ἀμαρτίας, τῆς
 ἀσθενείας ἡ χάρις. Ἐπαινοῦμεν δὲ τοὺς κατὰ προαίρε-
 σιν ἀγαθοὺς, οὐ τοὺς ὑπὸ τινος ἀνάγκης ἐξειργομένους.
 Τίς δέ σοι τὸν ὅρον τῆς ζωῆς ἐπηξῇ; τίς σοι τὴν
 προθεσμίαν τοῦ γήρως ὥρισε; τίς οὕτως ἀξιόπιστος
 παρὰ σοὶ τῶν μελλόντων ἐγγυητής; Οὐχ ὅρῳ νήπια
 ἀναρπαζόμενα, τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; Οὐχ
 ἔχει μίαν προθεσμίαν ὁ βίος. Τί ἀναμένεις πῦρ τοῦ
 σοι δῶρον γενέσθαι τὴν μετάνοιαν, ὅτε οὐδὲ φθέγγε-
 σθαι δυνήσῃ τὰ τῆς ἐξομολογήσεως (1) σωτήρια
 ῥήματα· τάχα δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι καθαρῶς ἐπιτραπήσῃ.

florem revertatur ²⁷? Tot ac tantis bonis, o miser,
 voluptatem ducis potiore? Novi enim procras-
 tinationem tuam, quanquam eam verbis conte-
 gis; clamant res ipsæ, tametsi voce taces: Sine
 ular corpore ad fruendas turpes libidines, voluter
 in cœno voluptatum, cruentem manus, diripiam
 aliena, dolose ambulem, pejerem, mentiar; et
 tum poenitentia, cum vitiorum tandem finem fe-
 cero. Quod si peccatum bonum est et honestum,
 illud ad finem usque serva; sin noxium est pa-
 tranti, quid in exitiosis immoraris? (2) Non videt
 Deus quæ sunt? non agnoscit tuas cogitationes?
 an iniquitates tuas juvat? *Suspiciatus es*, inquit,
iniquitatem, quod ero tibi similis ²⁸. Tu autem
 mortalis viri amicitiam cum ambis, beneficiis
 eum allicis, dicisque ea ac facis, quibus gaudere
 ipsum intelligis; sed Deo conjungi volens, et in
 illi locum te receptum iri sperans, si interea ta-
 men quæ Deo inimica sunt perpetres, et per legis
 violationem eum dedecores; unde maxime illum
 offendis, indene ipsius familiaritatem necessitu-
 dinemque tibi polliceris? Vide ne liberationis spe
 tibi ipse malorum copiam congerens, peccatum
 quidem coacerves, venia vero priveris. *Deus non*
irridetur ²⁹. **518** Cave abutaris gratia ad quæ-
 stum. Ne dixeris.: Bona est quidem lex, sed ju-
 cundius peccatum. Diaboli hamus voluptas est,
 trahens ad perniciem. Voluptas est mater peccati:
 peccatum vero stimulus mortis est ³⁰. Voluptas
 nutrix est æterni vermis: quæ ad tempus quidem
 demulcet perfruentem, deinde vero germina selle
 amariora producit. Quid facis, o homo? Cum
 idoneus es qui opereris, absumis in peccatis juven-
 tutem tuam. Postquam elanguerunt organa, tunc
 ea Deo offers, cum non amplius potes his ad ul-
 lam rem uti: sed ea necesse est torpere, ob diu-
 tinam tabem, vigore et robore resoluta. Continen-
 tia in senectute continentia non est, sed lasci-
 viendi impotentia. Mortuus non coronatur: nemo
 ideo justus, quod ei mali faciendi facultas non sit.
 Vires ac potentia dum tibi suppetunt, fac vineas
 ratione peccatum. Hoc enim virtus est, declinare
 a malo, et efficere bonum. Nam cessare a malo,
 neque laude, neque castigatione ex se dignum
 est. Peccare si desieris ob ætatem, beneficium est
 infirmitatis. Laudamus autem eos qui animi pro-
 posito boni sunt, non eos, qui necessitate aliqua
 coercentur. Cæterum quis tibi vitæ limitem præ-
 fixit? quis certum senectutis terminum tibi defini-
 vit? quis sponsor futurorum apud te adeo fide
 dignus? Annon vides infantes abreptos? annon
 vides eos qui ætate vigent, abduci atque de me-
 dio tolli? Nullum præfinitum tempus vita habet.
 Quid exspectas, dum febris beneficium tibi sit
 poenitentia, quando nec pronuntiare poteris sa-

²⁷ Ephes. iv, 22. ²⁸ Psal. xlix, 21. ²⁹ Galat. vi, 7. ³⁰ I Cor. xv, 56.

(1) Τῆς ἐξομολογήσεως. Desunt hæc in contextu.

(2) Ibid. 118.

lutaria confessionis verba, neque forte tibi clare audire licebit, morbo caput ipsum occupante : non manus ad cœlum attollere, non in pedes erigi, non genu flectere ad adorandum, non commode doceri, non accurate confiteri, non credere in Deum, non inimico renuntiare, forte vero, neque intelligenter audire dum initialeris, cum dubitent qui adsunt, utrum senseris gratiam, an sine sensu quam aguntur accipias? Imo etiamsi scienter gratiam suscipias, tunc quidem talentum habes, sed lucrum non refers.

6. (1) Ad malefaciendum, fratres, vaser callidusque est diabolus. Intelligit nos homines in præsenti solum tempore vivere; actionemque omnem in præsenti tempore fieri. Quamohrem hodierna die nobis fraudulenter subrepta, nobis spem crastinæ relinquit. Nonne suggerit ut hodie perpetremus peccatum, suadet autem, ut justitiam in crastinum reservemus? Deinde cum dies crastina venit, rursus accedit malus noster divisor, sibi hodiernum, Domino vero crastinum poscit, atque sic semper præsens quidam per voluptatem subtrahens, futurum vero spei nostræ proponens, imprudentes nos et incautos e vita subducit. (2) Vidi ego aliquando talem callidæ avis astutiam. Nimirum cum pulli ejus essent captu faciles ob teneritudinem, se ipsa objiciebat ut paratam prædam, atque ante venantium manus volitans, neque facile poterat a venatoribus capi, neque spem capiendæ prædæ eis adimebat; sed interea, dum ipsos spe varie detineret, ac circa se occuparet, fugiendi **519** copiam ac securitatem pullis suis subministravit, ac postremo ipsa quoque simul avolavit. Time ne et tibi similia accidant, qui certa incertorum spe derelinquis. (3) Vide etiam, ne, dum poenitentiam ex anno in annum, e mense in mensem, e die in diem rejicis, in diem inexpectatam aliquando incidas, cum jam deficiet te vivendi facultas, eritque undique angustia, et afflictio cujuscunque levamenti expers, desperantibus medicis, desperantibus et propinquis, cum crebro et sicco anhelitu pressus vehementi febre internas partes inflammante atque succedente, ingemiscas quidem pectore imo, sed qui condoleat reperies neminem; ac loquere quidem tenue aliquid et remissum: sed non erit qui audiat; quidquid autem proferes, velut deliramentum contemnetur. Quis te de poenitentia suumonebit alto et gravi sopore ex morbo correptum? Mœrent propinqui, morbum alieni contemnunt: monita quasi perturbationem afferentia negligit amicus, aut forte etiam medicus decipit, nec de teipso desperas ob naturalem vitæ amorem. Astat mors, urgent qui abducant, Equis te eripiet? Deus, qui contemptus est, te scilicet tum exaudiet? Tu enim cum nunc

A αὐτῇ τῇ κεφαλῇ ἐνοικούσης τῆς νύκτος, οὐ χεῖρας ἄραι εἰς οὐρανὸν, οὐκ ἐπὶ πόδας διαναστῆναι, οὐ κλίνει γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν, οὐ διδύχθηται χρησίμως, οὐχ ὁμολογῆσαι ἀσφαλῶς, οὐχ πιστεῦσαι Θεῷ (4), οὐκ ἀποτάξασθαι τῷ ἐχθρῷ, τάχα δὲ, οὐδὲ συνειτῶς ἐπακούσαι (5) μυσταγωγούμενος, ἀμφίβολος ὢν ταῖς παρούσιν, ἄρα ἤσθητο (6) τῆς χάριτος, ἡ ἀναισθητὸς ἔχει τῶν γινομένων; Ὅταν δὲ καὶ ἐπιστημόνως τὴν χάριν δέξῃ, τότε τὸ μὲν τάλαντον ἔχεις, τὴν δὲ ἐργασίαν οὐκ ἐπιφέρῃ (7).

6. Σοφὸς ἐστὶ τοῦ κακοποιῆσαι ὁ πονηρὸς, ἀδελφοί· συναρξά, ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα πρῆξις κατὰ τὴν ἐνεστῶς ἐνεργεῖται. Τὴν οὖν σήμερον κλέπτων ἡμῶν διὰ τῆς μεθοδείας, τῆς αὔριον ἡμῖν τὰς ἐλπίδας περιεφίττειν. Ἢ γὰρ οὐχὶ τὴν μὲν ἀμπερίαν σήμερον ποιεῖν ὑποβάλλει, τὴν δὲ δικαιοσύνην εἰς τὴν αὔριον πείθει ἡμᾶς ταμεύσασθαι; Εἴτα ἐπειδὴν ἡ αὔριον ἔλθῃ, πάλιν ἔρχεται ὁ κακὸς συμμεριστὴς ἡμῶν, ἀξίων τὴν σήμερον ταυτὴν, τὴν δὲ αὔριον τῷ Κυρίῳ· καὶ οὕτως αἰετ, τὸ μὲν παρὸν δι' ἡδονῆς ὑφαيروῦμενος, τὸ δὲ μέλλον ταῖς ἐλπίσιν ἡμῖν προσαρτεῖς, λανθάνει ἡμᾶς ἀποδοουκῶν τῆς ζωῆς. Τοιαύτην εἶδον ἐγὼ ποτὶ πανουργίαν ὄρνιθος εὐμηχάνου. Εὐαλώτιον γὰρ αὐτῆς τῶν νεοτῶν ὑπαρχόντων δι' ἀπαλότητα, ταυτὴν προβαλλομένη ὥς, ἔτοιμον θήραμα, καὶ ταῖς χερσὶ τῶν ἀγρευόντων ἐνστροφούμενη, οὕτως ἀνίστατο ἦν ἐκ τοῦ προχείρου τοῖς θηρευταῖς, οὕτως ἀπόγνωσιν αὐτοῖς ἐνεποίει τῆς ἀγρᾶς· ἀλλὰ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοῦς τοιχίως παρακατέχουσα, τῇ περὶ αὐτὴν ἀσχολίᾳ, τοῖς νεοτῶς τὴν ἀδειαν τῆς φυγῆς προεξένησεν, εἴτα τὸ τελευταῖον καὶ αὐτὴ συναπέπτῃ. Φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθῃς, ἐν ταῖς τῶν ἀδελφῶν ἐλπίσι τὰ φανερά προέμενος. Ὅρα, μήποτε ἐνιαυτὸν ἐξ ἐνιαυτοῦ, καὶ μῆνα ἐκ μηνός, καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπερτιθέμενος τὴν μετάνοιαν, ἐμπέσης ποτὲ εἰς τὴν οὐ προσδοκᾷς ἡμέραν, ἥνικα ἂν ἐπιλείπωσί σε λοιπὸν αἱ τοῦ ζῆν ἀφορμαί· ἀπορία δὲ ἢ πένθος, καὶ θλίψις ἀπαρμύθητος· ἀπειρηκότων μὲν ἱατρῶν, ἀπειρηκότων δὲ τῶν οἰκείων· ὅτε πυκνῶ ἀσθματι καὶ ξηρῷ συνέχόμενος, πυρετοῦ λάβρου διακείμενος τὰ ἐνδόν καὶ ὑποσφύχοντος, στενάδης μὲν ἀπὸ μέσης καρδίας, τὸν δὲ συλλυπούμενον οὐχ εὐρήσεις· καὶ φθιγῇ μὲν τι λεπτὸν καὶ ἀδρανὲς, ὃ δὲ ἀκρόων οὐκ ἔσται· πᾶν δὲ τὸ λαλούμενον παρὰ σοῦ ὡς παραφροσύνη καταφρονεῖται. Τίς ὑπομνήσει σε περὶ μετάνοίας τότε κακωζόμενον τῷ πάθει; Οἱ προσήκοντες ἀθυμοῦσιν, οἱ ἔξω τοῦ πάθους καταφρονοῦσιν, ὃ φίλος ὀκνεῖ τὴν ὑπόμνησιν, ὡς ταρχτὴν ἐμποιοῦσιν, ἢ που καὶ ἱατρός ἐξαπατᾷ, καὶ σεαυτὸν οὐκ ἀπογινώσκεις διὰ τὸ φύσει φιλόζων. Ὁ θάνατος παρέστηκεν, οἱ ἀπάγοντες καταπέλγουσι. Τίς ὁ ἐξαιρούμενος; Θεὸς, ὁ καταφρονηθεὶς; Ἀλλ' εἰσακούσεται τότε· σὺ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις. Προθεσμίαν

cum Deo pacisci.

(5) Ἐπακούσαι. Contextus ἐπακολουθεῖται.

(6) Ἠσθητο. Melius in contextu ἤσθητο, εἰ ἔχεις.

(7) Ἐπιφέρῃ. Forte ἀποφέρῃ. Edit.

(1) Ibid., 119.

(2) Ibid., 120.

(3) Ibid., 121.

(4) Μιστεῦσαι Θεῷ. Contextus συνθέσθαι Θεῷ,

ζώσῃ· καλῶς ἐχρήσω τῇ δεδομένῃ. Μιθδαί· σε ἐξαπα-
τάτω κενοῖς λόγοις. Ἐπιστήσεται γάρ σοι αἰφνίδιος
θλεθρος, καὶ ἡ καταστροφή ὁμοίως καταιγίδι παρ-
έσται. Ἦξει ἄγγελος κατηφής, ἀπάγων βίαιως καὶ
σύρων σου τὴν ψυχὴν δεδεμένην ταῖς ἁμαρτίαις,
πυκνὰ μεταστρεφόμενην πρὸς τὰ ὧδε, καὶ ἐδυρομέ-
νην ἄνευ φωνῆς, τοῦ ὄργανου λοιπὸν τῶν θρήνων ἀπο-
κλεισθέντος. Ὡ πόσα σπράξεις σεαυτὸν! πόσα στε-
νάξεις! ἄπρακτα μετανοῶν ἐπὶ τοῖς βουλευθεῖσιν,
ὅταν ἴδῃς τὴν φαιδρότητα τῶν δικαίων ἐν τῇ λαμπρᾷ
διανομῇ τῶν δώρων, καὶ τὴν κατάρθειαν τῶν ἁμαρ-
τωλῶν ἐν τῷ σκότει τῷ βαθυτάτῳ. Οἷα ἔρεῖς ἐν τῇ
ὀδύνῃ τῆς καρδίας σου τότε; Αἶ με! μὴ ἀποβρίψαι
τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς ἁμαρτίας, οὕτω ῥαδίως
οὕτως τῆς ἀποθέσεως, ἀλλὰ τὸν σωρὸν τῶν κακῶν
τούτων ἐφέλκεσθαι. Αἶ με! τὰς κηλίδας μὴ ἀπο-
πλύνασθαι, ἀλλ' ἐπιγόμενον εἶναι ταῖς ἁμαρτίαις.
Νῦν ἂν ἤμην μετὰ τῶν ἀγγέλων· νῦν ἂν τοῖς οὐρα-
νίοις ἀγαθοῖς ἐνετρώμην. Ὡ τῶν πονηρῶν βουλευ-
μάτων! διὰ πρόσκαιρον ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν, ἀθά-
νατα βασανίζομαι· δι' ἡδονὴν σαρκὸς, τῷ πυρὶ παρα-
δίδομαι. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ. Ἐκαλούμην, καὶ
οὐχ ὑπέκουον· ἐδιδασκόμην, καὶ οὐ προσηύχον· δι-
εμαρτύραντό μοι, ἐγὼ δὲ κατεγέλων. Ταῦτα καὶ τὰ
τοιαῦτα ἔρεῖς ἀποκλαιόμενος σεαυτὸν, ἔάν προαναρ-
παρῇς τῆς μετανοίας. Ἀνθρώπε, ἡ τὴν γέννηαν
φοβήθητι, ἡ τῆς βασιλείας ἀντιποιήθητι. Ἐμοὶ δα-
κρύειν ἐπέρχεται, ὅταν ἐνθυμηθῶ, ὅτι τὰ ἔργα τῆς
αἰσχύνης προτιμᾷς τῆς μεγάλης δόξης τοῦ Θεοῦ· καὶ
διὰ τὸ τῆς ἀκολασίας ἡδῶ, δυσσποσπάστως ἔχων τῆς
ἁμαρτίας, τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀπο-
κλείεις, ὥς μὴ ἴδῃν τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ τῆς
ἐπουρανίου.

7. Βούλεται σε ἐλεῆσαι, καὶ τῶν αὐτοῦ οἰκτιρμῶν
μεταδοῦναι ὁ κριτής, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἀγαπᾷ
ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος. Ἀλλ' ἔάν μὲν
εὖρῃ σε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ταπεινὸν, συντετριμμέ-
νον, πολλὰ μετακλαύσαντα ἐπὶ τοῖς πονηροῖς ἔργοις,
τὰ γενόμενα κρυφῇ ἀνεπαίσχυντως δημοσιεύσαντα,
δεηθέντα ἀδελφῶν συγκαμῖν σοι πρὸς τὴν ἴασιν,
ὅπως ἐλεεινὸν σε γενόμενον ἔάν ἴδῃ, ἀφθονόν σοι τὴν
αὐτοῦ ἐλεημοσύνην ἐπιχορηγῇ· ἔάν δὲ καρδίαν ἀμε-
τανόητον, φρόνημα ὑπερήφανον, ἀπιστίαν τοῦ αἰῶνος
τοῦ μέλλοντος, ἀφοβίαν τῆς κρίσεως, τότε ἀγαπᾷ
ἐπὶ σοὶ τὴν κρίσιν. Ὡς γὰρ ἱατρὸς ἐμμελὲς καὶ
φιλόανθρωπος, καταντλήμασι πρότερον καὶ περιπλά-
σμασιν ἀπαλοῖς περιβάται καταστella τὸ οἶδημα·
ἐπειδὴν δὲ ἴδῃ ἀνευδρότως καὶ σκληρῶς ἀντιτυποῦντα
τὸν ὕγκον, ρίψας τὸ ἔλαιον (1) καὶ τὴν μαλακὴν ἀγω-
γὴν, αἰρεῖται λοιπὸν τὴν τοῦ σιδήρου χρῆσιν. Τοῦς
γὰρ ἀπὸ πολλῶν πτωμάτων πολλάκις διαναστάντας
ἐκ τῆς κατὰ φιλανθρωπίαν χειραγωγίας, εἴτα ὕστερον
ὕπὸ τῶν ἀσθενειῶν κρατηθέντας, ἀπειλεῖ παντελῶς

A audis. Tempus præfinitum prorogabit : scilicet dato
tempore probe usus es. (2) Nemo te seducat inani-
bus verbis ⁴¹. Nam repentinus tibi imminet iu-
teritus ⁴², et exitium procellæ simile aderit. Veniet
angelus tristis, abducens violenter trahensque
animam tuam peccatis vinculam, crebro se ad ea quæ
hic sunt convertentem, ac sine voce gementem,
occluso jam gemituum ac lamentorum organo. O
quam dilaniabis te ipse ! quantum ingemises ! sed
te tuorum consiliorum frustra poenitebit, cum vi-
debis hinc hilaritatem justorum de egregia dono-
rum distributione lætantium, illinc mororem pec-
catorum qui in altissimis tenebris jacebunt. Quæ
tunc dicturus es in dolore cordis tui ? Hei mihi !
hoc grave peccati onus, cum id exuere ita facile
B esset, non abjeci : sed horum malorum acervum
traxi. Hei mihi ! maculas ac sordes non abluï :
sed sum peccatorum notis compunctus. Nunc es-
sem cum angelis : nunc cœlestium bonorum deli-
ciis fruerer. O prava consilia ! ob temporariam
peccati delectationem æternam excrucior : ob car-
nis voluptatem igni trador. Justum est iudicium
Dei : vocabar, et non obediebam : docebar, et ani-
mum non attendebam : obtestabantur me, et ego
deridebam. Hæc et alia ejusdem generis proferes,
dellens temetipsum, si hinc ante poenitentiam abri-
piaris. O homo, aut gebennam metue, aut enitere
ut regnum adipiscare. Mihi quidem subit la-
crymari, cum hoc mecum reputo, quod turpi-
tudinis opera ingenti Dei gloriæ præfers, quod-
C que peccato firmissime inhaerens ob libidinis de-
lectationem, a promissis bonis te ipse excludis,
sic ut tibi cœlestis illius Jerusalem bona videre non
liceat.

7. (3) Vult tui misereri iudex, teque misratio-
num suarum facere participem, ut ille ait, *Diligit
misericordiam et iudicium Dominus* ⁴³. Si modo
post peccatum repererit te humilem, contritum,
prava opera multum deplorantem, 520 ac ea quæ
clam facta sunt evulgantem citra pudorem, rogan-
tem fratres tibi ut sint adjumento ad accipiendam
medelam, uno verbo si commiseratione dignum
viderit, abunde tibi suam impertiatur misericor-
diam. Si vero cor poenitere nescium, mentem su-
perbam, animum futuro sæculo non credentem, ac
D nullum iudicii timorem conspexerit, tunc in te
iudicium diligit. Ita enim bonus ac humanus me-
dicus somentis prius ac remediis mollibus tumo-
rem sedare conatur : postquam vero viderit molem
nihil remittere, atque induratum reniti ; tum
demum rejectis oleo ac molliore curandi ratione,
ferri usum adhibet. (4) Iis enim, qui ex multis
casibus sæpe misericordiæ divinæ præsidio erecti
sunt, ac deinde infirmitatibus succubere, mina-

⁴¹ Ephes. v, 6. ⁴² 1 Thess. v, 3. ⁴³ Psal. xxxii, 5.

(1) Τὸ ἔλαιον. Sic contextus. Editi τὸν ἔλεον, mi-
sericordiam. Infra editi ἀρωγὴν ἢ τινα.

(2) Ibid. 121.

(3) Ex hom. in psal. xxxii, 131.

(4) Uterque codex indicat comment. in Isa.

tur omnino Deus se non remissurum. Ait enim, *Non amplius remittam vobis peccata vestra*⁴⁴. (1) Indicans se jam saepenumero similia prius condonasse : siquidem fieri nequit, ut quis sine venia quæ a Deo conceditur, vitæ secundum virtutem instituendæ sese dedat. (2) Vult enim, ut is qui in peccatis quibusdam versatus est, et deinde ad saniores vitæ rationem pollicetur se recepturum, finem imponat præteritis, factoque post peccata initio quodam, quasi per poenitentiam reviviscat. Contra, qui isthæc promittit sine ulla intermissione, et jugiter ab his excidit, illum velut penitus desperatum a sua clementia excludit. Non enim qui dicit, *Peccavi*, et postea in peccato perseverat, is confitetur : sed qui ubi juxta Psalmistam peccatum suum deprehendit, illud odit⁴⁵. Quid enim emolumenti affert ægroto medici cura, quando is qui adversa valetudine vititur, suæ vitæ exititalia conquirat? Sic qui adhuc peccat, nihil ei utilitatis accedit ex peccatis condonatis : neque qui impurus est, quidquam percipit lucri ex remissis impudicitie vitis.

8. (3) Desine itaque proximi tui vitia explorare ; cave cogitationibus otium dederis alienum morbum inquirendi ; sed ad teipsum perscrutandum converte oculos. Sunt enim nec pauci, qui festinam quidem animadvertunt in oculo fratris, trabem vero in suo ipsorum oculo non vident⁴⁶. Ea quæ extrinsecus sunt ne circumspecte, numcubi cujuscumque reprehendendi locum possis invenire, Phariseum illum imitatus, qui stans se ipse justificabat, ac publicanum habebat despiciatui. Imo vero de intermitas teipsum percontari, nunquid deliqueris cogitatione, nunquid lingua labarit mentem præcurrens, nunquid in manuum operibus factum sit involuntarium. (4) Quemadmodum enim fieri non potest ut quis sanitatem recuperet, nisi depulsus morbus sit : velut ut quis calefiat, nisi plauce sedatum sit frigus : neque enim hæc simul consistere possunt : similiter et qui bonam vitam agere cupit, cum par est ab omni mali consortio recedere. (5) Non enim temporis diuturnitate, sed animæ affectione poenitentia dijudicatur. (6) Qui vero ab inani vita recesserunt, et ad diviniorem seipsos exercent, ne apud se, neque seorsim soli se ipsi exercent ; testibus enim non carere decet vitam ejusmodi, ut extra pravam suspicionem sit posita **521**. (7) Quod si quispiam jam olim inescatus, aut divitiarum pulverem inique apud se coacervavit, earumque curis illigavit animum ; aut lascivix scelus quod vix elui potest, naturæ adjunxit ; aut criminibus aliis semet exsatiavit ; is,

Α ὁ θεὸς μὴ ἀφίξειν. Οὐδέτι γὰρ, φησὶν, διήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν· ἔμψαιεν ἑμὴν παρέχων τοῦ πολ-
λάκις ἤδη πρότερον ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις συγκεχωρη-
κέναι. Χωρὶς γὰρ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ἀφίξεως, ἐπι-
διδόναι τινὰ ἑαυτὸν τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ, ἀμύχανον.
Τὸν γὰρ ἐν τισιν ἁμαρτίαις ἐξισταθόντα, εἴτα ἀνα-
τρέχειν ἐπὶ τὸν ὑγιῆ βίον ἐπαγγελλόμενον, βούλεται
πέρασι μὲν ὀρίζειν τὰ παρελθόντα, ἀρχὴν δὲ τινα
ποιεῖσθαι μετὰ τὰ ἁμαρτημένα, εἰσὶν διὰ τῆς μετα-
νοίας ἀναδιώσκοντα. Συνεχῶς δὲ ταῦτα ἐπαγγελλό-
μενον, καὶ συνεχῶς αὐτῶν ἀποπίπτοντα, ὡς παν-
τελῶς αὐτὸν ἀπεγνωσμένον, τῆς φιλανθρωπίας ἐκ-
κλείει. Ὡς γὰρ ὁ εἰπὼν, Ἥμαρτον, εἴτα ἐπιμένων
τῇ ἁμαρτίᾳ, οὗτος ἐξομολογείται· ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν
Ψαλμοῦ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ, καὶ μισθῶς.
B Τί γὰρ ὄφελος τῷ ἁρῶστούντι (8) ἢ παρὰ τοῦ
ἱατροῦ ἐπιμέλεια, ὅταν τὰ φθαρτικὰ τῆς ζωῆς ὁ
κἀμνων ἐπιτηδεύῃ ; Οὕτως οὐδὲν ὄφελος ἀδικημάτων
συγχωρουμένων τῷ ἔτι ἁρῶστούντι, καὶ ἀκολαστη-
μάτων ἀφιζμένων τῷ ἔτι ἀκολασταίνοντι.

8. Παῦσαι τοιγαροῦν τὰ τοῦ πλησίον κακὰ περι-
εργαζόμενος· μὴ δίδου σχολὴν τοῖς λογισμοῖς ἀλλό-
τριον ἐξετάζειν ἁρῶσθημα· ἀλλ' ἐπὶ τὴν οἰκίαν
ἐρευνᾶν στρέφε σου τὸ ὄμμα (9). Πολλοὶ γὰρ τὸ μὲν
κάρπος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι,
τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκίῳ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐκ ἐμβλέπουσι.
Μὴ τὰ ἔξω περισκόπει, εἰπου τινὸς μῶμον ἐξευρεῖν
δυνήσεις, κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἐκείνον, ὃς εἰστέχει
C ἑαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελώνην ἐξευτελίζων. Ἀλλὰ
σταυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλείπῃς, μὴ τι κατὰ τὰς
ἐνθυμήσεις ἥμαρτες, μὴ τι ἢ γλιῶστα παρώλιστα
τῆς διανοίας προεκδραμοῦσα, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν
χειρῶν πέπρακται τι τῶν ἀδουλήτων. Ὡς περ γὰρ
ἀμύχανον ὑγίαν ἀναλαβεῖν μὴ τῆς νόσου ἀπαλλα-
γένηται, ἢ ἐν θερμότητι γενέσθαι τὸν μὴ καθαρῶς
πεπαυμένον τῆς καταψύξεως (ἀνεπίδεκτα γὰρ ταῦτα
ἀλλήλοις)· οὕτω καὶ τὸν μέλλοντα ἐν ἀγαθῷ βίῳ
γενέσθαι, πάσης προσέχει τῆς ἐπὶ τῇ κακῇ συν-
αρτίας ἀπαλλαγῆναι· ὡ γὰρ χρόνου ποσότητι, δια-
θέσει δὲ ψυχῆς ἡ μετάνοια κρίνεται. Οἱ δὲ χωρι-
σθέντες τοῦ κενοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν θεοσιέραν ζωὴν
ἑαυτοὺς ἀποκλίνοντες, μὴ ἐφ' ἑαυτοὺς, μηδὲ καταμόνας
D ἀσκήσθωσαν· ἑμάρτυρον γὰρ εἶναι προσέχει τὸν
τοιούτον βίον, ὡς ἂν ἐκτὸς εἶναι πονηρᾶς ὑποψίας.
Καὶ εἰ τις πάλαι δελεασθεὶς, ἢ πλούτου κόριν ἐξ ἀδι-
κίας ἐφ' ἑαυτὸν συναφόρησε, καὶ τὸν νοῦν ταῖς τούτου
μερίμναις κατέδραμεν· ἢ μύθος ἀσελγείας προσῆψε
τῇ φύσει δυσέκνιπτον· ἢ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων
ἐπλήρωσεν ἑαυτόν· οὗτος, ὡς ἔτι καιρὸς, πρὶν ἐλθεῖν
εἰς τελείαν ἀπώλειαν, ἀποθέσθω τῶν φορτίων τὰ

⁴⁴ Isa. i, 14. ⁴⁵ Psal. lxxi, 5. ⁴⁶ Matth. vii, 3.

(1) Ex comment in Isa., 407

2. Ibid. 408.

(3) Ex hom. in illud : Attende tibi ipsi, 21.

(4) Ex hom. in psal. lxxiii, 155.

(5) Ex epist. cxxxviii, can. 2, et ep. cxxviii, can. 84.

(6) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(7) Ex hom. Quod mandatis adhærendum non sit, 168.

(8) Ἀρῶστούντι. Contextus ἀδικούντι.

(9) Τὸ ὄμμα. In contextu adhibetur τῆς ψυχῆς.

πλεονα, καὶ πρὶν ὑποβρύχιον γενέσθαι τὴ σκάφος, ἅ dum adhuc tempus est, antequam ad integrum exitum perveniat, deponat maiorem sarcinarum partem, et priusquam navis submergatur, mercium indecore congestarum ejectionem faciat. (4) Neque vero pecuniæ probe ejectæ pereunt effundentibus ac projicientibus; sed quasi in alias quasdam onerarias naves tutiores, pauperum videlicet ventres, exportatæ conservantur, et ad portus perveniunt, custodiunturque jacentibus, quibus ornamento sunt.

9. (5) Tempore corroborata mala primum quidem tempore indigent ut sanentur; deinde forti ac firma agendi ratione, si quis velit ad imum ipsum perlingere, adeo ut radicitus evellantur quæ longo tempore in animis radices egerunt. (6) Haud absimilis fuit summa illa absolutaue Ninivitarum poenitentia, atque prudens vehemensque eorum afflictatio, quæ ne bruta quidem animantia a poenis immunita exemit: sed ea etiam necessario clamare artificio quodam adegit. Separatus namque est vitulus a vacca, semotus est a materno ubere agnus, puer lactens in maternis ulais minime conspiciebatur; voces vero emitebantur ab omnibus miserales, vicissim clamantes, ac resonantes. Partus esurientes lactis fontes quærebant; matres naturali affectione discerptæ, vocibus commiserationem suam significantibus revocabant fetus. Eundem ad modum infantes fame laborantes, ejulatu vehementissimo frangebantur, palpitabantque, et matrum viscera naturalibus doloribus compungebantur. Inter illos flebat senex, et canos vellebat, discerpebatque. Adolescens, et qui florenti ætate erat, vehementius lamentabatur; ingemiscebat pauper; dives, deliciarum oblitus, afflictationi ut bonæ se dedebat. Rex ipsorum splendorem gloriamque transmutavit in verecundiam. Deposita corona, caput cinere inspersit; purpura abjecta, induit saccum: throno alto et sublimi derelicto, miserabili habitu humi repebat: repudiata propria ac regia gravitate, lugebat cum populo, unus e multis factus et plebeius, quod communem Dominum omnium videret iratum. Hæc est servorum sensu præditorum prudentia: talis hominum peccatis implicitorum poenitentia, ut tristitia occuparet ætatem omnem, tum sentientem, tum non sentientem, illam sponte, hanc præter voluntatem. Propterea cum vidisset Deus ipsos sic humiliatos, ut condemnarent sese ad gravissimas multas omnis generis, et doloris eorum misertus est, et poenam remisit, et gaudium iis qui sano consilio luxerant, largitus est. (7) Proprium est enim Dei in homines amoris nequaquam silentio poenas irrogare: sed eas prænuntiare, per minas peccatores provocando ad poenitentiam: qua

9. Τὰ γὰρ χρόνῳ κρατυθέντα πάθη πρῶτον μὲν χρόνου δίδται πρὸς τὴν διόρθωσιν· ἔπειτα ἰσχυρῶς καὶ εὐτονωτέρας διαγωγῆς, εἰ μέλλοι τις τοῦ βίου αὐτοῦ καθικνεῖσθαι, ὥστε πρὸ ῥίζα ἐξελεῖν τὰ χροῖον μακρῶ ταῖς ψυχαῖς ἐρριζωθέντα. Τοιαύτη ἡ ἐμμελής τῶν Νηνευιτῶν μετάνοια, καὶ ἡ σοφὴ καὶ B πεποικνωμένη θλίψις ἐκείνη, ἥτις οὐδὲ τὰ ἄλογα ἀσυνεπὲς τῆς τιμωρίας ἀφῆκεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βοῶν ἐξ ἀνάγκης ἐμπεχάνησται. Ἐχωρίσθη γὰρ τῆς βοῆς ὁ μόσχος, ἀπηλλάχθη τῆς μητρικῆς θηλῆς ὁ ἀρνείος· παιδίον ἐπιμάζιον οὐκ ἦν ἐν ταῖς τῆς τεκούσης ἀγκάλαις ἐπιδοκίμῳ· φωναὶ δὲ παρὰ πάντων οἰκτραὶ ἀλλήλαις ἀντιδοῦσαι καὶ ἀντηχοῦσαι. Τὰ τέκνα λιμῶντοντα τὰς πηγὰς ἐζητεῖ τοῦ γάλακτος· αἱ μητέρες τῶ φυσικῷ πάθει διακοπτόμεναι, συμπάθει φωναῖς ἀνεκαλοῦντο τὰ ἔγγονα· τὰ βρέφη κατὰ τὸν ὁμοῖον τρόπον λιμῶντοντα, σφοδρῶς κλαυθμῷ ἀνεβρόγγυνον καὶ ἀπέσπαιρον· αἱ τεκούσαι ταῖς φυσικαῖς ἀλγηδὺσι κατεκιντοῦντο τὰ σπλάγχνα. Ὁ πριεσῦτης ἐπ' ἐκείνων ἐβρόνχει, καὶ τὴν πολὺν ἐτίλει καὶ ἐσπάραττεν. Ὁ νεανίσκος C καὶ ἀκμάζων, σφοδρότερον ἀπωδύρετο· ὁ πένης ἐστρέναξεν· ὁ πλούσιος ἐπιλαθόμενος τῆς τρυφῆς ἤσκει τὴν κακοπάθειαν ὡς σώφρονα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν δόξαν εἰς αἰσχύνην μετέβαλεν. Ἀπέθετο τὸν στέφανον, καὶ κόριν τῆς κεφαλῆς (1) κατεχέετο· τὴν ἀλουργίδα βέψας, σάκκον μετημφιάσται· τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἀφείκε καὶ μετώρον, ἱκετινῶς τῇ γῇ προσεσῦρετο· τὴν ἰδιόζουσαν καὶ βασιλικὴν καταλιπὼν εὐστάθειαν (2), συνεβρόνχει τῷ δήμῳ· εἰς ἐγένετο τῶν πολλῶν, ὅτε τὸν κοινὸν πάσων Δεσπότην ἐδωκεν ὀργιζόμενον. Τοῦτο δοῦλων εὐαισθητῶν φρόνημα. Τοιαύτη τῶν ἁμαρτίαις ἐνεχομένων ἡ μετάνοια· ἵνα διὰ πάσης ἡλικίας ἡ σκυθρωπότης κρατήσῃ, αἰσθημένης τε καὶ D ἀναισθητοῦ, τῆς μὲν κατὰ προαίρεσιν, τῆς δὲ κατ' ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο ἰδὼν αὐτοὺς ὁ Θεὸς οὕτω ταπεινωθέντας, ὡς ἐπὶ ὑπερβαίνουσιν ἑαυτῶν ταλαιπωρίαν παγγενῇ κατακρίναντας, καὶ τὸ πάθος ἡλέησε, καὶ τῆς τιμωρίας ἀνῆκε, καὶ τὸ χαίρειν ἐδωρήσατο τοῖς εὐαισθητῶς πεινθήσασιν. Ἰδὼν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τὸ μὴ σιωπῇ τὰς καλὰς ἐπάγειν, ἀλλὰ προκηρύσσειν, διὰ τῶν ἀπειλῶν προκαλοῦμενος (3) εἰς μετάνοιαν τοὺς ἡμαρτηκότας· οὕτω γὰρ

(4) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non sit, 168.

(5) Ex epist. clvi, 215.

(6) Ex hom. in famem, etc., 65.

(7) Ex comment. in Isa., 480.

(1) Τῆς κεφαλῆς. Editi, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Melius in contextu quem secuti sumus.

(2) Εὐστάθειαν. Haud paulo melior hæc scriptura, quam quod in ipso contextu εὐπάθειαν.

(3) Προκαλούμενος. Contextus προκαλοῦμενος. Uterque codex προκαλούμενος.

igendi ratione usus est erga illos Jonæ opera. Nec acite exitium perniciemque induxit **522** Israeli peccanti : sed famulum suum ad fundendas pro populo preces excitans, his verbis prædixit : *Dimitte me ; et delebo populum hunc* ⁴⁷. Rursus simile quiddam in Evangelio etiam per parabolam a sicu sumptam sumus edocti ; quippe dominus ejus dicit agricolæ : *Ecce anni tres sunt ex quo tenio ad hanc siccam, quærens fructum in ea, et non intenio : succide illam. Utquid etiam terram occupat* ⁴⁸ ? (1) Itaque in quod tempus rejiciemus poenitentiam ? annon recipiemus nos ad bonam frugem ? annon a consuetâ vivendi ratione revocabimus nos ad Evangelii integritatem ? annon ob oculos nobis ponemus illam Domini metuendam ac conspicuam diem, in qua hos quidem qui ad Domini dexteram per sua opera accesserint, regnum cœlorum suscipiet ; illos vero qui ob bonorum operum privationem ad sinistram defecti fuerint, gehenna ignis et tenebræ æternæ involvent ? *Illic, inquit, erit fletus, et stridor dentium* ⁴⁹. (2) Nos autem acriter ac cito peccamus, sed negligenter, segniterque poenitentiam amplectimur. (3) Cœlorum quidem regnum concupiscere nos dicimus, et tamen de iis quibus comparari potest, nihil sumus solliciti ; imo tametsi nullum pro conficiendo Dei mandato laborem subimus, nihilominus æquales honores ac præmia cum iis qui ad mortem usque peccato restiterint, recepturos nos esse præ mentis nostræ vanitate existimamus. (4) Simus tandem aliquando de animabus nostris solliciti, fratres, doleamus anteactæ vitæ vanitatem, decertemus pro futuris. Ne maneamus in socordia hac et dissolutione, neve præsens quidem tempus per jugem pigritiam amittentes, in crastinum vero et in posterum differentes operum initium, deinde ab eo qui animas nostras reposcit, inventi imparati a bonis operibus, a nuptialis thalami gaudio excludamur, et frustra inutiliterque ploremus, tunc vitæ tempus male præteritum lugentes, cum nihil amplius profuerit poenitentibus. Hæc est poenitentiae ætas, illa remunerationis ; hæc operæ et laboris, illa rependendæ mercedis : hæc tolerantiae, illa solatii. Nunc Deus adjutor est eorum qui se a via mala convertunt ; tunc horrendus et quem nullus fallat, humanarum actionum, verborumque et cogitationum inquisitor. Nunc experimur lenitatem, tunc justum judicium cognoscemus, cum videlicet resurgemus, alii ad supplicium æternum, alii ad vitam æternam. et unusquisque

καὶ τοῦτοις πεποίηκε διὰ τοῦ Ἰωνᾶ Καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἡμαρτηκότι οὐ σιωπῇ ἐπέγαγε τὸν ἀφανισμόν· ἀλλὰ κινῶν εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τὸν ἑαυτοῦ θερίποντα, προεκήρυσσε λέγων· Ἄφετε με, καὶ ἐξαλείψω τὸν λαόν τοῦτον. Παραπλησίως δὲ τι καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς κατὰ τὴν συκὴν παραβολῆς μεμαθηκάμεν, τοῦ δεσπότου αὐτῆς λέγοντος τῷ γεωργῷ· Ἴδοὺ τρία ἔτη ἐρχομαι ἐπὶ τὴν συκὴν, ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ μὴ εὐρίσκων· ἔκκοψον αὐτήν. Ἴνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ ; Τοιγαροῦν πρὸς τίνα καρπὸν ὑπερτιθέμεθα τὴν μετάνοιαν ; οὐκ ἐκνήφομεν ; οὐκ ἀνακαλεσόμεθα ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ κατὰ συνήθειαν βίου πρὸς τὴν ἀκρίθειαν τοῦ Εὐαγγελίου ; οὐκ ἐν ὀφθαλμοῖς ληψόμεθα τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν φοβεράν ἐκείνην καὶ ἐπιφανῆ, ἐν ᾗ τοὺς μὲν τῇ δεξιᾷ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν πράξεων προσηγγίζοντας βασιλείᾳ οὐρανῶν ὑποδείξεται· τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀριστεράν διὰ τὴν ἐρημίαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπεωσμένους (5), γέεννα πυρὸς καὶ σκότος αἰώνιον κατακρύψει ; Ἐκεῖ ἔσται, φησὶν, ὁ κλαυθμὸς καὶ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Ἀλλ' ἡμεῖς τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐπιτελοῦμεν συντόμως (6), ὀλιγώρως δὲ καὶ βρῆθῳ ἀναλαμβάνομεν τὴν μετάνοιαν. Καὶ βασιλείας μὲν οὐρανῶν ἐπιθυμεῖν λέγομεν, ἐξ ὧν δὲ ἔστιν αὐτῆς ἐπιτοχεῖν οὐ φροντίζομεν· ἀλλὰ μτῶνα πόνον ὑπὲρ ἐν τολῆς τοῦ Θεοῦ καταδεχόμενοι, τῶν ἱστων τιμῶν τεύξεσθαι τοῖς μέχρι θανάτου πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαταστῆσιν ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς ἡμῶν ὑποτιθέμεθα (7). Ἀψώμεθα τοίνυν, ἀψώμεθα ποτε τῆς φροντίδος τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἀδελφοί· λυπηθῶμεν ἐπὶ τῇ ματαιώσει τοῦ προλαβόντος βίου· ἀγωνισώμεθα ὑπὲρ τῶν μελλόντων· μὴ τῇ βρῆθῳ καὶ τῇ ἐκλύσει ταύτῃ ἐναπομείνωμεν, καὶ τὸ μὲν παρὸν αἰεὶ διὰ βρῆθῳ προέμενοι, πρὸς δὲ τὸ αὔριον καὶ τὸ ἐφεξῆς τὴν ἀρχὴν τῶν ἔργων ὑπερτιθέμενοι, εἴτα καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ ἀπαιτοῦντος τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ἀπαρασκευάστοι τῶν ἀγαθῶν ἔργων, τῆς μὲν χαρὸς τοῦ νομφῶνος ἀποβληθῶμεν, ἀργὰ δὲ καὶ ἀνόνητα κλαίωμεν (8), τὸν κακῶς παρεθέντα τοῦ βίου χρόνον ἑωυρόμενοι τότε, ὅτε πλέον οὐδὲν ἔξέσται τοῖς μεταμελουμένοις. Οὗτος ὁ αἰὼν τῆς μετανοίας, ἐκεῖνος τῆς ἀνταποδόσεως· οὗτος τῆς ἐργασίας, ἐκεῖνος τῆς μεθαποδόσεως· οὗτος τῆς ὑπομονῆς, ἐκεῖνος τῆς προσηκλήσεως. Νῦν βοτῆς τῶν ἐπιστρεφόντων ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς ὁ Θεός, τότε φοβερός καὶ ἀπαραλόγιστος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ βρῆθῳ (9) καὶ ἐνθυμημάτων ἐξεταστής. Νῦν τῆς μακροθυμίας ἀπολαύομεν, τότε τὴν δικαιοκρισίαν γνωρίσομεν, ὅταν ἀναστῶμεν, οἱ μὲν εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ εἰς ζωὴν

⁴⁷ Exod. xxxii, 10. ⁴⁸ Luc. xiii, 7. ⁴⁹ Matth. xiv, 30.

(1) Ex *Regulis fusius tractatis*, 528.

(2) Ex hom. in *famem*, etc., 63.

(3) Ex *Regulis fusius tractatis*, 328.

(4) Ibid. 327.

(5) *Διὰ τὴν ἐρημίαν*... ἀπεωσμένους. Sic ope contextus emendavimus vulgatam lectionem διὰ τῆς ἐρημίας... ἐπαγρωσμένους.

(6) *Συντόμως*. Haud scio an præferenda sit hæc scriptura ipsi contextui, in quo legitur *τὸντόμως*.

(7) *Τιμῶν*... ὑποτιθέμεθα. Sic restituimus ope codicis Regii et contextus. Editi ἡμῶν ὑπερτιθέμεθα.

(8) Ἀργὰ δὲ καὶ ἀνόνητα κλαίωμεν. Hæc addita ex contextu et codicum altero. Idem codex τὸν κακῶς παρεθέντα. Editi προεθέντα. Melius in contextu παρεθέντα.

(9) *Καὶ βρῆθῳ*. Hæc addita ex contextu et codicum altero.

αἰώνιον, καὶ ἀπολάβῃ ἕκαστος κατὰ τὴν πράξιν αὐ-
τοῦ. Ὑμῖν δὲ, ὅσοι ἐπιστυγνάσασθε τῇ ἀσχημοσύνῃ
τῶν καταγνωσθέντων, ἐκείνο ἐντελλόμεθα (1). Ἐάν
μὲν ἴδῃτε μετανοοῦντας ἐπὶ τῇ ἀτοπίᾳ τῶν πεπραγ-
μένων, συμπαθήσατε ὡς οἰκείοις μέλει νενοσχη-
σιν· ἐάν δὲ ἀπαυθαδιαζομένους καὶ καταφρονοῦντας
τῆς ὑμετέρας ἐπ' αὐτοῖς λύπης αἰσθηθεῖτε, Ἐξέλθετε
ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτου
μὴ ἀπτησθε· ἐν' οὕτως οἱ μὲν ἐντραπέντες, εἰς ἐπι-
γνωσιν ἔλθωσι τῆς οἰκείας κακίας· ὑμεῖς δὲ τοῦ ἡ-
λου τοῦ Φινεὲς τὸν μισθὸν ὑποδέξεσθε παρὰ τοῦ Σω-
τῆρος τῶν ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

1. Χρὴ τὴν προσευχὴν μὴ ἐν συλλαβαῖς ἡμεῖς
ἐκπληροῦν, ἀδελφοί, ἀλλὰ προαιρέσει μάλλον ψυχῆς,
καὶ πράξει ταῖς κατ' ἀρετὴν παντὶ τῷ βίῳ παρ-
εκτεινομένοις. Οὐδὲ γὰρ ἡγοῦμεθα τὸν Θεὸν τῆς διὰ
τῶν λόγων ὑπομνήσεως δεῖσθαι, ἀλλ' εἰδέναι καὶ μὴ
αἰτούντων ἡμῶν τὰ χρεῖσται. Ἦ γὰρ θέλα ἀκοῇ οὐ
φωνῆς δεῖται πρὸς αἰσθησιν· οἶδε γὰρ καὶ ἐν τῷ κινή-
ματι τῆς καρδίας γνωρίζει τὰ ἐπιζητούμενα. Ἦ
οὐκ ἀκούεις, ὅτι Μωϋσῆς μὴδὲν φθιγγόμενος, ἀλλὰ
τοῖς ἀλαλήτοις ἑαυτοῦ στεναγμοῖς ἐντυγχάνων τῷ
Κυρίῳ, ἤκούετο παρὰ τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Τί βοῆς
πρὸς μέ;* Οἱ δὲ ἐν τῷ βίῳ μὴδὲν κατορθοῦντες, ἐν δὲ
τῇ παρατάσει τῆς προσευχῆς νομίζοντες δικαιούσθαι,
τούτων ἀκούεσθαι τῶν ῥημάτων· *Ὅταν τὰς χει-
ρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρὸς μέ, ἀποστρέψω τοὺς*
ὀφθαλμοὺς μου ἀπ' ὑμῶν καὶ ἐὰν πληθύνῃτε τὴν
ἐξήσιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς
τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ὠφελεῖ, ἀλλὰ τὸ μετὰ
σπουδαίας διαθέσεως ἀντιπίπτειν. Ἐπεὶ καὶ Ὁ
Φαρισαῖος ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν προσηύχετο, οὐχὶ
πρὸς τὸν Θεόν· ἐπανήρχετο γὰρ πρὸς ἑαυτόν, ἐπι-
περ ἐν ἀμαρτίᾳ τῆς ὑπερηφανίας ἐγένετο. Διὰ τοῦτο
καὶ ὁ Σωτὴρ· *Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογεῖτε,*
ὡς καὶ οἱ ἐθνικοὶ· δοκοῦσι γὰρ, εἰ ἐν τῇ πολυλο-
γίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται· καὶ τὸ, Ἐκ πολυ-
λογίας οὐκ ἐκφύξῃ ἀμαρτίαν. Τοῦτό ἐστι τὸ αἴ-
τιον τοῦ ἀποστρέφεσθαι (2) τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Θεοῦ,
ὅταν ἐκταθῶσιν αἱ χεῖρες, διότι τὰ τῆς ἱκετηρίας
σύμβολα παροξυσμοῦ εἰσιν ἀφορμαί. Ὡς περ ἀνελ-
τις υἱὸν τινος φονεύσας ἀγαπητὸν, ἔτι ἡμαχμέναις
τὰς χεῖρας ἔχων, προτείνει αὐτῷ τῷ πατρὶ χαλε-
παίνοντι, δεξιὰν φίλας αἰτούμενος· ἀρ' οὐχὶ φανερὸν
τοῦ τέκνου τὸ αἷμα ἐν τῇ χειρὶ τοῦ παιδοφόνου μάλ-
λον εἰς ὀργὴν τὸν ἰδικημένον ἐγείρει; Τοιαῦτα εἰσι
καὶ αἱ τῶν Ἰουδαίων εὐχαὶ, ὅταν ἐκτείνωσι τὰς χει-
ρας τῆς εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν ἀμαρτίας ἀναμνη-
σχόντων τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ καθ' ἑκάστην

secundum sua ipsius opera recipiet. (3) Vobis vero,
quotquot de actionum improbarum turpitudine
doluistis, illud præcipimus. Si videritis quos stul-
titiæ gestorum suorum poeniteat, eorum misere-
mini tanquam vestrorum membrorum ægrotantium;
sin perveraces ac vestram pro ipsis mæstitiam sper-
nantes senseritis, *Exite de medio, et separemini, et*
*immundum ne tangatis*³³: ut sic illi quidem pu-
dore affecti, suam ipsorum pravitatem cognoscant:
523 vos vero mercedem æmulationis Phinees³⁴
recipialis a Servatore nostro Jesu Christo, cui glo-
ria, et potestas, nunc et semper, et in sæcula sæ-
culorum. Amen

DE ORATIONE.

SERMO IX

B

1. (4) Orationem non syllabarum numeris ab-
solvere nos oportet, o fratres; sed animi volun-
tate, rectisque per totam vitam actionibus. Neque
enim Deum arbitramur ut verbis moneatur, indi-
gere; sed nosse, ne petentibus quidem nobis, quæ
conducibilia sint. (5) Utiq̃ue auditus divinus vocē
non indiget ad percipiendum, siquidem petita etiam
in cordis motu cognoscere valet. Nonne scis Moy-
sen, cum nihil loqueretur, sed tacitis suis suspi-
riis Dominum interpellaret, a Domino auditum,
dicente: *Quid clamas ad me*³⁵? (6) Qui nulla vir-
tute vitam suam exornant, nihilominus tamen sese
existimant in precum suarum longitudine justificari,
verba hæc audiant: *Cum extenderitis manus, aver-*
tam oculos meos a vobis: etsi multiplicaveritis
*supplicationem, non exaudiam vos*³⁶. Neque enim
precum verba simpliciter prolata juvant, sed si cum
vehementi affectu depromantur. Nam et *Pharisæus*
*hæc apud se orabat*³⁷, non apud Deum: respicie-
bat namque ad seipsum; siquidem in superbia
peccato versabatur. Quapropter et Salvator ait:
Orantes autem nolite multum loqui sicut ethnici: pu-
*tant enim quod in multiloquio suo exaudiantur*³⁸;
et illud: *Ex multiloquio non effugies peccatum*³⁹.
Hoc est causæ, cur Deus oculos avertat, cum
extenderint manus, quod ipsa supplicationis sym-
bola ad irritandum illum sint occasiones. Quem-
admodum si quis dilectum alterius filium occiderit,
ac manus suas adhuc cruentatas ad insensum sibi
patrem exporrigat, dexteramque efflagitet amici-
tiæ; nonne sanguis filii in ipsius interfectoris mane
apparens patrem injuria affectum acrius exasperat?
Ejusmodi sunt Judæorum preces; siquidem
cum extendunt manus, admissum in unigenitum
Filius scelus Deo et Patri revocant in memoriam,
atque per singulas extensiones suas ipsorum ma-
nus sanguine Christi plenas ostendunt. Enimvero

³³ II Cor. vi, 17. ³⁴ Num. xiv, 11. ³⁵ Exo-l. xiv, 15. ³⁶ Isa. i, 15. ³⁷ Luc. xvi, 11. ³⁸ Matth. vi, 7. ³⁹ Prov. x, 19.

(1) Ἐντελλόμεθα. Contextus διατελλόμεθα.
(2) Τοῦ ἀποστρέφεσθαι. Male in contextu τὸ ἀπο-
στρέφεσθαι.
(3) Ex hom. in ebriosos, 130.

(4) Ex hom. in mart. Julittam, 35.
(5) Ex hom. in psal. cxiv, 200.
(6) Ex comment. in Isa., 408.

qui in sua cæcitate perseverant, cædis paternæ sunt hæredes. *Sanguis enim ejus, inquit, super nos, et super filios nostros*¹⁷.

2. (1) Semper igitur, o homo, Dei memineris et illius timorem in corde habeto, atque ad communionem precum omnes adjuuge. Magnum enim est eorum qui Deum placare possunt auxilium. Nam et viventibus nobis in hac carne bona erit adiutrix precatio, et inde profliscentibus idoneum viaticum ad futurum ævum. Quemadmodum autem sollicitudo res bona est: ita rursus animum despondere et desperare ac de salute diffidere, res sunt animæ noxiæ. Spem itaque in Dei bonitate colloca, et illius auxilium exspecta: certo sciens, si recte ac sincere ad **524** ipsum convertamur, futurum ut non modo nos omnino non rejiciat, sed etiam nobis adhuc precum verba proferentibus dicat: *Eccce adsum*¹⁸. (2) Quis enim vel malam admittat cogitationem, vel malum perliciat; si Deum credat ubique esse locorum, adesse his quæ sunt, unicuique interesse actioni, ac cordium consilia introspicere? Sed rati vel Deum non inspicere, vel non curare ea quæ aguntur; sic homines ad impia patranda facinora animum conferunt. (3) Quies igitur principium expurgationis animæ, nec lingua loquente res humanas, nec oculis nitidos corporum colores aut concinnitates circumspicientibus; nec auditu animæ vigorem dissolvente per acroamata modorum ad voluptatem compositorum, aut per hominum facietorum ac ridiculorum verba: id quod maxime animi vim frangere solet. Mens enim, quæ ad externa non dissipatur, neque per sensus in mundum diffunditur, redit quidem ad se ipsa; per se autem ad Dei cogitationem ascendit, atque decore illo illustrata, ipsius etiam naturæ obliviscitur, nec jam cibi cura distrahitur aut amictus sollicitudine; sed terrenis curis vacua, omne suum studium ad æterna bona adipiscenda transfert.

πρὸς περιβολαίων μέριμναν τὴν ψυχὴν καθελκόμενος· ἀλλὰ σχολὴν ἀπὸ τῶν γῆινων φροντίδων ἀγων, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτῆσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν μετατίθησι.

3. (4) Neque igitur patiari mediam vitæ partem inutilem tibi esse per somni soporem: sed dividatur tibi noctis tempus in somnum et precationem: imo somnus ipse exercitatio sit pietatis. Sæpe enim expressæ in somno species nescio quomodo vestigia quædam ac reliquiæ esse solent diurnarum curarum. (5) Ecquid igitur beatius, quam statim quidem ac dies incipit ad preces surgentem, hymnis et canticis creatorem venerari; exinde sole jam clare dilucescente ad opera conversum, comitante ubique oratione, hymnis etiam opera tan-

ἑκτασιν τὰς χεῖρας ἑαυτῶν τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ πλήρεις ἐπιδεικνύοντων. Οἱ γὰρ ἐπιμένοντες τῇ πωρώσει, τῆς πατρικῆς μισσηρίας κληρονόμοι ὑπάρχουσι. Τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ, φησὶν (6), ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

2. Διὰ παντὸς τοίνυν μέμνησο τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωπε, καὶ ἔχε τὸν φόβον αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ πάντας εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν εὐχῶν παραλαμβάνε. Μεγάλη γὰρ καὶ ἡ τῶν δυναμένων ἐυσωπεῖν τὸν Θεὸν βοήθεια. Καὶ γὰρ καὶ ζῶσιν ἡμῖν τὴν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτην ζωὴν, ἀγαθὴ ἔσται βοήθης ἡ προσευχή· καὶ ἀπερχομένοις ἐντεῦθεν, ἐφελκόμενοι διαρκῆς πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ὡς περὶ δὲ ἡ φροντίς πράγμα ἔστιν ἀγαθόν· οὕτω πάλιν ἡ ἀθυμία καὶ ἡ ἀπόγνωσις, καὶ τὸ ἐυσελπίστως ἔχειν πρὸς σωτηρίαν, τῶν βλαπτόντων ἐστὶ τὴν ψυχὴν. Ἐπέλπιζε τοίνυν τῇ ἀγαθότητι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκδέχου αὐτοῦ τὴν ἀντίληψιν, γινώσκων, ὅτι ἐν καλῶς καὶ γνησίως πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφῶμεν, οὐ μόνον οὐκ ἀποβρίσκει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές, ἀλλ' ἐπεὶ λαλοῦντων ἡμῖν τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ἔρσι· Ἰδοὺ πάρεμι. Τίς γὰρ πιστεύων εἶναι πανταχοῦ τὸν Θεόν, καὶ παρῆναι τοῖς γινομένοις, καὶ ἐκάστη πράξει παριστάναι, καὶ ταῖς βουλαῖς τῶν καρδιῶν ἐνορᾶν· ἢ τὴν ἐννοίαν τὴν πονηρὰν παραδέχεται, ἢ τελεσιουργεῖ τὸ κακόν; Ἄλλ' ἢ μὴ ἐφορᾶν τὸν Θεόν, ἢ μὴ μέλειν αὐτῷ τῶν γινομένων ὑπολαμβάνοντες· οὕτως ὁρμῶσι πρὸς τὰς ἀνοσίας (7) πράξεις οἱ ἄνθρωποι. Ἀρχὴ δὲ καθάρσεως τῆς ψυχῆς ἡ συχία, μήτε γλώσσης λαλούσης τὰ τῶν ἀνθρώπων, μήτε ὀφθαλμῶν εὐχρίας σωμάτων καὶ συμμετρίας περισκοπούντων, μήτε ἀκοῆς τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκλυούσης ἐν ἀκροάμασι μελῶν πρὸς ἡδονὴν πεποιημένων, μήτε ῥήμασιν εὐτραπέλων καὶ γελοιαστῶν ἀνδρῶν, ὃ μάλιστα λύειν τῆς ψυχῆς τὸν τόνον πέφυκε. Νοῦς γὰρ μὴ σχεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μετὰ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαφορούμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοίαν ἀναβαίνει· κἀκεῖνος τῷ κάλλει περιλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει· μήτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μήτε

3. Μὴ οὖν καταδέξῃ διὰ τῆς κατὰ τὸν ὕπνον ἀναίσθησις τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς ἀχρειοῦν· ἀλλὰ μεριζέσθω σοι τῆς νυκτὸς ὁ χρόνος εἰς τὴν ὕπνον καὶ προσευχὴν· ἀλλὰ καὶ οἱ ὕπνοι αὐτοὶ μελέτημα ἔστωσαν τῆς εὐσεβείας. Περύχασι γὰρ πως αἱ καθ' ὕπνον φαντασίαι, ὥς τὰ πολλὰ, ἀπτηχῆματα εἶναι τῶν μεθήμερινῶν φροντίδων. Τί δὲ μακαριστότερον ἀνθρώπου, τοῦ εὐθὺς μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶντος, καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς γεραίροντος τὸν κτίσαντα; εἴτα ἡλίου καθαρῶς ἐπιλάμψαντος ἐπ' ἔργα τρεπομένου, πανταχοῦ αὐτῷ τῆς εὐχῆς συμπαρούσης, καὶ (8)

¹⁷ Matth. xxvii, 23. ¹⁸ Isa. lviii, 9.

(1) Ex epist. clxxiv, 262.

(2) Ex comment. in Isa., 416.

(3) Ex epist. i, 72.

(4) Ex hom. in mort. Julittam, 36.

(5) Ex epist. ii, 72.

(6) Φησὶν. Legisse videtur interpres φασίν. Edit.

(7) Ἀρεσίας. Uterque codex ἀνοσίους.

(8) Καὶ. Forte ὡς vel ὥστε. Edit.

τοῖς ὕμνοις, ὡς περ ὕλατι, παραρτύνει τὰς ἐργασίας; τὸ γὰρ ἡλαρὸν καὶ ἄλυπον τῆς ψυχῆς κατάστημα, αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. Εὐχαὶ καὶ πρὸ τῆς τροφῆς ἀξίως γενέσθωσαν τῶν τοῦ Θεοῦ παροχῶν, ὥν τε νῦν δίδωσι, καὶ ὧν πρὸς τὸ μέλλον ἐταμιεύσαστο· εὐχαὶ καὶ μετὰ τὰς τροφάς, εὐχαριστίαν τῶν δεδομένων ἔχουσαι, καὶ αἰτησὶν τῶν ἐπιγγελλμένων. Εὐχὴ δὲ καλὴ, ἡ ἐναργὴς ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἐννοίαν τῇ ψυχῇ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ Θεοῦ ἐνοίκησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἔχειν ἐνδρυμένον ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν. Οὕτω γινόμεθα ναὸς Θεοῦ, ὅταν μὴ φροντίσι γίνωμαι τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτεται, μηδὲ τῶν ἀπροσδοκίτοις πάθειν ὁ νοῦς ἐκταράσσεται· ἀλλὰ πάντα ἀποφεύγων, ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ, ἐξελεύων τὰ προσκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀκρασίαν πάθη, καὶ τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἀγούσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐνδιατρίβων. Καὶ ὅπερ τοῖς ἄλλοις ὁ ὁρθρος ἐστὶ, τοῦτο τῷ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῇ τὸ μεσονύκτιον, μάλιστα σχολὴν τῇ ψυχῇ τῆς νυκτερινῆς ἡσυχίας χαρίζομένης, οὔτε ὀφθαλμῶν, οὔτε ὠτων βλαβεράς ἀκοῆς ἢ οἱᾶς παραπειμπόντων ἐπὶ καρδίαν· ἀλλὰ καὶ μόνου καθ' ἑαυτὸν (1) τοῦ νοῦ, τῷ Θεῷ συνόντος, καὶ διορθουμένου μὲν ἑαυτὸν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἡμαρτημένων, δρους δὲ ἑαυτῷ τιθέντος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν παρὰ Θεοῦ συνεργίαν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν σπουδαζομένων ἐπιζητοῦντος.

4. Τοῦτο καὶ ἡ κατὰ Μωϋσέα παραινέσεται ἱστορίᾳ, ὅτι διὰ τὸ τοὺς προσκόποντας μὴ ἐξομαλίζειν τὰς πράξεις, ἀλλὰ ποτὲ μὲν κρεῖττον βιοῦν, ποτὲ δὲ ἐξ ἀνθρώπου ἐκλύεσθαι ἀσθενέστερον ἐνεργεῖν, τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως σύμβολα ἦν τὰ τότε γινόμενα. Εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ χειρὶ, ἐνίσχυεν Ἰσραὴλ· ὅτε δὲ καθῆκε τὰς χεῖρας, ἐνίσχυεν Ἀμαλῆκ. Τοῦτο ἐστὶ, καταπιπτούσης ἡμῶν τῆς δραστηκῆς δυνάμεως, ἰσχύει τὰ ἀντιπαλάοντα ἡμῖν ὑψουμένης δὲ καὶ διαιρουμένης, δυνατώτερον γίνεται τὸ διορατικὸν ἐν ἡμῖν· ἐπαίρει μὲν γὰρ ὁ τὰ ἀνω ζητῶν, ἐκτείνει δὲ ὁ τῆς εἰς τὰ σωματικὰ βοηθείας ἐπιδεόμενος. Ὁ τοίνυν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ γενόμενος, οὐ καχολογίαν, οὐ ματαιότητά, οὐκ αἰσχροῶν πραγμάτων ῥήματα, ἀπαγγέλλει, ἀπαγε! ἀλλ' *Ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, κατὰ τὸν Δαβὶδ, πᾶς τις λέγει δόξαν*. Ἐστήκασιν οἱ ἀπογραφόμενοι τὰ ῥήματα ἀγγελοὶ· πάρεστιν ὁ Κύριος τὰς διαθέσεις τῶν εἰσιόντων ἐπισκοπῶν. Ἡ προσευχὴ ἐκάστου πεφηνέρωται τῷ Θεῷ· τίς ἐκ διαθέσεως, τίς ἐπιστημόνως ἐπιζητεῖ τὰ οὐράνια· τίς ἀφωσιωμένως ἀκροῖς τοῖς χεῖλεσι τὰ ῥήματα φθέγγεται, ἡ δὲ καρδίᾳ αὐτοῦ πόρρω ἀπέχει ἀπὸ Θεοῦ. Κἂν εὐχῇται, ὑγίειαν σαρκὸς, καὶ σωματικὸν πλοῦτον, καὶ δόξαν ἀνθρωπίνην ἐπιζητεῖ. Δεῖ δὲ οὐδὲν τούτων, ὡς ὁ λόγος διδάσκει, ἀλλ' *Ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν*. Ἀλλ', ὦ τοῦ θαύματος! οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. Ἀγγέλοις ἔργον,

A quam sale condire? siquidem hilarem jucundamque animæ æquabilitatem hymnorum solatia conferunt. (2) Preces ante cibum fiant, quæ donis Dei dignæ sint, tum quæ nunc largitur, tum quæ in futurum recondidit; preces etiam post cibum, quæ et gratiarum actionem pro acceptis bonis et promissorum petitionem habeant. (3) Est autem oratio illa præclara, quæ perspicuam Dei notionem animæ imprimit: idque Dei inhabitatio est, insidentem intus Deum memoria complecti. Sic Dei efficimur templum, cum nec terrenis curis perpetuus memoriæ tenor interpellatur, nec improvisis commotionibus perturbatur mens, sed omnia fugiens ad Deum secedit, repellens provocantes ad libidinem affectiones, ac in studiis ad virtutem ducentibus B immoratur. (4) Sed quod aliis diluculum, id pietatis cultoribus media nox: cum maxime nocturna quies otium animæ largiatur, neque oculis, neque auribus quidquam visu aut auditu exitiosum in cor immittentibus, sed mente sola per se cum Deo rationem habente, seque corrigente 525 per peccatorum recordationem et regulas sibi ipsi præscribente ad vitia declinanda, ac Dei auxilium ad ea, quæ studio habet, perficienda implorante.

4. (5) Hoc etiam nobis innuit Moysis historia; quippe quæ tunc fiebant, conditionis humanæ erant symbola, quod ii qui proficiunt, non pari ratione ac tenore operantur: sed modo melius vivunt, modo vero ob imbecillitatem franguntur, suasque languidius exerunt actiones. Etenim si Moyses attolleret manus, vincebat Israel⁴⁰: quando vero eas demittebat, prævalebat Amalec. Hoc est, nostra facultas actiosa siquando fatiscit ac prosternitur, in nos prævalent adversariæ potestates: e contrario, si ea sublata in altum sit et erecta; vis nostra videndi vires majores resumit. Siquidem qui quatit sublimia, sustollit: extendit vero, qui ad comparandas res corporales auxilium rogat. (6) Qui igitur in templo Dei est, non convitia, non res vanas, non verba obscenis rebus referta proferi, absit! sed *In templo ejus*, ut ait David, *quisque dicit gloriam*. Astant angeli, qui verba describunt: adest Dominus, qui animum ingredientium intuetur. Preces uniuscujusque manifestæ Deo sunt; quis ex affectu, quis scite exquirat cœlestia; quis perlunctorie et extremis labris verba pronuntiet, cor vero ipsius procul a Deo. Quod si orat, carnis sanitatem, opesque corporeas et humanam gloriam efflagitat. Horum autem nihil petendum est, ut Scriptura docet: sed *In templo ejus unusquisque dicit gloriam*⁴¹. Verum, o rem admiratione

⁴⁰ Exod. xvii, 11. ⁴¹ Psal. xxviii, 9.

(1) Καὶ μόνου καθ' ἑαυτὸν. Forte μόνου καὶ καθ' ἑαυτὸν. Εοιτ.

(2) Ex epist. ii, 74.

(3) Ibid., 75.

(4) Ibid., 75.

(5) Ex comment. in Isa., 408.

(6) Ex hom. in psal. xxviii, 122.

dignam! *Cæli enarrant gloriam Dei*⁴¹. Deum gloria afficere, angelorum munus est. Hoc unum est totius cælestis exercitus officium, referre creatori gloriam. Creatura omnis, tum silens, tum loquens, tum cælestis, tum terrena, dat gloriam conditori. Miserabiles vero homines, postquam aulibus suis relictis ad templum cucurrerunt, quasi quidpiam consecuturi emolumenti, tamen Dei verbis aures non præbent, suam ipsorum naturam non sentiunt; non moerent dum reminiscuntur peccatorum; non timent judicium; sed arridentes, et inter se jungentes dexteras, precationis domum in locum immodicæ loquacitatis vertunt, aspernati Davidem declarantem et dicentem: *In templo ejus unusquisque dicit gloriam*. Tu vero non modo non loqueris: sed alteri etiam es impedimento, qui eum tibi reddas attentum. Deus enim minime indiget gloria; sed te vult esse dignum, qui consequare gloriam. Quapropter, *Quod seminat homo, hoc et metet*⁴².

5. (1) Censeo autem oportere Deo bona largienti gratias agere, procrastinanti vero non succensere. Et sane si nobis dederit tecum esse, optima hæc simulque jucundissima parabimus; si rem differat, damnum leniter feremus. Nam melius profecto, quam nos ipsi eligere possimus, nostra moderatur. (2) Halcyon avis marina est. Hæc depositis in ipsa arena ovis, secundum ipsa littora fetificare solet; et circa mediam fere hiemem pullos excludit, tum cum mare multis et violentis ventis ad terram **526** alliditur. Attamen conspiciuntur venti omnes, quiescunt æquorei fluctus per septem dies, quibus halcyon ovis incubat. Nam totidem diebus solum pullos excludit. Cum autem et victu ipsis opus sit, alios septem dies ad pullorum incrementum Deus munificentissimus minimo huic animali præstitit. Quamobrem et omnes nautæ hoc sciunt, diesque illos appellant halcyoneos. Res illæ per Dei in bruta providentiam sancitæ sunt et ordinatæ, ut tu his incitatus, ea quæ ad tuam salutem pertinent, a Deo exposcas. Quid tua causa, qui factus es ad Dei imaginem, etiam præter expectationem fieri non possit, cum aviculæ adeo exiguæ gratia vastum et horrendum mare in media hieme quiescere jussum, delineatur ac frenetur? Si enim halcyoni tanta largitur, quanto majora his qui ipsum toto corde invocant, concessurus est? Quapropter, o fratres, illud statutum habeamus, cum cæteris in precibus nostris, tum etiam temptationis tempore, non ad humanas spes accurrere, neque hinc venari nobis auxilium: sed in lacrymis et suspiriis et laboriosa prece vigiliisque assiduus preces fundere. Sic enim sua levatur anxietate, qui et humanum auxilium ut vanum contemnit, et spes in eum, cui servandi nostri est po-

A δοξολογεῖν τὸν Θεόν. Πάσῃ τῇ στρατιᾷ τῶν ἐπουρανίων ἐν τούτῳ ἔργῳ, δόξαν ἀναπέμπειν τῷ κτίσαντι. Ἡ κτίσις πᾶσα, ἢ τε σιωπῶσα καὶ φθεγγομένη, ἢ τε ὑπερχόστιμος, ἢ τε περίγειος, δοξάζει τὸν κτίσαντα. Ἀνθρώποι δὲ ἡλαινοὶ, καταλιπόντες τοὺς οἴκους καὶ ἐπὶ τὸν ναὸν δραμόντες (3), ὡς δὴ τι ἑαυτοὺς ὠφελίσοντες, οὐχ ὑπέχουσι τὰς ἀκοὰς λόγοις Θεοῦ, οὐ λαμβάνουσιν αἰσθήσιν τῆς ἑαυτῶν φύσεως, οὐ λυποῦνται εἰς μνήμην τῶν ἁμαρτιῶν ἀφικνούμενοι, οὐ τρέμουσι τὴν κρίσιν· ἀλλὰ μειδιῶντες καὶ τὰς δεξιὰς ἀλλήλοις ἐμβάλλοντες, τόπον μακρολογίας τὸν οἶκον ποιοῦνται τῆς προσευχῆς, παρακούοντες τοῦ Ὑαλμυδοῦ διαμαρτυρομένου καὶ λέγοντος, ὅτι Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν. Σὺ δὲ οὐ μόνον οὐ λέγεις, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ ἐμπόδιον γίνῃ, ἐπιστρέφων πρὸς ἑαυτόν. Μὴ γὰρ δόξης ἐπιδίδεται ὁ Θεός, ἀλλὰ σὲ βούλεται ἄξιον εἶναι τοῦ δοξασθῆναι. Διότι, Ὁ σπείρει ἀνθρώπος, τοῦτο καὶ θερίσει.

5. Χρὴ δὲ διδόντι μὲν τὰ ἀγαθὰ τῷ Θεῷ χάριν εἶδέναι, ταμειευμένῳ δὲ μὴ δυσχεραίνειν. Καὶ εἰ μὲν παράσχοιτο συνεῖναι, ταῦτα ἡμῖν ἀριστὰ τε ὁμοῦ καὶ ἥδιστα ἡγησόμεθα· εἰ δὲ ἀναβάλοιτο, πρῶως οἴτομεν τὴν ζημίαν. Ἀμεινον γὰρ πού πάντως, ἢ ὡς ἂν ἡμεῖς προσιλοίμεθα, διοικεῖται τὰ ἡμέτερα. Ἀλκυὼν ἐστὶ θαλάττιον ὄρνειον. Αὕτη παρ' αὐτοὺς νοσσεύειν τοὺς αἰγιαλοὺς πέφυκεν, ἐπ' αὐτῆς τὰ ὡὰ τῆς ψάμμου καταθεμένη· καὶ νοσσεύει κατὰ μέσον πού τὸν χειμῶνα, ὅτε πολλοὶς καὶ βίαιοις ἀνέμοις ἡ θάλασσα τῇ γῇ προσάρασσεται. Ἀλλ' ὅμως κοιμίζονται μὲν πάντες ἀνέμοι, ἡσυχάζει δὲ κύμα θαλάσσιον, ὅταν ἀλκυὼν ἐπωάζῃ τὰς ἐπὶ τὰς ἡμέρας· ἐν τῶσδε γὰρ μόναις ἐκλεπίζει τοὺς νεοττοὺς. Ἐπεὶ δὲ καὶ τροφῆς αὐτοῖς χρεῖα, ἄλλας ἐπὶ πρὸς τὴν τῶν νεοττῶν αὐξήσιν ὁ μεγαλόδοτος Θεὸς τῷ μικροτάτῳ ζῳῷ παρέσχεται. Ὅστε καὶ ναυτικοὶ πάντες ἴσασιν τοῦτο, καὶ ἀλκυονίδας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσαγορεύουσι. Ταῦτά σοι εἰς προτροπὴν τοῦ αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ πρὸς σωτηρίαν διὰ τῆς περὶ τὰ ἄλογα τοῦ Θεοῦ προνοίας νεινομοθέτηται. Τί γὰρ οὐχ ἂν γένοιτο τῶν παραδόξων ἕνεκεν σοῦ, ὅς κατ' εἰκόνα γέγονας Θεοῦ, ὅπουγε ὑπὲρ ὄρνιθος οὕτω μικρῆς ἢ μεγάλης καὶ φοδερὰ κατέχευται θάλασσα, ἐν μέσῳ χειμῶνι γαλήνην ἄγειν ἐπιταχθεῖσα; Εἰ γὰρ ἀλκυὼν τὰ τριλιχῶτα χαρίζεται, πόσῳ μείζονα δώσει τοῖς ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιδοσμένοις αὐτόν; Πείσωμεν τοιγαροῦν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμῶν αἰτήσεσι, καὶ ἐν χειρὶ πειρασμοῦ, μὴ πρὸς ἀνθρωπίνης ἐλπίδας ἀποτρέχειν, μηδὲ ἐκείθεν ἑαυτοῖς τὰς βοηθείας ὑηρεῖσθαι· ἀλλ' ἐν ἑάκρυσι καὶ στεναγμοῖς, καὶ φιλοπύῳ προσευχῇ, καὶ ἀγρυπνίᾳ εὐτόνῳ, τὰς διήσεις ποιῆσθαι. Οὕτω γὰρ λαμβάνει βοήθειαν ἐκ ὁλότηως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης βοηθείας ὡς ματαίας καταφρονῶν, καὶ τῇ ἐπὶ τὸν σῶζειν δυνάμενον ἡμᾶς ἐλπίδι στηρι-

⁴¹ Psal. xviii, 2. ⁴² Galat. vi, 8.

(1) Ex epist. i, 70.

(2) Ex hom. viii in *Hexaem.*, 75.

(3) *Δραμόντες*. Contextus *συνδραμόντες*. Codex

Regius ἐν ναῷ Θεοῦ Contextu ἐπὶ τὸν ναόν. Hæc in editis nostris deerant.

ζόμενος. Ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ προσκύνησις ἅν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Ι΄.

1. Στρατηγοὶ μὲν εἰς παράταξιν τὸν στρατὸν καθιπτῶντες, τοῖς παρακλητικοῖς λόγοις πρὸ τῶν ἀγώνων χέρηνται, καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν ἡ παραίνεσις, ὥστε καὶ τοῦ θανάτου πολλάκις καταφρόνησιν ἐμποιοῦν. Γυμναστὰς δὲ καὶ παιδοτρίβας, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς σταδίοις ἀγῶνας τοὺς ἀθλητὰς προάγοντες, πολλὰ περὶ τοῦ χρῆναι πολεῖν ὑπὲρ τῶν στεφάνων διακελεύονται· ὥστε καὶ συναπεισθῆσαν πολλοὶ τῇ περὶ τὴν νίκην φιλοτιμίᾳ τῶν σωμάτων ὑπεριδεῖν. Τοίνυν καὶ ἐμοὶ τοὺς Χριστοῦ στρατιώτας πρὸς τὸν κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον διατάσσοντι, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας ἐπὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους διὰ τῆς ἐγκρατείας παρασκευάζοντι, ἀναγκαῖος ὁ λόγος τῆς παρακλήσεως. Ἀγγελοὶ εἰσιν οὐ κατ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἀπογραφόμενοι τοὺς νηστεύοντας. Ὅρα, μὴ διὰ μικρὰν τῆδον ἢ βρωμάτων ζημιωθῆς μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἀγγέλου, ὑπόδικον δὲ σεαυτὸν λειποταξίου γραφῆς τῷ στρατολογήσαντι καταστήσης. Ἐλάττων ὁ κίνδυνος, βίψασπιν ἐπὶ παρατάξειως ἐλεγχθῆναι τινα, ἢ τὸ μέγα ὄπλον τὴν νηστείαν ἀποβαλόντα φανῆναι. Πλούσιος εἶ; Μὴ καθυβρίσης τὴν νηστείαν, ἀπαξιώσας λαβεῖν αὐτὴν ὁμοτράπεζον, μηδὲ τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἀτιμον ἀποπέμψῃ παρενμερηθεῖσαν ὑπὸ τῆς τῆδονης· μὴ ποτὲ σου καταγγεῖλῃ ἐπὶ τοῦ νομοθέτου τῶν νηστειῶν, καὶ πολλαπλασίονά σοι ἀπὸ καταδίκης ἐπαγάγῃ τὴν ἔνδειαν, ἢ ἐξ ἀρρώστιας σώματος, ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς σκυθρωπῆς περιστάσεως. Ὁ πέντης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, πάλαι σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδαιτον ἔχων. Γυναιξὶ δὲ ὥσπερ τὸ ἀναπνεῖν, οὕτως τὸ νηστεύειν οἰκείον ἐστὶ καὶ κατὰ φύσιν. Οἱ παῖδες, ὥσπερ τῶν φυτῶν τὰ εὐθαλῆ, τῷ τῆς νηστείας ὕδατι καταρδεύεσθωσαν. Τοῖς πρεσβύταις κόψον ποιεῖ τὸν πόνον ἢ ἐκ παλαιῦ πρὸς αὐτὴν οἰκειώσεως· πῶνοι γάρ ἐκ μακρᾶς συνηθείας μελετηθέντες, ἀλυπότερον προσπίπτουσι τοῖς γεγυμνασμένοις. Τοῖς ὁδοιπόροις εὐσταθὲς ἐστὶ συνέμπορος ἡ νηστεία. Ὡσπερ γάρ ἡ τρυφή ἀθοοροεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζει, τὰς ἀπολαύσεις παρικομίζοντας· οὕτω κόψους αὐτοὺς καὶ εὐζώνους ἡ νηστεία παρασκευάζει. Καὶ τοῖς μὲν τοῦ κόσμου στρατιώταις, κατὰ τὴν τῶν καμάτων ἀναλογίαν, τὸ σιτηρίσιον αὐξίται· τοῖς δὲ πνευματικοῖς ὀπλίταις, ὁ ἔλαττον ἔχων τῆς τροφῆς, τὸ μείζον ἔχει τοῦ ἀξιώματος. Ἀτοπον οὖν ἐστὶ μὴ χαίρειν ἐπὶ ὑγείᾳ ψυχῆς, ἀλλὰ λυπεῖσθαι ἐπὶ βρωμάτων ἀπαλλαγῇ (1), καὶ πλείονα χάριν φαίνεσθαι διδόντας τῆδον ἢ γαστρὸς, ἢ ἐπιμαλείᾳ ψυχῆς. Κόρος μὲν γάρ εἰς γαστέρα τὴν χάριν ἵσταναι, νηστεία δὲ πρὸς ψυχὴν ἀναδιβάσει τὸ κέρδος. Μὴ μιμήσῃ τῆς Εὐας τὴν

testas, nititur. Quoniam ipsi debetur gloria, et adoratio, cum æterno ejus Patre, et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE JEJUNIO.

SERMO X.

1. (2) Duces cum aciem instrunt, exhortatoriis orationibus ante conflictum uti solent, tantæque vim habet ea exhortatio, ut etiam mortis contemptum frequenter afferat. Similiter palæstræ magistri et pædotribæ, cum ad stadii certamen athletas producunt, multa disserunt de labore pro coronis perferendo, adeo ut multis persuaserint, ut vincendi studio corpora contemnerent. Proinde mihi quoque, qui Christi milites ad bellum cum invisibilibus hostibus gerendum instruo, et athletas pietatis per abstinentiam præparo ad justitiæ coronas, opus est oratione exhortatoria. (3) Angeli sunt qui in singulis ecclesiis describunt ac recensent jejunantium capita. Vide ne ob parvam eduliorum voluptatem simul et priveris angeli recensione, et teipsum apud eum qui exercitum collegit obnoxium facias desertoris crimini. Minus periculum, si quis fugiendo scutum in acie abjicere deprehendatur, quam si magnum illud scutum, jejunium, videatur projecisse. Dives es? Ne jejunium affeceris contumelia, excludens illud fastidiose a mensæ tuæ consortio, neve absque ullo honore e domo tua ipsi expuleris, a voluptate victum ac superatum; ne quando te reum peragat apud jejuniorum legislatorem, teque longe majori condemnatum inedia mulcet, sive ex adversa valetudine corporis, sive ex alio quopiam tristi casu. Qui pauper 527 est, ne ludum jejunium faciat; quandoquidem illud jam olim habet et domesticum, et mensæ socium. Porro mulieribus quam est naturale respirare, tam est conveniens jejunium. Pueri, velut plantæ virides, jejunii aqua irrigentur. Senibus levem reddit laborem contracta jam olim cum jejunio familiaritas; labores siquidem quorum factum est experimentum longo usu, minore molestia efficiunt exercitatos. Viatoribus expeditus itineris comes est jejunium; quemadmodum enim luxus cogit illos onus perferre, nimirum ea quæ ad delicias spectant circumferentes: sic jejunium eos et leves reddit et expeditos. Atque hujus mundi militibus pro laborum ratione augeatur obsonium: contra, inter spirituales milites qui minus habetimenti, plus habet honoris. (4) Quapropter valde absurdum est non lætari de sanitate animæ, imo de commutatis cibis dolere, ac videri tales qui plus tribuamus voluptati ventris, quam curæ mentis. Nam in ventre sistitur satietatis delectatio, sed jejunium in animam subvehit lucrum. (5) Noli imitari Evæ inobedientiam, noli rursus

(1) Ἀπαλλαγῇ. Melius in contextu ὑπαλλαγῇ.

(2) Ex hom. II De jejunio, 10.

(3) Ibid., 11.

(4) Ex hom. I De jejunio, 2.

(5) Ibid., 3.

serpentem in consilium adhibere, edulium ad carnem mollius curandam proponentem. Ne causeris corporis infirmam valetudinem ac debilitatem. Neque enim mihi istas excusationes profers: sed scienti dicis. Age, dic mihi, jejunare non potes, et satiari per totam vitam ac conficere corpus pondere ciborum potes? Atqui infirmis, non ciborum varietatem, sed inediam et abstinentioniam a medicis præscribi scio. Qui sit igitur, ut cum ista possis, illa te non posse causeris? Utrum ventri facilius est tenui victu transmittere noctem, an copia ciborum gravatum jacere? nisi forte a naucleis dices onustam sarcinis navem facilius servari quam expeditam et levem. Nam oneris magnitudine gravatam, quamvis exiguus fluctus adoriens demergit: contra, cujus sarcina moderata est ac modica, hæc facile fluctus superat.

2. (1) Quamquam non arbitror tanto mihi labore opus esse, ut vos ad jejunium exhorter, quanto ut dehorter ne quis in vitium ebrietatis incidat. Nam jejunium quidem plerique partim ob consuetudinem, partim ob pudorem inter ipsos mutuum suscipiunt. Verum ab ebrietate metuo, quam vinolenti non aliter quam paternam hereditatem morticis tenent. Quemadmodum enim qui longinquam profectionem adornant, ita nonnulli vecordes hodie adversus quinque dierum jejunium vino indulgent. Quid agis, o homo? (2) Nemo pudicam uxorem legitimo conjugio ducturus, prius scorta et concubinas domum inducit. Neque enim conjux legitima patitur convictum contuberniumque corruptarum. Proinde tu quoque cum expectatur jejunium, cave prius introduces ebrietatem, scortum illud publicum, impudicitie matrem, insanientem, ad omnia turpitudinis genera proclivem. Jejunantem intra sacra septa suscipit Dominus: at luxu crapulaque plenum, veluti profanum et a sacris alienum, nequaquam 528 admittit. Etenim si cras venias vinum redolens, idque cruditate corruptum ac putrefactum, quomodo tibi crapulam pro jejunio imputabo? neque enim illud cogita, quod merum tibi recens infusum non est: sed quod a vino purus non es, hoc reputa. In utro te ordine collocabo? inter ebrios, an inter jejunantes? Præterita vinolentia te sibi asserit: præsens inedia jejunium testificatur. Anceps es, et controversum temulentie veluti mancipium, nec unquam dimittet te, idque optimo jure: quippe

3. (3) Cujus magistri præsentia puerorum strepitus tam subito compescit, quam jejunium oboriens civitatis tumultus coercet? quis comessator prodiit in jejunio? quis chorus lascivians a jejunio coactus est? Meretricie cantilenæ, insanæ saltationes subito diffugiunt e civitate, a jejunio tanquam

A παρακοήν· μή πάλιν σύμβουλον παραδέξῃ τὸν ὄφιν, φειδῶς τῆς σαρκὸς τὴν βρωσὶν ὑποτιθέμενον. Μὴ προφασίζου ἀρρώστιαν σώματος καὶ ἀδυναμίαν· οὐ γὰρ ἔμοι τὰς προφάσεις, ἀλλὰ τῷ εἰδότει λέγεις. Νηστεύειν οὐ δύνασαι, εἰπέ μοι; χορένυσθαι δὲ εἰς βίον, καὶ συντρίβειν τὸ σῶμα τῷ βάρει τῶν ἐσθιομένων δύνασαι; Καὶ μὴν τοῖς ἀσθενούσιν οὐχὶ βρωμάτων ποικιλίαν, ἀλλ' ἀστίαν καὶ ἐνδείαν οἶδα τοὺς ἱατροὺς ἐπιτάσσοντας. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα δυνάμενος, ἐκείνα προφασίζῃ μὴ δύνασθαι; Τί εὐκολώτερον τῇ γαστρὶ, λιτότητι διαίτης παρενιγκεῖν τὴν νύκτα, ἢ θαψιλεῖν βρωμάτων βεβαρτημένην κεῖσθαι; εἰ μὴ καὶ τοὺς κυβερνήτας φήσεις, βαρυνομένην τοῖς ἀγωγίμοις ὀλκάδα εὐκολώτερον σώζειν τῆς εὐσταλαστέρας καὶ κούφης. Τὴν μὲν γὰρ παραπεπισμένην τῷ πλῆθει, βραχεῖα κύματος ἐπανάστασις κατεδάπτειν· ἢ δὲ συμμέτρως τῶν ἀγωγίμων ἔχουσα, βρόχως ὑπεραίρει τοῦ κλύδωνος.

B 2. Πλὴν οὐ τοσούτου μοι δεῖν ἀγῶνος ἔχουμαι τῆς περὶ νηστείας παράκλησιν, ὅσον τοῦ μὴ τινα τοῖς κακοῖς τῆς μέθης περιπεσεῖν. Τὴν μὲν γὰρ νηστείαν, καὶ διὰ τὴν συνέθειαν, καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αἰδῶ, οἱ πολλοὶ καταδέχονται. Φοβοῦμαι δὲ τὴν μέθην, ἣν, ὥσπερ τινὰ κληρὸν πατρῶον, οἱ φίλοινοι διασώζουσιν. Ὡς γὰρ οἱ πρὸς τὰς μακρὰς ἀποδημίας ἀπαίροντες, οὕτω τινὲς τῶν ἀνοήτων σήμερον πρὸς τὰς πάντες τῶν νηστεῶν ἡμέρας οἰνίζονται. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Οὐδεὶς γυναῖκα σιμνὴν νόμοις γαμικοῖς ἐπάγεσθαι μέλλων, παλλακίδας καὶ ἑταῖρας προλαβὼν εἰσποιεῖται· οὐ γὰρ ἀνέχεται ἡ νομίμη τὴν μετὰ τῶν διεφθαρμένων συνοίκησιν. Μὴ τοίνυν καὶ σὺ, προσδοκωμένης νηστείας, προεισαγάγῃς τὴν μέθην, τὴν πάνδημον πόρνην, τὴν τῆς ἀναισχυντίας μητέρα, τὴν μαινάδα, τὴν πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀσχημοσύνης εὐχολον. Τὸν νηστεύοντα, εἴσω τῶν ἱερῶν περιβύλων παραδέχεται ὁ Κύριος· τὸν κραυπαλὸντα, ὡς βέβηλον καὶ ἀνίερρον, οὐ προσίεται. Ἐάν γὰρ ἔλθῃς αὖριον οἴνου ἀπόζων, καὶ τοῦτου εἰσηπότος, πῶς τὴν κραυπάλην εἰς νηστείαν σοι λογίσομαι; Μὴ γὰρ ὅτι πρόσφατον οὐκ ἐντεχέω τὸν ἀκρατον, ἀλλ' ὅτι οὐ καθαρύεις οἴνου, τοῦτο λογίζου. Ποῦ σε τάξω; ἐν τοῖς μεθύσοις, ἢ ἐν τοῖς νηστευταῖς; Ἡ παρελθοῦσα οἰνοφλυγία πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται· ἢ παρούσα ἐνδεία νηστείαν προσμαρτυρεῖ. Ἀμφοτεροτήσιμος εἰ τῇ μέθῃ ὥσπερ ἀνδράποδον, καὶ οὐκ ἀφέξεται σου δικαίως· ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις τῆς δουλείας παρεχόμενη, τὴν ὁσμὴν τοῦ οἴνου ὥσπερ ἀγγεῖψ ἐναπομείναςαν.

quæ manifesta servitutis argumenta proferat, odorem vini velut in lagena residentem.

3. Τίνος διδισκάλου παρουσία παίδων θόρυβον οὕτως ἀθρόως καθίστησιν, ὡς ἡ νηστεία παραφανείσα ταραχὴν πόλεως καταστέλλει; ποῖος κωμαστής ἐν νηστείᾳ προῆλθε; ποῖος χορὸς ἀσελγῆς ἀπὸ νηστείας συνίστη; Ἄσπρα πορνικὰ καὶ ὀρχήσεις ἐκμανεῖς ἐξαπίνης τῆς πόλεως ἐπιξέρονται, ὥσπερ ὑπὸ δι-

(1) Ex hom. ii De jejunio, 15.

(2) Ibid., 12.

(3) Ibid., 13.

καστοῦ τινος αὐστηροῦ τῆς νηστείας φυγαδευθεῖσαι (1). Εἰ δὲ πάντες αὐτὴν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν πρακτικῶν σύμβουλον περιλάβανον, οὐδὲν ἐκώλυε βαθεῖαν εἰρήνην εἶναι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· μήτε ἐθνῶν ἐπανισταμένων ἀλλήλοις, μήτε στρατοπέδων συρρόηγουμένων. Οὐδ' ἂν ὅλως εἶχον αἱ ἐρημίαι τοὺς κακούργους, ἢ αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας, ἢ τοὺς καταποντιστάς ἢ θάλασσα. Οὐδ' ἂν οὕτως ᾔην ὁ βίος ἡμῶν πολυστένακτος καὶ κατηφείας πλήρης, εἰ νηστεία τὸν βίον ἡμῶν ἐπρυτάνευσεν. Δηλώνει ἐδοῦξεν ἂν πάντας οὐχὶ βρωμάτων μόνον ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ φιλαργυρίας, καὶ πλεονεξίας, καὶ πάσης κακίας παντελῆ φυγὴν τε καὶ ἀλλοτρίωσιν. Αὕτη τὸν μέγαν Σαμψῶν ἐτιθηνήσατο, καὶ ἕως ἔτι συμπαρῆν τῷ ἀνδρὶ, κατὰ χιλίους ἐπιπτον οἱ πολέμιοι, καὶ πύλαι πόλεων ἀνεσπῶντο, καὶ λέοντες τὴν ἰσχύον τῶν χειρῶν οὐχ ὑψίσταντο. Ὅτε δὲ μέθη αὐτὸν καὶ πορνεία παρέλαβον, ἀλώσιμος ᾔην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν στερηθεὶς, παίγνιον προέκειτο τοῖς παιδαρίοις τῶν ἀλλοφύλων. Νηστεύσας Ἡλίας, ἀπέκλεισε τὸν οὐρανὸν τρεῖς ἔτη καὶ μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε πολλὴν ἐκ τοῦ κόρου τικτομένην τὴν ὕβριν, ἀναγκαίως αὐτοῖς τὴν ἀκούσιον ἐκ τοῦ λιμοῦ νηστείαν ἐπήγαγε, δι' ἧς πρὸς τὸ ἀμετρον ἤδη χρομένην αὐτῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐστησεν, οἷον καυτῆρί τινι ἢ τομῇ τῇ νηστείᾳ τὴν εἰς τὸ πλεον πρόοδον τοῦ κακοῦ διακόψας. ἵνα γὰρ μαλάξῃ τὴν ἀμάλακτον καρδίαν τῶν σκληροσχηθῶν, εἴλετο καὶ ταυτὴν τῇ κακοπαθείᾳ συγκαταδικάζει ὁ δίκαιος. Διὰ τοῦτο, *Ζῇ Κύριος, εἰ ἔσται ὕδωρ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου*, φησὶν. Οὕτως ἀπέδωκε καὶ τῇ χήρᾳ τὸν παῖδα, ἰσχυρὸς φανείς κατὰ θανάτου διὰ νηστείας. Οὕτε δὲ εὐποιίας σαλπίζομένης ὄφελος, καὶ νηστείας δημοσιευομένης κέρδος οὐδέν. Τὰ γὰρ ἐπιδεικτικῶς γενόμενα οὐ πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὸν καρπὸν ἐπεκτείνει, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον κατατρέφει. Ἐλισσαίῳ δὲ ποταπὸς ὁ βίος; πῶς μὲν παρὰ τῆς Σουναμίτιδος τῆς ξενίας ἀπέλαυε; πῶς δὲ αὐτὸς τοὺς προφήτας ἐδεξιούτο; Οὐχὶ λάχανα ἀγρία καὶ ὀλεονόμον βραχὺ τὴν φιλοξενίαν ἐπλήρου; ὅτε καὶ τῆς τολύπης παραληφθείσης, κινδυνεύειν ἔμελλον οἱ ἀφάμενοι, εἰ μὴ τῇ εὐχῇ (2) τοῦ νηστευτοῦ ἡμαυρώθῃ τὸ δηλητήριον. Καὶ ἀπαξιαπλῶς, εὐροῖς ἂν τὴν νηστείαν πάντας τοὺς ἀγίους εἰς τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν χειραγωγήσασαν.

4. Ἔστι τις φύσις σώματος ἣν καλοῦσιν ἀμίαντον, ἀνάλωτος πυρὶ· ἥτις ἐν μὲν τῇ φλογὶ καίμενη, ἀπηνθρακίσθαι δοκεῖ· ἐξαιρεθεῖσα δὲ τοῦ πυρὸς, ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα (3), καθαρωτέρα γίνεται. Τοιαῦτα ᾔην τὰ τῶν τριῶν παιδῶν ἐκείνων σώματα, ἐκ τῆς νηστείας ἔχοντα τὸ ἀμίαντον. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ

A ab austero quopiani iudice in exilium actæ. Quod si omnes jejunium ad res gerendas in consilium adhiberent, nihil obstaret quominus per universum terrarum orbem alta pax esset, videlicet nec aliis gentibus in alias insurgentibus, nec exercitibus manus inter se conserentibus. In summa, nec deserta haberent maleficos, nec civitates sycophantas, nec mare piratas. Nec vita nostra tot suspiriis, tot mœroribus esset diffusa, si jejunium vitam nostram gubernaret. Videlicet unumquemque doceret non tantum ab eduliis abstinere, verum etiam ab avaritia et rapinis, denique ab omni vitio prorsus abhorre, et alienum esse. (4) Jejunium magnum illum Sampsonem educavit ⁴¹, idque quandiu viro adfuit, cadebant hostes mille, urbium portæ evellebantur, leones robur manuum illius non sustinebant. At simul atque ebrietas ac scoratio apprehendit hominem, facile in manus hostium incidit, atque exoculatus, pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Elias, cum jejunasset, clausit cœlum tres annos, ac menses sex. Etenim cum videret multam nasci e satietate petulantiam, necessario illis involuntarium ex fame jejunium intulit, per quod citra modum jam effusam illorum iniquitatem cohibuit jejunio, velut ustione aut sectione quadam, majorem mali progressum intercidens. (5) Ut enim hominum duram cervicem habentium cor indomitum emolliret, vir justus voluit et seipsum ea calamitate cum cæteris condemnare. Propterea, *Vivit Dominus, inquit, si erit aqua super terram, nisi per os meum* ⁴²: sic et reddidit viduæ filium, sortis factus adversus ipsam mortem per jejunium. Nam nec boni operis verba nuntiati utilitas ulla; nec fructus ullus jejunii in publicum jactati. (6) Quæ enim ostentationis causa sunt, ea nequaquam porrigunt fructum in sæculum venturum, verum in hominum laudem commendationemque desinunt. (7) Rursus quinam victus Elisei? quomodo apud Sunamitidem hospitio usus est? quomodo ipso propheta excepit? Nonne agrestia olera ac farinæ panxillum hospitalitatis munus explebant? quo tempore etiam collocynthide sumpta, erant periclitaturi qui gustarent, ni fuisset jejunatoris **529** prece dissipatum venenum. Atque, ut semel omnia dicam, reperies quotquot fuere sancti, omnes per jejunium ad vitam Deo dignam institutos fuisse.

4. Ea est natura corporis cujusdam, quod amianton vocant, ut igni consumi non possit. Id si in flamma ponatur videtur quidem ignescere, et in prunam verti: sed si eximatur igni, perinde quasi fuisset aqua illustratum, evadit purius. Hujusmodi erant triam illorum puerorum corpora,

⁴¹ Judic. xiii, 14 sqq. ⁴² III Reg. xvii, 1.

(1) Φυγαδευθεῖσαι. Codicum alter φυγαδευθέντα.

(2) Εὐχῇ. Sic contextus et codicum alter. Editi εὐχῇ.

(3) Τοῦ πυρὸς ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα. Hæc addita ex eodem codice et ex contextu.

(4) Ex hom. II De jejunio, 14.

(5) Ex hom. I De jejunio, 5.

(6) Ibid., 2.

(7) Ibid., 5.

naturam amianti per jejunium habentia. Siquidem A in vehementi fornacis flamma quasi natura fuissent auri, ita apparuerunt noxa ignis ac injuria superiores. Quin et auro ostensi sunt fortiores. Neque enim ipsos conflagabat ignis, sed integros illibatosque tuebatur. Atqui nihil est quod illam tum flammam sustinere potuisset, quam naphthe, pix et sarmenta sic alebant, ut ad quadraginta novem cubitos diffusa esset, atque circumjacentia depascens, plurimos Chaldaeos absumpserit. Hoc igitur tantum incendium pueri cum jejunio ingressi conculcarunt, liquidum ac roscidum aerem in igne tam vehementi respirantes. Neque enim ignis vel pilos illorum ausus est attingere, eo quod a jejunio essent aliti. Porro Daniel vir desiderio- rum⁴², cum tres hebdomadas panem non edisset, B nec bibisset aquam, demissus in lacum etiam leones jejungere docuit. Neque enim leones ventres in illum impingere valuerunt, perinde quasi e lapide, aut ære, aut alia quapiam rigidior materia concretus fuisset. Adeo jejunium velut quædam ferri tinctura firmarat viri illius corpus, ac leonibus insuperabile reddiderat. (1) Nequaquam Moses ausus fuisset verticem montis fumantem attingere, neque ingredi in nubem, nisi fuisset jejunio obarmatus. Per jejunium legem accepit digito Dei scriptam in tabulis, atque in montis quidem cacumine jejunium legem impetravit, in radice vero montis ingluvies ad idololatriam dementavit. Quod enim famulus quadraginta dies jejunos assidue versans cum Deo deprecansque consecravit, id C unica temulentia reddidit irritum, infrugiferumque. Nam tabulas quas jejunium impetrarat conscriptas digito Dei, ebrietas comminuit; judicavit quippe propheta ebrium populum dignum non esse, qui legem acciperet a Deo. Ecquid inquinavit Esau, et servum fecit fratris? nonne edulium unum, cujus gratia vendidit jus primogeniti⁴³? (2) Cum quadraginta dierum jejunio repurgasset animam Elias; ita demum in spelunca quæ est in Choreb, promeruit videre Dominum, quantum quidem licet homini videre. (3) Quorum cadavera prostrata sunt in deserto⁴⁴? nonne eorum, qui esum carni-um flagitabant? Illi donec erant contenti manna, et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter, Non erat infirmus in tribubus eorum⁴⁵. Posteaquam vero recordati sunt carni-um ollas, et desiderio reversi sunt in Ægyptum, non viderunt terram repromissam.

5. Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones D vidisset, nisi jejunio reddidisset animam limpidiorem. Siquidem pinguiore pastu seu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem 530 sancti Spiritus in hominis mentem irradiantem, quasi densa nubes interveniens, intercipiunt. (4) Somni leves, ejusque modi, qui excuti facile possint,

φλογὶ τῆς καμίνου οἶοναί χρυσοὶ τὴν φύσιν ὄντες, οὕτω κρείττους τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς διεδείκνυντο βλάβης. Ἦπου καὶ χρυσοῦ δυνατώτεροι διεδείκνυντο. Οὐ γὰρ ἐχώνευεν αὐτοὺς τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐφύλαττεν αὐτοὺς ἀκαρалоὺς. Καίτοι οὐδὲν ἂν ἐκείνην τότε τὴν φλόγα ὑπέστη, ἣν νάφθα καὶ πίσσα καὶ κληματίδες ἐτρεφον, ὥς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πῆχεις αὐτὴν διαχεισθαι, καὶ τὰ κύκλω αὐτῆς ἐπιναετομένην, πολλοὺς τῶν Χαλδαίων ἐξαναλῶσαι. Ἐκείνην τοίνυν τὴν πυρκαϊάν μετὰ νηστείας εἰσελθόντες, κατεπάτουν οἱ παῖδες, λεπτὸν ἄερα καὶ ἐνδροσεν ἐν οὕτω λάτρῳ τῷ πυρὶ ἀναπνέοντες. Οὐδὲ γὰρ τῶν τριχῶν τὸ πῦρ κατετόλμησε, διὰ τὸ ὑπὸ νηστείας αὐτῆς ἐκτραφῆναι. Δανιὴλ δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, ὁ τρεῖς ἐβδομάδας ἄρτον μὴ φαγὼν, καὶ ὕδωρ μὴ πῶν, καὶ τοὺς λέοντας νηστεύειν ἐδίδαξεν, εἰσελθὼν εἰς τὸν λάκκον. Ὡςπερ γὰρ ἐκ λίθου, ἢ χαλκοῦ, ἢ ἄλλης τινὸς στερέρωτέρας ὕλης ἐμπιπηγότι, ἐμβαλεῖν οὐκ εἶχον τοὺς ὀδόντας οἱ λέοντες. Οὕτως οἶοναί βαφὴ σιδήρου τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς ἡ νηστεία στομώσασα, ἀδάμαστον ἐποίει τοῖς λέουσιν. Οὐκ ἂν κατετόλμησε Μωϋσῆς καπνίζομένης τῆς κορυφῆς προσβαλεῖν τῷ ὄρει, οὐδ' ἂν ἐθάβρῃσεν εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνόφον, εἰ μὴ νηστεία καθώπλιστο. Διὰ τῆς νηστείας τὴν ἐντολὴν ὑπέδεξατο, δακτύλῳ Θεοῦ γραφεῖσταν ἐν ταῖς πλαξί· καὶ ἄνω μὲν ἡ νηστεία νομοθεσίας πρόξενος γίνεται, κάτω δὲ ἡ γαστριμαργία εἰς εἰδωλολατρίαν ἐξέμηνε. Τεσσαράκοντα γὰρ ἡμερῶν προσεδρεύειν νηστεύοντος καὶ δεομένου τοῦ θεοῦ ἀρχιερέως ἀπεδείξεν οἰνοφλυγία μία. Ἄς γὰρ ἡ νηστεία ἐλαβε πλάκας δακτύλῳ Θεοῦ γραφεῖστας, ταύτας ἡ μέθη συνέτριψεν· οὐκ ἄξιον κρίναντος τοῦ προφήτου μεθύοντα λαὸν νομοθετεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τί τὸν Ἠσαῦ ἐδεήλωσε, καὶ ἐποίησε δοῦλον τοῦ ἀδελφοῦ; οὐ βρώσις μία, δι' ἣν ἀπέδωκε τὰ πρωτόκκια; Τεσσαράκοντα ἡμέρας ἡμέραις νηστεία τὴν ψυχὴν ἀποκαθάρας, οὕτως ἐν τῷ σπλάγνῳ τῷ ἐν Χερρῇ ἰδοὶν κατηξιώθη, ὥς δυνατόν ἐστιν ἰδεῖν ἀνθρώπῳ, τὸν Κύριον. Τίνων ἐπεσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; οὐ τῶν κρεωφαγίας ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι ἕως μὲν ἔρχοντο τῷ μάννα, καὶ τῷ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐνίκων, διὰ θαλάσσης ὠκευον, οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεθυμῆθησαν τῶν κρεῶν τῶν λιθῆτων, καὶ ἐστρέψθησαν ταῖς ἐπιθυμίαις εἰς Αἴγυπτον, οὐκ εἶδον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

Posteaquam vero recordati sunt carni-um⁴⁵. Posteaquam vero recordati sunt carni-um

5. Ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ σοφὸς Δανιὴλ τὰς ὑπασίας εἶδεν, εἰ μὴ νηστεία διαυγεστέραν ἐποίησε τὴν ψυχὴν. Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς οἶον αἰθρῶδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπνεύμεναι, νεφέλης δίκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιγινόμενας ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσιν. Καὶ ὕπνοι κοῦφοι, καὶ εὐαπάλλακτοι, φυσικῶς ἀκολουθοῦσι τῷ λεπτῷ

⁴² Dan. x, 2. ⁴³ Hebr. iii, 17. ⁴⁴ Psal. civ, 37.

⁴⁵ Exod. xvi, 3.

(1) Ex hom. i De jejunio, 4.

(2) Ibid., 5.

(3) Ibid., 8.

(4) Ex epist. ii, 75.

τῆς διαίτης· κατ' ἐπιτήδευσιν δὲ ταῖς περὶ τῶν με-
γάλων μερίμναις διακοπτόμενοι. Τὸ γὰρ βαρεῖ
κάρῳ κατακρατεῖσθαι, λυομένων αὐτοῦ (1) τῶν με-
λῶν, ὥστε σχολὴν ἀλόγοις φαντασίαις παρέχειν, ἐν
καθημερινῷ θανάτῳ ποιεῖ τοὺς οὕτω καθεύδοντας.
Μωϋσῆς, δευτέραν λαμβάνων νομοθεσίαν, δευτέρας
νηστείας προσιδίθη. Καὶ Νινευίταις εἰ μὴ καὶ τὰ
ἀλογα συνενήστευσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν
τῆς καταστροφῆς. Μᾶλα ἀγαθὸν ἀνθρώποις ἡ νη-
στεία, ἥτις ἀπόφασιν Θεοῦ ἀνεκαλέσατο. Ἐκτρώχθη
ἐν Νινευὶ τρίτημερος καταστροφή· καὶ ἐνέκρινεν ἡ
πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφή τὴν καταστροφὴν· ἡ γὰρ
ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς, διὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀνελθῆν.
Εὐγνωμόνες (2) ἁμαρτωλοὶ οἱ Νινευίται, ἀκούσαν-
τες τοῦ Ἰωνᾶ κηρύσσοντός τὴν καταστροφὴν, τῷ
τρόπῳ τῆς νηστείας ἐστησαν τὴν ἀπειλὴν, καὶ τῷ
φαρμάκῳ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ προσευχῆς ἐπ-
εσπάζοντο τὴν σωτηρίαν. Τίς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον ἐλάτ-
τωσεν ἐν νηστείᾳ; Ἀριθμήσον σήμερον τὰ ἐνδόν,
καὶ ἀριθμήσον τὰ μετὰ ταῦτα, οὐδὲν διὰ τὴν νη-
στείαν λείπει τῶν ἐν τῷ οἴκῳ. Οὐδὲ ἐν ζῶνι ἐδύρε-
ται θάνατον, οὐδαμοῦ αἷμα (3), οὐδαμοῦ ἀπόφασις,
παρὰ τῆς ἀπαραιτήτου γαστρὸς ἐκφερομένη κατὰ
τῶν ζώων. Πέπαιται μαγείρων μάχαιρα· ἡ τρα-
πέζα ἀρκεῖται τοῖς αὐτομάτοις. Τοῖς δὲ κομφοῖς
Ἐγκρατεῖταις πρὸς τὸ σεμνὸν αὐτῶν πρόβλημα·
Διὰ τί καὶ ἡμεῖς οὐχὶ πάντες ἐσθίομεν; ἐκεῖνο λε-
γέσθω, ὅτι καὶ τὰ περιττώματα ἡμῶν βδελυσσό-
μεθα. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν, λάχανα χόρτου
ἡμῖν ἐστὶ τὰ κρέα· κατὰ δὲ τὴν τῶν συμφερόντων
διάκρισιν, ὡς καὶ ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ
καταλλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι
τοῦ χρηστέου τοῦ βλαβεροῦ διακρίνομεν. Ἐπειτοὶ λά-
χανόν ἐστι καὶ τὸ κύνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ
γύπειον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὑοσπύαμον φάγοι ἂν τις
νοῦν ἔχων, οὔτε κυνὸς ἄψαιτο, εἰ μὴ μεγάλης
ἀνάγκης καταπειγούσης· ὡς ὅγε φαγὼν οὐκ ἠνό-
μησεν. Ἀνάπαυσόν σου τὸν μάγειρον, ὅς σε ἀργίαν
τῷ τραπέζοποιῳ· στήσον τὴν χεῖρα τῷ οἰνοχῶ·
παυσάσθω ποτὲ καὶ ὁ τὰς ποικιλίας τῶν βρωμάτων
ἐπιτηδεύων· ἡσυχασάτω ποτὲ καὶ ὁ οἶκος ἀπὸ τῶν
μυρίων θορύβων, καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς κνίσσης,
καὶ τῶν ἄνω καὶ κάτω διατρεχόντων, καὶ οἶονεῖ
ἀπαραιτήτῳ δασπολῇ τῇ γαστρὶ λειτουργούντων.
Δότω τινὰ ἐχειρίαν καὶ ἡ γαστὴρ τῷ στόματι· δα-
σπασάσθω ἡμῖν πανθημέρους σπονδᾶς, ἡ δαὲ ἀπαι-
τούσα καὶ οὐδέποτε λήγουσα, ἡ λαμβάνουσα σήμε-
ρον, καὶ αὔριον ἐπιλανθάνομένη. Ὅταν ἐμπλησθῇ,
περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφεῖ· ὅταν διαπνευσθῇ, ἐπι-
λανθάνεται τῶν δογμάτων.

6. Ἀλλὰ καιρὸς ἤδη λοιπὸν, καὶ πρὸς τὸν ἐπι-

(1) Αὐτοῦ. Codicum alter αὐτῶν.

(2) Εὐγνωμόνες, etc. Locum hunc sanavimus et
supplevimus quæ deerant ope codicum alterius et
ipsius contextus. Editi εὐγνωμόνας τοῦ Ἰωνᾶ.

(3) Οὐδαμοῦ αἷμα. Hæc addita ex eodem codice
et ex contextu.

A naturalem cum tenui victus ratione necessitudi-
nem habent : imo vero de industria magnarum
rerum curis interrumpantur. Nam altiore corre-
ptum esse sopore, membris solutis, ita ut facilis
pateat aditus imaginibus a ratione alienis, id quo-
tidianæ morti addicit ita dormientes. (4) Moses ut
alteram acciperet legem, altero jejunio opus ha-
buit. Nisi et una cum Ninivitis jejunassent et
ipsa bruta animalia, haudquaquam effugissent sub-
versionis comminationem. (5) Magnum procul du-
bio mortalibus bonum est jejunium, quod quidem
Dei decretum revocavit. Proclamata est Ninivæ
post triduum subversio, et conversio ad Deum
vicit subversionem. Subversionis siquidem com-
minatio propter conversionem relaxata est. Can-
didi et ingenui peccatores Ninivite, audito Jona
subversionem prædicante, per jejunii modum com-
minationem cohibuerunt, et confessionis oratio-
nisque remedio attraxerunt salutem. (6) Quis rem
familiarem diminuit in jejunio? Recense hodie
domus supellectilem, ac postea denuo numera,
nihil deerit ob jejunium in rebus domesticis.
Nullum animal deplorat mortem, nusquam san-
guis, nusquam sententia ab inexorabili ventre
adversus animantia prolata. Cessat machæra co-
quorum, mensa contenta est sponte nascentibus.
(7) Lepidis autem Encratitis ad præclaram eorum
quæstionem, Cur nos etiam non omnibus vesci-
mur? hæc detur responsi, nos etiam excrementa
nostra aversari. Ac quantum quidem ad dignita-
tem, olera herbæ nobis sunt carnes : quantum
vero ad utilium discretionem, quemadmodum et
in oleribus noxium a salubri separamus, ita et
in carnibus ab utili noxium seceramus. Nam certe
et cicuta olus est, sicut etiam caro est vulturina :
sed tamen nec hyoscyamum sanus quisquam co-
medet, nec cane vescetur, nisi urgente summa
necessitate; qui tamen comedit non peccat. (8) Da-
to respirationem et moram coquo tuo, sine va-
care structorem mensarum; siste pocillatoris ma-
num; sit aliquando respiratio variorum bellario-
rum ac cupediarum architecto; conquiescat tan-
dem ipsa domus ab infinitis tumultibus, a fumo,
a nidore, ab his qui sursum deorsum cursitant,
D ac ventri velut imperiosæ dominæ ministrant.
Det, det, inquam, aliquantum vacationis et
venter ori; paciscatur nobiscum quinque dierum
inducias, qui semper alioqui flagitat, nec un-
quam desinit, dum quod accepit hodie, cras
obliviscitur. Cum fuerit expletus, tum de absti-
nencia philosophatur : ubi detumuit, dogmatum il-
lorum obliviscitur.

6. (9) Sed jam tempus est, ut causa apud im-

(4) Ex hom. i De jejunio, 4.

(5) Ex hom. iii De jejunio, 622.

(6) Ex hom. i De jejunio, 6.

(7) Ex epist. cccxxvi, 363.

(8) Ex hom. i De jejunio, 6.

(9) Uterque codex indicat epist.

peratorem insanabilia nobis præcipientem breviter dicta, desinamus. (1) Velis nobis, serenissime, parcere; qui tantum possidemus, quantum, si hodie comedere voluerimus, nobis non sufficiet. Cessat apud nos, ut par est, coquorum ars; nec eorum culter sanguinem attingit. **531** Ciborum nostrorum optimi, quibus affluimus, herbarum folia sunt cum pane asperrimo, et vino acescente: ne scilicet stupentes sensus nostri ob ventris ingluviem in vesania versentur. (2) Et quemadmodum in vestimento necessarium præcipue sectandum: ita in cibo panis explebit necessitatem; aqua sedabit sitim recte valenti: quibus accedent quæcunque ex leguminibus pulmenta corpori vires ad necessarios usus conservare possunt. Edero autem decet, non belluantium speciem præbentes, sed ubique modestiam et lenitatem atque in voluptatibus continentiam retinentes. (3) Sed quid faciam? Cum eorum quæ dicta sunt copiam considero, ultra modum ferri me video: cum autem iterum ad sapientiæ in opificiis splendescantis varietatem respicio, ne incepisse quidem narrationem mihi videor. Atque etiam diutius detinere vos non fuerit inutile. Quid enim quis ab hoc tempore ad usque vesperam facere possit? Vos non urgent convivatores, non vos computationes expectant. Unde, si videtur, corporali jejunio ad exhilarandas animas utemur. Sæpe inservistis carni ad voluptatem capiendam: hodie animæ servire persevera. *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui*¹. Quid enim prodest, quæso, corpore jejunare, animam vero innueris malis refertam esse? Quis vero male non agit, alias autem otium agit, quid non loquitur vani? quid absurdi non auscultat? Nam otium Dei timore destitutum, iis qui tempore uti non norunt, magister est pravitatis. Fortassis igitur aliqua etiam utilitas ex iis quæ dicuntur, percipietur a vobis: sin minus, saltem licet vobis per præsentem occupationem non peccare. Quare diutius vos detinero, est diutius vos a delictis amovere, atque ad coeleste illud regnum veluti manu ducere. Quod quidem assequi nos omnes contingat, in Christo Jesu Domino nostro, quia illi debetur gloria, et honor, atque adoratio, aeternoque simul Patri, ac sanctissimo vivificantique Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE MORTE.

SERMO XI.

1. (4) O rem mirandam, charissimi! ut unusquisque nostrum ubi e materno sinu exivit, statim

¹ Psal. xxxvi, 5.

(1) Ex epist. xli, 124

(2) Ex epist. ii, 74.

(3) Ex hom. viii in Hexacm., 79.

τάττοντα ἡμῖν τὰ ἀνάστα βασίλειά μικρὸν ἀπολογησαμένους, καταλύσαι τὸν λόγον. Φείσασθαι ἡμῶν θέλησον, γαλήνησατε, τοσαῦτα ἡμῶν κακτημένων, ὅσα, ἂν σήμερον θαλήσωμεν φαγεῖν, οὐκ ἐξαρκέσει ἡμῖν. Ἀργεῖ γάρ; ὥς εἶχες, παρ' ἡμῖν μαγείρων τέχνη, μάχαιρα δὲ αὐτῶν αἵματιν οὐ προσομιλεῖ. Τὰ βέλτιστα τῶν παρ' ἡμῖν βρωμάτων, ἐν οἷς ἡ θαψίλεια, χόρτων φύλλα σὺν ἄρτῳ τραχυτάτῳ καὶ τῷ ἐξέστῃ-κίτσι οἶνῳ, ὥστε μὴ ἐκθαμβεῖσθαι ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια ὑπὸ τῆς γαστριμαργίας, καὶ ἐπ' ἀφροσύνῃ μὴ πολυτελεῖσθαι. Ὡς γάρ ἐν τῷ ἐνδύματι ἡγεῖσθαι προσέχει τὸ χρειώδες, οὕτω καὶ ἐν τῇ τροφῇ ἄρτος ἐκπληρώσει τὴν χρεῖαν, καὶ ὕδωρ θεραπεύσει τὴν δίψαν τῷ ὑγιαίνοντι, καὶ ὅσα ἐκ σπερμάτων παρ-οφύματα πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρεῖας τὴν ἰσχὺν τῷ σώματι δύνатаι διατώσασθαι. Ἐσθίειν δὲ, μὴ λυσισίωδῃ γαστριμαργίαν ἐπιφαίνοντα, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εὐσταθὲς καὶ πρᾶον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐγκρα-τὲς διασώζοντα. Ἀλλὰ τί πάθω; Ὅταν μὲν ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν εἰρημένων, ἐξω ἑμαυτὸν ὁρῶ τοῦ μέτρου φερόμενον· ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὸ ποι-κίλον τῆς ἐν πᾶσι τοῦ Θεοῦ σοφίας ἀποδιδέω, οὐδὲ ἤρχθαι νομίζω τῆς διηγέσεως· ἀμα δὲ καὶ τὸ παρα-κατέχειν ὑμᾶς ἐπὶ πλεῖον, οὐκ ἀχρηστον. Τί γάρ ἂν τις ποιῶι τὸν μέχρι τῆς ἐσπέρας χρόνον; οὐκ ἐπείγουσιν ὑμᾶς οἱ ἐστιάτορες, οὐκ ἀναμένει ὑμᾶς τὰ συμπόσια. Ὅθεν, εἰ δοκεῖ, τῇ σωματικῇ νηστείᾳ εἰς τὴν τῶν ψυχῶν εὐφροσύνην ἀποχρησόμεθα (5). Πολλάκις ὑπερέτρησας τῇ σαρκὶ πρὸς ἀπὸλαυσιν, σήμερον τῇ διακονίᾳ παράμεινον τῆς ψυχῆς. Κατα-τρύψῃσιν τοῦ Κυρίου, καὶ δόξῃ σοὶ τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Τί γάρ ὄφελος νηστεύειν τῷ σώ-ματι, τὴν δὲ ψυχὴν μυρίων κακῶν ἐμπιπλῆσθαι; Ἡ μὴ κακῶν μὲν ἐργαζόμενος, σχολὴν δὲ ἄγων, τί οὐ φθέγγεται τῶν ματαίων; τί οὐκ ἀκούει τῶν ἀτόπων; Σχολὴ γάρ ἀνευ φόβου Θεοῦ, πονηρίας διδάσκαλος τοῖς ἀκαιρουμένοις ἐστί. Τάχα μὲν οὖν τι καὶ ὄφελος ἐν τοῖς λεγομένοις εὐρήσατε· εἰ δὲ μὴ ἀλλὰ τό γε μὴ ἁμαρτάνειν ἐκ τῆς ἐνταῦθα ὑμῖν ἀσχολίας περὶ εἶσιν. Ὅστε τὸ ἐπὶ πλεον κατέχειν, ἐπὶ πλεον ἐστὶν ὑμᾶς τῶν κακῶν ὑπεξάγειν, καὶ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν χειραγωγεῖν, ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπι-τυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωο-ποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΘΑΝΑΤΟΥ.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

1. Ὁ τῷ θανάτῳ, ἀγαπητοί! πῶς ἕκαστος ἡμῶν μετὰ τὸ τοὺς μητρῶους κόλπους ἀποφυγεῖν, εὐθὺς

(4) Ex h. Quod mundanis adherendum non sit, 165.

(5) Ἀποχρησόμεθα. Sic contextus et codiculi auct. Editi ἀποχρησώμεθα.

τοῦ χρόνου ρεύμασιν ἐνδεθεὶς ὑποσύρεται· Ἀ κατόπιν αἰεὶ τὴν βεβιωμένην ἡμέραν ἔων, καὶ πρὸς τὴν χυλὴς ἐπανελθεῖν οὐδέποτε, καὶν θελήσοι, δυνάμενος. Ἡμεῖς δὲ τῷδε μεθὰ ἐπὶ τὰ πρόσω φερόμενοι, καὶ τὰς ἡλικίας ἀμείδοντες, ὡς τι προσλαμβάνοντες, χαίρομεν, καὶ μακάριον κρίνομεν, ὅταν ἐκ παιδὸς μὲν ἀνὴρ, ἐκ δὲ ἀνδρὸς γένηται τις πρεσβύτερος. Ἀγνοοῦμεν δὲ ἄρα τοσοῦτον ἀπολλύντες ἐκαστοτε τῆς ζωῆς, ὅσον ἐζητήσαμεν· καὶ οὐκ αἰσθανόμεθα καταπαυμένου τοῦ βίου, καίτοιγε αἰεὶ μετροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραδραμόντος καὶ παραβρέυσαντος· οὐδὲ ἐννοοῦμεν, ὡς ἄρα ἀδύνατον, ὅπως τὸν πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ταύτην ἐκπέμψας ἡμᾶς ἐνδοῦναι τῷ χρόνῳ βουλήσεται. Οὐδὲ ἐθέλομεν σκοπεῖν ἀκριβῶς, ποῖα μὲν κοῦφα φορτία πρὸς τὸν τοιοῦτον ὁρόμον ἡμῖν, καὶ συμμεθίστασθαι δύναται τοῖς συλλέξαι· ποῖα δὲ βαρεῖα καὶ δυσχερῆ καὶ προσηλωμένα τῇ γῇ, καὶ οὐ πεφυκῶς τοῖς ἀνθρώποις οἰκειοῦσθαι καθάπαξ, οὐδὲ συγχωρούμενα διὰ τῆς στενῆς ἐκείνης πόλης ἀκολουθεῖν τοῖς ἔχουσιν. Ἀλλ' ὅσα μὲν χρὴ συλλέγειν, καταλιμπάνομεν· ὧν δὲ ὑπερορῶν προσήκει, ταῦτα συλλέγομεν. Καὶ ἃ μὲν ἡμῖν ἐνωθῆναι, καὶ κόσμος ὅντως γενέσθαι δύναται συμφορῆς ψυχῇ τε καὶ σώματι, τούτοις οὐδὲ προσέχομεν· ἃ δὲ ἀλλότρια μένει διηνακῶς, μόνην ἡμῖν ἐναποματτόμενα (1) τὴν αἰσχύνην, ταῦτα ἀπορρίπτειν ἐπιχειροῦμεν, μοχθοῦντες διακινήσας, καὶ πονοῦντες πόνον, οἷόν τις ἑαυτὸν ἀπατῶν, εἰς τετραμένον πῖθον ἀντλεῖν ἐθελήσειεν. Ὡς περ γὰρ οἱ τινεὶ συντεταμένην πορείαν ἀνύοντες, ἐπὶ τὰ πρόσω τὰς τῶν ποδῶν βάσεις ἀμειλωμένας ἀλλήλας εἰς ὁρόμον ἀμείδοντες, καὶ τὴν αἰεὶ προτέραν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρεισθεῖσαν δευτέραν ἀποδεικνύοντες τῇ ταχείᾳ μεταθέσει τῆς ἀλλῆς, ῥαδίως ἐπὶ τὸ τῆς ἐξόδου τέρμα χωροῦσιν· οὕτως οἱ πρὸς τὸ ζῆν παραχθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῖς τοῦ χρόνου τμήμασιν ἐπιμδαίνοντες, καὶ τὸ πρότερον αἰεὶ καταλιμπάνοντες ὑστερον, ἐπὶ τὸ πέρας εὐθύνουσι τῆς ζωῆς. Καὶ γὰρ συνεχῆς τις ὁδὸς ὑψηλῶσθαι μοι δοκεῖ ἢ παρούσα ζωὴ, καὶ πορεία διεληγμένη ταῖς ἡλικίαις καθάπερ σταθμοῖς· ἀρχὴν μὲν ἐκαστῷ τῆς ὁδοιπορίας παρέχουσα τὰς τῶν μητέρων ὠδῖνας, τέρμα δὲ ὑποδεικνύουσα τοῦ ὁρόμου τὰς τῶν τάφων σκηνάς· καὶ πρὸς ἐκείνας ἀπαντας ἄγουσα, τοὺς μὲν θάπτον, τοὺς δὲ βραδύτερον, καὶ τοὺς μὲν διὰ πάντων τῶν τοῦ χρόνου διαστημάτων ὀδεύσαντας, τοὺς δὲ οὐδὲ τοῖς πρώτοις ἐπαυλισθέντας τοῦ βίου σταθμοῖς.

dem per omnia temporis intervalla profectos, commoratos.

2. Ὁ γὰρ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχώσας Θεὸς, ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστῃ ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ὁρους ἐπέθεε τῆς ἐξόδου. Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ πλεῖον παραμεῖναι τῇ παρουσίᾳ τῆς σαρκὸς ὥκονόμησε· τὸν δὲ θάπτον ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἐτάξατο, κατὰ τοὺς ἀρρήτους αὐτοῦ τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης λόγους. Ὡς περ γὰρ οἱ

(1) Ἐναποματτόμενα. Sic Regius codex toties citatus, ac ipse etiam contextus. Editi ἐναποτιθέμενα.

PATROL. GR. XXXII.

A temporis fluente illigatus rapitur, semper a tergo diem quam vixit relinquens, nec unquam ad hesternam, etiamsi velit, reverti valens. Nos autem lætamur cum progredimur ulterius, et permutata ætate quasi nonnihil acquirentes, gaudemus, ac beatum quiddam ducimus, cum quis ex puero vir, et ex viro senex factus est. Sed fugit nos, tantum vitæ spatium a nobis amitti, quantum viximus; sicque inscientibus nobis vita absumitur, quanquam semper ipsam ex eo quod ante actum est, quodque jam præterfluxit, metiamur: neque cogitamus quam incertum sit, quantum nobis temporis ad hunc cursum impertire velit qui nos ad hoc iter perficiendum misit. Neque diligenter considerare volumus, quæ sarcinæ leves sint nobis ad hunc cursum, et tales, ut cum colligentibus transferri possint: quæ vero graves sint et molestæ, atque humi defixæ, et ejusmodi, ut suapte natura hominum propriæ nunquam esse possint, nec possessores suos per angustam illam portam subsequi permittantur. Sed tamen relinquimus quæ colligenda erant: quæ vero contemnere par fuerat, colligimus. Et quæ nobiscum copulari, vereque esse possunt ornamentum animæ simul et corpori conveniens, his ne attendimus quidem: quæ vero perpetuo aliena manent, solam nobis infamiam inurentia, ea coacervare nitimur; inane operam sumentes, atque ejusmodi suscipientes laborem, perinde ut si quispiam, seipsum seducens, in pertusum dolium infundere voluerit. (2) Quemadmodum enim qui aliquod iter haud remisse susceptum conficiunt, gressus pedum ad cursum peragendum certatim ulterius promoventes, jugiterque gressum humi prius fixum veloci alterius translatione posteriorem reddentes, perlingunt facile ad viæ finem: ita qui in vitam a Conditorе introducti sunt, statim in ipso initio particulas temporis ingredientibus, ac priorem semper posteriorem relinquentes, ad vitæ terminum perveniunt. Nam hæc vita præsens mihi videtur continua quedam et porrecta via esse, et iter ætatibus quasi quibusdam mansionibus interstinctum: quod ut profectionis initium partum maternum unicuique exhibet, ita cursus finem tentoria sepulcrorum ostendit. Atque huc omnes conducit, alios citius, serius alios, et hos quidem alios vero ne in primis quidem vitæ stationibus

2. (3) Deus enim qui formavit nos et animavit, animæ cuilibet tribuit propriam quamdam vitæ moram, et aliis alios exitus terminos præfixit. Etenim certo quodam consilio voluit alium diutius in carne permanere: statuit vero alium ocuis vinculis corporis exsolvi, juxta ineffabiles sapientiæ atque justitiæ suæ rationes. Quemadmodum

(2) Ex hom. *Quod mundanis adhærendum non sit*, 161.

(3) Ex hom. in *març. Julittam*, 53.

igitur ex his qui in carcerem conjiciuntur, alii diutius detinentur in carcerum cruciatibus, alii ab ea calamitate liberantur citius: sic et animæ, aliæ quidem diutius, aliæ vero minus in hac vita detinentur, pro cuiusque merito ac dignitate, Deo, qui nos condidit, rebus cuiusque nostrum prospiciente sapienter, et alte, sicque, ut mens hominum attingere non possit. (1) Quemadmodum enim qui in navigiis dormiunt, sponte a vento in portus deducuntur, et quamvis ipsi nequaquam sentiant, cursus tamen eos ad terminum ducit: sic et nos, diffuente vitæ nostræ tempore, insensibili vitæ nostræ cursu velut continuo quodam et irrequieto motu unusquisque ad proprium finem festinamus. In hac vita viator es: omnia transeunt, post tergum tuum relinquuntur omnia. Plantam, **533** herbam, aquam, aut quidvis aliud aspectu dignum in via vidisti: paulum oblectatus, mox præteris. Rursus in lapides, convalles, præcipitia, scopulos et palos, aut etiam in feras, in animalia repentia, in spinas, et in aliud quodvis infortunium incidisti: postquam es paululum afflictus, mox ista reliquisti. Vita est ejusmodi: neque ejus deliciae, neque molestiae constanter perseverant. Hodie tu coluisti terram, cras alter, post hunc colet et alius. Vides agros hos et domos sumptuosas? quoties singula, ex quo existunt, nomen jam mutavere? Dicebantur hujus esse, postea ipsis impositum est nomen alterius, sed alium transierunt, tum demum alterius esse dicuntur. Nonne ergo vita nostra via est, alio tempore alium excipiens, et in qua sibi invicem succedunt omnes? (2) Alias quidem vias quæ ex urbe ad urbem ducunt, licet declinare, et per eas non proficisci, si quis ita velit: hæc vero vitæ istius via, etiamsi nos differre cursum voluerimus, eos qui in se incedunt viatores violenter apprehensos ad destinatam a Domino metam trahit. Nec fieri potest, ut is qui semel extra portam ad hanc vitam deducentem egressus est, idque iter inivit, non etiam ad illius terminum perveniat.

3. (3) Ne igitur pretiosissimis vilissima præferre, neque male commutetis, dum mortalem hanc vitam immortalī beatæque illi quieti antepontis. Siquidem præter ignominiae affectiones, quibus voluptaril plerique subiecti sunt, adhuc etiam vitæ necessitates, magnanimitatem animæ frangentes, ipsam veluti redigunt in servitutem, dum ad carnis famulatum illam detrahunt. Ubi autem servitus, illic esse et ignominiam liquet. Fugienda igitur est vita, cui ignominia conjuncta est.

Non magna facio, inquit, si me hero tradam tibi:

(1) Ex hom. in psal. i, 94.

(2) Ex hom. Quod mundanis adhaerentium non sit, 464.

(3) Ex hom. in psal. cxv, 575.

Α ἐν ταῖς εἰρηκαῖς ἐμπέμποντες, οἱ μὲν ἐπὶ πλείονος χρόνον τῇ κακώσει τῶν δεσμωτηρίων (4) ἐναποκλείονται, οἱ δὲ ταχυτέραν εὐρίσκουσι τὴν τῆς κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν· οὕτω καὶ αἱ ψυχαί, αἱ μὲν ἐπὶ πολὺ προσκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπ' ἑλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἐκάστου· σοφῶς καὶ βαθρῶς, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφίκοιτο νοῦς ἀνθρώπων, τὰ περὶ ἑαυτὸν ἡμῶν τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς προβλεπομένου Θεοῦ. Ὡς περ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πλοίοις καθυδόντες αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐπὶ λιμένας ἄγονται, κἂν αὐτοὶ μὴ αἰσθάνωνται, ἀλλ' ὁ δρόμος αὐτοὺς πρὸς τὸ τέλος ἐπάγει· οὕτω καὶ ἡμεῖς, τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς ἡμῶν παραβρέοντες, οἷον τινι κινήσει συνεχεῖ καὶ ἀπαύστῳ πρὸς τὸ οἰκτεῖον ἑαυτοῦ πέρας τῷ λανθάνοντι δρόμῳ τῆς ζωῆς ἡμῶν καταπειγόμεθα. Ὅδοιπόρος ἐφέστιχας τοῦ βίου τούτου· πάντα παρέρχη, πάντα κατόπιν σου γίνονται. Εἶδες ἐπὶ τῆς ὁδοῦ φυτὸν ἢ πόαν ἢ ὕδωρ, ἢ ὅ τι ἂν τύχοι τῶν ἀξίων θεάματος· μικρὸν ἐτέρηθης, εἴτα παρέδραμες. Πάλιν ἐνέτυχες λίθοις καὶ φάραγγι, καὶ κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις καὶ σκόλοψιν, ἢ πρὸς καὶ θηρίοις, καὶ ἑρπετοῖς, καὶ ἀκάνθαις, καὶ τισιν ἄλλοις τῶν ὀχληρῶν· μικρὸν ἡνιάθης, εἴτα κατέλιπες. Τοιοῦτος ὁ βίος· οὔτε τὰ τερπνὰ μένιμα, οὔτε τὰ λυπηρὰ διαρκῆ κεκτημένοι. Σήμερον τὴν γῆν σὺ ἐγειώργησας, καὶ αὔριον ἄλλος, καὶ μετ' ἐκείνον ἕτερος. Ὅρᾳ τοὺς ἀγρούς τούτους καὶ τὰς πολυτελεῖς οἰκίας; πόσα ἤδη ὀνόματα ἀπ' οὗ γέγονε τούτων ἑαυτὸν ἡμεῖς; Τοῦ δαίμονος ἐλέγετο, εἴτα μετωνομάσθη πρὸς ἕτερον, πρὸς τὸν δεῖνα μετέλθεν, εἴτα νῦν ἄλλου λέγεται. Ὅτι οὖν οὐχ ὁδὸς ἡμῶν ὁ βίος, ἀλλοτε ἄλλον μεταλαμβάνων, καὶ πάντα ἔχων ἀλλήλοις ἐφεπομένους; Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ὁδοὺς, ὅσαι πρὸς πόλιν ἐκ πόλεως ἄγουσιν, ἐστὶν ἐκκλίνειν, καὶ μὴ ὀδεῦσαι τὴν μὴ βουλούμενον· ἡ δὲ τῆς ζωῆς ταύτης ὁδὸς, κἂν ἡμεῖς ἀναβάλλεσθαι βουλευθῶμεν τὸν δρόμον, περιλαβοῦσα πρὸς βίαν, ἐπὶ τὸ τεταγμένον ὑπὸ τοῦ Δεσπότης πέρας ἔλκει τοὺς ἐπ' αὐτῆς. Καὶ οὐκ ἐστὶ τὸν ἀπαξ ὑπεκδοραμόντα τὴν ἐπὶ τῶνδε τὸν βίον φέρουσαν πύλιν, καὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐπιδάντα, μὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος ταύτης ἐλθεῖν.

3. Μὴ τοίνυν προτιμάτε τῶν πολυτιμῶν τὰ ἀτιμώτατα, μηδὲ κακοὶ συναλλάττειν γίνεσθε, τὴν φθαρτένην ζωὴν τῆς ἀφθάρτου καὶ μακαρίας καταστάσεως (5) προτιμῶντες. Ἄνευ γὰρ τῶν παθημάτων τῆς ἀτιμίας, οἷς οἱ πλείστοι τῶν φιληδόνων ὑπόκεινται, ἔτι καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον χρεῖαι, τῆς ψυχῆς τὸ μεγαλοφυῆς κατακάμπτουσαι, οἷον ἐ δουλοῦνται αὐτήν, πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς σαρκὸς κατατύρουσαι. Ὅπου δὲ δουλεία, ἐκεῖ δὴλονότι καὶ ἀτιμία. Φευκτεῖον οὖν τὴν ζωὴν, ἣ τὸ ἀτιμον παραπέφυκεν.

*Οὐδὲν γὰρ, φησὶ, μέγα ποιῶ, ἑμαυτὸν σοὶ ἀπο-
τίδωκεν τῷ δεσπότη·*

(4) Τῶν δεσμωτηρίων. Idem codex τῶν δεσμῶν, in vinculorum cruciationis.

(5) Καταστάσεως. Sic Regius codex et contextus. Editi καταπαύσεως.

Δούλος γάρ ὢν σός, σοὶ προσάγω (1) τὸ σόν Ἀ [κτεῖμα]. *Tibi namque servus, quod tuum est tibi offero.*

Πάντως γὰρ τοῦ κτίσαντος δούλον ὑπάρχει τὸ ἐκτισμένον. Τοιγαροῦν ζῶντα μὲν ἐν τῇ σαρκὶ πάροικον εἶναι προσήκει τὸν ἄνθρωπον· μεταβαίνοντα δὲ ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης, τοῖς οἰκείοις τόποις ἐναναπαύεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ Ἀβραάμ ἐν μὲν τῇ ζωῇ παροικεῖ τοῖς ἄλλοφύλοις, οὐδὲ βῆμα ποδὸς ἰδίας γῆς κτετημένος· ἐν δὲ τῇ ταφῇ οἰκίαν ἑαυτοῦ τὴν ὠξυμένην αὐτοῦ τὸ σῶμα γῆν ἀργυρίου ἐπραγματεύσατο. Μακάριον οὖν τῷ ὄντι, μὴ ὡς οἰκείοις προστετηχέναι τοῖς ἐν τῇ γῇ, μηδὲ ὡς πατρίδος τινὸς φυσικῆς ἀντέχεσθαι τῶν ἐνταῦθα (2)· ἀλλὰ τὴν ἐκ καταδίκης ἐνθάδε διαγωγὴν βαρυνομένους, οὕτω παροικεῖν, ὡς ὑπὸ δεικαστῶν τινῶν ἐπὶ τισὶ πλημμελίαισιν εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐκ τῆς ἐνεγκούσης ἀπολαθέντας. Ἀλλὰ πλούτῳ κομᾶς; καὶ ἐπὶ προγόνους μέγα φρονεῖς (3); καὶ ἐπαγάλλῃ πατρίδι καὶ κάλλει σώματος, καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς; Εἴτα οὐκ οἶδας, ὅτι θνητὸς εἶ, ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπλευρή; Περιβλεψαὶ τοὺς πρὸ σοῦ ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας. Ποῦ οἱ τῆς πολιτικῆς δυναστείας περιβεβλημένοι; ποῦ οἱ δυσμαχώτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ στρατηγοὶ, οἱ στραταῖοι, οἱ τύραννοι; Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος; οὐκ ἐν ὀλίγοις ὁστέοις τὰ μνημόσυνα αὐτῶν; Ἐγχοφὸν τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρίναι, τίς ὁ οἰκέτης καὶ τίς ὁ δεσπότης, τίς ὁ πτωχὸς καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διάκρινον, εἰ τίς σοι δύναιμι, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως, τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενούς, τὸν εὐπρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδούς. Καὶ μεμνημένος τῆς φύσεως, οὐκ ἐπαρθήσῃ ποτέ.

4. Τί γὰρ ὄφελος πλουσίῳ ἀποθνήσκοντι, μὴ δυνάμει λαβεῖν τὸν πλοῦτον σὺν ἑαυτῷ; ὅσπερ τοσοῦτον ἀπὸ τῆς ἀπολαύσεως ἐκέρδανε μόνον, ὅσον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ παρὰ τῶν κολάκων μακαρισθῆναι. Ἐν δὲ τῷ ἀποθνήσκειν οὐ λήψεται πᾶσαν ταύτην τὴν περιβολὴν· μέγας ἔνδυμα λήψεται καλύπτον αὐτοῦ τὰ ἀσχήμονα, καὶ τοῦτο, ἐὰν ὁδὴ τῶν οἰκετῶν τοῖς περιστέλλουσιν. Ἀγαπητὸν αὐτῷ, γῆς ὀλίγης λαχεῖν· καὶ ταύτης δι' οἶκτον διδομένης αὐτῷ παρὰ τῶν κηδευόντων, οἵτινες αὐτῷ παρέχονται ταῦτα, αἰδοῖ τῆς κοινῆς καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ αὐτῷ χαριζόμενοι, ἀλλὰ τιμῶντες τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅσπερ οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ τερπνῶν, ἐφ' ὧν οἱ πλείους μεμῆνασιν, ἡμέτερον ὄντως ἐστίν. ἢ γενέσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὁμοίως ἀπάντων ἀλλότρια φαίνεται, τῶν τε ἀπολαύειν δοκούντων, τῶν τε οὐ προσπιλαζόντων αὐτοῖς. Οὐ γὰρ εἰ χρυσὸν· τινες ἐν τῷ βίῳ συναγάγοιεν ἄπλετον, ἰδίος αὐτῶν μένει διηνεκῶς· ἀλλ' ἡ ζῶντας ἐπὶ πανταχόθεν αὐτὸν περισπρίγγοντας ἀποδιδράσκει, πρὸς τοὺς δυνατωτέρους

Omnino enim res creatæ Creatoris servæ sunt. (4) Oportet igitur viventem in carne incolam esse hominem; migrantem autem ex hac vita, in propriis locis requiescere. Propterea etiam Abraham in hac vita incola erat cum alienigenis, ac ne passum quidem pedis terræ propriæ possedit: in sepultura autem propriam sibi metipsi terram, quæ corpus ipsius exciperet, argento mercatus est. Porro beatum plane fuerit, rebus terrenis non ut propriis nos addictos esse, neque rebus præsentibus tanquam naturali cuidam patriæ adhærere: sed nostram hic commorationem, quæ ex condemnatione nobis imposita est, moleste ferentes, ita peregrinari, quasi ob aliqua delicta a iudicibus in exteram regionem ex patria pulsi essemus. (5) Differis vero ob divitias? jactas te ob majorum nobilitatem? de patria ac pulchritudine corporis, deque delatis ab omnibus honoribus gloriaris? Itane ignoras, mortalem te esse, terram esse et in terram reversurum? Circumspice eos, qui ante te degerunt in similibus splendoribus. Ubi sunt qui magistratus civiles gesserunt? ubi 534 rhetores illi inexpugnabiles? exercituum duces, satrapæ, tyranni? Annon omnia pulvis? annon omnia fabula? annon ipsorum memoria conservatur in paucis ossibus? Conspicito sepulcra, num possis servum ab hero, et pauperem a divite discernere. Discerne, si quo modo potes, vinetum a rege, sortem a debili, formosum a deformi. Itaque naturæ si meminueris, nunquam te extolles.

4. (6) Quæ enim utilitas est diviti morienti, cum non queat secum auferre divitias? qui scilicet id ex earum possessione lucratus sit solum, quod ipsius anima in hac vita ab adulatoribus beata prædicata sit. Verum cum moritur, non assumet omnem hanc opulentiam: vix indumentum accipiet, quo pudenda ejus tegantur, idque, si visum fuerit famulis ipsum amicientibus. Bene cum eo actum fuerit, si exiguam terram sortiatur; eamque ipsi a funeris curatoribus datam ob commiserationem, qui ei isthæc præstant, ob communis humanæ naturæ reverentiam, non ei hæc largientes, sed humanam naturam honore afficientes. (7) Itaque nihil eorum quæ in vita jucunda sunt, et quorum gratia plerique insaniunt, vere nostrum est, aut ex se esse posset: sed ipsa omnibus pariter extranea, tum iis qui eis frui videntur, tum iis qui ne illa quidem attingunt. Nec enim si qui in vita plurimum auri congesserint, id ipsorum proprium perpetuo manet; sed aut adhuc viventibus

(1) Προσάγω. Sic etiam idem codex cum contextu. Editi προάγω.

(2) Τῶν ἐνταῦθα. Hic quoque Regius codex consentit cum contextu. Editi habebant τῆς ἐνταῦθα.

(3) Μέγα φρονεῖς. Sic Basilii contextus. Codex Regius μεγαφρονεῖς. Editi μεγαλοφρονεῖς.

(4) Ex hom. in psal. xiv, 352.

(5) Ex hom. in illud, Attende tibi ipsi, 21.

(6) Ex hom. in psal. xlviii, 187.

(7) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non sit, 165.

ac illud undique constringentibus elabitur ad potentiores affluens, aut jam mortem oppetentes deserit, nec vult una cum iis qui ipsi compararunt, peregre proficisci. Sed hi quidem ab eo, qui vi animas a misera hac carne separat, ad ineluctabilem migrationem tracti, frequenter convertentes se ad pecunias, sudores quos a juventute ob eas emisere, deplorant; divitiæ vero in alienas manus commigrant, posteaquam solum illis colligendi laborem atque avaritiæ crimen ascriberint. Neque si quis innumera terræ jugera possideat, et magnificas ædes, et animantium greges omnis generis, fueritque humano omni potentatu septus, iis perpetuo fruitur: sed eorum dominus brevi dictus tempore, aliis rursus opes cedit, ipsum vero exigua tellus recondit. Imo etiam sæpe ante sepulturam, et antequam hinc discedat, videbit sua bona ad alios, eosque fortasse inimicos, transire. An ignoramus quam multi agri, quam multæ ædes, quam multæ gentes ac civitates, etiam adhuc viventibus qui ea possederant, aliorum dominorum nomina prioribus exutis induerint? et quemadmodum ii qui olim servituti addicebantur, conscenderint principatus thronum: qui vero domini herique vocabantur, si cum subditis sederent, bene secum actum arbitrati sint, ac succubuerint suis ipsorum servis, rebus, velut in tesserarum circumactu, derrepente transiuntis?

5. (1) Quamvisque herbam seni et florem conspexeris, veniat tibi in mentem humana natura, hanc sapientis Isaïæ imaginem recordanti: *Omnis caro ut senum, et omnis gloria* 535 *hominis ut flos seni*¹⁰. Nam vitæ brevitæ, et prosperitatis humanæ lætitiæ, hilaritasque haud diu duratura accommodatissimam apud prophetam sortita est similitudinem. Hodie qui floret corpore, qui præ deliciis carnosus est, qui colorem præ ætatis flore efflorescentem præ se fert, qui viget et acer est, et cujus nequit sustineri impetus, hic idem cras miserabilis est, aut tempore marcidus, aut morbo dissolutus. Quispiam divitiarum copia inclaruit, ipsumque adulatorum circumstat multitudo: adest fictorum amicorum, gratiam illius venantium, comitatus: frequentes sunt consanguinei, lique simulationis artificio eruditi: adest agmen sequacium innumerorum, qui partim parandi sibi gratia, partim ob alias necessitates ipsi astant: quos dum et abiens, et iterum rediens, secum trahit, in se occurrentium concitat invidiam. Adde divitiis etiam civilem aliquam potestatem, aut etiam dilatos a regibus honores, aut gentium gubernationem, aut exercituum imperium, præconem magna voce ante ipsum clamantem, illores hinc et inde subditis timorem gravissimum inferentes, plagas, publicationes honorum,

¹⁰ Isa. xl, 6.

(1) Ex hom. v in Hexaem., 41.

(2) Κύριος τούτων. Sic codex Regius, multo melius, quam quod in editis ac ipso contextu legitur,

A μεταρρύσαις, ἢ πρὸς τῷ θανάτῳ γεγεννημένους, ἢ καταλιμπάνει, καὶ οὐκ ἐθέλει τοῖς κτησαμένοις συνεκδοῦσθαι. Ἀλλ' οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ πρὸς βίαν χωρίζοντος τὰς ψυχὰς τῆς τάλαιπώρου ταύτης σαρκὸς ἐλκόμενοι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ὁδὸν, πυκνὰ μεταστρεφόμενοι πρὸς τὰ χρήματα, τοὺς ἐκ νεότητος ἐπ' αὐτοῖς ἰδρωτάς ἀποδακρύνουσιν· ὁ πλοῦτος δὲ εἰς ἐτέρων χεῖρας ὁρᾷ, μόνον ἐκείνοις τὸν ἐπὶ τῇ συλλογῇ μόχθον καὶ τὸ τῆς πλεονεξίας ἔγκλημα προστριψόμενος. Οὕτε εἰ ἐπὶ γῆς πλείθρα κτήσεται τις μυρία, καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, καὶ ζώων ἀγέλας παντοδαπῶν, καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἅπασαν περιβάλλοιτο δυναστείαν, ἀπολαύει δι' αἰῶνος αὐτῶν· ἐπ' ὀλίγον δὲ κύριος τούτων (2) ὀνομασθεὶς, ἄλλοις πάλιν τῆς εὐπορίας ἐκστήσεται, βραχείαν γῆν αὐτὸς ὑποδύς. B Πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ τάφου, καὶ πρὸ τῆς ἐνταῦθεν ἀπαναστάσεως, εἰς ἐτέρους, καὶ πολεμίους τυχόν, τὴν εὐπραγίαν ἔβηται μεταβαίνουσας. Ἢ οὐκ ἴσμεν, ὅπόσοι μὲν ἀγροὶ, πόσαι δὲ οἰκίαι, πόσα δὲ ἔθνη καὶ πόλεις, καὶ ζώντων (3) ἔτι τῶν κτησμένων, ἐτέρων ὀνόματα μετημφιάσαντο δεσποτῶν; καὶ ὡς οἱ μὲν πάλαι δουλεύοντες, ἐπὶ τὸν τῆς ἀρχῆς θρόνον ἀνέβησαν· οἱ δὲ κύριοι καὶ δεσπόται καλούμενοι, στήναι μετὰ τῶν ἀρχομένων ἡγάπησαν, καὶ τοῖς αὐτῶν δούλοις ὑπέκυψαν, ὥσπερ ἐν κύβων περιτροπαῖς, μεταχθέντων ἀφ' ὧν τῶν πραγμάτων αὐτοῖς;

5. Ὅταν ἴδῃς βοτάνην χόρτου καὶ ἄνθος, εἰς ἐνοσίαν ἔρχου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μεμνημένος τῆς εἰκόνης τοῦ σοφοῦ Ἰσαίου, ὅτι Πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα ὄψις ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Τὸ γὰρ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ περιχαρὲς καὶ λαρόν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, κυρωτάτης παρὰ τῷ προφῆτῃ τετύχηκε τῆς εἰκόνης. Ὁ σήμερον εὐθαλῆς τῷ σώματι, κατασταρκαμένος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπανθοῦσαν ἔχων τὴν εὐχροίαν ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς, σφριγῶν καὶ σύντονος, καὶ ἀνυπόστατος τὴν ὁρμὴν, αὐρίον αὐτὸς οὗτος ἔλκεινός, ἢ τῷ χρόνῳ μαρανθεὶς, ἢ νόσῳ διαλυθεὶς. Ὁ δεῖνα περίδλεπτος ἐπὶ χρημάτων περιουσίᾳ, καὶ πλῆθος περὶ αὐτὸν κολάκων· δορυφορία φίλων προσποιητῶν, τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν θαρραλευόντων· πλῆθος συγγενείας, καὶ ταύτης κατεσχηματισμένης· ἔσμός τῶν ἐφεπομένων μυρίος, τῶν τε ἐπὶ σιτίων καὶ τῶν κατ' ἄλλας χρείας αὐτῷ προσεδραυόντων· οὗς καὶ προϊῶν καὶ πάλιν ἐπανιῶν καὶ ἐπισυρόμενος, ἐπιφθονός ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι. Πρόσθεος τῷ πλούτῳ καὶ πολιτικῇ δυναστείᾳ, ἢ καὶ τὰς ἐκ βασιλείων τιμὰς, ἢ ἐθνῶν ἐπιμέλειαν, ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίαν, τὸν κήρυκα μέγα πρὸ αὐτοῦ βοῶντα, τοὺς βαδδούχους ἐνθεν καὶ ἐνθεν βαρυτάτην κατάπληξιν τοῖς ἀρχομένοις ἐμβάλλοντας, τὰς πληγὰς, τὰς δημεύσεις, τὰς ἀπαιτήσεις, τὰ δεσμοτήρια, ἐξ ὧν ἀφό-

ἀπὸ τούτων, ab his accepto nomine

(3) Ζώντων. Hanc vocem addidimus ex codice Regio et contextu.

ρητος ὁ τῶν ὑποχειρίων συναθροίζεται φόδος. Καὶ τί μετὰ τοῦτο; Μία νύξ, καὶ πυρετός εἷς, ἢ πλευρίτις, ἢ περιπνευμονία, ἀνάρπαστον ἐξ ἀνθρώπων ἀπάγουσα τὸν ἄνθρωπον οἴχεται, πᾶσαν τὴν κατ' αὐτὸν σκηνὴν ἐξαπίνης ἀπογυμνώσασα, καὶ ἡ δόξα ἐκείνη ὥσπερ ἐνύπνιον ἀπὸ λέγχθη. Ὡστε ἐπιτέτευχται τῷ προφῆτῃ ἡ πρὸς τὸ ἀδρανέστατον ἄνθος τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ὁμοίωσις.

6. Ἀλλὰ τίνα ἡμῖν εὐπρόσωπον αἰτίαν τῆς φειδωλίας οἱ περὶ τὴν ζωὴν ταύτην ἐπτοημένοι προβάλλονται; Οὐ πωλῶ τὰ ὑπάρχοντα, οὐδὲ εἶδωμι τοῖς πτωχοῖς, διὰ τῆς ἀναγκαίας χρείας τοῦ βίου· ἀλλ' ἀπολαύσας αὐτῶν παρὰ πᾶσάν μου τὴν ζωὴν, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ βίου, διαδόχους ποιήσομαι τῶν ἐμοὶ προσόντων τοὺς πέντητας. Ὅτε οὐκέτι ἔσῃ ἐν ἀνθρώποις, τότε γενήσῃ φιλόανθρωπος· ὅταν νεκρὸν σε ἴδω, τότε εἰπῶ φιλάδελφον. Πολλὴ σοι χάρις τῆς φιλοτιμίας, ὅτι ἐν τῷ μνήματι κείμενος, καὶ εἰς γῆν διαλυθείς, ἄδρῃς γίνῃ ταῖς δαπάναις καὶ μεγάλῳ χροῖ. Ποίων, εἰπέ μοι, καιρῶν τοὺς μισθοὺς ἀπαιτήσεις, τῶν ἐν τῇ ζωῇ, ἢ τῶν μετὰ τὴν ἀποθνήσκῃ; Ἀλλ' ἐν μὲν ἔξης χρόνον, καθυδραπαθῶν, καὶ τῇ τρυφῇ διαβρέων, οὐδὲ προσβλέπειν ἡνείχου τοὺς πέντητας· ἀποθανόντος δὲ (1) ποῖα μὲν πρᾶξεις; ποῖος δὲ μισθὸς ἐργασίας ὑφείλεται; Δείξον τὰ ἔργα, καὶ ἀπαίτει τὰς ἀντιδόσεις. Οὐδεὶς μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν πανήγυριν πραγματεύεται, οὐδὲ μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἐπανελθὼν στεφανοῦται, οὐδὲ μετὰ τοὺς πολέμους ἀνδραγαθίζεται. Οὐ τοίνυν οὐδὲ μετὰ τὴν ζωὴν εὐσεβεῖ δηλονότι. Ἐάν γὰρ μέλανι καὶ γράμμασι καταπαγγέλλῃ τὰς εὐποιίας, τίς ἀναγγελεῖ σοὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐξόδου; τίς ἐγγυτηθεῖς ἔσται τοῦ τρόπου τῆς τελευτῆς; Πόσοι ὑπὸ βιαίων ἀντηρπάσθησαν συμπωμαίων, οὐδὲ φωνὴν ῥῆξαι συγχωρηθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους! Τί ἀναμένεις καιρὸν, ἐν ᾧ πάλλας οὐδὲ τῶν λογισμῶν τῶν σεαυτοῦ ἔσῃ κύριος; νύξ βαθεῖα, καὶ ἡ νόσος βαρεῖα, καὶ ὁ βοτῶν οὐδαμοῦ. Εἴτα περιθλεψάμενος ὧδε κάκεισε, καὶ ἰδὼν τὴν περιστεωσάν σε ἐρημίαν, τότε αἰσθήσῃ τῆς ἀδουλίας· τότε στενάξεις τὴν ἀνοιαν, εἰς οἷον καιρὸν ἐταμιεύου τὴν ἐντολὴν, ἐν τῇ ζωῇ μὲν ἀπολαύων τῶν ἡδονῶν, ἀποθανὼν δὲ διαπρατόμενος τὰ διατεταγμένα. Ὅτε ἔξης, σεαυτὸν τῆς ἐντολῆς προετίθῃ· μετὰ δὲ τὸν θάνατον, τότε τὴν ἐντολὴν τῶν ἐχθρῶν προτιμᾷ. Ἴνα γὰρ μὴ λάβῃ ὁ δαίμων, λαβέτω, φρὲν, ὁ Χριστός. Καὶ τί τοῦτο; ἐχθρῶν ἄμυν, ἢ τοῦ πλάσιον ἀγάπη;

7. Μὴ τοίνυν ὀδυρώμεθα τὰς ἐντεῦθεν ἐξόδους, καὶ μάλιστα τῶν ὁσίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὰς γενέσεις μάλλον καὶ τὰς εἰς τὴν ζωὴν ταύτην παράδους. Ἦ μὲν γὰρ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἰσόδος δι' ἀτιμίας ἐστὶ ῥύπου καὶ δυσωδίας, καὶ ὧν οὐδ' ἂν τὴν βίαν εὐκόλως ἀνάσχοιτο τις τῆς ζωῆς ἡμῶν καθηγουμένων (2). Διὰ γὰρ τῶν τοιούτων ἡ πάροδος τῆς σαρκίνης γε-

A exsilia, vincula, e quibus intolerabilis ille sub- jectorum metus concrescit. Quid vero post hoc? una nox, aut una febris, aut pleuritis, aut pulmonis inflammatio, hunc hominem ex hominibus abreptum abducit, illico omnem illius scenam nudat, atque gloria illa ceu somnium esse convincitur. Quare apte propheta humanam gloriam cum debilissimo flore comparavit.

6. (3) Sed quamnam speciosam parcimoniae causam nobis afferunt ii qui attoniti hujus vitae rebus adeo inhiant? Non vendo quæ habeo, neque do pauperibus, ob necessarios vitae usus. Sed posteaquam divitiis fruius fuero per omnem vitam meam, post finem vitae meae pauperes constituam hæredes facultatum mearum. Cum jam non versabere inter homines, tum humanus fies et liberalis; cum mortuum te videro, tunc dicam te fratris amantem. Multa tibi debetur gratia ob munificentiam, quod in sepulcro jacens et in terram resolutus, jam in sumptibus faciendis largus exstiteris atque magnanimus. Dic mihi, quæso, quorumnam temporum mercedem exposces, eorumne quibus vixisti, an eorum, quæ post mortem secuta sunt? Sed quo tempore vivebas, voluptatibus deditus et deliciis diffluens, ne aspicere quidem egenos sustinuisti. Jam autem quænam actio est mortui? quæ quoque operis merces debetur? Ostende opera, et reposce remunerationem. Nemo solutis nundinis negotiatur: nec post certamen superveniens coronatur, nec post bellum egregia edit facinora. Neque igitur post vitam locus ullus est pietatis excolendæ. Nam si atramento ac tabulis fore te beneficium polliceris, quis annuntiabit tibi exitus tempus? quis generis mortis sponsor erit? Quot violentis casibus abrepti sunt, quibus ne vocem quidem edere per morbum licuit! Quid igitur expectas tempus, in quo plerumque rationis non eris compos? cum videlicet erit **536** profunda nox, morbus gravis, nemo usquam qui adjuvet. Deinde conjectis huc et illuc oculis, circumstantem te solitudinem conspiciens, tunc demerentiam tuam intelliges; tunc lugebis stultitiam, quod præceptum distuleris in hoc tempus, interim dum vivebas voluptatibus indulgens: (4) mortuus vero, mandata perficiens. Quoad vixisti, te ipso prætulisti mandato; mortuus vero, tunc inimicis præceptum anteponis. Etenim ne accipiat homo ille, accipiat, inquit, Christus. At quid illud? hostiumne ultio, an proximi charitas?

7. (5) Ne igitur eorum qui hinc excedunt, maximeque piorum sortem lugeamus, sed potius ortum, et eorum in hanc vitam ingressum. Nam introitus in hunc mundum adjunctam habet ignominiam sordium fetorisque et earum rerum, quarum ne aspectum quidem facile ferro posset nostrum aliquis, qui in vita prævivimus. Per talia enim necessitate

(1) Ἀποθανόντος δέ. Hæc etiam, quæ deerant in editis, ex eodem codice et contextu supplevimus.

(2) Τίς... καθηγουμένων. Legendum videtur τις τῶν... καθηγουμένων. EDITION.

(3) Ex hom. in Divites, 68.

(4) Ibid., 61.

(5) Ex hom. in psal. cxv, 374.

naturæ constitutus est carneæ nativitatibus ingressus: contra, exitus, et is qui hinc sit abscessus, pretiosus est et illustris, non omnium hominum, sed eorum, qui sancte et iuste hanc vitam transegerunt. Pretiosa igitur est mors, non pretiosus hominum ortus. *Seminatur enim, inquit, in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in corruptione, surgit in incorruptione*¹¹. Cum etiam Judaice interirent homines, abominanda erant cadavera: ubi vero contigit mors pro Christo, reliquiae sanctorum ejus sunt pretiosæ. Antea dicebatur sacerdotibus et Nazariis: Non contaminabitur super ullo mortuo: et, *Si quis tetigerit cadaver, immundus erit*¹²; item, *Lavabis tua ipsius vestimenta*¹³. Nunc autem qui martyris ossa tetigerit, ex insidente in corpore gratia quamdam sanctitatis participationem accipit. *Pretiosa enim est in conspectu Domini mors sanctorum ejus*¹⁴. Compara itaque mortem nativitati; ac cum qui liberatus est ignominia, lugere desinas. (1) Cum iustis enim exultare, simulque lætari, præcipit nobis sermo divinus: lugeamus vero et lamentemur cum iis qui ex poenitentia effundunt lacrymas: aut etiam eos qui nullo doloris sensu tanguntur, deprecemur, quod perire se ne intelligant quidem. Cæterum implevisse mandatum haudquaquam putandus est, qui hominum mortem deplorat et cum lugentibus edit clamorem. Neque enim laudaverim medicum, qui cum opem ægrotantibus ferre deberet, morbis ipse repleretur. (2) Sic etiam David cum amicissimum sibi Jonatham lugeret, hostem quoque suum una luit, *Doleo super te, inquit, frater mi Jonathane; et, Filia Israel, super Saul fletis*¹⁵. Hunc quidem lugeat, ut peccato immortuum; Jonathan vero ut hominem sibi per totam vitam conjunctissimum.

8. (3) Homines enim mors invadit, expletis vitæ terminis, quos unicuique ab initio constituit iudicium justum Dei, quid cuique nostrum conducat, longe prospicientis. At illi charissimi mors animum tuum dolore opprimit. (4) Quis enim adeo corde lapideo, aut omnino humanæ naturæ expers, ut in 537 ejusmodi eventu nihil patiat, aut modicum dolorem animo accipiat? Domus splendide successio, fulcimentum generis, patriæ spes, parentum piorum germen cum innumeris votis educatum, in ipso ætatis flore, ex mediis patris manibus ereptum abit. Hæc quam adamantis naturam non valeant dissolvere, et ad commiserationem adducere? (5) Igitur si ob ea quæ acciderunt lugere, et lacrymas effundere volumus, tempus vitæ nobis non sufficiet; nec si homines

νέσειας τῇ τῆς φύσεως ἀναγκαίῳ νενομοθέτηται· ἡ δὲ ἐξοδος, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴ, τίμια καὶ περιφανής, οὐ πάντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν ὁσίως καὶ δικαίως τὴν ἐνταῦθα βίον διενειχόντων. Τίμιος γὰρ ὁ θάνατος, οὐχὶ τίμια τῶν ἀνθρώπων ἡ γένεσις. Σπείρεται γὰρ, φησὶν, ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθορασίᾳ. Καὶ ὅτε μὲν Ἰουδαϊκῶς ἀπέθνησκον οἱ ἄνθρωποι, βδελυκτὰ ἦν τὰ θνησιμαία· ὅτε δὲ ὑπὲρ Χριστοῦ ὁ θάνατος, τίμια τὰ λεύκανα τῶν ὁσίων αὐτοῦ. Πρὸ τοῦτου ἐλέγετο τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς Ναζιραίοις τὸ, Οὐ μινυθίζεσαι ἐπ' οὐδενὶ τεθνηκότι· καὶ τὸ, Ἐάν τις ἀψήγεται νεκροῦ, ἀκάθαρτος ἔσται· καὶ τὸ, Πλυνεῖς σεαυτοῦ (6) τὰ ἱμάτια. Νῦν δὲ ὁ ἀψάμενος ὁστίου μάρτυρος, λαμβάνει τινὰ μετουσίαν ἀγιασμοῦ ἐκ τῆς τοῦ σώματος παριδρανούσης χάριτος. Τίμιος γὰρ ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. Σύγκρινον τοίνυν τῇ γενέσει τὸν θάνατον, καὶ παύσαι ἐδυρόμενος τὸν τῆς ἀτιμίας ἀπαλλασσόμενον. Δικαίους μὲν γὰρ συσχιρτῆν καὶ συναγάλλεσθαι ὁ θεὸς λόγος ἡμῖν ἐπιτρέπει· τοῖς δ' ἐκ μετανόας ἀπειλεῖ δάκρυον, συμπενθεῖν καὶ συνοδύρισθαι· καὶ τοὺς ἀναλήτως διακειμένους ἀποκλαίεσθαι, ὅτι οὐδὲ ἴσασι πῶς ἀπύλλονται. Οὐχὶ δὲ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπων κατακλαύσαντα, καὶ συνεχόψαντα (7) τοῖς πενθοῦσι, πληρωτὴν προσήκει νομίζειν εἶναι τῆς ἐντολῆς. Οὐδὲ γὰρ ἱατρὸν ἐπαινῶ, τὸν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμουσιν, ἐαυτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλάμενον. Οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ τὸν φίλον ἐλοφύρομενος Ἰωνάθαν, συναπεθρήνησε καὶ τὸν ἐχθρὸν ἐαυτοῦ, Ἀλγῶ ἐπὶ σέ, λέγων, ἀδελφε· Ἰωνάθαν· καὶ, θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, θρηνησατε ἐπὶ Σαούλ. Τὸν μὲν γὰρ θρηνεῖ, ὡς ἐναποθανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ· τὸν δὲ Ἰωνάθαν, ὡς μέχρι παντός αὐτῷ κοινωνήσαντα τοῦ βίου.

8. Θάνατοι γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγονται, τῶν ἔρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς περιέχαστον ἐπῆξεν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, πόρρωθεν τὸ περὶ ἑαστον ἡμῖν συμφέρον προβλεπομένου. Ἀλλὰ παιδὸς ἀγαπητοῦ θάνατος ἐκπιέζει σὺ τὴν ψυχὴν. Καὶ τίς οὕτω λίθινος τὴν καρδίαν, ἢ ἐξωπαντελῶς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὥστε ἀπαθῶς ἐνεγκεῖν τὸ συμβᾶν, ἢ μετρίῳ πάθει τὴν ψυχὴν καταληφθῆναι (8); Οἴκου λαμπροῦ διαδοχῇ, ἑρριζομένου, πατρίδος ἐλπίς, γονέων εὐσεβῶν βλάβη, ὑπὸ μυρίαῖς εὐχαῖς ἐντραπὲν, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθεῖ τῆς ἡλικίας ὄν, ἐκ μέσου τῶν πατρικῶν χειρῶν ἀναρπασθεὶς οἴχεται. Ταῦτα ποῖαν ἀδάμαντος φύσιν οὐχ ἱκανὰ ἐκλύσαι, καὶ εἰς συμπάθειαν ἀγαγεῖν; Ἀλλ' ἐάν μὲν ποτνιδῶναι ἐπὶ τοῖς συμβᾶσι καὶ βακρύειν βουλόμεθα, οὐκ ἐξαρχέσει μὲν ὁ χρόνος τοῦ βίου·

¹¹ I Cor. xv, 42, 43. ¹² Levit. xi, 39. ¹³ ibid. 25. ¹⁴ Psal. cxv, 14. ¹⁵ II Reg. i, 26.

(1) Ex hom. in mart. Julittam, 41.

(2) Ex hom. De gratiarum actione, 28.

(3) Ex hom. Quod Deus non est auctor malorum, 74.

(4) Ex epist. v, 77.

(5) Ibid.

(6) Πλυνεῖς σεαυτοῦ. Sic Regius codex. Editi

πλυνεῖς αὐτοῦ. Legitur in ipso contextu πλυνεῖ· αὐτοῦ.

(7) Καὶ συνεκδοίσαρτα. Hæc addita ex Regio codice et contextu.

(8) Καταληφθῆναι. Regius codex 1992, καταβῆναι.

πάντες δὲ ἄνθρωποι μεθ' ἡμῶν στένοντες, παριστά-
ναι ἀπαθῆ τὸν ὀδυρμὸν οὐ δυνήσονται· ἀλλὰ καὶ τὰ
τῶν ποταμῶν ρεύματα δάκρυον γένηται, ἐκπληρῶ-
σαι τῶν συμβάντων τὸν θρήνον οὐκ ἐξαρχέσει. Αἰὶ
παρακαλῶ, ὡς γενναῖον ἀγωνιστὴν, στήναι πρὸς τὸ
μέγεθος τῆς πληγῆς, καὶ μὴ ὑποπεσεῖν τῷ βάρει τῆς
λύπης, μηδὲ καταποθῆναι τὴν ψυχὴν· ἐκείνο πε-
πεισμένον, ὅτι καὶ οἱ λόγοι τῶν παρὰ Θεοῦ οἰκono-
μουμένων διαφεύγωσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ πάντως γε τὸ
παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαπῶντος ἡμᾶς οἰκονομηθὲν
ἀποδεκτὸν ἐστὶ, καὶ ἐπίπονον ἤ. Αὐτὸς γὰρ οἶδε,
πῶς ἐκάστη διατίθῃ τὸ συμφέρον, καὶ διὰ τί ἀνισα-
τίθῃσιν ἡμῖν τοῦ βίου τὰ πέρατα. Ἔστι γὰρ τις ἀν-
θρώποις αἰτία ἀκατάληπτος, δι' ἣν εἰ μὲν θάπτον
ἐνταῦθα ἀπάγονται, οἱ δὲ ἐπὶ πλεῖον προσταλαίπω-
ρῶν τῷ ὀδυρμῷ τούτῳ βίῳ καταλιμπάνονται. Ὡς τε
ἐπὶ πᾶσι προσκυνεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ὀφεί-
λομεν, καὶ μὴ δυσχεραίνειν· μεμνημένοι τῆς μεγά-
λης ἐκείνης καὶ ἀοιδίμου φωνῆς, ἣν ὁ μέγας ἀθλητῆς
Ἰωβ ἐφθέγγετο, ἐπὶ μιᾷ τραπέζῃ ἰδὼν δέκα παῖ-
δας ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ συντριβέντας· Ὁ Κύριος
ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο (1)· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδο-
ξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο. Ἡμέτερον τοῦτο τὸ θαῦμα
ποιησώμεθα· ἴσος ὁ μισθὸς παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ
τοῖς καὶ ἴσα ἐπιδεικνυμένοις ἀνδραγαθήμασι. Οὐκ
ἀπιστερήθημεν τοῦ παιδὸς, ἀλλ' ἀπεδώκαμεν τῷ
χρήσαντι (2)· οὐκ ἔφανεσθῃ αὐτοῦ ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἐπὶ
τὸ βέλτιον διεμήφθη· οὐ γὰρ κατέκρυψε τὸν ἀγαπη-
τὸν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο. Μικρὸν ἀναμείνωμεν,
καὶ συνεσόμεθα τῷ ποθουμένῳ. Οὐδὲ πολὺς ὁ χρόνος
τῆς διαστάσεως, πάντων ὥσπερ ἐν ὁδοῦ τῷ βίῳ τούτῳ
πρὸς τὸ αὐτὸ καταγώγιον ἐπιγόμενων· ἐν τῷ ὁ μὲν
προκατέλαβεν (3), ὁ δὲ ἐπὶ ἦλθεν, ὁ δὲ ἐπείγεται,
πάντας δὲ ἐν ὁποδείχεται τέλος. Εἰ γὰρ καὶ θάπτον
τὴν ὁδὸν κατέλυσιν, ἀλλὰ πάντες τὴν αὐτὴν πορευό-
μεθα, καὶ πάντας τὸ αὐτὸ ἀναμένει κατάλυμα.
Ἀναμνήσθητι τοῦ σοῦ πατρὸς, ὅτι τέθνηκε. Τί οὖν
θαυμαστὸν, ἐκ θνητοῦ γεννηθέντα, θνητοῦ γενέσθαι
πατέρα; Τὸ δὲ πρὸ ὥρας, καὶ πρὶν κορεσθῆναι τοῦ
βίου, καὶ πρὶν εἰς μέτρον ἡλικίας ἔλθειν, καὶ φα-
νῆναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ διαδοχὴν τοῦ γένους κατα-
λιπεῖν· ταῦτα οὐκ αὐξήσεις τοῦ πάθους, ἀλλὰ παρα-
μυθία τοῦ γεγονότος ἐστίν, ὅτι μὴ κατέλιπεν ὑπὲρ
γῆς ὄρφανὰ τέκνα· ὅτι μὴ γυναῖκα χήραν θλίψει
μακρὰ ἐκδοτὸν ἀφῆκεν, ἣ ἀνδρὶ ἐτέρῳ συνοικοῦσαν,
καὶ τῶν προτέρων τέκνων καταμελοῦσιν, τὸ δὲ, ὅτι
οὐ παρετάθη τῷ βίῳ τούτῳ ἡ ζωὴ τοῦ παιδὸς, τίς
οὕτως ἀγνώμων, ὡς μὴ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν
τοῦτο νομίζειν εἶναι; Ἡ γὰρ ἐπὶ πλεῖον ἐνταῦθα δια-
τριβή, πλείονων κακῶν ἐστὶν ἀφορμή.

9. Τίνος ἕνεκεν οὐχὶ θνητὰ φρονεῖν περὶ τοῦ θνη-
τοῦ προειθίσθης, ἀλλ' ἀπροσδόκητον τοῦ παιδὸς τὸν
θάνατον προσεδέξω; Ὅτι σοι πρῶτον ἠγγέλθη τοῦ

A omnes nobiscum gemant, infortunio planctum
adæquare poterunt: imo etiamsi fluviorum aquæ
lacrymæ fiant, nequibunt casus illius lamenta ex-
plere. (4) Quare adhortor te, ut strenuum athletam,
ut contra plagæ magnitudinem obnitaris, nec suc-
cumbas ponderi doloris, neque absorbearis ani-
mo; persuasum habens, etsi rationes eorum quæ
a Deo dispensantur, nos latent, at profecto quod a
sapiente nosque amante dispensatur, accipiendum,
etiamsi molestum sit. Novit enim ipse, quomodo
unicuique dividat quod utile est, et quam ob cau-
sam inæquales vitæ terminos nobis præstituat.
Est enim causa aliqua hominibus indeprehensa,
ob quam alii quidem citius hinc abripiuntur, alii
vero diutius in hac calamitosa vita ad ærumnas
perferendas relinquuntur. Itaque in omnibus ad-
oraro illius in nos amorem debemus, nec ægro
ferre; memores magnæ illius et celeberrimæ vocis,
quam magnus ille athleta Job emisit, cum in uno
convivio liberos decem exiguo temporis momento
oppressos vidit: *Dominus dedit, Dominus abstulit:*
*sicut Domino visum, ita et factum est*¹⁶. Admirabi-
lem illam vocem nostram faciamus: par merces a
justo iudice paria præclare facta designantibus.
Non sumus filio orbat: sed restituimus ei qui mu-
tuo dederat. Neque extincta est illius vita, sed in
melius transmutata: neque humus dilectum no-
strum obtexit, sed cælum suscepit. Paulisper ex-
spectemus; et una cum eo quem desideramus,
erimus. Neque longum est tempus sejunctionis,
cum omnes in hac vita tanquam in via ad idem
diversorium contendant: in quod hic jam advenit,
ille supervenit, alter festinat: finis autem unus
omnes excipiet. Etsi enim citius viam confecit,
eamdem omnes ingredimur, omnesque idem ma-
net diversorium. (5) Fac recorderis patris tui,
qui mortuus est. Quid igitur mirum, ex mortali ge-
nitum, mortalis patrem factum esse? Quod autem
immature, et priusquam vita saliretur, priusquam
ad ætatis mensuram perveniret, et innotesceret
hominibus, ac generis relinqueret successionem:
nequaquam hæc doloris accessio, sed eventus sunt
solatium, quod non reliquerit in terra liberos or-
bos, nec viduam aut ærumnis diuturnis obnoxiam,
aut cum altero viro habitaturam et liberos priores
neglecturam. Quod autem vita pueri longius in
hoc sæculo producta non fuit; quis adeo inconsi-
deratus, ut id maximum bonorum esse non iudicet?
Longior enim hic commoratio, malorum plurius
ocasio est.

538 9. (6) Quorsum non prius assuevisti de mor-
tali mortale quiddam sentire, sed mortem filii susco-
pisti præter expectationem? Ortus filii cum *ἐπὶ γῆν*

¹⁶ Job 1, 21.

(1) Ἀφείλετο. Uterque codex et editio prima Pa-
ris. ἀφείλατο.

(2) Χρήσαντι. Codex Regius 1992, χρήσαντι.

(3) Προκατέλαβεν. Contextus προκατέλαβεν, et

infra, συνοικήσουσαν, et καταμειλήσουσαν.

(4) Ex epist. v, 78.

(5) Ex epist. ccc, 436.

(6) Ex hom. in mort. Julittam, 75.

mum nuntialus est, si quis te interrogasset quale esset quod natum est, quidnam tunc respondisses? aliudne dixisses, nisi quod homo sit quod natum est? Quod si homo, utique et mortalis. Quid igitur miri, si mortuus est mortalis? Annon vides solem orientem et occidentem? non vides crescentem lunam et decrecentem? non terram virentem, deinde arescentem? Quid igitur mirum, si nos quoque cum pars simus mundi, eorum quæ mundi sunt, participes simus? Filii charissimi, aut uxoris gratissimæ, aut alterius cuiuspiam eorum qui sunt amicissimi, et omni benevolentia atque necessitudine conjuncti, privatio, haudquaquam futura est molesta et gravis homini provido, et rectam rationem vitæ ducem habenti, non autem ex consuetudine quadam incedenti. Nam acerbissimum est vel ipsis brutis animantibus a consuetudine avelli. Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi prærepto. Quinciam videre est reliquas belluas consuetudini valde admodum adhærescere.

10. (1) Non existimavi æquum esse ut officio meo deessem, nec ad te, quæ illius mater es, sermonem converterem. Novi qualia sint matrum viscera; atque conjicio quantum probabile sit in præsentibus malis dolorem esse. Filium amisisti, quem viventem matres omnes prædicabant beatum, talesque suos esse optabant; mortuum vero perinde luxerunt, ac si suum quæque humo contexisset. Illius mors plaga exstitit patriæ; cum illo magnum et illustre genus concidit, veluti fulcro sublato concussum. O incursem mali dæmonis, quantum potuit mali patrare! O terra talem coacta suscipere casum! Horrui forte ipse sol, si quis in eo sensus, triste illud spectaculum. Et quis tantum dicere poterit, quantum inops consilii animus suggerit? Verum nostra non fiunt eitra providentiam, quemadmodum in Evangelio didicimus, ne passerem quidem cadere sine voluntate Patris nostri¹¹. Quare si quid contigit, voluntate contigit Conditoris nostri. Quis autem Dei voluntati resistit¹²? Suscipiamus quod accidit; moleste enim ferentes, neque id quod factum est reparamus, ac præterea nosmetipsos perdimus. Ne culpemus justum Dei judicium. Nimium imperiti sumus, quam ut arcana illius judicia exploremus. Nunc Dominus amoris in ac tui periculum facit. Tibi nunc tempus est, ut per patientiam partem martyrum consequare. Machabeorum mater¹³ septem filiorum mortem conspexit, nec ingemuit, nec ignobiles lacrymas effudit: sed gratias agens Deo, quod videret eos igne et ferro et acerbissimis verberibus e vinculis carnis exsolvi, Deo quidem probata fuit, celebris vero habita est apud homines. Afflictio magna, fateor et ego: sed et magna a Domino præmia patientibus

A υίῳ δὲ τοκετὸς, εἰ τίς σε εἴπῃτο, Ποταπὸν ἔστι τὸ τεχθῆναι, τί ποτε ἂν ἀπεκρίνω; ἄρα ἄλλο τι ἂν εἶπες. ἢ ὅτι ἀνθρωπῶς ἔστι τὸ γεννηθῆναι; Εἰ δὲ ἀνθρώπος, καὶ θνητὸς ἐπιφανέτι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Οὐχ ὅρξῃς ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ δυσμενον; οὐχ ὅρξῃς τὴν σελήνην αὐξοῦσαν, εἴτα φυῖνουςαν; οὐ τὴν γῆν θάλλουσαν, εἴτα ξηρανομένην; Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ καὶ ἡμεῖς, μέρος ὄντες τοῦ κόσμου, ἀπολαύομεν τῶν ἐκ τοῦ κόσμου; Παῖδες ἀγαπητοῦ, ἡ γυναικὸς καταθυμίας, ἡ ἀλλοῦ τινὸς τῶν φιλετάων καὶ κατὰ πάντα εὖνοϊαν συντημένων στέρησις, οὐδὲν δεινὸν τῷ προσεσχεμένῳ, καὶ τὸν ὁρθὸν λόγον ἡγεμόνα τῆς ζωῆς ἔχοντι, ἀλλὰ μὴ κατὰ συνθήκειάν τινα πορευομένῳ. Ἐθους γὰρ χωρισμὸς καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶ θάνατος. Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάντης δακρύοντα, τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. Καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων σφεδρῶς τῆς συνθέσεως ἐστὶν ἰδεῖν ἀντιχόμενα.

10. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐνόμισα δίκαιον εἶναι παραλιπεῖν τὸ ἐπιβάλλον ἐμοί, καὶ μὴ καὶ πρὸς σέ, τὴν ἐκείνου μητέρα, τὸν λόγον τρέψαι. Οἶδα γὰρ ποταπὰ τῶν μητέρων τὰ σπλάγχνα· καὶ λογίζομαι, πόσῃ εὐχῇ ἐπὶ τοῖς παρούσιν εἶναι τὴν ἀλγυδῶνα. Παῖδα ἐξημιώθης, ὃν παριόντα μὲν ἐμακάρισαν πᾶσαι μητέρες, καὶ τῷξαντο τοὺς ἐαυτῶν τοιοῦτους εἶναι· ἀποθανόντα δὲ ἐστέναξεν, ὡς ἐκάστη τὸν ἐαυτῆς τῇ ᾧ κατακρύψασα. Ἐκείνου ὁ θάνατος πληγὴ τῆς πατρίδος· ἐγένετο· ἐκείνῳ τὸ μέγα καὶ περιφανὲς γένος συγκατέπεσεν, ὥσπερ ἐρείσματος ὑφαιρεθέντος καταστειθῆναι. Ὡς συνάντημα πονηροῦ δαίμονος, πόσον ἰσχυρῶς κακὸν ἐξεργάσασθαι! Ὡς γῇ τοιοῦτον ἀναγκασθεῖσα ὑποδίσσασθαι πάθος! Ἐφριξε τάχα καὶ ὁ ἥλιος, εἰ τις αἰσθησὶς αὐτῷ, τὸ σκυθρωπὸν ἐκείνου θέαμα. Καὶ τί ἂν τις τοιοῦτον εἴποι, ὅσον ἡ ἀμηχανία τῆς ψυχῆς ὑποβάλλει; Ἀλλ' οὐ γὰρ ἀπρόνοητα τὰ ἡμέτερα, ὡς μεμαθήκαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι οὐδὲ στρουθίον πίπτει ἀνευ θελήματος τοῦ Πατρὸς ἡμῶν. Ὡς εἰ τι γέγονε, θελήματι γέγονε τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς. Τῷ δὲ βουλήματι τοῦ Θεοῦ τίς ἀνθέστηκε; Καταδεξώμεθα τὸ συμβάν· εὐσανασχετούμετες γὰρ ὅτι τὸ γενόμενον διορθούμεθα, καὶ ἐαυτοὺς προσαπώλλομεν. Μὴ κατηγορήσωμεν τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἀμαθεῖς ἐσμεν, ὥστε τὰ ἀόρατα αὐτοῦ κλήματα δοκιμάζειν. Νῦν σου λαμβάνει τὴν δοκιμὴν ὁ Κύριος τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης· νῦν σοι πάρεστι καιρὸς διὰ τῆς ὑπομονῆς τὴν μερίδα τῶν μαρτύρων λαβεῖν. Ἢ τῶν Μακκαβαίων μήτηρ ἐπὶ τὰ παῖδων εἶδεν θάνατον, καὶ οὐκ ἀνυστέναξεν, οὐδὲ ἀψῆκεν ἀγεννὲς δάκρυον· ἀλλ' εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ, ὅτι ἔβλεπεν αὐτοὺς πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ ταῖς χαλεπωτάταις αἰκίαις τῶν ἐσθμῶν τῆς σαρκὸς λυομένους, εὐδόκητος μὲν παρὰ Θεῷ, ἀοίδιμος δὲ παρὰ ἀνθρώ-

¹¹ Matth. x, 29. ¹² Rom. ix, 19. ¹³ II Machab. vii, 20.

(1) Ex epist. xi, 78.

ποις ἐκρίθη. Μέγα τὸ πάθος· φημί καὶ γὰρ· ἀλλὰ με-
γάλοι καὶ οἱ παρὰ τοῦ Κυρίου μισθοὶ τοῖς ὑπομέ-
νουσιν ἀποκαίμενοι. Ὅτε γένου μήτηρ, καὶ εἶδες
τὸν παῖδα, καὶ ἡὐχαρίστησας τῷ Θεῷ, ἤδεις πάντως,
ὅτι θνητὴ οὕτω θνητὸν ἐγέννησας. Τί οὖν παράδοξον,
εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Ἀλλὰ λυπεῖ ἡμᾶς τὸ παρὰ
καιρὸν. Ἀδελφον, εἰ μὴ εὐκαιρον τοῦτο· ἐπειδὴ
ἡμεῖς, καὶ ἐκλέγεσθαι τὰ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς,
καὶ ὀρίζεσθαι προθεσμίαν ἀνθρωπίνης ζωῆς, οὐκ ἐπιστά-
μεθα. Περιβλεψαὶ τὸν κόσμον ἅπαντα, ἐν ᾧ κατ-
οικεῖς· καὶ ἐννόησον, ὅτι πάντα θνητὰ τὰ ὁρώμενα·
καὶ πάντα φθορὰ ὑποκαίμενα. Ἀνάβλεψον πρὸς τὸν
οὐρανὸν, καὶ οὕτως ποτε λυθήσεται· πρὸς τὸν ἥλιον,
οὐδὲ οὕτως διαμεινέει· οἱ ἀστέρες σύμπαντες, ζωᾷ χερ-
σαία καὶ ἐνυδρᾷ, τὰ περὶ γῆν κάλλη, αὐτὴ ἡ γῆ,
πάντα φθορὰ, καὶ πάντα μικρὸν ὕστερον οὐκ ἐσθ-
μενα. Ἡ τούτων ἐννοία, παραμυθία ἐστὶν τοῦ συμ-
βεβηκότος. Μὴ καθ' ἐαυτὸ μέτρει τὸ πάθος· ἀφόρητον
γὰρ οὕτω φησιν· σοι· ἀλλὰ τοῖς ἀνθρωπίνους πᾶσι
συγκρίνουσα, ἐντεῦθεν εὐρήσεις αὐτοῦ τὴν παραμυ-
θίαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἰσχυρὸν ἔχω· Φείσται
τοῦ ὁμοζύγου· ἀλλήλοις γένεσθαι παραμυθία· μὴ
ποιήσης αὐτῷ χαλεπωτέραν τὴν συμφορὰν, τῷ πάθει
ἐαυτὴν καταναλίσκουσα.

11. Ὑποπτον γὰρ ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἄγαν σου φιλό-
τεκνον, μήποτε ἐκδοτον δῶς σαυτὴν τῷ πάθει, εἰ
ἀπαλότιστα θῶν βαθεῖαν τὴν πληγὴν δεξαμένη τῆς
λύπης. Οὐδὲν γὰρ τῶν συμβαινόντων ἡμῖν ὡς λυπη-
ρὸν ὑποδέχεσθαι χρή, κἂν πρὸς τὸ παρὸν ἀπῆται
τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς λόγους ἀγνοοῦ-
μεν, καθ' οὗς ἕκαστον τῶν γινόμενων ὡς καλὸν παρὰ
τοῦ Δεσπότου ἡμῖν ἐπάγεται· ἀλλ' ἐκεῖνο πεπεισθαι
ὀφείλομεν, ὅτι πάντως συμφέρει τὸ γινόμενον, ἢ
ἡμῖν διὰ τὸν τῆς ὑπομονῆς μισθόν, ἢ τῇ παραλη-
φθείσῃ ψυχῇ, ἵνα μὴ ἐπὶ πλέον τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐπιβρα-
δύνασα, τῆς ἐμπολιτευομένης τῷ βίῳ κακίας ἀναπλη-
σθῇ. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡ τῶν Χριστιανῶν
ἐλπίς περιώριστο, εἰκότως χαλεπὸν ἂν ἐνομίσθῃ τὸ
ὁρᾶν διαζευχθῆναι τοῦ σώματος· εἰ δὲ ἀρχὴ τοῦ
ἀληθινοῦ βίου τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν ἐστὶ τὸ τῶν
δεσμῶν τούτων τῶν σωματικῶν τὴν ψυχὴν ἐκλυθῆναι,
τί λυπούμεθα, ὡς καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα; Ἀλλ'
ἀνδρὸς φιλότατου στερήσις ἀνυπομόνητόν σοι τὴν συμ-
φορὰν ἐμποιεῖ. Καὶ γὰρ συντίθημι. Ὅτι μὲν γὰρ λυ-
πηρὰ συμφορὰ τοῦ πάθους τοῦ κατὰ τὸν ἀριστον τῶν
ἀνδρῶν ἐκεῖνον, ἅπαντες ἴσμεν. Πάντως γὰρ οὐδεὶς
οὕτως ἐστὶ λιθίνην ἔχων τὴν καρδίαν, ὥς εἰς πείραν
ἀφικόμενος τοῦ ἀνδρὸς ἐκεῖνου, εἰς ἀκούσας αὐτὸν
ἀθρόον ἐξ ἀνθρώπων ἀναρπασθέντα, οὐχ ὡς κοινὴν
ζημίαν τοῦ βίου τὴν τούτου στερήσιν ἐλογίσαστο. Εἰ
δὲ τοῖς πόρρω τῆς οικειότητος οὕτω βαρὺ καὶ δύσ-
φορον τὸ συμβῆναι, πῶς εἰκὸς ὑπὸ τοῦ πάθους τὴν σὴν
διατεθῆναι ψυχὴν, οὕτως ὑποκαίμενην τῷ πάθει,
ὥστε οἶοναί διχοτομίας τινὸς αἰσθάνεσθαι ἐν τῷ τοῦ
φιλότατου χωρισμῷ τελευτήσαντος; Καὶ γὰρ οὐχ ἥττον
ἐστὶν ἀλγεινή ἢ τοιαύτη διάζευξις, ἢ εἰ τὸ ἡμῖς

A reposita. Mater cum effecta es **539**, puerumque
vidisti, ac gratias egisti Deo, plane sciebas mor-
talem a te, cum mortalis sis, genitum esse. Quid
igitur mirum, si mortuus est mortalis? Sed dolet
nobis, quod præter tempus. Incertum, utrum hoc
non fuerit tempestivum: nos siquidem eligere quæ
animabus utilia sunt, et præfinire terminos humanæ
vitæ non novimus. Circumspice totum terrarum
orbem, in quo habitas, et cogita omnia mortalia
esse quæ videntur, omnia corruptioni obnoxia.
Respice ad cælum, et illud ipsum aliquando dissol-
vetur: ad solem, ne ille quidem permanebit; stellæ
omnes, animalia terrestria et aquatilia, terræ or-
natus, terra ipsa, omnia corruptioni obnoxia, om-
nia paulo post non amplius futura. Horum cogita-
tio sit casus solatium. Cave calamitatem seipsa me-
tialis: ita enim tibi videbitur intolerabilis: sed eam
cum omnibus rebus humanis comparans, inde repe-
ries illius solatium. His autem omnibus illud vali-
dissimum addendum habeo: Parce marito: alter
alteri solamen estote: ne facias ei graviores ca-
lamitatem, dolore te ipsa conficiens.

11. (1) Sed tamen suspectus mihi est ingens tuus
sibi amor, ne forte mærori te dedas, ob simplicita-
tem morum profundam plagam recipiens doloris.
(2) Nihil eorum quæ nobis accidunt, ut molestum
accipere oportet, etiam si in præsentia infirmitatem
nostram tangat. Etsi enim rationes ignoramus, ob
quas unumquodque eorum quæ contingunt, veluti
bonum a Domino nobis exhibetur: tamen hoc no-
bis persuasum esse debet, omnino utile esse quod
evenit: sive nobis, ob patientiæ mercedem: sive
animæ assumptæ, ne diutius in hac vita immorans,
vigente in hoc mundo malitia repletur. Si enim
hac vita circumscriberetur Christianorum spes,
non inmerito sane molestum videretur citius a
corpore disjungi: sin autem veræ vitæ initium est,
iis qui secundum Deum vivunt, animæ e corporis
vinculis solutio, quid tristitia afficimur, sicut et
ii qui spem non habent? (3) At viri charissimi pri-
vatio intolerabilem tibi calamitatem facit. Et ego
assentior. Tristem enim esse calamitatem, optimi
illius viri casum, omnes scimus. Nam profecto
nemo ita corde lapideo, ut virum illum expertus
ne deinde audiens ex hominibus subito creptum
esse, non commune humanæ vitæ damnum illius
jacturam existimaverit. Quod si his qui non sunt
affinitate conjuncti, id quod accidit adeo grave et
ad perferendum difficile: quomodo verisimile sit
animam tuam in hoc casu affici, quæ ipsi ita est
subiecta, ut veluti bipartitam quamdam sectionem
in conjugis separatione senserit? (4) Ejusmodi
enim separatio non minus habet doloris, quam si
media nostri corporis pars discinderetur. Ac tri-

(1) Ex epist. cccix, 415.

(2) Ex epist. ci, 197.

(3) Ex epist. ccciii, 438.

(4) Ibid., 439.

ὁ ἀνὴρ ἢ τὸ παιδίον, ἢ ὁτιοῦν ὧν ἐδύρη νῦν, οὐχὶ χάριν εἶχας τῶν παρόντων τῷ δεδοκῶτι, ἀλλ' ἐν-
εχάσεις ὑπὲρ τῶν ἐλλειφθέντων. Εἰ μὲν ἀνδρὶ μόνῳ
συνήκεις, ὅτι μὴ παῖδες ἦσαν οἷους ἐβούλου· εἰ δὲ
καὶ παῖδες παρήσαν, ὅτι μὴ ὑπερεπλούτεις. Ὅρα
τοίνυν, μήποτε αὐτοὶ ἐαυτοῖς ἀναγκαίως τῶν φιλτά-
των τὰς στερήσεις κατασκευάζωμεν· παρόντων μὲν,
οὐκ αἰσθανόμενοι, παρελθόντων δὲ, περιεχόμενοι.
Ἐπειδὴ γὰρ παρακείμενων τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν
οὐκ εὐχαριστοῦμεν, ἀναγκαία ἡμῖν ἡ ἀφαίρεσις διὰ
τὴν αἰσθησιν γίνεται. Ὡς περ γὰρ εἰ ὀφθαλμοὶ τῷ
ἀγαν προκείμενον οὐχ ὁρῶσιν, ἀλλὰ δέονται συμμέ-
τρου τινὸς ἀποστάσεως· οὕτω καὶ αἱ ἀχάριστοι ψυ-
χαὶ ἐοικασιν ἐν τῇ ἀλλοτρυώσει τῶν ἀγαθῶν τῆς παρ-
ελθούσης χάριτος ἐπαισθάνεσθαι. Ὅτε γὰρ ἀπέ-
λαυον τῶν χρηστοτέρων, οὐδεμίαν χάριν τῷ δεδοκῶτι
γινώσκοντες· μετὰ τὴν στέρησιν, τὸ παρελθὸν μα-
καρίζουσιν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀφέντες τὰς ἐπὶ τοῖς ἀποῦσι
λύπας, διεπχθῶμεν τὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσι εὐχαρι-
στίαν ἀποδιδόναι. Εἴπωμεν, ἐν μὲν ταῖς σκυθρωπο-
τέραις περιστάσει τῶν πραγμάτων, τῷ σοφῷ
ιατρῷ· Ἐν θλίψει μικρῇ ἡ παιδεία σου ἡμῖν.
Εἴπωμεν· Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με. Εἴπω-
μεν, ὅτι Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ
πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς
ἡμᾶς. Εἴπωμεν, ὅτι Ὁλίγα ὧν ἡμῶρτομεν μεμα-
στιγώμεθα. Παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον, ὅτι Παλ-
δουσεν ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν
θυμῷ. Ἐλεγχόμενοι γὰρ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα,
ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Ἐν δὲ τῇ φαι-
δροτέρᾳ τοῦ βίου διαγωγῇ ἐκείνην λέγωμεν τοῦ Δα-
βὶδ τὴν φωνήν· Τί ἀνταποδώσεμεν τῷ Κυρίῳ περὶ
πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; καλῶς ἀποροῦντος
τοῦ Προφήτου, καὶ περισκοποῦντος αὐτοῦ τὴν πε-
νίαν, ὅτι εὐδὲν ἔχει πρὸς ἀντίδοσιν ἄξιον· ὅς ἐφ'
οὕτω μεγάλας καὶ λαμπραῖς εὐεργεσίαις, οὐμεν-
οὖν ἔχουσας ὑπερβολὴν, πολλαπλασίονα ἡμῖν τὰ
εἰς ὑπεριον ἐπαγγέλλεται ἀγαθόν, Ἐν ὀφθαλμοῖς οὐκ
εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀν-
θρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγα-
πῶσιν αὐτόν· Ὡν καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχοιμεν, ἐκ τῶν
παιδῶν τῆς σαρκὸς ἐαυτοὺς ἐκκαθάραντες, χάριτι
καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
Deus diligentibus se²¹. Quæ utinam nos corporeis his affectibus repurgati consequi etiam valeamus,
per gratiam ac humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria, et potestas, nunc et semper,
et in sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΑΥΠΗΣ ΚΑΙ ΑΘΥΜΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

1. Ὅταν ἴδω καὶ τὸ κακὸν ἐβουδόμενον, καὶ τὴν
ὑμετέραν εὐλάβειαν κεκμηκυῖαν καὶ ἀπαγορεύουσαν
πρὸς τὸ συνεχὲς τῶν ἐπηρειῶν, ἀθυμίας πληροῦ-

A separationem illius qui conjunctus fuerat: sed ei
qui hujusce consortii auctor fuerat, gratiam ob
primam conjunctionem habere. Tu quoque cum
superstes esset vir tuus, aut infantulus, aut
quodlibet eorum quæ nunc lamentaris, nullas gra-
ties rependebas bonorum præsentium largitori:
imo de absentibus conquerebaris. Et quidem si
aliisque prole cum viro degebas, querebare quod
filii quales desiderasses, tibi non essent: sin autem
habebas filios, dolebas quod non afflueres divitiis.
Cave igitur, ne forte charissimorum privationem
nobis ipsis reddamus necessarium, cum non affi-
ciamur illorum præsentia, sed amissos deside-
remus. Quoniam enim pro præsentibus bonis a
Deo collatis grates non persolvimus: ideo privari
nos iis necesse est, ut affectus noster
B nos iis necesse est, ut affectus noster 541 com-
moveatur. Quemadmodum enim non vident oculi
quod nimium propre admotum est, sed congruenti
aliquo spatio indigent: ita et ingratis animæ per
bonorum abalienationem videntur de præterito be-
neficio affici. Nam cum fruerentur bonis, nullam
tamen gratiam habebant largitori; sed ubi sunt iis
spoliata, id ipsum quod evanuit, laudant æsti-
mantque. (1) Nos autem mœrorem ex iis quæ de-
sunt emergentem amandantes, discamus ob præ-
sentia gratias exsolvere. Dicamus sapienti medico
in tristioribus rerum infortuniis, In tribulatione
parva, disciplina tua nobis²². Dicamus: Bonum mihi
quia humiliasti me²³. Dicamus: Non sunt condignæ
passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ
revelabitur in nobis²⁴. Dicamus: Pauca præ iis
quæ peccavimus accepimus verbera²⁵. Obsecremus
Dominum: Castiga me, Domine, verumtamen in
judicio, et non in furore²⁶. Cum enim redargimur,
a Domino corripimur, ut non cum hoc mendo
damnemur²⁷. At vero in lætiore vitæ statu emit-
tamus illam Davidis vocem: Quid retribuemus Do-
mino pro omnibus quæ retribuit nobis²⁸? recte ni-
mirum dubitante Propheta, ac inopiam suam cir-
cumspiciente, talem videlicet, ei ut nihil suppele-
ret dignum quod retribuere. Dominus enim post
beneficia adeo magna splendidaque, et quibus nihil
præstantius, nobis in posterum multo majora pol-
licetur, Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, et
D in cor hominis non ascenderunt quæ præparavit

DE TRISTITIA ET ANIMI DEJECTIONE.

SERMO XII.

1. (2) Cum video et malum ad optatos exitus
perduci, et vestram pietatem defatigari, animum-
que despondere ob continuas calamitates, mœstitia

²¹ Isa. xxi, 16. ²² Psal. cxviii, 71. ²³ Rom. viii, 18. ²⁴ Job xv, 11. ²⁵ Jerem. x, 24. ²⁶ I Cor. xi, 22. ²⁷ Psal. cxv, 12. ²⁸ I Cor. ii, 9.

(1) Ex hom. in mari. Julittam, 40.

(2) Ex epist. ccxlii, 5d3.

φάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ πάντα ἡ κρίσις λυθήσεται, καὶ μεταποιηθήσεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, τί θαυμαστὸν καὶ ἡμῖς, μέρος ὄντες τῆς κρίσεως, παθεῖν τὰ κοινὰ πάθη, καὶ παραδοθῆναι θλίψεσιν, ἃς κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως ἡμῶν ὥρισεν ὁ δίκαιος κριτής, οὐκ ἔων ἡμῖς πειρασθῆναι ὑπὲρ τὴν δυνάμεθα, ἀλλὰ διδοῦς σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβασιν, τοῦ δύνανθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν; Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν, ἀδελφοί· ἀναμένουσι γὰρ ἡμᾶς οἱ τῶν μαρτύρων στέφανοι· ἔτοιμοί εἰσιν οἱ χοροὶ ὁμολογητῶν προτείνειν ὑμῖν (1) τὰς χεῖρας, καὶ δεξιῶσθαι ὑμᾶς εἰς τὸν ἴδιον ἀριθμόν. Μνήσθητε τῶν πάλαι ἁγίων, ὅτι οὐδεὶς τρυφῶν, οὐδὲ κολαχουόμενος, τῶν στεφάνων τῆς ὑπομονῆς ἐξιδέθη· ἀλλὰ πάντες διὰ μεγάλων θλίψεων πυρωθέντες, τὸ δοκίμιον ἐπέδειξαντο. Μακάριος ὁ καταξιοθεὶς τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Μακαριώτερος δὲ ὁ πλεονάσας ἐν τοῖς παθήμασι· διότι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Ὁ γὰρ μὴ ὑποπεσὼν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος, τῆς λύπης τὸ βάρος ὑπενεγκῶν, μεγάλην ἔχει παρὰ Θεῷ τῆς ὑπομονῆς τὴν ἀντίδοσιν.

5. Ὡς περ οὖν οἱ σκώληκες τοῖς ἀπαλωτέροις τῶν ξύλων ἐντίκτονται μάλιστα, οὕτως αἱ λύπαι τοῖς μαλακωτέροις ἔθιζι τῶν ἀνθρώπων ἐμφύονται. Οὕτε δὲ γυναῖξιν, οὕτε ἀνδράσιν ἐπιτέτραπται τὸ πολυπενθεῖν καὶ πολυδάκρυ· ἀλλ' ὅσον ἐπιστυγνᾶται τοῖς λυπηροῖς, καὶ μικρόν τι δάκρυον ἐπιστάξει, καὶ τοῦτο ἡσυχῇ, μὴ ἀναδρυχόμενον, μηδὲ ἐκλύζοντα, μηδὲ καταβρῆγγνύοντα χιτῶνα, ἢ κόριν χερόμενον, μηδ' ἄλλο τι τοιοῦτον ἀσχημονοῦντα τῶν ἐπιτηδευομένων παρὰ τῶν ἀπαιδεύτως ἐχόντων πρὸς τὰ ἀνθρώπινα (2). Ἀνάνδρου γὰρ ψυχῆς, καὶ οὐδένα τόνον (3) ἐκ τῆς ἐπὶ Θεὸν ἐλπίδος ἐχούσης, τὸ σφοδρῶς καταβρῆγγυσθαι καὶ ὑποπίπτειν τοῖς λυπηροῖς. Τὸ μὲν γὰρ δάκρυον, ὥς περ ἐκ πληγῆς (4) τινος, τῆς προσβολῆς τοῦ ἀβουλήτου τὴν ψυχὴν τύποντος καὶ συστέλλοντος, καταθλιβομένου τοῦ περικαρδίου πνεύματος, ἀποτίκτεσθαι πέφυκεν· ἡ δὲ χαρὰ οἷον σκίρτημά τι ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἐπαγαλλομένης τοῖς κατὰ γνώμην. Ὅθεν καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα συμπτώματα διενήνοχε. Τοῖς μὲν γὰρ λυπουμένοις, ὑπωχρος καὶ πελιδνός καὶ κατεψυγμένος ὁ ὄγκος· τοῖς δὲ φαιδρυνόμενοις, ἔξανθοῦσα καὶ ὑπέρυθρος ἡ τοῦ σώματος ἔξις, μονονουχὶ πηδῶσης τῆς ψυχῆς, καὶ προωθυμένης ὑφ' ἡδονῆς εἰς τὸ ἔξω. Καὶ πολλοὺς ἔγνωμεν ἐν συμφοραῖς ἀνηκέστοις ἀποστάξει δάκρυον βίαιως ἐγχαρτερήσαντας· εἴτα τοὺς μὲν εἰς ἀνήκεστα ἐκπεσόντας πάθη, ἀποπληξίας ἢ παραλύσεις· τοὺς δὲ καὶ παντελῶς ἀποψύ-

A est nos quoque, qui rerum creaturarum pars sumus, communibus malis affici, ac tradi afflictionibus, quas pro virium nostrarum modulo infligit nobis justus iudex, non tentari nos sinens supra id quod possumus, sed dans una cum tentatione exitum, ut perferre possimus¹? Ne igitur deficiamus, fratres: exspectant enim nos martyrum coronæ: parati sunt confessorum chori manus vobis porrigere, inque suum numerum recipere. Memineritis veterum sanctorum, quorum nemo deliciis inserviens, aut adulationibus delinitus, coronas patientiæ consecutus est; sed omnes per magnas afflictiones quasi per ignem tentati, experimentum sui dederunt. (5) Beatus qui dignus habetur, qui patiat^Bur pro Christo. Beatior qui maiora patitur, quandoquidem afflictiones temporis præsens dignæ non sunt, quæ comparentur cum gloria, quæ deinceps revelabitur in nobis. (6) Qui enim non succumbit afflictionibus, sed per spem in Deum doloris pondus tolerat, is magnam habet apud Deum patientiæ mercedem.

3. (7) Quemadmodum igitur in lignis tenerioribus gignuntur vermes: sic tristitia in molliore hominum indole innascitur. 543 Nec vero mulieribus, neque viris effusior ille luctus fletusque permissus est: sed tantum, quantum fas est, affligi de adversis, et parum lacrymari, idque tacite, sine fremitibus, sine ejulatibus, adeo ut nec vestis scindatur, nec cinis inspergatur, nec aliud quidquam eorum indecore fiat, quæ studiose facere solent qui ad humanos casus nulla imbuti fuere disciplina. Etenim animi est ignavi, nullumque ex reposita in Deo spe robur habentis, frangi admodum, et adversis succumbere. (8) Nam lacrymæ velut ex quodam ictu, ex improvise casu percutiente animam, eamque contrahente, compresso circa cor spiritu, oriri consuevere: gaudium vero est animæ ob res ex sententia succedentes gestientis, quidam quasi saltus. Hinc differunt corporis symptomata. Tristes quidem subpallidam lividamque ac rigentem habent corporis molem: inest vero efflorescens quædam et subrubra corporis habitudo lætis et hilaribus, anima tantum non prosiliente et prorumpente ad exteriora præ voluptate. (9) Ac novimus multos in gravissimis adversitatibus sibi per vim a lacrymis temperasse; quorum alii posthac in inmedicabiles morbos inciderunt, in apoplexiam, paralysimque; alii vero omnino supremum diem obierunt, quod eorum vires,

¹ 1 Cor. x, 13.

(1) Ὑμῶν. Sic Regius codex 1592, cum contextu, et paulo post ὑμᾶς. Editi ἡμῖν et ἡμᾶς.

(2) Πρὸς τὰ ἀνθρώπινα. Haud scio an melior sit hæc scriptura, quam quod in contextu legitur, πρὸς τὰ οὐράνια.

(3) Τόνον. Sic contextus. Editi nostri τόπον.

(4) Πληγῆς. Sic etiam contextus, multo aptius

quam editi nostri, πηγῆς.

(5) Ex epist. cxxxix, 231.

(6) Ex epist. cccii, 459.

(7) Ex hom. De gratiarum actione, 30.

(8) Ibid., 28.

(9) Ibid., 29.

quasi debile quoddam fulcrum, pondere tristitiæ A frangerentur. Nam quod videre inflamma licet, quam fumus proprius, si non exeat, sed circumvolvatur, suffocat; id etiam in facultate, qua animal constituitur, fieri dicunt, nimirum extabescere illam et extinguere præ doloribus, si nullus ad exteriora aperiat exitus. (1) Cur enim Lazari causa Christus fleuit? certe ut querulorum ac luctus amantium ad flendum propensionem, animique eorum demissionem sanaret. Quod enim citra ullam animi commotionem, sed ad erudiendos nos lacrymatus est Dominus, perspectum est ac manifestum ex illo: *Lazarus amicus noster dormit, sed tado ut a somno excitem eum*¹¹. Quis nostrum deflet amicum dormientem, quem aliquanto post sperat expergefatum iri? *Lazare, veni foras*¹². Mortuus revocabatur ad vitam; alligatus ambulabat. Inest miraculum in miraculo. Pedes ligabantur institis, nec tamen a motu prohibebatur. Etenim aderat vis quædam obice major. Quomodo igitur Dominus, qui erat talia facturum, casum illum lacrymis dignum judicasset? Annon palam est, ipsum infirmitatem nostram undique sufficiens, eas affectiones quæ inevitabiles sunt et necessariæ, intra modos quosdam ac terminos continuisse? Apathiam quidem vitavit tanquam quiddam serinum: noluit tamen mœrori ac tristitiæ deditus esse, ac multum lacrymari, quod hoc illiberale esset et ignavum. (2) At vero Job, quid? num illi adamantinum erat cor? num com- C pacta ei erant ex saxo viscera? Ceciderunt ei decem liberi in brevi temporis momento, una plaga obtriti, in domo jucunditatis, in tempore deliciarum, decutiente in eos domum diabolo. Vidit mensam sanguine immistam, vidit liberos diverso quidem tempore natos, sed unum communemque sortitis vitæ exitum. Non ejulavit, 544 non comam evellit, non emisit vocem ullam degenerationem, sed celebrem illam et ab omnibus decantatam gratiarum actionem protulit: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est; sit nomen Domini benedictum*¹³. Num homo ille erat expers affectionum? At quomodo? cum ipse de se dicat: *Ego fleui super omni afflicto*¹⁴. Estne his dicendis mentitus? Imo vero D præter cæteras virtutes veritas veracem eum quoque fuisse declarat, his verbis: *Homo inculpatus, justus, pius, terax*¹⁵. Verum hominum plerique cantilenis quibusdam ad mœstiliam compositis ad flendum abutuntur, studentque animum suum modulis lugubribus absumere; et quemadmodum peculiaris sunt tragœdis fictio et apparatus, quocumque theatra conscendunt: ita et lugenti hanc existimant speciem convenire, vestem atram, comam

ξαντας, ὡς περ ἐρείσματος ἀσθενούς τῆς δυνά-
μειος αὐτῶν τῷ βάρει τῆς λύπης ἀποκλασθείσης.
Ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς φλογὸς ἔρῃν ὑπάρχει, ὑπὸ τοῦ
οἰκείου αὐτὴν καπνοῦ καταπνίγισθαι, μὴ ὑπ-
εξιόντος, ἀλλὰ περὶ αὐτὴν εἰλουμένου· τοῦτο φανερὸν
καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομοῦσης τὸ ζῶον δυνάμειος γίνε-
σθαι· ἀπομαραίνεσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ἐδυνητῶν καὶ
καταπνέυνεσθαι, μηδεμιᾶς γενομένης ἐπὶ τὸ ἐξω
διαπνοῆς. Τίνος γὰρ ἐνεκεν ἐπὶ τῷ Λαζάρῳ ὁ Χρι-
στὸς ἐδάκρυε; τῶν ἐδυνητικῶν πάντως καὶ φιλοθρή-
νων τὸ ἄγαν περιπαθεῖς καὶ ταπεινὸν ἐπανορθούμε-
νος. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐμπαθὲς ἦν τὸ δάκρυον τοῦ Κυ-
ρίου, ἀλλὰ καὶ διδασκαλικόν, ἐκείθεν ἐήλον· *Λαζάρου
ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ περὲυμαι ἵνα
ἐξυπνίσω αὐτόν*. Τίς δὲ τῶν κοιμώμενων ἐδύρεται
φίλον, ἐν μικρὸν ὑστερον προσδοχῇ ἐνυπνίζειν; *Λα-
ζαρε, δεῦρο ἔξω*· καὶ ὁ νεκρὸς ἐζωοποιεῖτο, καὶ ὁ
δεδεμένος περιεπάτει. Θαῦμα ἐν θαύματι· κειρίαις
δεδεῖσθαι τοὺς πόδας, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν
κίνησιν· μεῖζον γὰρ ἦν τὸ ἐνισχύον τοῦ ἐμποδίζοντος.
Πῶς οὖν ὁ τὰ τοιαῦτα ἐνεργεῖν μέλλων, δακρύων
ἀξίον τὸ συμβῆναι ἔκρινεν; Ἡ δὲ ἄλγος, ὅτι πανταχόθεν
τῶν τὸ ἀσθενὲς ὑπερεῖδων, μέτροις τισὶ καὶ ὅροις
τὰ ἀναγκαῖα περιέλαβε πάθη· τὸ μὲν ἀσυμπαθὲς ὡς
θηριῶδες ἐκκλίνων, τὸ δὲ φιλόλυπον καὶ πολυθρήνον
ὡς ἀγεννὲς παραιτούμενος. Ὁ δὲ Ἰωβ, τί; μὴ ἀδα-
μάντινος ἦν τὴν καρδίαν; μὴ ἐκ λίθου ἦν αὐτῷ πε-
ποιημένα τὰ σπλάγχνα; Ἐπεσον αὐτῷ δέκα παῖδες
ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοπῇ, μετὰ πληγῇ συντριβέντες,
καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς θυμηδίας, ἐν τῷ καίρῳ τῆς ἀπο-
λύσεως, ἐπι καταστάντος αὐτοῖς τοῦ διαδόλου τὸ
οἶκημα. Εἶδε τράπεζαν αἵματι μεμιγμένην· εἶδε
παῖδας διαφόρως μὲν κατὰ τὸν χρόνον ἀποτεχθέντας,
κοινῇ δὲ ὑπεξελθόντας τοῦ βίου (3) τὸ τέλος. Καὶ
οὐκ ὤμωξιν, οὐ κατετίλατο κόμπην, οὐκ ἀφῆκε τινα
φωνὴν ἀγεννῆ, ἀλλὰ τὴν ἀειδόμενον ἐκείνην καὶ παρὰ
πάντων ἀνυμνουμένην εὐχαριστίαν ἀπεφθέγγετο· Ὁ
Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ
ἐδοξε, οὕτως καὶ ἐγένετο· εἶπεν τὸ ὄνομα Κυρίου
εὐλογημένον. Μὴ ἀσυμπαθὲς ὁ ἄνθρωπος; Καὶ πῶς;
ὅς γε περὶ ἑαυτοῦ λέγει· Ἐγὼ ἐκλαυσα ἐπὶ παντὶ
θλιβομένῳ. Ἀλλὰ ἄρα μὴ ἐψεύδετο ταῦτα λέγων;
Καὶ μὴν μαρτυρεῖ αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ὅτι πρὸς ταῖς
λοιπαῖς ἀρεταῖς καὶ ἀληθινὸς ἦν· Ἀνθρώπος γὰρ,
D φησὶν, ἀμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀληθινός.
Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὥδαίς τινα πρὸς τὸ
κατηφές πεποιημέναις καταθρηνοῦσι, καὶ μέλεισι
γοεροῖς ἐκτὴν αἵματι ψυχῆς ἐπιτηδεύουσι· καὶ
ὡς περ τῶν τραγῳδῶν ἰδίῳ ἐστὶ τὸ ἀνάπλασμα καὶ ἡ
σκευή, μεθ' ἧς τὰ θέατρα καταλαμβάνουσιν· οὕτως
οἴονται προσήκειν καὶ τῷ πεινθεῦντι πρέπον εἶναι
σχῆμα, μέλαν ἱμάτιον, καὶ αὐχμηρὴν κόμπην, καὶ
σκότος ἐν οἴκῳ, καὶ ῥύπον, καὶ κόνιν, καὶ μέλος
στυγνόν, αἰετὶ νεαρὸν τῆς λύπης τὸ τραῦμα τῇ ψυχῇ

¹¹ Joan. xi, 11. ¹² ibid. 43. ¹³ Job i, 21. ¹⁴ Job xxx, 25. ¹⁵ Job i, 1.

(1) Ex hom. *De gratiarum actione*, 29.

(2) Ibid., 30.

(3) *Βίου*. Addidimus hanc vocem ex codd. ce Regio-
ni contextu.

διασώζοντι (1)· οὐκ εἰδότες (2), ὅτι ψυχὴ ἡ ἀπαξ προσδεθεῖσα τῷ πόνῳ τοῦ κτίσαντος, καὶ τοῖς ἐκὼν κάλλεσιν ἐντιθισμένη φαιδρύνεσθαι, τὸ περιχαρὲς αὐτῆς καὶ εὐθυμον ὑπὲρ τῆς ποικίλης μεταπτώσεως τῶν σαρκικῶν παθημάτων οὐ μεταβαλεῖ, ἀλλὰ τὰ τοῖς ἄλλοις λυπηρὰ προσθήκην εὐπροσύντης ποιήσεται. Ὡς γὰρ οἱ ἀσθινεῖς τὰ ὅματα, τῶν ἄγαν λαμπρῶν τῶν ἐξ ὧν ἀπάγοντες, ἀνθεσι καὶ πόσις προσαναπαύουσιν· οὕτω χρὴ καὶ τὴν ψυχὴν μὴ συνεχῶς καταβλέπειν τὸ λυπηρὸν, μηδὲ τοῖς παροῦσιν ἀνιάρεις προσκίεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ὄντως ἀγαθῶν περιάγειν αὐτῆς τὰ ὅματα.

res tristes ponere ob oculos, nec jugiter in presentibus ærumnis defigi, sed bona vera speculari.

4. Αἱ γὰρ λύπαι τὴν ψυχὴν, ὥς τὸ πῦρ τὸν χρυσόν, ἀπελέγχουσι· καὶ τῷ ὄντι τοῖς καλῶς παρεσκευασμένοις αἱ θλίψεις εἰσὶν τροφαὶ τινεὶ εἰσιν, ἀθλητικὰ (3) γυμνάσια, ἐπὶ τὴν πατρῴαν δόξαν τὴν ἀγωνιστὴν προεβιάζονται. Ἢ δὲ εἰς ἄγαν κατῆφεια γίνεσθαι τῆς ἀμαρτίας αἰτία, τῆς μὲν λύπης βαπτίζουσας τὸν νοῦν καὶ ἀμηχανίας ἐμποιοῦσας Πιγγόν, τῆς δὲ ἀπορίας τῶν λογισμῶν τὴν ἀχαριστίαν ἀπογεννώσας. Αἰσχρὸν οὖν, εὐλογεῖν μὲν ἑμᾶς ἐπὶ τοῖς χρηστοτέροις, σιωπᾶν δὲ ἐπὶ τοῖς σκυθρωποτέροις καὶ ἐπιπόνοις πράγμασιν. Ἀλλὰ τότε καὶ πλεον εὐχαριστεῖν δεῖ, εἰδότες, ὅτι Ὁρ ἄγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ἑν πατρὶδέχεται. Καὶ βύζεται ἐκ θλίψεως τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ὁ Θεός, οὐκ ἀδοκιμάτους αὐτοὺς καταλιμπάνων, ἀλλὰ τὴν ὑπομονὴν αὐτοῖς χαρίζομενος. Εἰ γὰρ ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν· ὁ τὴν θλίψιν ἀφαιρούμενος, τῆς δοκιμῆς ἐαυτὸν ἀπιστοῖρησεν. Ὡς οὖν οὐδεὶς στεφανοῦται ἄνευ ἀνταγωνιστοῦ, οὕτως οὐδὲ δόκιμος ἀποφανθῆναι δύναται εἰ μὴ (4) διὰ θλίψεων. Ἐκ πασῶν οὖν τῶν θλίψεων βύζεται αὐτοὺς, οὐχὶ μὴ ἑὼν αὐτοὺς θλίβεσθαι, ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκδασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεργεῖν χαρίζομενος. Ὅ δὲ λέγων μὴ πρόπειν τῷ δικαίῳ τὴν θλίψιν, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ μὴ ἀρμύζειν τῷ ἀθλητῇ ἀνταγωνιστὴν.

5. Ἐπεὶ δὲ φέρει παραμυθίαν ἐδωρομένοις ἡ κοινωνία τῶν στεναγμῶν, ἐπιστυγνάσειν μὲν ταῖς συμφοραῖς τῶν πεπονθότων ἀκόλουθον. Οὕτω γὰρ ἐαυτὸν οἰκειώσῃ τοῖς πάσχουσι, μὴ καθιλαρευόμενος τῶν συμφορῶν, μηδὲ ἐναδιαφορῶν τοῖς ἁλλοτρίοις ἀλγύμασιν. Οὐ μὲν περαιτέρω γε συνεκφέρεσθαι τοῖς λυπουμένοις προσῆκον, ὥστε ἢ συνεκδοῖν, ἢ συνθρηνεῖν τῷ πεπονθότι, ἢ ἐν τοῖς ἁλλοτρίοις μιμεῖσθαι καὶ ζηλοῦν τὸν ἐσχοτωμένον ὑπὸ τοῦ πάθους, εἶον

A squalidam, tenebras in domo, sordes, pulverem, et lugubrem cantum, mœroris vulnus semper recens in animo servantī : nescientes animam quæ semel Conditoris sui capta est desiderio, earumque rerum quæ illuc sunt pulchritudine exhilarari assuevit, summum illud gaudium et alacritatem, corporearum perturbationum vicissitudine non mutare, imo quæ cæteris sunt molesta, ad lætitiæ accessionem convertere. (5) Ut enim ii, quibus oculi infirmi sunt, obtutus suos a rebus nimis fulgidis deflectunt, eosque florum et herbarum recreant conspectu : ita quoque non debet anima semper sibi

4. Molestiæ siquidem animum, ut ignis aurum probant : (6) atque reipsa afflictiones, quasi quædam alimenta ac athleticæ exercitationes, sunt bene præparatis atque instructis : quæ athletam ad pæternam gloriam deducunt. (7) Nimia vero tristitia causa sit peccati, quod demergat mentem mœror, inducatque vertiginem desperatio, et vitium ingrati animi pariat consilii inopia. (8) Turpe est igitur nos benedicere in rebus secundis, silere vero in tristibus et adversis. Imo tunc etiam gratias uberiorēs agere oportet, cum noverimus, quod *Quem diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* *. (9) Itaque liberat ex tribulatione sanctos suos Deus, non quod illos extra probationem relinquat, sed quod patientiam ipsis largiatur. Nam si tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem **: quī tribulationem detrectat, probatione se ipse privat. Quemadmodum ergo nemo coronatur sine adversario : sic neque probatus quisquam pronuntiari potest, nisi per tribulationes. Ex omnibus igitur tribulationibus ipsos eruet, non quod divexari eos non sinat, sed quod cum tentatione exitum etiam præbeat, adeo ut ferre valeant **. Qui vero afflictionem justo minime convenire asserit, nihil aliud dicit quam athleticæ non congruere adversarium cum quo decertet.

545 5. (10) Quoniam vero societas gemituum affert solatium lugentibus, par fuerit de alienis calamitatibus ac ærumnis affligari. (11) Nam hoc pacto afflictorum conciliaturus tibi es Lenevolentiam, neque hilarem te ostendens ob eorum adversitates, neque alienam afflictionem indifferenter perferens. Minime tamen convenit dolentium miseriis plus æquo commoveri, sic ut aut conclames, aut lugeas cum afflictato, aut alienis in rebus hominem

* Hebr. xii, 6. * Rom. v, 3. * I Cor. x, 13.

(1) Διασώζοντι. Sic uterque codex. Editi διασῶζόν τι. Minus commode contextus, διασῶζον referendo ad μέλος.

(2) Οὐκ εἰδότες. Hæc verba usque ad ποιήσεται non reperta in contextu.

(3) Ἀθλητικὰ. Legitur in contextu, ἀθλητικὰ καὶ γυμνάσια.

(4) Εἰ μὴ. Prima vocula addita ex contextu et

Regio codice. Paulo post idem codex, βύζεται.

(6) Ex hom. De gratiarum actione, 32.

(6) Ex hom. in psal. xxxiii, 143.

(7) Ex hom. In famem et siccitatem, 68.

(8) Ex hom. in psal. xxxiii, 144.

(9) Ibid., 146.

(10) Ex hom. Adversus calumn. S. Trinitatis, 602.

(11) Ex hom. in mari. Jolium, 44.

a tristitia obrepatum imiteris amulerisque : exempli causa, si una cum ipso te ipse includas, et induaris veste atra, si pariter jaceas humi, comamque negligas. Ex iis enim magis crescit quam elevatur calamitas. (1) Attamen abs re non fuerit, iis quæ accidunt angere, et facile de adversis affligi, ita ut ex vultu, qui cogitatione defixus sit, exque modestia, quæ gravitatem adjunctam habeat, animi affectum significes. Ubi autem ad colloquium ventum est, non statim ad objurgationes devenire deceat, velut jacentibus insultantem ac illudentem. Nam objurgationes iis quorum animus præ tristitia cruciatur, molestæ sunt et graves : simulque sermones eorum qui nullo prorsus doloris sensu afficiuntur, agre audiuntur a moerentibus, et ad eos consolandos vim non habent persuadendi. (2) Quemadmodum enim oculo inflammato lenimentum vel tenerrimum dolorem affert ; ita animæ gravi moerore afflictæ, etiamsi multum solatii ferat oratio, molesta tamen quodammodo videtur, in ipso doloris articulo adhibita. (3) Quando autem videris fratrem lugentem ob peccatorum pœnitentiam, lacrymare cum viro ejusmodi, ac illius commiseresce ; tunc etenim tibi licebit ex malis alienis tuum corrigere. Nam qui servidas lacrymas pro peccato proximi effundit, dum fratrem desolet, medetur sibi metipsi. Luge peccati causa. Animæ ægrotudo est peccatum, mors est animæ immortalis, peccatum luctu atque irrequietis lamentis dignum est. Ob hoc fluant lacrymæ omnes, nec cessent duci ex pectore imo suspiria. Sic Jeremias desolebat qui ex populo peribant ; idemque cum sibi naturales lacrymæ non satis essent, lacrymarum fontem inquirebat et extremam mansionem¹. Pro omnibus autem his gratias agemus Christo Deo nostro, cui debetur omnis gloria, honor et adoratio, simul et principio carenti ejus Patri, et sanctissimo vivificantique Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE PATIENTIA ET LONGANIMITATE.

SERMO XIII.

1. (4) Nemo ex malis quæ passus est, adducatur ut cogitet ac dicat res nostras providentia nulla gubernari, neque Domini administrationem ac judicium incuset : sed in athletam Job intueatur, ipsumque sibi cogitationum meliorum consiliarium adhibeat. Reputet omnia ex ordine certamina, in quibus ille victor exstitit, et quot jaculis a diabolo petitus lethalem nullam plagam acceperit. **546** Evertit quidem illius domesticam prosperitatem, eundemque alternis adversitatum nuntiis obruere statuerat. Cum enim prior cladem aliquam adhuc annuntiaret, nuntius alter rerum deteriorum tristitiam afferens veniebat : malaque connectebantur

¹ Jerem. xi, 1.

(1) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(2) Ex epist. vi, 78.

(3) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(4) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non

συναθροισθῆναι αὐτὸν καὶ συμμελνεῖν αὐτῷ, καὶ χαῖμαί συναθροῖσθαι, καὶ κορυβδαῖς ἀμειλύν. Ἐκ τούτων γὰρ ἐπιτείνειν μᾶλλον ἔστι τὴν συμφορὰν, ἢ καταπραΰνειν. Ἀλλὰ δάκνυσθαι μὲν ὑπὸ τῶν γινομένων, καὶ ἡσυχῇ τοῖς λυπηροῖς ἐπιστυγνάζειν προσήκει, ἐν συννοίᾳ προσώπου, καὶ σεμνότητι βάρος ἐχούσῃ, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος διασημαίνοντα. Φθονοῦμενον δὲ, οὐκ εὐθύς ἐπιπιδῆν ταῖς ἐπιτιμήσεσι προσήκει, ὥσπερ ἐναλλόμενον καὶ ἐπιμετακινῶντα τοῖς κειμένοις. Φορτικὸν γὰρ τοῖς ὑπὸ λύπῃς τὴν ψυχὴν κεικωμένοις ἡ ἐπιτιμήσις, καὶ ἅμα δυσπαράδεκτοί εἰσι τοῖς κάμνουσι, καὶ πρὸς παρηγορίαν ἀπίθανοι τῶν ἀπαθῶς παντάπασι διακείμενων οἱ λόγοι. Ὡς περ γὰρ ὀφθαλμοὶ φλεγμαίνονται καὶ τὸ ἀπαλῶτατον τῶν παρηγορημάτων ἀνίαν ἐμποιεῖ· οὕτω καὶ ψυχὴ ὑπὸ θλίψεως βαρείας κεικωμένη, καὶ πολλὴν παράκλησιν φέρῃ ὁ λόγος, ὁ γληρός πως εἶναι δοκεῖ ἐν τῇ περιωδυνίᾳ προσφερόμενος. Ὅταν δὲ ἰδῇς ἐπὶ μετανόᾳ τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ἐδυσρόμενον, σύγκλαυσον τῷ τοιούτῳ, καὶ σύμπαθε (5)· καὶ γὰρ σοι ὑπάρξει ἐν ἀλλοτρίοις πάθεσι τὸ οἰκτεῖν ἐπανορθοῦσθαι. Ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἀμαρτίας θερμὸν ἀποστάξας δάκρυον, αὐτὸν ἐξέλασσε, οἷον τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρατο. Ὑπὲρ ἀμαρτίας κλαίεις. Αὕτη ἀρχαῖα ψυχῆς, αὕτη θάνατός ἐστι τῆς θανάτου, αὕτη πένθους ἀξία καὶ ἐδυσρῶν ἀσιγήτων. Ἐπὶ ταύτῃ πᾶν δάκρυον βέει, καὶ μὴ διαλείποι σπινθηρὸς ἐκ μέσης καρδίας ἀναπνεύμενος. Οὕτως ἐκλαίειν Ἱερεμίας ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις τοῦ λαοῦ· ὃ γὰρ ἐπειδὴ οὐκ ἔρχετο τὸ ἐκ φύσεως δάκρυον, πηγὴν ἐπέζητει δακρύων καὶ σταθμὸν ἔσχατον. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀρχῷ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΜΟΧΗΣ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΘΥΜΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

1. Μηδὲς ἐξ ὧν ἔπαθε λυπηρῶν ἀναπεισθῆ λογίσασθαι τι καὶ λέγειν, ὡς δὴ οὐδεμία πρόνοια τάττει τὰ κατ' ἡμᾶς, μηδὲ κατηγορεῖτω τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότου καὶ κρίσεως· ἀλλ' εἰς τὸν ἀθλητὴν ἰὼν ὁράτω, κακείνον σύμβουλον ποιείσθω τοῦ κρείττονος. Ἀναλογιζέσθω τοὺς ἀγῶνας ἀπαντας ἐφεξῆς, ἐν οἷς ἐκείνος ἡρίστευσε· καὶ πόσοις βίβασιν ὑπὸ τοῦ διαβόλου βλήθεῖς, οὐκ ἐδέξατο καίριαν πληγὴν. Περὶ τῶν μὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν εὐπραγίαν τῶν οἰκείων, καταχῶσαι δὲ αὐτὸν ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν κακῶν ἐβουλεύσατο φήμας. Ἔτι γὰρ τοῦ προτέρου τὴν τοιάνδε συμφορὰν ἐξαγγέλλοντος, ἕτερος ἀγγελοῦς ἔρχετο, χειρῶν πραγμάτων φέρον κατήφειαν· ἀλλήλοις τε ἐπι-

sit, 171.

(5) Καὶ σύμπαθε. Hæc addidimus ex codice Regio. Legitur in contextu hujus editionis συμπαθεῖ [i. συμπαθεῖ].

συνήπτετο τὰ δεινὰ, καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπιδρομὴν ἐξήλουν αἱ συμφοραὶ, καὶ πρὶν ἢ παυθῆναι τὴ πρό-
τερον δάκρυον, ἑτέρου προσήγετο πρόφασις. Ὁ δὲ
ὥσπερ τις πρόβολος εἰστέλει, τὰς τοῦ χειμῶνος ὑπο-
δεχόμενος προσβολὰς, καὶ ἀλλοιῶν εἰς ἀφρόν τῶν
κυμάτων τὴν βίαν, καὶ τὴν εὐγνώμονα πρὸς τὸν
Δεσπότην ἡφίει φωνήν, καὶ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων
δακρύων ἡξίωσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἤχε τις ἀγγέλλων, ὡς
τοῖς παισὶ καὶ ταῖς θυγατράσιν εὐωχουμένοις ἐπιτί-
ναξε πνεῦμά τι βλαῖον τὸ τῆς εὐφροσύνης ὀωμάτων,
τότε μόνον τὴν ἐσθῆτα διέβδρξε, τὸ τῆς φύσεως ἐπι-
δεικνύμενος συμπαθὲς, καὶ ὅτι πατὴρ εἰη φιλόστορ-
γος οἷς ἐπραττε μαρτυρούμενος· καὶ ταῖς εὐσεβέσιν
ἐκείναις φωναῖς κοσμῶν τὸ γινόμενον. Ἐλεγεν· Ὁ
Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ
ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· μονονουχὶ τοιαῦτα βοῶν·
Ἐκλήθην πατήρ, ἐφ' ὅσον ὁ τοῦτό με ποιήσας ἐδού-
λειτο χρόνον. Περιελπεῖν μου τὸν ἐκ τῆς γονῆς στέ-
φανον ἐβουλεύεσθαι πάλιν, οὐ διαμάχομαι περὶ τῶν
ἰδίων αὐτοῦ. Κρατεῖτω τὸ τῷ Δεσπότη ἑκοῦν· αὐτός
ἐστὶν ὁ πλάστης τοῦ γένους, ἐγὼ δὲ ὄργανον· τί
με χρὴ δοῦλον ὄντα δυσχεραίνειν ἀνόνητα (1), καὶ
μέμπεσθαι ψῆφον ἣν οὐ δύναμαι λύειν. Τοιούτοις
τὸν διέβολον ὁ οἰκτιρὸς κατηκόντιζε ῥήμασιν. Ἐπει-
δὴ δὲ αὐτὸν νικῶντα εἶδε πάλιν ὁ δυσμενὴς, καὶ
οὐδενὶ τούτων τιναχθῆναι δυνάμενον, αὐτῇ τῇ σαρκὶ
τὸ τῆς πείρας προσήγε μηχανήμα, καὶ τὸ σῶμα
μαστιγὰς ἀρρήτοις πληγαῖς, σκολήκων ἀναδίδο-
σθαι πηγὰς ἐξ αὐτοῦ παρεσκεύασε· καὶ τῶν τῆς
βασιλείας θρόνων τὸν ἀνδρα καταγαγὼν, ἐπὶ κοπρίας
ἐκάθισεν (2). Ὁ δὲ καὶ τοιούτοις βαλλόμενος πάθεισιν,
ἀκίνητος ἔμενε· καὶ σπαρτιστομένου τοῦ σώματος,
ἀσπίλον (3) ἐφύλαττε τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν ἐν
τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς.

2. Οὐκ ἔχων τοίνυν ὃ τι ποιήσει λοιπὸν ὁ πολέ-
μιος, ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχαίας ἐπιβουλῆς ἔρχεται μνή-
μην, καὶ τὴν τοῦ γυναικὸς διάνοιαν ὑποτύρας εἰς
ἀσιδῇ γνώμην καὶ βλάβῃ, ὅτι ἐκείντης σαλεύειν
ἐπειράτο τὸν ἀθλητὴν. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸν μακρὸν
πόνον (4) ἀπαγορεύσασα, τῷ δικαίῳ παρίστατο, κάτω
νενικυῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῖς ὀρωμένοις συγ-
κρούουσα, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ καρποὺς
ὀνειδίζουσα, καὶ καταλέγουσα μὲν τὴν παλαιὰν εὐθυ-
νίαν τῶν οἰκείων, ὑποδεικνύσα δὲ τὰ παρόντα κακὰ,
καὶ οἷον ἐξ οἷων ἔλαχε βίον, καὶ τίνα τῶν πολλῶν
θυσιῶν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Δεσπότη μισθόν. Ἐλγι-
τε αἶν τῆς μὲν τῶν γυναικῶν ὀλιγοψυχίας ἀξία ῥή-
ματα, ταραξίαι δὲ πάντα ἀνδρα δυνάμενα, καὶ περὶ-
τρέψαι καὶ γυναικῶν διάνοιαν. Πλανῆτις γάρ καὶ
λάτρις περιέρχομαι (5), ἡ βασιλὶς δουλεύω, καὶ
πρὸς τὰς τῶν ἐμῶν οἰκετῶν χεῖρας ἠνάγκασμαι
βλέπειν, καὶ τρέφουσα πάλαι πολλοὺς, ἀγαπητῶς
ἐκ τῶν ἀλλοτρίων παρατρέφομαι νῦν. Καὶ ὅτι καλὸν

A inter se, et calamitates fluctuum incursum imita-
bantur, atque priusquam priores lacrymæ sedaren-
tur, aliarum afferebatur occasio. Sed ille tempe-
statis excepto impetu, et undarum vi in spumam
commutata, velut scopulus stabat, mittebatque ad
Dominum gratam illam vocem, nec quidquam eò-
rum quæ accidebant, lacrymis dignum duxit. Ubi
vero advenit qui narraret quemadmodum filiis et
filiabus convivantibus violentus quidam ventus
oblectationis domum conquassasset, tunc solum
scidit vestem, ostendens condolentem naturam, at-
que iis agendis declarans patrem esse se libero-
rum amantem, piisque illis vocibus quod evererat
ornans dicebat : *Dominus dedit, Dominus abstulit :*
sicut *Domino placuit, ita et factum est* : tantum
B non clamans in hunc modum : Pater vocatus sum
dum voluit qui me patrem effecit. Statuit rursus
sobolis mihi coronam auferre, haud repugno quo-
minus sua auferat. Obtineat quod Domino vi-
sum est ; ipse est generis conditor, ego orga-
num ; quid necesse est, servus cum sim, dolere
me frustra, ac de sententia quam nequeo irritam
facere, conqueri ? Verbis ejusmodi quasi jaculis
justus ille diabolum confodit. Postquam autem
iterum inimicus eum vidit esse victorem, nec
ulla harum ærumnarum concuti posse, tentationis
admovit machinamentum carni ipsi, et corpore in-
fandis vulneribus percusso effecit, ut ex eo ver-
minum fontes scaturirent ; virumque ex regio throno
deturbatum, in sterquilinio collocavit. Ille vero vel
talibus angustiiis laceratus, permansit immotus ; et
lacerato corpore, pietatis thesaurum in recondito
animæ recessu intaminatum servabat.

2. Cum igitur non haberet quod jam faceret
hostis, insidiarum veterum recordatur ; atque ad
impiam ac blasphemam sententiam uxoris animum
pertrahens, opera illius aggrediebatur athletam
concutere. Ac illa quidem laboris diuturnitati ce-
dens, justo astitit, humi prona, manus super iis
quæ videbat complodens, pietatis ei fructus expro-
brans, hinc veterem rei familiaris opulentiam
recensens, illinc mala præsentia commonstrans,
et qualem ex qualibus sortitus esset vitam, et
D quam pro multis sacrificiis mercedem a Domino
recepisset. Et semper verba pusillo quidem mulie-
rum animo digna proferebat, sed talia tamen, quæ
virum omnem perturbare, et animum vel sortem
subvertere possent. Vaga, inquiebat, et ancilla
oberro, regina servio, et ad meorum famulorum
manus respicere coacta sum, et quæ multos olim
nutrivi, bene nunc mecum agi existimo si enu-
triar ex alienis. Addebat melius esse ac utilius si

¹ Job 1, 21.

(1) Ἀνόνητα. Sic uterque Regius codex et con-
textus. Male in editis nostris ἀνόνητα.

(2) Ἐκάθισεν. Sic uterque codex et contextus.
Editi ἐκάθισεν.

PATRUL. GR. XXXII.

(3) Ἀσπίλον. Contextus ἀσπίλον, intolatum.

(4) Πόνον. Contextus χρόνον.

(5) Περιέρχομαι. Regius codex 1992 περιέρχομαι,
φράσιν

de terra se ipse excinderet, impiis verbis utendo, **547** et gladium iræ conditoris exacundo, quam si malorum tolerantia sibi ipsi et uxori certaminum laborem proroget. Ille vero his verbis magis quam ullo malorum priorum offensus, et vultum ira replente, ad uxorem velut hostem conversus, quid dicit? *Quare tanquam una de stultis mulieribus locuta es?* Depone, o mulier, inquit, illud consilium. Quousque dictis tuis dedecorabis vitam communem? Mentita es, et quod utinam Deus avertisset, institutum meum tuis istis verbis, et vitam meam calumnia aspersisti. Videor nunc mihi dimidia ex parte impie egisse: siquidem unum quidem corpus utrosque nos nuptiæ præstiterunt, sed tu prolapsa es in blasphemiam. Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? Redigas tibi in memoriam præterita bona. Compensa bona malis. Nullius hominis vita perpetuo beata est: semper felicem esse, solius Dei est. Tu igitur si ob præsentia dolore afficeris, ex præteritis te ipsa consolare. Nunc lacrymaris, at prius risisti: nunc pauper es, at prius fuisti dives; bibisti limpidum vitæ laticem, jam turbidum bibens animo æquo patiare. Ne fluviorum quidem fluentia perpetuo apparent pura. Est autem fluvius vita nostra, ut nosti, continue fluens ac fluctibus alternatim sibi succedentibus referta. Etenim jam pars præterfluxit, pars adhuc transit: pars jam emersit e fontibus, pars vero emersura est, et ad commune mortis mare festinamus omnes. Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? Cogimusne iudicem nobis perpetuo paria suppeditare? docemusne Dominum, quomodo debeat vitam nostram moderari? Decreta sua penes ipsum sunt. Res nostras pro suo arbitratu regit. Est enim sapiens; et quod utile est, id suis servis admittitur. Cave curiosius perscruteris Domini iudicium. Æqui bonique fac solum quæ ab illius sapientia dispensantur. Quidquid dederit tibi, cum gaudio accipe. Ostende in adversis, exstitisse te lætitia pristina dignam. His dicendis repulit Job et hunc diaboli assultum, et plenam ei cladis ignominiam incussit. Quid igitur hinc evenit? Fugit iterum ab illo morbus, tanquam qui accessisset frustra, nec quidquam amplius effecisset. Reversa caro in alteram pubertatem reviruit, floruit rursus vita omnibus rebus, et duplicatæ divitiæ undecunque in domum confluxerunt, ut quasi nihil amisisset, unam partem haberet, pars vero altera justo esset patientiæ merces. (1) Ex illo igitur animi fortitudinem unusquisque discamus, qui rebus suis retro sublapsis, ac egens ex divite, orbus ex pulchræ proles parente temporis momento factus, non solum idem permansit, infractos animi sensus ubique retinens,

^a Job ii, 10. ^b ibid.

(1) Ex epist. ii, 73.

(2) Ἐπιμετρῆϊ. Sic Regius codex. Editi ἐπιμετρῆϊν. Contextus ἐπιμετρῶν.

εἰς καὶ χρήσιμον, ἀπεδέσει χρησάμενον ῥήμασι, καὶ ἑαυτὸν τῆς γῆς ἐκτεμεῖν, τὸ τῆς τοῦ κτεσαντος ὀργῆς ἀκονήσαντα ξίφος, ἢ διακαρτεροῦντα πρὸς τὰ δεινὰ, τὸν ἐν τοῖς ἀγῶσι μόχθον ἑαυτῷ τε καὶ τῇ συνοικουσίᾳ μηχανεύειν. Ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ἀχθεσθεὶς, ὡς ἐπ' οὐδενὶ τῶν προτέρων κακῶν, καὶ θυμοῦ τὸ βλέμμα πληρώσας, καὶ πρὸς τὴν γυναικα καθάπερ πρὸς πολεμίαν ἀποστραφεὶς, τί φησιν; *Ἰνα τί ὥσπερ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐφθέγγω;* Κατάθου, φησὶν, ὦ γύναι, τὴν συμβουλήν. Μέχρι τίνος τὴν κοινήν ἐν οἷς λέγεις ὑβρίσεις ζῶτῃ; Ἐφεύσω, καὶ τὴν ἐμὴν, ὡς οὐκ ἠύχόμην, ἀναστροφὴν διέβαλες ἐν οἷς ἐλάλησας, καὶ τὸν ἐμὸν βίον. Ἐξ ἡμισείας ἡσεβηκέναι νενόμικα νῦν· ἐπειδὴ περ ἐν μὲν σῶμα ἀμφοτέρους ἡμᾶς ὁ γάμος ἐποίησε, σὺ δὲ εἰς βλασφημίαν κατέπεσας. Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδέξαμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; Ἀνάμνησον τῶν φθασάντων σεαυτὴν ἀγαθῶν· ἀντιστήκωσον τὰ κρείττω τοῖς χειροσιν. Οὐδενὸς ἀνθρώπων ὁ βίος διόλου μακάριος· τὸ διὰ παντὸς εὖ πράττειν μόνου Θεοῦ ἐστι. Σὺ δὲ εἰ τοῖς παροῦσιν ἀλγεῖς, ἀπὸ τῶν προλαβόντων σεαυτὴν παραμύθησαι. Νῦν δακρύεις, ἀλλ' ἐγέλασας πρότερον· νῦν πτωχεύεις, ἀλλ' ἐπλοῦτητας πρότερον· ἐπὶ τὸ διαιδῆς νῆμα τοῦ βίου, καὶ τὸ θολερὸν πίνουσα καρτέρησον. Οὐδὲ τὰ τῶν ποταμῶν ρεύματα διόλου φαίνεται καθαρὰ· ποταμὸς δὲ, ὡς οἶσθα, ὁ βίος ἡμῶν, ῥέων ἐνδωλεχῶς, καὶ κύμασιν ἀλλεπαλλήλοισι πληρούμενος. Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ προέβρευσεν **C** ἤδη, τὸ δὲ ἐτι πορεύεται, τὸ δὲ ἄρτι προέκυψε τῶν πηγῶν, τὸ δὲ μέλλει· καὶ πρὸς τὴν κοινήν ἅπαντες τοῦ θανάτου σπεύδομεν θάλατταν. Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδέξαμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; Ἀναγκάζομεν τὸν κριτὴν ὁμοίᾳ χορηγεῖν τὰ πράγματα δι' αἰῶνος ἡμῖν; διδάσκομεν τὸν Δεσπότην, ὅπως χρή διεξάγειν τὸν ἡμέτερον βίον; Αὐτὸς τῶν οἰκείων ψήφων ἔχει τὴν ἐξουσίαν· ὅπως βούλεται, τάττει τὰ καθ' ἡμᾶς· σοφὸς δὲ ἐστι, καὶ τὸ λυσιτελοῦν ἐπιμετρῆϊ (2) τοῖς οἰκέταις. Μὴ περιεργάζου τοῦ Δεσπότης τὴν κρίσιν· ἀγάπα μόνον τὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας οἰκονομούμενα. Ὅπερ ἂν εἴπῃ σοι, τοῦτο δέχου μεθ' ἡδονῆς· δείξον ἐν τοῖς ἀλγεινοῖς ὡς καὶ τῆς εὐφροσύνης ἀξία τῆς πρόσθεν ἐτύγχανες. Ταῦτα **D** ὁ Ἰωβ λέγων, ἀπεκρούσατο καὶ ταύτην τοῦ διαδόλου (3) τὴν προσβολήν, καὶ τελείαν αὐτῷ τὴν τῆς ἡττῆς αἰσχύνην ἐπέγαγε. Τί οὖν ἐντεῦθεν συνέβαινεν; Ἐφυγεν αὐθις ἡ νόσος αὐτὸν, ὡς εἰκῇ προσελθοῦσα, καὶ μηδὲν ἀνύσασα πλέον. Ἀνέθαλιν εἰς δευτέραν ἡδὴν ἡ σὰρξ, ἡνθησεν ὁ βίος πάλιν τοῖς ἅπασιν, καὶ διπλασίον πνιταχόθεν ἐπὶ τὸν οἶκον ὁ πλοῦτος συνέβρευσεν· ἵνα τὸ μὲν ὡς μηδὲν ἀπολωλεκῶς ἔχη, τὸ δὲ ὑπάρξῃ τῆς καρτερίας τῷ δικαίῳ μισθός. Ἐκ τούτου τολύβην ἀνδρίαν ψυχῆς ἕκαστος παιδευώμεθα· ὅς οὐ μόνον, πρὸς τὰ ἐναντία τοῦ βίου

(3) Τον διάδολον. Editi καὶ τοῦ διαδόλου, *Repulit ei uxorem et diaboli assultum*. Regium codicem et contextum sequi maluimus.

περιπεσόντος αὐτῷ, πένης ἐκ πλουσίου, καὶ ἄπαις A ἀπὸ καλλίπαιδος ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ γενόμενος, διέμεινεν ὁ αὐτὸς, ἀταπείνωτον πανταχοῦ τὸ τῆς ψυχῆς φρόνημα διασώζων· ἀλλ' οὔτε τῶν φίλων, τῶν εἰς παραμυθίαν ἔχόντων, ἐπιμεινόντων αὐτῷ καὶ συνεπιτεινόντων τὰ ἀλγεῖν, παρωξύνθη.

3. Ἔστιν ὅτε καὶ κατὰ πείραν ταῖς ψυχαῖς αἱ τοῦ βίου δυσκλήρῃαι τοῖς ἀνθρώποις προσάγονται, ἵν' ἐπὶ τῆς δυσκολίας ἀπειλεγχῶσιν οἱ δόκιμοι, εἴτε πλούσιοι, εἴτε πένητες. Ἐκάτεροι γὰρ διὰ τῆς ὑπομονῆς δοκιμάζονται· κἀν τούτῳ μάλιστα τῷ καιρῷ διαδείκνυται ὁ μὲν, εἰ κοινωνικὸς καὶ φιλόδελφος· ὁ δὲ, εἰ εὐχάριστος καὶ μὴ τοῦναντίον βλάστημος, ταῖς τοῦ βίου περιφοραῖς ὁξέως συμεταβάλλων ἐδ φρόνημα. Καὶ κυβερνήτην μὲν ὁ χειμῶν, καὶ τὸν ἀθλητὴν τὸ στάδιον, τὸν στρατηγὸν ἡ παράταξις, τὸν μεγάλῳφυχον ἡ συμφορὰ· τὸν Χριστιανὸν δὲ ὁ πειρασμὸς δοκιμάζει. Καὶ ὥσπερ τοὺς ἀθλητὰς οἱ τῶν ἀγώνων κάματι τοῖς στεφάνοις προσάγουσιν, οὕτω καὶ τοὺς Χριστιανούς ἡ ἐν τοῖς πειρασμοῖς δοκιμασία πρὸς τὴν τελείωσιν ἄγει, ἐὰν μετὰ τῆς πρεπούσης ὑπομονῆς εὐχαριστίᾳ πάσῃ τὰ οἰκονομούμενα παρὰ τοῦ Κυρίου καταδεξώμεθα. Πένης εἶ; μὴ ἀθυμῆσης, ἀλλ' ἔχει τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ γὰρ οὐκ ἐπιθλέπει τὴν στένωσιν; Ἐχει τὴν τροφήν ἐν χειρὶ, καὶ παρέλκει τὴν δόσιν, ἵνα σου δοκιμάσῃ τὸ βέβαιον, ἵνα καταμάθῃ τὴν γνώμην, εἰ μὴ τῇ τῶν ἀκολάστων καὶ ἀγνωμόνων ἐστὶν ὁμοία. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, μέχρι μὲν ἐν τῷ στόματι τὰ σιτία τυγχάνει, εὐφημοῦσι, κολακεύουσιν, ὑπερ- θαυμάζουσιν· ὀλίγον δὲ τῆς τραπέζης ὑπερτεθείσης, ὥσπερ τισὶ λίθοις ταῖς βλασφημίαις βάλλουσιν οὓς πρὸ βραχείως (1) διὰ τὴν ἡδονὴν προσεκύνουν. Ἥλῃαν εἶχεν ὁ Κάρμηλος, ὄρος ὑψηλὸν καὶ ἀόικητον, ἔρημος ἔρημον· ψυχὴ δὲ ἦν τῷ δικαίῳ τὰ πάντα, καὶ τῆς ζωῆς ἐφόδον, ἡ πρὸς Θεὸν ἐλπίς. Ζῶν δὲ οὕτως, λιμῶ τὴν ζωὴν οὐκ ἀπῆλλαξεν· ἀλλ' οἱ ἀρπακτικώτεροι καὶ μάλιστα γαστρίμαργοι τῶν ὀρνίθων, οὗτοι διεκόμεζον τὰ σιτία, καὶ τροφῆς ἐγένοντο τῷ δικαίῳ διάκονοι, οἱ τὰς ἀλλοτρίας τροφὰς ἐκ συνηθείας ἀρπάζοντες· καὶ τῷ Δεσποτικῷ προστάγματι τὴν φύσιν διήμειψαν, πιστοὶ φύλακες γενόμενοι τῶν ἁρτῶν καὶ τῶν κρεῶν. Εἶχε καὶ ὁ Βαβυλώνιος λάκκος τὸν Ἰσραηλῆτην νεανίσκον, αἰχμάλωτον μὲν τὴν συμφορὰν, ἐλευθερον δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Καὶ τί τὰ παρ' ἐκεῖνον; Οἱ μὲν λέοντες παρὰ φύσιν ἐνήστευον, ὁ δὲ τούτου τροφεὺς Ἀβδακούν ἐφέρετο δι' αἴρος, κομίζοντος τοῦ ἀγγέλου μετὰ τῶν ὕλων τὸν ἀνθρώπον· καὶ ἵνα μὴ λιμῶ πεισθῇ δίκαιος, τοσαύτης ὑπερ- ηνέχθη γῆς καὶ θαλάττης ὁ προφήτης ἐν μικρῷ μορίῳ καιροῦ, ὅσῃν ἐκ τῆς Ἰουδαίας μέχρι Βαβυλώνος ἠπλώσθαι. Τί δὲ πάλιν ὁ τῆς ἐρήμου λαὸς, οὗ Μωσῆς ἐπετρόπευσε; πῶς ὥκονομήθη τὸν βίον ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα; Οὐκ ἦν ἐκεῖ σπείρων ἀνὴρ, οὐ βοῦς ἔλκων ἄροτρον, οὐχ ἄλως, οὐ ληνὸς, οὐ ταμνίον·

sed ne amicis quidem, qui ad consolandum vene- rant, insultantibus et dolores conjunctim intenden- tibus, ira commotus est.

τῶν εἰς παραμυθίαν ἔχόντων, ἐπιμεινόντων αὐτῷ καὶ συνεπιτεινόντων τὰ ἀλγεῖν, παρωξύνθη.

548 3. (2) Fit quoque aliquando, ut vitæ in- fortuna irrogentur hominibus ad animas proban- das, ut inter difficultates deprehendantur, qui probi sint, sive divites, sive pauperes. Utrique enim per patientiam probantur: et maxime hoc tempore declaratur, sitne hic liberalis et fratrum amans; sitne ille gratus et beneficiorum memor, ac non contra blasphemus, cujus animus statim vitæ vicissitudinibus mutetur. (3) Navis quippe gubernatorem tempestas, athletam stadium, impe- ratorem acies, magnanimum virum calamitas, Christianum tentatio probat. (4) Quemadmodum enim certaminum labor athletas ad coronam, ita etiam Christianos probatio in tentationibus ad per- fectionem adducit, si modo ea quæ a Domino dis- pensantur, cum debita patientia in omni gratia- rum actione suscipiamus. (5) Pauper es? cavo animum abjicias, sed spem habeto in Deum. Nun- quid enim non videt angustiam? Habet cibum in manibus: sed differt largitionem, ut probet tuam constantiam, ut animum agnoscat, sitne intemperantibus et ingratis consimilis. Illi enim, dum in ore sunt cibi, benedicunt, adulantur, supra modum admirantur; paululum vero dilata mensa, blasphemiis velut lapidibus impetunt eos quos paulo antea propter ciborum voluptatem colebant. Eliam habebat Carmelus, excelsus mons et inhabi- tabilis, solitudo solitarium: verum anima erat justo instar omnium, vitæque erat viaticum spes, quam in Deo reponebat. Etsi autem sic viveret, fame tamen vitam non sinivit: sed avium rapacis- simæ et voracissimæ, hæ ipsæ afferebant cibum: et justo erant victus ministræ eadem, quæ solent alienos cibos diripere, ac transmutata per Domini præceptum natura, panis ac carnum fidæ custodes effectæ sunt. Habebat etiam Babylonicus lacus Israelitam juvenem, calamitate quidem captivum, animo vero ac constantia liberum. Quid tum inde? Leones quidem præter naturam jejunabant, Haba- cuc vero illius altor terebatur per aerem, angelo hominem una cum obsoniis portante: et ne justus fame premeretur, tantum terræ ac maris spatium brevi temporis momento prætervectus est pro- pheta, quantum a Judæa ad Babylonem usque extenditur*. Quid rursus solitudinis populus, Moyse præfecto? quomodo fuit ei per quadraginta annos dispensatus victus? Illic erat nemo, qui sementem faceret: non bos, qui traberet aratrum: non area, non torcular, non cella penaria; et ta-

* Dan. xiv, 30-38.

(1) Πρὸ βραχείως. Contextus addit ἴσα θεῷ.

(2) Ex hom. in famem et siccitatem, 66.

(3) Ibid., 67.

(4) Ex epist. ci, 197.

(5) Ex hom. in famem et siccitatem, 67.

men sibi suppetebat victis citra sementem, citra arationem: fontes denique qui prius non exstiterant, sed in necessitate eruperant, petra subministrabat. Tu igitur velut strenuus Job, patiens esto in calamitate, et ne evertaris a tempestate, nec quidquam ex his, quas tecum vebis, virtutis meritis abjicias. Serva in animo gratiarum actionem tanquam vecturam pretiosissimam, et tu quoque pro gratiarum actione voluptatem duplo majorem consequere.

4. (1) Atqui non is cui necessaria desunt, tolerans est: sed is, qui inter bonorum fruendorum copiam in malis ferendis perseverat. 549 (2) Ager es? æquanimiter tolera, quoniam *Quem diligit Dominus castigat*⁶. Pauper es? latere, quia manet te successio et hæreditas Lazari. Contumelias pateris propter nomen Christi? beatus es, quoniam tibi ista confusio angelici consortii gloriam parat. (3) Servus es? habe etiam eo nomine gratiam, est aliquis te dejectior; gratias repende, quod uni præstes, quod non sis addictus pistrino, quod plagas non accipias. Nemini procul dubio desunt gratias agendi occasiones. Fuste plecteris immerito? gaude spe futurorum. Jure damnatus es? sic etiam grates age. (4) Et quoniam bonæ quoque priscorum hominum actiones aut memoriæ successionem ad nos usque conservantur, aut in poetarum aut historicorum monumentis custodiuntur, ne utilitas quidem quæ hinc nasci potest, desit nobis. Verbi gratia, homo quidam circumforaneus convitiis Periclem consecrabatur; hic autem non attendebat; et die tota perstitit uterque, ille quidem permultis probris incessens, hic vero nequaquam curans. Deinde vespere jam facto, tenebrisque obortis vix discedentem Pericles facem præferens deduxit, ne sibi desineret exercitatio philosophiæ. (5) Rursus, cum percuteret quidam Sophronisci filium Socratem, in ipsam faciem facto sæpius impetu: hic autem nihil repugnavit, sed sivit ebriosum illum iram suam exsatiare sic ut intumesceret jam ejus vultus præ plagis, essetque saniosus. Ubi autem ille a verberibus destitisset, Socrates quidem nihil aliud fecisse dicitur, quam fronti suæ quasi statuae inscripsisse auctorem, Talis faciebat; seque hoc modo vindicasse. (6) Quidam vero Euclidi Megarensi iratus, mortem ei minitatus est, ac juravit: hic vicissim juravit facturum utique, ut is placaretur, ac sibi infensus esse desineret. (7) Quin et illud Clinix, qui unus e Pythagoræ discipulis est, vix crediderim cum nostris institutis fortuito consentire, non consulto ea imitari. Ecquid autem erat, quod fecit ille?

⁶ Hebr. xii, 6.

(1) Ex hom. in quadraginta martyres, 154.

(2) Ex hom. in psal. lxx, 192.

(3) Ex hom. in mart. Julittam, 39.

(4) Ex serm. De legendis libris gentilium, 178.

(5) Ibid., 179.

(6) Ibid., 178.

καὶ τὴν τροφήν εἶχον ἀπορὸν καὶ ἀνέροτον· καὶ τὰς πηγὰς ἐχορήγει πέτρα, οὐ πρότερον οὖσας, ἀλλ' ἐκτραγείσας ἐπὶ τῆς χρείας. Καὶ οὐ τοίνυν καρτέρησον ἐπὶ τῆς συμφορᾶς, ὡς ὁ γενναῖος Ἰωβ, καὶ μὴ περατραπῆς ἐκ τοῦ κλύδωνος, μηδὲν ἀποδόλης ὧν φέρεις ἀγωνίμων τῆς ἀρετῆς. Ὡς βαρύτεμον ἐνθήκην τὴν εὐχαριστίαν διάσωσον ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ λήψῃ καὶ οὐ τῆς εὐσείας τὰ διπλασίονα τὴν τροφήν (8).

4. Καίτοι οὐχ ὁ ἀπορῶν τῶν ἀναγκαίων, καρτερικός· ἀλλ' ὁ ἐν ἀφθονίᾳ τῆς ἀπολαύσεως ἐγκαρτερῶν τοῖς δεινοῖς. Νοσεῖς; εὐθύμει, ὅτι Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει. Πτωχεύεις; εὐφραίνου, ὅτι Λαζάρου σε τὰ ἀγαθὰ διαδέχεται. Ἀτιμάζῃ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ; μακάριος εἶ, ὅτι σου ἡ αἰσχύνῃ εἰς δόξαν ἀγγέλου μετακληθήσεται. Οἰκέτης εἶ; εὐχαρίστει καὶ οὕτως, ἔχεις τὸν σεαυτοῦ ταπεινότερον· εὐχαρίστει ὅτι ἐνὸς ὑπερέχεις, ὅτι μὴ ἐν τῷ μὴ ὧνι καταδεδίκασαι, ὅτι μὴ πληγὰς λαμβάνεις. Οὐδένα ἐπιλείψουσιν αἱ τοῦ εὐχαρίστειν ἀφορμαί. Εὐλόγῃ ἀδίκως κολάζῃ; τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι χαίρει. Δικαίως καταδικάζῃ; καὶ οὕτως εὐχαρίστει. Ἐπεὶ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, ἡ μνήμη ἀκολουθεῖ πρὸς ἡμᾶς διασώζονται, ἡ ποιητῶν ἡ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολείπόμεθα. Οἶον, ἐλοιδορεῖ τὸν Περικλέα τῶν ἐξ ἀγορᾶς τις ἀνθρώπων· ὁ δὲ οὐ προσείχε· καὶ εἰς πᾶσαν διήρκεσε τὴν ἡμέραν, ὁ μὲν ἀπειδῶς πλύνων αὐτὸν τοῖς ὀνόμασιν, ὁ δὲ οὐ μέλων αὐτῷ (9). Εἶπα, ἐσπέρας ἤδη καὶ σκότους ἀπαλλαττόμενον μόλις, ὑπὸ φωτὶ παρέπαμψε Περικλῆς, ὥπως αὐτῷ μὴ διαφθορῇ τὸ πρὸς φιλοσοφίαν γυμνάσιον. Πάλιν ἐτυπτε τις τὸν Σωφρονίσκου Σωκράτην εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἐμπιστῶν ἀπειδῶς· ὁ δὲ οὐκ ἀντήρην, ἀλλὰ παρείχε τῷ παροινούντι τῆς ὀργῆς ἐμπορεῖσθαι, ὥστε ἐξοιδεῖν ἤδη καὶ ὑποῦλον αὐτῷ τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῶν πληγῶν εἶναι. Ὡς δ' οὖν ἐπαύσατο τύπτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Σωκράτης ποιῆσαι, ἐπιγράψαι δὲ τῷ μετώπῳ λέγεται, ὥσπερ ἀνδριάντι τὸν δημιουργόν· Ὁ δεῖνα ἐποίη· καὶ τοσοῦτον ἀμύνασθαι. Εὐχλείδῃ δὲ τις τῷ Μαγαρόθεν παροξυνθεὶς, θάνατον ἠπειλήσει καὶ ἐπώμοσεν· ὁ δὲ ἀντώμοσεν, ἡ μὲν ἠλεώσασθαι (10) αὐτὸν, καὶ πύσαιν χαιεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα. Τὸ δὲ τοῦ Κλεινίου, τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων ἐνὸς, χαιεπὸν πιστεῦσαι ἀπὸ ταυτομάτου συμβῆναι τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' οὐχὶ μιμησαμένου σπουδῇ. Τί δὲ ἦν ὁ ἐποίησεν ἐκαῖνος; Ἐξὸν εἰ ἄρχου τριῶν ταλάντων ζημίαν ἀποφυγεῖν, ὁ δὲ ἀπέτισε μᾶλλον ἢ ὥμοσε, καὶ ταῦτα εὐοχεῖν μέλλων· ἀκούσας, ἐμοὶ δοκεῖν, τοῦ προστάγματος τοῦ τὸν ὅρκον ἡμῖν ἀπαγορεύοντος. Καὶ

(7) Ibid., 179.

(8) Τὴν τροφήν. Sic Regius codex. Contextus et editi τῆς τροφῆς.

(9) Αὐτῷ. Forte αὐτοῦ. Edit.

(10) Ἀλεώσασθαι. Lege, ἠλεώσασθαι. Id.

ταῦτ' ἐν τῷ τοῦ Κλεινίου, ἀδελφὸν ἐκείνου τῷ παρ-
αγγέλματι· τὸ δὲ τοῦ Εὐκλείδου, τῷ τοῖς διώκουσιν
εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι· ὥς ὅγε ἐν
τούτοις προπαιδευθεῖς, οὐκ ἔτι ἂν ἐκείνοις ὡς ἀδύ-
νατοις διαπιστῆσειεν. Ἔστω σοι τοίνυν ἡ ἐντολὴ τοῦ
Θεοῦ σύνοικος, οἷόν τι φῶς καὶ διαύγειαν πρὸς τὴν
τῶν πραγμάτων διάκρισιν ἀδιαλείπτως παρεχομένη·
ἥτις πόρρωθεν τὴν τῆς ψυχῆς σου ἐπιστάσιν προ-
κατασχούσα, καὶ τὰς ἀληθείας περὶ ἐκάστου ὁδῶς
προσευρεπίζουσα, ὑπ' οὐδενὸς ἔαται σε τῶν προσ-
πιπτόντων ἀλλοιωθῆναι· ἀλλὰ προσευρεπιτρεμένον τῇ
διανοίᾳ, ὡσπερ τινὰ σκόπελον θαλάσσης γαίτονα,
ἀσφαλῶς καὶ ἀλείπτως τῶν τε βιῶν πνευμάτων καὶ
κυμάτων (1) τὰς προσβολὰς ὑπομένειν, ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ ὁδὸς εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

structum, veluti quemdam vicinum mari scopulum,
tuto atque immobiliter sustinere te faciet, in Christo

A Jurejurando cum ei liceret talentorum trium effu-
gere multam, solvere maluit quam jurare, idque
cum non esset falso juraturus, præceptum quo no-
bis jusjurandum interdicitur, ut mihi videtur, edo-
ctus. Atque hoc Cliniae factum, illi præcepto germa-
num est; Euclidis vero ei quod persequentibus
bene precari jubet, mala vero nequaquam: adeo
ut qui his jam antea fuerit imbutus, non amplius
nostris, ut impossibilibus, fidem derogat. Contu-
bernale igitur semper tibi Dei mandatum esto,
perpetuam tibi dans lucem, et veluti facem præso-
rens, discernendis dijudicandisque rebus: quod
quidem eminus animi tui principatum præoccupans,
verasque de singulis opiniones prius informans
atque præparans, nullis te casibus alienari atque

B immutari permittet: sed tota mentis acie præin-
structum, veluti quemdam vicinum mari scopulum,
rapidos violentorum ventorum et fluctuum impetus
tuto atque immobiliter sustinere te faciet, in Christo

Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæ-
culorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

1. Ὅταν μέλλῃς ἐπὶ τινὰ ὁρμῇν ἁμαρτίαν, ἐννότη-
σόν μοι ἐκείνο τὸ φρικτὸν καὶ ἀνύποιστον τοῦ Χρι-
στοῦ δικαστήριον, ἐν ᾧ προκαθίσταται μὲν ἐπὶ θρόνου
τινὸς ὑψηλοῦ καὶ ἐπ' ἑρμένους ὁ κριτὴς, παρέστηκε δὲ
πᾶσα ἡ κτίσις ὑποτρέμουσα τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ
τὴν ἐνδοξον. Παράγασθαι δὲ μέλλομεν καθ' ἕνα εἰς
ἐξέτασιν τῶν βεβιωμένων ἡμῶν. Εἴτα τῷ πολλῷ πο-
νηρᾷ πεποιηκότι κατὰ τὸν βίον, φεδερὸι τινες καὶ
κατηφείς παρίστανται ἄγγελοι, πῦρ βλέποντες, πῦρ
ἀναπνέοντες, διὰ τὴν πονηρίαν τῆς προαιρέσεως·
νυκτὶ τοιχοῦτες τὰ πρόσωπα, διὰ τὸ κατηφές καὶ μι-
σάνθρωπον. Εἴτα βίραθρον βαθύ, καὶ σκότος ἀδιεξ-
όλεστον, καὶ πῦρ ἀλαμπές ἐν τῷ σκότει, τὴν μὲν καυ-
στικὴν δύναμιν ἔχον, τὸ δὲ φῶς ἀφῆρημένον. Εἴτα
σκωλήκων τι γένος λοβόλων καὶ σαρχοφάγων, ἀπλή-
στως ἐσθίων καὶ μηδέποτε κορεννύμενον, ἀφορήτους
ὀδύνας ἐμποιοῦν τῇ καταθρώσει· εἴτα τὴν πασῶν
χαλεπωτάτην κόλασιν, τὸν ὀνειδισμόν ἐκείνον, καὶ
τὴν αἰσχύνην τὴν αἰώνιον. Τούτων τῷ φόβῳ (2) παι-
δαγωγούμενος, οἶσθα χαλινῷ τινι ἀνάκοπτε τὴν ψυ-
χὴν ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ φαῦλα ἐπιθυμίας. Ὁ γὰρ τὴν
ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέ-
μενος, καθ' ἣν πᾶσα ἡ κτίσις περιστήσεται τὸν κρι-
τὴν, τὰς εὐθύναις τῶν πεπραγμένων ἀποδιδοῦσα, καὶ
αἰ μελετῶν τὴν ἐπὶ τοῦ ἀπαράλογιστου κριτηρίου
ἀπολογίαν· ὁ τοιοῦτος ἢ οὐδὲν παντελῶς, ἢ ἐλάχιστα
ἁμαρτῆσται· εἶσθε τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῶν κατὰ ἀπου-
σίαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ γίνεται. Οἷς δὲ ἂν ἐναργῆς
παρῇ τῶν ἀπειλουμένων ἡ προσδοκία, οὐδένα καίρῳ
δῶται τοῖς τοιοῦτοις ὁ σύνοικος φόβος εἰς ἀδουλῆτους
πράξεις ἢ ἐνθυμήσεις ἐκπαιεῖν.

(1) Καὶ κυμάτων. Hæc desumpsimus ex codice Re-
gio. Totus hic locus est σοι τοίνυν usque ad finem
non repertus in operibus S. Basilii.

(2) Τούτων τῷ φόβῳ. Sic Regius codex. Editi

550 DE FUTURO JUDICIO.

SERMO XIV.

1. (3) Cum ad aliquod peccatum impelli te vi-
deris, horrendum illud et intolerabile Christi
tribunal, quæso, cogita: in quo præsidet quidem
judex in alto quodam et sublimi throno, omnis
vero creatura ob gloriosum ejus conspectum con-
tremiscens astat: imo vero futurum est ut sin-
guli adducamur, eorum quæ in vita egerimus
examen subituri. Deinde ei qui multa mala per
vitam perpetraverit, horribiles quidam ac morosi
angeli assident, ignem ex oculis emittentes, ignem
spirantes, adeo perversi animo judicioque depravati
sunt: nocti vultu similes, ob faciei tetricita-
tem et hominum odio. Postea animo tibi singas
baratrum profundum, tenebras impenetrabiles,
ignem splendoris expertem, vim quidem urendi in
tenebris habentem, sed luce destitutum: subinde
vermium quoddam genus venenatum ac carnivo-
rum, edens insatiabiliter, nec unquam exsatiatum,
intolerabiles dolores morsibus inducens: postre-
mo supplicium omnium gravissimum, probrum
illud et doleceus sempiternum. Horum metu du-
ctus, quasi freno quodam a pravis concupiscentiis
tuam cohibe animam. (4) Qui enim diem illam
atque horam ante oculos positam habet, in qua
creatura omnis actionum suarum rationem reddi-
tura judicem circumstabit, semperque suam pro
illo tribunali, quod decipi nequit, defensionem
meditatur, is aut nihil aut omnino levissima pecca-
bit, quia peccare nobis ob absentiam timoris
Dei contingit. Quibus autem clare observabitur
intentarum minarum expectatio, his nullum tem-
pus dabit insitus timor involuntarias actiones aut
cogitationes incidendi.

ταῦτα καὶ, etc. Contextus ταῦτα φόβῳ καὶ τούτῳ.

(3) Ex hom. in psal. xxxiii, 151.

(4) Ex epist. clxxiv, 262.

2. (1) Sirenuī etenim Dei athletæ, qui cum invulnēribus inimicis per omnem suam vitam valde colluctati sunt, postquam eorum omnes insectationes effugerint, prope vitæ finem constituti, a sæculi principe examinantur, ut si reperiantur aut vulnera ex certaminibus, aut aliquas maculas, aut peccati vestigia retinuisse, detineantur : si autem inveniantur invulnerati et intemerati, a Christo tanquam invicti et liberi in requiem transferantur. Et hæc ipso Domino discere potes, circa suæ passionis tempus dicente : *Nunc princeps hujus mundi venit, et in me non habebit quidquam* *. Enimvero qui peccatum non admiserat, nihil illum in se habere dicebat : satis autem fuerit homini, si audeat dicere : Venit princeps mundi hujus, et in me habebit pauca et parva. (2) Cogita, quæso, horrenda illa mala, quæ a Deo puniendis infliguntur : nimirum cum offundentur stellis tenebræ, deficietque lux solis, nec luna amplius illustrabitur, cum, fulminibus percurrentibus, horrendo cum fragore ruent tonitrua^a : cum aer capiti imminens obscurabitur, ita ut cruciatus eorum qui iræ fuerint traditi, nulla ex parte solatium aut levamen admittat. Creatura enim, conditoris **551** administra^a, vehementer ad iniquos plectendos exasperatur : mitigatur vero et demulcetur ad eos qui suam in ipso fiduciam reposuerint, afficiendos beneficiis. Et quemadmodum Super uno peccatore pœnitentiam agente gaudium est in cœlis¹⁰ : ita quoque indignatio et tristitia est super his, qui per peccatum a Conditoris deficiunt. (3) Tum ignis qui diabolo et angelis ejus in supplicium paratus est, voce Domini interciditur : ut cum duæ sint in igne facultates, quarum una comburit, altera illustrat, ignis quidem asperitas, ac torquendi proprietas his qui adustione digni sunt servetur : illius vero splendor et claritas ad hilaritatem eorum qui lætam ac beatam vitam acturi sunt, destinetur : adeo ut supplicii quidem ignis obscurus sit : qui vero in oblectamentum, vi careat comburendi. Neque ea in re tibi addubitan- dum esse cogita. (4) Nam cum rerum in vita gestarum merces retribuetur, natura ignis dividetur : cujus quidem lumen, justorum oblectamento : urendi vero molestia, pœniendorum tribuetur ultioni. (5) Horribilior autem tenebris et igne æterno ignominia, in qua æternum vivent peccatores, semper ob oculos habentes vestigia admissi in carne peccati, quæ in modum indelebilis cujusdam tincturæ perpetuo in animæ eorum memoria permansura sunt. Paucorum autem est ac-

2. Καὶ γὰρ καὶ οἱ γενναῖοι τοῦ Θεοῦ ἀθληταί, ἰκανῶς παρὰ πάντα τὸν βίον ταυτῶν τοῖς ἀοράτοις ἐχθροῖς προσπαλαίσαντες, ἐπειδὴν πάσας αὐτῶν ὑπεκφύγῃσι τὰς διώξεις, πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου γενόμενοι, ἐρευνῶνται ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος τοῦ αἰῶνος, ἵνα ἂν μὲν εὐρεθῶσιν ἔχοντες τραύματα ἀπὸ τῶν πηλαιομάτων, ἢ σπείλους τινέας καὶ τύπους τῆς ἁμαρτίας, κατασχεθῶσιν· ἂν δὲ ἀτρωτοὶ εὐρεθῶσι καὶ ἀσπίλοι, ὡς ἀκράτητοι ὄντες, ὡς ἐλεύθεροι ὑπὸ Χριστοῦ ἀναπαύωνται. Καὶ ταῦτα μάθοις ἂν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος περὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους· *Nūn ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἔρχεται, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔξει οὐδέν*. Ἀλλ' ὁ μὲν μὴ ποιήσας ἁμαρτίαν, ἔλεγεν ἔχειν οὐδέν· ἀνθρώπῳ δὲ αὐταρχεῖς, ἂν τολμήσῃ εἰπεῖν, ὅτι Ἔρχεται ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔξει ὀλίγα καὶ μικρά. Ἐννόησόν μοι τοιγαροῦν τὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ φοβερά ἐπιπίπτοντα τοῖς κολαζομένοις, ὅταν σκότῳσι μὲν γένηται ἀστέρων, ἀφ' ὧν δὲ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη οὐκ ἔτι (6) πεφωτισμένη, ὅταν σκηπτοὶ διατρέχοντες, καὶ βρονταὶ φοδερῶς καταβῇ γινόμεναι· ὅταν ὑπὲρ κεφαλῆς ἀὴρ ἐσκοτισμένος ὑπάρχῃ, ὡς πανταχόθεν ἀπαραμύθητον εἶναι τοῖς τῇ ὀργῇ παραδεδομένοις τὴν βίασαν. Ἡ γὰρ κτίσις, τῷ ποιήσαντι ὑπηρετοῦσα, ἐπιτείνεται μὲν εἰς κόλασιν κατὰ τῶν ἀδίκων, ἀνίσταται δὲ εἰς εὐεργεσίαν ὑπὲρ τῶν ἐπ' αὐτῷ πεποιθότων. Καὶ καθάπερ Ἐπὶ ἐνὶ (7) ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι γὰρ γίνεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὕτω καὶ παροξυσμὸς καὶ λύπη ἐπὶ τοῖς ἀποστατοῦσι διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ κτίσαντος. Τότε τὸ πῦρ ἡτοιμασμένον εἰς κόλασιν (8) τῷ διαδόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ διακόπτεται τῇ φωνῇ τοῦ Κυρίου· ἵνα ἐπειδὴ δύο εἶσιν ἐν τῷ κυρίῳ δυνάμεις, ἡ τε καυστικὴ καὶ ἡ φωτιστικὴ, τὸ μὲν ὀριμὸν καὶ κολαστικὸν τοῦ πυρὸς τοῖς ἀξίοις τῆς καύσεως προσαπομείνῃ, τὸ δὲ φωτιστικὸν αὐτοῦ καὶ λαμπρὸν τῇ φαιδρότητι τῶν εὐφραينوμένων ἀποκληρωθῇ· ὡς ἀλαμπές εἶναι τὸ πῦρ τῆς κολάσεως, ἀκαυστον δὲ τὸ τῆς ἀναπαύσεως ἀπομείναι (9). Καὶ μὴ ἀμφίβαλλε. Ἐν γὰρ ταῖς τῶν βεβιωμένων ἡμῖν ἀνταποδόσεσι, τοῦ πυρὸς ἡ φύσις διαιρεθῆσεται· καὶ τὸ μὲν φῶς, εἰς ἀπόλαυσιν τοῖς δικαίοις· τὸ δὲ τῆς καύσεως ὀδυνηρὸν, τοῖς κολαζομένοις ἀποταχθήσεται. Φοδερωτέρα δὲ τοῦ σκότους καὶ τοῦ πυρὸς τοῦ αἰῶνος ἡ αἰσχὺνὴ ἐστίν, ἣ μέλλουσι συνδιακωνῆσαι οἱ ἁμαρτωλοὶ, αἵ ἐν ἐφθαλμοῖς ἔχοντες τὰ ἔχνη τῆς ἐν σαρκὶ ἁμαρτίας, σίοναι τινος βαφῆς ἀνεκπλύντου, τῇ μνήμῃ τῆς ψυχῆς αὐτῶν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀναμείνοντα (10). Ὀλίγων δὲ ἐστὶ τὸ προσελθεῖν τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ, καὶ ἀποκαλύψαι, καὶ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν κρυπτῶν, μὴ ἀπελθεῖν αἰσχυνομέντας τὰ πρόσ-ωπα. Θεοῦ γὰρ ἀλλοτρίωσις, καὶ ἀποστροφὴ, καὶ τῶν

* Joan. xiv, 30. ^a Matth. xxiv, 29. ^a Sap. v, 18-21. ¹⁰ Luc. xv, 10.

(1) Ex hom. in psal. vii, 99.

(2) Ex comment. in Isaiam, 581.

(3) Ex hom. in psal. xxviii, 121.

(4) Ex hom. vi in Hexaem. 52.

(5) Ex hom. in psal. xxiii, 147.

(6) Οὐκ ἔτι. Sic contextus cui favent nostri codices. In his enim legitur οὐκ ἔστι. Editi οὐκ ἔστι.

(7) Ἐνὶ. Deest in cod. 1992

(8) Εἰς κόλασιν. Hæc desunt in eodem codice.

(9) Ἀπομείναι. Uterque codex ἀπομείνῃ. Ibidem cod. 1992 μὴ ἀμφίβαλλε ὡς ἐν ταῖς, etc.

(10) Ἀναμείνοντα. Idem codex ἐπιμείνοντα. Contextus παραμείνοντα.

ἐν τῇ γεννῇ προσδοκωμένων κολάσεων ἀφορητότε-
ρον ἐστὶ καὶ βρύτερον τῷ παθόντι, ὡς ὀφθαλμῷ φω-
τὸς στέρησις, καὶ μὴ ἐδύνη προσῆ. Πᾶσαν γὰρ ὁμοῦ
τὴν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι τῷ λόγῳ τις συλλα-
βὼν καὶ εἰς ἐν ἀθροίσας εὐδαιμονίαν, οὐδὲ πολλοστῷ
μῆρει τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων εὐρήσει παρυσουμένην·
ἀλλὰ πλεῖον τοῦ ἐν ἐκείνοις ἐλαχίστου τὰ σύμπαντα
τῶν τῆδε καλῶν κατὰ τὴν ἀξίαν ἀρεστηκότα, ἢ καθ'
ἕσπον σκιά καὶ ὄναρ τῶν ἀληθινῶν (1) ἀπολείπεται.
Μᾶλλον δέ, ἐν' οικειοτέρῳ χρήσωμαι παραδείγματι,
ὅσῳ ψυχὴ τοῖς πᾶσι τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτῳ
καὶ τῶν βίων ἐκατέρων ἐστὶ τὸ διάφορον.
et somnium. Imo vero, ut exemplo magis idoneo

3. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ, Ὁ μὲν B
δαρήσεται πολλὰς, ὁ δὲ ὀλίγας, τέλος εἶναι τῆς
κολάσεως τοῖς κολαζομένοις φασίν. Ὅπερ οὐκ ἐν τῇ
τοῦ χρόνου παρατάξει ἢ συμπληρώσει, ἀλλ' ἐν τῇ
διαφορᾷ τῆς κολάσεως γίνεται. Τοῦ γὰρ Κυρίου ποτὲ
μὲν ἀποφαινομένου, ὅτι ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κό-
λασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον· ποτὲ δὲ
ἐκπέμποντός τινος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμα-
σμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ ἄλ-
λοτε ὀνομάζοντος γενναῖον πυρὸς, καὶ ἐπιφέροντος·
Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ
οὐ σβέννυται· καὶ ἐπὶ πάλιν διὰ τοῦ προφήτου περὶ
τινων εἰρηκότος, ὅτι ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει,
καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται· τούτων καὶ τῶν
τοιούτων πολλαχού τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς κειμέ-
νων, ἐν πάντως καὶ τοῦτο τῆς μεθοδεύσεως τοῦ διαβό-
λου, τὸ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὡς περ ἐπιλαν-
θανομένους τῶν τοσοῦτων καὶ τοιούτων τοῦ Κυρίου
ἀποφάσεων, τέλος κολάσεως, εἰς τὸ μᾶλλον κατα-
τολμᾶν τῆς ἀμαρτίας, ἑαυτοῖς ὑπογράφειν. Εἰ γὰρ
τῆς αἰωνίου κολάσεως ἐστὶ ποτὲ τέλος, ἔξει πάντως
καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦτο νοῆσαι
οὐ καταδεχόμεθα, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τῇ κολάσει τῇ
αἰωνίῳ τέλος δίδοναι; Ἢ γὰρ τοῦ αἰωνίου προσθήκη
ἐφ' ἐκατέρων ἐπίσης καίεται. Ἀπελεύσονται γὰρ
οὗτοι, φησὶν, εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι,
εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὡστε καὶ τὸ, Δαρήσεται πολ-
λὰς, καὶ ὀλίγας, οὐχὶ τέλος, ἀλλὰ διαφορὰν κολά-
σεως δηλοῖ. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς δίκαιος κριτὴς ἐστίν, οὐ
μόνον τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς πονηροῖς, ἀποδίδους
ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ, δύναται εἶναι ὁ μὲν τις
πυρὸς ἀσβέστου ἄξιος, καὶ τούτου ἦτοι μαλακώτερου, ἢ
μᾶλλον φλέγοντος· ὁ δὲ τις σκώληκος ἀτελευτήτου, καὶ
τούτου πάλιν ἢ πραότερον ὀδυνώντος, ἢ σφοδρότερον,
κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου· καὶ ἄλλος (2) γεννῆς, διάφορα
πάντως ἐχούσης τὰ κολαστήρια· καὶ ἕτερος τοῦ ἐξω-
τέρου σκότους, ἐνθα ὁ μὲν τις ἐν κλαυθμῷ μόνον, ὁ
δὲ τις καὶ ἐν βρυγμῷ τῶν ὀδόντων, διὰ τὸ ἐπιταταμέ-
νον τῶν πόνων γίνεται. Καὶ τὸ ἐξώτερον δὲ σκότος

A cedere ad veram lucem, ac revelare, et post occul-
torum revelationem, facie non confusa abire. Dei
enim a nobis alienatio atque aversio, illi qui eam
patitur, intolerabilior graviorque est quam cætera
gehennæ exspectata supplicia : ut oculo privatio
luminis, licet alius non adsit dolor. (3) Si quis
enim omnem simul ex quo homines nati sunt feli-
citatein sermone complexus, in unum coacervave-
rit, eam tamen comperiet ne minimæ quidem
bonorum illorum parti æquiparandam esse ; sed
omnia præsentis vitæ bona plus a minima futuro-
rum dignitate distare, quam a rebus veris umbram
utar, quanto anima omnibus præstat corpori, tanta

3. Sed homines multi propter eum Scripturæ
locum qui habet, (4) *Hic quidem vapulabit multis,*
ille vero paucis ¹¹, finem tandem suppliciorum
habitueros esse eos qui puniuntur asserunt. Sed
tamen ut hic multis vapulet, ille vero paucis, non
temporis diuturnitate aut complemento, sed poenæ
diversitate perficitur. Cum enim Dominus pronun-
tiet aliquando hos in supplicium æternum ituros,
justos autem in vitam æternam ¹² ; aliquando vero
mittat quosdam in ignem æternum paratum diabolo
et angelis ejus ¹³, et alibi gehennæ ignis mentione
facta, subiciat illud : *Ubi vermis eorum non mori-*
tur, et ignis non exstinguitur ¹⁴ ; cumque rursus
de quibusdam dixerit per prophetam, vermem eo-
rum non moriturum, neque ignem eorum exstin-
ctum iri ¹⁵ : hæc igitur et horum similia cum in
multis divinæ Scripturæ locis habeantur, hoc quo-
que unum profecto est ex artificii diaboli, ut
multi homines velut obliti tot et talium Domini
sententiarum, quo majore cum audacia peccent,
sibi finem supplicii fingant. 552 Etenim si æterni
supplicii futurus est aliquando finis, finem utique
habitura est etiam vita æterna. Quod si non pos-
sumus illud de vita æterna intelligere, qua ratione
supplicio æterno ascribitur finis ? Nam æqualiter
pro utroque habetur æterni adjectio. *Ibunt enim,*
inquît, hi in supplicium æternum : justi autem in
vitam æternam ¹⁶. Itaque etiam illud, *Vapulabit*
multis, et paucis ¹⁷, non finem, sed diversitatem
supplicii significat. Si enim Deus justus iudex est,
non bonis solum, sed malis etiam, reddens unicui
que juxta opera sua, potest alius esse dignus
igne inextinguibili, qui aut mollius aut acrius
adurat : alius verme nunquam morituro, qui etiam
aut mitius aut acerbius excruciet pro cujusque
merito : alius gehenna, quæ varia ac penitus
diversa supplicia habeat ; alius exterioribus tene-
bris, ubi hic quidem in fletu solum, ille vero
in dentium etiam stridore ob dolorum vehemen-

¹¹ Luc. xii, 47. ¹² Matth. xxv, 46. ¹³ ibid. 41.
46. ¹⁴ Luc. xii, 47.

(1) *Τῶν ἀληθινῶν.* Codex uterque pro his vocibus habet. των ἀγαθῶν.

(2) *Καὶ ἄλλος.* Cod. 1992 καὶ ἄλλος τόπος, Ac

alius gehennæ locus.

(3) Ex serm. De legendis libris gentilium, 174.

(4) Ex Regulis fusius tractatis, 306, 307.

tiam existat. Quin et exteriores illæ tenebræ alias etiam prorsus esse interiores indicant. Et illud quod dictum est in Proverbiis ¹⁸, *In profundum inferni*, declarat quosdam esse in inferno quidem, sed non in profundo inferni, qui levio rem pœnam perferant. Minime autem existimaveris me veluti nutritiam quamdam matrem, larvæ tibi ac terricula obtrudere, quemadmodum illæ infantibus puerulis incomposite pertinaciterque stentibus factitare consueverunt, eosque fictis et commentitiis narrationibus compescunt. Hæc enim non fabulæ, sed minime mendax sermo longe ante voce promulgatus. Tibique certo persuadeas velim, futuram aliquando diligentem actæ vitæ pervestigationem. (1) Afflixisti fratrem? par exspecta. Rapuisti inferiorum facultates, pugnīs pauperes cecidisti, per convicia incussisti pudorem, calumniatus es, mentitus es, alienis nuptiis parasti insidias, pejerasti, terminos patrum transposuisti, orphanorum invasisti possessiones, viduas oppressisti, bonis promissis prætulisti præsentem voluptatem? Vicem his dignam exspecta. Qualia enim unusquisque seminat, talia et metet. Cæterum si quid etiam boni abs te perpetratum est, remunerationem similiter exspecta.

4. (2) Cogita autem, o homo, diem extremam (siquidem non tu solus sæculum æternum vives), anxietatem, suffocationem, mortis horam, urgentem Dei sententiam, festinantes angelos, animum interea graviter perturbatum, et conscientia peccatrice amare excruciatum, seque miserabiliter ad ea quæ hic sunt convertentem, ac ineluctabilem longe illius peregrinationis necessitatem. Describe mihi in mente tua extremum communis vitæ finem, cum veniet Filius hominis in gloria sua. Veniet enim et non silebit ¹⁹: nimirum quando veniet iudicaturus vivos et mortuos, atque unicuique secundum opus suum redditurus; quando tuba illa magnum quiddam ac horrendum sonans excitabit eos qui ab orbe condito dormierint, **553** et procedent qui bona fecerint, in resurrectionem vitæ, qui vero mala, in resurrectionem iudicii ²⁰. Revoca tibi in memoriam Danieli oblatam Dei visionem, quomodo nobis ob oculos iudicium ponat. *Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedebat. Flumen ignis trahebat in conspectu ejus. Mille millia deserviebant ei, et dena millia denum millium assistebant ei. Iudicii quoque locum constituit, et libri aperti sunt* ²¹, bona, mala, manifesta, occulta, actiones, verba, cogitationes, omnia acervatim, ut ab omnibus et angelis et hominibus exaudiri pos-

Α υποφαίνει πάντως εἶναι καὶ ἐσώτερον. Καὶ το, εἰς πυθμένα ἄδου, ἐν Παροιμιαῖς εἰρημένον ὁρᾷ, ὅτι εἰσὶ τινες ἐν τῷ ἄδῃ μὲν, οὐκ ἐν πυθμένι δὲ ἄδου. κουφοτέρην ὑπομένοντες τὴν κόλασιν. Καὶ μὴ με νομίσης ὥσπερ μητέρα τινὰ τροφὸν, ψευδῇ σοι μορμολύχεια ἐπισείειν, ὥσπερ ἐκείναι ποιεῖν περὶ τοὺς νηπίους τῶν παιδῶν εἰώθασιν, ὅταν θρηνηῶσιν ἀτακτα καὶ ἀπέραντα, καὶ δι' ἐπιπλάστως τῶν διηγημάτων κατασιγάζουσι. Ταῦτα γὰρ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἀψευδὴς προκεκτυρυγμένος φωνῇ (3). Καὶ ἴσθι ἀκριβῶς, ὅτι γενήσεται τῶν βεβωμένων ἐλεγχος ἀκριβής. Ἐθλίψας τὸν ἀδελφόν; ἐκδέχου τὸ ἴσον. Ἡρπάσας τὰ τῶν ὑποδουλεύων, κατακονδύλισας πένητας, κατήσχυνας ἐν λοιδוריαις, ἐσυχοφάντησας, κατεψεύσω, ἀλλοτρίοις ἐπεδούλευσας γάμοις, ἐπιώρκησας, ὄρια πατέρων μετέθεκας, κτήμασιν ὀρφανῶν ἀπῆλθες (4), χήρας ἐξέθλιψας, τὴν παρούσαν ἔδον τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν προετίμησας; Ἐκδέχου τούτων τὴν ἀντιμέτρησιν. Οὐκ ἂν σπείρει ἕκαστος, τοιαῦτα καὶ θερίσει. Καὶ μέντοι καὶ εἴ τι τῶν ἀγαθῶν πέπρακται σοι, κάκεινων ἐκδέχου παραπληρώως (5) τὰς ἀντιδόσεις.

4. Λάβε τοίνυν εἰς ἔννοιαν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, ὃ ἄνθρωπε (οὐ γὰρ ὃν σὺ μόνος τὴν αἰῶνα βιώσεις), καὶ τὴν συνοχὴν (6) καὶ πνιγμὸν, καὶ θανάτου ὥραν, καὶ ἀπόφασιν Θεοῦ καταπαίγουσαν, καὶ ἀγγέλους ἐπισπεύδοντας, καὶ ψυχὴν ἐν τούτοις δεινῶς θορυβουμένην, καὶ ἁμαρτωλῶ συνειδῶτι πικρῶς μαστιγομένην (7), καὶ πρὸς τὰ τῆδε ἐλευσινῶς ἐπιστρέφουσαν, καὶ ἀπαραίτητον τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀποδημίας ἀνάγκην. Διάγραψόν μοι τῇ διανοίᾳ τὴν τελευταίαν τοῦ κοινοῦ βίου κατατροφὴν, ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Ἥξει γάρ, καὶ οὐ παρασιωπήσεται· ὅταν ἔλθῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἕκαστῷ κατὰ τὴν πρόξιν αὐτοῦ· ὅταν ἡ σάλπιγξ ἐκείνη, μέγα τι καὶ φοβερὸν τῆχῃσασα, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐξυπνίσῃ καθεύδοντας, καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Μνησθήτε τῆς τοῦ Δανιὴλ θεωπίας, ὅπως ἤμιν ὑπ' ὅψιν ἄγει τὴν κρίσιν. Ἐθεώρουν, φησὶν, ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκαθέζετο. Ποταμὸς πυρὸς εἰλκεν (8) ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλιαί χιλιάδες ἐλειτουργοῦν αὐτῷ, καὶ μύριαί μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεψώθησαν, τὰ καλὰ, τὰ φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κεκρυμμένα, τὰ πράγματα, τὰ ῥήματα, τὰ ἐνθυμήματα, τὰ πάντα

¹⁸ Prov. ix, 8. ¹⁹ Psal. xlix, 3. ²⁰ Joan. v, 39. ²¹ Dan. vii, 9-10.

(1) Ex hom. in psal. lxi, 198.

(2) Ex epist. xlii, 138.

(3) Φωνῇ. Sic Regius codex 1992, melius quam editi φωνῇ. Paulo post idem codex καὶ ἴσθι. Hic autem locus ab his verbis, καὶ μὴ μενομίστης, usque ad illa, ἐλεγχος ἀκριβής, non repertus in contextu.

(4) Ἀπῆλθες. Forte ἐπῆλθες. Edit.

(5) Παραπληρώως. Magis arridet hæc scriptura,

quam quod legitur in contextu πολλαπλασίους, multiplicem remunerationem.

(6) Τὴν συνοχὴν. Regius codex 1992 λάβ- μοι τὴν συνοχὴν.

(7) Μαστιγομένην. Sic idem codex et contextus. Editi μαρτυρομένην. Mox idem codex διὰ τὴν ἀπαραίτητον.

(8) Εἰλκεν. Contextus εἰλκε

ἀθρόως εἰς ἐξάρχουστον τοῖς πᾶσι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις σαφῶς ἀνακαλύπτονται. Πρὸς ταῦτα ποταποὺς εἶναι ἀνάγκη τοὺς κακῶς βεβιωκότας· Ποῦ ἄρα ἡ ψυχὴ ἐκείνη καταδύσεται, ἡ ἐν ὕψει τοσούτων θεατῶν ἐξαίφνης ἐφθεῖσα αἰσχύνῃς ἀνάπλεως; πῶς δὲ σώματι τῆς ἀπεράντους ἐκείνης καὶ ἀνυπόστατος ὑποστήσεται μάστιγας, ἔπου πῦρ ἀσβεστον, καὶ σκώληξ ἀθάνατος κοιλίῃς, καὶ πυθμὴν ᾧδου σκοτεινὸς καὶ φρικώδης, καὶ οἰμωγαὶ πικραὶ, καὶ ὀλογυμὸς ἐξαίσιος, καὶ κλαυθμὸς, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ πέρας οὐκ ἔχει τὰ δεινὰ; Τούτων οὐκ ἔστιν ἀπαλλαγὴ μετὰ θάνατον, οὐδὲ τις ἐπίνοια, οὐδὲ μηχανὴ τοῦ διεκδῦναι τὰ πικρὰ κολαστήρια. Ταῦτα φεύγειν ἔξεστι νῦν. Ἔως ἔξεστιν, ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ πτώματος ἀναλάβωμεν, μηδ' ἀπελπίσωμεν ἑαυτῶν, ἐὰν ἀναλύσωμεν ἀπὸ τῶν κακῶν. Ἔστιν ὁδὸς σωτηρίας, ἐὰν θέλωμεν. Σὲ ζητεῖ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ καταλιπὼν τὰ μὴ πεπλανημένα. Ἐὰν ἐπιδῶς σεαυτὸν, οὐκ ὀκνήσει, οὐδ' ἀπαξιώσει σε ὁ φιλόανθρωπος ἐπὶ τῶν ὤμων βιασάσαι τῶν ἰδίων, χαίρων ὅτι εὔρεν αὐτοῦ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλός. Ἔστηκεν ὁ πατήρ καὶ ἀναμένει τὴν σὴν ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπάνοδον. Μόνον ἀνάλυσον, καὶ ἔτι σοῦ μακρὰν ὄντος, προσδραμὼν ἐπιπείσεται (1) ἐπὶ τὸν τράχηλόν σου, καὶ φιλικοῖς ἀσπασμοῖς περιπτύσσεται τὸν ὑπὸ τῆς μετανοίας ἤδη κεκαθαρμένον. Κἂν ἐγκαλέσῃ τις τῶν ἐστάναι δοκούντων, ὅτι ταχὺ προσελήφθης, αὐτὸς ὁ ἀγαθὸς (2) ὑπὲρ σοῦ ἀπολογήσεται, λέγων· Εὐφρανθῆναι δεῖ καὶ χαρῆναι, ὅτι οὗτος ὁ Υἱός μου νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλός, καὶ εὑρέθη. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΡΧΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

1. Καλὸν ἀεὶ τὸ χειρὸν ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἀγεσθαι· πολλάκις γὰρ ἀκρισία δῆμου τὴν χειρίστον εἰς ἀρχὴν προσστήσατο. Προστίχει τοίνυν τὸν ἐπὶ πάντων ἐπὶ συνέσει καὶ εὐσταθείᾳ καὶ τῇ κατὰ τὴν ζωὴν ἀκριθείᾳ μεμαρτυρημένον διαφέρειν, τοῦτον προσστήσεσθαι (3) εἰς τὸ καθηγεῖσθαι τῶν ἄλλων, ἵνα τὸ ἐν τούτῳ ἀγαθὸν κοινὸν πάντων τῶν μιμουμένων γίνηται. Πρὸς γὰρ τὸ τῶν κρατούντων ἦθος πλάττεσθαι πέφυκεν, ὥς τὰ πολλὰ, τὸ ἀρχόμενον· ὥστε ὅποιοι ποτ' ἂν οἱ ἄγοντες ᾧσι, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν ἀγόμενον εἶναι. Καὶ ὅποιοι δ' ἂν ᾧσιν οἱ προσεστώτες, τοιαῦτα ὥς ἐπὶ πολὺ καὶ τὰ ἥθη τῶν ἀρχομένων πέφυκε γίνεσθαι. Καὶ ὥσπερ, εἰ πλείονες ζωγράφοι ἐνὸς προσώπου χαρακτῆρα γράφοιεν, πᾶσαι αἱ εἰκόνες ὁμοίως πρὸς ἀλλήλας ἔξρουσι, διὰ τὸ τῷ ἐνὶ ὁμοιοῦσθαι· οὕτω τὰ πολλὰ ἥθη, εἰ πρὸς τὴν τοῦ ἐνὸς μίμησιν βλέποι, πᾶσιν ὁμοίως ἀγαθὸς τοῦ βίου χαρακτὴρ ἐπιλαμβάνει. Καὶ γὰρ ἡ ἀληθὴς καὶ

¹¹ Luc. xv, 32.

(1) Ἐπιπείσεται. Hanc vocem addidi ex Regio codice et contextu.

(2) Ὁ ἀγαθός. Sic idem codex et contextus. Editi, ὡς ἀγαθός. In ipso contextu additur, πατήρ.

(3) Προστήσεσθαι. Forte προστήσασθαι. Edit.

(4) Ex epist. xlv, 139.

A sint, clare et aperte revelantes. Ad hæc quomodo affectos necesse est esse eos, qui male vixerint? Ubi itaque anima illa abscondetur, quæ in oculis tot spectatorum subito visa fuerit dedecoris plena? quali vero corpore infinita illa et intolerabilia perferet supplicia, ubi ignis inextinctus, et vermis indesinenter puniens, et imum inferi tenebriosum et horrendum et ululatus amari, et ejulatus ingens, et ploratus, et stridor dentium, et ubi mala finem non habent? Ab his post mortem liberari non datur, neque est industria ulla, neque ars effugiendi amara supplicia. (4) Hæc nunc vitare licet. Dum autem licet, erigamus nosmetipsos ex casu, neque de nobis ipsi desperemus, si a malis discesserimus. Est via salutis, si modo velimus. (5) Querit te pastor bonus, ovibus, quæ non erravere, derelictis. Te ipse si dederis, non cunctabitur, neque dedignabitur tuis ipsius humeris portare, lætus quod oveni suam perditam invenerit. Stat pater ac expectat tuum ab errore reditum. Revertere tantummodo, teque longe adhuc stante, accurrens cadet in colum tuum, et amicis amplexibus jam poenitentia expurgatum complectetur. (6) Quod si quispiam ex iis, qui stare sibi videntur, vitio verterit, quod cito assumptus es, ipse ille bonus pater pro te respondebit, dicens: Lætandum est et gaudendum, quia hic filius meus mortuus erat, et revixit, et disperditus erat, et inventus est¹¹. Illi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

DE IMPERIO AC POTESTATE.

SERMO XV.

1. (7) Imbecilliores semper a præstantioribus regi ac gubernari decet: pessimo enim principatum popularis sæpenumero detulit imprudentia. (8) Consentaneum est igitur, ut qui omnium testimonio ceteros sapientia, et fortitudine, atque exacta integrioris vitæ ratione antecellit, aliis dux præficiatur, ut quidquid in eo boni est, commune omnium imitantium fiat. (9) Enimvero subjecti ad mores eorum qui rerum potiuntur, ut plurimum sese conformare solent: ita ut quales tandem fuerint duces, eum etiam qui ducitur, talem esse necesse sit. Et quales sunt qui præsunt, tales ut plurimum et mores eorum, 554 quibus præsunt, esse solent. (10) Et quemadmodum si plures pictores unius faciei lineamenta pingunt, omnes imagines futuræ sunt inter se similes, utpote unī assimilatæ: eundem ad modum si multa ingenia unum imitandum sibi proponant, in omnibus æqualiter

(5) Ibid., 140.

(6) Ibid.

(7) Uterque codex indicat *Ascetica*.

(8) Ex *Ascet.*, 324.

(9) Ex comment. in *Isai.*, 417.

(10) Ex *Ascet.*, 324.

bona vitæ forma elucescet. Vera etenim et perfecta subditorum erga præfectum obedientia in eo declaratur, si non a flagitiosis modo abstineant ex præfecti consilio, sed si ne ea quidem quæ laudabilia sunt, citra illius arbitrium peragant. Nam abstinencia et omnis corporalis afflictatio ad aliquid utilis est : sed si quis animi sui motum secutus, quod sibi placet, egerit, et præposito consilium sibi danti non obtemperaverit, peccatum futurum est majus, quam recte factum. *Qui enim resistit potestati, Dei orationi resistit*²²; atque obedientiæ major merces quam abstinentiæ virtuti tribuitur.

2. (1) Is igitur qui potest malo mederi, sed sponte differt, non injuria velut homicida condemnari poterit. Non autem qui præest ob eum in quo positus est dignitatis gradum sese attollat aut insolescat, ne humilitatis beatitudine privetur. (2) Nunquid enim qui regi famulatur, se ideo jactabit quod in hoc aut in illo ministerii ordine collocatus est : qui vero dignus habitus est qui Deo serviat, aliunde laudes sibi excogitabit, quasi ad omnem gloriæ splendorisque cumulum invocatio Domini sibi non sufficiat? Satis enim est nobis ad omnem dignitatem, tanti Domini servos nominari. (3) Et quemadmodum nec quidquam aliud oportet præter Deum colere : sic nec in alio, quam in Deo omnium Domino spem reponere. Qui namque in homine sperat, aut qui ob aliquid aliud mundanum effertur, puta, ob potestatem, vel ob divitias, vel ob quidpiam aliud eorum, quæ splendida a multis reputantur, non potest dicere : *Domine Deus meus, in te speravi*. Præceptum enim est, non oportere in principibus sperare; et, *Maledictus homo qui confidit in homine*²³. (4) Beatus igitur vere est, qui ob nullam vitæ rem quantumvis sublimem exsultat, sed suam Deum gloriam esse ducit, Deumque quo gloriatur unicum habet, ac secundum Apostolum dicere potest : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi*²⁴. Etenim si quis sese magnopere jactat, quod servus sit regis, atque in magno honore apud eum habeatur : quantum convenit gloriari te apud te ipsum, quod Regis magni servus es, ab ipso accitus ad summam familiaritatem? (5) Qui vere princeps est, non ab externis insignibus dignoscitur, uti purpura, paludamento et diademate; sed ab imperatoria qua præditus est virtute. Qui enim subditur voluptatibus, ac variis cupiditatibus ducitur, servus cum sit peccati, ad imperandum idoneus non est. (6) Nam rebelles sub potestatem redigere, et fortis est viri, et vere imperantis : at benignum esse ac mansuetum in pro-

Α τελεία ὑπακοή τῶν ὑποχειρίων πρὸς τὸν προεστῶτα, ἐν τούτῳ δεικνύται, ἐν τῷ μὴ μόνον τῶν ἀτόπων κατὰ τὴν συμβουλὴν αὐτοῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὰ τὰ ἐπαινετὰ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης ποιεῖν. Ἡ γὰρ ἐγκράτεια, καὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ κακοπάθεια, πρὸς τι χρησίμως ἔχει· ἀλλ' ἐάν τις ταῖς ἰδίαις ὁρμαῖς ἀκολουθῶν, τὸ ἀρέσκειν ἑαυτῷ ποιῇ, καὶ συμβουλευόντι τῷ προεστῶτι μὴ πείθεται, μείζον τοῦ κατορθώματος ἔσται τὸ πλημμελούμενον. Ὁ γὰρ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Κυρίου διαταγῇ ἀνθέστηκε· καὶ ὁ τῆς ὑπακοῆς μισθὸς μείζων τοῦ κατὰ τὴν ἐγκράτειάν ἐστι κατορθώματος.

Β 2. Ὁ τοίνυν ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν, ἐκὼν δὲ ὑπερτιθέμενος, εἰκότως ἂν ἐν τῷ ἴσῳ τῶν αὐτοχείρων καταδικάζοιτο. Καὶ τὸν προεστῶτα δὲ μὴ ἐπαιρέτω τὸ ἀξίωμα, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ τοῦ μακαρισμοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης. Οὐ γὰρ δέπου βασιλεῖα (7)· μὲν τις ὑπηρετῶν μέγα φρονήσει, διὰ τὸ ἐν τῇδε τῇ τάξει τῆς ὑπηρεσίας τετάχθαι· Θεῷ δὲ καταξιωθεὶς λατρεύειν, ἀλλαχόθεν τοὺς ἐπαίνους ἑαυτῷ περινοήσει, ὥς οὐκ ἀρχούσης αὐτῷ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου πρὸς πᾶσαν δόξης καὶ περιφανείας ὑπερβολὴν; Ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν πρὸς ἅπαν ἀξίωμα τὸ τηλικούτου Δεσπότου δούλους ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι. Καὶ ὥσπερ οὐδὲ σέβειν ἄλλο τι παρὰ τὸν Θεὸν προσήκειν, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ ἄλλον ἐλπίζειν ἢ ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν πάντων Κύριον. Ὁ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπον ἐλπίζων, ἢ ἐπ' ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον μετεωριζόμενος, οἷον ἐπὶ δυναστείαν, ἢ χρήματα, ἢ C τι τῶν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομιζομένων εἶναι λαμπρῶν, οὐ δύναται εἰπεῖν· Κύριε ὁ Θεός μου, ἐπὶ σοὶ ἠλπισα. Παράγγελμα γὰρ ἐστὶ μὴ ἐλπίζειν ἐπ' ἀρχοντας, καὶ, *Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον*. Μακάριος οὖν τῷ ὄντι, ὁ μηδενὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ὑψηλῶν ἐπαγαλλόμενος, ἀλλὰ Θεὸν ἔχων (8) τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ὁ καύχημα ἑαυτοῦ ἔχων τὸν Θεόν· ὁ δυνάμενος λέγειν κατὰ τὸν Ἀπόστολον· *Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ*. Εἰ γὰρ ὁ δεῖνα μέγα φρονεῖ, ὅτι δούλος ἐστὶ βασιλέως, τιμώμενος παρ' αὐτοῦ τὰ μεγάλα, πόσον σοὶ προσήκειν ἐπὶ στυγρῷ μεγαλύνεσθαι, ὅτι δούλος εἰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, προσκληθεὶς παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀκραν οικίαν; Ὁ γὰρ ἀληθῶς ἀρχων, οὐκ ἐκ τῶν ἐξωθεν συμβόλων γνωρίζεται, οἷον πορφύρας, χλανίδος, καὶ διαδήματος· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν ἀρχικὴν ἀρετὴν. Ὁ δὲ ἀρχόμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, καὶ ἀγόμενος ἐπιθυμίαις πολλὰκις, δούλος ὢν τῆς ἁμαρτίας, ἀνεπιτήδειος πρὸς τὸ ἀρχεῖν καθέστηκε. Καὶ τὸ μὲν τοῦ ἀντιτείνοντος ὑπὸ χεῖρα λαμβάνειν, ἀνδρείου τε καὶ D ἀρχοντος ὡς ἀληθῶς· τὸ δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι χρη-

²² Rom. xiii, 2. ²³ Jerem. xvii, 5. ²⁴ Galat. vi, 14.

(1) Ex hom. in famem et siccitatem, 69.

(2) Ex hom. in psal. xxxiii, 145.

(3) Ex hom. in psal. vii, 98.

(4) Ex hom. in psal. lxi, 196.

(5) Ex comment. in Isai., 436.

(6) Ex epist. cxii, 204.

(7) Βασιλεῖα. Ita Regius codex. Editi βασιλείας. Contextus βασιλεῖ.

(8) Θεὸν ἔχων. Sic ope ejusdem codicis et contextus emendavimus vulgatam scripturam ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπὶ τὸν Κύριον. Quæ sequuntur, prorsus superflua sunt, nec in contextu reperiuntur.

στὸν εἶναι καὶ πρῶτον, μεγαλοφροσύνη πάντων καὶ Ἀ
 ἡμερότητι διαφέροντος. Κύριοι μὲν γὰρ τῶν ἡδικη-
 κόντων πολλοὶ τῶν πρότερον ἤδη γεγονόσιν, ὧν οὐ-
 δεὶς πρὸς τοὺς ὑπερὸν διεπέμψθη λόγος· ἀφῆκαν δὲ
 τὴν ὀργὴν οἱ φιλοσοφία τοὺς πολλοὺς ὑπεράραντες,
 ὧν ἀθάνατος ἡ μνήμη τῷ χρόνῳ παντὶ παραδέδοται.
 Τοὺς γὰρ τῷ ὀτιοῦν ἀδικούντας οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη
 γεγεννημένων κολάζομεν, (τίς γὰρ ἂν γένοιτο μηχανὴ
 μὴ γεγενῆσθαι τὰ πεπραγμένα;) ἀλλ' ὅπως ἂν ἡ
 αὐτοὶ πρὸς τὸ λοιπὸν ἀμείνους γένοιτο, ἢ ἑτέροις
 ὑπάρξαιεν τοῦ σωφρονεῖν παράδειγμα.

5. Πολλάκις γὰρ (1) καὶ ἐν τοῖς σμικροτάτοις ἡ
 σοφία τοῦ Θεοῦ διαφαίνεται. Ὁ γὰρ οὐρανὸν ἀπλώ-
 σας, καὶ τὰ ἀπλετα μεγέθη τῶν πελάγων ἀναχέας,
 οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ λεπτότατον κέντρον τῆς μελλο- B
 σης κοιλάνας, ὥσπερ αὐλὸν, ὥστε τὸν ἰὸν δι' αὐτοῦ
 ἐκχεῖσθαι. Τοῦτον σαρκὸς (2) μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρῆ-
 σαι (3) ἀδύνατον, τὸ γὰρ ἀσώματον σαρκὸς ὁμασιν
 ὑποπίπτειν οὐ δύναται· καὶ μεμαρτύρηκεν αὐτὸς
 ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων· Θεὸν οὐδεὶς
 πώποτε τεθέαται. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ γεγραμμέ-
 νον εἶδεν ὁ Ἰεζεκιήλ, ἀλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; *Eiδεν*
ὁμοίωμα δόξης Κυρίου, οὐ μὴν δὲ αὐτὸν τὸν Κύ-
 ριον· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴν τὴν δόξαν, ὡς ἐστὶν ἀληθῶς.
 Καὶ ἰδὼν τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν
 δόξαν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ φόβου. Εἰ δὲ τὸ
 τῆς δόξης ὁμοίωμα θεαθὲν φόβον καὶ ἀγωνίαν πε-
 ριεποiei τοῖς ἀνθρώποις, αὐτὸν εἰ τις ἂν ἐθεώρησε
 τὸν Θεόν, πάντως ἂν ἀπηλλάττετο, κατὰ τὸ εἰρημέ-
 νον· Οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται. Διὰ C
 τοῦτο καὶ κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ φιλελευθωπλίαν ὁ
 Θεὸς παραπέτασμα τῆς οἰκίας θεότητος ἐξέτεινε
 τὸν οὐρανόν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος,
 ἀλλὰ προφήτης εἶπεν· *Ἐὰν ἀνείλεξας τὸν οὐρανόν,*
τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ἔρη, καὶ τακήσονται
παρ' αὐτά. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ὁ Ἰεζεκιήλ, τὸ
 ὁμοίωμα τῆς δόξης ἰδὼν, ἔπεσεν; Ὁ Δανιήλ οἰκίτην
 ἰδὼν τοῦ Κυρίου, καὶ ἐπύρε (4), καὶ ἔπεσεν· καὶ
 ἀχρις ὅτου ἐξεβιάζετο τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν εἰς
 ὁμοίωμα υἱοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποκριθῆναι. Εἰ
 δὲ Γαβριήλ ὀπτανόμενος, τρόμον ποιεῖ προφήταις
 ἀνθρώποις τοῦ Θεοῦ· εἰ ἦλθε καθὼς ἦν, οὐκ ἂν
 ἀπώλλυντο πάντες; παντὶ που δῆλον. Εἰ τοίνυν θέ-
 λεις γινῶναι σαφῶς, ὅτι φύσιν Θεοῦ καταλαβεῖν ἀδύ-
 νατον, μάθανε, τί λέγουσιν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ D
 καμίνῳ τοῦ πυρὸς, ὑμνολογοῦντες τὸν Θεόν· *Εὐλο-*
γητός εἰ, ὁ βλέπων ἀδύσσοις, καθήμερος ἐπὶ
χερουβίμ. Εἰπέ μοι, τοῦ χερουβίμ τίς ἐστὶν ἡ φύ-
 σις, καὶ τότε τὸν ἐπικαθήμενον θεωρεῖς. Καίτοιγε

stratos, hominis est magnanimitate et clementia
 omnes superantis. (5) Illud enim considera, domi-
 nos eorum qui læserant exstittisse multos ex iis qui
 555 ante nos vixere, de quibus nullus ad poste-
 ros transmissus sermo; at vero iram remisisse,
 qui philosophia vulgus antecelluerunt, quorum
 immortalis memoria in omni ævo perhibetur.
 (6) Nam eos qui quidvis deliquerint, non ob ea quæ
 jam admissa sunt, punimus, (qua enim arte quæ
 facta sunt, infecta reddantur?) sed ut aut ipsi
 deinceps meliores fiant, aut aliis sapiendi sint
 exemplum.

3. (7) Sæpe enim in tenuissimis etiam Dei sese
 exserit sapientia. Nam qui convexum cœlum ex-
 pandit, atque ingentes marium gurgites effudit, ille
 ipse est qui tenuissimum apiculæ stimulum in sistu-
 læ modum excavavit, adeo ut per ipsum venenum
 effundatur. (8) Hunc corporeis quidem oculis con-
 templari minime conceditur: incorporeum enim
 visui subjici corporeo non potest: quod quidem
 unigenitus ipse Dei Filius testificatus est dicens:
*Deum nemo vidit unquam*¹⁶. Etsi enim, ut scriptum
 est, vidit Ezechiel: audi quid Scriptura dicat, *Vidit*
*similitudinem gloriæ Domini*¹⁷; non tamen ipsum
 Dominum, sed ne ipsam quidem gloriam, qualis illa
 revera est. Et cum similitudinem gloriæ vidisset,
 non ipsam gloriam; præ timore in terram cecidit.
 Quod si conspecta gloriæ similitudo terrorem ho-
 minibus tremoremque incutit, Deum ipsum si quis-
 piam viderit, e vita prorsus migraverit, ut dictum
 est: *Nemo videbit Dominum, ac vivet*¹⁸. Propterea
 Deus pro sua erga nos humanitate, cœlum ipsum,
 suæ divinitatis velum, ne pereamus, obtendit. Ne-
 que de meo id affero, imo ipse propheta dixit: *Si*
aperueris cœlum, tremor a tuo conspectu apprehen-
det montes, et continuo tabescent. Et quid miraris si
 gloriæ similitudinem cum vidisset Ezechiel, cecidit
 in faciem? Daniel, conspecto Dei servo, et tremuit,
 et in faciem cecidit: et quandiu oculis videre con-
 tendit Dei filii similitudinem, tandiu respondere
 non ausus est¹⁹. Si vero visus Gabriel prophetis
 hominibus Dei tremorem incutit; si qualis est, is
 sese ostenderit, nonne perierint omnes? Nemini
 profecto dubium est. Si vis igitur aperte cognoscere
 incomprehensibilem esse Dei naturam, disce quid
 tres pueri in ardentis ignis fornace laudantes Deum
 dicant: *Benedictus es qui intueris abyssos, et sedes*
*super cherubim*²⁰. Quæso te, dic mihi, quænam est
 cherubim natura, atque tum insidentem contempla-
 beris. Quamvis propheta Ezechiel illorum descri-

¹⁶ Joan. i, 18. ¹⁷ Ezech. ii, 19. ¹⁸ Exod. xxxiii

20. ¹⁹ Dan. x, 7 sqq. ²⁰ Dan. iii, 55.

(1) Πολλάκις γὰρ, etc. Hæc verba usque ad illa, ἐκχεῖσθαι, desumpta esse ex *Hexaemero* indicat codex Regius 1992, sed ea reperire non potuimus in hoc opere.

(2) Τοῦτον σαρκός. Hæc verba usque ad illa, ἐκ μέρους καταργηθήσεται, reperire non potuimus. Codex 1992 indicat orationem, Quod incomprehensibilis est Deus.

(3) Θεωρῆσαι. Codex Regius 1992 ὑποπίπτειν.

(4) Ἐπύρε. Hunc locum ope utriusque codicis sanavimus. Habebant editi ἐπύρε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ... ἐξεβιάζετο εἰς ὁμοίωμα.

(5) Ex epist. cxi, 204.

(6) Ibid. 205.

(7) Unus codex indicat hom. in *Hexaem.*

(8) Uterque codex indicat, sermo. Quod Deus sit incomprehensibilis.

ptionem quod fieri potuit, scriptis sit persecutus, inquit: *Quatuor facies habebat unum, facies una hominis, facies secunda leonis; et in tertio facies aquilæ, et in quarto facies vitæ*²¹: quodque uni sex essent aures, atque ipsis undique essent oculi, quodque singuli subjectam haberent quadrangularem rotam; facta tamen a propheta descriptione, etiamsi legimus, percipere non valemus. Si vero solum, quod explanavit, animo comprehendere non possumus, insidentem ipsi invisibilem Deum, qua ratione poterimus? facie siquidem ad faciem visurus, perfectamque **556** incomprehensibilis Dei majestatis in futuro sæculo cognitionem habituros eos qui digni fuerint, certa pollicitatione confirmatum est. Nunc vero etiam si Paulus alter quispiam fuerit, etiam si Petrus, cernit quidem vere, neque hallucinatur, aut imaginibus deluditur, verumtamen veluti per speculum, et in ænigmate intuetur: et quod nunc ex parte est cum gratiarum actione accipiens, quod plane perfectum est summa cum lætitia in futurum opperitur²². Quod enim in ea ipsa cognitione nunc perfectum esse videtur, adeo exiguum quiddam est et obscurum, ut a futuri sæculi claritate distet magis, quam a cognitione quæ est facie ad faciem. Ac tanta quidem est cognitionis Dei infinitas, tantaque humanæ naturæ in percipiendis hoc in sæculo divinis mysteriis imbecillitas, cum semper quidem pro cuiusque progressu aliqua fiat accessio, sed nemo perfectam cognitionem assequatur, donec venerit quod perfectum est, quando quod ex parte est evacuabitur²³.

4. (1) Qui eorum quæ sunt investigationem comparari posse dicit, is procul dubio via quam et ordine mentem suam ad eorum quæ sunt cognitionem appulit; et in rebus captu facilibus et minutis exercitatus, ita demum per hanc cognitionem, ad eam quoque quæ cogitationem omnem superat, suam comprehendendi facultatem promovit. Qui igitur eorum quæ sunt cognitionem apprehendisse se gloriatur, is animalis minutissimi ex iis quæ in conspectum cadunt, naturam explicet, et quæ sit formicæ natura dicat, an spiritu et anhelitu contineatur ipsius vita: an corpus ossibus distinctum: an compages nervis atque ligamentis firmata: an musculorum et glandularum ambitu contineatur nervorum situs: an medulla a sincipite ad caudam usque una cum dorsi vertebris protendatur: an D membris quæ moventur, ex nervosæ membranæ complexu motum imprimat: an sit in ipsa jecur, et in jecore vas quoddam, quod sel suscipiat, sintne renes et cor, et arteriæ, et venæ, et pelliculæ, et diaphragmata: sitne animal nudum an pilosum: utrum ungulas indivisas, an pedes multifidos habeat: item quanto tempore vivat, et quomodo aliæ alias gignant: quandiu gestetur fetus, et quomodo

A ἡλεξικηλ ὁ προφήτης καὶ τὴν ἑκφρασιν αὐτῶν ἐποίησατο δυνατῶς, λέγων, ὅτι *Τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἐνὶ· τὸ μὲν ἀνθρώπου, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ ἀετοῦ, τὸ δὲ μόσχου· καὶ ἐτι ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐτι ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς πανταχόθεν, καὶ ἐτι ὑπὸ καθ' ἕνα τὸν τροχὸς τετράγωνος ὑποκείμενος· καὶ ὁμοῦ τοῦ προφήτου (2) τὴν ἑκφρασιν πεποιημένου, οὕτω ἡμεῖς οὐτε ἀναγινώσκοντες καταλαβεῖν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τὸν θρόνον ἐν διηγήσατο, καταλαβεῖν οὐ δυνάμεθα, τὸν ἐπιχαθήμενον ἀόρατον Θεὸν πῶς καταλαβεῖν δυνήσμεθα: τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἡ τελεῖα ἐπίγνωσις τῆς τοῦ Θεοῦ ἀκαταλήπτου μεγαλειότητος, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἀξίοις ἀποδοθῆναι ἐπηγγέλλεται. Νῦν δὲ καὶ Παῦλος τις ἢ, καὶ Πέτρος, βλέπει μὲν ἀληθῶς, καὶ οὐ πλανᾶται, οὐδὲ φαντάζεται, δι' ἐξόπτρου δὲ ὁμοῦ βλέπει καὶ ἐν αἰνίγματι· καὶ τὸ ἐκ μέρους νῦν εὐχαρίστως δεχόμενος, τὸ τέλειον εἰς τὸ μέλλον περιχαρῶς ἐκδέχεται. Τὸ γὰρ δοκοῦν νῦν ἐν τῇ γνώσει τέλειον, βραχύ τι καὶ ἀμυδρότερον τοσοῦτόν ἐστιν, ὥς πλέον ἀπολιμπάνεσθαι τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τρανότητος, ἢ ὅσον ἀπολιμπάνεται τοῦ προσώπου πρὸς πρόσωπον. Τοσοῦτον μὲν οὖν τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ τὸ ἀκέραντον, τοσοῦτον δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τῶν θεῶν μυστηρίων ἐν τῷ παρόντι ἀνέφικτον· αἰεὶ μὲν κατὰ προκοπὴν ἑκάστου προετιθεμένου (3) τοῦ πλείονος, αἰεὶ δὲ τοῦ πρὸς ἀξίαν ἀπολιμπανόμενων ἀπάντων, ἀχρις ἂν ἔλθῃ τὸ τέλειον ὅτε τὸ ἐκ μέρους καταργηθῇται.*

4. Ὁ δὲ ἐφικτὴν εἶναι λέγων τῶν ὄντων τὴν εὐρεσιν, ὁμοῦ τινι πάντως καὶ ἀκολουθεῖα διὰ τῆς τῶν ὄντων γνώσεως προέβαλεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν· καὶ τοῖς εὐλήπτοις τε καὶ μικροτέροις ἐγγυμνασθεὶς διὰ τῆς καταλήψεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας προήγαγεν ἑαυτὸν καταληπτικὴν φαντασίαν. Οὐκοῦν ὁ τὴν περὶ τῶν ὄντων εἰδῆσιν κατειληφέναι μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικρότατον τῶν προφητιομένων, ὅπως ἔχει φύσεως, ἐρμηνευσάτω, καὶ τίς ἢ τοῦ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω· εἰ πνεύματι καὶ αἵματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωὴ· εἰ ὁστίς ἐν σώμα διεσπάζεται· εἰ νεύροις καὶ ἐνδέρμοις τῆς ἀρμονίας τετόνωται· εἰ μυῶν περιβολὴ καὶ ἀδένων ἢ τῶν νεύρων περικρατεῖται θέσις· εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδυλοῖς ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπαρατείνεται· εἰ ἐπὶ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώδους ὁ μένος τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὀρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἐστὶν ἐν αὐτῷ τὸ ἥπαρ, καὶ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος, νεφροὶ τε καὶ καρδία, καὶ ἀρτηρίαι, καὶ φλέβες, ὁμένες, καὶ διαφράγματα· εἰ ψιλὸν ἐστὶν, ἢ τετρίχεται· μονώνυχόν ἐστιν, ἢ πολυσχιδὲς ἔχει τὰς βάσεις· πόσον δὲ βίωσιν τὸν χρόνον· καὶ τίς αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως· ἐπὶ πόσον δὲ κυλισκεται τὸ τικτόμενον, καὶ πῶς οὕτε

²¹ Ezech. x, 14. ²² I Cor. xiii, 12. ²³ ibid. 10.

(1) Ex epist. xvi, 95.

(2) Ἠφορήτου. Sic Regius codex 1292, melius quam editi προσώπου.

(3) Προετιθεμένου. Sic uterque codex pro eo quod erat in editis προτιθεμένου.

περὶ πάντας οἱ μύρμηκες, οὗτοι ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμαὶ ἐρπομένων εἶναι, οἱ δὲ διαέριοι φέρονται. Ὁ τοίνυν τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν ἐπιχομπάζων, τέως τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν εἰπάτω· εἴθ' οὕτως φυσιολογεῖτω τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν. Εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύρμηκος οὕτω περιέλαβες τῇ γνῶσει τὴν φύσιν, πῶς τὴν ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν μεγαλαυχεῖς φαντάζεσθαι;

3. Τὸ γὰρ εἶσεσθαι τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἐξυμνεῖν, πολλῆς ὑπερηφανίας ἐστὶ καὶ φυσιώσεως· σχεδὸν γὰρ καὶ αὐτὸν ἀποκρύπτουσι τῇ μεγαληγορίᾳ τὸν εἰπόντα· Ἐπάνω τῶν ἀστέρων θήσεμαι τὸν θρόνον μου. Οὐχ ὁ μὲν μέγας Δαβὶδ, ὃς τὰ ἀδελὰ καὶ τὰ κρύφια τῆς ἐκτουσού σοφίας ἐδήλωσεν ὁ Θεός, φανερώς ὁμολογεῖ τῆς γνῶσεως τὸ ἀπρόσιτον, λέγων· Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ; Ἠσαΐας δὲ, ὁ ἐν θεωρίᾳ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ γενόμενος, τί περὶ τῆς θείας οὐσίας ἐδήλωσεν ἡμῖν; ὅς γε ἐν τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείᾳ διαμαρτύρεται, λέγων· Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Τί δὲ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς Παῦλος, ὁ λαλοῦντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, ὁ ἕως τρίτου ἀρπαγείς οὐρανοῦ, ὁ τὰ ἀρρήτα ἀκούσας ῥήματα, ἃ οὐκ ἔβην ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, τίνα ἡμῖν περὶ οὐσίας Θεοῦ διδασκαλίαν ἀψήκων; Ὅς γε, ὅτε εἰς τοὺς μερικοὺς τῆς οἰκονομίας διέκλυε (1) λόγους, εἰσὶν ἐλιγνίστας πρὸς τὸ τῆς θεωρίας ἀδιεξέδευτον, ἐκείνην ἐξεβόησε τὴν φωνήν· Ὁ βάθος πλοῦτος καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Εἰ δὲ ταῦτα τοῖς εἰς τὸ τῆς Παύλου γνῶσεως πεφθαρμένοι ἀνέφικτα, πόσος ὁ τύφος τῶν ἐπαγγελλομένων εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν; Οὗς ἡδέως ἀν' ἐρωτήσασθαι περὶ τῆς γῆς ἐφ' ἧς ἐστῆσαι, καὶ ἀφ' ἧς γεγονάσι, τί ποτε λέγουσι, τίνα αὐτῆς τὴν οὐσίαν ἐπαγγέλλουσιν ἡμῖν· ἵνα ἔαν ἄρα περὶ τῶν χαμαὶ καὶ ὑπὸ τοῖς ποσὶ καίμωνων ἀνεντιβόητως ἡμῖν διαλεχθῶσι, τότε αὐτοῖς καὶ περὶ τῶν ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας διατεινομένοις πιστεύσωμεν. Καὶ ὥσπερ φασιν, ὅτι Ἀδάμ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν, ὁ Θεός ἐκ τίνος; ἄρ' οὐ πρόχειρόν ἐστι τῇ ἐκάστου διανοίᾳ ὅτι ἐξ οὐδενός; τὸ δὲ ἐξ οὐδενός, τὸ ἀναρχόν ἐστι δηλονότι· τὸ δὲ ἀναρχόν, τὸ ἀγέννητον. Ὡς οὖν ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἔστι οὐσία τὸ ἐκ τίνος, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ Θεοῦ τῶν ὄλων οὐσίαν ἔστιν εἰπεῖν, τὸ ἐξ οὐδενός· ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ (2), ἀγέννητος. Ὁ δὲ τὸ ἀναρχόν οὐσίαν εἶναι λέγων, παραπλήσιον ποιεῖ, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐρωτώμενος, τίς ἡ τοῦ Ἀδάμ οὐσία, καὶ τίς ἡ φύσις αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀποκρίνοιο, μὴ ἐκ συνδυασμοῦ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀλλ' ἐκ τῆς θείας χειρὸς διαπλασθῆναι. Ποῶς οὖν ἐτι τρόπος τῆς γνῶσεως ὑπολείπεται; ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ περιφρονοῦντες μὲν πάντα τὰ ἐν

A neque omnes formicæ pedestres sint, neque omnes alatae; sed repentibus humi allis, alie per aerem ferantur. Qui ergo de eorum quæ sunt cognitione gloriatur, interim formicæ nobis explicet naturam, atque ita demum ejus potestatis, quæ intellectum omnem superat, naturam scrutetur. Quod si minutissimæ formicæ naturam nondum cognitione apprehendisti, quomodo incomprehensibilem Dei naturam imaginatione tua comprehensam esse gloriaris?

B 3. (3) Putare enim se Dei, qui super omnia est, substantiam ipsam adinvenisse, magnæ superbicæ est atque elationis; fere enim jactantia superant vel illum ipsum, qui dixit: *Super astra ponam sedem meam*²⁵. Nonne magnus ille David, cui occulta absconditaque suæ sapientiæ Deus manifestavit, palam confitetur inaccessam esse cognitionem, cum dicit: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*²⁶. Isaias autem, qui majestatem Dei speculatus est, quid nobis de divina substantia declaravit? nempe cum de Christo prophetiam edit, testatur his verbis: *Generationem ejus quis enarrabit*²⁷? Quid vero vas electionis Paulus²⁸, qui loquentem in se habebat Christum²⁹, qui ad tertium usque cælum raptus est, qui arcana audivit verba, quæ non licet homini loqui³⁰, quam nobis de substantia Dei doctrinam reliquit? Illic ad particulares Providentiæ rationes cum respexisset, velut vertigine laborans propter insuperabilem contemplandi difficultatem, sic exclamat: *O altitudo divitiarum et sapientiæ et cognitionis Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*³¹! Quod si hæc illi ipsi qui ad cognitionem Pauli pervenerunt, assequi non possunt; quanta est superbia eorum, qui se substantiam Dei profitentur cognoscere? Quos profecto libens interrogaverim quidnam de terra in qua commorantur, et ex qua nati sunt, dicant, quam ejus nobis exponant substantiam: ut si de his quæ humi sunt ac pedibus subjacent, certo indubitanterque disserant, tunc eis quoque, cum de rebus intellectum omnem superantibus sententiam proferunt, idem habeamus. Et sicut inquirunt, (4) Quod Adam a Deo est: ita interrogabimus, Deus a quo est? nonne uniuscujusque mente promptum fuerit respondere, ex nullo? quod autem ex nullo est, utique sine principio est: et quod sine principio est, id ingentum est. Sicut ergo in hominibus origo ex aliquo, non est eorum essentia: sic neque in Deo universorum ex nullo esse, quod idem est atque ingentum, ejus essentiam dicere possumus. Porro esse sine principio essentiam esse qui dicit, non aliter facit, ac si quis interrogatus quæ fuerit essentia Adæ, et quæ ipsius natura, respondeat, non ex coitu viri et mulieris, sed divina manu confor-

²⁵ Isa. xiv, 13. ²⁶ Psal. cxxxviii, 6. ²⁷ Isa. liii, 8. ²⁸ Act. ix, 15. ²⁹ II Cor. xiii, 3. ³⁰ II Cor. xii, 2 4. ³¹ Rom. xi, 33.

(1) Διέκλυε. Sic contextus et Regius codex melioris notæ. Editi ἐδείκνυτο.

(2) Ὅπερ ἴσον ἐστὶ τῷ. Idem codex ὅπερ ἴσον

ἐστὶ τὸ.

(3) Ex lib. *adversus Eunomiam*, 224.

(4) Ibid., 227.

ταῖς τροφαῖς ἀνταρχείας. Ἐναπομεινάτω αὐτῷ ὑπο-
μνήματα Χριστιανῶν τραπέζης, καὶ ἀνεπαισχύντου
διὰ Χριστὸν πτωχείας. Εἰ δὲ οὐ προσέξει, ἀλλὰ κα-
ταγέλαται, δεύτερον ἡμῖν οὐκ ἐχλήσει. Τὸ γὰρ περι-
τρέχειν ἡμᾶς διερευνημένους τὰ μὴ πρὸς τὸ ἀναγ-
καῖον ταῖς χρεαῖς ἐπιζητούμενα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὀλε-
θρίαν ἡδονὴν καὶ βλαβερὰν κενοδοξίαν περινενοη-
μένα, οὐ μόνον αἰσχρὸν ἡμῖν καὶ ἀσύμφωτον, ἀλλὰ
καὶ βλάβην ἔχον οὐ τὴν τυχοῦσαν, ὅταν οἱ τρυφῶντες
καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς γαστροῦ, τὴν μακαριότητα ὀρι-
ζόμενοι, περὶ τὰς αὐτὰς φροντίδας καὶ ἡμᾶς ὁρῶσι
στρεφομένους, περὶ δὲ ἐκείνοι ἐπτόνται. Ἐπθίοντες
δὲ, μὴ ἀργὸν τὸν νοῦν ἐν τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ ἔχω-
μεν, ἀλλὰ αὐτὴν τῶν βριμμάτων τὴν φύσιν, καὶ τὴν
τοῦ ὑποδεχομένου σώματος κατασκευὴν, ἀφορμὴν
ποιεῖσθαι δοξολογίας· πῶς ποικίλα εἶδη τροφῶν τῇ
ιδιότητι τῶν σωμάτων ἀρμόζοντα, παρὰ τοῦ πάντα
οἰκονομοῦντος ἐπινενόηται. Τροφῆς δὲ ὥρα μία ἀπο-
τεταγμένη ἦτω· ἡ αὐτὴ κατὰ περιόδον ἀπαντῶσα,
ὥς ἐκ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν τοῦ ἡμερονυκτείου
μίαν εἶναι μόλις ταύτην τὴν προσαναλισχομένην τῷ
σώματι, τὰς δὲ λοιπὰς ἐν τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ
ἀπασχολεῖν.

ex viginti quatuor horis diei ac noctis vix illa una
exercitatione.

2. Ὁ μὲν γὰρ ἀριστα βουλευόμενος, τῆς ψυχῆς
ὅτι μάλιστα φροντίσει, καὶ τοῦτο διὰ πάντων πειρά-
σεται σώζειν εὐκρινές τε καὶ γνήσιον· τῆς σαρκὸς
δὲ ἡ λιμῷ τηκομένης, ἡ κρυμῷ καὶ θάλπει προσ-
παλαιούσης, ἡ νόσοις ἀλγυνομένης, ἡ πασχούσης
εἰ παρὰ τινων βίαιον, ὀλίγον ποιήσεται τὸν λόγον,
καὶ οὐδὲ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ζῆν κινδύνους προϊόντας (1)
ὁρῶν, φανήσεται δεδιώς. Εἰ δὲ τις ἐθέλοι φείδεσθαι
καὶ τοῦ σώματος, ὥς μόνου κτήματος αὐτῷ ἀναγ-
καῖω ψυχῇ, καὶ συνεργῶντος αὐτῇ πρὸς τὸ ζῆν
ἐπὶ γῆς, μικρὰ πρὸς τὰς τούτου χρεῖας ἐπιστρα-
φῆσεται, καὶ ὥστε συνέχειν μόνον αὐτὸ, καὶ τῇ
τῆς ψυχῆς ὑπηρεσίᾳ διὰ μετρίας ἐπιμελείας ἐρρω-
μένον τηρεῖν, μὴ μέντοιγε ἐπιτρέπειν ὑπὸ κόρου
σχιρτεῖν. Τούτοις μὲν γὰρ εὐνίον τε αὐτὸ καὶ κοῦ-
φον ἀεὶ πρὸς τὴν εὐράνιον ὁδοιπορίαν ἐργάζεται,
καὶ μᾶλλον εἰς τὰ προκείμενα κτήσεται συνεργόν.
Εἰ δὲ ὑβρίζειν αὐτὸ συγχωρήσῃ, καὶ πάντων ἐφ'
ἡμέραν ἐμπέπασθαι, καθάπερ εἰ θηρίον ἀνήμερον·
ὕστερον ταῖς βίαις αὐτοῦ πρὸς γῆν ἀνθολοκαῖς συν-
επισπασθεῖς, κείσεται στένων ἀνόνητα. Καὶ πρὸς τὸν
Δεσπότην ἀχθεῖς, καὶ τῆς ἐπὶ γῆς πορείας τῆς ἐνδο-
θείσης αὐτῷ τὸν καρπὸν ἀπαιτούμενος, εἴτα οὐκ
ἔχων δοῦναι, θρηνησεὶ μακρὰ, καὶ σκότος οἰκῆσει
διηνεχές, πολλὰ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ ταύτης πλάνῃ
μεμψόμενος, ὃς τὸν τῆς σωτηρίας ἐσυλήθη και-
ρὸν· οὐδὲν δὲ ἐκ τῶν δακρύων ἔσται κερδαίνων·
Ἐν γὰρ τῷ ᾧδῃ τίς ἐξομολογήσεται σοι; φησὶν
ὁ Δαβὶδ. Γαστήρ συναλλάχτης ἐστὶν ἀπιστότατος,

A quæ ei sermo non persuasit, et frugalitatis in escis
servandæ formam et exemplar accipiat. Maneant in
ipso monumenta mensæ Christianorum, et ejus
paupertatis, quæ Christi causa citra verecundiam
preferenda est. Quod si his ille minime commove-
bitur, ac potius deridebit, rursus nobis non exhi-
biturus est molestiam. (2) Nam circumcursare nos,
ac investigare ea quæ non ad necessarium usum
requiruntur, sed quæ ad perniciosam voluptatem
et ad inanem exitiosamque gloriam adinventæ fue-
runt, non solum nobis turpe atque indecorum est,
sed detrimentum etiam affert non leve, cum scilicet
qui in deliciis vivunt, et ventris voluptatibus me-
tiuntur beatitudinem, nos quoque eisdem curis,
quibus ipsi cum admiratione et stupore incumbunt,
distentos vident. (3) Inter epulandum ne tum qui-
dem animam a Dei cogitatione habeamus otiosam,
sed ex ipsa alimentorum natura, et corporis ea
suscipientis structura divinarum laudum materiam
ducamus, quod varia ciborum genera, qualitati
corporum accommodata, ab eo qui omnia modera-
tur, inventa sint. Illa una capiendæ cibo desti-
nata, eademque per circuitum revertens, adeo ut
ad curandum corpus insumatur, reliquæ in animi

2. (4) Qui enim sibi optime consulit, curabit
559 animam quam maxime, hocque modis omnibus
et sincerum et genuinum servare conabitur: car-
nis vero, sive fame conficiatur, sive cum frigore
aut calore luctetur, sive a morbis exerucietur, sive
C violentum quid ab aliquibus perpetiatur, rationem
parvam habebit, et ubi venire se in vitæ periculum
viderit, haudquaquam apparebit timidus. Si quis
tamen voluerit corpus etiam commiserari, tanquam
quod una possessio sit, quæ animæ necessario est,
eique ad vitam in terra degendam suppetias fert,
exiguam necessitatum ejus curam suscipiet, ut illud
et sustentet tantum, et per mediocrem curam sa-
num conservet ad animæ ministerium, non ita
autem ut ipsum satietate lascivire sinat. His enim
illud sibi comparabit et minime rebelle, et ad cœ-
leste iter conficiendum nullo non tempore expedi-
tum, eritque auxilio majori ad ea quæ proposita
sunt obeunda munia. Sin autem insolens ac pro-
tervum esse permiserit, et quibusvis quotidie tan-
D quam immanem quamdam bestiam oppleri, tum
demum ipsius pondere ad terram violenter ver-
gente attractus, jacebit inaniter ingemiscens. Quin
et ad Dominum adductus, et terreni illius itineris
sibi commissi fructum rogatus, nec reddere valens,
plurimum lamentabitur, et in perpetuis tenebris
habitabit, delicias, eorumque fallaciam non parum
incusans, quibus salutis tempus sibi ademptum est;
sed nihil tunc utilitatis ex lacrymis capiet. In in-

(1) Προϊόντας. Forte προσιόντας. Edit.

(2) Ex Regulis fusius tractatis, 364.

(3) Ex epist. II, 74.

(4) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non
sit, 167.

ferno enim quis confitebitur tibi⁴¹? inquit David. (1) Venter est pessima fide in conventis, penum inenustoditum, in quod cum multa reposueris, noxam quidem retinet, at non servat deposita. (2) Quæ igitur nobis ad cibum ac potum excogitata sunt, et quidquid petulantes divitiæ ultra necessitatem ad ingrati nihilque continentis ventris obsequium adinvenerunt, quando nostra sunt, etiamsi perpetuo infunduntur? quæ ubi gustum in transitu duntaxat modica quadam voluptate assecerint, mox tanquam molesta ac superflua agre serimus, ut in summum vite discrimen venturi, si in visceribus diu permaneant. Mortem enim non paucis intulit satiety, fuitque in causa, cur nihil amplius degustarent. Nam vis illa qua animali providetur, temperatum ac parcum victum nullo negotio concoquit, et in corporis quod alitur substantiam vertit; at eadem ubi opiparos variosque cibos complexa est, nec deinde par est his omnino coquendis, tum diversa gignit morborum genera. Satiety lasciviæ initium est. (3) Statim enim una cum deliciis, ebrietate, et omnis generis condimentis, prodit libidinis belluinæ genus omne. Hinc equi insanientes in feminas fiunt homines, ob æstrum ac furorem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inversio, dum in masculino sexu femininum, in feminino masculinum quærent. Siquidem pinguiore pastu ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem sancti Spiritus in hominis mente irradiantem, quasi densa nubes interveniens, interceptiunt. (4) Ne igitur carni tuæ obsequare, somno, balneo, ac mollibus culcitis, semper hanc repetens sententiam: *Quæ utilitas in sanguine* 560 *meo, dum descendo in corruptionem*⁴²? Quid soves quod paulo post interituum est? quid saginas teipsum et pinguefacis? An ignoras quod quanto pinguius tibi corpus confiris, tanto graviores carcerem animæ struis? Corporearum enim virium abundantia, spiritus salutis impedimento est. (5) Oportet itaque quæ necessaria sunt ventri subministrare, non quæ sunt perquam jucunda, ut solent qui quosdam mensarum structores coquosque exquirunt, totamque terram ac mare vestigant, velut moroso hero tributa pendentes, digni miseratione ob ejusmodi occupationem, haud remissius quam qui in inferno versantur, excruciat, plane dissecantes ignem, cribro ferentes aquam, et in pertusum dolium infundentes, laborum finem nullum habentes. (6) Quemadmodum igitur sitis efficit, ut jucundus sit potus, et sicut quæ prævit fames, epulas suaves reddit: ita quoque quæ su-

A ταμειὸν ἀφύλακτον, πολλῶν ἐναποτιθεμένων, τὴν μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ μέντοι παρατεθέντα οὐ διασώζουσα. Τὰ τοίνυν εἰς βρωτῶν ἡμῶν ἐπινενοημένα καὶ πόσιν, καὶ πάντα, ὅσα πέρα τῆς χρείας ὁ πλοῦτος ὑβρίζων ἐμνηχανήσατο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀχαρίστου καὶ μηδὲν στεγούτης γαστρὸς, πότ' ἂν ἡμετέρα γένοιτο, καὶ ἐπαντλήται; (7) οἰκονομῶς; ἃ γε μικρὰν τινα γεύσει μόνον ἐναποθέμενα κατὰ τὴν πάροδον ἡδονῆν, εὐθύς ὡς ὀλίγη καὶ περιττὰ δυσχεραίνουμεν, ὡς εἰ τοῖς σπλάγχνοις ἐγγχρονίσαι, τὰ μέγιστα περὶ τὸ ζῆν κινδυνεύοντες. Πολλοὶ γοῦν ὁ κόρος ἤγαγε θάνατον, καὶ τοῦ μηδεὸς ἀπολαύειν ἐτι γιγνέσθαι πρόξενος. Ἡ γὰρ οἰκονομοῦσα τὸ ζῶον δυνάμεις αὐτάρχειαν μὲν καὶ λιτότητα (8) ῥᾶδιως κατεργάζεται, καὶ ὥκειώσκει τῷ τριφομένῳ πολυτέλειαν δὲ καὶ ποικίλιν βρωμάτων παραλαβοῦσα, εἴτα ἀντισχεῖν πρὸς τὸ πέρας μὴ ἐξαρχέσθαι, τὰ ποικίλα γένη τῶν νοσημάτων ἐποίησεν. Ὁ κόρος ὕδρευός ἐστιν ἀρχή. Εὐθύς γὰρ συνεισπίπτει τῇ τρυφῇ καὶ τῇ μέθῃ καὶ ταῖς παντοδαπαῖς καρυκαῖαις πᾶν εἶδος ἀκολασίας βουσηματώδους. Ἐνθεν ἵπποι θηλυμανεῖς οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸν ἐκ τῆς τρυφῆς (9) οἴστρον ἐπιγινόμενον τῇ ψυχῇ. Παρὰ τῶν μεθυόντων αἱ τῆς φύσεως ἐναλλαγαί, ἐν ἄρβρην μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ θῆλει τὸ ἄρβρην ἐπιζητούντων. Ἐκ γὰρ τῆς παχέας τροφῆς, οἷον αἰθαλιώδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπνέμεναι, νεφέλης δόκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγγινομένας ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσι. Μὴ τοίνυν χολάχευέ σου τὴν σάρκα ὕπνοις καὶ λουτροῖς, καὶ μαλακοῖς στρώμασιν, ἀλλ' ἐπιλέγων τὸ ῥῆμα τοῦτο· *Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματι μου, ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διασθοράν;* Τί περιέχεις τὸ μικρὸν ὑπερον φθαρησόμενον; τί καταπαταίνεις σεαυτὸν καὶ περισαρκοῖς; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι ὅσῳ παχυτέραν τὴν σάρκα ἑαυτῷ ποιεῖς, τοσούτῳ βαρύτερον τῇ ψυχῇ κατασκευάζεις τὸ δεσμωτήριον; τὸ γὰρ πλεῖθος τῆς σωματικῆς δυνάμεως, ἐμπόδιόν ἐστι πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ πνεύματος. Δεῖ τῇ γαστρὶ τὰ ἀναγκαῖα ὑπηρετεῖν, οὐχὶ τὰ ἔδιστα, ὡς οἷγε τραπέζοποιούς τινες καὶ μαγείρους περινοοῦντες, καὶ πᾶσαν διερευνώμενοι γῆν τε καὶ θάλατταν, οἷόν τινα χαλεπῷ δεσπότη φόρους ἀπάγοντας· ἔλειπον τῆς ἀσχολίας, τῶν ἐν ὁδοῦ κολαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς κύβον ξαίνοντες, καὶ κοσκήνω φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετραγμένον ἀντιλοῦντες πίθον, οὐδὲν δὲ πέρας τῶν πόνων ἔχοντες. Ὡς περ οὖν ἡ δόξα τοῦ ποτὸν εὐτρεπίζει, καὶ λιμὸς ἡγχεσάμενος ἡδεῖαν παρασκευάζει τὴν τράπεζαν· οὕτω καὶ τὴν τῶν βρωμάτων ἀπόλαυσιν ἡ ἐγκράτεια φαιδρύνει. Μέτρη γὰρ ἑαυτὴν παρενθεῖσα, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς τρυφῆς διακόψασα, ποθούσῃ σοι τὴν

⁴¹ Psal. vi, 6. ⁴² Psal. xxix, 40.

(1) Ex hom. De jejunio, 15.

(2) Ex hom. Quod mundanis adhaerendum non sit, 166.

(3) Ex hom. De jejunio, 9.

(4) Ex hom. in psal. xxix, 150.

(5) Ex serm. De legendis lib. gentilium, 181.

(6) Ex hom. De jejunio, 6.

(7) Ἡμετέρα... ἐπαντλήται. Sic contextus et Regius codex 1992. Editi ἡμέρα... ἐπαντλήσαι.

(8) Λιτότητα. Haud dubium quin legendum sit λιτότητα. Edit.

(9) Τρυφῆς. Sic contextus et uterque codex. Editi τρυφῆς.

μετάληψιν φανηναί ποιήσει, ὡς περ ἀπόδημον. Ὅτε
 εἰ βούλει στυγρῶ ἐπιθυμητὴν κατασκευάσαι τὴν τρά-
 πεζαν, εἴξαι τὴν ἐκ τῆς ἐγκρατείας μεταβολήν. Σὺ
 δὲ ὑπὸ τοῦ σφόδρα τῆς τρυφῆς περιέχουσαι, λίλη-
 θας σεαυτῷ ἀμυρῶν τὴν τρυφήν, καὶ ὑπὸ φι-
 ληδονίας τὴν ἡδονὴν ἀφανίζων. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπι-
 θυμητὴν, ὃ μὴ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀπολαύσεως εὐκατα-
 φρόνητον γίνεσθαι πέφυκεν· ὣν δὲ σπανία ἡ κτή-
 σις, τούτων περισπούδατος ἡ ἀπόλαυσις.

3. Οἱ γοῦν ἀρχομένης ἡμέρας περισκοποῦντες,
 ποῦ πότοι γίνονται, καὶ οἰνοπώλια καὶ καπηλεῖα περι-
 αθροῦντες, καὶ ἀλλήλους ἐπὶ τὸ πίνειν παραλαμ-
 βάνοντες, καὶ πᾶσιν τῆς ψυχῆς τὴν μέριμναν ἐπὶ
 τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα καταναλίσκοντες, οὗτοι B
 ὑπὸ τοῦ προφήτου καταθρηνοῦνται. Οὐ γὰρ ἄγουσι
 σχολὴν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀννεῦσαι πρὸς τὸν οὐρα-
 νόν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κάλλη καταμαθεῖν· ἀλλ' εὐθὺς
 ἀρχομένης ἡμέρας, κοσμοῦσιν ἑαυτῶν τὰ συμπόσια,
 σπουδῆν τε καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν τῶν ἐκπωμάτων
 παρασκευὴν ἐπιδείκνυνται, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας
 καὶ φιάλας ὡς περ ἐν πομπῇ τινι καὶ πανηγύρει
 διατιθέμεναι, ὡς ἂν τὸ τῶν ἀγγείων διάφορον τὸν κό-
 ρον αὐτοῖς ὑποκλέπτῃ, καὶ ἡ τῶν ἐκπωμάτων ὑπαλ-
 λαγή καὶ μετάδοσις ἱκανὴν αὐτοῖς εἰς τὸ πίνειν
 διατριβὴν ἐμποιῇ· τάξις ἐν ἀταξίᾳ, καὶ διάθεσις ἐν
 ἀκόσμῳ ἐπινενοημένη. Πρὸς τοῦτοις ἀμιλλᾷ περὶ
 τοῦ πλείονος, φιλονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους
 ὑπερβάλλεσθαι φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην. C
 Καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν αὐτοῖς, διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς
 νίκης, ἡ ἀμαρτία. Ὁ γὰρ πλείονα τὸν ἀκρατον ἐγ-
 χέμενος (1), οὗτος φέρεται κατὰ τῶν ἄλλων τὰ νικη-
 τήρια· φιλονεικοῦσι μὲν γὰρ ἀλλήλους, ἀμύνονται
 δὲ ἑαυτούς. Πάντα ἀλογίας γέμει, πάντα συγχύσεως·
 οἱ ἡττηθέντες μεθύουσιν, οἱ νικήσαντες μεθύουσιν (2),
 οἱ ὑπηρετοὶ καταγελῶσιν. Ἡ χεὶρ ἀπαίρηται, τὸ
 στόμα οὐχ ὑποδέχεται, ἡ γαστήρ διασπέρηγνυται, καὶ
 τὸ κακὸν οὐχ ὀφίσταται. Τὸ ἄθλιον σῶμα τοῦ φουσι-
 κοῦ τένου παραλυθὲν (3), ἀπὸ βρυτὸν ἐστὶ πανταχό-
 θεν, τὴν ἐκ τῆς ἀμετρίας βίαν μὴ ὑπομένον (4).
 Ἐλεεινὸν θέαμα! Ἀνὴρ ἀκμάζων κατ' ἡλικίαν,
 στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων, φοράδην οἰχαδε
 κομιζόμενος, μὴ δυνάμενος ὀρθοῦσθαι, μετὰ τοῖς
 ἰδίοις ποσὶν ἐπιθῆναι. Ἀνὴρ φοβερός εἶναι ὀφείλων D
 τοῖς πολεμίοις, γέλωτός ἐστιν ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγο-
 ρὰν παιδίοις· ἀνευ σιδήρου καταβέβληται, ἀνευ πο-
 λεμίων πεφόνευται. Ἀνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας
 ἄγων τὸ ἄνθος, οἴνου γέγονε παρανάλωμα, ἔτοιμος
 παθεῖν τοῖς ἐχθροῖς ὅσα καὶ βούλονται. Τίς ὁ τῶν
 κακῶν τούτων αἴτιος; τίς ὁ ταῦτα ἐπιβουλεύσας;
 Παράταξιν ἐποίησας τὸ συμπόσιον, ἐνέκρωσας τὴν
 ἀκμὴν τῆς νεότητος ἀπὸ οἴνου· καλεῖς μὲν ὡς
 φίλον ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἐκβάλλεις δὲ νεκρὸν, οἶνω τὴν

A muntur edulia condit abstinencia atque edulcat.
 Dum enim mediam se interponit, ac deliciarum
 continuum usum interrumpit, sumptionem, utpote
 intermissam, tibi jucundam exhibebit. Proinde si
 vis tibi mensam apparare suavem, admitte ex abs-
 tinentia vicissitudinem. Tu vero, quod deliciis
 nimium addictus es, insipidas reddis tibi delicias
 imprudens, ac præ voluptatis amore voluptatem
 fugas. Nihil enim tam cupitum est, quod non
 abeat in fastidium, si perpetuo fruar. At quæ
 raro habentur, his avide fruimur.

3. (5) Qui igitur ineunte die explorant ubi com-
 potationes fiant, et cenopolia ac caupones collu-
 strant, seque mutuo ad compotandum conjungunt,
 et omnem animi curam in hæc insumunt, hos pro-
 pheta deplorat. Non enim oculis eorum vacat suspi-
 cere in cælum, ejusque pulchritudinem con-
 discere: sed ineunte statim die, sua exornant con-
 vivia, atque studium ac diligentiam in poculis ap-
 parandis ostendunt, vasa ad refrigerandum vinum,
 craterasque et phialas velut in pompa aliqua ac
 conventu publico disponentes, ut vasorum diversi-
 tas ipsis satietatem suffuretur, et alternatio pocu-
 lorum ac permutatio eos diu in libendo detineat.
 Ordo in confusione, ac dispositio in re incomposita
 excogitatur. Ad hæc oriuntur de ampliore potu cer-
 tamina contentionesque et lites, dum se mutuo
 ebrietate superare conantur. Atque certaminum
 horum præfectus diabolus est, et victorie præmium
 peccatum. Nam qui plus infuderit meri, is ex aliis
 reportat victoriam. Contendunt enim inter se ac se
 ipsi ulciscuntur. Omnia sunt insipientia referta,
 omnia confusione; victi victoresque ebril sunt,
 derident ministri. Labat manus, os non suscipit,
 venter dirumpitur, nec mala sustinet. Miserum
 corpus naturali vigore exsolutum undelibet diffuit,
 haud sustinens immodici 561 potus violentiam.
 Miserabile spectaculum! Vir ætate florens, inter
 militares ordines clarus, aliorum manibus domum
 deportatur, quod se erigere non queat, neque pro-
 priis incedere pedibus. Vir qui terrori hostibus
 esse debuerat, pueris in foro ridendi occasionem
 præbet: sine ferro prostratus est, sine hostibus
 enectus. Vir armiger in ipso ætatis flore a vino
 consumptus nullo negotio et confectus, quidquid
 hostes voluerint perpeti paratus. Quis auctor est
 horum malorum? quis hæc machinatus est? (6) Cen-
 vivium aciem effecisti: juventutis florem vino ene-
 casti; ac vocas quidem veluti amicum ad cenam,
 ejicis autem mortuum, extincta a vino illius vita.
 (7) Qua re differs, o homo, a brutis animantibus?
 nonne rationis dono, qua a tuo conditore accepta,
 creaturæ cujuslibet princeps effectus es et dominus?
 Quisquis igitur se ipse intelligentia ac cognitione

(1) Ἐγχεόμενος. Contextus ἐγχεόμενος.

(2) Οἱ νικήσαντες μεθύουσιν. Hæc addidimus ex Regio codice 1992. Leguntur etiam in contextu. Paulo post minus belle in contextu τὸ κακὸν οὐχ ὀφίηται.

(3) Παραλυθέρ. Sic idem codex et contextus.

Editi παραχρῆν.

(4) Μὴ ὑπομέρῃ. Negatio addita ex eodem co-
 dice et contextu.

(5) Ex homil. in ebriosos, 127.

(6) Ibid., 128.

(7) Ibid., 124.

τῷ τῷ ὑγρῷ πίπλασθῆκός καὶ βρυῶδες καὶ τοῦ ζω-
 τικοῦ τόνου λελυμένον τὸ σῶμα φέροντες. Τούτων
 πελιδνοὶ μὲν οἱ ὀφθαλμοί, ὑπωχρὸς δὲ ἡ ἐπιφάνεια,
 πνεῦμα προστετηχός, γλῶσσα παρειμένη, καὶ κραυ-
 γὴ ἀτημος, ἀκροσφαλεῖς οἱ πόδες καθάπερ οἱ τῶν
 παίδων, ἐκκρίσεις δὲ τῶν περιττωμάτων αὐτόματοι
 ὥσπερ ἀπὸ ἀψύχων ρέουσai. Ἐλεεινοὶ τῆς τρυφῆς,
 ἐλεεινότεροι τῶν ἐν πελάγει χειμαζομένων, οὓς ἄλλα
 ἐξ ἄλλων διαδεχόμενα καὶ ἐπιδαπτίζοντα κύματα
 ἀναφέρειν οὐκ ἐπιτρέπαι τοῦ κλύδωνος. Ὡς περ γάρ
 τὰ χειμαζόμενα πλοῖα ἐπειδὴν ὑπέραντλα γένηται,
 ἀναγκαίως τῇ ἐκβολῇ τοῦ φόβου κουφίζεται· οὕτω
 καὶ τούτοις ἀναγκαῖαι τῶν βαρυνόντων αἱ ἀποθέσεις.
 Ἐμοῦντες γάρ (1) καὶ ἀποθλύζοντες, μόλις ἐλευθε-
 ροῦνται τοῦ βάρους, τοσούτῳ τῶν δυσπλοούντων
 ἐλεεινότεροι, ὅσον οἱ μὲν ἀνέμους καὶ θάλασσαν καὶ
 τὰς ἐξωθεν ἀνάγκας ἐπαιτιῶνται· οἱ δὲ αὐθαίρετον
 ἐπισπῶνται τὸν ἐκ τῆς μέθης χειμῶνα. Καὶ οἱ μὲν
 δαιμονῶντες, ἐλεεινοί· οἱ δὲ μεθύοντες τὰ αὐτὰ πά-
 σχοντες, οὐδὲ τοῦ ἐλεῖσθαι ἄξιοι, αὐθαίρετῳ δαίμονι
 προσπλαιόντες. Οἱ καὶ μέθης συντιθέσι φάρμακα,
 οὐχὶ τοῦ μὴ παθεῖν τι δεινὸν ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἀλλὰ τοῦ
 μὴ διαλιπεῖν μεθύοντες μηχανώμενοι. Καὶ τέλος οὐκ
 ἔστι τοῦ κακοῦ· αὐτὸς γάρ ἐαυτὸν ὁ οἶνος ἐπὶ τὸ
 πλεῖον προάγει (2). Οὐ γάρ τὴν χρεῖαν παραμυθεῖ-
 ται, ἀλλ' ἐτέρου ποτοῦ χρεῖαν ἀπαραίτητον ἐμποιεῖ,
 ἐκκαίων τοὺς μεθύοντας, καὶ αἰὶ πρὸς τὴν τοῦ πλείο-
 νος ἔφεσιν προσκαλούμενος. Καὶ ὥσπερ αἱ χαράδραι,
 ἕως μὲν ἂν αὐταῖς ἐπιρρέωσιν οἱ χειμάρροι, πλήρεις
 εἶναι δοκοῦσι, παρελθούσης δὲ τῆς πλημμύρας, ξη-
 ραὶ καταλείπονται· οὕτω καὶ τοῖς οἰνόφυξι τὸ στό-
 μα, ἐλλιμνάζοντος μὲν τοῦ οἴνου, πλήρῆς ἐστὶ πως
 καὶ δίσυρον, μικρὸν δὲ παραδραμόντος, ξηρὸν καὶ
 ἀνικμον ἀπειλέγχεται.

plena esse videntur; sed ubi exundatio præterit, sicca aridaque relinquuntur: ita et ebriosorum os
 restagnante vino, plenum quodam modo est. et madidum, sed simul ut paululum effluxit, siccum
 et inmoris expers deprehenditur.

5. Πάντῃ οὖν ἀπέχεσθαι δεῖ τῶν ἐμποιοῦντων θό-
 λωσιν τῷ ἡγεμονικῷ. Ἐπειδὴν γάρ πολὺς εἰσπύση
 ὁ ἄκρατος, οἷόν τις τύραννος ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀνα-
 δραμῶν, ἀπὸ τῆς ἀκρας κορυφῆς ἀσιγήτους θορύ-
 βους ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ, οὐδενὸς παρανόμου φειδόμε-
 νος ἐπιτάγματος. Ἀλλ' αὐτὸν δουλωσάμενος πρῶτον
 τὸν λογισμὸν, πᾶσαν τὴν τε ἐκ παιδεύσεως ἐνυπάρ-
 χουσαν διακόσμησιν συγχεῖ καὶ ταραττει (3), γέλω-
 τας κινῶν ἀπρεπεῖς, φωνὴν θορυβώδη, ὀργὰς προ-
 πτεῖς, ἐπιθυμίας ἀχαλινώτους, οἷστρον καὶ μανίαν
 ἐπὶ πᾶσαν παράνομον ἡδονήν. Διὰ τοῦτο μὴ πινέ-
 τωσαν, φησὶν, οἱ δυνάτται οἶνον, εἴτε οἱ ἀρχὴν τινα
 πεπιστευμένοι, καὶ δημοσίων πραγμάτων οἰκονο-
 μίαν· εἴτε οἱ διὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ἐν δυνά-
 μει ὄντες σωματικῇ. Οἱ γάρ τοιοῦτοι φύσει τυγχά-
 νοντες πρὸς τὰς ὁρμὰς εὐερέθιστοι, ἐπειδὴν καὶ τὸ
 τοῦ οἴνου προσλάβωσιν ἑξαλμα, οἷόν τινα φλόγα
 ἀφ' ὅπου χορηγίᾳ τῆς κινουμένης ὕλης, ἐπὶ τὸ μέγα

A solum voluptates, quibus velut furore quodam ad
 salacitatem concitantur, contabescunt ac diffuunt:
 sed ob ipsam etiam molem ac tumorem, corpus
 nimio humore repletum, laxumque et vitali vigore
 solutum circumferunt. Horum lividi sunt oculi,
 subpallida superficies cutis, spiritus impeditus ac
 coagmentatus, lingua resoluta, clamor indistin-
 ctus, titubantes pedes velut puergrum, spontaneæ
 superfluitatum egestionēs quasi ab inanimatis
 profluentes: ob luxum miserabiles, miserabiliores
 quam qui in mari tempestate jactantur, quos flu-
 ctus alii aliis succedentes, ac demergentes, ex un-
 dis emergere non sinunt. Quemadmodum enim
 jactata tempestate navigia cum plus æquo oneran-
 tur, onere ejecto necesse est allevari. ita et hi ea
 B qua ipsos gravant, necessario egerunt. Vix enim
 vomitu et defectione ab onere liberantur, tanto
 miserabiliores infelicitèr navigantibus, quantum hi
 quidem ventos et mare et externa impedimenta
 causantur: illi vero ebrietatis tempestatem si-
 bi ipsis sponte asciscunt. Itaque qui a dæmonibus
 obsidentur, miseratione quidem digni sunt: ebrii
 vero eadem perpetientes, ne digni quidem sunt,
 quorum misereamur, quandoquidem cum volunta-
 rio dæmone colluctantur. Hi præterea quædam
 ebrietatis pharmaca componunt, operam indu-
 striamque in eo ponentes, non ut ne quid mali a
 vino patiantur, sed ut ipsorum ebrietas jugis sit et
 assidua. Ac hujus mali finis nullus est. Nam ipsum
 se merum promovet ad amplius. Non enim terat
 necessitatem: sed alterius potus necessitatem
 inevitabilem inducit, exurens inebriatos, semper-
 que desiderium plus bibendi provocans. (4) Et
 quemadmodum cava, dum in se torrentes confluent,
 C plena esse videntur; sed ubi exundatio præterit, sicca aridaque relinquuntur: ita et ebriosorum os

5. (5) Omnino igitur ab iis quæ mentem pertur-
 bant, abstinere oportet. Posteaquam enim nihil
 introierit meri, quasi tyrannus quidam ad arcem
 ascendit, atque nihil non iniquum imperans, a
 summo vertice irrequietos in anima tumultus
 excitat. Imo ratione ipsa in servitutem primum
 redacta, omnem ex disciplina concinnitatem con-
 fundit et perturbat, risus indecoros, vocem tur-
 bulentam, proraces iras, cupiditates effrenatas,
 stimulum ac furorem ad omnem iniquam volupta-
 tem provocantem exsuscitans. Quamobrem non bi-
 bant vinum potentes, inquit, sive ii quibus aliqua
 præfectura, aut publicarum rerum administratio
 commissa; sive ii qui ob ætatis vigorem corporeis
 563 viribus pollent. Enimvero qui sunt ejusmodi,
 utpote suapte natura ad animi motus proni, post-
 quam fomes etiam vini et incitamentum accessit,
 supeditata abunde materia, quæ apta est ustioni

(1) Ἐμοῦντες γάρ. Voculam addidimus ex Regio codice.

(2) Προάγει. Emendavimus ope codicis Regii vul-
 galiam lectionem προάγει.

(3) Ταράσσει. Sic idem codex. Editi et con-
 textus καταρράσσει.

(4) Ex hom. in ebriosos, 126.

(5) Ex comment. in Isa., 508.

et idonea, velut flammam quamdam in sublime attollunt. * Nam quemadmodum onere nimio depressa navis, ægre quo velis impellitur, atque naufragio faciendo mirum in modum prona est: sic etiam corpora, quæcunque voluptatis libidine pluribus atque profusioribus deliciis, cutis curandæ gratia, sese onerant, profundo perditionis pelago innatantia feruntur. (1) Quid vis Caini maledictionem tibi ipse asciscere, ebriosus factus, tremens ac vagabundus per totam vitam? Corpus enim quod naturali fulcro destituitur, circumagi necesse est et contremiscere. Usquequo ebrietas? Periculum est ne tandem cœnum lutumque pro homine fias; ita totus admistus vino es, unaque pariter putruisti, vinum ex quotidiana crapula obolens, et hoc corruptum, perinde ut vasa nulli omnino usui idonea. (2) Si ebriosi regnum Dei non possidebunt **, tu autem temulentus accedis ad jejunium: quid utilitatis auferis? Nam si te ebrietas excludit a regno cœlorum, quisnam tandem e jejunio fructus? An non vides quomodo qui in domandis equis, qui ad certamina aluntur, peritissimi sunt, cum instat certaminis dies, eos inedia præparant? Tu contra, data opera temetipsum deprimis saturitate. Venter enim onustus, non solum ad cursum, sed ne ad somnum quidem accommodus est; quandoquidem pondere oppressus non potest quiescere, sed cogitur subinde semet nunc in dextrum, nunc in levum latus vertere. (3) Ne igitur ad jejunii mysteria te introducat ebrietas. Non est per temulentiam aditus ad jejunium, quemadmodum nec ad justitiam accessus est per fraudationem, nec ad castimoniam per lasciviam, nec, ut summam dicam, per nequitiam ad virtutem. Ebrietas ad lasciviam inducit, ad jejunium frugalitas. Athleta ante certamen exercetur: qui jejunaturus est, præparat se per abstinence. Ne velut ulciscens hos dies, neu veluti fucum facturus legislatori, ante hos quinque dies colloca crapulam. Nam laboras frustra, si corpus quidem conficis, nec tamen solatium esuritioni admoves. (4) Dominum non recipit ebrietas, Spiritum sanctum propellit. Fumus quidem obigit apes, dona vero spiritualia fugat crapula. Ut autem id minime patiamur, caveamus ne illi ingrato ventri obsequamur, ut æterna illa bona adipiscamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui, unaque ejus Patri, simul et sancto Spiritui, gloria, honor et potestas, summumque decus, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

564 DE IRA ET ODIO.

SERMO XVII.

1. (5) Maxima in Christianum accusatio est,

** 1 Cor. vi, 10.

(1) Ex hom. in ebriosos, 127.

(2) Ex hom. II De jejunio, 13.

(3) Ex hom. I De jejunio, 9.

(4) Ex hom. I De jejunio, 10.

(5) Ex comment. in Isa., 49.

(6) Ὅσα πολλῇ. Sic idem codex, melius quam editi ὅσω πολλῇ. Non reperitur in contextu totus hic locus ab his verbis ὥστε γὰρ usque ad φέρεται.

A ἐξείρουσιν. Ὡς περ γὰρ τὰ πλοῖα καταβαρυνόμενα τῷ φόρτῳ δυσάγωγά ἐστι καὶ εὐκόλα πρὸς ναυάγιον· οὕτω καὶ τὰ σώματα, ὅσα πολλῇ (6) καὶ θαψιλεῖ τῇ τρυφῇ εἰς πολυσυρρίαν καταπεφόρτισται διὰ φιληδονίαν (7), τῷ βυθῷ τῆς ἀπωλείας ἐπινηχόμενα φέρεται. Τί τὴν κατάραν τοῦ Κἀὶν ἐφ' ἐαυτὸν ἐπισπᾶται, μεθύων, τρέμων καὶ περιφερόμενος διὰ παντὸς τοῦ βίου; οὐ γὰρ ἔχον τὸ σῶμα τὸν ἐκ τῆς φύσεως στριγμὸν, ἀναγκάως παριδονεῖται καὶ καταστέλλεται. Μᾶλλον εἴ τις ἢ μέθη; Κινδυνεύεις (8) λοιπὸν βόρβορος εἶναι ἀντὶ ἀνθρώπου· οὕτως ὅλως ἀνεμίχθης τῷ οἴνῳ, καὶ συγκατεσάπης αὐτῷ, ἐκ τῆς καθημερινῆς κραιπάλης οἴνου ἀπόζων, καὶ τοῦτου διεφθαρμένου, ὥστε τῶν ἀγγέλων τὰ ἀχρηστότατα. Εἰ μέθυσοι βασιλεύειαι Θεοῦ οὐ κληρονομήσεις, σὺ δὲ μεθύων ἐρχῇ ἐπὶ τὴν νηστείαν, τί σοι τὸ ὄφελος; εἰ γὰρ ἀποκλείει σε τῆς βασιλείας ἡ μέθη, ποῦ σοι λοιπὸν χρήσιμον τὸ νηστεύειν; Οὐχ ὁρᾷς καὶ τῶν ἵππων τοὺς ἀγωνιστὰς, πῶς οἱ ἐμπειρότατοι πωλοῦσθαι, τῆς ἀγωνίας προσδοκωμένης, διὰ τῆς ἐνδεείας προευντρέπίζουσι; σὺ δὲ ἐξεπίτηδες σεαυτὸν καταπιέσεις (9) τῷ κόρῳ. Βαρουμένη γὰρ ἡ γαστήρ, οὐχ ὅπως πρὸς δρόμον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὕπνον ἐπιτρέχει· διότι καταθλιδομένη τῷ ἀχθεῖ, οὐδὲ ἡρεμεῖν συγχωρεῖται, ἀλλὰ ἀναγκάζεται πολλὰς ποιεῖσθαι τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα. Μὴ τοίνυν μυσταγωγείτω σε ἐπὶ νηστείαν ἡ μέθη. Οὐκ ἐστὶ διὰ μέθης εἰσοδος εἰς νηστείαν, οὐδὲ διὰ πλεονεξίας εἰς δικαιοσύνην, οὐδὲ δι' ἀκολασίας εἰς σωφροσύνην (10), οὐδὲ, συλλήδῃν εἰπεῖν, διὰ τῆς κακίας εἰς ἀρετήν. Μέθη εἰς ἀκολασίαν ἄγει, ἐπὶ νηστείαν ἡ αὐτάρχεια. Ὁ ἀθλῶν προγυμνάζεται, ὁ νηστεύων προεγκρατεύεται. Μὴ ὥς ἀμυνόμενος τὰς ἡμέρας, μὴ ὥς κατασοφιδόμενος τὸν νομοθέτην, τῶν πάντε ἡμερῶν τὴν κραιπάλην προαποτίθεσο. Καὶ γὰρ ἀνόνητα πονεῖς, τὸ μὲν σῶμα συντρίδων, μὴ παραμυθούμενος δὲ τὴν ἐνδειαν. Μέθη Κύριον οὐχ ὑποδέχεται, Πνεῦμα ἅγιον ἀποδιώκει. Καπνὸς μὲν γὰρ φυγαδεύει μελίττας, χαρίσματα δὲ πνευματικὰ ἀποδιώκει κραιπάλῃ. Ἵνα δὲ μὴ τοῦτο πάθοιμεν, φύγωμεν τὸ τὴν ἀχάριστον θεραπεύειν γαστέρα, ὅπως τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ, κράτος, καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΡΓΗΣ ΚΑΙ ΕΧΘΡΑΣ.

ΛΟΓΟΣ 12'.

1. Μέγιστον κατηγορημα Χριστιανοῦ, πρόχειρον

(7) Διὰ φιληδονίαν. Regius codex διὰ φιληδονίας.
(8) Κινδυνεύεις. Sic idem codex et contextus. Editi κινδυνεύει.

(9) Καταπιέσεις. Regius codex καταπιάνεις.

(10) Εἰς σωφροσύνην. Nescio unde editi habuerint, εἰς προσηύτην, quod emendavimus ope Regii codicis et contextus.

εἶναι πρὸς ἀμυναν, καὶ παντὶ τρόπῳ ἐπινοεῖν κατὰ τῶν λελυπηκότων τὴν τῶν ὁμοίων ἀντίδοσιν. Πῶς γὰρ διδάξει ἕτερον, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδίδοναι, ὁ πάντα ποιῶν εἰς τὸ ἀμύνεσθαι καὶ ἀντιληπῆσαι τὸν βλάψαντα; μὴ μισούμενος τὴν πραότητα τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· *Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀντιπῶ- διδοῦσί μοι κακὰ, ἀποπέσειμι ὅρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός*. Διὸ δεῖ τὸ μανικὸν καὶ ἐμπληκτον κίνημα τῆς ψυχῆς καταστέλλειν τῇ μνήμῃ τῶν μακαρίων τοῦτου ὑποδειγμάτων· πῶς πρῶτος ἠνείχετο (1) τῆς παρεινίας τοῦ Σεμεὶ. Οὗ γὰρ ἐδίδου κειρὸν τῇ ὀργῇ κινηθῆναι, πρὸς τὸν Θεὸν μεταφέρων τὴν ἔννοιαν. *Ὅτι Κύριος, φησὶν, εἶπε τῷ Σεμεὶ καταράσασθαι τὸν Δαβὶδ*. Διὸ περ ἀκούων, ἀνὴρ αἱμάτων καὶ ἀνὴρ παράνομος, οὐκ ἐκείνῳ ἐχαλέπηνεν, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐταπείνωσεν, ὡς κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῷ τῆς ὕβριως ἀπαντήσας (2). Πᾶς γὰρ ἐλεγχος ἐναργῶς καθαπτόμενος τοῦ ἐλεγχομένου, ἰσχυρῶς αὐτὸν βαρύνει, παριστὰς τὸ αἰσχὸς τοῦ ἀμαρτήματος· ὥστε μεγάλα εὐεργετεῖν τὸν ἀναισθητοῦντα τῶν ἰδίων πταισμάτων, εἰς συναίσθησιν ἔχων καὶ μεταμέλειαν ἀληθινήν. Ποῖον γὰρ τραῦμα σωματικὸν οὕτω δριμύτην ἐμποιεῖ τὴν δόνησιν, ὅποσον βάσανον ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ λόγος κατακληκτικός, καθικνούμενος τοῦ συνειδότες τῶν ἐνεχομένων τῇ αἰσχύνῃ τῶν κακῶς πεπραγμένων.

ciatum animæ parit sermo obfurgatorius, cum corum qui turpitudine et opprobrio rerum male gestarum premuntur, conscientiam perstringit?

2. Οὐχ οὕτω σώματος χαρακτήρ ἰδιός τις ἐνομισθῇ, ὡς τῆς φιλεθείας ψυχῆς τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἡμερον. Πρέποι δ' ἂν τῷ τοιούτῳ, τοὺς ἄλλους ἑλκεῖν πρὸς ἐαυτὸν, καὶ παρέχειν πᾶσι τοῖς ἐγγίξουσιν, ὥσπερ μύρου τινὸς εὐωδίας, τῆς τοῦ τρόπου χρηστότητος ἀναπλήρασθαι, αὐτὸν τοῖς ἄλλοις καθυγεῖσθαι ἐπὶ τὰ βέλτεστα, ἀλλ' οὐχὶ ἀκολουθεῖν ἑτέροις, ἐφ' ἃ μὴ δεῖ (3)· καὶ τὸ μὲν φιλόνοιον ἑτέροις παρεχωρεῖν· μάλλον δὲ κάκεινων ἐξελεῖν τῆς ψυχῆς, εἴπερ οἶόν τε· αὐτὸν δὲ δι' ἀνέξικακίας λύειν τὰ λυπηρά. Τὸ μὲν γὰρ ἀμύνεσθαι, παντός ἐστι τοῦ ἐργιζομένου· τὸ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὀργῆς ὑψηλότερον εἶναι (4), τοῦτο ἐνός που μόνου, καὶ εἴ τις αὐτῷ τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος. Οἶον γὰρ θεῖα! πῶς σιμὸν καὶ θαυμαστὸν καὶ μικροῦ τὴν φύσιν ἐκβαίνον τὴν ἀνθρωπίνην, ἀνθρωπον πολλὰ λοιδορηθέντα, καὶ πού καὶ πληγὴν δεξάμενον ἐπὶ κόρῃς, καὶ ἄλλα μυρία παθόντα τῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ (5) πρὸς τὴν ἰσχάτην ἀτιμίαν φερόντων, μὴ ὑπερῆται θυμῷ, μηδὲ διαναστῆναι πρὸς ἀμυναν, ἀλλὰ πρῶτος καὶ ἀοργήτως προσεύξασθαι ὑπὲρ τοῦ ὕβριστοῦ, ὥστε καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν αὐτῷ ἀμαρτίαν συγχωρηθῆναι, καὶ πρὸς τὸ ἔξης τῆς προπούσης παρὰ

A expeditum esse et paratum ad vindictam, atque omnibus modis esse intentum, ut iis qui ipsi molestiam exhibuere, par pari referat. Quomodo enim alium edocebit ut nemini malum pro malo rependat, dum ipse nihil non molitur, ut vindictam summat, ac sua vice lædentem afficiat molestia? haud imitans Davidis mansuetudinem, qui ait: *Si reddidi retribuētibz mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis*⁶⁷. (6) Quapropter oportet compescere insanum ac vecordem animi motum, beatorum illius exemplorum memoria: quomodo illo petulantiam Semei mansuete pertulerit. Non enim tempus dabat commotioni iræ: siquidem cogitationem suam transferebat in Deum. Ait nimirum: *Dominus dixit Semei, ut malediceret Davidi*⁶⁸. Quapropter cum vocaretur vir sanguinum, et vir iniquus, haudquaquam ei succensuit; sed se ipse humiliabat, quasi jure ac merito maledictis contumeliisque laccessitus. (7) Omnis enim reprehensio palam cum qui reprehenditur perstringens, ipsum vehementer torquet, cum peccati delegat turpitudinem; ita ut cum qui nullo delictorum suorum sensu tangebatur, non mediocri afficiat beneficio; quippe ad eorum conscientiam et ad veram pœnitentiam ipsum deducat. Quale enim corporis vulnus creat acrem dolorem ejusmodi, cujusmodi cruciatum animæ parit sermo obfurgatorius, cum corum qui turpitudine et opprobrio rerum male

2. (8) Neque enim corporeus character ita proprius cujusquam deputatus est, ut animi Deum amantis pax et mansuetudo. Tali igitur conveniat, alios ad se trahere, ac omnibus ad se accedentibus præstare, ut veluti cujusdam unguenti fragrantia, morum suorum lenitate impleantur, ducem se aliis præbens ad optima, minime autem alium ad illicita sequens: (9) ac contentionis quidem studium aliis relinquat, imo ex illorum etiam animis extrahat, si fieri potest: ipse autem patientia molestias superet. Nam ulcisci se, cujusvis irati est; sed ipsa etiam ira superiorem esse, hoc hujus est solius, et si quis illi virtute consimilis. (10) Quale enim spectaculum! quam præclara res est et admiratione digna, quæque propemodum naturam superat, si homo qui multis impetitus est conviciis, aut forte etiam in maxilla plagam arceperit, et innumera alia perpesus est, et dictis et factis ad extremam ignominiam tendentia, minime tamen præter modum ira effervescat, neque excitetur ad vindictam, sed mansuete et absque iracundia precetur pro conviciatore, ut et præteritum ei peccatum condonetur, ac in posterum convenienti Dei cura dignus habeatur!

⁶⁷ Psal. vii, 5. ⁶⁸ II Reg. xvi, 10.

(1) *ἠνείχετο*. Sic Regius codex et contextus. Editi, *συνείχετο*.

(2) *Ἀπαντώσης*. Codex Regius, ὑπαντώσης.

(3) *Ἐφ' ἃ μὴ δεῖ*. Idem codex, ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ.

(4) *Ἐλταί*. Hanc vocem addidimus ex Regio codice ac ipso contextu.

(5) *Τῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ*. Pro his vocibus legeba-

tur in editis ac in ipso contextu, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Vitium sanavimus ope Regii codicis.

(6) Ex hom. *adversus iratos*, 87.

(7) Ex comment. in *Isa.*, 431.

(8) Ex epist. *LIX*, 155.

(9) *Ibid.*, 154.

(10) Ex comment. in *Isa.*, 419.

Nunc vero nos inter cætera peccata et illud maxime peccamus, **565** persequimur nempe retributionem: neque pari mensura vices rependimus: sed ultra modum nos ipsos ulciscimur, nec indignamur solum, si quapiam contumelia fuerimus vexati; sed si honore non afficimur, eos quoque qui nobis minus honoris tribuerint, quam quo nos ipsos dignos esse existimamus, pro inimicis habemus.

3. (1) Contumelia te affecit iratus quispiam? siste silentio malum, neque iram illius velut quoddam fluentum in animum tuum suscipiens, ventos imiteris, qui, quod illatum est, id reflatu repellunt. Maledixit ille? tu benedicas. Percussit? tu sustine. Despicit, teque facit nihili? tu tecum cogita ortum te esse ex terra, ac rursus in terram reversurum. Obscurum te dixit, ingloriumque et nihili hominem, qui infimo loco natus sit? tu te ipsum terram ac cinerem dicito. Illustrior non es patre nostro Abraham, qui se ipse ita appellavit. Indoctum et pauperem te dixit? tu te dicas verniem, teque ex stercore habere originem, Davidis verba usurpans. His etiam præclarum Moysis facinus adijce. Ille ab Aaron et Maria maledictis laceratus, non Deum adversus eos interpellavit, sed pro eis oravit. (2) Tu igitur, si te pauperem appellaverit, si verum loquatur, perfer veritatem: si mentitur, quid ad te quod dixit? Neque eseraris ob eas quæ verum excedunt laudes; neque ob contumelias, quæ te non attingunt, exaspereris. An non vides quomodo sagittæ duriora, et quæ renituntur, soleant penetrare, in mollibus vero et quæ cedant, impetum suum frangere? Quid autem te perturbat pauperis cognomen? In mentem veniat lux naturæ, quod nudus ingressus es in mundum, nudusque es egressurus. Quid autem nudo pauperius est? Nihil grave audivisti. Quis unquam ob paupertatem abductus est in carcerem? Pauperem esse non probrosum est, sed paupertatem generose non ferre. Ecquid stultius est ira? Sin tranquillus et sine ira permanseris, incutis pudorem conviciatori, cum prudentiam re ipsa ostenderis atque modestiam. (3) Ut enim qui verberat sensu carentem, sibi ipse irrogat poenam (nam nec hostem ulciscitur, nec iram sedat): ita quisquis hominem, qui injuriis non movetur, probris ac maledictis lacerat, is cupiditatem suam solari ac mollire non potest. (4) Quod si par pari referas, et ex æquo insurgas adversus conviciatorem, quam tandem prætendes excusationem? Quod te prior ad iram provocavit? Sed hoc quæ venia dignum? Neque enim scortator qui culpam in meretricem transfert, tanquam quæ ad peccatum impulerit, remissius condemnatur. Nonne malum contumelia? Cave imiteris. Nam incepisse alium non sufficit ad excusationem. Imo

Θεοῦ ἐπιμελείας ἀξιοῦνται! Νῦν δὲ ἡμεῖς μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν καὶ τοῦτο μάλιστα ἀμαρτάνομεν, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐδὲ ἴσθι τῷ μέτρῳ ἀντιδιδόντες, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἀμυνόμενοι, οὐκ ἐὰν ὑβρισθῶμεν μόνον, ἀλλ' ἐὰν μὴ καὶ τιμηθῶμεν παροξυνόμενοι· καὶ τοὺς ἑλαττον ἡμᾶς τιμῶντας, ὧν ἀξίους αὐτοὺς ὑπεκλήφαμεν, ὡς ἐχθροὺς λογιζόμενοι.

3. Ὑβρίσῃ σε ὀργισθεὶς ὁ δαίμων; στήσον τῇ σιωπῇ τὸ κακόν, καὶ μὴ ὥσπερ βεῦμα τὴν ἐκείνου ὀργὴν εἰς τὴν ἰδίαν καρδίαν ὑποδεξάμενος, τοὺς ἀνέμους μιμῇ (5), διὰ τῆς ἀντιπνοίας ἀντιδιδόντας τὸ ἐνεχθέν. Ἐκεῖνος ἐλοιδορήσῃ; σὺ εὐλόγησον. Ἐτύπησεν ἐκεῖνος; σὺ ὑπόμεινον. Διαπτύει, καὶ τὸ μηδὲν ἡγείται σε; σὺ ἐννοίαν λάβε σεαυτοῦ, ὅτι ἐκ γῆς ὑπέστης, καὶ εἰς γῆν πάλιν ἀναλυθήσῃ. Ἀφανῇ σε εἶπε, καὶ ἄδοξον, καὶ μηδένα μηδαμῶθεν; σὺ καὶ γῆν εἶπε καὶ σποδὸν σεαυτόν. Οὐκ εἰ σεμνότερος τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅς ταῦτα ἐαυτὸν ἀπικάλει. Ἀμαθῇ καὶ πτωχόν; σὺ δὲ σκώληκα σεαυτὸν εἶπε, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἔχειν τὴν γέννησιν, τὰ τοῦ Δαβὶδ λέγων ῥήματα. Τοῦτοις πρόσθε καὶ τὸ τοῦ Μωϋσέως καλόν. Ἐκεῖνος ὑπὸ Ἀαρὼν καὶ Μαρίας λοιδορηθεὶς, οὐ κατ' αὐτῶν ἐνέτυχε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ προστύχετο ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ σὺ τοῖνον, ἐὰν πένητά σε προσεῖπῃ, εἰ μὲν ἀληθῆ λέγει, κατὰδεξαι τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ ψεύδεται, τί πρὸς σὲ τὸ λεγόμενον; Μήτε πρὸς ἐπαίνους χαυνωθῇς, τοὺς ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν· μήτε πρὸς ὕβρεις ἀγριάνῃς, τὰς οὐχ ἀπομένους σου. Οὐχ ὀρᾷς τὰ τοξεύματα, πῶς τῶν μὲν στερόων καὶ ἀντιτύπων πέφυκε διαπίπτειν, ἐν δὲ τοῖς ἀπαλοῖς καὶ ὑπεύκουσι τὴν ὁρμὴν ὑπεκλύειν; Τί δέ σε ταρασσεῖ ἡ προσηγορία τοῦ πένητος; Μνήσθητι τῆς φύσεως σεαυτοῦ· ὅτι γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεις, γυμνὸς (6) καὶ ἀπαλεύσῃ. Τί δὲ γυμνοῦ πενιχρότερον; Οὐδὲν ἡκουσας δεινόν. Τίς ποτε ἀπήχθη διὰ πένιν εἰς δεσμοκτήριον; Οὐ τὸ πένεσθαι ἐπονείδιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ φέρειν εὐγενῶς τὴν πένιν. Τί ὀργῆς ἀφρονέστερον; Ἐὰν μείνης ἀόργητος, ἥσυχνας τὸν ὕβρισαντα, ἔργῳ τὴν σωφροσύνην ἐπιδειξάμενος. Ὡς γὰρ ὁ τύπτων τὸν μὴ ἀλγούντα, ἐαυτὸν τιμωρεῖται (οὔτε γὰρ τὸν ἐχθρὸν ἡμύνατο, καὶ τὸν θυμὸν οὐκ ἀνέπαυσεν [7])· οὕτως ὁ τὸν ἀλοιδορήτον ἐνειδίζων, παραμυθίαν εὐρεῖν τοῦ πάθους οὐ δύναται. Ἀμυνόμενος δὲ, καὶ εἰς ἴσον ἀντικαθιστάμενος τῷ λοιδορῷ, τί καὶ ἀπολογησῇ; Ὅτι παρώξυνε κατάρξας; Καὶ ποίας τοῦτο συγγνώμης ἄξιον; Οὐδὲ γὰρ ὁ πόρνος ἐπὶ τὴν ἐταῖραν τὴν αἰτίαν μετατιθεῖς, ὡς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν διερεθίσασαν, ἥττον τῆς κατακρίσεως ἀξιοῦται. Πονηρὸν ἡ ὕβρις; φεῦγε τὴν μέμνησιν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἴτερον κατάρξαι, ἱκανὸν εἰς παραίτησιν. Δικαιότερον μὲν οὖν, ὡς ἐμαυτὸν πείθω, καὶ ἐπιτείνειν τὴν ἀγανάκτησιν· διότι ὁ μὲν οὐκ εἶχε τὸ σωφρονίζον ὑπόδειγμα· σὺ δὲ βλέπων ἀσχημονοῦντα

(1) Ex hom. *adversus iratos*, 85.

(2) Ibid., 87.

(3) Ibid., 86.

(4) Ibid.

(5) *Μιμή*. Regius codex, *μιμήσῃ*.

(6) *Γυμνός*. dem codex, πάντως ὅτι καὶ γυμνός.

(7) *Ἀνέπαυσεν*. Codex Regius, κατέπαυσεν. Paulo post idem. ἴσον ἀντικαθιστάμενος, non εἰς ἴσον.

τὸν ὀργιζόμενον, οὐκ ἐφυλάξω αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν, ἀλλ' ἀγανακτεῖς καὶ χαλεπαίνεις, καὶ ἀνταγωνίζῃ (1)· καὶ γίνεται σου τὸ πάθος ἀπολογίᾳ τοῦ προλαβόντος. Εἰ μὲν πονηρὸν (2) ὁ θυμὸς, τί οὐκ ἐκλίνας τὸ κακόν; Εἰ δὲ συγγνώμης ἄξιον, τί χαλεπαίνεις τῷ θυμουμένῳ; ἵσκει γάρ πως συνεξομοιοῦσθαι τῷ ματαιολογοῦντι ὁ ἀντιλέγων. Διόπερ, οἶμαι, ὁ σοφὸς παρεγγυᾷ Σολομῶν, μὴ ἀποκρίνασθαι τῷ ἄφρονι κατὰ τὴν ἐκείνου ἀφροσύνην. Ὅτι περ γὰρ ὁ βασιλικὴν εἰκόνα καθυβρίζας, ὥς εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτήσας τὸν βασιλέα κρίνεται· οὕτω δηλονότι ὑπόδικός ἐστι τῇ ἀμαρτίᾳ ὁ τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένον καθυβρίζων.

spondeat ". Quemadmodum enim qui imperatoris effigiem dedecore affecit, non aliter punitur, quam si in ipsum imperatorem peccasset: sic etiam peccato obnoxius is est, qui ei quem ad sui imaginem Deus creavit, injuriam intulerit.

4. Ἄνδρι θυμῷδε μὴ συναυλίζου, φησί. Κακὸν γάρ πρᾶγμα κυνὶ συνδεῖσθαι, καὶ διηνεκοῦς ὑλακῆς ἀπολαύειν. Φεῦγε τοίνυν τὰς μετ' αὐτοῦ διατριδὰς· ἀνάγκη γάρ σε μαθεῖν τι τῶν ἐκείνου ὁδῶν. Εἰπέ τι ὑβριστικόν, ἐκίνησε καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμόν. Ὅτι περ κυνὸς ὑλακὴ προκαλεῖται ἐτέρου κυνὸς θόρυβον, καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμόν τέως κοιμώμενον καὶ ἡσυχάζοντα ἡ ἐκείνου φωνὴ διτγείρει, καὶ γέγονατε ἀλλήλοις ἀνθυλακτοῦντες· εἴτα ἀντικαταστάντες ἀλλήλοις, ὥς περ σφενδόνας ἀφίετε τῶν βῆμάτων τὰς ἀσχημοσύνας. Εἰπέ τι ὑβριστικὸν ἐκεῖνος, ἀντέδωκας σὺ μείζονι ὑπερβολῇ, τὸν προλαβόντα μιμούμενος. Λαβὼν ἐκεῖνος τὴν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ὑβριστικοῦ (3) ἀντίδοσιν, οὐκ ἔστη τῆς ὁρμῆς, ἀλλ' ἐστράφη, καὶ ἐκορύφωσε τὴν ἑαυτοῦ ἀμαρτίαν· μείζων ἡβουλήθη γενέσθαι ἐκ τοῦ εἰπεῖν τι χαλεπώτερον. Σὺ δεξάμενος πάλιν, ὑπερυψώθης, καὶ γέγονε κακῶν φιλονεικία. Ὁ δὲ ἐν κακῶν ἀμίλλαις νικῶν, οὗτος ἀθλιώτερός ἐστιν. Ἐπειδὴν γὰρ ἀπαξ παρωσάμενον τοὺς λογισμοὺς τὸ τοῦ θυμοῦ πάθος, καὶ τὴν δυναστείαν τῆς ψυχῆς παραλάβῃ, ἀποθηριοῖ παντελῶς τὸν ἀνθρώπον, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπον εἶναι συγχωρεῖ· ὅπερ γὰρ τοῖς λοβόλοις ἐστὶν ἰὸς, τοῦτο τοῖς παροξυνθεῖσιν ὁ θυμός. Λυσσῶσιν ὥς περ οἱ κύνες, ἄττους ὥς περ οἱ σκορπίοι, δάχνουσιν ὥς περ οἱ ὕφεις. Ἀγνοοῦσι μὲν γὰρ αὐτοὺς πρῶτον οἱ ὀργιζόμενοι, ἔπειτα καὶ πάντας ὁμοίως τοὺς ἐπιτηδείους. Διὰ θυμόν καὶ ξίφος ἀκονᾷται, καὶ θάνατος ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς ἀνθρωπείας τολμᾷται. Διὰ τοῦτον ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλους ἡγνόησαν· γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς φύσεως ἐπελάθοντο· καὶ ὥς περ αἱ χαράδραι πρὸς τὰ κοῖλα συμβέουσιν τὸ προστυχὸν παρὰσύρουσιν· οὕτω καὶ αἱ τῶν ὀργιζομένων ὁρμαὶ βίαιοι καὶ ἀκάθεκτοι διὰ πάντων ὁμοίως χωροῦσιν. Οἶονε γὰρ οἱ στρωτῇ μνημῇ τῶν λελυπηκότων περικεντούμενοι, σφραδάζοντος αὐτοῦ τοῦ θυμοῦ καὶ τηδῶντος, οὐ πρότερον ἀπο-

A vero æquius est, ut mihi persuadeo, intendi etiam adversum te querelam, quod ille exemplum quo emendaretur, nequaquam habuerit. Tu tamen videns iratum indecore se gerentem, non illius vitæ similitudinem, sed indignaris, acerbius objurgas, obluctaris; ideoque tua ipsius perturbatio aggradientis exordientisque defensio sit et excusatio. Etenim si malum ira est, cur malum non **566** declinasti? Sin autem quidpiam est venia dignum, cur infensus es irascenti? (4) Nam qui vaniloquo contradicit, is quodammodo illi assimilis effici videtur. Propterea sapientem arbitror Salomonem edixisse, *ne quis stulto secundum ipsius insipientiam re-*

spondeat ". Mala enim res cum cane colligari, ac perpetuum latratum ferre. Fuge igitur congressum ejus atque consuetudinem, alioqui necesse tibi est aliquid viarum ipsius addiscere. Dixit rem contumeliosam, commovit et animum tuum. Quemadmodum canis latratus provocat canis alterius tumultum: ita quoque animum tuum prius sopitum ac quiescentem vox ejus ad iram concitavit, et alter alterum adlatrastis; et ita denuo alter alteri adversantes, ignominiosa verba velut fundas intorquetis. Dixit ille aliquid injuriosum: tu longe injuriosius respondisti, auspicantem atque aggradientem imitatus. Ille contumeliosi verbi receptis vicibus, commoveri non destitit: sed conversus peccatum suum adauxit. Superior evadere voluit verborum acerbitate. Tu rursus, his auditis, supra modum attolleris, sicque malorum fit contentio. Qui autem in malorum certamine vincit, is magis miser est. (6) Ubi enim rationem semel exturbaverit iracundiæ vitium, atque dominium animæ usurpaverit, hominem prorsus convertit in belluam, et ne hominem quidem esse sinit. Quod enim venenatis venenum est, hoc idem ira est exasperatis. Fiunt rabidi canum in morem, insiliunt ut scorpii, mordent ut serpentes. Nam irati primum ignorant sese, deinde omnes similiter familiares atque necessarios. Per iram ensis acuitur atque patratum homicidium humana manu. Per hanc fratres alii alios ignoravere: parentes quoque et liberi naturæ obliti sunt; et quemadmodum torrentes ad loca cava confluentes, quidquid obvium est transversum trahunt; ita violenti ac impotentes irascentium impetus cunctos similiter invadunt. Nam eorum quæ molesta ipsis fuerunt, recordatione quasi æstro exstimulati, effervescente in eis ira atque subsi-

¹¹ Prov. xxvi, 4. ¹² Prov. xxii, 24.

(1) Ἀνταγωνίζῃ. Contextus, ἀντοργίζῃ.

(2) Πονηρὸς. Sic contextus et idem codex. Editi πονηρός.

(3) Ὑβριστικοῦ. Sic contextus et idem codex.

Editi, ὑβριστοῦ.

(4) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(5) Ex hom. in Lacizis, 590.

(6) Ex hom. adversus iratos, 85.

liente, non prius cessant quam damnum aliquod inferant irritanti. Nam cum ira rebus irritantibus accensa est, ut ingenti lignorum congerie flamma, tum demum neque verbis explicabilia, neque factu tolerabilia spectacula videre licet: manus attolli adversus tribules, pedes temere insultantes, denique quidquid in conspectum venit, id furori ac insaniam pro armis esse. Quod si ex adverso æquale malum renitens repererint, aliam videlicet iram et parem insaniam; ita demum inter se conserti, mutuo faciunt ac perpetiuntur quæ æquum est perpeti eos, qui sub ejusmodi dæmone militant. (1) Mutuæ siquidem illæ offensiones, animique irrationes abjecti, primum quidem exiguæ sunt et curatu perfaciles; temporis vero progressu per contentionem auctæ, immedicabiles prorsus evadere consueverunt. (2) Quandiu enim quæ ex dissidio oboriuntur calumniæ, locum habuerint, tandiu suspiciones in pejus augeri necesse est.

5. (3) Si igitur videris iratum dentes acuentem, cogita hominem ejusmodi similem esse apro, ut qui iracundiam internam dentium affricu indicet. (4) Nam in malis pugnis miserior est qui vicit, quippe quia cum majori peccato abit. Contra serpentem illum duntaxat iracundiæ tuæ vim exsere. (5) Quid enim Phineen justificavit? nonne justa ira adversus scortatores? qui alioqui perquam mitis ac mansuetus, posteaquam Zambri cum scorto Madianitide palam et sine verecundia coeuntem vidisset, adeo ut ne contegerent quidem turpitudinis suæ infame spectaculum, hoc non perferens, ira opportune usus est, utroque hasta transfixo¹¹. Rursus zelotes ille Elias quadringentos quinquaginta viros confusionis sacerdotes, et quadringentos viros sacerdotes lucorum, mensam Jezabel comedentes, consultissima ac sapienti ira in totius Israelis commodum interfecit¹². Sic ira plerumque actionum bonarum est ministra. (6) Libentius sane viderit quis amicum irascentem, quam alium colentem. Itaque hos imitari studeamus, neque contra nos, sed adversus diabolum tantum, iracundiam armemus, si cœleste regnum assequi velimus, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas, cum æterno ejus Patre, ac sanctissimo vivificanteque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen

DE INVIDIA ET MALEVOLENTIA.

SERMO XVIII.

1. (7) Multum nobis sollicitudinis injicit præsen-

¹¹ Num. xxv, 8. ¹² III Reg. xvi, 22, 40.

(1) Ex epist. ccxix, 332.

(2) Ex epist. lxx, 154.

(3) Ex hom. in Lacizis, 589.

(4) Ex hom. adversus iratos, 85.

(5) Ibid., 89.

(6) Ex epist. xxi, 98.

(7) Ex epist. ccxxvi, 346.

λήγουσι, πρὶν ἢ κακὸν τι δοῦναι τῷ παροξύναντι. Ὅταν γὰρ ὡσπερ φλέξ ὕλης ἀφθονία τοῖς παροξύνουσιν ὁ θυμὸς ἐξαφθῇ, τότε δὴ, τότε, τὰ οὔτε λόγῳ ῥητὰ, οὔτε ἔργῳ φορητὰ, ἐπιθεῖν (8) ἔστι θεάματα· χεῖρας μὲν διτρυμένας κατὰ τῶν ὁμοφύλων, πόδας δὲ ἀφειδῶς ἐναλλομένους, πᾶν δὲ τὸ φανὲν ὅπλον τῇ μανίᾳ γενόμενον. Ἐάν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ἴσον κακὸν ἀντιστρατευόμενον (9) εὐρωσιν, ὀργὴν ἄλλην καὶ μανίαν ἐμότιμον· οὕτω δὲ συμπεσόντες ἔδρασαν ἀλλήλοις καὶ ἔπαθον, ὅσα εἰκὸς τοὺς ὑπὸ τοιοῦτῳ δαίμονι στρατηγούμενους παθεῖν. Αἱ γὰρ πρὸς ἀλλήλους λύπαι, καὶ μικροψυχίαι, παρὰ μὲν τὴν πρώτην μικραὶ εἰσι καὶ εὐθεράπευτοι· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ὑπὸ φιλονεικίας αὐξάνονται, εἰς ἀνίατον παντελῶς ἐκπίπτειν πεφύκασιν. Ἔως γὰρ ἐκ τῆς διαστάσεως αἱ διαβολαὶ χύρην ἔχουσιν (10), ἀνάγκη αἰετὶ τὰς ὑποψίας ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐξέσθαι.

5. Ἄν τοίνυν ἴδῃς τὸν θυμούμενον τοὺς ὀδόντας παραθεῖγοντα, ἐνθυμήθητι ὅτι σὺ ἴσικεν ὁ τοιοῦτος, τὸν ἐνδοθεν θυμὸν διὰ τῆς τῶν ὀδόντων παρατρίψεως ὑπεκφαίνων. Ἐν γὰρ ἀμίλλαις πονηραῖς ἀθλιώτερος ὁ νικῆσας, διότι ἀπέρχεται τὸ πλέον ἔχων τῆς ἀμαρτίας. Ὁ θυμὸς ἔστω σοι κατὰ μόνου τοῦ ὀφείους. Τί γὰρ τὸν Φινεὲς ἐδικαίωσεν; οὐχ ἡ δίκαια ὀργὴ κατὰ τῶν πορνευσάντων; ὅς τὰ πολλὰ ἐπεικῆς ὢν καὶ πραῦς, ἐπειδὴ εἶδε τὴν πορνείαν τοῦ Ζαμβρὴ καὶ τῆς Μαδιανίτιδος ἀναφανδὸν καὶ ἀπηρυθριασμένως γινομένην, οὐ συγκαλυπτόντων αὐτῶν τὴν ἀσχημόνα θέαν τῆς αἰσχύνης, οὐκ ἀνασχόμενος, εἰς δέον ἐγρήσατο τῷ θυμῷ, δι' ἀμφοῖν ἐλάσας τὸν σειρομάστην. Ἠλίας δὲ ὁ ζηλωτὴς, πεντήκοντα καὶ τετρακοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, καὶ τετρακοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῶν δόσεων, ἐσθίοντας τράπεζαν Ἰεζάβελ, λελογισμένῳ θυμῷ καὶ σῶφρονι εἰς ὄφελος παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐθανάτωσεν. Οὕτω γίνεται πολλάκις ὁ θυμὸς ἀγαθῶν πράξεων ὑπὲρ τῆς. Ἦδιον γοῦν ἂν τις ἴδοι ὀργιζόμενον τὸν ἀγαπώμενον, ἢ θεραπεύοντα ἑταρον. Τούτους καὶ ἡμεῖς ζηλωταὶ σπουδάζωμεν, καὶ μὴ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τοῦ διαβόλου (11) τὸν θυμὸν ὀπλίζωμεν μόνον, εἰ γὰρ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτυχεῖν βουλομένης, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰετὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΦΘΟΝΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΚΑΝΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ III'

1. Πολλὴν ἡμῖν ἐμποεῖ τὴν ἀνίαν τοῦ κατεσχόντος

(8) Ἐπιθεῖν. Codex Regius, κατεθεῖν.

(9) Ἀντιστρατευόμενον. Idem codex, ἀντιπραγματευόμενον.

(10) Ἐχουσιν. Idem codex ἔχουσιν.

(11) Διαβόλου. Codex Regius addit, μόνου, ac postea omisit μόνον. Non reperta hæc verba, τούτους καὶ ἡμεῖς, et quæ sequuntur.

καιροῦ τούτου ἡ χαλεπότης, ἐν ᾧ πᾶσαι μὲν Ἑκκλη-
 σίαι ἐσαλεύθησαν, πᾶσαι δὲ ψυχαὶ σιναίζονται.
 Ἦνοιξεν γὰρ πάντες ἀπειθῶς τὰ στόματα κατὰ τῶν
 ὁμοδούλων. Αὐλεῖται τὸ ψεῦδος ἀρέθως, ἡ ἀλήθεια
 συγκαλύπτεται· καὶ οἱ μὲν κατηγορούμενοι κατα-
 δικάζονται ἀκρίτως, οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύον-
 ται ἀνεξετάστως. Καὶ πολὺς ἤδη ὁ χρόνος παρήχη-
 κεν, ἐν ᾧ τυπτόμενοι ὑπὸ τῶν διαβολῶν, φέρομεν
 τὰς τῆς κατηγορίας μάστιγας, ἀρνούμενοι ὅτι ἔχο-
 μεν Κύριον τὸν τῶν χρυπτῶν γνώστην μάρτυρα τῆς
 συκοφαντίας. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἤδη τὴν σιωπὴν
 ἡμῶν εἰς βεβαίωσιν τῶν διαβολῶν παρεδέξαντο, καὶ
 οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σιωπεῖν, ἀλλὰ
 διὰ τὸ μὴ ἔχειν διαρῆαι στόμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν·
 τούτου ἕνεκεν παρακαλῶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην
 ὑμῶν, ὥστε τὰς ἐξ ἐνὸς μέρους γινομένας διαβολὰς
 μὴ πάντως παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς· διότι, καθὼς
 γέγραπται, Οὐδένα κρίνει ὁ ῥέμος, ἐὰν μὴ πρῶ-
 τιν ἀκούσῃ, καὶ γινῶ τί ποιεῖ. Πρὸς δὲ τὰ προβαλ-
 λόμενα ἐγκλήματα ἀπαιτεῖτε ἡμᾶς τὰς εὐθύνas. Καὶ
 εἰ μὲν εὖρηται παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ δώτε
 χώραν τῷ ψεύδει· ἐάν δὲ ἀτονούντων ἡμῶν πρὸς τὴν
 ἡπολογίαν αἰσθηθεῖς, τότε πιστεύσατε τοῖς κατηγο-
 ροῖς ἡμῶν ὡς ἀληθεύουσι. Τὰ γὰρ στόματα αὐτῶν
 ἐπισχευθῆναι διὰ τῶν ἡμετέρων λόγων ἀμήχανον.
 Μᾶλλον μὲν οὖν εἰκὸς καὶ ἐρεθίζεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ
 ταῖς ἀπολογίαις ἡμῶν, καὶ μέζονα καὶ χαλεπώτερα
 καθ' ἡμῶν κατασκευάζειν, καὶ στηλιτεύειν, καὶ κατ-
 ηγορεῖν. Καίτοι εὐγνώμονι χριτῇ ἀρκεῖ αὐτὰ τὰ
 πράγματα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν, καὶ
 εἰ μὴ ἡμεῖς σιωπήσωμεν, ἔξεστιν ὑμῖν διαβλέψαι
 πρὸς τὰ γινόμενα. Αἰτοῦμαι (1) δὲ πρὸ πάντων
 ὑμᾶς, τοὺς τε νῦν ἀκουσόμενους, καὶ τοὺς εἰς
 ὕστερον ἐντευξομένους, μὴ τῷ πλήθει διακρίνειν
 ἐθέλειν τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, τῇ πλειονί μοῖρα
 τὸ κρεῖττον συνάψαντας· μήτε μὴν ἀξιώμασι προσ-
 έχοντας, ἀμαυροῦσθαι τὴν διάνοισιν, ἢ τῇ τάξει
 τῶν προλαβόντων τὸ πλεον νέμοντας, ἀποφράττειν
 τὰς ἀκοὰς τοῖς ὕστεροις. Δεῖ γὰρ τὸν ἀκροατὴν τὴν
 ἐτέραν τῶν ἀκοῶν ἀκρίβειαν φυλάττειν τῷ μὴ παρ-
 όντι, τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποιοῦντα. Καὶ γὰρ ἐκεί-
 νος φασί, διαβαλλομένου τινὸς τῶν συνήθων, τὴν
 μὲν ἐτέραν τῶν ἀκοῶν ἀναῖναι τῷ διαβάλλοντι, τὴν
 δὲ ἐτέραν ἐπιμελῶς ἐπιφράξασθαι (2) τῇ χειρὶ, ἐν-
 δεικνύμενον, ὅτι ὁμοίως κρίνειν μέλλοντα, μὴ ὅλον εὐθὺς τοῖς προλαβοῦσιν ἀπάγεσθαι, ἀλλὰ τὸ
 ἡμῖν τῆς ἀκροάσεως ἀκέραιον διεσώζειν πρὸς ἀπολογίαν τῷ μὴ παρόντι

2. Καὶ γὰρ πεφύκασί πως ταῖς μεγάλαις δυνα-
 στείαις οἱ ἀνελεύθεροι αὗται παραφύεσθαι θεραπείαι·
 οἱ, διὰ τὸ ἀπορεῖν οἰκείου ἀγαθοῦ δι' οὗ γνωρισθῶ-
 σιν, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ταυτοὺς συνιστῶσι.
 Καὶ ὥσπερ οἱ γῦπες πρὸς τὰ δυσώδη φέρονται, πολ-

lis temporis difficultas, in quo Ecclesiae omnes
 commotae sunt, et omnes animae cribrantur. Ape-
 ruerunt enim omnes immodice ora sua adversus
 conservos. Prædicatur libere mendacium, veritas
 absconditur. Et accusati quidem condemnantur
 sine judicio, accusatoribus vero creditur sine
 examine. (3) Jam enim longum tempus est, ex quo
 verberatus calumniis, flagella accusationis perfero;
 contentus quod Dominum, qui arcana novit, ca-
 lumnias testem habeam. Sed quia mihi jam silen-
 tium nostrum ad calumniarum confirmationem ac-
 ceperunt, nec nos patientia existimant adductos si-
 lere, sed quod contra veritatem hiscere non possi-
 mus: ideo obsecro vestram in Christo dilectionem,
 ut concinnatas ab una parte calumnias non
 omnino admittatis ut veras: quandoquidem, ut
 scriptum est, *Neminem lex judicat, nisi prius au-
 diat, et cognoscat quid fecerit* ¹¹. (4) Objectorum no-
 bis criminum rationem a nobis postulate. Ac ve-
 ritatem quidem si apud nos inveneritis, ne detis
 locum mendacio: sin autem nos **568** ad defensio-
 nem infirmos senseritis, tunc credite accusatoribus
 nostris, ut vera dicentibus. (5) Nam ora illorum
 comprimi sermonibus nostris non possunt, imo
 verisimile est, illos etiam defensionibus nostris ir-
 ritari, et majora ac graviora in nos machinari,
 conviciari et incusare. (6) Quanquam æquo quidem
 iudici res ipsæ sufficiunt ad declarandam veritatem:
 atque etiamsi nos taceamus, licet vobis respicere
 ad ea quæ sunt. (7) Ante omnia autem rogamus
 vos, qui et nunc audituri estis, et postmodum le-
 cturi, ut ne velitis ex multitudine verum a falso
 discernere, parti majori tributa palma; neque
 mente cecutire, dignitatum habita ratione; neque
 aures obturare posterioribus, priorum agmini
 concessa victoria. (8) Oportet enim ut auditor al-
 teram aurem servet absenti, idemque faciat quod
 Alexander. Nam et illum serunt, cum quidam ex
 familiaribus calumnia appeteretur, aurium quidem
 alteram accusatori præbuisse, alteram vero diligen-
 ter manu occlusisse; demonstrantem oportere ut
 qui recte iudicaturus est, non totus statim a præ-
 occupantibus abducatur, sed dimidium auditus in-
 tegrum ad defensionem servet absenti.

2. (9) Solent enim quoJammodo magnis pote-
 statibus illiberales ejusmodi cultus adhærere: qui-
 bus cum desit bonum proprium unde cognoscantur,
 sese ex alienis malis commendant. (10) Et quem-
 admodum vultures prata multa multaque loca

¹¹ Joan. vii, 51.

(1) Αἰτοῦμαι. Totus hic locus usque ad τοῖς ὕστε-
 ροῖς non S. Basilii, sed Eunomii.

(2) Ἐπιφράξασθαι Regius codex, ἐμφράξασθαι.

(3) Ex epist. ccxvi, 346.

(4) Ibid., 349.

(5) Ibid.

(6) Ibid., 346.

(7) Ex lib. 1 adversus Eunom., 210.

(8) Ex epist. xciv, 188.

(9) Ex epist. cclxxii, 418.

(10) Ex hom. De invidia, 95.

amœna et odorata prætervolantes, feruntur ad graveolentia, et quemadmodum muscæ quod sanum est prætereuntes, ad ulcera properant: ita invidi vitæ splendorem et recte factorum magnitudinem ne aspiciunt quidem, sed in marcida et putrida irruunt. Est igitur operæ pretium ut qui recte sapiunt, idem quod Alexander facitent: (1) qui cum epistolam contra medicum ut insidiatorem accepisset, atque hoc ipso tempore medicamentum ad bibendum sumeret, tantum absuit ut fidem adhiberet calumnianti, ut simul legeret epistolam, et potionem biberet. (2) Et qui in proximum calumnias effundunt, eorum quæ dicunt argumenta non proferentes, comperientur sibi ipsi nomen pravam asciscere ex illegitimo verborum usu. Calumniantem enim quomodo vocare convenit, nisi ei cognomen, quod ex ipsa re proficitur, imponendo? Neque igitur is qui nobis conviciatur, diabolus sit, sed frater sit, admonens in charitate, et ad emendationem arguens; neque vos conviciorum auditores sitis, sed argumentorum iudices: neque ii, quibus maledicatur, incurati relinquuntur, suo illis non indicato delicto. (3) Nam et convicti peccatum suum agnoscent: et vobis, postquam convicti fuerint, venia erit apud Dominum, quod vos ex peccatorum communione subtraxeritis: et qui convicerint, mercedem habebunt, ut qui occultam **569** malitiam patefecerint. Sed si antequam convincantur, eos condemnetis; ipsi quidem nihil læduntur, nisi quod rei omnium nobis pretiosissimæ, charitatis vobiscum intercedentis, jacturam facient; vos vero et hoc idem pati, si eos non habeatis, et cum Evangelio videbimini pugnare dicenti: *Namque lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit et cognoverit quid faciat*¹¹? (4) Nolite, fratres reverendissimi, nolite hoc ferre, (5) hanc nostram obtestationem ne eludatis, (6) ne ad nos perveniat formidanda prophetia Domini nostri, qui dixit: *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum*¹².

3. (7) Nam sicut rubigo lues est frumenti propria, sic invidia amicitiae est morbus. Et quemadmodum ex bono consequens est, ut invidia careat, sic invidia diabolus sequitur. (8) Et sicut rubigo ferrum, sic invidia infectam ipsa animam absumit. Imo vero quemadmodum vipersas tradunt

λοὺς μὲν λειμῶνας, πολλοὺς δὲ ἥδεις καὶ εὐώδεις τόπους ὑπεριπτάμενοι· καὶ αἱ μυῖαι τὸ μὲν ὑγιαίνον παρατρέχουσι, πρὸς δὲ τὸ ἔλκος ἐπείγονται· οὕτω καὶ οἱ βόσχανοι, τὰς μὲν τοῦ βίου λαμπρότητας καὶ τὰ μεγέθη τῶν κατορθουμένων οὐδὲ προσβλέπουσι, τοῖς δὲ σαθροῖς ἐπιτίθενται. Τοὺς οὖν ἐρῶθαι φρονούντας τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποιεῖν προσήκει· ὅς ἐπιστολὴν κατὰ τοῦ ἱατροῦ δεξάμενος ὡς ἐπιβουλεύοντος, ἐπειδὴ ἐτυχεν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ φάρμακον λαβὼν ὥστε πρὶν, τοσούτον ἀπέσχε πιστεῦσαι τῷ διαβάλλοντι, ὡς ὁμοῦ τε τὴν ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκε, καὶ τὸ φάρμακον ἐπινεν. Οἱ τοίνυν τῷ πλησίον καταχέοντες λοιδορίας, τὸν δὲ τῶν λεγομένων ἔλεγχον μὴ ἐπάγοντες, φανήσονται πάντως πονηρὰν ἑαυτοῖς προσηγορίαν ἐπιναγκόντες ἐκ τῆς ἀτόπου τῶν λόγων χρήσεως. Τὸν γὰρ διαβάλλοντα πῶς ἄλλως προσῆκεν ὀνομάζειν, ἢ οὐχὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐπιτηδεύει προσηγορίαν ἑαυτῷ τιθεμένους; Μήτε οὖν ὁ λοιδορῶν διάβολος ἔστω, ἀλλ' ἀδελφός (9), ἐν ἀγάπῃ νοθεῖται, καὶ ἐπὶ διορθώσει ἐπάγων τὸν ἔλεγχον· μήτε ὑμεῖς λοιδοριῶν γένησθε ἀκροαταί, ἀλλ' ἐλέγχων δοκιμασταί· μήτε οἱ λοιδορούμενοι ἀνιάτρευτοι καταλειφθῶσι, μὴ φανερομένης τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἐλεγχθέντες μὲν γὰρ, καὶ αὐτοὶ τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν ἐπιγινώσκονται· καὶ ὑμεῖς μετὰ τοὺς ἔλεγχους συγγνώμην ἔχετε παρὰ τῷ Κυρίῳ (10), ἐκ τῆς τῶν ἀμαρτωλῶν κοινωνίας ἑαυτοὺς ὑποστέλλοντες· καὶ οἱ ἐλέγξαντες μισθὸν ἔξουσιν, ὡς τὴν κακρυμμένην κακίαν δημοσιεύσαντες. Ἐὰν δὲ πρὸς τῶν ἐλέγχων καταδικάζητε, αὐτοὶ μὲν οὐδὲν ἔσονται ἡδικοημένοι, ἐκτὸς τοῦ ζημιωθῆναι τὸ πάντων ἡμῖν τιμιώτατον κτῆμα, τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην· ὑμεῖς δὲ καὶ τοῦτο αὐτὸ (11) πείσεσθαι (12), αὐτοὺς οὐκ ἔχοντες, καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ δόξετε μάχεσθαι τῷ εἰπόντι· *Μὴ ὁ νόμος ὑμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρῶτον καὶ γινῶμί ποιῶι*; Μὴ ταῦτα, ἀδελφοί τιμιώτατοι, μὴ ἀνάσχησθε τούτων, μηδὲ παραλογίσασθε ἡμῶν τὴν παράκλησιν ταύτην, ἵνα μὴ φθάσῃ εἰς ἡμᾶς ἡ φοβερὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προφητεία, εἰπόντος· *Ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυχῆσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν*.

3. Ὡς περ γὰρ ἡ ἐρυσίθη ἰδίῳ ἐστὶ τοῦ σίτου νόστος· οὕτως ὁ φθόνος φιλίας ἐστὶν ἀρρώστημα. Καὶ ὥς περ ἐπιταί τῷ ἀγαθῷ τὸ μὴ φοβεῖν, οὕτως ἀκολουθεῖ τῷ διαβόλῳ ἡ βόσχανία. Καὶ ὥς περ ἰδὼς τὸν σιδηρὸν, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν (13) ἐξαναλίσκει. Μᾶλλον δὲ, ὥς περ τὰς ἐχίδνας φασὶ τὴν

¹¹ Joan. vii, 51. ¹² Matth. xxiv, 12.

(1) Ex epist. cclxxii, 410.

(2) Ex epist. cciii, 301.

(3) Ibid., 300.

(4) Ibid., 301.

(5) Ibid., 302.

(6) Ibid., 301.

(7) Ex hom. De invidia, 94.

(8) Ibid., 91.

(9) Ἀδελφός. Sic contextus et uterque codex. Editi ἀδελφόν. Paulo ante legendum videtur, τοῦ πλησίον καταχέοντες.

(10) Παρὰ τῷ Κυρίῳ. Sic Regius codex et contextus. Editi, παρὰ τοῦ Κυρίου.

(11) Τοῦτο αὐτό. Ope ejusdem codicis et contextus emendatae lectiones vulgatae, τούτῳ αὐτῷ, et paulo post κρίνη τὸν ἄνθρωπον, et ἡμῖν τὴν παράκλησιν.

(12) Πείσεσθαι. Legendum videtur esse πείσεσθε. Edit.

(13) Ψυχὴν. Hanc vocem ex contextu addidimus. Legitur in Regio codice τὸν ἔχοντα αὐτόν.

κυψασαν αὐτὰς γαστέρας διεσθιούσας (1) ἀπογεν-
νᾶσθαι· οὕτω καὶ ὁ φθόνος τὴν ὀδίνουσαν ψυχὴν
πέφυκε διατρεῖν. Ὁ βασκαίνων μίαν ἀναμένει τοῦ
κακοῦ βραστώνην, εἰ ποὺ τινα ἴδοι καταπεσόντα τῶν
φθονουμένων. Οὗτος ὅρος τοῦ μίσους, ἄθλιον ἰδεῖν
ἐκ μακαρίου τὸν βασκαίνόμενον, ἐλεεινὸν γενέσθαι
τὸν ζηλωτὸν. Τότε σπένδεται καὶ φίλος ἐστίν, ὅταν
δακρύοντα ἴδῃ, ὅταν πινθούντα θεάσῃται· καὶ εὐ-
θυμοῦντι μὲν οὐ συνευφραίνεται, ὀδυρομένῳ δὲ συν-
δακρύει. Καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου, ἐξ οἷων εἰς οἷα
μεταπέπτωκε, κατοικτιζέται, οὐχ ὑπὸ φιλανθρωπίας
καὶ τοῦ συμπαθοῦς εἶναι, ἐξαίρων τῷ λόγῳ τὰ πρό-
τερα (2), ἀλλ' ἵνα βαρυτέραν αὐτῷ κατασκευάσῃ τὴν
συμφορὰν. Τοιοῦτος ἦν ὁ Σαούλ, ὃς τῶν εὐεργεσιῶν
τὰς ὑπερβολὰς ἀφορμὴν τοῦ πολέμου πρὸς τὸν Δα-
βὶδ ἐποιήσατο, καὶ ἐπειράτο δόρατι διαπειρᾶν τὸν
εὐεργέτην. Σὺν αὐτῷ γὰρ τῷ στρατῷ ἐκ τῶν πολε-
μίων περισωθεὶς, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ Γολιάθ αἰσχύνης
ἀπαλλαγείς, αὐτόχειρ γενέσθαι, καὶ ἐξ ἐνέδρας ἀν-
ελεῖν ἐπεχείρησεν· εἰτα φυγάδα καταστήσας, οὐδὲ οὕ-
τω τὴν ἐχθρὰν ἔστησεν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἐκστρα-
τεύσας ἐπ' αὐτὸν τρισχιλίοις λογάζει, τὰς ἐρημίας
διτρευνᾷτο. Ὡς γε παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς δι-
ωξέως καταληφθεὶς, ἔτοιμος εἰς σφαγὴν προκαίμενος
τῷ ἐχθρῷ, πάλιν περισωθεὶς ὑπὸ τοῦ δικαίου, ἐπ-
αγαγεῖν αὐτῷ τὰς χεῖρας διαφυλαξαμένου, οὐδ' ὑπὸ
ταύτης τῆς εὐεργεσίας ἐκάμφθη· ἀλλὰ καὶ πάλιν
ἐστρατολόγει, καὶ πάλιν ἐδίωκεν, ἕως καὶ δεύτερον
ἀλοῦς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ, τοῦ μὲν τὴν ἀρε-
τὴν λαμπροτέραν ἀπέδειξεν, ἐαυτοῦ δὲ τὴν πονηρίαν
καταφανεστέραν ἐποίησεν (3). Οὕτω καὶ περὶ τὸν Ἰω-
σήφ οἱ ἀδελφοὶ διατίθενται, οὐκ εἰδότες ὃ τι πράτ-
τουσιν. Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῆ τὰ ἐνύπνια τοῦ Ἰωσήφ,
τίς μηχανὴ μὴ οὐχὶ πάντως ἐκθῆναι τὰ προρρήθέντα;
εἰ δὲ ψευδεῖς αἱ τῶν ὀνειράτων ὕψεις, ἀντὶ τίνος
βασκαίνουσι τῷ σφαλλομένῳ; Ἀλλ' ὅντως ἰδόντι πά-
θος ἐστὶ τοῦ διαδόλου ὁ φθόνος, ὁ ἐκλαληθῆναι μὴ
δυνάμενος, ὁ (4) λατρεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενος. Ὁ κεφα-
λαλῶν λέγει τῷ λατρῷ τὴν κεφαλαλγίαν· ὁ φθόνον
νοσῶν τί εἴπῃ; Λυπεῖ με τὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἀγαθόν· ἢ
μὲν ἀλήθεια αὕτη, τὰ δὲ ῥήματα ἕκαστος ἐπαισχύν-
νεται. Τί στενάζεις; ἴδιον κακὸν, ἢ ἀλλότριον ἀγαθόν;
Ὅντως ἴδιον ἐστὶ κακὸν τοῦ διαδόλου ὁ φθόνος. Καθάρ-
περ γὰρ τῶν βελῶν τὰ βιαίως φερόμενα, ἐπειδὴν
καρτερῷ τινι καὶ ἀντιτύπῳ προσπέσῃ, ἐπὶ τὸν προ-
είμενον ἐπανάρχεται· οὕτω τὰ τοῦ φθόνου κινήματα,
οὐδὲν λυποῦντα τὸν βασκαίνόμενον, αὐτοῦ πληγαὶ
γίνονται τοῦ βασκάνου. Πολλὰ μὲν γὰρ ἐνεστὶ τῇ
βασκανίᾳ κακὰ, ἐν δὲ χρήσιμον, ὅτι κακὸν ἐστὶν αὐ-
τῷ τῷ κεκτημένῳ, καὶ μᾶλλον δαπανῶν τὴν καρδίαν,
ἢ ὁ ἴδς τὸν σίδηρον. Ὁ γὰρ βασκαίνων, αὐτὸν μὲν τὸν
βασκαίνόμενον ὀλίγα βλάπτει, ἐαυτὸν δὲ δαπανᾷ τῇ

A exeso materno utero nasci : ita quoque solet invi-
dia parientem se animam vorare. (5) Invidus ac
malevolus unicum miserix suæ levamen exspe-
ctat, sicubi videat quempiam ex iis quibus invidet,
ruentem. Hæc est odii meta, eum cui invidetur,
miserum ex felici videre, et eum qui beatus habe-
batur, infelicem fieri. Tunc initur fœdus, et fit
amicus cum viderit lacrymantem, cum lugentem
conspexerit. Et vero non lætatur cum hilari, sed
cum lugente lacrymatur. Atque vitæ mutationem,
ex quibus in quæ exciderit, miseratur, non huma-
nitate quapiam, nec ullo commiserationis sensu
priorem statum verbis efferens, sed ut ei calami-
tatem graviolem efficiat. (6) Ejusmodi Saul erat,
cui beneficiorum magnitudo bellum Davidi infe-
rendi ansa erat et origo, atque conabatur accepti
beneficii auctorem hasta transligere. Is enim cum
ipso exercitu ex hostium manibus incolumis ere-
ptus, et eo qui a Goliath inurebatur dedecore libe-
ratus, sua eum manu interimere, atque insidiis de
medio tollere aggressus est : exinde Davide in fu-
gam acto, ne sic quidem odio finem imposuit, sed
postremum expeditione cum tribus electorum milli-
bus adversus illum suscepta, deserta loca perscru-
tabatur. Ille scilicet ipso persecutionis tempore
cum deprehensus fuisset, possetque ab hoste facile
occidi, cum iterum a justo, qui injicere in eum
manus nolebat, servatus esset incolumis, nequa-
quam flexus est hoc beneficio : sed et rursus col-
ligebat exercitum, et rursus illum persequabatur,
quoad iterum ab eodem in spelunca interceptus, et
ejus virtutem præstiterit illustriorem, et suam
ipsius nequitiam manifestiorem reddiderit. De Jo-
sepho iidem ignari quid agerent ejus fratres, haud
absimile quid fecerunt. Nam si vera quidem sunt
insomnia Joseph, qua arte fieri possit, ut non om-
nino eveniant prænuntiata? sin autem falsa som-
niorum visa, cur invident aberranti? (7) Sed re-
vera est diaboli proprium hoc malum, invidia :
quæ 570 nec verbis exprimi potest, nec medelam
admittit. Cui caput dolet, is medico declarat capi-
tis dolorem : qui invidiæ morbo laborat, ecquid
dixerit? Exhibent mihi molestiam fratris bona?
Verum id est, at dicere unumquemque pudet. Quid
D doles? tuumne ipsius malum an alienum bonum?
Peculiare est haud dubie diaboli malum, invidia.
(8) Quemadmodum enim jacula ingenti vi emissa,
ubi in quidpiam durum ac renitens inciderint, re-
vertuntur in jaculatorem : ita quoque invidiæ mo-
tus nihil lædentes eum cui invidetur, plagæ sunt
invidentis. (9) In invidia namque plurima insunt
mala : sed unum utile est, quod malum sit possi-

(1) Διεσθιούσας. Reg. codex ἐσθιούσας.

(2) Τὰ πρότερα. Sic Reg. codex et contextus. Editi, τὰ πρότερον, et paulo post κατασκευάσθη-
ται, quod pariter eadem auctoritate freti mutavi-
mus.

(3) Ἐποίησεν. Reg. codex εἰργάσατο.

(4) Ὁ ἐκλαληθῆναι μὴ δυνάμενος, ὁ. Hæc ad-

dita ex contextu et Regio codice.

(5) Ex hom. *De invidia*, 92.

(6) Ibid.

(7) Ex hom. dicta in *Lacizis*, 594.

(8) Ex hom. *De invidia*, 94.

(9) Ex hom. dicta in *Lacizis*, 590.

denti, et exedit cor magis quam rubigo ferrum. Enimvero invidus invidioso nocet parum: sed se ipse mœrore gemituque ob proximi felicitatem absumit, nec imminuit divitias vicini, sed se ipse consumpsit per invidiam. (1) Quemadmodum enim curæ nobis est materiam, quæ facile ignem concipit, quam longissime ab igne submovere: sic operæ pretium est, quod ejus fieri potest, amicitias ex invidorum consuetudine subducere, ut extra invidiæ tela constituamur. (2) Canes quidem nutriendo reddimus mansuetos: sed invidum conferendis beneficiis efficimus morosiores. Nec enim illis quibus donatur bonis gaudet: sed opulentia aliorum mœret, quod ipsius inopiam habeant illi unde expleant. (3) Pantheris ipsis insita est naturalis quædam in hominem ira, et maxime solent hominibus in oculos involare. Itaque belluæ furorem ridere qui volunt, imaginem velut hominem ei in charta ponunt ob oculos. Illa autem præ nimia irâ nihil cogitans, chartam velut hominem dilaniat, illicque suum in homines odium ostendit. Sic etiam gine, cum attingere Deum non posset.

4. (4) Velim itaque, o homo, maleficorum imitationem fugias, in infirmo animali astutias multas et insidias perspicies; cujusmodi istud est: Appetit ostreae carnem cancer: sed difficilis captu est ei hæc præda, propter testæ munimentum. Nam in fragili septo carnis teneritudinem natura communivit. Quapropter et hoc animal *ostracodermos* vocatur. Et quoniam duo cava, accurate sibi invicem conjuncta, ostream ambiunt et circumplectuntur, forcipes cancri necessario inefficaces sunt. Quid igitur molitur? Cum viderit ostream in tranquillis locis non sine voluptate apertantem, et ad solis radios valvas suas explicantem: tunc, clanculum injecto calculo, plicaturam impedit, atque quod viribus deerat, id astu et dolo obtinere deprehenditur. Hæc est eorum quæ neque ratione, neque voce prædita sunt, malitia. Talis est qui ad fratrem fraudulenter accedit, adversamque proximi fortunam insidiosè impetit, et alienis insultat calamitatibus. Verum neque polypi præterierim dolum ac versutias, qui qualicunque tandem saxo adhæserit, illius induit colorem. Quamobrem 571 plerique pisces improvide natantes in polypum uti in petram incidunt, paratamque versuto illi prædam sese offerunt. Talibus moribus sunt præditi, qui semper potestatibus dominantibus assentantur, seseque ad quoslibet modos ususque accommodant, nec in eadem animi sententia persistunt, sed alii atque alii facile fiunt, et sententiam mutant ad uniuscujusque gratiam conciliandam. Quos difficile est evitare, sibi que ab ipsorum nocuentis cavere, propterea quod eorum concinna pravitæ sub amicitia spe-

λύπη καὶ τῷ στεναγμῷ ἐπὶ τῇ εὐημερίᾳ τοῦ πλησίον, καὶ τὸν μὲν πλοῦτον τοῦ γείτονος οὐκ ἡλάττωσεν, ἑαυτὸν δὲ τῇ βασκανίᾳ κατεδαπάνησεν. Ὡς περ οὖν τὴν εὐκατάπρηστον ὕλην ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐστὶ πορρωτάτῳ τοῦ πυρὸς ἀποτίθεσθαι, οὕτω χρὴ, καθ' ὅσον οἶδόν τε, τῆς τῶν βασκάνων ὁμιλίας τὰς φιλίας ἀπαγεῖν, ἔξω τῶν τοῦ φθόνου βελῶν ἑαυτοὺς ποιοῦντας. Τοὺς μὲν γὰρ κύνας τρέφοντες ἡμεροῦμεν· τὸν δὲ βασκανὸν εὐεργετοῦντες χαλεπότερον ἀπεργαζόμεθα. Οὐ γὰρ χαίρει ἐκ' οἷς ἂν πάθῃ χρηστοίς, ἀλλὰ λυπίζεται τῇ ἐτέρων εὐπορίᾳ, ὅτι ἔχουσιν ὕλην ὅθεν αὐτῷ τὴν χρεῖαν πληρώσουσιν. Αἱ παρδάλεις φυσικὴν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἀνθρώπον ὀργὴν, καὶ παφύκασιν μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. Οἱ οὖν καταπαίζοντες τῆς μανίας τοῦ θηρίου, ἐν χάριτι εἰκόνα προδεικνύουσιν ὡς ἀνθρώπον. Ἢ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ὀργῆς μὴ λογιζομένη, ὡς ἀνθρώπον σπαράσσει τὸν χάρτην, ἀνάκει δαίχνουσι τὸ μισάνθρωπον. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐν τῇ εἰκόνι τὸ μισόθειον ἔδειξεν, ἐπειδὴ Θεοῦ προσάψασθαι οὐκ ἔδυνάτο.

diabolus suum in Deum odium patefecit in ima-

4. Τοιγαροῦν βούλομαι σε φυγεῖν τῶν κακούργων τὴν μέμνην, ἀνθρώπε, καὶ ἐν ἀσθενείᾳ ζῶν πολὺ τὸ πονοῦργον καὶ ἐπιβουλὸν καταμαθόντα· οἶδόν τι λέγω· Ὁ κερκίνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρείου· ἀλλὰ δυσάλευτος ἡ ἄγρᾳ αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου· ὁρᾷ γὰρ ἐρκίῳ τὸ ἀπαλὸν τῆς σαρκὸς ἡ φύσις κατατραλίσσεται. Διδὼ καὶ ὀστρακόδερμον προσηγόρευται. Καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναι τὸ ὄστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαστὸς ἀπρακτοὶ εἰσιν αἱ χεῖρες τοῦ κερκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μετ' ἡδονῆς διαθαλάπμενον, καὶ πρὸς τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου τὰς πύχας ἑαυτοῦ διαπλώσαν (5), τότε δὴ λάθρα ψηφίδα παρεμβαλὼν, διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὐρίσκειται τὸ ἐλλείπον τῆς δυνάμειος διὰ τῆς ἐπιβολῆς περιτχόμενος (6). Αὕτη ἡ κακία τῶν μήτε λόγου μήτε φωνῆς μετιχόντων. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πορευόμενος δόλιος, καὶ ταῖς τοῦ πλησίον ἀκαιρίαις ἐπιτιθέμενος, καὶ ταῖς ἀλλοτριαῖς συμφοραῖς ἐντροφῶν. Ἀλλ' οὐκ ἂν παρίλθοιμι τὸ τοῦ πολυπότου δολιρὸν καὶ ἐπικλοπον (7), ὃς ὅποια ποτ' ἂν ἐκάστοτε πέτρᾳ περιπλακῇ, τὴν ἐκείνης ὑπέρχεται χρόαν. Ὡς τε τοὺς πολλοὺς τῶν ἰχθύων ἀπροόπτως νηχομένους τῷ πολυπόδῳ περιπίπτειν, τῇ πέτρᾳ ἐξθῆναι, καὶ ἑτοιμὸν γίνεσθαι θύραμα τῷ πανούργῳ. Τοιοῦτοί εἰσι τὸ ἦθος οἱ τὰς αἰὶ κρατούσας δυναστείας ὑπερχόμενοι, καὶ πρὸς τὰς ἐκάστοτε χρείας μεταρμυζόμενοι, μὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως βεβηκότες, ἀλλ' ἄλλοι καὶ ἄλλοι βλάβῃς γινόμενοι, καὶ πρὸς τὴν ἐκάστου ἀρέσκειαν τὰς γνώμας μετατιθέμενοι. Οὐς οὐδὲ βλάβῃν ἐκκλίνειν, οὐδὲ τὴν ἀπ' αὐτῶν φυλάξασθαι βλάβην, διὰ τὸ ἐν τῷ προσχήματι τῆς φιλίας βλάβῃς κατεσκευ-

editi et contextus διαπλώσαντα.

(6) *Περισχόμενος*. Satis commode Regius codex περιτχόμενος, captans. Contextus περιεχόμενος.

(7) *Ἐπικλοπον*. Sic Regius codex et contextus. Edul, ἐπιελοπον.

(1) Ex hom. *De invidia*, 94.

(2) Ex hom. dicta in *Lacizis*, 594.

(3) Ibid., 695.

(4) Ex hom. vii in *Hexaem.*, 65.

(5) *Διαπλῶσαν*. Sic Regius codex, melius quam

αυτήν τὴν πονηρίαν κατακεκρύφθαι. Τὸ γὰρ μέγας Δ
 εν τῷ βάθει κατέχοντες, ἀγάπη δεικνύουσι κατα-
 κεκρυμένην τὴν ἐπιφάνειαν, κατὰ τὰς ὑφάλους πέ-
 ραις, αἱ βραχεῖ ὕδατι καλυπτόμεναι, κακὸν ἀπροόρα-
 τον τοῖς ἀφυλάκτοις γίνονται. Χρὴ τοίνυν πρὸς τὰς
 διαβολὰς μὴ ἀποσιωπῆν, οὐχ ἵνα διὰ τῆς ἀντιλογίας
 ἐαυτοὺς ἐκδικῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχωρῶμεν εὖ-
 οδωθῆναι τῷ ψεύδει (1), καὶ τοὺς ἐπατημένους μὴ
 ἐναρτῶμεν τῇ βλάβῃ. Τρισὶ γὰρ ὁμοῦ προσώποις τὴν
 βλάβην προστρέβεται ὁ διαβάλλων· τὸν τε γὰρ συκο-
 φαντούμενον ἀδικεῖ, καὶ πρὸς εὖς ὁ λόγος ἐστὶν
 αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἐαυτόν. Τὸ μὲν οὖν συκοφαντεῖν καὶ
 διαβάλλειν τινὰς ἐξ ἀκολάπτου γλώσσης καὶ γνώμης
 ἀγνώμονος, πονηρῶν καὶ φιλαπεχοημόνων ἀνθρώπων
 ἔργον εἰδότες· τὸ δὲ, τοὺς ἐκ διαβολῆς δόξαντας εἶναι
 πονηροὺς, πάση προθυμίᾳ πειράσθαι (2) τὸ ψεῦδος B
 τοῖς ἐλέγχοις ἀποτρέπειν, ἀνδρῶν σωφρόνων, καὶ
 μετὰ τῆς ἰδέας εὐβουλίας τὴν τῶν πολλῶν ἀσφάλειαν
 περὶ πολλοῦ ποιουμένων. Τὴν μὲν τῶν (3) προτέρων
 κακίαν ἐκφύγωμεν, τῶν δὲ μὴ τοιούτων τὴν πολι-
 τεῖαν ἐκζηλώσωμεν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν
 ἐπιτύχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ
 δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΣΩΦΡΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΚΟΛΑΣΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ'.

1. Ὁ τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρος, τὰς θυγατέ-
 ρας Δαρείου αἰχμαλώτους λαβὼν, θαυμαστὸν τι οἶον C
 τὸ κάλλος παρέχειν μαρτυρουμένης, οὐδὲ προσδεῖν
 ἔβλεπεν, αἰσχροὺς εἶναι λέγων, τὸν ἄνδρα ἐλόντα,
 γυναικῶν ἑταίρῳ. Τοῦτ' οὐδὲ εἰς ταυτὸν ἐκείνῳ
 φέροι τὸ παράγγελμα, ὅτι Ὁ ἐμβλέψας πρὸς τὸ
 ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμολέχουσεν· ἔχουν ὁ ἐμβλέψας
 πρὸς ἡδονὴν γυναικί, καὶ μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν
 ἐπιτελέσῃ. ἀλλὰ τῷ γε τὴν ἐπιθυμίαν τῇ ψυχῇ παρα-
 δέξασθαι, οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος. Εἰ οὖν αἱ
 ἀπὸ ταυτομάτου συντυχίαι τοῖς περιέργως κατασκο-
 ποῦσι τοσοῦτον ἔχουσι κίνδυνον, πόσον αἱ κατ' ἐπι-
 τηδεύειν γινόμεναι ἀπαντήσεις, ὥστε ἰδεῖν γυναῖκας
 ἀσχημονούσας καὶ κατασχηματιζομένας πρὸς ἐκλυ-
 σιν, καὶ μέλη τεθρυμμένα ἀδούσας, δυνάμενα καὶ
 μόνον ἀκουσθέντα πάντα οἰστρον ἡδονῆς ἐμποιεῖσαι
 τοῖς ἀκολάστοις; Τί τοίνυν ἐροῦσιν, ἢ τί ἀπολογη-
 σονται, οἱ ἐκ τοιούτων θεαμάτων μυρίον ἑσμὸν τῶν
 κακῶν συλλεξάμενοι; Οὐκοῦν ὑπόδικαί εἰσι κατὰ
 τὴν ἀπραίτητον ἀπόρατον τοῦ Κυρίου, τῷ κρί-
 ματι τῆς μοιχείας. Ἔστι γὰρ καὶ λόγῳ πορνεῦ-
 σαι, καὶ ὀφθαλμῷ μοιχεῦσαι, καὶ δι' ἀκοῆς μολυν-
 θῆναι, καὶ τῇ καρδίᾳ μίσματα δέξασθαι, καὶ τῇ

cie alte contegitur. (4) Intimum enim in corda
 profundo continentes odium, coloratam amicitia
 superficiem ostendunt, latentium in mari scopulo-
 rum more, qui quidem aqua occultati modica,
 improvisum incaulis malum afferunt. (5) Ad calum-
 nias igitur minime obmutescendum est: non ut
 refellendo nos ipsi vindicemus, sed ne prosperos
 successus habere mendacio permittamus, neque
 deceptis offensionem accipere sinamus. (6) Tribus
 enim damnum simul asserre calumniator solet;
 primum ei quem falso insimulat; illi deinde apud
 quem accusat; postremum, ipse sibi. (7) Cum igitur
 calumniari, et petulanti lingua ac improba
 mente aliquibus detrudere, opus sciamus esse ho-
 minum flagitiosorum, seque simultatibus oblectan-
 tium: qui autem per calumniam pravi esse visi
 sunt, si omni studio mendacium redarguendo pro-
 pulsare conentur, id opus esse virorum, qui probi
 sunt, quique sibi privatim bene consulentes, mul-
 torum securitatem plurimi faciunt. Priorum fugia-
 mus malitiam: horum vero, qui illis maxime sunt
 dissimiles, vitæ rationem et institutum imitemur,
 ut futurorum etiam bonorum participes efficiamur,
 in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria, et pote-
 stas, nunc et semper et in sæcula sæculorum.
 Amen.

DE TEMPERANTIA ET INCONTINENTIA.

SERMO XIX.

1. (8) Alexander Macedonum rex, cum filias
 Darii captivas haberet, quarum incredibilis prædi-
 cabatur pulchritudo, ne aspicere quidem dignatus
 est, turpe esse inquiens, virorem victorem vinci a
 mulieribus. Hoc tendit ad illud ipsum præceptum,
 Qui viderit feminam ad concupiscendum, jam mæ-
 chatus est eam¹¹: videlicet qui aspexerit mulierem
 libidinose, quanquam adulterium opere non com-
 misit, quoniam tamen concupiscentiam in animum
 admisit, crimine non vacat. (9) Si igitur ob fortui-
 tos casus tantum periculum impendet obiter conspi-
 cientibus, quantum futurum est ob occursum qui
 de industria fiunt, ut videantur mulieres indecore
 se gerentes, suosque gestus componentes ad lasciviam,
 et cantilenas molles canentes, quæ vel audite
 solum, omne voluptatis æstrum lascivientibus
 ingerere possunt? Quid igitur dicent, aut quid cau-
 sabuntur, qui ex ejusmodi spectaculis ingens ma-
 lorum examen sibi collegere? Obnoxii igitur 572
 sunt iudicio adulterii secundum inevitabilem Do-
 mini sententiam. (10) Nam possumus et sermone
 adulterari, et oculis mæchari, ipso quoque inqui-
 nari auditu, dignaque piaculo flagitia corde ad-

¹¹ Matth. v, 28.

(1) Τῷ ψεύδει. Regius codex τὰ ψεῦδη.

(2) Πειράσθαι. Ita codex Regius et contextus. Editi πειραθῆναι.

(3) Τὴν μὲν τῶν. Idem codex, δεῖ οὖν ἡμᾶς τὴν μὲν τῶν... ἐκφυγεῖν, τῶν δὲ μὴ... ζηλοῦν.

(4) Uterque codex indicat Ethic.

(5) Ex epist. ccvii, 309.

(6) Ex epist. cciv, 304.

(7) Ex lib. i adversus Eunomium, 209.

(8) Ex serm. De legendis libris gent., 179.

(9) Ex hom. in ebriosos, 129.

(10) Uterque codex indicat comment. in Isa.

mittere, necnon immoderato cibi potusque usu temperantiæ sinibus excidere. Qui vero per continentiam sub virginitatis regula in his omnibus permanserit, is palam ostendit se prorsus perfectæ virginitatis gratia donatum. (1) Si quis autem verbo virginitatem professus, reipsa quæ conjugatorum sunt facit, palam est eum virginitatis quidem honestatem persequi, sed nequaquam ab indecora voluptate abstinere.

2. (2) Neque igitur qui inæqualis est animi circa castitatem, purus est; sed qui carnis petulantiam subiecit spiritui. Qui vero temperantiæ desiderio capitur, historiam Josephi sæpius evolvat, atque hinc egregia temperantiæ facinora discat, quem non solum temperantem voluptatibus reperiet, sed summum virtutis habitum habuisse. (3) Est enim hortamentum ad castitatem vita Josephi: incitamentum vero ad fortitudinem historia Sampsonis est. (4) Verum temperantem continentemque non eum dicimus, in quo præ senio vel morbo, aut alio quopiam casu extincti sint libidinis appetitus. Huic enim insidet quidem vitium ipsum: acio vero præpeditur per organorum infirmitatem. Sed continentia vera est facultas cognitionis conciliatrix, quæ in intimo animæ recessu impressa, intestina turpium motuum vestigia delet. (5) Laudari ergo ob castitatem non debent quibus abscissa genitalia. Neque enim equos, quod cornu non feriant, laudamus: sed eos quidem, si non calcitent, laudamus; in bobus autem, si cornu non feriant, mansuetudinem merito probamus. Non enim in quo quis non potest, sed in quo cum possit, ad injuriam potestatem non utitur, admirationem habet. (6) Itaque continentia in senectute, continentia non est: sed animus ad lasciviendum invalidus. Mortuus non coronatur: nemo ideo justus, quod ei mali faciendi facultas non sit. (7) Quapropter corpus castigandum est et cohibendum, haud secus ac impetus cujusdam bellæ; atque ii tumultus qui ab ipso in anima excitantur, ratione veluti flagro compescendi sunt, non autem habenis voluptati omnino laxatis negligenda mens est, adeo ut quasi auriga qui ab equis effrenis violenterque agitat abrepit sit, ducatur. Nec abs re erit Pythagoræ meminisse, qui cum didicisset aliquem ex familiaribus sese et exercitationibus et escis valde admodum saginare, et carnosum reddere: Sic, inquit, non desines graviores tibimet ipsi carcerem extruere? Unde dicunt et Platonem, provenientis a corpore noxiæ præscium, insalubrem Atticæ locum Academiam de industria elegisse, ut

περὶ τὴν βρωσὶν καὶ πόσιν ἀμετρίᾳ ἐκπεσεῖν τῶν ὅρων τῆς σωφροσύνης. Ὁ δὲ ἐν τοῦτοις πᾶσιν ὑπὸ τὸν κανόνα τῆς παρθενίας ἐαυτὸν ἐγκρατεῖα φυλάττων, ἀληθῶς δείκνυσι τελεῖαν ἐαυτοῦ διὰ πάντων ἐξηρτισμένην τῆς παρθενίας τὴν χάριν. Ἐάν δὲ ἐπαγγελλόμενός τις τῷ τῆς παρθενίας ὀνόματι, ἔργῳ (8) τὰ τῶν γυναιξὶ συνοικούντων ποιῇ, δηλὸς ἔστι τὸ ἐκ τῆς παρθενίας σιμνὸν διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος.

2. Οὐχ ὁ ἀνωμάλως οὖν ἔχων περὶ τὴν σωφροσύνην (9), καθαρὸς· ἀλλ' ὁ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ὑποτάξας τῷ πνεύματι. Ὁ δὲ σωφροσύνης ἔρων, τὴν περὶ τοῦ Ἰωσήφ ἱστορίαν συνεχῶς ἀνελίσσων, παρ' αὐτοῦ τὰς σωφρονικὰς ἐκδιδασκόμεθα πράξεις, εὐρίσκων αὐτὸν οὐ μόνον ἐγκρατῶς πρὸς τὰς ἡδονὰς ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ἐκτικῶς (10) πρὸς ἀρετὴν διακείμενον. Προτροπὴ γὰρ πρὸς σωφροσύνην ὁ βίος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ πρὸς ἀνδρείαν παράκλησις τὰ τοῦ Σαμψὼν διηγήματα. Σώφρονα δὲ λέγομεν, οὐχ ὥς ἀπεμαρβάνθησαν (11) ὑπὸ γήρωσ, θύνοσσι, ἢ ὑπὸ ἄλλου τινὸς συμπτώματος αἰ τῆς ἀκολασίας ὀρέξεις. Τοῦτω (12) γὰρ ἡ μὲν κακία ἐνυπάρχει· ἡ δὲ ἐνέργεια ἐκ τῆς τῶν ὀργάνων ἀσθενείας παραποδίζεται. Ἀλλὰ σωφροσύνη ἐστὶν ἀληθὴς ἐπιστημονικὴ δύναμις, ἐντυπωθεῖσα τῇ ψυχῇ διὰ βλάβους, καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα ἔχνη τῶν αἰσχυρῶν κινήματων ἐξαφανίζουσα. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ σωφροσύνῃ ἐπαινεῖσθαι προσήκει τοὺς ἀποκοπτομένους τὰ μέρια. Οὐδὲ γὰρ τοὺς ἵππους ὡς μὴ χειρατίζοντας ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ τούτους μὲν, εἰ μὴ λακτιζοῦσιν, ἐπαινεσομεν· τοῖς δὲ βουσίην, εἰ μὴ χειρατίζουσι, τῆς ἡμερότητος ἀποδεξόμεθα. Οὐ γὰρ ἐν ὧ μὴ δύναται τις, ἀλλ' ἐν ὧ δυνάμενος οὐκ εἰς ἀδικίαν κέχρηται τῇ δυνάμει, θυμιάζεται. Καὶ ἡ ἐν γήρῳ σωφροσύνη, οὐ σωφροσύνη, ἀλλὰ ἀκολασίας ἀδυναμία. Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται· οὐδαὶς δίκαιος, δι' ἀδυναμίαν κακοῦ. Ἄπαν μὲν οὖν κολάζειν τὸ σῶμα καὶ κατέχειν, ὡς περὶ θυρίου τὰς ὁρμὰς, προσήκει, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ θορύβους ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ οἰονεῖ μάστιγι τῷ λογισμῷ καθικνουμένους κοιμίζειν· ἀλλὰ μὴ πάντα χαλινὸν ἡδονῆς ἀνέντας περιπαρᾶν τὸν νοῦν, ὡς περὶ ἡνίοχον, ὑπὸ δυστηνίων ἵππων ὑβρεῖ φερόμενον, παρατυρόμενον ἀγεσθαι· καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι (13), ὅς τῶν συνόντων τινὰ καταμαθὼν γυμνασίῳ τε καὶ σιτίῳ ἐαυτὸν εὖ μάλα κατασπαρκοῦντα, οὕτως ἔφη· Οὐ πάύσῃ χαλεπώτερον σεαυτῷ κατασκευάζων τὸ δεσμωτήριον; Διὸ καὶ Πλάτωνά φησι τὴν ἐκ σώματος βλάβην προειδόμενον, τὸ νοσῶδες χωρίον τῆς Ἀττικῆς τὴν Ἀκαδημίαν καταλαβεῖν ἐξεπίτηδες, ἵνα τὴν εὐπάθειαν τοῦ σώματος, οἷον ἀμπέλου τὴν εἰς τὰ περιττὰ φορὰν, περικόπτῃ. Ἐγὼ δὲ καὶ σφαλερὰν εἶναι τὴν

τὴν σωφροσύνην.

(10) Ἐκτικῶς. Sic ope Regii codicis emendavimus vulgatam scripturam εὐκτικῶς.

(11) Ἀπεμαρβάνθησαν. Sic etiam idem codex pro eo quod erat in editis ἀπεμαρβάνθησαν.

(12) Τοῦτω. Sic emendavimus quod legebatur in editis τοῦτο. Editi.

(13) Τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι. Ita contextus et codex Regius. Editi, τὸ τοῦ Πυθαγόρου μιμεῖσθαι.

(1) Ex epist. LV, 149.

(2) Ex comment. in Isa., 379.

(3) Ex hom. in Gordium mari., 142.

(4) Ex comment. in Isa., 407.

(5) Ex lib. De virg., n. 61.

(6) Ex hom. in sanctum baptisma, 118.

(7) Ex serm. De legendis libris gent., 182.

(8) Ἐργῳ. Regius codex ἔργῳ.

(9) Περὶ τὴν σωφροσύνην. Regius codex πρὸς

ἐπ' ἄκρον ευερίαν ἱατρῶν ἔχουσα. Καὶ γὰρ ἡ ἔγαν A τοῦ σώματος ἐπιμέλεια αὐτῷ τε ἀλυσίτελής τῷ σώματι, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμπόδιόν ἐστι· τό γε ὑποπεπτωκέναι τούτῳ καὶ θεραπεύειν, μανία σαφής. Παντὸς τοίνυν ὑπεροπτεῖον τοῦ σώματος τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ κατορυσθῆναι μέλλοντι, ἢ τοσοῦτον ἀνθεκτέον αὐτοῦ, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπηρέσιαν φιλοσοφίας κτωμένων, εἰκότα που λέγων τῷ Παύλῳ, ὃς παραινεί μηδεμίαν χρῆναι τοῦ σώματος ἔχειν πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμήν.

vit, non longe aliter locutus atque Paulus, qui monet nullam corporis habendam curam ad cupiditatum materiam ⁴⁷.

3. Ἄλλὰ τὰ μὲν ἡμέτερα (1) τοιαῦτα. Γυναῖκες δὲ ἀκόλαστοι, ἐπιλαθόμεναι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου καταφρονήσασαι, ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ὅτε αὐτὰς ἔχρῃν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως καθῆσθαι ἐν τοῖς οἴκοις, καὶ ἔννοιαν λαμβάνειν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἀνοιγῆσονται μὲν οἱ οὐρανοὶ, ἐπιφανήσεται δὲ ὁ Κριτὴς ἐξ οὐρανῶν, καὶ σάλπιγγες Θεοῦ, καὶ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις δικαία, καὶ ἀντίδοσις ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἔχειν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ ἐκκαθαίρειν μὲν αὐτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ πονηρῶν ἐνθυμήσεων, ἐξαλείφειν δὲ τοῖς δάκρυσι τὰ προσημαρτημένα, ἐτοιμάζεσθαι δὲ πρὸς ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἀποσεισάμεναι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ρίψασαι ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τὰ τῆς εὐσχημοσύνης (2) καλύμματα, καὶ καταφρονήσασαι τοῦ Θεοῦ, καταφρονήσασαι τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καταναίσχυντήσασαι πάσης ἀρβύνης ὕψους, σθενοῦσαι τὰς κόμας, σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι, πᾶσαν νέων ἀκολασίαν ἐφ' ἑαυτὰς προσκαλοῦμεναι (3), ἐν τοῖς πρὸ τῆς πόλεως Μαρτυρίοις χοροὺς συστησάμεναι, ἐργαστήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν ἀσχημοσύνης τοὺς ἡγιασμένους τόπους πεποιήναι. Ἐμίαναν μὲν τὸν ἀέρα τοῖς ἄσμασι τοῖς πορνικοῖς, ἐμίαναν δὲ τὴν γῆν τοῖς ἀκαθάρτοις ποσὶν, ἣν ἐν ταῖς ὀρχήσεσι κατεχρότησαν· θέατρον ἑαυταῖς νεανίσκων ἐχλον παραστησάμεναι, σθεάζεις ἔντως καὶ παράφοροι παντελῶς, μανίας οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολείπουσαι. Γελᾶς, εἰπέ μοι, καὶ τέρπη τέρψιν ἀκόλαστον, δακρύειν θέον καὶ στένειν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν; ἄσματα πόρνῃς φθέγγῃ, ἐκβαλοῦσα τοὺς ψαλμοὺς καὶ τοὺς ὕμνους οὓς ἐδιδάχθης; κινεῖς πόδας καὶ ἐξάλλῃ ἐκμανῶς, καὶ χορεύεις ἀχόρευτα, θέον τὰ γόνατα χάμπειν πρὸς τὰς προσκυνήσεις; Τίνας ἐδύρωμαι; τὰς κόμας τὰς ἀπειρογάμους, ἢ τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τοῦ γάμου κατεχομένας; Αἱ μὲν γὰρ ἐπανῆλθον, τὴν παρθενίαν οὐκ ἔχουσαι, αἱ δὲ τὴν σωφροσύνην τοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐπανάγαγον· εἰ γὰρ ποῦ τινες καὶ τῷ σώματι τὴν ἀμαρτίαν διέφυγον, ἀλλὰ πάντως γε ταῖς ψυχαῖς τὴν φθορὰν ὑπεδέξαντο. Διὰ τοῦτο πᾶσα γυνὴ κακῶς κεχρημένη τῇ περι-

nimis bonum corporis statum quasi superfluam quamdam vitis feracitatem amputaret. Ego autem corporis habitudinem summe bonam etiam periculosam esse a medicis audiui. Nimia enim corporis cura **573** et corpori ipsi inutilis est, et animæ officit; ei autem submittere se et obsequi, manifesta insania. (4) Totum igitur corpus contemnendum est ei, qui in ipsius voluptatibus quasi in cœno nolit volutari, aut tantum ei indulgendum est, in quantum, inquit Plato, philosophiæ inser-

3. Verum nostræ sese ita res habent. (5) Mulieres lascivæ, timoris Dei oblitæ, æternum ignem aspernatæ, in illa ipsa die, cum ob resurrectionis memoriam oportuerat eas in domibus sedere, ac recordari diei illius, in qua aperientur cœli, et apparebit Iudex e cœlis, et tuba Dei, et resurrectio mortuorum, et iudicium justum, et redditio unicuique juxta opus suum; cum de his cogitare debuissent, suæque corda a pravis cogitationibus purgare, et priora peccata lacrymis delere, atque ad Christi occursum pro magno illo die apparitionis ejus sese præparare, servitutis Christi excusso jugo, velamentis honestatis a capite rejectis, contempto Deo, spretis ipsius angelis, virilem omnem aspectum citra pudorem ferentes, comas agitanτες, trahentes tunicas, ac pedibus simul ludentes, omnem juvenum libidinem in seipsis provocantes, in martyrum basilicis pro mœnibus civitatis choros constituentes, loca sancta officinam obscenitatis suæ effecere. Cantilenis meretriciis ut aerem conspurcarunt, ita terram tripudiis pulsatam pedibus immundis sœdarunt; spectaculum sibi ipsis juvenum turbam undique statuentes, plane inverecundæ, prorsusque insipientes, nullum insanix modum omittentes. (6) Rides, dic mihi, ac gaudes gaudium impudicum, cum lacrymari ob præterita et ingemiscere oporteret? canis meretricias cantilenas, psalmis et hymnis, quod didicisti, ablegatis? moves pedes, et more insanientium exsillis, ducisque quas non deberes choreas, cum genua flexa oportuisset ad adorandum? Utras lugebo? puellasne nuptiarum inexpertas, an connubii jugo subditas? Illic quidem amissa virginitate reversæ sunt, hæc vero pudicitiam maritis haud retulerunt: nam si quæ forte peccatum vitarunt corpore, omnino tamen in animis corruptionem susceperunt. (7) Quapropter omnis mulier vestimenti cultu abutens, eo spoliatum iri se exspectet. Quoniam enim incedunt etiam simul tunicas trahentes, quasi non utantur vestimento, sed abutantur, ideo jussæ sunt vestimenti gloria privari. Nam et Dominus indumenti honorem a nobis aufert, si eo deprehendimur indigne

⁴⁷ Rom. xiii, 14.

(1) Ἠμέτερα. Uterque codex, ὁμέτερα.

(2) Εὐσχημοσύνης. Sic Regius codex. Editi ἀσχημοσύνης.

(3) Προσκαλοῦμεναι. Sic uterque codex. Editi προκαλοῦμεναι.

(4) Ex serm. De legendis libris gent., 182.

(5) Ex hom. in ebriosos, 123.

(6) Ibid., 129.

(7) Ex comment. in Isa., 466.

uti, illud conculcantes et corporeis inquinamentis conspurcantes. Hoc autem vestimentum quodnam est? inquit. **Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis**⁵⁷⁴, quem ab eis aufert Dominus, qui corpus proculeant per peccatum, et testamenti sanguinem pro polluto ac communi habent.

νῶμεν, καταπατοῦντες αὐτὸν, καὶ τῶν σαρκικῶν μολυσμάτων ἀναμιμλάντες. Τίς δὲ ὁ τοιοῦτος ἱματισμός; φησὶν. Ὅσσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ὃν ἀφαιρεῖ Κύριος ἀπὸ τῶν δι' ἁμαρτιῶν τὸ σῶμα καταπατούντων, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγουμένων.

4. (1) Mulieres igitur ob corporis pulchritudinem ac elegantiam nimium sibi arrogantes, sese supra cæteras efferunt, fastu inani utuntur, atque de re cito marcescente et evanescente gloriantur: deinde collum in sublime erectum ferunt, ut earum vultus valeant omnium oculis spectari. Pudica sane modestisque ornata moribus, defixis præ pudore in terram oculis, faciem habet deorsum demissam. Impudica vero et quæ pulchritudinis suæ laqueo captare ac venari multos in animum induxit, incedit surrecto collo: et in nutibus oculorum, impuritatem animæ declarat, atque aspectu ipso exitiosum quoddam virus jaculatur. Sane simile quiddam narrat rumor de basilisco, quem ferunt solo intuitu interficere spectatores. (2) Quia autem quidam colores a mulieribus ad decorandam faciem valde exquiruntur, albus, rubens, et alius niger: ac albus quidem candorem ementitur corporis; rubens in genis efflorescit; niger in modum lunæ in cornua curvatur circum oculos supercilia depingit: hæc quoque se erepturam Dominus comminatur. Hæc quidem dicit, ne virorum circumveniantur continentia, neve ejusmodi picturis miserabilium oculi juvenum corripiantur. Improbi enim mulierem affectus infirmos eorum, qui cum illis versantur, animos demergunt. Audiant (3) viri, audiant mulieres, quomodo vel apud bruta animalia, frequentium nuptiarum dedecori anteponatur viduitatis pudicitia honestasque. (4) Alii inimici mortuis reconciliantur: novercæ odisse post mortem incipiunt. (5) Sed ferunt turturem a conjuge separatam, nunquam cum alio inire societatem, sed viduam permanere: utpote quæ ob prioris conjugis memoriam, alterius conjugium abnuat. (6) Quid igitur nobis esse possit miserius, qui non solum similem bestiis erga conjuges amorem non ostendimus, sed contrariam Domini præceptis ingredimur viam, surrecto collo, et in nutibus oculorum, colorumque facis aliorum suffuramur temperantiam? (7) Quæ tum a nobis prorsus auferentur, cum omnia coram Judice sistentur nuda; quandoquidem concidet supercilium, gena præ se feret tristitiam, color lividus erit præ timore, ac recipiet unusquisque secundum opera sua. (8) Quæ ani-

βολὴ τῆς ἐσθῆτος, προσδοκᾷ αὐτῆς τὴν ἀφαίρεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πορεύονται ἅμα σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, ὡς μὴ χρώμεναι τῷ ἱματισμῷ, ἀλλὰ παραγρώμεναι, κλειύονται γυμνωθῆναι τῆς ἐδύσεως τοῦ ἱματισμοῦ. Ἀφαιρεῖται μέντοι καὶ ἀπ' ἡμῶν τὴν ἐδύσιν τοῦ ἱματισμοῦ ὁ Κύριος, ἐὰν ἀναξίως αὐτῷ κεχρημένοι φανώμεν. Τίς δὲ ὁ τοιοῦτος ἱματισμός; φησὶν. Ὅσσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ὃν ἀφαιρεῖ Κύριος ἀπὸ τῶν δι' ἁμαρτιῶν τὸ σῶμα καταπατούντων, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγουμένων.

4. Αἱ τοίνυν ἐπὶ τῷ τοῦ σώματος κάλλει μέγα φρονούσαι γυναῖκες, ὑπερβαίνουσιν ἐαυτὰς τῶν λοιπῶν, μεταίῳ φρυάγματι κεχρημέναι, καὶ ἐπαίρουμαι πράγματι ταχὺ ἀπανθοῦντι καὶ ἀποθρόνῳ ὑψηλὸν τε τὸν τράχηλον φέρουσιν, ὑπὲρ τοῦ πᾶσιν αὐτῶν τὰ πρόσωπα εἶναι καταφανή. Ἡ μέντοι σεμνή καὶ κοσμίη, εἰς γῆν κατανεύουσα ὑπὸ αἰδοῦς, ἐπὶ τὰ κάτω καθελκόμενον ἔχει τὸ πρόσωπον· ἡ δὲ ἀσεμνος καὶ πολλοὺς ἀγρεῦσαι τῇ παγίδι τοῦ κάλλους προαιρουμένη, πορεύεται ὑψηλῷ τῷ τραχήλῳ, καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τὴν ἀτέλειαν τῆς ψυχῆς καταμηνύει τῷ βλέμματι, ἰὼν τέ τινα φθαρτικὸν ἐξαποστέλλει τοῖς ὁμασιν· ὁποῖον δὲ τι καὶ ὁ περὶ τοῦ βασιλίσκου κατέχει λόγος, ὃν φασὶ καὶ ἐκ μόντης τῆς ὕψεως διαφθείρειν τοὺς θεαθέντας. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ τινα χρώματα πρὸς κόσμον ταῖς γυναῖξιν ἐπιτηδεύμενα τοῦ προσώπου, λευκὸν τε, καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἕτερον μέλαν ὃν (τὸ μὲν λευκότητα τοῦ σώματος καταψεύδεται, τὸ δὲ ἐρυθρὸν ταῖς παρειαῖς ἐπανθίει, τὸ δὲ μέλαν μηνυσιδῶς τὰς ὀφρὺς τοῖς ὀφθαλμοῖς περιγράφει)· καὶ αὐτὰ περιαιρήσειν ὁ Κύριος ἀπειλεῖ, ἵνα μὴ κλέπτηται, φησὶν, ἡ σωφροσύνη τῶν ἀνδρῶν, μηδὲ ταῖς ζωγραφίαις ταύταις ἐλασινῶν νεωτέρων ὀφθαλμοὶ συναρπάζωνται· αἱ γὰρ πονηραὶ τῶν γυναικῶν διαθέσεις, τὰς ἀσθενεῖς ψυχὰς τῶν συνοικούντων καταδραπνίσουσιν. Ἀκούετωσαν ἄνδρες, ἀκούετωσαν γυναῖκες, ὅπως τὸ σιγανὸν τῆς χηρείας, καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις, τοῦ ἐν ταῖς πολυγαμίαις ἀπρεποῦς προτιμότερον. Οἱ μὲν ἄλλως πολέμοι τοῖς τεθνηκόσι σπένδονται· αἱ δὲ μητροὶαὶ τοῦ μίσους μετὰ τὸν θάνατον ἀρχονται. Ἀλλὰ τὴν τρυγόναν φασὶ διατρυφῆσθαι ποτὶ τοῦ ὁμόζυγος, μηκέτι τὴν πρὸς ἕτερον καταδέχεσθαι κοινωνίαν, ἀλλὰ μένειν ἀσυνδύακτον, μνήμη τοῦ ποτὶ συζευχθέντος τὴν πρὸς ἕτερον κοινωνίαν ἀπαρνούμενην. Τί οὖν ἡμῶν γένοιτο· ἂν ἐλασινότερον, μὴ μόνον τὴν αὐτὴν τοῖς ἀλόγοις περὶ τοὺς ὁμόζυγας μὴ ἐπιδεικνυμένων στοργὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν ὀδεύοντων, ὑψηλῷ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ σφίτμασι χρωμάτων, τὴν σωφροσύνην ὑποκλεπτομένων; Ἄ πάντως ἀφαιρεθήσεται τότε, ὅτε γυμνὰ πάντα παρίσταται τῷ Κριτῇ· ὅτε ὀφρὺς συμπεπτωκυῖα, καὶ παρειαὶ κατηφῆς, καὶ χρῶμα παλιδὸν ὑπὸ τοῦ φόβου καθίστα-

⁵⁷⁴ Galat. iii, 27.

(1) Ex comment. in Isa., 464.

(2) Ibid., 467.

(3) Ex homil. viii in Hexaem., 76.

(4) Ex epist. cix, 251.

(5) Ex homil. viii in Hexaem., 76.

(6) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(7) Ex comment. in Isa., 467.

(8) Uterque codex indicat comment. in Isa.

ται· καὶ ἀπολήφεται ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἄπερ ἐν διανοίᾳ λαβόντες, ἀγαπητοί, σπεύσωμεν ὡς ἔστι καιρὸς, κατὰ τὰ δοκοῦντα τῷ Θεῷ πολιτεύεσθαι, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΚΕΝΟΔΟΞΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Κ'.

1. Ἀμείχανον τὴν μὴ καταδεξιμένον τὸ πρὸς πάντας ὑποδὲς καὶ ἔσχατον, ἐνηθῆναι ποτε ἢ λοιδορούμενον θυμοῦ κρατῆσαι, ἢ θλιβόμενον διὰ μακροθυμίας περιγενέσθαι τῶν πειρασμῶν. Ὁ δὲ τὴν ἄκραν ταπεινώσειν κατορθώσας, ἐν ταῖς λοιδορίαις πλείονα ἑαυτοῦ καταγνοῦς τὴν εὐτέλειαν, οὐ κινηθήσεται τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῶν βεβήλων τῆς ἀτιμίας. Ἀλλ' ἐάν μὲν ἀκούσῃ πένης, οἶδεν ἑαυτὸν πτωχὸν ὄντα καὶ πάντων ἐνδεῆ, καὶ τῆς καθ' ἡμέραν παρὰ τοῦ Κυρίου χορηγίας δοόμενον. Ἐάν δὲ ἀκούσῃ δυσγενῆς καὶ ἐξ ἁρπάζων, προσκληθὲν ἔχει ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ τὸ ἐκ πηλοῦ γιγενῆσθαι· καὶ ἀπαξιαπλῶς, μέγας ἐκείνος παρὰ Θεῷ ὁ ταπεινοφρόνως κατακλιθεὶς τῷ πλησίον, καὶ ἀνεπισχύντως ἐφ' ἑαυτὸν καταδεξιόμενος τὰ ἐγκλήματα, κἂν μὴ ἀληθῆ ἦ, ὑπὲρ τοῦ τὸ μέγα ὄφελος χαρίσασθαι τὴν εἰρήνην τῷ ἀδελφῷ. Ὁμοίως γάρ ἐστι χαλεπὸν, ἐν τε δυσκολίαις πραγμάτων ἀταπεινώτων τὴν ψυχὴν διασώσασθαι, καὶ ἐν ταῖς περιγανείαις μὴ ἐπαρθῆναι. Τῷ ὄντι γὰρ θεραπευόμενα τὰ ὑπερήφανα ἔθνη, ἑαυτῶν ὑπεροπτικώτερα πέφυκε γίνεσθαι. Τῷ δὲ ταπεινῷ καὶ καταβεβημένῳ φρονήματι ἵπεται συγγνώμη καὶ εἰς γῆν συννενευχὲς, σχῆμα ἡμελημένον, κόμη αὐχμηρὰ, ἐσθῆς ῥυπῶσα· ὥστε ἂ ποιοῦσιν οἱ πενθοῦντες κατ' ἐπιτέδουσιν, ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἡμῖν ἐπιφαίνεται. Χιτῶν διὰ ζώνης προεσταλμένος (1) τῷ σώματι· τὸ μέντοι ζῶμα, μήτε ἄνω τῶν λαγόνων, γυναικῶδες γάρ· μήτε χαῖνον ὥστε διαβρεῖν τὸν χιτῶνα, βλακικὸν γάρ. Καὶ τὸ βάδισμα μήτε νοθρὸν, ὡς ἐκλυσιν τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν· μηδ' αὖ σφοδρὸν καὶ σπασθημένον, ὡς ἐμπλήκτους αὐτῆς τὰς ὀρμὰς ὑποφαίνειν. Σκοπὸς δὲ ἐσθῆτος εἷς, ὥστε κάλυμμα εἶναι σαρκὸς πρὸς χειμῶνα καὶ θερὸς αὐταρχεῖς. Μήτε δὲ ἐν χρώματι, τὸ ἀνθηρὸν ζωκίεσθαι· μήτε ἐν τῇ κατασκευῇ, τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. Τὸ γὰρ τὰς ἐν ἐσθῇτι εὐχροίας περισκοπεῖν, ἴσον γυναικείῳ καλλωπισμῷ, ὃν ἐκείναι ἐπιτελεύουσιν ἄλλοτρίῳ ἄνθει παρειᾷ καὶ τρίχας ἑαυτῶν καταβάπτουσαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ παχύτης οὕτως ὁ χιτῶν ὀφείλει ἔχειν, ὡς μὴ δεῖσθαι κοινωνοῦ πρὸς τὸ θάλλειν τὸν ἐνδούμενον. Καὶ ὑπόδημα, πρὸς εὐτέλεις μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀνευδὲως δὲ τὴν χρῆσιν ἀποπληροῦν. Γυμνάσιον γὰρ ταπεινοφροσύνης ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς εὐτελεστέροις πράγμασι διατριβή, τὸ πάθος πῆς φιλοδοξίας θεραπεύουσα. Κενόδοξος δὲ ἐστὶν, ὁ ψιλῆς ἐνεκὸς τῆς τοῦ κόσμου δόξης ποιοῦν τι ἢ λέγων. Οἶον, ὁ ποιοῦν ἐλεημοσύνην εἰς τὸ

A mo et cogitatione complexi, charissimi, festinemus, dum tempus est, vitæ nostræ actiones ad Dei omnipotentis normam dirigere, ut futurorum etiam bonorum participes efficiamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

575 DE HUMILITATE ET INANI GLORIA.

SERMO XX.

1. (2) Fieri non potest, ut is qui infimo ultimoque loco erga omnes haberi non vult, queat unquam, aut dum conviciis impetitur, iræ dominari, aut dum afflicatur, per patientiam tentationes superare. Qui enim ad summam humilitatem pervenit, is cum in conviciis suam vilitatem majorem prior agnoscat, ob verba ignominiosa animo non commovebitur. Sed si appelletur pauper, novit seipsum pauperem esse, et omnium indigum, ac quotidiano Domini stipendio opus habere : si vero vocatur ignobilis et obscurus, prius sibi in suo corde conscius est, procreatum esse se ex luto : atque, ut breviter dicam, (3) ille demum apud Deum magnus est, qui humilem se proximo exhibet, criminaque, licet falso intentata, inverecunde in se recipit, ut summam utilitatem, pacem nimirum, fratri gratificari valeat. Nam perinde difficile est, in rerum angustia æquam mentem servare, ac in earum amplitudine, ab insolentia temperatam. (4) Superba nempe ingenia quo plus officiose colueris, eo se ipsis fastidiosiora effici consueverunt. (5) Humili autem ac demisso sensui tristis oculus convenit et deorsum vergens, habitus neglectus, squalida coma, vestis sordida ; adeo ut quæ lugentes data opera faciunt, ea sua sponte nobis inesse videantur. Tunica clungulo ad corpus astricta sit : cinctus neque illa exsuperet, id enim muliebre ; neque laxus ita ut tunica diffluat, id enim molle. Incessus esto nec segnis, ne animum dissolutum arguat ; nec rursus vehemens ac superbus, ne stolidos animi impetus indicet. Unus vestimenti scopus, ut idoneum sit carnis ad hiemem et æstatem operimentum. Neque vero in colore floridum exquiratur, neque in opere tenue ac molle. Etenim in veste pigmentorum lautitias consecrari, non absimile est venustatis studio, quo mulieres ducuntur, dum genas et crines alieno flore inficiunt. Sed et eo usque crassa tunica sit, ut socia opus non habeat, ad eum qui induitur calefariendum. Calcearium autem pretio quidem vili, sed cui nihil desit ad usum explendum. Humilis enim abjectique animi exercitatio in viliorum tenuiorumque rerum conversatione consistit, gloriæ cupidis medicinam afferens. (6) Inanis autem gloriæ affectator ille est, qui abjectissimæ hujus sæculi gloriæ causa quidpiam aut facit aut dicit. Exempli gratia, (7) qui facit

(1) Προεσταλμένος. Uterque codex, προεσταλμένος.

(2) Ex hom. in psal. lxi, 195.

(3) Ex epist. ccxix, 39.

(4) Ex epist. ccxxxix, n. 2.

(5) Ex epist. ii, 74.

(6) Unus codex indicat comment. in Isa.

(7) Ex comment. in Isa., 617.

eēmosynam ad accipiendam ab hominibus gloriam, recipit suam mercedem ¹¹, nec misericors est nec munificens. Item quicumque temperans est ad ineundam ab hominibus gratiam, temperans non est, cum virtutem non quærat, sed gloriam ex ea proventuram venetur. (1) ¹² Nam Ananias initio licebat possessionem suam Deo non polliceri ac vovere : sed postquam ad humanam gloriam respiciens, possessionem suam Deo per pollicitationem consecravit, ut hominibus **576** ob munificentiam esset admirationi, parte pretii seposita, ejusmodi adversum se indignationem Domini commovit, cujus Petrus minister fuit, ut ne pœnitentiæ quidem spatium inveniret. (2) Dominus enim qui superbis resistit, et humiliat peccatores usque ad terram ¹³, hic ipse superborum contumeliam depressurum se pollicetur. Qui igitur humiliat superbos, idem illos ab ea similitudine quam cum diabolo superbix parente habent, liberat; et eos inducit, ut fiant discipuli ejus, qui ait : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde* ¹⁴. (3) Quid de te magnificentius cogitas, quod populorum agmina cecideris, atque civitatum potentatus subverteris? Nonne ea etiam, ratione securis insolescere possit, quod excelsas superbasque arbores humi dejiciat? ipsa quoque serra, quod solida firmaque ligna dividat? At vero neque sine manibus scindit securis, nec absque trahente se dividere serra potest.

2. (4) Quod si proximum peccantem videris, cave consideres ipsius peccatum solum : sed etiam quæ fecit aut facit recte, cogita; et saepe cum deprehendes teipso meliorem, expensis rebus omnibus, non una duntaxat parte examinata. Neque enim Deus hominem ex parte expendit : *Ego enim, inquit, operas et cogitationes eorum venio congregaturus* ¹⁵. Quin etiam cum Josaphat aliquando ob præsens peccatum increparet, meminit quoque recte factorum ipsius, his verbis : *Verumtamen verba bona inventa sunt in te* ¹⁶. (5) Qui igitur multis magnisque peccatis obnoxius est, enim sæpe liberat humilitas. Itaque ne te ipse præ altero justificaveris, nequando Dei sententia, etsi tua justificatus, condemnare. Perpetrasse te boni aliquid arbitraris? Age gratias Deo, nec te extolle contra proximum. Quid enim proximum juxisti, quod fidem es confessus, aut exilium perpressus ob Christi nomen, aut jejunii labores constanter pertulisti? Lucrum tuum est, non alterius. Time ne similiter cadas atque diabolus, qui, elatus contra hominem, ab homine prostratus est, et vice scabelli traditus est conculeato. In summa, memineris veri illius proverbii : *Superbis Deus resistit, humilibus vero dat gratiam* ¹⁷. Habe in promptu sententiam Domini : *Omnis qui se*

A δεξασθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀπέχει τὸν μισθόν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐλεῆμων οὐδὲ κοινωνικός. Καὶ ὁ σωφρονῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀρεσκείαν, οὐκ ἔστι σώφρων, οὐ τὴν ἀρετὴν διώκων, ἀλλὰ τὴν ἀπ' αὐτῆς δόξαν θηρώμενος. Ἐξῆν γὰρ τῷ Ἀνανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγεῖλαι τῷ Θεῷ τὴν κτῆσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀπιδὼν δόξαν, τὸ μὲν κτῆμα (6) διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ ἀφιέρωσεν, ὡς ἂν θυμασθεῖη παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ, τοῦ τιμήματος δὲ ἐνοσφίστατο· τοιαύτην ἐκίνησε καθ' ἑαυτοῦ τοῦ Κυρίου τὴν ἀγανάκτησιν, ἥς ὑπερέτης ὁ Πέτρος ἦν, ὡς μηδὲ μετανοίας προθεσμίαν εὐρεῖν. Ὁ γὰρ ἀντιπασιδόμενος ὑπερηγάνους Κύριος, καὶ ταπεινῶν ἁμαρτωλοὺς ἕως γῆς, οὗτος ἐπαγγέλλεται τὴν ὕδριν τῶν ὑπερηγάνων ταπεινώσειν. Ὁ οὖν ταπεινῶν τοὺς ὑπερηγάνους, βύεται μὲν αὐτοὺς ἐκ τῆς πρὸς τὸν διάβολον ἐρισιότητος, ὅς ἐστι πατὴρ τῆς ὑπερηγανίας, ἐνάγει δὲ αὐτοὺς πρὸς τὸ μαθητεῦσθαι τῷ εἰπόντι· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ*. Τί μέγα φρονεῖς ἐπὶ σεαυτῷ, ὡς κόπτοντι ἔθνη, καὶ καθαιροῦντι δυναστείας τῶν πύλων; Ἡ οὕτως γ' ἂν καὶ ἡ ἀξίνη μέγα φρονεῖη, ὡς τὰ ὑπέρρογκα τῶν δένδρων εἰς γῆν καταβάλλουσα· καὶ ὁ πρίων, ὡς τὰ συνειστώτα καὶ ἤνωμένα τῶν ξύλων διαίρων. Ἀλλ' οὕτε ἡ ἀξίνη ἀνεὺ τῶν χειρῶν κόπτεται, οὕτε ὁ πρίων ἀνεὺ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν.

C 2. Κἂν τὸν πύλας ἁμαρτάνοντα θεωρήσῃς, μὴ τοῦτο μόνον αὐτοῦ σκοπήσῃς· ἐνθυμήθητι δὲ καὶ ὅσα πέπραχεν ἢ πράττει καλῶς, καὶ πολλάκις εὐρήσεις αὐτὸν ἀμείνονα σεαυτοῦ, διὰ πάντων ἐξετάζων καὶ μὴ μερικῶς ψηριζόμενος. Οὐδὲ γὰρ Θεὸς μερικῶς ἐξετάζει τὸν ἀνθρώπον· Ἐγὼ γὰρ, φησί, τὰ ἔργα καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν ἔρχομαι συναγαγεῖν. Καὶ τῷ Ἰωσαφάτ ἐπιτιμῆσας ποτὲ διὰ τὴν παρὰ πύλας ἁμαρτίαν, ἐμνήσθη καὶ τῶν κατωρθωμένων αὐτῷ, λέγων· *Πλὴν ἀλλὰ λόγοι ἀγαθοὶ εὐρέθησαν ἐν σοί*. Οὕτω βύεται πολλάκις ἡ ταπεινοφροσύνη τὸν ἁμαρτηκότα πολλὰ καὶ μεγάλα. Μὴ οὖν σεαυτὸν δικαιοῦσθαι ὑπὲρ ἑτερον, μήποτε δικαιωθείς τῇ σεαυτοῦ ψήρῃ, τῇ τοῦ Θεοῦ κατακρυψῇ. Οἶσι τι κατορθοῦν ἀγαθόν; εὐχαρίσται τῷ Θεῷ, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον ἐπαίρου. Τί γὰρ ὠνήσας τὸν πλησίον, ὅτι **D** πίστιν ὡμολόγησας, ἢ φυγὴν ὑπέμεινας διὰ τὸ ὄνομα, ἢ τοῖς τῆς νηστείας ἐνκαρτέρησας πόνοις; Οὐχ ἑτέρου τὸ κέρδος, ἀλλὰ σὸν. Φοβήθητι τῆς τοῦ διαβόλου πτώσεως τὴν ὁμολώσιν· ὃς ἐπαρθείς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, πέπτωκεν ὑπὸ ἀνθρώπον, καὶ παρὰδίδεται πάτημα τῷ πεπατημένῳ. Καθόλου μέμνησο τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· Ὑπερηγάνοις Θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Ἐχε τοῦ Κυρίου τὸ βῆμα πρόσχειρον· Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπει-

¹¹ Matth. vi, 2. ¹² Act. v, 5 sqq. ¹³ Jac. iv, 6. xix, 3. ¹⁴ Jac. iv, 6.

¹⁵ Matth. xi, 20. ¹⁶ Isa. lxvi, 18. ¹⁷ II Paral.

(1) Ex serm. ascetic., 319.

(2) Ex comment. in Isa., 583.

(3) Unus codex indicat comment. in Isa.

(4) Ex hom. De humilitate, 161.

(5) Ibid. 160.

(6) Τὸ μὲν κτῆμα. Regius codex 1992 addit διὰ τῆς ἐπαγγελίας, quod quidem asciscere non dubitavi, cum in ipso etiam contextu reperitur.

νοθήσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψώθησεται. Μὴ γίνου κριτὴς ἀντὶς ἑαυτοῦ, μηδὲ πρὸς χάριν ἐξέταζε, εἰ μὲν τι δοκεῖ ἔχειν καλὸν, τοῦτο ἐν ψήφῳ τιθεῖς, τῶν δὲ πταισμάτων ἔχων ἐπιλανθάνμενος, μηδὲ ἐφ' οἷς μὲν σήμερον κατορθοῖς μεγαλυνόμενος, ἐφ' οἷς δὲ πρῶτον καὶ πάλαι κακῶς εἰργάσω, συγχώρησιν ἑαυτῷ διδούς· ἀλλ' ὅταν σε τὸ παρὸν ἐπάγῃ, τὸ παλαιὸν εἰς ἀνάμνησιν ἀγέτω, καὶ παύσῃ τῆς ἀναισθήτου φλεγμονῆς. Τῷ ὄντι γὰρ χαλεπώτατόν ἐστιν ἑαυτὸν ἐπιγινώσκειν. Οὐ γὰρ μόνος ὁ ὀφθαλμὸς τὰ ἔξω βλέπων, ἐφ' ἑαυτὸν οὐ κέχρηται τῷ ὁρᾶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἡμῶν ὁ νοῦς ἐξέως τὸ ἰλλότριον ἀμάρτημα βλέπων (1), βραδύς ἐστι πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἐλαττωμάτων ἐπίγνωσιν. Μὴ βάρῃς ἐν ἐπιτιμήσεσι γίνου, μηδὲ ταχέως, μηδὲ ἐμπαθῶς ἐξελέγχων· αὐθαδὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον. Μηδὲ ἐπὶ μικροῖς κατὰδίκαις, ὡς ὑκριδοδίκαις αὐτὸς ὑπάρχων· ἀλλὰ τοὺς ἐν παραπτώματι προσλαμβάνων (2), πνευματικῶς καταρτίζων αὐτούς, ὡς ὁ Ἀπόστολος παραινεί, Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς. Εἰ μὲν γὰρ ἀμαρτάνομεν τι, βελτίους ἐσόμεθα νοθετούμενοι· εἰ δὲ οὐδὲν ἀδικοῦμεν, ἀντὶ τίνος μισούμεθα; Ἐκβαλε τῆς σκευτοῦ ψυχῆς τὸ εἶσθαι μηδενὸς ἑτέρου εἰς κοινωνίαν προτιθεῖσθαι. Οὐ γὰρ κατὰ ἀγάπην περιπατοῦντος, οὐδὲ πληροῦντός ἐστιν ἐντολήν τοῦ Χριστοῦ, τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς συναφείας ἑαυτὸν ἀποτέμνειν. Μὴ ποτε τὸ τοῦ πολέμου κακὸν κύκλω περιδύ, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔλθῃ· κἴν μὲν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἡμεῖς τῆς ἐπηρείας παραπολαύσωμεν, οὐδὲ τοὺς συναλγούντας εὐρήσομεν, διὰ τὰ ἐν κειρὶ τῆς εὐθυμίας ἡμῶν μὴ προκαταβαλεῖσθαι τοῖς ἰδικημένοις τὴν τῆς συμπαθείας ἱερανον. Ἐμοὶ τὸ παντελῶς ἀγνωεῖσθαι πλέον ἐσπούδαται, ἢ τοῖς φιλοδόξοις τὸ διαφαίνεσθαι. Καὶ σὺ τοίνυν τοσαύτην ποιοῦ σπουδὴν μὴ δοξάζεσθαι παρὰ ἀνθρώποις, ὅσην ἑτεροὶ περὶ τὸ δοξάζεσθαι. Ἀλλὰ προσδρίξαι ἡξιώθης, καὶ περιέπουσέ σε ἄνθρωποι καὶ δοξάζουσι; γίνου τοῖς ὀπηκόοις ἵσος· τὸν γὰρ θέλοντα πρῶτον εἶναι, δοῦλον εἶναι πάντων ὁ Κύριος ἐκέλευσε. Μωυσῆς ὁ μέγας, ὁ πάντα εὐπειθὴς καὶ ὑπήκοος, ὅτε ἀπεισέλλετο πρὸς τὸν λαόν, λέεσθαι, φησὶ, Κύριε, προχειρίσθαι ἄλλον ὢν ἀποσταλεῖς. Δι' ὃ καὶ οἶονε φίλονεικτερον ἀντέχεσθαι αὐτοῦ τὸν Θεὸν κατασκευάσεν, αὐτῇ ἢ παραιτήσει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἀσθενείας τὸ ἔξιον τοῦ προεστῆναι δείκνυς. Διὸ καλῶς ἔχει τὸ ἡεράγγελμα· *Μὴ θέται γενέσθαι κριτῆς, μήπως οὐκ ἰσχύσης* (3) *ἐξῆραι ἀδικίας*. Ὁ μὲντοι προφητικὸς λόγος τὴν παραίτησιν τῶν ἐλχομένων ἀρχεῖν, ὑπὸ τῶν στασιαζόντων οὐ καθόλου φησὶ γεγενῆσθαι. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, *Οὐκ ἔσθαι ἀρχηγός*, ἀλλὰ μετὰ προαίτης· *Οὐκ ἔσθαι ἀρχηγός τοῦ λαοῦ τούτου*· καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν, *ὅτι αἱ γλώσσαι*

A *exaltat, humiliabitur; omnis vero qui se humiliat, exaltabitur* ⁶⁶. Ne tui ipsius fias iudex iniquus, neque ad gratiam expende, si videare tibi quidquam boni habere, illud numerans, delicta oblivioni ultro tradens: neque ob recte facta hodierna insolescas, neque recentium aut veterum malefactorum tibi veniam concedas: sed cum praesens reddiderit te elatum, revoca in memoriam antiquam agendi rationem, sicque stolidus tuus tumor cessabit. (4) Et vero seipsum cognoscere, videtur esse res omnium difficillima. Non enim solum oculus extrinseca prospiciens, ad semet conspiciendum visu non utitur: sed et ipsa mens nostra acute peccatum alienum intuens, ad propria agnoscenda delicta tarda est. (5) Ne sis in objurgando gravis, neque cito, neque animo commoto redarguas; hoc enim resipit arrogantiam quamdam; neque ob res parvi momenti condemnes, tanquam si ipse perfecte justus exsistas. Quos in peccato **577** deprehendis, spiritualiter ipsos instrue, uti monet Apostolus, *Considerans teipsum, ne et tu tenteris* ⁶⁷. (6) Nam si qua re offendimus, commonefacti meliores evademus; si vero nihil delinquimus, cur odio habemur? (7) Hortor igitur, hanc opinionem ex animo tuo ejicias, te nemine alio ad communionem indigere. Non enim est viri secundum charitatem ambulantis, aut Christi legem adimplentis, sese a fratrum conjunctione abscindere. Ne forte belli malum quod in orbem circumagitur, tandem aliquando ad nos etiam perveniat; ac si nos quoque una cum aliis injuriæ participes simus, non inveniamus, qui commiserescant, eo quod latitiae tempore his qui injuria afficiebantur, commiserationis symbolam non erogaverimus. (8) Mihi enim omnino ignorari magis studio fuit, quam gloriae cupidus in luce versari. (9) Tu igitur tantum studii in eo ponito, ut ne apud homines gloria afficiare, quantum ceteri ut gloriam adipiscantur. At adeptus es praeclaram dignitatem, hominesque colunt te atque observant, et gloriam dant? Esto subditis similis. Nam qui vult primus esse, eum omnium servum esse Dominus jussit ⁶⁸. (10) Magnus ille Moses, quo nemo unquam tractabilior atque obedientior fuit, quando ad populum mittebatur, dicebat: *Obsecro, Domine, elige alium quem mittes* ⁶⁹. Ex quo factum est ut Deus ipsum urgeret quasi pertinacius, utpote qui hac ipsa recusatione et suae infirmitatis confessione se primatu dignum ostenderet. Quapropter egregia est admonitio illa: *Ne quæras fieri iudex, ne forte non possis auferre iniquitates* ⁷⁰. Attamen recusationem eorum, qui a seditiosis ad accipiendum principatum compellebantur, generalem non fuisse de-

⁶⁶ Luc. xiv, 11. ⁶⁷ Galat. vi, 1. ⁶⁸ Marc. x, 44. ⁶⁹ Exod. vi, 13. ⁷⁰ Eccli. vii, 6.

(1) *Βλέπων*. Regius codex, *προβλέπων*.
(2) *Προλαμβάνων*. Idem, *προλαμβάνου*.
(3) *Οὐκ ἰσχύσης*. Ita Regius codex. Editi, *ισχύσεις*.
(4) Ex hom. ix in Hexaem., 87.
(5) Ex hom. De humilitate, 162.

(6) Ex epist. lxx, 154.
(7) Ex epist. lxxv, 158.
(8) Ex epist. ccx, 513.
(9) Ex hom. De humilitate, 162.
(10) Ex comment. in Isa., 457.

clarat sermo propheticus. Non enim simpliciter ait : Non ero princeps : sed cum adjectione, Non ero princeps populi hujus. Atque causam subjunxit. Quia Linguae eorum cum iniquitate, his quæ Domini sunt, non obtemperant. (1) Ac Moses ad splendidissimum vitæ genus et ad tanti populi præfecturam accitus, abnuil et deprecatur : Quis sum ut pergam ad Pharaonem regem Aegypti, et educam populum ex terra Aegypti¹⁰ ? Et rursus : Precor, Domine, non sum idoneus ante hesternum, neque ante tertium diem, neque ex quo coepisti loqui ad famulum tuum¹¹. Et iterum : Supplico, Domine, elige alium qui possit, quem mittes¹². Dominus autem ad illum : Abi, et dux esto populi hujus, et mittam angelum meum ante te¹³. (2) Quid igitur Moses : Obsecro, Domine, nisi tu ipse proficiscaris ante nos, ne nos hinc educas¹⁴ ? (3) Isaias autem licet nihil hujusmodi audisset, sed esset solam mittendæ legationis necessitatem edoctus, se ipse libens obtulit, ac iniecit sese in media pericula. (4) Quæ igitur horum virorum sententia ? Mosis hæc erat cogitatio, populum illum peccatis obnoxium esse atque indigere eo, qui remittat peccata, id quod angeli præstare non possunt. Angeli enim mulctant quidem delinquentes, ac ulciscuntur, delicta vero non queunt condonare. Veniat igitur verus legislator, potens ille Servator, qui solus potestatem habet remittendorum⁵⁷⁸ peccatorum. (5) Isaiæ vero, quod præ charitatis exsuperantia atque ardore, nihil eorum quæ sibi a populo timere poterat, reputaret. Horum utriusque facta imitemur, ut futura quoque bona consequi possimus, in Christo Jesu Domino nostro, quocum Patri simul et sancto Spiritui, gloria, honor, potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE PROSPERA ET ADVERSA FORTUNA, ET C.
DE PRUDENTIA.

SERMO XXI.

1. (6) Res secundæ, et quarum studio plerique tenentur, stabilitatem ac diuturnitatem non habent, neque res adversæ ac tristes constanter perseverant : sed agitationi cuidam motuique et inopinatis mutationibus obnoxia sunt omnia. Neque enim corporis valetudo, neque juventutis flos, neque domus felicitas, neque reliqua vitæ prosperitas, diu durat : sed si in hac vitæ serenitate versaris, tamen rerum procellam ac tempestatem aliquando exspecta. Veniet enim morbus, veniet et paupertas, vento non semper a puppi surgente. Sed et virum in omnibus spectabilem ac æmulandum invadunt inexpectata plerumque dedecora, atque improvisi casus quasi quidam turbines omnem felicitatem inturbant. Imo etiam assidua mala sunt tibi fluctuum loco, quorum alii aliis succedunt. Videbis vero aliquando et hæc præterlapsa, vitamque in

A αὐτῶν μετὰ δρεμίας τὰ πρὸς Κύριον ἀπειθοῦσιν. ἔστι Μωϋσῆς μὲν ἐπὶ περιφάνειαν βίου καὶ λαοῦ προστασίαν τοσούτου καλούμενος, παραιτεῖται· Τίς εἰμι, ὅτι πορεύσομαι πρὸς Φαραὼ βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ ἐξάξω τὸν λαὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ; καὶ πάλιν· Δέσμαι, Κύριε, οὐκ ἱκανός εἰμι πρὸ τῆς χάριτος, οὐδὲ πρὸ τῆς τρίτης ἡμέρας, οἷός ἐστιν· οὐδὲ ἡμέρα ἀκούειν τῷ θεῷ ἀντιπαρατί σεν· καὶ πάλιν· Δέσμαι, Κύριε, ἀσχεύεισθαι ἄλλον διττόμενον, ἐν ἀποσταλείς. Ὁ δὲ Κύριος (7) πρὸς αὐτόν· Πορεύου καὶ ἐδήγει τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ τὸν ἀγγελόν μου ἐξαποστελῶ ἐμπροσθέν σου. Τί οὖν ὁ Μωϋσῆς· Δέσμαι, Κύριε, εἰ μὴ αὐτὸς σὺ ἀπεπεσθῇ ἡμῶν, μὴ ἀναγίγῃς ἡμᾶς ἐντεῦθεν ; Ἡσαΐας δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἀκούσας, ἀλλὰ μόνον τὴν χάριν διέχθεις· B τῆς ἀποστολῆς, ἔχων ἑαυτὸν ἐπέδωκε, καὶ μέτοις ἐνέδωκε τοῖς δεινοῖς. Τίς οὖν ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ; Τοῦ μὲν Μωϋσῆως, ὅτι ἀμαρτωλὸς ὁ λαὸς, καὶ χρεῖται τοῦ ἀφέντος ἀμαρτίας, ὅπερ ἀγγέλοις ἀδύνατον. Τιμωροὶ μὲν γὰρ τῶν ἀμαρτανόμενων ἀγγελοι, συγχωρητικοὶ δὲ τῶν πλημμελουμένων, οὐκ ἐστὶ· ἐλθέτω οὖν ὁ ἀληθινὸς νομοθέτης, ὁ δυνατὸς σωτὴρ, ὁ μόνος ἔχων ἐξουσίαν ἀφέναι ἀμαρτίας· τοῦ δὲ Ἡσαΐου, ὅτι τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀγάπης, οὐδὲν τῶν μελλόντων ἐπαγγέλλαι αὐτῷ παρὰ τοῦ λαοῦ ἐλογίσαστο. Τοῦτων ἑκατέρου τὴν τρόπον ζηλώσωμεν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτόχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ὄψεται, τιμὴ, κράτος, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

possimus, in Christo Jesu Domino nostro, quocum Patri simul et sancto Spiritui, gloria, honor, potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΣΤΥΧΙΑΣ ΚΑΙ
ΦΡΟΝΗΣΕΩΣ.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ'.

1. Οὕτε τὰ δεξιὰ καὶ περισπούδαστα τοῖς πολλοῖς τὸ ἐπὶ τῷ καὶ μόνιμον ἔχει, οὕτε τὰ περιστατικὰ τῶν πραγμάτων καὶ κατηφῇ παχίως ἴδραται, ἀλλὰ πάντα σάλῳ τινὶ καὶ κλόνῳ καὶ μεταβολαῖς ἀδούκτοις ὑπὸκειται. Οὕτε γὰρ ὑγεία σώματος, οὕτε νεότης ἀνθρώπου, οὕτε εὐθηνία οἴκου, οὐκ ἡ λοιπὴ συμμετρία (8) τοῦ βίου ἐπὶ πολὺ διαμένει· ἀλλ' ἐν τῇ εὐδοκίᾳ τῶν τοῦ βίου, ἐκδέχου ποτὲ καὶ χαιμῶνα πραγμάτων. Ἥξει γὰρ νότος, ἥξει πανίς, οὐκ αἰεὶ κατὰ πρόμνην ἱσταμένου τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ τὸν περίελεπτον ἐν πᾶσι καὶ ζηλωτὸν ἀδούκτοις πολλὰκις ἀδοξάζει καταλαμβάνουσι· καὶ πάνταν εὐημερίαν τοῦ βίου, οἷον σπιλάδες τινὲς, περιπτύττει ἀδούκτοις συνεισάραξαν. Καὶ ἡ συνέχεια τῶν κακῶν ὡς περ κύματ' αἰεὶ ἐστίν, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις ἐπιχειρόμενα. Ὅψεται δὲ ποτὲ καὶ ταῦτα παραδραμόντα, καὶ πρὸς ἰαρότητα καὶ λευκὴν ὕπνωσιν γαλήνην τὸν βίον μεταβαλλόντα.

¹⁰ Exod. iii, 11. ¹¹ Exod. iv, 10. ¹² ibid. ¹³ Exod. xxxii, 34. ¹⁴ Exod. xxxiii, 15.

(1) Ex comment. in Isa., 514.

(2) Ibid., 517.

(3) Ibid., 514.

(4) Ibid., 517.

(5) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(6) Ex hom. in princip. Prov., 111.

(7) Ὁ δὲ Κύριος. Regius codex, ὁ δὲ Θεός.

(8) Συμμετρία. Contextus habet, εὐημερία.

μενον. Ὡς περ γὰρ θάλασσαν ἀμύχανον τὴν αὐτὴν Ἀ ἐπὶ πολὺ διαρκέσαι (τὴν γὰρ νῦν λείαν καὶ σταθιρὰν, μικρὴν ὕστερον ὄφει βίαις ἀνέμων τραχυνομένην καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀγριαίνουσαν καὶ βραστομένην τῷ κλύδωνι, βαθεῖα γαλήνη ταχὺ κατεστέρεσεν), οὕτω καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα βραδίως λαμβάνει τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα. Διὰ τοῦτο κυβερνήτου χρεῖα, ἵνα καὶ ἐν γαλήνῃ τοῦ βίου, πάντων αὐτῷ κατὰ νοῦν (1) προδόντων, τὰς μεταβολὰς ἐκδέχεται, καὶ μὴ ὡς ἀθανάτοισι τοῖς παροῦσιν ἐπαναπαύεται καὶ ἐν τῇ σκυθρωποτέρᾳ καταστῆται μὴ ἀπελπίσῃ τῶν ἀγαθῶν (2), ὡς ἂν μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθεῖς ὑποβρύχιος φέρεται. Οὕτως γὰρ ἐστὶν ὁ νοήμων κυβερνήτης, ὁ ἐστοχασμένως (3) τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα, καὶ ὅμοιος ἀεὶ αὐτῷ διαμένων, μήτε ἐπιειρόμενος ἐν ταῖς εὐθυμίαις, μήτε καταπίπτων ἐν ταῖς συμφοραῖς. Καίτοι κυβερνήτῃ μὲν οὐκ ἐφείται γαλήνην ποιεῖν ὅτε βούλεται, ἤ μὲν δὲ ἀχύρονα ἑαυτοῖς καθιστᾶν τὸν βίον καὶ πάνυ βέβητον, ἔαν τοὺς ἐνδοθεν ἐκ τῶν παθῶν ἐπινοισταμένους θορύβους κατασιγάσωμεν, καὶ τῶν ἐξωθεν προσπιπτόντων ὑψηλοτέραν τὴν γνώμην καταστηρώμεθα. Ἐπεὶ οἷγε σφοδρῶς ταῖς τοῦ βίου μερίμναις κατεληγμένοι, ὅσον ὄρνιθες πολύσαρκοι, εἰκῇ τὸ πτερόν ἔχοντες, κάτω πού σφύρονται μετὰ τῶν βοσκημάτων.

2. Πολλοὶ δὲ πολλάκις πολλὰ συναθροίσαντες ἐκ νεότητος, περὶ τὰ μέγα τοῦ βίου γενόμενοι, ἐπαναστάτων αὐτοῖς πειρασμῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, οὐκ ἔνεγκαν τοῦ χειμῶνος τὸ βάρος, διὰ τὸ τὴν κυβερνήτην αὐτοῖς μὴ παρῆναι, ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τὴν ζημίαν ὑπέμειναν. Καὶ οἱ μὲν, *Περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν*· ἄλλοι δὲ, σωγροσύνην ἦν συνήγαγον ἐκ νεότητος, ὥσπερ καταιγίδος τινὸς τῆς πονηρίας ἡδονῆς ἐπιδραμούσης, ἀπώλεσαν. Ἐλευσινώτατον θέαμα, μετὰ νηστείας, μετὰ σκληραγωγίας, μετὰ προσευχῆν ἐκτενῆ, μετὰ δάκρυον ἐκψύλλας, μετὰ ἐγκράτειαν εἰκοσί πού ἐτῶν ἢ τριάκοντα, δι' ἀπροσεξίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν, γυμνὸν ἀπάντων ἀποδειχθῆναι καὶ παραπλήσιον γενέσθαι τὴν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐντολῶν εὐθηνούμενον, ἐμπόρῳ τινα μεγαλοπλούτῳ, ὅς τῳ πλήθει τῶν ἀγωγίμων ἐπιγαλλόμενος, ἐξουρίας αὐτῷ τῆς νηδὸς φερομένης, τὰ φοβερὰ πειλάγη διαδραμῶν, πρὸς αὐτοῖς τοῖς λιμέσι διαβρύγντος τοῦ πλοίου, πάντων ἀδρόν ἔρτος ἀπεδείχθη. Τούτοις τοιούτους ὁ θεὸς ἡμῶν ἐλέει. Ἐλεος γὰρ ἐστὶ πάθος ἐπὶ τοῖς παρ' ἀξίαν τιταπεινωμένους, παρὰ τῶν συμπαθῶς διατιθεμένων γινόμενον. Ἐλεοῦμεν τὸν ἐκ μεγάλου πλοῦτος πρὸς τὴν ἐσχάτην πενίαν καταπεσόντα, τὸν ἐκ τῆς ἀκρας εὐεξίας τοῦ σώματος εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσθενείαν καταβληθέντα, τὸν ἐπὶ κάλλει καὶ ὥρᾳ σώματος ἀναλλόμενον καὶ ὑπὸ τῶν αἰσχι-

bilaritatem et in vere jucundam tranquillitatem transmutatam. Quemadmodum enim fieri non potest, ut mare diu idem permaneat (quod enim nunc tranquillum ac stabile vides, paulo post conspicias ventorum vi exasperatum; quod vero effervescens, et aestu effervescens, mox tranquillitas alta sedat), sic etiam res mundanae in utramque partem facile convertuntur. Eam ob causam gubernatore opus est, ut et in vitae tranquillitate, omnibus ex animi sententia procedentibus, mutationes praestoletur, nec in praesentibus tanquam semper permansuris conquiescat; neque in molestissimo etiam rerum statu meliora desperet, ne abundantiori moestitia absorptus submergatur. (4) Nam ille demum intelligens est gubernator, qui subjectae naturae habitatione, ea quae accidunt, tractat, quique sibi ipse similis semper permanens, neque rebus laetis effertur, neque in aerumnis animo concidit. Nam nauclero quidem non licet tranquillitatem facere cum voluerit, sed nobis tranquillam nobis ipsis vitam constituere, etiam omnino facile, si tumultus intus ex vitiiis insurgentes compescamus, et his quae extrinsecus accidunt, altiore animo stabiliamus. Nam qui vitae curis admodum detenti **579** sunt, veluti carnosae aves frustra alis instructae una cum pecoribus humi serpunt.

2. (5) Plerique vero multis a juventute collectis, ubi ad mediam fere aetatem progressi sunt, nequitiae spiritibus adversus eos tentationes excitantibus, tempestatis onus, utpote gubernatione destituti, non sustinuerunt: sed omnium illarum rerum jacturam fecere. Ac alii quidem *Circa fidem naufragaverunt*⁵, alii, prava voluptate in modum procelae ejusdam ingruente, comparatam ab juvena castitatem amiserunt. Miserabile spectaculum, post jejunium, post durum vitae genus, post prolixas preces, post lacrymas large profusas, post continentiam annorum viginti, aut forte triginta etiam, per animi inconsiderantiam ac incuriam, nudum et spolatum omnibus inveniri; ac similem fieri eum, qui praceptorum quaestu opulentus est, praediviti cuiquam mercatori, qui, ob copiam mercium laetus, secundo vento delata nave, horrenda maria emensus, diffractio ad ipsos portus navigio, repente omnibus nudatur. Hujuscemodi enim hominum *Deus noster miseretur*. (6) Misericordia siquidem affectio est erga eos qui praeter meritum depressi sunt, ab iis qui miseratione moventur proliciscens. Miseramur eum, qui ex magnis divitiis in extremam incidit paupertatem; eum, qui ex optima corporis habitudine ad summam redactus est debilitatem: eum, qui ob pulchritudinem ac

¹ 1 Tim. i, 19.

(1) Κατὰ νοῦν. Legitur in contextu, κατὰ νοῦν. Sic etiam habet codex Reg. 1910.

(2) Τῶν ἀγαθῶν. Contextus, ἑαυτόν, nec de se acesperet.

(3) Ἐστοχασμένως. Sic habet contextus. Editi,

ἐστοχασμένος.

(4) Ex epist. cccxiii, 431.

(5) Ex hom. in princip. Prov., 112.

(6) Ex hom. in psal. cxiv, 201.

elegantiam corporis prægestiebat, sed a fœdissimis ac turpissimis morbis corruptus est. Quoniam igitur et nos in paradiso degentes, eramus aliquando clari ac spectabiles, et tamen ob ejectionem inglorii et abjecti evasimus, Deus nostri miseretur, dum quales nos ex quibus facti simus, videt. Quapropter et Adamum hac misericordiæ voce revocabat, dicens : *Adam, ubi es* ⁷⁴? Non enim edoceri quærebat omnium gnarus, sed intelligere ipsum volebat, qualis ex quali factus esset. *Ubi es?* quasi

3. (1) Opertet itaque rationem, quæ tanquam iudex supremum in nobis locum sortita est, singula dijudicare et expendere, utrum recipienda sint necne, atque etiam assensionibus, et animæ motibus non sine diligenti iudicio aditum concedere. Hoc enim est quod ait Paulus : *Si enim nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur* ⁷⁵. Ne igitur curiosius futura indages, sed præsentibus utiliter utere. Quid enim prodest cognitionem præcipere? Si certe bonum erit quod futurum est, eveniet, licet non prænoveris : sin molestum, quid juvat mœrore in antecessum consumi? (2) Duplex est prudentiæ nomen : una enim suum ipsius commodum tuetur, sic tamen, ut simul situat proximo insidias, qualis est serpentis prudentia, caput suum custodientis. Hæc videtur astuta quædam esse morum malignitas, quæ cito quod sibi utile est comminiscitur, ac simpliciores deprædatur : quali prudentia fuit villicus iniquitatis. Vera autem prudentia, agendorum et non agendorum cognitio est et secretio : quam qui sequitur, nunquam secedet a virtutis operibus, nunquam exitioso vitii jaculo transfigetur.

580 4. (3) Quandoquidem unusquisque nostrum non potest per se invenire quid factum oporteat, propterea beneficus erga nos Deus consiliarios dat, non dominos. (4) Regis enim est imperare subditis, consiliarii autem utilia suadere volentibus. (5) Itaque nostrum unusquisque se arbitretur, non ut principem semetipsum, sed ut consiliarium a Domino datum populo, existimet. Talis erat consiliarius Novi Testamenti Paulus, cum ait : *Consilium vero do, ut misericordiam consecutus a Domino* ⁷⁶. Magnum vero beneficium est, prudentis ac benevoli consiliarii præsentia, qui quod deest prudentiæ consulentibus supplet. Quanta autem sit consilii utilitas demonstrat in primis Moyses, vir omni Egyptiorum sapientia instructus, qui ut amicus amico, ita cum Deo colloquebatur. Is a socero

Α στων παθῶν διαφθαρίντα. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ἡμῖν ποτε ἐνδοξοὶ ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς, ἐγενόμεθα δὲ ἀδοξοὶ καὶ ταπεινοὶ διὰ τὴν ἐκπτώσιν, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλεεῖ, ὁρῶν ἡμᾶς οἷοι ἀνθ' οἷων γεγονάμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἀδὰμ ἀνεκαλεῖτο τῇ τοῦ ἐλέου φωνῇ, λέγων· Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; Οὐ γὰρ διδαχθῆναι ἐζητεῖ ὁ πάντα εἰδώς, ἀλλὰ νοῆσαι αὐτὸν ἐξουλετο οἷος ἀνθ' οἷου γεγονας. Ποῦ εἶ; ἀντὶ τοῦ, Εἰς ποῖον πτώμα κατελήλυθας ἀπὸ τῆς ἐκείνου ὑψους;

dicat : In quam ruinam ex tanta sublimitate inci-

3. Χρὴ οὖν ὡς περ δικαστὴν τὸν λόγον τὴν ἀνωτάτω χώραν παρ' ἡμῖν λαχόντα, ἕκαστα κρίνειν καὶ ἐξετάζειν, τὰ τε δεκτέα καὶ μὴ (6), καὶ ταῖς συγκαταθέσει τῶν πραγμάτων, καὶ ταῖς ὁρμαῖς τῆς ψυχῆς, μετὰ ἀκριβοῦς ἐπικρισεως ἐπιτρέπειν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Παῦλος· Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Μὴ τοίνυν πολυπραγμονεῖν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ χρεῖσιμον διατίθεσθαι. Τί γὰρ ὄφελος ἐκ τοῦ προλαβεῖν τὴν γνῶσιν; Εἰ μὲν ἀγαθὸν ἴσται τὸ ἐσόμενον, ἤξει, καὶ μὴ προγνῶς· εἰ δὲ λυπηρὸν, τί σοι τὸ κέρδος προδαπανᾶσθαι τῇ λύπῃ; Διπλοῦν ἐστὶ τὸ τῆς φρονήσεως ὄνομα. Ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ φυλακὴ τοῦ οἰκείου συμφέροντος μετὰ τῆς πλησίον ἐπιβουλῆς, οἷα ἡ τοῦ ὄφους τὴν κεφαλὴν συντηροῦντος· ἤδε τις κοιραν εἶναι κακεντρέχεια τρώπων, ὥς ἑως τὸ ἴδιον λυσिताλὲς ἐξευρίσκουσα, καὶ συναρπάζουσα τοὺς ἀχειροτέτους, ὥς ἡ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἢ δὲ ἀληθὴς φρόνησις, διάγνωσις ἐστὶ τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων ἢ ὁ κατακολουθῶν οὐδέποτε μὲν τῶν τῆς ἀρετῆς ἐκτετέται ἐργων, οὐδέποτε δὲ τῷ ὀλέθρῳ τῆς κακίας περιπαρῆσθαι.

4. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ αὐτάρκης ἕκαστος ἀφ' ἑαυτοῦ εὐρίσκειν τὸ δέον διὰ τοῦτο, εὐεργετῶν ἡμῖς ὁ Θεός, συμβούλους, ἀλλ' οὐχὶ ἐξουσιαστὰς δίδωσι. Βασιλέως μὲν γὰρ ἴδιον, ἐπιτάσσειν τοῖς ἀρχομένοις· συμβούλου δὲ, πείθειν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοὺς βουλευμένους (7). Ὡς καὶ ἡμῶν ἕκαστος, μὴ ὡς ἄρχοντα ἑαυτὸν, ἀλλ' ὡς σύμβουλον παρὰ Κυρίου δεδομένον τῷ λαῷ, λογιζέσθω. Οὕτως ἦν καὶ ὁ Παῦλος σύμβουλος τῆς Καινῆς Διαθήκης, λέγων· Γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς ἡλεημένος παρὰ Κυρίου. Μεγάλῃ δὲ εὐεργεσίᾳ, συμβούλου φρονίμου καὶ εὐνοϊκῶς ἔχοντος παρουσίᾳ, ἀναπληροῦντος τὸ τῆς συνέσεως ἑλλείπον τῶν βουλευομένων (8). Ὅσον δὲ τὸ ἀπὸ συμβουλῆς ὄφελος, δείκνυσσι μάλιστα Μωϋσῆς, ὁ πάσῃ Αἰγυπτίῳ σοφίᾳ παιδευθεὶς, ὁ τῷ Θεῷ διαλεγόμενος, ὡς ἀνεί τις λαλήσει (9) φίλος φίλῳ. Οὗτος ἔλαβε γνώμην παρὰ

⁷⁴ Gen. iii, 9. ⁷⁵ 1 Cor. xi, 31. ⁷⁶ 1 Cor. vii, 15.

(1) Ex comment. in Isa., 411.

(2) Ex hom. in princip. Prov., 102.

(3) Ex comment. in Isa., 422.

(4) Ibid.; 421.

(5) Ibid.; 442.

(6) Τὰ τε δεκτέα καὶ μὴ. Legitur in contextu, τὰ τε λειπτά καὶ τὰ πρακτέα, quæ dicenda sunt et agenda.

(7) Τοὺς βουλευμένους. Contextus, βουλευομένους, utilia suadere consulentibus.

(8) Βουλευομένων. Hanc scripturam e contextu sumpsimus : non enim vitio carebat vulgata, βουλευμένων.

(9) Λαλήσει. Forte, λαλήσοι, vel, melius, λαλήσαι. Edit.

τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Ἰωθὴρ, ὥστε καταστῆσαι χιλιάρχους, καὶ εκατοντάρχους, καὶ δεκάρχους, ἐπὶ τὸ κρίνειν τὸν λαόν. Καὶ Δαβὶδ δὲ συμβούλῳ ἐχρήσατο τῷ Χουσί, δι' οὗ διεκτέδασε στρατηγικὴν γνώμην τοῦ Ἀχιτόφελ. Καὶ ὅλως, ἰερὸν τι πρᾶγμα ἡ συμβουλὴ, γνώμης ἑνώσεις, ἀγάπης καρπὸς, ταπεινοφροσύνης ἀπέδειξις. Ἀλαζονεία γὰρ δεινὴ, τὸ μηδενὸς εἶσθαι χρεῖν, ἀλλ' ἐαυτῷ προσέχειν ὡς μόνῳ τὰ κράτιστα συμβουλευσασθαι δυναμένῳ. Ἡμεῖς δὲ ἐκνοῦμεν ἑαυτοὺς ἐπιδοῦναι τοῖς τὰ δέοντα εἰσηγουμένοις, καὶ αἰσχυρόμεθα τοὺς συνετυτέρους τῶν κατὰ τὸν βίον ὁμολογεῖν. Ὁ δὲ τὸν σύμβουλον ἀναμένων, καὶ τοῖς ἰδίῳις λογισμοῖς καθ' ἑαυτὸν εἰδῶσιν, ἐν χρόνῳ πλεόνει μετὰ βεβήλου καὶ προσοχῆς ἀνιχνεύσει τὸ δέον. Πολὺ τοιγαροῦν τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον ἐκ τῆς συμβουλῆς τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ ἓνα μηδένα ἐαυτῷ ἐξαρκεῖν πρὸς ταῦτα (1), ἀλλὰ δεῖσθαι κοινῶν πλέον κατὰ τῶν συμφερόντων ἐκλογὴν, ἢ κατὰ τῆς ἐνεργείας τῆς σωματικῆς. Ὡς ἀτυμβούλευτος ἄνθρωπος, πλείον ἐστὶν ἀκυδέρητον, ὥς ἐτυχε ταῖς φοραῖς τῶν πνευμάτων ἐνδεδομένον. Εἰ τοίνυν ἐν ταῖς περὶ τῶν τυχόντων σκέψεσι συμβούλους παραλαμβάνομεν, ὅταν ὑπὲρ ψυχῆς καὶ τῶν διαφερόντων αὐτῇ βουλευώμεθα, πῶς οὐχὶ καὶ τοὺς θυμαστοὺς ἐπιζητητέον ἡμῖν; Ὁ δὲ, παρούσης συμβουλῆς ἀγαθῆς, τῷ θελήματι τῆς καρδίας αὐτοῦ πορευόμενος τῆς ματαίας, ὁμοίος ἐστὶ τῷ Ῥεβοᾶμ, ὃς ἀτιμάσας τὴν σώζουσαν γνώμην τῶν πρεσβυτέρων, ἐχολούθει τοῖς νεωτέροις τοῖς συνεκτραφεῖσιν αὐτῷ, δι' οὓς καὶ τῶν δέκα φυλῶν τῆς βασιλείας ἐξέπεσεν.

5. Οὕτως αἱ κατὰ τῶν δικαίων βουλαὶ ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βουλευομένων, ὥσπερ ἀπὸ στεβρῶν καὶ ἀντιτύπων σωμάτων τὰ προσπεσόντα βέβλη πρὸς τοὺς ἀφέντας ἐπάναισι. Φυλάσσει γὰρ Κύριος πάντα τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐξολοθρεύσει· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΚΒ΄.

1. Τὸ τῆς ἐν τῷ προτάγματι διανοίας τοῦ Δημιουργοῦ πολὺχουν τοσοῦτόν ἐστιν. ὅσαι καὶ αἱ τῶν δημιουργηθέντων διαφοραὶ καὶ κοινότητες. Οἷς πᾶσι δι' ἀκριθείας ἐπιξέλωμεν, ἵσον ἐστὶ καὶ κύματα πελάγους ἀπαριθμεῖσθαι, ἢ ταῖς κοτύλαις πειρᾶσθαι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἀπομετρεῖν. Πῶς γὰρ ἂν τις δι' ἀκριθείας ἐπέλθοι τὰ ἐν ταῖς βίαις τῶν ὀρνέων ἰδιώματα; Πῶς μὲν οἱ πελαργοὶ οὕτω κατὰ τὸν ἓνα καιρὸν οἰκδομοῦσι τοῖς τῆδε χωρίοις· οὕτω δὲ ὅφ' ἐνὶ συνθήματι πάντες ἀπαίρουσιν, ὅπερ οὐδὲ πόρρω ἐστὶ συνέσεως λογικῆς. Πῶς δὲ δορυφοροῦσιν αὐτοὺς αἱ κορώναι, καὶ παραπέμπουσιν, ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ συμμαχίαν τινὰ παρεχόμεναι πρὸς ὀρνέας πολε-

A suo Jethro consilium accepit, ut tribunos præficeret, centuriones, et decuriones, qui judicarent populum. David quoque consultore usus Chusi est, per quem militare Achitophel consilium dissipavit. Atque, ut breviter dicam, divina prorsus res est consilium, voluntatum consensus est, charitatis fructus, humilitatis argumentum. Intoleranda enim arrogantia est, arbitrari nullius se indigere, sed sui solius sententiae stare, ac si solus optima consulere valeat. Nos vero his qui recta consulunt, nos ipsi dedere pigramur: pudetque nobis in vivendi ratione prudentiores agnoscere. Qui autem consiliarium exspectat, suis etiam ille cogitationibus opportunitatem præbet, ut cum examine ac attentione diutius investigent quid deceat. (2) Valde igitur necessarium ac utile hominum vitæ consilium, quod nemo sibi ad ista solus sufficiat, sed adiutoribus magis indigeat ad rerum utilium delectum, quam ad ea quæ corpore perficiuntur. Quare qui consiliario caret, navis est gubernatore destituta, temere ventorum motibus permissa. Quod si in rerum leviorum deliberationibus consiliarios adhibemus; cum deliberamus de anima et de rebus ei utilibus, nonne admirabiles nobis quærendi sunt consilarii? Qui autem, cum adest bonum consilium, vanæ cordis sui voluntati obsequitur, is similis est Roboam, qui, spreto seniorum salutari consilio, juniores secum educatos secutus est, per quos imperium in decem tribus amisit ¹⁹.

C 5. Sic instructa adversus justos consilia in auctorum capita redundant, ut immissæ in solida et obnitentia corpora sagittæ ad eos redeunt, a quibus sunt immissæ. Custodis enim Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet ²⁰: quoniam illi debetur omnis gloria, honor et magnificentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

581 DE PROVIDENTIA.

SERMO XXII.

1. (3) Tanta est Creatoris in jubendo intelligentiæ secunditas, quantæ rerum creatarum dissimilitudines et convenientiæ. Quæ omnia accurate recensere, perinde est ac si quis fluctus pelagi enumerare, aut manus vola aquam maris admetiri conetur. (4) Quis enim possit cunctas proprietates ad volucrum vitam pertinentes accurate recensere? (5) Quomodo ciconiæ quidem omnes uno et eodem tempore his in locis ædificent, et sub uno signo omnes discedant: quod quidem a rationis intelligentia non longe abest. Quomodo autem stipent ipsas cornices, easque, ut mihi quidem videtur, deducant, et sociale quoddam illis auxilium

¹⁹ III Reg. xii, 8 sqq. ²⁰ Psal. cxliv, 20

(1) Πρὸς ταῦτα. Contextus, πρὸς πάντα.

(2) Ex comment. in Isa., 452.

(3) Ex hom. vii in Hexam., 63.

(4) Ex hom. viii in Hexam., 71.

(5) Ibid., 75.

præstent adversus hostiles aves. Cujus rei argumentum est, primum quidem quod eo tempore nulla prorsus coruix appareat : deinde quod cum vulneribus redeunt, manifesta belli socialiter pugnatî indicia referant. Quis apud ipsas præscripsit hospitalitatis jura ? quis ipsis desertæ militiæ accusationem minatus est, adeo ut nulla a comitatu sese subtrahat ? (1) Grues autem vicissim exercent excubias. Et quidem aliæ dormiunt : aliæ vero circumeuntes, omnem ipsis securitatem per somnum exhibent. Deinde tempore vigiliarum peracto, hæc quidem clangore edito ad somnum convertitur : illa vero succedens, quam accepit securitatem, sua vice reddit. Hunc etiam in volatu ordinem servant. Alia enim alias itineris dux est ; sed ubi per aliquod tempus statutum volatui præfuit, retro se recipiens, vice ducatum insequenti tradit. (2) Vos autem qui non creditis futuram in resurrectione mutationem, revocata in mentem bombycis mutatione, manifestam resurrectionis notionem accipite. (3) Vos etiam qui mysterium nostrum ridetis, quasi impossibile et extra naturam sit, ut virgo pariat, virginitate illi integra permanente ; cogitate Deum, cui hoc placuit, innumera ex natura argumenta ad rerum mirabilium fidem in antecessum proposuisse. Nam vulturibus absque ulla conjunctione parere dedit, licet maxime longævis, quippe quibus vita ad centum usque annos plerumque protendatur : atque ita in rebus omnibus, nobis perspicua miraculorum suorum monumenta reliquit.

2. (4) Est vero ipsis quoque piscibus suus sapiens quidam ac bene dispositus ordo, quorum unumquodque genus novit distinctam sibi a natura vitæ rationem : et in definitis sibi maris partibus perinde atque in civitatibus, aut vicis quibusdam, aut antiquis patriis immoratur. Jam vero et pisces quidam peregrinare soliti, velut ex communi curia in externas regiones proficiscentes, sub uno signo omnes discedunt. Cum enim præscriptum setandi tempus institerit, alii ab aliis emigrantes sinibus, communi naturæ lege concitati, ad mare aquilonium festinant. **582** Et quidem ipso ascensus tempore pisces coactos per Propontidem in Euxinum Pontum influentes, uti torrentem quemdam videre possis. Equis movet ? quodnam est regis imperium ? qualia edicta in foro exposita præfinitum tempus indicant ? quinam hospitem advenarumque ductores ? Vides divinam ordinationem cuncta complentem, atque per minutissima pervadentem. Piscis divinæ legi non adversatur, nos vero salutaribus præceptis non obsequimur. Cave pisces asperneris, quod omnino insipientes sint, et rationis expertes : sed time, ne etiam his inferior sis

A μίους. Σημείον δὲ, πρῶτον μὲν τὸ μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ τὸν καιρὸν ἐκείνον κορώνην παντάπασιν· ἐπειθ' ὅτι μετὰ τραυμάτων ἐπανερχόμεναι, ἐναργῆ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῆς ἐπιμαχίας τὰ σημεῖα κομίζουσι. Τίς παρ' αὐταῖς τοὺς τῆς φιλοξενίας διώρισε νόμους ; τίς αὐταῖς ἐπέλησε λειποστρατίου γραφὴν, ὥς μηδεμίαν ἀπολείπεσθαι τῆς προπομπῆς ; Αἱ γέραναι δὲ τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιτροπῆς ὑποδέχονται. Καὶ αἱ μὲν καθιεύδουσιν, αἱ δὲ κύκλῳ περιουῖται, πᾶσιν αὐταῖς ἐν τῷ ὕπνῳ παρέχονται τὴν ἀσφάλειαν. Εἴτα τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρουμένου, ἡ μὲν βοήτασιν, πρὸς ὕπνον ἐτράπετο, ἡ δὲ τὴν διαδοχὴν ὑποδεξαμένη, ἥς εὐτυχὲς ἀσφαλείας μετέδωκεν ἐν τῷ μέρει. Ταύτην καὶ ἐν τῇ πτήσει τὴν εὐταξίαν φυλάττουσιν. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλη τὴν ὁδὴν ἐκδέχεται, καὶ τακτὸν τινα χρόνον προκαθηγησαμένη τῆς πτήσεως, εἰς τὸ κατόπιν περιελθοῦσα, τῇ μεθ' ἑαυτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ παραδίδωσιν. Οἱ δὲ γε ἀπιστοῦντες περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἀλλοιώσεως, μεμνημένοι τῆς κατὰ τοὺς σῆρας μεταβολῆς, ἐναργῆ λαμβάνετε τῆς ἀναστάσεως ἔκνοιαν. Καὶ οἱ γελῶντες τὸ μυστήριον τῶν, ὥς ἀδυνάτου ὄντος καὶ ἐξω τῆς φύσεως παρθένον τεκεῖν, τῆς παρθενίας αὐτῇ φυλαττομένης ἀχράντου· ἐνθυμήθητε, ὅτι ὁ ἐν τούτῳ εὐδοκίᾳς Θεὸς, μυρίας ἐκ τῆς φύσεως ἀγορμῆς πρὸς τὴν πίστιν τῶν παραδόξων προλαβὼν καταβάλετο. Τοὺς τε γὰρ γυῖας ἀσυνδυάστως τίκτειν ἐποίησε, καὶ ταῦτα μακροβιωτάτους ὄντας, οἷς γοῦς μέχρις ἑκατὸν ἐτῶν ὥς τὰ πολλὰ ἡ ζωὴ παρατείνεται· καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν τῶν οἰκείων θαυμάτων ἐναργῆ τὰ ὑπομνήματα καταλέλοιπεν.

C τὰ ὑπομνήματα καταλέλοιπεν.
2. Ἔστι δὲ τις καὶ παρὰ τοῖς ἰχθύσι σοφὴ καὶ εὐτακτοῦ διακόμησις, καὶ ἑκαστον γένος αὐτῶν οἶδε τὴν ἀνωρισμένην αὐτοῖς παρὰ τῆς φύσεως διαίταν· καὶ ὥσπερ πόλεις, ἢ κόμαις τισὶν, ἢ πατρῶσιν ἀρχαῖαις, τοῖς ἀποτεταγμένοις αὐτοῖς τῆς θαλάσσης μέρεσιν ἐναυλίζεται. Ἡδὲ δὲ τινες καὶ ἀποδημητικοὶ τῶν ἰχθύων, ὥσπερ ἀπὸ κοινοῦ βουλευτηρίου πρὸς τὴν ὑπερορίαν στελλόμενοι, ὑφ' ἐνὶ συνθήματι πάντας ἀπαίρουσιν. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ τεταγμένος καιρὸς τῆς κυψέως καταλάβῃ (5), ἄλλοι ἀπ' ἄλλων κώπων μεταναστεύοντες, τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ διεγερθέντες, ἐπὶ τὴν βορείαν (6) ἐπείγονται θάλασσαν. Καὶ ἰδοὺς ἂν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνόδου ὥσπερ τι ρεῦμα τοὺς ἰχθύας ἠνωμένους, καὶ διὰ τῆς Προποντιδὸς ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον ῥέοντες. Τίς ὁ κινῶν ; ποῖον πρόσταγμα βασιλέως ; ποῖα διαγράμματα κατ' ἀγορᾶν ἠπλωμένα τὴν προθεσμίαν δηλοῖ ; Οἱ ξιναγωγοῦντες (7) τίνες ; Ὅρξῃ τὴν θείαν διατάξιν πάντα πληροῦσαν, καὶ διὰ τῶν μικροτάτων διέκουσιν. Ἰχθύς οὐκ ἀντιλέγει νόμῳ Θεοῦ, καὶ ἄνθρωποι σωτηρίων διαταγμάτων οὐκ ἀνιχνεύονται. Μὴ καταφρόνει τῶν ἰχθύων, ἐπειδὴ ἄφρονες (8) παντελῶς καὶ ἄλογα· ἀλλὰ φοβοῦ μὴ καὶ τούτων ἀλογώτερος ᾖς, τῇ διαταγῇ

(1) Ex hom. viii in *Hexaem.*, 74.

(2) Ibid., 78.

(3) Ibid., 76.

(4) Ex hom. vii *Hexaem.*, 66.

(5) *Καταλάβει*. Forte, κατὰ ἄδην. Edit.

(6) *Βορείαν*. Sic scripsimus pro βορείην, quod legebatur in editis. Ib.

(7) *Ξιναγωγοῦντες*. Contextus, ξιναγοῦντες.

(8) *Ἄφρονες*. Contextus, ἄφρονες, πάντα

τοῦ κτίσαντος ἀνθιστάμενος. Οὐδὲν παρ' αὐτοῖς ἐξ ἡμικτίας ὠπλίσται τοῖς ὀδοῦσιν, ὡς βοῦς παρ' ἡμῖν καὶ πρόβατον· οὐδὲ γὰρ μηρυκίζει τι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν σκαρὸν μόνον ἱστοροῦσιν τινες. Πάντα δὲ ἐξυτάταις ἀκμαῖς ὀδόντων καταπεπύκνωται, ἵνα μὴ τῇ χρονίᾳ μαστῇσιν ἡ τροφή διαρρέῃ· ἐμελλε γάρ, εἰ μὴ ὀξείως κατατεμνομένη τῇ γαστρὶ παρεπέμπετο, ἐν τῇ λεπτοποιήσει διαφθεῖσθαι παρὰ τοῦ ὕδατος. Ἄκουε τοίνυν αὐτῶν μονονουχὶ φωνῇν ἀφιέντων δι' ὧν ποιοῦσιν, ὅτι εἰς διαμονὴν τοῦ γένους τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. Οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἔχουσι δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον, καὶ τὸ πρακτικὸν ἐπιδεικνύοντα. Παύσωμεν, φασιν, ἐπὶ τῷ βόρειον πέλαγος. Πλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ ἔχειν, διότι ἐπ' ὀλίγον αὐτῇ προσδιατρίβων ὁ ἥλιος, οὐκ ἐξάγει αὐτῆς ἕλκον διὰ τῆς ἀκτίνος τὸ πότιστον. Χαίρει δὲ τοῖς γλυκύσιν καὶ τὰ θαλάσσια. Ὅθεν καὶ ἐπὶ ποταμοῦς ἀνανήχεται πολλάκις, καὶ πόρρω θαλάσσης φέρεται. Ἐκ τούτου προτιμότερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν λοιπῶν ἐστὶ κόλπων, ὡς ἐπιτήδειος ἐναποκυῖσθαι καὶ θρέψαι τὰ ἔγγονα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σπουδαζόμενον ἀρκούντως ἐκπληρωθῇ, πάλιν πανδημεὶ πάντες ὑποστρέφουσιν οἰκαδε. Καὶ τίς ὁ λόγος, ἀκούσωμεν παρὰ τῶν σιωπῶντων. Ἐπιπύλαιος, φασιν, ἡ βορεῖα θάλασσα, καὶ ὑπερὰ προκειμένη τῶν ἀνέμων ταῖς βίαις, ὀλίγας ἀκτῖς καὶ ὑποδρομὰς ἔχουσα. Αὐτὸ καὶ ἐκ πυθμένος οἱ ἄνεμοι βρόδῳ αὐτὴν ἀναστρέφουσιν, ὡς καὶ τὴν βυθίαν ψάμμον τοῖς κύμασιν ἀναμείγνυσθαι. Ἀλλὰ καὶ ψυχρὰ χειμῶνος ὥρα, ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων ποταμῶν πληρουμένη. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον μέτριον ἀπολαύσαντες αὐτῆς ἐν τῷ θέρει, πάλιν χειμῶνος ἐπὶ τὴν ἐν τῷ βυθῷ ἀλίαν καὶ τὰ προσήλια τῶν χωρίων ἐπείγονται, καὶ φυγόντες τὸ θυσηνικὸν τῶν ἀρκτικῶν, τοῖς ἐπ' ἑλαττον τινασσομένοις κόλποις ἐγκαθορμίζονται. Εἰδὼν ταῦτα ἐγὼ, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἐθαύμασα. Εἰ τὰ ἄλογα ἐπινοητικὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν σωτηρίας, καὶ οἷός τὸ αἰρετὸν αὐτῶ καὶ τὸ φευκτὸν ὁ ἰχθύς· τί ἐροῦμεν ἡμεῖς οἱ λόγοι τιτιμημένοι, καὶ νόμοι πεπαιδευμένοι, ἐπαγγελίαις προτραπέντες, ἐν πνεύματι σοφισθέντες, εἰτα τῶν ἰχθύων ἀλογώτερον τὰ κατ' ἐαυτοὺς διατιθέμενοι; εἴπερ οἱ μὲν ἴσασιν τοῦ μέλλοντός τινα ποιῆσθαι πρόνοιαν, ἡμεῖς δὲ ἐκ τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀνεπιστίας δι' ἡδονῆς βροταγμάτων τὴν ζωὴν ἀναλίσκομεν. D

A ratione, ordinationi conditoris obsistens. (2) Nul-
lum piscium genus dimidia ex parte instructum est
dentibus, ut bos et ovīs apud nos : neque enim
ipsorum quisquam ruminat, nisi scarus solus se-
cundum quorundam narrationem. At vero omnes
piscēs acutissima condensatorum dentium acie
communiantur, ne esca dum diutius manditur,
dissuat : nisi enim celeriter dissecta in ventrem
destruderetur, extenuata per aquam dissiparetur.
(3) Audi igitur eos, per ea quæ faciunt tantum non
emittentes hanc vocem : Nos ad perpetuam generis
conservationem longinquam hanc peregrinationem
suscipimus. Non ipsis inest propria ratio : sed na-
turæ legem habent sibi fortiter insidentem, et quod
agendum est suggerentem. Eamus, inquit, ad
aquilonare pelagus. Dulcior est enim illa aqua
quam reliquum mare, propterea quod sol brevi
tempore in eo commorans non ex eo per suos ra-
dios educit quidquid potui aptum est. Gaudent et
marina aquis dulcibus. Unde et ad flumina sæpe
enatant, proculque a mari discedunt. Hac de causa
cæteris sinibus ab ipsis præfertur Pontus, velut ad
fetus edendos atque enutriendos idoneus. Postquam
vero id quod in votis erat, expletum abunde fuit,
rursus omnes catervatim ad propria revertuntur.
Et quæ sit redeundi ratio, a mutis audiamus. Aqu-
lonare æquor, inquit, profundum non est, cum-
que supinum sit, violentis ventis exponitur, ac
littora pauca et paucos recessus habet. Quapropter
etiam ab imo solo ipsum facile concutiant venti,
adeo ut arena quæ in fundo subsidebat, fluctibus
permisceatur. Quin et frigidum est hiemis tempo-
re, quippe quod a multis magnisque fluviiis replea-
tur. Propterea ipso in æstate moderate potiti, rur-
sus hieme ad teporem in profundo conservatum,
et ad aprica loca properant, atque septentrionales
ventos graves et infestos fugientes, in sinus minus
exagitatos velut in portus sese recipiunt. Vidi hæc
ego, et Dei in omnibus sapientiam admiratus sum.
Bruta si prospiciunt sibi, ac propriam suam salu-
tem servant, si novit piscis quid sibi eligendum sit
aut fugiendum : quid nos sumus dicturi, qui ratione
cohonestati, lege eruditi, pollicitationibus invitati,
et spiritu edocti, adhuc tamen res nostras ineptius
quam pisces ipsi disponimus ? illi enim futura quo-
abjecta in belluinis voluptatibus vitam nostram

3. (4) Quod si sermone percurramus, quanta
hisce brutis animalibus ad conservandam suam
vitam insit diligentia, quam edocta non sunt, 583
sed quam natura habent; nonne ad nos ipsos cu-
stodiendos, et ad salutem animarum curandam im-
pellemur, aut gravius condemnabimur, cum depre-
hensi fuerimus etiam ab imitatione pecorum abesse ?
Ursa sæpenumero profundissimis plagis sauciata,
sibi ipsa medetur omni arte, dum verbasco natu-

(1) Ἡ ἐπιπύλαιος κατακρηθισμένη. Hæc addita
ex contextu.

(2) Ex hom. vii in Hexam., 67.

(3) Ibid., 68.

(4) Ex hom. ix in Hexam., 82.

ram siccam habente vulnera obturat. Vulpem quoque sibi ipsi pini lacrymis medicantem videre possis. Testudo vero viperæ carnibus exsatiata, noxam sibi a venenata bestia imponentem per adversam origani naturam evitat. Quin et serpens furniculo pastus oculorum læsioni remedium adhibet. Boves etiam diu hiemis tempore inclusi, jam tandem redeunte vere, naturali sensu mutationem percipientes e stabulis ad exitus spectant, et omnes ceu uno signo dato faciem convertunt. Oves vero, accedente hieme, pastum avide vorant, quasi pro futura penuria victum sibi pararent. (1) Quid vero per hæc nobis hominibus indicatur? Inesse nimirum quemdam futuri sensum pecoribus; ut nos præsentis vitæ non sinus addicti, sed ad futurum sæculum omne studium conferamus. (2) Unde inter innumeras oves agnus e stabulis exsiliens, matris suæ vocem novit, et ad ipsam festinat, et proprios lactis fontes inquit? imo si in egenas matris mammas inciderit, tamen est illis contentus, plena et gravia ubera prætergressus. Unde itidem mater inter agnos quam plurimos proprium agnoscit? Vox una, idem color, similis omnium odor, quantum odoratum nostro objicitur. Sed tamen quidam inest in ipsis sensus, nostra comprehensione acutior, quo cuique quod suum est dignoscere licet. Nondum sunt dentes catulo, et tamen adversus eos qui molestiam sibi afferunt, sese per os tueretur. Nondum cornua sunt vitulo, tamen novit ubi sibi arma enascentur. Propterea quod Deus ipsorum opifex rationis defectum majore sentiendi facultate compensavit.

4. (3) Nec quisquam incuset Conditorem, quod animalia venenata produxit exitiosa ac vitæ nostræ adversantia. Aut pari ratione possit quis vituperare pædagogum, qui puerorum levitatem inconstantiamque in ordinem redigit, quique plagis ac flagellis eorum lasciviam ac protervitatem castigat. Domino confidis? Per fidem potestatem habes ambulandi super serpentes ac scorpiones. (4) Annon vides viperam Paulo sarmenta colligenti adherentem, nullumque ei detrimentum inferentem, quod ille sanctus inventus est fide plenus? Quod si fide cares, non magis timeas bestiam, quam tuam ipsius incredulitatem, qua te ipsum omni corruptioni obnoxium effecisti. Nam quæcunque patimur mala, divina hæc ordinatione patimur. Neque enim nos perversis potestatibus cruciandos omnino permittit, sed ipse punitionum modum definit, habita eorum, quibus vult moderi, virium ratione. Quidquid etiam boni divina vi nobis 584 obvenit, gratiæ universa perficientis operationem esse dicimus. Omnibus enim rebus providet Deus,

Α τὰ; ὥστε ἰσχυρὰ παραβύουσα. Ἰδοὺς ἄν καὶ ἀλώπεκα τῷ δακρύῳ τῆς πίτουρος ταύτην ἰωμένην. Χαλῶντ' ἐπὶ σαρκῶν ἐχιδνῆς ἐμφορηθεῖσα, διὰ τῆς τοῦ ὀριγάνου ἀντιπαθείας φεύγει τὴν βλάβην τοῦ ἰοδόλου. Καὶ ὄφεις, τὴν ἐν τοῖς φούθοις βλάβην ἐξιδται, βύσση-θεὶς μαράθριον. Καὶ βόες μὲν κατακλεισμένοι χρόνίως ἐν ὥρῃ χειμερινῇ, ἤδη ποτὶ τοῦ ἔαρος προσιώντος, τῇ φυσικῇ αἰσθήσει τὴν μεταβολὴν ἐκδεχόμενοι, ἐκ τῶν βουστασίων πρὸς τὰς ἐξόδους ὁρῶσι, πάντες ὅφ' ἐνὶ συνθήματι μεταβαλόντες τὸ σχῆμα. Πρόβατα δὲ, χειμῶνος προσιώντος, λάθρως τὴν τροφὴν ἐπεμβάλλεται, ὥστε ἐπιτιτίζόμενα πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐνδοειαν. Τί δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ἐνδείκνυται τοῖς ἀνθρώποις; τὸ καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τινὰ εἶναι τοῦ μέλλοντος αἰσθησιν, ὥστε καὶ ἡμᾶς μὴ τῇ παρούσῃ ζωῇ προσημιχέναι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν πᾶσαν ἔχειν σπουδὴν. Πόθεν ἐν μυρίοις προβάτοις, ἀρνείος τῶν στικῶν ἐξαλλόμενος, εἶδε μὲν (5) τὴν φωνὴν τῆς μητρὸς, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπείγεται, ἐπιζητεῖ δὲ τὰς οἰκίας πηγὰς τοῦ γάλακτος; καὶ πενιχραῖς ταῖς μητρώαις περιτύχῃ θηλαῖς, ἐκείναις ἀρκεῖται, παραδραμὼν εὐθὰ βαρυνόμενα. Καὶ ἡ μήτηρ ἐν μυρίοις ἀρνάτιν ἐπιγινώσκει τὸ ἴδιον; Φωνὴ μία, χρῶμα ἡ αὐτὴ, ὁσμὴ παρὰ πάντων ὁμοία, ὅσον τῇ ἡμετέρᾳ ἐσφρήσει παρίσταται. Ἄλλ' ὅμως ἐστὶ τις αὐτοῖς αἰσθησις, τῆς ἡμετέρας καταλήψεως ἐξουτέρα, καθ' ἣν ἐκάστῳ πάρεστιν ἡ τοῦ οἴκου διάγνωσις. Οὕτω οἱ ὁδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὅμως διὰ τοῦ στόματος ἀμύνεται τὸν λυπήσαντα. Οὕτω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ, καὶ οἶδε τοῦ τὰ ὅπλα αὐτῷ ἐκφυήταται. Διότι ὁ δημιουργήσας αὐτὰ θεὸς, τὴν τοῦ λόγου ἑλλειψὶν διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων περιουσίας παρεμύθησατο.

4. Καὶ μηδαὶς ἐγκαλεῖτω τῷ Ποιητῇ, ὅτι καὶ ὅλα ζωᾶ φθαρτικὰ (6) καὶ πολέμια τῇ ζωῇ ἡμῶν ἐπειστήγαγεν. Ἡ οὕτω δ' ἄν (7) τις καὶ παιδαγωγῷ ἐγκαλοῖτ', εἰς τάξιν ἄγοντι τὴν εὐκολίαν τῆς νεότητος, καὶ πληγαῖς καὶ μάστιγι τὸ ἀκόλαστον σωφρονίζοντι. Πάποιθας ἐπὶ Κύριον; ἔχεις τὴν διὰ πίστεως ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω βέβαιων καὶ σκορπίων. Οὐχ ὅρῃς, ὅτι φρυγανίζομένη τῷ Παύλῳ ἐναψαμένη ἢ ἔχης (8) οὐδεμίαν προσετρίψατο βλάβην, διὰ τὸ πλήρη πίστεως εὐρεθῆναι τὸν ἅγιον; Εἰ δὲ ἄπιστος εἴ, φοβοῦ μὴ μᾶλλον τὸ θηρίον, ἢ τὴν σεαυτοῦ ἀπιστίαν, δι' ἧς πάσῃ φθορᾷ σεαυτὸν εὐάλωτον κατεσκευάσας. Καὶ γὰρ πάντα ὅσα πάσχομεν σκυθρωπά, ἐκ τῆς θείας διαταγῆς ὑπομένομεν. Οὐκ ἐξ γὰρ ἡμᾶς ἐκδότους ταῖς πονηραῖς κολαστικαῖς δυνάμεσιν, ἀλλ' αὐτὸς τὰ μέτρα ὀρίζει τῶν κολάσεων, στοχαζόμενος τῆς δυνάμειος τῶν θεραπευομένων. Καὶ πᾶν ὅπερ εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμειος ἀγαθὸν φθάσει, τῆς πάντο ἐνεργούσης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι φαιν. Οὐδὲν γὰρ ἀπρονοήτον, οὐδὲ ἡμελημένον παρὰ τῷ θεῷ· πάντα σκοπεῖ ὁ ἀκρίβητος ὀφθαλμὸς· πᾶσι πάρι-

φωνήν. Novit et colorem ipsum et vocem.

(6) Φθαρτικὰ. Contextus, καὶ φθαρτικὰ.

(7) Οὕτω δ' ἄν. Forte, οὕτω γ' ἄν. Edit.

(8) Ἐναψαμένη ἢ ἔχης. Contextus, ἐναψαμένη ἢ ἔχης.

(1) Ex hom. ix in Hexaem., 83.

(2) Ibid., 84.

(3) Ibid., 86.

(4) Ibid.

(5) Οἶδε μέρ. Contextus. τὴν χροὶαν αὐτὴν, τὴν

εστι, σκορπίζων ἐκάστην τὴν σωτηρίαν. Πολλάκις γοῦν καὶ ἐν τοῖς μικροτάτοις ἡ σοφία αὐτοῦ καὶ ἡ πρόνοια διαφαίνεται. Ὁ γὰρ οὐρανὸν διαπλώσας, καὶ τὰ ἀπλετα μεγέθη τῶν πελάγων ἀναχέας, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ λεπτότατον κέντρον τῆς μελίσσης κοιλάδας ὥσπερ ἀβλὸν, ὥστε τὸν ἰὸν δι' αὐτοῦ ἐκχεῖσθαι. Εὐκαιρον οὖν εἶπεν μετὰ τοῦ προφήτου· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ.

ΛΟΓΟΣ ΚΓ'.

1. Τὸ τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰσφέρεισθαι τινα, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτῷ σῶμα (1) ἔξοι, οὐ διαγινώσκοντός ἐστιν ἐαυτὸν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ παραγγέλλματος· οὐτὶ οὐ τὸ ὁρώμενόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τινος δεῖ περιττοτέρας σοφίας, δι' ἧς ἕκαστος ἑμῶν ὁ τί ποτὲ ἐστιν ἐαυτὸν ἐπιγινώσκειται. Τοῦτο δὲ μὴ καθηραμένοις τὸν νῦν ἀδυνατώτερον, ἢ λημῶντι πρὸς τὸν ἥλιον ἀναδλέψαι. Οὕτε γὰρ ἐν κρηρῇ γράψαι δυνατὸν, μὴ προκαταλεάναντα τοὺς ἐναποκαίμενους χαρακτῆρας· οὕτε ψυχῇ θεῖα διδάγματα παραθέσθαι, μὴ τὰς ἐκ τοῦ ἔθους προλήψεις αὐτῆς ἐξαλόντα. Εἰ γὰρ ἐπιλείπει τῇ ψυχῇ λογισμὸς ἀγαθός, ὁρλονότι ἐπιλείπει αὐτῇ φωτισμός· οὐ παρὰ τὸ ἐπιλείπειν τὸ φωτίζον, ἀλλὰ παρὰ τὸ νυστάζειν τὸ φωτισθῆναι ὁρεῖλον. Οὕτε γὰρ σῶματι ζῆν μὴ ἀναπνέοντι δυνατὸν, οὕτε ψυχῇ συνεστάναι μὴ γνωρίζουσῃ τὸν κτίσαντα· Θεοῦ γὰρ ἀγνοία, θάνατός ἐστι ψυχῆς. Οὐ δὲ οὖν τῷ σῶματι δουλεύετον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη· ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὰ βέλτεστα ποριστέον, ὥσπερ ἐκ δεσμοπτηρίου, τῆς πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίας αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντα, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν χρεῖστον ἀπεργαζομένους. Οἱ γὰρ τοῦ μὲν σώματος, ὡς ἂν κάλλιστα ἔχοι, φροντίζοντες, τὴν δὲ χρησομένην αὐτῷ ψυχὴν ὡς οὐδενός· ἀξίαν περιορῶντες, οὐδὲν ἐκφέρουσι τῶν περὶ μὲν τὰ ὄργανα σπουδαζόντων, τῆς δὲ δι' αὐτῶν ἐνεργούσης τέχνης καταμελούντων. Μήτε οὖν τοῖς σοῖς, μήτε τοῖς περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ σεαυτῷ μόνῳ πρόσεχε. Ἄλλο γὰρ ἐσμὲν ἡμεῖς αὐτοί, καὶ ἄλλο τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐσμὲν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, καθ' ὃν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενήμεθα· ἡμέτερα δὲ, τὸ σῶμα, καὶ αἱ δι' αὐτοῦ αἰσθήσεις· περὶ ἡμᾶς δὲ, χρήματα, τέχναι, καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευή. Μὴ οὖν τῇ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντός τρόπου δίδωκε· ἀλλὰ τὴν ψυχὴν κατακόσμει, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ, ὥστε πάντα τὸν ἐκ τῆς πονη-

A omniumque curam gerit : omnia vigil semper oculos speculatur : omnibus adest, salutem unicuique spargens. Sæpenumero igitur in tenuissimis etiam ejus relucet sapientia atque providentia. Qui enim cælum expandit, atque ingentes marium abyssos effudit, is ipse est qui tenuissimum apiculæ stimulum fistulæ instar excavavit, ita ut per eam venenum emittat. Nos igitur dicere cum propheta opportunum atque consentaneum est : *Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! Omnia in sapientia fecisti* ⁶¹. Illi convenit gloria, et honor, et magnificentia, Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE ANIMA.

SERMO XXIII.

1. (2) Omne studium huc conferre ut corpus quam optime se habeat, non hominis est semel cognoscentis, neque intelligentis sapientem illam admonitionem, qua docemur, quod sub aspectum cadit, id hominem non esse, sed requiri sapientiam quamdam præstantiorem, qua quisque nostrum seipsum qualis tandem sit agnoscat. Hoc autem difficilius est mentem non puram habentibus, quam lippienti solem aspicere. (3) Nam nec in cera scribere potest, qui jam insitas litteras non deleverit : nec animo divina dogmata mandare, qui anticipatas e consuetudine opiniones ex eo non sustulerit. Nam si desit animæ bona cogitatio, deest ei videlicet illuminatio ; non quod deficiat id quod illuminat, sed quia dormitat id quod debet illuminari. (4) Neque enim corpus quod non respirat, vivere, neque anima quæ Conditorem non cognoscit, consistere potest. Dei enim ignoratio, animæ mors est. (5) Non igitur corpori inservendum, nisi quantum maxime necessarium ; sed ea quæ potiora sunt, animæ comparanda sunt, ita ut ipsam ex ea quam cum corporis affectionibus habet communione, tanquam ex carcere per philosophiam eximamus, simulque etiam corpus villis atque libidinibus reddamus inexpugnabile. (6) Et enim qui corporis, ut se optime habeat, curam gerunt, animam autem illo usuram parvipendunt, nihil differunt ab iis qui circa instrumenta operam consumunt, artem vero per hæc operantem negligunt. (7) Neque igitur tuis, neque hiis quæ circum te sunt, sed tibi ipsi soli attende. Aliud enim sumus nos ipsi, aliud nostra, aliud quæ circa nos sunt. Nos quidem anima sumus et mens, secundum quam ad imaginem Conditoris sumus facti ; nostra vero, corpus, et qui per ipsam sunt, sensus : circum nos autem pecuniæ, artes, et reli-

⁶¹ Psal. ciii, 24.

(1) Σῶμα. Legendum videtur, τὸ σῶμα. Edit.

(2) Ex serm. De legendis libris gent. 181.

(3) Ex epist. ii, 72.

(4) Ex hom. ad sanctum baptismum, 113.

(5) Ex lerm. De legendis libris gent., 181.

(6) Ibid., 182.

(7) Ex hom. in illu 1, Attende tibi ipsi, 18.

qua vitæ supellex. Quære ne carni attende, nec ullo modo proseguare illius bona : sed animam exorna et excole, ejusque adeo sis sollicitus, ut supervenientes illi ab improbitate sordes omnes precibus ac oratione repurges.

2. (1) Nam nec speculum sordidum imagines specierum excipere potest, nec anima sæculi curis occupata, et tenebris, quæ ex carnis affectibus offunduntur, obscurata, Spiritus sancti illustrationes suscipere potest. Animæ enim bonum, natura pulchrum et honestum existimari debet. Animæ autem thesaurus est corporis indigentia : hoc enim divite, illa pauper est. (2) Et quemadmodum in staterarum momentis unam lancem si degravabis, necesse est omnino ut oppositam reddas leviolem : ita etiam in corpore et animo, dum unum redundat, alterum necessario imminuitur. Fruente enim corpore habitudine bona, atque obesitate aggravato, consequens est ut mens ad peculiare sibi actiones infirma sit ac debilis. Contra, animo se bene habente, et bonorum meditatione ad propriam magnitudinem erecto, sequitur bonam corporis habitudinem contabescere, et elanguere.

3. (3) Atque ut nulla disciplina nos edocet morbum odisse, sed ex nobismetipsis ea quæ molestiam creant, aversamur : ita et animæ inest quedam mali fuga citra doctrinam. Malum autem est omnis animæ morbus : virtus vero rationem obtinet sanitatis. Quidam enim sanitatem recte definiunt, esse actionum naturalium bonam habitudinem. Quod idem si quis quoque de bono animæ habitu dixerit, a decore non aberrabit. (4) Nemo siquidem filium suum in foveam lapsurum aspernatur, aut si ceciderit, in ipsa eum ruina deserit : quanto vero gravius est, animam in profundum vitiorum delapsam, interitui permittere ? Oportet itaque animum, affectibus quidem imperare, Deo vero servire. Neque enim illi et peccatum et Deus dominari potest, sed improbitatem superare, omniumque rerum Domino subiaci necesse est. (5) Quemadmodum vero arboris propria virtus est, tempestivo fructu scatere, sed tamen ipsa etiam folia circum ramos exagitata aliquid ornamenti conciliant : ita et animæ quoque primarius fructus est veritas ipsa, sed tamen haud ingratus est externæ sapientiæ amictus, tanquam si folia quædam fructui et umbraculum et aspectum non inanimatum præbeant. Etenim nullus pictor adeo perfecte corporis effigiem, ut arcanos animæ sensus oratio exprimit. Ejus igitur curam, quoad fieri poterit, geramus, ut bona futura assequamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui una cum Patre, simul et sancto Spiritu, sit gloria, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(1) Unus codex indicat epist.

(2) Ex hom. in illud, Attende tibi ipsi. 19.

(3) Ex hom. ix in Hexaem., 83.

Αρίας επιγιγνώμενον αὐτῇ ῥύπον· οὐδ' αὖ τῆς προσευχῆς ἀποκαθαίρεσθαι.

2. Οὐτε γὰρ κατ'ὁππρῶ ρυπῶντι δυνατόν τῶν εἰκότων διέξασθαι τὰς ἐμφάσεις, οὔτε ψυχὴν ταῖς βιωτικαῖς περιελημμένην μερίμναις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐπισκοτούμενην πείθεσι, δυνατόν ὑποδιέξασθαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις. Φύσει μὲν οὖν εἶναι καλὸν ἡγεῖσθαι χρὴ τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν. Ὑψὺς δὲ θεοαύρισμα, σώματος ἐνδοξία· τοῦτου γὰρ πλουτοῦντος, ἐκείνη πένεται. Καὶ ὡς περ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν ἐάν μίαν καταβαρύνῃς πλάστιγγα, κουφετέραν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὁ τοῦ ἑτέρου πλεονισμὸς ἀναγκάζει ποιεῖται τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἑτέρου. Σώματος μὲν γὰρ εὐπαυοῦντος, καὶ πολυσταρκίᾳ βαρυνομένου, ἀνάγκη ἀδρανῆ καὶ ἀτονὸν εἶναι πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας τὸν νοῦν· ψυχῆς δὲ εὐεκτούσης, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον μέγεθος ὀφουμένης, ἐπόμενον ἔστι τὴν τοῦ σώματος ἑξὶν καταμαραινέσθαι.

3 Καὶ ὡς περ οὐδεὶς ἡμᾶς λόγος διδάσκει τὴν νόσον μισεῖν, ἀλλ' αὐτόματον ἔχομεν τὴν πρὸς τὰ λυποῦντα διαβολὴν· οὕτω καὶ ψυχὴ ἐστὶ τις ἀδίδακτος ἐκκλησις τοῦ κακοῦ. Κακὸν δὲ, πᾶν ἀβρώστημα ψυχῆς· ἢ δὲ ἀρετὴ λόγον ὀυγείας ἐπέχει. Καλῶς γὰρ ὠρίσαντό τινες, ὀυγείαν εἶναι τὴν εὐστάθειαν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν. Ὁ καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐεξίας εἰπὼν τις οὐχ ἁμαρτήσας τοῦ πρέποντος. Οὐδεὶς γὰρ περιορᾷ τὸ ἑαυτοῦ τέκνον μέλλον καταπίπτειν εἰς βόθρον, ἢ ἐμπροσθεν ἐναφίρει τῷ πτωματι· πόσον δὲ διενόησον, ψυχὴν εἰς βάθος κακῶν ἐμπροσθεν ἐναφίρει τῇ ἀπωλείᾳ; Δεῖ τοιγαροῦν τὴν ψυχὴν ἀρχεῖν μὲν τῶν παθῶν, δουλεύειν δὲ τῷ Θεῷ. Ἀφίχανον γὰρ αὐτὴν καὶ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βαρυνέσθαι, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ δεῖ κακία μὲν ἐπικρατεῖν, τῷ Δασπότῃ δὲ τῶν ὧλων ὑποστέλλεσθαι. Καθότι δὲ φρυγὸς οἰκία μὲν ἀρετῇ τῷ καρπῷ βρύειν ὠρεῖται, φέρει δὲ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περιτραύμενα· οὕτω δὲ καὶ ψυχῆς προηγούμενος μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἀχαρὶ γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλησθαι, οἷόν τινα φύλλα σκέπτειν ἐπὶ τινι τῷ καρπῷ καὶ ὅψιν οὐκ ἄσπον παρεχόμενα. Καὶ γὰρ οὐδεὶς γραφεὺς χαρακτῆρα σώματος οὕτως ἀκριβῶς ἐκλαθεῖν δύναται, ὥς λόγος ἐξικονέται τῆς ψυχῆς τὰ ἀπόρρητα. Αὐτῆς τοίνυν ἐπιμαλώμεθα, ὅση δύναμις, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(1) Unus codex indicat hom. in psal

(3) Ex scrui. De legendis libris gent., 173.

ΠΕΡΙ ΤΙΜΗΣ ΓΟΝΕΩΝ, ΚΑΙ ΤΗΡΩΣ, ΚΑΙ Α ΔΕ HONORE PARENTIBUS EXHIBENDO, AC
NEOTHTOS. DE SENECTUTE ATQUE JUVENITUTE.

ΛΟΓΟΣ ΚΔ'.

SERMO XXIV.

1. Τὸ, Ἐξεγέρθητι, Κύριε ὁ Θεός μου, ἐν προστάγματι ᾧ ἐνετείλω, δύναται μὲν καὶ ἐπὶ τῷ μυστήριον τῆς ἀναστάσεως ἀναγέρεσθαι, παρακαλοῦντος τοῦ Προφήτου ἐξεγερθῆναι τὸν κριτὴν εἰς ἐκδίκησιν παντὸς ἁμαρτήματος, καὶ τὰς προδιατεταγμένας ἡμῖν ἐντολὰς τελεσθῆναι· δύναται δὲ καὶ ἐπὶ τὴν τότε κατὰστασιν τῶν πραγμάτων λαμβάνεσθαι, παρακαλοῦντος τοῦ προφήτου ἐξεγερθῆναι τὸν κριτὴν εἰς ἐκδίκησιν τοῦ προσταγματος οὗ ἐνετείλατο. Πρόσταγμα δὲ ἦν, *Τίμια τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα*, παρὰ Θεοῦ δεδομένον, ὑπερ πάντων ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Αὐτὸ παρακαλεῖ, εἰς αὐτοῦ τι ἐκείνου ἐπανόρθωσιν καὶ σωφρονισμὸν τῶν πολλῶν μὴ μακροθυμεῖν τὸν Θεόν· ἀλλ' ἀναστῆναι ἐν ὀργῇ, καὶ διαναστάντα ἐκδικῆσαι τὴν ἰδίαν ἐντολήν. Οὐ γὰρ ἡμεῖς, φησὶν, ἐκδικήσεις, ἀλλὰ τὸ πρόσταγμα τὸ σὸν καταφρονεῖν. Ὁ αὐτὸς ἐνετείλω. Αἴτιον γάρ, ὅτι ἐνδὲς ἀδίκου σωφρονισθέντος, πολλοὶ ἐπιστρέφουσι. Καίτοιγε ἡ περὶ τοὺς γιγνόμενους τῶν πελαργῶν πρόνοια ἐξαρκεῖ καὶ μόνῃ τοὺς παῖδας ἡμῶν, εἰ προσέχειν βούλονται, φιλοπάτορας καταστήσει. Πάντως γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἐλλείπων κατὰ τὴν φρόνησιν, ὥς μὴ αἰσχύνῃς αἴτιον κρίνειν τῶν ἀλογισμάτων ὀρνίθων ὑπερέλκειν κατ' ἀρετήν. Ἐκεῖνοι γάρ, τὸν πατέρα ὑπὲρ τοῦ γήρους περὶβύθσαντας περιστάντας ἐν κύκλῳ, τοῖς εἰκείοις περὶ περιβάλλουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀγέφυκως παρασκευάζοντες, τὴν δυνατὴν καὶ ἐν τῇ πᾶσι παρέχοντες βοήθειαν, ἡρέμα τῷ περὶ χουφίζοντας ἐκατέρωθεν. Καὶ οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαθεσθῆναι, ὥστε ἤδη τινὲς τὴν τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ἀντιπελάργωσιν ὀνομάζουσι.

2. Σὺ τίνων εἰ βούλει περὶ τῶν μελλόντων παρῆσθαι, ποιεῖς τὰ δοκούντα κατὰ τὴν νόμον, καὶ ἀνάμεινε τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. *Τίμια τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα*· ἴσα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς· ἡς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσι σοι. Εὐγνώμονες γὰρ παῖδες, μεγάλα ποιοῦσι τῶν πατέρων τὰ ἐγκώμια. *Τὰ τέκνα, ἀγαπάτε τοὺς πατέρας*· οἱ γὰρ οὗτοι μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα, ὁ Θεός· Ἀπόστολος παραινεί. Εἰ γὰρ λέαινα στέργει τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ λύκος ὑπὲρ σκυλάκων μάχεται· τί εἴπη ἄνθρωπος καὶ τῆς ἐντολῆς παρακούων καὶ τὴν φύσιν παραχάρασσων, ὅταν ἡ παῖς ἀτιμάζων γῆρας πατρὸς, ἢ πατὴρ διὰ δευτέρων γάμων τῶν προτέρων παίδων ἐπιλαυθάνηται; Ἀδικώτατος περὶ τὴν τῶν ἐκγόνων ἐκτροπὴν ὁ ἀστός. Δύο γὰρ ἐξάγων νεοσσούς, τὸν ἑτερον ἄγων εἰς γῆν καταβόρηνυσι, ταῖς πληγαῖς τῶν περὶ ἀπωθούμενος· τὸν δὲ ἑτερον μόνον ἀναλαβὼν, αἰκαιοῦται, διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπιπόνον ἀποποιούμενος ὃν ἐγέννησεν. Ἀλλ' οὐκ ἐξ

1. (1) Illud, *Exsurge, Domine Deus meus, in precepto quod mandasti*¹¹, potest quidem et ad resurrectionis mysterium referri : adeo ut Propheta iudicem exhortetur, ut exsurgat ad cujuscunque peccati ultionem, et ut mandata, quæ nobis ante præscripsit, ad exitum perducantur. Potest etiam et de statu rerum, ut tunc erat, accipi, orante Propheta, ut iudex 586 ad vindictam præcepti quod mandavit, exsurgat. Præceptum autem erat a Deo datum : *Honora patrem tuum et matrem*¹², quod ipsum ejus filius fuerat transgressus. Ideo Deum adhortatur, ut non cunctanter et illum ipsum corrigat, et multos refrenet : sed exsurgat in ira, et exsurgens, proprium vindicet mandatum. Non enim, inquit, me ulcisceris, sed præceptum tuum neglectum, quod ipse mandasti. Constat enim fore ut, castigato improbo uno, multi convertantur. (2) Porro cura, quam ciconiæ senecta confectis exhibent, potest vel sola liberos nostros, si attendere velint, ad parentum amorem excitare. Nemo enim homo est, qui ita prorsus mente destituatur, ut non turpe judicet, ab avibus perquam brutis virtute superari. Ille siquidem genitorem præ senio pennarum defluyis laborantem circumstantes, suismet pennis calefaciunt, suppeditantque abunde alimentum : quin subsidium ei, quoad fieri potest, in ipso volatu præstant, utrinque alis suis leniter sublevantes. Atque hoc ita apud omnes decantatum est, ut jam quidam beneficiorum remunerationem antipelargosim appellent.

2. (3) Si vis igitur de rebus futuris certus esse, ea quæ lege jubentur exsequere, bonorumque possessionem expectato. *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene tibi sit, et eris longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi*¹³. (4) Grati enim et pii liberi magnas parentibus laudes conciliant. (5) Vos, filii, diligite parentes : vos, parentes, nolite ad iracundiam prorocare filios, divinus monet Apostolus¹⁴. Nam si leæna amat setus suos, et lupo pro suis catulis pugnat : quidnam dixerit homo qui et præcepto non obtemperat, et ipsam adulterat naturam, cum aut filius inbonestat patris senectutem, aut pater propter secundas nuptias priorum filiorum obliviscitur ? (6) Aquila in educanda prole iniquissima est. Etenim ubi pullos duos exclusit, horum alterum dejicit in terram, ac pennarum verberibus protrudit : alterum autem duntaxat assumptum pro suo habet, atque quem genuit, propter victus comparandi difficultatem

¹¹ Psal. vii, 8. ¹² Exod. xx, 12. ¹³ ibid. ¹⁴ Ephes. vi, 4.

(1) Ex hom. in psal. vii, 100.

(2) Ex hom. vii in Hexaem., 75.

(3) Ex comment. in Isa., 544.

(4) Unus codex indicat epist.

(5) Ex hom. xi in Hexaem., 83.

(6) Ex hom. viii in Hexaem., 76.

abdicat. Sed, ut aiunt, perire hunc non sinit ossifraga : ipsum enim susceptum una cum propriis suis pullis educat. Tales sunt parentes illi, qui paupertatis prætexitu infantes exponunt, aut etiam in patrimonio distribuendo iniquissimi sunt erga liberos. Quemadmodum enim illis, ut essent, ex æquo tribuere : ita æquum est, ut eis vitæ agendæ facultatem pari æqualique ratione suppeditent. Cave imiteris earum avium, quibus ungues adunci sunt, crudelitatem : quæ ubi viderint suos fetus jamjam volatui maturos, alis eos verberantes ac expellentes, ex nido ejiciunt, ac deinceps nullam eorum curam suscipiunt. Amoris vero cornicis erga suos pullos æmulum te præsta, quæ ipsos jam volantes comitatur, alimoniamque subministrans, illos diutissime enutrit.

3. Is enim qui mente infans et imprudens est, ab eo nihil differt, qui ætate est infans : *Canities autem est prudentia in hominibus*¹. (1) Nam revera plus confert ad senioris commendationem senectus mentis, quam crinium albor. **587** Etenim si quis ad exemplum sapientis Danielis corpore quidem juvenis sit, mente vero canus, is potiori jure pluris æstimandus est, quam qui corporis canitiem cum animo impuro circumferunt. Nam ad Danielelem, cum adhuc puer esset, et ætate sensibili junior, sed spiritali prudentiæ canitiæ cobonestatus, gratia transit presbyterii. Sic nonnunquam accedit, senioribus vitam negligenter desidioseque ducentibus, juniores, eo quod propter canescentem in ipsorum animis virtutem seniores sint, præstantiores inveniri. Gravissima autem pœna est ab insipiente juventute gubernari civitatem. (2) Est enim adolescentia levitati obnoxia et ad flagitia prona : cupiditates effrenatæ, belluinæ iræ, petulantia, contumelia, superbia et arrogantia, vitia sunt una cum juventute enutrita. Excitatur invidia adversus virtute præstantissimum, suspensiones habentur adversus domesticos. Innummerabilium malorum turba juventutem comitatur, quorum omnium consortes esse subditos necesse est. Quippe principum vitia calamitates sunt subditorum. (3) Hinc illa ante postremam Jerosolymorum expugnationem fluxere mala, cum inter se pugnautes, seditione et cæde civitatem implevere, neque a suis hostibus ipsos undique obsidentibus ad concordiam quæ necessaria erat, cives sunt adducti : sed extrema sibi metuentes, civitate tantum non capta, dejectis muris, hostibus ingredientibus, in se invicem domini ac primatus obtinendorum studio invaserunt. Atque hæc ideo patiebantur, quod ablati esset ab eis propheta, conjector, senior, et admirabilis consiliarius : contra, supra ipsos constituti essent adolescentes principes, eis-

¹ Sap. iv, 8.

(1) Ex comment. in Isa., 431.

(2) Ibid., 453.

(3) Ibid., 455.

Α τοῦτον διαφθαρεῖναι τὴν φήσιν· ὑπολαβοῦσα γὰρ αὐτὸν, τοῖς οἰκείοις αὐτῆς νεοσσῶς συνεκτρέψει. Τοιοῦτοι τῶν γονέων εἰ ἐπὶ προφάσει πενίας ἐκτιθέμενοι τὰ νήπια, ἢ καὶ ἐν τῇ ἐκνομῇ τοῦ κλήρου ἀνισότατοι πρὸς τὰ ἔχοντα. Δίκαιον γὰρ, ὥσπερ ἐξ ἰσοῦ μεταδεδώκασιν τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὰς ἰσῶς αὐτοῖς, καὶ ὁμοτίμως παρέχειν. Μὴ μιμήσῃ τῶν γαρύφονόχων τὸ ἀπηγνῆς· οἱ, ἐπειδὴν ἴδωσι τοὺς ἑαυτῶν νεοσσῶς κατατολμῶντας λοιπὸν τῆς πίστεως, ἐκβάλλουσι τῆς καλιᾶς, τύπτοντας τοῖς πτεροῖς καὶ ὠθοῦντας, καὶ οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιῶνται πρὸς τὸ λοιπόν. Ζήλωσαι τῆς κορώνης τὸ φιλότεκνον· ἢ καὶ πετομένον ἤδη παρέπεται, σιτίζουσα αὐτοῦ καὶ ἐκτρέφουσα μέχρι πλείστου.

B 3. Διαφέρει γὰρ τοῦ νηπίου καὶ τῆς ἐλικίας οὐδὲν ὅ ἐν ταῖς φρεσὶ νηπιόζων· *Πολὺν δὲ ἐστὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις*. Πλείον γὰρ τῷ ὄντι εἰς πρεσβυτέρου σύστασιν, τῆς ἐν ὀρεῖ λευκότητος, τὸ ἐν φρονήσει πρεσβυτερικόν. Ἐάν γάρ τις ἦ, κατὰ τὸν σοφὸν Δανιὴλ, νέος μὲν τὸ σῶμα, πολὺς δὲ τὴν φρόνησιν, δίκαιότερος προτιμᾶσθαι τῶν τὰς σωματικὰς πολιὰς ἐν ἀκολάστῳ προαιρέσει προφερόντων. Καὶ γὰρ παιδάριον ὄντα τὸν Δανιὴλ, καὶ νεώτερον κατὰ τὴν αἰσθητὴν ἐλικίαν, τὴν δὲ νοητὴν πολιὰν ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἄγοντα, μετέλθει τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ χάρισμα. Οὕτως ἐνδέχεται ποτε, πρεσβυτέρων βρῦθῶς καὶ ἡμελημένως βιούντων προτιμωτέρους εὐρίσκεισθαι νέους, ὡς πρεσβυτέρους ὄντας διὰ τὴν πολιῶσαν αὐτῶν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. Ἔστι δὲ καὶ χαλεπωτάτη τιμωρία, τὸ ὑπὸ νεανίσκων ἀφρόνων ἀγεσθαι πόλιν. Κοῦρον γὰρ ἡ νεότης, καὶ εὐκίνητον πρὸς τὰ φαῦλα· ἐπιθυμῖαι δυσκάθεκτοι, ἔργα ὀθριώδεις, προπέτεια καὶ ὕβρεις, ὑπερηφάνεια καὶ φυσιώσεις, σύντροφά τῇ νεότητι πάθη· φθόνοι πρὸς τὸ ὑπερέχον, ὑπόψια πρὸς τὸ οἰκίον, μυρίων κακῶν ἑσμὸς συνέζευχται τῇ νεότητι. Ὡν πάντων ἀνάγκη ἀπολύειν τοὺς ἀρχομένους· διότι τὰ τῶν ἀρχόντων κακὰ συμφορὰ τοῖς ἀρχομένοις γίνονται. Ἐντεῦθεν τὰ πρὸ τῆς αἰώσεως Ἱεροσολύμων τῆς τελευταίας ταύτης συνέδη κακὰ, ὅτε συμπεσόντες ἀλλήλοις, στάσεως καὶ φόβου τὴν πόλιν ἐνέπηρσαν, οὐδὲ ὑπὸ τῶν περιετοιχισμένων αὐτοῖς πολεμίων εἰς τὴν ἀναγκαίαν ὁμόνοιαν οἱ πόλιναι συναυγόμενοι, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐσχάτων ἀγωνιῶντες, τῆς πόλεως ἤδη λαμβανομένης, τῶν τειχῶν καταβριπτουμένων, τῶν πολεμίων εἰσχυομένων, ὑπὸ φιλαρχίας καὶ φιλοπρωτείας ἀλλήλους (4) ἀντεπήρσαν. Καὶ ταῦτα ἐπασχον, διὰ τὸ ἀρῶναι ἀπ' αὐτῶν προφήτην, καὶ στοχαστὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον· ἐπιστῆναι δὲ αὐτοῖς ἀρχοντας νεανίσκους, καὶ ἐμπείκτας αὐτῶν κυριεῦσαι. Ἴν' οὖν μὴ καὶ ἡμῖν τὰ αὐτὰ ἐκείνοις συμβαίῃ, τὸ μὲν ἀλλήλοις ἀντεπιέναι φύγωμεν· τὴν δὲ ἐμόνοιαν

(4) Ἀλλήλους. Forte, ἀλλήλοις, ut paulo infra. Edit.

καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους τιμὴν καὶ εἰρήνην διώξωμεν, ὅπως μετὰ τοῦ ἀγαλλῶς βιώσαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

que dominarentur derisores. Ut igitur nobis eadem quæ ipsis non accidunt, demus operam, ne nos invicem opprimamus; mutuūque inter nos honorem pacemque prosequamur, ut et vita integerrime ac sine periculo traducta, futura bona consequamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria, et potestas, in sæcula sæculorum. Amen.

INDEX

Locorum Basilii ex quibus hi XXIV sermones compositi fuere.

(Paginæ sunt edit. Garner. typis grandioribus expressæ.)

Ex Homil. II in Hexaemeron, pag. 476; III, 478; V, 476, 477, 511, 531; VI, 476, 551, 557; VII, 493, 501, 570, 581, 581, 582; VIII, 525, 551, 574, 581, 586, 586; IX, 485, 488, 576, 582, 583, 585, 586.
Ex homil. in psal. i, p. 472, 472, 477, 495, 500, 572; VII, 550, 554, 585; XIV, 490, 491, 495, 496; XXVIII, 525, 551; XXIX, 559; XXXII, 488, 519; XXXIII, 497, 505, 520, 544, 544, 544, 550, 551, 551; XLV, 509; XLVIII, 515, 554; LIX, 549; LXI, 470, 473, 474, 496, 505, 552, 554, 575; CXIV, 525, 579.

Ex libro i adversus Eunomium, p. 556, 557, 568, 571.

Ex homil. in psal. xiv, p. 474, 489, 507, 553; XXXVII, 509, 511; CXV, 533, 536.

Ex comment. in Isa., p. 471, 472, 472, 475, 471, 478, 481, 503, 503, 509, 510, 510, 511, 520, 521, 525, 521, 525, 550, 553, 554, 561, 561, 561, 561, 572, 575, 574, 574, 575, 576, 577, 579, 580, 586, 586.

Ex homil. I De jejunio, p. 527, 527, 551, 550, 550, 559, 561, 565, 565; II, 526, 527, 559, 563.

Ex homil. in illud, Attende tibi ipsi, p. 477, 510, 520, 555, 585.

Ex homil. De gratiarum actione, p. 556, 542, 543, 544, 544.

Ex homil. in mart. Julittam, p. 477, 498, 523, 524, 532, 553, 558, 540, 545, 549.

Ex homil. in illud Lucæ, Destrnam, p. 486, 487, 488, 492, 492, 499, 500, 500, 501.

Ex homil. in divites, p. 486, 488, 492, 493, 498, 499, 500, 501, 501, 502, 503, 503, 504, 511, 535.

Ex homil. in famem et siccitatem, p. 486, 487, 510, 521, 522, 544, 548, 554.

Ex homil. Quod Deus non est auctor malorum, p. 556.

588 Ex homil. adversus iratos, p. 480, 561, 565, 566, 567.

Ex homil. De invidia, p. 486, 493, 568, 569, 570, 570.

Ex homil. in principium Proverb., p. 471, 475, 506, 578, 579, 579.

Ex homil. in sanctum baptismum, p. 515, 516, 517, 518, 519, 572, 584.

Ex homil. in ebriosos, p. 469, 477, 560, 561, 561, 562, 563, 571, 573.

Ex homil. in illud, In principio erat Verbum, p. 477.

Ex homil. in Barlaam mart., p. 483.

Ex homil. in Gordium mart., p. 572.

Ex homil. in quadraginta martyres, p. 548.

Ex homil. De humilitate, p. 576, 576.

Ex homil. Quod rebus mundanis adhærendum non sit, p. 470, 489, 491, 505, 521, 531, 533, 534, 535, 559.

Ex serm. De legendis libris gentilium, p. 471, 473, 475, 478, 478, 482, 493, 497, 499, 506, 549, 551, 560, 571, 572, 573, 584, 585.

Ex homil. in Mamantem mart., p. 475, 475.

Ex Proœmio de iudicio Dei, p. 506, 507, 508, 509.

Ex serm. i ascet., p. 473, 575.

Ex serm. ii ascet., p. 474, 485, 497, 553.

Ex Proœmio in Regulas fusius tractatas, p. 469.

Ex Regulis fusius tractatis, p. 475, 475, 478, 479, 480, 481, 481, 483, 483, 511, 512, 522, 522, 531, 538.

Ex Regulis brevius tractatis, p. 480.

Ex homil. dicta in Lacizis, p. 489, 499, 502, 502, 503, 566, 567, 569, 570, 570.

Ex serm. De eleemosyna et iudicio, t. III, col. 1707 et seqq.

Ex homil. adversus calumniatores S. Trinitatis p. 545.

Ex homil. III De jejunio, p. 530.

Ex epistolis, I, p. 525; II, 473, 479, 480, 524, 524, 530, 531, 547, 558, 575; V, 556, 537; VI, 558, 545; XVI, 556; XX, 484; XXI, 567; XXIX, 542; XLIV, 552, 553; XLV, 514; LIII, 474; LV, 572; LIX, 543, 564, 567, 577; XCIV, 568; XCVII, 484; CI, 539, 548; CXII, 554, 555; CXXXIV, 480; CXXXIX, 542; CXL, 541; CL, 489; CLIV, 475; CLVI, 521; CLXXIV, 525, 550; CLXXXV, can. 2, et CCXVIII, can. 84, 520; CCIII, 482, 481, 485, 568, 569; CCIV, 571; CCX, 577; CCXVII, 481; CCXIX, 566; CCXXVI, 567; CCXXXVI, 497, 530; CCXLIV, 474; CCXLVI, 541; CCXLVII, 541, CCL, 484; CCLX, 474; CCLXIX, 559, 540; CCLXXII, 568, 568; CCLXXXVIII, 481; CCXCH, 474, 578; CCC, 537; CCCII, 559, 542.

Ex lib. De Virg., p. 572.

D. MĀRANI

ADDENDA ET EMENDANDA.

(Paginae sunt editionis Bened.)

In libro *De Spiritu sancto*, cap. 27, p. 54, ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἁγίου τῆς Εὐχαριστίας, etc., cum conficitur panis Eucharistiae, etc. Quidquid hunc in locum dixi, eo dixi consilio, ut catholicam doctrinam defenderem, ac demonstrarem interpretationem illam Erasmi, cum ostenditur panis Eucharistiae, nihil prodesse Protestantibus. Sed tamen fatendum est clariorem esse interpretationem Ducei, et ad cavillationes vitandas tutiorem. Quare illius annotatio, quam supra apposuimus, dignissima est quæ legatur.

Cap. 29, p. 62, ὥσπερ τι ἀλεξήριον, tanquam aliquod amuletum. Placuerat mihi hæc scriptura primi codicis Regii propter eas rationes quas in annotatione exposui. Sed tamen legendum videtur, ut in quatuor codicibus mss., ὥσπερ ἄλλο τι ἐξήριον, tanquam aliud aliquod valedictionis donum. Sic enim apud Gregorium Nazianzenum or. 14, p. 225, *Christus hinc disciens pacem reliquit nobis, ὥσπερ ἄλλο τι ἐξήριον*.

Epist. 2, p. 70, τὴν τοῦ τόπου κατασκευὴν, loci structuram, id est formam ac situm.

Epist. 3, p. 76, εἰ τῷ σὺ δραστηρίῳ συνταγμαμένοι εἴμεν, ad verbum, si cum strenuo tuo presidio conjuncti simus. Vide epist. 225, pag. 356, not.

Epist. 8, p. 89, καὶ εἰ καὶ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς ὀνομάζεται, quod si etiam nominatur Patris dextera, id est, Si dexteræ Patris vocabulum usurpatur in Scripturis, hujusque dexteræ digitus est Spiritus sanctus. Quare parenthesis claudenda post hæc voces, Εὐχαριστῶν ἐχθροῦς, ac totus hic locus sic reddi ac scribi debet: *Quod si etiam de Patris dextera fit mentio (dextera enim Domini fecit virtutem, et dextera tua percussit inimicos), Dei autem digitus Spiritus sanctus est, secundum illud, « Si ego in digito Dei ejicio dæmonia: » id quod in alio Evangelio scriptum est, « Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia; » Spiritus sanctus ejusdem naturæ ac Pater et Filius.*

Ibidem, οὐ γὰρ νῦν δυνατόν πλατύτερον ἐξετάσαι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. Verbo: *Non enim nunc latius exquirere possumus quæ ad eam (Trinitatem) pertinent.*

Epist. 22, p. 100, μετὰ λόγου καὶ πληροφίας, cum ratione et animi persuasione. Vertere malim, cum ratione et æquanimitate, id est, animo libenter submisso. Sic etiam infra n. 3: *Quod si quando*

accusatio videatur alicui a ratione aliena, privatim coarguentem interrogare debet ac persuadere aut persuaderi, καὶ ἢ πληροφρεῖν ἢ πληροφρεῖσθαι. Satius videtur sic reddere hæc ultimas voces, ac vel satisfacere vel acquiescere. Et pag. 101: *Dei autem Dominus ut quæ diximus cum omni animi persuasione, μετὰ πάσης πληροφρίας, suscipientes, etc.* Hic etiam malim, cum omni æquanimitate. sæpissime apud Basilium occurrit illa vox πληροφρία, ac interdum quidem significat firmam animi persuasionem, ut in *Regula morali* 8, p. 210, et in *Reg. brev.* 172, ubi agitur de animi persuasione ac fide ad Eucharistiam percipiendam necessaria. At interdum idem valet ac æquanimitas, sive animus libenter acquiescens iis quæ jubentur aut docentur, ut in locis supra allatis, et in *Regulis longioribus*, interrog. 10, pag. 353, ubi declarat Basilium, ei, qui ab illustriore quodam vitæ genere juxta Domini nostri Jesu Christi exemplum ad humilitatem festinat, aliqua quæ apud externos probrosa esse videantur, præscribenda esse, ac observandum utrum cum omni æquanimitate, μετὰ πάσης πληροφρίας, operarium sece Deo non prære pudentem exhibeat. Hinc etiam πληροφρεῖν καρδίαν idem valet ac animo obsequi, in homilia in divites p. 59, ubi Basilium sic eos alloquitur qui liberos suos prætereabant, ut eleemosynæ præceptum eluderent: *Τοὺς γὰρ παῖδας προβάλλετε, τὴν δὲ καρδίαν πληροφρεῖτε. Liberos enim prætenditis: et vestro animo satisfacitis.*

Ep. 30, p. 110: *Interim Neocæsarea et Ancyra visæ sunt habere successores eorum qui obierunt, et huc usque conquiescunt.* Videtur mihi Basilium sic loquendo nihil boni ab his duobus episcopis expectasse. Non enim honorifica est hæc loquendi ratio. Similiter de Nestorio S. Cyrillus: *Ὅπως ὅπως δοκεῖ κατέχειν τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, Iste qui videtur Constantinopolitanam obtinere Ecclesiam*, Ep. ad Joan. Antioch. Concil. Eph. p. 373. Non falsas fuisse S. Basilii de utroque illo episcopo suspensiones comprobavit eventus. Ac Neocæsariensis quidem, qualis vir extiterit, perspicui potest ex his quæ diximus in *Vita S. Basilii*. Ancyranus videtur insignis hæreticus fuisse. Galatiam non recenset Basilium inter provincias suæ communionis in ep. 201, n. 7. A Galatis orta sunt quæcunque nefarie anno 375 et 376 sub Vicario Demosthene gesta sunt. patet ex epistolis 237 et

239; vixque dubium quin magnam partem earum A rerum sustinuerit Ancyranus episcopus, ac numerari debeat inter illos Arianos, qui suam communionem Ancyrae in domibus privatis Eustathio concesserunt, ac perhonorifice ab eo e Galatia accersiti, multa mala toti regioni dederunt.

Epist. 55, p. 149: Ἀγαμία δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ στυγνόν, ἐν τῷ κωλύεσθαι τῆς μετὰ γυναῖκος διαγωγῆς. Vita autem caelebs in eo honestatem habet, ut a convictu mulieris separetur. Videntur postrema verba sic etiam reddi posse: ut quis a convictu mulieris separetur.

Epist. 69, pag. 165: Igitur et illius (Marcelli), ut par est, fieri mentionem res praesentes postulant, ut qui occasionem quarunt, occasionem non habeant, dum sani ad tuam se sanctitatem adiungunt, et qui circa veram fidem claudicant, manifesti omnibus sunt. Hujus loci videtur ea esse sententia: Si Marcellus damnetur, nullam occasionem relictum iri his qui occasionem quarunt: quippe cum futurum sit, ut sani omnes, hoc scrupulo evulso, libenter se cum Athanasio jungant: qui autem claudicant in fide, nudent se et malam mentem aperiant, si post damnatum Marcellum recusent conjunctionem, cujus hactenus recusandae ansam ex Marcello arriperant.

Ibidem: Τὰ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, verte, quae ad constituendam pacem Ecclesiarum pertinent.

Epist. 76, p. 171: Ἐπιέλοιπε δὲ λοιπὸν καὶ τῶν ἀναγκῶν διάθεσις. Jam defecit rerum necessariorum administratio.

Epist. 87, p. 179: Sin minus, saltem contra presbyteros, eosque quotquot idem ac nos sentiunt, id est, saltem contra presbyteros, praesertim si presbyteri illi idem ac nos sentiant.

Epist. 90, p. 182: Οἶκοι εὐκτήριοι, ἔρημοι τῶν ἐκκλησιαζόντων. Verte, Desertae domus orationis, nec quisquam in eis congregatur. Confirmatur haec interpretatio ex his verbis epist. 92, p. 185: Fugiant precatationis domos populi saniores, ut impietatis scholas, ac in solitudinibus ad Dominum in caelis inhabitantem cum gemitibus et lacrymis manus attollunt.

In hac epistola 92, p. 184: Neque aliud quidquam humanum cogitatis, id est, formidetis. Id enim sonat illud verbum ὑπολογίζεσθαι, ut perspicui potest in epist. 97 ad senatum Tyanensem.

Epist. 94, p. 188: Τοὺς παραπέμποντας, deductores. Intelligi possunt jumentorum deductores, sicque intellexit Combefisius.

Epist. 98, p. 191: Hellenius ille Nazianzi peraequator idem esse videtur, ac is de quo Basilii initio epistolae 71.

Epist. 98, p. 192: Hic locus scribendus et interpretandus videtur: Προπεδοχάτο δὲ καὶ ἑτέρα συντυχία, τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Εὐσταθίου, ἧ καὶ γενομένη ἡμῖν. Expectabatur autem et alius congressus, nempe cum reverendissimo episcopo Eu-

stathio, quem quidem congressum consecuti sumus. Illud, expectabatur, et quae praecedunt, Erasmus etiam cum episcopis secundae Cappadociae congressuri, referuntur ad initium epistolae, Cum Nicopolim mente animoque ferrer. Alium dicit hunc congressum, quia jam de congressu cum episcopis locutus est.

Epist. 99, p. 193: Quod ait hoc loco Basilii se cum Eustathio iterum disseruisse, et Poemenium presbyterum doctrinae suae vehementer adversatum esse; id ita accipi non debet, quasi Poemenius Arianam sententiam aperte defendisset. Nam si impietatem praese tulisset Eustathius, statim illum Basilii missum fecisset. Sed cum ab eo Basilii claram et perspicuam fidei confessionem peteret, Eustathius qui medius esse volebat, ac nec Arianus Catholicis, nec Arianis Catholicus videri, declinare et eludere tentabat quae a Basilio proponebantur: in quo Poemenius operam Eustathio navabat et adversabatur Basilio.

Epist. 104, p. 199: Τοῖς ἀεὶ καταπονόμενοις, iis qui quovis tempore affliguntur. Verti posset, iis qui quovis tempore pauperes sunt. Hoc enim verbum sic accipitur in epist. 142, et pluribus aliis in locis.

Epist. 117, pag. 209: Ἐνιοσμοὶ ministeriis, id est, gratiarum agendarum officiis.

Epist. 130, p. 222: Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς Κιλικίαν ἰλθὼν, καὶ συντυχὼν Γελασίῳ τινι, πίστιν αὐτῷ ἐξέθετο, ἣν μόνου ἦν Ἀρείου συγγράφαι, καὶ εἰ τις αὐτοῦ γνήσιος μαθητής, etc. Postquam vero et in Ciliciam venit, atque Gelasium quemdam concerniens, eidem fidem exposuit, quam conscribere erat Aarii solius, et si quis germanus illius discipulus, etc. Loquitur Basilii sub finem epistolae 124 de eadem fide, quam Gelasio Eustathium ait tradidisse. Patet hanc fidei confessionem ab ipso Eustathio compositam fuisse. Hanc enim componere Basilii solo Ario dignum judicat, et si quis Aarii germanus discipulus, qualis erat Eustathius. Idem probat verbum ἐξέθετο, exposuit. Sic enim Basilii de variis formulis, quas Eustathius ad episcopatum evectus ediderat: ὅσας ἐξέθεντο πλείους; quot fidei formulas ediderunt? Sed quo consilio hanc fidei confessionem petierit Gelasius; utrum ab Eustathio edoceri voluerit, an ab eo recantari scriptam petitu Basilii formulam, id videtur incertum.

Epist. 138, p. 230: Πρεσβείαν τινὰ δι' ἀνδρῶν ἀξιολόγων, legationem aliquam per viros fide dignos. Melius, per viros auctoritate praeditos.

Epistolae 155, p. 244, titulus sic habet: Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ ἀλειπτῇ. Sine inscriptione, causa alypta. Credo librarios hunc titulum idcirco apposuisse huic epistolae, quia is ad quem scripta est, hortator erat et alypta eorum qui pro Christi nomine persecutionem patiebantur. Simili sensu Basilii S. Ascholium ἀλειπτῇ S. Sabae martyris vocat in epist. 164, p. 255.

Epist. 189, p. 276: Neque contradicere hominibus mendacio armatis, malo illo jaculo, quod et per

ipsam veritatem non raro cuspidem adigit. Videntur hæc illustrari posse ex his verbis epist. 92, num. 2, pag. 185: *Jam quoque et illud nutui belli telum a quibusdam, defensio videlicet sanæ doctrinæ, excogitatum est: et dum privata odia occultant, pro veritate se odisse simulant.*

In eadem epistola, p. 277: Totus hic locus sic etiam videtur scribi et reddi posse: 'Ἀλλὰ καινοτομίαν ἡμῶν προφέρουσιν, οὕτως τὸ ἔγκλημα καὶ τῶν συντιθέντες· τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογούντων (forte ut in uno codice ὁμολογούντας), μίαν ἀγαθότητα, καὶ μίαν δύναμιν, καὶ μίαν θεότητα λέγειν ἡμῶς αἰτιῶνται. Sed novitatem nobis obijciunt, sic accusationem contra nos instituentes: queruntur quod, cum tres hypostases confiteamur, unam bonitatem, et unam potentiam, et unam divinitatem dicamus.

Et pag. 278: Τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος; Malim reddere: *Quæ est igitur nostra doctrina?*

In eadem epistola, p. 280: Οὕτε ψύχει τὸ πῦρ, verte, *Nec ignis frigescit.*

Epist. 190, p. 282: Ταῖς μικροπολίταις, ἦτοι μικροχωμαῖς, *Parris civitatibus, sive parvis pagis. Satiùs videtur interpretari, sive parvis oppidis.*

In eadem epist., p. 283: *Inde expectantes rumorem; clarius et accuratius, Venturum illinc expectantes rumorem.*

Ep. 203, p. 308: Presbyter ille Meletius, qui hanc pertulit epistolam, idem ministerium exhibuit in perferenda epistola 226.

Ep. 212, p. 318: Ἐμαθὼν δὲ ἐλίγαις ὑπερὸν ἡμέραις, etc. Ambiguum est et in Græca oratione et in interpretatione Latina, utrum Basilius paucis post adventum suum diebus didicerit Hilarium Dazimone abiisse, an paucis post adventum Basilii diebus Hilarius abierit. Magis arridet hic posterior sensus, magisque videtur consentire cum dolore quem significat Basilius, quod Hilarium non viderit, cum videre potuisset. Itaque clarius reddi posset: *Quid passum me esse putas, aut quo animo fuisse, cum Dazimona veni, ac didici facundiam tuam paucis post adventum meum diebus exiisse?*

Epist. 214, p. 321: Πρὸς πάντας δὲ ἔχειν εὐχόμεθα τὴν ἀγάπην, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. Verte: *Charitatem cum omnibus habere cupimus, et maxime cum domesticis fidei.* Vide epist. 203, p. 300, not.

Epist. 217, quæ est canonica tertia, can. 80, p. 329, not. Quæ ad explicandam sancti Basilii de trigamis sententiam disseruimus, hoc argumento confirmari possunt, quod Basilius polygamix totidem annos pœnitentiæ imponat, quot impositi

A trigamis fuerant in canone quarto. Probabile autem non videtur eum dissimili facto parem irrogasse pœnam, et severiorem non fuisse in quartas nuptias, quam in tertias; cum præsertim statuat in his rebus servandam esse proportionem, et prout agitur cum digamis, ita cum trigamis agendum esse, canone quarto.

Ep. 237, p. 365: Ἀσχοληθεὶς περὶ τὸ στρατόπεδον, *Paulisper occupatus circa res militares.* Cum vox illa, στρατόπεδον, in pluribus aliis sancti Basilii locis aulam imperatoris designet, hoc etiam loco eundem in sensum accipitur a doctissimo Cangio. Sed tamen probabilius est Basilium de exercitu loqui. Nam cum in epistola 215, quæ sub hiemem anni 373 scripta est, Dorotheo nuntiet omnia a Constantinopoli usque ad Cappadociam referta esse hostibus; dubium non est quin aliquis exercitus adversus illos hostes missus fuerit, isque Demostheni eas occupationes attulerit, quales par erat a præfecti vicario sustineri.

Epist. 214, p. 382: Μετὰ ταῦτα τὴν ἐν Νίκῃ τῆς Θράκης, vertendum, *Deinde eam, quæ Nice in Thracia edita est.* Paulo post illud, τὸ ἐμοσούσιον κατασιγάσαντες, sic reddi debet, *silentio indicto Consubstantiali.* Significat enim illa vox Eustathium in Cyzicena formula, quæ omnium postrema fuit, decrevisse ut Consubstantiale silentio premeretur. Unde Basilius in hac ipsa epistola n. 5, p. 380, declarat condemnatam ab illis esse fidem Nicænam.

Epist. 252, p. 388, not. Hanc epistolam Ponti episcopis scriptam fuisse persuasit titulus, *Episcopis Ponticæ diœcesis.* Hoc tamen titulo non magis Ponti, quam aliarum provinciarum, quæ Cæsareæ parebant, episcopi designantur. Plures enim provincias complectebatur Pontica diœcesis, ut probavimus in *Vita sancti Basilii*, cap. 14. Eundem sensum confirmat titulus codicis Harlæani, ἐπισκόποις τῆς διοικήσεως, *episcopis diœcesis.* Quare verisimile est librariorum, cum episcopos, qui aliquandiu consuetudinem veniendi Cæsaream ad diem festum S. Euppsychii intermiserant, hac epistola ad festum illum diem invitari viderent, id de episcopis Cæsareæ subjectis intellexisse, et idcirco hunc titulum apposuisse. Sed tamen cum certo sciamus sanctum Basilium communionem et amicitiam episcoporum Ponti caruisse, hanc ad eos scriptam esse epistolam, si minus ex titulo, saltem ex dissensione, quam cum S. Basilio habuere, colligere possumus.

NOTÆ FRONTONIS DUCÆI

IN LIBRUM DE SPIRITU SANCTO.

(Paginæ sunt editionis Garnerianæ, typis grandioribus expressæ.)

Præfixerat hujus libri interpretationi Des. Erasmus epistolam, suspensiones suas sinistras et temerarias exponens conjecturas, quibus partem hujus operis tanquam ab ejus stylo alienam illi abjudicabat : sed quam iniqua sit et insulsa hominis illius censura, pluribus verbis luculentissime ostendit vir clarissimus Jacobus Billius, S. Michaelis in eremo cœnobiarcha, lib. 1, cap. 9, *Sacrarum observationum*, ac leves planeque stuppeas ratiunculas refutat. Primum enim vitio vertit auctori Erasmus, quod interdum ad tragicum cothurnum ejus oratio intumescat, nunc rursus ad vulgarem sermonem subsidat. Quasi vero non omnibus auctoribus hoc familiare sit, ut cum materia hoc poscit, altius stylum attollant, grandiorique genere dicendi utantur. Nam ut idem Basilius inquit in tractatu *De vera fide*, pag. 251 : "Ἄλλο εἶδος λόγου ἐλεγκτικοῦ, καὶ ἄλλο εἶδος λόγου παρακλητικοῦ. Ἄλλη ἀκρότης τῶν ἐν εἰρήνῃ τὴν εὐσέβειαν ὁμολογούντων, καὶ ἄλλοι ἰδρωῖτες τῶν πρὸς τὰς ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἱσταμένων. Deinde quod subinane quiddam habere videatur auctor, velutque ostendet se didicisse, quæ Aristoteles in *Prædicamentis*, et Porphyrius in libello *De quinque vocibus* tradiderunt, idcirco indignum Basilio censet librum, quasi vero cum totius disputationis cardo in exiguarum præpositionum explicatione verteretur, fideique adversarii externæ disciplinæ præsidii abuterentur, eruditissimum virum non decuerit, quo gladio illi per ipsius latus Ecclesiam petebant, eodem ipsos trucidare. Nam de phrasis dissimilitudine, quam causatur in eo, quemadmodum et in secunda Homilia *De jejuniis*, perspicue fallitur : neque enim ullum ejus discrimen agnosci potest. Opponit deinde idem Billius Euthymii Græci auctoritatem, qui Alexii imperatoris ætate floruit, qui in sua Panoplia sæpe librum illum triginta capitulum citat. Addit multo plures multoque antiquiores testes illustrissimus cardinalis Perronius in aureo suo et eximia doctrina referto *Examine libri Philippi Mornæi adversus Eucharistiæ sacramentum*, nimirum sanctum Hieronymum, in *Catalogo scriptor.*, Theodoretum, dialogo 1, et in *Anathematismorum Cyrilli refutatione*, cap. 5, Damascenum orat. 3 *De imaginibus*, concilium Nicænum II, actione 4, Photium, in *Nomocanone*, Burchardum, in *Decreto*, Zonaram, in *Nomocanone*, Anastasium Nicænum, quæst. 84, Theodorum Balsamonem, in *Nomocan.*, c. Nicephorum, lib. XII, c. 20. Postremo inter Ec-

clesiæ catholicæ adversarios is, qui solitus est Erasmus adversus aliorum censuras tueri, in hoc ei se non assentiri testatur in suis adversus illustrissimum cardinalem Baronium, *Exercitationibus* XVI, num. 33; et in eadem, numero 43, eos planissime falli asserit, qui eam partem libri suspectam habent, et Basilii esse negant, in qua de dogmatibus silentio premendis agitur et de arcanis minime divulgandis.

Pag. 2, num. 2 : *Quod si stulto*. Hinc subodorari potest lector, quam in Scriptura sacra hospes esset interpret Batavus, cum hæc duo loca minus fideliter verterit. Prior est Proverbior. XVII, 29 : Ἀνοήτῳ ἐρωτήσαντι σοφίαν, *Dementi, vel stulto, interroganti sapientiam, sapientia imputabitur* : posterior Isaïæ III, 1, 2 : Κύριος Σαβαώθ ἀφελεῖ ὑπὸ Ἱερουσαλὴμ θαυμαστὴν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατὴν, *Dominus exercituum auferet de Hierusalem admirabilem consiliarium, et sapientem architectum, et prudentem auditorem*. At Erasmus verterat : *Sapientem auscultatorem, quem propheta admirando consultori comparat*. Non igitur auditorem æquat consiliario, vel cum eo confert, sed in oratione sua simul enumerat inter eos viros eximios, quos ab Hierusalem Deus auferet.

Pag. 9, num. 12 : *Carnem Dei*. Insignem hunc locum dum verteret Erasmus, insignem oscitantiam suam ostendit, seque tenuiter admodum in Patrum lectione versatum esse, ut qui non didicisset olim Theodoretum in *Reprehensione anathematismorum Cyrilli*, qui tam celebres in concilio Ephesino fuerunt, hoc loco abusum esse. Vertit igitur : *Ut ostenderet carnem in Christo divinæ naturæ unitam ex humano liquore concretam fuisse?* Atqui φῶμα hic non liquorem, sed massam vel conspersionem significat, ut Roman. IX, 21 : Ἐκ τοῦ αὐτοῦ φύματος, *Ex eadem massa*; et Rom. XI, 16 : Ἐκ ἀπαρχῆς ἀγλῆ, καὶ τὸ φῶμα : ubi Erasmus ipse vertit, *Quod si primitiæ sanctæ, sancta est conspersio*. At θεοφόρος σὰρξ dicitur Christi corpus, ut antea in psalmum XXXIX, p. 296 : ὑπόδημα δὲ τῆς θεότητος ἡ θεοφόρος σὰρξ, *Divinitatis autem calceamentum est caro Deum ferens*; et in II cap. Isaïæ pag. 873 : Ἀπὸ τοῦ σκοπευτηρίου γενομένην, ἀπὸ τῆς σαρκὸς θεοφόρου, *A specula exortam, a carne quæ gestavit Deum*. Carnem Christi θεοφόρον appellat, non hominem Christum, ut falso citavit Theodoretus in *Reprehensione anathematismi quinti* pag. 558 edit. Romanæ, parte III concilii Ephesini : Τῶν ἐκ φύσεων τὴν διαφορὰν γνωρίζομεν, καὶ

τὸν Θεοφύρον ἐκ ἀνθρώπων ὡς πολλοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων εἰρημένον οὐ παραιτούμεθα· ὧν εἷς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ τοῦτ' ἐχρησάμενος τῷ ὀνόματι, καὶ ἐν τῇ πεντηχοστοῦ ἐννάτῳ ψαλμοῦ ἐρμηνεύει. *Naturarum autem differentiam agnoscimus, et deiferum hominem, sicut a multis sanctis Patribus dictus est, non deitamus: quorum unus magnus ille Basilius in sermone de sancto Spiritu ad Amphilochem hoc usus est nomine, et in Explanatione quinquagesimi noni psalmi. Atqui non parvum est discrimen inter hominem et carnem. Nam, ut inquit illustrissimus cardinalis Bellarminus, lib. iii De Christo, cap. 8, homo personam significat, ut etiam Deus; caro autem non personam, sed naturam, vel potius partem naturæ humanæ significat. Quare homo deifer non recte dicitur de Christo, quasi duæ sint in eo personæ, homo et Deus, sed caro deifera dicitur a Basilio, quia sunt duæ naturæ, caro et deitas. At sanctus Ignatius dicitur Θεοφύρος, quemadmodum et sanctus Cyrillus ait prophetas dici posse Θεοφύρους, quod templum sint Spiritus sancti, et Clemens Alexandrinus, i Strom., p. 318: Θεὸς ἄρα ὁ γνωστὸς, καὶ ἡ δὲ ἁγίος, Θεοφορῶν καὶ Θεοφορούμενος. Dicitur ergo est, qui cognitione præditus, et jam sanctus, qui Deum fert, et fertur a Deo. Ita malim vertere, quam Qui Deo afflat, et afflatur. Et Gregorius Nazianz., or. xlvii, pag. 609: Ὡς τις τῶν μικρῶ πρὸς τὸν Θεοφύρον ἐπιλοσόφησεν. Ut quispiam divino numine afflatus non ita pridem philosophatus est.*

Pag. 21, num. 23: *Adversariis et inimicis.* Hæc adjecimus Erasmianæ versioni, quod et Regius II et Angl. adderent Basiliensi. Τεῖς ἐναντίοις καὶ ἐχθροῖς τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας. Paulo post immutavimus illud, *Sicut solent ieris alieni debitores, qui sane cordati sunt.* Nam εὐγνώμονες sunt bonæ fidei debitores, non qui cordati sunt, id est, qui bona fide agnoscunt se debere persolvere. Joan. Chrysostomus, homil. 5 De penitentia, p. 686: Πρότεχε πῶς ὁ χρεώστης εὐγνώμων περὶ τὸν δανείσαντα. Attende quam sit bonæ fidei debitor feneratori; et tractatu De Susanna pridem a nobis vulgato: Ἦκομεν ὑμῖν εὐγνώμονες ὑφειλέται τοῦ λόγου, οὐχ ὅσον ὑφειλομεν πληροῦντες, ἀλλ' ὅσον ἔχομεν ἀποδιδόντες. Bonæ fidei vobis debitores sermonis adterimus, non ut quantum debemus exsolvamur: sed ut quantum in nostra situm est potestate, reddamus. Cæterum, ut ait doctissimus Billius, hæc ironice legi debent: neque enim debitores illi bonæ fidei sunt, qui nisi syngraphis suis urgeantur, debita non agnoscunt. In fine capitis additum est verbum χρᾶτῆσαι post vocem βαπτίσματος, quamobrem ita in versione scribendum, *In baptismo receperunt, retineant.* Ibidem pro τῆς ἐξῆς ἀποπλήρωσι in Anglic. legebatur τῆς δοξολογίας ἀποπλήρ. At Regius II receptam lectionem retinebat.

Pag. 27, n. 53: *Nam Dei et hominum mediatorem.* Cornarii versionem hic malim amplecti, sic ad ver-

bum Græca referentem: *Mediatorem enim Dei et hominum per seipsum tum præfigurabat in ministerio legis.* Paulo post scripsimus, *in manu mediatoris.* ut est in Vulgata, ad Galatas iii, 19, non ut Erasmus ediderat: *In manu sequestri videlicet Mosei juxta precoracionem populi;* sed in ipsa Novi Testamenti versione magis ei placuerat vox intercessoris, quam tamen reprehendit Beza, quod Latinis dicatur intercessor, qui se medium velut injiciens obstat iis, quæ geruntur. Tum addit Castellionem maluisse sequestrem interpretari, quo vocabulo usus est interdum Tertullianus, sed cum de Christo agitur, quod et ipsum nollet sine commoda expositione imitari: at ipsi vocem internuntii cæteris prætulit, non ut innovaret vocabulum theologorum auribus familiare, sed ut Mosem a Christo distingueret. Inepta plane ratio, quasi sapientior velit Apostolo videri, qui cum de Mose et de Christo loquitur, ἀδιαφύρως utitur voce μεσίτου, *Mediatoris;* cur igitur, cum de Mose agitur, μεσίου, *internuntii,* et cum de Christo, μεσίτου, *Mediatoris,* vocem usurpabit? Sane quidem Hilarius, Ambrosius, Hieronymus et Augustinus passim non verentur apostolorum loca, in quibus voce μεσίτου utuntur, Mediatoris voce exprimere, sive de Christo fiat mentio, sive de aliis. Et Tertullianus cum sequestrum dixisset de Christo loquens in libro De resurrectione carnis, *Sequester Dei et hominum appellatus ex utriusque partis deposito commisso* sibi, visus non est dictionem illam soli Christo reservare, cum sequestri notio tam honorifica non sit, et apud gentiles jureconsultos pro eo sumatur, apud quem plures rem eam, de qua controversia est, deponunt: idem etiam Tertullianus, lib. De patientia, cap. 15: *Adeo satis idoneus patientiæ sequester Deus:* ubi de Redemptore non agitur. Denique πρόκλησιν habuit Basiliensis editio et ms. II, non πρόκλησιν, ideo delevi provocacionem. Sub finem capitis hujus immutavimus illam clausulam, Τί οὖν πρὸς τοῦτοις ἐτι; *Quid igitur attinet his aliquid addere, in quibus abunde multæ sunt objectionum dissolutiones?* Nec aliter Cornarius, quasi hoc vellet Basilius, superioribus nihil addi posse, quæ rationem indicent multas hæreticorum objectiones dissolvendi: at in Regio II hæc inchoabant cap. 15, quasi dicat auctor: *Quas alias responsiones afferunt hæretici, quibus Catholicorum firmamenta destruant?* Admodum enim abundant solutionibus: tum novas subjicit.

Pag. 54, n. 66: *Cum conficitur.* Erasmus ediderat, *cum ostenditur panis;* unde occasionem arripuerunt novatores, ut istum locum objicerent, dum contendunt Eucharistiam, dum populo ostenditur, esse panem, et consecrationem verbis Christi non fieri, cum invocatio fiat post Christi verborum pronuntiationem. Sed omnino certum est hic ἀνάδειξιν non significare ostensionem, quæ populo fiat, cum dicantur, dum ea sit, pronuntiarī verba μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον ἰσχύον, Quæ

multum momenti habent ad mysterium : at in Ecclesia Græca non ostenditur, neque attollitur adorandum Christi corpus nisi post consecrationem, cum dicitur paulo ante communionem, Τὰ ἁγία τοῖς ἁγίοις, *Sancta sanctis*. Significat ergo consecrationem et oblationem Eucharistiæ, quasi ἐπὶ ἀναδείξει idem valeat, quod *cum conficitur vel consecratur panis Eucharistiæ*. Nam ἀναδείκνυειν sonat idem quod *efficere*, ut pluribus exemplis confirmat Budæus ex Grægorio Nazianzeno citans orat. in nonam Dominicam, pag. 699 : Τελευταῖος ὁ ἄνθρωπος ἀναδείχθη, *Postremus homo creatus est*. Et in Annotationibus in Pandectas idem verbo Latino, *Designo*, tribuit, ut ostendere valeat et patrare, quemadmodum et II ad Tim. iv, 14 : Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο, *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit*. Sic et ipsa Basilii Liturgia, dum orat sacerdos, petit a Deo, Ἀγιάσαι καὶ ἀναδείξαι τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου, *Ut sanctificet et efficiat hunc quidem panem ipsum pretiosum corpus Domini*. Nam et ita e Syriaco vertit Andreas Mazius in eadem Liturgia Basilii, *Et efficiat panem istum corpus gloriosum Domini*. Et in Liturgia S. Jacobi, Ἰνα ἁγιάσῃ, καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Et in ea Chrysostomi ποιήσον τὸν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Postremo apud Clementem, lib. viii, c. 17, *Constitutionum apost.*, in eadem formula consecrationis, ὅπως ἀποφῇν τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, *Ut efficiat panem hunc corpus Christi*. In veteri etiam interpretatione apud Burchardum, in *Decreto*, libro *De universa Ecclesia*, cap. 223, hic Basilii locus ita vertitur : *Quæ enim Scriptura salutiferæ crucis signaculo fideles docuit insigniri ? Quæ multifariam digesta super panem et calicem proluxa orationis et consecrationis verba commendavit ?* Apud Gratia-

num autem sic legitur : *Verba invocationis, cum panis Eucharistiæ et calix benedictionis offertur, quis ex sanctis Patribus scripta nobis reliquit ?* Hæc et alia ejusmodi colligebamus ad tuendam versionis hujus emendationem in Elencho errorum Philippi Mornæi, cap. 4, lib. v, a nobis vernacula lingua edito ante annos xviii ; quod ideo moneo, ne quis forte existimet hæc a nobis fuisse decerpta e novis *Exercitationibus* Isaaci Casauboni, exercitat. 46, num. 33, cui cum talia multa illustrissimus cardinalis Perronius loca Patrum indicasset, cum illi, tum nobis sæpe professus erat, se de sanctissimi Eucharistiæ sacramenti veritate cum Ecclesia Romana sentire, ac fidem dederat se Calvinianis erroribus nuntium proximis feriis Pentecostes remissurum ; sed nimirum aliquando et cælum et animum mutant, qui trans mare currunt : utinam non cælus et animas sæpenumero perdant. Illic ego tamen facere non possum, quin mirari me tester ac miserari hominis cæcitatem et inconstantiam, qui cum ad hujus illustrationem loci tam multa Patrum testimonia conguessisset, ex quibus constat illos existimasse Christi verba ex evangelistarum libris deprompta pronuntiari debere cum Eucharistia consecratur, Spiritum sanctum invocari, et alias sacræ formulæ voces proferri, quas Liturgiæ Græcæ Latinæque præscribunt : tamen in templum a museo discedens in verba Calvinii juraret, ordinem administrationis sacramentorum ab eo traditum observaret, qui omnia illa pro magicis incantationibus habet, nec ullas evangelistarum voces proferri sinit, sed una cum pane et calice promissiones fidelibus offerri, non ulla demurmurari verba præter vivam prædicationem, quæ auditores ædificet, nec aliud præscribit lib. iv *Institut.*, c. 17, num. 39.

Plures Ducæi notas omisimus, quia minus necessaria videbantur.

S. BASILII MAGNI EPISTOLARUM

ORDO NOVUS CUM ANTEA [VULGATO COMPARATUS.

<i>Ordo novus.</i>	<i>Ordo vetus.</i>	<i>Ordo novus</i>	<i>Ordo vetus.</i>
I	165. Eustathio philosopho.	XLIX	408. Arcadio episcopo.
II	1. Basilius Gregorio.	L	409. Innocentio episcopo.
III	173. Candidiano.	LI	86. Bosporio episcopo.
IV	169. Olympio.	LII	300. Ad canonicas.
V	188. Ad Nectarium consolatoria.	LIII	76. Chorepiscopis.
VI	189. Nectarii conjugii consolatoria.	LIV	181. Chorepiscopis.
VII	2. Gregorio sodali.	LV	198. Paregorio presbytero.
VIII	141. Apologia de secessu ad Cæsarienses, et de fide pertractatio.	LVI	534. Pergamio.
		LVII	56. Meletio episcopo Antiochiæ.
IX	41. Maximo philosopho.	LVIII	44. Gregorio fratri.
X	175. Ad viduam.	LIX	46. Gregorio patruo.
XI	239. Sine inscriptione, amicitiae ergo.	LX	45. Gregorio patruo.
		LXI	47. Athanasio Alexandriæ episcopo.
XII	171. Olympio.	LXII	185. Ecclesiæ Parnassi consolatoria.
XIII	172. Olympio.		
XIV	19. Gregorio sodali.	LXIII	371. Principali Neocæsareæ,
XV	415. Arcadio comiti Privatarum.	LXIV	350. Hesychio.
XVI	168. Adversus Eunomium hæreticum.	LXV	563. Atarbio.
		LXVI	48. Athanasio episcopo Alexandriæ.
XVII	384. Origeni.		
XVIII	211. Macario et Joanni.	LXVII	50. Athanasio episcopo Alexandriæ.
XIX	3. Gregorio sodali.		
XX	83. Leontio sophistæ.	LXVIII	57. Meletio episcopo Antiochiæ.
XXI	375. Leontio sophistæ.	LXIX	52. Athanasio episcopo Alexandriæ.
XXII	411. De perfectione vitæ monasticæ.		
XXIII	383. Commendatitia ad monachum.	LXX	220. Sine inscriptione, de synodo.
XXIV	54. Athanasio Athanasii episcopi Ancyrae patri.	LXXI	53. Gregorio Basilio.
		LXXII	551. Hesychio.
XXV	55. Athanasio episcopo Ancyrae.	LXXIII	388. Callistheni.
XXVI	562. Cæsario Gregorii fratri.	LXXIV	379. Martiniano.
XXVII	6. Eusebio episc. Samosatorum.	LXXV	561. Aburgio.
XXVIII	62. Ecclesiæ Neocæsariensi consolatoria.	LXXVI	531. Sophronio Magistro.
		LXXVII	226. Sine inscriptione, de Therasio.
XXIX	67. Ecclesiæ Ancyrae consolatoria.		
XXX	7. Eusebio episcopo Samosatorum.	LXXVIII	215. Sine inscriptione, pro Elpidio.
		LXXIX	308. Eustathio episcopo Sebastiae.
XXXI	267. Eusebio episcopo Samosatorum.	LXXX	49. Athanasio Alexandriæ episcopo.
XXXII	84. Sophronio Magistro.	LXXXI	319. Innocentio episcopo.
XXXIII	358. Aburgio.	LXXXII	51. Athanasio episcopo Alexandriæ.
XXXIV	5. Eusebio episcopo Samosatorum.		
		LXXXIII	427. Censitori.
XXXV	236. Sine inscriptione, pro Leontio.	LXXXIV	389. Præsidi.
		LXXXV	505. De cavendo jurejurando.
XXXVI	228. Sine inscriptione, auxilii causa.	LXXXVI	479. Praeposito.
		LXXXVII	590. Sine inscriptione, de iisdem rebus.
XXXVII	248. Sine inscriptione, causa illius qui secum fuerat enutritus.		
		LXXXVIII	245. Sine inscriptione, causa exactoris pecuniarum.
XXXVIII	43. Gregorio fratri de discrimine essentiae et hypostasis.		
		LXXXIX	273. Meletio episcopo Antiochiæ.
XXXIX	206. Julianus Basilio.	XC	61. Sanctissimis fratribus ac episcopis occidentalibus.
XL	207. Julianus Basilio.		
XLI	208 et 209. Basilius Juliano.	XCI	324. Valeriano Illyricorum episcopo.
XLII	1. Ad Chilonem discipulum suum.		
XLIII	2. Admonitio ad juniores.	XCH	69. Ad Italos et Gallos.
XLIV	3. Ad monachum lapsum.	XCH	289. Ad Cæsariam patriciam de communione.
XLV	4. Ad monachum lapsum.		
XLVI	5. In virginem lapsam.	XCIV	372. Heliae rectori provinciae.
XLVII	4. Gregorio sodali.	XCV	261. Eusebio episcopo Samosatorum.
XLVIII	254. Eusebio episcopo Samosatorum.	XCVI	352. Sophronio Magistro.

Ordo
novus.XCVII
XCVIIIXCIX
CCI
CII
CIII
CIV
CVCVI
CVII
CVIII
CIX
CX
CXI
CXII
CXIII
CXIV
CXV
CXVI
CXVIICXVIII
CXIX
CXX
CXXI

CXXII

CXXIII
CXXIV
CXXVCXXVI
CXXVII

CXXVIII

CXXIX
CXXXCXXXI
CXXXII
CXXXIII
CXXXIV
CXXXV

CXXXVI

CXXXVII
CXXXVIIICXXXIX
CXL
CXLICXLII
CXLIII
CXLIV
CXLVCXLVI
CXLVII
CXLVIII
CXLIX
CLCLI
CLII
CLIIIOrdo
vetus.68. Senatui Tyanorum.
259. Eusebio episcopo Samosato-
rum.487. Terentio comiti.
256. Eusebio episcopo Samosato-
rum.202. Consolatoria.
483. Civibus Satalenis.
296. Satalensibus.
979. Modesto præfecto.
301. Diaconissis Terentii comitis
filiabus.407. Militi.
287. Julitæ viduæ.
288. Tutori hæredum Julitæ.
422. Helladio comiti.
277. Modesto præfecto.
276. Modesto præfecto.
464. Andronico duci.
203. Presbyteris Tarsensibus.
204. Cyriaco Tarsi commoranti.
87. Ad Simpliciam hæreticam.
174. Firmino.234. Sine inscriptione, piæ ac re-
ligiosæ exercitationis causa.318. Jovino episcopo Perrhes.
307. Eustathio episcopo Sebastiz.
58. Meletio episcopo Antiochiæ.
495. Theodoto episcopo Nicopoli-
tano.315. Pœmenio episcopo Satalo-
rum.343. Urbicio monacho.
328. Theodoro.78. Exemplar fidei a sanctissimo
Basilio dictatæ, cui sub-
scripsit Eustathius Sebastiz
episcopus.

364. Atarbio.

253. Eusebio episcopo Samosato-
rum.265. Eusebio episcopo Samosato-
rum.59. Meletio episcopo Antiochiæ.
496. Theodoto episcopo Nicopoli-
tano.

382. Olympio.

315. Abramio episcopo Batnorum.

320. Petro episcopo Alexandriæ.

341. Pæonio presbytero.

467. Diodoro Antiochiæ presby-
tero.257. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

366. Antipatro.

8. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

71. Alexandrinis.

60. Ecclesiæ Antiochenæ.

262. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

418. Numerario Præsidum.

419. Alteri Numerario.

420. Tractatori Præsidum.

255. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

268. Antiocho.

356. Aburgio.

376. Trajano.

377. Trajano.

392. Amphilochio Heraclidæ no-
mine.

81. Eustathio Archiatro.

374. Victori exercitus duci.

428. Victori ex-consuli.

Ordo
novus.

CLIV.

CLV

CLVI
CLVII

CLVIII

CLIX

CLX

CLXI

CLXII

CLXIII
CLXIV

CLXV

CLXVI

CLXVII

CLXVIII

CLXIX

CLXX

CLXXI

CLXXII

CLXXIII

CLXXIV

CLXXV

CLXXVI

CLXXVII

CLXXVIII

CLXXIX

CLXXX

CLXXXI

CLXXXII

CLXXXIII

CLXXXIV

CLXXXV

CLXXXVI

CLXXXVII

CLXXXVIII

CLXXXIX

CXC

CXCI

CXCI

CXCI

CXCI

CXCI

CXCVI

CXCVII

CXCVIII

CXCIX

CC

CCI

CCII

CCIII

CCIV

CCV

CCVI

CCVII

CCVIII

CCIX

CCX

CCXI

Ordo
vetus.337. Ascholio episcopo Thessalo-
nicensi.241. Sine inscriptione, causa ali-
ptæ.

342. Evagrio presbytero.

270. Antiocho.

271. Antiocho.

387. Eupaterio et filia.

497. Diodoro.

393. Amphilochio * ordinato epi-
scopo.258. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

378. Jovino comiti.

338. Ascholio episcopo Thessalo-
nicæ.339. Ascholio episcopo Thessalo-
nicæ.251. Eusebio episcopo Samosato-
rum.252. Eusebio episcopo Samosato-
rum.269. Antiocho presbytero fratris
Eusebii filio, qui cum pa-
truo exsulante versabatur.

412. Gregorio Basilus.

414. Glycerio.

413. Gregorio sodali.

335. Sophronio episcopo.

302. Theodoræ canonicæ.

283. Ad viduam.

410. Magneniano comiti.

394. Amphilochio episcopo Iconii.

334. Sophronio Magistro.

360. Aburgio.

380. Arinthæo.

333. Sophronio Magistro, in Eu-
mathii gratiam.

316. Otreio Meletines.

266. Presbyteris Samosatensibus.

294. Samosatorum Senatui.

306. Eustathio Himmeriæ epi-
scopo.

310. Theodoto episcopo Berææ.

213. Antipatro Præsidi.

214. Antipater Basilio.

1. Amphilochio de canonibus.

80. Eustathio medico.

406. Amphilochio episcopo Iconii.

398. Amphilochio episcopo Iconii.

329. Sophronio Magistro.

369. Meletio Archiatro.

368. Zoilo.

312. Euphronio episcopo Coloniz
Armeniz.

359. Aburgio.

55. Ambrosio episcopo Mediola-
nensi.263. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

2. Amphilochio de canonibus.

397. Amphilochio Iconii episcopo.

402. Amphilochio Iconii episcopo.

396. Amphilochio Iconii episcopo.

77. Maritimis episcopis.

75. Ad Neocæsarienses.

322. Elpidio episcopo.

348. Elpidio episcopo consolato-
ria.

63. Ad clericos Neocæsarienses.

281. Eulancio.

227. Sine inscriptione, defensionis
causa.

61. Ad Primores Neocæsareæ.

470. Olympio.

Ordo nomina.	Ordo vetus.	Ordo notus.	Ordo vetus.
CCXII CCXIII	370. Hilario. 242. Sine inscriptione, viri pii causa.	CCLXIII CCLXIV	74. Occidentalibus. 526. Barsæ Edessæ episcopo exsu- lanti.
CCXIV CCXV CCXVI CCXVII CCXVIII CCXIX CCXX CCXXI CCXXII CCXXIII	319. Terentio comiti. 250. Dorotheo presbytero. 272. Meletio Antiochiæ episcopo. 3. Amphiloquio de canonibus. 403. Amphiloquio Iconii episcopo. 280. Clero Samosatensi. 299. Berœæis. 298. Berœæis. 297. Ad Chalcidenses. 79. Adversus Eustathium Seba- stenum.	CCLXV CCLXVI CCLXVII CCLXVIII CCLXIX, CCLXX CCLXXI	295. Eulogio, Alexandro et Harpo- cratiæ Egypti episcopis exsulibus. 321. Petro episcopo Alexandriæ. 527. Barsæ Edessæ episcopo exsu- lanti.
CCXXIV CCXXV	345. Genetlio presbytero. 385. Demostheni, aliorum episco- porum nomine.	CCLXXII CCLXXIII CCLXXIV CCLXXV CCLXXVI CCLXXVII CCLXXVIII CCLXXIX	9. Eusebio exsuli. 186. Ad conjugem Arinthæi ducis consolatoria. 244. Sine inscriptione, de raptu. 11. Eusebio sodali commendatitia pro Cyriaco presbytero.
CCXXVI CCXXVII	73. Monachis suis. 292. Clericis Coloniensibus conso- latoria.	CCLXXII CCLXXIII CCLXXIV CCLXXV CCLXXVI CCLXXVII CCLXXVIII CCLXXIX	550. Sophronio Magistro. 216. Sine inscriptione, pro Hera. 416. Himerio Magistro. 217. Sine inscriptione, pro Hera. 565. Harmatio magno.
CCXXVIII CCXXIX CCXXX CCXXXI CCXXXII CCXXXIII	290. Coloniz Magistratibus. 193. Clericis Nicopolitanis. 194. Magistratibus Nicopolitanis. 593. Amphiloquio Iconii episcopo. 404. Amphiloquio Iconii episcopo. 399. Amphiloquio qui eum consu- luerat.	CCLXXVII CCLXXVIII CCLXXIX CCLXXX CCLXXXI CCLXXXII CCLXXXIII CCLXXXIV	42. Maximo Scholastico. 425. Valeriano. 274. Modesto præfecto. 273. Modesto præfecto. 278. Modesto præfecto. 556. Ad episcopum. 284. Ad viduam.
CCXXXIV	400. Eidem ad aliam quæstionem responsio.	CCLXXXV	504. Ad Censitorem, causa mona- chorum.
CCXXXV	401. Eidem ad aliam quæstionem responsio.	CCLXXXVI CCLXXXVII	229. Sine inscriptione, ut patrocli- nium ecclesiæ conciliet.
CCXXXVI CCXXXVII	391. Eidem Amphiloquio. 264. Eusebio episcopo Samosato- rum.	CCLXXXVI CCLXXXVII	417. Commentariensi. 245. Sine inscriptione, contra ul- tores.
CCXXXVIII CCXXXIX	191. Nicopolitanis presbyteris. 10. Eusebio episcopo Samosato- rum.	CCLXXXVIII CCLXXXIX	246. Sine inscriptione, contra ul- tores. 249. Sine inscriptione, de muliere afflicta.
CCXL CCXLI	192. Nicopolitanis presbyteris. 260. Eusebio episcopo Samosato- rum.	CCXC CCXCI CCXCII CCXCIII CCXCIV CCXCV CCXCVI CCXCVII CCXCVIII	523. Nectario. 340. Timotheo chorepiscopo. 386. Palladio. 166. Juliano. 210. Festo et Magno. 295. Monachis. 285. Viduæ. 286. Viduæ.
CCXLII CCXLIII	182. Occidentalibus. 70. Ad episcopos Italos et Gallos, de perturbatione ac confu- sione Ecclesiarum.	CCXCIX CCC	233. Sine inscriptione, causa p[ro] viri.
CCXLIV	82. Patrophilo Ægeensis Ecclesiæ episcopo.	CCXCIX CCC	552. Censitori. 201. Patri scholastici cujusdam fati functi consolatoria.
CCXLV CCXLVI CCXLVII CCXLVIII CCXLIX	309. Theophilo episcopo. 66. Nicopolitanis. 190. Nicopolitanis. 405. Amphiloquio Iconii episcopo. 238. Sine inscriptione, viri pii causa.	CCXCIX CCC CCCI CCCII CCCIII CCCIV CCCV	546. Maximo consolatoria. 547. Uxori Brisonis consolatoria. 423. Comiti Privatarum. 557. Aburgio. 252. Sine inscriptione, causa viro- rum quorundam virtute cla- rorum.
CCL	85. Patrophilo Ægeensis Ecclesiæ episcopo.	CCCVI CCCVII CCCVIII	424. Principali Sebastiz.
CCLI CCLII CCLIII CCLIV	72. Evæsenis. 291. Ponticæ diocesis episcopis. 199. Presbyteris Antiochiæ. 311. Pelagio episcopo Laodiceæ Syriæ.	CCCVI CCCVII CCCVIII CCCVI CCCVII CCCVIII	247. Sine inscriptione. 233. Sine inscriptione, patrocini; causa.
CCLV CCLVI	314. Vito Carrhorum episcopo. 200. Desideratissimis et religio- sissimis fratribus compre- sbyteris Acacio, Actio, Paulo, et Silvano, et Silvino et Lu- cio diaconis et cæteris fratri- bus monachis, Basilus epi- scopus.	CCCVI CCCVII CCCVIII CCCVI CCCVII CCCVIII	230. Sine inscriptione, pro egeno. 237. Sine inscriptione, pro cognat- is.
CCLVII	303. Ad monachos ab Arianis vexa- tos.	CCCVI CCCVII CCCVIII CCCVI CCCVII CCCVIII	421. Principali. 426. Censitori. 553. Censitori.
CCLVIII CCLIX	525. Epiphania episcopo. 184. Palladio et Innocentio mona- chis.	CCCVI CCCVII CCCVIII CCCVI CCCVII CCCVIII	231. Sine inscriptione, pro famulo. 218. Sine inscriptione, pro propin- qua.
CCLX CCLXI CCLXII	317. Optimo episcopo. 65. Sozopolitanis. 344. Urbicio monacho.	CCCVI CCCVII CCCVIII CCCVI CCCVII CCCVIII	219. Sine inscriptione, pro divexato. 222. Sine inscriptione, pro egeno. Basili, carens titulo, pro con- terraneo.

Ordo novus.	Ordo vetus.	Ordo novus.	Ordo vetus.
CCCXIX	Similiter pro hospite.	CCCXLII	149. Basilius Libanio.
CCCXX	231. Sine inscriptione, salutandi gratia.	CCCXLIII	150. Libanius Basilio.
CCCXXI	212. Theclæ.	CCCXLIV	151. Basilius Libanio.
CCCXXII	223. Sine inscriptione, ut cum amico Pascha celebret.	CCCXLV	152. Libanius Basilio.
CCCXXIII	355. Philagrio Arceno.	CCCXLVI	153. Libanius Basilio.
CCCXXIV	375. Pasinico medico.	CCCXLVII	154. Libanius Basilio.
CCCXXV	381. Magniniano.	CCCXLVIII	155. Basilius Libanio.
CCCXXVI	224. Sine inscriptione, admonitionis causa.	CCCXLIX	156. Libanius Basilio.
CCCXXVII	225. Sine inscriptione, exhortatoria.	CCCL	157. Basilius Libanio.
CCCXXVIII	367. Hyperechio.	CCCLI	158. Basilius Libanio.
CCCXXIX	282. Phalerio.	CCCLII	159. Libanius Basilio.
CCCXXX	176. Sine inscriptione.	CCCLIII	160. Basilius Libanio.
CCCXXXI	240. Sine inscriptione.	CCCLIV	161. Libanius Basilio.
CCCXXXII	177. Alia sine inscriptione.	CCCLV	162. Libanius Basilio.
CCCXXXIII	178. Notario.	CCCLVI	163. Basilius Libanio.
CCCXXXIV	180. Librario.	CCCLVII	Libanius Basilio.
CCCXXXV	142. Basilius Libanio.	CCCLVIII	Libanius Basilio.
CCCXXXVI	143. Libanius Basilio.	CCCLIX	Basilius Libanio.
CCCXXXVII	144. Basilius Libanio.	CCCLX	205. Ex epistola ad Julianum Apostatam.
CCCXXXVIII	145. Libanius Basilio.	CCCLXI	Apolinario.
CCCXXXIX	146. Basilius Libanio.	CCCLXII	Basilio Apolinarius.
CCCXL	147. Libanius Basilio.	CCCLXIII	Apolinario.
CCCXLI	148. Libanius Basilio.	CCCLXIV	Basilio Apolinarius.
		CCCLXV	Basilius magno imperatori Theodosio.
		CCCLXVI	Urbicio monacho.

S. BASILII MAGNI EPISTOLARUM

ORDO ANTEA VULGATUS AD NOVUM REDUCTUS.

Ordo vetus.	Ordo novus.	Ordo vetus.	Ordo novus.
1.	XLII	41.	IX
2.	XLIII	42.	CCLXXVII
3.	XLIV	43.	XXXVIII
4.	XLV	44.	LVIII
5.	XLVI	45.	LX
1.	CLXXXVIII	46.	LIX
2.	CXCIX	47.	LXI
3.	CCXVII	48.	LXVI
Ejusdem ex alia epistola ad Amphilocho de differentia ciborum CCXXXVI.		49.	LXXX
4.	II	50.	LXVII
5.	VII	51.	LXXXII
6.	XIX	52.	LXIX
7.	XLVII	53.	XXV
8.	XXXIV	54.	XXIV
9.	XXVII	55.	CXCVII
10.	XXX	56.	LVII
11.	CXXXVIII	57.	LXVIII
12.	CCLXVIII	58.	CXX
13.	CCXXXIX	59.	CXXIX
14.	CCLXXI	60.	CXL
15.	XIV		
16.	LXXI		

Ordo
vetus.Ordo
novus.

61. XC Sanctissimis fratribus ac epis-
copis occidentalibus.
62. XXVIII Ecclesiae Neocæsariensi con-
solatoria.
63. CCVII Ad clericos Neocæsarienses.
64. CCX Ad primores Neocæsareæ.
65. CCLXI Sozopolitanis.
66. CCXLVI Nicopolitanis.
67. XXIX Ecclesiae Ancyrae consolatoria.
68. XCVII Senatui Tyanorum.
69. XCII Ad Italos et Gallos.
70. CCXLIII Ad episcopos Italos et Gallos,
de perturbatione ac confu-
sione Ecclesiarum.
71. CXXXIX Alexandrinis.
72. CCLI Eyresenis.
73. CCXXVI Monachis suis.
74. CCLXIII Occidentalibus.
75. CCIV Ad Neocæsarienses.
76. LIII Chorepiscopis.
77. CIII Maritimis episcopis.
78. CXXV Exemplar fidei a sanctissimo
Basilio dictatæ, cui subscri-
psit Eustathius Sebastiae epi-
scopus.
79. CCXXIII Adversus Eustathium Seba-
stenum.
80. CLXXXIX Eustathio medico.
81. CLI Eustathio Archiatro.
82. CCXLIV Patrophilo Ægeensis Ecclesiae
episcopo.
83. XX Leontio sophistæ.
84. XXXII Sophronio Magistro.
85. CCL Patrophilo Ægeensis Ecclesiae
episcopo.
86. LI Bosphorio episcopo.
87. CXV Ad Simplicianum hæreticam.
141. VIII Apologia de secessu ad Cæsa-
rienses, et de fide pertracta-
tio.
142. CCCXXXV Basilius Libanio.
143. CCCXXXVI Libanius Basilio.
144. CCCXXXVII Basilius Libanio.
145. CCCXXXVIII Libanius Basilio.
146. CCCXXXIX Basilius Libanio.
147. CCCXL Libanius Basilio.
148. CCCXLI Libanius Basilio.
149. CCCXLII Basilius Libanio.
150. CCCXLIII Libanius Basilio.
151. CCCXLIV Basilius Libanio.
152. CCCXLV Libanius Basilio.
153. CCCXLVI Libanius Basilio.
154. CCCXLVII Libanius Basilio.
155. CCCXLVIII Basilius Libanio.
156. CCCXLIX Libanius Basilio.
157. CCCL Basilius Libanio.
158. CCCLI Basilius Libanio.
159. CCCLII Libanius Basilio.
160. CCCLIII Basilius Libanio.
161. CCCLIV Libanius Basilio.
162. CCCLV Libanius Basilio.
163. CCCLVI Basilius Libanio.
164. CXII Andronico duci.
165. I Eustathio Philosopho.
166. CCXCIII Juliano.
167. CXXXV Diodoro Antiochiæ presbytero.
168. XVI Adversus Eunomium hæreti-
cum.
169. IV Olympio.
170. CCXI Olympio.
171. XII Olympio.
172. XIII Olympio.
173. III Candidiano
174. CXVI Firmino.
175. I Ad viduam.

Ordo
vetus.Ordo
novus.

176. CCCXXX Sine inscriptione.
177. CCCXXXII Alia sine inscriptione.
178. CCCXXXIII Notario.
179. LXXXVI Præposito.
180. CCCXXXIV Librario.
181. LIV Chorepiscopis.
182. CCXLII Occidentalibus.
183. CII Civibus Satalenis.
184. CCLIX Palladio et Innocentio mona-
chis.
185. LXII Ecclesiae Parnassi consola-
toria.
186. CCLXIX Ad conjugem Arinthæi ducis
consolatoria.
187. XCIX Terentio comiti.
188. V Ad Nectarium consolatoria.
189. VI Nectarii conjugis consolatoria.
190. CCXLVII Nicopolitanis.
191. CCXXXVIII Nicopolitanis presbyteris.
192. CCXL Nicopolitanis presbyteris.
193. CCXXX Clericis Nicopolitanis.
194. CCCC Magistratibus Nicopolitanis.
195. CXXI Theodoto episcopo Nicopoli-
tano.
196. CXXX Theodoto episcopo Nicopoli-
tano.
197. CLX Diodoro.
198. LV Paregorio presbytero.
199. CCLIII Presbyteris Antiochiæ.
200. CCLVI Desideratissimis et religiosissi-
mis fratribus compresbyte-
ris Acacio, Aetio, Paulo, et
Silvano, et Silvino et Lucio
diaconis et cæteris fratribus
monachis, Basilius episco-
pus.
201. CCC Patri scholastici cujusdam fato
functi consolatoria.
202. CI Consolatoria.
203. CXIII Presbyteris Tarsensibus.
204. CXIV Cyriaco Tarsi conimoranti.
205. CCCLX Ex epistola ad Julianum Apo-
statam.
206. XXXIX Julianus Basilio.
207. XL Julianus Basilio.
208-209. XLI Basilius Juliano.
210. CCXCIV Festo et Magno.
211. XVIII Macario et Joanni.
212. CCCXI Theclæ.
213. CLXXXVI Antipatro Præsidi.
214. CLXXXVII Antipater Basilio.
215. LXXVIII Sine inscriptione, pro Elpi-
dio.
216. CCLXXXIII Sine inscriptione, pro Hera.
217. CCLXXV Sine inscriptione, pro Hera.
218. CCCXV Sine inscriptione, pro propin-
qua.
219. CCCXVI Sine inscriptione, pro dive-
rato.
220. LXX Sine inscriptione, de synodo.
221. CCCXX Sine inscriptione, salutandi
gratia.
222. CCCXVII Sine inscriptione, pro egeno.
223. CCCXXII Sine inscriptione, ut cum ami-
co Pascha celebret.
224. CCCXXVI Sine inscriptione, admonitio-
nis causa.
225. CCCXXVII Sine inscriptione, exhortato-
ria.
226. LXXVII Sine inscriptione, de Thera-
sio.
227. CCIX Sine inscriptione, defensionis
causa.
228. XXXVI Sine inscriptione, auxilii cau-
sa.

Ordo
vetus.Ordo
novus.

229.	CCLXXXV	Sine inscriptione, ut patrocini- um ecclesie conciliet.
230.	CCCIX	Sine inscriptione, pro egeno.
231.	CCCXIV	Sine inscriptione, pro famulo.
232.	CCCV	Sine inscriptione, causa viro- rum quorundam virtute cla- rorum.
233.	CCCVIII	Sine inscriptione, patrocini causa.
234.	CXVII	Sine inscriptione, piæ ac re- ligiosæ exercitationis causa.
235.	CCXCVIII	Sine inscriptione, causa pii viri.
236.	XXXV	Sine inscriptione, pro Leon- tio.
237.	CCCX	Sine inscriptione, pro cognat- is.
238.	CCXLIX	Sine inscriptione, viri pii causa.
239.	XI	Sine inscriptione, amicitie ergo.
240.	CCCXXXI	Sine inscriptione.
241.	CLV	Sine inscriptione, causa ali- piæ.
242.	CCXIII	Sine inscriptione, viri pii causa.
243.	LXXXVIII	Sine inscriptione, causa ex- actoris pecuniarum.
244.	CCLXX	Sine inscriptione, de raptu.
245.	CCLXXXVII	Sine inscriptione, contra ulto- res.
246.	CCLXXXVIII	Sine inscriptione, contra ulto- res.
247.	CCCVII	Sine inscriptione.
248.	XXXVII	Sine inscriptione, causa illius qui secum fuerat enutritus.
249.	CCLXXXIX	Sine inscriptione, de muliere afflicta.
250.	CCXV	Dorotheo presbytero.
251.	CLXVI	Eusebio episcopo Samosato- rum.
252.	CLXVII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
253.	CXXVII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
254.	XLVIII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
255.	CXLV	Eusebio episcopo Samosato- rum.
256.	■	Eusebio episcopo Samosato- rum.
257.	CXXXV	Eusebio episcopo Samosato- rum.
258.	CLXII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
259.	XCVIII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
260.	CCXLI	Eusebio episcopo Samosato- rum.
261.	XCV	Eusebio episcopo Samosato- rum.
262.	CXII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
263.	CXCVIII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
264.	CCXXXVII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
265.	CXXVIII	Eusebio episcopo Samosato- rum.
266.	CLXXXII	Presbyteris Samosatensibus.
267.	XXXI	Eusebio episcopo Samosato- rum.
268.	CXLVI	Antiocho.
269.	CLXVIII	Antiocho presbytero fratris Eusebii filio, qui cum pa-

Ordo
vetus.Ordo
novus.

270.	CLVII	truo exsulante versabatur.
271.	CLXVIII	Antiocho.
272.	CCXVI	Antiocho.
273.	LXXIX	Meletio Antiochiæ episcopo.
274.	CCLXXIX	Meletio episcopo Antiochiæ.
275.	CCLXXX	Modesto præfecto.
276.	CXI	Modesto præfecto.
277.	CX	Modesto præfecto.
278.	CCLXXXI	Modesto præfecto.
279.	CIV	Modesto præfecto.
280.	CCXIX	Clero Samosatensi.
281.	CCVIII	Eulancio.
282.	CCCXXIX	Phalerio.
283.	CLXXIV	Ad viduam.
284.	CCLXXXIII	Ad viduam.
285.	CCXCVI	Viduæ.
286.	CCXCVII	Viduæ.
287.	CVII	Julittæ viduæ.
288.	CVIII	Tutori hæredum Julittæ.
289.	XCH	Ad Cæsariam patriciam de communione.
290.	CCXXVIII	Coloniæ Magistratibus.
291.	CCLII	Ponticæ diœcesis episcopis.
292.	CCXXVII	Clericis Coloniensibus conso- latoria.
293.	CCLXV	Eulogio, Alexandro et Harpo- cratiæ Ægypti episcopis exsulibus.
294.	CLXXXIII	Samosatorum Senatui.
295.	CCXCV	Monachis.
296.	CIH	Satalensibus.
297.	CCXXII	Ad Chalcedenses.
298.	CCXXI	Berœæis.
299.	CCXX	Berœæis.
300.	LII	Ad Canonicas
301.	CV	Diaconissis Terentii comitis filiabus.
302.	CLXXIII	Theodore canonice.
303.	CCCVII	Ad monachos ab Arianis ve- xatos.
304.	CCLXXXIV	Ad Censitorem, causa mona- chorum.
305.	LXXXV	De cavendo iurejurando.
306.	CLXXXIV	Eustathio Himmeriæ episcopo.
307.	CXIX	Eustathio episcopo Sebastie.
308.	LXXIX	Eustathio episcopo Sebastie.
309.	CCXLV	Theophilo episcopo.
310.	CLXXXV	Theodoro episcopo Berœæ.
311.	CCLIV	Pelagio episcopo Laodiceæ Sy- riæ.
312.	CXCV	Euphronio episcopo Coloniæ Armenie.
313.	CXXII	Pæmenio episcopo Satalorum.
314.	CCLV	Vito Carrhorum episcopo.
315.	CXXXII	Abramio episcopo Batnorum.
316.	CLXXXI	Otreio Meletines.
317.	CCLX	Optimo episcopo.
318.	CXVIII	Jovino episcopo Perrhes.
319.	LXXXI	Innocentio episcopo.
320.	CXXXIII	Petro episcopo Alexandrie.
321.	CCLXVI	Petro episcopo Alexandrie.
322.	CCV	Elpidio episcopo.
323.	CCXC	Nectario.
324.	XCI	Valeriano Illyricorum epi- scopo.
325.	CCLVIII	Epiphonio episcopo.
326.	CCLXIV	Barsæ Edessæ episcopo ex- sulanti.
327.	CCLXVII	Barsæ Edessæ episcopo ex- sulanti.
328.	CXXIV	Theodoro.
329.	CXCH	Sophronio Magistro.
330.	CCLXII	Sophronio Magistro.
331.	LXXVI	Sophronio Magistro.

Ordo rectus.	Ordo notus.		Ordo rectus.	Ordo notus.	
332.	XCVI	Sophronio Magistro.	387.	CLIX	Eupaterio et filiae.
333.	CLXXX	Sophronio Magistro, in Eu- mathii gratiam.	388.	LXXIII	Callistheni.
334.	CLXXVII	Sophronio Magistro.	389.	LXXXIV	Præsidi.
335.	CLXXII	Sophronio episcopo.	390.	LXXXVII	Sine inscriptione de iisdem rebus.
336.	CCLXXXII	Ad episcopum.	391.	CCXXXVI	Eidem Amphilochio.
337.	CLIV	Ascholio episcopo Thessalo- nicensi.	392.	CL	Amphilochio Heraclidæ no- mine.
338.	CLXIV	Ascholio episcopo Thessalo- nicæ.	393.	CLXI	Amphilochio ordinato epi- scopo.
339.	CLXV	Ascholio episcopo Thessalo- nicæ.	394.	CLXXVI	Amphilochio episcopo Iconii.
340.	CCXCI	Timotheo chorepiscopo.	395.	CCXXXI	Amphilochio Iconii episcopo.
341.	CXXXIV	Pæonio presbytero.	396.	CCII	Amphilochio Iconii episcopo.
342.	CLVI	Evagrio presbytero.	397.	CC	Amphilochio Iconii episcopo.
343.	CXXIII	Urbicio monacho.	398.	CXCI	Amphilochio episcopo Iconii.
344.	CCLXII	Urbicio monacho.	399.	CCXXXIII	Amphilochio qui eum consu- luerat.
345.	CCXXIV	Genethlio presbytero.	400.	CCXXXIV	Eidem ad aliam quæstionem responsio.
346.	CCCI	Maximo consolatoria.	401.	CCXXXV	Eidem ad aliam quæstionem responsio.
347.	CCII	Uxori Brisonis consolatoria.	402.	CCI	Amphilochio Iconii episcopo.
348.	CCVI	Elpidio episcopo consolato- ria.	403.	CCXVIII	Amphilochio Iconii episcopo.
349.	CCXIV	Terentio comiti.	404.	CCXXXII	Amphilochio Iconii episcopo.
350.	LXIV	Hesychio.	405.	CCXLVIII	Amphilochio Iconii episcopo.
351.	LXXII	Hesychio.	406.	CXC	Amphilochio episcopo Iconii.
352.	CCXCIX	Censitori.	407.	CVI	Militi.
353.	CCCXIII	Censitori.	408.	XLIX	Arcadio episcopo.
354.	LVI	Pergamio.	409.	L	Innocentio episcopo.
355.	CCCXXIII	Philagrio Arceno.	410.	CLXXV	Mageniano comiti.
356.	CXLVII	Aburgio.	411.	XXII	De perfectione vitæ mona- sticæ.
357.	CCCIV	Aburgio.	412.	CLXIX	Gregorio Basilius.
358.	XXXIII	Aburgio.	413.	CLXXI	Gregorio sedali.
359.	CXCVI	Aburgio.	414.	CLXX	Glycerio.
360.	CLXXVIII	Aburgio.	415.	XV	Arcadio comiti Privatarum.
361.	LXXV	Aburgio.	416.	CCLXXIV	Himerio Magistro.
362.	XXVI	Cæsario Gregorii fratri.	417.	CCLXXXVI	Commentariensi.
363.	LXV	Atarbio.	418.	CXLII	Numerario Præsidentum.
364.	CXXVII	Atarbio.	419.	CXLIII	Alteri Numerario.
365.	CCLXXVI	Harmatio magno.	420.	CXLIV	Tractatori Præsidentum.
366.	CXXXVII	Antipatro.	421.	CCCXI	Principali.
367.	CCCXXVIII	Hyperechio.	422.	CIX	Helladio comiti.
368.	CXCIV	Zoilo.	423.	CCIII	Comiti Privatarum.
369.	CXCH	Meletio Archiatro.	424.	CCCVI	Principali Sebastie.
370.	CCXII	Hilario.	425.	CCLXXVIII	Valeriano.
371.	LXIII	Principali Neocæsaræ.	426.	CCCXII	Censitori.
372.	XCIV	Helie rectori provincie.	427.	LXXXIII	Censitori.
373.	XXI	Leontio sophistæ.	428.	CLIII	Victori ex-consuli.
374.	CLII	Victori exercitus duci.		CCCXVIII	Basilii, carens titulo, pro conterraneo.
375.	CCCXXIV	Pasinico medico.		CCCXIX	Similiter pro hospite.
376.	CXLVIII	Trajano.		CCCLVII	Libanius Basilio.
377.	CXLIX	Trajano.		CCCLVIII	Libanius Basilio.
378.	CLXIII	Jovino comiti.		CCCLIX	Basilius Libanio.
379.	LXXIV	Martiniano.		CCCLXI	Apolinario.
380.	CLXXIX	Arintheo.		CCCLXII	Basilio Apolinarius.
381.	CCCXXV	Magniniano.		CCCLXIII	Apolinario.
382.	CXXXI	Olympio.		CCCLXIV	Basilio Apolinarius.
383.	XXIII	Commendatitia ad mona- chum.		CCCLXV	Basilius magno imperatori
384.	XVII	Origeni.		CCCLXVI	Theodosio.
385.	CCXXV	Demostheni, aliorum episco- porum nomine.			Urbicio monacho.
386.	CCXCII	Palladio.			

INDEX ALPHABETICUS

EPISTOLARUM SANCTI BASILII.

A

Abramio episcopo Batnorum, 132.
 Aburgio, 53, 75, 147, 178, 196, 304.
 Acacio et reliquis presbyteris, 256.
 Alexandrinis, 159.
 Ambrosio episcopo Mediolanensi, 197.
 Amphilochio Heraclidæ nomine, 150.
 Amphilochio ordinato episcopo, 161.
 Amphilochio, episcopo Iconii, 176, 188, 190, 191, 199, 200, 201, 202, 217, 218, 231, 232, 233, 234, 235, 256, 248.
 Ancyrae Ecclesiae consolatoria, 29.
 Andronico ducl, 112.
 Antiochenae Ecclesiae, 140.
 Antiochiae presbyteris, 253.
 Antiocho, 146, 157, 158, 168.
 Antipater Basilio, 187.
 Antipatro, 157, 186.
 Apolinario, 361, 363. *Basilio Apolinarius*, 362, 364.
 Arcadio comiti Privatarum, 15.
 Arcadio episcopo, 49.
 Arinthæi conjugis ducis consolatoria, 269.
 Arinthæo, 179.
 Ascholio episcopo Thessalonicensi, 154, 164, 165.
 Atarbio, 65, 120.
 Athanasio Alexandriae episcopo, 61, 66, 67, 69, 80, 82.
 Athanasio Athanasii episcopi Ancyrae patri, 24.
 Athanasio episcopo Ancyrae, 25.

B

Barsæ Edessæ episcopo exsulanti, 264, 267.
 Berœæis, 220, 221.
 Bosporio episcopo, 51.
 Brisonis uxori consolatoria, 302.

C

Ad Cæsariam patriciam de communione, 93.
 Ad Cæsarienses, 8.
 Cæsario Gregorii fratri, 26.
 Callistheni, 73.
 Candidiano, 3.
 Ad Canonicas, 52.
 Censitori, 83, 284, 299, 312, 313.
 Ad Chalcedenses, 222.
 Chiloni, 42.
 Chorepiscopis, 53, 54.
 Coloniae magistratibus, 228.
 Coloniensibus clericis, 227.
 Comiti Privatarum, 305.
 Commentariensi, 286.
 Cyriaco, 114.

D

Demositheni, 225.
 Diodoro Antiochiae presbytero, 155, 160.
 Dorotheo presbytero, 215.

E

Elpidio episcopo, 205, 206.
 Epiphanio episcopo, 258.
 Eulancio, 208.
 Eulogio, Alexandro et Harpocrati *Aegypti* episcopis exsulibus, 265.
 Adversus Eunomium hæreticum, 16.
 Eupaterio et filiæ, 159

Euphronio episcopo Coloniae Armeniae, 195.
 Eusebio episcopo Samosatorum, 27, 30, 31, 34, 48, 95, 98, 100, 127, 128, 136, 138, 141, 145, 162, 166, 167, 198, 237, 239, 241, 268.
 Eusebio sodali, 271.
 Eustathio philosopho, 1.
 Eustathio episcopo Sebastiae, 79, 119.
 Eustathio Archiatro, 151, 189.
 Eustathio Himmeriae episcopo, 181.
 Adversus Eustathium Sebastenum, 253.
 Evæsenis, 251.
 Evagrio presbytero, 156.
 Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dictatæ, cui subscripsit Eustathius Sebastiae episcopus, 125.

F

Festo et Magno, 294.
 Firmino, 110.

G

Genethlio presbytero, 224.
 Glycerio, 170.
 Gregorio Nazianzeno, 2, 7, 14, 19, 47, 71, 169, 171.
 Gregorio fratri, 38, 58.
 Gregorio patruo, 59, 60.

H

Harmatio magno, 276.
 Heliae rectori provinciae, 94.
 Helladio comiti, 109.
 Hesychio, 64, 72.
 Hilario, 212.
 Himerio magistro, 274.
 Hyperenchio, 328.

I

Innocentio episcopo, 50, 81.
 Ad Italos et Gallos, 92, 243.

J

Jovino episcopo Perrhes, 118.
 Jovino comiti, 163.
 Juliano Basilius, 41, 295.
 Ex epistola ad Julianum Apostatam, 360.
Julianus Basilio, 59, 40.
 Julittæ viduæ, 107.
 Julittæ hæredum Tutori, 108.
 Ad Juniores admonitio, 43.

L

Leontio sophistæ, 20, 21.
 Libanio, 335, 337, 339, 342, 344, 348, 350, 351, 353, 356, 359.
Libanius Basilio, 356, 358, 340, 341, 343, 345, 346, 347, 349, 352, 354, 355, 357, 358.
 Librario, 334.

M

Macario et Joanni, 18.
 Magneniano comiti, 175.
 Magniniano, 325.
 Maritimo episcopis, 203.
 Martiniano, 74.
 Maximo Philosopho, 9.
 Maximo Scholastico, 277.
 Maximo consolatoria, 301.
 Meletio episcopo Antiochia, 57, 68, 89, 129, 129, 210.

Meletio Archiatro, 193.
Militi, 106.
Modesto præfecto, 104, 110, 111, 279, 280, 281.
Monachis suis, 226.
Monachis, 295.
Ad Monachos ab Arianis vexatos, 257.
Ad Monachum commendatitia, 23.
Ad Monachum lapsum, 44, 45.

N

Nectarii conjugii, 6.
Nectario, 5, 290.
Ad primores Neocæsareæ, 210.
Neocæsareæ Principali, 65.
Ad clericos Neocæsarienses, 207.
Neocæsariensi Ecclesiæ consolatoria, 28.
Nicopolitanis, 247.
Ad Neocæsarienses, 204.
Nicopolitanis clericis, 229, 246.
Nicopolitanis magistratibus, 250.
Nicopolitanis presbyteris, 238, 240.
Notario, 353.
Numerario præsidum, 142.
Numerario alteri, 143.

O

Occidentalibus, 90, 242, 263.
Olympio, 4, 12, 13, 131, 211.
Optimo episcopo, 260.
Origeni, 17.
Otreio Meletines, 181.

P

Palladio et Innocentio monachis, 259.
Palladio, 292.
Paregorio presbytero, 55.
Parnassi Ecclesiæ consolatoria, 62.
Pasinico medico, 324.
Patrophilo Ægeensis Ecclesiæ episcopo, 244, 250.
Pelagio episcopo Laodiceæ Syriæ, 254.
Pergamio, 56.
Petro episcopo Alexandriæ, 133, 266.
Phalerio, 329.
Philagrio Arceno, 323.
Pœmenio episcopo Satalorum, 122.
Pœonio presbytero, 184.
Ponticæ diœcesis episcopis, 252.
Præposito, 86.
Præsidi, 84.

Principali, 311.

S

Samosatensibus presbyteris, 182.
Samosatensi clero, 219.
Samosatorum senatui, 183.
Satalenis, 102, 103.
Sebastiæ principali, 306.
Ad Simpliciam hæreticam, 115.
Sophronio episcopo, 172.
Sophronio Magistro, 32, 76, 96, 177, 180, 192, 272.
Sozopolitanis, 261.

T

Tarsensibus presbyteris, 113.
Theclæ, 321.
Terentii comitis diaconissis filiabus, 105.
Terentio comiti, 99, 214.
Theodore canonice, 173.
Theodoro, 124.
Theodosio imperatori, 363.
Theodoto episcopo Nicopolitano, 121, 130.
Theodoto episcopo Berœæ, 185.
Theophilo episcopo, 245.
Timotheo chorepiscopo, 291.
Tractatori præsidum, 144.
Trajano, 148, 149.
Tyanorum senatui, 97.

U

Urbicio monacho, 123 262, 366.

V

Valeriano Illyricorum episcopo, 91.
Valeriano, 278.
Victori, 152, 153.
Ad Viduam, 10, 174, 283, 296, 297.
Ad Virginem lapsam, 46.
Vito Carrhorum episcopo, 255.

Z

Zoilo, 194.

Epistolæ sine inscriptione, 11, 22, 35, 36, 37, 70, 77, 78, 85, 87, 88, 101, 117, 155, 209, 213, 249, 270, 273, 275, 282, 285, 287, 288, 289, 298, 300, 305, 307, 308, 309, 310, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 326, 327, 330, 331, 332.

INDEX

REUM ET VERBORUM QUÆ IN TOMO III ANTE APPENDICEM INVENIUNTUR.

Revocatur Lector ad numeros grandiores textui intermistos.

A

Abimeleci artes vanæ ad stabilendam regni possessionem, 158.

Abnegatio sui, quæ sincera sit, 344, 348 et seq.

Abrahami fides, qualis fuerit, 539 et seq. Proponitur imitanda, 539 et seq. Qualis obedientia, 371 et seq.

Abstinencia, in quo posita sit, 439, 364. Aliquando ab his etiam rebus quæ permittuntur abstinendum, 360. Corporis viribus metienda abstinencia est, 511, 513. Abstinencia fructus, 208. *Vide Jejunium.*

Adami status in paradiso, 79. Lapsus, 79 et seq., 81, 207. Adamus a diabolo deceptus 80, 81, 207. Spe falsæ gloriæ defectus, 157. Quali molestatu pœna, 79, 81. Cur non statim una cum ipso indumenta constructa sunt, 81 et seq. Adamus improbo esu peccatum ad posterum transmisit, 70, 208.

Admonitiones, quo animo suscipiendæ, 62.

Adolescentes humanam vitam nihil omnino esse arbitrantur, 174. Quæ sectari, a quibus abstinere debeant, 181, 182 et seq. Mentis levitas innatus adolescentibus morbus, 20 et seq., 435. Adolescentibus documentum a Basilio datum, quomodo possint ex gentiliis libris fructum capere, 174. *Et tota homil. passim. Vide Gentiles.* Adolescens, de quo Matth. xiv, 20, partim laude dignus, partim miserrimus, 51. Non idem est qui legis peritus de quo Luc. x, 25, 51.

Adventus Domini, quis expectandus, 287.

Ægritudinum genera tria sunt, 184, 185. Ægritudinis tempus ad obeunda religionis officia minime idoneum, 119. Non omnes ægritudines tribuendæ sunt naturæ, 399. Sæpe sunt peccatorum multæ, 399. Accidunt etiam aliquando postulante diabolo, 400. Quomodo tolerandæ, 400 et seq. *Vide Morbus.*

Ægyptii geometriam invenerunt, 102. Ægyptiarum nutrimentum laudabilis astutia, 108.

Æmulatio, quid sit, 458.

Aer, in Scripturis vocatur cœlum, 82.

Ærumnis probatur cor, 43, 67. *Vide Calamitas.*

Affectiones animi utiles, his si recte utimur, 89. Carnis affectiones in animam insurgunt, 111. Mentis subijciendæ, 111. *Vide Caro.*

Affectus bonus, quis sit, 467. Quomodo comparandus, 467, 468. Affectus particulares plurimum communi concordie nocent, 322. Monachis interdiciuntur, 322, 323, 577, 578. *Vide Monachi.*

Afflicti, quomodo consolatione demulcendi, 41, 42. Animi est ignavi fragili admodum, et adversis succumbere, 50. *Vide Lacrymæ. Vide Calamitas.*

Agricultura, laudatur maxime inter artes monachis assignatas, 583. *Vide Opus manuum.*

Alexandri Magni continentia laudatur, 179.

Amianti, natura ea est, ut igni consumi non possit, 5.

Amici, quomodo diligendi, 258. Constantiter pro Christo relinquendi, 204. *Vide Ascetica vita.*

Amor Dei homini insitus, 337. Ineffabilis, 337. *Vide Dei dilectio.* Amor sui ingenuus est hominibus, 573. Amor sui ipsius quomodo discernitur, 433. Amor proximi. *Vide Proximus.* Amoris fraterni exempla, 71.

Amos penitentia præco, 62.

Anania (de quo Act. v, 5) peccatum, in quo positum, 319.

Angelos in cœlis retinet liberum arbitrium, 80. Angelicæ naturæ proprium quid sit, 320.

Anima, invisibilis est, 23. Absque ulla sibi admista pravitate condita, 78. Liberam et in sua potestate sitam vitam a Conditor sortita, 79. Cur mali capax, 78. Quomodo peccat, 79. *Vide Homo.* Admirabili modo ad corpus colligatur, 23. Corpori regendo præficitur, 512. Quomodo corpus regere debeat, 512. Quomodo corpori facultatem vitalem impertitur, 512. Incusanda si suum in corpus dominium deseruerit, 513.

Animæ duplex vis inest, 511, 512. Animæ dotes, 23, 24. Purgatio quæ sit, 181. Ægritudo et mors, peccatum, 42. Et ignorantia Dei, 113. Animæ vera bona quæ sint, 48, 78, 167. Primarius fructus est veritas ipsa, 173. Animæ

profectus, humilitatis profectus est : defectus vero ex animi elatione gignitur, 211. Animæ affectiones utiles sunt, his si recte utimur, 89. Anima et pro amicis et pro inimicis ponenda, 478. Animæ præcipua cura habenda, 18, 167, 175, 181. Animæ status quidam puerilis est, quidam adolescentiæ, quidam senectutis, 108, 109. Sensuum nomina ad animæ potentias transferri possunt, 108, 109.

Animus, dum tener est, ad omnia bona statim ab initio exercendus, 357. Animi ordinatio et sedatio argumentum est virtutis, 553.

Anomœi reipsa Filium Dei demittunt ad creaturam, 190. Multitudinem deorum inducunt, 192. Pugnant cum Sabellianis, 190. *Vide Ariani. Vide Dei Filius.*

Apibus lex quæ sit, 141, 214.

Apostoli matrimonio copulati, 203. Pseudo-apostoli qui sint, 514.

Arianorum contra Filii divinitatem sophismata proponuntur refellunturque, 131, 133, 136, 138, 188, 190, 191. Filii nomen voce tenuis concedunt, sed reipsa Verbum ipsum demittunt ad creaturam, 190. *Vide Dei Filius.*

Ars pascendi et ars regnandi sorores sunt, 187.

Artes singulæ subsidii loco ob naturæ debilitatem nobis a Deo concessæ sunt, 597. Ars medica cur homini concessa, 597. Quomodo Christiani hac arte uti debeant, 598, 400. Quod ad procurandam corporis sanitatem facit ars medica, id in curandis animi vitis imitari debemus, 598, 400. Ejus utilitas non prorsus fugienda monachis, 599, 400. Artis medicæ utilitas, 400. Abusus, 599, 400. Quando usus medicinæ prætermitti debeat, 400. Artes monachis assignatæ quæ sint, 581, 583. *Vide Opus manuum.*

Arundo quassata, quæ sit, aut fumigans lium, et quomodo quis illam non confringat, hoc vero non exstinguet, 517.

Ascetica vitæ encomium, 200. Scopus quis sit, 523. Oratio appropriata ad asceticam vitam, 199, 200, 202. Ascetica vitæ præmia, 201, 204. Ab eadem non excluduntur feminae, 201. In eo vitæ genere non facilis ad peccatum accessus patet, 102. Inconsideranter amplectendum non est, 102. Exercitatio præcedat et probatio, 102. Haud est remissum vitæ genus, 102. A quo quisque declinaverit, scandali datus sit reus, 102, 568. Christi derelicti crimen non effugiet, 202. *Vide Professio monastica. Vide Monachi.*

Ascetis instabilibus facultas loquendi danda non est, 551. *Vide Monachi.*

Aspectus libidinosi omnino cavendi, 129.

Assentatio et adulatio fugienda, 183.

Astrologia apud Chaldaeos in pretio fuit, 102.

Astutia, quid sit, 107, 108. Duo significat astuti nomen, 107, 108. Astutia quædam laudabilis est, quædam vero mala, 108.

Attentio duplex, 18. Attentio animi qualis sit, 18. Et infirmis et valentibus utilis, 19, 20, 21. Mentis inconstantiam comprimit, 21. Obscuritatem faciem ad peccatum accessum, 202. Cur omnibus a legislatore præscripta, 21. *Attende tibi ipsi : cave proximi vitia perscruteris, 21.* An fieri possit ut in omnibus et semper attentio acquiratur, et quo pacto eam possit quis assequi, 483.

Auditorum officium, 506, 507.

Auxilium divinum, quomodo flagitandum, 538.

Avaritia, quo termino definiatur, 431. Avaritiæ vitium vitio belluorum videtur assimilabile, 43. Fugienda avaritia, 43.

Avarus, quis sit, 50. Avari divitis elegantissima descriptio, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 56, 57. Avarus discruciat bonorum copia, 45. Iræ Dei occasionem facit aggerendæ pecuniæ, 46. Proximi necessitatibus vel maximis non movetur, 46, 47, 56, 169. Quo pluribus impletur, hoc plura desiderat, 37, 57. Fur est et spoliator, 50. A fraterna charitate longissime abest, 52. Calamitates in omnem populum inducit, 66. Miser potius quam invidia dignus, 96. Supplicio æterno puniendus, 50, 54, 56, 70, 72. Graviori sorte quam dives ille de quo Lucæ xvi, 24, 169.

Aversio a Deo malum est futuris etiam gehennæ suppliciis intolerabilius, 337, 340.

B

Baptismi dignitas effectusque, et necessitas, 113. Baptismatis tempus tota hominum vita est, 113. Haud procrastinandum, 114, 116, 117, 118, 119, 121. In V. T. præfiguratum, 115. Circumcisione Judaica longe excellentius, 115. Et Joannis baptismo, 116. Signaculum salutare, 117. Sigillum quod conatu nullo frangi potest, 117. Baptismum fides propria, vel martyrium supplet, 157. In domine Spiritus sancti si non confertur, imperfectum est, 194. Quæ sit ratio aut vis baptismatis, 252.

Barlaam martyr, 138. Armiger insuperabilis, 139. Imperitus sermone, sed non scientia, 139. Constanti hilarique animo martyrium subit, 139, 140. Martyrii genus, 139, 140. Barlaami encomium, 141.

Basilium conrionantem circumstabant interdum quidam, carpendi vel calumniandi causa, 192, 193. Basilius fidei professionem edit, 227. Quidam suos ipsorum errores Basilio affigebant, 229. Cur moralia conscripsit, 229.

Benignitas et bonitas a se invicem discrepant, 487.

Bonum est rarum, 210.

C

Cain primus diaboli discipulus, 92.

Calamitates peccatis ascribendæ, 66. Ad probandas animas et ad nostram utilitatem irrogantur sæpius, 66, 67, 68, 74, 76, 77, 78. Patienti animo perferendæ, 68, 72, 171, 284. Patienti animo toleratæ diabolus pudore afficiunt, 171. Animi est ignavi frangi admodum et adversis succumbere, 30.

Caro concupiscit adversus spiritum, 19. Carni attendendum non est, nec ullo modo illius bona proseguenda, 18. Carolis affectiones in animam insurgunt, 111. Menti subiciendæ, 111. Carnis inquinamentum, quid sit, 435.

Cellarii munus quale sit, 463. Eundem, et ceteros quibus quodvis munus conceditur, si constituto psalmodiæ tempore non accurrerint, sola excusæ necessitas, 464, 465. Haud facile permutandus, 467. Cellario socius adiungendus, 467. Cellarii dotes. *Vide* Oeconomus.

Charitas mater mandatorum, 70. Virtutum maxima, quæ Christianum proprio caractere constituit, 238. Charitas encomium, 238. Proprietates, 482. Præclara exempla, 340, 341. Quæ sint indicia charitatis erga Deum, 486. *Vide* Dei dilectio. Qualem alter erga alterum debeat habere charitatem, 469. Non quælibet molestia proximo litata charitati adversatur, 239. *Vide* Proximus. *Vide* Dilectio. Charitas etiam in debili corpore perlici potest, 482. Qua ratione quis charitatem possit consequi, 469. Mansuetudo et benignitas charitatem pariunt, 538. Quidquid non charitatis erga Deum, sed humanæ laudis gratia fit, id laudem pietatis non consequitur, 514.

Christi vita super terram qualis fuerit, 517, 518. Omnis actio, omnisque sermo Servatoris nostri pietatis ac virtutis regula est, 533. Quare esuriem sitimque sustinuit Christus, 29. Cor lacrymatum est, 29. Christi divinitas non succumbebat laboribus, sed corpus quæ ipsius naturam comitari solent suscipiebat, 30. *Vide* Dei Filius.

Christiani officium, 120, 224, 239, 275, 281, 313, 314, 315. Nota quæ sit, 238, 240. Equabilis et constans est Christiani vita, 365. Christianum tentatio probat et examinat, 67. Primorum Christianorum vita, 71, 216. Ornamenta Christiani quæ sint, 186. Christianis non licuit litare agere, 53. Olim inusta infamia, 34. Juris communis participes non erant, 33. Impetus in Christianos facti descriptio, 143, 144, 150.

Cibus, post gratiarum actionem sumendus, 276. Non quilibet cibi appetitus vitio vertendus, 420. Qua ratione quis non vincatur a voluptate eduliorum, 438. Quomodo edat quis bibatque ad gloriam Dei, 481. In cibis nec suavitatem sectere, nec copiam, 440. Voracitatem fuge, nisi qua urgeat necessitas, 440. Cibi sumendi tempus qualitasque et mensura penes ascetarum præfectos erant, 562. Sit is scopus communis, ut fiat satis necessitati, 565, 566. Simplex sit ciborum apparatus, 563. Quod facilius paratur prorsus est anteponendum, ut ne continentia prætextu cariora ac sumptuosiora auxilium inquirant, 563, 576. Veri ascetæ alimentum siccissimo utuntur, 553. Comedunt semel per totam diem, 552. Varia monachis circa ciborum delectum data præcepta, 460, 461.

Cilicii usus monachis Basilianis haud ignotus, 417. *Vide* Monachi.

Clinias talentorum trium multam solvere maluit quam jurare, 179.

Cynobiticæ vitæ encomium et utilitas, 561, 562. Hoc vivendi genus qui accurate ac diligenter excolunt, bi videntur supremam virtutem æmulari, 563. Hujus iustitiae præscripta quæ sint, 563. *Vide* Monachi.

Cogitationes, quomodo cohibendæ ac moderandæ, 541, 559, 560. Quot modis cogitationes pravæ in recto intellectu exoriantur, 559.

Cognitio Dei. *Vide* Deus. Quod nunc in cogitatione perfectum videtur, si cum futuri sæculi scientia conferatur, exiguum quiddam est et obscurum, 226.

Cognoscere ac curare semetipsum, res omnium difficilima, 573.

Colloquia mulierum, consuetudinesque quam maximo fugiendæ, 543, 544. Refeliuntur qui dicunt se ex mulierum consuetudine nihil lædi, 543, 544.

Communio corporis et sanguinis Christi ad vitam æternam necessaria est, 253. Utrum ad sanctorum communionem accedere debeat is cui consueva et quæ secundum naturam sunt contingunt, 525. Num in communi domo Dominicam cenam conveniat celebrari, 525. Affectus ad communionem percipiendam requisiti, 253, 254, 472, 473.

Compunctio donum Dei est, 420. Compunctionis privatio indicio est animum vitis aliis subiecti, 420.

Conclave, quale sit, in quod orantem intrare Dominus jubet, 513.

Concupiscentiæ vitium, quomodo amputandum, 425.

Confessio peccatorum fieri debet coram iis qui curare hæc possunt, 492. Iis confiteri necesse est quibus mysteriorum Dei concredita dispensatio est, 516. Non debet quisquam fratri aut sibi ipsi peccata occultare, 395. Decet virgines coram præfecta seniori peccata confiteri, 453. Confessio delicti coram actu faciendæ, ut per communem precationem sanetur, 525.

Conjugium ac virginitas duplex vitæ genus constituunt, 203. Conjugio copulatorum officium, 308, 309. *Vide* Uxor.

Conscientiæ discussio præscribitur, 523.

Consolatio, quo sensu in Scripturis accipitur, 491.

Consuetudo per longum tempus corroborata, naturæ vim ac robur obtinet, 544.

Contemplationis utilitas, 542. Contemplatio documentorum Jesu, ministerium corporis transcendit, 536. Quis animi status ad contemplationem requiratur, 541. Facultas contemplatrix in quo posita, 542.

Contentio, quid sit, 438.

Continens, quis vere sit, 560. Qui vel ab uno vitio superatur, is continens non est, 560.

Continentiæ fructus, 561. Modus quis sit, 562. Continentia eum a quo possidetur vel ipso congressu notum efficit, 561. In animi vitis unus est continentia modus, in cibus diversus, 562. *Vide* Abstinencia.

Continentiæ lex, cor in palæstris sancita, 166.

Contradictio a Domino abalienat, 245.

Conversionis modus debet peccato congruere, 516. Quomodo a peccatis se convertere oportet, 520, 521.

Convicium, quid sit, 423.

Convivii flagitiosi, comotationisque descriptio, 127, 128, 129.

Corporearum actionum alia ratio est, alia animi motuum, 17.

Corporis humani structura mirabilis, 24. Præcipuarum corporis partium descriptio et usus, 24. Corporis parva ratio habenda, 167. Quomodo cura suscipienda, 181. Corpus contemnendum, 182. Cura nimia corpori ipsi inutilis est et animæ officit, 19, 181, 182. Habitus summe bona periculosa est, 19, 181, 182. Corporis contemptus utilis, 183, et castigatio, 544.

Corpus per se malum non est, 542. Cur rationis expers, 543. Immodicis afflictationibus non enervandum, 544, 545, 546, 549. Corporis vitia animæ ascribenda, 542, 543.

Correptio fraterna quomodo faciendæ, 415. Hanc præcedat purgatio ab omni delicto, 271. Quid in correptione fugiendum, 411. Omne omnino peccatum immisericus est qui silet, non qui redarguit, 416. Quomodo cognoscat quis utrum Dei zelo commoveatur in peccantem fratrem, an iracundia, 470, 476, 477.

Cultus definitio, 492. Quis sit rationalis, 492.

Curiose aliena indagare facilius est, quam sua ipsius et propria expendere, 21.

Curiositas interdicitur, 242.

D

David plures docendi modos demonstrat in Psalmis, 72.

Deitatis insinectio, quid sit, 196.

Desideria mala, ac libido, quomodo refrenanda, 25.

Deus incorporeus est, 23. Invisibilis, 23. Omnium conditor, 74. Incomprehensibilis, 150, 151, 225. Spirituali modo apprehendendus, 23. In reddendo ambitiosus, 69. Malorum auctor non est, 73, 74, 581. Operatur omnia in omnibus, 159. Decreta sua penes ipsum sunt, 172. Res

nostras pro suo arbitratu regit, 173. Bonitas in Deo inest, 67, et ad injustos extenditur, 41. Plagas calamitatesque immittit, 65, 66, 67, 73, 74, 76. Del providentia exemplis comprobatur, 68. Conservat gubernatque universa, 74. Del voluntas in omni re querenda, et propriae voluntati preponenda, 210, 212, 213, 378. Quinam animus ad Dei dirigatur voluntatem, 493. Deus alia vult ut misericors, alia vult ut justus, 512, 513. Hæc refugienda Dei voluntas est: priorem velimus imitemurque necesse est, 512, 513. Omnis voluntas Dei bona, quomodo etiam placita sit, 512, 513. Quomodo implenda, 512, 513. Deo gratum non est quod coactum, sed quod virtute geritur, 79. Del mandata, quomodo perticienda, 249, 250. Qui conficit Del mandatum animo non sincero, et tamen in speciem sinceritatem doctrinæ Domini servat, non prohibendus: admonendus tamen, 231. Mandatorum Christi observatio, dilectionis testificatio est, 237. *Vide Præcepta.* Del dilectio non in doctrinæ præceptis posita, 336. Una quidem virtus est: sed tamen ejus vi et efficacia mandatum quovis perticitur, 336. Homini insita, 337. Ineffabilis, 337. Ceu necessarium debitum a nobis repositur, 337. Deus, quomodo diligendus, 237. Quis modus diligendi Deum, 486. Quomodo Del obtineatur dilectio, 486. Varia momenta ad excitandum in nobis amorem Dei, 338, 339. Dei imago, quomodo recuperanda, 318, 319. Del jugiter meminisse res pia est, 130. Quæ causa sit quamobrem excidat quis a jugi recollectione Dei, 519. Quæ sunt Del sermone prosecui audax ceptum fuerit, 130, 188. Idque Abraham et Moyses resugerunt, 131. Quomodo de Deo sentiendum, loquendumque, 131. Del cognitio, quibus finibus contineatur, 188. Cognoscere Deum, est servare Dei præcepta, 188. *Vide Natura divina.* Veræ Dei cognitionis incuria contemptum Dei parit, 213. Reproba cognitio ex vitiorum pravitate oritur, 213. Del contemptus schismatum causa, 214. Gravissime puniendus, 219. Dei voluntaria oblivio negatioque, flagitiorum omnium caput est et causa, 73. Deus Pater omnium principium est, eorum quæ existunt causa, radix viventium, 131. Propriam habet subsistentiam a substantia Filii distinctam, 190. Fons est ac radix Filii et Spiritus sancti, 193. *Vide Trinitas. Vide Sabelliani.* Del Filii divinitas demonstratur, 132, 133, 136, 137, 138, 188, 190, 191, 192. Proprietates explicantur, 132. Del Filius a Patre per modum generationis existit, 132, 196. Patri dignitate par est, 191. Æqualis secundum naturam, 191. Conjugatus inseparabiliter, 193. Identitatem habet cum Patre, 191, 192. Una in utroque essentia, 191. Del Filius propriam habet subsistentiam, 190. Cur Verbum a Joanne dictus sit, 136, 137, 188. Cur principium, 136, 137, 188. Quomodo consubstantialis Patri, 192. Quomodo imago Del invisibilis, 191, 192. Dei Filii generatio inexplicabilis, 188. Quid sit Filii hypostasis, 188, 191, 192. Nolum intelligas essentialium confusionem, sed characterum identitatem, 189. Verba humilliora de incarnatione accipienda sunt, 137. Qui Unigenitum dicunt opus Del esse atque facturam, si aperte gentilium errores introducunt, 189. Qui Deum ex Deo negant, hi Judaismum renovant, 180. *Vide Ariani.*

Diabolus incorporeus, 82. Mundi princeps dicitur, 82. Cur Satanas et diabolus appellatur, 82. Ex sua ipsius voluntate malus est, 80. Hunc e celo deiecit voluntatis libertas, 80. Per invidiam lapsus, 94. Et per elationem, 160. Unde ei adversus nos bellum, 80, 92. Singulari odio habendus, 80, 81. Del et hominum inimicus, 80, 81. Communis omnium hostis, 187. Maximus sapientiæ mundanæ magister, 138. Superbia auctor et impulsor, 157. A Christo superatus est, 82. Diaboli artes ad decipiendas animas, 119, 163, 164, 204, 205, 206, 207, 441, 442. Diabolo male cessit adhibitum in hominem artificium, 157, 158. Diaboli insidiæ contra Jobum, 171. Diabolo utitur Deus ad probandas animas, 82. Num sancti alicujus consilium propositumque Satanas possit impedire, 511. Diabolus, quomodo superandus, 163. Quibus armis oppugnandus, 11. Diaconorum partes, quæ sint, 306.

Die Dominico, quid agendum, a quibus abstinendum sit, 123.

Dilectio, in quo posita sit, 474. Duæ sunt dilectionis species, 477. Duæ dotes præcipuæ, 474. Dilectio et pro justis et pro injustis ad mortem usque ostendenda, 478. Quid agendum cum his qui nos injuria afficiunt, 433.

Diligentiam in minoribus qui ostendit, is non debet contemnere majora, 267.

Dignitatum terrenarum inanitas describitur, 21, 36.

Diogenes rege magno ditior, 183. Diogenis dictum, 181.

Disciplina Domini quæ sit, 101. Utilis ac salutaris est, 101, 102. Disciplinæ quædam inutiles ac periculosæ sunt,

102. Disciplinam nosse, non est mentis consilium, 101.

Discordiarum ac seditionum causa, quæ sit, 214, 216.

Dissensio, vetos vitium, 187.

Divitiarum natura, 54. Divitis cur homini concessæ, 44, 47, 50, 51, 66. Si absint, non expetendæ, 183. Vanæ sunt et instabiles, 43, 48, 59, 66, 163, 166, 183. Nihil conferunt ad gloriam, 137. Morientem non sequuntur, 165, 167. Judici die non proderunt, 110. Ante mortem pauperibus erogandæ, 60, 61. Cum desident et in eodem loco permanent, sunt inutiles, 48. In egenos impendendæ, 44, 46, 48, 49, 70, 71, 168, 202, 204. Quomodo distribuendæ, 331.

Divitiarum abusus, 53, 55, 57. Usus qualis esse debeat, 448. Divitis multa parit mala, 59. Dispersæ solent permanere; retento vero ad alios transferuntur, 53. Veræ divitiæ quæ sint, 167, 168.

Dolus, quid sit, 442.

Dominandi libido, pestis diabolica, 555. Animæ morbus gravissimus est, 553. Quibus vitis obnoxii sunt hi qui tali morbo laborant, 553.

Donum Dei vel ab indigno recipi nihil mirum, 476. Pecunia non comparatur, 278. Cum indigente communicandum, 501. Gratis acceptum, gratis dandum, 278. Quisque debet in dono sibi concessi cum gratiarum actione permanere, 280. Primum Dei donum qui diligenter excoluit, is alia etiam meretur accipere, 279. Donorum spiritualium concessio reprobationem non excludit, 240, 473. Unicuique dantur a Deo pro ratione fidei, 278. Qui Dei donis abutuntur, hi sunt iniquitatis operarii, 514.

E

Ebrietatis varia genera, 9. Jejunio non præmittenda ebrietas, 9, 12, 13, 15. Jejunio curanda, 130. *Vide Ingluvies. Vide Vinum.*

Ecclesia Dei fugit schisma, 187. Quid causæ sit cur inter artium et scientiarum peritos concordia sit: contra vero in Ecclesia Dei multi et inter se, et in divinis litteris intelligendis valde admodum dissentiant, 213, 214. Unitas Ecclesiæ commendatur, 216, et concordia, 217.

Elatio, omnino fugienda, 158, 159, 160, 277, 279. Multiplicibus ex causis nascitur elatio, 157. Quin et virtutes quandoque parant humilitatem non veram, 157. Elatio et audacia atque impudentia æmulationis est diaboli, 211. Elationem sequitur gratiarum jactura, 189. Defectus animæ ex elatione gignitur, 211. Homini relictum est nihil unde gloriari queat, 159. Quo pacto agnoscitur superbus, et quomodo curatur, 426. Quis sit superbus, quis arrogans, quis elatus aut inflatus, 434. Quomodo animus sibi persuasus debet esse se alienum a studio gloriæ, 521. Varia ad depriendam elationem remedia proponuntur, 160, 161. *Vide Superbia.*

Eleemosynæ præceptum grave non est aut molestum, 51. Examine præmisso implendum, 430, 431. Haud procrastinanda eleemosyna est, 49, 60, 70. Diabolum exerceat, 170. Peccatum solvit, 70, 109. Eleemosynæ præmia, 43, 46, 49, 68, 69, 70. Cohortatio ad eleemosynam erogandam, 168, 169, 170.

Essentiæ identitas in divinis, quid sit, 192. *Vide Natura divina.*

Eucelidis Megarensis præclarum factum, 178, 179.

Euripidis dictum, 178.

Evangelium lego Mosæica longe perfectius est, 265. Evangeliorum vox reliquis Scripturis sacris magnificentior est atque præstantior, 134. Quæ Evangelio reddenda obedientia est, ea ab omnibus hominibus exigetur, 203. Quomodo Evangelio obediendum, 236. Inter evangelicos præcones auditu omni majora Joannes locutus est, 134. Singulari studio evolendus Evangeliorum liber, 134. Evangelici præconis officium, 291, 293. *Vide Prædicator.*

Excarnationis voluntariæ pena, 213.

Exercitatio, utilis ad finem consequendum, 180.

Exercitatio militaris cur instituta, 174.

F

Faciliæ sectandæ non sunt, 337. Fames, malorum maximum, 69. Coegit non paucos etiam naturæ terminos ex-culere, 70. Quid faciendum tempore famis, 69. Hominis fame pereuntis descriptio, 69. Famis et amoris paterii pugna, 46, 47.

Fervens Spiritu, quis sit, 502.

Fidei defectio, 224. In professione fidei vitanda vocum profana novitas, 225. Simples ac familiares voces usurpandæ, 225. Questiones inutiles et contentiosæ non sunt faciendæ, 258. Non sunt ferendi qui alienam doctrinam tradunt, 263. Mitius agendum cum his qui fide sunt infirmiores, 264. Fides, etiam in minimis, Deo habenda, 241. Verbum Domini cum omni certitudine suscipiendum, 243, 263. Missa curiosa inquisitione, his quæ a sacris et ab

ipso Domino dicta sunt contenti simus, 228. Cave rationationibus tuis insularis, ad ea quæ a Domino dicta sunt reprobanda, 241. Fides non solum in corde tenenda, sed et ore significanda est, 148, 239. Fidei certamen, in quo positum, 240. Utrum possit quis absque charitate fidem habere tantam ut montes transferat, 473. Professio fidei a Basilio edita, 227. Fidei effectus, 154.

Frigoris effectus, 152. Hominis frigore rigentis descriptio, 152.

Furor. Vide Ir. Quid sit furoris proprium, et quid proprium aquæ indignationis, 439.

G

Gabaonitas adversus Israelitas prave astuti, 108.

Gaudium verum, in quo positum, 26. Quale sit in Domino gaudium, 480. Qua ratione impleri possit præceptum illud Apostoli: *Semper gaudete*, 480, 27, 32. Gaudium quod ab externis petitur, fallax et inane est, 27. Quomodo lacrymæ sanctorum cum iusti gaudio quo fidem perfruuntur conciliari possint, 28. Gaudii tristitiæque varia symptomata, 28. Gaudio modus ponendus, 32.

Gentiles suis scriptis quædam Scripturæ sacræ loca inservire, 151. Quomodo possit ex gentiliis libris fructus capere, 173. Cave quocunque duxerint hæc sequaris, 174. Quidquid in eis utile fuerit carpe, scito quid etiam contemni oporteat, 174, 175, 176, 179. In gentiliis libris quasi in umbris quibusdam et speculis exercentur adolescentes, 175, 176, et ad sacras atque arcanas doctrinas adducuntur, 175. Gentiliis præclari actus imitandi, 178, 179. Quidam similitudinem habent cum præceptis evangelicis, 178, 179.

Geometriam invenereunt Aegyptii, 102.

Gloria ab hominibus laudanda, 426, 427. Quomodo fugienda, 426, 436. In rebus etiam vilibus vanæ gloriæ indulgeri potest, 432. Quis sit inanis gloriæ cupidus, et quis sit qui hominibus placere studet, 432. Inanis gloriæ effectus, 536. Vide Elatio.

Gloratio vera, quæ sit, 138, 159, 498. Quæ vetita, 138, 159, 498. Prudenti viro nihil fugiendum est magis quam ad gloriam vivere, 185.

Gordius martyr, 141. Patria martyris Gordii, 143. Militie ascriptus, militibus centum præfuit, 143. Ad solitudines confugit, 144. Jejunia cæterisque pietatis officiis exercitatus ultro se obtulit certamini, 144, 145. Omnium in se oculos convertit, 144, 145. Præsidi oblatu spernit minas, blanditiis non emollitur, 145, 146. Mala amicorum consilia despiciit, 147. Martyrium strenue datis cervicibus consummat, 148.

Gratiarum actio, 53. Gratiæ Deo semper habendæ, 56, 148, 159, 275, 343. Quomodo impleri possit præceptum illud Apostoli: *In omnibus gratias agite*, 56, 57, 58, 59, 40. Gratiarum actio lacrymas non excludit, 52, 42. Qua ratione cum ea quæ beneficienti debetur concilianda, 488. Beneficia collata delet ingrati animi vitium, 39.

Gubernatio, ad vitam trajiciendam necessaria est, 111, 112.

Gubernator intelligens, quis sit, 111. Non quilibet ad gubernationem vocatur, 110. Optimus gubernandi modus, 112, 113.

Gulæ vitium, in quo positum sit, 207. Multa sequuntur mala, 204. Interitum avertit, 208. Gulosi difficile admodum emendantur, 208.

H

Hæretici fugiendi, his maxime qui in peccatis versati fuerint, 421, 422. Utrum salutandi sint vel cum eis cibis sumendus, 538.

Hebræorum pulchra fuit astutia, 108.

Herbæ, ad singulos morbos accommodatæ sunt, 398. Vide Ars medica.

Herculis historia ex Prodicō laudata, 177.

Hesiodi locus a Basilio laudatus, 174, 176.

Historiæ utilitas, 149.

Homeri poesis virtutis laus est, 174.

Hominis definitio, 167. Homo ad imaginem Conditoris factus, 18, 318. Ex duobus constat, mente scilicet et corpore: utriusque partes designantur, 23. Hominis dignitas, 22, 26, 27. Solus ex omnibus animantibus erecta facie conditus, 24. Quod sub aspectum cadit id homo non est, 181. In homine velut in concinno quodam rerum summario, magnam Conditoris sapientiam licet contineri, 23. Collata homini beneficia recensentur, 26, 27, 40, 41, 67, 338, 359. Hominis sublimitas et gloria quæ sit, 158. Aliud est homo ipse sibi, aliud sua, aliud quæ circa illum sunt, 18. Unusquisque ad quidpiam utile conditus fuit, 77. Libero arbitrio donatus, 77. Alter ab altero per liberum arbitrium secernitur, 77. Homo ex sua ipsius voluntate malus est, 89. Per peccatum deformatus, 318. Homini relictum est

nihil unde gloriari queat, 159. Infinito plura sunt quæ ignorat, quam quæ novit, 195. Ad peccata cogitationum proclivis, 17. Per cogitationem peccat amplius, 17. Infirmitati huic medela concessa est, 17, 18, 19. Cur non ita conditus, ut peccare natura non possit, 79. Alios bonos, alios malos a Deo factos esse qui dicit, Impius est, 433. Quomodo Deum homo glorificat, 238. Quotidianum hominis officium describitur, 17, 18, 19.

Honesti et iusti definitio, 499.

Horæ canonicæ, quomodo monachis distributæ, 321, 322, 383, 384. Dividebatur meridiana precatio ut septenarius numerus impleretur, 322. Earum quælibet, accepta a Deo beneficia singulari quodam modo in memoriam revocat, 383. Diversitas in precibus et psalmodia quæ statis horis fiunt, utilis, 384. Quomodo psallendum, 513, 514.

Hospites, quomodo excipiendi, 263, 364, 365. Maneant in hospite monumenta mensæ Christianorum, 364. Mensam nostram ubi delicatos commutare turpe est, 364, 365. Hospitalitatis is finis sit, ut spectetur quod necessitas cuiusque accedentium postulat, 364, 365. Attamen cura et quædam mensæ decuria necessaria est in omnibus, 364, 365. Hospites qui dimittendi, 467.

Humilitas, omnis virtutis parens, 210. Emulatio est Christi, 211. Virtutum ærarium, 159. Maxima salus homini, morbi medela, et reditus ad pristinum statum, 158. Summo studio complectenda, 160. Humilitas locum in regno colorum obtinendum definit, 266. Humilitatis assuetudo iracundiam animi quasi exstinguit, 376. Qui multis magnisque peccatis obnoxius est, eum sæpe liberat humilitas, 160. Humilitatis profectus animæ profectus est, 211. Humilitatem nos omnia Domini gesta docent, 161. Idonea ad consequendam humilitatem præcepta, 161, 162, 481. Vide Elatio.

Hypocrisis invidiæ fructus, 97.

Hypocrita, quis sit, 2.

I

Ignis qui Ecclesiæ septa obtinebat mirabiliter exstinguitur, 170.

Ignorantia, non tollit peccatum, 243. Auget si sit voluntaria, 429.

Impuritas et immonditia, quid sit, 439.

Inconstantia suspecti, qui sint, 352.

Incontinentia ex vino oritur, 125.

Indignatio et ira differunt, 90.

Indumenta, cur non statim in paradiso constructa fuerint, 81. Vide Adamus.

Inferni supplicia æterna sunt, 507. Peccatum quodlibet convenienti sibi pena multabitur, 507.

Infirmorum infirmitates quomodo portandæ, 475.

Ingluviæ satietatisque tum ebrietatis effectus describuntur, 4, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 43, 123, 208. Vide Vinum. Vide Gulæ vitium.

Ingrati animi poena, 59, 64, 341.

Inimici, quomodo diligendi, 474. Utrum præceptum de diligendo proximo impleri possit, 474.

Inimicitia peccatum gravius est in iis qui cæteris gradu præstant, 493.

Innocentia, dupliciter intelligitur, 107.

Innocentis character atque insigne, 107.

Inobedientia est superbiæ fetus, 372. Inobedientiæ malum gravissime puniunt, 217, 218, 219. Quomodo oporteat affligi omnes erga immorigerum et inobsequentem, 371, 372. Quisquis parere non vult, secum ipse pugnat, 372. Sæpius admonitus si reipsa seipsum non sanat, is veluti membrum corruptum a communi corpore resecandus, 372, 393. Inobedientes qui iudicandi sint, 455, 456, 457.

Intelligentia quid sit, 488. Cuiusmodi intelligentiam petere debemus a Deo: quomodo reipsa fieri digni possimus, 488. Intelligentiæ tarditas ex eorum in quos beneficia conferuntur, incredulitate proficiscitur, 451.

Intemperantia metuenda est, 358, 663. Manifestam præfert nequitiam, 462. Utrum cura suscipienda sit ejus qui sibi mortem per intemperantiam conciliat, 463.

Interroganti recte et præclare respondendum, 245.

Invidia est dolor de proximi successu felici ac prospero, 91. Capitale vitium, 92. Caini et Saulis crimen, 92, 93. Immanissimum odii genus, 93. Arrhabio supplicii, 93. Invidiæ effectus, 91, 92, 93. Invidiæ motus plagæ sunt invidentis, 94. Idonea ad coercendam invidiam remedia, 95, 96.

Invidus venenatis bestiis extior, 94. Dæmonis administrator, 95. Invidum collata beneficia irritant, 95. Hominis invidi descriptio, 95. Vide Invidia.

Ira, mentis est ebrietas, 9. Qua ratione coercenda, 25, 83, 86, 87, 224, 459. Brevis quædam insania est, 84, 89. Ira effectus, 83, 84, 85. Fictus varii, 453, 454. Hominis ira percipi elegans accurataque descriptio, 9, 85, 86, 85.

Ira quædam utilis, 88, 89. Quomodo dandus iræ locus,

497. Ira illi qui sint, 508. Ira et indignatio differunt, 90. Ire radicem si excindere poteris, vitia non pauca una cum hoc principio extirpabis, 90.

J

Jejunium verum, quale sit, 2, 9, 15. Hilari animo expleendum, 2, 15. Efficax abolendo peccato est, 2. Jejunii antiquitas, 2, 3, 5. Effectus dignitasque et utilitas, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 13, 14. In jejunio quid cavendum sit, 2, 9, 12, 483. Quomodo jejunandum, 460. Ab interno mentis jejunio cavendum, 15, 16. Quotquot fuerint sancti, omnes per jejunium ad vitam Deo dignam instituti fuerunt, 7. Vanæ delicatorem excusationes refelluntur, 3, 4.

Jejunium quadragesimale ubique et ab omnibus observatum, 11. Quinque dies singulis hebdomadis quadragesimalibus jejunio consecrati, 9, 12.

Joannes. Inter evangelicos peritones vocalissimus, 134. Lora quædam ex Evangelio Joannis et gentiles admirati, scriptis suis inseruere, 134.

Joh patientiæ Christianæ exemplar, 50, 43, 171. Varias diaboli insidias superavit, 50, 43, 171. Collata Jobi præmia, 173. Quid causæ sit cur amissas divitias duplo recepit; liberorum vero numerus mortuis par redit, 173.

Judæi Filium Dei negant, 189. Consilium sibi exitiorum contra Dominum architectati sunt, 158. Per elationem lapsi, 160.

Judaismus, pugnât cum Hellenismo, et uterque cum Christianismo, 183.

Judicis munus, 105, 106, 274. Quisque judicis personam debet induere, 106. Cave ne tui ipsius sis iniquus judex, 160. A judicando proximo abstinendum, 161, 206, 273. De rebus incertis vel habita personarum ratione non judicandum, 274. Qui ad judicia ferenda prout sunt, si inconstantia sunt suspecti, 352.

Judicium quoddam naturale nobis est, 106. Judicii discrimina qualia sint, 470. Non omne interdicitur judicium, 470. Judicii dies peccatori pertimescenda, 58. Dies retributionis pro cuiusque merito, 72. Judicium sequitur gratiam, 159. Judicia Dei curiose perscrutanda non sunt, 172. Haud contemnenda, 244. Gravius est judicium eorum qui noverunt, nec tamen faciunt, 245. Quorumdam in judicium ira Dei casus, ad metum, doctrinam et correptionem nostram est, 244. Contemptus judiciorum Dei maximum malum, 343. Quomodo timere poterimus Dei judicia, 445.

Jugum Christi quomodo leve, 211.

Julitta martyr, 35. Martyrii causa, 35. Constanti hilarique animo martirium subit, 35. Prosiit in rogam, 34. Julittæ corpus integrum et incolome servatum, in pulcherrimo templi vestibulo tumulatur, 34. Circa Julittæ tumulum fons aquæ salubris scaturit, 35. Julittæ cohortatio ad mulieres, 34.

Jura gentium haud parum inter se diversa sunt, 104.

Justitiæ definitio, 104. Veræ ac sinceræ ab adulterina et falsa secretio dilicilis, 104, 105. Justitiam veram intelligere, animi est vere magui, 104, 105. Unicuique reddi debent quæ sua sunt, 259.

L

Labor. Vide Opus manuum.

Lacrymarum origo et causa, 29. Merentibus sunt lacrymen, 29. Modus in effundendis lacrymis tenendus, 29, 30, 31, 37. Lacrymis peccata diluuntur, 168. Aliæ laudantur, 27, 41, 42. Colpantur aliæ, 31, 41, 42. Quare Christus lacrymas super Lazarum et super civitatem effudit, 29, 30. Lacrymæ sanctorum. Vide Gaudium.

Legem inter et Evangelium multum inest discriminalis, 267.

Lexis contemptor Deum afficit contumelia, 258.

Liberum arbitrium, quid sit, 78, 79. Homini insitum, 74, 77. Vasorum aureorum argenteorumve aut testaceorum vel ligneorum similitudinem habet, 74, 77. Naturæ rationis compositi maxime congruit, 78. Peccati radix est ac principium, 74. Liberi arbitrii effectus in diabolo et angelis, 80.

Libidines obscenæ, naturæ detrimentum sunt, 166. Suppilas proxime sequitur moror, 166.

Libri gentilium non sine fructu leguntur, 175. Vide Gentiles.

Lites fugiendæ, 270.

Luxuria est naturæ detrimentum, 166.

M

Malignitas quid sit, 442.

Malum homi privato est, 78. Mali nulla est propria assistentia, 78. Non ingentium, 78. Non una cum bonis creatum, 78. Peccatum solum vere malum est, 77. Quoquo tempore admissum, ex quo malum est, 525. Quid sit verum malum, quid malum apparens, 78.

Malum, aliud est habita ratione sentiendi, aliud sua ipsius natura. Istud ex nobis pendet, illud nobis a prudente Domino et bono ad nostram utilitatem irrogatur, 74, 77. Vide Calamitas. Cessare a malo, neque laude, neque castigatione ex se dignum est, 118. Inventores malorum qui sint, 412.

Mamantis martyris encomium, 183. A seipso nobilitatur Mamas, 183. Pastor fuit, 186.

Mandata Dei. Vide Præcepta.

Mansuetudinis fructus, 158. Mansuetudo justam indignationem non excludit, 558. Monachis omnino convenit, 557.

Marcion, principia duo inducebat, 192.

Mariæ et Marthæ functiones diversæ, 533. Status duor per has mulieres designantur, 533.

Martyres pauci, 148. Dum mactantur exsultant, 159.

Martyrum corpora in vestibulis templorum tumulabantur, 54. Celebritates apparatu omni celebrantur, 159, 161. Quo line, 186. Circa martyrum sepulcra conventus publici et convivio, 159. Martyrum civitas quæ sit, 150. Quæ sint vera præconia, 185. Cohortatio ad martyrium, 159. Martyrum Encomium, 156. Invocantur martyres, 155.

Matrimonium. Vide Conjugium, Uxor.

Matris Christianæ præclarum facinus, 155, 156.

Medicina, cur homini concessa, 597. Vide Ars medica.

Mendacium omne prohibetur, cujusdam etiam utilitatis causa prolatum, 442. Ideo fugiendum, 255.

Mensa Christianorum qualis esse debeat, 564. Quomodo oportet se gerere inter sedendum et accumbendum in tempore prandii aut cernæ, 566. Lectio non debeat mensis monachorum, 476. Qui ad monachorum mensam admittendi sint, 552.

Mentis aberratio et variæ cogitationes quomodo emendandæ, 322, 341, 342, 343, 344, 327, 324, 558. Quomodo cavendum ne cogitationes bonæ mentem veluti deficiant, 443. Mentis levitas innatus adolescentibus morbus, 20, 455.

Militaris ordinis salus desperata non est, 147.

Milites hujus mundi ab Christi militibus differunt, 12.

Militis vita, qualis sit, 199. Laboriosa in bellis, splendida in pace, 199. Strenui militis præmia quæ sint, 199.

Milites Christi. Vide Ascetica vita.

Ministri fidelis officium, 225.

Mitis, quis sit, 480.

Monachi vita, qualis esse debeat, 205, 206, 207, 208, 209, 520, 525. Monachi multis variisque modis tentantur a diabolo, 204, 205, 207. Eisdem necessarius est vitæ suæ dux, cui sua omni voluntate rejecta, seipsos tradant, 204, 205. Quidquid sine ipso efficitur, furtum est et sacrilegium, 204, 205. Monachus quidquam eorum quæ ex consuetudine vera habentur adulterare ne tentet, 204, 205. Nobilitati carnis ne innitatur, 204, 205. Aures habeat apertas ad obediendum, 206. Variis sermonibus ne vacet, 522. Ad majores virtutes enitatur, et minores ne negligat, 226. Nullum parvipendat vitium: ne sit alienorum peccatorum iudex, 226. In publicum prodire penitus refugiat, 206, 207. Juvenis, æqualium suorum consuetudinem omnino declinet, 207. Gulæ vitium summo opere caveat, 208. Monachus gulæ addictus raro admodum resipiscit, 208. Ne potet eos omnes fieri salvos qui in cella degunt, 210. Senex, de laboribus ne remittat, 211. Ne ambiat fratribus imperare, 353, 374, 375. Monachum ne efferat cleri gradus aut sacerdotii, sed potius humiliet, 211. Ornamenta monachi quæ sint, 211, 212, 213. Varia monachis data præcepta, 209, 210, 211. Omnia sicut monachis communia, 522, 524. Oportet monachum nihil in vita possidere, 211, 522, 524, 456. Non cullebet suum vetus indumentum dare licet cui velit, 456, 457. Vel aliam quamlibet elemosynam, 450. Quo animo uti debeat, 448. Omnino æquali amoris mensura sese invicem diligere debent, 522, 525. Controversiæ quæ inter fratres oriuntur, quomodo dirimendæ, 394. Qui detrahunt vel audit detrahentem, ambo separandi sunt a reliquorum societate, 424. Qui detrahit præfecto, quomodo puniendus, 424. Si frater fratri molestiam aspergit, quomodo emendandus, 428. Vel qui assidue seipsum accusat quod asperat trahet fratrem, 445. Qua humilitate debeat quis a fratre obsequium accipere, 469. Quo animo fratribus suis inserviendum, 468. Præfecti absentis, aut aliquis occupatione distentis, vices supplere debet aliquis, qui ab ipso præposito et cæteris qui probandi periti sint, designetur, 591, 492. Quid agere debeat is qui præpositi statuta non admittit, 493. Vide Obedientia. Omnia etiam cordis arcana sunt præposito delegenda, 371. Vide Obedientia. Vide Præfectus. Non debent monachi a conventu fratrum secedere, suis secundum carnem propinquis patrocinatorum, 375. E cella egresso monachis admodum po-

riculosa, 206. Quo affectu e cella egredi debeant, 207, 368. Quomodo in cella persistere, 363. Parentum cura attinet ad fratrum praefectum, 373. Colloquium cum parentibus periculo non vacat, 373. Quomodo tacere vel loqui debeant monachi, 323, 326. Quae per nutus sunt significationes prohibentur, 325, 326. Externos, vel etiam parentes alioqui non liceat monacho absque licentia, a praefecto non cuiuslibet danda, 385. Non convenit ascetam incaute aut cum omnibus hominibus colloqui, 330, 331, 332. Quis sit modus colloquendi cum sororibus, 376. *Vide Silentium*. Quomodo operari et ministrare debeat monachus, 210, 322, 369, 377, 380, 381. Non licet unicuique assignatum sibi opus recusare, 456. Neque graviora opera, 457. Qui laborare non vult, nec tamen est fracto corpore, condemnatur ut piger, 339. Qui laborare non potest, quomodo habendus, 456. Artes monachis assignatae quae sint, 384, 385. *Vide Opus manuum*. Quae vestitus ratio monachis convenit, 367. Par est monachum vel in vestitu peculiare aliquid habere, 368. Quod minime exquisitum est, ac necessitatis scopo sufficit, omni tempore praefertur, 368. Zona unus quis sit, 368, 369. Duas tunicas habere vetitum est, 447. Attamen si quis carnis afflictionis causa, alteram habere voluerit, non prohibetur, 447. Quo animo calcamentum aut vestimentum quaecunque tandem illud fuerit, accipere oporteat, 471, 578. Plena monachis praescripta quae sit, 321. Optimum est si ob nullam victus necessitatem in publicum prodire cogantur, 321. Veri ascetae alimento siccissimo utuntur, et in quo tenues admodum vires ad reficiendum sint, 332. Comedunt semel per totam diem, 332. Jejunia et vigiliae extraordinariae non probantur, nisi accedat praefecti auctoritas, 461, 462. *Vide Victus ratio*. *Vide Cibus*. Crebra ac frequens peregrinatio monachis interdicitur, 333. Utrum rogati ab aliquibus, eos invisere debeant, 326. Nundinationes non decet monachos, 386. Instabiles monachi omnino fugiendi, 334, 335. Quibus similes, 334, 335. Quomodo si qui suo conventu relicto alium petunt, per alios praefectos habendi, 379, 380. *Vide Peregrinatio*. Poenae monachis delinquentibus impositae, 322, 393. Tempus et modus praepositorum iudicio decernitur, 452. Qui e fratrum corpore abijcendi sint, 372, 452. *Vide Epitaphia*, in quibus disciplinae monasticae specimen reperies. *Vide Ascetica vita*, *Saculi renuntiatio*, *Professio monastica*, *Monasterium*, etc.

Monasterium, quomodo ordinandum, 320. Decet monachos non pauciores esse quam decem, 320. Plures in eodem pago conventus fratrum non construendi, 378, 379. Vicini si in egestate sint, quomodo sublevandi, 313. Utrum societates fratrum inter se negotiari debeant, et si ejusmodi necessitas contingat, quomodo negotiandum, 315, 456. Aditus ad monasterium obstruatur mulieribus; imo non quisvis viri ingredian ut, 322. E monasterio egredi quando liceat, 326, 380. Haud decet monachum aliquo abire moderatore non prius commonefacto, 456. *Vide Monachi*.

Monasticae vitae dignitas, 320. *Vide Ascetica vita*.

Morbi sunt poena peccati, 397. Herbae ad singulos morbos accommodatae sunt, 398. Saepe castigationis causa, in morbos prolabimur, 399. Quo animo perferendi, 400. *Vide Aegritudo*.

Morosi hominis character, 39.

Mors, peccati poena, 247. Malum non est, 74. Justis sortitus est, 139. Imo ad vitam meliorem praefectio, 139. Pro Christo oppetenda, 148, 284. Post mortem non est tempus recte factorum, 235.

Mors filii parentisve aut charorum, quo animo perferenda, 31, 36, 37, 38, 286. *Vide Lacrymae*.

Mortem Domini quomodo quis annuntiat, 492.

Mortificatio Jesu in corpore nostro circumferenda, 26.

Mulierum colloquia consuetudinesque quam maxime fugienda, 343, 344.

Mulierum ornatus, quis sit, 309.

Mundana omnia despicienda sunt, 163, 164, 165, 166. *Vide Homiliam de iudicio Dei*. Sub his latitat diabolus ad decipiendas animas, 164. *Vide Diabolus*. Vere nostra non sunt, sed omnibus pariter extranea, 163, 166. Evanescent una cum vita, 186. Plus a minimo futurorum dignitate distant, quam a rebus veris umbra et somnium, 174. Clausis oculis praetereunda, 166. Derelinquenda ut sequamur Christum, 148, 149, 150. Qui rebus terrenis remittit nuntium, is honorem apud Christum sibi conciliat, 24. Qui re aliqua praesenti afficitur, cum esse discipulum Domini impossibile est, 237. *Vide Monachi*.

Mundus corde, quis sit, 314.

Munus ad altare quomodo quisque nostrum offert, 506.

Murmuratio monachis interdicitur, 373. Opus ejus qui murmuravit cum operibus fratrum non commiscendum, 373, 393, 396, 427. Similem inobedientibus poenam subi-

neat, 393. Variarum murmurationum causae, 436.

Musica, quae fugienda, quae consecranda sit, 182. *Vide musicus*, 182.

N

Natura divina, quid sit, 131. Prae dignitate verbis explicari non potest, 131. Quantus sit Deus, et quis modus ejus, et qualis secundum essentiam; talia ut sunt interroganti periculosa, ita ei qui interrogatur inexplicabilia, 188. Ad omnes simul Dei glorias declarandas non sufficit nomen unum, nec singula omnino citra periculum assumuntur, 226. Humana natura in hac vita assequendus divinis mysteriis impar est, 226. *Vide Trinitas*.

Naturae detrimentum sunt obscenae libidines, 166.

Navigatores imitandi, 168.

Necessitudo cum Deo in studiis divinae Implendae voluntatis perficitur, 255. *Vide Dei voluntas*.

Negotiis a pietate alienis qui sese immiscet, is Deo servire nequit, 256.

Novitii, quomodo probandi, 352, 353. Probatio debet accedentium moribus accommodari, 352, 353. Communis cujusque probandi modus quis sit, 353. Novitii Scripturarum sententias edocendi, 449. Non admittendi nisi habito prius fratrum consilio, 453. Utrum pro his qui fratribus traditi sunt, sit aliquid accipiendum ab eorum propinquis, 523. Utrum recipiendi sint hi quibus divitiae non suppetunt, 416, 417. His qui ad Dominum accedebant, bona ad ipsos pertinentia reddebant cognati, a praefecto prout judicabat administranda, 478. *Vide Professio monastica*.

Nox occasionem praebet orandi, 36. Noctis tempus quomodo traducendum, 36.

O

Obedientia perfecta, quae sit, 321, etiam in minimis praestita, Deo est accepta, 262. Mandata etiam quae ultra vires sunt complectitur, 372. Quomodo alter alteri obedire debeat, 455. *Vide Monachi*.

Obedientiae merces eximia, 93, 525. Monachis omnino necessaria, 204, 205, 320, 374. Canonicis instituti summa est, 363. Monacho imitanda obedientia ea est, quam sancti Deo exhibuerunt, 370, 371, 372. Ne minimo quidem temporis momento asceta sui juris sit, 377. Quo affectu ei qui mandatum conficiendum urget, auscultandum, 471, 473. Ad quosnam terminos sese debeat extendere, 453. Limites suos ad mortem usque extendit, 456. Propria voluntate uti, alienum est a recta ratione, 457. Omne iudicium voluntatis propriae periculo non vacat, 461. Ipsa etiam bona ex propria auctoritate licere non licet, 435. Quidquid eligitur propria voluntate, id alienum est a pietatis cultoribus, 441, 449, 462. Quidquid perfectis comprobatur, tametsi repugnat voluntati, id amplectendum est, 441, 449, 462. Num cuiusvis et quodvis Imperanti obediendum sit, 454, 455, 522, 523.

Objurgatio, quo animo accipienda, 307. Objurgationis modus quis esse debeat, 162. Variis peccantium affectibus accommodandus, 444, et etati, 403.

Obtrectatio, quid sit, 423. Duo tempora sunt in quibus liceat mali aliquid de aliquo dicere, 423.

Oeconomus dotes, 377. Illum necesse est summe ab amore singulari et a contentione purum esse atque expurgatum, 463. Dotibus ad ministerium necessariis instructus haud facie reperitur, 380. *Vide Cellarius*.

Opus manuum laudatur, 210, 212. Praecipitur, 270, 382, 343. Monachis praesertim, 321. Non ob corporis castigationem modo, sed etiam propter charitatem erga proximum utile, 382. Assiduam orationem non excludit, 382, 383. Precum et psalmodiarum obtentu non refugendum, 382, 383. Tempora ad operandum manibus, assignata monachis, 383. Qui propter operum aut laborum naturam longius absuerint, constitutas ad psallendum horas ne praetereant, 383. Artes monachis assignatae quae sint, 384, 385. Haec artes anteponenda quae neque vitam ipsorum distrahant, neque impedimento sint quominus assidua Domini praesentia perfruatur, 384, 385, 350. Laudatur maxime agricultura, 385. Non liceat monacho eam quam callet artem, aut discere vult, exercere, sed eam ad quam judicabitur idoneus, 386, 387, 388. Debet asceta vilia etiam opera cum multa alacritate suscipere, 374. Non licet unicuique assignatum sibi opus recusare, 456. Neque graviora opera, 457. Qui laborare non vult, nec tamen est fracto corpore, condemnatur ut piger, 339. Qui laborare non potest, quomodo habendus, 456. Opera, quomodo vendenda sint, 385. Fieri debent moderante rene, qui eadem ad requisitos usus impendat, 321. Viribus cujusque aequanda, 466. Quo consilio et quo

animo li qui laborant, laborare debeant, 383, 383, 484, 485, 510. Quomodo operari commissa sibi instrumenta debeant accurate, 464. Quomodo quis abundat in opere Domini, 517. Operum bonorum præmissio, perinde atque malorum perpetratio puniuntur, 222. Opera bona quomodo occultanda, 481. Quomodo quis omnia faciat ad gloriam Dei, 481. Professio nostra per opera confirmanda, 257.

Optimus quis sit, quis bonus, quis ad omnia inutilis, 171.

Oratio. Quomodo orandum, 276, 503, 536, 537, 538, et pro quibus, 277, 286. Tempus orandi omnis vita sit, 521, 532. Quomodo spiritus alicujus orat, mens autem illius sine fructu est, 513. Postulata si illico non assequimur, animo non convidendum, 540. Affectus ad orandum requisiti, 538, 539. Orandi modus duplex, 536. *Vide* Precatio.

Oratoris exhortatoris vis quæ sit, 10.

Originale peccatum. *Vide* Peccatum. *Vide* Adamus.

Ornamenta monachi quæ sint, 211, 212, 213. *Vide* Monachi.

P

Panegyrici difficiles, 183.

Panis quotidianus, quis sit, cujus quotidianam largitionem rogare edocti sumus, 500.

Parentes veri, qui sint, 348. Iis qui ad Dominum accedebant, bona ad ipsos pertinentia reddebant cognati, a præfecto prout judicabat administranda, 478. Quomodo oporteat monachos affici erga cognatos secundum caruam, 373, 479, 564, 565, 566.

Parvuli, in quibus imitandi, 487.

Pastor quis eligendus, 204, 320, 321, 324. Quis fugiendus sit, 205. Quidquid sine honorum operum doctore sit, furtum est et sacrilegium, 205. *Vide* Monachi. *Vide* Prædictus.

Pastoris descriptio, 166, et encomium, 166, 187. Bonus pastor, quis sit, quis mercenarius, 186, 187, 188. Sunt etiam nunc mercenarii pastores, 187. Boni pastoris officium, 188. Idotes, 204, 320, 324.

Patiens, quis vere sit, 151.

Patientia donum Dei est, 223. Patientiæ Christianæ effectus et præmium, 171, 173.

Pauperes spiritu, qui sint, 483, 484. *Vide* Monachi.

Paupertas, a quo animo toleranda, 67, 68. Mirabilis si cum pietate conjungitur, 186. Pauperem esse probrosum non est, sed paupertatem genere non ferre, 87. Quid sit discriminis egestatem inter et paupertatem, 504, 505.

Pax cum omnibus hominibus, si fieri potest, habenda, 370. Ceteri quoque ad pacem Christi sunt adducendi, 271. Pacificus quis sit qui a Domino dicitur beatus, 487.

Peccatores, quomodo habendi, 272. Qui in sua ipsorum nequitia perseverant, averandi, 273. Iis maxime qui in peccatis versati fuerint, 421, 422. Quomodo objugandi, 444.

Peccatum, aegritudo et mors animæ est, 42. Ad posteros per Adamum transmissum, 70, 205. Omnem bonorum operum fructum dissipat, 112. Abalienat a Domino, conjungit vero diabolo, 254. Animas comitator judicii die 58. Plagas calamitatesque inducit, 62, 63, 64. Quo odio habendum, 148. Finis peccati mors, 243.

Peccatum quomodo vincendum, 118. Lacrymis diluitur, 42, 168. Et eleemosyna, 70, 130. Quomodo a peccatis recedendum sit, 417, 517. Peccato penitentia exequenda est, 19. Et poena, 104, 105. Peccatorum causas quæ sint, 414. Peccata alia sunt involuntaria, alia ex pravo animo oriuntur, 104. Hæc gravius punienda, 219. Peccata aliqua ex aliis originem ducunt, 517. Quo sensu magnum vel parvum peccatum dici liceat, 518. Nequitia operum perpetratio, plerumque poena est præcedentium peccatorum, 243, 253. Peccatum nusquam est, neque in sua ipsius substantia deprehenditur, 517. Qui patitur alterum peccare, peccati reus sit, 450, 451. Qui post deleta peccata rursum peccat, ipse judicium sibi parat, 244. Quomodo agendum sit cum his qui devitant graviora peccata, patrant vero leviora indiscriminatum, 518. Qua ratione persuadebit sibi animus esse se purum a peccatis, 519, 520. Etiam si quis peccati haud conscius se ipse non arguat; idem tamen debet sibi adhibere qui res illius melius videre possunt, 521. Peccatorum multitudo nunquam nos a spe consequenda veniæ debet dejicere, 418, 419. *Vide* Confessio.

Perdici astutia, 120.

Peregrinatio, quomodo suscipienda, 385, 386. Crebra et trequens interdicitur monachis, 553. *Vide* Monachi.

Periculis egrorum facinus, 178, 179.

Perperam agere, quid sit, 432.

Persecutionis adversus Christianos descriptio, 143, 144, 150.

Petilio non omnino in verbis circumscribitur, 53.

Petrus timiditati humanæ traditus est, lapsu erudendus ad metum atque ad cautionem, 159, 160. Omnibus discipulis prælatus, 219.

Pharao, ob nimiam malitiam insanabilis, 77. Quomodo induratus, 77. Pharaonis irrita fuit astutia ad disperdendum Israel, 128.

Philosophus, vere quis sit, quis fictitius, 178. Philosophi præ cæteris majori studio legendi, 176. Plerique virtutis laudem in suis scriptis reliquere, 178. Attente legendi, 175.

Pictura exhibet oculis quæ docet historia, 149.

Pietatis fructus, 186. Quidquid ad pietatem conducit, id nisi libenter ac studiose fiat, periculosum est, 460. Et ejunium et cibi usum pietas temperare debet, 462. Qui sibi ipsi placiturus aliquid agit, a pietate excidit, 520. Quid pietatis cultori considerandum sit, 516. Institutio ea quæ sit per timorem, utilior est his qui ad pietatem recens introducuntur, 341. Qui pro pietate decertant, non sunt deserendi, 283.

Piger, quomodo emendandus, 427.

Pigritia, naturalis fore est senectæ, 433.

Pii, si peccaverint, aliter ac peccatores objugandi, 414. Cur aliquando in peccata delabantur pii, 414.

Pittaci dictum, 180.

Platonis dictum, 182. Cur insalubrem Atticæ locum Academiam elegerit, 182.

Pneumatomachi Spiritum sanctum dicebant creaturam, 193. Horum sophismata proponuntur, diluunturque, 193, 194, 195, 196. *Vide* Spiritus S.

Pœna peccato exequenda, 523. Quo animo irrogatæ poenæ perferendæ sint, 596, 403. Qui ægro fert increpantem se, qualis sit, 506, 408.

Penitens sincerus, quis sit, 416, 417. Quomodo suscipiendus, 416, 417. Quis hctus, 416. Quomodo habendus, 417. Penitenti peccata remittenda, 419. Quid agere debeat is, quem penituit peccati, et rursus in idem peccatum labitur, 516, 517.

Penitentia vera quæ sit, 63, 235. Peccato exequenda, 19. Post mortem inutilis, 122. Ille et egregie peracta dat spem consequendæ veniæ, 418, 419, 451. Qui nunc penitentiam non agunt, ipsi gravius condemnantur quam si qui ante Evangelium fuerunt condemnati, 254. Cujusmodi fructus penitentis digni sint, 416, 417, 419, 516. Penitentia Ninivitarum, 64, 65.

Pœtæ, historici, oratores quomodo legendi, 175. *Vide* Gentiles.

Polypus, colorem suum in subjectæ terræ colorem mutat, 181.

Præceptorum divinarum utilitas comprobatur, 83, 112. Contemptus gravissime puniendus, 220. Series mandatorum Dei quæ sit, 333. Omnium mandatorum quæ a Deo nobis tradita sunt, conficiendorum vim et facultatem accepimus, 336. Præcepta Spiritus sancti perfici non posse qui dicit, impius est, 18. Rebelluntur qui legem traditam impleri non posse calumniantur, 23. Cavendum est ne unius mandati obtentu alterum dissolvere videamur, 351. Nullum, ne difficultissimum quidem, pigre ac segnitè conficiendum, 573. Exsoluto uno, necesse est alia etiam simul exsolvi, 51, 54, 328, 329, 350, 359. Nihil contemnendum est quasi parvum, 413. Mandatorum Christi observatio, dilectionis testificatio est, 237. Finis vita æterna, 243, 323. Tria sunt animi discrimina, quibus ad obediendum impellimur, 329. Quomodo possit quis ex animo et cum alacritate Domini exsequi mandata, 473. Quomodo quis paratissimus erit ad se etiam periculis obijciendum pro Domini mandato, 482.

Prædicatoris evangelici officium quale sit, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 477, 478.

Præfectura periculosa, 211, 569.

Præfectus fratrum qualis esse debeat, 370, 431, 389, 390. Mansuetudo morum et humilitas cordis characterem præpositi atque insigne constituunt, 370, 434, 389, 390. Quomodo præpositus increpare et objugare debeat, 396. Indignatio in peccatum, misericordia in fratrem componenda, 430. Increpationis modus variis peccantium affectibus debet accommodari, 444. Nihil non adhibendum est ad curandum infirmum, 431. Quomodo delictum illius qui peccavit, corrigendum sit, 395. Præfectus ita afficiatur quasi qui de singulis fratribus rationem redditurus sit, 370, 373, 374. Omnes observet necesse est, 421. Qui curam habet plurimum, is pluribus servit, 474. Quomodo affici debeat erga immorigeros et inobsequentes, 372, 373. Qui e fratrum cœtu alijciendi sint, 372, 373. Fratribus munera et officia, adhibito eorum qui ad hoc apti sunt iudicio, designet, 452. Corporis viribus debet sua mandata

attemperare, 378. Praefectus deligatur ab iis qui primas obtinent in aliis fratrum conventibus, 390. Absentis vices supplere debet aliquis, qui ab ipso praeposito et cæteris qui probandi periti sint, designetur, 391, 394. Praefectus qui dolibus ad munus obsequium necessarius instructus sit, haud facile reperitur, 378. Si quando aberret, a quibus admonendus, 371. Non decet praefectum cum praefecta frequenter colloqui, 433. Praefecti agendi ratio non est curiose examinanda, 394. Vide Monachi. Vide Obedientia.

Precatio est boni petitio, 33. In quibus collocanda, 33. Omnibus anteponenda est, 333. Prolixa non sit, 276. Actiones singulas praecedat, comiteturque et subsequatur oratio, 33, 36. In oratione quid cavendum sit, 62, 303. Orationis effectus, 66. Socii precationis per eleemosynam quaerendi, 130. Ab oratione non sine magni detrimento receditur, 209. Orationi sedulo incumbendum, 210, 276. Quomodo quis attentionem in precando assequatur, 482. Non licet nobis quaecunque volumus petere, 303. Quibus de causis orantes non exaudimur, 303, 304, 338, 339. Vide Oratio.

Principatus unitas disciplinam atque consensionem populorum conservat, 214, 215.

Principes ac magistratus debent esse vindices regum Dei, 312. In iis quibus mandatum Dei non praepeditur, obsequendum, 312.

Principii acceptiones variae, 133. Principia duo qui inducit, is duos deos praedicat, 192.

Prodicus vir non contemnebatur, 177.

Professio monachi redditum ad saeculum interdictit, 319. Qui inter fratres admissus fuerit, posteaque professionem suam resciderit, perinde aspicitur debet, ut qui in Deum peccavit, 336. Sacrilegus est et sui ipsius fur, 336. Non amplius fratribus sociandus, 336. Professio emittitur jam perfecta et absoluta ratione, 337. Testes hujus propositi adhibebantur Ecclesiarum praefecti, 337. Post multam liberamque deliberationem, qui professus fuerat suscipiebatur, inter fratres annumerandus, 337. Post emissam professionem secedere quando liceat vel vetitum sit, 381. Fuitiles instabilitatis causae refelluntur, 367, 368, 369. Qui semel fraternitati spirituali alligatus est, ab iis quibus adjunctus est nullo modo rescari potest, 366. Qualem professionem a se mutuo exigere debeant qui simul secundum Deum vivere volunt, 413. Utrum recipiendi sint illi quibus divitiarum non suppetunt, 446, 447. Utrum pro iis qui fratribus traditi sunt, sit aliquid accipiendum ab eorum propinquis, 323. Utrum admittendus sit qui ad modicum tempus in monasterio degere vult, 449. Quomodo agendum cum iis qui tribulorum exatores fuere, 448, 452. Vide Novitii. Vide Ascetica vita. Vide Monachi.

Promissionis Deo factae violator, prolato adversus Ananiam iudicio efficitur obnoxius, 319. Christi derelicti crimen non effugiet, 202.

Prosperitas vitae tentationis loco est compluribus, 43.

Proverbi nomen varie accipitur, 98. Proverbia Salomonis capti difficultia, 97. Utilia ad omne vitae genus ac institutum, 98, 99, 101, 102. Qua de re Proverbiorum liber Salomonis nomine inscribitur, 98.

Providendum praesenti et futuro, 72.

Proximus, quomodo diligendus, 238, 474, 496. Proximi dilectio character est et nota Christiani, 340. Non quolibet molestia proximo illata charitati adversatur, 239. Proximum peccantem si videris, cave iudices, 161. Vide Caritas.

Prudentia, una est ex generalibus virtutibus, 102. Duplex, vera et falsa, 103, 493, 502. Quis sit prudens ut serpens, quis simplex ut columba, 497. Quis prudens apud semetipsum, 502.

Psalmodia et precatio num alternis vicibus incipienda, 321.

Pseudo-apostoli, qui sint, 314.

Pueri parentibus orbi suscipiebantur in monasteriis instituendi: qui vero a parentibus adducebantur, hi coram multis testibus assumebantur: haud tamen statim in fratrum corpore annumerandi, 333. Modus puerorum erudiendorum, 333, 336, 337. Distincta erat puerorum et natu majorum habitatio et diata, 333, 336. Precationes vero per diem institutae, pueris et antiquioribus communes, 336. Poenae pueris impositae, 336. Memoriae praemia proposita, 336. Artes edocebantur ad quas videbantur idonei, 337. Pueri cum magistris suis interdiu manere possunt, sed noctu ad aequales suos, et ad cibum capiendum necessario transmittendi, 337. Quomodo pietas et attentio animi ipsis instillanda, 336, 337. Quomodo ab artium magistris pueri delinquentes corrigendi, 396. Num conveniat ut in fratrum societate magister sit puerorum saecularium, 318.

Pythagorae dictum, 183.

Q

Quadragesarius numerus venerabilis, 154.

Quadragesimale jejunium ubique et ab omnibus observatum, 11. Vide Jejunium.

Quadragesima martyres, 149. Non una erat ipsis patria, 150. Primos honores obtinere, 150. Christianos se confidenter fortiterque proferunt, 150, 151. Blandimenta minasque despiciunt praefecti, 151. Is jussit eos omnes denudatos sub dio in media civitate congelatos mori, 152. Ipsi se laeti exuunt, 153. Lictor occupat locum militis, qui animo concidens, in balneum prosilierat, 154. Mirus mors descendit, 154. Quomodo lictor ad Christum conversus, 154. Cum cæteris consummatus, 154. Quadragesima martyres igni traditi sunt adhuc spirantes, 153. Reliquiae ignis in flumen projectae, regiones multas adornant, 153. Unus e SS. martyribus a sua matre imponitur curru, cum sociis cremandus, 155, 156.

R

Raca vox contumeliam mitiorem significans, 432.

Rahab pulchre astuta: pulchro itidem Rachel, 108.

Rebecca pulchra astutia, 108.

Rebellio et contradictio plura mala arguunt, 372.

Recordatio antea vitae maxima peccandi occasio est, 273.

Regis officium, 99.

Regnum caelorum, quomodo suscipiendum, 266, 487. Quomodo angusta est via, et arcta porta quae ducit ad vitam, 493.

Renuntiatio, est dissolutio simul vinculorum terrenarum hujus ac temporariae vitae, et humanorum officiorum liberatio, 330. Renuntiatio perfecta in quo sita sit, 348, 349, 350. Monachis omnino necessaria, 350.

Rerum humanarum instabilitas describitur, 111.

Res sacrae non sunt profandae, 238.

Resurrectio mortuorum, 173. Post resurrectionem non sunt expectanda ea quae sunt huius aetatis propria, 286.

Risus ambiguum est nomen, 360. Nimis fugiendus, 339, 360. Moderatus indecorus non est, 339. Christus nusquam risu usus, 360. Non decet monachos, 423.

S

Sabellianorum errores exponuntur ac refelluntur, 190, 191, 192. Unam Patris et Filii personam profitentur, 190. Pugnant cum Anomoeis, 190. Utrorumque blasphemiae per evangelicas voces obturantur, 190. Vide Trinitas.

Saeculi renuntiatio, 202. Ad saeculum nemo sine animae condemnatione revertitur, 202. Saeculo nuntium missurus monachorum cunctum adi, res quae ad te pertinent constanter derelinque, amicos dimitte ac familiares. Magno opere cura et provide ut virum tuae vitae ducem reperiās. Illic, tuam omnem voluntatem expuens, teipsum trade, 204. Magistrum una tecum ad tua vitia descendente si requiris, frustra renuntiationis certamen subisti, 203. Vide Ascetica vita. Vide Monachi.

Sal, quid sit quod habere Dominus jussit, 506.

Salomon rex Israel libri Proverbiorum auctor, 97. Tres omnino supersunt ab eodem conscripti libri, 97. Ad diversos hominum status referuntur, 98. Vide Proverbium.

Salus sine pugna non obtinetur, 204.

Sancti, quantum in nobis est est, imitandi, 237. Sanctorum gesta praeclaraque facinora non sine fructu narrantur, 142, 149. Lucramenta sunt ad virtutem, 149. Sancti quomodo laudandi, 142, 143, 150, 185.

Sanctimonia, quid sit, et quomodo acquirenda, 453.

Sanctis beneficium cum gratiarum actione recipiendum, 399.

Sapientia et prudentia parient quandoque elationem, 157. Dei sapientia si desit, nullus sunt momenti, 157. Haud ingratus est externae sapientiae amictus, 173. Vide Gentiles.

Sapientiae definitio, 99. Fructus, 99, 100. Iis maxime videtur incomprehensibilis, quibus per Dei gratiam cognitio major accessit, 226. Preparatio ad comparandam sapientiam requiritur, 100, 101.

Sapientis nomen ambiguum, 110.

Satietas mortem intulit non paucis, 168. Vide Inglorios.

Scandalum, quid sit, 239. Non dandum, 421. Quandoque et a bonis rebus abstinendum ut vitetur, 239, 437, 438. Quin etiam res non necessariae faciendae, 260. Attamen Dei voluntas absque metu scandali perficienda, 437.

Scandalum dare, quid sit, et quomodo illud cavendum, 436, 437, 438. Oritur scandalum pluribus ex causis, 437. Quidquid scandalum affert excindendum, 261. Dignitas scandalum dantis, scandali crimen arguit, 438.

Schisma est alienum ab Ecclesia Dei, 1. Schismatum causa, 214.

Schismatici non sunt membra Christi, 216.

Scripturæ sacræ singulari studio evolvendæ, 154. Ad futuram vitam deducunt, 174. Quæ in Scripturæ sacræ verbis intelligentia sit, 513. Quæ in Judaico cultu habetur notitia Scripturarum, ea puerilis animi motibus comparatur: et contra notitia per Evangelium acquisita, viro jam in omnibus perfecto convenit, 223. Scriptura sacra plerumque vice vaticinii usa est imperativo loquendi genere, 500.

Scripturæ sacræ usus, 256, 257. Ad cuiusque conditionem accommodandus, 492. In his quæ a Scriptura permixta sunt non hæsitandum, 274. Quilibet in divinis Scripturis addere aut demere, manifestus est a fide lapsus et superbæ criminis, 221. Quæ ambigue et obscure videntur dicta fuisse in quibusdam Scripturæ locis, ea ex confessis ac manifestis aliorum locorum sententiis explanantur, 506, 507. Scripturas sacras interdum furatus est diabolus, 134. Sacrorum librorum lectio monachis præcipitur, 212.

Seleucis avis insatiabilis, 57.

Sensuum nomina ad animæ potentias transferri possunt, 109.

Sepulchræ vanus apparatus, 61. Pulchra sepultura, pietas, 61.

Sermonis usus quamobrem hominibus imperitur, 16. Naturale sermonis munus quale sit, 16. Spiritus sancti sermo contractus est ac brevis, 16. Sermo verus quis sit, quis varius et artificiosus, 103. Sermonis versutia, 193. Sermonibus pravis assuescere, quædam via est ad ipsa facta, 175. Sermo otiosus. Vide Verba otiosa. Sermo ascetarum qualis esse debeat, 557.

Servi, suis secundum carnem dominis quo affectu servire debent, 310. Ad monasterium accedentes, quando ad dominos suos remittendi, 553.

Siccitatis descriptio et effectus, 63, 63.

Sicera Hebræis quid sit, 127.

Silentium monachis injunctum, 325, et virginibus, 326. Novitiis utile, 554. Silentii fructus, 554. Non liceat monacho qui facultatem loquendi non habet, interroganti hospiti respondere, 192. Si quis responderit utiliter, sed præter officium, penis perturbatæ disciplinæ obnoxius est, 192. Si qui præficiuntur fratrum conventibus, de negotiis suis inter se colloqui debent, 597. Silentium psalmodiæ tempore præscribitur, 473. Silentii utilitas unde probatur, 483. Ascetis instabilibus facultas loquendi danda non est, 554.

Sincerum quid sit, 505.

Societas vitæ perfectissima quæ sit, 561.

Solis essentia ignoratur, 193.

Solitudinis fructus, 144, 344. Pericula, 345, 347. Quid agendum cum his qui volunt solitariam vitam degere, 44.

Solon a Basilio laudatus, 177. Solonis dictum, 183.

Somnus sit exercitatio pietatis, 36. Immodici soporis causæ, 425. Quomodo propulsandus, 425. Quomodo quis auscultare debeat exasperanti ad precandum, 429. In somnis cum vitæ nostræ studiis convenientia est, 36. Turpium visorum noctu contingentium causa quæ sit, 523.

Spectaculum miserabile, 112, 128.

Spei Christianæ effectus, 27. Spes in bonis operibus non ponenda, 247.

Spiritus sancti divinitas declaratur, 132, 193, 194, 195, 196. Effectus describuntur, 133. Propriam, ut Filius, personam habet, 193. Non idem qui Filius, 193. Eidem et Patri inseparabiliter conjunctus, 193, 194. Ejusdem naturæ, 193, 194. Coniungitur cum Patre, ex eo quod ex Patre procedit: cum Filio vero, propterea quod Christo coniungit credentes in ipsum, 193, 194. Ex Deo est arcano quodam modo atque ineffabili, 196. Operatur omnia in omnibus, 216. Sublato Spiritu, tollitur et Trinitas, 194. Qui inter creaturas numerant Spiritum sanctum, ut baptismum imperfectum, ita faciunt confessionem fidei imperfectam, 194. Qui non honorat Spiritum, is nec Filium honorat, 196. Quomodo quis efficiatur dignus qui fiat Spiritus sancti particeps, 483. In Spiritum sanctum blasphemi qui sint, 261, 510. Proponuntur sophismata contra divinitatem Spiritus sancti, 194. Diluunturque, 195, 196. Vide Trinitas.

Stultus in hoc sæculo quomodo quis efficiatur, 510, 511.

Suffusus et unguenta prohibentur, 182.

Superbiæ auctor et impulsor diabolus, 157. Multiplicibus ex causis nascitur, 157. Vide Elatio.

Superflua pauperibus eroganda, 268. Vide Eleemossyna.

T

Talentum quid sit, aut quomodo illud multiplicabimus, 500.

Temperans quis vere sit, 359.

Temperantiæ definitio, 359. Fructus, 358, 360, 362. Necessaria ei qui pie vivere vult, 361. Frenum est ad libitum, 358. Sancti omnes temperantiæ laude fuerunt spectati, 358. Perfecta temperantiæ ratio quæ sit, 359. Quomodo servanda, 361. Pro suis quisque viribus temperantiam debet colere, 544. Non sola ciborum abstinencia circumscribitur, 364.

Temperantiæ atque frugalitatis suprema regula, 30.

Templa, quam ob causam adeunda, 386.

Tempus præsens ad quid concessum, 255. Penitentiam et veniæ peccatorum tempus est, in futuro vero sæculo erit iustum iudicium remunerationis, 254. Tempus cuiusque rei proprium agnosce, 247, 248. Omne tempus ad ea quæ Deo placent agenda opportunum est, 247.

Temulentiam varia genera, 9.

Tentationum duplex genus, 43. Tentationes quomodo ferendæ, 281. Nemo debet seipsum obicere tentationibus antequam Deus permiserit, imo quisque debet orare, ut ne incidat in tentationem, 260, 489.

Terra, ad incolas puniendos damnatur infecunditatis, 63, 64, 66.

Theognidis dictum, 183.

Theologiæ fructus, 99.

Thesaurus bonus quis sit, et quis malus, 493. Thesauri quomodo in cælo colligendi, 267. Vide Eleemossyna.

Timor, animæ expurgatio est, 100, 101. Utilis his qui ad pietatem recens instituuntur, 511.

Timotheus musicæ artis peritissimus, 180.

Traditionibus humanis haud insistendum, 246, 349. Quæcunque a Domino per Evangelium et apostolos tradita fuere, servanda sunt, 246.

Trinitas est trium incorporeorum perfectorum, 193. Trinitatem complent Pater et Filius et Spiritus sanctus, 131. Singularum personarum divinitas comprobatur, 131, 132, 135. Unaquæque persona propriam habet hypostasim, 137. Personæ haud confundendæ, 191, 193. Nec propter secretionem personarum, dissimilitudo inducenda, 191. Quid causæ sit cur personæ plures unum solum Deum constituent, 193. Personarum Trinitatem negant Sabelliani, 190. Vide Sabelliani. Vide Natura divina.

Tristitia nimia causa sit peccati, 68. Tristitia secundum Deum quæ sit, et quæ mundi, 480. Vide Lacrymæ.

Tyrannus a rege differt, 99.

U

Ultio prohibetur, 270, 271.

Uxor cur homini concessa, 203. Uxorem qui duxit, in continentis rationem redditurus est, ac liberorum educationis, 203. Præcepta evangelica observare tenentur perinde ac monachi, 203. Imo custodia maiore opus est ad obtinendam salutem, 203, 205. Patriarcharum atque prophetarum exempla proponuntur conjugio copulatis, 203. Vir ab uxore, et uxor a viro quo casu separari possunt, 308. Non licet viro uxore dimissa aliam ducere, 308. Conjugio copulatum officium, 309. Connubio juncti quomodo ad vitam monasticam admittendi, 334.

V

Verba otiosa proferenda non sunt, 256. Ex cuiusmodi verbis otiosus sermo iudicetur, 423.

Verbi vox multiplicem habet intelligentiam, 136. Cur secunda in Trinitate persona Verbum a Joanne dicta sit, 136, 137. Vide Dei Filius. Quid discriminis sit Verbum Dominum inter et verbum humanum, 190.

Veritas est primarius animæ fructus, 173. Nuda absque patrocinio ipsa semet ostendit, 186. Haud contemnenda ornatu verborum, 186. Quomodo quis veritatem in injustitia detinet, 458.

Versutia sermonis, 103. Vide Sermo.

Vestium usus quis sit, 367. Quis amictus ille honestos ab Apostolo traditus, 486. Comparandus est monachus vestitus qui ad omnia sufficere possit, 367. Vestium superfluitas damnatur, 181, 367. Vide Monachi.

Vicius ratio monachis præscripta hæc est, ut neque ad voluptatem, neque ad afflictationem carnis respiciat, 321. Optimum est, si ob nullam vicius necessitatem in publicum prodire cogatur, 321. Omnia quæ nobis apponuntur degustanda, 361. In alimentis capiendis damnum salutatis vitandum, et ab his quæ ad voluptatem parata sunt prorsus abstinendum, 361. Quæ sit sollicitudo laudabilis de rebus ad vitam necessariis, 310.

Vigiliarum vita qualis esse debeat, 309, 310.

Vigilantiæ Christianæ premium, 163.

Vinum ad quid homini concessum, 125. Monachis ad medelam concessum, 321. Vini usus qualis esse debeat, 9, 46. Effectus, 124, 125. Abusus, 124, 125. Vino obruti descriptio, 124, 125. *Vide* Ebrietas.

Violenti quanam sint qui regnum celorum rapiunt, 211.

Virginitatis donum in quo positum, 319. Fructus, 319. Vitium quodlibet virginitati adversatur, 319.

Virginitas vita qualis esse debeat, 312. Quo tempore fieri debeat virginitatis professio, 357. Qui in virginitate vitam agere non vult, is coram testibus dimittatur, 357. *Vide* Ascetica vita. Virginitas conventus eandem atque monachi regulam profitebantur, 326. Una ceteris praeerat, cui tenebantur in omnibus parere, 326. Sola antistita rebus necessariis cum viro aliquo sermonem habere poterat, una aut altera ex sororibus secum praesente, 326, 327. Quis sit modus colloquendi cum fratribus, 376. Virgines lausicio operam dabant, 466. Quae psallere non vult, aut corrigenda, aut expellenda, 514. Poenae virginibus delinquentibus impositae, 530, 531.

Viri propria laus quae sit, 185. *Vide* Homo.

Virtutis definitio, 357. Virtus ex voluntate non ex necessitate proficitur, 79. Penes nos est, et a studioso potest acquiri, 97. Aspera primum est et accessu difficilis, sed vitio jucundior ei qui eam consecutus fuerit, 176. Ex possessionibus sola est, quae nequeat auferri, 177. Virtus honoratur, non divitiis, 186. Viaticum est ad senectutem. Ad vitam aeternam festinantes nos praecurrunt virtutes, 167. Verae divitiis sunt, 167, 168. Summo studio comparanda, 167, 168. Quae in animo solo adolescent virtutes, omnes omnibus aequaliter excolendae, 515. Vitio virtus

asperior non est, 120. Cohortatio ad virtutem comparandam, 184. Virtutis laus poesis Homeri, 177.

Visio, 196. Obscurum est utrum suscipiamus formas rerum visibiles, an virtutem quamdam ex nobis ipsis emittamus, 196.

Visorum noctu contingentium causa quae sit, 322. *Vide* Somnus.

Vita hominum via est, 164. Fluvius continue fluens, 172. Quomodo traducenda, 165. Nihil juvat vita cum viris justis transacta, nisi vitam illorum moribus nostris exprimamus, 248.

Vita quae simul cum ploribus agitur ad multa utilis, 345. Autoponenda solitariae vitae, 346, 347. Vitae communis encomium, 561, 562. Societas vitae perfectissima quae sit, 561. Quid sit sollicitudo hujus vitae, 456. Quomodo curanda, 481. Vita pro Christo profundenda, 148, 284. Vitae praemia verbis explicari non possunt, 180. Non dantur nisi multis labores perpessus, 180, 181, 328. Vita duplex est, altera carnis propria, altera animae cognata, 18, 71. Digniori providendum, 18, 71. Optima ab unoquoque seligenda, 184. Vitae negotiis saeculi implicatae pericula describuntur, 344, 345. Vitae terminus unicuique ab initio constitutus, 74.

Vitii definitio, 356, 345. Vitio timiditas atque audacia inest, 189. Non omnia animi vitia manifesta sunt omnibus, 424. Nullum parvipendas vitium, 306. Obnoxius vitio inemendabili expellendus, 454.

Vocis modum praefinit audientium necessitas, 466.

Voluptas est hamus diaboli, 118. Voluptatibus inservire quid sit, 362. Omnis diligentia in eo ponenda est, ut ne animi altitudo ob insurgentes voluptates opprimatur, 564.

INDEX

Rerum et verborum quae in appendice inveniuntur.

A

Abraham tentationibus probatus, 698.

Amen vox cur in Evangelis repetita, 650.

Apis exemplum quare propositum, 620. Apis dum ulciscitur se, plagae immortitur, 620. Apis proprietates, 620. Ex eodem flore et mel, et ceram colligit, 620. Quo artificio favos construit, 620, 621. Animal regale est, 620, 621.

Aspectus nefandi cur omnino fugiendi, 708, 709.

Asvrii, sepulchrum mortuis denegabant, 700.

Avari descriptio, 591.

Avaritia radix malorum omnium, 709. Ejus effectus, 809. Avaritiae morbus nusquam conquiescit, 590. Igne ipse asperior est, 590. Cohortatio ad fugiendam avaritiam, 591, 592, 709.

B

Baptisma Christi humanum omnem captum superat, 632. Ejus excellentia, 632 633. Moysis et Joannis baptismate longe excellentius, 632. Quae sit differentia inter Moysis et Joannis baptismum, 632. Similitudo est crucis et mortis, et sepulchri, et resurrectionis mortuorum, 640. Baptisma, quare unum, 610. Ejus effectus, 585. Baptismi gratia quomodo operatur, 636. Qua ratione ex aqua generari oportet, 634. Quid baptismi susceptionem debeat praecedere, 624, 629, 618. Gratia Dei praeest necesse est, 635. Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, 585. Quid sit baptizari in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, 644, 645, 646, 649.

Baptizati officia quae sint, 586. Pacta ipsius cum Deo, 635. Oportet regeneratum exinde divinarum mysteriorum participatione nutrir, 649, 650. Quisquis Evangelii baptismate baptizatus est, debet secundum Evangelium vivere, 652. Quis sit baptizatus in mortem Domini, 656, 657, 658.

Beneficia benignitatis Dei per Incarnationem collata, 626.

C

Calamitates quo animo perferenda, 697. Utiles spiritus, 700, 704, 705. Gratulatus accipiendus, 700, 701, 703.

Certamen ad placendum Deo susceptum quale sit, 651.

Charitas mandatorum radix, 609. Quae in Christo est, necessario conjunctam habet mandatorum observationem, 675. Quae citra charitatem sunt, etiam si praecepta et justificationes fiant, pro iniquitatis operibus habentur, 647. Sine charitate justificationum opera nihil prosunt, 651. Nulla res grata est et accepta, 669.

Christi generationis officina, 597. Principia, quae sint, 197. Dignitas, 602. Causae, 597, 611. Christi aeterna generatio colenda silentio est, 595, 611, 612. Generationis divinae modus ratiocinationibus excogitari, neque ullis humanis verbis exponi potest, 596. Christi caro quomodo concepta, 598. Quomodo sit in Christi carne divinitas, 596, 597. Propterea Deus in carne est, ut latitantem in ea mortem enecet, 596, 597. Christus, cur a virgine et de sponsata conceptus, 598. Cur vocatus Jesus, 599. Cur mortem susceptus, 612. Quomodo quis Christo crucifixus est, 659, 640. Christi obedientia innumerorum bonorum praemium, 642.

Christianis mors est redditio mali, 620, 621

Caelus publici ad quid constitutus, 591.

Cometarum origo quae sit, 601.

Conscientiae discussio praescribitur, 710. Ejusdem utilitas, 710.

Consortia, quae consecranda, quae refugienda sint, 712.

Contentio quae mala sit, 607.

Continens quae vere sit, 711.

Conventus publici cur instituti, 609.

Corpori Christi quomodo communicandum, 586, 651. In communione corporis Christi quid cavendum sit, 586, 651. Integritas ad corpus Christi tuto ac secure edendum requisita, qualis sit, 586, 651, 651. Corporis Christi veritas in Eucharistiae sacramento declaratur, 651, 654.

Corpus per resurrectionem immutandum, 702, 703.

D

Damulae proprietates quae sint, 618. In quibus imitanda, 618.

Deus quomodo diligendus, 707. Dei Filii divinitas probatur, 614. Cave tollas ob Verbi nomen Unigeniti hypo-

slasium, 612. Cur Unigenitus ad dexteram Dei sedet, 612. Deorum multitudo prorsus detestanda, 610.

Diabolus non statim conditus est; sed angeli potestate accepta, conversus est in demonis naturam, 592. Diaboli vitium proprium invidia est, 592. In hominem qualis fuerit, 597, 594. Hominem e paradiso deiecit, 593, 594. Diaboli innumerae artes ad decipiendum hominem, 593, 594. Per dispensationem Virginis deceptus ipse est, 598. Diabolus osor hominum est et Dei hostis, 598. Deum impetere cum non posset, in imaginem Dei magnitudinem suam effudit, 598, 595. Homini adiutor est ad peccata, 598, 595. Hominem peccato mancipatum ad mala quæ non vult inducit, 626. Impossibile est propriis viribus offendicula versuti hostis vincere, nisi insuperabilis potentia Dei succurrat, 613.

Dilectionis necessaria testificatio observatio est mandatorum, 616.

Discipulus quis sit, 625. Discipuli Domini partes quæ sint, 625, 627. Fieri non potest ut qui peccatum patrat, aut huius vitæ negotiis implicatur, aut de rebus ad vitam necessariis sol icinus est, servus sit Domini, uedum discipulus illius, 625, 626. Unumquemque discipulum Domini fieri necesse est, 625, 626. Quomodo quis efficiatur dignus Domini discipulus, 628.

Dives multis vitiis obnoxius est, 588.

Dormitatio quid sit, 616.

E

Ebrietas quid sit, 711. Ebrietatis effectus, 711.

Eremiti encomium. Vide *Solitaria vita*.

Esaiæ locus, vii, 14. *Ecce Virgo*, etc., de virgine, non vero de puella intelligendus, 599.

F

Fides quare una, 610.

Formica, in quibus imitanda, 619, 621. Formicæ proprietates, 619, 620. Frumentum diffidit medium, ut ad alimoniam aptum sit et ad germinationem inutile, 619. Mauditum si fuerit, productum e suis specibus exsiccatur, 620. Formicina caverna quomodo constructa, 619.

G

Gratia Dei novam generationem præbeat necesse est, 635. Gratia Dei quomodo conservanda, 635. Gratia Dei effectus describuntur, 626.

H

Homo Dei manibus conformatus, 593. Cur rationabile animal conditus, 708. Cur in paradiso non tentatus, sed mulier seducta, 594. Cur lapsus, 613. Per diabolum e paradiso dejectus, 594. Quomodo sauciatur denudaturque, 593. Qualis in hac vita sit, 614. Per penitentiam reparandus, 613. Collata homini beneficia recensentur, 593, 707. Quomodo accipit libertatem a peccato, 626. Homo pacificus quis sit, 708. Homo hominiperse æqualis: discrimen si quod sit, ex virtute, non ex divitiis repetendum, 588, 589.

Humilitati præ omnibus studendum, 709. Humilitatis effectus, 709.

I

Ignis celestis quis sit quem Deus misit in terram, 615, 616. Eiusdem effectus, 615, 616.

Iniquus quis sit, 666. Societas cum iniquis fugienda, 668. Quot modis societas cum iniquis haberi possit, 668.

Inobedientia in quibus posita, 659, 660.

Invidia effectus, 590, 708. Invidia malum est possidentis, 590, 708. Vitium quoddam diaboli proprium, 592, 594. Nec potest verbis explicari, nec medelam admittit, 592, 594. Exsecranda invidia est, 708.

Invidus conferendis beneficiis effector morosior, 594. Invidi descriptio, 708.

Iracundus quis sit, 589. Fugendus, 590. Hominis ira percipi descriptio, 589.

J

Jejunium ecclesiastica lege sancitum, 621. Omnibus omnino præscriptum, 621. In quibus positum, 621. Jejunium cum oratione, maximum subsidium contra demones, 622. Jejunium verum quale sit, 622. Jejunii utilitas, 622.

Jejunium vigiliis copulandum, 710. Jejunii utilitas, 710. Jejunium comitetur humilitas, 711.

Joannis baptisma quale fuerit, 632.

Job gravissimis casibus jactatus, patientiæ exemplar, 699.

Joseph, cur voluerit occulte dimittere Mariam, 598.

Joseph, multa tentamenta perpessus, 698.

Justus, cur afflictus, 697. Nullus absque tentationibus de hoc mundo migravit, 698. Non aliter nisi in laboribus et adversis iusti claruere, 700.

L

Lacrymæ utiles, 711. Lacrymarum effectus ad delenda peccata, 613.

Levi qui videt quare laudandus, 588. Quomodo levi videnda, 588.

Liberi, quomodo educandi, 591, 592.

Liberum arbitrium in quo positum, 613. Peccati occasionem per liberum arbitrium aboleri non possunt, 613.

M

Magi, unde oriundi, 600. Cur digni habiti qui Christum adorarent, 600. Munerum Christo oblatorum interpretatio mystica, 601.

Mariæ integritas, etiam post partum, declaratur, 600.

Militis Christi officium, 706.

Mors ante oculos semper habenda, 712. Mortis stimulus etiamnum homini infixus, 614.

Mosis baptisma quale fuerit, 613.

O

Obedientia in omnibus Deo absque ullo personarum respectu reddenda, 670, 671. Sustinenda est tentatio quavis pro servanda erga Deum obedientia, 672, 673.

Odium quale sit quo jubemur odisse patrem et matrem, etc., 628.

Opera infructuosa quæ sint, 667. Quid sit infructuosorum operum participem non esse, 666. Operum infructuosorum participatio in omnibus vetita, 669.

Opus quodvis quomodo inchoandum, 710.

Oratio munimentum grande est animæ, 710. Ad orationem quomodo accedendum, 709. In oratione quid cavendum sit, 710. Orationis effectus, 710.

Ostentatio circa mandata Dei fugienda, 618.

P

Pacis fructus qui sint, 708.

Pantheris insita est quædam naturalis in hominem ira, 593.

Pastori tutior est operatio in paucitate, quam in multitudine gregum, 617. Eorum solum qui sibi concediti sunt curam suscipere quisque debet, nisi dilectio Dei et proximi aliud suadeat, 671, 672.

Patientia, virtus animæ maxima, 708. Patientiæ fructus, 708.

Peccatum plaga animæ est, 593. Peccatum sequitur animam, quemadmodum umbra corpus, 591. Gratiam nobis per regenerationis lavacrum collatam abolet, 590. Etiam post peccatum spes est, 608. Per solum crucis mysterium aboletur, 613. Et qui peccato servit, iustitiæ opus facere non licet, 660. Peccatorum data venia confert libertatem a peccato, 626.

Perfectus quis sit, 711.

Personarum ratio nulla habenda est, 588.

Petrus quomodo petra, 606.

Pigritia gravissimum peccatum, 618. Impedimento est ad cursum salutis, 618. Formicæ exemplum pigro propositum, 619, 620.

Penitentia, non procrastinanda, 712. Eius utilitas, 603. Cur instituta, 603. Refelluntur qui lapsis urgeant penitentiam locum, 603, 604, 605, 606, 607. Datur penitentia locus etiam post baptismum, 603, 604, 605, 606, 607, 608. Quibus penitentia non sit, 603, 604, 605, 606, 607, 608.

Præcepta quomodo implenda, 661. In his conficiendis tempus, persona, res, modus, ordo, animus denique observandus, 661, 662, 665, 664, 665.

Prosperitas rerum periculosa, 700.

Providentia Dei per omnia pervenit ad nos, 619. Res nostræ irrationabili et spontaneo casu non reguntur, 620.

Proximus quomodo diligendus, 707.

Psalmi quo affectu canendi, 710.

R

Regno cælorum quomodo quis dignus sit, 630. Unius præcepti transgressio excludit a regno cælorum, 630, 631.

Resurrectio mortuorum, 702. Caro induet immortalitatem, 702. Error de resurrectione mortuorum refellitur, 702.

Risus perniciosus, 711.

S

Sacerdotii novæ legis excellentia, 633. Morum integri-

tas sacerdotibus præscripta quæ sit, 663, 664. Sacerdotii mysteria in profanis locis non celebranda, 662.
 Salomon Proverbiorum auctor, 616.
 Salus propriis viribus obtineri non potest, 613.
 Scandali definitio, 669. Species variae, 669. Scandalum aliud vacat periculo, 669. Aliud habet periculum, 669, 670. Iudicium in scandali auctores prolatum, 669, 670.
 Scripturæ sacræ utilitas, 697, 702. Assidue legendæ sunt Scripturæ, 697, 702. Interioris hominis cibis sunt, 710. Medelam cuilibet vitio convenientem habent, 587, 589. Facti nostræ speculum sint, 587, 589. Omnes Scripturæ partes ejusdem pretii sunt, 616. Scripturæ verba quomodo accipienda, 633. Omne verbum ex Dei ore procedens indubitanter suscipiendum, 636. Quid agendum sit cum aliqua Scripturæ loca vel præcepta tum obscura sunt, tum aliis ejusdem Scripturæ locis vel præceptis videntur repugnare, 656, 657. Præcepto cuilibet obsequendum, etiamsi singulis conjunctæ poenæ in Scripturis sint, 657, 658.
 Solitaria vitæ laus, 704, 705.
 Somnus quid sit, 616.
 Spiritus essentia divina, non naturæ creatæ est, 585, 584. Non factus, non creatus secundum naturam, 585. Variæ Spiritus sancti operationes, 585, 584. Quomodo intelligendus Spiritus oris Dei, 585. Ex ore ineffabili prodiit ineffabili modo, 585. Spiritum inter et litteram quæ sit discriminis, 643.

Stella quæ Magis apparuit, qualis fuerit, 601.
 Superbus diabolo similis, 709. Superbus effectus, 709.

T

Tentatio utilis, 697, 700. Ad castigationem atque probationem nostram inducitur, 697, 700.
 Tobias, tentationibus afflictus, 700.
 Traditiones humanæ quomodo habendæ, 643.
 Trinitas supra creatorum est, 585. Una operatio est Patris, et Filii, et Spiritus sancti, 585. Unum Patrem, unum Filium, unum Spiritum sanctum confiteamur oportet, 585.
 Trinitatis mysterium multitudinem deorum prorsus excludit, 610. Singularum personarum proprietates declarantur, 611.

V

Verbum quomodo intelligi oportet, 585.
 Vigiliæ utiles quæ sint, quæ inutilis, 710. Vigiliis jejunium copulandum, 710.
 Vinum, cur homini concessum, 710.
 Virginitas libera. Post votum emissum omnino servanda, 708.
 Virtutes animæ quæ sint, 706, 707.
 Vitæ novitas quid sit, et quomodo in ea ambulandum, 637.

INDEX

RERUM ET VERBORUM QUÆ IN TOMO IV INVENIUNTUR

A]

Abel, 153.
 Abraamius, 183. Abraamius alter, 183. Abraamius Balthorum episcopus, 221.
 Abraham in vita incolæ, in sepulcro propriam terram possidens, 533. Ab Abrahamo magorum genealogia, 293.
 Abrogius Basilio et Gregorio amicus a teneris, 112. In Cappadocia natus, 170, 286. Per totum orbem clarus, 170. Nunc in barbarorum regione apparet, nunc annonam militibus ministrat, 287. Nunc imperatori atque in splendido apparatu, 287. Multos sæpe illi commendavit Basilius, 257, 261, 410.
 Acacius presbyter apud Basilium est, 323. Basilium inquit Ecclesiæ Berœensis nomine, 333. Acacii monasterium incensum ab hæreticis statim post Pascha, 390. Sperabat Basilius eos ad se venturos, ut ad paratum perfugium, 390.
 Acacius Arianus, 386.
 A. ademiæ iusulubris locus, 572.
 Accusator nemo esse debet, sed frater in charitate arguens, 301. Et qui audiunt, non convictorum auditores esse debent, sed argumentorum iudices, 301. Accusato dimidium auditus integrum servari debet, 188. Si quis accusatur, alius coram illo, aut coram aliis non redarguat accusantem, sed privatim interroget, 100.
 Achai cum Basilio communicant, 307. Achaiæ episcopi decernunt recipiendos qui fidem Nicænam profitentur, 306.
 Achar ob unum peccatum punitus, 306.
 Acopa, Ponti munusculum, 430.
 Acronata malorum ad voluptatem compositorum animæ vim fraugunt, 72.
 Actiacus diaconus, 418.
 Actio omnis nostra et cogitatio ex Christi mandatis pendere debet, 217. In actione omni habendum ante oculos Christi iudicium, 237.
 Actiones omnes ad Deum referendæ, 538. Frustra mandata observantur, si non, ut Deus vult, observantur, 513.
 Adam figura futuri, 26. Ab Adam usque ad Christum generationes 77, secundum Lucam, 390.
 Adamantius, 153.
 Adhortatio simulata, fortissima est ad decipiendum ecclæ, 96.
 Adolescentibus senes constituti parentes a communi hominum lege, 120.

Adorationem veram nemo habere potest sine Spiritu sancto, 23. Adorationem Samaritana consuetudine regionis decepta in loco esse existimabat, 53. In adoratione inseparabilis a Patre et Filio Spiritus, 53. Si sis extralilum, nunquam es adoraturus, 53.

Adulator in hoc differt ab amico, quod ad voluptatem loquitur, amicus ne molestus quidem tacet, 98.

Adulter. Cum adultero degens mulier, adultera omni tempore, 295. Legitimam uxorem dimittens et aliam ducens, adulter est, 329. Sed tamen annis septem non amplius punitur, 329. Adulterio anni quindecim, 326. Virgini lapsæ anni quindecim ut adulteræ, 326. Adulterium variis modis committi potest, 57.

Adversæ res. In adversis rebus res humanæ in memoriam revocandæ, 77, 79. Job imitandus, 78. In adversis Deus nostri in ipsum amoris periculum facit, 79, 309.

Adversarii valde insanientes confutari fortiter non possunt, ut nec mollia vehementer percuti, 36.]

Æacus, 458.

Ægypti pars sana cum Basilio communicat, 407. Ægyptii confessores in Palestina exsules, 408. Apollinarium condemnant, 409. Rogat eos Basilius, ut illum conentur reducere, 410. Marcelli discipulus recipiunt, 410. Unda magnus Basilio et pluribus aliis dolor, 410. In Ægypto monasteria, 510. Ægyptius sobista, 475.

Ælianus contra quem scripsit Gregorius Neocæsariensis, 316.

Ælianus Basilio commendatus, 331.

Ærarii patronus, 112.

Ærumnæ. Ex ærumnis ipsis utilitatem capere debemus, tum maxime Deo credentes, cum eo indigemus maxime, 214.

Æschylus, 169.

Æsopi fabulæ, 277.

Æterna malorum supplicia, 159. Æterna caducis assimilare mentis est carnalis, 146.

Ætius princeps hæresis Pneumatomachorum, 4. In epistolis statuit, quæ dissimilia sunt, dissimiliter proferri et vicissim, 4. Hoc principium arripuerunt Pneumatomachi, 4.

Ætius presbyter et monachus, 390.

Affectus alii sunt carnis, alii carnis animatæ, alii animæ carne utentis, 402.

Afflicti homines proclives ad sperandum et ad conquerendum, 168. Afflictorum consolationi merces a Deo reposita, 151. Afflictiones pro virium nostrarum modulo in-

figit iustus iudex, 232. Afflictionibus semper consolationes admiscet Deus, 181.

Afri cum Basilio communicant, 307.

Africanus historicus, 61. Ejus testimonium de sancta Trinitate ex quinto libro *Epitomes temporum*, 61.

Agnus inter innumeras oves matrem agnoscit, 583.

Alecinous, 168.

Alemaon inuitis Echinadibus quiescit, 94.

Alexander alteram aurem reservabat ei qui calomniam patiebatur, 103, 188. Simul et potionem sumit et epistolam contra medicum scriptam legit, 419. Captivas videre voluit, 571.

Alexander ex monacho episcopus Corydalorum, 331.

Alexander episcopus Aegypti exsul, 408.

Alexandriae persecutio, 230, 231. Alexandrinos consolatur Basilius, 230, 231. Faletur sibi convenire ut de rebus suis referat ad Petrum Alexandrinum, et Petro ut eas curas habeat, 411. Hortatur Petrum ut fraternitatis ubique diffuse curam gerat, 223. Alexandrinos nonnullos commendat, 441.

Alpharus sacer, 433.

Alypius, 434.

Amantium morbi vehementiam compescit imago formae amatae conspecta, 214. Amatoria quaedam affectio in amicos amicorum, 214.

Amasea, 233, 347. Amasienses, id est, episcopus Amasiensis, 387.

Ambrosia, 267.

Ambrosius (S.) saeculi ornamenta projectens, suscipit Ecclesiae gubernacula, 288. Ex terrae iudiciis ad cathedram apostolorum translatus a Deo, 248. Non ab hominibus accepit Evangelium, 288. Corpus sancti Dionysii petit a S. Basilio, 288.

Amicitia mundi oculis indiget ac congressu; spiritualis amoris nequaquam caro courtiatrix, 243. Amicitiae corporalis oculi conciliatores, at vera charitas longe distantia conjungit, 223. Ad amicitiam multum valet consuetudo, 418. In amicitia vinci idem valet ac vincere, 138. Amicitiae pestis assentatio, ut rubigo tritici, 418. Amicitiae non absurdus debitor Basilius, 313. Non putat Basilius bono animo quemquam esse posse, si a veris amicis disjungatur, 214. Vita Basilio misera videtur et fugienda ab amicorum consuetudine separata, 214. Amicum iudicat Basilius virum sapientem, etiam si nunquam viderit, 156. Amicus in hoc differt ab adulatore, quod hic ad delectationem loquitur, ille ne molestia quidem tacet, 98. Amicum irascentem libentius quis viderit, quam alium colentem, 98. Amicus accusatus vel per litteras interrogandus, vel accersendus, vel per communem amicum conveniendus, 104. Amicorum oblitio et contemptus ex potestate ortus, magna crimina, 110. Multae noctes durendae insomnes, veritas lacrymis a te quaerenda ei qui se a fratris amicitia meditatatur abscindere, 340. Major adhibenda diligentia, quam a iudicibus morte aliquem damnantibus, 340, 341.

Amos ex caprii corroboratus a Spiritu in prophetam erectus, 267.

Amphilochius (S.) rhetor et foro assuetus, 239, 240. Statuit cum Heraclida in desertum locum secedere, 239, 240. Fovet senectutem patris, 241. Basilio omnium charissimus, 2. Fugiebat Basilius, vel potius ordinationem, 251. Sed eum Dominus inevitabilibus gratiae rebus illigavit, 261. Regens ordinatum Basilius consolatur et hortatur, 251, 252. Basilius illum invitat ad diem festum sancti Eusepii, 263. Nullius praesentiam magis desiderat Caesariensis populus, quam Amphilochii, 263. Hortatur Basilius, ut scribat de Spiritu sancto, 3. Nullam ex vocibus quae de Deo usurpari solent, citra examen relinqui debere existimabat, 1. Multum fuit cum Basilio graviter aegrotante, 234. Illius igneus charitatis fervor, 67. Morum gravitas et taciturnitas, 67. Humilitas, ut qui discere non gravetur, cum docendi locum teneat, 290. Basilius consulit, 269, 290, 324, 333. Prudenter curat Ecclesiam Isaaciorum, 282. Cum Amphilochio multis de causis congregi cepit Basilius, 298. In primis ut eo consiliario utatur, 298. More apostolico res Lycaoniae componit, 298. Hoc Basilius commendat ecclesiam suam, brevi moriturum se putans, 298. Concilium cogit, 299. Basilius ad futurum se promittit, si in paucos dies differatur, 299. Cura illius maxima Basilius, 334. Mittit Basilio munera ad Natale Domini, 333. In Pisdia tranquillius est dum Cappadocia vastatur, 381. Illius videndi quam cupidus Basilius, 334.

Amphipolis, 94.

Amygdalae amariores, 477.

Anarchia populos invasit, eo quod quisque principatum ambiat, 66.

Ancyra lites et discordias experta in electione Athanasii episcopi, 109. Vide Athanasius Ancyranus. Visa cui

habere successorem Athanasii et quiescit, 110. Ancyrae synodus cogit Gregorius Nyssenus, 196. Vide Galatia. Ancyrae communicat Eustathius cum Ariano, 347. Ancyra fides, 381.

Andronicus dux, 204. Nullo deterius philosopho res humanas consideraverat, 203.

Angelus numero unus, non natura, neque simplex, 82. Siquidem angelus hypostasis est essentia cum sanctitate, 82. Angelorum substantia spiritus aerius, aut ignis immaterialis, 32. Hinc in loco sunt et ibi qui digni sunt apparent in specie propriorum corporum, 32. Loco circumscripti, 46. Angelus qui allocutus est Zachariam, non eodem momento implebat in curio suam stationem, 46. Sancti sunt et nominantur ex gratia Spiritus, 31. Angelorum perfectio est sanctificatio et in hac perseverantia, 31. Ab ipsa protinus creatione perfecti, 33. Non sunt natura sancti, 32. Sanctificatio est extra substantiam angelorum, 32. Substantia eorum completur per Spiritum sanctum, 33. Angelos esse liberos, aequae ad vitam et virtutem vertibiles, patet ex lapsu malorum, 32. Inde etiam eos egere auxilio S. Spiritus patet, 32. Non possent dicere: *Gloria in excelsis Deo*, nisi Spiritu sancto roborati essent, 32. In angelis et archangelis confusa essent omnia, si Spiritus sanctus ab eis discederet, 32. Non possent futura praedicere, ac docere arcana, nisi per Spiritum sanctum, 32. Non sunt beati, nisi quia Deum vident, 33. Non vident autem absque Spiritu, 33. Angelorum dux Spiritus sanctus et chorus praefectus, 33. Officia sua exercent in virtute Spiritus, 33. Seraphim non possent dicere: *Sanctus, sanctus, sanctus*, nisi eos doceret Spiritus, quoties pium sit haec verba cauere, 33. Quod cum Deo conjuncti sunt et ad militiam veli non possunt, et in beatitudine perpetuo perseverant, id illis a Spiritu accedit, 41. Inter angelos nulla liberorum et servorum distinctio, 43. Nullus inter eos imperat. Omnes servi sunt Dei, 43. Exceptis desertoribus, 43. Eorum creatio cur praetermissa a Mose, 31. Contemplatio quae in ipsis est angelis, non est extremum bonum desiderabile, 85. Crassa enim eorum scientia, si comparatur cum ea, quae est facie ad faciem, 85. Angelus ecclesiae inspector, 367. Angelus custos, 303. Pariticus adiutor et vitae comes, 92. Angelus praefectus hominibus, seu quidam pedagogi, 123. Praecantium in ecclesia verba describunt, 323. Conservorum adiutores, et fideles veritatis testes, 21. Jejunantium capita recensent, 326. Adfuturi sunt Christo iudicanti, 21.

Anima ex divinitatibus accepta, 421. Hinc Deo subiecti debet, cui gravissimis obstricta debitis, 421. Ad Christi imaginem effigi debet, 247. Animae cura longe praeferenda corporis curae, 584. Nos anima sumus et mens, nostra vero corpus et sensus, 584. Ut in statera momenti, dum unum deprimitur, alterum attollitur, ita in corpore et anima, 585. Animae cupiditates posterius accesserunt ob amorem carnis, 20. Animae expurgationis principium quies, 72. Animae oculus expurgandus, 279. Anima carnalis spiritus illustrationem recipere non potest, 317. Animae vim frangunt acromata mollia et facietorum hominum verba, 72. Quamdiu anima in Deo ambulat, nec damna nec morbi virum probum attingunt, 432.

Animalis ne minutissimi quidem naturam explicare possumus, 93. Animalium caedem aversantur Magusael, 394.

Animorum imagines sunt sermones, 90. Animus vitio turpitudinis lippus, 251. In animo nostro, tanquam in templo, consecranda Dei cogitatio, 237. Animi elati dum coluntur, arrogantiores fiunt, 368.

Annesi, pagus solo Iride a Basilio monasterio separatus, 76.

Annonam militibus suppeditant curiales, 177.

Anomorum impietas nunc circumstrepit, 90. Anomorum primum semina impietatis praebuisse Dionysium existimat Basilius, 90. Anomorum perpetuo obijciunt ignorantiam diei et horae, 340.

Anthimus, 152, 183. Post pactam cum Basilio pacem, episcopum Armeniae contra canones ordinat, 212, 213. Basilius ei cito placatus, 218. Anthimus Basilio unanimis, 316. Anthimo insinuare conatur haeresim Sabellii episcopus Neocaesariensis, 316.

Antichristus, 231. Antichristi ingressus initia esse videbantur Basilio, quae tunc beabant, 408.

Antiochena Ecclesia non modo ab haereticis scissa, sed etiam ab his, qui idem inter se sentire se dicunt, discerpitur, 160, 394. Hanc Ecclesiam Athanasius per se sine ullius hominis adminiculo curare poterat, 139. Rogat eum Basilius, ut hoc opus aggrediat, 139, 160. Vide Meletius. Basilius nullius ex his, qui post Meletium venerunt, communione amplexus est, 139, 160. Non quod indignos iudicat, sed quia nihil habet unde hunc condemnet, 139, 160. Antiochenae Ecclesiae pacem videre cupit Basilius, 393.

Inimicus et succenset, quia illic Christiani cepit appellatio, 394. Nihil in orbe terrarum preferendum Antiochie, 459, 463. Quæ si ad concordiam redeant, velut caput corroboratum universo corpori sanitatem suppeditabit, 460. Antiochia nonnulla gesta, 441. Gravis persecutio sub Valente, 452. Antiocheni in persecutione, velut tristic chorus communem lamentationem edunt, 452. Antiocheui, id est, Euzoi, 387.

Antiochus (S.), 247. In litteris Eusebii, salutem manu sua mittit Basilio, 237. Cum patruo Eusebio exulante versatur, 237. Missus Samosata redit ad patruum, 367. Litteras deferit Basilio, 267.

Antipater Cappadociæ præses, 228. Abesse cogitur Basilius eo capessente gubernacula, 228. Commendat ei Palladium propinquam suam, 224. Crambe aceto condita revocat appetitum ciborum, 267. Gratulator et festive Basilius, cui in eandem sententiam respondet, 267.

Antipater Ascalonita, 363.

Anysius, 367. Anysius alter, 433.

Apis docet naturalem contemnationem, 89.

Apolinarius omulium scriptorum copiosissimus, 378. Ad eum laicum laicos scriptis Basilius, 224, 343. Cum eo non communicat Basilius 224, 343. Nunquam ei misit canonicas litteras, 224, 343. Nunquam clericos misit, aut ab ipso missos ad precum communionem admisit, 224, 343. Librum *De Spiritu S.* nunquam ab eo petiit aut missum accepit, 224, 343. Illum nunquam inimicum duxit, 378. In nonnullis eum reveretur, nonnulla in eo reprehendit, 378. Paucas legit ex eius scriptis, 378. Communionem renuntiat Basilio Eustathius, eo quod scripsisset Apolinario, 378. Apolinarius proce ivis ad omnia dicenda, 220. Renovare dicitur Sabellii hæresim, 409. Impia illius de Trinitate dicta referuntur, 220. Illum antea accusari non audebat Basilius, sed tamen fletu esse non putat, 220. Hinc eum vituperare cogitur, ut a seipso notam hæresim repellat, 221. Dubitat an vera sint quæ ei tribuuntur, 340, 409. Videbatur defensorum veritatis socius futurus, 409. Videbatur ab initio esse ex Catholicis, 409. Scriptis orbem implevit, 406. Illius de theologia disputationes non Scripturæ testimoniis, sed humanis argumentis nituntur, 406. De resurrectione sentiebat Judaice, neque aiebat ad legis observationem reversuros, 406, 410. Ea tradit de incarnatione, quæ fratres valde perturbant, 407, 409. Et in agendo et in differendo calidus et audax, 409. Immisit in ecclesias Catholicorum qui eas scinderent, et proprios conventus sibi vindicarent, 409. Episcopos habebat sine populo et clero obambulantes et nomen nudum circumferentes, 409.

Apostasie initia videbantur Basilio, quæ fiebant sub Ariano, 231, 235.

Apostoli sermone Christi expurgati, 83. Ad summum contemplationis, quantum hominibus fas est, pervenerant, cum quaesierunt diem et horam, 83.

Apolactite, 296.

Aqua manans e petra figura vivificare potentie verbi, 26.

Aquila in educandi prole inquisitima, 586.

Arcadius comes rei private, 94.

Arcadius episcopus Basilio spem ex illius episcopatu conceptam significat, 142. Domum ædificat ad gloriam nominis Christi, 142. Reliquias martyrum petiit a Basilio, 142.

Archilochi vulpecula, 475.

Arena. Per arenam Deus mare constrinxit, 300.

Argumentatione potior est uniuscuiusque prænotio in rebus valde conspicuis, 249.

Ariadnes filium secutus Thesens, 432.

Arianum schisma olim separatim adversus Ecclesiam pugnabat, 63. Postea bellum in varias partes dissectum partim ob communem similitudinem, partim ob privatas suspiciones, 63. Ariana hæresis dudum abscissa a corpore Ecclesiæ, manet in suo errore, nec multum nocet, 403.

Ariani dum ingentium et gentium indurunt, manifeste sunt Philistæi, 81. Apud Arianos multitudo deorum, 373. Deus magnus et parvus, 373. Filius non naturæ nomen sed dignitatis, 373. Spiritus non particeps divinæ naturæ, sed temere et fortuito adjunctus Patri et Filio, 373. Ariani fidem Nicænam rejiciunt, ob consubstantialitatem, 322. Dicunt Filium secundum hypostasim dici consubstantialitatem, 322. Tres deos nobis exhibent, 81. Ex Christi incarnatione et morte ansam arripiunt illius divinitatis negande, 84. Velut si quis medicum accuset, quod particeps fetoris fiat, ut sani ægrotos, 84. Ariani ingratis creaturæ, mali progenies, 84. Mutabilem essentiam Spiritus sancti dicere non audent, 87. Graves lupi gregem Domini ubique terrarum divellentes, 108. Ab Arto jacta hæresis semina, quæ deinceps firmata a pluribus, sub Valente exitiosos fructus protulerunt, 184. In tempestate ab Ariant exaltata soli vel cum paucis Neocæsarienses tranquilli, 107. Non eos attingit ventorum hæreticorum aestus, 107. Inst-

diati sunt Ecclesiæ Casariensi, 140. Iterum metuuntur illorum insidie mortuo Eusebio episcopo, 140. Veniunt in Cappadociam ante Valentem, 161. Minantur concursum hæreticorum ex Armenia Tetrapi et Ciliciæ, 161. In multis Ecclesiis pietatem eradicant, et unitatem sciderunt, 141. Ariana hæresis fere a finibus Illyrici usque ad Thebaidem depascitur, 184. Ariant sub Valente dominantibus, præmium erat impietatis episcopatus, 184. Qui gravius blasphemabat, dignior habebatur qui præesset, 184. Ariani non desinunt Catholicis argumenta scribere ut suppeditare, 227. Veritatem imitari studebant, 183. Omnia ecclesiastica monia sibi arrogat, 373. Ariani sibi arrogant baptismata, deductiones proscenitium, 373. Visiones ægrorum, consolationes morientium, mysteriorum communionis, 373. Arianorum formulis subscribere idem est ac imaginem adorare, 373. Ariani nonnulli cum orthodoxis conjuncti, ita ut nullum sit amicorum et inimicorum discrimen, 163. Cum nocturna pugna comparatur status Ecclesiæ, 163.

Ariarathia, 443. Hujus loci incolæ admodum gravi et pauperes, 443.

Ariminense concilium. Ibi per vim gesta Romæ dissoluta sunt, 162. Hujus rei Acta postulat Basilius ex Occidente mitti, 162.

Aristheus corporis robori parem habens animi virtutem, 413. Illius humanitas et generosa indoles, 261. Unum naturæ humanæ exemplar, 416. Nec statuarii et pictores formæ dignitatem, nec historici res gestas assequi possunt, 416. Obiit non senio fractus, 416. Unum maculam baptismi expurgavit in ipso exitu, 416. Conciatrix illi et adiutrix hujus rei uxor, 416. Hanc consolatur Basilius, 413, 416. Et rogat ut matri senio confectæ parcat et teneram filiam, 413, 416.

Aristoteles sensit sibi deesse Platonicos lepores, 226.

Armenia episcopo Casariensi subjecta, 193. Satulenses a Basilio episcopum petunt, 193. Armeniæ episcopi ordinantur a Casariensi episcopo, 212, 213. Sebasteni presbyteri curam ecclesiasticam a Basilio exposcunt, 250. Armenia episcopis destituta pluribus in locis, 193. Multa in hac regione indifferenter pecebantur, 193. Opus erat viris linguæ peritis, quique reliquos usus gentis proprios scirent, 193. Armenia seditioibus repleta, 212. Armeniæ montes hieme impervii, 246. Armeniæ pars vicina Neocæsariensi cum Basilio communicat, 307. Armenia Tetrapi, 161.

Artemiique proprius labor adjunctus, 96. Artes aliæ ad vitam necessarias, aliæ ad honestius vitam institutum exogitatur, 188. Artes nec vita per se sunt nec virtutes, sed pro utilium proposito, 336. Artium studia hujus ævi finibus continentur, 422.

Ascetica vitæ præcepta, 126, 127. Ad asceticam vitam apicem non statim asurgendum, sed satius est paulatim progrediri, 126. Asceta commendatur lectio Scripturæ, maxime Novi Testamenti, 127. Consanguineis suis mortuus est, quare non debet cum illis versari, 127. Nec propter eorum usus a loco suo recedere, 127. Ascetæ aurum maxime fugiendum, 128. Si quis afferat pecuniam distribuendam pauperibus, suadere asceta debet ut ipse distribuât, 128. Ne illum conquinet accepta pecunia, 128. Nihil a quoquam accipere debet ultra quotidianum vitæ asceticæ usum, 128. Ascetis incipientibus opus est magistro, 239. Indigent freno et stimulis, 239. Satius est hominis prudentis consilio regi, quam in desertis locis vagari, 241. Speluncis et saxis præferendum hoc subsidium, 241. Ascetæ non per se ipsi bona sua distribuant, sed per eum qui res pauperum dispensat, 241. Ascetica vita et mundi negotia conciliari non possunt, 450. Plena est natura ejusmodi exemplis, 450. Nec mens nec sensus duo simul percipere possunt, 450. Ascetica vitæ et virginitatis cum civilibus dignitatibus conjunctio, 208, 209. Ascetica vita omnibus suspecta ob lapsum nonnullorum, 211. Risum movet ascetarum peccatum his qui piam vitam exsecrantur, 211.

Ascholus (S.) Thessalonicensis prior scribit Basilio, 245. Magnum studium significat beatissimi Athanasii, 245. Scribit Basilio epistolam amore referatam, 234. Mittit corpus martyris, cujus ipse hortator fuerat, 254, 255. Cappadociam laudat ob beatum Eutychen, a quo fides in has regiones per lata, 235. Martyrum certamen egregie describit, 235.

Asclepius ex plagis mortuus, eo quod cum Doce communicare nollet, 381.

Asianus tractus. In eo mirum si qui ab errore alieni, 331. Asiatici nonnulli probaverunt baptismum Novatianorum, 270.

Assensatio pestis amicitiæ, ut rubigo tritici, 418. Assensationes solent magnis potestatibus adherere, 419.

Asterius, 132.

Astydamas, 122.

Atarbius Basilio iram per silentium declarat, 158. Idem tamen uterque sentit, 158. Media in ecclesia Basilium dilacerat, 217. Sabellii hæresi affinia loquitur, 217, 218. Ecclesiarum gravis dolor ob illius dicta, 218. Nicopolis aufugit ubi audit Basilium advenire, 217. Scribit ei Basilius, ut modico itinere confecto, ad se veniat, 218.

Athanasius (S.). Nemo magis dolebat ex confusione Ecclesiarum, 158. Viderat enim priscam tranquillitatem, et præterita comparabat cum presentibus, 158. Nemo ad videndum quid deceat, acutior, et ad periciendum accuratior, nemo toti Occidenti venerabilior, 159. Tanta illi aliarum Ecclesiarum cura, quanta Alexandrinæ, 161. Nul- lum tempus intermittebat disserendi, admonendi, ac subinde mittendi ad alias Ecclesias, 161. Athanasii tuta et secunda consilia, tum ob experientiam, tum quia præ cæteris a Spiritu consilium habet, 162. Medicus morborum Ecclesiæ a Domino reservatus, 173, 175. Videt ex mentis contemplatione quæ ubique gerantur, 173, 175. Fraternalis ubique diffusæ curam gerebat, 225. A puero pro pietate certavit, 175. Ab eo innumeri labores pro Ecclesiis exantlati, 159. Beatissimi Athanasii studiosum esse, argumentum est sanæ in maximis rebus sententiæ, 243. Athanasius Basilium diligebat, 225. Athanasii litteræ ad Basilium de recipiendis ab Ariana hæresi redeuntibus, modo fidem Nicænam recipiant, 306. Illius litteras conservat Basilius et omnibus exposcentibus ostendit, 306. Doleat ab eo prætermittam scribendi occasionem, 173. Parem arum- nis consolationem accepisse sibi videretur, si ad historiam vitæ suæ congressum cum Athanasio adjiceret, 173. S. Athanasius excommunicat Libyæ ducem, ac litteras ex de- re mittit Basilio, 155. Ad Athanasium confugit Basilius, ut Orientis ac in primis Antiochiæ mala sanentur, 158 et seqq., 175. Athanasius acceptas ab Occidente litteras mit- tit ad Basilium, 181. Athanasium inter et Meletium, res gestæ sub Joviano, 321. Athanasius Meletii communio- nem appetiit, 394. Dimissus a S. Meletio sine communio- ne, 181. Quare a S. Basilio rogatus, ut prior scriberet Meletio, id facere noluit, 181. S. Athanasii ad Paulinum litteræ, 321.

Athanasius pater Athanasii episcopi Ancyran, 102. Vir doctus, qui quæ gubernacula urbium et gentium tenuerat, 103. Questus est quod Timotheus chorepiscopus de se apud Basilium detraxisset, 103. Hortatur eum Basilius ut calumnias vitet, dilectionem erga liberos intendens, 103. Sed negat sibi quidquam a Timotheo dictum, 103.

Athanasius Ancyranus episcopus, 103, 104. Magna cer- tamina pro fide sustinuerat, 104. Illum Basilius fideliter inter paucos firmamentum esse ducebat, 104, et columnam Ec- clesiæ, 109. Ancyranam Ecclesiam in unam consensionem et communionem compegerat, 109. Multa opera Eccle- siis Dei exantlaverat, 109. Huic Basilius Ecclesiarum cu- ram deferrebat, 109. Illius os justa libertate et gratiæ ver- bis scatebat, 109. Illum sæpe reprehendit Basilius quod totus dissolvi et cum Christo esse cuperet, nec in carne propter suos manere præleret, 109. Longa experientia Basilium noverat, 104. Is tamen iratus erat Basilio, suc- censebat, minatur, 103. Noxas ab eo scribi et componi di- cebat, 104. Illius morte afflictam Ancyram consolatur Ba- silius, 109.

Athenæ, 461. Athenis olim notis inusti infamiae, aut maibus non puri ad forum accedere non audebant, 169. Athenogenes festinus ad consummationem per ignem, discipulis hymnum reliquit, in quo Deum glorificabat cum sancto Spiritu, 62.

Athletis longe gravius est, non admitti in stadium, quam plagas accipere, 64.

Athos velutatus, 435.

Attagena, 422.

Atticus rogator, 447.

Auditio, 272, 293, 326 et seqq.

Aulica simulatio, 122.

Auris utriusque tinnitus, ubi aliquid grave et molestum auditur, 131, 225, 231.

Aurum campano numero ponderatum, 123. Aurum ani- mæ insidiator, et peccati pater, et diaboli minister, 128. Aurum comparativum, 179. Tempus et solvendo præsti- tutum prorogari petit Basilius, vel reliqui solutionem ali- quandiu differri, 180.

Avaritia idololatriæ nomine damnatur, 101. Copia ultra necessitatem perducta imaginem exhibet avaritiæ, 101. Avaritia radix omnium malorum, et idololatria vocatur, 148. Avarus omnia in aurum verti cupit, 493. Satiari nun- quam potest, 498, 499. Pauperem merito se esse dicit, 498. Avari stultitia horrea maiora cogitantis extruere, 500. Avarus cum seleucke ave et piscibus comparatur, 501. Frustra liberos cavetur, 502. Avari in aënis rapi- endis quam noxia cupiditas, 502, 503. Sollicitudine di-

stringitur ac metu, 503. Varii filius prætextus ut rapiat aliena, 503. Illius in Christi iudicio calamitas, 504. Avari divitis duritia in pauperes, 498. Avarus causa est malorum in quæ pauperem desperatio conjicit, 501.

Aves quibus adunæ ungues, pullos e nido eiciunt, 586. Aves et pisces eandem habent originem, 275.

B

Balaam augur per manum vaticinabatur, 279. Adduci non potuit, ut vocem emitteret præter Dei voluntatem, 317.

Baptismus initium vitæ, et dierum omnium primus est dies regenerationis, 22. Prima est institutio, qua liberati a simulacris accedimus ad Deum, 22. Baptismus, vivifica- gratia, 23. Potestas renovationis, causam habens ineffabi- lem et in mysterio reconditam, 23. Per traditionem, quam accipimus in baptismo, sumus Dei filii, qui prius hostes eramus, 23. Ex mortali vita ad immortalem natura nostra per vivificam potentiam transfertur, 278. Christi incarnatio, vita, mors et sepultura eospectant, ut per imitationem Christi adoptionem filiorum recipiamus, 28. In baptismo accipimus immortale indumentum, 431. Removeamur ab omni peccato et proximi Deo sumus, 431. Magna esse de- bet thesauri et regni depositi custodia, 431. Sigillum inte- grum custodiendum, 431. Baptizatus sanctimoniam in om- nibus membris retineat, utpote Christum indutus, 431. Membra digna sint tam sancta veste, 431. Salvi sumus per gratiam quæ confertur in baptismo, 21. Ascendimus ab aquis ex mortuis vivi, 26. Baptisma et fides duo modi pa- randæ salutis inseparabiles, 25. Vide Fides. In baptismo aqua conjuncta Spiritui, quia duo scopi propositi sunt, ut aboleatur corpus peccati et vivatur Spiritu, 29. Aqua mortis exhibet imaginem, corpus velut in sepulcro reci- piens: Spiritus vim vivificam immittit, 29. Necesse est Christum imitari non solum in exemplis virtutis, sed etiam ipsius mortis, 28. Id autem consequimur, consepulti cum illo per baptisma, 28. Modus sepulturæ in quo positus, 29. Baptisma unum est, quia una est mors pro mundo et resurrectio, quarum figura est baptisma, 29. Discrimen inter gratiam Spiritus et baptismum, in aqua, 30. In ba- ptismate in Moysen et mare nulla peccatorum remissio et renovatio, 27. Nullum spirituale donum per Moysen, 27. Non induebant hominem novum, non exuebant vete- rem, 27. Baptismi figura Israelitarum exitus ex Ægypto, 26. Servata istorum primogenita, ut baptizatorum cor- pora, 26. Sanguis pecudis figura sanguinis Christi, 26. Primogenita typus veteris hominis in nobis remanentis, ut ostendatur nos in Adam non jam mori, 26. Mare per figuram baptisma separans a Pharaone ut lavacrum a dia- bolo, 26. Si qua gratia in aqua, non ex ipsius natura, sed ex præsentia Spiritus, 29. Baptisma et fides in Moysen et in nubem, velut in univiam et figuram, 23. At baptisma et fides in Spiritum sanctum aque ac in Patrem et Filium, 23. Baptismi Moysis et nostri tanta differentia, quanta somni a veritate, 27. Joannes baptizavit in aqua, 30.

Baptismus inutilis, in quo aliqua ex tribus personis omit- teretur, 23. Baptismi traditioni aliquid addere aut de- trahere, plane est ab æterna vita excidere, 23. Inviolabi- lis semper manere debet traditio, quæ in baptismo data est, 23. In baptismo Spiritum a Patre et Filio separare, periculosum est baptizanti, et baptizato inutile, 23. Equale damnum est sine baptismo decedere e vita, et baptismum accipere, cui unum aliquod desit eorum quæ tradita sunt, 21. In baptismi commemoratione Apostolus sæpe omittit nomen Patris et Spiritus sancti, 23. Non hiccirco indifferens nominum invocatio, 23. Christi enim appellatio, totius est professio, 23. Baptismus traditioni Domini consentaneus, et baptismo fides, et fidei glorifica- tio, 57, 188, 216, 263, 388. Luctuosa res acceptam salu- tem in baptismo per Patrem et Filium et Spiritum san- ctum rejicere, et quæ tunc credidimus negare, 21. Pro- fessio, quam in baptismo deposuimus, semper servanda, ut tutissimum præsidium, 22. Quisquis hanc non servat omni tempore, alienus est a Dei promissis, 22. Repugnat proprio chirographo, 22. Vox illa omnium pretiosissima, quæ in adoptionis gratia prolata est, 22. Baptismi pacta violare quantum scelus, 22. Baptismatis mysterium tribus demersionibus ac totidem invocationibus perficitur, 29. Trina immersio et emersio figuram trium dierum adim- plet, 363. Benedicitur aqua baptismatis et unctio olei, et is qui baptizatur, 53. Renuntiat diabolo et angelis ejus, 22, 53. Nonnulli in proprio baptizati sanguine, non opus habuere ad salutem symbolis quæ sunt in aqua, 30. Non tamen hæc detrahunt de necessitate baptismi, 30. Bapti- smus ignis, probatio quæ fit in iudicio, 30. Semel bap- tizatis adest quodammodo Spiritus sanctus expectans eorum conversionem, 31. Vituperantur qui baptismum diffe- runt, 515 519.

Baptisma illud antiqui suscipiendum putavere quod nihil a fide recedit, 268. Hinc distinguunt, hæreses, schismata, paralytagogæ, 268. Hæreticorum quidem baptismum rejiciunt, schismaticorum vero admittunt, 269. Pepuzeni cum sint hæretici, eorum baptismum rejiciendum, 269. Cathari sunt schismatici, 269. Variæ de eorum baptismo existenterunt sententiæ, 264, 296. Firmilianus et Cyprianus rejecere, 270. Sed tamen quia nonnullis Asiaticis probatum fuit, probat illud Basilius, 270. Amphilocho assentitur, qui consuetudinem locorum sequendam putat, 268. Encratitas relapizandos censet Basilius, 270. Nisi hoc generali oeco nomia sit impedimento, 270. Izonum et Saturninum ex hac secta suscepit in cathedram episcopalem, 270. Eos tamen relapizandos putat, quamvis baptizent in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, 296, 297. Sunt enim germen Marcionistarum, 297. Si rebaptizatio vetita in Pisidia, ut apud Romanos, suam tamen consuetudinem retinere vult Basilius, 296, 297. Idem de Saccophoris et Apocactis, 296.

Barachus episcopus, 183.

Barachus a S. Eusebio missus, 233.

Barathrum orbis terrarum, 94. Barathrum naturale, 169.

Barses (S.) episcopus Edessæ, 407. Illius videndi cupidus Basilius, 407, 413. Mittit ei quædam munuscula, ac rogat ut sibi exemplo Isaac benedicat, 414.

Barsumas, 183.

Basilius Paphlagon hæreticorum communicator, 347, 387.

Basilius (S.) ab infantia usque ad senectutem infirma valetudine, 113, 299, 482. Basilii morbos renovat dolor ex matris Ecclesiæ, 234. Natura proclivis ad oblivionem, 150. Negotiorum multitudo innatam infirmitatem adauget, 150. Non tanti se facit, ut non per se ipse, sed per alium aseat insignes viros, 204. Peccatis attribuit suis quæ eveniunt, 513. Accepta opprobria vitæ suæ fatetur convenire, 193. Peccatis suis attribuit infelicem consiliorum exitum, 193, 214, 412. Et Eustathii calumnias, 224. Fatetur se innumeris delictis obnoxium esse, 300. Postulat ut incuratus non relinquatur, sed suum sibi delictum iudicetur, 301. Paratus iudicandum se exhibere, 300, 302. Ob peccata lacrymas fundere non cessat, 304. Mores suos longa cum improbis consuetudine perversos fuisse ait, 337. Videtur sibi gratta Dei non duci, sed in peccatis vivere, 393. Utis sibi videtur ac nullius pretii, 190, 392. Oblivione dignus ob vilem et abjectam vitam, 413. Publico non gaudet, 313. Latere omnium maxime studuit, 317. Latitare in vita inter primaria bona existimat, 91. Videtur sibi multo inferior, quam quis suspicari possit, 80. Negat se et sermone et opere et donis Spiritus idoneum esse, ut sibi invicem adversantes flectat, 243. Vindictam eorum quæ passus est Deo committit, 217. Parum movetur his quæ contra se sunt, plurimum vero iri quæ contra Deum et Ecclesiam, 217. Persuasum habet se aliis indigere, nihilque in solitudine conlicere posse, 190. Miratur, cur a suis tantopere diligatur, cum adeo tenuis sit, 80. Basilius parvus et humilis, sed idem semper, nec unquam mutatus, 388. Admoneri paratus ab episcopis Cappadociæ, 154. Scriptorum suorum robore non multum confidit, 98. Videtur sibi doctrinam imbecillitate sua magis ladere quam patrocinio promovere, 80. Amicos rogat, ut si quid in scriptis suis, infirmis sit, redarguere ne pigrentur, 98. Consentit ut scripta sua emendentur, si quis dicat meliora, 86. Molestie fert Urbicium monachum timide ad se scribere, 403. Novit semetipsum, 403. Ac probe scit nihil impedire quominus se major sit Urbicius, si magis timeat Deum, 403. Basilii amica et contubernalis paupertas, 76, 267. Aurum non possidet, 124. Paupertatem laudare non desinit, 76. Pauperum numero se adjungit, 493. Prædia non possidet, sed pauper est Dei dono, 114. Hospites excipit, ut paupertas stinebat, 76. Asperum illius vivendi genus, 124. Basilius presbyter a tributis immunis, 115. Basilio optima adiutrix ad contemplationem requies, 91. Præ infirmitate plantarum in morem eodem in loco detinetur, 91. In recessus primordiis dolet quod seipsum nondum reliquerit, 71. Officii sui esse ducit, monachorum curam gerere, 425. In profectu monachorum unico acquiescit, 343. Sperat se habiturum fiduciam ob eorum salutem, 346. Basilii dolor, ubi audit Firminum, qui vitam asceticam profitebatur, arma ac militiam sequi, 208, 209. Vitam eunobiticam præferit anachoreticæ, 433, 520. Perfici et crescere cupit virtutem, quam in teneris discipulorum animis iniecit, 432. Multa novit et adeuntibus potest impertire, 241. Sanctus Basilius veram charitatem in Cappadocia desiderat, 182, 229. Pro pace vitam libenter profundat, 182, 229. Pacem veram requirit, quam Dominus reliquit, 219. Charitatem et communionem libenter fovet cum remotis episcopis, 181, 182, 243, 254, 260, 284, 392. In tristitia degit quod Ponti episcoporum sibi charitas desit, 299. Servum se Christi esse non posse putat, nisi pacem cum omnibus,

quantum in se est habeat, 300. Paulinum ejusque amicos, ut fratres et domesticos fidei agnoscit, 321. De Paulino nonnulla audivit, 394. Sed odem non adhibuit, quia non stabat accusatus coram accusatore, 394. Neminem accusat, charitatem cum omnibus habere cupit, 321. Sed Meletium nunquam deserere possit, 321. Pacis conciliator esse semper optavit, 393. Ne infecta moreret, sed nemini succenset, 393. Scit enim pacis bonum jamdudum esse sublatum, 393. Nemini concedit qui pacem magis diligit, 245. Totus in eo est, ut pacem conciliet, nec sua culpa noxi quidquam populo Dei eveniat, 217. Nulla a Basilio major minore dissidii causa, 377. In Basilio nulla habitat invidia, 86. Privatas habet cum nemine contentiones, 246. Nec in quemquam accusationibus præoccupatus est, 246. Molesta illi fratrum disjunctio, 382. Sed in his ferendis exercitatus est ab Eustathio, 382. Sollicitus de pace Ecclesiarum, 413. Basilio multi in patria amici et cognati, 114. Multi importune litteras commendatitias efflagitant, 114. In parentis loco constitutus sibi videtur ob presbyteri dignitatem, 114. Optat ut sibi liceat apud suos gloriari ob impetratam reis veniam, 203. Paratum est perfugium eorum qui persecutionem patiuntur, 394. Interponit se ut negotia inter cives componantur, 422. Negotiorum inexpertus est, 112. Basilius pudet eos, qui ad se confugiunt, juvare non posse, 166. Civitatem universam hortatus est ad reliquum auri comparatitii ex symbola solvendum, 180. Basilius detinent occupationes, quominus sæpe amicis scribat, 97. Libenter cedit, ac in amicitia vinci idem valere existimat ac vincere, 158. Amicum existimat sapientem virum, etiamsi nunquam viderit, 156. Basilio amatoria evenerat quædam affectio in animas amicorum, 214. Cum multis insignibus viris eum conjungit accepta ex auditu cognitio, 176. Nullo eorum, qui amicitia laude spectati sunt ignobilior, 419. Nunquam in amicitia peccasse deprehensus, 419. Præterea mandatum habet charitatis a Deo, 419. Sua vocat, quæ amicorum sunt, 176, 414. Amicitiam cum aliis virtutibus didicit, 176. Velut in trutina, jucundis molesta opponens, melioribus inclinat, 382. Multos dilexit a prima ætate usque ad senium, 418. Facilis ad credendum, iterum deceptus diffidit, 152. Obtrecationes sine examine non admittit, 102. Imitatur Alexandrum qui calumniam patienti alteram aurem reservabat, 103. Propria experientia cognovit quanta sit ad calumniam proclivitas, 340. Maxima crimina esse ducit oblivionem amicorum et contemptum ex potestate ortum, 150. Ingenue judicat de scriptis amicorum, 227. Immigente exilio dolet quod ab amicis non invisatur, 413. Vitam miseram et fugiendam putat ab amicorum consuetudine separatam, 216. Precibus remunerat eos a quibus beneficia accipit, 114. Basilius pudet non puræ amicitia, sed utilitatis causa scribere videri, 176. Culpam semel dimissam non vult commemorare, 496, 218. Acceptas ab amicis injurias in tempus rejicit, 104. Nihil eum rerum humanarum percellit, 103. Nihil ei unum, 412. Nullius ei hominis immutatio inexpectata, 103. Contumelias silentio premit, 207. Precatur calumnias Eustathii discipulis a Domino non imputari, 210. Non quæ ab hæreticis, sed quæ ab unanimis accidunt, mororem afferunt, 412. Ne hæc ipsa quidem inexpectata eo quod sæpe accidunt, 412. Cura illum non quadrabilis Ecclesiarum detinet, 413. In afflictionibus opem ei celerem præstat Dominus, 319. Ejus dolor ob exsilia episcoporum, 287. Ex malis Ecclesiæ, 413. S. Basilius a teneris Gregorii doctrina imbutus ab avia Macrina, 306. Dum peregrinatur, ubique fidei defensores sequitur, 306. Nunquam ullus sermo fidei contrarius in ejus cor intravit, 346. Si quos Alii discipulos in communionem suscepit, pie loquentes suscepit, 306. Basilii illes nunquam mutata, 338. Accepta a teneris principia creverunt, ut semen; nunquam mutata, 538. Acceptam a decessoribus suis traditionem, ut paternam hæreditatem servabat, 60. Simile secundum essentiam probat, si addatur citra ullam differentiam, 91. Secus vero non probat, 91. Consubstantialis profiteatur ut iniquis fraudi obnoxium, 91. Arianos pariter et Anomæos anathematizat, 349. Ingemiscit quod contra duos pugnare cogatur, 315. Hinc Anomæus, illic Sabellius, 315. Basilii fidei nullum probum inuri potest, 310. Plures in unaquaque Ecclesia veritatis testes, 310. Frustra in eum somnia figuntur, 310. Scire cupit quinam in quaque Ecclesia sancti sint, ut sciat quibus scribendum sit et in quibus acquiescendum, 403. Ab Evippii communionem discessit, 219. Suam Eustathio communionem non vult dare, nisi is aperte communionem cum hæreticis ejuret, 219. Fermentum heterodoxorum particeps esse non vol, 383. Nunquam cum Eusebio et Meletio communicasset, si illos in fide claudicantes vidisset, 413. Precatur, ut inter septem mille viros numeretur, qui genua ante Baal non incurvavere, 248. Vitam et incolumitatem negat anteponendam veritati, 44. Basilio nihil antiquius veritate

ac propria securitate, 583. Terram optat sibi dehiscere, mendacii et fraudis probriis aspersus, 152. Non facile quemquam mentiri suspicatur, 150. Millies mori mallet, quam iudicem corrumpere, 223. Non potest cum simulatione ad aram Dei accedere, 219. Tacere non potest in perniciem animarum, 312, 313. Accusatur quod noxas conscribat, 104. Quod Spiritum Patri praeferat, 588. De Spiritu illius doctrina accusatur ab Eustathio, 348. Basilii scripta pro Filii et Spiritus sancti divinitate, 104. Metuit ne quis haereticus scripta sua sub Basilii nomine ediderit, 104. Optat ut haeretici mansuescant: sed si esserati prorsus sunt, non ei molestum est pro fide affligi, 61. Statuit extra ecclesiastica esse tela, ut imparatus adversus ea quae struuntur ab adversariis, 228. Basilii veluti scopulus in mari prominens haereticos ductus excipit, 500. Anomali bellum inferunt, 319. Insidiuntur Pneumatomachi, 319. Illius anima quaeritur, 246. Sed non ideo de studio Ecclesiae debito remittet, 246. Basilium adoriuntur Pneumatomachi quod gloriam dicat Patri et Filio cum Spiritu sancto, 3. In eum conglomerati insurgunt, 64. Cum enim inimici ut lupus cum agno contendunt, 277. Tres deos affingunt, 277. Mox Sabellianismi nomine accusant, 277. Basilii silere voluerat, 66. Sed eum retraxit charitas, ac excitavit Amphiloehii igneus charitatis fervor, 67. Sperat opus suum non proditum in vulgus, 67. In Basilium furis incensit Pneumatomachi, 21. Sed latere non patitur Basilii fidem ab illis impugnari, dum sibi bellum inferunt, 21. Statuit de veritatis defensione nihil remittere, 21. Non deterret hostium nubes, 67. Fixa spe in praesidio Spiritus, veritatem cum omni fiducia annuntiavit, 67. Pneumatomachorum contumelias indigne non fert, 10. Nisi doleret ob eorum exitium, gratias illis haberet ob conciliatam sibi beatitudinem, 10. Pneumatomachis novator appellatur, ac omnibus conviciis appetitur, 10, 63. Basilii haec molesta sunt; sed etiam si ignis ardeat et enses acuantur, non ideo deseret traditionem, 63. Quando respirabit, statuit nihil omittere ad aedificationem Ecclesiarum, 302. Basilium Arianum ad synodum vocare statuerunt, eumque aut communicatorem habere, aut ejicere, 366. Viribus suis aliis esse existimabat fidei Nicenae aliquid addere ad comprimendos Apollinaristas, 393. Basilium non pudet in minimis rebus theologicis operam insumere, 3. Praeclarum existimat, vel minimam earum dignitatis partem assequi, 3. In minimis verbis certamen videt maximum et spe praemii non detrectat laborem, 3. Basilii summus dolor, ubi audit praeter mala ab Arianis orta, aliam prodire de incarnatione novitatem, 401. Docuit rerum infelix status nihil aegre ferre, 163. Sanctus Basilii non contentionis aut gloriae studio scribit, sed ad fratrum utilitatem, 86. Videretur sibi periculum proditionis incurrere, si non de Deo consulentibus responderet, 80. De rebus divinis interrogatus gaudet et gratulatur interroganti, 247. Oratione suavi ducitur, ut apes tinnitibus, 448. Basilii non est otium legendi scripta recentiora, 378. Ne in Scriptura quidem satia laboris impendere potest ob corporis infirmitatem, 378. Basilium contractae sordes ex vulgari sermonis usu deterrent, quominus sophistas alloquatur, 97. Negat se dicendi facultate praeditum esse, 593. Nam vana quidem reliquit, sed nondum idoneum habet usum veritatis dogmatum, 593. Non tutum existimat res magni momenti litteris committere, 172. Multa in litteris scribere non audet, quae bajulo relinquit narranda, 151. Videtur sibi ad omnia segnitius se habere, 226. Tantum abest ut scribere possit, quantum fere ut valeat, vel ferietur, 227. Basilii dolor quod quidam episcopi sibi subditi ordinare pretio dicantur, 147. Minatur illis depositionem nisi desinant, 147. Basilii summa religio in electione chorepiscoporum, 428, 429. Antiquam in recipiendis pagorum ministris disciplinam renovat, 148, 149. De interrogatis Amphiloehii nunquam sollicite cogitaverat, 268. Rem diligenter attendit, et si quid a senioribus didicisset, recordatus est, 268. Per septem jejuniorum hebdomadas nocte et die sine intermissione Evangelium nuntiat, 477. Virginem famosis libellis laesam hortatur, ut se non ulciscatur, 427. Lites auctori injuriae inferentem non vituperat, 428. Reum iudicibus eripere non vult, 428. Statutum habet nocentes magistratibus non tradere, nec traditos eripere, 428. Servos qui ad se confugerant, e supplicio eripere conatur, 167, 168. Jura sacerdotum defendit adversus magistratus, 425, 426. Petit ut decenti modo advocetur ab episcopis, 152, 153, 191. Non agnoscit episcopum ab haeticis ad eversionem fidei ordinatum, 370. Declarat se non recepturum pace reddita eos quos ille ordinaverit, 370. Glycerium diaconum, qui cum virginibus fugerat, spe veniae revocare conatur, 258, 259, 260. Vide indicem capitulum *Vitae sancti Basilii*, quem hic repetere supervacaneum.

Basilii Eustathii discipulus, 210.

Bassus, 183.

Batrae, 224.

Beatitudo in Dei visione posita. Visio non est absque Spiritu, 33. Caelum suscipit eos qui in Christo infantes moriuntur, 78. Qui moribus sunt docti expertibus, eandem ac qui in Christo infantes sunt, requiem consequuntur, 78. Beatitudo extrema est etiam Christus secundum Verbi considerationem, 83. Tunc enim mens nostra erigitur ad beatam sublimitatem, cum Verbi unitatem et monadem contemplatur, 86. Sed secundum Incarnationem Christus non est extremum bonum desiderabile, 82. Quorum nunc umbras videmus tanquam in speculo eorum archetypa videbimus, 89. Beati non dicendi qui vivunt, 472. Beatus Basilii appellat mortuos, 160, 174, 243, 321, 339, 343, 391, 406.

Bellum. In bello fortiter gesta a sanctis viris, per Spiritum sanctum gesta sunt, 33. Cedes in bello factae olim pro cadibus non habebantur, 275. Suadendum putat Basilii ut per tres annos a sola communione abstineant, 275.

Benedictio est sanctificationis communicatio, 294.

Beneficio majori afficitur is qui dedit, quam qui acceperunt, 203.

Berisi pagus quidam, 179.

Bertra, 267. Bertracensis Ecclesia scribit Basilio per Acacium presbyterum, 333. Ibi cleri accurata agendi ratio, populi concordia, magistratum magnanimum mores, 333. Hujus Ecclesiae labor in persecutione toto orbe celebratus, 334. Multas Ecclesias erexit suo exemplo, 334. Bertracense monasterium statim post Pascha iocundant haeretici, 390. Igni tradunt labores monachorum, 390.

Bianor presbyter Antiochenus, 290. Juraverat coram infideli viro territus se sacerdotio non amplius perfuncturum, 290, 291. Iconum venit, 291. Censet Basilii eum in clerum suscipi posse, sic tamen ut poenitentiam agat ob temerarium iuramentum, 291.

Blasphemia in Spiritum sanctum irremissibilis, 59, 269. Vide Spiritus sanctos.

Boethius, 183.

Bona primaria et maxima, dilectio Dei et proximi, 90.

Bona non sunt natura divitiae, gloria et sanitas, 364, 497. Quatenus bonos non reddunt possessores 364. At contrariis magis eligenda sunt praeposita, 364. Bonum aeternum, una res expetenda, 421. Boni initium recessus a malo, 472. Boni quidquid facimus, nobis ipsi colligimus, 244. Duplici poena dignus qui malum facit boni praetextu, 474. Boni communio, 326, 330.

Bosporius episcopus, 143, 144. Monet Basilium de calumniis ipsi inflatis, 143. De Basilio docet canonicas et Basilium de canonicis, 144. Eadem in illo ac in Basilio fides et sententia, 145. Basilii communicatoribus adiungitur, 234.

Boves redeunte vere ad exilium spectant, 583. Bos illacrymatur amisso socio, 583.

Bretannius, 208.

Briso vir bello clarus, 439. Subito ereptus vita in ipso aetatis flore, 438, 439. Illius iacturam totum fere imperium sensit, 438, 439. Hunc imperator desideravit, milites plangere, viri in maximis dignitatibus ut proprium Gellium luxere, 438, 439. Illius uxorem consolatur Basilii, 438, 439.

Bruta animantia inter se consociantur: homines bellum cum necessariis et domesticis gerunt, 67. Futuris provident, homines non item, 582. Bruta animantia naturalem amorem fetibus suis exhibent, 103. Bovem amisso socio illacrymantem vidit Basilii, 538. In animantibus elucet Dei providentia, 581, 582, 583. Cur nonnulla venenata, 563.

C

Cedis voluntariae et involuntariae discrimina, 272, 273. Cedes involuntaria undecim annorum spatio abunde puniata, 273. Moysis praepcepta observanda in dignoscenda caele involuntaria, 273.

Caesarea de eruditis viris et omnibus bonis, quibus opulentiae orbes abundant, gloriabatur, 171. Non deerant certus eruditorum virorum et in foro colloquia, 169. At his omnibus eam spoliavit divisio Cappadociae, 169. Introducta Scytharum et Massagetarum inscitia, 169. Una vox eorum qui exigunt et a quibus exigitur, 169. Oculi usa gymnasia, nodos non illustrat, 169. Senatorum alii fugiunt, alii podandum abducti, tertia pars relicta in gemitu, 170, 171. Ipse civilis caecus animo concidit per agros divagatur, 171. Caesarienses magistratus plerique in agris, 180. Caesarea metropolis, 94. Caesariensis Ecclesia sana est, ejusque percelebris pietas, 141. In Caesariensi Ecclesia semper viguit fides Nicenae, 233. Caesaree

metropoli insidiati sunt Ariani, eamque zizanis hæreticis complere voluerunt, 140. Iterum metuuntur illorum insidia mortuo Eusebio episcopo, 140. Multi insidiantur Iupl, 212. Cesariensis Ecclesia, scopolus in mari promineas, 300. Circa illam franguntur hæretici fluctus, nec ea quæ retro sunt, alluunt, 300. Cesariensi episcopo Armenia subjecta, 193. Cesariensis episcopus Armenia episcopos ordinare solet, 212, 213. Cesariensi Ecclesie tradita sunt a sanctis regulæ, 219. Cesariensis Ecclesia more prohibetur nuptiæ cum sorore uxoris mortuæ, 249. In Cesariensi Ecclesia asservabantur litteræ Divusii Romani, 163. Cesariensis clerus ingens numero, 280. Clerici sedentarias artes exercent, non vero mercaturam, 290. Illic non libenter peregræ eunt, 240. Cesarem omnes clerici una vicarii voce curis traditi, 363. Cesariensis episcopi audit morte statim episcopi in urbem conveniunt, 234. In Cesariensi Ecclesia non humanis verbis; sed oraculis Spiritus sancti plicatur Deus, 311. Ejusdem Ecclesie mos psallendi et vigilandi, 311. Cesarem dies festus in honorem sancti Eupsvchii, 263. Cesarem quotannis celebratur a tota vicinia festum sanctorum Eupsvchii et Damæ et eorum chor, 263, 388. Cesariensis Ecclesia Eusebii Samosatensis videndi et audiendi cupida, 112. Cesariensi Ecclesiam omnium bonarum antiquissimum videre Eusebium et audire, 236. Eam Basilus magna spe suspendit, promissa narrans Eusebi, 236. Cesariensis populus, cum multos expertus sit, nullius vocem magis desiderat, quam Amphiochii, 263. Cesariensis Ecclesia et Neocesariensis olim inter se unum erant, 307. Frequentissime populus miscebatur, et e clero illi ad alios veniebant, 307. Pastores alter altero dūce et magistro utebantur, 307. Prope Cesarem insigne Prochotrophium, 249. Cesarem omnia vetustate collapsa, 300. Cesaria patritia, 183.

Cesarius Gregorii Nazianzeni frater, 103. Basilii monito quo animo se ebat accipere, 103. Mirabiliter a Deo ereptus e periculo, 103. Moriens dixit: *Mea omnia cōo esse pauperum*, 111. Mortui bona a servis compilata, 111.

Caini peccatum et pœna, 396, 397, 398. Cain immerito occisus putatur a Lamech, 399.

Calamitates cur eveniunt, 309.

Calcearium pretio vili sit, sed tamen aptum ad usum explendam, 74.

Calulis mortui non juvantur, 229.

Callisthenes, 166. De eius lenitate et animi moderatione consentiebant omnium testimonia, 168. Is læsus a servis Eustochii, militem immit, 168. Cum ad Basilium servi confugissent, scripsit eorum causa Basilium, 167. Callisthenes Basilium totius arbitrum ac dominum fecit, 167. Sed tamen cum jussisset servos eo abduci, ubi tumultum excitaverant; Basilus rogat, ut sibi vindicta permittatur, et miles revocetur, 167, 168.

Calumniator sibi ex ipso opere diaboli nomen accersit, 301. Nemo diabolus sit, sed accusator; imo nec accusator, sed frater in charitate arguens, 301. Ex calumnia maxime diabolus dignoscitur, 303. Nomen illi factum est peccatum, 303. Calumniator tres simul personas lædit, 304. Non videtur metuere iudicium Dei, 143, 144. Res terribilis calumniis abduci sine argumentis, 104. Calumniis vulnerant eos, qui aurem integram absentem non servant, 377. A calumniis aures custodire perfacile est, 349. Eorum qui calumnias in mentientium capita rejiciunt, magna merces in celis, 386. Noxiam opinionem ex hominum calumnia susceptam deponit Basilus, statim atque rem cognovit, 144. Calumnie perferendas ut ultio Domino permittenda, 143. Quæ a calumniatoribus proficiuntur, nugæ interdum existimantur, 163. Calumnie silentio non prætermittendæ, 309, 371. Non ut nos ipsi uliseamur, 309, 371. Sed ne deceptos læli patiamur, 303. Calumnias effugere difficillimum, 103. Nullam ausam dare hominum est prudentum et piorum, 103. Qui calumniis appetuntur, non ideo indigunt sacerdotio, 417. Domini hostes magis confirmant eorum gradus quos impugnant, 418. Calumnie quandiu ob dissensionem locum habent, necesse est suspiciones semper augeri, 134. Calumniam abominabatur Gregorius Magnus, 312.

Calypsus insula, 93.

Camelis præpositus, 347.

Campano numero aurum ponderatum, 124.

Campos in quem recessit Esdras, 429.

Canceri astutia in capiendâ ostrea, 370.

Candidianus annonam militarem administrabat in Cappadocia, 73. Is Basilio non pro sua dignitate scribebat, inter negotia litterarum studiis deditus erat, 73.

Canis. A cane rabido qui morsus est, videt canem in phala, 337.

Canon. Cum canones Patrum negliguntur, res ecclesiasticæ in summam confusionem delabuntur, 148. Canones

Patrum pene oblitos renovat Basilus, 148. Canonibus subicere, idem ac penitus excommunicare, 426. Canones vulgati a Basilio, 417.

Canonica, 269, 646. Canonice, 144. Canonice non possunt matrimonium iure, 273. Suprum est earum conjugatio, 272.

Canonice litteræ, 343.

Capitula spiritalia, 136. Molles fugienda, 371.

Cappadocia Scythiæ semina tribuit religionis, 233, 270. In Cappadocia frigus vitium gemmas succidit, 474. Cappadoces hiemem ita exhorrescunt, ut ex adibus prospicere nolint, 141. Cappadocum animi timiditas et corporum torpor, 141. Pauci viarum periti, 230. Græci nivemque redolent, 439. Semper occidunt *capitula* ei, 439. Cappadocum lingua vernacula, 63. Glorificent Deum cum sancto Spiritu, 63. Sic ex patrio more loquuntur, 63. Episcopi schisma constant adversus Basilium, 142. Omnia doloris plena ob episcoporum in Basilium injuriam, 131. Inde læduntur Ecclesiæ, ac civitates et populi, 134. Cappadocia divisio non minus noxia, quam si quis equum aut bovem in duas partes dividat, 169. Cappadociam, veluti Pentheum, Menades quidam discerpunt, 168. Cappadocia cōo æquata ob divisionem, 176, 198. Modestus præfectus humanum se prebet, 172. Perpauci qui civiles dignitates assequi possint, 249. Cappadocum paupertas, 179, 227. Cappadocia præsidet: anno 371 Therastus, 172. Anno 374 Elias, 187. Eodem Maximus, 192. Antipater anno 373, 228. Cappadoci per somnium dilata, cito spoliata præstantissimo præside Eli, 190. Cappadocia secunda episcopi Basilium prorsus negligunt, 192. Cum his Basilus congressurus, 192. Cappadocia casui proxima, ad quam sustentantem Basilus invitat Eusebium, 192. Cappadocia episcopi Basilium non adjuvant, 234. Monere eos et per litteras et coram non desinit, 234. Presentem reverentur, ubi discessere ad iugum redeunt, 234. In Cappadocia veram charitatem desiderat Basilus, 223. Cappadox quidam Liberius a sancto Athanasio excommunicatur, 133. Cappadocia episcoporum nomine scribit Basilus ad Pontii episcopum, 302. Prædicat Basilus persecutionem aliquando in Cappadociam perventuram, 138. In Cappadociam serpit persecutio his quæ circa illam sunt jam eversa, 333. Antea fumus tantum e vicinis ecclesiis lacrimas movebat, 333. Cappadociam et vicinas regiones persecutionis vastat incendium, 386.

Capralis incolæ, ut omnino adictos et piuperes commendat Basilus, 442.

Carmelus, 121.

Carnis cura gerenda, sed ita ut non insolescat, 339.

Carrhi, 390.

Castitas amator a Josepho actiones temperantissimas ediscit, 73. Castitatis gloriatio, 134.

Catalogus ministrorum in pagis, 148, 149.

Cathari vocantur Novatiani, 268, 270.

Causæ multiplex ex divisio apud philosophos, 5. Causa omnium rerum causa Deus Pater, 117.

Cæles Laconicus, 169.

Censor, 424. Nec potentiam formidare debet, nec paupertatem contemnere, 433. Ad censitoris munus gerendum hortatur Basilus amicum, 433. Censitorem rogat ut tributis monachos eximat, 423. Censor Galatiam, invitatus ad hoc munus adductus, 443, 444. Censuum recordatio diu servatur, 444. Censitoris munus aptum ad morum probitatem demonstrandam, 444. Idoneum exhibendæ humanitati, 176. Ex censibus magna hominibus lucra et detrimenta, 443.

Cephalenii, 237.

Cera, Ponti munuscula, 430. In cera scribere, 72.

Cerebellorum involucria temulenta, 317.

Chalcedone, 340.

Chalcedensis Ecclesia persecutionem constanter sustinet, 333. Omnes unus sunt in Domino, 333. Illic adversarii facti superiores, 333.

Chamanene, 176.

Chanæan servit fratribus, quia indocilis erat ad virtutem, imprudentem habens patrem, 43.

Charitas primus fructus Spiritus, 138, 269. Nota et character Christianorum, 130, 133, 243, 299, 303. Pretiosissima omnium rerum, 301. Qui charitatem habet, Deum habet, 483. Donum est Spiritus sancti, 223. Dei dilectio quomodo comparanda et servanda, 483. Primaria ac maxima bona, dilectio Dei et proximi, 90. Deus ob beneficia diligendus, 483. Sine charitate manca est cuiusvis præcepti observatio, 306. Charitas legis complementum, 303, 349, 483. Sine charitate perfecti non possunt singula quæ enumerantur a Paulo, 303. Sed hyperbolæ figura utitur, 303. Charitatem Paulus omnibus bonis præfert, 393. Antiqua dilectionis forma in Ecclesiis, 284. Charitatis antiquæ leges, 163. Nihil jucundius quam homines in

quo intervallo rejunctos videre charitatis vinculo in unam membrorum harmoniam in corpore Christi colligari, 165. Non locorum vicinitas, sed animorum conjunctio necessitudinem facit, 371. Charitas remotissima quæque conjungit, 301. Licet his qui longe distant vicinis esse spiritali, 288. Non locorum intervalla disjungere debent, sed Spiritus communio in unius corporis concentum coniungere, 181. Uniuscujusque fratrum auxilio magis indigemus, quam manus altera alterius ope, 191. Ex ipsa corporis constitutione docet Dominus societatem esse necessariam, 191, 481, 485. Dispensationem Dominus suscepit, ut per sanguinem sive terrestria, sive celestia pacificaret, 191, 481, 485. Bonus thesaurus repositus his, qui omnibus egentibus operam suam præbent, 215. Charitatem amicis mutuo dat Basilus, eamque cum tenore recipere vult, 210. Charitatis debitores sumus, 419. Qui charitate carent, supra humanam mensuram allervuntur, et inaudita facinora committunt, 225. Cavendum ne sol occidat in fratris iracundia, 101. Proditionis periculum est, si non libenter de Deo dentur responsa his qui Dominum diligunt, 80. In charitate gaudendum ab fratre recte facta, dolendum ob vitia, 100. Charitas nunquam excidit, nam defieri non potest, qui se per charitatem proximo submittit, 128. Oportet unumquemque ei, qui adversum se aliquid habet, mederi, 100. Charitatis indicium scribere et per fratres inspicere, 392. Nemo ex minimis contemnendus, 134. Nec species adhibenda nec membri motus qui tristitiam adferat fratri, aut contemptum indicet, 100. Patienti uno membro patientur omnia, 371. Charitatis summa fames in Oriente, 183. Orientales proprium bonum existimant concordiam Occidentalium, 181, 372. Omnes ex æquo diligendi, 484, 485. Nefas in monasterio alium præ alio diligere, 485. Etiam si frater aut filius aut filia, 485. Basilus non indignatur solum ob acceptam injuriam, sed etiam futuræ securitati consulit, 76.

Charonia, 169.

Chilo, 125.

Chorea circa Deum angelica, 136.

Chorepiscopi nomen episcopis Basilio subditis datur, 117. Chorepiscopus omnes convocat Basilus ad festum S. Eupychii, 255. Chorepiscopus plures pagos regit, 255. Plochotrophium in horum pagorum aliquo gubernatur a chorepiscopo, 255. Chorepiscopus Basilus revocat ad antiquam ministrorum eligendorum formam, 118. Chorepiscopi quomodo eligendi, 428, 429. Basilus caupo sibi esse videretur, non dispensator, si in illis eligendis gratiæ aut timori aut precibus cederet, 428. Unusquisque dicto testimonio debet a contentione abstinere, 429.

Chosroes episcopus, 185.

Christianus non ex vestimenti forma, sed ex animi habitu agnosceatur, 200. Christianis propositum est ut Deo similes efficiantur, 2. Christiani nomen non prodest his qui Christum ignominia afficiunt, 206. Non Christiani nomen nos salvos facit, sed propositum et vera directio, 392. Christiani sumus per fidem, 21. Christianorum nota et character charitas, 150. Christianæ victoriæ lex, ut qui minus habere non recusat, coroneatur, 234. Christiani ad Officium versi precantur, 51. Christiani proposito contenti simplex ac minime elaboratum scribendi genus, 226. Christiana libertas non emancipata est exilibus profanorum observationibus, 5. Christiani illud ex quo, non, ut philosophi, materia proprium attribuunt, sed sæpe ad principem causam referunt, 5. Christianas idem sonat ac monachus, 99.

Christus variis nominibus vocatur pro varia consideratione ratione, 14, 86. Christi appellatio, totius est professio, 23. Christus ipsa justitia et a materia secretus, 87. Christi divinam naturam exprimit nomen Filii quod est super omne nomen, 14. Item cum dicitur verus Filius, unigenitus Deus, virtus Dei et sapientia et Verbum, 14. Christum, qui est vera sapientia, nihil latet, 81. Omnia enim fecit, nec ipsi homines ignorant quæ fecerant, 81. Quod hic est per imitationem imago, hoc illic natura Filius, 58. Omnia quæcumque voluit in celo et in terra, 87. Si Christus creatura non est, Patri consubstantialis est, 87. Christi nomen, quod est super omne nomen, hoc ipsum est quod Filius Dei dicitur, 515. Blasphemia episcopi Neocesariensis dicentis nomen Unigeniti traditum non esse, sed adversarii, 515. Christus in generatione septuagesima susceptus, ut per sanguinem suum, sive terrestria sive celestia pacificaret, 191. Caro Deifera ex Adami massa, 402. Quæ circa Christi in carne adventum dispensata sunt, per Spiritum sanctum facta sunt, 55. Christi carni adfuit Spiritus sanctus, factus unctio et inseparabiliter conjunctus, 55. Indivulse adfuit in omni actione, miracula edenti, tentato, resurgenti, 55. Christus ab Apostolo nunc quidem consideratur ut a Patre gratiam in nos transfundens,

nunc autem ut nos per seipsum concilians Patri, 14. Qui sensu lumen et iudex et resurrectio, 16. Quo sensu pastor, rex, ostium, via, etc., 14. Quo sensu sponsus et medicus, 15. Christus rex et sacerdos, 562. Non sedit in throno corporeo, 563. Sed thronus Davidis, in quo sedit, regnum est eversioni nulli obnoxium, 563. Omnia ad humani generis incedam spectantia percurrerat, 401. Deinde suum nobis adventum largitus est, 401. Si Christi caro celestis, nihil opus fuit sancta Virgine, 402. Si Christi adventus in carne non fuit, redempti non sumus, 492. Naturales affectus suscepit, vitiosos non item, 403. Christo exprobrant hæretici, quod ipsorum causa factus est mortuus, ut eos a morte liberaret, 81. Per absurdum est de Christo exiliter sentire ob ejus in nos beneficia, 15. Magis admiranda ejus potentia et humanitas, quod se ad nos dimittere potuerit, 15. Illius potentiam magis commendat incarnatio et mors quam totius mundi creatio, 15. Illius incarnatio non est servile ministerium, sed voluntaria sollicitudo erga signum suum, 15. Per Christi præsepe, cum essemus ratione destituti, a Verbo nutriti sumus, 81. Christus Patre minor quia incarnatus, 81. Christi regnum esse ferunt omnem materiale cognitionem: Dei vero et Patris immateriale, 85. Christus est extrema beatitudo secundum Verbi considerationem, 85. Sed secundum crassiorem doctrinam et incarnationem non est extremum bonum desiderabile, 85. Hinc ignorare dicitur diem et horam, 85. Eodem sensu dicit: *Pater major me est, et non est meum dare*, etc., 86. Hinc etiam dicitur regnum tradere Deo et Patri, 86. Est enim primitiæ non finis secundum rudorem doctrinam, 86. Non ignoravit diem et horam, 560, 561. Futuram cognitionem ad Patrem refert, 561. In omnibus primam causam hominibus demonstrat, 561. Si quis tamen ignorantiam illam referat ad eum qui omnia per dispensationem suscepit, non impius erit, 561. Admirationem eorum quæ gerit, refert ad Patrem, ut nos perducet ad Patrem, 17. Horæ et diei ignorance præ se fert ob nostram infirmitatem, 84, 85. In Actis apostolorum excipit semelipsum ex numero eorum qui diem et horam ignorant, 85. Multa disserit ex humana parte, 561. Velut cum ait: *Da mihi bibere*, 561. Is enim qui petebat, non erat caro inanimata, sed divinitas carnis animalis utens, 561. Quod ait Christus nihil se posse facere a semetipso, id probat eum esse consubstantialem Patri, 87. Nulla enim creatura rationalis quæ non possit facere aliquid a semetipsa, 87. Res adversas quæ nobis accidunt, suas proprias facit ob suam nobiscum societatem, 87. Christus non secundum essentiam creatura, sed secundum dispensationem factus via, 86. Christus petra figurate, 26. Christi sanguis figura sanguinis peccatis, 26. Christi figura Adam, 26. Christi patientis figura serpens super vexillo positus, 26. Christi precationem oportet ad finem perducere ac impleri, 86. Christus verus ac magnus episcopus, qui totum orbem miraculis suis implevit, 143. Reddidit gratiam, quam ex Dei afflatu acceptam amiseramus, 51. Multiplicem beneficentiam ob divitias bonitatis egentibus præstat, 14. Varia auxilia unicuique creature dimittitur, pro varietate eorum qui juvantur, 16. Per Christum omne animarum auxilium est, 15. Christi potentias virtutis figura aqua manans e petra, 26. Christus omnia facit, contactu virtutis ac voluntate bonitatis operans, 16. Ad Deum nos adduxit, nosque Deo asseruit, 13. Bona est via, exorbitationis errorisque nescia ad Patrem perducens, 16. Per Christum et in Christo gratia efficitur, 15. Christi tota dispensatio, revocatio est a lapsu, et reditus ad familiaritatem Dei, 28. Christus quæ non sunt, facit ut sint, condita conservat, 16. Magnus animarum medicus, et omnium peccatis servientium promptus liberator, 159. Quavis arce firmius propugnaculum fidelibus, 15. In ruinam et resurrectionem, non quod causas cadendi aliis præbeat, aliis resurgendi, 400. Pro Christo pati dulces et mori lucrum, 96.

Cibus. In cibo et potu voluptas non querenda, 99. Ventris satietate decipi non oportet, 101.

Ciconia docet parentes fovere, 586. Ciconiæ eodem tempore omnes ædificant, et sub uno signo omnes discedunt, 581. Cornices ipsas stipant, 581.

Cilicia. In Cilicia multi Ariani, 161.

Cilicio corpus lacinatum, 153.

Cingulum tunicam ita astringat, ut nec illa exsuperet, nec nimis laxum sit, 74.

Circumscriptum est non solum quidquid loco continetur, sed etiam quidquid scientia comprehendi potest, 242.

Civis. Ut civis status integer retineatur, liberi homines nihil intentatum relinquunt, 278.

Civitas. In civitatibus magnis noctes illustrari solite, 169. Civitas in solitudinem mutata, 170.

Cleanthes aquam mercede hauriebat e puteo, unde et ipse vicabat, et magistris æra solvebat, 76.

Clemens Romanus, 61. Ejus testimonium de Trinitate, 61. Clementia et magnanimitas quomodo conjungenda, 73. Satis est supplicii viris potentibus, cum iis qui læsere metum incutiant, 204. Sic et in ulciscendo et in servando magnanimitatem ostendunt, 294. Quidquid ultra adjiciunt, iram explent, 205.

Clerus urbis et paræciæ, 370. Clerus tanquam caput in summitate positum subjectis membris providet, 335. In clerum multi militiæ metu semetipsos conjiciunt, 148. Clerum Neocæsariensem hortatur Basilius, ne populum Dei ab episcopo in errorem induci patiat, 310. Clerus mortuo episcopo scribit ad episcopos provincie, 141. Clericorum alii in gradu, 525. Alii permanent in ministerio, quod manuum impositione non datur, 525. Clerici episcopo ministrantes, 110. In pagis ministri omni diligentia probari solebant, 148. Presbyteri et diaconi eos examinabant, et ad chorepiscopum referebant, qui testibus auditus et admonito episcopo eos recipiebat, 145. Curperunt chorepiscopi totam rem sibi attribuere, postea presbyteris reiquerunt, 148. Basilius hunc abusum abrogat, laicum fore declarat, si quis sine suo judicio recipiatur, 144. Inter laicos rejicit eos qui a presbyteris post primam inductionem recepti eorumque denuo examen fieri jubet, 149. Ministrorum catalogum in singulis pagis ad se mitti jubet Basilius, 149. Ac ipsos etiam chorepiscopos eundem catalogum habere, ne quis seipsum, cum voluerit, inscribat, 149. Antequam ministri sive subdiaconi recipiantur in pagis, sedulo inquirebatur, an juventutem suam ita frenarent, ut sanctimoniam exercere possent, 148. Basilius canonem Nicænum exsequitur: vetat ne cum viris habitent mulieres, 149. Presbytero septuagenario edicit, ut mulierem ejiciat ex aedibus, secus depositionem minatur, atque ipsam excommunicationem, si citra emendationem sacerdotium sibi vindicet, 149, 150. Etiam si nihil libidine fiat, offendiculum fratri ponendum non est, 149. Tanto magis huic legi parendum, quanto quis liberior est a libidine, 149. Clerici Cæsarienses exercent sedentarias artes, 290. Non facile reperit Basilius, qui suas litteras perferat, 290. Presbyter in Ecclesia Cæsariensi labore manuum vivens, 174. Glycerius ad manuum opera laicis, ordinatur a Basilio diaconus, ut presbytero ministraret et opus ecclesiæ curet, 238. Clericis concessa immunitas præcatores multos imperatoris familiaris conciliat, ac suis rebus publicis prodest, 199. Clericos vetus census immunes reliquerat, 198. Censitores, ut nullo accepto mandato a præfecto, eos recensere, 199. Petit Basilius a præfecto ut antiqua consuetudo servetur, 199. Sic tamen ut remissio in personas clericorum non conferatur, sed judicio episcopi dispensanda committatur, 199. Clerici Cæsarienses, et qui Sebastiam communicabant cum Basilio addicuntur curiæ, 363.

Clinias, 549.

Cælum divinitatis velum extendit Deus ne pereamus, 555. Cælorum regnum nihil aliud quam eorum quæ sunt contemplatio, 89.

Cogitatione prima cohibendus ad malum impetus, 303. Cogitatio Dei semper animo observari debet, 523. Nemo sanum cogitabit aut perficiet, si Deum ubique præsentem adesse credat, 524.

Cognitio multis modis intelligitur, 557. Cognitio multiplex generis, 559, 560. Cognoscere seipsum difficile, 576. Cognitio omnis materialis Christi regnum esse dicitur: Dei autem et Patris, cognitio immaterialis et contemplatio divinitatis, 85. Cognitionis intervallo a sole intelligibili facta, 86.

Colloquium cum unanimis solatium est omnis mœroris, 268.

Colonia in Armenta a vils publicis dissita, 286, 351. Coloniensis Ecclesia mœret discessu Euphronii episcopi sui, 350, 351. Quidam morantur se abituris ad publica subsellia, 351. Et res commissuros inimicis Ecclesiæ, 351. Magistratus Colonienses de rebus ecclesiasticis ut de proprio negotio solliciti, 351.

Colonia locus ubi constitutus cum Eustathio congressus, 218. Hujus loci dominus Basilius, 377. Ibi conventus episcoporum designatus, ut pax cum Eustathio fieret, 377.

Colores carulei ac virides recreant oculos, 113.

Columbæ quam arte capiuntur, 92.

Comanici fines, 509.

Comes Ponticæ, 426. Consentit Basilius ut Commentariensis ad eum referat de quodam negotio, 426. Comes rei privata, 440. Comes thesaurorum, 141, 142.

Commendans amicum Basilius postulat, ut, si nihil peccavit, veritatis beneficio salvus sit: si quid peccavit, id sua supplicantis causa remittatur, 203.

Commentariensis, 425. Contendit forum in ecclesia comprehensorum receptionem ad se pertinere, 425. Negat Basilius, 425.

Communibus rebus cadentibus, privata simul pereunt, 227.

Communis. Vide Eucharistia. Communio perutilis in precibus, 240. Quidam sibi videntur aliorum communione non indigere, 301. Absciunt se ab orbe terrarum, nec eos pudet solitudinis, 301. Prava opinio, aliorum communione sibi videri non indigere, 138. Queritur Basilius quod persecutio ad charitatem non commoveat, 343. Lapsibus insultatur, 393. Qui idem inter se sentiunt acceptas ab hæreticis injurias intendunt, 393. Omnes omnibus suspecti, 392. Plerique inceptores esse nolunt amici colloqui ad restituendam communionem, 284. Communio duplex, coram et per litteras, 221. Theodotus Basilium nec ad matutinas nec ad vespertinas preces assumit, 193. Litteræ, in quibus aliquis episcopus appellatur, signum communionis, 378. Nec scribere nec mittere qui afflictos consolentur, signum subtractæ communionis, 300. Communionis signa brevibus notis ad orbis terminos circumferebantur, 301. Communionis signum, si quis scribat canonicas litteras, 343. Si mittat clericos, aut ab alio missos admittat ad preces, 343. Communionis litteræ breves tesserae et veluti quoddam vialicum, 284. Olim ab orbis termino ad terminum mittebantur, et ubique fratres ac patres inveniebant, 284. Queritur Basilius quod id cum aliis prædatus sit hostis Ecclesiarum, 284. Ac episcopi singulis civitatibus circumscribebantur, 284. Communicantes cum Basilio Ecclesiæ, et litteras mittentes et accipientes recensentur, 307. Ex his litteris discere licet omnes esse unanimes idemque sentire, 307.

Communis fugienda et colloquium eorum, qui Spiritum creaturam dicunt, 200, 206, 207, 216, 219, 248. Populi relictis ecclesiis maluit in desertis locis vagari, quam cum Ariis communicare, 371, 372. Sub dio precari maluit, quam cum Ariis communicare, 253. Communicatio cum Ariis est Arii fermenti participem fieri, 372. Fermenti heterodoxorum participes sunt qui communicant cum eorum communicatoribus, 383. Basilius, etiam si quis ostendat epistolam e cælis missam, non ideo cum illo communicabit, nisi sanam fidem profiteatur, 321. Communicat cum nonnullis presbyteris, minime vero cum eorum episcopis, 203, 206, 207, 351. Non improbat eos qui ab episcopis hæretici communione recedere coguntur, 242. Comparat eos cum medico urente, vel navigante merces ejiciente, 242. Qui redeuntes ab hæresi ad communionem admittit, eos per se cum aliis Catholicis conjungit, 410. Quare sic eos debet admittere, ut ab omni recipiantur fraternitate, 410. Ad communionem Dianii Basilius accessit, postquam is declaravit se subscribendo formulæ Constantinopoli allatæ, nihil contra Nicænam fidem facere voluisse, 144. Communicandum negat Basilius cum iis qui medios se esse volunt, ac fidem nec confiteri aperte, nec aperte negare, 219, 220. Non vult cum hæreticis per Eustathium conjungi, 219. Non tamen deserendos putat qui fidem Patrum non recipiunt, sed communiter iis scribendum esse, 220. Ac recipiendus quidem, si assentiantur, secus vero, si resistant, 220. Si pacis bonum in solo nomine positum est, pax omnibus concedenda, 383. Sed si quidam fugiendi; non communicandum cum heterodoxorum communicatoribus, 383. Eustathius a sua communione removebat eos qui cum hæreticis communicabant, 587. Eustathius altaria Basilidis everit et suam mensam ponit, 347. Communionem suam Basilius Fausto cuidam non canonice ordinato episcopo denegat, 213. Sequæ apud unanimes suos, perfecturum declarat, ut item de illo sentiant, 213. Magni interest, ut sciant Romani episcopi quibuscum in Oriente communicare debeant, 161. Communionem suam Occidentales facile concedunt iis qui ex Oriente veniunt, 221. Non cuilibet rectam fidei formulam offerenti concedenda communio, 221. Sic enim sæpe cum hominibus inter se pugnantibus et eadem verba proferentibus communicabitur, 221. Declarat Basilius Neocæsariensibus, eos a tota Ecclesia discessuros, si a sua discedant communionem, 307. Rogat ne se cogant apud omnes communicatores conqueri, 307. Rogat Basilius maritimos episcopos, ne se cogant apud remotissimos communicatores conqueri, 302.

Comparisones proprie inter ea, quæ ejusdem sunt nature, instituuntur, 84.

Concilium. In concilio Nicæno Patres non sine afflatu sancti Spiritus locuti sunt, 207. In conciliis Musonius primo loco non secundum ætatem sedebat, 106, 107. In concilio Amphilochoi postulat Basilius ut tanquam præsens numeretur, et socius eorum quæ gerentur, 299. Concilium Melitenense, 406. Ancyranum, 406. Tyranense, 406. Constantinopolitanum, 406, 386. In hoc concilio non addiderunt, citra ullam differentiam, 91. Duces factionis Eudoxius, Euppius, Georgius, et Acacius, 386. Concilium

Implorum in Galatia, 363. Concilium Nyssenum, quo conveniunt ad nutum Demosthenis Galatæ et Pontici, 363, 368.

Confessio peccatorum, 272, 293, 327, 646.

Confessores exules columen veritatis et Ecclesiæ, 323.

Eo magis venerabiles quo longius allegati, 323. Nihil de rebus ecclesiasticis statuendum ante eorum reditum, 323.

Episcopi exules penas pro pietate pendentes, 287. Mercedem sibi nec opinantes comparant, dum alios exemplo suo accendunt, 351. Per confessores Deus manifesta omnibus ad salutem exempla largitur, 408. Qui confessorum sudorem excipiunt, participes sunt eorum præmii, 390. Dionysio Mediolanensi, qui in exilio mortuus est, honor martyris delatus, 289. Confessores fiduciam habent loquendi apud Deum, 391. Lætitia populi ab exilio redeuntem episcopum circumstantis, 266.

Conjugium mortis solatum est, 438. Successione generis perpetuitatem vitæ creator conciliavit, 438.

Consilia utilia repellunt contentiosæ indoles, 441. Consilium a sapienti petendum, 580. Non qui cito aliquid statuit laudandus, sed qui firma et stabili norma omnia constituit, 411. Consilia adversus justos instructa redundant in auctiores, 580.

Consolatio molesta in ipso doloris articulo adhibita, 78.

Consolationes Deus novit per ipsas implere molestias, 448. Consolationi afflictorum merces a Deo reposita, 151.

Constantinopolitana fides, 144.

Consubstantiale usurparunt Nicæni Patres, ut indicarent luminis in Patre rationem, eandem ac in Filio, 143. Et naturæ æqualem dignitatem demonstrarent, 143. Consubstantialitatem ex eo consequitur, quod Filius sit *lumen de lumine et Deus verus de Deo vero*, 91. Consubstantialis hæc notio est, quod is, qui secundum essentiam Deus et Pater est, Deum secundum essentiam ac Filium genuit, 82. Consubstantiale non differt a simili secundum essentiam, si addatur *citra ullam differentiam*, 91. Minus fraudi obnoxium, quam simile secundum essentiam, 91. Consubstantialia sunt inter se homines, 116. Consubstantiale Sabellii pravitatem corrigit, 146. Tollit enim hypostasis identitatem, et perfectam personarum notionem inducit, 146. Consubstantialitatem esse Patri Filium ex eo sequitur, quod Pater major dicatur, 84. Ex consubstantialis mala notione Marcellus hypostasim Christi evertit, 215. Consubstantiale prave exponunt Arianæ, 522. Fingunt a Catholicis Filium Dei consubstantialem secundum hypostasim, 322. Falso existimant nonnulli eam dici consubstantialia quæ fratrum inter se rationem habent, 143. Cum causa et id quod ex causa est, ejusdem sunt naturæ, consubstantialia merito dicuntur, 143. Consubstantiale a Patribus Antiochenis culpatum putabat Basilius ut vocem male sonantem, 143. Dixisse eos existimabat consubstantialis voce exhiberi notionem substantiæ et eorum quæ ex substantia, 143. Consubstantiale nonnulli nondum acceperunt, 143. Jure reprehendi possint, sed tamen venia digni sunt, 143. Consubstantiali silentium iudicium Cyzici, 582.

Consuetudo ad amicitiam multum valet, 418. Satis est ad boni custodiam, 249. Consuetudines ecclesiasticæ ex traditione ortæ in mysteriis celebrandis et precibus, 51, 55, 56. Consuetudinem suam obicientibus adversariis Basilius suam vicissim opponit, 277. Ex consuetudine plerique vivunt, 309. At vivendi regula, Domini præceptum, 309. Consuetudine mala res vetustæ indifferentes sunt, 178.

Contentio. Ex contentionis studio nihil faciendum, 100.

Continentiæ votum, 154.

Controversiarum iudices Scripturæ et traditio, 66.

Conventus spirituales, 128. Utilitas quæ ex illis percipitur, 128.

Convicium intra dentes prolatum ferri non debet, 303. Sic conviciari facile est vel acillæ o pistrino, 303. Fraterna admonitio adhibenda, non convicium, 303.

Convictus cum hominibus Deum timentibus, bonum est viaticum ad futuram vitam, 381.

Convivia publica, 514. Convivorum ordo, apparatus et certamina, 560. Convivio spiritali cum amici et fratres excipiuntur, pulsandæ fores scientiæ et excitandus paterfamilias qui panes largitur, 83.

Cordis præparatio in quo posita, 73. Cordis profundum a nemine comprehensum, 107.

Cornices stipant ciconias, 581. Cornici amor in pullos, 586.

Coronis illustrior imponenda amplo fundamento, 266.

Corporis venustas aut morbo aut tempore flaccidit, 423.

Corruptelæ suspicio forte esse posset in aliqua vocula, non autem in prolixis testimoniis, 62.

Corragena, 422.

Corydala, 551.

Crambe extrema juventutis nutritrix. Bis Crambe mors est, 267.

Crastina. De crastina non constat, 101.

Creationis tria genera in Scripturis, productio ex nihilo in melius ex pejore commutatio, resurrectio mortuorum, 88.

Creatura omnis serva est Creatoris, 87. Creatura nulla quodcumque vult facere potest, 87. Creaturarum rationalium unaquæque aliquid a seipsa facere potest, 87. Creaturæ omnes aut constant ex contrariis, aut contrariorum sunt capaces, 87. Creatura sanctitatis particeps non natura sed per electionem, 48. Si creatura non est Christus, Patri consubstantialis est, 87. Si creatura non est Spiritus sanctus, consubstantialis est Deo, 87. Creaturæ discrimen a Spiritu sancto, 248.

Cræsus filii interfectori iram remisit, seipsum ad supplicium offerenti, 203. Cræso post victoriam amicus factus Cyrus, 203.

Cruz in Scripturis vocatur signum, 400. Crucis signo signantur qui sperant in Christum, 51.

Cum. Cum præpositio invisit Pneumatomachis, 49. Idem sonat ac *et*, ideoque appetitur ad obturandum os hæreticorum, 449.

Curia exemerat senem quemdam diploma regium, et ætas, 177. Regis beneficium confirmat præses, sed senis nepotem, orbem parentibus, nondum annos quatuor natum curiæ addicit, 177. Demonstrat Basilius senem in nepote ad munera pertrahi, ac præsidem rogat, ut utriusque miseretur, 177. Curiaë addicuntur clerici Casarienses, et qui Sebastiani communicabant cum Basilio, 363. Curiales tributa colligunt, militibus annonam suppeditant, 177.

Currus duos sessores habere solebant, 283. Tres habebant sessores Pharaonis currus, 283.

Cursus equestris, 318. In cursu publico regendo nonnullæ partes principalis, 441.

Cypriani sententia de baptismo, 270.

Cyriacus presbyter Tarsensis, 207.

Cyriacus presbyter, 274.

Cyriacus presbyter calumniæ expertus, 418. Nulla et structa calumnia ab his qui manus in omnes injiciunt, 417. Hunc Eusebio commendat Basilius, 417.

Cyriacus, 418.

Cyryllus in Armenia episcopus, 195. Calumnias ab eo propulsat Basilius, eique placat Satalenses, 195. Ejus loco Faustus quidam in Armenia episcopus ordinatur, 212, 213.

Cyrus Cræso amicus factus post victoriam, 203.

Cyzici formula edita, in qua silentium iudicium consubstantiali, 582.

D

Davali ars, 462.

Dæmon potentia adversa quæ e cælo cecidit, 87. Illius insidiæ in divitiis et voluptatibus latent, 470. Dæmonis mali incursum deplorat Basilius in morte filii Nectarii, 79. Dæmon vanæ gloriæ, 129.

Danias reicherimus martyr, 388.

Damasus reverendissimus episcopus, 163, 323, 363, 412.

Danieli oblata visio iudicium nobis ob oculos ponit, 159.

Daphnus episcopus, 183.

Dardania, 567.

David generosus in bellicis facinoribus, clemens in ulciscendo, 73. Ejus lenitas, 563. Davidem sic objurgavit propheta, ut succensere non posset arguenti, 74, 470. Davidis lapsus, 126. Magna de se senserat, 511. Ex ovium grege princeps populo suscitatus a Deo, 287. Davidis thronus, in quo Christus sedit, regnum nulli eversioni obnoxium, 363. Davidi vectigalis fuit Judæa omnis, Idumæa, Moabitæ regio, Syriæ partes usque ad Mesopotamiam, et ex altera parte usque ad flumen Egypti, 363.

Dazimone, 518. Dazimonem perturbavit Eustathius, et multos a Basilio communione abstraxit, 324.

Dazina ad quem Eustathius contra Basilius scripsit, 223. Daziza vocatur, 379.

Deductiones proficiscentium, 373. Deductores, 188.

Defectio fidei, quam minatus est Dominus, 59. Hujus præmia videtur sibi perspicere Basilius in blasphemis Pneumatomachorum, 39, 408. Eo quod facta sint ambigua, quibus contradicere nefas erat, 59, 408. Hostis pericere conatur ut defectionis semina ab Oriente initio capto in totum orbem diffundantur, 374. Quorum definitio diversa, eorum etiam natura diversa, 281.

Demophilus Constantinopolis episcopus, 141. Simulacro rectæ fidei et pietatis partes civitatis dissidentes in unum conjungit, 142. Nonnulli ex vicinis episcopis conjunctionem amplectuntur, 142.

Demosthenes Choragus vocari voluit, 75.
 Demosthenes vicarius Ponticæ, 343, 363. Primum et maximum Cappadociæ malorum, 343, 363. Synodum cogit in Galatia, et efficit Hypsinum, ac Ecdicium ejus loco constituit, 343, 363. Gregorium Nyssenum abduci jussit, 343, 363. Cesareæ omnes clericos curiæ tradit, 343, 363. Idem facit Sebastie communicatoribus Basilii, 343, 363. Postea Nysse concilium Galatarum et Ponticorum, 343, 363. Ibi immissus ad Ecclesiam homo indignissimus, 366. Eustathium cum Arianorum agmine Nicopoli mittit Demosthenes, ut ab Eustathio accipiant episcopum Nicopolitanum, 366. Ubi videt eos resistere, per vim conatur datum illis episcopum constituere, 366. Dura perturbat, 354. Demosthenes, esse obesum, 354. Angelus Satanae, 381. Ne sanguini quidem parit, 381.

Desiderium res violenta, 255.

Desponsata. Si quis desponsam alteri rapuerit, restituenda ei cui ablata, 215. Si quis vacantem rapuerit, debet illa parentibus restitui, 215. Ita tamen ut matrimonium fieri possit, si illi consentiant, 215.

Detrahentem de fratre aversari oportet, 99.

Deus expers qualitatibus, 82. Dei nomen ineffabile, 57. Dei appellatio potentiam operatricem sive inspectricem significat, 281. Dei nomen Hebræorum gens proprius ac peculiaribus notis exarabat, 57. Sic dicitur quod omnia posuerit vel spectet omnia, 83. Dei nomen nihil amplius significat, quam justus et rectus, 279. Nam istud rebus indignis tribuitur, ista vero nequaquam, 279. Contendunt hærenet hoc nomine naturam designari, 281. At si ita esset quomodo Moyses institutus esset Deus Ægyptiorum? 281. Dei essentiam nullum hærenus nomen exprimere potuit, 281. Nomina ex operatione aliqua aut dignitate ducuntur, 281. Ex omnibus vocibus quæ de Deo usurpantur, nulla extra examen relinquenda, 1. Dicunt Eunomiani, Quod nosti colis an quod ignoras, 357. Item : Si essentiam ignoras, ipsam ignoras, 357. Dei naturam sibi comprehensam esse gloriatur Eunomius, sed ne minutissimi quidem animalis naturam explicare potest, 93. Vid. 353, 356.

Deum cognoscimus, si conditorem illum ærimus, si miranda ejus novimus, si mandata servamus, 360. Eunomiani cogitationem esse volunt contemplationem essentiam, 360. Scimus Deum a nobis cognosci, essentiam requirunt, 79. Si timet simus in affirmando, impietatis accusant, 53. Deum cognoscere primum mentis bonum, 356. Non tamen cognoscit nisi ex parte, 356, 357. Cui oculus ad videndum constitutus, non tamen visibilia omnia, 356. Deus etsi non comprehenditur, non tamen ignotus, 356. Quamquam eorum non invisibile, etsi non omnia in eo cernuntur, 356. Deus paria molestis solatia innectit, 181, 218. Deus bonus et justus, 512. Nec judicat sine misericordia, nec sine iudicio misericors, 513. Nostra moderatur melius, quam nos ipsi eligere possumus, 70. Bona largienti gratia agenda, procrastinanti non succedendum, 70. Par merces a justo iudice paribus præclare factis, 74. Vide Providentia. Deus locuples remunerator, 331. A Deo separari gravissimum supplicium, 398. Dei donorum nec magnitudinem metiri, nec multitudinem fas est numerare, 257. Dei inhabitatio quomodo in nobis sit, 75. Dei gratioribus debitis obstricti sumus, quam parentibus, 421. A Dei recordatione Christianus nulla re abduci debet, 99. Dei cogitatio in animo nostro, tanquam in templo, consecranda, 257. Ad Dei gloriam referenda omnia, usque ad ipsam etiam esum et potum, 100. Deus proprius noster naturalisque finis, 19.

Diabolus ex calumnia maxime dignoscitur, 303. Nomen ei factum est peccatum, 303. Diaboli nomen a calumnia ortum, 301. Sic dictus ex moribus, postquam angelicam accepit dignitatem, ac priore habitu extincto, excitata est adversa potentia, 88. Diabolici belli astutia, 250. Diaboli astutia comparatur cum avis ejuſdem calliditate, 518. Insidatur nobis ut prædones viatoribus, 305. Cupiditates nostras jacula contra nos efficit, 305. Sibi semper hodiernum tempus, Domino crastinum poscit, 518. Dei imaginem lædit, cum Deum ipsum lædere non possit, 518. Diaboli sinuosa retia, 154. Diaboli vasa dicuntur illi quibus ad mala opera abutitur, 15.

Diaconissæ corpus, utpote consecratum, non amplius permittitur in usu esse carnali, 296. Diaconissa cum Græco fornicata, ad oblationem anno septimo admittitur, 296.

Diaconus post diaconatum fornicatus, diaconatu ejicitur, 271. Sed tamen a communione laica non arceatur, 271. Molo specimen dei suæ curationis, 271. Diacono qui laicis tenus peccavit, communio cum diaconis relinquitur, 327.

Dialecticis quæstionibus omnis pie expendenda veritas, 356.

Dialogi. In dialogis intertextæ vituperationes adversariorum detineant et morantur, ac orationis vim relaxant,

226. Solos Plato scit impugnare dogmata et personas comico more describere, 226. At Theophrastus et Aristoteles statim res ipsas attingunt, 226. Idem facit Plato in legibus, ubi indefinitæ sunt personæ, 226. Si qua persona decantata inducitur, licet ex ejus indole aliquid atterere, 226. Secus si persona sit indefinita, 227.

Dianius episcopus Casariensis, vir aspectu venerabilis, 143. Multis ornatul virtutibus, 143, 144. Basilios educatus in illius amore, ejusque usus consuetudine vir factus, 143, 144. Is summa lenitate non gravabatur omnibus satisfacere, 144. Subscripsit fidei Constantino poli allata, 144. Doluit in Basilio : sed tamen illius agrotantis communionem amplexus est, ubi declaravit se contra Nicænam fidem nihil licere voluisse, 144. Negat Basilios eum a se unquam anathematizatum, 143, 144. Beatissimum illum vocat, 143. Ab eo baptizatus est et lector factus, 60.

Diatimus Limyræ episcopus, 331.

Dies primus, non vocatur a Mose primus, sed unus, 56. Idem primus est et octavus, 56. Dies octavus, de quo in Inscriptionibus quibusdam psalmorum, futurum post hanc vitam statum significat, 56. Dies novissimus dicitur ea cognitio postquam non est alia, 86. Diem appellat Christus accuratam eorum, quæ de Deo cogitantur, comprehensionem, 86.

Digami uno anno penitentiam agunt, 271. Digamos a ministerio excludit canon, 275.

Dignitas ecclesiastica, 255.

Hi plures per symbola corporea coluntur ab ethnicis, 421. Interdum homines ex dono dei vocantur, demones ex mendacio, 83.

Diodorus Antiochiæ presbyter, 226. Silvani alumnus, 378. Favet Basilio in causa Eustathii, 194. Illius communionem Eustathius crimini vertit Basilio, 378. In scribendo facilitate et diligentia valet, 227. Illius sermone meliores sunt, qui audiunt, 378. Iudicio Basilii duos libros contra hæresum scriptos committit, 226. Secundum valde probat Basilios, 226. Primum eandem vim fatetur habere, sed figurarum varietatem et exquisita ornamenta reprehendit, 226. Sub Diodori nomine litteræ quibus defenditur matrimonium cum sorore uxoris mortuæ, 249.

Diogenes poculum projecit, postquam a puero didicit cavis manibus bibere, 76. Diogenis dictum ad Alexandrum, 91.

Dionysius Romanus (S.) recta fide et reliquis virtutibus enituit, 164. Is misit in Cappadociam qui captivos redimerent, 164. Huius beneficii memoria asservata in Ecclesia Casariensi, 164.

Dionysius Alexandrinus (S.), 60. Citatur illius de Trinitate testimonium ex secunda ad cognominem epistola, 60. Miratur Basilios quod accurate locutus sit, 80. Atonis primum semina impietatis præbuisse existimat Basilios, 90. Causa autem, non pravitas sententiæ, sed vehemens studium adversandi Sabellio, 90. Dionysii scripta valde multa, 90. Dionysius canonum peritus, 268. Montanistarum baptismum probavit, 268. Dionysius magnus, 269.

Dionysius Mediolanensis (S.) in Cappadocia mortuus, 288, 289. Christiani quæ illum hospitio exceperant, manibus suis deposuere, 289. Insigne erat sepulcrum, nemo prope illum jacuit, 289. Fideles illius loci hoc corpus vitæ suæ presidium esse ducebant, 288. Nunquam principatus aut potestates hominum vim illis afferre potuissent, 288. Flectunt illos missi ab Ambrosio clerici, 288. His adiungit Basilios Therasium presbyterum, qui impetum fidelium comprimit, 288. Tolluntur cum debita reverentia reliquiæ, quas custodes cum more prosequuntur, 288. Asseruit Basilios S. Ambrosio verum esse beati Dionysii corpus, 289.

Dionysius viduæ filius, alias Diomedes Basilii discipulus, 92.

Discere oportet sine verecundia, docere liberaliter, 73.

Disciplinam omnem Ecclesiæ subactam queritur Basilios, 148. Prisca Ecclesiæ species, 106. Vetus Ecclesiæ status, veluti sacra imago, ad quam Musonius Neocæsariensis Ecclesiam suam estingebat, 106. Nihil de suo addebat, 106. In disciplinis fides præit cognitioni, 338. Delectus habendus est, 478. Parvum parvo addendum, 478.

Dispensatio Filii, id est, incarnatio, 15, 401.

Dissensiones domesticæ eos, qui inter se digladiantur, magis quam belluæ, ratione destituti arguunt, 67. Mutui belli telum a nonnullis excogitatur sanæ doctrinæ defensio, 183. Dum privata odia occultant, pro veritate obisse se simulant, 185. Discordias sœvent nonnulli, ut propria dedecora occultent, et populis furorem inspirant, 185. In dissensionibus ecclesiasticis alii supplantant, alii insultant lapso, alii applaudunt, 66. Nemo infirmum in fide suscipit : nullæ admonitiones : sedent errorum amari examinatores, iniqui recte factorum iudices, 67. Velut in pestilentia morbo contagium mali omnes pervadit, 67. Dissen-

siones ecclesiasticas comparantur cum equestri cursu, 518. Dissidia initio sanabilia, 532. Temporis progressu aucta in malum vergunt insanabile, 532. In dissensionibus Ecclesiae ridet increduli, fluctuant infirmi, 185. Fides est ambigua, eo quod veritatem imitentur haeretici, 185. Dissensiones episcoporum laedunt populos, 154. Vulnerant animas hominum piorum, 187. In dissensionibus quam utilis sit congressus ad pacificationem, 151, 153, 501, 502. Dissimile et simile rejicit Basilus in Trinitate, 82. Qualitatem enim designant, quae in Deo admitti non debet, 82.

Divinatio per manum, 279.

Divitiae inter bona non sunt numerandae, 472, 497. Divitiae infidiae, 422. Non sunt nostra possessio, 492, 497. Divitius justus non fruitur, sed earum administrator est, 564. Hinc absentes illas non desiderat, 564. Non enim vir prudens negotium ambiat in alienis rebus distribuendis, 564. Fures qui alios non juvant, 488. Divitiae dantur justis ad distribuendum, 361, 486, 493. Malis provocatio sunt, ut se emendent, 564. In divites avaros, 492, 493.

Doars, oppidum in quo Ariani mittunt hominem pestilentem, 367. Doars perturbantur a ceto obeso, 554. Multo nem antiquum receperunt, 554.

Docere liberaliter oportet, discere sine verecundia, 73. Qui alios docent, exemplo et opere debent confirmare quae docent, 585. Aliquo opus est qui deducat ad supernam philosophiam, 81. Cum sanctis versari longe utilisimum, 81.

Doctrina Christiana non servit profanis disciplinis, 3. Non tam indiget sermone quam exemplo, 241. Ut melius, gustu magis quam ratione percipitur, 478. Doctrina ex practica et naturali et theologia notione constans, 81. Doctrina absentibus et sero nascituris transmittitur, 452, 453. Id ut fieri possit Deus sapientia sua perficit, 452. Doctrinae pravae pharmaca lethalia, 517.

Dogma aliud est ac praedicatio, 55. Dogmata silentur, praedicationes publicantur, 55. Philosophia quae circa dogmata versatur, 81. De dogmatibus divinis dum dicitur auditurque frequentius, plurimum proficit animus, 81. Docet nos ratio ipsa per creaturas, ut non turberemur, si quando in questionibus difficultibus quasi vertigine laboremur, 120. Quemadmodum in iis quae apparent, ratione potius experientia; ita in dogmatibus rationatione potius fides, 120.

Dolores magnos parvis remediis sanare non deret, 125. In doloribus magnis medici stuporem conciliant, 115. Dolentibus solatio est ipsa narratio, 518. Dolorem intimum dissolvunt gemitus erumpentes, 570. In doloris articulo molesta oratio consolandi causa adhibita, 78. Dolorem abigens blanda animorum contrectatio, 115. Dolori non succumbendum, sed adversus plagae magnitudinem obnitendum, 78.

Dolosi homines, voce tenues simplices et inepti, 449. Jamdudum obtinuit illa species, 449.

Dometianus Basilii necessarius, 204. Ob laesum Andronicum ducem multa passus est, 204. In ignominia et metu degebat, ejusque salus in Andronici voluntate sita, 204. Cappadoces omnes rei eventum expectabant, 205.

Dominica dies imago venturi saeculi, 56. Vocatur a Mose unus dies, non vero primus, idem unus et octavus, 56. Dominica dies vocatur una Sabbati, 55. Erecti precamur hae die, 55.

Domini magna per eos qui se digni sunt, efficit, 160. Domini res viduarum et orphanorum suas facit, 202.

Domini, 407.

Domus cura in Dominum projicienda, 235.

Dono sanationis, 111.

Dorotheus presbyter Romam cogitat, 523. Demonstrat et Basilus hoc iter nisi mari confici non posse, 525. Sanctissimo in Occidentem cogitanti acrius fore putatur, 568. Mittitur unus vice multorum in Occidentem, 576. Narravit Basilio, quos Petrus coram Damaso sermones habuisset, 413. Dicebat numeratos fuisse in haereticis Meletium et Eusebium, 413. Ob hoc ipse non leniter et mansuete allocutus Petrum, coram Damaso, 412.

Dorotheus presbyter Basilii collactaneus, 114. Hunc Basilus ut alterum seipsum commendat, 114. Is domus, in qua Basilus nutritus fuerat, parva mercede colonus erat, 114. Servitiorum maximam partem utendam per vitam acceperat, ut Basilio alimenta ministraret, 115. Frumento spoliatus, quod unicum habebat vitae praesidium, 179. Idem ac Basilus sentiebat, eandemque iubeat pietatis viam, 179.

Dorotheus diaconus Antiochenus, 162. Dis mittitur a S. Basilio ad S. Athanasium, 160, 161. Inde Romani mittitur, 160, 162. Rediens transit Alexandria 189. Dorothei diaconi conventus, 216.

E

Ebrius Caini maledictionem sibi ipse adsciscit, 563. Ebrui hominis quam tristis status, 561, 562. Ab ebrietate oritur naturae inversio, 559.

Ecclesia omnium mater et nutrix, 124. Tanquam vitis, bonis operibus affluens, 252. Ecclesia fraternitas ubique diffusa, 225. Progrediens sit fortior, 291. Ecclesiae ordo et gubernatio per Spiritum sanctum, 34. Omnes Christiani unus sunt populus, 252. Ecclesia una omnes qui Christi sunt, quamvis ex multis locis nominentur, 252. Unaquaque Ecclesia gaudere debet, cum propria sua ornamenta aliis Ecclesiis cedat, 252. Ecclesia unum corpus ex variis membris constans, 52. Spiritus sanctus in his membris, ut totum in partibus, 52. Ut partes in toto, singuli sumus in Spiritu, 52. Ecclesiam universam Christus dignatus est suum ipsius corpus vocare, 572. Hinc invicem aliorum membra sumus, 572. Hinc Christiani omnes inter se vicini, etsi locis disjuncti, 572. Nihil jucundius quam homines magno intervallo sejunctos in unam membrorum harmoniam colligari, 163. Ecclesiae ex charitatis lege debent Ecclesias afflictas visitare et juvare, 571, 575. Non potest caput pedibus dicere: Opus vobis non habeo, 572. Sive quis caput se esse existimet, non potest dicere pedibus: Non est mihi opus vobis, 501. Manus altera in liget alterius, et pes alter alterum firmat, 501. Gentes ipsae laedunt inter se incunt et commercium persequuntur, 501. Non locorum intervalla disjungere debent, sed spiritus communio in unius corporis concentum conjungere, 181. Basilus declarat se alias Ecclesias admoniturum, si Neocæsariensis episcopus in errore perseveret, 516. Rogant Orientales ut omnibus Ecclesiis denuntiatur Eustathius, 406. Ecclesiae Dei olim florebant, membris variis quasi in uno corpore conspirantibus, 254. Hujus pacis ne vestigium quidem superesse queritur Basilus, 254. Ecclesiarum prisca beatitudo, cum pauci disputandi morbo laborarent, omnes per nudam confessionem Domino servirent, 260. Ecclesiae ad antiquam dilectionis formam gubernandae, 284. Fratres ex utraque parte venientes, tanquam propria membra, suscipiendo, 284. Ut Ecclesia Dei pura sit, nullum rixantum admistum habens, non communicandum cum haereticis, 207. Sedatis dissensionibus perfectum sit Christi corpus in omnibus membris integritati restitutum, 186. Queritur Basilus quod res ecclesiasticae dilapsae sint, dum quisque res proximi negligit, suis intentus, 227. Quae ad omnes Ecclesias spectant, de his pauci episcopi statuere non debent, 411. Non debebant confessores Aegyptii Marcellianos etiam tutis conditionibus recipere, sine aliorum consensu, 411. Ecclesiam vincere non possunt persecutiones, 369. Totae nationes et civitates, consuetudo omni memoria vetustior, viri Ecclesiae columnae haereticis obijciuntur, 63. Orientis, et Ponti, et Cappadocum et Occidentis consensus, 63. In Ecclesiae malis, curandi initium a principibus partibus faciendum, 159. Ad Ecclesiarum defensionem orthodoxi tantum studii impendere debent, quantum ad earum eversionem impendunt haeretici, 158. Ecclesiarum status in persecutione Valentis, comparatur cum praetho navali, 64 et seqq. Ecclesiae columnae sancti Patres, 63.

Ecclesiae ritus apostoli et Patres praescripserunt, 55. Ecclesiasticarum rerum examina non pertinent ad iudices saeculares, 514, 515. Quae in Ecclesia peccantur, ab episcopis emendari debent, 425. Non interpellandi iudices, 425. Ecclesiarum possessiones premuntur tributis, 425. Vix reperiuntur qui eas suscipiant, 425. Suum potius assumit Ecclesia, 425. Pauperum pecunias ambitiosi episcopi in proprios usus et munerum largitiones insumunt, 184. In Ecclesia asservata pauperum vestimenta, 425. Ecclesiam construere ad gloriam nominis Christi, cura digna Christiano, 142. Ad Ecclesiam recens constructam reliqui in arctum currunt, 142. Ecclesias in persecutione Valentis fugiunt populi, ut impietatis scholas, 185. Cum uxoribus et liberis et ipsis senibus pro moribus effusi preces fundunt, 185. Ecclesiae vocantur synodi, 425. Ecclesiae inspektor angelus, 567. Ecclesiae conceptum, 447.

Ecclesiasticus, 151.

Ecdicius, 517. Pulso Hypsino substituitur in episcopatu Parnaseno, 565, 567.

Echinades, 94.

Edessa, 407.

Eldad, 51.

Electio ministrorum Ecclesiae quidvis potius quam electio, si gratiae aut precum aut timoris ratio habeatur, 424. Salius est dicto testimonio abstinere a contentione, 429. Ei qui contendit, ut sua vincat sententia, magnum periculum, 429. In electionibus proprium sibi quisque ducere debet id quod agitur, 108. In electionibus episcoporum nascentes discordiae omnem defuncti episcopi laborem subvertunt, 109. Electionis vasa secernit Deus, 251.

Eleemosynæ præceptum immerito nonnullis molestum, 486, 488, 500, 501. Ob neglectam eleemosynam fames a Deo immititur, 486, 487, 488, 500, 501. Etiam si unus tantum sopersit panis, cum egeno partiendus, 487. Divitiarum copia argumento est eleemosynam exhibitam non fuisse, 487. Fur est qui de divitiis suis non emittitur proximo, 488. Eleemosyna quantum utilis ei qui alios juvat, 488. Personarum ratio non est habenda, 489. Calamitosis præcipue succurrendum, 489. Cavendum a fraudibus nec omni dandum errabundo, 489. Eleemosyna donum simul et fenus, 490. Dona ex rapinis orta displicent Deo, 490, 491. Quanta imminet supplicia his qui pauperes fastidiunt, aut durius repellunt, 491. Ridicule nonnulli pauperes non juvant dum vivunt, sed promittunt fere ut sua eis testamento legent, 535. Eleemosynas etiam si quis arena copiosius profundat, si iustitiam conculcet, animam suam laedit, 207.

Eleusinus Eustathii Sebasteni discipulus, 175.

Elias Cappadociæ præses, 176, 177, 187. Inventus hoc onus suscepit, 188. Optat Basilium, ut omni hominum generi custodiatur, præfecturas ex præfecturis gerens, 177. Magna filius virtus in provincia administranda, 177. Magni faciebat calamitosos et leges et amicos, etiam si periculum ei ab hominibus immigeret, 177. Cappadocum miseris est non reformidans periculum, 180. Res Christianorum ad antiquum decus revocabat, 190. Eliæ pura in Deum pietas, 187. Basili amicus ejusque existimationem curæ habens, 188. Accusatus apud eum Basilium ab episcopis, respondet illorum querelis, 187, 188. Etiam par erat favere presbyteris, qui idem ac Basilium sentiebant, 179. Postulat Basilium ut nonnulla metel quæ minus æque decreverat, 177, 179. Cito dejectus administratione, in crimen vocatus ob liberum et assentationis nescium animum, 190. Nunquam talem rectorem vidisse se meminerant Cappadoces, 190. Illum Basilium commendat Sophronio quem rogat universæ patriæ nomine, 190.

Eloquentia auribus tenus gratiam obtinet, 422.

Elpidius episcopus, 508, 587. Segregatur ab Eustathio, 587. Videtur exisse cum episcopis Ponti de reconcilianda gratia cum Basilio, 508. Mittit ad eum Basilium Meletium presbyterum, 508. Rogat ut tempus et locum congressus indicet sibi, et episcopos Ponti moneat, 508. Congressus constituitur in finibus Comanicis, 509. Elpidii nepos moritur, 509.

Elpidius diaconus a Basilio mittitur ad confessores Ægyptios, 409.

Elpidius Therasii præsidis assessor, 172. Basilio amicissimus, 157.

Elpidius ad herum festinans, 551.

Emmetia (S.) mater Basili, 110. Recta fide imbutus ab ea Basilium, 558. Cum Eustathio plures dies apud eam traduxit, 559. Ejus morte morbi Basili redeunt, 559. Separationem hujus animæ ferre non potest, cui nihil in aliis rebus videt comparandum, 559.

Eucratidæ Marcionistarum germen, 297. Vinum et nuptias avversantur, 297. Dei creaturam dicunt esse inquinatam, 297. Aggressi sunt proprio baptismo præoccupare, 270. Unde et suam consuetudinem violarunt, 270. Baptizant tamen in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, 297. Duos ex hac secta episcopos Basilium suscepit in cathedram episcopalem, 270. Querunt cur non omnibus vescamur, 265.

Ephemeris, 565.

Epiphanius (S.) Basilium hortatur, ut dissensionem inter fratres montis Elæonis componat, 593. Ac de quæstionibus recens exortis curam suscipiat, 593. Rogabat etiam ut scriberet ad Ecclesiam Antiochenam, 594. Fatebatur necesse esse tres hypostases confiteri, 594. Communicabat tamen cum Paulino, 594. In aliis litteris quærebat quid sint Magusæ, 594.

Episcopatus. Ad episcopatum eligendus qui servus Dei sit, operarius non prave pudens, 282. Non suis sed multorum attentus commodis, 282. Episcopatus onus intolerabile, si quis illud portet, 252. Secus, si Dominus cum illo portet, 252. Difficile est invenire qui digni sint episcopatu, 282. Eorum, qui eliguntur, indignitas doctrinam in contemptum adducit, 282. Episcopatus nomen ad vernas vernarum devenit, 567. Ignominia nomen, proditiōis merces, 568. Utilius est sollicitudinem in plures episcopos dividi, 282.

Episcopi Ecclesiarum Dei constituti a Deo, 128, 161, 251, 252, 288. Sedent in cathedra apostolorum, 288. Episcopi thronus, 266. Episcopus dux chori, 107. Confessus Coryphæus, 107. Debet noctu et diu, publice et privatim, obtestari eos qui nolunt emendari, 550. Sed minime cum illis abripi, 550. Episcopi condemnationis participes erunt, si non omni studio et alacritate ad veritatis defensionem facumbant, 158. Cavendum ne administrationem aut ne-

gligant, aut per mala opera gerant, 520. Ab his non idem Dominus petit, quod a quibuslibet hominibus, 509. Episcopus debet navigium immersabile custodire, 252. Non debet alios sequi sed præire, 252. Demensum conservis tempestive distribuere, 252. Episcopis cavendum ne probrum sint nomini Christi, 520. Episcopus eligitur ut homines Domino capiat, 251. In episcopo tanquam in propriis fuleris Ecclesia quiescit, 175. Episcopo vigilanti velut fundamento subtracto, multi corruunt, 109. In episcopo eligendo debet quisque id quod agitur proprium sibi existimare, nec rerum communium curam in proximum rejicere, 108. Episcopum vigilantem petere sine contentione cleri est ac populi, Domini autem ostendere, 108. Mortuo episcopo litteræ cleri ad episcopos provinciæ, 141. Episcopi in parvis civitatibus et in parvis oppidis, 282. Episcoporum vigilantium series veluti pretiosorum lapidum commissura, ornamentum est Ecclesiæ, 108. Episcopis abesse non licet cum lupi insidiantur, 252, 256, 376. Episcopis Dominus hoc opus præscripsit, ut preces pro aliis faciant, 244. Legibus submissi in humanis rebus, 344. Eis licet quæstum aucupari, cum adeunt potestates, 177. Quæstus iste est levamen afflictorum, 177. Episcopis præna competens, arcere a communione ecclesiastica, 427. Episcopus laudatur qui pro sua lenitate non gravatur omnibus satisfacere, 144. Episcopi ambitiosi pauperum pecunias in proprios usus et munerum largitiones absumunt, 184.

Episcopi sollicitudinem suam in alias Ecclesias extendunt, 161, 173, 223, 298. Semper parati esse debent ad Ecclesiarum administrationem, 509. Athanasius fraternitatis ubique diffusæ curam gerebat, 223. Fatetur Basilium sibi convenire ut de rebus suis referat ad Petrum Alexandrinum, et Petro ut eas curæ habeat, 411. Ne episcopus sine collegis res magni momenti aggrediatur, canones prohibent, 234. Episcopi pauci non debent statuere de rebus ad omnes Ecclesias spectantibus, 411. Episcoporum dissensiones vulnerant animas hominum piorum, 187, 344, lædunt Ecclesias et civitates et populos, 154, 155. Episcopi non debent litibus suis præsidēs avertere a publicis negotiis, 187. Episcopus accusari non potest si quid in re indifferenti minus considerate laicus scripserit, 343. Episcopus in crimen vocatus apud aliam Ecclesiam, moneri debet, si sanabilia delicta, 503. Sin autem insanabilia, palam arguendus, episcopi advocandi, et spectatissimi o clero cujusque Ecclesiæ congregandi, 503. Episcopis sibi subditis Basilium depositionem minatur, ni pretio ordinare desinant, 147. Basilium postulat ut decenti more advocetur, 152, 153, 191. Episcopi si quem ex collegis invitarent, mittebant qui eum deduceret, 191. Basilium litteras mittit quoquoque episcopis, seque adesse significat, 377. Episcopi hospites in Ecclesia solebant concionari, 154. Episcopi sine populo et clero obambulant ac nomen nudum circumferentes, 409. Episcopis Basilio subditis datur nomen chorepiscopi, 147. Episcopo ministrantes clerici, 110. Magnus est verus episcopus Christus, 143.

Epistolæ non tantum promovent, quantum oratio, quæ viva sit voce, 159, 204. Ne umbræ quidem obtinent rationem, si cum veritate comparentur, 233. Epistola brevis quomodo persuadeat eis quibus longum tempus non persuasit, 165. Epistolæ vivæ instar sunt, qui supplere possunt, quæ desunt litteris, 508. Libenter scribit Basilium per ejusmodi homines, 508. Epistolæ virtus non est brevitas, 448. Non sane magis quam hominis, 448. Epistolæ laconicæ nullus labor, 97. Postulat Basilium, ut epistola sua, velut aliquid supplicantis insigne, suscipiatur, 203. Epistolæ a pluribus perlatæ. Unus tamen nominatur, 141, 203, 207, 376. Epistolæ virorum prudentium libenter legit Basilium, 241. Epistolæ assidue scriberet, nisi negotiis detineretur, 241. Vide Litteras.

Equarum præstatio, 440. Equis certantibus jucundissima aqua ori infusa, 374.

Erroris operatio immititur in filios diffidentiae, 317. Erroris similitudo confirmat seditiōis societatem, 66. Erroris summorum virorum imitatio non servanda, 269.

Eruditio. Ad eruditionis testimonium plurimum valet, multorum hominum vidisse urbes, et mores nosse, 168.

Esau. Ut ab Esau liberemur opus est aliquo Laban, 81.

Esdras cum in campum accessisset, omnes libros divinitus inspiratos, Deo jubente, eructavit, 129.

Essentia nomen commune, 55. Peculiaris animal, magis speciale homo, homine specialius est vir, et viro hic aut ille, 55. Essentiæ ratio non alia in Paulo et Silvano, 116. Hinc inter se consubstantiales, 116.

Eucharistia nutrit animam, 84. Dum edimus carnem Christi et bibimus ejus sanguinem, participes sumus Verbi et Sapientiæ, 84. Carnem enim et sanguinem vocavit locum suum in carne adventum, 84. Vix panis manna figura, 26. Boni communio, 293. Invocationis verba, cum conficitur panis Eucharistiæ, ex traditione accepta, 55. His

contenti non sumus, quæ tradit Evangelium et Apostolus, 55. Alia addimus, ut multum momenti habentia ad mysterium, 55. Singulis diebus participem esse sancti corporis et sanguinis Christi, bonum est et utile, 186. Quater singulis hebdomadibus communicat Ecclesia Cæsariensis, 186. Eucharistiam propria manu sumere in persecutionibus grave videri non debet, 187. In solitudinibus monachi Eucharistiam domi servant, imo unusquisque de plebe, Alexandriæ et in Ægypto, 187. Qui domi propria manu communicat, de manu sacerdotis censetur communicare, 187.

Euclides, 519.

Eudemus Patarensis episcopus, 331.

Eudoxius, 386.

Eugenius monachus, 232.

Euippius, inter duces Arianorum, 161, 386, 387. Vir eruditus, ætate proventus, multa cum Basilio amicitia fura habens, 219. Discedit Basilius ab ejus communione ob amorem veritatis, 219. Adversus Euippium horrendo Eustathii prædicationes, 387. Euippii alumnus Anysius, 367.

Eulancius sophista, 312. Basilii causa in visus Neocæsariensibus, 312. Videtur metu illorum scribere Basilio de-
disse, 312.

Eulogiæ virginæ, 156. Eulogiæ ab Amphilocho missæ ad Domini Natale, 353.

Eulogius episcopus Ægypti exsul, 408.

Eumathius Christianus et nobilis et doctus, 265.

Eunomius Dei naturam sibi comprehensam esse gloriatur, sed ne formicæ quidem naturam explicare potest, 93. Eunomiani refelluntur qui se Dei substantiam adinvenisse dicebant, 333 et seqq. Comparantur cum iis, qui calculos in theatris subducunt, 339. Adversus Eunomium Basilii scripta, 97.

Eunuchi vitiorum descriptio elegantissima, 208.

Eupaterius ejusque filia Basilium consuevit de Spiritu sancto, 217.

Euphemias, 321.

Euphemius, 243.

Euphronius episcopus Coloniensis, 286, 549, 550, 551, 552, 553.

Eupraxius, 256.

Eupsychius celeberrimus martyr, 388. Sancti Eupsychii memoria, 298. S. Eupsychii dies festus, 233. Omnes chorepiscopi ad eum convocantur, 233.

Euripides, 154.

Eusebius S. Basilii decessor, 140.

Eusebius (S.) episcopus Samosatorum, 183. Illius invadendi cupidus Basilius, ut magnis illius sapientiæ thesauris exsatiari possit, 105, 106. An Eusebium in Ecclesiarum malis respicere una Basilii consolatio est, 113. Nihil illius culpa perit, sed magnam sibi apud Deum mercedem comparavit, 113. Eusebi præcibus servatam fuisse putat Basilius Ecclesiam Cæsariensem, 110. Ab eo non longe distabant fratres nonnulli, qui sanationis habebant donum, 111. Eusebius semper juvenis Ecclesiæ studiosus, 141. Cæsariæ vocatur ad episcopi electionem, 140, 141. Illius videndi et audiendi cupida Cæsariensis Ecclesia, 142. Cum Eusebio ad magnas tentationes accingi non pigratur Basilius, 192. Absque eo vel leves intueri non audeat, 192. Cum Eusebio nemo comparandus in dando de magnis rebus consilio, 229. Auctor est, ut rursus scribatur in Occidentem, 211. Exortam inter Basilium et Eustathium discessionem comprimere conatur, 219. Queritur quod res Ecclesiæ negligantur et adversariis tradantur, 234. Cuncta longe ante prævidet, 228. Prior surgit et alios excitat, scribens, coram accedens, 228. Laboribus defessus, negotiis impeditus; nec ob Valentem e propinquo imminentem e lecto audeat excurrere, 236. Sed tamen eum invitat Basilius, ut amicissimam omnium Ecclesiarum videat, 236. Eum accusat pigritiæ quod non scribat, 247. Pigritiæ attingit, quod ad se non venerit, 247. Eusebii persequen-
tibus superior, 256. Forti animo migrat e patria, 256. Ejus thronum fortasse alius occupat, 257. Cum eo vel unum diem versari satis est ad salutem vatici, 258. Felices existimat Basilius eos qui in multo otio perfruuntur Eusebio, 257. Antiochus Eusebium exulem comitatur, 257. Eusebius scribit ad Ecclesiam suam ut pacem componat, 332. Cum S. Meletio inter hæreticos Romæ numeratus, 413. Pro Eusebio multi diu ac noctu precantur, 414. Illius reditum expectant ut suam salutem, 414. Eusebii vitam Deus magna manu protexit, 414. Multa contra Eusebium facta, 414. Sed Deus eum bello circumstante incolumem servavit, 414. Eusebii alumni virtutis illius effigiem representant, 218.

Eusebius (S.) Vercellensis episcopus, 250. Rediens in Occidentem secum ducit Evagrium, 250.

Eusebius Basilii condiscipulus, 417. Olim utrique do-

mus una, paragogus idem et omnia communia, 417.

Eusebius Palæstinus, 61. Ejus multiplex experientia laudatur, 61.

Eusebius Arianorum dox, 381, 406.

Eusebius, quem Basilius filium appellat, 264. In judicium majestatis vocatur, 264.

Eusebius lector ad Eusebium Samosatensem vadens diu retinetur a Basilio, 290.

Eusinoe, 339.

Eustathius Sebasthenus, 183. Discipulus Arrii et magister Aetii, 221, 340, 378, 403. Hermogeni offert confessionem fidei, 381, 406. Ad Eusebium se confert, 381, 406. Inde pulsus in patria iterum se purgat, 406. Episcopatum forte adeptus statim Ancyræ anathematizat consubstantiali, 405. Inde Seleuciam, 406. Constantinopoli assentitur hæreticis, 406. Deponitur, quia prius Melitina depositus fuerat, 408. Depositus a quingentis episcopis, 380, 386. Non acquiescit, quia eos Spiritus sancti participes esse negabat, 380. Eos contendit episcopos non esse, sed hæreticos, 346, 387. Litteras adversus Eudoxium ad omnes fraternitates mittit, 346. Horrendæ illius in Euippium prædicationes, 387. Presbyteros et diaconos in Ecclesiis Amasæ et zelorum ordinavit, 347. Ex Dardania rediens, altaria Basilidis evertit in Gangrenorum regione, 347, 387. Suas ipse mensas posuit, 347, 387. Elpidium segregavit ob ejus communionem cum Amasiensi episcopo, 387. Cum homo ab Eudoxii factione composito subscripsisset, concionem habuit fraudem deplorans, 379. Hoc remedium inventum, ut Romam se conferret, 380, 406. Quænam ei proposita a Liberio, nescitur, 406. Nisi quod epistolam attulit quæ eum restituebat, 348, 379, 406. Quæ oblata susceptus a synodo Tyanensi, 348, 379, 406. Videbatur mendacium aversari, et debilius infirmitates portare, 221. Mendacium, ut horribile quiddam, in minimis rebus aversari videbatur, 191. Veritatis amicus esse, 339. Pro qualibet anima laborans, maxime vero pro Basilio, 172. Mittit Eleusinium, qui Basilium pro fide certantem adjuvet, 173. Videbatur majus quidpiam esse quam ferat humana natura, 519. Maxima quæque ei crediderat Basilius, 319. Videbatur invigilasse sibi usque ad senectutem, 79. Cum de fide cum Basilio consensisset, ferebatur statim affirmasse discipulis, se cum Basilio nulla in re consentire, 191. Negat Basilius hanc suspensionem in eum cadere, 194. Eustathii dissimulationis profundum, qui se omni tempore Basilio insinuaverat, 222. Eustathii duo discipuli Basilius et Sophronius e domo Basilii illiberaliter fugiunt, 211. Contumelias Basilium vexant, crimina in eum contexunt, 210, 211. Magnum inde scandalum in civitate, 210, 211. Non tamen disrupta omnino amicitia Basilium inter et Eustathium, 358. Eustathio formulam Nicænâ Basilias subscribendam proponit, his additis quæ ad Spiritum sanctum pertinent: subscribit Eustathius, 217. Indicitur aliud tempus et locus congregandi cum episcopis, 377. Non adest Eustathius quauvis promisisset, 377. Epistola ejus nomine affertur scripta perfunctorie, 378. Mittit Theophilus Cilix aliquem ex suis qui convicietur sancto Basilio, 378, 382. Pacem Basilium inter et Eustathium Eusebius componere conatur, 218, 219. Paulo post Eustathius in Ciliciam vadit, 378. Ibi Gelasio cuidam fidem Arianam exponit, 222, 344. Redux communionem Basilio renuntiat, 278. Postea litteras ad Nazianum quemdam vel potius ad omnes homines mittit adversus Basilium, 223, 379. Accusabat Basilium blasphemiam in Deum, 223, 359. Epistolam Basilii adulteratam proferebat, 343. Huic epistolæ verba Apollinari hæretica subjecerat, ut Basilius auctor esse videretur, 220, 223, 319, 343. Querebatur quod a se Basilius per dolum eliciisset fidei formulam, 379, 386. Superbiæ accusabat quod non recepisset suos chorepiscopos, 547. Vera dissidii causa, studium placendi Euzoio, 341, 347, 387. Per Arianos restitui in episcopatum volebat Eustathius, 387. Hinc melius videri volebat, 219. Populi metu aperte fidem negare non audebat, 219. Reordinare ferebatur, 222. Eustathii erroris ulcus delegunt presbyteri Sebasteni et ab ejus communione discedunt, 250, 363.

Eustathius facile in contraria vertitur, 344. Illius norma, fidei verbis pro tempore alias aliis uti, 348. Ut medici ad varios morbos se accommodant, 348. Compendii causa omnia facit, 387. Semper ad potentiores transfugit, 346. Compendii causa accusat aut laudat, 347, 387. Omnium inconstantissimus circa fidem, 381. Non in verbis inconstantior quam in factis, 380. Variæ illius fidei formulæ, 381, 383, 388. Calumnias non retractat, 356. Nova opera et facto agmine conatur Basilii vitam affligere, 358. Eum probabile est Basilii defensionibus irritari, 349. Et graviora in eum machinari, 349. Nazimonem perturbat, ac multos a Basilii communione abstrahit, 321. Ludi Eustathii contra Ecclesias, 387. Cyziæ fidem Nicænâ eodem-

nat, 518, 580, 406. Homoousiastas vocat eos qui illam sequuntur, 518, 580, 406. Cum his est qui consubstantialia anathematizant, 406. Coniungitur cum hæreticis, 516. An-cyræ cum illis communicavit in domibus, 517. Nondum enim publice ab illis receptus, 517. Pneumatomachorum hæresis dux est, 406. Novitatis accusat doctrinam de Spi-ritu sancto, 518. Quos episcopos esse negaverat, ab his ordinales suscipit, 580, 585, 587. Hos accersit Sebastiam, 580, 585, 587. Non tamen in eorum communionem resti-tui potuit, 581. Cum agmine Arianorum venit Nicopolim, ut det illis episcopum, 566, 587.

Eustathius chorepiscopus, 517.

Eustathius Himmeriæ episcopus, 266. Is de exilio Eu-sebii valde dolet, 266. Idecirco pluribus negotiis occupatur et circumcursat Christi ovilia, 266.

Eustathius diaconus, 141. Eustathius diaconus in Basilii domo degens, 228.

Eustathius archiater, 211, 276. Is artem corporis non desinit, sed animorum morbos curat, 211, 276. Basilii cor-dis inflammationem infusis consolationis verbis excussit, 211, 276. Tacere volenti persuadet, ut sycophantas redar-guat et veritatem defendat, 276, 277.

Eustathius philosophus ethnicus, quem Basilii in Cap-padocia, in Syria et Ægypto frustra querit, 69.

Eustochius, 166. Ejus servi injuriam fecere Callistheni, 166.

Eutyches (S.), 255.

Euzoius, 517.

Evagari animo non oportet, 99.

Evagrius presbyter, Pompeiani Antiochenis filius, in Occidentem ierat cum beato Eusebio, 250. Rediens nun-tiat Basilio illius scripta Romæ non placuisse, 250. Postu-lat ut scribatur epistola a Romanis ipsi dictata, et legati auctoritate præditi mittantur, 250. Promiserat Basilio se participem fore conventus, qui Meletio addictus erat, 216. Promissum non exsecutus est, 216. Basilium per litteras hortatur, ut pacificationem Ecclesiarum suscipiat, 215. In primis Antiochenæ, 215. Et mittat in Occidentem, 216.

Evangelium regni, 574. Evangelium in omnem perve-nit terrarum orbem, 256, 574. Ab Oriente initium cepit, 574. Hinc hostis pericere conatur, ut ab eodem loco de-fectio incepta in totum orbem diffundatur, 574. Evangelii præcepta cum temporibus non mutantur, 581. Evangelia non indigent somnis ad fidem faciendam, 517. Evangelio Christi dignum ducere vitam debemus, 99. Evangelium vite post resurrectionem ducende imago, 29.

Evangelus, 422. Evagena Ecclesia Basilio charissima, 586. Nil eam læsi sunt mala tempora, 586. Columnias Basilio structas in mentientium capita rejecerunt, 586.

Excommunicatio, 181. Membra Ecclesie abscindi mo-deste fert Basilii, etiam si merito abscindantur, 200. Ex-communicatus anathema est omni populo, 150. Excommu-nicatio per omnem Ecclesiam presbytero citra emenda-tionem sibi sacerdotium arroganti, tum etiam his qui illum secuti fuerint, 150. Excommunicandi quos separatio a precum communione non emendat, 426. Hominem ne-candum a precibus et reliqua cum sacralis communione removet Basilii cum tota familia, 426. Ne alios peccato-ram communicatio contamine, 426. Basilii toti pago nun-tiari jubet, ut cum homine excommunicato nullam habeat societatem, 427. Etiam in iis quæ ad vitam spectant, 427. Is semel accusatus fuerat, coram uno aut altero convictus, tertio coram Ecclesia, 426. Quare non acquiescens excom-municatur, 427. Ut sit diaboli pabulum, ex eo quod alii cum eo non commisceantur, 427. Excommunicatum omnes, ut abominandum existimant, ita ut non ignem, non aquam, non lectum cum eo commune habeant, 156. Litteræ, qui-bus excommunicatur, ubique leguntur, 156. In Ecclesia Cæsariensi omnino arcebat ab Ecclesie cultu qui duas sorores duxerat, nisi a se invicem dirimerentur, 219. In-dicandus præpositus qui semel et iterum admonitus non emendatur, 100. Si ne sic quidem emendetur, excin-dendus et defendendus ut membrum abscissum, 100.

Exempla sanctorum sunt veluti quedam animata et actiosa simulacra, 75. Homines doctrina et dignitate clari operam dare debent, ut ipsorum vita in exemplum pro-ponatur, 103. Exemplis corporalibus Scriptura ad invisibi-lium ducit intelligentiam, 121. Exempla ex rebus sen-sibilibus adhibita prosunt ad divinas intelligendas, si quis sine contentione studio audiat, 119. Docet nos ratio ipsa per creaturas, ut non turbemur in questionibus difficulti-bus, 120. Exemplo magis discitur quam sermone quomodo Christianum vivere oporteat, 241.

Expetendum unum est æternum bonum, 421.

Exilium legibus inflictum ob Æmosum libellum, 127.

F

Facetis sermonibus non aucupanda voluptas, 73. Fac-torum hominum verba vim animæ frangunt, 72.

Facta. Recte factorum inique iudices, 67.

Factum esse idem est ac creatum esse, 86.

Fames in Cappadocia multum negotii exhibet Basilio, 106. Eum cogit manere Cæsareæ, 110. A fame Deus Eliam et Daniele et Israelitas mirabiliter servavit, 518.

Fastu inani qui iurantur inciderunt in iudicium diaboli, 150.

Fato aut fortuna res humanas regi plures dictitant, 69.

Faustinus episcopus Iconiensis, 250.

Faustus contra canones ordinatus episcopus, 212, 213.

Fax in medio mari splendens grata navigantibus, 195.

Feneratorum pecunia comparatur cum leporibus, 496.

Pauperibus quidvis potius perferendum quam fenus, 490.

Fenore qui accipit, in quot se mala conficit, 494, 495, 495.

Feneratorum artificia et crudelitas, 494.

Fermentum Arit, 572. Fermenti heterodoxorum parti-ceps esse non vult Basilii, 585. Arianæ altaribus Sebastia potiti, facti sunt fermentum illius Ecclesie, 580.

Festi symbola, Eulogiæ, 555.

Festus Basilii discipulus, 452.

Ficus silvestres et hortenses, 476.

Fides et baptisma duo modi parandæ salutis insepara-biles, 25. Fides pericitur per baptismum, baptismus fun-datur per fidem, 24. Fides in disciplinis præit cognitio, 558. At in religione Christiana præit hæc cognitio, Deum esse, 558. Hanc autem ex creaturis colligimus, 558. Hanc cognitionem sequitur fides et fides adoratio, 558, 559. Fides ratiocinationi præferenda, ut rationi experientia in rebus visibilibus, 129. Non communicandum cum his qui medios se esse volunt, 219, 220. Alternans ille animus ab Ecclesia removendus, 220. Sine recta fide et recta vita nemo Deum videbit, 89. Fides est id quod nos salvos fa-cit, 57. Fides et recta vita pedes mentis præparant, 89. His qui fidem negarunt inter tormenta, anni octo peni-tentiæ, 529. Anni decem, si sine magna vi cesserint, 529. Qui Christum negavit per totam vitam flere debet, 528. Fidei defectio, quam minatus est Dominus, 59. Hujus proemia in blasphemis Pneumatomachorum, 59. Fides in Oriente primum illuxit, 185. Fidem alias aliam scribere quam contrarium huic sententiæ, *Unus Dominus, una fides*, 548. Fidei formulæ Basilii de Incarnatione aliquid addere non aude, 595. Id viribus suis fatetur esse altius, 595. Fidem recentiore nec ab aliis scriptam recepit, nec ipse aude scribere, 255. Fidei simplicitate sublata nullus finis sermonum, 595. Nihil curiose præter antiquam fidem inquirendum, 265. Credere oportet ut baptizamur, 21, 29, 57, 216. Basilii hortatur filias Terentii, ut caveant ne fidei depositum prodant, 200. Fides catholica communis hæreditas, 575. Bona patrum hæreditas, 256.

Figura est rerum quæ expectantur per imitationem declaratio, 26. Figuræ variae, quæ in Veteri Testamento Novum adumbrarunt, 26. Divina humanis et humilibus rebus præfigurantur, 26. Non ideo tamen divinorum hu-milis natura, 26. Non debent mysteria exigua videri, quia exilibus signis præsignata, 27. Voluit Deus rebus facili-bus, seu quibusdam elementis nos informare, 27. Oculos paulatim ad veritatis lumen assuefecit, 27. Figura vitæ post resurrectionem ducendæ, evangelica in hoc mundo vita, 29. Figuræ et prophetiæ per Spiritum sanctum, 53.

Fili nomen est super omne nomen, 11. Filius in Patre et Pater in Filio, quia hic talis est, qualis ille, et in hoc unum sunt, 58.

Firmiliani fidem de sancto Spiritu testantur illius li-bri, 65. Illius sententia de baptismo, 270.

Firminus, adolescens Basilio charus, 208. Asceticam vi-tam profitebatur, et regendæ civitati suæ, itidem ut ma-jores ipsius, destinatus erat, 208, 209. Ubi audit Basilii eum arma sequi, suum ei dolorem significavit, 208. Fir-minus peccatum fatetur, seque operam dare asseverat, ut elto dimittatur, 209. Ceterum voluntatem virginitatis etiam inter arma custodiendæ firmam et immobilem significat, 209.

Firminus, 455 454.

Firmus, 457.

Fientes. Vide Penitentia gradus.

Formica nos docet actuosam vitam, 89. Formicæ ind-ustria monet ut nobis in futurum sæculum prospiciamus, 488. Formicæ naturam explicare non possumus, 95.

Fornicatio non est matrimonium, nec matrimonii ini-tium, 294. Fornicatores si separentur, id melius, 294. Si eis placet conjugium, non separentur, sed fornicationis penam agnoscant, 294. Fornicationi quatuor anni, 295. Alia fornicatio, cui imponuntur septem anni, 526.

Fortuna aut fato res humanas regi plures dictitant, 69.

Forum. In forum olim prodire Athenis non audebant

infamiae nollis inusti aut manibus non puri, 169. In foro hominum eruditorum colloquia, 169. Foro assueti homines nec parci verborum esse solent, nec cauti adversus malas cogitationes, 259. Facile honore vincuntur, 259.

Fraternitates vocantur Ecclesiae, 548.

Fraudulenti homines comparantur cum Canera et Polypo, 570.

Fronto, 217. Simulaverat defensionem fidei, 368. Accepto ab Arianis episcopatu factus est execratio Armeniarum, 368. Cum speraret episcopatum, adjunxit se inimicis Christi, 370. Ubi populos effratos videt, rectam fidem simulat, 370. Fronto rabidus homo, 383.

Fundamento amplo illustrior coronis imponenda, 266.

Furi confitenti sua sponte annus unus penitentiae, 527.

Convicto anni duo, 527. De furto in ecclesia commisso, 423.

Futura curiose non investiganda, sed praesentibus utendum, 579.

G

Galatia, 444. In Galatia et Ponto multi haeretici, 363, 366.

Galli cum Basilio communicant, 307.

Gangrenorum regio, 547.

Gelasius quidam, cui Eustathius in Cilicia fidem Arianam exponit, 222.

Genitus dum erumpunt, intimum dolorem dissolvunt, 570, 574.

Genethlius presbyter, 312.

Gentilium ac Judaeorum filii ad Dei cultum compelluntur, 134.

Genua quoties flectimus et erigimur, ostendimus nos peccato in terram lapsos esse, et per misericordiam creatoris in caelum revocari, 56.

Georgius Amphiloehi amicus, 263.

Georgius unus ex ducibus Anomaeorum, 386. Fidem Constantinopolitanam attulit in Cappadociam, 144. Georgio mulier impia ad arbitrium utebatur, 368.

Getasa ager S. Meleti, 194, 195.

Glezi nihil profuit convictus cum Elisaeo, 126.

Gloria facile mutabilis, 422. Gloriae vanae daemon, 129.

Gloria pluribus Scripturae locis attribuitur ipsis creaturis, 47. Gloria duplex, alia naturalis, alia externa, 59. Externa rursus duplex, alia servilis, alia quae praestatur, ut ab aequali, 59. Gloria nihil aliud quam enumeratio mirabilium et beneficiorum Dei, 46. Glorificatio interdum Deo absolvitur cum Filio et cum Spiritu sancto, interdum per Filium in Spiritu sancto, 3. Glorificandi Dei argumentum praeclarum enarratio beneficiorum, 14. Glorificatio fidei consentanea esse debet, 216, 248. Glorificatio consentanea baptismati, 183.

Glycerius ex ascetarum numero, 259. Habilis ad opera manuum, et ideo ordinatur diaconus, ut ministret presbytero et opus curet, 258. Virgines cogit et gregis imperium sibi arrogat, 258. Patriarchae nomen et habitum sumit, 258. Objurgatus fugit cum virginibus, 258. Tripudians in magna celebritate, 259. Colligit hanc captivitatem Gregorius, 258. Si cum illius litteris redeat Glycerius, veniam poterit consequi, 259. Rogat Gregorium Basilius, ut saltem virgines redeant, 259. Scribit Glycerio, veniam pollicetur cito redeunti, 259. Secus depositionem minatur, 259.

Gratia per Christum et in Christo efficitur, 15. Deus singulis generationibus manifestos facit eos qui ipsius vocatione digni sunt, 396. Ex nobis ipsis ad glorificandum Deum insufficientes sumus, sed sufficientia nostra est in Spiritu sancto, 53. A Spiritu alius alio plus aut minus adjuti gratias persolvimus, 53. Dominus dat patienter decurrere certamen, 266. Infirmitatem nostram deplorare debemus, quod pro beneficiis acceptis gratias verbis referre non possimus, 59. Christus alligavit fortem, ac nos, vasa illius diripuit, fecitque vasa utilia, 15. Hominem renoverat, reddendo gratiam, quam ex afflatu Dei acceptam amiseramus, 34. His oblietetur recte ratio, defensorem advocans et adiutorem Christum, 96. Dei est pugna et per Deum corona, 334. Nullum est vitium quod non animae cultura superare possit in Christo Jesu, 477. Per Filium bona ex Deo ad nos perveniunt, majore celeritate operantem, quam ullus sermo exprimere valeat, 16. Divinae operationis celeritas, 16. Temporis spatio non eget, sed naturam eorum quae fiunt, voluntate non coacta obsequentem habet, 16. Cum dicit Apostolus, *superamus per eum*, non humile ministerium indicat, sed auxilium; quod Christus per imperium potentiae suae operatur in nobis, 15. Omnia in omnibus efficientis gratiae opus esse dicimus, quidquid ad nos boni pervenit, 117. Deus non enarrabili sua potentia cor tangens, cogitationibus bonis animum illustrat, 80. Multiplicem beneficentiam Christus ob divitias

bonitatis egentibus praestat, 14. Per Christum accessum habuimus ad Patrem, 15. Per Filium ascendimus ad Patrem, 16. Deus in hominum imbecillitate potentiam suam declarat, 300. Per arenam mare constringit, 300. Renovatio et a vitiis terrenis ad coelestem vitam transmutatio vocatur in Scripturis resurrectio et creatio, 41. Creatio vocatur in Scripturis commutatio in melius ex pejore, 88. Creatur homo per baptismum, 88. Dissidentes conciliare et ad unius corporis harmoniam redigere, illius est solius, qui et siccis ossibus, ut ad nervos et carnem de novo redeant, largitur, 160. Liberii arbitrii praeparatio a Christo, 15. Deus adest nobis vocatus et invocatus, cum mentes ad id quod decet, dirigimus, 432. In hoc Christi admiranda potentia, quod potuit compati infirmitatibus nostris, 15. Totius mundi creatio illius potentiam non perinde commendat, atque quod Deus incomprehensibilis potuit per carnem cum morte conflictari, 15. Basilius cum dicit se veluti scopulum esse prominentem, id ad se non refert, sed ad Dei gratiam, 300. Orandus Deus ut det perseverantiam, 261. Ut det patienter ferre persecutionem, 64. Gratiam acceptam facile expellunt animae mobiles, 51. Domino datum est adulterium a probo ac puro discernere, 186. Christus datus ad contemplationem Spiritus idonei sint discipuli, 46. Carnalis homo non potest attollere oculos ad lumen veritatis, nec mundus recipit gratiam Spiritus, 46. Gratiae relia inevitabilia, 251. Quavis arce Christus firmius propugnaculum fidelibus, 15. A Spiritu sancto liberi e servis elicimur et filii Dei, a morte revocamur ad vitam, 24. Nemo potest Filium adorare nisi in Spiritu sancto, 23. Nemo potest Patrem invocare nisi in spiritu adoptionis, 23. Si quis sit extra Spiritum, nullo modo est adoraturus, 53. Si in illo fueris, nullo modo eum separabis a Patre et Filio, 54. Nullum ad homines donum pervenit absque sancto Spiritu, 47. Bonorum largitio a Spiritu ad dignos pervenit, 157. Ne simplex quidem verbum possit quis pro Christo dicere nisi adjuvetur a Spiritu, 47. Confirmatio, quam dat Spiritus, in quo posita, 50. Sanctificatio non est absque Spiritu, 52. Quomodo a Spiritu vitam operante regeneramur, 28, 29. Impossibile est cernere imaginem Dei, nisi in lumine Spiritus, 54. Non potest quisquam de Filio cogitare, qui non sit prius a Spiritu illustratus, 117. Misericordia Dei nobis suppedinat opem Spiritus ac per ipsum imbecillitatem nostram corroborat, 173. Spiritus libellum flammam mortificando membra refrigerat, 26. Hujus gratiae nubes figura fuit, 26. Angelos auxilio S. Spiritus opus habuisse patet ex lapsu malorum, 52.

Gratiae Deo in omnibus agenda, 214. Mali servi beneficii gratias agunt, castiganti morem non gerunt, 214. Gratia etiam in adversis agenda, 544, 549. Hominis est ingrati in prosperis tantum Deum benedicere, 548. Gratias Deo agenda non verbis tantum, sed et opere, 105. Gratias non solvimus pro praesentibus bonis, ideoque eis privamur, 540.

Gregorii duo, 183.

Gregorius (S.) Neocaesariensis vir summus, 303. Gregorius magnus, 62, 514. Universum populum urbanum et rusticum convertit, 62. Ab eo basis Ecclesiae Neocaesariensis fundata, 107. Ejus miracula et donum prophetiae, 107. Ab ipsis veritatis hostibus alter Moses vocari solebat, 107. Ejus traditioni nullum dictum aut ritum mysticum successores adjecere, 63. Ab ejus institutis degenerant Neocaesarienses, 511. Exincta ab eo haeresis Sabellii, 514. Dixisse ferebatur Patrem et Filium duo esse cogitatione, hypostasi unum, 516. Gregorii dialogus cum Aetiano, 516. Ibi multa librorum errata, 516. Nonnulla non docendi causa dicuntur, sed decertandi, 516. Nonnullae voces haeticis faventes, ut creatura et factura, 516.

Gregorius (S.) Theologi pater, mortuo Caesariensi episcopo, metuit ne Arianii irruant, 140. Acceptis cleri litteris ac populi quoquoersum circumspicit et Eusebium Samosatensem advocat, 141. Sperat se magnam apud Deum fiduciam habiturum, si Basilius impetret, 141.

Gregorius episcopus Basilii patruus, 153. Patris loco ei fuit ab initio, 153. Majorem, quam consanguinitas exigeret, curam ostendit, 153. Proprius animi illius character pax et mansuetudo, 153. Post Basilii electionem, discessit ab ejus communione cum pluribus aliis, 153, 154, 155. Hujus dissidii participes fuere Ecclesiae, ac totae civitates et populi, 154. Gregorius Nyssenus in hoc dissidio componendo parum caute versatur, 151, 152. Tandem Basilius prior scribit ad patruum, eumque rogat ut congressum indicet, 153, 154. Non posse enim suspensiones sedari citra congressum, 254. Acceptis patrui litteris rescribit Basilius, ac patruum rogat, ut congressum ac tempus et locum constituat, 154, 155.

Gregorius S. Nazianzenus Christi os et electionis vas et puteus profundus, 81. A Basilio invitatus vivendi ratio-

nem scire avertit 70. Suam illi solitudinem describit Basilus, 93, 94. Cum Basilio est, ac idem institutum sequitur, 339. Gregorius pauper, 111, 112. Vitam quietam ducere statuit, 111, 112. A negotiis natura et voluntate alienus, 111, 112. Fratris mortui bona, ex ipsius mandato, distribuit pauperibus, 111. Sycophantæ multi exoriuntur, qui pecuniam a se Cæsarium dicunt accepisse, 111. Gregori epistolæ agnoscit Basilius, velut amicorum liberos ex similitudine cum parentibus. 70. Laconicæ solent esse, 97. Scribit Basilio de calumniis ipsi a quodam monacho afflictis, 164, 165. Invenit Basilius ad congressum aliquem his de rebus, 166. Basilius sperat se has calumnias operum testimonio refutaturum, 166. Ad eas refellendas nec scribere, nec accurrere libet, 166. Gregorium instante persecutione invitat, ut secum laboret, et occurrat bellum inferenti, 165. Gregorius Arianos dissipabit, ubi ipsis notum fecerit, se Basilius certus ducem esse, 165. Gregorium Sasinis ordinatum esse miratur S. Eusebius, 192. Respondet Basilius oportere ut episcopus sit, ex loco ornamentum non accipiens, sed adiciens, 192. Gregorius Nazianzenus Eusebio gratulatur exilium, 236. Dolet quod negotiis et molestiis detentus eum invisere non possit, 251. Glycerium diaconum, et virgines quibuscum fugerat, colligit, 258. Nazianzo repente discedit, 323. Qua de causa nescit Basilius, 323.

Gregorius (S) Nyssenus, 93. Illius simplicitas, 151, 196. In componenda fratrem inter et patrum gratia minus prudenter versatur, 151, 152. Illius verba operum testimonio confirmari negat Basilius, 155. Hinc illum ejusmodi rerum non satis fide dignum esse ministrum declarat, 152. Illius simplicitatem reprehendit Basilius, ut Christianis non congruentem, 152. Queritur quod non secum sit novam vitam ingressus, 152. Gregorii adventus levat corporis Basilii infirmitates, et alios animi dolores, 154. Invitus ordinatus est, 345. Cum omnium Cappadociæ episcoporum consensu, 345. Rerum infirmitati obnoxius, 344. Illius simplicitas nocet Basilio, 196. Synodos cogit Ancyra, nec ullum Basilio insidiandi modum omittit, 196. Gregorium novum Romam proficisci volunt, 323. Id Basilius non probat, 323. Inexpertus enim Gregorius negotiorum ecclesiasticorum, 323. Præterea alienus ab adulatione, nihil promovebit apud virum altius sedentem, 323. Gregorio lites intenduntur ab Arianis ob pecuniam sacram, 345. Ob illius etiam ordinationem, 345, 283. Jussu Demosthenis abripitur ob Philocharis calumulas, 344, 367. Obtemperat, sed morbo cogente fugit e manibus militum, 344, 353. Tranquillo est animo, 354. Ejus loco introducitur mancipium paucis obolis venale, 367, 368.

Grues per vires excubias serrant, 581.

Gula pluribus mortem intulit, 539. Ab hoc vitio bellinæ libidines oriuntur, 539.

II

Hæreses distinguuntur a schismate et a parasynagogis, 268. Hæresis dicitur ubi de fide in Deum dissensio est, 269. Hæretici vitandi vigilantis alienius pastoris præsidio, 108. Hæretici Philistinorum pastores, 81. Cavendum ne puteos nostros clanculum obstruant, 81. Hæretici, canes et lupi, 108. Hæreticorum ventorum æstus submersiones et naufragia importans, 107. Animas captivas ducunt, 163. Saxeo corde præditi et incircumcisi, 86. Vasa testacea thesaurum Dei habentia circumvenire conantur, 86. Hæresis abscissa non tantum nocet, quantum qui pelle ovium induti sunt, 405. Hi ut exorti ex catholicis facile illudunt simplicioribus, 405. Cavendum ne hæreticis detur auctoritas Ecclesiæ, 272. Non ex Scripturis docent animas simplices, sed sapientia extranea veritatem circumveniunt, 81. Ex stulta sapientia armati, 86. Scripturæ testimonia, ceu quædam jacula, in celum vibrant, 84. Novitatis accusant voces familiares sanctis, et semper in Ecclesia usitatas, 64. Traditionem rejiciunt, 13. Horrendum est fidem deserere non tormentis ac cruciatibus victum, sed sophismatibus deceptum, 22. Hæreticorum communio vitanda, 404. Indifferentia in his rebus nostram in Christo libertatem tollit, 404. Hæreticorum nullus reordinare ausus est, 222. Hæreticos Eustathius negabat esse episcopos, 346, 347. Evertibat altaria eorum qui cum ipsis communicabat, et suas ipse mensas ponebat, 346, 347. Diaconos et presbyteros in eorum ecclesiis ordinabat, 346, 347. Hæreticorum diffusa potentia, ob peccata, 255. Hæresis Arianae malum depascitur, 274. Metuendum ne vorato Oriente serpat in Occidentem, 574. Redeuntes ab Ariana hæresi suscipiendos censuit Athanasius, si fidem Nicænam recipere, 306. Sic etiam censuere Macedoniæ et Achaia episcopi omnes, 306. Horum judicium sequi maluit Basilius, quam per se de talibus judicare, 306. Eustathius, Apollinarius et Marcellus recipiendi, si

corriganter: secus vero, abscindendi, 407. Hæretici in exitu recipiendi, 272. Non tamen sine examine, 272. Quæ cum uno aut altero redeunte acta sunt, ea lex sunt et regula erga alios, 270. Hæreticis non debet Ecclesia pari referre, sed accuratæ canonum observationi servire, 270. Sic hæretici recipiendi, ut non ad eos Ecclesia, sed illi ad Ecclesiam accessisse videantur, 412. Ab hæreticorum baptismo redeuntes ungendi sunt coram fidelibus, 270. Vide Baptisma.

Halcyon avis marina, 525.

Harmatius magnus, 420. Ethnicus, sed tamen civitati Cæsariensi charus, 421. Hujus filius obsequio paterno præfert religionem Christianam, 421. Unde Basilius deprecatorum se pro illo præbet apud patrem, 420, 421.

Harpocratio episcopus Aegypti exsul, 408.

Hebræorum gens Dei nomen propriis ac peculiaribus notis exarabat, 57.

Heli punitus ob filios non satis acriter castigatos, 507.

Helladius principalis, 423.

Helladius comes, 202. Præfecti domesticus, 201.

Hellenius, 164. Hellenius Nazianzi peræquator, 191.

Hellesponti civitas, 69.

Hera amicus Basilii a puero usque ad senium, 420. Hunc non ex consuetudine, sed ex summa amicitia affectione fratrem appellat, 419. Gravibus calumniis vocatum in judicium commendat Himerio et aliis, 419, 420.

Heraclea, 340.

Heracidas Amphilochoi sodalis forum relinquit, 239. Prope Cæsaream venit, in Ptochotrophio moratur, ibique cum Basilio ex more veniente colloquitur, 240. Sed tamen cum Amphilocho constituerat secedere in desertum loca, 239, 241. Quare accusat eum Amphilocho, 240. At ipsa Amphilocho ad Basilius allicere conatur, 241.

Hermogenes ex diametro inimicus Arianæ erroris, 381. Nicænam fidem ab initio promulgavit, 381. Fidem scripsit in magna synodo, 174. Beatissimus episcopus, 406.

Herodes filius Antipatri Ascalonitæ, 363.

Hesychius ab initio conjunctus cum Basilio, tum ob communem litterarum amorem, tum ob communem amicum Terentium, 157. Amorem auxit Elpidius summas Hesychii virtutes laudans, 157. Optat eum Basilius aliquando adesse antiquis laribus, 157. Rogat eum ut sibi operam navet in placando Callisthene, 166.

Hiems acerba et longissima, 212, 289. Hiemis fructus sunt sermones, 93.

Hierosolyma sub Vespasiano premebatur externo bello et domestica seditione, 186, 387.

Hilarius, 318. Statim ab ipsis scholis amicus Basilii, 318. Veritatem amat et rebus Ecclesiæ tangitur, 318. Infirmitas est corpore, 319.

Hilarius Ternes episcopus, 351.

Himerius magister, 420. Basilii amicus a puero, 420. Is multa in Basilius beneficia contulit, 420.

Himmeria, 206.

Hippiæ levitas, 226.

Hispani cum Basilio communicant, 307.

Historia utilitas, 349.

Hodiernus dies totum ritæ tempus significat, 150.

Homerus, 93. Homericus furor, 458. Homeri carmina, 257. Homeri lotus, 267.

Homicida est qui ob iracundiam securi usus est, 272. Qui mortis letum dedit, homicida est sive incipit, sive ultus est, 296. Quæ setum corrumpit, duplex homicidium commisit, 271. De ea quæ setum neglexit, inquirendum utrum sponte an coacta neglexerit, 323. Homicidii incurrit crimen quæ in via peperit, et setus curam non suscepit, 293. Laici qui in latrones ex adverso feruntur, arcantur a communione, 326. Clerici deponuntur, 326. Homicidio voluntario viginti anni penitentia, 326. Decem anni ei quæ setum de industria corrumpit, 271. Homicidio involuntario decem anni, 326.

Homines nubibus similes, 581. Hominis dignitas patet ex pretio quo emptus est, 513. Humanæ res umbris tenniores et somniis fallaciores, 422. Humanarum rerum brevissimus status, 354. Humanarum rerum instabilitas, 578.

Homoœniastæ vocantur ab Eustathio defensores fidei Nicænæ, 348.

Horam appellat Christus unitatis ac monadi contemplationem, 85.

Hospitalitatis proposito non excidendum est per eduliorum lætitiarum, 128. In hospitibus exiipiendis, etiam claris et potentibus viris, non debent monachi voluptati et ostentationi indulgere, 328. Hospitibus non permittendum, ut cum fratribus quibuscumque colloquantur, 99. Hospitibus debita a Christianis subsidia, 446.

Humilitas Christiana de seipso, ut par est, sentire, 421.

Unde scilicet prodierit, et quo abiturus sit, 421. Nam naturæ consideratio reprimat animi tumorem, 421. Humilitas patiens est, 515. Humilitatis merces magnifica, 294. Non occultandum est si quid ab alio didiceris, 74. Qui id faciunt, similes sunt mulieribus spurios partus subjicientibus, 74. Qui secundas tenet, prior invenitur, 284. Qui minus habere non recusat, coronatur, 284. Ille magnus apud Deum qui se proximo humiliter summittit, 532. Debet unusquisque ceteros sibi anteferre, 100. Per humilitatem si quis se ipse prius abiciat, is in aliis increpandis asper non erit, 74. Perfectorum est sese non efferre, 504. Securis pari jure ac homines possit inolescere, 576. Humili ac demissæ menti quænam species externa conveniat, 74. Quæ lucentes data opera faciunt, ea in humilibus sua sponte elucet, 74. Cur Moyses legationem deprecatur, Isaias sponte se offert, 577.

Hydroparastatæ, 270.

Hymetus, 418.

Hymni. Vide Preces.

Hypatius Basilii consanguineus, 110. Nihil in eo concessum operari iis qui sanationis dona habebant, 111.

Hyperbolæ figura utitur Paulus, 503.

Hyperechius, 450.

Hypostasis nomine significatur id quod proprie dicitur, 116. Proprietatum uniuscujusque concursus est, 120. Existentiæ uniuscujusque signum est, 120. Hypostasis in proprietate perspicitur, essentia communis, 322. Consubstantialis ratio in unitate divinitatis, pietatis cognitio in perfectia cujusque personæ hypostasi, 323. Essentia una in divinitate, hypostasis vero propria et singularis, 364. Hypostasis Patris figura dicitur Filius quia a Patre disjungi non potest, et qui videt Filium videt et Patrem, 120, 121, 122. Hypostasis Filii est quasi forma ac facies, qua Pater cognoscitur, et Patris hypostasis in forma Filii agnoscitur, 123. Essentiæ notio eadem in Patre et Filio et Spiritu sancto, 117. Sed si proprietates cujusque personæ considerentur, requirendum est per quæ cujusque notio ab alia sejungatur, 117. Hypostasis Spiritus in eo declaratur, quod post Filium et cum Filio cognoscitur, et ex Patre subsistit, 117. Filius, in eo quod Spiritum per se ac secum notum facit, ac unigenite ex unigenita luce effulsit, 117. Patris proprietates in eo posita quod Pater est, et solus habet ut nulla subsistat ex causa, 118. Hypostasim ab essentia serernere magni est momenti, 115. Nonnulli dum hypostasim et essentiam non distinguunt, aut unam essentiam et unam hypostasim aut tres hypostases et tres essentias dicunt, 115. Hypostases tres, 215. De hypostasibus questio non parvi est momenti, 321, 322. Necesse est tres hypostases confiteri, 394. Ariani tingunt a Catholicis Filium dei consubstantialem secundum hypostasim, 322. His dabitur ansa, si una hypostasis dicatur, 322. Frustra personarum differentia aperte doceatur, 322. Hoc enim ipse fecit Sabellius, 322. Hypostasi carens personarum commentum, ne Sabellius quidem rejecit, 317. Qui idem esse volunt hypostasim et essentiam, Sabellii labem non effugiunt, 364. Is enim personas interdum distinguere conatur, 364. Hypostasim idem non esse ac essentiam ipsi Occidentales subindicant, 322. Hypostases tres vituperare non possunt, qui tres essentias dicunt, 278. Hypostasim Basilii negat idem esse ac essentiam in fide Nicæna, 215. Gregorius Neocæsariensis divisisse ferebatur Patrem et Filium duo esse cogitatione, hypostasi unum, 316.

Hypsinus episcopus Parnassenus pellitur a vicario Demosthene, 565.

I

Iboritarum regio, 455.

Icaris alæ, 462.

Icelium villa Magnintani, 449.

Iconium civitas Pisidiæ, olim post primam maxima, 250. Nunc præsidet compositæ ex diversis segmentis provinciæ, 250. Faustino mortuo Basilium invitat, ut se invitat, sibi episcopum det, 250.

Idololyta, 324.

Ignis colitur a Magnæis 395. Ignis æternus non fabula est aut terribulum, 552. Refelluntur qui finem habiturum putat, 551. Variæ damnatorum penæ pro variis peccatorum meritis, 552. Igni æterno materiam præparant oblectamenta præsentis vitæ, 101. Ignis parati diabolo dum sunt facultates, 551. Altera illuminat et claros efficit sanctos, altera malos comburit, 551. Igne æterno horribilior ignominia, 552. Ignis baptismus, 50.

Ignorantiæ peccata non liberantur a pena, 508. Ignorantia tenebræ, veluti lippitudo aliqua prohibent, quominus Deos videatur, 259.

Ilas malorum, 238.

Illyrii cum Basilio communicant, 507.

Imago si honoretur, honor ad exemplar transit, 58. Quod est ad imaginem Creatoris, in mente est, 355. Imagini regis forma velut per puritatem redditur, 20. In imaginibus etiam obscuris et ab exemplari dissidentibus simile concipitur, 91. Imago, cum dicitur de Filio Dei, non differt ab exemplari, si bonitatis ratio habeatur, 121.

Immunitatem necessario tribuit paupertas, 442.

Imperatorem alloqui grave est privatis, 125. Gravius imperatori causam apud Deum dicere, 123.

Impudice cum sorore ex patre aut matre pollutus, annis duodecim agit penitentiam, 528. Sic et qui nurus accipiunt, 528. Cum sorore coitus per annos viginti punitur, 527. Qui in novercas insaniunt, puniuntur ut ii qui cum sororibus peccant, 529. Masculorum concubitoribus quindecim annis penitentia, 527. Cum belluis suam impietatem contenti anni quindecim, 527.

In. In quid differat a præpositione cum, 57. Non tamen inter se contrariæ, 57. Utraque eodem sensu utitur Apostolus, 58. In præpositio grata Pneumatomachis, qui præpositionem cum rejiciebant, utraque tamen idem sonat, 49. In quot modis accipitur, 51, 52.

Incarnatio vocatur dispensatio, 33. Filii dispensatio non est servile ministerium, sed voluntaria sollicitudo secundum voluntatem Patris erga figmentum suum, 15. Illius potentiam magis commendat, quam totius mundi creatio, 15. Deus incomprehensibilis per carnem citra noxam cum morte confictus est, 15. Caro Deifera ex humana massa fuit concreta, 9. Dixit Paulus ex muliere, non per mulierem, ut transitoria generationis suspicio vitaretur, 9. Præmunit nos Spiritus sanctus ne alterutram naturam in Christo omittamus, 85. Ne theologiæ intenti negligamus dispensationem, 85. Incarnationis nullus fructus, si non corpus nostrum divinitati conjunctum mortis dominatum superavit, 404. Vita quam vivit Christus, Verbum Dei habens in semetipso, 85. Quo sensu Christus dicitur vivere propter Patrem, 85. Deus non subjectus et peccatum factus, 87. Christus idcirco non subjectus dicitur, quia relictamur adversus virtutem, 87. Sic nudus et inclusus et persecutioni obnoxius, 87. Una ex infirmitatibus nostris, quod subjecti non simus. Idcirco hanc portat Christus et non subjectus dicitur, 87. Novæ de incarnatione opiniones prodeunt, 401, 402, 404. Refelluntur qui carnem celestem Christo affigunt, et affectus humanos divinitati, 401, 402, 404. Nonnullorum error corpus Domini spirituale existimantium, 9. Refutatus ab Apostolo, 9. Quidam Deum in carnem conversum fuisse fingunt, 404. De incarnatione non cessant digladiari, 400. Variæ hæreticorum opiniones, 400.

Incessus nec segnis esse debet, nec vehemens, 74.

Indi Persis vicini, 125.

Indurati. Cum induratis quomodo agendum, 481.

Infantibus satis est ætas, ut inculpati sint, 509.

Inferi. In inferis quanta malorum supplicia, 139. In inferno nulla confessio, quia nullum jam Spiritus sancti auxilium, 34.

Infirmi quomodo curandi, 480.

Ingentum et genitum Ariani introducunt, 81.

Inimicos ulcisci nefas, 99. A manifesto inimico aliquid pati, non tam molestum est, quam ab amico, 409. Injuriam patienti non leve solatium est, eorum, qui ei insidiat sunt, improbitatis declaratio, 257. Inimici mortuis reconciliantur: novercæ post mortem odisse ceperunt, 251.

Innocentius episcopus amplius et celebris loci, 142, 173, 174. Illius opus apud multos clarum, 174. Is a Basilio petit ut Ecclesiæ suæ curam aliquando post mortem suam gerat, 175. Atque etiam ut sibi e clero Cæsariensi aliquem mittat, quem sibi successorem ordinet, 174. Nisi id faciat, minatur se ei litem coram Domino ob Ecclesiarum injuriam filaturum, 174.

Innocentius Italus degens in monte Elæone, 395, 399.

Insulas Deus a continente per mare divisit, 501. Insularum incolæ cum incolis continentis per charitatem conjuncti, 501.

Interroganti bona fide libenter respondendum, 2.

Invidia, ut vipera, patientem se dilacerat, 569. Morbus est alienis bonis superveniens, primum malum ægrolantis, 314. Tunc manifesta est, cum acerbitas extrema est, causa inanis profertur, 314. Invidus cum vulture comparatur, 568. Ejus miseria, 569, 570. Invidi intus cruciantur, 314. Malum prodere pudet, 314. Invidi beneficiis non mansuescunt, 570. Invidorum amicitia fugienda, 570. Invidendum non est alterius laudi, nec viliis cujusquam lætandum, 100.

Ira quot malorum causa, 566. Iratus homo fugiendus, 566. Similis est apro, 567. Justa interdum ira adversus

peccatores, 367. Ulicisci se ejusvis irati est, iram vincere paucorum, 134.

Iraneus vicinus apostolorum temporibus, 61. Eius testimonium de Spiritu sancto, 61.

Iridis descriptio, 119, 120. Hoc exemplo illustratur Trinitatis mysterium, 119, 120.

Iris fluvius, 339.

Isaaces episcopus, 183.

Isaaces nomine Eusebii Basilium invisit, quem graviter aegrotantem reperit, 227.

Isaurorum Ecclesiam prudenter curat Amphiloehus, 282. Isaurorum episcopus vicinos aliquos ordinat, 282. Isauri petierant, ut suorum aliquis eligeretur episcopus, 325. Postea rem arbitrio Basilii et Amphiloehi permittunt, 325. Sed necessitatis erant verba, animus idem, 325. Satisfaciendum illis censet Basilius, 325. Isauri cum Basilio communicant, 307.

Israelitarum exitus ex Aegypto figura baptismi, 26. Per Israelitarum adventum Deus exstinxit in Syria cultum simulacrorum, 408.

Italia tota cum Basilio communicat, 307.

Izomus Eneclitarum sectae episcopus, quem Basilius redeuntem suscepit in cathedram, 270.

J

Jacob dominus Esau, ut stultus a sapiente regeretur, 45.

Jatrius, 183.

Jechonias. Ex Jechonias posteris nullus sedit in throno Davidis, 362, 363.

Jejunium per septenos circulos, 133. Jejuniorum septem hebdomadae, 477. Jejunii utilitas, 324, 329, 330. Jejunio venter coarctatus, 133. Quadragesimalis jejunium observabant Ariani, 390. Sed ad judicia et pugnas jejunabant, 390. Jejunium diviti et pauperi, mulieribus, pueris, senibus, viatoribus convenit, 326, 327. Non dolendum de commutatis cibis, 327. Vanus praetextus non jejunantium, 327. Perpauci non jejunant, multi ante jejunium quique dierum vino indulgent, 333.

Jesus Christus magister pietatis, 96. Per Jesu Christi adjunctionem Paulus incarnationem et Passionem et Resurrectionem ob oculos ponit, 83. Nam illud, Jesus Christus, tales foveat notiones, 83. Jesus Christus vetuit discipulis ante Passionem, ne se Jesum Christum esse cuiquam dicerent, 83. Volebat enim id ab eis tum demum praedicari, cum in caelos ascendisset, 83.

Joannes Basilii discipulus, 96.

Joannes Baptista, 124, 130. Solitudine relicta ad arguendam iniquitatem accurrit, 135. Licet mortuus adhuc loquitur, 135. Joannes baptizavit in aqua, Dominus in Spiritu, 30.

Joannes episcopus, 183.

Jobi patientia, 345, 346, 347. Job animi fortitudinem et patientiam edocet, 75. Jobi tentationes, 311. Jobi vox admirabilis usurpanda in rebus adversis, 78.

Joseph castitatis exemplum, 373. A Josepho castitatem edocemur, 75. Josephi virtutem non vicit furor impudicae, 134.

Joseph episcopus, 183.

Jovinus episcopus, 183, 210, 218.

Jovinus comes, 233.

Judas suspensio interire maluit, quam cum dedecore vivere, 370. In hoc melior is qui in turpibus impudenter sunt, 370. Judae lapsus magnum documentum, 126.

Judaei in captivitate dissolutum est regnum, 362. Salsathiel et Zorobabel post captivitatem praerant modo magis populari, 362. Translato ad sacerdotium imperio, quia tribus regia et sacerdotalis permiscebantur, 362. Quare nemo post Zorobabiam sedit in throno Davidis ex regia tribu, 363. Ne ipse quidem Christus sedit in throno corporeo Davidis, 363. Sed thronus in quo sedit, regnum est eversioni nulli obnoxium, 363. Judaeorum filii ad Dei cultum compelluntur, 134.

Judex non debet parem paribus peccatis poenam imponere, 396, 474. Inceptor mali gravius puniri debet, 396, 474. Judex justus non est qui ea quae vult judicat utilia, 444. Judices, cum morte damnant, remouent vela, peritissimos quosque advocant, 340, 341. Multum deliberant, necessitatem deplorant, 340, 341. Judices non interpellandi de us quae in Ecclesiis peccantur, 425. Ad judices saeculares non pertinent rerum ecclesiasticarum examina, 344, 345. Judicibus reos ab episcopis tradendos non esse putat Basilius, 428. Neque etiam eripiendos, 428. Qui judicium fert de aliqua re, peritus esse debet illius rei, 303. Judicandus absens nemo, 305, 304. Nemini crimina decernit si solus contendat, 304. Ipsa saeculi consuetudo docet expectandam defensionem absentis, 304, 188. Basilius petit, ut

moneatur, si sanabilia sunt delicta, 303. Sin autem insanabilia, palam arguatur, episcopi advocentur, spectantissimi a clero cujusque Ecclesiae congregentur, 303. Episcopi omnes adesse debent, si quis ex eadem provincia ob canones judicetur, 343. Rogat Basilius ut judicetur in patria, nec in exteram regionem pertrahatur, 343. Iniquum judicari ab episcopis, quibuscum nondum de questionibus ecclesiasticis convenit, 343. In judiciis victoria non sine detrimento, 441. Judicium unde vi, 76. Judicium a Juliano datum mulieri, cujus filius veneno sublatus, 124. Judicia naturalia non egent documento, 89. Non judicandum ante tempus, 304. Judicia humana fugiens Paulus, vitam suam Dei judicio reservabat, 304.

Judicii dies et horae ignorantem prae se fert Christus ob nostram infirmitatem, 84, 85. Diem appellat accuratam eorum, quae de Deo cogitantur, comprehensionem; horam vero unitatis et monadis contemplationem, 83. Diem et horam nescire se dicit, quia non est secundum incarnationem extrema beatitudo et contemplatio per diem et horam designata, 83. Judicium Christi quam inexorabile, 304. Libri aperiuntur omnia acervatim, ut ab omnibus angelis et hominibus exaudiri possint, clare et aperte revelantes, 304. Non summam res cernuntur, sed singula velut in tabella, 617. Animae ad Christi tribunal raptas status, 330. Judicii extremi descriptio, 159, 330. In judicio extremo mali dissecabuntur, id est, penitus separabuntur a Spiritu sancto, 34. In judicio extremo malorum ignominia, 159. Nullus erit mediator Dei et hominis, 125. Testes erunt oculi justorum, 208.

Judicii terribilis nunquam intermittenda cogitatio, 261, 263. Judicium Christi ante oculos in omni actione et sermone habendum, 257. Dei athleteae prope finem vitae a saeculi principe examinantur, 330. Quibus insident maculae peccati, hi detinentur, 330. Integri et invulnerati in requiem transferuntur, 330.

Jugum divinae conjunctionis, 153.

Julianus Basilium invitat, ut ad se properet ac publico cursu utatur, 122. Insitaci sibi a puero lenitatem attribuit, 123. Omnes qui sub sole degunt, sub suam potestatem redactos ait, 123. Sperat se Persarum et Indorum ac Sarcenorum regiones vastaturum, 123. Basilium accusat, quod se Romanorum imperio indignum dicitur, 123. Auri milia libras imperat, quae nisi Caesarea transeunti afferantur, vastaturum se urbem minatur, 123. Sancit veneticos nusquam esse, 123. Supra Deum verticem tollit, 124. Sacras litteras cum Basilio didicit, 124. A Juliano veritas prodita, 93. Basilius praedicit brevi futurum, ut is penitus exarescat, 93.

Julianus Basilii amicus, 98. Julianus vir pius ac sibi constans, qui magis usum amiserat, 431.

Julitta vidua, 200. Basilii consanguinea, 202. Tutor illius haereditatem promiserat se amplius ad solvendum tempus concessurum, 201. Postea promissi immemor viduam urget, 201. Promiserat etiam se sorte persoluta usuras remissurum, 202. Ne hoc quidem promissum servat, 202.

Jurare nefas, 93. Quidquid his vocibus est et non amplius est, diabolo attribuitur, 134. Precatur Basilius ut sibi vita non pacificetur, nisi pacis studio Coloniam venerit, 218. Coram Domino se promittit nihil praetermissurum, quod in se situm sit, ut satisfaciat Satalensibus, 197. Juramenta fugiebat Gregorius magnus, 312. Juramentis horrendis quidam monachus astringebat ad Deum confugientes, 134. Vituperatur ut perjuri sponcor, 134. Sperat Basilius Deum non passurum Ecclesiam ab homine jussum randum contra Evangelia exigente lacerari, 275. Ille qui juravit sacramenta gentilia, anni octo poenitentiae, si inter tormenta cesserint, 329. Anni undecim, si sine magna vi cesserint, 329. Jusurandum rusticis imperatur ob vectigalia, 178. Qui ita faciunt, mortem animabus inferunt et Deum ad iracundiam provocant sine causa, 178. Qui jurant se male alicui facturos, vituperandi ob jusurandum, nec illud exsequi debent, 204. Jurisjurandi species consideranda, et verba, et animus quo juraverunt, et sigillatim quae verbis addita fuerunt, 274. Qui jurant ordinationem se non accepturos, non coguntur pejorare, 274. Antiocheni presbyteri juraverant coram infideli viro territi, se amplius sacerdotio non perfuncturos, 290, 291. Censet Basilius ut a publicis conventibus abstineant, privatim munia obeant, 291. Blandorem autem, qui leoninum translatus erat, in clerum suscipi posse existimat, 291. Jurisjurandi interpretatio oeconomiae causa, 274, 275. Etiam si jurasset Callisthenes se servos ad supplicium secundum leges traditurum, illius jusjurandum violari negat Basilius, si eos summum legibus ecclesiasticis, 167.

Iustorum corporis vel umbra apud pios quovis honore digna, 107.

Juventus vernis floribus citius defluit, 422. Juventotem malorum turba comitatur, 337. Gravissima poena ab insi-

plente juventute gubernari civitatem, 387. Seni tamen vi-
cioso præferendus juvenis mente canus, 387.

L

Laban aliquo opus est, qui nos liberet ab Esau, 81.

Labor manuum hymnis condiendus, 72. Ex officina in
aliam officinam transire non oportet, 100. Non oportet ab
uno labore ad alium transire, nisi necessario alicui soli-
venendum sit, 100. Laborandum silentio, quantum fieri
potest, 99. Non oportet distrahi opere immoderato, 101.
Non enim frugalitatis termini transeundi, 101. Qui in ali-
qua re occupatur ad Christi gloriam, vim sibi ipsi facere
debet ad opus recte faciendum, 100. Labor unicuique arti
adjunctus, 96. Non ille quidem propter se expetendus, sed
propter bona quæ expectantur, 96. Labore parva dili-
gentius conservantur, 478. Facile parabilia spernuntur,
478.

Laconica scydale, 73. Laconicæ litteræ, 93. Laconico
epistole nullus labor, 97. Laconicus cædes, 169.

Lacryma erumpens dolorem lenit, 183. Lacrymæ quo-
modo oriuntur, 343. Lacrymæ in precibus, 134. Lacrymæ
immodicæ et ejulatus vituperantur, 343. Ob lacrymæ
compressas multi in morbos gravissimos incidere, non-
nulli mortui, 343. Lacrymatus est Christus Lazari causa,
ut luctus nostros immodicos sanaret, 343.

Læstrigones, 237.

Lamech immerito occidisse putatur Cainum, 399. Duas
cædes perpetravit Lamech, 399.

Lampeus, 353.

Lampsacum proficiscentes episcopi Basilium Eusino
accersunt, 333. Lampsaci formula fidei edita, 382.

Laodicea Syria, 389.

Lapsus alios erigere non potest, 480.

Laqueum in eundem ne bellua quidem tertio inclinat,
131.

Latina lingua angustior, 322.

Lausus spectabilis tribunus, 124.

Lectioni preces succedant, 73.

Leontius Nicææ persequator, 289.

Leontius sophista disertissimus, 97. Huic Basilus sua
mittit adversus Eunomium scripta, 97. Leonii litteræ,
etiâsi criminationes sint, gratæ Basilio, 98. Nemo con-
fuctor Basilio quam Leontius, 114.

Lex nullum dabit spirituale donum, 27. Baptismi in
Mosen et mare tanta a nostro differentia, quanta summi a
veritate, 27. Non exuebant veterem hominem, non indu-
ebant novum, 27. Nulla in mari peccatorum remissio et
renovatio, 27. Auxilium per legem datum, a Spiritu san-
cto datum, 33. Legis observatio in adventu Christi abo-
lita, ut lucerna inutilis adventu solis, 44. Legis iustifica-
tiones transcendere debemus, ac neque jurare, neque
mentiri, 99. In legibus Ecclesiæ spes salutis positam ha-
bemus, 167. Legis vim habet mos, 249.

Libanius episcopus, 183.

Libanius diaconus, 414.

* Libanius olim adolescentem Basilium mirabatur, ob
virtutem et eruditionem, 453. Ubi audit eum in patriam
reversum et præstantissimum vitæ genus ingressum esse,
et ipsum et Cappadoces beatos prædicavit, 453. Libanius
et Basilus olim sibi invicem cuncta erant, 462. Libanius a
Basilio impetrare non potuit, ut se introduceret in pro-
fundum homerici furoris, 438. Ad Libanium mittit Basilus
quoscunque potest Cappadoces, 452, 454. Libanius accipit
Basilii epistolam, cum multi adessent honorati, in his
Alypius, 454. Legit tacitus seque victum ait pulchritudine
epistolarum, 454. Legit coram omnibus Alypius, 454. Pro-
nuntiant mentitum non esse Libanium, 453. Respondet
Basilus se cum Mose et Elia nunc versari, 453. Si quid
olim didicisset, id die oblitteratum, 453. Anxii filium ei
commendat, 453. Libanius plurimi facit litteras Basilii,
et quos ad se mittit juvenes, 453. Queritur quod a solis
Cappadocibus injuria afficiatur, 453. Libanii laudibus re-
spondet Basilus se esse piscatorum discipulum, 461. Li-
banus rogat Basilium ut sibi orationem suam mittat con-
tra ebrietatem, 431. Libanius hominem morosum oratione
describit, 460. Tota civitas ad audiendum confluit, 460.
Rogat Basilus ut hanc sibi orationem mittat, 460. Liba-
nius episcopos vellit, 459. A Basilio ligna petit, ne sub
dio hiemet, 459. Basilus Libanium remordet, ac episco-
pos quæstum ex verbis non facere demonstrat, 459. Mit-
tit tot ligna quot milites in Thermopylis pugnare, 459.

Libellus repudii, 342. Libellus famosus ecclesiæ valvis
affixus, 427. Ob libellum famosum infligitur a legibus exsi-
lium, 427.

Liberi homines nihil intentatum relinquunt, ut civis
statum integrum retineant, 238. Liberi sunt qui effuge-
runt paupertatem aut bellum, aut aliorum cura non indi-
gent, 43.

Liberius beatissimus episcopus, 406.

Libero animi proposito si non ageret homo, evanesce-
rent spes Christianorum, 476. Nec fur nec homicida pec-
caret, si ne volens quidem manum continere posset, 476.
Ubi necessitas et satum, ibi nullus merito locus, 476. Le-
cet nobis ipsis tranquillam vitam facere cum volumus, 431.
Vide, 432.

Liberorum bonæ educationis merces a Domino, 449.
Liberorum inanis prætextus ut præceptum eleemosynæ
eludatur, 493.

Librario præcepta recte scribendi tradit Basilus, 452.

Libyæ dux, e Cappadocia ortus, ab Athanasio excommu-
nicatur ob crudelitatem et flagitiosam vitam, 132.

Limyra, 331.

Lingua virginis pudica et virgo esse debet, 607. Lingua
noviorum in morem aures alluens, 107. In linguarum di-
visione utilitatem dictionum providit Spiritus sanctus, 63.

Litanæ, preces ad penitentiam institutæ, 311.

Litigantes malunt multis amissis pauca lucrari, 441. Li-
tigantes duos commendat Basilus cuidam amico, 442. Ut
vel prohibeat quominus ad iudicem introeant, vel injuriam
patientis faveat, 442. Basilus virginem famosis libellis læ-
sam hortatur, ut se non ulciscatur, 427. Lites inferentem
non vituperat, 428.

Litteræ veluti quoddam supplicantis insigne, 423. Fro-
stra de huiusmodi rebus his scribitur, 431. Litterarum pauci-
tatem gaudet Basilus sibi instar maximæ injuriæ obijci,
313. Per litteras colloquium his qui congregari non possunt,
magnum solatium, 333. Dei donum est ut homines longe
distant per litteras colloquantur, 287. Litteræ, modus col-
loquendi inter absentes, 267. Deus dedit duplicem cognos-
cendi modum per congressum et per litteras, 287. Ex
litteris animi effigies perspicitur, 333. Litterarum bajulus
qui epistolæ loco esse possit, 444. Aequum est calamo et
atramento ac vili charia amantes redamare, 431. Litteris
inanimis res magnas committere periculosum, 91. Littera-
rum sermo iners et inanimus, 246. Litteræ ut ad virgi-
nem scriptæ, 136. Litteræ canonicæ, 345. Sanxere patres
ut brevibus notis communionis signa a terminis usque ad
terminos mundi circumferrentur, 301. Eusebium rogat
Gregorius, ut sibi per litteras benedicat, 237. Litteræ
episcoporum a episcopos a clericis deferuntur, 141. In
litteris communibus adungebantur absentes, 161. Mos
antiquus ut episcopi ad Ecclesias scriberent, quarum pa-
stor obierat, 136. Sine litteris explorandi quorum de fide
non constat, 331. Tum re perspecta scribendum, 331.
Litteræ, quibus aliquis excommunicatur, ubique legun-
tur, 136. Etiâsi episcopus ad Judæos aut gentiles scri-
bat, accusari non potest, 345.

Liturgia in domibus privatis, 347.

Locus sanctorum Spiritus sanctus, 52. Est etiam sanctus
Spiritus sancto locus proprius, ejusque templum, 52.

Lollianus Pheii episcopus, 331.

Longinus presbyter depositus, 274.

Lotus Homeri, 267.

Lucernales preces, 62.

Lucius diaconus et monachus, 390.

Lugendum cum iugentibus, sed moderate, 345. Luctus
insignia, 344. In luctu lumina in civitatibus non accen-
duntur, 169.

Lupi cum agno contentio, 277.

Lusciniæ verno tempore tacere non possunt, 97.

Lycæones cum Basilio communicant, 307.

Lycia. Ibi nonnulli recte sentiunt et communionem Ba-
silii appetunt, 331.

M

Macarius S. Basilii discipulus, 96.

Macarius presbyter Myrensis, 331.

Macedoniæ episcopi decernunt recipiendos qui fidem
Nicænam recipiunt, 306. Cum Basilio communicant, 307.

Macedonius episcopus, 323.

Machabæorum mater laudatur, 79.

Maerina celeberrima mulier, 306. Custodiebat et infanti
Basilio tradebat Gregorii verba, quæcunque ad ipsam per-
venerant, 306. Basilium a teneris instituit, 338.

Menades, 168.

Magistratus ut medici, ex alienis malis proprios perci-
piunt dolores, 333. Saltem qui vere magistratus sunt,
333.

Magistri alacriores, cum dociles discipuli, 432. De suis
discipulis debent esse solliciti, 432.

Magnanimitas et clementia quomodo conjungendæ, 73.

Magnanimitas in ulciscendo et servando, 204.

Magnenianus comes, 262. Magninianos, 449.

Magnus Basilii discipulus, 432.

Magorum ab Abrahamo genealogia, 393.

Magusæ per agros Cappadociæ sparsi, 394. Coloniam

Mens intelligibilia attingit, ut sensus sensibilia, 89. Sensus nemo docet ut operentur, ita nec mentem ut intelligibilia assequatur, 89. Quemadmodum sensus, si agrotent, egent tantum curatione; ita et mens eget tantum fide et recta vita, 89. Mens nostra crassior effecta terra obligata est et luto admiscetur, 86. Interim Deum ex rebus creatis cognoscit, donec paulatim aucta ad nudam divinitatem aliquando accedat. Mentis nostrae quam angustae cognitiones, 93. Mens praeclarum quiddam est, 353. In ea id quod est ad imaginem Creatoris, 353. Mentis operatio praeclarum quiddam est, 353. Mentis tres operationes, 356. Aliae per se pravae, aliae per se bonae, aliae non per se, sed pro utentium proposito bonae aut malae, 356. Mentis pedes preparant fides et recta vita, 89. Mentis primum bonum est Deum cognoscere, 356. Mentis evagatio prorsus amovenda ut virtus acquiri possit, 473. Mens quieta et pacata esse debet, 71. Curis distracta veritatem conspiciere non potest, quemadmodum nec oculus circumactus clare intueri, 71. Mentis consilia quae vera in Deo commovetur, 109. Mens intrase manens parva intuetur, 356. Deceptoribus se tradens invisus versatur absurdus, 356, 357. Si Spiritus se tradat, divinitatem intelligit, 356, 357. Mentis dum adsunt virtutes, 356. Prava una quae demonum est, 356. Divinior altera quae ad Deum similitudinem deducit, 356.

Mensa. Ad mensam preces ante et post cibum faciendae, 73. Edendum summa cum molestia, 74. Ex ciborum natura et corporis structura, divinarum laudum materia ducenda, 74. Hora una capiendi cibo destinata, eademque per circuitum revertens, 75. In cibo necessarium praecipue sectandum, 74. Panis et aqua et legumina explebunt necessitatem, 74.

Mesopotamia monasteria habet, 310. Mesopotamiorum lingua vernacula, 63. Mesopotamius quidam et linguae huius peritus, et sententia incorruptus, cum Basilio collocutus, 63.

Mestia, 274.

Metropoli dum providetur, simul aliis ecclesiis providetur, 350.

Miles magnae pietatis, 200. In militari etiam vita perfectus Dei amor et charitas servari potest, 200. In militia inexpugnabilis virginitalis custodia, si voluntas immota sit, 209.

Milo, 433.

Minae non suspitionem, sed hominis iam persuasi iracundiam declarant, 104.

Mindana, 275.

Minister, id est, subdiaconus, 148, 149, 327. A ministerio digamos exclusit canon, 275.

Minos, 438.

Miracula per Spiritum sanctum, 53, 41. In sanando Hypatio his qui dona habebant, nihil eorum quae solebant operari concessum, 111. Quare mittit cum Basilius ad Eusebium Samosatensem, 111. Non longe Samosatis fratres nonnulli haec dona habebant, 111. Sancti Gregorii Neocæsariensis miracula, 62. Si quis ascetam invitet in domum suam ut sanat agrotos, is potius imitari debet fidem centurionis, 127. Precante asceta quocunque in loco, et agrotis credente se ejus precibus sanatum iri, evenient omnia ex sententia, 127.

Misericordia in quo posita, 579. Misericordias Domini in nos convertere debemus, clementia aliis exhibenda, 202. Meminisse debemus homines nos esse, et tempora exspectare quibus ope divina indigebimus, 202.

Modad, 51.

Modestia in omnibus tenenda, 89.

Modestus praefectus humanitatem exhibet afflictæ Cappadociae, 172. Scribit ei Basilius de immunitate clericorum, 198. Scribere non audeat de ulla re privata, 201. Praefectus fiduciam dat scribendi, 203, 423. Hinc multos ei commendat Basilius, 203, 422, 423.

Modus omnis optimus, 90.

Molestiae praeteritae grata recordatio, 218, 353. Per molestias ipsas novit Deus implere consolationes, 448.

Monachi officia, 99, 100. Monachi nec pecuniis, nec corporeo labore prodesse possunt publicae rei, 423. Neque pecunias neque corpora habent, 423. Rogat ergo Basilius ut tributis eximantur, 423. Pauperem amplexi vitam, 593. Manibus sibi necessaria comparantes diu abesse a suis arduis non possunt, 393. Labore manuum vivunt, 174, 311. Et impertuntur egentibus, 174. Sole illucescente labor manuum non solum hymnis et canticis, 72. Monasterium propriis manibus extruebant monachi, 390. Nefas quidquam sibi proprium retinere, 71, 479, 497. Omni materia saeculi exuli debent, qui asceticam vitam amplectuntur, 474. Serpentem imitari debent, senium exuentem, 474. Non oportet distrahi multo opere; non enim transeundi frugalitatis termini, 101. Copia ultra necessitatem perducta, avaritia est, 101. Nihil ultra id quod necessarium est,

aut ad magnificentiam exquirendum, 100. In monasterio omnia, tanquam ad Dominum pertinentia, diligenter tractari debent, 99. Nihil ex his quae utenda traduntur, ut proprium quisquam habere aut reservare debet, 99. Viliora quaeque adhibenda ad usum corporis, 100. Non oportet ex una officina ad aliam transire, 100. Monachorum humilis vestis, crassum vestimentum, zona, et ex rudi corio calceamenta, 338. Praescribit Basilius oculum tristem et deorsum vergentem, comam squalidam, 74. Vestem sordidam, tunicam unam et cingulo mediocriter ascriptam, incessum nec vehementem nec segnem, 74. Pavem et aquam et legumina apponi jubet, 74. Horam unam ad edendum, eamque per circuitum revertentem, 73.

Monarchiae dogma, 38, 59.

Monas et unitas simplicis essentiae et incomprehensibilis propria, 82. Monadis et unitatis contemplatio, 83.

Monastica vita institutam vere beatam, 101. Via ad Domini mansiones deducens, 101. Institutum angelis aequale, 473. Evangelicum vivendi genus, 261, 310. Monachorum semota ab urbibus vita, 150. Domi maneant, opus Dei in quiete perficientes, 349. Caveant sibi ab haereticis, 349, 81. Monasterium ingredienti hoc primum est enitendum, ut mens pacata et quieta sit, 71. Pravae consuetudines primum dediscendae, 72. Asperitates et incommoda arctae vitae ante oculos illi ponendae, 101. Praeficiendus is magister quem ipse petierit, 102. Imbuendus elementis, ac deinde admittendus, 102. Quomodo probandi qui vitam asceticam amplecti volunt, 478. De servis et conjugatis ad hoc institutum accedentibus, 479. Statim ac dies incipit, hymnis et canticis Deus laudatur, 72. Praeceptis lectionibus succedant, 73. Quod aliis est diluculum, id monachis media nox, 73. In monasterio nec clamor fieri debet, nec quivis motus aut species aberrationem a Dei praesentia significans, 99. Fratri cuilibet non concedendum ut cum hospitibus colloquatur, 99. Observanda quae a sanctis Patribus statuta et scriptis mandata sunt, 102. Nihil negligendum, sed minima quaeque quae in Evangelio scripta sunt observanda, 261. Non oportet quemquam sui ipsius esse dominum, sed ut in servitute traditum fratribus, ita omnia facere et sentire, 99. Perutile est ut unum omnes sibi ad imitandum proponant, 354. Praepositis approbantibus facienda omnia, 100. Ne laudabilia quidem sine praepositi licentia fieri debent, 354. Monasterii praepositus interdum a fratribus moneri debet, 482. Non arguenti peccata grave imminet iudicium, 482. Communis vita ad exemplum apostolici instituti, 433. Basilio non placet vita testibus carens, 433. Satiis est ut quisque et pro se et pro fratris progressu mercedem accipiat, 433. Hanc sibi invicem conciliare debent continuis colloquiis et adhortationibus, 433. Virorum professiones antea tacitae, 292. Sed censet Basilius ut interrogentur, et clara sit professio, 292. Monasticam vitam multi audent incipere, pauci ut par est, absolvunt, 123. Sacrilegus qui se dicavit Deo et ad aliud transit vitae genus, 511. Monachi lapsi status deploratur, 131, 132, 134. Ascreta vitii inquinatus pantherae pellic similis, 473. Monachis carne lapsis anni quindecim ut adulteris, 326. Monachus in Scriptoris peritus, et alius docendo et praedicando utilis, 131. Monachus quidam sanctorum ora excipit osculo, manus ejus multum forent, ejus genua servi Dei venerando amplectuntur, 134. Monachorum curam gerere officii sui esse ducit Basilius, 423. Ob monasteria virorum et mulierum incusator Basilius, 310. Laudi ducit, quod ejusmodi homines habeat, quorum conversatio in caelis, 310. Monasteria in Aegypto, in Palaestina et Mesopotamia, 310. Ibi perfecta monachorum vivendi ratio, 357. Monasteria vocantur fraternitates, 339.

Morborem animi, ut et corporum, tria genera, 482. Morbos tanquam certamen iusti suscipiunt, 364. In morbis dignum Deo nos gerere debemus, 319. Si morbos cum gratiarum actione suscipimus, Deus vel sedabit dolores vel in futura vita remunerabit, 319.

Mors verae vitae initium his qui secundum Deum vivunt, 197. Mors iustorum pretiosa, ortus hominum minime pretiosus, 556. Mors semper ante oculos habenda, 434. Mortis responsum qui in se habent, his non molestum est pro fide affligi, 64. Athanasium Ancyranum saepe reprehendit Basilius quod in carne propter suos manere non praeferebat, 109. E periculo mortis erepti debent eandem semper mentem habere, quam periculi tempore habuerant, 105. Exhibeant se Deo tanquam ex mortuis viventes, 105. Mortalis naturae cogitatio arceat omnem de rebus terrenis gloriandi materiam, 533, 534. Nec divitiae nec gloria nos sequuntur, 534. Imo saepe haec ante sepulturam mutantur, 534. Flos senis res humanae, 531. Una nox, una febris scenam nigrat, 535. Mortis verae aculeus peccatum, 135. Est causa aliqua hominibus indeprebensa, cur alii citius abripiantur, alii diutius permaneant, 78. Lex Dei,

ut quisque suo tempore e vita discedat, 108, 437, 439. Omnes creaturae peribunt, quarum parsumus, 79, 438. Non lugendi quos brevi sequemur, 79, 438. Resurrectionis dogma in prius consolari debet, 79, 438. Omnes in hac vita, tanquam in via, ad idem diversorium tendimus, 78. Præceptum Dei est, ut Christiani non lugeant mortuorum causa ob spem resurrectionis, 77, 439. Amittis propinquos non dolendum, quia tempus sejunctionis longum non erit, 78. Ob mortem propinquorum non lugendum, 309, 439, 556. Mortalem mori quid mirum? 79. Nil mirum si ex mortali genitus, mortalis pater factus est, 436. Mors immatura, non doloris accessio esse debet, sed eventus solatium, 79, 436. In morte filii Nectarii incursum mali demonis deplorat Basilus, 79. Qui vitam amisit et qui mutuo dederat restituit, 78. Mors boni mariti non moleste ferenda, sed gratiae agenda ob talem convivium, 438, 439. Mors pastoris non ferenda sine dolore, 107, 436. Sed dampnum quidem sentiendum, at dolori non succumbendum, 107, 436. Mortuus pastor concinne velut a lugubri choro descendens, 107. Mori lucrum pro Christo, 96. Mortui calidis non juvantur, 228. Mortuorum cadavera erant abominanda cum Judaice homines interirent, 556. Secus apud Christianos, 556. Mortuis officia naturae jure debita, 441. Mos vim legis habet, 249.

Moyses legationem deprecatur, 577. Consilium accipit a socio, 580. Moysis lenitas, 565. Lugendi animo in eos insurgens, qui in Deum peccaverant, lenis in calumniis illi inflicis, 73. Non remisit manus ab aurora ad vesperam, 370. Ob unum verbum non ingressus in tertiam promissionis, 126, 307. In Spiritu Deum potuit exultenter videre, 52. Profanos extra cancellos sacros statuit, purioribus prima astra, Levitis ministerium, sacrificia sacerdotibus assignat, 53. Uni certo die quotannis, ac certa hora concedit ingressum in Sancta sanctorum, 53. Sciebat enim trita et obvia contemni, seposita ac rara admirationem habere, 53. Moysis nomine lex significari solet, 27. Typus fuit Christi, non sancti Spiritus, 27.

Mulier extraneae sive subinfectae prohibetur, 149, 150. Mulieris pudicæ et impudicæ discrimen, 574. Magnū periculum in spectandis mulieribus indecore se gerentibus, 574. Quidam plingunt nigro colore supercilia, alium in corpore colorem, rubrum in genis adriscent, 574. Vituperantur, quæ genas et crines alieno flore intingunt, 74. Quidam in basilicis martyrum, velamentis a capite reiectis inhoneste saltaverant et cantaverant, 575. Muliercula impia episcopum facit artibus suis hominem pestilentem, quo utebatur ad arbitrium, 575.

Multitudo. Non multitudo est quæ salvator, sed electi Dei, 392. Etiam si unus salvetur, ut Lot, manere debet in recto iudicio, 392. Insidias Christo struxerunt principes sacerdotum et scribæ et seniores, 392. Pauci ex populo ejus doctrinam susceperunt, 392.

Mundus interdum in Scriptura non globus a celo et terra constans dicitur, sed radica hæc vita, 43. Interdum homines carnales mundos dicuntur, 43. Secessus a mundo in quo positus, 71, 479. Mundi curis distractum, si non nubat, rabide cupiditates, si nubat, alii tumultus perturbant, 71. Mundi bonis admista mala, quæ longe exsuperant, 128. Mundi malorum et vitiorum descriptio, 124, 129. Nos non propter mundum, sed mundus propter nos, 430. In mundi creatione aves et pisces eandem sortiti sunt generationem, 273. Mundi figura transmutabitur et creatura omnis dissolvetur, 251. Cælum dissolvetur, sol, stellæ, terra ipsa amplius non erunt, 79. Mundi constitutioni nunquid temporis dispersit, dubitat Basilus, 253. Naturali contemplationi etiam de sancta Trinitate doctrina admiscetur, 89. Ex rebus creatis convenienter Creator consideratur, 91.

Murmurandum non est, nec in rerum necessariorum inopia, nec in operum labore, 99.

Musonius episcopus Neocæsariensis laudatur, 106, 107, 108. Is veterum Ecclesiæ institutorum defensor erat, 106. Ecclesiam suam ad veteris Ecclesiæ normam regebat, 106. In conciliis primo loco omnium concessu non secundum ætatem sedebat, 107. Ecclesiam suam ab hæresis tempestate intactam servavit, 107. Cum Basilio ob antipathas quasdam opiniones concurrere noluit ad pacificandas Ecclesias, 108. Semper lumen cum eo idem sensit, 108.

Myra, 531.

Mysterium non est quod ad vulgares aures effertur, 33. Hinc quaedam dogmata arcana tradita, 53. Aliud est dogma, aliud prædicatio, 53. Quæ intueri nefas non initiatis, ex scripto vulgari non decebat, 53. Mysteriorum patefactio bonum Spiritus sancti, 33.

N

Narses episcopus, 183.

Nathan sic objurgavit Davidem, ut succensere non posset arguenti, 74.

Naturæ consideratio reprimat animi tumorem, 421. Natura eorum diversa, quorum definitio diversa, 281. Naturæ identitas colligitur ex identitate operationis, 281. Natura eorum diversa quorum diversæ operationes, 280, 281.

Naufragia circa fidem crebra, 253.

Navalis prælii descriptio, 64.

Navigantes non libenter merces ejicient, sed ut naufragium effugiant, 212. Navigantibus grata fax in mari splendens, præsertim si mare intumuerit, 193.

Nectarius Basilio cognitus a puero ex optimis dotibus, 428. Vir pius ac dives unicum filium in ipso ætatis flore amittit, 77. Illius mors plaga existit Cappadociæ et Ciliciæ, 79. Nectarii uxor Christiana et in omnes benigna ac mansueta, 78.

Neeman non apud Dominum magnos, sed apud Dominum suum, 276.

Negatoribus Christi anni octo penitentiae, si inter tormenta cesserint, 529. Anni decem, si sine magna vi cesserint, 529. Si extra persecutionem; communio in exitu tantum, 528.

Neocæsarea vicina Cæsareæ, 108. Dux Ecclesiæ olim fraternis animis conjuncta, 307. A Gregorio basis hujus Ecclesiæ fundata, 107. Post Gregorium summi viri semper præfuerunt, 108, 303. Neocæsarienses Gregorii magni memoriam semper recentem retinent, 63. Nullum institutum, aut dictum aut ritum mysticum ejus traditioni addiderunt successores, 63. Hinc multa apud eos imperfecta, 63. Apud eos non erant monachorum et virginum cœlus, 310. Nec vigiliæ et communes psalmodiæ, 311. Accusantur tamen quod nihil ex Gregorii institutis conservent, 311. Is enim non operiebatur in precibus, 312. Juramenta fugiebat, 312. Mendacium et calumniam abominabatur, 312. Neocæsaream principalem plurimi faciunt Basilus, 156, 157.

Neocæsarea visa est habere successorem Musonii et conquiscent, 110. Cum Neocæsariensibus Basilio multæ necessitudines, 305. Charitatis præceptum, fidem magistri Gregorius ejusque successores, corporeæ conjunctiones, 305. Neocæsarienses tamen videntur ei esse irati, 305. Aures utrasque calumniarum aperierunt, 304. Vita Basilii et fides calumniae petuntur, 304. De Basilio non honorifice loquuntur, 312. Pro Basilio amici nonnulli prælia sustinent, 312, 313. Episcopus Basilii consanguineus, 313. Unus præcipue Basilio calumnias struit, 304, 305. Aut scripta Basilii hujus mundi sapientia nili, 306. Neocæsariensis Ecclesia navigium gubernatore destitutum, 314. Tempestatem excitant qui ad clarum sedent, 314. Valde indoctus is qui Basilio calumnias struebat, 305, 310. Neocæsariense presbyterium non respondet literis Basilii, 309. Consentiant omnes in ejus odio, 309. Ubi episcopus sancta et nefanda in Basilium conclamatione, 309. Illius congressum fugit, et doctrinam ut perniciosam calumniatur, 309. Somnia etiam comminiscuntur, 309. Odi causa prætextitur, Psalmorum consuetudo apud Cæsaream, 309. Monachorum et virginum cœlus, 309. Dicunt hæc tempore Gregorii non fuisse, 311. Neque etiam tanta illius erant tempore, 311. Postulat Basilus ut scripta sua examinentur, 305. Consentit ut ea examinent per se ipsi Neocæsarienses, 306. Neocæsarea perturbata, cum prope accessisset Basilus, 313, 314. Rumor illuc venire Basilium, 313, 314. Plurimi fugiunt, 313, 314. Arioli terrorem spargunt mercede conducti, 313, 314. Basilium fabulam faciunt in convivii publicis, 314. Basilii doctrinam cum pharmacis exitiosis comparant, 317. Venenum contra illum circumferunt, 318. Ferina et rationis expers populi socordia, 320. Episcopi inveterata mali consuetudo, 320. Is auctor omnium injuriarum, quæ Basilio factæ sunt, 313, 314. Odi causa invidia, 314. Fugiebat congressum Basilii, ne ab eo argueretur hæresis, 314. Renovabat enim hæresim Sabellianam, 314, 310. Dixerat nomen Unigeniti traditum non esse, sed nomen adversarii, 315. Scriptum quoddam miserat Meletio et Anthimo, 316. Aiebat Gregorium dixisse Patrem et Filium cogitatione duo esse, hypostasi unum, 312, 316.

Neocæsariensis civitas multis malis præoccupata, 107. Gregorio longissimam tranquillitatem Deus concessit, 107. Soli vel cum paucis tranquillè in tempestate ab Ariamis excitata, 107. Basilio per legatos et coram supplicanti ut juventutem erudiat, 314.

Neophytos ordinari ob penuriam probat Basilus, 323.

Nicæa, 281. Ibi magnū pietatis promulgatum præconium, 143. Nicæna fides refertur, 215, 216, 213. Nicæna fides insuperabilis, 174. Ab initio viget in Ecclesiâ Cæsariensi, 213. In ore est Antiochenis, 213. Trecenti decem et octo Patres, 144. Nicænam fidem quidam male interpretantur, 215. Marcellus consubstantiali male exponit,

213. Sabellii sectatores inde ansam arripiunt, ut hypostasim et essentiam confundant, 213. Nicænos Patres negat Basilium hypostasim pro essentia sumpsisse, 213. Non sine afflatu sancti Spiritus locuti sunt, 207. Consubstantialia nonnulli rejiciunt, 145. Partim excusandi, partim culpandi, 145. Postulat Basilium ut Nicæna fides recipiatur, nec ulla vox in ea rejiciatur, 207. In Nicæna fide Spiritus pari honore numeratur et adoratur cum Patre et Filio, 182. Strictim de Spiritu locuti, nondum hæc mota questione, 216, 233, 248, 393. Nicæna fides proponenda redeuntibus ad orthodoxos aut suspectis, 214, 215. Sed aliquid addendum de Spiritu sancto, quia nondum hæc movebatur questio, 216, 233, 248, 293. Nicænam fidem Basilium omnibus aliis præfert, 248. Illam non soli confessores tenebant, sed multi alii in Oriente et totus Occidens, 411. De Nicæna fide detrahit Eustathius, 348. Homoousiastas vocat eos qui illam sequuntur, 348. Nicænorum Patrum heredem se esse Basilium gloriatur, 143. Nicæna synodus sancivit mulieres extraneas non esse, 149.

Nice in Thracia. Ibi formula fidei edita, 382.

Nicias, 198.

Nicopolis, 217. Metropolis sanæ doctrinæ, 333. PietatisATRIX, 353. Nicopolitani illi confessorum et martyrum, 369. Nicopolitanus episcopus, mortuo Theodoto, eligitur Euphronius Colonensis, 349 et seqq. Hunc Nicopolis dederat Coloniam, 351. Hujus consilii auctor Pammenius, qui rem statim ad exitum perducit, 352. Non dedit tempus adversariis sibi providendi, 352. Nicopolim Eustathius venit cum agmine Arianorum, ut dei illi episcopum, 364, 367. Fronto episcopatum accipit ab Arianis, 366, 368. Demonstrat ac hactenus hypocritam fuisse, 366, 368. Unus aut alter cum eo abeunt, at corpus integrum manet, 367. Catholici extra muros precantur, 367. Ceteri in vacuis aedibus recubant, 367. Vicarius vim adhibet, 366. Nondum tamen exsilia et plagæ et carceres et honorum publicatio, 370. Fronto conatur eos decipere rectam fidem præ se ferendo, 370. Nonnulli fluctuant, 370. Sed denuntiat Basilium nunquam se facturum, ut aut Frontonem aut quos ille ordinaverit recipiat, 370. Presbyteri animum despondent ob continuas calamitates, 383. Basilium magnam Dei manum considerat, ac spe pacis allevatur, 383. Persecutio ingravescit, 383. Ne sanguini quidem parvitur, 384. Asclepius quidam ex plagis mortuus, eo quod cum Doec communicare nollet, 384.

Nivitarum penitentia, 521.

Nobilitas ex sola virtute, 475. Nec equi nec canis laus est ex velocibus esse prognatum, 475. Alieno ornatu decorandus non est, qui propria virtute illustris est, 476.

Nomina alia generalia, ut *homo*, 113. Alia magis peculiaris, ut Paulus et Timotheus, 116. Nomina alia communia, alia magis propria, 35. Nomina corporalia sæpe ad intelligentias spirituales transfert Scriptura, 52. Nomina, quotquot de Deo dicuntur, essentiam non significant, sed operationem aut dignitatem, 281. Nomina, quæ circa divinam naturam intelliguntur, nulla secundum melius ac deterius differentia, 278. Ipsum Dei nomen nihil amplius significat quam recti et boni appellatio, 279.

Notario Basilium præcepto tradit, 431.

Noverca infantum non facienda est amita, 251. Novercæ æmulacra implacabiles, 251. Inimici mortuis reconciliantur, novercæ post mortem odisse incipiunt, 251.

Novitates verborum nonnulli effutunt, 372. Unde Ecclesiæ quassatæ, velut vasa luxata, influentem hæreticam corruptelam recipiunt, 372.

Nox. Noctes illuminatæ, 136. Nocturni cantus hymnorum in ecclesiis Orientalibus, 374. Nocturna quies maxime apta ad orandum, 75.

Noxas conscribere, 104.

Nubibus similes plerique homines, 474.

Numerarius, 233. Numerarii duo, 233. Numerarius quidam Ptochotrophium Amasæ ex suis opibus sustentat, 233.

Numerus est signum, quo declaratur multitudo suppositorum, 57. Quidquid unum numero dicitur, simplex non est, 81. Numerus pertinet ad quantitatem, 83. Perit accedente unitate, 86. Nihil addit aut detrahit rebus numeratis, 37. Numerus septenarius, 396.

Nuntiis malorum utile est affligi eos qui Dominum placare possunt, 389.

Nuptiæ secundæ remedium fornicationis, non occasio lascivix, 251. Apud nonnulla animalia in probo sunt, 574. In secundis nuptiis oblivio priorum filiorum, 386.

Nyssa Indica, 70.

Objurgatio cum omni commiseratione facienda, 100, 480. Asperitas fugienda, 74. Si quis se prior per humilitatem abiciat, in increpando molestus non erit, 74. Utilis increpandi ratio in Davidem adhibita, 74. Objurgatio quomodo recipienda ab iis qui curantur, 100, 481.

Oblectamenta præsentis vitæ materiam æterno Igui præparant, 101.

Obtrectatio est de absente detrabere, illius traducendi studio, etiamsi verum dicatur, 99.

Occidens totus, prope modum ab Illyrico usque ad fines orbis nostri, 63. In Occidente summa concordia, 181. Occidentales fide illæsi permanent, ac depositum servant inviolabile, 372. In occidente, uno aut altero perverse deprehensis sentire, magnum existit studium episcoporum, 159. Occidentis diu auxilium expectarunt Orientales, 184, 371. Arcano Dei judicio ascribunt, quod non impetraverint, 184, 371. Necesse est, ut Orientis fidem renovet Occidens, et bonorum, quæ ab Oriente accepit, remunerationem persolvat, 183. Vide 159. Vide Romanus episcopus. Occidentalium fidelum tomum servat Basilium, eorumque fidem sequitur, 411. Occidentales in suis litteris, essentiam nomen Græca lingua tradiderunt, 323. In Occidente toto glorificatur Deus cum sancto Spiritu, 63.

Oculus indesinenter circumactus clare intueri non potest, 71. Oculis non innuendum cum dolo, 99. Oculis tristis ac deorsum vergens menti humili convenit, 74. Oculos recreant caruleæ et virides colores, 113. Oculo inflammato dolorem affert vel tenerrimum lenimentum, 78.

OEconomix causa si quid faciant episcopi afflatu Spiritus sancti, id suscipere debet clerus et populus, 350, 351. Ignoscere debent episcopis, 351. Operam dare debent, ut perficiatur, quod ab episcopis constitutum est, 350. OEconomix ab episcopis sunt, a plebe confirmantur, 353. Quod ab uno aut altero homine pio factum est, id nobis persuadet rem consilio Spiritus fieri, 352. Ubi nihil humani propositum, liquet a Domino corda dirigi, 352. Ubi autem spirituales viri auctores consiliorum, eosque plebs sequitur, non dubitandum, quin communicatione Domini consilium captum sit, 352. Dei ordinationi resistent, qui res constitutas in Ecclesiis a Dei electis non admittunt, 350. OEconomiam erga Euphronium factam valde probat Basilium, 350 et seq. Is Nicopolim translatum tempore difficultatis, 350 et seq. Vide Pax.

OEconomus Ecclesiæ, 423. OEconomi Ecclesiæ Cæsariensis, 365. In domo Basilii manebant, 365.

Offendiculum fratri non ponendum ad scandalum, 149.

Officiales, 289.

Olei unctionem quis sanctorum scripto tradidit, 53.

Olympius, 92, 93. A Basilio exceptus hospitio non magnis sumptibus, 76. Basilio mittit munera, 76. Remedia aggreditur, 76. Basilium Eustathii et Neocæsariensium calumniis afflictum solatur, 223, 318.

Opera bona fiduciam præstant in die judicii, 431. Operum merces a Domino, 433, 446. Operum expertis confessio commendare Deo non potest, 435. Frustra viduarum et orphanorum curam suscipit, qui Deum afficit injuria, 123.

Operatio. Ex operationis identitate colligitur naturæ identitas, 280, 281.

Optimus episcopus, 393. De Ecclesiis sollicitus, et Scripturæ studiosus, 393.

Ordinationes Simoniacæ, horribile peccatum, 147, 149. Quidam hoc scelus pietatis nomine inumbrabant, 147. Putabant se non peccare, quia non ante sed post ordinationem accipiebant, 147. Accipere est, quodcumque accipere, 147. Depositionem illis minatur Basilium, 147. Antequam ministri sive subdiaconi reciperentur, in omnem eorum vitam sedulo inquirebatur, 148. Chorepiscoporum electio, 428. Item presbyterorum et diaconorum in pagis, 148. Præferendus senex magnis ornatus virtutibus juniori ad exteriora negotia idoneo, 174. Reprehendi non debet qui ordinatus est invitatus, sed qui ordinavit, 343. Episcopus e gremio cleri sumendus, 323. Ordinandum esse Neophytum censet Basilium ob penuriam, 323. Ad sacerdotium admitti potest, qui usuras accipit, 273. Modo lucrum injustum in pauperes insumat, et ab avaritiæ morbo emendetur, 273. Laudat Innocentium Basilium, quod, ut Moses, videre velit successorem suum, 174. Basilium querit an vita hominis contra canones ordinati laudabilis sit, ita ut res sanari possit, 213. Ordinationes peregrinæ aut detrectandæ non sint, querit ex Eusebio, 230. Eustathius diaconos et presbyteros ordinat in alienis Ecclesiis, 347. Negat hæreticos episcopos esse, 380, 386. Ordinatum ab hæreticis ad fidei eversionem episcopum non agnoscit Basilium, 370. Declarat se non receptorum pæce reddita eos quos ille ordinaverit, 370. Qui hominum studiis ordinati, omnia ad voluptatem indulgent, 184. Servi sunt eorum, a quibus episcopatum acceperunt, 183. Episcopatus præmium impietatis sub Valente, 184. Qui jurant ordinationem se non accepturos non cogantur peferare, 274. Quidam canon permittit ut ordinentur, 274.

Ordo civitatis, id est, curia, 171.
 Oriens quidquid ab Illyrico ad Ægyptum usque protenditur, 163. Orientis parvitas, 159. In Oriente fides primum illuxit, 185. In Oriente hac voce, *cum sancto Spiritu*, velut tessera suos ab alienis discernunt, 63. Nonnulli vocum novitates effutiant, 372. Orientales fortasse primi ab hæresi vexantur, quia apud eos abundavit peccatum, 374. Verisimilius est hostem machinari, ut ibi incipiat defectio, ubi incepit Evangelium, 374. Præter hæreticorum bellum domesticarum seditiones, 186. Velut Judæi sub Vespasiano, 186. Orientales in ærumnis consolatur pax et concordia Occidentis, 181, 183. Ad Orientem Christiani versi precantur, 54. Unde istud, 56.
 Origenes gloriam deferit Deo cum sancto Spiritu, 61. Illius non omnino sanæ in omnibus de Spiritu opiniones, 61. Pias voces sæpe de Spiritu emisit, consuetudinis robur reveritus, 61.
 Origenes Basilii amicus, 93. Is veritatem scriptis defendit sub Juliano, 93. Hujus filios libenter vidit Basilius, 96.
 Ornatum in vestibus aut calceis querere vana ostentatio est, 100.
 Orphanene, 422.
 Orphanorum res Dominos suos facit, 202.
 Os justa libertate et gratiæ verbis scatens, 109.
 Ossifraga, 386.
 Otium Dei timore destitutum magister pravitatis, 330.
 Otiosus comedere non debet, qui laborare potest, 100.
 Otiosus presbyter, id est, depositus, 150.
 Otreus Melitensis episcopus, 263. Tam dolet quam Basilius de exilio S. Eusebii, 263.
 Oves Christi quinam appellantur in Scripturis, 14.

P

Pagi præpositus, 76.
 Palæstina (In) monasteria, 310.
 Palladia, 228. Hanc Basilius matrem appellat non solum ob propinquitatem, sed etiam ob morum probitatem, 228.
 Palladius monachus, 393. Cum Innocentio in monte Elæone degebat, 393. Rogaverunt Basilium, ut de Domini incarnatione aliquid adderet fidei Nicænæ, 393. Vid. 393.
 Palladius, 431. Is recens baptizatus cum fuisset, hortatur eum Basilius, ut fidelis sit hujus thesauri custos, 431.
 Palmatus ministrans Maximo ad persecutiones, 192.
 Paneratii certamen, 483.
 Panthera hominis imaginem dilacerat, 570. Pantheræ peli similis asceta vitis inquinatus, 473.
 Papa, 212.
 Paphlagonia, 387.
 Parasyngoga conventus ab immorigeris habitos, 268, 269.
 Paregorius presbyter, 149. Annos natus septuaginta habitabat cum muliere extranea, 149. Minatur ei depositionem Basilius, ac ipsam etiam excommunicationem, si depositus sacerdotium sibi arroget, 150.
 Parentes debent liberos diligere non solum naturali amore, sed etiam dilectionem voluntate intendere, 103. Parentes qui filios exponunt, aut patrimonium inique distribuunt, comparantur cum aquila, 386. Parentes fovete docet Ciconia, 386. Parentibus obnoxii filii quantum ad corpus ex lege naturæ et civili, 421. Anima, ut ex divitiis accepta, Deo magis obstricta est, 421.
 Parnassi Ecclesiam episcopo mortuo consolatur Basilius, 156. Hypsino pulso Ecdicius hæreticus Parnassi ordinatur, 365, 367.
 Parœcia Occidentis, 374. Parœcia Orientis, 159. Parœcia Theodori Nicopolitani, 195. In unaquaque parœcia signiferi ecclesiarum ejacti, 163. Parœciæ Neocæsariensis et Casariensis, 307. Parœcia Cappadociæ, 377. Parœcia Cappadociæ et vicinarum regionum, 384. Parœciæ suæ pagos visitat Basilius, 308. Parœciæ et urbis clerus, 370.
 Pars. Ut pars sua cum veris adoratoribus invenitur orat Basilius, 143. Dianius moriens orabat, ut ne separaretur a sorte sanctorum trecentorum decem et octo Patrum, 144.
 Parvum parvo adjungere est perutile, 478.
 Pasinicus medicus, 449.
 Pastor. Erga pastorem amor, si ratione contineatur, laudandus, secus, si limites transiliat, 349, 350.
 Patara, 331.
 Patientia sine humilitate haberi non potest, 373. Patientiæ magna merces, 77, 79, 459. Per patientiam in adversis partem martyrum consequimur, 79. Nemo non percussus, nec pulvere aspersus coronatur, 369. Patientiæ coronas nemo sanctorum in delictis aut adulationibus consecutus est, 231. Molestie ferentes quæ accidunt, neque id quod factum est, reparamus, ac nosmetipsos perdimus, 79. Patientiæ exempla in ipsis ethnicis, 349.
 Patres Ecclesiæ sunt columnæ, 63. Patrum doctrina variatur, 233.

Patriarchæ nomen et habitus, 238, 239. Patriarcharum benedictiones per Spiritum sanctum, 35.
 Patricius vir subdolus, 419.
 Patronus Ærarii, 112.
 Patrophilus Ægeensis episcopus, 376. Eustathio amicus, 379. Item Basilio, 377. Stuporem significat, quod cum Eustathio disideret, 377. Patrophilum Eustathius inviserat, 382. Unde metuit Basilus ne ex hoc congressu immutatus sit, 382. Rogat ut ad se scribat per Strategium an in sua maneat communione, 382. Sero respondet, 383. Rursus hortatur ad pacem cum Eustathio, 383. Non communicabat cum iis quos Eustathius in suam Ecclesiam secessiverat, 383. Sed tamen cum Eustathio videtur communicasse, 383.
 Paulinus accipit litteras Roma, quæ eum episcopum agnoscunt, 321, 324. Has circumferunt illius amici, 324. Jactant etiam Athanasii litteras, 321. Terentium in partes suas trahere conantur, 321, 324. Paulini ordinatio persringitur, 407. In Marcelli dogmata propendit, ejusque discipulos recipit sine discrimine, 407. Paulinum ejusque amicos Basilius ut fratres agnoscit, 321, 393. Nonnulla audiverat de Paulino, sed credere noluit quia non aderat accusatus, 191.
 Paulus vas electionis, 83.
 Paulus episcopus, 183.
 Paulus vetus ille et novus hic, 137.
 Paulus presbyter, 414.
 Paulus presbyter et monachus 390.
 Pauper verus ab eo, qui ex avaritia mendicat, secernendus, 241. Non omni errabundo dandum, 241. Non omnis paupertas laudabilis, 497. Pauperem esse non probrosum est, sed paupertatem generose non ferre, 363. Patris paupertas nemini datur crimini, 496. Paupertas cum veritate pretiosior omni possessione, 493. Pauperes vocantur intelligentiæ incipes, 336. Pauperes opprimuntur, ut eorum ostendatur patientia, 129. Pauperis calamitas unum ex filiis vendere meditantis, 501. Paupertas immunitatem necessario tribuit, 412. Paupertatis amor in nonnullis philosophis, 76. Paupertas philosophiæ nutritrix, 76. Amica et contubernalis Basilii, 76. In omnibus amplectenda et qui ad Deum accedit, 101. Ascetæ aurum maxime fugiendum, 128. Si quis afferat pecuniam distribuendam pauperibus, suadere asceta debet ut ipse distribuât, 128. Ne illum coinquinet accepta pecunia, 128. Nihil a quoquam accipere debet ultra quotidianum vitæ asceticæ usum, 128. Nihil ex his quæ ulenda traduntur ut proprium quisquam habere aut reservare debet, 99. Omnia ut ad Dominum pertinentia, diligenter tractanda, 99. Paupertatis hunc modum præscribit Basilius ut quisque tunica contentus sit, 240.
 Pax celeste donum, 163. Pax idem ac communio, 383. Pax extremum munus a Christo relictum, 300. Conjectio membrorum corporis Christi maximum bonorum, 243. Maxime expetendum, 61, 206. Ob pacem compositam Filii Dei dignitas comparatur, 332. Crimina etiam falsa in nobis recipere debemus, ut pacem Dei Ecclesiæ conciliemus, 332. Pacis nomine nihil jucundius auditum, 243. Pax vera requirenda, quam Dominus reliquit, 209. Sub pacis specie dampnum infert hostile, cum perniciosi hominibus consensio, 385. Paci omnia postulanda, 163. Qui idem sentiunt, omni ratione ad conjunctionem compellendi, 163. Cavendum enim ne populus orthodoxus multas in partes scindatur, una cum præpositis abscedens, 163. Decreta de recipiendis iis qui redeunt ab hæresi, 308. Perutile est Ecclesiæ membra prius divulsa conjungi, 206. Fiet autem conjunctio, si velimus, quibus in rebus animas non laedimus, ad infirmiores nos accommodare, 206. A fratribus conjungi volentibus nihil amplius requirendum, nisi ut fidem Nicænam recipiant, ac fateantur Spiritum creatorem dici non debere, et eorum qui dicunt fugiendam communionem, 206, 297. In pacificandis dissensionibus alii compescendi, in alio temperamento utendum, 159, 160. A præcipuis partibus curandi initium fieri debet, 159. Basilus satis habet si qui accusantur hæresis, negent se hæc dicere aut docere, 316. Non spectat præterita, optat tantum ut sanentur præsentia, 316. Si pacem somnia perturbent, etiam si consentiant cum Evangelis, contenti simos Evangelis, 317.
 Peccatum veræ mortis aculeus, 135. Peccata sanabilia et insanabilia, 309, 310. Involuntaria et voluntaria, 306. Peccata ignorantis non liberantur a pena, 308. De peccatis quæ judicium præcedunt aut sequuntur, 318 et seq. Discrimen inter corporeas actiones et peccata quæ cogitatione peraguntur, 310, 311. Peccatum abigit angelum custodem, 303. Impudentiores facit eos qui commiserunt, 303. Nemo potest cum Deo conjungi, velita patiendo, 304. Peccare nobis ob absentiam Dei timoris contagit, 262. Aut nihil aut levissima peccabit, qui semper de ju-

dicio Dei cogitat, 262. Peccata præterita multi tradunt oblivioni, 509. Interdum cogitatione renovantur, 510. Peccata animas sequuntur, ut corpus umbra, 511. In peccatis quidam usque ad senium perseverant, 505. Peccatores nequaquam silentio tolerandi, 100. Peccantem qui redarguit, cum omni commiseratione redarguere debet, 100. Peccatorum implacabiles et amari examinatores, 67. Peccata aliena multi explorant et sua non vident, 520. Ob peccata proximi lugendum, 545. Peccatoris mores inculpati sunt superveniente immutatione, 126. Peccatoribus penitentiam agentibus lenitas impendenda, recedendum a perversitatibus, 522. Ob peccata persecutiones, 181, 272, 583, 584. Peccatis paribus pares pœnæ imponi non debent, 396. Iis non remissurum se Deus minatur, qui relabuntur, 520. Ut desperatus habetur, qui jugiter promittit emendationem et jugiter peccat, 520. Peccatum non condonabile blasphemie in Spiritum sanctum, 59, 218, 269. Peccata remittuntur in gratia Spiritus, 40. Ob peccatum unus sæpe multi alii puniuntur, 506, 508, 510. Peccatum vel unicum satis est ad condemnationem, 506, 507. Unius mandati transgressio satis est ad pœnam luendam, 507, 509, 513. Achar ob unum peccatum punitus, 506. Gravius condemnantur qui post factum in virtute progressum relabuntur, 469. Spectaculum miserabile, lapsus post continentiam viginti aut triginta annorum, 579. Peccatum ad mortem, 293. Vetus homo in nobis est necessario, ideo in Adam omnes morimur, et regnavit mors usque ad Christi adventum, 26. Omnes in Adamo mortui sumus, 402. Omnes serpentis fraude alienati, 402. Translati sumus de potestate tenebrarum per Christum, 15. Quanto quisque purior fuerit, tanto minus dicit se purum habere oculum, 504. Peccatis se innumeris obnoxium fatetur Basilius, cum homo sit et in carne vivat, 500, 504.

Pecuniæ sacræ, 545. Earum custodes, 545.

Pelagius episcopus, 163. Illius videndi valde cupidus Basilius, 589.

Pentecostes tempus admonitio est resurrectionis, 56. Preces stando sunt per hoc tempus, 56.

Pentheus, 168.

Pepuzeni, 268, 269. Manifeste hæretici, 269. Montano et Priscillæ appellationem Paracleti attribunt, 269.

Peræquator, 191, 289. Hoc munereungebatur Heliadus principalis, 425.

Peregrina vox plus solet afferre solatium, quam consueta oratio, 572.

Perfectio. Ad perfectionem plerumque valet omnia vendere et pauperibus dare, 337. Perfectorum est se non efferre, 504. Perfecta malitia cum quis peccat voluntate et facio, 511.

Pergamus, 150.

Pericles, 549.

Pericula. Ex periculis erepti quid agere debemus, 105.

Perjuri sponsores, qui animas ad jurandum impellunt, 131. Perjurio anni decem penitentia, 327. Perjurio, si vis illata, anni sex penitentia, 550. Secus, anni undecim, 550.

Perrhe, 210.

Persecutiones arcano Dei judicio diu sæviunt, 181. Deus ob peccata afflictionem plene admittit, 181, 272. Sed opem ostendit ob suum in Ecclesias amorem, 383, 384. Persecutio producit, qui nondum impleta vindicta, 573. Persecutiones non possunt Ecclesiam vincere, 369. Transeunt ut grandines et torrentes, 369. Ecclesie inimici contemnendi, quia Deus illorum nequitia debilitatem adjunxit, 569. Parum abest quin Basilius gratias habeat persecutioni, 266. Quema modum Israelitis Deus septuaginta annos præstitit, ita Christianos per statum aliquod tempus tradit, 408. Animum despondere non decet, 333. Prope coronæ, prope Domini auxilium, 333. Orandum indesinenter, 370. Tranquillitas fiet, cum vox inventa fuerit, digna quæ Dominum excitet, 183, 214, 252. Si tentatio temporaria est, ferenda ut a bonis athletis: si finis mundi appropinquat, expectandus a celo Christus, 251. Si persecutio gravis, ferenda est, 369. Si levis, magni ejulatus vitandi, 569. Persecutio ferenda spe consolationis, 252. Sive peccatorum lumen pœnæ, persecutio avertet Dei iram, 252. Sive certandum pro pietate, Deus non sinit nos tentari ultra vires, 252. Qui persecutionem patiuntur, non miserandi, sed persecutores, 590. Beatus qui pro Christo patitur, beatorum qui majora patitur, 251. Qui persecutionem patiuntur eos expectant martyrum coronam, confessorum ebori manus porrigunt, 251. Cavendum ne in certaminibus defatigemur, 252. Non brevis labor constantiam declarat, 253. Si infractus servetur animus, cito aderit adiutor, 253. Optandum ut Deus dei pacem: sed molestum esse non debet pro

fide affligi, 64. Immo intolerabile pro ea non certasse, 64. Persecutiones molestæ sunt; sed etiam acuat ensis et splendescat ignis, non idcirco deserenda traditio, 65. Persecutiones multæ et virum et oppidatim, 369. Aliæ historiis, aliæ non scripta recordatione perhibentur, 369. In persecutionibus bono episcopo, veluti fundamento sublato, multi corruunt, 169. Molestum esse non debet ab ecclesiis ejici et sub dio adorare, 367, 370. Discipuli in carnaculo; qui Dominum crucifixerant, in celeberrimo templo, 367, 370. Populi ecclesias relinquunt, et in solitudinibus precantur, 182. Terrere non debent exilia episcoporum, 392. Nec quod nonnulli ex ipsis clericis proditores, 392. Terrere non debet lapsus multorum, 392. Etiam si unus salvetur, ut Lot, manere debet in recto judicio, 392. Non multitudo est quæ salvatur, sed electi Dei, 392. Insidias Christo struxere principes sacerdotum et scribæ et seniores, 392. Pauci ex populo ejus doctrinam susceperunt, 392. In persecutionibus Eucharistiam laici, absente sacerdote aut diacono, propria manu sumunt, 186. Episcopi abesse non possunt, quin populos tradant insidiantibus, 376. Res majoris momenti usque ad reditum confessorum differendæ, 523. In persecutionibus nemo adeo parvus est, ut non possit esse occasio magnorum malorum, 552. Persecutiones ab iis, qui Christiani dicuntur, graviores sunt quam ab ethnicis, 591. Major merces in his persecutionibus comparatur, 392. Vide, 250, 251, 254. Persecutionis sub Valente descriptio, 181, 185. Hæc mala in plerisque civitatibus grassantur, 185. Ecclesie Orientalis status comparatur cum prælio navali, quod vetusta ac longa odia concitant, 64. Naufragia Ecclesiarum sub scopulis, 66. Turba a principibus mundi excitata, 66. Caligo ob ejecta mundi luminaria, 66. Clamor contendendum, 66. Anarchia populos occupavit, 66. Periculum ne Ecclesie brevi in aliam quamdam formam penitus transmutentur, 158. Statuit Basilius extra ecclesiastica esse tela, 228. Unicum malorum remedium habet, tempori cedere, seque persecutoribus subtrahere, 213. Persecutio in Scythia martyres facit, 245.

Perseverantia donum Dei, 261. Donum Spiritus sancti, 20. Non in proposito consistit exitus, sed in exitu laborum fructus, 125. Vanus justus labor superveniente immutatione, 126. Non qui bene incipit perfectus, sed qui bene desinit, Deo probatus, 126.

Pestilentia. In pestilentia morbo eos, qui caute vivunt, malum attingit ob consuetudinem eorum qui corrupti sunt, 67. Sic in dissensionibus ecclesiasticis, 67.

Petra Christus figurata, 26.

Petrus omnibus discipulis prælatus, 508. Post scandalum firmiter credidit, 401.

Petrus Alexandrinus, 225. Nunquam eum viderat Basilius, 225. Alumnus erat S. Athanasii, 225. Petrus canonicus defensor, 412. Molestè fert receptos a confessoribus Marcellianos, contempto Basilio, 412. Basilium reprehendit, quod ad se non scripsisset de iis quæ fecerant confessores, 411. Questus est quod secum Dorotheus leniter locutus non esset, 412. Dorotheus narravit Basilio, quos Petrus coram Damasco sermones habuisset, 413. Dicebat numeratos fuisse in hæreticis S. Meletium et S. Eusebium, 413.

Petrus presbyter Basilii frater, 502. Litteras deferret ad maritimos episcopos, 502. Illius ædes prope Neocæsaream, 524.

Phalerius, 451. Is Basilio pisces misit, 451.

Pharaonis currus, 283.

Phargamus, locus in Armenia, ubi quotannis festus martyrum medio mense Junio, 89.

Phelus, 551.

Philagrius Arcenus, 448. Vir eloquens, 448. Curæ illi erant res ecclesiasticæ, 448. Hortatus eum Basilius ut ad pacem et dissidentium conjunctionem allaboret, 448.

Philippopolis thesaurorum præpositus, 363.

Philistinorum pastores hæretici, 81.

Philochares homo ignobilis, 565. Calumniator Gregorii Nyseni, 544.

Philonis sententia de mannæ qualitate, 283.

Philosophi illud ex quo attribuunt materiam, Per quem autem instrumento, 5. Hæc ab eis mutuati sunt hæretici, 5. Causæ naturæ variis modis deſiunt, 5. Philosophorum observationibus non servit Christiana libertas, 5. In philosophis nonnullis amor paupertatis, 76.

Philosophia alumnis suis ne curari quidem magnis sumptibus sinit, 267. Eadem res apud illam et obsonium est, et ad sanitatem sufficit, 267. Philosophia quæ circa dogmata versatur, 81. Superna philosophia, 61. Philosophia nutrit pauperias, 76.

Phinees, 135. Justa arsit iracundia, 562.

Phryges utrique cum Basilio communicant, 307.
 Pictores crebro ad exemplar respiciunt, 73.
 Pietas idem sonat ac veritas, 2, 67, 96, 173. Pietatis mysterium, 57. His qui piam vitam elegerunt, mundi afflictio improvisa esse non debet, 96. Eos turbare nihil debet, 96. Pietas multo labore in animis sata, pravis doctrinis eradicatur, 141. Pietatis nomine malum inumbrare, gravius est peccatum, 147. Pietatis acquisitio minutis accessionibus augebitur, 2. Pietas omni arte, et omnibus animantibus ac fructibus melior, 432.
 Pisces et aves eandem sortiti generationem, 373. Pisces velut in civitatibus et vicis habitant, 381. In externas regiones sub uno veluti signo omnes discedunt, 381. Aestate migrant in aquilonare pelagus, hieme redeunt ad aprica loca, 382. Vidit id Basilius, 382. Solus scarus ruminat, 382. Cur pisces acutissima condensatorum dentium acie communiti, 382.
 Pisidæ cum Basilio communicant, 307.
 Planta detorta violenter in contrariam partem abducitur, 90. Plantarum in morem, eodem in loco delinetur Basilius, 91.
 Plato, 73. Ea est dicendi facultas, ut simul et sententias impugnet et personas comice describat, 226. Platonis sententia de corporis cura, 573. Platonici lepores, 226. Cur insalubrem Academiæ locum elegit, 372.
 Plebs. A plebe confirmantur æconomis, ab episcopis sunt, 353. Ubi episcopi consiliorum auctores sunt, eosque plebs sequitur, non dubium quin communicatione domini consilium capto sit, 352. Basilius rogat magistratus, ut populi et rure degentium bona proposita roborarent, 353. Inimici in desperationem cadunt, si viderint artificia neque a clero neque a plebe admitti, 353. Pudorem illis incutit consors in episcopum amor, 353. Magistratus Colonenses res ecclesiasticas parvi non pendunt, 351. De his unusquisque, ut de proprio negotio, sollicitus, 351.
 Pneumatomachi nondum apparebant tempore Nicæni concilii, 233. Ethnicis morbo laborant, 37. Cum Stoicis et Epicureis nominandi sunt, 36. Ab Aetio acceperunt hoc principium, quæ dissimilia sunt, dissimiliter proferri, et vicissim, 4. Videntur sibi mediam viam incedere, 319. Eadem habent principia ac Anomæ, 319. Sed consecutioni non subscribunt, quia abhorret a multorum auribus, 319. Filium habent instar instrumenti, Spiritum instar loci aut temporis, 4, 5, 6. Temporalibus intervallis Filium a Patre et Spiritum a Filio disjungunt, 50. Locum hostibus destinatum attribuunt Filio, 12. Negant Filium esse cum Patre, sed post Patrem, 10. Unde etiam Patrem volunt glorificari per eum, non autem cum eo, 10. Attribuunt Patri illud *ex quo*, Filio *per quem*, Spiritui *in quo*, 4. Hanc sententiam a profanis scriptoribus acceperunt, 4. Discedunt a philosophorum principiis, cum illud, *ex quo*, Patri proprium attribuunt, 6. Ab Ario iactæ impietatis semina, in blasphemiam de Spiritu S. eruperunt, 216. Pneumatomachi nolunt Spiritum S. Patri et Filio adungi, 20. Eos secum pugnare et a semetipsis subverti ostenditur, 7, 8. Apud illos plus valet ipsorum blasphemia, quam Domini præceptum, 21. Contendunt Scripturam vitare usum huius vocis, *cum sancto Spiritu*, 49. Illis ipsa respiratione usitatior est hæc loquendi ratio, *per Filium in sancto Spiritu*, 49. Contendunt has voces, *cum ipso peregrinas esse*: illud, *per ipsum*, et Scripturam et fratrum usu tritum esse, 13. Non desinunt jactare præpositionem, *cum*, carere testimonio, carere Scriptura, 57. Citius linguas proleant, quam conjunctionem et in Spiritu glorificando recipiant, 31. Inde ortum bellum implacabile, quod Basilio indixerunt, 31. Nolunt Spiritum S. cum Patre et Filio esse, sed sub Patre et Filio ita ut non connumeretur, sed subnumeretur, 10. Subnumerationem invehunt in personas divinas, 33. Contendunt his, quæ æqualia sunt, convenire connumerationem, inferioribus autem subnumerationem, 36. Obijciunt Spiritum sanctum nec servum esse nec dominum, sed liberum, 42. Israelitas baptizatos in Moysen, et credidisse Moysi, 23. Nonnulla alia cum Patre et Filio conjungi, velut cum Paulus angelos commemorat, nec tamen simul glorificari, 24. Spiritum donum esse, 48. Nos in aquam baptizari, nec tamen aquæ honorem Patris et Filii deferre, 28. Catholicos accusant quod Spiritum dicant ingenuum, 216. Dei præcepto palam adversantur, dum Spiritum sanctum, quem Filius sibi et Patri adjungit, ab utroque dissociant, 20, 21. Prævaricatores et desertores dicendi, ut qui professionem baptismi irritam fecerint, 22. Ea negant Spiritui sancto, quæ hominibus deferuntur, 38. Ex beneficiis sancti Spiritus ansam arripiunt jejune de eo sentiendi, 42. Committunt blasphemiam irremissibilem in Spiritum sanctum, 59, 216, 218.
 Pneumatomachi nullam habent excusationem, 64. Ad

ignorantiæ excusationem confugere non possunt, 10. Per eorum curiositatem ne aliis quidem imperitis esse liceat, 10. Velut malæ fidei debitores, probationes e Scriptura exigunt, Patrum testimonium rejicientes, 21. Expellunt eos qui Spiritum sanctum cum Patre et Filio numerant, 39. Videtur id eis esse impietas intolerabilis, 39. Cum Spiritus Dominus et Deus vocatur, vociferantur, lapides tollunt, 44. Nihil omittunt ad ulciscendum, 28. Bellum inferunt Basilio; sed revera fidem oppugnant, 21. In Basilium atrociter conglomerati insurgunt, 64. Bellum adversus Basilium parant, 21. Linguis eum vehementius feriunt, quam Stephanum Judæi lapidibus, 21. Machinas et insidias struunt, sese invicem exhortantur ad suppetas ferendas, 21. Basilium adoriuntur, quod gloriam dicat Patri et Filio cum Spiritu sancto, 3. Cum Basilio, ut lupus cum agno contendunt, 277. Ab una criminatione depulsi, aliam excogitant, 277. Nec, si omnia dissoluta fuerint, odisse desinunt, 277. Tres deos ei asserunt, 277. Mox in promptu Sabellius, 277. Basilium appellant novatorem, verborum inventorem et aliis nominibus probrosis, 10, 63. Exigua pars morbo laborat, reliqua Ecclesia a terminis usque ad terminos sana est, 388. Pneumatomachis obijciunt Basilius Orientis, et Ponti et Cappadocum, et Occidentis consensum, 63. Totas nationes et consuetudinem omni memoria vetustiore, 63. Pneumatomachorum hæresis dux Eustathius, 406.

Podandus, locus in Cappadocia, quo senatus Cæsariensis magna pars translata, 169, 170.

Permenius presbyter adversariam Basilio doctrinam defendit pro Eustathio, 193.

Permenius Satalensis episcopus, 197, 198, 213. Consanguineus erat Basilii, 197. Mater illius auxilio sublecebatur, ac populo Cæsariensi gratissimus erat, 197, 198. Hunc tamen Basilius, quasi pupillam oculi tangens, concessit Satalensibus episcopum, 197. Pastor erat dignus nomine, non cauponans verbum, sed spiritalibus donis repletus, 198. Euphronium transfert Nicopolim, 352.

Pœnæ imponuntur, non ob ea quæ jam facta sunt, sed ut illi qui deliquere, aut corrigantur, aut aliis sint exemplo, 203. Deus pœnas non infert antequam minatus fuerit, 321. Pœna competens episcopis, arcere a communione, 427.

Pœnitentia Niniuitarum, 321. Pœnitentiam differre quam stultum, 319, 320, 322. Mors miserabilis eorum qui pœnitentiam distulerunt, 319, 320, 322. Pœnitentia, dum adhuc tempus est, agenda, 101, 321. Nulla excusatio procrastinanti, 140. Non desperandum de nobis, 139. Est via salutis, si modo velimus, 139. Multa in Scripturis peccatorum remedia et conversionis exempla, 138. Per pœnitentiam facile a peccatis sanari, 132. Non obsoruerunt conversionis remedia, nec occlusa est civitas refugii, 134. Pœnitentia non est sine morum emendatione, 320. Per peccatum impositos dimittere delinquentes, et plectendo modum transgredi, 427. Pœnitenti de peccato non succensendum, 100. Ecclesiastica animadversio non minor est ad vindictam quam secularis, nec divina lex ignobilior seculari, 167. Sperat Basilius se fures in Ecclesia comprehensos meliores redditurum, 426. Quæ enim tribunalium plagæ non efficiunt, ea plerumque Dei iudicia perficiunt, 426. Pœnitentiæ gradus, 326 et seqq. Flen-tes stant extra domum orationis, et ingredientium precibus se commendant iniquitatem suam confitentes, 326, 328. Audientes Scripturis et doctrina auditis ejiciuntur, nec digni habentur oratione, 328. Ad eam admittuntur substrati, 328. Consistentes stant cum fidelibus, sed oblationis non sunt participes, 326, 328. Gravius puniuntur convicti quam sponte confessi, 327, 328. Deterior lapsus post jam impositam veniam, 100. Indicandum præposito qui semel et iterum admonitus non emendatur, 100. Si ne sic quidem emendetur, excludendus et desendus ut membrum abscissum, 100. Pœnitentia non solum in dolore ex peccato, sed etiam in dignis fructibus posita, 100. Scire oportet quæ sunt summi juris et quæ consuetudinis, 271. In his quæ summum ius non admittunt, sequi oportet formam traditam, 271. Pœnitentia non tempore, sed affectu dijudicanda, 271, 330, 330. Pœnitentiæ tempus minuire licet, ei cui ligandi et solvendi potestas, 328. Episcopus debet noctu et die publice et privatim obtestari eos qui nolunt emendari, 330. Sed minime cum illis abripi, 330. Ex his quæ audiuntur, iudicandum, 273. Quia cordium episcopi iudices non sunt, 273. Hinc Basilius episcopo oblivionem simulanti ignoscit, 273. Quos non tangunt statim inflictæ pœnæ, his aliquando gravem in posterum remunerationem ferent, 136.

Pœnitentia proprie vocatur tertius pœnitentiam locus, 293. Adulterarum mulierum pœnitentia inter consistentes, 293. Masculorum et animalium corruptores, et homicidæ, et venetici, et adulteri, et idololatæ eodem modo puniuntur.

tur, 272. De iis qui triginta annos poenitentiam egerunt ob immunditiam in ignorantia commissam, 272. Clerici ob peccatum ad mortem gradu excidunt, non laicorum communionem, 293. Antiquus est canon, ut qui excidunt gradu, non arceantur a communione laica, 271. In omnibus autem verior medicina est recessus a peccato, 271. Quare qui per voluptatem carnis gratiam abiecit, carnem domando dabit curationis specimen, 271. Diaconus qui se labiis pollutum confitetur, amovetur a ministerio, 327. Sed communicat cum diaconis, 327. Sic etiam presbyter, 327. Si quid amplius peccaverint, deponuntur, 327. Presbyterum, qui territus periculo temere iuraverat, suscipi posse in clerum existimat Basilius, 291. Sed praescribit ut poenitentiam agat ob temerarium iuramentum, 291. Presbyter insciens nuptiis illicitis implicatus, cathedrae particeps erit, sed ab omnibus muniis removetur, 291. Clericis indefinite canones poenam decernunt, depositionem, 323. Depositi episcopis pretio ordinantibus, 147, 148. Presbytero habenti mulierem extraneam, 149, 150. Lector cum sponsa peccans, post annum suscipitur ad legendum, 327. Nec ulterius promovebitur, 327. Si sine desponsatione peccaverit, removetur a ministerio, 327. Sic etiam minister, 327. Clerici, qui cum rebellibus abierant, saepe in eundem gradum post poenitentiam restituuntur, 269. Diacono qui cum plurimis puellis auferat, veniam pollicetur Basilius, si redeat, 259.

Polemon presbyter Myrensis, 331.

Polydama, 433.

Polygamia, moderata fornicatio, 271. Punitur ut digami, servata proportione, 271. Polygamia belluina, 329. Majus peccatum fornicatione, 329. Postquam anno fleverint, et tribus subtrati fuerint, suscipiuntur, 329.

Polypi astutia, 370.

Pompeianus Antiochenus, 229.

Poudera aequalia non sunt, si lances non aequilibras, 305.

Ponti episcopi, 209. Eorum charitas deest Basilio, 299. Nec scribunt, nec mittunt qui Caesariensem Ecclesiam consoletur, 300. Calumniis praecipuati a Basilii communione se subtrahunt, 300. Videntur existimasse aliorum auxilio et communione sibi opus non esse, 301. Eo quod maritima loca incolerent, 301. Basilius prior scribit, 300. Paratus iudicandum se exhibere, sive ad se venire velint, sive accersere, 300, 302. Litterarum lator Petrus presbyter Basilii frater, 302. Scripta epistola omnium episcoporum nomine, 302. Congressus constituitur in finibus Comanensis, 309. Intermitterant consuetudinem veniendi ad testum sancti Eupsechii, 388. Rogat eos Basilius ut illam resumant, 389. In Ponto et Galatia haeretici multi, 368. Ponti munuscula, cerea et acopa, 430.

Potentia adversa, quae e caelo cecidit, 87.

Potestates sublimiores, 180.

Prædicationes ecclesiasticæ his notæ qui fideles sunt, 214. Prædicationes in Ecclesia, alias scriptæ, a iis ex arcaea traditione, 54. Aliud dogma, aliud prædicatio, 53. Dogmata silentur, prædicationes publicantur, 53. Prædicationes horrendæ Eustathii, 387.

Prælii navalis descriptio, 64.

Prænotio uniuscujusque potior est argumentatione in rebus conspicuis, 249.

Præparatio cordis in quo posita, 72.

Præposita vocantur divitiæ et gloria et sanitas, 364.

Præpositio per saepe idem valet atque ex, 7, 8, 9. Præpositio ex saepe idem sonat ac per, 8, 9, 10.

Præpositus pagi, 76. Præpositus pagorum, 178. Præpositus thesaurorum Philippopolis, 363. Præpositi quales sunt, tales solent esse qui parent, 282, 353. Imbecilliores a præstantioribus regi convenit, 353.

Præsepe. Per præsepe, cum essemus ratione destituti, a Verbo nutriti sumus, 84.

Præsidium tractator, 256.

Præstigiis anni decem poenitentia et homicidio, 327.

Prævaricatores dicendi qui professionem baptismi irritam fecerunt, 22. Væ prævaricatoribus, 22.

Preces ante et post cibum faciendæ, 73. Lectioni subiungendæ, 73. Hymnis labor manuum tanquam sale condiendus, 72. Precibus somnus interrumpi debet, 324. Preces nocturnæ, 131. Quod aliis hominibus est diluculum, id media nox pietatis cultoribus, 73. Nocturna quies maxime ad orandum apta, 73. Preces statim ac dies incipit, 72. Nihil beatius quam in terra concentum angelorum imitari, 72. Precibus opus est in rebus adversis, 79. Tentationis tempore maxime precandum, 326. Precatio et viventibus bona adiutrix, et morientibus idoneum viaticum, 262. Non res terrenæ postulandæ, sed coelestes, 323. Precatio non in verbis posita sed in affectu, 323. Oratio præclara, quæ perspicuam Dei notionem animas imprimit, 3 Idque Dei inhabitatio est, 73. Hymni aequalitatem

animarum conferunt, 72. Preces prævaricantis pro impuris ducuntur apud Deum, 207. Preces Judæorum Deum exasperant, 323. Nemo aptior, qui Dominum excitet, ut mare et ventos increpet, quam qui a puero pro pietate certavit, 173. In precibus communio perutilis, 210. Ad precum communionem omnes adiungendi, 202, 323. Preces si desint, qui conspirent, longe seipsis debiliores sunt, 191. Magnum est eorum, qui Deum placare possunt, auxilium, 262. Moyse attollente manus vincebat Israel, demittente prævalebat Amalec, 323. Precationem Christi oportet ad finem perducere et imp'eri, 86. In templo Dei quanta modestia servanda, 323. Quidam arridentes et iungentes dextras domum Dei in locum loquacitatis vertunt, 323. In precibus operiebantur Neocæsarienses, 312. Preces sunt opus ad quod Dominus episcopos destinavit, 214. Glorificandi Dei cum Spiritu consuetudo in toto Occidente et Oriente, 63. Glorificatio fidei consimilis esse debet, et fides baptismo, 57. Glorificandi Patris et Filii cum S. Spiritu consuetudo a maioribus tradita in Ecclesiis non corruptis permanet, 57, 60. Hanc Basilius veluti paternam hæreditatem conservabat, 57, 60. A viro acceperat, diu in servitio Dei versato, 57, 60.

Preces stando sunt per totum Pentecostes tempus, 56. Precantur versi ad Orientem Christiani, qui antiquam patriam requirunt, nempe paradisum, 56, 134. Erecti precantur Christiani die Dominico non solum ob resurrectionem, sed etiam, quia is dies imago est futuri sæculi, 56. Visum est Patribus vespertini luminis gratiam silentio non accipere, 62. Quis auctor verborum in gratiarum actione ad lucernas dici non potest, 62. Populus antiquam hanc vocem proferebat: *Laudamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum Dei*, 62. Preces in Ecclesia pro peregrinantibus et militibus, pro iis qui ob Domini nomen libere loquuntur, et pro iis qui spirituales fructus edunt, 214. Rogat Eusebium Basilius, ut in conventu jubeat sui mentionem fieri, ac ipse pro se precetur et populum sibi adjungat, 250. Caesarienses Deum placent Spiritus sancti oraculis, non humanis verbis, 311. Caesareæ populus de nocte surgit, et in lacrymis confitetur Deo, 311. A precatione surgentes psallunt, nunc alternis, nunc una incipiente, et cæteris succinentibus, 311. Die illucescente psalmus confessionis cantatur, 311. Hæc instituta vituperantur a Neocæsariensibus, 310. Sed tamen vigent in Ægypto, utraque Libya, apud Thebæos, Palaestinos, Arabes, Phœnices, Syros et qui ad Euphratem habitant, 310. Uno verbo apud omnes, apud quos vigiliae et communes psalmodiæ in pretio, 310.

Presbyteri laboris evangelici episcoporum consortes, 316. Propter presbyteri dignitatem Basilius in parentis loco constitutus, 114. In presbyteri dignitate collocatus a Domino, 114. Presbyteri consessus, 174. Presbyteri ministros in clerum arbitrio suo recipiebant, 148, 149. Hunc abusus Basilius abrogat, 148, 149. Presbyteri Tarsenses plebem regunt, ab Ariano episcopo separati, 206, 207. Presbyter Basilius a tributis immunis, 115. Presbyter domus, in qua nutritus Basilius, mercede pacta colonus, 114, 115. Presbyter, qui insciens lapsus est, caret sanctificatione, 294. Nec publice nec privatim benedicat, 294. Princeps verus non ab insignibus dignoscitur, sed ab imperatoria virtute, 334. Servus peccati non idoneus ad imperandum, 334.

Principalis, 443. Principalis Neocæsareæ, 156. Sebastia, 441.

Promissa violare hominum est versipellium et impudentium, 201.

Prophetæ. In prophetis falsis spiritus mendax, 317. Propheticum donum non illucescit nisi mentibus intaminatis, 317.

Propositum. Non in proposito solo consistit exitus, 125. Nulla utilitas non currentibus ad finem propositi, 123.

Prosperæ res. In prosperis rebus ratio modum animabus nostris præstituat, 77.

Protagoræ fastus et arrogantia, 226.

Proteus Ægyptius sophista, 473.

Providentia Dei in ipsis animalibus brutis elucet, 381, 382, 383. Non ideo vituperandus quod nonnulla venenata produxerit, 383. Quaecunque patimur, divina ordinatione patimur, 383. Ad Providentiæ particulares rationes respiciens Paulus contremiscit, 337. Deus omnia in pondere et mensura nobis definit, 332. Omnia in sapientia moderatur, 443. Quæ molesta esse videntur, ea ad multorum utilitatem dispensat, 408. Citra Providentiæ nostra non sunt, 79. Quidquid accidit Dei voluntate accidit, cuius iudicia explorare non possumus, 79. Vita nostræ moderator Dominus ad utilitatem nostram omnes eventus disponit, 196. Calamitates non frustra accidunt servis Dei, sed ad probationem veræ dilectionis, 197. Elsi rationes eorum quæ eveniunt ignoramus, persuasum nobis esse

debet, omnino utile esse quod evenit, 197. Providentiam divinam non possumus eminens intueri, 78, 443. Molestie ferimus, dum ad bonum finem deducimur, 78, 443. Inscitias nostras tolerat Dominus, 78, 443. Arcano Dei iudicio ascribunt Orientales, quod auxilium ab Occidentalibus non acceperint, 184. Deus nostra melius moderatur, quam nos ipsi eligere possimus, 70. Nescimus eligere quæ nobis utilia sunt, 79. In omnibus Dei in nos amorem adorare debemus, nec ægre ferre quæ accidunt, 78. Novit Deus quomodo unicuique dividat quod utile est, 78. Mediis rebus et indifferentibus alium quam Deum præficere absurdum est et impium, 364. Est causa aliqua hominibus indeprebensa, cur alii citius hinc abripiantur, alii diutius maneat, 78. Dominus operatur miracula, 252. Asiæ pereunt, ut rex Israel fiat, 252.

Prudentia duplex, 379.

Psalmi. In Psalmis cur dogmatibus admista harmoniæ dulcedo, 477. Psallendi mos, 311. Psalmi hæc communes, 311. In psallendo desidia quomodo curanda, 481.

Ptochotrophil a Basilio architecti descriptio, 189. Ejusdem memoria, 263. Ptochotrophia plura Amasæ extructa, 235. Ptochotrophium unum in aliquo ex pignis chorepiscopo commissis, 235. Regitur a chorepiscopo, 235. Ptochotrophia ut vectigalibus immunia sint, postulat Basilius, 235, 256.

Publica negotia molesta his qui perfunctorie id agunt, 122. Serus his qui diligentiam habent, 122.

Pugiles generosi non egent puerorum acclamatione, 459.

Pulchri, viri. A pulchris omnia aliunt cum pulchritudinis accessione fieri, 98. Nec dolere nec irasci eos dedecet, 98.

Putei hausti meliores sunt, 242.

Pythagoræ dictum quoddam, 372. Pythagoræorum Tetractys, 98.

Pythionissa animas evocat Sauli, easque deos appellat, 279.

Q

Quadruplum, 98.

Quæstiones nonnullæ videntur minutæ, sed tamen negligendæ non sunt, 2. Verbis exiguæ sunt, sed rebus magnæ, 3. Basilium non pudet in ejusmodi rebus operam ponere, 3. Bona fide interrogantibus libenter respondendum, 2. Quæstiones multi proponunt dolose et fraudulenter, ut ansam arripiant belli inferendi, 2.

Qualitatis expers Deus, 82.

Quantitas. Ex corporibus alia numeramus, alia libramus, alia metimur, 37. Signis ad quantitatis notitiam excogitatis non immutatur natura eorum quæ signata sunt, 37.

Quercus Manibre, 129.

Quies et tranquillitas jucundissimus omnium fructuum, 91.

Quis. Vox illa, quis, rem difficilem et raram indicat, 7.

R

Raptus tyrannis est in genus humanum, 416. Raptor tres annos arcetur a precibus et excommunicatus denuntiatur, 416. Qui adjuverunt tres annos cum familiis arcetur a precibus, 417. Pagus qui raptam recepit, aut custodivit, aut ad retinendam pugnavit, arcetur a precibus, 417. Raptorem omnes ut serpentem et communem hostem insectari debent, 417. Raptoribus et eorum adiutoribus tres anni decernuntur extra preces, 293. Quid violententer non fit, non reprehenditur, si nec stuprum nec furtum præcesserit, 293. Simulationum et pretextuum ratio non habetur, 293. Raptus simulatio in vidua ancilla non punitur, 323. Imponitur digamiae pena, 323. Triennium puellis, quæ præter patris sententiam secutæ sunt, 293.

Ratio supremum locum sortita tanquam iudex, 379. Donum Dei cordibus nostris inditum, 77. Ratio et in prosperis rebus modum lætitiæ præstitueret debet, et in adversis dolori, 77. Rationalia creaturæ proprius et naturalis finis, Deus, 19.

Regeneratio comparari non potest nisi inter priorem et posteriorem vitam mors intercedat, 28, 29.

Regna a Deo dantur, 287.

Regula vivendi, non consuetudo, sed præceptum Domini, 309.

Reliquiæ martyrum, 142. Debita illis reverentia, 288. Reliquiæ sanctorum pretiosæ, 336. Insidet gratia ossibus martyrum quæ qui tangit, particeps fit sanctitatis, 336. De reliquiis ut certo constaret, quanta adhibita diligentia, 289. Justorum corporis vel umbra quovis honore apud pios digna, 107.

Reordinare nullus ausus est hæreticus, 322.

Repudiū libellus, 342.

Resurrectio mortuorum duplici modo intelligitur, 41. Quod resurrectio dicitur apud Paulum, renovatio vocatur

a Davide, 88. Resurrectio vocatur transitus a materiali cognitione ad immaterialem contemplationem, 83. Resurrectio ex mortuis vocatur creatio, 88. Resurrectio mortuorum per Spiritum sanctum, 41. Resurrectionis dogma consolari debet in charorum morte, 458. Resurrectionis argumentum in bombycis mutatione, 581. De resurrectione Judaicæ sentiebat Apollinarius, 406.

Reverentia erga omnes ostendenda, 99.

Ritus Ecclesiæ apostoli et Patres ab initio præscripserunt, 53. Cur certi quidam ritus instituti, noverant pauci, 56.

Romanus episcopus Occidentallum coryphæus, 368. Apud Romanos vetita rebaptizatio, 296. Romanis præsertim episcopis usitatum fuit alias Ecclesias per litteras et legatos consolari et juvare, 164. Dionysius Romanus misit in Cappadociam qui captivos redimerent, 164. Basilius hanc viam novit auxilii viam, ut Romam mittatur, 159. Unicam malorum solutionem expectant Orientales, visitationem Romanorum pontificum, 164. Romæ episcopo scribere statuit Basilius, eique consilium dare, ut, ipse negotium suo Marte aggredietur, 162. Occidentales mittunt in Orientem Sabiniū diaconum cum synodico scripto continente quæ in Romana synodo decreta fuerant, 181, 182, 184, 186. Censet Basilius tanquam a communi synodi mittendum, qui secundas litteras in Occidentem ferant, 180. Magni interest ut sciant Romani episcopi, quibuscum in Oriente communicare debeant, 164. Communionem suam facile concedunt Occidentales, 221. Forum litteras sibi mutuo objiciunt, qui inter se dissentiunt, 221. Romani episcopi Arium in omnibus litteris anathematizare non cessant, 162. Ad Marcellum nusquam reprobare visi sunt, 163. Litteris rursum mittendis Romam cum subscriptionibus episcoporum deliberatur, 211, 212. Non reperit Basilius quid scribendum sit, 211. Non valde probat legatos mitti in Occidentem, 216. Romanis Basilii scripta non placent, 250. Rejecta reportantur per Evagrium, 250. Evagrius postulat ut epistola scribatur ab ipsis Romanis dictata, et legati auctoritate præditi mittantur, 250. Legationem mitti non probat Basilius, 368. Queritur quod nec veritatem norint nec discere velint, 368. Scribere volebat privatim ad eorum Coryphæum, 368. Insinuasset illos de rebus Orientis nihil nosse, nec vias noscendi amplecti, 368. Queritur quod Romani episcopi altius sedeant, cum legati eos adeunt, 323. Litteræ Occidentallum quibus Paulino episcopatus attribuitur, Meletius vero non agnoscitur, 321. Res Orientis ignorant, 321. Quas qui sciunt, studio partium enarrant, 321. Orientales abesse non possunt, ob persecutionem, 376. Sed unum mittunt Dorotheum vice multorum, 376. Probe sciebant decere ut episcopi mittantur, 407. Sed tempus non sinebat, 407. Itaque mittunt duos presbyteros, qui supplere poterant quæ deerant litteris, 407. Rediens ex Occidente Sanctissimus res latissimas nuntiavit, 389. Occidentales scripserunt Orientalibus per Dorotheum et Sanctissimum, 404. Orientis malis magnam commiserationem impulerunt, 404. Rursum scribunt Orientales per eosdem presbyteros, 403. Rogant Occidentales ut in Orientem mittant, vel saltem scribant, 403. Nominatim queruntur de Eustathio, Apollinario et Paulino, 403, 406, 407. Rogant Occidentales, ut omnibus Orientis Ecclesiis ejusmodi homines denuntient, 403. Nam Orientalium sermo suspectus, 403. At Occidentallum major erit auctoritas, et quod concordæ animo decernerent, ab omnibus suscipietur, 403.

Rosa initio sine spinis, 311. Rosæ adjunxit spinas natura, ut amatoris stimuli amatoribus, 457.

S

Sabas (S.) cujus corpus a Scythia missum Basilio, 234, 236. Is per lignum et aquam consummatus, 233.

Sabbata sabbatorum, 355.

Sabellius Afer, 310. Ejus hæresis Judæismus est sub Christianismi specie, 277, 313. Unum hypostasi Deum in tribus personis representari docuit, 322. Non rejecit personarum commentum hypostasi carens, 317. Intendit personas distinguere conabatur, 364. Sabellii pravitas corrigitur per consubstantialitatem, 146. Sabellianos resellenti satis est non idem esse sub eodem Patrem et Filium demonstrare, 90. Ex fide Nicæna ansam arripiunt, ut hypostasim et essentiam confundant, 215. Sabellii hæresim renovare dicitur Atarbius, 218, 310, 314.

Sabinus diaconus in Orientem missus ab Occidentalibus, 180, 184.

Saccophori, 236.

Sacerdotes non debent se principes arbitrari, sed consiliarios, 570. Aliis hominibus, parentes consilium lege Christiana, 114, 420, 434.

Sacra in privatis ædibus, 295.

Sacramenta per hæreticos administrata populos assue-

faciunt impietati, 375. Vinculum sunt concordiae cum haereticis, 375. Sacramenta gentilia, 329.

Sacratil, 148.

Sacrificium laudis non alio offertur in loco nisi in Spiritu sancto, 52. Sacrificium Deo pretiosum, mens pia et iusta, 107.

Saeculum. In saeculo quæ præclare fieri videntur, malorum multitudine obruuntur, 129.

Sagadares qui ad Danubium habitant, 125.

Salamina navis, 453.

Salathiel et Zorobabel modo magis populari præerant, 562.

Salomonem nihil iuvit sapientia et præteritus Dei amor, 126.

Samosatæ populus Basilium exspectat, ac valde dolet quod non venerit, 234. Samosatensis cleri constantia in certamine, 265. Nullibi clarior senatus ob bona opera, 266. Illius in prælio constantia, exsulante Eusebio, 266. Huius Ecclesiæ gloria per totum orbem prædicatur, 333. Tanquam anima una gubernati in uno corpore versantur, 333. At hostis ubi videt eos persecutionem fortiter sustinere, seminat inter eos jurgia, 332. Scripsit ea de re ad illos Eusebius, 332. Hortatur etiam Basilium ut offensiones invicem dimittant, 332, 333.

Samuel. Ut Samuel ecclesiis fiat, Athanasium rogat Basilium, 159.

Sanationis dona, 111.

Sancti omnes participes effecti bonorum æternorum, 128. Sanctorum vitæ sunt simulacra quædam viva, 474. Sanctorum unumquemque Dominus postquam ætati suæ sivit inservire, congruis temporibus ad se revocat, 108. Cum sanctis versari longe utilissimum, 81.

Sanctissimus presbyter ex Oriente venit in Cappadociam et Armeniam, 211, 212. Diu apud Meletium moratur, 221. Charitatem circumfert ad scriptiones, 221. Rediit in Orientem, 225. Defert epistolam Basilii, 225. Peragrat Orientem et subscriptiones colligit, 368. In Occidente rerum statum diligentissime perspexit, 389. Cæteri res ex dimidio narraverant, ipse vero accuratius, 389. Nuntiavit magnum esse totius Occidentis in Orientales amorem, 389, 390. Iterum mittitur, 403, 407.

Sanctitas essentia Spiritus sancti insita, 248. Sanctitas creaturæ extrinsecus inducitur, 40. In solo Deo completa est natura, 40, 48. Quidquid habet sanctitatem adventitiam, capax est malitiæ, 82, 87. Hinc potentia adversa e celo lapsa, 87. Sanctitalis fons Filius et Spiritus sanctus, 82. Sanctitas omnis a Spiritu sancto, 248. Sine sanctimoniali nemo Deum videbit, 148.

Sanguinis baptismus, 30.

Sapientia extranea, 81. Ornamentum quoddam animæ præstat, 383. Sapientiæ, quæ a Deo infusa est, disciplina, 337.

Sapor rex Persarum, Darii nepos, 125.

Saraceni Persis victi, 125.

Satalensis Ecclesia in genua provoluta erat ob diuturnam præpositi privationem, 197. Huc Basilium episcopum dedit Pomenium, 197, 198.

Saturninus sectæ Encratitarum episcopus, 270. Hunc Basilium in cathedram episcopalem suscepit, 270.

Saturninus comes, 223.

Saul. In Saule non permansit Spiritus sanctus, 51. Saulis invidia, 569.

Sauromata, 449.

Scandalum. Monachi lapsus ad apostolos usque ipsumque Dominum dedecus transmittit, 154. Christiana religio a Iudeis et gentibus in scenis luditur, 154. Metus fortioribus monachis injectus: negligentes ad incontinentiæ exemplum traducti, 154. Ascetica vita omnibus suspecta ob lapsum nonnullorum, 211. Risum movet ascetarum peccatum his qui piam vitam exsecrantur, 211. Dolet Basilium, quod episcoporum secum dissidia civitates et populos lædant, 154, 155. Quæ a nonnullis recte geruntur, aliis sunt occasio peccandi, 149.

Scarus solus inter pices ruminat, 582.

Schisma est de penitentia ab Ecclesia dissentire, 269. Schismata comprimere res difficillima, 245. Suspiciones et jurgia tolli non possunt, nisi sit aliquis pacis sequester auctoritate pollens, 245. Schismatibus si quis delectetur, omnium est mortalium absurdissimus, 245.

Scientiæ fores pulsandæ, 85. Scire dicitur de seipso Deus id quod est, et nescire quod non est, 85.

Scribere noxas, 104. Scribere in cera non potest, qui jam insitas litteras non deleverit, 72. Scripti alienius index, scriptoris facultate inferior esse non debet, 305. Scribendi simplex ac non elaboratum genus convenit Christiano, 226. Christiani non gloriæ studio ad scribendum duci debent, sed ut utilia documenta relinquunt fraternitati, 226. Non omnino decorum est homines vituperare omissis rebus, 226. Scribendi recte regulæ, 451, 452.

Scriptura. Ex Scripturis solatium habens nemine indiget, ad ea quæ decent perspicenda, 424. In Scripturis meditandis puellæ debent vitam degere, 434. Ut mens crescat et adolescat magis quam corpus, 434. Scripturarum doctrina semper utilis, sed maxime molestis temporibus, 415. Scripturarum lectio utilis ascetis, maxime Novi Testamenti, 127. Nam sæpe ex Veteri oritur detrimentum mentibus infirmis, 127. In Scripturis multa peccatorum remedia et conversionis exempla, 158. Sanctorum exempla, tanquam animalia quædam simulacra, proponuntur, 73. Tanquam in communi medicinæ officina, suæ quisque infirmitati remedia invenit, 73. Scripturarum meditatio, maxima ad officii investigationem via, 72. In his et præcepta et exempla, 72. Scripturæ omnes libros Esdras, Deo iubente, cruciavit, 129. Scripturæ testimonia, ceu jacula quædam hæretici in cælum vibrant, 83. Ex Scripturis sanctis hæretici non docent animas simpliciores, sed sapientia extranea circumveniunt veritatem, 81. Scripturæ, divinitus inspiratæ, 72, 277. Scriptura et apostolicæ traditiones controversiarum iudices, 66. Postulat Basilium ut Scriptura inter se et adversarios arbitrat sit, 277. Scripturæ obscuritas difficiem reddens dogmatum sententiam, idque ad legentium utilitatem, 55, 56. Hæc obscuritas est quædam silentii species, 55, 56. Velamini imposito super faciem Moysis respondet legalium documentorum obscuritas, 44, 45. Qui autem aufert litteram et convertit se ad Spiritum, glorificatam habet faciem, 44, 45. Scripturæ silentium non dat licentiam, 250. Quod Scriptura tacet, id per consecutionem colligere, legislatoris est, non legem recitantis, 250. Moyses non vetat eadem pellice uti patrem et filium, 250. Ea polissimum vetat peccata, quæ apud gentes solebant perpetrari, 250. Hinc non vetat nuptias cum sorore uxoris mortuæ, 250. Vetat cum duabus sororibus viventibus, quia exemplum patriarchæ noxium esse poterat, 250. Scriptura generatim impuritates vituperat, 250. Nec honestatem suam rerum turpium appellationibus fœdat, 250. Sæpe transfert nomina corporalia ad intelligentias spirituales, 52. Moysis nomine lex significari solet, 27. Scriptura illud ex quo sæpe ad causam supremam refert, 5. Sæpe etiam attribuit materiæ, 6. In Scripturis testes angeli interdum citantur, 24, 25. Sæpe enim conservus testis adducitur apud mansuetum iudicem, 24. Mos est sanctis Dei præcepta adhibitis testibus tradere, 24. Imo cælum et terram iudicant, 24. Jesu Nave etiam lapidem testem statuit, 25.

Scurrilia non proferenda, 99.

Scylla in muliebri forma caninam habens feritatem, 257.

Scythæ Laconica, 75.

Scythia, 419. Scythæ, 169. In Scythia persecutio martyres facit, 245.

Sebastiæ principalis, 441. Sebasteni presbyteri ab Eustathii communione discedunt, et a Basilio ecclesiasticam curam exposcunt, 250. Sebastianæ communicatores suos habet Basilium, 365. Omnes curæ addicuntur, 365.

Seleucia, ibi edita fidei formula, 381.

Seleucidis avis insatiabilis cupiditas, 501.

Semen veræ dilectionis in solatium Ecclesiis servatum, 104.

Senem plus commendat senectus mentis quam canities, 587. Seni vitioso præferendus juvenis mente canus, 587. Senes adolescentibus parentes constituti a communi hominum lege, 420.

Sensus nemo docet ut operentur, 89. In sensibus omnibus tactus dominatur, 594. In aspectu quidam est tactus, 601. Sensibus omnibus invigilandum, tactui et gustui præsertim, 595, 596. Item aliis sensibus, 600.

Sepulcrorum effossoribus anni decem penitentia, 527.

Sermo animi imago, 90, 253, 480, 585. Pectus designat, ut fontem rivulus, 225. Sermo vitæ indicium, 451. Sermone naturæ munus, 477. Sermo medicus calamitatis, 109. Sermones naturam habent aliam, 451. Fructus sunt hiemis, 93. Sermones longi inutiles, ubi factis purgare se aliquis debet, 149. Sermone quomodo utendum, 480. Sermone non inscite utendum est, 73. Quomodo interrogandum et respondendum, 73. Modus loquendi et audiendi tenendus, 73. Sonus vocis mediocri præferendus, 74. Expendendum prius quid dictum sis, ac ita edendum, 74. In sermone multus esse non debet asceta, non præceptus verbi, 127. Paratus semper non ad docendum, sed ad discendum, 127. Non de operibus peccatorum loquatur, sed potius de justorum vita curiose inquirat, 127. In sermone semper asperitas fugienda, 74. Sermo noster de Christo esse debet, 247. In sermone omni habendum ante oculos Christi iudicium, 237. Sermo verus et simplex quantum differt a vario et artificioso, 475. Sermo otiosus est, qui nec ad utilitatem audientium, nec ad necessarium et concessum a Deo usum pertinet, 99. Sermonibus facelis non

circupanda voloplas, sed benigna adhortatione lenitas ob-
tineunda, 74. Sermonibus pravis assuescere via est ad fa-
cta, 475. Sermonis gratia ad obediendum fidei inter ge-
tes, 62.

Serpens quomodo senectam exiit, 471. Serpens super
vexillo positus figura Christi patientis, 26.

Servitus inde orta quod nonnulli vel potentia oppressi,
vel ob paupertatem in servitutem redacti, vel deteriores
melioribus adiecti, 45. Beneficium dicenda hæc postrema
servitus, 45. Hanc ob causam Jacob dominus Esau: Cha-
naan servit fratribus suis, 43. Ubi servitus ibi ignominia,
535. Dei servum esse maxima hominis gloria, 554. Servus
inter homines natura nullus est, 42. Omnes natura con-
servi sumus Dei, 43.

Severus episcopus, 274. Cyriacum presbyterum ordina-
vit, 274. Jurejurando obstrinxit se Mindanis permansu-
rum, 274. Postea illum transtulit in agrum Mestiae chor-
episcopo subjectum, 274. Censet Basilus ad iurisjurandi
observationem, ut ager ille eidem ac Mindana chorepisco-
po subijciatur, 275.

Severus chorepiscopus, 217.

Sæculi cum Basilio communicant, 307.

Sigillum Patri æquale Filius, 54.

Signum in Scripturis crucem designat, 400. Signa non
apparentium sunt ea quæ apparent, 102.

Silentium Scripturæ non dat licentiam, 250.

Silvanus Tarsensis, 160. Litteras attulit Roma, quibus
episcopatus sancti Meletii confirmabatur, 160. Silvanum
Eustathius et Basilus simul visitarunt, 339. Illius alum-
nus Diodorus presbyter, 578. Silvano mortuo ecclesiam
occupant Arlani, 113.

Silvanus presbyter et monachus, 590.

Silvinus diaconus et monachus, 590.

Simile et dissimile rejicit Basilus in Trinitate, 82. Si-
mile secundum essentiam, si addatur *citra ullam differen-*
tiam, non discrepat a consubstantiali, 91. Secus vero su-
jecta vox Basilio, 91. Simile concipitur etiam in obscuris
imaginibus et ab exemplari dissidentibus, 91.

Simoniam quam grave peccatum, 147, 148. Levius delin-
quit qui præ inscilia emere vult, quam qui vendit Dei
donum, 147. Vide Ordinationes.

Simonides, 169.

Simplex non est quicquid numero unum est, 81, 82.
Quicquid constat ex essentia et sanctitate, 189. Quicquid
comprehendi potest, 82. Simplex non est angeli natura, 82.
Simplicis essentiae insigne monas et unitas, 82.

Simplicitas, dives mulier ac eleemosynas profundens, 208.
Sed paucis bonis decuplam malitiam admiscens, 208.
Basilium docere ausa fuerat, et de extrema die admo-
nere, 208. Eunuchorum iracundiam in eum excitavit,
208.

Simplicitas quædam Christianis non congruens, 152.

Simulacra quædam animata et actuosa sunt sanctorum
exempla, 75.

Simulatio sollicita, 123.

Simultas privata præfertur publico bello, 66. Ex simul-
tate nihil faciendum, 100.

Socrates, 549.

Sol intelligibilis Christus, 86. Cum sole comparatur
Spiritus sanctus, 20.

Solemnia perfecta Domino celebrare, 92.

Solitaria vitæ præcepta, 150, 151. Solitudo necessaria
ut mens pacata et quieta sit, 71. In solitudine tentatio
obtentu majoris in mundo utilitatis, 128. Quomodo hæc
tentatio vincenda, 128, 129, 150. In solitudine penuria do-
ctrinæ, sejunctio a fratribus, 128. In solitudine Dominus
versatus est, 129. Christum solitudinis amator, 150. Solitudo
plurimum adjuvat ad pravarum consuetudinum oblivionem,
72. Plurimorum incommodorum una vitatio est, secessus a
toto mundo, 71. Qui relinquunt urbes nec semel ipsos relin-
quunt, similes sunt hominibus e magna navi in lembum trans-
euntibus et ubique nauseantibus, 71. In solitudinibus er-
rantes prophetæ, 150. Latitare in vita unum ex primariis
bonis, 91. Urbium commoratione multos malignus decipit,
81. Asceta non sit sui ostendendi cupidus, non domos aut
pagos circumcurset, 127. Si quis ad se vocet ut ægrotos
sanet, sciat is, precante asceta, quocumque in loco fuerit,
sanatum iri ægrotum credentem, 127. Locus aliquis esse
debet ab omni hominum commercio remotus, 72. Asceta non
sit amator turbæ, nec ruris, nec civitatum, sed solitudinis,
127. Recedens a loco suo fortasse a moribus suis recedet,
127. Quies animæ expurgationis principium, 72. Mens, quæ
per sensus in mundum non diffunditur, ad se redit et ad
Dei cognitionem ascendit, 72. Secessus a mundo non est
extra ipsum esse, sed animam a corporeis affectionibus
avellere, 71.

Solum vocatur regia dignitas, 563.

Solus interdum de uno aliquo homine, interdum de

universa natura dicitur, 82. Cum dicitur de Deo, essentia
intelligenda, 82.

Somnium omne non est prophetia, 317. Per somnium
visæ res desideratæ aliquid afferunt solatii, 247. Somnium
interpretatur Basilus, 421. Somnia mensium, quibus so-
lia cadunt, 310. Per somnia diabolus animas invadit, 318.
Somnia vestigia diurnarum cogitationum, 524. Somnia
homines mercede conducti fingunt Neocæsareæ adversus
Basilium, 513, 514, 517. Capita vino gravata vapor ex-
æstuans in somnia et visa impellit, 515. Noctes diurnas co-
ras excipientes, liadem speciebus animam decipiunt, 71.
Nocturnæ imagines ex ventris satietate nascuntur,
101.

Somnus altior aditum præbet imaginibus a ratione alienis,
75. Quotidianæ morti addiecit ita dormientes, 75.
Somni leves esse debent et de industria magnarum rerum
cogitatione interrumpi, 75.

Sophistæ lingua, si nemo adsit, secum ipsa loquetur,
97. Non magis tacebit, quam lusciniæ verno tempore, 97.
Sophistarum ars est ex sermonibus quæstionem facere, 459.
Sophistæ proprium parva ex magnis et magna ex parvis
facere, 453.

Sophronius episcopus, 260. Idem sequit ac Basilus, et
Patrum fidem defendit, 260.

Sophronius magister officiorum, 171, 189, 263, 289.
Innumeros Basilii causa beneficiis affecti, 171, 189, 263,
289, 265. De Basilio et patria bene meritis, 418. Basilio a
teneris amicus, 111. Et neminem Basilus in amicitia præ-
tulit, 418. Vir gravitate morum conspicuus, 418. Quidam
ei persuadent Basilium ipsi amicum non esse, 418. Celer-
rime conficit quod Basilus petierat, 285. Duplex benefi-
cium videtur sibi accipere, cum Basilus scribit et aliquid
petit, 285.

Sophronius Eustathii discipulus, 211. Hunc alium ap-
pellat Basilus, 199.

Soranus Scythiæ dux Basilii consanguineus, 244. Ob
Domini nomen libere locutus est, 244. Juvabat eos qui
persecutionem ob Domini nomen patiebantur, 245. Pro
fide certamina sustinuit, 246. Spiritus dona in Sorano,
255. Respondet ejus querelis Basilus, 244. Petit ab eo
reliquias martyrum, 245. Mittit Soranus corpus S. Sabæ,
256.

Sozopolitani, 401. Nonnulli in hac urbe carnem Christi
negant, 401, 402. Et affectos humanos in divinitatem
conferunt, 402.

Spartiatu reus magnos terror, Scythale Laconica, 75.

Spectabilis tribunus, 124.

Speculum sordidum non potest excipere imaginum spe-
cies, 317.

Spes omnem hominum vitam continent et consociant,
96. Spes vigilantium somnia, 93. Spes in Domino omnium
rerum fortissima, 236. Spes in rebus terrenis aut men-
tuntur, aut cito spe altera opus est, 96. Secus ubi pro
pietate laboratur, 96. Spes in Deo collocanda, 262. Certo
sciendum fore ut Deus statim nos audiat si sincere ad
eum convertamur, 262. Sollicitudo bona est, sed despe-
rare et de salute diffidere, res noxiæ, 139, 262, 523. Pa-
ritus animarum medicus morbum sanare, 139. Ut alium
quam Deum colere, ita in alio nefas sperare, 554. Jonas
salutem consecutus, quia non desperavit, sed clamavit ad
Dominum, 371. Spes post afflictiones, nec longe absunt
quæ sperantur, 255. Deus potest nos ex his, quæ inextric-
abilia sunt solvere, 252. Deus exitum dat ex omni afflic-
tione his qui in ipso sperant, 371.

Spiritus sanctus vocatur Spiritus, ut Spiritus Deus, 40.
Sanctus, non aliunde accepta sanctimonia, sed sanctitas
ejus naturæ completiva est, 40. Bonus sicut Pater bonus
est, rectus, Paracletus, etc., 40. Spiritus sanctus propria
illius appellatio, 40. Hæc appellatione necesse est sub-
stantiam intelligentem, infinitam, incircumscriptam cogi-
tare, 40. Spiritus variæ appellationes, 49. Spiritus non
est habitus partibus respiratoriis efflatus, sed Spiritus
veritatis, qui a Patre procedit, 52, 58. Spiritus sanctus
Deus est, 81, 83, 88. Vox illa displicere non debet hære-
ticis, 81, 83, 88. Templum Spiritus sumus, ergo Deus est,
sive ut inhabitans, sive ut templi conditor, 45, 88. Deus
in prophetis per prophetiam quæ est donum Spiritus, 30,
31. Scriptura divinitus inspirata quia a Spiritu, 45. Si
cætera nomina Spiritui sancto communia cum Patre et
Filio, absurdum est eum, a solo divinitatis nomine arce-
re, 278, 279. Spiritum in Scriptura Dominum vocari mul-
tis probatur exemplis, 44, 45. Spiritus divinitas probatur
ex ejus nominibus, ex operationum magnitudine, et ex
beneficiis quæ in nos confert, 40. Loquitur, mittit, deducit
ut ipse Deus, 41, 42. Grande nefas eum irritare, eiquæ
resistere, 42. Unus est, ac singulariter profertur, 58. Non
unus e multis, sed unus ut Pater et Filius, 58. Tamen
distant a creatoris, quantum singulare a collectivis. Un-

tus cum Patre et Filio, ut unitas cum unitate, 38. Eadem in Spiritum sanctum et in Deum peccata ex verbis Petri ad Sapphiram, 31. Per se complet Trinitatem, 38. Patri conjunctus in omnibus, 200. Quemadmodum se habet Filius ad Patrem, ita Spiritus ad Filium, 36. Spiritus sanctus ex Deo, non tanquam ex Deo omnia, sed tanquam ex Deo procedens, 38. Cum Patre et Filio numeratur, quia supra rem creatam est, 146. Filio cohaeret et cum eo sine intervallo concipitur, 117. Christi Spiritus est, 118. Tanquam illi natura conjunctus, 39. Regalis dignitas a Patre per Filium ad Spiritum permanat, 39. Si non est ex Deo, est autem per Christum; non est, 146. Spiritus gladius vocatur verbum Dei; ergo ejusdem naturae Spiritus ac Verbum, 88. Spiritus novit profunda Dei, ergo non est res creata, 48. In omnibus inseparabilis a Patre et Filio, 50. Velut sol, purum nactus oculum, ostendit in seipso imaginem invisibilis, 19, 20. In hac imagine archetypum cernimus, 19, 20, 39. Ut Paracletus Paracleti imaginem in se exprimit, 19, 20, 39. Spiritus potentia incomprehensibilis, 40. Quis adeo demens ut compositum ac non simplicem dicat? 88. Illius mutabilem essentiam haeretici dicere non audent, 87. Secundum essentiam sanctus est, et fons sanctitatis, 38, 87, 218. Dominum solus digne glorificat, 39. Ipse per testimonium Filii glorificatur, 39. Illius existentiae modus ineffabilis est, 38. Si Spiritus creatura, finita illius erit natura, 88. Imo neque simplex erit, sed compositus ac unus numero, 88. Nec consubstantialis Deo, 87. Spiritus sancti discrimen a rebus creatis, 218. Non circumscribitur loco, 46. Natura bonus, 48. Natura inaccessible, sed capi potest ob benignitatem, 19. Instar radii solaris, sic unicuique adest quasi soli, 20. Non dicitur ingenuus, 216. Ex Deo est extra creationem, quia ex Deo procedit, 216. De Spiritu sancto communes notiones supremam naturam exhibent, 19. Eodem modo se habet erga Deum, quo spiritus, qui est in homine erga hominem, 34, 42. Dei digitus dicitur, 89. In omni operatione inseparabilis a Patre et Filio, 31. Cum Patre et Filio conjunctus in creatione, 31. Conjunctus divinitati in professione fidelium, in baptismo, in operatione virtutum, in habitatione sanctorum, in beneficiis, 47. A Spiritu sancto omnia ex aequo peraguntur ac a Patre et Filio, 280, 281. Spiritus sanctus recte dicitur inesse creaturis; at melius esse cum Patre et Filio, 53. Cum Patre et Filio conjungitur, propter naturae communionem, 23, 24. Spiritus cum Patre conjunctionem Dominus tradidit, ut necessarium ac salutare dogma, 21. Si Spiritus non est inter creaturas, collocandus cum Patre et Filio, 48. Christi carni adfuit, factus unctio et inseparabiliter conjunctus, 53. Indivulsa adfuit in omni actione, miracula edenti, tentato, resurgenti, 33. Christi adventum praecurrit: in carne ei adfuit inseparabiliter, 41. Beneficia a Spiritu sancto data tum in praesenti vita tum in futura, 30.

Spiritus sanctus operatur in tribus creationis generibus, productione ex nihilo, mutatione in melius ex peiore, resurrectione, 88. Absque Spiritu non est sanctificatio, 19, 218, 280, 326. Spiritus sancti operationes ineffabiles sunt et innumerabiles, 41. Comprehendi non possunt illius operationes ante creaturam intelligibiles, 41. Per Spiritus gratiam factae sunt circa hominem dispensationes Dei et Salvatoris nostri, 33. Ad Spiritum sanctum convertuntur omnia quae egent sanctificatione, ut perveniant ad proprium naturalemque finem, 19. Vivificat cum Patre et Filio, 48. Nemo Filium adorare aut Patrem invocare potest, nisi in Spiritu sancto, 23. Si qua est gratia in aqua, non est ex ipsius natura; sed ex operatione Spiritus, 29. A Spiritu sancto corda in altum tolluntur, infirmi manu ducuntur, proficientes perfectiuntur, 20. Christus renovans hominem et reddens gratiam, quam ex afflatu Dei acceptam amiseramus, insufflat et ait: *Accipite Spiritum sanctum*, 34. Per Spiritum sanctum fit nova creatio, 41. Confirmat, id est, donat immutabilitatem et soliditatem in bono, 32. Spiritu praesente spoliatus Imperio diabolus, 41. Si quis regiae imaginis formam veterem reddat, tunc solum potest ad Paracletum accedere, 20. Spiritus cum anima conjunctio non sit loci propinquitate, sed recessu a cupiditatibus, 20. Spiritus vitae liberavit nos a lege peccati, 59. Facit eos spirituales, quibus communicatur, 20. In Spiritu gratia remittitur peccata, 41. Spiritus sanctus gratiam suam confert, ut perfectiatur et compleatur angelorum substantia, 33. In creatione confirmatae a Spiritu caelorum virtutes, 41. Si Spiritus sanctus ab angelis discederet, omnia in eis confusa essent et perturbata, 32. Spiritus sanctus angelorum dux et chori praefectus, 33. A Spiritu sancto oeconomia, quae supra nos est, spiritualis et sensibilis creaturae, 280. Vide Angelum. Spiritum sanctum misit Deus qui creabit nos et renovabit faciem terrae, 88. Spiritus sanctus gratia perfectos efficiens, 200. Gratia sancti Spiritus, cum unicuique

adsit quasi soli, omnibus sufficiens et integra infunditur, 20. Spiritus sancti dona, 20. Nempe perseverantia et similitudo cum Deo, et ut dii simus, 20. Pertinet caetera, ipse vero in nullo deficit, 19. In Spiritu Moses Deum potuit evidenter conspiceret, 32. Spiritus sancti donum patefactio mysteriorum, 33. Partitionem donorum pro cuiusque dignitate proprio arbitrio dispensat, 31. Per Spiritum cum Deo conjungimur, 41. Id fieri non potest nisi ab eo qui naturalem habet cum Deo societatem, 24, 87. Per Spiritum sanctum Ecclesiae ordo et gubernatio, 34. Spiritus doni ligna erat nubes, 26. Adest omnibus, at iis tantum qui puri sunt propriam exhibet virtutem, 473. Gratias verbis referre ei non possumus, 59. Superat enim omnem intellectum et sermonem, 59. Per Spiritum fructificat Evangelium, 58. Per Spiritum benedictiones patriarcharum, lex, figurae, prophetiae, miracula, res fortiter in bello gestae, 33, 41. Ad Spiritum qui se convertit, similis est Moyses apparitione Dei glorificatam faciem habenti, 43. Spiritus sanctus locus est quodammodo eorum qui sanctificantur, 52. Ipse etiam sanctus, locus est Spiritui proprius, ejusque templum, 52. Eldad et Modad soli fuere ex Septuaginta Senioribus, in quibus permaneret Spiritus sanctus, 51. Spiritus gratiam non recipit mundus, 46. Spiritum sanctum si quis neget, ne fidem quidem in Patrem et Filium habere potest, 23. Pneumatomachis terribilis imple dictorum reddenda ratio, ob irremissibilem blasphemiam in Spiritum sanctum, 59. Spiritum servum dicere gravissima blasphemia, 42. Qui Spiritum rebus creatis connumerat, vitae aeternae exors est, 48. Per Spiritum resurrectio mortuorum, 87. Aderit Christo judicanti, 34. Est enim justorum corona, Spiritus gratia, quam tunc perfectius dabitur, 34. Spiritus justorum praeium, et prima malorum condemnatio, 35. In Spiritum sanctum aequae ac in Patrem et Filium baptizamur, 25. At in Moysen et nubem, ut in umbram et figuram, 23.

Spiritus sanctus non solum in appellationibus et operationibus consors Patri et Filio, sed etiam pariter intellectui incomprehensibilis, 43. Mundus eum capere non potest, et a solis sanctis per cordis puritatem videri potest, 43, 46. Spiritus gloriam commendat honor ei habitus a Domino, unicuiusque institutio per hanc initiationem, minae in blasphemantes, 64. Spiritus sancti non eadem sit ac angelorum mentio, 24. Spiritus commemoratur, tanquam auctor ac Dominus vitae, angelis ut conservorum adiutores, 24. Spiritus sanctus formae vim obtinet, quatenus vim habet perficiendi creaturam rationalem, 51. Sicut cernendi vis est in oculo, ita Spiritus gratia in anima purgata, 51. Quemadmodum ars, ita Spiritus semper adest dignis, non tamen semper operatur, 51. Quemadmodum calor et affectiones facile mobiles, ita spiritus in animabus non constantibus, 51. Quemadmodum verbum in anima, et cogitatum et pronuntiatum; ita Spiritus testimonium reddens spiritui nostro, et clamans in cordibus, 51. Quemadmodum totum in partibus, ita Spiritus dona distribuens membris, 52. Quemadmodum partes in toto, ita singuli sumus in Spiritu, 52. Syllabae cum in glorificando Spiritu origo ex traditione apostolorum et Patrum, 54. Illud, in Spiritu, sic intelligi potest. Quemadmodum in Filio cernitur Pater, sic in Spiritu Filius, 53. Quemadmodum adorationem dicimus in Filio, tanquam in imagine, ita in Spiritu tanquam in seipso Filium representante, 53, 54. Cum dicitur in Spiritu, gratia quae est in nobis exprimitur, 57. At praepositio *cum*, dignitatem Spiritus et conjunctionem cum Patre et Filio melius exprimit, 57. Spiritum sanctum Catholici conjungentes cum Patre et Filio nihil aliud dicunt et sentiunt, quam quod Christus ipse fecit, 21. Spiritus sanctus non est antiquior Deo, siquidem ex Deo est, 146. Neque etiam prior Filio, cum inter Patrem et Filium nihil medium sit, 146. Vide 217, 388. Spiritum glorificari sinunt Pneumatomachi modo non cum Patre et Filio, 47. Obijciunt Spiritum interpellare pro nobis, 42. At ipse Unigenitus interpellat pro nobis, 42. Cum proferuntur loca Scripturae, in quibus Spiritus Dominus et Deus dicitur; vociferantur et lapides tollunt, 44. Nolunt gloriam dari Deo et Spiritui, sed in Spiritu, 51. Praepositio in nihil eis prodest, 51. Quot enim modis pronuntiari solet, totidem convenit Spiritui, 51. In Spiritu glorificando praepositio *cum* idcirco adscita a Patribus, quia non solum hypostases distinguit, ut conjunctio ei, sed etiam conjunctionem personarum declarat, 50. Id etiam videre est in rebus humanis, 50. In eo autem differt a praepositione *in*, quod ista relationem habet ad id in quo sunt operantes, 50. Hac conditione pacisci paratus Basilus cum Pneumatomachis, ut dicant *et Spiritui*, pro *cum* Spiritu, 31. Citius linguas projiciant, quam vocem ei recipiant, 31. Inde bellum inextinguibile, 31. De Spiritu sancto praetermissa quaestio a Nicenis Patribus, eo quod nemo contradiceret, 216, 348, 393. Qui conjungi volunt cum fratribus, fateantur Spiritum

sanctum dei creatorum non portare, nec cum iis qui dicunt, communicandum, 200, 206, 207, 216. Glorificatio addita, 216, 248, 393. Spiritus, etsi non admiscetur indiguus, adest tamen aliquo modo semel baptizatis, 34. In extremo iudicio, penitus separabitur a malis, 34. Hinc in inferno nulla confessio, cum iam non adsit Spiritus sancti auxilium, 34.

Spiritus mendax in falsis prophetis, 317. Spiritus acrii aura exigua suscepta in peccatum virgo impulsae est, 136. Spiritus nequitiae procellas in Ecclesiam excitant, 371.

Sponsus quo sensu dicitur Christus, 13.

Stoici sententia, 212.

Strategius presbyter, 382, 383.

Strymon iucundissimus aspicientibus, 94.

Stuprum. Quae stuprum per vim passa est, non reprehenditur, 297.

Suadeo pharmaca, 449.

Subdiaconi vocantur ministri, 148, 149. Sacrorum numero ascribuntur, 148. Multi in singulis pagis, 148.

Subnumeratio commentum a Pneumatomachis e mundi sapientia desumptum, 33.

Sulpicius in Galatia magistratum gerens, 444. Ab eo Basilii multa accepit beneficia, 444.

Superbia dignitas videri non debet, 368. Superbiae peccatum vel unicum id valet, ut inimicos Deo efficiat, 368.

Supplices pretereundere aliquid manibus solebant, 203.

Susario nihil ignoravit, 461.

Suspensionis exemplum in lectore, 327.

Suspiciones. Qui suspiciones falsas in seipsis habent, non ducuntur a Spiritu sancto, 340.

Suspirium ex corde ductum consolatur afflictos, 183.

Symbolum in Italia, 63.

Sympius, 243.

Synaxes intermissae in Valentis persecutione, 374.

Synodus, idem ac Ecclesia, 425.

Syria. In Syria quidquid est reliquit cum Basilio communicat, 307. Syriae urbes maximae sub Valente persecutionem passae, 266.

T

Tarsus civitas tam opportune sita, ut Isauros, Cilices, Cappadoces ac Syros per seipsam conjungat, 113. Hanc Ariani invadunt, 113. Tarsenses presbyteri orthodoxos regebant, ab episcopo Ariano separati, 205, 206, 207. Inter eos aliqua oritur dissensio, 207. Hanc Basilii componere conatur, 207.

Tatianus presbyter Myrensis, 331.

Taurus ferri ferax, 203.

Telmesus, 331.

Templum omne Dei templum est, 88. Templum esse non possumus sancti Spiritus, si esset servus, 45. Templum Dei quomodo effunditur, 73.

Tempus progredi letamur, nec advertimus vitam nostram absumi, 331. Velut qui dormiunt in navigio, ita ad finem deducimur, 332. Non ea colligimus quae nobiscum transferri possint, sed ea potius quae gravia et hic manentia, 332. Tempus hodiernum sibi diabolus poscit, Domino crastinum, 318. Cogitationis intervalla a sole intelligibili facta, 86.

Tentationes quo plures fuerint, eo major merces, 367. Deus probat pietatis athletas, sed tentari non sinit ultra quam ferre queant, 332. Tentationibus anima assuefacienda, 123. Tentationes quibus fidelis probatur, 127. Tentationes quomodo vincenda, 126. Per medios laqueos transimus, 126. Non statim ad vitae asceticae apicem assurgendum, satius est paulatim proficere, 126. Postquam una voluptas vicia est, tunc alia debellanda, 126. Tentatio obtentu majoris in saeculo utilitatis, 128. Quomodo haec tentatio vincenda, 128, 129, 130. Tentationi diabolicae opponenda pia cogitatio, 128.

Terentius vir admirabilis, antiquus Basilii amicus, 157. Terentii omnis sermo et omnis actio voluntate recta ac bono consilio plena, 193. Mandatum obtinet ab imperatore, ut Basilii episcopus in Armenia constituat, 193. Iterum cogitur rerum communium curam suscipere, 320. Recesserat a publicis curis, et otium ad animae curam impendebat, 321. Antiochia negotia cum summis potestatibus administrat, 321. Paulini amici conantur eum in partes suas trahere, 321. Terentii comitis filiae diaconissae, 199. Bonae radices bona germina, 199. Errori non cedunt, quamvis eas circumstet impietas, 200.

Testes angeli interdum citantur in Scripturis, 24, 25. Saepe enim conservus testis adducitur apud mansuetum iudicem, 24. Nos est sanctis Dei praecepta adhibitis testibus tradere, 24. Imo caelum et terram inclamant, 24. Jesus Nave etiam lapidem testem statuit, 23.

Testudo viperarum carnibus satata per origanum sibi medetur, 383.

Tetractys Pythagoraeorum, 98.

Thalassius, 183.

Thecla, 417.

Theodora canonica, 260.

Theodoreus episcopus, 183.

Theodorus, 214.

Theodorus subdiaconus Samosatensis, 332.

Theodosius presbyter Nicopolitanus, 369.

Theodotus Nicopolitanus, 183, 189, 212, 366. Molesta ei conjunctio Basilii cum Eustathio, 194. Illius singulare ingenium, 194. Clamat fidem ab Eustathio adulterari, 194. Basilium invitat ad diem festum in Armenia, ut cum eo agat de Eustathio, 189. Non amplius invitat, ubi cognovit eum cum Eustathio fuisse Sebastiae, 194. Socius adiungitur Basilio in constituendis episcopis in Armenia, 195. Promittit Basilio se illum usque ad Satala deducturum, 193. Et mutuum in omnibus operam daturum, 193. At ubi Basilium videt Nicopoli, nec ad matutinas nec ad vespertinas preces eum assumit, 193. Queritur quod Basilii ad se non scripserit de injuriis ab Eustathio acceptis, 224. Quasi res eiusmodi in indifferentibus ponat, 223.

Theodotus episcopus Bercae, 267. Theodotus uterque 183.

Theologia, id est, Divinitatis agnitio, 38. Theologia confessio Divinitatis, 83. Cum de rebus divinis disseritur, nihil aliud expectandum, nisi verborum inopiam obiectum iri, 80. Theologica vox omnis impar est cognitioni dicentis et interrogantis desiderio, 80. Theologicae disputationes vituperantur, quae humanis argumentis nituntur, 496. Theologicae voces non perfunctorie audiendae, 2. Quid in quaque voce et syllaba lateat perscrutari, hominum est non segnum ad pietatem, 2. Theologicarum vocum nulla adeo pusilla, ut non multum habeat in utramque partem momentum, 3. Basilii praeclarum secum agi existimat, si vel minimam earum dignitatis partem assequatur, 3. Parvi pendet rideri se quod circa syllabas occupetur, 3. In minimis verbis certamen videt maximum, spe praemii non desit laborum, 3.

Theophilus Castabalanus scribere non vult Basilio, ne eum episcopum salutare cogatur, 378. Mittit qui Basilio convicietur, 378. Basilium in frequentissimis conventibus dilacerat, 222. Multas molestias exhibuit Basilio, 392. Ne horam quidem ab eo amando discessit Basilii, 382. Petit ut sibi ignoscat, si cum Eustathio communicare non possit, 382.

Theophrastus diaconus, 151, 189.

Theophrastus sensit sibi decasse Platonicos lepores, 226.

Theotecnus, 421, 422.

Therasius presbyter Casariensis, 288.

Therasius Cappadociae praeses, vir magnus et in primis admirandus, 172. Magnae illi curae luciderant, 172.

Thermopylae, 459.

Thesaurorum comes, 111, 112. Thesaurorum Philippo polli praepositus, 363.

Theseus Ariadnes filium secutos, 452.

Thraciae vicarius, 363.

Tiberina luporum et ursorum ferax, 94. Barathrum orbis terrarum, 94.

Timor. Ob timoris Dei absentiam peccare nobis contingit, 262. Insitus timor non dat locum involuntariis actionibus aut cogitationibus, 262.

Timotheus chorepiscopus, 103, 429. Is a puero vitam asceticam amplexus est, 429. Immoderationis accusabatur, 429. Primarium vitae genus negligentem amice objurgat Basilii, 430. Munuscula illius grato animo suscipit, 430. Pontii munuscula, ceras et acopa mittet Basilii, sed tunc his carebat, 430.

Tinnitum efficit auribus utrisque rerum inopinatarum auditus, 223.

Tractator praesidium, 236.

Traditiones apostolorum cum Scriptura iudices controversiarum, 66. Traditiones Patrum, 373, 463. Doctrina ex Majorum traditione perpetua memoriae serie ad nos usque servata, 67. Traditio tacita et secreta, 55. Traditio Patrum non scripta, 19. Multa in Ecclesiis sine scriptura sunt recepta, 60. Veneranda sunt vetusta dogmata ob quamdam veluti castitem, 60. Catholici temporis diuturnitatem pro se facientem habent, 60. Tempus aestimatur in eo quod tacetur, 60. Si quis velut in tribunali, probationibus e scripto destitutus testes producat, absolvi debet, 60. In his rebus novitas, totius destructio est, 57. Apostolicum est non scriptis inhaerere traditionibus, 60. Id enim commendat Apostolus, 60. Ex dogmatibus alia e scripto tradita doctrina: alia in mysterio ex traditione apostolorum, 54. Utraque viro eandem habent ad pietatem, 54. Non descrendae voces familiares sanctis, et ex quo nuntiatum est Evangelium, semper in Ecclesiis usitata, 64. Traditio non deserenda, citius acuantur enses et splendet

ignis, 63. Si consuetudines scripto non prodita rejiciantur; Evangelium in præcipuis rebus lædatur, 51. Imo prædicatio ad nudum verbum redigetur, 54. Consuetudines ex traditione ortæ, in Sacramentis et precibus Ecclesiæ, 55, 56. Fidei professio in Patrem et Filium et Spiritum sanctum ex traditione non scripta, 57. Glorificandi Dei cum Spiritu consuetudo a patribus tradita, 60. Hanc Basilius veluti paternam hereditatem conservabat, 60. Traditionem apostolicam evertere conantur Pneumatomachi, 21. Hinc probationes e Scriptura clamore exigunt, patrum testimonium rejicientes, 21. Comparatur cum malæ fidel debitoribus, 21. Hæretici in vetera, tanquam in obsoleta, insurgunt, et velut in vestimento novum præferunt communi, 13. Novæ hæreticis videntur voces, quibus nationes et civitates et viri Ecclesiæ columnæ testimonium perhibent, 63. Basilius objicit Pneumatomachis veteres ac beatos viros, vocibus, quibus isti reclamabant, utentes, 60 et seqq. Consuetudo Patris et Filii cum Spiritu glorificandi a majoribus orta, in Ecclesiis non corruptis permanset, 57. Laudantur qui majorum traditionem citra mutationem conservarunt, tum ruri tum in civitatibus, 13. Quod a Majoribus nostris dictum est et nos dicimus, 13. Patres Scripturæ sententiam secuti sunt, 13. Institutæ ab antiquis lucernales preces: quis earum auctor dici non potest, 62. Traditionis antiquitas etiam in rusticane plebis usu perspicitur, 13. Traditionis vis sæpe compulit homines suis ipsorum dogmatibus contradicere, 61.

Tragediæ, 129.

Trajanus, 237.

Tribulationes necessariae, ut iusti probentur, 544, 548. Ex tribulatione liberat Deus sanctos, non citra probationem relinquendo, sed patientiam largiendo, 544.

Tribunus spectabilis, 124.

Tributa colligunt curiales, 177. Tributum ferri his qui Taurum incolebant, impositum, 203. Ut tributis eximantur monachi, precatur Basilius, 423.

Trigamia ex lege non contrahitur, 297. Hæc habentur ut Ecclesiæ inquinamenta, 297. Non tamen publicis condemnationibus subjiciuntur, 297. Trigamis idem canon ac digamis, servata proportionem, 271. Sæpe tribus aut quatuor annis segregantur, 271. Id enim non amplius matrimonium, sed polygamia vocatur, 271. Quinque annis in Ecclesia Cæsariensi, 271. Non arcentur ab ecclesia, 272. Sed audiunt et postea consistunt, 272. Vide 329.

Trinitas. In Trinitate nulla sectio aut divisio, sed ineffabilis quædam tum societas, tum distinctio, 118. Sancta nomina, Pater et Filius et Spiritus sanctus, 37. Nullum spatium inter Patrem et Filium et Spiritum sanctum, 118. Ut in catena qui unum extremum apprehendit, alterum simul attraxit, sic qui unam personam attraxit, duas alias simul attraxit, 118. Quæ de maiestate unius personæ cogitantur, eadem cogitantur de aliis duabus personis, 118. In essentia communitate nec coherere nec communicari possunt, quæ considerantur in Trinitate iudicia, unde proprietates personarum et differentia, 118. Unaquæque hypostasis singulariter effertur: sed non sit ab uno Deo ad multitudinem incrementum, dicendo unum, duo, tria; neque primum, secundum, ac tertium dicimus, 38. Secundum Deum nunquam aut videmus, 38. In Trinitate, velut in ænigmate, admirabilis quædam discretio conjuncta, et conjunctio discreta, 119. Id illustratur exemplo iridis, 119. Spiritus sanctus per unum Filium uni Patri copulatus, 38. Unus Deus, quamvis tres personæ, quia Deum ex Deo adoramus, 38. Tris intelligimus, mandantem Dominum, creans Verbum, Spiritum confirmantem, 32. Non tamen tres originales hypostases sunt, sed unum principium, per Filium condens, et perficiens in Spiritu, 31. Personarum confusio, Judaismus, 66. Naturarum contrarietas, paganismus, 66. Non alia gloriæ species in Patre, alia in Filio cogitanda, 120. Splendor cum gloria intelligitur, imago cum archetypo, Filius cum Patre, 13. Filius imago Patris, idem est quod exemplar, etiamsi aliud sit, 121. Filii formam qui mente concepit, hypostasis paternæ expressit effigiem, non ingeniti rationem, quæ Patris est, in effigie cernens, sed pulchritudinem ingenitam in genita intuens, 121. Si ingeniti ratio in effigie cerneretur, non iam effigies aliud esset ac exemplar, sed idem prorsus, 121. Filius tempore non posterior Patre, 10. Neque etiam hominum cogitatione posterior Patre, 10. Filii enim generationem nulla cogitatio transcendit, 11. Illud, in principio, nulla notio superare potest, neque ex hac voce, erat, cogitatio exitum reperit, 11. Filius non est dignitate inferior Patre, 11. Hunc enim Pater signavit, seque totum in eo expressit, 12. Sinus paternus, sedes est digna Filio, scabelli vero locus his, quibus opus est subiectione, 12. Sessio a dextris naturæ firmitatem ac stabilitatem, dexter locus indicat dignitatis æqualitatem, 12, 13. Neque etiam

ordine posterior Filius, tanquam inferiore loco sedens, 11. Hæc sententia Dei immensitatem everteret, et contraria esset Scripturæ Filium a dextris collocanti, 11. Unigeniti essentia a Patris essentia nullum prorsus discrimen, 91. Filius essentia non differt a Patre, ac proinde nec potentia, 17. Si æqualis potentia, æqualis et operatio, 17. A Patre procedentem Spiritum per se ac secum nolum facit, ac solus unigenite ex ingenita luce effulsit, 117. Pater solus habet, ut nulla subsistat ex causa, 118. Qui videt Filium, videt et Patrem: non tamen figuram aut formam, sed bonitatem voluntatis, quæ cum essentia concurrens, similis est et æqualis vel potius eadem in utroque, 18. Quemadmodum in speculo qui Filium cognoverit, effigiem paternæ hypostasis per Filii notionem suscepit, 112. Ex lucis exemplo perficitur, ut Filius cum Patre indivise intelligatur, 121. Quemadmodum ex flamma splendor, nec tamen flamma posterior, 121. In angelorum creatione primaria causa est Pater, conditrix Filius, perfectrix Spiritus sanctus, 31. Spiritus sanctus in omnibus inseparabilis a Patre et Filio, 30. Spiritus sanctus in omni operatione inseparabilis a Patre et Filio, 31.

Trinitatem per se complet Spiritus sanctus, 38. Si Spiritus Filio junctus, Filius autem Patri; liquet ipsum Spiritum Patri adjungi, 36. Cum Deus efficit distributiones operationum, et Dominus divisiones ministrationum, simul adest Spiritus sanctus dona dispensans, 31. Per Spiritus illuminationem conspiciamus splendorem gloriæ Dei: per characterem ad Patrem subvehimur, 54. Via ad Dei cognitionem est ab uno Spiritu per unum Filium ad unum Patrem, 39. Rursus regis dignitas ex Patre per Filium ad Spiritum permanat, 39. Sic servatur monarchia, 39. Apostolus meminit primo Spiritus, deinde Filii ac Patris, non ut ordinem invertat, sed quia primus nobis occurrit is qui dona distribuit, tum is qui misit; demum fons honorum, 31. A Spiritu mens illustrata ad Filium respicit et in illo Patrem videt, 348. Honorum quæ in nobis operatur Spiritus, causa et auctor Unigenitus, 117. Non tamen sine principio; sed est quædam virtus ingenite et sine principio subsistens, quæ causa est omnium causæ, 117. Ex eo quod Pater per Filium creet, neque Patris creandi vis imperfecta, neque Filii operatio infirma, sed voluntatis unitas ostenditur, 18. In omnibus a Filio peractis, perfecta illi tribuenda potentia, nec usquam a voluntate Patris separandus, 16. Non ex operum differentia Pater conspicitur, 17. Sed præter operum magnitudinem, de ipso operum auctore Filio gloristur, 17. Quamvis Spiritus inseparabilis sit a Patre et Filio in omni operatione; non tamen Patris imperfecta operatio, aut Filii inconsummata creatio, nisi perficiatur a Spiritu, 31. Pater sola voluntate creare potest, sed vult creare per Filium. Filius non eget auxilio, sed vult perficere per Spiritum, 31, 32. Secundum proprietatem personarum, unus sunt et unus: secundum naturam, unum sunt, 38. Quomodo ergo non duo dii? Quia rex dicitur et regis imago, non duo reges, 38. Unus principatus retinetur, nec theologia in multitudinem dissipatur, 38. Una enim in Patre et Filio forma agnoscitur, in una et omnino simili Deitate expressa, 38. Quemadmodum aliud corpus, aliud figura, nec tamen separari possunt, ita Paulus, cum Patris hypostasis figuram appellat Filium, eum a Patre separari non posse declarat, 121. Paulus qua de causa, postquam dixit unus Deus, adjunxit vocem Patris, et Domini Jesu Christi mentionem facit? 83. Angeli edocentur a Spiritu quoties plura sit dicere: Sanctus, sanctus, sanctus, 33. Nihil creatum in beata ac divina Trinitate, 233. Christos traditus pro nobis a Patre, id est, hoc habuit a Patre, ut pro sua bonitate operaretur pro nobis, 18. Christus postquam de Patre nos erudit, utitur vocibus authenticis et herilibus, ut ex his Dominum et conditorem, per illa Patrem Domini et conditoris cognoscamus, 18. Non mirum si Patre minorem seipsum constiter, qui Verbum est et caro factus est, 84. Propterea Patre minor Filius, quod nostra causa factus est mortuus, 84. Quod Pater Filio majordicitur, id argumento est Filium esse Patri consubstantialem, 84. Comparationes enim inter ea quæ ejusdem sunt naturæ, proprie instituuntur, 84. Christus cum dicit: Omnia mea tua sunt, originem rerum creaturarum refert ad Patrem, 17. Et tua mea, inde principia creandi accipiens, 17. Qui rem unam personis multiplicem dicit et unam hypostasim, tollit Unigeniti existentiam, 313. Tollit totam Incarnationem, 313. Contendunt Sabelliani unum esse nomen eo quod dicatur in nomine non in nominibus, 313. Refelluntur, 313. Confiteri oportet Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, 81. Confiteri oportet, ut Scripturæ doceant, et qui eas sublimius intellexerit, 81. Æque baptizamus in Spiritum sanctum ac in Patrem et Filium, 25. Si baptismus inutilis omisso Spiritu sancto, quomodo tutum a Patre et Filio Spiritum distrahere? 23. Trinitati

adiimplenda glorificatio consentiens cum baptismo, 183. Magnam nefas a professione in baptismo facta discedere, 22. Luctuosa res quæ tunc credidimus negare, 21. Prævaricator et desertor dicendus qui Deum negat aut Christum, 22. Idem nomen convenit ei qui negat Spiritum sanctum, ut qui pactum cum Deo initum in baptismo violat, 22. Ordo in personis a Domino præscriptus, inviolabilis custodiendus, 217, 263, 400. Ne fidem quidem in Patrem et Filium habere potest, nisi adsit Spiritus sanctus, 23. Christum protentum et Deum neganti Christus nihil proderit, 22. Deum invocantis et Christum spernentis inanis fides, 22. Sic etiam Spiritum rejectantis fides in Patrem et Filium inanis, 22. Veram adorationem nemo habere potest, nisi adsit Spiritus sanctus, 23. Nec Filium adorare potest, nec Patrem invocare, nisi in Spiritu sancto, 23. In ecclesiis gloria dicitur Patri et Filio cum Spiritu sancto, 3. Interdum per Filium in Spiritu sancto, 3. Voces illæ: *Ex quo*, non sunt propriæ Patri, neque illæ: *Per quem*, propriæ Filio, 3. Non sunt inter se contrariæ, 3. Collegit eas in una et eadem persona Apostolus, 3. Voces illæ: *Ex quo* et *per quem* sæpe ad mutuos invicem significatus transferuntur, 9. Illud *per quem* de Patre dicitur, 8. Ecclesia utrasque illas voces: *Per ipsum* et *cum ipso* admittit ac neutram rejicit, 13. Cum Unigeniti majestas consideratur, gloria ei cum Patre tribuitur; cum autem bona ab eo accepta, confitemur hanc gratiam *cum ipso* et *in ipso* effici, 13. Illud *cum quo* glorificantibus convenit; *per quem*, gratias agentibus, 13. Mentuntur Pneumatomachi, cum dicunt illud *cum quo* ab usu plorum alienum esse, 13. Hujus vocis antiquitas non solum in ecclesiis civitatum, sed etiam in rusticana plebis usu perspicitur, 13. Utimur his vocibus: *Per ipsum*, cum Christus consideratur ut ostium et via; *cum ipso* autem, quando ut *Deus et Dei Filius*, 13. Vox illa: *Per quem*, confessionem habet causæ principalis, non reprehensionem causæ efficientis, 18. Simile et dissimile rejicit Basilus in Trinitate, 82. Identitatem naturæ et consubstantialitatem confitetur, 82. Unam divinitatem et bonitatem et potentiam dici non patiuntur Pneumatomachi, 278. Patri et Filio concedunt, ut Dei nomine honorentur, 278. At id Spiritui nequaquam concedunt, 278. Tres Deos affingunt Catholicis hæretici, 277. Ariani tres Deos exprobrantibus respondendum est Deum non numero, sed natura unum esse, 81. Numerus immerito Catholicis affingitur, qui numerum a divina natura remonent, 82. Quidquid unum numero dicitur, ut mundus, homo, angelus, non vere unum est et simplex, 81. Quisquis numerum aut creatorum dicit Filium Dei aut Spiritum sanctum, materiale aut circumscriptam naturam inducit, 82. Aut silentio honorentur ineffabilia, aut pie numerentur sancta, 37. Non per compositionem numerantur tres personæ, 37. Dominus Patrem et Filium et Spiritum sanctum non cum numero tradidit, 37. Non dixit in primum, secundum et tertium, neque in unum, duo et tria, 37. Numerus materialia et circumscripta designat, monas et unitas simplicis essentiæ propria, 82. Subnumerationem inducunt Pneumatomachi in personas divinas, 33. Non putat Basilus eos Deum in subjecta dividere, veluti communitatem quamdam sine hypostasi, 33. Si Filium etiam subnumerant Pneumatomachi, rursus instaurant dissimilitudinem essentiæ ac omnes blasphemias, 33. Si solum Spiritum subnumerant, refellantur ex eo quod Spiritus pronuntiatur cum Filio, et Filius cum Patre, 33. Quod si cæteris rebus subnumeratio non convenit, multo minus Spiritui sancto, 37. Pneumatomachorum subnumeratio eo spectat, ut primum, secundum et tertium dicant, 40. Inducunt multitudinem deorum, 40. In divina natura numerum metuunt, ne Spiritum sanctum plus a quo honorent, 37. Sint maxime supra numerum quæ assequi non possumus; sed si numerus adhibetur, non per eum veritas depravetur, 37. Etiam si concedatur subnumeratio, nihil inde lucrantur, 48. Nam si vilis est quod subnumeratur, vilis erit quod est spirituale eo quod est animale, et secundus homo primo homine, 40. Ridiculum est numero tantum tribuere, ut rerum pretium ex numerandi ratione augeatur aut minuat, 36, 37. Quemadmodum non submetimur quæ metimur, nec sublibramus quæ libramus, ita nec subnumeramus quæ numeramus, 37.

Tristitia nimia causa sit peccati, 544. Tristitia in corde ut vermis in ligno, 542.

Trivium. In trivio constitutus, 133.

Tumor maxime evertit animas Christianorum, 372.

Turtor vidua permanet, 574.

Tyauense concilium, 348.

U

Ultio Domino permittenda, 143. Ultio Christianis vetita, 564. Nihil præclarior quam lenitas in convitiis et

plagis, 564. Quomodo convitia ferenda, 563. Mala excusatio quod alius inciperit.

Ulysses, 168. Cephalæni dux, 257. Cum plurimum pecuniæ exportasset, nudus reversus est, 257.

Ungendi coram fidelibus qui ab hæreticorum baptismo veniunt, 270.

Unguis. Ab unguibus ordiri ridiculum, 583.

Unitas et monas Verbi, 86. Unitate accidente numerus perit, 86. Unus et solus sæpe idem sonant, 82. Unus et solus de Deo dicuntur, non ut a Filio distinguatur, sed a falsis diis secernatur, 83. Unum numero simplex non est, 88. Oportet hanc Christi precationem impleri: *Ut et ipsi in nobis vivam sint*, 86. Unitate excidit daemon, 88. Deus cum unus sit, si in singulis fuerit, unum efficit, 86.

Urbicus monachus Basilii amicus, 113, 403. Quoniam in ejus monasterio feruntur de incarnatione prave sentire, 404.

Urbium commoratione multos malignos decipit, 81. Ursa herbasco sibi ipsa medetur, 583.

V

Valens imperator. Sub eo summa inopia et temporum difficultas, 111. Ob tributorum multitudinem domus quædam fugiendæ, 176. Omnia his a quibus exigebatur, quique accusabantur, redundabant, 98. Multi in atrocissimis sceleribus deprehensi, 264. Hostibus referta inter Cappadociam et Constantinopolim omnia, 323. Tempus perurbationis plenum, his qui rempublicam gerunt, nihil otii relinquit ad Ecclesias juvandas, 383. Sub Valentis finem bello ardet Thracia, 414. Viæ prædonibus et desertoribus plene, 414. Spes tamen tranquillitatis aliqua audito exercitus adventu, 415. Valentem Casaream venientem præcedunt hæretici, 161. Basilii sollicitudinem in ædificando ptochotrophio probavit, 188. Basilio dat mandatum ut in Armeniam proficiscatur, ibique episcopos constituat, 193. Basilio insidias inimici struunt, sed manus Domini cum illo, 334. Consilia in Basilium ineuntur Antiochiæ, 212. Exsili minæ ei intentantur, 212, 213. Valens decernit ut Basilium dedatur inimicis, 221. Postea sententiam mutat et rem differt, 221. Animam Basilii quarunt hæretici, 246. Expectat Basilios dum in aulam accersatur per improbitatem hæreticorum obtentu pacis, 320. Valentis persecutio omnium ærissima, 373. Horrenda tempestas Valentis persecutio, 173. Plures evenerunt afflictiones quam ex quo Evangelium nuntiat, 371. Nulla pars orbis quæ ignoret Orientis mala, 184, 371, 374. Difficilia tempora Ecclesiæ, magnis gubernatoribus indigentia, 174. Ecclesiarum status comparatur cum naufragio, 175. Rerum status adimit dicendi libertatem, 175. Deest libertas Filium consubstantiali Patri prædicandi, 182. Unum crimen est, traditionum custodia, 373. Valentem potentiores aulici nec volebant nec poterant de exilibus admonere, 161. Difficile erat legatos communi et synodico decreto in Occidentem mittere, 162. Periculum erat, ne legati ex Occidente missi in itinere interpererentur, 161. Quare Basilus censet eis mari utendum esse, 161. Abactis pastoribus introducuntur lupi, 182. Ecclesiæ destitutæ, solitudines refertæ, 182. Populi sub dio hieme et æstate adorant, 233, 371. Magna rerum perturbatio in orbe terrarum, 261. Nihil tam rarumquam fratris congressus et verbum pacificum et spiritualis communio, 260. Difficile inventu ac rarum, Ecclesia integram servans apostolicam doctrinam, 386. Nonnulli ex ipsis clericis proditores, 392. In persecutione dubitat Basilus an non defectionis initia adsint, 251. In hac tristi rerum conditione pauci episcopi claritatem servantes ac rari inventu, 243. Pacis antiquæ ne vestigium quidem superest, 254. Nulla fere pars orbis incendium hæresis effugit, 235. Vehementi tumultu agitantur Ecclesiæ, 412. Ecclesia Orientalis ad continuos assultus hæreticorum deficit, 181. Velut navigium perpetuis fluctibus agitata, 183. Persecutio cum fluctibus comparatur, quorum alius desinit, alius insurgit, alius horrore ingrescit, 213. Summa semper submersio expectatur, 183. Quotidie rumores eversarum ecclesiarum, 331. In Oriente nonnulla initio anni 373 novata, 290. Tentatio per totum orbem diffusa, 266. Maximæ urbes Syriæ vexatæ, 266. Nullibi clarior senatus quam Samosatis, 290. Persecutio plerasque Orientalis partes vastavit, 335. Totus Oriens perturbatus, 163. Hæresis Ariana dominator, quia veritatis defensoribus in unaquaque paræcia ejectis, ecclesiæ hæreticis traditæ, 163. Episcopi sine argumentis condemnantur, 373. Nonnulli nec accusatores nec iudices viderunt, sed intempesta nocte rapiti, 373. Columnæ veritatis in dispersione, 373. Fugæ presbyterorum et diaconorum, 373. Populorum gemitus, 373. Desiere conventus, solemnitates et synaxes, 374. Ecclesiæ omnes commoventur, omnes animæ cribrantur, 346. Accusati condemnantur sine

judicio, accusatoribus creditur sine examine, 346. Si quis episcopus absit ab Ecclesia vel brevissimo tempore, populos tradet insidiantibus, 376. Gravis persecutio Antiochiæ, 232. A Valentis persecutione tutior fuit Pontus quam Cappadocia, 300, 301. Horrenda persecutio Alexandriae ac in reliqua Ægypto, 250. Exsilia, cruciatus, bonorum direptio, 251. Valens e propinquo imminet Samosatis, 256. Sub eo episcopi, velut aves sub aquila, non audent longe e tecto excurrere, 236. Jam decimus tertius erat persecutionis annus, cum ad Occidentales scriberent Orientales, 371. Orientales in medio malorum pelago deprehensi, nec studium nec spem abiciunt, 371. Auxilium Dei uniusque circumspiciunt, 371. Hinc ad Occidentales confugiunt, 371. Septem milleviri non incurvare genua ante Baal, 246. Confessores habebant in Oriente suos communicatores et totum Occidentem, 411. Persecutionem brevi desituros sperat Basilius, si vox reperiatur idonea quæ Deum lætetur, 391. Persecutio sanæ doctrinæ contemptui non erit Deo; sed Ecclesiam suam lætabit, 257. Pacis Ecclesiarum spes attinget, 413. Orientis Ecclesiae ad Basilium, Petrum et alios respiciunt, 413. In barbarorum incursione multi sacramenta gentilia jurant et nefanda gustant, 329.

Valentinus auctor apparentiæ opinionis, 402. Formam servi, non ipsam servum dicebat assumptum fuisse, 402. Valentini, 269.

Valerianus episcopus Aquileiæ prior scribit Basilio, 182.

Valerianus, 423.

Valerius, 283.

Valetudo summe bona medicis videtur periculosa, 572.

Vasoda, 274.

Vates consulentibus, aut in domum suam introducuntibus anni sex penitentiae, 330. Qui vatibus se tradunt, annis viginti puniuntur, 328.

Vectigal. Quadruplum sub Valente, 98.

Vela in iudiciis, 340.

Veneficos nusquam esse sancit Julianus, 123. Veneficio anni viginti penitentiae, ut homicidio, 327.

Venenatum. Ob venenata animalia non incusandus Deus, 583.

Venensis Ecclesia, 258.

Venter pessima fide in conventis, penum incustoditum, 559.

Ventorum hæreticorum astus naufragia importans, 107.

Verbum non est aeris percussio, sed quod in principio erat, 53. Filius totum Patrem ostendit in semetipso, 200. Verbi unitas et monas, 86. Inenarrabilis divinæ generationis modus, 146. A Filii generatione removendæ corporales perpressionum cogitationes, 146. Non enim a Patre divisa est substantia in Filium, neque fluendo generavit, neque proferens, 146. Concludendum potius quia mortalia sic, immortalem non sic, 146. Filius æquale Patris sigillum, 54. Verbi potentia vivifica, 26. Ad Verbum sese convertunt, invincibili desiderio ad auctorem vitæ respicientia, 7. Omnia condidit et in ordinem digessit, 7. Omnia creavit secundum voluntatem Patris, 7. Deus Verbum omnium conditor, 7. Pugno complectitur terram, 7. Per Verbum perseverant et consistunt omnia, 7. Non utitur auxiliis ad creandum, nec eget particularibus mandatis, 17. Sed paternis bonis plenum, a Patre resplendens, omnia facit ad similitudinem Patris, 17. Dicit Christus: *Sicut dixit mihi Pater, ita loquor*, non quod careat libero arbitrio, sed declarat propriam voluntatem inseparabiliter Patri adherere, 17. Per Verbum facta omnia, non servili ministerio, sed quia tanquam conditor paternam implet voluntatem, 17. Mandatum, quod accipit Verbum, non est sermo imperiosus, sed voluntatis communicatio, veluti formæ in speculo imago, a Patre in Filium sine tempore dimanans, 17. Filii sunt quæcumque habet Pater, non tamen paulatim illi accrescentia, 17. Verbum hominibus ipsis inferius faciunt, qui illud dicunt egere speciali mandato, 18. Sequitur ex eorum ratiocinatione Filium semper discere, nec unquam ad perfectionem pervenire, 18. Filius nihil ignorat, 361. Non esset imago Patris, si totam illius scientiam non repræsentaret, 361. Filius pari mensura cognoscit Patrem, qua a Patre cognoscitur, 362. Filius habet a Patre ut cognoscat, 362.

Veritas res omnium pretiosissima, 304. Optimum bonorum, 2. Primarius animæ fructus, 585. Sapientia externa, veluti quoddam ornamentum, 585. Veritas ipsa Deus est, 596. Veritas consueta arma Basili, 277. Veritas pie expendenda omissis questionibus dialecticis, 356. Veritas et mendacium sæpe minutis syllabis *ne* et *non* comprehenduntur, 2. Si quis vel capite annuat in martyrio, totam pietatem implevit, 2. Nihil est parvum in iis quæ ad re-

ritatis cognitionem pertinent, 2. Veritas cum omni fiducia annuntianda, 67. Non timenda hostium nubes, 67. Miserrimum foret, non audere traditionem defendere, cum eam hæretici tam licenter oppugnent, 67. Docuerunt tres pueri, etiamsi nemo suffragetur pietati, privatim officium peragendum, 67. Parvi pendebant multitudinem aspernantium veritatem, sed sibi ipsis sufficiebant, cum tres essent, 67. Pro veritate certandum usque ad mortem, 150. Veritati non debet anteponi vita et incolumitas, 44. Veritas non prodenda, sed sycophantæ redarguendi, 277. Ne plures lasantur mendacii veritatem successibus, 277. Veritas difficilis inventu, et ideoque undique vestiganda, 2. Veritas prodita ab his qui summam potestatem habent, 93. Sed Deus, suscitatis defensoribus, perficit ut nihil detrimenti acciperet, 93. Qui veritatem oppugnant cito exarescent, ut cicuta aut acronitum, 96. Veritatis defensoribus merces a Domino efflorescens ac semper nova, 96. Veritatis doctrina quando nobis patrocinabitur, nihil ab hominibus metuendum, 93. Per ipsam veritatem sæpe mendacium cuspidem adigit, 276. Nemini majus malum accidere potest, quam si veritatem amittat, 504. Veritatis cupidum animum difficile est reperire, 2. Plerique non veritatis inquisitores sunt, sed differentiarum personarum æstimatores, 377. Nihil rarius quam animus veritatem amans, 318. Ut in equestri cursu alii his, alii illis factionis ducibus arclant, 318. Christi mercatores, non Christiani, qui veritati anteponunt quod ipsis in vita utile est, 370. Proditionis periculum est, si non libenter de Deo consulentibus responsa dentur, 80. Precatur Basilius sibi os et sapientiam dari, ut veritatis defensoribus succinere possit, 143.

Vespasianus, 186.

Vespertini luminis gratia precibus excipi solebat, 62.

Vestis. Non ex vestis forma, sed ex animi habitu Christianus dignoscitur, 200. In veste necessarium præcipue sectandum, 74. Nec color floridus exquiri debet, nec operis mollietates, 74. Tunica ita crassa sit, ut socia opus non habeat, 74. Vestimenti unus est scopus, ut ad hiemem et ad æstatem idoneum sit operimentum, 74. In veste lautitias sectari nihil differt a muliebri venustatis studio, 74.

Via ad Dominum ducens una est, 240. Quicumque ad ipsum pergunt, eodem iter sequuntur, licet corpore disjuncti, 240. Via comes angelus, 93.

Viaticum bonum ad futuram vitam, convictus cum hominibus Deum timentibus, 384. Viatica ad præsens et futurum sæculum, 151.

Vicarius Ponti, 239. Vicarius Thraciæ, 365. Vicarius Ponticæ Demosthenes, 365.

Victor dux, cujus nomen apud omnes prædicatur, 242. Basilii epistolæ requirit, 242. Illius preces pro Ecclesia antevertit, 242. Cum veritate in viis Dei ambulat, ac eorum in fidei integritate semper servavit, 242. Victoris in Basilium amorem nullæ imminuunt calumniæ, 243.

Victoria in iudiciis non sine detrimento, 441. Victoriam Christianæ lex, ut qui minus habere non recusat, coronator, 284. Vincere in amicitia idem valet ac vincere, 158.

Vidua in numerum viduarum relata, hoc est quæ ab Ecclesia alitur, 293. Vidua quæ sui juris est, nubere potest, 296. Vidua, si cum viro habitet, boni communionem non dignabitur, 293. Si tamen ante sexaginta annos adscripta, episcopi culpa est, non mulieris, 293. Viduarum res Dominus suas facit, 202.

Vigiliæ, 511. Vigiliæ in Ecclesiis Orientalibus, 574.

Vinum veluti tyrannus arcem ascendit, 562. A vino cavendum his qui rempublicam gerunt, 562. Vino inservire non oportet, 99.

Virginis partum non esse impossibilem probant vultures, 581.

Virgo vocatur quæ sua sponte se obtulit Domino, 292. Ab annis sexdecim aut septemdecim admittenda professio, 292. Professionis violatio inexorabiliter punienda, 292. Non facile admittendæ, quæ a propinquis offeruntur, non sua sponte incitantur, 292. Virgo sponsa promissis obstricta Christo, 158. Virginum ordo multiplicatur, 291. Virginum chorus sacer, cælus Domini, ecclesia sanctorum, 156. Virgo negans se vorisse virginitatem arguitur ex professione coram Deo et angelis et hominibus, 156. Frustra virginem illam dicunt se non promississe virginitatem, 625. Virgo nubens post vota duo mala commisit: dereliquit verum sponsum et ad corruptiorem confugit, 158. Virgo nubens post vota adultera est, 157. Virginis adulterio contumelia sancto Domini thalamo illata, 157. Virginis famæ jactura, totius cleri damnum, 428. Virginis corpus Dei donarium, 158. Virgines quæ pacta sua violant, antea post annum admissæ ad communionem, instar digamorum, 291. Adulteræ iudicio subijcit eas Basilius, 292. Et qui virginem duxit, non ante admittendus quam ab ea divellatur, 292. Virginis corruptor etsi volentis, sei-

vus est contumax in herilem torum irruens, 138. Dei donaria violavit, velut si quis imagini regie formas porcorum inscribat, 138. Filium Dei conculeavit, ejusque sponsam adulterio contaminavit, 138. Virgineam eulogiam, 136. Virginitatis pignora, 136. Virginitatem honores soliti deferri, 136. Virgo Deo consecrata qualiter vivere debeat, 261. Virginem decet villis vestis, et pulcher ex pudore rubor, et decorus ex abstinentia ac vigiliis pallor, 261. Virgines quæ vocantur mulieres subintroductæ prohibentur, 149. Jubet Basilius ut ejusmodi virgo cum presbytero degens in monasterio collocetur, 150. Quæ virginitatem in hæresi professæ, nupserunt, redeuntibus baptizantur, nec ob matrimonium condemnantur, 292. Virginitas divinæ conjunctionis jugum, 135. Virginitatem nuptiis præferentes mulieres, beatæ ob propositum suum sunt, 531.

Virtus sola possessio quæ non possit auferri, 471. Sola est nostra possessio, 470. Virtutis exercitatio pretiosa est habenti possessio, jucundissimum occurrentibus spectaculum, 422. In virtute progrediendum quotidie docet Paulus, 123. Ut hesternæ satiety non solatur hodiernam famem, ita nec prodest hesternum præclare factum, si hodie cesses, 126. Qui virtutem colunt, similes sunt sideribus in nebulosa nocte, 473. Non actio una probum virum facit, sed virtus per totam vitam colenda, 474. Virtute præditus non est qui eam colit inanigloriæ causa, 575. Virtutem palam laudare, privatim voluptatem sequi, nihil differt ab actoribus scenicis, 473. Ad virtutem et vitium bifidum iter, 473. Multitudinis judicio recta ratio præferenda, 475. Etiam si omnibus contradicendum sit, a recto non discedendum, 475. Virtutes quatuor sub quas aliæ tanquam sub genera distributæ, 72.

Visiones interdum efficit ex crapula erectus vapor, 314, 315. Visionibus non plus tribuendum quam salutaribus documentis, 318. Visus multis interdum referta ob morbum temulenta cerebellorum involuera, 317.

Vita cælebs in eo honestatem habet, ut a convictu mulieris separetur, 149. Si quis verbo professus, ea facit quæ conjugatorum sunt, virginitatem nomine tenus colit, 149. Virginitatis custodia in ipsa militia inexpugnabilis, si voluntas immota maneat, 209.

Vita tota brevissimum spatium, si conferatur cum infinito seculo, 233. Vitæ hujus brevis fluctus, 337. Vita præsens veluti quoddam iter mansionibus distinctum, 532, 540. Certis de causis voluit Deus alios aliis diutius in vita

permanere, 533. In vita velut incolæ esse debemus, hinc migrantes in propriis locis requiescere, 533. Sic se gemit Abraham, 533. In hac vita omnes tanquam in via ad idem diversorium tendimus, 78. Vitæ conditiones tres, 336. Vitæ curis admodum detenti sunt veluti carnosæ aves, frustra alis instructæ, 432. Vitæ ordo minime constans quorum sententia facile mutatur, 431. Vita esse non potest quidquid per aliud vivit, 83. Vitæ nostræ prudentes dispensatores esse debemus, 105. Vita humana infortuniis referta, 77. Nec vita accurata prodest sine fide, nec fides sine operibus, 433.

Vitium. Qui vitio virtutis nomen tribuunt, hi ore benedicunt et corde maledicunt, 474. Via ad vitium ducens comparatur cum ea quæ ducit ad virtutem, 472.

Vitus, Carthorum episcopus, 183, 390.

Vocationis Christianorum scopus est, ut similes Deo efficiantur, 2.

Voluptas una est, sed in quinque sensus divisa, 329. Voluptatis nomen unum, sed res diversæ, 126. Voluptas gultur ad tempus titillat, sed postea felle amarior comperitur, 136. Voluptatis temporariæ dæmon, 129.

Votum continentie, 134. Pacta cum sponso inita, 136. Initia cum Deo pacta coram multis testibus, 132. Professio coram Deo, angelis et hominibus, 136. Non leve certamen est promittenti, ea quæ ex promissis consequuntur adjicere, 261. Votis ineptis abstinendum, 294. Votum abstinentiæ a carnibus suillis ridiculum, abstinentia non necessaria, 294.

Vox usu metienda, 99. Vocis sonus mediocri præferendus, 74.

Vulnera magna parvis remediis sanare non decet, 123.

Vulpes pini lacrymis sibi medetur, 383.

Vultures absque coitu pariunt, 381.

Z

Zarnas, 393.

Zeli, 317.

Zenon episcopus, 183.

Zenonis præclare dictum amissis naufragio omnibus rebus, 76.

Zollos, 286. Vir disertus et Basilium amans, 286.

Zona dura lumbi adstricti, 133.

Zorobabel et Salathiel modo magis populari præerant, 382.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BASILIUS MAGNUS, CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPUS.

PREFATIO in qua de pluribus rebus ad doctrinam S. Basilii pertinentibus disseritur. 9

§ I. — I. S. Basilii minus commode interpretatur illud synodi Nicænæ, ex alia essentia aut hypostasi. II. Sed merito negat unam in tribus personis hypostasim a synodo admissam. Ipsi etiam trium hypostasium defensores sæpe hypostasim pro essentia sumunt. III. Novitas unius hypostasis. IV. Tres hypostases apud scriptores Nicænæ synodo antiquiores. V. Quid synodus Nicæna senserit ex S. Alexandro et S. Athanasio, spectatur. VI. Occidentaliū sententia de hypostasi. Quo sensu eadem vox usurpata in sæcularibus scholis. 10

§ II. — I. Videtur S. Basilii prima specie pugnare cum S. Athanasio et S. Gregorio in tribus hypostasibus defendendis. II. Non tamen discedit a debita animi moderatione. Quo sensu hanc quæestionem magni momenti esse duxit. Quo sensu cum defensoribus unius hypostasis communionem ineundam negavit. 19

§ III. — I. Vituperatus a nonnullis S. Basilii, quod Dei titulum Spiritui sancto non semper tribuerit. II. Hoc temperamento usus est, ut infirmis consuleret et Ecclesiam suam hæreticorum furori subtraheret. III. Neutrum prosum vituperandum. IV. Objecta solvuntur. V. Basilii semper idem sentiens non semper eodem modo in hæreticis refellendis versatur. 25

§ IV. — I. Celeberrimum S. Basilii de processione

Spiritus ex Filio testimonium refertor. II. Græcorum scriptura magnis locummodis laborat. III. Latinorum lectio apte cum Basilii doctrina, necessario cum eius rationatione coheret. IV. Latinorum causa codicum mss. auctoritate defenditur. 35

§ V. — I. Utrum S. Basilii ea tantum consubstantialia crediderit, quorum alterum ex altero originem habet. II. Utrum mundum temporis momento creatum crediderit. 40

§ VI. — I. Traditionis auctoritas defensa a sancto Basilio adversus Eunomium et Pneumatomachos. II. Valde etiam studiosus exstitit catholici sermonis defendendi. Quid de conciliis sentiat. III. Cur adversarios ad Scripturam provocat. IV. Quo sensu omnia Scripturis confirmanda, nihil Scripturis addendum dicit. V. Quo sensu auditores probare debere quæ a magistris dicuntur. 42

§ VII. — I. S. Basilii conceptis verbis docet Christum adesse præsentem in Eucharistia. II. Requirit ut illud: Hoc est corpus meum, non minus certo credamus quam illud: Verbum caro factum est. III. Insignis locus a Sculteto depravatus explicatur. IV. Basilii sententia confirmatur ex precibus liturgiæ. 50

§ VIII. — I. S. Basilii testimonia de peccatorum confessione. II. Invidia et alia ejusmodi peccata confessionis legi subjecta. III. De peccato originali. IV. De Christi gratia. 58

Et ceterum veterum librorum ad quos exacta et emendata fuerunt S. Basilii opera. 65

LIBER DE SPIRITU SANCTO. 67

CAPUT PRIMUM. — Proœmium in quo ostenditur necessarias esse de minutissimis Theologiæ partibus perscrutationes. 67

CAP. II. — Unde sit orta hæreticorum de syllabis observatio. 74

CAP. III. — E mundana philosophia natam esse de syllabis sophisticam disputationem. 75

CAP. IV. — Harum syllabarum usum sine discrimine in Scriptura adhiberi. 78

CAP. V. — Et de Patre dici *per quem*, et de Filio, *ex quo*, et de Spiritu sancto. 78

CAP. VI. — Occurrit iis qui affirmant Filium non esse cum Patre, sed post Patrem; ubi et de gloriæ æqualitate. 87

CAP. VII. — Adversus eos qui dicunt non congruenter de Filio dici *cum quo*, sed *per quem*. 94

CAP. VIII. — Quot modis intelligatur hæc particula, *per quem*, et in quo sensu congruentius dicitur, *cum quo*: ubi etiam exponitur, quomodo mandatum accipit Filius, et quomodo mittitur. 95

CAP. IX. — Propriæ ac distinctæ de Spiritu notiones, doctrinæ Scripturarum congruentes. 107

CAP. X. — Adversus eos qui dicunt non oportere Patri et Filio adungere Spiritum sanctum. 110

CAP. XI. — Prævaricatores esse illos, qui negant Spiritum. 114

CAP. XII. — Adversus eos qui dicunt sufficere baptismam tantum in nomine Domini. 115

CAP. XIII. — Quare apud Paulum angeli simul cum Patre et Filio adiunguntur. 118

CAP. XIV. — Objectio, quod et in Moysen nonnulli baptizati sunt, et in illum crediderunt; et hujus solutio, ubi et de figuris. 122

CAP. XV. — Responsio ad id quod subinferunt, nos et in aquam baptizari: ubi et de baptismo. 127

CAP. XVI. — Quod in omni notione Spiritus sanctus inseparabilis est a Patre et Filio, sive in creatione intelligibilium creaturarum, sive in humanarum rerum dispensatione, sive in iudicio quod expectatur. 134

CAP. XVII. — Adversus eos qui dicunt non connumerari Patri ac Filio Spiritum sanctum, sed subnumerari: ubi et de ipsa connumeratione summarie fidei decursus. 143

CAP. XVIII. — Quomodo in professione trium hypostaseon plium monarchiam dogma servamus, ubi et eorum, qui dicunt Spiritum subnumerari, refutatio. 147

CAP. XIX. — Adversus eos qui dicunt non esse glorificandum Spiritum. 153

CAP. XX. — Adversus eos, qui dicunt Spiritum nec in servili, nec in herili conditione esse, sed in conditione liberorum. 159

CAP. XXI. — Testimonia ex Scripturis Spiritum appellari Dominum. 163

CAP. XXII. — Confirmatio naturalis communionis Spiritus, eo quod æque ac Pater et Filius incomprehensibilis. 166

CAP. XXIII. — Spiritus glorificationem esse enumerationem eorum quæ illi adsunt. 167

CAP. XXIV. — Redargutio absurditatis eorum qui non glorificant Spiritum, ex collatione eorum quæ in creaturis gloria afficiuntur. 170

CAP. XXV. — Quod Scriptura hæc syllaba *in* pro *cum* utatur: ubi etiam probatur et idem polleere quod *cum*. 174

CAP. XXVI. — Quot modis dicitur *in*, totidem modis de Spiritu accipi. 179

CAP. XXVII. — Unde initium habeat syllaba *cum*, et quam vim habeat, ubi et de Ecclesiæ legibus nullo scripto prohibitis. 186

CAP. XXVIII. — Quod quæ de hominibus dicit Scriptura tanquam una cum Christo regnantibus, ea de Spiritu dici non concedunt adversarii. 193

CAP. XXIX. — Enumeratio virorum in Ecclesia illustrum, qui in scriptis suis usi sunt hac voce *cum*. 199

CAP. XXX. — Expositio presentis Ecclesiarum status. 210

EPISTOLÆ S. BASILII.

CLASSIS PRIMA continens epistolas ante episcopatum scriptas ab anno 337 ad annum 370, quibus adduntur nonnullæ dubiæ. 219

Epistola prima. — Ad Eustathium philosophum. — Fingit Basilius seve, dum Eustathium frustra quærit in variis regionibus, pene dubitasse annon fato aut fortuna omnia tant, sed illius litteffis recreatum mutasse sententiam; hæc, inquam, fingit ut refellat acutius, et Providentiam statuatur. 219

Epist. II. — Ad Gregorium. — Gregorio nihil curanti de solitudinis situ Basilii, sed scire aventi, quomodo ibi

viratur, exponit Basilius non quid ipse faciat, sed quid faciendum sit: quanta sint solitudinis ad pietatem adjumenta, quomodo Scripturarum lectioni subiungenda oratio, quid in sermone et in incessu, quid in cibo et potu et vestimento, quid in somno observandum. 223

Epist. III. — Ad Candidianum. — Laudat Basilius Candidiani in honorum perfunctione moderationem animi et et litterarum studium: ejus præsidium implorat adversus violentiam agrestis cujusdam, qui ipsius ædes invaserat et expilaverat. 233

Epist. IV. — Ad Olympium. — Olympio qui dona miserat, perurbane gratias agit Basilius, incusans quod contubernalem suum pauperem expulerit. 235

Epist. V. — Ad Nectarium. — Consolatur eum unici filii morte afflictum. 237

Epist. VI. — Ad Nectarii conjugem. — Similiter eam consolatur. 241

Epist. VII. — Ad Gregorium sodalem. — Basilius significat futurum se providisse, ut penuriæ verborum accusaretur, nec tamen idcirco consulentibus respondendum non esse. Hortatur Gregorium ut totum se tradat veritatis defensionem, nec se consulat. 244

Epist. VIII. — Apologia de secessu ad Cæsarienses, et de fide pertractatio. 246

Epist. IX. — Ad Maximum philosophum. — Laudat Basilius in Maximo amorem primariorum bonorum, suum de Dionysii Alexandrini scriptis iudicium profert, et de simili secundum essentiam, invitatur ut ad se veniat, aut saltem scribat. 267

Epist. X. — Ad viduam. — Basilius Dionysium mittit ad ipsius matrem, ut eam in solitudinem alliciat; velut columba cicur unguento oblita emittitur, ut alias odore intrahat. 274

Epist. XI. — Ad amicum. — Basilius diem festum celebraverat cum filiis unius ex amicis suis, quem per eos salutatur, ac hortatur ut si curia Dei dono exsolvatur, secum vitam traducat. 274

Epist. XII. — Ad Olympium. — Hortatur ut sæpius ad se scribat. 276

Epist. XIII. — Ad eundem. — Amica salutatio. 275

Epist. XIV. — Ad Gregorium sodalem. — Basilius significat Gregorio sibi statutum esse non expectare illius adventum, sed statim proficisci ad suam Ponti solitudinem: situm hujus loci pluribus describit, ac Tiberinam pro illo lepide contemnit. 275

Epist. XV. — Ad Arcadium privatarum comitem. — Clives metropolis commendat Basilius. 278

Epist. XVI. — Adversus Eunomium hæreticum. 279

Epist. XVII. — Ad Origenem. — Laudat illius scripta et susceptam veritatis defensionem: persecutorum prædicat exitium: Origeni ejusque illis prospera omnia precatur. 281

Epist. XVIII. — Ad Macarium et Joannem. — Hortatur eos ut spe regni celestis quæ sola non fallit, nec potentium minis, nec falsorum amicorum vituperiis a pietate deterreantur. 282

Epist. XIX. — Ad Gregorium sodalem. — Per Petrum Basilius rescribit Gregorio, cujus Laconicas in epistolas jocular. 283

Epist. XX. — Ad Leontium sophistam. — Amice objurgat eum quod raro scribat, sibi vero excusationem petit. Mittit sua adversus Eunomium opera. 283

Epist. XXI. — Ad eundem. — Accusatus in superiore epistola Leontius, quod non scriberet, videtur in ipsum Basilius crimen convertisse, et Julianum accusasse quod litteras suas non reddidisset. Unde perurbane Basilius et se et Julianum defendit. 286

Epist. XXII. — De perfectione vitæ monasticæ. 287

Epist. XXIII. — Commendatitia ad monachum. 294

Epist. XXIV. — Ad Athanasium, Athanasii episcopi Ancyrae patrem. — Negat se calumniis facile credidisse; hortatur Athanasium, ut nullum illis det locum, ac liberos, ut par est, diligit. 295

Epist. XXV. — Ad Athanasium Ancyrae episcopum. — Amica et charitatis plena expositio cum Athanasio Ancyra, qui Basilius nec per litteras admonitum, nec per communem aliquem amicum, palam et aperte insectabatur et minabatur, ac omnibus Cæsarea venientibus dicebat noxas quasdam ab eo scribi et componi. 298

Epist. XXVI. — Ad Cæsarium Gregorii fratrem. — Eum mirabiliter servatum hortatur, ut gratias re et opere Deo persolvat, ac eandem semper mentem retineat quam in ipso periculi articulo habuerat. 302

Epist. XXVII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Basilius ex morbo sanatus hieme impeditur quominus inviset Eusebium. Propter eum se pollicetur, si per anni tempus et per famem liceat. 303

Epist. XXVIII. — Ecclesiæ Neocæsariensi consolatio-

- ria. 503
 Epist. XXIX. — Ecclesiam Ancyrae consolatoria. 510
 Epist. XXX. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Præter morbos, hiemem et negotia, alias causæ Basilium prohibuere ad Eusebium proficisci. Matrem amisit, unde morbus recruduit. Precibus Eusebiæ acceptum refert, quod inimicorum insidias effugerit. 514
 Epist. XXXI. — Ad eundem. — Fames nondum sedata Basilium detinet, quominus comitetur Hypatium consanguineum suum. Hunc commendat Eusebio, ut vel fratres religiosissimos accersat, qui ei medeantur, vel ipsum ad illos cum litteris mittat. 514
 Epist. XXXII. — Sophronio magistro. — Illi Gregorium molestissimis negotiis implicatum commendat. 515
 Epist. XXXIII. — Ad Aburgium. — Idem Gregorii negotium Aburgio commendat. 518
 Epist. XXXIV. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Lugeat ecclesiam Tarsensem ab hæreticis occupatam; sed dolorem lenit Eusebii recordatione, a quo nihil prætermisum ad Ecclesie utilitatem. Deum precatur, ut eum Ecclesiis conservet, sibi que rursus cum illo congregari concedat. 519
 Epist. XXXV. — (Sine inscriptione.) — Commendat Leontium tanquam alterum seipsum. 522
 Epist. XXXVI. — (Sine inscriptione.) — Rogat ut presbytero, qui cum ipso educatus fuerat et quo ad victum labore suo ministrabat, nova persequatio non noceat. 523
 Epist. XXXVII. — Commendatur idem presbyter, eademque de causa. 525
 Epist. XXXVIII. — Ad Gregorium fratrem. — De discrimine essentiali et hypostasis. 526
 Epist. XXXIX. — Julianus Basilio. — Illum invitat ut ad se veniat. 539
 Epist. XL. — Idem ad eundem. — Jactat Julianus lenitatem suam, potentiam ac dominatum, spem Saporis sub leges mittendi cum India et Saracenis, originem denique ex Constantio. Basilium impudentiam accusat, quod talem se spernat. Illi minatur nisi sibi Cæsarea transeuntis mille auri libræ præsto sint. 542
 Epist. XLI. — Basilius Juliano. — Impletatem Juliani liberrime arguit, et ridet auri summam homini herbis viventi imperatam. 543
 Epist. XLII. — Ad Chilonem discipulum suum. — De vita solitaria. 547
 Epist. XLIII. — Admonitio ad juniores. — De præceptis evangelicis. 559
 Epist. XLIV. — Ad monachum lapsum. — De peccati magnitudine et de misericordia Dei. 559
 Epist. XLV. — Ad monachum lapsum. — Cum quidam relictis magnis opibus monasticam vitam amplexus esset, ac postea in adulterium incidisset, peccati et scandalii magnitudinem exponit et spe misericordiae divinæ ad certamen revocat. 565
 Epist. XLVI. — Ad virginem lapsam. — Illam vehementer arguit, et ad penitentiam adducere conatur. 569
 CLASSIS SECUNDA continens epistolas quas S. Basilius episcopus scripsit ab anno 370 ad annum 378.
 Epist. XLVII. — Gregorio sodali. — De electione episcopi Cæsariensis. 582
 Epist. XLVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Hiemem excusat Basilius cur non scripserit. Narrat de Demophilo simulacrum pietatis et recte fidei præ se ferente, et de episcoporum adventu et schismatico animo. 583
 Epist. XLIX. — Arcadio episcopo. — Basilius gratias agit Arcadio, qui conceptam a se de eo spem significaverat. Promittit ei martyrum reliquias, ad ecclesiam ab ipso constructam, si quas reperire possit. 586
 Epist. — L. — Innocentio episcopo. — Gratias agit illi qui prior ad eum scripserat adhortandi causa. 587
 Epist. LI. — Bosphorio episcopo. — Refellit afflictam sibi calumniam, quod Dianium Cæsariensem anathematizasset. Fatetur se doluisse, quod is formulam Constantino-poli a Gregorio allatam subscripsisset; sed tamen ad ejus communionem accessisse, postquam ab illo ægrotante acersitus, nihil eum contra Nicenam fidem sibi proposuisse cognovit. 587
 Epist. LII. — Ad canonicas. — Cum rumores iniqui de canonicis ad Basilium, de Basilio ad canonicas perlatis fuissent, utrosque delocuit Bosphorius. Multa de consubstantiali disserit. Refellit eos qui Spiritum sanctum Filio aut Patri præponebant. 591
 Epist. LIII. — Chorepiscopis. — Demonstrat chorepiscopis, quorum nonnulli pretio manus imponere fereban-

tur, quanta sit hujus facti turpitudine; ac declarat ab altaribus recessurum, si quis post hanc acceptam epistolam tale quidpiam designaverit. 593

Epist. LIV. — Chorepiscopis. — Renovat antiquas Ecclesiae leges de clericorum in pagis electione, et pravas novitates, quæ obrepserant, abrogat. 599

Epist. LV. — Paregorio presbytero. — Decretum Basilii adversus mulieres extraneas cum Paregorius minus observaret, hortatur eum ut parendo potius quam excusando sese defendat; secus depositionem minatur. 602

Epist. LVI. — Pergamio. — Querentem quod litteris suis non respondisset, placare conatur, seque non arrogantia, sed sollicitudine qua nunc distringitur, adductum esse declarat, ut Pergamii oblivisceretur. 603

Epist. LVII. — Meletio, episcopo Antiochiæ. — Meletium hortatur ut scripius scribat, et in magnis molestiis versantem consoletur. 606

Epist. LVIII. — Gregorio fratri. — Carpit simplicitatem fratris, qui falsam nomine avunculi epistolam attulerat, et aliam pariter falsam postea misit. Hortatur fratrem ut sibi difficilem vitam ingresso adsit, seque venturum promittit, si ab episcopis congruenti modo vocetur. 607

Epist. LIX. — Gregorio patruo. — Avunculum obtestatur, ut tandem aliquando similitudinem deponat, ex qua totæ civitates et populi lacerantur. Facturum se promittit quicquid ei pacis conciliandæ causa visum fuerit esse faciendum. 609

Epist. LX. — Gregorio patruo. — Significat se fratris adventu et litteris avunculi spem pacis afferentibus recreatum fuisse. Probaturum se promittit quicquid avunculo de congressus tempore et loco placuerit. Fratri se diffidere testatur, ob ea quæ prius gesta fuerant. 614

Epist. LXI. — Athanasio, Alexandriæ episcopo. — Declarat ducem Libyæ ex litteris Athanasii sic Ecclesiæ innoluisse, ut nemo cum eo ignem aut aquam aut tectum commune velit habere. 615

Epist. LXII. — Ecclesiæ Parnassi consolatoria de morte episcopi. 618

Epist. LXIII. — Principali Neocæsareæ. — Illum astutat perhonorifice, et ab eo petit ut se numero amicorum ascribat. 619

Epist. LXIV. — Hesychio. — Perhonorifice salutem quem ei olim cognoverat, et ex sermone Elpidii plurimum faciebat. 619

Epist. LXV. — Atarbio. — Prior scribit ei que cedit quamvis natu major, ac rogat ut et ipse charitatem præ se ferat, et cogitet quanti intersit mutua concordia ad bellum repellendum, quod in orbem circubat. 622

Epist. LXVI. — Athanasio, episcopo Alexandriæ. — Rogat ut Occidentales ad succurrendum Orienti excitet, et dissidium Antiochenum sedare conetur. 625

Epist. LXVII. — Eidem. — Rogatu Dorothei apertius explicat quod prioribus indicaverat litteris, sic Antiochiæ res componendas, ut Meletius Ecclesiæ corpori præsit, in alios autem orationibus adhibeatur; ita enim et ipsis Occidentalibus placuisse, ut litteræ per beatum Sylvanum allate testantur. 625

Epist. LXVIII. — Meletio, episcopo Antiochiæ. — Agit de Dorotheo Romam mittendo. Nuntiat de Evippii adventu, et aliorum Arianorum expectatione. 627

Epist. LXIX. — Athanasio, episcopo Alexandriæ. — Laudat studium et curam Athanasii, et rogat ut Dorotheum ad primam navigationem dimittat, et legatos ex Occidente advenientes moneat, quomodo pax concilianda sit. 650

Epist. LXX. — (Sine inscriptione.) — De synodo. Orientis mala eximiiis coloribus depingit. 654

Epist. LXXI. — Gregorio Basilio. — Dolorem suum Gregorio significat, quod amicissimi sibi homines euklam calumniatori aures præbeant. Rogat ut secum adversus imminentem hostem certaturus veniat. 655

Epist. LXXII. — Hesychio. — Rogat illum ut sibi in placando Callisthene operam navet. 659

Epist. LXXIII. — Callistheni. — Laudat illum quod Eustochii servus tratus rei arbitrium sibi permiserit. Perlent ut in locum, ubi injuriam fecerant, abducantur, demonstrat multa inde consequi incommoda. Concedit ut Sasima usque sistantur; vel potius rogat ut sibi vindicta permittatur; ac si juravit Callisthenes traditorum se non ad penam secundum leges, contentus sit pena quam Ecclesiæ leges imponunt, et militem, quem miserat, cito revocet. 659

Epist. LXXIV. — Martiniano. — Malorum patriæ descriptione Martinianum adducere conatur, ut imperatorem adeat, vel saltem scribendo opem ferat in tanta calamitate. 665

Epist. LXXV. — Aburgio. — Illum monet quid patriæ

debeat, eoque illius maiorum pictura permovere conatur, ut auctoritate sua utatur ad opem civibus ferendam.

450

Epist. LXXVI. — Sophronio magistro. — Corporis infirma detentus valetudine, quominus in aulam proficiscatur, ad illum confugit per litteras in summa patriæ communis calamitate.

450

Epist. LXXVII. — (Sine inscriptione.) — De Therasio.

451

Epist. LXXVIII. — (Sine inscriptione.) — Pro Elpidio.

451

Epist. LXXIX. — Eustathio, episcopo Sebastie. — Gratias agit quod ad se certamini expositum scripserit, et Eleusinium optimum commilitonem miserit. Narrat se cum præfecto et cubiculi præposito jam pugnasse.

451

Epist. LXXX. — Athanasio, Alexandria episcopo. — Sperat Ecclesias Athanasii precibus et consiliis ex tempestate horrenda servari posse, et hortatur ut nec precari, nec scribere cesset.

453

Epist. LXXXI. — Innocentio episcopo. — Rogatus ab Innocentio ut, eo mortuo, ipsius Ecclesiæ curam suscipiat, tantum onus a se deprecatur, sed illi offert presbyterum ut eum successorem suum designet.

453

Epist. LXXXII. — Athanasio, episcopo Alexandria. — Rogat ut communem epistolam scribat pluribus episcopis ejus communionem appetentibus, sed initium ab eo fieri volentibus: aut si suspecti sint episcopi, eam ad se mittat: non prius se illam traditurum, quam responsa ab episcopis acceperit.

458

Epist. LXXXIII. — Censitori. — Illum hortatur ut Cappadociæ calamitates sublevet, eique commendat amici possessionem quæ tributis premebatur.

462

Epist. LXXXIV. — Præsidi. — Illum perhonorifice salutal ejusque factum quoddam reprehendit, et pluribus probat mutandum esse quod inique decretum fuerat.

462

Epist. LXXXV. — (Sine inscriptione.) — De cavendo jurejurando

466

Epist. LXXXVI. — Præposito. — Petit ut per quos direptum Dorothei presbyteri frumentum, per eosdem restitutor.

466

Epist. LXXXVII. — (Sine inscriptione.) — De hisdem rebus.

467

Epist. LXXXVIII. — (Sine inscriptione.) — Causa exactoris pecuniarum.

470

Epist. LXXXIX. — Meletio episcopo Antiochiæ. — Litteris solatur desiderium videndi Meletii, eumque per Dorotheum obtestatur ut pro se oret, et si ad Occidentales scribendum sit, litteras dicet.

470

Epist. XC. — Sanctissimis fratribus ac episcopis Occidentalibus. — Declarat quantum lætitiæ perceperit ex litteris Occidentalium, et ex adventu Sabini. Orientalis Ecclesiæ calamitates describit; et quæ canonice in Occidente gesta sunt assentiri se profitetur.

471

Epist. XCI. — Valeriano, Illyricorum episcopo. — Valeriani litteris respondet, eumque per Sabinum salutal et obtestatur ut oret pro miseris Ecclesiæ Orientalis rebus; quibus sanandis necessarium esse docet Occidentis auxilium.

473

Epist. XCII. — Ad Italos et Gallos. — Describuntur Orientalis calamitates, ut his permoti Occidentales episcopi mittant, qui et hæresis progressus coerceant et pacem inter ipsos Catholicos reconcilient.

478

Epist. XCIII. — Ad Cæsariam patriciam. — De frequenti communione, et an persecutionis tempore liceat communionem manu sua accipere, si nec presbyter adsit nec diaconus.

483

Epist. XCIV. — Helie rectori provincie. — Cum amplissimum ædificium construeret Basilis, inde illius accusandi arrepta causa. Hanc accusationem repellit, et præsidem rogat ut Alexandri factum imitetur.

486

Epist. XCV. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Declarat se ad locum et diem dictum venturum, si ipse etiam veniat Eusebius; secus vero, nequaquam iturum, sed potius profecturum ad ipsum Eusebium.

490

Epist. XCVI. — Sophronio magistro. — Demonstrat Basilis quantum afflicta Cappadocia damnum fecerit, ablato ei præstantissimo præside. Rogat ut illum Sophronius commendat imperatori, et illatas ei criminationes diluat.

491

Epist. XCVII. — Senatui Tyanorum. — Eximium pacis studium declarat in vehementi illa dissensione, quæ ei cum Anthimo ob Cappadociæ divisionem supervenit.

491

Epist. XCVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Rationes exponit cur Nicopolim non ierit. Iturum se dicit in hanc urbem, ut cum Meletio colloquatur; vel etiam cum eodem Samosata venturum. Perstat in suo consilio

ut Gregorius sit episcopus. Rogat Eusebium ut ad se veniat.

493

Epist. XCIX. — Terentio Comiti. — Exponit, quomodo desertus a Theodoto, perficere non potuerit quod ex mandato imperatoris et litteris Terentii susceperat, ut episcopos Armeniæ daret.

498

Epist. C. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Gratias agit ob litteras in vicina Armenis regione acceptas. Invitat Eusebium ad diem festum S. Euppsychil, qui erat septimus Septembris; sibi enim illius consilio ad multa opus esse.

503

Epist. CI. — (Sine inscriptione.) — Consolatoria de morte insignis personæ.

506

Epist. CII. — Civibus Satalenis. — Certiores illos facit, se eorum precibus adductum esse, ut eis consanguineum suum episcopum concederet.

507

Epist. CIII. — Ad eosdem. — De eodem.

510

Epist. CIV. — Modesto præfecto. — Rogat illum ut immunitatem aliquam non denegat Ecclesiæ ministris censui subjectis, eamque episcopi arbitrio committat.

510

Epist. CV. — Diaconissis Terentii filiabus. — Laudat earum in Trinitatis confessione constantiam, easque hortatur ut perseverent.

511

Epist. CVI. — Militi. — Respondet epistolæ ab eo acceptæ, et hortatur ad perseverantiam.

514

Epist. CVII. — Julittæ viduæ. — Consolatur illam, quam durus exactor promissi immemor premebat.

515

Epist. CVIII. — Tutori hæredum Julittæ. — Promissa ab illo in memoriam revocat.

515

Epist. CIX. — Helladio comiti. — Rogat illum ut sua apud præfectum gratia viduam tueatur, quæ præter sortem etiam usuras reddere cogebatur, contra pactonum et promissorum fidem.

518

Epist. CX. — Modesto præfecto. — Data a præfecto scribendi licentia vititur, ut ei commendet Tauri incolæ, quibus graviora ferri tributa imponebantur.

519

Epist. CXI. — Ad eundem. — Commendat amicum, qui a præfecto accersitus fuerat ob illatas ei criminationes.

519

Epist. CXII. — Andronico duci. — Hortatur Andronicum ut Domitiano, qui in eum peccaverat, novum non indiget supplicium, et sic humanitatis laudandæ materiam præbeat.

521

Epist. CXIII. — Presbyteris Tarsensibus. — Demonstrat in magna rerum ecclesiasticarum perturbatione liberaliter agendum esse cum infirmioribus, nec amplius quidquam a fratribus exposcendum nisi ut fidem Nicænam recipiant, et Spiritum sanctum fateantur creaturam dici non debere.

526

Epist. CXIV. — Cyriaco, Tarsi commoranti. — Hortatur illum, ut Nicænam fidem nulla prorsus excepta voce recipiat, et fateatur Spiritum sanctum creaturam dici non debere, nec, cum his qui dicunt, communicandum.

527

Epist. CXV. — Ad Simpliciam hæreticam. — Monet illam parum prodesse sine justitia liberalitatem in pauperes: rogat ut se docere desinat, sed potius cogitet de iudicio Dei, ubi nec servi testes aderunt, nec eunuchi.

530

Epist. CXVI. — Firmino. — Hortatur eum ut ad primam vitam revertatur.

531

Epist. CXVII. — (Sine inscriptione.) — Adhortatio ad piam et religiosam exercitationem.

534

Epist. CXVIII. — Jovino, episcopo Perrhes. — Perhonorifice invitat ut sese invisat.

535

Epist. CXIX. — Eustathio, episcopo Sebastie. — Obsecrat ut improbis discipulis aurem non præbeat, ac disjuncta magis astringere conetur, quam dissidium augere.

535

Epist. CXX. — Meletio, episcopo Antiochiæ. — Nesciens quomodo scribat ad Occidentales, per Sanctissimum mittit commentarium Meletio. Sperat consilia de se Antiochiæ iuta brevi ad exitum ventura. Nuntiat Faustum, qui est cum papa, præter canones ordinatum fuisse loco Cyrilli: rogat Meletium ut id omnibus indicet.

538

Epist. CXXI. — Theodoto, episcopo Nicopolitano. — Hortatur illum ut sanctissimo aures præbeat; eumque facit de Fausti ordinatione certiorum.

539

Epist. CXXII. — Pæmonio, episcopo Satalorum. — De ordinatione Fausti. Rogat illum ut certiorum se faciat, utrum ea res sanari necne possit.

542

Epist. CXXIII. — Urbicio monacho. — Dolorem significat quod ad se tentationem æstu flagrantem non venerit. Hortatur ut veniat aut consolaturus aut deducturus.

543

Epist. CXXIV. — Theodoro. — Significat suum amicorum desiderium, quibus cum careret inter ærumnas, vitam sibi prorsus in iocundam trahere videbatur.

543

Epist. CXXV. — Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dictatæ, cui subscripsit Eustathius Sebastie epi-

scopus.

Epist. CXXVI. — Atarbio. — Commonet eum ut ad se veniat, rationem eorum redditurus, quæ contra Basilium in Ecclesia, et contra fidem dixisse eum viri graves asseverabant.

Epist. CXXVII. — Ensebio, episcopo Samosatorum. — Narrat se Nicopoli gravibus molestiis laborantem, adventu Jovini recreatum fuisse; ac Eusebium rogat ut eum pro rebus sua et canonum causa fortiter gestis collaudet.

Epist. CXXVIII. — Ad eundem. — Respondet se pro pace mori paratum esse, sed veram pacem querere, atque ut Eustathius clare et sine ambagibus respondeat, optare. Quid agendum cum aliis fidem Patrum non recipientibus exponit.

Epist. CXXIX. — Meletio, episcopo Antiochiæ. — Refert absurdum quoddam Apolinaris testimonium, cuius ut auctor ipse Basilus existimaretur, Sebasteni fuerant machinati. Nuntiat quæ de se apud aulam statuta fuerant, etc.

Epist. CXXX. — Theodoto, episcopo Nicopolitano. — De Eustathio.

Epist. CXXXI. — Olympio. — Significat acceptum dolorem ex Eustathii calumniis. Declarat se nec tres deos admittere, nec Apolinaris communionem amplecti, quamvis ad eum ante plures annos scripserit.

Epist. CXXXII. — Abramio, episcopo Batnorum. — Cum varii de Abramio sermones essent, scribit ad eum statim ac didicit in ædibus Saturnini comitis Antiochiæ versari.

Epist. CXXXIII. — Petro, episcopo Alexandriæ. — Hortatur eum ut, quemadmodum cæterarum rerum, ita etiam Athanasii in se amoris successor sit, et fraternitatis ubique diffusæ curam eodem studio, ac beatissimus ille vir, suscipiat.

Epist. CXXXIV. — Peronio presbytero. — Gratias agit quod nuper scripserit. Hortatur ut sæpius scribat. Negat se copiam habere librarii aut notarii.

Epist. CXXXV. — Diodoro, Antiochiæ presbytero. — Exponit quid de duobus libris a Diodoro compositis sentiat, et de dialogis, scribendis multa peracute observat.

Epist. CXXXVI. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Morbum suum describit, queritur res ecclesiasticas dilapsas esse et proditas.

Epist. CXXXVII. — Antipatro. — Dolet quod, Antipatro, gubernacula capessente, adesse non possit. Rogat ut iudicium de quodam Paladiæ propinquæ suæ negotio in adventum suum differatur.

Epist. CXXXVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Morbum suum, cujus iam quinquagesimos erat dies, excusat, cor in Syriam proficisci non possit. Ejus consilium plurimis de rebus exquiri.

Epist. CXXXIX. — Alexandrinis. — Illos consolatur et ad constantiam gravissima persecutione vexatos hortatur. Libenter eos inviseret, nisi morbo et luperum metu abesse prohiberetur.

Epist. CXL. — Ecclesiæ Antiochenæ. Antiochenos in ærumnis consolatur, et ad patientiam hortatur. Apponit fidem Nicænæ, mentis suæ fetus tradere non audens; additque Pneumatomachos excommunicandos.

Epist. CXLI. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Absentiam tuetur morbi excusatione; res ecclesiasticas non sua culpa adversariis tradi demonstrat, sed episcoporum sibi communionis conjunctorum, ad quos et Bosphorus nuper accessit. Narrat quomodo eos hortatus sit, cum ad urbem ipsius morte audita venissent; sed queritur, quod statim ac recesserunt, ad ingenium redeant.

Epist. CXLII. — Numerario præsidum. — Rogat ut pauperum hospitia vectigalibus eximantur.

Epist. CXLIII. — Alteri numerario. — Idem petit.

Epist. CXLIV. — Tractatori præsidum. — Eandem petit immunitatem.

Epist. CXLV. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Rogat eum, ne spem Ecclesiæ Cæsariensis irritam faciat, quam de ejus adventu Basilus anno præterito Syria rediens attulerat.

Epist. CXLVI. — Antiocho. — Vicissim illum salutat et hortatur ut animæ salutem antimum intendat.

Epist. CXLVII. — Aborgio. — Maximum illi commendat, ac rogat ut hominem longe optimum, qui Cappadociæ præses fuerat, omnibus rebus spoliatum, et in ærumnis jacentem adversus calumniam tueatur.

Epist. CXLVIII. — Trajano. — Maximum illi commendat, ac rogat ut ei in iudicio patrocinium impendat.

Epist. CXLIX. — Trajano. — Maximo miserrimo illius opem implorat.

Epist. CL. — Amphilochio, Heraclidæ nomine. — He-

raclidas ab Amphilochio accusatus, quod non secum secederet in desertis loca, ut promiserat, pluribus refellit hanc criminationem. Hortatur ut ad Basilium veniat, a quo erudiri melius esse statuit, quam in desertis locis vagari.

Epist. CLI. — Eustathio archiatro. — Invitat ad scribendum, ac declarat nonnullorum factum, qui discesserant a communione non sibi esse voluptati; sed tamen a se non improbari, quia veritatis amatoribus nihil Deo antiquius.

Epist. CLII. — Victori exercitus duci. — Silentii sui causam exponit, confidenter deinceps scripturum se promittit. Gratias agit quod suas pro Ecclesia preces Victor avertit.

Epist. CLIII. — Victori ex-consuli. — Gratias agit ei quod sui memor sit, nec amorem ob ullam calumniam imminuat.

Epist. CLIV. — Ascholio, episcopo Thessalonicensi. — Illius laudat charitatem ut rem maxime raram, ac studium in beatissimum Athanasium, ut certissimum sanæ doctrinæ argumentum. Rogat ut qualibet occasione oblata scribat.

Epist. CLV. — (Sine inscriptione.) — Causa Aliptæ.

Epist. CLVI. — Evagrio presbytero. — Laudat in Evagrio et ipse præ se fert studium pacis. Declarat se nec partium studiosum esse, nec accusationibus in quemquam preoccupatum. Addit sibi integrum non esse Romam mittere; animam suam ab adversariis queri, nec tamen se quidquam de suo Ecclesiæ defendendæ studio remissurum.

Epist. CLVII. — Antiochio. — Dolorem suum significat quod præterita astate non inviserit Eusebium. Queritur quod ad se ne scribat quidem Eusebius, eumque accusat pigritiæ; rogat ut pro se precetur.

Epist. CLVIII. — Antiocho. — Dolet quod Antiochum non viderit; rogat ut pro se precetur; commendat fratrem camelis præpositum.

Epist. CLIX. — Eupaterio, et filiæ. — Gaudet interrogari se ab hominibus timentibus Deum. Declarat se adhærere fidei Nicænæ, sed ob exortam de Spiritu sancto questionem, addere glorificationem Spiritus sancti cum Patre et Filio, nec ad communionem admittere eos qui Spiritum sanctum creaturam dicunt.

Epist. CLX. — Diodoro. — Cum Basilus ab initio episcopatus prohibuisset matrimonium cum uxoris mortuæ sorore; quidam hac lege offensos litteras sub Diodori nomine adversus eum circumtulit. Inde nata occasio hujus epistolæ, in qua suum decretum defendit ex consuetudine Ecclesiæ suæ, etc.

Epist. CLXI. — Amphilochio, ordinato episcopo. — Consolatur eum, tum cum fugeret ordinationem, gratiæ retibus irretitum. Hortatur ut prævæ doctrinæ pravisque moribus constanter obsistat. Rogat ut si se longo morbo debilitatum invisere velit, nec tempus nec signum expectet.

Epist. CLXII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Non desperat Basilus se precibus Eusebii impetraturum, ut ad eum veniat et morbo sanetur. Sperat tamen Barachum fratrem satis multa dicturum, ut causa dilationis probetur.

Epist. CLXIII. — Jovino comiti. — Laudat Jovini litteras, in quibus ejus animus depictus erat. Libenter eum inviseret, nisi morbo detineretur, qui et quantus sit, narrandum testi oculato Amphilochio relinquit.

Epist. CLXIV. — Ascholio, episcopo Thessalonicensi. — laudat eximias illius litteras, et gratias agit ob missum ad se martyris corpus, cujus hortator fuerat Ascholius.

Epist. CLXV. — Ad eundem. — Narrat Basilus acceptam ex Sorani litteris lætitiā, eumque laudat, quod et antea pro fide certamina sustinuerit, et nunc martyris nuper coronati corpore patriam honoraverit. Rogat ut pro se precetur.

Epist. CLXVI. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Basilus, seu potius Gregorius beatum prædicat Eupraxium, quod ad Eusebium se conferat; sed multo beatiorē ipsum Eusebium, cui exsilium gratulatur, eumque rogat ut pro se precetur.

Epist. CLXVII. — Ad eundem. — Basilus, seu potius Gregorius acceptam ex litteris Eusebii lætitiā significat; molestias excusat et negotia, quod eum non inviset; ipsius litteras sibi et lucro et honori apud multos esse testatur.

Epist. CLXVIII. — Antiocho, presbytero, fratris Eusebii filio, qui cum patre exulante versabatur. — Quantum dolet Basilus ecclesiam pastore destitutā, tantum Antiochi felicitatem prædicat, quod cum Eusebio ver-

tur. 1
Epist. CLXIX. — Gregorio Basilio. — Glycerius quidam diaconus, cum multas virgines congregasset, et noctu aufugiens choros cum illis duceret, Gregorius hanc captivitatem collegit. Unde eum rogat Basilius, ut Glycerium redire jubeat, virginesque a tyrannide liberet, saltem eas quæ redire volunt. Glycerio modeste redeunt veniam promittit; secus vero, depositionem minatur. 643
Epist. CLXX. — Glycerio. — Veniam illi pollicetur Basilius, si cito redeat; secus vero, depositionem minatur. 646
Epist. CLXXI. — Gregorio. — Queritur iterum Basilius, quod Glycerius et virgines nondum redierint. 646
Epist. CLXXII. — Sophronio episcopo. — Significat Basilius se ex Sophronii litteris et iactantiam eo majorem, quo tunc rarior erat charitas, collegisse; et summum cum hoc Patrum fidei defensore colloquendi desiderium concepis-
Epist. CLXXIII. — Theodora canonice. — Declarat Basilius se raro scribere, dum metuit ne litteræ interciperentur; exponit in quo consistat vitæ evangelicæ institutum, quod Theodora amplexa fuerat. 647
Epist. CLXXIV. — Ad viduam. — Raro scribit huc viduæ Basilius, ne quid ei periculi creet. Hortatur ut a divini iudicii cogitatione animum non dimoveat, nec tamen nimis distringatur sollicitudine. 650
Epist. CLXXV. — Magneniano comiti. — De fide nihil vult scribere Basilius, ac de calumniatoribus suis queritur. 651
Epist. CLXXVI. — Amphilocho, episcopo Iconii. — Illum invitat ad diem festum S. Eupychii, rogatque ut tribus diebus ante diem festum adveniat. 654
Epist. CLXXVII. — Sophronio magistro. — Commendat Eusebium, qui calumniis appetitus gravissimum iudicium sustinebat tempore molestissimo. 654
Epist. CLXXVIII. — Aburgio. — Commendat eundem Basilius, ac rogat, ne quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi, in eum hæc suspicio redundet. 655
Epist. CLXXIX. — Arinthæo. — Commendat hominem gravi calumpnia in iudicium vocatum. 655
Epist. CLXXX. — Sophronio magistro. — Commendat illi Eumathium nobilem et disertum virum gravissima calamitate afflictum. 658
Epist. CLXXXI. — Otreio Meletines. — Rogat Otreum ut sese invicem consolentur; iste quidem quæ Samosatis perferentur, ad Basilius scribendo; Basilius vero, quæ ex Thracia didicerit, ei nuntiando. 658
Epist. CLXXXII. — Presbyteris Samosatensibus. — Gratulatur de præliis pro fide; precatur ut perseverantia doceantur a Domino. 659
Epist. CLXXXIII. — Samosatorum senatu. — Laudat Samosatensium labores et pro fide prælia; hortatur ad perseverantiam ac rogat ut ad se scribant. 659
Epist. CLXXXIV. — Eustathio, Himmeris episcopo. — Rogat eum ut quamvis in defendenda Ecclesia occupatus sit, ad se tamen scribat, quoties poterit, seque idem facturum promittit. 662
Epist. CLXXXV. — Theodoto, episcopo Horæ. — Rogat Theodotum ne oblatas scribendi occasiones omittat; precatur ut sibi eum videre contingat. 662
Epist. CLXXXVI. — Antipatro præsid. — Festive gratulatur præsid. quod eum crambe aceto condita pristino vigori restituerit. 662
Epist. CLXXXVII. — Antipater Basilio. — Respondet præses peracutæ epistolæ. 663
Epist. CLXXXVIII. — Canonica prima. — Amphilocho. — Respondet pluribus questionibus ad canones pertinentibus, ac nonnulla Scripturæ loca ejusdem episcopi rogatu explicat. 663
Epist. CLXXXIX. — Eustathio archiatro. — Laudat illum quod sibi dolorem abstersisset in gravissimis inimicorum injuriis. — Demonstrat Spiritum sanctum ut in baptismo, ita in aliis etiam Patri et Filio adjungi debere; et nomen Dei non esse denegandum. Cum autem objicerent hac voce naturam designari, probat in tribus personis, ut unam operationem, ita unam esse naturam. 683
Epist. CXC. — Amphilocho, episcopo Iconii. — Admonet illum de ratione et modo episcopatus in ecclesia Isaurorum restituendi. Narrat se cum Georgio collocutum esse et ad Valerium scripsisse. Philonis de manna sententiam, et Scripturæ de curribus Pharaonis testimonium exponit. 698
Epist. CXCI. — Episcopo cuidam. — Gratias agit illi, qui prior scripserat; eumque hortatur, ut ipso agente cum vicinis episcopis locus et tempus synodi indicentur, ad pristinam communionem inter remotas Ecclesias instaurandam. 702
Epist. CXCH. — Sophronio magistro. — Gratias agit

illi Basilius, aibique rem eo gratiorem fuisse significat, quod a Sophronio proficisceretur. 703
Epist. CXCH. — Meletio archiatro. — Peracutæ Basilius sese gravis comparat. Venturum se ad Meletium promittit varno tempore, si Dei ope ex morbo evaserit. 706
Epist. CXCV. — Zollo. — Hortatur illum ut sæpe scribat. Morbi sui magnitudinem exprimi non posse dicit; sed vires a Deo exspectat ad patienter ferendum. 706
Epist. CXCVI. — Euphronio, episcopo Coloniae Armeniæ. — Rationem reddit cur raro scribat: ad postulandum a Deo reditum episcoporum hortatur. 708
Epist. CXCVI. — Aburgio. — Illi gratulatur summos honores, ac prosperum incepti exitum precatur, seque gravissimis morbis debilitatum significat. 708
Epist. CXCVII. — Ambrosio, episcopo Mediolanensi. — Illi mirabilem gratulatur electionem; hortatur ad Patrum sequenda vestigia, narratque accurate quomodo corpus beati Dionysii a fidelibus, qui illud custodiebant, impetratum fuerit, ac veras esse illius reliquias asseverat, et certissimis argumentis confirmat. 710
Epist. CXCVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Cur non sæpe scripserit, excusat hiemem, et clericorum suorum alienum a peregrinando animum. Nihil dicit de his quæ novata sunt in Oriente, quia hæc fratres nuntiabunt. Ita se ægrotare significat, ut vivendi spem abjecerit. 713
Epist. CXCVIII. — Canonica secunda. — Amphilocho. — Respondet pluribus questionibus ad canones spectantibus, et multa explicat de matrimonio, de virginibus lapsis, de baptismo hæreticorum. 713
Epist. CC. — Amphilocho. — Iconii episcopo. — Hortatur ut sibi solutionem e corpore precetur, et Ecclesiæ suæ, sive se viro, sive ad Dominum translato, curam suscipiat. Meletium et Melitium ei commendat, eumque invitat ad memoriam S. Eupychii. 734
Epist. CCI. — Ad eundem. — Pluribus de causis congregi cum Amphilocho cupiebat Basilius, sed cum utrumque morbus detinuisset, veniam petit ac vicissim concedit. 735
Epist. CCII. — Ad eundem. — Morbi reliquis detentus, Amphilocho rogat, ut synodus differatur in paucos dies: aut, si urgent negotia, ipse tanquam præses numeretur. 735
Epist. CCIII. — Maritimis episcopis. — Prior scribit, seque ait esse paratum accusatoribus coram eis respondere, ac sese eorum iudicio committere. Sed rogat ne se indicta causa condemnent. Postulat ut vel ad se veniant, vel locum congressus indicent, nec sibi necessitatem afferant doloris, quem hactenus corde pressit, aliis ecclesiis significandi. 738
Epist. CCIV. — Ad Neocæsarienses. — Declarat se non tam suam, quam illorum causam ad defensionem aggredi. Postulat ut si sanabilia sunt sua peccata, admonetur; sin autem insanabilia, publice ab adversario prodeunte arguatur. Quod spectat ad fidem, rogat ut idoneis instructori sint præsidis, qui de suis scriptis iudicium ferent; ea tamen libenter illorum iudicio committit. 743
Epist. CCV. — Elpidio episcopo. — Illum rogat, misso iterum Meletio presbytero, ut, eo agente cum episcopis maritimis, locus et tempus ad concordiam stabilendam constituatur. 753
Epist. CCVI. — Ad eundem. — Consolatur illum nepotis morte afflictum, ac, speratum congressum ne dolor interpellat, hortatur. 758
Epist. CCVII. — Ad clericos Neocæsarienses. — Admonet eos ut ne assentientur homini errorem Sabellii inducenti, neve patiantur populum ab eo decipi. Hortatur eos ut trabem ex oculis ejiciant, ac hæresim vitent; alioquin lacere se non posse in tanta animarum pernicie. 759
Epist. CCVIII. — Eulancio. — Illum rogat ne se Neocæsariensium causa oderit, qui olim propter se ab aliis odio habebatur. 766
Epist. CCIX. — (Sine inscriptione.) — Gratias agit amico pro se prælia sustinenti; hortatur ut litterarum paucitatem incusare et illa debita pergat exigere. 767
Epist. CCX. — Ad primores Neocæsariæ. — Cum Basilio prope Neocæsaream adveniente ortus fuisset tumultus in civitate, Basilius causam exponit cur ad hæc loca, venerit. Causam tumultus rejicit in ducum invidiam et consilium inducendam Sabellianæ hæresis, quam refellit. Neocæsarienses monet ne falsis somniis decipiantur, quæ etiamsi essent Evangelio consentanea, quia tamen charitatem lædunt, his prorsus supersedendum esset. 767
Epist. CCXI. — Olympio. — Significat se lectis Olympii litteris, illiusque illius vasis, oblitam esse veneni Neocæsariensium; addit se jam litteras dedisse et daturum, si volet Olympius. 779
Epist. CCXII. — Hilario. — Dolorem suum significat

quod Dazimone Hilarium non viderit. Injurias inimicorum commemorat ac sua cum Anomæis bella. Hilarium morbis laborantem ad patientiam hortatur. 779

Epist. CCXIII. — (Sine inscriptione.) — Viri pii causa, cuius preces implorat. 783

Epist. CCXIV. — Terentio comiti. — Monet Basilus ne litteris et aliis ab Athanasio ad Paulinum scriptis moveatur. Paulinum ejusque amicos pro catholicis fratribus habet; sed Meletii jura defendit. 786

Epist. CCXV. — Dorotheo presbytero. — Dehortatur illum ab itinere Romam suscipiendo, nisi mari utatur: dubitat an frater Gregorius ejusmodi legationem obire velit, aut ad utiliter obeundam idoneus sit. 790

Epist. CCXVI. — Meletio, Antiochiæ episcopo. — Narrat Basilus peregrinationes a se susceptas, seque ad Terentium statim post reditum scripsisse, ut eorum fraudes edoceret, qui hunc comitem a Meletio abstrahere, et partes suas illicere volebant. 791

Epist. CCXVII. — Tertia canonica. — Amphilocho. — In eo maxime constituendo immoratur, quot quisque annos in variis penitentium ordinibus traduceret. 794

Epist. CCXVIII. — Ad eundem. — Rogat illum, ut episcoporum Lyciæ, quos audierat ab Arianorum hæresi alienos esse, ac suam communionem amplecti vellet, sententiam exploret, probo aliquo viro in hanc regionem misso. 809

Epist. CCXIX. — Clero Samosatensi. — Saum illis dolorem significat de dissensionibus inter eos exortis, hortaturque ne tandem ex persecutione comparatam sic amittant. 811

Epist. CCXX. — Beræis. — Testatur clericis Beræensibus se ad eorum amorem exarsisse, lectis eorum litteris. Pacem illis orat post tot certamina, et ad perseverantiam hortatur. 814

Epist. CCXXI. — Beræis. — Significat plebi Beræensi ad amorem, quo illos fama cognitos prosequabatur, plurimum accessisse ex eorum litteris. Laudat eorum constantiam, et perseverantiam illis precatur. 815

Epist. CCXXII. — Ad Chalcidenses. — Significat se litteris eorum litteris respirasse ex ærumnis; hortaturque ut in constantia et consensu perseverent. 818

Epist. CCXXIII. — Adversus Eustathium Sebastenum et ejus discipulos. 819

Epist. CCXXIV. — Genethlio presbytero. — Exponit Eustathii astutiam. 834

Epist. CCXXV. — Demostheni aliorum episcoporum nomine. — De Gregorio Nysseno. 859

Epist. CCXXVI. — Monachis suis. — Illos hortatur ne se calumniis præoccupari sinant, sed potius veritatem ante oculos positam intueantur, et ut par est, examinent. 842

Epist. CCXXVII. — Clericis Coloniensibus. — Illos consolatur, laudatque eorum amorem in episcopum, sed modum requirit. — Demonstrat eis provideri, dum Nicopoli providetur, nec eos deserturum episcopum. Spem offert amplioris solatii, seque ad eos venturum. 851

Epist. CCXXVIII. — Coloniae magistratibus. — Laudat illos, quod res ecclesiasticas non negligant; morientes discessu episcopi sui consolatur, et promittit majus solatium eorum quæ facta fuerunt, si Dominus dederit, ut ad eos veniat. 855

Epist. CCXXIX. — Clericis Nicopolitanis. — Spiritus sancti consilio factum esse non dubitat, quod apud eos factum fuerat. Laudat Porceni prudentiam et in re statim facienda fortitudinem. Hortatur ne Colonienses irriterent: spem offert se ad eos venturum. 858

Epist. CCXXX. — Magistratibus Nicopolitanis. — Illos hortatur ut, cum impletum sit quod penes episcopos erat, jam ipsi confirmet id quod ab episcopis constitutum est. Summum desiderium significat invisendæ Ecclesiæ Nicopolitane, quam rectæ doctrinæ metropolim vocat. 859

Epist. CCXXXI. — Amphilocho, Iconii episcopo. — Commendat illi Epidium, nuntiat de fratris fuga, de invidiis inimicorum suorum, et de Doarorum Ecclesiæ perturbatione. Hortatur ut se invisat, promittit se brevi missurum opus de Spiritu sancto, quod erat absolutum. 862

Epist. CCXXXII. — Ad eundem. — Illi perurbane gratias agit ob missa ad Natale Domini munuscula. Nuntiat de fratris fuga; hortatur ut se invisat; mittit in commentario responsa Amphilochoi questionibus. 863

Epist. CCXXXIII. — Ad eundem. — Contra Eunomianos, qui sibi divinæ essentialis comprehensionem arrogabant, demonstrat bonum quiddam mentem esse ac mentis operationem, eamque si Spiritui sancto se tradat, ad Dei cognitionem evehi; sed tantum cognoscere, quantum fas est infinitam maiestatem a tenuissimo cognosci. 863

Epist. CCXXXIV. — Ad eundem. — Refellit Anomæorum cavillatione quærentium, Colisne quod nosti, an

quod ignoras?

Epist. CCXXXV. — Ad eundem. — Huc questionem, Priorne cognitio an fides? respondet. 871

Epist. CCXXXVI. — Eidem Amphilocho. — Pergit variis questionibus respondere: quomodo Christus nascere dicatur diem et horam; de Jeremiæ vaticinio in Jechoniam; de Eneclitarum quadam cavillatione; de fato; etc. 875

Epist. CCXXXVII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Nuntiat ei de adventu Demosthenis, de synodo ab eo coacta in Galatia, de expulso Hypsino, eique suffecto Ecdicio, Gregorio abduci jussu, etc. 886

Epist. CCXXXVIII. — Nicopolitanis presbyteris. — Cum Fronto presbyter Ecclesiæ Nicopolitane episcopatum ab Ariano accepisset, ac unum aut alterum ex eodem clero secum abstraxisset, consolatur presbyteros Nicopolitanos, eosque non horum hominum lapsu angari debere demonstrat. 890

Epist. CCXXXIX. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Deploret ærumnas Ecclesiæ, hominibus nequissimis ad episcopatum eveclis, qualis erat is quem Anysius et Ecdicius in Ecclesias immiserant... Occidentales accusat quod veritatem audire nolint. 890

Epist. CCXL. — Nicopolitanis presbyteris. — Hortatur eos ad constantiam in persecutione, ac spe auxilii a Deo venturi consolatur: monet ne furum illis faciat Frontonis rectæ fidelis simulatio. Negat se unquam commissurum ut agnoscat episcopum Frontonem, vel recipiat quos ille ordinaverit. 891

Epist. CCXLI. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Rationem reddit, cur sape in litteris res molestas Eusebio nuntiet, nempe ut se ipse sublevet gemendo, et Eusebium ad intentiorem pro Ecclesia precem excitet. 898

Epist. CCXLII. — Occidentalibus. — Orientales inter molestissimas procellas spem suam in Deo collocant; mirantur nihil adhuc auxilii ab Occidentalibus venisse; brevi malorum suorum descriptione conantur eos ad opem ferendum excitare. 899

Epist. CCXLIII. — Ad episcopos Italos et Gallos. — De perturbatione et confusione Ecclesiarum. 902

Epist. CCXLIV. — Patrophilo, Aegensis Ecclesiæ episcopo. — De dissensione Basilium inter et Eustathium. 911

Epist. CCXLV. — Theophilo episcopo. — Per Strategium respondet Theophilo Basilus ac declarat se nunquam ab eo amando discessisse, quamvis multæ doloris causæ acciderint; ceterum se cum hominibus fidem tam sape mutantibus communicare non posse. 926

Epist. CCXLVI. — Nicopolitanis. — Nicopolitani clerici animos erigere conatur spe divini auxilii, hortaturque ut quod hactenus docuere, opere perficiant. 926

Epist. CCXLVII. — Eidem. — Illos inter ærumnas spe divini auxilii consolatur, seque ait de illorum rebus cum potentioribus viris et coram ei per litteras egisse. 927

Epist. CCXLVIII. — Amphilocho, Iconii episcopo. — Minus molestum Basilio abesse Amphilochium, eo quod absit a persecutione usque ad sanguinis effusionem æviante. Quidam enim Asclepius ex plagis mortuus. Spem habet in Amphilochoi precibus: movet ut mittat qui librum *De Spiritu sancto* ferat. 927

Epist. CCXLIX. — (Sine inscriptione.) — Viri pii causa. 930

Epist. CCL. — Patrophilo, Aegensis Ecclesiæ episcopo. — Illi gratias agit quod ad se per Strategium scripserit, et a se diligendo non discedat. Rationem reddit cur cum Eustathio communicare non possit. 930

Epist. CCLI. — Evassens. — Illos laudat quod stent in fide, ac gratias agit quod aures non præbuerint calumniis Eustathii; hortatur eos ad perseverantiam. 934

Epist. CCLII. — Ponticæ diocesis episcopis. — Invitat Ecclesiæ suæ nomine, ut consuetudinem revertendi ad diem festum S. Eupychii redintegrent. 939

Epist. CCLIII. — Presbyteris Antiochiæ. — Eorum sollicitudinem partim sedandam esse, partim acuendam nuntiat. 939

Epist. CCLIV. — Pelagio, episcopo Laodiceæ. — Salutat per Sanctissimum, seque ejus precibus commendat. 942

Epist. CCLV. — Vito, Carthorum episcopo. — Honorifica salutatio per Sanctissimum ab Occidente redeuntem. 942

Epist. CCLVI. — Desideratissimis et religiosissimis fratribus compresbyteris Acacio, Aetio, Paulo, et Silvino, Silvino et Lucio diaconis, et cæteris fratribus monachis. 943

Epist. CCLVII. — Ad monachos ab Ariano vexatos. — Ostendit, etsi Christiani vocantur persecutores, non idcirco eorum qui vexantur minui mercedem, sed etiam augeri; hortatur ut nec exiliis episcoporum, nec nonnullorum et clero perfidia, nec errantium multitudine moveantur. 946

Epist. CCLVIII. — Epiphano episcopo. — Laudat charitatem Epiphani. Delatam sibi ab illo secundæ controversiæ provinciam recusat. Rogat eum ut dissensionem componere conetur; denique respondet quæstioni: quid sint Magusæ. 947

Epist. CCLIX. — Palladio et Innocentio monachis. — Dolet quod pacem conciliare non potuerit, sed tamen nemini succenset. Non petit ut se crebro invisant Palladius et Innocentius, sed ut pro se precentur. 954

Epist. CCLX. — Optimo episcopo. — Rogato Optimi pluribus explicat illud Scripturæ: *Omnes qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet*; tum etiam Lamechi ad uxores verba, et Simeonis ad Mariam. 954

Epist. CCLXI. — Sozopolitanis. — Nonnullos qui carnem cælestem Christo asinebant et affectus humanos in ipsam divinitatem conferebant, breviter refellit, ac demonstrat nihil nobis prodesse passionem Christi, si non eandem ac nos carnem habuerit. Quod spectat ad affectus humanos, probat naturales a Christo assumptos fuisse, vitiosos vero nequaquam. 967

Epist. CCLXII. — Urbicio monacho. — Basilus suam timiditatem ejicere jubet, rogatque ut sæpe ad se scribat, et quinam in sua Ecclesia sani sint nuntiēt. 974

Epist. CCLXIII. — Occidentalibus. — Gratias agunt Orientales Occidentalibus; rogant ut hoc beneficium impendant vel invisendo, vel saltem scribendo: de Eustathio et Apollinario agitur. Primi describitur inconstantia in fide; alterius varii errores recensentur. 975

Epist. CCLXIV. — Barsæ, episcopo Edessæ, exsulanti. — Illum salutat et hortatur ut oret pro Ecclesia, cui quidem sperat pacem daturum iri, nisi appropinquet defectio. 982

Epist. CCLXV. — Eulogio, Alexandro et Harpocratio, Aegypti episcopis exsulibus. — Gratias agit Deo, quod his, apud quos exulant confessores, auxilia ad salutem providerit: Elpidium diaconum cum litteris ad eos mittit. Laudat eos quod damnaverint Apollinarium, cujus et nefarias molitiones, et impios de Trinitate, de Incarnatione et promissionibus errores recenset. 983

Epist. CCLXVI. — Petro, episcopo Alexandriæ. — Fatetur minus recte a se factum, quod non ad illum scripserit de his quæ egerant confessores: laudat constantiam Petri et studium canonum, etc. 991

Epist. CCLXVII. — Barsæ, episcopo Edessæ, exsulanti. — Eum rogat ut pro se et pro Ecclesia oret; jam se ad eum scripsisse declarat, et quadam mittit munuscula. 999

Epist. CCLXVIII. — Eusebio exuli. — Illi mirabiliter servato gratulatur, ejusque reditum sperat Ecclesiarum precibus concessum iri. 998

Epist. CCLXIX. — Ad conjugem Ariathæ ducis consolatoria de morte viri. 999

Epist. CCLXX. — (Sine inscriptione.) — De raptu. 1002

Epist. CCLXXI. — Eusebio sodali. — Commendat illa pro Cyriaco presbytero. 1003

Epist. CCLXXII. — Sophronio magistro. — Mirari se significat, quod adulatoribus aures præbisset Sophronius; seque, cum multos ab infantia usque ad senectutem dilexerit, nemini plus tribuisse, quam Sophronio. 1005

Epist. CCLXXIII. — (Sine inscriptione.) — Heram commendat homini jam sæpe de se bene merito. 1007

Epist. CCLXXIV. — Himerio magistro. — Illi commendat eundem Heram, quem ab infantia usque ad senectutem amicum habuerat. 1010

Epist. CCLXXV. — (Sine inscriptione.) — Eidem Heram patrociniū imporat adversus inimicorum calumnias. 1010

Epist. CCLXXVI. — Harmatio magno. — Hortatur illum, ut illi in his, quæ ad corpus attinent, obedientia contentus, item jus sibi in animam non arroget, sed potius illius animi fortitudinem admiretur. 1011

Epist. CCLXXVII. — Maximo scholastico. — Gratulatur ei, quod ex illustri genere ad evangelicam vitam translatus fuerit. 1011

Epist. CCLXXVIII. — Valeriano. — Rogat eum ut ad se venire non gravetur. 1015

Epist. CCLXXIX. — Modesto præfecto. — Commendat illi civem Tyanensem. 1015

Epist. CCLXXX. — Eidem. — Commendat hominem sibi propinquum, quemque in filii loco habebat. 1015

Epist. CCLXXXI. — Eidem. — Rogat ut Helladius per aquatoris munere liberetur. 1017

Epist. CCLXXXII. — Ad episcopum. — Invitat ad celebritatem martyrum, non sine peracula reprehensione, quod non vocatus queratur, vocatus vero non veniat. 1018

Epist. CCLXXXIII. — Ad viduam. — Somnium quoddam illius interpretatur. 1019

Epist. CCLXXXIV. — Ad censitorem. — Petit ut monachi a tribulis sint immunes. 1019

Epist. CCLXXXV. — (Sine inscriptione.) — Commendat Ecclesiæ possessiones quæ nimis tributis premebantur. 1022

Epist. CCLXXXVI. — Commentariensi. — Significat fores in ecclesia comprehensas a se judicari debere, ac immerito Commentariensem sibi eorum receptionem arrogare. 1022

Epist. CCLXXXVII. — (Sine inscriptione.) — Contra ultores. 1023

Epist. CCLXXXVIII. — (Sine inscriptione.) — Contra ultores. 1023

Epist. CCLXXXIX. — (Sine inscriptione.) — De muliere afflicta. 1026

Epist. CCXC. — Nectario. — Exponit quomodo eorum, qui pagis præficiuntur, id est chorepiscoporum, electiones peragi debeant. 1027

Epist. CCXCI. — Timotheo chorepiscopo. — Illum ad pristinam pietatem revocare conatur. 1031

CLASSIS TERTIA, continens epistolas nulla temporis nota signatas, cum pluribus dubiis et spuris nonnullis. 1031

Epist. CCXCII. — Palladio. — Significat suum videndi Palladii desiderium, cujus uxorem viderat, eumque hortatur ut vestimentum immortalitatis, nuper in baptismo acceptum, ab omni macula purum conservet. 1034

Epist. CCXCIII. — Juliano. — Scire avet an Julianus usum manus receperit; multa præclare dicit de firmo et constanti mentis statu. Rogat Julianum ut sæpe ad se scribat. 1034

Epist. CCXCIV. — Festo et Magno. — Significat se vehementer optare ut pietas ad summum perveniat. Demonstrat utilitatem doctrinæ libris consignatæ, quæ et absentibus et posteris prodest. 1035

Epist. CCXCV. — Monachis. — Hortatur ut cœnobiticam vitam amplectantur, caveantque ne quis eos a Patrum fide abducat. 1038

Epist. CCXCVI. — Viduæ. — Excusatione utitur, quod viduæ mulabus diu usus sit: eximia ipsi ejusque filiae præcepta tradit. 1039

Epist. CCXCVII. — Viduæ. — Hortatur ad pietatem, et commendat mulierem, quæ hanc epistolam perferebat. 1039

Epist. CCXCVIII. — (Sine inscriptione.) — Causa pii viri. 1042

Epist. CCXCIX. — Censitori. — Eximium virum qui e potentia civili ad tranquillam vitam recesserat, hortatur, ut censitoris munus in regione laboritarum, spe mercedis a Deo consequendæ, suscipiat. 1042

Epist. CCC. — Patri scholastici cujusdam fato functi consolatoria. 1043

Epist. CCCI. — Maximo consolatoria, morte uxoris afflicto. 1047

Epist. CCCII. — Uxori Brisonis consolatoria. 1050

Epist. CCCIII. — Comiti Privatarum. — Rogat ut imposita ob falsas criminationes equarum præstatio dimittatur. 1051

Epist. CCCIV. — Aburgio. — Commendat aliquem de quo antea locutus fuerat. 1054

Epist. CCCV. — (Sine inscriptione.) — Causa virorum quorundam virtute clarorum. 1054

Epist. CCCVI. — Principali Sebastianæ. — Rogat ut civibus Alexandrinis propinqui corpus, Sebastianæ mortui, publico mandato exportandum concedat, et aliquid subsidii ex publico cursu ferri jubeat. 1054

Epist. CCCVII. — (Sine inscriptione.) — Hortatur ut inter duo litigantes judicem se præbeat. 1055

Epist. CCCVIII. — (Sine inscriptione.) — Pro egeno. 1058

Epist. CCCIX. — (Sine inscriptione.) — Pauperes Capralis incolas commendat. 1058

Epist. CCCX. — (Sine inscriptione.) — Pro cognatis. 1058

Epist. CCCXI. — Principali. — Rogat ut illius domus, qui hanc epistolam ferebat, publicis muneribus gravata sublevetur. 1059

Epist. CCCXII. — Censitori. — Commendat aliquem metuentem ne ex novo censu læderetur. 1059

Epist. CCCXIII. — Censitori. — Rogat Galatiam censitorem, ut de censu domus Sulpicii aliquid remittat. 1059

Epist. CCCXIV. — (Sine inscriptione.) — Pro famulo. 1063

Epist. CCCXV. — (Sine inscriptione.) — Commendat viduam sibi propinquam. 1063

Epist. CCCXVI. — (Sine inscriptione.) — Pro divexto. 1063

Epist. CCCXVII. — (Sine inscriptione.) — Pro egeno. 1063

Epist. CCCXVIII. — (Sine inscriptione.) — Pro contrasæo 1066

Epist. CCCXIX. — (Sine inscriptione.) — Pro hospite.	1066
Epist. CCCXX. — (Sine inscriptione.) — Salutandi gratia.	1066
Epist. CCCXXI. — Theclæ. — Rogat ut vinum suppeditet his qui ecclesiæ conceptum extruebant.	1067
Epist. CCCXXII. — (Sine inscriptione.) — Ut cum amico Pascha celebret.	1067
Epist. CCCXXIII. — Philagrio Arceno. — Hortatur ut saepe ad se scribat de domesticis et ecclesiasticis rebus.	1070
Epist. CCCXXIV. — Pasinico medico. — Hortatur ut sibi caveat a Patricio homine valegrimo.	1070
Epist. CCCXXV. — Magniniano. — Gratias agit quod ad se scripserit per communem filiam Icelium, quam laudat perhonorifice.	1071
Epist. CCCXXVI. — (Sine inscriptione.) — Admonitionis causa.	1071
Epist. CCCXXVII. — (Sine inscriptione.) — Exhortatoria.	1074
Epist. CCCXXVIII. — Hyperechio. — Salutatur illum, aequo ait non melius solito valere.	1074
Epist. CCCXXIX. — Phalerio. — Gratias agit ob pisces ad se missos, sed multo magis ob litteras.	1074
Epist. CCCXXX. — (Sine inscriptione.) — Queritur quod ad se non scribat.	1075
Epist. CCCXXXI. — (Sine inscriptione.) — Queritur quod iterum scribere conetur.	1075
Epist. CCCXXXII. — (Sine inscriptione.) — Peracule nimium silentium exprobat.	1075
Epist. CCCXXXIII. — Notario. — Monet ut notas et characteres perfectos faciat, et interpunctionibus sit attentus.	1075
Epist. CCCXXXIV. — Librario. — Multa tradit præcepta recte scribendi.	1078
Epist. CCCXXXV. — Libanio Basilio. — Significat se libenter omnes Cappadoces illi erudiendos missurum; nunc autem mittit nobilem adolescentem amici filium, quem Libanio commendat.	1078
Epist. CCCXXXVI. — Libanius Basilio. — Declarat se adolescentis virtutem admiratum esse; Basilii laudes de Firmo confirmat; querit quid Firminus rerum agat; eumque partim laudat, partim de illo queritur.	1078
Epist. CCCXXXVII. — Basilius Libanio. — Alium Cappadocem mittit, quem filium suum appellat. Hunc combatatur alius adolescens, sed non dives.	1082
Epist. CCCXXXVIII. — Libanius Basilio. — Gratias agit quod ad se Cappadoces mittat, et declarat se non curare quam divites sint discipuli, sed et egenos, modo studiosi sint, divitiis antepone.	1082
Epist. CCCXXXIX. — Basilius Libanio. — Significat se laudem eloquentiæ illi concedere, et jamdudum oblivioni traditis, quæ apud sophistas didicerat, Mose et aliis prophetis versari.	1083
Epist. CCCXL. — Libanius Basilio. — Rursus ex præcedenti epistola ansam scribendi capit Libanius.	1086
Epist. CCCXLI. — Libanius Basilio. — Existimat idcirco non scribere, quod iram non deposuerit, vel punire velit.	1086
Epist. CCCXLII. — Basilius Libanio. — Comparat præcedentem Libani epistolam cum rosa et spinis.	1087
Epist. CCCXLIII. — Libanius Basilio. — Laudat Basilii eloquentiam.	1087
Epist. CCCXLIV. — Basilius Libanio. — Inexcusabilem esse Libanium contendit, si ad se non scribat.	1087
Epist. CCCXLV. — Libanius Basilio. — Meminit se olim illius eloquio valde delectatum, sed tamen aliquando injuriam ab eo accepisse, quod se in profundum Homeri furoris rogatus introducere nolisset.	1090
Epist. CCCXLVI. — Libanius Basilio. — Testatur de bonis moribus adolescentium quos Basilius miserat.	1091
Epist. CCCXLVII. — Libanius Basilio. — Episcopos avaritiæ accusat, et ideo timide petit a Basilio, ut ligna ad se mittat.	1091
Epist. CCCXLVIII. — Basilius Libanio. — Demonstrat non episcopos, sed sophistas avaros esse et tenaces. Tigna mittit recentia.	1091
Epist. CCCXLIX. — Libanius Basilio. — Jocatur in Cappadociam, seque discipulos Cappadoces transmutatum promittit.	1094
Epist. CCCL. — Basilius Libanio. — Respondet epistolæ præcedenti.	1094
Epist. CCCLI. — Basilius Libanio. — Rogat ut ad se mittat orationem, quam de homine moroso summa cele-	

britate pronuntiaverat.	1094
Epist. CCCLII. — Libanius Basilio. — Mittit suam de homine moroso orationem, seque timere significat ac pene mente dejici, dum tam arguti judicis acumen formidat.	1095
Epist. CCCLIII. — Basilius Libanio. — Laudat orationem Libani ad se missam.	1095
Epist. CCCLIV. — Libanius Basilio. — Gratias agit, ac vicissim a Basilio petit ut ad se mittat orationem contra ebrietatem.	1095
Epist. CCCLV. — Libanius Basilio. — Illi primas eloquentiæ defert.	1098
Epist. CCCLVI. — Basilius Libanio. — Respondet epistolæ præcedenti, seque discipulum piscatorum esse probetur.	1098
Epist. CCCLVII. — Libanius Basilio. — Rogat ut sibi mororem solvat ex aliqua illius epistola conceptum.	1098
Epist. CCCLVIII. — Libanius Basilio. — Dolet quod non sit cum Basilio; gratulatur quod juvenum curam suadente Alcimo suscepit.	1098
Epist. CCCLIX. — Basilius Libanio. — Silentium Libanio exprobat, seque ait libenter ad eum volaturum, si liceret, sed cum id non liceat, sermones mittere.	1099
Epist. CCCLX. — Ex epistola ad Julianum apostatam. — De Sancta Trinitate, Incarnatione, sanctorum invocatione, eorumque imaginibus.	1099
Epist. CCCLXI. — Apollinario. — Consultit eum de usibus et substantiæ vocabulis, ac de consubstantiali.	1099
Epist. CCCLXII. — Basilio Apollinario. — Respondetur epistolæ præcedenti, et quomodo Pater et Filius unum sint exponitur, exemplis e natura humana adductis.	1102
Epist. CCCLXIII. — Apollinario. — Laudatur supra alios Scripturæ interpretes Apollinarius, ab eoque petitur, ut se de rebus obscuris consuli patiat.	1106
Epist. CCCLXIV. — Basilio Apollinario. — Illi per litteras salutatur, et nuntiat venisse episcopos Aegyptios, et scripta allata esse prorsus necessaria ad eos refellendos.	1106
Epist. CCCLXV. — Basilius magno Imperatori Theodosio. — In summa Cappadociæ calamitate, cum fluvii inundatio res necessarias e vicinis provinciis advehere non sineret, rogatur Theodosius, ut fluvium, pontis commoditate adhibita, veluti Rubrum mare pedibus pervium efficiat.	1107
Epist. CCCLXVI. — Ad Urbicium monachum. — De continentia.	1110
APPENDIX HUIUS TOMI.	1113
Monitum.	1113
SYMEONIS LOGOTHETÆ SERMONES VIGINTIQUATTUOR DE MORIBUS, excerpta ex Operibus Basilii.	1115
Sermo primus. — De virtute et vicio.	1115
Sermo II. — De doctrina et admonitione.	1134
Sermo III. — De charitate in Deum et proximum.	1147
Sermo IV. — De eleemosyna.	1154
Sermo V. — De divitiis et paupertate.	1167
Sermo VI. — De avaritia.	1182
Sermo VII. — De peccato.	1195
Sermo VIII. — De penitentia.	1218
Sermo IX. — De oratione.	1258
Sermo X. — De jejuniis.	1266
Sermo XI. — De morte.	1253
Sermo XII. — De tristitia et animi dejectione.	1278
Sermo XIII. — De patientia et longanimitate.	1287
Sermo XIV. — De futuro judicio.	1298
Sermo XV. — De imperio ac potestate.	1306
Sermo XVI. — De ingluvie et ebrietate.	1315
Sermo XVII. — De ira et odio.	1327
Sermo XVIII. — De invidia et malevolentia.	1335
Sermo XIX. — De temperantia et incontinentia.	1346
Sermo XX. — De humilitate et inani gloria.	1354
Sermo XXI. — De prospera et adversa fortuna et de prudentia.	1359
Sermo XXII. — De providentia.	1366
Sermo XXIII. — De anima.	1374
Sermo XXIV. — De honore parentibus exhibendo, ac de senectute et juventute.	1378
Index locorum Basilii ex quibus hi XXIV sermones compositi fuere.	1382
Addenda et emendanda D. Marani.	1383
Notæ Frontonis Ducæ in librum <i>De Spiritu sancto</i> .	1389
Ordo novus Epist. cum antea vulgato comparatus.	1393
Ordo Epist. antea vulgatus ad novum reductus.	1401
Index Epistolarum alphabeticus.	1409
Index analyticus in totum III.	1412
Index analyticus in totum IV.	1435

FINIS TOMI TRICESIMI SECUNDI.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

1116-2013916

